1589

Digitized by Google

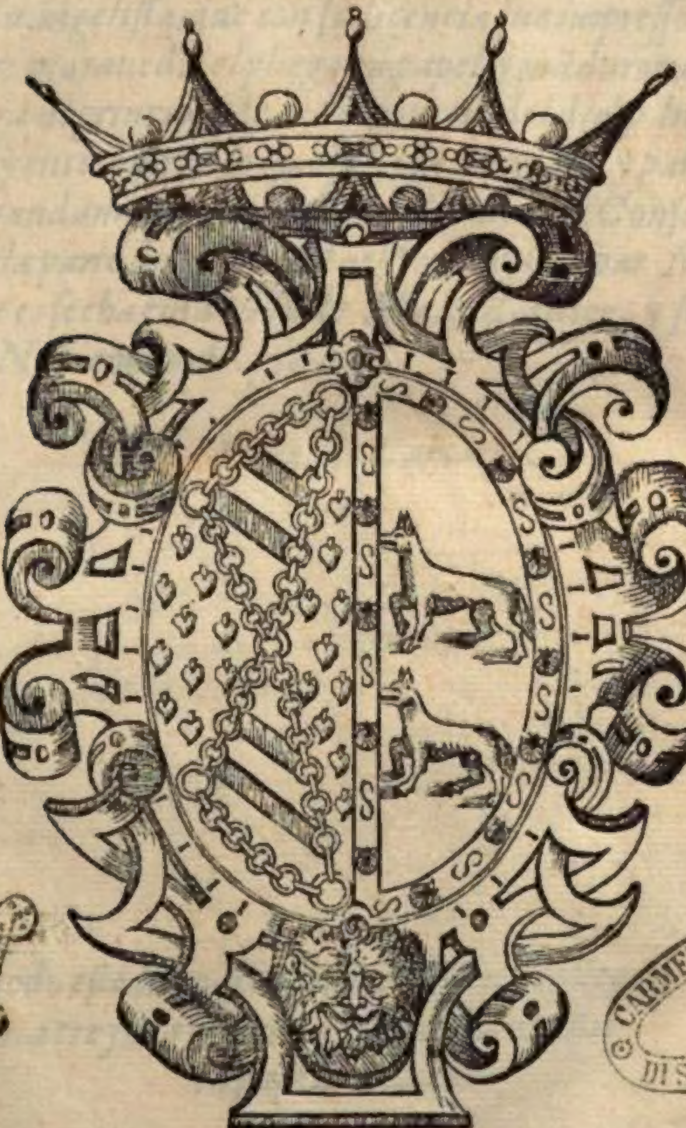
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
23 0
2M
C. 51. b.
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIA
IN APOCALYPSIN DIVI IOANNIS EVANGELISTE

*AVTORE MAGISTRO F. GASPA*ro à Melo Auguſtiniano Rectore Collegij D. Gabrielis: atq; diuinorum librorũ primo apud Valliſoletanos interpretes.

S. Mariæ de Scala

47 9o

CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA SCALA

PINTIAE.
Excudebat apud hædedes à Bernardini Sancto Dominico Typographi Regii. Anno. M. D. LXXXIX.

CVM PRIVILEGIO.

Eſta taſſado en .marauedis cada pliego.

Digitized by Google

Digitized by Google

¶ Yo Lucas de Camargo Secretario del Conſejo de ſu Mageſtad doy fee, que auiendoſe viſto por los ſeñores del Cõſejo, vn libro compueſto per el Maeſtro Fray Gaſpar Melo de la orden de ſeñor S. Auguſtin, intitulado Cõmentaria in Apocalypſin Diui Ioannis Euangeliſta, que con ſu licencia fue impreſſo: le taſſaron a quatro marauedis el pliego en papel, y mãdaron que eſta taſſa ſe ponga al principio de cada volumẽ del dicho libro, para que ſe ſepa y entienda en lo que ſe ha de vender, y para q̃ dello conſte de mandamiento de los dichos ſeñores del Conſejo, y pedimiento de la parte del dicho Maeſtro Fray Gaſpar Melo, di eſta fee que es fecha en la villa de Madrid, a diez, y ſiete dias del mes de Nouiembre, de. 1589.

Lucas de Camargo.

¶ Tiene todo eſte libro, dozientos y ſeſenta pliegos: y monta treynta reales y veynte marauedis en papel.

Digitized by Google

Digitized by Google

POR mandado de nueſtro muy reuerendo padre F. Antonio Monte Prouincial delos hermitaños dela orden de S. Auguſtin en eſta prouincia de Caſtilla dela obſeruancia: vi yo F. Alonſo de Quiros eſtos commentarios del padre maeſtro F. Gaſpar de Melo Rector del Collegio de ſant Gabriel de Valladolid, y catredatico de propriedad de ſagrada eſcriptura: ſobre todo el Apocalypſis de ſant Iuan, y no he hallado en ellos coſa que ſea contra nueſtra ſancta ſee catholica: antes ſon muy catholicos y de mucha piedad: y es doctrina de mucho prouecho, aſsi para los que quiſieren entender la letra deſta ſancta y tan obſcura prophecia, como para los predicadores euangelicos, porque contienen conſideraciones muy graues, y ſacadas dela letra, y para el pueblo muy prouechoſas. Por ſer anſi lo firme de mi nombre, en Valladolid a.8.de Mayo de.1588.años.

F. Alonſo de
Quiros.

NOS F. Antonius Monte Prouincialis ordinis hæremitarum S.P.N. Auguſtini huius prouinciæ Caſtellæ obſeruantiæ, his potiſsimum quos talentis ſibi conceſsis a Deo ſolicite negotiari videmus, in idq̃ omnem operam & ſtudium conferre: vt in dies reſpublica Chriſtiana doctrina iuuetur, & præclariſsimis ſcriptis illuſtretur, his inquam & opem ferre debemus, & morem gerere cupimus: quare libentiſsimè tibi patri magiſtro fratri Gaſparo a Melo præſentium tenore licentiam facimus, vt quam primùm vellis tuos in Apocalypſin commentarios prælo mandare poſsis obtenta tamen facultate a regio ſenatu: certiores quippe facti ſumus a patre fratre Illefonſo a Quiros ſacræ Theologiæ lectore (cui nos illos prælegendos delegauimus) eam continere eruditionem, vt non parua inferatur iniuria Chriſti fidelibus, & euangelicis concionatoribus ſi tibi licentiam hanc non impartiremur, imo ſi renuenti in publicum illos proferre nō præciperemus. Datis apud Pintiam die octaua menſis Maij, anno.1588.

Noſtri officij ſub ſigillo.

F. Antonius Monte.
Prouincialis.

¶

NOS F. Gregorius Elparenſis totius ordinis Heremitarum ſancti Auguſtini Prior generalis indignus. Harum ſerie litterarum, & noſtri officij auctoritate non tantū concedimus patri magiſtro F. Gaſpar a Melo vt (obtenta prius ab ijs quorū intereſt facultate) cōmētaria in Apocalypſin in lucem edere poſsit, ita vt hac in re a nemine nobis inferiore impediri queat ſub noſtra rebellionis pœna verum etiam opus ipſum, ac labores dicti patris fratris Gaſpari a Melo mirum imodum laudamus, & approbamus in quorum fidem, &c. Datum in Collegio noſtro ſancti Gabrielis Pintiæ. die. 7. Nouembris. 1588.

Noſtri officij paruo ſub ſigillo.

F. Gregorius generalis indignus.

F. Ioanes n Baptiſta Secretarius.

Digitized by Google

EL REY.

POR quãto por parte de vos el maeſtro fray Gaſpar de Melo dela orden de ſant Auguſtin:nos fue fecha relacion que vos auiades compueſto vn libro en vn cuerpo intitulado expoſicion ſobre el Apocalipſis:en lo qual auiades pueſto mucho trabajo y eſtudio. Nos pediſtes y ſuplicaſtes le mandaſſemos ver,y viſto ſi parecieſſe ſer vtil y prouecho lo os mandaſſemos dar licencia para le poder imprimir en eſtos nueſtros reynos con priuilegio por diez años , o como la nueſtra merced fueſſe. Lo qual viſto por los del nueſtro conſejo,y como por ſu mandado ſe hizieron enel dicho libro las diligencias que la pragmatica por nos vltimamente fecha ſobre la impreſſion delos dichos libros diſpone: fue acordado q̃ deuiamos mandar dar eſta nueſtra cedula enla dicha razon,e nos tuuimos lo por bien: Por la qual vos damos licencia y facultad para que por tiẽpo de diez años cumplidos que corran y ſe quenten deſde el dia dela fecha della : podays imprimir y vender en eſtos nueſtros reynos el dicho libro que de ſuſo ſe haze mencion,por el original que enel nueſtro conſejo ſe vio q̃ van rubricadas las hojas,y firmado al fin de Chriſtoual de Leon nueſtro eſcriuano de camara delos q̃ reſiden enel nueſtro conſejo:y con q̃ antes que ſe venda le traygays ante ellos juntamente conel original que preſentaſtes,para que ſe vea ſi la dicha impreſſion eſta cõforme a el,o traygais fee en publica forma en como por corrector nombrado por nueſtro mandado ſe vio y corregio la dicha impreſſion por el dicho original,y quedan anſimiſmo impreſſas las erratas por el apuntadas para cada vn libro delos q̃ anſi fuerẽ impreſſos,y ſe os taſſe el precio que por cada volumen aueys de auer y lleuar. Y mandamos que durante el dicho tiẽpo perſona alguna no le pueda imprimir ſin licencia vueſtra, ſopena q̃ el q̃ lo imprimiere o vẽdiere aya perdido y pierda todos y qualeſquier moldes y aparejos q̃ del tuuiere,y los libros que vẽdiere en eſtos nueſtros reynos e incurra mas en pena de cinquenta mil marauedis por cada vez que lo cõtrario hiziere:la qual dicha pena ſea la tercia parte para nueſtra camara , y la otra tercia parte para el denunciador,y la otra tercia parte para el juez que lo ſentẽciare: Y mandamos a los del nueſtro conſejo Preſidente y Oydores delas nueſtras audiencias,alcaldes,alguaziles de nueſtra caſa corte y Chancillerias,y a todos los corregidores,aſiſtentes,gouernadores,alcaldes mayores y ordinarios, y otros juezes y juſticias qualeſquier de todas las ciudades villas y lugares de los nueſtros reynos y ſeñorios,anſi a los que agora ſon,como los que ſeran de aqui adelante,que guarden y cumplan eſta nueſtra cedula y merced que anſi vos hazemos,y contra el tenor y forma della y delo en ella contenido,no vayan ni paſſen ni cõſientan yr ni paſſar en manera alguna,ſopena de la nueſtra merced y de diez mil marauedis para la nr̃a camara. Dada en ſant Lorenzo , a diez y ſeys dias del mes de Septiembre de.1588.años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nueſtro ſeñor.

Iuan Vazquez.

PRAESTANTISSIMO DOMINO Franciſco Hurtado à Mendoça Marchioni de Almaçan Comiti Montis Acuti & Præſidi in curia Regia militaris ordinis. Frater Gaſpar à Melo ſalutem & perpetuam ſalicitatem.

QVI dedicari inſcribiq; oportere lucrubationes ſuas putãt: præſtantiſſime preſes, magni aliquem nominis virum deligere ſolent, cuius prodeant auſpitio in publicum: nec vt mihi quidem videtur iniuria, quod bonis literis ac diſciplinis non leui præſidio ſint vindices illarum principes ac nobiles homines. Alij tamen quærunt ad rem hanc viros nobilitate præſtantes: alij verò ſapientia maxima polentes alij autem virtute præcellentes. Ego tamen ingenuè fateor me omnium aliorũ qui libros ediderint, eſſe felitiorem: qui te virum & nobilitate, & ſapientia, & virtute maxima præſtantem inuenerim cui meos labores dicare impreſſentiarum poſſem. Qua propter deo optimo maximo ingentes innumerasquè gratias agere non ceſſo, quod mihi talem ac tantum Mæcenatem conceſſerit: qui non vno aut altero gladio ſed tribus meas lucubrationes defenſare poſſit. Quis enim ſine tanto preſidio hoc tantum tàmq; profundum Apocalypſis pelagus tẽtare poſſet? Nam præterquam quod ſcripturas ſacras hominibus deus eſſe noluit vſq; quaq; per vias, cum vt inde prophani arcerentur, Tum etiam, vt ſub acta improbo labore hominum ingenia, illarum à Deo ſuppliciter intellectum peterent: propria quædam eſt ipſi Ioãnis Apocalypſi, & peculiaris obſcuritas. Nimirũ quod qui arcana ſe vidiſſe teſtatur homini ineſſabilia, ſic inſtituere ſuos volebat, vt ſub obſcure tractatis locis impios arceret, fideles autem multo labore deiq; implorato auxilio ad earũ cognitionẽ aſpirare doceret, quapropter ſi quid nos in Apocalypſis explicatione fugerit (vt fugiſſe multa neceſſe eſt hominem) non diſidimus aliquando cum Deus dederit id nos intellecturos, quamquàm nullum non moui lapidem, vt quatenus aſequi potui ſpinoſſa dificiliaquè loca interpretatione aliqua, dum meliorem ſpecto explicarem. Quantum autem ea in re promoui iudicandum relinquo ijs qui poſt relecta aliorum integra commentaria ad hæc noſtra accedere forſitan non dedignabuntur. Quod ſi dignitati tuæ qualia cumquè hæc noſtra commentaria nõ diſplicuerint, pergam in cæteros Euangeliſtas ſimilia adornare nihil eſt enim quod impulſore te patrono ac Męcenate meo non auſſim: dicam amplius, qđ etiam nõ poſſim perge igitur preſes prẹſtantiſſime qua cepiſti humanitate bonas literas adiuuare, & me cęterosq; literarũ ſtudioſos, & amatores proſequi: ita & nominis tibi immortalitatem paries, & nunq̃ interituram apud Deum & homines inibis gratiam vale, &c.

Ad lectorem.

ACcipe candide lector cõmentaria noſtra in Apocalypſin, tecum enim loquor nõ cũ hominibus iniquis, & ſceleſtibus, non cum maledicis, & irriſoribus, qui omnia conculcant, conturbãt omnia atq; contemnunt exiſtimantes ſe eſſe ſapientes ſtulti cum ſint. Tu vero pie atq; candide lector, quæ recta ſunt laudabis, quæ non ita tua prudentia & pietate, vel interpretaberis, vel excuſabis, vel moderate corrigies. Tuæ enim correptioni hæc cõmentaria noſtra ſubmitto, nedum ſacro ſanctæ matris eccleſiæ, cui omnes labores meos, & lucubrrtiones ab incunabulis tanquam piæ matri quæ filios ſuos amplectitur ac miro proſequitur amore dedicaui. Quod ſi feceris, & mihi gratiſſimum erit, & tibi vt ſpero vtiliſſimum. Fateor me grauiſſimam prouinciam humeris meis impoſuiſſe, & indefeſſi laboris opus: id tamen multis de cauſis a me factum eſt. Tum. vt ingenium in perſcrutanda tantorum myſteriorum intelligentia exercerem. Ea enim ratione inter alias diuina ſacramenta a ſpiritu ſancto tot inuolucris inuoluta ſunt: vt electi in inquirenda veritate exercerentur: tum etiam vt viris, & ſanctitate, & ſapientia præſtantioribus calcaria adderem atquè animum inducerem ad ingrediendum hoc tam immenſum, & profundum myſteriorum pelagus. Non enim eſt quare detineantur, & timeãt non eſt quare deſperent de comparanda vera huius libri intelligentia, ſcientes eo dediſſe dominum eccleſiæ ſuæ, alios Euangeliſtas, alios Doctores, vt illi diuina nobis enarrent myſteria, hi vero ſpiritu Dei afflati ea fidelibus exponant. tum deniquè, hanc prouinciam ſumere non recuſaui, vt tibi candide lector, tan antiquorum patrum quam iuniorum explicationes varias, & accommodatas, ad tui vtilitatem in medium proferrem. Lege igitur & fruere & interim pro me Dominum præcare.

Ad authroem.

Conſtruxit varijs obſcurum ambagibus antrũ
Occultas faciens dadalus arte vias,
Nec ſedes poterat creta deſcendere adimas
Quiſquam, fallaces nec penetrare domos
Sed labyrinthiacis valuit ſuccedere tectis
Theſeus actecti ſic patuere lares,
Theſea ſed vincis clarum doctiſsime Gaſpar
Per te quod cunctis abditiora patent,
Oſtendit cecas percallidus ille latebras
Tu ſummi exponis condita verba Dei,
Conſcribens penitus nobis abſtruſa reſoluis
Declarans culto calica viſa libro,
Vt valeat dulces lector guſtare medullas
Saxea nunc calamo conteris oſsa leui,
Nec dubium ſcriptis nodos aperire latẽtes
Quæ poſſunt filum cadere poſse tuis.

APOCALYPSIS BEATI IOANNIS APOSTOLI

ARGVMENTVM. C. P.

Septem Aſiarum eccleſijs, ſeptem candelabrorum, ſeptemque ſtellarum factam ſibi reuelationem aperit, obiter filium hominis eiuſque aduentum deſcribens.

CAPVT PRIMVM.

APOCALYPSIS Ieſu Chriſti quã dedit illi Deus, palam facere ſeruis ſuis quæ oportet fieri cito, & ſignificauit, mittens per angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, quæcunque vidit. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt: tẽpus enim prope eſt. Ioannes ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia, gratia vobis & pax Exod.3.d *ab eo qui eſt, & qui erat, & qui vẽturus eſt, & à ſeptẽ ſpiritibus qui in cõſpectu throni eius ſunt, & à Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum,* Coloſſ.1.c 1.Co.15.g *& princeps regũ terræ, qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnum & ſacerdotes Deo & patri ſuo, ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amẽ. Ecce venit cũ nubibus,* Heb.9.d 1.Pet.1.d. Ioan.1.d Eſai.3.c Mat.24.c Iudæ.1.c Infra 21.b 22.c *& videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: etiam. Amẽ. Ego ſum α & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus qui eſt, & qui erat, & qui vẽturus eſt omnipotẽs. Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei & teſtimoniũ*

Ieſu. Fui in Spiritu in dominica diẽ: & audiui poſt me vocem magnam tanquã tubæ dicentis, Quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ. Et conuerſus ſum vt viderem vocem quæ loquebatur mecum. Et conuerſus vidi ſeptem cãdelabra aurea: & in medio ſeptem candelabrorum aureorum, ſimilem filio hominis, veſtitum podère, & præcinctũ ad mamillas zona aurea. Caput autẽ eius & capilli erant candidi, tanquã lana alba, & tanquam nix, & oculi eius tanquam flamma ignis: & pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardẽti: & vox illius tãquam vox aquarũ multarum: & habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem. & de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat: & facies eius, ſicut ſol lucet in virtute ſua. Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquã mortuus. Et poſuit dexterã ſuam ſuper me, dicens: Noli timere: ego ſum primus & nouiſſimus, & viuus, & fui mortuus: & ecce ſum viuẽs in ſecula ſeculorum, & habeo claues mortis & inferni. Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc. Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea. ſeptem ſtellæ, angeli ſunt ſeptem eccleſiarum, et candelabra ſeptem: ſeptem eccleſiæ ſunt. Eſa.41.b. & 44.a

Titulus

Qui eccleſiaſtica traditione huius libri habetur, ſic habet *Apocalypſis Ioannis Apoſtoli.*

VOX Apocalypſis Greca vox eſt ἀπὸ τοῦ ἀποκαλύπτειν. à reuelando, vnde Latinè reuelatio dicitur. D. Hiero. ad Galat. 1. vocabulũ ἀποκαλύψεως, ideſt, reuelationis negat vſquã apud ethnicos ſcriptores inueniri, verùm id cum alijs multis fuiſſe confictum à ſeptuaginta, quo commodius explicarent Diuina Dei myſteria, & quo ſermonis Hebrai

Apo tu apocalyptein.

Apocalypſeos.

A Hebraici proprietatem exprimerẽt, Hoc quàm rectè obſeruatum ſit a D. Hieronymo alij videbunt: ego autẽ apud Plutarchum, & Iſocratem locupletiſsimos autores linguæ Grecæ, inuenio ἀποκαλύπτειν verbum in hac ipſa ſignificatione, ſcilicet, pro eo quod eſt detegere, & detracto velamine aliquid apertè dicere, & notum facere. Hæc ergo vox conſultò relicta eſt, & ſine interpretatione ob ex-

Apocalyptein.

B cellẽtiam rerum, ſiue myſteriorum, quæ hæc ſcriptura comprœhẽdit, inquit Rupert, ſic alleluia, ſic amen, Hebræa vocabula ob dignitatem ſenſuũ ſic in Græcis & Latinis literis permãſerunt. Sic euangelium, in Latinis codicibus obſeruatum eſt. Sonat vox iſta, quum quid tectum & velatum, ablato deſuper operimento oſtenditur, & profertur in lucẽ. Hoc vt maniſeſtius fiat accipite, inquit Hieron.

Ruper.

Hierony.

C exemplum. Moyſes cum Deo reuelata facie loquebatur, ideſt, abſque velamine: ad populum autem loquẽs, quia vultum eius attẽdere non valebant, velamen ponebat in facie: ante arcam quoque teſtamenti velũ oppanſum erat: quod cum fuiſſet reductum: ea quæ ante abſcondita fuerãt prodebantur, & vt ipſo verbo vtar: reuelabãtur. Ablato ergo velo ſiquis arcam detegeret tunc eſſet Apocaly-

D pſis. Quo vocabulo vtitur Paul. 1.Cor.14. Vnuſquiſque veſtrum Apocalypſin habet, & ad Gala.1. neque enim ab homine accepi illud, ſed per reuelationem: in Greco eſt, per Apocalypſin.

1.Cor.14. Gal.1.

¶ Librum Apocalypſis à canonicis excipere hæreticum eſt. Patet in primis: quoniam D. Hieronymo autore in lib. de viris illuſtribus: & in epiſt. ad Dardan. & in epiſt. ad Pauli,

Liber Apocalypſis a ſit canonicus. Primũ argumẽtum ſummitur

A & alijs quoque locis, D. quoque Auguſti. referente ſecundo de doctrina Chriſtiana. c.8. eccleſia lib. Apocalypſis pro canonico habet. Item Epiphanius hereſi.51. quæ fuit alogorum, tamquam hæreticos eos refellit, qui Ioannis ſiue Euangelium ſiue Apocalypſin ſcripturam ſacram eſſe negant. Et Clemens Alexandrinus lib.2. pedago. c.12. inter ſcripturas Apocalypſin cenſet. Et Dionyſ. lib. Ec-

ex conſenſu ſanctorum. Hiero. Auguſt. Epipha. Clem.

B cleſiaſticæ Hierar. cap.3. Euangeliſtæ Ioannis eſſe comprobat. Et Origen. apud Euſebium. 6. lib. eccleſiaſticæ hiſtoriæ. c.18. ipſe quoque idem Euſebius in chronicis. Ac Dionyſ. Alexan. per Dei ſpiritũ ſine dubio Apocalypſim eſſe ſcriptam affirmat. Euſebio autore. 7. lib. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. c.23. Et Iuſtin, martyr apud Euſebium lib.4. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. ca. 18. extat locus in dialogo cum tripho.

Diony. Orige. Diony. Alex. Iuſtin. martyr.

C & Hirinæus lib.4. aduerſum hæreſes. Et Chryſoſtom, ſuida referente, & Damaſcen. 4. lib. c.18. mitto recentiores, qui hunc etiam librum ſuis commentarijs illuſtrarunt, Bedam, Caſiodorum, Rabbanum, Rupertum, Richardum, a S. Victore. Quamobrem veriſsimè Tertullianus lib.4. aduerſus Marcionem aſtruit, ordinem epiſcoporum ab Apoſtolis ſuccedentium hunc eundem lib. Ioanni Euan-

Hiren. Chryſoſ. Damaſc. Tertullia.

D geliſtæ tribuere. Scriptura igitur ſacra eſt, ſi ordini epiſcoporum ab Apoſtolis ſuccedentium credimus.

¶ Præterea, Innocen. Gelaſius, Cõcil. Carthagi. Florent. Triden. inter libros canonicos habendam eſſe Apocalypſim definierunt.

Secundum argum. Ex definitione Conciliorum.

¶ Præterea, Con. Tolet. quartum Apocalypſim, inquit, multorum Cõciliorum autoritas, & præſulum Romanorum ſynodica decreta, Ioannis

Innoc. 1. in epiſtola ad Exuperiũ. Gelaſius cap. ſancta Romana. 15. d.

A Euangeliſtæ eſſe, præſcribit, & inter diuinos libros recenſendam eſſe conſtituerunt. & quia plurimi ſunt, qui eius autoritatem nō recipiunt, ſi quis deinceps non receperit, excommunicationis ſententiam habebit. hactenus concilium.

Tertium ex vſu eccleſiæ.

¶ Tandem, cum vſu eccleſiaſtico nomine Ioannis Euāgeliſtæ, hoc eſt, tamquam ſacra populo legenda B proponatur: dubitare non licet, quin ſit canonica.

Arg. Luteranorum.

¶ Contrā quam veritatē Luterani inſurgunt, exiſtimātes Apocalypſim nec Apoſtolicā nec Propheticam eſſe, quod beatos dicat eos, qui ſeruant, quæ in ea ſcripta ſunt, cū tamen nemo ſciat an fœlix ſit, an nō ſit. Et præterea, cum humana intelligentia ſcripturam illam penitus non aſſequatur: tantundem, inquit, eſt, ac ſi eam non haberemus, quippe diuini C libri, quoniam ad populi vtilitem accommodantur ab humana intelligentia non ſunt prorſus remoti.

¶ Quæ profecto Argumenta nullius momenti ſunt. nā Beatus eſt ſpe, qui ſeruat quæ à prophetis ſcripta ſunt: qualis fuit Ioannes: quomodo beati dicuntur pauperes ſpiritu: beati mites: beati miſericordes: Math. cap. 5. (Math. 5.) Falſumque maxime eſt ſcripturas ſacras non eſſe, generaliter loquendo, D maxime obſcuras: egereque eccleſię doctoribus, qui eas explicarent: idcirco enim Dominus in eccleſia ſua alios cōſtituit doctores: alios Apoſtolos; vt eſſent qui myſteria tam abdita ſacræ ſcripturæ reuelarent.

Sac. ſcript. quare maiori ex parte eſt obſcura.

¶ Cæterum, multas ob cauſas voluit ſpiritus ſanctus ſcripturas ſacras magna ex parte obſcuras eſſe, atque intellectu difficillimas: quarum potiſsima eſt, propter fœcunditatem ſenſuum latentium: & quæ eſt mageſtas ſcripturæ. de quo Dani. 12. Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum: Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. ita dicebat Hiero. ad Paulinum de Apocalypſi, quod in ſingulis verbis multiplices latent intelligētiæ. Prophetarum hic eſt mos. & quia Apocalypſis prophetia eſt ideo difficilis eſt intellectu, & obſcura. quo pertinet illud Pſalm. 17. Secundum expoſitionem Aguſtini, tenebroſa aqua in nubibus aeris (id eſt) in Prophetarū doctrina eſt obſcuritas. Prophetæ enim ſæpe nubes dicuntur, vt apud Eſaiam. c. 6. qui ſunt iſti, qui ſicut nubes volant. De hoc argumento vide Driedonē. lib. 2. de dogmatibus fol. 51. & Cano. lib. 3. de locis. c. 2. & Auguſt. in epiſtola. 3. ad Voluſianum. & 2. de doctrina Chriſtiana. c. 6. & D. Gregorium. lib. 30. moralium. ca. 1. Lege etiā Caſtro. lib. de Hæreſibus: verbo, ſcriptura ſacra.

Dani. 12. b — Hiero. ad Pauli. — Pſa. 17. b — Eſai. 6. b — Driedo. — Cano. — Auguſtin.

An liber hic fuerit ſcriptus a Ioane Apoſtol. — Eraſmus.

¶ Ioannis Apoſtoli. Hæc eſt altera pars tituli. Hic dubitari poteſt an liber iſte fuerit à Ioanne Apoſtolo cōſcriptus. & quidem Eraſmus in annotationibus in hunc librū, nouem cauſas reperit, cur Apocalypſis non eſſe Ioannis Apoſtoli & Euangeliſtæ videatur. Vnam, quod Euſebius lib. 3. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, aſſerit Apocalypſim nō eſſe Ioannis Euangeliſtæ. ¶ Alteram, quod Diony. Alexan. grauis in primis autor, & qui candidiſsime de hoc lib. iudicauit, ſuſpicatur opus ab alio quodam Ioanne conſcriptū. Tertiam, quod Dorotheus Tyri epiſcopus ac martyr prodidit. Ioannem Euangelium ſuum ſcripſiſſe in inſula Pathmo: de Apocalypſi autē nullam omnino facit mentionem. Quartam, quod Cayus, vir ſanè orthodo-

Euſebius. — Diony. Alexand. — Doroth. — Caius.

thodoxus apertè negat, Apocalypſin eſſe Ioannis Euangeliſtæ, apud Euſebium lib.7.cap.21. Quintam, quod *Anaſta.* Anaſtaſius in ſuo Cathalago, vbi ſine controuerſia de huiuſmodi rebus accuratiſsimè diſputauit, non audet affirmare, hoc opus eſſe Ioannis Euangeliſtæ. Sextam, quod Ioann. Euangeliſta nomen ſuum per modeſtiam in Euangelio tacet, Autor verò Apocalypſeos ſuum contra nomen frequenter inculcat. Septimam, *Græci. Hiero.* quod Græci hunc librum non receperunt, vt autor eſt Hieronym. ad Dardanum. Imò multi eruditiſsimi viri totam librum ceu fictum in ſectati ſunt, quaſi nihil haberet Apoſtolicæ grauitatis, nec in ſententijs quicquam eſſet, quod Apoſtolica mageſtate videretur eſſe dignum. Octauam, quod ſtyllus Euangelij & huius libri magnopere diſcrepant. Nonam, quod in Græcis codicibus, Non erat titulus Ioannis Euangeliſtæ, ſed Ioannis Theologi, qui aliàs præsbyter cognominatus eſt. His coniecturis Eraſmus vtitur, vt hunc librum Ioanni Euangeliſtæ adimat.

¶Ad huius explicationem, imprimis obſerua librum eſſe huius aut illius ſcriptoris non admodum intereſſe Catholicæ fidei, dummodo Spiritus ſanctus autor eſſe credatur, *D.Grego. Simile.* Quod Gregorius in Proemio ſuper Iob.cap.1. Eruditè & tradit & explicat. Nec enim refert qua penna rex epiſtolam ſcripſerit, ſi verè ſcripſit. Quare autore etiam incerto poterit ſcriptura eſſe canonica. Siue enim Ioann. Euangeliſta ſiue quis alius Ioann. Apocalypſin ſcripſerit Canonica erit. Nam per hunc vel illum ſpiritus ſanctus loquebatur. Sed ad rē.

A ¶Cum hęreticum ſit hanc Apocalypſin à ſacris ſcripturis excludere, certè temerarium eſt, & ferè erroneū, de huius Apocalypſis authore dubitare, fuit enim Ioannes Euangeliſta. Probatur Primo, nā diſcipulus Pauli Dionyſius cap.3. Hierarchiæ eccleſiæ *Diony.* in totius ſcripturæ ſacræ textu concludit archanam hanc & myſticam viſionem Dilecti diſcipuli Ieſu, hoc eſt, Apocalypſin Ioannis Euangeliſtæ. B Apertè ſubindicans ſanctam Apocalypſin eſſe Euangeliſtæ Ioannis. Origines item (quem refert Euſebius) ait: *Orige.* Ioannes qui ſupra pectus Domini recubuit ſcripſit Apocalypſin poſt Euangelium ſuum, hoc idem affirmat Hieronym. in lib. de Viris Illuſtribus in vita Ioannis, & ſuper epiſtolam ad Epheſeos, cuius verba referuntur 29. diſtinctione, ca, neceſſè eſt. *Driedo fol.4. pag. 1.a.b & fo. 5. pa.1.b. Hieron.* & vt vno verbo dicam, C hoc ferè omnes ſancti tradunt. ¶Extat etiam Concilium Toletan. ſuperius aductum, vbi hoc dicitur, & Cōcil. Triden. *Con. Tol.*

¶Tandem Eccleſiæ vniuerſalis authoritas partem huius libri in miſſa defunctorum proponentis nomine Ioannis Euangeliſtæ & Apoſtoli, hoc oſtendit. *Vſus eccleſiæ* Ergo id negare temerarium erit.

¶Sed ais, ſaltem, id negare non D erit erroneum. *Obiectio.* nam ſuperius nos diximus non eſſe contra fidem, negare authorem alicuius libri Canonici, dum modo non negetur librum eſſe Canonicum: non ergo erit ſaltem erroneum dicere authorem huius non fuiſſe Ioannem Apoſtolum. Ad hoc reſpondendum, *Reſponſio.* quod quando ex negatione authoris infirmatur autoritas libri, tum eſt erroneum, & contra fidem. Vnde negando hunc

eſſe Ioannis; debilitatur & infirma- A tur eius authoritas. ¶Quod ſi olim aliqui de autore dubitarunt, aut Ioannem Apoſtolum fuiſſe negarunt, iam poſt Hieronymum non eſt quare hoc in dubium ab Eraſmo, aut ab aliquo alio ſine erroris periculo reuocetur: quando & torrens Sanctorum, & approbationes conciliorum, & vſus Eccleſiæ Catholicæ, quæ columna eſt & firmamentum veritatis, vt Paulus ait, oppoſitum ſen- B tiant.

¶Quod D. Ioannes, ſępè in hac reuelatione ſuum inculcet nomen, non ſine magna cauſa factum eſt: nam cum animus eius eſſet in hac reuelatione admonere Aſianos: eò repetit ſæpius nomen quod apud illos erat in præcio: vt maiorem apud eos authoritatem haberent, quæ ſcribebantur. Quo conſilio commotus Diuus C Paulus cum Galatas à pſeudoprophetis deceptos ad veritatem reuocare vellet, ſe nominat Paulum Apoſtolum Ieſu Chriſti, Paulus, inquit, Apoſtolus Ieſu Chriſti, vt vel ſic ſuam apud illos authoritatem obtineret. Sed de his ſatis quando Franciſcus Titilman, in hac cauſa accuratiſſimè laborauit: ædiditque peculiarem controuerſiam, vnde lector petere ea poterit, quæ huic reſponſioni noſtræ deeſſe videbuntur. D

Gala. 1.

De hoc lege Aretam hic, & Driedon. lib. 1. de dogma. c. 4. fol. 5. & Caſtro. verbo ſcriptu. ſacra.

Argumentum

Apocalypſis.

ARGVMENTVM huius libri eſt: prophetia Eccleſiæ pro ſtatu præſenti, præterito, & futuro, prædicit calamitates, præſſuras, & ærumnas, quas patitur, ac paſſa, paſſuraque eſt Dei Eccleſia Antichriſti tempore. Vt admoneat nos timere, ac vigilare, & orare. minus enim iacula feriunt, quæ præuidentur. Olim Eccleſiaſticus dicebat de rege Ezechia: ſpiritu magno vidit vltima, & cõſolatus eſt lugentes in Siõ. Ita Diuus Ioannes vidit, quę futura ac ventura mala ſunt eccleſiæ: & ideo replet hanc reuelationem conſolationibus. Ita notat Anſelmus hic: Et omnes ſcriptores Sancti. Et quamuis hęc ita ſint, tamen potiſsimum in hoc libro agitur, vt Rupertus annotauit, de calamitatibus, quas paſſa fuit eccleſia ſub Domitiano imperatore: à quo relegatus eſt ipſe Ioannes dum hęc ſcriberet: præterea peculiariter etiam de tempore Antichriſti agitur.

Eccle. 48. d

Anſelmus

Ruper.

Ex hoc colligit Pittauienſis hic in Prologo, huius Vaticinij commendationem: quum non ſolum Ioannes vaticinetur ea quæ ſunt iam adimpleta: vel ea quæ oſtendebantur in præſentia: ſicut vaticinia Ioannis Baptiſtæ, (qui ob hanc cauſam dictus eſt pluſquam profecta à Domino, vt refert Math. cap. 11.) Sed etiam futura. Ioãnes enim noſter omnibus prophetis fuit maior, qui de myſterijs omnium temporum præſentis, præteriti, & futuri vaticinatus eſt.

Math. 11.

Notandum præterea, quomodo Teſtamentum nouum & vetus ſibi inuicem reſpondeant. Nam ſicut in veteri teſtamento diſtinguimus libros legales, id eſt, pentateuchum: & hiſtoriales vt libros Regum: & Sapientales, vt libros Pſalmorum: & Prophetales: ſic proporcionabiliter in Nouo teſtamento, Euangelia ſunt libri legales: Acta Apoſtolorum hiſtoriales:

hiſtoriales: Epiſtolæ eorundem ſunt Sapientiales. Apocalypſis eſt liber Propheticus. Sunt ergo hęc duo Teſtamenta duo Cherubin obumbrantia propiciatorium, quæ ſe mutuis Ezech.3. vultibus reſpiciunt. Ezech. cap.3. Vidit rotam in medio rotæ, hoc eſt, Nouum teſtamentum in veteri, & vetus in nouo. Vetus eſt in nouo per explicationem, & nouum in veteri per implicationem, omnia enim Noui teſtamenti myſteria inuoluta ſunt ſub typis & figuris Veteris teſtamenti.

Diuiditur totus hic

liber in Prohemium, et narrationem. Incipit Prohemium.

APOCALYPSIS *Ieſu Chriſti*, Hic Hebraicorũ more deeſt τὸ, hæc eſt, ſcilicet hæc eſt Apocalypſis. Sic Salomon ait: parabolæ Salomonis. Et Eſaias: viſio Eſaiæ. Sic Math. Liber generationis Ieſu Chriſti. Et Marcus. Initium Euangelij Ieſu Chriſti. ¶Illud hic notandũ quod vt Euangeliſta ſummam authoritatem ſuæ prophetiæ conciliet, imprimis teſtatur hanc eſſe reuelationem communicatam à Deo humanitati Chriſti Ieſu, vt per ipſum Chriſtum tranſmitteretur ad A ſeruos ſuos. & addit, ipſum redemptorem per internuncium Angelum eam tradidiſſe Ioanni: qui teſtimonium perhibet eorum quæ reuelata ſunt. Atque hanc forſan ob cauſam non appellat ſuam prophetiam, viſionem, ſed reuelationem, cum animæ Chriſti fuerit reuelata, vt hac via reuelaretur Eccleſiæ. More ergo Prophetarum incipit Ioã. qui initio, vt authoritatem verbis ſuis concilient, B & nomen ſuum indicant, & â quo prophetiam acceperint, & ad quos vaticinentur. Vt viſio Eſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iudam, & Hieruſalem. Cum dicit viſio, reuelationem ſe accepiſſe à Deo docet. Vnde ſtatim ait: Audite cœli & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt. Aliquando etiam apertius, vt Oſeæ.1. Verbum Domini quod factum eſt ad Oſee fi- C lium Beeri. ita Ioan. Docet à quo hãc reuelationem & prophetiam acceperit, nempe à Ieſu Chriſto. Et quibus acceperit: & id ſtatim ſubiungit: palã facere ſeruis ſuis. ſiue vt palam faceret ſeruis ſuis, id eſt, omnibus Chriſtianis, & peculiariter. 7. Eccleſijs de quibus mox locuturus eſt.

¶ Vbi nota, quanto ſtudio curatum ſit ab omnibus prophetis, & cu- D rari debeat ab omnibus concionatoribus, vt ſua doctrina honore digna exiſtimetur. Sic ſolent prophetæ repetere illud, hæc dicit Dominus Hieremi. cap.31. & illud Oſeæ 1. verbum Domini quod factum eſt ad Oſee filium Beeri. vt modo dicebamus, & illud: factum eſt verbum Domini ad Ioannem in deſerto. Sic modo noſter Ioannes à Deo emanauiſſe ſuam prophetiam teſtatur, & hoc eſt

Hier.31.a. Oſee.1.a. Luc.3.a.

Ad Galat. 1.b quod Paul. ad Galatas. 1. Anathematizat etiam Angelos ſi per impoſsibile ſuæ doctrinæ aduerſentur. Et concludit Euangelium ſuum nō ab homine aliquo ſe accepiſſe, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Et 2.Cor.13. 2.Co.13.a An experimentum, inquit, quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. Et Ioan.7.b ipſe redemptor Dominus apud Ioã. cap.7. ait: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Neque Chriſtus Dominus, qui ad alias iniurias obmutuit, vt Eſai. ait. cap.53. Et diuus Eſa.53.b.c Pet.2.d Pet. in prio. epiſtola, cum falſitatis arguebatur, ſiluit.

Multiplex modus reuelationū oſtenditur ❡ *Apocalypſis.* Obſerua, quod hæc viſio, & reuelatio, non fuit per ſomnium: qualis fuit, quæ facta fuit Gen.41.a Pharaoni, cui Dominus famem terrę per ſomnium detexit: qualis etiam fuit Dan.2.a facta regi Babylonis, qui per ſom- Exod.3.a nium vidit ſtatuam. Neque fuit per figuram rerum viſibilium, qualis fuit facta Moyſi, cui oſtenſum eſt in rubo myſterium Incarnationis, myſterium Virginitatis Mariæ, myſterium Paſsionis Chriſti, myſterium denique innocentiæ eius. Quæ omnia ex tali reuelatione colligunt ſancti. Neque fuit ſola viſio imaginaria rerum, qualis fuit Hieremiæ viden- Hie.1.e. tis ollam ſuccenſam, & non intelligentis myſterium. Qualis etiam fuit Dan.7.c.d. Danielis, thronum aliaque multa videntis: ignorantis tamen quid per thronum ſignificaretur. Viſio ergo Ioannis his omnibus fuit preſtantior: nam non ſolum viſione imaginaria vidit equos, terræmotus, draconem & cætera. Sed etiam intelligebat omnia myſteria hiſce rebus cōtenta. Non ergo oculis corporeis, ſed ſpiritualibus omnia vidit. Vnde ipſe inferius ait: ego Ioannes vidi in ſpi-

A ritu. Et quæ vidit intellexit.

❡ *Ieſu.* Hoc eſt, Saluatoris. Ipſe enim Nomen Ieſus quare fuit Chriſto impoſitum. ſaluum fecit populum ſuum à peccatis eorum. ſeruauit nos & à peccato originis: & à peccato orto ſiue à malicia ſiue à luxuria: quibus vicijs, quibus fontibus (vt Richardus ait) cætera mala quaſi flumina ſunt pro fluentia. Quorum typus fuit Iſmael, in eo enim quod ſcriptura ait de illo, hic erit ferus homo: manus eius con- Gen.16.d B tra omnes, & manus omnium contra eum: & è regione fratrum ſuorū figet tabernacula, malitia deſignatur. In eo verò quod dicitur ꝙ mater ſua accepit ei vxorē de Egypto, luxuria Gen.21.e deſignatur. AEgyptus idem eſt quod tenebræ. Vxor ergo ægyptia luxuria eſt cæca. Saluator ergo noſter meritò Ieſus vocatur, quòd ab omni tam Ricard. carnis quàm ſpiritus inquinamento, virtute ac gratia ſua potenter e- C mundat.

❡ *Chriſti.* Hoc eſt, vncti. Vnxit enim Nomen Chriſtus quare ſit impoſitum ſeruatori noſtro. eum Deus ſuus oleo letitiæ participibus ſuis. De plenitudine cuius nos Pſal.44. omnes accepimus gratiam pro gra- Ioan.1. tia. Hæc eſt vnctio in capite quæ de- Pſalm.132. ſcendit in barbam, & in oram veſtimenti. Gratia ergo Spiritus ſancti qua plenum erat & vnctum caput Eccleſiæ, hoc eſt, Chriſtus, deſcendit in barbam, hoc eſt, in Apoſtolos D poſt aduentum Spiritus ſancti capiti Chriſto adhęrentes: deſcendit etiam in veſtimentum, hoc eſt, in iuſtos, quibus tanquàm indumento veſtitur Chriſtus: & deſcendit in oram, hoc eſt, in fideles in fine mundi venturos.

❡ *Quam dedit illi Deus*, congruum Doctrina cæleſtis tradita fuit eccleſiæ, per Chriſtū, & quare. ſanè fuit, vt hæc doctrina prius traderetur Chriſto, & per illum eccleſiæ. Nihil enim noui debet induci in regnum

A gnum iniuſſu regis. Chriſtus autem Dominus, eſt verus rex eccleſiæ vt regius vates ait Pſalm.2.& Pſal.44.& Pſal.88.Et ideo ad illum pertinet hęc adminiſtratio doctrinæ. Item Chriſtus eſt mediator inter Deum & homines, vt D. Paul. affirmat in priori epiſt.ad Timoth. 2. ergo per illũ debuit hęc conſolatio in eccleſiam deſcēdere ac deriuari. Sicut enim omnia bona naturæ per ipſum facta ſunt à patre, vt Ioan.ait.c.1. Sic & omnia dona gratiæ & doctrinæ, per Chriſtum communicantur eccleſiæ, iuxta illud quod Apoſtolus ſcribit in epiſtola ad Epheſ.c.1. Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, in cæleſtibus in Chriſto, id eſt, in omnibus bonis ſpiritualibus per Chriſtum. ſiue vt alij explicant, qui benedixit nos in omnium bonorũ ſpiritualiũ largitate, rurſum quod ait, in cæleſtibus: intelligit bona olim nobis in cœlo repoſita. Nunc enim bonis ſpiritualibus gratia ſcilicet ac reliquis Spiritus ſancti donis nos munerat: & poſt mortem, ſi quidem ijs recte vſi fuerimus, gloriam in cœlo largitur. qui, ergo, omnia nobis largitur, Chriſtus eſt, & de cuius plenitudine nos omnes accipimus vt Ioan.ait.c.1.

Psal. 2. 44. 88. c. — 1. Timot. 2 b — B — Ioan. 1. a — Ephe. 1. — C — Ioan. 1. a

Nec vero exiſtimare debemus, quod hæc prophetia fuerit tunc primum manifeſtata Chriſto à Patre, cũ Chriſtus manifeſtauit illam Ioanni: idquod Lyra in quodã prologo hic exiſtimaſſe videtur. Nam ab inſtanti & momento quo cōceptus eſt Chriſtus, habuit anima Chriſti tantam ac tam perfectam omnium rerum cognitionem, quam modò habet. Id quod traditur à Theologis Thomiſtis.3.p.q.12.ar.2. Dicamus ergo quod Chriſtus in quantum homo accepit tunc doctrinam hanc, quam ſuo tempore palam faceret & Ioanni, & per Ioannem ſeruis ſuis. Sicut enim Chriſtus fuit homo ob naturã humanam: & taurus factus eſt, eo quod ſe in ſacrificium obtulit, & leo eo quod reſurrexit, ſic factus aquila, quæ ſuis oculis perſpicacibus omnia intueretur, omnia videret, omnia ſciret. Eſt enim animal illud quod vidit Ezech. habens facies quatuor, hominis, leonis, tauri, & aquilæ. Ezech.1. Quo loquendi modo loquitur Chriſtus Io. 18. calicē quem dedit mihi pater, non vis, vt bibam illum? & c.5. pater enim diligit filium, & omnia Demonſtrat ei, quæ ipſe facit. Pater ergo dedit filio hanc reuelationem non eo tempore quo ipſe Ioanni per angelũ ſignificauit: ſed cum primum conceptus eſt, ei præcepit vt ſuo tempore per Ioannem hæc Eccleſijs prædicaret.

D — Lyra. — A — B — C

¶ *Palam facere. δεῖξαι.* ideſt vt oſtenderet, ſiue demonſtraret. Et refertur ad ſequentia, vt oſtenderet per hanc reuelationem Ieſu ſeruis illius, quid mox futurum ſit. Hanc, inquit, reuelationem Chriſto quatenus homini Deus pater communicauit vt indicaret ſeruis ſuis. Cæterum peruulgata illa Græcorum phraſis eſt, vt dicant facere. pro, ad faciendum, ſiue, vt faciant. vt Math 5. nolite putare quoniã veni ſoluere legē, aut proheptas, non veni ſoluere ſed adimplere. Et Lucæ 1. Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti. In Græco eſt, facere miſericordiã cum patribus noſtris.

D

¶ *Seruis ſuis.* Fideles, & Chriſtianos, ſeruos vocat ſic D. Paul. ad Roma.1. de ſe ait: Paulus ſeruus Ieſu Chriſti. & ad Gal.1. Si adhuc hominibus placerem

Ad Rom. 1. — Galatas 1.

cerem

A cerem Chriſti ſeruus non eſſem. Seruis ergo ſuis,hoc eſt, fidelibus erat à Chriſto hæc doctrina tradenda.

¶ Obſtare videtur huic,quod idē Chriſtus apud Ioan. ait; non dicam vos ſeruos ſed amicos: quia omnia quæcūque audiui à Patre meo nota feci vobis. Manifeſtatio ſi quidem arcanorum indicium eſt amicitię.Et vt hāc amicitiam indicaret, quadam die aſſumpſit Ieſus diſcipulos ſuos ſecretò,& manifeſtauit illis, tamquàm charis,myſterium paſsionis & reſurrectionis ſuæ. Hic autē archana mandantur palam fieri ſeruis.Notandum hic eſt, quod fideles omnes re ipſa ſunt ſerui Chriſti, qui emit eos prætio magno,vt D.Paul.inquit in priori ad Corinth. c.6. & obhanc cauſam Apoſtoli in vſu habebant vocare illum,Dominum. Vnde apud Ioann. c.15.Chriſtus ait,vos vocatis me,magiſter,& domine,& benè dicitis. Et Ioā.c.20. & 21.idem inueni es.Et pręſertim hoc obſeruari ſolet in epiſtolis Pauli: licet ipſe dominus aliquando velut diſsimulans em ptionem,dicere ſoleat: quos dediſti mihi pater: vt videre eſt Ioan.c.17. & 18. Forſan amore rei emptę ſic loquitur acſi donata tantum fuiſſet res ipſa. Rurſum attende, quod Chriſtus redemptor noſter hoc ſuo dominij iure ita clementer vtitur,vt cum ſua eccleſia nō agat niſi amicè,& nihil minus quàm ſeruiliter.largitur enim illi ſuam gratiam,& ſua arcana illi reuelat. Quod Paul. ſæpe exaggerare ſolet. Vnde in epiſtola ad Rom.c.8.ait: non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore. Sed accepiſtis ſpiritum filiorū Dei: inquo clamamus, Abba, Pater. Idem docet in epiſt.ad Gal.cap.4. de qua adoptione Ioan.c.1. Ait: dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.Cum Synagoga verò quaſi cum Agar ſerua agebat Dominus: quę erat durior tractatio: Pij autem fideles quanto clementius tractantur,tanto ſe ſeruituti magis addictos iudicant: & huius ſeruitutis nomine gloriātur. Vnde Paul. ad Gal. 6. dicit nemo mihi moleſtus ſit,ego enim ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti porto.quaſi diceret: nemo me vexet inquirendo cuius Domini ſeruus ſim. Hoc enim ſatis declarant hæc vulnera,& liuores,atque catenæ,quas pro Chriſto porto. Solent enim ſerui inuri certis notis,quę Græcè dicūtur ſtigmata: & alludens ad hoc Paulus ſe portare,inquit,Domini Ieſu Chriſti eas notas & ſtigmata. Hæc ergo cauſa eſt quare hoc loco dicuntur reuelari ſeruis arcana. Hoc enim dicit Euāgeliſta de ſe,& de alijs loquens. Et ideo ſic loquitur. Simili loquendi modo loquitur propheta Amos.c.3. Non faciet Dominus verbum, niſi reuelauerit ſecretū ſuum ad ſeruos ſuos. Ipſi ergo qui à Deo vocātur amici, & vt tales ab eo tractātur,ipſi ſe vocāt ſeruos. ¶ Præterea,vt Aretas annotauit cum nomini,Chriſtus,conjunxerit Ioannes, ſeruis ſuis,Diuinitatem, quæ in Chriſto eſt deſignauit. Cuius namque ſerui ſunt ſancti niſi Dei? Ad quem etiam dictum eſt, quoniam omnia ſeruiūt tibi. Pſal.118.

¶ *Quam dedit illi Deus palam facere ſeruis ſuis.* Ad hoc namque dedit illi Deus ipſam Apocalypſin, vt eam indicaret. vult enim Deus vt talentum expēdatur,vt lucrum referatur. Vult vt bonum quod ſcimus, cum alijs cōmunicemus, & quod ab alijs didicimus,alios doceamus: vult vt quæ ad aurem,aut in cubilibus audimus, ſuper

Marginalia: Ioan.15.c. — Mat.17.a — B — 1.adCor.6 — Ioan.15. — C — Ioan.20.& 21. — Ioan.17.& 18. — D — Rom.c.8. — Gal.4. — Ioan.1. — A — Gal.6.d. — B — C — Amos.3.b — Aretas. — D — Pſal.118. — Math.15.b.c.

[Math.10.b. Mat.5.] per tecta prædicemus: & lucerna diuinæ cognitionis in mẽte animoque incẽſa, minime ſub taciturnitatis modio abſcondatur: ſed ſuper prædicationis candelabrum ponatur. Hinc eſt quod noſter Ioannes in fine ſuæ [Infr.c.22.] reuelationis ait: qui audit, dicat, veni. In ſcientia enim abſcõdita, & in the- [Eccle.20.d Iac.4.d.] ſauro inuiſo nulla eſt vtilitas. Sicut enim ſcienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi: ita etiam ſciẽti bonum dicere, & non dicenti peccatum eſt.

¶ Diuina autem myſteria ſeruis Dei detegenda ſunt, vt in hoc loco [Math.7.a] vides. Non enim ſunt danda canibus, hoc eſt, ſuperbis hæreticis, aut elatis philoſophis, aut impijs Iudæis: non danda porcis: hoc eſt, ſordidis & immundis atque obduratis Chriſtianis illa conculcantibus: ſed ſeruis Domini, qui ea patiẽter & alacriter audiũt, & opere exequuntur. Curet ergo diligẽter homo doctus à Deo, non torpeſcere ab officio docendi: quando [Math.25.] de lucro talenti ſibi commiſsi tãdem eſt redditurus exactam rationem.

¶ *Quæ oportet fieri cito.* Notandum in primis eſt proprietas verbi, oportet, quod ſæpe neceſsitatem quãdam affert. Et ſignificare quodãmodo, neceſſe eſſe, vt aliquid fiat: aut nõ poſſe [Math.26.] nõ fieri. Sic Math.26. quomodo ergo implebitur ſcriptura: quia ſic oportet [Act.1.] fieri. Et Act. 1. viri fratres oportet impleri ſcripturam, quã prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid de Iuda. & [c.4.] c.4. quia non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibns, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Cæterum debemus hoc de omni tribulatione futura, & tempore Antichriſti cum expoſitoribus intelligere, quæ dicuntur hoc loco fieri cito. Sed obſtare vide-

A tur Paul. 2. epiſt. ad Theſſalonicen. c. [2.Theſſ.2.] 2. dicens rogamus autem vos fratres per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt non cito moueamini à veſtro ſenſu: neque terreamini: neque per ſermonem, neque per epiſtolam, tanquam per nos miſſam: quaſi inſtet dies Domini. En affirmat non inſtare, nec apropinquare Iudicij diẽ. Ob huius explicationẽ eſt notandum: quod tota hæc ætas mundi, quæ vlti- **B** ma eſt, ſolet in ſcriptura ſacra vocari hora nouiſsima. Sic eam appellat. D. Io. 1. ſua Can. c. 2. dicens filioli nouiſsi- [1.Ioan.2.] ma hora eſt. Quum quidquid tempori eſt ſubiectum, breuiſsimum ſit & momentaneum, vt Paul. vocat. 2. ad Cor. 4. His verbis: id quòd mo- [2.Cor.4.d.] mentaneum eſt tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Reſpectu enim æternitatis ſecula omnia ſunt ſicut dies heſterna **C** quæ præterijt, quæ non habet potentiam redeũdi. Vnde Pſalmographus [Pſal.89.a] ait: Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies Heſterna quæ præterijt. Rectè hoc contemplabatur etiam Moyſes dicens: Iuxta eſt dies perdi- [Deut.32.e.] tionis, & adeſſe feſtinant tempora. Dies enim diem pellit: & ſic tempus feſtinat: & nihil in hac vita tardum eſſe poteſt. Quod mox repetit Ioan. dicens: tempus prope eſt. Et agit de **D** toto tẽpore eccleſiæ militantis. Quadrat cum hoc illud Pſalmi. Ego dixi [Pſal.115.a] in exceſſu meo omnis homo mendax. Alia verſio habet in feſtinatione mea ſiue in feſtinare meo. Id eſt, cũ viderem feſtinationem meæ ætatis, apud me cogitaui: omnis homo mẽdax eſt, & vanitas quædam. Eſt quidem hæc intelligentia non contemnenda huius loci inter alias. De hoc eſt etiam locus inferius. c. 12. Væ (in- [Inf.c.12.a.] quit)

quit) terræ & mari: quia deſcẽdit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciẽs quod modicum tempus habet. Supereſt vt reſpõdeamus loco Pauli ad Theſſ. Pro cuius explicatione notandum eſt. Quod falſus rumor fuerat ſparſus inter Theſſalonicẽſes, aduentare iam diem Iudicij, ex falſa intelligentia epiſtolæ Paul. prioris ad eoſdem Theſſalon. ca. etiam 4. Qua propter plurimum turbabantur. Ab hoc errore eos reuocat Paulus docens incertũ eſſe diem Iudicij. Quin & tempore D. Gregorij eadem videtur fuiſſe exiſtimatio. Legite vos Catherinum, 2. ad Theſſalon. c. 2. vbi diligenter in commentarijs declarat originem huius erroris, cuius occaſio fuit etiam illud quod D. Iacobus ait. c. 5. Patientes eſtote quoniam aduentus Domini appropinquauit. Et ſtatim: Ecce iudex ante ianuam aſsiſtit: & aliorum locorum ſiniſtra intelligentia. Quæ debent intelligi ſicut hic locus Ioannis. Aut intelliguntur de iudicio particulari, quod fit in cuiuſuis hominis morte. Lege epiſtolam Auguſtini. 80. ad Heſychium in qua docet quomodo ſint intelligenda loca ſcripturæ, quæ variè loquuntur de fine ſeculi: quodque præſtat non inquirere diem illum: & meritò, cum incertus ſit: non enim eſt noſtrum noſſe tempora vel momẽta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Et de illa die nemo ſcit neque filius hominis. Docet etiã vt hoc agamus, vt vnuſquiſque ad ſuæ vitę ſupremum diem ſit paratus. Ait ergo noſter Ioann. *Quæ oportet fieri cito.*) Vt cito fieri dicat quæcumque in hac vita fiunt. Etiam ſi multos durent annos: præ futura enim vita, quæ nunquam deſinet, breui, citòque tranſeunt quæ-

Marginalia (left column): 1.Theſſ.4. — D.Grego. Catheri. — Iac.5.b. — Aug.ep.80. — Act.1.b. Math.24.d Mar.13.d.

A cunque hac in vita fiunt. ¶ Aliter exponunt hunc locum Beda & Rupertus. Vi. illos. intelligentes loqui Apoſtolum de calamitate quam eccleſia patiebatur ſub Domitiano. De hac enim præcipuus Scopus erat ſcribere, quamuis de Antichriſti tempore etiam ſcribat. Vel dicẽdum: quod non ait Ioan. quæ oportet facta eſſe cito, ſed quæ oportet fieri cito: id autem quod incipit, iam fit. Cum ergo B iam illæ perſecutiones Eccleſiarum, & reliqua, quæ tribus capitulis continentur cito incipi deberent: Rectè ait: quæ oportet fieri cito, & ſi cito non eſſent finienda. Ita probat communis conſuetudo ſcripturarum, vt illud quod Pſalm. 2. dictum eſt: Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerũt in vnum: fiebat, cum Herodes & Pilatus inſurrexerunt aduerſus Chriſtum vt dicitur Act. 4. Quia C tũc cœpit impleri illa prophetia: quæ tamen vſque ad hæc tempora, & vſque ad finem ſeculi extenditur.

¶ *Et ſignificauit mittens per angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.* Significauit, duplicem patitur ſenſum ortũ ex verbo Græco ἐσήμανεν. id eſt, ſigillauit & indicauit. Priori modo pro, ſigillauit, exponunt Doctores Antiqui. Anſelmus, Rupertus, Anſbertus, & D. Thom. vt ſit ſenſus: ſignis quibuſ- D dam & rerum imaginibus tecta myſteria oſtendit. Plenus eſt enim hic liber viſionibus obſcuris. Nam hæc myſteria ita voluit Deus Palàm facere ſeruis ſuis, vt tamen infidelibus & indignis (vt ſuperius dicebã) occultarentur: iuxta illud quod Dominus ait apud Matheum: abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. De quo lege Clementem Alex. lib. 6. ſtrogmatum. Et

Marginalia (right column): Anſelm. Ruper. Amber. S.Thom. — Mat.11.d. — Clemen.

Auguſt. Infra 22.

Aug.lib.2.de ciui.c.27.hinc eſt ꝙ infra c.22. ait angelus Ioãni. Nec ſignaueris verba ꝓphetię libri huius.ſcilicet,hęc myſteria aperta ſunt amicis,ſunt autẽ obſcura &clauſa inimicis,lege D.Th. hic.hoc ergo eſt qđ ait:ſignificauit ſeruo ſuo.i.dedit librũ ſignatũ ſeruo ſuo Ioanni.Aliter intelligũt hunc locũ aliqui recentiores ſine vllo myſterio,vt ſumatur,ſignificauit,pro indicauit:cõſtat enim,ita hęc tradita fuiſſe Ioanni, vt optimè oia intelligeret. Vnde Ambroſius ait: Dñs Ieſus angelũ ſuũ miſit,&per eũdẽ angelũ ſeruo ſuo Ioãni manifeſtauit, quæ oportet fieri cito. Nos ſequamur priorẽ intelligẽtiã cũ Beda dicente: *Et ſignificauit*,myſticis eandẽ Apocalypſin dictis innexuit, ne cunctis manifeſta vileſceret.

Mittẽs per angelũ ſuũ ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου.i.miſſo mãdato p angelũ:alioqui cũ angelũ miſerit,quid erat quod mittebat per Angelũ? vel dices,τὸ ἀποστείλας,referri debere ad τὸ ἣν. ἣν. ſcilicet ἐσήμανεν ἀποστείλας. i.quã obſignauit miſſam ſeruo ſuo Ioanni. *Mittens per angelũ ſuũ*.Notãdũ hic eſt,ꝙ Chriſtus ratione humanæ naturæ poſt reſurrectionẽ fuit maior angelis,hoc inſinuare Ioannes in hoc loco voluit. Aſcẽdit enim Dñs Ieſus ſuper oẽs angelos vt Pau.docet,ad He.1.&D.Pet. in 1.ſua Cano. c.3.per reſurrectionem Ieſu Chri,qui eſt in dextera Dei ſubiectis ſibi angelis,& poteſtatib⁹,& virtutib⁹: & ideo habet angelũ miniſtrũ per quẽ mittit mandatũ. Vel dices:qđ ſicut oſtenſa eſt natura humana Chri illis verbis: Apocalypſis Ieſu Chri,quã dedit illi Deus:nunc alterã eius naturã oſtendit cũ ait: mittens per angelũ ſuum.Habet enim angelos ſeruos. Sic dicitur Pſalm.3. Qui facis angelos tuos ſpiritus. Et hic angelus apparuit

Chriſtus maior angelis quatenus homo poſt reſurrectionem.

Heb. 1. 1.Pet.3 d.

A Ioãni in ſimilitudinẽ redẽptoris viuo lũt nonnulli ſancti inter quos eſt D. Thomas, qđ in ſequẽtib⁹ manifeſtius apparebit. ¶ Habet autẽ angelus iſte typũ &figurã omniũ Doctorũ vt annotauit hoc loco Abbas Ioachin. Nã Doctores ſunt per quos Chrus alios doctrinã ſuã docet.Atq; eã obcauſam cũ ędidit miraculũquinq; panũ,dedit Chrus panes Apoſtolis : & Apoſtoli diſcũbentib⁹. Hæc ſunt illa igniũ rece-

B ptacula vel prunaria ad hoc deputata, vt per hęc ignis ſanctus ab altari holocauſti ad altare thimiamatis deferret mane & veſpera.Per hęc enim ſignificãtur doctores,alios incẽdẽtes,&docẽtes: qualis fuit hic angelus. De quo intelligit Arnobius & Hier.illud.Pſa. 103. qui facis angelos tuos ſpiritus: & miniſtros tuos ignẽ vrentẽ, ſecundũ aliã translactione: facit Dñs Angelos ſuos ſpiritus:vt inſpirẽt hominib⁹ eius

C facere volũtatẽ: quia carnalis homo nõ capit ea quę Dei ſunt.Et miniſtros ſuos ignẽ vrentem : vt in alijs, lumen veritatis infundant, in alijs peccata cõſumãt. Vſitatũ ſiquidẽ eſt in ſacra ſcriptura, qđ Doctores vocentur angeli. Malach.2. Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiã: quia angelus Dñi eſt. *Mittẽs per angelũ ſuũ*. Hic quæri põt an reuelatio prophetica fiat per angelos ; ad qđ affirmatiuè reſpõderi põt. Dicẽte

D Dion.c.4.cęleſtis hierarchiæ: diuinas viſiones glorioſi patres nři adepti ſũt p mediatas cæleſtes virtutes. Diuinas viſiones vocat reuelatiões ꝓpheticas. Adde his,quia autore Paulo apoſtolo ad Ro.c.13.quę à Deo ſũt ordinata ſũt. Habet aũt hoc ordo diuin⁹ (vt Dion. ait)vt infima per media diſponat.Cũ ergo natura Angelica medium obtineat inter diuinã & humanã,plus ſcilicet participans perfectionis diuinæ; quam

Doctores dicũtur angeli. Abbas Ioachin.

Mat.14.b

Pſal.103.a Hiero. Arnobius

Mala.2.b Math.5.

An reuelatio prophetica fiat per angelos.

Diony.

Rom.13.a Diony.

quàm participet humana natura: inde ſit vt myſteriorũ cæleſtiũ reuelationes à Deo per angelos hominib⁹ fiãt.

Obiectio. Sapien.7.d

Sed ais: Sapient.ca.7. dicitur, quod ſapientia in animas ſanctas ſe transfert, & amicos Dei & prophetas cõſtituit: ſed amicos Dei hæc diuina ſapientia immediatè cõſtituit: ergo & prophetas per ſe & non per angelos efficiet.

Reſpon.

Ad hoc reſpondemus nõ eſſe parẽ rationẽ de intellectu & de voluntate. Charitas enim per quã homo fit charus & amicus Dei, perfectio eſt volũtatis: in quã ſolus Deus imprimere poteſt: ſed prophetia eſt perfectio intellectus in que etia angelus poteſt imprimere: non quidẽ lumen ſupernaturale qđ meti prophetę infunditur: cũ hoc à Deo immediate infundatur: regulare enim eſt nullũ creatũ intellectũ poſſe aliũ illuminare tradendo illi lumen, aut naturæ, aut gratiæ, aut gloriæ. Quare dicendũ eſt, ꝙ tã lumẽ habituale fidei, quã lumen propheticũ trãſiens à Deo immediate ſit. Cæterũ angeli homines illuminare dicũtur, mentes eorum confortando, myſteria docendo, diſtinguendo, proponendo, ita vt percipi poſsint. Quod facere ſolent Doctores alios docẽtes. Per Angelũ ergo Chriſtus hæc myſteria Ioannem docuit hoc modo.

Seruo ſuo Ioãni. Hoc eſt vnũ argumẽtũ illorũ, qui negabãt hunc librũ eſſe Ioannis Apoſtoli: quod præter morẽ ſuũ exprimat propriũ nomen. In euãgelio enim ſemper circuitione vſus de ſe loquitur: vt videre eſt Io.c.vlti. Vidit, inquit, diſcipulũ, quẽ diligebat Ieſus. Sed reſpondendũ eſt, quod Ioannes hic procedit ſtyllo prophetarũ, qui ſolent exprimere nomẽ ſuũ, & tempus prophetiæ ſuæ, vt viſio Amos: & exprimere ſub quo rege vati-

Ioan.vlti.

A cinati fuerint. His enim indicijs, ſuis vaticinijs lumẽ addunt: quæ in plurimũ obſcura ſunt. Sic & D. Io. hoc capite & tẽpus, & locũ, & nomẽ ſuũ declarat. Sed in euangelio vbi narrationes ſimplices & minus difficiles habẽtur, non eſt in vſu Euangeliſtarũ ſua nomina addere: ſed hoc relinquunt traditioni Eccleſiaſticæ. Tres alias rationes reddit D. Tho. infra ibi: Ioan. ſeptem Eccleſijs: quarũ vna eſt illa, ꝙ

B Ioannes exul & ignotus hãc prophetiã miſit ſeptẽ Eccleſijs, & ideo oportuit nomine expreſſo manifeſtari.

¶ *Qui teſtimoniũ perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, quæcunque vidit.* Græca ſic habent. ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἰησοῦ χριστοῦ, ὅσα τε εἶδε. ideſt, qui teſtimoniũ perhibuit de verbo Dei: & de teſtimonio Ieſu Chriſti, & de ijs quę vidit. vel qui teſtificatus eſt verbum

C Dei, & teſtimoniũ Ieſu Chriſti. Nam Græcis, verbũ, &, teſtimoniũ, eiuſdẽ caſus ſunt. Quidã Græci codices addunt: καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ἅτινά εἰσι, καὶ ἅτινα δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. ideſt de ijs, quæ audiuit, & quæ ſunt, & quæ poſt hæc futura ſunt. Cęterum teſtimoniũ alicui perhibere, aut dare, aut reddere, aut teſtẽ alicui eſſe, ſignificat pro eo teſtificari: & in fauorẽ eius teſtimoniũ dicere. Lucę.14. cæpit autẽ dicere

Regula.

Luc.14.

D ad illos: quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Et oẽs teſtimonium illi dabant, ideſt, ita eſſe confirmabant. Ioann.1. Hic venit in teſtimonium vt teſtimonium perhiberet de lumine. i. vt de Chr̃o teſtificaretur, quæ vera eſſe cognouerat: ſiue eũ eſſe lucẽ, ſiue lumen. Et ibidẽ: Vt teſtimoniũ perhibuit Ioannes dicens: quia vidit ſpiritũ deſcendẽtem. Et c.5. vos miſiſtis ad Ioan. & teſtimonium

Ioan.1.

Ioan.5.

niū perhibuit veritati. Ita etiā Domi- A
nus dixit Acto.c.1.& eritis mihi teſtes
in Hieruſalē &c. & propterea marty
res dicuntur teſtes. *Qui teſtimoniū per
hibuit verbo Dei,&c.* Hæc eadē verba
Ioan.vlt. habentur in euāgelio Ioan.c.vlti. Hic
eſt,inquit,diſcipulus ille: qui teſtimo
niū perhibet de his. Vnde ſumitur ar-
gumentum q autor vtriuſq; eſt idē.
Vbi autē de verbo Dei teſtimonium
perhibuit Ioannes? quādo ſcilicet ver
bū Dei prædicauit. & quando poſtea B
à verbo Dei euangelium ſuū exorſus
eſt, dicens. In principio erat verbum.
Qui etiā locus arguit autorē Apoca-
lypſis huius eſſe euangeliſtā Ioannē,
quo nemo apertius de verbo Dei te-
ſtimoniū perhibuit. Vnde hoc in lo-
co, verbū Dei potius ſumitur pro fi-
lio Dei, quā pro doctrina Euangelij,
qđ indicat articulus Græcus præpoſi
tus, τὸ, verbo Dei. Et quoniā etiam te
ſtatur de humana natura Chriſti, ad- C
dit. *Et teſtimonium Ieſu Chriſti.* Hæc
enim nomina, Ieſus, & Chriſtus, ad
humanitatē ſpectant. Nā in Circunci
Luc. 2. ſione fuit vocatus Ieſus. Luce.2. id eſt,
Saluator. Et Chriſtus propter vnctio-
Eſa. 61.2. nē ſpiritualē. De qua Iſaias ait.c.61. Et
Pſalm. 44. regius vates Pſa.44. quę vnctio ad gra
tiā infuſam animæ Chriſti refertur.
Quod quidē teſtimoniū verbo tenus
prædicando Ioannes reddiderat cum
hæc ſcriberet: nondū enim ſcripſerat
Euangeliū. Traditur enim & notatur
à D. Thoma: quod Euangeliū ſcri-
D. Thom. pſit Ioannes reuocatus iā ab exilio, ro
gatus ab omnibus tunc Aſiæ epiſco-
pis, & multarum Eccleſiarū legatio-
nibus. Videte de hac re Hieronymū
Hiero. Euſeb. in Catalogo. & Euſebium lib.3. hiſto
riæ Eccleſiaſt.c.24. ¶Cæterū Ioannes
noſter non eſt teſtificatus de eo, quæ
ab alijs accepit, aut quę incerto rumo

re cognouerat, ſed *quæcūque vidit*, Ea A
quæ vidit docuit de operibus & mi-
raculis Chriſti. Hoc conuenit cū illo
Ioā.19. Et qui vidit teſtimoniū perhi- Ioan. 19.
buit. Et cū initio primæ epiſtolę eius, 1. Ioan.1.a
quod audiuimus, quod vidimus ocu
lis noſtris, qđ perſpeximus, & manus
noſtrę contrectauerūt de verbo vitę.

¶ *Beatus qui legit, & audit verba pro-
phetiæ huius, & ſeruat quæ in ea ſcripta
ſunt.* Græcè eſt καὶ οἱ ἀκούοντες, & qui
audiūt. quamquā rectè interpres mu- B
tauit numerū. ¶Beatitudo capitur hic
Beatitudo viæ & patriæ in quo diſtinguantur. pro via & medio ad Beatitudinē. Sic
accepit Chriſtus cū ait apud Mat.c.5.
Beati pauperes: beati qui lugēt. Diſtin
Math.c.5. guitur enim beatitudo viæ à beatitu-
Aug. 10. 1. dine patriæ à D. Aug.li.10. cōfeſ.c.20.
Lectio verò & auditio doctrinæ diui
næ, eſt nōnullus gradus ad Beatitudi-
Ioan.15.a nē, ſecundū illud Ioan.c.15. vos mūdi
eſtis propter ſermonē quem locutus
ſum vobis. Ex auditu ergo & lectio- C
ne cōcipitur primū fides, vt Paul. affir
Rom.10.c mat in epiſto. ad Rom.c.10. Fides, in-
quit, ex auditu. Altior gradus eſt ob-
ſeruatio eiuſdē doctrinæ. Quod affir
Rom. 2.b mat Pau. ad Rom.c.2. Non enim audi
tores legis iuſti ſunt apud illū, ſed fa-
ctores legis iuſtificabūtur. Hinc eſt il-
Luc.11.d. lud q Dñs ait apud Luc.c.11. Beati qui
audiunt verbū Dei, & cuſtodiūt illud.
Quod notādū eſt aduerſus hereticos
Con. Trid. noſtri tēporis, quos cōdēnat Cō. Tri. D
ſeſſ.6. vbi neceſsitas obſeruandi legē
ſtatuitur. Huius rei erat imago Che-
Ezec. 10.b rubinus ille viſus ab Ezechiele c.10. &
apparuit, inquit, in Cherubin ſimilitu
do manus hominis ſubtus pēnas eo-
rū. Actiones enim piæ ſignificatæ per
manus, ſubijciendæ ſunt pennis ſpecu
lationis & doctrinæ. Cherub enim,
ſcientiæ multitudinē ſignificat. Fides
ergo quæ valet apud Deum, ea eſt vę

Gal.5.a ait D. Paul. quæ per charitatē opera-
Iac.1.d. tur. Vnde ait D. Iac. Eſtote factores
verbi, & non auditores tantū, fallētes
vos metipſos. Vt enim qui incidit in
Simile. fluuiū, ſi nec brachia mouet, nec manus,
nec crura, ſtatim obruitur, & mortuus
in profundum decidit: ſin autē
natat, eripitur: Sic qui in ſola fide nixus
virtutis actiones reliquerit, in pro
fundiſsimum barathri gurgitē mergetur:
qui autē manus, pedeſque agitauerit,
illiſque remorū loco vſus fuerit,
& fidei coniunxerit opera charitatis,
hic incolumis exibit in terram, &
portum æternæ ſecuritatis obtinebit.
Si igitur ad beatitudinem pertingere
deſideramus, ea quæ ſcripta ſunt ſtudeamus
non ſolū legendo vel audiendo
cognoſcere, ſedquę cognoſcimus,
benè viuendo ſtudioſius adimplere.
Melius etiā eſſet veritatē non cogno-
2.Pet.2. ſcere, quàm poſt cognitionē, à ſancto
mandato recedere. Seruus enim qui
Luc.12.f. ſcit voluntatē Domini ſui, & non facit:
plagis vapulabit multis. Intellectus
Pſal.110. quippè bonus (id eſt vtilis) illis qui faciunt
eum. Ea autem quæ ſcripta ſunt
ſeruat, qui fidē Chriſti, & eccleſiæ inuiolatam
cuſtodit: qui timet mādata,
quærit promiſſa. *Qui ſeruat*, inquit,
quæ in ea ſcripta ſunt, homines ſeruāt,
quod in precio habēt: & quod perire
nollūt. Nullus enim arena ſeruat, ſed
aurū, ſed argentū, margaritaſque pretioſas,
quas magni æſtimat. Sic ſunt
Dei præcepta magna cura ac diligentia
ſeruanda: ac plurimi habēda. Hęc
nāque diligens cuſtodia, atque obſeruantia
ſanctos ac perfectos viros con
Pſal.118. ſtituit: hinc eſt quod regius Propheta
ait: in corde meo abſcondi eloquia
tua, vt non peccem tibi. Abſcondi, inquit,
non in arca, ſed in vltimis viſceribus
recondi: vt nō tibi offenderem:

A quando enim occaſio & opportunitas
peccandi ſeſe mihi offerebat, eloquia
tua in corde meo abſcondita dicebant,
vt non peccare. Pſal. etiā 36. di Pſal.36.d.
cebat idem Pſalmographus: lex Dei
eius in corde ipſius, & non ſupplantabūtur
greſſus eius. In corde ſiquidem
reponenda eſt lex, & non in ore ſolū
retinenda: ſi volumus non ſupplātari
ab hoſtibus animæ. Ex quo intelliges
illud quod in Prou. Salo. ait c.4. tene Prou.4.b
B diſciplinā ne dimittas eā: cuſtodi illā,
quia ipſa eſt via tua. Ac ſi diceret: nō
ſit tibi ſatis legem ſcire: ſed tene illā
& repone in corde: vnde ſtatim inferius
addit: cuſtodi ea in medio cordis
tui. Vita enim ſunt inuenientibus ea.
Beatus ergo & fœlix ac nimiū fœlix
dicendus eſt, qui legit, & audit, & ſeruat
mandata Dei ſcripta in hoc libro,
& in alijs ſacrę ſcripturæ. Miſer verò
ac infœlix, qui mādata Dei audit, aut
C legit, ſed nihil eū iuuat: quia cū corpore
præſens ſit, mente eſt abſens. Aut
enim acquirendis rebus mēs eius dedita
eſt, aut libidine exagitatur, aut
proximū dijudicat, aut cōtra prælatū
ſuperbit, aut fingit ſe potentē futurū,
aut cæteris vaniſsimis rebus diſtēditur.
Poteſt talibus cōuenire quod ait
Propheta, aure audietis, & nō intelligetis,
& vidētes videbitis, & nō perſpicietis.
Eſa.6. Miſer etiam & infœlix Eſa.6.
D qui diuinas ſcripturas legit, & audit, i.
mētē ad earū intelligētiā accōmodat,
ſed ideo diuinas ſcripturas diſcit, vt ſapiēs
& egregiꝰ apud homines habeāt,
& in ſeculi proſperitatibus floreat, nō
vt vitam reprobam corrigat. Sed beatus
non eſt, quia ſcripturam diuinam
non pro amore Dei, ſed pro amore
ſeculi didicit. De talibus dicit Propheta:
ſapientes ſunt, vt faciant mala,
benè autem facere neſciunt. Hiere.4 Hie.4.

Et

Et Dominus in Euangelio in parabola ſeminantis loquitur dicens: quod autem in ſpinis cecidit, hi ſunt qui audiunt,& ſolicitudinibus, & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur, & non referũt fructum. Ille ergo beatus eſt, qui ideo mandata dei ſtudet diſcere vt impleat,ideſt, in mente recondat, ideo in mente recondit,vt opere impleat,ideo opere implet, vt æternam beatitudinẽ aſſequatur. Hæc ex Ambroſio.¶Notãdum etiam quod Propheta noſter pollicitatione beatitudinis inuitat omnes ad ſtudium huius libri: nemo enim eſt qui beatitudinẽ non exoptet: qua propter Chriſtus
Math. 5. Dominus Math.5. Aperiẽs os ſuũ,inquit,beati pauperes ſpiritu &c. Vt ſic alliciat ſpe beatitudinis conſequendæ
Pſal.1. omnes auditores.Sic Dauid Pſal.1. Incipit à beatitudine, beatus enim, inquit,vir qui non abijt in conſilio impiorum,& in via peccatorũ non ſtetit. Et hoc conſilio videtur vſus Mo-
Deut.33. ſes Deut. 33. vt alliceret duræ ceruicis populum ad amorem Dei & præcepta. Vnde ait, Beatus es tu, o Iſrael, quis ſimilis tui, popule qui ſaluaris? nec cõtentus Ioannes dixiſſe, *qui legit* ſed propter idiotas & legendi rudes addit, *& qui audit.* Vt latius pateret promiſsio. Et addit: Tempus enim prope eſt,vel beatitudinis vel iudicij, in quo reddetur vnicuique à Deo,iuxta opera ſua: ideo, Beatus qui legit verba,audit fide,ſeruat autẽ facto, & opere verba prophetiæ huius. Item tempus breue laboris,gaudia ſequuntur æterna. Quia igitur prope eſt tẽpus vt mala finiantur: & bona ſequãtur, non nos in via vitæ præſentis aduerſa frãgant, nec proſpera emolliãt, vt ſub breuitate temporis peruenire valeamus ad æternitatem. ¶Cæterũ

A aduerte,quod ſicut antea dixerat,quę oportet fieri cito: ſic modo ait: tẽpus eſſe propè. Eſt enim mos prophetarum,vt vaticinia citò ad implẽda eſſe nuntient: vt ſic homines ea ardẽtius amplectantur.Sic Abacuc. c.2.ait: Si Abacuc.2 moram fecerit: expecta eum: quoniã veniens veniet & non tardabit.Et illud Eſaiæ.28.modicum ibi,modicum Eſai.28.c ibi. ¶Vel,tẽpus enim prope es,ideſt, citò enim hæc fieri incipient. Quod
B addidit vt attentiores, & vigilãtiores redderet prædictione imminẽtis perſecutionis: & vt magis eos excitaret ſpe vicini premij. Verũ hoc animaduertamus,vbi habemus,tẽpus,in Gręco non eſſe nomen χρόνος chronos ex quo dicitur chronica.i.deſcriptio temporũ. Sed dicitur καιρὸς cæros quod proprie occaſionẽ ſiue opportunitatẽ tẽporis ſignificat.opportunitas ergo in ianuis eſt,aduenientibus calamitatibus
C magna præmia parandi: quam ſi quis elabi ſinat magnis ſe bonis priuabit: & in magna mala incidet. Aretas.Tẽpus ſiue opportunitas eſt ad beatitudinẽ. Vbi nos legimus Acto.1.non eſt veſtrũ noſſe tẽpora vel momẽta Grecè dicitur. οὐχ᾿ ὑμῶν ἐστὶ γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς,pro,momenta καιροὺς, cęrus poſuit.i.nõ eſt veſtrũ noſſe tẽpora & opportunitates tẽporũ quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Quẽ locũ citans
D Auguſti.to.2. in epiſt.78. ad Heſichiũ ait.καιροὺς,quippe appellant Græci tẽpora quidẽ,non tamẽ quæ in ſpaciorũ voluminibus tranſeunt,ſed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis ſentiuntur: ſicut meſsis, vindemia,calor,frigus,bellũ,& ſi qua ſimilia.χρόνους autẽ ipſa ſpacia tẽporũ vocat. Ait ergo Ioãnes,tẽpus enim ꝓpè eſt. i.occaſio & opportunitas merẽdi in ianuis eſt.Hoc ergo nomine ſignifi

care videtur hanc ſententiam perſecutiones & calamitates. Quæ inſtãt, & impendent filijs Eccleſiæ nõ tam calamitates cenſendę ſunt, quàm occaſio quædam optima magnorũ prę miorum & ęternarum coronarum: quam ſiquis elabi ſinat, magnis ſe bonis priuabit, & in magna mala incidet.

¶ *Ioannes ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia*, texitur hæc prophetia in modu epiſtolę & præmittit ſalutationẽ. Prọ pleniori autem intelligentia ſupponenda eſt hiſtoria. Et ſciedum eſt quod Ioanni Apoſtolo in partitione orbis terrarũ obtigerat Aſia minor, quam Chriſti fide imbueret. Fuerunt autem in ea prouintia, ſeptem eccleſiæ fundatę, quæ mox referentur nominatim. Et inter illas Epheſina erat metropolis conſtituta. Has eccleſias poſt Paulum Apoſtolũ (vt Richardus in.2. prologo tradit) Ioannes conſtituerat. Sed eo in pathmos Inſula relegato, Epiſcoporum negligentia valdè de antiquæ ſanctitatis gradu erant deiectę. Vt ergo in priſtinam perfectionẽ reuocarentur, Ioãnes hanc prophetiam illis deſtinat.

Richardus.

Regula. Ticoni. Augu. Driedo. ſãctis pag.

¶Eſt verò hic notanda regula Ticonij, quam refert. D. Augu.3. de doctrina Chriſtiana, cap.34. & Driedo. de Dogma.lib.3.c.3.& ſanctus Pagninus in Iſago.ad literas ſacras.capit.31. Quæ ſic habet: ſcriptura ſepè tribuit parti, vt Tyro, vel Babyloni, quę conueniunt omnibus gentibus: vt videre eſt in prophetis. Quem in morem Ioannes Aſianis eccleſijs nominatim mittit prophetiam, quæ tamen toti orbi conuenit. Similiter quæ in Euãgelijs dicũtur aduerſus Phariſęos, applicanda ſunt cõtra omnes ſuperbos.

Numerus ſeptenarius in ſacra ſcriptura frequẽs, & quare eſt cum numerus perfectus, & ſacratus

¶Rurſus magni myſterij eſt, in A to to hoc libro ſeptenarius iſte numerus: quem per omnem occaſionem obſeruat Ioannes. Nam ſeptem viſa ſunt candelabra, ſeptem capita draconis, ſeptem ſtellæ.7.lampades. 7. cornua agnì.7.oculi.7.ſigilla.7.Angeli tubas canentes.7. tonitrua. 7. etiam Angeli phialas habẽtes. Nam & draco, qui diabolum, & beſtia quæ Antichriſtum Deſignant, vterq; ſeptem capita habuiſſe viſus eſt. Et ſi diligen B ter aduertas, totus hic liber in ſeptem viſiones diuiſus eſt. Prima eſt, quæ ſeptem epiſtolas ad.7.eccleſias deſtinatas continet. Secunda, in qua ſedem in figura eccleſiæ in cœlo poſitam vidit: & ſupra ſedem Chriſtum ſedẽtem. In tertia, agnus librũm & ſigilla eius aperuit. In quarta. 7. Angeli ſunt viſi tubis canentes. In quinta.7. iterũ Angeli viſi ſunt phialas habentes. In ſexta reſurrectio deſcribit. In.7.gloria C ſanctorum in figura ciuitatis Hieruſalem de cœlo deſcendentis demonſtratur: hic autem numerus vocatur ab Hebræis conſummationis. Quoniã in ſeptimo die cõſummatis perfectiſq; rebus requieuit dominus ab omni opere. Et de hoc numero multa ſcripſerunt patres. Baſilius in Exameron ho.11. Hiero. ſuper amoſ. ca.5. Greg.35.Moro.cap.7. & Machrobius autor profanus in libro de Somnio D Scipionis. D. Augu. perfectum vocat hunc numerum.11.de Ciuit.cap.31. & Lactan.lib.7.Diui.inſtit.cap.14.multa de hoc cõgeſſit Driedo.lib.3.de dog. ca.3. Sic quod dicitur. Leu.26. addam correptiones veſtras ſeptuplũ propter peccata veſtra. Illic per ſeptenarium, non illa determinata ſed multiplex & conſummata punitio intelligitur. Septies in die cadit iuſtus, & reſurget: hoc eſt, quotidie cadit, & reſur-

Baſilius. Hiero. Grego. Macrobius

Auguſtin.

Lactan. Driedo. Leu.26.

Pro.24. b

ſurgit, manens tamen in die, exorbitans quidem in via, non extra viam. donec ſumus in carne poſiti, ad liquidũ puri eſſe non poſſumus, niſi octau⁹ venerit dies, id eſt, futuri ſeculi requies. Septies in die Laudem dixi tibi, id eſt, tempore toto vitæ meæ. Quod alibi, alio (inquit Augu.) modo dictũ eſt: ſemper laus eius in ore meo: Redde vicinis noſtris ſeptuplũ in ſinum eorum, hoc eſt, integra & conſumata vltione retribues pœnas illis. Argentum igne examinatũ, probatum, terræ purgatum ſeptuplum. Et ſeptenario numero intelliguntur dona gratiarum Spiritus ſancti, quo requieſcimus in Deo. Vnde Hiero. in cõ. ſuper Amos. cap. 5. ſeptenarium numerum eſſe ſanctum, atq; etiam Sabbatum probat, in quo requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis, iubens etiam nequid operis ſeruilis in eo fiat, vt mens Deo vacet. Mulier quę in ſolitudine die Sabbati ligna collegerat, quę arſura ſunt, ſententia Domini condemnatur. Septem quoquè hebdomadę complent hebdomadam ſanctę Penthecoſtes, in quo ſpiritus eſt datus. Et iubileus remiſsionis annus hoc numero texitur. Et Hebræus cum ſex annis ſeruierit, anno ſeptimo liberatur. Nouit & hoc ſecularis Philoſophia & medicorum libri, quorum Galenus diſertiſsimus & doctiſsimus ſcripſit tres libros: in quibus ipſe ſeptenarij numeri potentiam oſtendens, ardentiſsimas febres ſeptimo, dicit, ſolui die, aut ſi tanta humoris noxij fuerit magnitudo, vt primę hebdomadæ nequaquam feruore conſumpta ſit, ſecundę hebdomadis vltimus dies expectatur, id eſt, quartus decimus. Quod ſi hunc (vt iuxta Hippocratem loquar) ἡ νόσος

Pſal. 118.; Pſal. 33. a; Pſal. 78. c; Pſal. 11. b; Hiero. amos. 5.; Galenus.

A hic noſos vicerit, tranſeunt ad vigeſimum primum diem, hoc eſt, ad finẽ tertię hebdomadis. Deniq; Chaldæi climateras appellant pericula vitæ fortunarumq; hominum, quæ fieri grauiſsima in ſeptenarijs annis dicuntur, exiſtimãtes ſeptimum quẽq; annnm periculoſum eſſe, & in ſeptimo quolibet anno periculũ, aut vincere, aut vinci. Et inter hos, annum maxime ſexageſsimum tertium. Vn B de in nonullis ſcripturæ locis ſeptenarius numerus in myſterio tempus vitæ præſentis ſignificare videtur. In ſeptenario enim dierum conſumatus eſt mundus. Quod Geneſ. 4. dixit Deus ad Cayn. Omnis qui occiderit Cayn ſeptuplum punietur. In ſeptupla punitione pœna per totam hanc vitam intelligit. Qui occiderit Cayn ſeptuplum punietur, id eſt, inſolubili pœna, ſiue in æternum punietur. Sub C auditur niſi pænitentiam egerit. De hoc numero ſeptenario diſſerit Martinus Martinez, lib. 6. Hypotypoſeon cap. 6.

¶ Vt ergo ad ſeptẽ eccleſias Aſiæ redeamus, per has ſeptem intelligi etiam omnes, ex his quæ diximus conſtat. Congruit enim plurimum cum his ſeptem eccleſijs illud Eſaiæ. ca. 4. apprehendent ſeptem mulieres virũ vnum in die illa dicentes: panem no D ſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur, tantum in vocetur nomen tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrum. Eſt autem hæc phraſis Hebraica, pro eo quod nos diceremus. Tantũ voceris Deus noſter aut maritus noſter. Sic Hiere. c. 14. tu autem in nobis eſt Domine, & nomẽ tuum inuocatũ eſt ſuper nos. Hunc Eſaiæ locum tractat Augu. q. 47. in quæſtionibus, ex vet. & nouo te-

Climaterę.; Gen. 4. c; Hier. 14. b; Aug. to. 4.

Rupertus. teſtamento. Et Ruper. Hic clamant ergo ſeptem eccleſiæ, id eſt, vniuerſa eccleſia catholica virum ſuum complexa, vt peccati opprobrium auferat. Et coli ſepatiatur ab ea. Hoc enim eſt inuocetur nome tuum ſuper nos. At què inquit, nec alias opes aut regna terræ volo, vt ſibi poſtulabat Synagoga, ſed panem illum vitæ: (quod de ſacra Euchariſtia declarat glo.) & indumenta immortalitatis aſſumã. Iuxta illud quod Paul. ait. 2. ad Corinth. 5. (2. Corinth. 5. a) Si tamen veſtiri, & non nudi inueniamur. Hæc tamen intelligentia non tàm eſt literalis quam myſtica & religioſa. ¶Hæc ſunt ſeptẽ eccleſiæ illę, quas Salomon appellat columnas dicens: ſapientia ædificauit ſibi domũ, & excidit columnas ſeptem. (Pro. 9. a) Qui vt ſe id de ſeptem eccleſijs dixiſſe innoteſceret, ſequutus etiam ſacramenta ipſa, diligenter inſeruit dicens: immolauit victimas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam. Immolauit enim dominus victimas: ſeipſum offerendo pro nobis: miſcuit vinum præceptorum ſuorum, poculũm ex narratione hiſtorica, & intelligentia ſpirituali contemperans: & poſuit menſam (id eſt) ſcripturam ſacram, quæ feſſos ad ſe, atq; à ſeculi oneribus venientes, pane verbi nos reficit. Lege Gregor. in illud Iob. cap. 26. columnæ cœli contremiſcunt. (Greg.) Cuius verba refert Pagninus, lib. 1. cap. 47.

¶Hic etiam numerus ſeptem eccleſiarum ad ſeptiformẽ gratiam ſpiritus ſancti refertur ab aliquibus. De quibus Eſaias diſſerit: cap. 11. Vnde de ſeptẽ eccleſijs, (inquit Gregorius vbi ſupra) Ioannes ſcribit: vt vnam catholicam ſeptiformis gratiæ plenam ſpiritu deſignaret. Hæc ſeptiformis gratia ſignificata eſt à Zacharia. cap. 3. dicens: ecce lapis quem dedi coram Ieſu. Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. In Chriſto enim, qui lapis eſt Angularis, ſeptem oculi ſunt, id eſt, ſeptem dona ſpiritus ſancti. & cap. 4. eiuſdem vatis dicitur: ecce candelabrum aureum, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud: & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius: & duæ oliuę, vna à ſinixtris lampadis, & vna à Dextris eius. Candelabrum aureum fides eſt in nouo teſtamento, nõ occultanda ſubmodio, ſed poſita: vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Math. 5. & erat lampas ſuper caput cãdelabri: nam ſuper Chriſtum à quo deriuatur fides, eſt claritas maieſtatis ſpiritus ſancti aſiſtens. Septem lucernæ, ſeptem ſunt dona ſpiritus ſancti: & ſeptem infuſoria ſunt ſeptẽ ſacramenta quæ ſemper elargiuntur gratiam, & peccatorũ remiſionem. Oliuæ autem duæ, duo teſtamenta deſiſignãt, nouum, ſcilicet, & vetus. Propter hanc igitur Septiformem gratiam eccleſia catholica ſeptenario numero deſignatur. Eſt etiam notandum quod D. Paul. ad ſeptem tantum eccleſias gentium ſcripſit. Quod videtur etiam ad idem myſteriũ pertinere. Qui velit tractare latius hunc locum legat Abbatem Ioachin, qui oſtẽdit ad impletam hic eſſe prophetiam illam Deut. cap. 32: conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael. Filios autem Iſrael fuiſſe duodecim ſcriptura docet, Geneſ. 49. qui fuerunt figura duodecim eccleſiarum, quæ in principio naſcentis eccleſiæ conſtitutæ ſunt. Prima harum omnium Hieroſolymitana eſt: ſecunda Antiochena: Tertia Alexandrina: quarta Conſtantinopolitana: quinta Romana. Tali nempe ordine vnam

Marginal notes: A. B. C. D. — Eccleſia ſeptenario numero ſignificatur, propter ſeptiformem gratiam ſpiritus ſancti. Eſa. 11. Greg. — Zacha. 3. d — Figura. — Zach. 4. a — Figura. — Math. 5. B — Deu. 32. b — Ge. 49.

vnam quamquè floruiſſe cognoſcitur. Quamuis propter principem Apoſtolorum Petrum qui fundauit eam: eccleſia Romana cęteras dignitate præcellat, ſic igitur quinq; tribus maiores, cum quinquè principalibus eccleſijs conueniunt: quem admodũ ſeptem reliquę tribus, cum ſeptem eccleſijs quæ fuerunt in Aſia. Quibus peculiariter liber iſte miſſus eſt: ſicut & in ſequentibus dicitur. Quod vides inquit, ſcribe in libro & mitte ſeptem eccleſijs, quæ ſunt in Aſia. Sic ergo conſtituit Dominus terminos gẽtium iuxta numerum filiorum Iſrael. Dum enim quinquè primis eccleſijs, ſeptem Aſiaticæ coniunguntur: duodecim profecto inueniuntur eccleſiæ, quæ duodecim tribub⁹ ſigillatim reſpondent. Sed de his ſatis, nam reliqua apud prædictum Abbatem Ioachin videre poteris.

¶ *Gratia & pax*, hunc ſalutandi morem ſeruat Paul. in omnibus ſuis epiſtolis, præterquam in epiſtola ad Thimoth. vbi interponit miſericordiam, dicens: gratia, & miſericordia, & pax. Forſitan quod ſic oporteret cũ Thimothęo agere, quod eſſet ad irã propenſus: & ſeueriori ingenio. Quare vt illum ad miſericordiam inclinaret, ait: gratia, & miſericordia, & pax. Item vt in illo epiſcopos omnes informaret: quorum officium eſt miſericordia vti. Qua ſimiliter ſalutationis forma vſus eſt noſter Ioãnes in. 2. ſua Canonica, cap. 1. ſcribens ad electam, & ad natos eius: ſit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo. *Gratia & pax*, ſubaudi, multiplicetur. Sic enim explicauit & appoſuit D. Pet. in. p. ſua Canoni. gratia, inquit, & pax vobis multiplicetur. Et in. 2. epiſtola appoſuit verbum, adimpleatur,

Oportet epiſcopos eſſe miſericordes.

2. Ioa. 1.

1. pe. 1. a

A Gratia vobis & pax adimpleatur, quod idem ſignificat. Vtroque enim in loco in Græco vnum & idem verbum eſt. Sicut Græci in ſalutatione ſolent apponere, εὖ πράττειν, bene agere: & latini, ſalutem dicit: ſic Apoſtoli dicũt: gratia & pax. *Gratia & pax*. Hic gratia ſignificat diuinam amicitiam, qua naturæ diuinæ ſumus conſortes, & participes, vt verbis vtar Petri. 2. epiſ. c. 1. & hęc eſt beatitudo vię, vnde, pax B oritur: qua cum Deo confidenter, & quietè viuimus: iuxta illud ad Ro. 5, vbi exponitur gratia & pax. Iuſtificati ergo pacem habeamus ad Deũ per Ieſum Chriſtum. Eſt enim fruct⁹ ſpirit⁹, id eſt, gratiæ gaudiũ & pax vt Pau. ait ad Gal. c. 5. fructus, inquit, ſpiritus eſt: charitas, gaudium, & pax. Hæc eſt illa pax, quam Aug. 19. de Ciuitate, cap. 13. diffinit dicens: pax omnium rerum, tranquillitas ordinis: cũ C ſingulæ partes ſuum ius obtinent: & affectus obediũt rationi, & ratio diuinæ legi ſeruit. De qua eſt illud Ioan. 14. & 16. Pacem meam do vobis: non quomodo mũdus dat ego do vobis: Non enim eſt pax impijs ait Eſa. cap. 48. Quoniam non eſt trãquillitas ordinis, ſed tyranidis, & violentiæ. Opus enim iuſtitiæ eſt pax Eſa. 32. D.

Quid per gratiam intelligatur in ſacra ſcriptura

2. pe. 1. a

Quæ ſit pax chriſtiana.

Ro. 5. a

Gal. 5. d

Aug. 19. ſ.

Ioa. 14. d & 16.

Eſa. 48. d

Eſa. 32. d

¶ *Gratia & pax, ab eo qui eſt, qui erat, qui venturus eſt*, verba Græca nullũ D ſenſum habent ἀπὸ τοῦ ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Nam finge poni verba ipſa velut abſoluta, tolerabile eſt ὁ ἐρχόμενος ſed quid tandem ſignificat ὁ ἦν, ſiue ὁ ὤν? ad verbum ita ſonat, ab ens, ab id quod erat, & ab is, qui venturus eſt. Complectũtur ergo verba iſta verum ſolęciſmum à quo non aborruerunt ſcriptores Euangelici ait Gagneius: vt potè non adeò curioſi proprietatis verborum & locutionum.

Eraſmus. Gagneius.

Ab

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Prima intelligentia.

¶ *Ab eo quid eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*, aliqui volunt, vt per hæc verba ſignificetur filius Dei ſolũ. Vt enim cõtra hæreticos prædicabat Ioãnes, in principio erat Verbum: ſic cõtra illos modò hæc verba de ſolo Chriſto profert. Sic Paul. ad Hebræ. cap. 13. ait. Ieſus Chriſt⁹ heri, & hodie: ipſe & in ſecula, id eſt, idem eſt qui ab æterno fuit, hoc ſignificat, heri: & qui nunc eſt, hoc ſignificat, hodie: & qui permanebit in æternum, hoc ſignificat, ipſe & in ſecula. Chriſtus ergo eſt qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt ad iudicandum omnes mortales. Nã pater non iudicat quemquã ſed omne iudicium dedit filio: vt Ioan. ait, cap. 5. ita explicat Anſelmus, & Richardus de Sancto Victo. cap. 2. qui ait Ioan. de Chriſto loqui, & non de patre: quia de patre nemo male ſenſerat. De filio verò & Spiritu ſancto ideo facit mentionem, vt de fide legentium ſiniſtram, ſi oborta fuerit, dubitationem diſſipet. De filio, ergo ait: *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*, qui eſt eſſentialiter coæternus patri, qui erat cum patre in creatione mundi, qui venturus eſt in gloria patris in fine mũdi. Qui eſt, per incommutabilitatem æternitatis: qui erat, per potentiam creationis: qui venturus eſt per iuſtitiã retributionis. Qui eſt, quia ſuper omnia Deus benedictus in ſecula idem ſubſiſtit: qui erat, quia De nihilo cuncta creauit: qui venturus eſt, quia viuos & mortuos in fine mũdi iudicabit. D. Thom. & Anſbertus etiam de filio explicant hunc locũ. ¶ Alij vt Aretas, & Rupertus, & Beda, & Ambroſius, & aliqui recentiores in ea opinione ſunt, vt exiſtimẽt, his verbis intelligi perſonam patris: nã de filio mox loquit Ioã. dicẽs.

Hebr. 13. b — Ioa. 5. d — Anſel. — Richar. — D. Tho. — Anſber. — Secunda intelligentia — Aretas, — Ruper. — Beda. — Ambro.

A à Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis, & hunc morem ſeruat idem Ioan. in 2. ſua Canon. cap. 1. his verbis ſalutãdo. Gratia & miſericordia, & pax, à Deo patre noſtro, & à Ieſu Chriſto. ſic & Paulus in omnibus ſuis epiſtolis. 2. Ioa. 1.

¶ Neque obſtat, quod non dicitur pater venturus. Nam ad iudicium venturus etiam eſt ipſe pater: licet ſolus filius ſit futurus exequutor iudicij. Aderit enim æterni patris mageſtas à ſolis iuſtis videnda. De quo Dani. c. 7. dicitur & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, id eſt, ad ſenem qui eſt pater æternus, à quo originatur fili⁹. Et ideo dicitur antiquus dierum: locutus more humano. (B) Dani. 7.

¶ Hæc ſunt priores intelligẽtiæ huius loci. Sed reuera per illas differentias temporis, præſentis, præteriti, & futuri, æternitas diuina ſignificatur. Et ideo hic aliqui intelligunt & meritò ſignificari eſſentiam diuinam, & non perſonas diuinas formaliter. Itaque pater eſt ille qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & filius ſimiliter, & Spiritus ſanctus: vnde in cap. 4. ait Ioã. & requiem non habebant die ac nocte dicentia Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus omnipotẽs, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt. Et adhũc in eodem ſunt intelligenda ſimilia loca. vt cap. 1. ego ſum α, & ω, mega, dicit dominus Deus qui eſt, & qui erat & qui venturus eſt, & ibidem dicitur idem. (C) 3. intelligẽtia. (D)

¶ Alij tres perſonas intelligũt his verbis ſignificari: nempe, *Qui eſt*, ſcilicet, pater: ipſe enim ait in Exod. ego ſum qui ſum. *Et qui erat*, ſcilicet, filius: in principio, inquit, erat verbum. *Et qui venturus eſt*, ſcilicet, Spiritus ſanctus, venturus enim erat in mundũ vt maneret nobiſcum, ego verò exiſtimo pro- 4. intelligẽtia. — Exod. 3. — Ioa. 14. A

Periphaſis Dei patris eſt iſta, ſcilicet, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.

probabilius dici, loqui Ioannem de A perſona patris, quod omnia in ſe contineat præterita, præſentia, & futura. Maximè cum de Spiritu ſancto, ſecũdũ aliquos ſtatim loquatur, & deinde de filio. Igitur volens Ioannes ſignificare gratiam & pacem expectãdam eſſe à patre, & filio, & Spiritu ſancto ait: gratia vobis & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui vẽturus eſt, hoc eſt à patre, & à ſeptem ſpiritibus, hoc eſt, à Spiritu ſancto: & à Ieſu Chriſto qui B eſt teſtis fidelis. Verum eſt tamen quod ſi per.7. ſpiritus intelligamus ſeptem Angelos putò quod pars illa ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, non de patre, ſed de Deo, vt Deus intelligenda eſt.

Spiritus ſãctus propter ſeptiformem gratiam vocatur ſeptem ſpiritus.

¶ *Et à ſeptem ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt.* Communiter non intelligunt doctores hic ſpiritus aliquos creatos. Nam ab ipſis non confertur gratia. Sunt enim creaturæ, om C nes Angeli celeſtes: à nulla verò creatura gratiam optare ſolent Apoſtoli. ſed intelligunt Spiritum ſanctum gratiæ ſeptiformis autorem, vt Eſaias docet, capit.11. Ita Ricardus, Ambroſius, Aymo. Beda, Anſelmus, Rupertus, Thomas, & recentiores: ait ergo Ioa. gratia & pax vobis multiplicetur à ſeptem ſpiritibus qui inconſpectu throni eius ſunt, id eſt, à ſeptiformi ſpiritu D de quo Eſaias: & requieſcet ſuper eũ ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus: ſpiritus conſilij & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ & pietatis: & repleuit eum ſpiritus timoris Domini. Hic autem ſpiritꝰ ſubſtãtia ſimplex, donis multiplex, eſt in cõſpectu throni Dei, Id eſt, Angelorum & beatorũ qui thronus Dei dicuntur: quod in ijs ſedere, habitare, & regnare dicatur Deus. ¶ Aij, quod idem eſt, ſep-

Pſal.11. Richar. Ambro. Aymo. Beda. Anſel. Ruper. Tho.

tem ſpiritus dicunt vocari ſeptem dona Spiritus ſancti, vt Victorinus martyr, & Abbas Ioachin.

Victorinus Abbas Ioa.

¶ Sed non videtur improbãda ſententia Aretæ hic. Qui per ſeptem ſpiritus ſeptem Angelos intelligit. Ita enim videtur inſinuari, cũ dicitur, qui in conſpectu throni eius ſunt. Nam Spiritus ſanctus ipſe in throno ſedet: & non dicitur eſſe inconſpectu throni. Et ſicut ſeptẽ eccleſijs ſcribit Ioan. Ita & gratiã illis optat per miniſtros Angelos illarum eccleſiarum cuſtodes à Deo impetrandam. Et videtur conuenire hoc cum illo Tobiæ. c. 12. vbi Raphael ait: ego ſum Angelus Raphael vnus ex ſeptẽ, qui aſtamus ante Dominum. Neq; opus eſt, vt hic ſeptenarius numerus pro incerto magno numero ponatur, vt hic exiſtimat Lyra: et vt ſuperius exiſtimabant doctores de hoc numero diſſerẽtes. Nã hoc ita eſſe probari poſſet, ſi ſemel aut iterum in hac ſcriptura legeremus 7. ſpiritus: at cũ ſępè id legamus, ſemper què ſeptem dicantur: non eſt dubium certum definitumquè numerũ indicari. Sũt ergo iſti ſeptem ſpiritus, ſeptem Angeli magni: & inter cæteros dignitate excellentes, quibus humanæ ſalutis cura demandata eſt. Et per quos Deus omnibus hominibus prouidet. Ideo oculi Dei & ſpiritus dicuntur. Apo. 5. & vidi, & erat in medio throni & quatuor animalium: & in medio ſeniorum agnum ſtantem tanq̃ occiſum, habẽtem Cornua.7. & oculos.7. qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in vniuerſam terram. De quibus etiam Zacha. cap.4. dicitur: ſepte ſunt iſti oculi Domini qui diſcurrunt in vniuerſam terrã. Et Apo.8. legimus: & vidi.7. Angelos ſtantes in conſpectu Dei. Et datæ ſunt illis.7. tubæ. Et

Per.7. ſpiritus intelliguntur.7. Angeli. Aretas.

Tobi.12.c.

Apo.5.

Zach.4

Apo.8.

Apo.15.

c.15.

c.15.16.&.17.Septem Angeli memorã tur quaſi curã habentes vniuerſæ terræ, vt ſuis locis videbimus. Hi ſunt.7. Angeli. Et quia quatenus homo minutus eſt paulominus ab Angelis, ideo primò loquitur de illo, quaten⁹ Deus: deinde poſt.7. Angelos de illo, vt homo: de quibus dicebat Raphael Tobiæ. 12. vt pauloantè dicebamus, ego ſum Raphael Angelus vnus ex ſeptem, qui aſtamus ante Deum. In quo iam videmus dici, aſtare eos ante Deum: ſiue eſſe inconſpectu Dei, quaſi qui aſsiſtunt. Quo modo illud dani.7. ſolet exponi. Millia milliũ miniſtrabant ei:& Decies millies cẽtena millia aſsiſtebant ei. Sed ſtare & eſſe inconſpectu throni dicuntur, qd præſto ſint: vt quocunquè à Deo mittantur, eant. Atquè ideo dicuntur mitti in vniuerſam terram, & diſcurrere per vniuerſam terram. Videmus hoc in Raphaele qui dicit ſe eſſe ex ſeptẽ qui aſtãt coram Deo, & miſſus eſt ad Tobiam. Adhunc modum loquitur Zachar. capit.6. cum de imperijs Aſſyriorum, Perſarum, Græcorum, & Romanorũ dicebat: hi ſunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur, vt ſtent coram dominatore omnis terræ, & c.3. eiuſdem prophetiæ. Dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hic aſiſtunt id eſt, dabo tibi ex hoc Angelorũ numero, qui ante me ſtant, quorum circundaberis auxilio, & ab omni hoſtium fraude ſecurus eris, vt ibi expoſuit Hierony. Tale eſt, & illud .1. regn.16. miſitquè Saul. Iſay dicens: ſtet Dauid incõſpectu meo, id eſt, veniat in domũ meã, vt mihi miniſtret. Ex his ſatis patet, aſsiſtere, ſiue ſtare corã aliquo, eſſe miniſtrantium. Septem ergo hi ſpiritus miniſtri ſunt qui aſtant ad munus obeundum, coram Dño.

Tob. 12.

Zacha. 6.

Zach. 3.

Hiero.

A ¶Verùm duo maximè videntur aduerſari huic nrę expoſitioni, & Aretę & Lyrę. Nã primũ verba ipſa, gratia vobis, & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & à ſeptẽ ſpiritibus: Angelis nõ vident conuenire. Nõ enim gratia & pax expectatur ab Angelis, ſiue à ſpiritibus creatis, ſed à ſpiritu ſancto creatore. Alterũ eſt, qd ſtatim ſequit̃:& à Ieſu Chr̃o, qui eſt teſtis fidelis. Nã ſi per ſeptem ſ͞ps intelligat̃ ſ͞ps ſanctus ſeptiformis, meritò B poſt eũ Chriſtus ponit, qui vt homo minor eo eſt. At ſi angeli intelligãtur Abſurdũ eſt Apoſtolũ gratiã & pacẽ ſeptẽ eccleſijs precari à ſeptẽ Angelis, priuſquã à Ieſu Chr̃o. Ad hoc, primũ facilè diluitur. Gratia enim, & pax expectantur primũ à Deo, qui autor eſt: deinde à creaturis, quib⁹ Deus vtitur vt inſtrumẽtis & miniſtris ſanctificationis nrę: vt à ſacramentis, & à ſacramentorum miniſtris. Et quoniã iſti.7. C Angeli omniũ hominũ ſalutẽ curãt, eãq; à Deo aſsiduè petũt, & eorũ precib⁹ Deus excitat̃ ad ſanctificãdũ nos, meritò dicit̃:& à ſeptẽ ſpiritib⁹. Hoc autẽ ſi alterius expoſitionis patronis abſurdum fortè videatur: & ipſos tale quippiã dicere neceſſe eſt. Nã ipſam perſonam Spiritus ſancti ſeptem ſpiritus appellari, neq; probabũt vnquã, neq; probare fortaſſe poterũt. Nemo D enim ita loquitur. Quare per hos.7. ſpiritus, ſeptem Dona Spiritus ſancti intelligere debent. Quæ magis propriè poſſũt vocari ſeptẽ ſpiritus. Tũc ergo ab eis quęrim⁹, quo modo ergo gr̃a & pax expectãda ſit à donis creatis? Reſpondet. Quia donis iſtis ſanctificamur. Sic etiã & nos dicimus expectari ab Angelis, quia per eos prius ſãctificamur eo modo quo ſuperius dicębam⁹. Ideo nõnulli expoſitores cũ

expoſuiſſet, à ſeptẽ ſpiritib9. i. à ſpu ſã cto, addiũt: vel à viris illuminatis à ſpiritu ſãcto. Et eſt alia reſpõſio ſatis ad rẽ accomodata: vt in gratia & pace, verã amicitiã, ſiue recõciliationẽ intelligam⁹: quę ſolem⁹ fratrib⁹ nr̃is deprecari. Vt ſecũdo Macha. 1. exaudiat orationes veſtras, & recõcilieť vobis. Præcaẽ igiẽ illis verã amicitiã & pacẽ cũ Deo, per remiſsionẽ peccatorũ, & ſãctificationẽ: & amicitiã & pacẽ cũ ſeptẽ angelis, vt ſẽper ab eis diligãt, & adiuuẽt. Indicat hoc cõmunis ſermo, redire in gratiã, & ponere in gratiã. Et nomẽ ipſũ, gratia, quæ ex eo diciẽ, qđ grati alicui ſumus. Hinc toties dicũtur in ſcriptura, inuenire gratiã corã aliquo. Ad alterũ dubiũ, reſpõdendũ eſt, Chriſti mẽtionẽ eſſe factã, antequã angelorũ, quaten⁹ Deus eſt, in illis verbis: ab eo qui eſt, & qui erat, & qui vẽturus eſt. Modo autẽ loquitur de eo ſecũdũ humanã naturã, qua minor eſt Angelis. Pſal. 8. minuiſti eũ paulominus ab Angelis. Quod ad Chriſtũ refert Paulus in epiſtola ad Hebręos. Altera etiam cauſa eſt, quod plura de Chr̃o dicere parabat: vt, *Qui eſt teſtis fidelis, primo genitus mortuorum*, & quæ ſequũť. Et ideo ne iterũ repeteret, maluit prius Angelorũ mentionẽ facere, vt poſtea ſine vlla interpoſitione de eo loquereẽ. ſic Hiero. inter explicãdum locũ illũ Math. c. 1. Liber generationis Ieſu chr̃i filij Dauid, filij Habrahã ait: ordo prępoſterus, ſed neceſſariò cõmutat⁹. Si enim primũ poſuiſſet Abrahã, & poſtea Dauid, rurſus ei repetẽd⁹ erat Abrahã, vt generationis ſeries texereẽ. Vt igiẽ hic Ioãnes texeret quę ſtatim de Chr̃o Ieſu dicturus erat, prius meminit ſeptẽ Angelorũ, quã Ieſu chr̃i. ¶Cæterũ thron⁹ Dei hic vocaẽ mageſtas ipſius Dei, quæ in ſe, & in beatis requieſcit.

2. Macha. 1

Pſal. 8.

Hiero. Math. c. 1.

A *Qui eſt teſtis fidelis*, Teſtis fidelis, inquit Richardus, veritatẽ prædicãdo, teſtis fidelis quia de omnib⁹ quæ per eũ teſtificãda erãt in mũdo teſtimoniũ fidele perhibuit. Teſtis fidelis, quia quęcũq; audiuit à patre diſcipulis nota fecit: teſtis fidelis, quia viã dei in veritate docuit: nec ei cura đ aliquo fuit nec perſonas hominũ reſpexit. Teſtis fidelis, quia reprobis dãnationẽ, & electis ſaluationẽ nũciauit. Teſtis fidelis B quia veritatẽ, quã verbis docuit, miraculis cõfirmauit. Teſtis fidelis, quia teſtimoniũ ſibi à patre nec in morte negauit. Teſtis fidelis, quia de operibus bonorum, & malorum in die iudicij teſtimonium verum dabit. Hæc ille. ¶Et notãdũ hic eſt, qđ cũ emphaſi diciẽ, Gręce, teſtis. ſ. teſtis ille nobilis, & inſignis, de quo Prophetę prædixerũt: inter quos fuit Eſai. c. 55. ecce teſtẽ in populis dedi eũ, ait Dñs, & Dauid. C Pſa. 88. inquit, & teſtis in cœlo fidelis. Habet. n. articulũ Græcũ appoſitũ dictio, *teſtis*, & dictio, *fidelis*, i. teſtis ille, ille fidelis. Sic etiã Iob. c. 16. ait in cœlo teſtis me⁹. & Hiere. 29. ego ſũ iudex, et teſtis. Et vocaẽ Græcè teſtis, martyr, quę appellatio maximè chr̃o cõuenit quia nec timore mortis, negauit veritatẽ. Vnde apud Io. c. 18. ait: ego ad hoc nat⁹ ſũ, vt teſtimoniũ perhibeã veritati ¶Sed oſtẽdamus qđ nã eximiũ inter D oẽs Dei teſtes, habuerit teſtimonium Ieſu Chr̃i, nã & Baptiſta etiã nat⁹ eſt, & venit in mũdũ vt teſtimoniũ perhiberet veritati, hoc eſt, Lumini, vt Ioã. ait. c. 1. Apoſtoli etiã fuere teſtes fideles, vt Lucas narrat Act. c. 4. dicẽs: virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti. Attendendum ergo eſt, quod de diuinitate, & de eius myſterijs nemo hominum fuerat teſtis oculatus, ſed auriti tantum: ſolus Chriſtus qui ab

Eſai. c. 55. Dauid Pſa. 88.

Iob. 16. Hiero. 29.

Ioan. 18.

Ioan. 1.

Acto. 4.

inſtanti ſuæ conceptionis fuit beatus, & vidit Deum: fuit teſtis fidelis: & in quantum homo de ijs quæ ad diuinitatem attinebant, ſolus fuit teſtis, qui diuinitatem viderat, quã teſtabatur. Et hoc eſt quod Baptiſta teſtificatur Ioan. c. 1. his verbis: Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Chriſtus ergo, & ratione diuinitatis, & quoniã erat beatus ſecũdum animam dicitur per excellentiam teſtis fidelis, id eſt, oculatus. Quà etiam ratione inferius, c. 3. De illo dicitur cum duplici etiam articulo: hæc dicit teſtis fidelis, & verus. Verum eſt tamen quod aliquando teſtis fidelis dicitur cum articulo de alijs, ſed propter inſigne teſtimonium quod de Deo dederunt: vt. c. 2. Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos. De quo ſuo loco dicemus. Cum duplici etiã articulo teſtis fidelis dicitur Actorum. 22. & cum funderetur ſanguis Stephani teſtis tui ego ſtabam. Teſtis ergo fidelis dicitur Chriſtus Dominus, quoniam verum teſtimonium reddidit de patre, & fideliter, & benè hominibus aperuit patris dignitatem, & voluntatem, & deſiderium ſalutis hominum, ſicut ab ipſo patre accepit. Ioa. 17. Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſumaui quod dediſti mihi vt faciam. Et rurſum: pater manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mũdo. Sed cum multa de Chriſto dici poſſint, cur hoc potius dicit, quàm aliud? Ad hoc dices, id factũ fuiſſe, vt maiorẽ huic prophetię fidẽ habeant, & vtilẽ futurã eſſe intelligãt ſuę ſaluti, quãdo quidẽ accepit illã à Ieſu Chriſto, qui ſemper verũ teſtimoniũ reddidit de patre: & fideliter homines docuit quę à patre accepit ad eorũ ſalutẽ. Præterea, vt bono animo ſint ad labores perſecutionũ ſuſtinẽdos ſpe futurę felicitatis. Chriſtus enim dixit: beati qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiã Math. c. 5. & ipſe eſt teſtis fidelis patris, quare non poteſt nõ vera eſſe eius promiſsio.

Ioa. 1. — I oa. c. 3. — Infr. c. 2. 8 — Act. 22. — Ioa. 17. — Math. 5.

¶ *Primogenitus mortuorum.* Sicut reſurrectione corporis vocauit dñs regenerationẽ apud Math. c. 19. quoniã eſt ſecũda productio ſubſtantialis, ita & in reſurrectione dicit Chriſtus eſſe primogenitus. Vnde natiuitati noui hominis comparauit Dominus apud Ioann. capit. 16. ſuam reſurrectionem dicens: mulier cum parit triſtitiam habet &c. Vocatur autẽ primogenitus ex mortuis hoc loco: & ad Colo. 1. & 1. ad Corin. 15. appellatur primitię dormientiũ, nõ quod multi nõ fuerint à morte excitati ante Dñi reſurrectionẽ, vt videre eſt. 3. regu. c. 17. ſub Helia, & 4. regum 4. ſub Heliſęo, & c. 13. ſub eodẽ. Itẽ ab ipſo etiã redẽptore tres mortui ſuſcitati ſũt Marci. 5. Luc. 7. Io. 11. Sed tamen Chriſtus dicit primogenitus, & primitiæ dormientiũ, quia illi reſurgebãt iterũ morituri: & ideo nõ prorſus liberabant à morte: hęc enim vita mortalis, quędã prolixitas mortis eſt, vt Grego. ait. Chriſtus vero glorioſo corpore ſurgẽs nũquã moriturus, principiũ fuit reſurrectionis plenę à mortuis: vnde d. Paul. ait, in epiſ. ad Ro. c. 6. Chriſtus iam nõ moritur, mors illi vltra non dominabitur. Fuit hæc dignitas, & excellẽtia Chriſti: vt mortalium omnium eſſet caput, primatumquẽ teneret. Primus in quantum homo vidit diuinam eſſentiam in vtero virginis, quem gloriæ paradiſum effecit. Vnde prius fuit paradiſus vterus virginis, quàm cœlum ipſum, ſi de hominibus lo-

Math. 19. d — Ioa. 16. c. — Col. 1. e — 1. ad Cor. 15. c — 3. Reg. 17. — 4. R. 4. & 13. — Mar. 5. Lu. 7. Ioa. 11. — Grego. — Ro. c. 6.

loquamur: quia in vtero prius vidit
Chriſtus Dei eſſentiã, quã aliquis ho-
minũ eam in cœlo viderit: & quẽ ad
modum vbi rex adeſt: ibi adeſt curia
regia: ita vbi Dei eſſentia inſpicit, ibi
eſt paradiſus. Atq; in vtero prius viſa
eſt à Chriſto eſſentia diuina, quàm in
cœlo: igitur virginis vterus prius fuit
gloria, quã ipſum cœlũ. Primus ergo
¶ Chriſtus vidit diuinã eſſentiã, (Moy-
ſes enim illam nõ vidit, aut ſi vidit id
fuit per trãſitũ) primus reſurrexit glo
rioſus: primus aſcendit in cœlum: ob
cluſſasquè poli fores reſerauit. Vt ve
Michęę. 2. rũ appareat illud vaticiniũ Michęę. c.
2. aſcendit iter pandens ante eos. Atq;
non ſine magno conſilio hic appel-
latur Chriſtus primogenitus mortuo
rũ, vt qui multa paſſuri erãt à perſecu
toribus, morte contenerent, ſcientes
ſe Chriſti exẽplo fore reſurrecturos.
¶ Mitto modò quod D. Ambroſiꝰ ait:
quod primogenitus propriè mortuo
rum ponitur, & ſi ipſe in fine tempo-
ris ſit natus, aduẽtumq; eius innume-
rabilis multitudo hominum præceſ-
ſerit: ſicut primos in populo eos voca
mus, qui non ętate, ſed honore, & dig
nitate, cæteros antecellũt. Mortui au-
tẽ ipſi ſunt de quibus Apoſtolus lo-
quitur dicens: mortui iſtis, & vita vr̃a
abſcondita eſt cũ Chriſto in Deo, pri
mogenitus ergo mortuorũ Chriſtus
eſt, quia eſt primus, & caput omniũ
electorum ſuorum. Mitto, inquam,
hanc explicationem, quoniam prio-
rem magis aptam eſſe iudico.

Quare dicatur Chriſtus princeps regũ terræ.

¶ *Et princeps regum terræ,* Non ita
nunc dicitur Chriſtus princeps regũ
terræ quaſi maximus regum tantum:
ſed quaſi imperans illis: quod in Græ
co nomine ſignificatur, ὁ ἄρχων, Ar-
chon. Ac ſi diceret: ne timeatis reges,
Chriſtus enim illis imperat: & eo-
A rum opera vt rex miniſtris vtitur ad
puniendum quos velit, & ad proban
dum electos ſuos. Quantũuis ſæuiat,
& nocere cupiant, non tamen vobis
nocere poterunt, niſi quantum Chri-
ſtus eorum princeps, & Dominus
permiſerit. Hinc Chriſtus apud Ma- Math. 22.
thæ. capit. 22. de Exercitu Romano-
rum, miſſo ad euertendam Hieruſa-
lem ait: Rex autem cum audiſſet ira-
tus eſt: & miſſis exercitibus ſuis per-
B didit homicidas illos. Sunt qui per re
ges terræ hic intelligant iuſtos, quod
ſuas regãt terrenas cupiditates. Quos
etiam Philoſophi ſtoici appellabant
reges. Horum Chriſtus eſt princeps.
Eſt hæc intelligentia ſatis commu-
nis & pia. Mihi magis literalis, vt di-
ximus, videtur, vt reges terræ dican-
tur hic omnes huius mundi Monar-
chæ, atquè orbis terrarum imperato-
res, quorum Chriſtus eſt princeps: ea
C enim de cauſa noſter Ioanes ait infe Ioa. c. 19.
rius. cap. 19. quod in fæmore eius ſcri-
ptum habet: rex regum, & Domi-
nus dominantium. Et apud Mathæ. Math. 28.
capit. 28. ipſe ait: data eſt mihi omnis
poteſtas in cœlo, & in terra. Et Ioan. Ioa. 13.
affirmat. capit. 13. omnia dedit ei pa-
ter in manus. Et Diuus Paul. ad He- Heb. 1.
bræ. 1. inquit, nouiſſimè locutus eſt
nobis in filio quem conſtituit hære-
dem vniuerſorum, hoc eſt, domi-
D num. Sic enim hoc declaratur, Acto. Act. 2.
cap. 2. ab Apoſtolorum principe. Cer
tiſſime, inquit, ſciat omnis domus Iſ-
rael, quia dominum eum fecit Deus.
Hic eſt ille princeps Dauid, de quo
olim vaticinatus fuerat. Propheta
Ezechiel. capit. 34. Vice ac nomine Ezech. 34.
Domini. Suſcitabo ſuper eas Paſto-
rem vnum, qui Paſcat eas ſeruum
meum Dauid: ego autem Domi-
nus ero eis in Deum: & ſeruus

meus Dauid Princeps in medio eorum. Obſerua quod in medio noſtri eſt princeps noſter, quaſi centrum, à quo ductę ad circumferentiam omnes lineæ ſunt æquales. Quibus verbis ſignificare vult Chriſtum principem eſſe rectum, apud quem nō eſt acceptio perſonarum. Sed de hoc ſatis diximus in com. noſtris ſuper Lucā. c. 24. in illa verba: ſtetit Ieſus in medio diſcipulorum ſuorum. ¶ Hūc ergo principem principes mundi omnes imitari debent, ſi perire nollunt. Sunt enim quidam illorum, qui acceptam ab ipſo poteſtatem, ſecundum eius legem exercere cōtemnunt: qui in ſubditos ſæuiunt: qui ſubditos deuorant: quod minime pēſant munus eſſe Chriſti, eorum principis ſupremi, eripere inopem de manu fortiorum eius: & eripere pauperem, & egenū à diripientibus eum. Nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terrā. Apprehēdite diſciplinā, ne quādo iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.

Pſal. 81.

Pſal. 2.

¶ *Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Græca lectio plena eſt ſolæciſmorū. Vnde ſic ad verbū habet. & à Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis, primogenit⁹ mortuorum, & princeps regum terrę, diligenti nos, & lauanti nos, à peccatis nris in ſanguine eius. Vbi datiui τῷ ἀγαπήσαντι, καὶ τῷ λούσαντι ὑμᾶς, diligēti nos, & lauanti, non habent quo referātur, neq; referri poſſūt vt putauit Eraſm⁹ ad id quod præceſſit. *Qui eſt teſtis fidelis,* ſubaudi patri, ἀγαπήσαντι diligēti nos: Tū, quia Græcè deeſt datiuus patri: tū etiā, ſi adeſſet, propter ſequētes nominatiuos πρωτότοκος, καὶ ἄρχων primogenitus & princeps aptè iungi nō poſſent. Probabilis ergo hęc expo-

A ſitio videret, ſi cū dicit: *Qui eſt teſtis fidelis,* cōtinuo ſubieciſſet, patri diligēti nos, ſed cū protin⁹ ſubijciat primogenitus mortuorū, & princeps regum terræ, nimis dura eſt apud oēs Latinos hoc in loco hęc expoſitio. Quare vertendo vt noſter interpręs vertit, hęc verba, rectè ad Chrū dnm referūtur: cui hęc omnia veriſsimè conueniūt. Singula ergo verba explicem⁹. *Qui dilexit nos,* oſtenderat hactenus B Ioa. Chrū eſſe maximū, Iā oſtēdit eſſe optimū. Cōſueuit enim Deus dici optimus maximus: qui ab amore & miſericordia ortum habet. Et hoc eſt quod hic habet. *Qui dilexit nos.* Hāc dilectionē Dei & Chri maximā multis nominib⁹ explicat D. Pau. primo vocat diuitias, & diuitē Deū in miſericordia & amore ad Epheſ. 2. Deus, inquit, qui diues eſt in miſericordia, ꝓpter nimiā charitatē ſuā qua dilexit C nos, cōuiuificauit nos Chro. Vt oſtēderet in ſeculis ſuperuenietibus abūdātes diuitias gratiæ ſuæ. Solet enim D. Pau. abūdātiā magnā exprimere, per diuitias bonitatis: vt videre eſt ad Rom. 2. an diuitias bonitatis eius cōtēnis? & per diuitias glorię. vt ad Rom. 9. Vt oſtēderet diuitias gloriæ ſuæ. Et quidē homo, diues dicit aliarū opum abundātia, nēpè aut poſitis in fęnore nūmis, aut alia prætioſa ſuppellectili. D Deus autē eſt diues in miſericordia, & dilectione. Vnde D. Ioa. ait in. i. ſu. Ca. c. 4. Ipſe prior dilexit nos, & ſi fas eſſet dicere, dicerē Deū in dilectione modū exceſiſſe. Nā & ſi omnia fecerit in pōdere & mēſura, in amore quidē nimius fuiſſe videt. Vnde D. Paul. in epiſtola ad Ephe. 2. c. ait propter nimiā charitatē ſuā qua dilexit nos. Eſt autē nimia charitas, phraſis Hebræa, qua exaggerat Dei amor. Et ideo alij le-

Dilectio maxima Dei multis nominibus oſtenditur. Ad Ephe. 2. a

Rom. 2. a
Rom. 9. c

Io. 1. Ca. c. 4. b

Epheſ. 2. a

legũt ꝓpter multã charitatẽ. Cum nimiũ alio qui dicat̃ qđ ſit immodicũ.

Amandus eſt à nobis Deus quoniam ipſe nos amat. Pro.8.b Iere.31.a

¶Quod ſi Chriſtus dilexit nos, & Deus eius pater tanto amore nos eſt proſequutus: cur eũ nos amabim⁹, qui nos amat, qui de ſe ipſo ait: ego diligẽtes me diligo: & qui mane vigilant ad me, inuenient me. Et rurſũ: in charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerãs. Simile. Si aues quęrunt aerẽ, ſi piſces aquã, ignis terrę ignẽ elementarẽ cuius locus eſt ſpatiũ inter cõuexũ aëris & concauũ lunę, ſi omnia deniq; quęrũt ſuũ locũ, & centrũ, & illuc tẽdũt, quare nos nõ quæremus Deũ, qui eſt quies nr̃a, nr̃ũ cẽtrũ, & ſummũ bonũ? Simile. ſi flumina magno impetu tendunt in mare, quia vt ait Salomõ exeunt è mari, cur nos nõ amabimus, nõ aſpirabimus, nõ tendemus omni conatu amoris in Deũ? in illud immenſum mare bonitatis diuinę, vnde procedimus, ipſe enim nos creauit ad imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã. Diligamus ergo illũ, quando ipſe dilexit nos. Sed quoniã nõ tantũ verbis ſed etiã rebus, cõſtat hæc diuina dilectio, & charitas Chriſti erga nos: ideo adiũgit ſtatim Ioa.

Duæ ſunt benefaciendi rationes

Et lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Duæ ſunt benefaciẽdi rationes, altera eſt poſita in benefacere conferendo bona: altera conſiſtit in patiendo mala pro alio. Hanc ſecundam benefaciendi rationem ſignificat his verbis D.Ioan. qui lauit nos in ſanguine ſuo. Et hoc eſt illud myſterium quod refert noſter Ioan. in Euangelij ſui c.19. (Io.19.f) quod ex latere redẽptoris fluxit ſanguis & aqua. Et ipſemet D.Ioa. qui propè Crucẽ triſtis & attentis ac fixis in Chriſto oculis ſtabat: vidit, ac diſterminauit aquã à ſanguine, vt ipſemet teſtatur. Nam quoniã ſecundum hominum iudicium ſanguis mi-

A nimè videbatur ad lauandum aptus: ideò addita eſt illi aqua: vt intelligeremus ineſſe vim lauandi ſanguini ipſi, quam ad lotionem vſurpamus. Amauerat ergo nos Deus antequàm carnem & ſanguinem aſſumeret cõferendo beneficia innumera, quæ erat prior benefaciendi ratio: ſed ille amor & beneficentia non erat magnopere admirabilis, ſiquis miſericordiam diuinam conſideraſſet: cui pro- B prium eſt benefacere & miſereri: ſed quod Deus non ſolum faciendo, ſed etiam patiendo, & ſanguine proprio fuſſo nos lauet, & redimat à ſeruitute & morte, hoc eſſe videtur ſupra modum admirabile. Et ita poſtulabat regius vates Pſalmo. 16. (Pſa.16.b) mirifica miſericordias tuas: qui ſaluos facis ſperantes in te. Ad rẽ facit illud Eſai. 28. (Eſa.28.f) vt faceret opus ſuũ, alienum eſt opus eius ab eo. Hoc eſt, alienũ opus à C Deo erat, ſanguinẽ fundere, ſed ab eo factũ eſt, vt faceret opus ſuum, quod eſt mundare à peccatis & miſereri.

¶Igitur quatenus peccatum macula eſt animæ, quæ ex abſentia diuinæ gratiæ procedit, ſanguis Chriſti, quo lauamur à peccatis, lauare has maculas dicitur. Qui modus loquendi tranſlatus, & vſurpatus eſt à Redemptore, Ioan.13. (Ioa.13.b) ſi non (inquit) lauero te non habebis partem mecũ: D etiã à Diuo Paul. eleganter ad Hebræ.9. (Heb.9.d) Si enim ſanguis hircorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emũdationẽ carnis, quantomagis ſanguis Chriſti emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis. Et ideò ponderandum eſt hoc loco Ioannis, quod ait, in ſanguine ſuo, id eſt, non in ſanguine hircorum, aut vitulorum vt olim, ſed in ſanguine proprio. Solet aqua inqui-

quinarinũ eluit ſordes, ſic ſuper chriſtum, & eius ſanguinem poſuit Deus ſordes, & iniquitates omnium noſtrum. Vnde Eſai. cap. 53. ait: ipſe peccata multorum tulit, nempe quantum ad pœnam. Et ſicut iam purgatis ſordibus ſolet aqua effundi nunquam iterum colligenda: ſic Redemptoris ſanguinis purgatione peccatorum facta effuſio eſt, quã nõ ſperabãt hoſtes qui illã effuderant, colligendã in reſurrectione eſſe. Sic Pſal. 21. ſicut aqua effuſus ſum.

Eſa. 53. — Pſal. 21.

A

¶En vides iam adimpletum quod olim Patriarcha Iacob prædixerat his verbis, de vero filio ſuo Chriſto à Iuda originem trahẽte. Lauit, inquit, in vino ſtolam ſuam. Bona ſtola eſt, inquit Ambroſius, caro Chriſti quæ omnia peccata operuit, omnium delicta ſuſcepit, omnium errores texit. Bona ſtola quæ vniuerſos induit veſte iucunditatis. Lauit hanc ſtolam in vino, quando cum baptizaretur in Euphrate Iordane deſcendit ſpiritus ſanctus ſicut columba, & mãſit ſuper eũ. Quo ſignificatur quod plenitudo Spiritus ſancti indiuidua in eo fuerit, nec receſſerit. Vnde Euãgeliſta ait: quia plenus ſpũ ſancto dñs Ieſus regreſſus eſt à Iordane. Lauit ergo Ieſus ſtolã ſuã, non vt ſuã, quæ nõ erat, ſed vt noſtram, quæ erat, ſordẽ ablueret. Denique ait: & in ſanguine vuæ anabolãdiũ ſuum, hoc eſt, in paſſione corporis ſui diluit gẽtes ſuo ſanguine. Etenim verbi anabolãdium gentes ſunt, ſicut ſcriptum eſt. Viuo ego dicit Dominus, niſi omnes eos induam ſicut veſtimentum. Et alibi: ſicut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Non ergo ſanguine ſuo ſua peccata quę non erant, ſed noſtra quę fecimus delicta, mundauit. Et benè

Gen. 49. Figura. — Ambro. de benedict. patriarcharũ. c. 4. fo. 300. — Pſal. 101.

B C D

vuam dixit: nam ſicut vua pependit in ligno. Ipſe eſt vitis, ipſe vua. Vitis ligno adhærens, vua, quia lancea militis apertum latus emiſit aquam, & ſanguinem. Sic enim dixit Ioan. quia exiuit de eo aqua & ſanguis. Aqua ad lauacrum: ſanguis ad precium. Aqua nos abluit ſanguis redemit. Et ideo ait Propheta: Hilares oculi eius vino & dentes candidiores quàm Lac, ſignificans Prophetas, & Apoſtolos. Alij enim ſicut oculi Chriſtum præuiderunt, & anunciauerunt eius aduentum, de quibus ipſe dicit: Abraham diem meum vidit, & gauiſſus eſt: & vnus de Prophetis dicit: vidi Dñm Sabaoth: quem videntes ſpirituali letitia complebantur. Alij verò, hoc eſt Apoſtoli, quos Dñs à peccatorum labe mundauit, ſuper Lac candidiores facti ſunt, quos macula nulla poſtea fuſcauit. Etenim Lac temporale eſt, gratia autem Apoſtolorum perpetua manet: qui nobis ſpiritualia illa & cæleſtia conficientes alimenta, mentis internæ viſcera ſaginarunt. Hæc Ambroſius: Dilexit ergo nos: & lauit nos à peccatis noſtris. Dilexit compatiendo, lauit patiendo: Quia dilexit nos ideo lauit: non enim lauiſſet niſi dilexiſſet nos: lauit nos à peccatis noſtris originalib⁹ & actualibus: in ſanguine ſuo: non in ſanguine animalium ſicut in veteri lege, quum ſanguis ille nullam in ſe virtutẽ purgandi animam haberet: ſed in ſanguine ſuo qui illam habebat. *Et lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* His verbis ſatis conſtãt quàm falſa ſit luteranorum ſententia dicentium: homines omnes, quãuis pietate inſignes, & erga deũ ad mirabili charitate ardẽtes, eſſe mortiferis criminib⁹ implicatos. Si Chriſtus maculas nr̃as non de-

Io. 19. — Impugnantur hæretici dicentes omnes etiam iuſtos eſſe in peccato mortali.

leret, ſi mundi peccata non tolleret, falſum eſſet hoc Ioannis teſtimoniũ. Falſum illud: ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mũdi. Falſum quod præbet apud Eſaiam ipſemet Dominus: Ego ſum qui deleo iniquitates tuas. Et rurſum quod apud Ezech. ait: effundam ſuper vos aquam mundã & mundabimini ab omnibus inquinamẽtis veſtris. Zacharias etiam perennem illum fontẽ prædixit, & laudibus mirificis extulit, qui erat in tempore humanæ redemptionis aperiendus ad omnium ſcelerum maculas abluendas. De hoc ait in hoc loco Io. Dilexit nos & lauit nos a peccatis nõ ſtris in ſanguine ſuo. Qua igitur fronte ô cæci hæretici audetis aſſerere Chriſtum Dominum peccata nõ delere? nec ijs, quos ſua gratia & amicitia proſequitur? Vnum ex duobus fateri cogimini, aut Chriſtum ijs, quos in amicitiam recipit, peccata delere non poſſe, aut non velle: ſi non poteſt non eſt omnipotens, & ex conſequẽti nec Deus: ſi poteſt & non vult, nõ eſt clemens, nec iuſtus: qui eos qui ad ipſum confugiunt, illique totos ſededunt, nõ vult peccata remittere. Aut igitur eum poteſtate priuatis, aut clementia, & iuſtitia, vtrumque impium eſt & immane. Tu ergo Chriſte, tu es verus Deus, qui eorum qui ad te confugiunt ſcelera funditus euertis, qui maculas lauas ſanguine tuo: qui ſacramenta gratiam conferentia cõſtituiſti: inter quæ eſt confeſsio pœnitentiæ ſacramentum, per quod te excitante lapſi tanquam per ſecundam poſt naufragium tabulam, amiſſam gratiam recuperant. *Lauit*, inquit, *nos in ſanguine ſuo.* Vulgare eſt apud Hebræos, vt inſtrumento addatur præpoſitio, in, vt Luc. 22. Domine ſi per-

Ioan. 1.
Eſa. 43.
Ezech. 36
Zacha. 13.
Luc. 22.

A cutimus in gladio. 1. Reg. 17. Et nouerit vniuerſa Eccleſia hodie quod non in gladio, neque in haſta, ſaluat Dominus. Et paulò poſt: præualuitque Dauid aduerſum Philiſtæum in funda & lapide. 1. Reg. 17.

¶ *Et fecit nos regnum & Sacerdotes.* Pro quo in hoc loco interpres noſter habet, regnum, Eraſmus aſſerit in omnibus Græcis, præterquam in Biblijs Hiſpanienſibus haberi, βασιλεῖς, ideſt
B Reges. Tamen Veronenſis codex habet, βασιλείαν, ideſt, regnum, & ita legit Aretas. Et Græca ſcholia explicãt: fecit nos regnum Deo, id eſt, perduxit nos ad regni gloriam, vel fecit nos regnum Deo, quando per fidem viuam ipſius, regnat in nobis Deus, dicẽte ipſo: regnum Dei intra vos eſt. Luc. 17. Ambroſius, regnum ergo Dei ex hominibus Chriſtus fecit, quando eos tales conſtituit, in quibus ipſe cũ Pa- Ambro.
C tre & Spiritu ſancto inhabitare & regnare dignaretur. Si autem, reges, legendum eſt, diceremus feciſſe nos reges, vt nulli pareremus quod regum eſt, ſed ſoli Deo ſeruiremus, & propter eum hominibus, his tantum quibus nos ipſe parere voluiſſet. Quod ex eo fit, quod ipſe regnat in nobis. Et idem ſenſus eſt. & confirmatur ex eo quod cap. 5. dicitur: & feciſti nos Deo noſtro regnum, & regnabimus Inf. c. 5.
D ſuper terram.

¶ *Et fecit nos regnum & Sacerdotes.* Beneficiorum duo ſunt genera, vt ſupra diximus, vnum ſitum eſt in depulſione mali: alterum in bonorum collatione verſatur. In ſuperiori ſentẽtia, locutus eſt Ioan. de priori genere beneficiorũ, cum dixit: lauit nos à peccatis noſtris. Hic tractat ſecundum genus beneficiorũ dum dicit, fecit nos regnum & ſacerdotes. Habemus eã-

1.Pet.2.

dem ſententiam. 1.Pet.c.2. Vos eſtis regale ſacerdotium. In primis vitandus eſt hic Luteraniſmus: quo hæretici contendunt ex hoc loco omnes Chriſtianos eſſe ſacerdotes indiſcriminatim: ita vt omnes conſecrent, & omnes abſoluant à peccatis, etiam fœminæ. De quo legendus eſt Caſtro aduerſus hæreſes, verbo ſacerdotium hæreſi prima. Eſt autem Catholicus ſenſus: quod ſicut omnes Chriſtiani dicuntur reges: (nam hoc ſignificatur illis verbis: fecit nos regnū, id eſt, reges: & ita, vt modo diximus habēt multi codices Græci,) & tamen non ſunt verè & propriè reges, ſed metaphoricè: ſic etiam omnes dicuntur ſacerdotes, nō tamen propriè ſed metaphoricè, ita notat D. Hieron. in dialogo contra Luciferianos. Dicuntur ergo ſacerdotes omnes boni & pij fideles, quoniam offerunt ſpirituales hoſtias, hoc eſt, ſacrificium & hoſtiā laudis: item ſe ipſos tamquam hoſtiā Deo placentem quotidie offerunt. Vnde Pau. ait in epiſt. ad Rom. c. 12. vt offeratis corpora veſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem: & ad Heb. 13. per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius. Beneficientiæ autem & communicationis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Alludit Paul. ad oblationem veteris legis, in qua primi & præcipui fructus Deo offerebantur. Non vult ergo nos tam terræ fructus offerre, quàm fructus labiorum noſtrorum confitentium nomini Dei, id eſt, Dei nomen laudantium, laudes, ſcilicet, Dei & gratiarū actiones: de quo ſacrificio inquit Dauid, immola Deo ſacrificium laudis, præterea, idem Dauid ait Pſalm. 50.

Quomodo omnes fideles vocentur ſacerdotes.

Hieron.

Rom. 12.

Heb. 13.

Pſalm. 49

Pſalm. 50

A

Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Et ſicut hęc ſacrificia dicuntur impropria, quoniam tantum ſunt ſpiritualiter ſacrificia: ſic etiam ſacerdotes hoc loco dicūtur impropriè, quoniam tantum ſunt ſpiritualiter ſacerdotes. In cuius figura olim omnes filij Aaron ſummi ſacerdotis creabantur ſacerdotes vt in libro Exod. ca. 29. ſacra narrat hiſtoria. Omnes enim Chriſtiani ſumus filij ſummi ſacerdotis

Exod. 29.

B

Chriſti, & in eo incorporamur: & ſic vocamur omnes ſacerdotes Chriſti, & reges: ſimili metaphora qua vſus eſt Paul. in prima ad Corin. c.4. Sine nobis (inquit) regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus. Nam illi qui proprias cupiditates & affectus regunt, incorporātur cum Chriſto rege, cum illo ſimul regnaturi. In huius rei typum afferri ſolet illud Zachariæ c.6. vbi aureæ &

Cor. 4.

Zach. 6.

C

argēteæ coronæ iubētur poni in capite ſūmi ſacerdotis. Corona inſigne regiū eſt. Et ideo ibi ſignificatur, quod filij ſummi ſacerdotis Chriſti fulgent & ſplendent regia dignitate. Et quāuis daremus hæreticis in hoc loco ſacerdotes, & ſacerdotium propriè accipi, non inde fit vt omnes Chriſtiani ſint propriè ſacerdotes. Pro quo notandū, hanc eſſe ſcripturæ conſuetudinem, vt ſæpe quod omnibus videtur

Regula.

D

dicere, non omnibus dicat, ſed quibuſdam ex illo numero quibus illud cōuenit. Vt docet Aug. epiſtola 48. ad Vicentium. Et in lib. contra Donatiſtas poſt collationem c. 20.

Auguſt.

Hinc in epiſtolis Apoſtolicis videmus eundem populum nunc laudari, nunc reprehendi. Sicut & D. Hiero. docet Eſa. 63. in illa verba, quare errare nos feciſti. Hæc ſunt verba Hieronymi, in epiſtola, inquit, quam

Hieron.

ſcribit

ſcribit Paul. ad Corin. Cum ad vnius inſcribatur populum ciuitatis, pro varietate habitantium, id eſt, ſanctorum & peccatorum, nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nũc reprehẽdit hæc ille. vt 1. Cor. 3. (1.Cor.3.) Cum enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Et tamen non omnibus dicitur hoc. Multi enim erant in illo populo qui carnales non erant. Quibus c. 1. dixit (1.Cor.1.): Gratias ago Deo meo, ſemper pro vobis, in gratia Dei quæ data eſt vobis, in Chriſto Ieſu. Quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & ſcientia. Hinc intelligitur illud Iacobi. 1. (Iacob.1.) Confitemini alterutrum peccata veſtra. Non enim dicit, vt cuiuis peccata cõfiteantur: ſed quibuſdam, quibus hoc officium conuenit, id eſt, ſacerdotibus poteſtatem habentibus. Cum igitur ait noſter Ioannes: & fecit nos regnum & ſacerdotes hoc ſignificat: Deſijt iam Deus regnare in Iudæis incredulis, & tranſtulit ad nos regnũ & ſacerdotium. Neque enim regnat in illis, ſed in nobis. Neq; enim habet in alio populo ſacerdotes niſi in populo Chriſtiano, quẽ verè fecit peculium ſuum. Ex hoc autem ineptè colligitur omnes Chriſtianos eſſe ſacerdotes. Sicut ſi diceremus in populo Valiſoletano ſunt nobiles, & ſapientes: ridiculum eſſet ex eo colligere omnes qui ſunt Valiſoleti, nobiles eſſe, & ſapientes. Denique etiam ſi dicat fecit nos regnum, Non ita intelligendum eſt, quod in omnibus Chriſtianis regnet: non enim regnat niſi in pijs & iuſtis: Dixit tamen feciſſe nos regnum, quia non regnat niſi in populo Chriſtiano. Ita ſacerdotes eſſe dicit: non omnes: ſed illi qui peculiariter ſunt cõſecrati.

A Atque hoc ſcripturam ſignificaſſe intelligemus ex c. Exod. 19. (Exod.19.) Vbi in Hebræo ita habetur ad verbum: & vos eritis regnum ſacerdotum, id eſt, gẽs in qua ego regnem, & ſacerdotes habeam.

Sed notandum quod hęc promiſſio facta fuit Hebræis Exod. 19. (Exod.19.) Si pactum meum cuſtodieritis &c. Eritis mihi in regnũ ſacerdotale. Sed quoniam nõ ſeruauerunt illi pactum, ſed

B præuaricati ſunt, ideo in nobis impletur illa conditionalis promiſſio. Et hoc eſt quod ait Petrus vbi ſupra: vos eſtis regale ſacerdocium. ¶Sed obiter aduertendum eſt, quod Petrus in illa. 1. Cano. c. 2. allegata, mutauit formam ſermonis ſeruatam in Exod. Nam ibi dicitur regnum ſacerdotale: Petrus verò dixit ſacerdotium regale. Forſitan attendit ad excellentiam noſtri ſacerdotij, quod regiam digni (In noua lege dignitas ſacerdotalis preſtatior eſt dignitate regali contra verò, in veteri.)

C tatem ſuperat. In veteri lege reges erãt ſuperiores ſacerdotibus: & ideò tunc dicebatur regnum ſacerdotale quaſi ſacerdotium eſſet quid annexũ, & minoris momẽti. Sed in noua lege vbi ſacerdotes rite ordinati celebrãt, & abſoluunt à peccatis: maius eſt ſacerdotium, quàm regia poteſtas. Et ideò Petrus inuertit ſermonem dicendo: ſacerdotium regale: ſiue regale ſacerdotium, quaſi ipſa regia ma

D geſtas ſit minus principalis adiuncta ſacerdotio. Fecit ergo nos Chriſtus Dñs regnum: vt qui primò eramus regnum diaboli, modò ſimus regnum Dei: & in quibus regnabat diabolus, modo regnet in eis Deus. Fecit nos regnum, vt in nobis deſtruamus mala, ædificemus bona, vitia deprimamus, virtutes erigamus. Fecit ſacerdotes, vt qui prius dæmonijs immolabamus, Deo de inceps immolemus. Et qui

qui antea obtulimus diabolo ſacrificia peccatorum, poſthàc offeramus Domino ſacrificia bonarum actionum. Qua propter maximas gratias Deo referentes, dicamus cum noſtro Ioanne: ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

¶ *Deo & patri ſuo.* Frequenter Apoſtoli de patre loquentes, poſtquam eum Deum dixerunt, nomen patris addunt: quod videtur expoſitionis cauſa fieri. Sed magis fit vt ardentius ametur, & ſanctius honoretur: ex eo quod pater eſt eius, à quo tanta bona accepimus. Et ad hæc nobis conferenda ab ipſo patre miſſus eſt. 2. ad Cor. 1. ait Paulus: Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. & 1. Cor. 15. Deinde finis: cum tradiderit regnũ Deo & patri. Significat autem, Deo, & Patri ſuo, idem quod in obſequiũ & honorem Dei, & Patris ſui.

2. Cor. 1.
1. Cor. 15.

¶ *Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum Amen.* Recordatione beneficiorum mox erumpit Ioannes in gratiarum actiones. Quem morem perpetuò obſeruarunt ſancti noui ac veteris teſtamenti. Vt Moſes Exod. 15. Et mater Samuelis. 1. Reg. 2. Et pater Baptiſtæ. Lucæ. 1. & B. Virgo. Lucæ. 2. Qui receptis beneficijs eruperunt in Domini laudes *Gloria* verò attinet ad beatitudinem cœleſtem, quæ eſt in excelſis. *Imperium* verò attinet ad punitionem malorum. *Amen.* Ioannes addit ſuæ ſalutationi perpetuam notam Hebręam, amen. Idque alij interpretantur, verè, alij, fideliter, ſeptuaginta ſemper ponunt pro ea, fiat. Omnes tamen coueniunt in eo quod dicunt Hebræos hac voce vti in ijs rebus, quæ ita rectæ atque certæ ſunt vt in contrarium verti non poſſint, & cum dicunt amen, non ſolum ſignificare, ſe deſiderare vt certum ſit id de quo agunt: ſed etiam affirmare, ſe eſſe firmiſsimè perſuaſos, id futurum ſine vlla dubitatione. Qua loquẽdi phraſi nos vtimur cum Hiſpanè dicimus: amen, que eſto es verdad. *In ſecula ſeculorum, amen.* D. Hieron. in comme. ad Gala. c. 1. in illa verba: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum: quærit quid ſit ſeculum, & quid ſecula ſeculorũ: & vtrum ſignificent iſta nomina æternitatem, aut potius definitum temporis ſpatium. Et ſi modo hoc, modo illud ſignificant, qua nota dignoſci poſſet vtrum ſignificent. illum legite.

Gratiarũ actiones ſẽper Deo agẽdæ ſunt pro ſuſceptis beneficijs.
Exod. 15.
1. Reg. 2.
Luc. 1.
Luc. 2.

Amen in ſacra ſcriptura quid ſignificet.

Hieron. ad Gal. 1. quærit quid dicatur ſeculum, & quid ſecula ſeculorum.

¶ Sed quamuis certum ſit quod ſeculi vocabulo in ſacris ſcripturis ſæpe ſignificatur tempus finitum: neque ſemper vnum, ſed interdum longius, interdum breuius: tamen quantum obſeruare potui, ſeculum ſeculorum ſemper dicitur in æternitate. Neque illi malè dicunt, qui affirmant: quod ea figura qua Hebræi dicunt canticũ canticorum, & ſancta ſanctorum &c. vt ſignificent id quod in ſuo genere eſt eximium, & longè præſtantiſsimum: ſimiliter & dicere, & appellare ſeculum ſeculorum eam durationem quæ omnium longiſsima eſt, quę ſine dubio eſt æternitas. Quamquam etiã dici poteſt ſeculũ ſeculorum, per excellentiam nominari illud ſpatium quod à fine mundi per æterna tempora procedet. Nam hoc ſpatium in quo verſatur vita noſtra ſeculũ quidem eſt: at verò illud, ſeculum ſeculorum. Quod hæc omnia vitæ noſtræ ſpatia ad illud ſeculum referantur, & ordinentur. In quo ſeculo & ſpacio veriſsimè dicitur à Ioanne qđ Deus futurus eſt glorioſus. Quoniã tunc illi reddetur gloria ab omnibus. Nam in hoc ſeculo multi Dei gloriã

multis

multis ſuis dictis ac factis obſcurant. Itaque ad illud ſeculum pertinet proprie illud quod dicitur in Pſalm. 103. Sit gloria Domini in ſeculum ſeculi: Lætabitur Dominus in operibus ſuis. Et illud ſpatium ſignificatur in illo Math. 25. Cum venerit filius hominis in mageſtate ſua tunc ſedebit ſuper ſedem mageſtatis ſuæ. Et regnū Dei quod precamur quotidiè vt adueniat: in illud tempus incidit. Ex quo manifeſtè liquet id tempus eſſe proprium gloriæ Dei: & præterea rectè Ioannem dicere de Deo: ipſi gloria, in ſecula ſeculorum. Ideſt, in illo ſeculo quod finitis alijs ſeculis ſuccedet perpetuò duraturum.

Pſal. 103. — Math. 25.

¶ *Ecce venit cum nubibus: & videbit eum omnis oculus: & qui eum pupugerunt: & plangent ſuper eum omnes tribus terræ, etiam, Amen.* Poſt ſalutationem (ait Richar.) adiungit quædam de aduentu Chriſti, & terrore iudicij futuri: vt ſi ex beneficijs quæ in ſalutatione continentur Deum diligere negligamus: ſaltem ex minis quæ ſequuntur, eum timeamus. Si propter dulcia quæ præcedūt contemnimus bona facere: propter amara quæ ſequūtur formidemus mala perpetrare. Si nō trahit ad Deum id quod demulcet, ſaltem ab aduerſa parte nos repellat id quod terret. Hęc Ricardus. igitur quoniam D. Ioan. plures eſſe cognoſcebat qui beneficijs non magnopere accenduntur, idcirco poſt cōmemorationem beneficiorum, quæ per Chriſtum nobis ſunt collata, terrore prouocat eoſdem homines ad pœnitentiam: vniuerſæ enim viæ Domini miſericordia & veritas. Pſal. 24. De quibus idem vates ait Pſal. 50. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Sic, inquam, impij conuertentur aut amore aut timore. Iuxta illud miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine Pſal. 100. Quod vulgo dicitur cantare ad duo, id eſt, cantar a dos bozes. Ergo Ioānes poſt cantatam miſericordiam iam decantat iudicium. *Ecce*, ait, hæc eſt prima particula, quod eſt aduerbium nobile in ſacra ſcriptura. Nam ſolet aliquādo eſſe notā myſterij latentis. Sic D. Paul. in 1. epiſt. ad Corint. cap. 15. Ecce myſterium vobis dico. Et forſan hic, etiam, myſterium deſignat aduentus Domini ad iudicandum omnes mortales. Nonnumquam verò hæc particula temporis propinquitatem indicat. vt in Pſalm. 39. vbi Dauid ait. Tūc dixi: ecce venio. Quem locum, & hunc, ſic doctores intelligunt: ſicut & illud: tempus enim prope eſt. Homines impij & ſcelerati in longa tēpora producunt ſpem vitæ, atque diem iudicij longiſsimè abeſſe apud ſe cogitant. Quod oſtendere volens Dominus ait apud Lucam. c. 12. Quod ſi dixerit ſeruus malus moram facit Dominus meus venire, & cæperit percutere ſeruos & ancillas, & edere, & bibere, veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit. Hæc præcauens Ioānes ait: *Ecce venit.* Et loquitur quaſi de re ſubita. optimum ergo & accomodatiſsimū fuit huius prophetiæ initium, ecce venit. Nam cum ſit multa dicturus de perſecutionibus fidelium, cito venturum Dominum ad iudicium docet: vt & impij timeant, & iuſti expectantes mercedem & vicinam libertatem, ad patientiam excitētur. Ecce venit, proinde eſt ac ſi diceret: cito aduenit: puta te eum iam venire. Non enim ſolet dici, ecce, niſi cum res propinqua eſt, & quaſi oculis ſpectatur. vt Gene. 24. Nedum

Richar. — Pſalm. 24. — Pſalm. 50. — Pſal. 100. — Ecce, in ſacra ſcriptura, quid ſonet. — 1. Cor. 15. — Pſalm. 39. — Luc. 12. — Gene. 24.

Nedum intra ſe verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur.& Matthę.2. Cum natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hieroſolymam. Tale etiã eſt illud Poetę: audiat hæc aliquis, vel qui venit ecce palemon. & illud: ecce concipies. Luc.1. ¶Sed ais, cur Ioannes affirmat cito venturum eſſe iudicium, cum tot anni lapſuri ſint inter hanc prophetiam, & iudicium? Hæc quæſtio ſoluitur verbis Petri.2. epiſt.ca.3. Venient in nouiſsimis diebus in deceptione illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes, dicentes: vbi eſt promiſsio, aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierunt omnia ſic perſeuerant ab initio creaturę. Forte iam iſti venerant, quos prædixit Petrus, qui venturum eſſe diem iudicij negabant, quo & impij licentia fierent deteriores, & iuſti in ſupplicijs & perſecutionibus deficerent. Vnde ibi tempus nouiſsimum non ſignificat tempus vltimum iudicij, ſed tempus quod ſequitur poſt hoc in quo ſumus. Et ad illos redarguendos dicit Ioannes, ecce veni. At nõdũ quęſtio ſoluta eſt. Quomodo enim tunc bene dici poteſt, cito venturum eſſe ad iudicium? Verum hæc quæſtio paulo poſt abſoluitur ab eodem Apoſtolo Petro cum ait: vnum verò hoc non lateat vos chariſsimi, quia vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus. Non tardat Dominus promiſsionem ſuam ſicut quidam exiſtimant. Quibus verbis ſignificat totum tempus inter prophetiam iſtam & diem iudicij, quãuis longum nobis videatur, breue tamen eſſe: & æternitati comparatum, quæ poſt illum diem nos manet, nullius A eſſe momenti. Itaque Deus eſt qui loquitur per Ioannem: & quamuis hominibus loquatur, magis more ſuo loquitur, quàm more hominũ. Veruntamen neque his ita expoſitis â nobis iſta quæſtio videtur ſolui. Quia cum poſsit impius reſpondere: cito venturus eſt dies iudicij, ſed Deo quidem cito eſt vẽturus, mihi tamẽ poſt multos annos vẽturus eſt. Atque ita nihil mouebitur. Quod ſi quis cõcionator B diceret iam adeſſe iudicium atque in ianuis eſſe, poſt paucoſq; dies venturum ſtultus haberetur. Nam interrogari poſſet quomodo id ſciret. Quod ſi alius affirmaret poſt mille annos vẽturum, impius non terreretur. Sic etiã nihil modo cõmouetur, reſpectu Dei cito venturum: cum mille anni ante oculos eius ſint ſicut vnus dies. vt Petrus ait. Viget quidem obiectio, ſed non propterea negandum eſt ſignificare C Ioannem cito venturũ eſſe diẽ iudicij. Nam vt veteres prophetas omittamus qui de eo die vt de re proxima locuti ſunt, in fine huius prophetiæ nos legimus: ecce venio cito, & merces mea mecum eſt: reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Ad hoc ergo reſpondendum videtur, tempus quod vſq; ad diem iudicij reſtat, quantũcunque lõgũ videatur breuiſſimum eſſe: breue enim eſt quod tranſit, D & finitur, licet nobis non conſiderantibus immẽſam illam durationẽ, quæ illud conſequitur longum videatur. Vt ſi quis ad indos proficiſceretur, breue ſpatium iudicaret, & verè breue eſt, quod eſt à Valiſoleto vſque ad Hiſpalim: quod tamen longiſsimũ iudicaretur, nihil de longo illo itinere cogitãdo. Quare verè & propriè prophetæ loquuntur. Nec tamen propterea Ioannes non terrebit impios hac de

Matth.1. Luc.1. 2.Pet.3. Infr. c.vlt.

de iudicio prophetia. Docet enim certè venturũ eſſe iudiciũ, quo impij pro peccatis ſeuerè punientur. Deinde ſi intelligũt cito veturũ eſſe, nõ poſſunt non moueri: Si tamen multo tempore differendum putant, & tũc terreri poterunt: videntes longum illud, breuiſsimum tempus, ab ſcriptura iudicari. Cum non poſsit breue dici tempus, quod longum iudicatur: niſi comparatione multò longioris durationis. Vnde haud obſcurè prophetia hęc docet impios, lõgiſsima fore eorumſupplicia, nec vnquam finienda. Quoniam ergo glorię & imperij redemptoris meminerat, mox ſubijcit de eius glorioſo & imperioſo aduentu.

Acto. 1.
1. ad Theſ. 4.

¶ Et quidẽ nube circũfuſum fore vẽturũ Dominũ angeli & homines clamãt. Nã aſcẽdentẽ Dominũ nubes ſuſcepit: & angeli dixerũt: ita veniet quẽ admodũ vidiſtis eũ euntem in cœlũ. Acto. c. 1. & 1. ad Theſſa. c. 4. Simul rapiemur in nubibus obiam Chriſto, id eſt, in nubibus quibus ipſe opertus vẽturus eſt, & nos etiam ei occurremus.

Exod. 16.
Exod. 19.
Exod. 24.
Luc. 9.
Acto. 1.
Math. 24.

¶ Mageſtas diuina in nube apparere ſolet. Nam ſicut ſolent reges in tentorijs recõdi: ſic cœlorũ regi nubes pro tentorio eſſe ſolet. Exod. c. 16. Dicitur quod gloria Dñi apparuit in nube. Et c. 19. Ait Dominus Moyſi: iam veniã ad te in caligine nubis. Et nubes operuit montem adueniente Dño vt idẽ Moſes narrat. Exod. c. 24. Sic redemptor & cum in mõte Thabor glorioſus apparet, & cum cœlum aſcendit, nube operitur. Vt videre eſt apud Luc. c. 9. & in Act. c. 1. Denique venturus in mundum adiudicãdum, nubibus operietur: ſic enim apud Mathæ. c. 24. ipſe ait: tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli, cũ

A virtute multa & mageſtate. Et in hoc loco: ecce venit cum nubibus. Hæc ergo nubes erit Domino tribunal, vehiculum, & tentorium. & ſignum expreſſum ſuæ diuinitatis & æqualitatis cum patre.

Anſelmus.
Ruper.
Ansbertus

Pſalm. 49.
2. Theſſ. 1.
Pſal. 96.

¶ De his nubibus tradunt patres, Anſelmus, Rupertus, & Ansbertus quod impijs hominibus apparebunt igneæ, & globos flammarum ſpirantes. Eorumque animos mirè perterre- B facient. ſic Pſalm. 49. Et ignis in conſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas valida, & 2. ad Theſſaloni. cap. 1. In reuelatione Domini Ieſu inflãma ignis, dantis vindictam ijs, qui non nouerunt Deum, ideſt, reprobis. Et Pſalm. 96. Ignis ante ipſum præcedet: & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Cæterum ipſæ eædem nubes placidæ oſtendentur pijs & inſontibus. Diuus Paulus id inſinuat, C vbi ſupra: & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum, in reuelatione Domini Ieſu. Afferrique ſolet in exemplum nubes illa ſimul tenebroſa: & illuminans noctem, quæ diuidebat exercitum Pharaonis ab Iſraele. Exod. cap. 14. quæ erat horrida & terribilis Egyptijs, lucida & placida Iſraeli. Simile exemplum affertur ex libro Num. cap. 16. vbi eadem nubes & protexit Moyſem & Aaron, & ſi- D mul alios occidit.

Exod. 14.
Nume. 16.

¶ Sunt qui etiam cum Richardo exiſtiment poſſe per has nubes intelligi Angelos, Prophetas, & viros ſanctos: qui cum Domino aderunt adiudicium. Secundum illud quod Apoſtolus Iudas ait in ſua Canonica. Ecce venit Dominus in ſanctis millibus ſuis facere iuditium contra omnes, vnde Richardus ait: venit cum nubibus, ideſt, cum ſanctis, qui nubes

fuerunt, pluendo per prędicationem, coruſcando per miraculorum operationem, volando per contemplationem, protegendo per interceſsionem. Hæc ille. & ponderandum eſt quod Ioannes, hoc loco ait: *venit cum nubibus*, & nō dixit in nubibus, quod videtur facere huic expoſitioni. Et
Eſa.3. Eſai.cap.3. inquit: veniet cum ſenioribus
Math.16. populi ſui. De quo Math.16. Et filius hominis venturus eſt cum Ange
Zacha.14. lis ſuis. Et Zacha.cap.14. Veniet, inquit, Dominus meus & omnes ſancti cum eo. Solent enim per nubes ſigni-
Eſa.60. ficari ſancti. Eſai.60. Qui ſunt iſti qui ſicut nubes volant. Quam expoſitio-
Hieron. nem probat Hieron. Zacha.14. ibi: &
Zacha.14. erit in die illa, non erit lux: dicens: veniet autem cum nubibus, id eſt, cum Angelis, qui ſunt miniſtri ſpiritus, & ad diuerſa mittuntur officia: & cum prophetis atque Apoſtolis de quibus ſcriptum eſt: veritas mea vſque ad nu
Pſalm.35. bes. Pſalm.35. Et D. Auguſtinus in epi
Auguſt. ſtola ad Heſychium. De his nubibus
Daniel.7. ait Daniel.cap.7. Ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat. De his etiam intelligitur illud Zacha.
Zacha.2. 2. ſecūdum translationem 70. Timeat omnis caro à facie Domini, quoniam ſurrexit de nubibus ſanctis ſuis. Iſtę ſunt nubes de quibus ſcriptum eſt &
Eſa.45. nubes ſpargant iuſtitiam. Eſai.45. ſecū dum translationem. 70. vbi nos legimus & nubes pluant iuſtum. Neque enim nubes iſtę corporeæ, in quas aer dēſior cogitur: poſſunt pluere iuſtitiā.
Hierony. Lege D. Hieron. in hunc locum Zachariæ. In his ergo, & cum his nubibus, hoc eſt, in ſanctis & cum ſanctis veniet Dominus adiudicandum. Ali-
Eſaiæ.3. qui aliter exponunt illud Eſai.c.3. Dominus adiuditium veniet cum ſenioribus populi ſui, & principibus eius:

A non enim ſolum Dominus cum populo tunc contendet, ſed etiam cum primoribus & principibus. Vt hinc intelligamus neminem reperiri, qui Dei iudicium ſit euaſurus. Vnde particula, cum, accipitur in hoc Eſaiæ loco pro contra, atque in hunc modum locus iſte Ioannes explicari poterit. Veniet enim Dominus adiudicandū cum nubibus, ideſt, contra nubes, hoc eſt, contra ſeniores & principes. Sed
B planior ſenſus eſt, quem modo adducebamus. Deus enim cū ſenibus, hoc eſt cum Patriarchis, & Prophetis, & cum principibus, hoc eſt, cum Apoſtolis veniet adiudicandum populos. Hi enim ſedebunt ſuper ſedes.12. iudi
cātes.12. Tribus Iſrael. Math.19. & hos Math.19.
vocat nubes.

¶ *Et videbit eum omnis oculus.* Non enim hic aduentus erit occultus vt
prior. Deus enim manifeſtè veniet vt Pſalm.49.
C Rex Dauid ait, Pſalm.49. & ideo ſolet vocari iudicium, reuelatio Domini. Sic appellat D. Paulus.2. ad Theſſ. cap.1. Bonis enim & malis ſpectandus erit. De quo diſſerit magiſter ſententiarum.d.38.in.4. Docet ergo Ioannes his verbis incorpore venturum eſſe iudicem, quandoquidē oculis eū videbimus: talemq; vt non ſolum beatorū oculis videri poſsit, ſed etiā damnatorū. Quod ait, vt magis terreat impios,
D qui nullo modo fugere eius conſpectum poterunt.

¶ Sed certa res eſt Chriſti diuinitatem non eſſe vidēdam à reprobis. Sic
enim D. Auguſtinus. lib. vnico. cōtra Augu.to.6.
ſermonem Arrianorum.ca.11. intelli-
git illud Eſai.c.26. Ex lectione ſeptua Eſai.26.
ginta. auferatur impius & non videat gloriam Dei. Reprobi quidem gloriam corporis Chriſti videbunt quoniam non ad beatitudinē eſſentialem

ea

Ruper. ea viſio expectat. Rupertus hoc loco A
exiſtimat, quod impij nec hanc Chri-
ſti Domini gloriam videbunt. Sed cō
munior eſt oppoſita ſententia: cū qua
Eſai.26. optimè quadrat illud quod Eſai.ait.c.
26.quod alioqui ipſe Rupertus pro ſe
citabat. Domine exaltetur manus tua,
& non videant. Sed mox propheta ſe
velut corrigens addit: videant & con
fundantur: ac ſi diceret: indigni ſunt,
qui videant: ſed videant & paueſcant:
& rumpantur confuſione. Cū enim B
amatores ſui corporis tam excellens
corporis donum ſtultè ſe amiſiſſe vi-
deant, dolebunt vehementer: ac ma-
ximè cruciabuntur. In quem ſenſum
Hieron. D.Hiero.intelligit.quod ſequitur ibi-
Math.19. dem: ignis hoſtes tuos deuoret: nem
pè ignis pœnitudinis, quod tantam ac
talem gloriam perdiderint.
¶Poteſt hùc adaptari illud, quod
Leu.26.c in lib.Leui.cap.26. ait Dominus: da-
Pſalm.48. bo vobis cœlum deſuper, quaſi ferrū. C
Senſus eſſe videtur, non ſolū pluuias
auferam vt ſterilitate affligamini: ſed
pluuiā ipſam vrīs impēdentem oculis
oſtēdā: vt maiori anxietate & dolore
fatigemini. Eritque vobis (ait Domi-
nus) tunc cœlum ferreum, quod in
pluuias non ſoluatur. Solent enim a-
gricolæ magno dolore affici, cum vi-
dent cœlum nubibus ferro ſimilibus
plenum, & quod nūquam ex eis plu
uia optata ſequatur. D
D. Thom. ¶D.Thom.in hunc locum ex Iſi-
doro lib.1.de ſummo bono idem ſen-
tit. Et notat, quod reprobis non affe-
Augu.10.c ret delectationem, nec lætitiam, aut
gaudium aliquod contemplatio glo-
Eſai.26. riæ corporis Chriſti: ſed potius do-
lorem, triſtitiam, & anxietatem. Pijs
autem & iuſtis erit iucundiſsima, ma
ximeque delectabilis. Eſtque illud
Math.26. Mathæ. cap.26. Certum argumētum
pro hac parte, vbi Redemptor ait lo-
quens cum reprobis, ſcilicet cum im-
pio Pontifice Caipha: & alijs Iudæis
eum perſequentibus: à modo vide-
bitis filium hominis ſedentem à dex-
tris virtutis Dei, & venientem in
nubibus cœli. Vbi gloriam corporis
ſui ſpectandam fore à reprobis affir-
mat. Quod hoc in loco Ioānes teſta-
ri videtur dum ſubiungit.
¶ *Et qui eum pupugerunt.* Ipſi etiam
qui illum crucifixerunt, & lancea mi
litis latus eius aperuerunt, cogentur
tunc illum videre in gloria venien-
tem, quantumuis fugere laborent: vt
aſpectu illo terreantur, atque tabeſ-
cant dolore. Eſt verò hic locus affi-
nis cum illo Zachariæ. cap.12. Vide- Zacha.12.
runt in quem transfixerunt, ad quem
locum alludit ſine dubio hic D.Ioan.
vt Ambroſius & alij patres aiunt. Eſt Ambro.
enim tota Apocalypſis ex vaticinijs
diuerſorum Prophetarum conflata,
quaſi & formata. Hoc autem teſtimo
nium Zachariæ citat. D. Ioan. cap.19, Ioan.19.
ſui Euangelij. Videbunt, inquit, in
quem transfixerunt: ſiue videbunt
quem pupugerunt. Vtroque in loco
Ioannis in Græco eſt idem verbum
quamuis interpres hic vertit pupu-
gerunt: transfixerunt verò vertit Io- Ioan.19.
annis. 19. Et eſt conformis Hebraicæ
lectionis vt annotauit Hiero.in illum Hieron.
locum Zachariæ.
¶Verum eſt tamen quod ſeptua-
ginta interpretes non ita legunt. Et
idcirco.D.Hiero.in Prohemio ſuper Hieron.
Eſdram ait: apud. 70. hoc teſtimo-
nium non inueniri. Septuaginta verò
ſic habent. Et aſpicient ad me, pro eo
quod inſultauerunt. Quoniam quo-
dam amentiæ trepudio ſaltantes lo-
quebantur: & illudentes, ac dicentes:
Vah, qui deſtruis templum Dei. Ver

bum enim κατορχήσαντο, non ab illuſione ſed à ſaltu compoſitũ eſt, quod ſcilicet contra Dominum quaſi illudentes ſaltauerunt. Varietatis autem iſtarum lectionum diligenter originem tractat Hiero.ibidem in Zachariæ. c.12. ¶Sed legendo in Zacharia vt Hebrça lectio & Ioannes legunt, dubium non eſt quin Propheta de Chriſti Paſsione vaticinetur, in qua clauis confixus eſt, & de haſta, qua latus eius poſt mortem apertum eſt. Ad hoc enim citat hanc prophetiam Ioan.c.19. & adhoc alludit in hoc loco. Et eſt ſenſus, vt iam diximus, videbunt me Iudæi increduli, & lugebunt. Me, inquam, quem clauis & lancea cõfixerũt. Sed magna quæſtio eſt de quo tempore ſit hæc prophetia de aſpectu Chriſti & luctu magno, de eo ne, quo exciſa eſt à Romanis Hieruſalem, an de die Iudicij. Quidam de tẽpore excidij Hieruſalem intelligunt, vt Euſebius.lib.8.de demonſtratione Euãgelica, demõſtratione quarta. Et Cyrilus. Alij verò de die Iudicij, vt Auguſtinus 20.de ciuitate. c.30. & lib.1.de Trinitate c.13. Theodoretus, Rupertus, & in Ioannem Theophilatus. S.Thom. Euthimius, Lyranus. In eãdem videtur Hieronymus ire ſententiam cum ait: tunc dolebũt a ſe crucifixum cum viderint in claritate regnantem. His ergo patribus multo libentius eſt aſſentiendũ: quoniam propriè accipiunt, verbum, *viderunt*, ſiue aſpicient, non enim viderunt eum, vnquam poſt paſsionem impij Iudæi, donec venientẽ videant adiudicium cum poteſtate magna, & mageſtate. Deinde quoniam manifeſtè ad hæc verba prophetæ alludit, vt diximus, noſter Ioannes hic dicens: Ecce venit in nubibus, & videbit eũ omnis oculus, & qui eũ pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnis tribus terræ. In quẽ locum Ambroſius & Thom.teſtantur, quod hic ait Ioãnes, illud eſſe quod dixit in euãgelio: & viderũt in quem transfixerũt. Tertio, quoniã iudęi increduli, & iã Chriſti mortis obliti, cũ exciſa eſt Hieruſalem, non aſpexerunt ad Chriſtũ, nec ob eius cædem, ſeſe mala illa pati exiſtimabant, ſed propter peccata ſeditioſorũ, & aliorũ qui tunc erant in ciuitate: vt exiſtimauit Ioſephus lib.7. de bello Iudaico c.18. & apertius lib. 6.c. 16. Vbi loquẽs de ſacrilegijs, quæ tũc fiebant in ciuitate ait: non equidem recuſabo dicere, quod dolor iubet. Puto ſi Romani cõtra noxios venire tardaſſent, aut hiatu terræ deuorandã fuiſſe ciuitatem, aut diluuio periturã, aut fulmina ac Sodomæ incendia paſſuram: multo enim magis impiã progeniem tulit, quã quæ illa pertulerat. Deniq; cũ eorũ pertinacia deſperata totus populus interijt &c. Dicet aliquis Ioã. c.19. Docet impletã eſſe hãc prophetiã Domino in cruce pendẽte, quomodo ergo ad diẽ iudicij pertinet? Duo ſunt in hac prophetia, alterũ eſt, Dominum fuiſſe lancea militis configendũ: alterũ eſt, Iudęos viſuros fore ipſum, quẽ per militẽ cõfixerãt. Quod prius eſt, impletũ eſt, & adhoc illã affert Ioan.in euangelio. Alterum explebitur in die iudicij, & adhoc eadẽ affert in hoc loco Apocalypſis. Ita enim ait Euangeliſta. Ad Ieſum autẽ cũ veniſſent, vt viderunt eũ iam mortuũ, non fregerũt eius crura, ſed vnus militũ lancea latus eius aperuit: & cõtinuò exiuit ſanguis & aqua. Facta sũt enim hæc vt ſcriptura impleretur: os nõ cõminuetis ex eo. Et iterũ alia ſcriptura dicit: videbũt in quẽ trãsfixerũt duo

Margin notes: Hieron. — Ioan. 19. — Euſeb. — Cyrilus. — Auguſt. — Theodo. — Ruper. — Theophil. — S.Thom. — Euthym. — Lyra. — Hieron. — Ambr. — S.Thom. — Ioſeph. — Ioan. 19.

duo dixit & duo probat: non fracta fuiſſe Domino crura probat, quia ſcriptum erat: os non comminuetis ex eo. Lancea latus eius fuiſſe aperiendum probat, quoniam ſcriptum erat: videbunt in me quem transfixerunt, id eſt, ſcriptum erat eum fuiſſe transfixendum. Vnde Cyprianus libro. 2. aduerſus Iudæos ca. 20. Tantum profert hoc teſtimonium Zachariæ, vt probet crucifigendum fuiſſe Dominum à Iudæis. Verum tria ſunt in Ioanne notanda. Primum eſt, de priori loco Exodi dixiſſe illum, facta ſunt enim hęc vt ſcriptura impleretur. Re enim vera impletū eſt in Chriſto vt in veritate, quod prius cœperat fieri in figura. At cum verba refert Zachariæ non dicit impletam eſſe ſcripturam, ſed: & iterum alia ſcriptura dicit &c. quoniam incipiebat tunc impleri Domino transfixo, ſed altera pars reſtabat implenda in die iudicij: quod apertè docet Ioannes hic dicens: & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. & plangent ſe ſuper eū omnis tribus terræ.

S.Thom.

Cyprian. 2.

Ioan. 2.

Ioan. 19.

¶ *Et videbit*, inquit, *eum omnis oculus: & qui eum pupugerunt*. Omnis, inquit, oculus non abſolutè hominum, & beſtiarum, & volatilium: ſed ſpecialiter hominum accipitur: quemadmodum cum Zacharias ait. cap. 12. Sileat omnis caro à facie Domini: qui conſurrexit de habitaculo ſancto ſuo. Omnis, inquam, caro nō beſtiarum, piſcium, aut volatilium, ſed ſpecialiter hominum. Hanc enim, inquit, Hiero. ſignificat illa ſcriptura, exaudi orationē meā adte omnis caro veniet.

Zacha. 2.

Hierony.

¶ *Et plangent ſe ſuper eum*. Græcè, *κόψονται ἐπ' αὐτὸν*, id eſt, & plangent ſuper eū vel propter eum. Vnde, ſuper, in ſacra ſcriptura idē valet quod propter. 2. Reg. c. 1. fleuerūt ſuper Saul, & ſuper Ionatam filium eius: eò quod corruiſſent gladio. Et ibidem: planxit autem Dauid plantū huiuſcemodi ſuper Saul & ſuper Ionatam. Hunc plātū deſcribit Zacha. c. 12. iam ſuperius allato his verbis: & planget terra, familiæ & familiæ ſeorſum: familię domus Dauid ſeorſum: & mulieres eorum ſeorſum: familiæ domus Nathā ſeorſum: familiæ domus Leui ſeorſum: familiæ domus Semei ſeorſum: quod hic ait Ioānes. Plangent omnes tribus terræ. Ait Zacharias: planget terra, familiæ & familiæ. Nominātur autem à Propheta quatuor familiæ: quia forſan tempore redemptoris illę familię erant illuſtriores, atque in genealogia Redemptoris referuntur apud Luc. c. 3. Aliam autem rationem magis ſpiritualē habemus apud Hieron. ibidem. Per quatuor enim illas familias quatuor hominum ſtatus ſignificantur, qui plangent viſo redemptore in tam glorioſo habitu. In familia Dauid, reges, & omnes iniqui principes ſignificantur. In familia Nathan, Prophetæ qui dono prophetiæ abuſi ſunt, fuit enim Nathan Propheta. In familia Leui, ſacerdotes qui de nece Domini conſilium dederunt. Et in familia Semei in qua, autore Hieronymo, magiſtrorum agmina pullularunt, ſignificantur Doctores ſcelerati. Aliqui non malè intelligunt per familiam Semei, omnes maledicentes & irriſores Domini nam Semei maledixit Dauid: vt conſtat libro. 2. Regum. capitulo. 16. Secundum hanc intelligentiam illud Vaticinium refertur ad diem Iudicij. Quod hic affirmat Ioannes & Diuus Hieronymus ſuper Zachariam.

2. Reg. 1.

Zacha. 12. Explicatur locus.

Luc. 3.

2. Reg. 16.

Hieron.

¶Sed tamen aliqui etiam referendam exiſtimant eãdem prophetiam ad tempora Paſsionis Domini in Hieruſalem. Vnde ibi Zacharias ait. In die illa erit plantus magnus in Hieruſalem:& Luc.cap.23.ait:& omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, reuertebantur percutientes pectora ſua. Et paulò ante ait idem Euãgeliſta.Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum, ad quas conuerſus Dominus ait: Filię Hieruſalem nolite flere ſuper me,ſed ſuper vos ipſas flete,& ſuper filios veſtros: quoniam ecce venient dies in quibus dicent: beatæ ſteriles &c. Eadem enim ſcripturá optimè accomodari poteſt ad diuerſa variaque myſteria. Sed quando de paſsione intelligitur illa prophetia, debent illæ familiæ quatuor aliter accipi, ſicut ab aliquibus concionatoribus accipiuntur in hunc modum. Vt ſignificētur variæ cauſæ doloris in Paſsione Domini.Habent enim illi qui ſunt de familia Dauid,hoc eſt, qui ſūt illuſtres, vnde doleant viſa perſona Dei intam accerbo conflictu.Familia etiam Nathan,id eſt,homines ſancti & diuinitus illuminati vt prophetæ, habent vnde doleant patiente ſummo propheta.Et familię Leui cōtinēt ſacerdotes,& eccleſiaſticos ordines,qui propter mortem ſummi ſacerdotis Chriſti habent peculiarē lamentandi cauſam.Et familiæ ſemei continent omnes Doctores & qui in paſsione ſummæ ſapientiæ atq; diuinæ, quæ Chriſtus eſt,etiā debēt peculiari affici dolore & triſtitia. Et dicuntur eſſe mulieres ſeorſum: quod & Euangeliſta Lucas loco ſuperius allato refert. Et

Luc. 23.

A Math.c.27. Segregatæ enim à cæteris amarè flebant. Fœminæ enim naturali ingenio ad flectum & lachrymas ſunt proniores, ideo ſegregantur à viris. Aſsignat autem Hieron.ſuper Zachariam egregiam cauſam obquam dicuntur mulieres eſſe ſeorſum à viris. Tempore enim tribulationis & anguſtiæ non debemus ſeruire coniugijs & operi nuptiarum.Egrediatur ſponſus de cubili ſuo,& ſponſa de thalamo ſuo. B Et impendente diluuio imperatur Noe:ingredere in Arcam tu, &filij tui.Ecce vnum ordinem virorum tãtum. Et poſtea quaſi ſeorſum ſeparans fœminas inquit.Et vxor tua & vxores filiorum tuorum. Sedata autem tempeſtate iam non ſecubitū aut ſeparationem imperat Dominus, ſed ait: egredere tu,& vxor tua, & filij tui,& vxores eorum: vt qui in arca impendente diſcrimine fuerãt ſeparati, C redditi mundo generationi & liberis deſeruirēt. Fit enim leuius malum quod coniuge comitante fertur. Vt ergo indicaretur grauitas huius afflictionis,tam quæ iudicij tempore eſt ſuperuentura, quàm quæ tempore Paſsionis Redemptoris ſuſcipitur à pijs hominibus, dicitur quod ſeorſum ſunt viri à fœminis. In die vero iudicij plangent ſe ſuper eum, quem pupugerunt.Iudæi quod ſuplicio cru- D cis eum affecerunt: gentes quod non crediderunt: iudicantes crucis myſterium maximam eſſe ſtultitiam: Chriſtiani reprobi, quod legem Euangelicam ſeruare noluerunt. Omnes ergo tribus terræ, hoc eſt, ex omni genere hominum tunc lachrymas fundent,gement,ac lamentabuntur.

Math.27. Hiero. Ioel.2.

Ex hoc explicat D.Auguſtinus libro.2.de Symbolo.c.8. Quare Chriſtus Dominus cum cicatricibus ſurrexerit.

Aug. to. 9

rexerit. Nimirum in die iudicij inimicis ſuis vulnera demonſtraturus ſua: propter quod dictum eſt per prophetam: viderunt inquem pupugerunt. Non vt eis dicat ſicut Thomæ, quia vidiſti crediditi: ſed vt conuincens eos veritas dicat. Ecce hominem quẽ crucifixiſtis. Ecce Deum & hominẽ in quem credere noluiſtis. Videtis vulnera, quæ infixiſtis: a gnoſcitis latus quod pupugiſtis, quoniam & per vos, & propter vos apertum eſt, nec tamen intrare voluiſtis. Qui nõ eſtis redempti prætio mei ſanguinis non eſtis mei, diſcedite à me in ignẽ ęternum, qui paratus eſt diabolo, & Angelis eius. Sed illorum mors proficiat ad noſtram ſalutem. Si illi contẽpſerũt, nos timeamus eum qui ſic eſt venturus iudicare. Feſtinet vnus quiſquè cum viuit vt viuat: currat vt eius prætioſo ſanguine redimatur, ne cum non fuerit inuentus in numero redẽptorum, in numero maneat perditorũ. Hæc Auguſtin⁹. ¶ *Omnes tribus terræ*, Id eſt, omnes nationes terræ, *etiam Amen. ναὶ, ἀμήν*, etiam, non eſt coniũctio, ſed aduerbium confirmandi: vt ſit gemina confirmatio altera Græca altera Hebraica. ¶ Vnde notandum quod pro *etiam*, eſt in Græco, *ναὶ*, qđ eſt aduerbium affirmantis, & ſignificat ita eſt, aut verè, aut certè. Ex quo intelligemus illud Math. 11. qui abſcõdiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis: ita pater quoniam ſic placitum eſt ante te. Pro ita. eſt in Græco, nę, quare, ita, ibi non eſt optantis, ac ſi diceret: ita fiat pater: ſed affirmantis: Ac ſi diceret: verè ita eſt pater. Vnde noſter interpres vbi in Græco Lu. 10. ſimiliter eſt, nę, tranſtulit, etiam pater quoniam ſic placuit ante te. Quod autem apud Græcos valet, nę, apud Hebræos valet Amen. Hoc videbimus apud Euangeliſtas. Nam vbi Luc. cap. 21. ait: verè dico vobis, quia vidua hæc pauper pluſ quàm omnes miſit: Marcus, ca. 12. ait: Amen dico vobis. Dicit ergo noſter Ioannes, etiam, Amen, ac ſi diceret (inquit Haymo) ingeminando, verum eſt, verũ eſt, & mutari nõ poteſt. Has duas affirmationes ſolet in Euangelio ſuo geminare D. Ioa. præſertim. c. 6. Amen Amen dico vobis: ſunt enim infalibillis certitudinis. Alij Euangeliſtæ ſimplici Amen vti ſolent, vt videre licebit, tum aliàs, tum Lucæ. cap. 21.

¶ De ſignificatione huius particulæ Amen, ſuperius dicere cæpimus. legite D. Hiero. in epiſtola ad Gala. capi. vltimo, Amen, inquit. 70. interpretes: fiat: Aquila, Simachus, & Theodotio, fideliter ſiuè verè, interpretati ſunt. Et quo modo in veteri teſtamento quadam iurandi conſuetudine Deus ſua verba confirmat, dicens: viuo ego dicit Dñs: per ſanctos quoquè iuratur: viuit anima tua: ita & Saluator noſter in Euangelio per verbum, Amen, vera eſſe quę loquitur oſtendit. Quod autem Amen conſenſum ſignificet audientis, & ſit ſignaculum veritatis ad Corinthos quoquè prima nos docet: in qua Paul. ait: cæterum ſi benedixeris ſpiritu: quis ſupplet locũ idiotæ: quomodo dicet Amen, ſuper tua benedictionẽ: quoniam quidem neſcit quid dicas. Ex quo oſtendit non poſſe idiotem reſpondere verum eſſe quod dicitur: niſi intellexerit quod docetur. Hæc D. Hiero. ſed quærendum hic ẽſt cur nam vocabula duarum linguarum commiſcuerit Ioan. Cum dicere poſſet, næ, næ, aut Amen, Amen. Quod iam ex Euangelio notum erat in eccleſia. Reſpon-

Math. 17. — Hiero. — Ioel. 2. — Math. 11. — Luc. 10. — Aug. — Luc. c. 21. — Mar. 12. — Ioan. 6. — Luc. 21. — Hieron. ad Gal. c. vlti. — 1. Corinth. c. 14.

detur, quoniã id quod dicebat in omnium linguarum hominibus confirmandum erat. Videlicet omnes nationes, & omnium linguarum homines eſſe venturos ad iudicium: & viſuros Chriſtum venientem: & ex omnibus tribubus futuros qui plangent ſe ſuper eum. Nam vt titulus crucis tribus linguis celebrioribus in terra, & omnibus ferè hominibus communioribus ſcriptus eſt, vt ab omnibus intelligeretur: & in omnibus Chriſtum crucifixum fuiſſe conſtaret, ita nunc eadem ratione vtitur affirmatione Hebræa, Amen, & næ, quæ Græcis & Latinis communis eſt. Vt apud Ciceronem, lib. 4. Hacade. Quæſtionum. Idem Cicero Curioni. Incredibile quàm turpiter facere videar, qui his rebus interſim: næ, tu videris multo ante prouidiſſe, quid impedierit. Idem Trebatio, næ, ego multo libentius emerim diuerſorium tarracinæ. Idem in Catilina. nę, illi vehementer errant. Eſt ergo næ, Amen. Ac ſi diceret Ioan. omnes nationes, & omnes linguæ hoc quod dixi, verum eſſe videbunt. Quod igitur nouit Ioan. certiſsimè Deo reuelante venturum, cõfirmat interponẽs Græcè, & Hebraicè, nę, Amen, ſiue etiam, Amen.

Ciceron. lib. 4. Hacade.

¶ Sed hic mecum conſidera, quod iuſti homines ſicut D. Ioan. & alij maximo deſiderio vltimi iudicij, & vindictæ de iniquis ſumendæ tenentur. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, ait regius vates, lauabit manus ſuas in ſãguine peccatoris. i. pulchriora apparebunt iuſtorum opera poſita iuxta impiorum. Ad Roma. enim c. 8. D. Paul. ait: nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Nomine expectationis, anxia quædam ſolicitudo deſiderij importatur: vt ex ipſa voce Græca conſtat, ἀποκαραδοκία, enim, idem eſt quod anxia & vehemens expectatio. Fingit enim Paul. hoc idem etiam res inanimatas expectare, ac deſiderare. Hinc eſt quod Dominus apud Luc. ait, cap. 21. Leuate capita veſtra quoniam apropinquat redemptio veſtra. Lege D. Grego. lib. 6. Mora. cap. 20. in illa verba in vaſtitate & fame ridebitis. Duobus ergo his aduerbijs affirmatiuis, & confirmantur præterita, & declaratur deſiderium Ioannis illius tẽporis, quo venturus eſt iudex viuorũ & mortuorum Chriſtus.

Pſal. 57. b *Rom. c. 8.* *Luc. 21.* *Gregorius*

¶ *Ego ſum, α, &, ω, principium & finis*, frequens eſt in ſacra ſcriptura ab extremis ſimul poſitis eorũ media, quæ ob compendium tacentur, intelligi debere. Vt in hoc loco audimus chriſtum dicentem: ego ſum, α, &, ω, principium & finis. Vbi proculdubio intelligi voluit, id quod ſiluit, ſe videlicet illud eſſe medium, quod Paulus explicuit, dicens, mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. In epiſ. ad Hebræ. cap. 11. ait: accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & quod bonorum remunerator eſt, per hæc duo, voluit alia ſubaudiri multa intermedia, ſcilicet, eundem Deum eſſe rerum omnium creatorem, conſeruatorẽ, dominatorem, rectorem, gratificatorem, & glorificatorem. Gene. etiam primo ait Moyſes: in principio creauit Deus cœlum & terram. Vnde Augu. ſuſcribens huic regulæ ait: cum cœlum primum dicit factum deinde terram, in cœlo omnia inuiſibilia, & in terra omnia viſibilia creata à Deo ſignificat. Totius enim naturę ſumma & ima comprehendit: vt quicquid medium eſt, proculdubio etiam factum credatur.

Regula. *Ad Heb. 11* *Gen. 1.* *Augu.*

¶ Ego

¶ *Ego ſum,α.&,ω,principium & finis,* A
dicit Dominus,qui eſt,& qui erat,& qui
venturus eſt omnipotens. Quid, α, &
ω, ſignificent indicant ſequentia, *prin*
cipium & finis, Quod hæ duæ literæ
aperiunt & claudunt Græcũ Alpha-
betum. Qui primus eſt in requapiã,
etiã prouerbio Græcis dicitur, αλφα.
Martia. vt apud Martialem,lib.2.non ipſe Co
drus Alpha pennulatorum. & lib.5.
quod Alpha dixi Codre pẽnulatorũ:
hoc eſt,inter plebeios,&pauperes pri B
mum tenuiſſelocum.ωμεγα,extrema
vt diximus eſt in ordine literarum:&
quoniam Græcè ſcripſit D. Ioan. id
circo has literas vſurpauit.Conſimili
figura dictum eſt à Græcis:πρῶρα καὶ
πρύμνα, id eſt, prora & pupis. Prora
enim & pupi ſummam cõſilij noſtri
ſignificamus:propterea quod à pro-
ra & pupi,tanquam à capite & calce,
pendeat tota nauis. Ait ergo Ioannes:
*Ego ſum,α.&,ω,principium & finis,*ver C
ba ſunt à Ioãne ſcripta in perſona Re
demptoris,quibus ſuam diuinitatem,
quæ non ita erat demonſtrata ſupe-
rius,declarare vult.Diuinitatis ſiqui-
dem eſt, principium eſſe vndè om-
nia oriuntur:&ideo Chr̃us quatenus
Deus, hoc loco dicit̃ eſſe principiũ.
Et eſt in quem tanquàm in finem vl-
timum omnia tendunt. Secundum il
Pro.c.16. lud quod Salomõ.in pro.c.16.ait:vni-
uerſa propter ſemetipſum operatus D
eſt Dominus. Quoniam eſt princi-
pium,operatus eſt omnia: & quoniã
eſt finis, operatur propter ſemetip-
ſum illa: rebusquè omnibus inſeruit
appetitum tendendi in Deum. Deus
ergo nec habet principium, nec finẽ:
& ideo appellatur à Philoſophis cir-
culus cuius centrum eſt vbiquè,&cir
cumferentia nullibi.& quoniam non
habet principium, nec finem dicitur

circulus.Vnde ipſe apud Eſaiam.cap. Eſai.45.
45.ait:ante me nõ eſt formatus Deus:
& poſt me non erit.
¶Obſerua,ſicut hæc litera,ω,eſt fi-
nis alphabeti Græci,ita hęc litera thau
eſt vltima Hebraici.Et quem admo-
dum apud Græcos hæc litera,ω,ſigni
ficat finem:quia eſt finis eorum alpha
beti:ita quoquè litera,thau,apud He-
bræos:quoniam eorum alphabeti eſt
etiã finis.Accedit ad hoc qđ ipſa lite-
ra,thau, ſignificat finem & conſum-
mationem. Vt in libro de nomini-
bus Hebraicis aſſerit D.Hiero.omnes
enim literæ Hebraicæ ſuas habent ſi-
gnificationes. Cũ autem Chriſtus ſit
finis,vt in hoc loco ipſe affirmat: &
iuxta id quod D. Paul. ait in epiſtola Ro.10.
ad Rom.finis legis Chriſtus eſt, aper
te concluditur neceſſe eſſe hoc ſigno
thau,hoc eſt,Chriſto, debere eſſe cõ
ſignatos ſi ſeruari cupim⁹. Huc enim
pertinet,quod apud Ezech.ca.9.dici- Ezech.9.
tur:ſigna thau ſuper frontes virorum
gementium.Eſt enim Chriſtus Do-
minus,ω,& thau,eſt finis noſter. Illo
ergo debemus eſſe conſignati: qui in
hac valle miſeriæ & lachrimarũ quo
tidiè gemimus.Hoc eſt ſignum illud
quod in cordibus noſtris ponendum
eſſe iubet ſponſus in cãticis:pone me, Cant.8.
vt ſignaculum ſuper cor tuum. Hoc
ſignum eſt illud Lamnaſſeach, quod
Dauid præponit vt titulum multis in
Pſalmis,pro quo ſeptuaginta vertũt,
in finem,innuẽtes fuiſſe Pſalmum il-
lum compoſitum & cantatum in ho
norem Chriſti, eiusquè gloriæ de
dicatum,qui Chriſtus finis eſt, ſco-
pus,& ſignũ in corde noſtro.Si enim
cor nr̃um fuerit hoc ſigno impreſ-
ſum fide pura & viua ſine dubio ſer-
uabimur.
¶Ait ergo Chriſtus ego ſum,α,&,ω,
vt

Auguſt.to. 10.ſerm.de nati.Dñi.

vt aduerſus Arrianos oſtenderet Patrem non eſſe priorem tempore ſe filio: aut ſe filium eſſe minorem patre: quatenus Deus. Nam ſicut Alpha literam (inquit Auguſ.) litera nulla præcedit, ita & filium Dei nulli ſecundū conſtat eſſe, quia Deus eſt. Ego ſum, α, &, ω, ego ſum rerum omnium ſumma: omnia proficiſcuntur à me velut à fonte, & ad eundem omnia referūtur tanquàm ad felicitatis portū. Multa hic de Trinitate ex iſtis literis, tractat Abbas Ioachin. Secundum eius autem ſententiā hæc verba non Chriſti, ſed totius Trinitatis ſunt. Dicit, inquit, Dominus Deus pater, & filius, & Spiritus ſanctus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens, ego ſum, α, &, ω. Quod magnā habet probabilitatem, vt ſuperius annotauim⁹. Igitur tota Trinitas quæ Ioāni inſpirabat illa verba: Ecce venio cum nubib⁹, & cęt. quoniā id valde affirmauerat, cauſā docet, ego ſum, α, &, ω, mega id eſt, principium & finis. Ac ſi diceret: quemadmodum ego primus omnium ſum, & omnes homines creaui, ita etiam ſum finis, ad quem omnes tandem venturi ſunt (ad te omnis caro veniet) vt iudicentur, & digna ſuis operibus recipiant. Quod tūc fiet, cum in fine ſeculi Chriſtus apparuerit, cui poteſtatem commiſit iudicandi. 1. Corin. 15. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo, & patri. Nec mirum eſt, hæc eadem dicere filium, Apo. 22. quoniam rectè etiam in eum conueniunt. Quia ipſe eſt qui iudicaturus eſt. Meritò verò addit in fine, *Omnipotens*, vt ſine dubio intelligatur atquè credatur futurū quod prædicat. Quando quidem omnipotens eſt, & nulla eſt tanta vis in homine vt poſsit creatoris reſiſtere poteſtati. Sed

1. Co. 15.

Apo. 22.

A velit nolit, id facturus eſt quod omnipotens velit: quoniam omnia ex nihilo formauit. Vnde obſerua, quod Ioānes ita loqui ſolet, vt loquūtur Prophetæ cum de Trinitate loquuntur. Vt Eſai. cap. 6. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus omnipotens. Quem in hoc loco &. cap. 4. imitatus eſt Ioānes. & c. 11. Gratias agimus tibi Domine omnipotens, qui es, qui eras, & qui venturus es. Deus Sabbaoth, Dominus exercituum, Deus virtutū & for- B titudinis vocatur à Prophetis.

Eſai. c. 6.

¶ Sūt qui ad myſteriū incarnationis hoc referant. Fuit enim Alpha, in quantum Deus: per quem omnia facta ſunt: & in quo principio creauit Deus cœlū & terram, vt Moyſes ait & fuit, ω, in quantum verbum caro factum eſt. Et hoc inſinuat in hoc. c. inferius cum Chriſtus ait: ego ſum primus, & nouiſsimus, & viuus, & fui C mortuus. Vel dicēdū quod Chriſtus fuit vltimus in verteri generatione, & primus in noua. Vnde in Geneſi ſacra narrat hiſtoria quod ab Adam vſquè ad Noe fuerunt. 10. generationes, & à Noe vſquè ad Abraham totidem: itaq; Noe fuit decimus & vltimus in prima generatione, & eſt primus in ſecunda generatione. Atquè hęc myſterio non vacant. Noe typū, & figuram gerit Chriſti, vltimus in D veteri generatione, & primus in noua. Ita Chriſtus eſt, α, &, ω, principiū, & finis. Chriſtus, enim hodie, & heri, & ipſe in ſecula. Vnicum, inquam, caput eſt in quo ſeruantur omnes, tam qui pręceſſerūt quàm qui ſecuti ſunt. Ipſe eſt finis etiam legis: iuxta illud quod ſcribit Paul. ad Rom. 10. finis legis Chriſtus: quid multis? ipſe eſt finis ille, ad quem & nos ipſos, & omnia noſtra dirigere debemus. Eſt ſignum

Ad Ro. 1.

ad

ad quod noſtrarum cogitationum ſa
gittæ debent tẽdere. Iuxta illud quod
Cant.8.b in Canti. ipſe ait: pone me ſicut ſigna-
culum ſuper cor tuum. Hinc intelli-
gemus, quare præfixa ſit hæc dictio
Eſai.c.6. ſępè in Pſal. in hunc modum Lamna
ſeach, pro qua. 70. habent, ἐις τὸ τέλος,
Hoc eſt in finé; quos ſequutus eſt in
terpres Latinus, quæ dictio Chriſto
Domino benè congruit, cum ſit & fi
nis legis, & finis noſter. Sed de hoc
iam ſuperius diximus.

¶Præterea illud ſciendum, ait Ru-
pertus, quia, α, vnum, ω, autem apud
Græcos octingentos ſignificat. Om-
nes enim literæ apud Græcos verba
componunt, & numeros faciunt: & ſi
cut quæquę ſunt ordine poſteriores,
ita ſuis characteribus numeros titulãt
ampliores. Prima, vt iam dictum eſt,
litera alpha vnum, ω, ſignificat octin-
gentos, & in hoc quidem pulcritudo
miſterij magna, & delectabilis eſt:
quia videlicet, qui in principio vnus
erat filius vnicus, ſiue vnigenitus, in fi
ne ſeculorum, filios Dei ſecum, non
quidem genitos, ſed adoptatos habe-
bit quaſi octingentos, id eſt, innume-
rabiles, octo beatitudinibus per diuer
ſas manſiones diſpertiendo remune-
ratos, remunerando diſpertitos. hæc
ille.

¶ *Dicit Dominus, qui eſt, & qui erat,
& qui venturus eſt omnipotens.* Supe-
rius expoſita ſunt hæc verba: quod ſi
de Chriſto exponãtur. Hoc loco ad
dit, omnipotens, quoniam de diuini-
tate Redẽptoris apertius agebat hic,
quã ſupra. Ecce ſecũdus aduẽtus glo
rioſus Meſiæ, quem Prophetæ prędi
Math.21. xerunt. Apud Math. ca. 21. deſcribitur
Ad Ro.1. hic aduentus ſub nomine mageſtatis.
Cum autem venerit filius hominis in
mageſtate ſua, tunc ſedebit in ſede ma

A geſtatis ſuæ: apud noſtrum Ioã. hic
deſcribitur ſub nomine omnipoten-
tis. Qui venturus eſt, inquit, omnipo
tens. Vt intelligamus diſcrimen pri-
mi & ſecũdi aduentus, in primo ve-
nit humilis, in ſecundo glorioſus: in
primo infirmus, in ſecundo omni-
potens.

¶*Ego Ioannes frater veſter, & parti-
ceps in tribulatione, & regno, & patien-
tia in Chriſto Ieſu. fui in Inſula quæ ap
B pellatur Pathmos propter verbum Dei,
& teſtimonium Ieſu.* Singula ſunt expli
canda. *Ego Ioannes frater veſter,* præ-
miſſo proemio mox enarrationem
ipſã exordit. Ioãnes, cum emphaſi po
nit. *Ego* (inquit) *Ioannes*: qua ſi res ma
ximas ſcripturus. Iam tertiò ſe ipſum
nominat, cuius rationes iam ſuperius
reddidimus. Vt verò ſecurius abſcul-
tent quæ dicturus eſt addit *frater ve-
ſter,* à fratre namquè omnis ſuſpicio
C tollitur. Idem enim vult quod cæte-
ris fratribus prodeſt. Ideo apud Ma-
thæ. cap. 23. Dominus ait: omnes vos Math.23.
fratres eſtis, quia idem eſt pater om-
nium Deus. Vnde addit Math. vnus
eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt.
Sed ne afflictiones ipſas perhorreſce
rent, ad quas ferẽdas inuitare Ioã. mo
lit, addit: *Et particeps in tribulatione.*
Hoc dicit, quoniam ipſe etiam ſæui-
tiam Chriſtianos perſequentium ex
D pertus eſt: & in Pathmon Inſulam
fuit relegatus. Tacitè eos hortatur ad
perſecutiones ſuſtinendas: quum ipſe
qui dilectus Domini diſcipulus erat,
hoc patiatur: & cum eos eiuſdem re-
gni participes futuros eſſe dicat, quod
ipſe ſperabat. Ac ſi diceret: etiam ipſe
laboro, & ſuſtineo multa grauia, at
què aſpera ſpe diuinæ conſolationis,
& retributionis. Ait ergo & particeps
in tribulatione, ſubiũgit què præmiũ.

Rom.c.8. *& regno*, D.Paul.in epiſ.ad Rom. cap.
8.exponit hoc regnum. Si autem cõ-
patimur vt glorificemur. coniungit
etiam cum regno patientiam dicens:
Et patientia in Chriſto Ieſu, D.Paul.in
Heb.c.10. epiſ.ad Hebræ.cap.10.Etiam hoc ex-
plicat: patientia enim vobis neceſſa-
ria eſt:vt voluntatem Dei faciẽtes, re
portetis repromiſsionem. Eſt autem
hæc patientia in Chriſto Ieſu, id eſt,
per chriſtũ Ieſum data: dicente regio
al.eſ vate:verum tamen deo ſubiecta eſto
anima mea,quoniam ab ipſo patien-
tia mea. Siue in Chriſto Ieſu.i.pro-
pter Chriſtum Ieſum.In,enim accipi
tur pro,propter,in ſacraſcriptura,ſiue
Oſeæ.12. pro,Oſeæ.12.ſeruiuit Iſrael in vxorẽ,
& in vxorem ſeruiuit.i.propter vxo-
rem:ſeruiam tibi pro Rachel filia tua
Gen.29. In Hebræo eſt:ſeruiã tibi in Rachel.
Mich.3. Mich.3. principes eius in muneribus
iudicabant.i.pro muneribus *Fui in in*
ſula, Hiſtoriam ſui exilij & afflictio-
nis enarrat, vt viſionis circunſtantias
diligenter explicet. Ioan. enim inter
omnes Euangeliſtas hac re eſt inſig-
Caieta. nis(quod notat Caietanus in Euange
lium Ioãnis) quod hiſtoriæ ſuæ fidẽ
miris modis conciliat,exponẽdo cir-
cunſtantias loci,temporis, & perſo-
nę,& citando teſtimonia Dei & Re-
dẽmptoris,vt ſupra fecit. *Pathmos*. Eſt
autẽ Pathmos exigua Inſula in ęgęo
mari,non procul à Creta & Rhodos,
circuitu.xxx.mil.paſſuum,vna ſpora
dum,ſiue ſparſarum. Sic dictæ ſunt
hæc inſulæ quod in mari ſparſæ ſint.
Non in orbem coartatę quemadmo-
dum & Cyclades. Lege Strabonem;
Plinius. lib.10. & Plin. libro. 4. & erat inſu-
la incommodæ habitationis ac pro
inde Pathmos appellatur:Et interpre
tatur mortifera ſecũdum aliquos: alij
verò interpręṭantur fretum, quod il-

A lic mare ferueat vehementer. Ad hãc
ergo Inſulam fuit iuſſu domitiani re-
legatus Ioãnes de quo Euſebius,lib.3.
Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. capi.18. ¶ *Pro-*
pter verbum Dei , et teſtimonium Ieſu,
¶ In primis poſſumus per, verbũ,in-
telligere illud,quod erat in principio
apud Deum. Quia cum articulo Grę
co ponitur. Aut poſſumus etiam intel
ligere ipſum Euangelium quod præ-
dicabat. Et idem ſenſus eſt, ſiue hoc
B modo verbum Dei accipiamus, ſiue
illo. Erat enim in Inſula quaſi in car-
cere,quia filium Dei hominibus præ
dicabat, & teſtimonium de Chriſto
reddebat. Si autem poſteriori modo
intelligamus,coniunctio,&, idem va
let quod, præſertim, vt Mar. vltimo. Mar.vlti.
Sed ite dicite diſcipulis eius, & Petro
i.præſertim Petro. & ſupra: Et vide-
bit eum omnis oculus,& qui eum pu
pugerunt. Et Hier.4. hæc dicit Domi Hier.4.
C nus viro Iuda, & habitatori Hieruſa-
lem. Ait ergo Ioãnes ſe fuiſſe relega-
tum eò quod prædicabat Euangeliũ,
& præſertim quod Ieſu Chriſti diui-
nitatem, vitam & mortem,& reſurre
ctionem, & aſcenſionem docebat.
Dicitur ergo ſe paſſum exilium non
propter ſcelus aliquod: ſed quoniam
prædicando & teſtificando ſtudebat
prouehere rem euangelicam. Hinc
eſt, quod princeps Apoſtolorum ait
D prima ſua Ca.ca.4.nemo veſtrum pa 1.Petri.4.
tiatur quaſi homicida , aut fur, aut
maledicus. Si autem vt Chriſtianus,
non erubeſcat:glorificet autem Deũ
in iſto nomine.i.ne cõmittite:vt pœ-
nas detis,& affligamini homicidij,fur
ti,aut alterius peccati nomine: ſi autẽ
quis ob Chri nomen,nõ erubeſcat.&
Chrus dñs apud Math.c.5. beati eſtis Math.5.
cũ maledixerint vobis homines:& di
xerũt omne malũ aduerſus vos men
tien

Gen.34. tientes propter me. cauſa. n. patiendi A facit martyrē. Sychen verò qui amore, & libidine captus Dinæ puellæ circū cisionis dolorē patitur, imaginē gerit eorū, qui nō propter Christum patiuntur. Math. 27. Eandē gerit figurā Symō Cyrinęus: qui crucē Dñi ferre coact⁹ eſt.

¶ *Fui in ſpiritu*, Aymo, hic iam aperte demōſtrabat Ioa. Hanc viſionē nō corporaliter, ſed in ſpu vidiſſe: nō in ſomnis, ſed in extaſi raptum. Hoc idē Ezech.8. cōtigit Ezech. vt ipſe ait. c.8. ego ſede- B bā in domo mea, & ſenes Iuda ſedebā corā me, & cecidit ſuper me man⁹ Dñi, & miſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me ſpiritus inter terrā & cœlū, & adduxit me in Hieruſalē in viſione Dei. Eſſe ergo in ſpu Ioānes dicit, non quod extra corpus fuerit, ſed quod in corpore exiſtens, nec corpore tūc vtebatur, nec ſenſibus: ſed rapt⁹ & eleuatus eſt ſupra corpus. Rectè er C go Aymo dixit: nihil per corpus vidit, vel audiuit, vel ſenſit, vel intellixet vel ipſam carnē funditus deſeruit, quādo hāc reuelationē vidit, ſed docēdus eius ſpiritus à ſpiritu docēte aſſūpt⁹ eſt, vt alta & myſtica poſſet intueri, ſed de hoc ſtatim ꝓlixius dicemus.

¶ *Fui in ſpiritu in dominica die*, tēporis circūſtantia magnopere obſeruatā in ſacra ſcriptura. Id quod notant do- D ctores hic. Accepit Salomō ſapientiā 3.reg.3. nocte, vt in 3. li. reg. c.3. legitur: quoniā nō duratura erat, nec ad lucē peruentura. Abraham autē in meridie Angelos vidit, quod narrat ſacra ſcriptura Gen.18.c. Gen. c.18. quoniā ardebat, tūc fidei, & Gen.3. amoris feruor in illo. Adā puniē poſt meridiē, quoniā à luce iuſtitiæ declinabat. Ioan 4. Quadrat maximè Ioā. locus. c. 4. vbi dñs Samaritanā conuerſurus ſe det fatigatus ex itinere: & erat hora Augu. quaſi ſexta. lege D. Auguſtinum, ibi.

¶ Dies autem dominicus à reſurrectione Dñi etiā tēpore Apoſtolorum dicebatur. Et notatur ab Auguſ. lib.2. ad Inquiſit. ianuarij. c.13. hinc ergo cōſtat ſola Apoſtolorū autoritate, ſine ſcriptura, imo præter ſcripturæ autoritate excluſum Sabbatū, & introductā diē dominicā: ne quis putet ea tantum tenenda, quę habētur in ſcripturis. Eſt quę dies iſta contēplationi diuinę aptiſsima. Qua videlicet Deus creationem mundi eſt auſpicatus: vt colligit Augu. epiſ. ad Ianuariū. 119. nam ab illo vſq; ad Sabbatū numerātur. 7. dies. & in die dominica etiā exhilarauit ſua reſurrectione eccleſiam. Et in illa nr̄a reſurrectio, & beatitudo ſignificatur. Vnde nōnulli Pſalmi ad reſurrectionē, & beatitudinē pertinentes, vt. 6. & 11. inſcribuntur pro octaua, vt docent Hiero. & Augu. in initio Pſa. 6. & Grego. in expo. in. 1. Pſ. pœnit. & latius ho. 16. & in Ezech. de qua re eleganter Ignatius epiſtola 3.

Dies dominica conſecrata à tempore Apoſtolorum. Augu.

Augu.

Hiero. Augu. Grego.

¶ Hinc etiā colliges quā perperā hæretici noſtri tēporis dies feſtos irrideant, exiſtimantes dies omnes eiuſdem eſſe rationis. Quare nō eſſe cur apud nos alij feſti, alij profeſti ſint: quaſi verò ipſa natura nō doceat dies feſtos eſſe. Nōne. 10. pręceptorū, quę ipſa natura docet, tertiū eſt ſabbata ſanctificare Hoc eſt, dies aliquos ab opere ceſſare, vt Deo vacem⁹? cū. n. corpore & animo cōſtem⁹, ipſamet natura docet nō ſemper cōmodis corporis ſeruire: ſed mentē aliquādo à corpore quaſi auocātes, ad rerū diuinarū cōtēplationem eā traducere. Quod ſatis cōfirmari poteſt ex eo qđ nulla vnquā fuerit tàm barbara natio, quæ dies feſtos non habuerit, vt omnibus, vel indoctis compertum eſt. Hanc ergo dierum diſtinctionem non eccleſia ſed ipſamet natura docuit. Synagoga verò ſabbatū,

Perperam heretici feſtos dies execrantur.

E hoc

hoc eſt, ſeptimũ diẽ obſeruauit: tum A quod eo die requieuit Dñs ab omni opere quod patrauit: Tũ etiam quod Sabbatinum typus erat illius Sabbati, quo chr̃us dñs requieuit in ſepulchro peracta redeptione. Eccleſia autẽ pru detiſsimè pro ſabbatho dominica diẽ ſeruat, præſtantiorem requiẽ, hoc eſt Chr̃i reſurrectionẽ, ad qua omnes aſpiramus: intuẽs. Quod autẽ feſtũ hoc nõ nuper ſed ab Apoſtolorũ tẽporib⁹ fuerit inſtitutũ, ex hoc loco ſatis conſtat. Ipſos etiã apoſtolos multas ferias celebraſſe credun⁹: vt natiuitatis chr̃i, epiphaniæ, reſurrectionis, aſcenſionis, & pẽtecoſtes. Nã cũ in eccleſia celebretur, nullũq; earũ principiũ inueniamus, hinc certò colligim⁹ ab Apoſtolorũ tẽpore dimanaſſe. Sanctorũ etiã feſta ab eccleſia inſtituta meritò ſunt, vt populo illorũ exẽplũ proponatur: & eorũ gloria ad virtutis imitationẽ excitetur. Nec obſtat quod D. Paul. ad Gal. 4. dicit eos reprehẽdẽs: dies obſeruatis, mẽſes, & tẽpora, & annos. Nã ſolũ vult eos docere, nõ eſſe iam neceſſariã legis veteris obſeruantiã, cum lege Chriſti: vt ſatis ex illa epiſtola cõſtat. Quare eos reprehẽdit, quod dies i. Sabbatha: Menſes. i. næomenias, tem pora. ſ. tria, paſchatis, pentecoſtes, & tabernaculorũ, annos. ſ. ſeptimos, quib⁹ Agrocolẽdo ceſſabant, obſeruaſſent tanq̃ neceſſaria ad ſalutem. Nõ ergo Paul⁹ feſta reſpuit: Sed iudæorũ feſta tantũ, quorũ iam erat falſa ſignificatio

Fui in ſpiritu, Obſerua hic, quod tres modos tradit ſacra ſcriptura viſionũ, ſcilicet, corporale, imaginariã, & ſpiritualẽ. Corporalem voco quæ fit per ſenſus exteriores. De hoc Augu. 12. ſuper Gen. ad literam: Quod explicat D. Tho. 2. 2. q. 173. art. 2. & D. Auguſ. ſic intelligit illos tres cœlos de quibus. 2. epiſ. ad Corin. ca. 12. Dicitur quod D. Paul. fuit raptus ad 3. cœlum, i. ad viſionẽ ſuperiorẽ intellectus. Id quod Rupertus hic tractabat. atq; idem eſſe ait proporcionabiliter dicendũ de his viſionib⁹, quod de oratione ait Paul. in. 1. ad Corin. c. 14. vbi diſtinguit inter orare lingua, & ſpiritu, & mẽte, idest, intelligentia. Viſionis itaq; exterioris corporalis eſt exẽplũ. Dan. 5. vbi digiti ſcribentis in pariete apparent viſui corporali. Imaginariæ viſionis exẽpla B ſunt Hiere. 1. ollã ſuccenſã ego video. &c. Et ſimiliter in omnib⁹ Prophetis: & huiuſmodi viſiones ſunt Apocalypſis. Et aliquãdo cõtingũt dormientibus, vt Pharaoni viſæ ſunt in ſomnis ſeptẽ ſpicæ: vt Gen. c. 41. Sacra narrat hiſtoria. Et NabuchoDonoſori, qui ſtatuã prodigioſa vidit. Cui Daniel, vt ipſe refert. c. 2. ſomniũ & interpretationẽ apperuit. Quod vulgo dicitur: dixole el ſueño y la ſoltura. Vigilanti C bus etiã cõtingũt hæ viſiones, vt legit in Actis. c. 10. De Petro, cui linteũ plenũ immũdis animãtibus eſt de cœlo oblatũ. Atq; tales ſunt Apocalypſis viſiones. Eſt poſtrema intellectualis, cũ verbũ diuinũ, & ſpecies intellectilis immediatè vniunt intellectui prophẽtico. Vt regius Vates ait Pſal. 48. audia quid loquat̃ in me dñs de⁹. Abacuc audiui, & cõturbat⁹ eſt venter meus. & videtur hij modi ſumatim cõpræheſi D in lib. nu. c. 12. ſiquis inquit, fuerit inter vos Propheta dñi, in viſione apparebo ei, aut per ſomniũ loquar ad illũ: at nõ talis ſeruus me⁹ Moyſes, ore. n. ad os loquor ei, palã, & nõ per enigmata Deũ videt. Vbi Lyrã conſulite: qui ibi ex Hebræorũ ſentẽtia hos tres gradus Prophetiæ diſtinguit. Quarũ ille eſt ſublimior qui magis diſtat a ſenſib⁹, & eſt magis intellectualis, de his varijs modis intelligit illud quod Paul. ſcribit in epiſ. ad Heb. c. 1. multifariam mul-

Quare ſynagoga ſabbatum obſeruauit, & quare eccleſia diem dominicam.

Apoſtoli multas ferias celebraſſe conſtat.

Quare feſta ſanctorum ab eccleſia ſunt inſtituta.

Ad Gal. 4.

Tres modi viſionũ in ſacra ſcriptura repeririuntur.

Augu.

S. Thom.

Augu.

2. Cor. 12.

Ruper.

1. Cor. 14.

Dan. 5.

Hiere. 1.

Gen. 41.

Dan. 2.

Act. 10.

Pſal. 84.

Abacuc. 3.

Nu. c. 12.

Heb. 1.

multiſq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis. & illud Oſeę. 12. Multiplicaui viſionem, & in manibus Prophetarum aſsimulatus ſum: hoc eſt, varijs ſimilitudinibus reuelaui myſteria prophetiæ. Eſt autẽ phraſis ſacrę ſcripturę dicere in manu prophetæ. Vt Egæi. 1. factum eſt verbum Dñi in manu Egæi Prophetæ. Eſt tamen aduertẽdũ, quod notat D. Tho. 22. q. 172. art. 2: quod adminiſtrantur hę viſiones per Angelos. Et hoc eſt q̃d hic ait Ioan. mittens per Angelũ. Nũquàm verò eſt Propheta ſine intelligentia, & ideo ſemper hic tertius gradus, qui eſt per intellectum, eſt coniũctus cum alijs. Ita Auguſ. lib. 12. ſuper Geneſ. ad literam contra Montanum & hæreticos qui negauerunt Prophetas intelligere quæ dicebant. Lege de hoc plura in Anſberto in Præfactione ſuper Apocalypſin. Vbi diſſonantiam inter Auguſtinum, & Hieronymum tractat: quæ tantũ eſt in modo loquendi, & ideo à nobis omittitur. Inquit ergo Ioan. *Fui in ſpiritu*, id eſt, vt ait D. Petrus, actorum. 11. in exceſſu mentis meæ. Ex hoc loco colligũt nonnulli: quod in Ioãne ſignificatur vita ſpiritualis & contemplatiua, ſicut in Petro vita actiua. *Fui in ſpiritu*, nõ negat his verbis reuera ſe in pathmo fuiſſe. Sed fui in ſpu, perinde eſt ac ſi dicat: fui in viſione ſpirituali: & viſionẽ ſpiritualem habui. Vt ea quæ viderit, non in proprijs eſſentijs vidiſſe intelligatur, ſed in ſpecie ſpirituali.

Oſeæ.12. Egæi.1. D.Tho. Aug. Anſber. Vita contẽplatiua ſignificatur in Ioanne, & actiua in Petro.

¶*Et audiui poſt me vocẽ magnã tanquàm tubæ dicentis*. Vox hæc perſtrepens quaſi tubæ, imaginaria erat tubam repreſentans. Vt Eſai. 58. ait: exalta ſicut tuba vocem tuam. Bellicum eſt, quod tuba ſonat. Sic tu, inquit Deus, qui bellum vitijs infers, ſeu bel-

Eſai.58.

A lica tuba inclama: anuntia populo meo ſcelera eorum. Eodẽ modo in hoc loco inclamauit vox quaſi tubæ, vt excitaret Ioãnem, atq; omnes nos ad bellum ſpirituale. ¶Vnde obſerua per tubam ſignificare voluiſſę Chriſtum, vt ea quæ viſurus erat Ioan. longè latèquè in omnium auribus inſonarent. Mos erat Hebræorum, vt cũ populus erat conuocandus, ad res magni momenti, & omnibus vtiles B audiendas, tuba ex alto loco perſonaret, aut buccina. Oſeæ. 5. c. clagite buccina in gabaa, tuba in Rama, &. c. 8. in gutture tuo ſit tuba. i. inuoca populũ. Et Eſa. 58. vt modò dicebamus. Hinc Chriſtus ait apud Math. ca. 6. tu ergo cũ facis eleemoſynam noli tuba canere ante te, ſicut hypocritę faciunt. i. noli conuocare multitudinem hominum teſtem tuæ eleemoſynæ futuram. In ſolemnitatibus etiam tuba vC tebantur, vt ciuitas in templum conueniret: Pſal. 80. buccinate in neomenia tuba, in inſigni die ſolemnitatis veſtræ. Per tubã milites ad bellum excitantur, & quia hac reuelatione fideles excitãdi erãt ad pugnandũ cũ diabolo, & cũ perſecutoribus, vt dicebamus, ideo tubæ meminit hic Ioã. Ambro. tuba adpugnãdũ milites ꝓuocare ſolet: ſimiliter etiã & nos ſermo dei adpugnãdũ cõtra diabolũ incitare nõ D deſinit. *Audiui poſt me*, Quid erat poſt Ioãnẽ cũ eſſet in ſpiritu? nimirũ totus mũdꝰ, quidquid corporeis oculis cernit, imo & totꝰ præſentis eccleſię ſtatꝰ. Retrò hæc erãt, quia videlicet ipſe in anteriora extẽdebat, cũ ad illa vidẽda ſurſũ raperet: hæc ita explicat Rupertus. Poſteriorem ego partem ſumit hic Ioa. metaphoricè. i. gubernationes eccleſiæ & rerum huius mundi obliuionem. Quoniam Ioan. totus erat

Oſeæ.5. Math.6. Pſal.80. Ambro.

in Deũ conuerſus,& vox quæ illũ ad
curam reipublicæ reuocabat velut à
Phili.8. tergo ſonat. Sic Paul. in epiſ. ad Phili.
c.8. ait quæ retro ſunt obliuiſcens, ad
priora autẽ extendens me ipſum.i. ad
Anſel. Ansber. ea quæ Dei ſunt. D. Anſelm⁹, Ansber.
Lyra. Lyra. Richar. Rupertus, ſic explicant
Richar. hunc locũ: & ego exiſtimo eſſe eun-
Ruper. Ezech.3. dẽ ſenſum huius loci, & Ezech.3. & aſ
ſumpſit me ſpiritus: & audiui poſt me
vocẽ cõmotionis magnæ. Eſt enim
texta Apocalypſis ex antiquis prophe
D. Thom. tarũ vaticinijs. Attulit d. Tho. hic plu
res huius loci expoſitiones, reliquit.n.
vnam maximè rationi conſentaneã.

¶ Fuit hoc in vſu Prophetarũ, vt il
lis Deus nõ ſeſe oſtẽderet à facie, ſed
velut à tergo. Huius rei exẽplũ habe-
Exo.32. mus in Exo. c.32. Videbis poſteriora
mea, faciẽ meam videre non poteris.
Ideo ergo à poſteriori parte audierũt
vocẽ diuinam tam vates Exech. quã
D. Ioa. quoniã Deũ non vident niſi à
Ambro. tergo. Pręterea hoc explicãs Ambro.
ait: quaſi poſt nos eſt, quod ignora-
mus, poſt ſe ergo Ioã. vocem audiuit,
quia myſteria quæ tunc ei reuelata
ſunt, non dum perfectè cognouerat.

¶ *Quod vides ſcribe*, obſerua hoc lo
co quod vaticinatio vocatͬ viſio. Ideo
ait dñs Ioãni: *Quod vides ſcribe*, appel
latur autẽ viſio ob certitudine, & fir-
2. Paral,32. mitatẽ. Hinc eſt, quod lib.2. Paralip. c.
32. ſcribitur: ſcripta ſunt in viſione Eſa
iæ, hoc eſt, in eius prophetia. Eodem
modo ſumitur.1.c. eiuſdẽ vatis, viſio
Dani.10. Eſaiæ filij amos. & Dani. c.10. quoniã
adhuc viſio in dies, hoc eſt, quia non
modò, ſed poſt lõgũ tẽporis interual
lũ hęc vaticinatio cõplebitur, &.1. Ab
Abdiæ.1. diæ. Viſio Abdiæ: vnde diuini vates
1. Paral.21 dicebantur vidẽtes. Vt c.21. li.1. Parali.
Locutus eſt dñs ad Gad videntẽ. &.1.
1. Reg.9. reg.9. venite & eamus ad videntem

A qui enim Propheta dicitur hodie, vo
cabatur olim videns. Vnde illud.2. Pa 2. Paral. 33
rali.33. ſcripta ſunt in ſermonibus Ho
zai, poteſt verti, ſcripta ſunt in libris
Prophetarũ. nã Hazal, ſiue Chazal ſi
gnificat videre: & Prophetæ vocatͬ vi
dentes. Qua ratione ducti. 70. verte-
runt: ſcripta ſunt in ſermonibus vidẽ
tiũ. *Quod vides ſcribe*, Hoc quod ſcri-
bendũ pręcipitͬ intelligit Rupert⁹ eſſe Rupertus.
Euangeliũ, quod Ioãnes reuocatus ab
B exilio, cõpulſus à fratribus ſcripſit. Igi
tur poſt ſe vocẽ magnã tanq̃ tubę au
diuit: quia futurũ erat, vt magnopere
cõpelleretͬ ab Aſiæ penè omnib⁹ diſci
pulis & ępis, quaten⁹ velut in bellũ cõ
ſurgens, perfidis obuiaret hæreticis, &
gladio correpto verbi Dei defende-
ret terminos eccleſiaſticæ fidei ab in-
curſu marcionis, Cherinti, & hebio-
nis qui Chrũm fuiſſe ante Mariam
negabant, hæc ex Ruperto. ſed iudi-
C cio meo veroſimilius eſt hũc locum
intelligi de viſione quæ modo nar-
randa eſt, vt ſit ſenſus. Scribe viſionẽ
quam vides, id eſt, quam videre iam
incipis. Per anticipationem dicitur,
quod vides, pro, videbis. Sępè in Apo
calypſi, iubet dominus Ioanni, vt ſcri
bat. Sic, cap.14. ſcribe: beati mortui qui Infra.14.
in Domino moriuntur. Memoriæ
proditum eſt ſummos autores noluiſ
ſe doctrinam ſuam literis mandare, id
D què ad cõmendationem ſui nominis
attinere exiſtimabant: vt de Socrate, Socrates.
& Pithagora conſtat. Chriſtus Dñs Pithagoras.
etiã ſine ſcripto verbotenus prædica-
uit: nec Ioan. Baptiſta, aliquid ſcripſit,
quẽ inſigni autoritate inter homines
pollere oportebat. Nã potentiæ diui-
næ eſt in ipſis hominum cordibus,
tanquàm in membranis documenta
ſcribere. Atquè ob hanc cauſam mag
ni viri à ſcriptis ſæpè abſtinuerunt.
quod

quod ſi ita eſt curſories Apoſtolus iubetur ſcribere. Ratio eſt manifeſta. Scriptura ſiquidem percurrit loca,ad quæ vox peruenire non poteſt. Erat autē neceſſe vt ſicut per longa tepora,& diuerſa loca prolongauerunt iniquitatem ſuam peccatores affligendo eccleſiam.Pſal.128.ita & cõſolatio literis mandata,eadem loca & tempora penetraret.Item,quæ ſcripta leguntur,attentius animaduertuntur,& tenatius imprimuntur memoriȩ,quàm illa,quæ ſolo ſono vocis percipiũtur. Ideo mandabat Deus Deut.6. ſcribes verba mea in limine, & oſtijs domus tuæ. Myſteria quæ hic ſignificantur, pondus, & momentum habent eximium:inquibus de vita ȩterna agitur. Opus ergo erat, vt exarata literis crebro meditatione voluerentur, quam obrem vox intonat quæ ſequũtur.

Pſal.128. Deu.6.b.

¶ *Et mitte ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia,Epheſo,& Smirna, & Pergamo, & Tiatira,& Sardis,& Philadelphia, & Laudicaa.* Autoritate diuinam ſuæ ſcripturȩ ineſſe inſinuat: qđ à principio fecerat.Nũc verò nominatim recẽſet ſeptẽ eccleſias,ad quas ſupra prophetiã miſerat: vbi de numero ſeptenario dictũ eſt. Eccleſiarum nomina moraliter interpretãt Anſbert⁹, & autor collectaneorum, & Ambroſius. *Epheſus* vrbs Aſiȩ minoris,celeberrimo Dianæ tẽplo illuſtris, & *Smirna*, eſt vrbs pariter in Aſia minore,quam Meles fluuius intermeat.*Pergamus*,erat clariſsima vrbs,*tiatira*,ſimiliter vrbs magna in Aſiȩ minoris Lydia. *Sardis*,vrbs,Lydiȩ magna olim croeſi regia.*Philadelphia*, ciuitas in Miſia regione minoris Aſiȩ.*Laudicaa*,vrbs celebris in Aſia inſignis lico flumine.

Anſbertus. Ambroſius. Pannonius

¶Not.tamen eſt quod huiuſmodi prophetiȩ,& legebãt publicè in eccleſia ſicut monet D.Paul.fieri in ſuis epiſ.ad Colo.4.& figebãtur intẽplis,vt aliqui ex Abacuc colligũt.c.2. ¶ *Et cõuerſus ſum vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum.* Fortaſſe more Hebræorũ vocẽ poſuit pro vocãtẽ.Sed ſimplici⁹ eſt dicere:qđ dictio *videre*, ad omnẽ ſentiendi actũ extenditur: & ideo hic dicitur videre vocem,pro audire: ſic etiã Exo.c.20. dicit videre vocem pro audire.Cunctus populus videbat vocẽ.& Ioa.20.dicit Chrus, quia vidiſti me thoma credidiſti. Vidiſti,protetigiſti accipitur.Ita & nunc vt viderẽ, i.vt audirem vel perciperẽ. Aliter explicat Ambro.ſed planius ſic exponit vt modo dicebamus.In hac etiã conuerſione ſignificat,qđ mox debemus cõuerti ad Deũ vocãtẽ.Vnde Eſai.ait c.50.manè erigit mihi aurem: ego autẽ nõ contradico,retrorſum non abij.

Colo.4.d ·Videre ad omnem actũ ſentiendi extenditur Exo.20. Ioan.20. Ambro. Eſai.50.

¶ *Et conuerſus vidi. 7.candelabra.* Quid ſibi velint hæc candelabra ipſe Ioan.aperuit in fine capitis dicens:cãdelabra ſeptem.7.eccleſiæ ſunt. Vbi Ioãnes ſuſpendit clauẽ in arca myſteriorũ, qua aperiamus totam viſionẽ. Quẽ admodũ redẽptor facere ſolet in parabolis. Vt videre eſt apud Mathȩ.c.25.vbi poſita parabola virginum concludit:vigilate itaq;, quia neſcitis diẽ,neq; horam.Et Mar.13. poſita alia parabola tandẽ ait: quod vobis dico omnibus dico,vigilate. Significant ergo candelabra eccleſias totius mũdi: & ideo numero ſeptenario ſignificantur.¶Sunt hæc candelabra ſuper quæ lucernæ ponuntur.i.prælati: quibus dicitur Math.5. vos eſtis lux mundi: Sic de Baptiſta,Ioannis capi.5.dicitur quod erat lucerna ardens, & lucens. Prælati, inquam, ſuper hæc candelabra ponũtur,vt luceant.Nec diſſonat ab hoc myſterio candelabrum illud

Math.25. Mar.13. Math.5. Ioan.5.

Exo.25. Moſaycū. Exo.25. cui ſeptē lucernæ imponūtur, vt vnum illud coæquet ſeptem his candelabris. Eſt enim vna eccleſia vniuerſalis complectens particulares omnes eccleſias. Et Zachariæ etiam. cap.4. eſt viſio vnius Candelabri cum ſeptem lucernis ad idem pertinens myſterium: vt exponit Hieron. ibidem. Sicut candelabrum vehiculum eſt lucis, ſic eccleſia eſt in qua reponitur omnis doctrinę ſupernaturalis Lux. 1. ad Timot.3. eccleſia appellatur columna, & firmamentum veritatis: Chriſtus autem eſt, vnde tota hæc lux quaſi ex fonte dimanat. Vnde Eſai. cap.69. ait: quoniam ecce tenebræ opperiet terram: ſuper te autem orietur Dominus, nempe quaſi lucerna, & lampas ſuper candelabrum. Vt in viſione Zachariæ. c.4. dicitur. Et lāpas, inquit, eius ſuper caput ipſius. i. in ſummo ſtipite, ſiue haſtali candelabri eſt lampas. hæc lampas quæ maxima erat cæterarum, Chriſtum ſignificat caput eccleſiæ à quo eccleſia illuminatur. Ita Hebræi quoquè tradiderunt: & veteres eccleſiæ magiſtri, vt Hieronymus affirmat: ita etiam Cyrillus & Anaſtaſius epiſcopus Nicenus, quæſ. 53. earum quas in ſcripturā edidit. Lucerna etiam appellatur chriſtus, de quo Hieronymus interpretatur illud Math.5. nemo aſcendit lucernam, & ponit eam ſub modio ſed ſuper cādelabrū, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Chriſtum ipſum hic lucernam vocari docet: modiū menſuram legis: candelabrum Euangelij libertatē. Nec verò vacat myſterio, qđ ex aureo puriſſimo iubet candelabrū fieri: Exo.25. & hic aurea ſunt candelabra: Zacha. etiā. 4. quoniā non ſolū excellens charitas & eccleſiæ dignitas ſignificatur auro, quod ſuperat omnia

(Margin: 1. Timo.3. — Eſai.69. — Zacha.4. — Hiero. — Cyril. — Anaſtaſius epiſ. Nicenus. q.53. — Math.5. — Exo.25. — Zach.4.)

A metalla, ſed ſignificantur calamitates eccleſiæ, quibꝰ ipſa ornatˉ, & perpolitˉ. Nā aurū teſte Plinio. li.33. c.3. igne proficit ad bonitatem, quo ſæpius arſit: & vni rerū nihil igne deperit. Atq; inde tam præcipua gratia huic metallo tributa eſt ab hominibus. Sic etiā eccleſia igne calamitatis proficit ad virtutē: & nihil deperit illi igne afflictionis, quinimo numeroſis martyribus amplificatˉ. 1. Petri. 1. vt probatio fidei vr̃æ

B multo pretioſior auro, quod per ignē probatur, inueniatur. Et Eſai. c.1. cō uertā manū meam ad te, & ex coquā ad purū ſcoriam tuā: & auferā omne ſtānū tuū. Notandū obiter hic eſt, qđ vna manu ſuos affligit Deꝰ: vnde Iob ait manus Dñi tetigit me: at duabus manibus beneficia confert: manus tuæ Dñe fecerunt me. Itē cū alit ſuos 5. panibꝰ, accipit eos in manus ſuas. Cū conſecrat idē facit. Para herirnos con

C vna mano para hazernos mēd a manos llenas. Ideo apud Eſaiam ait conuertā manū meā ad te: & non ait conuertā manus meas. Ductilia verò intelligūtur fuiſſe hæc candelabra, ſicut illud Exo. c.25. vt intelligamus elaborata fuiſſe malleo, & percuſſa crebris ictibus. Quæ omnia ad eccleſiæ tribulationē, & vexationē attinēt: quadrat cū illo Ioā.3. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentē in eremo, & c. ille igne, &

D malleo formatus erat, & ſignificabat paſſurū dominū ex charitatis igne, & malleo doloris. Sed inter has tribulationes aderat, & adeſt eccleſię Dñs dicens illi. Cū ambulaueris in igne non combureris, & flamma nō ardebit in te Eſa.43. ¶ Lege de hoc num.7. cādelaborū, ſiue.7. eccleſiarū. D. Greg. 35. mora. c.7. itē idē Sanctus. li.9. mora. c. 6. & .7. in illa verba qui facit arcturum ait. Quid arcturi nomine, qui in cœli axe

(Margin: Plinius. — 1. Pe.1. — Eſai.1. — Iob.19.c — Iob.10.b. — Exo.25. — Ioan.3. — Eſai.43.a — Grego.35. mora.c.7.)

axe cõſtitutus.7.ſtellarũ radijs fulget, A niſi eccleſia vniuerſalis exprimit.quæ (Plinius.) in hoc loco per.7. eccleſias ſepteq; cãdelabra figurat?quę dũ dona in ſe ſeptiformis gratię ſpiritus cõtinet,claritate ſũmæ virtutis irradiãs:quaſi ab axe virtutis lucet.Penſandũ quoq; eſt qđ Arctur⁹ ſemper verſat, & nũq̃ mergitur: quia &ſancta eccleſia perſecutiones iniquorum ſine ceſſatione tolerat:ſed tamen vſque ad mundi terminum (1.Pe.1.) ſine defectu perdurat.Sæpè nã-B que eam reprobi, quia vſq; ad inter- (Eſai.1.) necionem perſequuti ſunt,quaſi hanc ſe funditus extinxiſſe crediderunt:ſed eò multiplicius ad ſtatum ſui profectusredijt,quò intermanus perſequẽtium moriendo laborauit. Arcturus (Iob.19.c) ergo dum verſatur,erigitur: quia tũc ſancta Eccleſia valentius in veritate (Iob.10.b.) reficitur, cum ardentius pro virtute fatigatur.HactenusGregorius.Per arcturum ergo & per ſeptẽ hæc cande- C labra aurea, Eccleſia Catholica calamitatibus oppreſſa intelligitur.

Præterea,hæc candelabra,aurea dicuntur(vt Ambro.docet) non ſolum (Ambro.) propter perſecutiones, quas ſancti in ſeculo perferunt, ſed propter ſapientiã qua illuminãtur. Cãdelabrũ igitur (Exo.25.) eſt Eccleſia, quia quantumuis lumini apta videatur vt candelabrum,non (Iosu.3.) poteſt habere niſi aliunde afferatur: aureum verò propter firmitatem & D perpetuitatem, & propter præſtantiam charitatis, & doctrinæ cæleſtis, quæ non habet admiſtionem falſę doctrinæ, vt doctrinæ philoſophorũ: & denique propter preſſuras & calamitates,quas ſemper perpeſſa eſt. Hoc candelabrum ſeptem lucernas habere dicitur apud Zachariam, præter (Eſai.4. Grego.35. mora.c.7.) illam maximam, in quibus, vt diximus,Apoſtoli & Euangeliſtæ,& Eccleſię magiſtri intelliguntur vt Cyrillus docet: (Cyrillus.) ſecundum verò alios,multitudo iuſtorum ſignificatur,qui ſunt in Eccleſia, & dum hoc ſeculum ſeptenis diebus voluitur,ad imitationem Chriſti lucent. Septem infuſoria erãt his ſeptem lucernis: Nam lucernæ,id eſt,prælati vel iuſti non poſſunt ex ſe lucere, neque conſeruare lucem acceptam,niſi aliundè oleum accipiant,id eſt,gratiam ad benè agendum, & ad reſiſtendum tẽtationibus varijs: ideo appoſita ſunt infuſoria,ideſt,vaſa hoc oleum continentia.Hæc autem ſeptẽ vaſa ſunt ſeptem ſacramẽta,quæ cum gratiam contineant, & efficiant,meritò vaſa dicuntur. Nam vas,& receptaculum dicitur, & inſtrumentum rei efficiendæ, & vtroque modo nouæ legis ſacramenta vaſa dicuntur.Rectè autem annotat Cyrillus, lampadem ſupremam illius candelabri,quod vidit Zacharias,nõ habere infuſoria, ſicut ſeptem lucernæ: filius enim Dei, inquit, verum lumen eſt, quod non mutuatur foris,ſed ipſe habet naturaliter,de cuius plenitudine nos omnes accepimus.

¶ *Et in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis.* Aureorũ, non eſt in Græco, nec apud Aretam,aut Bedam, nec in emendatioribus codicibus.Cæterum reſidet Chriſtus in medio vniuerſalis Eccleſię,ſeu fons rigans paradiſum voluptatis plenitudine ſuæ gratiæ.Hinc eſt quod in Cant.c.1. Sponſa Chriſti,hoc eſt,Eccleſia, inquit: dilectus meus inter vbera mea commorabitur. (Cant.1.) Nempe in medio pectoris, vbi cordis eſt ſedes. Et apud Math.c.18.ait Chriſtus: vbi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. (Math.18.) Legite D. Thomam in hunc locum,

vbi oſtendit quomodo Chriſtus eſt A in medio Eccleſiæ ſemper. Nec enim ſine magno myſterio dicitur Chriſtum eſſe in medio candelabrorum. Ipſe enim ſuggerit oleum gratiæ ſeptem candelabris, hoc eſt, eccleſiæ. In Exod.27. cuius rei figura Exod.27. Aaron ſummus ſacerdos lucernam parat: illique iſtud munus ex officio incumbit. Et Eleazaro etiã ſacerdoti olei cura demandatur. Num.4. (Nume.4.) In cultu enim templi nullus cultus cenſetur non honorificus: etiam concinnare lucernam. B

¶ *Similem filio hominis.* Nõ ſine myſterio vocatur Dominus ſimilis filio hominis, quoniam ea erat illi mageſtas & ſplendor, vt non plenè videretur eſſe ille, qui humili nomenclatura vocari ſolebat ſilius hominis, id eſt, filius Adam. Erat enim iam mortalitatis nexibus ſolutus. ita hic Anſelmus. (Anſel.) Et citari ſolet illud poſter. epiſt. ad Corint. c.5. (2.Cor.5.c.) Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundum carnem: ſed iam nõ nouimus. C

Richardus ¶ Richardus verò aliter explicat, quod, inquit, teſtatur Ioannes ſe vidiſſe nõ filium hominis, ſed ſimilem filio hominis Angelum deſignat, qui in perſona Chriſti, & ſimilitudine, demonſtrabat ſacramentum diuinæ reuelationis. Qui, S. Angelus, eò amplius habuit authoritatis, quod apparuit in ipſa ſimilitudine Saluatoris. D Hæc ille. Sed mihi videtur Chriſtus eſſe intelligendus ipſe: propter id quod ſequitur: ego ſum primus & nouiſsimus. Quod autem ait ſimilem filio hominis, non negat verè hominem fuiſſe: ſicut nec Paulus ad Philipenſes (Philip.2.) dicens de eo: in ſimilitudinem hominum factus. Vidi ergo ſimilem filio hominis: id eſt, tanquam filium hominis, ſiue hominem. Id enim hac locutione ſignificant Hebræi. Sic Ioã. 1. (Ioan.1.) Vidimus gloriã eius: gloriam quaſi vnigeniti á Patre. Al ſin como hijo de tal padre.

¶ Verum eſt tamen quod probabiter poteſt dici, in hoc loco vocem illam, filius hominis, non ſignificare peculiater Chriſtum, ſed hominem, ideſt aliquem ex hominibus. Etenim iuxta linguæ Hebraicæ proprietatem filius hominis, aut filius Adam hominem ſignificat. Pſalm.4. (Pſalm.4.) Filij hominũ vſque quo graui corde? Et Ezechiel, filius hominis appellatur. qua conſuetudine locutionis Chriſtus ſæpè appellatur filius hominis. Sed tunc præponitur articulus & quidem duplex, vt peculiariter ſignificet Chriſtum vt videre poſſumus apud Euangeliſtas Math.8. (Math.8.) filius autem hominis non habet vbi caput ſuam reclinet. & Luc.12. (Lucæ.12.) At cum indefinitè hominem ſignificat abſq; vllo articulo ſcribitur. Nume.23. (Num 23.) Non eſt Deus quaſi homo, vt mẽtiatur, nec vt filius hominis vt muteтur. Iob.25. (Iob.25.) Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis. Pſal.8 (Pſalm.8.) Quid eſt homo, quod memor es ei⁹? Da.10. (Danie.10.) Et ecce quaſi ſimilitudo filijhominis tetigit labia mea. Quod paulo poſt explicat: tetigit me quaſi viſio hominis. Et ita etiam Ioan.5. (Ioan.5.) & poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt, id eſt, quia homo eſt. Quare cum hic ſine articulo ponatur pro homine indefinitè accipitur, nõ pro Chriſto. Eodem modo accipitur infra. c.14. (Apoca.14.) Et vidi ſuper nubem ſedẽtem ſimilem filio hominis. Ait ergo Ioannes, ſe vidiſſe in medio candelabrorum, figuram hominis ſiue filij hominis. Non autem intelligẽdum eſt, ſe vidiſſe figuram ſiue effigiem Chriſti. Verum eſt tamẽ quod ange-

angelus iſte, vt Chriſtum referret, ſimilis homini viſus eſt.

¶ *Veſtitum podêre.* Podêre penultima producta pronunciandum eſt. Eſt enim Græca vox ποδήρης. Quæ ſignificat veſtem ad pedes vſq; demiſſam. à πὸς, quod eſt pes, & ab ἀρῶ quod eſt adapto, quod ad pedes vſque cõgruat. Non à pos, hoc eſt, pes, & hæreo, es. vt Lyranus putat. Quorſum enim attinebat eandem vocem ex Græco Latinoque conſtare. de hac veſte, D.
Hieron. Hiero. in 3. tomo in epiſt. ad Fauiolã de veſte ſacerdotali: ſic ait: ſecunda ex lino tunica eſt ποδήρης, id eſt, talaris, duplici ſindone, quam & ipſam Ioſephus byſſinam vocat: appellaturq; chitonet, ideſt, χιτών. quod Hebræo ſermone in lineã vertitur. Hæc adhæret corpori, & tam arcta eſt, & ſtrictis manicis, vt nulla omnino in veſte ſit ruga: & vſque ad crura deſcendat. volo pro legẽtis facilitate, abvti ſermone vulgato. Solent militantes habere lineas quas camiſias vocant, ſic aptas mẽbris, & aſtrictas corporibus, vt expediti ſint vel adcurſum, vel ad prælia dirigere iacula, tenere clypeum, enſem vibrare, & quocumque neceſsitas traxerit. Ergo & ſacerdotes parati in miniſterium Dei, vtuntur hac tunica, vt habentes pulchritudinem veſtimentorum, nudorum celeritate diſcurrãt. Hæc Hiero. Hæc veſtis (vt diximus) à Ioſepho dicitur byſſina, vulgo dicitur, Alua, de
Eccleſ. 27. hac Eccle. 27. ſcribitur. Si ſequaris iuſtitiam apprehendes illam: & indues quaſi podêrem honoris. De hac iuſti-
Pſalm. 131 tia rex Dauid ait in Pſalm. 131. Sacerdotes tui induantur iuſtitiam. Eſt enim
Sapien. 18. podêris ſacerdotalis veſtis. Sapiẽ. 18. In veſte podêris quã habebat totus erat orbis terrarum. Et quoniam hic Redemptor apparet quaſi ſacerdos ſummus, ideo eſt veſtitus podêre. De Chriſti ſacerdotio ſcribit D. Paul. in epiſto. ad Heb. c. 5. & 7. & regius vates Hebr. 5. & 7.
Pſalm. 109. Atque hac veſte ſignificatur ſanctitas & vitæ perfectio ſacerdotis, quæ talaris eſſe debet vſque ad infimam partem. Præterea, aliter exponi poteſt hic locus. Podèris ergo ad pedes vſque demiſſa, fideles Chriſti ſunt, qui ſunt oẽs cum eo per fidẽ coniuncti: ſed per ſuperiorẽ veſtis partẽ, quæ proprius ei hæret, quia zona aurea conſtringitur, illi poſſunt intelligi, qui charitate cum Chriſto coniungũtur, & ſunt illi chariſsimi & cordi eius admoti, neque enim fruſtra zona præcingere mamillas dicitur, inter quas ſitum eſt cor. Nec nouum eſt in veſtimẽto regnum indicari, ideſt, eos qui regi alicui parent, quãdoquidem Ahias ſilonites propheta 3. Reg. 11. in- 3. Reg. 11.
uenit Hieroboam in via pallio nouo opertus, apprehendenſque Ahias pallium ſuum nouum, quo coopertus erat, ſcidit in 12. partes, & ait ad Hieroboam. Tolle tibi 10. ſciſſuras, hæc enim dicit Dominus Deus: ecce ego ſcindam regnum Iſrael de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Quid erat pallium nouum, niſi regnum nouum, ante paucos annos inſtitutum & ſauli traditum? Igitur in podère illi ſignificantur qui Chriſto ſunt cõiuncti, eo modo quo diximus. Hoc idem myſticè ſignificare volens
Micheas c. 2. ait: nõne hęc verba mea Mich. 2.
bona ſunt cũ eo qui rectè graditur? & è cõtrariò populus meus in aduerſarium conſurrexit: deſuper tunicam pallium ſuſtuliſtis. In tunica illi ſignificantur qui Chriſto ſunt coniũctiſsimi, & magna fortitudine tẽtationum machinis reſiſtunt: cætera autem qui minus

minus coniuncti ſunt, tamen ſi charitate multi eorum non careant, in pallio intelliguntur. Pallium igitur deſuper tunicam ablatum eſſe dicit, quoniam multos à Chriſto illi auerterũt, eoſque ſolos auertere non potuerũt, qui quaſi tunica ei fortius ac proprius adhæſerunt.

¶ Obſerua hic tandem quod vnica veſte induitur ſacerdos noſter, atque vnicam tunicam habere ſuis diſcipulis iubet apud Math. c. 10. (Math. 10.) At verò olim ſummus ſacerdos duabus tunicis induebatur ſecundum legem, quod non vacat myſterio. Pontifex enim eſt qui legem & ſecundum ſpiritum, & ſecundũ literam nouit: ſciebat ergo Pontifex ille quem tunc ordinabat Moyſes, quia eſſet circuncifio ſpiritualis, ſeruabat autem & circuncifionem carnis quia incircunciſus Pontifex eſſe non poterat: ſciebat ſacrificia ſpiritualia eſſe Deo offerenda, offerebat tamen & carnalia. Ideo conuenienter duabus tunicis induebatur: (Vid. Orig. homi. 6. in Leui.) at Chriſtus & Apoſtoli, qui cæremonias illas abolendas eſſe docebant, meritò vna iam tunica vtebantur.

¶ Cæterum conuenit hæc viſio, cũ ea re ad quam ſignificandam videtur. Nam forma humana magnum in nobis Chriſti amorem commouet: vt pro eius amore, nullum aut periculum, aut laborem recuſemus. Commouet etiam amorem, quod in medio electorum ſit ad protegendum: quod veſtem habeat ſacerdotalem, qua electos paſsionis ſuæ admoneat, & ſacrificij in cruce oblati: vt eos nõ pigeat pro ipſo pati imitando illum.

¶ *Et præcinctum ad mamillas zona aurea.* Zona ſeu balteum regum & ſacerdotum eſt. Nam Exod. c. 28. (Exod. 28. g) tribui-

A tur ſacerdoti. Et Iob. c. 12. regibus. (Iob. 12. c) Balteum, inquit, regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum. Hoc autem loco D. Ioan. magis videtur ad regnũ Chriſti reſpicere quàm ad ſacerdotium. Nam reges aurea zona præcinguntur: ſacerdotes autem variegata vt ex libro Exod. c. 39. conſtat. (Exod. 39. a) Nam homines diſcincti malè audiebant olim etiam inter Gentiles: quaſi eſſent animi deiecti, laſsi, & pigri. Sint lum-
B bi veſtri præcincti ait Dominus apud Lucam. c. 12. (Luc. 12.) & in prima Canonic. c. 1. (1. Pet. 1.) Ait princeps Apoſtolorum: propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtrę ſobrij ſperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam. Succingit quidem lumbos corporis, qui per continentiam concupiſcentiam refrænat carnis. Mẽtis autem lũbos ſuccingit, qui à noxijs erroribus intellectum, & à vanis illicitiſque cogitationibus, & internis
C deſiderijs coercet affectus. Ideo ergo balteus additur regi Chriſto. quod exponens Eſaias Propheta. c. 11. (Eſai. 11.) inquit: de Meſsia loquens: & erit iuſtitia, cingulum lumborum eius: & fides, cintorium regnum eius, ideſt, regi meſsiæ erit perpetua quædam iuſtitia, & ſanctitas, & dictorum certa fides, quæ illum circumcingat. Apparuit ſimilis viſio Danieli, quam refert c. 10. (Dani. 10.) Et vidi, inquit, & ecce vir vnus veſtitus li-
D neis: quod hoc loco dicitur podêre. Nam ποδήρης, linea veſtis erat: & vocatur ſubucula ab aliquibus. & ſequitur in Daniele: & renes eius accincti auro obrizo, (ὄβριζον vel ὄβρυζον aurũ purum quaſi ἄβρυζον. hoc eſt ſyncerũ) quod hic dicitur zona aurea. ¶ Sed quid ſibi vult hoc, quod apud Eſaiam loco modo citato, & apud Danielem, nõ ad mammillas, ſed ad renes ſuccingitur meſsias: hic verò non ad renes, ſed ad mamillas dicitur eſſe cinctus à D. Ioan. ad hoc reſpon-

pondebis: in his, inſinuari diſcrimen inter veterem legẽ,& nouam. Olim enim externus ille cultus quem ad Hebr. 9. Hebr.cap.9.appellat D.Paul.ſanctum ſeculare, de corporis Agebat continẽtia,& libidinoſos carnis motus cingulo frenabat, qui potiſsimùm & lumbos infeſtant. Sed noua lex cõſenſum etiam mentis cohibet, & mentis lumbos ſuccingit. 1. Petr. 1. De quo apud 1. Petr. 1. Math. 5. Math.c.5. ait Dominus: Audiſtis quia dictum eſt antiquis nõ mœchaberis: B ego autem dico vobis,qui viderit mulierem ad concupiſciendum eã, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Hæc itaque cauſa eſt cur in veteri teſtamento apparet Dominus cinctus ad renes,& lumbos: in nouo autem teſtamento cingitur ad mamillas vbi eſt Richard. cor. Ita patres inter quos Richar.notant.Nec vero putare debemus in veteri lege prohibitum non fuiſſe conſenſum prauum, ſed quoniam Scribę C & Doctores Synagogæ, circa cæremonias legales, & externum cultum præcipuè verſabantur: & externam tantum continentiam docebant,ideo Math. 5. illos taxat Dominus in illo.c.5. Math. Sicut etiam circa dilectionem inimicorum. Sic intelligitur illud quod Iob. Iob ait. Pepigi fœdus cũ oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. D. Grego. Quem locum tractans D.Grego.lib. 21. mora. c.2.citat hunc noſtrum textum & ait: quia enim teſtamenti noui mundicia etiam cordis luxuriam frenat,Angelus qui in eo apparuit, in pectore cinctus venit. Quem benè zona aurea ſtringit: Quia quiſquis ſupernæ patriæ ciuis eſt, non iam timore ſupplicij, ſed amore charitatis immunditiam deſerit. Malum verò luxuriæ aut cogitatione perpetratur aut opere. Calidus namque aduerſarius

A noſter,cum ab effectu operis expellitur: ſecreta polluere cogitationis molitur. Vnde & ſerpenti à Domino dicitur: pectore & ventre repes. Gen. 3. Serpẽs videlicet ventre repit, quando hoſtis lubricus per humana membra ſibimet ſubdita, vſque ad expletionem operis luxuriam exercet: ſerpens autem repit pectore, quando eos quos inopere luxurię non valet,polluit incogitatione.Sed quia per cogitationẽ B ad explenda opera peruenitur, rectè ſerpens prius pectore,& poſtmodum ventre repere deſcribitur. Vnde beatus Iob quia diſciplinã etiam in cogita Iob. tione tenuit,vna cuſtodia ſerpẽtis pectus ventremque ſuperauit,dicens:pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine. Hæc Gregorius. Legite etiam illum lib. 34. Gregor. mora.c.8. Vbi ait appellatione auri,aliquando in ſacra ſcriptura diuinitatis C charitas deſignari:Cantic.5. caput eius Cant. 5. aurum optimum: aliquando ſplẽdor ſupernæ ciuitatis.Apocal.21.Ipſa ciuitas aurum mundum,ſimile vitro mũdo: Apoca. 21. aliquando charitas: ſicut in hoc loco.Vnde zonam auream circa mamillas habere, eſt cunctos mutabiliũ cogitationum motus, per ſolius iam amoris vincula reſtringere. ¶Aliter, aurum charitatem ſignificat,vnde infra cap.3.ſuadeo tibi emere à me au- Infr. c. 3. D rum ignitum, probatum, quo locuples fias:zona corpus ſolet conſtringere. In zona ergo aurea ſignificatur charitas,quæ Chriſtum cõſtringebat, & vrgebat, vt ſalutem hominũ quæreret: ſicut Paulus ait: Charitas enim Chriſti vrget nos.2. Cor.5.c. 2. Cor. 5. Ad mamillas præcingitur, inter quas, ſedes cordis eſt.Quia eius cor plenum erat charitate, & conſtringebatur amore hominum. Vt verò indicet ſe nõ abiecisse

ieciſſe verum amorem hominũ, quo vrgebatur in vita mortali, ſed ſemper eos amore proſequi, atque pœnas ſe eſſe ſumpturum ex eisqui ſeruos ſuos læſerint, rectè zona aurea ad mamillas præcinctus apparet. Et quidem ſacerdotes & cæteri homines renes lũbóſque cingebãt, non mamillas, quia de caſtitatis cuſtodia cura erat: Chriſti autẽ ſola cura vna fuit, gloria Dei, & ſalus generis humani. Aliter etiam dicere poſſumus, quod quoniam ſancti amore & auro charitatis Deo adhærent: ideò apparet hic Angelus zona aurea ad mamillas ſuccinctus. Lege etiam Pieriũ in Ierogliphicis, vbi explicat zonam auream ſignum eſſe virginitatis, etiam inter Gentiles. De hac zona Chriſti ſummi ſacerdotis ac regis regum aliâs diximus, in com. ſuper Luc.

¶ *Caput autem eius & capilli erant cãdidi tanquã lana Alba, & tanquã nix.* Canicies capitis magna myſteria indicat. de Chriſti capite dicebat Paul. in 1. ad Corin. cap. 11. caput Chriſti Deus. Quaſi exponens hoc ęnigma. Diuinitas ergo Chriſti intelligitur per hãc caniciem capitis, ſecundum interprętationem hanc Pauli: vt intelligatur coæternus ſecundum diuinitatem cũ ipſo patre. Nam pater repreſentatur ſenex. Dan. 7. candido capite. Et hic filius etiam cano capite apparet, quoniam eſt coæternus Patri.

1. Cor. 11.

Dan. 7.

¶ Eſt ergo in hac viſione repreſentatus Meſsias quaſi ſacerdos & rex: & nunc quaſi Deus. Cui congruit typus Exod. c. 28. Vbi lamina aurea, cum inſcriptione nominis ineffabilis Dei quatuor literarum, capiti ſummi ſacerdotis anecti iubetur. Hæc expoſitio eſt Ruperti. Congruit etiam quod Zacharias narrat c. 3. Dixiſſe Dominum ſacerdoti magno Ieſu; ecce indui te mutatorijs: ſiue vt 70. vertunt indui te eum podêrem, & imponite cidarim ſuper caput eius. In quę verba D. Hieron. ait: podêrem incarnationem eius accipe: quæ de terra eſt, & ſignificatur in pedibus. Cidarim mundam in caput illius, ſplendorem diuinę mageſtatis intellige: vt vnus atque idem ſecundum hominem ποδήρη, ſecundum Deũ cidari ornatus eſſe videatur. Pro cidari, in Hebræo legimus quæ, mitra â pleriſque dicitur. Hæc Hieronymus. Igitur filius hominis veſtitus podêre, præcinctus ad mamillas zona aurea, caput habens candidum, Chriſtus Dei filius eſt, homo verus, põtifex ſummus, rex magnus, Deus antiquus & verus. Eo autem hoc totum pertinet vt fideles gaudeant, ab eo protegi qui æqualis eſt patri: bonorum autem perſecutores terreantur, intelligentes infenſum ſibi reddere eum qui æternus eſt, & æternum ſupplicium pertimeſcant.

Exod. 28.

Ruper.

Zacha. 3.

Hieron.

Hieron.

¶ Eſt altera huius loci expoſitio ſatis idonea. vt per Redemptoris caniciem, & ſenectutem, intelligamus myſterium Incarnationis filij Dei antiquã rẽ eſſe. Quæ videlicet & Prophetis antiquis, & ipſi primo homini fuerat reuelata. Quod Diuus Paulus ait, in epiſt. ad Roman. cap. 1. His verbis: Paulus Apoſtolus ſegregatus in euangelium Dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos, in ſcripturis ſanctis, de filio ſuo. nequis inter nouitates, quæ ſuſpectæ eſſe ſolent, hoc reponeret: quod ante, inquit, promiſerat. Imo ab æterno fuerat decretum à Deo hoc myſterium: vt idem affirmat in epiſto. ad Coloſſ. cap. 1. myſterium, quod abſconditum fuit à ſeculis, & generationibus, nunc autem mani-

Secundus ſenſus.

Rom. 1.

Coloſ. 1.

manifeſtum eſt ſanctis eius. tetigit hāc intelligentiam Aretas Græcus hic. Sed cum hæc viſio Ioannis, & illa Danielis. capit. 7. ad iudicium vniuerſale referantur, ſatis aptè poteſt intelligi Redemptoris ſeueritas rigida, quam præſe feret adiudicium per hanc ſenectutem. Quamdiu enim in hac vita ſumus, vbi locus eſt pœnitentiæ, agimus cum Deo quaſi cum adoleſcente, qui facilè placatur, & mutat vindictæ ſententiam. Hinc eſt quod apud Hieremiam ait: ſi pœnitentiam egerit gens illa & cæt. agam & ego pœnitentiam. Et Zachar. cap. 8. Sicut cogitaui vt affligerem vos, cum ad iracundiam prouocaſſent patres veſtri me, dicit Dominus, & non ſum miſertus: ſic conuerſus cogitaui in diebus iſtis, vt bene faciam domui Iuda: quod vulgo dicitur: con vna mançana callareys vn niño. Sed poſt hanc vitam iniudicio vniuerſali quaſi cum irato ſene, cum Redemptore agent peccatores: qui nullis verbis flectetur. Si arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hoſtibus meis Deut. 32.

Dani. 7. Hiere. 18. Zacha. 8. Deut. 32. f.

¶Præter candorem capitis fit mentio capillorum: quaſi ſeorſum ipſi habeant ſuum candorem. Quod etiam fit Cantic. 5. Alius eſt enim color capillorum ſponſi, & alius capitis. Caput inquit eius aurum optimum, & comæ eius ſicut elatæ Palmarum nigræ quaſi coruus. Quamobrem magna probabilitate Auguſtinus, Richardus, & alij capillorum nomine intelligunt ſanctos homines Chriſti capiti adhærentes. Nam ſicut capilli non ſunt ſubſtantia capitis, ſicut caro, aut oſſa, vegetantur autem virtute capitis & pendent ab illo: ſic etiam ſancti pendent à virtute Chriſti: & ſunt

Quid p capillos Chriſti intelligatur. Cant. 5. Auguſt. Richardus

A velut lana alba propter calorem charitatis, & ſunt ſicut nix propter temperantiam libidinoſi caloris. Eſt etiam in ſanctis opus proprium, velut lana ex ipſa oue terrena ſuccreſcens: eſt etiam gratia cœleſtis velut nix de cœlo deſcendens. Sunt enim in illis virtutes acquiſitæ: & infuſæ. Lana quippè non ſemper eſt alba: poteſt enim eſſe fuſci coloris: ſic opera noſtra ex accidenti ſunt
B bona. Sed gratia eſt velut nix quæ ab eſſentia ſua habet Albedinem. Sed quid eſt quod Cant. 5. c. Capilli ſponſi Chriſti affirmantur, eſſe nigri? Hoc patres citati referunt ad homines degentes in hac vita mortali, quæ ſæpè ſuccumbit imperfectionibus, & culpis eſt obnoxia. Cantic. 1. Nolite me conſiderare quod fuſca ſim: & rurſum ait nigra ſum, ſed formoſa. Sunt ergo nigri capilli ratione peccati, &
C defectus huius vitæ: ſed ratione fidei ſunt Chriſto vniti aliquo modo.

Cant. 5. Cant. 1.

¶Capillos etiam exponunt alij populos & ſanctos, Cantic. 4. Vbi de capillis ſponſæ dicitur capilli tui ſicut Greges caprarum quæ aſcenderunt de monte Galaad. Hi enim capilli, hoc eſt, multitudo fidelium qui fidei deuotione adhærent Chriſto capiti Eccleſiæ, ſic ſponſam exornant Eccleſiam, quemadmodum mons Galaad
D ornatur multitudine caprarum, quas egregiè alit & impinguat ſua fœcunditate: quæ ſi diſcedant, videbitur mons quaſi eſſet decaluatus. Vbi per montem Galaad rectè poteſt intelligi Chriſtus Dominus, Galaad enim aceruus teſtimonij interprætatur: quod Chriſto optimè cōgruit, inquē velut aceruatim congeruntur omnia teſtimonia, & propheticarum prædictionum, & cæremonialium præfigura-

Cant. 4.

gurationum, quibus ab initio prænunciatus & præfiguratus extitit: quum (iuxta Apoſtolum) ipſe ſit finis legis, ad iuſtitiam omni credenti. Rom. 10. Greges autem caprarum populi ſunt fideliũ capilli eccleſiæ, qui in eo monte paſcuntur & impinguantur: quoniam de plenitudine eius omnes accepimus, & quidquid habemus vitæ vigoriſque ſpiritualis, aut corporalis ab eo accipimus vniuerſi. Aſcendimus etiam de hoc monte Galaad, quoniam Chriſti doctrinis eruditi, exemplis animati, & gratia confortati, quotidiè ad cœleſtia mente & affectu, quantum fragilitas carnis huius patitur, aſcendere ſatagimus. ¶ De martyribus exponunt alij hunc Cant. locum. Nam cum Galaad (vt modo diximus) idem ſit quod aceruus teſtimonij, & martyres ideò ita vocentur quod teſtes ſint Chriſti, ob cuius teſtimonium vitam libenter exponant, rectè comparantur Gregibus aſcendentibus de Galaad. De quibus etiam multi explicant locum illum Cantic. capitul. 7. Cant. 7. & comæ capitis ſicut purpura Regis: vt propter multum ſanguinem fuſum comparentur purpuræ.

¶ Multas alias ſignificationes & acceptiones myſticas in ſacra ſcriptura reperies. Nam per capillos aliquando intelligit Dominus Hebræos homines, à Deo diſcedentes: quos à ſe proijciendos ait Dominus Hieremiæ Hierem. 7. capitu. 7. Quod vt ſignificaret præcepit Hieremiæ, vt tonderet caput ſuum, & proijceret capillos. Tonde capillum tuum & proijce: quia proiecit Dominus generationem furoris ſui.

¶ Alij per capillos intelligunt cogitationes, & per caput mentem. Lege Gregorium lib. 1. epiſt. epiſtola. 24. Gregor. & libro 2. mora. cap. 38. Vbi explicans illud Iob: tonſo capite corruens in terram adorauit: Sic concludit. caput ergo tondere eſt cogitationes ſuperfluas à mente reſecare. Et tonſo capite in terram corruit, quia repreſſis præſumptionis ſuæ cogitationibus, quàm in ſe metipſo infirmus ſit, humiliter agnoſcit. Quid eſt quod Nazaræi capillos nutriunt niſi quod per Figura. vitam magnæ continentiæ præſumptionum cogitationes creſcunt? Sed quid eſt quod deuotióne complecta, caput Nazaræus radere capilloſque in igne ſacrificij ponere iubetur, niſi quod tunc ad perfectionis ſummam pertingimus, cum ſic exteriora vitia vincimus, vt etiam cogitationes ſuperfluas à mente reſecemus? quas nimirum ſacrificij igne concremare eſt, flamma eas diuini amoris incendere, vt totum cor in Dei amore ardeat, & cogitationes ſuperfluas concremans quaſi Nazaræi capillos deuotionis perfectione conſumat. Ad hunc modum exponit Origenes homil. 8. ſuper Orige. illud Leu. Poſt hæc autem omnẽ pilum radet. ſanctus autem ſeruare debet omnem capillum: & ſi poſsibile eſt, nec aſcendere debet Ferrum ſuper caput eius, nec abſcindere aliquid de cogitationibus ſuis ſapientibus. De hac etiam re diſſerit Eutherius nume. 8. Vbi leuitis radduntur Pili, & Zacha. cap. 1. Mandantur no- Zacha. 1. uacula radi capilli. Ad hanc rem facit, quod abſalon ſuarum cogitationum capillis ſuſpenſus interijt, vt ſacra ſcriptura narrat. 2. Regum. 18. Si- 2. Reg. 18. Figura. cut enim capillis ſuſpenſus perijt, ſic ſuarum cogitationum iniquarum capillis & ipſe & multi alij miſerabiliter periere. Lege eundem Origenes Origi. homi.

Ambro. homi.1.ſuper Nume.& Ambroſi.lib. 2.de Spiritu ſancto in Prologo de ſan ſone loquens: vbi per capillos intelligit animi virtutes.

¶ Denique per capillos alij intelligunt purum ſincerumque Chriſti iudicium, & in iudicando ſapientiam & maturitatem. Eodem modo de Dani.7. Deo Patre, ait Daniel.capit.7. Veſtimentum eius candidum quaſi nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda. vbi per veſtimentum candidum B quaſi nix intelligunt patres inter alia, ſanctos omnes: quibus Deus circundatus ad vltimum iuditium venturus eſt. De quibus ait.cap 49. Eſaias: Eſa.49 omnibus his velut ornamentum veſtieris. De quibus Zacharias. capit.14. Zacha.14. Veniet, inquit, Dominus Deus meus, omneſque ſancti cum eo. per capillos verò, qui erant quaſi lana munda, ſincerum Dei iudicium intelligitur. C

¶ *Caput autem eius & capilli erant candidi ſicut lana alba, & tanquam nix.* Non ſine myſterio totum caput, omneſque capillos tam capitis quàm barbæ candidos eſſe dicit, vt oſtendat perfectam caniciem, & perfectam ſenectutem, quæ nōdum eſt perfecta quando aliqui capilli capitis, aut barbæ nigri apparent. Quo ſignificare voluit Ioannes perfectam æternitatem in Christo, & æqualitatem cum D Patre, quamuis ab eo tanquam à principio procedat. Cæterum addit tanquam nix, amplificationis cauſa: ſolet enim ſacra ſcriptura eandem rem Prouer.6. multis ſimilitudinibus ſignificare. Prouer.6. Eruere quaſi damula de manu, & quaſi auis de manu aucupis. Et Sap.5. Sapien.cap.5. Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nun-

A cius præcurrens: & tanquam nauis quæ pertranſit fluctuantem aquam. Et Eccleſiaſt.24. Quaſi cedrus exaltata Eccle.24 ſum in libano: & quaſi cypreſſus in monte Sion: & quaſi palma exaltata ſum in cades. & cap.50. Quaſi ſtella Eccle.50 matutina in medio nebulæ, &c. ita nunc amplificationis cauſa ita dicitur. Quod in Eſaia capitulo primo, ſatis Eſa.1. intelligi poteſt. Si fuerint peccata vt coccinum, quaſi nix de albabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, vt lana alba erunt.

¶ *Et oculi eius tanquam flamma ignis.* Latent hoc verbo etiam multa ſacramenta, vt terror quidam ex Chriſti oculis emicans ſignificetur: quo perſtringet impios in iudicio. Et Danie: Dan.10. capitulo decimo, etiam dicitur: oculi eius vt lampas ardens. ſed eadem oculorum flamma inſontibus ſuauiter lucebit. Ita exponit hic Richardus. Ri Electos enim reſpiciens illuſtrat eos luce ſapientiæ: & calefacit amore charitatis. Et reſpiciens reprobos terret ferocitate comminationis, & incorreptos exurit incendio damnationis. Huic expoſitioni congruit illud Cantic.5. Oculi tui ſicut columbæ. Cant.5. Columba habet oculos flammeos, ſed dulciter reſpicit: ſic ſponſus Chriſtus placidè intuetur electos ſuos. Hi ergo oculi iuſtis quidem lucebunt, & reprobos incendent, & maximè terrebūt. ¶ Cum hoc etiam ſtat quod Aretas ait: hos oculos habere Chriſtum, ardorem & vltionem comminantes aduerſus Eccleſias, ad quas verba reuelationis mittuntur, tanquam non integrè ſuis legibus parentes.

Quis nam obſecro verbis aut vi maxima dicendi exaggerare poterit

terrorem, quem oculi ignei huius terribilis iudicis tunc incutient. Si olim Eſther illa regina pulcherrima, ingreſſa cuncta per ordinem oſtia, & ſtans contra regem Aſſuerum videns eius ardentes oculos, corruit: & in pallorem, colore mutato, laſſum ſuper ancillam reclinauit caput: quid faciet peccator immundus, quid homo teterrimus, cum viderit aſpectum filij hominis terribilem, atque oculos eius ardentes aduerſus illum? heu me miſerum Domine, quo tunc me vertam? quid faciam cum peccauerim nimis in vita mea? Vbi fugiam à facie iræ tuæ: conuertatur obſecro cor tuum in manſuetudinem tantam, vt feſtinus exiliens de ſolio, ſuſtentes me vlnis tuis, donec ad me ipſum redeã. Obſecro Domine vt tunc audire merear: ego ſum frater tuus, noli me tuere, non morieris. Præterea, ſi in ſancto Daniele videnti faciem Angeli fulgurantem, & oculos eius emicantes vt lampas ardens, non remanſit fortitudo, & emarcuit, vireſque omnes eius defecerunt, cecidítque pronus in terram, quid tunc peccatoribus vultum Dei intuentibus terribilem accidet? iacebunt quidem in facies ſuas conſternati, & vultus eorum adhærebunt terræ.

Eſther. 15.

Secũda expoſitio.

¶ Secunda expoſitio eſt ſatis apta, vt oculi eius tanquam flamma ignis, ſit vis intelligentiæ diuinæ, quæ omnia penetrat, omnia rimatur, luſtrat, & illuminat, & abſcondita cordis. Flãma ſiquidem illa oculorum illuminabit abſcondita tenebrarum. vt Paulus ait. 1. Corinth. 4. Nolite, inquit, ante tempus iudicare, quoad vſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. Sic Zachariæ capit. 3. dicitur: ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt, id eſt, omnia videt. Multipliciter patres tractant hos oculos Domini. Nam alij Dona Spiritus ſancti, alij prædicatores Eccleſiæ oculos igneos Domini, & alij aliter interpretantur. Nam per ſeptem oculos eius intelligunt ſeptem Angelos præcipuos vt aliàs dicemus.

1. Cor. 4.

Zacha. 3.

¶ Eſt etiam quædam mageſtas in hac oculorum flamma, ſicut legimus ſidereum quid ex oculis aliquorum Romanorum Imperatorum emicaſſe: vt Suetonius refert. Et mageſtas Dei Patris ſignificatur apud Danielẽ. cap. 7. per igneum fluuium à facie illius ruentem. Eodem ergo modo Ioannes mageſtatem filij repræſentat in hac oculorum flamma.

Danie. 7.

¶ *Et pedes eius ſimiles aurichalco.* Pro aurichalco in Græco eſt Chalcolibano, in cuius vocabuli interpretatione laborant nonnulli Latini interpretes. Antonij Nebriſſenſis imprimis ſententiam veroſimilem referam. Qui in tertia quinquagena capitu. 4. inter explicandum hunc locum ſic ait. Antequam de aurichalco, ſiue orichalco diſſeratur, de tranſlationis puritate diſputandum eſt. Nam in Græco non orichalcum, ſed chalcolibanos habetur. Quod verbum ex verbo, Latinè valet æreum ſiue maſculum thus: ſic enim apud Græcos, chalceon, pro maſculo, & forti accipitur. Quemadmodum apud Latinos æreus, ſiue æneus, ſiue aheneus. apud Horat. in 3. ca. incluſam Danaen turris ahenea. Et apud eundem in pri. epiſt. Hic murus aheneus eſto: nihil conſcire ſibi, nulla pallеſcere culpa. Quod verò thus ſit potius intelligendum, quàm orichalcũ, ſatis

Nebriſſ.

Horat. 3.

ſatis oſtendit quod ſubditur: ſicut in camino ardenti, ac ſi dicat: quaſi thus in igne. Thus autem accipere debemus non hoc noſtrum adulterinum, quod ſpirat ſurdum neſcio quid, turbidumque. Sed quod affertur nunc in Hiſpaniam ex Arabia, Sabæa atque Carmania. Id enim igni impoſitum cum ſuauiolentia puras atque fumo defecatas corripit flammas. Hinc apud Orphæum in hymnis frequens eſt titulus, chalcolybanos in Apollinem, in Latonam, alioſque Deos, id eſt, maſculum thus, ſiue maſculi thuris ſacrificium. Quemadmodum apud Virgilium in bucolicis legimus: verbenaſque adole pingues, id eſt, maſcula thura. Cur verò interpres ex chalcolibano orichalcum verterit: illam ſuſpicor fuiſſe cauſam, quod cum libanus duo ſignificet, lachrymam ex virga thurea, & montem Phœnices atque Decapolitanæ regionis cõmunem, ex chalcos, quod eſt æs, & oros, mons, orichalcos eſt interpretatus. Ac ſi diceret æs montanum. Nam quod vulgo dicitur aurichalcum, nulla ratione defendi poteſt. Tum ex illo principio omnium conſenſu recepto, non ſolere fieri compoſitionem ex Latino & Græco: tum & authoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum eſt, quod in carmine ſemper reperitur prima breuis. Vergilius 12. AEneid. Alboque orichalco circundat loricam. Horatius quoque in poetica: tibia non vt nunc orichalco iuncta, tubæque æmula. Aurichalcum verò non poſſe dici ſextus feſtus Pompeius author eſt. Aurichalcum, inquit, quidam putauerunt compoſitum ab ære & auro, ſanè verò orichal cum dicitur, quod in montoſis locis inuenitur. Mons etenim Græcè oros

Orphæus, *Virgil.*, *Vergil.*, *Horat.*, *Pompeius.*

A appellatur. Quam rationem ſecutus interpres orichalcum poſuit pro maſculo thure: reſpiciens alteram videlicet libani ſignificationem, hoc eſt, montis Syriæ Paleſtinæ. Cæterum in quibuſdam antiquiſsimis cõmentarijs ſuper Apocalypſin ab incerto quodam authore ſcriptis inueni huiuſmodi lectionem. Et pedes eius ſimiles aurichalco libani. Quæ verba in ipſius autoris expoſitione iterum atque B iterum repeteruntur. Interpreturque libanum in albedinem: cum à ſenſu literali diſcedit: ſed bone Ieſu, quanta eſt veritatis vis, quæ quãquam vndique labefactetur, ſemper tamen relinquit ſui veſtigia, & quaſi anſas quaſdam, per quas ad illius inquiſitionem demonſtrationemque perueniri poſſit. Nam quis ex lectione illa non videt, ab interprete locum illũ ſic principio fuiſſe conuerſum, & pedes eius C ſimiles chalcolibano, id eſt, maſculo thuri. Deinde ab ignorantia librariorum adiectum fuiſſe, auri, & detractum, libano, ſiue libani, quod habet lectio codicis vetuſti: tametſi vicioſè ſcripta, pro libano. Niſi quis malit imperitia arguere interpretem, qui cum libanus duas, vt diximus, habeat ſignificationes, hoc eſt, thuris lachrymarum, & montis Paleſtinæ, relicto ſenſu quem author in- D telligebat, alterum malè cohærentem elegerit in hunc modum vertens: & pedes eius ſimiles chalco, id eſt, æri, libani: id eſt, ex monte illo Paleſtinæ conflato. Atqui Græci in his commentationibus quas nobis videre contigit, omnes exponunt chalcolibanon, pro, arſenlibano, ſiue arrenlibano, id eſt, pro maſculo thure. Hæc Antonius. Nos autem chalcolibanum Græcis maſculũ

Antonius

 thus

Mihi verò multo magis placet Orichalcum de quo Cicero.3.officio. ait: ſiquis aurum vendens orichalcum ſe putet vídere:indicet ne illi bonus vir id aurum eſſe? Scio tamen aurichalcum inter barbara nomina non ponendum eſſe. Sed vt iam ſenſum loci exponamus, ſciendum eſt in Græco haberi, *Sicut in camino ardentes*, vt ad pedes referatur. Vtraquè lectio probabilis eſt: Et apud Auguſtinum, ho. 1.in Apo. legitur: *Et pedes eius ſimiles auricalcho clibani, igniti vt in fornace ignis.* Sed aliquanto commodiorem habet noſtra tranſlatio ſenſum dicendo: ſimiles aurichalco ardẽti in camino ignis: quàm dicendo: quod ardentes viſi ſunt pedes. Iam verò quid per pedes Chriſti intelligendum ſit, eſt modò explicandum. ¶ Nobiliores expoſitores pedes vocari putant extremi temporis fideles, qui Antichriſto perſequente eiuſquè ſatellitibus inſultantibus eis, varijs calamitatibus probabuntur. Ita Augu. Ho.1.in Apo. in pedibus, inquit, ignitis eccleſia intelligitur, quæ imminente die iudicij, nimietate præſſurarum probanda, & igne examinanda eſt. Et quia pes nouiſsima pars eſt, & pedes ignitos dixit eſſe, ideo in pedibus eccleſia nouiſsimi temporis intelligitur multis tribulationibus velut aurũ in fornace probanda. Quam rem qui benè conſiderat, iam nunc ex multitudine iniquitatum fieri videt. Ideo aurichalco ſimilauit, quod ex ære & igne multo ac medicamine perducitur ad auri colorem: ſic eccleſia per tribulationes, & paſsiones purior redditur. Hactenus Augu. Beda etiam, & Aymo. & Anſelmus, eodem modò explicant. Aretas verò, & Ambroſius per pedes iſtos intelligunt non fideles extremo

Beda. Aymo. Anſel. Nebriſſenſis. Augu. Auguſt. Prima expoſitio. Augu. Beda. Aimo. Anſelmus. Aretas. Ambro.

A tempore futuros, ſed Apoſtolos, & cęteros qui ex Iudæis tũc crediderunt. De quibus pedibus Propheta loquitur dicens: quàm pulchri ſuper montes pedes euangelizantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicẽtis Sion, regnabit Deus tuus. qui ſimiles aurichalco dicuntur. æs namquè in fornace quibuſdam medicaminibus admixtis tandiu conflatur, vſquè dum colorem auri accipiat, & B dicitur aurichalcum. Per æs igitur quod ſonorum eſt, & quod in nigredinem cito vertitur: Iudæi deſignantur, qui legem quidem ſecundum literam ſonare videbantur, ſed velamine nigredinis mente obtecti, ſpiritualem intelligentiam, quæ in ea latebat, intelligere nequiuerunt. æs igitur in aurichalcum eſt conuerſum, quando ex Iudæis Apoſtoli ſunt electi. Per fornacem autem, ſiue mũdus, in quo C aliquantum Chriſtus cõuerſatus eſt, ſiue tribulationes quas ſuſtinuit, poſſunt deſignari. In hac ergo fornace per doctrinam Euãgelij, ſplendorem auri accipere meruerũt. hactenus Ambroſius. Ita etiam exponit Victorinus Martyr. Grego. Theologus, vt refert Gagneius etiam per pedes intelligit Apoſtolos qui fuerunt fundamenta eccleſiæ. Eph.2. Vi. Grego.19. mor. c. 10. Ego verò huiuſmodi expoſitiones D non admodum probo: quoniam ſi pedes Chriſti hos aut illos fideles eſſe dicamus, & reliqua eius mẽbra Chriſti, ſimiliter ad fideles accomodanda erãt, ſi ſibi iſti autores conſtare vellẽt. At non id faciũt, ſed ſingula, quaſi ſiſe iuncta eſſent, & perſe poſita exponuntur. Nos vt cœpimus illa exponemus, vt omnia cohæreant. ¶ Per pedes ergo Chriſti intelligit Rupertus, & meritò, eius humanitatem.. Sicut enim

Secunda expoſitio. Eſai.52. Victorinus Grego. Theo. Ephe.2. Grego. Tertia expoſitio. Rupertus

A per caput eius candidum, vel canum, rectè intelligimus antiquum quod in principio erat verbum, ſic per pedes quæ pars finis eſt corporis, rectè intelligimus nihilominus illud, quod idē verbum caro factum, quod Deus homo factus, in fine ſęculorum, & homo permanet vltra omnes fines ſęculorum. Iſti pedes, iſta eius humanitas ſimilis aurichalco rectè dicitur, quia videlicet, ſicut aurichalcum multis ignium impēdijs ex ære perducitur ad colorem auri, ita & illa humanitas per multas tribulationes paſsionis, & mortis perducta eſt ad gloriam diuinitatis, quæ per aurum ſolet intelligi, vt ſit iam, & ipſa immortalis, incorruptibilis, impaſsibilis. Vnde & ſignanter dictum eſt, ſicut in camino ardenti, per quod rectè intelligitur moleſtia paſsionis, qua oportuerat eandem humanitatem conflagrari, quemadmodum dicit: nonne ſic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam ſuam? Hęc Rupertus. *Luc. vlti.* Quæ expoſitio maximè placet nam ad rem præſentem agit: hoc eſt ad terrorem impiorum, & conſolationem, & exultationem iuſtorum. Nam hac ratione animoſos facit D. Ioan. Chriſtianos tacitè, vt nō timeāt pati quidquid veniat acerbitatis, ſed ſciant exemplo ſui capitis per paſsionem puriſsimos, & lucidiſſimos reddendos eſſe. At verò cur non auro ſimiles pedes Chriſti potius eſſe dixit: quod præcioſius eſt aurichalco, & igne efficitur purius, atquè lucidius, cauſa eſt: quod aurum pręcioſiſſimum metallorum eſt, quare æquum erat: vt diuinitatis Symbolum eſſet: humanitas autem metallo compararetur, aliqua ex parte ſimili auro. & quod, vt dictum eſt, ex igne perducitur ad colorem auri. Quod melius ad humanitatem accomodatur: quæ perducta eſt ad ſimilitudinē diuinitatis per ignem paſsionis & tribulationis. Nec malè fortaſſe dicemus pedes eius (ſiue ardentes, ſiue nitidi intelligantur, vt eſt in Græco, & apud Auguſtinū, quo modo aurichalcum ardere ſolet in camino) ſignificare inimicos Domini, & perſecutores ſanctorum, pedibus eius eſſe conculcandos. Promiſ- B ſum eſt enim illi omnes pedibus eius eſſe ſubijciendos. Pſal. 109. Donec ponam, inquit, inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Pſal. 109.* Nunc dicimus ita eſſe ponendos ſub pedibus, vt ab eo cōculcentur: quo modo victi ſolent à victoribus conculcari. Quale eſt illud, Eſa. 63. calcaui eos in ira mea, & conturbaui eos in furore meo: *Eſa. 63.* & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimēta mea. Docet præterea ita eſſe con- C culcandos, vt igni concrementur: & ideo pedes apparent ardere, vel ſimiles ardenti aurichalco.

¶Mitto modò Richardum dicentem per pedes Chriſti intelligi infirmos quoſquè, & imperfectos fideles, *Quarta expoſitio.* qui dum à terrenis perfectè ſemetipſos erigere non poſſunt more pecudum terram tangūt: qui nequaquam ſimiles auro ſunt, ſed ſimiles aurichalcho: quia ad perfectorum quidem ſa- D pientiam fulgorem non pertingunt: ſed eos à longè imitantur in quantum poſſunt: ſed quoniam quanto magis adhuc terrenis inhærent, tanto maiorem tribulationem ſuſtinent: rectè ſubiungitur, ſicut in camino ārdēti. In camino namquè tentationum imperfecti, & infirmi examinantur: vt per tentationum tribulationē probati Deo digni inueniantur. Extra caminū etenim ſunt perfecti, quia probati:

bati:in camino imperfecti, quia probandi: Pedes ergo eius ſimiles ſunt aurichalco, non auro: quia infirmi quiq; & ſanctitate adhuc infirmi in ſua imperfectione conſiſtunt, & ad perfectionem non dum venerunt, & ſunt ſicut in camino ardenti: quia ſunt in probatorio adhuc, & non probati. Hæc Ricardus. Alij per pedes aliter intelligunt. ¶Ego verò ex omnibus ſelegi vnam expoſitionem quæ dignior mihi viſa eſt, vt per pedes ſignificentur affectus, & amor Christi. Sic D. Auguſtinus ſolet per pedes huiuſmodi animi affectus intelligere. Vt Ioan. cap. 13. Lauit, inquit, pedes diſcipulorum. Nam affectibus graditur anima, ſicut corpus pedibus. Amor meus pondus meum aiebat Auguſtinus, illo feror quocumquè feror. De quo idem Auguſtinus, lib. 11. de Ciui. cap. 28. debent eſſe hi pedes puri à terrenis rebus, & proinde calciati. Quā pulchri ſunt greſſus tui, filia principis in calciamentis. Canticor. cap. 7. quoniam cum pedes calciamentis muniuntur, minus inquinantur. Sic affectus noſtri, dū legis cuſtodia, & priorum exemplis, à terra leuantur puriores ſunt. Ardebat Redemptoris noſtri affectus, velut in cāmino ardenti, dum excoquitur metallum illud pręcioſum, ſcilicet, aurichalcum, & flagrabat ille deſiderio redēptionis noſtræ, vt ipſe teſtatur apud Lucam. ca. 12. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſquè Dum perficiatur: & in cruce ſeu in camino ardēti clamabat: ſitio, nempe, humanam ſalutem. Quod prophetauerat regius vates, ſecundum Auguſtini expoſitionem, Pſal. 61. cucurri in ſiti. Et meritò hoc Christi deſiderium nomine Chalcolibani vocatur, quod eſt compoſitum ex nomine metalli puriſſimi. ſ. ęris, & ex nomine thuris maſculi. Fuit enim illud deſiderium patiendi inuictum, & inexpugnabile hinc vox illa Christi apud Math. cap. 16. Vade poſt me ſatana; ſcandulum es mihi. Ita reſpondit Petro diſſuadenti mortem, & Ioanni. 18. Calicem quem dedit mihi pater, non vis, vt bibam illū? thure etiam flagrabat propter odorē ſacrifitij quod patiendo offerebat.

Quinta expoſitio. — *Aug.* — *Ioan. 13.* — *Augu.* — *Cant. 7.* — *Luc. 12.* — *Augu. Pſal. 61.* — *Math. 16.* — *Ioan. 18.*

¶ *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum;* Per hāc vocem aquarum, intelligunt Richar. & Ruper. doctrinam, quæ voce pręedicatoris ſonat. Aquæ multæ, inquit Richardus ſcripturæ multæ. Sicut enim aquæ à ſordidis lauant: ita verba ſcripturarum à vitijs purgant. Vnde Dominus in Euangelio diſcipulis ſuis dicit: iam vos mundi eſtis, propter ſermonem quem locutus ſum vobis. Vox aquarum, eſt prædicatio ſcripturarum, de hac voce ſcriptum eſt: in omnem terrā exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. vox igitur eius eſt, tanquam vox aquarum multarum. vox eius admodum aquarum per orbem currentium, & eum irrigantiū, ſonat: dū multiformis autoritatis ſcripturæ, in omni terra, & populo, & tribu, & lingua, per ora credentium fidem eius clamant. & quem admodū ſonus aquarum alijs eſt amabilis, alijs odibilis: ſic prædicatio ſcripturarum bonis placet, malis diſplicet: bonos mulcet, malos terret. Demulcet per cæleſtium præmiorum promiſſionē, terret per tormentorum infernalium comminationem. Hęc ille: lege Grego. ho. 8. ſuper Ezech. Vbi multitudinem aquarum interpretatur propagationem eccleſiæ. Super illa verba: & audiebam ſonum alarum; quaſi mul-

Vox aquarum doctrinæ euangelicæ prædicatio. — *Richar. Ruper.* — *Ioan. 15.* — *Pſal. 18.* — *Grego.*

multitudo aquarum multarum. Solēt, inquit, in ſacro eloquio per aquas, populi deſignari. Vnde per Ioāne. dicitur: aquæ verò ſunt populi, alæ ſunt animalium, virtutes ſanctorū. Quid ergo eſt, quod Propheta alarum ſonum audit quaſi ſonum aquarū multarum: niſi quod ex omnipotētis Dei pietate illæ alæ virtutum, quæ in paucis prius ſanctis ſonabant, iam nunc prædicatione diffuſa in multorum populorum conuerſatione reſonant. Hæc Grego. De hoc clamore intelligitur illud, quod in Pro. cap. 8. ait Salomon. Numquid non ſapientia clamitat: & prudentia dat vocem ſuam? & apud Ioan. cap. 7. clamat Chriſtus: ſiquis ſitit veniat ad me & bibat.

Grego. Pro. 8. Ioan. 7.

¶ Cæterum cū tota hæc viſio præcipuè ad iudicium vniuerſale pertineat, optimè hic ſignificatur vox illa tremenda Chriſti iudicantis, de qua Dan. ait. cap. 10. & vox ſermonū eius, vt vox multitudinis. Eſtque vſitatus ſermo ſacræ ſcripturæ, comparare vocem magnam, vel aquarum præcipitantium murmuri, vel exercitus magnī clamori. Vt videre eſt apud Eſa. 17. væ multitudini populorum multorum, vt multitudo maris ſonantis: & tumultus turbarū ſicut ſonitus aquarum multarum, &c. Ezech. cap. 1. & audiebam, inquit, ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum: & quaſi ſonum ſublimis Dei: & quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorū. Sonum verò Dei dixit pro ſono maximo: nam in ſacra ſcriptura quæ maxima ſunt, Dei eſſe dicuntur. Sic Pſal. 79. operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros dei: id eſt, altiſsimas. Eſt autem hæc exaggeratio ducta, ex vehementi ſonitu, quem aquæ ruentes in occurſantes ſcopulos emittere ſolēt. Explicat ergo D. Ioā. Hoc loco quo pauore cōcutientur impij audita terribili voce redemptoris, diſcedite à me maledicti in ignem æternum.

Vox Chriſti in iudicio comparatur voci aquarū multarum. Dani. 10. Eſai. 17. d. Ezech. 1. Pſa. 79. Ioan. Math. 25.

¶ Conſidera obſecro quid olim Balthaſari Regi nondum tenenti cœleſtis iudicis aduerſus ſe eſſe ſententiam, cōtigit. Abutens enim templi Dei vaſis, quæ pater eius è Hieruſalem addūxerat: vidit quaſi manū hominis ſcribentis contra candelabrum, in ſuperficie Aulæ regiæ. Tunc facies regis cōmutata eſt, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius ſoluebantur, & genua eius adinuicem collidebantur, & ipſa nocte interfectus eſt rex impius. Si ergo hæc illi homini impio & ſcelerato, nondum intellecta ſententia, accidere: quid accidet, rogo, hominibus ad inferos ob ſua ſcelera deſtinatos, qui vaſis Dei, hoc eſt, animabus ſuis, Deo in baptiſmo dicatis abuſi ſunt: cum audierint, ite maledicti in ignem æternum? meritò ſanè hoc ſanctus Iob à longè præuidens dicebat: quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, donec pertranſeat furor tuus. Quantus futurus ſit furor ille, quanta ira, quanta lues, & calamitas miſeris hominibus ſuperuētura ſit, nemo eſt qui id explicare poſsit. Quod ſi Daniel. cap. 9. Stillam vocat maledictionis, calamitates omnes quæ ſeptuaginta annis acciderunt filijs Iuda exiſtentibus in Babylonia, quæ erunt mala, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi in extremo illo iudicio? Diluuium, & non ſtilla ſolum maledictionis, abyſſus tormentorum: exilium ſempiternum à cœleſti patria, teterrimus atq; obſcuriſsimus carcer.

Dani. 5. Iob. 14. Dani. 9.

¶ *Et habebat in dextra ſua ſtellas ſeptē.* Has ſeptem ſtellas interpretatur hic Ioā.

Ioã.dicens:ſeptem ſtellæ Angeli ſunt A ſeptem eccleſiarum. Eſt verò certiſsimũ Angelos in hoc loco vocari prælatos. Sic D.Paul.ait in.1. ad Cor. cap. 11. Mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum,& propter Angelos, id eſt,ſacerdotes,& epiſcopos, qui angeli dicũtur:quos etiam offendere poteſt mulier aperto capite incedens. & Eſai.cap.33. Angeli pacis amarè flebũt id eſt,Apoſtoli,& ſacerdotes miſsi ad prædicandum pacem,amarè flebunt excluſionem ſuæ gentis Iudaicæ à regno cœlorum. Ita Gregor.34. mora. cap.7.& meritò vocãtur Angeli, prælati,& prędicatores: ſunt enim miſsi. Vnde Paul.in epiſ.ad Roma.capi. 10. ait:quomodo prædicabunt niſi mittãtur? Et vocantur hi,ſtellæ: iuxta illud qđ tradit Dani.ca. 12. & qui ad iuſtitiã erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Stellæ enim noctẽ illuminãt:ſic præſules eccleſiæ, & doctores atquè Euangelici concionatores tenebras huius mundi expellunt. Vnde Dominus Ieſus apud Mathęũ, capi.5.ait:vos eſtis lux mundi, & ſtatim:ſic luceat lux veſtra coram hominibus,vt videant opera vr̃a bona.

1.Cor.11. **Eſai.33.** **Grego.** **Rom.10.** **Dani.12.** **Math.5.**

¶ Quod verò in dextra Redemptoris eſſe dicuntur ſtellæ, & Angeli: ſpecialis quædam prouidantia Dei erga prælatos eccleſię inſinuatur. Ita ſentire videtur Richard⁹. Hinc eſt, quod Dominus Eſai.cap 41.ait: Ne timeas quoniam ego tecum ſum:ne declines quia ego Deus tuus:confortaui te, & auxiliatus ſum tibi,& ſuſcepit te dextera iuſti mei,id eſt,Redẽptoris Chriſti. Solet Dominus illos quos eligit ad munus publicum, tueri, & protegere,atquè idoneos miniſtros facere. Quod affirmat D.Paul.in poſter.epiſto.ad Co.cap.3. Idoneos nos fecit miniſtros. Licet enim omnium iuſtorũ animæ in manu Dei ſint, vt ſapiẽs docet in lib.Sap.cap.3. &. cap.5. Dextera ſua teget eos,& in brachio ſancto ſuo defendet illos:& Amos.7.& Adamas 1.Iuſtus,in manu eius:&ipſe Chriſtus Ioã.10.Non rapiet eos quiſquã de manu mea : quidam tamen ſpeciali ratione, & modo,propter bonum rei publicę à Deo gubernãtur. Cor regis in manu Domini eſſe dicitur Prouer. B cap.21. Hinc eſt vt omnes viri maxima virtute præſtantes, tanta fortitudine ſint ſepti, vt à vita potius quàm à Chriſti charitate dimoueantur: cum eos deus teneat manu ſua. Videte ſtellam illam, atquè adamantem omnibus conſtantiæ gradibus munitum, Apoſtolum Paulum, aientem ad Roman. 8. quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio,an anguſtia, an fames,annuditas,an periculum,an perſecutio,angladius? quaſi dicat nihil C horum. Stella erat, & adamas in manu Dñi, Propheta illæ Ezechiel: cui dominus dixit,vt adamantem, & ſilicẽ dedi faciẽ tuã, ne timeas eos. Ezech. 3.Hiero.in.c.7.Zach. Adamas, inquit, lapis fortiſsimus adeò durus eſt, vt omnia metalla confringat: & ipſe nõ confringatur ab vllo, vnde à Græcis adamas, hoc eſt, indomabilis dicitur. Viri enim fortes & conſtantes injurias inuicto animo ſubeunt: nihil pro D Chriſto non tolerandum arbitrãtur. Nec mirum:quia eos Chriſtus tenet in manu ſua:quare nec periculis, nec minis,nec morte ipſa terrentur. Nemo enim rapit eos de manu Chriſti. Dextera ergo hic ponitur ad maximã virtutem,& fortitudinem indicãdam in hac protectione. Semper enim fortitudo,dexteræ tribuitur. Vt Pſal.20. Dextera tua inueniat omnes qui te ode-

Richar. **Eſai.41.** **2.Cor.3.** **Sap.3.& 5.** **Amos.7.** **Ioan.10.** **Pro.21.** **Rom.8.** **Ezech.3.** **Hiero.** **Pſal.20.**

Pſal.43. oderunt. Et Pſal. 43. Neque enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorũ non ſoluauit eos, ſed dextera tua, & brachium ſanctũ tuum. Et Pſal. 117. Pſal.117. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me: dextera Domini fecit virtutem. ſunt etiam qui per dexteram hic potiorem partem apud Chriſtum intelligant. Grego. Nã hoc ſolet in ſacra ſcriptura Dextera ſignificare: vt D. Gregorius annotauit Homilia reſurrectionis: ex illo Mar. vltimo, & viderunt iuuenẽ ſedentem in dextris. Vbi Gregorius, gloriam corporis Chriſti reſurgentis per dexteram partem ſignificari affirmat. Pſal.44. Math.25. Et Pſal. 44. ait Pſalmographus: aſtitit regina à dextris tuis. Et Math. c. 25. tunc dicet rex ijs, qui à dextris eius erunt, venite benedicti. Eſt enim in dextera corporis parte plenior virt⁹. Sunt ergo prælati & paſtores eccleſiæ in potiſſima parte apud Deum: ſi 1. Timo.5. modò fideliter adminiſtrent. Nam in hac vita autore Paulo Apoſto, in. 1. epiſt. ad Timoth. cap. 5. qui bene præſunt præsbiteri duplici honore digni ſunt, videlicet, honore reuerentiæ exhibitæ à ſubditis, & honore ſubſidij tẽporalis. Nam honor, ſubſidium etiam vocatur in ſacra ſcriptura, vt cum de Math.15. Mar.7. Exo.20. honorandis parentibus agitur apud Math. cap. 15. & Mar. 7. Exod. 20. notãte D. Hieronymo. in vita etiam beata 1. Pe.5. potiorem partem obtinebunt prælati. Quod ſignificatur. 1. Petri. 5. paſcite qui in vobis eſt gregem Dei, & cum apparuerit princeps paſtorum percipietis immarceſsibilem gloriæ coronam: ſatis indicans Petrus ſpecialem gloriæ dignitatem paſtores apud paſtorem Chriſtum percepturos. Et Math.19. Math. cap. 19. ſedebitis ſuper ſedes duodecim, iudicantes. 12. tribus Iſrael.

A ❡ *Et de ore eius gladius vtraquẽ parte acutus.* Gladius in ſacra ſcriptura verbũ prædicationis ſignificat. Gladius verbum domini. Ad Ephe. c. 6. ait Apoſtolus & gladium ſpiritus Ephe.c.6. quod eſt verbum Domini. & Eſa. inquit. c. 44. Eſa.c.44. poſuit os meum quaſi gladiũ acutũ. Secundũ illud quod Paul. ſcribit ad He. c. 4. Heb.4. Viuus eſt ſermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Significat etiam iudicis poteſtatem: Gladius iudicis poteſtas. Aulus gelius. quare iuſtitiam ipſam B armatam gladio ſtricto fingebant antiqui: vt patet ex Aulogelio. Sic illud Deut. cap. 32. Deut 32. ſi acuero vt fulgur gladium meum, & arrepuirit iudicium manus mea. & licet aliqui ex patribus de gladio prædicationis hunc locum intelligant, magis tamen ad rem eſſe videtur, quod alij etiam patres, vt Rupertus, & Richardus, & Aretas, Rupert. Richar. Aretas. de gladio iudicij vniuerſalis exponũt. Nam Apocalypſis potiſsimum circa illius C temporis myſteria verſatur. geſtabat quidem Rex noſter, & geſtat modo, in hac vita gladium, ſed reconditum in vagina, vt Prophetauerat David Pſalmi. 44. Pſal.44. Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſsime. In ore autem illi prompta, & expedita lingua eſt, gladius autem dependet reconditus in vagina, dat enim Deus nunc conſilia, hortatur ad pœnitentiam, terrorem incutit minacibus ver D bis, linguam nunc tantum vibrat Deus in hac vita, vbi pœnæ non ita frequenter inferuntur: ſed in illo tunc articulo temporis iudicij, ſilebunt monita, ceſſabunt conſilia de Agenda pœnitentia: & quieſcet lingua, & pro lingua vibrabitur gladius. Ori inſerto capulo, & in homines directa cuſpide. Et hæc eſt cauſa cur non manu, ſed ore geſtat gladium Redemptor hic. Vt intelligamus quod illi

illi in iudicio gladius erit pro lingua. Qui tamen vtraq; parte dicitur acutus, nō ſolum quod diſcriminabit probos ab improbis, & probis ſua cōferet pręmia: improbis verò ſuplicia: (nam D. Paul. ad He. 4. c. iā allato propter diuiſionē animæ, & ſpiritus dixit eſſe ancipitē gladiū) ſed etiā glad⁹ ille vocatur anceps, quoniā penetrat animā, & corp⁹ dānati hominis. Vnde Hiere. c. 17. dicitur: duplici contritione contere eos: ſic Math. c. 10. ait Dñs: eum timete qui poſtquàm occiderit, poterit animā mittere in Gehenam. ¶ *De ore eius*, inquit, *gladius vtrq; parte acutus*. Nunc eſt tempus pœnitentię, tunc in iudicio exercebitur iuſtitia, ideo hæc verba protulit Ioā. vt aries, quando reuertitur retro, vehementius inuehitur in reſiſtentem, eūq; durius percutit: ſic Dñs, qui videt, in hac vita ſcelera multorum diſſimulare, & veluti retro reuerti, in die extremi iudicij eos accerrimis afficiet ſupplicijs, & ad pœnas aſperrimas damnabit. Et quemadmodum flumina illa, quæ ſe repente abſcondunt ſub terra, eò tamen feruntur quo tendunt, & poſtea apparent ſuper terram, cum impetu fleuentia: ſic Dei caſtigationes, licet aliquando in hoc mundo occultæ ſint, in die tamē illo terribili iudicij, in apertum proferentur, & in extremas ærumnas impios relegabunt: habet enim iudex in ore gladium ancipitem: vt eo percutiat impios. Vnde infra. c. 19. dicitur: & de ore eius procedit gladius acutus, vt in ipſo percutiat gentes, ideſt, vt ſeueriſſimè puniat, & iudicet: & c. 2. ait: & pugnabo in gladio oris mei. & quē in hoc loco gladium appellat Ioā. vocat falcem. ca. 14. dicens: mitte falcem tuam acutiſſimā, & mete vineā tuam, & Zachar. c. 5. ſecundū interpretationem. 70. Vidi, inquit, & ecce falx volans: vbi nos legimus volumen volans: animaduerſio enim, & ſententia in improbos vocatur falx: quia ea occiduntur, atque delentur. Volans verò dicitur, tum, vt è cœlo, tribunali æquiſſimi iudicis venire intelligatur: tum etiam, vt celeritatem diuini iudicij intelligamus; vt Chryſoſtomus ait. Homelia 27. quæ citius opprimit peccatores quàm ipſi putant; quod D. Paul. exponit dicens 2. Petri 3. Vnū verò hoc non lateat vos charissimi, quia vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni, ſicut vnus dies. Non tardat Dñs promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimāt, ſed patiēter agit propter vos: nolēs aliquos perire: ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, aduenit, ait, dies Domini vt fur. Quare oportet nos ſemper eſſe paratos. & eccleſiaſticus vnum quemque nr̃um admonere volens, ait. c. 7. nō te reputes in multitudine indiſciplinatorum: memento iræ quoniā non tardabit. Volans etiā hæc falx, & hic gladius, repræſentatur, vt nemo eam ſententiam ſubterfugere poſſe exiſtimet quoniam neq; ab oriente, nec ab occidente, neq; à deſertis montibus, ideſt, nullibi vlli patet refugiū. Quoniam Deus, inquit, iudex eſt. Conuertimini igitur, ad Dominū: nam vt Dauid ait Pſal. 7. Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrauit. &c.

¶ *Et facies eius vt ſol lucet in virtute ſua*. Pulchritudo mixta ſeueritate hic ſignificatur. Nā fulgebūt quidem omnes ſancti ſicut ſol Mat. 13. & ad Philip. c. 3. ſaluatorē expectam⁹ qui reformabit corpus humilitatis nrę: configuratū corpori claritatis ſuæ. Sed facies redēptoris ſpeciali quadā ratione fulgebit, ac lucebit ſicut ſol virtute ſua, ideſt

G qua-

qualis ſol aureũ os exerit cum radijs A ex omni parte micantibus nulla nube obſcuratur: ſic etiam in reſurrectione, & transfiguratione facies Chriſti ſplenduit vt Sol. omni quidem tēpore ſol, & quando minus lucere videt, habet ſuũ nitorem, & lucem ſolidã, & integram: quam perpetuo conſeruat, nos tamen non ſemper æqualem lucem in eo ſpectamus propter incidentia nubila: ſic Rex noſter ſemper eadem luce, eſt perfuſus, & fuit quantum ad animę ſuperiorem portionē, ſed noſtris oculis, propter inter poſitũ mortalitatis velamen, non ita apparebat: ſed tunc in iudicio, & poſt reſurrectionē omnium, ipſa lux ſeſe diffundet velut in meridie. Sic Auguſ. in epiſto. ad Dioſcorum, quæ eſt 56. & D. Tho. 3. par. 45. q. 4. Vbi de gloria transfigurationis Chriſti differunt. & quadrat locus Eſa. c. 30. erit lux lunę ſicut ſolis, & lux ſolis erit ſeptempliciter, ſicut C lux ſeptem dierum, in die qua alligauerit Dñs vulnus populi ſui. Qui locus de vtroq; Chriſti aduentu exponitur ab Adamo ibi. De quo Auguſt. tomo. 4. in quęſtionibus de nouo, & veteri teſtamento. c. 105. in die ergo cũ hæc mortalitas carnis curabitur: quã expectat omnis creatura, vt D. Paul. affirmat ad Ro. c. 8. de qua etiã Lucæ. c. 21. ait Dñs: appropinquat redemptio veſtra, tunc caro hæc noſtra mortalis quæ mutatur velut luna ſplendebit, vt ſol, qui Chriſtus eſt. Nã ſimiles ei erimus: vt Ioã. ait in pri. Ca. c. 3. & ipſe ſol Chriſtus ſeptupla claritate. i. maxima ſolem vincet corporeum. & ideo cõparatur hoc loco ſoli in virtute ſua lucenti. Et congruit cũ hoc myſterio illud quod ſcribitur in lib. eccleſiaſtici. c. 43. vbi de ſole dicitur: in meridiano exuret terrã, & in cõſpectu ardoris eius quis ſuſtinebit? eodē modo Chriſtus dñs, erga impios, in iudicio ſe geret. Quod igitur nunc ait ad ſanctorũ cõſolationem ſpectat, quos poſt perſecutiones, magna gloria manet, non ſolum animarũ, ſed corporum etiam; quod in facie ſua ſicut ſole lucente oſtendere voluit. Quod facilè erit tunc Chriſtianis intelligere, ſi recordentur verbi Domini, Mathæ. 13. tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum: & recordentur transfigurationis, quæ fuit figura & ſpecimē futuræ claritatis in corporibus ſanctorum. Atque vt hoc etiam ſibi poſt mortem ſperarent electi quib' loquitur, ait paulo poſt: ego ſum primus & nouiſſimus; & viuus & fui mortuus. quod videtis me viuentem, aliquãdo fui mortuus, hoc idē vobis cõtinget.

¶ Hactenus hæc ornamenta chriſti, eius naturæ & perfectionibus adaptata vidimus. Nũc verò libet ſentẽtiam Ambroſij referre, qui exiſtimat in his ornamentis omnem electorum eccleſiam à mundi origine vſquè ad mundi finem, & poſt mundi finem, deſignari. Podêris ergo iuſtos qui ante diluuium fuerunt, deſignat: quæ cuius coloris fuerit non dicitur: eò quod nullam aliam legem niſi naturalem habuerint. Per Zonam, Patriarchæ & iuſti, qui ante legem fuerunt, D deſignantur: quæ aurea fuiſſe dicitur, quia multis tribulationibus ſicut aurum in fornace probati eſſe noſcuntur. Quod in Abraham, Iſaac, Iacob, Loth, Ioſeph, Iob, videre eſt. Quę Zona mamillas conſtrinxiſſe legitur: per mamillas namquè duo præcepta deſignãt, per quę ſanctos patres deo placuiſſe certũ eſt. Per caput lex, per capillos multitudines eorũ deſignãt, qui per legē ſalui facti ſũt. Qui capil-

Augu.
D. Tho.
Eſa. 30. f
Augu.
Adamus.
Rom. 8.
Luc. 21.
Ioa. 1. Ca. 3
Math. 13

pilli tanquàm lana alba, & tanq̃ nix eſſe dicuntur: quia videlicet ille populus à tenebris vitiorum eſt emundatus per legem. Per oculos Prophetæ, qui ea quę futura erãt lõgè antè prçuidebant. Qui ſicut flãma ignis eſſe dicuntur, quia ſpiritu ſancto illuminati myſteria cœleſtia contemplati ſunt. Per pedes Apoſtoli deſignatur, & cæteri fideles ex iudęis: de quib⁹ Propheta ait: quàm pulchri ſunt pedes euãgelizantiũ pacẽ, &c. Eſa. 52. Qui ſimiles aurichalco dicũtur, quia per doctrinã Euãgelij ſplendorẽ auri accipere meruerũt: cũ antea omnes eſſent qui legẽ quidem ſecũdũ literã ſonare videbãt, ſed velamine nigredinis mente obtecti ſpiritualẽ intelligentiã, quę in ea latebat, intelligere nõ poterãt. Per vocẽ aquarũ multarũ multitudo gẽtiũ, quę ad fidẽ Chr̃i cucurrit ſignificatur. Per gladiũ electi qui cõtra antichriſtũ infine mundi ſunt pugnaturi. Qui duo acumina habere viſus eſt, quia ipſi doctores duorũ teſtamentorũ doctrina eruditi, facilè hoſtes deuincent. Nam quod de ore Dñi ipſe gladius procedere viſus eſt, illud ſignificat qđ ipſe dixit in euangelio, non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpirit⁹ patris veſtri qui loquitur in vobis. In his ergo ſeptem ornamẽtis Chriſti, omnis electorũ eccleſia quæ à nobis in ſeptem partes diuiditur à mundi exordio vſq; ad finem cõprehenditur. De octaua autem quæ reſtat illud intelligendũ eſt, & facies eius ſicut ſol lucet, &c. Nam per faciẽ eccleſia ſicut in reſurrectione futura eſt, deſignatur. quia ſicut ſol tunc lucebit. Fulgebũt enim tũc iuſti ſicut ſol in regno patris ſui. Cõfirmat Ambro. Hanc expoſitionem figuris quarũ vna ſumitur, ex illo quod legitur Iudi. 16. Sanſonem fortiſſimum habuiſſe. 7. crines. Sanſon Chriſtum ſignificat: per capillos verò omnes electi deſignantur adhęrentes capiti chriſto. Et ſicut capilli Sanſonis in ſeptem partes diuiſi ſunt, ita & omnis electorum numerus in ſeptem partes pro temporum qualitatib⁹ diuidi poteſt: ſicut ſuperius demoſtrauimus. Ad rem etiam facit quod Salo. ait in Pro. c. 9. Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. Sapientia namquè ędificauit ſibi domum, quando Dominus Ieſus abinitio mundi vſquè ad finem eius ex numeroſitate electorum eccleſiam ſibi conſtruxit. Excidit columnas ſeptem, quando ijs ſeptem temporibus prædicatores, qui ſingulis temporibus cõuenirent, in eccleſia ſua ſtatuit, qui & monitis ſalutatoribus, & bonorum operum exemplis eam ſuſtentarent. Hæc ex Ambroſio.

Eſa. 52.

¶ *Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquã mortuus.* Enarrat Ioan. quæ ſequuta ſunt poſt viſionem. Et in primis ſtuporem, & timorem ſuũ declarat. Vnde Richar. colligit argumentũ à minori ad maius. Si enim viſo Angelo repręſentãte tantũ corporeã Chriſti gloriã cecidit quaſi mortuus Ioãnes: quid exiſtimandũ fore viſa gloria animæ & diuinitatis Chriſti? Eſt quidem hoc naturæ noſtræ ingeniũ, vt ad ea quę naturam ſuperant, paueat, & contremiſcat. Sic Dan. c. 7. ait: horruit ſpiritus meus, ego Daniel territus ſum, & viſiones capitis mei conturbauerunt me. Et c. 8. viſo Gabriele, inquit, pauens corrui in faciẽ meã. Et Rex Babylonis cũ vidit digitos ſcribentes in pariete, cõpages renum eius ſoluebantur. Danielis capite quinto. Atquè ipſemet Daniel capite decimo, inquit: Domine mi in viſione

Richar.

Dan. 7. & 8.

Dan. 5.

Dan. 10.

tua diſſolutæ ſunt compages meæ, & nihil in me remanſit virium, Et ca.8. in fine: ego Daniel langui & ægrotaui per dies. & ſponſa in Cant. capit. 5. Anima mea, inquit, liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt. Hinc fuit quod Chriſti diſcipuli in monte Thabor, cum Chriſtus transfiguratus eſſet ante eos, audita voce patris ceciderunt in facies ſuas, vt Math. narrat. cap. 17. atque hæc ratio eſt cur Angeli quando apparent alicui, in primis monent ne timeant. Vt videre eſt apud Luc. c.1. vbi ingreſſus Angelus ad virginē ait: ne timeas Maria. Cæterum nota quod quando homo moritur mūdo, dicitur quaſi mortuus, viuit enim Deo, viuo ego (ait Paul. ad Gal.2.) iam non ego. & in epiſ. ad Colo.3. mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cū Chriſto in Deo. Quod cōtigit quando homo cū Deo familiariter conuerſatur.

Dani.8. Canti.5. Math.17. Luc.1. Gal.2. Colo.3.

¶ Sed ais, cur Angelus nō prohibet tantam reuerentiam ſibi exhiberi, nā reuerentia eſt, cadere ad pedes? quod tamen prohibuit. cap. vlti. Apoca. Vide, inquit, ne feceris: conſeruus tuus ſum, Deum adora. Eſt ergo notandū quod quando Angelus apparet, repræſentans perſonam Dei, aut Chriſti, tunc admittit honores etiam diuinos. Vt Exo.c.3. erat in rubo Angelus qui apparuit Moyſi, vt Actorum.c.7. explicatur, & tamen Dominus vocatur, & vt talis adoratur à Moyſe. Sed in c. vlti. Apo. Angelus apparuit, & loquutus eſt in perſona propria: & ideo nō tanto ſe dignatur honore. Sic Raphael apud Tobiā. c. 12. nō patitur ſe adorari, & tamen tres Angeli Gen. 18. permittūtur ſe adorari ab Abraham, quoniam perſonas diuinas repræſentabant, quos cū vidiſſet, inquit, cucurrit in occurſum eorū, & adorauit in terrā, quę adoratio eſt latrię. Eā obcauſā Ioſue. c.5. Angelus nō prohibet adorari. Sed de hoc etiam. c. vlti. dicemus exactius.

Dubitatio. Reſponſio. Exo.3. Acto.c.7. Tob.12. Gen.18. Ioſue.5.

¶ *Et poſuit dexteram ſuā ſuper me dicens, noli timere.* Hac cōſuetudine vtūtur cœleſtes ſpiritus, cum quibus aliquid agūt. Sic ait Dan, c.10. rurſum ergo tetigit me quaſi viſio hominis, & cōfortauit me, & dixit: noli timere vir deſideriorū. Et paulo ante: & erexit me ſuper genua mea, & ſuper articulos manuum mearum. Sic Dn̄s collapſos Apoſtolos erexit in transfiguratione Math. 17. Et capitur hoc loco dextera pro auxilio opportuno. Vt Iob. c.14. inſinuat dicens: operi manuum tuarū porriges dexteram. Et Pſal. 137. Saluū me fecit dextera tua. Tractat de hiſ loco cum cōmunem D. Greg. 22. Moral. c. 21. Ex illo Dani. 10. Quem leuauit dn̄s nō totum ſimul, ſed per gradus quoſdam: prius in genua, & in articulos manuum. Adhuc, inquit, quaſi in terram iacet, qui ad cœleſtia erigi terrenorū deſiderijs negligit. Quaſi ſubleuatus autem adhuc manibus, & genibus incumbit: qui quædam iam cōtagia deſerit, ſed quibuſdā adhuc terrenis operibus non cōtradicit: iam verò ad verba Dei erectus aſſiſtit, qui perfectè mētem ad ſublimia erigit, & per immunda deſideria incuruari cōtemnit. Hæc ille. ſic multos erigit Dn̄s, & ita credibile eſt cum Ioāne. Hoc egiſſe, quod olim cū Daniele. Sunt enim nōnulli qui perfecte cōuertuntur, & vno quaſi impetu proficiunt: alij nō ita, ſed eriguntur à Deo, quaſi per quoſdam gradus. Hinc vox illa apud Marc. c.9. credo domine: adiuua incredulitatem meam: & illa Apoſtolorum: domine adauge nobis fidem. Lucæ. 17. Lege Gregorium, vbi ſupra.

Dani.10. Math.17. Iob.14. Pſal.137. Grego. Dan.10. Marc.9. Luc.17.

¶ Ego

Primus ſenſus. ¶ *Ego ſum primus & nouiſſimus.* Verba ſunt Angeli in perſona Chriſti lo- Exo.3. quentis. Sicut in Exod.cap.3.& videtur eſſe huius loci ſenſus:noli timere: quoniam ego qui ſolus Deus ſum,tecum ſum, & citatur à Ioãne his verbis:locus Eſaiæ tacitè.capit.41. &.44. Eſai.41.&.44. vbi habetur ſecundum editionem D. D.Hiero. Hierony.& vulgatam noſtram: ego primus & nouiſsimus.i.ego Deus ab æterno,& ante omnia:& nouiſsimus: quod.70.declararunt.cap.41.& in hęc quæ ventura ſunt.&c.cap.48.& ego in ſempiternum. Et ideo ſequitur in Eſaiæ.ca.44.& abſque me non eſt Deus. Eſai.44. Hæc verba explicans D.Ambro.lib. Ambro. 5.de Sacramentis.cap.1.hoc modo ſcribit:audi homo quid dicat Paul.Apo- Paulus. ſtolus ad Hebręos. Vbi ſunt qui dicũt filium Dei eſſe de tempore? de Melchiſedech dictum eſt,quia nec initiũ, nec finem dierum habet. Si Melchiſedech nõ habet initium dierum, num Chriſtus habere potuit? Sed non eſt plus figura,quàm veritas. Vides ergo quia ipſe primus eſt, & nouiſſimus. Primus quia autor eſt omniũ, nouiſſimus nõ quod finem inueniat: ſed qđ vniuerſa concludat. Hæc ille. adhunc Ansber. huius loci ſenſum inclinatur Ansbertus. quadratque cum illo quod apud Eſaiam loco modo adducto Dominus ait:ne timeas quia ego tecũ ſum: cõfortaui te,& ſuſcepit te dextera iuſti mei. Et ante hęc verba,ego Dñs, primus & nouiſſimus ego ſum,id eſt, ſũ Deus qui tibi auxilia præſto.

Secundus ſenſus. ¶ Alij hunc locũ aliter intelligunt: & admittunt quod ſit primus ratione diuinitatis:ſed tamen exiſtimãt quod Redemptor dicitur nouiſsimus, vel quoniam nouiſſimo tempore carnem aſſumpſit,nouiſſime (inquit Pau- Heb.1. lus ad Hebræos.1.) locutus eſt nobis

A in filio. Id quod ſentire videtur diuus Anguſtinus, lib. de vnitate Eccleſiæ, Augu. cap. 7. vbi ait:quod quaſi primus dedit legem veterem: & quaſi nouiſſimus eſt autor legis nouæ. Vel etiam dicitur nouiſſimus ratione paſſionis: inqua ſeſe deiecit adeò, vt vermis diceretur,& non homo, & opprobriũ hominum, & abiecto plebis. Pſalm. 21. Vnde Eſai.cap.53.& nos deſideraui- Pſa.21. Eſa.53. mus eum,deſpectum & nouiſſimum

B virorum. De hoc ſupra diximus in illa verba:ego ſum,α, &,ω, ſed videtur aptior prima expoſitio. Lege diuum Thom.Hic.

¶ Alij hunc locum ita intelligunt: Tertius ſenſus. ego ſum primus,id eſt, ille qui primò promiſſus eſt à Deo in hominum ſalutem. Quibus verbis alludere voluit Dominus primæ illi promiſsioni datæ primis parentibus Geneſis Gen.3. cap.3. Inimicitias, inquit Dominus ſer-

C penti,ponam inter te,& inter mulierem,& inter ſemen tuum, & ſemen eius: ipſa ſiue ipſum conteret caput tuum, id eſt, filius huius benedictæ mulieris diſſoluet regnũ tuum, quod propter hominum peccata adeptus es. cui promiſſioni alludere volens. D. Ioan. atq; docere in Chriſto eam Ioan.in ſua Ca.c.3. fuiſſe complectam,ait.c.3.in hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. Dicitur ergo primus,quia primò

D promiſſus à Deo, in peccati medicinam & remedium:dicitur autem nouiſſimus,quia nouiſſimè in mundum venit,vt homini mederetur. Quod ſignificare volens adducit parabolam patris familias mittentis ſeruos ſuos, vt ab agricolis fructum vineę ſuæ perciperent: quibus occiſis nouiſſimè miſit filium ſuum, Mathæ. capit. 21. Math.21. poſt Prophetas enim, & Patriarchas, tandem miſit Deus filium ſuum,

non vt de crimine agricolarũ inquireret, aut vt eos damnaret tanquam iudex, ſed vt eis peccatorum remiſsionem, & generalem indulgentiam, veniam peteribus promulgaret. Quod myſterium redemptionis ſignificare volens, ſtatim ſubiunxit hic: & viuus & fui mortuus, & ecce ſum viuus in ſecula ſeculorum. Etiam iſta eſt germana huius loci expoſitio. ¶Alij deniquè exponũt. Ego ſum primus, qui vt Deus omnes creaui: & nouiſsimus, quia nouiſsimè veniens omnes iudicaturus ſum. Ac ſi dicat: omnes qui vos perſequũtur mihi ſubditi ſunt, & à me ſunt iudicandi. ¶ *Ego primus & nouiſſimus.* Cum angelus iste perſonã Christi gerat, non eſt mirum, vt verba Christi vſurpet. Sæpè enim in ſacra ſcriptura fit, vt imagines earum rerum nominentur, quorum ſunt imagines. Vt ſatis confirmat Auguſt. lib. 2. ad Simplicianũ. q. 3. Ita Exo. 20. Ego ſum dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Et tamẽ qui hoc dixit Angelus eſt: vt docet Paul. ad Hebrę. 2. ſi enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus. Exo. 3. ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahã, Deus Iſaac, Deus Iacob.

Augu. Exo. 20. Ad He. 2. Exo. 3.

¶ *Viuus & fui mortuus,* Richardus, & D. Tho. & alij præpoſterum ordinem verborũ hic eſſe aduertunt. Eſt enim prius q̃d fuerit mortuus, quàm quod fuit viuus reſurgendo. Sed aliqui graues doctores ſeruãt ordinem poſitũ literę, hoc ſenſu: ego fui viuus, & in diuinitate ſemper vixi: & in carne mortali poſtea fui mortuus pro vobis. ¶ *Et ecce ſum viuus in ſecula ſeculorum.* Ac ſi diceret: noli timere, ego qui ſum fons vitæ, nũquam ſum moriturus. Ad Ro. c. 6. Mors illi vltra nõ dominabitur: & perinde tibi perpetuus ero auxiliator. & ad Hebr. c. 7. ait Paulus: ſemper viuens ad interpellandũ pro nobis. Item ſicut ego ſum viuus & fui mortuus, &c. Ita & vos licet moriamini, reſurgetis glorioſi, nihil vobis poterit aduerſari, viuetis in ſecula, ſicut ego viuus ſũ, & victurꝰ in ſecula.

Richar. D. Tho. Ad Ro. 6. Ad He. 7.

¶ *Et habes claues mortis & inferni.* Solent hæc duo coniungi, quaſi inexpugnabilia, & in victa, mors & infernus. Can. 6. ait Salo. fortis eſt vt mors dilectio, & dura quaſi infernus æmulatio. Oſtendit verò his verbis Angelus datam eſſe poteſtatem Christo ſuper mortem: quod ſe & ſuos potuit à morte eripere: & ſuper infernũ: quoniam extorquere ab illo animas patrũ potuit. Oſeæ. 17. ò mors ero mors tua: & morſus tuus inferne. Mortem quidem omnino extinxit Christus quantum in ſe fuit. Eſa. 25. In æternum præcipitauit mortem: ſed infernum tantum momordit: quoniam partem tantum abſtulit: nempè animas piorum, relictis damnatis. Quod fecit Redemptor in modũ mordentis, mouendo. ſ. animam cum deſcendit ad inferos. Nam mordentes maxillam ſolum inferiorem mouent, ſuperiori immota. ¶Nomine clauis poteſtas ſignificatur, vt notant doctores ſuper illud Math. c. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Et Eſa. c. 22. Dabo clauẽ domus Dauid ſuper humerum eius, & poteſtas vniuerſalis fuit data Christo de quo Math. c. vltimo.

Can. 6. Oſeę. 17. Eſa. 25. Math. 16. Eſa. 22. Math. vlt.

¶Sunt qui per clauem mortis, & inferni, poteſtatem puniendi corpus & animã intelligant. Sed prior intelligẽtia eſt magis apta: iuxta illud Deut. c. 32. Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit. Et 1. regum. ca. 2. Tu es Domine qui vitæ & mortis habes poteſtatem.

Deut. 32. 1. Reg. 2.

¶Et

¶ Et mortis nomine cruciatus intelligunt corporales, & inferni nomine locum damnatorum. Oſtẽdit ergo redemptor non eſſe cauſam timoris ijs, quos ipſe voluerit iuuare: cum ſit Dominus mortis & inferni. Ac ſi diceret, poſſum à morte eripere quos voluero, & vitam reddere poſſum: inferos aperire & inde eos deducere, vt perpetuò lætentur in cœlo.

Richard. ¶ *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſthæc.* Meritò quidem, ait Richardus, ſcribere quæ præcepta ſunt, debuit: qui omnipotẽtem eſſe illum agnouit, qui viſa ſcribere præcepit. Notandum ergo eſt. Quod tria tempora determinat, præſens, prę teritum, & futurum. Præteritum etenim tempus deſignat, vbi dixit, quæ vidiſti: præſens vbi ait: & quæ ſunt: futurum vbi intulit: & quæ oportet fieri poſt hæc. Scribe quæ vidiſti ſiue oculo carnis, ſiue intelligencia contẽplationis: diſpenſationem, ſcilicet, incarnationis, & myſterium diuinitatis. Scribe quæ ſunt: mundanam tribulationem, & diuinam conſolationem. Scribe quæ oportet fieri poſthæc, vltimam perſecutionem, verè fidelium probationem, fictè fidelium reprobationem, vitiorũque manifeſtationẽ, malorum damnationem, bonorum glorificationem. Scribe, vt ſicut tu eru diris per cœleſtem viſionem, ſic & alij erudiãtur per eiuſdem viſionis deſſcriptionem. De omnibus enim victorijs & cladibus quas nunc videmus: Ioannem prophetaſſe teſtantur plures expoſitores ſuper Apocalypſin. Inter quos quidam Arretinus, qui obſeruationem in Apocalypſin ad Selinum ſecundum Turcarum tyranum ſcripſit, prophetatam eſſe ait in Apocalypſi victoriam naualem, quam A dominus Ioannes de Auſtria de Turca tulit.

¶ Hic conſiderare libet cum Ruperto, quod meritò debeat comparari Ioannes inter duodecim Apoſtolos, cum Ioſepho inter duodecim patriarchas. Nam Ioſephus præ cæteris dilectus fuit patri, & erga Ioannem maior fuit indulgentia redemptoris, quàm erga alios Apoſtolos. Ioſeph, & Ioannes vterque exul, vterque caſtiB tate inſignis, Ioſeph erga vxorem ſui Domini fidelis, Ioannes erga commẽdatam ſibi virginem ſumma fidelitate inſignis. Sed quod proprius ad rem atinet, illud eſt: quod Ioſeph dixit pater Iacob: dabo tibi partem vnam extra fratres tuos: de qua parte meminit Dominus Ioannes. c. 4. Iuxta prædium quod dedit Iacob, Ioſeph filio ſuo: Sic & Chriſtus dedit Ioanni partem vnam extra fratres ſuos, ſcilicet, C Apoſtolos, verbi gratia, prophetiæ donum, & officium: vt non ſolum eſſet Apoſtolus, & Euangeliſta, quod illi erat cum aliquibus commune: ſed & vt eſſet propheta, id quod his verbis confirmatur: in quibus iniungitur Ioanni prophetiæ munus. Ioan. laus. Ioan. 4.

¶ *Sacramentum ſeptem ſtellarũ, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea. Septem ſtellæ angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum. Et candelabra ſeptem eccleſiæ ſunt.* His verbis ſatis aperD tè exponit & docet Dominus, quales eſſe debeãt Eccleſiæ præſules, & quales ſint, qui hoc munus vt oportet exercent. Inprimis eos appellat Dominus ſtellas, eo quod in eo poſiti ſint à Deo vt alios illuminent doceantque viam veritatis, ne errẽt à via, quæ ducit ad vitam, ne decidant à vera fide, aut à vera ſpe & charitate. Hi ſunt ſtellæ illæ de quibus loquebatur Daniel. Prælati vocantur ſtellæ, & quare.

Dan.12. niel.c.12.cum dicebat: qui adiuſtitiam
erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Erudire alios ad-
iuſtitiam, eſt illos inſtituere ad virtu-
tem. Omnes enim virtutes (authore
Hiero. Hieron.) nomine iuſtitiæ ſignifican-
tur. Inquam ſignificationem ait Do-
Math.6. minus apud Math.cap.6. Attendite ne
iuſtitiam veſtram faciatis coram ho-
minibus, vt videamini ab eis. Vel eru-
dire homines ad iuſtitiam eſt illos ad-
ducere ad Chriſtum. ſic enim illum
1.Cor.1. vocat Paul. 1. Cor. 1. dicens: Factus eſt
nobis ſapientia, & iuſtitia. vel erudi-
re homines ad iuſtitiam, eſt: eos euan-
gelium docere. Euangelium namque
Oseæ.10. vocatur iuſtitia. Oſeæ 10. Cum vene-
rit, inquit, docebit vos iuſtitiam. & 2.
2.Cor.11. Cor.11. Non eſt magni (inquit Paulus)
ſi miniſtri eius transfigurentur, velut
miniſtri iuſtitiæ, hoc eſt, velut mini-
ſtri Euangelij. Sunt igitur epiſcopi &
Eccleſiarum Prælati ſtellç ſplenden-
tes in regno cœlorum, & in hoc mũ-
do ſpirituali. Et ſicut aſtra non ſibi ip-
ſis ſolis ſplendorem habent, ſed illo
mundum illuſtrant: ita præſules non
ſibi ſolum prodeſſe debent, ſed alios
inſtruere: optimarum doctrinarum
viam tradendo. Vt enim ſtomachus
cibum & potum non ſibi ſoli ſuſcipit,
Simile. ſed vt id toti corpori diſtribuat: ſic
præſules Eccleſiæ recipiunt ſapien-
tiam, qua non tantum ſibi, ſed vt ſuis
ſubditis etiam proſit. Vnde Chriſtus
Math.5. apud Math.ca.5.ait: qui fecerit & do-
cuerit magnus vocabitur in regno cœ
Math.28. lorum. & cap.28.ait ſtellis ſuis, hoc eſt,
diſcipulis ſuis: docete omnes gentes.
Vt enim aues pabulum inuenientes,
Simile. pullis ſuis in nido exiſtentibus præ-
bent: ſic eccleſiæ paſtores, oues ſuas
teneras, paſtu doctrinæ cœleſtis pa-
ſcere ſemper debent. Beati profectò

A dicendi ſunt, qui curam animarum
habentes, in lege Domini meditantur
die ac nocte. Nam erunt tanquam li- Pſalm.1.
gnum, quod plantatum eſt ſecus de
curſus aquarum, quod fructum ſuum
dabit in tempore ſuo. Siquis talis inue
nitur meritò Deus appellari poteſt.
Sic enim antiqui olim virum ſapien-
tem vocabāt, à quibus ortum eſt pro-
uerbium illud: homo homini Deus.
Potat enim Deus eiuſmodi præſules
B aqua ſapientiæ ſalutaris. Quare opti-
mè ille ait, qui præſulem ſine ſcientia,
comparat cum ſtagno abſque aqua. Similitudo.
meritò igitur hic Dominus eccleſia-
rum principes, ſtellas appellat. Sed
quia nō ſat eſt eos ſtellas eſſe, hoc eſt,
cœleſti ſapientia & doctrina eſſe or-
natos: ſed neceſſe eſt iuxta illam, vitæ
curſum dirigere: idcirco eos ſtatim
vocat angelos: ſeptem (inquiens) ſtel-
læ, angeli ſunt. Debent enim angelo-
C rum puritatem & innocentiam refer
re. Vita, re vera, prælatorum, atq; eo-
rum conuerſatio non terrena eſſe de-
bet, ſed angelica, & cœleſtis. Nam &
ſi in carne viuant, & inter homines
habitent, eorum tamen conuerſatio,
in cœlis, inter angelorum choros eſſe
debet. Vt enim ſtrutho camelus pen-
nas habet, ſed minime in cœlum vo-
lat: ſic prçſul doctrina pollens, ſed pec Similitudo.
catis imbutus, ſcientiam habet vt in
D cœlum erigatur & volet, ſed ipſe à
terra nequaquam extollitur. Præter-
ea etiam vocantur angeli: vt intelli-
gant epiſcopi ſe eſſe à Deo in anima-
rum curam mittendos. Angeli nam-
que, miſſi, Latinè dicuntur. Quomo-
do prædicabunt (inquit Paulus) niſi
mittãtur? Vocari enim debent à Deo
ſicut vocatus fuit Aaron. Cæterum,
eccleſiæ, candelabra aurea nuncupan-
tur. Candelabra quidem, quia ferant
ſuper

ſuper ſe has cœleſtes ſtellas, tum, eas ſuſpiciendo, magniſque honoribus afficiendo: tum, illarum cœleſtem lucem & doctrinam Amplexando. Aurea verò dicuntur, quod fide, & charitate, & vitæ integritate, prælatos, qui doctrina & moribus fulgent, imitentur. Sed ais? cur appellat præſules & eccleſiarum præpoſitos, ſtellas ſuper candelabra poſitas: & non potius eos appellat lucernas ſuper candelabra: non enim ſtellæ, ſed lucernæ ſuper candelabra imponi ſolent? huic obiectioni prompta & facilis eſt reſpõſio. Lux enim lucernæ, aut facis, terrena quidem omnino eſt, & à terra mendicata: at ſtellarum lumen à cœlo eſt, & à ſole proficiſcitur: talis ergo eſt doctrina Euangelica à Chriſto iuſtitiæ ſole dimanans, & totum ſuum originem trahens, & quia eccleſiæ epiſcopi, hac ſapientia & doctrina reuelata pollere debent, qua ſibi ſubditos ſunt illuminaturi: idcircò dicuntur ſtellæ ſuper candelabra. Tandem ait: ſtellas iſtas & candelabra in manu Dei eſſe. Ideò profectò prælati per ſtellas ſignificati, doctrina & vitæ ſanctitate ſplendent. Ideo eccleſiæ, per candelabra aurea deſignatæ, charitate nitent: quod in manu Dei ſunt, quod à Deo eliguntur, & vocantur, & non ab hominibus. Ex quo intelligemus quod prælati qui non in manu Dei ſunt: ſed ſolum in manu regis iniqui, aut in manu aſſentatorum eius, nec fulgere ſolent ſapientia, nec ſplendere vita & morum integritate. Quãdo verò iſtorum electio, & remotio, in manu Dei eſt, hoc eſt, inſpirante non pecunia, fauore, & cognatione, ſed Deo: tunc ſplendent ſicut ſtellæ: tunc candelabra charitate deaurãtur: eò quod Dominus ambulet in medio cande-

A labrorum aureorum, vt capite ſequenti Ioannes ait, in manu verò dextera Dei dicuntur eſſe, eo quod nihil ſiniſtrum in illis inueniatur. Nec enim prælati tunc aliquid ſiniſtrè docent aut agunt: nec eccleſiæ ſiniſtrè credunt, aut perpetrant, omnia enim rectè fiunt nihil ad ſiniſtram declinando. Talis fuit Timothæus manu Dei, hoc eſt, inſpiratione & reuelatione diuina epiſcopus factus. Quod D. Paul.
B teſtatur in prima epiſtola ad illũ miſſa cap. 4. Noli, inquit, negligere gratiam, quæ inte eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam, ideſt, per diuinam reuelationem, & inſpirationem, cum impoſitione manuum presbyterij. Tales erant illi, quibus Paulus (vt Lucas narrat) dicebat: attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos, regere eccleſiã Dei: quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Ego
C ſcio quoniam intrabũt, poſt diſceſsionem meam, lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Quando igitur reges, vel principes aliquem in epiſcopum nominant, inſpirante Deo, dicitur eſſe à Spiritu ſancto electum: illũque exiſtere in dextera Dei. Quoniã verè electus iſte eſt ex millibus. Sed interim aduerte, quid Paulus dicat: attendite vobis, & gregi. Vtrumque in epiſcopo exigitur. primùm: vt atten-
D dat ſibi, mores ſuos & vitam componendo: deinde, vt attendat vniuerſo gregi, eos ſana doctrina & exemplo inſtruendo. Sed præterea, præcipit, vt attendat ſibi, & meritò quidem: nam epiſcopus qui vitam ſuam ad normã euangelicam inſtituit, non dubium, quin & aliorum vitam inſtituere curabit. Hanc ſtellarum lucem etiam apertioribus verbis docere volens D. Paulus ait. 1. ad Timoth. 3. Fidelis ſermo

1. Timo. 4.
Acto. 20. f.
1. Timo. 3.

mo, ſiquis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, nō litigioſum, non cupidum, ſed ſuæ domui benè præpoſitum, filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit: quomodo eccleſiæ Dei diligentiam habebit? nō Neophytum, ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab ijs qui foris ſunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Cuius loci ſingula verba ſunt annotatione digna. Siquis, inquit, quo verbo ſignificat apertè Paulus, quod nemo tam inſanus & amens eſſe debet, qui epiſcopalem dignitatem appetat: hominis ſapientis eſt (authore Platone) regimen & gubernationem aliorum, minime concupiſcere, nedū procurare. Nam eo ipſo inſipiens & indignus tali magiſtratu iudicādus eſt. & meritò quidem. Nam ſi difficile eſt virtutes neceſſarias ad propriam vitā inſtituendam, comparare, quanto difficilius erit, quæ ad ſe & alios regendum, neceſſaria ſunt, acquirere? Ideo Paulus ait: ſiquis deſiderat, quod ſi amens & inſanus habendus eſt qui rēpublicam corporalem gubernare deſideras, quāto amentior habendus erit ille, qui rempublicam ſpiritualem regere & gubernare ardenter appetit? quod ponderare volens Apoſtolus ait: ſiquis epiſcopatum deſiderat. Et quia qui hoc munus concupiſcit, ex conſequenti bonis operibus muneri annexis incūbere affectat, idcircò addit: bonum opus deſiderat. Sed nunc

[Plato.] [1.Timo.3.]

A quiſquis ille ſit, qui tantam prouinciā ſuis humeris imponere audet, audiat quales humeros habere debeat. Oportet, inquit, irrepræhenſibilem eſſe, id eſt, ita ſanctus eſſe debet, vt nihil ſibi cōſcius ſit, nihilq; habeat, quod cuiuſquam offendere poſſit aſpectū. Vnius vxoris virum, id eſt, non eum, qui alteram vxori mortuę ſuperinduxerit: quod illud incontinentiæ ſuſpitione non careat. ſobrium ſiuè prudentem,

B vigilantem, rebuſquē attentum ſuis: prudentem in rebus agendis, eſt enim prudentia rerum omnium moderatrix, & auriga. Quod intelligendum eſt de prudentia diuina, & cœlitus data, nam humana prudentia impotens eſt ad omnes res humanas dirigendas & moderandas (vt autor eſt Plato libro de Republica.) hinc Salomon Sapient. 9. ait: & ſi quis erit conſumatus inter filios hominum, ſi abſuerit ab

C illo ſapientia tua, in nihilum computabitur. Volenſque huius rei exemplū adhibere, de ſe ipſo loquens ait: ſed puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam, & cū eſſem magis bonus veni ad corpus coinquinatum. Et quoniam ſciui, quoniam aliter nō poſſem eſſe cōtinens, niſi Deus det, & hoc ipſum, erat ſumma ſapientia, ſcire cuius eſſet hoc donum, adij Dominum, & deprecatus ſum illum.

D Oportet etiam eſſe epiſcopum ornatum, id eſt, benè compoſitum, & moratum. His omnibus præditum eſſe debet reſpectu ſui, ac reſpectu ſuorū. Oportet eū eſſe hoſpitalem, id eſt, benignum in peregrinos & aduenas, doctorem, id eſt, aptum ad docendum, non vinolentum, id eſt, non vinoſum & temulentum; ne ebrius debacchetur in alios, conuitiaque multa dicat, qualia prodire ſolent ab ebrijs. Item debet

[Plato.] [Sapien. 9.] [Sapien. 8.]

debet eſſe modeſtum, hoc eſt, moderatum & manſuetum, præterea non cupidum, hoc eſt auarum, pecuniæq; amantem, id enim ſignificat vocabulum Græcum ἀφιλάργυρος. Item domui ſuæ benè præpoſitum, hoc eſt, domum ſuam bene regentem, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate, ideſt filios in obedientia cõtinentem, cum omni caſtitate ſiue ſanctimonia, ſeueritate, & grauitate, morumque honeſtate, ac verecundia, qualis eſſe in virginibus, ac in iuuenibus benè inſtiſtutis ſolet. Hoc enim ſignificat verbum Græcum, σεμνότητος. Nec eſt ocioſum quod hic admonet Ambroſius epiſc. Paulum dicere, habentem filios, non facientem. Debet etiam non eſſe percuſſorem, ideſt, ne gladio aut nouacula linguæ percutiat proximum ſuum. Alludit enim (vt docet Hieronymus) ad illud Pſalmi. 67. Lingua eius gladius acutus: ſed potius debet eſſe modeſtus in ſermonibus & verbis. His igitur omnibus ornatum neceſſe eſt eſſe præſulem eccleſiæ, vt ſtella ſit poſita ſuper candelabrum aureum.

Ambro. — Hiero. — Pſalm. 67.

¶Cæterum ſiquis roget cur Angelus non apponat declarationem aliarum rerum quæ fuerunt in viſione, vt zonæ aureę, & veſtis poderis &c. Reſpondemus quod in vſu habetur ſacræ ſcripturæ, quando interpretantur aliquæ parabolæ. Vt ſolum præcipua aliqua myſteria exponantur, non autem omnia. Sic fit Mathæ. 19. Vbi Redemptor exponit parabolam de ſeminatore, & omittit aliqua ſine interpretatione. Vt de fructu centum, ſexaginta, & triginta, ſic etiam in hoc loco, quoniam præcipuè ad prælatos & eccleſias hæc prophetia pertinebat, ideò potiſſimum de his additur inter-

Math. 19.

A pretatio. Inſuper & iſtę duæ interpretationes quæ hic apponuntur, ſufficiũt, vt ex his doceamur, etiam alia his conſentaneè & proportionabiliter exponere.

¶ *Sacramentum ſeptem ſtellarum.* Sacramentum dicitur arcanum, quod Gręcè myſterium dicitur. Et vbicunque in noſtra translatione ponitur ſecretum, in Græco eſt myſterium. Tobiæ. 12. Denique ſacramentum regis abſcondere bonum eſt, ideſt, ſecretũ. Dani. 2. Mihi quoque non in ſapientia quæ eſt in me pluſquam in cunctis viuentibus, ſacramentum hoc reuelatũ eſt, ideſt, ſecretum. Atque hoc ſignificat ibi myſterium, vbi paulo ante dixerat Daniel: myſterium quod rex interrogat, ſapientes, magi, & arioli, & aruſpices, nequeunt indicare regi, ſed eſt Deus in cœlo reuelans myſteria. Ad Epheſi. 3. Quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum. Et ibidem: Et illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo. Vnde factum eſt, vt per antonomaſiam ſeptem appellentur ſacramenta Eccleſiæ, quia in illis, ſub rebus ſenſibilibus diuina virtus ſub tecta ſecretiùs operatur ſalutem. Ex quo intelligimus illud Apoſto. ad Ephe. c. 5. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. ac ſi diceret: hoc quod Adam dixit Euæ propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori &c. in illis quidem apertum eſt, ſed tamen ſi ad Chriſtum & Eccleſiam referatur, magnum myſterium eſt: habetq; abſconditam intelligentiam, ideſt, figura & typus fuit coniunctionis ſpiritualis Chriſti, & Eccleſiæ.

Tob. 12. — Dan. 2. — Ephe. 3. — Ephe. 5.

¶ *Septem ſtellæ angeli ſunt, ſeptem eccleſia*

cleſiarum. Magna quęſtio eſt quinam angeli iſti Eccleſiarum ſint. Quidam non epiſcopos eſſe putant vt diximus ſed veros angelos. Imprimis Orige. Homi.20. in Num. ait: Venient enim angeli adiudicium nobiſcum, & ſtabunt pro nobis ante ſolem iuſtitiæ, ne fortè aliquid etiam ex ipſis cauſę fuerit quod nos deliquimus, ne fortè minus erga nos operis & laboris expenderint, quo nos à peccatorum labe reuocarent. Niſi enim eſſet etiam aliquid in ipſis quod in cauſa noſtri culpandum videretur, nunquam diceret ſermo ſcripturæ ad angelum illius, vel illius Eccleſiæ: quia habes (verbi gr̃a) quoſdam tenẽtes doctrinam Balaam, vel quia dereliquiſti charitatem tuã priſtinam, vel patientiam tuam, vel alia huiuſmodi, quæ iam ſuperius memorauimus, pro quibus In Apocalyp. Angeli vniuſcuiuſque Eccleſiæ culpantur. Si enim mercedem ſperat angelus qui me conſignatum accepit à Deo, pro ijs, quæ benè geſſit, certum eſt quia & culpari ſperabit pro eis, quæ à me nõ benè geſta ſunt: Et ideo oſtentari dicuntur contra ſolem, proculdubio vt appareat verum pro mea inobedientia, an pro illius negligentia peccata; commiſſa ſint, per quæ Beelphegor, ſiue cuilibet alij idolo pro qualitate, ſcilicet, peccandi conſecraret. Hom. etiam 24. idem ait: & homi.28. in eundem lib. Et latius hom.12. & 13. in Lu. & hom.35. Vbi ait in periculo verſari angelos cuſtodes, qui niſi nos bene ſeruauerint, non videbunt faciem patris. ¶ Ambroſius libro ſecundo in Lucam. ait: paſtores ſunt ſacerdotes, aut fortaſſe etiam ille ſit paſtor cui dicitur: Eſto vigilans, & confirmare. Quia non ſolum epiſcopos ad tuendum gregem

Ambroſ.

E.44. c.2. f.

A Dominus ordinauit, ſed etiam angelos deſtinauit. Verba quæ citat Ambro. dicuntur Apoca.3. Angelo Eccleſiæ Sardium. Et ipſe deſumpſit ex Origen. homi.12. & 13. in Luc. ¶ Hierony. in Mathæ.18. Magna dignitas animarum: vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in cuſtodiam ſui angelum delegatum. Vnde legimus in Apocalypſi Ioannis cap.1.2.3. Angelo Epheſi, Thiatyræ, & Angelo Philadelphię, B & angelis quatuor reliquarum Eccleſiarum ſcribe hæc. Sed reuera his non obſtantibus nullomodo dici poteſt hos fuiſſe veros angelos: cum nullo modo illis conuenire poſsint multa quæ à Ioanne illis ſcribuntur. Quod enim dicitur angelo Epheſi: memento ergo vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac, nulli angelo cœleſti poteſt conuenire, qui pœnitentiæ non eſt capax. Præterea, C beati angeli quomodo primam charitatem relinquere poſſunt? Item, angelos qui in cœlo remanſerunt beatos eſſe quis fidelium negare poteſt maxime cum dicat Dominus Mathæ. 18. Angeli eorum, ſemper vident faciem patris? ¶ Tandem, quomodo cœleſti angelo conuenire poteſt quod angelo Sardinæ Eccleſiæ ſcribitur: ſcio opera tua, quia nomen habes, quod viuas, & mortuus es? Sed non eſt in rè D tam aperta immorandum. Certum ergo eſt ſeptem hos angelos eſſe epiſcopos illarum Eccleſiarum vt omnes docent. Originem nõ excuſamus, qui multa cõtra fidem Catholicam dixit. Ad Ambroſiũ, primùm dices, id non affirmaſſe, ſed dubitando dixiſſe: fortaſſe &c. itaque ibi ſolũ mutuauit verba Origenis, noluitque veritatem definire. Mos enim commentariorum eſt aliorum opiniones quaſi furtim ra

Hiero.

Math.18.

ptas

ptas in ſuos commentarios tranſmit- A tere ſiue illa certa ſint, ſiue incerta. Melius tamen dicere alicui videbitur pro Ambro.& alijs patribus, ſi qui fuerint qui hunc locum de veris Angelis interpretentur, non fuiſſe eos imitatos Origenem in eo, quod epiſtolæ Angelis ab eo tribuantur, ſed in eo, quod iſtas ſeptem ſtellas verè Angelos eſſe exiſtimauerint: ea verò, in quibus culpantur Angeli, non de ipſis dici, qui peccare non poterant; ſed de eorum B Eccleſijs. Ita exponit Aretas in initio. c.2. Et poſtea ait. Quoniam cum prius dicat: Angelo huius vel illius Eccleſię ſcribe: poſtea ait: qui habet aurem audiendi audiat, quid Spiritus dicat Eccſijs. Sed hæc interpretatio vera non eſt, cum omnes patres doceant, has ſeptem epiſtolas non ad eccleſias, ſed ad Angelos earum dirigi: & cum illis primò loqui: deinde quod illis dicitur omnibus dicitur. Ad Hierony. dicendum eſt, eius moris eſſe in commentarijs, vt alienas ponat ſententias quaſi ſuas: & ſi parum cum fide Catholica conueniant: diligenti doctori relinquens, vt quod probandum eſt, eligat: vt ipſe fatetur de ſe in prima epiſtola aduerſus Rufinum. Vbi ad hunc modum purgat ſe de multis impoſitis à Rufino. Qua regula excuſatur à doctoribus id quod Hierony. ait: de prouidentia Dei in com. ſuper Abacuc. cap.1. Et quod videtur ſentire Eſai. vltimo, ſcilicet, quod nullus Chriſtianus condemnatur, ſi punitur à Deo in hac vita. Et quod videtur intelligere ſuper epiſtolam ad Titum Angelos, ſcilicet, ab æterno fuiſſe creatos. Hiero. Abac.1. Eſa. vlti.

¶ *Finis Cap. I.*

Intelligentia Capitis primi Apocalypſis.

H*AEC eſt Apocalypſis ſiue reuelatio IESV CHRISTI, quam illi, quatenus homini, Deus pater abinitio ſuæ conceptionis communicauit, vt ſuo tempore indicaret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò & quæ breui tēpore incipiēda ſunt adimpleri: et quā obſignauit miſſam per angelū ſuum ſeruo ſuo Ioanni: qui teſtimonium perhibuit de verbo Dei, & de Ieſu Chriſto, & de ijs quæ vidit. Beatus qui legit & qui audit verba prophetiæ huius. Tempus enim quo hæc incipient impleri, propè eſt. Tempus etiam iudicij propè eſt, in quo reddetur vnicuique à Deo iuxta opera ſua: ideo beatus qui legit verbo, audit fide, ſeruat autem facto & opere, verba prophetiæ huius. Ioannes*

ſeptem Eccleſijs quæ ſunt in Aſia, & ex conſequenti omnibus Dei Eccleſijs ſeptenario numero ſignificatis. Gratia vobis & pax, ab eo qui eſt & qui erat, & qui vēturus eſt, id eſt, a patre æterno: & a ſeptiformis gratiæ ſpiritu, qui eſt in cōſpectu throni eius, id eſt, in conſpectu angelorū & beatorum, qui thronus Dei dicuntur, quod in ijs ſedere, habitare, & regnare dicatur Deus. Gratia etiam vobis & pax o Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis & verax, qui teſtimonium perhibuit mundo de patre, qui quidem Chriſtus, eſt primogenitus mortuorum, cum primus ad vitam ſurrexerit immortalē, nunquā poſtea moriturus. Qui etiā eſt caput & princeps regū terræ. Qui dilexit nos & lauit nos ſanguine ſuo à peccatis noſtris: qui fecit nos regnū Deo, quando per fidē viuā ipſius regnat in nobis Deus: dicente ipſo, regnū Dei intra vos eſt: fecit nos regnū Deo, quando perduxit nos ad regni gloriā. Fecit etiā nos ſacerdotes Deo, offerentes quotidie illi ſacrificiū laudis, & corpora noſtra, hoſtiā viuā, ſanctā, Deo placentē. Ipſi gloria & imperiū in ſecula ſeculorū Amen. Ecce venit adiudicandū homines in nubibus cæli, cū virtute multa & mageſtate. Et videbūt eū omniū mortaliū oculi: & peculiariter Iudæi qui eū pupugerūt. Et plangēt infælicitatē ſuā propter eū omnes tribus terræ, etiā, Amen. Ego ſum Alpha & Omega, hoc eſt, principiū & finis: dicit Dn̄s Deus, qui eſt, & qui erat, & qui vēturus eſt in iudicio omnipotentia ſua indutus. Ego Ioānes frater veſter, & particeps atque cōſors tū aduerſorū, tū proſperorū, particeps, inquā, in tribulatione, & in regno cæleſti, & in patiētia propter Chriſtū Ieſum. Ego fui in inſulam Pathmos relegatus, propter prædicationē euāgelij Ieſu Chriſti Dei noſtri. Fui, inquā, ibi in viſione ſpirituali Dominica die: & videbatur mihi audiuiſſe poſt me vocē magnā, tāquā tubæ dicētis: quod vides nō in propria eſſētia ſed in ſpecie ſpirituali, ſcribe in libris: & mitte ſeptē Eccleſijs, quæ ſunt in Aſia: Epheſo, vrbi Aſiæ minoris, celeberrimo quondam Dianæ templo, illuſtri: & Smyrnæ vrbi pariter in Aſia minore, quam meles fluuius intermeat: & Pergamo, vrbi clariſſimæ Thoadis, quam Silenus fluuius intermeat: & Thyatyræ & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceæ. Et conuerſus ſum vt viderem ſiue audirem vocem quæ loquebatur mecum. Et conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea, hoc eſt, ſeptem Eccleſias quas meritò aureas appello, propter inſignem dignitatem eorum, qui eccleſiaſtico munere funguntur. Et in medio candelabrorum vidi ſimilem filio hominis ſiue tanquam filium hominis, hoc eſt, Chriſtum

verum hominem veſtitum tunica talari ad pedes vſque demiſſa, quam poderem vocant, qua ſacerdotes vtebantur. Et præcinctum ad mamillas zona aurea, authoritatem eius regiam ſignificante. Eſt enim verus ſacerdos, ac verus rex, caput eius, hoc eſt, pater eius, & capilli capitis eius, hoc eſt, attributa diuinitatis eius, erant candidi canis æternitatis cādidantes. Oculi eius, hoc eſt, vis diuinæ intelligentiæ omnia & lustrans & illuminans abſcondita cordis, tanquam flamma ignis mihi ſplendere & ardere videbantur. Et iure quidem, nam hæc diuina vis iuſtis quidem lucet, improbis verò incendit. Et pedes eius, hoc eſt, humanitas eius ſimiles aurichalco, quia & de auri puritate , & æris robore in martyrio & paßione participauit. Vox eius tam ſonora, quomodo aquæ multæ impetu fluentes, vocem & ſonum edunt multum & magnum. Habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem, ſiue angelos præſuleſque ſeptem, quos in poteſtate ſua tanquā in manu dextera habebat. Et de ore eius gladius verbi Dei vtraque parte acutus exibat. Et facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Si enim fulgebunt iuſti ſicut ſol, in regno patris eorum, quanto magis fulgebit ille ipſe ſol juſtitiæ Christus. Et cum ego Ioannes vidißem eum , cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, & poſuit dexteram virtutis ſuæ ſuper me, dicens: noli timere, ego ſum primus, & nouißimus, & viuus & fui mortuus. Sum enim verus Deus & verus homo, qui mortuus ſum & reſurrexi. & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum. & habeo claues mortis & inferni: habeo inquam, poteſtatem dimittendi peccata : & poteſtatem duplicis mortis, & corporis ſcilicet & animæ. Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc, & vt cætera ex his quæ vidiſti fideles per ſemet ipſos intelligere curent, explicabo, exempli gratia, aliqua iſtius viſionis. Sacramentum ergo ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptē candelabra aurea hoc ſignificant. Septem angeli, ſiue ſeptem ſtellæ, præſules ſeptem ſunt, ſeptem eccleſiarum : & candelabra ſeptem, ſeptem eccleſiæ ſunt.

CAPVT SECVNDVM
Argumentum.

S. Quid Eccleſijs Epheſi, Smyrnæ, Pergami, & Thyatiræ Deus futurum nouerit: cum diſcrimine malorum à bonis: Ioannes præuidet.

CAPVT SECVNDVM.

ET angelo Epheſi Eccleſiæ ſcribe, hæc dicit qui tenet ſeptē ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum, Scio opera tua, et laborem, & patientiam tuam: et quòd nō potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & inueniſti eos mendaces: et patientiam habes, & ſuſtinuiſti propter nomen meum, et non defeciſti. Sed habeo aduerſum te pauca, quòd charitatem tuā primam reliquiſti. Memor eſto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, et prima opera fac: ſin autem, veniam tibi cito et mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quia odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat eccleſijs. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei. Et angelo Smyrnæ eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit primus et nouiſſimus, qui fuit mortuus, et viuit. Scio tribulationem tuam et paupertatem tuam, ſed diues es: et blaſphemaris ab his qui ſe dicūt Iudæos eſſe, et nō ſunt, ſed ſunt ſynagóga ſatanæ. Nihil horum timeas quæ paſſurus es. Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini: et habebitis tribulationem diebus decem.

cem. Eſto fidelis vſque ad mortem : et dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat eccleſijs, Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda. Et Angelo Pergami eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit qui habet romphæam vtraque parte acutam, Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt ſatanæ, & tenes nomen meum, et non negaſti fidem meam. Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi ſatanas habitat. Sed habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam: qui docebat Balac mittere ſcan
Num. 24. c *dalum coram filijs Iſrael, edere & fornicari: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age. ſi quominus: veniam tibi citò, et pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat eccleſijs, Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidũ, et in calculo, nomen nouum ſcriptũ, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Et angelo Thyatiræ eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco. Noui opera tua, & fidem, et charitatem tuam, & miniſterium, et patientiam tuam, et opera tua nouiſſima plura prioribus. Sed habeo aduerſus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel quæ ſe dicit prophetam, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, et manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret : et non vult pœnitere à fornicatione ſua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea: in tribulatione maxima erunt : niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint : et filios eius interficiam in morte, & ſcient omnes eccleſiæ quia ego ſum ſcrutans renes &* 1. Reg. 16. b
corda, et dabo vnicuique Pſalm. 7. a.
veſtrum ſecundũ opera ſua.

Iere.17.b *Vobis autem dico, et cæteris* A
qui Thyatiræ eſtis, Quicun-
que non habent doctrinam
hanc, & qui non cognoue-
rũt altitudines ſatanæ, quẽ-
admodum dicunt, non mit-
tam ſuper vos alıud pon-
dus: tamen id quod habetis,
tenete donec veniam. Et
qui vicerit et cuſtodierit vſ
que in finem opera mea: da-
Pſal.2.c *bo illi poteſtatem ſuper gen-*
tes, et reget eas in virga fer-
rea, & tanquam vas figuli
confringentur, ſicut et ego
accepi à patre meo: et dabo
illi ſtellam matutinam. Qui
habet aurem, audiat, quid
Spiritus dicat eccleſijs.

Titulus

EPheſinæ eccleſiæ angelum & epiſcopum laudat, de egregiè factis & odio Nicolaitarum: de remiſsione verò charitatis arguit: laudatur autem & confortatur Smyrnenſis Eccleſiæ angelus. Similiter & Pergamenæ epiſcopus admonetur, arguitur Thyatirenſis angelus, quod Iezabel fornicari, & idola colere ſinat, & interim niſi fornicationum & flagitiorum ſuorum pœniteat, illis interminatur: omnibus autem perſeuerantiam in virtute & vincentibus præmia proponit.

Caput II.

E*T Angelo Epheſinæ eccleſiæ ſcribe.* Obſerua. licet quęuis prouincia ſuũ habeat peculiarẽ angelum, ſimiliter quæuis eccleſia: tamen hoc loco, per angelum E-
B pheſinæ Eccleſiæ eius prælatum in-
telligi certa res eſt, cum ſtatim dica- Prælatus vocatur angelus.
tur excidiſſe à charitate. Secundo obſerua: Eccleſiam Epheſinam rectam & gubernatam fuiſſe ab Apoſtolo Ioanne, & ideo primatum tenuiſſe inter omnes illas Eccleſias Aſianas: idcirco epiſcopus qui tunc erat, primum admonetur. 3. aduerte, quod
eccleſiæ præſules angeli appellantur: Quare vocantur angeli.
tum, propter cordis corporiſque mũ-
C ditiam habendam: qualem habent angeli. Vnde Dominus apud Math.c.22.
ait: erunt ſicut angeli Dei, hoc eſt, pu- Math.22.c
dici, caſti, mundi, tum propter cõtemplationem: nam quemadmodum angeli cœleſtia contemplantur, diuinaque myſteria intuentur: ſic præſules Eccleſiæ, rerum diuinarum contemplationi, contemptis terrenis incumbere debent. Angeli, enim (vt apud Math.cap.18. Dominus affirmat) ſem-
D per vident faciem patris: ſic prælati Math.18.b
Dei faciem intueri ex officio animo ſuo tenentur. Præterea, quemadmodum Angeli preces orationeſque noſtras Deo pręſentant: ſic præſules ſubditorum ſuorum preces deferre debent. Et ſicut angelis ſuis mandauit de nobis vt cuſtodiant nos in omnibus vijs noſtris, atque in manibus portent
nos, ne fortè offendant ad lapidem pe- Pſalm.90.
des noſtri: ſic prælati curare debent

hoc

hoc idem, denique Angeli vocantur, quod nobis myſteria ſecretaquè cœleſtia annunciare debent: quod facere ſolent Angeli. Hinc eſt quod Malachiæ.cap.2.dicitur: labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam:& legem requirẽt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.

Malach.2.

¶Laudantur ergo accuſanturquè Angeli eccleſiarum, hoc eſt, prælati, in hoc capite pro virtutibus vitijſquè eorum, quibus præeſſe dicuntur. Sicut enim interdum epiſcopi culpa eſt, interdum plebis:& ſæpè magiſter peccat, ſæpè diſcipulus: ita in iudicio Dei vel ad Angelos, hoc eſt, prælatos crimen referetur, ſi non egerint cuncta quæ ad ſuum officium pertinebãt vel ad populum, ſi illis vniuerſa faciẽtibus, ipſi audire cõtempſerũt. Quos hic vocat Dominus Angelos: vocat apud Michæam.cap.2. mõtes dicens: ſurge cõtende iudicio aduerſum mõtes, vt, ſcilicet, ſi reperti fuerint non dignè populos procuraſſe: vel meum videatur eſſe, qui tales præpoſui: vel culpa tollatur à populo, & referatur ad principes. Vide Hieronymum in hunc locum, vbi videtur Hiero.per mõtes intelligere veros Angelos: nos autem prælatos intelligimus.

Mich.2.a Hiero.

¶Cæterum nihil referre arbitror examinare cum Lyra, fuerit ne iſte epiſcopus Timothæus: ad omnes enim eccleſias mundi,& prælatos, hęc doctrina pertinet. Secundum illud, quod vobis dico, omnibus dico, vigilate. Math.c.24.Mar.13

Math.24.d Mar.13.d

¶*Hac dicit qui tenet ſeptem ſtellas:& ambulat in medio ſeptem candelabrorũ aureorum.* Singula quæ in viſione audiuit, repetit Ioãnes ſingulis eccleſiarum epiſcopis nomine Chriſti, vt plenius intelligantur quæ dicta ſunt. A Tamen ſi valde difficile eſt dicere, cur hæc repetat ad hunc epiſcopum loquens, illa ad illum. Nam primo epiſcopo ait: hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas in manu ſua,& ambulat in medio ſeptem candelabrorum: ſecundo verò, hęc dicit primus,& nouiſſimus. Tertio autem, hæc dicit qui habet Romphæam vtraquè parte acutam, &c. Sed quamuis hoc difficile videatur, tamen poteſt intelligi, ſi rectè cõ- B ſiderantur, quæ dicuntur ad ſingulos. Nunc autem ſic ait: hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas, id eſt, qui peculiari protectione proſequitur epiſcopos eccleſiarum. Vt quoniam hac epiſtola multa bona opera huius epiſcopi memorantur, ſcilicet, ſcio opera tua bona,& patientiam & laborem tuũ,&c. Et deinde reprehenditur, quod primam ſuam charitatem reliquerit, & ad pœnitentiam vocatur, intelligat, C diuini fauoris fuiſſe, quod fecit, & quod grauiora non commiſerit: quare oportere, vt eum maximè amet, à quo protectus eſt. Speretquè ſe eiuſdem benignitate eſſe ſeruandum, ſi pœnitentiam agat,& charitatem qua ſi ſopitam & mortuam in ſe reſuſcitare vellit. Sed addit:& ambulat in medio candelabrorum aureorum, vt doceat ſe curare ſalutem fideliũ: & quia ſaluti eorum expedit, vt charitate fer- D uentem epiſcopum habeant: conſideret epiſcopus ſe paſſurum non eſſe eius ignauiam: ſed moturum candelabrũ ſuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egerit. Quis ſit iſte epiſcopus ex ſacra ſcriptura non conſtat. Lyranus ait, expoſitores communiter dicere, hunc eſſe Timothęum, comitem Pauli & diſcipulum. Et ſanè præterquàm quod indignum videtur tantum martyrem, & dilectum Pauli hac negli-

gentiæ nota vri,tempora non conueniunt. Nam eum quidem ſub Nerone,martyrio coronatũ fuiſſe tradunt: multo antequàm Apoſtolus Ioãnes relegaretur in Inſulam Pathmos. Aut certè ſi verum eſt,quod Simeon Metaphraſtes ſcribit in eius vita,dum Apoſtolus erat in exilio,egregiè pro veritate certãs Timotheus martyrij coronam accepit. Quo modo ergo in eum dici par erit:habeo aduerſum te pauca quod primam tuã charitatem amiſiſti. Deniq; Lyranus ipſe poſtea in illud verbum:mouebo candelabrũ tuum de loco ſuo niſi pœnitentiam egeris, negat hunc epiſcopum fuiſſe Timothæum.Sed iam ad explicationem huius loci redeamus: ait ergo, Diuus Ioãnes.

¶*Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas,& ambulat in medio cãdelabrorum aureorum.* Septem ergo ſtellæ, vt dictũ eſt, ſeptem Angeli ſunt,ſiue epiſcopi ſeptem eccleſiarum, & in eorum perſona reliqui omnes eccleſiarum,quę ſe pñformi ſpiritu reguntur, epiſcopi: quos in manu ſua tenet Dñs,quia eius omnino ſubſunt imperio: in medio autem candelabrorum ſeptem,ideſt, eccleſiarum ſeptem ambulat,ſingulorum lumen intuens,quantum luceãt, ne forte ſine oleo charitatis,ſine operib⁹ dilectionis fumiget fides mortuorum.

Pręlatos in manu ſua tenet Dñs.

¶Iuſti ſtellæ quædam ſunt: iuxta illud quod D.Paul. ſcribit in epiſtola ad Philipenſ.cap.2. Lucetis ſicut luminaria in mundo.Lux ſtellarum à ſole proficiſcitur,ita iuſti,ita Angeli, hoc eſt,prælati, à Chriſto accipiunt gratiam pro gratia, hoc eſt,ſingulas gratias.Stellæ præterea ſunt in manu ei⁹. Sic Dauid ait Pſalm.94. In manu eius ſunt omnes fines terræ: & altitudines

Iuſti ſtellæ ſunt. Phili.2.c

Pſa.94.a

A montium ipſe conſpicit: ac ſi diceret, omnia ſunt ſub eius imperio,& peculiariter intuetur altitudines montium hoc eſt, prælatorum, vt Auguſtinus exponit. Augu.

¶Et oportet intelligere quod vnicuiquè ſtellarum, vel cãdelabrorum datur maior,vel minor lux à ſole,hoc eſt,à Chriſto. Secundum illud quod D.Paul.ſcribit.1.ad Cor.cap.12. Vnicuiquè autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Alij quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij gratia ſanitatum, &c.Hæc autem omnia operatur vn⁹ atquè idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Dextera ſua reguntur,& gubernantur eccleſiæ præſules,in medio iſtorum candelabrorum ambulat:chariſmata ſua ſingulis pro ſua bona voluntate infundendo.Quare rectè olim Eſa.cap.12. dicebat:exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael.In medio omnium ambulat,vnicuiq; deneceſſarijs ad ſalutem prouidendo. Sed iam ſuperius de his diximus.

1.Cor.12.a

B

C

Eſa.12.b

¶*Scio opera tua*, Obſerua,quod hic locus poteſt intelligi, aut de ſcientia ſpeculatiua, aut de ſcientia approbationis. Autor enim Collectaneorum ait,quod in hoc loco, ſcire Dei ſumitur pro eius nuda ac ſimplici cognitione,qua bona nouit & mala:nõ pro ſingulari notitia ac ſelectiſsima, quæ gratiam includit. Alioqui quo modo in ipſo primam charitatem deſideraret:quã nõ habebat Epheſinus hic epiſcopus?de hac ſcientia ait Ioã.cap.5. Cognoui vos, quia dilectionem non habetis in vobis.Sunt enim omnia nuda & aperta in oculis Dei:vt D. Paul. teſtatur ad Hebręos.4.& quod in medio candelabrorum ambulabat,con-

Sciẽtia dei nuda cognitio hic ſecundum aliquos intelligi. Panno.

D

Ioã.5.g

Hebr.4.

ſe-

D. Grego. 21. mor. c. 4. ſequens eſt, vt omnia prouiderit, quæ ad candelabra, & ad eccleſias pertine bant. Diuus Gregorius. 21. Moral. Super illa verba: nonne ipſe conſiderat vias meas: & cunctos greſſus meos di numerat? ait: velle ijs verbis Deum ad monere populum ſuum, nihil in hac vita fieri, quod ipſe ignoret, vt vel ſic abſtineamus à peccato. De hac ſcientia igitur loquens ait: modo ſcio opera tua, ſcio laborem tuum. Reprehen duntur hîc homines illi impij, & nefarij, qui (vt eccleſiaſticus refert) olim Eccl. 23. c dicebant: quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circunſpicit me, quem vereor? nemo noſtrũ peccare audeat: nam & ſi à nemine hominum videatur, quid faciet (inquit Auguſtinus in Augu. regula) de illo deſuper inſpectore, quẽ latere nihil poteſt? Audiat quid Dominus apud Sophoniam dicat. c. 1. Sopho. c. 1. c Scrutabor Hieruſalem in lucernis, omnia videt, omnia intuetur, nihil eſt tàm abditum, & abſconditum in inti mis viſceribus, quod non pateat oculis Domini.

Sciẽtia dei hic approbationis ſecũdũ alios dicitur. Anſelmus. D. Tho. Anſber. Richar. ¶ Secunda, & commodior huius loci intelligentia eſt, de ſcientia appro bationis. Ita explicant, Diuus Anſelmus, & D. Thom. Ansber. & Richardus. Approbat enim Deus aliqua opera huius epiſcopi tanquam moraliter tantum bona. De hac notitia approbationis eſt illud Amos. cap. 3. Tantum Amos. 3. a modo vos agnoui ex omnibus cognationibus terrę: ſcilicet, notitia appro bationis: & ignorat Deus, ſecundum hunc loquendi modum, quem repro bat. Sic intelligitur illud quod Paul. ait ad Galat. cap. 4. nunc autem cum Gal. 4. b. cognoueritis Deum, imo cogniti ſitis à Deo, de ſciẽtia approbationis. illud verò Math. cap. 25. neſcio vos: & Iob. Math. 25. b Iob. 1.

A cap. 1. quando Dominus interrogat ſathanam vnde veniat, de reprobatione. Sic Geneſ. cap. 3. ait: Adam vbi eſt? Gen. 3. & rurſum apud Ioã. cap. 11. Interrogat, Ioa. 11. vbi poſitus ſit Lazarus. De hac ſcientia approbationis loquens Dominus, Exod. cap. 33. ait Moyſi: noui te ex nomine: de ignorantia verò, hoc eſt, re- Exo. 33. probationis, Paul. 1. Cor. ca. 14. ſcribit: 1. Cor. 14. ſiquis ignorat, ignorabitur. Quien no tiene cuenta cõ Dios, tampoco la ten B dra Dios con el. De hac ergo ſcientia ait hoc loco dominus: ſcio opera tua.

¶ *Et laborem.* Procedit hæc oratio ſecundũ oratoriæ artis præcepta. Nã initio laudat, & quaſi demulcendo præparat auditorem ad futurã repræhenſionem: & primo partes boni paſtoris perfecti què præſulis in eo eſſe agnouit. Prima ergo virtus prælati eſſe debet labori incumbere, nec torpere otio. Debet præſul laborare animo & C corpore. Vnde D. Paul. ad Rom. cap. 12. ait: qui præeſt in ſolicitudine. & 2. Rom. 12. Cor. capit. 11. latè tractat Paul. labores intrinſecos, & extrinſecos boni paſto 2. Cor. 11. f ris. In laboribus plurimis, incarcerib⁹ abundantius, in plagis ſupramodum, in mortibus frequenter. à Iudęis quin quies quadragenas (ſub. plagas) vna minus accepit, &c. Vide locum. Hinc eſt quod eccleſiæ paſtor qui non labori indulget vocatur Idolum apud D Zacha. capit. 11. ò Paſtor & idolum de Zach. 11. d reliquens Gregem. Quoniam nimirum velut ſtatua adoratur, & non laborat. Tales erant paſtores illi, qui paſ cebant ſemetipſos: quos refert Ezech. Ezech. 34. a cap. 34. quod tractat Auguſtinus epiſt. D. Augu. 12. Quæ habetur inter epiſtolas Hie- Hiero. roni. 3. parte. Et talis eſt ille mercena rius paſtor qui fugit veniente Lupo, vt Chriſtus ait: Ioan. c. 10. Eſt quidem Ioa. 10. additus labor adminiſtrationi reipu-

bli-

(Marginal note beside "Et laborem": Conditiones boni præſulis atque paſtoris deſcribit.)

blicæ:ſed præcipuè præſuli eccleſiaſtico. A Mat.20. Hinc eſt quod dominus ait Math. cap.20.principes gentium dominantur eorum:& qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eis : non ita erit inter vos,ſed quicumquè voluerit maior inter vos fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus. Dauid etiam prædicabat olim labores paſtoris noſtri Chriſti,dicens, Pſal.87. Pſalm.87. Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea: B quaſi labores pueritię nolit ponere in numero,& in ratione,qui tamen maximi fuerunt.Hos labores Chriſti typicè repreſentabat Iacob. Gene.31. Figura. Gene.31.die noctuquè vrebar æſtu & gelu:fugiebatquè ſomnus ab oculis meis.Quòd ſi ſeriò hæc homines aduerterent, altaquè mente conſiderarent, rarius ad miniſtrationes publicas ambirēt. Sed quoniam tantum conſiderant honores,ac dignitates,diuitias, & voluptates: C ideò anxio deſiderio tenentur eccleſiaſticæ dignitatis.Ne intuearis vinum quando flaueſcit:cum ſplenduerit in vitrio color eius,ingreditur blādè,ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber. Pro.23.d Pro.cap.23.Quare Redemptor noſter non colorem ſui calicis,ſed potionem ipſam conſiderans,inquit, apud Math.20. Math.cap.20.Poteſtis bibere calicem,quam ego bibiturus ſum? Eſt enim ſpecioſus color, & apparentia in D ipſo martyrio, aut honore eccleſiaſtico:ſed tamē in functione ipſa, & opere,eſt quędam potio amara. Laudatur ergo hic Epheſinus epiſcopus, qđ non deſidia torpuerit,ſed laborauerit diligenter. Quôd labor in hoc loco, pro anguſtia,& ærumna, & afflictione capiatur,docet regius vates, Pſal.25. Pſal. 25. vide humilitatem meam , & laborem meum:vbi humilitas , & labor, pro moleſtijs atquè angoribus ponūtur. Verùm quia eiuſmodi labor ſine patientia non eſt,addit ſtatim Dominus.

¶ *Et patientiam tuam.* Laborare quidem cōmune eſt bonis & malis, ſed patientia diſcriminat inter bonos & malos,loquendo de bonitate morali, quæ ſine charitate eſſe poteſt. (Patientia in Prælatis maximè neceſſaria.) In bonis itaq; contingit illud quod Paul.ait ad Roma.cap.5. Ro.5. Tribulatio patientiā operatur.Eſtq; in prælato ſummè neceſſaria.Hinc eſt,quod idem Apoſtolus.2.ad Timoth.cap.4.ait argue, obſecra,increpa,in omni patientia. 2.Timo.4. & D. Auguſtinus de præſule ſcribens in regula ait:patiens ſit ad omnes. D.Augu. Debet enim prelatus imitari in hoc diuinam virtutē. Deus enim ſuſtinet in multa patientia vaſa apta in interitum. ad Roma.9. Ad Ro.9. Eſt enim hoc prudentiæ opus & fortitudinis. Præſtat Saul huius rei exemplum egregium cum regnare cæpiſſet:quando nimirum erat vnius anni filius,vt dicitur primo regum,cap.13. 1.reg.13. quando erat ſimplicitate, & innocētia velut paruulus vnius anni:tunc edit patientiæ documentum ſingulare.Deſpiciebant illum, & contemnebant improbi homines : 1 reg.10. num ſaluare nos poterit iſte?& deſpexerūt eum,& non attulerunt ei munera: ille verò diſſimulabat ſe audire. Qua in re oſtenditur patientia prælati inferendis priuatis iniurijs.Sicut ergo inter omnes affectus,ira maximè iudicij rationē perturbat, & mentem humanam de loco mouet : & ideo omnis pręfecturæ eſt peſtis ira:ſic ē contrario patientia: quoniam animum ſedat,ad expendendas res omnes,ad regendam rempublicam, ſalutaris eſt virtus.hanc ergo virtutem amemus, hanc ſectemur cum nobis tàm neceſſa-

ſaria ſit. Eſt enim patientia magnum quodam ſpiritus robur, qua fidelis anima obfirmatur aduerſus quæcumquè mala, ne propter ipſa à veritate deficiat, etiã ſi in medio vmbræ mortis verſetur. Hac libenter perferimus aduerſa, nec ſi quid acciderit triſtamur: imo non ſecus volumus quàm diuina voluntas ſemel decreuit. Speramus autem, nec dubitamus nos à Deo opportunè liberandos: in quo ſolo fiduciam noſtrã poſuimus. & quia vera patientia ſine zelo Dei non eſt, nec ſine odio illorum qui illi aduerſantur, rectè ſubijcitur.

¶*Et quod non potes ſuſtinere malos.* Id eſt, publicos peccatores ſuſtinere non potes, quin emẽdes, aut pellas de medio. Patientia vt perfecta ſit inter virtutes morales, debet eſſe coniũcta zelo, vt modo dicebam, & ſicut debet prælatus omnis ad priuatas iniurias cõniuere patienter, ſic etiam debet flagrare, & ardere improbitatis odio. Hinc eſt, illud Pſal. 138. nõne qui oderunt te Domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos. & Pſal. 118. vidi præuaricantes, & tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierũt. Et quadrat hoc cum illo quod idem ait Pſal. 68. Zelus domus tuæ comedit me. quod de Chriſto Domino interpretantur Apoſtoli. Ioan. cap. 2. & Math. cap. 21. Mar. 11. Luc. 19. Quando flagello eiecit de templo mercatores. Vbi põderandum eſt verbũ, comedit me. prius enim debet Rodere, & quaſi comedere ipſum cor prælati zelus, quàm manus inferat in delinquentes. Hac parte peccabant illi principes ſynagogę, quos notat Eſa. cap. 1. principes tui infideles, ſocij furum: omnes diligunt munera. Quod in aliquos gubernatores reipublicæ conuenit. Qui licet ipſi per ſe non furentur, eorum tamen miniſtri, hoc eſt, apparitores, & tabelliones, &c. ſunt fures, munera non pauca non ſolum diligentes, ſed ſine ſcrupulo aliquo accipientes.

Pſal. 138. d — Pſal. 118. v — Pſa. 68. b — Ioa. 2. Math. 21. b Marci. 11. b Luc. 19 g Pſa. 68. — Eſa. 1.

¶Eſt verò hic notãdum, quod pati, & tolerare malos oportet: quando videlicet ſine detrimento & bonorũ ac piorum hominum iactura erradicari, & euelli non poſſunt. Iuxta illud quod parabolicè dominus docet Mathæ. cap. 13. Zizania enim quę cum frumento fuerat exorta, non permittitur à Domino euelli. Sinite, inquit, ne fortè colligentes zizaniam, erradiceris ſimul & triticum. cuius rei ſenſus eſt, quod mali ſolum propter bonos ſuſtinendi ſunt. Cæterùm ipſa vitioſa vita malorum hominum, etiam quando tolerantur, grauiter & cum dolore ferenda eſt, & quando commodè fieri poteſt, debet vitari malorum hominum conſortium. Vnde Eſa. ca. 52. ait: recedite, recedite, exite indè, pollutũ nolite tãgere, exite de medio eius, mũdamini, qui fertis vaſa Dñi. Erat igitur laus huius epiſcopi, quod nõ potuerit in animũ inducere, ferre malos. Nec enim ea ſententia, quã hic attigit Anſbert⁹, probabilis eſſe videtur, ſi cõtextum totum expendamus, ſcilicet, vt ad culpam huius epiſcopi pertinuerit non ſuſtinere malos. Communis expoſitio doctorum in contrarium eſt: qui laudi dant huic epiſcopo, quod non potuerit ſuſtinere malos. Diſcãt ergo eccleſiæ præſules ab hoc epiſcopo nõ ſuſtinere impios homines: audiant quid illis admoneat D. Paul. in Actis Apoſtolorum. cap. 20. attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos, regere eccleſiam Dei. Ego ſcio quoniam intra-

Quando mali ſunt tolerandi. — Math. 13. — Eſa. 52. — Anſbert. — Acto. 20. f

trabunt poſt diſceſſionem meam Lupi rapaces in vos, nō parcentes gregi, propter quod vigilate. Cum ergo prę ſul viderit lupum veniētem, hoc eſt, hæreticum, diſſimulare nō debet: ſed illum pro ſua virili à grege, & eccleſia fidelium arcere: non ſicut paſtor mercenarius, qui cum videt lupū venientem, fugit. Habebit proculdubio is ſuum iudicium in die reuelationis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et beatus qui eruditus fuerit ab ipſo. Porrò verus affectus in Deum, nedum parit odium præſentis & noti mali: ſed facit vt diſcretionis ſpiritu armetur aduerſus hypocritas: obſeruet què prudentius ſubdolas caliditates eorū, quibus laqueos fallaciter tendunt: vt imponāt ſimplicibus, decipiant, teneant, & perdant. Qua argutia prędítū fuiſſe Epheſinum hunc epiſcopum poſita oſtendunt verba, ſequitur enim in textu.

Munus prę latorum eſt diſcernere ſpiritus & ingenia ſub ditorum. 2.Co.2.

¶ *Et tentaſti eos qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces.* Pſeudo Apoſtolorum ſępè meminit Paul. vt 2. Co. 2. Hos ergo qui ſe eſſe Apoſtolos iactabant, hos tentauit id eſt, probauit eorum doctrinam, & vitam examinando, & ex fructib⁹ eorum cognouit eos eſſe ſeductores, & non Apoſtolos. Eſt etiam hoc proproprium munus prælatorum pōderare, & diſcernere ſpiritus, & ingenia ſubditorum, & dignoſcere inter eos qui fucam & veram virtutem colūt. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui: tuosquè greges conſidera ait Salomon. Pro. 27. & inter dona Dei refertur hæc diſcretio ſpirituum. 1. Cor. 12. Quam ſuis Dominus commēdabat apud Math. cap. 17. inquiens: attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium intrinſecus au-

Pro.27.d. 1.Cor.12. Math.17.

tem ſunt lupi rapaces. Eſt hîc mūdus meritò comparatus horto nucum. Can. cap. 6. Deſcendi, inquit, in hortū nucum, vt viderem poma conuallíū. (Can.6.d) Nuces ita geſtāt nucleum occultum, vt ſępè nobis imponāt: & corruptum exhibeant nucleum pro incorrupto, & tantum, ſonitum comprehēdimus certò ex nucibus. Longè aliter erit in patria cœleſti, de qua ciuitate illud dicitur Apocalypſis. cap. 21. Ipſa verò ciuitas aurum mundū ſimile vitro mūdo: quoniam vitrum eſt tranſparens, & tā lucidū, vt nihil occultet: ita charitas patriæ patebit tāquam aurum vitro incluſum. (Apo.21.) D. Paul. Acto. cap. 20. conſiderans, quàm facile ſit in hac vita doloſè agere, inquit, & monet epiſcopos, vt diligenter attendant, quoniā lupi rapaces eſſent inſidiaturi gregi chriſtiano. (Acto.20.) Hoc ſedulò cauerat hic epiſcopus Epheſinus & explorauerat numgraſſarent aliqui lupi, & hypocritæ impoſtores in ouili Chriſtiano. Hoc vocatur hîc tentare. Tētaſti eos, inquit, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe. Quæ vox geminum vſum habet. Aliquando enim ſignificat, ſolicitare ad malum. (Tentare multipliciter ſumitur in ſacra ſcriptura.) Sic Iacobi. cap. 1. Dominus dicitur intentator malorum. (Iacobi.c.1.) & Math. c. 4. Accedens, inquit, tentator. (Math.4.) Quo nomine ſignificatur dæmō. vt 1. ad Theſalo. cap. 3. Ne forte tentauerit vos, is qui tētat. (1.The.3.b) Obiter hîc exponere libet, quod D. Paul. ait 1. Cor. cap. 10. tentatio vos nō apprehendat, niſi humana. (1.Cor.10. Explicatur locus.) qui locus difficultatem habet. Græci legūt, εἴληφε, id eſt, apprehendit in præterito, & tunc ſenſus eſt, qui ſe exiſtimat perfectum: videat & caueat, ne præceps ruat. Neque enim vos vlla dum tētatio apprehēdit, niſi humana & facilis: quaſi diceret: nōdum ſurrexerūt aduerſus vos fortes, & vehemē-

tes

ges tentationes:non dũ,quod Hebrǽis ait,vſque ad ſanguinẽ reſtitiſtis,vt ob huiuſmodi ſuperatas tentationes, perfectos vos gloriari poſsitis. Sed nos textũ noſtrũ ſequẽtes, aliter exponamus hunc locũ:vt ſit monitio,tentatio vos non apprehendat,niſi humana.quam tentationẽ declarat Augu.dicens:pati propter Chriſtũ tentatio eſt humana. Sic accipitur Tobiæ.c.12. & quia acceptus eras Deo,neceſſe fuit vt tentatio approbaret te:id eſt,paſſio & tribulatio probaret te. Vel tentatio humana eſt ſecundũ alios doctores:leuis quædam inclinatio ad malũ: ſine qua non viuitur in hoc ſeculo.& tunc eſt permiſsio illa vox,niſi humana, ita vt ſit ſenſus:ne ſinete vos apprehẽdi & vinci ab vlla tẽtatione,niſi humana,ideſt, facili,quæ vellit nollitq;, ſe homini ingerit.Capitur prætereà,tẽtare in ſacra ſcriptura, pro eo quod eſt explorare & probare.Sic accipitur Deut.c.13.tentat vos Dñs Deus veſter, vt palã fiat, vtrũ diligatis eũ an nõ, in toto corde, & in tota anima veſtra, id eſt, vt ſcire faciat.Sic Daniel aiebat principi eunuchorũ:tenta nos obſecro ſeruos tuos diebus Decẽ.Id eſt,proba, an leguminũ eſca appareamus nitidiores cæteris cibo regio nutritis.&hoc eſt quod vocat probare.D.Ioã.in.p.Can.c.4.probate ſpiritus ſi ex Deo ſint. In hac parte ſtrenuè ſe gerebat epiſcopus iſte Epheſinus,vt ſatis patere poteſt ex illis verbis:& inueniſti eos mendaces: & ideo laudatur in hoc loco.

Augu.

Tobiæ, 12 c

Deu.13.a

Dan.1.a

1.Ioa.4.a

¶ Tandem notandũ hìc eſt, quod omni tẽpore paſſa eſt eccleſia falſos doctores,& hæreticos,falſosq́;paſtores,& Prophetas:vt videre eſt,tum alias,tum Hiere.c.23.&.27.& Apoſtorum temporibus ſurrexerunt quidã pſeudoApoſtoli, hoc eſt hæretici,

Hiere. 23, &.27.

A Marcion, Hebion, & Cherintus in Aſia contendentes omni ſtudio atquè induſtria deprauare rectam orthodoxæ fidei veritatem, minorem patre Chriſtũ prædicantes: & tamen interim nihilominꝰ Apoſtolos Chriſti ſe eſſe confitentes : qui non erant Chriſti Apoſtoli,ſed ſatanæ,miſsi à ſatana.Apoſtolus namquè miſſus interpretatur. Dicit ergo: tentaſti eos qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe,& non ſunt, B id eſt,probaſti fidem illorum, & doctrinam. Huiuſmodi pſeudo Apoſtolos vocat Paulus.2.ad Corinth.11.ſubdolos operarios, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti,hos detexerat epiſcopus iſte.Sunt enim ſigna quibus ſagax epiſcopus, poteſt deprehendere ſub ouis pelle latentem lupum.A fructibus,inquit,eorum cognoſcetis eos: ait Dominus Math.c.7. Nunquam enim veram virtutem& Dei gloriam, C qui ſunt ſalutares fructus, proferunt: ſed fucatam quandam boni ſpeciem præferentes,abſcondunt ſuperbiam, & vitiorum agmen.legite commentaria noſtra in illud Math.cap.7.à fructibus eorum cognoſcetis eos. vbi ad longum poſuimus ſigna quibus cognoſcitur verus, aut falſus Apoſtolus, & Propheta.

2.Cor. 11, c

Math.7

Math.7

¶ *Et patientiam habes,& ſuſtinuiſti propter nomen meum,& nõ defeciſti.* Inſinuatur his verbis ſecundum aliquos D patres,quod hic epiſcopꝰ afflictiones fuerat perpeſſus ab hæreticis prædicatoribus,ſed infracto animo,vt prælatum oportet,reſtiterat,& non defecerat,omnia tolerans propter gloriam & honorem Domini.Id eſt,quod ait: propter nomen meum.

¶ Cæterum propter nomen meũ ſignificat,propter me. Ita enim ſolet ſcriptura loqui,Pſalm.31.Propter nomen

Pſal.31,

men tuum deduces me, & enutries A me.Id eſt,propter te. Capitur enim nomen pro re nominata.id eſt,pro re cuius eſt nomen, vt poſtea videbimus.c.3.Ita ei nmloqui ſolet ſcriptura, vt Ioan.1. His qui credant in nomine eius,id eſt,in eum:qui autem non credit iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Aduerte,quod paulò antè epiſcopus iſtè laudatur,quod non ſuſtinuerit mala, modo autem eius patientiam, & tolerantiam effert.qua in re oſtendit oportere epiſcopum ac eccleſiæ præſulem mala ſibi illata libenter patienterq; ſuſtinere,ſed mala ouium minimè ſufferre debere. & ideo ſuperius dixit. Scio quod non potes ſuſtinere malos,id eſt,qui ouibus malè agunt: & ideo ſi mali,populum decipunt, ſuſtinendi non ſunt.Sed de hoc iam diximur ſuperius.

Ioa.1.

¶ *Sed habeo aduerſum te pauca,quod charitatem tuam primam reliquiſti.* In Græco non eſt,pauca, neque apud Bedam, Ambroſium, Aymonem, Anſelmum: quamuis legatur apud Victorinum. Ambroſius.. Multi enim ſunt, qui in initio conuerſionis ſuæ in ſeruicio Dei ferueutes exiſtũt. Sed in proceſſu temporis tepeſcunt. Quod huic præſuli Epheſinæ eccleſiæ contigiſſe manifeſtum eſt. Aretas tamen hoc quod hic dicitur, refert ad largitionem eleemoſynarum à qua defecerat epiſcopꝰ iſte: ſed quia hoc incertum eſt, melius cum Ambroſio de tempore quo dedit operã bonis operibus,ex charitate ortis, intelligemus hæc verba.

Beda. Ambro. Aymo. Anſel.

¶His igitur verbis expoſtulat cum hoc Epheſino epiſcopo Dominus, quod cum tot ac tàm egregijs virtutibus ſit excultus,à charitate,quæ ſumma eſt virtus,& vinculum perfectionis, & legis totius complementum, (vt egregiè docet Diuus Paulus, ad Colo.3. &.1.ad Timothæ.cap.1.)receſſiſſe videatur. ¶Sed quæret aliquis an hic epiſcopus amiſerit charitatis habitum,& gratiam:extiteritquè in peccato mortali? nam pars affirmatiua ſuadetur,eo quod dicat D.Ioan.hunc epiſcopum reliquiſſe charitatem primam.Contrà verò eſt argumentum, B nam ſine charitate non intelligitur quomodo ille propter nomen Chriſti perſeuerauerit in afflictionibus:aut quo pacto aduerſus malos Domini hoſtes,tàm ardenter inſurgerit.

Colo.3.c 1.Timo.1.b

¶Prima in hac quæſtione ſententia eſt,quod hic epiſcopus non amiſerit charitatem & gratiam, ſed ſolum charitatis feruorē,& illa inſignia charitatis opera intermiſerat,quibꝰ à principio ſui epiſcopatus fuerat ſolitus C proximis iuuare & religionem colere.Huius opinionis ſunt D.Thom.& Richardus,& Anſbertus in hunc locum,& autor Collectaneorum:Quoniam tàm eximiæ virtutes huius epiſcopi eſſe non ſoleant ſine charitate & gratia. Habuit ergo charitatem ſed imminutam,ſed deferuentem,vt prę deſtinationi Dei coronæq; præparatæ minus reſponderet:ideoq; miſericorditer à Domino argui meruit, vt D exterreatur,reſipiſcatq;.

Prima ſententia.

Charitas imminuta reprehenditur.

D.Tho. Richar. Anſber. Pann.

¶Eſt autem non leuis culpa, præſertim in prælato frigeſcere in operibus charitatis, & priſtinum ardorem deponere. Nam ſicut ſubditi obedientia, & peccatoris pœnitentia eſt peculiaris virtus:ſic pręlati virtus propria, eſt charitas erga Deum, & ſubditos:quoniam pater eſt. Quam ob rem Ioannis vltimo, prius examinatur Petrus an charitate ſuperet alios

Ioa.vlti.

Apo

Apoſtolos quàm illi conferatur eccleſiæ principatus. Diligis me plus his? Iterum atquè iterum interrogatur Petrus. Vnde Paulus ad Philip. 3. inquit: quæ retrò ſunt obliuiſcens, ad ea quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Debet enim homo, & pręcipuè præſul properare, & contẽdere ad eum perfectionis gradum, ad quem eſt prædeſtinatus: obliuiſcens non ſolum opera mala præterita: ſed & illa quæ minoris meriti fuerunt: quoniam illa iam ſunt retro. Hoc ſignificare videtur in viſione de ſanctis animalibus Propheta Ezechiel capite primo. Iunctæ, inquit, erant pennæ eorum alterius ad alterum. In quo notatur charitas illorum. & mox additur: non reuertebantur cum incederent: ſed vnum quodquè ante faciem ſuam gradiebatur. & deinde dicitur: vbi erat impetus ſpiritus illuc gradiebantur, nec re vertebantur cum ambularent: ſi quidem in via Domini non progredi, regredi eſt. Nec obſtat quod ibidem dicitur. Quod animalia ibant, & reuertabantur: nam etiam cum reuertebantur corpore, non reuertebantur facie. Quoniam ſingula animalia habebãt quatuor facies: & ideo quoquò ſe verterent in faciem ſuam ambulabant.

Phili.3. — *Ezech. c.1*

¶ Poteſt hoc ad intelligentiam moralem referri, vt ſignificetur in hoc quod non reuertebantur, eorum conſtantia, & perſeuerantia in opere incepto: in hoc autem quod reuertebantur, ad aliud opus inchoandum. Congruit hoc cum illo quod habetur Mathæ. capit. 20. Quid hic ſtatis tota die otioſi? Sicut enim aqua in

Math.20.

A ſtagno quieſcens, & tepeſcens vitioſa eſt, & mortua dicitur: cum autem fluit & continuo motu ſe præcipitat, ſalutaris eſt: eodem modo Chriſtiana vita pergere, & continuò proficere debet: ne mortua dicatur velut aqua. Sic Ioannis. capi. 4: Comparatur fidelium hominum gratia fonti aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Sic Pſalmus. 43. dicitur: ibunt de virtute in virtutem. & Prouer. 4. Iuſtorum ſe B mita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſquè ad perfectam diem. & Canti. capite primo: trahe me poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Simile. — *Ioa.4.* — *Pſa.43.* — *Pro.4.* — *Can.1.*

¶ Curet igitur diligenter homo Chriſtianus, & peculiariter prælatus, indies in ſanctitate proficere, ne à domino arguatur. Ignis enim ſenſim extinctus, in fauillam deniquè, & cineres reſoluitur, vt vltra ignis non ſit, C ſed fauilla & cinis: ſic & charitas vbi virtute remiſſa ſit, atq; à primo feruore tepefacta, quem dederat Spiritus ſanctus in cor hominis, lenteſcit & deficit. Nunquam in rebus ex tempore ortis (ait author Collectane.) æquè ſimilem typum charitatis reperies, vt ignem. Ardore enim ſeruatur ignis, nutrimentis ligni alitur, nunquam eſt otioſus, operatur ſemper. Sic charitas ſpiritu Dei ſeruatur, alitur operatio- D nibus quaſi quibuſdam nutrimentis, ſemper honori Dei proſpicit, & proximi vtilitati. Huius certiſſima ſigna prodit Paul. ſcribens Corinthijs ſuis. Charitas, inquit, patiens eſt, benigna eſt, charitas nõ ęmulatur, nõ agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quę ſua ſunt, non irritatur, nõ cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate cõgaudet autem veritati, omnia ſuffert, omnia credit, om-

Simile. — *Panno.* — *Charitas comparatur igni & quare.*

1.Cor. 13. nia ſperat,omnia ſuſtinet.1.Corinth.3. Quatenus ex his certius,qui ſunt charitatis veri ęmulatores agnoſceres,cõtra hypocritas: qui ſe iactant quandoquè charitatem habere. Ac ſi dicat Apoſtolus:ex his titulis effectuum agnoſcentur ij,qui veram in ſe habeant charitatem. Quoniam hi patientes malorum ſint oportet, perbenigni etiam,& vt non inuideant alienæ felicitati:nec fruſtra,nec perperàm quippiam agant:nec alia huiuſmodi. Nutrimenta autem propria charitatis ſunt, perficiendi deſiderium, animi recollectio à ſenſibilibus, verbi Dei pabulum, rememoratio benefficiorum Dei,creando,redimendo uè, ſiue etiam conſeruando, dona impartiendo,tàm ſpiritualia quàm corparalia:cuius aſſeruatrices ſunt humilitas, & voluntaria paupertas,quibus aſſeruari,confouerique nouit charitas, vt in cinere ignis.Hæc ſi in te videas,probaris ſanè in te habere charitatem.ſin minus,egens charitatis es, & ex conſequenti reiectus à Domino,huicquè increpationi obnoxius,vt dicatur tibi, habeo aduerſum te pauca. Hæc author.

¶Cæterum illa vox. *Primam charitatem*, Duobus modis ſolet exponi. Nam ſcholia Græca, vt videre eſt in Gagneio,& Ruperto,& alijs,per primam intelligunt, præcipuam & inſignem charitatem,ſiue inſignẽ charitatis affectũ erga proximos, alij verò inter quos eſt Diuus Thomas per primam charitatem intelligunt, quam in principio habuerat. (Gagne. Ruper. — D.Tho.)

¶Secunda ſententia aliorum eſt, quod hic epiſcopus amiſerit charitatem,non in ſua perſona, ſed in perſonis ſubditorum, ſubditi enim erant, (Secũda intelligẽtia.)

A iam in virtute frigidi.

¶*Memor eſto itaquè vnde excideris: & age pœnitentiam,& prima opera fac.* Exordium conuerſionis rectè ducitur ab hac conſideratione. Heu vnde excidi miſer. Homo cum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis ait Dauid,Pſal.48. Hinc eſt quod Diuus Paul.inquit.ad Gal.3. Sic ſtulti eſtis,vt cum ſpiritu cæperi- (Exordium conuerſionis noſtræ vnde incipiẽdũ eſt. — Pſa 48. — Gal.3.)

B tis,nunc carne conſummemini? Habet hoc maiorem vim, & efficatiam, cum quis à ſtatu gratiæ & amicitiæ diuinæ inquo erat ſecundum humanas coniecturas,decidit in ſtatum inimicitiæ diuinæ: qualis fuit ille qui deſcendit de Hieruſalem in hiericho. & fuit ſpoliatus & vulneratus,& relictus ſemiuiuus. Vt Diuus Lucas refert.ca. 10.Reſipiſcant ergo peccatores & lachrymas præ dolore effundant: me- (Luc.10.)

C mores priſtinæ dignitatis, & gratiæ, à qua exciderunt. Dicant illud, quod olim in Babylonica captiuitate poſiti dicebant: ſuper flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus: dum recordaremur tui Sion. Memoria antiquæ felicitatis ſolet cruciare miſeros. Similis fuit illa recordatio filij prodigi: qui reuerſus ad ſe dixit: quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem (Pſa.138.)

D hìc fame pereo.Lucæ.15.Monetur itaquè hic epiſcopus vt in memoriã reuocaret perfectionẽ vitæ à qua deciderat,& agat pœnitẽtiã,& prima opera faciat.vocat autẽ Ioã.Prima opera, id quod ante vocauerat primam charitatem. Primam ergo charitatem prima opera dicit,quæ in hoc epiſcopo cœpta in ardore ſpiritus erant, tàm in Deum quàm in proximum: in (Luc.15.)

in Deum quidem: nam præter pios affectus erant in eo ieiunia, orationesque aſiduæ, vigiliæ, contemplationes, aliaque id genus reliqua exercitia bonorum operum quorumcumque, in quibus delectabatur Chriſtus. Ad proximum, prouiſio corporalis: eruditio ſpiritualis, conſolatio & alia, in quibus feruor ſpiritus ſolet exerceri: Quæ in epiſcopo tepebant, nec eo feruore ac ſolicitudine quo cœpta erant fiebant. Vt vna opera eorum error demonſtraretur, qui dicunt ſolam fidem citra opus ſufficere ad ſalutem. ſed de hoc paſſim doctores diſputant: inter quos eſt autor Collectaneorum in hunc locum. Eadem opera, error eorumdem oſtenditur: qui pœnitentiam omnino reijciunt. Ne vident miſeri quod in hoc loco ait Dominus: memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam. Quod ſi pœnitentia non eſt facienda, quomodo laudat Euangelium Lacrymas Magdalenæ, quibus rigauit pedes Ieſu? & fletum Petri qui egreſſus foras fleuit amarè. Quo modo ait eccleſiaſticus: ſi penitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei? Quo modo ait Chriſtus: gaudium erit in cœlo ſuper vno pectore pœnitentiam agente, quàm ſuper. 99. iuſtis qui non indigent pœnitentia? Si tota vita eſt in delitijs conſumenda, quorſum ait ipſa veritas: intrate per anguſtam portam, quia lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam? Sed dimittamus hos tanquam inſanos: res enim tàm certa, longa probatione non eget. & nos ſatis de hac re in commentarijs ſuper Math. diximus.

Pœnitētia eſt peccatoribus neceſſaria.

Luc. 7.

Math. 27. Eccle. 2. d

Luc. 15.

Math. 7.

¶ *Memento vnde excideris & age pœnitentiam.* Obſeruādum hic eſt quod quandiu ſumus in peccatis iubemur retro aſpicere, vnde, ſcilicet, excidérimus, quid perdidimus. Memento, inquit, vnde excideris. Et Hieremias vide quàm amarum ſit te reliquiſſe Dominum Deum tuum. Poſt egreſſum autem à peccatis, omnino nō licet retrò aſpicere ad priſtina peccata, eo animo vt ea repetere velimus. Sed cœpta via pergendum ad patriam. Olim dixit Angelus Loth: ſalua animam tuam noli reſpicere poſt tergum, ne pereas. Ac ſi diceret: coegi te vt exires apprehendi te & adhuc cunctaris? adhuc reſpectas? perge otius? ſic Dominus ait è peccatis egredienti, apprehēdi te, & adhuc times? perge otius, omnia relinquenda ſunt, quātumuis chara, omnino exeundū eſt, quantumuis retrahant quæ poſt te relinquis. Relinquēda ſic ſunt omnia, vt te nullius rei amiſſæ pæniteat, ita enim fieri neceſſe eſt. Sic Chriſtus ait: nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciēs retro aptus eſt regno Dei. Cum ergo exciderimus, memores ſimus peccatorū vt pænitentiā agamus: poſtquā verò è peccatis egreſſi fuerimus, non reſpiciamus poſt tergum ad priſtinā vitam redeundo, ne pereamus. Reſpexit vxor Loth, poſt tergum, & verſa eſt in ſtatuam ſalis. Vt hinc diſcamus quā periculoſum ſit ad vomitum reuerti, & ad priſtina vitia. Cum hæc tātum retroſpiciens punita ſit.

Quādo liceat aſpicere retro in via Dñi & quādo nō.

Exo. 2.

Gen. 19. Figura.

Luc. 9.

Gen. 19. Figura.

¶ *Sin autem, venio tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiā egeris.* Id eſt, ſi non egeris pœnitentiam citò veniam. tempus pręſens ponitur pro futuro, vt denotet celeritatem. Vt cum dixit. cap. 1. Ecce venit cum nubibus. Venire dicitur duobus modis: vno vt auxilietur, altero, vt puniat. Vtro autem modo ſit intel

Apo. 1

ligendum, ex præcedentibus & ſequẽtibus conſtat. Hoc quidem loco manifeſtum eſt, ad ſupplicium ſumendũ venire: quoniam ait: & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo. Sic Zachar. 14. Et veniet Dñs Deus meus, & omnes ſancti eius cum eo, & in die illa, non erit lux ſed frigus & gelu. Et Eſa. 30. Ecce nomẽ Domini venit de longinquo ardens furor eius, & grauis ad portandum. Cõminatio ergo eſt iſta. & dicitur Deus venire ad puniendum per metaphoram. Exit enim à ſua voluntate antecedenti: qua vult omnes homines ſaluos fieri. Vt Paul. docet. 1. ad Timo. cap. 2. & culpa noſtra vocante venit illaturus pœnam. Sic olim deſcendit puniturus & caſtigaturus Sodomam. Vt ſcribit in lib. Gene. cap. 18.

Zach. 14.
Eſa. 30.
1. Timo. 2.
Gen. 18.

¶ Quid autem ſit mouere candelabrum, multis modis exponitur. nam cum cãdelabra dixerit eſſe eccleſias, cur eccleſia Epheſina mouebitur de loco ſuo peccante epiſcopo, & pœnitentiam non agente? Propterea Aretas & alij patres hæc ad eccleſiam Epheſinam referunt. Vt quod epiſcopo dicitur, eccleſiæ dici intelligatur. Sed hoc nullam probabilitatem habet, vt ſuperius vidimus. Alij autem putant, tunc candelabrum moueri de loco ſuo, cum eccleſiæ gubernatio ab illo epiſcopo aufertur, & alteri datur: vt Rupertus, & alij volunt. Verùm hæc expoſitio non videtur cum verbis congruere: quia eccleſia tunc non mouetur, ſed epiſcopus: atquẽ ideo potius dicendum erat, mouebo te de candelabro tuo. Aliquanto probabilius Victorinus, qui mouere candelabrũ expoſuit, expargere plebem, minatus, inquit, eſt mouere candelabrũ de loco ſuo, id eſt, ſpargere plebem,

Aretas.
Rupert.
Victorinus

A ſed quis tunc credat fugandos eſſe Epheſinos, & ſpargendos? Mihi nũc videtur candelabrum hîc non ita accipi vt prius, cum ſeptem cãdelabra, ſeptem eccleſias eſſe dixit, ſed vt infra accipitur, cap. 11. cum de duobus Prophetis dicitur: iſti ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini ſtantes: & vt Dominus accipit Mathæ. cap. 5. Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſubmodio, ſed ſuper cãdelabrum. B Candelabrum ergo hoc loco dicitur officium epiſcopale, ſiue dignitas, ſiue locus eminens, in quo epiſcopus poſitus erat tanquam lucerna, vt luceret omnibus, qui erant in eccleſia. Mouere autem candelabrũ de loco ſuo, eſt epiſcopo epiſcopalem adimere dignitatem: & ea per quæ lucere ſolebat, vt verbum doctrinæ Euangelicæ, & dona quibus illuſtrari à Deo ſolebat. Dignitas adimi poterat C per mortem, aut per populi volũtatẽ, & per inimicorum perſecutionem adimi poterat, manente etiam vita & epiſcopatu. Itaquẽ mouebo candelabrum tuũ de loco ſuo, nihil aliud eſt quàm mouebo te de loco virtutis tuę & de ſocietate fidelium, vt exponit Aymo, & de dignitate tua. Sic à Saule non agenti pœnitentiam, motum fuit candelabrum, id eſt, dignitas regni Iſrael, & tranſmiſſum in Dauid vt D ſacra narrat hiſtoria. 1. lib. regum. cap. 15. A Dauide autem non fuit amotum candelabrum, ſiue regia dignitas: de quo diuina authoritas pronuntiat, dicens: inueni Dauid ſeruum meum oleo ſancto meo vnxi eum. Pſal. 88. & rurſum ibidem: & thronus eius ſicut ſol in cõſpectu meo, manꝰ enim mea auxiliabitur ei, & brachium meũ confortabit eum: egit enim pœnitẽtiam, & ideo ſtetit regnum eius. Memor enim

Apoc. 11.
Math. 5.
Aymo.
1. regu. 15.
Pſal. 88.

enim vnde excidiſſet, quodq; primã charitatem amiſiſſet: nec addit cõtemptum, qui in cõtritione ſpiritus ſui humiliatus dixit: peccaui. 2. regum. 12. & in Pſalm. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco: & peccatum meum contra me eſt ſemper. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci: vt nõ veniret ardẽs in ſua indignatione Deus, nec moueret cãdelabrum eius, ſicut amouit, vt diximus, Saulis, & amouit candelabrum Pharaonis regis Egyptiorum, aut Nabuchodonoſor, aut Balthaſar, qui manum ſcribẽtem contra ſe ſententiam ad parietem vidit. Cum hoc conſonat, quod Diuus Lucas narrat. cap. 19. Vbi non lucranti aufertur numus. Vnde addit Dominus: dico autem vobis quia omni habenti dabitur, ab eo autem qui nõ habet, & quod habet auferetur ab eo. Recte (inquit Beda) amittit collatam gratiam, quam prædicando alijs cõmunicare neglegit: vt ei augeatur qui inde laborauit. Iuxta quod Angelo Epheſinæ eccleſiæ dicitur: & mouebo cãdelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris. Quadrat etiam quod Dominus apud Eſaiã ait Sabnæ præpoſito templi: quid tu hîc, quia excidiſti tibi hîc ſepulchrum? Ecce Dominus aſportari te faciet ſicut aſportatur gallus gallinaceus: quaſi pilam mittet te in terram latam, ibi morieris: & expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te. In quæ verba legendus eſt D. Hiero. Huc ſpectare videntur, quæ de veſtibus ſacerdotalibus habentur, Exod. cap. 28. vbi ſuperhumerale quo ſignificatur dignitas humeris impoſita ſacerdotis, & prælati, multiplici catenarum vinculo cum rationali nexum traditur. Per rationale verò quod pectori hæret,

2. regum. 12. Pſal. 50. Dan. 5. b Luc. 19. Eſa. 22. c Hiero. Exod. 28. c Figura.

A ſufficientia & idoneitas deſignatur: ſunt autem hæc ita colligata, vt ſi tollatur rationale, hoc eſt, virtus prælati, ſimul auferatur, & ſuperhumerale, id eſt, dignitas. & ideo hic dicitur, mouebo candelabrum tuum, niſi pœnitentiam egeris. Solet Dominus dona ſua auferre, ab ijs qui infructuoſè ea poſſident.

¶ *Sin autem veniam*, inquit, *tibi citò, & mouebo candelabrũ tuum de loco ſuo.* B Docet hic locus, vt annotat author Collectaneorum, nõ præcipitãdas eſſe ſententias iudiciorum contra prælatos, nec protinus mouendum candelabrum Angeli, id eſt, canonicè præſidentis, ſed prius eſt monendus vt reſipiſcat, & pœnitentiam agat. Ad prima què opera redeat: cui ſi acquieuerit, bene quidem, alioquin dimouendus loco ſuo erit, & priuandus beneſſicio eccleſiaſtico. Id quod non ſolum prælatis, C ſed & commiſſo gregi Dominico rectè congruit. Nam ſi quis peccauerit, nõ ſtatim puniendus, nec protinus anathemate erit innodãdus, ſed in lenitate ſpiritus primùm admonendus ſeorſum: quod ſi reſipiſcit ac dolet, ſuo bono id facit: alioqui iuxta ei⁹ duritiam cum eo erit agendum ſecũdum leges, & ſtatuta: ita etiam ſi oportuerit in tempus loco ſuo dimoueatur, quod eſt candelabrum dimoueri D talium, priuari videlicet conſortio bonorum, ſequeſtrariq;.

Author Collect. Ruper. Nõ eſt præcipitãda ſententia contra prælatũ nec protinus amouendus, ſed prius monẽdus.

Admonitio fraterna commẽdatur.

¶ O quam terribile verbum hoc eſt, veniam tibi citò, nec enim facili impetu Dominus ad iudiciũ veniet, ſed in zelo magno, vt parcere peccãti neſciat, ſed iudicet ſed ſententiam pronuntiet, ſed puniat ſine fine. Sæuiſſima ergo cõminatio Dei eſt, veniam tibi: veniet proculdubio Dominus, & quis ſuſtinebit diem aduẽtus eius? ve-

niet minax, terribilis, truculentus, ſæuus, terrificus, aduerſus æmulos ſuos, & condemnabit eos. Quàm conſentaneum igitur fuerit bonis cōſilijs intempore acquieſcere, declinare à malo & facere bonum: quoniam boni operis ſic fructus erit glorioſus. Hæc author collectan.

¶ Sunt qui hæc verba prophetica dicant eſſe, ſicut & tota Apocalypſis vaticinia continet rerum eccleſiæ. Epheſina igitur eccleſia olim amiſit primatum, qui in Conſtantinopolitanam fuit translatus. Atque huius translactionis factæ propter peccata Epheſinæ eccleſiæ prophetiam hîc eſſe exiſtimant quidam: vt Gagneius annotauit. Gagneius.

¶ *Sed & hoc habes, quod odiſti facta Nicolaitarum quæ & ego odi.* Artificio ſe miſcet laudes, vt acerbitas reprehenſionis mitigetur. Et vt oſtendat quod cum Deus nobis iraſcitur ira iraſcitur, vt patrem ſe eſſe non obliuiſcatur: ſed illud fiat, quod eſt in Abacuc. c.3. cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Cum dixerat grauia, & aſpera, mouebo candelabrum tuum: ſtatim acerbitatem temperauit dicens: niſi pœnitentiam egeris. Deinde ne abundantiori triſtitia abſorberetur epiſcopus, commemorat eius factum, quod ſibi gratiſsimum fuiſſe ſignificat. Sed hoc, inquit, habes, quod odiſti facta Nicolaitarum. Notandum verò eſt, quod Nicolaitæ originem ac ortum habuerunt à Nicolao Diacono, qui (vt Lucas refert Actorum. c.6.) cum D. Stephano fuit electus, vt miniſterio viduarum inſeruiret. Qui ne videretur ſuæ pulchræ vxori nimis zelotypus, illam proſtituit promiſcuæ multitudini. Vnde plures in eũ errorem fuerunt prolapſi, vt crederent licitam eſſe venerem communem, & promiſcam. Et quoniam ſequebantur exemplum Nicolai, dicti ſunt Nicolaitæ. De hac re legite Euſebium lib.3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, ca.29. & D. Hireneũ lib.1. aduerſus hæreſes. ca.27. & Auguſtinum libro de Hæreſi. hæreſi.5. & Epipha. lib.1. contra hæreſes, hære.25. & Nicepho. lib.3. c.15.

Abacuc.3. | Nicolaitæ qui fuerint | Acto.6. | Euſebius. Hireneus. Auguſt. 6. Epipha. Niceph.

¶ Ex hoc loco ſatis apertè conuincitur error quorundam hæreticorum noſtri temporis ponentium regulam fidei eſſe concionatores Euangelicos, dummodo legitimè vocati ſint ad cōcionandum & docendum fidem. Ecce legitimè fuit ab eccleſia vocatus Nicolaus iſte (vt narrat Lucas Actor. 7.) improbiſsimas tamen docuit hæreſes: nam ab iſto orta eſt Nicolaitarũ Hæreſis. Salomon non ſolum ab eccleſia ſed etiam à Deo legitimè vocatus fuit ad docendum, in peſtilentiſsimos tamen ac ſceleratiſsimos errores populum induxit. Legitimè fuerunt vocati multi, qui tandem multis erroribus totum orbem repleuêre. Eccleſia ergo Catholica, & non iſti, eſt vera Chriſtianæ religionis magiſtra; illa enim eſt columna & firmamentum veritatis. cum illa eſt Dominus vſque ad cōſummatem ſeculi.

Eccleſia eſt regula fidei noſtræ & nō prædicatores | Acto. 7. | Math. vlti.

¶ Hic error Nicolaitarum reuincitur illo teſtimonio Leui. c.20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui: morte moriantur & mœchus & adultera. & ipſa veritas in Euangelio inter omnia mala, quæ coinquinant hominem, enumerat adulteria & fornicationes. De corde enim, inquit, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes & furta. Vbi obſeruandum eſt quod non ſolum adulterium: ſed etiam coitus cum ſoluta, quæ nulli lege matrimonij

Error Nicolaitarũ reuincitur Leui. 20. | Math. 15. | Fornicatio ſimplex prohibita.

monij eſt alligata prohibetur à Domi no. Eiuſmodi enim coitum appellat Fornicationem. Legite vos de hac hæ reſi Caſtro libro de Hæreſibus verbo coitus Hæreſi prima.

Caſtro.

¶ Cæterum omnes tam Gentiles, quàm Hæretici, ac peccatores fideles, interpretatione nominis, Nicolaitæ di ci poſſunt. Quid enim Nicolaus niſi populus ſtultus eſt? Gentiles ſunt populus ſtultus, qui veram ſapientiam ſtultitiam iudicant. 1. Cor. 1. Nicolaitæ ſunt omnes hæretici, qui de vera Dei ſapientia, vera non ſentiunt. Stultus erat Arrius qui Chriſtum non Deum verum, ſed veram creaturam ſomniabat: ſtultus eſt Sabellius, qui vnam tãtum & Patris & Filij & Spiritus ſancti perſonam aſsignabat: ſtultus Pelagius qui hominem ſine gratia Dei ſola naturali induſtria ſaluari poſſe dicebat, cum re vera non ſit volentis neq; currentis ſed Dei miſerentis, ad Roma. 8. Stulti omnes auari qualis erat ille cui dicitur apud Lucam. cap. 12. Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te. Denique vt vno verbo concludam, Nicolaitæ ſunt vniuerſi corruptelæ carnis ſectatores, quorum cõmercia quiſquis nouit, Chriſtum non nouit, nec iuſtitiam eius.

Oẽs peccatores Nicolaitæ vocari poſſunt, & quare.

1. Cor. 1.

Rom. 8.

Luc. 12. c.

¶ Præterea hoc teſtimonio atque exemplo manifeſtè conuincitur, hæreticam eſſe ſententiam Iouiniani dicentis: (vt ait Hierony.) gratiam in Baptiſmo ſemel receptam, poſtmodum amitti non poſſe. quam Hæreſim tribuit etiam Pelagio D. Auguſtinus lib. de hæreſibus. c. 88. Ecce Nicolaus Anthiochenus Diaconus ab Apoſtolis eligitur tanquam vir boni teſtimonij, & plenus Spiritu ſancto vt cum Stephano & alijs viris miniſtraret viduis: malè tamen poſtmodum audijt, aliâs

D. Hiero. lib. 1. cõtra Iouinianũ

Aug. to. 6. pag 21.

A enim Dominus hunc epiſcopum minime laudaret, quod odiſſet facta Nicolaitarum. Præterea quotidiè fideles in precatione Dominica dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: & ne nos in ducas in tentationem. Quod ſi homo qui plena fide baptizatus eſt minimè poteſt à Dæmone ſubuerti, hæc precatio non conuenit homini Baptizato: & ex conſequenti nec toti eccleſię: eccleſia tamen illam quotidie cantat, B ergo hæretica eſt & Iouiniana. Pelagij ſententia. lege Caſtrum lib. de hæreſ. verbo gratia. hæreſ. 2. Nullus igitur in ſtatu ſuo, nec in præterita gratia cõfidat, ſed qui ſtat, videat ne cadat, quẽadmodum cecidit Nicolaus iſte, qui antea ſteterat.

Math. 6. b

Caſtro.

¶ *Qui habet aurem audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis.* Similem loquendi modum habemus apud Lucam. ca. 8. & apud Math. cap. 13. Qui habet aures C audiendi audiat, id eſt, qui interiorem habet auditum, quo percipiuntur myſteria abſcondita, audiat quid lateat in parabola ſeminantis. & Lucæ. 6. ca. ait Chriſtus: vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos veſtros: inſinuans alios non audire mente: ſed tantum corporali ſenſu percipere ſonum verborum. Et obſerua, quod quando in ſacra ſcriptura vſurpatur hæc ſententia, admonemur, in antecedentibus vel ſequen- D tibus ſpiritualem intelligentiam contineri: vt videre eſt in parabolis ſupra allegatis. Significatur etiam hîc generalem eſſe hanc doctrinam & ad omnes eccleſias mundi pertinere: licet videatur priuatim loqui. Vnde Paul. ad Roma. cap. 16. ait: quæcunque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt. & Dominus Marc. 13. quod vobis dico, omnibus dico. Ita declarat Anſelmus. Aretas putat quod non hoc refertur

Luc. 8.
Math. 13.

Luc. 6. d

Rom. 16. a

Marc. 13
Anſelmus.
Aretas.

fertur ad ea, quæ ſcripta ſunt epiſcopo A ſed ad ea, quæ mox omnibus eccleſijs dicuntur: vincenti dabo edere de ligno vitæ. atque vt poſtea videbimus, hoc idem intelligendum eſt in omnibus locis vbi hoc idem dicitur. Prius enim epiſcopo loquitur, poſtea addit aliquid, quod ab omnibus eccleſijs audire vult. Aurem autem habere intelligit, authore Hieronymo, populum paratum ad intelligendum & obediendum. Vnde Hiero. Math. 13. in illa verba qui habet aures audiendi audiat ſic ait: prouocamur ad dictorum intelligentiam quoties his ſermonibus com mouemur. Et Beda in Mar. 4. Aures audiendi, aures ſunt cordis & ſenſus interiores, aures obediendi & faciendi quæ iuſſa ſunt. ¶Spiritus autem accipiunt doctores hic nõ pro tertia perſona Trinitatis præciſè: ſed pro ipſa eſſentia Diuina, & pro tota Trinitate. ita Richardus, Anſelmus, & D. Thom. nam Deus Spiritus eſt. Alij autem volũt accipi pro Spiritu ſancto: eò quod ponatur in Græco cum articulo. Ille enim eſt qui per prophetas loquitur.

Hiero.

Beda.

Richar. Anſelmus. D. Thom.

¶*Vincenti dabo edere de ligno vitæ qui eſt in Paradiſo Dei mei.* Vincenti generaliter proponitur hoc præmiũ: nimirum vincenti bella ſpiritualia. Iuxta illud quod D. Paul. ait ad Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam. & 1. Ioã. 5. Hæc eſt D victoria quæ vincit mundum fides noſtra. & hæc victoria in perſeuerantia poſita eſt. Victor ergo eſt ille qui credit quoniam Ieſus eſt filius Dei: vincens eſt ille qui mandata Dei cuſtodit: qui vincit mundi deceptiones, Satanæ tentamenta, qui vincit incentiua carnis per gratiam quam adminiſtrat Deus. Huic ergo dabit Dominus edere de ligno vitæ. Obſerua: non loquẽ-

Quis dicatur victor in certamine ſpirituali.

ad Heb. 11

1. Ioã. 5. 4.

ti, aut garrulanti de victoria, datur hoc præmium, ſed vincenti. Non enim coronabitur niſi qui legitimè certauerit. 2. Tim. 2.

¶*Dabo edere de ligno vitæ.* Lignum vitæ multis modis exponitur. & eſt alluſio ad lignum vitæ, quod in medio paradiſi plantauit Dominus vt Moyſes narrat Geneſ. ca. 2. Quod lignum vitæ appellatur, quia hanc virtutem diuinitus accepit, vt qui eo manducaret ſtabili valetudine afficeretur: neque vlla B vnquam infirmitate vel ætate indeterius mutaretur. Solent ſiquidem prophetæ alludere frequenter ad libros Moſaycos, & legem: propter venerationem præcipuam, qua illam ſcripturam colebant: & propter frequentem vſum & notitiã eius ſcripturæ. & hoc facit D. Ioãnes hoc loco. Alludit enim ad paradiſum illum terrenum, & ad lignum illud vitæ, verè, & realiter cõſtitutum in illo paradiſo. Fuerũt enim C tam ille, quàm hoc, figura veri paradiſi ſpiritualis, ac veri ligni vitæ. De qua re vide Augnſtinum lib. 8. ſuper Gen. ad literam. c. 4. & 5.

Lignum vitæ multis modis exponitur.

Gene. 2.

D. Auguſt. to. 3.

¶ Per lignum ergo vitæ aliqui intelligunt ipſam perſonam Chriſti. Vnde Auguſtinus libr. 8. ſuper Gene. ad literam cap. 5. ait: ſapientia, id eſt, ipſe Chriſtus, lignum vitæ eſt in paradiſo ſpirituali: quò miſit de cruce latronẽ. Legite eundẽ. lib. 2. in Gene. cõtra Manich. cap. 9. qui ergo vicerit, comedet de hoc ligno vitæ. Et quemadmodum de ligno vitæ dicitur Geneſ. ca. 3. Quod erat in medio paradiſi: ſic eſt Chriſtus in medio eccleſiæ vt cap. præcedenti oſtendimus inter explicãdum verba illa, & in medio candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis: ex teſtimonio Math. ca. 18. & oſtendi poteſt ex teſtimonio Lucæ. ca. 24. Quoniam ergo qui ſe præparauerit,

Lignum vitæ Chriſtus

Aug. to. 3.

Aug. to. 3.

Gen. 3.

Math. 18. Lucæ. 24.

rĩt,& vicerit hoſtes ſpirituales,percipiet meritum Paſsionis Chriſti,& augebitur bonis ſpiritualibus: ideo dicitur quod vincenti dabitur edere de ligno vitæ.& hæc expoſitio eſt communior.Cui conuenit quod Salomõ ait, Prouerb.3.Beatus homo qui inuenit ſapientiam,lignum vitæ eſt ijs,qui apprehenderint eam. Ita exponit Anſelmus.&per paradiſum intelligit prę ſentem eccleſiam. Et concordat Richardus dicens: paradiſus Dei eccleſia eſt,propter ſecuritatem,& iucunditatem, quam à Deo & in Deo habet.Sed quantam ſuauitatem, quantã iucunditatem,quantam dulcedinem, quantum ſaporem eſus huius ligni habeat, nemo nouit niſi qui guſtat: vnde ſcriptum eſt: guſtate & videte: quia niſi guſtetur non videtur, quis, qualis,quantuſuè ſit,nequaquam poteſt verbo declarari,cum nullius boni virtus illi dignè queat comparari. Cuius dulcedine illi perfectè ſatiantur, qui eius vultum in cœlo ſemper contemplantur. Chriſtus igitur qui eſt ſapientia Patris, lignum vitæ hic à Ioanne appellatur.

Prouer. 3. Anſelmus. Richard. Pſal.33.b

Solet enim in ſacra ſcriptura Chriſtũ vocari lignum. De illo enim explicatur illud Iob.ca.14.lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit rurſum vireſcit, & rami eius pullulant. Nam quamuis in paſione fuerit vita redẽptoris pręciſa,habuit tamen ſpem reſurgendi, propter vim manentem in radice diuinitatis. Et apud Lucam. Chriſtus ſe lignum viride vocat. Si in ligno,inquit,viridi hoc fit,quid fiet in arido? Eſt enim lignum quod plãtatum eſt ſecus decurſum aquarum quod fructum dedit in tempore ſuõ. Quem locum immoitotum Pſalmũ intelligi de Chriſto, aſſerunt Auguſt.

Iob.14.b. Luc.23.b Pſalm. 1. Auguſt.

A Hierony.Remigius. Vnde vbi nos legimus,& erit tanquam lignum: paraphraſis Chaldaica habet arborem vitæ. Per quam Hierony. & Chriſoſt. Chrſtum intelligunt: ille enim eſt arbor vitę de quo vt modo dicebamus aiebat Salomon in Prouerb. Lignum vitæ eſt ijs, qui apprehenderint eum. De hoc ergo ligno vitæ intelligitur locus iſte Ioannis vincenti dabo edere de ligno vitæ. Sic enim intelligit B Gregor.Niſe.lib.de creatione hominis.

Hiero. Remig. Hiero. Chryſoſ. Greg.Niſ.

¶ Illud autem notãdum eſt,quod Hebræi habentes legem & ceremonias, tantum quieſcebant ſub hac arbore fructum tamen eius, ex vi ſuæ legis non perciebant.In cuius rei figura Abraham (vt ſcriptura narrat Geneſ.18.)Angelos inuitat,vt comedant ſub arbore,non tamen edunt de arboris fructu: ſed Gẽtiles & Paganĩ quo- C niam ceremonias præfigurantes Chriſtum non habebant,non comedebãt ſub arbore: ſed iacebant tantum ſicut Elias ſub iunipero, penè moribũdus præfame: ſed aliunde Angeli ſubminiſtrant panem illi vt in 3.lib.Regum cap.19. traditur. Eccleſia verò victrix edit de ligno hoc vitali. Vnde ipſa ait: Cantic.c.2. ſub vmbra illius quem deſiderabam ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

Gene.18. Figura. 3.Reg.19. Canti. 2.

D Secũdus ſenſus optimus etiã huius loci eſt, vt per lignũ vitę intelligamus ſacramẽtum Altaris,eſt enim verum lignum vitæ. Vnde Chriſtus ait Ioannis.6. Qui manducat hunc panem,viuet in æternum.Sic explicant Rupertus & Anſelmus. Rectè ergo, inquit Rupertus, vincẽti dabo manna abſconditum, ideſt, munditiam cordis & corporis cuſtodienti, dabo panem verũ,panem vinum. cuius ſignũ vel figura

Secundus ſenſus. Lignũ vitę ſacramentũ corporis Chriſti. Ioan.6. Rupertus Anſelmus.

Figura. figura fuit manna quod filij Iſrael mãducauerunt. Dicitur autem hoc manna abſcõditum, quia videlicet in hoc ſacramento aliud oculis cernitur aliud fide intelligitur. Et quæ vtilitas conſequetur accipientem hoc mãna abſconditum? ait: *& dabo ei calculum candidum: & in calculo nomen nouum ſcriptũ, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.* Qui enim dignè percipit hoc ſacramentum, ſic reſurget in nouiſsimo die, vt corpore nouo candorem habeat ſolidum, candorem ſempiternũ: ſitque corpus eius quaſi calculus, id eſt, ſplendida immutatione ſolidatũ. De quo Apoſtolus: mortui, inquit, reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. (1. Co. 15. g.) Immutari namque ſanctorum eſt tantum, idemque eſt ac ſi diceret: vltra non moriemur, impaſsibiles erimus. Hæc ille: Cui myſterio conſonat illud, quod Moyſes narrat Gene. 14. (Gen. 14. Figura.) Vbi in figuram huius ſacramenti, ſacerdos Dei Melchiſedech, obtulit panem & vinum Abrahamo: & proculdubio ſacrificij ritu obtulit. Ideo enim ſubiungitur, hoc feciſſe Melchiſedech quoniam erat ſacerdos. Vbi notandum, quod Abrahamo victori & reuertenti debellatis regibus hoſtibus, ille cibus tribuitur. Vinceti enim datur ædere de ligno vitæ. Nam ſicut Pœnitentia & Baptiſmus ſunt ſacramenta eorum, qui ſuccubuere victi peccatis: ſic ſacra Euchariſtia vincentium eſt cibus ſeu victus; & eorum qui vicerunt bella ſpiritualia. ¶ Cui etiam addendum eſt illud myſteriũ, quod Abraham qui eſt pater fideliũ, ſacerdoti offerenti illum panem, & vinum, ſe ſubijcit: & illi dat decimas rerum ſuarum: vt ſignificetur quod in hoc ſacramento debet homo per fidem ſe ſubijcere, captiuando intelle-ctum in obſequium huius myſterij: & hoc eſt dare decimas.

¶ Sed dices: deligno vitæ tam primo quàm ſecundo modo ſumpto, edunt tam mali, quam boni, tàm vincentes, quàm non vincentes: quomodo igitur vincenti promittitur edere de ligno vitæ? Adhoc reſpondemus cum autore collectaneorum, quod malus non percipit internam verbi Dei gratiam, ac vitalis ſacramenti virtutem: quantumuis externè percipiat ſacramentum Euchariſtiæ ac ſapientiæ verbique Dei. Neque enim niſi fortiter vincens, ad id admittitur. Nõ eſt ocioſum quod dicit ſcriptura. Sapien. 1. In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. (Sap. 1. a) Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Sapientia eſt interna vis verbi cum ſapore penetrãs, & perfundens animi ſenſus, ſui experientia, mirèque afficiens & pertentans, & delectans venas eius. Hoc nõ ſentit malignus nec delectatur, nec laudat. Id quod in perceptione vitalis alioqui ſacramenti vſu venit. Non enim niſi ſpiritualiter mãducetur, prodeſt: Domino atteſtante qui ait: Spiritus eſt qui viuificat: caro non prodeſt quidquã: Ioã. 6. (Ioan. 6.) Sic nec in eremo quidem proderat manna indignè ſumentibus: vt quaſi ſumentes hi non ſumerent, mortui enim ſunt in infidelitate eorum, cæteris fide ſeruatis. Et hi quia vicerunt ſeruati ſunt: illi quia vincere noluerunt perierũt. quare vincere noluerunt? quia credere noluerunt. Fide vita enim conſtat omnis victoria. 1. Ioan. 5. (1. Ioan. 5.) Hæc eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra. Quid

Quid credere noluerunt? Ieſum Chriſtum eſſe panem noſtrum. id- eſt, filiorum manna figuratum. Vnde Paulus. 1. Corinth. 2. Quicumque manducauerit panem hunc & calicem Domini biberit indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini: probet autem ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Infidelis ergo & ſi audiat, & percipiat ſenſibus diuinam ſapientiam, cum non credat: non percipit nec perſentit ſuauitatem huius fructus. peccator etiam fidelis cum vita ſpirituali careat, nec percipit fructum verbi, nec fructum ſacramenti. talis enim fructus, talis ſapor & guſtatio, ſolum vincentibus hoſtes ſpirituales ſeruatur, vt in hoc loco ait Dominus.

1. Cor. 1.

Tertius ſenſus.

¶ Tertius ſenſus aliquorum eſt, vt per lignum vitæ, intelligamus lignum crucis: de quo datur edere vincentibus. Sed re vera referre hoc ad lignum crucis, idem eſt quod referre ad Chriſtum.

Quarta intelligentia

¶ Sed his explicationibus omiſsis notandum eſt quod lignum vitæ poſuit Dominus in medio paradiſi vt ex eo qui ederent ſemper viuerent. Vnde quidquid vitam nobis præbet immortalem lignum vitæ vocari ſolet. Apud Salomonem de ſapientia dicitur Prouerbiorum tertio: lignum vitæ eſt ijs, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam beatus eſt. & capitulo vndecimo: fructus iuſti lignum vitæ, & qui ſuſcipit animas ſapiens eſt. Quia iuſtus verbis & factis ſuis alios ad virtutem excitat, & vitam eis præbet. Et capite decimoquinto. Lingua placabilis lignum vitæ: quia tollit rixas, & diſſenſiones: & ſedat iratos animos. De vita etiam iſta mortali dicitur capite decimo tertio. Spes quæ differtur affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens. Nunc ergo lignum vitæ dicitur Deus, qui clarè viſus vitam præbet immortalem. Et ſicut paradiſus terreſtris figura & imago fuit cœleſtis, ita lignum vitæ figura fuit Dei: ex quo edunt beati: vnde qui eum clarè vident: ſemper viuent. Dicitur autem eſſe in medio paradiſi, id- eſt, in paradiſo: quia non veſcimur hac arbore in terra ſed in cœlis. Hinc Apocalypſis capite vigeſimoſecundo ſcriptum eſt: Beati qui ſeruant mandata illius, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, ideſt, Beati, qui peccata pœnitentia & bonis operibus deleant, vt poſsint Dei viſione frui. Et Paulo antè: ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructus ſuos. Quia nunquam tedium diuinæ viſionis capere beatos poteſt: Sed quouis tempore ita illis iocunda eſt, ac ſi tunc illa frui inciperent. Semper videntur noui fructus. Secundum ergo aliorum expoſitionem paradiſi nomine præſens eccleſia intelligitur: de qua dicitur Canticorum capite quarto. Hortus cõcluſus, fons ſignatus, emiſſiones tuæ paradiſus. At verò ſecundum hanc noſtram intelligentiam eccleſia illa triumphans per paradiſum intelligenda eſt, ſiue locus ille beatorum: ſic enim capitur à Paulo Apoſtolo in poſteriori epiſtola miſſa ad Corinthios capite duodecimo. Scio, inquit, hominem in Chriſto raptum huiuſmodi vſque ad tertium cœlum: & ſcio huiuſmo-

Prou. 3. Prou. 11. Prou. 15. Prou. 13. Apoc. 22. Cant. 4. 2. Cor. 12.

A B C D

K di

di hominem quoniam raptus eſt in A paradiſum. Vbi per tertium cœlum intelligitur cœlum empyreum, vbi eſt ſedes mentium beatarum, nam primum cœlum eſt regio aeris, vſque ad cœlum Lunæ. Secundum cœlum eſt, multitudo omnium globorum cœleſtium: qui mirabili celeritate mouentur. Tertium eſt cœlum empyreum, qui paradiſus à Paulo vocatur. Sed vtroque modo rectè intelligitur, nam eccleſia præ-B ſens quædam inchoatio eſt eccleſiæ triumphantis.

¶ Quod vero additur (*Dei mei.*) Omnes doctores intelligunt referendum eſſe ad Chriſtum, ratione naturæ humanæ, qua patrem vocat Deum ſuum. Ioannis cap. 20. Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum. & Pſalm. 21. Deus Deus meus quare me dereliquiſti, perſona Chriſti loquitur. Eſt enim minor patre ſecundum humanam naturam quod ſignificare volens Ioannis. 14. ait: pater maior me eſt. Aufertur ergo flammeus ille gladius, quo prohibebatur additus ad paradiſum, & ad lignum vitæ, Geneſ. 3. Sed vincenti promittitur. Qui ergo vincunt oblectamenta carnis & peccati, illi ad percipienda Dei verba, corporis quoque Dominici ſacramenta dignè D pertingunt: & ijdem, ad Dei contemplationem gloriæque æternæ ſaturitatem perueniunt. Ipſum denique lignum vitæ Chriſtum in remunerationem accipient: quia nimirum ipſe eſt lignum vitæ quod datur: ipſe idem qui dat. Lignum ergo eſt, & fructus ligni Chriſtus, qui ſe ipſo paſcit homines, & angelos. Editur lignum, editur & fructus eius, & tamē fructus non ſeparatur à ligno.

Ioan. 10. Pſal. 21. Ioan. 14. Gene. 3. Figura.

¶ *Et angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe.* Altera hæc epiſtola ad Epiſcopum Smyrnæ Eccleſiæ mittenda dictatur ab angelo. Smyrna vrbs eſt in minori Aſia, quam meles amnis gurgite præcipiti circumfluit. Hanc Theſeus, in memoriam vxoris ſuę, quæ Smyrna vocabatur, condidit. Illuſtris quondam Homeri inter Græcos poetæ primi origine. Sex enim vrbes certant de eo: quarum vna eſt Smyrna iuxta illud.

Hic angelus ſiue eccleſię ſmyrnæ epiſco. fuit Polycarpus lib. 4 eccl. hiſ. c. 15. & epi. 6. & 7. ignatij. Smyrna vrbs in Aſia minori.

Sex vrbes certant de ſtirpe inſignis Homeri.
Smyrna, Rhodos, Colophos, Chios, Argos, Athenæ.

Hæc ſub diuo Ioanne, cui in ſortem prædicationis ceſſerat minor Aſia, fidem ſuſcepit. Smyrna conſumatio amaritudinis eſt. Vtique deſignās pec-C cati conſummatam fore in electis amaritudinem, vel quia liberata eſt cō ſcientia eorum à peccati amaritudine, vt non pungantur, vel quia in fine abſoluentur à tribulatione malorum & à dolore, quando reſurgent incorrupti. Præterea, Smyrna eſt myrrha, quæ vtique carnis mortificationem præſe fert. De qua loquitur Paul. ad Colo. c. 3. & 2. Cor. 9. Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore veſtro circumferentes: vt & vita Ieſu Chriſti manifeſtetur in corporibus veſtris. Qui proprietates nouit Myrrhæ (quas Plinius lib. 12. c. 15. refert) ſatis cōgruè eccleſiam appellari Smyrnam, ſiue Myrrham intelliget. Lege de hoc authorem collectaneorum in hæc verba.

Smyrna quid myſticè ſignificet. Colo. 3. 2. Cor. 9.

¶ *Hæc dicit primus & nouiſsimus qui fuit mortuus & viuit.* Sponſus Eccleſiæ

Chriſtus quare primus & nouiſsimus dicitur.

ſiæ primus & nouiſsimus dicitur meritò. Primus enim eſt ante quem nullus: nouiſsimus poſt quem redẽptor alius non eſt ſperandus. Sed de hoc iam ſuperius diximus.

¶ Ideo autem ſe ita appellat vt primus ſit, ac nouiſsimus, quia ſcribit Eccleſiæ multis preſſuris grauatæ, vt fortius ſperent in eo, qui immenſitate ſui ambit vniuerſa, quiq; ſuos ſinu complectitur: eoſque tandem factus homo redimit, & ſeruat, atque premio afficit immortali. Quos ſtatim cõſolari volens, de mortis ſuæ meminit, ſimulque reſurrectionis in exemplum eorum qui mala pro fidei iuſtitia tolerant: qui & ſi premantur ad tempus, preſſura tamen illa futura eſt illis in gloriam: ſicut & in Chriſto fuit mors, & paſſio. Qua etiam ratione congruenter primum ſe, nouiſsimumque nominat, mortuum & viuum: vt non dubitemus aggredi ardua, ac ſequi eiſdem veſtigijs Dominum, quibus ille præceſſit: qui multa malorum genera pro nobis conſtantiſsimè paſſus eſt, vt ſatis ex hiſtoria Euangeliſtarum conſtat. Proinde quiſquis es, qui pateris indigna, præſcribe tibi primum & nouiſsimum, hoc eſt, Ieſum Chriſtum qui Deus eſt & homo, ideſt, primus & nouiſsimus: qui fuit mortuus & viuit: & non mireris, quaſi noui aliquid tibi ex hoc contigerit, dum ſic iactaris, ac tentationibus premeris. Ac ſi dicat huic ſpiritus, quem interno ſenſu vult conſolari: tu quidem propter iuſtitiam quam tenes, iactaris: ſed quantum quantum ſit illud quod pateris, ſi ad illum reſpicias, qui pro te valdè indecentia pertulit: tibi per omne mo- A dum exemplum relinquens, vt ſcias quibus vijs illum ſequaris, nihil erit. Quanta paſſus pro nobis fuerit Deus ille, qui ſtetit primus in ſynagoga Deorum, ſatis docet Eſaias. capitu. 53. Satis omnes Euangeliſtæ, ſatis regius vates, vbique. Fuit enim habitus vt vermis & opprobrium hominum, & abiectio plebis, quid igitur magnum ſi tu homo & nõ Deus, rebus, honore, aut vita priueris? Spera igitur quod ſicut ille fuit ſemel B mortuus, & iam viuit nunquam moriturus, quod idem tibi tandem continget. Eſai 53. Pſal. 21. b

¶ Cæterum, quod dicitur, *qui fuit mortuus & viuit.* Hùc etiam pertinet, vt ſciamus, quia qui ſe mortificat vitijs, ſequendo veſtigia Chriſti verè viuit. Quod vtique ad cumulum conſolationis pertinet verè Chriſtianis.

C ¶ *Scio tribulationem tuam, &c.* Sicut ſuperius dicit angelo, hoc eſt, epiſcopo Epheſinæ Eccleſiæ: ſcio opera tua: ita & nunc ait. Scio tribulationem tuam. Chriſtianos qui erant Smyrnæ perſequebantur Iudæi, & affligebant, & ſpoliabant: ſicut ad Theſſalonicen. 1. epiſto. cap. 2. Scribit Paulus de ijs, qui ex Iudaiſmo crediderunt. Vos enim imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarum Dei, quæ D ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu: quia eadem paſsi eſtis & vos, à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Ieſum, & Prophetas: & nos perſecuti ſunt & Deo non placent, & omnibus hominibus aduerſantur. Et propterea nunc ait Apoſtolus ſcio quàm grauiter afflictus fueris, ſcio paupertatem tuam, id eſt, ſcio te bonis tuis ſpo- 1. Theſſ. 2.

liatum fuiſſe à Iudæis. Quod autem ſequitur: ſed diues es, per parentheſin intelligendum eſt. ſed de hoc ſtatim dicemus.

¶ Et notandum quod Policarpus dicitur eſſe hic epiſcopus vt patet ex 4.lib. Eccleſiaſticæ hiſtoria.cap.15. & ex Epiſtola.6.& 7. Ignatij : qui quidem Policarpus pluribus afflictionibus fuit vexatus. Sic enim exercentur in hac vita amici Dei. Hinc eſt quod Diuus Paulus ait,ad Hebr. c.12. Flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et rationem reddit Paul. 1. ad Corinth.11.Cum iudicamur à Domino corripimur,vt non cum hoc mũdo damnemur. Nam vt Eccleſiaſtic. cap. 18. ait : virga atque correctio tribuit ſapientiam. Ne ergo efferantur iuſti amicitia Dei , ideò vexantur. Vnde Paulus ait: ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ Angelus Satanæ qui me collaphizet.2.Corinth.12.Sed ô tu vir fidelis qui tribulationem pateris,erige animum: nam redemptor tuus ſcit experimento tribulationem tuam. Huius enim experimenti memor Apoſtolus dixit ad Hebr. cap.4. Non habemus pontificem qui non poſsit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia, pro ſimilitudine abſque peccato. Tentatus quippè eſt fame,æſtu,algoribus,conuitijs,paſsione,cruce,& morte. Item capite ſequenti : cum eſſet filius Dei didicit ex his quæ paſſus eſt : ait ergo Dominus ſcio tribulationem tuam, ac ſi dicat. ex me ſcio tribulationem tuam : ſed me ita oportuit pati , & ita intrare in gloriam meam. Non ergo nimis doleas quia afflictionibus mundanis probaris: quibus & ipſe probatus inuẽtus ſum. Nam mala quæ te hic præmunt: ad Deum ire compellent.

(Euſeb. Ignatius. Heb.12.b. 1.Cor.11.g. Prou.29.c. 2.Co.12.c. Heb.4.d. Heb. 5. Luc.vlt.)

¶ *Scio tribulationem tuam.* Græci ſic habent οἶδα σου τὰ ἔργα, id eſt, noui opera tua, & tribulationem tuam, quam,ſcilicet,mei nominis gratia ſuſtines ab infidelibus afflictatus.

¶ *Et paupertatem tuam, ſed diues es.* Obſerua quod epiſcopus iſte ſimul vocatur diues & pauper : & meritò. Nam iuſti diuites ſunt, & ſi nihil poſsideant. Vnde Paulus ait: nihil habentes & omnia poſsidentes. & Iacob.cap.2.Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo: diuites in fide, & hæredes regni , quod repromiſit Deus diligentibus ſe ? Eſt quidem pauper,vir iuſtus mundi diuitias contemnens, ſi opes mundi conſideres: ſed diues eſt donis ſpiritualibus abundans. Nam aſcendens Chriſtus in altum , captiuam duxit captiuitatem:dedit dona hominibus(vt Paulus teſtatur ad Ephe.4.) id eſt,gratias gratis datas , vt gratiam ſanitatum, prophetiam,diſcretionem ſpirituum. & ſic locupletauit ſuos.1.Corinth.12. ita Rupertus.

(Iuſti [illegible], diuites re vera ſunt dicendi, & ſi aliàs pauperes ſint. 1.Cor.6. Iaco.2. Ephe.4. 1.Cor.12. Rupertus)

¶ Vel ſecundum Anſelmum,pauper quidem re & actu, ſed diues es ſpe regni futuri. Geminam ergo doloris cauſam commemorat : tribulationem, & paupertatem, quæ eſt maxima afflictio. Nam vulgo dicitur : todos los duelos con pan ſon buenos. Quadrat cum hoc moralis intelligentia illius hiſtoriæ, quæ habetur Gene.cap.13. Vbi Abraham,& Loth, cognati & adeò diuites referuntur, vt eos vna terra capere non poſſet, rixantibus vtriuſq; paſtoribus inter ſe. Quæ eſt imago corporis & animæ

(Anſelmus. Gen.13. Figura.)

animæ, quæ cũ ſint cognata & Deo authore condita, ſemper rixantur paſtores vtriuſque inter ſe, id eſt, ſenſus exteriores corporis:& animæ potentiæ, & vires. Hinc eſt quod Paul. ad Rom. ca.7. ait: ſentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Eſt enim perpetua pugna inter appetitum & inclinationẽ ſenſualitatis, & inter rationis appetitum ſpiritualem. Diuiduntur ergo hi duo cognati. Vnde Abraham ait: recede à me: ſi tu ad ſiniſtram ieris, ego ad dexteram tenebo. Et ita contigit. Nam Loth arripuit viam dexteram ad ripas Iordanis, terram amœnitatis & fertilitatis: Abraham verò ad terram ſterilem perrexit: nempe ad Chanaam. Sed poſtea cõmutatæ ſunt vices. Nam ſubuerſa Sodoma, Loth ſummam egeſtatem eſt paſſus: & Abraham mirè ditatus eſt, vt ſacra narrat hiſtoria Gene. ca.19. Hæc eò pertinent, nam cum corpus ſignificatum per Loth eligit delicias & diuitias huius vitæ, poſtea paupertate præmitur & miſeria: & ſpiritus ſignificatus per Abraham, ſi eligit paupertatem, poſtea ditatur. Nam beati pauperes ſpiritu Math.5. Idcircò, hic epiſcopus, velut Abraham, pauper quidem & afflictus modò, diues dicitur in ſpe & ſpiritu. Sic etiam omnes iuſti mundi diuitias propter Chriſtum contemnentes, & illum ſequentes, non pauperes ſed diuites reuera ſunt.

Rom.7.

Gene.19.
Figura.

Math.5.

Diligamus ergo paupertatem ſpiritus, contemnamus omnia huius mũdi bona, ſi verè diuites eſſe cupimus. Nam vt Fortunatus poëta ait: pauper in anguſto regnat, habendo Deũ. Qui diuitias immoderatè diligunt, diuites eſſe non poſſunt, ſed miſeri mul...

A nam diues in itineribus ſuis marceſcet, ait ſcriptura. Et rurſum Dauid inquit: ne timueris, cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quia cum interierit non ſumet omnia: nec cum eo deſcendet gloria domus eius. Pſalm.48. & in alio loco: theſaurizat & ignorat cui congregabit ea. Pſalm. 38. Nam vt idem vates ait. Pſalm.48. Relinquent alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in æternum. & ſequitur: Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos. vt rectè Salomon dixerit: qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. Adeò non capiet, vt regno cœlorum priuetur: vt Chriſtus docet Mathæ. cap.19. Tenent enim viſco ſuo hominem diuitiæ, & arctiſsimè tenent. Vt inuolutus ſemel, amplius euolui vix vnquam queat. quàm itaque fœlices qui his retiaculis liberi ſunt, hi ſunt ſpiritu pauperes.

Iac.1.b.
Pſal.48.d.

Pſal.38.b
Pſal.48.b

B

Eccle.5.a

Math.19.

C

¶ *Et blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt: ſed ſunt ſynagoga Satanæ.* Pro blaſphemaris, Græca habent & blaſphemiam. & refertur ad verbum, noui, ſiue ſcio, id eſt, ſcio opera tua & tribulationem tuam & blaſphemiam ab his, qui ſe dicunt Iudæos eſſe. Blaſphemiam, ſcilicet, qua te illi afficiunt: & D maledicta & conuicia quæ aduerſum te homines iſti impij quotidiè iactant.

¶ Nota hic quod cœtui malorum ſemper odioſa eſt vita bonorum: & quem Deus commendat, ſermo prauorum blaſphemat: ideo ait, & blaſphemaris ab ijs, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt. quod annotauit Richardus.

Vita bonorũ ſemper eſt odioſa cœtui impiorum.

Iuſti vocẽtur Iudæi. i. confitentes Deum. Ioan.8.e.

¶Obſerua etiam, quod Iudæus, nomen tunc erat religionis, quemadmodum originem ducere ab Abraham erat glorioſum. Ioan.8. Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahę facite. Iudęus interpretatur cõfitens, quia Deum verum confitebatur populus ille, ideo appellabatur vnuſquiſque populi illius Iudæus. Hypocritę ergo & impoſtores clamabant ſe eſſe Iudæos, hoc eſt, veræ religionis cultores: ſed hoc redarguit hic Ioannes dicens: non eſſe reuera Iudæos. i. confitentes Deum. De hoc D. Paul. ad Roma. 2. ait: non qui in manifeſto, (id eſt in carne exteriore & habitu) Iudæus eſt: ſed qui in abſcondito Iudęus eſt. Et circũciſio cordis in ſpiritu, non litera. Et hic vocatur ad Gala.6. Iſrael Dei, id eſt, Iſrael ſpiritualis. Hi ergo non erant Iſrael ſpiritu, ſed carne tantum, & ideo falſa & ementita circunciſione gloriabantur, quando erant incircunciſi corde. Et hoc eſt quod negat hoc loco Ioãnes eſſe Iudæos. Hi ſunt de quibus ad Titum 1. Paul. ait: Cõfitentur ſe noſſe Deum factis autem negant. Hi etiam ſunt de quibus idem Paulus ad Philip. 3. ait: videte conciſionem, videte canes, videte malos operarios. Cõciſionem autem circunciſionis aſſertores Iudæos vocat, dedignatus circunciſionem appellare. Nos enim, inquit, ſumus circunciſio qui ſpiritu ſeruimus Deo, & illum colimus, & gloriamur in Chriſto Ieſu. Legite Ignatiũ epiſt.6. ad Smyrnenſes.

Rom. 2.d

Gala.6.d

Ad Tit. 1.

Philip. 3.

¶Cæterum tales multi inter nos ſunt, qui falſò Chriſtianorum ſibi nomen vſurpãt, cum id vita & moribus nequaquam comprobẽt: ſine quibus vanè ſibi gloriam aucupant. Qui eiuſmodi ſunt non ſunt circunciſi corde. Quare indigni ſunt vt Iudæi, hoc eſt, confitentes Deum, appellentur quãdo factis atque corde puro & perfecto eum negant. Sacra refert hiſtoria quod Ioſue ſuos nõ cultro ferreo ſed lapideo circũcidit. Vult enim Dominus vt cor noſtrum circumcidamus non ferro, hoc eſt, lege Moſayca: ſed petra, hoc eſt, Chriſto. Petra autẽ erat Chriſtus: gladio enim Chriſti, hoc eſt, Spiritus, quod eſt verbum Domini, circumcidi debemus.

Ioſue. 5.a Figura.

¶*Sed ſunt ſynagoga Satanæ.* Synagoga collectio, ſiue congregatio dicitur. Hoc nomen habebat populus Iudęorum: quia ex omnibus populis ipſe vnus collectus & cõgregatus erat, vt eſſet populus Dei. Atque olim quidẽ ſynagoga Dei dicebatur. Sed poſtquàm Chriſtum repulit, & Dei populus eſſe deſijt, à diaboloque poſſeſſus eſt, ſynagoga Satanæ dicitur. Satanas verò aduerſarius interpretatur. Vnde Zachariæ 3. dicitur. Et Satanas ſtabat à dextris eius vt aduerſaretur ei. Et 1. Petri.5. Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Synagoga ergo Satanæ meritò vocantur Iudæi, imò non ſolum Iudæi ſed omnes impij & ſcelerati homines. Solent enim impij in vnum coire, vt aduerſentur, & noceant potentius pauperibus, ac pijs hominibus. Hinc eſt quod Eccleſiaſticus capitu. 21. ait: ſtupa collecta ſynagoga peccantium. Se enim velut ſtupam conſtipant. Quæ tamen ſtupa, eſt apta materiæ ignis: ſic impij in vnum conueniunt: quemadmodum conuenerũt aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Quorum tamen conſummatio, flamma ignis: vt idem Eccleſiaſticus ait. Et quemadmodum

Impij vocantur ſynagoga Satanæ & quare.

Zach. 3.a 1.Pet.5.

Eccle. 21.a

Pſalm. 2.

modum ſpinæ ſe ita inuicem complectuntur, vt ſi vnam illarum extrahere velis, à cæteris pungaris: ſic eſt conuiuium eorum pariter potantium: ſic eſt congregatio & ſynagoga impiorum. Spinæ enim quando in faſciculos congregantur ſe aculeis defendunt, ſi velis aliquam extrahere. Solũ reſtat remedium, vt omnes ſimul igni tradas, facilè enim inflammantur. Pſal. 21. Pſalm. 21. exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. Hæc dicuntur vulgo, vlagas.

¶ *Nihil horum timeas, &c.* Quod ſuperius Ioãnes dixerat de perſecutione Iudæorum in Smyrneos, & quod modo ait: nihil horum timeas quæ paſſurus es: ecce miſſurus eſt diabolꝰ aliquos ex vobis incarcerem, &c. Beato Polycarpo martyri epiſcopo Smirnæ contigit: vt manifeſtè videmus apud Euſebium, lib. 4. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. cap. 15. ſub Marco Aurelio vero Imperatore, & eius filio Antonio, & Lucio Aurelio Commodo: quo tempore, vt ait Euſebius magnis perſecutionibus Aſiam quatientibus, Polycarpus vitam martyrio finiuit. Ex quo fit valde probabile epiſcopum Smyrnę, quem hic Ioãnes collaudat, ad quem ſcribit, eſſe ſanctum Polycarpũ. Quẽ Hiero. Nicepho. Hieronymus in eius vita, & Nicephorus, lib. 3. ca. 2. referunt eum ab Apoſtolo Ioãne ordinatum fuiſſe epiſcopum Smyrnæ, ſcimus etiam in perſecutione Trajani, iam tunc epiſcopatum eiuſdem vrbis adminiſtraſſe, vt Ignatius. ex epiſtola 8. Ignatij martyris cõſtat, qui in perſecutione Trajani paſſus eſt, Eu ſebius ni ero. vt autor eſt Euſebius, lib. 3. Eccleſ. hiſto. cap. 36. & Hierony. in Cathalago ſcriptorum dicente anno vndecimo Trajani paſſus eſt Ignatius.

¶ *Nihil horũ timeas, quæ paſſurus es.* Hoc eſt illud quod Dominus ait A apud Math. cap. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Math. 10. c Eſtque locus inſignis Eſaiæ. 51. Quis tu vt timeres ab Eſa. 51. c. homine mortali, & à filio hominis qui quaſi fœnum areſcet? & oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cœlum, & fundauit terram. Stultitia hominum ridetur illis verbis Eſaiæ: qui cum inimicitias gerunt cum aliquo homine quamuis inualido, ſe armis muniunt, & omnia obſeruant, & B habent ſuſpecta, & ſi inimicus procul abſit: ſed tamen cum habent Deum offenſum, & inimicitias cum illo ſuſceperunt, ſecuri, & liberi ab omni cura vagantur. Quod verò peccatores ſint inimici Dei, ipſe affirmat apud Math. cap. 5. Diligite inimicos veſtros, Math. 5. vt ſitis filij patris veſtri, qui ſolem ſuũ facit oriri ſuper bonos & malos. Satis indicans malos eſſe inimicos Dei. Et hunc fructum eſſe paſſionis Chriſti, C vt liberaremur à timore mortis, docet Paul. ad Hebræ. cap. 2. Vt per mortem deſtrueret eũ, qui habebat mortis Heb. 2. imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totã vitam obnoxij erant ſeruituti. Et forſan hoc eſt quod in titulo huius epiſtolæ ponitur: hæc dicit primus & nouiſſimus: & fuit mortuus & viuit: vt hac re animus epiſcopi roboretur: vt ſicut Chriſtus ex tribulationibus, in D quibꝰ fuit nouiſſimus, emerſit: ſic hic epiſcopus.

¶ Ad magnanimum belli imperatorem pertinet in acie verſantem cõfortare milites ſuiſquè hortamentis veluti quibuſdã claſſicis excitare, metum animo depellere, polliceri victoriam, breui in gloriam finiri laborem. Id quod fortiſſimꝰ hic imperator noſter Chriſtus facit: qui ad certamina noſtra ſemper præſto eſt: adiutor in

 opor-

opportunitatibus, & in tribulatione, quo duce tuti ſumus quicumquè ſub eiuſdem nominis profeſſione tenemur. Inuictus enim eſt, cui nihil prævaluit mors, etiam cum occideretur: qui habet poteſtatē ſuper omnia, qui modo dicit vnicuiq; nrum nihil horū timeas, quæ paſſurus es. In expeditione quicumquê ſunt, certum eſt eos pati oportere: maximè vbi imminet hoſtis robuſtus exercitu grādi, & forti: noſter autem hoſtis terribilis eſt nimis, & fortis: cuius fortitudinem teſtatur Dominus Lucę.11. Quum, inquit, fortis armatus cuſtodit atrium ſuum. Sed fortior illo eſt Chriſtus imperator noſter, vt ſtatim dicitur. Si autē fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius deripiet. Proinde incunctis certaminibus hunc ſolum ſpectemus, huius virtuti inuincibili fidamus, in hunc totos nos reijciamus: cui cura eſt de nobis ſuper matrum curam: vt contemni non poſſimus ab eo, nec derelinqui. Non quia aliquid non pati oporteat, qui prior multa paſſus eſt in ſuo certamine pro nobis: vt etiam ſanguinem fuderit, oppetierit & mortem: ſed quia in fine minimè derelinquemur, qui adiuuat noſtra certamina, & coronat poſt victoriā.

Luc.11.

Chriſtus ſpectandus a nobis in noſtris certaminibus.

Chriſtus non derelinquit nos.

Author Collect.

¶ Audiamus igitur dominum monentem, vt mortem, ſiue violentam, ſiue naturalem non timeamus. Qui iuſtus eſt non corripitur timore mortis: Tum, quod talis timor nimius, morum deprauatorum effectus eſt: tum etiam, quia toto ſuo vitæ tempore diſcit benè mori: & ideo hoſtem nō pauescit: tum ſimiliter, quia ſanctis obſequijs Dominum mortis, propitium habet. Tum deniquè, quia intelligit, mortem iuſti, non mortem: ſed ſomnum potius eſſe appellandam. Non

Iuſtus non corripitur timore mortis. & quare.

A eſt mors, ſed tranſitus: non eſt mors, ſed mutatio, non eſt mors, ſed requiei initium: non mors, ſed iter ad cœleſtem patriam: ſcala Iacob qua ſcandimus ad cœlum. Non igitur ęrumnas, calamitates, aut mortem timeamus, ſed potius timeamus eum qui poteſt animam mittere ingehenam ignis. Math. 10.

¶ *Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis incarcerem, vt tentemini.* Ita cōtigiſſe legimus apud Euſebium, lib.4.

B hiſto. cap.15. & apud Nicephorum, li. 7. cap.36. Prædicit ergo futuras calamitates, vt præuiſæ melius ferantur. Sic Ioan.16. Prædicit Chriſtus Apoſtolis calamitates, & præſſuras, quas erant paſſuri. Abſquè ſynagoga facient vos. &c. hęc dixi vobis vt cum venerit hora eorum reminiſcamini quia ego dixi vobis. Hæc præmonitio firmat animum contra ſcandala. Ita hìc prĕmonet Angelus, quod diabolus per ſuos

C miniſtros eſſet vexaturus illam eccleſiam.

Euſebius. Nicephor.

Ioan.16.

¶ Diabolus vox Gręca eſt, & interpretatur calumniator. mittere verò incarcerem hìc, ſignificat omne genus afflictionis: præſertim quod ad martyrium ordinatur. Ita Richardus & Anſelmus, & notat Beda, ſuper Exod. capit.6. & Anſbertus hìc. ſpecies itàquè ſeu pars pro toto hìc capitur: nempe carcer pro quauis afflictione.

D Omnes enim qui piè viuere volunt in Chriſto, tribulationem patientur. 2. Timoth.3. Nec ſine cauſa ait in hoc loco, aliquos, & non omnes. Non enim omnes iuſtos voluit Chriſtus vt martyres probarentur. Deus ſiquidem fecit eccleſiam amictam varietatibus. Pſal.44. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumamicta varietate. In qua nimirū eſt Laurentius martyr, & Auguſtinus Doctor, & alij viri

Diabolus quid ſignificet.

Richar. Anſel. Beda. Anſber.

2. Timoth.

Pſal.44.

A

viri fulgentes diuerſis virtutibus. Eſt enim eccleſia hortus in quo ſun mar tyrum roſæ purpuræ, & lilia virginum, & aliorum ſanctorum odoratæ plantæ. Cant.4. ſæpè eccleſia vocatur hortus auſtro ſancto vernans, id eſt, Spiritus ſancti pluuijs, & fauoribus afflacta. *Vt tentemini.* Id eſt, vt varijs cruciatibus probemini: & vtrum timore pœnarum, à fide recedere, an pro amore Chriſti, mori deliberemini.

Can.4.

B

¶ *Et habebis tribulationem diebus decem.* Hos decem dies multipliciter exponunt doctores. Ambroſij ſenſus ſatis literæ congruit, ſi doceret certum eſſe quod tradit. tempus, inquit, quo hæc perſecutio ſæuitura crudelius eſſet, demonſtrat. Beda, & Richardus, & alij exiſtimant per hos decem dies totum tempus ſignificari, quo homines decem dei præcepta obſeruare ſtudent. Quandiu enim lucē verbi diuini ſequaris, carcerem neceſſe eſt aduerſantis inimici patiaris.

Primus ſenſus.

Beda. Richar.

C

¶ Sed Anſbertus & alij hunc.10. numerum conficiunt ex ſeptem diebus quibus hæc vita peragitur, & ex tribus tentationibus gulæ, vanagloriæ, & auaritiæ. Ac ſi diceret: habebis tribulationem toto hoc tempore quo aduerſus gulam, vanagloriam, & auaritiam pugnaueris. ¶ Sed mihi duæ videntur conuenientes intelligentiæ. Vna vt.10. dies ſignificēt.10. perſequutiones, quas paſſura erat eccleſia cum hæc ſcribebat Ioānes, ſub.10. imperatoribus: ſcilicet, ſub Nerone, Domitiano, Traiano, Antonino, Seuero, Maximino, Decio, Valeriano, Aureliano, & Diocletiano. Sub quo fuit atrociſſima perſequutio, & durauit decē annos. has perſecutiones refert Auguſtinus.18. de Ciuit. cap.52. Non quod his dumtaxat perſecutionibus afficienda

Tertius ſenſus. Anſbert.

Quartus ſenſus.

D

Augu.

erat eccleſia ante aduentum Antichriſti, vt ibi rectè probat Auguſtinus: ſed quod primis illis temporibus ſub.10. illis imperatoribus ingentia mala paſſura erat eccleſia. & hæc eſt ſatis probabilis ſententia. Quam tractat hic Abbas Ioach. quoniam Apocalypſis prophetia eſt rerum eccleſiæ, tàm earum quæ tum temporis acciderunt, quàm eorum, quæ ventura ſunt ad finem mundi vſq;.

¶ Altera expoſitio ſit, vt per numerum denarium intelligamus multitudinem quantumuis magnam. Sicut diximus de numero ſeptenario. Continet enim hic numerus omnes ſpecies & perfectiones ſimplices numerorū. De quo Philo in decalogo, & Clitoræus in libello de muſica ratione. Quadrat cum hoc parabola quæ refertur apud Math.ca.25. de decem virginibus. Quo numero vniuerſa eccleſia ſignificatur. & congruit cum illo, quod inter Græcos & latinos dici ſolet: decumanus fluctus, id eſt, magnus fluctus. Olim enim decumanum ouum, & decumanum fluctum, pro magno. quod à nautis, & ruſticis obſeruatum ſit, decimum quodq; ouum naſci maius cæteris, & decimū quemq; fluctum cæteris eſſe vehementiorem. Vnde Ouidius: decimę ruit impetus vndę. Præterea nume.14. ait Dominus decies iam tentauerunt me, id eſt, multoties, in quæ verba vide Abulenſem, quæſtione. 64. item etiam 1. regum.ca.1. ait Eelcana ad vxorem ſuam Annam: numquid ego nō melior ſum tibi quam.10. filij. & Gene. 31. ait Iacob: immutaſti.10. vicibus mercedem meam, id eſt, multis vicibus. Iob etiam.19. en decies confunditis me: & non erubeſcitis opprimentes me. vbi decies pro multoties accipitur. & Leui-

Quintus ſenſus accomodatus.

Numerus decenarius in ſacra ſcriptura pro multitudine quātumuis magna.

Math.25.

Ouidius.

Nu.14.

Abulen.

1.reg.1.

Gen.31.f

Iob.19.a

Leui.26.a

ui-

ui.26.Poſtquam cõfregero baculum A panis veſtri,ita vt decem mulieres in
Zach. 8. d vno Clybano coquant panes. & Zachar.cap.8. Apprehendent.10. homines fimbriam viri iudæi dicentes: ibimus vobiſcum:audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum eſt. & Pſalmo.
Pſa.90. 90.Cadent à latere tuo mille & decẽ millia à dextris tuis:& primo regum.
1.reg.18. 2.reg.19.a 18.percuſſit Saul mille,& Dauid decẽ millia.&.2.regu.19. Decem partibus maior ego ſum apud regem. Quibus B in locis numerus diffinit⁹ ſumit pro indefinito: quemadmodum de ſeptenario numero affirmant ſancti: vt eſt
Eccle.11.a illud eccleſ.11. da partes ſeptem, nec non & octo:nam ignoras quid futurũ ſit mali ſuper terram,id eſt,diſtribuito opes tuas multis indigentibus, vel potius omnibus, vt ſerueris à Domino ab imminenti calamitate. Prouer.
Pro.24. Zach.3. Iob.2.d 24.Septies in die cadit iuſtus,id eſt,frequenter.Zachar.3.ſuper lapidem vnũ C oculi ſeptem. Iob.2. ſederunt cum eo
Amos.1.a Exponitur locus. ſeptem diebus,& ſeptem noctibus.illud Amos.1.hęc dicit Dominus ſuper tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non cõuertam eum. Numerus ſeptenarius qui ex tribus & quatuor conſtat,capitur pro multitudine adhunc ſenſum,quia peccandi finem nullum faciunt,extremo ſuplicio eos afficiam. De hac regula legendus eſt
Philippus. Augu.to.3 Philippus presbiter,lib.2.in Iob.c.19. D & Auguſtinus,lib.3.de doctrina Chriſtiana.cap.35.

¶*Eſto fidelis vſquè ad mortem.* Hæc eadem ſententia ſcripta habetur in e-
Ignatius piſtola Ignatij ad Polycarpũ: cui creditur ſcribi hæc epiſtola noſtri tex. & ex hoc loco ſumi poteſt confirmatio ſenſus præcedentis, vt.10.dies totam vitam ſignificent. Et ideo ſubijcitur hæc admonitio,vt vſquè ad mortem

perſeueret in fidelitate: quæ non ſolũ eſt virt⁹ fidei intellectualis, ſed eſt virtus moralis,qua homo rectè adminiſtrat rem Domini ſui. Vnde Paul.ait. Fidelis quis dicatur.
1.Corint.4.Iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Et 1.Cor.4.a
Dominus apud Math.cap.24. quis putas eſt fidelis ſeruus & prudẽs, quem Math.24.d
conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam? De hac fide ait Eccleſia.cap.22. Eccle.22.d
Fidem poſſide cum amico in paupertate illius. Hoc modo accepta fides, eſt dictorum conuentorumq; conſtãtia,& veritas.Ita eam Marcus Tulius Cicero.
definit,lib.1.officiorum,vbi ait: eam, quia fiat quod dictum eſt,appellatam fidem.Hanc veteres Romani tanti faciebant,vt eam tanquam numen aliquod ſanctiſſimum colerent: cuiuſq; imaginem in capitolio prope iouem, quem inter vanitatem ſuorum deorum venerabantur,collocarẽt.Huius virtutis proprium eſſe dicebant, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere,nihil quod homini accidere poſſet intolerandum putare.hæc fides non ſolum Deo,ſed etiã proximo,eſt vſquè ad mortem ſeruanda, vt ſeruauit Ioſue Gabaonitis. Vnde ipſe ait:iurauimus eis in nomine Dei Iſrael: & idcirco non poſſumus eos contingere.
Ioſue.9.& Eccleſiaſticus.ca.29,inquit: Ioſue.9.c
vir bonus fidẽ facit cũ proximo ſuo. Eccle.29.c
Hominis eſt ſceleratiſsimi fidem ſoluere iuramento confirmatam, eumquè fallere,qui ięſus non eſſet,niſi credidiſſet.Nec mirandum eſt fidem à fidelibus ſeruari, cum etiam eam ſuis hoſtibus cõſeruauerint infideles. Primo Bello Punico, Marcus Regulus Romanus captus à pœnis, cum eſſet Romam miſſus ad captiuos commutandos,iuraſſetquè ſe rediturum, redijt quidem,nõ commutatis captiuis.
&

& ſi abijs,qui eum vnicè diligebāt retineretur Romæ:maluit tamen redire,quàm fidem hoſtibus datam fallere. Reuerſus eſt Carthaginem ad hoſtes crudeliſſimos,à quibus fuit incredibilibus cruciatibus affectus. At nemo illum eam obcauſam infœlicem vnquam putauit. Non enim magnitudo animi eius torquebatur ab hoſtibus,nō virtus,nō conſtantia:amiſit opes & magiſtratus, virtutem autem retinuit. Si ergo gentium duces, & Philoſophi, malebant vitam potius quàm fidem hominibus datam amittere,cum nullis virtutibus moralibus eſſent præditi, ob theologalium defectum:vbi ſunt Chriſtiani,fide Chriſti decorati,qui fidem Deo & hominibus frāgunt? Meritò ergo admonet Ioā.in hoc loco,vt ſimus fideles vſq; ad mortem. Quare ſi mundi ictibus nos vulneratos ſenſerimus, non animo cadamus,ſed ſit præſto regina ratio,quæ ita animum confirmet, vt mori potius vellimus, quàm fidem Deo datam violare.

¶Eſt locus hic communis de perſeuerantia, contra incōſtantes: quos notabat Dominus in parabola Math. capit.13. Sunt, inquit, qui verbum Dei cum gaudio audiunt,ſed radicem nō habent:facta autem perſecutione, & tribulatione propter verbum, continuò ſcandalizantur. Et hoc eſt, quod Leui.cap.3. Iubetur cauda tota animalis offerri Deo,id eſt,conſtātia & perſeuerantia totius vitæ. Hoc etiam ſignificabat veſtis illa Talaris Ioſephi, Geneſ.37. Videlicet vitæ perfectionem,& virtutis habitum,vſquè ad talos,& vſquè ad vltimum vitæ. Lege Gregorium,lib.1.Moral.cap. vltimo, & homi.25. ſuper Euangelia. & hoc eſt,quod ſignificare voluit Dominus

Math.13. Leui.3.c Figura. Gen.37.a Figura. Grego.

A Lucæ.cap.9.dicens:nemo mittēs manum ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei. Et quoniam dæmon potiſſimùm finem noſtrum conatur euertere ne perſeueremus,ideo dicitur Iob.ca.40. Stringere caudam: Poſtremus enim actus inſidiarum,& tentationum eſt cauda dæmonis: & quando homo iam recedit à vita, dæmon in illa tentatione poſtrema magis ſtringit illam.neceſſe ergo eſt nō B ſolum,vt ſeruemus fidem Deo,& hominibus,ſed vt in ea vſq; ad mortem permaneamus.

¶*Dabo tibi coronam vitæ*, Promiſſio præmij excitat ad perſeuerātiam. & dicitur corona,quę poſt partam victoriam certanti & perſeueranti redditur. Secūdum illud quod Paul.ait.2. Tom.cap.4. Curſum conſumaui, de reliquo,re poſita eſt mihi corona iuſtitiæ.&.1.Cor.9. omnis qui in agone C cōtēdit,ab omnib' ſe abſtinet: illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant:nos autem incorruptam. &.2. ad Timoth.cap.2. Nam & qui certat in agone,nō coronabitur niſi legitimè certauerit. Poſſumus etiam interpretari coronam vitæ,coronam viuētē,quę ſēper manet,nec tēpore corrūpit. Vt illa de qua dicebat modo paulus,nos autē incorroptā. Ita intelligendū videt,illud.1.Ioā.2. Omneq́ eſt in D mūdo concupiſentia carnis eſt,& concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.id eſt,ſemper permanens. Verum etiam ſi ita intelligamus, ſemper eadem metaphora certātium manet in corona. Quod de hoc loco dicimus, & de illo dicēdum eſt:quoniam cum probatus fuerit,accipiet coronam vitæ,quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Iacobi.cap.5. Hęc ergo vocatur hîc corona vitæ. & ſicut coronæ ex

Luc.9.g Iob 40.b Promiſſio præmij excitat adperſeuerantiā 2.Tim.4.b 1.Cor.9.d 2.ad Tim.c.2. 1.Ioā.2.g Iaco.5.

me

metallo factæ,quæ ſunt magis incorruptibiles,malleo & igne collaborantur:ſic tribulatione & præſura hæc corona vitæ fit,& perpolitur.

¶ *Qui habet aurem audiat quid ſpiritus dicat eccleſijs.* Rem expoſitam habes ſuperius capite primo.

Mors & vita multis modis capiuntur in ſacra ſcriptura.

¶ *Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.* Multis modis mors,& vita accipiuntur in ſacra ſcriptura,aliqui tres formas mortis inueniunt. Prima eſt ſpiritualis in hac vita,quæ eſt priuatio gratiæ:ſicut poſſeſsio gratiæ vocatur vita ab Abacuc.ca.2. & refertur à Paulo: ad Rom.1.Iuſtus ex fide viuit. Nimirum quoniam inchoatio huius vitæ ſpiritualis à fide eſt: perfectio autē & conſumatio à charitate & gratia.& ad Epheſ.2.Cum eſſemus mortui peccatis viuificauit nos Chriſto. ¶Secūda mors eſt carnis:cum anima ſeparatur à corpore.& hæc mors per peccatum introiuit in mundum, vt Paulus ſcribit ad Roma.c.5. ¶Tertia mors eſt mors gehēnæ. Nam ſicut beatitudo dicitur vita æterna, ad Rom. cap. 6.Gratia Dei vita æterna. & paulo ante,finem verò vitam æternam:ſic dānatio dicitur mors ęterna, quæ conſtat tenebris exterioribus & ſtridore dentium,vt Chriſtus Dominus docuit apud Mathæ. ca.25. poterit ergo eſſe ſenſus primus huius loci, vt qui vicerit hoſtes ſpirituales non lædetur à morte ſecunda, quæ eſt mors corporis. Quoniam mors corporis erit illi via, qua migret ad beatitudinem:& ita non læditur à morte. Quoniam id non eſt lædi. Prætioſa enim in conſpectu Domini mors ſanctorū eius.Pſalm.115.& rurſum:mors peccatorum poſſima.Pſalm.33. Nimirum quoniam ad mortem ducit.Ita exponit hunc locum author Collectaneo

Abacuc.2. Rom.1.c Ephe.2.a Rom 5.c Rom.6.d Math.25.d Primus ſenſus. Pſa.115. Pſa.33.

A rum.Diſcamus igitur vincere peccatum,nam qui peccatum,hoc eſt, primam mortem vicerit,non lædetur, à morte ſecunda. Arma enim huius mortis ſecundæ,peccata ſunt, vbi nō eſt peccatum nulla eſt mortis corporalis læſio,nulluſquè timor. Quæ ſi nullum adſit peccatum, imbecilla & inermis venit mors,facilè què vincēda & ſuperenda.Si enim ab apibus ſtimulos abſtuleris,nihil doloris, aut læ B ſionis afferent.Sic nec mors ſi ab illa ſtimulum eius auferas.ſtimulus autē mortis peccatum eſt:vt Paul.teſtatur 1.Cor. 15. Quare iuſti qui peccatum non habent,non ſolum non verentur aut expaueſcunt mortem, ſed potius eam irridēt,dicentes cū eodem Apoſtolo: vbi eſt mors victoria tua?& vt huius cauſam reddant,adiungunt:vbi eſt mors ſtimulus tuus?ſtimulus quidem tuus peccatū eſt,quo victo vin- C citur mors. Ideo noſter Ioannes ait: qui vicerit,non lædetur à morte ſecunda. Ideſt,qui vicerit peccatum generans primam mortem, ſecundum illud Iacobi.cap.1. Peccatum cum cōſumatum fuerit generat mortem, nō lædetur à morte ſecunda, hoc eſt, à morte corporis.

Similitudo. 1.Cor.15. g

¶Secunda intelligentia eſt cōmunior,quod diſtinguantur duæ mortes. Prima corporalis,quæ eſt carnis.& ſe- D cunda mors dicatur, æterna damnatio.Infra.c.20.& infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis:hæc eſt mors ſecunda. Et. c.21.pars illorum erit in ſtagno ardēti igne,& ſulphure,quod eſt mors ſecunda. Qui ergo vicerit, non lædetur à morte ſecunda: quoniam liberabitur à damnatione æterna.Ita Anſelmus qui alias vitas diſtinguit animæ & corporis. Ita Richardus,& Rupertus.qui ergo vicerit mali-

Secundus ſenſus. Infra.c.20. cap.21. Anſel. Richar. Ruper.

lignum dęmonem, prauũ hominem, carnem vitium, mundum, à morte ſecunda non lædetur, quia damnatione perpetua non punietur. Legite Auguſtinum ſuper Ioãnem. cap. 11. in morte Lazari. & lib. 1. de ſermone Domini in monte.

Augu. to. 9.

Tertius ſenſus. Ansbertus

¶Sed Ansbertus paulo aliter intelligit, ſcilicet, quod mors prima ſit culpa: & mors ſecũda, damnatio que generatur à culpa. Vnde Iacobi. 1. dicit: peccatum autem cum conſumatum fuerit generat mortem. qui ergo vicerit culpæ mortem, nõ lædetur à morte ſecunda, quæ eſt damnatio.

Iaco. 1. b

Quartus ſenſus.

¶Alij deniq; primã mortẽ vocant mortẽ corporalem, ſecũdã verò mortẽ ſpiritualem animæ per peccatũ. qui ergo vicerit hoſtes ſpirituales, nõ læditur à morte ſecũda, hoc eſt, à morte animę. quonia priori morti paſſim boni ſubiacẽt ac mali. Ita Gagneius.

Gagneius.

¶*Et Angelo Pergami eccleſia ſcribe.* Pergamus ſiue Pergamũ ciuitas Aſię minoris inſignis fuit diu ſub Attalicis (id eſt, magnificis, à populo attalo ditiſſimo qui aurũ inuenit intexere veſtibus, dictis) regibus fortunata: poſtea verò Romanorũ ꝓuincia facta: apud quam chartarũ vſus inuentus eſt (quę nunc quoquè vulgo pergamena ſiue pergaminos dicũtur) ab attalo vt helianus: vel ab Eumene, vt Plini⁹ ait. ex pergamo Galenus medicus celebris: & Apolodorus orator, Auguſti Cęſaris magiſtri fuere. In hac ergo eccleſia doctrinã malã tenẽtes, doctrinã Balaã & doctrinã Nicolaitarũ redargũtur.

Pergamũ ciuitas Aſiæ minoris.

Autor Colle[illegible]

¶ *Hæc dicit qui habet rõphæã vtraq; parte acutam.* Ideſt, gladiũ vtraq; parte acutũ. Ita vertit interpres in. ca. 1. & de ore eius gladi⁹ ex vtraq; parte acutus exibat. Græcè vtroquè in loco eſt Rõphæa. Hoc ergo titulo ſe declarat Redemptor noſter, quoniã gladiũ in ore geſtarẽ, capite pręcedenti dicebatur. Quã modo vocat Rõphæam: cur autem modò dicat qui habet Rõphęã vtraq; parte acutã, intelligetur ex eo quod addit poſtea: veniam tibi citò & pugnabo cum illis in gladio oris mei. vbi etiã eſt in Græco Rõphæa. Item ex eo quod hæc epiſtola de perfectione doctrinæ habenda diſſerit: & idcirco de gladio oris fit mentio. Nam viuus eſt ſermo Dei, & quaſi gladi⁹ acutus. Vt Paul. docet ad Heb. 4. imo penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingẽs vſq; ad diuiſionẽ animæ, ac ſpiritus, cõpagũ quoq; & medullarũ, diſcretor cogitationũ & intẽtionũ cordis: diſcernit enim inter animã & ſpiritũ, quia videlicet ipſe nouit quid homo animalis cogitet, aut faciat ꝓpter terrena cõmoda, & quid ſpiritualis ꝓpter cœleſtia. Ita annotauit Abbas Ioachin, & Rupertus. Ipſe ergo qui habet gladiũ, ſiue Rõphęã, hoc eſt, viuũ, & efficacẽ, & penetrabilẽ ſermonẽ Dei, diſcernit quo quiſq; animo ſit, aut loquatur: quid ꝓpter terrena cõmoda faciat: quid ꝓpter cœleſtia. Atq;, vt iuxta pręſentẽ cauſam loquar, ipſe diſcernit inter benditiones Balaã & Moyſi, quorũ vterq; benedixit filijs Iſrael: edere verò & fornichari hoc Moyſes nõ fecit. Vtinã nulli eſſent nr̃o hoc ęuo Balaami: qui alioqui ex officio in eccleſia Dei populo benedicũt, eodẽ tamẽ ore quo benedicũt, immittũt ſcãdalũ corã populo Dei, docẽtes edere & fornichari, & alia multa cõtra Deũ perpetrare. Quos iudicabit Dñs, qui habet in manu ſua Rõphęam vtrinq; ſcindentem: vt perdat & corpus & animam in gehennam ignis. Quid verò per Romphæam vtraq; parte acutam ſignificetur ſuperius diximus.

Heb. 4. c

Abbas Ioachin. Ruper.

L ¶ Scio

Egregiæ virtutis opus eſt inter impios impugnãt: verſari.

¶*Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt ſatanæ, & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam.* Pergamũ ſedem ſatanæ vocat, quoniã multi erãt ibi, qui Chriſtũ oderant, & Chriſtianis aduerſabãtur. Nã ab odio & aduerſando dictus eſt ſatanas. vt meritò hoc diabolo nomẽ dederit: ſicut & paulo antè cũ dixit: ſed ſunt ſynagoga ſatanæ. Hos autem iudęos eſſe arbitror, quos ſupra ſatanę vocauit ſynagogã. & fortè cum illis etiã Gẽtiles iũgebant. Cæterũ à laudibus incipit repræhenſionem artificioſè, vt ſupradictum eſt etiam. Eſt verò egręgię virtutis opus, in ea vrbe virtutẽ conſeruare, inqua improbi regnãt: & vbi penè ab omnib[9] malè viuit. Hoc vehementer cõmẽdabat Greg. in Iob: quod in terra Hus. i. inter idumæos, & inter gentẽ vicioſã eſſet ſimplex. & rectus & timens Deũ, Iob. 1.

Iob. 1.

Sic etiãLoth cõmendatur: quod inter Sodomitas virtutem coleret. de quo 2. Petri. 2. Aſpectu & auditu iuſtus erat, habitãs apud eos, qui de die in diẽ animã iuſti iniquis operibus cruciabãt. Hac ratione Melchiſedech inter Chananæos cõmendatur, Gen. 24. & Abrahã inter Chaldæos idolatras, Geneſ. 11. Sic Paul. ad Philip. 2. ait: omnia autẽ facite ſine murmurationibus, vt ſitis ſine quærela, & ſimplices fili Dei ſine repręhenſione in medio nationis prauæ, & peruerſæ: inter quos lucetis, ſicut luminaria in mũdo. quadrat cũ illo Mathæ. 5. vos eſtis lux mundi. De quo Bernardus eſt videndus, ſermone. 70. & 71. ſuper cantica tractãs illud: ſicut lilium inter ſpinas. & congruit illud Iob. c. 30. frater fui draconũ, & ſocius ſtructionũ. Dracones ſunt hæretici propter inſidias: & ſtructiones ſunt hypocritæ, qui videntur habere volatum & non habent. Habent enim fu-

2. Pet. 2.
Gen. 24.
Gen. 11.
Phili. 2. b
Math. 5.
Bernardus
Iob. 30.

A catam & non veram virtutem. Argumentum quidem eſt virtutis ſolidæ, & inuictæ, quãdo nec quotidiana improborum exempla, & ſuaſiones, illã poſſunt auertere. Atq; hac ratione diligenter videtur curaſſe Ioſeph, vt fratres ſui in Aegiptum profecti lõgè ab ægiptiorum commercio degerent in terra Ieſſen. Gen. 46. Sic è diuerſo grauiſſimi criminis eſt inter iuſtos & religioſos viros vitioſum eſſe: ſicut ſatã

Gen. 46.

B aderat inter filios Dei. Hinc eſt quod Eſaias ait. c. 26. in terra ſanctorum iniqua geſſit, & non videbit gloriã Dei. Hic ergo Pergami epiſcopus fortis extiterat, & nomen Domini eiuſq; fidẽ coluerat: cũ in ea vrbe verſaretur, vbi ipſe ſatanas domicilium ſedemquè ſuam locauerat. ¶Vbi cum Richardo eſt notandum, quod dæmon dicitur eſſe in aliquibus quaſi in via, obiter, & per tranſitum: cum videlicet la-

Iob. 1.
Eſa. 26. b

Richar. Dęmon in quibuſdam eſt velut per tranſitũ in alijs verò ſedet

C pſi citò reſipiſcunt: in alijs verò quieſcit tanquam in ſede. Hi ſunt in ſtatu peccati, & ex conſuetudine ſunt mali. & eſt aptus locus Iob. c. 40. vbi dæmõ dicitur dormire in ſecreto calami in locis humentibus, hoc eſt, inter vitioſam viriditatem hominum. Si enim ſit locus aridus non dicitur in illo quieſcere: nam ambulat per loca inaquoſa, querendo requiem, & non inueniens ait: reuertar in domũ meum vnde exiui: & ingreſſus habitat ibi: vt refert D. Lucas. cap. vndecimo, de quo Gregorius ſuper Iob. 40. ca. vbi ſupra. Nam inaquoſus locus eſt, vbi nõ eſt abũdans luxuria, nec vitioſitas. ¶Idẽ verò eſt hîc tenere nomen Chriſti & non negare eius fidem. Habitabat autẽ ibi dęmon, & quaſi in ſede quieſcebat. pro tenes nomen meum, eſt in Græco, κρατεῖς, cratis, id eſt, apprehẽdis & fortiter tenes nomen meum.

Iob. 40.
D
Luc. 11.

quo

quo verbo vtitur infra in hoc eodem capite cum ait: tamen id quod habetis tenete, donec veniam. &c. cap. 3. tene quod habes, vt nemo accipiat coronã tuam.

¶*Et in diebus illis, antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi ſathanas habitat.* Eſt hic varietas lectionis apud Græcos. Germanica exemplaria habent (vt ait Gagneius) καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐμαῖς Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου, ideſt, & in diebus meis Antipas teſtis meus. Sed hoc modo cum deſit verbum reſpondens, nomini, Antipas, non videtur commoda lectio. Scholia Veronenſia veram & germanam perfectique ſenſus lectionem habent καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν. quãquam, ὅς, hic πάρελκον, eſſe puto. & tunc ſenſus eſſet repetendo præcedẽtia. & nõ negaſti fidem meam etiã in diebus illis, in quibus Antipas teſtis meus fidelis occiſus eſt. Noſtra autẽ trãſlatio etiam ſi nihil ei addamus, eũdem ſenſum reddit, inhunc modum: & in diebus illis Antipas teſtis meus fuit, qui occiſſus eſt apud vos. quaſi dicat, & tamen cũ tunc crudelius graſſaretur perſecutio, ita vt Antipas etiã occideretur, tu fidem meam non deſeruiſti. Auget ergo Pergamenſſis epiſcopi cõmendationem, quod non ſolum inter infideles fuerit fidelis, ſed & tempore afflictionis, quando ad martyrium rapiebãtur fideles: quę eſt hæroica quædã cõſtantia. Antipas, teſtis, hoc eſt, martyr gręcè, ſecundum Aymonem fuit martyr inſignis. Sed notandum quod de hoc Antipate certam hiſtoriã non habemus. Nec enim eius meminit Euſebius, li. 4. cap. 5. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, inter martyres Pergamenſis eccleſiæ. & ideo Beda ait: quod aliqui dixerunt eſſe Chriſtum Redemptorem, qui ab infidelibus, etiam nunc, quantum in ipſis eſt, occiditur. Aretas verò hęc de eo ſcripſit. Antipas teſtis, ideſt, martyr, Pergami tulit teſtimonium: cuius in hunc vſque diem ſeruatur martyrium, cum multa liberè locutus fuiſſet aduerſus inſidiatores, & quantum in ipſo fuit, vſque ad mortem proceſſit. De cuius fortitudine Euangeliſta nunc fecit mẽtionem, vt productam in medium illius virtutem, patiẽntiã oſtendat fidelibus, vna cũ crudelitate errãtium, vt qui de ſatanæ ſunt contubernio. Cõſtat autem eum illius temporis martyrem extitiſſe inter Pergamenos: quando quidem eius meminit Euãgeliſta. Et martyrem fidelem vocat, & quidem cum duplici articulo, vt annotauimus. c. primo.

Gagne. — Beda. — Aret.

¶Sed quidquid de hoc ſit, Antipas interpretat, cõtra omnes, quia multitudo infideliũ erat cõtra illũ: & ille profitebatur Chriſtũ cõtra illos infideles Ioã. 15. Si mũdus vos odit, ſcitote quoniã me priorẽ odio habuit. Sãcti enim plerũq; odio habent in mũdo. Nõ qđ tale odiũ mereãt: ſed qđ arguãt & prodeãt mũdi malè facta, doceãtq; ea quę nõ cõgruũt malis affectib[9]. Nouit ille ſuę factionis homines, eoſq; cõplectit & euehit, vt ſimilis amat ſimilẽ, & mala ſcabies amat cõmodè ſcalpentẽ. At iuſti minimè turbant, qđ eos mũdus odio proſequat, ſciũt enim nõ eſſe potioris cõditionis, qũã Dñs: quẽ ſua illũ innocẽtia tueri nõ potuit ab odio mũdi, nec ſuã doctrinã verit[9] eſt mũdus aſpernari: nec tãtis ſuis beneſſicijs miteſcere potuit, & à crudelib[9] cæptis reuocare. quare nõ mirũ, vt qđ auſus eſt in illũ, qui Dñs erat & magiſter, auderet in ſuos. quę magna ꝑfectò cõſolatio eſt.

Ioan. 15. — Ioa. 15. — Euſebius.

 ¶Sed

¶ *Sed habeo aduerſum te pauca*, ſubaudi dicēda: *quia habes illic tenētes doctrinā Balaā: qui docebat Balac mittere ſcādalum coram filijs Iſrael, edere & fornicari.* Id eſt, inter tibi creditos fideles, ſunt quidam ſequentes doctrinam Nicolaitarum, ſiue Balaā, nec ſtudiū adhibes quod debebas, vt de eccleſia pellantur, ne cæteris noceant. Hos autem vocat tenentes doctrinam Balaam. De Balaam Arioſo adiuſſum Dei benedicente populum Iſrael, cōtra voluntatem Balac regis Moabitarum, habetur hiſtoria num.24. Sed ibi nō legitur docuiſſe fornicationes, quāuis id ſubindicetur: nam dixit Balaā: verum tamen pergens ad populum meum dabo conſilium, quid populus tuus, populo huic faciat extremo tempore. Et.cap.25. ſequenti narrantur abſurdæ libidines Hebræorū. Sed faciēdum eſt: quod ex ſuggeſtione Balaā, miſſæ ſunt ab ipſo rege fœminæ pulchrę Moabitides, quibus ſe cōtaminarēt hebręi: & incurrerēt in irā dei ſui. Id nō ſolū cōſtat ex hiſtoria Ioſephi, lib.4. Antiquit.c.6. & ex Lyra, nu. 24. ſed eſt textus expreſſus, nu.31. ibi: cur fœminas reſeruaſtis (inquit Moyſes) nōne iſtę ſunt quæ deceperūt filios Iſrael, ad ſuggeſtionē Balaā, & pręuaricari vos fecerūt in Dn̄o ſuper peccato phogor, & hoc inſinuare voluit Michęas.c.6. dicens: popule meus, memēto quæſo quid cogitauerit Balac Rex Moab: & quid reſpōderit ei Balaā filius beor: Itaq; nō ſolū in libidinis malū induxit Balaā Iſraelitas, ſed in idolatriā. Nam Moabitidum amore capti Hebræi, ritum idolatriæ illarū ſunt imitati: veſcentes carnibus immolatitijs, quæ dicūtur Idolotyta. & ipſis idolis ſacrificātes: & hoc eſt paccatū phogor. De quo Dauid ait Pſal.105. & initiati ſunt beel phegor, & comederunt ſacrificia mortuorum, id eſt idolorū, quia idola mortua ſunt. Mos enim erat gentilium, cum dijs ſuis immolarent edere immolata. Vt paſſim apud Homerum videre licet: & in ſacrificio Euandri Virgilius lib.8. Et Deut. c.32. dicitur: De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminū. & ideo dicit hîc in noſtro textu de Balaam, quod docebat mittere ſcandala coram filijs Iſrael: edere ſcilicet, idolothyta. Vnde Grẹci addūt εἰδωλόθυτα, id eſt, ſacrificijs immolata, ſiue immolatitias idolorum carnes Aſſerit enim Ioſephus per eam laſciuiam huc adductos Iſraelitas, vt oblata, beel phegor. Sacrificia comederēt. docebat ergo Balaam Iſraelem edere & fornichari. i. vt ederent & fornicharentur. & volens ſe declarare D. Ioannes cur dixerit: Quod in eccleſia Pergami fuerint tenentes doctrinam Balaam, ideo ſubiungit in textu.

Nume.24. — Ioſephus & Lyra. — Nume.31.c — Michæ.6. — Pſal.105. — Homerus. — Virgilius. — Deut.c.32.

¶ *Ita & tu habes doctrinā tenentes Nicolaitarū.* Iā ſupra de Nicolaitis diximus: qui dicebat licitā eſſe venerē promiſcuā, nō autē erāt in rei veritate in Pergamo aliqui diſcipuli Balaā, ſed Nicolaitę, qui dicunt tenere doctrinā Balaā: quoniā ſicut Balaā ſcandalū attulit Hebræis inducendo illis fœminas pulchras: ſic & Nicolaitæ afferebāt ſcandalū Chriſtianis, per irritamēta fœminarū, & forſan ad idolatriam eos inducebāt. & ſic ſimilitudine quadā tenebāt doctrinā Balaā. Similis eſt illa ſētētia Iudæ Apoſtoli in ſua Ca.c. vnico: væ illis, qui in viam Cayn abierūt: id eſt, qui imitāt odiū, quo Cayn ardebat in fratrē ſuū: & errore Balaā mercede effuſi ſūt, quaſi dicat: in ſimilē cū Balaā errorē defluxerūt, & lapſi ſunt, ꝑpter mercedē. i. dū quæſtū amant.

Iud.c. vni.

amãt.quia ſicut mercedis gratia male dicturus Iſrael veniebat: ita iſti viros.

Muttus prę ſulis eſt repellere ab ouili omnē occaſionē peccandi

¶ Hic conſiderandum eſt munus, & officium prælati, qui tenetur repellere ab ouili ſuo, omnem cauſam detrimenti, & vitare omnia pericula quæ ſubcedere poſſunt ex pernitioſa aliqua conſuetudine, & familiaritate. Monebat hoc Dominus Ezechiel. 33. Quod ſi ſpeculator viderit gladiū venientem, & non inſonuerit buccina, veneritquè gladius, tuleritquè de eis animam: ille quidem in iniquitate ſua captus eſt: ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram. Senſus eſt: ſi contigerit negligentia paſtoris, aut prædicatoris, qui tenentur prouidere reipublicæ, aliquem perire: ipſe quidem qui perit, ſua culpa peribit: ſed dabit pœnas eius damni negligens ſpeculator, ſcilicet, prælatus, vel prædicator, qui debuit clangere buccina prædicationis. Vbi aſpicis prælatum iniquum, ſubditos occidere: cum eorum interitus, & excidij ſit autor. Id intelligens Auguſtinus ait: paſtor malè viuens, homicida eſt. Eſt autem phraſis Hebræa requirere ſanguinem alicuius, pro vlciſci mortem eius. Sic Pſalmo nono. Quoniam requirens ſanguinem, eorum recordatus eſt. Ac ſi diceret: iuſtus Dominus, non eſt immemor iuſtorum, qui ingemitu, & ærumnis vitam agunt, quinimo acriter vltus eſt iniurias, quas illis homines impij intulerant. Et ſecundo Regum. 4. Ait Dominus nonne quæram ſanguinem eius de manu veſtra? quaſi dicat. Vos abſq; aliqua dubitatione interficiam. Et ad Hebræos.cap.13. de prælatis: ipſi enim vigilant quaſi rationem de animabus veſtris redditurі. Magna ergo cura, & diligentia vigilare debent paſtores eccleſiæ, & prælatos, ſuper gręgē ſuum: quando gręgis errata paſtori tribuit Dominus.

Ezech. 33. b

Requirere ſanguinem in ſacra ſcriptura quid ſit. Pſal.9.b

2. reg. 4. d

Heb. 13. d

Impij non ſunt à nobis imitan di ſed pij. Gal.4.c.

¶ Deinde ex hoc loco docemur impios nō eſſe à nobis imitandos. Sed pios & iuſtos imitari debemus. Vnde Paulus ad Galatas ait: bonum eſt æmulari in re bona ſemper. & prima ad Corin.12. æmulamini chariſmata meliora. Hinc regius vates hortabatur nos olim Pſalmo.36.dicens: Noli æmulari inter malignantes. Imitandę ſunt apes: non quidem in eo quod irritatæ aculeos infigūt: ſimulquè cum eis vitam deponentes: magis autem in eo quod eligunt de malis bona: & ex bonis meliora ſeponunt. Contra autem faciebant hi, de quibus Dominus ait huic epiſcopo: habes ibi tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum filijs Iſrael: ita & tu habes doctrinam Nicolaitarum, & infra: habes tenentes doctrinam Iezabel, quæ ſe dicit Prophetam, & docet, & ſeducit ſeruos meos: fornicari & mandurare de idolatitijs. Potuerunt enim reperiri tēpore Ioānis, qui Iezabelis vitam morib⁹ referrent. Vnde fit, vt in peruerſis ſuis imitatoribus, & iniquus quiſquè maneat, qui iam prærerijt: & in ſuis cooperatoribus, ipſe iniquorum author iam appareat, qui non dum venit. Quorum de numero erant, de quibus Apoſtolus dicit: ęmulantur vos nō benè: vos autē ęmulamini qđ bonū eſt. Bonum eſt, inquā, alios velle imitari, ſed non quauis in re: ſed in re optima.

1. Cor. 12. d

Pſal.36.

Similitudo

¶ *Similiter pœnitentiam age.* In Græco ſic legimus, ita habes & tu, tenentes doctrinam Nicolaitarum, quod odi. Et ſtatim noua ſententia incipit pœnitentiam age. Sed quod latinè dicimus, quod odi, in Græco dicitur,

ὃ μίσω, noſter autem interpres pro, ὃ μισω, legiſſe videtur, ὁ μοίως, id eſt, ſimiliter, & notandum circa hoc verbum, ſimiliter, quod aliqui coniungunt cum præcedenti ſententia, vt Gagneius, Aretas, & alij. Hoc ſenſu: tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum ſimiliter: & illic ſit diſpunctio. vt ergo doceret doctrinam Nicolaitarũ & doctrinã Balaam ſimiles eſſe ideo ait: ita & tu habes doctrinam Nicolaitarũ ſimiliter. ſ. cũ Balaam. quis enim ſenſus eſſet, ſi dicamus: ſimiliter pœnitẽtiam age: cum de pœnitentia nullum verbum anteceſſerit? initium ergo ſecundum iſtos, ſententię eſt: pœnitentiam age, ſi quo minus veniam tibi cito.

Gagne. Aretas.

¶Alij verò, non minus probabiliter meo iudicio, coniungunt cum ſequenti clauſula, vt ſit ſenſus: age pœnitẽtiam ſimiliter ſicut epiſcopus Epheſinus, de quo ſupra dictum eſt, quod ageret pœnitẽtiam. Vult enim Deus vt peccator conuertatur, & viuat. Ezech. 18. & reuertatur ad Dominum per pœnitentiam Eſaias. 55. Sin autem veniet illi citò, vt ſtatim dicitur. Audi ò miſer homo quid tibi Dominus admoneat etiam apud Eſaiam. cap. 55. derelinquit impius viam ſuam, & iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius. Relinque mundum, qui eſt altera Iahel, quæ ſiſaram hoſpitio accipens, & lacte reficiens, tãdem dormientem crudeliter interemit. Quid ſperas à mundo hoc in maligno poſito, qui non dicam Siſaram, ſed & ipſum Dominũ, ac rerum omnium conditorem, tàm immaniter occidit? Sed ais: ſi mũdum reliquero diuitias amittam, imò eas potius cumulatiores habebis. Poſſidebis enim Dominum, qui ſummũ

Ezech. 18. Eſa. 55. Eſa. 55. b Iudi. 4. Figura.

A bonum eſt: infinita atquè ſempiterna ſuppellex. Ioſeph, ne Deum offenderet, pallium reliquit in manu Dñę, eũ ad graue crimen & ſcelus prouocantis, & fugit atquè egreſſus eſt foras. Tu verò mundum fuge, egredere foras cum Petro, & age pœnitentiam. Satius eſt enim pallium amittere, quã in peccato manendo, Deum amittere. Poſſidebas anulum margarita prætioſſima decoratum: amiſiſti margaritam, nõne dabis pro ea anulum? dabis B certe. Anulus eſt vita, margarita prætioſſima Chriſtus, amiſiſti Chriſtum, prebe pro eo non ſolum bona ſed vitam: da anulum vilem pro excellentiſſima gemma, & ſi anulum amittas tamen ditiſſimus permanebis, ſi margaritam retinueris, aut inueneris, memineris illius negotiatoris, qui, inuenta prætioſa margarita, vendidit omnia bona ſua, vt compararet eam. Age C ergo penitentiam, & ad Dominum conuertere. & miſericordiam eius adipiſceris, ſin autẽ veniet tibi citò, & gladio ſempiterno peribis, vt in hoc loco ſtatim Dominus tibi id comminatur.

Gen. 39. c Figura. Similitudo Math. 13. f

¶*Si quo minus veniam tibi citò.* Pro, ſi quo minus, Græcè eſt: εἰ δὲ μή, quod ſignificat ſin autẽ, vel ſin minus, quomodo vertiſſe puto interpretem, & librarij vitio poſſitum, ſi quo minus. D Sicut ſuperius vertit cum dicitur: ſin autem, veniam tibi citò. Vnde in græco in vtroquè loco legitur, εἰ δὲ μή, id eſt, ſi autem non, ex quo intelligitur quod dicitur Ioan. 14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt: ſi quo minus, dixiſſem vobis, id eſt, ſi ita non eſſet, ego dixiſſem vobis. Vbi Eraſmus interpretatur in anotationib⁹: qđ ſi ſecus eſſet, dixiſſem vobis veniam, inquit, tibi citô. Id eſt, iam iã veniam, vt

Ioan. 14. a Eraſmus.

te

te ob negligentiam puniam. Quod iam intelligitur, ex eo quod ſupra dixit: ſin autem veniam tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo.

¶ Et pugnabo cum illis in gladio oris mei. Ideſt, illos qui doctrinam ſequũtur Nicolaitarum ſententia mea feriam, & ſupplicio afficiam. Rectè gladium hîc vſurpauit, ſiue ad Balaam reſpiciat, ſiue ad filios Iſrael, quibus ille ſcandalum obtulit. Nam Balaam angelus apparens, & ſtrictum gladiũ tenens, comminatus eſt mortem. nu. 22. niſi à maledicendo abſtineret. At quoniam & ſi non maledixit, conſilium tamen dedit, quo illos perderet: poſtea ab Iſraelitis gladio interfectus eſt. Nã in vltione de madianitis ſumpta ſcriptum eſt Nu. 31. Balaam quoque filiũ beor, interfecerunt gladio: vt benè à Ruperto annotatum eſt. Iſraelitæ quoque qui ederunt, & fornicati ſunt, cum mulieribus Madian gladio perierunt. Ait ergo Dominus: & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Væ eiuſmodi peccatoribus quibus euaginato gladio minatur Deus perpetuum interitum. Sic Pſalm. 7. Niſi conuerſi fueritis gladiũ ſuum vibrabit. Dicit autem, cum illis, ideſt, non ſolum veniam ad te ſumpturus pœnam, ſed & de his hæreticis qui perniciem intulere, & de illis etiam qui ſuerunt decepti per illos. & hoc eſt quod dicebat Ezech. ca. 33. Ipſe in iniquitate ſua captus eſt. De armis Chriſti venientis adiudiciũ eſt locus Sap. 5. Induit pro thorace iuſticiam, acuet autem diram iram in lanceam. Anſbertus, & alij patres, per gladium metaphoricè intelligunt verbum Dei. Nam verbo ſuo Chriſtus eſt illaturus pœnã. De quo latè diximus in c. 1.

Num. 22. Num. 31. Pſalm. 7. Ezech. 33. Sap. 5. d. Anſber.

A *¶ Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat eccleſiis.* Hoc iam ſupra expoſitum eſt. Sed audiamus quid Spiritus ſanctus dicat omnibus eccleſijs.

¶ Vincenti dabo manna abſconditum. Vincenti inquit: ideſt, caſtum ſe, & immaculatum ſeruanti ab impudiciſcijs Nicolaitarum dabo manna abſcõditum &c. Tria promittuntur hîc victori, manna, & calculus candidus B & nomen nouum. Ex Moſaycis literis ducitur metaphora. De manna Exod. 16. & Num. 11. Habet ſiquidem nouum teſtamentum manna, multo nobilius quàm habuit vetus. Sed hoc eſt abſconditum. & ita reſpondebat Ambroſius cuidam quærenti cur in nouo teſtamento Deus non ſuggerat nobis manna? reſpondebat, inquam, epiſtola. 62. Quod decipimur ita exiſtimando: nam nobilius manna nobis proponitur. C Quæris (inquit Ambroſius) cur Dominus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluit, ſi cognoſcis, pluit: & quotidiè pluit de cœlo manna ſeruientibus ſibi. Et corporeum quidem illud mãna, hodiè pleriſq; locis inuenitur, ſed nunc non eſt tanti res miraculi: quia venit quod perfectum eſt, perfectum autem, panis de cœlo, corpus ex virgine, de quo ſatis Euangeliſta te docet. D Quanto præſtantiora hæc ſuperioribus? illud enim manna, hoc eſt, panem illum, qui manducauerit, viuet in æternum?

¶ Exponitur verò multis modis hoc manna abſconditum, primo, pro interna ſpiritus dulcedine, quæ ex rerum diuinarum contemplatione, & diuino verbo in hac vita ſæpè percipitur: quæ quidem dulcedo meritò dicitur manna: quod interprætatur

Exod. 16. Num. 11. Ambro. Ambro. to. 1. 170. Manna abſconditum internã ſpiritus dulcedinem ſignificat. ex verbo Dei ortã.

A quid eſt hoc? eſt enim admirabile & incognitum prophanis. Et ſicut defecit manna Iſraelitis comedentibus de fructibus terræ Chananæorum Ioſ.5. (Ioſ.5.) Sic ſpiritualis hæc dulcedo guſtantibus terrenam ſuauitatem deficit: inopi & egeno terrenæ voluptatis exhibetur. (Pſalm.67.) Pſalm.67. Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus. & vocatur abſconditum: cum vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc. Pſa. 91. (Pſal.91.) & ideo dicitur Pſalmo 30. (Pſal.30.c) Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timẽtibus te. Et hoc eſſe videtur illud centuplum quod in medio tribulationum Marc. 10. (Marc.10.) & Math.19. (Math.19.) promittitur. Vnde D. Ambroſius (Ambroſ.) in illa epiſtola 62. ſic ait: eſt ſpirituale manna, hoc eſt, pluuia ſpiritualis ſapientiæ, quæ ingenioſis, & quærentibus de cœlo infunditur, & irrorat mentes piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infuſionem diuinæ ſapiẽtiæ delectatur, nec alium cibum querit: nec in ſolo pane viuit, ſed in omni verbo Dei. Qui curioſior fuerit, quæret quid ſit iſtud quod melle dulcius ſit: Reſpondet illi miniſter Dei, hic eſt panis, quem dedit tibi Dominus manducare. Qui ſit iſte panis, audi. Sermo inquit, quem ordinauit Deus. hæc ergo ordinatio Dei, hæc alimonia alit animam ſapientis, & illuminat, atque obdulcat reſplendens veritatis corruſco, & mulcens tanquam fauo quodam diuerſarum virtutum ſuauitate, & ſermone ſapientiæ, faui enim mellis ſermones ſunt boni. Sicut ſcriptum eſt in Prouerb.c.16. (Pro.16.d) Cur autem minutum ſit, cauſam accipe: quia & granũ ſynapis minutum eſt, quod comparatur regno cœlorum: (Luc.13.) & fides quæ ſicut granum eſt ſynapis, poteſt montes tollere, & iactare in mare. & fermento ſimile eſt regnum cœlorum, (Luc.13.) quod abſcondit mulier in farinæ mẽſuris tribus, donec fermentetur totũ. Et Moyſes caput vituli auri comminuit ſicut puluerem, (Exod.32.) & miſit in aquã, & dedit populo bibere, incraſſatum enim erat cor eorum perfidiæ immanitate, vt emolliretur, & fidei ſumeret ſubtilitatem. Denique illa mulier, quæ benè emolluerit, aſſumetur. (Math.24.) Eã

B autem, quæ malè emolluerit, derelinquetur, emolle ergo & tu fidem tuã, vt ſis ſicut illa anima, quæ Chriſti in ſe charitatem excitat, quam mirantur aſcendẽtem virtutes cœlorum, quod ſine offenſione aſcendat: & ex hoc mundo aſcendat cum lętitia & iocunditate, ſicut vitis propago: & ſicut fumus ſe ad ſuperna ſubrigat, fragrans odore reſurrectionis piæ, & ſuauitate fidei: ſicut habes ſcriptum. quæ

C eſt hæc quæ aſcendit à deſerto, (Cãt.3.c.) ſicut vitis propago, fumo incenſa, odorificata myrrha, & thure, ab omnibus pulueribus vnguenti? pulchrè ſubtilitatem eius expreſſit pulueris comparatione & vnguenti commemoratione. Quia in Exodo ſubtile legimus (Exod.30.) ex multis compoſitũ Thymiama illud eſſe incenſum propheticum quod eſt ſanctorum oratio vt dirigatur in conſpectu Domini, ſicut Dauid (Pſal.140.a)

D dicit: dirigatur oratio mea: ſicut incenſum in conſpectu tuo. & infra ca.8. legimus quod data ſunt Angelo (Apoc.8.) Thymiamata multa de orationibus ſanctorum. Denique & ſpiritus ſapientiæ ſubtilis & mobilis qui ſermones ſuos molat prius, nequid offendat vel in ſenſu, vel in eloquio. Hoc igitur manna ſubtile eſt & dulce, multo magis quàm fauus mellis. Hæc Ambroſius. Tu ergo ô homo fidelis ſi vis man-

manducare manna, hoc eſt, ſi cupis ſuſcipere verbum Dei, ſcito illud minutum eſſe, & valdè ſubtile, ſicut ſemen coriandri. Habet enim in ſe aliquid oleris, quo nutrire & recreare poſsit infirmos, quia qui infirmus eſt, olera manducat. Habet aliquid rigoris, & ideo vt pruina eſt, candoris autem & dulcedinis habet plurimum. Quid enim candidius? quid ſplendidius eruditione diuina? quid dulcius quid ve ſuauius eloquijs Domini, quæ ſunt ſuper mel & fauũ? Denique ſi manna reddebat ſaporem quemcumque vellent manducantes, hoc idem in Dei verbo experieris. Si tribularis, verbum Dei conſolatur te dicens: (Pſal.50.) Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Si lætaris pro ſpe futura, cumulat tibi gaudia dicẽs: (Pſal.31.) Lætamini in Domino & exultate iuſti. Si iracundus es, mitigat te dicens: (Pſal.36.b) Deſine ab ira & derelinque furorem. Si in doloribus, ſanat te dicens: (Pſal.102.) Dominus ſanat omnes langores tuos, ſi paupertate conſumeris, conſolatur te dicens: (Pſal.112.) Dominus ſuſcitat à terra inopem & de ſtercore erigit pauperem. Sic ergo manna verbi Dei, ſaporem quemcunque volueris, præbebit tibi. vide Origenem homi.7. ſuper Exodum. (Orige.)

(Manna abſconditum Euchariſtiam ſignificat. Ruper. Ansber.) ¶ Communior expoſitio videtur ad ſacramentum Euchariſtię hoc referre. Ita Rupertus, Ansbertus, & alij. Sicut & de ligno vitæ diximus ſupra, & in textu Græco hic additur, verbũ edere, in hunc modum: vincenti dabo edere de manna abſcondito. Mãna ſiquidem typus fuit huius ſacramenti. Quod Dominus teſtatur Ioãnis.6. (Ioan.6.f.) Patres, inquit, veſtri manducauerunt manna, & mortui ſunt: qui manducat hunc panem viuet in æter-

A num. & Paul.1.Cor.10. idem dicit, ibi: (1.Cor.10.a) Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & ſicut manna peregrinantibus datum eſt pro viatico (vt ſacra ſcriptura narrat Exodo.16.) (Exod.16) Ita & hoc ſacramentum viaticum eſt: & eſt abſconditum manna, quando eſt abſconditum ſub forma panis. & quærentibus quid eſt hoc? reſpondet Dominus, hoc eſt corpus meum, Lucæ 22. (Luc.22.b) Sicut olim dixerat Moyſes: B hic eſt panis, quem Dominus dat vobis adueſcendum. Figuram ſimul & rem figuratam coniunxiſſe videtur Dauid Pſal.77. (Pſal.77.c) Pluit, inquit, illis mãna ad manducandum: ecce figuram: ſequitur res figurata, panem cœli dedit eis panem angelorum manducauit homo. Non enim manna dicitur propriè panis angelorum, licet opera angelorum fuerit olim formatum: ſed Chriſtus in hoc ſacramento latens, C eſt propriè panis angelorum, qui ſui beata viſione angelos paſcit, quatenus verbum Dei eſt. Lege Auguſtinum (Aug. tr.25.) ſuper Ioan. tracta. 25. Et mirè quadrãt ſacramento Euchariſtiæ illa verba. Sapien.16. (Sap.16.) Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, & panem de cœlo pręſtitiſti illis omne delectamentum in ſe habentem. Subſtantia enim tua, ideſt, manna, dulcedinem tuam quã in filios habes, oſtendebat, & deſer- D uiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat conuertebatur habuiſſe dicitur hoc mirabile illud vetus manna, vt à iuſtis commanducatum eum ſaporem redderet, quo quiſque magis delectaretur: ſed iniuſtis nauſeam excitabat. vt patet Nume.21. (Num.21.b) Nauſeat anima noſtra ſuper cibo iſto leuiſsimo: ſic & ſacramentũ hoc ſuauitatẽ veraciter affert ſumẽtibus ſecundũ ipſius charitatis affectũ, illis

aliis autem nauſeam mouet. De qui- A
1. Cor. 11. bus dicitur. 1. Cor. 11. Qui manducat indignè iudicium ſibi manducat.

Secundus ſenſus. Manna abſconditum ſignificat vitam ęternam. ¶Alij, vt Richardus, & D. Thomas, vitæ æternæ immortalitatem, quæ iuſtis promiſſa eſt, ſignificare dicunt. Eſt enim cœleſtis beatitudo in hac vita nobis abſcondita. Nam nequè auris audiuit, nec oculus vidit, quæ præparauit Dominus diligentibus ſe. 1. Cor. 2. Eſai. 54. 1. Cor. 2. & Eſai. 54. Nec verò iſtæ expoſitiones mutuò ſe excludunt, ſed per manna abſconditum omnia illa ſignificantur, & quidquid à Deo confertur ſpirituale, viris perfectis.

Manna abſconditus, diuinitas Chriſti in humana natura abſcondita. ¶ Vnde per manna iſtud abſconditum optimè etiam poteſt intelligi Chriſti diuinitas, qua beati Vincentes hoſtes ſpirituales fruuntur: quæ abſcondita eſt in humanitate. Eam ob Abacu. 3. 4. cauſam ait Abacuc. 3. ibi abſcondita eſt fortitudo eius. & Dauid in noni Pſalm. 9. Pſalmi inſcriptione: pro occultis filij, hoc eſt, pro filio Dei oculto. & Diuus 1. Cor. 2. Paul. c. 2. Epiſtolæ prioris ad Corinth. Loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt: quam prędeſtinauit Deus ante ſecula. Sapientia Dei abſcondita in myſterio eſt Chriſtus, verus Deus in humanitate abſcōditus. De eo idem Apoſtolus verba illa (ignoto Deo) interpræratus eſt, quæ Athenis in ara quadam inuenit vt D. Lucas memoriæ prodidit. c. 17. Actorum. Et hic ait Deus Pater: vin- Acto. 17. centi dabo manna abſconditum. eam ob cauſam ipſe Chriſtus apud Math. Math. 13. 13. Se cum theſauro abſcondito comparauit.

¶Sed ſi hoc myſterium ſimpliciùs explicare voluerimus ac breuius, dicemus hoc manna abſconditum ſignificare, internam dulcedinem, qua Deus mirabiliter paſcit electos, & omni ſuauitate replet: ita vt ipſi mirentur, & dicant: quid eſt hoc? quod ſi in hac vita ex parte incipiant habere aliquid, plenè tamen integra datur, in futura vita: & de ea potiſsimū Ioannes loquitur. Abſcōditum autem vocat manna, quoniam non omnibus datur: ſed reſeruatur electis: vt legimus Pſalm. 30. quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te, ideſt, ſeruaſti in Pſal. 30. B merito autem aſpernentibus impuras carnis voluptates cœleſtem promittit dulcedinem & idolotyta comedere nolentibus meliorem cibum pollicetur.

Calculus candidus approbatio diuinalis. ¶ *Et calculum candidum.* Qui Latinè ab interprete noſtro calculus dicitur, Græcè ab Euangeliſta ψῆφος pſephos appellatur. Calculorum ſiue pſephorum duplex erat vſus apud veteres: primò vtebantur calculis C ad computandum. Et quoniam illis ſubducere rationes ſolebant, calculus pro ipſis rationibus ponebatur, & modò à nobis ponitur. Hinc reuocare ſiue reducere ad calculum, eſt aliquid exactius ſupputare. Vnde Cicero de Cicero. Amicitia: hoc eſt quidem nimis exiguè & exiliter ad calculum reuocare amicitiam. vt par ſit ratio acceptorū, & datorum. Secundò vtebantur calculis ad ſuffragia ferenda. Iudices vte- D bantur albis calculis, ad abſolutionē: nigris autem ad condemnationem. Calculus albus dicebatur ſeruans: niger verò dicebatur auferens, ſiue condemnans. Inde apud Græcos calculum album mittere dicebatur, pro abſoluere: & nigrum calculnm mittere, pro condemnare. Quod adnotat & confirmat Budæus in commētarijs linguæ Græcè. Et Eraſmus in Budæus pla. 147. Prouerbijs ait: Album calculum addere

dere idem eſſe quod approbare. Inde A ſumptum, quod antiquitus miſsis in vrnam calculis, ita ferebantur à iudicibus ſententiæ, vt albis abſoluerent, nigris damnarent. De calculcorum
Ouid. more meminit Ouidius Metamorphoſeon libro decimo quinto.

Mos erat antiquis, niueis, atriſque lapillis,
His damnare reos, illis abſoluere culpam.
Tum quoque ſic lata eſt ſententia triſtis, & omnis
Calculus immitem dimittitur ater in vrnam.
Quæ ſimul effudit numerandos verſa lapillos
Omnibus è nigro color eſt mutatus in album.

Calculos & albi & nigri coloris adhibēt in ſuffragijs patres noſtri ordinis. Eſtque approbationis ſignum albus color, & reprobationis niger. Hinc ergo factum eſt vt calculum pro ſuffragio, ſententia, & iudicio ponamus. Hunc morem à thracibus fuiſſe de-
Plin.4. ſumptum ſcribit Plinius libr. 7. cap. 4. Qui fœlices dies candido, & infœlices atro ſignabant calculo. Eundem morem ſeruabant Romani: iuxta illud Poetæ:

Perſus Satyra. 2. *Hunc macrine diem, numera meliori lapillo:*
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Quoniam autem Ioannes Chriſtianis ſcribebat ex Gentilitate conuerſis, & mores Græcorum ſcientibus, more Græcorum loquitur. Per calculū igitur candidum approbationem diuinam hic ſignificare videtur. Dat ergo Deus calculum candidum illi, qui apud Deum gratiam inuenit. Vt dixit ad Virginem Angelus Luc. cap. 1. Luc. 1.
Sic & Dauidi datus fuit calculus candidus à Deo. 1. Regum. 13. Quæſiuit 1. Reg. 13.
ſibi Dominus virum iuxta cor ſuum. Eſt enim magna commendatio hominis, vt à Deo approbetur. Vnde Redemptori noſtro ratione humanitatis eſt tributa hæc laus Actorum. 2. Ie Act. 2.
ſum Nazarenum virum approbatum à Deo: quem vos interemiſtis. Pater etiam cœleſtis dedit calculum candi B dum filio Math. cap. 4. Quando di- Math. 4.
xit: Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Et cum hac intelligencia rectè quadrat quod ſequetur. & in calculo nomen nouum ſcriptum.

Item calculum candidum vocat diem fœlicem. dabo, inquit, illi, calculum candidum, ideſt, vitam fœlicem & plenam veris voluptatibus, quæ albo lapillo ſignantur: & in hac vita in- C cipiet: ſed plenè in futura illam poſsidebit. Sed prima expoſitio germanior eſt. Ait ergo Dominus vincenti & nequaquam cedenti Nicolaitarum turpitudini, ego calculum candidum apponam, ideſt, dignus à me vita æterna iudicabitur. reliquos damnabo qui eis paruerint. Aretas aliter exponit. Vincenti, inquit, diabolum pollicetur ſedaturum calculum cādidum, hoc eſt, opinione & fama fulgentem. D Poſuit autem hoc loco calculum cādidum, quod is notus eſſet ab his qui in theatris, ac ſtadijs certabant, & vincētibus tradebatur. Cuius ego approbarem ſententiam, ſi verum ſit calculum candidum ſolitum tradi victoribus. Idem dico de eo quod ſixtus ſenenſis ait libro. 2. Bibliothecæ ſanctæ verbo calculus. Conſtat, inquit, apud veteres Ethnicos victoriarum dies, publicis faſtorum tabulis inſculptos,

conſueuiſſe candido lapillo prænotari, quò clarius à cæteris diebus diſcernerentur. Ad quem morem alludens Zoenzonius, Poeta Chriſtianus, triũphalem ſeruatoris noſtri diem hoc hendeca ſyllabo cecinit.

O diem feſtum populis, diemque
Candidum, qui nos rediens beatos
Reddis, hunc ſigna niueo quotannis
Muſa lapillo.

¶*Et in calculo nomen nouum ſcriptũ.* B Côſueuere in calculis ipſis, vel tabellis ſuffragationũ in ſcribi quædam literæ vel approbandi vel reprobandi. Id quod in nonnullis vniuerſitatibus & in noſtra religione moris eſt. Et apud Græcos & Latinos erat ſimilis conſuetudo, quam reſpexiſſe videtur Ioannes hìc. Vnde Eraſmus ſic ait: olim calculis ferebant ſuffragia: vnde albo lapillo notari dicuntur, quæ probantur: atro quæ damnantur. Et in C ſuffragijs comitiorum nomẽ eius cui fauebatur, calculo in ſcribebant. Hæc ille. Eſt autem hoc nomen quod ſcriptum eſt in calculo nomen quo dicimur filij Dei, & hæredes regni cælorum cum ipſa etiam approbatione. Quo nomine beati omnes appellantur: quod nouum dicitur quia ante illud tempus non erant re ipſa filij hęredes, donec beatitudinẽ ipſam poſt mortem adierunt. Iuſti etiam in hac D vita iſto nomine gaudent, ſperantes hæreditatem illam cœleſtem quod ſi filij ergo hæredes ait Paulus. De hoc nomine ait Ioannes. c. 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Eſt enim hæc dignitas collata nobis vt filij Dei nominemur & ſimus. 1. Ioan. c. 3. Res om̃nes nomen habere ſolent ab eo, quod reuera ſunt: & à bono quod quiſquę

Eraſmus — *Nomẽ nouum quid.* — *Ioan. 1.* — *1. Ioan. 3.*

A habet nominatur. Cum ergo nouo modo erimus filij Dei adeuntes promiſſam hæreditatem, tũc nomen nouum habebimus, ab eo quod tũc eſſe incipiemus. Nomen enim dicitur quod nominat, & nouum quod nouo modo haberi incipit. Ea enim ratione mandatum dilectionis appellatur à Chriſto nouum. Ioan. 13. mandatum, inquit nouum, do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Vetus enim erat mandatum dilectionis, ſed ſecundum illum modum, ſicut dilexi vos, nouum erat, ſicut Cyrilus docet: & omnes expoſitores. Ita 1. Ioã. 2. Idem mandatum dilectionis & vetus dicitur, & nouum. Ita etiam accipit Eſaias. c. 65. cum Dominus ait: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouã: & non erunt in memoria priora omnia, quæ dicta ſunt. Sic etiam Eſa. 62. c. Eccleſiæ dicitur: & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Hoc autem nomen eſt, Eccleſia ſupra Petram Chriſtum fundata. Vt ibi Hiero. & alij tradunt. Nequaquam (inquit Hiero.) vocabitur Hieruſalem, & Sion, ſed nomen nouum accipiet, quod eis Dominus impoſuerit: dicens ad Petrum, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Quod vocabulum à nomine Domini deriuauit, vt dicatur Dominicum: & populus illius nequaquam veteri nomine appelletur Iſrael, ſed nouo, ideſt, Chriſtianus. Hæc ille. Populus ergo fidelis, & ſi ſæpè in veteri teſtamento eccleſia vocetur: tamen hoc nomen nouo modo haberi cœpit poſt Chriſti aduentum. Quoniam populus fidelis vocatur iam Eccleſia ſupra petrã Chriſtum fundata: vocatur populus Dominicus, populus Chriſtianus, à Domino

Ioan. 13. — *1. Ioan. 2.* — *Eſa. 65.* — *Eſa. 62.* — *Hiero.*

Domino Chriſto. Iuſti ergo vincentes diabolum & mundi inſidias filij Dei vocabuntur in cœlo. De quo nomine dicebat Eſai. capitu. 65. & ſeruos ſuos vocauit nomine alio. Ideſt, filios & hæredes regni: & amicos. Ioan. 15. Non iam vos dicam ſeruos ſed amicos. Vnde pro nomine alio, 70. vertunt vocabit nomine nouo. In calculo dato virgini Deiparæ erat nomen nouum, vt ipſa diceretur mater Dei. In calculo dato Chriſto redemptori, fuit ſcriptum nomen quod fuit ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur ad Philip. 2. & in eo quod additur.

Eſa. 65.
Ioan. 15.
Luc. 1.
Phil. 2.

¶ Quod nemo ſcit niſi qui accipit.

Significatur eſſe tantæ dignitatis hoc nomen, vt niſi ab ipſo qui donum Dei habet, nequeat plene cognoſci. 1. Ioannis. 2. Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quod erimus. Ideſt, non poteſt ab homine cognoſci quantum boni lateat in hac vocatione filiorum Dei. Sunt hæc dona cœleſtia ſolis illis ſatis nota, qui illa experiuntur. Sic de dulcedine mellis proponit exemplum Baſilius ſuper illud Pſalm. 33. Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus, non verbis oſtendi poteſt dulcedo mellis, ſed ipſa guſtatione. Eſt de hoc locus in ſignis Iob. 28. vbi abſconditam eſſe ſapientiam oculis hominum viuentium tradit. & ait: quod perditio & mors dixerunt: auribus noſtris audiuimus famam eius. Nempe quoniam ſpiritus maligni atque mali homines eius famam & nomen tantum audierunt; ſed nemo ſcit plenè eius virtutem; niſi qui accipit. Lege Gregorium lib. 19. moral. cap. 2. vbi explicando illa verba Iob de ſpiritibus malignis, & per nomen nouum intelligendo cœleſtem beatitudinem, ſic ait: qui perditionis & mortis nomine niſi maligni ſpiritus deſignantur? qui inuentores mortis & perditionis extiterunt: ſicut de ipſo eorum principe ſub miniſtri eius ſpecie Ioannis dicit: & nomen illi mors. cui ſubiecti omnes ſuperbi ſpiritus, de hac ſapientia, quæ Deus eſt, dicunt: auribus noſtris audiuimus famam eius: quia nimirum viſionem illius plena beatitudine habere nequierunt. Videre quippè perfectè coæternam Deo ſapientiam, hoc eſt, quod habere. Vnde ad Ioannem de munere vincentis, dicitur: dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit niſi qui accipit. In hac enim vita ſcire aliquid, vel videre poſſumus, etiam quod non accipimus. habere verò nomen nouum in calculo ſcriptum, ideſt, in æterno præmio notitiam Dei humanis mentibus inuſitatam ſcire, nemo poterit, niſi qui hanc etiam acceperit, habere. Quia itaque (vt diximus) videre Deum, hoc eſt, quod habere: ideo iniqui ſpiritus hanc ſapientiam non vident, quia repulſi per ſuperbiam nequaquam eam habere poterunt. Hæc Gregorius. quæ omnia de ſceleratis hominibus, gratiam Dei & ſpiritualem ſuauitatem, & adoptionem filiorum Dei non habentibus, dici poſſunt. Audierunt enim tantum famam eius, non tamen illam habent, nec perfectè ſciunt: quoniam nemo ſcit niſi qui accipit.

1. Ioan. 2.
Baſilius.
Iob. 28.
Grego.
Apoc. 6.

¶ Eſt præterea altera huius calculi intelligentia non prætermittenda quamuis prædicta aptior mihi & planior videatur. Carbunculum ergo &

Calculus ſiue carbũculus eſt Chriſtus.
Aymo.

margaritam prætioſam aliqui intelligunt per calculum ſuffragantibus alijs translationibus: & Chriſtum ipſum deſignari hoc nomine exiſtimant: qui ſe ipſum promittit victori. Eſt enim ipſe Chriſtus carbunculus, qui in tenebris lucet Ioannis.1.& hæc eſt illa margarita quam quis venditis rebus omnibus emit. Mathæ.13.& datur cum ipſo Chriſto nomen, vt Chriſtiani dicamur. ita Anſbertus, & Abbas Ioachin. Beda autem per calculum candidum corpus Baptiſmo album & nomen ibi receptum filij Dei intelligit. Alij: vt Richardus vitam æternam: alij verò aliter exponunt.

Ioan. 1.

Math. 13.

Anſbertus Abbas Ioachi. Beda.

Calculus candidus corpus baptiſmo ablutum.

¶ Cæterum, hoc teſtimonio aliqui contendunt probare certitudinē noſtræ gratiæ, cum apertè dicat hic Ioannes ſcire ſuum nomen, hoc eſt, ſuæ iuſtitiæ & gratiæ, & adoptionis filiorum ſtatum, qui illud accipit. ad hoc reſpondetur. Primò, quod ſi hæc omnia verba Ioannis ad præmium cœleſtè referātur, vt ab aliquibus, referuntur, vt videre eſt in gloſa & in Nicolao, & Gregorio 28. moral. ca 2. Nomen nouum, ideſt, notitiam claram diuinitatis nemo nouit niſi qui accipit. Quod ſi per nomen nouum intelligamus nomen in hac vita filiorum Dei, & verorum Chriſtianorum, nihil contra Catholicorum ſententiam cōcluditur, cum ſatis ſit hoc nomen poſſe ſciri à iuſtis certitudine quadam humana, & morali, & non certitudine fidei, cui non poteſt ſubeſſe falſum. vide Vegam. Vult igitur dicere Ioannes: illi, qui mundum, carnem & dæmonem vicerit dabo cœleſtem quandam dulcedinem, & puram conſcientiam, in qua habebit ſcriptum ſe eſſe verum Chriſtianum, ac

Hoc teſtimonio probare contēdunt aliqui certitudinē noſtræ gratiæ, ſed non id probatur.

Grego.

Vegam.

A filium Dei adoptiuum. & moralibus coniecturis ſciet ſe eſſe in gratia conſtitutum.

¶ *Et angelo Thyatiræ eccleſiæ ſcribe.* Hæc eſt quarta epiſtola, quæ ad epiſcopum Thyatiræ eccleſiæ mittitur, quem ad ſeueritatem & rigorem in expurganda ſua eccleſia ab impoſtoribus monet. Eſt verò Thyatira vrbs Aſiæ minoris: quam aliqui vocauere Semiramida: ad Lycum fluuium, teſte Plinio libro.5.capit. 9. Cuius fluuij Laodiceam etiam præter fluentis meminit idem Plinius. lib.5. c.29.

Thyatira vrbs Aſiæ minoris.

B

Plin.

¶ *Hæc dicit filius Dei.* Titulum altiorem in hac epiſtola præfigit quàm in alijs, vt maius pondus addat admonitioni. Ipſe enim Deus & Dei filius hæc mandat. Præterea, ſe filium Dei vocat, vt cognoſceres per eum multos factos Dei filios in gratia adoptionis, qui eſt verus atque perfectus & vnicus filius Dei naturalis: atque ad eandem omnes pertinere hæreditatem, quam in fine epiſtolæ victoribus promittit luculentiſsimè. Videns namque Dei filius paternam hæreditatem, tum multam, tum diuitem, ſibi, aliiſque poſſe ſufficere, venit in terras, & filios Dei, qui erant diſperſi varijs erroribus per orbem, in vnitate ſi dei congregauit: dans eis præcepta vitæ, & diſciplinæ.

C

D

¶ Præterea, quare ſe vocet filium Dei, habentem oculos tanquam flammam ignis, &c. ex ſequentibus intelligetur. Sed habeo, inquit, aduerſus te pauca, quia permittis mulierem Iezabel quæ ſe dicit Prophetam &c. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui fornichantur cum ea in tribulatione maxima erunt &c. & filios eius interficiam morte & cæt. & poſtea, & dabo. illi poteſtatem in gentibus, &

reget

reget eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli cõfringentur quoniam hæc dicturus erat, & ſe ſcructari corda & renes, quod proprium Dei eſt: meritò ſe filium Dei appellat: vt ſcientiam & poteſtatem patris habere intelligatur. Oculos habet vt flammam ignis, vt iram oſtendat in mulierem fornichariam, & in filios eius. Pedes habet ſimiles aurichalco ſiue chalcolibano de quo iam diximus, vt epiſcopum Thyatirę conſoletur in afflictionibus quas propter Chriſtum ferebat: doceaturq; eſſe puriorem & maiori gloria dignum. Deinde, quoniam hoſtes ſuos conculcaturus eſt, & confracturus tanquam vas figuli.

Oculi filij Dei perſpicaciſſimi.

¶ *Qui habet oculos tanquam flammam ignis, nimirum omnia perſcrutantes.* Sunt enim viuaciſſimi & penetrabiles viſus eius, pertingentes vſque ad diuiſionem animæ, & ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, nec non cogitationum & intentionum cordis: & non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius, cui omnia nuda ſunt & aperta. Hæbr. 4. vnde & iudicium eius prodit æquiſsimum.

Hebr. 4.

¶ Sed quæres fortaſis quid rationis ſit, quod oculi columbæ huic ſponſo Canticum. 5. tribuuntur, hìc verò tanquam flamma ignis eſſe perhibentur? nempè quia cum primus eius aduentus in humilitate præceſſerit, ſecundus expectatur terribilis: cum poteſtate ſiquidem magna, & mageſtate terribili, eſt aduenturus: ad cuius aduentum vniuerſus orbis contremiſcet, nam & virtutes coelorum cõmouebuntur Lucæ vigeſimo primo. Rectè ibi columbæ oculos habet velut humilis: humiliter ipſe in primo aduentu apparens. Non enim venerat vt iudicaret mundum: ſed vt mũdus ſaluetur per ipſum, hic verò terribiles eiuſdem oculi ſunt: quia in ſecundo aduentu veniet cum poteſtate magna & mageſtate adiudicandũ mundum.

Lucæ. 21.

¶ *Et pedes eius ſimiles aurichalco.* Nempe qui cito inflammantur, & quibus cito veniet exacturus rationem. iam de ijs oculis & pedibus diximus cap. 1.

¶ *Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua nouiſsima plura prioribus.* Ideſt, ſcio te multum laboraſſe pro defendenda & promouenda fide aduerſus ſceleratos & improbos: fidemque tuam & amorem ergame & proximos in omnibus oſtendiſſe: & in miniſterio epiſcopatus ſtrenuè te geſsiſſe: & mei cauſa multas ærumnas & labores pertuliſſe. Nec defatigatum fuiſſe in bonis operibus: ſed cum multa prius feceris in initio tui epiſcopatus, plura poſtea adieciſſe. Non laudarat tam amplè vllum epiſcopum ex præcedentibus, nam affirmat de hoc epiſcopo quòd ſemper proficiat in melius: quę eſt ſumma viatoris commendatio. Iam ſupra de his virtutibus prælatorum diſſeruimus. Tantum hìc notandum, quam honorificè Spiritus ſanctus tractet Prelatos & Eccleſiaſticos. Habemus exemplum Exodi trigeſimo ſecundo, vbi refertur peccatum magnum ſummi ſacerdotis Aaron, conflantis vitulum, quem populus adoraret: voluit quidem Deus ipſum Aaronem conterere propter hoc peccatum: quod feciſſet niſi præces Moyſis obſtitiſſent, vt habetur

Solet ſpiritus ſanctus honorificè tractare prælatos.

Exod. 32.

 Deut.

Deut. 9. Deute. 9. Sed tamen non legimus à Deo vel reprehenſum quidem ipſum Aaronem, cum tanti criminis eſſet reus. Et rationē reddidit Auguſtinus: quod Deus peccata ſacerdotum & prælatorum noluit manifeſtè corrigere. Oportet enim eos, qui columnæ ſunt reipublicæ eccleſiaſticæ teſte Paulo ad Galat. 2. Non labefactare: ſed confirmare potius, vt à populo honorificentur & timeantur: ita cum his epiſcopis agitur in his epiſtolis. & eodem modo laudando, monet prælatos Chriſtus Math. 5.

(Margin: Auguſt.; Galat. 2.; Math. 5.)

¶ *Sed habeo aduerſus te pauca.* Etiā in hac forma reprehendendi, eſt quę dam honorificentia, ac ſi dicat: non ſunt multa quæ peccaſti.

¶ *Quia permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit prophetam docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de idolothytis.* Notandum quod hiſtoria Iezabel reginæ turpiſsimæ, quę fuit Acaz regis vxor, habetur 3. Reg. 5. & 18. Vbi patrocinatur idolatris & prophetas Domini interficit. & ca. 19. Eliæ mortem intentat. & cap. 21. Naboth innocentem ſubornatis falſis teſtibus interficit: vt vinæa illius potiatur, ſed eadem pręcipitata moritur, & à canibus laceratur. 4. Reg. 9. Non ergo apud Thyatirę eccleſiam eſſe poterat poſt tot ſecula illa Iezabel impia. Ita ex Gregorio colligit D. Tho. hic. & ait Origen. hom. 20. ſuper nu. ſed ſicut de Balaam ſupra diximus, ſic dicendum de Iezabel. & nota quod Aretas & ſcholia Græca hæreſim Nicolaitarum hic intelligunt per Iezabel, de qua ſecta ſupra dictum eſt, ſed quomodo de hæreſi dici & intelligi poteſt, quod Dominus hic ait: dedi illi tempus vt pœnitentiam

(Margin: 3. Reg. 5. 18. & Reg. 19. & ca. 21.; 4. Reg. 9.; D. Tho. Origen. f. 377.; Aretas.)

A ageret, & non vult pœnitere? rurſum illud: ecce ego mittam eam in lectum &c. Epiphanius libro ſecundo, Hæreſ. 51. ait: fuiſſe Priſcillam, Maximillam, & Quintellam. Sed nō eſt hoc vero ſimile. nam hæ, ſunt tres: & Ioannes de vna loquitur. Item, iſtæ fuerunt poſt aliquot annos à morte Ioannis ille autem de rebus ſui temporis agit. Aliqui tamen vt Anſbertus & Richardus opinionem

(Margin: Epiph. f. ...; Anſber. Richar.)

B referunt, quæ aſſerit quod huius epiſcopi vxor vocabatur Iezabel, in eccleſia enim primitiua epiſcopi ſæpè erant coniugati. Fauet huic opinioni lectio huius textus quæ ſic habebat olim. Vxorem tuam Iezabel. Sed res eſt parum probabilis. Satius eſt vt intelligamus aliquam Hæreſim, quæ per illud tempus graſſabatur in eccleſia Tyathiræ, & extendebatur miniſterio alicuius impiæ

C fœminæ, quam hic nomine Iezabel intelligit. Geſsit enim illa vetus Iezabel typum & figuram omnis idolatriæ, & vitioſitatis, teſte Ambroſio, libro de Naboth. & Chryſoſtom. in tractatu trigeſimo quinto Sermonū, ſermone vigeſimo octauo ait: quod illa Iezabel quæ perſequebatur Eliā, fuit figura Herodiadis quę perſequebatur Baptiſtam, qui in ſpiritu fuit Elias. Omnis itaque Hæreſis & im-

(Margin: Ambro. Chryſoſ.)

D poſturæ fuit Iezabel imago. vt Orig. homil. 20. ſuper Nume. tradit. debet ergo prælatus vigilare vt auertatur huiuſmodi peſtis. 2. Thimot. 4. Tu vero vigila in omnibus labora, vt ſupra à nobis eſt notatum. Ideo ergo reprehenditur hic epiſcopus quia nō vtebatur in hanc fœminam ſeueritatis diſciplina, & non eijciebat eam à communione fidelium.

(Margin: Origen.; 2. Timo. 4.)

¶ Eſt

Aſtutia fœminarũ ortæ ſunt hæreſes multæ in eccl. Hiero. ad Creſiphontẽ.to.2.pa.153.a

¶Eſt vero legendus Hieronymus ad Theſiphontem, vbi demõſtat exẽplis: quod aſtutia fœminarũ frequenter fuerunt hæreſes introductæ in eccleſiam. & ita contigiſſe credendum eſt in eccleſia Thyauræ, vbi aliqua fœmina mentiebatur ſe ſpiritum propheticum habere, id enim in primis fingere ſolent noui dohmatis autores: & hæc fœmina docebat in Eccleſia. Quod eſt pernicioſum vt monet Paul.1.Thimo.2.Mulier in ſilẽtio diſcat,& mulieri docere non permitto.

1.Thim.2.

Quam perniciosũ ſit fœminas in eccleſia docere & diſputare.

Eſtque hæreticorum noſtri tẽporis hæc pernicioſa conſuetudo vt fœminæ diſputent & prædicent. Sunt enim ingenio fœminæ inſolẽti vt plurimum,& facilè inflammantur inuidia & ambitione: & in errores inducuntur.& Paul.1.Cor.11. Natura mulierem docet eſſe velatam prolixa coma: vt lateat & ſubiecta ſit. Benè congruit illud.1.Petri.3. quaſi infirmiori vaſculo mulieri impartientes honorem.Eſt mulier infirmum vaſculum. &debet quaſi vitrum intra tecta recõdi,ne frangatur. Vnde licet ſacra virgo ab ijs infirmitatibus fœminarum fuerit immunis: & diuina ſapientia fuerit preſtãtiſsima,tamẽ ab huiuſmodi publicis miniſterijs docẽdi & prędicandi abſtinuiſſe fertur, vt alijs fœminis exemplo eſſet.

1.Cor.11.

1.Pet.3.

¶Præterea duo crimina referuntur huius fœminæ Ieſabel.Primò docebat homines fornicari: & ſecundò comedere de idolothytis.Pro huius intelligencia notandum: quod fornicari tribus modis accipitur in ſacra ſcriptura. Primò,pro congreſſu cum nonſua,vt Oſeæ.1.ſume tibi vxorem fornicationum, quã fornicationem repræhendit Paul.qui adhæret meretrici vnum corpus efficitur: & concludit quod qui fornicatur,in corpus ſuum peccat.

Fornicari in ſac.ſcriptura tripliciter ſumitur.
Oſæ.1.
1.Cor.6.d

Eſt altera vſurpatio huius vocis freques in prophetis pro idolatrare. vt Ezech.16. & 23.& Eſaiæ.57.& Hieremiæ.3.ibi.Mœchata eſt cum ligno & lapide, ideſt. cum idolis lapideis & ligneis.& ibi,ſuper omnem mõtem excelſum,& ſub omni ligno frondoſo fornicata eſt. Idolatria potiſsimũ inter denſas montium arbores,& in excelſis exercebatur.inde lucorum fit mentio in ſacra ſcriptura,vt.3.Reg.14.& fecit Iuda malum,ædificauerũt ſibi aras, & ſtatuas, & lucos, ſuper omnem collem excelſum.Siue dicerentur luci,quia non lucerent per antiphraſim, ſiue quia lucerent ſuccenſis luminaribus in honorem idolorum.Et ideo Deus prohibebat iuxta altare ſuum plantari vllam arborem,aut lucum.Deut.26.Ne diuinus cultus idolatriæ præſe ferret ſpeciem. Debemus enim præcidere omnem occaſionẽ & ſpeciem mali. 1.Theſſal.5. Eſtque ſimilitudo ducta ex cõiugibus,nam ſicut fœmina quæ marito deſerto,viros alios complectitur,adultera eſt,& fornicaria: ſic etiã mens,quæ Dei veri,cum quo deſpõſata eſt, cultu poſt habito idola colit, dicitur eſſe meretrix, & fornicaria. Ita declaratur illud Oſeæ.1.& 2. vbi terra dicitur fornicari à Domino per idolatriam: & integritas fidei virginitas dicitur. 2. Corinth.11. Deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhiberẽ Chriſto, & ideo decem virginibus comparatur eccleſia, Mathæi vigeſimo quinto. Propter integritatem fidei, Oſeæ ſecundo. Deſponſabo te mihi in fide per fidem, ſiquidem fit deſponſatio cum Deo: & matrimonij ſpiritualis conſummatio per charitatem.

Ezech.16. & 23.
Eſa.57.
Hiere.3.
3.Reg.14.
Luci quare ſic dicebãtur.
Deut.16.
1.Theſ.5.
Oſe.1.2.
2.Cori.11.
Math.25.
Oſe.2.

¶Neque verò eſt alienum à ſenſu ſacræ ſcripturæ fornicationem vocare omnem auerſionem à Deo, quę peccando fit: dum homo in creaturis collocat ſuum amorem deſerto Deo, nam tunc mens noſtra adultera eſt. Sicut fœmina quæ magno regi nupta, in domus ſuę mancipio vili ponit ſuum amorem contempto marito. Lege Origen. hom. 7. ſuper Ezechiel. & Bedam ſuper Exod. ca. 2. & ſic intelligi poteſt illud Pſal. 72. Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. & quadrat cum illo Math. 12. & 16. generatio praua & adultera, eſt hæc fornicatio practica, quæ fit affectu, ſine errore ſpeculatiuo intellectus. Nam idolatria per errorem ſpeculatiuum intellectus fit, hęc autem fornicatio per errorem practicum intellectus, ſicut ad Collo 3. ait Paul. quod auaritia eſt ſimulacrorum ſeruitus & cultus. Nō eſt quidem idolatria ſpeculatiua, ſed practica: quæ per affectum & amorem fit, quando aliquis præ auaritia, metalla figurata ſeruat, & cuſtodit ad modum idoli. & hæc idolatria & fornicatio practica non eſt ſubiecta cenſuris eccleſiaſticis. Sed fornicatio ſpeculatiua, quæ eſt idolatria, hæc punitur per cēſuram eccleſiaſticam & excommunicationem. Hæc verò Iezabel, de qua hîc, credendum eſt quod ad omne genus fornicationis alliciebat homines. Et verū eſt tamē quod ſecundum ſententiam Bedæ ſolum ſub Chriſti nomine fornicationem & idolatriam ſpiritualem docebat. Nam quomodo apertè idolorū culturam doceret, quæ in eccleſia prophetam ſe dicebat inquit Beda?

Orige. Beda. Pſal. 72. Mat. 12. & 16. Collo 3.

¶Alterum peccatum eſt comedere de idolothytis; diximus idolothyta vocari Græcè illa, quæ ſacrificātur idolis, & illa comedere Chriſtianis erat nephas. Sed obſtare videtur noſtro textui illud Paul. 1. Cor. 8. de eſcis quæ idolis immolantur: ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, ad quod reſpondetur quòd eſcæ immolatæ idolis comedebantur aliquando, cū veneratione ipſius idoli, & iſto modo talis manducatio ad idolatriā pertinebat. Cæterum ſiquis carnes immolatitias, ideſt, præſſus fame vel ſimpliciter manducaret, nulla eſſet inculpa, quia ſecundum rei naturam, nec idolum, nec idolothytum eſt, vt dicēbat Paul. ſed malitia hominunm illæ carnes deprauantur. Præterea ratione ſcandali viciabatur illa manducatio, & hoc docens Paul. 1. Cor. 8. ait: ſi eſca ſcandalizat fratrem meum non manducabo carnes in æternum. Et ideo vt abſtinerent ab immolatis, prę ceptum fuit in concilio Hieroſolimitano Actor. 15. de quo Paulus. 1. Co 10. Sic præcipit: ſi quis vocat vos infidelium ad cœnam, & vultis ire: omnē quod vobis apponitur, manducate: ſi quis autem dixerit hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, ideſt, ne ſcandalizetur. Hæc noua Iezabel liberè & etiam cum ſcandalo, & fortè cum vēneratione idolorum docebat comedere de idolothytis, & ideo meritò reprehenditur.

1. Cor. 8. 1. Cor. 8. Act. 15. 1. Cor. 10.

¶ *Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret.* Sed quare non monet ipſum epiſcopum Thyatiræ ad pœnitentiam ſuæ negligentiæ: ſicut monuerat Pergamenſem & Epheſinum? Ansbertus reſpondet, quod generaliter debęt intelligi hîc vt ſpecies prō genere ſumatur. Et quod hoc pœnitentiæ tempus omnibus detur, prælato, & ſubdito, vel etiam declarata iam cul-

culpa ſubdiri, tacitè admonetur præ- A
latus vt ſibi & illi caueat. Eſt verò egregius locus communis. quod non ſubitò Deus infert pœnam. minatur enim prius & dat tempus, vt auertamus iram Dei. Potuiſſet quidem Deus mox peccantem primum hominem mulctare morte, ſed maluit tempus pœnitentiæ concedere, & lēto gradu de ambulans expectare peccatorem, & aura velut detinenti greſſum expectare. Sic enim dicitur Gen. 3. & cum audiſſent vocem Domini de ambulantis ad auram poſt meridiem. potuiſſet & cum poſtea omnis caro corrupiſſet viam ſuam, ſubitò dilubio abſoruere homines, & iuſtos ſeruare in nauigio repente oblato: ſed maluit centum annos concedere fabricandę arcæ, vt malleorum & fabricationis crebro ſonitu peccatores monerentur, & reſipiſcerent. Geneſ. 6. de quo 1. Petri 3. in quo & ijs, qui incarcere erant ſpiritu, veniēs prædicauit: qui increduli fuerant aliquādo quādo expectabant Dei patientiam cum fabricaret arca. Agit ad rem illud Iob. 24. Dedit illi Deus locum pœnitentiæ & ipſe abutitur eo in ſuperbia. Paul. etiā ad Rom. 12. multa ponderat. an ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? & hoc eſt quod ait Dauid Pſalm. 29. ad veſperum demorabitur flectus, & ad matutinum lætitia. Deus enim diluculo & in inſtāti hominem iuſtificat: ſed pœnā ſerotinam mittit. Longè ſecus ſunt illi, de quibus Pſam. 13. Dauid. veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. huic ergo, improbę mulieri dedit Deus tempus pœnitentiæ, & addit.

Nō ſubito deus infert pœnā, ſed prius minatur, atquē dat tempus pœnitentiæ

Gen. 3. *Gen. 6.* *1. Pe. 3. d* *Iob. 24.* *Rom. 12.* *Pſal. 29.* *Pſa. 13.*

¶*Et non vult pœnitere à fornichatione ſua.* Ecce obſtinationem reprobæ fœminæ. & ſequitur pœna.

¶*Ecce ego mitto eam in lectum.* Alia tranſlatio habet, luctum. Vt notat Richardus. ſed nos retineamus noſtram lectionem, quæ eſt legitima. & quid per lectum ſignificetur explicemus. Aliqui ſecundum ſcholia Græca (vt patet in Areta) per lectum ægritudinem intelligunt. Solet enim ſcriptura lectum ab imbecillitate accipere, vt cum dixerit, vniuerſum lectum eius vertiſti in infirmitate eius: lectum di- B
cens morbum, & egritudinem, & verſum eſſe in melius ſiue ad ſanitatem. 2. etiam regum. 13. dicitur: cuba ſuper lectum tuum, & langorem ſimula: & mox, accubuit ergo Amnon, & quaſi ęgrotare cœpit. 4. reg. 1. de lectulo ſuper quem aſcendiſti non deſcendes, ſed morte morieris. 1. Mach. 6. & commotus eſt valdè: & decidet ſuper lectum, & incidit in langorem. Ait ergo: Ecce ego mitto eam in lectū. hoc C
eſt, immiſſa ægritudine illam lecto affigo: de pręſenti. vt pœnæ celeritatem oſtendat. vt ſic malis edocta reſipiſcat. Ita Deus paralyticum triginta octo annos lecto iacentem tenuit propter peccata, nam poſtea ſanum hortatur Redemptor, noli amplius peccare, ne deterivs tibi aliquid contingat Ioan. 5. vbi æterna damnatio ſub intelligitur, qua nihil deterius: quid enim in vita deterius quàm 38. anni ægritu- D
dinis tanta cum miſeria? & illud Paul. 1. Corinth. 11. congruit cum hoc, propterea inter vos multi infirmi et dormiunt multi. & loquitur de illis qui indignè accedunt ad ſacramentum euchariſtiæ. ¶Eſt alia intelligentia huius lecti tradita à Ruperto, Richar. Beda, & Anſberto, vt ſignificet æternam damnationem. Solet enim infernus lecti nomine ſignificari, Eſaiæ. 50. In doloribus dormietis. & bene Eſai. 14. ibi

Richar. *Primus ſenſus.* *2. reg. 13.* *4. reg. 1.* *1. Mach. 6.* *Ioa. 5.* *Secundus ſenſus.* *Ruper. Richar. Beda. Anſber.* *Eſai. 50.* *Eſa. 14.*

ibi ſubter te ſternetur tinea & operimentum tuum erunt vermes: & præ ceſſerat antea: detracta eſt ad inferos ſuperbia tua concidit cadauer tuum. Circa quod teſtimonium notandum quod ſi de Nabucdonoſore intelligatur. Quod communiter ſolet accipi, nõ ibi de damnatione eſt ſermo, quia communis patrum ſentẽtia eſt, quod Nabuchdonoſor non fuit damnatus, ſed egit veram pœnitentiam, vt colligitur Dan.4. Lectus ergo ille Eſaiæ. 14. Sumitur ibi pro ſepulchro inquo conditum eſt cadauer ipſius Nabuchdonoſoris. & forſam etiam in hoc loco lectus inquem mittitur iſta fœmina improba, mors corporalis eſt: & cadauer. ſi vero teſtimonium Eſaiæ ciuitatum intelligatur de aliquo ſucceſſore Nabuchdonoſoris, vel de alio reprobo, tum per lectum intelligitur infernus & damnatio æterna.

Dan.4 Eſa.14.

¶Sed eſt tertia intelligentia huius loci quam Ansbert. attigit vt habetur in Collectaneis, vt per lectum intelligatur ſecuritas peccandi, quæ eſt ſumma pœna, quando homo derelinquitur à Deo, iuxta illud ad Rom.1. propter quod tradidit illos Deus indeſideria cordis. Quaſi damnans ad beſtias truculentas illos: à quibus diſcerpentur. Quadrat illud Ezechiel. 16. Iſrael iam non iraſcar amplius zelus meus auferetur à te. Cum enim Deus benignus agit, tunc agit illud Zach.8. Zelatus ſum Syon zelo magno, & indignatione magna zelatus ſum eam, & congruit illud Pſalm.80. Non audiuit populus meus vocem meã, & Iſrael non intendit mihi, & dimiſi eos ſecũdum deſideria cordis eorum, ibunt in ad inuentionibus ſuis, ideſt, in peccatis ſuis, quæ ſunt inuentiones hominũ ſub magiſtro diabolo. erit ergo lectus inquo volutatur peccator, hæc ſecuritas in qua peccator voluitur de peccato in peccatum.

Maxima pœna eſt illa, qua deſinit peccatorem magis ac magis peccare. Rom.1. Ezech.16. Pſa.80. Zach.8.

¶ *Qui mechantur cum ea in tribulatione maxima erunt.* Cooperatores intelligit, vtriuſq; fornicationis, de quibus ad Roma.2. Non ſolum qui talia agunt digni ſunt morte: ſed qui conſentiunt faciẽtibus. per tribulationem maximam D. Thom. intelligit damnationem animæ, & corporis æternã. Sed forſan, hæc eſt prophetia eius calamitatis, quam à turcis eſt paſſa illa eccleſia, & tota Aſia, ita notat Abbas Ioachin. & congruit cum illo quod ſequitur.

Ad Ro.2. D.Thom.

¶ *Niſi pœnitentiam ab operibus egerint.* Hæc conditionalis ſemper ſub intelligitur in comminationibus Dei, vt patet in Niniuitis: & in Ezechia rege, cui minatus fuerat Deus mortem. Eſai.38. morieris, & non viues. Sed poſtea acta pœnitentia conceſſi ſunt illi quindecim vitæ anni.

¶ *Et filios eius interficiam in morte.* Ideſt, ſucceſſores qui fuerunt trucidati per Turcam. Commutat enim ſæpè Deus regna & rerum vices, propter peccata & demerita hominum. De quo lege. cap.5. Iudith, vbi copioſè tractatur quanam ratione populus Dei reddatur in expugnabilis. Nempè ſi Deum ſuum colat. ſin minus à quouis vincitur. Hinc quod. DD. ait: Pſalm.106. Poſuit flumina indeſertũ: à malitia in habitantium in ea, ideſt, propter malitiam. & hanc ob cauſam Amorrheos Deus ſpoliauit regno, vt patet Geneſ.15. ibi: nondum completæ ſunt iniquitates Amorrheorum. Expectauit enim Deus vſq; ad certũ numerum peccatorum: priuſquam illos diſperderet. Item ſe inter fecturũ ait filios eius, ideſt, eius domeſticos qui

Iudith.5. Pſa.106. Gen.15.

qui eius ſceleribus præ cæteris partici-parunt morte dira affecturum.

¶ *Et filios* (inquit) *eius interficiam in morte.* Forſan intelligit ſucceſſores, vt ſupra dictum eſt. ſed notandum eſt. Quod pœna ſpirituali non punit fili⁹ pro peccatis patris, niſi imitator exi-ſtat paternæ culpæ. Ezech. 18. filius nō portabit iniquitatem patris. nos verò punimur pro peccato primi parentis ſpecialiter, quoniam ſumus partici-pes culpæ ipſius patris. quis quā enim habet proprium peccatum originis. vt habetur in Concilio Tridentino, quia ergo ſumus in eadem culpa, ſumus etiam in pœna ſpirituali. pœna verò corporali punitur filius pro peccato parentum. vt filius Dauid mortuus fuit propter adulterium patris. 2. regum. 12. & nume. 14. dicitur: qui viſitas peccata patrum in filios. improbi ergo iſti filij puniuntur propter imitationem impietatis paternæ: & interfi-ciuntur morte æterna. Vel ſi de filijs innocentibus textus intelligitur, debet accipi de morte corporali tantū. interficiam, inquit, eos in morte, ac ſi diceret: interfectione interficiam eos, quæ geminatio Hebræorū more ponitur, ad amplificationem: & multū auget, id eſt, omnino interficiā & perdam, nec vnus ex eis relinquetur.

Ezech. 18.

Con. Tri.

2. reg. 12. Num. 14.

¶ *Et ſciēt omnes eccleſia quia ego ſum ſcrutans renes & corda.* Sic Pſalm. 9. cognoſcetur Dominus iudicia faciens. Oſtēdetur hoc planè in poſtremo iudicio vbi fiet ſeparatio & diſcrimē inter veros virtutis cultores, & hypocritas fictos. hæc autem ſententia habetur. 1. regu. 16. & Hiere. 17. & Pſalm. 7. Nec obſtat quod dicitur Iob. 10. numquid oculi carnei tibi ſunt, aut ſicut videt homo, & tu vides? numquid ſicut dies hominis, dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora? vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris? non, inquam, obſtat, nam Deus ſine diſcurrendi diligentia, & ſine inquiſitione & adminiculo alicuius inſtrumenti, vnico intuitu penetrat omnia: & hoc dicitur in noſtro textu. Iob autem ait: quod Deus non ſcrutatur ſicut homo ſolet, inueſtigādo & adhibendo diligētias humanas, & ideo, inquit, quod nō ſunt oculi carnei, oculi Dei.

Pſal. 9.

Hiere. 17. 1 reg. 16. Pſa. 7. Iob. 10.

Iob.

¶ Sed ais, quid in hoc loco intelligit Dominus per renes & corda? Primò, in renibus delectatio ſignificatur concupiſcentiæ carnalis. Quia humanæ conceptionis ſemen de lumbis egreditur. In corde verò cogitationes exprimuntur: quia de corde producuntur. Iuxta illud quod Redemptor noſter affirmat apud Mathæum, de corde exeūt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes. Ita quoquè Beda. in renibus, inquit, delectationes, in corde verò cogitationes deſignātur. Conueniunt cum Beda, Anſelmus, & Ambroſius. Sed renes Ambroſius abſcondita peccata, Anſelmus carnales operationes interpretātur. Verū quia ſunt alia loca ſimilia, quibus hæc interpretatio rectè conuenire non poteſt, (vt ſtatim indicabimus) alia quærenda eſt expoſitio, quæ omnibus apta & germana ſit. Intimas cogitationes, & intimos mentis affectus, cordis nomine in ſcriptura intelligimus. eò quod cor lateat, & in medio corporis ſit. Vt 1. regum. 16. Homo enim videt ea quę apparent: Dominus autem intuetur cor. p. Paralip. 16. omnino enim corda ſcrutatur, & mētium cogitationes intelligit. Acto. 1. Tu Domine qui corda noſti omnium, oſtende quem elegeris ex his duobus vnum. Idem in re-

Math. 15.

Beda. Anſe. Ambro.

1. reg. 16.

Paralip. 16

Act. 1.

nibus ſæpè ſignificatur. ita vt nō quaſi A ſedes libidinis accipiantur, ſed pro internis cogitationibus & affectibus. Quia renes valde obtruſſi, & in medio corporis poſiti ſunt: Pr. c.23. Pro.23. fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum, & exultabunt renes mei, cùm locuta fuerint recta labia tua. Sap.1. Sap. 1. quoniam renum ipſius teſtis eſt Deus: & cordis illius ſcructator eſt verus. Hiere. 12 Et Hiere.12. propè es tu, ori eorum: & longè à renibus eorum. B Psal.15. ex hoc intelligitur illud Pſalm.15. in ſuper & vſque ad noctem increpuerūt me renes mei. Quod de Christo dicitur, vt patres exponunt, & verba ſequentia indicant citata à D. Petro Acto.2. & 14. Actorum.2. & à Paulo Actorū.14. Hoc eſt interiores cogitationes & affectus ſemper mihi ſancta & mirabilia ſuggeſſerunt. Cum verò ſimul hæc duo ponuntur, amplificationis cauſa ponūtur more Hebræorum, vt idem ſigni C ficantia: ac ſi dicat ſcriptura: nihil eſſe ita intimum vt latere Deo poſſit. Psal.7. Pſal. 7. Scructans corda & renes Deus. Ad quem locum nunc alluſit Ioānes. Itē Hiere.11. Hiere. 11. tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iuſte & probas renes, & corda. & c.20. c. 20. & tu Domine exercituum, qui vides renes & cor, videam vltionem tuam ex eis. Quoniam ergo mulier illa & eius comites, vt magis reliquis ſuos errores perſuaderet, D ſanctitatem ſimulabant: ſcelera tegebant, & aliorum perniciem cogitabant: Alij etiam non ſe prodebant, animo tamen aſſentiebant. Ipſis nūc Dominus ait: Quum ego ſupplicium de his omnibus ſumpſero, & occultiſſime etiam peccantes puniero, omnes eccleſiæ re ipſa cognoſcent, nihil eſſe tam occultum quod mihi manifestū non ſit.

¶ *Et dabo vnicuique veſtrum ſecundū opera ſua.* A tertia perſona tranſit ad ſecundam, quod ſæpè fit in prophetis: vt Eſaiæ capite primo: confundentur Esa.1. ab Idolis, quibus ſacrificarunt. In Græco eſt: quibus ſacrificatis. Sophoniæ. c. Sopho. 2.c 2. Sed & vos Aetyopes interfecti gladio meo eritis. Cū antea loqueretur in tertia perſona. Attenuabit omnes deos terræ & adorabunt eum viri de loco ſuo. Et c.3. timebis me, ſuſcipies Sopho. 3.a. diſciplinam, & non peribit habitaculum eius. Itaque frequenter Prophetæ ſæpè perſonas commutant.

¶ Cæterum hanc Chriſti æquitatē tractabat Paulus ad Hebræ. cap. 1. dicens: Heb.1. ad filium autem: thronus tuus Deus, in ſæculum ſæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Et Pſalmo. 44. Eſt Psa.44. optimus de hoc locus Ezech. cap. 14. Ezech.14. Et ſi fuerint tres viri iuſti in medio eius, Noe, Daniel, Iob: ipſi in iuſtitia C ſua liberabunt animas ſuas. Et ſubiungit: viuo ego dicit Dominus, quia nec filios, nec filias liberabunt. Sed quarē hos potiſſimum viros adducit in exēplum? Ad hoc Chryſoſtomus, Homi Chryſo. lia.43. in Geneſin reſpondet: Quia iſti ſalutem attulerunt alijs ſuis temporibus. Forte etiam, quia iſti, alioqui deo chariſſimi non potuerunt liberare alios: vt Noe, mundum à diluuio; & Daniel populum à captiuitate Babylonie; & Iob filios & filias à morte. Et ſic intelligitur illud Paul. ad Gala. 6. Nnuſquiſque onus ſuum portabit. Quod verò ibidem dicitur ab Apoſtolo: alter alterius onera portate: Debet intelligi, dum in hac vita ex charitate aliorum labores nobis imponimus: Et prælatis etiam ex iuſtitia conuenit portare aliorum onera in hac vita: in iudicio autem quantū ad præmia meritorū quiſque onus ſuum

por

A portabit. Quam difficultatem ita explanat Auguſtinus, libro. 83. quæſtionum: quæſtione. 71. & ſermo. 21. & 22. de verbis Apoſtoli. Et libro. 2. de conſenſu Euangeliſtarum. c. 30.

Augu.to.4. to.10. to.4.

¶ *Vobis autem dico, & cæteris qui Thyatiræ eſtis.* Hoc in loco exemplaria tàm Græca quàm Latina variant. quędam enim ita habent vt diximus. In alijs etiam ſine coniunctione legitur in Græco codice complu. & in regio, & in nouo quodam excuſſo à Plãtino, & in Latino codice antiquo, manu ſcripto. Quæ lectio nõnullis viris doctis & mihi verior & germanior videtur. Ita legũt Aretas, Ambroſius, & Beda, ſi eorum expoſitionem diligenter attendamus, potius quàm verba Euangaliſtæ in eis poſita. Ita planè legunt, Primaſius, & Rupertus, & Anſelmus: vobis autem dico cæteris qui Thyatiræ eſtis. Quod ſi ita legatur, ſermonem conuertit tantum ad eos, qui erroribus impiæ mulieris non aſſentiebant. Quos iubet nihil recipere præter id quod traditum erat ab Apoſtolis. Et optimè omnia quæ ſequuntur cohærent. Si autem legatur: *Vobis autem dico, & cæteris, &c.* Alloquitur primò diſcipulis mulieris fornichariæ, quibus iam fuerat prius ſupplicia comminatus. Hoc autem, nec conuenit cum expoſitorum interpretatione, nec cum ſequentibus. Quoniam illi iam pondus ſuſceperant, quod Chriſtus non impoſuerat, ſed mulier fornicharia, vt planius fiet ex his quæ diximus. Niſi fortè accipiamus ac ſi diceret: *Dico & vobis cæteris qui Thyatiræ eſtis.* Quo modo accepiſſe videtur Aymo: nam de ſolis iuſtis hæc verba exponit. Eſt ergo ſenſus: dixi iam fautoribus Iezabelis: nunc vobis qui fidé tenetis & alieni eſtis ab eius impietate dico. Et quoniam dixerat: dico autem vobis, cæteris qui Thyatiræ eſtis: aperit quibus loquatur dicens in textu.

Aretas. Amb. Beda. Primaſius. Rupert. Anſelm.

¶ *Quicunquè non habent doctrinam hanc.* Nempe doctrinam Iezabelis impiæ. dicendum videbatur: & quicunquè non habetis doctrinam hanc. Dixerat enim : vobis autem dico qui Thyatirę eſtis. Sed nihil refert an hoc aut illo modo dicatur, cum familiare

B ſit Prophetis perſonã mutare, vt modo dicebamus. In Græco melior eſt oratio, non enim legitur verbũ, eſtis, ſed in hunc modum: vobis autem dico, & cæteris Thyatirenſibus, quicũquè nõ habent doctrinã hanc. Quod ſi non ponatur dictio, &, in hunc modum poteſt intelligi. Vobis autem dico, cæteris, inquam, qui ſunt Thyatiræ, quicumquè non habent doctrinã hanc. &c.

C ¶ *Et qui non cognouerunt altitudinẽ ſatanæ.* Ideſt, qui non approbaberunt. Nam cognoſcere pro approbare in ſacra ſcriptura vſurpatur. Eſai. 1. Iſrael autem me non cognouit. & Ioan. 1. & mundus eum non cognouit, ideſt, nõ approbauit. Iſti enim non approbauerunt altitudinem ſatanæ, ideſt, ſuperbiam diaboli. De quo Iob. 41. Omne ſublime videt: & ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. De qua ſuperbia

Cognoſcere pro approbare. Eſai. 1. Ioan. 1. Iob. 41.

D Eſaiæ. 14. agitur. ibi: ſuper cœlum cõſcendam, & ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meũ. Vbi notandũ quod nõ ſolum de Nabuchdonoſore & eius morte, ſed etiam de lucifero dæmone, ibi eſt ſermo, & Nabuchdonoſorem cum illo comparat. Aliqui ex Gręcis hîc pro altitudine legunt profunditates, ideſt, pelagus vitiorum: & eſt ſenſus idem, quia in ſuperbia profunditas, & pelagus vitiorum eſt. Latini

Eſai. 14.

ini enim & altum,& altitudinem ipſam,etiam profunditatem appellant. profunditates autem ſatanæ (ſi ita vertere lubet,inquit Cagneius) immenſum pelagus flagitiorum poſſumus intelligere. De quo ſcriptura:peccator cum in profundum malorum venerit contemnit.altitudines autem ſatanæ claram eius ſuperbiā, qua Deo ſimilis eſſe voluit,intelligem⁹: in qua, vt diximus profunditas vitiorum eſt. Præterea notandum eſt,quod Dominus vtitur vocabulo ipſo ſectatorum Iezabelis,qui doctrinam ſuam altitudinem magnam habere iactabant,id eſt,mirè profundam eſſe, atquè ſubtilem.Ita enim de ſuis erroribus loqui ſolent hæretici,& irridere Euangelicæ doctrinæ ſimplicitatem. Ita intelligitur illud Iob.4.porrò ad me dictum eſt verbum abſconditum:quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.Vbi Grego.5.Mor.ca.18. verba hæreticorum eſſe interpretatur. Quorū Eliphaz ille themanites perſonam gerebat. verum autem hoc eſſe, Dominus indicat,nam ſtatim ſequitur quēadmodum dicunt: ac ſi diceret:ita enim illi loquuntur.Ita appellant errores ſuos,& commenta.ſed Ioānes altitudines illas hæreticorum,non altitudines cenſet nominandas: ſed altitudines ſatanæ quas humani generis hoſtis excogitauit:& inſpirauit membris ſuis.

Gagne.

Iob.4.

Grego.

A B C D

¶ *Quemadmodum dicunt*. Huius multiplex eſt intelligentia.prima,quā modo dicebamus:vtitur enim Dn̄s vocabulo hæreticorum.ſecūda quam ſequitur Gagneius,ideſt,vt vulgo dici ſolet:nam altitudo pro ſuperbia frequēter in prophetis nominatur.vt ex. cap.2.14.& 24.Eſaiæ colligitur, & ex Iob.41.

Gagne.

Eſa.2.14. & 24. Iob.41.

¶ Eſt tertia intelligentia ſecūdum Richardum,& alios antiquos:ſcilicet, qui non approbauerunt illam doctrinam diabolicam, quemadmodum illam docent impij præceptores. Hic locus cōmunis ſe apperit, quod Deus in omni republica Chriſtiana ſibi aliquos pios ſeruat. Conquærebatur olim Elias ſanctos homines occiſos eſſe,& ſe ſolum relictum qui Deum coleret. cui tamen Deus reſpondit:reliquiſſe ſe ſeptem millia virorum qui non curuaſſent genua ante Baal.3.regum.19.Quod citat Paulus ad Rom. 11.Graſſabantur hæretici & impoſtores per eccleſiam Thyatiræ, ſed reliquerat ſibi Dominus non paucos ſinceræ fidei cultores & hos Dominus conſolatur his verbis.

Richar. Deus in omni republica pios aliquos habet.

3.reg.19. Rom.11.

Non mittam ſuper vos aliud pondus. Vbi notandum, quod aliqui ex Iudaiſmo tentauerunt inducere doctrinam in hanc eccleſiam Thyatiræ,quæ improbata eſt in Concil. Apoſtolorum Act.15.nempe eruandam eſſe ſimul Moſaycam legem, & circūciſionem, cum lege Euangelica.& pondere antiquæ legis grabant fideles. Nam lex vetus vt hic notat D.Thom. Habebat pondus,quo deprimebantur homines ad terram:& noua habet amorem,quo eleuantur. Hāc doctrinam remouet hic Dominus dicens: non mittam ſuper vos aliud pondus. quę eſt doctrina D.Paul.ad Galatas.cap.5. In Chriſto Ieſu neque circunciſio aliquid valet,neque præputium: ſed fides,quę per charitatem operatur. Ad Hebræ.7.Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt,vt legis tranſlatio fiat. Ita hunc locum exponunt multi patres.

Lex vetus vocatur pōdus.

Acto.15.

D.Tho.

Ad Gala.5.

Hebræ.7.

¶ Nonnulli verò & iudicio meo probabilius exiſtimant non loqui dominum in hoc loco de pondere legis

Mo-

Moſaycæ. neque habemus vnde id A
colligere poſſimus. neque enim quic-
quam hactenus dictum eſt ab Euan-
geliſta de Iudaicis ceremonijs: nec ſu-
bitò in rem ignotam, & de qua nihil
dixerat, hos rapere debebat. ex dictis
potius hæc intelligenda ſunt Apoſto-
Acto. lorum: vt ex Actibus. capit.15. accepi-
mus. vbi præceperant Apoſtoli his,
qui ex gentilitate conuertebantur, ab-
ſtinere ab Idolothytis, & à fornicha-
tione. Contrà verò Iezabel, & eius ſe-
ctatores fornichari, & edere iube-
bant. Veróſimile eſt etiam eos in in-
uidiam vocaſſe Apoſtolos, qui Idolo
thyta eis prohibuiſſent: quæ prohibi-
ta à Domino non erant: & hoc one-
re grauare voluiſſe fideles: quaſi ali-
quid ex pondere veteris legis impen-
dentes eſſent. Quibus idcirco Domi
nus ait: non mittam ſuper vos aliud
pōdus. Ideſt, nō grauabo vos, vlla ve-
teris legis ceremonia tamen id one-
ris quod impoſui per Apoſtolos
meos, tenete, donec veniam. Abſtine
te à fornichatione, & idolothytis, vt in
vnum populum coaleſcatis, cum his
qui conuerſi ſunt ex Iudaiſmo. Cum
autem pondus dicit, alludit ad verba
Acto.15. ba Apoſtolorum Actorum.15. Viſum
eſt enim Spiritui ſancto & nobis, nil
vltra imponere vobis oneris quàm
hæc neceſſaria. vt abſtineatis vos ab
immolatis ſimulacrorum, & ſangui-
ne, & ſuffocato, & fornichatione. vbi
idē vocabulū eſt in Græco, barós, qđ
illic vertit, onus, hîc autem pondus.
¶ *Tamen id quod habetis tenete.* Sen
ſus eſt. illud onus, & illas dumtaxat
ceremonias, & præcepta vitæ, quæ
ſiue ſcripto, ſiue verbo tenus, ſunt vo-
bis tradita per Apoſtolos, tenete &
obſeruate. Sic de traditionibus Apo-
Ad Thes.2. ſtolicis eſt illud. 2. ad Theſa.2. Itaque
fratres ſtate, & tenete traditiones, quas
didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per
epiſtolā noſtram. Veroſimile eſt, vt
paulo ante dicebā, eas traditiones pe-
culiariter intelligere Ioānem hîc, quę
ponuntur Acto.15. ibi: vt abſtineatis à Acto.15.
ſanguine, & ſuffocato. Nam vt ſepeli-
retur ſynagoga cū honore aliquo ex
veteri lege in eccleſia primitiua ſerua
bantur.
¶ *Donec veniam.* Hæc de extremo
B Domini aduentu interpretantur pa-
tres. Tametſi Aretas de morte vnius
cuiuſq; etiā intelligat dicens: aduentū
autē dicit, aut poſtremū quando om-
nes ſecūdo ſuo aduentu iudicabit: aut
cuiuſque interitū, quādo nos ad eum
abimus, quādo relicta hac turbulenta
vita, in ſecurū reponemur ſtatū: ineffa
bilē habentes ſpē de his quę in vita pe
regimus. Sed ſi de aduentu ad iudiciū
id intelligatur, vt ferè omnes expoſi-
C tores affirmāt: & vt ipſa verba in ſe in
dicant, quæ magis ad diē iudicij, quā
ad mortē & interitū vnius cuiuſquē
pertinent, vt ſacræ ſcripturæ cōſuetu
do oſtendit: & verba præcedentia in-
telligūtur de onere impoſito ab Apo
ſtolis Acto.c.15. quo modo iubet id te-
nere donec ad iudicium extremū ve-
niat? Quod non in omni tempore
præceptū aſt ab Apoſtolis, ſed donec
Iudęi & Gētiles in vnū populū cōue-
D nirent. Procedente autē tēpore ceſſan
te cauſa ceſſat effectus manifeſtata E-
uangelicæ doctrinæ veritate. in qua
Dñs docet quod non qđ intrat per os
coinquinat hominē Math.15. & quod Math.15.
nihil eſt reijciendū quod cū gratiarū 1.Timo.4.
actione percipitur. 1. Timo.4. Et quod
tunc concedi nō licebat, poſtea licuit.
Ad hoc ita videtur eſſe reſpōdendū,
aliud eſſe de ſuffocato & ſanguine e-
dere quæ certū eſt ſine peccato come

di, & de quibus nihil dicebant ſectato- A res Iezabel: aliud de Idolothytis, quod ita nunc illicitū eſt, ſicut tempore Apoſtolorum. Negāt hoc quidā. vt Soto lib. 2. de iuſtitia & iure quæſtione. 5. artic. vlti. & negare ſanè videtur D. Tho. 12. q. 103. artic. 4. ad 3. Sed affirmat Hieronymus in fine. c. 44. in Ezechie. & in illud ad Titum. c. 1. omnia munda mundis. Et Augu. to. 6. lib. 32. cōtra Fauſtū. c. 13. & to. 2. in calce epiſtolę. 154 ad Publicolam: & in lib. de Bono cō- B iugali. c. 16. quod refertur. 32. q. 4. Can. ſicut ſatius. vbi ait, ſatius eſſe fame mori quàm Idolothytis veſci. Et in Concilio Gangrēſi, ſiquis. d. 30. Dicitur omnia manducare licere, præter Idolothyta. Vbi gloſſa expreſſè tenet, quod nunquam fuit licitum, nec modo licet Idolothytis veſci: quātis nulla detur ſcandali occaſio. Imo non magis licere eorum eſum, quàm in quadrageſima carnium. Diu etiam Auguſti- C ni tempore id ſeruatum eſt: vt videre licet in Concil. 2. Aureli. c. 19. &. 20. & in Concil. Aurelianenſi. Sed idem forcaſſe omnes ſentiemus, ſi ita vt paulò ante dixi, intelligatur: ſcilicet, non eſſe ſimpliciter illicitū comedere Idolothyta: ſed eſſe illicitū eomodo quo tēpore Apoſtolorū illicitū erat. Tunc autem illicitū erat propter ſcandala infirmorū. Cū enim Gentiles demo- D nijs immolarent, & in ſacrificijs ipſis veſcerentur Idolothytis, planè qui ea comederet ad Gentiliū idolatriā conuerti videretur, aut dęmones venerari, quibus immolabantur. quòd ſi illa homo probatæ religionis & virtutis faceret, de quo nulla poſſit eſſe ſuſpitio, nullū que inde oriretur ſcādalum, quamuis Idolothytū eſſe ſuſpicaretur nihil tunc peccaret. vt apertè Paul. docet. 1. Cor. 8. vbi de hac re diſputat. Scimus, inquit, nihil eſſe Idolū in mūdo. Et ſtatim: quidā autem cū conſcientia vſquè nunc idoli quaſi Idolothytum manducant, & conſcientia eorum cū ſit infirma polluitur. Eſca autem non nos cōmendat Deo. neque enim ſi māducauerimus abundauimus, nec ſi nō manducauerimus deficiemus. videte autē ne fortè hæc licētia veſtra offendiculū fiat infirmis. Et. c. 10. ſiquis vocat vos infideliū ad cænā, & vultis ire, omne quod vobis apponitur māducate: nihil interrogātes propter conſciētiā. Siquis autem dixerit, hoc immolatum eſſe idolis, nolite māducare, propter illū, qui indicauit, & propter cōſcientiā conſcientiā autē dico, nō tuā, ſed alterius: hoc quod diximus, apertè in hæc duo loca Pauli explicauit D. Tho. & Augu. de eadē re loquens. to. 6. li. 32. contra Fauſtū. c. 13. ait: nam ſi natura ipſa immolaticiæ carnis eſſet immunda, vtique & neſcientē contaminaret. neque enim eo minus ipſa eſſet, quominus à ſciēte acciperetur. Sed propter conſcientiā, ne dęmonibus cōmunicaſſe videatur. Ita & nunc, quoties ſcandalū huiuſmodi oriretur, peccatū eſſet, & vix aliquando fieri poſſet ſine ſcādalo: pręſertim inter recenter ad fidē conuerſos. Quoniā ergo Iezabel Idolothytis veſci iubebat, & Apoſtolos calūniabatur, quod id oneris fidelibus impoſuiſſent: de ea re loquitur nunc Dominus. Et onus illud vſque ad aduentū ſuum teneri præcipit, eo modo quo ab Apoſtolis impoſitū eſt.

¶ Breuius tamen reſponderi poteſt: nō mittā, inquit, ſuper vos aliud pōdus, ideſt, ego iugū veteris legis vobis nō impoſui, tamen præcepi vt mandata mea ſeruaretis: & Eccleſiæ principibus pareretis, de quibus dixi: qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit me ſpernit.

Soto. D. Tho. Hiero. Augu. 1. Cor. 8. 1. Cor. 10. D. Tho. Augu.

Luc.10. nit.Luc.10.Non igitur imponam vobis aliud onus:hoc tamen tenete vſq; ad finem ſeculi, atq; ita tandiu ab huiuſmodi cibis abſtinere, quandiu ab illis abſtinere præcepi.Seruemus igitur omnes nos præcepta Dei non ſolum prædicta, ſed omnia nobis tradita ab Apoſtolis donec ipſe veniat ad iudicium.nam vt Eſaias ait.c.3. veniet Esa.3. dominus ad iudiciũ.Tacitè enim his verbis commendat nobis Dominus perſeuerantiam in virtute & in ſanctis actionibus.

¶ *Et qui vicerit & cuſtodierit vſquè in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes,& reget eas in virga ferrea, & tanquã vas figuli cõfringentur.* In primis notandũ quod opera ſua vocat, Ioan.6. quæ ipſe præcepit. Vt Ioan. 6. hoc eſt opus Dei vt credatis in eũ, qui miſit c.4. me.&.c.4.meus cibus eſt vt faciã volũtatẽ eius qui miſit me: vt perficiam opus eius.i.quæ ille mihi præcepit. & c.9. c.9.me oportet operari opera eius qui miſit me. Secũdò notandũ quòd more ſolito proponit præmia perſeueranti in virtute,& vincenti ſpiritualia bella.& notãdũ quod in ijs præmijs redẽptor noſter ſe quodã modo coæquat cũ hominib⁹ iuſtis vt eodẽ modo remunerẽtur opera iuſtorũ ſicut & opera ipſius Chriſti quatenus homo eſt,& ideo dicitur in textu.

¶ *Sicut & ego accepi à patre meo.* Nã hęc poteſtas regendi,& hæc virga fer Psal.2. rea collata fuit à patre filio.Pſ.2. poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã & poſſeſionẽ tuã terminos ter Math.28. ræ,reges eos in virga ferrea. Math.28. data eſt mihi omnis poteſtas.Eſt verò cõmunior expoſitio de gubernatione &dignitate paſtorali, quam hîc Dñs promittit idoneis,& vincentibus ſuos affectus & ſpirituales pugnas. ita Thomas latè exponit, qui hac occa- D.Tho. ſione diligenter enumerat pericula quæ comitãtur paſtorale officiũ.ſimilis videtur eſſe ſenſus Lucę.19.vbi illis Luc.19. qui minas rectè diſpenſauerunt cõceditur vt præſint decẽ ciuitatibus ſicut & hîc promittitur poteſtas ſuper gen Richar. Anſel. tes.Ita Richardus exponit, & Anſel. Sed hæc expoſitio habet difficultatẽ magnã,quia non videtur quod omni iuſto detur à Chriſto authoritas paſtoralis.ad hoc reſpondet D.Tho. quod D.Tho. illis qui ſunt reportaturi meritum ex rectè adminiſtrata gubernatione De⁹ confert eã dignitatem. ſed hoc etiam mihi eſt valdè dubiũ,multi enim ſancti martyres non fuerunt prælati: qui tamen ſi prælati fuiſſent, apud Deum multũ meruiſſent. ideò ſi hęc intelligentia eſt ſequenda,quod dignitas paſtoralis hîc promittatur tanquã præmiũ:eſt potius ſequẽdus Beda qui di- Beda. cit quod hęc poteſtas in hoc loco tantũ promittitur eccleſiæ : & ſic ceſſant omnes obiectiones. ſed hoc etiam habet nõ nihil in cõmoditatis, nam hæc promiſſio facta vincenti, perſonis ipſis in particulari, videtur facta & non eccleſiæ in communi.

Quod ſi dicat factã fuiſſe hãc promiſſionẽ iuſtis,quomodo id intelligi poſſit nõ video.cũ dicat:qui vicerit,& cuſtodierit præcepta mea vſq; in finẽ,dabo illi poteſtatẽ.vſq; in finẽ,inquit, ſcilicet, vſq; in finẽ vitę. i. vſq; ad mortẽ. quod ergo hîc promittit, poſt mortẽ dandum eſt.quare loquitur de poteſtate, quam ſancti exercebunt in die iudicij in omnes gentes,quæ Chriſto nõ paruerint:iudicãtes eas cũ chriſto, & æternæ mortis ſupplicio tradentes iuxta illud Sapi.3. iudicabũt nationes, Sapien.3. & dominabuntur populis.Sicut ergo Chriſtus(vt annotauit Richar.poſt re Richar.

ſurrectionē ſibi datā eſſe hāc poteſta
Math.28. tem affirmat Math.28. quia tunc oſtē
dere illam cœpit:ſic etiam iuſtis nō in
hac vita, ſed in futuro iudicio danda
promittitur hæc autoritas ſpiritualis:
iuſta illud quod Apoſtolis etiam pro
Math.19. miſit Dominus Math.19. Sedebitis ſu-
per ſedes.12.iudicantes.12.tribus Iſrael.
Et quoniam hæc vltima ſententia gra
uior eſt omnium corporum læſione,
vt eius accerbitas aliquo modo intelli
gatur, ſolet verbis exprimi accerbiſſi-
mas corporis lęſiones ſignificantibus.
Pſa.109. Vt Pſal. 109. Iudicabit in nationibus,
impleuit ruinas:cōquaſſabit capita in
Mala.4.a terra multorum. Et Malach.c.4.& cal
cabitis impios, cum fuerint cinis ſub
Pſa.149. plāta pedum veſtrorum. Et Pſal. 149.
habentur hæc verba. Exultabunt ſan-
cti in gloria, lætabuntur in cubilibus
ſuis:exultationes Dei in gutture eorū,
& gladij ancipites in manibus eorū.
Ad faciendam vindictam in nationi-
bus, increpationes in populis: ad alli-
gandos reges eorum in compedibus,
& nobiles eorum in manicis ferreis,
vt faciam in eis iudicium conſcriptū.
Hanc igitur poteſtatem quam Chri-
ſtus accepit vt homo, promiſit ſe datu
rum vincentibus, vt eos iudicēt, à qui
bus tentati ſunt, vt corrumperētur: &
obedire Deo maluerunt, quàm ob
temperare libidini.

¶Tamen vt hæc verba intelliga-
mus notandum eſt, ferreum in ſacra
ſcriptura in malam partem accipi ſo-
lere.ideſt, pœnam & afflictionem di-
Pſa.144. ram ſignificare. Vt Pſalmo.144. Et no
Deut. 28.c biles eorum in manicis ferreis. Deut.
28. ſeruies inimico tuo, quem immit-
tet tibi Dominus, in fame & ſiti, &
nuditate, & omni penuria, & ponet
iugum ferreum ſuper ſeruitutem
Deu.4.c tuam donec te cōterat. Et capite quar

A to. vos autem tulit Dominus, & edu-
xit de fornace Aegypti. Quare licet
virga per ſe in bonum accipi poſſit,
vt Micheæ.c.7. paſce populum tuum Mich.7.
in virga tua. tamen virga ferrea in
malam partem ſemper accipitur. id-
eſt, pro graui ſupplicio. Quoniam vir
ga ferrea omnia conterit, & confrin-
git, & grauiſſimum ictum habet. Ita
dictum eſt Pſalmo.2. ad quem nunc Pſa.2.
Dominus alludit. & tanquam vas fi-
B guli cōfringes eos: đ Chriſti extremo
iudicio dictum eſt etiam. Apo. 12. & Apo.12.
peperit filium maſculum, qui rectu-
rus erat omnes gentes in virga ferrea.
& ſimiliter. cap.19. De Chriſto iudica c.19.
turo, inquit: de ore eius procedit gla-
dius ex vtraque parte acutus, vt in ip-
ſo percutiat gentes. & ipſe reget eos
in virga ferrea: & ipſe calcat torcular
vini furoris iræ Dei omnipotentis.
quo nihil dici potuit perfectius.

C ¶Præterea, ſciendum eſt: vbi nos
habemus, & reget illos in virga fer-
rea, in Græco eſt: & paſcet illos. Qua-
re de virga paſtoris ſermo eſt. Paſce-
re, ſiue regere poni ſolet pro domina
ri. quia qui paſcit, & regit domina-
tur. Vnde Mathæ.cap.2. referens ver- Math.2.
ba ex Michęa cap.5. ait: Ex te enim e- Mich.5.
xiet, qui regat populum meum Iſrael.
pro quo in ipſo Propheta legimus: ex
te mihi egredietur, qui ſit dominator
D in Iſrael. quomodo etiam eſt in he-
bræo, & apud.70. Et in eodem capite
Michęę. paſcent terram Aſſur in gla-
dio, & terrā Memrod in lanceis eius.
Idem videre licet in locis citatis vt Pſa.2.
Pſal.2. & Apo.12. & 19. In quibus locis Apo.12.&
eſt in Græco, pro, regere paſcere. Su- 19.
mitur igitur in hoc loco à paſtore ſi-
militudo, qui ferrea virga oues ſuas
percutit & perdit. Significatur ergo
in hoc loco dominium ſanctorum in
ma

malos. iuxta illud : iudicabunt iuſti A
nationes, & dominabuntur populis.
Significatur etiam mortis æternæ ſen
tentia, qua eos percuſſuri ſunt. Idcirco addit: & tanquam vas figuli confringentur. Nam ſicut vas figuli contritum reparari nõ poteſt, ita impij, in æternam mortem, & in perpetuam carcerem immittentur. vnde nulla ſit ibi ſpes exeũdi. Ex quo hæreſis cõ-
Orige. uincitur Origenis qui non ſolum ho
minibus damnatis, ſed etiam dæmoni B
bus ſalutem & libertatem pollicebat̃.

Et dabo illi ſtellam matutinam. Etiã ſi cõſtet quæ ſit ſtel la matutina. Difficile tamen dictu eſt, quomodo hoc cum præcedentibus hæreat. Stella ma
Apo.22. tutina Chriſt⁹ eſt. Ipſe enim ait Apo. 22. ego Ieſus miſi Angelũ meum teſtificari vobis hęc in eccleſijs: ego ſum radix, & genus Dauid, ſtella ſplendida, & matutina. Eſt enim ipſe lux ve-
ra quæ tenebras noctis antiquæ diſſi- C
pat, ſicuti & lucifer facit. Huius figura præceſsit in illo ſacerdote, quem lau-
Eccle. 50. dat Salomon Eccle. cap. 50. quaſi ſtella matutina in medio nebulæ. Promittitur ergo vincentibus viſio Chriſti, & regnum cum eo. At id reſtat explicandum cur hoc in loco vocetur ſtella matutina. Ideſt, quid hæc appellatio pertineat ad id de quo nunc agitur? Stella matutina dicitur Chriſtus,
quoniam mundi tenebras diſſipauit, D
quum inter homines natus eſt. Propter reſurrectionem etiam ita dicitur: quoniam tenebras à mortalibus reſurrectionis ſuæ luce fugauit. Et vtriuſq; rei cauſa poteſt ei hoc nomen conue
Iob.38. nire. Vnde Iob. c. 38. ait: nunquid producis luciferum in tempore ſuo? qua ſi dicat: non tu hoc facis, ſed ego hoc facio. quia pater fecit, vt Chriſtus tẽpore ſuo, ideſt, tempore magis cõſen

taneo, naſceretur & reſurgeret. Ita poſſumus interpretari: dabo illi ſtellã matutinam, ideſt, dabo illi gloriã, & claritatem reſurrectionis: efficiam illum participem reſurrectionis meæ. Promittitur ergo reſurrectio glorioſa corporis: qualem habuit Chriſtus qui reſurrexit tanquam lucifer anteuertens ſolem. Fulgebunt enim iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent, ſcilicet, in reſurrectione. Sap. 3. & Sap. 3.
Math. 13. & 1. Cor. 15. Math. 13. 1. Cor. 15.

¶ Sed alia cauſa aſignari poteſt fortaſſis aptior, & ad rem propoſitam cõuenientior, cur Chriſtus ſtella matutina dicatur. quam intelligemus ex ver
bis Apocalypſis. 22. iam citatis. Ego Ie Apo. 22.
ſus miſi Angelum meum. &c. Qui perinde videtur eſſe, ac ſi diceret: meum eſt, quidquid in hoc Apocalypſi ſcriptum eſt: mihi credere debetis, & iam viam ſalutis ſequi. quam ego in hac demonſtratione reuelaui. Ego enim ſum Ieſus, ideſt, Saluator: & ſum filius. D D: qui eſt verus Meſſias, qui promiſſus erat. vt homines doceret, & in beatam vitam perduceret. Sum etiam ſtella matutina vobis data, vt luce mea depellerem tenebras infidelitatis. noctemquè errorũ huius ſeculi, ne ambuletis in tenebris: & in vmbris figurarum, vt illi, qui erant in veteri lege. ſed plenum lumẽ habeatis. Id ergo ſignificatur in ſtella
matutina quod prædixerat Eſa. c. 49. Eſa. 49.
Dedi te in lucem gentium. Et Ioan. 9. Ioa. 9.
quandiu ſum in mundo. Et rurſum:
ego ſum lux mundi: qui ſequitur me Ioa. 8.
non ambulat in tenebris ſed habebit lumen vitæ. Quod ergo nunc ait: dabo illi ſtellam matutinam idem eſt ac ſi diceret: dabo illi me ipſum: dabo illi ſtellam illam quam in nocte huius vitæ ſequebatur. Et tunc implebi-

Ioa.8. tur illud Ioan.c.8. Sed habebit lumen vitæ. Hæc ſtella matutina rectiſſimè illis promittitur, que Chriſti doctrinā & lucem ſequentes reſpuerunt carnis voluptates, & non ſunt paſſi vinci à tenebris errorum Iezabelis & eius blandicijs. ¶ Poſſumus autem haud abſurdè aliter locum iſtū interpretari. Stella matutina fulget in caliginoſo loco noctis, & eſt initium diei, atquè maiorem claritatem promittit, quam ſol ſtatim eſt allaturus. Vincenti ergo datur ſtella matutina, quoniam Chriſtus in noctis caligine inuiſibiliter ſanctis adeſt. Et lucē eis profert in morte, & lætitiam aduenientis iam beatitudinis, quaſi magnæ claritatis præbet certam ſpeciem. Iam verò vt ſcribit Grego. Gregorius libro.4, Dialogorum.c.16. Nōnunquam in cōſolatione egredientis animæ ipſe aparere ſolet autor ac c.14. retributor vitæ. Et.ca.14. Sæpè, inquit. animabus exeuntibus electorum dulces ſolent laudes cœleſtes erumpere, vt dum illas libenter audiunt, diſſolutionem carnis ab anima ſentire minimè permittantur. Et capite quadrageſimo ſeptimo. nōnunquam omnipotens Deus trepidantiū mentes quibuſdam prius reuelationib⁹ roborat: vt in morte minimè pertimeſcant. Quæ omnia multis in eiſdem locis confirmat exemplis. Omnia hæc pertinet ad id quod nunc ait, dabo illi ſtellam matutinam.

¶ De Chriſti etiam doctrina patres Ruper. hunc locum intelligunt vt Rupertus, & congruit illud.2.Petr.1. Habemus 2. Petri.1. mus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, Stella matutina doctrina chriſti. donec illuceſcat dies, & lucifer oriatur. in cordib⁹ veſtris, ideſt, Chriſtus, vel eius doctrina: quæ eſt ſtella matutina, vbi attendēdus eſt doctrinarum proceſſus quem Petrus ibi conſtituit. Infimam ponit incertitudine doctrinam, quæ ſolo ſenſu corporeo cōſtat. & hanc intellexit dum dixit paulò antè agens de myſterio transfigurationis Dominicæ. & hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam. altiori in gradu collocat phrophetiam veterē, ſed habetis, inquit, firmiorem propheticū ſermonem. ſuperat enim certitudo diuinæ reuelationis factæ per Prophetas, eam certitudinem quæ ſenſibus colligitur. Sunt enim ſenſitiuæ notiçię frequenter fallaces, ſed diuina reuelatio nec de potentia Dei abſoluta fallax eſſe poteſt. quia eſt aſſertio primæ veritatis, & hoc eſt, qđ hoc teſtimonio dicit: qđ eſt velut lucerna lucens in calliginoſo loco. Doctrinæ enim omnes naturales caligant & allucinantur, dum ad ea, quæ æterna ſunt, oculos conuertunt. adducit tertiū gradum eminētiorem adhuc quàm prophetiam, non quidem ratione certitudinis, ſed ratione lucidioris manifeſtationis: & talis eſt. doctrina Chriſti, quæ eſt hæc ſtella matutina, & lucifer, qui oritur incordibus noſtris, vt dixit Petrus, quam promittit. hic nomine ſtelle matutinę.

¶ *Qui habet aurem audiat quid ſpiritus dicat eccleſijs.* Eſt hæc ſententia velut carmen intercalare quam vide licet frequenter repetit, excitans nos ad attentionem. & tribuitur Spiritui Sancto hæc admonitio: quia ille eſt cui attribuitur excitare homines.

¶ Finis Cap. II.

Intelligentia Capitis ſecundi Apocalypſis.

ET Angelo ſiue epiſcopo Epheſinæ Eccleſiæ ſcribe, ò tu Ioannes. Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas, hoc eſt, ſeptem epiſcopos ſiue vniuerſitatem epiſcoporum ſplendentium tanquam ſtellæ, & qui ſeptiformi ſpiritu reguntur. Hæc ergo dicit, qui tenet in manu & in imperio ſuo hos omnes, & qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum ſiue Eccleſiarum, ſingulorum lumen intuens, quantum luceat, ne fortè ſine oleo charitatis, fumiget fides mortuorum. Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam: & quod non potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces: & patientiam in ærumnis habes, & ſuſtinuiſti multa mala propter nomen meum, & non defeciſti. Sed habeo aduerſum te pauca, & inter alia hoc vnum eſt, quod charitatem primam, ſiue inſignem charitatis affectum erga proximos, quem in principio habueras, amiſiſti: & reliquiſti. Ad te ergo redi: & memor eſto perfectionis illius à qua excidiſti: & age pœnitentiam, & prima opera fac, recuperaque primam illam & inſignem charitatem. Si autem pœnitentiam non egeris veniam tibi cito, & mouebo candelabrum, hoc eſt dignitatem tuam, de loco ſuo: priuabo, inquam, te dignitate tua. Sed fateor quod hoc habes laude dignum, quod odiſti facta Nicolaitarum proſtituentium vxores ſuas exemplo Nicolai Diaconi, qui vxore relicta & omnibus permiſſa, promiſcuas introduxit nuptias. quæ facta ego odio proſequutus ſum. Qui habet aurem ſpiritualem, ideſt, ſenſum, iudicium, & ſpiritus prudentiam, audiat quid ſtatim ſpiritus ipſe Chriſti dicat Eccleſijs. Vincenti. ſ. per Chriſti ſpiritum peccatum, & mortem, & infernum dabo edere de ligno vitæ, dabo, inquam, vt congaudeat, conſoletur, & nutriatur per fidem viuam in Chriſto, qui eſt verum lignum, veraque arbor vitæ, conſita in paradiſo Dei mei, hoc eſt, in Eccleſia, diuerſarum religionum hominibus, tanquam varijs conſita arboribus, & multarum virtutum floribus ac pomis exornata. Item, dabo ei frui Deo, qui eſt verum lignum vitæ, in patria cæleſti. Et Angelo ſiue epiſcopo Smyrnæ Eccleſiæ, ſcribe nomine meo

ne meo hæc. Hæc dicit primus & nouiſsimus, qui fuit mortuus & viuit: hæc, inquam, dicit Deus & homo. Noui & approbaui opera tua, & tribulationem & paupertatem tuam, quas mei nominis gratia ſuſtines, ab infidelibus afflictatus: ſed æquo animo eſto, nam diues es, theſaurum ſpiritualem habens in corde, hoc eſt, me. Noui etiam quod blaſphemaris ab iјs, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & reuera non ſunt, quia confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant: ſed potius ſunt ſynagoga ſathanæ. congregatioque aduerſariorum, & contradicentium veritati. Nihil horum timeas quæ propter me paſſurus es, nec verearis eos qui occidunt corpus: ſed potius time eum qui poteſt corpus & animam mittere in gehēnam. Quod ſi quæras: quæ ſunt Domine ea, quæ paſſuri ſumus? audi. Ecce miſſurus eſt diabolus impiorum rex, aliquos ex vobis manu ſuorum in carcerem, vt tentemini, ipſaque tentatione palam fiat, an in vobis ſit vera fides cum fructibus ſuis. Et habebitis tribulationem decem diebus. breui in quam tēpore. Quamuis enim duret per totum vitæ tempus, breue tempus dicendum eſt. Eſto fidelis vſque ad mortem, curaque diligenter ne a vera fide diſcedas, etiam ad mortem vſque certans, & dabo tibi coronam vitæ. Legitimè ergo certa, nam nemo coronabitur niſi qui legitimè certauerit. Qui habet aurem audiat quid ſpiritus dicat Eccleſijs. Non enim tantū Smyrneis ſit promiſsio hæc, ſed cuilibet vincenti. Qui enim vicerit non lædetur a morte ſecunda, ſcilicet, animæ. quamuis priori, ſcilicet, corporis ſubiaceat, quæ communis omnibus eſt. ¶ Et Angelo ſiue epiſcopo Pergami Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit qui habet Romphæam vtraque parte acutam, ac gladium verbi Dei penetrabiliorem omni gladio ancipiti, & pertingentem vſque ad diuiſionem animæ et ſpiritus. Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt ſatanæ, habitas enim vrbem Pergamenſem idolorum cultricem. Et tamen & ſi hoc ita ſit, tu tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam. Etiam in diebus illis, in quibus Antipas teſtis meus fidelis occiſus eſt apud vos, vbi ſathanas habitat. Sed habeo aduerſus te ò epiſcope, cui aſcribenda ſunt populi tui peccata, habeo, inquam, aduerſum te pauca. Quia habes illic docentes doctrinam Balaam pſeudoprophetam, qui docebat regem Balac mittere offendiculum coram filijs Iſrael: docebat enim edere ſacrificijs immolata, & docebat fornicationem. Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum ſimiliter. Doctrina enim Balaam & doctrina Nicolaitarum ſimiles ſunt. Pœnitentiam ergo age, alioqui veniam tibi citò. Veniam, inquam, ad te perdendum propter negligentiam

tuam.

tuam. Et ne ſe impunes fore putent qui eam doctrinam tenent, & docent: ego pugnabo cum illis gladio ſermonis mei, qui ſolus ſufficit ad perdendos omnes impios. Qui habet ſenſum, & iudicium audiat quid Spiritus ſanctus dicat Eccleſijs: vincenti & ſtrenuè certanti tria præmia polliceor. Primum erit, quod pro impuris Balaamitarum *& Nicolaitarum idolorum cibis, dabo illi edere manna abſconditum, panem vitæ de cælo deſcendentem, hoc eſt, me ipſum, qui ſum panis viuus qui de cælo deſcendi: & qui dat vitam vincenti hoſtes animæ. Secundum erit, quod dabo illi calculum candidum, ſiue corpus glorificatum, reformabo enim in reſurrectione corpus humilitatis eius configuratum corpori claritatis meæ. Item dabo illi calculum candidum ferendo in morte ſententiam ſalutarem ac dicendo: veni benedicte poſſide regnum tibi debitum. Et in eo calculo ſcribam nomen nouum, nomen, ſcilicet, filij Dei, quod nemo ſcit quantæ dignitatis ſit, quantæque virtutis niſi qui accipit, & qui filius* Dei *& hæres regni factus eſt. Et hoc eſt tertium præmium.* ¶ *Et angelo ſeu epiſcopo Thyatiræ Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit filius Dei qui habet oculos & vim diuinæ intelligentiæ, tanquam flammam ignis omnia luſtrans, & accendens: & qui habet pedes ſimiles aurichalco, id eſt, humanam naturam charitatis auro & æris conſtantia decoratam. Noui mihique placent opera tua, & fidem, & charitatem tuam, præ cæteris verò mihi per gratum eſt miniſterium tuum, hoc eſt, monendi, corrigendi, docendi, iuuandi & inſtruendi munus: per grata eſt etiam patientia tua omnium aliorum operum fundamentum. Et quia parua ſunt hæc niſi augeantur, ideo ſuper omnia mihi gratum eſt quod nouiſſima opera tua plura & ampliora ſunt prioribus. Sed habeo aduerſus te pauca, quia permittis apud te viuere mulierem munere & officio alteram Iezabelem, quæ ſe falsò quidem dicit prophetam. Hæc enim exemplo impiæ illius Iezabelis docet & ſuadet ſeruos meos fornichari, & manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornichatione ſua.* Ecce *ego mittam eam in lectum talem enim ei ægrotationem immittam, vt iacere in lecto cogatur: & qui mœchantur cum ea, in doctrinamque eius & flagitia nomẽ dederunt, tribulatione maxima afficiam, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint.* Et *filios, quos falſa ſua doctrina genuit morte interficiam. & ſcient omnes eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans corda, & renes atque penetrans et intelligens interiores hominum cogitationes.* Et *dabo vnicuique veſtrum mercedem. l. ſupplicium ſecundum opera ſua. Vobis*

autem

autem dico cæteris qui Thyatiræ eſtis. Qui non habetis doctrinam hanc Iezabelis tropicæ, nec illam ſequimini: & qui non cognouiſtis altitudines ſuperbiaſque ſatanæ (vt appellant) quibus Deo ſimilis eſſe voluit, vobis inquam, ſiue ſuper vos, non mittam aliud pondus. non enim nouo ſupplicio vos onerabo, qui hæreticos toleratis, per metum magis quàm per conſenſum: per infirmitatem, magis quám per malitiam: ſatis eſt quod hoc onere hæreticorum vos perſequentium grauemini. Veruntamen quam quiſque fidem accepit, eam retineat vſque ad aduentum meum in iudicium & vniuerſale & particulare per mortem. Et qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem vitæ opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, et reget eas in die Iudicij in virga ferrea, & tanquã vas figuli confringentur. Faciam inquam illum regem mecum iure gratiæ, & victor reget gẽtes impias, & infideles virga ferrea diſcuſsionis. Iudicabit enim mundũ homineſque impios, qui in iudicio illo tanquam vaſa figuli confringentur ab eis ſicut á me: cui pater omne iudicium dedit. Et dabo illi ſtellam matutinam, hoc eſt, meipſum, qui ſum radix Dauid, ſtella ſplendida & matutina. Dabo etiam illi rerum diuinarum claram intelligentiam, quæ velut Lucifer oriatur in corde eius. Qui habet aurem ſpiritualem, audiat quid Spiritus ſanctus his promiſsionibus dicat eccleſijs, non his, aut illis, ſed omnibus.

CA-

CAPVT TERTIVM

Argumentum.

S. Quid Deus futurum nouerit Eccleſijs Sardis, Philadelphiæ, & Laodiceæ, vt à præteritis malis reſipiſcant, et futuris caueant.

CAPVT TERTIVM.

ET Angelo eccleſiæ Sardis, ſcribe, Hæc dicit qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas, Scio opera tua quia nomen habes quòd viuas, et mortuus es. Eſto vigilans, et confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena corā Deo meo. In mēte ergo habe qualiter acceperis & audieris: et ſerua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, & ambulabunt mecum in Infra.16.c 1.Theſ.5.a 2.Pet.c.3.

albis, quia digni ſunt. Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, et confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat eccleſijs. Et angelo Philadelphiæ eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit ſanctus et verus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium apertum quod nemo poteſt claudere: quia modicam habes virtutem, et ſeruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum. Ecce dabo de ſynagòga ſatanæ, qui dicunt ſe Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiun- Eſa.22.f Ioh.12.b.

tiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, et adorent ante pedes tuos: et ſcient quia ego dilexi te. quoniam ſeruaſti verbum patiētiæ meæ, et ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terra. Ecce ego venio cito: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius: et ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hieruſalem, quæ deſcendit à Deo meo, & nomen meum nouū. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat eccleſijs. Et angelo Laodiceæ eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit, Amen teſtis fidelis & verus, qui eſt principiū creaturæ Dei, Scio opera tua, quod neque frigidus es, neque calidus, vtinam frigidus eſſes aut calidus: ſed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo: quia dicis, Diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo, et neſcis quia tu es miſer, et miſerabilis, & pauper, & cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum: vt locuples fias: et veſtimentis albis induaris, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos vt videas. Ego quos amo, arguo & caſtigo. Prouc.3.b Hebr.12.b *Aemulare ergo, & pœnitentiā age. Ecce ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipſe mecum. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & conſedi cum patre meo in throno eius.*

Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat eccleſijs.

Titu-

Titulus

ADmonētur ſui offitij Sardorum, Philadelphiorum, & Laudicentium Epiſcopi.

Caput III.

ET *Angelo Eccleſiæ Sardis, ſcribe.* Prima ergo epiſtola mittitur ad epiſcopum Sardenſis Eccleſiæ: qui planè nulla coram Deo virtute videretur eſſe pręditus: & ideo habet hæc epiſtola acrem obiurgationem. Sardis tantum pluraliter, vrbs erat Lidyæ magna, ad latus Tmoli montis ſita, olim Cræſi regia ditiſsima Horatius.1. epiſtolarū. Quid concinna Samos, quid Cræſi regia Sardis? Terminat autem nominatiuum & accuſatiuum in is producta, quomodo Trallis & Syrtis Syrtium.

¶*Hac dicit qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas.* Hi ſunt ſeptem ſpiritus de quibus Eſai. ait. c. 11. requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus: ſpiritus conſilij, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ & pietatis: & replebit eum ſpiritu timoris Domini. Cæterum mageſtas quædam his verbis explicatur, eius qui dictat epiſtolam. Eſt enim ille in cuius manu & poteſtate eſt diſtributio ſeptiformis gratiæ Dei: & ille qui ipſos Eccleſiæ Epiſcopos manu & arbitrio ſuo tenet, precemur ergo illum vt nobis hos ſeptem ſpiritus largiatur. Sunt enim hi nobis maximè neceſſa-

Prima expoſitio. Eſai. 11.

A rij: ſpiritu enim ſapientię ad intimum diuini ſaporis guſtum pertingimus, & illo guſtamus quam ſuauis ſit Dominus: ſpiritu ſapiētiæ, loquimur myſteria Dei, vnde ſapientiæ. 10. dicitur: ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas. Intelligentiæ ſpiritus introducit ad Dei inuiſibilia, archanaque ſenſa myſteriorum: facitque vt ex rebus ſenſibilibus inſenſibilia ab intellectu noſtro co-

Explicātur ſeptem dona ſpiritus ſancti. *Sap. 10.*

B gnoſcantur. ad Roma. 1. ait Paul. inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur. Eſt ergo intelligentia quaſi intus legentia: legit mēs quaſi in libro per creaturas myſteria Dei. Spiritus conſilij bona à malis diſcernit, melioraque bonis anteponit, ideſt, cœleſtia terrenis. Spiritus fortitudinis robur aduerſus tentationes præbet. Scientia actiones moderatur: in rebus ſalutis prudentem œconomum conſtituit. Pietas cultus Dei eſt,

Rom. 1.

C & miſeratio in proximos, vt neceſsitatibus eorum ſubueniatur Mathæ. 5. Beati miſericordes. Timor inſumit reuerentiam, quam impendit Deo: cauet autem offenſas, idque ex amore filiali. Sed hac expoſitione omiſſa ego exiſtimo per hos ſeptem ſpiritus ad literam intelligi ſeptem primores angelos vt dicemus infra c. 5. in illa verba, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei &

Math. 5.

D vt diximus ſuperius c. 1. ibi: & à ſeptē ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt.

¶*Scio opera tua.* Scire non approbationem importat hîc, ſed perfectā rei notitiam. erant enim mala opera huius epiſcopi.

¶*Quia nomen habes quod viuas, & mortuus es.* Notatur eum eſſe impoſtorem, & hypocritam, & ſenſus eſt, vulgus exiſtimat te viuere vitam ſpi-

Peccatores & ŭ viuunt mortui dicuntur.

ritualem, & ita nomine & fama vi- A uis apud eos, qui externa tantum conſiderant, ſed mihi (inquit) mortuus es. Sic Paul. 1. Thimot. 5. de viduis, nam quæ in delitijs eſt, viuens mortua eſt, de quo Auguſt. libr. 2. de Gen. contra Manich. cap. 21. vbi viuens, & non viuens dicitur vidua, quia viuens in carne mortua eſt in ſpiritu. Hinc colliges, peccatores appellari mortuos. Quod intelligens ſapiens ait: homo per malitiam occidit animam ſuam. B Sapientiæ. 16. Et Chriſtus Dominus: dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Mathæ. 8. & Lucæ. 9. Quid eſt apud Ezech. cap. 39. campus plenus oſsibus mortuorum, niſi mundus plenus peccatoribus? Id intelligens Paulus ait ad Epheſ. 2. vos conuiuificauit, cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, ideſt, cum propter peccata veſtra mortui eſſetis & morte æterna digni. & ad Roman. 8. Si ſecun C dum carnem vixeritis, moriemini. & cap. 14. Impios appellat mortuos: iuſtos autem viuos, cum ait: in hoc autem Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit. vt & viuorum & mortuorum dominetur, hoc eſt, tam eorum, qui ſunt in gratia, quàm eorum, qui ſunt peſtilenti ſcelere maculati. Methodius tamen per viuos intelligit animos immortales, per mortuos autem corpora ad interitum tendentia, & D 1. Ioan. 3. Nos ſcimus (inquit) quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. qui non diligit, manet in morte. Hæc ille. Et ſapienter quidem: nam Deus eſt centrum in quo lineæ ſunt coniunctæ, & congregatæ. Vt enim in ſphera fieri non poteſt vt linea in centro ſeparetur à linea, niſi ſeparetur à centro indiuiſibili: ita haud quaquam poteſt

1. Thim. 5.
Aug. to. 1. p. 161.
Sap. 16.
Math. 8.
Luc. 9.
Ezech. 39.
Ephe. 2.
Rom. 8. & 14.
Method.
1. Ioan. 3.
Similita.

fieri, vt nos à nobis per diſsidium & diſcordiam ſeparemur, quin à Deo diſiungamur. Qui odio & inimicitia proſequitur proximum, à Deo eſt diuiſus, & ſeparatus: & ex conſequenti à vita. Ipſe enim ait apud Ioannē. 11. Ego ſum reſurrectio & vita. Et 14. Ego ſum via, veritas, & vita. Igitur qui non diligit ſeparatur à centro: ſeparatus à centro ſeparatur à Deo: ſeparatus à Deo, ſeparatur à vita: ſeparatus à vita, manet in morte. Hæc eſt illius loci D. Ioan. Philoſophia excelſa, quidem & cœleſtis, quam ipſe paucis, ſed pleniſsimis ſapientiæ verbis nos docuit. Quemadmodum ſeparata anima à corpore illud dicitur mortuum, ita ſeparata gratia ab anima, ipſa anima mortua appellatur. Vnde Auguſtinus gratiam animæ, animam animæ vocauit, & peccatum mortem. Hæc eſt mors de qua ait Iacob. Apoſtol. in epiſtola ſua canonica. Peccatum cum conſummatum fuerit generat mortem. nam vt ait Ezech. 18. Anima quæ peccauerit ipſa morietur. De hac morte intelligitur illud. 2. Regum. 22. præuenerūt me laquei mortis, & illud Tobiæ. 12. eleemoſina à morte liberat. Hanc mortem machinatur nobis diabolus, qui venit vt furetur, mactet, & perdat, vt verbis vtar D. Ioan. capitu. 10. Chriſtus autem (vt ipſe eodem loco ait) venit vt vitam habeant & abundantius habeant. De hac vita ait D. Petr. cap. 3. prioris ſuæ epiſtolæ tanquam cohæredibus gratiæ vitæ. & D. Ioan. cap. etiam 3. primæ ſuæ epiſtolæ: tranſlati ſumus de morte ad vitam. Quemadmodum vita animalium procedit à corde, & vita arborum à radice: ſic vita gratiæ à diuina miſericordia. eam ob cauſam ait Pſalmogra-

Ioan. 11. & 14.
Auguſt.
Iacob.
Ezech. 18.
2. Reg. 22.
Tob. 12.
Ioan. 10.
1. Petr. 3.
1. Ioan. 3.

mographus: quærite dominum & viuet anima veſtra. Sed quia multi renuunt vitam hanc, quam Deus voluntate præcedente vult omnibus tribuere, manent ſine gratia duri, & obſtinati.

Similitu. In venis lapidum inueniuntur aliquando imagines quædam & figuræ licet imperfectæ animalium: nam intendens natura producere animal, cum non inueniat diſpoſitionem, producit animalis figuram, non autem vitam: & manent lapides figuris ac imaginib' inſigniti. Ita Deus & ſi paratus eſt ſemper ad gratiam, vult enim (vt ait Apoſtolus) omnes homines ſaluos fieri: cum tamen nos inueniat minimè diſpoſitos, ſolet eam dimittere: ex quo efficitur vt figuram habeamus viuorum, cum tamen mortui ſimus: & per flagitiorum obſtinationem in lapidum duritiem tranſeamus. Aſpicis funeſtum peccatum mortem eſſe. Eam igitur ob cauſam ait Dominus in hoc loco: nomen habes quod viuas & mortuus es.

Iuſti & ſi mortui eſſe videatur verá habēt vitam. Galat. 2. At vero iuſti, nomen habent quod moriantur, & viuunt ea vita de qua dicebat Paulus ad Galat. 2. in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemet ipſum pro me.

Iere. 31. d. De hac vita & morte, Ieremi ait: poſtquam oſtendiſti mihi percuſsi fæmur meum: fæmoris nomine voluptas carnis intelligitur.

Figura. Gene. 32. d. In cuius rei figura dicitur quod Iacob poſt luctam claudicabat: quanto enim aliquis ſuperius viuit, tanto inchoat ſuperius interire. Totus ergo Paulus viuebat Chriſto, qui iam mundo crucifixus erat.

D. Grego. quo modo & Abraham dicit (vt Gregorius ait) loquar cum ſim cinis. Ecce viuentem carnem nedum in terra mors ſoluerat,

A ſed tamen per carnis mortificationem hoc apud ſe erat, quod ſe futurum breui præuidebat. Quod contra de reprobis in hoc loco dicitur: nomen habes quod viuas & mortuus es. Vixit dum benè vixit. Filius vnius anni erat Saul: regnauit quæ annis duobus: cæteris enim fuit, non vixit. 1. reg. 13. a.

¶ Mortuum etiam dicitur ipſum peccatum Eccleſiaſt. trigeſimo quarto. Eccle. 34. B Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid prodeſt lauatio eius? ideſt, qui poſt emundationem prioris peccati iterum recidit, quid profuit illa prior lotio? & videtur eſſe alluſio ad ablutionem præceptam à lege Moyſi cum quis cadauer tetigiſſet Numero. vigeſimo nono. Nu. 19. Ad rem facit quod Dominus ait Mathæ. vigeſimo tertio. Math. 23. Similes eſtis ſepulchris de albatis, quæ à foris C apparent hominibus ſpecioſa, intùs verò plena ſunt oſsibus mortuorum, & omni ſpurcitia.

Diuerſa ſunt iudicia Dei & hominum. 1. reg. 13. Eſt hic locus communis. quàm diuerſa ſint iuditia Dei à iuditijs hominum, primo Regum decimo tertio. nec iuxta intuitum ego iudico. homo enim videt ea quæ apparent, Deus autem intuetur cor.

¶ *Eſto vigilans & confirma ea quæ* D *moritura erant.* Duplicem ſenſum admittunt hæc verba.

Primus ſenſus. Quorum alter eſt vt ad ipſum hypocritam referantur in perſona ipſius. hoc ſenſu: hactenus per negligentiam ſpiritualiter mortuus es, incipe iam euigilare, & te ipſum opera que tua ita inſtitue, vt non ſolum appareas bonus hominibus benè moraliter viuens, ſed etiam coram Deo bonus ſis, ſic Paul.

1. Theſſ. vlti. 1. Theſſal. vltimo: itaque non dormiamus ſicut & cæteri: ſed vigilemus, & ſobrij ſimus. In curia enim eſt quæ peccato dat principium, ſicut vigilare eſt initium ſalutis. *Et confirma cætera quæ moritura erant.* Difficultatem habet hæc ſententia. Sit ergo ſenſus huius. & ea opera quæ aliquando feciſti in gratia, & nunc propter peccatum ſunt mortificata, & ſopita: iuxta illud

Ezech. 3. Ezech. 3. Sed & ſi conuerſus iuſtus à iuſtitia ſua fuerit & fecerit iniquitatē, &c. non erunt in memoria iuſtitiæ ſuæ quas fecit, age pœnitentiam vt reuiuiſcant, & non moriantur omnino. Redeunt enim antiqua merita, facta pœnitentia. Sic enim declarat Hieronim. illud Ioel. 2. Reddam vobis annos quos commedit locuſta. & bruchus, id eſt, merita quæ per peccatum erant interitura. Locuſta enim & bruchus gulam & ſuperbiam ſignificant.

Hiero. Ioel. 2.

¶ Aliqui intelligunt hunc locum de bonis minoribus, & gratijs gratis datis: vt de ſcientia ſcripturarum, doctrina, & predicatione, quæ ſæpè intereunt & auferuntur ab homine propter peccatum. Ita Richardus. Qui enim maiora bona (hoc eſt) gratiam & charitatem amiſit, dignus eſt vt minora perdat. Oportet ergo vigilare & maiora bona reparare ne minora pereant.

Richar.

Secundus ſenſus. ¶ Sed eſſe poteſt alter ſenſus, vt hæc verba referantur ad ipſum Epiſcopum ratione paſtoralis officij hoc modo: multi ex tuis ſubditis perierunt tuo malo exemplo, & alij iam iam ſunt perituri. Ergo vigila iam nunc, & confirma illos: qui niſi per te confirmentur, iam ſunt morituri. Sic dixit Dominus Lucæ. 22. Petro: confirma fratres tuos. & hoc reprehendebat Dominus Ezech. 34. quod infirmum fuit non ſolidaſtis, quod perierat non quæſiſtis. Hunc ſenſum attulit author collectan. & videtur valde probabilis, nam malos prælatos hoc modo Deus ſæpè monet, vt etiam ſi ipſi ſint mali, rectè tamen adminiſtrent: quum hæc dignitas non in bonum perſonæ ipſius prælati, ſed pro bono communi, & in ædificationem Eccleſiæ datur. 2. Corinth. 10. & 13. vt Balaam alioqui malo, ſpiritus propheticus datus eſt. numero. 24. Et Cayphas propter pontificiam dignitatem prophetabat. Ioan. 11. & Mathæ. 23. dicitur ſuper cathredam Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi, quæcunque dixerint vobis ſeruate, &c.

Luc. 22. Ezech. 34. 2. Cor. 10. Nu. 24. Ioan. 11. Math. 23.

¶ Præcipitur ergo huic Epiſcopo vigilare, id eſt, expergiſcere qui negligentia & quaſi alto ſomno tenebatur: præcipitur vt vigilet, id eſt, vt in bonis & charitatis operibus ſe exerceat. Vigilat enim vt Ambroſius ait: qui ſemper bona opera exercet. Præcipitur vt vigilet, ne pereant bona quæ adhuc videbantur habere, vt pepirent. Quod huic Epiſcopo dicitur, omnibus dicitur. Paſſim enim experimur, quod ſi quis ſe peccato teneri ſinat, & ad ſe redire neglexerit, paulatim opera bona & virtutes (ſi virtutes dicendæ ſunt) langueſcere & perire. Ad nos igitur redeamus per pœnitentiam, & non patiamur perire bona opera, quę ſuperſunt, & quæ iam ad interitum feſtinant, niſi illa per gratiam confirmemus. D. Gregor. in 3. part. paſt. admonit. 35. optimè de hac re differit: animam noſtram eſſe dicens inſtar nauis quæ nequaquam ſtare poteſt, ſed ad ima ſemper labitur, niſi ad ſuperiora vi quadam feratur. Et affert illud prou. 18. qui mollis & diſſolutus eſt in opere

Ambro. D. Grego. Prou. 18.

opere ſuo, frater eſt ſua opera diſsipãns. A Deinde refert hæc verba: confirma cætera quæ moritura erant. vi. illum. Cæterum verbum στήριξον. non vt cumque confirmare ſignificat, ſed quid amplius, quod ita exponit Aretas, ſolida facito, ac robora quę & mollia ſunt, & ad caſum paratiſsima.

¶ *Non enim inuenio opera tua plena.* Propterea dixit ſolida facito, quia nõ plena erant, & ſolida, ſed vacua. & eſt ſenſus: non benè operaris vt debes: B non reſpondent opera perſonæ, & dignitati tuæ. quod intelligitur ex ſequentibus: in mente ergo habe qualiter acceperis.

¶ *Non inuenio*, inquit, *opera tua plena coram Deo meo.* Requirit ſemper Deus hominem omnibus numeris abſolutum. cui ſi vel recta intentio in actionibus alioqui pijs deſit, non eſt gratus Deo talis homo. vnde Lucæ. 11. & Mathæ. 6. dicitur, ſi oculus tuus nequam C eſt totum corpus tuum tenebroſum erit, ideſt, ſi intentio, quæ per oculum ſignificatur, vitioſa fuerit, totum corpus actionum tuarum inquinatur. Vulgo oculus pro intẽtione capitur. ſic dicitur à mal tiene ojo. vt patet in ieiunijs & elemoſynis, quæ vitiantur ab intentione. Math. 6. Eſt optimus locus Iacob. 2. Quicumque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus non quidem D eſt reus omnium peccatorum, non enim fur eſt reus homicidij. Sed debet intelligi, quod eſt reus omniũ non ſimpliciter: ſed in quantum ſunt ab vno legis latore, qui offenditur. tranſgreſsione enim vnius præcepti quantum ad auerſionem ita ſe habet peccator ſicut ſi omnia violaret. Et ita inſinuat idem Iacobus. Subiungit enim rationem, qui enim dixit nõ mœchaberis, dixit non occides. Ergo ex parte principij, ideſt, legis latoris & ex parte formæ, ideſt, charitatis, & ex parte finis, ideſt, præmij cœleſtis, ita ſe habet, qui peccat in vno, ſicut qui in omnibus. Ex parte tamen intenſionis pœnarum, & ex parte conuerſionis diſcrimen eſt magnum. Eſt itaque neceſſaria plenitudo omnium cirunſtantiarum, vt coram Deo aliquis ſit bonus. & hæc plenitudo in charitate eſt. ad Roman. 13. plenitudo legis dilectio. Erat hic epiſcopus in hac re ſimilis quinque virginibus fatuis, quibus non plena, ſed oleo charitatis vacua inuenta fuere vaſa aduẽtante ſponſo Math. 25. Quod verò additur, *coram Deo meo*, verba ſunt Chriſti ex humana conditione loquentis, vt Ioan. 20. Aſcendo ad patrem meũ & patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum. Etiam notanda eſt redemptoris ſolicitudo inueſtigantis & quærentis, in homine bona opera. nam inuenire, inquiſitionem ſupponit.

Luc. 11. Math. 6. Math. 6. Iacob. 2. Rom. 13. Math. 25. Io. 20.

¶ *In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris.* Græca ſcholia traditiones Apoſtolicas intelligunt, quas iubetur mente & cogitatione frequenti ſecum euoluere. Porrò apoſtolica traditio formam & idæam boni epiſcopi expreſſerat: & vt hanc ſibi ante oculos præfigat monetur, illudque cogitet nõ ſibi eam dignitatem fuiſſe collatam, vt ſibi eam in ſudario inuolutam abſconderet Luc. 19. Sed vt morituras animas peccãdo, domino ſuo lucretur. Iterum meminerit non ſolum commiſſas ſibi oues iam adultas, ſed agnos teneros: ita enim dictũ fuit Petro Ioãnis vltimo paſce oues meas paſce agnos meos. quo intelligeret habendam eſſe ſibi rationem & paruulo-

Luc. 19. Io. vltimo.

uulorum,quibus lacte opus eſt,vt dixit Paul. 1. Corinth.3. & ad Hebr.5.& etiam adultorum quibus ſolidus cibus exhibetur doctrinæ. Sic Iacob greſſum attemperabat ad inceſum teneri gregis, & fœtarum ouium Geneſ.33.Præterea mente cogitent prælati eccleſiaſtici mores quos Apoſtolus ſcribit. 1. Corinth. 5. oportet epiſcopum irrepræhenſibilem eſſe.& illud.1.Petri.5.forma facti gregis. Illud etiam conſideret quod veteri lege cauebatur Leui.21. Omnis qui habuerit maculas de ſemine Aaron,non accedat hoſtias offerre Deo. Omnia iſta cõſilia & monitiones complexus eſt Dominus illis verbis: in mente habe qualiter acceperis.

1. Cor. 3. Hebr.5. Gen.33. Figura. 1. Cor. 5. 1.Pet. 5. Leui 21.

¶ *Serua & pœnitentiam age.* Hoc enim eſt remedium vnicum peccatori relictum.

Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniã ad te. Addit comminationem.Sæpe ſolet Dominus ſuum aduentum inopinatum prædicare, & comparare furi.Solent enim fures imparatos cõpilare: ita habetur Apocalypſis.16.& 1.Theſſal.5.& 2.Petri.3. & Math.24.& Lucæ.12. Non quidem eſt ſimilitudo quantum ad intentionem, fur enim nocere intẽdit Dominus autem vellet omnes ſaluos fieri.1.Thimo.2. Sed comparatio iſta eſt in modo veniendi, vt hîc notat D.Thom.vterq; enim eſt clancularis,& in ſpectatus aduentus,& ideo omni tempore debet homo vigilare, quia neſcit quo tempore ſit venturus. Sic faciunt arcium cuſtodes qui cunctis horis vigilãt: quia neſciunt quota hora ſit hoſtis acceſſurus. ¶ Illud verò notandum quod epiſcopis præcedentibus tantum eſt comminatus Dominus dicens: veniã

Apoc.16.& 1.Theſſ. 5. 2.Pet.3. Math.24. Luc.12. 1.Timo.2. D.Tho. Similitud.

A citò adte. & quid ſimile: non tamen adducit modum improuiſum, & repentinum,ſicut furis.Sed hunc epiſcopum ita terret. Ratio eſt ſecundum Richardum quia bonis, & qui propriæ ſalutis ſunt ſoliciti,non improuiſus aduenit Dominus, ſed expectatus adeſt. improbis verò, qualis erat hic epiſcopus; venit Dominus ſicut fur. Nam ſancti homines timore correpti,ſemper expectant. Sic Iob.31.quaſi B tumẽtes ſuper me fluctus timui Deũ. Et eſt illa optima comparatio. nam ſicut cum ſæuit procella,& fluctus inflari & tumeſcere incipiũt, tunc ſomnus vitandus eſt maximè, & qui nauigant ſumma cura vigilare debent, vt periclitanti nauigio quo quomodo poſsint,opitulẽtur. ſic viris iuſtis ſemper fuit formidoloſus hic aduentus Domini: qui tunc eſt præcipuè cum quis mortem obit. Hinc illud.Pſalm. C 38. Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum quis eſt vt ſciam quid deſit mihi.

Richar. Iob. 31. Pſal.38.

¶ *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua.* Adiungit conſolationem reprehenſioni præteritæ,quod in Sardenſi Eccleſia habeat aliquos ſubditos probos,& laude dignos. Nam cũ in hoc epiſcopo nulla videretur eſſe perfecta virtus, quia non habebat charita- D tem,eum non laudat à proprijs virtutibus, ſed à bonis aliquibus ſubditorum. Eſt enim lætitia patris filius ſapiens Prouerb.10.&.15.& è contra, dolor eſt patris filius ſtultus. Prouer. 19. Nam ſicut faber ex perpolito a fabrè què facto opere gloriam ſibi & decus nanciſcitur,& ex malè fabre facto opere dedecus & ignominiam: ſic parentes,& magiſtri,& prælati qui morum ſunt præceptores,afficiũtur gaudio

Prouer.10 15. & 19. Similitud.

A dio ex benè inſtitutis ſubditis. ait ergo. *Sed habes pauca nomina*, ac ſi diceret: quamuis negligens fueris, & multi negligentia tua perierint, non perierunt tamen omnes: ad huc relicti ſunt nonnulli, qui viuunt apud me: & mihi ſunt gratiſſimi. Sed cur hunc ſenſum his verbis expreſſerit, habes pauca nomina, quod in vſitatum videtur in ſacra ſcriptura, non facilem videtur habere explicationem. Aretas dicit: vſum accipiendi hoc modo nomen,

B alienum eſſe à Græca phraſi, quæ diceret: ſed habes paucos, & non dicere ſoleat, ſed habes pauca nomina. quod re vera ita eſt: quare dicendum eſt, hunc eſſe nō græciſmum, ſed Hębraiſmum: quo accipitur nomen pro re nominata. (Regula. Pſa.31.) Pſal.31. propter nomen tuū deduces me, & enutries me. ideſt, propter te. (Ioa.1.) Ioan.1. his qui credūt in nomine eius. ideſt, in eum. (Ioa.8.) & c.8. qui autem non credit in eum iam iudicatus eſt:

C quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Sic ſuperius c. præcedenti ſuſtinuiſti propter nomen meum. Sic in hoc loco dicitur: habes pauca nomina, ideſt, paucos homines. Nomina enim capiuntur pro rebus nominatis. Hinc eſt quod non ait Ioan. habes pauca nomina, quæ non inquinauerunt, ſed qui non inquinauerunt: reſpiciens potius ad rem ſignificatam

D quàm ad nomen. ex quo intelliges illud (Acto.1.) Acto. c.1. exurgens Petrus in medio diſcipulorum dixit (erat autem turba nominum ferè centum viginti) vbi enim noſtra æditio habet cōmuniter: erat autem turba hominum ferè centum viginti, ait Græca lectio: erat autem turba nominum. vnde (Eraſmus.) Eraſmus ait, palàm eſſe, id non accidiſſe culpa interpretis, ſed ab audaculo quopiam fuiſſe deprauatum, qui puta-

rit, nominum, hoc loco nihil ſignificare. Cæterum hominum probè quadrare. adeò, inquit, preceps eſt iudex inſcitia. porrò nominum dixit quod nominatim homines cenſeri ſoleant, quoties exquiritur numerus. Verum eſt tamen quò dicere poſſumus, noſtrum interpretem cui phraſis Hæbraica non erat ignota, ſenſum potius quàm verba reddere maluiſſe: perſpicuitatis cauſa: & vertiſſe turba hominum. Cæterum peculiariter notandū eſt quod ipſos iuſtos homines hic vocat nomina, ſoli namquè pij apud Deū nomē habent & eos Deus ſuo nomine vocat. quod in hiſtoria Lucę (Luc.16.) 16. Solet conſiderari, vbi Lazarus iuſtus vocatur nomine: ſed diuitis epulonis qui ſepultus eſt in inferno nomen ſiletur, quaſi Deus neſciat, & ipſe ignorans ignoretur, vt dicitur. 1. Co (1.Cor.14.) rinth. 14. nomen impiorum putreſcet. Prouer. 10. & Pſal. 15. (Pro.10. Pſa.15.) nec memor ero nominum eorum per labia mea. Iuſtos è diuerſo Deus vocat nominatim. vt de ſuis ouibus dixit Dominus Ioan. 10. Sic Exod. 33. ait Dominus ad (Ioa.10. Exo.33.) Moyſen: te noui ex nomine, inueniſti gratiam apud me. & hoc eſt illud Lucæ. 10. (Luc.10.) gaudete & exultate quoniā nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Aduertendū quod nominatim ſcribi in aliqua magna republica ſummæ dignitatis habetur. Ita conſtat fuiſſe in vſu apud Romanos vbi ſelectiſſimi viri, patres conſcripti fuerunt dicti, quorum nomina fuerunt ſcripta tanquam reipublicæ gubernatorum. de quo Titus Liuius. & ciuem ſcribi Romanum, hoc eſt, ciuitate donari magno pretio emebatur inter Romanos. vt patet Actor. 22. (Acto.22.) vbi tribunus dixit Paulo, ego multa ſumma hanc ciuilitatem conſequutus ſum, Paulus verò

dicit ſe natum ciuem Romanũ, quia A eius pater eam ciuitatem emerat. Sic conſcribi in ciuitate Dei maximi honoris eſt & dignitatis: iuxta illud: gaudete, & exultate, quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Sed notate etiam eſſe duas ciuitates in quibus ſcribũtur ciues, ciuitatas Dei, & ciuitas Babylonis de quibus Augu. lib. 14. de ciuitate. ciuitas quidem Dei fundatur in amore Dei vſquè ad contemptum ſui. ciuitas autem Babylonis fundatur B in amore in ordinato ſui, vſquè ad cõtemptum Dei. Sicut enim ex amore Dei oriuntur omnes virtutes iuxta illud. 1. Cor. 13. Charitas patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur: non facit perperam: ita ex amore concupiſcentiæ in ordinato ſui ipſius oriuntur omnia vitia iuxta illud. 2. Thymo. 3. erunt homines ſeipſos amantes. & addit vitia quæ deinde ſequuntur, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obe C dientes, & ſingula vitia ſunt tanquam vici, & angi portus Babylonis: ſicut virtutes ſunt vici ciuitatis Dei. Iſti ergo homines pij, de quibus hic Ioãnes loquitur, cognoſcebantur à Deo ex nomine tanquàm ciues, quorum nomina erant ſcripta in ciuitate Dei, & ideo Deo per approbationem cogniti. & hoc eſt cur hic vocantur nomina, ſed pauca ſunt, quia vbi prælatus eſt nequam, rari ſubditi inueniuntur D probi. Eccl. 10. qualis rector ciuitatis tales habitantes in ea.

Luc. 10.
Augu.
1. Cor. 13.
2. Timo. 3.
Eccle. 10.

Quid per veſtimenta ſignificetur in ſacra ſcriptura.

¶ *Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua.* Eſt metaphora ducta à veſtimẽtis, & ſæpè vſurpatur in ſacra ſcriptura ad ſignificandum animi mores & habitus. Sic Lucæ. 15. filium perditum pater excipit, & prima ſtolla induit. qua vitæ puritas & candor ſignificatur, & induere nouum hominem, & exuere veterem. ad Coloſ. 3. ſumitur pro, ſe componere ad mores Chriſti, depoſita imitatione primi hominis: quæ mutatio veſtium figurata eſt, Geneſ. 35. vbi Iacob ſuis præcipit, vt mutent veſtimenta ſua. & Eſai. 71. Induit me veſtimentis ſalutis. & ſolet veſtis quãdam abũdantiam ſignificare teſte Hieronymo, vt Pſalmo. 64. induti ſunt arietes ouium & valles abundabunt frumento. quam ſanè abundantiam expreſſit Dominus quando promittens miſſionem Spiritus ſancti Lucæ. 24. dixit ſedete donec induamini virtute ex alto, ſcilicet, virtute Spiritus ſancti quo abundãter repleti ſunt Apoſtoli in die Pentecoſtes. Actor. 2. Nam antea accẽperant quidem Spiritum ſanctum quantum ad gratiam iuſtificantem: & etiam quantum ad collactionem gratiæ per ſacramentum Ioã. 20. accipite Spiritum ſanctum quorum remiſeritis peccata, &c. non tamen dicuntur induti, quia nondum acceperant illam plenitudinem quæ data fuit in Pẽtecoſte. Sic Pſalmo. 44. de Eccleſia ſcribitur aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu de aurato. & veſtis nuptialis pro charitate ſumitur Mathæ. 22. Sed & malos mores veſtis aliquando ſignificat vt Pſalmo. 108. induit maledictionem, ſicut veſtimentum. ſignificat etiam pœnam peccati vt ibidem: induantur, qui detrahunt, mihi pudore: & ſicut diploide confuſione ſua. diplois veſtimenti genus eſt ornatum & honeſtum lege Origenẽ ad Gala. 3. & Grego. 2. Mora. cap. 33. Eccleſiaſtes. 4. omni tempore veſtimenta tua ſint candida. atquè hoc inſinuare volens Eccleſia, induere ſolet candida veſte baptizatos. Hęc ergo pauca nomina, id eſt, pauci homines iuſti nõ inquinauerunt veſtimenta ſua: qui

Luc. 15.
Colo 3.
Gen. 35.
Eſa. 71.
Pſa. 64.
Hiero.
Luc. 24.
Act. 2.
Ioa. 20.
Pſa. 44.
Math. 22.
Pſal. 108.
Gala. 3.
Grego.
Eccl. 4.

vir-

virtutis puritate, illorum opera erant A mundá. & notádum quod D. Hiero. contra Eluidium circa finem, & lib. 1. contra Iouinianum, hūc locum de virginibus exponit. nam propriè virgines nō maculāt veſtimenta ſuæ carnis. Sic enim intelligitur Iudas in canonica cap. vnico: odientes eam quæ carnalis eſt maculatam tunicam. Ego magis inclinor vt generaliter de omni virtute hic textus intelligatur, vt intelligi ſolet communiter. Ita Richar. B & Anſel. & Ansbertur & alij. & de veſte candida & ſtolla de quà cap. 7. & 22. ſermo ſit. quam veſtem inſignum innocētiæ & ſanctitatis accepimus in Baptiſmo: quæ peccatis cōtaminatur, & pœnitentia abluitur. Ait ergo Dominus: qui veſtimenta ſua non inquinauerunt, ideſt, qui dona innocentiæ & immortalitatis in baptiſmate accepta ad priſtina mala reuertendo nō cōtaminauerunt. Aliter, non contamina C uerunt veſtimenta ſua, quia poſt baptiſmum per luxuriam & incontinentiam nō cōtaminauerūt corpora ſua. Aliter: veſtimenta ſua nequaquam cōtaminauerūt quia mūda opera ſua ſordibus vitiorum nō polluerunt. ita Richardus.

Hiero. to. 2. p. 15. Hiero. to. 2. pa. 46. Iudas c. vnico. Richar. Anſel. Ansber. Richar.

¶ *Et ambulabunt mecum in albis.* Hic locus dupliciter poteſt intelligi. Primo modo: vt ſit promiſſio in futura vita adimplenda, vbi ſancti cum D Chriſto candore glorioſo fulgebunt corporaliter. quod ſignificauere veſtes Chriſti quæ in trāsfiguratione factæ ſunt albæ ſicut nix. Math. 17. iuxta illud ad Philip 3. qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Sic enim ſolet Redemptor noſter promittere: vbi ſum ego illic & miniſter meus erit Ioā. 12. & Apoca. 19. in cœlo ſequūtur

Math. Ioā. 12. Apo. 19.

Dominum in equis albis, veſtiti byſſino albo. nam albus color diuinitati ſemper tributus eſt propter participationem lucis maiorem. Ita notabat Cicero de Natura deorum. Hanc ergo expoſitionem de futura vita attigit D. Thom. & alij. ait ergó. *Et ambulabunt mecum in albis.* Ideſt, mecum ſemper erunt in perpetuis voluptatibus. veſtis enim candida lætitiæ iudicium eſt. Eccle. 9. Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cū gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua: omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Hinc Apocal. 7. de ſanctis dicitur amicti ſtollis albis, & palmæ in manibus eorum. Sed obſtat illud 5. quod mox in hoc capite promittitur in futura vita hæc veſtis alba: & videtur incōueniens quod eadem promiſſio ſimul bis repetatur. Erit ergo altera intelligentia quod ambulabunt in hac vita cum Chriſto adiubante, & præeūte: vt ſit ſenſus quod ibunt proficiendo de virtute in virtutem, vt dicitur Pſal. 83.

D. Tho. Eccl. 9. Apo. 7. Secūda intelligentia. Pſal. 83.

¶ *Quia digni ſunt.* Scilicet, quibus incrementum gratiæ conferatur omni enim habenti dabitur & abundabit. Mathæ. 25. & digni etiam ſunt qui in beata vita cum Chriſto ambulent. nā ſancti & merentur de condigno gloriam beatam, & augmentum gratiæ in hac vita. & ideo dicuntur digni vt Sap. 3. In paucis vexati in multis benè diſponētur, quia Deus inuenit eos dignos ſe. Nec obſtat quod dixit Pau. ad Roma. 8. non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. nam loquitur de paſſionibus quatenus procedunt à libero arbitrio noſtro, præſcindendo valorem gratiæ. Nam hæc dig-

Math. 25. Sap. 3. Rom. 8.

dignitas qua digni ſunt, à gratia eſt informante noſtros actus. iuxta illud ad Coloſe. 1. qui dignos nos fecit in parte ſortis ſanctorum.

Colo. 1.

¶ *Qui vicerit ſic veſtietur veſtimētis albis.* Iam expoſitum eſt, his verbis ſignificari, gloriæ candorem. de ſtolla etiam immortalitatis corporeæ intelligi etiam poteſt hic locus ſecūdum D. Thomam. Cæterum in Græco eſt, ὗτος, ideſt, hic. & non ὕτως. ideſt, ſic. qui vicerit, hic veſtietur, &c. & ita habent multi codices & ita legit Aretas, & ſenſus conuenientior eſt. & fortè ita vertit noſter interpres. facilè enim pro, hic, potuit ſcribi ſic. ſed in græco facilè etiā errari potuit. Eſt enim vtos, qđ ſi ſcribatur cū, ο, micrō ſignificat hic. ſi vero cū, ω, mega, ſic, ſignificat. Sed nō eſt reijcienda lectio quę inuenitur in plurib' exemplaribus vulgatæ æditionis. præſertim cum nihil mutetur in ſenſu. Atquè in hac lectione & ſi cōiunctio ſic, referri poſſit ad verbum vicerit, melius referetur ad verbum, veſtietur. vt retulit Aymo. Ambroſi. Beda, & Anſel. Gagneius & alij. Ita autem interprętantur. qui vicerit, veſtietur veſte immortalitatis, & gloriæ, ita vt illi qui nō inquinauerūt veſtimenta ſua, ideſt, qui innocētiam in baptiſmo acceptam ſeruauerunt.

D.Tho.

Aymo. Ambro. Beda. Anſel. Gagn.

¶ At neſcio cur de iſtis tantum ſit intelligendum. quum valdè propriè illi dicantur non coinquinaſſe veſtimenta ſua, qui poſtquam per pœnitētiam illa abluerunt, non ea inquinauerunt. Nec enim nunc agit de illis qui veſtē innocentiæ tota vita ſine vllo peccato conſeruarūt, ſed de his qui non adhæſerunt hæreticis, & perſequutoribus, qui tunc in Aſia graſſabantur: atquè illos dicit nō inquinaſſe veſtimēta ſua, qui tamen antea potuerant aliquando peccaſſe. Præterea illud. *Qui vicerit.* Non tantum referendum eſt ad eos qui poſt peccatum pœnitentiā egerūt, cum optimè etiam referri poſſit ad illos, qui nunquàm peccauerūt poſt baptiſmum, nec hæreticis aſſenſi ſunt. Ait ergo qui vicerit mundūm & diabolum ſic veſtietur ſtolla alba gloriæ & immortalitatis, ſicut illi qui tūc erant in Sardis, qui non inquinauerāt veſtimenta ſua, aſſentiendo hæreticis: ſed ambulauerunt in puritate & ſinceritate fidei.

Et non delebo nomē eius de libro vitæ. Liber vitæ æternam Dei notitiam & ſtabile decretum ſignificat. quemadmodum enim quæ cōtinentur ſub regio chyrographo certa ſunt, ita quæ continentur ſub decreto diuino & ſtabilia & certa ſunt. ideo certitudo diuinæ ſcientiæ liber vitæ nominatur. & in eo libro ſcipti ſunt, quos Deus ordinat ad vitam ęternam. vt ad Phil. 4. quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. & pſalmo. 138. & in libro tuo omnes ſcribentur. & aliqui ſic intelligunt illud pſalm. 39. in capite libri ſcriptum eſt de me. De quo loquitur Daniel. cap. 12, in illo tempore ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Apocal. 13. & 17. & 20. & 21. Sed quomodo aliqui ex hoc libro dicantur deleri exponere oportet. nam pſalm. 68. dicitur deleantur de libro viuentium. & ex noſtro textu colligitur. quod qui non vicerit, erit delendus de hoc libro.

Liber vitæ quid.

Philip. 4.

Pſa. 138.

Pſa. 139.

Dan. 12.

Apo. 13. 17 20. 21.

Pſa. 68.

Exponitur locus.

¶ Primus ergo ſenſus eſt, quod impij dicuntur deleri de libro vitæ, eo quod fruſtrantur ſua opinione: quia ſcriptos ſe in illo eſſe putabant, ac ſi dicat David: conſtet etiam ipſis nō eſſe ſcriptos in illo libro vitæ, hoc eſt, in notitia Dei qua prædeſtinauit ad vitam.

Primus ſenſus.

tam. Ad hunc modum intelligitur il- A lud Pſalm. 90. [Pſa. 90.] cadent à latere tuo mille & decem millia à dextris tuis. id eſt, multi ſcandalizabuntur, ex eo numero qui ſe ſperabant ſeſſuros tecum, & ſtaturos ad dexteram. Hęc eſt Augu. quam refert gloſſa in hûc locum Pſal. non tamen placet D. Thom. in 1. parte, quæſ. 24. articulo 3. eo quod non deleri de libro vitę ponitur in noſtro textu inter pręmia iuſtorum. qui vicerit, inquit, non delebo nomen eius de li- B bro vitæ, quod autem ſanctis repromittitur non eſt ſolum in hominum opinionem, ſed ſecundum rem.

Secundus ſenſus. ¶ Secūdus ſenſus eſt, Hilarij quòd præcatur Dauid, vt deleantur impij de libro viuentium, hoc eſt, vt moriatur & non viuant vita naturali.

Tertius ſenſus. ¶ Tertius ſenſus eſt impropriè accipi in hoc loco verbum deleri, non vt ſignificet ſemel in ſcriptum erradi. Sic enim impoſſibile eſt ſemel verè C ſcriptum in libro vitæ, hoc eſt, in Dei memoria ſtabili, & æterna, & in prædeſtinatione deleri, ſed accipi impropriè pro nō ſcribi in libro. vt impios de libro viuentium deleri nihil aliud ſit, quàm impios in eo non ſcribi ſimul cum iuſtis. atquè ita pars ſequēs, & cum iuſtis non ſcribantur, prioris erit explanatio: quod in Prophetis & in Pſalmis nō eſt infrequēs. Sed omiſſa hac expoſitione Titelmani, alijſq; D duabus, planior mihi videtur aliorū

Quartus ſenſus. expoſitio. Pro qua notandum eſt, quod ſcribi aliquem in libr. vitæ dupliciter ſtat, aut ratione diuinæ prędeſtinationis, aut ratione gratiæ habitualis, quod eſt ſecundum præſentem iuſtitiam: quando aliquis reprobus eſt ingratia, & qui ſunt ſcripti iſto ſecundo modo, ſecundum Abulenſem, [Abulen. Exo. 32. q. 41. per tres quæſtiones ſequentes.] tantum ſunt ſcripti ad extra & foris, alij verò intus, vt prædeſtinati & hæc ſcriptura Dei immutabilis eſt, & indelebilis. Eſt enim certus numerus prædeſtinatorum. Sed liber vitæ qui dicitur ſecūdum præſentem iuſtitiam, dicitur deleri & mutari, ſecundum quod mutātur mores hominum abſq; mutatione ipſius Dei iuxta illud Exod. 34. [Exo. 34.] qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo. Promittit ergo Deus in hoc textu victori, ſe donum perſeuerantiæ collaturum illi, vt non deleatur de libro iuſtorum, qui ſcribuntur ſecundum præſentem iuſtitiam. legite D. Thom. loco allegato.

¶ *Et confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius.* Ac ſi dicat. palam coram patre meo, & Angelis eius eum agnoſcam, & inter eos numerabo, & gloriabor me talem ſeruū habere. vnde ad Hebr. cap. 11. ait Paulus. [Heb. 11.] ideo non confunditur Deus, vocari Deus eorum: parauit enim illis ciuitatem. Hieruſalem, ſcilicet, ciuitatem cœleſtem. Sicut ipſe ait in euangelio venite benedicti patris mei poſſidete paratum vobis regnū ab origine mūdi. Alludit autem in hoc loco Dominus [Math. 25.] ad illam eius promiſſionem, quæ ſic habetur Math. 10. [Math. 10.] omnis qui confitebitur me coram hominibus: confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cœlis eſt. & hoc futurum eſt in iuditio vniuerſali illis verbis: venite benedicti patris mei percipite regnū. eſuriui enim & dediſtis mihi manducare Math. 25. [Math. 25.] hoc in loco tractari ſolet locus communis de appetitu honoris. [Solus honor cœleſtium virorum quærēdus eſt & mundanus contemnēdus.] Nam nullus honor huius vitæ. nec vllus triumphus quantumuis glorioſus, hunc honorem à Chriſto promiſſum adæquat. & ideo hic ſolus à magnanimo viro quærendus eſt, & hoc eſt quod habetur Sap. 2. c. [Sap. 2.] neſcie-

runt

runt ſacramenta Dei, nec mercedem ſperauerunt iuſtitiæ, nec iudicauerũt honorem animarum ſanctarum.

¶ *Qui habet aurem audiat quid ſpiritus dicat Eccleſijs.* Quia nihil ſubijcit quod dicatur Eccleſijs, vt ſolet dicere: oportet vt intelligamus, verba præcedentia, qui vicerit, ſic veſtietur, &c. Eccleſijs dicta eſſe: & cum ad Eccleſiam loquitur, ſolet à quibuſdam, ad omnes transferre ſermonem. Quod enim dominus ſeptem Eccleſijs dicit, omnibus dicit, vt eſt illud: vincẽti dabo edere de ligno vitæ. qui vicerit nõ lędetur à morte ſecunda. & ſic in hoc loco qui vicerit, ſic veſtietur veſtimẽtis albis & nõ delebo nomen eius de libro vitæ. &c.

¶ *Et Angelo Philadelphiæ ſcribe.* Philadelphia vrbs eſt Miſiæ in Aſia generoſi vini prouentu nobilis. nam præter ſolam vitem nullam in ea arborem propagari dicitur. & hic Epiſcopus erat egregię ſanctitatis vir: eum quę Dominus in ſanctitate cõfirmat magnis promiſſis. & ideo authorem epiſtolæ commendat Ioãnes à bonitate & ſanctitate dicens:

Philadelphia vrbs eſt Miſſiæ in Aſia.

¶ *Hæc dicit ſanctus & verus.* Vtrumque nomen in græco ponitur cum articulo, emphaſin quandam præſe ferẽte. Sanctus ille, ideſt, qui ſanctus eſt, & author & amator ſanctitatis, & verax ille. ſanctitas Deo attribuitur, & hoc eſt illud quod. 1. regu. cap. 2. dicitur: nõ eſt ſanctus ſicut Deus noſter. & ſeraphin acclamant domino: ſanctus, ſanctus, ſanctus, ter: propter trinitatẽ perſonarum. Eſa. 6. ſignificat autem hoc nomen puritatem quãdam eximiam. & ideo dicitur græcè agios, ideſt; ſacer purus, & ideo habetur Leuit. 12. ſancti ſtote quia ego ſanctus ſum. & in Eccleſia primitiua omnes Chriſtiani

Sanctitas Deo propriè tribuitur.

1. reg. 2.

Eſa. 6.

Leui. 12.

A dicebantur ſancti, vt colligitur ex cap. 1. epiſtolæ ad Roma. Paulus omnibus qui ſunt Romę, dilectis Dei, vocatis ſanctis. propter hanc puritatem: & hoc eſt illud quod Paul. ait ad Hebræ. 7. de Chriſto loquens: ſanctus, innocens, impolutus ſegrægatus à peccatoribus. Vbi declarat D. Paul. quid ſit ſanctum nempè ſegregregatum à peccatoribus. & hoc eſt quod Lucæ. c. 2. dicitur ab Angelo Deiparæ: quod B enim naſcetur ex te ſanctum vocabitur filius Dei. Erit ergo ſanctũ in hoc loco idem quod bonum. Sumitur etiam hoc nomẽ pro inuiolato, & hoc etiam apud prophanos authores. Vnde ſancta loca dicuntur (vt Donatus ait) quæ omni obſeruatione inuiolata ſunt. Sãctum (inquit Martianus de rerum diuiſione) propriè dicitur quod ab iniuria hominum defenſum atquè munitum eſt.

Rom. 1. Ad He. 7. Luc. 1.

C ¶ *Et verus.* Nempè in promiſſis. vnde Math. 24. ait: Cœlum & terram trãſibunt verba autem mea non præteribunt. ad hunc ſenſum aliqui exponũt illud quod Dauid ait Pſalm. primo. & Folium eius non defluet. Chriſti verba, quæ per folia ſignificantur, nõ defluent, quia eſt verus in promiſſis. Pſa. 104. fidelis dominus in omnibus vijs ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

Math. 24. Pſal. Pſal. 104.

D ¶ *Hæc dicit ſanctus & verus, qui habet clauem Dauid.* Hoc in loco annotare libet pro intelligentia ſcripturæ ſacræ. quod Spiritus ſanctus in pagina ſacra vtitur multis alluſionibus. Alluſiones vocamus quando non adducũtur teſtimonia ſacrę ſcripturæ ad verbum: nec citantur loca ex quibus ſumuntur, nec authores illarum, ſed ſolum ſenſus attingitur, & ad myſterium iam ante actum alluditur. Hæc er-

Regula de alluſionibus ſcripturæ.

ergo alluſio triplex inuenitur.

Alluſio ad factum. ¶Prima dicitur alluſio ad factum, qua vſus eſt Chriſtus Dominus apud Math.c.10. Mittens Apoſtolos ad prædicandũ,nolite,inquit,poſſidere aurũ nec argentum,nec pecuniam non peram in via.&c. Neque virgam. voluit Dominus his verbis ſignificare vt totam ſuam ſpem & confidentiam in illo collocarent. Alludens ad id quod ſanctus Iacob dixerat Geneſ.32. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nũc cum duabus turmis regredior. Ac ſi diceret:ſi olim ſanct^9 Iacob Deo ſolum confidens, nihil illi defuit imo diuitijs plenus ad patriã redijt,quanto magis vos cõfidere debetis, cum ego ipſe mittam uos. Ite igitur etiam ſine baculo:nam ecce ego ſum, qui mitto vos. Eadem alluſione vſus eſt apud Lucam.c.10.quando eoſdem miſit ad prædicandum. Neminem,inquit, per viam ſalutaueritis. Alludens ad pręceptum Eliſæi præcipientis Giezi ſeruo ſuo, vt pergeret cũ baculo ſuo in domum hoſpitis ſuæ,ad ſuſcitandum filium eius. Si occurrerit tibi homo (inquit Eliſæus) non ſalutaueris eum, & ſi ſalutauerit te quiſpiam, non reſpondeas ei. Ac ſi diceret Dominus:imitamini factum illud Giezi, nolo enim vos immorari in ſalute animarum & ſpirituali reſurrectione illarum procuranda, quando hæc multo præſtãtior ſit reſurrectione corporali, quam Eliſæus intendebat. ¶Secunda eſt alluſio ad ſenſum. quando non tàm verba quàm ſententię referuntur. Qua ſuperius.cap.1.dixerat Dominus: ego ſum primus, ideſt, primo promiſſus in lege. Alludens ad illud Gen.3.ipſa cõteret caput tuũ. Eadem vſus eſt Ioan.in ſua Cano.cap.3. in hoc apparuit filius Dei vt diſſoluat opera diaboli, alludens ad eundem locum Geneſis.

Math.10.

Gen.32.

Luc.10.

4.Re.4.c

Alluſio ad ſenſum.

Ioan.

Gen.3.

¶Tertia alluſio inuenitur ad verba. Quando eadem verba alterius loci referuntur,non citato authore, aut ſcriptore, nec ſaltim dicendo ſicut ſcriptum eſt. Hac vſus eſt Paul.in epiſtola ad Roma.cap.10.dicens: & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Alludit enim ad Pſalm.18. vbi eadem verba dicuntur. Vocat enim B Paulus Apoſtolos ad prædicandum miſſos,cœlos: de quibus præcipuè in ſenſu myſtico Pſalmus ille intelligitur. Eadem vtitur Diuus Petrus.p.ſua Canonica.cap.1. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri:exaruit fœnum & flos decidit, verbum autem Dei manet in ęternum. alludẽs ad Eſa. 40. Sic hoc in loco Ioã. dicens: qui habet clauem Dauid. &c. alludit ad eadẽ verba dicta apud Eſa- C iam.c.22.& infra.c.5.cum dicitur vicit leo de tribu Iuda. Alluſio fit ad eadẽ verba Gene.49.

Tertia alluſio ad verba.

Ad Ro.10.

Pſal.18.

1.Pet.1.

Eſa.40.

Eſa.22.

Gen.49.

¶ *Qui habet clauem Dauid qui claudit & nemo aperit.* Totum quod legimus in diuinis libris (vt D. ſcribit Hieron.ad Paulinum de inſtituen.Monach.) nitet quidem & fulget etiam in cortice,ſed dulcius in medula eſt. Qui edere vult nucleum, frangat nucem. reuela (inquid Dauid) ocu- D los meos & conſiderabo mirabilia de lege tua. Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur: qua nos putas paruulos & penè lactentes in ſcitiæ nocte circumdari? Hoc autem velamen non ſolum in facie Moyſi, ſed & in Euangeliſtis, & Apoſtolis poſitum eſt. Turbis Saluator in parabolis loquebatur, & contextans myſticum eſſe quod dicebatur, aiebat: qui habet aures audiẽdi, audiat. Niſi aper-

D.Hier.

Pſa.118.

ta fuerint vniuerſa quæ ſcripta ſunt ab eo qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit: nullo alio reſerante pandetur. hæc ille.

Clauis in ſacra ſcriptura multa ſignificat primũ ſignificat poteſtatem.

Eſa. 22.

¶ *Qui habet clauem Dauid, qui claudit & nemo aperit, aperit & nemo claudit.* Locus hic deſumptus eſt ex Eſa. cap. 22. Vbi typus Chriſti in quodam Eleachim præceſſit: & in hoc loco Ioann. oſtendit illud vaticinium in Chriſto fuiſſe ad impletum. Promittebatur ibi à Domino ſumma poteſtas in domo Dauid illi Eleachim, illis verbis: & poteſtatem tuam dabo in manu eius. Per clauem enim poteſtas ſignificatur, & inde orta eſt conſuetudo vt victoribus tradantur claues ab ijs qui victi ſunt, & ſummis magiſtratibus ſolent claues in poteſtatis ſignum dari. & poteſtas data Petro Apoſtolo per claues fuit ſignificata. Math. 16. & quod ibi dicitur: quod cũ q; ſolueris, hic vocatur aperire: & ligare, idem eſt, quod claudere phraſi hebrea. Ponitur verò numero ſingulari hic clauis, propter poteſtatis excellentiã: quæ vna erat in Chriſto. Petro verò plurali claues dantur, quia erat illa poteſtas miniſterialis alligata ſacrô, quæ habebat multiplicem effectum occurrentem in ipſo vſu clauium. & Ioan. 20. Eadem poteſtas cõfertur ibi: quorum remiſeritis peccata, &c. Nam aperire, ſoluere, & remittere, idẽ ſignificant. Quia verò Eſaias reſpiciebat ad dominũ qui erat venturus de domo & familia Dauid, ideo nominauit clauẽ Dauid. i. poteſtatem regiam in domo Dauid, & in Eccleſia quæ fundata eſt ab ipſo ſucceſſore Dauid, qui eſt Chriſtus. Sic intelligendum illud Apoca. 9. Clauis putei, id eſt, poteſtas admittendum in puteum

Math. 16.

Ioa. 20.

Apo. 9.

A & Apo. 20. Clauis abyſſi, ideſt, poteſtas. Ita exponunt Anſel. & Beda. Eſt ergo ſenſus quod Chriſtus author huius epiſtolæ poterit ad implere promiſſa. Eſt ergo verus, quia vult adimplere: & poteſt, quia habet clauẽ Dauid. Hic ergo Epiſcop' nõ dubitet de promiſſis. Eſt enim hęc poteſtas irrefragabilis, cui nemo poteſt reſiſtere, & ideo dicit claudit & nemo aperit.

Apo. 20. Anſel. Beda.

¶ Eſt etiam ſenſus, vt clauis Dauid B ſignificet vim exponendi ſacras ſcripturas, quarum eximius Propheta fuit Dauid, ita Richar. & D. Thomas. Nã Lucæ vltimo, diſcipulis euntibus in emaus aperuit Chriſtus ſenſum vt intelligerent ſcripturam. & Apo. 5. Solus agnus inuẽtus eſt qui aperiat librum, ſicut ſolus olim Ioſeph inuentus eſt qui oculta reuelaret. Gene. 11. Ad hũc etiam modum exponit hunc locum diuus Hilarius, in prologo Pſalmorũ C dicens: ſunt autem omnes prophetiæ ad mundialem ſenſum & prudẽtiam ſeculi clauſæ, & obſignatę. Secundum illud Eſaiæ, & erunt vobis omnia verba hęc, tanquàm eloquia libri huius ſignati, &c. Quod ſiquidẽ homini ſciẽti literas dicetur: lege iſta, dicet: non poſſum legere ſignatum eſt enim. & ſi dabitur liber hic in manus homini neſcienti literas, & dicetur, lege hunc, reſpondet neſcio literas. Imperitia le D gendi, & intelligendi librum Prophetiæ, ſub perſona vtriuſquẽ hominis monſtrata eſt. quũm intelligentia docti ad legendum, ſignaculum clauſi myſterij non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem vtriuſquẽ intelligendi inopiam, comparatur. Sunt enim vniuerſa allegoricis & typicis cõtexta virtutib': per quę omnia vnigeniti Dei filij in corpore: & gignẽdi, & moriendi, & patiendi, & reſur-

Secundus ſenſus. Clauis vim exponendi ſacrã ſcripturam ſignificat. Luc. vlt. Richar. D. Tho. Infra c. 5.

Gen. 11.

Hilarius.

ſurgendi, & in æternum conglorifica A tis ſibi qui in eum crediderunt, regnandi, & cæteros iudicandi ſacramenta panduntur. & hoc quidem ex omni ſcripturarum propheticarum genere dictum eſſe intelligendum eſt. &c. Tamē nequaquam Pſalmorum librum niſi per fidem aduentus eius poſſe intelligi. ita Ioannis Apocalypſi docemur in hoc loco. *qui habet, inquit, clauem David, &c.* Clauem igitur David habet, quia ipſe per hæc vt quædam ſi B gnacula, quæ de corporalitate eius & paſſione & morte & reſurrectione, & gloria & regno & iudicio David in Pſalmis Prophetat, abſoluit aperiens quod nemo claudet & claudēs quod nemo aperiet. Quia per hæc, quæ in illo expleta eſt prophetiam, aperiet quod nemo præcludet, & cōtra, expletæ in eo prophetię fide abnegata, claudet quod nemo poſſit aperire. nullus enim niſi ille in quo hæc prophetata & ex- C pleta ſunt clauem intelligentiæ huius impartiet. Hæc Hilarius. Eſt verò nō aliena ſententia Iob. 12. ipſe habet conſilium & intelligentiam, ſi deſtruxerit nemo eſt qui ædificet: ſi incluſerit ſermonem nemo eſt qui aperiat. De hac claue eſt illud Luc. 11. væ vobis legis periti qui tuliſtis clauē ſcientiæ & ipſi non introiſtis: & his, qui introibāt prohibuiſtis. Hanc clauem dedit pater filio, quatenus ille homo eſt: de D qua etiam explicant ſancti illud Eſa. 22. dabo clauē David ſuper humerū eius: aperiet & nō erit qui claudat: claudet, & nō erit qui aperiat. Solus enim Chriſtus poteſtatem & authoritatem accepit à patre aperiendi ſcripturas. qua de re vide Irenæum lib. 4. Hæreſu. c. 37. Hac claue aperiebat Chriſtus librum, & ſignacula eius ſoluebat: hoc eſt, difficultates diuinarum ſcripturarum enodabat. Ipſe enim eſt qui ſtetit in medio diſcipulorum ſuorū, & aperuit illis ſenſum: vt intelligerēt ſcripturas. Sed non omnibus aperit ſcripturas, ſed ſe ad id præparantibus & diſponentibus. Impij Iudæi in pertinacia manentes, vident Moyſem velo coopertum, hoc eſt, legem tectam, quam nullatenus intelligunt, nam vt verbis vtar Paul. 2. Cor. 3. Ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum: habent legem in membranis ſed inuolutam: nam verus intellectus receſſit ab illis. Id ait his verbis noſter Ioānes inferius. cap. 6. & cœlum receſſit, ſicut liber inuolutus per cœlum diuina ſcriptura intelligitur: quæ clauſa vt liber inuolutus, abijt à Iudęis quoad veram intelligentiam: vident enim quod foris apparet, myſteria autem intus incluſa minimè percipiunt. nolunt enim ſe ad ea intelligenda præparare. Ita D. Ambro. ex planat. Vt cōchilia marina ſe aperiūt ad ſuſcipiēdum rorem cœleſtem, ex quo fulgentes gemmas conficiunt, vt ait Ariſtote. & poſt illum Iſidorus, at quam verò amaram euitant: ſic nos debemus ad diuinam ſapientiam, veramq; doctrinam adipiſcendam animos aperire, ex qua clariſſimas eruditionis margaritas concipiamus. Mundi verò ſcientiam quam Apoſtolus in 1. ad Corin. 3. ſtultitiam vocat, quæ cum turbida & amara aqua comparatur, contemnamus & ad cœleſtem ſapientiam aſpiremus. Iacob amouit lapidem, quo puteus claudebatur, & aperuit puteum vbi biberent greges: & Chriſtus redemptor noſter, quem ille adumbrabat, aperuit ſcripturam, vt aqua doctrinæ recrearentur homines. Accipi autem aqua pro ſapientia docet Eccleſiaſticus. cap. 15. cum

Margin notes: Tertul. — Ioh. 12. — Luc. 11. — Eſa. 22. — Irenæus. — Luc. 24. — 2. Cor. 3. — Infra 6. Cœlum diuina ſcriptura. — Ambro. — Similitudo — Ariſto. — Iſidorus. — 1. Cor. 3. — Gen. 29. Figura. — Eccle. 15.

Aqua pro ſapia. Eſa. 12. ait: aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum & Eſai. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Eodem
Gen. 41. F Panis pro ſapientia. modo Ioſeph in Aegypto aperuit horrea vt homines pane aleret & nutriret, & Chriſtus cuius ille imaginem gerebat apperuit diuinas literas, vt nos pane doctrinæ ſuſtentaret. Accipi autem panem pro diuina doctrina in
Eccle. 15. A dicat his verbis Eccleſiaſticus: cibauit eum pane vitæ & intellectus. & Hie-
Hiere. 11. Exponitur locus. rem. cap. 11. Cum inducit phariſæos, & B ſcribas, ita aduerſum Chriſtum loquientes: mittamus lignum in panem eius, hoc eſt, mittamus venenum in eius doctrinam. Dabant enim operã Iudæi illi, vt Chriſti doctrinam labefactarent, & corrumperent dicentes eam cum lege Dei nõ cohærere: imo ab illa diſcrepare: quò Redemptori noſtro conflarent odium, ei què necẽ machinarentur: ideo eam deprauabant quantum in ipſis erat. & cum eſſet ſalutaris atquè diuina, eam peſtilentem, prophanamq́; prædicabant. miſcebant cum illa falſitates, quò ab illa homines auerteret. Lignum, quod mittere conabantur in illam, erat ta-
Taxus arbor cui inest letale venenum. xus: cui ineſt lætale venenum. Hanc arborem ait Seſtus appellari græcè ſmilacem, eſſeque in Archadia tam peſtilentis veneni, vt ſi quis ſub illa dormiret, ſtatim moriatur. Ex taxo fit taxicũ, quod alij toxicum vocant, D peſtiferum venenum, eiusquè lignum eſt venenum. vnde per lignum hoc loco venenum ſignificatur. At nihil profecerunt inuidia & maleuolentia ſua. Chriſtus enim in Iacob, & Ioſeph figuratus aperuit puteum & horrea vt nos cœleſti pabulo reficeret. Id quidem eſt quod ait Luc. cap.
Luc. 24. 24. illum aperuiſſe diſcipulis ſcripturas, qui dicebant: nonne cor noſtrum

A ardens erat in nobis dum loqueretur in via & aperiret nobis ſcripturas? ipſe eſt de quo ait Ioan. hic qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit claudit, & nemo aperit.

¶ Aliqui ad myſterium crucis referunt hanc clauem. Eſt enim clauis quæ cœlum aperit, crux Domini. & eſt in Eccleſia, id eſt, domũ regia Dauid & congruit illud Math. 24. quod venturum dominum ad iudicandum præcedet ſignum filij hominis. Clauis enim debet præcedere introitum. De hac claue explicant illud Eſaię: dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius: Super eius humerum poſuit pater crucem, quæ cœleſte templum aperuit. hanc baiulauit Chriſtus dominus ſuper humerum ſuum, brachijs eam amplectens: vt ſignificaret quanto eam amore proſequeretur, in ea pependit vt mortem noC ſtram perimeret, & quoniam in cruce, noſtra crimina deleuit, & oſtium paradyſi aperuit, vocat eam clauem domus Dauid. Hęc clauis vocatur ab eodem Eſa. c. 9. principatus. vbi dicitur: & factus eſt principatus ſuper humerum eius. ¶ *Scio opera tua.* In hoc loco ſcire approbare eſt. de quo ſupra c. 2. diximus.

¶ *Ecce dedi coram te oſtium apertum quod nemo poteſt claudere.* Quid ſit oſtium ipſe Chriſtus declarat Ioan. 10. Ego ſum oſtium. per me ſiquis introierit ſaluabitur. vbi Chriſtus ſe ipſum promittit. & dicit ſe ipſum dediſſe cognoſcendũ huic Epõ. & vt hoc oſtiũ aperiat, claue hoc eſt ſcripturarũ intelligẽtia eſt neceſſaria. Sic. n. habet Ioã. 4. ſcrutamini ſcripturas: ipſæ. n. teſtimoniũ perhibẽt de me. & hoc oſtiũ aperuit Dñs euntibus Emahus, & Paul. ad Coloſ. 4. dicens aperiat mihi Dñs ad

Tertius ſenſus. Clauis ſignificat crucem.
Math. 24.
Eſa. 22. F
Eſa. 9.
Oſtiũ Chriſtus. Ioan. 10.
Ioa. 5.
Colo. 4.

oſtium ſermonũ idem eſt ac ſi diceret vt aliqui volũdet mihi intelligẽtiam ſcripturæ de eo ſ teſtimoniũ perhibentis. Poteſt etiã oſtij nomine ſignificari cor audientiũ & voluntas. ſic capitur infra in hoc capite: ecce ſto ad oſtium. 1. ad Cor. Erit ergo ſenſus noſtri textus: dedi tibi populũ obedientem, & beneuolũ, vt fructuoſa ſit tua prædicatio. Eſt autem efficax iſtud Dei auxiliũ, tàm quoad intelligendũ Chriſtũ in ſcripturis, quàm quoad fidem & attẽtionem auditorũ, & ideo dicitur quod nemo poteſt claudere. ¶Aliqui, vt notat Gagneius, ad apertione cœli referunt. quę per Chriſtũ facta fuit in aſcenſione. antea enim cœlũ erat clauſum hominibus. Quod vęrò ait: dedi corã te oſtiũ apertũ, perinde eſt ac ſi diceret. dedi tibi oſtium apertum, vel aperui tibi oſtiũ. ¶Sed iudicio meo vt cæteras expoſitiones omittamus, docet hic locus hujus Epiſcopi monitione & doctrina multos ingreſſuros eſſe in Eccleſiã, adeò q; non amiſſurum ex ſuis, vt multos ętiam infideliũ Chriſto lucri facturus ſit. hic locus ex præcedentibus intelligitur; ac ſi dicat: ego qui habeo clauẽ Dauid. i. poteſtatem ſuper Eccleſiã, quo aperiente nemo poteſt claudere, aperui oſtium illius coram te, vt te homines per prædicationẽ vocãte multi ingrediantur in Eccleſiam, nec valeat diabolus ingreſſum impedire. & hunc locum intelliges per illud Paul. 1. Cor. 16. apertum eſt mihi oſtiũ magnum & euidens: ideſt, occaſio magna mihi data eſt prædicandi, & multos introeundi in Eccleſiam. Idem ait. 2. Cor. 2. oſtium mihi apertum eſt in domino, ideſt, per dominum.

Quia modicã habes virtutẽ, & ſeruaſti verbũ meũ, & non negaſti nomẽ meũ.

Secundus ſenſus.

Oſtiũ est audientiũ.

Tertius ſenſus.

Oſtiũ apertũ eſt apertio regni cœleſtis.

1. Cor. 16.

2. Cor. 2.

A Hic virtus non virtutẽ moralem ſignificat, ſed robur, & poteſtatẽ corporis. & eſt ſenſus: contuli tibi hoc beneficiũ, & alia dona, quæ poſtea referã, quia & ſi imbecillis, & viribus infirmus tamen viriliter te geſſiſti: tum, in obſeruatione meę legis, tum etiã, in hoc, q̃ nõ negaſti nomen meũ, quantũuis tẽtationibus eſſes vexatus. Erat enim huic Epiſcopo, ſicut & Paulo Apoſtolo, præſentia infirma corporis, licet epiſtolę eſſent fortes. vt habetur 2. Cor. 10.

B ¶ Eſt vero hic locus communis, quod Deus in operis remuneratione, omnes circunſtantias attendit. & cõparat vim corporis, cum ipſo opere. Plus enim ſtimandũ eſt ieiunium imbecillis hominis, quã robuſtiſſimi. Dñs plus ſtimat pauperis viduę quadrantẽ, quã diuitis magna munera. Marci. 12. retribuit enim vnicuiq; dñs ſecũdũ

C ſuũ laborẽ. 1. Cor. 3. congruit cũ hoc illud Mat. 20. vbi qui ſerius veniunt ad laborẽ, æquiparantur in præmio cũ illis, qui portauerunt pondus diei & æſtus: proculdubiò quia per aliquã circunſtantiã, vel intentiorẽ, vel maiorẽ charitatẽ, cõpenſabant breuitatẽ temporis. Deus enim intuetur cor. 1. regu. 16. de quo ſupra. c. 2. diximus.

¶Ecce dabo de ſynagoga ſathanæ, qui dicunt ſe Iudæos eſſe, & nõ ſunt ſed mẽtiuntur:

D *ecce faciã illos, vt veniant, & adorẽt ante pedes tuos.* Cum dicit dabo, ſubaudiẽdũ eſt tibi; & in verbis cõtinuò ſequentibus, apertè explicat quod prius obſcurè dixerat: ecce dedi corã te oſtiũ apertũ. ¶Qui ſint illi qui ſe dicũt eſſe Iudęos & non ſunt, ſupra iam dictũ eſt. Sed notãdũ quod hic promittitur huic Epiſcopo cõuerſio iudaicæ perfidiæ loco præmij. Eſt enim hoc pręmium prælati, & prædicatoris, vt

2. Cori. 10.

Deus in operis remuneratione omnes circunſtantias conſiderat.

Mar. 12.

1. Cor. 3.

Math. 20.

1. Reg. 16.

1.Theſ.2. — Eſt enim præmiũ nõ paruũ prædicãtis multos ad fidẽ cõuertere.

multos cõuertãt ad virtutẽ. 1. Theſ.2. illis verbis: quę eſt nr̃a ſpes, aut gaudiũ, aut corona gloriæ, nõne vos? ante dominũ nr̃ũ Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius, ideſt, vos eſtis gloria noſtra, & gaudium. & ideo de doctoribus & fundatoribus religionum canit Eccleſia illud quod de Simone ſacerdote magno habetur. c.50. Eccleſiaſtici, quaſi oliua pullulans, & quaſi plãtatio cedri: ſic circa illum ſteterunt quaſi rami palmæ, & omnes filij Aaron in gloria ſua. Et hoc eſt illud quod Cant.4. de Eccleſia dicitur, dentes tui ſicut greges tõſarum. vbi doctores & prælati vocantur dentes: quia frangũt præduram eſcam paruulis: & ſunt ipſi attonſi & mutilati, nimirum reciſis ſuperfluis diuitijs. & ſequitur quaſi illorum præmium: omnes gemellis fetibus, & non eſt ſterilis inter eas. Sunt notanda verba Pauli de hoc. 2. Cor. 12. ait enim ſe timere ne illos inueniat peccatis contaminatos. & addit: & humiliet me Deus apud vos. humilitatẽ dixit, quaſi quid oppoſitum præmio. Et notãdum quod eſt hic aliqua tacita prophetia iudaici populi aliquãdo conuertendi. vt ad Rom. ca. 11. ait Paulus quod reliquiæ Iſrael ſalui fiunt. de quo etiam Eſa. cap. 6. & venient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum, qui detrahebant tibi. & in hoc textu idem dicitur de Iudæis: veniẽt & adorabunt ante pedes tuos, i. tunc intelligent, & cõfitebũtur te. Veniẽt, ſcilicet, ad me, & me coram pedibus tuis adorabunt.

Eccl.50. — Cant.4. — 2.Cor.12. — Rom.11. — Eſa.6.

¶ *Et ſciant quia ego dilexi te.* Quaſi dicat Ioã. in hoc textu: nunc ignorant gentes an ego te diligã: quia te vident vexari ab improbis, me id facere permittente. tũc intelligent venientes ad

A adorandũ me ante pedes tuos, te veracem & pium fuiſſe, & Deo charũ: quod non intelligebant quãdo ab impijs vexabaris. quæ vexatio generaliter comuenit vniuerſali Eccleſiæ. vt hic notat Richardus. Cæterum amicis ſecreta patris pãdit Chriſtus: vt dicebat Apoſtolis: iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: quia quæcumque audiui à patre, nota feci vobis. Argumentum igitur maximum dilectionis Chriſti erga aliquem facilè colli- B gimus, quando patris ſecreta illi detegit, & præfatum patefacit oſtium.

Richar. — Signũ maximũ dilectionis Chriſti eſt eius ſecreta aperire. — Io.15.b

¶ *Quoniam ſeruaſti verbum patientia meæ, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum, tentare habitantes in terra.* Seruaſti, inquit, verbũ patientiæ meæ. ideſt, ſeruaſti præceptum meum de habenda patientia. Patientia enim eſt præcipuum experimentum fidelis: vt tradi- C tur à Cypriano, ſermone de patientia. Sic dicitur Mathæ.5. Beati qui perſequutionem patiuntur. nõ enim ita ſe habent ieiunium & elemoſina, ſicut patientia, & dilectio inimicorum. quę eſt ſignum maximũ optimi Chriſtiani. & ait D. Thomas quod vocat patientiam ſuam, quia illam dominus exemplo docuit, orando pro perſequutoribus. Lucæ.23. vel poteſt, verbum patientiæ Chriſti dici, illud verbum D quod ipſe dixit in cruce: ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt. & hoc verbum fuerat imitatus hic Epiſcopus. Vel verbum patientiæ meæ, melius interpretabimur, vt ſit ſenſus: expectaſti me, & ſuſtinuiſti me, & credẽs me eſſe veracem, & mercedem tibi redditurum, pertuliſti omnia. ſic loquitur ſępè ſacra ſcriptura, vt Pſal.21. ſpes mea ab vberibus matris meæ, ideſt, tu es quem ego ſpero adiutorem & remu-

Patientia præcipuum experimentum fidelis. — Math.5. — D.Tho. — Luc.23. — Idem. — Pſa.21.

mu-

m uneratorem meum futurum.& Pſ.
Pſal. 80. 80. Quoniam tu es patientia mea Domine, ſpes mea à iuuẽtute mea, ideſt, te ſpero & ſuſtineo, ſcio te mihi præmia pro his quæ patior redditurum. Quod clarius dicere ſolet idem vates
Pſalm. 26. Pſalm. 26. Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Hunc ſenſum ſub indicat, quod eſt in Græco, verbum patientiæ meæ *τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου* verbum ſuſtinentiæ vel perſeuerantiæ meæ. Pij enim ſuſtinent, & expectant perſeuerãter Dominum promittentem prẽmium. mercedem promittit mox, *Ego ſeruabo te.* ideſt, non ſeruabo te, vt non tenteris: ſed vt non vincaris à tẽtatione. Sic enim petimus
Math. 6. Math. 6. & ne nos inducas in tentationem. ¶Et licet aliqui hoc de tentatione quam illo tempore Chriſtiani patiebantur à Romanis intelligant, tamen generalius videtur eſſe vaticiniũ, & promiſsio de omni perſequutione quæ futura eſt in Eccleſia, vſque ad tempora Antechriſti. Nam oportet hæreſes ſemper eſſe, vt qui probati
1. Cor. 11. ſunt manifeſti fiant. 1. ad Corinth. 11. & ab hac tentatione promittit Dominus ſe eſſe ſeruaturum ſuos: quos in perſona huius Epiſcopi intelligit. Ita nota-
Ansber. D. Tho. bat Ansbertus: & tangitur à D. Tho. Ait ergo, ego ſeruabo te ab hora tentationis, ideſt, tu ſeruaſti verbum patientiæ meæ, & ego viciſsim pro hac patientia, ſeruabo te ab hora tentationis. Ita enim hîc dictum eſt, vt illud
Math. 16. quod apud Mathæum ait Chriſtus. c. 16. & ego dico tibi quia tu es Petrus, &c. ideſt, tu mihi dixiſti, tu es Chriſtus filius Dei viui, & ego dico tibi viciſim quia tu es Petrus &c. Cæterum horam non propriè accipit, ſed breue
1. Ioan. 2. tempus horã vocat: quo modo 1. Io. 2. dicitur: filioli nouiſsima hora eſt, & in Euangelio Ioannis. cap. 5. erat lucerna Ioan. 5. ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. & ad Philip. 15. Forſitan enim ideo diſceſſit Phili. 15. ad horam à te, vt æternum illum reciperes. *Tentare*, inquit, *habitantes in terra.* vbi habitantes in terra non in malam partem accipit, vt ſæpè ſolet ſacra ſcriptura, ſed Chriſtianos intelligit vbique terrarum habitantes, quos Traianus inquiri & occidi iuſsit, vt aliqui volunt. Scribit enim Euſebius 3. hiſto. Euſeb. Eccleſ. ca. 32. Eo tempore per ſingulas ciuitates perſequutionem magnam viguiſſe in Chriſtianos. De qua re videndus eſt Nicephorus. lib. 3. cap. 16. & Niceph. 17. Et legenda epiſtola Plinij iunioris Plinius. ad imperatorem, quæ extat inter reliquas eiuſdem authoris lib. 10. epiſtolarum propè finem. Venit ergo hæc afflictio vt tentarentur habitantes in terra, ideſt, Chriſtiani per totum orbem diſperſi: & vt eorum fides, tanquam aurũ in igne probaretur. Mitto modo Ambroſium hunc locum ſic Ambro. explicantem. hora tentationis, diem iudicij ſignificat. Tentationem autem pro manifeſtatione poſuit. quia ſingulorum facta, omnibus manifeſtabuntur: à qua hora tentationis nos & omnes electos ſuos Dominus ſaluabit, hæc ille.

¶Ecce venio cito. Conſolationem habet hæc promiſsio, quaſi dicat: non diu duraturam eſſe afflictionem, mortem verò quaſi finem dolorum cito venturam denunciat his verbis: & ſimul remunerationem laborum tunc accipiendam. Venit enim Dominus, & ecce merces eius cum eo. Eſaiæ. 62. Eſaiæ. 62. Erit autem citò: quia breues dies hominis ſunt. Iob. 14. ſuperius. cap. 2. ex- Iob. 14. plicatum eſt quomodo dicatur Deus

cito venire. & etiam cap. 22. dicemus A de eadem re.

¶ *Tene quod habes vt nemo accipiat coronam tuam.* Hortatur Dominus hic Epiſcopum ad perſeuerantiam. Sicut ſolet præcedentes Epiſcopos. Pro, *tene*, in Græco eſt *κράτει*, quod ſignificat fortiter apprehenſum ſerua. Quod eleganter dicitur vno verbo Latinè, tene. Vnde & tenaces & pertinaces dicti ſunt. Eſt ergo ſenſus: tene & conſerua gratiam, atque eas virtutes & B merita in quibus hactenus excelluiſti, alioquin alteri dabo coronam. Sicut enim expulſis malis angelis illorum coronas poſſident homines in angelorum loca ſuffecti: ſic enim Deus impleuit illorum ruinas Pſalm. 109. & ſicut corona Apoſtolatus, Iudæ ablata, tradita eſt Mathiæ Pſal. 108. Epiſcopatum eius accipiat alter: de quo Actorum. 1. & in locum Iudæorum vocauit Deus Gentiles, & in locum hæreticorum & ſchiſmaticorum noſtri tē C poris, nationes quæ in inſulis & in India ad Eccleſiam veniunt: & his ſubſtitutis donat Deus ea, quæ donare illis, qui ceciderunt, ſolebat: eum admodum hic Epiſcopus commonetur vt ſeruet ſuam gratiam ac ſua merita, alioquin corona gloriæ eius auferetur ab eo, & dabitur alteri iuſto: vt ſit completus & integer numerus beatorum. Sic illud Iob. 34. intelligitur: cō D teret multos innumerabiles, & alios ſtare faciet pro eis. Legito D. Thom. 1. part. quæſt. 23. artic. 6. ad. 1. vbi tractat hunc noſtrum textum & ait, quod Deus non permittit aliquos cadere, quin alios erigat; & hæc eſt communis expoſitio, quam attigit Hieron. in expo. loci citati Iob. & Beda, & Aymo. & gloſ. ſed copioſè & eleganter Grego. 25. moral. c. 8. & 9. & quod hæc corona, intelligatur de corona gloriæ patet ex Doctoribus. lege D. Thom. hîc qui diuerſas expoſitiones refert.

(Margin: Pſal. 109. — Pſalm 108 — Acto. 1. — Iob. 34. — S. Tho. 1. p. q. 23. art. 6. ad. 1. — Hiero. — Beda. — Aymo. — gloſ. — Grego. — D. Thom.)

¶ Iam etiam hic vides neminem eſſe tam prouectæ virtutis, vt ea priuari non poſſit: meritò enim dicit Apoſtolus: itaque qui ſe exiſtimat ſtare videat ne cadat. 1. Cor. 10. Deinde colliges ex hoc loco, ita tenendas eſſe Dei promiſſiones, vt nos in tutos & nimium deſides non reddant, ſed ſemper vigilemus. Huic namque Epiſcopo ait Dominus: ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum, & tamen continuò ait: tene quod habes. ¶ Conemur igitur tenere quod habemus, hoc eſt, gratiā iuſtificantem, & gratum facientem: vt nemo accipiat coronam noſtram. Datur enim nobis hæc gratia in gratiam & vtilitatem noſtram, vt tandem coronemur in patria. Vnde obſerua: hoc eſſe diſcrimen inter hanc gratiam, & eam, quam gratis datam appellant ſancti, quod hæc præcipuè confertur à Spiritu ſancto in Eccleſiæ commodū & vtilitatem; vt D. Petrus in prima ſua Canonica c. 4. ait. Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illā adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei. Diſpenſator enim non tam in ſuam, quàm in familiæ vtilitatem, bona ſuſcipit diſpēſanda. Gratia verò gratum Deo efficiens, non tam in aliorum, quàm in propriam commoditatem cōfertur. Hinc ait Dominus in hoc loco: tene, quod habes, vt nemo accipiat corōnā tuam. & capite præcedenti: dabo ei calculum & in eo nomen nouum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Nemo enim ſcit quæ ſunt in homine, niſi ſpiritus hominis, qui eſt in eo. Imo nemo ſcit vtrum hanc acceperit gratiā

(Margin: 1. Cor. 10. — 1. Pet. 4.)

Rom. 8. niſi qui poteſt dicere cum Apoſtolo, A quis nos ſeparabit à charitate Dei?

Prælati columnæ ſunt Eccleſiæ. ¶ *Qui vicerit faciam illum columnã in templo Dei mei.* Columnæ vocantur & Apoſtoli & Apoſtolici viri, qui Eccleſiam Dei humeris fulciunt, qui ſuſtinent fabricam Eccleſię patientia, fortitudine, exemplo vitæ, & prædicatione. vt Ierem. 1. ait Dominus: dedi te hodie in columnam ferream, & Paul. ad Gal. 2. Apoſtolos vocat columnas. & hoc officium tangebat Eſai. c. 50. dicens: Dominus dedit mihi linguam eruditam: vt ſciam ſuſtentare eum, qui lapſus eſt verbo. In colũna enim repræſentatur rectitudo intentionis, & altitudo contemplationis: & firmitas doctrinæ, quæ in prædicatore & paſtore Eccleſiaſtico eſſe debet. De his columnis ait ſanctus Iob. c. 26. columnæ cœli contremiſcunt, & pauẽt ad nutum eius. vnde Gregor. quid aliud, inquit, columnas cœli, quàm vel ſanctos angelos, vel ſummos Eccleſię prædicatores appellat, ſuper quos in cœleſtibus creſcens vniuerſalis ſpiritualis fabricæ ſtructura ſurrexit: ſicut ſancta ſcriptura teſtatur dicens: qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei. Nam quiſquis in Dei opere recta intentione formatur, colũna in ſtructura ſpiritualis fabricæ erigitur, vt in hoc templo, quod eſt Eccleſia poſitus, & vtilitati ſit & decori. Eos verò Iob appellat columnas cœli, quos Apoſtolus columnas vocat Eccleſiæ, dicens: Petrus, & Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe dextras dederunt mihi. Hæc Gregorius.

Margin: Iere. 1. — Gala. 2. — Eſa. 50. — Iob. 26. — Grego. — Grego.

Hiero. Gala. 2 b. Eccleſia columna vocatur. 1 Tim. 3. d. ¶ Sed notandum cum Hieronymo ad Galat. 2. quod hoc nomen columna etiam tribuitur toti Eccleſiæ, vt patet ad Timoth. 3. in epiſtola. vbi vocatur Eccleſia columna & firmamentum veritatis. nempe aduerſus quam portæ inferi non præualebunt Mathæ. 16. quo pertinet illud Eſaiæ. 9. Math. 16. Eſa. 9. lateres ceciderunt: ſed quadris ædificabimus. Nam per lateritia Synagoga fundata eſt: Eccleſia ex quadratis lapidibus. Lege Gregor. lib. 17. mora. c. 17. Grego. vbi explicando eundem locum Iob, ſcilicet, columnæ cœli contremiſcũt, ait: poſſumus etiam columnas cœli B & ipſas Eccleſias non inconuenienter accipere, quæ multæ vnàm catholicã faciunt, toto terrarum orbe diffuſam: vnde & ſeptem Eccleſijs ſcribit Ioannes Apoſtolus, vt vnam Catholicam ſeptiformis gratiæ plenam ſpiritu deſignaret. & de Domino nouimus dixiſſe Salomonem, ſapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptẽ Pro. 9. qui vt ſe id de ſeptem eccleſijs dixiſſe innoteſceret, ſecutus etiam ſacramenta C ipſa, diligenter inſeruit dicens: immolauit victimas, miſcuit vinum, & præpoſuit menſam, miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, & menia ciuitatis. Lege Grego. hunc Salomonis locum ibi explicantem. Grego.

Templum Dei Eccleſia militãs. ¶ Templum autem hîc vocatur Eccleſia. & licet poſsit intelligi de triũphante, vt ſtatim dicemus, tamen cõmunis expoſitio intelligit de militante, vt patet in Beda & Richardo. & D Gregor. 17. mora. c. 17. & Areta, & Aymone, & Anſelmo. & teſtimonia citata de columna hoc videntur ſignificare. Beda. Richar. Gregor. Hæc ergò Eccleſia multis nominibus vocatur. Vocatur enim domus Dei 1. Thimot. 3. & regnum cœlorum Math. 20. & 22. & 25. & corpus Chriſti, ad Epheſ. 1. & vocatur ſponſa Apoca. 21. & Io. 3. quilibet iuſtus vocatur templum Dei vt. 2. Cor. 6. quia iuſti habet nomen commune cum tota Eccleſia

Eccle. militãs multis nominibus vocatur. 1. Timo. 3. Mat. 20. 22. Ephe. 1. Apoca. 21. Ioan. 3. 2. Cor. 6.

quia

quia ſunt eius præcipuè membra. & hinc eſt quod ea quæ de Eccleſia canuntur, optimè ſoleant applicari Deiparæ virgini, quod ſit præcipua pars eccleſiæ.

¶ Primus ergo ſenſus huius loci eſt, loqui hic Dominum de præmio, quod daturus eſt Dominus victoribus in hac Eccleſia militanti, vt diximus.

Secundus ſenſus. Templum Dei Eccleſia triumphans.

¶ Sed ſi omnia quæ ſequuntur conſideremus poterimus etiam de mercede cœleſtis templi hunc locum etiam interpretari: & fortè commodius, ac proprius. Quare Ambroſius (Ambro.) cum priorem ſenſum explicaſſet, continuo ait: ſed videte quod ſequitur: & foras non egredietur amplius, non ad præſentem Eccleſiam, ſed ad cœleſtē pertinere hanc ſententiam. Nam multi fuerunt qui columnæ Eccleſiæ dicebantur, ſed propter prauam eorum doctrinam ab ea egreſſi ſunt. Hæc Ambroſius. (Ambro.) Præterea ſi loquitur de vincenti in hoc certamine, aut in illo; multi ex his poſtea egreſſi ſunt foras, & in alijs certaminibus lapſi ſunt, vt tradit Euſebius (Euſeb.) lib. 5. hiſto. Eccle. c. 2. & in hiſtorijs Eccleſiaſticis multa ſunt huiuſmodi. Si autem, vt verum eſt, de his agit qui in omni certamine vicerunt, neceſſe eſt & de mercede agere, quæ poſt finita certamina redditur, id eſt, poſt mortem. ¶ Sed ais: quomodo in cœlo columnæ eſſe poterunt qui vicerunt; cum in eo nemo ſit infirmus qui indigeat ab alio ſuſtineri, aut confirmari? ad hoc breuiter & ſatis ad rem reſpondere poſſumus, hunc eſſe huius loci ſenſum: faciam vt in cœlo quaſi columna Eccleſiæ ab hominibus honoretur: re enim vera columna fuit dum vixit, qui infirmos confirmauit, & lapſuros ſuſtinuit: atque

A ideo in cœlo vt multorum animorum conſeruator, & multorum triumphorum author honorabitur. Videtur etiam planè alludere ad illas duas celeberrimas columnas templi Salomonis: ac propterea vt hoc indicaret ait: faciam illum columnam in templo Dei mei, columnæ autem illæ vt legimus 3. Regum 7. procerrimæ & pulcherrimæ erant. ita vt multum templo afferrent dignitatis & decoris: & B inter ea quæ in illo videbantur, pulchritudine & elegantia eminebant. Meritò ergo ait: qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, id eſt, maximus in cœlo erit, & multis ac magnis donis ornatus cōſpicietur: & tantæ pulchritudinis erit, vt cœlo ipſi ac cælitibus multum ornamenti afferre videatur. (3. Reg. 7.)

¶ *Et foras non egredietur amplius.* Hæc promiſsio implenda intelligitur C in patria vbi erit perpetua beatitudo, vt modo dicebamus, neque quiſquā egredietur ex ea. Secus in hac vita cuius figuram geſsit filius prodigus, qui poſtquam reuerſus eſt in domum patris ſui nunquam egreſſus eſt Lucę. 15. (Luc. 15.) Sed poteſt promiſsio hæc ſi priorem expoſitionem ſequamur in hac vita intelligi. Promittit enim Deus ſuam opem efficacem, vt non egrediatur peccando mortaliter hic Epiſcopus, aut ſaltim per finalem pœnitentiam. quadrat illud. Pſal. 61. (Pſal. 61.) Quoniam ipſe Deus meus ſaluator meus, non emigrabo: ſed prior expoſitio aptior videtur.

¶ *Et foras non egredietur amplius.* Si vim ipſam & proprietatem verborum expectemus videtur is de quo nunc loquitur aliquando foras exiſſe: ſed ita vt nō ſit iam exiturus. Ita enim loquimur, & ita loquitur ſacra ſcriptu-

ra

Math. 22. ra, Mathæ. 22. neque auſus fuit ex illa A die amplius quiſquam illum interrogare. Actor. 20. & nunc ecce ego ſcio, quia amplius faciem meam non videbitis vos omnes, per quos tranſiui prædicans regnum Dei. At iſte victor nũquam de templo cœleſti egreſſus eſt. Sed neque de Eccleſia militanti intelligi poteſt, non enim eſt neceſſe quod aliquando exiſtet ab Eccleſia quum ſemper in ea eſſe potuerit. Eſt ergo ad notandum aduerbium, amplius, cum negatione ita ſæpe poni vt tantum futurum tempus reſpiciat, non præteritum, id eſt, vt excludat quod deinceps futurum, eſt non autem aliquid quod fuerit, includat. vt Thobię. c. 3. amplius ex te non videamus filium aut filiam ſuper terram interfætrix virorum tuorum, & virgo erat Sara de qua id dicitur ab ancilla eius. Actor. 13. quod autẽ ſuſcitauit eum à mortuis amplius iam non reuerſurum incorruptionem: & loquitur de Chriſto cuius corpus nũquam corruptum eſt. Ierem. 22. quod hæc dicit Dominus ad Sellum filium Ioſiæ qui egreſſus eſt de loco iſto nõ reuertetur huc amplius, ſed in loco in quem tranſtuli eum ibi morietur. & tamen nunquam prius deductus fuerat captiuus, nec ex Iudæa exierat. Ita enim omnes loquimur de eo qui ſemel exijt, & iterum non redijt. non eſt reuerſus amplius. fue y nunca boluio mas. Dicimus etiam: qui ingreſſus fuerit in infernum, foras non egredietur amplius. Ad hunc ergo modum nunc dictum eſt: & foras non egredietur amplius. Quamuis ſi maximè propriè loqui vellimus aduerbium, amplius, quodam modo reſpicit præteritum in his loquutionibus quod eſſe antea potuit: vt amplius ex te non videamus filium, amplius iam non reuerſurum in corruptionem. aut rectè reſpicit ſtatum quem res ipſa habuit ante quàm fieret, id quod tũc dicitur. vt is qui ſemel exijt, dicitur non reuerſurus amplius, id eſt, non futurus amplius in loco, in quo anteà fuit. Ingreſſus ergo in cœlum dicitur non egreſſurus amplius quia non eſt rediturus ad ſtatum quem habebat cum nondum erat beatus. Dicimus ergo valdè propriè aduerbium amplius quando B cum negatione ponitur ad futurum tempus extendi, ex præterito autem tollere aut quod ante eſſe potuit, aut extendi ad ſtatum quem antea res illa habebat.

Amplius in ſacr. ſcript. quomodo ſumatur. — Thob. 3. — Actor. 13. — Iere. 22.

¶ *Et ſcribam ſuper eum nomẽ. Dei mei.* In rebus precioſis quas poſsidere ſemper volumus, nomen noſtrum ſcribere ſolemus, in ſcribimus etiam in illis in quibus maximè gloriamur vt ſemper noſtræ dicãtur. Ita legimus. 2. Re. C c. 18. Porrò Abſalon erexerat ſibi, cum adhuc viueret, titulum qui eſt in valle regis. Dixerat enim nõ habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei, vocauitq; titulum nomine ſuo, & appellatur manus Abſalon, vſque ad hanc diem. Huc etiam pertinet illud Pſal. 48. tabernaculum eius in progeniè & progenie: vocauerunt nomina ſua in terris ſuis, id eſt, regiones & terras de nominibus ſuis vocauerunt D ad perpetuanda ſua nomina. Nomen ergo Dei ſcribetur in vincente, quia ſemper à Deo totus poſsidendus eſt: & in eo Deus peculiariter gloriabitur, tanquam in ſeruo ac milite forti & fideli, & tanquam in filio ſibi chariſſimo.

2. Re. 18. d — *Pſal. 48. c*

¶ *Et ſcribam ſuper eum nomẽ Dei mei.* Super aliquem tunc ſcribi dicitur nomen Dei, quia certo ſigno annumeratur inter eos qui ſunt Deo dicati, tales

ſunt

ſunt filij Dei per participationem & A adoptationem, iuxta illud .2. Petri.1. vt efficiamini diuinæ conſortes naturæ. & ipſa gratia qua ſunt filij Dei eſt ſignum, & ipſa in ſcriptio facta eſt ſuper eos ad Epheſ.4. Nolite contriſtari ſpiritum ſanctum in quo ſignati eſtis. & 2. Corinth.1. Qui vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos: & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. & Iere.14. nomen tuum inuocatum eſt ſuper nos, ideſt, annumeramur inter tuos. B Hoc fit quando dicimur filij Dei. vt Pſalm.81. ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes.

2.Pet.1. Epheſ.4. 2.Cor.1. Iere.14. Pſal 81.

¶ *Et nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hieruſalem.* Addit etiam quod catalogo nouæ Hieruſalem, ideſt, Eccleſiæ ſcribetur. & vocatur noua, quia per Chriſtum nouum hominem eſt innouata Math.16. ædificabo Eccleſiam meam ratione noui ſtatus, ideſt, noua lege, & nouis ſacramentis. Eſaiæ, cap.43. ecce C ego facio noua. ad Rom.6. vt in nouitate vitæ ambulemus. & ad Roma. 7. Seruiamus Deo in nouitate ſpiritus, & hoc eſt vinum nouum non niſi in veteres nouos mittendum Math.9. ſcilicet, præcepta noua Euangelicæ perfectionis, non ſunt committenda niſi illis qui renouati ſunt nouitate ſenſus vt habetur ad Roma.12. nempè Apoſtolis, & non Phariſæis.

Hieru. noua Eccleſia militans. Math.16. Eſa.43. Rom.6. Rom.7. Math.9. Rom.12.

¶ Secundus ſenſus ſit quod vocet D Hieruſalem, cœleſtem patriam: cuius figura fuit Hieruſalem in terra, ſicut vulgata eius nominis interpretatio docet, quæ eſt viſio pacis, electis Deus illam parauit ad Heb.11. ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem. quæ noua dicitur non in ſe, ſed in nobis, qui eam non vidimus. Nomen ergo huius ciuitatis ſcribitur in vincente: quia

Hieruſalē noua Eccleſia triū phans. Heb.11.

verus, & germanus, perpetuusq; eius ciuis ſemper dicetur. Hæc autem & ſi reliquis beatis etiam conueniant, ſicut & illud, foras nō egredietur amplius, tamen peculiariter ad huiuſmodi victores de quibus nunc ſermo eſt accomodantur: quoniam peculiari amore eos proſequitur Deus, atque ita peculiariter gaudebit, eos ciues eſſe cœleſtes, & cœleſtibus prēmijs honoratos fuiſſe: eo quod non ſolum Deum coluerint, ſed etiam quaſi columnæ ſuſtinuerint aliorum infirmitatem, & exemplo ſuo confirmauerint.

¶ *Quæ deſcendit de cœlo à Deo meo.* Hæc Eccleſia militans vocatur Hieruſalem, ratione pacis & concordiæ per Chriſtum factæ, ad Epheſ.2. Euangelizauit pacem vobis. De quo Eſaiæ.11. accubabit pardus cum hædo. & dicitur de cœlo deſcedere tam hîc, quàm cap.21. tum, quia omnia quæ perfecta ſunt dicuntur de cœlo lapſa. Iacob.1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de ſurſum eſt, deſcēdens à patre luminum. Tum etiam, propterea quod ad cœleſtis Hieruſalem, quæ ſurſum eſt, effigiem formata eſt hæc noſtra Eccleſia. & ideo vocatur regnum cœlorum. quod videtur Paul. ad Hebræ.8. ſignificare, cum tractat illud. Exod.15. quia Deus dixit Moyſi: reſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt. Nam Moyſes ſynagogam fundauit tanquam figuram Eccleſię, ad eius exemplar. & Chriſtus Eccleſiā militātē ad ſimilitudinē triūphātis Eccleſiæ ædificauit. Lege Caiet. in opuſculis in concio.6. habita in Conc. Lateranēſi.

Ephe.2.d. Eſa.11. Iacob.1. Heb.8. Exod.15. Caieta.

¶ Secundus ſenſus conſequens eſt, vt Eccleſia triumphans hîc intelligatur. Et primum notandum eſt verbū, deſcendit, non eſſe prēteriti temporis, ſed

Secundus ſenſus. Noua Hieruſalē Eccleſia triūphans.

ſed præſentis, eſt enim in Græcò ἡ κα-
ταβαίνουσα. noua ergo Hieruſalẽ.i. pa-
tria cœleſtis & beatorũ domiciliũ ac
requies, de cœlo deſcendere dicitur à
Deo, quoniã cũ ante aduentũ Chriſti
in cœlo lateret & non ab hominibus
videretur, ſed in lege & in prophetis
tẽporalia præmia cõmuniter promit-
terẽtur, neq; audiretur vnquã verbũ,
regnũ cœlorum in aduentu Chriſti
quodã modo deſcendit in terras, qua-
ſi à Deo miſſa: & videri atq; cognoſci
incepit, Chriſto euãgelicã predicatio-
nẽ ita exordiente: pœnitentiam agite
Math. 4. c. appropinquauit enim regnũ cœlorũ.
Ex eo tẽpore cœpit in terris verſari:
quia eius gaudia, & requies, & copia
bonorũ cœperũt hominib⁹ innoteſce
re, & ipſi ad eã vocati ſunt. & quoniã
hæc magis ac magis in dies cũ homi-
nib⁹ per omnẽ nationẽ cõmunicabã-
tur predicatione Apoſtolorum, quos
miſit Deus: rectè nõ deſcendiſſe dici-
tur, ſed adhuc deſcendere. Hæc expli
catio quã germana ſit ex eodẽ noſtro
Ioãne põt cognoſci qui inf.c.21.ait: ec-
Apoc. 21. ce ego Ioãnes vidi ciuitatẽ ſanctã Hie
ruſalẽ nouã deſcendentem de cœlo, à
Deo paratã, tanquã ſpõſam ornatã vi-
ro ſuo. quo in loco nequaquã cõgre-
gationẽ multorũ beatorũ Hieruſalem
dici arbitror, vt pleriſq; viſum eſt: ſed
vt dixi cœleſtẽ patriã, & beatorũ do-
miciliũ & requiẽ in qua recipiẽdi ſunt.
Nã beatorũ congregatio de terra in
cœlũ aſcendit, non de cœlo deſcẽdit
in terrã: animæ tamẽ beatorũ qui tũc
erunt in cœlo, quũ Dñs in iudiciũ ve-
niat, deſcendent cũ eo: ſed nũc nullus
eſt de iudicio ſermo, longè aliud agi-
tur. Quod multi authores non viden
tur animaduertiſſe. Indicant hoc etiã
ipſum quod dico, verba ſequentia in
Apoc. 21. eodẽ.c.21. & audiui vocẽ magnam de

A throno dicentẽ. Ecce tabernaculum
Dei cum hominibus, & habitabit cũ
eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe
Deus cũ eis erit eorum Deus. quibus
verbis, vt fieri ſolet in prophetis, viſio
præcedens explicatur. ac ſi diceret: vi
diſti nouã Hieruſalem de cœlo deſcẽ
dentem, in qua ſcilicet Deus inhabi-
tat, qui ſummè beatus eſt, & author
omnis beatitudinis.

¶Præterea, quæ in toto capite tan-
B quã vrbs & multorũ domiciliũ deſcri
bitur, eſt Hieruſalẽ cũ muris & portis
& fundamẽtis, vt oſtendatur preſtãtia
gaudiorũ illius vitę. Idcirco ibi etiã ſcri
ptũ eſt: qui vicerit poſſidebit hæc: &
ero illi De⁹. nõ ergo de ciuib⁹ ſed de ci
uitate ipſa.i.de bonis & gaudis illi⁹ agit.

Non tamen eſt ſilentio prætermit
tendũ, quòd plurimùm noſtrę ſentẽ-
tiæ videtur repugnare & venit id qđ
in eodẽ.c. dicitur, inquit, vnus de ſeptẽ
C angelis, & loquutus eſt dicẽs: veni &
oſtendã tibi ſponſam agni: & ſuſtulit
me in montẽ magnũ & altũ, & oſten
dit mihi ciuitatẽ ſanctã Hieruſalẽ de-
ſcendentẽ de cœlo. Ergo ciuitas quæ
deſcendit de cœlo eſt ipſa beatorũ cõ
gregatio, quæ dicitur vxor & ſponſa
agni. nam patria ipſa & requies illorũ
nõ dicitur vxor agni. Reſpõdeo ſimi
litudines & imagines ac figuras, no-
mina habere ſolere earũ rerũ, quarũ
D ſimilitudines ſunt. (vt alias diximus.)
Cũ igitur ciuitas illa viſioni imagina
riæ euãgeliſtæ obiecta, vt ſimilitudo
quædã oſtẽdatur futuræ ſanctorũ bea
titudinis, ſiue ſanctorũ iã Deo fruẽtiũ,
vt ex eius partib⁹ atq; ornatu facilè in-
telligitur, iure nomẽ obtinet ipſius cõ
gregationis beatorũ. Sicut enim lex
Euãgelica appellatur regnũ Dei, aufe
retur à vobis regnũ Dei & dabiť gẽti
faciẽti fructus ei⁹: ſicut etiã diuitiæ ſpi

rituales appellãtur regnũ Dei: regnũ Dei eſt gratia,& pax,& gaudiũ in ſpiritu ſancto,eo qđ lex Euãgelica & hę diuitiæ ſpirituales ſunt regni Dei, hoc eſt congregationis fideliũ & Eccleſię. ſic Hieruſalẽ illa cœleſtis vocatur ſpõſa & vxor agni quia eſt locus & domiciliũ beatorũ. Quare cũ dicitur veni & oſtendã tibi ſponſam vxorẽ agni, ita dictũ eſt ac ſi diceretur: oſtendam tibi gloriã & ſplendorẽ admirabilem ſponſæ agni. i. oſtendã tibi ciuitatẽ ex cuius diuitijs & decore intelligas, quales fuerit & futura ſit beatitudo ſanctorũ. Nam ciuitate illa, non ciues ſignificari, ſed domiciliũ, facilè ex fine illius capitis intelligimus: & ambulauerũt gentes in lumine eius, & reges terræ afferent gloriã ſuã, & honorẽ in illã: & nox non erit illic. & ſtatim addit, non intrabit in eã aliquid coinquinatũ aut abominationem faciens, & mẽdaciũ: niſi qui ſcripti ſunt in libro agni i. prædeſtinati. Aliud ergo ſunt prædeſtinati aliud ciuitas ipſa, in qua prædeſtinati recipiuntur. Sed de hoc dicemus etiam in illo loco. c. 21. vbi explicabimus quare ciuitas illa dicatur deſcendere de cœlo.

Nomẽ nouũ redemptoris erat Chriſtus. Math. 1.

¶ *Et nomen meum nouum.* Nomẽ nouum redẽptoris erat tunc Chriſtus vt ſatis indicat Math. c. 1. cũ ait: de qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus. antè dicebatur apud Hebræos Hebraicè Meſſias: ſed nouiter quando Eccleſia cæpit propagari, inter gẽtes dictus eſt Græcè Chriſtus, Latinè vnctus ratione ſacerdotij & regiæ dignitatis. Sacerdotes enim & reges vngebãtur. Pſ. 44. vnxit te Deus Deus oleo lętitiæ. Fideles ergo cœperũt nouiter vocari Chriſtiani Act. 11. & ſic in hoc loco promittitur huic Epõ, vt ſit, & nominetur Chriſtianus. ¶ Poteſt etiã hoc ad amorem

Pſal. 44.

Acto. 11.

A nominis Ieſu referri. Nã tũc ſcribitur fixè & ſtabilitur hoc nomẽ ſuper hominẽ cũ ipſe homo in memoria & in corde geſtat illud. Quod videtur petere ſpõſus Cant. vlt. pone me vt ſignaculũ ſupra cor tuũ. Amorẽ enim nominis Chri Ieſu ſuper nos ſcribit De⁹. ſed tamen & nos cooperamur. tractat D. Tho. hãc expoſitionẽ hîc citato D. Bernardo.

Nomẽ nouũ Ieſus.

Cant. vlti.

¶ Nomen etiam nouum eſt nomẽ B filij Dei: qđ Chriſtus ſecundũ naturã humanã habet. Nouũ eſt enim omni homini, qđ nemo vnquã verè habuit antè Chri incarnationẽ, aut certè non niſi per ei⁹ incarnationẽ. ait ergo Dñs: Scribam ſuper eũ nomẽ nouũ: vt & ſ. filius Dei ſit, & dicatur: quẽadmodũ & ego. ita Gagneius. obſerua. Gene. c. 12. Abram vocatus eſt à Deo Abrahã. vnde illi ait Dñs: nec vltra vocabitur nomen tuũ Abram, ſed appellaberis C Abrahã: quia pater multarum gentiũ conſtitui te. Abrã interpretatur pater excelſus, & quia hoc nomine bene vſus fuit vir ſanctus, beneq; ipſi reſpondit vita: ideo aliud nomen nouũ ſuſcipere meruit. ¶ Vtinã vt nos ſic reſponderemus nomini nr̃o, qđ à Chriſto habemus, vocamur enim à Chr̃o Chriſtiani. Tũc etiã aliud & perfectius nomen acciperemus. Nomen, inquã, nouũ qđ os Dñi nominauit, nomen no- D uũ de quo hîc ait: ſcribã ſuper eũ nomen nouũ. Efficiemur enim diuinæ conſortes naturæ, & filij Dei vocabimur, & in præſenti vita de plenitudine filij Dei gratiã accipientes, & in futura perpetuã & immenſam gloriã.

Nomẽ nouũ eſt nomen filij Dei.

Gagne. Gene. 12.

Eſa. 62.

¶ *Et angelo Laodiceæ Eccleſiæ ſcribe.* Hęc eſt poſtrema & ſeptima epiſtola Laodicenſi Epo miſſa. Laodicea vrbs celebris eſt in Aſia, dicta ſic à flumine lico, quo abluitur: hui⁹ vrbis Epiſcop⁹ hypo-

Laodicea vrbs in Aſia celebris

hypocriſis vitio laborabat: & ideo tota epiſtola eſt obiurgatoria. Ex hoc ſequitur quod hic Epiſcopus nō erat ille martyr vocatus Segaris quidquid dicat Lyra. [Lyra]

¶*Hæc dicit amen*. Hæ dictiones ſupra.c.1.explicatæ ſunt. vbi diximus qđ amen, dictio eſt Hebræa affirmantis, quæ in fine. Pſa.40.&.71. interpretatur fiat. [Pſ.40.&.71.] & Anſelmus dicit qđ hic, amen, ſignificat ipſum Chriſtū.i.veritatem, ſic enim ſe vocat Io.14. [Anſelmus. Amē ſignificat Chriſtum. Ioan. 14.] Ego ſum via, veritas, & vita, vt ſit ſenſus: hæc dicit veritas. ¶Aliqui ſumūt hic, amen, pro aduerbio in hoc ſenſu hęc dicit certè teſtis fidelis. [Amē, quid in ſacr. ſcriptura ſignificet.] Sicut & Io.3. ſumitur aduerbialiter Amen, amē, dico vobis. [Ioan.3.] Lege Hiero. ad Marcellā, vbi exponit quid ſignificet amen. [Hiero. to. 3. pa. 91.] Amen aquila [illegible] exprimit, quod nos fideliter poſſumus dicere, deductum aduerbium ex nomine fidei. vnde in fine librorū (in quinque ſiquidem volumina Pſalteriū apud Hebræos diuiſum eſt) fiat, fiat, tranſtulerunt, quod in Hæbraico legitur amen, amē: quo ſcilicet ea quę dicta ſunt ſuprà, confirmentur. vnde Paulus aſſerit nō poſſe aliquem reſpōdere amen.i. confirmare quę prædicata ſunt, niſi intellexerit prædicationē. [1.Co.14.] & in poſtremis verbis epiſt. ad Galat. ait: Amē, 70, fiat, Aquila, Symmachus, & Theodotio fideliter, ſiue verè interpretati ſunt. [Hiero.] & quomodo in veteri teſtamento quadā iurandi cōſuetudine Deus ſua verba confirmat, dicens: viuo ego: & Dominus Numerorū.14.ita Saluator in Euāgelio per verbū amē, vera eſſe quæ loquitur, oſtēdit. [Num. 14.] Quod autem Amen conſenſum ſignificet audientis, & ſit ſignaculū veritatis Paul. docet.1.Cor.14.dicens: cæterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſuplet locū idiotæ quomodo dicit amen. [1. Cor. 14.] Lege ipſum Math.6.& ad Galat.1. [Math. 6. Gala. 1.] ¶Aliqui dicunt, amen, hic ſumi vice nominis proprij, ac ſi diceret: hæc dicit ille qui ſemper eſt amē.i.qui immutabilis eſt, nec modo ait, modo negat, ſed ſemper idē eſt. Hic locus optimè explicatur ex verbis Paul.2.Cor.1. [2.Cor.1.] Dei enim filius Ieſus Chriſtus qui in vobis per nos prædicatus eſt, non fuit in illo eſt, & non, ſed eſt, in illo fuit. Quot quot enim promiſsiones Dei ſunt, in illo eſt. ideo & per ipſum dicimus amen Deo ad gloriam noſtram.i.in Chriſto fuit ſemper eſt, i. conſtans aſſeueratio, quot quot enim promiſſiones Dei ſūt in illo eſt, ſubaudi, ſunt. i. promiſſiones Dei ſunt conſtantes & veraces. Ideo & per ipſum dicimus amen Deo. interpres explicandi gratia addidit, dicimus. Eſt autem ſenſus. & ideo per ipſum Chriſtū omnes Dei promiſſiones confirmamus ac veras declaramus. Nā, Amen, Hebręis confirmandi particula eſt (vt diximus) à verbo quod ſignificat firmū eſſe. Cęterum in his verbis legitur in Gręco, ναι, næ. quod idem eſt quod apud Hebręos amen. Præterea in Grę co apertior eſt oratio: ita enim legimus: quot quot promiſſiones Dei ſunt in ipſo ſunt etiā, & in ipſo amen, Deo ad gloriā per nos, quorū hic eſt ſenſus prædicatio mea de Chriſto nō fuit incōſtans & varia, vt modo dicerē etiā, modo dicerē non: ſed, eſt, apud illū. i. cōſtans, vera, & immutabilis eſt apud Deū, ſicut res pręteritę, quę mutari nō poſſunt. Oēs enim promiſſiones Dei factæ ſunt nobis in Chriſto, eſt, amen, i. fideles & veræ & per ipſum nobis præſtantur. Quod iuxta Gręcum duplicatur, vt certius eſſe intelligatur qđ dicitur. ita enim habetur, quot quot enim promiſſiones Dei ſunt in ipſo ſunt, etiam, & amen.

¶ *Teſtis fidelis & verax.* Hæc iam expoſita ſunt. c. iterum tantùm ſupereſt dicere quorſum modò repetantur. Arbitror Laodiceæ Epiſcopum cum videret fideles Eccleſias perſequutionibus agitari, ſe etiã vrgeri, qui aliquãdo pignora diuini amoris habuiſſet cœpiſſe apud ſe de Chriſti promiſsionibus dubitare, & multũ deinde de ſtudio charitatis & cæterarũ virtutum remiſiſſe. Quod ſæpè fieri ſolet, cũ fides, & ſpes langueſcunt, aut vacillant: hoc mihi videor colligere ex eo quod ait, vtinam frigidus aut calidus eſſes. & ex eo quod ſtatim ſequitur: ego quos amo, arguo, & caſtigo. Meritò ergo huic ſcribens ait: hęc dicit amen, teſtis fidelis, & verus, qui nihil tradidit nobis niſi quæ à patre accepit, & omnia quæ tradit veriſſima ſunt.

Principiũ. i. principatus.

¶ *Qui eſt principium creaturæ Dei.* Principium hîc Græcè accipitur pro principatu. vt Chriſtus dicatur princeps & moderator creaturæ. Sed magis ad rẽ exponitur principiũ omnis creaturæ, vt ſit principium productiuum quia pater per filium Chriſtum creauit omnia. Ioan. 1. & ad Heb. 1. per quẽ fecit & ſecula. Sũt qui hoc ad gratiã per Chriſtũ mundo datã referant: vt notat Anſelmus. per gratiam enim fit homo noua creatura ad Galat. 6. & creatur homo in operibus bonis ad Epheſ. 2. & quia Chriſtus fuit huius creationis author, & principiũ: vt ibi dicit Paul⁹ in illis verbis creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. i. per Chriſtũ Ieſum. Gratia enim & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt Ioã. 1. Vocatur autẽ iuſtificatio, creatio: quia ſicut in creatione tota virtus eſt in creante, creatũ autẽ nihil eſt antè. Ita iuſtificandus ante Deũ nihil eſt 1. Cor. 17. Si charitatem non habeam nihil ſum. Ideo dici

Ioan 1.
Hebr. 1.
Anſelmus.
Per gratiã fit homo noua creatura.
Gala. 6.
Ephe. 2.
Ioan. 1.
Iuſtificatio vocatur creatio & quare.
1. Cor. 17.

A tur creatio. vnde 2. Cor. 5. Paulus ait: ſi qua in Chriſto noua creatura vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia noua, ad Gala. 6. in Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet neq; preputiũ, ſed noua creatura. Iacob. 1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis vt ſimus initiũ aliquod creaturæ eius. ad Epheſ. 2. induite nouum hominem, qui ſecũdũ Deum creatus eſt, in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. ad Collo. 3. Expolliantes B vos veterẽ hominem, cũ actibus ſuis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitionem Dei, ſecũdum imaginem eius qui creauit illum. i. ad ſimilitudinẽ Chriſti. Chriſtus igitur dicitur principium creaturæ Dei, quaſi totius ſanctitatis noſtrę fons, per quam & ad cuius ſimilitudinem omnes renouamur. Propter hoc vocatur Eſai. 9. Pater futuri ſeculi, quod quaſi naſcens ab eo incipit. Id etiam dictum eſt ad Collo. 3. C ſecundum imaginem eius qui creauit illum. & 1. Cor. 15. qualis & cœleſtis, tales & cœleſtes. Sed quorſum nunc dicit principium eſſe creaturæ Dei? Scilicet propter illud: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, vt locuples fias, & diſcas in Chriſto ſperare, vt per eũ fias noua creatura. Propter illud etiã: ego quos amo arguo, vt cum à Chriſto affligitur non deſperet: aut de eius promiſſis dubitet: ſed intelliget id fie- D ri vt proberur, & renouetur.

¶ *Scio opera tua.* De hac ſcientia ſupra diximus, & hîc ſcire non eſt approbare quia opera huius Epiſcopi non erant bona.

¶ *Quia nec frigidus es, neque calidus, vtinã frigidus eſſes aut calidus.* Frigidus in ſacra ſcriptura in malã partem accipitur & ſignificat ſtatum contrariũ charitati. quod notat Hieronymus Iere. 6. de Hieruſalẽ: ſicut frigidam facit

2. Cor. 5.
Gala. 6.
Iaco. 1.
Ephe. 2.
Collo. 3.
Chriſtus dicitur principiũ creaturæ Dei eo quod ſit fons totius ſanctitatis noſtræ.
Eſai. 9.
Collo. 3.
1. Cor. 15
Frigidus in ſacra ſcriptura quis dicatur.
Iere. 6.

cit aquam ciſterna, ſic frigidam fecit malitia ſua, ſupple ciuitatẽ Hieruſalẽ: & ratio eſt quia ſicut frigidum eſt inimicum naturæ oſsibus & neruis: ſic peccatum eſt inimicum vitæ ſpirituali. & per contrarium calidum ſe habet, vnde ſancto ſpiritu accenſi feruentes appellantur. Eſt enim ſymbolum charitatis ignis Lucæ. 11. Ignem veni mittere in terram, quid volo niſi vt ardeat? & ad Rom. 12. ſpiritu feruentes. & ratio eſt quia calidum eſt proprium vitæ & eſt actiuum: ſic charitas neſcit ſiſtere ſed ſemper æmulatur charismata meliora. 1. ad Corinth. 12. Sed oritur hic dubium nam ſi frigidũ eſſe, eſſet reprehenſibile & malum cur hic Deus deſiderat vt frigidus ſit? pro quo eſt notãdũ quod in hoc loco frigidũ ſignificat hominẽ improbũ re ipſa, & etiã ſua opinione, & qui ſe cognoſcit eſſe improbũ: qualis erat ille Publicanus Lucæ. 18. qui reputabat ſe peccatorẽ & re vera erat peccator, calidus autẽ eſt qui charitate ardet. vnde Paul. ad Ro. 12. admonet, vt ſimus ſpiritu feruẽtes. Hic verò epiſcopus nec calidus nec frigidus erat, ſicut & oẽs hypocritæ: nã licet eſſet malus in rei veritate, ſe tamen bonũ exiſtimabat. Erat autem tepidus & ideo ait Dñs: vtinam frigidus aut calidus eſſes.

Luc. 11. Rom. 12. 1. Cor. 12. Luc. 18. Rom. 12.

¶ *Vtinam frigidus aut calidus eſſes.* Dubium tamen primum hic eſt an liceat optare vt qui tepidus eſt, frigidus fiat, in maiora peccata labendo, & ita tandem conuertatur. Reſpõdetur, mala non eſſe facienda nec deſideranda, & ſi magna bona inde ſubſequãtur vt Apoſtolus ait ad Ro. 4. Itaq; nec opere nec cõſilio debemus peccatores iuuare, nec optare vt peccẽt, etiã ſi inde certum eſſet poſtea futuros eſſe cautiores. at poſſumus optare vt permit-

An liceat optare vt qui peccator eſt, magis peccet vel ſic cõuertatur. Rom. 4.

A tat eos Deus labi in grauiora, vt miſeriã ſuã agnoſcentes aliquando ad mẽtẽ ſaniorem redeant: & medicũ quærant Chriſtũ. hinc Dauid ait Pſ. 15. Multiplicatę ſunt infirmitates eorũ: poſtea accelerauerũt. & Pſal. 82. Imple facies eorũ ignominia: & quærẽt nomẽ tuũ Dñe. Optare ergo poſſumus vt id permittat Deus. tamet ſi eos adiuuare ne queamus. ita optare etiam licet vt mali à iudice plectantur, quos non poſſu-

B mus & nos plectere.

Pſalm. 15. Pſalm. 82.

Secundũ dubiũ eſt cur nõ prius dixit, quod magis optabat. ſ. vtinam calidus eſſes. ſed prius ait: vtinam frigidus eſſes. Hoc ita dictũ puto quoniam iſte multo vicinior erat frigori, quã calori. i. talis erat, vt ad calorem tranſire charitatis ſine magno labore non poſſet: ad frigus autem peccando, citius poterat tranſire, & facilius. Primo igitur loco poſuit quod facilius erat, & ad eius

C ingeniũ & voluptatẽ accomodatius. Deinde licet finis magis optetur, quã media, prius optantur media. vt Deut. 32. vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſsima prouiderent. Superbos intelligere volebat & optabat, vt nouiſſima prouiderent. Eſai. 64. Vtinam dirũperes cœlos, & venires. Sic ergo quoniam frigidus erat futurus, vt poſtea calidus fieret ideo prius ait vtinam frigidus eſſes.

Deut. 32. Eſa. 64.

D ¶ *Vtinam calidus eſſes aut frigidus: ſed quia tepidus es incipiam te euomere.* Hinc colliges qualis periculi ſit, cum quis de feruore vertitur in teporẽ. qđ his verbis oſtẽdit Caſſianus ò magna multitudo dulcedinis Dei: & iuſtos in ore tenet, & peccatores nõ ante euomit, quã denũciet euomẽdos. Verùm nõ in meritò eos Dominus quos iam receperat inuiſceribus charitatis noxiè tepefactos, cum quadã auulſione

Magni periculi eſt cũ quis de feruore charitatis vertitur in hominẽ tepidũ & hypocritam.

 ſui

ſui pectoris euomendos eſſe pronunciat, qui cum ſalutarem ei præbere potuiſſent ſubſtantiam euelli ab illis viſceribus maluerunt, tanto deteriores effecti illis, qui ori dominico illati ſunt, cibis, quanto id quod nauſea compellente proijcimus odibilius deteſtamur. Quicquid enim frigidum eſt etiam ore noſtro ſuſceptum vertitur in calorem, & ſalutifera ſuauitate percipitur. Quod autem vitio ſimul pernicioſo temporis eſt abiectum, non dicam labijs admouere, ſed etiam eminus intueri ſine ingenti horore nō poſſumus. rectiſsime ergo tepidus frigido pronunciatur deterior, quia facilius ad ſalutarem conuerſionem, ac perfectionis faſtigiū carnalis quis, ideſt, ſecularis, vel gētilis accedit, quam is qui profeſſus monachum, nec tamen viam perfectionis arripiens ſecundum regulam diſciplinæ, ab illo ſemel ſpiritualis feruoris igne diſceſſit. Dicit enim in corde ſuo qui eiuſmodi eſt, diues ſum & locuples, & nullius egeo. Cui illud quoque quod ſubſequitur conſequenter aptatur: tu autem es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cœcus, & nudus ineo factus etiam ſeculari deterior, quod nec miſerum ſe, nec cœcum aut nudum, aut emēdatione dignum, vel egere monitionis alicuius, aut inſtitutione cognoſcit, & obhoc ne exhortationem quidem vllam verbi ſalutaris admittit, non intelligens ipſo monachi nomine ſe prægrauari, ac de primi opinione multorum: quia dum creditur ab omnibus & velut Dei famulus colitur, neceſſe eſt vt in futuro vehementiori iudicio, pœnæque ſubdatur. Poſtremo quid diutius in moramur in iis quæ experimento nobis ſatis cōperta ſunt, ac probata? frequenter videmus de frigidis atque carnalibus, A ideſt, de ſecularibus atque paganis ſpiritualem perueniſſe feruorem, de tepidis atque animalibus omnino non videmus hactenus caſſianus.

¶ Ex hoc loco colliges quàm periculoſum ſit aliquem noſtrū ſe iuſtum putare. infirmus enim (vt modo dicebam) qui ſe mala valetudine teneri non putat, remediū non quærit: ſic homines vitā phariſaicam agentes cum vicia & ſcelera ſua non reſpiciant, alios contemnunt præ ſe. B Hinc Dominus dicebat: Publicani & peccatores præcedent vos in regno Dei. Quoniā hi intelligunt ſe morbis affectos eſſe, & ideo medicinā quærunt. Atq; hæc eſt cauſa quare Dominus deſideret nos potius eſſe frigidos quam tepidos peccator enim aliâs humilis & modeſtus mala ſua ſemper præ oculis geſtās nihil in alijs dignius ſupplicio quā in ſe intuetur. & ideo facile oculis in C terrā demiſſis ait Dn̄e propitius eſto mihi peccatori. & quēadmodū olim Moyſes ſolus ipſe faciem ſuā ſplendidam eſſe neſciebat cum tamen filij Iſrael non poſſent in eam intendere, ſic peccator humilis ſe ipſum vitāque ſuam prauam intuetur, ſi quod autem boni habet non intuetur. Et ideo ad Deū tanquam ad medicū contendit. Cōtra vero hypocritæ qui veniūt ad nos ouiū veſtimētis induti cū diuites D ſe eſſe putent, hoc eſt, ieiunijs, orationibus, & ceremonijs, & elemoſinis plenos: innocētiſſimos ſe eſſe iudicāt quamuis aliâs cauteriatā habeant conſcientiam. hos euomere ſolet Dominus. vt in hoc loco legimus.

Maxime periculoſū eſt nos iuſtos eſſe putare & de noſtra iuſtitia præſumere.

¶ *Sed quia tepidus eſt nec frigidus nec calidus incipiam te euomere ex ore meo.* Tepidum eſt quod conſtat ex calido & frigido, & quia hic Epiſcopus erat frigidus quia erat malus & calidus

quia

quia ſe exiſtimabat bonum. Ideo tepidus dicitur, & hic ſtatus, id eſt, tepid⁹, eſt peſſimus. Eſt enim longè à ſalute. Notitia enim ſui, eſt exordium pœnitentiæ. Hic autem ignorat ſe ipſum, & ideo eſt procul à pœnitētia. Talis erat ille phariſæus Lucæ. 18. Qui re ipſa erat malus & ſe ſanctitatis titulo iactabat, ſui ipſius ignarus. Habet ſe huiuſmodi homo ſicut ægrotus, qui ſe ſanum exiſtimans non adhibet medicinam: & ſic ſunt in maiori periculo vitæ. hos homines dicitur Deus euomere, metaphora ſumpta aliquoribus tepidis, qui nauſeam & vomitum ſolēt mouere nam aqua frigida extinguit ſitim, calida prodeſt ad eluendas ſordes, ſed tepida ſolum ad vomitum cō citandūm vtilis eſt. ad quod alludēs hîc Dominus dixit: quia tepidus es, incipiam te euomere. Ad rem facit, qđ habetur Actor. 10. Vbi Petrus animalia munda iubetur manducare. Vnde ſatis colligitur, quod homines pœnitentes manducantur ab Eccleſia, & à Deo, mali autem euomuntur. ¶ Dicitur autem, *incipiam*, vt ſignificetur Deus non ſubitò euomere peccatorem, ſed patienter tolerare. Hiere. 18. Nunquid voluntatis meæ mors impij? quaſi dicat: minime. Sed prius quaſi nauſeabundus incipit euomere, & per gradus quoſdam reijcit.

Luc. 18. — Act. 10. — Hier. 18.

¶ Sed notandum, quod Deus hîc non approbat frigidum, ſed ſolam diſpoſitionem, quæ eſt in eo ad pœnitentiam. Frigidus enim dicitur peccator, qui concutitur timore diuini iudicij, vide Driedo. fol. 79. 80.

Driedo.

¶ *Diues ſum, & locupletatus & nullius egeo.* Ecce phariſaicam arrogantiam, in qua conſiſtit tepiditas. Sic enim aiebat ille Lucæ. 18. Gratias tibi ago Domine, quia non ſum ſicut cæteri homines. Hunc repræſentare videtur ille ſuperbus Galiath. 1. Regum. 17. Noſter autem textus intelligitur de diuitijs ſpiritualibus (& non de terrenis vt ſenſit Aretas) quibus iſte ſe iactat plenè inſtructus, nempe de naturalibus donis, hoc eſt, ingenio. &c. & de virtutibus & donis ſpiritualibus & pontificia dignitate & applauſu populi. Ita Anſel. Richar. Beda, & alij.

Luc. 18. — 1. Reg 17. — Anſel. Richar. Beda.

¶ Obſerua hîc quorundam hominum dementiam qui diuites ſibi videntur cum miſeri & pauperes ſint. his Paul. ait ad Rom. 2. An diuitias bonitatis eius, & pacientiæ, & longanimitatis contemnis? Ac ſi diceret: none vides miſer homo quoniam non alij quam tibi ipſi imponis: contemnēdo ea quorum maximè eges? Diues tibi videris, & nullius egere: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, pauper, & cœcus, & nudus, in ſuper & ſtultiſſimus. Quam ob rem? quod cū ita pauper & mendicus ſis, vt ipſam quoq; animam debeas vt vulgo dicitur, toties eadem inculcaſti ſcelera, vt niſi Dominus adiubaſſet te & miſeratus fuiſſet tui, paulominus habitaſſet in inferno anima tua. Hoc eſt in ventre cæti. Tu vero quaſi altero ſis Mida locupletior: iuſtior Catone Cenſorino atque integrior Fabio in vtramquè aurem, ronco nare dormis, quaſi non egeas diuitiarum bonitatis Dei, nec pacientia eius, nec longanimitate. & hoc quidem facis (vt Paul. ſtatim addit) ignorās quod bonitas Dei, & pacientia eius & longanimitas, ad pœnitentiam te adducit. Ad te igitur redi, & age pœnitentiam, emeque à Domino aurum ignitum diuinæ ſapientiæ, vt ſtatim hîc admonet Dominus. ¶ Sed ſunt hîc verba Ambroſij notanda, contra hæreticos huius tempo

Dementia eſt maxima aliquorum qui diuites in vita ſpirituali ſibi videtur cū miſeri & pauperes ſint per peccata. — Paulus.

A poris. Diues igitur & locupletatus recté dici ſ quo omnib' virtutib' plenus vſquè ad culmẽ perfectionis ſe exercendo peruenit. Iſte autem præſul Eccleſiæ Laodiceæ propter ſolam fidẽ omnibus virtutibus plenum diuitem ſe & locupletem exiſtimabat, & nihil ſe ad ſalutem æternam acquirendam aliud egere curabat. Non recogitans illud Apoſtoli: quia fides ſine operibus mortua eſt Iacob. 2. Vnde Beda: ſola fide contentus, iuſtitiæ tibi diuitias fruſtra vſurpas. Cæterum cum dicit, quod diues ſum, dictio, quod, redundat more hebræorum, cum aliquid dicere incipiunt, vt quia, & quoniam & ſimiles dictiones. Nullius, inquit, eges: nullius virtutis intelligi poteſt alterius, cuius conſilio aut opera adiubetur.

Iacob. 2.
Beda.

B

Duplex homo in nobis interior & exterior

¶ *Diues ſum.* Ex hoc loco & ſequentibus colliges in nobis eſſe & interiorem & exteriorem hominem. Quorum meminit. D. Paul. 2. Cor. 4. dicẽs: quamuis qui exterior eſt homo noſter corrumpatur, tamen is qui intus eſt renouatur, de die in diem. Quam differentiam etiam ſapientes huius ſeculi intellexerunt. cuidam enim adoleſcenti ſoli deambulanti rogauit Crates Philoſophus, quid facis? reſpondit mecum loquor, & ille caue, inquit, ne cum homine malo loquaris. Sanè homo exterior ille dicitur, quidquid homo commune habet cum pecoribus. Sunt & alia quæ cadere in beſtijs nõ videntur, tamen in homine humano ſunt. Vt amor laudis, & gloriæ, & affectus dominandi: quod ſi hic appetitus immoderatus ſit & rationi non pareat, miſeros homines facit. Si verò in omnibus ratio dominetur ordinatus homo dicendus eſt iuxta illud Gene. 4. ſubter te erit appetitus tuus. Vocat appetitũ hominem exteriorem qui ſemper à ratione eſt moderandus. Status ergo animæ in virtute & meritis, aut in vitio & demeritis hominem interiorem efficit. Ad hunc autem interiorem ſi ægrotet peruenire non poteſt medicorum manus, verbo Dei curatur, obedientia conualeſcit. Ecce qualis erat interior homo huius Epiſcopi, qui cum beatus, & diues, & bene oculatus, & veſtitus videretur ſecundum exteriorem hominem, audiuit à Deo: neſcis quia tu es miſer, & cęcus. & nudus.

Paul.

C

Gen. 4.

Peccator ſtultus dicitur & miſer. & miſerabilis & pauper & cæcus.

¶ *Et neſcis quia tu es miſer.* Quãdam hominis arrogantiam cum ſtultitia coniunctam exaggerat, atquè his titulis peccator eſt præditus. In primis tenetur ſtultitia ibi, quia neſcis. Pſalm. 71. neſcierunt nec intellexerunt in tenebris ambulant. Eſt ſuperbis anexa hæc ſtultitia ad Roma. cap. 1. Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum de ſuperbis agens. Sequitur alter titulus, miſer es: nulla eſt maior miſeria quã eſſe in ſtatu damnationis.

Pſa. 71.

Rom. 1.

¶ *Et miſerabilis.* Ideſt, tanta eſt tua miſeria vt queat quemuis ad miſerationem mouere.

D

¶ *Et pauper.* Nimirum qui caret veris diuitijs, ſcilicet, donis ſpiritualibus quæ hominem verè diuitem faciunt, quales non erant illę diuitiæ diuitis epulonis. Lucæ. 16. qui mendicabat guttam aquæ. Veræ enim diuitię ſunt illę de quibus Eccle. 44. diuites in virtute: & de quibus Math. 6. quas fures non effodiunt. Corporales enim diuitias ſaltim mors aufert. Pſalm. 48. cum interierit non ſumet omnia. His ergo diuitijs fuit expoliatus homo, qui incidit in latrones. Lucæ. 10. quo ſignificatur peccator pauper & expoliatus, &c.

Luc. 16.
Eccle. 44.
Math. 6.
Pſal. 48.
Luc. 10.

Duplex paupertas altera electorum, altera reproborum. Greg.

Et pauper. Obſerua quod eſt duplex paupertas, & geſtas. Altera electorum, altera reproborum: egeſtas namque electorum eſt, inquit Gregorius, cum veræ diuitiæ cœleſtis patriæ ad eorum animum redeūt: & in hoc ærumnoſo præſentis vitæ exilio poſiti pauperes ſe eſſe meminerunt. Illas quippè diuitias ſine ceſſatione ſuſpirant. De quibus Paul. dicit: vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in ſanctis. & qui adhuc eas nequaquam conſpiciunt, ſtudioſè interim in ærumna ipſius paupertatis gemunt. Hanc procul dubio paupertatem Hieremias inſpexerat, cum dicebat: ego vir videns paupertatem meam, in virga indignationis eius. Hanc paupertatem Dauid Propheta intuens, ait: infirmata eſt in paupertate virtus mea. In paupertate etenim virtus infirmari dicitur, quia laſſus in hac peregrinatione animus, & corruptionis ſuæ moleſtijs reuerberatus, hoc quod perdidit, contemplari præpeditur. Sed hanc paupertatem reprobi cōſiderare neſciunt, quia dum ſequuntur ea quæ conſpiciunt cogitare inuiſibilia negligunt, quæ perdiderūt. Vnde & egeſtas eorum propriè dicitur, quia dum replentur vitijs virtutum diuitijs vacuantur. Quibus ſæpè euenit, vt per elationis dementiam ſubleuari, dum nequaquàm ruinæ ſuæ damna conſiderant: eſſe ſe à bonis actionibus inopes non cognoſcāt. Vnde voce angelica prędicatori huic Laudiceæ dicitur: dicis quia diues ſū, & locupletatus, & nullius egeo: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cœcus & nudus. Quaſi diuitem ſe aſſerit, qui per arrogantiam ſanctitatis extollitur. Sed pauper, cæcusquè, & nudus arguitur. Pauper vt quę quia virtutum diuitias nō habet, cæcus quia nec paupertatem, quam habet, videt: nudus quia primam ſtollam perdidit, ſed prius quia nec ſe perdidiſſe cognoſcit. Hæc Grego. 34. Moral. cap. 2.

Ephe. 1. d

Hie. 3. a

Pſa. 30. e

A

Grego.

Et cæcus. Vbi notandum (quod ſuperius dicebamus) in nobis eſſe hominem interiorem & exteriorem, id quod tradit Paul. ad Roma. 7. condelector lege Dei ſecundum hominem interiorem. & ad Epheſ. 3. huius gratia flecto genua mea ad patrem, vt det vobis ſecundum diuitias gratiæ ſuæ, virtute corrouorari in interiorem hominem, quæ in virtutem eſt propenſio interior homo vocatur à Paulo. & hic habet ſuas diuitias: & cum illis caret pauper eſt. & habet ſuos oculos quibus dignoſcit inter bona & mala. Ita Hiere. 15. ſi ſeparaueris prætioſum à vili quaſi os meum eris. Econtra ſe habet homo, qui ſecundum hominē exteriorem oculatiſſimus eſt. Sed ſecundum interiorem eſt oculis captus & cæcus. vt hic dicitur, quia honeſta improbat, & mala approbat. De his Math. 15. dicitur: cæci ſunt: & duces cæcorum. Cæcus ergo iſte erat qui ſolum hominum opinionem captabat: de bonis veris nihil curans. Nudus erat veris virtutibus & donis cœleſtibus.

Rom. 7.

B

Ephe. 3.

Hiere. 15.

C

Math. 15.

D

¶ Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum. Priuſquam Dominus euomat hunc peccatorem ſubtrahendo auxilia, quibus erat conuertendus, incipit illum monere. Cum autem legis verbum ſuadeô, & magnam indigentiam tuam & ardens diuini pectoris deſiderium pro tua ſalute intellige, nōn ſuum incremētum, quoniam illi nihil poteſt accreſcere, eſt enim quatenus Deus ſummum bonū, ſumma

maquè felicitas, in qua nihil deſiderari poteſt: quatenus homo autem plenus eſt gratia, & veritate: ac gloria & honore maximo decoratus: propter hypoſtaticam vnionem. Cæterum aurum in ſacra ſcriptura variè ſumitur. Num pro mundi gloria & magnificentia Dan. 2. cum dicitur caput ſtatuæ ex auro fuiſſe. Num pro oleo Zachar. 4. quid ſunt duę ſpicæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo noſtra aurea? In quibus ſunt ſuffoſoria ex auro, ſiue vt alij vertunt, quæ ſuffundunt ex ſe aurum. Vbi aurum aiunt pro oleo puriſſimo ſumi, inſtar auri. Num verò pro ſapientia diuina charitate decorata. Cant. 5. caput eius aurum optimum quomodo hic ſumitur. Sic Gregor. 4. Moral. cap. 33. Sapientia enim ſolet cõparari auro. Prober. 16. Poſſide ſapientiam, quia melior eſt auro. & nomine ſapientiæ intelligitur Dei & diuinę legis cognitio charitate ſuccenſa, & qđ hic dicitur aurum probatum, & ignitum, declaratur Pſalmo. 11. nomine argenti: eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum. & ſic ſapientia diuina dicitur probata & purgata ab effectu, quia animam purgat: & ex coquit ad purum ſcoriam eius. Eſa. 1. exurit enim cupiditates terreſtres Pſalm. 117. ignitum eloquium tuum vehementer. Eſt autem emenda hęc ſapientia à Deo, quia in eo ſunt theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei abſconditi. Colo. 2. Hoc auro ornauit olim Deus Eccleſiam ſuam. Vnde ipſe ait apud Ezech. cap. 16. Ornata eſt auro & argento ſapientia charitate inflãmata, & eloquentia. Eloquentia enim eſt numus ille argẽteus Deo oblatus de quo loquebatur Deus. lib. 1. Regu. cap. 2. & eſt tuba argentea & ductilis, de qua agitur lib. 10. Nu.

Aurum variè ſumitur in ſacra ſcriptura, nũc pro mundi gloria, &c. pro oleo, pro Dei ſapientia.
Dan. 2.
Zach. 4.
Can. 5.
Grego.
Prob. 16.
Pſal. 11.
Eſai. 1.
Pſal. 117.
Colo. 2.
Ezech. 16.
1. Reg. 2.
Nu. 10.

A ¶ Sed eſt dubium nam dicit hic Deus, qđ emat ab eo aurum: hic autẽ Epiſcopus qui pauper dicitur, & nudus, non emere poteſt. Ad hoc reſpõdetur ex illo Eſa. 55. Qui non habetis argentum properate: emite abſq; argento, & abſquè vlla cõmutatione vinum & lac. i. eandem ſapientiam quę hic vocatur aurum. Dicitur autem emere, quia licet contractus emptionis ſit iuſtitiæ commutatiuæ: gratia autem gratis detur peccatori, nõ ex ſuis operibus meritorijs ad Roma. 11. Si autem gratia iam non ex operibus: tamen dicitur quodam modo emi prætio. Nos autem tunc emimus hanc ſapientiam, quando ad illam ſpecialiter Dei auxilio diſponimur. Ad emendas mundi poſſeſſiones opus eſt nobis auro & argento: ad emendum verò aurum hoc ignitum, hoc eſt, diuinam ſapientiam; nullis talibus diuitijs opus eſt: ſatis eſt pretium propriæ voluntatis, quo pretio Apoſtoli atquè apoſtolici viri emunt regnum hoc cœlorũ. Nos igitur ſumus pretium quo hoc aurum, hæc aqua & hoc vinum & lac emuntur. Diſponamus nos ipſos ad has diuitias, tribuamus nos ipſos Chriſto, & ipſe libentiſſimè eas nobis donabit. Præterea audiamus Eſaiam in illo loco addẽtem. inclinate aurem veſtram venite ad me, & viuet anima veſtra: & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordiam Dauid fidelis. In hoc ergo fideli Dauid; in hoc cuius liuore ſanati ſumus, in hoc cuius vultus non apparet, cum à planta pedis vſquè aduerticem capitis nõ fuerit in eo ſanitas: etiam ſi aliàs eſſet ſpecioſus forma præ filijs hominum. In hoc, inquam, eſt noſtre ſalutis præmium, in quo emimus aurum ignitum ſapientiæ & charitatis probatæ.

A Deo eſt emẽdũ aurum charitatis & ſapientiæ gratis.
Eſa. 55.
Ro. 11.

Diſ-

Diſponentes igitur nos ipſos Dei auxilio, & nitentes in Chriſti ſanguine [illegible]rabimus nobis hoc aurum ignitum & probatum.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitū & probatum. Gręca ſic habent: ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum ex igne. Per aurum hoc, charitatem alij intelligunt, quæ vt aurum omnibus metallis, ita omnibus ipſa virtutibus præſtat, & qua homines quamuis pauperes ditiſſimi fient. Sed talis debet eſſe charitas vt ſit valdè pura, & nil habeat admixtum terrenæ cupiditatis, ſed qua Deum corde toto ames & omnia præ ipſo contemnas. Quod ſignificare voluit pręſtando in metaphora auri. Quod vt puriſſimum ſit & nihil habeat terræ, aut rei inferioris admixtum, in igne probatur atquè purgatur. Poſſumus etiam cū Beda, charitatem intelligere præſſurarum flamma purgatam, ſicut purgatur aurum igne. Cæterum quod Græci dicunt: ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum ex igne: fortaſſè ita eſt intelligendum. Ignitum, ideſt, igne purgatum. Ex igne, ideſt, nunc ex igne extractū. Vt puriſſimum eſſe intelligatur. Aut certè ita dictum eſt ac ſi diceret: ignitum ignitum, ideſt, valdè probatum: purgatum & purum quod idem eſt, & eundem ſenſum habet.

Vt locuples fias, & veſtimentis albis induaris, vt non appareat confuſſio nuditatis tuæ. Aduerſus ea mala, quæ antea peccatori in eſſe dixerat, nunc affirmat valere ſapientiæ aurum ſemper: vt non ſit miſer, nec miſerabilis, nec nudus, ſed veſtimentis albis indutus. Iam ſupra .2. cap. de his veſtimentis diximus. Veſtimenta enim illa pulchra ſunt vnde Lucæ. 23. (Luc. 23.) Vbi noſtra tranſlatio habet quod Hero-

A des illuſit Ieſum indutū veſte alba, in Græco eſt veſte ſplendida, περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν. Pulcher hic & lætus cenſetur color iſte, quia plus habet ſplendoris quàm reliqui: & ideo à lucendo & ſplendendo dictus eſt. λαμπρὸς. Lampros, ideſt, ſplendidus ac lucidus. à verbo λαμπω. πσο. i. ſplēdeo. Inde etiā letitiæ index eſt. Merito ergo virtutes & dona Spiritus ſancti quæ comitantur ſapientiam ſiuè B charitatem, veſtimeta alba dicta ſunt, quia pulchra ſunt, & animam illuſtrant, & lætificant, & futuræ in cœlis lætitiæ ſigna ſunt. Forte etiam quoniā eo tempore Romanis vbiquè dominantibus, nemo eorum conſuetudinem ignorabat: alludere Ioan. voluit ad morem Romanorum: quādo qui publicos honores ambiebant, togam candidam induebant, & ideo candidati dicebantur. De quo Alexand. ab A- C lexandro .1, lib. general. dierum. cap. 3. Virtutes & dona ſunt quaſi veſtis candida, qua induti ſunt ſupernæ beatitudinis honores petentes, & ſine qua non obtinetur. Confuſio verò nuditatis eſt peccatum non remiſſum, quia nulla vera virtute tegitur. Nam tunc tecta ſunt peccata cum non videntur à Deo ad puniendum, ſed cognoſcuntur tanquam remiſſa, & adducuntur in triumphum ipſius victoris. vt Pſal. D 72. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum tecta ſunt peccata, & ideo dicitur hîc quod per hanc ſapiētiam tollitur cōfuſio nuditatis. Ait ergo. *Vt non appareat confuſio nuditatis tuæ.* Ideſt, ſine his veſtimētis albis nudus eris vt hactenus fuiſti, & confuſione ac pudore plenus, omniumquè irriſioni expoſitus. Propterea etiam Paul. admonet, vt his veſtibus induamus nos. ad Coloſ. 3. Induite ergo vos ſicut

Veſtimenta alba quę dicantur.

Alexan.

Coloſ. 3.

ſicut electi Dei,ſancti,& dilecti, viſcera miſericordiæ,benignitatem, humilitatem,modeſtiam,pacientiam.

Gen.45. Figura. ¶Cæterum nota quod Gene. cap. 45.referuntur quatuor bonorum genera,quæ miſit Ioſeph patri ſuo Iacob pecuniam,veſtes,bona Aegypti, & ciuaria in via.Atquè hęc etiam ſunt quæ Chriſtus nobis per Apoſtolos miſit,ac quotidiè mittit.Aurum ignitum ſapientiæ & charitatis,veſtem innocentiæ,bona medicinalia,& conſolationem in via.& hoc eſt quod ait in hoc loco:ſuadeo tibi emere à me aurum vt locuples fias,& veſtimentis albis induaris.& collyrio vnge oculos tuos,ego quos amo arguo.Ditat Chriſtus ſuos auro ſapientiæ, induit innocentia,& puritate: vngit collyrio propriæ cognitionis oculos mentis ſuæ, conſolatur in hac peregrinatione eos maximo amore proſequendo.

Collyrium quid ſignificat. *Et collyrio vnge oculos tuos vt videas.* Hoc collyrium variè interpretatur ab aliquibus, ſed illud dicitur præcipuè collyrium quod Gregor.in Paſt. lib.1. cap. 11. & Rupertus intelligunt. (Grego.) nempè propriæ fragilitatis cognitio. Quod inter alia ſignificaſſe videtur illud lutum quo cæci oculos leniuit Dominus Ioan.9.nam ſic admonetur (Ioa.9.) homo propriæ naturæ quæ terrena eſt.& hoc eſt quod Hieremiæ.cap.18. (Hiere.18.) Iubetur deſcendere in domum figuli, ideſt ad propriæ naturæ (quæ fictilis eſt)conſiderationem.Eſt ergo collyrium medicamentum aduerſus oculorum lippytudinem. qui ergo ſuam miſeriam intelligit,viſum , quem per ſuperbiam amiſerat recuperat. Nec ſolum fideles , ſed etiam gentes fide deſtitutæ hoc intelligunt.Ait proclus Platonicus (Plato.) in libro ſuo de anima principio dialogorum Platonis eiuſque Phi-

A loſophiæ præcipuum inſtitutum:Eſſe miſeriæ noſtræ cognitionem. Aliqui collyrium vocant omnem afflictionem. Vexatio enim dat intellectum Eſa.18.poteſt huc ad aptari quod habetur. Tobiæ. 6. (Eſa.18. Tob.6.) vbi ex felle piſcis aſſi fit collyrium.& fel, dicit Angelus, valet ad vngendos oculos,in quibus fuerit albugo,& ſanabuntur. Auguſtinus (Augu.) vero ſic ait:collyrium fecit Chriſtus ſua natiuitate,vnde tergerentur oculi B cordis noſtri, vt poſſimus videre maieſtatem eius per eius humilitatem. Ideo factum eſt verbum caro, & habitauit in nobis , ſanauit oculos noſtros. Et quid ſequitur?& vidimus gloriam eius. (Ioa.1.) Gloriam eius nemo poterat videre niſi carnis humilitate ſanaretur.Irruerat homini quaſi puluis in oculum.Irruerat terra ſauciauerat oculum,videre non poterat lucem, oculus iſte ſauciatus inungitur , terra C ſauciatus erat & terra illuc mittitur vt ſanetur.Omnia enim collyria & medicamenta nihil ſunt niſi de terra. De puluere cæcatus es de puluere ſanaris.Ergo caro te cæcauerat,caro te ſanat. Carnalis enim anima facta erat conſentiendo affectibus carnalibus.Inde fuerat oculus cordis cæcatus. verbum caro factum eſt. Medicus iſte tibi fecit collyrium.Hæc Augu.tractat. 2.in Euangelium Ioan.in fine.& Apo D calyp.3. Et collyrio, inquit, inunge oculos tuos,ideſt, gratia Spiritus ſancti,quæ mentis oculos illuminat. Dixit autem: inunge. quoniam quamq̃ gratia à ſolo Deo dilargiatur,in poteſtate tamen hominis eſt, vt ſibi præbeatur.Quoniam ſeſe ad illlam diſponere poteſt,vel collyrio,ideſt, ſacræ ſcripturæ ſtudio, quod mentem illuminat.Præceptum(inquit)Domini illuminans oculos,vel collyrio, ideſt,

Spi-

Spiritus ſancti dono, mentis oculos quos terrena clauſerant inunge, vt videas: vel collyrio, ideſt, medicamine bonæ operationis, vt veri luminis claritatem videas, inunge.

Iuſtos de calamitatibus probat

Ego quos amo arguo & caſtigo. Quia poterat aliquis dicere durum remedium eſſe collyrium iſtud: huic reſponſum ſubijcit: hunc eſſe morem diuinũ vt eos, quos ſaluos vult & quos amat hos afflictionib⁹ exercet. Quod Angelus affirmat Dan.11. (Dan.11.) ruẽt, inquit, in gladio, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur. Hoc eſt, multi calamitatibus afficientur viri iuſti, vt eorũ fortitudo, & pacientia, cæteræq; virtutes probentur. Conflabuntur flãmis afflictionum, inſtar auri in fornace ignis, & puriores reddentur. Hoc accidit viris iuſtis iuxta illud Iob.c.23. (Iob.23.) probauit me quaſi aurum quod per ignem trãſit & iuxta illud Sapien.3. (Sap.3.) Tanquàm aurum in fornace probauit illos Dominus; & quaſi holocauſti oſtiam accepit eos. Vnde Eccleſ.cap.27. (Eccle.27.) inquit: vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. & Dauid Pſal.16. (Pſal.16.) probaſti cor meum & viſitaſti nocte igne me examinaſti. Zachar.13. (Zachar.13) ait: vrãm eos Domine, ſicut vritur argentum, & probabo eos ſicut probatur aurum. Vide calamitatis vtilitatẽ, quod fornax auro & lima ferro hoc efficit afflictio viro iuſto. Vnde Pau. ad Heb.12. (Heb.12.) ait: quẽ diligit Deus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Ideo ait Dauid Pſal.29. (Pſal.29.) Ira in indignatione ei⁹ & vita in volũtate eius. Quæ verba poſſunt etiam ita verti. Momentum in indignatione eius, & vita in voluntate eius: calamitas enim qua nos caſtigat breuis eſt & punctum ſolum durat. & beneuolentia qua nos proſequitur perpetua eſt.

A Quare calamitas qua affligimur, non eſt in malis annumeranda. Vt cauterium videtur vulnus, cum ſit vulneris remedium: ita calamitas videtur malum, cum ſit malorum medicina. Contra vero nihil infelicuis impiorũ fœlicitate, quæ videtur vita, cum ſit mors. Videtur gloria cum ſit ignominia: videtur deniquè bonum cum ſit malũm. Illa eſt porta æterni ſupplicij, ad quod impij relegantur. At affli- B ctio cum pacientia coniuncta, æquo animo tolerata, eſt porta regni cœlorum. De illa ſcriptum eſt Pſalmo.117. (Pſal.117.) hæc porta Domini iuſti intrabunt per eam. De ſe ipſo ait Chriſtus apud Lucam: (Luc.24.) oportuit Chriſtum pati & ita intrare in gloriam ſuam. & eius diſcipuli in Actibus Apoſtolorum aiunt: per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. & hæc eſt cauſa quare Deus viros pios ac C præcellentes ampliſſimis virtutum ornamentis excultos, per varios caſus plerumquè, & per acerbas calamitatum anguſtias ad vitam ſolet ducere immortalem. Hominibus autem teterrimis ſcelerumquè labibus notiſſimis res ſecundas, & ad voluntatem fluentes, ad breue tempus concedit. Quem admodum peritus colonus teneras arbores, & adhuc imbecillas rigat ac fouet, adultas autem (Similitudo) D ac firmas relinquit. Sic Deus infirmos fragiles què homines recreat rebus proſperis, ac reficit, eos autem qui ſunt fortitudine & firmitate robuſti permittit angi calamitatibus, & ingemitu ac ærumnis verſari. Eam ob cauſam ait Chriſtus Dominus: (Matt.5.) beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur; beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Filij

Impiorum fœlicitas mors eſt potius quàm vita, ignominia potius quàm gloria, &c.

Figura. Iſrael in Aegypto præmebantur late-
ribus faciundis. Lateres autem ex ter-
ra ſunt re vili & abiecta. Ait vero
Exod. 24. Exodo 24. Moyſes ſeptuaginta de ſe-
nioribus Iſraelis vidiſſe Dominum ſu-
per opus lapidis ſaphirini. Pro quo
alij vertunt: opus lateris Saphirini,
qui contempti pro nihilo putan-
tur, & ſunt Saphiri prætioſi. Ita affli-
ctiones quibus viri iuſti præmuntur,
quas ſtulti homines ſordidas eſſe, &
abiectas exiſtimant, & in malis nu-
merandas: viri ſapientes eximias ac
prætioſas indicant, & in numero bo-
norum reponendas, præſertim cum
in oblectationes conuertantur. Ita
enim ait Chriſtus Deus noſter apud
Ioa. 16. Ioannē. capite. 16. mundus gaudebit,
vos vero contriſtabimini. Sed tri-
ſtitia veſtra conuertetur in gaudium.
Eam ob cauſam illuſtres beatosque
poſſumus appellare Machabæos, cæ-
terosque Iſraelitas: qui pro deo ſuo
acerbiſſimas moleſtias alacri animo
tulerunt, quibus puriores effecti no-
men ſuum immortalitati commen-
darunt. Nihil enim magis conducit
ad eximiæ virtutis gloriam illuſtran-
dam, quam calamitas ipſa. Eiuſmo-
di calamitates aquarum nomine ſig-
Pſa. 68. nificantur, vt Pſalmo. 68. intrauerunt
aquæ vſque ad animam meam. &
Pſa. 143. Pſalmo 143. liberame de aquis mul-
tis. Quibus verbis diuinus vates
magnitudinem doloris, & vim cala-
mitatum, quibus pene obrutus fue-
rat, eleganter deſcribit. At aquæ ipſæ
erant pro muro ad dexteram & ad
ſiniſtram filijs Iſrael. Vt cap. 14. Exo-
Exod. 15. Iud. 7. do & 7. Iudic. ſacra ſcriptura teſtatur.
Calamitas quæ alios lædit, alijs eſt
pro muro ne lædantur. Obruebant
aquæ Aegyptios & protegebant He-
bræos. Nam calamitates eos, per-

A dunt qui deficiunt in tolerantia, con-
tuentur qui eam amplectuntur. Hæ
ſunt aquæ Iedeonis, vbi milites Iud. 7. b.
probati ſunt qui enim flexerunt ge- Figura.
nua fuerunt repudiati, qui verò ſtan-
tes biberunt fuerunt electi. Illi reij-
ciuntur qui ſuccumbunt calamitati-
bus, & animum amittunt: illi autem
ſunt veri milites Chriſtiani à Deo
approbati, qui erecto animo bibunt
ærumnas vitæ, & fortitudine ac tole-
B rantia muniuntur. illis ſiquidem Deus
quibus & afflictionem & patientiam
largitur. capite tertio Amos ait ita Amos. 3.
Deus: tantummodo vos cognoui ex
omnibus congregationibus terræ id-
circo viſitabo ſuper vos iniquitates ve-
ſtras. cap. 6. libro 2. Machabæ. ſunt ver- 2. Ma. 6.
ba hæc: non ſinere peccatoribus ex
ſententia agere, ſed ſtatim vltiones ad-
hibere magni beneficij indicium eſt.
& capite 5. Iob: beatus qui corripitur Iob. 5.
C à Deo. & Prouerbiorum tertio & ad Pro. 3.
Hebræos. 12. idem dicitur. nam ſi o- Heb. 12.
portuit Chriſtum pati & ſic intrare
in gloriam ſuam, Lucæ vltimo, quan- Luc. vlt.
to magis oportebit nos pati, vt ſic in-
tremus in gloriam æternam. & ideo
Iob quinto dicitur: beatus homo qui Iob. 5.
corripitur à Deo de quo Gregorius Grego.
libro 6. Moral. capit. 17. & ideo aiebat
Tobias capite 11. Benedico te Domi- Tob. 11.
ne Deus quia tu caſtigaſti me, & ſal-
D uaſti me. Vbi nota quod afflictio
data Eccleſiæ vocatur caſtigatio. Vt
Hieremiæ Caſtigaſti me Domine & Hier. 31.
eruditus ſum. Quando autem mali affli-
guntur à Deo vocatur conſumptio. Vt
Hiere. 30. & 46. caſtigatio enim eſt ſig- Hie. 30. & 46.
num prædeſtinationis. Habet enim ſe
Deus cū electis ſicut pater cū filio, cui
ſeruat hereditatem, & flagellis domat
Hiere. 31. caſtigaſti me Dñe & eruditus Hier. 31.
ſum, quaſi iuuenculus indomitus, conuer-

te me & conuertar: quia tu Domine Deus meus. Vt ergò Deus ad ſolita opera charitatis hunc Epiſcopum erigeret, docet perſequutiones quas in Eccleſia videbat, pignora eſſe amoris ſui, quib' exercet quos amat vt puriores euadãt. Sed ſunt ſingula verba notanda cum dicit: quos amo arguo. Idẽ eſt ac ſi diceret omnes quos amo arguo in grȩco eſt quoſcumq; amo arguo. Sicut legimus ad Hebr. 12. quem enim diligit Dñs caſtigat. Flagellat autem omnem filiũ quem recipit. Pro arguo, eſt in grȩco ἐλέγχω. Quod propriè ſignificat conuincere. Vt ad Titũ primo. Vt potens ſit exhortari doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere inde Elenchus, conuictio: quod interpræs vertit argumẽtum ad Heb. 11. Eſt autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentũ non apparẽtium. Inde ſignificat reprehendere ita vt qui reprehenditur cõuincatur, & negari non poſſit ſe pœna dignum eſſe. Vt Ioa. 3. omnis qui malè agit odit lucem, & non venit ad lucem vt non arguantur opera eius. 1. Thimo. 5. Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorẽ habeãt. Pro caſtigo eſt in grȩco, παιδεύω. pedeuo qđ eſt erudio, caſtigo, prudẽtẽ redigo, ſiue id ob iurgatióne, ſiue pœna alia fiat. & propriè ad pueros pertinet, qui παῖδες pȩdes dicuntur. Quoniam ergo qui à Deo amantur, infirmitate naturæ noſtræ interdum labuntur, & peccant: nunc interna reprehenſione, nunc exterius afflictionibus, à Deo arguuntur & caſtigantur vt pueri, vt puriſſimi & perfectiſſimi fiant.

Tũc eſt nobis peccatoribus maxime irat9 Deus quũ non iraſcitur. *Ego quos amo arguo & caſtigo.* Hinc colliges magnam Dei, iram eſſe non eam oſtendere tunc enim nobis maximè iratus eſt Deus cum nobis non

A iraſcitur, vt medicus amaris potionibus & medicamentis eum curat, quẽ intelligit curabilem eſſe. Eum verò de cuius ſanitate deſperat, naturæ relinquit, nullam illi adhibens medicinam. Sic Deus electos ſuos amaris potionibus exercet, in quos vult conferre ſanitatem illis medetur ducens eos plerunquè per magnas calamitates & anguſtias ad vitam immortalem. eos verò quos videt incurabiles

B & obſtinatos in manibus ſuorum deſideriorum relinquit, tanquàm æternæ nocti propinquos. Ex quo efficitur vt hi ſæpè numero affluant mundi opibus & voluptatibus. Magnum profectò eſt & dolendum ſupplicium quando Deus nos ſupplicio nõ exercet. Quando nos ob ſcelera noſtra repudiat. quando nos ſolita caſtigatione paterna non animaduertit. Loquitur Deus more hominis

C vxorem ſuam adulteram repudiantis, & iam non curantis. Ita ſe Deus habet ad impios dum eos liberè & impune peccare permittit, quaſi ad ſe non pertineant: vt poſtea acerbiſſimis cruciatibus in æternum torqueantur. Eam ob cauſam ait in Pſalmo. dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis. & apud Oſeam non viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint adulte-

D ratæ. Contra verò de electis ait per Pſalmographum. Viſitabo in virga iniquitatis eorum, & in verberibus peccata eorum. & in hoc loco ego quos amo arguo & caſtigo. Vnde ait in epiſtola ad Hebræos Diu' Paulus, quem diligit Dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Et paulò poſt: quod ſi extra diſciplinam eſtis, ergo adulteri & non filij eſtis. Nullo ferè maiore

Heb. 12. Tit. 1. Heb. 11. Ioa. 3. 1. Timo. 5. Pſa. 80. Oſe. 4. Pſa. 88. Heb. 12.

iore ſuplicio hîc afficit Deus illos qui eum contemnunt, quàm ſi in eos non animaduertat ſed ſinat eos ſuis obtẽperare cupiditatibus, & quà eos vehat appetitus libenter euagari, & voluptatibus blandiſſimis deliniri. Nam his rebus quibus vitam ſibi adipiſci putant, peſtem & pernitiem ſibi ipſis æternam machinantur. Idquè tum maximè cum ſibi præclarè conſulere videntur. Si affligi pro Deo in hac vita erat expetendum tempore veteris teſtamenti, quanto magis noui poſtquam Deus ipſe fuit propter nos iniurijs & calamitatibus affectus? & vt ait Eſa. dolores noſtros tulit, & languores noſtros ipſe portauit. quẽadmodum cenſetur illuſtre & glorioſum portare militem ſecundum inſignia & ſtemmata ſui ducis: ſic ad veram Chriſtiani amplitudinem & claritatem conducit affici moleſtijs & calamitatibus. Hęc enim ſunt Chriſti arma & inſignia. Vnde diuinus ille Paulus qui propter Chriſtum erat moleſtijs cinctus & tempeſtatibus vndiquè exagitatus, aiebat: ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.

Æmulari in bonam partem ſumitur & in malam. ¶ *Aemulare ergo & pœnitentiam age.* Aemulare hîc in bonam partem accipitur vt ad Galatas. 4. Bonum æmulamini in bono: & aliquando in malam partem ſumitur, vt Pſalmo 36. noli æmulari in malignantibus. & eſt ſenſus textus: cum quodam zelo virtutis imitare viros perfectos, & patientiæ virtute præditos: & age pœnitentiam culpæ ante actæ. Itaquè monetur vt caueat in futuro, & doleat de præterito. ¶ Vt ergo hunc locum plenius explicemus notandum eſt. Quod non dixit quid æmulari debeat. Id ergo Aretas expoſuit: æmulare meliora, ideſt, ſectare. Alij, æmulare ſiue imitare viros bonos qui in ciuitate ſunt tua, vt Beda, & Ambroſi. Verũ hoc verbum, ζήλωσον, pro quo noſter interpres vertit æmulor, ſiue zelo, accuſatiuum habet aliquando rei, quam æmulamur: & ſignificat ſequi ardenter & cum zelo amare. Vt 1. Corin. 12. æmulamini autem charismata meliora, ideſt, ſectamini cupidè dona potiora. & cap. 14. Sectamini charitatem, ęmulamini ſpiritualia pręſertim Prophetiam, ideſt, ſtudio incumbite ad Spiritus ſancti dona, & inter ea Prophetiam maximè. ad Galatas. 4. æmulantur vos non benè, ſed excludere vos volunt vt illos æmulemini in legalium obſeruatione. Cũ verò verbum hoc ſine accuſatiuo ponitur & in tranſitiuum eſt, ſignificat zelum aſſumere, ſiue zelo commoueri. Vt Nume. 11. quid æmularis pro me? ſiue quid zelaris pro me? & 3. Regum. 19. Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſrael. 1. Corinth. 13. Charitas non æmulatur, ideſt, nõ zelo commouetur, eo quod alter rẽ habeat, qua ipſe cupiebat potiri, ideſt, non inuidet: vt interpretatus eſt Theophil. Ita ergo nunc eſt hoc verbum exponendum vt dicere incipiebamus. Aemulare ergo ac ſi diceret: age, zelo commouere, vt ſalutem tuam queras, & impendentia mala declines, & hoc zelo permotus age pœnitentiam. Ideo ſtatim addit: *& pœnitentiam age.* Quoniam zelus non ſolum mouet, ſed incendit etiam & vrit: merito homini tepido & deſidi dicitur, Aemulare ergo & pœnitentiam age. In his epiſtolis omnes hortatur Dñs ad pœnitentiam quantũuis reprobi eſſe videãtur.

Marginalia: Gal. 4. Pſal. 36. 1. Cor. 12. 1. Cor. 14. Gal. 4. Nu. 11. 3. Reg. 19. 1. Cor. 13.

vbi notanda eſt ſententia Ambroſij, qui tractans illud Gene. 2. Requieuit ab vniuerſo opere, inquit: quod creato homine mox requieuit Dominus, quaſi gauiſſus quod iam in mundo eſſet aliquid cui peccata remitteret, nã antea non erat creatura in mũdo pœnitentiæ capax: amat itaquè Deus pœnitentes & ideo tàm frequens eſt exhortatio ad pœnitentiam. Quadrat cum illo Lucæ. 15. Gaudium eſt in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.

Luc. 15.

¶ *Age pœnitentiam ecce ſto ad oſtium.* His verbis ſatis apertè oſtendit Dominus deſiderium quod habet noſtræ ſalutis, quàm etiam promptus paratusquè ſit ad ignoſcendum. Ecce, inquit, ſto ad oſtium & pulſo. Hanc eãdem propenſionem ſignificauit Can. 5. Illis tenerrimis verbis aperi mihi ſoror mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Sororem vocat, eò quod noſtram erat aſſumpturus naturam. & vt oſtenderet quanto labore noſtram ſalutem erat homo factus comparaturus, ait: quia caput meum plenum eſt rore. Huic myſterio reſpondere videtur, quod diuina ſapientia dixerat Sapien. 6. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat: qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidẽtem enim illam foribus ſuis inueniet. Illud etiam Dauid Pſalmo. 102. qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, ideſt, qui promptus ac paratus eſt ad condonandum tibi omnes tuas iniquitates.

Maxime paratus eſt Deus ad ignoſcendũ.

Cant. 5.

Sapien. 6.

Pſal. 102.

¶ *Ego ſto ad oſtium & pulſo.* Ne forſè deſperaret Epiſcopus Chriſtum ſibi affuturum, & ad ſtatum priorem redire ſe non poſſe putaret, quoniam dixerat tepidus es, & non frigidus, nec

A calidus, ideo incipiam te euomere: modò miſericordiam ſuam oſtendit, dicens: *Ecce ſto oſtium & pulſo.* & ſi à te excluſus, ad te iterũ ſalutis tuæ ſtudio & deſiderio commotus, redeo: & quaſi hoſpes hoſpicium tuum pulſo, vt mihi aperias: & me in animam tuã recipias. Cæterum ſuperius expoſuimus oſtium eſſe cor hominis. Nam per cor intrat in nos & ſalus & interitus. Hinc D. Ioã. ait. cap. 13. cum diabo-

Oſtiũ cor hominis.

Ioã 13.

B lus miſiſſet in cor Iudæ. & rurſum dominus ait apud Math. cap. 15. ex corde exeunt cogitationes malæ: Stat ergo Dominus ad oſtium huius Epiſcopi. Sic Cant. 5. oſtium pulſat ſponſus dicens: aperi mihi ſoror mea vt ſupra diximus. Sed duplex eſt cauſa quare dicitur ſtare & non ſedere. Prima eſt vt ſignificet, quod niſi aperiamus citò noſtri cordis clauſtra mox recedet. Stant enim qui rem breui expeditam volũt. Hinc eſt quod Cant. 5. quia

Math. 15.

Cant. 5.

Quare deꝰ dicitur ſtare ad oſtiũ cordis.

C pulſanti ſponſa ſtatim non aperuit, excuſata: expoliaui me tunica mea quomodo induar illa? Statim addit: at ille (ſcilicet ſponſus) declinauerat & abierat. Deus enim expectat in multa pacientia vt Paul. ait ad Roma. 9. Si verò peccator contemnat, & nolit aperire, recedit auxilia ſubtrahendo. Eſt altera cauſa quare dicitur ſtare: quia auxiliari & iuuare tunc vult, &

Cant. 5.

Rom. 9.

D ideo ſtat & pulſat. Sic intelligitur illud quod D. Lucas narrat in Actis Apoſ. cap. 7. Quando Stephanus vidit Ieſum ſtantem à dextris virtutis Dei, cum tamen ſedere à dextris dicatur Mar. vlt. & Pſalmo 109. Dixit Dominus domino meo; ſede à dextris meis: nimirum quia ſuo martyri Stephano auxilium in ea pugna præſtabat. Stãt enim & non ſedent pugnantes, aut pugnatoribus auxilium præſtantes. Hęc

Act. 7.

Mar. vlt.
Pſal. 109.

autem pulſatio fit per prædicationẽ, aut per inſpirationes, corda excitando vt admittatur.

Deus pulſat corda ſed non cogit.

¶ Ex his verbis apertè colliges Deum corda noſtra pulſare, ſed non neceſſariò cogere (vt malè putant hæretici noſtri temporis) quin potius electiones ipſas in nobis eſſe vides, ſuppoſito tamẽ diuino auxilio. Fatemur enim catholici Deum eſſe primamq́ cauſam rerum omnium nihilquè ſine ipſo fieri poſſe, & ad omnem effectum naturalem generaliter influere, & ad ſanctas hominum operationes, quas ſupernaturales vocamus, concurrere ſpeciali quodam influxu: & abeo eſſe omnem ſalutarem inſpirationẽ. At noſtræ poteſtatis eſt illi acquieſcere. Aſſerimus quippe Dei tractũ per gratiam præuenientem & cooperantem, ſed acquieſcere tractioni, hoc eſt, in arbitrij libertate: quod bonas Dei inſpirationes acceptat, & concurrit actiuè ad merita atquè gratiæ cooperatur. Quod ſatis apertè vtrumq; ſic Dominus oſtendit dicens: ego ſto ad oſtium & pulſo: ſiquis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuã, intrabo ad illum & cœnabo cum eo, & ipſe mecum. Nec opus eſt in re tam perſpicua immorari, cum innumera ſunt ſacrarum literarum teſtimonia luce meridiana clariora, quę liberam eſſe humanæ voluntatis facultatem conteſtantur. De qua re paſſim Doctores diſputant. Stat ergo ſemper Deus ad oſtium & pulſat nec vacuus uenit ſed gratiam & gloriam dabit aperientibus. Cum velit omnes homines ſaluos fieri. Aperi ergo ianuã pulſanti, quã in quacumquè hora ingemueris, ſaluus eris. Aperi pulſanti, nã ſi aperueris intrabit Dominus & cœnabit tecum vt ipſe ſtatim aut. Pulſabat Dominus ad oſtium ſancti Iob, & ipſe ſtatim oſtium ei aperiebat. Vnde cap. 14. ait ipſe: vocabis me & ego reſpondebo tibi. Cum ergo Dominus ſtet ad oſtium tuum, reſponde pulſanti. Cæterum cum Deus dicitur ad oſtium pulſare & ſtare, apertè docet cum homine ſcelerato loqui. Nam pius & iuſtus ſedes & habitaculum Dei eſt in quo ipſe habitat. Ad eum, inquit, veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Hinc colliges homo inſane quã ſtultus & inurbanus ſis, qui tantum hoſpitem dies noctesquè ad cordis tui ianuam pulſantem aperire nõ vis. Vt autem intelligas eum venire non vt te ipſum interficiat, audi quid addat: ſiquis aperuerit, intrabo ad illum, & cœnabo cũ illo. venit enim ad ditandam animam tuam, miris innumerisquè voluptatibus reficiendã. Cœnam magnam ipſe ſecum affert, & omne ſymbolum ſoluere vult. Auceps namquè ſi inuitat aues, non minusquàm ipſa vita prandium comparant, ſic diabolus venatur animas. Diuitijs enim & voluptatibus attrahit, vt eo cibo eas interimat, ſicut interemit primos parentes. Ideo vates quidam ait: venatione ceperunt me vt auis. Thrent. 3. Chriſtus autem tecum cœnaturus cœnam vitæ affert, & nihil aliud vult, quam vt aperias oſtium.

Iob. 14. — *Similitudo* — *Thre. 3.*

D ¶ *Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* Karitas eorum qui aperiunt notatur ſecũdum Richardum, & Diuum Thomã illo modo dicẽdi: ſiquis audierit, pauci enim ſunt qui obediũt Chriſto. Mathæ. 7. & ideo pauci ſunt electi Math. 20. Licet multi vocentur. Sed tamen ſiquis vnus aut alter, & audierit attenter & obedienter vocantem, & aperue-

Pauci ſunt qui obediunt chriſto & qui eum audiunt. — *Math. 7.* — *Math. 20.*

ruerit cordis ianuam pœnitendo: intrabo, dicit, ad illum per gratiæ collationem: sic Ioan. 14. ad eum veniemus: & manſionem apud eum faciemus, & cœnabo cum illo. In hac cœna ſignificari videtur beatitudinis præmium: ſicut cum dicitur vbi ſupra: māſionem apud eum faciemus: quia per modum quietis eſt Hæc manſio, & hæc cœna. Secus eſt quando Lucę 12. dicitur in parabola, quod tranſiens miniſtrabit Dominus. Vbi de præmio huius vitæ, quia in tranſitu recipimus loqui videtur. & Grego. homi. 36. dicit: quod beatitudo non appellatur prandium ſed cœna, quia eſt poſt prandium: & poſt cœnam eſt quies. ſed quidquid ſit de hoc nam variant doctores. In cœna iſta familiaritas Dei & hominis ſignificatur, cum quo loquitur Deus quaſi cum amico ſuo vt de Moyſe dicitur Exod. 33. Notandum etiam eſt ſuauitas, quam percipit Dominus ex hominis iuſti amicitia. ſicut dixit Chriſtus Ioan. 4. quando Samaritanam inſtituebat, Ego cibum habeo quem vos neſcitis, nempe conuerſionem hominis, delitiæ meæ eſſe cum filijs hominū Proue. 8. Eſt verò notanda conſideratio Origenis ſuper illud Eſai. 7. hom. 2. butyrum & mel comedet, ſcilicet, quod Deus excipiendus eſt ad cœnam butyro & melle inſtructam, id eſt, ſuauiſſimis operibus virtutū & dilectionis proximi, & inimici, non animi amaritudine & felle peccatorum. ſpōſa in Cantic. c. 8. promittebat, introducam te in domum, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum. Hoc vinum charitatem perfectam ſignificat, & eſt cōditum omni virtute quia charitas patiens eſt, benigna eſt. 1. Cor. 13. & muſtum malorum granatorum, martyrum ſanguinem interpretatur Beda ſuper Cantic. quod licet videatur eſſe muſtum propter fortitudinem martyrum, eſt tamen malorum granatorum, quod ſuauitate & charitate temperatur. & ſignificat amorem & charitatem martyrum. Sic cœnat Dominus & ſponſa cœnat & ideo dicitur in Cantic. vbi ſupra ibi me docebis, nempè cœleſtem doctrinam. Ait ergo intrabo ad illum & cœnabo cum illo. perſtat in eadem metaphora hoſpitis nocte venientis. & ſignificat ſe iniuriarum oblitum amicè & familiariter cum eo victurum: & obſequia eius accepturum. & ipſe, inquit, mecum loquitur quidem vt hoſpes, ſed vt locupletior hoſpes: qui veniēs in domum alterius beneficium det, potius quàm accipiat.

Margin (left column): Ioan. 14. — Luc. 12. — Gregor. — Exod. 33. — Ioan. 4. — Prou. 8. Origen. — Cant. 8. — 1. Cor. 13.

Section letters: A (at "ſtum malorum granatorum"), B (at "go intrabo ad illum").

C ¶ *Qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo &c.* Quanto honore afficiantur ſancti à Deo ſatis apertè docet hic locus. Eodem enim honore quo Chriſtus eſt, ſanctos ſuos eſſe vult. hoc idem dicebat ipſe apud Ioā cap. 17. Pater quos dediſti mihi, volo, vt vbi ego ſum, illi ſint mecum, vt videant claritatem meam quam dediſti mihi. Nec hoc mirum videri debet, quum ſancti viri ſint vnum & idem quod Chriſtus Dominus. vt ipſemet petit & impetrat apud eūdem Ioan. ca. illo 17. his verbis rogo te pater vt omnes vnum ſint ſicut tu pater in me & ego in te vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus quia tu me miſiſti: & ego claritatem quā tu dediſti mihi dedi eis: vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus, ego in eis, & tu in me. itaque ex hoc loco ſatis conſtat vnum & idem quod Chriſtus ſanctos eſſe. Non ſolum quod

Margin (right column): Eodem honore quo Chriſtus afficitur vult afficere ſanctos ſuos. — Ioan. 17. d — Ibidem.

Section letter: D (at "ſe met petit & impetrat").

eadem eorum, quæ Chriſti voluntas A ſit, ſed etiam quod diuina quadam coniunctione cum ipſo coniuncti. Ita vt ſicut Chriſtus viuit per patrem ita & ipſi viuant per Chriſtum. vt ſint Rom. 8. (ſicut Paulus ait Rom. 8.) conformes imagini filij eius: vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quando igitur tantum Chriſtus ſanctis ſuis honorem habeat vt ſedere cum illo in throno ſuo cœleſti faciat, nos etiam ſanctos omnes maximo honore affi- B ciamus. Nam qui membra honorat, caput etiam honorat: hac enim de cauſa vates ait: Pſalm. 139. glorioſus Deus in ſanctis ſuis, id eſt, gloriam reportat. & meritò quidem ſancti à nobis honorari debent: cum non ſolum membra Chriſti ſint, ſed etiam filij Dei, vt etiam impij in inferno poſiti teſtantur. Sapient. 5. Ecce, inquiunt, quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. C Non enim ex ſanguinibus nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Quod ſi filij & hæredes; quod ſi regis filios & maximè hæredes tantum ſolemus honorem præſtare: quanto maiore Dei filios afficere par erit? quis etiam non honoret eos, quos ſacra ſcriptura tantis laudibus ornat, tamque magnificè appellat. Nunc enim Dei filios, nunc Chriſti fratres, nunc Eccleſiæ colum- D nas, gubernatores, paſtores, duces fidei, patres credentium, lucem mundi, ſalem terræ appellat. Laudemus ergo viros glorioſos (vt Eccleſiaſticus capit. 44. monet) & parentes noſtros in generatione ſua, & imitemur ingenium virorum piorum. Quos etiam maximis laudibus & honoribus viuos Dominum timentes extollere ſic David teſtatur Pſalm. 14. dicens: timentes autem Dominum glorificat. Nec his laudibus obſtat quod Paulus 1. ad Timoth. 1. dicat: ſoli Deo honor & gloria. Nam ſanctorum gloria Dei etiam gloria maxima eſt. cum amici, cum ſocij, cum membra, cum denique propter Deum à nobis honorentur, & ſummis laudibus efferantur.

Rom. 8.

Quando Chriſtus tãto honore proſequitur ſanctos & nos etiã eos debemus honorare.

Pſal. 139.

Sap. 5.

Eccle. 44.

Pſal. 14.

1. Timot. 1.

¶ *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.* Eſt hic iudiciaria poteſtas, promiſſa Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus Matthæ. 19. de qua iam ſupra diximus. Non enim (ſecundum aliquorum opinionem vt infrà dicemus) cuiuis vincenti hoc promittitur ſed ſolis Apoſtolicis viris. de quo Gregor. lib. 26. moral. ca. 24. & 26. tractans illud Iob. cap. 36. Dominus iudicium tribuit pauperibus, &c. Sed ſi de quolibet iuſto intelligatur locus iſte vt intelligendus eſt, dicendum eſt in throno Chriſti eſſe, nihil aliud ſignificare, quàm participem eſſe regni eius & cœleſtis beatitudinis. Itaque quamuis dicat in throno meo non ita intelligit, ac ſi in eodem throno æquali honore ſeſſurus ſit. Sed ſedebit in regno meo vbi ego ſedeo in ſede ſibi parata vt Matthæ. 19. dixit: cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes. Hæc verba exponuntur, ex eo quod ait Paul. ad Epheſ. 2. & cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos Chriſtus cuius gratia eſtis ſaluati, & conreſuſcitauit & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Quæ etiam explanantur verbis ſequentibus: ſicut ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius. Ego inquit, vici, id eſt, plurima pro ſui gloria, & hominum ſalute toleraui, propter quod & pater exaltauit me, &

Matth. 19.

Grego.

Matth. 19.

Epheſ. 2.

& participem me fecit regni ſui, & ſedere ſecum voluit, ideſt, ad dexteram ſuam. Ex his intelligitur, cum ait: dabo ei ſedere in throno meo nō intelligi de ſeſſione adiudicandum de qua dictum eſt Math. 19. Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, vt Haymo. & alij putauerunt, ſed de participatione regni. Quoniam nūc inquit: ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo. Verè enim cum patre ſedebat ex eo die quo in cœlum aſcendit & ideo non ait ſedebo ſed ſedi.

Math. 19.

¶ *Qui habet aurem audiēdi audiat quid ſpiritus dicat Eccleſijs.* Hoc iam ſæpè eſt repetitum & explicatum ſuprà.

¶ *Finis Cap. III.*

Intelligentia Capitis tertii Apocalypſis.

ET Angelo ſiue Epiſcopo Sardis ſcribe, hæc dicit qui habet ſeptem ſtellas hoc eſt angelos ſeptem in manu ſua, ſeptemque ſeptiformis ſpiritus dona, quæ diuidit ſingulis prout vult. Scio opera tua notitia quippe non approbationis ſed ſimplici: quia nomen habes quod viuas, per nomen inquam, fidei quam profiteris viuus cēſeris, & re vera mortuus es, quia congruentia fidei opera nō facis: quum non vigiles ſuper gregem. Eſto ergo vigilans & confirma cætera quæ moritura erant: morientur enim niſi in fide eos confirmaueris. Non enim inueni opera tua plena ac perfecta coram Deo meo, cum non ſatis ſit præſuli, ſtudioſam vitam agere, niſi diligentem ſuorum curam gerat. Memor igitur eſto traditionum Apoſtolicarum, & ſerua ſicuti accepiſti: & de priſtinis pœnitentiam age. Niſi ergo vigilaueris ſuper gregem tuum veniam ad te tanquam fur, de improuiſo, teque nec opinante. Sed habes paucos homines in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta corporum ſuorum: & ambulabunt mecum in albis candoreque innocentiæ ſuæ & candore clarificati corporis, quia digni ea glorificatione ſunt. Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, ſiue hic alba ſtolla immortalitatis & gloriæ corpore ipſo veſtietur. Et non delebo nomen eius de libro vitæ, ſed ſemper ſcriptus

ptus manebit inter iuſtos & electos. Et confitebor nomen eius coram patre meo, teſtificaborque eum eſſe de ouili eius, & coram angelis eius. Qui habet autem ſpiritualem & iudicium rerum diuinarum audiat, quid ſpiritus dicat non huic Eccleſiæ tantum, ſed vniuerſis. ¶ Et Angelo ſiue præſuli Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit ſanctus á quo omnis ſanctitas originem trahit, & verax ille, qui eſt via, veritas, & vita. qui etiam habet clauem Dauid regiamque poteſtatem, ac facultatem ſcripturas aliás clauſas aperiendi, qui aperit iuſtificando, & dando vim intelligendi ſcripturam ita vt nemo poſſit claudere. Et claudit damnando, & intelligentiam ſcripturarum non aperiendo: & nemo eſt qui aperiat. ſcio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium, & cæleſtis regni quo intrare poſſis, & oſtium ſcripturarum apertum, quo eas intelligere poſſis: quia quantulancunque virtute præditus es, verbum tamen meum ſeruaſti, neque me negaſti. Ecce efficiam vt conuertantur aliqui de aduerſariorum ſatanæque congregatione ad fidem meam, & maximè eorum qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt verè & reipſa. Nam verus Iudæus ille non eſt, qui de proſapia ortus eſt Abrahæ, ſed qui Deum & Chriſtum eius confitetur: & faciam illos vt veniant ad me, meque coram pedibus tuis adorent. Et cognoſcant quia dilexi te. Quoniam ſeruaſti verbum propter quod prædicandum paſſus ſum, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terram. Ventura enim eſt tentatio vniuerſalis nunc ab hæreticis nunc ab infidelibus imperatoribus, nunc ab Antichriſto eiuſque ſectatoribus. Tu autem ne animum deſpondeas. Nam ecce venio cito, auxilio tibi futurus. Interim vero tene quod habes, fidem inquam tuam conſtanter ſerua, vt nemo accipiat coronam gloriæ ac mercedis tuæ. Qui vicerit mundum & Diabolum, faciam illum columnam, firmaboque illum, & fortem faciam in templo Dei mei, atque in Eccleſia militanti & triumphanti. Et foras non egredietur amplius nam ſi in Eccleſia militanti fuerit ego illum ita obfirmabo dono perſeuerantiæ vt ab ea nunquam euellatur: ſi in Eccleſia triumphanti, multominus à gloria illa, egredietur. Et ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, vt & ſanctus, bonus, & iuſtus dicatur ſicut & Deus dicitur. Et ſcribam nomen ciuitatis nouæ Hieruſalem de cælo deſcendentis, vt vocetur templum & tabernaculum Dei, ſicut

ſicut & illa. Et ſcribam nomen meum nouum, quo appellatur nouiter filius Dei, ſicut & ego ſecundum naturam humanam habeo. Nouum eſt enim omnibus hominum filium Dei vocari, quod nemo vnquam vere habuit ante meam incarnationem: aut certe non niſi per meam incarnationem. Qui habet aurem ſpiritualem audiat quid ſpiritus dicat omnibus Eccleſijs. ¶ Et Angelo Epiſcopoque Laodiceæ ſcribe, hæc dicit: Chriſtus qui eſt Amen, ideſt, vere. & qui eſt teſtis fidelis & verus, & qui eſt principium & origo omnium creaturarum Dei, quando omnia per ipſum facta ſunt: & qui habet principatum ſuper illas. Scio opera tua eſſe, ſcilicet, mortua quum ſine charitate fiant. Scio, inquam, quod neque frigidus neque calidus es: nec Spiritus ſancti illuminatione plenè deſtitutus, nec es ſpiritu feruens. Vtinam aut eximiè frigidus eſſes, hoc eſt, omnino infidelis & ignarus veritatis diuinæ, aut quod magis opto eſſes feruidus ſpiritu: ſed quia tepidus es fidem habens emortuam nauſeam mihi inducis, ideo incipiam te euomere & abijcere ex ore meo, à familiaritate & dilectione mea. Quia dicis diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo: Falsò enim te diuitem putas ſola fide inſtructus: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus: cum bonis operibus ſpiritualibus quæ vere diuitiæ ſunt planè indigeas: neque animaduertas, in quibus ambulas peccati vias & ſemitas: & quod bonis omnino operibus ſis ſpoliatus. Suadeo ergo tibi emere a me aurum ignitum probatum, atque feruorem charitatis preſſurarum flamma tanquam igni probatum. Eme ergo illum a me precio piæ confeſſionis, & iugi memoria propriæ fragilitatis, vt locuples fias: & veſtimentis albis candoreque innocentiæ induaris: vt non appareat confuſio & turpitudo nuditatis tuæ, nudus eſt enim qui bonis operibus non eſt ornatus. Et quando cæcus es, collyrio ſiue cognitione propriæ fragilitatis inunge oculos mentis tuæ vt videas, ego quos amo arguo & caſtigo, quare non eſt cur deſperatione afficiamini quando preſſuris & tribulationibus agitamini. Æmulare igitur & arde zelo boni, ne ſis tepidus ſed zelo feruens, & pœnitentiam age. Ecce ego ſto ad oſtium cordis & pulſo: quod ſi quis mihi aperuerit, intrabo & cœnabo cum illo: & ipſe mecum: totumque me illi familiariter permittam. Qui vicerit,

rit, dabo illi ſedere mecum in throno meo: participemque illum faciam regni patris mei. Sicut me iuxta humanitatem participem fecit, quia vici mundum, & mundi principem. Qui habet aurem ſpiritualem, audiat quid Spiritus ſanctus dicat Eccleſijs omnibus.

CAPVT

CAPVT QVARTVM

Argumentum.

S. Aperto in cælo oſtio Ioãnes videt viginti quatuor ſeniores circa thronũ ſedentes, & quatuor animalia ſedenti in throno aſsiduè gloriam dare.

CAPVT IIII.

POſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cælo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens, Aſcende huc, & oſtendam tibi quæ oportet fieri cito poſt hæc. Statim fui in ſpiritu. Et ecce ſedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens. Et qui ſedebat, ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardinis, & iris erat in circuitu ſedis, ſimilis viſioni ſmaragdinæ. Et in circuitu ſedis, ſedilia vigintiquatuor, & ſupra thronos, vigintiquatuor ſeniores ſedentes, circũamicti veſtimẽtis albis, & in capitibus ſuis coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua, & ſeptem lãpades ardentes ante thronũ, quæ ſunt ſeptẽ ſpiritus Dei, Et in cõſpectu ſedis tãquã mare vitreũ ſimile cryſtallo, & in medio ſedis & circuitu ſedis, quatuor animalia plena oculis antè & retro. Et animal primũ, ſimile leoni: & ſecũdũ animal, ſimile vitulo: & tertiũ animal, habẽs faciẽ velut hominis: & quartũ animal, ſimile aquilæ volanti. Et quatuor animalia ſingula eorũ habebant alas ſenas in circuitu, & intus plena ſunt oculis. & requiẽ non habebant die ac nocte, dicentia, Sãctus, ſanctus, ſanctus Eſai. 6. *Dñs Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Et cũ darent illa animalia gloriã & honorẽ & benedictionẽ ſedẽti ſuper thronũ: viuenti in ſecula ſeculorum, procidebãt vigintiqua*

tuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentē in ſecula ſeculorū, & mittebant coronas ſuas ante thronū, dicentes, Dignus es Dn̄e Deus noſter accipere gloriā & honorē et virtutē, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erāt, & creata ſunt.

Titulus

DEſcribitur ſedens in throno, ſedeſq; ipſius, cū.24.ſenioribus Deū adorantibus, ſimiliter & oculata.4.animalia Deum laudantia.

Caput IIII.

POſt hæc vidi: Eſt hæc ſecunda extaſis ſublimior & obſcurior prima. Nā iſta, nō mores priuatorū Epiſcoporū ſed totius Eccleſiæ vniuerſalis tractantur, & myſteria magna quæ Deus in ea declarauit. Debemus ergo intelligere quod iſtæ viſiones in eodem die dominico apparuerunt Ioanni, vt eſt cōmunis ſententia doctorū ſine interuallo tēporis, ſed vna immediatè ſucceſſit alteri. & ita dicitur poſt hæc vidi.ſ.poſt viſionem prædictam vidi aliam viſionem.

¶*Et ecce oſtium apertum in cælo.* Simplex huius loci intelligentia eſt quod imaginaria viſione cœlū patuit Ioāni, vt poſſet oculis perſcrutari quæ intus erant abſcondita. vt hac ratione intel-

A ligamus profunditatē myſteriorū huius viſionis, quæ non in terris, ſed in interioribus cœli penetralibus recondebantur. Similis eſt ratio illorū verborū. Ezech.1. aperti ſunt cœli & vidi viſiones Dei. Ac ſi diceret: reuelata ſunt mihi deſuper hæc cœleſtia ac diuina myſteria, quæ volo monimentis cōſignare. & D. Stephanus non timēs pro Chriſto vitā cū morte cōmutare, vt tali morte immortalitatē cōſequeretur, B cū raperetur ad ſuppliciū oculis in cœlū erectis aiebat: video cœlos apertos & filiū hominis ſtantē à dextris Dei. nec alia ratio eſt cur baptizato Dn̄o cœli aperti ſunt, niſi vt intelligamus q̄d vox illa, hic eſt filius meus dilect⁹, non habuit terrenū aliquod aut creatum fundamentū: ſed profectā fuiſſe ab ipſa cœli conclaui. qua ratione Ioānes authoritatem cōciliaturus ſuæ doctrinæ dicit: audiui vocē de cœlo dicē C tē mihi. Illud eſt hoc loco aduertēdū viros iuſtos dūtaxat apertos cœlos aſpexiſſe. dū in hac vita ſum⁹, poſſumus diuina gratia cœlū nobis aperire, ſi verā dignitatē in virtute collocātes, ſi omnē noſtrā curā ad cōparādas animi diuitias cōtulerim⁹. At ſi Deo relicto ſcelerati fuerimus cœlū ipſum nobis claudemus. q̄d erit in die iuditij, quando iuſti maxima lætitia affecti, cœlos viderint apertos. Impij autē cū cœlos D ſibi clauſos, inferos autē apertos cōſpexerint, quos luctus percipiēt? quo dolore afficientur? quibus ærūnis cruciabuntur? tunc iuſtè damnati in æternas miſerias relegabuntur. Quoniam dum hic vitam degerent ſcelerum furijs exagitati, ſe à Deo ſeparabant: & quocūq; eos cupiditatū æſtus pellebat, eò infœlices præcipites ruebant. ¶Mitto in præſentiarum quorūdam expoſitionem dicentiū per oſtiū aper-

Ezech.1.

Actor.7. & Math.3.

Infra.

Iuſtis aperitur cœlū hic impijs clauditur.

Oſtiũ apertum latus Chriſti ſecundũ aliquos. Gene. 6.

apertũ intelligi Chriſti latus, inquo introducuntur peccatores: in quo eſt ſalus noſtra conſtituta. Quod oſtiũ figuratũ fuit in oſtio, qđ erat in latere deorſum Arcæ Noe. Gen. 6. ¶ Mitto etiã alios intelligentes per hoc oſtiũ apertũ in cœlo Deiparã virginẽ, quæ eſt oſtiũ apertũ per charitatẽ, vt eius præcibus & meritis nos intromittat ad cœlũ. Sed aliàs clauſum per virginitatem de qua re legite Pintũ in c. 5. lamẽtationũ Hieremiæ in illa verba: Conuerte nos Dñe ad te: & in ca. 44. Ezec. in illa verba: porta hæc clauſa erit. hæ enim expoſitiones ad rẽ præſentem non faciunt.

Oſtiũ apertũ in cœlo b. virgo ſecũdũ alios

Hector. Pintus.

¶ *Et vox prima quã audiui, tanquã tubæ loquentis mecũ.* Omnia ſunt grandia in hac viſione. & in primis ſonus tubę qui erat vehemens, ſignificat magnitudinem eorũ quæ hîc erãt reuelãda. vt Prouer. 8. audite quia de rebus magnis locutura ſum. & forſan latet myſteriũ in nomine tubæ, nam prophetę per tubas ſolent ſignificari, vt Eſai. 58. quaſi tuba exalta vocẽ tuã. vt ergo intelligamus, quod noſtra cognitio rerũ diuinarum à Prophetis excitatur, ideo inſonuiſſe ſibi tubam ait,

Prou. 8.

Eſai. 58.

¶ *Dicens: aſcende huc.* Hinc colligit Richardus hæc eſſe altiora myſteria: quia iubetur Ioannes aſcendere ex loco vbi antea erat, vt hæc myſteria cõtẽpletur. Semper Ioannes vocatur ad ſublimia perſcrutanda. ſiue in transfiguratione Luc. 9. ſiue cũ in pectus Dñi recubuit. Io. 13. rapitur extra ſe ipſum & ideo aquila Ioannẽ deſignat. Ezec. 1. quia illa auis aſcendere volatu amat. & ideo. c. 17. Ezech. dicitur de aquila grandi qđ aſcendit in libanũ & medullã cedri attulit. ſic Ioãnes aſcẽdit in cœlum & attulit interna rerũ archana.

Richar.

Luc. 9.

Ezech. 1.

Ezech. 17.

Pro S. Ioãne Euangeliſta.

¶ *Et oſtendã tibi quæ oportet fieri citò.* A Diximus ſupra. c. 1. cur dicantur impleri cito vaticinia. verũ eſt tamen qđ in Græco non eſt hæc dictio, cito nec inuenitur in Latinis exẽplaribus caſtigatioribus. quare legendũ eſt: & oſtendã tibi quę oportet fieri poſt hæc. quibus verbis diuerſum Eccleſiæ abhoc tempore vſque ad finem ſeculi aperit argumentum.

Poſt hæc ſtatim fui in ſpiritu. Seſe totum recoligit Ioannes, & ſenſus exte- B riores perſilere iubens, ſpiritũ, & mẽtis interiorẽ intuitũ conuertit ad uiſionẽ. ſic oportet eos facere qui diuinis rebus dant operã. Nam niſi mẽs à ſenſibilibus abſtrahatur nõ eſt idonea ad capiẽdas res diuinas. Et ideo Angelus à Deo miſſus ſolet in ſomnis apparere. Math. 2. ſic apparuit Ioſeph. ſic nu. 12. dicit Dñs ſi quis fuerit inter vos propheta, in viſione aut per ſomnium loquar ad eum. At non talis ſeruus meus C Moyſes, ore enim ad os loquor ei. & ſic Gene. 12. loquebatur Dñs ad Abrahã. & ſic loquutus eſt hîc Ioanni in vigilia, & in ſpiritu tantum, & à ſenſibus procul agenti.

Math. 2.

Num. 12.

Gen. 12.

¶ *Et ecce ſedes poſita erat in cœlo.* Apparuit hîc inſignis quidã thronus imaginarius. ſed ſecũdũ rei veritatẽ Angeli & ſancti oẽs dicuntur eſſe ſedes in quibus Deus requieſcit ita notant Gregorius hîc. Richar. & Anſel. qui ſolent il- D lud citare Sapientiæ 7. anima iuſti ſedes eſt Sapientiæ. & probatur ex Auguſt. ſuper Pſal. 121. illic ſederunt ſedes in iuditio. vbi declarat qđ homines ſancti in quibus Deus reſidet vocantur ſedes, & ipſę ſedes ſedent etiam adiudicandum in Iuditio Math. 19.

Angeli & iuſti ſedes Dei dicuntur.

Sap. 7.

Auguſt.

Math. 19.

¶ *Et ſuper ſedem ſedens.* Non demonſtrat hîc Ioãnes quis ſit ſedens. aliqui intelligũt eſſe patrem æternũ, vt Græci & Anſelm. aliqui filium vt Ansber.

Anſel.

D Tho. & D. Thomas. Prima ſentētia verior videtur quod facilè conuincitur ex Infr. c. 5. b. verbis capitis 5. & vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & in medio ſeniorum agnum ſtantem. Pater ergo ſedebat & agnus ſtabat, id eſt, Chriſtus. Nos verò conciliantes has opiniones dicimus quod hîc ſedens eſt Deus, ſecūdum diuinitatem quæ communis eſt Trinitati: qui in viſione primi capitis ſecundum humanitatem apparuit. Sedere autem dicitur Deus tanquā Dominus regnās, & omnia gubernans quemadmodū & Chriſtus eadē ratione poſt aſcenſionē dicitur ſedere ad dexterā patris.

¶ *Et qui ſedebat ſimilis erat aſpectui, lapidis iaſpidis.* Non dicit quis ſit, neque eius vultum delineat: quia fortè non ita clarè atq; diſtinctè eū vidit. refert tamen quod videre potuit. Eū videlicet, qui prodiebat aſpectu & viſu ſimile eſſe lapidi iaſpidi, & lapidi ſardinis. Non vidit palam eius vultū nec diſtinctè; vt doceat Deū in hac vita clarè videri non poſſe, etiā à ſanctiſſimis viris, & prophetis S. ſpiritu prophetico illuſtratis. ita Dan. 7. vidit eundem patrē, vel eundē Deū & nihil de Dan. 7. eius faciē dixit, colorē tantū expreſſit. veſtimentū eius candidū ſicut nix & capilli capitis eius ſicut lana munda. Sed vt eo in loco, etiā in hoc, ex colore & rebus quibus aſſimilatur intelligitur, qđ pertinet ad rē de qua agitur.

Iaſpis gemmæ ſpecies. Plin. Hiero. De lapide iſto iaſpide, qui gemmæ eſt ſpecies, multa dixit Plin. lib. 37. c. 9. naturalis hiſtoriæ. & Hiero. ſuper Eſaiā c. 54. vbi: ecce ego ſternā per ordinē lapides tuos. & Iſidorus lib. 16. ethimo. c. 7. Iſidorus. ait viride gemma eſſe, ſmaragdo ſubſimilem, ſpecies ei⁹ multas eſſe, docet: Deus lapidi iaſpidi cōparatur & quare. in lapide ergo iaſpidē firmitas quædā ſolida eſt. Cōparatur ergo diuinitas lapidi, qđ in ſe firma ſit perpetua ſoliditate, ſtabiliſq; natura, & immutabilis. Iaco. 1. apud quē nō eſt tranſmutatio, Iaco. 1. neq; viciſſitudinis obūbratio. Eſt idē lapis angularis duorū parietum totius ædificationis connexū, quē reprobauerūt ædificantes. Lapis inquā, iuſtificationis, vnionis, & gloriæ noſtræ. Ad quē (ait Petrus) accedentes lapidē viuū, ab hominibus quidē reprobatū, à Deo autē electū & glorificatū, 1. Pe. 2. 1. Pet. 2. 8. lege Math. 21. vbi citat Dominus locū Matth. 21. Pſal. 117. d. Eſai. 28. d. Pſ. 117. & Eſai. 28. Sed in colore viridi quo iſte lapis nitet, licet lineis quibuſdā nigris diſcriminetur: in illo, inquā, virōre, ſpes ſignificatur. qua De⁹ creaturas oēs ad ſe ſuſpenſas trahit. Pſ. 103. Pſa. 103. omnia ad te expectant, vt des illis. etiā 1. Pe. 1. qui regenerauit nos in ſpē viuā. 1. Pet. 1. Et vt Græci notat, in ipſa viriditate ſignificatur diuina natura ſempervirēs, & fœcunda, vitāq; hominib⁹ largiēs. Quod verò iaſpidis viriditas lineis interſecatur ſubnigris, illud ſignificat, ꝙ flos & viriditas creaturarū, atq; ipſa vita, non cōſeruatur à Deo perpetuò in hoc ſtatu ſed varijs caſib⁹ intercepta perit. Prӕterea diuina natura ſimilis dicitur iaſpidi, propter immenſam pulchritudinē & ſicut in iaſpide ſunt varij colores, ita in Deo ſunt variæ perfectiones, quarū vnaquæq; cū conſideratur pulcherrima apparet. Iaſpis trāſlucet quia Deus lux eſt, & natura ſua maximè viſibilis.

¶ *Et ſardinis.* Sarda ſiue ſardius gēma eſt vulgaris, non perlucida rubedine dilura, carnis colorem referens: Sardius gemma ſymbolū iuſtitiæ diuinæ. vnde & apud vulgum carnaline nomen obtinuit, facile ſcalprū admittit. vnde in literis obſignandis plurimus eius eſt vſus. Sarda dicta eſt, quod ſardibus primùm fuit inuenta. vide Plin. Plin. lib. 37. c. 7. & Iſidorum lib. 16. ethimo. c. 8. Iſidor.

5.8. eſt deniq; coloris ignei. & in rationali ſummi ſacerdotis ponebatur Exod.28. in primo verſu. erit lapis ſardius. idē habetur. c.39. ſed vt Epiphanius & Græci tradunt, habet vim medendi tumoribus, & plagis ferro illatis. Hoc ſymbolo datur intelligi iuſtitia diuina & ſeueritas ignea ſanguinē ſpirans, & cædem qua ſuperbos frangit. & vt Petrus ait. 2. Pet. 2. Deus angelis non pepercit ſed rudētibus inferni de tractos in tartarum tradidit. Sed eſt ſalutaris cum quis ægrotat quia iuſtitia diuina ſuperbis reſiſtit, humilibus autē dat gratiam. 1. Pe. 5. quod canebat Dauid Pſal. 17. cum viro innocente innocens eris, & cum peruerſo peruerteris. & rationem ſubijcit: quoniam tu populum humilem ſaluum facies: & oculos ſuperborū humiliabis. Cæterum mendoſè legitur ſardinis, ſed legendum eſt ſardini.

Exo. 28. & 39. b.

2. Petr. 2.

1. Pet. 5.

Pſal. 17.

¶ Comparatur ergo Dn̄s non ſolū lapidi ſimpliciter ſed precioſo lapidi iaſpidi. Sardo quoq; propter [illegible]nē iam dictam. quibus adde quod iaſpis aquatici, ſardius ignei dicitur eſſe coloris, vt modo dicebamus: quia nimirū Deus olim per aquam orbem iudicauit: in futuro per ignem hunc eundē iudicaturus eſt. ignis enim ante ipſum precedet: & inflāmabit in circuitu inimicos eius. Sed quia inter vtrūq; iuditium propitiatio ei[illegible] æternæ miſerationis intercedit, re[illegible] dē quoq; (quæ miſericordiæ) eſt [illegible] per ſedis circuitū poſuit. vnde ſeq[illegible]

Pſal. 96. a

¶ *Et iris erat in circuitu ſedis.* Ir[illegible] Græcè, Latinè arcus dicitur. & ſignificat arcum illum varietate colorum admirabilem, qui apparet in cœlo cū ſolares radij in oppoſitam nubem cōcabam refrangūtur. emicant vero tot colores ex ipſius nubis varia diſpoſitione vnde Vergilius in. 5. lib. Aeneidos ſic ſcribit: cū nubibus arcus, mille trahit varios aduerſo ſole colores.

A

¶ Eſt verò arcus iſte ſignum clementiæ & propiciationis: propterea quod Gen. 9. poſt ſedatā diluuij tēpeſtatē, inter Deū & hominem inſignū fœderis fuerit datus. Eſt enim ſignū ſerenitatis. & hanc obrem ſolet attribui Deo. Ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis noſtris. 1. Ioan. 2. Item, ſcribo vobis filioli, quoniam remittūtur vobis peccata propter nomen eius. vt nihil ſit vſquam in Eccleſia Dei quod non iride permixtū ſit, i. Dei propitiatione, vbi toties fit remiſſio quoties peccatur & pœnitētia agitur. ideo Petro interrogāti Dn̄um, vtrū peccāti fratri ſepties remittendū ſit: reſponſum eſt, nō ſepties tantū ſed ſeptuagies ſepties. i. toties quoties. Math. 18. ecce iterum iris. Dei videlicet miſerentis magna propitiatio, ma[illegible] in nos gratia. Iris ergo a[illegible]ſedē maieſtatis diuinæ, clementia Dei ſignificat quæ illū circūplectitur. Pſ. 129. quia apud te propitiatio eſt. Eodē modo repreſentata fuit Ezechieli hæc diuina numinis miſericordia. c. 1. ibi: & velut aſpectū a[illegible] cū fuerit in nube. Nubes ſi[illegible]ā eſt calamitatis in ſacra ſcri[illegible] Ioel. 2. dies nubis & turbinis. [illegible]o ergo calamitas magis immi[illegible] nubes nobis impendet tūc ſolet [illegible]s arcū pietatis oſtēdere. Eccle. 35. [illegible]cioſa miſericordia Dei in die tribulationis. Præterea vt Auguſt. ait lib. 1. c. 20. cōtra aduerſariū legis & prophetarū per arcū poſitū in nube, Deū moneri voluiſſe: quāuis non ſit oblitus. ſicut Chriſtus doceri ſe voluit, vbi Lazarus poſitus fuerat, quāuis non eſſet ignarus. Item ſignificari quod nō perdet Deus diluuio ſpirituali orbē, dum

Iris ſignū miſericordiæ diuinæ

Gen. 9.

1. Io. 2.

B

Math. 18.

C

Pſal. 129.

Ezech. c. 1.

Ioel. 2.

Eccle. 35.

eſt eorũ memor quorũ illuminatę nubes figurã gerũt. Horũ enim nomina ſcripta ſunt in cœlis, vt memor ſit eorũ pater qui in cœlis eſt, quoniam nõ de ſuo lucere ſe ſciunt, ſed de ſole iuſtitiæ, ſicut illæ nubes de ſole viſibili.

¶ *Similis viſioni Smaragdinæ.* Tam Græca quàm Latina verba duplicem poſſunt habere ſenſum. vel ipſe qui ſedet ſimilis dicatur viſioni Smaragdinæ, vel ipſa iris quæ erat in circuitu ſedis. quoniã ſimilis eſt in Græco ὅμιος, Homios qđ maſculini generis eſt & iuxta atticorũ conſuetudinem (vt cætera nomina finita in ος purũ) ad nomen fœmeninũ referri põt. Si igitur referatur ad ſedentẽ (quod quibuſdã magis placet) tũ, quia & ſententiæ melius cõuenire videtur: tũ, quia iris nõ eſt coloris Smaragdini ſed multorũ colorũ, illa verba & iris erat in circuitu ſedis, parentheſis quædã ſunt. ac ſi diceret: & qui ſedebat ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis & ſardini, ſimilis erat viſioni Smaragdinæ & iris erat in circuitu ſedis. Ruſſus illud ſimilis erat viſioni Smaragdinæ ſignificat ſimilis erat aſpectu ſiue ſpetie ſmaragdino, ſ. lapidi. Nã lapis primo loco poſitus ſubauditur in duobus ſequẽtibus ſardino & ſmaragdino. Quare [illegible] ſunt hęc verba rectè verti ex Gręco. & qui ſedebat ſimilis erat aſpectu, lapidi, iaſpidi, & ſardino: & ſimilis erat aſpectu ſmaragdino. ſ. lapidi. & Hieronymus in illud Dan. 7. aſpiciebã donec throni poſiti ſunt. Legit hũc locũ in hũc modũ. ſimilis erat aſpectui ſmaragdino. noſter autẽ interpres qđ prius verterat aſpectu aut potius aſpectui in verbis præcedẽtib⁹, modò vertit viſioni. Quod propriè nomẽ ipſum Græcũ ὅρασις ſignificat, ſed idẽ tamẽ valet qđ aſpectui. ſumitur enim viſus, ſiue aſpectus pro facie quæ videtur aut aſpicit. Atq; ita ſenſus eſt: ſimilis erat faciei ſiue ſpeciei ſmaragdinæ. i. colore habẽs & ſpeciem ſmaragdi. niſi quis dicat in nomine ſmaragdinę ſubaudiri gemmę: ſicut apud Græcos ponitur ſmaragdino, & ſubauditur lapidi. & idẽ eſt ſenſus. Sed verius videtur qđ prius dictũ eſt. In iri ſignificari exiſtimo diuerſitatẽ omniũ creaturarũ, quoniã ſicut in iride pulcherrima colorũ varietas cernitur ex ſole aduerſo, ita in vniuerſitate creaturarũ reſplendet iucũdiſſima quædã & admirabilis varietas perfectionũ Dei ad noſtrũ intelligẽdi modũ. Placet etiã qđ ait Ambroſius, in iridi ſignificari (vt diximus) Dei miſericordiã. quoniã in ſignũ fœderis & pacis ponitur Gen. 9. quod rectè cohęret præcedẽtibus. vt cũ iuſtitia ſignificata fuerit in lapide ſardino, nũc miſericordia & fœdus cũ creaturis ad earũ cõſeruationẽ, ſignificetur in iride. ſed iuſtitia in ipſo Deo ponitur, miſericordia in circuitu ſedis quoniã omnia ambit & multo plus ſe extendit quã iuſtitia, vnde infra. c. 10. Et vidi aliũ angelũ fortẽ deſcendentẽ de cœlo amictũ nube, & iris erat in capite eius. In quo iuxta cõmunẽ expoſitionẽ Chriſt⁹ Dñs deſignatur & in ei⁹ capite iris, quia venit vt fœdus & pax eſſet inter Deũ & homines. Ita igitur hoc dictũ eſt vt illud Pſal. 7. potẽs eſt Dñs & veritas tua in circuitu tuo. quib⁹ verbis ſignificat Deũ ſemper eſſe veracẽ. Ita nũc ſignificatur ſemper Deũ eſſe miſericordẽ. ac ſi diceret: quacũque ad eum adeas miſericordem inuenies.

Iris diuerſitatẽ creaturarũ ſig.

Ambroſius Iris miſericordiã ſignificat.

Gene. 9.

Infra. 10.

Pſal. 7.

Sed aduertendũ eſt iridẽ arcũ eſſe, & quaſi ſemicirculum nũquam integrum circulum in noſtro emiſpherio videmus. quia miſericordia Dei apparet in hac vita & quærenda eſt hic.

Quare circulus totus non videatur iridis, hoc eſt, clementiæ diuinæ.

ſi nunc

Si nunc ea non videamus & eam in altero emiſpherio queramus, id eſt, in altero ſeculo, non inueniemus: ſicut iridem putabant ignari philoſophiæ nõ terminari in noſtro hemiſpherio: quia vſquè ad orizontem noſtrum deſcendit, cum reuerſa ibi terminetur: ita cũ videant multi Deum in hac vita nunquàm non miſereri hominum, putãt & poſtea inueniri, cum poſt miſericordiam iudicium ſequatur. Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine, prius miſericordiam poſtea iudicium. Miſericordiam in hac vita & iudicium in futura, vt Auguſtinus exponit.

Pſal. 101.a

Smaragdi virtus.

¶ Cur autem Deus dicatur ſimilis viſioni ſmaragdinæ intelligi poterit ex his quæ de ſmaragdo Plinius ſcribit lib. 37. cap. 5. tertia authoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis, nullius coloris aſpectus iucundior eſt. Nam herbas quoquè virentes, & frõdes auidè ſpectamus. Smaragdos verò tantò libentius: quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant, cuius viriditas tantæ eſt potentiæ vt cui rei proximè adhibeas inficiat colore, atquè omnem circa ſe aërem viridem reddad. Lege etiam Iſidorum. 16. Ethimolo. cap. 7. quæ omnia mirabiliter in diuinam naturam conueniunt, vt intelligatur rectiſſimè Deum dictum eſſe ſimilem colori ſmaragdi, viror enim eius perpetuus ſignificat immortalitatem Dei nunquàm deficientem, ſed ſemper in eadem viriditate manentem vt Dauid ait Pſalmo. 101. Ipſi peribunt tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipſe es: & anni tui non deficient. nullius naturæ ſpiritualis aſpectus ita iucundus eſt, & omnia quæ virida ſunt, id eſt, immortalia alicuius, naturæ comparationi diuinæ mortalia videntur. Sola hæc ex omni natura oculos videntium ſe implet, nec vnquàm ſatiat, id eſt, tedio afficit. Qui aliarum rerum conſideratione & laboribus alijs laxati ſunt in huius contemplatione requieſcunt, & vt ſcalpentibus gemmis non alia gratior oculorum refectio eſt, ita conſiderantibus & cognoſcere cupientibus rerum naturas in hac vita, nihil occurrit in quo ita oculi reficiantur quam in conſideratione naturæ diuinæ, atquè eadem clarè videntibus eſt ſpeculum pulcherrimum, quod omnium creaturarum imagines reddit, multò perfectius quam ſi eadem in ſe ipſis intueamur. Si verò iris iuxta cõmunem interpretationem dicatur ſimilis viſioni ſmaragdinæ dicendum eſt, virorem in eſſe miſericordiæ Dei: qui imbuit omnia. Nam miſericordia Domini plena eſt terra Pſalmo 32. & hæc gratiſſima omnibus, omnes afficiens ac mirè delectans. Iam vero quod iris varij ſit coloris, ex hoc exprimitur varia eſſe dona gratiarum per miſericordiam Dei hominibus largita. Quæ enumerat Apoſtolus. 1. Corinth. 12. præſertim verò duo ſunt in eo colores præſtantiores, viridis & rubeus. In quibus ſignificantur aqua baptiſmi & ſanguis redemptionis noſtræ. Intermedij colores virtutes ſunt quibus ornantur baptizati, & redempti. Smaragdus notæ viriditatis eſt gemma, quo intelligimus quod hæc diuina clementia nos in viriditatis æternæ pulchritudine florentes reformatura eſt.

Plinius.

Iſidorus.

Deus aſſimilatur ſmaragdo & quare.

Pſal. 101.

Pſal. 32.

1. Cor. 12.

¶ *Et in circuitu ſedis ſedilia viginti*

A *quatuor.* Vbicumquè in hoc capite interpraes vertit ſedes, aut thronos, aut ſedile, in græco ſemper eſt thronus: nequis putet in diuerſitate latinorum vocabulorum aliquid latere myſterij. Sedilia ita ſunt vt in eis ſedeant viginti quatuor ſeniores, quare tunc rectè hoc intelligetur cum explanatum fuerit qui ſint viginti quatuor ſeniores iſti.

Per hos viginti quatuor ſeniores viri perfecti ve. & no. teſtamẽti intelliguntur & quare.

B ¶ *Et ſuper thronos viginti quatuor ſeniores ſedentes.* Deſcribit virorum inſignium conſeſſum, qui diuinæ mageſtati hærebant. In nouo teſtamento duodecim dicuntur eſſe iſti aſſeſores Mathæi 19. à numero Apoſtolorum quos illi ſunt imitati: ſed quantum ad eandem beatitudinem pertinet etiam viri perfecti veteris teſtamenti aſſeſores ſunt. (Math. 19.) Ideo alij duodecim adduntur, & conficitur numerus viginti quatuor ſeniorũ. Veteris autem teſtamẽti viri perfecti duodenario etiam numero continentur, vel propter duodecim Patriarchas, qui duodecim Apoſtolis correſpondent. Vel propter duodecim iudices quorum primus fuit Otoniel vltimus Samuel. Quos diligenter refert hic Rupertus. Dicuntur ergo bis duodecim quia duodecim fuerunt filij Iſrael Geneſ. 35. & 42. (Gen. 35. & 42.) per quos omnes viri iuſti veteris teſtamenti intelliguntur, & duodecim Apoſtoli. Mathæi 10. & 20. (Math. 10. & 20.) Per quos omnes viri ſancti noui teſtamenti ſignificantur. In numero duodenario ſunt ter quatuor. Quia fides trinitatis in quatuor mundi partibus nunciata fuit, quare viri fide formata præſtãtes dicuntur duodecim. & omnes vtriuſquè teſtamenti viginti quatuor, qui numerus conflatur ex ſegies quatuor, ſex referuntur ad opera, quia Deus ſex diebus fecit mundum: quatuor verò ad Euangelia, quorum fidem aut implicitam, aut explicitam omnes ſancti habuerunt. Sine fide enim (D. Paulo aſſertore. cap. 11. epiſtolę ad Hebræos) impoſsibile eſt placere Deo. (Heb. 11.)

¶ Conſiderabat autem Rupertus, (Ruper.) quod idem myſterium repræſentatum eſt cum Dauid ſedes, & ſedes Chriſti, dicitur eſſe eadem Lucę 1. (Luc. 1.) Dabit ei Dominus ſedem Dauid. & ante Dauid præceſſerunt duodecim iudices, & poſt Dauidem ſequuntur duodecim Apoſtoli. & hac ratione viginti quatuor ſeniores ambiunt ſedem Dauid. Ideo hìc dicitur quòd ſunt in circuitu ſedis. & quadrat illud Eſa. 3. (Eſa. 3.) Quod Dominus eſt venturus cum ſenioribus terræ. Dicuntur autem ſenes propter maturam vitę rationem. ſedilia horum ſeniorum interpraetatur magiſtratus, ideſt, dignitates & C merita quibus apud Deum quieſcũt ſecundum diuerſitatem meritorum. Cęterum hac imagine docentur principes ac prælati vt ſemper habeat iuxta ſe viros ſanctos, & prudentes, & ſapientes, cum quibus conſulant negotia ſua.

Debent principes iuxta ſe ſemper habere viros ſanctos & prudentes cum quibus conſulant negocia ſua.

Ideo in hoc loco legitur, quod qui ſedebat in throno, habebat in circuitu iuxta ſe, viginti quatuor ſeniores. Non poterat greſſum dare niſi impingeret in ſenibus, in quibus eſt ſa- D pientia. ſic qui ſedet in cathedra dignitatis, circumdatus eſſe debet ſenioribus, & ſapientibus: non tantum ætate, quantum moribus, ſenſu & intellectu. Nam vt Sapiens ait. cap. 4. (Sap. 4.) Senectus venerabilis eſt, non diuturna nec annorum numero computata. Sic Dominus dixit Moyſi nume. 11. (Num. 11.) congrega mi. 70. viros de ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſint, & magiſtri. Ij enim eligendi ſunt ad

ad conſilia & regimen populi, conſilio enim illorum facilius operaberis. Similitudo Orbes enim inferiores motu proprio ab occidente in orientem parum ambulant, verùm ad motum alterius, ſcilicet, cœli primi mobilis, intra viginti quatuor horarum ſpatium ab oriente in occidentem totum circuunt orbem: ſic tu, qui per te ſolum pauca perficis, aliorum ſuffragio & cõſilio multa perficies. Sed ſi latius deſideras doceri de hoc myſterio viginti quatuor thronorum & ſeniorum; audi quæ prædictis adijciemus & elige quæ tibi magis accomodata videbuntur. *Et ſuper thronos*, inquit, *viginti quatuor ſeniores ſedentes*. De viginti quatuor ſenioribus tàm varia eſt patrum & expoſitorum ſententia vt quò magis legantur eò magis reddatur lector incertior. Quidam enim viginti quatuor libros veteris teſtamenti eſſe dicunt vt Hieronym. in prologo libri regum. & Ambroſ. & alij. Alij prędicatores vt Gregorius in lib. 1. Regum libro. 4. cap. 15. alij totam Eccleſiam in qua ſunt præpoſiti qui inter Apoſtolos ſignificantur & ſubditi qui intelliguntur in reliquis. 12. vt Auguſ. Hom. 3. & Primaſius. Alij etiam Eccleſiam per geminum teſtamentum de Patriarchis & Apoſtolis generatam affirmant eſſe viginti quatuor ſeniores. Aut eos qui perfectionem operis, quę ſenario numero cõmendatur, clara Euangelij prædicatione confirmant. Nam quater ſeni. 24. faciunt ita Beda, & alij aliter atque aliter.

Hiero. Ambro. Grego. Augu. Primaſius.

¶Verùm ſi ſcripturæ veſtigijs inſiſtamus poterimus nõnulla cognoſcere quæ tenebras ex varietate opinionum obiectas ex parte depellant. Primum ipſe Ioa. ſatis docet hos, neque Angelos eſſe, nec libros ſacræ ſcripturæ.

A ræ. Sed homines Chriſti ſanguine redemptos, & vitam æternam conſequutos legis enim capite. 5. & vidi & audiui vocem Angelorum in circuitu throni, & animalium, & ſeniorum. Apo. 5. & cap. 7. & omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum. & cap. 5. Apo. 7. & cum aperuiſſet librum quatuor animalia & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram agno, habentes ſinguli citharas, & phyalas aureas; plenas B odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum. Beatitudine eos frui intelligimus eò quod ait: habentes ſinguli cytharas, & phyalas, plenas odore quę ſunt orationes ſanctorum quas videlicet offerunt Deo, vt poſtea ſuo loco dicemus.

¶Non eſſe totam Eccleſiam conſtat quoniam quatuor animalia non numerantur in illis. Deinde illi offerunt orationes ſanctorum, haud dubiè C eorum, qui ſunt in terra. & cap. 7. Apo. 7. Vnus de ſenioribus dixit mihi: iſti qui induti ſunt ſtollis albis qui ſunt, & vnde venerunt? & dixi, Domine tu ſcis, & dixit mihi: hi ſunt qui venerũt de tribulatione magna, & lauerunt ſtollas ſuas in ſanguine agni. Multi ergo ſancti ſunt in cœlo præter viginti quatuor ſeniores. & cap. 14. ait: & vidi Apo. 14. & ſtabat ſuper montem Sion, & cum eo. 144000. habentes nomẽ eius, & cã D tabant quaſi canticum nouum, ante ſedes & ante quatuor animalia & ſeniores, & nemo poterat dicere canticũ niſi illi. 144000. qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus nõ ſunt coinquinati virgines enim ſunt. Quare cum Hieronymus dixit eſſe libros veteris teſtamenti non hiſtorico ſẽſu intelligit, ſed allegorico. Quoniam ſicut iſti ſeniores demiſſis capitibus Chriſtum collaudant, ita libri vete

teris legis & Prophetarum Chriſtum venturum quaſi procul adorabant; & eius laudibus atquè præconijs pleni ſunt. Hiſtorico ſenſu multo aliter Hieronymus intellexit, vt paulò poſt dicemus. (Hiero.) Rurſus, hi ſeniores multo plures viginti quatuor, & non vnius nationis eſſe, aut vnius linguæ, ſed multarum, abundè oſtenditur ex verbis cap. 5. Vbi aiunt ipſi ſeniores: redemiſti nos Deus in ſanguine tuo, ex omni lingua & natione, & tribu. (Apo. 5.) Quare exiſtimo cum quibuſdam viris doctis, non omnes ſanctos ſed præſtantiſſimos quoſquè, ſelectos ex omnibꝰ ſeculis, ideſt, tàm ex lege naturæ, & ſcripta, quàm ex lege gratiæ, nomine viginti quatuor ſeniorum comprehendi. (1. Cor. 6.) Hoc planè ex dictis ſequitur: non enim ſunt omnes ſancti & beati, ſed quidam, & ex omni tribu & lingua & populo & natione: atquè adeò multo plures quàm viginti quatuor. neceſſe eſt ergo dicere præſtantiores ſanctitate & meritis debere intelligi. Hoc indicat nomen ſeniorum quo appellari ſæpè ſolent illi, qui ſunt præ cæteris honorabiles & dignitate eminentes. Deinde quod illis throni dantur, & honorificentius à Deo & Angelis honorantur, & quoties de illis agitur magnus eis honos habetur. ¶ Cur autem tanta multitudo tàm exiguo numero comprehendatur, & cur potius iſte, quàm quilibet alius numerus vel maior, vel minor proponatur, & cur ſeniores dicantur præ cæteris ſedere, magna quæſtio eſt. Notandum ergo eſt quod quamuis omnes electi ſunt cum Chriſto iudicaturi: vt Paulus docet 1. Corin. 6. (1. Cor. 6) An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? & ſi in vobis iudicatur mundus indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis ſecularia? tamen nō eſt dubium hoc peculiariter fuiſſe promiſſum Apoſtolis præ cæteris electis. (Math. 19.) Primùm, quoniam omnia reliquerunt, & ſequuti ſunt Chriſtum: & ideo quaſi pro magno & peculiari præmio illis id promiſſum fuit. Vos inquit, qui ſecuti eſtis me ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. Vnde cum mox de cæteris ait: & omnis qui reliquerit patrem & matrem, &c. Non eis ſedes pollicetur: ſed centuplum, inquit, accipiet & vitam æternam poſſidebit. In ſedibus igitur peculiariter gloriam & honorē expreſſit. Vide quæ in eundē locum ſcripſit etiam Chryſoſtomo. Deinde confirmatur quod alijs iudicaturis non promittit ſedes. Sed vt Math. ait: viri Niniuitæ, inquit Dominus, ſurgent in iuditio (Math.) nequè Paulus etiam loco allegato ſedium meminit, Apoſtolis igitur hic honos peculiariter promittitur ſedendi ſuper ſedes, Præterea puerile eſſet putare iſtas ſedes qualeſcumquè eſſent, duodecim tantum futuras eſſe: ſi enim plures nō eſſent, vbi ſedebit Paulus (vt argumētari ſolet Auguſtinus) qui ſe iudicum numero conſtituit 1. Corin. 6. Neſcitis (Aug.) quoniam Angelos iudicabimus? vbi ſedebit Barnabas Apoſtolus. Aymo dicit quod illi iudices nō ſolum duodecim tribus Iſrael iudicaturi ſunt ſed vniuerſum orbem: ſicut ſcriptum eſt in libro Sapien. Iudicabunt nationes & dominabuntur populis. (Sap.) Sed nequè tribus Iſrael erant duodecim ſed tredecim. Addenda enim eſt tribus Leui: quæ quamuis in diuiſſione terræ non numeretur, quia ſortem in illa non acceperit tamen ibi de terra non agitur ſed de iuditio, ac ſedibus colla-

tis

tis Apoſtolis: ſuper quas ſedentes iudicabunt duodecim tribus Iſrael; inter quas ſimiliter non numeratur tribus Leui. Cum ergo multò plures quam duodecim Apoſtoli ſint iudicaturi, multòque plures quam duodecim tribus iudicandi. Neceſſe confiteri videtur quod Auguſtinus docet. 2. de Ciuitate Dei.cap.5.& in.1. verba Pſal. 86.nume.12. Vniuerſitatem ſignificari, tàm eorum qui iudicaturi ſunt quã eorum qui ſunt iudicandi. Ratio huius eſt, vt ait.2.de Ciuitate Dei: quod ſeptenarius (quo etiam numero ſignificatur vniuerſitas vt ſæpè diximus,) conficitur numero ternario & quaternario. Qui numeri, ſi alter multiplicetur per alterum duodenarium faciũt. Altera eſt quam tradit in Pſal. illum. 86.à quatuor mundi partibus vocantur ad Eccleſiam fideles in trinitate credentes, ideſt, per baptiſmum in nomine ſanctiſſimæ trinitatis. Quatuor autem ter multiplicata, duodecim efficiunt. Sicut enim duodecim throni ponuntur Apoſtolis & apoſtolicis viris noui teſtamenti cum Chriſto iudicaturis, quibus vniuerſitas quædam ſignificatur. Ita ſanctis veteris teſtamenti, ſelectiſſimis & Apoſtolis ſimilibus, (quos non eſt dubium etiam cũ Chriſto eſſe iudicaturos) cõſtituuntur alij duodecim throni qui cum prioribus adiuncti viginti quatuor ſunt. Nam & illi vocati ſunt ex quatuor mundi partibus in trinitate, quia omnes fidẽ trinitatis habuerunt, vel implicitam, vel explicitam: & omnes per fidem, ſpem, & charitatem coniuncti ſunt cum cæteris ſanctis. Hi omnes ſedere dicuntur propter dignitatem, qua nunc inter cæteros eminent. & propter illam quã in extremo iuditio ſunt habituri præſertim cum hæc viſio ad iuditium etiam illud pertineat vt ex fine.cap.6. intelligi poteſt. Ita ſenſiſſe videtur Hieronymus in illud Dan. 7. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. ſimile (inquit) & in Ioannis Apocalypſi legimus. Poſt hæc ſtatim fui in ſpiritu, & ecce thronus poſitus erat in cœlo, & circa thronum alij throni viginti quatuor, &c. Multi igitur throni quos vidit Daniel hij mihi videtur eſſe quos Ioa.24. thronos nuncupat. Hæc ille & ſtatim ait: & de his thronis dictũ eſt in Euangelio: ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicãtes duodecim tribus Iſrael. Hoc autem prætereundum non eſt, quoniam viſio hæc prophetica eſt, & ad iuditium pertinet. Ponuntur ergo à Ioanne, viginti quatuor ſeniores, quaſi integrè completus ſit numerus Apoſtolicorũ virorum, qui tunc erit completus.

Circum amicti veſtimentis albis. Innocentia vitæ his veſtibus deſignatur de quibus ſupra.cap.3. fuit què proinde cõſuetudo apud Romanos vt magiſtratuum petitores in veſte alba peterent. Vnde & cãdidati dicebantur, (vt ſupra diximus) abeſſe fraudem & dolum malum ſignificantes. Quod congruit cum iſtis ſenioribus qui ad dignitates ſine fraude vocati à Deo aſcenderunt. Quod verò & candidæ veſtes deſignent puritatem & nitorem, ſignificare voluit Dominus in Angelis quos vidit Maria Magdalena in albis veſtibus ſedentes Ioan.20. & Actorum.1. ait Lucas in aſcenſu Chriſti ad cœlum aſtitiſſe iuxta diſcipulos, duos viros in veſtibus albis. Præterea, circumamicti dicuntur veſtib⁹ albis, ideſt, gloria & lętitia vt diximus cap.3.

Et habebant in capitibus ſuis coronas

Corona aurea præmiũ æternum.

nas aureas. Aeterna præmia per has coronas ſignificari ait Richard. nam coronam iuſtitię beatitudinem vocat

2. Tim. 4. Pſa. 20.

Paulus 2. Thimot. 4. & Pſalm. 20. poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo in ſignum victoriæ adeptę. Meritò ergo coronas gerũt qui cum Chriſto regnant & in regno illo præſtant alijs dignitate. & dicuntur eſſe aureæ, propter æternum & præcioſum gloriæ nitorem.

Corona aurea ſapientia in mẽte

¶ Sed non eſt reijcienda alia ſententia, vt hîc coronæ aurea ſignificet ſapientiam in mente. Nam mens ſupræma pars animi; capiti comparatur, vt ſapientia auro: vt cap. 3. diximus. Quia ergo & vitæ innocentia, & ſapientia egregia præſtare debent prælati & doctores Eccleſiæ, ideo hi ſeniores, & veſtibus albis & coronis aureis apparuerunt. & hæc expoſitio placuit D. Thomæ.

Vox de cœlo tonitruũ vocatur.

¶ *Et de throno procedebant fulgura & voces & tonitrua.* Primum nota, quod vox de cœlo aliquando ponitur in ſacra ſcriptura pro tonitruo. Vt 1. Reg.

1. Reg. 12.

12. numquid non meſſis tritici eſt hodie? inuocabo Dominum & dabit voces & pluuias: & ſtatim clamauit Samuel ad Dominum & dedit Dominus voces & pluuias in illa die. & Pſ.

Pſa. 17.

17. Intonuit de cœlo Dominus, & altiſſimus dedit vocem ſuam. & 2. Reg.

2. Reg. 22.

22. Tonauit de cœlo Dominus & excelſus dabit vocem ſuam. & ratio huius eſt, quod per tonitrua tanquã per vocem loquatur Dominus, & homines terreat. Nunc autem ſimul ponit voces & tonitrua, vt alterum explicetur per alterum. Siuè enim legamus voces, & tonitrua, vt eſt in codicibus latinis, exponitur quales fuerint illæ voces: ne Angelorum aut hominum eſſe credantur. Siue legamus vt nunc habent Græci codices, & tonitrua et

A voces. Hoc ſignificatur, tonitrua illa, vt et tanquàm voces Dei ſint, et homines terreantur. Atquè hoc ita ſatis probabiliter exponitur. Sed multò magis placet vt voces intelligamus articulatas, et quaſi humanas quæ ex ipſis tonitruis exire videbantur, quod intelligimus ex verbis capituli. 10. Et

Infra. 10.

cum clamaſſet, inquit, loquuta ſunt tonitrua voces ſuas: et quũ loquuta fuiſſent. 7. tonitrua voces ſuas ego ſcripturus

B eram; et audiui vocem de cœlo dicẽtem mihi: ſigna quæ loquuta ſunt 7. tonitrua, & noli ea ſcribere. Fulgura etiam ad terrorem exeunt de throno, de quibus poëta ſcripſit; cœliquè in nubibus ignis terrificant animos, & in anima murmura miſcent. 4. æneidos. Ita Exod. 19. & ecce cæperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes dē[illegible]ſſima operire mõtem. Quod cap. 20. Moyſes populo expoſuit. No

4. æne. Exo. 19.

Exo. 20.

C lite, inquit, timere. Vt enim probaret nos venit Deus: & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Idcirco ergo de throno procedebant fulgura, voces, & tonitrua, vt terror dei, atq; ira ſignificaretur. Quoniã eo tẽpore Deus varijs portentis homines terrebit, & grauibus ſupplicijs afficiet. Vt videbimus. cap. 6. & 7. In ſingulis quæ aperientur. Sed iam ad myſticum ſenſum accedamus. De throno

Infra. 6. & 7.

Quid fulgura, & tonitrua & voces myſticè ſignificant.

D ergo Dei procedebant fulgura miraculorum, & voces prędicationum, & & tonitrua comminationum: quibus Deus per miniſterium illorum ſeniorum homines peccatores ad ſe venire compulſit. Ita habetur Marci vltimo, at illi profecti prædicauerunt domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. & ideo de ipſo throno Dei dicuntur procedere iſta ſigna, & fulgura, & hæc eſt excel-

Mar. vlt.

cellentia nouę legis, quia nõ ſolum tonitrua & fulgura habeat vt olim lex Exo. 19. vetus, quando dabatur. Exo. 19. Sed habet voces doctrinæ ſuauioris gaudere & exultare quoniam merces veſtra Math. copioſa eſt in cœlis Math. 5. & habemus exemplum in Paulo quo oſtendamus hæc myſteria. Fulgurat enim Paul. tradendo fornicharium ſathanæ 1. Cor. 5. & tonat ad Galat. 3. ò inſenſati Galatæ quis vos faſcinauit non obedire veritati? 1. Cor. 5. Gal. 3.

¶*Et ſeptem lampades ardentes ante thronum quæ ſunt ſeptem ſpiritus Dei.* Eodem modo dixerat ſupra. c. 1. & à ſeptem ſpiritibus qui ſunt in cõſpectu throni eius. Per lampades hic ſanctus Hirenęus & alij, intelligũt examina & multitudinem Angelorum. Nam de Angelis dicitur Pſal. 103. qui facis Angelos tuos ſpiritus & miniſtros tuos ignem vrẽtem. Millia enim millium Angelorum aſſiſtuũt mageſtati diuinæ Dan. 7. Nam per numerum ſeptenariũ diximus multitudinẽ ſignificari. Sed apta videtur intelligentia vt ſimul cum ſenioribus illis prælatis & prædicatoribus lampades accẽſæ quæ ſeptem ſpiritus ſignificãt, ſint ſeptem dona ſpiritus ſancti enumerata Eſa. 11. quibus lucere debẽt prælati eccleſiaſtici Math. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, &c. vt glorificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis. & ideo ante thronum Dei lucere dicuntur quia in gloria eius cædunt. Quadrat cum hoc illud Cant. vltimo, lampades eius lampades ignis & flammarum, huic expoſitioni fauent Beda, Rupertus, & D. Thom. Qui typum huius myſterij poſitum fuiſſe dicit Iudicum. 7. Vbi accenſis lampadibus Gedeonis milites per noctem victoria ſunt potiti.

Lampades Angeli. Pſa. 103. Dan. 7. 7. Lampades. 7. ſunt dona ſpiritus ſancti. Eſa. 11. Math. 5. Beda. Ruper. D. Tho. Iud. 7. Figura.

A ¶Vel aliter hũc locũ explicare poterimus. Quod enim in his lampadibus ſignificetur ipſe ſtatim explicat: qui ſunt ſeptẽ ſpiritus. Pręclarè autem illi ſeptẽ ſpiritus, quibus diuerſorum hominũ vindicta comiſſa eſt in lapadibus deſignantur ardentibus, quoniã homines luce à Deo accepta illuminãt, & teſtimonium diuinæ prouidẽtiæ erga homines procul etiã intuentibus reddunt, ſicut lampades ardentes B procul ab omnibus videntur. Etiam cũ Deus de peccatoribus ſupplicium ſumpſerit, & eos grauiter affligerit, nemo poterit eum accuſare, quod homines non docuerit, aut ante pœnas monuerit, aut aliquid omiſerit quod ad eius prouidentiam deceret: quando quidem teſtes perpetui eius prouidẽtiæ ſeptem iſti Angeli ſunt, de quibus fortaſſe Eccleſ. 5. dictum eſt. Neq; dicas coram Angelo non eſt prouiden C tia: videlicet quoniam citò mendacij argueris; cum ipſe Angelus teſtis ſit prouidentiæ Dei erga homines.

¶*Et in conſpectu ſedis tanquam mare vitreum ſimile chriſtallo.* Hic per mare D. Thom. Richard. & Anſelmus intelligunt baptiſmum. & eſt ante thronum Dei, vt nimirum volenti thronum illum addire nõ niſi per baptiſmum pateat additus. & dicitur mare baptiſmus Hebræa phraſi: omnẽ D enim congregationem aquarum ſcriptura vocat mare. Vt Geneſ. 1. & iſto nomine maris vocatur vas illud capaciſſimum, quod fudit Salomon, & in templo eſt repoſitum labandis ſacerdotibus 3. Regum. 7. & 2. Philip. 4. & fuit illud vas typus baptiſmi. Fuit etiam mare pro pelago captum figura baptiſmi Exod. 12. Vbi Pharao & ſui, ideſt, peccata, obrruuntur aqua. De quo. 1. Cor. 10. ſcribitur quod patres

7. lampades. 7. ſpiritus angeli quibus peccatorũ vindicta eſt cõmiſſa. Eccle. 5. Baptiſmus vocatur mare. Geneſ. 1. 3. Reg. 7. 2. Phil. 4. Exo. 12. Figura. 1. Cor. 10.

noſtri ibi fuerunt baptizati in mare rubeo. Comparatur vitreo mari, vt ſignificetur alius effectus baptiſmi, quo anima redditur perſpicua & clara quaſi vitrum. Fides enim incipit purificare animam, & charitas ibi collata perficit & reddit perſpicuam, & vitreã.

Acto 15.

Actorum. 15. Fide purificans corda eorum. Grego. lib. 1. Moral. c. 3. hanc perſpicuitatem declarat. ¶ Comparatur in ſuper chriſtallo propter ſolidã firmitatem quam habet baptiſmus & operatur in anima quæ antea erat fluida & in conſtans. Ita exponunt hunc locum patres. Vide Auguſti. ſuper Pſalm. 147. vbi duritiem Pauli, perſequentis Eccleſiam comparat chriſtallo, quod liquefactum eſt quando conuerſus eſt. Sed Græci ad Angelorum immenſum numerum refferunt hũc locum vt patet in Areta. qui ſtant in conſpectu ſedis & ſedentis ad implenda Dei miniſteria parati. quod autem vitreum & chriſtallum dicitur, per lucidam & ſplendentem ſignificat in corporeorum ſpirituum naturam, quod probabiliter dici videtur, vt poſt ſeptem Angelos, aliorum quoq; Angelorum multitudo non taceatur.

Grego.

Pſa. 147.

Mare vitreum iocõ ſpectu throni Angelorum immẽſam multitudinem ſignificat.

Alij verò exiſtimant mare vitreum vocari multitudinem hominũ in terra viuentium, quoniam Hebræi quamlibet congregationem aquarum vocant mare vt ſupra dicebamus, ex eo quod ſcriptum eſt Gene. 1. Congregationes aquarum appellauit mare. In multis aquis multi populi ſignificantur. Apo. 16. Aquæ quas vidiſti populi ſunt, & gẽtes & linguæ. Nõ eſt autẽ putandum mare illud ita dici vitreũ, ac ſi condenſatum eſſet, & verſum in vitrum. Sed vitreum epitetum maris eſt, quod ſolent vti poëtę, vt mare trãquillum & lucidum ſignificent. Virg.

Mare vitreum multitudinem hominum in terra viuentium ſignificat.

Gen. 1.

Apo. 16.

Virgi.

A 7. Aeneid. vitrea te facimus vnda te liquidi fluere glacies. Quia glacies dicitur vitrea, eadẽ Hiero. ratione 3. cot. odę. 13. ò fons Blãduſiæ ſplendidior vitro. Multitudo ergo hominum qui in terra ſunt cõparãtur mari vitreo i. prę lucido, in cõſpectu ſedis Dei. Quoniã quãtũuis homines velint Deo ſua cõſilia & oculta peccata celare per lucidi ſunt oculi Dei, de cœlo omnia cõtẽplãtis, vt iudicet & reddeat vnicuiq; B ſecũdũ opera ſua. Quod autẽ mare dicitur ſimile chriſtallo, amplificationẽ habet, vt clarũ maximè & trãſlucens intelligat. Magis enim trãſlucet chriſtallũ q̃ vitrũ. Hoc in verbis Ioa. infra ca. 15. intelligi poteſt: & vidi aliud ſignũ magnũ & mirabile in cœlo, Angelos 7. habẽtes plagas. 7. nouiſſimas, quoniã in illis cõmẽſurata eſt ira Dei. De ſupplicijs enim loquitur quod impij adorauerint beſtiã. Deinde ſubiũgit & vi C di tanq̃ mare vitreũ mixtũ igne, quoniã igne cõflagraturi ſunt homines viuentes in fine mũdi in terra, vel certè quoniã ante hanc cõflagrationẽ extremã varijs calamitatibus afficiẽdi ſunt impij æſtu & igne. Vt c. 16. prædicit. At ſãcti quia in hoc mare mortui nõ ſunt, ſed inter malos viuentes pietatẽ coluerunt. Stabunt (vt ibi ait Ioãnes) ſuper mare vitreum, id eſt, ad littus eius, iam ſecuri: & cantabunt canticum D Moyſi, quod ille cecinit quando populus Dei exijt de mare rubeo.

Hiero.

Apo. 15.

Apo. 16.

¶ *Et in medio ſedis, & in circuitu ſedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro.* Anſelmus intelligit eſſe in medio ſedis velut ſuſtinendo ipſam ſedem: nos autem duas expoſitiones ſequamur quæ aptę videntur. Prior eſt ex cõmuni patrum traditione vt ait Richard. nam Hierony. Gregorius & alij ſuper Ezechielem quatuor Euange-

Animalia 4. ſunt 4. Euãgeliſtæ Aniel.

Prima expoſitio.

Richar.
Hiero.
Grego.

gelistas significari affirmant per hæc A animalia: congruente numero animalium, cum numero Euangelistarum. Ita docet Irinæus lib. 3. aduersus hæreticos. c. 11. & Athana. in compendium. 55. ad finem. Hieronym. in prohem. super Mathæum: & 1. libro contra Iouinianum propè medium. & Ezech. 1. Augus. 1. libro de consensu Euangelistarum. c. 6. Gregorius Homil. 3. & 4. in Ezechiel. Isidorus in 1. Allegoriarum noui testamenti in initio, & in B prologo librorum noui testamenti. Theophila. in Allegorijs Euangelij, & in hunc locum Apoc. Beda, Ambros. Aymo, & alij. Qui docent enim per hæc animalia significari dicūtur: qui verò docentur, & audiunt, significantur in Ezechiele per rotas volubiles: facilè enim voluuntur ad eorum nutum. & quidem omnia in genere dicta de doctoribus, in Ezechiele, & Ioāne specialiter applicantur ad Euāgelistas, qui principatum tenent inter eos qui annunciant rem Euangelicam. Per hæc ergo quatuor animalia & prędicatores omnes sacri, & præcipuè Euangelistæ intelliguntur. & dicuntur animalia, ab animando: quia vitā sibi traditam alijs infundunt. & sunt in medio sedis, quia inde quasi ex ipso diuinitatis fonte hauriunt doctrinam: & ideo figurabantur Euangelistæ in in illis quatuor fluminibus qui de paradiso voluptatis egrediebantur, totumque rigabant orbem. Genes. 2. & idcirco sunt in circuitu sedis, quia annunciando fidem, circuunt totum orbem. & dicuntur habere oculos ante & retro: quia & veteris testamenti doctrinam respiciunt, & noui lucem inuenientes figuras rebus figuratis adaptant: sæpè repetētes illud: hoc factum est, vt adimpleatur scriptura vt Mat. 1. Sunt enim Euangelistę scribę docti, proferentes de thesauro suo noua & vetera.

Irinæus ad Ianasium 111. fo. 157. Athana. Hier. to. 2. f. 35. cōtra Ioui. Augu. to. 4 263. Theophi. Beda. Ambro. Aymo. Gen. 2. Figura. Math. 1.

¶Hos oculos aliqui ad mores referunt. Apostolici enim viri & præterita & futura respiciunt. Pręterita enim cernens mala, Paulus aiebat non sum dignus vocari Apostolus. 1. Cor. 9. Castigo corpus meum ne cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar.

1. Cor. 9.

¶Præterea viri omni virtute præstantes pleni sunt oculis intus & foris habent faciem, manus, pedes, aures cęterosq; sensus tam animæ q̄ corporis oculatos nihil enim faciunt, quod cō sideratione, & animaduersione maxima nō fiat. Prospiciunt opera, prospiciunt gressus suos, prospiciūt affectus & cogitationes suas: vt nihil ab eis fiat, quod Dei offendat aspectui. Nec id solū in rebus grauioribus, sed etiā in minimis, imo in necessarijs humanæ C vitæ, si comedant, aut bibant, aut dormiāt, aut lętētur, semper se corā Deo id facere, & in eius gloriā & laudē cō tendūt. Quod animaduertens regius vates Psa. 67. dicebat: iusti epulentur, & exultent in cōspectu Dei, & exultent in lętitia. Exo. c. 18. Sacra narrat historia quod venerūt Aarō, & omnes seniores filiorū Israel, vt comederent panē cū Iethro socero Moysi coram Deo, idest, vidente & approbāte Deo D conuiuiū, vnde Origen. In hac verba sic ait: non omnes manducant panem in conspectu Dei; sed qui præsbiteri sunt, qui seniores, idest, qui perfecti sunt & meritis probati. Qui siue manducant siue bibant, ad gloriam Dei faciunt, omne ergo quod faciunt sancti in cōspectu Dei faciunt. Contra verò peccatores excęcati sunt, & ideo nō sibi neque Deo prospiciunt. Ideo nihil coram Deo faciunt. Primus parens

Viri perfecti pleni sunt oculis quod nil faciant quod consideratione maxima non fiat. Psal. 67. Exo. 18. Origen.

poſtquam peccauit fugit à conſpectu Domini Gene.3. Cayn exiuit à faciē Domini, non enim ambulauit coram Deo, quemadmodum ambulauit Abraham, cui Dominus dixit: ambula coram me, ideſt, ita te in omnibus gere, ac ſi coram me eſſes. Vult ergo Dominus vt ſimiles ſimus his animalibus ſanctis, exiſtentibus in circuitu ſedis, plenis ante & retro oculis. Quis obſecro ſeruus, qui coram Domino ſuo non ſibi proſpiciat? Quis latro qui coram iudice non ſibi caueat, ac timeat? quando igitur Dominus eſt Deus, & ipſe eſt etiam iudex, & nos miſeri, ſerui atquè latrones, tota cura ac diligentia illi ſeruiamus, in nulloquè offendamus, ſed potius exemplo iſtorum animalium prompti ſimus ad ei in omnibus parendum, & ſine ceſſatione laudandum.

Gen.3. Gen.7.a Similitudo Similitudo

¶ Eſt altera intelligentia quæ iunioribus placet: vt Chriſto Redemptori aptetur hæc viſio animalium. Nam quod hic repreſentatur per quatuor animalia, repreſentatur in Ezechiele per vnum animal, & vnum cherubin. & ſic repreſentatur vna perſona Chriſti, quæ procedit de medio ſedis, ideſt, de ſinu patris, & circuit totam ſedem, Deum, patris gloriam quærens in toto mundo. Ioannis. 8. & habet oculos ante & retro omnia ſciens. Vnde Ioannes, ſciens quod omnia dedit ei pater in manus, & quod à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Ioan.13.

Secunda expoſitio. Chriſtus repreſentatur in his 4 animalibus. Ioa.8. Ioa.13.

Et in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia. Hoc etiam myſterio ſignificare vult nobis Diuus Ioānes. Quod ſancti qui in cœlo ſunt, licet Deum ſemper habeant, ſemper tamen eum quærunt, vnde Gillibertus ait: hoc de beatis illis oculatis animalibus & pennatis legitur in medio & in circuitu ſedis Dei. O qualis ibi circuitus erit pergere ab ipſo in ipſum? ire & redire? ire deſiderio, delectatione redire, dum ſemper eius quod experientia deſiderat, præſentia ſatiat. Vnde mens poſſidentis ſimul & contuētis & illi ſit per appetentiam intenta, & illo ſit ſufficienter contenta. In medio, inquit, quia voti ſui perducuntur ad intima. & in circuitu quia ſemper voto rediuiuo feruntur in eadem ipſa, in medio, quia eorum iam completum eſt votum, in circuitu quia non ſufficiunt comprehendere totum. In medio ſunt admiſſa propter gratiam. In circuitu ſunt excluſſa per differentem naturam. Quæ eſt enim ſedes iſta niſi ea de qua loquitur Apoſtolus. Lux inacceſibilis quam inhabitat Deus. Deniquè quantumlibet oculata ſint beata illa animalia, tamen illuminat ea, vt quantum poſſint capiant, & excedit ne ad totū ſufficiāt. Hęc ille.

Gillibert.

¶ Et animal primum ſimile leoni & ſecundum animal ſimile vitulo, & tertium animal habens faciem quaſi hominis & quartum animal ſimile aquilæ volanti. Iſtæ facies mirè congruunt Chriſto, nam in incarnatione attulit faciē hominis. Filius Dauid filius Abraham. Math.1. & in reſurrectione induit faciem leonis Apoc.5. vicit leo de tribu Iuda. & apparuit vitulus in ſacrificio ſuæ paſſionis, nam vitulus pro peccatis offerebatur Leui.1. & ſacrificiorum ritus à vitulo incipiūt, quaſi à Chriſto ducto principio: qui oblatus eſt quia ipſe voluit Eſa.53. Aquilæ vero volantis ſpeciē tulit, cū in aſcenſione eleuatus eſt. Pſa.67. aſcēdiſti in altū. ¶ Sunt qui hac myſteria colligāt ex illo Pſ.8. Nā ibi redēptor vocatur homo, quid eſt homo quia memor es eius? quē

Chriſtus habet faciē hominis, leonis, vituli, & aquilæ. Math.1. Apo.5. Leui.1. Eſa.53. Pſa.67. Pſa.8.

Heb.2. Pſalmum de Chriſto exponit Paul. ad Hebræos.2.& inſinuatur facies vituli in ſacrificio. Ibi minuiſti eum paulominus ab Angelis. Nam propter paſsionem dicitur paulò eſſe minutus. Facies vero Leonis explicatur illis verbis: gloria & honore coronaſti eũ, quod factum eſt in reſurrectione. Aquila verò notatur ex eo quod ſequitur, & conſtituiſti eum ſuper opera manum tuarum. Hoc enim in aſcenſione factum eſt. ¶ Sed ad mores hos B animalium vultus ſapienter multi referunt nam in concionatore & Euangeliſta & prædicatore debet eſſe facies hominis, ideſt, lenitas, qualis erat 2.Reg. 23. in Dauid 2. Regum. 23. qui ſedens in cathedra dicitur ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus. & debet eſſe leonina facies, ideſt, magna fortitudo, 1.Timo.4. de qua.1.ad Thimot.4.nemo adoleſcentiam tuam contemnat: & vituli- C na, facies, ideſt, pacientia laboris cum vtilitate coniuncta, & debet eſſe ſacrificatus tanquàm vitulus. Aquila verò volans celeritatis eſt ſignum. Qua præſtare videntur apoſtolici viri: vt videmus in Paulo, in ſuis peregrinationibus, & prædicationibus.

¶ Eædem facies applicantur Euangeliſtis. & ita Lucas per vitulum ſignificatur, propterea quod incipit ſuũ Euangelium à ſacrificio & Math. ſig- D nificatur per figuram hominis, quia à generatione Chriſti humana cœpit ſuam narrationem: Marcus verò ſignificatur per faciem leonis: quia à rugitu Baptiſtæ clamantis in deſerto eſt exorſus ſuum Euangelium. Ioãnes verò per aquilam propter ſpeculationẽ Theologiæ mirabilis qua eleuatus diuinitatem verbi ſuper omnes Euangeliſtas eſt contemplatus. Irineus lo-

A co allegato, Leonem tribuit Euangelio Ioanis, ſiue Euangeliſtæ Ioãni, vitulum Euangelio Lucæ, hominem Euangelio Mathæi, & Aquilam Euangelio Marci. Sic enim ait: primum enim animal ſimile leoni efficabile eius & principale & regale ſignificans, ſecundum verò ſimile vitulo ſacrificalem & ſacerdotalem ordinationem ſignificans, tertium verò, habens faciem quaſi humanam, eum qui eſt ſecundum hominem aduentum, eis manifeſte deſcribens, quartum verò ſimile aquilæ volitantis: ſpiritus in Eccleſiam aduolitantis gratiam manifeſtans. & Euangelia igitur his conſonãtia, inquibus inſidet Dominus Ieſus. Aliud enim illam quę eſt à patre principalem & efficabilem, & glorioſam generationem eius narrat dicens ſic: in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, &c. & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Pro Ioa.1. pter hoc & omni fiducia plenum eſt Euãngelium iſtud: talis eſt enim perſona eius. Id verò quod eſt ſecũdum Lucam, quoniam quidem ſacerdotalis characteris eſt. Zacharia ſacerdote ſacrificante Deo inchoauit. Iam enim ſaginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari. Mathæus verò eam quæ eſt ſecundum hominem generationem eius narrat: liber dicens, generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, &c. Marcus verò à prophetico ſpiritu ex alto adueniente hominibus initium fecit: initium, dicens, Euangelij quemadmodum ſcriptum eſt in Eſaia Propheta. Volatilem pennatum, imaginem Euangelij monſtrans, propter hoc & compendioſam & præcurrentem annunciationem fecit hæc Ireneus.

Irineus li. 3. aduerſus hæreſ. c. 11. fo. 157.

 ¶ Con-

¶Conſidera hîc mecum cum eodem Irineo non ſine myſterio hic tãtum quatuor animalia oſtendi: & his potius figuris quam alijs, vt doceamur diſpoſitionem Dei in omnibus ſęculis, ideſt, qualiter Deus ſe geſſerit cum hominibus in varijs ſtatibus. Ab Adam vſquè ad Moyſem Dei filius homines loquebatur oſtendens ſuam regiam potentiam, & diuinitatem atquè gloriam: vt ab illis coleretur & amaretur. Tempore veteris legis loquebatur tradens eis ritum ſacerdotis, & miniſtrandi in ſacrificijs, poſtea factus eſt homo, & munus cœleſtis ſpiritus miſit in omnem terram, protegens nos alis ſuis. Propterea ſecundum expoſitionem Irinei in leone ſignificatur prima Dei loquutio, in vitulo ſecunda, in homine tertia, in aquila quarta. & hoc eſt quod ait Irinęus. Qualis igitur diſpoſitio filij dei, talis & animalium forma. & qualis animalium forma talis eſt character Euangelij, quadriformia animalia & quadriformia Euangelia, & quadriformis diſpoſitio Dei. Deinde alterã rationem ſubdit vt quatuor animalia ſint. Quatuor, inquit, ſunt humano generi data teſtamenta. Vnum quidem ante cataclyſmum ſub Adam. Secũdum verò cataclyſmũ ſub Noe. Tertium verò legis latio ſub Moyſe. Quartum verò quod renouat hominem & recapitulat in ſe omnia. quod eſt per Euangelium, eleuans & pēnigerans homines in cœleſte regnum. Hæc Irinæus. Secundum autem eius ſentẽtiam vt vides leo Ioãni tribuitur, aquila verò Marco, cum è contrariò leo Marco, aquila Ioãni tribui ſoleat. Communis expoſitio eſt quam primò retulimus, & quam tradit Hieronymus: & reliqui authores in locis

A citatis. Quamuis Auguſtinus in Mathæum & Marcum differt à cæteris, mauult enim Mathæum in leone ſignificari, Marcum in homine. quoniã Math. regiam Chriſti commendat dignitatem, quem ex regibus eſſe ortũ oſtendit. Qui & vicit leo de tribu Iuda. & in quo vt rex à rege timetur, à magis adoratur. Marcus nec de ſtirpe eius regia, nec de ſacerdotio quicquã ait, in eis tantum verſatur quæ homo

B Chriſtus operatus eſt. Hanc docet quorundam fuiſſe ſentētiã ante ſe. Eãquè refert Ambroſ. Amplectitur Beda hîc: & in epiſtola ad Accam Epiſcopum, quę eſt ante comma. Lucæ. Ratio Auguſtini, & Bedæ eſt: in priori expoſitione coniecturam ſumi ab initio cuiuſcumquè Euangelij, aptius autem ſumi de toto Euangelio quàm de initio, quæ ſi de toto Euangelio ſumatur Mathęum ſimiliorem eſſe leo *Beda to. 1. fo. 52. col. 1.*

C ni, quam Marcum: quando prius demonſtrat ſtirpē regiam Chriſti, mox adorationem Magorum. Deinde rex cum ſeruis rationem ponit, rex filio nuptias facit, & ad vltimum, rex ſegregat oues ab hædis.

¶Verum tamen præferēda eſt expoſitio communis. Quonian initia Euangeliorum intuenda eſſe, vt intelligatur in quo quiſquè Euãgeliorum ſignificatus ſit, oſtendit Ezechiel cum *Ezech. 1.*

D ait: ſimilitudo autem vultus eorum facies hominis, & facies leonis à dextris ipſorum quatuor, facies autem vobis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilę deſuper ipſorum quatuor. Quæ ita exponit Hieronymus. facies principia dicit Euangeliſtarum: à quibus homo & leo, ideſt, natiuitas Chriſti & Prophetæ vox tonantis in eremo dextras partes tenent, vituli autem, ideſt, victimarum & ſacerdo- *Hiero.*

dotij Iudæorum in ſinixtris eſt, quod abolitum tranſibit ad ſacerdotium ſpirituale, de quo dictum eſt tu es ſacerdos in æternum. aquila autem, quæ & ſuper natiuitatem & prophetiam eſt, quæ Domini expletur aduentu, & ſuper ſacerdotium quod præterijt, & extra hæc omnia eſt de natiuitate referens ſpirituali, quomodo pater in filio & filius in patre. Hæc Hieronymus.

Pſal. 109.

Hiero.

Grego.

¶Gregorius in homi. 4. in Ezech. quod enim hæc quatuor pennata animalia ſanctos quatuor Euangeliſtas deſignant, ipſa vniuſcuiuſq; libri euangelij exordia teſtantur. Nam qui ab humano genere cœpit, per hominem Mathęus, qui à clamore in deſerto per leonem Marcus, qui à ſacrificio exorſus eſt benè per vitulum Lucas, qui à natiuitate verbi rectè per aquilam ſignificatur Ioannes.

¶Sed huic rationi & expoſitioni vehementer illud aduerſari videtur quod apud Ezech. ſingula animalia quatuor facies habere dicũtur, & quatuor facies vni & quatuor pennæ vni, quomodo facies poteſt ad vnũquodque euangelium referri, quum ſingula non quatuor initia, ſed vnum habeant? Gregor. hom. 3. in Ezech. docet cur ſingula animalia quaternas habeant facies. Traditque per faciem notitiam intelligi, ideſt, id per quod quiſque cognoſcitur. & hoc in loco fidẽ ſignificat per quam à Deo cognoſcimur. Quatuor ergo facies erant homini. quia quod de fide incarnationis Domini Mathæ. tradit. hoc ipſum eſt eſt quod cæteri Euangeliſtæ tradiderunt, atque ita de reliquis. Verum hac explanatione dubitatio noſtra nõ ſoluitur, quoniam facies hominis & leonis, & aliorum animalium ad initia librorum Euangelij retulimus. Videtur ergo ita eſſe reſpondendum. Quatuor facies erant cuiuſque animalis, ſed inter eas vna eminebat, à qua nomen habet illud animal, atque hæc initiũ Euangelij recipit vt diximus: quia maior erat cæteris & prior oculis prophetæ ocurrebat. Verum quoniã huic faciei & huic initio Euangelij ſimilia ſint quæ ſunt apud alios Euangeliſtas & ſimilitudo faciei non poteſt cerni niſi in facie altera, eleganter ſingulis Euangeliſtis facies quatuor tribuũtur, vt vnuſquiſque eorum ſimilis cæteris intelligatur. ideſt, id in progreſſu ſui Euangelij habere quod reliqui in ſuorum initio. Vnus Mathæus faciem habet hominis quia Chriſti humanitatẽ & eius generationem initio deſcribit, ſed etiã habet faciem leonis quia Ioannis Baptiſtæ clamorem. & quaſi rugitum leonis. ca. 3. narrat. in quo Marco ſimilis eſt. Habet etiam faciem vituli qua ſimilis eſt Lucæ, nam Lucas ſacrificium deſcribens, quo Ioannis ortus promiſſus eſt, indicare voluit, (vt Irineus ſub indicat verbis citatis) ſacerdotiũ vetus in verſum fuiſſe per Chriſtum contribulatum. quia omnis lex & prophetæ vſque ad Ioannem. Et hoc idem Mathæus indicauit in iſtis verbis quæ nunc retulimus. habet faciem aquilæ, qua Ioanni ſimilis: cum diuina Chriſti natura qua æqualis eſt patri ſcribat, vnde. c. 11. ait: omnia mihi tradita ſunt à patre meo, & nemo nouit filium niſi pater & patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. & cap. vltimo ait: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, quibus multa ſunt ſimilia. Idem de cæteris Euangeliſtis dici poteſt. Multa, enim de Ioannis voce ſcripſerunt, vt Luc. c. 3. Ioan. ca. 1. ſacrificia quoque veteris legis per Chriſti ſacri-

Math. 3.

Math. 11.

Luc. 3.
Ioan. 1.

ſicium fuiſſe abroganda cum lege ip- A
Ioan. 1. ſa non tacuerunt. vt Ioan. c. 1. Lex per
Moyſen data eſt gratia & veritas per
Ieſum Chriſtum. in cruce, item ſcri-
Ioan. 19. bit clamaſſe conſumatum eſt. c. 19. Eo-
Marc. 2. dem pertinet quod ſcribit Marcus. c. 2.
Nunquid poſſunt filij nuptiarum cũ
ſponſus eſt cum illis ieiunare? videli-
cet indicans Chriſtum eſſe ſponſum
Eccleſiæ, qui nouam legem nouum-
que ſacerdotium allaturus erat: & quẽ
Ioannes oſtenderat amicum ſponſi. B
cumque. c. 1. docet ex Malachia Ioan-
nem eſſe Chriſti præcurſorem idem
ſignificauit: quia lex & prophetæ vſ-
Marc. 9. que ad Ioannem. Apertius enim c. 9.
cum præſentibus Moyſe & Elia, vox
auditur de cœlo hic eſt filius meus di
lectus in quo mihi bene complacui,
ipſum audite. Sed quæritur cur non
eodem ordine ponuntur animalia, nã
apud Ezechiel. Primum locum habet
homo. Secundum leo; apud Ioannem C
autem noſtrum primum leo, ſecun-
dum vitulus & homo tertium. Reſpõ
deo Ezechielem ſeruaſſe ordinem tẽ
porum quibus ſcripſerunt Euangeli-
ſtæ. Ioannes verò ſeruaſſe ordinem re-
rum ipſarum. prius enim cæpit Ioan-
nes clamare in deſerto. & ideo primo
loco incipit Marcus quia clamor Ioã-
nis incipit. Poſt prędicationem autem
Ioannis conſecuta eſt abrogatio vete-
ris ſacerdotij, à quo incipit Lucas, & D
quam in initio ſui Euangelij ſubindi-
cat quia lex & prophetæ vſque ad Ioã
nem. deinde ſubſecuta eſt integra fi-
des humanitatis Chriſti: à qua incipit
Mathæus, & diuinitatis a qua exorſus
eſt Ioãnes. Altera ratio eſt quod Chri
ſtus prædictus eſt manifeſtatuſq; per
prophetiam. Ideo Marcus prior eſt
qui à prophetia aduentum Ioannis &
Chriſti prudenter incipit. Deinde ma-
nifeſtatus eſt per ſacrificia & cere-
monias legis: cuius rei cauſa eſt Lucæ
ſecundus locus datus: poſtea ipſe ap-
paruit ortus ex genere Dauid, & ma-
nifeſtata eſt humanitas & generatio.
Vnde tertio loco rectè conſtituitur
Mathæus. Poſtremo per eius humani
tatem & miracula credita eſt diuinitas
de qua maximè agit Ioannes.

¶ Sed vt ad verba Apoſtoli redda-
mus: quomodo quatuor animalia vi-
dit in cœlo, cum ipſe vnus ex his eſſet
& adhuc viueret in terra. Reſponde-
tur: rationem eſſe propheticam, &
pertinere, vt dictum eſt, ad tempus
proximum iuditio quare non id quod
erat, ſed quod multo poſt futurum e-
rat, videbat, quemadmodum diximus
in viginti quatuor ſenioribus quorum
numero quam plurimi deerant quan
do hæc Apoſtolus ſcribebat, poſtea
ſucceſſu temporis addendi. Sed hæc
melius & plenius in. c. 6. explicabun-
tur. At ſi quatuor animalia ſunt qua-
tuor Euangeliſtæ, quomodo ſecernũ
tur à numero viginti quatuor ſenio-
rum, cum ipſi ad hunc numerum per-
tinere videantur: vt qui inter beatos
omnes multum excellant. Reſponde-
tur non ſecerni ab alijs, quia inferio-
res ſint, aut ad numerum illum, aut ad
dignitatem illam omnino non perti-
neant, ſed quod dignitate quadam prę
cedant. Cuius cauſa extra illum nume
rum conſtitui & denominari debeãt,
ſicut omnes Apoſtolos, certum eſt
etiam prophetas fuiſſe, & tamen ſcri-
pſit Paulus ad Epheſ. 4. & ipſe dedit Epheſ. 4.
quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdã
autem prophetas, addit etiam, alios ve-
rò Euangeliſtas. Quod ſi Euãgeliſtas
vocat prædicatores Euangelij, omnes
Apoſtoli fuerunt Euangeliſtæ. Si ve-
rò ſcriptores Euangelij, duo ex Apo-
ſtolis

ſtolis ſcripſerunt, Mathæus ſcilicet & Ioannes.

¶ Hæc animalia Apoſtolus dicit eſſe in medio ſedis, & in circuitu ſedis.in quo notandum eſt,in nonnullis Græcis & Latinis codicibus tantum fuiſſe ſcriptum in circuitu ſedis: vt intelligamus ex Areta & Auguſtino homil.3. fortaſſe quod hæc duo cohærere non videntur, in medio ſedis & in circuitu ſedis. Sed noſtri codices tam Græci quàm Latini vtrumque habẽt: quos potius ſequi debemus. In eo tamen non eſt intelligendum omnia animalia fuiſſe in medio ſedis & in circuitu ſedis.Sed tria erant incircuitu,aquila verò deſuper eleuabatur. & erat intra ſedem, & intra ambitum ſedis, quaſi ante faciem & pedes ſedentis. hoc ex Ioannis verbis poteſt percipi. Quartum, inquit, animal ſimile aquilæ volanti quod non ita accipi debet ac ſi diceretur aquilæ volucri aut volatili, ſed propriè volanti,vt eſt in Græco & in altum ſe tollenti. etenim cæteri Euangeliſtæ quaſi ſedent aut ſtant circa Deum ad eius pedes, quia de Chriſti humanitate quę in pedibus Dei deſignari ſolet multa loquuti ſũt. Ioannes autem altius tollitur, & faciẽ, ideſt, diuinitatem aſpicit vt generoſa aquila immotis oculis ſolem intuetur.

¶ *Et quatuor animalia ſingula habebant alas ſenas incircuitu.* Alis abium corpora in altum tolluntur. Præterea ſenarius numerus vniuerſitatem quãdam ſignificat. Quia ſex diebus creata ſunt vniuerſa: & ideo hîc numerus ea de cauſa perfectus eſt. vnde Beda ſenarius numerus ideo perfectus dicitur quia primus ſuis partibus impletur. Vnum quippè quod eſt ſexta ſenarij pars,& duo quod eſt tertia, & tria, qđ

A eſt dimidium: eũdem ſenariũ faciũt. Senas ergo alas habent Euangeliſtæ, quoniam nequaquam humi repant; ſed in omnibus quæ ſcribũt, quamuis minima & abiecta videantur, in altũ aſcendunt,& ſublimia myſteria contingunt ſpecie rerum humilium. Præterea habent alas non tantum in lateribus vt alia animalia,ſed etiam in circuitu, quoniam vndecumque expectentur,non repant,ſed volant, & in

B ſublime feruntur. Præterea de Seraphinis quos vidit Eſai. ita ſcripſit: ſex alæ vni & ſex alæ alteri. Eſai. 6. Meritoque ſenas alas habent Euangeliſtæ, quoniam ſublimis eſt eorum doctrina, & ſupra omnem mundi ſapientiam extolluntur, atque ignè diuino omnes animos accendunt. Ad hunc Eſaiæ locum Ioannem alluſiſſe indicat quod ſequitur: & requiem non habebant die ac nocte dicentia ſanctus,ſanctus,

C ſanctus,Dominus Deus exercituum, Hoc autem ideo dicitur,vt digniores damnatione appareant, qui aut illis credere noluerunt: aut iuxta doctrinam ab his traditam non vitam inſtituerũt. pertinet enim hæc viſio (vt diximus)ad tempora proxima iudicio. In hoc variat hæc viſio,à viſione Ezechielis. ibi enim animalia quaternas tantum habent alas,hîc verò ſenas: in quo cõueniunt cum Seraphin viſio-

D nis Eſaiæ.6.vbi dicitur ſex alæ vni. Eſai. 6.

¶ Sed oritur hîc quæſtio ab antiquis expoſitoribus & Hieronymo,& Gregorio in Ezech.prætermiſſa, quomodo animalia quaternas habent facies apud Ezechielem, apud Ioãnem verò ſenas.ad hoc vt ad rem præſentem attinet reſpõdetur. Videtur enim eadem eſſe animalia apud Ezechielẽ, & Ioannem,ſed cum eadem cauſa nõ ſit,nihil mirum,cum quaternis vni & cum

A cum ſenis alteri apparuiſſe. Cur Ioannes ſenis alis viderit iam diximus: quaternæ verò apud Ezechiel. ſignificāt, ad omnes partes venturos eſſe Euangeliſtas, quaſi pennatos; ideſt, id de eorum libris dici poſſe, quod de prædicatione Apoſtolorum dictum eſt: Pſalm.18. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. ideſt, in Orientem & Occidentem, Septentrionem & Meridiem, à quibus partibus congregandi ſunt electi, vt Dominus docet Mathæ.24.

B Pſalm.18.

Math.24.

Hoc etiam dici poteſt, in quaternario numero eandem vniuerſitatem ſignificari, quam in ſenario ſignificari diximus apud Ioannem: etenim vt in ſenario vniuerſitas intelligitur, quia ſex diebus facta ſunt omnia: ita etiam aptiſſimè indicatur in quaternario; quoniam cœlum vniuerſum, & vniuerſa terra alijs quatuor partibus diuiduntur: & omnia quæ ſex diebus facta ſunt, his quatuor plagis ſiuè partibus cœli & terræ continentur, ita c.5. Math.8. beatitudines poſuit: Lucas verò c.6. quatuor. Sed diuerſis numeris res eadem ſignificata eſt: quoniam vt in eundem Lucæ locum ait Ambroſius in iſtis octo illæ quatuor, ſunt & in quatuor iſtis illæ octo.

Quaternarius numerus vniuerſitatem ſignificat in ſacra ſcriptura.

Math.5. Luc.6.

¶ Sed notādum quod nec in Eſaia vbi habentur ſex alæ, nec in Ezechiele vbi habentur quatuor, fit volatus niſi tantum duabus alis: ſed in his animalibus noſtri textus, omnes ſex alæ expanduntur in volatu: vnde intelligimus inſignem notari perfectionem in his animalibus. Sex enim alis maxima celeritas volatus ſignificatur, & ſic intelligemus ſummam obedientiam ad exequenda mādata diuina his ſanctis animalibus ineſſe, quod qualibet cum

illo. Pſalm.102. potentes virtute facientes verbum illius ad audiendam vocē ſermonum eius. Pſal.102.

¶ *Et in circuitu & intus plena ſunt oculis.* Etiam in oculis ab Ezechielis viſione variat hæc viſio. eſt autem huius rei myſterium, quod prædicatorum, & prælatorum, debet eſſe maxima circunſpectio & cautio. Debent enim omnia prouidere intus, ne corā Deo ſint hypocritæ: & foris coram hominibus. vt ait Paulus 2.Corinth 8. ideo & in circuitu & intus ſunt plena oculis: quæ cautio his temporibus potiſſimùm adhibenda eſt. 2.Cor.8.

¶ Sed quantum ad literam attinet notandum, quod multi legunt quod in circuitu & intus plena ſunt oculis, vt Beda, Ambro. & Aymo. verùm in Græco non legitur in circuitu, ſed intus, vt animalia intelligantur habere ſenas alas in circuitu & intus eſſe plena oculis. & quamuis poſſet etiam ad ſequentia referri, hoc quod ait in circuitu vt modo dicebamus, melius ad alas referitur, ſicuti iam expoſuimus. Quoniam de externis animalium oculis iam dixerat: plena oculis ante & retro: nunc autem de internis oculis loquitur: quia videlicet ſub alis erant.

Beda. Ambro. Aymo.

C

Cæterum oculos intus habent Euangeliſtæ, quoniam in myſterijs quę literis continentur, & in myſticis etiā ſenſibus, plena ſunt luce diuinæ, & ſciunt quo tendant, & quod in hiſtoria quam narrant lateat myſterij, nihilque habent quod non ad ſalutem hominum pertineat, aut quod à diuina veritate declinet. Quemadmodū & de externis oculis diximus. Atque ita conciliari poteſt Ioannes cum Ezechiele, qui dixit totum corpus animalium plenum eſſe oculis. Nam ſi conſide-

D

ſide-

Hæc omnia quæ de 4. animalibus dicta ſunt faciũt pro Euangeliſtis.

ſideremus oculos intus & foris internoſque & externos totum corpus plenum eſt oculis.

¶ *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia ſanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat & qui eſt & qui venturus eſt.* Dicuntur non habere requiem die ac nocte, quia ſiue in aduerſis, quæ per noctem ſignificantur, ſiue in proſperis, quæ per diem: ſemper laudant Deum. Pſal. 37. Benedicam Dominum in omni tempore ſemper laus eius in ore meo. & in Eſaia clamabant Seraphin alter ad alterum, ſanctus, ſanctus, ſanctus, qui clamor ſpiritualis erat, ſine vocis ſpiritu. ſic Pſalm. 64. vbi nos habemus: te decet hymnus Deus in Sion, alia verſio habet: tibi ſilentium laus: ſine labore ergo debemus intelligere qđ hæc animalia non habent requiem: tamen notantur illis verbis perpetuæ laudes. & hoc eſt quod Eccleſia in prefatione huius hymni ſanctus, ſanctus, ſanctus, faciens commemorationem inquit: tibi Cherubin & Seraphin inceſſabili voce præclamant, dicentes: ſanctus. hunc verò hymnum recepit concilium Chalcedonenſe. Quaſi magni myſterij. & omnes patres ex hoc hymno confirmant Trinitatem perſonarum & vnitatem eſſentiæ. Trinitas ergo perſonarum inſinuatur iſta trina repetitione ſanctus, & vnitas eſſentiæ numero ſingulari Dominus, eiuſque æternitas. ita Alex. 1. in epiſto. 1. Auguſtinus in lib. de fide ad Petrũ. c. 1. Damacenus lib. de fide. cap. 10. & in epiſtola de ter ſanctus, agios, cur autem dictum ſit Dominus Deus omnipotens diximus. c. 1. Cæterum vt ad quatuor animalia, hoc eſt, quatuor Euangeliſtas ſermonem noſtrum conuertamus: quid obſecro aliud faciunt Euangeliſtæ, atque eorũ libri à tempore quo ſcripti ſunt, quàm prædicare vniuerſis hominibus Patris & Filij & Spiritus ſancti vnam eandemque notitiam? ſed circa finem ſeculi creſcente iniquitate clamare dicuntur: ſanctus. Quoniam tunc ante conſpectum Dei ſanctam Trinitatem adorantes, & ea commemorantes quę in libris ſuis docuerant Euangeliſtæ, vindictam petent de his, qui credere noluerunt: aut credentes, in fidelium more vitam egerint. Eò enim ſpectat clamor iſte de quo nunc ſermo eſt. & die ac nocte poſitum eſt more ſcripturę pro ſemper. vt Pſa. 1. in lege eius meditabitur die ac nocte.

Pſalm. 37.

Pſalm. 64

Trina repetitione ſanctus, ſanctus, ſanctus Trinitas perſonarũ indicatur: vnitas eſſentiæ in verbo, Dominus.

¶ Per hæc tria tempora, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt, quadam circumloquutione notatur in humanitate filius venturus adiuditium. & licet filius ſolus ſit iudex venturus, Ioannis. 5. tamen in vnitate eſſentiæ aderunt illic Pater & Spiritus ſanctus. imo ſecundum gloſam Eſaiæ vltimo, vt hìc notat. D. Tho. tota Trinitas iudicabit autoritatiuè.

Ioan. 5.

Gloſ. D. Tho.

¶ Sed ſi locus iſte de ſanctis qui in cœlo ſunt exponatur, & intelligatur, notandum quod erit exercitium noſtrum in cœlo, requiem (inquit) non habebant dicẽtia: ſanctus, ſanctus, ſanctus, in hac autem mortali vita omnium noſtrarum actionum mater eſt neceſſitas (inquit Auguſtinus) tolle litigatores ſuperfluum oratores & aduocati. Tolle morbos ſublatus eſt medicus, tolle famem & ſitim & ſublatus eſt omnis labor paſcendorum gregum & colendorum agrorum, tolle famem, cui frangis panem? tolle mortem, quem ſepelis? vbi pax æterna quem concordas? adulterare autem & congregare per fas, & nephas, nec reputo

Exercitiũ beatorũ eſt ſemper laudare Deũ.

reputo inter humanas actiones. quod A igitur erit in cœlo exercitium noſtrũ, vbi nulla humana neceſſitas, requiem, inquit, non habebãt dicẽtia ſanctus, ſanctus, ſanctus.

¶ *Et cum darent illa animalia gloriã, & honorem, & benedictionem ſedenti ſuper thronũm, viuenti in ſecula ſeculorũ: procedebãt viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſecula ſeculorum.* Tribus nominibus exponit laudes quas Deo reddebant animalia ſancta, dicens: quõd dabant gloriam, honorem, & benedictionem Deo: quibus nominibus vtitur ſæpè ſacra ſcriptura in eodem ſenſu. Pſalm. 28. Afferte Domino gloriã & honorem. & de benedictione Daniel. 3. In cantico puerorum & videntur hæ voces in eandem ſignificationem cadere: licet gloria quid maius ſignificet, quàm honor, aut benedictio. Hoc enim differt inter gloriam, & honorem, quod gloria frequens ſit de aliquo fama cum laude vt author eſt Cicero in Rhetor. quem ſequitur Auguſtinus. lib. 10. & c. 5. in Ioan. & in lib. 83. quæſtio. epiſto. 11. & Ambroſius ſuper epiſto. ad Roma. gloria eſt clara notitia cũ laude & Ariſtot. primo. ad Theodatum. Gloria eſt cum quis probus à cũctis exiſtimatur. Honor autẽ vt docet. D. Thom. 2. 2. q. 103. art. 1. Eſt teſtificatio alicuius excellentiæ, id eſt, reuerẽtia quædam externa, & cultus ei adhibitus qui preſtans & magnus exiſtimatur: quod rebus fit, interdum etiam & verbis. Quod elegãter explicauit Ariſtoteles, loco allato ad Theodatum: vbi partes multas honoris narrat quales ſunt de cãtationes rerum egregiè geſtarum: de lubra: vel primi conceſſus, ſepulchra, imagines, publici victus: ad hæc etiam, inclinari, aſſurgere, loco cedere & alia id genus. Ex his intelligemus ſatis, cur animalia Deo gloriam & honorem dediſſe dicãtur. Benedictio autem idem eſt quod laudatio, vt Daniel. 3. Benedicite omnia opera Domini Domino, quod eſt frequẽtiſſimum in ſacra ſcriptura. Adducũtur ergo ad religionis latriæque cultum Deo exhibendum omnes viri perfecti vtriuſque teſtamenti. quia euangeliſtarum, doctorumque prædicatione conuicti maieſtatem diuinam cognoſcunt, & adorant, cõfitentes videlicet diuinam maieſtatem omni honore & reuerentia eſſe dignam: vt poſtea verbis explicant. Simul etiam omnes homines impios accuſantes; qui Deo ſubijci nolũt: oſtendentes Deum meritò illis iraſci Abbas Ioachin refert hanc propheriam ad finem mundi.

B

¶ Eſtque non alienus locus communis, quod exempla plurimum afficiunt & mouent. Nam ſegnius irritãt animũ demiſſa per aures, quàm quæ ſunt oculis ſubiecta. vt ait Poeta. Sic Chriſtus Dominus humilitatem & modeſtiam, quam nõdum verbis perſuaſerat diſcipulis, exẽplo voluit perſuadere, quando lauit eorum pedes Ioan. 13. & dixit exemplum dedi vobis & quemadmodum ego feci ita & vos faciatis. Sic malo exemplo, Hebræi ſacrificauerunt filios ſuos dæmonijs & didicerunt opera Gentilium. Pſalm. 105. Sic exemplo ſuo iſta animalia mouent ſeniores ad adorãdum ſedentem in throno, quaſi regem vniuerſorum: cui omnes adorare debẽt: & viuentem in ſecula ſeculorum: cuius regnum finiri non poteſt; & à quo, vt à perenni vita, omnia habent vt viuant, & quidquid boni conſequitur vitam.

C D

Pſal. 28. Danie. 3. Cicero. Auguſt. Ambro. Ariſto. D. Tho. Dan. 3. Exẽpla plurimũ afficiũt & mouent. Ioan. 13. Pſal. 105.

¶ Et

¶*Et mittebant coronas ſuas antè thronum.* Non quidem coronas gloriæ amittebant: quæ ſemel adeptæ amitti non poſſunt. Sed vt notat Gregor. illę ceremoniæ ſignificabant omnia bona ſua, eſſe accepta à Deo: & illi adſcribere quidquid in illis erat excellens. Sunt quidem iuſtis ex victoriæ merito coronæ debitæ. 2. Timoth. 4. repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. ſed quia meriti initium, gratia eſt & miſericordia diuina, quæ dant velle ac perficere, ad Philipp. 2. ideo coronas ſibi detrahunt viri ſapientes, & ante thronum Dei illas mittunt. ſic Pſ. 102. qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. & 1. Corint. 4. Quid habes quod non accepiſti? Legite Gregorium. 22. moral. ca. 10. & quadrat cũ illo Lucæ. 17. de decem Leproſis mũdatis quorum vnus tantum egit gratias. Omnes igitur nos dicamus ſemper cum Paulo: Deo autem gratiam qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum. Sumus enim impares tyrãno illi de quo ſanctus Iob. ca. 41. ait: non eſt poteſtas quæ comparetur ei ſuper terram. Quare Domini virtute & non noſtra eſt à nobis vincendus. Ideo dicebat Dauid non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Nec idem ſperauit in funda & lapide ſed prę ualuit contra hoſtem in nomine Domini. 1. Regũ. 17. Deo igitur referamus maximas gratias, qui dat nobis victoriam: & tandẽ dabit de morte per Ieſum Chriſtum. Eo enim manus lauante in cruce, nõ leues ſed graues, hoc eſt operum plenas, vicit populus ſuus exercitũ Amalech. At Sanſonis inſolens ſecundarũ rerum animus, qui fœlicem aduentum pugnæ debebat Deo referre, ſibi arrogando dixit: in maxilla aſini

2. Timo. 4. — Phil. 2. — Pſal. 102. — 1. Cor. 4. — Gregor. — Luc. 17. — 1. Cor. 15. — Iob. 41. — Pſa. 43. b. — 1. Reg. 17. — Iud. 15. a.

A deleui eos & percuſſi mille viros. nec aram erexit Deo, nec carmen cecinit, ſed glorię aſſumptor vt triumphũ ſuum perpetuo conſecraret nomine vocauit locum maxillæ. Mox eum ſequuta eſt vltio diuina. ſiti enim periclitatus eſt ad mortem. vnde coactus eſt dicere cum Apoſtolo: Deo gratias qui dedit nobis victoriam. tu, inquit, dediſti ſalutem hâc maximam. Iud. 15. Ambroſius. Iud. 15.

B ¶*Dicentes dignus eſt Dominus Deus noſter, accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia: & propter voluntatẽ tuã erant, & creata ſunt.* Rationem laudis datæ à ſanctis animalibus his verbis ſeniores explicat: dignus es, ô Domine, quod has laudes audias, & ita lauderis: tribuaturq; tibi gloria, & honor, tuaque virtus prædicetur: quia tu creator es rerum omnium, & antequam eſſent, tu pro C arbitrio tuo eſſe voluiſti. licet ſolus titulus creationis hîc videatur allegari: tamen intelligere etiam debemus, quod generaliter debetur iſta laus Deo, quia omnia opera bona noſtra operatus eſt in nobis Eſaiæ. 26. & ſic ſumus creati in operibus bonis. Eſa. 26.

¶Dignus eſt, inquit, accipere virtutem. metaphoricè dicitur accipere virtutem. quia cùm prius ſederet, & fortitudinem non oſtenderet puniẽ-D do: tunc, iam iam appropinquante iudicio conſurget, & vindictam de hoſtibus ſuis ſumet: & fortitudinem oſtendet repente: quaſi tunc acceperit & ante non habuerit. Ita dictum eſt Eſaiæ. 51. Conſurge conſurge induere fortitudinem brachium Domini: cõſurge & induere fortitudinem ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. Hunc eſſe genuinum ſenſum huius loci facilè ex verbis eiuſdẽ

Deum accipere virtutẽ quod ſit. — Eſai. 51.

Apoſtoli intelligemus. nam cum.ca. A 11.de ſupplicio locutus eſſet, quod Deus de ipſis ſumpſerit: ad extremū ait:& ſeptimus Angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cœlo dicentes:factum eſt:ideſt, iam ſubiecit ſibi omnes aduerſarios ſuos & deinceps in omnibus regnabit:nemo erit qui ei aduerſetur.continuo procederunt vigintiquatuor ſeniores dicentes:gratias tibi agimus Domine Deus omnipotens,qui es,qui eras,& qui vẽ B turus es. Quia accepiſti virtutem tuā magnam, & regnaſti. Quia debellaſti & ſubieciſti omnes inimicos tuos. Vnde & ſtatim ſequitur.& iratæ ſunt gentes,& aduenit ira tua. & ex his etiam explanatur illud. capi.5. dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere virtutem. Vocat potentiam vt ſæpè diximus ex vocabulo græco:dinamin.

¶ *Et quia tu creaſti omnia.* Ideſt, per te habent vt ſint omnia: quare omnia tibi ſubijci debent.

¶ *Et propter voluntatem tuam erãt,* Id quod habent liberalitatis tuæ eſt: non erant natura ſua: ſed quando tu voluiſti creata ſunt. In Græco nunc legimus,& propter volũtatem tuam ſunt.Sed nihil refert ad ſenſum. Propter voluntatem tuam erant,ideſt, manebãt & cõſeruabãtur ex quo ea creaſti,& cum non eſſent propter voluntatem tuam creata ſunt.

Epilogus Capitis quarti Apocalypſis.

DEVS ergo in quantum Deus eſt qui ſedet & requieſcit ſuper ſedem,hoc eſt,iuſtos & angelos ipſe eſt ſtabilis & æternus ad ſe omnes iuſtos trahens ideo aſsimilatur lapidi iaſpidi. Eſt etiam iuſtus qui ſuperbos punit & ſalutaris humilibus dans gratiam, ideo aſsimilatur ſardo. Eſt etiam miſericors & ideo iride circũdatur.coram illo ſedent tàm ſancti veteris teſtamenti duodenario numero Patriarcharum ſiuè iudicum ſignificati,quam noui teſtamenti alio numero duodecim Apoſtolorum deſignati. Sedent ergo omnes iſti induti veſtibus albis innocentiæ,atq; corona non ſolum diuinæ ſapiẽtiæ ſed etiã gloria coronati. De hac ſede Dei procedunt fulgura miraculorum & voces prædicationum & tonitrua comminationum quibus ſancti ad Deum homines traxerunt Sancti,inquã,ſeptẽ lãpadibus.i.ſeptẽ donis ſpiritus ſancti accenſi. Ante hanc ſedẽ eſt mare vitreũ chriſtallo ſimile hoc eſt baptiſmus firmans animã nitore gratiæ. In medio ſedis & in circuitu eius quatuor animalia oculis plena ante & retro eſſe dicuntur:eo quod euangelici

præ-

prædicatores, & peculiariter quatuor Euangeliſtæ qui vitam ſibi traditam alijs infunduut ex ipſo diuinitatis fonte doctrinam haurientes veteris & noui teſtamenti myſteria conferunt: ac præterita, & futura reſpiciunt. Item ipſe Christus Dominus quem hæc animalia deſignant, cum faciem hominis oſtenderit in natiuitate. faciem vituli in ſacrificio. faciem leonis in reſurrectione. Faciem aquilæ in aſcenſione e medio aſcendes, ideſt, de ſinu patris egreditur & circuit totam ſedem dum patris gloriam in vniuerſo mundo quærit. Omniaque tam præterita, quam preſentia & futura cognoſcit. Quatuor verò Euangeliſtæ quorum Math. faciem habet hominis quod à Christi humana natura incipit: Marcus faciem leonis quod à rugitu leoniſio Baptiſtæ: Lucas faciem vituli quod a ſacrificio, Ioann. faciem aquilæ quod a diuinitate. Sennas habent alas quod promptiſsimi ac paratiſsimi fuerunt ad exequenda mandata Dei: omnia prævidentes intus coram Deo, & foris coram hominibus. Hi ſiue in proſperis ſiue in aduerſis hoc eſt nocte & die non ceſſarunt nec ceſſant myſterium trinitatis & bonitatis, & æternitatis & aduentus futuri adiudicandum prædicare. quos imitantur cæteri omnes iuſti qui procidunt ante thronum: & Deum dignum omni laude proclamant. quod ſit rerum Dominus omnium, & creator, agnoſcentes ab illo omnia bona ſua originem traxiſſe.

Intelligentia Capitis quarti Apocalypſis.

POſt hæc vidi in viſione ſpirituali oſtium apertum in cælo, vt intus poſita viderem. & vox prima quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens. Aſcende huc vt ea quæ ſupra te ſunt, intelligas, myſteria. & oſtendam tibi quæ oportet fieri poſt hæc in futura Eccleſia militante. oſtēdam, inquam, ſub typis, & figuris, & ſchematibus. Et ſtatim fui eleuatus in ſpiritu, ſpiritualique viſione et imaginaria. Et ecce ſedes quæ eſt cōgregatio ſanctorū in Deo quieſcentiū, in quibus ſedere Deus dicitur, poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedēs erat Deus. & is qui videbatur in throno ſimilis erat iaſpidi & ſardio; tum propter eorum precioſitatem, tum propter eorum ſoliditatem. Dei enim patriſque

natura precioſiſsima & firmiſsima eſt: tum etiam propter eorum colorem. Iaſpis namque viridis eſt, coloriſque aquei, ſardius verò ignei. ſedens autem in throno qui olim aquarum diluuio mundum iudicauit, tandem eſt iudicaturus per ignem. Sed quamquam ſit Deus zelotes non eſt quare de eius miſericordia non ſperemus. Nam iris miſericordiæ ſymbolum, erat in circuitu ſedis cunctis eam quærentibus præparata. Hæc autem iris miſericordiæ ſimilis erat viſioni ſmaragdinæ, quia miſericordia ſenium noſtrum in pulchritudinem reformabit viriditatis æternæ. nihil enim ſmaragdio viridius. Et in circuitu ſedis ſedilia vigintiquatuor, & ſuper thronos vigintiquatuor ſeniores ſedentes. tam veteris enim quam noui teſtamenti præſules & ſancti de hoc mundo iudicabũt ſedentes ſuper has ſedes. hique omnes erunt tunc circumamicti ſtolis albis, animi videlicet candore, & corporis claritate. Et inſignum victoriæ de hoſtibus ſpiritualibus, capita eorum coronis aureis erant decorata. Et accepta poteſtate iudiciaria tam Apoſtoli quam cæteri ſancti prædicatores & doctores fulgura miraculorum, voces prædicationum, & tonitrua comminationum de futuro iudicio & malorum pœnis edere non deſinebant. Et vidi ſeptem lampades ardentes ante thronum, quæ ſunt ſeptem ſpiritus Dei, hoc eſt ſeptem ſeptiformis ſpiritus dona: ac angelica examina quæ perpetuò ardent in conſpectu Dei, ſiue ſeptem præcipui ſpiritus aliorum duces & ſanctorum cuſtodes & vindictæ diuinæ exequutores. Et vidit etiam in conſpectu ſedentis tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo vidi, inquam, immenſam angelorum multitudinem, ſtantem in conſpectu Dei ſedentis ad implenda Dei miniſteria paratam, per lucidam ſicut cryſtallum habentem naturã. vidi etiam mare illud profundiſsimum baptiſmi quo abluuntur peccata, quod ſimile vitro mihi viſum fuit, tum quod viſibili illo ſigno id ſignificatur extrinſecus, quod eſt, & fit intrinſecus: tum quod corda fidelium baptiſmate perlucida effici commoſtrat: tum denique quod ſicut cryſtallus aqua eſt temporis longa intercapedine in lapidis duritiem congelata: ita tales oportet euadere baptizatos, vt tandem ſint conſtantes in ſpe, fide & charitate. Vidi ſimiliter in medio ſedis & circuitu ſedis quatuor animalia: quatuor Euangeliſtas repreſentantia plena oculis, ante & retro: cognitione enim veteris & noui teſtamenti prædita. Animal primum ſimile leoni quod Reſurrectionem & Aſcenſionem in cælum Domini declaret vt declarauit Marcus. Secundum animal ſimile vitulo: quod Chriſti ſacerdocium aperuerit: vt fecit Lucas. Tertium animal habens faciem

velut hominis quod ab humana Chriſti generatione exoriatur. vt exorſus eſt Matheus. Et quartū animal ſimile aquilæ volanti. volauit enim vſque ad diuinam verbi naturam D. Ioannes. Et hæc quatuor animalia ſiue hi quatuor Euangeliſtæ ſinguli ſenas alas habent, omneſque viginti & quatuor alas. veritas namque & authoritas illorum fulcitur, & comprobatur viginti & quatuor veteris inſtrumenti libris. Et intus hæc animalia plena ſunt oculis, Euangeliſtæ enim & qui eorum vices gerunt Doctores & paſtores tam in exteriori actione quàm in interiori contemplatione prouidi ſunt. Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, ſanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Et cum darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem ſedenti ſuper thronum, viuenti in ſecula ſeculorum, procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabāt viuentem in ſecula ſeculorum. Et vt oſtenderent, quicquid habebāt virtutis, quicquid dignitatis, à Deo tanquam a primo autore atque fonte dimanaſſe mittebant coronas ſuas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem & virtutem ſiue potentiam: quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & facta ſunt.

CAPVT QVINTVM

Argumentum.

S. Flente Ioanne, librum ſeptem ſigillis obſignatum occiſus agnus aperit, quod viginti quatuor ſeniores cum innumera angelorum multitudine probant.

CAPVT V.

ET vidi in dextera ſedẽtis ſupra thronũ, librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptẽ. Et vidi angelum fortem, & prædicantem voce magna, Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? Et nemo poterat neque in cælo neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum, neque reſpicere illũ. Et ego flebam multum quoniam nemo dignus inuẽtus eſt aperire librum, nec videre eum. Et vnus de ſenioribus dicit mihi, Ne fleueris: ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librũ & ſoluere ſeptem ſignacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtãtem tanquã occiſum, habentem cornua ſeptem & oculos ſeptem: qui ſunt ſeptem Spiritus Dei, miſſi in omnem terram. Et venit & accepit de dextera ſedentis in throno, librum. Et cum aperuiſſet librum, quatuor animalia & viginti quatuor ſeniores ceciderũt coram agno, habentes ſinguli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum: & cantabant canticum nouum, dicẽtes, Dignus es Domine accipere librum & aperire ſignacula eius: quoniam occiſus es, & redemiſti nos

Deo

Deo in ſanguine tuo, ex omni tribu & lingua & populo & natione, & feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum circuitu throni & animaliũ & ſeniorum: & erat numerus eorum millia milliũ, dicentium voce magna, Dignus eſt agnus qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionẽ. Et omnem creaturam quæ in cœlo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicẽtes, Sedenti in throno, & agno, benedictio et honor et gloria et poteſtas in ſecula ſeculorum. Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et vigintiquatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas: et adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum.

Dan.7.c

Titulus

VIdetur liber cum ſeptem ſigillis & agnus occiſus qui illum aperit:

A quod vigintiquatuor ſeniores cum innumera Angelorũ multitudine probant.

Caput. V.

ET vidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris.

B In hoc.cap.ſatis exactè probare & oſtendere vult D. Ioã. Quod ſolus Chriſtus Dominus fuit, qui nobis aperire potuit, & de facto aperuit theſauros diuinæ ſapientiæ. Ipſe eſt enim ſolus qui ſanguine ſuo meruit aperire librum ſacræ ſcripturæ. & ſoluere ſeptem ſignacula eius, hoc eſt, exponere & adimplere omnia myſteria clauſa in hoc cœleſti libro. In cuius figuræ, vt Paul. ait ad Hebræ. 9. Moyſes ſanguine agni aſperſit non ſolum tabernaculum, & vaſa ſacra, atquè populũ, ſed etiam librum ipſum ſacræ ſcripturæ. Vt intelligeremus quod ſanguine Chriſti, qui verus eſt agnus, non ſolum Eccleſia catholica, & eius ſacramenta, atquè populus fidelis ſanctificantur, ſed quod propter illam cœlitus nobis donatur ſacræ ſcripturæ intelligentia. Iam ergo liber iſte apertus eſt. Sed non ſat eſt vt liber apertus ſit, ſi oculi noſtri aperti non ſint. Hæc enim duo neceſſaria ſunt ad librum aliquem legendum. Ante Chriſti aduentum liber iſte clauſus erat, atq; hominum ferè omnium oculi clauſi. Poſtquam autem verbum caro factũ eſt, librũ iſtum aperire incepit, myſte-

Heb.9

(C and D section letters in margin)

ria atquè ſacraméta intus ocultata ad implendo:& ideo ait noſter Ioan. dignus es Domine aperire librum,& ſoluere ſignacula eius,quoniam occiſus es,& redemiſti nos in ſanguine tuo: ſed quia neceſſe etiam erat vt oculi mentis noſtræ aperirentur,idcirco affirmat D.Luc. cap. 24. Quod agnus iſte aperuit diſcipulorum ſuorum ſenſum vt intelligerēt ſcripturas. meruit ergo agnus iſte morte ſua aperire librum hunc:atquè oculos noſtros: vt illius arcana mortalibus oculta nobis patefierent. Si voluerimus igitur hūc librum cœleſtem intelligere, præcemur agnum,atquè inſtāter petamus, vt oculos animorum noſtrorum aperiat. Dicamus ex animo cum regio Propheta:reuela oculos meos & conſiderabo mirabilia de lege tua: Pſalm. 108. Vnde D.Iacobus.cap.1.admonet ſiquis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter,& non improperat: poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Quod expertus eſt ille qui dicebat,inuocaui & venit in me ſpiritus ſapientiæ,& præpoſui illam regnis & ſedibus & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Sap.7. hoc cœleſte donum poſtulabat inſtanter Diuus Paulus vt fidelibus qui erant Epheſi donaretur. Deus,inquit, Domini noſtri Ieſu Chriſti det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis, in agnitionē eius, illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis quę ſit ſpes vocationis eius,quę diuitiæ gloriæ hereditatis eius in ſanctis, Epheſ.1. Quod ſi quæras quid facere debeas, vt hoc tam admirabile donum ab agno,qui occiſus eſt,impetrare poſſis,time Dominum, nam initium ſapientiæ timor domini, dilige

Luc.24.
Pſa.108.
Iaco.1.
Sap.7.
Eph.1.

A Dominum ex toto cordē tuo, nam vt eccleſiaſticus ait,præbet Deus ſapientiam diligentibus ſe. & rurſum: qui cōtinēs eſt iuſtitię appræhendet illam & obiauit illi quaſi mater honorificata, & quaſi mulier à virginitate ſuſcipiet illum. Quibus verbis ſatis explicat eccleſiaſticus quanto deſiderio teneatur Deus vt hanc cœleſtem ſapientiam ſuſcipiamus. Ipſe enim nō ſolum non fugit à quærentibus illum B ſed potius ouiat & occurrit illis qualiter occurrere ſolet mater filio ſibi chariſſimo à longè venienti: qualiter etiam ouiare ſolet vxor viro ſuo à foris aduentanti cuius virginitate prim⁹ potitus eſt. Talis enim vxori amātiſſimus eſſe ſolet. his ita in ſumma expoſitis nunc ad totum capud explicādum accedamus.

Eccle.1.
Eccle.15.a

¶*Et vidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris.*

C Expectacula ergo alia & imagines quæ Ioāni in eadem extaſi diligenter apparuerunt referūtur toto hoc.c. denarrauerat apparatum magnum cuiuſdam principis ſedentis in throno, nunc addit librum ad mirabilem dexteræ eiuſdem appoſitum. Quid verò myſterij liber hic contineat mira varietate tractant expoſitores. Nos verò eam in primis explicemus expoſitionē quæ aptior & cōmunior eſſe videtur. D Hic ergo liber ſacram ſcripturam ſignificat,qua arcana diuina continentur pactaq; & cōuēta inter Deū & homines circa humani generis ſalutem.

¶Sic Ezechiel cap.2. Similis viſio habetur ibi in verbo. Ecce manus miſſa ad me in quā erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Vbi propheciæ myſteria Ezechieli manifeſtatā habi

Ezech.2.
Liber ſcriptus intus & foris ſacra ſcriptura.

bri nomine ſignificantur. Vnde diuus Hieronymus hæc verba Ezechielis explicans ait: hunc librum eſſe ſacrã ſcripturam ſcriptam foris in hiſtoria literę, intus verò in ſpirituali intelligẽtia quam expoſitionem ſequutus eſt, D. Gregor. in Homilijs in Ezechiel. has etiam duas intelligentias vult hìc D. Ioan. ſignificare per hunc librum ſcriptum intus & foris: in cuius figura vt author eſt Grego. Nazianzenus legis tabulæ ex vtraquè parte erant ſcriptæ Exod. 32. Sic etiam. cap. 3. ibidem, iubetur Ezechiel, volumen commedere. & factum eſt in ipſius ore quaſi mel dulce, & Prophetæ viſcera eo volumine complentur. Vbi diuina reuelatio & veritas ſuper naturalis, voluminis nomine ſignificatur. Quò etiam ſpectare videtur Ioan. cap. 10. Apocalyp. vbi etiam librum deuorat. Qui primo guſtu dulcis eſt, & in vẽtre altè deſcendens amaricari fecit. Nam veritas diuina libris ſacris conſignata primoribus hauſta labris dulciſſima eſt. Sed ſi poſtea alta conſideratione in mente deijcitur amaritudinem excitat. Hoc in Chriſto qui veritas eſt. Ioan. 14. Manifeſtè patuit, qui primo plauſibiliter acceptus à Hieroſolimis Math. 21. Poſtea in crucem ab eiſdem fuit actus. Quò pertinere videtur illud myſterium quod agnus Paſchalis cum lactucis agræſtibus commederetur & azimo cum pane. Exo. 12. Quia agnus, hoc eſt, Chriſtus odio & amaritudine ex veritate orta erat deuorandus à feſtinanti populo. Azimus etiam panis & ſine fermento veritatem ſimplicem & ſinceram ſignificat, 1. ad Cor. 5. Volumen itaquè ſeu liber hic diuina decreta literis mandata ſignificat. Nec aliud apud Zachar. cap. 5. volumen volans ſignificat, nam

Grego. | Grego. Naziancenus. | Exo. 32. | Infra 10. | Ioa. 14. | Math. 21. | Exo. 12. Figura. | 1. Cor. 5. | Zach. 5.

A ibi peccatorum pœnæ à deo decretę, & publicatæ per totum orbem ſignificantur.

¶Eſt hæc intelligentia à patribus traddita vt patet in Origine Homi. 4. ſuper Ezechiel. & Gregorius Homil. 9. ibidem. Tradditur hic à Richardo, & Anſelmo. Quem videtur ſequi D. Thomas, qui diuinas expoſitiones per hunc librum intelligit quæ continentur in ſacris literis. Eiuſdem ſentẽtiæ eſt Rupertus, & Ansbertus, qui ſic intelligit illud Eſaiæ. 29. de libro ſignato, qui datur legendus neſcienti literas.

B

¶Eſt autem D. Bernardi in ſermone. 1. de reſurrectione, & Vgonis Cardinalis alia expoſitio hìc quod hic liber Chriſtum ſignificet qui ratione diuinitatis eſt à patre ſcriptus intus, & ratione humanitatis eſt ſcriptus foris: quando apparuit adextra homo. & C eſt ad dexteram ſedentis quia ad dexteram ſedet Dei patris Marci vltimo. & eſt ſignatus ſigillis ſeptem propter recondita myſteria quæ in ipſo ſunt, ſcilicet, incarnationis, &c. De quibus hìc Vgo. & licet hæc expoſitio ſæpè in concionibus ſacris vſurpetur, tamẽ non tàm apta eſt huic textui ſicut illa prior, qua ſignificatur ſacra ſcriptura per hunc librum. Quia hìc diſtinguitur inter ipſum librum, & agnum, qui D Chriſtus eſt, qui aperit librum. Mens ergo Ioannis in hoc loco nõ eſt quod idem ſit liber, & idem ſit Chriſtus & agnus. Erit ergo vtraquè intelligentia probabilis, ſed illa prouabilior. ſacra ergo ſcriptura per hunc librum ſignificata eſt in dextera ſedentis: ſicut etiã lex Moſaica. De qua Deut. 33. dicitur ignea lex in dextera Domini eſſe. Vocatur ergo ignea quia corruſcationibus ignitis & fulgure micante fuit data.

Orig to. 2. 218. | Grego. fo. 69. | Richar. Anſel. | Rupert. Ansber. Eſa 29. | D. Bernardi. | Liber ſcriptus intus & foris Chriſtus. | Mar. vlti. | Vgo. | Deut. 33.

ta. Eſſe verò dicitur in dextera, vt in- A
telligamus ſcriptam eſſe dexteræ Dei digito: & diuina protectione ſuſtentari. Abbas Ioachin in dextera Dei legem eſſe ait, quia electis proſpera nũciat, quibus omnia cooperantur in bonum ad Roma. 8. (Rom 8.) Dextera enim Dei proſperitatem ſignificat ęternam iuxta illud Cantic. (Can.) Lęua eius ſub capite meo & dextera illius amplexabitur me. Per læuam ſignificantur bona temporalia quibus Deus ſuſtentat caput & vitam temporalem Eccleſiæ: dextera autem ſignificat proſperitatẽ æternam, quæ in modum coronæ cingit caput Eccleſiæ.

¶ Sunt qui hæc magis allegoricè tractantes affirment cum Anſelmo per dexteram ſedentis, ſignificari filiũ Dei patris, in quo eſt diuinæ ſcripturę omnis ſapientia. Ad Colloſ. 1. (Collo. 1.) In ipſo ſunt reconditi omnes theſauri ſapientiæ. Filius enim ſecundum diuinitatẽ dextera Dei dicitur. Nam per filium omnia operatur pater ſicut per dexteram. Ioan. 1. (Ioa. 1.) & ſic intelligunt illud Pſalmo. 117. (Pſa. 117.) dextera Domini fecit virtutem.

¶ Dicitur autem hic liber ſcriptus intus & foris, quia in veteri teſtamento vt diximus ſuperius potiſſimè præter ſenſum exterioris literæ, eſt etiam ſenſus abſconditus ſpiritualis, qui latet ad intra Ezechie. 2. & Amos. 5. (Ezech. 2. Amos. 5.) Sic Hierony. exponit. & hoc eſt illud velamẽ quod cum legebatur olim Moſaicus liber imponebatur ſuper corda legentium. 2. ad Cor. 3. (2. Cor. 3.) Erat autem aliquid reconditum quod Iudęi velamine carnalium ceremoniarum & terrenarum promiſſionum impediti, nõ penetrabant. Nouum enim teſtamentum latebat in veteri, & ſic ſcribebatur intus & foris lex Moſaica.

¶ Aduertenda autem eſt huius viſionis & ſcriptionis ratio, nam libri olim altera tantum parte cartis ſcripti circumferebantur, vt modo diplomata ſcribuntur. Quod poëta ſatiricus notabat. Scriptus & in tergo, neq; dum finitus Oreſtes. taxans prolixitatem fabulæ. Erit ergo quaſi mirabile in hoc libro qui apparuit Ioãni qđ eſt & ſcriptus ex vtraquè parte prætermodum librorum illius temporis.
B Pro cuius maiori explicatione nota libros Hebræorum, & veterum non eſſe vt noſtri: ſed vnam tantum membranam habere oblongam, quæ circum voluebatur. Hinc Ezechiel. 2. dicitur: in qua erat inuolutus liber & expandit illum coram me: & cœlum receſſit ſicut liber inuolutus. (Ezech. 2. Infra. c. 6.) Pro quo, Eſa. cap. 34. dixit: complicabũtur ſicut liber cœli. (Eſa. 34.) Lucæ. cap. 4. (Luc. 4.) & vt reuoluit librum & inuenit locum, &c. & po-
C ſtea: & cum plicuiſſet librum reddidit miniſtro. & quoniam plicandi erant, & conuoluendi, non ſcribebantur foris, ſed intus. Niſi forte tot eſſent aliquando ſcribenda, & ea interior mẽbranæ facies capere non poſſet. Atq; cum liber ſcriptus intus & foris dicitur, plurima in eo ſcripta eſſe ſignificatur. Hos libros veteres vocabant opiſtographos. i. retroſcriptos, ſiue a tergo. Plinius 3. epiſtolarũm. epiſtola ad (Plinius.)
D Marcum electorumq; comentarios. 160. Mihi reliquit opiſtographos quidem minutiſſimos ſcriptos. Quoniã ergo plurima circa impietatem poſtremi temporis continebat liber ſcriptus intus & foris dicitur.

¶ *Et vidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris, &c.* Reliquũ eſt modò vt omitamus communem explicationem, Anſberti, Bedæ, Aymonis, Augu. Ho. 4. (Anſber. Beda. Aymo. Augu.) Prima-

maſij, Ruperti, & Hieronymi, & alio rũ quàm hactenus docuimus. Quod ſcilicet per hunc librum intelligatur ſacra ſcriptura. nam non videtur hũc librum de quo Ioan. hic loquitur eſſe ſacram ſcripturam, quoniam erat ſignatus ſigillis ſeptem, & quod ſigillis contineret ipſe exponit. cap. 6. quæ in ſacra ſcriptura contineri non poterunt. Deinde viſio iſta, vt dictum eſt, & ex ſequentibus manifeſtiſſimè intelligitur, præſertim ex vltimis verbis. cap. 6. ad tempora proxima iudicij & ad iudicium pertinent. Certè quæ in libro erant de vltimis temporibus ſunt, vt videbimus. cap. 10. & ſequentibus. Quomodo autem dici poteſt ſacram ſcripturam vſquè ad tempora iudicio proxima, nunquàm fuiſſe apertam? nam ſi ita eſt nec doctoribus Eccleſiæ aperta eſt, nec Apoſtolis ipſis quod impium eſt, cum optimè eam intellixerunt per aduentum Spiritus ſancti: & reuera eius intelligentiam Eccleſiæ tradiderunt. Imo & antequam veniret Spiritus ſanctus in die pentecoſthes Chriſtus aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Lucæ vltimo. Reſpondent iſti authores, ſicut & Hieronym. docet Ezechiel. 44. ſcripturam clauſam fuiſſe ante aduentum Chriſti, ſed Deum in aduentu ſuo apperuiſſe. At videant non eſſe hanc viſionem de tempore eo, quo Ioan. eam vidit, ſed de extremis temporibus, vt ſæpè dictum eſt. quod ſi vrgeas ſigilla aperta fuiſſe Ioãni cum hæc vidit, eumquè librum apertũ accepiſſe. Idem ſequitur quod prius colligebamus: ſaltem vſquè ad hãc reuelationem librum fuiſſe clauſum, & ſignatum ſigillis ſeptem. At hoc tempore omnes Apoſtoli deceſſerant, id eſt, extremis annis Domiciani. Semper ergo clauſa fuit ſacra ſcriptura Petro & Paulo & reliquis Apoſtolis. Sed ad hoc ſcio reſponderi poſſe Ioãni in hac viſione oſtenſum fuiſſe ſub his imaginibus librum ſacræ ſcripturæ fuiſſe ſignatum, donec venit agnus Chriſtus in mundum, qui illũ ſuis aperuit: & hoc myſterium in illa repreſentatione tãtum voluit ſpiritus ſanctus Ioãni repreſentare: vt intelligeremus quod ſolus Chriſtus potuit aperire librum ſacræ ſcripuræ, & explicare myſteria, quæ intra illum obſignata & clauſa erant. Sed quidquid de hoc ſit probabilius quibuſdam viris doctis videtur, eſſe hunc librum, in quo ſcripta erant quæ Ioannes de vltimis temporibus erat vaticinaturus. Quare non arbitrantur eundem eſſe librum cum illo Ezechielis ſed illi ſimilem. Liber quidem datus Ezechieli continebat earum gentium ſupplicia, quibus ipſe prophetabat. Atquè idcirco ait: ſcriptæ què erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. Ioannis liber etiam continebat pœnas hominum extremorum.

Liber iſte ſcriptus intus & foris non eſt ſacra ſcriptura, ſed liber in quo continetur quæ euentura erũt extremis temporibus id quod probabilius oſtẽditur.

Luc. vlt.

¶ Sicut ergo Ezechiel. cap. 3. mittitur ad filios Iſrael ad gentes apoſtatrices quæ receſſerunt à Deo, & ideo liber ei oſtenditur, quem. cap. 3. comedere iubetur. Comede volumẽ iſtud, & vadens loquere ad filios Iſrael. & aperui os meum & cibauit me volumine illo. Ita Ioannes quoniam multis gentibus vaticinabatur hũc ipſum librum quem vidit in dextera ſedentis iubetur iam apertum accipere, & comedere ſicut. cap. 10. ſcripſit: & audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum & dicentem: vade, & accipe librum apertum de manu Angeli ſtantis ſuper mare, & ſuper terram. & abij ad Angelum dicens ei, vt daret mi-

Ezech. 3.

mihi librum,& dixit mihi: accipe librum,& deuora illum,& faciet amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulcis ſicut mel. ita etiā Ezechieli, fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto, quod ego dabo tibi:& comedi illud,& factū eſt in ore meo ſicut mel dulce,& paulò poſt:& abi amarus indignatione ſpiritus mei.

¶Sed quorſum Ioannes illum acceperit non tacet.& accepi, inquit, librum de manu Angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tanquàm mel dulce, & cum deuoraſſem eum amaricatus eſt venter meus. & dixit mihi: oportet te iterum prophetare gentibus,& populis,& linguis,& regibus multis. Quare qui hunc librum ſcripturam eſſe interpretantur, miſticum ſenſum interpretari videntur, vt ait Sixtus Senenſ. libro. 2. Bibli. verbo volumen. lib. Quod Gregorius quidem ſatis aperte indicauit, his verbis: ſicut per Prophetam prædicatorum ordo, ſic per librum quem accepit ſacræ ſcripturæ paginæ deſignantur. Etenim ſicut in hoc libro ſcripta erant, quæ Ezechiel ante Ioannem vaticinaturus erat contra populos & gentes; ita hic liber continet ſupplicia, quæ Deus impijs præparauit.

Sixtus Senenſis. Grego.

¶Quod autem Ioānes hunc librū vidit in dextera patris ſedentis ſuper thronum, ſignificat, patrem quaſi dextera manu librum porrigere ſoluendum & legendum, vt ex ſequentibus manifeſtum eſt.& vidi Angelum fortem prædicantem voce magna, quis eſt dignus accipere librum & ſoluere ſignacula eius.&c.

¶*Signatum ſigillis ſeptem.* Alienum autem eſſe ſenſum, quem præbet prædicti qui per hunc librum ſacrā ſcripturam intelligunt Ioan. ipſe declarat. Qui. cap. 6.&.7. docet non plura fuiſſe ſigilla quàm ſeptem,& ſingula fere ſigilla calamitatem aliquam magnā continere. Quare ſeptem ſigillis ſignatus erat liber, quæ niſi tollerentur, ille aperiri aut legi non poterat. Quoniam calamitates illæ, quæ ſigillis cōtinebantur, prius venturæ erat, quam ea quæ in libro ſcripta erant aperirentur, aut cognoſcerentur. Hoc ita eſſe intelligitur quoniam ſeptem calamitates ſigillis contentæ prius prænunciantur & manifeſtantur, vt videmus cap. 6.&.7.& deinde Ioāni datur liber apertus, diciturquè illi, oportet te iterum prophetare gentibus,& populis. Sigillum quaſi ſignum paruum eſt, quo nimirum ad cuſtodiam rei concluſæ homines vti cōſueuerunt. Hinc remanſit conſuetudo ſignandi literas anulo. Hinc illud. 3. Regum. 21. vbi Iezabel anulo regio ſignat literas aduerſus Naboth. Hinc factū eſt quod ſepulchrum Domini quod Iudæi magnopere cuſtoditum curabant ſigillo conſignarent Math. 27. illi autem munierunt ſepulchrum ſignantes lapidē cum cuſtodibus, addiderunt cuſtodes contra vim. & præterea ſignarūt contra fraudem: ne qua via auferri corpus dominicum poſſet. Sic Dan. 14. dicitur regi claude oſtium & ſigna anulo tuo. Quæcumquè ergo diligēter ſunt cuſtodita, ſignata eſſe dicuntur vt Deute. 32. Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis. Cum ergo myſteria ſignificantur eſſe abſcondita, tunc dicitur eſſe ſignata. Vt Dan. 8. ſigna viſionem. &.c. 12. ſigna librum. Sic in noſtro textu liber ſignatus dicitur vt arcanum quid & occultum præſeferat. ¶Quod ſi priorum patrum ſententiā ſequamur di

Apoc. c. 6. &. 7.

3. Reg. 21.

Math. 27.

Dan. 14.

Deu. 32.

Dan. 8.

dicitur eſſe ſignatus ſeptem ſigillis, vt maximam eſſe difficultatem in eruẽdis myſterijs intelligamus. Numero enim ſeptenario plenitudo quædam & conſumatio deſignatur, vt in initio Apocalypſis diximus. & ita accipitur numerus certus pro in certo. Ita notabat Aymo, & alij recentiores. ¶Sed alij magis volunt vt ſeptem ſigilla ſeptem difficultates ſcripturę ſignificẽt. De quibus Vgo Cardinalis hic, vel ſeptem tempora Eccleſiæ vt Lyra, & ſcholia græca traddũt, vel ſeptiformẽ gratiam ſpiritus ſancti à quo ſacra ſcriptura eſt condita de quo Beda & Anſelmus.

Beda. Anſel.

¶*Et vidi angelum fortem & prædicantem voce magna, quis eſt dignus aperire librum, et ſoluere ſignacula eius.* Vidi inquit, Angelum fortem, ideſt, magnæ virtutis: qui tamen fatebatur ſe nõ poſſe aperire librum: & quærebat qui poſſet. Gabrielem Angelum videtur Ioan. intelligere dum vocat fortem. Ita Lyra. nam Gabriel interpretatur fortitudo Dei, & fuit nuncius incarnationis. Lucæ. 1. & ideo illi rectè conueniunt hæc verba, quis eſt dignus. &c. Quibus declarat neceſſitatem incarnationis Dñi, vt iam ſit aliquis qui poſſit & dign⁹ ſit aperire librũ ęternũ.

Prima opinio. Quod Angelus fortis Gabriel vocatur.

Luc. 1.

¶Per hunc Angelũ ita clamantẽ intelligunt alij. patrũ antiquorũ corcordem expectationẽ incarnationis. Ita Beda, Anſel. & Rupertus, iuxta illud Math. 13. Multi Prophetæ & iuſti voluerunt videre quę vos videtis, &c. & 1. Petri. 1. & de illo ſcrutati ſunt Prophetæ. & fuerunt fortes ſperando. Sic Eſai. 30. in ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. & vna erat illorum vox propter vnitatem fidei. De quo ad Hebre. 11.

Secũda opinio quod Angelus fortis ſeptrum antiquorũ concor expectatio incarnationis.

Math. 13. e 1. Pet. 1.

Eſa. 30.

Heb. 11.

¶Poteſt & hęc allegoria ad omnes

A prædicatores legis diuinæ extendi, nã omnes id prædicant. ita Anſbertus intelligit citato Malach. 2. Vbi de ſacerdote prædicante dicitur: quod Angelus Domini eſt.

3 opi. angelus eſt omnis prædicator.

Mala. 2.

¶Abbas Ioachin Ioãnẽ Baptiſtã intelligit. qui dicebat ſe indignum eſſe ſoluere corrigiam eius. Lucæ. 3. Quã ſententiam allegoricè tractat Abbas de ſolutione myſteriorum Chriſti.

4. opio. Angelus iſte erat Baptiſta.

Luc. 3.

¶Vbi notadũ eſt quod multi expo

B ſitores dicunt ordinẽ eſſe præpoſterũ in hoc loco. Quæ figura dicitur à grãmaticis iſterõ proterõ. Prius enim eſt ſoluere ſignacula quàm aperire: & tamen hic dicitur prius aperire quàm ſoluere ſignacula. & ſubeſſe hic myſterium exiſtimant. nam aperire librum dicunt quod ſignificat adimplere ea quæ in libro ſcripta ſunt: & quia prius redemptor noſter in ſe impleuit veterẽ legẽ quã declararet obſcu-

C ritates ſigillorum, ideo prius ponitur hic aperire, quã ſoluere ſignacula libri. Ita ſentit Anſbert. & habetur hic in Collectaneis. Sed non eſt opus hic admittere illam figuram præpoſteri ordinis ſed cũ Lyra ita exponere: vt aperire librũ ſit aperire arcana diuina in cõmuni: & ſoluere ſignacula, ſit ſigillatim & exactius ſingula myſteria explicare. & hoc modo ordo eſt rect⁹ nõ præpoſterus: prius enim eſt in cõ

D muni quàm in ſpeciali myſteria exponere.

Et nemo poterat nec in cælo, nec in terra nec ſubtus terrã, aperire librũ, nec reſpicere illum. His verbis ſignificare vult Ioã. quod nulli puræ creaturæ pater integrè reuelauerat, quæ vltimis temporibus futura erant. Præterea, hinc etiam intelliges, creato intellectui eſſe negatam plenam intelligentiam ſacræ ſcripturæ ſi viribus naturæ tan-

Eſa.29. tum nitatur. Sic dixit Eſai.c.29. quod liber erat ſignatus quem nec literati intelligunt. Nam ſicut habetur. 2. Petri.1. Prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit, ſed eodem ſpiritu quo fuit condita explicanda venit. in huius rei typum daturus Dominus legem prius ſex diebus nube & fuſca caligine texit montes. Exod.24. Sex enim ætatibus, quæ Chriſtum & tempus gratiæ præceſſerunt, in tenebris verſabantur homines, & D. legis quadam ignoratione. Nam ſiquis tūc myſteria aſſequebatur id totum non niſi per Chriſtum venturum donabatur. In ſeptimo autem die iam ſe aperuit montis caligo: & vocauit Dominus Moyſem. quia in tempore gratiæ & Chriſti erant hæc myſteria reuelanda apertius. Quia fuit ſeptimæ & poſtremæ ætatis ſpatium. Inductiuè verò Ioānes hic vniuerſalem propoſitionem probat, ſcilicet, quod non eſt qui librum aperiat. Nam neq; in cœlo, vbi Angeli ſunt: nec in terra, vbi mortales homines degunt: nec ſubtus terram, vbi & animæ & ſpiritus qui verſantur in pœna quiſquam eſt qui id poſſit.

¶ Eſt autem notandum, quod quia reſponſa & oracula ſæpe reddere exiſtimabantur defunctorū animæ magicis artibus euocatione: vt anima Samuelis. 1. Regum. 28. aut etiam dæmones inter idolatras: ideo dicitur hic: nec ſubtus terram, quia nullus ab inferis euocatus ſpiritus hæc ſacra myſteria explicare poterat. Sunt hæc plurimum notanda contra petulantia quædam ingenia aliquorum, qui ſolis humanis diſciplinis inſtructi ad explicationem ſacræ ſcripturæ accedunt: & ad hoc expectant interrogationes illæ Angelorum Eſaiæ. 63. quis eſt iſte qui venit de Edon? & Pſalm. 23. quis eſt iſte rex gloriæ? vbi Angeli admirati myſterium Chriſti ignorant per naturalem ſcientiam: ita vt nec reſpicere librum hic dicantur. i. contemplari gratiam quæ in nouo teſtamento reſplendet. Ita notat Beda.

2. Pet.1.

Exod.24.

1. Reg.28.

Eſa.63.

Pſa.23.

¶ Si igitur ſacræ ſcripturæ myſteria intelligere velimus, pulſemus ad ianuā Chriſti: aliàs enim ea minimè intelligere poterim⁹. vnde D. Ambroſi. ſer.8. in Pſ.118. exponē: illū locū: miſericordia Dñi plena eſt terra: Multa, inquit, obſcuritas in ſcripturis propheticis: ſed ſi manu quadam mentis tuæ ſcripturarū ianuam pulſes, & ea quæ ſunt occulta diligenter examines, paulatim incipies rationem colligere dictorum, & aperietur tibi non ab alio ſed à Dei verbo, de quo legis quod agnus librū ſignatū aperuit, quem nullus ante aperire poterat. Quia ſolus Dominus Ieſus in euangelio ſuo Prophetarum enigmata, & legis myſteria reuelauit, ſolus ſcientiæ clauem detulit, & dedit aperire nobis. Dicunt ſe Iudæi habere clauem ſcientiæ, ſed nō habent. Nam ſi haberent, ipſi ingrederentur, ipſi agnoſcerēt penetralia ſcripturarū. Nunc autem væ vobis ſcribę & phariſæi, qui abſtuliſtis clauē ſcientiæ, & ipſi non introiſtis, & introeuntes prohibuiſtis. Quomodo enim clauem poteſtis habere ſcientiæ, qui ſcientiæ negaſtis authorem?

Ambro.

¶ Anſelmus verò reſpicere librum declarat, id eſt, plenè intelligere. Germanior videtur ſenſus Bedæ. Hic verò notandum eſt quod multi expoſitores intelligunt aperire librum, non pro explicare, ſed pro adimplere, redimendo & ſaluando homines: quod ſolus Deus potuit facere. Ita Anſbert. & Richard. & hoc dicunt eſſe illud quod

Anſel.

Anſbert.

Richar.

Eſa.63. quod habetur Eſai.63. ſecundum verſionem.70.interpretum, non legatus nec Angelus,ſed ipſe ſaluauit eos. vbi Hebraica lectio habet Angelus faciei eius ſaluauit eos, quæ verſio plauſibiliter recipitur à patribus:quia plurimũ habet noſtrę fidei.& hoc eſt,quod nemo poteſt aperire librum.

Neque ſubtus terram. Ex hoc colligit Grego.4.Dialogo.c.42. Infernum eſſe ſub terram.& verba hæc dici putat de animabus corpore exutis. Sed de dęmonibus hoc etiam intelligendum eſt. (Greg. to.4 ſa.42)

¶*Ne reſpicere illum.* In Græco eſt nec videre illũ.i.nulla creatura eſt inuenta quam tãto honore dignatus ſit Deus:vt poſſet aperire librum,& videre & legere illum.

¶*Et ego flebam multum quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librum, ne videre eum.* D.ſ.icultatẽ facit in hoc textu quod quando hæc viſio apparuit Ioãnni,iam liber per Chriſtum erat apertus.Non ergo erat cauſa flendi.Minimè verò ſatisfacit id quod in Collectaneis legitur:nempe quod de ſua hac Apocalypſi loquatur Ioãnes, cuius myſteria dolebat à nemine poſſe intelligi.Hoc,inquam, non ſatisfacit:quia ipſe Ioãnes rectè intelligebat ſuam Apocalypſin:quã illi Deus dedit palàm facere. Ideo ſatius fuerit vt dicamus geſſiſſe Ioan. perſonam antiquorum patrum,qui mundi cæcitatẽ & naturæ noſtræ tenebras per peccatum inuectas dolebant:conſiderantes illud Eccleſiaſtici.41.Sapientia abſcondita, & theſaurus inuiſus quæ vtilitas in vtriſque? ita exponit Richardus. (Quare fleuerit Ioannes variè explicatur à doctoribus.) (Eccle.41.) (Richar.)

¶Sed alij vt Abbas Ioachin iſtud dici affirmant in perſona primitiuæ Eccleſiæ.Non enim tunc plenè à popularibus cognoſcebantur myſteria. (Abbas Ioachin.)

A & ipſe fletus etiam declarat deſiderium,quo ardebat Ioãnes cognoſcẽdi omnes euẽtus futuros in Eccleſia: ita notat Lyra. ¶Et etiã naturæ defectũ & ignorantiã deflet Ioãnes magno zelo adductus.Ita aſſerit Beda. D. Bernar.ſermo.12.in natali Domini hęc explicãs verba,meritò,inquit, flebat Ioãnes non inueniri qui aperiret librum: & ſolueret ſignacula eius.Dum enim clauſus ſtaret,nemo ex nobis diuinã B illam ſapientiã attingere præualeret. Aperi tu librum agne dei,vera manſuetudo fodiendas expone Iudęo manus tuas,& pedes tuos, vt qui in eis latet,procedat theſaurus ſalutis & copioſa redemptio.Frange deniq; eſurientibus panem tuum.ſolus enim frangere potes,qui ſolus vt confracta ſolides ſtare potes,& in ipſa confractione ſolus poteſtatem habes ponẽdi animã, & cum volueris reſumendi,&c. hæc C ille. (Bernard.)

¶*Et vnus de ſenioribus dixit mihi ne fleueris:ecce vicit leo de tribu Iuda,&c. & vidi ecce agnum ſtantem.&c.& venit & accepit de dextera ſedentis in throno librum.& cum aperuiſſet librum. &c.* Animaduerte obſecro, quod leo aperit librum,& ſoluit ſeptem ſignacula eius.ſed factus agnus, ipſe Deus qui eſt rerum omnium Dominus, qui eſt fortis &potens, imo perquam D fortiſſimus leo res heroicas gerit,miras operatur virtutes, innumera erigit trophęa, omniaquè ſacrarum literarum myſteria aperit,& complet: at hoc intelligendum eſt factus humilis, & agnus manſuetus. Hinc erat vox illa Eſaiæ capite.40. ſuper montem excelſum aſcende tu,qui euangelizas Syon: exalta in fortitudine tua, qui euangelizas Hieruſalẽ dic ciuitatibus Iudę:ecce deus veſter:ecce domi (Leo aperit librum ſed factus agnus.) (Eſa.40.)

nus Deus in fortitudine venit. Veniet leo iſte ſed factus agnus. Veniet infans iaciens in præſepio, ſed Dominus eſt virtutum: veniet vagiens inter arcta poſitus præſepia, ſed fulgẽs in cœlo, ita vt tartara corã ipſo cõtremiſcãt.

Nam patitur Deus diu ſuorũ luctum.

¶ *Et vnus de ſenioribus dixit mihi ne fleueris.* Non patitur Deus diu ſuorum luctum: ſic Chriſtus ſolatus viduam dixit: noli flere. Lucæ. 7. Sed quid eſt, quod non conſolatur Angelus Ioãnem flentem, ſed vnus ex ſenioribus. Solent enim conſolationes diuinæ miniſterio fieri Angelorum: ſunt namq; Angeli in miniſteriũ miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis Ad Heb. 1. Ex ipſa conſolationis ratione cauſam colligemus, cur non ab Angelo, ſed ab vno ex ſenioribus ſit data.

Luc. 7.

Heb. 1.

¶ *Ecce vicit leo de tribu Iuda, aperire librũ & ſoluere ſeptẽ ſignacula eius.* Conſolationis ſumma hæc eſt, quia iã adeſt in mundo Chriſtus redẽptor noſter, qui ſacræ ſcripturæ nodos diſſoluat: & ſigilla reſignet. Vult Deus vt tractatores ſacrarum literarum, non tàm ab Angelis & inſpirationibus internis, quàm à ſacris Prophetis, & à patrum traditione petant intelligentiã myſteriorum. quin potius confidenter. Paul. ad Gal. ait. Licet Angelus de cœlo euangelizet vobis, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema ſit: facilè enim poſſumus falli in Angelo: nam ſpiritus mendax ſe transfigurat in angelum lucis aliquando: & inſpirationes internæ ſæpè creduntur eſſe à Deo, & non ſunt. Ideo certior via exponendæ ſcripturæ eſt, vt à ſenioribus accipiatur. ¶ Vnus autẽ hic ſenior typus fuit vnius cuiuſquè Prophetæ Chriſtũ prænunciantis. Ita Anſel. & Richa. ſiue ſenior iſte chorũ ſignificat

Tractatores ſacrarũ literarũ à ſacris Prophetis & traditionibus debẽt petere intelligentiã ſacræ ſcripturæ.

Gal. 1. b

Senior iſte chorum repreſentat Prophetarum.

Anſel.
Richar.

A Prophetarũ, antiquos patres de futuro redemptore conſolantium ita Anſbertus. ¶ *Ecce vicit leo de tribu Iuda.* D. Hiero. c. 29. in Eſaiam exponens illum locum: & erit vobis viſio omniũ ſicut verba libri ſignati, erit (inquit) vobis omnis ſcriptura ſancta ſignata & clauſa, vt vos qui legitis literas & Prophetarum vaticinia noſſe vos exiſtimatis, & diebus ac noctibus volumina ſcripturarum indefeſſo ore meditamini: nõ intelligatis quod legitis. Hiero.

B Sicut hîc ſcribitur: quis eſt dignus aperire librũ, & ſoluere ſignacula eius? ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid vt aperiat librũ & ſoluat ſignacula eius. Leo autẽ de tribu Iuda eſt Dominus Ieſus Chriſtus, qui ſoluit ſignacula libri, non propriè vnius, vt multi putant, Pſalmorum Dauid, ſed omnium ſcripturarum quæ vno ſcriptæ ſunt Spiritu ſancto, & propterea vnus

C liber appellatur, de quo Ezechiel myſtico ſermone teſtatur, quod ſcriptus fuerit intus & foris, in ſenſu & litera. De quo & ſaluator loquitur in Pſalmis: in capite libri ſcriptum eſt de me, non Hieremiæ, non Eſaiæ, ſed in omni ſcriptura ſancta quæ vnus liber appellatur. Magiſtris igitur Iudęorũ vſq; in præſentẽ diẽ nequientibus legere & aperire ſignacula, & myſteria pandere ſcripturarũ: Si dederis eũ li- Ezech. 2. Pſa. 39.

D brũ indocto populo, qui à ſuis præceptoribus deuoratur, fatebũtur ſe neſcire literas: & idcirco legere nõ poſſe. Atq; è duobus malis leuius eſt legis imperitiã cõfiteri, quã iactare prudentiã, & nõ poſſe ſcire quod dicitur.

¶ Sed notandæ ſunt appellationes quas Chriſto tribuit. hîc vocat leonẽ, & mox vocaturus eſt agnũ: nam pro diuerſis Chriſti myſterijs & actionibus diuerſa nomina ſunt ei impoſita

hinc

Chriſtus diuerſis nominibus appellatur nunc leo, nunc agnus, &c. Ezech 1. Pſal. 86.

hinc eſt quod Ezechie.cap.1.illum deſignat ſub vno animali habenti facie hominis,& faciem vituli, & faciem aquilæ,& faciem leonis.Habet Chriſtus faciem hominis quia verus eſt homo,vnde Dauid Pſalm. 86. de terra Iudeæ loquens,ait: homo natus eſt in ea,& ipſe fundauit eam altiſſimus. Natus eſt in Iudæa filius Dei factus homo, vt homines filios Dei efficeret.Ideo è cœlo deſcendit in terram, vt homines à terra in cœlum perduceret. Id ſignificabat ſcala illa quæ in

Gen 28. Figura.

ſomnis apparuit Iacob,cœlum & terram attingens , quia futurum erat vt per Chriſti incarnationem,per ſcalam ſignificatam,terrena cum cœleſtib⁹,cõiũgerẽtur.De hoc homine loquens Dauid aiebat:Pſalm.8. quid eſt

Pſal. 8.

homo quia memor es eius, aut filius hominis quia viſitas eum ? minuiſti eum paulòminus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum. Quem locum Paul.ad Hebr. 2. de Chriſto interpretatur.Habet faciem vituli,quia vituli pro peccato offerebantur.Leui. 1.vt quia vitulus ille Chriſtum adumbrabat qui pro nobis ſponte mortuus eſt vt Eſa.ait.ca.53. Habet faciem aquilæ altiſſimè volantis : quia virtute ſua ad cœlos aſcendit.habet faciem leonis,quia eſt verus rex & mũdi victor. Eſt enim leo animalium rex fortiſſimus & inuictus.Ideo in hoc loco vocatur à Ioãne leo. Vicit,inquit leo de tribu Iuda . Leo enim vocatus eſt in morte & reſurrectione. vnde tacitè hìc citatur prophetia.Geneſ.49. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcẽdiſti:requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leena quis ſuſcitabit eum? quam prophetiam tractat de Chriſto Augu.lib.16.de ciuitate Dei.cap.41. & Origen.Homil.6.in Hieremiam.Ex-

Hebr. 2. Leui. 1. Eſa 53. Gen. 49. Augu. Origenes.

A preſit ergo Chriſtus in morte fortitudinem leonis patiendo, & dicitur leo apertis oculis ſomnum capere . De quo Pierius in Gieroglificis , & Richard.hic.ideo Chriſtus accubuit vt leo quia mortis ſomno, diuinitatis oculis apertis omnia videbat:& ad prædam aſcendit quando de morte & inferis triumphauit.& quia prædixerat hoc vaticinium de Chriſto Patriarcha Iacob , ideo per hunc ſeniorem

Pierius Richar.

B quem hic refert Ioãnes aliqui ſignificari exiſtimant eundem Patriarcham Iacob.Cuius etiam leonis figurã geſſit leo ille mortuus,è cuius ore fauus exiuit.de quo dicitur in libro Iudic.c. 14.Examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis.& Paulò poſt:de forti egreſſa eſt dulcedo.Leo fortis Chriſtus eſt de quo in hoc loco Ioan. ait: vicit leo de tribu Iuda. Morte enim ſua mortem ſuperauit.De huius diui-

Fauus. Iud. 14.

C ni leonis ore verba cœleſtia fauis dulciora prodierunt. Nulla eſt eſca ſuauior illis,nulla dulcior ambroſia, ſed de hoc loco aliàs dicemus.

¶*Ecce vicit leo de tribu Iuda.* Communis expoſitorum ſententia eſt, ſubaudiendum eſſe,*diabolum*, vt ſit ſenſus:leo de tribu Iuda vicit diabolum. Quod mihi non ſatis probatur. Nec enim rectè dici videtur vicit diabolũ, aperire librum, præſertim ſi liber ſit

D ſacra ſcriptura vt ipſi volunt: quoniã & ſi nõ viciſſet,poterat aperire:& vincere poterat quamuis non aperiret.nihil ergo ſubaudiendum arbitror. Etenim quod diximus.cap.3. de verbo æmulor,id nunc de verbo vinco dicimus, poni ſæpè cum caſu & ſine caſu.Vt vidimus.cap.2.&.3. qui vicerit: vincenti dabo edere. &c. & ſimilia; cum ſine caſu ponitur eſt quaſi intrãſitiuum,& idem valet quod præua-

leo,ſuperior ſum. Abſolutè poſitum, vt in verbis indicatis.ca.2.&.3.& Pſal. 50.vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cum iudicaris.Ita nunc.ait: vicit leo,aperire librum,ideſt,ad ſoluendum ſignacula eius ſuperior fuit, ipſe potuit facere quod nemo potuit.Aut certè ſi aliquid ſubaudiri velimus:dicemus:vicit omnes creaturas,ſuperauit illas viribus & potentia, vel vicit omnia quæ obſtabant vt aperire poſſet librum.

Pſa.50.

¶*Leo de tribu Iuda dicitur.* Vt alludat Ioan.ad prophetiam Iacob.Gene. 49.vt ſupra dicebamus,catulus leonis Iuda,ad prædam fili mi aſcendiſti requieſcens accubuiſti vt leo,&c.Quibus verbis & Chriſti reſurrectio myſticè prædicitur: & poteſtas qua dominaturus erat aduerſarijs ſuis. Iuxta illud ad Roma.14.in hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit,vt & viuorum & mortuorum dominetur. Quoniam ergo ipſe Dominus omnium à patre declaratus eſt & vt leo victurus eſt.Meritò ipſe ſolus dignus eſt aperire librum & ſoluere ſignacula eius,vt per eum nota fiant ſupplicia quæ Deus impijs,& filio ſuo non obedientibus parauit

Gen.49. Ad Ro.14.

¶Quia vero vocatur radix Dauid duobus modis exponitur,vnus eſt vt ſecũdum diuinitatem Chriſtus ſit radix Dauid,quia ſecundum diuinitatẽ genuit ſpiritualiter Dauid. Nam Dauid, ſicut antiqui patres fide Chriſti viuebant ſpiritualiter:In eo ſenſu quo dixit Paul.ad Hebræ.10.ex Abachu. 2.iuſtus meus ex fide viuit. Ita Rupertus,Richar. ¶Sed alter ſenſus videtur eſſe magis Germanus vt redemptor ſecundum humanitatem ſit radix Dauid,ideſt,de extirpe & familia Dauid,hoc eſt de genere Dauidis. Vtrã-

Chriſtus dicitur radix Dauid & quare. Hebr.10. Abachu.2. Ruper. Richar.

A què expoſitionem,habetis in Anſelmo.& Lyra hanc poſteriorem eſt ſequutus.& ante illum Ansber. & hæc eſt certior iuxta illud Eſaiæ.11. Egredietur virga de radice Ieſe, & flos de radice eius aſcendet. Ieſſe enim pater fuit Dauidis & ideò ex Ieſſe eſt orta virga,ideſt,virgo ſacra. & flos, ideſt, Chriſtus ſecundum humanitatem,de radice eiuſdem Ieſſe & Dauidis mediante virgine aſcendit.

Anſel. Lyra. Eſai.11.

B ¶Pro maiori huius loci explicatione notandum, hanc eſſe conſuetudinem Hebræorum vt radicem appellent,etiam virgam ipſam quæ ſuccedit ex radice. Vt in prædicto loco Eſaiæ patet:egredietur, inquit, virga de radice Ieſſe,ideſt, de Dauid filio Ieſſe.&.cap.53.& aſcendit ſicut virgultum coram eo,& ſicut radix de terra ſitienti.Oſeæ.14.Germinabit ſicut lilium,& rumpet radix eius vt libani. C 2.Macha.1.& exijt ex eis radix peccati Antiochus illuſtris.Meritò ergo Chriſtus dicitur radix Dauid quia de ſtirpe eius germinauit. Sicut & infra.cap. 22.ego ſum radix & genus Dauid.Ita etiam locutus eſt Eſa. cap. 11. inde illa erit radix Ieſſe qui ſtat inſignum populorum:ipſum gentes deprecabuntur.Quod Paul.ad Rom.15. de Chriſto interpretatus eſt.Sed cur eum vocat radicem Dauid? vt oſtendat eum D eſſe qui miſſus eſt ad ſalutem hominum, atquè inde intelligetur maximum ſupplicuim impendere ijs qui illum non obeduint:iureque ipſum librum aperire. Meritò igitur hic ſenior lacrimas prohibet,cum iam lætitiæ tempus aduenerit.Sic etiam dixerat Zacha.9.exulta ſatis filia Syõ, &c. & magis ad rem noſtram dixit Ioel. cap. 2. filij Syon exultate & lætamini in domino Deo veſtro quia dedit vobis

Eſa.53. Oſee.14. 2.Mach.1. Eſa.11. Ro.15. Zach.9. Ioel.2.

bis doctorem iuſtitię.& hoc eſt quod hîc habetur:aperire librum,ideſt, vt aperiat librum & ſoluat ſeptem ſignacula eius.

7. ſignacula myſticè explicata à Bernardo.

¶Septẽ ſignacula ſunt inquit Bernard. temporalis natiuitas, legalis circumciſsio, matris purgatio, fuga in Aegyptũ, carnis neceſsitudo, baptiſmus, paſsio. Hæc ſi quidem ſunt veræ quędam humanitatis inſignia, quibus ſe teneri, ac ligari voluit incarnata Dei ſapientia.& quod ipſe erat hęc diuina ſapientia, occultauit per prædicta ſignacula. Verum tamen hæc abſcondenda erat, & in humilitate perficienda, vt omnium implerentur oracula prophetarum. Paſſus eſt ergo in cruce impaſsibilis Deus, & in carne noſtra mortali mortuus ac ſepultus, immortalis Dei filius. Sed ecce.3.die reſurrexit à mortuis,& qui agnus extiterat in paſſione, leo factus eſt in reſurrectione. Surrexit & uicit leo de tribu Iuda, quia mortem quam ex infirmitate noſtra pertulit, ex virtute ſua ſurgendo calcauit. Reſurgens enim à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Reſurgendo autem, & in cœlum aſcendendo, librum aperuit, quia nimirum ex autoritate ſacrę ſcripturæ quod Deus eſſet innotuit. Vnde ſcriptum eſt: exaltare ſuper cœlos Deus & ſuper omnem terrã gloria tua. Septem quoquè eiuſdem libri ſignacula ſoluit, quando eloquia ſacra fidelium mentibus reſerauit, & quicquid de myſterijs ſuis lex & prophetæ ſub allegorijs prædixerant, de his, ſcilicet, quæ per hominem temporaliter geſſit, de ſe prædicta, & in ſe, ac per ſe completa luce clarius indicauit. Hæc Bernard. ſermo.14. inter ſermones paruos.

Math. 9. Bernard.

Et vidi & ecce in medio throni & qua- A *tuor animalium & in medio ſeniorum agnum ſtantem tanquam occiſum.* Chriſtus Redemptor noſter dicitur in medio reſidere omnium. De qua ſupra.ca.1. monuimus. Sic habetur Mathę.18. vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo ibi ſum in medio eorum. & conſonat illud Pſalm.124. montes in circuitu eius,& Dominus in circui- B tu populi ſui. Ideſt, perfecti homines per montes ſignificati, ſunt in circuitu aſſiſtentes domino & ipſe dominus qui nõ eſt acceptor perſonarum æquabilis eſt,& ſe omnibus fruendũ præbet. Eſt Chriſtus velut cor in medio Eccleſiæ,& illi vitam & modum ſuggerit. Item in medio tenent omnes Chriſtum honoris cauſa. Narrauerat ille ſenior aduenisse leonẽ, ſed Ioannes non vidit leonem ſed agnũ. Nam quando victoriæ fiebat mentio tunc Chriſtus, appellabatur leo, cuius C eſt vincere & fortiter agere. Sed quãdo dicitur tãquam occiſum vocatur agnus, quia tanquam agnus immolatitius vltro mortem adijt. Hierem.11. & ego tanquam agnus manſuetus, qui portatur ad victimam.& Eſai.53.& tãquam agnus coram tondente ſe obmuteſcit. De quo etiam Eſaiæ.16. dicitur: emitte agnum, Domine dominatorem terræ. Eſt ergo notandũ quod vterquè Ioãnes Euangeliſta & Bapti- D ſta hac agni appellatione videtur delectari. Nã Baptiſta dixit: ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Ioã.1. Inſinuans quod Redemptor abſtulit peccata mundi, non tanquàm leo, ſcilicet, vnguibus lacerando peccatores, vt olim Hodoniã. Lacerauerat: ſed ſanguine fuſſo incolumi peccatore, purgationem peccatorum fecerat, ad Hebræ.1. Ioan. etiam Euangeliſta, in ſuo Euangelio. c.19. citat illud Exo-

Quare Chriſtus dicitur in medio ſeniorum reſidere. Math. 18. Pſa. 124. Chriſtus agnus occiſus. Hiere. 11. Eſa. 53. Eſa. 16. Vterquè Ioãnes delectatur appellando Chriſtũ agnum. Hebr. 1. Ioa. 19.

Exo.12. di.12. Os non comminnuetis ex eo, ſa- A tis indicans redemptorem noſtrum typicè ſignificari per agnum immaculatum, qui in veteri lege ſacrificabatur: cui oſſa non erant frangenda, ſicut Chriſto cruci affixo fracta non fuere.

Orig. ¶Eſt etiam notatio Orig. Homil. 24. ſuper numerum, quod in præcipuis ſacrificijs veteris legis ſemper offerebatur Agnus. Vt ſic intelligamus Chriſti oblationem eſſe præcipuam. B

Quare agnus ſtare dicitur. Pſal.109. Marc.vlti. ¶Hic autem agnus ſtat, non ſedet aut iacet: ſicut cum iudex dicitur ſeſurus, & ſedere adextris Dei patris. Pſal. 109. & Marc. vlt. ratio eſt quia in Eccleſia militanti adeſt tanquam auxiliator, qualem videbat Stephanus. Actorum. 7. Ecce video cœlos apertos & Ieſum ſtantem, quia auxiliantem in bello & in agone aſpiciebat. Qui enim auxilium fert nō ſedet, ſed ſtat. Quod conſiderabat Grego. lib. 2. c. 2. C Mora. & Anſel. & Anſber. hîc.

Acto.7. Grego. Anſel. Anſber.

¶Non dixit agnum eſſe occiſum tunc, nam occiſus non poteſt ſtare. viuens ergo erat agnus de quo ad Roma. 6. Chriſtus iam non moritur. & 2. ad Corinth. 13. crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute. Eſt ergo tāquam occiſus ex mortis veſtigijs quæ in ipſo erant adhuc poſt reſurrectionem: vt patet Lucæ vltimo.

Rom.6. 2.Cor.13. Luc.vlt.

Tanquam in ſacra ſcriptura variè viurpatur. ¶Poſſumus quoquè coniunctio- D nem, tanquam, ita accipere, vt non ſimilitudinem indicet ſed veritatem. Vt Ioan. 1. & vidimus gloriam eius gloriā quaſi vnigeniti à patre. 2. Cor. 3. in eandem imaginem transformamur tanquam à Domini ſpiritu. & c. 5. pro Chriſto ergo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Vt ſit ſenſus vidi agnum ſtatem in medio throni, & ſeniorum, & ab omnibus adoratum, tanquam occiſum, ideſt, tanquam eum qui pro ſalute omniū verè mortuus eſt, & ideo maximè ab eis debuit honorari. Ita etiam, vidi agnum ſtātem, ideſt, viuū, non mortuum vt aliquando viderā. ſtantem, inquam, tanquam occiſum, ideſt, ſicuti eſſe debebat is qui pro dei gloria & ſalute hominum occiſus fuerat. Decebat enim Dei bonitatem & gloriam, vt qui mortuus fuerat pro eo, reſurgeret: & qui occiſus erat, ſtaret. Rectè etiam vocat agnum ſtantē, quoniam in nomine agni mors & immolatio indicatur, in eo quod ſtat, ſignificatur reſurrectio. & per mortem & reſurrectionem ſuam poteſtatem in omnes homines accepit, vt omnes ſibi ſubijciat: vt Paul. docuit ad Rom. 14. in hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, vt & mortuorum & viuorum dominetur.

2.Cori.3. & 5. Rom.14.

¶*Habentem cornua ſeptem.* Cornua in ſcriptura ſignificāt reges & regna, vt habetur Zachar. 1. & Apoca. 17. propter fortitudinem & eminentiam. & de hoc legite Augu. Pſal. 117. & Gregor. ſuper. 1. Regu. 2. & Rupertū hic, & Miche. 4. Septem ergo cornua vniuerſorum regnorum regē eſſe Chriſtum ſignificant. Nam de ſeptenario numero dicebamus ſupra Apoca. c. 1. eſſe numerum cōſummationis. Hoc ergo Chriſti regnum eſt ſpirituale, de quo Lucæ. 1. dabit ei Dominus ſedem Dauid patris eius, & Pſal. 71. dominabitur à mari vſque ad mare, & c. coram illo procident Aethiopes. Iſta eſt expoſitio communis.

Cornua reges & regna in ſacra ſcriptura. Zache.1. Apo.17. Augu. Ruper. Miche.4. Apo.1. Luc.1. Pſa.71.

¶Aliter hic locus poteſt interpretari, ex eo quod addit poſt hæc verba: habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt, inquit, ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram quę ver-

Cornua. 7. ſunt angeli ſeptem quibus cura omniū gentiū data eſt.

verba ad vtrumquè referuntur. Vt ait Aymo.1.ad ſeptem cornua, & ad ſeptem oculos. Angeli enim ſeptem quibus cura omnium gentium data eſt,& qui à Deo miſſi dicuntur in omnem terram,ſunt ſeptem cornua agni,quia per illos agnus ventilat,& vincit aduerſarios hominum dæmones, & pugnat cum illis,& ab iniurijs & inſidijs eorum,humanum genus defendit. Ex hac enim ſimilitudine, animalium cornua in ſacra ſcriptura ſæpè ponuntur. Sunt etiam oculi Chriſti: quia per illos Chriſtus prouidet hominibus,& inſpicit eos, vt tueantur. Vnde Zachar.3.ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.&.ca.4. de eiſdem, ſeptem iſti oculi ſunt domini qui diſcurrunt in vniuerſam terram. & hoc de ſeptem cornibus & de ſeptem oculis meritò hic cõmemoratur, vt ſciãt homines impij & miniſtri diaboli, Chriſti curæ eſſe ſalutem ſuorum: & quãuis eos ad tempus affligi ſinat, aliquando puniturum eſſe eorum perſequutores,& inimicos.

7. Angeli ſunt.7.oculi Chriſti.

Zach.3. &.4.

¶ *Et oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram,* Si ſequamur communem patrum expoſitionem dicendum eſt. Quod ſapientiæ illuminationem perfectã omnia penetrantem, atquè diuinam prouidentiam omnibus bona emolumenta procurantem ſeptem oculi ſignificant. Nam ſicut in Chriſto eſt regia poteſtas immenſa,ita & ſapientia. Debent enim commenſurari regia poteſtas & ſapientia. Sic Iob. 12. Apud ipſum eſt fortitudo & ſciẽtia,& ipſe habet conſilium & intelligentiam. Quare cum oculi Dei in ſacra ſcriptura eius infinitam ſcientiam & prouidentiam præſeferant, qua cuncta gubernat,intuetur,& adminiſtrat. Oculi do

Diuina ſapientia per oculos ſignificatur.

Iob 12.

A mini contemplantur vniuerſam terram,& præbent fortitudinem his,qui corde perfecto credunt in eum. 2.Paral.16. Iure optimo hos ſeptem Chriſti oculos,immenſam Chriſti ſcientiam,& prouidentiam deſignare dicemus,qua orbi terrarum prouidet, & omnibus ſperantibus in eo bona præſtat. Hi ſunt ſeptem oculi de quibus Zachar.ait.ca.3.ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.&.cap.4.ſeptem iſti B oculi ſunt Domini qui diſcurrunt in vniuerſam terram,omnia,ſcilicet,intuendo,& omnibus prouidendo. Ait ergo Ioan.vidi agnum ſtantem, tanquam occiſum,habentem oculos ſeptẽ qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram. hi ergo ſeptem oculi & ſeptẽ ſpiritus,vel ſunt multi Angeli, per quos Deus omnibus mortalibus prouidens,eorum ſalutem & cętera emolumenta procurat.numerus enim ſepC tenarius(vt ſæpè diximus)pro infinito vſurpatur,vel ſunt ſeptẽ illi præcipui Angeli vt ſupra diximus. Hanc etiam prouidentiam Dauid ſic ſignificat,& explicat Pſal.32.ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Quod ſi per hos ſeptem ſpiritus intelligere vellimus ſeptem dona ſpiritus ſancti: tunc dices, quod hæc ſapientia ſeptem dona continet Spiritus ſancti D Chriſto communicata Eſaiæ. 11. & dicuntur miſſa in omnem terrã, quia per ſe & per ſuos Apoſtolos, quantũ eſt ex parte Chriſti,omnibus hominibus ſunt donata.nam in omnem terram exiuit ſonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum. Pſalm.18. Sed his explicationibus omiſſis,mihi magis probatur quæ paulò antè adduximus. Vt hæc ſeptem cornua, & ſeptem oculi ſeptẽ ſpiritus Angelici ſint.

2 Para.16.

Zach.3. &.4.

Pſal.32.

Eſa.11.

Pſa.18.

¶*Et venit & accepit de dextera ſedentis in throno librum.* Chriſti redemptoris opus eſt myſteria diuinæ legis aperire,& in ſe ipſo adimplere. Sic Lucæ 4.refertur librum Eſaiæ qui erat inuolutum euoluiſſe Redemptorem, & oſtendiſſe impletam eſſe illam prophetiam,quæ habetur Eſaiæ.16. Spiritus Domini ſuper me.& etiam dicitur Lucæ vltimo, Aperuiſſe diſcipulis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas. & ita Ioan.16.dixit: multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modo. A Luc.4. Eſa.16. Luc.vlt. Ioa.16.

¶Cæterum iam hîc manifeſtiſſimè vides,quod initio capitis contra multos diximus,patrem eſſe eum qui ſedebat in throno,nō chriſtum. In hoc autem quod Chriſtus dicitur venire ad patrem,Minor illo oſtenditur quatenus homo eſt,& æqualem cum illo honorem non habens. Librum accipit quaſi ſibi ſoli debitum, vt aperiat, qui iudex & Dominus eſt omnim hominum,vt ipſe pœnas prænūciet & affligi iubeat.

Et cum aperuiſſet quatuor animalia, & vigintiquatuor ſeniores ceciderunt coram agno. Agnouerunt manifeſto inditio diuinitatem agni omnes qui aderant,& beneficium mirabile ſibi conferri à Deo exponendo, & adimplendo myſteria libri. Quam ob rem veneratione maxima agnum inprimis proſequuntur, & coram illo ſe proſtrant. Nam ſi dijs & magiſtris teſte Ariſtote.nō poſſumus reddere ęquale,neque parentibus:illi qui ſimul eſt Deus,& magiſter,& parens, multo minus poteſt reddi æquale. Et ideo tota Eccleſia adorabūda Deum,agnoſcens non poſſe ſe reſpondere tanto beneficio cadit coram agno.& Ioa.9. vbi cæcus à natiuitate agnoſcēs Deū cadit coram illo:& magi ab oriente venientes idem faciunt. Sic animalia ſancta Ezechiel.1. audientes vocem ſupernam ſtabant & ſubmittebant alas ſuas: nimirum præ veneratione. Ceciderunt ergo iſti coram agno agnoſcentes eius poteſtatem,& iuſte illi datam eſſe confitentes, & gaudentes. Cæterum hic per anticipationem dicitur,& cum apperuiſſet librum. c. enim ſequenti enarratur apertio eius. Ariſto. Ioa.9. Math.2. Ezech.1.

B *Habentes ſinguli cytharas,& phialas aureas,plenas odoramentorum,quæ ſunt orationes ſanctorum,& cantabant canticum nouum.* Muſica potiſſimùm inuenta fuit ad laudes diuinas, & magnorū virorum geſta perſonanda. Ideo hi ſeniores Eccleſiam repræſentantes cytharas,hoc eſt, inſtrumenta muſica habere dicuntur:quod Deó laudes,& agno ſunt mox cantaturi. Habent ergo ſinguli cytharas quibus dei laudes C læti perſonent. Hoc autem & ſi omnium ſanctorum ſit, & nomine omnium vt diximus Deum iſti ſeniores laudent. Maximè tamen hoc decet ſeniores,vt qui maiora à Deo beneficia acceperint, & meritis atquè gloria reliquos præſtent. Sicut ſcriptum eſt Pſalm.32.exultate iuſti in Domino,rectos decet collaudatio. Atquè iuſtiores magis exaltare debent, & magis eos decet collaudatio. ¶Eſt autem D egregia interpretatio huius myſterij, quod cytharę mortificationem & afflictionem corporis ſignificent, quo ſancti homines Chriſti paſſioni ſeſe conformant.quę eſt optima ratio gratias agendi agno:nam Cytharæ lignū habent,cui alligatæ cordæ de mortui animalis inteſtinis maceratis effectæ tenduntur. Quæ omnia ad mortificationem corporis attinent. Crux enim per lignum cytharæ ſignificatur, & per Pſal.32. Quod per cytharas myſticè ſignificetur.

per cordas extenſas caro noſtra macerata & afflicta intelligitur. Cum ergo paſſione ſua Dominus vtriuſquè teſtamenti præconia in ſe comprobaret impleri, Eccleſia gratias referens, ipſa quoquè ſe paſſionibus offert, vt iuxta Apoſtolum impleat ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne ſua. Cytharis enim vbi ligno cordæ tenduntur, corpora ſignificãtur, mori parata. Sic intelligunt patres hunc locũ. Beda. ſ. Ansber. & Anſel.

Phialæ aureæ quod ſignificent.

¶ Habent etiã phialas quæ ſunt pocula ſuperiori parte patentia, & lata. Solent hæc vaſa menſis conuiualibus adhiberi in lætitiæ ſignificationem, quæ ita adhibentur in hoc loco in ſignum gaudij, quod ex aperto libro per agnum Eccleſia tota cœpit, repreſentata in illis ſenioribus. & per hæc vaſa lata, generaliter intelliguntur corda latitudine charitatis patula, quæ extenduntur etiã erga inimicos. vt infra dicemus. ita Beda, & Richar.

¶ *Quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram agno habentes ſinguli cytharas, et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum.* Docet hic locus

Sancti in cœlo charitate pleni pro nobis orationes fundunt ſimul & angeli.

ſanctos in cælis pro nobis preces fundere. Angeli enim in primis pro nobis precantur, & pro ſua virili res noſtras procurant. Zachar. 1. ait quidam Angelus: Domine exercituum vſquè quo tu non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es: iſte iam ſeptuageſſimus annus eſt. Cuius Deus preces audiuit: nam ſtatim ſubiungitur: & reſpondit Dominus Angelo qui loquebatur in me verba bona, verba conſolatoria. Tobię vltimo teſtatur Raphael obtuliſſe preces omnes Tobię. Hoc idem teſtatur noſter Ioã. inferius. cap. 7. vbi ait ſe vidiſſe an- A gelum ſtantem ante altare habentem thuribulum aureum: & data ſunt illi incẽſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium, ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum Dei: & aſcendit fumus incenſorum de manu Angeli coram Deo. Angeli ergo ſancti non ceſſant orationes fundere pro nobis. Hoc idem cęteri ſancti facere minimè dubitamus. Quod vel ex hoc loco & ex alijs conſtare poteſt. 2. B ſiquidem Macha. cap. 15. legimus, Oniam ſummum ſacerdotem, & Hieremiam, vita vtrumquè orbatum, apparuiſſe Iudę Machabęo, & precibus pro populo Dei obſecrantem. Neq; hoc mirum nobis eſſe debet. Nam ſi auarus ille crudeliſſimus de quo mentio fit apud Lucam. c. 16. Fratrum ſuorum apud inferos recordabatur, à quibus pœnas, quibus ipſe afficiebatur, depellere cupiebat: cur ſancti benigniſſimi ſuorum in cœlo obliuiſcen- C tur: maximè cum nobiſcum amore maximo & charitate ſint coniuncti? eſt enim amor ſolicitus & anxius natura ſua. Quare ſi pro nobis Deum non precarentur, ſi res noſtras non curarent, ſi charitatis munera nõ pręſtarent, illis obijcere poſſemus quod Ioã. ait in prima epiſtola. cap. 3. Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo D charitas Dei manet in illo? Imploremus ergo ſanctos viros in cœleſti patria exiſtentes, precemur eos, vt noſtras curent, quando noſtrę participes ſunt naturæ, & in eiſdem, quibus nos, periculis verſati ſunt. Dicamus Domino cum Baruch. 3. c. Domine omnipotens Deus Iſrael, audi nunc orationem mortuorum Iſrael. Patriarcharum, ſcilicet, & Prophetarũ, qui mortui ſunt.

Zach. 1. — Tob. vlt. — Infra 7. — 2. Mach. 15. — Luc. 16. — 1. Ioa. 3. — Baruch. 3.

Oratio pro inimicis Deo eſt gratiſſima.
Pſal.140.

¶ *Plenas odoramentorum*, inquit Ioã. *quæ ſunt orationes ſanctorum.* Hi homines etiam pro inimicis orant. Quæ oratio Deo eſt gratiſſima. Pſal.140. dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. & ideo dicuntur iſtæ phialæ eſſe aureæ, nam charitas quæ per aurum ſignificatur mouet ad huiuſmodi orationes: & ſunt plenæ propter abundantiam, quia ad ipſos inimicos huiuſmodi orationes ſunt diffundendæ. Iuxta illud: orate pro perſequentibus vos, Math.5. ¶ Quod verò canticum nouum dicitur, cantinelam ſignificat quæ noui teſtamenti continet myſteria per agnum facta. Ita Beda. Richar, quia omnia ſunt iam noua & ideo vocatur fœdus nouum Hierem.31. Eſaias.c.42. monet, vt cantemus canticum nouum.

Math.5.
Beda. Richar.
Hiere. 31. Eſa 42.

¶ *Et phialas*, inquit, *aureas plenas odoramentorum.* Alludit ad modum veteris legis in qua ante altare ponebantur phialę plenæ odoramentorum, vt ſcribit Hieronym. in illud Ezechiel. 14. & erunt lebetes in domo Domini quaſi phialæ. Idcirco multæ phialæ erant in templo, vt videmus. 2. Paral.4. & Eſdræ.1. Hæc odoramenta Ioannes interpretatur orationes eſſe ſanctorũ: videlicet, quas iuſti ad ſeniores, quaſi deo chariores dirigunt, vt ipſi deo offerant. Meritò ergo oratio odoramẽtis comparatur quoniam ſurſum it oratio ſanctorum, & cœleſtia quærit: & Deo ſuauiſſimi odoris eſt. Pſal.144. dirigatur orõ mea ſicut incenſum in cõſpectu tuo: eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum, ideſt. Sicut ſacrificium veſpertinum. & quoniam orationes odoramenta ſunt, in phialis aureis ſunt, quales erant ante vetus altare. In quo ſignificatur non ſolum gratas & ſuaues, ſed etiam maA ximi pretij eſſe apud Deum.

Hiero.
2. Para.4. Eſdræ 1.
Oratio cõparatur odoramento & quare.
Pſal.140.

Dicentes dignus es Domine accipere librum, et aperire ſignacula eius quoniã occiſus es. Attribuit hanc dignitatem paſſioni, & morti Chriſti. Quod ſit dignus aperire librum & implere eius myſteria, & exaltari: & qui obedire noluerint ſeuerè ab illo puniri. Nam eo quod mors Chriſti fuit aliena à culpa, ideo propter illam meruit hãc dignitatem, licet per omnia opera ſua B meruerit Chriſtus illam. & etiam quia mors fuit complementum omnium operum, & in ea apparuit magnitudo charitatis, vt Ioan. ait in ſua Canonica. c.3. his verbis: in hoc cognouimus charitatem Dei quia ille animã ſuam poſſuit pro nobis. malebat Petrus occidere quàm occidi, ſed quia niſi occiſo Domino non poterat aperiri hic liber, & impleri, Reprehẽſſus fuit à Chriſto Math.26. Conuerte, in- C quit, gladium tuum in locum ſuum. &c. Quomodo implebuntur ſcripturæ: quia ſic oportet fieri, hoc eſt aperire librum. In quo ſecundum doctores citatos intelligitur adimpletio ſcripturæ.

1. Ioa.3.
Math.26.

Redemiſti nos Dñe in ſanguine tuo. Obſerua hîc, quod quamuis voluntate & arbitratu noſtro, ex peccatorum vinculis & diaboli carcere fuerimus emiſſi, Deus tamen nos emiſit, & edu- D xit, & libertate donauit: quod in hoc loco iuſti omnes ac ſancti confitentur, dicentes: tu redemiſti nos Deus in ſanguine tuo: ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & feciſti nos Deo noſtro regnum. Sicut enim propriè & verè eduxit Dominus filios Iſrael ex Aegypto, & ab hoſtium poteſtate liberauit: licet ipſi pedibus ſuis exierint, & ad terram promiſſionis peruenerint, Ita electi, licet libero arbi-

Quamuis voluntate noſtra educimur à vinculis peccatorum, tamen Deus nos educit & libertate donat.

arbitrio ſuo egrediantur ex Aegypto A peccatorum, reuera Deo auxiliante, & ſanguine ſuo redimēte dicitur eos exire. Hinc eſt quod ipſe Dominus ait apud Zachar.c.8. Ecce ego ſaluabo populum meum de terra orientis, & de terra occaſus ſolis, & adducam eos, & habitabunt in medio Hieruſalem. Per Chriſtum enim ſalutem cōſequuta eſt innumerabilis multitudo electorum per vniuerſas mundi regiones diſperſſa. Quod Saluator B noſter affirmauit apud Mathæum.c.8. dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœloru.i.in Eccleſia. Id ipſum regius vates affirmat. Pſal. 49. dicens: Deus deorum dominus locutus eſt, & vocauit terram: à ſolis ortu vſq; ad occaſum. Hic Deus deorū, Chriſtus Dominus, & verus Deus eſt, qui omnes per euangeliū ad ſe cōuocauit, ne C mineq; à ſua Eccleſia excludi voluit: ſed vt omnibus eius portæ pateant. & vt intelligerem' hoc tàm admirabile beneficiū, illi potius, quā nobis ad ſcribēdū eſſe, ait: apud Zach. adducā eos. Ipſe enim adducit nos ad Eccleſiam, & ad fidem: nemo enim poteſt ad illū venire niſi pater traxerit illum. Ipſe redimit, ipſe peccata condonat. Quare meritò publicè omnes iſti ſancti cōfitentur: redemiſti nos Deo in ſan- D guine tuo ex omni tribu, & lingua.

Zach.8. Math.8. Pſal 49.

Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo et natione. Explicatur magis beneficiū Chriſti erga nos in apertione libri. Nēpè quod redēpti ſimus, nā redimēdo impleuit ſcripturā, & ſic aperuit librū, vt iam diximus. Notandum eſt quod aliquando dicimur empti: vt.1. ad Corint.6. Empti enim eſtis prętio magno. Emit enim nos Chriſtus aliquo modo vt cōcedit Baſilius. Pſ.48. & in huius emptionis figura Ioſeph emit in ſeruitutē regiā Aegyptios, & eorū agros: Geneſ.47. Magis autem propiè dicimur redempti in ſanguine agni. 1.Pet.1. non corruptibili auro & argento redempti eſtis: ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni. Redemit autem nos Chriſtus non in quantum Deus tantum, ſed etiam inquantum homo, ratione humanitatis aſſumptæ, qua diſtinguitur etiā à ſe deo. Ita D. Thom. hîc. & quia hj ſeniores vniuerſalē Eccleſiā repreſentant eo modo quo patres in cōcilio cōgregati, ideo ſe ex omni tribu, & lingua, & natione aſſertos Deo affirmat. Nā Eccleſia ex omni gēte quę ſub cœlo eſt cōgregatur: iuxta illud Eſa.60. Leua in circuitu oculos tuos & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. & conueniunt cōmuniter patres in hac expoſitione, ſed in exponēdis his omnibus variāt. Sed magis literalis intelligētia eſt, vt tribus, lingua, populus, & natio, idem ſignificent, nempè vniuerſum mundum vnde Eccleſia propagata eſt, ſine excluſione & exceptione vlla.

1.Cor.6.

Chriſtus nos aliquo modo emit. ſed magis propiè dicimur redēpti in ſanguini. Baſilius. Pſ.48. Gen.47. 1.Pet.1.

D.Tho.

Eſa.60.

Sed pōderandū eſt, quod Eccleſia propiè dicitur ex tribu omni redēpta. Quia nō omnes tribus, & omnes populi mūdi, ſunt quātū ad efficaciā redēpti: ſed ex omni populo & tribu aliqui, licet quātū ad ſufficiētiā pro omnib' Chriſtus redemptor quantū ex ſe eſt ſatisfecerit, de quo Anſel. lib.2. & ideo Chriſt' Math. 26. dixit: hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effundetur in remiſſionē peccatorū. Hinc nūc intelligemus quid ſit in cauſa qđ hęc dictio ſamnat Seach, pro qua.70. & nrā ędirio habēt, in finē, pręponaē multoties Pſalmis. Hęc enim vox etiā ſignificat

Anſel. Math.26.

(vt author & interpres eſt Hieronymus)idem quod victori & vt interpretatur Felix,idem quod vinceti vel effundenti ſanguinem, vel danti æternitatem. Quæ omnia Chriſto conueueniunt.Ipſe eſt finis,vt.c.1. dixit Ioã. Ipſe eſt victor,de quo in hoc.c. Ioan. ait:vicit leo de tribu Iuda. & idem in Euangelio.c.16.in perſona Chriſti, in quit:ego vici mundum.Ipſe eſt, qui pro nobis ſanguinem fudit: vt in hoc loco dicitur,quoniam occiſus es:& redemiſti nos Deo in ſanguine tuo.Hic ſanguis pro nobis fuſus fuerat in lege, in agni ſanguine,aliorum què animalium figuratus. Nam authore Paulo, omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur, & ſine ſanguinis effuſſione non fit remiſſio. Heb.9.Deniquè Chriſtus eſt qui nobis æternitatem tribuit. Vnde ipſe ait Ioan. 8. Si quis ſermonem meum ſeruauerit nõ guſtabit mortem in æternum.

Ioã 16. — Heb 9. — Ioa 8.

¶*Et fecisti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes,& regnabimus ſuper terram.* Hic locus expoſitus eſt à nobis in ſimili ſupra.c.1.ibi:fecit nos regnum & ſacerdotes Deo vbi contra hæreticos explicata eſt veritas catholica. Cæterum hoc myſterium multò antè prædixerat Dominus Abrahę.Gene.cap. 13.dicens:Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai,ſed Saram. & benedicam ei & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus ſum:& reges populorum orientur ex eo. Hoc primum impletũ eſt in Iſaac, ex quo Iacob,& Eſau duæ gentes natæ ſunt, quarum vtraque reges propagauit plurimos. Maximè autem in Christo impletum eſt, cuius fidei innumeri gentium reges ſe ſubderunt: imo qui credentes omnes facit reges,& ſacerdotes,vt in hoc loco vides.

Gen. 13

A ¶*Et vidi & audiui vocem Angelorum multorum,in circuitu throni, et animalium,et ſeniorum:et erat numerus eorum millia millium.* Videri voces non poterant, ſi ſummatur videre vt diſtinguitur contra audire.Debemus ergo accipere ſpiritualem viſionẽ pro intellectione Exod.20.videbat populus voces,pro intelligebat. & Apoca. 1.conuerſus ſum,vt viderem vocem. Metaphoricè verò dicuntur Angeli B habere voces ſicut & linguas. 1. Cori. 13.Si linguis hominum loquar & Angelorum. Theologi autem aſſignant ſuam locutionem Angelis. De quo D.Tho.1.p.q.107.Cæterũ nota, quod non ſolum homines,propter quos agnus occiſus eſt,ſed etiam angeli ei gratulantur videntes in libro aperto viſionem ab eo capiendam.

Exo. 20. — Apo. 1. — 1. Cori. 13. — D. Tho.

¶Hi Angeli dicuntur eſſe in circuitu ſeniorum:tum, vt eos honorent, C & magnitudinem gloriæ eorum declarent:tum etiam, vt oſtenderent quod ſunt cuſtodes Eccleſiæ: & qui prælatorum & ſubditorum curam habent.Ita Anſber.& Richardus.& hoc eſt illud Eſaiæ. 62. ſuper muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes:& Pſ. 90.Angelis ſuis mandauit de te. ¶De Angelorum numero dicimus quod ponitur hic numerus certus pro incerto. Tamẽ ſignificatur magna mul D titudo,ſicut Dan.7.millia milliũ,&c. & Pſal.67.currus Dei decem millib. Eſt enim nobis incognitus numerus angelorum,& ideô dicitur Iob.25.Nũ quid eſt numerus militum eius?

Anſber. Richar. Eſa. 62. Pſa. 90. — Dan 7. — Pſa. 67. — Iob. 25.

¶*Dicentium voce magna.* Libet hic annotare cum D.Gregorio lib.2.Moral.cap.4.Quod aliter loquitur Deus ad Angelos,aliter angeli ad Deum, aliter Deus ad ſanctorum animas, aliter ſanctorũ animæ ad Deum. Deus enim

Grego.

enim Angelis loquitur: quum eis voluntas eius intima videnda manifeſtatur. Angeli autẽ loquuntur Domino: quum per hoc quod ſuper ſemetipſos reſpiciunt, in motum admirationis ſurgunt. ſicut hoc in loco dicunt: dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem & diuinitatem & ſapiẽtiam. Vox namq; Angelorum eſt in laude conditoris, ipſa admiratio intimæ contemplationis. Virtutis diuinę miraculo obſtupuiſſe, dixiſſe eſt: quia excitatus cum reuerentia motus cordis, magnus eſt ad aures incircunſcripti ſpiritus clamor vocis. Quæ vox ſe quaſi per diſtincta verba explicat, dũ ſeſe per innumeros modos admirationis format. Hæc Gregorius. Quomodo autem loquatur Dominus ad ſanctorum animas, & ſanctorum animæ ad Deum, dicemus ſequenti capite ex eodem Gregorio.

¶Magnum deſiderium & magna gratulatio per magnam vocem ſignificatur. Lętantur enim angeli ex redẽptione noſtra & ex gloria Chriſti. Nã Lucæ.15. gaudent de peccatore pœnitentiam agente: & naſcenti redemptore, facta eſt magna multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum. Lucæ.2. Luc.15. Luc.2.

¶*Dignus eſt agnus qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, et ſapientiam, et fortitudinem, et honorem, gloriã, & benedictionem.* Variè explicatur à doctoribus quomodo Deus ex meritis acceperit diuinitatem. Nam videtur difficultas, quia redemptor nõ accepit ex meritis diuinitatem, ſed ipſe per eſſentiam eſt Deus. Nos tantum tres intelligentias communiores de hoc afferamus. Quarum vna eſt Caietani, in ientaculo.7. dubio.4. vbi intelligit in hoc loco, accipere diuinitatẽ, pro accipere vſum diuinitatis. Tunc

Caietanus. Chriſtũ accipere diuinitatem quid ſit. Prima expoſitio.

A enim aliquis dicitur accipere dignitatẽ quando eius vſum accipit. Vſus verò diuinitatis eſt eius manifeſtatio, quã Chriſtus apertius exhibuit poſt reſurrectionem. Tunc enim impletũ eſt illud ad Philip.2. propter quod & quia occiſus eſt, Deus exaltauit illum & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. i. dedit illi vt oſtenderetur ſua diuinitas, & vocaretur Deus: quia eſt nomen ſuper omne nomen. Philip.2.

B Ita Pſa.74. dicit Deus: cũ accepero tẽpus. i. cum accepero vſum temporis pro arbitrio meo: & in transfiguratione dixit Petrus.1. Petri.2. quod accepit honorem à patre, ideſt, manifeſtationem honoris, Pſal.74. 1.Pet.2.

¶Erit ergo ſententia Angelorũ, qđ quia Chriſtus ſine culpa occiſus eſt, meretur & dignus eſt, vt nõ iã indigna patiatur, ſed diuinitas ſua manifeſtetur. Vnde notãda eſt regula ſacrę ſcri- Regula.15
C pturæ. quod multoties id dicitur fieri, quãdo incipit innoteſcere, vt Math. c. vlt. ait dñs: data eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra. Tũc dicitur illi data poteſtas, quia poſt reſurrectionẽ eius incœpit innoteſcere. & apud Ioa. c.17. inquit: Clarifica me pater, claritate quam habui antè quam mundus fieret. i. & nunc mi pater, tu viciſſim effice, vt mundus intelligat, me totum receptũ in eã gloriam, quã habebã apud Math.vlt. Ioa.17.
D te priuſq̃ hic orbis cõderetur. Sic hoc in loco dicitur, dignus eſt agnus accipere diuinitatem. i. dignus eſt vt iam poſt eius paſſionem innoteſcat mundo eius diuinitas. ¶Secũdo dices qđ eſt modus quidã laudandi per figuratã locutionem, vt ſi regis filius primogenitus maxima virtute polleat, vulgo dicere ſolemus: bien merece eſte ſer rey. Licet aliunde regnum habeat. ſ. iure hereditario. Ita Chriſtus dominꝰ

Secũda expoſitio.

quamuis hereditario iure diuinitatem habeat ab æterno: tamen ob ſuas hæroicas virtutes, propter ſua immenſa, & ineffabilia merita, deniquè propter ſuam paſſionem, dignus dicitur accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam.

Tertia expoſitio. ¶ Eſt alia intelligentia communior vt accipere diuinitatem ſit credi, & coli vt Deus, quod eſt accipere in fide aliorum. Cum quo benè quadrat teſtimonium citatum ad Philip. 2. Explicemus alia nomina quæ ſunt in eodem textu. *Virtutem*, id eſt, poteſtatē. Vt patet in textu Græco, cæterū hoc & cætera nomina optimè cōiungit Ruper. cū illo Eſa. 9. vocabit admirabilis, de', fortis, cōſiliarius. Vbi eędē laudes dicuntur de Chriſto. Dicitur enim admirabilis, ſicut hîc dicitur accipere virtutem: & dicitur Deus, quod hîc accipere diuinitatem: & quod hîc dicitur accipere ſapientiam, dicitur ibi conſiliarius: & quod hîc accipere fortitudinem, ibi vocatur fortis. Honorem verò accepit in reſurrectione: quod in Eſaia dicitur pater futuri ſeculi: gloriam autem accepit in aſcenſione, quod in Eſaia dicitur princeps pacis: benedictionem accepit in eo quod ſedet à dextris Dei: ipſe enim eſt illud ſemen benedictum, de quo eſt illud Geneſis. 22. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quod ad Galat. 3. declarans Paul. ait: quod non dixit in ſeminibus quaſi in multis, ſed in ſemine tuo, quod eſt Chriſtus. & Pſalm. 20. quoniam dabis eum in benedictionem in ſeculū ſeculi. Has ergo omnes victorias Chriſtus tribus clauis & una lancea meruit, qđ eſt dicere: qui occiſus eſt.

Philip. 2. Eſa. 9. Gen. 22. Gala. 3. Pſa. 20.

¶ Notandum eſt, quod vbi nos legimus, dignus eſt agnus accipere diuinitatem, græci legunt accipere diuitias, πλοῦτον, planè legunt Aretas, & Primaſius. Ita etiam apud Augu. Ho. 4. & in multis codicibus græcis, quos vidi. Sed tamen apud latinos expoſitores, & in latinis exemplaribus ſemper legitur: *Diuinitatem*. & quamuis bonū ſenſum etiā habeat ſi legamus, diuitias: nempe dignus eſt vt ipſe oſtendat omnes theſauros Dei ſuos eſſe, & neminem eſſe poſſe diuitem, niſi quē ipſe ditauerit, & quamuis fieri potuerit vt pro diuitias, feſtinans librarius ſcripſerit, diuinitas, quod cum poſtea cerneret non aptè cohærere cum verbo accipere, mutatum fuerit in diuinitatem: tamen propter conſenſum codicū latinorum, & quia tempori ſuppliciorum de quo eſt præſens viſio, melius conuenit accipere diuinitatē, quàm accipere diuitias, legendum potius cenſeo diuinitatem, noſtrumquè interpretem habuiſſe exemplaria emendatoria, quæ ſequutus ſit, cum ita vertit. Annotat autem Rupertus Angelos non dixiſſe, redemiſti nos in ſanguine tuo, ſicut vigintiquatuor ſeniores: quoniam ipſi non ſunt à Chriſto redempti.

Aretas. Primaſius. Augu. Rupert.

¶ *Et omnem creaturam quæ in cœlo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicentes.* Dicitur hic laudare Deum in cœlo aſtra, in terra verò animalia, & plantæ & inſenſibilia: & ſub terra, quæcumquè latent fuſilia. Vel ſub terra laudant Deum illi, qui in ignis purgatorij loco ſunt: imo ſuo etiam modo damnatis conuenit hæc laus, non quod illi propriè Deum laudent. Cum dicat Dauid Pſalmo. 113. Non mortui ladabunt te Domine neq; omnes qui deſcendunt in infernum. & Eſaiæ capite 38. Quia non infer-

Pſal. 113. Eſa. 38.

ſeruus confitebitur tibi: ſed quod inuiti cognoſcunt Deum,& agnum, dignos eſſe laude,& honore: iureque vindictam de aduerſarijs ſuis ſumere. & quæ ſunt in mari,ideſt,natalitia,& quæcumque marinis fluctibus verſantur.

¶ *Quæ ſunt in mari & quæ in eo.* Videtur redundare,& quæ in eo. Cum iam dictum ſit & quæ ſunt in mari. In Græcis verbis facilior eſt intelligentia, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ideſt,& quę in ipſis omnia. Quæ ita intelligenda ſunt. Non ſolum illæ creaturæ quas commemoraui,ſed omnia etiam quę in eis ſunt, ideſt, ſingulæ earum partes. Quo modo dictum eſt Pſalmo 102. benedic anima mea Dominum & omnia,quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius. Atque ita omnino legit Primaſius ſicut diximus eſſe in Græco. Hæc dubitatio ab omnibus quæ vidi prætermiſſa eſt, vnus Ambroſius curauit ſingula exponere.& mare putat eſſe locum ipſum aquarum:& quę in mari ſunt,eſſe aquas: & quæ in eo, eſſe piſces. Mihi magna ſuſpicio eſt cum alijs ita exiſtimantibus, non eſſe legendum. *Et quæ in eo. ſed & quæ in ea ſunt.* Atque ita legitur apud Rupertu.& eſt omnino ſenſus idem, quem ineſſe diximus in Græcis. Vt quoniã dixerat:& omnem creaturam,&c. Poſtea dicat:& quæ in ea ſunt. Ideſt, omnia quæ ſunt in hac creatura, cœli & terrę & maris. Sicut in Grȩco dicitur, & quæ in ipſis.

Pſal.102. Primaſius. Ambro. Ruper.

¶ Quod ſi quis pertinaciter contenderit legendum eſſe: *& quæ in eo.* Eundem eſſe ſenſum dicerem ſicut ſi legeremus: & quæ in ea, quoniam apud Græcos creatura, hoc eſt, κτίσμα, neutrius generis eſt,& relatiuum in noſtra tranſlatione, cum ge-

A nere Græci nominis conuenit. Quod ſolet ſæpe facere noſter interpres. & reuera fecit (vt alia exempla omittamus) infra.cap.10. Vbi habemus accipe librum & deuora illum & faciet amaricari ventrem tuum: ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel: pro erit dulcis,ſine dubio dixit. Quoniam liber in neutro genere inuenitur in grę co. Quia in græco eſt biblion. ita hic feciſſe putandus eſt interpres,& inue-

B niſſe in grȩco, in eo. Omnis ergo creatura & omnes partes creaturarum laudant Deum. Simile quid fit in illo cantico puerorum: benedicite omnia opera Domini Domino,& Pſalm.148. laudate dominum de cœlis, &c. Soli dãnati abhorrent à laude diuina,quia perpetuò maledicũt domino. & etiã ſolum peccatum reticetur inter laudatores Dei,quia non eſt opus Chriſti. Vnde proſopopœia eſt, ideſt, fictio

C perſonæ,qua omnem creaturam lętam eſſe dicit de Chriſti victoria, & quod ſumma poteſtate inimicos plectat. Etenim cum creaturæ omnes à Deo ita ſint inſtitutæ,vt homini ſeruire debeat,& auxiliari, quo beatum illũ finem conſequatur ad quem creatus eſt, Sicut ait Paul.1.Cor.1. Omnia enim veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Cephas, ſiue mũdus, ſiue vita, ſiue mors. Omnia enim veſtra ſunt: vos autem

D Chriſti: Cũ homo deo ſeruire, & ad cœleſtẽ beatitudinẽ aſpirare deſinit: creaturę quaſi grauãtur illi vſui eſſe, & cupiũt vt à Deo puniatur. Vnde Sapien.5. ſcriptũ eſt de eiſdẽ tẽporib' de quibus nũc ſermo eſt:& armabit creaturam ad vltionem inimicorum. & poſtea: ſcandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Cõtra illos ſtabit ſpiritus virtutis, tanquam turbo venti diuidet illos.& de creatu-

Pſa.148. 1.Cor.1. Sapien.5.

tarum lætitia in ſupplicijs impiorum ait Abacuch.cap.3.dedit abyſſus vocẽ ſuam,altitudo manus ſuas leuauit, ſol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo. Lætabuntur igitur ſuo modo, & gratias Deo agent omnes creaturæ cum viderint paratam vindictam. Abacuch.3

Sedenti in throno et agno benedictio, et honor,et gloria,et poteſtas in ſecula ſeculorum. Quod Deum creatorem laudent etiam inanimatæ creaturæ pro modulo ſuo ratio eſt manifeſta, quia naturaliter inclinantur in cauſam primam,à qua dependẽt:ſed quod Chriſto Redemptori & agno gratias agãt, & laudes dicant,hoc nouum videtur. Poteſt hoc duob⁹ modis intelligi. Vnus eſt,vt omnis creatura in quantũ poſt diem iudicij eſt perficienda, aliquo modo dicitur dependere à Chriſto,qui renouaturus eſt mũdum poſt diem iudicij. & hoc eſt quod dixit Paul.ad Roma.8.Creatura omnis ingemiſcit & parturit vſquè adhùc, expectans reuelationem filiorum Dei, vanitati enim creatura ſubiecta eſt. Quod eſt dicere,quod poſt diem iudicij liberabitur creatura corruptibilis à ſua corruptione. Non erit enim motus cœli,nec generatio, nec corruptio. Suò ergo modo hæ creaturæ creatorem laudant,nec quidem rationali voce ſed naturali ſtatus ſui repręſentatione. Ita exponunt omnia ſcholia Græca.ſed D.Thomas conditionaliter explicat noſtrum textum, adeſt,ſi fieri poſſet vt creaturæ irrationales in laudes Chriſti irrumperent, dicerent,dignus eſt agnus propter opus redemptionis laudari. Sic enim Pſalmus.68.dicitur:laudent eum cœli & terra.Sed hæc intelligentia non videtur mihi multum probabilis: & ita huic præferenda eſt prior ſententia. Rom.8. D.Tho. Pſal.68.

A Cui vos addite,quod omnes creaturę etiam corporeę, accipiunt perfectionẽ ex incarnatione Chriſti quia nobilitantur ex vnione ad verbũ: De qua vnione diſſerit D. Thom.3.p.q.1. articu.1. D.Tho.

¶Obſeruandũ verò eſt,quod hæc laus creaturarum irrationalium non continet mentionem mortis Chriſti, ſicut nec laudationes Angelorum cõtinebant aliquid de redemptione.Nã B hę creaturę nihil de morte Chriſti accepiſſe videntur directè & per ſe,imo potius in morte Domini petræ ſciſſæ ſunt,& terra mota:& ſol inſuetis tenebris terruit orbem.

¶*Et quatuor animalia dicebãt amẽ, et vigintiquatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas,et adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum.* Amen, vox eſt affirmaris.de qua Apo.c.1.diximus, & quia animalia ſacra perſonas prædicatorũ C & Euãgeliſtarum repræſentant ideo verbo ſolo confirmant; quod eſt prædicatorum.Seniores autem quia omnium pręlatorum & inſignium ſuiorum referunt imaginem, non verbo ſed opere ipſo,proſtrati adorant. Sic Dan.9.conſternatus cecidi in faciem meam. In pręlatis enim magnopere exigitur externa ſignificatio modeſtiæ & humilitatis atquè diuini cultus. Dan.9.

D ¶Eſt verò conſideratio Anſelmi, quod cadere in faciem eſt bonorum, qui vident quò cadant.& habent facilius quò ſurgant: manibus enim nixi ſe leuare poſſunt. Econtra accidit illis, qui cadunt ſupini,& in caput vertuntur. Sic ceciderunt comprehenſores Domini qui abierunt retrorſum & ceciderunt in terram Ioan.18. Seniores ergo iſti viri perfecti,in facies cadunt adorantes & ſimul confitentes omnia Anſel. Ioa.18.b

nia bona ſua à Deo eſſe accepta. *Viuentem in ſecula ſeculorum.* Hæc verba quidam codices Græci non habent, nec Ambroſius. Alij tamen habent apud Græcos: & expoſitores latini ita A legunt. & meritò. Si enim non legatur, aut hoc, aut aliquid tale ſub audiẽdum eſt. & c. 4. dixit: & adorabant viuentem in ſecula ſeculorum.

Intelligentia Capitis quinti Apocalypſis.

ET vidi viſione illa imaginaria in dextera ſedentis ſuper thronum, in dextera inquam, Dei librum veteris teſtamenti ſcriptum intus & foris, externum, ſcilicet, ſenſum literalem, & internum, hoc eſt, ſpiritualem de Christo habentem. Signatus ſigillatusq; erat ſigillis ſeptem, hoc eſt, ſeptiformis ſpiritus intelligentia. ſine quorum ſigillorum apertione veterem de Chriſto ſcripturam intelligere non poßumus. Et vidi Angelum, et in eo, omnem cœtum miniſtrorum Dei, fortem, ac magna voce prædicantem difficultatem maximam apertionis huius libri magnoq; deſiderio efflagitantem quis eſt dignus aperire myſteria libri veteris teſtamenti, intelligentiasq; eius explicare, & ſigilla eius ſoluere ſpiritualem intelligentiam tradendo? Et nemo poterat neq; in cælo, neq; in terra, neque ſubtus terram, nulla, inquam pura creatura poterat explicare huius libri myſteria: imo non ſolum nemo id poterat, Sed nullus erat tantæ audaciæ vt auderet reſpicere librum ſibi eius apertionem arrogando: ne dũ aperire & explanare. Et ego meo & omnium fidelium nomine lachrymas fundebam plurimas: quod nulla pura creatura inueniretur digna ac potens aperiendi ac exponendi librum: aut ſaltem digna in librum oculos figendi. Et vnus de ſenioribus, omnes Prophetas, qui ſeniores ſapientiores què dicuntur, adumbrans, dicit mihi: ne fleueris quaſi impoßibile putans nullum inueniri poße qui librum interpretetur. Ecce Chriſtus Deus noſter leo de tribu Iuda, qui vicit tertia die reſurgendo, & in cælum aſcendendo: ecce radix Dauid. Dauid enim ab illo tanquàm à Domino ſuo et vero deo origem traxit & ipſe ab illo ſecundum humanam naturã. Ne ergo fleueris nam leo iſte ſpirituales omnes intelligẽtias veteris legis, quæ nos antea latebant, poteſt aperire. Item omnes calamitates impijs ventu-

ras in nouiſsimis temporibus in hoc libro contentas. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium & in medio ſeniorum agnum illu Dei tollentem peccata mundi, ſtantem tanquam occiſum, aliquando ſcilicet, occiſum ac præſeferentem figuram eius qui aliquando occiſus fuit, ſed nunc viuum. Habentem cornua ſeptem perfectamq; potentiam: & habentem oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei, ſiue ſeptem ſeptiformis ſpiritus dona, ſiue .7. angelicæ poteſtates, per omnem terram in miniſterium hominum miſſæ. Hic agnus venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum, & aperuit. Tum omnia veteris legis ſacramenta in ſe cõpleta oſtendendo, & dicendo in paſsione ſua, conſummatum eſt. Tum, omnia quæ ventura ſunt vſq; ad finem mundi prædicendo. Et cum aperuiſſet modo explicato librum, quatuor animalia, & vigintiquatuor ſeniores, hoc eſt, omnes euangeliſtæ & prophetæ atque miniſtri Dei nomine omnium electorum ceciderunt proni coram agno iſto Dei, habentes ſinguli cytharas laudis, & phialas aureas, hoc eſt, corda charitate ſuccenſa plena odoramentis quæ ſunt orationes ſanctorum. Sanctorum enim corda ſemper orant ad Dominum: dum nedum ſibi, ſed & alijs ſemper ex optant miſericordiam, quæ meritò odoramenta vocantur, cum deo ſint grata, & iuſtis odorantia. Et cantabant canticum nouum, quod eo nouum dicendum eſt quod ad nouum hominem Chriſtum, qui noua fecit omnia pertineat: dicebant igitur, dignus es domine accipere atq; explicare myſteria libri. Quoniam tu domine morte tua promeruiſti dignusq; effectus es, vt librum aperires, & eius ſolueres ſignacula. Nam moriendo pro nobis, & nos redimendo in ſanguine tuo, quæ prius ſubobſcurè dicta erant à Prophetis in illo libro contenta & figurata, manifeſta ſunt. Inter cætera verò maximè liquent quæ de gentium vocatione pronũtiata ſunt. Quomodo in ſanguine tuo, id eſt, merito tuæ paſsionis vocandæ erant gentes. Ex omni tribu, populo, & lingua & natione. Dignus es etiam accipere librum, quoniã feciſti nos deo noſtro reges per afflictionum tolerantiam, victoria corona inſignitos feciſti nos Deo noſtro regnum cælorum: et ſacerdotes, offerentes nos ipſos hoſtiam viuam, ſanctam deo placentem: & regnabimus ſuper terram vitijs ſuperiores effecti. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium & ſeniorum: exiſtentium & cuſtodientium, ſcilicet, electos in omnibus vijs ſuis, & erat numerus illorum millia millium. erat, inquam, numerus illorum innumerus. Dicebantquè vt mihi videbatur voce magna ingentis affectus

ſum.

ſummæque charitatis typo. Dignus agnus qui occiſus eſt accipere virtutem, diuinitatem, ſapientiam, fortitudinem, ideſt, vt poſt hac dicatur & credatur quod ſit Dei virtus, Deus verus, Dei æterna ſapientia, Dei fortitudo & omnipotentia. Dignus eſt vt ei tribuatur honor qui ſupremus eſt, ſolique Deo debitus: ſimiliter & eadem gloria, eadem laus & gratiarum actio. Audiui etiam non modo ſanctos, ac cæleſtia illa numina, Chriſtum fateri regem, verum cunctas etiam irrationales creaturas, ipſum ſuo pro modulo decantantes, dum ad illius imperium præſto ſunt, dū etiam ad illius nominis inuocationem pijs ſuppeditant: demum dum aduerſus impios pro eius gloria decertant. Decantabant ergo ſiue ita ſe habebant ac ſi decātaſſent omnes creaturæ quæ in cælo ſunt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eis ſunt: ſedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Et quatuor animalia, hoc eſt, Euangeliſtæ, approbabant has laudes dicentes, Amen, fiat, ita ſit. Et vigintiquatuor ſeniores nomine omnium electorum ceciderunt in facies ſuas & adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum.

CAPVT SEXTVM

Argumentum.

S. Apertis quinque ſigillis varij ſequuntur affectus: aperto autem ſexto extremum deſignatur iudicium.

CAPVT. VI.

ET vidi quòd aperuiſſet agnus vnũ de ſeptem ſigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocẽ tonitrui, Veni, & vide. Et vidi, & ecce equus albus: & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincẽs vt vinceret. Et cum aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal, dicens, Veni, & vide. Et exiuit alius equus rufus: & qui ſedebat ſuper illum, datum eſt ei vt ſumeret pacem de terra: & vt inuicem ſe interficiãt: & datus eſt ei gladius magnus. Et cum aperuißet ſigillum tertium, audiui tertium animal, dicens, Veni, & vide. Et ecce equus niger: & qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua. Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentem. Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno, & vinum & oleum ne læſeris. Et cum aperuiſſet ſigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis, Veni, & vide. Et ecce equus pallidus et qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum. & data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ interficere gladio, fame, et morte, et beſtijs terræ. Et cum aperuiſſet ſigillum quintum: vidi ſubtus altare

re

re animas interfectorum propter verbum Dei, & propter teſtimonium quod habebãt: & clamabant voce magna, dicentes, Vſquequo Domine, ſanctus, & verus, non iudicas et non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra? Et datæ B *ſunt illis ſingulæ ſtollæ albæ: & dictum eſt illis vt requieſcerent adhuc tempus modicũm donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorũ qui interficiendi ſunt ſicut & illi. Et vidi, cum aperuiſſet ſigillum ſextum: & ecce* C *terræmotus magnus factus eſt, & ſol factus eſt niger tãquam ſaccus cilicinus: et luna tota facta eſt ſicut ſanguis: et ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos cum à vento magno mouetur: et cœlum receßit ſicut liber inuolutus: et omnis mons, et inſulæ de locis ſuis motæ ſunt: et reges terræ, et principes, et tribuni, et diuites, et fortes, et omnis ſeruus, et liber abſconderunt ſe in ſpe-* A *lũcis et in petris montium, et dicunt montibus et petris, Cadite ſuper nos, et abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, et ab ira Agni. quoniam venit dies magnus iræ ipſorum. et quis poterit ſtare?* Eſa. 2. d. Oſee 10 b. Luc. 23. d.

Titulus.

APertio ſex ſigillorum deſcribitur, & cum illis equorũ quatuor. & mortis atque inferni, & interfectarum animarum quærimonia. deinde terræmotus & ſolis obſcuratio ſubiungitur.

Caput. VI.

ET vidi quod aperuiſſet agnus vnũ de ſeptem ſigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens: tanquã vocem tonitrui, veni, & vide, & vidi.

¶Septem ſigilla aperiuntur, quia non D poteſt liber aperiri, ideſt, non poſſunt quæ in eo ſunt ſcripta cognoſci, donec impleantur quæ ſeptem ſigillis ſignata ſunt. Tũc illa agnoſcentur quãdo euenerint. quare quod dixit. c.5. & cum aperuiſſet librum quatuor animalia ceciderunt coram agno: per anticipationem dictum eſt vt ſolet ſacra ſcriptura. Non enim eſt apertus liber donec ſigilla aperta ſunt. Cæterum ſæpe in Cap. 5.

pe in apertione libri & ſigillorum meminit agni. quoniam vt cap. 5. diximus agnus dictus eſt Chriſtus, eoquod immolatus ſit pro nobis in morem agni qui quotidie immolabatur, & Chriſti immolandi figura fuit. & quoniã propter hãc immolationem meruit Chriſtus exaltari & dominari omnibus, & aduerſarios poteſtati ſuę ſubijcere: meritò cũ ſigilla aperiuntur, quibus pœnæ de impijs ſumendæ continentur, agnus vocatur.

¶Sed quæritur quomodo quatuor animalia poſſunt eſſe Euangeliſtæ, cũ Ioãnes fuerit iuxta interpretationem, vnũ ex animalib⁹, & ita prorſus loqui videntur Ioanni hic ac ſi iam in cœlo eſſent. Nec poſſumus dicere quod. c. 4 reſponſum eſt: viſionẽ. ſ. pertinere ad extrema tẽpora cũ iam oẽs Euangeliſtæ futuri erũt in cœlo: quoniam nũc de ſuo tẽpore Ioãnes manifeſtè loquitur qui vidit viſionẽ. audiuit ſiquidem vnũ ex. 4. animalibus, dicens illi: veni & vide. quęſtioni facilè putabit quis ita ſatisfacere, tempore etiã quo Ioannes hæc ſcribebat tres Euangeliſtas in cœlo fuiſſe, qui iam mortui fuerant. atq; ita rectè vnum ex illis Ioanni tãquàm ſotio & fratri dixiſſe: veni & vide. Imo erat hoc rationi valdè cõſentaneũ vt Euangeliſta iam beatus, eum qui in terris adhuc verſabatur Euãgeliſtam cõmoneret, vt diſceret myſteria quæ reuelabantur. Verùm hæc reſponſio verbis quarti animalis obſtat vt ſtatim dicemus.

¶Dicendũ ergo eſt viſionem, quia prophetica, de eo eſſe qđ futurũ erat: itaq; nõ erant in cœlo quatuor animalia, ſed in viſione vidit Ioannes. 4. animalia, quatuor Euangeliſtas deſignantia: quæ etiam videre potuit nõ mortuis ipſis Euãgeliſtis. Sicut cũ vidit. 24.

A ſeniores nõ vidit innumerabilem ſanctorũ multitudinem. ſed enim. 24. effigies ſeniorũ, in quib⁹ tamen iſta innumerabilis multitudo ſanctorũ ſignificatur in cœlo futura. Vnũ igitur ex animalibus locutũ eſt Ioanni, vt tũc indicaret quæ poſt futura erant. ſed vrget vehementius qđ in hoc ipſo cap. non ſolũ primũ, & ſecundũ, & tertiũ Ioanni loquũtur ſed etiam quartũ: & cũ aperuiſſet ſigillũ quartũ, audiui vo-

B cem quarti animalis dicentis veni, & vide. non eſt ergo Ioannes vnũ ex his animalibus, nec enim cõpellari à ſe ipſo poterat. Hæc dubitatio cũ quidem ſit maxima, ab ijs qui quatuor animalia Euangeliſtas eſſe interpretati ſunt nec explicata eſt, nec propoſita quidẽ: ſed coacti difficultate aliter nunc quatuor animalia accipiunt. Et aut oẽs Eccleſiæ doctores per quodlibet animal ſignificare dicũt vt Ambroſius & An- (Ambroſ. Anſel.)

C ſelmus, aut quatuor inſigniora Chriſti myſteria. i. natiuitatem in homine, paſſionem in vitulo, reſurrectionem in leone, Aſcenſionem in aquila intelligunt vt Rupertus. (Rupert.) Alij in animalibus deſignari putant primitiuam Eccleſiã tempore Apoſtolorũ ortam: in Ioanne verò Eccleſiam ſubſequentem vt Ansbertus & Haymo. & eadem eſt ferè ſententia Abbatis Ioachim. (Ansbertus. Haymo. Serranus.) Vnus Petrus Serranus doctor theologus

D & epiſcopus, hic quoque ad Euangeliſtas retulit, ſed ordinem peruertit. Primum animal affirmat eſſe aquilam. i. ipſum Ioannem: cũ ſit & apud Ioannẽ & apud Ezechielem. 4. Secundũ dicit eſſe Mathęum: Tertiũ, Marcũ: Quartũ, Lucã. neç docet quomodo animal, quod Ioannem ſignificabat, Ioanni loquatur. ¶Eſt etiam in hoc loco altera dubitatio, quæ ſimul cũ priori diſſoluẽda eſt. cur animalia Ioan-

Ioanni loquuta fuerint: non autem aliquis ex ſenioribus vt antea. ca.4. & cur non vnū ex animalibus ſed omnia, & cur denique in primi ſigilli apertione hoc animal cū vocet ad videndū, potius quā alterū animal: & ita in cæteris ſigillis. Harum dubitationū explicatio pōt ex verbis ipſius Ioānis quodāmodo deſumi. Videmus enim in.4. ſigillorū apertione.4. animalia vocare Ioannē vt videat, nō autē in apertione reliquorū. Ex quo videt̄ intelligi in.4. ſigillorū apertione aliquid ſignificatū eſſe, qđ vel tēpore cuiuſcūq; Euāgeliſtæ factū, vel ad cuiuſq; Euangeliū pertinēs, vt poſtea explanabim⁹. atq; ita meritò loquūt̄ oīa animalia, & ſuo loco qđq;. quoniā ad tēp⁹ videlicet euangeliſtæ ipſius id pertinet, ad qđ videdū vocat. & quoniā qđ Ioannes videbat nō erat vox vera, ſed ad futurorū ſignificationē menti eius obijciebat, dicentib⁹ quatuor animalib⁹ veni & vide, hoc ſignificabat, Deū velle vt ei innoteſcerēt, quæ in Eccleſia futura erāt: & pri⁹ ea, quæ ad tēpora vel ad Euangelia aliorū Euāgeliſtarū expectarēt, & mox quæ ventura erant, poſtquā ipſe reuocatus ab exilio ſcriberet Euāgeliū. vt omnia quaſi vno intuitu videret. Qđ igit̄ quartū animal Ioanni dixit: veni & vide, perinde eſt ac ſi ei aliquando diceretur: cū tu quartū animal fueris. i. Euangeliū ſcripſeris, id fiet, qđ in huius ſigilli apertione ſignificat̄. Quod ſuis locis dicem⁹. Cæterū in hoc qđ ait, vocē huius primi animalis fuiſſe tanq̄ vocē tonitrui, ſignificat vocē fuiſſe magnā, & terribilē, qualis fuit vox Euāgeliſtarū, & Apoſtolorū de quibus dictū eſt. Pſ.18. In omnem terrā exiuit ſonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. & Ioannes & Iacobus vocati ſunt à Dn̄o filij tonitrui. Marc.3. atq; ideò eleganter dixit, tāquam vocem tonitrui,

Pſal. 18.

Mar. 3.

A quoniam viſio ſequēs pertinet ad prędicationem Apoſtolorum.

¶Cœpit ergo agn⁹ Dei reſignare ſigillā, & exorſus eſt à primo. Vocant autē Hebræi vnū, qđ nos dicimus primū. Et ſic vna Sabathi Ioan.20. pro prima die hebdomadę ponitur. Vna (inquit) Sabathi Maria Magdalena venit ad monumētū. ¶Inclamauit autē vnū. i. primū animal, qđ ſupra. ca.4. diximus eſſe ſimile leoni, & clamore ſimili tonitrui Ioannē vocat: & monet vt penitus introſpiciat qđ nūc patefit arcanū. His omnibus circūſtantijs declaratur, qđ iam diximus. Item declaratur rem eſſe magni momenti quæ oſtenditur. ¶Animal illud ſimile leoni myſticè gerit perſonam ſapientum prædicatorum, qui forti & leonino pectore intonant: dum nos excitant vt propius accedamus ad cognoſcedum Deum. ita Anſelmus, & Beda, & alij.

Vnū. pro primo.

Io. 20.

Sup c.4.

B

Anſel.

Beda.

C ¶*Et ecce equus albus.* De coloribus equorū aliqui non exiſtimant curioſē eſſe agendū: cū tamen id cognoſcere ac ſcire maximè cōducat ad perfectā ſanctarū ſcripturarū intelligentiā. Nota ergo quod albus color lætitiæ, & pacis, & tranquillitatis atq; puritatis ſignū eſt. Eccle.9. Vade ergo & comede in lætitia panem tuū, & bibe cū gaudio vinū tuū, quia Deo placent opera tua. Omni tēpore ſint veſtimenta tua candida. Hinc eſt, quod vt Zacharias. c.1. ſignificaret tranquilla regna & læta, per equos albos ſignificauit: ſanguinolenta verò per equos rufos. Sunt enim equi rufi duri ad laborem. Per equos autē variorū colorū, varios aliarū prouinciarū ſtatus, variaq; ingenia: quod nunc alios bello inuaderent, nunc in pace quieſcerēt, neutrū tamē firmū haberēt ſicut rufi & albi. hoc idē videre licebit in his equis diuerſorum colorum. Ait ergo Ioan.

Eccle. 9.

D

Zacha. 1.

Equus albus eccleſia primitiua. Anſel. Richar.

¶*Et ecce equus albus.* Aperto primo ſigillo viſus eſt equus alb⁹, quo patres intelligunt ſignificari Eccleſiã primitiuã dealbatã aqua baptiſmi. Ita Anſel. & Richar. Tũc enim dealbati fideles vitæ innocentiã præferebant. Eccleſiæ enim dicitur Cãt.4. veni de libano ſpõſa mea. Libanus enim eſt mons albedine plenus. Sicut ergo liban⁹ dicitur cãdidus à candore, ita Eccleſia eſt cãdida à lauacro Chri. Quod vt plenius intelligamus notandũ eſt, equũ bellicoſum eſſe animal & prælijs aptũ: vt elegãter oſtẽditur Iob.c.39. Exultat audacter in ocurſum pergit armatis. contẽnit pauorẽ, nec cedit gladio. Hinc crebra equorũ mentio fit in ſacra ſcriptura cum de prçlio ſermo eſt. vt Pſ.19. hi incurrib⁹, & hi in equis, nos autẽ in nomine Dei noſtri inuocabimus. & Pſ.146. non in fortitudine equi voluntatem habebit. Pro.21. equus paratur ad diẽ belli, Dñs autẽ ſalutẽ tribuit. In equo igitur inſtructio ad prçliũ & prçliũ ſignificat. quare qđ in hoc c. 6. & 19. Homines videm⁹ equis inſidẽtes, ſemper hoc ſignificat, eos eſſe ad præliandũ inſtructos & paratos. Equi ingeniũ (vt modo patrũ expoſitionẽ cõmunem ſequamur & explicemus) Eccleſiæ primitiuæ multũ cõuenit: quando erãt fideles in maiori perfectione. nã ſi Iob.39. dicitur: exultat audacter, in occurſum pergit armatis, ſic fideles gloriabantur in Eccleſiæ primordijs, poſiti in vitę diſcrimine & vltrò tyrannis potentibus, & armatis humana ſapientia, virili magnoq; animo occurrebãt. qđ Paulus ad Rom.12 ait: Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, in tribulatione patiẽtes &c. qđ optimè cõfirmatur verbis Zacha.c.10. quę in hoc ipſum protulit Augu.ho.5. Viſitauit Dñs exercituũ gregẽ ſuũ domũ Iuda, & poſuit eos quaſi equũ glo-

(Cant.4. — Iob.39. — Pſal.19. — Pſal.146. — Pro.21. — Iob.39. — Rom.12. — Zacha.10.)

A rioſum in bellũ. Albi autẽ ſunt nõ ſolũ propter innocentiã vt dixim⁹, ſed etiã, quia nõ portabãt Apoſtoli, & Apoſtolici viri Eccleſiæ primitiuæ triſtia hominibus, ſed læta & proſpera. de quib⁹ ſcribit Eſai.c.52. quàm pulchri ſunt pedes euãgelizantis pacẽ, annũciantis bonũ predicantis ſalutẽ. His adiungamus qđ Orige. ſcribit ho.2. ſuper Cant. in illud: equitatui meo incurribus Pharaonis, aſſimilaui te amica mea. Sũt ergo B equi Dñi quibus aſcẽdit equitatus eius, quos ego non alios eſſe puto quã illas animas, quæ frenũ diſciplinæ eius accipiũt: & iugũ portant ſuauitatis eius, & quę in ſpiritu Dei agũtur: & in hoc eſt eis ſalus: & aliquantò poſt ait: Beatæ ſunt ergo illæ animæ, quæ dorſum ſuũ curuauerũt vt ſuſcipiãt ſeſſorẽ verbũ Dei ſuper ſe: & frena eius patiuntur: vt quocũq; ipſe voluerit flectat eas, & agat habenis præceptorũ ſuorũ: quia iã C nõ propria voluntate incedunt, ſed ad omnia ducũtur, & reducũtur volũtate ſeſſoris. Quæ omnia melius Apoſtolis Apoſtoliciſq; viris primitiuæ Eccleſię conueniunt quàm cæteris.

(Eſai.52. — Orige.)

Equus albus Chriſti humanitas Rupert.

¶Eſt etiã multorũ apta intelligẽtia vt per equũ albũ intelligamus humanitatẽ Dñi. ita Rupert⁹. De humanitate enim redẽptoris procedũt illæ rationes ſupra poſitæ. quæ explicatio cõfirmari põt ex Apocalypſi.c.19. & vidi cœlum D apertũ, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis & verax, &c. & Paulò poſt: & vocatur nomen eius verbũ Dei. quem locũ referens Ambroſius in illud Pſ.40. magnificauit (ſiue vt ille legit) amplificauit ſuper me ſupplantationẽ, in equo albo corpus Chriſti ſignificari docet. Albus erat (inquit) quia erat immaculatus: quia nulla peccati inquinamenta cognouerat. Nam ſi libido tenebroſa eſt,

(Apoca.19.)

rectè

A rectè ſanctimonia relucet & ſplēdet. Huius equi figura fuiſſe dicit̃ equus ille terribilis qui apparuit Heliodoro. 2.Mach.3.eūdē ſenſum inter alios refert neq; improbat Origen. Homi.2. in cātica,in illud:equitatui meo in curribꝰ Pharaonis,&c.Et Hiero. in illud Eſa.66.& annūciabāt gloriā meā. Citat eadem verba Apo.c.19.& ait:equo autē ſedebat albo quoniā poſt reſurrectionē immortale & incorruptū corpus aſſumpſit. Poſſumus & hìc eodē modo equum interprætari,ſed prima expoſitio probabilior videtur,& à nobis proſequenda eſt.

2. Macha. 3. Origenes. Hiero.

Et qui ſedebat ſuper illū habebat arcū,& data eſt ei corona,& exiuit vincēs vt vinceret. Omnes cōueniūt filiū dei ſignificari per hūc ſeſſorē. Sedet enim ſupra totā Eccleſiā Chriſtꝰ, & multo propius ſupra humanitatē ſuā, quā ſuſtinet & moderatur. Quadrat illud 1. Cor.6.glorificate & portate Deum in corpore vr̃o.& Sap.7. anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. Et dicit̃, quod illi qui ſedebat,erat arcus in manu. Vbi notādū, quod arcus aliquādo ſumit̃ in bonā,aliquādo in malam pertē. Pſa.36.ſumitur in malā partē. Gladiū (inquit) euaginauerūt peccatores, intenderūt arcū ſuū,vt decipiant pauperē & inopē:vt trucident rectos corde. De quo Orig. Hom.1.ſuper.1.Regu.capitur enim in hoc verſu pro inſidijs & fallacijs. Accipit̃ etiā in bonā partē pro cōminationibus,& diuino iuditio,cuius timore nos Deus ad pœnitētiā hortatur,& ideò gerit illū hìc in manu. Sic etiā in Pſa.7.dicitur. Niſi cōuerſi fueritis arcū ſuū vibrabit:arcū ſuū tetendit & parauit illū,& in eo parauit vaſa mortis,ſagittas ſuas ardētibꝰ effecit. ¶ Et ſolet notari in arcu,quod quātò lōgiꝰ corda trahit̃, incitatior fert̃ ſagitta: ſic iudicij dies quantò lōgius differtur,tanto cū venerit, ſeuerior erit ſententia. Habet enim Deus arcū,& ſagittas vt patet Pſa.44. Sagittæ (inquit) tuæ acutæ (populi ſubte cadent) in corda inimicorum regis,ſub.infigentur.

Chriſtus ſedet ſuper eccleſiam. 1. Cor. 6. Sap. 7. Pſa. 36. Arcus in bonā & in malā partē. Orig. to. 1. pa. 160. Pſa. 7. Pſa. 44.

¶ Quod verò data ei corona dicitur, regalis dignitas Chr̃o conceſſa à ſacra trinitate intelligēda eſt. Pſ.2. Ego autē conſtitutus ſum rex ab eo, ſuper Sion B monte ſanctū eius.& ad Hebr.1.quem conſtituit heredem vniuerſorū.1.Dominū & regem vniuerſorum. de hac corona Pſ.20.poſuiſti in capite eius coronā de lapide prętioſo. ¶ Dicitur etiā qđ eſt ei data,quia Chriſtus fuit coronatꝰ in ſuis mēbris.& ideo ſecūdū Anſel.& Bedā,dicitur coronā accipere.& citant illud Pſa.67.aſcendiſti in altum, accepiſti dona in hominibus.

Pſal. 2. Hebr. 1. Pſal. 20. Pſal. 67.

¶ *Exiuit autem vincens vt vinceret.* Quod explicat̃ iſto modo: exiuit ex C paſſione,vincēs in reſurrectione, mortē & Iudæos: vt poſtea vinceret getes. nā prædicatio euangelica prius euaſit victrix in Iudæis,& poſtea victoriā obtinuit in gentibus:& ita fuit vincens vt vinceret. ita Anſel.& Richar. & Abb. Ioachin referēs illā huius rei figurā qđ Iſrael prius olim vicit Egyptios,& poſtea Chananæos ſuperauit. ¶ Eſt alia expoſitio,qđ Chr̃us reſurgens vicit in ſuo corpore aduerſarios,vt poſtea vin D ceret in ſuis mēbris. ita Ansber.& meminit huiꝰ expoſitionis D. Tho.& quadrat cū illo Io.16. cōfidite ego vici mūdū,quaſi dicat:vt vos vincatis. ¶ Eſt autē cōſideratione dignū,qđ Deꝰ vincit, vt vincat: quia in illo victoria victoriā parit. Nullā ille cladē,nullā belli offenſionem patitur: quantumuis humanis oculis aliquando videatur vexari, & opprimi,aut in martyribus, aut in ſua ipſius morte. Quod igitur hac viſio-

Primus ſenſus. Anſelmus. Richar. Abbas. Secundus ſenſus. Ansbert. D. Tho. Ioan. 16.

ne oſtenſum eſt Ioanni illud eſt, ſemper Chr̄um victorē eſſe in Apoſtolis & Apoſtolicis viris, nec vim tyrannorū & hæreticorū, aut perſecutorū euāgelij impediri poſſe, quin oēs gētes ad ſe cōuertat vt tēpore Apoſtolorū cæperat. qđ nr̄is etiā tēporibus videmus, quibus euāgelium barbaris & remotis nationibus prædicatur nō ſine magno fructu. Notādū qđ primū animal, hoc eſt, leo, hanc viſionē oſtendit Ioāni, quoniam regia Chr̄i poteſtas quæ in leone ſignificatur, vt dictum eſt. c. 5. vicit leo de tribu Iuda, hîc oſtenditur, cum omnia ei obediunt.

Arcus collegiū Apoſtolicum.

¶ *Et qui ſedebat ſuper illū habebat arcū.* Hic eſt arcus dequo ait Abacuc. c. 3. ſuſcitans ſuſcitabis arcū tuū. Vel per arcū dequo loquitur hîc Abacuc & D. Ioā. in hoc loco intelligi pōt collegiū Chr̄i dequo ipſe ait apud Zacha. c. 9. extēdi mihi Iudā, quaſi arcū. quorū verborū hic eſt ſenſus: ad expugnandū mūdū vſus ſum Iudæa tanq̄ arcu, hoc eſt Apoſtolis in Iudæa natis & nutritis, qui ſuis cōcionib' mūdū cōuerterūt. Erāt eorū verba admirabiles ſagittæ in animos hominū penetrātes, & ipſi arcus ad gentes vincendas: quæ antea erant idolorū cultrices. Hic ergo arcus eſt in manu Chr̄i, qui Apoſtolis velut arcu vtebatur. quē arcū Abacuc prædixit, eſſe ſuſcitandū & apertè oſtendendū. Vnde verba illa ſuſcitās ſuſcitabis arcum tuū, poſſunt etiam ita verti: oſtenſione oſtēdes arcum tuum. idem enim ſignificat verbum, hur.

Zachar.

Primū ſigillū ſignificat tempus eccleſiæ primitiuæ. Secundum ſigillū cōtinet tēpus martyrum ſub Nerone ſque ad Titum.

¶ *Et cū aperuiſſet ſigillū ſecundū audiui ſecundū animal dicens: veni & vide.* Inquolibet ſigillo cōtinēt arcana, quę certo tēpore De' futura cognoſcit. & in primo ſigillo ea cōtinebant quæ potiſſimū in Eccleſia primitiua facta ſūt per Apoſtolos, & primos diſcipulos A Dñi. in 2. ſigillo ea habentur quæ mox poſt Apoſtolos ſubceſſerūt in Eccleſia, quādo omnia madebant ſanguine, & perſecutione. Hæc perſecutio cœpit ſub Nerone, & hoc eſt quod ſecundum animal ad rei contemplationem apparuit vt vitulus immolatitius, inquo nimirum deſignantur immolationes & ſacrificia martyrū. nunc autem aperitur ſigillum ſecundum.

B ¶ *Et exiuit alius equus rufus & qui ſedebat ſuper illū datū eſt ei, vt ſumeret pacē de terra: & vt inuicem ſe interficiant.* Omnes cōueniunt qđ color hic rufus ſanguinolētū Eccleſiæ ſtatū ſignificat, nempe, martyrū. Sed eſt varietas an equus & ſeſſor ſumantur in bōnā vel in malā partē. nam Græca ſcholia per hunc equū intelligere videntur ipſos ſanctos martyres rubeos & rufos proprio ſanguine, ſedetq; ſuper illos ipſe Dñs eoſq; moderatur. & fauere videt huic expoſitioni, illud Zachar. 1. videlicet, Dñs aſcendit ſuper equū rufum, & poſt eū equi rufi. & in eo loco equi rufi in bonā partē pro ſanctis Apoſtolis accipiuntur. Nec verō obſtat qđ ſequitur, qđ qui ſedebat ſuper hunc equum tollebat pacē de terra. nam ipſe Chr̄us de ſe ipſo id affirmat Math. 10. Nolite arbitrari, qđ pacē venerim mittere in terrā: nō veni pacē mittere ſed gladiū. Separabat enim amor Chr̄i ſæpè teneras virgines à parentū amplexu, & ad martyriū rapiebat. Impia itaq; pax improborū ſublata eſt per Chr̄m: & pax ſancta inducta. de qua illud Ioā. 14. pacem meam do vobis, nō quomodo mundus dat ego do vobis. &c.

Primus ſenſus. Equus rufus ſanguinolētū ſtatū eccleſię ſignificat.

Seſſor Chriſtus qui ſuper martyres ſedet.

C

Math. 10.

D

Ioan. 14.

¶ Richardus verō, Beda, & Anſelmus, nomine equi rufi tyrannos ipſos & ipſorū ſatellites cædē martyrū reſperſos interpretātur. Habet enim dæmō ſuos equos: & inter alios ſedet ſuper

Secundus ſenſus.

Equus Rufus cætũ ſignificat tyrannorũ. Seſſor eſt diabolus. Act.9.

per iſtũ rufum ſpirantem minarũ & cędis in diſcipulos Dñi: qualem repreſentabat Paulꝰ antè cõuerſionẽ Act.9. Paulus autem ſpirans minarũ & cædis in diſcipulos Dñi acceſſit ad principem ſacerdotũ, cui ſpiritus nequam inſidebat.cõgruit cũ illo Mat.23. Eccè ego mitto ad vos prophetas,& ex illis occidetis &c.& veniet ſuper vos ſanguis qui effuſus eſt à ſanguine iuſti Abel,ad ſanguinem Zacharię. Qua propter meritò dicuntur Rufi,quia ſuper illos cęcidit ſanguis martyrũ. Quãobrem Eſai.1.Dominus non accipit ſacrificia de manu iſtorũ, quia(inquit) manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.& hi vocantur viri ſanguinũ Pſa.25.& 54.& 50.Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.

Mat.23. Eſai.1. Pſa.25.54.50.

¶*Datum eſt ei ſumere pacem de terra & vt inuicem ſe interficiant.* Diſcordiæ author eſt iſte ſeſſor,de quo Iob.41. dicitur quod eſt rex ſuper oẽs filios ſuperbiæ.non quidem illam pacem quę exſuperat omnem ſenſum ad Phil.4. Diabolus euellere ex fidelium animis poteſt: ſed pacem terreſtrem,quę in conuictu externo ſita eſt.& ſublata pace terreſtri homines in multas cædes ruunt.& tradit frater fratrem in mortem.Mat.10.Nam de diabolo eſt illud Abacuc.1.ſemper interficere gẽtes,nõ ceſſat. nam bonis & malis ille nocere ſtudet.hinc tot bella principũ & irreconciliabilia odia. Bella enim excitat diabolus ciuitatũ,& regnorũ infideliũ aduerſus ciuitates & regna fidelium: quos cauſa religionis perſequitur. atq; ita inuicẽ ſe interficiũt homines:vt videmus oriri paſſim inter hæreticos & Catholicos, inter Sarracenos & Chriſtianos: qua ratione meritò dicitur, & datus eſt ei gladius magnus.

Diabolus eſt autor diſcordiæ. Iob.41. Phil.4. Mat.10. Abac.1.

¶*Et datus eſt ei gladius magnus.* i.per

A miſſa eſt illi à Deo poteſtas magna nocendi.ita Anſel.Beda & alij. Eſt enim poteſtas bona, & à Deo data diabolo, ſed abuſus poteſtatis malꝰ eſt. & tamẽ permittitur à Deo,propter bonũ inde proueniẽs.colligit enim Deꝰ vbi nõ ſeminat.Mat.25. metis vbi nõ ſeminaſti, & ſępè elicit mel de petra & oleũ de ſaxo duriſſimo.Deut.32.nã de peccato duro alterius,elicit mel pœnitẽtię.Eſt verò magna poteſtas, hæc diaboli, nã B licet nequeat eis,qui nõ cõſentiunt detrimẽta ſpiritualia inferre,tamẽ multis modis& in omne genus hominũ põt: nũc dulcia,nũc amara ſuggerẽdo pro ut illi cõmodius videt, & nũc ſanctos & viros doctos pſequẽdo.Abacuc.c.1. de hoc Grego.5.mora.c.16. diabulꝰ leo eſt cõſentiẽtibꝰ,ſed formica reſiſtẽtibꝰ. & ideo vbi Iob.4. vocat tigris alia trãſlatio habet mirmicoleõ.i.formica leo.

Anſelmus, & Beda. Mat.25. Deu.32. Abacuc.1. Iob.4.

¶Sed eſt notãdũ qđ hæc poteſtas eſt C à Deo illi data, alioquin ille nihil poſſet.ſic Iob.1. nihil attẽtauit dęmon niſi prius à Deo impetrata facultate.& hoc eſt illud Lu.22.ecce ſathanas expetiuit vos,vt cribaret ſicut triticũ. & Io.19.dixit Chrus Pilato nõ haberes poteſtatẽ in me vllã niſi tibi data eſſet deſuper. Eſt aptꝰ locus iudicũ.7.vbi dicitur qđ immiſit Dñs gladiũ in omnibꝰ caſtris, nẽpe infideliũ,& mutua ſe cæde trũcabãt.Fuit poteſtas tũc data à Deo, vt eas D cædes patraret.Significaẽ ergo hac Ioãnis viſione ſemper quidẽ euãgelij prædicationẽ ſuperaturã aduerſus diabolũ eiuſq; ſatellites. nec vllam poſſe in terris tantam vim poni quæ eam extingat. Sed tamen non ſine ſanguine ſuperaturam. diabolo verò de eius ſucceſſu vehementer dolente, omnes artes nocẽdi & omnes machinas ſuas admouente aduerſus Chriſtianos, vt in omnibus ſeculis factum videmus.

Iob.1. Luc.22. Io.19. Iud.7.

quæ viſio ad ſecundum animal pertinet, ideſt, ad vitulum, multum planè. Quoniam exeūte hoc equo ruſo, plurimi quaſi vituli, ante aras propter Chriſti fidē à perſequutorib⁹ ſunt immolati. Tēpus etiā conuenit. Nā poſt Nerōnē principē tyranū chriſtianos perſequentē (quæ prima Eccleſiæ perſequutio fuit) rabies Iudæorum & Gētilium, ideſt, imperatorum Romanorum maximè Chriſtianos premebat: accedente ad odium timore pœnarū, ne ſi tacerent, fauere Chriſtianis viderentur. & eodem tēpore Lucas Euangeliū ſuum videtur ſcripſiſſe, qui Romam cum Paulo venit ſecūdo anno imperij Neronis vt docet Hieron. in catalogo cum de Paulo & de Luca agit. Sed de ſignificatione huius equi iterum dicemus cum de inferno ſequenti equum pallidum dixerimus. Hiero.

¶ *Et cum aperuiſſet ſigillum tertium, audiui tertiū animal dicēs: veni & vide.* Tertium hoc animal humanam faciē præſe ferebat vt patet. c. 4. & repreſentat homines doctos, qui hæreſes confutarunt, & inuitant ad contemplationem contenti myſterij ſub tertio ſigillo: quod tale eſt, ſcilicet ſtatus Eccleſiæ in quo crebreſcere hæreſes, & hæretici homines graſſari cœperunt. Nam cum Eccleſia ſanguine martyrū propagari cœpiſſet, eſſetquè iam magna ex parte in pace, & tranquillitate, ſub principibus Chriſtianis Conſtantino imperatore, & Syluestro Papa: tūc ſacras literas euoluere, & ſtudia ſancta licebat colere. Ex hac pace, occaſione accepta, ortæ ſunt ambitiones, & ſuperbiæ, & hinc ſectæ & hæreſes. tunc Arrius & Sabellius & reliquorum hæreticorum hæreſes pullularunt.

¶ *Et vidi & ecce equus niger.* Hoc enigmate impoſtores omnes & hæreticos

A ſignificari affirmāt Anſelmus, Richardus, & Beda. nam poſtquàm diabolus aperto marte Eccleſiā vexauit in martyribus, nunc occultis inſidijs, eā fraudulenter affligit per hæreticos, qui tenebras aliorū oculis effundūt, & aliud fronte & verbis ſimulāt quàm re ipſa concipiant: qui ſunt alieni à candore Eccleſiæ. Et ideo vocantur nigri. de quibus Math. 7. dicitur: quod veniunt in veſtimentis ouiū. &c. de his dicitur B threnorum. 4. denigrata eſt ſuper carbones facies eius. Anſel. Richar. Beda. Math. 7.

¶ *Et qui ſedebat ſuper eū, habebat ſtateram in manu ſua.* Sicut in equo albo Apoſtoli, & cæteri Euangelici prædicatores ſignificari diximus, quod læta & proſpera hominibus annunciabat. ita ècontrario in equo nigro prædicatores diaboli, & peruerſæ doctrinę doctores, intelligere conuenit. qui triſtia hominibus portant. i. per quæ in triſti C tiam perpetuam inducūt, & tenebras hominibus effundūt. Seſſor ille eſt pater mendacij diabolus Io. 8. qui hæreticos ſtimulat & moderat quaſi equos ſuos. Expreſſum eſt autē hæreticorū ingeniū hac ſtatera, quā dæmon inęquitans manu gerit. Nihil enim aliud crepant hæretici quàm iudiciū ſacræ ſcripturę ſequendū eſſe, & hoc ſtaterę prætextu imponūt incautis. deprauāt verò ſcripturas ſacras ad ſuam ipſorū D perditionē. 1. Petri vlt. ¶ Et hanc ſtateram diabolus geſtabat manu, tentans Dominū. Mat. 4. Mitte te (inquit) deorſum. ſcriptum eſt enim quoniā angelis ſuis mādauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. ex contrario & quaſi manu torquet ſtateram, & ex ſinixtra ſacræ ſcripturæ intelligētia colligit licitum eſſe ſe precipitem facere. Pſalmus autem de ſpiritualib⁹ auxilijs quibus Deus ſuos fouet, loquebatur. Equus niger hæretici & impoſtores. Seſſor diabolus. Ioan. 8. Statera ſocialis ipſa. 1. Pet. vlt. Math. 4.

Cæte-

Quare diabolus manu geſtat ſtateram ſacra ſcriptura.

Cæterum ſtatera à manu pendere nõ debet cum aliquid ponderare volumus,nam facilè illam in hanc vel illã partem altera manu inclinare poſſumus.& hoc eſt quod diabolus manu geſtat ſtateram, vt in hanc & illam partem doloſè inclinet illam. Sic Hierony.ſuper Oſeam.cap.12. Exponens illa verba Chanaam in manu eius ſtatera doloſa,calumniam dilexit. Verum tamen diues effectus ſum. De hoc enim gloriantur hæretici, habemus plurimam multitudinem diſcipulorum,turba nos ſequitur.

Hiero.

¶ *Et audiui tanquàm vocem in medio animalium dicentium bilibris tritici denario vno.* Crebrò his vocib⁹, tanquã, & quaſi,& ſimilibus vtitur. Vt cum de animalibus loquebatur.c.4. Quoniam non erant verę res,ſed rerum ſimilitudines.Sed his omiſſis, remediũ tanti mali his verbis exprimitur. Eſt autem hæc vox è medio omnium animalium profecta,vt intelligamus eſſe omnium Euangeliſtarũ, qui per hæc animalia ſignificantur ſupra. c.4. & ne illorum tantum, ſed etiã totius Eccleſiæ,quæ eſt columna veritatis. 1.Thimo.3.Hæc eſt expoſitio cõmunis Richardi,& Anſelmi.Sed Ansbertus dicit eſſe vocem Eccleſiæ. Ita habetur in collectaneis.Nam contra hæreſes,hoc eſt validum remedium, ſcilicet,vox cõmunis concilij de medio omnium Euangeliſtarum reſonans. Contra hos omnes hæreticos hoc remedio ſemper vſa eſt Eccleſia,ab Apoſtolis vſquè ad nos.Quod Actorũ cap.15.patet.Siue ergo hæc vox ſit animalium ipſorum,ſiue ſit è medio ſonans ſine certo authore: ſenſus idem eſt. Nam hìc eſt varia lectio,alijs legẽtibus:dicentium, ſcilicet animalium: & alijs,dicentem. Sed quid ſonat ea

1.Timo.3. Richar. Anſel. Ansber.

Nam contra hæreſes eſt validum remedium vox communis Eccleſiæ, aut concilij, reſonans de medio Euangeliſtarum. Act.15.

A vox. *Bilibris tritici denario vno*, Pro bilibris in Græco eſt, χοῖνιξ, chœnix, in vtroquè loco,quod eſt nomen mẽſuræ aridorum.capitquè cotylas.4.ſiue ſextarios duos iuxta Budæum,lib. 5.de aſſe. Quam frumento plenã vnus quotidiè aſſumere poſſet homo, vt idem author probat eodem libro ex verbis Herodoti lib.7.& ex Suida, & Athæneo.Ideoquè ab authoribus vocari ſolet cibus diurnus. Declarat B hoc vulgatum Pithagoræ ſymbolũ: chœnici ne inſideas.i.cum vnius diei victum paraueris,ne quieſcas, ſed labora & plus quære.De quo etiam Eraſmus diſſerit in chyliadibus. Hæc menſura ad hiſpanicas redacta, capit quartellum tritici cum dimidio: quã in ſingulos dies veteres ſeruis dimetiebantur. Noſter interpres duas libras tritici continere hanc menſuram putauit.ideſt,vigintiquatuor vncias.Ideo C què ne græco nomine vteretur, vertendum putauit bilibris,& ſubaudiuit menſura. At Budæus quatuor libras habere teſtatur chœnicem. Quoniã vt ſupra diximus chœnix capit duos ſextarios:& ſextarius capit vncias vigintiquatuor.i.libras duas.Sed Pollux in ſuo anomaſtico,lib.4.cap.22. Chœnici tres cotylas tribuit. Habet autem cotyla vncias nouem.& Alteus in libello de ponderibus & menſuris chœ D nicem communem apud Græcos habere teſtatur quatuor ſextarios.Athicam verò chœnicem tres cotylas. Quod confirmat ex polluce & alijs. & conſentit cum noſtra tranſlatione. Gregorius etiam Agricola duabus libris & quadrante conſtare dicit. & hoc cõſonat noſtro textui, bilibris enim duæ ſunt libræ. & denarius ſubducta ratione valet hiſpanicè, vn real poco mas o menos.& tres bilibres or

Budæus. Herodo. Suidas. Athen. Pithago. Eraſmus. Pollux Alteus Grego.

dei ſunt ſex libræ. Hactenus de grammaticali ſenſu. Sed quantum ad ſenſum literalem ſacræ ſcripturæ attinet, multis modis exponitur hic locus.

¶Prima expoſitio, quod remediũ contra hæreſes hoc ſit, retinere fidem ad rectè intelligẽdum ſcripturam noui teſtamenti, & etiam veteris, & ſic liberabimur ab hæreticis. Bilibris tritici dicitur ſignificare nouum teſtamẽtum. Triticũ enim ſuauius eſt quàm ordeum: & eſt cibus hominum, & talis eſt gratia noui teſtamenti, qua velut homines ſpirituales donis intellectualibus inbuimur. & in duas libras diuiditur nempe in fidem, & opera: aut in ſenſum ſpiritualem & literalẽ. Si ergo gratiam noui teſtamenti & rectam intelligentiam vis comparare: denario vno .i. fide perfecta, debes emere. Quia initium rectè intelligendi, à fide eſt Eſaiæ. 7. ex verſione. 70. Niſi credideritis non intelligetis. & quia denarius omnem perfectionem numeri ſimplicis continet, ideò illi comparatur fides, quæ debet eſſe integra.

Bilibris tritici noui teſtamentũ & quare.

Eſai. 7.

¶Tres autem bilibres vetus teſtamentum ſignificant, quod in legales, propheticos, & hiſtoricos libros diuiditur: & quilibet librorũ iſtorum eſt bilibris, propter fidem & opera quæ ibi docẽtur: & propter geminum ſenſum ſpiritualem, & literalem. Eſt expoſitio hæc antiquorum, quam ex libro ſine titulo attulit Gagneius hic: quam etiam Richardus tractat, & Abbas Ioachin eam ſequitur, & doctè de ea differit author Collectaneorum. Solet enim ſæpè doctrina euangelica tritici nomine ſignificari, ſic Hieronymus ſuper Eſaiam. cap. 30. ibi: dabit tibi dominus panem arctum & aquam vberem. Dicit Hieronimus eſſe pro-

Tres bilibres vetus teſtamẽtũ.

Gagneius. Richar. Abbas Ioachin.

Eſa. 30.

A miſſionem legis euangelicæ. In qua vno verbo diliges proximum tuum, ſicut te ipſum Mathæ. 22. Continetur prolixitas veteris teſtamenti. Quod dicebat Paul. ad Gal. 5. omnis (inquit) lex in vno ſermone continetur. Diliges Dominum Deum tuum. Quod verò ordeum legem moſaycam ſignificet tractat Orige. Homi. 12. ſuper Geneſin: tum, propter inſuauitatem & inuolucra palearum. Sic enim lex

Math. 22.

Galat. 5.

Ordeũ lex moſaycæ & quare. Origen.

B vetus ſub figuris continet ipſam gratiã. Tũ etiã quia eſt iumentorũ cibus, ſicut & illa lex erat Hebræorũ, quos Deus tractabat iumentorum in morem. & ſicut ordei meſſis præcedit triticeam, vt patet Exod. 9. Vbi ſerotinũ vocatur triticum, ita & lex illa tempore præcedit legem euangelicam. Vtrumquè verò ſuo tempore aluit, & alit. & ideo Dominus duobus miraculis pauit turbas: vno, panibus ordea-

Exo. 9.

C ceis ſignificantibus ſtatum veteris teſtamenti, Ioã. 6. & Math. 14. & ideo moliter conſederunt ſuper fœnum: Quia lex illa promittebat & conferebat bona terræ. & libris quinquè conſtabat. Sicut quinquè erant panes ordeacei. Sed & ſeptem panibus, quos veroſimile eſt fuiſſe triticeos, quia abſolutè vocantur panes: iterum pauit turbas Dominus, Math. 15. vbi ſtatus perfectionis euangelicæ continetur.

Ioa. 6. Math. 14.

Math. 15. Marc. 8.

D & ideò ſuper nudam terram ſedent turbæ, hoc eſt, duriter, quia vitæ aſperitas & pœnitentia inducitur in nouo teſtamento: quod ſeptem ſacramẽtis quàſi ſeptem panibus conſtat. & meritò vno denario vtrumquè emitur: quia eadem eſt fides quæ in vtroquè teſtamẽto eſt præcepta. Id quod latè oſtendit Paul. ad Hebr. 11. in cuius rei myſterium turbæ quæ præcedebant & quæ ſequebantur acclamabãt

Heb. 11.

Do

Domino intranti in Hieruſalem,oſā-na filio Dauid.i.fideles omnes veteres & ſeniores,Chriſti fide fuerũt imbuti. ¶Secunda expoſitio huius loci eſt,vt his verbis ſignificetur fames futura.Quod Aretę,& Victorino placuit.Sed vulgaris hæc fames eſt , & quæ ſæpè contingit . Nam nec triticum defuturum dicit nec ordeum. Addit etiam vinum & oleum nõ eſſe lædenda. ¶Fortaſſe ita explicabitur locus iſte. Sicut chœnix aut bilibris erat cibus diurnus homini idoneus.Ita denarius merces eſt laboris diurni,vt conſtat ex parabola vineæ Math.20. ait ergo totã diei mercedem panem eiuſdem diei emendo neceſſariam fore.Triticum cibus hominis eſt:ordeo non vtuntur niſi cum tritici magna penuria eſt . Ideo in tritico doctrina elegans & myſteriorum ſacræ ſcripturæ explicatio deſignatur.Quæ hæreticis omnia turbantibus rara erit: & quaſi ad menſuram dabitur ijs, qui in vinea Domini,ideſt,in cultura virtutum laborauerit, pro mercede ſui laboris.Nõ quidem quaſi ex iuſtitia debita,ſed quaſi ex Dei miſericordia, & benignitate cõceſſa.Ac ſi dicatur:quidquid laborauerit,neceſſarium erit vt Deus laborem illum inſpiciens, miſericorditer eum à fame illa liberet. De hoc tritico &de hac menſura dictum eſt Lucæ.12.quis putas eſt fidelis diſpenſator,& prudens:quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam : vt det illis in tempore tritici menſuram. In ordeo , quod magis iumentorum cibus eſt,indicatur rudis & operta intelligentia huius doctrinæ, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt:&eius multò maior copia eſſe ſolet,quàm altioris, & reconditoris eruditionis. Hæc quoq; dabitur eo modo quo diximus, quaſi

Secunda expoſitio. *Aretas. Victorinus.* *Tertia expoſitio.* *Math. 20.* *Luc.12.*

A merces,laborãtib⁹ in opere virtutis:& ab hæreticorum turpitudine recedentibus.Sed tanta eius erit penuria , vt tres chœnices denario vẽdãtur,ideſt, eodem precio quo chœnix tritici : & quo prius plures chœnices vendebãtur.Tres autem dixit potius quã plures,vt ratio ordei ad triticum ſeruaretur.Duplum enim aut triplum ſolet eſſe pretium tritici,ad pretium ordei. Significat autem hæreticos tàm vehementer B aduerſus ſanam doctrinam eſſe pugnaturos,vt rari ſint inter Chriſtianos veritatis magiſtri : non ſolum altiorum myſteriorum, ſed etiam humilium,&ad ſalutem neceſſariorum. Vt in hæreſi Arriana contigit,cum rariſſimi erant,qui non eſſent veneno illius infecti. & qui veram doctrinam accepturi & conſeruaturi ſunt, illi erunt qui vitæ puritatem, & euangelij formam tenebunt : & hæreticorum C ſcelera execrabuntur. Chœnix tritici vni dabitur . Vnius enim cibus eſt chœnix,ideſt,rara erit: & pauciſſimis dabitur huiuſmodi exacta veritatis cognitio:qualis in magiſtris Eccleſiæ eſſe ſolet.Tres chęnices non vni dãtur, ſed vni & eius familiæ,vt ſingulis diuidat prout licebit.Hordei enim maior copia erit,quàm tritici,& pluribus dabitur.Sed non niſi denario dabitur i.laboranti vt dictum eſt in opere vir-D tutum:& eius cauſa dabitur alijs, quibus ipſe diuidet. Hieronym.in illud Amos.8.Immittam famem in terrã. mittit,inquit,Dominus famem in terram ſuper eos qui terrena ſapiũt,quãdo propter peccata populi doctrina deficit euangelica.

¶*Et vinum & oleum ne laſeris.* Prima expoſitio eſt vt ipſa ſacra ſcriptura vinum & oleum nominetur : quia ſpiritum exhilarat,& hominis cor ve-

Hiero. Amos.8. *Vinum & oleũ ſacra ſcriptura vocatur, & quare.*

ra lætitia profundit vt vinum: & lenit, & conſolidat velut oleum, quo vtebantur olim paleſtritæ in certaminibus, perfuſo toto corpore. Eo quod corpus conſolidaret ante initum certamen. His ergo verbis dæmon monetur, ne per falſos ſuos doctores ſacram ſcripturam aut malè vertendo, aut textum vitiando, aut falſò exponendo, corrumpat. Ita habetur in Collectaneis. Richardus intelligit per vinum eccleſiaſticos doctores. Qui vino comparantur, dum palàm iniquè viuentibus mordaciter increpant: oleo verò, dum puſillanimes conſolantur, & ſpiritu lenitatis corripiunt: & vtroſquè diuinitus ſeruari à poteſtate dæmonis his verbis iubetur. Sunt enim hæc duo remedia ſalutis aduerſus vulnera peccatorum, vinum & oleum. Vt patet Lucæ.10. vbi Samaritanus oleo & vino curat ſemiuiuũ hominem. Prohibeturquè dæmon ne remedia noſtræ ſalutis auferat: & ne authoritatem prælatorum infringat. Atquè hoc quidem conſonat cum illo Math.16. portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. ¶Aut vinum fideles dicuntur omnes, vino dominici ſanguinis in baptiſmo potati, & de prælo dominicæ crucis expreſſi, tãquam muſtum. Dicente Paulo ad Roma.6. An ignoratis fratres quia quicumquè baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus. Oleum quoq; dicũtur, tãquam in baptiſmo Spiritus ſancti gratia & oleo delibuti. In medio igitur quatuor animalium, ideſt, communi conſenſu quatuor Euangeliſtarum, Eccleſiæ auditur vox conſolatoria dicẽs: bilibris tritici, &c. Quaſi dicat ne timeatis fideles, quãuis perſequtioni tyrannorũ, impietates ſuccedere videatis hæreticorum, non enim

Vinum doctores Eccleſiæ vocãtur.

Luc.10.

Math.16.

Vinum ſignificat fideles & etiã oleum.

Rom.6.

A lædere vos poterunt: nec annonam ſcripturarum vobis imminuere, ſiqui dem denarium perfectæ fidei, quo illæ comparantur, retinueritis.

¶Auguſ. Homi.5. & Primaſ.4. aiũt in vino ſanguinem Chriſti, in oleo vnctionem chriſmatis intelligi. Sed quibuſdam potius videtur Ioãnem alludere ad parabolæ Domini vinum & oleum: quam retulit Lucas. cap.10. & quæ iam in ore omnium verſabatur. B Et appropinquans, inquit, alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinũ. In quo omnia remedia à Chriſto relicta, & maximè ſacramenta deſignantur. Quoniam ergo & ſi hæretici pacem Eccleſiæ turbaturi eſſent, & conaturi ſacramenta tollere, & cœleſtia iſta medicamenta animorum: rectè vox Dei auditur, diabolo, qui equo nigro vehebatur, interdicentis: ne vinum & oleum læderet. Ita noC ſtris temporibus Lutherus, & poſtea alij hæretici vinum & oleum lædere voluerunt: & ſacramentis Eccleſiæ bellum atrociſſimum in dixerũt, ſed non eſt illis datum vt læderent, neq; vnquam alijs dabitur. Ex quo cernimus furentem rabiem hæreticorum, & eorum principis diaboli non amplius lædere poſſe Eccleſiam, quàm conceſſerit Deus. ¶Si quærimus cur ad huius ſigilli apertionem tertiũ D animal Ioãnem vocet, cauſa ea eſt, quod hæretici cum ſint verè lupi rapaces, vt Dominus ait, veniũt ad nos in veſtimentis ouium, ideſt, manſuetudinem & humilitatem ſimulant, & homines videri volunt, cum ſint immaniſſimæ feræ. Eo tempore videntur hæretici potiſſimùm furere cœpiſſe, cum Mathæus euangelium ſuũ ſcripſit, anno videlicet.41. Domini, vt author eſt Euſebius in chronicis, cũ

Aug. Primaſ.

Vinũ ſanguinẽ chriſti, & oleũ vnctionẽ chriſmatis ſignificãt. Luc. 10.

Vinũ & oleũ ſacramẽta ſignificant.

Euſebius.

Apo-

Apoſtoli per varias regiones diſpergebantur. Significatur ergo Ioãni, nũquàm defuturos hæreticos diabolo inſtigante, & quærente candorem euangelicæ doctrinæ, tenebris errorũ ſuorum obſcurare. Sed nequè in Eccleſia defuturos eſſe vnquam veritatis impugnatores: imo niger equus, poſt Rufum contra album erit: & ideo vox de medio animalium auditur.

Sapientes per aquilã ſignificantur.

¶ *Et cum aperuiſſet ſigillum quartũ audiui vocem quarti animalis dicentis: veni & vide.* Aquila erat quartum animal de quo cap. 4. quo repreſentantur ſapientes, acutiori mentis acie præſtantes. Quorum acutis monitionibus fideles excitantur, ad myſterij conſiderationem, ſicut aquilæ filij ad contemplandam ſpheram ſolis. Quantum verò ad literam attinet, in huius ſigilli apertione aliquid Ioãni indicatum eſt, quod ad eum, & ad eius euãgelium pertineat: vt in reliquis vidimus.

Equus pallidus ſtatũ hypocritarum ſignificat.

¶ *Et ecce equus pallidus.* Hoc enigmate quartus Eccleſiæ ſtatus ſignificatur, quo ficta, & ſimulata ſanctitas Eccleſiam peruagata eſt. Hypocritarum eſt hic ſtatus, qui exterminant facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunantes. Math. 5. extra terminos naturalis habitudinis vultum alienant: & ideo pallidi ſunt. Iſti hypocritæ ſimplicitatem Eccleſiæ vexauerunt. Ita Richardus, & Beda. Et latiſſimè patet hypocritarum vitium, nam ad hæreticos, & omnes qui decipiunt prætextu ſanctimoniæ extenditur. & his pallidis equís omni tempore paſſa eſt Eccleſia bellum. & de his equis multa dixit & doctè, author Flauiacenſis ſuper Leuit. lib. 10. c. 3.

Math. 5.

Richar. Beda.

Flauiacenſis.

¶ *Et qui ſedebat ſuper eum nomen illi mors.* Pallori iungitur mors quæ pallida dicit. Inequitabat ergo diabolus re & opere mortem afferens. Delectatur diabolus cum inſidet hypocritis. Iob. 41. ſub vmbra dormit in ſecreto calami. Gaudet enim fraudibus & inſidijs: nam hac via, velut citato equo, feſtinat inferre mortem corporis & animæ. Nam hypocritæ & intemperati, vt in plurimum, morboſi ſunt & ad mortem corporis properant improba ſui maceratione: & mortem etiam animæ incurrunt propter morum falſitatem. Atquè ita diabolus in illis, mortis cognomentum accepit. Quæ appellatio illi congruit. Sapien. 2. inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.

Iob. 41.

Sapien. 2.

¶ *Et infernus ſequebatur eum.* Conuenit hîc quod notat Anſbertus, quòd infernus benè coniungitur cum hypocrita. Nam ſicut hypocrita numquam ſatiatur, ſed ſemper eſt in ambitionis ſiti: ita & infernus computatur inter inſaturabilia. Prouerb. 30. & Eſa. 5. idẽ legimus. Propterea (inquit) infernus dilatauit animam ſuam, & aperuit os ſuum abſquè vllo termino. Amplificat enim capacitatem vt plures deuoret. ¶ Inferni etiam nomine, hîc poteſt intelligi magna copia damnatorum ſequẽtium diabolum. Sequũtur enim & diabolum imitantur, qui ſunt ex patre diabolo.

Pro. 30. c
Eſa. 5. d

Cœtus impiorum infernus vocatur.

¶ Ex hoc loco intelliges, quod non omnes vitam conſequantur, ſed eſſe multos qui mortem ſequantur. Liberum enim Deus hominem condidit, & poſuit ante illũ vitam & mortem, vt eligeret ſibi quod velet. Vnde Dominus ait: ecce ego do ante vos viam vitæ & mortis. & rurſum: conſidera, inquit, quod hodiè propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & ẽ cõ-

Hier. 21. c
Deut. 30. d

contrario mortem & malum, & dicitur ei: elige tibi vitam, vt diligas Dominum. Iuſti quidem & electi probant quæ ſunt meliora, & ea eligunt, & ſequuntur vt Paulus admonet ad Philipenſ.1. Imitantes apes, quæ optima legunt de pulchris floribus. Vnde non ſolum ceram, ſed & mella conficiunt. Contra verbô impij de malis peſſima, & de iniquis ſemper deteriora præeligunt: more cancrorum ſemper retrocedentes. Quibus Salomon ait: vſquè quò paruuli diligitis infantiam: & ſtulti ea, quæ ſunt noxia cupiunt, & imprudentes odibunt ſcientiam? Hæc ſunt de quibus in hoc loco loquitur noſter Ioan. dicens: & ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum nomē illi mors, & infernus ſequebatur eum. Cætus enim impiorum ſequitur mortem.

Phili.1.

Pro.1.

¶*Et data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtijs terræ.* Diximus ſupra poteſtatem diaboli diuinitus diſpenſari. Hypocritarum poteſtas in hoc loco, dicimus eſſe in vniuerſum mundum: qui in quatuor partes diuiditur. Et hæc omnia ſecundum aliquos in Mahometaneis hypocritis verificantur, nam omni genere ſeuitiæ per quatuor mundi partes Chriſtianos vexāt. Sed de hoc ſtatim dicem⁹.

¶Hæc verò quatuor cruciatus genera, quæ hic referuntur, vocantur Ezechiel.14. iudicia Dei (Hiſpanicè los verdugos de la juſticia de Dios.) & ſemper minatur Deus hæc flagella. Pſalm.62. tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. ideſt, vulpibus & beſtijs erunt prædæ. & Pſal. 33. ne tradas beſtijs animas confitentiū tibi. Et Deut.32. dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentiā

Fames, gladius, mors & beſtię terræ vocantur iudicia Dei.
Ezech. 14.
Pſal. 33.
Deu. 32.

super terram, atquè ſerpentium. De fame verò dicitur Pſal.104. vocauit famem ſuper terrā, & omne firmamētū panis contriuit. Et Hiere. 14. fame, gladio, & peſte conſumam eos. Vnde mortem vocat hic peſtē qua multi pereunt. Vel aliud quodlibet nocēdi & perimendi genus.

Pſa.104.
Hiere. 14.

¶Et hæc mala aliquando Deus in nos mittit ſpiritualiter ait Anſelmus, nam Amos.4. dicitur famem audiendi verbum Dei immittā Deo: Quia nimirum populus carebit doctore, & qui erunt doctores non audientur. In huius rei figura præceſſit fames Aegypti, quam ſuſtulit Ioſeph. vt refertur Gene.41. Chriſtus enim dominus cuius figuram gerebat Ioſeph, pauit doctrina mundum eſurientem.

Fames gladius, mors, & beſtiæ terræ quid ſignificent ſpiritualiter ſumātur.
Gen 41.

¶Gladio etiam ſpirituali multi perierunt, ideſt, gladio peruerſæ doctrinæ. Mors verò ſpiritualis qua interiere, peccatum eſt. Peccatum enim vocatur mors ab effectu, quia priuat gratia ſpirituali: & infert mortem perpetuam & damnationem ſempiternam. Vnde Paul. ad Ro.6. ait: ſtipendia peccati mors. Dauid Pſa. 48. inquit: mors depaſcet eos, quaſi dicat: mors illa perpetua nō euellet radicitus impios. ſed depaſcet eos: vt ad cruciatū viuat. Huius mortis cauſa eſt peccatū, & ideo dicitur mors. Vel dicēdū quod mors ſiue peſtis peruerſū ſit dogma, quod cum penetrat dicitur gladius: cum autem intoxicat & inficit dicitur mors ſiue peſtis. Hinc qui ipſum docent peruerſum dogma, in cathreda peſtilentiæ ſedere dicuntur Pſa.1.

Pſa.1.

¶Beſtiæ verò in mala parte ſumūtur. & nūc dæmones, nūc hæreticos: nūc quoſcūq;, qui nos ad mortem trahunt ſignificāt. Hiero. Eſa.13. Fœminæ etiā libidinoſæ hoc nomine notantur hic

Hiero. Eſa. 13.

hîc in Collectaneis. Noſtri etiam affe-ctus & deſideria ſine ratione hoc nomine ſignificantur. Ad Ro.1. propter quod (inquit) traddidit illos Deus in reprobum ſenſum & deſideria cordis i. propter ſuos malos affectus traddidit illos Deus, &c. Impij quidem beſtiæ ſunt Pſal.73. ne tradas beſtijs animas confitentes tibi. Cõparantur præterea iumentis inſipientibus, quibus ſimilimi effecti ſunt, bonum æternum miſſum facientes, & tranſitorio adhę rentes. Vę huiuſmodi beſtijs. Animalia.n. ſunt ſuis voluptatibus inſeruientia, quæ vt ſuo conſulant cõmodo, vẽtremq; expleant, rapiunt, mactant, fallunt, perdũt, eoſq; potiſſimùm qui carnalia ſapiunt, eiſq; addicti ſunt.

Rom.1. Pſal.73.

Poteſt etiã hoc ad tẽpus antichriſti referri. Tunc enim homines truculenti inſaniẽt in chriſtianos, qui beſtiæ meritò dicũtur. Homo enim prauus teterrima beſtia eſt ſecũdum Ariſtote.1. Politico. Quia habent iuſtitiã armatã ingenio & arte. & Paul. ad Titũ.1. ſcribit: cretẽſes ſemper mẽdaces, malę beſtiæ.

Ariſto.1. Polit. Ad Titũ.1.

Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eũ nomen illi mors, & infernus ſequebatur eũ. Iam huius loci primã expoſitionẽ audiuimus, nũc autẽ referã quid alij ſentiãt. Abbas Ioachin & eũ ſequutus Cælius Pãnonius exiſtimãt in equo pallido Agarenos ſignificari, & quãuis nõ ſatis explicãt quid ſit qđ mors in equo pallido ſedet, & eam ſequitur infernus: quomodo etiã illi interfecerint gladio, & fame, & morte, & beſtijs terrę: pulchrè tamẽ hæc expoſitio hærebat cũ præcedentibus: vt poſt chriſtianorũ perſequutores, per quos diabolus profectũ euangelij impedire intẽdebat: poſt hæreticos, quorũ opera ad idem vſus eſt: agareni ſũ-

Abbas Ioachin. Cælius Pannonius. Aliter explicatur locus iſte quã ſuperius explicatus eſt

A gerentur, qui multas orbis prouincias occupauerunt, & chriſtiani nominis capitales hoſtes ſemper fuerunt. Itaq; facile mihi eorũ ſententia probata eſſet, haberemq; quo modo illa explicarem, quæ ipſi ferè inexplicata reliquerunt. Sed hoc vnum me maximè mouet, quod ſi ita exponamus, nihil ad quartũ animal hæc viſio pertinet: ſicut reliquas tres, ad tria præcedẽtia animalia pertinere demonſtrauimus.

B Nec erat cur quartũ animal potius ad hæc vidẽda Ioãnẽ vocaret, quã ad ſequentẽ ſigillorũ apertionẽ. Ad quam tamen à nullo iam animali vocatur. Quare omnino hoc videtur eſſe intelligendũ de calamitate aliqua inſigni, quę ante mortẽ Ioãnis aut paulò poſt Eccleſiæ aduenerit: nã cũ prius ea nominauerit, quæ aduerſus euãgelicam prædicationem exorta ſunt mala: nũc æquum eſt, vt ea ſcribat, quæ ad glo-

C riam Eccleſiæ & conſolationem fidelium expectant. Videntur ergo hæc omnia referenda eſſe ad tertiam perſequutionem chriſtianorum, quam commouit Trajanus, quæ fuit immanis: & in qua innumerabilis chriſtianorũ multitudo occiſa eſt, vt ex Plinio, & ex Euſebio oſtẽdimus.c.3. Vt equus pallidus ſit Trajanus & ei⁹ crudelitatis miniſtri, qui ferro & fame, & beſtijs chriſtianos occiderũt. Mor-

D tui ſiquidẽ pallent, & valdè vulgare mortis epictetum eſt pallida, qđ pallidos reddat. Illi etiã pallẽt, qui diuturnã famẽ pertulerũt. Vnde illud: & pallida ſemper ora fame. Pallidus ergò equus eſt, qđ pallorẽ ex morte & fame indicat. Super eũ ſedet mors, quę per hos miniſtros plurima chriſtianorũ millia occidit. Cui verè & ꝓpriè poteſtas data eſt, ſuper quatuor partes terrę i. ſuper chriãnos vbiq; gẽtiũ

de gentes,& per totum orbem diffuſos vt diximus.ca.3. & ego ſeruabo te ab hora tentationis quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terra.

Infernus autem ſequitur equũ pallidũ,nõ deuoraturus quos ipſe occideret: ſed eos qui occidebant.ſ.chriſtianorum perſequutores,qui Imperatoris potentia freti impunè ſe putabant ſæuire in chriſtianos. Quaſi nemo eſſet qui eorũ cædes curaret, quare rectè infernus equũ inſequitur: vt hinc intelligam⁹ nõ deſeri à Deo nec cõtẽni chriſtianos,vt gentiles putabãt,ſed æterna ſupplicia manere ac ſequi eorũ violatores,& interfectores,quę nullo modo effugere valeant:quãuis fortes & potentes. Quod ſimiliter de reliquis tyrannis & perſequutoribus futuris vſq; ad finem ſeculi intelligẽdũ eſt. Atq; hoc illud ipſum eſt qđ paulò aliter dictũ eſt ab Eſai.c.5. Propterea dilatauit infernus animã ſuam,& aperuit os ſuum abſq; vllo termino: & deſcedent fortes eius & populus eius, & ſublimes, glorioſiq; eius ad eũ. Ponitur ergo infernus poſt equũ pallidũ,potius quã poſt rufum,& nigrũ, propter ſuperbiã,& potentiã,& fortitudinem tyrannorũ, & regũ, qui neminem in terra timebãt, nec putabãt ſibi quicquã mali imminere: & quia tũc chriſtiani maximè videbantur, & Deo & hominibus inuiſi,cum talia pati ſinebantur.

Eſai.5.

¶ Sed dicet quis, quorſum nunc hanc perſequutionem prædictam,cũ iam in equo rufo oẽs perſequutiones Eccleſiæ fuerint indicatæ? Reſpõdet, in equo rufo nõ tyrannos ſignificari, ſed cognatos & amicos chriſtianorũ: & amicos populos:qui cũ antea fœdere eſſent & amicitia copulati cũ illis,ſi

A mulatè què facti ſunt chriſtiani:in eos hoſtiliter ſæuire cœperunt. Quod poteſt ex ipſis verbis intelligi,dicitur enim ibi. *Datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra,vt inuicem ſe interficiant.* Pacem tollit qui inimicitias in eis efficit, qui amicè & pacificè viuebant. In equo autem pallido dicimus,& tyrannos cũ ſuis miniſtris,& cæteros Eccleſiæ perſequutores futuros deſignari. Qui vbiquè perſecuturi erant Chri-

B ſtianos,& conſumpturi gladio. ideſt, morte gladij,& fame,& morte,ideſt, alijs quibus libet,alijs què mortis generibus:& beſtijs terræ, quibus ſæpè obiecti ſunt martyres, & in hac tyrannica perſequutione Romæ beatus martyr Ignacius Leonibus traddit⁹ eſt laniandus. Conueniunt autem omnia optimè nam prima perſequutio quam Nero induxit iam tranſierat, ſiquidem tempore Domitiani

C ſcribebat hæc Apoſtolus. Secunda autem,aut potius tertia, paulò poſt in captura erat tempore ipſius Apoſtoli. Deinde in ordine perſequutionis equis conueniunt. Nam primi Chriſtianorum perſequutores, & qui primum euangelij curſum inhibere conati ſunt, conſanguinei chriſtianorum, & populares, & vicini populi fuerunt. Deinde pſeudo Apoſtoli, ideſt,hæretici & omnes qui à chriſtia-

D na religione receſerunt, quos equus niger ſignificauit:deinde tyranni,quĩ varijs tormẽtorum generibus nomẽ chriſtianum delere conati ſunt,qui in equo pallido intelliguntur. Cum hoc ſenſu conuenit optimè qđ ſequitur.

¶ *Et cum aperuiſſet ſigillum,vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei,& propter teſtimoniũ quod habebant.* Iam hîc à nullo.4. animaliũ vocatur Ioan. quoniam hoc & quæ

de

deinceps narraturus eſt, nec ad tempora Euangeliſtarum, nec ad animalia quibus ipſi ſignificati ſunt pertinent. Ab alio autem vocari non erat neceſſe, quia erat per ſe ſatis alacer ad audiendum & videndum. Occaſio huius viſionis fuit, vt ante diximus, innumerabilis martyrum multitudo, quam ſub Trajano occidendam eſſe ſignificauit. Quorum voces audiuit: Vt forti atq; inuicto animo tàm illis, quàm futuris temporibus certarent Chriſtiani: & magnitudinem præmiorum contemplantes, nullis tyrannorū tormentis cederent.

Eſt hîc dubium, an iſtæ animę propriè fuerint eorum qui martyriū ſuſceperunt, an omnium qui quouis modo fuerant propter Chriſtum vexati: ita vt confeſſorum & virginum animæ comprehendantur. Et quod ſit ſenſus de martyribus tātum, videtur: quia dicuntur animæ interfectorum, & ſui ſanguinis vindictam poſcunt à Deo. Sed contra videtur: nam. 2. ad
2. Timo. 3. Timot. 3. dicitur, quod omnes qui piè viuere volunt in Chriſto, perſequutionem patiuntur: & omnes ſtimantur oues occiſionis. Vt habetur Pſal.
Pſa. 43. Rom. 8. 1. Cor. 15. 43. & ad Roma. 8. & ad Corinth. 1. c. 15. Paul. ait: quotidie morior, propter veſtram gloriam. Præterea calicem domini bibiſſe dicitur Ioan. Euangeliſta
Math. 20. Math. 20. Licet non fuderit ſanguinē in martyrio propriè dicto. Perſequutiones etiam equorum ſupra dictę nō ſolum in martyrio ſed extra martyrium ſunt factæ. Sic Anſel. & Anſber.
Anſel. Anſber. D. Tho. & alij hunc locum intelligunt. D. verò Thomas de ſolis martyribus videtur intellexiſſe hunc locum. Piè autē poteſt intelligi de omnibus ſanctis, magis autem propiè de ſolis martyribus. & ſimilis locus habetur Apoc. 20.
Apoc. 20.

A & vidi ſedes & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis: & animas decollatorum propter verbum Chriſti. De martyribus igitur loquitur: & peculiariter loquitur Ioan. de tempore Trajani Imperatoris vt iam diximus, quo innumera martyrum millia ceciderunt in omnibus prouincijs terræ, quos Ioan. vidit ſubtus altare vindictā à Deo petentes.

¶ Sed quid ſibi vult, propter verbū
B Dei, & propter teſtimoniū quod habebāt: iam ſupra. c. 1. Similia verba expoſuimus. Poteſt etiam diſtingui duplex ordo martyrum, nam aliqui prędicatores fuerūt, & hi ſunt interfecti propter verbū Dei: alij verò idiotæ & ſimplices homines, & hi propter teſtimonium Chriſti interficiebantur. Aliter exponi poteſt hic loc⁹, interfecti ſunt, quia verbum Dei in ſe implebant cuſtodiendo mandata: vel quia
C teſtimonium Chriſti dicebant. Ita Richar. & Anſel. & D. Thomas hîc. Vel Richar. Anſel. D. Tho.
aliter: vidi animas interfectorum propter verbum Dei, ideſt, quia publicè & intrepidè Chriſtum qui eſt verbū Dei confitebantur, & prædicabāt. Habet enim, verbum, articulum apud Græcos, vt cum dixit. c. 1. qui teſtimonium prœhibuit verbo Dei. Item addit: & propter teſtimonium quod habebant. Aliud eſt teſtimonium red-
D dere, quod eſt confitentium hominum, aliud teſtimoniū habere, quod eſt eorum de quibus alij teſtimoniū traddunt. 1. ad Timo. 3. oportet autem, 1. Timo. 3.
& illum teſtimoniū habere bonū ab his qui foris ſunt. &c. c. 5. Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, Ib. c. 5.
quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens. Senſus ergo eſt: interfecti ſunt propterea qđ oēs teſtabantur eos eſſe chriſtia-

nos.

Apo.12. nos. Apocalyp.12. Iratus eſt draco in mulierem, & abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti. Dicũtur etiã habere teſtimonium Ieſu Chriſti ij, qui habent in ſe aliquid quo palàm teſtātur Ieſum eſſe filium Dei, ac Redẽptorem & dominum omnium. Vt qui fidem habet & baptiſmum ſuſcepit: vt qui ſpiritum habet prophetiæ. &c. Apo.19. conſeruus tuus ſum & fratrem tuorum habentiũ teſtimonium Ieſu, Deum adora. Vbi teſtimoniũ Ieſu, eſt ſpiritus prophetiæ. i. quicumq; habent ſpiritum prophetiæ habent in ſe teſtimonium Ieſu, quoniã prophetia non datur niſi credentibus in Ieſum, vt de eo teſtimonium reddant. Quare cum dixit, fratrum tuorũ habentium teſtimonium Ieſu, perinde eſt ac ſi diceret: & fratrum tuorum. Qui ſimile teſtimonium habẽt. i. qui prophetæ ſunt, vt tu. Ideo. c. 22. dixit: conſeruus enim tuus ſum, & fratrũ tuorũ Prophetarũ. Ideo etiã addidit. c.19. teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ. Denique omnes qui iuxta præſcriptũ legis Dei viuunt habent teſtimoniũ Ieſu. & ideo ait continuo. c.22. & omniũ qui ſeruant verba libri huius, & quod citauimus ex. c.12. Qui cuſtodiũt mãdata Dei & habent teſtimoniũ Ieſu Chři. Atq; hic poſterior ſenſus aliquãto mihi aptior videt.

(Margin: Apo.19. — Apo.22. — Apo.19. — Apo.22.)

Per altare autem multi intelligunt Chriſtum. Per Chriſtũ enim Deo offerimus ſacrificia accepta velut in altari. Quia ille mediator eſt. 1. Timo. 2. & ad Hebr. 8. Ita Anſel. Richar. & D. Bernar. in ſerm. 4. omnium ſanctorũ.

(Margin: Altare chriſtus. — 1.Timo.2. Heb 8. Anſel. Richar. Bernar.)

¶ Ex hoc autẽ loco aliqui affirmant animas ſanctorum non ſtatim poſt mortem adire cœlum, ſed eſſe ſub altari humanitatis Chriſti. Hũc locum celebriore reddit B. Bernardi. diſputatio qui ſermone. 2. 3. & 4. in feſto omniũ ſanctorum multa de illo dixit: exiſtimauitq; Ioãnẽ docere animas ſanctorum futuras quidem in cœlo, & aſpectu humanitatis Chriſti fruituras, ſed non tamen apertè Dei eſſentiam viſuras donec corpora recipiant: & ſimul cũ omnibus electis fœlicitate cõſumata potiantur. Hoc itaq; ex verbis Apoſtoli colligit, maximẽ in ſermone. 4. in quo plenius & explicatius loquitur: Ioãnes vidit ſubtus altare Dei animas ſanctorũ martyrũ: non vidit ſuper altare, ſed ſubtus altare. Altare eſt corpus Dñi ſaluatoris. Credo autẽ inquit, quod & ego ſuper hoc ſenſum eius habeam: præſertim cũ audirem eum in euangelio promittentem vbicumq; fuerit corpus, illuc congregabantur & aquilæ. Aquilæ congregatæ ad corpus Dñi ſunt animę quæ ſub altari. i. ſub Chriſti humanitate nũc fœliciter requieſcunt: quæ poſtea ſupra altare exaltabuntur viſione & cõtemplatione diuinitatis, quę dignitate pręſtat humanitatẽ. Sermone 3. hoc probat ex eo quod ſequitur: vſq; quo dñe ſanctus & verus, nõ iudicas, & nõ vindicas ſanguinẽ noſtrũ de his qui habitant in terra? Quod nõ ex cupiditate vindictę dicũt, ſed ex deſiderio reſurrectionis, & glorificationis corporũ ſuorũ. Quæ ſentẽtia eſt manifeſtè falſa: & eſt locus apertus pro hac veritate. 2. Corinth. 5. ſcimus enim quoniam ſi terreſtris domus noſtra diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. & Lucæ. 23. Vbi latroni dicitur à Chriſto: hodiè mecum eis in paradiſo. Sed ſi aliquis obijciat illud ad Hebræos. 11. Vbi

(Margin: Bernar. — Error eſt dicere animas ſanctorũ nõ frui Dei viſione vſq; ad generalem corporum reſurrectionem. — 2.Cor.5. — Luc.23. — Heb.11. Obiectio.)

Vbi de ſanctis dicitur quod non acceperunt promiſſionem. Iuxta fidem, inquit, defuncti ſunt iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes. Et rurſum: & hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſionem. Reſpōdetur, omnes ſanctos vſq; in diem iudicij non accepiſſe plenam gloriā, quia non acceperunt gloriam corporis: tamen beatitudo iam eſt illis data: non dum tamen extenſa ad participationem corporis. & in hoc textu dicuntur eſſe ſub altari.i.ſub Chriſto. Quia ſe Chriſto ſubmittunt, vt ait Richar. vel quia ſub Chriſti protectione ſunt vt ait Anſelmus. Vel quia Chriſto ſunt inferiores vt ait Ansbe. ¶Poteſt tamen hoc altare cum Beda exponi de ara aurea in qua aromata incendebantur. Quæ erat prope velum tabernaculi, longè diuerſa ab altari holocauſtorum, Exod.27.&30. Sub altari ergo ſunt animę, nēpe, ſub altari aureo. Quod ante Chriſti mortem velo interiecto ab arca diſtabat: ſed iam nunc ſublato velo cum ipſa arca propitiatorij coniungitur, ideſt, in ipſa beatitudine cœleſti eſt. Et hęc ara ſub qua ſunt ſancti, eſt ara laudis ſicut olim erat incenſorum aromatum, & ibi ſunt animæ martyrum & ſanctorum omnium laudantium Deum. Ara ergo aurea ait Beda, & interius poſita, & propè dominici corporis arcam: non vt exterior carnem & ſanguinem, ſed ſola offert domino thymiamata laudis. Et qui nunc exhibēt corpora ſua hoſtiam viuentem, tunc diruptis carnis vinculis, illi ſacrificant hoſtiam laudis.

Quid ſit animas eſſe ſub altari Chriſto. Richar. Anſel. Ansber. Beda.

Secundus ſenſus altaris.

Exo.27.& 30.

¶*Vidi, inquit ſub altari animas interfectorum.* Quidam non ita explicant hunc locum, vt prædictos patres ex-

Tertius ſenſus.

A ponere diximus, ſed longè aliter. Vt ergo hoc explicemus, ſciamus primùm, rectè & probabiliter hoc dici poſſe, animas non propriè hîc accipi pro altera hominis parte, ſed pro toto homine vt ſæpè fit in ſacra ſcriptura. Vt Geneſ.14. Da mihi animas, cætera tolle tibi. &. cap.46. omnes animę domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum fuerunt.70. & in eodem cap. ſæpè idem intelliges. Itaquè ani-
B mę interfectorum, interfecti ipſi ſunt. Sicut cum dicitur Exod.1. erant igitur omnes animæ quæ egreſſæ ſunt ex fęmore Iacob.70. ideſt, omnes qui egreſſi ſunt ex Iacob. Hoc autē quod dicimus Apoſt. Ipſe ſatis oſtēdit cùm ait: & clamabant voce magna dicentes, etcetera. Vbi participium dicentes, maſculini generis eſt in Græco. Ita vt non ad animas referatur, ſed ad martyres. Sciendum etiam eſt in hac
C viſione, Ioannem non vidiſſe martyres, quaſi iam diu interfectos. Ait enim: & datæ ſunt illis ſingulæ ſtollæ albæ: in quibus, vt poſtea dicemus, animarum beatitudo ſignata eſt, quæ martyribus ſimul atquè interfecti ſunt, ſine mora datur. ¶Poſtremò & hoc adnotandum: antiquiſſimam eſſe fidelium conſuetudinem, vt corpora martyrum in Eccleſijs, quas illis dicabant, aut in alijs, ſub altari ſepe
D lirent: vt hodiè videmus in reliquijs Apoſtolorum Petri, & Pauli, Philippi, & Iacobi, Simonis & Iudæ, Mathiæ, & Sebaſtiani, & aliorum martyrum, atquè ſanctorum tàm Romæ, quàm in alijs vrbibus. Quod ſi tunc fortè nulla erat Eccleſia, certè cum primum licebat ſub altari reliquias collocabant. Vnde factū eſt vt ad altariū conſecrationem ſemper reliquiæ ſanctorum adhibeantur. Vt videre li-

Animæ pro toto homine in ſacra ſcriptura. Gen.14.& 46.

Exod.1.

cet in hiſtoria Pontificali Romana. Parantur enim prius reliquiæ, & deferuntur ad altare in quo factum eſt ſepulchrum ad reliquias cuſtodiendas: & Pontifex chriſmate police intincto, cruce ſignat quatuor angulos ſepulchri dicens: conſecretur & ſanctificetur hoc ſepulchrum in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, pax huic domui. Deinde accedentes ad altare ex veteris Eccleſiæ conſuetudine dicimus: oramus te Domine per merita ſanctorum tuorum quorum reliquiæ hîc ſunt. Huius conſuetudinis memor fuit Hieronymus aduerſus Vigilãtium ironicè in eum loquens. Malè facit ergo epiſcopus qui ſuper mortuorum hominum Petri, & Pauli, ſecundum nos oſſa veneranda, ſecundum te vilem puluiſculum, offert Domino ſacrificia: & tumulos eorum, Chriſti arbitratur altaria & cetera. Sub altari igitur vidit Ioannes animas martyrum: quoniam ibi erant corpora clamantia, & vindictam Deo petentia. Ita intellexit Auguſtinus ſermo. 11. de ſanctis. Vbi hæc ipſa verba Apocalypſis exponens, ait: rectè ſub altari, iuſtorum animæ requieſcunt, quia ſuper altare corpus Domini offertur. Nec illic immerito iuſti vindictam ſanguinis poſtulant, vbi etiam pro peccatoribus ſanguis Chriſti effunditur. Conueniẽter igitur, & quaſi pro quodam conſortio ibi martyribus ſepultura decreta eſt, vbi mors Domini quotidiè celebratur. &c. Non immerito, inquam, conſortio quodam illic occiſis tumulus cõſtituit vbi occiſionis dominicæ membra ponuntur: vt quos cum Chriſto vnius paſſionis cauſa deuinxerat, vnius etiam loci religio copularet.

Hiero: | Hiero to. 2. pag. 143. | Auguſ. to. 10.

A ¶Pontifex etiam vbi reliquias in ſepulchro altaris collocauit, cum clericis canit: vt eſt in hiſtoria Pontificali, ſub altare Dei ſedes accepiſtis inter, cedite pro nobis ad Dominum Ieſum Chriſtum.

¶Poſſumus etiam (vt opinor) probabilius ita exponere vt non de hoc altari Ioãnes loquatur, ſed ab eo metaphoram ducat. Vt quoniam in terra martyrum corpora ſub altari requieſcunt, inde locus in cœlis deſignatus martyrum animabus in quo quieſcunt, eodem nomine appelletur: etiã ſi ſub nullo altari ſint. Quemadmodum cubile ſolet appellari ſedes beatorum: à cubili corporum ducta ſimilitudine. Vt Pſalm. 149. exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis. Et ſinus Abrahæ aliquando à ſanctis patribus dicitur locus, in quo nunc ſancti quieſcunt in cœlo. Quoniam ante mortem Chriſti ita dicebatur limbus, in quo purgatæ animæ manebant. Et fortaſſè ad hoc potius reſpicit quod Pontificem canere diximus collocatis reliquijs in altari. Ait enim ſtatim: exultabunt ſancti in gloria, &c. Ita etiam intelligere videtur Hieronymus, qui in illud Eſaiæ 6. & volauit vnus ad me de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forpice tulerat de altari, ait: quod autem altare ſub quo animæ martyrum ſunt, videatur in cœlo: & Ioãnes in Apoc. loquitur. Vterquè ſenſus valde mihi germanus videt, poſterior verò germanior eſt. quoniã etiã in eo animas ꝓpriè accipim⁹, ideſt, nõ pro toto homine, ſed pro meliore eius parte. & tunc dicimus, in illis verbis: & clamabant voce magna dicentes, participiũ illud, dicentes, non referri ad animas, ſed ad interfectos. Dixit enim vidi ſub alta

Quartus ſenſus. | Pſal. 149. | Hiero. Eſa. 6.

B C D

altare animas interfectorum. Aliena A ergo eſt Bernardi interprætatio, altare eſſe corpus Chriſti, & ſub altare eſſe animas, quia non niſi humanitatem vident. Quod ſi quid cogeret altare ita interprætari: in promptu erat dicere, animas eſſe ſub altari, quia ſub Chriſti pedibus ſunt. & beatitudinem habent longè illius beatitudinis inferiorem. Illud etiam non eſt prętermittendum, quoſdam codices olim habuiſſe: vidi ſubtus altare Dei. Ita enim legit Pri- B maſius, & Auguſt. ſermone. 11. de ſanctis citat: vidi ſub ara Dei animas occiſſorum. & Gregor. in 4. Pſ. pœnitentialem: vidi ſub altari Dei. Ita etiam citant paſſim authores. & ita etiam habent verba hiſtoriæ Pontificalis, quæ ſupra retulimus. Sed nec in codicibus Græcis legitur, Dei, nec in Areta, nec in codicibus Latinis, nec apud Gregoriū 2. mora. c. 4. Quare nō eſt cur addendum cenſeatur: præſertim cum nihil faciat ad ſenſum. C

Primaſius. Auguſt.

¶ *Et clamabant voce magna dicentes:* Deſiderium magnum per vocem magnam repreſentatur. & notandum qđ res vocem non habentes dicuntur clamare: vt ſanguis Abel Gene. 4. ſanguis Chriſti ad Hebræ. 12. & peccatum Sodomorum clamat Gene. 19. quia prouocabant diuinam iuſtitiam. ſic Pſ. 78. vltio ſanguinis ſeruorum tuorum, qui effuſus eſt, introeat in conſpectu tuo. D &c. Vnde Gregor. 2. mor. c. 6. explicat quomodo animæ loquantur ad Deū, & Deus ad animas inter exponendū hunc locum Ioannis. Magnus, inquit, iſtarum animarum clamor, magnum eſt deſiderium. Tantò enim quiſque minus clamat, quantò minus deſiderat, & tantò maiorē vocem in aures in circūſcripti ſpiritus exprimit, quātò ſe in eius deſiderium plenius fundit animarum. Igitur verba ipſa ſunt deſideria. Nam ſi deſiderium ſermo non eſſet, propheta non diceret: deſiderium cordis eorum audiuit auris tua. Hæc Gregorius.

Clamare quid in ſacra ſcriptura. Gen. 4. Heb. 12. Gen. 19. Pſal. 78.

¶ Quomodo autem Deus illis loquatur & reſpondeat, docebimus ſtatim ex eodem Gregorio inter explicandum illa verba: & dictum eſt illis vt requieſcerent modicum. Cauſa verò quare deſiderium ſermo dicatur ea eſt, quia vt homines clamore magno ſolent excitari ad concedendum quod petitur, vt Mathæ. 15. Videre eſt, Vbi Apoſtoli aiunt Domino: dimitte eam, quia clamat poſt nos. ita Deus magno deſiderio excitatur ad concedendum quicquid ab eo poſtulamus. Hinc Exod. 14. cum nullum verbum Moyſis audiretur, ſcriptum eſt: dixitque Dominus ad Moyſen, quid clamas ad me?

Math. 15. Exod. 14.

¶ *Vſquequo Domine ſanctus, & verus, non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra.* Noſter interpres caſus ita relinquit vt erant in Græco, vt ſolet ipſe. In Græco autem vocatiui ſunt more Atycorū, qui eos ſimiles nominatiuis faciunt, quale eſt illud quod Gręcis verbis Eccleſia canit in paraſceue paſchæ, agios o theos, &c. ideſt, ſanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis miſerere nobis. Pōt etiam Græcū textū ita verti: vſque quo tu qui Dominus es, & ſanctus, & verus. Vel, vt vertit Eraſmus, vſque quo Domine, qui ſanctus es & verus. Quid ſit ſanctus & verus diximus. ca. 3. ſunt autem aptiſſima ad id quod nunc agunt, epicteta. Quaſi dicant: tu qui auctor es & amator ſanctitatis, & impietatem execraris: tu qui conſtans es, & verax, in promiſſis tuis, & multa ſanctis tuis promiſiſti,

Supra. c. 3.

quomodo pateris exultare tyrannos & Christianorum persequutores: cur non iustitiæ tuæ pœnas debitas dant.

¶ Iustitiam sanctitatemque diuinam implorant, poscuntque vindictam de tyrannis. Sed dubitabit aliquis, quia istæ animæ sanctæ potius debuissent precari Deum pro suis persequutoribus, quàm vindictam quærere: vt Mathæ. 5. Orate pro persequentibus vos. Ecclesiastici. 28. qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam. & Leuit. 19. non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Quæstio facilè soluitur, si in animabus martyrum clamātium, martyres ipsos intelligamus: vt supra dicebamus. Clamare enim martyres dicūtur occisi, quia ipsa eorum corpora cruore conspersa & grauissimis cruciatibus affecta vltionem à Deo petunt de impijs interfectoribus, sicut dictum est Gene. 4. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. & cap. 18. Clamor Sodomorum & Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. vnde Augustinus. Hom. 6. & licet animæ sanctorum in paradiso sint, tamen quia sanguis sanctorum super terram funditur, sub ara clamare dicuntur: sicut illud, & sanguis fratris tui clamat ad me de terra.

¶ Si autem animas propriè accipiamus iuxta posteriorem interpraetationem, & clamare martyres dicamus, quia ipsorum animæ clamant: August. eadem quæstione proposita: sic respōdit sermo. 59. de tempore & lib. 1. de sermone Domini in monte. cap. 45. martyres nequaquam contra

Math. 5.
Eccle. 28.
Leuit. 19.
Gene. 4.
& cap. 18.
August.
Augu. to. 10. pa. 101.

A homines petere, sed contra regnum peccati: quo regnante tanta perpessi sunt: optareque vt euertatur hoc regnum peccati. ad cuius euersionem nititur Apostolus dicens, non igitur regnet peccatum in vestro mortali corpore. Destruitur autem, inquit, & euertitur peccati regnum, partim correctione hominum vt caro spiritui subijciatur, partim deprauatione perseuerantium in peccato: vt ita ordinentur vt iustis cum Christo regnantibus, molesti esse non possint. In quo loco vitiosè legitur: de prauatione, & etiam in nouis codicibus plantini: & legendum est, damnatione vt legitur apud eundem Augustinum. libr. 1. de sermone Domini in monte. capit. 45. Sermone verò. 11. de sanctis, inquit. Sciendum quod sancti iam in conspectu creatoris sui consistentes vident voluntatem illius, & ideo ab ipso accipiunt quod eum velle facere nouerunt. Deinde addit: petunt autem vindictam de inimicis duobus modis, & hoc causa charitatis: vt siqui ad vitam æternam prædestinati sunt, conuertantur à malo ad bonum: qui verò præsciente Deo damnandi sunt, moriantur: & peccare desistant: vt per hoc minorem pœnam in inferno habeant. Vbi vnusquisque secundum qualitatem operum sustinebit magnitudinem pœnarum. Petunt autem de reprobis vindictam, quia optant venire diem extremum iudicij, & resurrectionem suorum corporū præstolantur. Hoc autem illud est quod sermone. 59. de tempore dixit petere eos vt auertatur regnum peccati: quod extremi iudicij tempore fiet, cum planè illud Psalmi. 109. implebitur: Donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Similiter respon-

Rom. 6.
Aug. to. 4. pag. 209.
Psal. 109.

Grego. reſpondet Gregor. ad eam quæſtionem.2.moral.c.4. Quid eſt enim, inquit, animas vindictæ petitionem dicere, niſi diem extremum iudicij & reſurrectionem extinctorum corporum deſiderare? & paulò poſt: quomodo dicuntur vindictam deſiderare, quas & voluntatem Dei certum eſt, & ea quæ futura ſunt non ignorare? ſed in ipſo poſitæ ab eo aliquid petere dicuntur. Non quod quidquã deſiderent, quod ab eius voluntate quem cernũt, diſcordet: ſed quò Deo mente ardentius inhærent, eò etiam de ipſo accipiunt, vt ab ipſo petant, quod eum facere velle nouerunt. Diſcordarent ergo à voluntate conditoris, ſi quæ vident eum velle, non peterent. Eadem eſt reſponſio Primaſij, Bedæ, & Ambroſij. petere. ſ. ſanctos diem iudicij vt veniat, quo ſciunt, & malos eſſe puniendos, & ſe immortalia corpora eſſe accepturos. Docentque hanc vindictæ petitionem minimè aduerſari charitati. Quandoquidem & ſi iubemur orare pro perſequentibus & calumniantibus nos in eodem Domini ſermone: iubemur etiam dicere: adueniat regnum tuũ. Anſbertus & Haymo auctore non indicato, verba Auguſtini retulerunt ex ſermone.11. de ſanctis. & verum eſſe quod iſti patres dicunt, ex verbis ſequentibus intelligitur: & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec impleantur cõſerui eorum. ac ſi diceret: & tunc faciendum eſſe quod petunt, vt euertatur regnum peccati, & mali puniantur.

Primaſius. Beda. Ambro. Math. 5. Math. 6. Anſbert. Haymo.

¶ Sed ſi quæratur an affligantur ex huiuſmodi dilatione petitionis animæ ſanctæ nam Prouerb.13. dicitur ſpes quæ differtur affligit animam. ad

Pro.13.

A hoc reſpondetur cum Gregorio & D. Thoma, quod petere & deſiderare aliquid quod ſtatim fiat, niſi mox fiat, afflictio eſt: ſed deſiderare vt fiat tempore oportuno, hoc non affligit animam: & ita ſe habet animarũ beatarum deſiderium, quod metiuntur ad diuinam voluntatem, moderantes naturalem appetitum ſuum. Vnde Grego. non quicquam deſiderant, quod ab eius quem cernunt voluntate diſcordet.

B ¶ *Et data ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ.* Stola talaris eſt veſtis, & ſignificat viſionem diuinæ eſſentiæ, quæ protenditur in æternum: & eſt alba, propterea quod hic color eſt dicatus Deo, propter magnam participationem lucis qua eminet: de quo ſupra dicebamus. Hinc eſt quod Lucæ. 9. transfigurati Domini veſtes ſunt factæ albæ ſicut nix. Hoc eſt primum ſolamen

Prima ſtola talaris alba, eſt viſio æterna diuinæ eſſentiæ. Luc.9.

C animarum. Accipiunt ergo Dei fruictionem quaſi primam ſtolam, accepturæ poſt reſurrectionem futuram, ſecundam ſtolam gloriæ corporalis: quando implebitur illud Eſaiæ. 61. In terra ſua duplicia poſſidebunt, lætitia ſempiterna erit eis. In plenam ergo & perfectam beatitudinem, nec ſine nobis intrabunt ſancti cum corporibus ſuis, nec ſancti ſine plebe, nec ſpiritus ſine carne. Et meritò quidem, nec e-

Eſaiæ 61.

D nim præſtari decet integram beatitudinem, donec ſit homo integer cui detur. Acceperunt tamen ſancti iam ſingulas ſtolas: ſed non veſtientur duplicib⁹, donec veſtiamur & nos, Deo melius prouidente pro nobis: vt non ſine nobis conſumentur. Stola ergo prima ipſa eſt fœlicitas & requies animarum, ſecunda verò immortalitas & gloria corporum. Datæ verò dicũtur ſtolæ albæ licet ex meritis colla-

tæ fuerint, quia meritum ex gratia ortum habuit. Non enim ſunt cõdignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. ad Roma. 8. ita debet intelligi. D. Thom. hîc.

Roma. 8.

¶ Hinc colliges quod cætera quæ hactenus expoſuimus, ſatis cõſtat nullo modo fauere ſententiæ Bernardi. Hæc autem quæ in hoc loco ait Ioannes vel maximè aduerſantur: quoniam omnium ferè cõſenſu ſtola alba, quæ nunc ſingulis datur, eſt gloria animæ. vnde Auguſtinus ſermone. 11. de ſanctis ait: per ſtolas albas debemus intelligere mercedem Baptiſmi, præmium martyrij, mercedem æternorum, & gaudium cœleſtis patriæ. Habent ergo ante reſurrectionem ſancti ſingulas ſtolas, quia in ſola anima adhuc æternis beatitudinibus perficiũtur poſtea autem accepturi ſunt binas: quãdo receptis corporibus immortales erunt in anima, & incorruptibiles in corpore. De hoc Eſaiæ. c. 61 vt modo dicebamus, in terra ſua duplicia poſſidebunt. D. Grego. in expoſitione. 4. Pſalmi pœnitentiæ, in illud verbum: Auditui meo dabis gaudiũ & lætitiam: Eadem verba Eſaiæ refert, & ait: quid namque eſt illis ſingulas ſtolas albas tribuere, niſi animabus eorum beatitudinis æternæ immortalitatem conferre? quid verò eſt, donec electorum numerus compleatur requieſcere, niſi futurę reſurrectionis gloriam expectare? In qua nimirum iterum ſingulas ſtolas albas accipient, quia immortalia & incorruptibilia corporum ſuorum veſtimenta reſument. Horum patrum non ſolum ſenſum ſed etiam verba ferè vſurpãt Beda, Ambro. Haymo. & Ansbertus. ita & Anſelmus exponit. Porrò ſtola apud Latinos propriè matronarum veſtis eſt ad talos vſque demiſſa. Apud Grecos verò etiam virorum eſt. Fatemur igitur libenter Bernardo, ſanctos non eſſe induendos duplicibus, donec veniat reſurrectio generalis, ante quam, corpora non recipient. & non eſſe dandam integram beatitudinem, ideſt, animæ ſimul & corporis, niſi integro homini, & perfectę Eccleſiæ. Verùm hinc nullo modo colligi poteſt, non accipere eos beatitudinem animarum ante reſurrectionem.

D. Augu.

Eſai. 61.

D. Grego.

Beda. Ambro. Haymo. Ansbert. Ansel.

¶ *Et dictum eſt illis vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec impleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt ſicut & illi.* Hæc verba exponens Auguſt. ſermone. 11. de ſanctis ſic ait: dictio iſta, inſpiratio eſt diuina: qua mentibus eorum deſiderantibus diem iudicij immittitur virtus patientiæ: vt patienter ferant omnia, expectantes numerum illorũ qui ſimiliter interficiendi ſunt pro Chriſto, cum eis poſtmodum regnaturi: vt qui deſiderant recipere ſua corpora, gaudeant ex numero fratrũ colligendorum. Tali modo loquitur Deus omnipotens ſanctis, veluti quilibet pater familias multos habens filios, ſinguliſque de agro reuertentibus, & rogantibus, vt cibum ſibi tribuat: reſpondet refectio quidem veſtra parata eſt, ſed expectate fratres veſtros, vt cum in vnum poſiti fueritis, omnes in commune comedatis & epulemini gaudentes: quia interficiẽdi ſunt & illi. l. aperto, ſcilicet martyrio. l. occulto. Quibus verbis innuit Auguſt. quod virtus patientiæ infunditur, qua patiẽter expectent. Nam ſi optabant malos puniri, cõtinuò Deo iubente acquieſcunt.

Augu.

¶ Sed

¶ Sed quæritur quid ad petitionẽ martyrum faciat hæc reſponſio? ſiquidem illi nihil de die iudicij quidquam dixerant, nec diem illum expectare opus erat, quia vltionem petiũt de his à quibus occiſi ſunt: non de illis, à quibus alij poſtea erant occidendi, qui ſatis puniri poterant fame, & ferro, & incendio, ac denique damnatione perpetua animarum. Reſpondetur, his pœnis nõ ſatis ſanguinem martyrum vindicari. Oportet enim vt eorum tortores maxima, eademque publica, & perpetua infamia & ignominia notentur: & vt membra ipſa, quæ martyres excarnificarunt, ſempiternis ignibus excruciandą traddantur. Vindictæ etiam pars eſt vt martyrum corpora, in quæ illi crudeliter & ignominioſè ſæuierunt, immortalia videant: & ipſo ſole fulgentiora, quò magis crucientur. Hæc autem, antequam compleatur numerus electorum, fieri non poſſunt. Itaque temporalibus calamitatibus, & damnatione animarum, paulatim puniri incipiunt. Sed integrum & perfectũ ſupplicium in vltimum iudicij diem coram vniuerſa hominum & angelorum multitudine ſumenda reſeruatur.

¶ Verùm adijciet quiſpiam, adhuc ſaltim non rectè & propriè reſponſum eſt martyribus. Videtur enim reſpondendum; fiet quidem quòd petitis, ſed antè iudicij diem nõ fiet: quo tam vos, quàm occiſſores veſtri reſurgetis: & vos glorioſa veſtra corpora accipietis: illi ſuis receptis, flammis ęternis traddentur. Reſpondeo, martyres & ſi de ſuis perſecutoribus tãtum loqui videantur, de omnibus etiam ſanctorum perſecutoribus loqui. Nec enim vindictæ ſuę cupiditate incenſi, hoc petunt: ſed optantes euerti regnũ peccati, vt ex Auguſtino diximus: & Deum in omnibus coli, ac neminem relinqui, qui pietati aduerſetur, & religioſam vitam impediat. Quare eleganter illis reſponſum eſt: vt requieſcerent tempus adhuc modicum, id eſt paululum expectarent. Semper in ſacra ſcriptura dicitur, parum, quod vſque ad diem iudicij ſupereſt: quoniam poſt illum ſupereſt ęternitas, vt ſupra dictum eſt. cap. 1. & Eſai. 10. Noli timere populus meus &c. adhuc paululum, modicumque, & conſumabitur indignatio.

¶ Ne dictum quidem eſt vt requieſcerent vſque ad diem iudicij: ſed magis propriè, donec expleatur numerus ſanctorum martyrũ. Qui certè, ſi regnum peccati euerteretur, & impij pœnitus extinguerentur, nulli eſſent. Quis enim martyres cruciaret & occideret? Verùm mali nõ ſolum propter martyres tollerantur, ſed etiam propter cæteros electos. Sicut ait Auguſt. in Pſalm. 54. ad initium. ne puteris gratis malos eſſe in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum, Omnis malus aut ideo viuit, vt corrigatur: aut ideo viuit vt per illum bonus exerceatur. Quare ſatis apertè intelligere poſſumus cum dicitur: donec compleantur conſerui eorum, reliquos electos ſignificari, qui martyres futuri non ſunt. Cum autem dicitur & fratres eorum, propriè martyres intelligit.

¶ Dono ergo ſtolæ adduntur verba cõſolatoria. Hæc verba exponens etiam D. Gregor. 2. mora. cap. 6. ſic ait: deſiderantibus animabus, requieſcite tempus adhuc modicum, dicere eſt: inter ardorem deſiderij ex ipſa præſentia ſolatium cõſolationis aſpirare.

Parũ in ſacra ſcriptura dicitur tẽpus quod ſupereſt vſque ad diẽ iudicij. Eſai. 10.

Auguſt.

Grego.

dei ſunt ſex libræ. Hactenus de grammaticali ſenſu. Sed quantum ad ſenſum literalem ſacræ ſcripturæ attinet, multis modis exponitur hic locus.

¶Prima expoſitio, quod remediũ contra hæreſes hoc ſit, retinere fidem ad rectè intelligẽdum ſcripturam noui teſtamenti, & etiam veteris, & ſic liberabimur ab hæreticis. Bilibris tritici dicitur ſignificare nouum teſtamẽtum. Triticũ enim ſuauius eſt quàm ordeum: & eſt cibus hominum, & talis eſt gratia noui teſtamenti, qua velut homines ſpirituales donis intellectualibus inbuimur. & in duas libras diuiditur nempe in fidem, & opera: aut in ſenſum ſpiritualem & literalẽ. Si ergo gratiam noui teſtamenti & rectam intelligentiam vis comparare: denario vno. i. fide perfecta, debes emere. Quia initium rectè intelligendi, à fide eſt Eſaiæ. 7. ex verſione. 70. Niſi credideritis non intelligetis. & quia denarius omnem perfectionem numeri ſimplicis continet, ideò illi comparatur fides, quæ debet eſſe integra.

Bilibris tritici noui teſtamenti & quare. *Eſai. 7.*

¶Tres autem bilibres vetus teſtamentum ſignificant, quod in legales, propheticos, & hiſtoricos libros diuiditur: & quilibet librorũ iſtorum eſt bilibris, propter fidem & opera quæ ibi docẽtur: & propter geminum ſenſum ſpiritualem, & literalem. Eſt expoſitio hæc antiquorum, quam ex libro ſine titulo attulit Gagneius hic: quam etiam Richardus tractat, & Abbas Ioachin eam ſequitur, & doctè de ea diſſerit author Collectaneorum. Solet enim ſæpè doctrina euangelica tritici nomine ſignificari, ſic Hieronymus ſuper Eſaiam. cap. 30. ibi: dabit tibi dominus panem arctum & aquam vberem. Dicit Hieronimus eſſe pro-

Tres bilibres vetus teſtamẽtũ. *Gagneius. Richar. Abbas Ioachin.* *Eſa. 30.*

A miſſionem legis euangelicæ. In quã vno verbo diliges proximum tuum, ſicut te ipſum Mathæ. 22. Continetur prolixitas veteris teſtamenti. Quod dicebat Paul. ad Gal. 5. omnis (inquit) lex in vno ſermone continetur. Diliges Dominum Deum tuum. Quod verò ordeum legem moſaycam ſignificet tractat Orige. Homi. 12. ſuper Geneſin: tum, propter inſuauitatem & inuolucra palearum. Sic enim lex B vetus ſub figuris continet ipſam gratiã. Tũ etiã quia eſt iumentorũ cibus, ſicut & illa lex erat Hebræorũ, quos Deus tractabat iumentorum in morem. & ſicut ordei meſſis præcedit triticeam, vt patet Exod. 9. Vbi ſerotinũ vocatur triticum, ita & lex illa tempore præcedit legem euangelicam. Vtrumquẽ verò ſuo tempore aluit, & alit. & ideo Dominus duobus miraculis pauit turbas: vno, panibus ordea- C ceis ſignificantibus ſtatum veteris teſtamenti, Ioã. 6. & Math. 14. & ideo moliter conſederunt ſuper fœnum. Quia lex illa promittebat & conferebat bona terræ. & libris quinquẽ conſtabat. Sicut quinquè erant panes ordeacei. Sed & ſeptem panibus, quos veroſimile eſt fuiſſe triticeos, quia abſolutè vocantur panes: iterum pauit turbas Dominus, Math. 15. vbi ſtatus perfectionis euangelicæ continetur. D & ideò ſuper nudam terram ſedent turbæ, hoc eſt, duriter, quia vitæ aſperitas & pœnitentia inducitur in nouo teſtamento: quod ſeptem ſacramẽtis quaſi ſeptem panibus conſtat. & meritò vno denario vtrumquẽ emitur: quia eadem eſt fides quæ in vtroquè teſtamẽto eſt præcepta. Id quod latè oſtendit Paul. ad Hebr. 11. in cuius rei myſterium turbæ quæ præcedebant & quæ ſequebantur acclamabãt

Math. 22. *Galat. 5.* *Ordeũ legẽ moſaycã & quare.* *Origen.* *Exo. 9.* *Ioa. 6. Math. 14.* *Math. 15. Marc. 8.* *Heb. 11.*

Domino intranti in Hieruſalem, oſã na filio Dauid. i. fideles omnes veteres & ſeniores, Chriſti fide fuerũt imbuti.

Secunda expoſitio. ¶Secunda expoſitio huius loci eſt, vt his verbis ſignificetur fames futura. Quod Aretę, & Victorino placuit. *Aretas. Victorinus.* Sed vulgaris hæc fames eſt, & quæ ſæpè contingit. Nam nec triticum defuturum dicit nec ordeum. Addit etiam vinum & oleum nõ eſſe lædenda.

Tertia expoſitio. ¶Fortaſſe ita explicabitur locus iſte. Sicut chœnix aut bilibris erat cibus diurnus homini idoneus. Ita denarius merces eſt laboris diurni, vt *Math. 20.* conſtat ex parabola vineæ Math. 20. ait ergo totã diei mercedem panem eiuſdem diei emendo neceſſariam fore. Triticum cibus hominis eſt: ordeo non vtuntur niſi cum tritici magna penuria eſt. Ideo in tritico doctrina elegans & myſteriorum ſacræ ſcripturæ explicatio deſignatur. Quæ hæreticis omnia turbantibus rara erit: & quaſi ad menſuram dabitur ijs, qui in vinea Domini, ideſt, in cultura virtutum laborauerit, pro mercede ſui laboris. Nõ quidem quaſi ex iuſtitia debita, ſed quaſi ex Dei miſericordia, & benignitate cõceſſa. Ac ſi dicatur: quidquid laborauerit, neceſſarium erit vt Deus laborem illum inſpiciens, miſericorditer eum à fame illa liberet. De hoc tritico & de hac menſura dictum *Luc. 12.* eſt Lucæ. 12. quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens: quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam: vt det illis in tempore tritici menſuram. In ordeo, quod magis iumentorum cibus eſt, indicatur rudis & operta intelligentia huius doctrinæ, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt: & eius multò maior copia eſſe ſolet, quàm altioris, & reconditoris eruditionis. Hæc quoq; dabitur eo modo quo diximus, quaſi

A merces, laborãtib' in opere virtutis: & ab hæreticorum turpitudine recedentibus. Sed tanta eius erit penuria, vt tres chœnices denario vedãtur, ideſt, eodem precio quo chœnix tritici: & quo prius plures chœnices vendebãtur. Tres autem dixit potius quã plures, vt ratio ordei ad triticum ſeruaretur. Duplum enim aut triplum ſolet eſſe pretium tritici, ad pretium ordei. Significat autem hæreticos tàm vehe-

B menter aduerſus ſanam doctrinam eſſe pugnaturos, vt rari ſint inter Chriſtianos veritatis magiſtri: non ſolum altiorum myſteriorum, ſed etiam humilium, & ad ſalutem neceſſariorum. Vt in hæreſi Arriana contigit, cum rariſſimi erant, qui non eſſent veneno illius infecti. & qui veram doctrinam accepturi & conſeruaturi ſunt, illi erunt qui vitæ puritatem, & euangelij formam tenebunt: & hæreticorum

C ſcelera execrabuntur. Chœnix tritici vni dabitur. Vnius enim cibus eſt chœnix, ideſt, rara erit: & pauciſſimis dabitur huiuſmodi exacta veritatis cognitio: qualis in magiſtris Eccleſiæ eſſe ſolet. Tres chęnices non vni dãtur, ſed vni & eius familiæ, vt ſingulis diuidat prout licebit. Hordei enim maior copia erit, quàm tritici, & pluribus dabitur. Sed non niſi denario dabitur i. laboranti vt dictum eſt in opere vir-

D tutum: & eius cauſa dabitur alijs, quibus ipſe diuidet. Hieronym. in illud Amos. 8. Immittam famem in terrã. *Hiero. Amos. 8.* mittit, inquit, Dominus famem in terram ſuper eos qui terrena ſapiũt, quãdo propter peccata populi doctrina deficit euangelica.

Vinum & oleũ ſacra ſcriptura vocatur. & quare. ¶*Et vinum & oleum ne laſeris.* Prima expoſitio eſt vt ipſa ſacra ſcriptura vinum & oleum nominetur: quia ſpiritum exhilarat, & hominis cor vera

ra lætitia profundit vt vinum: & lenit, & conſolidat velut oleum, quo vtebantur olim paleſtritæ incertaminibus, perfuſo toto corpore. Eo quod corpus conſolidaret ante initum certamen. His ergo verbis dæmon monetur, ne per falſos ſuos doctores ſacram ſcripturam aut malè vertendo, aut textum vitiando, aut falſò exponendo, corrumpat. Ita habetur in Collectaneis. Richardus intelligit per vinum eccleſiaſticos doctores. Qui vino comparantur, dum palàm iniquè viuentibus mordaciter increpant: oleo verò, dum puſillanimes conſolantur, & ſpiritu lenitatis corripiunt: & vtroſquè diuinitus ſeruari à poteſtate dæmonis his verbis iubetur. Sunt enim hæc duo remedia ſalutis aduerſus vulnera peccatorum, vinum & oleum. Vt patet Lucæ.10. vbi Samaritanus oleo & vino curat ſemiuiuũ hominem. Prohibeturquè dæmon ne remedia noſtræ ſalutis auferat: & ne authoritatem prælatorum infringat. Atquè hoc quidem conſonat cum illo Math.16. portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. ¶Aut vinum fideles dicuntur omnes, vino dominici ſanguinis in baptiſmo potati, & de prælo dominicæ crucis expreſſi, tãquam muſtum. Dicente Paulo ad Roma.6. An ignoratis fratres quia quicumquè baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus. Oleum quoq; dicũtur, tãquam in baptiſmo Spiritus ſancti gratia & oleo deliburi. In medio igitur quatuor animalium, ideſt, communi conſenſu quatuor Euangeliſtarum, Eccleſiæ auditur vox conſolatoria dicẽs: bilibris tritici, &c. Quaſi dicat ne timeatis fideles, quãuis perſequtioni tyranorũ, impietates ſuccedere videatis hæreticorum, non enim

Vinum doctores Eccleſiæ vocãtur.

Luc.10.

Math.16.

Vinum ſignificat fideles & etiã oleum.

Rom.6.

A lædere vos poterunt: nec antonatũ ſcripturarum vobis imminuere, ſiquidem denarium perfectæ fidei, quo illæ comparantur, retinueritis.

¶Auguſ. Homi.5. & Primaſ.4. aiũt in vino ſanguinem Chriſti, in oleo vnctionem chriſmatis intelligi. Sed quibuſdam potius videtur Ioãnem alludere ad parabolæ Domini vinum & oleum: quam retulit Lucas. cap.10. & quæ iam in ore omnium verſabatur.

B Et appropinquans, inquit, alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinũ. In quo omnia remedia à Chriſto relicta, & maximè ſacramenta deſignantur. Quoniam ergo & ſi hæretici pacem Eccleſiæ turbaturi eſſent, & conaturi ſacramenta tollere, & cœleſtia iſta medicamenta animorum: rectè vox Dei auditur, diabolo, qui equo nigro vehebatur, interdicenus: ne vinum & oleum læderet. Ita noC ſtris temporibus Lutherus, & poſtea alij hæretici vinum & oleum lædere voluerunt: & ſacramentis Eccleſiæ bellum atrociſſimum in dixerũt, ſed non eſt illis datum vt læderent, neq; vnquam alijs dabitur. Ex quo cernimus furentem rabiem hæreticorum, & eorum principis diaboli non amplius lædere poſſe Eccleſiam, quàm conceſſerit Deus. ¶Si quærimus cur ad huius ſigilli apertionem tertiũ

D animal Ioãnem vocet, cauſa ea eſt, quod hæretici cum ſint verè lupi rapaces, vt Dominus ait, veniũt ad nos in veſtimentis ouium, ideſt, manſuetudinem & humilitatem ſimulant, & homines videri volunt, cum ſint immaniſſimæ feræ. Eo tempore videntur hæretici potiſſimùm furere cœpiſſe, cum Mathæus euangelium ſuũ ſcripſit, anno videlicet.41. Domini, vt author eſt Euſebius in chronicis, cũ

Auguſ. Primaſ. Vinũ ſanguinẽ chriſti, & oleũ vnctionẽ chriſmatis ſignificãt.

Luc.10.

Vinũ & oleũ ſacramenta ſignificant.

Euſebius.

Apo-

Apoſtoli per varias regiones diſpergebantur. Significatur ergo Ioãni, nũquàm defuturos hæreticos diabolo inſtigante, & quærente candorem euangelicæ doctrinæ, tenebris errorũ ſuorum obſcurare. Sed neque in Eccleſia defuturos eſſe vnquam veritatis impugnatores: imo niger equus, poſt Rufum contra album erit: & ideo vox de medio animalium auditur.

Sapientes per aquilã ſignificantur.

B ¶ *Et cum aperuiſſet ſigillum quartũ audiui vocem quarti animalis dicentis: veni & vide.* Aquila erat quartum animal de quo.cap. 4. quo repreſentantur ſapientes, acutiori mentis acie præſtantes. Quorum acutis monitionibus fideles excitantur, ad myſterij conſiderationem, ſicut aquilæ filij ad contemplandam ſpheram ſolis. Quã tum verò ad literam attinet, in huius ſigilli apertione aliquid Ioãni indicatum eſt, quod ad eum, & ad eius euãgelium pertineat: vt in reliquis vidimus.

Equus pallidus ſtatũ hypocritarum ſignificat.

¶ *Et ecce equus pallidus.* Hoc enigmate quartus Eccleſiæ ſtatus ſignificatur, quo ficta, & ſimulata ſanctitas Eccleſiam peruagata eſt. Hypocritarum eſt hic ſtatus, qui exterminant facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunantes. Math.5. extra terminos naturalis habitudinis vultum alienant: & ideo pallidi ſunt. Iſti hypocritæ ſimplicitatem Eccleſiæ vexauerunt. Ita Richardus, & Beda. Et latiſſimè patet hypocritarum vitium, nam ad hæreticos, & omnes qui decipiunt prætextu ſanctimoniæ extenditur. & his pallidis equis omni tempore paſſa eſt Eccleſia bellum. & de his equis multa dixit & doctè, author Flauiacenſis ſuper Leuit.lib.10.c.3.

Math.5.

Richar. Beda.

Flauiacenſis.

¶ *Et qui ſedebat ſuper eum nomen illi* A *mors.* Pallori iungitur mors quæ pallida dicit. Inequitabat ergo diabolus re & opere mortem afferens. Delectatur diabolus cum inſidet hypocritis. Iob.41. ſub vmbra dormit in ſecreto calami. Gaudet enim fraudibus & inſidijs: nam hac via, velut citato equo, feſtinat inferre mortem corporis & animæ. Nam hypocritæ & intemperati, vt in plurimum, morboſi ſunt & ad mortem corporis properant improba ſui maceratione: & mortem etiam animæ incurrunt propter morum falſitatem. Atque ita diabolus in illis, mortis cognomentum accepit. Quæ appellatio illi congruit. Sapien. 2. inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.

Iob.41.

Sapien.2.

¶ *Et infernus ſequebatur eum.* Conuenit hic quod notat Anſbertus, qđ infernus benè coniungitur cum hypocrita. Nam ſicut hypocrita nunquã C ſatiatur, ſed ſemper eſt in ambitionis ſiti: ita & infernus computatur inter inſaturabilia. Prouerb.30. & Eſa.5. idẽ legimus. Propterea (inquit) infernus dilatauit animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque vllo termino. Amplificat enim capacitatem vt plures deuoret. ¶ Inferni etiam nomine, hic poteſt intelligi magna copia damnatorum ſequẽtium diabolum. Sequũtur enim & diabolum imitantur, qui ſunt D ex patre diabolo.

Pro.30.e Eſa.5.d

Cœtus impiorum infernus vocatur.

¶ Ex hoc loco intelliges, quod non omnes vitam conſequantur, ſed eſſe multos qui mortem ſequantur. Liberum enim Deus hominem condidit, & poſuit ante illũ vitam & mortem, vt eligeret ſibi quod velet. Vnde Dominus ait: ecce ego do ante vos viam vitæ & mortis. & rurſum: conſidera, inquit, quod hodiè propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & è co-

Hier.21.c Deut.30.d

contrario mortem & malum, & dicitur ei: elige tibi vitam, vt diligas Dominum. Iuſti quidem & electi probant quæ ſunt meliora, & ea eligunt, & ſequuntur vt Paulus admonet ad Philipenſ.1. [Phil.1.] Imitantes apes, quæ optima legunt de pulchris floribus. Vnde non ſolum ceram, ſed & mella conficiunt. Contra verò impij de malis peſſima, & de iniquis ſemper deteriora præeligunt: more cancrorum ſemper retrocedentes. Quibus Salomon [Pro.1.] ait: vſquè quò paruuli diligitis infantiam: & ſtulti ea, quæ ſunt noxia cupiunt, & imprudentes odibunt ſcientiam? Hæc ſunt de quibus in hoc loco loquitur noſter Ioan. dicens: & ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum nomẽ illi mors, & infernus ſequebatur eum. Cætus enim impiorum ſequitur mortem.

¶*Et data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtijs terræ.* Diximus ſupra poteſtatem diaboli diuinitus diſpenſari. Hypocritarum poteſtas in hoc loco, dicimus eſſe in vniuerſum mundum: qui in quatuor partes diuiditur? Et hæc omnia ſecundum aliquos in Mahometaneis hypocritis verificantur, nam omni genere ſeuitiæ per quatuor mundi partes Chriſtianos vexant. Sed de hoc ſtatim dicem⁹.

¶Hæc verò quatuor cruciatus genera, quæ hic referuntur vocantur Ezechiel.14. iudicia Dei (Hiſpanicè los verdugos de la juſticia de Dios:) & ſemper minatur Deus hæc flagella. [Fames, gladius, mors & beſtię terræ vocantur iudicia Dei. Ezech. 14.] Pſalm.62. tradd entur in manus gladij, partes vulpium erunt. ideſt, vulpibus & beſtijs erunt prædæ. [Pſa.62.] & Pſal.33. ne tradas beſtijs animas confitentiũ tibi. [Pſa.33.] Et Deut.32. dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentiũ [Deu.32.] ſuper terram, atquè ſerpentium. De fame verò dicitur Pſal.104. vocauit famem ſuper terrã, & omne firmamẽtũ panis contriuit. [Pſa.104.] Et Hiere.14. fame, gladio, & peſte conſumam eos. [Hiere.14.] Vnde mortem vocat hic peſtẽ, qua multi pereunt. Vel aliud quodlibet nocendi & perimendi genus.

¶Et hæc mala aliquando Deus in nos mittit ſpiritualiter ait Anſelmus, nam Amos.4. dicitur famem audiendi verbum Dei immittã Deo. Quia nimirum populus carebit doctore, & qui erunt doctores non audientur. In huius rei figura præceſſit fames Aegypti, quam ſuſtulit Ioſeph. vt refertur Gene.41. [Fames gladius, mors, & beſtiæ terræ quid ſignificent ſpiritualiter ſumatur.] Chriſtus enim dominus cuius figuram gerebat Ioſeph, pauit doctrina mundum eſurientem. [Gen 41.]

¶Gladio etiam ſpirituali multi perierunt, ideſt, gladio peruerſæ doctrinæ. Mors verò ſpiritualis qua interiere, peccatum eſt. Peccatum enim vocatur mors ab effectu, quia priuat gratia ſpirituali: & infert mortem perpetuam & damnationem ſempiternam. Vnde Paul. ad Ro.6. ait: ſtipendia peccati mors. [Ro.6.] Dauid Pſa.48. inquit: mors depaſcet eos, quaſi dicat: mors illa perpetua nõ euellet radicitus impios. ſed depaſcet eos: vt ad cruciatũ viuat. Huius mortis cauſa eſt peccatũ, & ideo dicitur mors. Vel dicẽdũ quod mors ſiue peſtis peruerſũ ſit dogma, quod cum penetrat dicitur gladius: cum autem intoxicat & inficit dicitur mors ſiue peſtis. Hinc qui ipſum docent peruerſum dogma, in cathreda peſtilentiæ ſedere dicuntur Pſa.1. [Pſa.1.]

¶Beſtiæ verò in malã parte ſumũtur. & nũc dæmones, nũc hæreticos: nũc quoſcũq;, qui nos ad mortem trahunt ſignificãt. Hiero. Eſa.13. Fœminę etiã libidinoſæ hoc nomine notantur [Hiero. Eſa.13.]

hîc in Collectaneis. Noſtri etiam affectus & deſideria ſine ratione hoc nomine ſignificantur. Ad Ro.1. propter quod (inquit) traddidit illos Deus in reprobum ſenſum & deſideria cordis. i. propter ſuos malos affectus traddidit illos Deus, &c. Impij quidem beſtiæ ſunt Pſal.73. ne tradas beſtijs animas confitentes tibi. Cõparantur præterea iumentis inſipientibus, quibus ſimilimi effecti ſunt, bonum æternum miſſum facientes, & tranſitorio adhęrentes. Vę huiuſmodi beſtijs. Animalia. n. ſunt ſuis voluptatibus inſeruientia, quæ vt ſuo conſulant cõmodo, vẽtremq; expleant, rapiunt, mactant, fallunt, perdũt, eoſq; potiſſimùm qui carnalia ſapiunt, eiſq; addicti ſunt.

Rom.1.

Pſa.73.

Poteſt etiã hoc ad tẽpus antichriſti referri. Tunc enim homines truculenti inſaniẽt in chriſtianos, qui beſtiæ meritò dicũtur. Homo enim prauus teterrima beſtia eſt ſecũdum Ariſtote.1. Politico. Quia habent iuſtitiã armatã ingenio & arte. & Paul. ad Titũ.1. ſcribit: cretẽſes ſemper mẽdaces, malę beſtiæ.

Ariſto.1. Polit.

Ad Titũ.1.

Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eũ nomen illi mors, & infernus ſequebatur eũ. Iam huius loci primã expoſitionẽ audiuimus, nũc autẽ referã quid alij ſentiãt. Abbas Ioachin & eũ ſequutus Cælius Pãnonius exiſtimãt in equo pallido Agarenos ſignificari, & quãuis nõ ſatis explicãt quid ſit q̃d mors in equo pallido ſedet, & eam ſequitur infernus: quomodo etiã illi interfecerint gladio, & fame, & morte, & beſtijs terrę: pulchrè tamẽ hæc expoſitio hærebat cũ præcedentibus: vt poſt chriſtianorũ perſequutores, per quos diabolus profectũ euangelij impedire intẽdebat: poſt hæreticos, quorũ opera ad idem vſus eſt: agareni iũgerentur, qui multas orbis prouincias occupauerunt, & chriſtiani nominis capitales hoſtes ſemper fuerunt. Itaq; facile mihi eorũ ſententia probata eſſet, haberemq; quo modo illa explicarem, quæ ipſi ferè inexplicata reliquerunt. Sed hoc vnum me maximè mouet, quod ſi ita exponamus, nihil ad quartũ animal hæc viſio pertinet: ſicut reliquas tres, ad tria præcedẽtia animalia pertinere demonſtrauimus. Nec erat cur quartũ animal potius ad hæc vidẽda Ioãnẽ vocaret, quã ad ſequentẽ ſigillorũ apertionẽ. Ad quam tamen à nullo iam animali vocatur. Quare omnino hoc videtur eſſe intelligendũ de calamitate aliqua inſigni, quę ante mortẽ Ioãnis aut paulò poſt Eccleſiæ aduenerit: nã cũ prius ea nominauerit, quæ aduerſus euãgelicam prædicationem exorta ſunt mala: nũc æquum eſt, vt ea ſcribat, quæ ad gloriam Eccleſiæ & conſolationem fidelium expectant. Videntur ergo hæc omnia referenda eſſe ad tertiam perſequutionem chriſtianorum, quam commouit Trajanus, quæ fuit immanis: & in qua innumerabilis chriſtianorũ multitudo occiſſa eſt, vt ex Plinio, & ex Euſebio oſtẽdimus c.3. Vt equus pallidus ſit Trajanus & ei⁹ crudelitatis miniſtri, qui ferro & fame, & beſtijs chriſtianos occiderũt. Mortui ſiquidẽ pallent, & valdè vulgare mortis epitetum eſt pallida, q̃d pallidos reddat. Illi etiã pallẽt, qui diuturnã famẽ pertulerũt. Vnde illud: & pallida ſemper ora fame. Pallidus ergò equus eſt, q̃d pallorẽ ex morte & fame indicat. Super eũ ſedet mors, quę per hos miniſtros plurima chriſtianorũ millia occidit. Cui verè & ꝓpriè poteſtas data eſt, ſuper quatuor partes terrę. i. ſuper chriãnos vbiq; gẽtiũ

Abbas Ioachin.
Cælius Pannonius

Aliter explicatur locus iſte quã ſuperius explicatus eſt

de gentes,& per totum orbem difuſos vt diximus.ca.3. & ego ſeruabo te ab hora tentationis quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terra.

Infernus autem ſequitur equũ pallidũ,nõ deuoraturus quos ipſe occideret: ſed eos qui occidebant.ſ.christianorum perſequutores,qui Imperatoris potentia fræti impunè ſe putabant ſæuire in christianos. Quaſi nemo eſſet qui eorũ cædes curaret, quare rectè infernus equũ inſequitur: vt hinc intelligam⁹ nõ deſeri à Deo nec cõtẽni christianos,vt gentiles putabãt,ſed æterna ſupplicia manere ac ſequi eorũ violatores,&interfectores,quę nullo modo effugere valeant:quãuis fortes & potentes. Quod ſimiliter de reliquis tyrannis & perſequutoribus futuris vſq; ad finem ſeculi intelligẽdũ eſt. Atq; hoc illud ipſum eſt qđ paulò aliter dictũ eſt ab Eſai.c.5. Propterea dilatauit infernus animã ſuam,& aperuit os ſuum abſq; vllo termino: & deſcedent fortes eius & populus eius, & ſublimes, glorioſiq; eius ad eũ. Ponitur ergo infernus poſt equũ pallidũ,potius quã poſt rufum,& nigrũ, propter ſuperbiã,& potentiã,& fortitudinem tyrannorũ, & regũ, qui neminem in terra timebãt, nec putabãt ſibi quicquã mali imminere: & quia tũc christiani maximè videbantur, & Deo & hominibus inuiſi,cum talia pati ſinebantur.

Eſai.5.

¶ Sed dicet quis, quorſum nunc hanc perſequutionem prædictam,cũ iam in equo rufo oẽs perſequutiones Eccleſiæ fuerint indicatæ? Reſpõdet, in equo rufo nõ tyrannos ſignificari, ſed cognatos & amicos christianorũ: & amicos populos:qui cũ antea fœdere eſſent & amicitia copulati cũ illis,ſi A mulatè què facti ſunt christiani:in eos hostiliter ſæuire cœperunt. Quod poteſt ex ipſis verbis intelligi,dicitur enim ibi. *Datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra,vt inuicem ſe interficiant.* Pacem tollit qui inimicitias in eis efficit, qui amicè & pacificè viuebant. In equo autem pallido dicimus,& tyrannos cũ ſuis miniſtris,& cæteros Eccleſiæ perſequutores futuros deſignari. Qui vbiquè perſecuturi erant Chri-B ſtianos,& conſumpturi gladio. ideſt, morte gladij,& fame,& morte,ideſt, alijs quibus libet,alijs què mortis generibus:& beſtijs terre, quibus ſæpè obiecti ſunt martyres, & in hac tyrannica perſequutione Romæ beatus martyr Ignacius Leonibus tradditus eſt laniandus. Conueniunt autem omnia optimè nam prima perſequutio quam Nero induxit iam tranſierat, ſiquidem tempore Domitiani C ſcribebat hæc Apoſtolus. Secunda autem,aut potius tertia, paulò poſt in cæptura erat tempore ipſius Apoſtoli. Deinde in ordine perſequutionis equis conueniunt. Nam primi Chriſtianorum perſequutores, & qui primum euangelij curſum inhibere conati ſunt, conſanguinei christianorum, & populares, & vicini populi fuerunt. Deinde pſeudoApoſtoli, ideſt,hæretici & omnes qui à christiaD na religione receſerunt, quos equus niger ſignificauit:deinde tyranni,qui varijs tormẽtorum generibus nomẽ christianum delere conati ſunt,qui in equo pallido intelliguntur. Cum hoc ſenſu conuenit optimè qđ ſequitur.

¶ *Et cum aperuiſſet ſigillum,vidi ſubtus altere animas interfectorum propter verbum Dei,& propter teſtimoniũ quod habebant.* Iam hìc à nullo.4. animaliũ vocatur Ioan. quoniam hoc & quæ

deinceps narraturus eſt, nec ad tempora Euangeliſtarum, nec ad animalia quibus ipſi ſignificati ſunt pertinent. Ab alio autem vocari non erat neceſſe, quia erat per ſe ſatis alacer ad audiendum & videndum. Occaſio huius viſionis fuit, vt ante diximus, innumerabilis martyrum multitudo, quam ſub Trajano occidendam eſſe ſignificauit. Quorum voces audiuit: Vt forti atq; inuicto animo tàm illis, quàm futuris temporibus certarent Chriſtiani: & magnitudinem pręmiorum contemplantes, nullis tyrannorũ tormentis cederent.

Eſt hîc dubium, an iſtæ animę propriè fuerint eorum qui martyriũ ſuſceperunt, an omnium qui quouis modo fuerant propter Chriſtum vexati: ita vt confeſſorum & virginum animæ comprehendantur. Et quod ſit ſenſus de martyribus tãtum, videtur: quia dicuntur animæ interfectorum, & ſui ſanguinis vindictam poſcunt à Deo. Sed contra videtur: nam. 2. ad
2.Timo.3. Timot.3. dicitur, quod omnes qui piê viuere volunt in Chriſto, perſequutionem patiuntur: & omnes ſtimantur oues occiſionis. Vt habetur Pſal.
Pſal.43. Rom.8. 1.Cor.15. 43. & ad Roma.8. & ad Corinth.1. c.15. Paul. ait: quotidie morior, propter veſtram gloriam. Præterea calicem domini bibiſſe dicitur Ioan. Euangeliſta
Math.20. Math.20. Licet non fuderit ſanguinẽ in martyrio propriè dicto. Perſequutiones etiam equorum ſupra dictę nõ ſolum in martyrio ſed extra martyrium ſunt factæ. Sic Anſel. & Anſber.
Anſel. Anſber. D.Tho. & alij hunc locum intelligunt. D. verò Thomas de ſolis martyribus videtur intellexiſſe hunc locum. Piè autẽ poteſt intelligi de omnibus ſanctis, magis autem propiè de ſolis martyri-
Apoc.20. bus. & ſimilis locus habetur Apoc.20.

A & vidi ſedes & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis: & animas decollatorum propter verbum Chriſti. De martyribus igitur loquitur: & peculiariter loquitur Ioan. de tempore Trajani Imperatoris vt iam diximus, quo innumera martyrum millia ceciderunt in omnibus prouincijs terræ; quos Ioan. vidit ſubtus altare vindictã à Deo petentes.

¶ Sed quid ſibi vult, propter verbũ
B Dei, & propter teſtimoniũ quod habebãt: iam ſupra. c.1. Similia verba expoſuimus. Poteſt etiam diſtingui duplex ordo martyrum, nam aliqui prędicatores fuerũt, & hi ſunt interfecti propter verbũ Dei: alij verò idiotæ & ſimplices homines, & hi propter teſtimonium Chriſti interficiebantur. Aliter exponi poteſt hic loc⁹, interfecti ſunt, quia verbum Dei in ſe implebant cuſtodiendo mandata: vel quia
C teſtimonium Chriſti dicebant. Ita Richar. & Anſel. & D. Thomas hîc. Vel Richar. Anſel. D.Tho.
aliter: vidi animas interfectorum propter verbum Dei, ideſt, quia publicè & intrepidè Chriſtum qui eſt verbũ Dei confitebantur, & prædicabãt. Habet enim, verbum, articulum apud Græcos, vt cum dixit. c.1. qui teſtimonium præhibuit verbo Dei: Item addit: & propter teſtimonium quod habebant. Aliud eſt teſtimonium red-
D dere, quod eſt confitentium hominum, aliud teſtimoniũ habere, quod eſt eorum de quibus alij teſtimoniũ traddunt. 1. ad Timo.3. oportet autem, 1.Timo.3.
& illum teſtimoniũ habere bonũ ab his qui foris ſunt. &. c.5. Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, ib.c.5.
quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens. Senſus ergo eſt: interfecti ſunt propterea qđ oẽs teſtabantur eos eſſe chriſtia-

Apo.12. nos. Apocalyp.12. Iratus eſt draco in A mulierem, & abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti. Dicũtur etiã habere teſtimonium Ieſu Chriſti ij, qui habent in ſe aliquid quo palàm teſtãtur Ieſum eſſe filium Dei, ac Redẽptorem & dominum omnium. Vt qui fidem habet & baptiſmum ſuſcepit: vt qui ſpiritum habet prophetiæ. &c. Apo.19. conſeruus tuus ſum & fra B Apo.19. trem tuorum habentiũ teſtimonium Ieſu, Deum adora. Vbi teſtimoniũ Ieſu, eſt ſpiritus prophetiæ. i. quicumq; habent ſpiritum prophetiæ habent in ſe teſtimonium Ieſu, quoniã prophetia non datur niſi credentibus in Ieſum, vt de eo teſtimonium reddant. Quare cum dixit, fratrum tuorũ habentium teſtimonium Ieſu, perinde eſt ac ſi diceret: & fratrum tuorum. Qui ſimile teſtimonium habẽt. i. qui C Apo.20. prophetæ ſunt, vt tu. Ideo. c. 22. dixit: conſeruus enim tuus ſum, & fratrũ tuorũ Prophetarũ. Ideo etiã addidit. Apo.19. c.19. teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ. Denique omnes qui iuxta præſcriptũ legis Dei viuunt habent teſtimoniũ Ieſu. & ideo ait conti Apo.22. nuo. c.22. & omniũ qui ſeruant verba libri huius, & quod citauimus ex. c.12. Qui cuſtodiũt mãdata Dei & habẽt teſtimoniũ Ieſu Chr̃i. Atq; hic poſte D rior ſenſus aliquãto mihi aptior videt.

Altare Chriſtus. Per altare autem multi intelligunt Chriſtum. Per Chriſtũ enim Deo offerimus ſacrificia accepta velut in altari. Quia ille mediator eſt. 1. Timo.2. & ad Hebr.8. Ita Anſel. Richar. & D. Bernar. in ſerm.4. omnium ſanctorũ. 1.Timo.2. Heb.8. Anſel. Richar. Bernar.

¶ Ex hoc autẽ loco aliqui affirmant animas ſanctorum non ſtatim poſt mortem adire cœlum, ſed eſſe ſub altari humanitatis Chriſti. Hũc locum celebriore reddit B. Bernardi. diſputatio qui ſermone. 2. 3. & 4. in feſto omniũ ſanctorum multa de illo dixit: exiſtimauitq; Ioãnẽ docere animas ſanctorum futuras quidem in cœlo, & aſpectu humanitatis Chriſti fruituras, ſed non tamen apertè Dei eſſentiam viſuras donec corpora recipiant: & ſimul cũ omnibus electis fælicitate cõſumata potiantur. Hoc itaq; ex verbis Apoſtoli colligit, maximè in ſermone. 4. in quo plenius & explicatius loquitur: Ioãnes vidit ſubtus altare Dei animas ſanctorũ martyrũ: non vidit ſuper altare, ſed ſubtus altare. Altare eſt corpus Dñi ſaluatoris. Credo autẽ inquit, quod & ego ſuper hoc ſenſum eius habeam: præſertim cũ audirem eum in euangelio promittentem vbi cumq; fuerit corpus, illuc congregabantur & aquilæ. Aquilæ congregatæ ad corpus Dñi ſunt animę quæ ſub altari. i. ſub Chriſti humanitate nũc fœliciter requieſcunt: quæ poſtea ſupra altare exaltabuntur viſione & cõtemplatione diuinitatis, quę dignitate prę ſtat humanitatẽ. Sermone 3. hoc probat ex eo quod ſequitur: vſq; quo dñe ſanctus & verus, nõ iudicas, & nõ vindicas ſanguinẽ noſtrũ de his qui habitant in terra? Quod nõ ex cupiditate vindictę dicũt, ſed ex deſiderio reſurrectionis, & glorificationis corporũ ſuorũ. Quæ ſentẽtia eſt manifeſtè falſa: & eſt locus apertus pro hac veritate. 2. Corinth. 5. ſcimus enim quoniam ſi terreſtris domus noſtra diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. & Lucæ. 23. Vbi latroni dicitur à Chriſto: hodiè mecum eis in paradiſo. Sed ſi aliquis obijciat illud ad Hebræos. 11.

Bernar. Error eſt dicere animas ſanctorũ nõ frui Deí viſione vſq; ad generalem corporum reſurrectionem. 2.Cor.5. Luc.23. Heb.11. Obiectio.

Vbi

Vbi de ſanctis dicitur quod non acceperunt promiſſionem. Iuxta fidem, inquit, defuncti ſunt iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes. Et rurſum: & hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem. Reſpõdetur, omnes ſanctos vſq; in diem iudicij non accepiſſe plenam gloriã, quia non acceperunt gloriam corporis: tamen beatitudo iam eſt illis data: non dum tamen extenſa ad participationem corporis. & in hoc textu dicuntur eſſe ſub altari .i. ſub Chriſto. Quia ſe Chriſto ſubmittunt, vt ait Richar. vel quia ſub Chriſti protectione ſunt vt ait Anſelmus. Vel quia Chriſto ſunt inferiores vt ait Ansbe. ¶Poteſt tamen hoc altare cum Beda exponi de ara aurea in qua aromata incendebantur. Quæ erat prope velum tabernaculi, longè diuerſa ab altari holocauſtorum, Exod. 27. & 30. Sub altari ergo ſunt animę, nẽpe, ſub altari aureo. Quod ante Chriſti mortem velo interiecto ab arca diſtabat: ſed iam nunc ſublato velo cum ipſa arca propitiatorij coniungitur, ideſt, in ipſa beatitudine cœleſti eſt. Et hęc ara ſub qua ſunt ſancti, eſt ara laudis ſicut olim erat incenſorum aromatum, & ibi ſunt animæ martyrum & ſanctorum omnium laudantium Deum. Ara ergo aurea ait Beda, & interius poſita, & propè dominici corporis arcam: non vt exterior carnem & ſanguinem, ſed ſola offert domino thymiamata laudis. Et qui nunc exhibẽt corpora ſua hoſtiam viuentem, tunc diruptis carnis vinculis, illi ſacrificant hoſtiam laudis.

Quid ſit animas eſſe ſub altari Chriſto.
Richar.
Anſel.
Ansber.
Beda.
Secundus ſenſus altaris.
Exo. 27. & 30.

¶*Vidi, inquit, ſub altari animas interfectorum.* Quidam non ita explicant hunc locum, vt prædictos patres ex-

Tertius ſenſus.

A ponere diximus, ſed longè aliter. Vt ergo hoc explicemus, ſciamus primùm, rectè & probabiliter hoc dici poſſe, animas non propriè hìc accipi pro altera hominis parte, ſed pro toto homine vt ſæpè fit in ſacra ſcriptura. Vt Geneſ. 14. Da mihi animas, cætera tolle tibi. & cap. 46. omnes animę domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum fuerunt. 70. & in eodem cap. ſæpè idem intelliges. Itaquè animę

Animæ pro toto homine in ſacra ſcriptura.
Gen. 14. & 46.

B interfectorum, interfecti ipſi ſunt. Sicut cum dicitur Exod. 1. erant igitur omnes animæ quæ egreſſæ ſunt ex fęmore Iacob. 70. ideſt, omnes qui egreſſi ſunt ex Iacob. Hoc autẽ quod dicimus Apoſt. Ipſe ſatis oſtẽdit cùm ait: & clamabant voce magna dicentes, etcetera. Vbi participium dicentes, maſculini generis eſt in Græco. Ita vt non ad animas referatur, ſed ad martyres. Sciendum etiam eſt in hac

Exod. 1.

C viſione, Ioannem non vidiſſe martyres, quaſi iam diu interfectos. Ait enim: & datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: in quibus, vt poſtea dicemus, animarum beatitudo ſignata eſt, quæ martyribus ſimul atquè interfecti ſunt, ſine mora datur. ¶Poſtremò & hoc adnotandum: antiquiſſimam eſſe fidelium conſuetudinem, vt corpora martyrum in Eccleſijs, quas illis dicabant, aut in alijs, ſub altari ſepe

D lirent: vt hodiè videmus in reliquijs Apoſtolorum Petri, & Pauli, Philippi, & Iacobi, Simonis & Iudæ, Mathiæ, & Sebaſtiani, & aliorum martyrum, atquè ſanctorum tàm Romæ, quàm in alijs vrbibus. Quod ſi tunc fortè nulla erat Eccleſia, certè cum primum licebat ſub altari reliquias collocabant. Vnde factũ eſt vt ad altariũ conſecrationem ſemper reliquiæ ſanctorum adhibeantur. Vt videre li-

cet in hiſtoria Pontificali Romana. Parantur enim prius reliquiæ,& deferuntur ad altare in quo factum eſt ſepulchrum ad reliquias cuſtodiendas: & Pontifex chriſmate police intincto, cruce ſignat quatuor angulos ſepulchri dicens: conſecretur & ſanctificetur hoc ſepulchrum in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, pax huic domui. Deinde accedentes ad altare ex veteris Eccleſiæ conſuetudine dicimus: oramus te Domine per merita ſanctorum tuorum quorum reliquiæ hîc ſunt. Huius conſuetudinis memor fuit Hieronymus ad uerſus Vigilãtium ironicè in eum loquens. Malè facit ergo epiſcopus qui ſuper mortuorum hominum Petri, & Pauli,ſecundum nos oſſa veneranda,ſecundum te vilem puluiſculum, offert Domino ſacrificia: & tumulos eorum, Chriſti arbitratur altaria &cetera. Sub altari igitur vidit Ioannes animas martyrum: quoniam ibi erant corpora clamantia, & vindictam Deo petentia. Ita intellexit Auguſtinus ſermo.11.de ſanctis. Vbi hæc ipſa verba Apocalypſis exponens, ait:rectè ſub altari, iuſtorum animæ requieſcunt,quia ſuper altare corpus Domini offertur. Nec illic immeritò iuſti vindictam ſanguinis poſtulant,vbi etiam pro peccatoribus ſanguis Chriſti effunditur. Conueniẽter igitur, & quaſi pro quodam conſortio ibi martyribus ſepultura decreta eſt,vbi mors Domini quotidiè celebratur.&c.Non immerito, inquam, conſortio quodam illic occiſis tumulus cõſtituit vbi occiſionis dominicæ membra ponuntur: vt quos cum Chriſto vnius paſſionis cauſa deuinxerat,vnius etiam loci religio copularet.

Hiero. | Hiero to. 4.pag.143. | Auguſ. to. 10.

A ¶Pontifex etiam vbi reliquias in ſepulchro altaris collocauit,cum clericis canit:vt eſt in hiſtoria Pontificali,ſub altare Dei ſedes accepiſtis intercedite pro nobis ad Dominum Ieſum Chriſtum.

¶Poſſumus etiam(vt opinor) probabilius ita exponere vt non de hoc altari Ioãnes loquatur, ſed ab eo metaphoram ducat. Vt quoniam in terra martyrum corpora ſub altari re-B quieſcunt,inde locus in cœlis deſignatus martyrum animabus in quo quieſcunt, eodem nomine appelletur:etiã ſi ſub nullo altari ſint. Quemadmodum cubile ſolet appellari ſedes beatorum: à cubili corporum ducta ſimilitudine. Vt Pſalm.149. exultabunt ſancti in gloria,lætabuntur in cubilibus ſuis. Et ſinus Abrahæ aliquando à ſanctis patribus dicitur locus, in quo nunc ſancti quieſcunt in cœlo. C Quoniam ante mortem Chriſti ita dicebatur limbus,in quo purgatæ animæ manebant. Et fortaſſè ad hoc potius reſpicit quod Pontificem canere diximus collocatis reliquijs in altari. Ait enim ſtatim:exultabunt ſancti in gloria,&c. Ita etiam intelligere videtur Hieronymus,qui in illud Eſaiæ 6. & volauit vnus ad me de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forpice tulerat de altari,ait:quod autem al-D tare ſub quo animæ martyrum ſunt, videatur in cœlo: & Ioãnes in Apoc. loquitur. Vterquè ſenſus valde mihi germanus videt, poſterior verò germanior eſt.quoniã etiã in eo animas ꝓpriè accipim',ideſt,nõ pro toto homine, ſed pro meliore eius parte. & tunc dicimus,in illis verbis: & clamabant voce magna dicentes,participiũ illud, dicentes,non referri ad animas, ſed ad interfectos. Dixit enim vidi ſub alta

Quartus ſolut. | Pſal 149. | Hiero. Eſa.6.

altare animas interfectorum. Aliena ergo eſt Bernardi interprætatio, altare eſſe corpus Chriſti, & ſub altare eſſe animas, quia non niſi humanitatem vident. Quod ſi quid cogeret altare ita interprætari: in promptu erat dicere, animas eſſe ſub altari, quia ſub Chriſti pedibus ſunt. & beatitudinem habent longè illius beatitudinis inferiorem. Illud etiam non eſt prętermittendum, quoſdam codices olim habuiſſe: vidi ſubtus altare Dei. Ita enim legit Primaſius, & Auguſt. ſermone. 11. de ſanctis citat: vidi ſub ara Dei animas occiſſorum. & Gregor. in 4. Pſ. pœnitentialem: vidi ſub altari Dei. Ita etiam citant paſſim authores. & ita etiam habent verba hiſtoriæ Pontificalis, quæ ſupra retulimus. Sed nec in codicibus Græcis legitur, Dei, nec in Areta, nec in codicibus Latinis, nec apud Gregoriū 2. mora. c. 4. Quare nō eſt cur addendum cenſeatur: præſertim cum nihil faciat ad ſenſum.

Primaſius. Auguſt.

¶ *Et clamabant voce magna dicentes:* Deſiderium magnum per vocem magnam repreſentatur. & notandum q̃d res vocem non habentes dicuntur clamare: vt ſanguis Abel Gene. 4. ſanguis Chriſti ad Hebræ. 12. & peccatum Sodomorum clamat Gene. 19. quia prouocabant diuinam iuſtitiam. ſic Pſ. 78. vltio ſanguinis ſeruorum tuorum, qui effuſus eſt, introeat in conſpectu tuo. &c. Vnde Gregor. 2. mor. c. 6. explicat quomodo animæ loquantur ad Deū, & Deus ad animas inter exponendū hunc locum Ioannis. Magnus, inquit, iſtarum animarum clamor, magnum eſt deſiderium. Tantò enim quiſque minus clamat, quantò minus deſiderat, & tantò maiorē vocem in aures in circūſcripti ſpiritus exprimit, quātò ſe in eius deſiderium plenius fundit animarum. Igitur verba ipſa ſunt deſideria. Nam ſi deſiderium ſermo non eſſet, propheta non diceret: deſiderium cordis eorum audiuit auris tua. Hæc Gregorius.

Clamare quid in ſacra ſcriptura. Gen. 4. Heb. 12. Gen. 19. Pſal. 78.

¶ Quomodo autem Deus illis loquatur & reſpondeat, docebimus ſtatim ex eodem Gregorio inter explicandum illa verba: & dictum eſt illis vt requieſcerent modicum. Cauſa verò quare deſiderium ſermo dicatur ea eſt, quia vt homines clamore magno ſolent excitari ad concedendum quod petitur, vt Mathæ. 15. Videre eſt, Vbi Apoſtoli aiunt Domino: dimitte eam, quia clamat poſt nos. ita Deus magno deſiderio excitatur ad concedendum quicquid ab eo poſtulamus. Hinc Exod. 14. cum nullum verbum Moyſis audiretur, ſcriptum eſt: dixitque Dominus ad Moyſen, quid clamas ad me?

Math. 15. Exod. 14.

¶ *Vſquequo Domine ſanctus, & verus, non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra.* Noſter interpres caſus ita relinquit vt erant in Græco, vt ſolet ipſe. In Græco autem vocatiui ſunt more Atycorū, qui eos ſimiles nominatiuis faciunt, quale eſt illud quod Gręcis verbis Eccleſia canit in paraſceue paſchæ, agios o theos, &c. ideſt, ſanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis miſerere nobis. Pōt etiam Græcū textū ita verti: vſque quo tu qui Dominus es, & ſanctus, & verus. Vel, vt vertit Eraſmus, vſque quo Domine, qui ſanctus es & verus. Quid ſit ſanctus & verus diximus. ca. 3. ſunt autem aptiſſima ad id quod nunc agunt, epicteta. Quaſi dicant: tu qui auctor es & amator ſanctitatis, & impietatem execraris: tu qui conſtans es, & verax, in promiſſis tuis, & multa ſanctis tuis promiſiſti,

Supra c. 3.

 quo-

quomodo pateris exultare tyrannos & Chriſtianorum perſequutores: cur non iuſtitiæ tuæ pœnas debitas dant.

¶ Iuſtitiam ſanctitatemquè diuinam implorant, poſcuntquè vindictam de tyrannis. Sed dubitabit aliquis, quia iſtæ animæ ſanctæ potius debuiſſent precari Deum pro ſuis perſequutoribus, quàm vindictam quærere: vt Mathæ. 5. Orate pro perſequentibus vos. Eccleſiaſtici. 28. qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam. & Leuit. 19. non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Quæſtio facilè ſoluitur, ſi in animabus martyrum clamãtium, martyres ipſos intelligamus: vt ſupra dicebamus. Clamare enim martyres dicũtur occiſi, quia ipſa eorum corpora cruore conſperſa & grauiſſimis cruciatibus affecta vltionem à Deo petunt de impijs interfectoribus, ſicut dictum eſt Gene. 4. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. & cap. 18. Clamor Sodomorum & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. vnde Auguſtinus. Hom. 6. & licet animæ ſanctorum in paradiſo ſint, tamen quia ſanguis ſanctorum ſuper terram funditur, ſub ara clamare dicuntur: ſicut illud, & ſanguis fratris tui clamat ad me de terra.

Math. 5. Eccle. 28. Leuit. 19. Gene. 4. & cap. 18. Auguſt.

¶ Si autem animas propriè accipiamus iuxta poſteriorem interpretationem, & clamare martyres dicamus, quia ipſorum animæ clamant: Auguſt. eadem quæſtione propoſita: ſic reſpõdit ſermo. 59. de tempore & lib. 1. de ſermone Domini in monte. cap. 45. martyres nequaquàm contra

Aug. to. 10. p. 101.

A homines petere, ſed contra regnum peccati: quo regnante tanta perpeſſi ſunt: optareque vt euertatur hoc regnum peccati. ad cuius euerſionem nititur Apoſtolus dicens, non igitur regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Deſtruitur autem, inquit, & euertitur peccati regnum, partim correctione hominum vt caro ſpiritui ſubijciatur, partim deprauatione perſeuerantium in peccato: vt ita ordi-B nentur vt iuſtis cum Chriſto regnantibus, moleſti eſſe non poſſint. In quo loco vitioſè legitur: de prauatione, & etiam in nouis codicibus plantini: & legendum eſt, damnatione vt legitur apud eundem Auguſtinum. libr. 1. de ſermone Domini in monte. capit. 45. Sermone verò. 11. de ſanctis, inquit. Sciendum quod ſancti iam in conſpectu creatoris ſui conſiſtentes vident voluntatem illius, & ideo ab ipſo acci-C piunt quod eum velle facere nouerunt. Deinde addit: petunt autem vindictam de inimicis duobus modis, & hoc cauſa charitatis: vt ſiqui ad vitam æternam prædeſtinati ſunt, conuertantur à malo ad bonum: qui verò præſciente Deo damnandi ſunt, moriantur: & peccare deſiſtant: vt per hoc minorem pœnam in inferno habeant. Vbi vnuſquiſque ſecundum qualitatem operum ſuſtinebit D magnitudinem pœnarum. Petunt autem de reprobis vindictam, quia optant venire diem extremum iudicij, & reſurrectionem ſuorum corporũ præſtolantur. Hoc autem illud eſt quod ſermone. 59. de tempore dixit petere eos vt auertatur regnum peccati: quod extremi iudicij tempore fiet, cum planè illud Pſalmi. 109 implebitur: Donec ponã inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Similiter reſpon-

Rom. 6. Aug. to. 4. pag. 801. Pſa. 109.

Grego. reſpondet Gregor. ad eam quæſtionem.2.moral.c.4. Quid eſt enim, inquit, animas vindictæ petitionem dicere, niſi diem extremum iudicij & reſurrectionem extinctorum corporum deſiderare? & paulò poſt: quomodo dicuntur vindictam deſiderare, quas & voluntatem Dei certum eſt, & ea quæ futura ſunt non ignorare? ſed in ipſo poſitæ ab eo aliquid petere dicuntur. Non quod quidquã deſiderent, quod ab eius voluntate quem cernũt, diſcordet: ſed quò Deo mente ardentius inhærent, eò etiam de ipſo accipiunt, vt ab ipſo petant, quod eum facere velle nouerunt. Diſcordarent ergo à voluntate conditoris, ſi quæ vident eum velle, non peterent. Eadem eſt reſponſio Primaſij, Bedæ, & Ambroſij. petere. ſ. ſanctos diem iudicij vt veniat, quo ſciunt, & malos eſſe puniendos, & ſe immortalia corpora eſſe accepturos. Docentque hanc vindictæ petitionem minime aduerſari charitati. Quandoquidem & ſi iubemur orare pro perſequentibus & calumniantibus nos in eodem Domini ſermone: iubemur etiam dicere: adueniat regnum tuũ. Ansbertus & Haymo auctore non indicato, verba Auguſtini retulerunt ex ſermone.11. de ſanctis. & verum eſſe quod iſti patres dicunt, ex verbis ſequentibus intelligitur: & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec impleantur cõſerui eorum. ac ſi diceret: & tunc faciendum eſſe quod petunt, vt euertatur regnum peccati, & mali puniantur.

Primaſius. Beda. Ambro. — Math 5. — Math 6. Ansber. Haymo.

¶ Sed ſi quæratur an affligantur ex huiuſmodi dilatione petitionis animæ ſanctæ nam Prouerb.13. dicitur ſpes quæ differtur affligit animam. ad

Pro.13.

A hoc reſpondetur cum Gregorio & D. Thoma, quod petere & deſiderare aliquid quod ſtatim fiat, niſi mox fiat, afflictio eſt: ſed deſiderare vt fiat tempore oportuno, hoc non affligit animam: & ita ſe habet animarũ beatarum deſiderium, quod metiuntur ad diuinam voluntatem, moderantes naturalem appetitum ſuum. Vnde Grego. non quicquam deſiderant, quod ab eius quem cernunt volunta B te diſcordet.

¶*Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ.* Stola talaris eſt veſtis, & ſignificat viſionem diuinæ eſſentiæ, quæ protenditur in æternum: & eſt alba, propterea quod hic color eſt dicatus Deo, propter magnam participationem lucis qua eminet: de quo ſupra dicebamus. Hinc eſt quod Lucæ. 9. transfigurati Domini veſtes ſunt factæ albæ ſicut nix. Hoc eſt primum ſolamen C animarum. Accipiunt ergo Dei fruitionem quaſi primam ſtolam, accepturæ poſt reſurrectionem futuram, ſecundam ſtolam gloriæ corporalis: quando implebitur illud Eſaiæ. 61. In terra ſua duplicia poſſidebunt, lætitia ſempiterna erit eis. In plenam ergo & perfectam beatitudinem, nec ſine nobis intrabunt ſancti cum corporibus ſuis, nec ſancti ſine plebe, nec ſpiritus ſine carne. Et meritò quidem, nec e-D nim præſtari decet integram beatitudinem, donec ſit homo integer cui detur. Acceperunt tamen ſancti iam ſingulas ſtolas: ſed non veſtientur duplicib⁹, donec veſtiamur & nos, Deo melius prouidente pro nobis: vt non ſine nobis conſumentur. Stola ergo prima ipſa eſt fœlicitas & requies animarum, ſecunda verò immortalitas & gloria corporum. Datæ verò dicũtur ſtolæ albæ licet ex meritis colla-

Prima ſtola talaris alba, eſt viſio æterna diuinæ eſſentiæ. — Luc. 9. — Eſai. 61.

¶ Sed quæritur quid ad petitionẽ martyrum faciat hæc reſponſio? ſiquidem illi nihil de die iudicij quidquam dixerant, nec diem illum expectare opus erat, quia vltionem petiũt de his à quibus occiſi ſunt: non de illis, à quibus alij poſtea erant occidendi, qui ſatis puniri poterant fame, & ferro, & incendio, ac denique damnatione perpetua animarum. Reſpondetur, his pœnis nõ ſatis ſanguinem martyrum vindicari. Oportet enim vt eorum tortores maxima, eademque publica, & perpetua infamia & ignominia notentur: & vt membra ipſa, quæ martyres excarnificarunt, ſempiternis ignibus excruciandą traddantur. Vindictæ etiam pars eſt vt martyrum corpora, in quæ illi crudeliter & ignominioſè ſæuierunt, immortalia videant: & ipſo ſole fulgentiora, quò magis crucientur. Hæc autem, antequam compleatur numerus electorum, fieri non poſſunt. Itaque temporalibus calamitatibus, & damnatione animarum, paulatim puniri incipiunt. Sed integrum & perfectũ ſupplicium in vltimum iudicij diem coram vniuerſa hominum & angelorum multitudine ſumenda reſeruatur.

¶ Verùm adijciet quiſpiam, adhuc ſaltim non rectè & propriè reſponſum eſt martyribus. Videtur enim reſpondendum: fiet quidem quòd petitis, ſed antè iudicij diem nõ fiet: quo, tam vos, quàm occiſſores veſtri reſurgetis: & vos glorioſa veſtra corpora accipietis: illi ſuis receptis, flammis æternis traddentur. Reſpondeo, martyres & ſi de ſuis perſecutoribus tãtum loqui videantur, de omnibus etiam ſanctorum perſecutoribus loqui. Nec enim vindictæ ſuę cupiditate incenſi, hoc petunt: ſed optantes euerti regnũ peccati, vt ex Auguſtino diximus: & Deum in omnibus coli, ac neminem relinqui, qui pietati aduerſetur, & religioſam vitam impediat. Quare eleganter illis reſponſum eſt: vt requieſcerent tempus adhuc modicum, id eſt paululum expectarent. Semper in ſacra ſcriptura dicitur, parum, quod vſque ad diem iudicij ſupereſt: quoniam poſt illum ſupereſt æternitas, vt ſupra dictum eſt. cap.1. & Eſai.10. Noli timere populus meus &c. adhuc paululum, modicumque, & conſumabitur indignatio.

Parũ in ſacra ſcriptura dicitur tẽpus quod ſupereſt vſque ad diẽ iudicij. Eſai.10.

¶ Ne dictum quidem eſt vt requieſcerent vſque ad diem iudicij: ſed magis propriè, donec expleatur numerus ſanctorum martyrũ. Qui certè, ſi regnum peccati euerteretur, & impij pœnitus extinguerentur, nulli eſſent. Quis enim martyres cruciaret & occideret? Verùm mali nõ ſolum propter martyres tollerantur, ſed etiam propter cæteros electos. Sicut ait Auguſt. in Pſalm.54. ad initium. ne puteris gratis malos eſſe in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideo viuit, vt corrigatur: aut ideo viuit vt per illum bonus exerceatur. Quare ſatis apertè intelligere poſſumus cum dicitur: donec compleantur conſerui eorum, reliquos electos ſignificari, qui martyres futuri non ſunt. Cum autem dicitur & fratres eorum, propriè martyres intelligit.

Aug.

¶ Dono ergo ſtolæ adduntur verba cõſolatoria. Hæc verba exponens etiam D. Gregor. 2. mora. cap.6. ſic ait: deſiderantibus animabus, requieſcite tempus adhuc modicum, dicere eſt: inter ardorem deſiderij ex ipſa præſentia ſolatium cõſolationis aſpirare.

Grego.

vt

vt animarum vox ſit, hoc quod amãtes deſiderant: & reſpondentis Dei ſermo ſit, hoc quod eas retributionis certitudine inter deſideria cõfirmat. Reſpondere ergo eis eſt vt collectionem fratrum expectare debeant: eorum mentibus libenter expectandi moras infundere: vt cum carnis reſurrectionem appetũt, & ex fratrum augmento gratulentur.

¶ Donec conſerui ipſorum, inquit, compleantur. Vnde aduertendũ eſt, quod iuſti dicuntur inter ſe conſerui, propter eundem Dominum, cuius ipſi ſimul ſunt ſerui. & dicuntur fratres propter communem patrem, eũdem Deum. Ioan. 20. Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrũ, Deũ meum & Deum veſtrum. Ex hoc loco colligitur determinatum eſſe numerum beatorum, quem Deus taxauit.

Ioan. 20.

¶ *Et dictum eſt illis, vt requieſcerent: donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum.* Hinc colliges quid ſancti faciant in mundo: & quæ vtilitas & prouentus ex eis ad cæteros ſequatur. Niſi enim iuſti eſſent aliqui in hac vita, minimè ferret ac toleraret Dominus homines ſceleſtos, nec ad horam quidem. Tolerat autem eos propter electos, quorum numero cõpleto, tunc vindicta & ira Dei veniet ſuper impios.

Propter pios tolerat Deus impios.

¶ *Et vidi cum aperuiſſet ſigillum ſextum: & ecce terræmotus magnus factus eſt, &c.* Rupertus hoc de vaſtatione Hieroſolymitana intelligit. Fuitque veterum opinio, inter quos eſt Ambroſius, & Aretas. Nec defuere qui opinarentur in hoc ſigillo tractari de terræmotu & ecclypſi Solis, & de his quæ acciderunt in paſſione Chriſti. Sed communis expoſitio Antichriſti tempora, & ſigna præcedentia iuditium vniuerſale prædici hîc traddit. Ita Anſelmus, Richardus, Anſbertus, D. Thoma, Auguſtinus homi. 6. Beda, & Haymo. Aretas etiam ait hoc idem ſenſiſſe plurimos Græcorum expoſitores. Quæ expoſitio plana & perſpicua ſit, tum ex alijs locis ſcripturæ ad quæ alludit Ioannes in toto hoc ſigillo: tum ex toto capite ſeptimo.

Rupertus

Ambro. Aretas.

Anſelm. Richar. Anſber. D. Tho. Auguſt. Beda. Haymo.

¶ Non tamen eſt difficile opinionem Ruperti cum opinione patrum conciliari. vt Ioannes Euangeliſta ſimul deſtructionem Hieroſolymitanam, & mundi finem tractet. Fuit enim typus & figura deſtructionis mũdi, illa particularis deſtructio Hieroſolymæ: & hoc eſt quod Chriſtus vtramque ſimul deſtructionem coniungit. Lucæ. 21. prius enim dixit: cum videritis circundari ab exercitu Hieruſalem &c. quæ fuit deſtructio illius vrbis: mox addit: & erunt ſigna in Sole & Luna, & cætera: areſcentibus hominibus pre timore & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. Eſt hic mos prophetarum, tranſire de figura ad rem figuratam. Conuenientia vtriuſque vaſtationis talis eſt. Nam ſicut, poſtquam agricolæ meſſes collexerunt, & fructus agrorum: ſolent paleas igne comburi, tanquam nullius vtilitatis: ſic poſtquam Deus ex vrbe Hieruſalem, & ex illo templo, lege, & ceremonijs fructum collexerat, qui Chriſtus eſt: vrbem & templum dedit igni. Idem etiam mundo vniuerſo facturus eſt, poſtquam numerus electorum fuerit completus: quos fructuoſè hic mundus producit. Omnia enim ſuſtinet Deus propter electos. vt de ſe dixit Paul. 2. Timo. 2. Ergo de mundi calamitate vniuerſali potiſſimùm in hoc ſigillo agitur.

Luc. 21.

2. Timo. 2.

& potiſſimùm de perſecutione nouiſſima, quæ continget tempore Antichriſti.

¶ Sed cur nunc à perſequutione Traiani ſubito ad nouiſſima tempora & eorum ſigna tranſijt? Reſpondetur, in illa Traiani perſequutione, futurorum etiam tyrannorum perſequutiones Ioanni fuiſſe indicatas: à quibus non ſine cauſa tranſijt ad vltima tempora. vt ſicut gloria quæ martyres manebat, oſtenſa eſt in quinto ſigillo: ita tunc in ſexto, ſupplicia tyrannorum & perſequutorum, quæ in futurum tempus dilata fuerant, ex parte oſtenderentur.

¶ *Et ecce*, inquit, *terræmotus factus eſt magnus.* ¶ Terræmotum in hoc loco quidam metaphoricè accipere videntur: pro commotione magna, & perſequutione, quæ tunc futura eſt ſecũdum illud quod Dominus ait: talis erit tunc tribulatio, qualis non fuit, neque fiet ex quo homines eſſe cœperunt. Ita Victorinus, Beda, Haymo & alij. ſed intelligi mallem propriè, ſemper enim proprietas verborum tenenda eſt, cum aliud aperta ratio non ſuadet. Nouiſſimorum temporum ſigna, Dominus docuit Matthæ. 24. & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræmotus per loca, hæc autem initia ſunt dolorum. & quoniam eadem verba ſunt apud Marcũ. c. 13. & apud Lucam. c. 21. Nec vnquam de vniuerſæ terræ motu Dominus locutus eſt, magnum terræmotum ab Apoſtolo dici arbitror: ex quo multę regiones commouebuntur, quod fortaſſis ſimul fiet, & diuturnior ſolito erit. Prę ſertim cum ſit apud Lucam & terręmotus magni erunt per loca. De quo terræmotu Theologi locũtur in 4. & Sotus diſt. 49. q. 2. art. 2.

Matt. 24. a (margin)
Marc. 13. b (margin)
Luc. 21. b. (margin)
Soto. (margin)

¶ Inter ſigna ergo præcedentia iudicium, terræmotus præfertur. Nam ſicut appropinquantem vitæ interitum, ſolent præcedere turbationes & incitationes, quas Græci paroxiſmos vocant, prænunciantes mortis aduentum: & quantò robuſtius eſt animal quod perit, tãtò maiores ſunt paroxiſmi: ſic mundi in gentis finem aduentantem ſuæ præcedent paroxiſmi, & terribiles commotiones in inferis & ſuperis regionibus.

¶ Cæterum illud annotandum eſt, quod annotauit Aretas in commentarijs Apocalypſi. cap. 18. Loquens de terręmotu illo, qui tempore Chriſti paſſionis accidit: ex conſuetudine, ſcilicet, ſcripturę terręmotum ſignificare mutationem rerum. Quemadmodum vbi dicitur Agge. 2. Adhuc ſemel ego mouebo cęlum & terram. Vbi ſignificat translationem eorum quæ commouentur, vt declarat Paulus ad Hebręos. capitu. 12. & in veteri teſtamento ęgreſſus Iſraelitarum ex AEgypto: dictus eſt terręmotus. vt cum Dauid ait Pſa. 67. Terramota eſt etenim cœli diſtillauerũt à facie Dei Sinai. Et in hoc loco cum aperuiſſet, inquit, ſigillum ſextum terręmotus factus eſt magnus. Siquidem tantas afflictiones Antichriſti tempore fore dicunt, quantas nũquam antea fuiſſe cognouimus. Sed nos per terręmotum planius intelligimus terræ commotionem modo expoſito.

Aretas. (margin)
Agg. 2. (margin)
Heb. 12. (margin)
Pſa. 67. (margin)

¶ *Et Sol factus eſt niger ſicut ſaccus cilicinus.* In magnis calamitatibus lugentes vtebantur cilicio, ſiue ſacco cilicino. Ioelis. 1. Plange quaſi virgo accincta ſacco. 4. Reg. 6. viditque omnis populus cilicium quo veſtitus erat ad carnem intrinſecus. Satis ex his intelligetur, cur dictum ſit Pſalm. 29.

Primaſius. (margin)
4. Reg. 6. (margin)

Concidiſti ſaccum meum,& circundedi ſti me lętitia. Fiebant autem ſacci ex cilicio, vt hoc loco docet Ioannes. Ideo pro eodem ſumitur ſaccus & cilicium. Ait ergo Ioan. & Sol factus eſt niger, ſicut ſaccus cilicinus. qua periphraſi, deſignat defectum maximũ Solis. Mathæ.c.24. & Lucas.21. Huius defectus Solis meminere: qui futurus eſt ante finem mundi. Itaque Ioel.apertè dixit.c.3. Sol & Luna obtenebrati ſunt. & Ezech. c.32. operiam cœlos & nigreſcere faciam ſtellas eius. Ecce ſaccum cilicinum, quo operitur cœlũ. & Eſai.50. Inducam cœlos tenebris:& ſaccum ponam operimentum eorum.

Math. 24. Luc. 21. Ioel.3. Ezech. 32. Eſai. 50.

¶ Eritque hæc Solis obſcuratio, ſignũ obſcuritatis, quæ tunc erit fidei in mẽtibus hominũ regnante Antichriſto. Sic enim Malachiæ.4. dicitur: Vobis timentibus Deum orietur ſol iuſtitię. quaſi dicat: & alijs idem ſol iuſticiæ occidet. Vnde Richard. Sol factus eſt niger tanquàm ſaccus cilicinus, quia Chriſtus verus ſol iuſtitiæ nigreſcet eo q̃d, nec miraculis, nec prędicatione clareſcet. Non enim apparebit tũc illa magnificẽtia miraculorũ in Eccleſia, & ideò dicitur Sol indutus ſacco cilicino, quæ eſt veſtis vilis. De quo multa notat D. Thomas. Cilicinus verò dicitur ſaccus à cilicibꝰ populis, apud quos fuit inuentũ hoc genus indumẽti, quod texebatur pillis caprinis.

Malach. 4. Richar. D Tho.

¶ Secundus ſenſus huius loci ſit, quẽ traddit Grego. lib.9. mor. c.3. Aliquando namque in ſacro eloquio Solis nomine prædicatorum claritas deſignatur. Sicut hîc Ioannes ait, in extremo quippe tempore Sol quaſi cilicinus ſaccus oſtenditur: quia fulgens vita prædicantium ante reproborum oculos aſpera & deſpecta mõſtratur. Qui A ſtellarum quoque claritate deſignantur, quia dum recta prædicatores prædicant, tenebras noſtræ noctis illuſtrant. Vnde & ſubtractis prædicatoribus per prophetam dicitur: prohibitæ ſunt ſtellæ pluuiarum. Quia verò Sol per diem fulget, ſtellæ obſcuritatem noctis irradiant. Et plerumque in ſacro eloquio diei appellatione æterna patria: noctis autem nomine, præſens vita ſignatur. Prædicatores B ſancti vt Sol noſtris oculis fiunt, cum contemplationem nobis veræ lucis aperiunt: & velut ſtellæ in tenebris lucent, cum per actiuam vitam pro futuris neceſſitatibus noſtris terrena diſponunt: quaſi in die vt Sol corruſcant, cum ad contemplandam internæ claritatis patriam, mentis noſtræ aciem ſublebant, & quaſi ſtellæ in nocte reſplendent: quia & cum terrena agunt, offenſurum iam iamque C noſtri operis pedem exemplo ſuæ rectitudinis dirigunt. Sed quia in illo futuro tempore prædicatores Euangelici auferentur ab impijs, propter ſua obdurata corda: idcirco hîc dicitur, quod Sol factus eſt niger ſicut ſaccus cilicinus. Vnde tunc implebitur quod ſanctus Iob ait capit.9. Qui præcipit Soli & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo. Oriri quippe eis Solem nolet à quiD bus prædicantium animum diuertet: & quaſi ſub ſignaculo ſtellas claudet, qui dum prædicatores ſuos per ſilentium intra ſemetipſos retinebit, cæcis iniquorum mentibus cœleſte lumen abſcondet.

2. ſenſus. Grego. Sol niger dicitur prędicator cu ius vita ab impijs deſpicitur. Hiere.3.a. Iob.9.

¶ *Et Luna tota facta eſt velut ſanguis* Luna etiam illo in tempore ſanguinolenta apparebit. Ita enim eſſe ſolet cum defectu luminis Solis obſcuratur. Marc. quoque. ca.13. & Mathę.24. obſ-

Marc. 13.a Mat.24.

obſcuritatem in Luna notare videntur: & Luna non dabit lumen ſuum. Quod autem hic ſanguine reſperſſa dicitur, ad martyrum ſanguinem expectare videtur. ita Richar. & Beda.

Richar. Beda.

¶ Item ad bella frequentia refertur, illis temporibus ſucceſſura. Surget enim gens contra gentem, ſecundum Lucam. Indicabit ergo hic color ſanguinis mortem & ſupplicia mortuorum. ¶ Spiritualiter etiam Eccleſia quæ dicitur pulchra vt Luna Cant. 6. B Illo tempore ſanctitate amiſſa, magna ex parte carni ſubſeruiet, ideſt, Antichriſti vitæ. Capitur enim ſanguis & caro in malam partem. 1. Corinth. 15. caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Ita habetur in collectaneis. Præcipuè verò de poteſtate ſeculari, quæ per Lunam ſignificatur, ſicut Eccleſiaſtica per Solem, hunc locum intelligere debetis.

Cant. 6.
1. Cor. 15.

¶ *Et ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos, cum à vento magno mouetur.* C In Græco eſt, & ſtellæ cœli ceciderunt. Certè Auguſtinus. hom. 5. & 6. & Primaſius legunt ſtellæ de cœlo ceciderunt, quæ mutatio neſcio an manarit ex illo Apocal. 9. vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe Ticho. & Beda nec hoc, nec illud ponunt. quamuis ad ſenſum parum refert, an hoc, vel illo modo legamus.

August. Primaſius
Apoc. 9. Ticho. Beda.

¶ Hunc ſtellarum caſum etiam Mat. D 24. cap. retulit. Et ſtellæ cadent de cœlo. Eſa. etiam 34. apertè prędictum eſt: & ad vtrumq; locum ſine dubio Apoſtolus alludit. Et complicabuntur, inquit, ſicut liber cœli, & omnis militia cœlorum defluet, ideſt, omnes ſtellæ, ſicut defluit folium de vinea, & de fico. Non quod ſtellæ caſuræ ſint, quod fieri non poteſt: ſed quod nubibus obſcurato cœlo abſcondenA tur ſtellæ: & exalationes ignitæ ſtellis ſimiles emittentur in terram, ita vt hominibus decidere videantur. Stellæ ergo ceciderunt de cœlo, ideſt, igneæ impreſſiones, ſiue cometæ ceciderunt de cœlo, ideſt, de aere qui vocatur cœlum. Pſalm. 8. Volucres cœli, inquit, & piſces maris, &c.

Math. 24. Eſai. 34.
Pſal. 8.

¶ Cæterum expoſitores tractantes hunc locum de ſapientibus & prædicatoribus interpretantur. Qui Danielis. 12. Vocantur ſtellæ, & Antichriſti tempore cadent à fide & religione, vento perſequutionis concuſſi, velut groſſi qui vento iactantur. Groſſi autem ficus ſunt immaturi. Cantic. 2. Ficus protulit groſſos ſuos. Ita exponit Beda, Anſelmus, & Haymo.

Prædicatores ſtellæ dicũturqui Antichriſti tẽpore cadent à fide.
Danie. 12.
Cant. 2.
Beda. Anſel. Haymo.

¶ Sed pro maiori huius loci explicatione, notandum eſt cum Driedone lib. 3. de dogmatibus. Quod mos ſcripturæ ſacræ eſt, ruinas virorum illuſtrium qui in hoc mundo æſtimantur tanquam luminaria ſplendidiſſima, nũcupare caſum ſtellarum: quod apertè videre poteris apud Eſai. cap. 14. vbi ſecundum ſenſum hiſtoricum per Luciferi caſum de cœlo, Babylonis principem intellexit: quomodo, inquit, cecidiſti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris, Corruiſti in terra qui vulnerabas gentes, ac ſi diceret: qui in hoc mundo eras poteſtate illuſtris honore & gloria ſplendidus, ſimilis Lucifero in cœlo, ideſt, de ſublimitate & altitudine tua deiectus in terræ puluerem? & hic quidem literalis eſt ſenſus hyperbolicè deſignatus, ſub quo & myſticam voluit deſignare ruinã Luciferi angeli. Sic in hoc loco & apud Math. ſtellas de cœlo cadere in terram legimus. Quod accipiendũ eſt, nõ q̃d cœleſtia ſydera ſunt lapſura de cœlo: quippe cũ mag

Driedo.
Eſai. 14.

eſt: quod vtitur repetitione per ſpe- A ciem. Iam enim in genere de terræmotu dictũ eſt. Nam tunc (ſicut olim cũ dabatur lex.) mõtes exultabũt ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium à facie Domini: quia venit iudicare terram. Pſalm.113. & Pſalm.97. Flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt à cõſpectu Domini, quoniam venit iudicare terram. Quod ſi velis dicere alterum terræmotum nunc, eumque maximum enunciari in in- B ſulis & montibus non erit abs re. Maritima enim & loca eminẽtiora, multò crebrius terræmotibus quatiuntur: ita inſulæ tunc maximè mouebuntur & montes. vnde Plinius. libro.2. cap.82. ait: Maritima autem maximè quatiuntur, nec montoſa tali malo carent. Exploratum eſt mihi Alpes apenninas ſępius tremuiſſe. & ne quis autem putet fieri non poſſe vt inſulæ & montes è locis ſuis moueantur, C atque ideò hæc metaphoricè accipiat (vt multi faciunt) idem Plinius eodem libro cap.85. inquit, factum eſt & hoc ſemel quod quidem in hætruſæ diſciplinæ voluminibus inueni ingẽs terrarum portentum. L. Marcio, Sexto Iulio Coſſ. in agro mutiens. Namque montes duo interſe cõcurrerũt. crepito maximo aſſultantes recedentesque: inter eos flamma fumoque in cœlum exeunte interdiù, ſpectan- D te è via æmilia magna equitum Romanorum, familiarumque & viatorum multitudine. Eo concurſu villæ omnes Elliſæ, animalia permulta quę intra fuerant, exanimata ſunt: anno ante ſociale bellum: quod haud ſcio an Funeſtius ipſi terræ Italiæ fuerit quàm ciuile. Eandem rem eiſdem verbis narrauit Iulius obſequens in libro de prodigijs. cap.116. Addit mox Plinius: non minus mirum portentum noſtra cognouit ætas anno Neronis principis ſupremo: ſicut in rebus eius expoſuimus, pratis, oleiſque, intercedente via publica, in contrarias ſedes tranſgreſſis in agro marrucino prædijs, vectij marcelli equitis Romani res Neronis procurantis. Idẽ cap.97. docet multas inſulas ſæpè fluctuare, & in varia loca agi. Et Ouid. ait:

Pſal.113. Pſal.97. Plinius. Plinius. Plinius. Ouid.

Tempuſque fuit quod nauit in vndis,
Nunc ſedet Ortigiæ timuit concurſibus argo.
Vndarum ſparſas ſimplegadas eliſarum,
Quæ nunc immota perſtant, ventiſque reſiſtunt.

Nihil igitur mirum, ſi cum multò maiora prodigia videri tunc oporteat, montes quoque & inſulæ moueantur.

¶ Et quamuis hoc ita ſit. Patres tamen malunt hæc per metaphoram interpræetari, vt montes dicantur viri altitudini contemplationis dediti: de quibus Pſalmo.71. Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. Inſulæ verò dicantur fideles negotijs occupati, qui fluctibus vndiſque quatiuntur. Nam inſulæ pro inſulanis habitatoribus capiuntur. Eſai.42. Inſulæ legem eius expectabunt. Hæc ergo diuerſa hominum genera mutabunt ſedes, & in ſolitudinibus errantes, vt dicitur ad Hebræ. vndecimo, Fugient conſortium eorum qui ſeducti ſunt per Antichriſtum. Ita Beda, Richardus, Anſelmus, & D. Thomas. hanc fugam conſulit Dominus Mathęi.24. Tunc qui in Iudęa ſunt fugiant ad montes.

2. expoſitio. Pſal.71. Eſa.42. Hebr.11. Beda. Richar. Anſelm. D.Tho. Mat.24.

¶ *Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, et omnis ſeruus et liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, et in petris montium.* Qui per reges, principes, diuites & fortes intelligantur explicatione non eget. Tribunos autem vocat eos, qui Græcè chiliarchi, id eſt, qui mille præ ſunt militibus. Tales erant apud Romanos tribuni, qui militum dicebantur. Nam legio Romana, ſena milia militum habebat. Interdū etiam plures vt auctor eſt Vegetius lib. 2. de re militari. cap. 2. in vna autem legione decem erant cohortes, ſed prima cohors reliquas numero militum & dignitate præcedebat. Habebat autem pedites mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos, & apellabatur cohors miliaria. ex eodem auctore & lib. cap. 6. Huic tribunus præerat, reliquæ verò multò erant minores, prout principi placuiſſet: à tribunis vel à præpoſitis regebantur vt idem ait. c. 12.

Tribuni militū qui dicebātur.
Vegetius
Vegetius

¶ Per omnes ergo hominum conditiones procedit Ioannes, vt oſtendat turbationem eſſe generalem, & timorem ita vehementem, vt in rupium cauernis ſeſe abdere curent etiam reges & principes &c. & tribuni, & diuites, & fortes, &c. Id quod in huius calamitatis figura contigit in deſtructione Hieroſolymitana ſub Tito. Sic Lucæ vigeſimo primo dicitur, areſcentibus hominibus præ timore. & Mathæi 24. erit tunc tribulatio magna: qualis non fuit ab initio mundi, nec modo, nec fiet. Congruit cum hoc illud Eſaiæ 2. ingredere in petram & abſcondere in foſſam. Sed de hoc inferius.

Luc. 21.
Math. 24.
Eſai. 2.

¶ Alij autem interpretantur hunc locum hoc modo quod homines tūc

A ſanctorum patrocinia inuocabunt, & conſilia exquirent aliorum qui ſunt velut montes, & petræ in republica, & ideò dicuntur ſe abſcondere ſub petra. Ita Beda & Richardus. Sed Anſelmus exponit, quod angelorum, vel etiam dæmonum auxilia tunc quærenda erunt ab hominibus.

Viri periti ſti montes & petræ vocantur.
Beda.
Richar.
Anſel.

¶ Poteſt & paſſionis Domini memoria ſignificari, petra enim erat Chriſtus. 1. Corint. 10. & Pſalm. 31. Tu

B es refugiū meum à tribulatione quæ circundedit me. Nam hæc petra eſt refugium herinatijs, ideſt, peccatoribus. Pſalm. 103. & hoc eſt quod Cant. 2. vocat ſponſus: Veni columba mea in foraminibus petræ, in cauernis maceriæ. Sponſus ergo Deus pater oſtendit ſibi gratiſſimum fore ſponſam in petra Chriſto, qui perforatus eſt in cruce. Sunt enim vulnera Domini refugium miſerorum. Prouer.

Chriſtus petra.
1. Cor. 10.
Pſal. 31.
Pſal. 103.
Cant. 2.

C 30. Lepuſculus plebs inualida, quę collocat in petra cubile ſuum: & ideò ibi de ſapientia laudatur. Sic plebs miſera peccatorum, quæ confugerit tunc ad petram Chriſtum: & abſconderit ſe in ſpeluncis & cauernis vulnerum eius ſapiens erit. Hæ tamen expoſitiones non tam literales, quàm myſticæ dicendæ ſunt. Quare literalem explicationem proſequamur.

Pro. 30.

¶ *Et dicunt montibus et petris cadite*

D *ſuper nos, et abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum: et ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: et quis poterit ſtare.* Apertè alludit ad loca ſacra ſcripturę, quorum alter eſt apud Oſęam. c. 10. & dicent mōtibus opperite nos, & collibus cadite ſuper nos. Alter apud Lucam. cap. 23. Tunc incipient dicere mōtibus cadite ſuper nos, & collibus opperite nos. Et quidē Dominus apud Lucā, de tēpore proximo

Oſee. 10.
Luc. 23.

ximo exilio Hieruſalem loquitur: quod ſine dubio figura erat conſumationis mundi. Oſea. Apud Oſeam autem de captiuitate Iſrael: quæ & exilij Iſrael figura fuit, & conſumationis ſeculi vt Hiero. Hieronymus in eundem locũ indicat. Significat ergo ita impios malis præſentibus afficiendos eſſe: vt grauiora atquè terribiliora pertimeſcat. & quiduis potius pati velint, & mortem quamuis appetere, quàm ea videre quæ formidant. Eſa.2. Eſa.2. & introibunt in ſpeluncas petrarum & in voragines terræ à facie formidinis Domini: & gloria mageſtatis eius, cum ſurrexerit percutere terram.

Iob.14. ¶Simile eſt illud Iob.14. quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abſcondas me donec tranſeat furor tuus? Quibus verbis explicatur vehemens quedam animi afflictio, & anxietas. Nec temerarius eſt tantus horror, & ideo ſubiungitur: quoniam venit dies magnus, nempe, iræ magnæ: & quo magnarum rerũ ratio reddenda eſt. Paruuarum enim in hac vita tantum reddimus rationem, vbi tantum temporis vertitur momentum. & ideo vocari poſſunt parui huiuſmodi dies. & hoc eſt qđ Ioel.2. Ioel.cap.2. Diem magnum & horribilem & terribilem vocat. Eſt verò mirũ, quod ira agni ita timeatur. Sic Hiere.25. etiam Hierem.25. Facta eſt, inquit, terra eorum in deſolatione, à faciè iræ columbæ. Columba & agnus alioqui imbecilles: timentur modo. Dicitur hîc: *ira ipſorum*. Quia ſimul pater aderit cum illo vt ſupra cap.1. ex Daniele collegimus. ¶*Iram* verò tribuimus Deo, non inquantum eſt paſſio & turbatio, ſed inquantum eſt zelus puniendi & oſtendẽdi ſeueritatẽ iuſtitiæ. De quo hîc multa notat Diuus A Thomas, ex Diuo Gregorio.

¶*Abſcondite, inquiunt, nos à facie ſedentis.* Quomodo hoc infideles dicere poterunt, qui nec ſedetem in throno, nec agnum nouerunt? quomodo intelligere ex his ſignis poterunt aduentare diem iudicij quem non crediderunt, cum nec multi ex chriſtianis id intellecturi eſſe videātur? Quęſtio facile ſoluitur ſi aduertamus, & de malis chriſtianis hæc verba fieri, B & de perſecutoribus bonorum. Etenim iuſti cum ante reges & prçſides ſtabunt, & à malis affligentur, ſæpè dicent imminere illis iram maximam Dei patris & agni pro hominibus occiſi: & eorum virtutem & potentiam atquè fiduciam ſuam in eorum præſidio collocatam, itidem prædicabũt. & quamuis impij tunc riſuri ſint & minime credituri, cum tãtam rerum omnium perturbationem, & ſigna in C ſolita, & inuſitata vbiquè videbunt: timore incredibi correpti, credent verum eſſe quod ſancti dixerant: & illã eſſe iram ſedentis in throno, & agni, quam iuſti toties prænunciarũt. Quẽadmodum Pharao primum reſpondit quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Iſrael? Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam. Deinde calamitatibus admonitus fateri cogebatur Deum Hebræorum il D larum eſſe auctorem: & Deum eſſe orandum: orate, inquit, Dominum vt auferat ranas à me, & à populo meo, & dimittam populum, vt ſacrificet Deo. Deniquè populus cum videret in mari rubro ſubuerti rotas currũ, & ſe ferri in profundum dixerunt: fugiamus Iſrael, Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Exod.14. Exo.14.

Et quis poterit ſtare. Ideſt, quis ſuſtinere poterit aduenientem? quis nõ ti-

timore magno deficiet, & concidet? A metaphora ducitur ab his qui magno periculo ingruente expectare nequeunt, ſed aut fugiunt continuò, aut deficientibus viribus concidunt. Lucæ. 21. vigilate itaquè omni tempore, orãtes vt digni habeamini fugere omnia iſta quæ futura ſunt, & ſtare ante filiũ hominis. Pſal. 17. confringam illos nec poterunt ſtare: cadent ſubtus pedes meos. & Pſal. 35. ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec poterunt ſtare.

Luc. 21. Pſal. 17. Pſal. 35.

¶ *Finis. Cap. VI.*

Intelligentia Capitis Sexti Apocalypſis.

ET vidi eadem imaginaria viſione quod aperuiſſet, & explanaſſet agnus dei primum myſterium quod in libro veteris legis erat obſignatum. Et audiui vnum de quatuor animalibus (hoc eſt, Marcum Euangeliſta-rum,) dicens tanquam voce tonitrui, voce, ſcili-cet, prædicationẽ Apoſtolorum fortiſſimam, ac mira-culis plenam, repreſentante. Veni (inquit) & vide myſterium primũ. Et vidi viſione imaginaria, & ecce equus albus ecce, inquam, electorũ in primitiua Eccleſia cœtus à peccatis vnda baptiſmatis ablutus, equus factus in quo Chriſtus ſedet & habitat. Et hic ſeſſor arcum iudiciariæ po teſtatis habebat in manu ſua, vnde impios de longinquo feriat. & ſicut habebat arcum ad feriendos impios, ſic data eſt ei corona vnde præmiet bonos. Et exiuit victor de Iudæis ex parte conuerſis, vt vinceret gẽtiles, eos ad fidem vocando. Et cum aperuiſſet ſigillum ſecũdum: ſiue cum creſ cente gratia amplius cepiſſet exhiberi, & compleri viſio diuina, audiui ſecundum animal (hoc eſt Lucam in vitulo Chriſti paſſionem deſignan-tem) dicens, veni, & vide. Et exiuit alius equus rufus, hoc eſt, tyranno-rum chorus, martyrum ſanguine cruentatus, & rubefactus. Et diabolo qui ſedebat ſuper illum, datum permiſſumq; eſt, vt tolleret pacem de ter-ra, quia diſſenſionis dux eſt. Et data eſt ei poteſtas, vt ſublata de mundo pace, mutuò ſe odijs & homicidijs mortales interficiant. Et datus eſt ei gladius magnus, magnaq; nocendi poteſtas permiſſa. Et cum aperuiſſet ſi gellum tertium, tertium animal, hoc eſt, Matthæum hominis formã habẽ tem, audiui, dicens: veni & vide. Et ecce equus niger, hoc eſt hæreticorũ

cæ

cœtus vmbris & tenebris errorum obſuſcatus, & paliatus: & diabolus qui ſedet ſuper hunc equum, habebat ſtateram ſcripturæ ſanctæ in manu ſua, vt pro arbitratu ſuo illa aduerſus catholicos vtatur. Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium. vox enim euangeliſtarum & prædicatorum aduerſus hæreticos ea eſt: bilibris tritici denario vno comparatur. menſura enim euangelij, quod tritico meritò vocatur, in quo granum frumenti Chriſtus pro nobis mortuus eſt, denario perfectaq; fide emitur. Bilibris verò hæc menſura dicitur, quia fide & dilectione cōſtat euangelium. Tres etiam bilibres hordei denario vno. Menſura namquè veteris legis quæ iurè ordeum dicitur, eò quòd: quemadmodum ſub palea latet granum: ſic in lege latet ſub figura figuratum: & ſicut ordeum aſperum eſt, ita & lex vetus eſt aſpera & importabilis: menſura ergo huius hordei, quæ per tres bilibres ſignificatur, quod legalibus, hiſtoricis, & propheticis libris conſtet, comparatur etiam perfecta fide. Niſi enim crediderimus non intelligemus ſcripturas vtriuſq; teſtamenti. Audiui etiam hanc vocem: vinum & oleum ne læſeris, ne, inquam, tu ò prædicator & Eccleſiæ doctor læſeris aut peruertas vinum & oleum verbi Dei. Quod vinum voco, eò quod lætificet cor hominis & oleum, quia lenit & dulceſcere facit in aduerſis, & in omnibus infirmitatibus leniter conſolatur. Non ergo Dei verbum peruertas, miſcens falſa veris. Vinum præterea & oleum ne læſeris, non inquā peruertas tua falſa doctrina fideles vino ſanguinis Domini baptiſmo potatos, & de prælo dominicæ crucis tanquā muſtum expreſſos, & ſpirituali gratia & oleo delibutos. Vinum deniq; & oleum ne læſeris, hoc eſt, ſacramenta Eccleſiæ per vinum & oleum ſignificata ne contamines. & cum aperuiſſet ſigillum quartum, cū, inquā, procedente tempore, & augeſcente fide magis magiſq; occulta aperirentur myſteria, audiui vocem quarti animalis, mei figuram gerentis & dicentis quæ poſt egreſſum meum ab hoc exilo euentura ſunt. Dicebat ergo hoc animal mihi. Veni & vide. & ecce equus pallidus, hoc eſt cœtus hypocritarum extreminantium facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunantes. Et qui ſedebat ſuper hunc equum fallacium fratrū nomen illi mors, mors enim diabolus vocatur quod inuidia eius mors introiuit in orbem terrarum. Et infernus damnatorumq; multitudo ſequebatur eum: ſequuntur enim & diabolum imitantur, qui ſunt ex patre diabolo. Et data ſiue permiſſa eſt illi à Deo poteſtas, ſuper omnem terram, mundūq; vniuerſum, vt interficeret omni genere mortis fideles homines. Item vt interficeret

gladio detractionis, fame audiendi verbi Dei, beſtijs terræ ſiue brutis & ratione carentibus concupiſcentijs. et morte. i. alio quolibet perimendi genere ſpirituali. Et dũ apperuiſſet quintũ ſigillum, amplius ue manifeſtari ſacramenta diuina cæpiſſent. vidi ſubtus altare Chriſti, ſubmiſſas, & ſubiectas animas eorũ, qui ob prædicatũ euangelij verbũ, & annunciatum liberè de Chriſto teſtimoniũ morti ſunt ab impijs tyrannis traditi, à quibus deſiderio reſurrectionis, & zelo extremi iudicij, et iuſtitiæ vindicari deſiderantes, clamabant voce magna, dicentes: vſq; quo Dñe. ſanctus & verus, nõ iudicas & non vindicas ſanguinẽ noſtrũ de his qui habitant in terrã. Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ, hoc eſt. ſingulis animabus ſingulæ ſtolæ beatitudinis. Et dictũ eſt illis vt requieſcerent adhuc tẽpus modicũ, hoc eſt, vſq; ad reſurrectionis tẽpus quod reſpectu æternitatis modicũ eſt: quo cõplebitur numerus electorũ & peculiariter eorũ qui interficiendi ſunt ſicut & illi. Et cũ apperuiſſet ſigillũ ſextũ, proceſſiſſetq; eius, & apertius ſe proderẽt diuina myſteria: ecce terræ motus magnus factus eſt, inſtante iudicio, magnaq; hominũ in terra degẽtiũ cõmotio, qualis nõ fuit ab initio tũc. ſol & luna maximũ defectũ patiẽtur, & cõmetæ & impreſſiones ignitæ cadent de cælo, ita vt ſtellæ cadere videantur ſuper terrã. Item ſol iuſtitiæ Chriſtus erit ciliciatus non clareſcens miraculis tẽpore antichriſti. Et luna, hoc eſt, ecclesia quæ à Chriſto lumen recipiebat. fiet tunc tẽporis tota in ſuis martyribus ſanguinolẽta. Et ſtellæ, hoc eſt, ſancti qui fulgebant ſicut ſtellæ, de cælo cadent: quando timore ducti de cõſtantia ſua decidẽt. Cadẽt autẽ nõ ſecus atq; groſſi immaturæq; ficus dum à vento valido agitãtur: vtq; tunc magno numero groſſi defluunt, ita ea ætate perſecutionũ vẽtis agitati chriſtiani de cælo ſiue de fidei cõſtãtia cadent. Et cælũ, hoc eſt. Eccleſia tunc ab impiorũ cõſortio ſe abſcondet ſicut abſcõditũ eſt quod ſcriptũ eſt in libro inuoluto. & omnis mons & inſulæ reuera de locis ſuis mouebuntur. Præterea, omnis mõs perfectorũ hominum, et omnes inſulæ minus perfectorum, qui à fluctibus tentationum agitantur, tunc a ſocietate impiorum inter quos habitabant, diſcedent. Imo tunc omnis mons ſuperborum, & omnes inſulæ carnalium mouebuntur de loco fidei ſuæ. & omnes impij reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites et fortes & omnis ſeruus & liber abſcondent ſe in ſpeluncis inſtante ira Dei, & in petris montuum: et dicent deſperati montibus et petris, cadite ſuper nos, et abſcondite nos a facie ſedentis ſuper thronum et ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, et quis poterit ſtare?

CAP.

CAPVT SEPTIMVM

Argumentum.

S. Per ſex aperta ſigilla ſignantur electi Dei quos reget agnus, & omnem ab eis fletum abſterget, ne cum impijs pereant.

CAPVT VII.

POſt hæc vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neq; in vllam arborem. Et vidi alterum angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui: & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terræ & mari, dicẽs, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quo aduſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis. Et audiui numerum ſignatorum centũ quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael. Ex tribu Iuda, duodecim millia ſignati. Et tribu Gad, duodecim millia ſignati. Ex tribu Aſer, duodecim millia ſignati. Ex tribu Nephthali, duodecim millia ſignati. Ex tribu Manaſſe, duodecim millia ſignati. Ex tribu Simeõ, duodecim millia ſignati. Ex tribu Leui, duodecim millia ſignati. Ex tribu Iſſachar, duodecim millia ſignati. Ex tribu Zabulon, duodecim millia ſignati. Ex tribu Ioſeph, duodecim millia ſignati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia ſignati. Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus, et populis & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum: et clamabant

A *bant voce magna, dicentes, Salus Deo noſtrõ qui ſedet ſuper thronum, & agno. Et omnes angeli ſtabant in circuitu throni & ſeniorum, & quatuor animalium: & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerũt Deum, dicentes, Amen. Be-* B *nedictio, & claritas, et ſapiẽtia, & gratiarum actio, honor et virtus, & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum. Amen. Et reſpondit vnus de ſenioribus, et dixit mihi, Hi qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt? & vnde* C *venerunt? et dixi illi, Domine mi, tu ſcis. Et dixit mihi, Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, et lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni. ideo ſunt ante thronum Dei et ſeruiunt ei die ac no-* D *cte in templo eius: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos: non eſurient neque ſitient amplius, nec cadet ſu-* Eſa. 49. c *per illos ſol, neq; vllus æſtus: quoniam agnus qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, et abſterget Deus* Eſa. 25. c *omnem lachrymam ab oculis eorum.*

Titulus.

DEſcriptio quatuor angelorum ſuper quatuor terræ angulos, & poteſtatis eorum, ſignatorumquè electo- B rum præſeruatio ab illis, deinde turbę innumeræ & angelorum ſeniorumquè Deum collaudantium, laus & gratiarum actio, & omnium eorum per vnum ex ſenioribus deſcriptio, & numeratio, hoc capite continetur.

Caput. VII.

C *POſt hæc vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent ſuper terram, nec ſuper mare, nec in vllam arborem.* Totũ hoc caput variè explicatur à doctoribus. Quare operę pretium eſt, omnes intelligentias referre, quæ tàm ad ſenſum myſticum quàm ad literalem D conducunt. Primùm igitur patrum ſententiam afferam huius loci. In hoc ergo capite argumentum ſexti ſigilli continuatur. Et ſicut mundus in partes quatuor regionesq; diuiditur, nẽpè in orientem, meridiem, occidentem & ſeptentrionem: ita quatuor angelos malos eiſdem regionibus, quaſi ſtationarios refert Ioãnes, qui infeſtẽt pro ſua quiſquè parte mundum vniuerſum. Quibus ſignificantur diaboli,

li, Antichriſti miniſtri & prædicatores, qui vbiquè terrarum ſunt futuri. Ita nonnulli patres, & his præcipua cura erit impedire prædicationem Euangelicam, & detinere quatuor ventos, hoc eſt, Spiritum ſanctum quantum eſt ipſis prohibere, ne ex quatuor Euangeliſtis mundum perflet per prædicatores. Sic venti ſumuntur pro afflatu Spiritus ſancti. Cant. quarto. Veni Auſter perfla in hortum meum, & fluent aromata illius. Comparatur enim vehementi vento Spiritus ſanctus. Actorum ſecundo, & Ambroſius lib. 3. de ſpiritu intelligit illud Ezechiel. 37. à quatuor ventis veni ſpiritus & inſfla ſuper interfectos iſtos. Quia ſicut ventus eſt inuiſibilis, efficit tamen magna: nam ſæpè torres euertit: ſic Spiritus ſanctus magna concutit: & vbi vult ſpirat. Ioanis. 3. Et cum hac intelligentia conuenit illud Danie. 7. de quatuor ventis pugnantibus, & de quatuor beſtijs, quæ hic vocantur quatuor Angeli. Videbā in viſione mea, & ecce quatuor venti cœli pugnabāt in mari magno, & quatuor beſtiæ grādes aſcendebant de mari diuerſæ. Immittit enim Deus angelos malos, vt percutiant. Vt Dauid ait Pſalm. 77. de quo. 3. Reg. 22.

Cant. 4.
Spiritus ſanctus vento cōparatur.
Acto. 2.
Ambro.
Ezech. 37.
Ioa. 3.
D. 7.
Pſ. 77.
3. Reg. 22.

¶ Prohibere verò conantur ne ſuper terram, id eſt, ſuper homines terrena amantes (vt exponit Richard.) aut ſuper homines, qui habitatores ſunt terræ (vt exponit Ansber.) prædicatio fiat, vt conuertantur.

Terra nō ne peccatore terre ni vocātur.
Richar.
Ansber.

¶ Nec mare perflent, id eſt, ne homines malos fluctuantes fluctibus mundi, doceant. Sic Eſaiæ dicuntur impij quaſi mare feruens. Aut etiam homines inſulanos, ſecundum Anſelmum. ¶ Arbores verò vocat (ſecundum Richardum) homines fructum afferentes virtutis. Sed Anſbertus) promiſcuam multitudinem intelligit, quæ per mundum peruenit. Vnde nota, quod ſolet ſacra ſcriptura homines arbores vocare: vt in Euangelio Math. 3. Omnis arbor quæ non facit bonum fructum excidetur, & in ignem mittetur. Et in alio loco: fit arbor, ita vt volucres cœli veniāt, & habitent in ramis eius. Ariſtote. in libro de anima ait, hominem eſſe arborem inuerſam, nam capillos capitis inſuper tanquàm radices in ſuperiorem partem protendens, per eos accipit nutrimentum. Id quod non multò antè dixerat Plato. Portò arbor radices habet in terra fixas, homo autem in cœlo: nam arbores è terra, homo verò ex cœlo nutritur. Vnde de Eccleſia dictum eſt. Cant. ſeptimo. Comæ capitis tui ſicut purpura regis iuncta canalibus. Hoc eſt, capilli capitis tui pulchri veluti purpura regis, tanquàm radices accipiunt nutrimentum à cœleſtibus riuis. At vir pius arbori fecundæ ſimilis eſt, inſitæ iuxta dulcia flumina, quorum vberrimis aquis irrigatur. Lætiſſimorum fructuum copia exornata. Admirabiles enim fert virtutum fructus, & illos quidem tempeſtiuos: ſemper vireſcens, nullos vnquam æſtus reformidans. Id ſignificare volens Dauid, erit, inquit, tanquàm lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Quam ſimilitudinem Hieremias capite decimo ſeptimo, etiam refert. Per arborem verò intellige palmam iuxta illud Pſalmi. 91. Iuſtus vt palma florebit. Vt illa tenuis incipiens

Mare homines peccatores fluctuantes in mundo ſignificantur
Eſa. 57.
Arbores dicuntur homines fructum virtutis afferentes.
Math. 3.
Homines arboris nomine vocantur.
Math. 13.
Ariſto.
Plato.
Cant. 7.
Iuſtus arbor fructuoſa.
Pſal. 1.
Hier. 17.
Pſal. 91.

ab imo contrà aliarum plantarum naturam creſcendo ſuperius vaſtior efficitur, & quantò ſublimior, tantò in altum redditur latior, & robuſtior; ſic iuſti in terrenis ſtudijs debiles ſunt; in cœleſtibus fortes ſemper in virtute proficiunt. Ac vt arbor non ſolum ad ſui ornamentum, & perpetuitatem fructus fert, ſed etiam vt illis afferat alijs vtilitatem: ſic illi fructuoſi ſunt non ſolum ſibi, ſed alijs. B Sed multi ſunt velut arbores ſteriles, ſimiles tuxo venenatæ, qui excisi, in ignem æternum proficiunt. Iam enim (vt Baptiſta ait) ſecuris ad radicem arboris

Math. 3.

poſita eſt, Mathæ. 3. De his ergo hominibus, qui per arborem ſignificantur ait Ioanes, vidi quatuor Angelos tenentes ventos terræ, ne flarent in vllam arborem.

¶ *Poſt hæc vidi quatuor Angelos*, Sed expoſitores prædicti qui præcedentia myſticè interpretantur, vt C vidimus, & qui quatuor iſtos Angelos, quatuor malos ſpiritus eſſe exiſtimant, continentes quatuor ventos, ideſt, prædicatores Euangelij ne flarent ſuper terram: Non exponunt neque declarant, Cur iſti quatuor Angeli ſint ſuper quatuor angulos terræ, vnde videlicet flant venti; cum diabolus non in angulis terræ, ſed in medio magnarum prouinciarum, & D vrbium, impedire ſoleat prædicatores. Deinde ſi ſuper terram flare prohibetur, ideſt, hominibus in terra viuentibus prædicare, quodnam erit mare? quæ arbores? Denique reliqua quæ in hoc cap. dicuntur, de angelo aſcendente ab ortu ſolis, & de numero ſignatorum ex duodecim tribub⁹, & ex cæteris nationibus; non video quomodo poſſint cum hoc ſenſu conde

A uenire. Quare aliorũ ſentẽtiam modo ſequentes, ventos propriè accipiamus, & cętera ſimiliter. Quandoquidem: vt dictum eſt, non eſt à proprietate verborum recedendũ, niſi aperta ratio cogat. Cœpit ergo Ioan. dicere, quæ calamitates imminerent perſequutoribus ſanctorum; quod nũc etiam proſequitur. Sed ne huiuſmodi præſſuris electos etiam putemus eſſe afficiendos, ideo docet exceptos eſſe B à Deo & electos, & prędeſtinatos, qui tunc erunt in terra tàm ex Iudæis, quàm ex gentibus. Et hoc eſt, quod nunc ait: vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ tenentes quatuor ventos terrę, ne flarent ſuper terram. Quatuor venti principales à quatuor partibus terræ aduerſus ſpirant. Subſolanus ab ortu, Zephirus ab occaſu, Auſter à meridie, Aquilo à Septentrione, in his cæteri qui interC medij ſunt intelliguntur. Ideò quatuor anguli terrę dicuntur eſſe partes à quibus illi ſpirant. Super hos Angeli non ſedentes videntur, ſed ſtantes quaſi ad opus parati, ideſt, ad impediendum flatum ventorum. Tenere autem ventos, ne flarent in terram, & mare, nihil aliud eſt, quã velle perdere omnia, quæ ſunt in terra, & in mari. quę ſi ventus penitus teneatur, citò interire neceſſe eſt. Nam omnia terD ræ animantia vento fouentur, & conſeruantur; eoquè ſubſtracto perfocarentur.

Secunda expoſitio.

¶ Plãtæ autem vento nutriuntur & vegetantur, & per eum imbribus irrigantur: atquè in fine vento calore cœli conſumerentur, & nihil terra producerent. Piſces ſimiliter interirent, & omnes homines qui eſſent in mari, quoniam nauigare non poſſent. Quod autem

ait:

ait: neque in vllam arborem, propter fructum qui ex arboribus capitur additum eſt. Quare hoc quod dixerat: tenentes quatuor ventos terræ ne ſlarent ſuper terram, nec ſuper mare, nec in vllam arborem: recte alijs verbis paulò poſt explicauit, dicens: & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, &c. Notandum tamen eſt angelos dici tenere ventos, non quod iam tenerent ne ſlarent, ſed quod tenere tentabant, & volebāt. Sicut indicāt verba ſequentia, nolite nocere terræ & mari, &c. Sæpè enim fieri dicitur, quod tentatur & intenditur. Vt Amos. c. 9. & ſi celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mādabo ſerpenti, & mordebit eos. Ita etiam dicitur Pſalmo. 33. magnificate Dominum mecum: & Lucæ primo, magnificat anima mea Dominum.

Amos 9.
Pſal. 33.
Luc. 1.

¶Sed quæritur an verum ſit, quod multi ex cōmentatoribus tradiderūt, hos quatuor angelos malos fuiſſe. Et quidem verum eſſe id, in eo videtur indicari, quod terræ, & mari, & arboribus nocent. Nam malorum angelorum miniſterio vti Deum ad puniendum apertiſſimè indicat, Pſal. 77. miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem & iram & tribulationem immiſſiones per angelos malos. Idem docet Clemens, lib. 4. recognitionum verſus finem. Augu. lib. 5. contra Iulianum. c. 3. in eius rei confirmatione idē Augu. profert verba citata in Pſalm. 77. Verùm hac ratione nequaquam conuinci poteſt malos eſſe angelos de quibus nunc loquimur. Quoniam & ſi ſæpè Deus pœnas de hominibus ſumat per angelos malos, ſæpè etiam ſumit per bonos. Docet

Pſal. 77.
Clemens.
Augu.
Pſa. 77.

A hoc planè Auguſtinus, lib. 9. de Ciui. cap. 5. cum ait: ſancti verò angeli, cum & ſine ira puniant, quos accipiunt æternæ Dei lege puniendos, &c. Sed ſanctos patres citare non eſt neceſſe, vbi aperta ſuppetunt ſacræ ſcripturæ teſtimonia, Geneſ. 19. Angeli qui veniunt vt perdant Sodomam ſancti ſunt. & 2. Regum. 24. Cumque extendiſſet manum ſuam angelus Domini ſuper Hieruſalem, vt diſperderet eā,

Augu. 9.
Gen. 19.
2. Reg. 24

B miſertus eſt Dominus ſuper afflictionem, & angelo percutienti populum ait: ſufficit. Et. 4. Regum. capite. 19. Factum eſt igitur in nocte illa: Venit angelus Domini & percuſſit in caſtris Aſſyriorum. 185. milia hominum. Eadem verba legimus in Eſai. cap. 32. Quod ſiquis forte dicat, in his locis angelos malos abſolutè vocari angelos Domini: quoniam à Domino mittebantur ad nocendum, quàm

4. Reg. 19.
Eſa. 32.

C plurimis alijs redargui poterit, in quibus angeli Domini non niſi ſancti angeli vocantur. Imò verò cum ſæpiſſimè id legamus in ſacra ſcriptura. Nuſquam angelos malos inueniemus abſolutè vocari angelos Domini. Sed cum addito, vnde mali eſſe intelligantur. Vt primo Regum. cap. 18. Poſt diem autem alteram inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, & cap. 19. factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul.

1. Reg. 18. & 19.

D Præterea angelos miſſos ad perdendum Sodomitas, Loth planè loquitur vt angelos ſanctos: quæſo Domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam apud te: magnificaſti miſericordiam tuam quam feciſti mecum. Ideóq; ex alijs locis citatis facilè intelligi poteſt. Verùm vt ad quatuor angelos reuertamur, expoſitores qui crediderunt prædicatores euangelij ab eis impediri, rectè malos eſſe dixerunt,

Gen. 19.

runt,ſed nos qui hanc interpretationem non ſequimur, non cogimur id dicere.bonos potius eſſe credimus. Primùm, quoniam nomen angeli aut rarò admodum,fortaſſè nunquã, in ſacra ſcriptura dæmonibus tribuitur,quin continuò aut certè in proximo aliquid addatur, vnde verba de malis angelis fieri intelligatur, vt Matthæ.25.qui paratus eſt diabolo & angelis eius.& Prouerbiorum.17. Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Quando ergo Apoſtolus ait.1. ad Corinth.6.neſcitis quoniam angelos iudicabimus?facilè intelligitur de malis loqui,quoniã aliquid dicit qđ ſanctis angelis conuenire non poteſt, nempe,iudicari ab hominibus.Ioannes autem angelos appellauit, & nihil dicit quod ſanctis conuenire non poſsit,quando quidem ipſi etiam mittuntur ad puniendum, vt demonſtratum eſt.Nec hoc patres citati negauerunt.Non enim dixerunt ſemper angelos malos eſſe qui mittuntur ad puniẽdum. Verba etiam ipſa angeli eos alloquentis non obſcurè hoc ipſum indicant:nolite nocere terræ, & mari,nequè arboribus,quoad vſq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frõtibus eorum, etenim ipſi ſimul cum angelo loquente ſignaturi erant ſeruos Dei. Et dicit:Dei noſtri. Vt etiam Deus eorum eſſe intelligatur. Iuxta ſacræ ſcripturæ autem conſuetudinem, Deus dicitur eſſe eorum Deus à quibus amatur,& colitur. Vt cũ dicitur Exod. 3.ego ſum Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Vt eleganter docet Orige.in illud ad Roma.1. Primum quidem gratias ago Deo meo. Hoc (inquit)quod dixit Deo meo, nõ eſt ocioſè occipiendum.Non enim vox iſta poteſt eſſe niſi ſanctorum: quorũ Deus dicitur, ſicut Deus Abraham, vel Iſaac,vel Iacob. Nõ enim poteſt dñm Deum ſuum dicere is cui Deus venter eſt,aut auaritia Deus eſt, aut cui gloria ſeculi, & pompa mundi Deus eſt. Quicquid enim vnusquiſquè ſupra cætera colit, hoc illi Deus eſt,hæc ille.

Math.25. Pro.17.b 1.Cori.6.a Exod.3. Origen.

¶ *Et vidi alterum angelum, aſcendentem ab ortu ſolis,habentem ſignum Dei viui*. Communior intelligentia Chriſtum ſub hoc enigmate interpretatur refrenãtem dæmoniacam impreſſionem, nam Chriſtus officio angelus eſt,quia eſt miſſus à Deo: & vocatur magni conſilij angelus, Eſa.9. Eſt etiã altera differentia qua differt ab angelis malis,quia hic congregat, illi diſgregant. Hic ſeruat,illi diſpergunt, & occidunt. Nulla inter eos conuentio eſt. Quę conuentio Chriſti ad belial? ait Paul.2.Corinth.6.Ita Richard.Beda,Ansbert.& Anſel.Etiam Chriſtus aſcendit ab ortu ſolis,natus enim viſitauit nos oriens exalto. Vt Lucas ait. Vnde in natiuitate temporali dicitur oriens quaſi ſol iuſtitiæ: vt teſtatur Malach.cap.vlt.& orietur vobis (inquit)ſol iuſtitiæ & ſanitas in pœnis eius. Præterea etiam aſcendit quia proficiebat ſapientia,vt Lucas refert.cap. 2.Scilicet,proficiebat,quantum ad oſtenſionẽ:vt dixit Damas. Et Diuus Thomas hic.

Primus ſenſus. Chriſtus angelus dicitur aſcendens ab ortu ſolis. Eſa.9. 2.Cor.6. Richar. Beda. Ansbert. Anſel. Mala.vlt. Luc.2. Damas. D.Tho.

¶Alia lectio habet deſcendentem ab ortu ſolis,& tunc erit ſenſus quod deſcendit:quia ſecundum humanitatem,exinaniuit ſemetipſum,formam ſerui accipiens:vt Paul.ſcribit ad Philip.2.Etiam & in incarnatione deſcendit de cœlis,ſed in natiuitate in vtero virginis iam cæpit aſcendere: vt ſol oriens qui mox aſcendit.

Phil.2.

¶Aſcẽdit etiam abortu ſolis,ideſt,

à

à tempore reſurrectionis, quãdo quaſi ſol nouus ortus eſt mundo, per ipſius Chriſti glorificationem, ex tunc autẽ fides cœpit multiplicari de quo multa D. Tho. hîc & ideo Chriſtus dicitur Dan.2. Lapis qui impleuit totum mũdum, percuſſa ſtatua: Quod aſſerit Ansbert. hîc. Et dicitur habere ſignum Dei viui, quia habet crucem, quam Angelus in illa viſione oſtendebat. Crux enim appellatur ſignum Math. cap.24. Et tunc (inquit) apparebit ſignum, filij hominis in cœlo. Per quam crucem Chriſtus ſignat ſuos ſpiritualiter per fidem, & amorem. Hinc Paul. 2. Corint. 1. inquit: ſignauit nos Deus & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Ita Anſelmus.

Dan.2. — Signũ vocatur crux. — Math.24. — 2.Cor.1.

¶Alij per hunc ſignum immunitatem à peccato intelligunt, inter quos eſt Anſel. Quæ immunitas in Chriſto erat ſignum, quod erat Deus viuus, & quod non erat ex priuilegio. Etiam dicitur Deus viuus, ad differẽtiam idolorum de quibus dicitur, q̃d ſunt ſine mente & ſenſu, Pſalmo.113. Quod notabat Hierony. ſuper Math. cap.16. in illa verba: tu es Chriſtus filius Dei viui. Hic ergo angelus eſt ille vir indutus lineis, ideſt, cãdore carnis, cui atramentarium erat nimirùm adſignãdum ſeruos Dei. Ezechiel. 9.

Signũ Dei viui immunitas à peccato. — Pſal.113. — D. Hiero. — Ezech.9.

¶Ex iſtorum patrum ſententia conſtat, hũc angelum eſſe Chriſtum. Sed planior ſenſus mihi videtur: vt non per Chriſtum, ſed per angelum verum, hæc ſigillatio electorũ fiat. Hoc enim miniſterium huius angeli non erat à Chriſto præſtandum, ſed à miniſtratorijs ſpiritibus, qui in miniſterium miſſi ſunt propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis: Eorum eſt ſignare ſeruos Dei noſtri in frontibus, ne cum cæteris perirent, qui non ſig-

Secũda intelligentia Vt iſte angelus ſit verus angelus. — Heb.1.

A nabantur. Quemadmodum apud Ezechielem. cap.9. Angelus eſt, cui dicitur à Domino tranſi per mediam ciuitatem, in medio Hieruſalem: & ſigna thau ſuper frontes virorum gemẽtium. Quod ex Luca afferunt, contra ipſos facit. Chriſtus enim deſcẽdit ad nos ex alto: hic autem angelus aſcendit. Deinde oriens eo in loco nequaquam ortum ſolis ſignificat, ſed ſolẽ orientem vt plurimi arbitrantur: &

Ezech.9.

B nos apud Lucam diximus. Et ſi ad ortum ſolis pertineret, potius intelligendum eſſet angelũ iſtum miſſum fuiſſe à Chriſto, quoniam aſcendit ab ortũ ſolis: quàm ipſum eſſe Chriſtum. Angelus ergo eſt. Nec enim Chriſtus angelus ſine addito dici ſolet. Et vt mihi videtur vnus ex illis. 7. quibus ſæpè diximus commiſſam eſſe curam ſalutis hominũm: vt eius verba indicant: nolite nocere terræ, & mari, &c.

C Sed cur aſcendit, qui deſcenſurus potius videbatur è cœlo, ad quatuor angelos qui erant ſuper quatuor angulos terræ? deinde cur ab ortu ſolis aſcendit? Aſcendere videtur in viſione, quoniam in terra erat, cum hominibus, quorum curam gerebat: & in altum tollitur vt tàm à quatuor angelis, quàm ab hominibus videatur, & audiatur. Quod nihil aliud eſſe videtur, quàm tunc omnibus electis no-

D tum futurum, Dei prouidentia ſeruari ſe, ne pereãt, cum reliquis qui damnandi ſunt. Ab ortu autẽ ſolis aſcẽdit, quia lucem & proſperitatem hominibus nunciat, & affert, ſi quidem per eius aduentum, ſeruẽtur in vitam æternam: ad quam tunc certiſſimè vocantur, atq; ſignãtur.

¶*Habentem*, inquit, *ſignum Dei viui.* Vbi nos habemus ſignum, in græco eſt ſphragida, ideſt, ſigillum, quo ſig-

na imprimuntur. Viuus nunc dicitur Deus quod eius poteſtas nunc oſtendatur, & verus Deus demonſtretur, non quales ſunt dij gentium, qui nihil facere poſſunt. Præterea, viuus dicitur ab effectu, quia plurimis tunc vitam gratiæ donabit.

¶ *Et clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: nolite nocere terræ, & mari, nec arboribus, quoad vſquè ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis.* Magna vox magnitudinem potentiæ & efficatiæ explicat. Clamauit magno affectu ſalutis hominum, & ita vt quod clamabat notum fieret electis, Deo intus inſpirante, *Nolite nocere terræ*, i. ne inducatis morbos & peſtem ventos tenendo, quoad vſquè ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis. Iubentur ergo mali illi angeli nocituri hominibus, vt à nocumentis ſe abſtineãt, donec ſignentur diuino ſigno electi Dei. Nam horum ſalutem nec Antichriſtus, nec dæmonum turba poterit impedire. Et ideò dicitur Actorum. 13. crediderunt quotquot erãt præordinati ad vitam æternam. Et ad Ephe. 1. dicitur: qui elegit nos ante mũdi cõſtitutionem, vt eſſemus ſancti. Et hoc erat quod dicebat Chriſtus Ioã. 10. Ego cognoſco oues meas & nõ rapiet eas quiſquã de manu mea. Habetur autem Ezech. 9. quod iſti ſignati, ſunt lugentes ſuper abominationibus ciuitatis. Et ſignãtur ſigno thau, quam literam thau, in patibuli formã Hebræi ſcribũt. Et ſecũdum Hiero. ibi Ezechiel. 9. Samaritani in crucis formam figurabant. Vnde Hiero. ait: antiquis Hebræorum literis quibus vſquè hodie vtuntur Samaritani, extrema thau litera, crucis habet ſimilitudinem, quæ in chriſtianorum frontibus pingitur. Per thau ergo crucis figura ſignificatur. Iuſti enim & electi merito crucis ſeruãt cõſignati gratia: vt ſupra dicebamus.

Acto. 13. Ephe. 1. Ioã. 10. Ezech. 9. Hiero.

¶ Alia etiam myſteria ſolent notari in ſigno thau. Nam Hebræi legem vocãt thoram, quæ vox per thau ſcribitur, & ita ſignificatur quod illi qui legem implent ſunt ſignati. In huius rei figuram angelus ille, qui primogenitos Aegyptiorum interfecit, viſus eſt ab Hebræorum ædibus abſtineri, quorum limina ſanguine agni erãt ſignata, Exodi. 12. Et ibi notatur à multis doctoribus quòd poſtes ædium liniebãtur, ideſt, ſignabãtur illo ſanguine: vt ſignificaretur electos ſeruandos eſſe ſanguine Chriſti & ſigno crucis ſignatos. Dicũtur ergo ſignati in frontibus, propter externam fidei confeſſionem, quæ ſimul cum interna fide requiritur. Ita Anſel.

Exod. 12. Anſel.

¶ Quare hìc quæri poteſt an ſenſibilis etiam futura ſit hæc ſignatio, profectò non aliena aut inepta erit expoſitio ſi ſenſibilem futuram eſſe dicamus, vt ſit ſenſus: oportet vt antequã homines pereant, baptizentur Prædeſtinati ad vitam æternã, & ſigno crucis muniantur: quod fieri ſolet in baptiſmo. Intelligit autem ſeruos Dei, qui ſecundum Dei propoſitum electi erant, & non dum ſignum crucis acceperant in baptiſmo. Quomodo filij Dei vocati ſunt apud Ioa. 11. Cayphas prophetauit quod Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſſi congregaret in vnũ. Filios Dei dixit eos qui electi erant ex gentilitate. Et, *ſignemus*, dictum eſt, pro ſignari faciamus, quod facturi ſunt angeli, doctores euangelij idoneos monẽdo ad docendum: & ipſos homines ad fidem,

Ioa. 11.

in-

intus exhortando. Et quoniam hoc A factur us eſt angelus, qui aſcendit ab ortu ſolis, vt homines cruce ſignētur, dicitur habere ſignum, ſiuè ſigillum Dei viui, quod ſignum crucis eſt. Poteſt etiam inuiſibilis eſſe hæc ſignatio vt angeli in mente ſua eos ſeparent, qui ſigno Dei viui ſignati ſunt, ne pereant cum alijs, ſed liberentur. Hi autem ſunt, qui habituri ſunt ſignum Dei in frontibus ſuis, ideſt, qui inter minas & cædes Antichriſti & mini- B ſtrorum eius nō erubeſcent crucem, & Chriſtum confitari: palàmque deteſtari audebunt ſcelera impiorum. Rectè ergo hęc duo in vnum ſenſum copulabimus.

¶ *Et audiui numerum ſignatorum:* Omnia in numero, & pondere, & menſura Deus facit. Sapien. 11. — Sap. 11.

¶ *Centum quadraginta quatuor millia ſignati, ex omni tribu Iſrael:* Videntur in primis hîc numerari electi, qui C ex Hebræa gente ſunt ſeruati. Et ideò dicitur, *ex omni tribu Iſrael*: & poſtea referentur, qui ex gentibus ſunt ſignati, tanquàm ſaluandi. Nam Eccleſia ex vtroque populo congregata eſt. Ita Græca ſcholia & collectanea. multi enim ex Iudæis crediderunt, Act. 2. vnde Paul. ad Rom. 11. ait loquens de Iudæis: nunquid ſic offenderunt, vt caderent? abſit. Sed illorum delicto ſalus eſt gentibus, vt illos æmulentur. D & Hiere. cap. 8. Quare auerſus eſt populus meus auerſione cōtentioſa? aut nunquid qui auerſus eſt non reuertetur? Audi ergo popule ſtulte qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis: & aures, & non auditis: nunquid ſi offendiſtis, non reſurgetis? nō (inquit Paul. & Hiere.) ſic offenderunt, vt nulla ſit reliqua ſpes reſurgendi: quamuis ſcriptū ſit in eodem Iere. — Prima intelligētia. — Act. 2. — Rom. 11. — Hiere. 8. — Hiere. 30.

cap. 30. plaga inimici percuſſi te, caſtigatione crudeli. Deſperabilis facta eſt plaga tua. Et illud Amos. 5. domus Iſrael cecidit: & non adjciet vt reſurgat. Virgo Iſrael proiecta eſt in terrā ſuam, ſed ſermo diuinus exponit ſtatim, quod dixerat, ſubiungitur enim ſtatim: vrbs de qua egrediebātur mille: relinquentur in ea centum: Ecce electos, & preſcitos, & vocandos & iuſtificandos. Et de qua egrediebantur cētum relinquentur in ea decem. Quibus verbis docet Dominus non omnes ex Iudęis eſſe damnandos, ſed nonnullos eſſe ſeruandos. Hoc idem ſignificare voluit in hoc loco Ioannes dicens: *ex omni tribu Iſrael. 144. millia ſignati.* Abſit ergo vt caſus eorum irreparabilis exiſtimetur. Cæterum illorum caſus tàm vtilis fuit, vt illorum delicto tot tamq́; innumerabiles gentes ſalutem fuerunt aſſecutæ, vt dicat noſter Ioannes, *vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, &c.* Primò igitur dicuntur Iſraelitæ ſignati & poſteà Gentiles, nam ſalus prius Iudæis: deinde Græco & Gentili. vnde Paul. ad Rom. 1. Non enim erubeſco Euangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo, primùm, & Græco. i. deinde Græco. — Amos. 5. — Rom. 1.

¶ Eſt verò Richardi intelligentia, quòd iſti ſignati ex omni tribu Iſrael ſunt, qui antè paſſionem Domini ſunt ſaluati. Qui pauciores ſunt quàm qui poſteà ſaluantur. & ideò dicitur poſteà, vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. — 2. intellig. Richardi.

¶ Alij autem, quod mihi magis probatur, hunc locum de Iudæis qui tempore Antichriſti conuertentur intelligunt. Pro cuius intelligentia notandum eſt, ſæpè à prophetis prædictum eſſe duodecim trib' Iſrael, qui à Chri- — 3. intellig.

ſti aduentu in ſua incredulitate manent, in fine ſeculi ad Chriſtum eſſe cōuertendos, vt ſcribit Paulus ad Roma.11. Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis vobis ipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret: ſicut ſcriptum eſt: veniet ex Syon, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob: & hoc illis ante teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. Quod deſumptū eſt ex Eſai. cap.59. Et vt alia multa omittamus, Oſeæ.3. dicitur, & poſt hæc reuertentur filij Iſrael: & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum: & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum.

Rom. 11. Eſa.59. Oſeæ.3.b

¶ Quod ergo nullus prophetarū dixerat, hoc Ioannes diſertè prædicit, numerum eorum qui tunc conuertentur ad fidem, futurum 144. millia, ex vniuerſis tribubus: ex ſingulis, duodecim millia vt quoniam omnes ſunt ex genere Iacob: eaſque tribus non propter ſe, ſed propter parētes ſuos diliget Deus, ſicut ait Paul. ad Rom.11. Secundū electionem autem chariſſimi propter patres. æquè ex omnib⁹ eligit, nec plures ex hac, quàm ex illa. Quoniam non magis ad ſanctos Patriarchas attinet hæc, quàm illa.

Rom. 11.

¶ Nec paruus videri debet hic numerus. Si enim recordemur Iſraelitas Antichriſtum ſectaturos & adoraturos vt Meſiam: potius mirabimur tot poſſe conuerti. Illis enim dixit Dominus Ioan.5. Ego veni in nomine patris mei & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Et Paul.2. ad Theſſalo.2. Ideo mittetur illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati.

Ioan. 5. 2. Theſ. 2.

¶ *Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati.* Obſerua, quod in lib. Exod. c.12. Scriptum eſt. Trāſiſſe Dominum & omnes primogenitos percuſſiſſe, præter eos qui erant ſanguine agni ſignati. Et in Ezech. cap.9. ait Dominus: Signa thau ſuper frontes virorum. & D. Luc. cap.10. ſcribit, deſignaſſe Dominus alios 70. duos, eoſque binos ante faciem ſuam cōcionatum miſiſſe. Et hoc loco ſcribit Ioannes angelum ſeruis Dei in frontibus ſignum ſiue ſigillum impreſſiſſe: & eos qui fuerūt vitam æternam adepti, fuiſſe ſigno notatos. D. Paul. ſimiliter Epheſios illos qui erant veram religionem amplexati, hortari volens, ne animi præſtantiam peccato macularent, ait. c.4. Nolite contriſtare Spiritū ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis, in die redemptionis. Ac ſi diceret: ne admittatis ſcelera, quibus Spiritus ſanctus inſtar hominis moleſtia affecti, vos relinquat: reuocate ad memoriam eſſe vos in illo ſignatos in die Baptiſmi. Omnia hæc vnam eandemque rem meo quidem iudicio, ſignificant. Agnus ille cuius ſanguine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſequerentur, abſque macula, & aſſus igne, cuius oſſa non erat confringenda: vt in lib. Exod. cap. 12. Scribitur: quid niſi Chriſtum adumbrabat? Hoc voluit ſignificare noſter Ioannes quando narrans in Euangelio non fuiſſe Chriſti crura fracta in cruce, ſubdidit: hoc factum fuiſſe vt adimpleretur ſcriptura, dicens: os nō comminuetis ex eo. Hic eſt agnus ille inmaculatus, de quo dixerat Eſai. ca.53. Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. Qui ait per Hiere. ca.11. Ego

Exod. 12. Ezech. 9. Luc. 10. Epheſ. 4. Figura Exod. 12. Exod. 12 & Io. 19. f. Eſai. 53. Hiere. 11

Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, de quo aiebat baptiſta apud Euangeliſtam: Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi.Ioan.1. Qui ergo non fuerint huius agni ſanguine ſignati, vitam æternam nequaquam adipiſcentur. Demus igitur operam vt ſanguine huius agni ſimus conſignati, ſi voluerimus eſſe Deo grati. Hoc ſignum habebant in anima impreſſum, omnes ij, quos vidit in gloria D.Ioannes. Hoc ſigno ſignati ſunt, quos Saluator noſter miſit concionaturos Lucæ.ca.10. Qui ideo erant ſeptuaginta duo,quia erant veluti Sol mundum illuſtraturi: cum autem Sol vigintiquatuor horis orbem ſuum perficiat, illi autem fidem trinitatis prædicarent, debebāt eſſe ter vigintiquatuor, numera ter. 24. & inuenies. 72. hi erant, qui litera thau in frontibus fuerunt inſigniti.

Ioan.1. Luc.10.

¶*Ex tribu Iuda duodecim milia ſignati.* Vbi notandum,quod generationis naturalis ordine non fuit primus è patriarchis Iudas, ſed Ruben. Iudas autem quarto loco fuit natus, Geneſ.29.Primus fuit Ruben, Secundus Symeon,tertius Leui, quartus Iudas: quos omnes peperit Lia. Quintus Dan ex Balla ancilla Rachelis: ſextus Neptali ex eadem:ſeptimus Gad ex Zelpha, ancilla Liæ: octauus Aſſer ex eadem: nonus Iſachar ex Lia: decimus ex eadem Zabulon: vndecimus Ioſeph: Duodecimus Benjamin,ambo ex Rachel.Cæterum in hac regenerationis conſignatione, quæ per gratiam eſt,omnium primogenitus fuit Iudas,ratio eſt ſecundum patres,quia ex hac tribu, quia regalis erat,(vt Geneſ.49.non auferetur ſceptrum de Iuda, &c.)Redemptor noſter,qui author eſt gratiæ, vt Paulus ait ad Roma.8.originem duxit.Ita Beda,Richardus,& alij. Præterea Iudas interpretatur confeſſio ſiue laudatio. Quia ergo Eccleſiæ prima virtus à fidei confeſſione orditur, meritò primum locum in hoc ſpirituali catalogo Iudas ſortitur.

Gen.29. Gen.49. Rom.8. Beda. Richar.

¶Duodenario autem numero ſignificatur vniuerſitas ſaluandorum, vt patet Apocalyp.cap.21. Vbi duodecim portæ ciuitatis referuntur. De qua re Auguſtinus eſt videndus Pſalmo. 49. & 89. Et D.Hieronymus Ezech.31.vbi ait: Duodenarius numerus plenæ conſumatæque virtutis eſt. Vnde duodecim ſunt filij Iacob. Quibus poſtea duodecim nomina prophetarum vno volumine continentur. Et Apoſtoli duodecim quorum quia vnus proditor fuit, in locū eius Mathias eligitur: & archiſinagogi filia, annorum duodecim à Domino ſuſcitatur. Emor rhouſa quoque annorum duodecim à Dño recipit ſanitatem. Vnde cap.32.& factum eſt (inquit) in duodecimo anno in menſe duodecimo &c. Lege Gregor. lib.10. mora.cap.30.& originem, hom.13. ſuper Leuiticum,exponens illud: & ſumetis ſimilaginem, & facietis de ea, duodecim panes. duodecim, inquit, panes ex iſta ſimila fieri mandantur ſecundum numerum tribuum, quæ tunc erat carnalis Iſrael, inquo mihi videtur forma totius creaturæ rationalis contineri: duodecim namque putantur eſſe generales ordines rationalis creaturæ,quorum figura erat in illis duodecim tribubus: in quibus erat vnus quidam ordo regalis, qui Iudas nominatur. Alius erat ordo ſacerdotalis,& Leui appellatur: erat & alius ordo Iudæ vicinus,qui Benjamin dicitur,in quo ordine templum Dei & altare

Apoca.21. Ezech.31. Duodenario numero ſignificatur vniuerſitas ſaluandorum ſecun dū patres. Pſal.49. & 89. Ezech.32. D.Grego. Origen. Orig.13. ca.24.

altare collocatum eſt. Alius ordo Iſachar, Zabulon, & Efren, alijque quos nominatim deſignat ſcriptura diuina, quorum rationem non eſt nunc temporis explicare. Hæc ille.

¶ Sed ratio quare duodenarius numerus cõmendatur à ſanctis eſt, quia ex quatuor per tria ductis conficitur. Vbi & ſacræ Trinitatis fides per quatuor mundi plagas inſinuatur. Capitur ergo numerus hic pro infinita multitudine de more ſcripturæ: vbi numerus certus pro incerto ſumitur, vt currus Dei decem millibus multiplex. Pſal. 67. Memor fuit Dominus teſtamenti ſui & verbi quod mandauit in mille generationes. Pſalm. 104. & diabolus ligatur mille annis. Apocalyp. 20. De hoc vide regulam, quintã, Ticonij quam refert Pagninus fol. 24. Non ergo omnes Iſraelitæ, aut Iudæi ſaluantur: ſed illi qui perfectionẽ ſeruant, cũ fide viua: quæ hoc numero ſignificatur, ad Roma. 9. Non omnes qui ex circunciſione ſunt Iſrael, ij ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen Abrahæ ſunt, omnes filij. Sed qui filij ſunt promiſſionis, hoc eſt, fidei & charitatis, ſaluantur. Ita Rupertus & alij.

Pſal. 67.

Pſal. 104.

Apo. 20.

Rom. 9.

¶ *Ex tribu*, inquit, *Iuda duodecim milia ſignati.* Aliqui ordines ſpirituales & ſtatus electorum Eccleſiæ ſic ex his duodecim tribubus ſummã quadam deducunt. Vt per Iudam eminentes in diuinis laudibus ſignificentur. Iudas enim ſonat confitens ſiue laudans: Eminentes in contemplatione per Ruben, qui viſionis filium ſonat: Eminentes in bello contra dæmones per Gad qui accinctum ſonat: Eminentes inſentiendo diuinæ beatitudinis dulcedinem, per Aſſer, qui beatus dicitur: Eminentes autem in operibus pietatis per Neptalin qui latitudinẽ ſonat vt aiunt: Eminentes in obliuione mundanæ conuerſationis, per Manaſſen, qui obliuionem ſignificat: Eminentes in obedientia diuini ſermonis per Simeonem, Qui audientem ſiuè obedientem ſonat. Eminentes in ambulando de virtute in virtutem per Leui, quem additum ſonare dicitur: Eminentes in contemplatione mercedis retributionis æternæ per Iſachar qui mercedem ſonat. Eminentes in preparando ſuæ mentis habitaculum Domino, qui dicunt: paratum cor meum Deus, paratum cor meum per Zabulon, qui habitaculum ſignificat. Et eminentes in charitate ſiue in profectu charitatis, quorum charitas magis ac magis abũdat per Ioſeph, qui addentem ſonat. Demum eminentes in imitatione Dei tanquàm filij chariſſimi, & huius rei gratia adoptione filij Dei, per Benjamin, qui filium dexteræ ſonat. His in ſumma expoſitis, nos ſigillatim per ſingulas tribus diſcurramus, aliter aliquas earum explicando.

¶ *Ex tribu Ruben duodecim milia ſignati.* Ordine generationis Ruben fuit primogenitus, ſed hic ordo gratiæ attenditur. Ideò ponitur poſt Iudam, quia poſt confeſſionem quę per Iudam ſignificatur, ſequitur fructus bonorum operum, qui per Ruben intelliguntur. Ita Richardus, Beda, & alij. Quia Ruben videns filium interpretatur. & per filios bona opera. vt Pſalm. 127. Filij tui ſicut nouellæ oliuarum. Et videas filios filiorum tuorum pacem ſuper Iſrael. Filios filiorum noſtrorum videmus cum virtutes ex virtutibus natas conſpicimus. Sicut enim ex vitijs vicia, ſic ex virtutibus virtutes oriuntur.

Richar. Beda.

Pſal. 127.

¶ Ex

¶ *Ex tribu Gad duodecim milia ſignati.* In ordine generationis ſeptimo loco ponitur Gad. Et fuit primogenitus Zelphæ ancillæ Liæ. Hic verò in tertio ponitur loco. Nam interpretatur tentatio, accinctus ad bellum. Poſt virtutum enim opera ſolet in perfectis viris ſequi tentatio. Eccleſiaſtici. 2. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Et ideò debet eſſe homo præcinctus ad bellum. Præcinxiſti me virtute ad bellum. Pſal. 17. Qua propter mox à baptiſmo ductus eſt Dominus in deſertum, vt tentaretur à diabolo. Mathæ. 4. Quia Chriſtiani hominis vita tentationi eſt obnoxia. ¶ Etiam habetur in Ansberto, & colleſtaneis, quod hic vocatur latrunculus, & meritò: nam abſcondere debet homo opera bona ſua, ne à ſuperbia & vanitate humanæ gloriæ tentatus vincatur. Non igitur vituperij, ſed laudis hic latrunculus eſt. Talis erat Dauid qui dicebat: in corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Pſalm. 118. Quod totum omnino ad animi intentionem refertur. Siquidem multi opera abſcondunt, tamen per intentionem foris pandunt: & nonnulli opera ſua foris detegunt, & tamen intus per intentionem abſcondunt.

Eccle. 2. Pſal. 17. Mat. 4. Pſal. 118.

¶ *Ex tribu Aſer duodecim milia ſignati.* Poſt Gad, Aſer ponitur, qui beatus interpretatur: illos ſanè exprimens, qui Euangelicarum beatitudinum poſſeſſores ſunt. Futuramque beatitudinem certa expectatione degustant, congruo ſatis ordine. Beatus namque qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.

Iaco. 1.

¶ *Ex tribu Nephtalin duodecim milia* A *ſignati.* Hic ordine generationis ſextus eſt, ponitur autem quintus. Nam interpretatur dilatatus, cordis enim dilatatione afficitur, qui tentationem ſuperauit ſpe beatitudinis. Sic enim ibant Apoſtoli gaudentes paſſi contumeliam pro nomine Ieſu. Actorum. 5. & habetur. 1. Regum. 2. Dilatatum eſt cor meum ſuper inimicos meos. & Pſal. 4. In tribulatione dilataſti mihi. Ita Beda & Ansbert.

Act. 5. 1 Reg. 2. Pſal. 4. Beda. Ansbert.

B ¶ *Ex tribu Manaſſes duodecim milia ſignati.* Manaſſes non eſt verè ex duodecim tribubus. fuit Manaſſes primogenitus Ioſeph in Aegypto natus. Geneſ. 41. Sed numeratur aliquando inter eos: & tunc tollitur aliquis ex duodecim. Et ſic quia hic annumeratur inter eos tollitur tribus Dan. Qui fuit quintus filius de numero tribuum. Et huius rationem reddũt Beda, Rupertus, & D. Thomas, quia Antichriſtus ex illa tribu futurus eſt. C De Dan enim prædixerat Iacob Geneſ. 49. Quod futurus eſſet coluber in via, & ceraſtes in ſemita. Quibus verbis odioſa doctrina, & inſidioſi mores Antichriſti ſignificantur. Et vocatur ceraſtes Græca voce, quia cornutus ſerpens ſignificatur. Geſtat enim cornicula quadragemina; teſte Plinio, & ita potentiam ſimul cum caliditate, & veneno coniunctam in An- D tichriſto notat gloſa interlinealis. Eãdem ſententiam habet Ambroſius in in illud Pſa. 40. Magnificauit ſuper me ſupplãtationẽ. Et lib. de benedictionĩbus patriarcharum. ca. 7. & Eutherius lib. 3. in. Geneſ. cap. 38. Nonnulli (inquit) de tribu Dan venire Antichriſtum arbitrantur, eo quod Geneſ. cap. 49. dicitur: Fiat Dan coluber in via, &c. Vbi Dan & coluber & mordens aſſeritur. Vnde dum Iſraeliticus populus

Gene. 41. Beda. Rupert. D Tho. Gene. 49. Plinius. Gloſa interlinealis. Ambro. Eutherius. Gene. 38. Gene. 49.

pulus terram caſtrorum portione ſuſciperet, prius Dan ad aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans qui in corde ſuo dixerat: ſedebo in monte teſtamenti in lateribus aquilonis, aſcendam ſuper multitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo. Hæc ille. Ea igitur de cauſa in hoc loco numerantur à Ioanne tribus Iſrael: & ex qualibet tribu duodecim milia ſignatorum. Tribus Dan in hac ſupputatione omittitur eo quod obſcura & ignobilis eſſet, & ex illa naſciturus coluber ille. Sicut è contrario, quia tribus Iuda nobiliſſima erat & ex illa oriturus erat Chriſtus, ſecũdum illud: nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. (Miche. 4.) Ideò in hac ſupputatione primo loco ponitur vt iam diximus. Hirenæus lib. 5. propè finem de temporibus Antichriſti loquens hæc ſcribit. (Hirenæus) Hieremias non ſolum ſubitaneum eius aduẽtum, ſed etiam tribum, ex qua veniet manifeſtauit, dicens: Ex Dan audiuimus vocem velocitatis equorum eius, à voce hinnitus decurſionis equorum eius commouebitur tota terra: & veniet & manducabit terram & plenitudinem eius, & ciuitatem, & qui habitant in ea. Et propter hoc, non annumeratur tribus hæc in Apocalypſi, cum his quæ ſaluantur. Verba Hieremiæ citata ab Hirenæo iuxta ſeptuaginta tráſlationem, ſunt apud Hieremiam cap. 8. (Hiere. 8.) pro quibus nos habemus. A Dan auditus eſt fremitus equorum eius: à voce hinnituum pugnatorum eius, commota eſt omnis terra, & venerunt & deuorauerunt terram, &c. In quibus verbis animaduerte, Dan, non eſſe ibi nomen filij Iacob, aut alicuius tribus eius, ſed vrbis quæ erat in extremis

A terræ promiſſionis verſus Septentrionem: de qua ſæpè dicitur in libris regum, à Dan vſque ad Bethſabe. Et quoniam Nabucdonoſor per eam erat ingreſſurus in fines filiorum Iſrael ait: a Dan auditus eſt fremitus æquorum &c. Sed allegorico ſenſu expoſuit hoc de Antichriſto martyr Hirenæus, & de ſocijs eius: quorum figura erat Nabucdonoſor & exercitus eius. Hæc autem ciuitas erat de B tribu Dan: quam, primamque omnium tribus illa poſſedit. Vt legimus in Iudicum cap. 8. (Iudic. 8.) Quare à Dan venit Antichriſtus, quoniam ex tribu Dan ibi habitante, & fortaſſe in eadem vrbe naſcetur. Notãdum etiam Diuum Hyrenæum verba Apocalypſis, quæ nunc exponimus, interpretari de tempore Antichriſti: & de filijs Iſrael, qui eo tempore conuertentur: ſicut & nos fecimus ſupra, & C quidam ex recentioribus faciunt. Vt Cœlius Pãnonius, & frater Claudius à monte martyrum. Quare nõ ſunt hæc intelligenda de prima poſt Chriſti aduentum prædicatione; nec de his qui tunc conuerſi ſunt: vt plerique expoſitores intelligunt. Eadem ratione præteriri tribum Dan affirmant Aretas, Beda, Haymo, & Anſelmus, & Rupertus. (Aretas. Beda. Haymo. Anselm. Rupert.) Iſti auctores cõfirmant id, nempè Antichriſtum fu-D turum eſſe ex tribu Dan, ex verbis illis Geneſ. c. 49. Iam adductis. (Gene. 49.) Quod etiam facit Theodoretus quæſtione 109. in Geneſim. etiam Grego. 31. moral. c. 8. (Theodo. Grego.) Exponens eadem verba Geneſis ait: Nonnulli ergo de tribu Dan venire Antichriſtum ferunt, pro eo, quod hoc loco Dan, & coluber aſſeritur, & mordens. Vnde & non immeritò Dominum populus Iſraelitis terras in partitione caſtrorum

ſuſciperet, primus Dan ad aquilonē A
Eſaie 14. caſtrametatus eſt, illum deſignans, qui in corde ſuo dixerat ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus aqui-
Aben 8. lonis, ſimilis ero altiſſimo. De quo & per prophatam dicitur: à Dan auditus eſt fremitus equorū eius. Verùm ſciendum eſt hiſtorico ſenſu hæc de Sanſon dici, qui fuit ex tribu Dan. Et
Hiero. Ambro. ita exponunt Hierony. in tradditionibus Hæbraicis in Gen. Ambroſius in lib. de benedictionibus patriarcharū, &multi alij. De Antichriſto ergo ſenſus allegoricus eſt, qui eleganter ex-
Grego. plicatur à Gregorio loco citato. Coluber dicitur. & Ceraſtes. i. ſerpēs cornibus: quia (vt ſuperius dicere incipiebam) contra fidelium vitam cū morſu peſtiferæ prædicationis, armatur etiam cornibus poteſtatis. Fit coluber in via, quia calidè decipit per viā latam ambulātes. Fit ceraſtes in ſemi
Gen. 49. ta, quia ingredientes per viam arctam C terrore poteſtatis ſuæ prēmit. Et quia Antichriſtus extrema mūdi apprehēdere nititur, ceraſtes in ſemita ille, equi vngulas mordere perhibetur, vt cadat aſcenſor eius retrò. Aſcenſor equi eſt quiſquis extollitur in dignitatibus mundi. Hæc latius apud Gregorium. Paulo aliter, & rectè etiam ex-
Ambro. ponunt Ambr. & Theodoretus in locis indicatis. Iudam proditorem indè natū à quibuſdam affirmatur. Et ideò D illa tribus à Ioanne omiſſa eſt, & ſicut pro Iuda fuit ſuſceptus Mathias: ſic pro Dan conſtituitur Manaſſes. Manaſſes autem interpretatur obliuio, quia poſt tentationem & dilatationē animi, debet iuſtus obliuiſci
Philip. 3. eorū, quæ paſſus eſt: & progredi ad maiora virtutū incrementa, ad Phil. 3.
Philip. 3. quæ retrò ſunt obliuiſcens, ad priora verò extendens meipſum.

¶ *Ex tribu Simeon duodecim milia ſignati*. Hic fuit ſecūd' natu filius, hic
Hoſe. verò recenſetur à Ioanne ſeptimo loco, quia interpretatur audiēs triſtitiā: quo nomine ſignificatur homines iuſti, qui afficiūtur in hac vita triſtitia, tū, propter ſua peccata: tū ob aliorū: tū etiā, ob deſideriū vitæ beatæ. Mat. 5
Math. 5. Pſal. 125. Ioan. 16. beati qui lugent. & Pſalm. 125. Euntes ibant & flebant, & c. & Ioan. 16. Plorabitis & flebitis vos. Et hæc triſtitia, B quę ſecūdum Deum eſt, ſalutem operatur. 2. Corinth. 7. & ad Philip. 1. Coar-
2. Cor. 7. Phili. 1. ctor è duobus deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto: permanere autem in carne neceſſarium propter vos. Ita Beda & collect.

¶ *Ex tribu Leui duodecim milia ſignati*. Leui tertio loco natus, hic octauus ponitur: myſterijque cauſa, Leui
Gen. 29. autem interpretatur additꝰ vel aſſumptus, ſignificantur enim hoc nomine illi, qui Deum vocant diuinarum re-
Origen. rum cōtemplatione. De quo Orige. hom. 21. ſuper Numeros, & ſuper Ioſue homilia: 17. Hi ſunt qui addunt conſilia diuina ſuper præcepta vt hic notatur in collectaneis.

¶ *Ex tribu Iſacar duodecim milia ſignati*. In his & inſequentibus ordo generationis concordat cum ordine regenerationis. Et ſignificat Iſacar mercedem quæ iuſtos ſuſtinere facit in afflictionibus. Merces enim plurima debetur his, qui in Dei amore tanto ardore flameſcunt: vt eius præcepta impleant, & conſilia non refugiant.
Hier. 31. Hebr. 12. Sic Hierem. 31. eſt merces operi tuo. & ad Hebræos duodecimo dicitur de Chriſto: qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta.

¶ *Ex tribu Zabulon duodecim milia ſignati*. Zabulon interpretatur habita

DD culum

culum fortitudinis, vocatur enim vir A
iuſtus fortis ab huiuſmodi virtute, ad
Hebr. 11. Heb. 11. Conualuerunt de infirmitate,
fortes facti ſunt in bello. Ita exponunt
multi.

¶ *Ex tribu Ioſeph duodecim milia ſi-*
gnati. Congruè poſt fortitudinem a-
deptam, ſequitur Ioſeph .i. augmentũ.
Creſcũt enim dona, & gratiarũ actio
reddita Deo, poſt dictas virtutes.

¶ Quæritur in hoc loco, quare præ-
terita fuerit tribus Ephraim. Reſpõde- B
tur. nõ fuiſſe præteritam, ſed nomine
trib⁹ Ioſeph fuiſſe deſignatã. Etenim
duo filij Ioſeph Ephraim, & Manaſ-
ſes adoptati ſunt à Iacob, atq; ideò &
capita tribuum cenſentur, ſicut reli-
qui filij Iacob: & æquales ſortes cum
illis in partitione terræ acceperunt.
Iuxta id quod dictũ eſt à Iacob. Gen.
Gen. 48. 48. Duo ergo filij tui qui nati ſunt tibi
in terra Aegypti, ante quam huc ve-
nirent ad te, mei erunt, Ephraim & C
Manaſſes: ſicut Rubem & Simeon
reputabuntur mihi.

¶ Si autem quæras, cur potius tri-
bus Ephraim dicta ſit tribus Ioſeph,
quàm tribus Manaſſes, quum fuerit
primogenitus. Reſponſio eſt in prõ-
ptu, ex eodem loco: quoniam Iacob
in benedictionibus prętulit Ephraim
fratri ſuo, & dexteram ſuper illũ po-
ſuit, etiam repugnante Ioſeph. & di-
xit: Frater eius minor maior erit illo: D
& ſemen eius creſcet in gentes. Hinc
eſt vt reges nõnulli Iſrael, & Ieroboã
& eiꝰ poſteri fuerint ex tribu Ephra-
im. Et quia hæc tribus Ephraim no-
bilior erat, & maior tribu Manaſſe,
vocatur tribus Ioſeph. Solet enim ab
eo q̃d dignius eſt fieri denominatio.
Inde in prophetis ſæpè hęc tribus di-
Pſal. 77. citur domus Ioſeph, & Ioſeph. vt pſa.
77. Et reliqui tabernaculum Ioſeph;
& tribum Ephraim nõ elegi. Ezech.
37. Ecce ego aſſumam lignum Ioſeph, Ezech. 37.
quod eſt in manu Ephraim, & tribus
Iſrael quæ ſunt ei adiunctæ, & dabo
eas pariter cum ligno Iuda. Amos. 5. Amos. 5.
ne fortè comburatur vt ignis domus
Ioſeph. Vſus eſt ergo Ioannes appel-
latione alijs prophetis vſitata: atque
eo libentius fecit, ne in deſignationẽ
electorum tanti patriarchæ nomen
præteriri videretur. Ego etiã aliã cau-
ſam hic ſubeſſe ſuſpicor, tribum E-
phraim, quæ idolatriam inuexit in cæ-
teras tribus Iſrael, & magis à Deo ſu-
ſceperat, nunc appellari tribum Io-
ſeph. vt meritis Ioſeph miſericordiã
à Deo conſequutam intelligatur.

¶ *Ex tribu Beniamin duodecim milia*
ſignati. Benjamin, id eſt, filius dextræ.
Prædictæ enim virtutes inchoantur
in Iuda, id eſt, in fidei confeſſione: &
terminantur in præmio dextræ Dei.
Vbi iuſti locandi ſunt. Math. 25. Math. 25.

¶ Verùm explicatio, quam hacte-
nus tenuimus, aduerſari fortaſſe vide-
bitur Paulo, qui ad Rom. 11. ait: donec Rom. 11.
plenitudo gentium intraret, & ſic o-
mnis Iſrael ſaluus fieret. Si enim tunc
nullus ſaluus fiet ex tribu Dan: & ex
reliquis tribubus tantum ſignantur
centum quadraginta milia, quomo-
do fiet ſaluus omnis Iſrael, cum pro
certò habendum videatur multos
tunc futuros in omnibus tribubus?
Reſpondetur non aduerſari. Non e-
nim vult Paul. Omnes ex omnibus
tribubus ſaluos futuros eſſe, ſed mul-
tos ex filijs Iſrael. Scimus enim mul-
toties in ſcriptura propoſitionem vni
uerſalem non intelligi vniuerſaliter
& abſolutè Gene. 3. Vocauit Adam Gene. 3.
nomen vxoris ſuæ Eua, eo quod
eſſet mater cunctorum viuentium.
Quod nõ extenditur ad irrationalia

Gen.41. Gen.41. Omnis terra venit in Aegyptum, ideſt, bona eius pars. ad Rom.1 Fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. i. in multis locis. Sic in propoſito loco: & omnis Iſrael ſaluandus dicitur. i. bona pars filiorum Iſrael. Poſſet etiam dici, tunc bellis & cladibus multos ex filijs Iſrael aſſumendos fore, ita vt iſti centum quadraginta quatuor milia ſoli, aut penè ſoli ſemper futuri ſint. Erit hoc verum fortaſſe: ſed quoniam non habemus vndè hoc poſſimus comprobare, probabilior cæteris & verior reſponſu eſt, intelligi omnem Iſraelem, omnes, qui ex Iſraele prædeſtinati ſunt. vt ex eodem Paulo, atq; ex eiuſdem epiſtolæ. cap.9. manifeſtè cognoſcitur. Non enim omnes (inquit) qui ex Iſraele, ſunt Iſraelitæ: neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij: ſed in Iſach vocabitur tibi ſemen, ideſt, per Iſaac, non qui filij carnis hi filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine.

¶Cæterum iam hîc vides nomina hæc tribuum quàm appoſitè conueniant in myſterio his qui ſalui fiūt, ideſt, electis à Deo.

¶Præterea quàm admirabili ratione profectus omnis & omne ornamentum vniuerſalis Eccleſiæ, in eiſdem nominibus compræhendatur: vel hinc palàm fiet: Eccleſia namq; ſancta ipſa confeſſione fidei laudabilis eſt iu Iuda, in Ruben pijs operibus fecunda, in Gad tentationibus probata, in Aſſer poſt cunctas tentationes beata, in Neptalin charitatis amore dilatata, in Manaſſe ea quę retrò ſunt obliuiſcens, ad ea quæ antè ſunt ſe extendens, in Symeone quaſi triſtis adhùc in valle plorationis, ſed ſpe gaudens de ſupernorum ciuium habitaculis, in Leui virginitate decora & cęlibatu continentium illuſtrata, in Iſacar futuræ mercedis expectatione ſuſpenſa: in Zabulon martyrio coronata: in Ioſeph virtute Dei aumentata: in Benjamin dexteram fœlicitatis æternæ ſortita.

Omnis ornamentum ecclesiæ in his 12. nominibus cōpræhēdi admirabili ratione oſtenditur.

¶Hactenus de Iſraelitis, dicamus iam apertè de gentilibus & ſine figura, & hoc eſt quod ſequitur. *Poſthec, vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, et linguis ſtantes ante thronum et in conſpectu agni.* Nulli hominū eſt cognit⁹ in hac vita numerus ſaluādorū. vt Iob.5. ait: nūquid eſt numerus militū eius? quaſi dicat qđ nō eſt numerus cognitus mortalibus (beatis autem nō vetat eſſe cognitus, vt plenior ſit materia gaudij) & patet hoc Pſ.138. Nimis honorati ſunt amici tui Deus, nimis cōfortatus eſt principatus eorum: dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur. Iob. 25. Pſal.138.

¶Sed quid eſt qđ ſacra ſcriptura ſępè affirmat paucos eſſe qui virtutem colūt, & qui ſaluantur vt Mat.7. Anguſta eſt porta, & arcta eſt via, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniūt eam, & Mat.20. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. & in parabola de decem virginibus Mat.25. In qua per decem virgines illi tantū ſignificantur, qui luce bonorū operū exteriori in Eccleſia ſpōſum Chrūm expectāt, & tamen ex illis qui ſunt boni ſecundum apparentiam media pars perit: & in ſeminatione diuini verbi, ſolum quarta pars fructificat: Mat.13. Nō ergo eſt magna turba illorum qui ſalui ſunt. Ad hoc reſpondetur quod ſi loquamur abſolutè & ſine reſpectu, maximus eſt numerus beatorum: ſed ſi loquamur comparatiuè reſpec-

Mat. 7. Math. 20. Math. 25. Math. 13.

ſu illorum qui condemnantur, pauci ſunt beati. Nam condemnatur infidelium nō numerabilis turba, & etiam improborum Chriſtianorum. Et eſt exemplum, nam ſicut pugillus arenę maximam multitudinem habet, ſed ſi comparetur cum arena, quæ eſt in littore maris, pauciſſima eſt: ſic ſancti comparantur cum arena, Pſalm. 138. & ſicut arena multiplicabuntur.

Pſal. 138.

¶ Hæc vocabula, lingua, tribus, explicata ſunt ſupra. ca. 5. ibi, redemiſti nos Deo, in ſanguine tuo, ex omni tribu, lingua, & populo, & natione. Vide etiam quæ hic auctor collectaneorū circa hæc nomina annotauit.

¶ Cæterum an fidelium plures ſint qui ſaluentur, quàm qui damnentur quæſtio eſſe ſolet. de qua re legite quę diximus in commētarijs noſtris ſuper Mathæum. c. 20.

Amicti ſtolis albis & palmæ in manibus eorum. Honorem quo Deus proſequitur ſuos amicos multis modis declarat, nam in conſpectu ſuo aſtantes habet: & in ornatu pulchro apparere facit. De his veſtibus ſupra dictum eſt. c. 3. & 4. Huiuſmodi ſiquidē veſtes ijs competunt, qui infirmitatis, culpę, & mortis expertes ſunt. Noſtra veſtimenta quandiu hic ſumus hiſce maculis contaminari ſolent, ſed erit quando & nos Chriſtum in veſtibus albis ſequamur: imo in ſtolis albis & candidis ante thronum Dei aſtabimus. Interim tamen continuò lauanda ſunt veſtimenta noſtra aqua pœnitentię & lachrymarum. Palmæ verò fortitudinis & victoriæ Symbolum habent. Palma enim ponderi nō cedit, ſed teſte Plutarcho ſurgit aduerſus pondera: & folium palmæ nū quam deficit, ideo comparatur illis, qui perpetuò ſeruant ſanctitatem. Iu-A ſtus (inquit Dauid) vt palma florebit. Pſalmo. 91. & Cant. 7. dicitur: Statura tua aſſimilata eſt palmæ. Aſſimilatur namq; ſtatura fortiſſimi militis Chriſtiani palmæ, ſi non cædat aduerſis, ſed continuo robore ipſe perſiſtat: nitatur autē cōtra aduerſa donec ſuperet, donec pleno triumpho potiatur. Obſerua, ſoli palmati candidatique ante thronum & agnum ſtant: quia ſoli illi Deo & Chriſto cordi ſunt qui B vincunt: cæteris, hoc eſt, qui nolunt vincere, vix in memoria exiſtētibus, quibus dicturus eſt Chriſtus: nunquam noui vos. Mathæ. 7. Gregorius hom. 17. in Ezechielem propè finem, quid per palmas niſi præmia victoriæ deſignantur? Ipſæ quippe dari vincentibus ſolent. Et poſtea, palmas quippè in manibus tenere eſt, victorias in operatione tenuiſſe, & operationis palma ibi retribuetur vbi iam C ſine fine gaudebit, &c. Deinde exponens illud Ezech. 40. & ante frontes pictura palmarum, quia nondum, ipſam victoriam habent: ſed imaginem victoriæ. Auguſ. ſerm. 11. de ſanctis, ſtolis fulgent albis & palmas in manibus habent, quia pręmiū in operibus habent.

Pſal. 91. Cant. 7.

Math. 7. Grego.

Ezech. 40.

Auguſ. to. 10.

Et clamabant voce magna dicentes: ſalus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Victores exultāt clamore ingeminantes. Hæc eſt vox illa dē D qua Eſai. 24. Leuabunt vocem ſuam atq; laudabūt. Quo ſignificatur magna illorū deuotio ſecūdum Bedam.

Eſai. 24.

¶ Agnoſcūt enim ſalutem ſolius Dei eſſe, qui ſolus eſt eſſentialiter immortalis. Pſa. 3. Dñi eſt ſalus. Agnoſcūt etiā ab illo ſuam ipſorum ſalutem dimanari, vnde Dauid ait Pſa. 67. Deus noſter Deus ſaluos faciendi: & quia ipſe benignè communicat hanc ſalu-

Pſal. 3.

Pſal. 67.

tem

tem factus homo, ideò additur, & a- A
gno. Qui Saluator eſt, quia ſaluat po-
Mat. 10. pulum ſuum, vt Math. ait. cap. 10. de
Richar. August. quo Richardus. Auguſt. in eodem
ſermo. 11. Magna voce ſalutem Deo
decantant: quia magna gratiarum a-
ctione recolunt, nō ſua ſe virtute, ſed
ipſo auxiliante tribulationum impu-
gnantium ſuperaſſe certamina, &c.
cum dicūt: ſalus Deo noſtro: more
noſtro locūtur, acſi homini dicerent,
ſemper ſalus ſit, viuat rex: quod non B
tam optantium eſt, quàm lætantium
de beata Dei immortalitate & æter-
nitate.

¶ *Et omnes angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorū, & quatuor animaliū, & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deū dicentes: Amen.* Similem applauſum & gratulationem angelorū expoſuimus in fine cap. 5. adorant angeli agnū, à quo
Hebr. 1. Pſal. 96. ſunt creati, ad Hebr. 1. citat Paul. illud C Pſal. 96. & adorent eū omnes angeli eius, dicentes Amen. Quoniam turba beatorū hominum clamabat ſalus Deo noſtro: Angeli gaudentes de laudibus Dei, & de eorū ſocietate dicentes amen: Id cōfirmant & optant ſemper ratum eſſe quod illi dicunt.

¶ *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarū actio, honor & virtus, & fortitudo, Deo noſtro in ſecula ſeculorum amen.* His ſeptem nominibus explicā- D tur ſeptem attributa Dei, quæ à creatura de Deo prædicantur. Iſta verò
Apoc. 5. nomina & attributa explicauimus ſupra in fine ca. 5. claritas tamen hîc ponitur: quæ ibi non fuerat expreſſa. Et ſignificat qđ in Deo eſt puritas, abſq; vlla macula, i. actus purus. vnde 1. Io.
1. Ioan. 1. 1. dicitur Deus lux eſt, & tenebræ in eo nō ſunt, ſuper ſolem enim ſpecies decoris eius: qui lucem habitat inacceſſibilem. 1. Timot. 6. Benedictio pri- 1. Timo. 6.
mùm ponitur ob meritū, ipſe enim primùm benedixit nobis, dicēs: Creſcite & multiplicamini Gene. 1. Bene- Gen. 1.
dixit autem multipliciter in corpore & anima, qua eius benedictione ſeruamur. Si enim benedictio, beneficij collactio eſt, profecto innumera ſunt Dei erga nos beneficia pro quibus viciſſim à nobis benedictionem promeretur, hoc eſt, laudem pro beneficijs collatis. Sapientia quoque propria eſt Deo, à quo eſt omnis ſapientia ſicut ſcriptum eſt. Omnis ſapientia à Do- Eccle. 1.
mino Deo eſt. Item virtus, & fortitudo, ſempiternus eiuſdem cantus ſunt: non eſt fortis ſicut Deus noſter: qui eſt Dominus virtutum, & rex gloriæ: vt teſtantur Pſalmi Dauidici.

Et reſpondit vnus de ſenioribus & dixit mihi. Verba ſunt Ioannis hiſtoriam viſionis enarrantis. ſupra verò c. 4. de his ſenioribus dixerat. Sed quare hic ſenior nemine interrogante dicitur reſpondere? Ad hoc notandum quod frequenter in ſacra ſcriptura, Regula ſacræ ſcripturæ reſpondere pro dicere.
non præcedente interrogatione dicuntur aliqui reſpondere. vt Mathæ. vndecimo. Reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi Pater. &c. & Mathæ. Math. 11. Math. 28.
28. Reſpondens Angelus dixit mulieribus. Ratio autem huius rei facilis eſt ijs, qui ſciūt linguam Hebraicam. Nam apud Hebræos idem ſignificat verbum dicere & reſpōdere. & ideo Lucas. c. 10. vbi. Math. c. 11. dixerat, qđ Luc. 10.
Chriſtus reſpondit: dicit ſimpliciter, quod Ieſus dixit. Ait enim Mathæus: in illo tempore reſpondens Ieſus dixit: confiteor tibi pater. Lucas verò: in ipſa hora exultauit in ſpiritu ſancto, & dixit cōfiteor tibi pater. Quod etiam annotauit Ansbertus & ex eo Ansber.
Haymo. Haymo.

¶ *Hi qui amicti ſunt ſtolis albis qui ſunt & vnde venerunt?* Ac ſi dicat: Qui genus, vndè domus? vt habetur in poeta. Inquirit de dignitate & de loco vnde profecti ſunt. Interrogat verò vt acuat atentionem audientis: Sic Chriſtus interrogat Io. 6. Vnde ememus panes? ſcilicet, vt audiens agnoſcat difficultatem rei.

Ioan. 6.

¶ *Et dixi illi, Domine mi tu ſcis.* Modeſtia quę in adiſcente eſt neceſſaria repreſentatur his verbis. Quæ etiam eſſe in Eccleſia ſignificatur, nam Deus paruulis reuelat abſcondita. Mathæ. 11. Confiteor tibi pater rex cœli & terræ qui abſcondisti hæc à prudentibus & ſapiētibus, & reuelaſti ea paruulis, ideſt, modeſtis & humilibus. Vide ibi commentaria noſtra.

Math. 11.

¶ *Et dixit mihi: hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna.* Omnia iſta, & quæ adhùc de numeroſa turba iuſtorum dicta ſunt, ad conſolationem Chriſtianorum dicuntur, qui in primitiua Eccleſia affligebantur, & peculiariter de eis, qui tempore Antichriſti ſunt vexandi propter Chriſtum. Multis enim modis eos ſolatur Ioannes.

¶ Aretas & multi putant martyres eſſe iſtos, quos vidit Ioannes, quoniam dicit, venerunt de tribulationē magna, & multò id magis confirmatur ex eo quod ſequitur, & lauerunt ſtollas ſuas, & dealbauerūt eas, in ſanguine agni. Confirmare hoc videtur Auguſtinus ſermone 11. de ſanctis, in hunc modum, ſtolas quippè martyres in ſanguine agni lauerunt, dum membra ſua, quæ oculis inſipiētium viſa ſunt pœnarum ſqualore fœdari, ſic potius fuſo pro Chriſto ſanguine ab omnibus mundauere contagijs: inſuper & beata immortalitatis luce digna reddidere, quod eſt etiam Lotas habuiſſe ſtolas in ſanguine agni. Eadem eſt ſententia Gregorij. homi. 17. in Ezech. Verùm ſine dubio non de ſolis martyribus, ſed de reliquis etiam electis ſermo eſt. Vt optimè docent, Beda, Ambertus, Haymo, Ambroſius. & Auguſtinus homi. 6. ait: Non enim vt aliqui putant martyres ſoli ſunt, ſed omnis populus in Eccleſia, quia non in ſanguine ſuo dixit lauiſſe ſtollas, ſed in ſanguine agni, ideſt, in gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ſicut ſcriptum eſt: & ſanguis filij eius mundabit nos. Eodem argumento vtitur Beda, non, inquit, de ſolis martyribus dicit. illi enim ſanguine proprio lauantur. Eccleſiam autem totam ſanguis Chriſti mundat ab omni delicto &c. Loquitur ergo vt cœperamus dicere de omnibus electis & peculiariter de his, qui in fine ſeculi ſalui futuri ſunt ex omnibus nationibus. In quibus tamen multi futuri ſunt martyres: Antichriſto & eius miniſtris grauiſſimè vexantibus Eccleſiam. Atq; ideò illos veniſſe dicit de tribulatione magna, quia omnes illius temporis fideles vehementer affligentur: partim martyrio, partim direptione rerum ſuarū, & fuga, & omni genere perſequutionum. Dicunt enim in ſanguine agni lauiſſe, & dealbauiſſeſe ſtolas ſuas. i. veſtimēta ſua, quia animas ſuas (vt ait Ambroſ.) in hac vita poſiti, ab omnibus ſordibus peccatorū mūdauerūt. Primò quidē per baptiſmum, poſtea verò per pœnitentiam. Et omnia opera, quæ per Chriſti ſanguinem vim habet mūdādi. Auguſtin. verò ſerm. 11. de ſanctis, quia de martyribus agebat, de martyribus interpretatus eſt. Gregorius etiam

Aretas.

Auguſt. ſer. 10.

D. Grego.

Beda. Ambert. Haymo. Ambro. D. Aug.

Beda.

Ambro.

Auguſt.

Grego.

etiam ad martyres retulit, quoniam A plurimi & nobiliſſimi illorum, marty res erant. Non enim dixerunt de ſolis martyribus intelligi. Elegãter autem interpretatur Ambroſi. verba illa: hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, in hunc modum: hic demõſtrat non ad electos, qui in hac vita laborãt: ſed ad illos, qui in cœleſti vita cũ Domino requieſcunt, hæc pertinere. Non enim ſancti de magna tribulatione, ſed ad magnas tribulationes B perferendas in mundum veniunt: ſicut dicit Iob.ca.5. Homo ad laborem naſcitur, & auis aduolandum. Et Dominus dicit Mathæ.5. Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et Paulus Actorum.14. dicit: per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorũ. Hic enim tempus eſt tribulationis, illic tempus pacis. Sancti itaquè de mag- C na tribulatione veniunt, qui ab hac vita ſubſtracti, vbi tempus tribulationis eſt: in æterna collocantur, quiete.

Ambro. — Iob 5. — Math.5. — Acto.14.

¶Sed in primis, locus communis hic tangitur de tribulationibus. Emergunt enim ſancti de tribulationibus ad beatitudinem. Vt Paulus modo dicebat Actorũ.14. Habebat ſiquidem ferculum illud Salomonis aſcenſum purpureum. Cant.3. Sanguinolentus enim, & dolore reſperſus eſt aſcenſus D ad Chriſti thronum, eſt quidem opus diuinæ pietatis, vt ſuos excoquat ad purum in tribulationibus: & puros perducat ad beatitudinem. 2. Timo.3. omnes qui piè volunt viuere in Chriſto perſequutionem patientur. Sunt enim calamitatis gradus ſcalæ Iacob, ad cœlum aſcendentes. Et vt verbis vtar Gregorij Niſſeni, afflictiones piorum virorum flores ſunt fructuum, qui expectãtur. Id animo perſpiciens. D. Paulus in epiſtola ad Romanos: gloriamur (inquit) in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patiẽtia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit. Vide orationis gradationem: & admirabilem Apoſtoli elegantiam. Et Chriſtus in euangelio, authore Math. Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, & in hoc loco ait. D. Ioan. de his qui in æterna gloria & cœleſti ſecuritate quieſcunt: hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna. Meror fluit, & euaneſcit, & in æternam voluptatem redigitur: iuxta illud ſeruatoris noſtri: triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Vt enim oliuæ quæ in anno vno fructus nõ ædunt, in altero eos ferunt vberrimos atquè præſtantiſſimos: ſic viri iuſti, qui in anno fluxo huius vitæ, ſunt voluptatibus mũdi priuati: in anno æterno alterius vitæ admirabilibus oblectationibus perfunduntur: bonorumquè omnium copia cumulantur. Aſpicis igitur eſſe calamitatem potius in bonis, quàm in malis numerandam. Ea de cauſa pij calamitatibus gloriantur, nam ſicut in ſemine eſt incluſa virtus: ita in calamitate fœlicitas, & gloria. Hoc ſignificare volentes viri ſapientes fingebãt: ſolem paſci aquis marinis: lunam verò dulcibus. Iuſti enim per ſolem ſignificati, amara quærũt, atquè ęrumnis delectantur: ſtulti verò qui ſicut luna mutantur & incõſtãtes ſunt voluptatibus huius ſeculi paſcuntur. In huius figura dicitur Ioſue.3. Ad tranſitum arcæ teſtamenti, diuiſſum fuiſſe Iordanem. Vt hinc intelligas nullas mundi calamitates tranſitum piorum

Acto.14. — Cant.3. — 2.Timo.3. — Grego.Niſſe. — Rom.5. — Math.5. — Ioa.7. — Similitudo — Ioſue.3.

ad cœleſtem patriam impedire; imo ipſæ aquæ, hoc eſt, afflictiones præbēt iter ad veram terram promiſsionis.

Et lauerunt ſtolas ſuas. Caueto pro ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, legas, ἐπλάτυναν τὰς στολάς. Dilatauerūt ſtolas: quando quidem hanc lectionem, apud nullum reperires huius operis interpretem præter Eraſmum, mecum facit & Cyprianus lib. 3. cōtra Iudęos, cap. 16. Nomen ſtola, iam eſt expoſitum. Eſt enim veſtimentum lōgum, nec de ſolis martyribus: vt dicebam, ſed generaliter de omnibus ſanctis intelligēdus eſt hic locus. Omnes enim mundantur ſanguine Chriſti. Ita Beda, & Richard. qui de baptiſmo hunc locum intelligunt. Per ſtolas autem intelliguntur cōſcientiæ ſanctorum, iuxta illud ad Hebræ. 9. ſi enim ſanguis hircorum, &c. inquinatos ſanctificat, quanto magis ſanguis Chriſti emundabit conſcientiam noſtram?

Eraſmus. Cyprianus. Beda. Richar. Heb. 9.

Et dealbauerūt eas in ſanguine agni. Præter lotionem qua à maculis mundātur veſtes, additur dealbatio: quæ eſt additio pulchritudinis ſupra munditiā: quod fit per imitationem Chriſti: præſtat verò & ablutionem peccati & collationem candoris gratiæ ipſe ſanguis Chriſti. ¶ Sed quomodo fieri poteſt: vt aliquid dealbetur ſanguine, ac nō potius rubefiat? Cōcedimus quidem quod ſanguis Chriſti, ſi rem ipſam attēdamus, animas noſtras reddit puras & pulchras, & rubeas per amorem charitatis. Sed quomodo cōſtet metaphora inquirimus. Similis lotio eſt Geneſ. 49. lauauit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuę pallium ſuum. Sanguis ſi quidem potius inquinat. Sicut patet Eſaiæ. 63. Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumēta mea inqui-

Gen. 49. Eſa. 63.

A naui. Igitur elegans videtur illa ratio, quod ſanguis nimio calore cōcoctus albeſit, & in lac vertitur. Vt quando per vbera fœminæ tranſmittitur: ſic ſanguis Chriſti nimia ſua charitate decoctus, qua dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris, ad Ephe. 2. lacteus fit: & facit nos albos ſicut columbas, quę lacte ſunt lotæ Cant. 5. & congruit illud Cant. 1. Meliora ſunt vbera tua vino. Vbi propter amorem ipſius ſpōſi B commēdantur vbera, vbi alij vertūt: meliores ſunt amores tui vino, quoniam verbum Hebraicum ad vtrumquē eſt anceps. Quamquàm & ipſa vbera pro amoribus in ſacris literis tranſlatè ponūtur.

Ephe. 2. Cant. 5.

¶ Præterea, candidas eas fecerunt in ſanguine agni, quia exiuit cum eo, & in eo, aqua dealbans. Aut certè candidas in ſanguine agni nouelli, ſanguine (inquam) lacteo, candido, & rubicū C do, ſicut ait ſpōſa in cāti. dilectus meus candidus & rubicūdus. Inde eſt etiam quod in ſtola candida & fulgureo vultu teſtis quoquè reſurrectionis apparet.

¶ In ſanguine iſto labia ſponſæ fiūt ſicut vita coccinea, & genæ eius velut fragmen mali punici. In ſanguine iſto mūdat ſponſus faciem ſponſæ, & ſibi ipſi exhibet eam, nō habentem maculam, nec rugam, aut aliquid huiuſmo D di. In ſanguine iſto accenditur generoſus elephas, & animatur ad bellum, & quid vltra dicam? In ſanguine iſto ſuper niuem dealbātur omnes animæ iuſtæ, & ſtolæ earum. Vnde & rex Dauid ait ſuper niuem dealbabūtur. Deniquē in hoc loco vides in hoc ſanguine de albari martyrum mētes. Vt hinc colligas nihil prodeſſe certāmē, nihil mors martyribus propria ſine ſanguinis Chriſti merito. Nę ergo

Pſa. 50.

go glorientur martyres, alter in cruce,alter in gladio,alter in ſagittis,alter in lapidibus,niſi quia ſanguis huius agni innocētiſsimi eorum martyrium præcipuè decorauit.En mirabiles effectus ſanguinis agni huius.

Beda.

Ideo ſunt ante thronum Dei. Beda illi enim digni habentur illic in Dei cōſiſtere miniſterio:qui hîc inter aduerſa,fideles nominis eius cōfeſſores exiſtunt.

Augu.

Et ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius. Auguſt.ſermo.11.de ſanctis ait:nō eſt laborioſa ſed amabilis, & optādā ſeruitus,in dei laudibus perpetuò aſſiſtere.Dies quippè,& nox,nō viciſſitudinem temporis propriè,ſed perpetuitatē tropicè,ſignificat. Nox enim nō erit illic:ſed dies vna melior in atrijs Chriſti ſuper milia. Hoc quod ait Auguſtinus de die ac nocte verū eſt:& ſemper in ſacra ſcriptura inuenitur. Vt Pſalm.1.& in lege eius meditabitur die ac nocte.i.ſemper.Apoca.4.& requiem nō habebant die ac nocte,dicentia ſanctus.&c.Eſaiæ.62. Super muros tuos Hieruſalem cōſtitui cuſtodes,tota die,ac tota nocte in perpetuum nō tacebūt.Quare rectè Beda dixit:more noſtro loquens, æternitatem ſignificat.

Augu. Pſa.1. Die ac nocte pro ſemper in ſacra ſcriptura. Apoc.4. Eſa.62.

¶Perpetuitas ergo beatitudinis his verbis ſignificatur, qua beati ſecuri viuunt.Ita Beda,& Richard. & templum hîc ſumitur pro illa cœleſti patria,vbi inceſſanter aſſiſtunt Deo beati.Ad Epheſ.1.elegit nos,&c. Vt eſſemus ſancti & immaculati in cōſpectu eius,quod plenè fit in gloria.2. ad Corinth.5.Habemus bonam volūtatem magis peregrinari,à corpore, & præſentes eſſe ad Deum. Iſti ergo ſancti ſunt coram Deo in gloria, quia ſunt loti & albi.Et hæc eſt cōſentanea ex-

Beda. Richar. Ephe.1. 2.Cor.5.

A poſitio.Igitur cum ait: *ſeruientes ei in templo eius.* Metaphora ſumpta eſt à ſacerdotibus in templo miniſtrantibus,qui victimas offerunt, & laudes Dei canunt.Ita beati quaſi veri Dei ſacerdotes victimas deo offerūt:& ſemper laudes dei canunt ſicut ſcriptum eſt in Pſalm.83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.Ex quo facilè cernitur,nequaquàm his verbis aduerſa-

Pſa.83.

B ri quod infra.cap.21. legemus de cœleſti Hieruſalem:& templum nō vidi in ea,videlicet,quale apud nos eſt: vt animo in Deum erigamur : ſed hoc,ipſe Deus apertè viſus per ſe efficit.& ideo ait: Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt,& agnus.Tota enim ciuitas beatorum templum Dei dicitur: quia in eo ſemper amore magno, & dignis laudibus Deus celebratur.Vt Pſalm.10.Domi-

Apo.21. Pſa.10.

C nus in templo ſancto ſuo, Dominus in cœlo ſedes eius.

Et qui ſedet in throno habitabit ſuper illos. Specialis cura Dei erga nos, hac ſententia exprimitur. Ipſe enim Dominus qui ſedet in throno maieſtatis in gloria cum illis eſt. 1. Cori.3. Templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis. ¶Qui ergo ſedet in throno habitabit ſuper illos, videlicet protegens eos ſemper & guuer-

1.Cor.3.

D nās.Nec dixit erit ſuper illos: ſed habitabit,ideſt,perpetuam in eis māſionem habebit:quaſi in ſuo domicilio. Ambroſius: habitat verò ſuper ſanctos ſuos Deus cum eos ſuo lumine illuminat,circundat,& tuetur.

Ambro.

Non eſurient,nec ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus. Hic locus habetur Eſai.49. Non eſurient,nec ſitient amplius,& nō percutiet eos æſtus, & ſol, quia miſerator

Eſa.49.

eo

eorum reget eos. Et ea verba de primo Chriſti aduentu declarantur. & tunc eſt intelligendus locus de nō eſuriendo verbo Dei, quia libera erit prædicatio. Quare erit hic locus intelligendus, & quæ ſequuntur, de ſpirituali Chriſtianorum cōſolatione, quā Chriſtus in hac vita illis tribuit. Vnde Eccleſia totum hoc fatetur: quam David in Pſalm. 26. In hunc modum introducit dicentem: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit, ſuper aquā refectionis educauit me: animam meam conuertit. Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomē ſuū. Ita Anſel. Beda, & alij. Vnde Pſal. 120. dr: per diem ſol nō vret te, nec luna per noctem. Sol igitur perſequutionis ardorem deſignat, quæ tunc ceſſabit pereunte Antichriſto. Eſuries panis verbi Dei eſt, quo alitur anima noſtra, & ſitis extinguitur: dum enim ardenter deſideramus refici hoc verbo ſpirit9, dicimur eſurire, & ſitire. Quo in loco ſimul agnoſce quàm fœlix illa ætas futura ſit, quando in ſumma libertate annunciabitur euangelium Chriſti in vniuerſo orbe in vero ſenſu: & quē ſpiritus ille diuin9 in primis flagitat. & adminiſtrat omnibus: ideò dictum eſt in Eſaia: quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit. Hi enim ſunt fontes aquarū, qui ſenſus veri ſcripturarū. ¶ Sūt qui multò magis velint hunc locum in ſenſu anagogico ad patriæ fœlicitatē referre. Vbi nemo eſuriet, ſitiet nemo amplius. Vnde Ambroſius: animæ ſanctorum non eſurient, nec ſitient amplius. Quia eſurierunt, iamq; percipere vitam ęternam meruerunt. Alludit Ambro. ad illud Mathæ. 5. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quo-

Pſal. 26. — Anſel. — Beda. — Pſa. 120. — Ambro. — Math. 5.

A niām ipſi ſaturabuntur. Ioan. verò alludit vt ſuperius dicebamus, ad Eſai. cap. 49. Vnde hoc, & quędam ex ſequentibus deſumpſit. Qui ita ait: non eſurient, nec ſitient, nec percutiēt eos æſtus, & ſol, quia miſerebitur eorum, & reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Quibus verbis ſignificat, beatis nihil quod ad eorum beatitudinem pertineat de futurum.

B *Nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus.* Ambroſius, per ſolem tentationes, quas ſancti ab hominibus perferunt poſſumus intelligere: per æſtum, tentationes dæmonum, ſiue voluptates carnales, &c. Idem dicit quod Eſaias, & nō percutient eos æſtus & ſol, quibus, videlicet, ſolent homines grauiter laborare. ¶ Fœlices illi quos nec ſol tribulationis, nec æſtus aduerſitatis exurit. Hi ſunt quibus regius vates dicebat Pſalm. 120. Per diem ſol non

C vret te, neque luna per noctem: & in hoc loco Ioānes, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus. Sole igitur perſecutio deſignatur: vt annotauit Grego. 34. Mora. cap. 7. vnde in Euangelio veritas dicit, quod nata ſine radicibus germina orto ſole aruerūt: Math. 13. quia videlicet, verba vitæ in corde terrenorum hominum temporali momento virentia ſuperuenien te perſecutionis ardore ſiccātur. Hoc

D ſignificare volens Dominus Ionæ. c. 2. parauit vermem aſcenſu diluculi in craſtinum: & percuſſit hederam & exaruit. Et cum ortus fuiſſet ſol præcepit Dominus vento calido, & vrenti: & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat: & petiuit animæ ſuæ vt moreretur. Conſidera obſecro huius mūdi conditionem. Imprimis nihil habere homo poteſt ita gratum, ita virēs, & quod ita permanſurum videatur:

Eſa. 49. — Ambro. — Pſa. 120. — Grego. — Math. 13. — Ionæ 2.

vt

vt vermem ſuum non habeat à Deo A paratum, quo aſcēdente diluculo nō percutiatur, & areſcat. Si principibus es carus, adeſt ſtatim vermes, hoc eſt, inuidia quæ te perſequitur: ſi diues, adeſt caſus & fortuna, ſi voluptatibus afficeris, adeſt morbus qui voluptates aufert. Quod ſi hedera Ionæ vnum vermem habuit, noſtræ plurimos: atquè, vt alij deeſſent, certè metus, & perturbatæ mentis cogitationes deeſſe non poſſunt, quæ meritò vermes B dicuntur: vt egregiè docet Grego. lib. 16. Moral. cap. vltim. Sed cur vermis paratur aſcenſu diluculi, niſi quia cito concidit huius mundi, quæ exiſtimatur, proſperitas, & beatitudo, & multoties eo tempore, quo magis florere videbatur, & poſſeſſores ſuos multa longaquè tempora pollicebatur. Die præcedenti creuit hedera, ſequentis diluculo accedit vermis, & ſubito areſcit. Quis obſecro exiſtimaret fore, vt hedera, quæ illius diei ardorem C virens tulerat, diluculo areſceret, cuius & frigore & rore viridior, & vegetior etiam futura videbatur? Quis putaret tunc omnino fuiſſe caſuras omnes opes, honores, & fortunas Amā, Ipſumquè patibulo ſuſpendendum, cum vnus ex tot regnorum primoribus, & optimatibus ad potentiſſimi illuſtriſſimiquè regis menſam à regina inuitatus eſt? Quis crederet Iob, cum D prole, diuitijs, corporis valitudine, gratia, autoritate vigebat maximè, repente omnia amiſſurum, & percuſſum vlcere peſſimo, in ſterquilinio ſeſſurū? Sed ea eſt mortalium inſania, vt ne ijs, quidem amiſſis, quæ poſſidebant, adhuc ad ſe redeant. Quos ideo ſolet Dominus grauius affligere, & aliquid addere iacturæ bonorum: vt peſtem, gladium, famem, periculum, aut deni

Greg.

que graue aliquod malum, quo maxima moleſtia afficiantur. Quod ſignificare volens Dominus, cum verme hederam conſumpturo ortus eſt ſol grauis, quo moleſtior eſſet hederæ à refactio. acceſſit etiam vetus calidus, & vrens, quo ſolis vis & ardor iuuaretur. Sol qui alio tempore luce ſua gratus, calore vtilis, nunc ardore ingratiſſimus, & infeſtiſſimus eſt, quid aliud præſefert, quàm nouam aliquam, eamquè grauiſſimam ſuperadditam perſecutionem? Ab hoc igitur ſole, ab hoc æſtu liberi ſunt beati qui in cœleſti illa beatitudine commorantur. & ideo meritò ait Ioannes: non eſurient neque ſitient, nequè cadet ſuper illos ſol, nequè vllus æſtus.

Quoniam agnus qui in medio throni eſt, reget illos. Eſaias. quia miſerator eorum reget illos, in Græco eſt, paſcet eos, ideſt, ipſe paſtor eorum erit: & ſemper ab eis arcebit quidquid moleſtum eſſe poſſit. Quomodo autem agnus dicatur eſſe in medio throni intelligitur ex eo quod. ca. 5. dictum eſt. Et vidi & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtantem. Poteſt etiā dici quod eſt in medio throni, quia ipſe in patre & pater in ipſo eſt.

Eſai.

Apo. 5.

¶ *Et deducet eos ad vitæ fontes aquarum.* Nam Ioan. 7. aiebat agnus, qui eſt Chriſtus, ſiquis ſitit veniat ad me. & Ioan. 4. Samaritanæ promittit aquam viuam, quæ eſt gratia per fontem ſignificata, quæ æſtus carnis temperat. De quo Eſaiæ. 4. & tabernaculum erit in vmbra diei ab æſtu. & Canticorum. 2. Sub vmbra illius quem deſiderabam ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Eſaiæ. 12. Haurietis aquas in gaudio, de fontibus ſaluatoris, nempe gratiam ex Sacramentis Chriſti. De hoc

Ioa. 7.

Ioa. 4.

Eſai. 4.
Cant. 2.

Eſai. 12.

hoc agitur Pſalmo.22. Dominus regit A me, & nihil mihi deerit in loco paſcuæ ibi me collocauit. & rurſum: ſuper aquam refectionis educauit me, animam meam cõuertit, deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomẽ ſuum. *Et deducet*, inquit, *eos ad vitæ fontes aquarum*. In græco eſt ad viuos fõtes aquarũ. perſtat in metaphora paſtoris, qui oues ſuas paſtas, ad fontes deducit: vt ſitim & laſſitudinem abijciant, & recreentur. i. efficiet Chriſtus B vt ſemper maximis, & immortalibus voluptatibus affluant. Ideò enim dixit ad vitæ fontes, ſiue ad viuos fontes, qui ſemper videlicet ſcaturiunt, nec deficit in eis aqua. Hinc vocari ſolent fontes vitæ, ſiue fontes viui. Hos fontes in dei viſione ſciebat eſſe David cum aiebat: quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum ita deſiderat anima mea ad te Deus. Pſal.41.

¶ *Abſterget Deus omnem lacrimã ab oculis eorum*. Sic Eſa.25. auferet de⁹ C lachymam ab omni facie. Quod etiã in hac vita exiſtimant multi adimpleri: quando poſt tempora Antichriſti ſuccedat in Eccleſia trãquillitas. & ſumitur metaphora à parentibus blãdis, qui flentibus filijs lachrymas tergunt. Sic Deus ſe cõparat Eſa.63. Tu enim pater noſter Dñe, & Redemptor noſter. Tamen & magis ad rem in beata vita hæc omnia adimplenda ſunt. Ita Richar. & D. Tho. Cæterũ fœlices lachrymæ (inquit Bernadus) quas benigna manus conditoris abſterget, & beati oculi qui talibus liquari flectib⁹ elegerunt, quã eleuari in ſuperbiam, quàm omne ſublime videre, quã auaritiæ, & petulãtiæ famulari. Vnde beatitudinis proprietas his verbis oſtẽditur. Per famem enim & ſitim omnis defectus cõprehenditur. Et quia ibi erit plenitudo omnis boni, dicitur qđ nõ erit fames, nec ſitis. Sic Pſa.16. Satiabor cũ apparuerit gloria tua, & Lucæ 22. Ego diſpono vobis regnum vt edatis & bibatis. Itẽ cũ dicitur, quod nec cadet ſuper illos ſol, excluditur à gloria malum quod graue eſt. Nam ſol grauiter adurit: vt Iacobi. 1. habetur: exortus eſt ſol cum ardore, & areſecit fœnum. & quia minora etiam mala nõ aderunt, dicitur: nec vllus æſtus, quæ eſt minor tribulatio. Sic Eſaiæ.35. & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum. Gaudiũ & lætitiam obtinuerũt & fugiet dolor & gemitus. ¶ Item Eſai.c.25. legimus: præcipitabit mortem in ſempiternum: & auferet Dominus Deus lachrymam ab omni facie: quod latius etiam repetit Ioã.c.21. hoc eſt, quidquid in hac vita habuerunt doloris, ac luctus, in perpetuum auferetur. Ambroſius. quia tempus flendi fuit, tempus ridendi in illa beatitudine erit, ſicut Dominus dicit: beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabũtur. &c. Beda. immortalium adepta plenitudine gaudiorum, omnis mæror pœnitus obliuioni mandabitur. Beati enim qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.

Eſa.25. | Eſa.63. | Richar. | D. Thom. | D. Bernar. | Pſa.16. | Lucæ.22. | Iacob.1. | Eſa.35. | Eſa.25. | Ioa.21. | Ambro. | Math.5.

¶ Siquis verò obijciat quod beati in patria deſiderant, & ſitiunt videre Deũ. 1. Petri. 1. inquem deſiderant Angeli proſpicere. Et Eccleſiaſ.24. Qui D edunt me adhuc eſurient. Reſpondet multa D. Tho. ſed ſatius eſt dicere qđ quia eſt ſacietas ſine faſtidio, & beati deſiderant ſemper cõtinuationẽ boni adepti, ideo dicitur eſurire, aut deſiderare. In his autẽ bonis implicite continetur liberatio ab omni culpa, & ab omni cauſa flendi. & hæc de hoc cap.

1. Petri. 1. | Eccle.24. | D. Tho.

¶ Finis. Cap. VII.

IN

Intelligentia Capitis Septimi Apocalypſis.

POſt hæc vidi quatuor veros ſanctosq; angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, á quatuorq; orbis partibus: ortu, occaſu, ſeptentrione & meridie obſeruãtes electos, & re uera continere volentes quatuor vẽtos, ne ſlarent ſuper terram, neque ſuper mare, nec ſuper arbores: vt ventis ablatis omnia periret, in vindictam impiorum perſequentium electos. Et vidi alterum angelũ ſanctum, vnum ex præcipuis & primoribus, quibus cõmiſſa eſt cura electorum, aſcendentem ab ortu ſolis, á Chriſto, inquam, miſſum, qui verus eſt ſol iuſtitiæ: habentem ſigillum Dei viui, hoc eſt, ſymbolum & ſignũ crucis. Qui magno affectu ſalutis hominum cõmotus, clamare videbatur, voce magna & dicere: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus: nolite, inquam, inducere morbos, nec peſtem, ventos tenẽdo, quo adviſq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis donec, inquam, electi nõ dum conuerſi, & prædeſtinati ad vitam æternam baptizentur, ſignoq; crucis ſignentur in frontibus. Donec etiam iam baptizatos & electos, in fide confirmauerimus per prædicationem: ne vna cum reprobis & prauis á vobis malè afficiantur boni & pij. Et audiui numerum ſignatorum, tã ex Iudæis, quam ex gentibus ad fidem tunc venientibus, ex Iudæis quidem centum quadraginta quatuor milia ſunt ſigno crucis ſignati. Hoc eſt, quam plurimi ex Iudæis conuertentur Euangelij prædicatione hoc numero ſignificati. Ex tribu, ſcilicet, Iuda. 12. milia ſignati, &c. Et quidem non ex Iudæis tantùm multi tunc conuertentur, ſed multò plures ex gentibus: nam poſt prædictam ſigillationem, vidi turbam magnam & innumeram, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: ex quibus cum Iudæis fiet vnum ouile. Quos omnes vidi ſtantes ante thronum gloriæ Dei, in conſpectu agni Chriſti, & amicti erant ſtolis albis animæ, ſcilicet, beatificatione & claritate. Et palmæ erant etiam in manibus eorum, tanquam victores & thriũphatores: ac dicentes: ſalus noſtra accepta ſit Deo noſtro, qui nos ſua gratuita liberalitate ſaluauit: ſit etiam accepta agno qui nos ſuo ſanguine redemit

altare collocatum eſt. Alius ordo Iſachar, Zabulon, & Efren, alijque quos nominatim deſignat ſcriptura diuina, quorum rationem non eſt nunc temporis explicare. Hæc ille.

¶ Sed ratio quare duodenarius numerus cõmendatur à ſanctis eſt, quia ex quatuor per tria ductis conficitur. Vbi & ſacræ Trinitatis fides per quatuor mundi plagas inſinuatur. Capitur ergo numerus hic pro infinita multitudine de more ſcripturæ: vbi numerus certus pro incerto ſumitur, vt currus Dei decem millibus multiplex. Pſal. 67. Memor fuit Dominus teſtamenti ſui & verbi quod mandauit in mille generationes. Pſalm. 104. & diabolus ligatur mille annis. Apocalyp. 20. De hoc vide regulam, quintã, Ticonij quam refert Pagninus fol. 24. Non ergo omnes Iſraelitæ, aut Iudæi ſaluantur: ſed illi qui perfectionẽ ſeruant, cũ fide viua: quæ hoc numero ſignificatur, ad Roma. 9. Non omnes qui ex circunciſione ſunt Iſrael, ĩj ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen Abrahæ ſunt, omnes filij. Sed qui filij ſunt promiſſionis, hoc eſt, fidei & charitatis, ſaluantur. Ita Rupertus & alij.

Pſal. 67.
Pſal. 104.
Apo. 20.
Rom. 9.

¶ *Ex tribu*, inquit, *Iuda duodecim millia ſignati.* Aliqui ordines ſpirituales & ſtatus electorum Eccleſiæ ſic ex his duodecim tribubus ſummã quadam deducunt. Vt per Iudam eminentes in diuinis laudibus ſignificentur. Iudas enim ſonat confitens ſiue laudans: Eminentes in contemplatione per Ruben, qui viſionis filium ſonat: Eminentes in bello contra dæmones per Gad qui accinctum ſonat: Eminentes in ſentiendo diuinæ beatitudinis dulcedinem, per Aſſer, qui beatus dicitur: Eminentes autem in

A operibus pietatis per Neptalin qui latitudinẽ ſonat vt aiunt: Eminentes in obliuione mundanæ conuerſationis, per Manaſſen, qui obliuionem ſignificat: Eminentes in obedientia diuini ſermonis per Simeonem, Qui audientem ſiuè obedientem ſonat. Eminentes in ambulando de virtute in virtutem per Leui, quem additum ſonare dicitur: Eminentes in contemplatione mercedis retributionis æternæ per Iſachar qui mercedem ſonat.
B Eminentes in preparando ſuæ mentis habitaculum Domino, qui dicunt: paratum cor meum Deus, paratum cor meum per Zabulon, qui habitaculum ſignificat. Et eminentes in charitate ſiue in profectu charitatis, quorum charitas magis ac magis abũdat per Ioſeph, qui addentem ſonat. Demum eminentes in imitatione Dei tanquàm filij chariſſimi, & huius rei
C gratia adoptione filij Dei, per Benjamin, qui filium dexteræ ſonat. His in ſumma expoſitis, nos ſigillatim per ſingulas tribus diſcurramus, aliter aliquas earum explicando.

¶ *Ex tribu Ruben duodecim milia ſignati.* Ordine generationis Ruben fuit primogenitus, ſed hic ordo gratiæ attenditur. Ideò ponitur poſt Iudam, quia poſt confeſſionem quę per Iudam ſignificatur, ſequitur fructus
D bonorum operum, qui per Ruben intelliguntur. Ita Richardus, Beda, & alij. Quia Ruben videns filium interpratatur. & per filios bona opera. vt Pſalm. 127. Filij tui ſicut nouellæ oliuarum. Et videas filios filiorum tuorum pacem ſuper Iſrael. Filios filiorum noſtrorum videmus cum virtutes ex virtutibus natas conſpicimus. Sicut enim ex vitijs vicia, ſic ex virtutibus virtutes oriuntur.

Richar. Beda.
Pſal. 127.

¶ Ex

¶ *Ex tribu Gad duodecim milia ſignati.* In ordine generationis ſeptimo loco ponitur Gad. Et fuit primogenitus Zelphæ ancillæ Liæ. Hic verò in tertio ponitur loco. Nam interpretatur tentatio, accinctus ad bellum. Poſt virtutum enim opera ſolet in perfectis viris ſequi tentatio. Eccleſiaſtici. 2. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Et ideò debet eſſe homo præcinctus ad bellum. Præcinxiſti me virtute ad bellum. Pſal. 17. Qua propter mox à baptiſmo ductus eſt Dominus in deſertum, vt tentaretur à diabolo. Matthæ. 4. Quia Chriſtiani hominis vita tentationi eſt obnoxia.

Eccle. 2. Pſal. 17. Mat. 4.

¶ Etiam habetur in Ansberto, & collectaneis, quod hic vocatur latrunculus, & meritò: nam abſcondere debet homo opera bona ſua, ne à ſuperbia & vanitate humanæ gloriæ tentatus vincatur. Non igitur vituperij, ſed laudis hic latrunculus eſt. Talis erat Dauid qui dicebat: in corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Pſalm. 118. Quod totum omnino ad animi intentionem refertur. Siquidem multi opera abſcondunt, tamen per intentionem foris pandunt: & nonnulli opera ſua foris detegunt, & tamen intus per intentionem abſcondunt.

Pſal. 118.

¶ *Ex tribu Aſer duodecim milia ſignati.* Poſt Gad, Aſer ponitur, qui beatus interpretatur: illos ſanè exprimens, qui Euangelicarum beatitudinum poſſeſſores ſunt: Futuramque beatitudinem certa expectatione deguſtant, congruo ſatis ordine. Beatus namque qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.

Iacob. 1.

¶ *Ex tribu Nephthalim duodecim milia* A *ſignati.* Hic ordine generationis ſextus eſt, ponitur autem quintus. Nam interpretatur dilatatus, cordis enim dilatatione afficitur, qui tentationem ſuperauit ſpe beatitudinis. Sic enim ibant Apoſtoli gaudentes paſſi contumeliam pro nomine Ieſu. Actorum. 5. & habetur. 1. Regum. 2. Dilatatum eſt cor meum ſuper inimicos meos. & Pſal. 4. In tribulatione dilataſti mihi. Ita Beda & Ansbert.

Act. 5. 1 Reg. 2. Pſal 4. Beda. Ansbert.

B ¶ *Ex tribu Manaſſes duodecim milia ſignati.* Manaſſes non eſt verè ex duodecim tribubus. fuit Manaſſes primogenitus Ioſeph in Aegypto natus. Geneſ. 41. Sed numeratur aliquando inter eos: & tunc tollitur aliquis ex duodecim. Et ſic quia hic annumeratur inter eos tollitur tribus Dan. Qui fuit quintus filius de numero tribuum. Et huius rationem reddũt Beda, Rupertus, & D. Thomas, quia An- C tichriſtus ex illa tribu futurus eſt. De Dan enim prædixerat Iacob Geneſ. 49. Quod futurus eſſet coluber in via, & ceraſtes in ſemita. Quibus verbis odioſa doctrina, & inſidioſi mores Antichriſti ſignificantur. Et vocatur ceraſtes Græca voce, quia cornutus ſerpens ſignificatur. Geſtat enim cornicula quadragemina, teſte Plinio, & ita potentiam ſimul cum caliditate, & veneno coniunctam in An- D tichriſto notat gloſa interlinealis. Eãdem ſententiam habet Ambroſius in in illud Pſa. 40. Magnificauit ſuper me ſupplãtationẽ. Et lib. de benedictionibus patriarcharum. ca. 7. & Eutherius lib. 3 in. Geneſ. cap. 38. Nonnulli (inquit) de tribu Dan venire Antichriſtum arbitrantur, eo quod Geneſ. cap. 49. dicitur: Fiat Dan coluber in via, &c. Vbi Dan & coluber & mordens aſſeritur. Vnde dum Iſraeliticus populus

Gen. 41. Beda. Rupert. D Tho. Gene. 49. Plinius. Gloſa interlinealis. Ambro. Eutherius. Gene. 38. Gene. 49.

pulus terram caſtrorum portione ſuſciperet, prius Dan ad aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans qui in corde ſuo dixerat: ſedebo in monte teſtamenti in lateribus aquilonis, aſcendam ſuper multitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo. Hæc ille. Ea igitur de cauſa in hoc loco numerantur à Ioanne tribus Iſrael: & ex qualibet tribu duodecim milia ſignatorum. Tribus Dan in hac ſupputatione omittitur eo quod obſcura & ignobilis eſſet, & ex illa naſciturus coluber ille. Sicut è contrario, quia tribus Iuda nobiliſſima erat & ex illa oriturus erat Chriſtus, ſecundum illud: nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Ideò in hac ſupputatione primo loco ponitur vt iam diximus. Hirenæus lib. 5. Propè finem de temporibus Antichriſti loquens hæc ſcribit. Hieremias non ſolum ſubitaneum eius aduentum, ſed etiam tribum, ex qua veniet manifeſtauit, dicens: Ex Dan audiuimus vocem velocitatis equorum eius, à voce hinnitus decurſionis equorum eius commouebitur tota terra: & veniet & manducabit terram & plenitudinem eius, & ciuitatem, & qui habitant in ea. Et propter hoc, non annumeratur tribus hæc in Apocalypſi, cum his quæ ſaluantur. Verba Hieremiæ citata ab Hirenæo iuxta ſeptuaginta tranſlationem, ſunt apud Hieremiam cap. 8. pro quibus nos habemus. A Dan auditus eſt fremitus equorum eius, à voce hinnituum pugnatorum eius, commota eſt omnis terra, & venerunt & deuorauerunt terram, &c. In quibus verbis animaduerte, Dan, non eſſe ibi nomen filij Iacob, aut alicuius tribus eius, ſed vrbis quæ erat in extremo terræ promiſſionis verſus Septentrionem: de qua ſæpè dicitur in libris regum, à Dan vſque ad Bethſabe. Et quoniam Nabucdonoſor per eam erat ingreſſurus in fines filiorum Iſrael ait: à Dan auditus eſt fremitus æquorum &c. Sed allegorico ſenſu expoſuit hoc de Antichriſto martyr Hirenæus, & de ſocijs eius: quorum figura erat Nabucdonoſor & exercitus eius. Hæc autem ciuitas erat de tribu Dan: quam, primamque omnium tribus illa poſſedit. Vt legimus in Iudicum cap. 8. Quare à Dan veniet Antichriſtus, quoniam ex tribu Dan ibi habitante, & fortaſſè in eadem vrbe naſcetur. Notãdum etiam Diuum Hyrenæum verba Apocalypſis, quæ nunc exponimus, interpretari de tempore Antichriſti: & de filijs Iſrael, qui eo tempore conuertentur: ſicut & nos fecimus ſupra, & quidam ex recentioribus faciunt. Vt Cœlius Pãnonius, & frater Claudius à monte martyrum. Quare nõ ſunt hæc intelligenda de prima poſt Chriſti aduentum prædicatione, nec de his qui tunc conuerſi ſunt: vt plerique expoſitores intelligunt. Eadem ratione præteriri tribum Dan affirmant Aretas, Beda, Haymo, & Anſelmus, & Rupertus. Iſti auctores cõfirmant id, nempè Antichriſtum futurum eſſe ex tribu Dan, ex verbis illis Geneſ. c. 49. iam adductis. Quod etiam facit Theodoretus quæſtione 109. in Geneſim. etiam Grego. 31. moral. c. 18. Exponens eadem verba Geneſis ait: Nonnulli ergo de tribu Dan venire Antichriſtum ferunt, pro eo, quod hoc loco Dan, & coluber aſſeritur, & mordens. Vnde & non immeritò Dominum populus Iſraelitarum terras in partitionem caſtrorum

ſuſci-

Miche. 4. Hirenæus. Hiere. 8. Iudic. 8. Aretas. Beda. Haymo. Anſelm. Rupert. Gene. 49. Theodo. Grego.

ſuſciperet, primus Dan ad aquilonē caſtrametatus eſt, illum deſignans, qui in corde ſuo dixerat ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis, ſimilis ero altiſſimo. De quo & per prophetam dicitur: à Dan auditus eſt fremitus equorũ eius. Verùm ſciendum eſt hiſtorico ſenſu hæc de Sanſon dici, qui fuit ex tribu Dan. Et ita exponunt Hierony. in traditionibus Hæbraicis in Gen. Ambroſius in lib. de benedictionibus patriarcharũ, & multi alij. De Antichriſto ergo ſenſus allegoricus eſt, qui eleganter explicatur à Gregorio loco citato. Coluber dicitur & Ceraſtes.i. ſerpēs cornibus: quia (vt ſuperius dicere incipiebam) contra fidelium vitam cũ morſu peſtiferæ prædicationis, armatur etiam cornibus poteſtatis. Fit coluber in via, quia calidè decipit per viã latam ambulãtes. Fit ceraſtes in ſemita, quia ingredientes per viam arctam terrore poteſtatis ſuæ prēmit. Et quia Antichriſtus extrema mũdi apprehēdere nititur, ceraſtes in ſemita iſte, qui vngulas mordere perhibetur, vt cadat aſcenſor eius retrò. Aſcenſor equi eſt quiſquis extollitur in dignitatibus mundi. Hæc latius apud Gregorium. Paulo aliter, & rectè etiam exponunt Ambr. & Theodoretus in locis indicatis. Iudam proditorem indè natũ à quibuſdam affirmatur. Et ideò illa tribus à Ioanne omiſſa eſt, & ſicùt pro Iuda fuit ſuſceptus Mathias: ſic pro Dan conſtituitur Manaſſes. Manaſſes autem interpretatur obliuio, quia poſt tentationem & dilatationē animi, debet iuſtus obliuiſci eorũ, quæ paſſus eſt: & progredi ad maiora virtutũ incrementa, ad Phil. 3. quæ retrò ſunt obliuiſcens, ad priora verò extendens meipſum.

Hiero. Ambro. Grego. Ambro. Philip. 3.

A ¶ *Ex tribu Simeon duodecim milia ſignati.* Hic fuit ſecũdꝰ natu filius, hîc verò recenſetur à Ioanne ſeptimo loco, quia interpretatur audiēs triſtitiã: quo nomine ſignificatur homines iuſti, qui afficiũtur in hac vita triſtitia, tũ, propter ſua peccata: tũ ob aliorũ: tũ etiã, ob deſideriũ vitæ beatæ. Mat. 5 beati qui lugent. & Pſalm. 125. Euntes ibant & flebant, & c. & Ioan. 16. Plorabitis & flebitis vos. Et hæc triſtitia, B quę ſecũdum Deum eſt, ſalutem operatur. 2. Corinth. 7. & ad Philip. 1. Coarctor è duobus deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto: permanere autem in carne neceſſarium propter vos. Ita Beda & collect.

Math. 5. Pſal. 125. Ioan. 16. 2. Cor. 7. Phili. 1.

¶ *Ex tribu Leui duodecim milia ſignati.* Leui tertio loco natus, hîc octauus ponitur: myſterijque cauſa, Leui autem interpretatur additꝰ vel aſſumptus, ſignificantur enim hoc nomine C illi, qui Deum vocant diuinarum rerum cōtemplatione. De quo Orige. hom. 21. ſuper Numeros, & ſuper Ioſue homilia 17. Hi ſunt qui addunt conſilia diuina ſuper præcepta vt hîc notatur in collectaneis.

Origen.

¶ *Ex tribu Iſacar duodecim milia ſignati.* In his & inſequentibus ordo generationis concordat cum ordine regenerationis. Et ſignificat Iſacar mercedem quæ iuſtos ſuſtinere facit in D afflictionibus. Merces enim plurima debetur his, qui in Dei amore tanto ardore flameſcunt: vt eius præcepta impleant, & conſilia non refugiant. Sic Hierem. 31. eſt merces operi tuo. & ad Hebræos duodecimo dicitur de Chriſto: qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta.

Hier. 31. Hebr. 12.

¶ *Ex tribu Zabulon duodecim milia ſignati.* Zabulon interpretatur habitaculum

culum fortitudinis, vocatur enim vir iuſtus fortis ab huiuſmodi virtute, ad Heb. 11. Conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello. Ita exponunt multi.

Hebr. 11.

¶ *Ex tribu Ioſeph duodecim milia ſignati.* Congruè poſt fortitudinem adeptam, ſequitur Ioſeph. i. augmentũ. Creſcũt enim dona, & gratiarũ actio reddita Deo, poſt dictas virtutes.

¶ Quæritur in hoc loco, quare prætrita fuerit tribus Ephraim. Reſpõdetur. nõ fuiſſe præteritam, ſed nomine trib' Ioſeph fuiſſe deſignatã. Etenim duo filij Ioſeph Ephraim, & Manaſſes adoptati ſunt à Iacob, atq; ideò & capita tribuum cenſentur, ſicut reliqui filij Iacob: & æquales ſortes cum illis in partitione terræ acceperunt. Iuxta id quod dictũ eſt à Iacob. Gen. 48. Duo ergo filij tui qui nati ſunt tibi in terra Aegypti, ante quam hùc venirent ad te, mei erant, Ephraim & Manaſſes: ſicut Rubem & Simeon reputabuntur mihi.

Gen. 48.

¶ Si autem quæras, cur potius tribus Ephraim dicta ſit tribus Ioſeph, quàm tribus Manaſſes, quum fuerit primogenitus. Reſponſio eſt in promptu, ex eodem loco: quoniam Iacob in benedictionibus prætulit Ephraim fratri ſuo, & dexteram ſuper illũ poſuit, etiam repugnante Ioſeph. & dixit: Frater eius minor maior erit illo: & ſemen eius creſcet in gentes. Hinc eſt vt reges nõnulli Iſrael, & Ieroboã & ei' poſteri fuerint ex tribu Ephraim. Et quia hæc tribus Ephraim nobilior erat, & maior tribu Manaſſe, vocatur tribus Ioſeph. Solet enim ab eo qđ dignius eſt fieri denominatio. Inde in prophetis ſæpè hęc tribus dicitur domus Ioſeph, & Ioſeph. vt pſa. 77. Et reliqui tabernaculum Ioſeph; & tribum Ephraim nõ elegi. Ezechi. 37. Ecce ego aſſumam lignum Ioſeph, quod eſt in manu Ephraim, & tribus Iſrael quæ ſunt ei adiunctæ, & dabo eas pariter cum ligno Iuda. Amos. 5. ne fortè comburatur vt ignis domus Ioſeph. Vſus eſt ergo Ioannes appellatione alijs prophetis vſitata: atque eo libentius fecit, ne in deſignationẽ electorum tanti patriarchæ nomen præteriri videretur. Ego etiã aliã cauſam hic ſubeſſe ſuſpicor, tribum Ephraim, quæ idolatriam inuexit in cæteras tribus Iſrael, & magis à Deo ſuſceperat, nunc appellari tribum Ioſeph. vt meritis Ioſeph miſericordiã à Deo conſequutam intelligatur.

Pſal. 77. Ezech. 37. Amos. 5.

¶ *Ex tribu Beniamin duodecim milia ſignati.* Beniamin, id eſt, filius dextræ. Prædictæ enim virtutes inchoantur in Iuda, id eſt, in fidei confeſſione: & terminantur in præmio dextræ Dei. Vbi iuſti locandi ſunt. Math. 25.

Math. 25.

¶ Verùm explicatio, quam hactenus tenuimus, aduerſari fortaſſe videbitur Paulo, qui ad Rom. 11. ait: donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Si enim tunc nullus ſaluus fiet ex tribu Dan: & ex reliquis tribubus tantum ſignantur centum quadraginta milia, quomodo fiet ſaluus omnis Iſrael, cum pro certò habendum videatur, multos tunc futuros in omnibus tribubus? Reſpondetur non aduerſari. Non enim vult Paul. Omnes ex omnibus tribubus ſaluos futuros eſſe, ſed multos ex filijs Iſrael. Scimus enim multoties in ſcriptura propoſitionem vniuerſalem non intelligi vniuerſaliter & abſolutè Gene. 3. Vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Eua, eo quod eſſet mater cunctorum viuentium. Quod nõ extenditur ad irrationalia

Rom. 11. Gene. 3.

Gen.41. Gen.41. Omnis terra venit in Aegyptum, ideſt, bona eius pars. ad Rom. 1 Fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. i. in multis locis. Sic in propoſito loco: & omnis Iſrael ſaluandus dicitur. i. bona pars filiorum Iſrael. Poſſet etiam dici, tunc bellis & cladibus multos ex filijs Iſrael aſſumendos fore, ita vt iſti centum quadraginta quatuor milia ſoli, aut penè ſoli ſemper futuri ſint. Erit hoc verum fortaſſe: ſed quoniam non habemus vndè hoc poſſimus comprobare, probabilior cæteris & verior reſponſio eſt, intelligi omnem Iſraelem, omnes, qui ex Iſraele prædeſtinati ſunt. vt ex eodem Paulo, atq; ex eiuſdem epiſtolæ. cap. 9. manifeſtè cognoſcitur. Non enim omnes (inquit) qui ex Iſraele, ſunt Iſraelitæ: neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij: ſed in Iſach vocabitur tibi ſemen, ideſt, per Iſaac, non qui filij carnis hi filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine.

¶Cæterum iam hîc vides nomina hæc tribuum quàm appoſitè conueniant in myſterio his qui ſalui fiũt, ideſt, electis à Deo.

Omnis ornatus Eccleſiæ in his 12. nominibus cõpræhẽdi admirabili ratione oſtenditur. ¶Præterea quàm admirabili ratione profectus omnis & omne ornamentum vniuerſalis Eccleſiæ, in eiſdem nominibus compræhendatur: vel hinc palàm fiet: Eccleſia namq; ſancta ipſa confeſſione fidei laudabilis eſt in Iuda, in Ruben pijs operibus fecunda, in Gad tentationibus probata, in Aſſer poſt cunctas tentationes beata, in Neptalin charitatis amore dilatata, in Manaſſe ea quę retrò ſunt obliuiſcens, ad ea quæ antè ſunt ſe extendens, in Symeone quaſi triſtis adhùc in valle plorationis, ſed ſpe gaudens de ſupernorum ciuium habita- A culis, in Leui virginitate decora & cęlibatu continentium illuſtrata, in Iſacar futuræ mercedis expectatione ſuſpenſa: in Zabulon martyrio coronata: in Ioſeph virtute Dei aumentata: in Benjamin dexteram fœlicitatis æternæ ſortita.

¶Hactenus de Iſraelitis, dicamus iam apertè de gentilibus & ſine figura, & hoc eſt quod ſequitur. *Poſt hæc, vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, et linguis ſtantes ante thronum et in conſpectu agni.* B Nulli hominũ eſt cognit' in hac vita numerus ſaluãdorũ. vt Iob. 5. ait: nũquid eſt numerus militũ eius? quaſi dicat qđ nõ eſt numerus cognitus mortalibus (beatis autem nõ vetat eſſe cognitus, vt plenior ſit materia gaudij) & patet hoc Pſ. 138. Nimis honorati ſunt amici tui Deus, nimis cõfortatus eſt principatus eorum: dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur. Iob. 25. Pſal. 138. C

¶Sed quid eſt qđ ſacra ſcriptura ſępè affirmat paucos eſſe qui virtutem colũt, & qui ſaluantur vt Mat. 7. Anguſta eſt porta, & arcta eſt via, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniũt eam, & Mat. 20. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. & in parabola de decem virginibus Mat. 25. In qua per decem virgines illi tantũ ſignificantur, D qui luce bonorũ operũ exteriori in Eccleſia ſpõſum Chrũm expectãt, & tamen ex illis qui ſunt boni ſecundum apparentiam media pars perit: & in ſeminatione diuini verbi, ſolum quarta pars fructificat: Mat. 13. Nõ ergo eſt magna turba illorum qui ſalui ſunt. Ad hoc reſpondetur quod ſi loquamur abſolutè & ſine reſpectu, maximus eſt numerus beatorum: ſed ſi loquamur comparatiuè reſpec- Mat. 7. Math. 20. Math. 25. Math. 13.

ſu illorum qui condemnantur, pauci ſunt beati. Nam condemnatur infidelium nõ numerabilis turba, & etiam improborum Chriſtianorum. Et eſt exemplum, nam ſicut pugillus arenę maximam multitudinem habet, ſed ſi comparetur cum arena, quæ eſt in littore maris, pauciſſima eſt: ſic ſancti comparantur cum arena, Pſalm. 138. & ſicut arena multiplicabuntur.

Pſal. 138.

¶ Hæc vocabula, lingua, tribus, explicata ſunt ſupra. ca. 5. ibi, redemiſti nos Deo, in ſanguine tuo, ex omni tribu, lingua, & populo, & natione. Vide etiam quæ hîc auctor collectaneorũ circa hæc nomina annotauit.

¶ Cæterum an fidelium plures ſint qui ſaluentur, quàm qui damnentur quæſtio eſſe ſolet. de qua re legite quę diximus in commẽtarijs noſtris ſuper Mathæum. c. 20.

Amicti ſtolis albis & palma in manibus eorum. Honorem quo Deus proſequitur ſuos amicos multis modis declarat, nam in conſpectu ſuo aſtantes habet: & in ornatu pulchro apparere facit. De his veſtibus ſupra dictum eſt. c. 3. & 4. Huiuſmodi ſiquidẽ veſtes ijs competunt, qui infirmitatis, culpę, & mortis expertes ſunt. Noſtra veſtimenta quandiu hîc ſumus hiſce maculis contaminari ſolent, ſed erit quando & nos Chriſtum in veſtibus albis ſequamur: imo in ſtolis albis & candidis ante thronum Dei aſtabimus. Interim tamen continuò lauanda ſunt veſtimenta noſtra aqua pœnitentię & lachrymarum. Palmæ verò fortitudinis & victoriæ Symbolum habent. Palma enim ponderi nõ cædit, ſed teſte Plutarcho ſurgit aduerſus pondera: & folium palmæ nũquam deficit, ideo comparatur illis, qui perpetuò ſeruant ſanctitatem. Iuſtus (inquit Dauid) vt palma florebit. Pſalmo. 91. & Cant. 7. dicitur: Statura tua aſſimilata eſt palmæ. Aſſimilatur namq; ſtatura fortiſſimi militis Chriſtiani palmæ, ſi non cædat aduerſis, ſed continuo robore ipſe perſiſtat: nitatur autẽ cõtra aduerſa donec ſuperet, donec pleno triumpho potiatur. Obſerua, ſoli palmati candidatique ante thronum & agnum ſtant: quia ſoli illi Deo & Chriſto cordi ſunt qui vincunt: cæteris, hoc eſt, qui nolunt vincere, vix in memoria exiſtẽtibus, quibus dicturus eſt Chriſtus: nunquam noui vos. Mathæ. 7. Gregorius hom. 17. in Ezechielem propè finem, quid per palmas niſi præmia victoriæ deſignantur? Ipſæ quippe dari vincentibus ſolent. Et poſtea, palmas quippè in manibus tenere eſt, victorias in operatione tenuiſſe, & operationis palma ibi retribuetur vbi iam ſine fine gaudebit, &c. Deinde exponens illud Ezech. 40. & ante frontes pictura palmarum, quia nondum, ipſam victoriam habent: ſed imaginem victoriæ. Auguſ. ſerm. 11. de ſanctis, ſtolis fulgent albis & palmas in manibus habent, quia premiũ in operibus habent.

Pſal. 91. Cant. 7. Math. 7. Grego. Ezech. 40. Auguſ. to. 10.

Et clamabant voce magna dicentes: ſalus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Victores exultãt clamore ingeminantes. Hæc eſt vox illa dé qua Eſai. 24. Leuabunt vocem ſuam atq; laudabũt. Quo ſignificatur magna illorũ deuotio ſecũdum Bedam.

¶ Agnoſcũt enim ſalutem ſolius Dei eſſe, qui ſolus eſt eſſentialiter immortalis. Pſa. 3. Dñi eſt ſalus. Agnoſcũt etiã ab illo ſuam ipſorum ſalutem dimanari, vnde Dauid ait Pſa. 67. Deus noſter Deus ſaluos faciendi: & quia ipſe benignè communicat hanc ſalutem

Eſai. 24. Pſal. 3. Pſal. 67.

tem factus homo, ideò additur, & agno. Qui Saluator eſt, quia ſaluat populum ſuum, vt Math. ait. cap. 10. de quo Richardus. Auguſt. in eodem ſermo. 11. Magna voce ſalutem Deo decantant: quia magna gratiarum actione recolunt, nõ ſua ſe virtute, ſed ipſo auxiliante tribulationum impugnantium ſuperaſſe certamina, &c. cum dicũt: ſalus Deo noſtro: more noſtro locũtur, acſi homini dicerent, ſemper ſalus ſit, viuat rex: quod non tam optantium eſt, quàm lætantium de beata Dei immortalitate & æternitate.

Mat. 10. Richar. Auguſt.

¶ *Et omnes angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorũ, & quatuor animaliũ, & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deũ dicentes: Amen.* Similem applauſum & gratulationem angelorũ expoſuimus in fine cap. 5. adorant angeli agnũ, à quo ſunt creati, ad Hebr. 1. citat Paul. illud Pſal. 96. & adorent eũ omnes angeli eius, dicentes Amen. Quoniam turba beatorũ hominum clamabat ſalus Deo noſtro: Angeli gaudentes de laudibus Dei, & de eorũ ſocietate dicentes amen: Id cõfirmant & optant ſemper ratum eſſe quod illi dicunt.

Hebr. 1. Pſal. 96.

¶ *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarũ actio, honor & virtus, & fortitudo, Deo noſtro in ſecula ſeculorum amen.* His ſeptem nominibus explicãtur ſeptem attributa Dei, quæ à creatura de Deo prædicantur. Iſta verò nomina & attributa explicauimus ſupra in fine ca. 5. claritas tamen hîc ponitur: quæ ibi non fuerat expreſſa. Et ſignificat qđ in Deo eſt puritas, abſq; vlla macula, i. actus purus. vnde 1. Io. 1. dicitur Deus lux eſt, & tenebræ in eo nõ ſunt, ſuper ſolem enim ſpecies decoris eius: qui lucem habitat inacceſſibilem. 1. Timot. 6. Benedictio primùm ponitur ob meritũ, ipſe enim primùm benedixit nobis, dicẽs: Creſcite & multiplicamini Gene. 1. Benedixit autem multipliciter in corpore & anima, qua eius benedictione ſeruamur. Si enim benedictio, beneficij collatio eſt, profecto innumera ſunt Dei erga nos beneficia pro quibus viciſſim à nobis benedictionem promeretur, hoc eſt, laudem pro beneficijs collatis. Sapientia quoque propria eſt Deo, à quo eſt omnis ſapientia ſicut ſcriptum eſt. Omnis ſapientia à Domino Deo eſt. Item virtus, & fortitudo, ſempiternus eiuſdem cantus ſunt: non eſt fortis ſicut Deus noſter: qui eſt Dominus virtutum, & rex gloriæ: vt teſtantur Pſalmi Dauidici.

Apoc. 5. 1. Ioan. 1. 1. Timo. 6. Gen. 1. Eccle. 1.

¶ *Et reſpondit vnus de ſenioribus & dixit mihi.* Verba ſunt Ioannis hiſtoriam viſionis enarrantis. ſupra verò c. 4. de his ſenioribus dixerat. Sed quare hic ſenior nemine interrogante dicitur reſpondere? Ad hoc notandum quod frequenter in ſacra ſcriptura, non præcedente interrogatione dicuntur aliqui reſpondere. vt Mathæ. vndecimo. Reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi Pater. &c. & Mathæ. 28. Reſpondens Angelus dixit mulieribus. Ratio autem huius rei facilis eſt iis, qui ſciũt linguam Hebraicam. Nam apud Hebræos idem ſignificat verbum dicere & reſpõdere. & ideo Lucas. c. 10. vbi Math. c. 11. dixerat, qđ Chriſtus reſpondit: dicit ſimpliciter, quod Ieſus dixit. Ait enim Mathæus: in illo tempore reſpondens Ieſus dixit: confiteor tibi pater. Lucas verò: in ipſa hora exultauit in ſpiritu ſancto, & dixit cõfiteor tibi pater. Quod etiam annotauit Anſbertus & ex eo Haymo.

Regula ſacræ ſcripturæ reſpondere pro dicere. Math. 11. Math. 28. Luc. 10. Anſber. Haymo.

¶ *Hi qui amicti ſunt ſtolis albis qui ſunt & vnde venerunt?* Ac ſi dicat: Quis genus, vndè domus? vt habetur in poeta. Inquirit de dignitate & de loco vnde profecti ſunt. Interrogat verò vt acuat atentionem audientis: Sic Christus interrogat Io.6. Vnde ememus panes? ſcilicet, vt audiens agnoſcat difficultatem rei.

Ioan. 6.

¶ *Et dixi illi, Domine mi tu ſcis.* Modeſtia quę in adiſcente eſt neceſſaria: repreſentatur his verbis. Quæ etiam eſſe in Eccleſia ſignificatur, nam Deus paruulis reuelat abſcondita. Mathæ. 11. Confiteor tibi pater rex cœli & terræ qui abſcondiſti hæc à prudentibus & ſapiẽtibus, & reuelaſti ea paruulis, ideſt, modeſtis & humilibus. Vide ibi commentaria noſtra.

Math. 11.

¶ *Et dixit mihi: hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna.* Omnia iſta, & quæ adhùc de numeroſa turba iuſtorum dicta ſunt, ad conſolationem Chriſtianorum dicuntur, qui in primitiua Eccleſia affligebantur, & peculiariter de eis, qui tempore Antichriſti ſunt vexandi propter Chriſtum. Multis enim modis eos ſolatur Ioannes.

Aretas.

¶ Aretas & multi putant martyres eſſe iſtos, quos vidit Ioannes, quoniam dicit, venerunt de tribulatione magna, & multò id magis confirmatur ex eo quod ſequitur, & lauerunt ſtollas ſuas, & dealbauerũt eas, in ſanguine agni. Confirmare hoc videtur Auguſtinus ſermone.11. de ſanctis, in hunc modum, ſtolas quippè martyres in ſanguine agni lauerunt, dum membra ſua, quæ oculis inſipiẽtium viſa ſunt pœnarum ſqualore fœdari, ſic potius fuſo pro Chriſto ſanguine ab omnibus mundauere contagijs: inſuper & beata immortalitatis luce digna reddidere, quod eſt etiam Lotas habuiſſe ſtolas in ſanguine agni. Eadem eſt ſententia Gregorij. homi.17. in Ezech. Verùm ſine dubio non de ſolis martyribus, ſed de reliquis etiam electis ſermo eſt. Vt optimè docent, Beda, Ansbertus, Haymo, Ambroſius. & Auguſtinus homi. 6. ait: Non enim vt aliqui putant martyres ſoli ſunt, ſed omnis populus in Eccleſia, quia non in ſanguine ſuo dixit lauiſſe ſtollas, ſed in ſanguine agni, ideſt, in gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ſicut ſcriptum eſt: & ſanguis filij eius mundabit nos. Eodem argumento vtitur Beda, non, inquit, de ſolis martyribus dicit. illi enim ſanguine proprio lauantur. Eccleſiam autem totam ſanguis Chriſti mundat ab omni delicto &c. Loquntur ergo vt cœperamus dicere de omnibus electis: & peculiariter de his, qui in fine ſeculi ſalui futuri ſunt ex omnibus nationibus. In quibus tamen multi futuri ſunt martyres: Antichriſto & eius miniſtris grauiſſimè vexantibus Eccleſiam. Atq; ideò illos veniſſe dicit de tribulatione magna, quia omnes illius temporis fideles vehementer affligentur: partim martyrio, partim direptione rerum ſuarũ, & fuga, & omni genere perſequutionum. Dicunt enim in ſanguine agni lauiſſe, & de albauiſſe ſe ſtolas ſuas. i. veſtimẽta ſua, quia animas ſuas (vt ait Ambroſ.) in hac vita poſiti, ab omnibus ſordibus peccatorũ mũdauerũt. Primò quidẽ per baptiſmum, poſtea verò per pœnitentiam. Et omnia opera, quæ per Chriſti ſanguinem vim habet mũdandi. Auguſtin. verò ſerm.11. de ſanctis, quia de martyribus agebat, de martyribus interpretatus eſt. Gregorius etiam

August. ſer.11. — D. Grego. — Beda. — Ansbert. — Haymo. — Ambro. — D. Augu. — Beda. — Ambro. — August. — Grego.

Ambro.

Iob 5.

Math.5.

Acto.14.

etiam ad martyres retulit, quoniam plurimi & nobiliſsimi illorum, martyres erant. Non enim dixerunt de ſolis martyribus intelligi. Elegãter autem interpretatur Ambroſi. verba illa: hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, in hunc modum: hic demõſtrat non ad electos, qui in hac vita laborãt: ſed ad illos, qui in cœleſti vita cũ Domino requieſcunt, hæc pertinere. Non enim ſancti de magna tribulatione, ſed ad magnas tribulationes perferendas in mundum veniunt: ſicut dicit Iob. ca. 5. Homo ad laborem naſcitur, & auis aduolandum. Et Dominus dicit Mathæ. 5. Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et Paulus Actorum. 14. dicit: per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorũ. Hic enim tempus eſt tribulationis, illic tempus pacis. Sancti itaquè de magna tribulatione veniunt, qui ab hac vita ſubſtracti, vbi tempus tribulationis eſt: in æterna collocantur, quiete.

Acto.14.

Cant.3.

2. Timo.3.

Grego. Niſſe.

¶Sed in primis, locus communis hic tangitur de tribulationibus. Emergunt enim ſancti de tribulationibus ad beatitudinem. Vt Paulus modo dicebat Actorũ. 14. Habebat ſiquidem ferculum illud Salomonis aſcenſum purpureum. Cant. 3. Sanguinolentus enim, & dolore reſperſus eſt aſcenſus ad Chriſti thronum, eſt quidem opus diuinæ pietatis, vt ſuos excoquat ad purum in tribulationibus: & puros perducat ad beatitudinem. 2. Timo. 3. omnes qui piè volunt viuere in Chriſto perſequutionem patientur. Sunt enim calamitatis gradus ſcalæ Iacob, ad cœlum aſcendentes. Et vt verbis vtar Gregorij Niſſeni, afflictiones piorum virorum flores ſunt fructuum, qui expectãtur. Id animo perſpiciens. D. Paulus in epiſtola ad Romanos: gloriamur (inquit) in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patiẽtia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit. Vide orationis gradationem: & admirabilem Apoſtoli elegantiam. Et Chriſtus in euangelio, authore Math. Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, & in hoc loco ait. D. Ioan. de his qui in æterna gloria & cœleſti ſecuritate quieſcunt: hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna. Meror fluit, & euaneſcit, & in æternam voluptatem redigitur: iuxta illud ſeruatoris noſtri: triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Vt enim oliuæ quæ in anno vno fructus nõ ædunt, in altero eos ferunt vberrimos atquè præſtantiſſimos: ſic viri iuſti, qui in anno fluxo huius vitæ, ſunt voluptatibus mũdi priuati: in anno æterno alterius vitæ admirabilibus oblectationibus perfunduntur: bonorumquè omnium copia cumulantur. Aſpicis igitur eſſe calamitatem potius in bonis, quàm in malis numerandam. Ea de cauſa pij calamitatibus gloriantur, nam ſicut in ſemine eſt incluſa virtus: ita in calamitate fœlicitas, & gloria. Hoc ſignificare volentes viri ſapientes fingebãt: ſolem paſci aquis marinis: lunam verò dulcibus. Iuſti enim per ſolem ſignificati, amara quærũt, atquè ærumnis delectantur: ſtulti verò qui ſicut luna mutantur & incõſtãtes ſunt voluptatibus huius ſeculi paſcuntur. In huius figura dicitur Ioſue. 3. Ad tranſitum arcæ teſtamenti, diuiſſum fuiſſe Iordanem. Vt hinc intelligas nullas mundi calamitates tranſitum piorum

Rom. 5.

Math. 5.

Ioan.

Similitudo

Ioſue. 3.

ad cœleſtem patriam impedire: imo ipſæ aquæ, hoc eſt, afflictiones præbēt iter ad veram terram promiſsionis.

Et lauerunt ſtolas ſuas. Caueto pro ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, legas, ἐπλάτυναν τὰς στολὰς. Dilatauerūt ſtolas: quando quidem hanc lectionem, apud nullum reperires huius operis interpretem præter Eraſmum, mecum facit & Cyprianus lib. 3. cōtra Iudæos, cap. 16. Nomen ſtola, iam eſt expoſitum. Eſt enim veſtimentum lōgum, nec de ſolis martyribus: vt dicebam', ſed generaliter de omnibus ſanctis intelligēdus eſt hic locus. Omnes enim mundantur ſanguine Chriſti. Ita Beda, & Richard. qui de baptiſmo hunc locum intelligunt. Per ſtolas autem intelliguntur cōſcientiæ ſanctorum, iuxta illud ad Hebræ. 9. ſi enim ſanguis hircorum, &c. inquinatos ſanctificat, quanto magis ſanguis Chriſti emundabit conſcientiam noſtram?

Eraſmus.
Cyprianus.
Beda.
Richar.
Heb. 9.

Et dealbauerūt eas in ſanguine agni. Præter lotionem qua à maculis mundātur veſtes, additur dealbatio: quæ eſt additio pulchritudinis ſupra munditiā: quod fit per imitationem Chriſti: præſtat verò & ablutionem peccati & collationem candoris gratiæ ipſe ſanguis Chriſti. ¶Sed quomodo fieri poteſt: vt aliquid dealbetur ſanguine, ac nō potius rubefiat? Cōcedimus quidem quod ſanguis Chriſti, ſi rem ipſam attēdamus, animas noſtras reddit puras & pulchras, & rubeas per amorem charitatis. Sed quomodo cōſtet metaphora inquirimus. Similis lotio eſt Geneſ. 49. lauauit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuę pallium ſuum. Sanguis ſi quidem potius inquinat. Sicut patet Eſaiæ. 63. Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumēta mea inquinaui. Igitur elegans videtur illa ratio, quod ſanguis nimio calore cōcoctus albeſit, & in lac vertitur. Vt quando per vbera fœminæ tranſmittitur: ſic ſanguis Chriſti nimia ſua charitate decoctus, qua dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris, ad Ephe. 2. lacteus fit: & facit nos albos ſicut columbas, quę lacte ſunt lotæ Cant. 5. & congruit illud Cant. 1. Meliora ſunt vbera tua vino. Vbi propter amorem ipſius ſpōſi commēdantur vbera, vbi alij vertūt meliores ſunt amores tui vino, quoniam verbum Hebraicum ad vtrumquē eſt anceps. Quamquàm & ipſa vbera pro amoribus in ſacris literis tranſlatē ponūtur.

Gen. 49.
Eſa. 63.
Ephe. 2.
Cant. 5.

¶Præterea, candidas eas fecerunt in ſanguine agni, quia exiuit cum eo, & in eo, aqua dealbans. Aut certē candidas in ſanguine agni nouelli, ſanguine (inquam) lacteo, candido, & rubicūdo, ſicut ait ſpōſa in cāti. dilectus meus candidus & rubicūdus. Inde eſt etiam quod in ſtola candida & fulgureo vultu teſtis quoquē reſurrectionis apparet.

¶In ſanguine iſto labia ſponſæ fiūt ſicut vita coccinea, & genæ eius velut fragmen mali punici. In ſanguine iſto mūdat ſponſus faciem ſponſæ, & ſibi ipſi exhibet eam, nō habentem maculam, nec rugam, aut aliquid huiuſmodi. In ſanguine iſto accenditur generoſus elephas, & animatur ad bellum, & quid vltra dicam? In ſanguine iſto ſuper niuem dealbātur omnes animæ iuſtæ, & ſtolæ earum. Vnde & rex Dauid ait ſuper niuem dealbabūtur. Deniquē in hoc loco vides in hoc ſāguine de albari martyrum mētes. Vt hinc colligas nihil prodeſſe certāmē, nihil mors martyribus propria ſine ſanguinis Chriſti merito. Nę ergo

Pſa. 50.

go glorientur martyres, alter in cruce, alter in gladio, alter in ſagittis, alter in lapidibus, niſi quia ſanguis huius agni innocētiſsimi eorum martyrium præcipuè decorauit. En mirabiles effectus ſanguinis agni huius.

Beda. *Ideo ſunt ante thronum Dei.* Beda illi enim digni habentur illic in Dei cōſiſtere miniſterio: qui hîc inter aduerſa, fideles nōminis eius cōfeſſores exiſtunt.

Augu. *Et ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius.* Auguſt. ſermo. 11. de ſanctis ait: nō eſt laborioſa ſed amabilis, & optādā ſeruitus, in dei laudibus perpetuò aſſiſtere. Dies quippè, & nox, nō viciſſitudinem temporis propriè, ſed perpetuitatē tropicè, ſignificat. Nox enim nō erit illic: ſed dies vna melior in atrijs Chriſti ſuper milia. Hoc quod Augu. ait Auguſtinus de die ac nocte verū eſt: & ſemper in ſacra ſcriptura inuenitur. Vt Pſalm. 1. & in lege eius meditabitur die ac nocte. i. ſemper. Apoca. 4. & requiem nō habebant die ac nocte, dicentia ſanctus. &c. Eſaiæ. 62. Super muros tuos Hieruſalem cōſtitui cuſtodes, tota die, ac tota nocte in perpetuum nō tacebūt. Quare rectè Beda dixit: more noſtro loquens, æternitatem ſignificat.

Pſa. 1. Die ac nocte pro ſemper in ſacra ſcriptura. Apo. 4. Eſa. 62.

¶Perpetuitas ergo beatitudinis his verbis ſignificatur, qua beati ſecuri viuunt. Ita Beda, & Richard. & templum hîc ſumitur pro illa cœleſti patria, vbi inceſſanter aſſiſtunt Deo beati. Ad Epheſ. 1. elegit nos, &c. Vt eſſemus ſancti & immaculati in cōſpectu eius, quod plenè fit in gloria. 2. ad Corinth. 5. Habemus bonam volūtatem magis peregrinari, à corpore, & præſentes eſſe ad Deum. Iſti ergo ſancti ſunt coram Deo in gloria, quia ſunt loti & albi. Et hæc eſt cōſentanea ex-

Beda. Richar. Epheſ. 1. 2. Cor. 5.

A poſitio. Igitur cum ait: *ſeruientes ei in templo eius.* Metaphora ſumpta eſt à ſacerdotibus in templo miniſtrantibus, qui victimas offerunt, & laudes Dei canunt. Ita beati quaſi veri Dei ſacerdotes victimas deo offerūt: & ſemper laudes dei canunt ſicut ſcriptum eſt in Pſalm. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabūnt te. Ex quo facilè cernitur, nequaquàm his verbis aduerſari quod infra. cap. 21. legemus de cœleſti Hieruſalem: & templum nō vidi in ea, videlicet, quale apud nos eſt: vt animo in Deum erigamur: ſed hoc, ipſe Deus apertè viſus per ſe efficit. & ideo ait: Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & agnus. Tota enim ciuitas beatorum templum Dei dicitur: quia in eo ſemper amore magno, & dignis laudibus Deus celebratur. Vt Pſalm. 10. Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cœlo ſedes eius.

Pſa. 83. Apo. 21. Pſa. 10.

B C

Et qui ſedet in throno habitabit ſuper illos. Specialis cura Dei erga nos, hac ſententia exprimitur. Ipſe enim Dominus qui ſedet in throno maieſtatis in gloria cum illis eſt. 1. Cori. 3. Templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis. ¶Qui ergo ſedet in throno habitabit ſuper illos, videlicet protegens eos ſemper & guuernās: Nec dixit erit ſuper illos: ſed habitabit, ideſt, perpetuam in eis māſionem habebit: quaſi in ſuo domicilio. Ambroſius: habitat verò ſuper ſanctos ſuos Deus cum eos ſuo lumine illuminat, circundat, & tuetur.

1. Cor. 3. Ambro.

D

Non eſuriēt, nec ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus. Hic locus habetur Eſai. 49. Non eſurient, nec ſitient amplius, & nō percutiet eos æſtus, & ſol, quia miſerator

Eſa. 49.

eorum reget eos. Et ea verba de primo Chriſti aduentu declarantur. & tunc eſt intelligendus locus de nō eſuriendo verbo Dei, quia libera erit prædicatio. Quare erit hic locus intelligendus, & quæ ſequuntur, de ſpirituali Chriſtianorum cōſolatione, quā Chriſtus in hac vita illis tribuit. Vnde Eccleſia totum hoc fatetur: quam David in Pſalm. 26. In hunc modum introducit dicentem: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit, ſuper aquā refectionis educauit me: animam meam conuertit. Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomē ſuū. Ita Anſel. Beda, & alij. Vnde Pſal. 120. dr̄: per diem ſol nō vret te, nec luna per noctem. Sol igitur perſequutionis ardorem deſignat, quæ tunc ceſſabit pereunte Antichriſto. Eſuries panis verbi Dei eſt, quo alitur anima noſtra, & ſitis extinguitur: dum enim ardenter deſideramus refici hoc verbo ſpirit⁹, dicimur eſurire, & ſitire. Quo in loco ſimul agnoſce quàm fœlix illa ætas futura ſit, quando in ſumma libertate annunciabitur euangelium Chriſti in vniuerſo orbe in vero ſenſu: & quē ſpiritus ille diuin⁹ in primis flagitat. & adminiſtrat omnibus: ideò dictum eſt in Eſaia: quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit. Hi enim ſunt fontes aquarū, qui ſenſus veri ſcripturarū. ¶ Sūt qui multò magis velint hunc locum in ſenſu anagogico ad patriæ fœlicitatē referre. Vbi nemo eſuriet, ſitiet nemo amplius. Vnde Ambroſius: animæ ſanctorum non eſurient, nec ſitient amplius. Quia eſurierunt, iamq; percipere vitam ęternam meruerunt. Alludit Ambro. ad illud Mathæ. 5. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniā ipſi ſaturabuntur. Ioan. verò alludit vt ſuperius dicebamus, ad Eſai. cap. 49. Vnde hoc, & quędam ex ſequentibus deſumpſit. Qui ita ait: non eſurient, nec ſitient, nec percutiēt eos æſtus, & ſol, quia miſerebitur eorum, & reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Quibus verbis ſignificat, beatis nihil quod ad eorum beatitudinem pertineat deſuturum.

(Margin: Pſal. 26. — Anſel. — Beda. — Pſa. 120. — Ambroſ. — Math. 5. — Eſa. 49.)

Nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus. Ambroſius, per ſolem tentationes, quas ſancti abhominibus perferunt poſſumus intelligere: per æſtum, tentationes dæmonum, ſiue voluptates carnales, &c. Idem dicit quod Eſaias, & nō percutient eos æſtus & ſol, quibus, videlicet, ſolent homines grauiter laborare. ¶ Fœlices illi quos nec ſol tribulationis, nec æſtus aduerſitatis exurit. Hi ſunt quibus regius vates dicebat Pſalm. 120. Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem: & in hoc loco Ioānes, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus. Sole igitur perſecutio deſignatur: vt annotauit Grego. 34. Mora. cap. 7. vnde in Euangelio veritas dicit, quod nata ſine radicibus germina orto ſole aruerūt: Math. 13. quia videlicet, verba vitæ in corde terrenorum hominum temporali momento virentia ſuperueniente perſecutionis ardore ſiccātur. Hoc ſignificare volens Dominus Ionæ. c. 2. parauit vermem aſcenſu diluculi in craſtinum: & percuſſit hederam & exaruit. Et cum ortus fuiſſet ſol præcepit Dominus vento calido, & vrenti: & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat: & petiuit animæ ſuæ vt moreretur. Conſidera obſecro huius mūdi conditionem. Imprimis nihil habere homo poteſt ita gratum, ita virēs, & quod ita permanſurum videatur: vt

(Margin: Ambro. — Pſal. 120. — Grego. — Math. 13. — Ionæ 4.)

vt vermem ſuum non habeat à Deo A paratum,quo aſcẽdente diluculo nõ percutiatur,& areſcat. Si principibus es carus,adeſt ſtatim vermes,hoc eſt, inuidia quæ te perſequitur: ſi diues, adeſt caſus & fortuna,ſi voluptatibus afficeris,adeſt morbus qui voluptates aufert. Quod ſi hedera Ionæ vnum vermem habuit,noſtræ plurimos:atquè,vt alij deeſſent,certè metus, & perturbatæ mentis cogitationes deeſſe non poſſunt, quæ meritò vermes B dicuntur:vt egregiè docet Grego.lib. 16.Moral.cap.vltim. Sed cur vermis paratur aſcenſu diluculi,niſi quia cito concidit huius mundi,quæ exiſtimatur,proſperitas,& beatitudo, & multoties eo tempore,quo magis florere videbatur, & poſſeſſores ſuos multa longaquè tempora pollicebatur. Die præcedenti creuit hedera, ſequentis diluculo accedit vermis, & ſubito areſcit. Quis obſecro exiſtimaret fo- C re,vt hedera,quæ illius diei ardorem virens tulerat,diluculo areſceret, cuius & frigore & rore viridior,& vegetior etiam futura videbatur? Quis putaret tunc omnino fuiſſe caſuras omnes opes,honores,& fortunas Amã, Ipſumquè patibulo ſuſpendendum, cum vnus ex tot regnorum primoribus,& optimatibus ad potentiſſimi illuſtriſſimiquè regis menſam à regina inuitatus eſt? Quis crederet Iob,cum D prole,diuitijs,corporis valitudine,gratia,autoritate vigebat maximè,repente omnia amiſſurum,&percuſſum vlcere peſſimo, in ſterquilinio ſeſſurũ? Sed ea eſt mortalium inſania, vt ne ijs,quidem amiſſis, quæ poſſidebant, adhuc ad ſe redeant. Quos ideo ſolet Dominus grauius affligere,& aliquid addere iacturæ bonorum:vt peſtem, gladium,famem,periculum,aut denique graue aliquod malum,quo maxima moleſtia afficiantur. Quod ſignificare volens Dominus, cum verme hederam conſumpturo ortus eſt ſol grauis,quo moleſtior eſſet hederæ à refactio.acceſſit etiam vetus calidus, & vrens,quo ſolis vis & ardor iuuaretur.Sol qui alio tempore luce ſua gratus,calore vtilis,nunc ardore ingratiſſimus,& infeſtiſſimus eſt, quid aliud præſefert,quàm nouam aliquam,eamquè grauiſſimam ſuperadditam perſecutionem? Ab hoc igitur ſole, ab hoc æſtu liberi ſunt beati qui in cœleſti illa beatitudine commorantur. & ideo meritò ait Ioannes: non eſurient neque ſitient,nequè cadet ſuper illos ſol,nequè vllus æſtus.

Grego.

Quoniam agnus qui in medio throni eſt,reget illos. Eſaias.quia miſerator eorum reget illos,in Græco eſt, paſcet eos,ideſt,ipſe paſtor eorum erit: & ſemper ab eis arcebit quidquid moleſtum eſſe poſſit. Quomodo autem agnus dicatur eſſe in medio throni intelligitur ex eo quod.ca.5.dictum eſt. Et vidi & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtantem. Poteſt etiã dici quod eſt in medio throni,quia ipſe in patre & pater in ipſo eſt. Eſaia. Apo.5.

¶*Et deducet eos ad vita fontes aquarum.* Nam Ioan.7.aiebat agnus,qui eſt Chriſtus,ſiquis ſitit veniat ad me. & Ioan.4.Samaritanæ promittit aquam viuam,quæ eſt gratia per fontem ſignificata, quæ æſtus carnis temperat. De quo Eſaiæ.4.& tabernaculum erit in vmbra diei ab æſtu.& Canticorum.2.Sub vmbra illius quem deſiderabam ſedi,& fructus eius dulcis gutturi meo. Eſaiæ.12.Haurietis aquas in gaudio,de fontibus ſaluatoris,nempe gratiam ex Sacramentis Chriſti. De hoc Ioa.7. Ioa.4. Eſai 4. Cant.2. Eſai.12.

Intelligentia Capitis Septimi Apocalypſis.

POſt hæc vidi quatuor veros ſanctosq; angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, á quatuorq; orbis partibus: ortu, occaſu, ſeptentrione & meridie obſeruãtes electos, & re uera continere volentes quatuor vẽtos, ne ſtarent ſuper terram, neque ſuper mare, nec ſuper arbores: vt ventis ablatis omnia perirẽt, in vindictam impiorum perſequentium electos. Et vidi alterum angelũ ſanctum, vnum ex præcipuis & primoribus, quibus cõmiſſa eſt cura electorum, aſcendentem ab ortu ſolis, á Chriſto, inquam, miſſum, qui verus eſt ſol iuſtitiæ: habentem ſigillum Dei viui, hoc eſt, ſymbolum & ſignũ crucis. Qui magno affectu ſalutis hominum cõmotus, clamare videbatur, voce magna & dicere: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus: nolite, inquam, inducere morbos, nec peſtem, ventos tenẽdo, quo adusq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis: donec, inquam, electi nõ dum conuerſi, & prædeſtinati ad vitam æternam baptizentur, ſignoq; crucis ſignentur in frontibus. Donec etiam iam baptizatos, & electos, in fide confirmauerimus per prædicationem: ne vna cum reprobis & prauis á vobis malè afficiantur boni & pij. Et audiui numerum ſignatorum, tã ex Iudæis, quam ex gentibus ad fidem tunc venientibus, ex Iudæis quidem centum quadraginta quatuor milia ſunt ſigno crucis ſignati. Hoc eſt, quam plurimi ex Iudæis conuertentur Euangelij prædicatione hoc numero ſignificati. Ex tribu, ſcilicet, Iuda. 12. milia ſignati, &c. Et quidem non ex Iudæis tantùm multi tunc conuertentur, ſed multò plures ex gentibus: nam poſt prædictam ſigillationem, vidi turbam magnam & innumeram, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: ex quibus cum Iudæis fiet vnum ouile. Quos omnes vidi ſtantes ante thronum gloriæ Dei, in conſpectu agni Chriſti, & amicti erant ſtolis albis animæ, ſcilicet, beatificatione & claritate. Et palmæ erant etiam in manibus eorum, tanquam victores & thriũphatores: ac dicentes: ſalus noſtra accepta ſit Deo noſtro, qui nos ſua gratuita liberalitate ſaluauit: ſit etiam accepta agno qui nos ſuo ſanguine redemit

Salus etiam ſit Deo noſtro, & agno: viuat (inquam) Deus noſter, viuat etiam in æternum agnus. Et omnes angeli ſtabant in circuitu throni ſaluti hominum congratulantes, & ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum dicentes, Amen, ita ſit. Benedictio & claritas & ſapientia, & gratiarum actio, honor & virtus & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum Amen. Et reſpondit vnus de ſenioribus viriſq; ſapientibus nomine omnium aliorum. Et dixit mihi ignoranti qui eſſent illi obſignati: hi, qui ſunt amicti ſtolis albis, qui ſunt, & vnde venerunt? Ego verò nomine omnium fidelium hoc ignorantium dixi illi: Domine mi tu ſcis, me enim latet, & hac in re à te volo erudiri. Et dixit mihi, ſi ſcire deſidera, qui ſint iſti, & quare amicti ſint ſtolis albis, audi. Hi ſunt, qui venerunt ad hoc regnum cæleſte ex magna tribulatione. Sciebant enim quod per multas tribulationes comparaturi erant hoc regnum Dei. Sed quia propria paſsio nihil eſt niſi paſsioni Chriſti adiuncta: ſcito quod iſti lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni. Lauerunt, inquam animas ſuas, & corpora ſua in merito paſsionis Chriſti per baptiſmum. Ideo ſunt ante thronum Dei, illi placentes: ſicut qui regi placent, in conſpectu eius ſunt, proximiq; throno & gloriæ eius. Et ideo ſeruiunt ei die ac nocte: nã ſine aliqua animi intermiſsione crebris votis Deo ſunt ſemper intenti, prorſusq; dediti. Et Deus qui in throno ſedet habitabit ſuper illos, in medio enim illorum obambulabit, eorumq; res ei curæ erunt, vt eis nihil, nec minimum quid deſit. Non enim eſurient, neq; ſitient amplius: neq; cadet ſuper illos ſol, neq; vllus æſtus: Non enim aliquo indigebunt, neq; triſte quidpiam, aut graue ſuſtinebunt. Tum, quod ſint ante thronum Dei inambulantis, & in habitantis in illis: tum, quia agnus qui in medio throni eſt, reget illos. Ei enim cura eſt horum electorum, & deducet eos ad fontes aquarum viuarum: ad Deum ſummum bonum, & fontem vitæ. Et abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorũ: abundeq; & copioſe eos conſolando.

CAPVT OCTAVVM
Argumentum.

Angelum ſanctorum orationes Deo offerẽtem deſcribit: & quatuor Angelorum tuba canentium viſionẽ aperit.

ET cũ aperuiſſet ſigillũ ſeptimũ, factũ eſt ſilẽtiũ in cœlo, quaſi media hora. Et vidi ſeptem angelos ſtãtes in conſpectu Dei: et datæ ſunt illis ſeptẽ tubæ. Et alius angelus venit & ſtetit ante altare, habens thurtbulũ aureum, & data ſunt illi incẽſa multa, vt daret de orationibus ſanctorũ omniũ ſuper altare aureum, quod eſt ante thronũ. Et aſcẽdit fumus incẽſorũ de orationibus ſanctorũ de manu angeli corã Deo. Et accepit angelus thuribulũ aureũ, & impleuit illud de igne altaris. & miſit in terrã, et facta ſunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus magnus. Et ſeptẽ angeli qui habebãt ſeptẽ tubas, præparauerũt ſe vt tuba canerẽt. Et primus angelus tuba cecinit, & facta eſt grãdo et ignis, miſta in ſanguine: et miſſum eſt in terrã, et tertia pars terræ cõbuſta eſt, & tertia pars arborũ cõcremata eſt, et omne fœnũ viride cõbuſtũ eſt. Et ſecũdus angelus tuba cecinit, & tanquã mons magnus igne ardẽs, miſſus eſt in mare: & facta eſt tertia pars maris ſanguis: et mortua eſt tertia pars creaturæ eorũ quæ habebant animas in mari, et tertia pars nauium interiit. Et tertius angelus tuba cecinit & cecidit de cœlo ſtella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiã partẽ fluminũ, et in fontes aquarũ: et nomen ſtellæ, dicitur Abſinthium, & facta eſt tertia pars aquarum in abſinthiũ, & multi hominum mortui

ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt. Et quartus angelus tuba cecinit: et percuſſa eſt tertia pars ſolis, et tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarū, ita vt obſcuraretur tertia pars eorum, et diei nō luceret pars tertia: et noctis ſimiliter. Et vidi, & audiui vocē vnius aquilæ volantis permediū cæli dicetis voce magna, Væ, væ, væ, habitātibus in terrra. de cæteris vocibus trium angelorum qui erant tuba canituri.

Caput. VIII.

E*T cum aperuiſſet ſigillū ſeptimū factū eſt ſilentium in cœlo quaſi media hora.* In hoc capite ſtatuus Eccleſiæ prænunciatur, qui futurus eſt poſt mortē Antichriſti. Tūc enim erit ſeptima ętas eccleſię, & Sabbathū requieſcionis. De quo Dan.10. Beatus qui expectat & peruenit ad dies. 1335. vbi legendus eſt Hiero. Prædixerat propheta Daniel de tempore quo duraturus erat Antichriſtus dicens: & à tēpore cū ablatū fuerit iuge ſacrificiū, & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducēti nonaginta. Antichriſtus ergo tribus & ſemis annis, hoc

Dan.10.

A eſt, mille ducentis nonaginta diebus, ſanctos perſequuturus eſt: & poſtea corruiturus in monte inclito & ſancto. Et addit propheta ſtatim: beatus qui expectat, & peruenit vſq; ad dies mille trecentos triginta & quinque, ideſt, beatus qui interfecto Antichriſto, dies ſuper numerum pręfinitum quadraginta quinq; præſtolatur. Quibus eſt Dominus in mageſtate ſua venturus. Quare autem poſt interfe-

B ctionē Antichriſti quadraginta quinquè dierū ſilentium fiet, diuinæ ſcientiæ eſt, inquit Hieronymus. Nos autē dicamus numerum certum ibi pro incerto poni. Breue tamen tempus ſignificari quemadmodum in hoc loco per dimidiam horam. & congruit illud Pſal.75. De cœlo auditum feciſti iudicium: terra tremuit & quieuit, cū reſurgeret in iudicium Deus. Hæc tranquillitas vocatur hîc ſilentium, & Pſal.75.

C cœlum vocatur Eccleſia militans. Factum ergo eſt ſilētium in cœlo. ideſt, tranquillitas in Eccleſia. Sed quia in hac vita nihil integrum & perfectum eſt, ideò dicitur eſſe ſilentium mediæ horæ. De quo Gregorius 30. Moral. c. Grego. 12. ſic ait: cœlum Eccleſia vocatur electorum, quæ ad cętera ſublimia dum per ſubleuationem contemplationis intendit, ſurgentes ab infimis cogitationum tumultus præmit, atquè intra

D ſe Deo quodam ſilentium facit. Quod quidem ſilentium contemplationis, quia in hac vita non poteſt eſſe perfectum, factum dimidia hora dicitur. Nolenti quippè animo dum cogitationum tumultuoſi ſe ſtrepitus ingerunt, etiam ſublimibus intendentem, rurſum ad reſpicienda terrena cordis oculum violenter trahunt. Vnde ſcriptum eſt: corpus quod corrumpitur. Sap.9. aggrauat animam, & deprimit terrena

na in habitatio ſenſum multa cogitantem. Benè ergo factum hoc ſilentium non integra ſed dimidia hora deſcribitur: quia hîc contemplatio nequaquam perficitur, quamuis ardenter inchoetur. Quod etiam per Ezechielem Prophetam congruenter exprimitur, qui pro menſura ciuitatis in monte condito in manu viri calamũ, ſex cubitorum, & palmi ſe vidiſſe teſtatur. In monte quippè electorum Eccleſia ſita eſt, quia fundata in infimis deſiderijs non eſt. Quid autem per cubitum niſi operatio, quid per ſenarium numerum niſi perfectio operationis oſtenditur: quia & ſexto die cuncta opera Dominus expleſſe memoratur? Quid ergo ſuper ſex cubitos palmus inſinuat, niſi contemplationis vim, quæ iam initia æternæ & ſeptimæ quietis demonſtrat? Quia æternorum contemplatio hîc minimè perficitur, menſura ſeptimi cubiti non expletur. Electorum itaquè Eccleſia, quia cuncta quæ operanda ſunt perficit: in ſex cubitis ſeſe in monte poſita ciuitas oſtendit. Quia verò hîc adhùc, ſola initia cõtemplationis inſpicit, de ſeptimo cubito non niſi palmum tangit. Atquè hoc ſilentium factum in coelo benè etiam Adam dormiens figurauit, de cuius mòx latere mulier proceſsit: quia quiſquis ad interiora intelligenda rapitur, à rebus viſibilibus oculos claudit: & tunc in ſemetipſo, vel quæ præeſſe viriliter debeant, vel quæ ſub eſſe poſsit, infirma diſtinguit: vt aliud in illo ſit quod regere valeat tanquàm vir, aliud tanquàm foemina quod regatur. In hoc itaquè ſilentio cordis, dum per contẽplationem interius vigilamus, exterius quaſi obdormiſcimus. Vnde Dominus hoc contemplationis ſilentiũ

Gen. 2.

A datum Eccleſiæ atquè viris perfectis, ſignificare myſtice volens ait ſancto Iob: quis dimiſit onagrum liberum in ſolitudinem, & vincula eius quis ſoluit? Sub audi niſi ego? Onager (inquit Grego.) qui in ſolitudine commoratur, non incongruè vitam eorũ ſignificat, qui remoti à turbis ſecularibus conuerſantur. Quia ergo remoti viri, ideſt, à deſiderijs carnalibus alieni, hoc ſilentium mentis inhabitant, B hinc onagro Dominus in ſolitudine domum dedit: vt turba deſideriorũ temporalium non præmatur. Iob. 39. Grego.

¶Item totũ tempus à Christi aduentu, vſq; ad iuditium vniuerſale vocatur ab aliquibus hora nouiſsima. 1. Ioã. 2. & idcirco illa pars quæ futura eſt, cõgruè poteſt vocari dimidia hora, nec aliquis aliquam certã durationem vſq; ad iudicium præſcribit, cũ Deus voluerit eſſe occultã. Ideo infra C c. 20. dicitur mile annis durauitũ eſſe illam quietem. Ponitur numerus certus pro incerto. Nõ enim eſt noſtrũ noſſe tẽpora vel momẽta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate Acto. c. 1. Quadrat cũ hoc ille ſibilus auræ tenuis, in quo eſt Dñs qui non erat in cõmotione 3. Reg. 19. Erit enim ſerenitas apud electos in qua Dominus eſt venturus ad iudicium vniuerſale. 1. Ioa. 2. Apo. 20. Acto. 1. 3. Reg. 19.

¶Hæc autem expoſitio qua dicitur D hoc ſilentio dimidiæ horæ ſignificari tempus illud à morte Antichriſti vſquè ad iudiciũ, non mihi placet. Quoniam tempus illud inter mortem Antichriſti, & diem iudicij, ita tranquillum futurum eſſe, & ab omni tremore liberum: vt impij omnium malorum, quæ paulò antè imminere videbantur, timore ſublato, rerum ad voluptates, & conuiuia, & ad ſcelera priſtina redituri

turi ſunt,atquè eos inſpectatos atquè
inopinantes dies iudicij opprimet.
Math. 24. Quod apertè intelligitur ex Mathæi
verbis.cap.24. Sicut autem in diebus
Noe,ita erit aduentus filij hominis:ſi-
cut enim erant in diebus ante dilu-
uium comedentes,& bibentes,nubē-
tes,& nuptui traddentes , vſque ad
eum diem quo intrauit Noe in ar-
cam,& non cognouerunt donec ve-
nit diluuium,& tulit eos:ita erit & ad
uentus filij hominis. Nunc au-
tem Ioannes multa ſigna eaque
valdè terribilia, facienda eſſe prædi-
cit,quæ ſi eo tempore fierent, nequa-
quam ea pax,& tranquillitas contin-
geret,de qua Dominus loquitur.Mul
tò etiam minus ad ipſum iudicij diem
hæc expectant:quoniam hæc ſigna &
alia multa oportet fieri ante tempus
iudicij:vt ex hoc capite & ex ſequen-
tibus intelligitur.Quādo ergo in ſex-
to ſigillo beatitudo illorum demon-
ſtrata eſt,quos Angeli in frontibus ſi
gnarunt:rectè nunc in ſeptimo ſigillo
referuntur ſupplicia& calamitates eo
rum,qui non ſunt ab Angelis ſignati:
Apoc.9. vt manifeſtum eſt ex verbis.cap.9.&
præceptum eſt illis ne læderent fœ-
num terræ,nequè omne viride, ne-
què omnem arborem , niſi tantum
homines qui nō habent ſignum Dei
in frontibus ſuis.Incipiunt autem hęc
ſupplicia cōtinuo:& vidi(inquit)ſep-
tem Angelos ſtantes antè cōſpectum
Beda. Dei.Quare male Beda,& Rupertus,
Rupert. & quidam ex iunioribus, librum &
viſionem finiūt in hoc ſilentio, quod
factum eſt in cœlo: quaſi iterum ab
initio verborum ſequentium: Et vidi
ſeptem Angelos,&c.repetat quæ ha-
ctenus dicta ſunt.Multò melius fece-
runt,qui caput octauum ab apertione
ſeptimi ſigilli incipi voluerunt: vt in

A omnibus codicibus latinis habemus.
Quomodo q̃d de.7.Angelis,& de.7.
tubis ſubijcitur in.7.ſigillo continetur,
& eo aperto viſum eſt. & diuerſum
eſt omnino ab his quæ hactenus di-
cta ſunt. Videtur autem mihi factum
eſſe ſilentium in cœlo,tàm Angelis q̄
ſenioribus,& cæteris cœlicolis admi-
rantibus magnitudinem ſuppliciorū,
quam ſigillo aperto viderunt:&quaſi
obſtupeſcentibus, præ magna in ter-
B ris perturbatione & cōmotione futu-
ra.Quem admodum Math.24.ſcrip- Math.24.
tum eſt.& virtutes cœlorum cōmo-
uebuntur. Quod nonnulli patres ſic
exponunt:exercitus Angelorum ob-
ſtupeſcent videntes tàm inſignes or-
bis mutationes. Dicit autem quaſi di-
midia hora: vt tempus breuiſſimum
ſignificet.Nam per horam breue tem
pus ſolet indicari.Vt.c.3. ego ſeruabo
te ab hora tentationis.

C *Et vidi.7.angelos ſtantes ante thronū
Dei,& data ſunt illis ſeptem tubæ.* Se-
cundum multorum patrum ſententiā,
quam modo explicaturi ſumus, Hęc
eſt tertia principalis huius libri viſio, Prima ex-
in qua ſeptem Angeli vniuerſitatem poſitio.
prædicatorum Euangelij ſignificant: Cōmunis.
ita enim Angelos ſupra.cap.1. & alibi
interpretati ſumus. Tuba verò præ-
dicatio eſt ipſa. Vt Eſaiæ.cap.58. Qua- Eſai. 58.
ſi tuba exalta vocem tuam. Et Oſeæ Oſeæ 8.
D cap.octauo.In gutture tuo ſit tuba.In
huius figura Ioſue.6. Sacerdotes cane Ioſue.6.
bant tubis iubilæi. De quibus Leuiti. Leuit. 25.
25.& muri Hierico ceciderunt, & ſo- Figura.
la Raab ſeruata eſt, ideſt, ſola iuſtorū
congregatio,quæ ſeruatur per prædi-
cationem:qua remiſſio peccatorū per
iubilęū ſignificata annūciatur:& mu-
ri Ierico.i.peccata concidunt. Dantur
verò Angelis tubæ, quia vocari de-
bent ad hoc munus,& debet dari illis
po-

Rom.10. Hiere. 24. poteſtas.ad Rom.10.quomodo prædicabunt niſi mittantur. & Hiere. 24. Conquæritur Deus: non miſi eos, & c.27.29. ipſi currebant, & cap. 27. & 29. idem D.Tho. repetit. Legendus eſt Diuus Thomas hîc, qui ex hoc loco colligit eaquę inconcionatore requiruntur, ſcilicet, vita, & doctrina angelica: & ideô ſtant in conſpectu Dei, & propterea data eſt illis poteſtas.

Secūda expoſitio literalis. Secunda expoſitio huius loci literalis eſt, vt per hos ſeptem angelos intelligantur angeli quibus cura hominum potiſſimùm commiſſa eſt. Et nunc exitum& pœnas ferunt impijs, qui nec Deum audire, nec eorum cōſilijs acquieſcere voluerunt. Ante cōſpectum Dei ſunt: ſicut de eiſdem cap.1.dixit, & à ſeptem ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt. In quorum verborum expoſitione diximus de his ſeptem angelis:& quid eſſet ante conſpectum Dei eſſe, explicauimus.

¶ *Et data ſunt illis ſeptem tubæ.* Scilicet vt ſinguli ſuam tubam haberent. In ſeptem tubis cōſummatio ſeculi proxima indicatur. Quemadmodum enim Hierico ſeptem tubis ſacerdotum ſonantibus, Septimo die Ioſue.6. corruit, Ioſue.6. Ita mundus qui in ea vrbe ſignificatus eſt, ad ſonitum ſeptimæ tubæ corruet: vt multi ex expoſitoribus annotauerūt. Qđ vberius ex Abbas Ioachim. plicat Abb.Ioachin. Tubis ergo canentibus angelis, ſignificatur, magnū aliquod periculum terris imminere: vt ſibi homines conſulant, & per pœnitentiam illud euitent. Nam ſolere in huiuſmodi rebus tubas admoueri, diximus.cap.1. Arbitror autem per tubas, prædicatores veritatis ſignificari. Eſa. 58. Quibus dicitur Eſaiæ.58. Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam.

A Qui cum hæc mala cœperint, clamabunt: & iram Dei prænunciabunt: & ab angelis inſpirati, homines ad pœnitentiam hortabūtur. quod optimè conuenit cum figura.

¶*Et alius angelus venit, & ſtetit ante altare habens thuribulū aureum.* Hic angel⁹ alius à ſeptem prædictis, Chriſtum ſignificat, ſecūdum Anſelmum, Richardū, & alios, qui præceſſit ante omnes prædicatores quos ipſe miſit. Primus ſenſus. Angelus Chriſtus. Anſel. Richar.

B & vocatur angelus teſtamenti. Malach.3.& vocatur magni conſilij angelus. Eſai.9. Secūdum ſeptuaginta. Habebat autem, thuribulū in manu, id-eſt, humanitatem: nam Chriſtus in manu vitam humanam habebat Ioā. 10. Poteſtatem habeo ponendi animam meam & iterum ſumedi eam. & oblatus eſt quia ipſe voluit. Eſai.58. Ita exponit Ioachim, Beda, & Anſelmus. Malac.3. Eſai. 9. Ioan. 10. Thuribulū humanitas Chriſti. Eſa.58 Beda. Anſel.

C In quo thuribulo Deus ſuauitatem odoris accepit. Nihil enim vnquam fuit gratum Deo, nec patientia Iob, nec tolerantia Dauidis niſi ex hoc thuribulo iſti odores aſcenderent. Odor filij mei ſicut odor agri pleni. Quæ in typum huius odoris dixerat Iſaac filio ſuo Iacob. Gene.27. vt ſenſit fragantiam veſtimentorum: quæ veſtes alioquin erant reprobi filij Eſau: ſed quia erant indutæ à Iacob ſua- Gene. 27. Figura.

D uiter ſpirabant. Sic humanitas Chriſti licet eſſet ex Adam ſumpta tamen propter vnionem ad verbum thuribulum erat odoriferum. Mathæi.3. Hic eſt filius meus dilectus inquo mihi benè complacui. Eſt enim verus Iſaac. i. riſus patris & lætitia, & per illū merita noſtra valent apud Deum. de quo Origen. Leuit.24. Et eſt thuribulum aureum propter excellentem virtutem charitatis. Hæc intelligen- Math. 3. Origen.

Richar. D. Thom. Thuribulũ Apoſtoli.

tis videtur apta licet Richardus & D. Thomas etiam Apoſtolos ipſos intelligant per thuribulum qui ad electorum preces Deo offerẽdas in ſancta Eccleſia ſunt principaliter conſtituti, & qui notitiæ diuinę odorem manifeſtant: 2. Corinth. 2. Chriſti bonus odor ſummus Deo: & ſunt aurei, propter ſapientiam & charitatem: & ſunt in manu Dei illos regentis.

2. Corin. 2.

Thuribulũ tota eccleſia. Altare crux. Beda.

¶Alij verò per thuribulum totam Eccleſiam intelligunt, de quo Anſbertus hic. Altare verò ante quod ſtetit, ſiue ara ſupra quam ſtetit (vt alia lectio habet) teſte Beda, crucem ſignificat in qua, quaſi in altare oblatũ fuit ſacrificium, humanitatis Chriſti, & ipſe Chriſtus fuit ſacerdos offerẽs illud. Ita Beda. Super aram ergo ſiue ſuper altare crucis thuribulum ſuum aureum, ideſt, corpus ſuum immaculatum, & Spiritu ſancto conceptum obtulit patri pro nobis. Nec eſt aliena intelligentia abhac, illa Eſaiæ. 19. In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti: & titulus Domini iuxta terminum eius. Quod de cruce in medio Iudaicæ obſcuritatis poſita poteſt exponi, & de crucis titulo. ¶Alij Eccleſiam intelligunt per hoc altare. de quo Anſbert.

Eſai. 19. Anſber.

Altare Eccleſia.

Altare ergo illud Eccleſia eſt ex Iudæis & gentibus cõflata, antequam ſtetit Chriſtus vt Beda prodidit: nam & inter candelabra aurea ſupra diſcurrere viſus eſt: quia nimirum ipſi cura eſt de nobis. Hoc eſt altare illud aureum quod erat ante velum arcæ teſtamenti, ſuper quod offertur illud ſacrificium de quo Dauid ait: Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus &c.

Pſal. 50.

Vnde notandum, quod ſicut altare illud aureum prius quidem antè arcam erat, ſed velum diuidebat illud A ab arca, quæ intra ſancta ſanctorum erat: poſt quam verò Chriſtus pontifex maximus venit, & velum ſcidit, factum eſt ex arca & altari vnũ abſque aliquo interſtitio: quia ſcilicet caput & membra, ideſt, Chriſtus & Eccleſia vnũ ſunt corpus. Stat ergo antè hoc altare Chriſtus tanquam caput ante membra, membris coniunctum vt diuidi non poſſint. Ante altare, inquam, igne diuini amoris B incenſum, quod ſe iugiter Deo verum ſacrificium offert, ſemetipſum mactans, vt hoſtia viua, & rationalis fiat: ſtat antè altare Chriſtus pontifex verus, per quem omnia munera, & orationes noſtras Deo mittimus. Vnde in ſingulis dicunt ſacerdotes in finem per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum &c.

Secũda expoſitio aptior huius loci.

¶Alij aliter locum hunc explicãt dicentes: per hunc angelum non C intelligi Chriſtũ. Nũquam enim Chriſtus abſolutè angelus dici ſolet. Præterea, cum dicit & alius angelus: ſimilem illis ſeptem eſſe oſtendit: ſicut eum cap. 7. dixit: poſt hæc, vidi quatuor angelos: & paulò poſt: & vidi alterum angelum aſcendentem ab ortu ſolis. Quis ſit hic angelus non conſtat, quoniam ſacra ſcriptura non indicat. Non videtur improbabile, fuiſſe Gabrielem, qui Danieli pro ſa- D lute populi oranti apparuit. Danie. 9. aut certe Michaelem cui tota Eccleſia commiſſa eſt. Ideoque fortaſſè in eius officio repetit Eccleſia: quod de hoc angelo ſcribitur: ſtetit angelus iuxta aram templi habens thuribulum aureum in manu ſua. Quod magis ex eiuſdem angeli officio intelligetur, ſiue fuerit ipſe Michael, qui per ſe hoc fecerit: ſiue per angelum minorem &c.

Angelus iſte non Chriſtus, ſed verus aliquis angelus.

Dan. 9.

¶Et

Altare aureum oſtēditur Ioāni ad ſimilitudinem altaris thymiamatis

¶*Et ſtetit ante altare.* Quod nam A ſit hoc altare ipſe indicat cum ait: & data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum ſuper altare aureum, quod eſt antè thronum Dei. In quibus manifeſtè alludit ad altare, quod erat ante ſancta ſanctorū quod altare thymiamatis ſiue incenſi dicebatur, in quo thura & aromata incendebantur, vt legimus Exod. 30. Et hoc erat aureum: nam altare holocauſtorum æreum erat. Oſtenditur ergo Ioanni altare aureum ad ſimilitudinem illius quod erat ante oraculum: in quo odoris ſuauiſſimi aromata adolebantur. Vt intelligamus preces ſanctorum ante Dei cōſpectum ſignificatū in oraculo, præſentari ab angelis: eique gratiſſimas eſſe. Hęc omnia intelligentur ex Leuitico. 16. Vbi ita legimus: aſſumpto thuribulo quod de prunis altaris impleuerit: & hauriens manu compoſitum thymiama in incenſum, vltra velum intrabit in ſancta, vt poſitis ſuper ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum &c. Ad hūc morem ſacrorum reſpicit cum ait: angelum ſtetiſſe antè altare, ideſt, ante ſancta quod eſt ante conſpectum Dei, & habuiſſe thuribulum aureum, quale ferebat ſummus ſacerdos, vt igni de ſumpto ex altari imponeret aromata, ideſt, orationes ſanctorū Deo, offerret. Non enim aromata redolent niſi cum incenduntur.

Exod. 30.

Leui. 16.

¶*Et data ſunt incenſa multa.* Incenſa vocant interpræte, quæ Apoſtolus Græcè appellauit thymiamata, ideſt, aromata quæ incenduntur. Quæ autem ſint iſta incenſa & aromata, continuò exponit: vt daret de orationibus Sanctorum omnium. Ita etiam dixit cap. 4. & phialas aureas plenas odoramentorum: quod iam ſuo loco expoſuimus. Verùm hæc incenſa, igni hauſto de altari imponūtur: quia tunc orationes noſtræ ſuauiter redolent, cum ex charitate proficiſcuntur.

¶*Vt daret de orationibus Sanctorum omnium.* Hoc eſt, vt ſuper altare thimiamatis, quod eſt ante thronum, daret, de orationibus Sanctorum omnium. Eſt autem Hyperbaton. Senſus enim eſt. data ſunt illi incenſa mul B ta de orationibus Sanctorum omniū: vt daret ſuper altare aureum, ideſt, vt Deo offerret. ¶ Quod vt melius intelligatur ſciendum eſt, vbi nos habemus: vt daret de orationibus Sanctorum: in Græco eſſe, vt daret orationibus ſanctorum. & ſtatim: & aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum, in Græco eſt: & aſcendit fumus incenſorum orationibus Sanctorū. Sed rectè noſter interpres v- C troque in loco addidit præpoſitionē de. Quoniam intellexit Euangeliſtā Hæbręorum more loquutū eſſe, qui ſemper tollunt præpoſitionem, de, ſiue, ex, ſignificantem materiam vt Gene 3. Quia puluis es, ſiue quia puluere es, & in puluerem reuerteris, pro, ex puluere es. Exod. 37. Fecit & propiciatorium, ideſt, oraculum, de auro mundiſſimo, in Hæbreo eſt auro mundiſſimo. & 3. Regum. cap. 6. & D in ingreſſu oraculi fecit oſtiola de lignis oliuarum: in Hæbręo eſt: fecit oſtia lignis olei. Ita nunc incenſa multa de orationibus Sanctorum, ideſt, quæ confecta & compoſita ſunt ex orationibus Sanctorum. Nam thymiama, ex varijs commixtionibus conficiebatur. Ita etiam mox, & aſcēdit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum. Sed notandum eſt,

Gen. 3.

Exod. 37.

3. Reg. 6.

vtro-

Orationes Sanctorū (vt euentus ver- bis ſequentibus indicat) ſignificare preces quæ ad Deum fundebantur, vbi ab impijs affligebantur pij, & ad Dei gloriam,& ad deſtructionem re- gni peccati, puniri eos optabant: & eorum tyrannide liberari. Porrò vbi legimus antè thronum Dei, in Græ- co,non eſt,Dei, nec apud Aretam, nec apud Primaſium, nec apud mul- tos codices Latinos manu ſcriptos.

Aliter explicatur locus.

¶Cæterum vt aliorum etiam ſen- tentias explicemus, diuino decreto factum eſt vt Eccleſia, Chriſto mediatori ſuo preces ſuas det,vt ad æter- num patrem perferat ſuper altare au- reum,hoc eſt,ſupra ſe ipſum, aut ſu- pra crucem. Eccleſiæ enim eſt illa vox. Pſal.140. Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo. Pre- ces enim & omnia opera bona no- ſtra, vt acceptentur à Patre, debent imponi ſuper paſſionem Chriſti, & ſic angeli perferunt & præſentant ea, de quo Bernard. ſerm.1. in die ſancti Michaelis.& congruit quod habetur Iudicum. 13. vbi libamenta offerenda ponuntur ſuprà petram, ideſt, Chri- ſtum, Petra autem erat Chriſtus, ait Paul. 1. Corinth. 10. & angelus ſimul cum flamma ſacrificij aſcendebat,tu- lit, inquit,manue hædum de capris, & libamenta & poſuit ſuper petram offerens Domino, cumque aſcende- ret flamma altaris in cœlum,angelus Domini pariter in flamma aſcendit. Sic Thobiæ. 12. Dixit angelus Ra- phael ego obtuli orationem tuam, qua propter aliqui adducti ſunt vt ſu- pra dicebamus,&vt notat Gagneius, quod iſte angelus qui hîc ponitur cū thuribulo,ſignificet Michaelem Ec- cleſiæ Præſidentē, & ita Eccleſia ca- nit in feſto Michaelis(vt diximus) & tunc etiam dicere poſſumus, quod al- tare eſt ipſe Chriſtus, ſuper quod Deo patri ſacrificium corporis ipſius & alia laudum ſacrificia offerimus. Thuribulum aureum fides Chriſtia- norum,& ſanctorum odora, & Deo placens. In quo benè incenſa oratio- num reponuntur,quia niſi in fide fun- dentur orationes Deo non ſunt ac- ceptæ: quapropter benè Iacob. ait: poſtulet in fide nihil hæſitans. Mi- chael,ergo,ſtans ante altare,ideſt,an- te Chriſtum ad eius exequenda man- data paratus, ſuper ipſum orationes Sanctorum in thuribulo fidei patri offert. & impleuit thuribulū de igne altaris, quando ſanctorū preces Deo patri offerens,charitatis in Chriſtum plenas oſtendit. Et hoc igne miſſo in terram per Angelum,ideſt,inſpirata, per angeli boni monitiones, interre- nis cordibus noſtris, Dei & Chriſti charitate: Facta ſunt tonitrua prædi- cationum, & fulgura miraculorum, & terræmotus, conuerſis à terra in cœlum cordibus,per fideles,& Deo, Chriſtoque dilectos homines.

Pſal.140. — Bernardus — Iud. 13. — 1.Cor.10. — Tobiæ.12. — Gagneius.

Angelus iſte fuit Michael altare Chriſtus thuribulū fides. — Iacob.1.

¶*Et aſcendit fumus incenſorum de o- rationibus Sanctorum de manu angeli coram Deo.* Ideſt,aſcenderunt oratio- nes Sanctorū ad Deum, & exauditæ ſunt à Deo ferente eas angelo.¶Ob- ſerua, quod miniſtrant angeli ſed ex alieno: offerentes Deo opera noſtra bona, nobis eius gratiam referentes. Vnde meritò præmiſit ſcriptura data fuiſſe angelo incenſa multa, & addit: aſcendit fumus aromatum. Noſtros enim ſudores non ſuos, noſtras non ſuas lacrymas offerunt Deo, nobiſq; eius munera ipſi referūt, non autem ſua. Non ſic miniſter ille ſublimior cunctis & humilior vniuerſis,qui ſe- met ipſum obtulit ſacrificium laudis, qui

Bernard.

qui patri offerens animam ſuam, nobis miniſtrat vſque hodiè carnem ſuam. Huius itaque tanti miniſtri gratia, nihil mirum ſi dignanter nobis, imò & libenter angeli ſancti miniſtrent: ipſi enim amant nos, quia nos Chriſtus amauit. Dicitur certè vulgari prouerbio: qui me amat, amat & canem meum. Nos verò ò beati angeli catelli ſumus Domini illius quē tanto affectu diligitis, catelli, inquam, cupientes ſaturari, de micis quæ cadūt de menſa Dominorum qui eſtis vos. Vel ſi per Angelum intelligas Chriſtum. Sicut extra Chriſtum, nulla eſt Deo accepta oblatio, ita per Chriſtum & illius manum fructuoſè aſcendit ad Deum. Ita Beda & Anſbertus. Vnde ad Hebræos.13. per ipſum Chriſtum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, quaſi dicat, quod ſic erit accepta. & ad Hebræos.7. Hic autem ſempiternum habet ſacerdotium, vnde & ſaluare in perpetuum poteſt, accedens per ſemetipſum ad Deū, ſiue accedentes per ſemetipſum ad Deū: ſic Ioan.11. Pater gratias ago tibi quoniam audiſti me, ego autem ſciebam quod ſemper me audis.

Bernar.

Beda. Ansber. Hebr.13.

Hebr.7.

Ioan.11.

¶ *Et accepit angelus thuribulum aureum & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram.* In Græco tantum dicitur: & accepit angelus thuribulum, ſine aureum. Impletum eſt ergo igne thuribulum, quia humanitati Chriſti non admenſuram eſt datus ſpiritus. Ioan.3. & plenus eſt ipſe gratia. Ioan.1. ¶ Miſitque eum ignem in terram angelus. vt Lucæ.12. Dixit Chriſtus: ignem veni mittere in terram, quid volo niſi vt accendatur? cum hoc conſonat Beda. ¶ Sed Paulò aliter D. Thomas. qui ait: impleuit angelus thuribulum de igne altaA ris, ideſt, de igne, cuius vis fuit manifeſtata in patibulo crucis. Ignis enim Spiritus ſancti in Chriſto multum luxit, & ſuum ardorem manifeſtauit in cruce, ex ſola enim charitate paſſus eſt, & de iſto igne dedit Apoſtolis vt hominum ſalutem zelarent, & pro Chriſto vel pro ipſis hominib' mori parati eſſent. Rectè ergo poſſumus etiam dicere, in thuribulo corpus Chriſti ſignificari, vt etiam ait Hay-

Primus ſenſus.

Ioan.3. Ioan.1.

Luc.12.

Beda. Secundus ſenſus. D.Tho.

B mo, quod in paſſione multis plagis vt feneſtris fuit apertū, vt eſſe ſolet thuribulum: & quia per Chriſti paſſionem nobis charitas datur, benè in thuribulo ignis & incenſa ponuntur. & quia Chriſtus vulnera ſua patri oſtendit pro ſanctis in terra laborantibus, & charitatem ſuam ardentem ei ob oculos ponit, indeque pater ad puniendum impios excitatur: thuribulum de igne altaris impletur & mittitur

Hayme.

C in terram. ¶ Vel ſi intelligamus Apoſtolos per thuribulum, eſt ſenſus: qđ Chriſtus impleuit Spiritū ſancto in Pentecoſte omnes Apoſtolos, & eos miſit in terram, hoc eſt ignem mittere, mittendo Apoſtolos gratia prædicationis. Cum hoc concordat Richardus. ¶ Vel aliter locus iſte explicari poteſt. *& accepit*, inquit, *angelus thuribulum*. &c. Idem thuribulum, quo incenſa, ideſt, orationes Sanctorum obD tulerat, nunc de igne altaris implet. In altari aureo Chriſtus ſignificatur, per quem Deo gratæ & ſuauis odoris ſūt preces noſtrę. Ignis altaris charitatem Chriſti indicat, qua & patris gloriam, & humani generis ſalutem ſemper optauit. Primùm ergo ignis de altari ſumptus eſt, vt incenſa adolerentur, quia per charitatem Chriſti nos charitatem habemus, & preces ex charitate fundimus. Sed iterum thuribulū

Tertius ſenſus.

Richar. 4.ſenſus.

idem impletur de igne altaris & mittitur in terram, vt ſciamus propter charitatem qua Chriſtus ſanctos ſuos in terra laborantes proſequitur, ſupplicia in impios ab ira Dei effundi. Nam ignem illū in terram miſſum, ſupplicia & plagas impiorum efficere, & iram Dei magnā in terram deportaſſe, indicat quod ſtatim ſequitur, ſi id ad literam & ſine tropo intelligatur.

B ¶ *Et facta ſunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus.* Prædicatio hæc eſt, quæ tonat, & clamat, & etiam clamat editis miraculis, & terrā mouet. Hoc factum eſt Actor. 2. & 4. Hæc eſt communis expoſitio. & ſupra. c. 4. In eodem ſenſu poſita ſunt tonitrua: & per terræmotus ſignificantur cōuerſiones hominum. Sic aliqui intelligunt illud Pſal. 76. Illuxerūt coruſcationes tuæ orbi terræ, commota eſt & contremuit terra, vide collect. hîc. Veruntamen quia de nouiſſimis temporibus mihi videtur eſſe ſermo, aliter hic locus exponi poteſt: vt hæc omnia prænuncient calamitates futuras impiorum. Voces autem, articulatas, & ſimiles noſtris intelligere debemus. vt. c. 10. videbimus cum dicitur: & cum clamaſſet, loquuta ſunt tonitrua voces ſuas. Et terræmot⁹ (inquit) magnus: nam per illa tempora crebri magnique terræmotus futuri ſunt ſicut prædicit Dominus Luc. 21. & terræmotus erunt per loca &c.

Primus ſenſus.
Act. 2. & 4.
Pſal. 76.
2. Senſus literalis.
Luc. 21.

¶ *Et ſeptem angeli qui habebant ſeptē tubas præparauerunt ſe vt tuba canerēt.* Pręparatio in prædicatore requiritur. Nam licet Apoſtoli quantum ad doctrinam, haberent priuilegiū vt ſine præparatione prædicarent, Mathę. 10. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa

Primus ſenſus.
Math. 10.

A hora quid loquamini: tamen alij, ſine præmeditatione id non debent attentare. Declarat verò D. Thomas hanc præparationem: vt ſcilicet vita reſpōdeat doctrinæ. Acto. 1. cæpit Ieſus facere & docere: ne dicatur illi: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtimonium meū per os tuum. Item nō inanis gloriæ cauſa aut temporali lucro de quo 2. Corint. 2. Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbū Dei, B ſed ex ſinceritate, & ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur, Grecè: cauponantes & ad quæſtū verbo Dei abutentes. Et debet etiam orare pro omnibus audientibus. vnde Auguſt. 4. lib. de doctrina Chriſtiana. Orando pro ſe, ac pro illis quos eſt allocuturus, ſit orator, ante quàm doctor.

Boni prædicatoris cōditiones.
Acto. 1.
Pſal. 49.
2. Cor. 2.

¶ Si ad nouiſſima tempora hæc referantur, hac præparatione mora quedam ſignificatur diuinæ vltionis inter C tonitrua, voces, & fulgura. Et inter tubarum cantum vt pœnitentiam agant peccatores: & futuras pœnas euitent, ſemperq; cognoſcatur quàm verum ſit illud, cum iratus fueris miſericordiæ recordaberis. Item præuidere debet prudenter, quid ſit dicendum, & quibus, & quando, & quantū, & qualiter. vnde Grego. In ore paſtoris magna debet eſſe conſideratio locutionis. Penſare enim debet.

2. ſenſus pluuior.
Abacuc. 3.
Grego.

D ¶ *Et primus angelus tuba cecinit, & facta eſt grādo & ignis mixta in ſanguine, & miſſum eſt in terram.* Primus angelus eſt primus ordo prædicatorū qui fuerunt Apoſtoli: & notat D. Tho. quod canere tuba eſt incutere timorem: & etiam alicere ad amorem prędicando: & etiam ſtrictiorem partem tubæ verſus ſe applicando vt bucinatores ſolent, i. ſeuiorem legem ſibi imponendo quàm alijs.

Primus angelus primus ordo prædicatorū. s. Apoſtolorum.
D. Tho.

¶ Facta

¶Facta eſt, inquit, grando & ignis mi-
xta in ſanguine. Per hæc tria, videlicet,
per grandinē, ignē & ſanguinē, omne
gen⁹ perſecutionis cōprehenditur, qđ
in ſummo furore ardoreq; vſq; ad ſan
guinē ſæuit. Qđ primū ſub Apoſtolo
rū tēpore fuit iuxta viſionis ordinem.
Actu. 14. Lege acta Apoſtolorū & videbis qua-
li grādine & igne opprimebātur ſancti
quando Paulus Iconij lapidatus eſt:
cui lapides torrentis, ignis, & grando,
mixta fuere ſanguine: & quādo Nero
nis gladio cęſus eſt. Hoc idē in Stepha
no & alijs ſanctis videbim⁹. Et dicūtur
miſſa in terrā. i. in terrenos homines.
Richard. Anſel. Ita Richard. & Anſel. terrenorū enim
hominū erant hæc arma, quib⁹ perſe-
quebātur Apoſtolos prędicātes, atq; fi
Beda. deles Eccleſiæ primitiuæ. ¶Sed Beda
2. ſenſus. pœnas intelligit per grandinē & ignē,
quib⁹ Deus peccatores punit poſt præ
dicationē factā: eo qđ nō cōuertātur,
& quibus prædicatores minantur. Nā
& frigiditas grādinis, & calor ignis in
Iob. 24. pœnis numerantur Iob. 24. Tranſibūt
ab aquis niuiū ad calorē nimiū. & per
ſaguinē mortē ſpiritualē intelligit. Ait
Beda. ergo Beda, his verbis facta eſt grando
& ignis mixta in ſanguine, & miſſum
eſt in terrā: datur intelligi pœnā gehē
næ ſanguinolētæ operibus deberi. Qđ
prędicatorū voce refertur dicentiū, ad
calorē nimiū tranſibūt ab aquis niuiū.
Pōt etiā nomine ſanguinis (inquit idē
Beda) ipſa mors animę ſpiritualis intel
ligi. Hūc verſum Tychoni⁹ ſic exponit:
facta eſt ira Dei quę haberet in ſe mul
torū necē. ¶Sed ſi hūc locū intelliga-
3. ſenſus. mus de pœnis quib⁹ Deus tēporaliter
affecturus eſt impios. Nota qđ lento
gradu procedit diuina vindicta. & ſicut
olim aduerſus Pharaonē, & Aegyp-
tios, à leuioribus incipiens: paulatim
plagas ingrauabat, vt illi terrerentur &
reſipiſcerent: ita hoc tempore de quo
A nūc loquimur, hoc eſt, tēpore illo no-
uiſſimo ante iudiciū factur⁹ eſt. Primū
enim fiūt grādo & ignis mixta ſangui-
ne, ita vt ſanguis cū grādine miſceretur,
& cū igne. In igne fulmina & ignitas
exhalationes intelligimus. ſicut Pſa. 17. Pſal. 17.
Præ fulgore in cōſpectu eius nubes trā
ſierunt, grando & carbones ignis. San
guis ad maiorem terrorem impiorū
additur, vt citius ad pœnitentiam con
uertātur. Videntur enim eo ſanguine
B cædes magnæ indicari.

¶Et tertia pars terræ cōbuſta eſt, & 3.
pars arborū cōcremata eſt, & omne fænū
viride cōbuſtū eſt. Locus iſtē variè etiā Prima ex-
exponitur. Aliqui ita explicāt. *& tertia* poſitio lite
pars terræ cōbuſta eſt, videlicet vt con ralis.
uertantur homines antequā tota terra
cōburatur. Aretas hāc expoſitionē cō- Aretas.
firmat, argumētaturq; rectè aduerſus
eos qui hęc de nouiſſimo die intellige
bant. Et intelligēda eſſe de vltione quę
C antè extremū diē, per afflictiones fiet,
quoniam nouiſſimo die nō tertia pars
peccatorū, ſed oēs ſimul abſq; vllo re-
medio abijcientur. Cæterum Græci
non habent clauſulam illam, & tertia
pars terræ combuſta eſt.
¶*Et omne fænū*, inquit, *viride cōbuſtū eſt*
Fœnū pro herba in ſacra ſcriptura ſæ- Fœnū pro herba.
pè ponitur vt Eſa. 40. Omnis caro fœ Eſa. 40.
nū, & omnis gloria ei⁹ quaſi flos agri,
exſiccatū eſt fœnū & cecidit flos. pſ. 128
D Fiant ſicut fœnū tectorū, qđ priuſquā Pſal. 128.
euellatur exaruit. Et nūc vbi nos habe
mus fœnū in Græcò eſt, chortos. i. her
ba, nō ſolū igitur arētes herbæ, ſed ipſę
etiā quæ virebant, cōbuſtæ ſunt. 3. pars
terrę tātū cōbuſta eſt, & 3. pars arborū,
i. non tota terra, aut oēs arbores: nec di
midia pars, ſed tertia: vt hominib⁹ ali-
menta ſupereſſent: at fœnū viride om
ne cōbuſtū eſt, vt ſignificetur citò oēs il-
los morituros fore, & ſi robuſti ac viri
des ſint & iuuenes. Alludit enim ad il-

lud qđ modo retuli: omnis caro fœ A
Aretas. nũ,& quãuis,vt Aretas ait,in 3.parte
magna pars aut magnus numerus poſ
ſit intelligi,quonia numerus ternarius
initium eſt multitudinis: & ſic phraſis
Græca per numerũ ternarũ ſuperlati-
uè loqui,vt ter ſapiens.i.ſapientiſſimus:
propriè potius accipiẽda videtur tam
hic,quã in ſequentibus: cũ nihil ſit qđ
aliter accipere cogat, ſed iam ad alias
aliorum expoſitiones veniamus.

2.expoſitio. ¶Aliqui hanc tertiæ partis terræ & ar B
borũ cõbuſtionẽ in bonã partem acci
piũt.i.per ignẽ tribulationũ ſeruata eſt
tertia pars hominũ, quia duæ partes.ſ.
Iudæi & Gentiles qui fuerũt cõtuma-
ces perierũt.& cõſonat cũ hoc qđ Dñs
Zacha.13. ait Zachar.13. Dicit Dñs exercituũ: per
cute paſtorẽ, & diſpergentur oues, &
cõuertã manũ meã ad paruulos,& tũc
in omni terra (dicit Dñs) partes duæ in
ea diſpergentur & deficient: & ducã
tertiã partẽ per ignẽ,& vram eos ſicut C
vritur argentũ. ¶Et ſecundũ hoc,ijdẽ
homines dicũtur terra, propter terre-
nã molẽ: & arbores ꝓpter inſtabilita-
tẽ & leuitatẽ naturalẽ qua ſe erigũt,vt
Anber. Iudæi dicũtur arbores. Ita Anſbert.&
Gagneius. Gagneius.& eſt quidẽ ꝓbabilis expo-
ſitio. Senſus ergo eſt,qđ canente ange
lo.i. prædicãtibus Apoſtolis.3.pars hõ
minũ.i.fideles igne perſecutionũ & af
flictionũ cõbuſti ſunt: ſed nõ conſum-
pti,non enim ad deſtructionẽ,& anni D
hilationẽ,ſed ad probationẽ præſſuris
afficiũtur electi. ¶Sed qđ ſequitur dẽ
fœno.ſ. quod totũ cõbuſtũ eſt,nõ põt
congruere cũ prædictũ ſenſu. Nã fœ-
nũ in malã partem accipi ſolet in ſacra
Eſa.40. ſcriptura. Eſa.40. Omnis caro fœnum.
Sed qui voluerit hũc ſequi ſenſum, ha
Pſal.71. bebit pro ſe illud. Pſ.71. Et florebunt de
ciuitate in ciuitatẽ vt fœnũ terræ. Vbi
Hierony. per fœnũ bona opera intelli
git. Omne ergo fœnũ cõbuſtum eſt,
i. omnes quotquot viridi fide erant,cõ
buſti ſunt ardore afflictionis.

3.explicatio. ¶Cõmunior verò intelligentia eſt vt
cõbuſtio in malã partẽ accipiatur prõ
damnatione vt.ſ. tertia pars terræ ſit
damnata,& tertia arborum, & totum
Beda. fœnũ. Sic Beda, Anſel. Richar. & col-
Richar. Anſel. lectanea. Fiũt ergo tres partes,duæ bo
Panno. norũ hominũ,qui vel audiunt vel do-
Apoc.1. cent res fidei. Apoc.1. Beatus qui legit
& qui audit verba prophetiæ huius.
Sed pars quæ perijt grandine & ignẽ
perſequutionum,eſt eorũ qui nec au-
diunt nec docent fructuoſè. Et ijdem
homines per terram ſignificantur ad
Hebr.6. Hebr.6. Terra enim venientem ſuper
ſe bibens imbrem,& germinans herbã
opportunã illis, à quibus colitur, acci
pit benedictionem à Deo: proferens
autem ſpinas reproba eſt,& maledicto
proxima. ſignificantur per arbores ij-
Pſal.1. dem homines fructuoſi vt Pſalm.1. Et
aliquando qui ſine fructu ſunt & per-
Hiere.22. eunt,vt Hiere.22. Nunquid regnabis
quoniam cõfers te cedro? Nec obſtat
huic expoſitioni qđ pauciores dicun-
Apoca.7. tur electi,quàm reprobi: de quo.ca.7.
diximus: Quia licet in portione, hæc
tertia pars quę ſola perijt,minor videa
tur: tamen illa ſola,eſt numeroſior,&
plures homines continet, quàm illæ
duæ quæ ſeruantur. Quæ ideo duæ
partes dicuntur, quia in auditoribus,
legentibuſque conſiſtant: & duo præ-
cepta charitatis obſeruent, ſecundum
illud Ioannis, beatus qui audit, & legit
verba prophetiæ huius & ſeruat quæ
Cælius. in ea ſcripta ſunt. Ita Cœlius. Vel certè
Beda. (vt Beda in quadã homil. ſuper Math.
teſtatur) ſancta Eccleſia ex duabus par
tibus congregatur, altera eorũ qui nõ
peccauerũt, altera eorum qui peccare
deſierunt, qui ſoli ſeruabuntur, tertia
parte, hoc eſt, qui peccant, nec ad
pœnitentiam conuertuntur, percute.

In quo rei figura ſcriptura ſacra cõmemorat tres viros, nempe Abel, Cain, & Lamech. Abel iuſtus & innocens fuit, Cain perfidus homicida in peccato ſuo perijt: Lamech autẽ peccator quidem fuit, qui Cain creditur occidiſſe, ſed pœnituit & cõfeſſus eſt. His tribus diſtinctionib⁹ à mũdi exordio ad hũc vſq; diem, cuncti mortales diſcriminati ſunt, & duo quidem hominũ genera ſeruantur. ſ. iuſti, & pœnitẽtes, tertia autẽ cõbuſtioni ſempiternæ deſtinata eſt vt docet in hoc loco Ioannes. ¶ Fœnũ verò totũ funditus perijt, quia illi qui ſe totos carnalibus cõcupiſcentijs dederũt, inſtãte perſequutione grandinis perditi ſunt. ¶ Aliqui etiã intelligũt per fœnũ hypocritas hõmines, qui nõ agnoſcũt propriã culpã, ſed exteriori flore cõtenti ſunt, vt fœnum & oẽs iſti pereũt nullo excepto.

Fœnũ homines carnalibus voluptatibus deditt.

Fœnũ hypocritæ.

¶ *Et ſecundus angelus tuba cecinit.* Hic ſignificatur ordo eorũ qui prædicauerũt gentibus. Erant enim ijdẽ prędicatores, qui omiſſo Iudaiſmo ad gẽtes prædicandas ſe cõuerterũt, vt Act. 13. habetur. Dicitur autem ſecũdus angelus qđ tempore ſuccedente prędicationi Iudæorũ, non ſolũ Apoſtoli prædicauerũt gentibus, ſed aliæ etiã perſonæ ſucceſſerũt in prædicatione gentibus. Secũdus igitur angel⁹ tuba cecinit i. vox prædicatorũ relictis Iudęis in gẽtibus perſonuit. Videns autẽ diabolus ſe nihil profeciſſe in prima ætate quæ Apoſtolorũ erat, immo magis magiſq; inclaruiſſe Chr̃m mundo, per Apoſtolos: quorũ vox in omnẽ terrã iam exierat, timuit ne cõtempt⁹ in vniuerſum negligeret, & ideo maiori furore exarſit. & hoc eſt qđ ſtatim dicit. Sed ſeruando ſecũdũ ſenſum angelus iſte verus erit, & vnus de ſeptem quibus cura data eſt electorum.

Prima intelligentia Secundus angelus ordo prædicatorum qui omiſſo Iudaiſmo, prædicauerũt gẽtibus. Act. 13.

2. Intelligẽtia literalis.

A ¶ *Et tanquã mons magnus igne ardens, miſſus eſt in mare.* Mõs, inquit, magnus & globus quidã igneus. Obſerua. Creſcũt paulatim prodigia & terrores. Ita enim hæc ad literã intelligẽda ſunt, vt plagę, quæ cõtingent reuera in nouiſſimis temporib⁹. ¶ Cęterũ alij patres per hunc mõtem magnũ, & ignẽ ardentẽ & miſſum in mare, diabolũ ænigmaticè intelligũt ſignificari, qui mõs peſtifer Hier. 51. vocatur myſticè. Ecce ego

B ad te mons peſtifer, ait Dñs, qui corrũpis vniuerſam terrã. Et dicitur rex ſuperbiæ, & magnus, propter magnam elationẽ, Iob. 41. Ideo vocat illũ regem ſuper omnes filios ſuperbiæ. & dicitur igne ardere præ inuidia. Sap. 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbẽ terrarũ. Miſſus aũt dicitur in mare, quia mox diligenti⁹ diabolus cœpit graſſari per mundũ vt incitaret gentiles cõtra prædicationẽ. Tractat verò hic cauſas D.

C Tho. quare mũdus vocetur mare. Sicut enim mare eſt tumidũ ſic mũdus: & ſicut mare eſt inquietũ ita mũdus, per ſuperbiã. Semper enim mũdus dicit affer, affer: vt de ſanguiſugis habetur Prou. 30. Sãguiſugæ duæ ſunt filiæ dicẽtes affer, affer. Diabolus eſt ſanguiſuga, qui ſiti peccandi & peccata ſuadedi cõtinuò ardet. Duæ filiæ ſunt Luxuria & Auaritia. Sic Eſaiæ. 57. Impij quaſi mare feruens. Mare etiã eſt ama-

D rũ, quę tamẽ amaritudo iudicatur dulcedo à piſcibus marinis: Sed homini amaritudo eſt. Sic mũdus hic amarus eſt, ſed mundanis videtur dulcis.

¶ Erat quidẽ diabolus antẽ in mũdo, ſed quia maiori diligẽtia verſatur poſt quã per prędicatores, eius regnũ oppugnari cœpit, ideò permittẽte Deo, dr̃ de diabolo miſſus in mũdũ: ſicut intrauit in cor Iudæ poſt bucellã, cũ tñ antea Iudã poſſideret. Ioã. 13. ita D. Tho.

Primus ſenſus literalis.

2. ſenſus myſticus.

Hier. 51. Mons magnus diabolus.

Iob. 41.

Sap. 2.

Mare mũdus.

D. Tho.

Prouer. 30

Eſa. 57.

Ioan. 13. D. Tho.

3. ſenſus myſticus. ¶Tertius ſenſus eſt vt per mare Baptiſmus intelligatur iuxta illud: omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe i. in fide Moyſi baptizati ſunt. 1. Cor. 10 Mare baptiſmus. Mare ergo figura eſt Baptiſmi & totius Eccleſiæ. Nam ideo Salomō fecerat mare æneū fuſile in domo Dñi. 2. Reg. 7. 2. Reg. 7. Figura. In qđ tūc mons magnus, igne ardēs, miſſus eſſe creditur, quādo Romanus princeps qui tunc monarchiā totius orbis obtinebat in Eccleſiā Dei incidit, eamq; perturbauit, vt nuſq̄ ei pax daretur. Nec vobis abſurdum videatur quia auditis Eccleſiam etiā per mare figurari. Ex aquis enim baptiſmatis Eccleſia nata eſt dicente Dño: niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto nō pōt intrare in regnum Dei. Ioā. 3. & Actor. 8. Ioan. 3. Actor. 8. Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? Mons magnꝰ erat nero, ardens igne furoris ſui: qui miſſus eſt in hoc mare: à quo miſſus eſt? reſpōdeo ab eo, qui eū poſſidebat ſatana: diuina tamen permiſſione, vt probatior euaderet fides, conſtantiorque fidelibus.

Et facta eſt tertia pars maris ſanguis. Sāguis pro peccato. Oſeæ. 4. Sanguis pro peccato capitur Oſeæ. 4. Sanguis ſanguinē tetigit: propter horrorem & infectionē. & quia eſt ſignū mortis. Ita D. Tho. D. Thom. ¶Præterea, ſecundū Hebræos accipitur potiſſimū pro oppreſſione innocentiū vt Eſai. 33. Sāguis pro oppreſſione innocētum. Eſa. 33. qui obdurat aures ſuas ne audiat ſanguinē. i. qui obdurat aures ſuas ne audiat homines iniquos loquentes de cæde patranda. ¶Multis modis laborāt expoſitores in diſtinguendo iſtam tertiam partem maris: ſed quidquid dicāt, ego ſuſpicor magis literalem eſſe ſenſum quem ſupra tradidimus ex Areta & Aretas. alijs recentioribus: vt tertia pars ſumatur pro maxima parte, numerꝰ certus pro incerto. & multò magis ad literā

A dicimus re vera factā eſſe tertiam partem maris ſanguinem, ſiue ſanguinolentam. ¶Sed myſticè explicādo hūc locū ait Ioannes, & facta eſt tertia pars maris ſanguis. i. facta eſt maxima pars mundi, ſiue maxima pars Eccleſiæ, ſiue tertia pars illius peccatū, ſiue perſequutio. Quod contigit in ſecūdo tempore prędicationis, quādo fideles inſtigante ad hoc tyrānos principes diabolo, trucidati ſuo ſanguine, cruentati ſūt B & varijs perſequutionibus agitati.

¶ *Et mortua eſt tertia pars creaturæ eorū quæ habebant animas in mari.* Hic ponitur numerus ſingularis pro plurali: vt multis locis ſacræ ſcripturę. Vnde ſic vertere licet ex Græco, tertia pars creaturarū quę habebant animas in mari. Hic vero per creaturā, piſces & huiuſmodi natalitia ſignificantur quæ viuunt in mari. Per quæ myſticè intelligimus illos qui in mundo inter C Gentiles eminebant per rationis & intelligentiæ eminentiā, & excellentiā. Hi enim qui erāt philoſophi, cōparati ad rude vulgus, erāt quaſi habētes animas in mari, alij verò tanquā mare inanimatū videbantur. ſic D. Tho. & Richard. D. Tho. Richar. & ſic eſt ſenſus: quod maxima pars eorū qui videbantur eſſe ſapiētes perijt in paganiſmo. Et aliæ partes piſcium ſeruatæ ſunt: & ſignificātur per illos. 153. piſces, quos Petrus monente D Chriſto piſcatꝰ eſt, Ioā. 21. Ioan. 21. Ad literā verò dicendū, perituros eſſe piſces illius 3. partis maris, quę verſa eſt in ſaguinē.

¶*Et tertia pars nauiū interiit.* Naues ergo in mari ſunt & ſignificant myſticè principes reipublicæ. Huiuſmodi enim ſunt ſupereminentes in aquis, & aquæ populi ſunt, vt dicitur Apoc. 17. Apoc. 17. Horum etiam perijt maxima pars. ¶Vel dicendum, quod tertia pars nauium interijt, quæ ſcilicet, in illa tertia parte

parte maris verſabantur. Ita enim ad literã & ſine metaphora, hæc omnia intelligenda ſunt: vt narrantur à Ioanne, quæ contingent in nouiſſimis temporibus. Nam vt diximus hi ſeptem angeli veri allaturi ſunt has ſepte plagas in illis diebus. Sed nos hũc ſenſum ita ſequimur vt aliorum patrum ſenſus etiam doceamus.

Primus ſenſus myſticus.

¶ *Et tertius angelus tuba cecinit.* Similem ordinẽ in his angelis & tubis circa Eccleſiæ progreſſum debemus intelligere ordini poſito ſup. c.7. in ſigillis. Ita Richard. Tertius ergo ſtatus Eccleſię hic ponitur, qui fuit poſt crudelia tyrannorũ tempora, cũ hæretici Eccleſiam vexarũt, vt Arrianus & Pelagius, aduerſus quos Deus miſit duas tubas, & angelos: ſcilicet, Græcos & Latinos doctores, Athanaſium & Auguſtinũ & alios. ſic exponunt patres. Proinde ſicut martyribus dedit Dñs fortitudinem, ad tolerãda aduerſa in ſecundo tempore: ſic ſub hoc tertio tempore dedit ſapientiã doctorib⁹, & intellectũ, vt Hieronymo, Ambr. Auguſt. Grego. & cæteris in Italia, in Grecia Origeni, Athanaſio, Baſilio, Chryſoſtomo & reliquis, qui diſputabãt calamo & lingua contra errores hæreticorũ. Auguſtinus ſcripſit cõtra Arrianos libros de Trinitate.15. contra Pelagianos duo & viginti volumina. contra Manicheos totidẽ & alia. ¶ Sed ad literã angel⁹ iſte eſt terti⁹ ex ſeptẽ illis qui mittendi ſunt in nouiſſimis temporibus ad inferendas plagas impijs.

Richar.

Secundus angelus ordo doctorũ in 3. ſtatu Eccleſię miſſus contra hæreticos.

Hiero. Ambro. Auguſt. Grego. Origen. Athanaſ. Baſil. Chriſoſt. Auguſt.

Et cecidit de cælo ſtella magna ardẽs ſicut facula. Primus literalis ſenſus eſt vt ſtella magna intelligatur quædam ignita exhalatio, aut poti⁹ magna quædam exhalationũ multitudo cõdenſata & inflãmata. Sed cur facul ę cõparatur, ſi magna eſt? non in magnitudine

Primus ſenſus literalis.

A ſed in lumine & ardore cõparatio fit. Eccleſ. 48. Et ſurrexit Elias propheta quaſi ignis: & verbũ eius quaſi facula ardebat. Sed neq; facula, quaſi diminutiuũ nomen ponitur, cũ ſit in Græco lãpas. Cæterũ non eſt mirũ hæc & ſequentia à Ioanne prædici, cũ Dñs dixit Luc.21. & terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentiæ & fames: terroreſq; de cœlo, & ſigna magna erunt. Quod ergo Dñs in genere prę nũciauit: B Id nũc & poſtea Ioannes in ſpecie vaticinatur terrores illos de cælo & ſigna illa magna. Sed nũc ad myſticũ ſenſum deueniamus, & ad patrũ intelligentiã. ¶ In hac ſtella diabolus ſignificatur de quo Luc.10. Videbam Sathanã ſicut fulgur de cœlo cadentem. & etiã ſignificantur hæretici vt ait Beda, qui ſunt ſidera errantia vt habetur Iudæ. c. vnico, nam cadentib⁹ illis in errorem, & diabolus cecidit qui vnus C ſpirit⁹ eſt cũ illis, & cadũt ex altitudine ſuperbiæ in errorẽ, vt habet Proue.16 ante ruinam exaltabitur ſpiritus. ¶ Itaq; ex his cõſtat doctores Eccleſię appellari ſtellas Dan.12. Qui autẽ docti fuerint fulgebũt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Id qđ etiã de falſis doctoribus intelligitur, impropriè tamen. Quemadmodũ & ſatan transfiguratur in an D gelũ lucis, in quo nõ permanet. Nota, ſunt pij Eccleſiæ doctores, ſtellæ permanẽtes: ſunt falſi doctores, ſtellę nõ permanentes. Fulgent hi ſcientia quã habent, ſed noxia & peſtilenti. Habẽt eloquentiam ſed non piam, quorum omnis ratio in corrumpendo verſatur: non vt ſtatuant, ſed vt deſtruant: loquentes dolos in mendacio. Ideo tam illi quàm princeps eorum diabolus, ſtella magna & ardens tanquàm

Eccle. 48.

Luc. 21.

Stella diabolus. Luc. 10.

Stella hæretici. Beda.

Iud. vnico

Prouer. 16

Dan 12. Stella doctor.

facula, dicuntur. Cæterum meritò A
comparantur Arrius & Manicheus,
& cæteri hæretici faculæ,& in eis dia-
bolus. Nam ſicut facula ſe ipſam con
ſumit,ſic diabolus & hæretici per in-
Iob.41. uidiam ſeipſos conſumunt.ſic Iob.41.
De ore eius procedunt lampades ſi-
cut tedæ ignis accenſæ. Facula etiam
& teda ſiccitatem habent, & lucent:
ſic hæretici aliquando videntur luce-
re,ſed ſicci ſunt,& ſine gratia: & ſicut
ſtella noctu lucet: ſic hæretici noctu B
& clanculum prædicant, quia aquæ
Prouer.7. furtiuæ dulciores ſunt Prouerb.7. &
dicitur magna propter magnitudinē
D.Thom. ſuperbiæ de quo latè D.Thom.diſpu
tat in hoc cap.& aliįs.

¶ *Et cecidit in tertiam partem flumi-
num & in fontes aquarum.* ¶ Si ſenſum
priorem & literalem ſequamur, dicē
dum eſt: quod cum cadere incæpe-
rit ſtella iſta magna, integra erit: po-
ſtea in partes multas minueretur, vt ca- C
dat in flumina, nō in omnia flumina,
ne penitus homines ſiti necarentur:
ſed in tertiam eorum partem, in eā
ſcilicet,quæ ſceleratorum hominum
vrbes & regiones alluebant. Itaque
nō in tertiam cuiuslibet fluminis par
tem,cecidiſſe dicitur: ſed in tertiā par
tē omnium fluminum. Nam ſi tertia
pars fluminis amara redderetur,reli-
quas duas facilè in amaritudinem ver
teret, niſi forte tertiam partem cuiuſ- D
que fluminis dicamus eam,quæ ma-
ri iam proxima eſſet.

¶ *Et in fontes aquarum.* Non dicit in
tertiam partem fontium; ex quo in-
telligitur in omnes fontes cecidiſſe,
ſed de fontibus loquitur,qui tantum
fontes nō etiam fluminum initia ſunt,
alioquin omnia etiam flumina ama-
ra fient. Modò myſticum ſiue meta-
phoricum ſenſum proſequamur.

¶ In primis hæretici ſenſum ſacræ
ſcripturæ corrumpunt. & ſenſus hu-
iuſmodi vocantur flumina, quia ri-
gant animas. Et de hac ſenſuum cor-
ruptione per hæreticos facta,eſt illud
2.Pet.3. Sunt quædam difficilia intel- 2.Pet.3.
lectu, &c. & quæ indocti deprauant.
Et hæretici hoc non contenti ſacras
ſcripturas vitiare conantur, hoc eſt,
fontes ipſos ſacrę ſcripturæ, variando
receptam lectionem,& intelligentiā,
vt ſuis erroribus viam aperiant. Ita
Beda & Richar. Beda. Richar.

¶ *Et nomen ſtella dicitur abſinthium.* Senſus literalis.
Nomen etiam ſtellæ indicauit ab effe
ctu ſumptum, vt ſciamus amariſſimas
reddendas eſſe ęrumnas. Abſinthium
(inquit Aretas) quod ſtatim dicemus, Aretas.
herba amara eſt: & edentibus viſum
acuere traddunt medici. Meritò er-
go magnum ſupplicium vocatur ab-
ſinthium, quoniam etſi triſtitiam affe
rat, viſum tamen acuit, efficitque vt
homines inſtantia mala videant, &
corda ſua inſpiciāt, & maturè per pœ
nitentiam corrigantur. Sed ſecun-
dum ſenſum de hæreticis modo pro-
ſequamur.

¶ *Et nomen*, inquit, *ſtella dicitur abſin
thium.* *ἀψινθος*, idest, abſinthus alluſit
ad Ethymologiam Græcæ dictionis,
quæ inde dicta eſt, quod bibi non poſ
ſit. q.d. apinthon: vt Eras. notat hic, &
aquas reddat amaras & impotabiles.
Agit enim ad literā vt diximꝰ d aquis
verſis in amaritudinem. Abſinthiū er
go herba eſt ſaporis amariſſimi, quā
nos vocamus axenxio: Treno.3. ine- Thren.3.
briauit me abſinthio repleuit me a-
maritudinibꝰ. ſic minatur Deꝰ Hier.9 Hiere.9.
Ecce ego cibabo populum iſtū abſin
thio, & potum dabo eis aquam fellis.
Quia ergo hęretici dulcedinem ſacrę Secundus ſenſus myſticus.
ſcripturæ vitiāt & in amaritudinē ſe-

pè

Hæretici cōparantur. Abſinthio. Pro.5.

pè vertunt, ideo vocātur abſinthiū ab effectu, licet aliàs videantur ſtellæ lucentes. Sic pro.5. Fauus diſtillans labia meretricis, nouiſſima autem illius amara, quaſi abſinthium. Talis eſt doctrina hæreticorum, ſic.4.Regum.2.

4.Reg.2. Figura.

Aquæ dicuntur amaræ in ea regione quas Eliſæus dulces fecit infundēs in vas nouum, & ſuperinfundēs ſalem: ſic etiam ſacra ſcriptura redditur dulcis cuius ſenſum amarum fecit hæreticus, ſi ſalem apoſtolicum & doctrinā infundas: & ad eam tradditionem, ſacram ſcripturam accomodes. Math.5. Vos eſtis ſal terræ, & inſuper te ipſum præſtes vas nouum, ideſt, purū ab improbis affectionibus.

Math.5.

¶ *Et facta eſt.3.pars aquarum in abſinthium.* Phraſis Hebræorum eſt: pro facta eſt abſinthium. Hoc eſt, amariſſima vt abſinthium. Porrò ſi ad literā hunc locum primùm intelligamus, tertia pars aquarum de fluminibus intelligemus & de lacis, non de fontibus vt dictum eſt, ſed ſi de hæreticis ſit ſermo, audiamus quid ſibi vellit Ioan.

Senſus literalis.

¶ *Et facta eſt*, inquit, *tertia pars aquarum in abſinthium, & multi hominū mortui ſunt, de aquis quia amaræ factæ ſūt.* Sēſus eſt: quod magna pars ſacræ ſcripturæ vitiata eſt per hæreticos: vnde pluribus hominibus pernicies ſpiritualis creata eſt, hoc eſt, quod conquerebatur Deus. Hierem.2. Ego plantaui vineam meam electam, quomodo conuerſa eſt in amaritudinem vitis aliena. Secundum 70. hæc intepretantes, hæc amaritudo eſt abſinthium. Et meritò Pau.2. Timo.2. affirmat quod ſerpit vt cācer, & ideo hîc quàm multi homines mortui ſunt.

Senſus myſticus. Hiere 2. 2.Timo.2.

¶ *Et quartus angelus tuba cecinit.* Quartus ſtatus Eccleſiæ intelligitur,

Prima expoſitio cōmunis.

A hîc ſecundum communem patrum ſententiam in quo tempore facta eſt prædicatio. Subquo tempore per falſos fratres, ideſt, hypocritas ſimulata ſanctitate Eccleſia corrupta eſt magna ex parte. Hic ergo quartus angelus quarti tēporis prædicatores exhibet. Quibus canētibus percuſſa eſt tertia pars, ſolis, lunæ, & ſtellarum, vſquè in obſcuritatem. De qua re cecinit Eſa.c.13. ecce dies Domini venit, crudelis &

4 Angelus ordo prædicatorū 4.tēporis. Eſa c.13.

B indignatione plenus, & iræ furoriſq; ad ponēdum terram in ſolitudinem, & peccatores eius conterendos de ea, quoniā ſtellæ cœli & ſplendor earū non expandit lumen ſuum, obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo, & non ſplendebit in lumine ſuo. Delectis igitur hæreticis, ſubſequuti ſunt hypocritæ, qui ficta ſanctitate Eccleſiæ maximè nocuerunt. Sed ſi hæc ad.4. angelum qui vēturus eſt in nouiſſimis temporibus

C cum tribus veris angelis referamus, audiamus eius plagam.

¶ *Et percuſſa eſt.3.pars ſolis.* Adhuc prænunciat terrores illos de cœlo, & ſigna illa magna prędicta à Domino. tertiam partem ſolis percuſſam dicit metaphoricè quaſi mortuam & inſigniter læſam, quod lumine ſuo priuata ſit: nam lumen in ſtellis quaſi operatio quædam vitalis eſt, hoc quid ſit ſtatim explanatur, ita vt obſcuraretur

Primus ſenſus planus.

D tertia pars eorum.

¶ Sunt etiam ſoles in Eccleſia prælati magni quorum eſt illuminare, nā propter hos dicitur Eccleſia. Cant.6. electa vt ſol. & inſtante prædicatione diabolus perturbauit iſtorum mētes, ne fructus ſequeretur ex prædicatione. & ita plurimi prædicatorum ſunt obcœcati, & percuſſi. De quibus ad Philip.2. dicitur quod luceant quaſi luminaria inter quos, inquit, luceris

Secundus Senſus metaphoricus Can.6. Philip.2.

quaſi luminaria in mundo. Eſt verò facta hęc obcæcatio & percuſſio, occaſione accepta, & non data ab ipſis prędicatoribus. Vnde.2.ad Corinth.2. dicitur: Chriſti bonus odor ſumus deo, in ijs qui ſalui fiunt: & in ijs qui pereunt, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam. Quod quantum ad nos attinet ſaluari omnes cupimus, licet prædicatio noſtra aliquibus eſt odor mortis in mortem: ideſt, grauè illis olet, & diſplicet, vnde mortem etiam incurrunt: alijs odor vitæ. Sic quidem bonis odoribus aliqua animalia dicuntur enecari: & ex flore apes mel conficit, vnde araneę venenum cõcipiunt. Chriſtus verò eſt in ruinam poſitus, Luc.2.& eſt flos campi, & lilium conuallium, Cant.2. Et ideo poſitus eſt in ruinam multorum, Luc.2. nimirùm ex illorũ culpa: ita notabat Ansbertus. Sed D. Thom. hîc incitante diabolo hoc aſſerit fieri: & illi totum hoc attribuit.

2. Cor. 2. — Luc. 2. — Cant. 2. — Luc. 2. — Ansber. D. Tho.

Senſus literalis.

Et tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, ita vt obſcuraretur tertia pars eorum: & diei non luceret pars tertia, & noctis ſimiliter. Ad literam hoc ita intelligi poteſt. Vt ſi tũc dies habere debeat 12. horas, octo tantum habeat inter medias. Quoniam tertia parte ſolis obſcurata, non lucebit ſol, cum aſcendere incipit: aut cum deſcendit ocaſui, atquè idem de nocte iuditium, atquè eadem expoſitio eſt, propter tertiam lunæ partem & ſtellarũ obſcuratam. Poteſt etiam ita intelligi: vt eiſdem horis diei ſol luceat quibus antea ſolebat, ſed tertia parte minus luceat, quàm ſolebat. Quæ poſterior interpretatio multò germanior eſt. Imo ſola vera eſt, quoniam etiam ſi tertia pars ſolis obſcuretur, nihilominus dies habebit totidem horas. Non enim eclypſis in tertia parte ſolis impedire diei partem poteſt. Faciet tamen vt tertia parte minus clarus ſit dies, & nox ſimiliter. In Græca ita legitur: ita vt dies non luceret tertia parte ipſi⁹, & nox ſimiliter, ideſt, ſecũdum tertiam partem ipſius.

Secũdus ſenſus metaphoricus & miſticus.

¶Cæterum in luna ſignificantur prælati qui infra ſupremos ſunt: vt rectores Eccleſiarum, & parrochi, & religioſi qui à ſole recipiunt lumen. i. facultatem à ſummis prælatis. vt alios illuminent: & in ſtellis adhuc minoribus ſignificantur qui in aliqua re prælucent alijs ita D. Thom. & communiter patres. & horum omnium maxima pars perijt hypocritarum corrupta veneno.

D. Tho.

Quid per diem & noctem ſignificetur.

¶Dies uerò & nox ſignificant ſtatum illorum qui illuminatur, de quo Pſalm. 135. fecit ſolem in poteſtatem diei, & lunam in poteſtatem noctis. Gene. 1. Luminare maius vt præeſſet diei, & luminare min⁹: vt præeſſet nocti, & de his inferioribus perditi ſunt multi. Dies ergo dicitur hic reſpectu ſolis: & per diem ſignificantur illi, qui à maioribus illuminati ſunt aliquãdo: vt ſunt laici & clerici quidam, qui habent altiores paſtores, & præſtantiores. Quorum tertia pars tunc obſcurabitur. Nox verò dicitur reſpectu lunæ: & per noctem ſignificantur illi, qui à minoribus prælatis & doctoribus reguntur: & ab eis nonnullum lumen recipiunt: vt nox non magnum lumen recipit à luna & à ſtellis. Iſtorum igitur tertia pars interibit hypocriſi regnante. Ita explicat D. Thom.

Pſal. 135. — Gene. 1. — D. Tho.

¶*Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cæli dicentis voce magna: væ, væ, væ, habitantibus in terra.* licet in viſione imaginaria idẽ ſit videre quod audire, tamen vt cõſtet

ſua

ſua congruentia ſermoni dicamus cũ D. Thoma quod, vidi, refertur ad aquilam viſam: & audire ad vocem auditam, ſic referendo ſingula ſingulis. Aliqua exemplaria græca pro aquila, habent Angelum: vt notatur in Collectaneis hic, atquè ita tranſtulit Eraſmus. Sed vitioſam eſſe hanc lectioné docet Aretas, qui aquilam legit, & laborat in explicando quæ nam hæc aquila ſit. Ita etiam vt nos, legunt Auguſtinus. Homi. 6. & Beda, & alij latini expoſitores. Quid autem ſignificet aquila volans per medium cœlum, ex ipſius aquilæ natura diſcemus. Aquila violenta auis eſt & rapax, celerrimi præuolatus. Hierem. 4. velociores aquilis equi illius. 2. Regum. 1. Aquilis velociores, leonibus fortiores. Inde Nabuchdonoſor cum velocitate & potentia veniens ad deripiendos Iudæos, ſignificatur in aquila grandi magnarum alarum. Ezechie. 17. & Oſeæ. 7. cum dicitur: quaſi aquila ſuper domum Domini. Vt in vtrumquè locum docuit Hiero. Aquila ergo volans & calamitates magnas hominibus prænuncians, ſignificat eas valdè velociter eſſe venturas: & magnam futuram eſſe earum vim ad diripiendum & perdendum homines. ¶ Per medium Eccleſiæ volat: vt videatur ab omnibus & audiatur. Et apud Zachariam legimus. cap. 5. & leuauerunt amphoram inter cœlum & terram, ideſt, notam eam omnibus fecerunt. Volãte ergo aquila per medium cœlum, hoc intelligimus: poſt calamitates à quatuor Angelis indicatas, deum manifeſtaturum eſſe hominibus, multò etiam maiores inſtare, niſi maturè cõuertantẽ. Manifeſtabit autẽ per aquilã. i. per cętũ prædicatoꝝ qui in aquila intelligitur ab Auguſt. Homi. 6. & ab

D. Tho. — Eraſmus. — Aretas. — Aug. Beda. — Hiere. 4. 2. Reg. 1. — Ezech. 17. Oſeæ. 7. — Hiero. — Zachar. — Aug.

A omnibus ferè paritbus. Addendum tamen eſt prædicatores aquilis comparari, ijs de cauſis quas diximus: & quoniam altius cæteris hominibus volãt, & melius atquè acutius cœleſtia myſteria intuentur.

¶ Eſt ergo interpretatio huius enigmatis, quod ſub aquila intelligantur in illo loco omnes anunciatores futurorum myſteriorum, nempè doctores, & prædicatores: futura mala prænunciãtes: qualis erat Paul. 2. ad Timot. 3. Quod in nouiſsimis temporibus inſtabunt periculoſa tempora, erunt homines ſe ipſos amantes. Eſt verò vna aquila propter concordiã doctrinæ omnium. Vt eſt vna Eccleſia propter concordiam fidei vnius, vna eſt columba mea. Cant. 6. ¶ Verùm quoniam non dicit: audiui vocẽ aquilæ volantis, ſed vnius aquilæ, nõnulli viri docti exiſtimant, per hanc C vnam aquilam virum aliquem illius tẽporis ſanctitate inſignem indicari, ſiue ex prædicatorum numero ſit, ſiue priuatus homo, cui tũc Deus hãc prophetiam inſpiret: nam iuſti aquilæ vocantur à Domino Luc. 17. vbicumquè fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilę: atquè is etiam aquila dicetur, quoniã velociter, & cum vi magna perditionem hominibus imminere clamabit. Sed cum Eccleſia quę eſt D congregatio fidelium vna columba dicatur, non mirum quod cætus prædicatorum etiam vna aquila vocetur. Et vocatur aquila ab acumine intellectus & perſpicuitate viſus Iob. 39. de longè oculi eius proſpiciunt. & dicitur volare propter celeritatem in diſcurrendo, ſicut volumen volans Zachar. 5. ¶ Et per medium cœli volãt. i. Eccleſiæ. Quia omnis ex equo euangelicus prædicator ſtudet docere

Prædicatores vocantur aquilæ — 2. Timo. 3. — Cant. 6. — Luc. 17. — Iob. 39. — Zach. 5.

do

doctrinam cõmunem in medio posi A tam: bonis enim, & malis: paruis, & magnis prædicandum est, paucis etiam & multis. Ecclesiastic. 15. In medio ecclesiæ aperuit os eius. Vnde & si multis in locis sacræ scripturæ cœlum pro aëre accipiatur: vt Gen. 1. & præsit piscibus maris & volatilibus cœli, & Psalm. 17. intonuit de cœlo dominus, Esa. 55. descendit imber & nix de cœlo. Math. 8. & Luc. 9. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, in hoc B tamen loco cœlum pro Ecclesia accipitur: Per quam volant aquilæ. i. cõcionatores euangelici verbum Dei prædicantes, qui per morum integritatem & doctrinæ altitudinem, debẽt sublimius cæteris euolare.

Ecclesi. 15. Gen. 1. Psal 17. Esa. 55. Math. 8. Luc. 9.

¶Et hic D. Thom. obiter reprehẽdit prædicatores qui non nisi in locis populosis prædicare velint: cũ tamẽ Ioan. 4. vni mulierculæ dominus prædicauerit. ¶Est alter sensus quod doctores volant per medium quando nec ad dexteram, nec ad sinistram nimis se inclinant, idest, quando nec nimium sensui spirituali, nec nimium literali adherent. medio tutissimus ibis. ita D. Thom.

D. Tho. Ioa. 4. D. Tho.

¶Multiplicatur verò interiectio, væ, ad expræssionem doloris. Ternarius enim numerus superlationem habet: vt diximus supra. Et est exaggeratio prophetica. vt Zacha. 2. o, o, o, & Hierem. 1. a, a, a, Domine nescio loqui. & Ezech. 4. a, a, a, Domine Deus ecce anima mea non est polluta, futuras ergo calamitates Ecclesiæ, hęc aquila pergit significare, & quas tres Angeli qui sequuntur sunt denunciaturi: & ideo notantur triplicando illud vę. Aliqui dicunt quod denunciatur calamitas habitantibus in terra: i. hominibus terrenis ita D. Thom. homines enim terreni dicuntur habitare in terra: at iusti habitant in cœlo: in terra autem sunt hospites & peregrini (vt aliàs ostendimus) ex illo 1. Para. 29. peregrini sumus coram te, Domine. & Psalm. 38. Ne sileas quoniam aduena ego sum apud te. Ad Hebr. 11. & 2. Cor. 5. idem docet Paul. quare ne de nobis dicatur, vę, vę, vę, habitantibus in terra, conuersatio nostra in cœlis sit. Impius Cayn & homicida inuidus, vrbem in terra ędificauit: vt in ea habitaret: at innocens Abel tanq̃ peregrinus, nullam condidit vrbem: superna est enim electorum ciuitas ad quam aspirant, & tendũt: vbi summo illo bono perpetuò fruentur. Quando igitur Dominus in hac mortali vita peregrinandi diuersorium & hospitium nobis dedit, & non habitandi: peregrinorum & non habitatorum vitam agamus, ne perpetuas pœnas dãtes infœlices simus. Stat enim sentenC tia, væ, vę, vę, habitantibus terram.

Zach. 2. Hiere. 1. Ezech. 4. D. Tho. 1. Para. 29. Psa. 38. 2. Cor. 5.

De cæteris vocibus trium angelorũ qui erant tuba canituri. Licet hęc verba aliqui accipiant quasi titulum sequentis capituli, & suffragante antiquo codice id approbatur in Collectaneis, sed à D. Thoma improbatur. Contexuemus ergo nostram lectionem vulgatam, & ordinabimus sic cõtextum, audiui vocem vnius aquilæ volanD tis per medium cœli dicentis: voce magna, væ, væ, væ, habitantibus in terra, de cęteris vocibus trium Angelorum qui erant tuba canituri. Supple hoc accipiens. Ita Anselmus. & si quæratis quare mala denuncianda per tres Angelos, prius in generali per aquilam præmittantur, cum in alijs Angelis id factum non fuerit, respondet D. Thomas, quod quia hæc mala quę sequuntur grauio

Expositio. Ansel.

ra

ra ſunt, & ideo prædicatores illa potius pręnunciant antequam accidant. ſunt qui hæc verba: de cæteris vocib⁹, &c. putant ſeparatim legenda. Vt cũ de quatuor Angelis pluribus dixiſſet Ioãnes, & obiter relicta Angelorum mentione, aquilæ volantis meminiſſet, rurſum ad Angelorum mentionẽ reuerſum dixiſſe: de cæteris vocibus trium Angelorum qui erant tuba caniturі. Supple: iam tempus eſt vt agamus. Quaſi diceret: ſed iam tempus eſt, vt ad cæteras voces trium Angelorum redeamus. Ita Gagne.

¶ Finis. Cap. VIII.

Prima intelligentia Capitis Octaui Apocalypſis.

IN apertione ſigilli ſeptimi, id eſt, in nouiſſima ætate, inſtante iudicio poſt mortem Antichriſti factum eſt ſilentium magnum in cælo magnaquè quies & pax in Eccleſia militante, idquè tantum media hora ſiue breui tempore inſtante iudicio poſt mortem Antichriſti. Et poſt hæc vidi ſeptem priora tempora ſuperius mihi in ſigillis oſtenſa: quæ per ſeptem angelos tuba canentes mihi iterum oſtẽſa ſunt. & ea quæ in illis ſeptem temporibus euentura. Vidi ergo ſeptem angelos vniuerſitatem prædicatorum repreſentates, & ſtantes in conſpectu Dei paratos ad omnia illius mandata exequenda. Et datæ ſunt illis ſeptem tubæ, ſiue tota prædicandi poteſtas, & cura concredita. Et alius *angelus, ſcilicet, angelus teſtamenti quem nos volumus, venit, & ſtetit ante altare crucis in quo ſe deo patri victimam obtulit pro peccatis noſtris: habens thuribulum aureum, hoc eſt, corpus ſuum diuinitatis fulgore aureum & redolens ſicut thus. Et data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum. Orationes enim ſanctorum quas pro nobis fundunt, niſi in illo aureo thuribulo reponantur, & ſuper altare aureum precioſiſſimumquè dominicæ crucis ſacramentum Deo patri offerantur, ingratæ illi ſunt nec odoræ. Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum, de manu angeli coram deo. Suauiſſima enim affectio ſanctarum precum à ſanctis factarum per manus Chriſti Deo patri oblatarum, grata Deo & accepta fuit. Et accepit hic angelus thuribulum aureum quando ſcilicet, corpus ſuum hoſtiam Deo patri odoram pro nobis voluntariè illi in cruce ob-*

tulit, & de igne altaris ardoreq; & afflictione crucis & paſsionis impleuit: & miſit in terram thuribulum quando corpus ſuum ſepulturæ tradi permiſit, Miſit in terram de igne altaris, quando meritum paſsionis ſuæ, et crucis ſuper nos terrenos, ut ſpirituales efficeret, effudit. Et facta ſunt in paſsione eius tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus magnus, ſiue facta ſunt tonitrua & voces prædicationum, & fulgura miraculorum, effuſo in terram paſsionis ſacramento: quibus ad fidem conuerſis & de terrenis ſpiritualibus redditis, terræ motus magnus & magna mutatio facta eſt. Item iſte alius angelus, hoc eſt, Michael venit & ſtetit ante altare Chriſtū ad eius exequenda mandata paratus, et ſuper ipſum orationes ſanctorum in thuribulo fidei Deo patri offert. Et impleuit thuribulum de igne altaris quando ſanctorum preces Deo patri offerens, charitatis in Chriſtum plenas oſtendit. Et hoc igne miſſo in terram per angelum, ideſt, inſpirata, per angeli boni monitiones in terrenis cordibus noſtris, nominis Dei & Chriſti charitate, facta ſunt tonitrua & voces prædicationū, & fulgura miraculorum, & terræmotus, conuerſis a terra in cælum cordibus, per fideles & Deo Chriſto dilectos homines. Et ſeptem angeli qui habebāt ſeptem tubas parauerunt ſe ut tuba canerent. uniuerſi, inquam, prædicatores ad prædicandum Dei verbum ſe accinxerunt. Et primus angelus tunc tuba cecinit, quando in Iudæa primi omnium apoſtoli & diſcipuli dominicæ reſurrectionis ad eoq; noſtræ iuſtificationis angeli fuerunt & nuntij. Et facta eſt grando externæ perſecutionis & ignis inuidiæ phariſaicæ mixta in ſanguine crudelitatis et occiſionis: igne enim inuidiæ accenſi phariſæi omni genere perſecutionis ad mortem uſq;, Dei verbum prædicantes perſecuti ſunt. Et hæc flagella perſecutionis miſſa ſunt deo permittente in terram, quibus agitarentur homines. Et tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fænū viride combuſtum eſt. In primitiua enim eccleſia tertia pars terræ, & tertia pars arborum, hoc eſt, tertia pars hominum, quæ eſt fidelium diſtincta a Iudæis & paganis, combuſta eſt igne perſecutionis. Et omne fænum viride, omnes, inquam, quotquot viridi & viuaci fide erant, combuſti ſunt ardore afflictionum: ſed non ſunt conſumpti cum non ad deſtructionem, ſed ad probationem tentari permiſsi ſunt. Et ſecundus angelus tuba cecinit. Secundo namq; tempore ſecundus prædicatorum ordo, ſtatim a ceſſis apoſtolis & diſcipulis domini, prædicare cœpit. Et tunc diabolus ſuperbus & elatus tanquam mons magnus igne inuidiæ ardens miſſus eſt in

amarum, inquietum & ſuperbum: ut mare ſeculum iſtud. Et tunc tertia pars maris facta eſt ſanguis, quando fideles qui vix tertiam mundi partem faciebant, inſtigante ad hoc tyrannos principes diabolo, trucidati ſuo ſanguine cruentati ſunt, & varijs perſecutionibus agitati. Tertia ſimiliter pars animantium, & tertia pars nauium interijt: tertia, inquã, pars hominum, qui & nomine creaturæ, & nomine animantium, & nomine nauium in mare huius mundi fluctuantium ſignificari ſolent, à tyrannis pro fide Chriſti *occiſi ſunt.* Et *tertius Angelus tuba cecinit: tertius, inquam, prædicatorum ordo aduerſus hæreticos prædicare cæpit. Et tunc cecidit de cælo, hoc eſt, de Eccleſia, ſtella illa ſuis oculis magna, ſcilicet Arrius cum ſimilium ſui hæreticorum caterua, ardens per inuidiam tanquam facula, quia dum alios ad hæreſin incendit, ſemetipſum conſumit. Cecidit verò ſtella iſta in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, quando in ſanctas ſcripturas, quæ fontes, ſanctorumq; monumenta quæ per flumina intelliguntur ut ſuos errores tueretur, incidit. Conantur enim hæretici ex ijs, male intellectis, ſuos errores tueri. Et nomen ſtellæ vocabatur abſinthium. & meritò quidem: nã Arrius omnesq; eius poſteri hæretici propter amaritudinem hæreticæ doctrinæ, abſinthium & dicuntur & ſunt, ita in aquas ſcripturarum, & ſanctorum voluminum ille cadens, tertiam eorum partem, magnam ſcilicet portionẽ in abſinthium vertit, hæretica prauitate inficiens: & quæ palatis omnibus vere chriſtianis ſanè intellectæ ſcripturæ ſuaues erant; ubi hæreticorum abſinthio infectæ ſunt, inamaricatæ ſunt adeò: ut multi homines de aquis ſic amaricatis bibentes mortui ſint. Et quartus Angelus tuba cecinit ſiue quartus ordo prædicatorum prædicare cæpit. Et tunc vidi quòd tertia pars ſolis, hoc eſt, cætus primorum prælatorum, & tertia pars lunæ i. inferioris ordinis eccleſiaſticorum: qui à ſuperioribus tanquã à ſole claritatẽ accipiunt:* Et *tertia pars ſtellarum, ſiue fidelium, qui minori ſunt lumine, percuſſa eſt tunc temporis obſcuritate: aut per morum diſſolutionem, aut per virtutum ſimulationem. Atquè hoc idem intellexi cum viderem, quod tertia pars diei, atquè tertia pars noctis non lucerent: primores enim multi, per diem ſignificati: multiq; eccleſiaſtici et fideles, per noctem deſignati, in qua lucent luna & ſtellæ: omnino obſcurati ſunt. His peractis aquila una viſa eſt à me, quæ volando per medium cælum clamabat voce magna, væ væ, væ habitãtibus in terra. Quo intellexi cætum prædicatorum poſt hæc venturum, et per mediam* Eccleſiã *volaturũ*

atq; voce magna clamaturum: ut homines caueant á grauiſſimis malis imminentibus. Dicent enim, væ, væ, væ, habitantibus in terra. Hoc intelligentes de cæteris malis & tribulationibus, quæ erant reliqui tres angeli tuba prædicationis euangelicæ annuntiaturi.

Secunda intelligentia. c. 8. apertior & magis literalis.

CUm aperuiſſet ſigillum. 7 ſub quo continebantur preſſura, & calamitates imminentes impijs, factum eſt ſilentium in cælo: factum, inquam, eſt ſilentium, tam angelis, quàm ſenioribus, & reliquis cælicolis admirantibus magnitudinem ſuppliciorum, quam ſigillo aperto viderunt: Et quaſi ſtupeſcentibus præ magna in terris perturbatione, & commotione futura. Hæc tamen admiratio, & hoc ſilentium, vel per horam, ſiue per brêue tempus durauit. Aperto igitur. 7. ſigillo vidi ſeptem illos angelos primores, quibus potiſſimùm cura hominū commiſſa eſt, ſtantes ante thronum Dei, obedire parati, atq; nunc pœnis impios affecturi, qui nec deum audire, neq; eorum conſilijs acquieſcere voluerunt. Et datæ ſunt illis 7. tubæ: ut ſinguli, ſcilicet, ſuam tubam haberent: & quibus ſignificarent magnum aliquod periculum terris imminere: ut ſibi homines conſulerent, & per pœnitentiam illud euitarent. Quibus etiam inſinuarent quod eſſent per prædicatores euangelicos, (qui tubis cōparari ſolent) cum hæc mala cæperint, clamaturi: & iram dei prænuntiaturi: ut homines ad ſe redeant, veramq; pœnitentiam agant. Et alius angelus venit, ſiue ille fuerit Gabriel qui pro ſalute hominum orare ſolet, ſiue fuerit Michael, modò non ago: quiſquis ille fuerit, venit & ſtetit ante altare, ideſt, ante ſancta ſanctorum, quod eſt ante conſpectum Dei: habens thuribulum aureum quale olim ferebat ſummus ſacerdos: ut igni deſumpto ex altari imponeret aromata, ideſt, orationes ſanctorum, charitate Chriſti plenas, deo offerret. Data ſunt ego illi incenſa, & thymiamata atq; aromata multa de orationibus & precibus ſanctorum ad deum clamantium pro ſua liberatione confecta: ut offerret illas angelus iſte ſuper altare Chriſtum, qui eſt ante thronum & conſpectum Dei. Et aſcenderunt orationes ſanctorum ad Deum, atque exaudita ſunt eorum preces offe-

offerente eas angelo. Et non ſolum vt huiuſmodi orationes eſſent deo gratæ, & acceptæ, angelus impleuit thuribulum plenum his aromatibus atque precibus igne altaris, hoc eſt, charitate Chriſti. Sed poſt hæc vidi, quod hic angelus iterum accepit thuribulum aureum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram: quo intelligerem, propter ignem charitatis quo Chriſtus ſanctos ſuos in terra laborantes proſequitur, ſupplicia ab ira dei effundi. Quod euentus probauit: nam ſtatim vidi, quod facta ſunt tonitrua, & voces articulatæ, & fulgura, & terræmotus magnus. Quæ omnia prænunciabant calamitates futuras impiorum. Et præparauerunt ſe angeli illi 7. qui habebant 7. tubas: vt vnuſquiſque tuba ſua caneret: qua præparatione ſignificare volebant moram quandam diuinæ vltionis, inter tonitrua, & voces, & fulgura, & inter tubarum cantum: vt pœnitentiam agant peccatores, & intelligant quod cum iraſcitur Deus, miſericordiæ recordatur. Primus ergo angelus tuba prædicationis cecinit: & lento gradu incipere cœpit diuina vindicta. Nam primum facta eſt grando, & ignis ſiue flamma, mixta ſanguine, indicantia cædes magnas hominum: vt vel ſic magis terrerentur. Et tertia pars terræ cõbuſta eſt, non omnis quidem terra, ſed tertia pars eius, & tertia pars arborum, vt homines conuertantur antequam tota terra comburatur. Omne tamen fœnum combuſtum eſt; quo intelligant homines eſſe fœnum, & tanquam fœnum cito eos omnes eſſe perituros: etiã ſi iuuenes, ac robuſti, viridiq; ſint. Deinde paulatim creſcere cœperunt prodigia, & terrores: nam ſecundus angelus tuba prædicationis cecinit, & nolentibus adhuc impiis conuerti, vidi quod globus quidam igneus & magnus miſſus eſt de cœlo in mare: & facta eſt tertia pars maris ſanguinolenta, et mortua eſt tertia pars piſcium degentium in illa tertia parte maris: & tertia pars nauium, quæ in illa tertia parte maris verſabatur, corruit & ſubmerſſa eſt. Et poſt has plagas vidi alias horribiliores: Nam tertius angelus per ora prædicatorum mortales monens, tuba cecinit: & cum noluiſſent ad ſe redire neque pœnitentiam agere. Ecce ſubito cecidit de cælo ſtella magna, ſiue quædam ignitarum exhalationum multitudo magna, condenſata, et inflammata tanquam facula, ſiue lampas ardens. Et quamuis cum cadere inciperet, integra erat: tamen poſtea in partes multas diuiſa cecidit nõ in omnia flumina, ne homines omnes ſiti perirent, ſed in tertiam partem fluminum: in eam, ſcilicet, quæ nocentiorum hominum vrbes, & regiones alluebant: cecidit etiam in omnes fontes aquarum. quæ ſanè ſtella tam amariſſimas

reddit aquas, vt meritò abſinthium vocaretur. quo factum eſt vt tertia pars illa fluminum amara: vt abſinthium fieret. Et multi homines qui de his aquis amariſsimis biberunt miſerabiliter periere. Et quartus angelus tuba, hoc eſt, cætus prædicatorũ cecinit adhuc homines ad pœnitẽtiam incitando: & cum nihil profeciſſet, calamitates prioribus calamitatibus addere non ceſſauit. Vnde factum eſt: vt tali eclypſi percuteret ſolẽ, & tali defectu lunam: vt tertia parte minus lucerent ſol & luna & ſtella quàm ſolerent: & ex conſequenti dies qui à ſole illuminatur, & nox quæ à luna & ſtellis, tertia parte minus ſolito ſplenderẽt. Cæterum poſt prædictas calamitates ab his quatuor angelis indicatas multò etiam maiores inſtant peccatoribus, niſi maturè conuertantur. Has ſignificare volẽs dominus aliam viſionem admirabilem mihi oſtendit. Vidi ergo aquilã vnam, & audiui vocem eius. vidi, inquam, illam volantem per medium cœli ac dicentem voce magna, væ, væ, væ, habitantibus in terra. Hoc accipiens & intelligens de cæteris vocibus trium angelorũ, qui ſunt ſtatim grauiora mala canituri. Quo ſignificare volebat mihi dominus, quod poſt prædictas calamitates miſſurus eſſet ſanctos alios prædicatores. Qui meritò aquilæ cõparãtur: cũ velociores ſint, & acutiores viſu omnibus aquilis, percurrunt enim per totum terrarum orbem, acutiſsimè intelligentes diuina myſteria. Hunc ergo aquilam, hunc cætum prædicatorum mittit dominus: vt annuntient mortalibus grauiſsimas ærumnas venturas (de quibus ſtatim) niſi de priſtinis ſceleribus amarè doleant.

CAP.

CAPVT NONVM

Argumentum.

In 5. Angeli viſione deſcriptio hæreticorum, per ſtellam de cœlo lapſam, puteum abyſſi, et locuſtas ponitur: deinde in 6. Angeli viſione. 4. angelorum vinctorum ſolutio: poſt modum equitum, & equorũ in perdẽdis hominibus pernities.

ET quintꝰ angelus tuba cecinit, & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram, et data eſt ei clauis putei abyſsi. Et aperuit puteum abyſsi, et aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ: & obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram, & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ, et præceptum eſt illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, niſi tantum homines qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis: et datũ eſt illis ne occiderent eos, ſed vt cruciarentur menſibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpii cum percutit hominem. Et in diebus illis quærent homines mortẽ, & non inuenient eam: et deſiderabunt mori, et fugiet mors ab eis. Et ſimilitudines locuſtarũ, ſimiles equis paratis in prælium: et ſuper capita earum tanquam coronæ, ſimiles auro: & facies earum tanquam facies hominum. et habebãt capillos mulierum: & dentes earum, ſicut dentes leonum erant: & habebãt loricas ſicut loricas ferreas, & vox alarum earũ ſicut vox curruum equorum multorum currẽtium in bellum. & habebant caudas ſimiles ſcorpionũ et aculei e-

Eſa 2.d
Oſeæ 10 b
Luc. 23.d
Sap 16.b

rant caudis earum: & poteſtas earum nocere hominib9 menſibus quinquè: et habebãt ſuper ſe regem angelum abyſsi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen Exterminãs. Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ poſt hæc. Et ſextus angelus tuba cecinit: et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos dei, dicẽtem ſexto angelo qui habebat tubam, Solue quatuor angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Et ſoluti ſunt quatuor angeli, qui parati erant in horam & diem & menſem & annum: vt occiderẽt tertiã partem hominum. Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorũ. Et ita vidi equos in viſione: et qui ſedebant ſuper eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas & ſulphureas: & capita equorum erant tanquam capita leonum: & de ore eorum procedit ignis, et fumus, & ſulphur. Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum, de igne et de fumo & ſulphure: quæ procedebant ex ore ipſorum. Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, et in caudis eorum: nam caudæ eorum, ſimiles ſerpentibus, habẽtes capita: & in his nocent. Et cæteri homines qui non ſunt occiſi in his plagis, neque pœnitentiam egerũt de operibus manuum ſuarum vt non adorarent dæmonia & ſimulachra aurea & argẽtea et ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre poſſunt: neq; audire, neque ambulare: & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis, neque à veneficiis ſuis, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis.

Caput. IX.

E*T quintus angelus tuba cecinit, & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terrã, & data eſt ei clauis putei abyſsi.* Cõtinentur in hoc capite myſteria, quæ

quæ buccinantibus quinto & ſexto A angelis in Eccleſia ſunt ſucceſſura.

Prima explicatio cõmunis patrum.

Sub quinto itaque angelo ſtatus Eccleſiæ ſignificatur in quo præceſſores,& (vt ſic dicam) antè ambulones Antichriſti in Eccleſia ſunt futuri. Exurgent enim multi doctores falſi & hæretici, qui venturo Antichriſto viam præparabunt. Sũt qui inter hos doctores Lutherum ponant, ita Gagneius hîc.

Gagneius.

Stella diabolus. Eſai. 14.

In primis apparuit Ioanni ſtella, B quæ iam ceciderat, quo enigmate diabolum intelligit de quo Eſaiæ.14. Quomodo cecidiſti Lucifer,qui manè oriebaris,& præcipitatus eſt in Infernum in centro terræ: vnde addit Propheta: Veruntamen in infernum detraheris ad profundum laci. Nullus autem hominum diabolum cadentem videre potuit. Cecidit enim ante creatos homines, qua propter Ioannes rectè ait: vidi cecidiſſe,& nõ C ait vidi eum cadere. Data fuit illi à Deo clauis,ideſt,poteſtas vt ſupra diximus, ſed longè aliter quàm Petro, Mathæ.16.Nam diabolo tantùm permiſſiuè datus eſt vſus poteſtatis nocendi, & poteſtas clauis putei abyſſi, ideſt, inferni vt conaretur homines inferno dignos efficere: ſicut fuit data Petro poteſtas abſoluta regni cœlorum,vt quæcumque abſolueret ſuper terram, eſſent ſoluta & in cœlis. D Abyſſus etiam ſiuè puteus abyſſi corda malorum hominum intelliguntur ita Beda, Anſelmus,& Richardus. Accepit enim diabolus per illud tempus poteſtatem aperiendi corda malorum hominum, vt errores ſuos & peruerſitates foras emitterent ad nocendum mundo. Vel, vt Gagneius ait,profunditatem conſilij mali, & omnem licentiam nocendi intelligamus per claues abyſſi, & ſimul intelligatur poteſtas in infernum. Omnis enim iſta poteſtas à diabolo ordinatur, vt homines perducantur ad infernum. Data eſt illi clauis putei Abyſſi,ideſt, permiſſa poteſtas immenſas,& occultas nocendi vias moliendi.& aperuit puteum abyſſi, quando in omnem malorum omnium licentiam erupit.

Math. 16.

Beda. Anſelm. Richar.

Clauis abyſſi poteſtas permiſſa oẽs nocẽdi vias moliẽdi. Gagneius.

Clauis abyſſi poteſtas in infernum.

¶ Quòd per ſtellam intelligatur diabolus, per locuſtas autem præcurſores Antichriſti, non improbabile videretur niſi illud quod paulò poſt ſequitur multum ei aduerſaretur: & datum eſt illis,ſcilicet, locuſtis ne nocerent eos, ſed vt cruciarentur menſibus quinque, & cruciatus eorum cruciatus ſcorpij cum percutit hominem, quod in venenata animalia rectè conuenit, in hæreticos non videtur conuenire. Deinde ſubijcit,& in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam. Quod rectè dicitur de his qui magno dolore affliguntur. De hominibus deceptis ab hæreticis & in errorem manentibus non dicitur. ¶ Quare aliter locus iſte exponi poteſt, vt non de angelo Sathana & hæreticis eum ſequentibus intelligatur,ſed de angelo cœleſti & bono. Quam expoſitionem probabiliorem reddit locus alter Apocalyp. 20. Et vidi angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem Abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus,& Sathanas, & ligauit eum. Ex quo fit manifeſtum angelum cui data eſt clauis abyſſi, non diabolum eſſe ſed angelum, ſanctum, imo & Chriſtum interpretantur Beda, Ambroſius,& alij. Video poſſe reſpon-

Impugnatur prædicta expoſitio.

Alia expoſitio aptior.

Apoc. 20.

Beda. Ambro.

deri probabiliter, angelum illum. ca. 20. Bonum angelum eſſe, hunc ca. 9. eſſe malum, illi datam eſſe clauem abyſſi, vt ligaret Sathan, huic vt aperiret, & fumus aſcenderet, de quo exiuit locuſta in terram. ¶ At claues ſiue domus, ſiue carceris non niſi amicis tribui ſolent, & committi, quod inſinuant verba cap. 20. Præterea quorſum nunc circumlocutione hac vteretur: & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe cum nec ſtellæ nomē, nec quod olim de cœlo ceciderit, ad id quod nunc agitur attinere videatur. Adde, quod, diabolum olim de cœlo cecidiſſe non ignorabat Ioannes, nec doceri indigebat quod ſciebat. Sine dubio ergo aliquid vidit noſtro angelo tuba canente, quod antè non viderat. Nam ſi diceret: vidi, ſtellæ quæ de cœlo ceciderat, datam eſſe clauem abyſſi, tolerabilior eſſet expoſitio. Nō tamen id dicitur: ſed ſecundus angelus tuba cecinit, & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terrā, & data eſt ei clauis putei abyſſi. Duo igitur vidit, tuba canente angelo ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram: & datam eſſe ei clauem abyſſi. Denique Sathanas ſiue Lucifer ille Eſaiæ, non dicitur in terram cecidiſſe: ſed in profundum inferni, Eſaiæ. 14. Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci. 2. Petri. capit. 2. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos &c. Omnino ergo dicendum videtur ſanctum angelum eſſe cui nunc clauis putei abyſſi datur: vt tanquàm diuinæ iuſtitiæ miniſter abyſſum aperiat: & nocentes puniat. Et quum conſtet ſanctos angelos magis propriè vocari poſſe ſtellas quàm dæmones, quandoquidem

A

Apoc. 20.

B

Eſa. 14.

2. Pet. 2

C

D

in cœlo ſunt, & naturæ & gratiæ lumine fulgent, multò veriſimilius mihi videtur angelum hunc in cœlo deſcenſurum eſſe in terram, cum magno ſplendore: ita vt homines tunc iudicaturi ſint ſtellam aliquam cecidiſſe. Nam vt iam diximus, omnes plagæ ſeptem angelorum, pars ſunt illorum terrorum de quibus à Domino dictum eſt: terroreſquè de cœlo & ſigna magna erunt, Lucæ. 21. Quod ergo non ait: vidi ſtellam cadentem, ſed vidi ſtellam cecidiſſe, celeritatem magnam in cadendo indicat, ac ſi diceret: ſimul atque tuba cecinit, ſcilicet angelus, adeò celeriter decidit ſtella iſta in terram vt cum caderet, ferè viſa non ſit, ſed poſtquàm cecidit. Ita nos vulgò de rebus quæ celerrimè fiunt dicere ſolemus: vix inceptum fuiſſe cum perfectum eſt, & non fuiſſe auditum neque viſum: vt ergo plaga iſta maior præcedentibus eſt, ita etiam celerius futuram indicat.

Per ſtellā ſāctus angelus intelligitur.

Luc. 21.

¶ *Et data eſt*, inquit, *ei clauis putei abyſſi.* Abyſſus ſæpe in ſacra ſcriptura mare ſiue profunditatem aquarum ſignificat vt Genes. 1. & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Exod. 15. Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis. Prouerb. 8. quando certa lege & gyro vallabat abyſſos. Sæpè etiam ſignificat infernum ſiue profunditatem terræ Lucæ. 8. & rogabant illum ne imperaret illis vt in abyſſum irent. ad Roman. 10. Ne dixeris in corde tuo quis aſcendet in cœlum, ideſt Chriſtum deducere. Aut quis deſcendet in abyſſum, hoc eſt Chriſtum à mortuis reuocare. Ita (inquiunt patres) capitur in hoc loco Apocalyp. & in aliis infrà. vt cap. 20. Et miſit eum in abyſſum, & clauſit, & ſignauit ſuper illum vt non ſeducat

Abyſſus, nunc mare nunc infernū ſignificat

Gene 1.

Exod 15.

Prouer. 8.

Luc. 8.

Rom 10.

Apoc. 20.

ducat amplius gentes. ¶ Videtur autem ſi propri e as verbi expectetur. quamuis profunditatem ſignificare: ſiue ea ſit aquæ, ſiue terræ, ſiue cuiuſuis rei, nam bythos, ſiue ionica lingua byſſos fundum ſignificat, quare abyſſus quaſi ſine fundo dicitur. Quoniã apud Græcos, à, negat, ſiue tollit id cui apponitur. Nonnulli deducunt hoc vocabulum à bæno, quod eſt ingredior: quod nemo ei ingredi poſſit, vel à byo quod eſt tego: &, a, auget aliquando in compoſitione. Itaque abyſſon dicitur quod ſit locus aquis valdè tectus, aut terra. Denique abyſſa vocat Græci quæcumque profunda ſunt. In hoc autem loco Apocalyp. Abyſſus cum articulo ponitur, vt intelligamus infernum ſignificari qui profundiſſimus eſt, eademque profunditas etiam puteus dicitur. vt Pſalm. 68. Non abſorueat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Nam puteus metaphoricè profunditatem magnam ſignificat, vnde exire difficillimum ſit Pſal. 54. Tu verò Deus deduces eos in puteũ interitus. Prouerb. 23. Fouea enim profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus aliena. puteus ergo abyſſi profundiſſimũ inferni puteũ ſignificat: quẽ vt aperiret clauis data eſt angelo.

Pſal. 68. Pſal. 54. Prouer. 23

¶ *Et aperuit puteum abyſſi.* Sicut Ecclesia dicitur puteus aquarum viuentium Cant. 4. Propter redundantiam gratiæ ita & illorum hominum pectora qui ſunt futuri præcurſores Antichriſti ſunt puteus aquarum læthalium, & hæc diabolus aperturus eſt vt illas ſuas artes proferant, & exerceant, quæ anteà latere videbantur. Ita Richard. Anſelmus, & alij. Quod ſi de angelo bono ſit ſermo vt ego exiſtimo, illi data eſt clauis putei a-

Prima expoſitio. Cant. 4. Richar. Anſel.

A byſſi, hoc eſt, inferni vt poſſit illum aperire vt modo dicebamus.

2. expoſitio.

¶ *Et aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei.* Ex illo tetro puteo mali pectoris fumus erumpitur, id eſt doctrina peruerſa quæ maximam cũ fumo habet proportionem: nam excæcat ſicut fumus. Et ſicut fumus guſtui, iugulo, & inteſtinis nocet: ſic omnia vitalia perturbat ea doctrina, & B mortem ſpiritualem acerſſit. Illo itaque fumo, & Sol qui illuminat, & aer qui illuminatur, obſcuratus eſt: quia & doctores multi, & ex populo plurimi peruertentur. Et quadrat cum illo Mathæi 24. Et ſurgent pſeudo Chriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducãtur (ſi fieri poteſt) etiam electi.

Prima intelligẽtia fumus doctrina peruerſa. Math. 24.

Notat verò diuus Thom. quod in C ſpiritualibus potius eſt obſcuritas quã cæcitas: quia manet in homine lux aliqua reſpectu temporalium negotiorum. Habent enim oculum ſiniſtrum cum luce, qui ſunt ſpiritualiter cæci, in cuius figura dicitur 1. Regũ 11. in hoc feriam vobiſcum fœdus vt eruam omnium veſtrum oculos dextros: ſic diabolus conatur relicto in nobis oculo ſiniſtro, quo temporalia proſpiciamus: dextrum eruere, quo D æterna ſpectantur. Ideo ergo ait & obſcuratus eſt Sol &c.

D. Thom. 1. Reg. 11. Figura.

¶ Vel dicendum, quod fumus putei aſcendens, ſignificat calidiſſimas dæmonum machinas, & conſilia ad nocendũ hominib⁹ in terra quę fumo comparantur, & ita vocantur, quia ex igne aſcendunt, id eſt, ex ardenti eorũ furore, & nigri ſunt. i. triſtes, & quia aduerſus electos non proficient, ſed vt fumus tandem euaneſcent. Iuxta

2. expoſitio aptior. Fumus ſignificat profunda dæmonũ conſilia ad nocendũ hominibus.

illud

Pſal. 67. illud Pſalm. 67. ſicut deficit fumus, defi- A
ficient. ¶ *Et ſicut fumus*, inquit, *fornacis magnæ*. Id eſt, denſus & obſcurus multitudine machinationum diaboli. Significat & furorem magnum de quo exeunt. (Prima expoſitio.) ¶ *Et obſcuratus eſt*, inquit, *ſol, & aer de fumo putei*. Hoc eſt, magnas tenebras hominibus innexit eorũ fumum. Diabolus enim vehementer intelligentiæ lumen & pietatis ſtudium obſcurabit, efficietq; vt homines cœlum ſuſpicere non poſſint, nec futu- B
rorum ſuppliciorum recordentur, ſed præcipites in ſcelera ferantur, ſicut de ſenioribus ſcriptum eſt Danie- (Dan. 13.)
lis 13. & auerterunt ſenſum & declinauerunt oculos ſuos: vt non viderent cœlum, nec recordarentur iudiciorum iuſtorum. ¶ Vel obſcuratus eſt (2. expoſitio.) ſol, quia malorum proſperitas quę lucis nomine ſolet indicari multum lædetur & penè tota extinguetur; quomodo dictum eſt Amos 8. & erit in C (Amos. 8.)
die illa dicit Dominus: occidet ſol in meridie & tenebreſcere faciam terrã, in die luminis & conuertam veſtras feſtiuitates in luctum.

¶ *Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram*. De fumo putei exierunt locuſtæ quæcumquè illæ ſint, quia dæmonum conſilio & afflatu inductę ſunt ad nocendum. (Per locuſtas intelligantur hæretici.) ¶ Sicut locuſtæ ex fumo generari ſolent naturaliter: vt notat hic Anſelmus: ſic ex peruerſa D (Anſelm.)
doctrina peruerſi filij ſunt generati: nempe hæretici ſuperbi, & terrenorum concupiſcentes. Qui meritò vocantur locuſtæ, quia locuſta nititur in ſublime per volatum, ſed propter infirmitatem alarum ventre prægrauata mox cadit in terram: & etiam rodet ſegetes & omnia virgulta: vt patet Ioel. 1. & 2. & Pſalm. 77. & dedit labores eorum locuſtæ. Tales ſunt hæretici & (Ioel. 1. & 2. Pſal. 77.)

ſuperbi qui ſine fundamento alta petunt, & mox affectu carnali prægrauante decidunt & terræ hærent. Pſal. 35. Orabat Dauid non veniat mihi pes ſuperbiæ: & Pſalm. 72. Deiecisti eos dum eleuarentur. (Pſal. 35. Pſal. 72.) Et etiam conantur corrodere & abſumere quidquid virtutis eſt, in hoc mundo. De his dicitur 2. Petri 2. Erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis. (2. Pet. 2.)

¶ Ego tamen non poſſum intelligere quo pacto hæretici dicantur locuſtæ iſtæ, vt ſuperius dictum eſt. (Impugnatur prędicta communis expoſitio.) prçterea, hæretici nõ cruciant ſuos, id eſt, fauentes ſibi & credentes, ſed orthodoxos habentes ſignum Dei: at locuſtæ illæ cruciant eos tantùm, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis, quare non poſſunt in illis intelligi hæretici. Si animalia eſſe diceremus aduerſus impios immiſſa, nõ poſſet forte explicari cur de fumo putei exiiſſe dicantur: quomodo loricata, & auro coronata producantur: quomodo facies haberent hominum & capillos mulierum: Nec enim credibile eſt talia animalia vnquàm videnda eſſe. Multo probabilius videretur homines feros & ad perdẽdum inſtructos intelligi, niſi illud obſtaret: quod omnes qui tunc erant in terra, aut ex ſignatis ſigno Dei eſſe; aut ex non ſignatis: locuſtæ autem ſæuiunt in non ſignatos: atque ipſæ ſi homines ſunt ex non ſignatis ſunt: quare & in illis erunt qui à locuſtis cruciandi ſunt. Verùm nihilominus homines eſſe exiſtimo Barbaros & feroces, qui inſtigari à diabolo, & Deo iuſtè permittente, per quinque menſium ſpacium vehementer affligent impios, qui ſigno Dei noluerè ſignari. (Per locuſtas homines barbari & feroces aptius intelliguntur.) Ita olim Gothi, & Vandali, & Hunni terras tam fide-

fidelium quàm infidelium inuaſerũt, A & multis doloribus multiſquè cladibus affecerunt. Idem fecerunt Agareni & Turcæ. & in Turcas imperio victorijſque claros, inſurgunt finitimæ nationes, & crebris bellis eos infeſtant. Neque illud obſtat quod obſtare videbatur, eos qui in locuſtis deſignantur, eſſe ex non ſignatis, atquè à locuſtis cruciandos eſſe non ſignatos. Non enim omnes nõ ſignati cruciandi ſunt à locuſtis, ſed aliqua eorũ B pars: quam non eſt mirùm ab infidelibus alterius ſectæ affligi, ſicut nunc Babylonij aut Tartari, Turcas bello cladibuſque vexant. Conuenit autem hæc explanatio cum Ioele Propheta, in cuius cap. 1. & 2. Exercitus Chaldæorum Iudæam vaſtaturi, & militum audatia, atque fortitudo, ſimilitudine locuſtarum multis verbis exprimuntur.

Ioel. 1. & 2.

¶Poſſunt etiam ſatis probabiliter C in locuſtis de fumo putei abyſſi, exeuntibus, dæmones multi indicari: qui ex inferno aſcendent & formam habentes locuſtarum qualis hîc deſcribitur, mordebunt & dolore magno afficient eos qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis. Nam ſi olim idem dæmones filios & famulos & peccora Iob occiderunt, & ſi legio eorundem immundorum ſpirituum in gregem porcorum ingreſſa eſt, D eoſquè precipitauit in mare: vt legimus Lucæ. 8. Quis miretur extremis temporibus cum magna & horrenda portenta videnda ſunt, ſpiritus malos in impios eſſe armandos? Verùm quoniam diuinæ prouidentiæ ordo ita habet, vt homines plectendi, per homines potius plectantur dum in hac vita ſunt: homines potius eſſe arbitror, quàm dæmones: quod etiã

Locuſtæ ſignificant dæmones.

Luc. 8.

Probabilius eſt vt locuſtæ homines ſint & non dæmones.

magis cum ſacræ ſcripturæ locutione conuenit vt diximus. Solet enim ſacra ſcriptura exercitus veniẽtes, huiuſmodi animalium ſimilitudine indicare: aliquandò propter multitudinem, aliquando propter vim nocendi, aliquando propter vtrumque. Propter multitudinem vt Eſaiæ. 7. Et erit in die illa ſibilabit Dominus muſcæ, quæ eſt in extremo fluminum Aegypti, & api qui eſt in terra Aſſur, & venient & requieſcent omnes in montibus vallium &c. Propter vim nocendi, vt Hieremiæ. 8. Quia ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebũt vos, ait Dominus. In quo loco Nabuchdonoſor & Chaldæos intelligit vt docet Hieron. & vt ex præcedentibus conſtat, propter vtrumque dicuntur locuſtæ apud Ioelem, & hîc apud Ioãnem. Hîc iam incipit videri quod Dominus prædixit Lucæ. 21. Cum audieritis prælia & ſeditiones nolite timere, oportet enim hæc fieri, ſed nondum ſtatim finis.

Eſa. 7.

Hiere. 8.

Hiero.

Luc. 21.

¶ *Et data eſt illis poteſtas ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ.* Ideſt, vt ſic locuſtæ iſtæ vulnera ſua venenata infligant, qualia venenatis fieri ſolent morſibus ſerpentum, vt ſuperius indicauimus verbis Hieremiæ. Sed de hæreticis ſenſum proſequendo, dicendum eſt, quod declaratur hac allegoria modus nocendi quo vſuri ſunt illi præcurſores. Permittet enim Dominus illis, vt cum locuſtæ videantur tantùm eſſe, peius noceant quàm locuſtæ. Nam locuſta lædit apertè, illi verò referent ſcorpionem, referent ingenium eius. Scorpio animal eſt venoſum cauda feriens: & arcuato vulnere venena diffundens, cũ tamen prima facie videatur eſſe mitis

Primus ſenſu. planior.

2. ſenſus allegoricus.

Lege Plin. lib. 11. c. 25 de ſcorpij natura.

tis, in cauda tamen eſt læthalis. Innocens ſeſe ore ſimulat vt incautos cauda occidat. Nouimus ſcorpiones, vermes potiuſquàm animalia eſſe, cauda ſpiculato acumine noxioque recurua. ſcorpius nome eſt Græcum à verbo *σκορπίζειν* ideſt, diſſipare. Seſe prorſus hoc modo gerunt hæretici. per blandos enim ſermones decipiūt plebem, ita Beda & Richardus, de quibus Math. 7. Attendite à falſis prophetis. & Ezechiel. 2. dicitur: cum ſcorpionibus habitas, verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exaſperans eſt, vbi docemur non timendos eſſe eos qui fundunt iram, & incandeſcunt in virtutem & iuſtitiam. Herodes quidem timebat Baptiſtā. Rex pauperem, ſed virtute ornatum timebat. Marc. 6. & Saul rex Dauidem. 1. Regum. 18. Doloſi verò & impoſtores qui virtute carent, quales ſunt iſti ſcorpiones, timendi non ſunt: ſicut nec Eliſæus hoſtilem exercitum timebat, 4. Reg. 6.

Beda. Richar. Math. 7. Ezech. 2. Marc 6. 1 Reg. 18. 4 Reg. 6.

¶ *Et præceptum eſt illis ne læderent fænum terræ, nec omne viride, nec omnem arborem, niſi tantum homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.*

Prima expoſitio myſtica.

¶ Apponitur reſtrictio facultatis; ne videlicet lædant electos: licet poſſint eos percutere ad tempus, ſed tamen illa percuſſio illis cooperabitur in bonum, ad Roma. 8. Sed tamen lædere, ideſt, occidere ſpiritualiter, prohibentur locuſtæ facere, ſic. 1. Corint. 10. Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari ſuprà id quod poteſtis. & Pſa. 144. cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe. & per fœnum incipientes; per omne viride, intelliguntur proficientes in virtute, qui adhuc terrena aliquo modo retinent. De quibus. 1. Corinth. 3. Nō potui vobis loqui quaA ſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. per arbores autem ſignificantur homines perfecti, qui altitudine ſe extolſunt, & ſoliditatis virtute roborantur. Ita Richardus & Anſelmus. Tamen ſimplicius, fœnum & omne viride ſignificare videntur eos qui virorem & viuacitatem fidei habent: arbores autem eos qui ſpe elati, bonorum operum fructum faciunt, quos inhibentur locuſtæ lædere. Quia ergo chari B ſunt Deo verè fideles eum ex toto corde diligentes, non permittit Deus vt ab impijs hæreticis ſeducantur, & lædantur. Excipiuntur etiam qui ſunt ſignati de quo ſupra latè diximus.

Rom 8. 1. Cor. 10. Pſal. 144. Fænum ſignificat incipientes, omne viride ſignificat proficientes, arbores verò perfectos. 1. Cor. 3. Richar. Anſelm.

Quod ſi ad literam velimus hūc locum intelligere, dicendum eſt: noluiſſe Dominum has locuſtas aliquid lædere niſi homines. Et quoniam locuſtas vocauerat, quæ fœnum, ideſt, herbam, & quicquid viret lædere ſo-C lent, meritò dicit, ne læderent fœnū terræ. ¶ *Præceptum eſt*, inquit, non quod propriè præceperit eis Deus, aut iuſſerit: ſed præcepiſſe dicitur quoniam eis vti voluit vt miniſtris iuſtitiæ ſuæ ad puniendum impios, quod fieri ſolet, vel Deo illis id ſuggerente, ſi iuſtam cauſam habent bellandi, & animum bonum: aut ſi hæc non habeant permittente, vt occaſiones oriātur, & cauſæ vndè ad id excitentur. D Ita enim ſæpè loquuntur prophetæ. vt Eſai. 10. Væ aſſur virga furoris mei, & baculus meus ipſe eſt, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum & contra populum furoris mei, mandabo illi vt auferat ſpolia, & diripiat prædam. & Hierem. 25. Et ecce ego mittam, & aſſumam vniuerſas cognationes aquilonis ait Dominus, & Nabuchdonoſor regem Babylonis ſeruum meum

Sic expoſitio literalis. Eſa. 10. Hiere. 25.

¶ Et

¶ Et datum eſt illis, ne occiderent eos, ſed vt cruciarentur menſibus quinque. Datum, legendum eſt vt legit Beda, & legitur in Latinis antiquis & Græcis, non dictum, vt quidam corrigunt, hoc eſt, non eſt illis permiſſum occidere eos, ne cito morte finirentur dolores, ſed affligere & cruciare varijs cruciatibus menſibus quinque. His militibus hæc mens injicietur, vt neminem occidere velint: ſed vt per quinque menſes quibus eorum impetus & vis durabit, varijs & exquiſitis cruciatuum generibus eos affligant: quales, videlicet, in ſeruos fugaces, & in captiuos, & in homines victos exercere ſolent ſuperbiſſimi victores, & crudeliſſimi tyranni. Dicit autem *datum eſt illis*, quia ipſi prælio magis optabũt cruciare eos, quàm occidere. Nec legendum eſt *vt cruciarent*, ſed, *vt cruciarentur*. Primum tamen rectè quadraret ſi inueniretur in noſtris exemplaribus. Sed vel hoc vel illo modo legamus idem eſt ſenſus.

¶ Per *eos*, Itaque referuntur illi, qui non ſunt ſignati, ideſt, reprobi: quos Deus nõ vult corporaliter occidi ſed vexari & cruciari, vt, vel ſic cruciati reſipiſcant, vt dicebamus. Sicut de vita corporali Iob mandatum fuit diabolo, animam eius ſerua. Permittit verò Deus affligere illos per mẽſes quinque, quibus durabit (vt diximus) perſequutio.

¶ Etiam per relatiuum *eos*, electi homines intelliguntur ab aliquibus, ſignificati per fœnum, & omne viride, & arbores vt habetur in collectaneis. nam & hi, tota vita affliguntur & tentantur. Sed hæc expoſitio mihi nõ placet nam & ſi aliàs iuſti affligantur, modo non agitur de illorum afflictione, ſed de afflictione impiorum qui non ſignati ſunt ſigno crucis aut fidei. Quos Deus tunc temporis affligi permittet menſibus quinque vt diximus.

¶ Alij myſticam expoſitionem ſequẽtes, per menſes quinque intelligunt totam vitam quæ quinque ſenſibus agitur, vt ait Beda: vel quæ quinque ætatibus, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentute, & ſenectute continetur.

¶ Quare autem in menſibus, magis quàm in annis, ætates deſcribantur cauſa in promptu eſt videlicet in mẽſibus Lunæ creſcentis ac decreſcentis mutatio fit: vt intelligamus vitã hanc continuis mutationibus eſſe obnoxiam, in qua varietate frequentes caſus accedunt, ac recedunt: vt non ſem per continuis decurſibus adſit vel tribulatio vel tranquilitas non ſignatis, vel ſignatis. Item vt intelligeremus illos qui dudum mendatio hæreticorum fuerant ſeducti fideque imminuti, poſtmodum gratuita Dei clementia, poſſe fide firmari, vt reuerſi recipiant veritatem, de quorum profecto numero in tantum plerique ad defendendam veritatem fortiſſimi euadũt, in quantum peruicaciſſimi ad tuendum aliquando mendacium fuerunt. vt in Paulo vidimus. Sed iam his omiſſis ſenſum literalem & planum proſequamur.

¶ Et cruciatus eorum vt cruciatus ſcorpij cum percutit hominem. Declarat modum affligendi, quem ſeruabunt illi præcurſores Antichriſti quorum cruciatus erunt crudeles, & venenoſi, & quaſi furtim ac latenter inflicti. nam ſcorpio per fraudem latenter cauda ferit. In qua habet venenum quod eſt nocendi genus grauiſſimum. Huiuſmodi ſunt omnes adulatores pernicioſi, occulti hoſtes,

apertis longè grauiores, vt meliora ſint vulnera diligentis quàm fraudulenta oſcula odientis. vt Salomon ait. Prouer.17 D.Tho. Prouerb.27. Et notat D.Tho. Quod plaga ab ſcorpione illata non ſubito occidit, ſed lento ſpatio languore torquet. Sicut ergo ſcorpio occultè percutit cauda faciem blandiendo, ſic hæretici blandiuntur quandoque in verbis, ſed latenter tunc ſuggerent principibus vt fideles torqueant. Hæc eſt autem grauiſſima perſecutio. Item ſicut percuſſus ſcorpione non ſtatim moritur, ſed languet: ſic iſti. quandoque nō ſtatim interficient, ſed diu vexabunt: quum tamen leuius eſſet ſtatim interfici. Ita D.Tho.hic. D.Tho.

¶ *Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.*

¶ Quærent homines mortem, ſcilicet, vt ita ſaltem intolerabiles dolores effugiant Beda. Miſeram vitam cita morte finiri malentes. Sicut D. Cyprianus ſub Deciana cōtigiſſe tempeſtate conquæſtus. Volentibus, inquit, mori non permittebatur occidi. Beda. Cyprian.

Prima expoſitio. De pijs explicatur hoc à ſanctis viri enim iuſti optabunt mortem, ne tam triſtia ſpectacula oculis cernant, ſicut Moyſes. Numer.2. Obſecro Domine vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis affiiciar malis. &.3. Regum. 19. Petiuit Elias animæ ſuæ vt moreretur & Tobias. capitu.3. & illud. Iob.10. Tædet animam meam vitæ meæ. Itaque viri iuſti deſiderabunt mortem, cæterum non dabitur eis. Et ratio eſt quam Paulus ad Philipen.1. Affert. Coarctor (inquit) è duobus, deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto: multo magis melius: permanere autem in Num.2. 3.Reg.19. Tob.3. Iob.10. Phili.1.

A carne neceſſarium propter vos, id eſt, propter communem vtilitatem Eccleſiæ. Iob.3. Expectant mortem, & non veniet. Ita Richardus & Anſelmus. Iob.3. Richar. Anſel.

2. expoſitio accommodatior. Alij verò hunc locum intelligunt, de reprobis quos mala conſcientia in tantam rabiem adducet, vt etiam mortem appetant; & non concedatur eis. Vnde Diuus Ambroſius in oratione de fide reſurrectionis. Secundum ſcripturas, inquit, triplicem B eſſe mortem accipimus. Vna eſt cum morimur peccato & Deo viuimus. Beata igitur mors, quæ culpæ reſtiga, à Domino dedita, à mortali nos ſeparat, immortali nos conſecrat. Alia mors eſt vitæ exceſſus, qua mortuus eſt patriarcha Abraham, patriarcha Dauid, & ſepulti ſunt cum patribus ſuis, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors eſt, de qua dictum eſt: dimitte mortuos, ſepelire mortuos C ſuos. Ea morte non ſolum caro, ſed etiam anima moritur. Anima enim quæ peccat ipſa morietur. Moritur enim Domino non naturæ infirmitate ſed culpæ. Sed hæc mors non perfunctio huius eſt vitæ, ſed lapſus erroris. Vna ergo eſt mors ſpiritualis, alia naturalis, tertia pœnalis, ſed quæ naturalis non eadem pœnalis. Non enim pro pœna ſed pro remedio dedit mortem. Denique Adæ D peccanti præſcriptum eſt aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur: quoniam audiſti vocem vxoris tuæ, & manducaſti de ligno de quo præceperam tibi, abhoc ſolo ne manducares: maledicta terra in operibus tuis, mādu cabis fructum eius omnibus diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulū agri tui, cū ſudore vultus tui manducabis Ambro. Gene.3.

cabis panem tuum, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es. Habes pœnarum ferias: quia aduerſus ſpinas ſeculi huius, & ſolicitudines mundi, voluptateſque diuitiarum, quæ verbum excludunt, pœnam includit: mors pro remedio data eſt, quaſi finis malorum. Non enim dixit: quoniam audiſti vocem mulieris reuerteris in terram. Hæc enim eſſet pœnalis ſententia: quemadmodum eſt illa: maledicta terra ſpinas & tribulos germinabit tibi: ſed dixit manducabis panem tuum in ſudore donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam eſſe noſtrarũ pœnarum, qua curſus huius vitæ inciditur: ergo mors non ſolum malum non eſt, ſed etiam bonũm eſt. Denique pro bono quæritur ſicut ſcriptũ eſt in hoc loco: quærent homines mortem, & nõ inuenient eam. Quærent enim illi, qui dicturi ſunt montibus: cadite ſuper nos & collibus operite nos. Quæret etiã anima illa quæ peccat, quæret diues ille poſitus in inferno, qui vult digito Lazari refrigerari linguam ſuam. Videmus itaquè quod & mors hæc lucrum eſt, & vita pœna eſt. Vnde & Paulus ait: mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum, quid eſt Chriſtus, niſi mors corporis, ſpiritus vitæ? & ideò commoriamur cum eo vt viuamus cum eo. Sit quidam quotidianus vſus in nobis, affectuſquè moriẽdi vt per illam, quam diximus, ſegregationem à corporeis cupiditatibus anima noſtra ſe diſcat extrahere, & tanquam in ſublimi locata, quo terrenæ adire libidines, & eam ſibi glutinare non poſſint, ſuſcipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris adijcit: ſicut Apoſtolus reuelauit dicens: video enim legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Omnes impugnamur, omnes ſentimus, ſed non omnes liberamur. & ideò: infœlix ego homo niſi remedium quæram. Sed quod remedium? quis me liberabit de corpore mortis? gratia Dei per Ieſum Chriſtum. Habemus medicum, quæramus remedium, remedium noſtrum Chriſti gratia, & corpus mortis corpus noſtrũ. ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Chriſto. Et ſi in corpore ſumus, tamen quæ ſunt corporis ne ſequamur, ne deſeramus iura naturæ, ſed dona gratiæ præoptemus. Diſſolui enim & cum Chriſto eſſe, multò melius, permanere autem in carne neceſſarium eſt propter vos. Sed quia non omnibus neceſſarium, ideo iuſti modò & in futuro illo tempore optabunt mortem ne tanta pericula & mala videant in mundo. Impij etiam optabunt mori, ſed mors fugiet ab eis.

Luc. 13. d

Luc. 16. f.

Philip. 1. c.

Rom. 7. d

¶ *Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prelium.* Aretas. equis aſſimilatæ ſunt locuſtæ, & non animali alteri propter velocem motum impetus, & animoſitatem equi, maximè cum inſtat prælium. Quod rectè intelligitur ex his quæ de equis diximus. cap. 6. & ex his quæ ſtatim dicemus. Ideo non terrebuntur vlla vi, ſed audacter & cõfidenter irruent ad nocendum.

Aretas.

Apoc. 6.

¶ Explicantur ergo hîc mores locuſtarum, *ſimilitudines*, inquit, id eſt, mores. Erant magnitudine corporis & forma, & impetu & promptitudine ad pugnandum: qualis eſt bellatoris equi. Promptitudo hæ-

Prima expoſitio myſtica.

reticorum & celeritas in propaganda ſua doctrina, ſignificatur in equi ſimilitudine: cum quo quadrat illud Hiere. 8. Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium. Enimuerò ſcimus equis ingenitam eſſe ſuperbiam. qui benè paſti, curatique, (de generoſis loquor) ſtare loco neſciunt, pede cauant terram, ſpirant naribus, iactatis ceruicū iubis ſublimiter incedunt: colligunt in numeros pedes, hinnitu ſuo animi ad bella præſe ferunt ardorem: iiſdem prærapida ineſt velocitas, immo ad curſum voluntas. Et in victoriam cupido, maximè impugnantibus, quam non aſſequuti verecundiam dolore præmonſtrant, tūc enim demiſſis auribus, & capite, pigro progreſſu pedes trahunt: membris languidi, vt vix calcaribus promoueas. Sic hæretici ardentibus in primis animi facibus inpugnam ruunt, certare geſtiunt, rapiuntur vehementia, efferuntur, ſpumant in victoriam plus ſatis gloriæ cupidi, quam aſſequuti gaudent, lætantur, & exultant: non aſſequuti dolent. Vt benè prima eorum deſcriptio ſit à bellatione equorum ferocium. Secunda à ſuperbo capitis ornatu: de quo ſtatim dicitur in textu. Quod ſi de exercitu illo feroci hunc locum intelligamus, tam ferox ac velox erit ad impugnandum impios nō ſignatos ſigno Chriſti, quàm eſſe ſolent equi parati in prelium.

Hiere. 8.

2. expoſitio literalis.

¶*Et ſuper capita earum tanquam coronæ ſimiles auro.* Primùm, ad literam hæc intelligere poſſumus. Significat ergo exercitum de quo loquitur colligendum eſſe ex magnis ducibus & regibus, & nobiliſſimis militibus qui pro nobilitate ſua mori malūt, quàm cedere, aut non vincere. hoc vt doceat, dicit eos pulchris & deauratis ſiue æreis galeis ornandos eſſe, quæ de longè ſplendeant, & tanquàm coronæ aureæ videantur. Nam galeas, coronas dictas eſſe apud veteres, illud Virgilij oſtendit, omnibus in morem terſa præſſaque corona. vbi Seruius corona .i. galea.

Primus ſenſus literalis.

Virgilius.

¶Præterea veteres galeis pro varietate gentium, varias eminentias addebant, de quibus multa Alexand. lib. 1. genial. cap. 20. magni duces ſummitatem auream imponebant, in qua eminebant cryſtæ vt apud Homerum legimus. lib. 18. Iliados de armis Achillis. Eius verborum hic eſt ſenſus: fecit autem ei galeam fortem, temporibus aptam, pulchram auream ſummitatem impoſuit. Simile eſt quod Virgilius ſcribit de Aenea libro decimo Aeneid.

Alexan. Homer. Virgil. 10. Aeneid.

Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma.
Funditur, & vaſtos vmbo vomit aureus ignes:

Hoc ornatu nobilitas ſignificabatur militum: quomodo apud Nahum. ca. 2. alio ſimili indicatus eſt. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis: igneæ habenę currus in die præparationis eius.

Nahum. 2.

¶Cæterum, ſi hunc locum de hæreticis interpretemur, obſerua quod ſeniores illi ſupra capitu. 4. Habebant coronas aureas, ſed hi peruerſi nec coronas aureas, nec veras, ſed tanquàm coronas ſimiles auro. Quia nec victoria eorum eſt verè victoria, ſed apparens, nec ſapientia ſignificata per aurum in illis verè eſt, de quibus dicitur. 2. Timothæum 3. Speciem habentes pietatis, virtutem autem eius abnegantes.

Apoca. 4. 2. Timo. 3.

¶*Et facies earum facies hominum.*

Hoc

A Hoc dicit quoniam humanitatem ſimulabunt milites isti: & cum multa ſigna clementię & amicitiæ dederint, cum minimè timebuntur vehementer nocebunt, vt ſcorpij, qui caudæ neque opinantes feriunt. Ideoque paulò poſt ait: & habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum. Sic etiam ſunt hæretici qui prę ferunt affabilem quendam & humanitatis plenum vultum, quaſi cum iu dirio & prudentia velint omnia agere. Et ideo ſunt ſicut ſirenæ, quæ dicuntur faciem habere hominum, tamen minimè ſunt.

¶ *Et habebant capillos ſuos, ſicut capilli mulierum.* Capilli mulierum pulchri eſſe ſolent, & amorem vehementius excitant, hinc Cant. 4. dictum eſt Cant. 4. vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui, & ſi tollantur capilli magna ex parte forma imminuta cenſetur. Eſai. 3. De Eſa. 3. caluauit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudauit. Capilli ergo mulierum ſignificant non ſolum milites illos humanitatem ſimulaturos eſſe, ſed etiam blanditias mulieribus ſimiles adhibituros. vt illos, quibus nocere volunt, magis capiant, & ſecuriores reddantur. Forraſſe etiam per hoc potius indicatur, hos per mulierum opera & blanditias capturos eſſe hoſtes ſuos, ſicut Madianitæ per mulieres deceperunt & Num. 25. perdiderunt filios Iſrael Num. 25.

¶ Si verò de hæreticis ſit ſermo, his ſanè verbis apartè notat eos mulieroſos & fœminarũ amatores eſſe. Eſa. 3. Hoc enim malum magnum eſt Eſa. 3. Efœminati dominabuntur eis. Item molities cogitationum parata ad decipiendum alios ſignificatur in illis capillis, ſicut molities mulierum. Legite de hoc Anſelmũ hic. Nihil ſanè Anſel. conuenientius noſtræ tempeſtatis hæreticis his portentis affingi poteſt: quibus odio eſt in omni ordine cœlibatus, ipſi pluſquam mulieroſi, docentes connubia licita fore etiam Eccleſiaſticis, religioſiſquè viris præter morem Eccleſiaſticum, votorum fœdera contemnenda: vt nihil fiat diſcriminis vltrà inter prophanum ac ſacrum. Rectè igitur capilli eorũ ſunt B vt capilli mulierũ, eò quod ipſi ſunt efœminati omnes, mulierumque ſectatores in deſiderijs ſuis, curam carnis facientes.

¶ *Et dentes earum ſicut dentes leonum erant.* Cum multam humanitatem & clementiam indicarint, crudeliſſimè tamen mordebant, ita vt earum dentes leonum videantur. Leonum dentes validiſſimi & acutiſſimi ſunt, & quibus nullum animal poſſit reſiſtere. C hinc amplificationis cauſa dentes fortiſſimi & nocentiſsimi dentibus leonum comparantur, Eccleſ. 21. Loquẽs Eccle. 21. de peccato: dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. Ioelis. 1. Gens enim aſcendet ſuper terrã Ioel 1. meam fortis & innumerabilis, dentes eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonis. Crudelitas ergo nemini parcens, ſignificatur in his dentibus. Pſa. 9. Videtur deſcribi ingenium Pſal. 9. D iſtorũ. Inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in ſpelunca ſua. Conabuntur ergo peruerſi magiſtri trahere in ſpeluncã ſuam prædas, quas ibi ſæuo dogmate diſcerpant, & dilacerentur: Ita omnes cõmuniter exponũt hunc locũ. Item, ſi ſecundam intelligentiam proſequamur, dicendum eſt quod tunc ſæuiẽt locuſtæ in impios, & innumeris calamitatibus lacerabunt eos qui non ſignati ſunt.

¶ *Et habebant loricas ſicut loricas ferreas.* Hoc eſt, fortiſſimis armis munientur, quibus aduerſorum ictus & vim minimè timeant, neque repelli poſſint quominus noceant quantum velint. Sed cum re vera loricæ ferreæ futuræ ſint, cur ait: ſicut loricas ferreas? Seruat decorem metaphoræ. Nec enim locuſtis tribuere decebat loricas ferreas. In hac tamen ſimilitudine loricatos milites intelligit, qui vt diximus oppreſſuri ſunt eos qui non ſignati ſunt, Deo permittente: ita locutus eſt Ioel, qui de exercitu Chaldæorum ſub locuſtarum ſimilitudine loquens, capite primo: addit capite ſecundo hæc verba: quaſi aſpectus equorum, aſpectus eorum: & quaſi equites ſic current. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exilient, velut populus fortis præparatus ad prælium. Sicut fortes current: quaſi viri bellatores aſcendent murum.

Primus ſenſus.

Ioelis 2.

¶Loricæ, ſeu thoraces (vt Græcè habetur) duræ velut ſi ferreæ eſſent, obſtinationem hæreticorum in ſua peruerſitate impenetrabilem ſignificant, quas nulla veritatis tela prærrumpere queant: ſicut de diabolo dicebat Iob. cap. 41. corpus eius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſchamis, quaſi ſe prementibus. Sicut ergo loricæ ſumuntur in bonam partem, aliquando pro armatura virtutis qua ſe muniunt iuſti. 1. ad Theſſalon. vltimo. induti lorica fidei & charitatis, ita hîc capitur pro dura obſtinatione. Habent ergo hæretici indurata contra veritatem præcordia. & quid in omni malo locuſtis iſtis obſtinatius? non cedunt, cum vincuntur: nec à pugna deſiſtunt. Inſtaurant ergo prælia, ac nouos iterum congreſſus moliuntur: vt vel tedio vincant, dum virtute nequeũt. Quod

2. ſenſus.

Iob. 41.

1. Theſ. vlt.

A ſi nec ſic quidem vicerint, dicunt facultatem eis minime defuiſſe, niſi contentioni ceſſiſſent velut modeſtiores.

¶ *Et vox alarum earum ſicut vox curruum equorum multorum currentiũ in bellum.* Multas magnaſque futuras locuſtas docet, & volatus earum plagam à Deo cœlitus immiſſam deſignat. Aretas: volatus deſignat quod velociter ſuperueniant, & quod ſupernè accedant. Voces verò ſiue ſonum alarum dicit impetum ipſarum ad bellicum aſſultum, quod non in ſilentio fiat. quod autem dicit, quaſi vox curruum, ita intelligendum eſt, vt in proxima verba diximus: Quia re vera ſonus ille curruum erit. Sicut dixit Ioel: ſicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exilient.

Aretas.

B

Ioel. 2.

C ¶Cæterum vt ad ſecundum ſenſum noſtra ſe conuertat oratio: Exhorreſcit hîc & trepidat venerabilis Beda ad tantam potentiam hoſtium Eccleſiæ. Alæ igitur ſunt ſermones quibus hi ſeſe efferunt & volitare conantur, & quia velut vno ore & conſenſione magna impugnaturi ſunt Eccleſiam, vna dicitur illorum vox. Sicut dicitur Iob. 41. de ſchamis diaboli: vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur. & Nahum. 1. Sicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur, ſic conuiuium eorum pariter potantium. Et quia velut ſophiſtæ rationibus deſtituti, ad clamores & vociferationes ſe conuertunt, vt ita ſimplici populo videantur vincere & ſuperare fideles, ideo comparatur illorum clamor, clamoribus bellatorum curruum.

Beda.

Iob. 41.

D Nahum. 1.

¶ *Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum. &*

pote-

poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinque. De his caudis dictum eſt ſupra. Cæterum D. Thom. & Anſel. myſticum ſenſum ſequentes, has caudas intelligunt eſſe principes ſeculares quorum fauori prædicti homines nitantur. Eſtquè aculeus & vis pugnādi in ipſis caudis & principibus habētibus vim coerciuam. Nā hæc facultas lædendi in aculeo ſignificatur, & ſtimulo. 1. Cori. 15. Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Cum hoc fauore principum & cum inſidijs hæreticorum, optimè quadrat illud Pſalm. 9. Sedet in inſidijs cum diuitibus: vt interficiat innocentem. De his ſcorpionibus iam diximus ſupra. Sed quare replicat quod dixerat de læſione menſibus quinq;? Reſpondet D. Thomas, quod antea de cruciandis bonis hominibus ſecundum corpus: nunc verò de nocendo etiam malis agitur. Id quod Anſbert. notat. & ideo ibi quando de bonis erat ſermo dictum eſt, quod cruciarentur, & non eſt dictum: vt nocerent illis. Quia boni licet crucientur, non tamen illis nocet cruciatus. De malis verò dicitur, quod nocebit illis hæc dæmonum poteſtas.

D. Tho. Anſel.
1. Cor. 15.
Pſal. 9.
Anſber.

¶Sed ſi iterum quærat aliquis, cur poteſtas quæ illis data erat, quinquè menſium erat, & non plurium, aut pauciorum. Hoc exactius explicare eorum eſt qui myſticè exponunt: vt Beda, Anſbert. Aymo. de quo ſuperius diximus. modò ſatis eſt dicere literam exponentes: quinquè menſes ſignari, quia per id temporis ſpatium homines affligentur. Hoc autem tempus diuina prouidentia elegit, quo dura corda, vel ad pœnitentiam flectantur, vel quantùm tunc ſatis erit puniātur. Quemadmodū Antichriſto tres anni cum dimidio cōcedentur ad probationem bonorum, & ad execrationem malorum. Ita dictum Dauidi primo Paralyp. cap. 11. & 12. Elige quod volueris, aut tribus annis peſtilētiam, aut tribus mēſibus fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe euadere: aut tribus diebus gladium domini, & mortem verſari in terram. Ita etiā decem plagis percuſa eſt Aegyptus. Ita Antiocho contra iuge ſacrificium tempus datur bis milia & tercentorū dierum, Daniel. 8. & 9. ſeptuaginta hebdomadæ abreuiatæ ſunt ſuper populum Iſrael, & ſuper Hieruſalem. huiuſmodi numerorū, quib[9] in ſacra ſcriptura multi ſimiles ſunt, non alia ratio quā quæ dicta eſt, aut reddetur, aut reddi niſi rarò poteſt. Sed ſi adhuc quærere velimus, quare menſes ſignātur, potius quàm dies, aut hebdomadæ. Reſpondetur, quoniam tempus ſuppliciorum longiuſculum eſſe oportebat: vt diximus. Numerus autem quinarius electus videtur, quoniam ſenarius conſumationem videtur ſignificare: quod ſex diebus omnia conſumata ſint, cui numero, quinarius proximus eſt. Quoniam ergo hac plaga non omnes occidendi erāt, ſed magnis doloribus tamen & morti proximis cruciandi, rectè quinquè menſes aſſliguntur.

Beda Anſbert Aymo.
1. Paral. c. 11. & 12.
Dan. 8. & 9.

¶*Et habebant ſuper ſe regem angelū abyſſi, cui nomen hebraicè Abbadon, Græcè autem Apollyon, & latinè habēs nomen exterminans.* Habent prædicti præcurſores Antichriſti ſuum principem diabolum, ſicut olim Iudæi blaſphemantes, Chriſto obijciebāt, quod in principe dæmoniorum æderet miracula. Luc. 11. Ille ſiquidem eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Iob. 41. & licet in inferno quantùm ad alia nullus ſit ordo. Iob. 10. Tamen inter ſe & reſ-

Luc. 11.
Iob. 41.
Iob. 10.

pectu hominum ſuum ordinem ha- A
bent. Idque colligunt doctores ex il-
Luc. 11. lo Luc. 11. Si ſatanas in ſe ipſum diuiſ-
ſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius?
Diabolus itaque eſt princeps horum
hominum qui hic vocantur locuſtæ.
Ait ergo Ioan. & habebant ſuper ſe re-
gem angelum abyſſi, id eſt, eorū dux,
& rex erat angelus malus, qui idcirco
non angelus ſed angelus abyſſi voca-
tus eſt, quòd diabolus eos concitabat
interius, & ducebat quaſi rex quò vo- B
lebat. Angelus, inquam, qui ex abyſ-
ſo exierat, cum aperta eſt.

¶Vox abyſſus iam eſt explicata ſu
pra, & hîc pro inferno capitur à patri
bus. Cum hoc quadrat, quod de dia-
Iob 41. bolo dicitur Iob. 41. quod alitus eius
prunas ardere facit. ¶Nomen ve-
rò huius principis poſuit Ioan. vt no-
bis eius ingenium explicaret. Sicut &
Gene. 2. Adam fecit rebus omnibus: Gene. 2.
Hæbraicè vocatur Abbadon, quod C
nomen Hæbraicum & Chaldaicum
perditionem ſignificat. Quo ſæpè vti
Iob 28. tur ſacra ſcriptura: vt Iob. 28. perditio
c. 31. & mors dixerunt: auribus noſtris au-
diuimus famam eius. & cap. 31. Ignis
eſt vſquè ad perditionem deuorans.
Pſal. 87. Pſalm. 87. Nunquid narrabit aliquis in
ſepulchro miſericordiam tuam, & ve
Pro 15. ritatem tuam in perditione. Prouerb.
15. infernus & perditio coram Dño.

¶Sed quia perditio more Hębreo D
rum: vt & alia huiuſmodi nomina;
pro perdente accipitur, hîc ſignificat
mortem omnia perdentem, & infer-
num. Vt ex locis citatis intelligi po-
teſt, inde etiam angelus iſte dictus eſt
Abbadon, id eſt, perdens quod om-
nes homines per ſe, & per miniſtros
ſuos perdere vellit. Quare Ioānes re-
ctè dixit Græcè appellari Apollion. i.
perdens ſiue interficiens, quod autem
ſequitur, latinè habens nomen exter-
minans, non eſt in Græco, ſed inter-
pres id meritò addit: ipſum Ioānem
imitatus. Quemadmodum enim Ioā
nes quia Græcis ſcribebat, Hæbraicā
vocem græca interpretandam puta-
uit: ita noſter quia latinis hominibus
ſcripturam vertebat, latinè etiam vo-
cabulum Hæbraicum & græcum ex
preſſit. Quod ſæpè etiam in noſtra
trāſlatione fieri animaduertimus. Vt
Gene. 35. vocauit eum benoni, id eſt, fi- Gene. 35.
lium doloris mei. Pater autem eius
vocauit eum beniamin. i. filium dex-
teræ. & Exod. 12. Phaſe eſt. i. tranſitus Exo. 12. &
Domini eſt. cap. 16. dixerunt adinui- 16.
cem manhu, quod ſignificat, quid eſt
hoc?

¶Exterminans autem dixit noſter
interpres pro eo quod eſt perdēs, aut
corrumpens, ſiue deſtruēs. Vt Math. Math. 16.
16. Exterminant enim facies ſuas: vt
appareāt hominibus ieiunātes. & Pſa.
79. exterminauit eam aper de ſilua, & Pſa. 79.
ſingularis ferus depaſtus eſt eā. Hoc
enim eſt officium diaboli, & ita factū
eſt: vt in tribus linguis, quæ ſunt com
munes toti orbi nomen hoc ſit prodi
tum.

¶Vnde notate quod huius ſcelera
ti regis triplici lingua poſitum nomē
eſt. & veri regis noſtri Chriſti ſimili-
ter. Vt videre eſt Ioā. 19. in titulo cru- Ioa. 19.
cis. Scripſit, inquit, & titulum Pilatus,
Ieſus, Nazarenus, rex Iudæorum, Hæ
braicè, Græcè, & latinè. Qui quàm di
uerſiſsimi ſint adinuicem, ipſa nomi-
nis prodit interpretatio. Hic enim vt
planè habes, exterminator eſt: at Ie-
ſus Saluator eſt, qui ſaluare nouit, nō
perdere. Nomen exterminatoris au-
ctoritas diuina prius expreſſerat inve
teri ſcriptura dicens: trāſibit enim do-
minus percutiens Aegyptios, quam

que viderit ſanguinem in ſuperliminari,& in vtroq; poſte, tranſcendet oſtium, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras lædereq;. Vnus itaquè eſt rex, angelus abyſſi, exterminator & percuſſor, qui tunc nõ niſi in domibus quæ ſanguinem nõ habebãt in ſuperliminari, permiſſus eſt ingredi ac lædere: qui hic præceptum habet cum ſuis locuſtis, nõ niſi tantum homines, qui nõ habent ſignum Dei in frontibus ſuis, lædere: vt metuendus nõ ſit à verè fidelibus.

¶ *Va vnum abiit, & ecce veniunt ad huc duo va poſt hac.* Trãſitio eſt ad enarrandum myſterium 6. & 7. angeli. & eſt ſenſus illorum trium væ, quæ aquila volans clamãdo inſonuerat in fine cap. 8. Hactenus vnum væ, explicatum eſt à nobis, reliquum eſt: vt alia duo væ explicemus. i. alias duas cauſas doloris. Apo. 8.

¶ *Et ſextus angelus tuba cecinit.* Prædicantes ſub ipſius Antichriſti temporibus per hunc angelum intelligũtur à patribus. Itaquè incipiente Antichriſti regno antequam eius poteſtas plenè ſe diffundat, erunt tũc ſancti prædicatores qui fraudem illius detegãt, & manifeſtent. Verum tamen eſt: vt notat D. Thom. quod procedente regno Antichriſti lux prædicationis abſcõdetur, nec publicè prædicabitur euãgelium ſed in abſcõditis cõuentibus Chriſtianorum: & ideo ſexti Angeli prædicatio erit in ipſo initio Antichriſti. Poſt verò erit ſol prædicationis ſicut ſaccus cilicinus: vt dictũ eſt cap. ſexto.

Et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus. Quatuor, non lego in vetuſtis, neque apud Bedam, contra Græcos.

Et audiui vocẽ vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos A *dei, dicentẽ 6. angelo, qui habebat tubã.* Vox vna cõcordãtiam doctrinæ chriſtianæ ſignificat. Quam monet Paul. 1. Cori. 1. ad Philip. 2. & ad Roma. 15. Deus autem patientiæ, & ſolatij, det vobis in id ipſum ſapere in alterutrũ ſecundum Ieſum Chriſtum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum. Prima explicatio. 1. Cor. 1. Philip. 2. Roma. 15.

¶ Cornua hæc altaris prædicatores Chriſti ſignificãt, quorum erat vna vox. Ita Richard. Anſelmus & D. B Thom. Chriſtus enim hoc altare eſt: vt ad Hebræos vltimo habetur: habemus altare de quo edere nõ habẽt poteſtatem, qui tabernaculo deſeruiunt. Vbi Chriſtus & eius crucem altare noſtrum vocat. Nam in Chriſto offerimus quidquid Deo ex nobis gratum eſt. Et eſt altare aureum, alludendo ad altare aureum, Exod. 37. Quod quadratum erat, ſicut & hic dicitur habere quatuor cornua. De C hoc altari diximus. cap. 8. Cornua autem hæc ſunt prędicatores. & Richardus intelligit quaternarium numerũ pro omnibus prædicatoribus mundi prædicantibus euangelia. Hoc altare Chriſtus, dicitur eſſe ante oculos domini, quia pater in filio complacet ſibi. Hic eſt filius meus in quo mihi benè complacui. ¶ Intelligunt etiam patres per hoc altare Eccleſiã: vt patet in Anſbert. & Anſelm. propter ſa- D cerdotium quod in ea eſt. Et eſt aureum: quod de Eccleſia dicitur Pſal. 44. Aſtitit regina à dextris in veſtitu deaurato, propter ſapientiam quę auro comparatur Prouer. 6. Altare Chriſtus. Richar. Anſel. D. Tho. Hebr. vlt. Exod. 37. Apo. 8. Richar. Altare Eccleſia. Anſber. Anſel. Pſa. 44. Pro. 6.

¶ Audiuit ergo Ioãnes vocem vnam. i. vniuerſalis doctrinæ concordiam, ex quatuor cornibus altaris aurei, ideſt, ex omnibus prædicatoribus Chriſti, qui eum ſubleuãt & deferũt quatuor euangelia prædicando per qua-

quatuor partes mundi. Vel ex quatuor cornibus altaris. i. ex omnibus prædicatoribus Eccleſię, quę aureum altare eſt, & coram oculis Domini à quo regitur, & gubernatur, & cuſtoditur. Hęc ergo vox dicebat 6. Angelo qui habebat tubam. i. illis qui imminēte articulo illius perſequutionis miniſtrabunt eccleſiaſticam doctrinam. Dicebat (inquam) ea quæ ſequuntur in Ioāne: ſolue, ſcilicet, quatuor Angelos, &c.

Secūda explicatio magis plana.

¶Aliter etiam poteſt locus iſte explicari. Vnde obſeruandum eſt, quòd ſicut cœlum ipſum à ſimilitudine tēpli quod erat in Hieruſalem templū vocauit. cap. 7. cum dixit: & ſeruient ei in templo eius die ac nocte: ita nūc à ſimilitudine altaris thymiamatis, quod erat ante ſancta ſanctorum, & quod aureum erat: altare aureum vocat, locum vt ita loquamur, ante conſpectum Dei, in quo ei orationes ſanctorum offeruntur: vt diximus. cap. 8 in illa verba: vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum. Habebat autem altare thymiamatis quatuor cornua. & de his legimus Exod. 30. & deprecabitur Aaron ſuper cornua eius, ſemel per annum, in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato. In quo ſignificatur Chriſtus ſummus ſacerdos noſter, qui per proprium ſanguinem oblatum pro peccato totius mundi, introiuit ſemel in ſancta, & obtulit ſacrificium. Vt ergo intelligam⁹ per merita paſſionis Chriſti, quę poſt preces ſanctorum de terra clamantiū tunc filius patri pręſentabit, exituram eſſe ſententiam patris: vt ſoluātur quatuor Angeli, & tertia pars hominum peccatorum, Chriſti paſſionis ac meritorum obliſtorum occidatur: vox,

Exod. 30.

dicitur exijſſe de quatuor cornibus altaris. Sed iam ad communem intelligentiam redeamus. ait ergo vox illa. *Solue quatuor angelos qui alligati ſūt in flumine magno euphrate.* Prædicatores itaquè præcedentes annunciāt ſucceſſoribus myſterium futurum, & prædicunt futuram calamitatem: vt ſe futuri prędicatores muniant aduerſus tot mala. Ita Richard. & Anſel. in hoc ſenſu ſolue. i. ſoluendos iam fore prædica, quatuor angelos. i. vniuerſos dæmones: vt hi mūdum infeſtent: vt ſupra cap. 7. diximus, ibi: vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ. Erant autem hi angeli ligati, quia non liberè nec ita publicè in Eccleſia inuehebant anteà. Cęterùm ſoluendi iam erūt: vt publicè bellum gerant cum Chriſto. Euphrates flumen eſt Babyloniæ, qui in multa flumina diuiſus ingreditur Babyloniā Medi, & Perſi ſ diuiſerunt eum in riuos, per cuius alueum Babyloniam ſunt ingreſſi. & ſicut Babylon malè audit in ſacris literis, ſignificat enim impiorum ciuitatem, ita & euphrates magnus fluuius in malam partem accipitur, quia Babylonem in multa flumina diuiſus rigat. De quo Pſalm. 136. ſuper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion. Eſt autem ameniſſimus fluuius: vnde interpretatur frugifer, & ſignificantur per illum vitioſi, & abundantes in ſeculo, in quibus eſt diabolus ligatus. Rectè fluuius cunctę huius mundi opes ſunt, quòd perpetuò fluāt iuxta vocis ethimologiam: nec in vno perſeuerantiæ tenore perſiſtant. Diuites ergo huius ſeculi meritò euphrates nomine vocātur, quum tàm ipſi quàm diuitiæ ipſorum perpetuò fluant & dilabantur.

Prima intelligentia communis.

Richar. Anſel.

Euphrates flumen.

Pſa. 136.

¶Ve-

Secũda expoſitio. ¶ Verum quoniam verba ipſa vt A ſonant nihil habent abſurdi, ita vt ſonant intelligemus. Quando quidem ſacra ſcriptura ipſa docet, malos angelos certis in terræ locis aliquando ligari. Tobiæ.8. Raphael Angelus appræhendit dæmonium, & religauit illum in deſerto ſuperioris Aegypti. Qui ſunt quatuor angeli, & cur aut quãdo ligati, ſacra ſcriptura nuſquam docuit. Sed tamen ex officijs bonorum angelorum, malorum quoquè offitia inda B gare poterimus. Scimus Deum per Angelos bonos hominum ſaluti, & rebus inferioribus conſulere, & ſæpè diximus ſeptẽ angelos magnos eſſe, quibus omnium hominum cura demandata ſit: cum hoc ſathanas non ignoret, curat per ſpiritus ſatellites ſuos hominibus nocere, & ſuperiorum ordinum Angelis maiora committere miniſteria. Quatuor angelos de quibus nũc ſermo eſt ex maioribus eſſe C arbitror, quibus commiſſum eſt: vt perſe & inferiores ſpiritus, infeſtent quatuor partes terræ, vnus orientem alter occidentem, &c. Nitentes impedire hominibus ſalutem. Eosquè in idolatriam, & in omnia genera peccatorum inducere. Hi antè aduentum Domini crudeliter in homines graſſantes: in aduentu & in paſſione eius alligati ſunt, & eorum rabies repreſſa eſt. Et quamuis expoſitores huius lo- D ci in quatuor angelis omnes dæmones intelligant: & alligatos eſſe dicant in cordibus malorum: tamen de tẽpore quo alligati ſunt cõuenit inter eos, illud eſſe quod diximus: alligati ergo ſunt in flumine magno Euphrate, in flumine Babylonis, videlicet, in loco aliquo remotiore, & ſecretiore ab hominibus: ſicut dæmonium illud apud Tobiam ligatum eſt in deſerto ſuperiori; Aegypti. Sed cur apud Euphratem potiusquã in alioloco ligati ſunt? Duplice huius rei eſſe arbitror cauſã prior eſt, propter ſignificationem. Vt intelligamus diabolum in his habitare qui ciues Babylonis ſunt: & ſe à ciuitate Hieruſalem, ideſt, à ſocietate bonorum ſegregant. Poſterior ratio eſt, quoniam veteres patriarchæ genus ducunt ex locis trans euphratẽ: & Abraham primus tranſit euphratem à Deo vocatus, & eum ſequens venit in terram promiſſionis, quæ per eum, & per poſteros ſuos facta eſt terra credentium, & templum Dei habuit, & legem & ſacerdotium: & Eccleſiam ſignificat. Alligantur ergo angeli in Euphrate, quia trãſeũtibus Euphratem, ideſt, per aquam baptiſmi, & ad Eccleſiam venientibus, nõ ita nocere poterunt: vt his qui trans Euphratem, ideſt, extra Eccleſiam ſũt. Atquè ideo etiam maluit dicere in flumine Euphrate, quàm in Babylone: vt baptiſmus apertius ſignificaretur.

¶ *Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in horam, & diem, & menſem, & annum, vt occiderent tertiam partem hominum.* Videtur ſecũdum modum dicendi, poni adimpletionem præcepti, ſcilicet, ſolue. Ita Anſelmus. & ponitur præteritum pro futuro, prophetico more, propter rei certitudinem. Anſel. Tempore ergo Antichriſti ſoluentur poteſtates tyrannorum & dæmonũ: vt libere noceãt, qui per totam vitã, quæ vita per horas, dies, & annos procedit: parati ſunt, & ſtudent occidere tertiam partem hominum: ideſt, maximam partem, ſic enim ternarium numerum ſuperiori capite explicabamus. Soluti, inquit, ſunt. Vnde Beda: Beda. quid autem putas ſoluti facient, qui

tan-

tantum nocent ligati? vel aliter.

¶ *Qui parati*, inquit, *erant in horam & diem.* Ligati ſunt à Deo per Angelos, donec tempus aduenirer quo ipſe decreuerat per eos pœnas ſumere de impijs, & aduerſarijs Chriſti. & quoniam ne puncto quidem temporis erant ſoluendi ante horam à Deo præfinitam, ad maiorem, & certiorem eius rei amplificationē, ait in horam, & diem, & menſem, & annum. Eodem modo nos ſolemus dicere de re quæ ita contigit, vt dicamus: cōtigit eadem hora, & menſe, & anno.

¶ *Vt occiderent tertiam partem hominum.* Eorum, videlicet, qui non ſunt ſignati ab Angelis, ſicut in quinto Angelo vidimus in hoc capite, & ex eiuſdem capitis fine ſatis intelligitur. Ex quo cernitur in hoc equeſtri exercitu quem continuo commemorat, non poſſe intelligi hæreticos, aut prædicatores præcurſores Antichriſti: vt Beda & omnes ferè expoſitores arbitrantur. Si enim tantum occidet exercitus iſte homines non ſignatos ab Angelis, hi iam occiſi ſunt cum in peccato ſint ſpiritualiter, de corporali ergo occiſione hoc intelligendum eſt. Et tunc fieri videbitur, quod prædictum eſt apud Mathæum. Audituri enim eſtis prælia, & opiniones præliorum, videte ne turbemini, oportet enim hæc fieri, ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum.

Oſtēditur nō hic agi de hæreticis, & præcurſoribꝰ Antichriſti, vt putāt doctores multi.

Beda.

Math. 23.b

¶ *Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena milia.* Angeli ſoluti plurimorum animos ad bellum concitabunt aduerſus impios: non vt iam eos crucient, ſed vt occidant. exercitus colligetur, habens militum vicies milium dena milia. Pro quo eſt in Græco: duæ myriades myriadum. Valet autem miryas, decem milia: decem myriades centum milia: centum myriades, decies centum mille. Quare duæ myriades myriadum ſummam conficiunt, quæ eſt apud noſtrum interpretem, vicies millies dena milia. Quam non eſt mirādum colligi, ſolutis quatuor potentiſſimis, & nocentiſſimis Angelis.

Prima expoſitio literalis.

¶ Quatuor Angelos prędixerat eſſe ſoluendos tempore Antichriſti, nunc verò exercitum numeroſum equitum refert. Nam illi quatuor Angeli præfecti erant, ſub quibus militat numeroſus equitatus. Hic verò: vt ait Gagneius, ſumitur numerus finitus pro infinito. Sed Ansbertus ſupputat bonos Angelos, quos Dauid numerat Pſalmo. 67. Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium. & colligit duplo maiorem numerum Angelorum malorum hic haberi. Sunt autem multo plures qui Eccleſiam vexant, quàm qui defendūt. Sed obſtat, quia 4. Regum. 6. Eliſæus oſtendit puero ſuo timenti hoſtium multitudinem, maiorem numerum tutelarium Angelorum. Ad hoc reſpondetur ex Abulen. Quod non erat numerus maior ſed potentior. Vnus enim ex bonis Angelis multos ex aduerſarijs ſuperat.

Secūda expoſitio carum.

Ansber.

Pſa. 67.

4. Reg. 6.

Abulen.

¶ *Et audiui numerum eorum, & ita vidiequos in viſione.* Senſus eſt, nulla de huius numeri certitudine dubitatio eſſe poteſt, quia ita per relationem mihi ab Angelo factam accepi, vbi nullus error in ſupputando incidere potuit, nā numerus ſola viſione certo ſciri non poterat. ¶ Per equos verò intelliguntur à quibuſdam patribus hæ-

hæretici & tyrãni homines, per equites, ipſos dæmones qui contra Eccleſiam incitant illos hæreticos: vt ſupra cap.6 de equis bonis & malis explicauimus. Sed ſuperius hãc expoſitionẽ nõ probauimus quoniã hic exercitus tantum occidet homines nõ ſignatos ab Angelis quare dicendum, quod excitabitur ab illis.4.angelis malis exercitus equeſtris malus aduerſus impios non ſignatos quos iuſto Dei iudicio interficiẽt.

¶*Et qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas & hyacinthinas & ſulphureas.* Primùm ad literam hunc locum explicare libet. Hoc duobus modis intelligi poteſt, aut ſingulos equites habituros loricas partim igneas, partim hyacinthinas, partim ſulphureas: aut quoſdam habituros igneas, alios hyacinthinas, alios ſulphureas, quod magis placet. Rurſus non eſt putandum loricas verè igneas futuras eſſe: numquàm enim tales igneę fuerũt, aut ſulphureæ, ſed in viſione apparuerunt tales: vt per hæc aliquid ſignificaretur. Quare elegãter dicit: & ita vidi equos in viſione: quaſi indicans non tales re ipſa futuros eſſe, ſed quales per hæc ſignificantur. Loricę ergo igneæ ſignificant eorum aſpectum fore hominibus terribilem: vt nõ magis aduerſus eos inſurgere audeant, quàm ſi igne ſepti & circundati eſſent. Simile eſt illud Zachar.2.& ego ero ei, ait Dominus murus ignis in circuitu, videlicet, vt longè terreat, & ab oppugnatione arceat inimicos. Hyacinthꝰ colorem habet cœleſtem: ideoquè loricæ hyacinthinæ ſunt: vt intelligãt omnes hoſtes iſtos eſſe inſuperabiles, & à Deo miſſos per quos plectantur impij. Sulphureę ſunt etiam: vt cognoſcãt in eis impij miniſtros Dei eſſe ad ſuum ſupplicium: qui veniunt, vt dent pœnas libidinum ſuarum. Scriptum enim eſt pluet ſuper peccatores laqueos: ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Et Gene. decimo nono, Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem. Et Iob.19. De peccatore dictum eſt, aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur, pœna igitur in his indicatur vitæ præſentis. Sed huiuſmodi pœna: vt prænunciã ſit futurę pœnæ in altera vita. Iſta enim eſt in qua maximè peccatores igne, & ſulphure plectuntur: vt ſæpè in hoc libro videbimus. vt cap.14. Cruciabuntur igne & ſulphure in cõſpectu Angelorum ſanctorum. & cap.19. Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure. Meritò & hyacinthinæ ponũtur, inter igneas & ſulphureas, quoniam ſupplicium ignis, & ſulphuris cœlitus mittetur in impios, in hac vita et in futura. ¶ Deniquè in igne, et ſulphure ſumma vaſtitas indicatur, nam cum igni ſulphur additur extingui non poteſt. Eſt enim ſulphur pabulum ignis, moleſtiſſimi quidem illud odoris, ſed aptiſſimum tamen: vt flammam ſuſcipiat, et ſemper ardeat, atquè ignem augeat. Inde de gehena, Eſa.30. legimus: Nutrimenta eius ignis, et ligna multa flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccẽdens eam. Et.cap.34. Ignis terram deuaſtans vehementer vbiq; ardens, his verbis deſcribitur: et conuertentur torrẽtes eius in picem, et humus eius in ſulphur, et erit terra eius in picem ardentem, nocte et die non extinguetur. In ſempiternum aſcendet fumus eius à generatione in generationem deſolabitur, ideſt, ita ardebit acſi pix eſſet, aut ſulphur. et Ezehiel.38.

Marginalia: Zachar.2. — Pſa.10.b. — Gen.19. — Iob.19. — Apo.14. — Apo.19. — Eſa.30.g — Eſa.34. — Ezech.38. — A B C D

Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, A & imbre vehementi, ignē & ſulphur pluam ſuper eũ & ſuper exercitũ ei⁹; & ſuper populos multos, qui ſunt cũ eo.i.penitus eos deuaſtabo: in quibus & ſequentia intelligetur.

ſecũda intelligentia myſtica. ¶Sed iam ad opinionem patrum dicẽtium hoc enigmate hęreticos intelligi, accedamus. Deſcribit ergo Ioa. apparatum & habitum equitum.i.dæmonum ſedẽtium ſuper hæreticos.& Beda. notat Beda, quòd hîc deſcribitur ma- B ior perſequutio quàm in locuſtis. Et ideo ibi tatum dicitur: quòd erãt ſimiles equis. Hic ponũtur etiam equites: in quibus ſignificatur maior poteſtas ad perſequendum Eccleſiam. De loricis ſupra in hoc.c.diximus: quod ſignificant obſtinationem hæreticorum & duritiã in eorũ cordibus. Loricę autem erant igneę.i.calore & ardore igneo. Et erãt hyacinthinæ. i. colore æthereo apparebãt, qualis eſt in cœlo. C & erãt ſulphureę.i. fætore ſulphureo apparebant.

Sed hîc ſubeſt myſteriũ quod ad ſenſum literalẽ ænigmatis & allegoricũ pertinet. In igneo ergo colore tacitè ſignificatur, quòd obſtinatio iſtorũ eſt ad iſtũ modũ inpenetrabilis, qđ ſi quis tentet eos redarguere, multoties læditur: velut ſiquis igneũ quid cõtrectet. Sũt nãq; peruerſi homines ſic in malũ armati: vt periculũ ſit cũ ipſis de D ipſorum ſalute agere. Non ſecus ac ſi quis hericium ſpinis quaſi loricatum attrectet. Atque huic ſententiæ facere videtur alia tranſlatio, cuius meminit Anſber. Anſbertus, quæ habet ſpineas loricas, vbi nos legimus igneas.& hoc eſt, qđ Timo.3. monet Paulus ad Titum.3. Hæreticũ poſt primam & ſecundam admonitionem deuita.

In colore verò hyacinthino ſignificatur cœleſtis quædã conuerſatio, & ſanctitas.qualis eſt in hyacintho, ſeu flore, ſeu gema, qui eſt colore cœleſti, quem latini vocant hyacinthinum colorem: vt in Perſio ſat .1. hic aliquis, Perſius. cui circum humeros: hyacinthina læna eſt. Legendus eſt Hiero. de veſti- Hiero. to. 3. bus ſacerdotalibus: & ſuper Ezeh.c. 16. In illa verba: & calciaui te hyacintho, ſecundum tranſlationem.70. & Grego.30. Moral.c. 6. In peruerſis er- Grego. go hominibus videtur eſſe illa armatura cœleſtis, occultãt enim dolos ſub ſan ctitatis ſpecie. Ita notat Richar.& alij.& de his habetur.1.ad Timo.4. In 1.Timo.4. nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorũ, in hypocriſi loquentium mendatium, cauteriatam habentium cõſcientiam ſuam. Vbi ego per cauteriatam, nõ ſolum intelligo indelebilem notam, qua eos diabolus ſignauit, ſed quia occultam ſaniem aliquando manifeſtant: vt in apoſtematis contingit quæ cauterio ſecantur. Legendus eſt Hiero. ſuper Hiero. Hieremiam.c.10. In illa verba hyacinthum, & purpura veſtimentum eorum. Qui loquens de his, qui hyacintho & purpura.i. qui cum mali ſint, induuntur veſtimenta bonorum: ſic ait: hyacintho operiuntur & purpura: vt ſuperficie ſui oculos decipiãt dum cœlorum ſibi colorem, & regna cœleſtia pollicentur: & tamen opera ſapientum ſunt vniuerſa hæc, qui in ſeculo ſapientes putantur; cæterum apud Deum ſtulti ſunt.

¶In ſulphuris fætore infamia eſt, quando homo nec propriæ conſcientiæ foetorem horret, & nec Dei oculos, nec hominum curat.

¶Solet ad hoc propoſitum citari illud Iob.18. Sulphur veniat ſuper eos Iob.18. le-

legite Grego.14.Moral.c.10.& Augu. ſuper Pſalm.10.

Pſal 10.

¶Antiquorum expoſitio potius in hoc ſulphure ſignificari ait pœnas damnatorum. De quibus in Pſalmo decimo, ignis & ſulphur pars calicis eorum,& Apocalyp.12. Pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure.ita Anſelmus,& ansbertus. Citatquè illud Eccleſiaſ.39. Sunt ſpiritus qui ad vindictam creati ſunt,& in furore ſuo cõfirmauerũt tormẽta ſua.

Pſa.10. Apo.12. Anſel. Anſber. Eccle.39.

¶Et vbi nos legimus hyacinthinas teſte D.Thom.alia litera habet, fumidas,quod de doctrina obcæcante aliqui intelligunt, & per ſulphuras intelligunt aliqui fœtorem eiuſdem doctrinæ. Sed iam priorem expoſitionem proſequamur.

D.Tho.

¶*Capita equorum erant tanquàm capita leonum.* Equi,homines intelligendi ſunt vehementes in prælium. Ab equis enim dicit occiſſam eſſe tertiam partem hominum, non ab equitibus. Equites ſunt contrariæ poteſtates huiuſmodi equis inſidentes, ideſt,illos gubernantes, atquè in pugnam,& cædes agentes. Quæ intelligentia ex equis,& equitibus,ex capite ſexto,abundè confirmatur. Simulquè furor eorum inſaciabilis oſtenditur. Auguſt.Homilia.7. equos homines dicit: ſeſſores ſpiritus nequam armatos igne,& ſulphure. ¶Capita equorum erant tanquàm capita leonum,quoniam audaciam,& fortitudinem,& crudelitatem milites præſeferebant.

Apo.6. Aug.

¶Hos ergo homines depingit, & vt notat Beda,acerbior crudelitas hic ſignificatur quàm in locuſtis ſupra, nam illæ tantum habebant dentes leoninos,hi verò totum caput leonis habere videntur. Capita præterea iſtorum:vt interpretantur Anſelmus, & Ansbertus. Principes & maiores ſunt apud illos,& quaſi totius familiæ coriphæi. Hi ergo,propter ferocitatem, & crudelitatem leonibus comparantur:vt Abac.2.ſuſcitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis.& congruit illud Hieremiæ.6.Crudelis eſt, & non miſerebitur,& ita Dan.7. maxima perſequutio in leæna ſignificat.

Beda. Anſel. Anſber. Abac.2. Dan.7.

Et de ore eorum procedit ignis,& fumus,& ſulphur. Et de ore eorum dicit procedere ignem,& fumum, & ſulphur. Quia quocumquè ſe vertant, omnia crudeliter vaſtabunt. Atquè procedent ſicut in ſulphure accenſus ignis:vt iam expoſſuimus.Hoc etiam facient iubentes homines occidi, & cruciari multis modis,& ciuitatẽ euerti,& omnia diſpendi,non vlla ratione ducti, ſed furori & feritati ſuæ obſequentes, ſicut de gente Chaldæorum dictum eſt,Abac.1. Horribilis & terribilis eſt in ſemetipſa,iudicium, & onus eius egredietur.Hoc etiam intelligetur in verbis.cap.11. ignis exiet de ore,nemo eis poterit reſiſtere,ſicut igni nemo poterit effugere:latiſſimè diffundetur vt ignis. Naum.1. indignatio eius effuſa eſt,vt ignis. Fumus multus cœlum obſcurat,& diei ſplendorem perturbat, ita iſti terrore ſuo quietem,& proſperitatem malorum obſcurabunt:& eorum mẽtes perturbabunt: vt inopes conſilij,& trepidi, facilius vincãtur.Simile eſt illud Ioelis.c.2.De exercitu Chaldæorum,ante faciem eius ignis deuorans,& poſt eũ exurẽs flãma,quaſi hortus voluptatis terra corã eo,& poſt eũ ſolitudo deſerti,neq; eſt qui effugiat eũ.Quaſi aſpectus equorũ aſpectus eorũ:& quaſi equites ſic currẽt.Sicut ſonit' flãmę ignis deuorãtis ſtipulã,&c. Hoc ſignifi-

Primus ſenſus. Abac.1. Abac.11. Naum.1. Ioel.2.

caт quod de eiſdem Chaldæis ſcriptum eſt, Nahum.2. conſpectus eorum quaſi lampades, quaſi fulgura diſcurrentia.i. ignem vi nocendi, & celeritate diſcurrẽdi referent. Sed iam ad cõmunem intelligentiam veniamus.

Na.2.

¶In ore, prædicationem hæreſiarcharum intelligunt Beda, D. Tho. & Anſel. nam pro prædicare publicè, ſolet dici aperire os. Vt Math.5. Aperiẽs os ſuum. & ad Ephe.6. Orantes vt detur mihi ſermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere myſteriũ Euangelij. Sicut ergo prædicatio euãgelica eſt cauſa beatitudinis noſtræ, nam fides ex auditu ad Roma.10. & Ioã.6. Chriſtus habere dicitur verba æternæ vitæ: ita vice verſa hæreſiarcharum prædicatio erit cauſa condemnationis æternæ, quæ per ignem fumum, & ſulphur ſignificatur. De quo in loricis ſupra dicebamus. Nam loco hyacinthi loricarum hic ponitur fumus, & vt notat Beda, & Anſel. Hyacinthi & fumi idem eſt color.

Secũda intelligentia myſtica. Beda. D.Tho. Anſel. Math.5. Ephe.6. Rom.10. Ioan 6.

Eſt vero cõſideratione dignũ quod hic tractatur latè in Collectaneis, quod etiam his verbis continetur vaticiniũ bellorum quæ ſub Antichriſto, & ſub tyrãnis perſequentibus Eccleſiam geritur modo, & gerendum eſt, & inſinuari tormenta ænea, quæ Bombardas vocant, quæ ignem, fumum, & ſulphureum puluerem ore ſpirãt.

¶*Et ab his tribus plagis occiſa eſt.3. pars hominum de igne, de fumo, et ſulphure, quæ procedebant de ore ipſorum.* Maximam partem Chriſtianorum occiſſam eſſe ſpiritualiter huius modi prædicatione aſſerit Ioã. cum quo quadrat illud Ioel.2. à facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam. vbi mortem & timorem hominum explicat. Timor enim primò pallore afficit vultum, ſanguine defluente ad cor, ſed mox eodem ſanguine confuſſo, & perturbato nigredine vultũ deturpat. & ideo dicitur, quod vultus timentium redigetur in ollam, ideſt, in nigredinem qualis eſt olla fumo, & ſulphure reſperſa. Quæ omnia ad mortem ſpiritualem pertinẽt principaliter: & ſimul etiam nihil vetat eiſdem verbis damna corporalia hominum prophetari, Ait Gagneius: ſed ſecũdum ſententiam noſtram de perſecutione corporali ſolũ hic locus intelligit quãdo iuſto iudicio Dei per manus impiorum impij qui nõ ſunt ſignati miris modis interficientur, vt diximus. Repetitio verò ignis, & fumi, &c. Firmitatis eſt argumentum, ſicut Geneſ.41. dicitur, quod autem vidiſti.2. ad eãdem rem pertinens ſomniũ: firmitatis inditium eſt.

Prima intelligẽtia myſtica. Ioel.2. Gagne. Secundus ſenſus. Gen.41.d

¶*Poteſtas enim equorum in ore eorũ eſt, et in caudis eorum: nam caudæ eorũ ſimiles ſerpentibus, habentes capita et in his nocent.* In Græco communiter nõ habetur in caudis eorum. Sed ſiue legatur, ſiue non legatur, nihil ſenſui deperit, nam cum dicat in caudis etiam eſſe capita, ſatis intelligitur poteſtatẽ etiam eſſe in caudis, expreſſior tamen eſt noſtra tranſlatio & melior. & æditio complutenſium cum noſtra cõſonat lectione, ſic habẽs ἡ γὰρ ἐξουσία τῶν ἵππων ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἐστί, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς, αἱ γὰρ οὐραὶ &c. Aliorum equorũ in corpore, aut in pedibus eſt vis, iſtorum in ore & in caudis. In ore quidem quia vultu terrent, & verbis minacibus, & aduentu ſuo omnia deuaſtant ſicut dixit: & de ore omnium procedit ignis. Eſt etiam in caudis, quoniam cum vicerint, & diſſipauerint hoſtes videbuntur tranquillẽ; & mi-

Prima intelligẽtia literalis.

minimè tyrannicè dominari,ſed non A multò poſt ad eandem crudelitatem redibunt: & cum recedere voluerint iterum eadem ora proferent ignem, & fumum,& ſulphur ſpirantia. Ideo caudæ eorum habere etiam capita dicuntur: & ſimiles eſſe ſerpentibus, qui tacitè ex cauernis prodeunt,& non præuiſi mordent: vt Eccleſiaſt.decimo. Si mordeat ſerpens in ſilentio:ita iſti cum iam quieuiſſe, & placidiſſimi eſſe videbuntur, ex in B prouiſo mordebunt,& ſæuient.

Eccle.10.

¶Cæterum myſticè rem explicãdo,ſicut nõ ſunt hi equi ſimiles equis vulgaribus,quibus in dorſo, & tibijs eſt ſua vis, & firmitas vt diximus,ſed his equis eſt in ore tota poteſtas: ſic hæreticis, & peruerſis viris in eloquentiæ,& prædicationis vigore tota vis eſt.Nam hoc etiam pacto, improbè diabolus æmulatur Deum. Sicut enim Chriſtus linguis igne diuino ar C dentibus Apoſtolos ſuos inſtruxit: vt legem & doctrinam Euangelicam propagarent, Actorum ſecundo. Sic etiam diabolus, & Antichriſtus hæreticos quibus inequitat,linguarum peritia armat. Quod in noſtri temporis hæreticis abundè oſtenditur,quod etiam notat Gregor.hîc illud Prouer. 5.tractans:fauus mellis diſtillans labia meritricis.Et in caudis etiam vis eſt. de his caudis ſupra hoc capite diceba D mus.& eſt geminus ſenſus: vt ſignificetur aſtutia: in ſerpentina cauda, & poteſtas,vel fauor principum ſecularium.Sic Greg.de quo hîc D.Tho.& eſt legendus Grego.32.Moral.c.12. & 13.ſuper illud Iob. Stringit caudam ſicut cędrum.Quod verò in ipſis caudis ſerpentina etiam capita habere dicantur,fraudem & occulta venena & diſſimulata in poſteriori parte geſtari

Secũda intelligẽtia. Acto.2. Grego. D.Tho. Grego.

ab iſtis,intelligit Richard.Nam ſerpẽtes potiſſimùm in caudis venenũ geſtant. Vt latè de hoc diximus ſupra in hoc cap.

Richar.

¶*Cæteri homines*.i. duæ partes reliquæ impiorum,nam tertia tantum ab iſtis occidetur.*qui nõ ſunt occiſi nec pænitẽtiã egerũt de operibus manuũ ſuarũ.* Ideſt,de peccatis ſuis.Ita enim vocari ſolent peccata,quia propriè opera noſtra ſunt.Deuter.31. Quoniam feciſtis malum in conſpectu Dñi,vt irrideretis eum per opera manum veſtrarũ, Pſal.3.In operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator. Pſal.27. Da illis ſecundum opera eorum,& ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum,ſecundum opera manuum eorum tribes illis. Solent etiam vocari manuum opera,idola.vt Pſal.113.Simulachra gentium argentum,& aurum opera manuum hominum,Eſa. 2.Repleta eſt terra eiꝰ idolis,opus manuum ſuarũ adorauerũt,qđ fecerunt digiti eorum.Oſęas vltimo:nec dicemus vltra dij noſtri, opera manuum noſtrarum. Verùm nunc quoniam ſtatim de idolis expreſſè loquitur, peccata intelligenda ſunt. De quibus pœnitẽtia agi debet.Ait ergò,qui nõ ſunt occiſi, nec pœnitentia egerũt de operibꝰ manuũ ſuarũ. ac ſi diceret: reliquæ duæ partes,neq; occiſſę ſunt, neq; perſecutę:vt pœnitẽtiã agãt. Alij hunc locum aliter intelligunt quorũ explicationem libet apponere.

Deut.31. Pſal.3. Pſal.27. Pſa.113. Eſa.2. Oſeæ.vlt.

¶*Et cæteri*,inquit,*homines, qui non ſunt occiſi in his plagis,nec pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum,vt non adorarent dæmonia, & ſimulachra aurea,& argentea,& lapidea,& lignea, quæ nec videre poſſunt,nec audire, nec ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis,nec à beneficiis ſuis, nec a fornicatione ſua,nec à furtis ſuis.*

¶Suppleri aliquid debet: vt plenus ſit ſenſus, nam eſt oratio defectiua, eſt ergo, addendum, peribunt. & loquitur de illis qui liberè ſub Antichriſti perſecutione ſe peccatis contaminarunt, nec pœnitentiam gerunt. Nec enim ab Antichriſto omnes homines mundi ſunt peruertendi. Primam ergo perditionem ponit non egiſſe pœnitentiam, ſic habetur Lucæ.13. Niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimul peribitis. Nam ſicut pœnitentia eſt cauſa ſalutis, quia remouet prohibens, ſcilicet, peccatum: ita nō agere pœnitentiam, eſt cauſa perditionis. Sicut nō ſumere medicinam in ægritudine. directa verò cauſa perditionis peccatum eſt, quia poſitiuè ſe habet, & ideo Ioā. hic ponit aliquas ſpecies peccatorum. & in primis idolatriam: & ſimul vanitatem idolatrorum hominum explicat quod lapidum, & lignorum diuinitatem colāt, habetis Eſaiæ.44. Iucundam huius vitij irriſionem, vbi inducit hominem partem arboris abſciſi foco imponētem, ac partem alteram idem homo dedolauit, & ex illa fecit Deum, & dixit illi: Deus meus es tu.

Luc.13.

Eſa.44.

¶Quòd verò ſenſu omni careant huiuſmodi Idola: vt hìc habetur, repetitur ſæpè in ſacra ſcriptura: vt Pſalm. 113. & Pſalm.134. & Sap.15. & Baruc.6. Grauitatem huius ſceleris tractat Paulus ad Roma.1. Imponendo pœnam à Deo decretam huic peccato. Propter quod traddidit illos Deus in reprobum ſenſum: quæ eſt ſumma punitio in hac vita. Originem verò idolatriæ Sap.15. expreſſit ſapiens: nā mortuorum filiorum, aut parentum, aut regum imagines, cōſolationis, vel honoris gratia depictas, vel luto ficta ſimulachra, colere cœperūt homines: & inde proceſſit error vſquè ad ſacrificiorū oblationem illis ſimulachris exhibitam, id potiſsimùm in Babylone ſub Nino Rege factum fuiſſe traditur. ſolent verò omnia peccata ſequi idolatriam, in pœnam Idolatriæ: vt habetur ad Rom.1.

Pſa.113.& 134. Sap.15. Baruc.6. Rom.1. Sap.15. Rom.1.

¶Quod autem fuerit Chriſtus Redemptor qui ex mundo expulit idolatriam in.cap.12. Apocal. dicetur. Adijcit Ioā. homicidium: quod omni lege fuit prohibitum. Exod.20. Nō occides. & intelligitur de occiſione iniuſta. Addidit veneficium, quod eſt ſpecies maleficij teſte D. Thoma, vt cum dato poculo venenato inſidiamur alterius vitæ, aut ſanitati mentis & corporis. Fornichationem adiunxit: & vt ſupra.cap.2. notabamus, idolatria per fornichationem ſignificatur in ſacra ſcriptura ſæpè: & aliquando capitur pro omni cōgreſſu carnali illicito generaliter, & capitur propriè pro ſpecie luxuriæ, quæ eſt ſoluti cum ſoluta: quæ eſt peccatum mortale ad Hebræos vltimo, Fornichatores & adulteros iudicabit Deus. Vbi diſtinxit Paul. inter adulteros, & ſimplicem fornichationem. Qua etiam diſtinctione vſus eſt Dominus Math.15. de corde exeunt, &c. adulteria & fornichationes. & ad Gala.5. & .2. ad Cor.6. Id habetur latius. ex quibus colligitur eſſe de fide ſimplicem fornichationem eſſe peccatum mortale, in quo errabat Martinus de Magiſtris, qui affirmabat, non eſſe hæreticum id negare. Et dicitur fuiſſe error Græcorum, qđ ſimplex fornichatio eſt licita. De quo ſcripſit Caſtro aduerſus hæreſes verbo coitus, hæreſi.1. Qua propter meretricium officium fœminis Iſraelitis erat prohibitum. Deut.23. Non erit meretrix de filiabus Iſrael. & forſan

Apo.12. Exod.20. D.Tho. Heb.vlt. Math.15. Gala.5. 2.Cor.6. Caſtro. Deut.23.

ſam in hoc loco fornichationis nomi A ne generaliter intelligitur omne vitium carnis, & ideo non meminit Ioannis adulterij, licet ſit grauius. fornichatione, omnia peccata carnalia eſt complexus. Idque notat D. Thomas, & ideo in ſingulari dixit à fornichatione, cum tamen de alijs vitijs per pluralem meminerit. & hæ de hoc capitulo.

¶ *Finis. Cap. IX.*

Intelligentia Capitis Noni Apocalypſis.

ET quintus angelus verus, ſiue cœtus prædicatorum tuba Euangelica cecinit. His ergo prædicantibus futurum eſt quod ſtatim vidi. Vidi enim ſtellam ſplendidam de cœlo cecidiſſe in terram: vidi, inquam, angelum ſanctum ſplendentem videntibus cunctis ſicut ſtella, tanta celeritate de cœlo in terram deſcendiſſe: vt cum deſcenderet & caderet ferè viſus non fuerit, ſed poſtquam cecidit. Huic ergo angelo data eſt à Deo clauis atque poteſtas putei illius profundiſſimi, quem infernum vocamus: vt tanquam diuinæ iuſtitiæ miniſter illum aperiat, & nocentes acriter puniat. Et aſcendit fumus putei deſignans calidiſſimas dæmonum machinas & conſilia adnocendum hominibus in terra. Qui fumus mihi videbatur ſimilis fumo fornacis magnæ. Denſum enim & obſcurum diaboli conſilium dicitur, propter multitudinem machinationum eius, & propter furorem magnum ex quo exeunt. Hinc factum eſt vt tanto iſto fumo obſcuraretur ſol & aer, magnas ſiquidem tenebras hominibus inuexit iſtorum dæmonum fumus. Nam & intelligentiæ vim, & pietatis ſtudium obſcurauit fumus iſte. Cœtuſque impiorum ob rerum humanarum proſperitatem ſoli comparatus obſcurabitur, lædeturque atque penè extinguetur. Continget enim tunc illud, quod Amos dicebat olim: & erit in die illa dicit Dominus: Occidet ſol in meridie: & tenebreſcere faciam terram in die luminis, & conuertam veſtras feſtiuitates in luctum. Et vidi quod de fumo putei exierunt locuſtæ: quo intellexi mihi ſignificari, quod dæmonum conſilio & afflactu egredientur in illis nouiſſimis diebus homines barbari, & feroces, in his locuſtis ſignificati: qui à diabolo inſtigati, & Deo iuſte permittente, per quin

que menſium ſpacium vehementer affligent impios, qui ſigno Dei, noluere ſignari. Et data eſt illis poteſtas quaſic vulnera ſua venenata infligant, qualia venenatis fieri ſolent morſibus ſerpentum. Et præceptum eſt illis locuſtis ne de more ſuo læderent fœnum aut quid aliud, ſed tantũ homines impios illos & ſceleratos. Non tamen eſt illis permiſſum aut cõceſſum, occidere eos: ſed affligere & vexari varijs cruciatibus, vt vel ſic cruciati reſipiſcant. Quod ſi quæras qualis ſit cruciatus iſte, qualis eſſe ſolet ſcorpij, quum percutit hominem: videlicet crudelis, & venenoſus, & quaſi furtim ac celeriter inflictus. In diebus illis quærent homines mortem: vt ita ſaltem intolerabiles dolores effugiant: & tamen fugiet mors ab eis. Hi verò homines feroces per locuſtas deſignati, equis ſunt perſimiles, hoc eſt, fortes & veloces ad impios impugnandos: quales eſſe ſolent equi parati in prælium. Et *ſicut locuſtæ mihi viſæ, ſuper capita geſtabant coronas ſimiles auro: ſic exercitus iſte immiſſus aduerſus impios, & magnis ducibus & regibus & nobiliſsimis militibus collectus; pulchris & auratis ſiue æreis galeis ornandus eſt: quæ de longe ſplendeant: & tanquam coronæ aureæ videantur. Facies verò locuſtarum mihi videbantur ſimiles hominum faciebus: quò intellexi ſignificari quod principes & milites illi humanitatem & clementiam ſimulabunt: cum tamen non putauerint impij, vehementer affligentur ab illis.* Capilli *verò earum ſimiles erant capillis mulierum, nam non ſolum humanitatem ſimulabunt: ſed etiam blanditias blanditijs muliebribus ſimiles adhibebunt: vt illos quibus nocere voluerint, magis capiant. Et dentes eorum ſicut leonum erant. Quo intelligeremus quod licet multam humanitatem ſint ſimulaturi, tamen mordebunt tam crudeliter, vt eorum dentes leonum eſſe videantur.* Et *habebant loricas ſicut loricas ferreas: & meritò, nam fortiſsimis armis munientur: quibus aduerſariorum ictus non timeant Vox alarum earum quaſi vox curruum. Quo intellexi multas magnaſque futuras gẽtes iſtas, quarum volatus plagam velociſsimam à Deo cælitus miſſam deſignabat. Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum nam licet ſimulent clementiam quam diximus, vehementer nocebunt vt ſcorpij, qui cauda, nec opinantes feriunt. Et habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi, hoc eſt, diabolum. Cui nomen Hebraicè Abbadon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen exterminans. Cæterum illorum trium væ, quæ aquila volans clamando inſinuerat in fine capitis octaui hactenus vnum væ explicatum eſt à me: reliquum*

eſt

eſt vt alia duo væ exponam, hoc eſt, alias duas cauſas doloris. ¶ Et *ſextus Angelus ſiue ſit verus angelus ſiue ſit cœtus prædicatorum, tuba cecinit: & tunc audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei ſcilicet, thimiamatis (quod in cœlo mihi eſſe videbatur ad ſimilitudinem altaris thimiamatis, factum) audiui, inquam, exire ſententiam patris cœleſtis vt ſoluerentur quatuor angeli, & occiderent tertiam partem hominum peccatorum. Clamabat ergo vox iſta ac dicebat ſexto angelo: ſolue quatuor illos malos angelos qui ligati ſunt vſque ad hanc diem à Deo in flumine magno Euphrate: & ſoluti ſunt quatuor mali angeli ex inſignioribus: qui parati erant in horam, diem, menſem & annum ad occidendum tertiam partem hominum. Circa extrema quidem tempora multò magis nocere hominibus ſinentur. Ligati ſunt à Deo per angelos bonos donec tempus adueniat, quo ipſe decreuit per eos pœnas ſumere de impijs & aduerſarijs Chriſti: ſoluentur autem vt occidant tertiam partem hominum eorum qui non ſunt ſignati ab angelis ſanctis in frontibus ſuis. Angeli verò ſoluti, tot hominum animos concitabunt ad bellum aduerſus impios: vt colligatur exercitus tot militum vt vix credi poſsit: ſed quamuis viderim tantam multitudinem quàm numerare non poſſem, tamen numerus reuera mihi per vocem indicatus eſt: erat enim numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et ita vidi equos in viſione: & qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas: qua figura cognoui iſtorum aſpectum fore terribilem hominibus, vt non magis aduerſus eos conſurgere audeant, quàm ſi igne ſepti & circundati eſſent: capita equorum erant tanquam capita leonum. Homines, inquam, illi, quibus tanquam equis inſidebunt malignæ poteſtates & illos gubernabunt: tam fortes, tam ferores & crudeles erunt, vt leones potius quàm homines eſſe videantur. Et de ore iſtorum equorum videbatur mihi procedere ignem, & fumum, & ſulphur: quia quocunque ſe vertant omnia crudeliter vaſtabunt, atque procedent ſicut ignis accenſus in ſulphure procedere ſolet: multis modis homines occidendo, ciuitates euertendo, non vlla ratione ducti, ſed furori & ferocitati ſuæ obſequentes. Aliorum equorum poteſtas eſt in pedibus: iſtorum verò in ore & in caudis: nam caudæ eorum ſimiles mihi videbantur ſerpentibus, habentes capita. In ore quidem poteſtatem habebunt, quia vultu terrebunt, & verbis minacibus & aduentu ſuo omnia deuaſtabunt: in*

caudis

caudis verò quoniam cum vicerint, videbuntur tranquillè & minime tyrannicè dominari, ſed non multò poſt ad eandem tyrannidem redibunt. Cæteri verò homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, quos neque pœnituit adoraſſe dæmonia, & ſimulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare: neque egerunt pœnitentiã ab homicidijs ſuis, neque a veneficijs ſuis, neque a fornicatione ſua, neque a furtis ſuis. Hi, inquam, omnes & ſi non occiſi ſunt ab illo immani exercitu vt agerent pœnitentiam, ſi eam non egerint, tandem peribunt in æternum.

CAPVT DECIMVM

Argumentum.

¶ Angelus fortis cum voce tonitruorum deſcribitur, et eius iuramentum: deinde libri per Ioannem deuoratio.

ET vidi aliũ angelum fortem deſcendẽtem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt ſol, et pedes eius tanquam columna ignis: et habebat in manu ſua libellum apertum: et poſuit pedem ſuum dextrũ ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram, et clamauit voce magna, quemadmodũ cum leo rugit. Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas. Et cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: et audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua: et noli ea ſcribere.
Dan.12.a *Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, leuauit manum ſuam ad cœlum & iurauit per viuẽtem in ſecula ſeculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in eo ſunt, & terram & ea quæ in ea ſunt, & mare & ea quæ in eo ſunt. Quia tempus non erit amplius, ſed in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere, cõſummabitur myſteriũ Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas. Et audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem, Vade, & accipe librum apertũ de manu angeli ſtantis ſuper mare et ſuper terram. Et abij ad angelum, dicens ei vt daret mihi librũ. Et dixit mihi, Accipe librũ,* Ezec.3.a
& deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum

de

de manu angeli, & deuoraui illum: et erat in ore meo tanquam mel, dulce: et cum deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus. et dicit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, et populis, & linguis, & regibus multis.

Caput. X.

Primus ſenſus

Infra. c. 11.

ET *vidi alium angelum fortem deſcendentem de cœlo amictũ nube.* ¶ Prius quã Ioannes abſoluat myſterium ſeptim angeli, de quo. c. 11. dicetur, interponit quaſi per recapitulationem multa de Christi incarnatione, ſecundum communem patrum ſententiam, velut conſolatione interiecta lectorem recreaturã, quem antea perturbabat triſti vaticinio. Et oſtendit nobis auxilia aduerſus Antichriſtum per Chriſtum nobis exhibita. Hunc ergo aliũ angelum Chriſtum Redemptorem eſſe omnes ferè expoſitores traddũt. Vocatur autem angelus fortis, nam fortis, & potens extitit in prælio, quod in carne aſſumpta ſuſcepturus erat cũ diabolo, de quo Pſalm. 23. & habetur, Lucæ. 11. cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum in pace ſunt ea quæ poſſidet: ſi autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum &c. Vnde Gabriel

Pſal. 23.
Luc. 11.

A i. fortitudo Dei, eius incarnationem annunciat.

¶ Deſcendit ergo angelus de cœlis, quia ſponte ſua à ſummo cœlo egreſſio eius. Pſalm. 18. Quia ſi inuitus eſſet non deſcendere ſed cadere diceretur: vt dicitur de malo angelo Lucæ. 10. Videbam Sathanam ſicut fulgur de cœlo cadentem. & Eſaiç. 14 quomodo cecidiſti Lucifer. &c. Pſal. 18. Luc. 10. Eſa. 14.

¶ Alij vero exiſtimant non hic de Chriſto eſſe ſermonem, nec de eius primo aduentu, cum & rerum ipſarum concentus, & verba ipſa Apoſtoli manifeſtiſſimè id contradicere videantur. Quorſum enim nunc inter tubam ſexti angeli, & ſeptimi, cum de vltimis ſeculi temporibus agitur, de natiuitate eius aget Apoſtolus? Quare ſecundum iſtorum opinionem angelus iſte fortis, ille ipſe angelus eſt, de quo cap. 5. dixit: & vidi angelum fortem prædicãtem voce magna, & dicentem: quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? atquè ideo librum quem tunc aperire optabat: nunc apertum portat vt traddat Ioanni. Nec eſſet improbabilis coniectura, ſi diceremus, hunc eſſe Gabrielem, quoniam vtroque in loco angelus fortis dicitur, & Gabriel, ſecũdum interpretationem, ſonat fortitudo Dei, aut fortis Dei. Quare angelus iſte videns, quod nec poſt tot plagas, quæ per tubas ſex angelorum prænunciatæ ſunt, homines pœnitentiam agerent, ſed in ſuis peccatis permanerent: nunc hominibus conteſtatur imminere finem mundi, & cum ſeptimus angelus tuba cecinerit omnia eſſe conſumanda, vt vel hoc terrore à peccatis abſtineant, aut certè non de Dei miſericordia & bonitate cõqueri poſſint. Nos autem

2. ſenſus.
B
Apoc. 5.
C
D

vtram

vtrãq; explicationem proſequemur.

¶ *Amictum nube.* Repreſentatur verò Chriſtus amictus nube, propter humanitatem, qua ſolem diuinitatis tegebat iuxta illud Eſaiæ 19. Aſcendet ſuper nubem leuem & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur ſimulachra Aegypti à facie eius. Sic Beda & omnes. quia peccati pondere non grauabatur eius caro, & ita diuinitatis lucem tegebat, vt tãtum agnoſcendam oculis noſtris exhiberet. Sicut nubes ſe habet ad ſolem, eratque illa nubes roſcida, irrorans rorem gratiarum. Aſcendens enim in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus ad Ephe. 4. Lege Aug. Pſa. 77. & Grego. ſuper Ezech. hom. 8.

¶ Item ſicut Sol (vt Rupertus ait) cum nube tegitur, & latet: tamen ſcitur quia præſens eſt, dum ſuum orbẽ non oſtendit, & tamen orbi vniuerſo diem facit: ſic in illa carne Deus & latuit, & pręſens dignoſci potuit, dum diuinitatem ſuam vt ſemper erat inuiſibilem continuit, & tamen per opera viſibilia mundum vniuerſum illuminauit.

¶ Si verò de angelo Gabriele ſit ſermo, amictus nube dicitur: quo indicatur eum non eſſe cognoſcendum, nec homines ei credituros eſſe, vt agant pœnitentiam.

¶ *Et iris in capite eius.* De iri dixi ſup. c. 4. per q̃ arcus pluuiaris ſignificatur, & eſt propiciationis ſymbolũ. per hũc ergo arcũ fœdus Dei cũ hominib⁹ ſignificatur: eũ Chriſtus in cruce oſtendit, cũ firmam nobis recõciliationem ſanguine ſuo pro nobis effuſo ſanciuit. Eſtq; in capite: per quod ſignificatur, eius diuinitas, caput enim Chriſti De⁹ dicitur. 1. Co. 11. Quia ex diuinitate ſufficientiã accipit redẽptio & propiciatio per Chriſtũ facta. 2. Cor. 5. De⁹ erat in Chriſto mundũ ſibi reconcilians.

¶ Si de vero angelo hoc intelligamus, dicendũ eſt, q͛d cũ iris recõciliationis & fœderis ſignũ ſit, per quam Deus admoneri voluit, vt non perderet homines iterũ diluuio, vt legim⁹ Gen. 9. Et ſicut olim legati pacem petentes frondibus oliuæ coronati mittebãtur, vt Virgilius oſtendit Aene. lib. 7.

Centum oratores, auguſta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacẽque expoſcere Teucris.

Ita angelus iſte Gabriel qui pacẽ Dei portat hominibus: & eos ad pœnitentiam inuocat, iride coronatur, ne pereant omnes diluuio iræ Dei,

¶ *Facies eius erat vt ſol.* Supra ca. 1. expoſitũ eſt. ibi enim dicitur, q͛d facies ſicut ſol lucet in virtute ſua. Preſentia Chriſti in carne vocatur facies, & hęc ſicut ſol, lucet. &c. Quia ſicut per faciem aliquis cognoſcitur eſſe pręſens: ita Deus viſibiliter per pręſentiam carnis eſt cognitus, & cõgruit illud Pſ. 79. Oſtende faciẽ tuã & ſalui erimus. Ita Ansbertus. Eſt etiam patrũ expoſitio vt facies Chri dicantur eſſe prælati & doctores Eccleſiæ, per quos cognoſcitur à nobis, & hi ſunt velut ſol, & lux, vt Mat. 5. dicitur vos eſtis lux mundi.

¶ *Et facies, inquit, eius erat vt ſol,* Facies angeli veri, hoc eſt, Gabrielis, dicitur eſſe vt ſol, quia læta nũciat: & poſt tot plagas proſperitatẽ affert, ſi velint homines reſipiſcere: ſicut cũ poſt multorũ dierũ pluuiã ſol clarus exoritur, & cœlũ ſerenũ cernit. Præterea quia ab hominibus videri, & neminem latere vult, vt intelligant omnes, Deum de pace agere: cum potius vellit omnes homines, ſaluos fieri, quàm in perpetuas pœnas detrudi.

KK

quatuor partes mundi. Vel ex quatuor cornibus altaris. i. ex omnibus prædicatoribus Eccleſię, quę aureum altare eſt, & coram oculis Domini à quo regitur, & gubernatur, & cuſtoditur. Hęc ergo vox dicebat. 6. Angelo qui habebat tubam. i. illis qui imminente articulo illius perſequutionis miniſtrabunt eccleſiaſticam doctrinam. Dicebat (inquam) ea quæ ſequuntur in Ioāne: ſolue, ſcilicet, quatuor Angelos, &c.

Secūda explicatio magis plana. ¶Aliter etiam poteſt locus iſte explicari. Vnde obſeruandum eſt, quòd ſicut cœlum ipſum à ſimilitudine templi quod erat in Hieruſalem templū vocauit. cap. 7. cum dixit: & ſeruient ei in templo eius die ac nocte: ita nūc à ſimilitudine altaris thymiamatis, quod erat ante ſancta ſanctorum, & quod aureum erat: altare aureum vocat, locum vt ita loquamur, ante conſpectum Dei, in quo ei orationes ſanctorum offeruntur: vt diximus. cap. 8 in illa verba: vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum. Habebat autem altare thymiamatis quatuor cornua. & de his legimus Exod. 30. & deprecabitur Aaron ſuper cornua eius, ſemel per annum, in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato. In quo ſignificatur Chriſtus ſummus ſacerdos noſter, qui per proprium ſanguinem oblatum pro peccato totius mundi, introiuit ſemel in ſancta, & obtulit ſacrificium. Vt ergo intelligam[9] per merita paſsionis Chriſti, quę poſt preces ſanctorum de terra clamantiū tunc filius patri pręſentabit, exituram eſſe ſententiam patris: vt ſoluātur quatuor Angeli, & tertia pars hominum peccatorum, Chriſti paſsionis ac meritorum obliſcitorum occidatur: vox

Exod 30.

A dicitur exiſſe de quatuor cornibus altaris. Sed iam ad communem intelligentiam redeamus. ait ergo vox illa. *Solue quatuor angelos qui alligati ſūt in flumine magno euphrate.* Prædicatores itaquè præcedentes annunciāt ſucceſſoribus myſterium futurum, & prædicunt futuram calamitatem: vt ſe futuri prędicatores muniant aduerſus tot mala. Ita Richard. & Anſel. in hoc ſenſu: ſolue. i. ſoluendos iam fore

Prima intelligentia comunis.

Richar. Anſel.

B prædica, quatuor angelos. i. vniuerſos dæmones: vt hi mūdum infeſtent: vt ſupra. cap. 7. diximus, ibi: vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ. Erant autem hi angeli ligati, quia non liberè nec ita publicè in Eccleſia inuehebant anteà. Cęterūm ſoluendi iam erūt: vt publicè bellum gerant cum Chriſto. Euphrates flumen eſt Babyloniæ, qui in multa flumina diuiſus ingreditur Babyloniā

Euphrates flumen.

C Medi, & Perſi diuiſſerunt eum in riuos, per cuius alueum Babyloniam ſunt ingreſſi. & ſicut Babylon malè audit in ſacris literis, ſignificat enim impiorum ciuitatem, ita & euphrates magnus fluuius in malam partem accipitur, quia Babylonem in multa flumina diuiſus rigat. De quo Pſalm. 136. ſuper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion. Eſt autem ameniſſimus

Pſa. 136.

D fluuius: vnde interpretatur frugifer. & ſignificantur per illum vitioſi, & abundantes in ſeculo, in quibus eſt diabolus ligatus. Rectè fluuius cunctę huius mundi opes ſunt, quòd perpetuò fluāt iuxta vocis ethimologiam: nec in vno perſeuerantiæ tenore perſiſtant. Diuites ergo huius ſeculi meritò euphrates nomine vocātur, quum tàm ipſi quàm diuitiæ ipſorum perpetuò fluant & dilabantur.

¶Ve-

Secūda expoſitio. ¶ Verum quoniam verba ipſa vt A ſonant nihil habent abſurdi, ita vt ſonant intelligemus. Quando quidem ſacra ſcriptura ipſa docet, malos angelos certis in terræ locis aliquando ligari. Tobiae.8. Tobiæ.8. Raphael Angelus appræhendit dæmonium, & religauit illum in deſerto ſuperioris Aegypti. Qui ſunt quatuor angeli, & cur aut quādo ligati, ſacra ſcriptura nuſquam docuit. Sed tamen ex officijs bonorum angelorum, malorum quoquè offitia inda B gare poterimus. Scimus Deum per Angelos bonos hominum ſaluti, & rebus inferioribus conſulere, & ſæpè diximus ſeptē angelos magnos eſſe, quibus omnium hominum cura demandata ſit: cum hoc ſathanas non ignoret, curat per ſpiritus ſatellites ſuos hominibus nocere, & ſuperiorum ordinum Angelis maiora committere miniſteria. Quatuor angelos de quibus nūc ſermo eſt ex maioribus eſſe C arbitror, quibus commiſſum eſt: vt perſe & inferiores ſpiritus, infeſtent quatuor partes terræ, vnus orientem alter occidentem, &c. Nitentes impedire hominibus ſalutem. Eosquè in idolatriam, & in omnia genera peccatorum inducere. Hi antè aduentum Domini crudeliter in homines graſſantes: in aduentu & in paſſione eius alligati ſunt, & eorum rabies repreſſa eſt. Et quamuis expoſitores huius lo- D ci in quatuor angelis omnes dæmones intelligant: & alligatos eſſe dicant in cordibus malorum: tamen de tēpore quo alligati ſunt cōuenit inter eos, illud eſſe quod diximus: alligati ergo ſunt in flumine magno Euphrate, in flumine Babylonis, videlicet, in loco aliquo remotiore, & ſecretiore ab hominibus: ſicut dæmonium illud apud Tobiam ligatum eſt in deſerto ſuperiori; Aegypti. Sed cur apud Euphratem potiusquā in alioloco ligati ſunt? Duplice huius rei eſſe arbitror cauſā prior eſt, propter ſignificationem. Vt intelligamus diabolum in his habitare qui ciues Babylonis ſunt: & ſe à ciuitate Hieruſalem, ideſt, à ſocietate bonorum ſegregant. Poſterior ratio eſt, quoniam veteres patriarchæ genus ducunt ex locis trans euphratē: & Abraham primus tranſit euphratem à Deo vocatus, & eum ſequens venit in terram promiſſionis, quæ per eum, & per poſteros ſuos facta eſt terra credentium, & templum Dei habuit, & legem & ſacerdotium: & Eccleſiam ſignificat. Alligantur ergo angeli in Euphrate, quia trāſeūtibus Euphratem, ideſt, per aquam baptiſmi, & ad Eccleſiam venientibus, nō ita nocere poterunt: vt his qui trans Euphratem, ideſt, extra Eccleſiam ſūt. Atquè ideo etiam maluit dicere in flumine Euphrate, quàm in Babylone: vt baptiſmus apertius ſignificaretur.

¶ *Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in horam, & diem, & menſem, & annum, vt occiderent tertiam partem hominum.* Videtur ſecūdum modum dicendi, poni adimpletionem præcepti, ſcilicet, ſolue. Ita Anſelmus. & po- Anſel. nitur præteritum pro futuro, prophetico more, propter rei certitudinem. Tempore ergo Antichriſti ſoluentur poteſtates tyrannorum & dæmonū: vt libere noceāt, qui per totam vitā, quæ vita per horas, dies, & annos procedit: parati ſunt, & ſtudent occidere tertiam partem hominum: ideſt, maximam partem, ſic enim ternarium numerum ſuperiori capite explicabamus. Soluti, inquit, ſunt. Vnde Beda: Beda. quid autem putas ſoluti facient, qui tan-

tantum nocent ligati? vel aliter.

¶ *Qui parati*, inquit, *erant in horam & diem.* Ligati ſunt à Deo per Angelos, donec tempus adueniret quo ipſe decreuerat per eos pœnas ſumere de impijs, & aduerſarijs Chriſti. & quoniam ne puncto quidem temporis erant ſoluendi ante horam à Deo præfinitam, ad maiorem, & certiorem eius rei amplificationẽ, ait in horam, & diem, & menſem, & annum. Eodem modo nos ſolemus dicere de re quæ ita contigit. vt dicamus: cõtigit eadem hora, & menſe, & anno.

¶ *Vt occiderent tertiam partem hominum.* Eorum, videlicet, qui non ſunt ſignati ab Angelis, ſicut in quinto Angelo vidimus in hoc capite, & ex eiuſdem capitis fine ſatis intelligitur. Ex quo cernitur in hoc equeſtri exercitu quem continuo commemorat, non poſſe intelligi hæreticos, aut prædicatores præcurſores Antichriſti: vt Beda & omnes ferè expoſitores arbitrantur. Si enim tantum occidet exercitus iſte homines non ſignatos ab Angelis, hi iam occiſi ſunt cum in peccato ſint ſpiritualiter, de corporali ergo occiſione hoc intelligendum eſt. Et tunc fieri videbitur, quod prædictum eſt apud Mathæum. Audituri enim eſtis prælia, & opiniones præliorum, videte ne turbemini, oportet enim hæc fieri, ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum.

Oſtẽditur nõ hic agi de hæreticis, & præcurſoribꝰ Antichriſti, vt putãt doctores multi.

Beda.

Math. 23.b

¶ *Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena milia.* Angeli ſoluti plurimorum animos ad bellum concitabunt aduerſus impios: non vt iam eos crucient, ſed vt occidant. exercitus colligetur, habens militum vicies milium dena milia. Pro quo eſt in Græco: duæ myriades myriadum. Valet autem miryas, decem milia: decem myriades centum milia; centum myriades, decies centum mille. Quare duæ myriades myriadum ſummam conficiunt, quæ eſt apud noſtrum interpretem, vicies millies dena milia. Quam non eſt mirãdum colligi, ſolutis quatuor potentiſſimis, & nocentiſſimis Angelis.

Prima expoſitio literalis.

¶ Quatuor Angelos prædixerat eſſe ſoluendos tempore Antichriſti, nunc verò exercitum numeroſum equitum refert. Nam illi quatuor Angeli præfecti erant, ſub quibus militat numeroſus equitatus. Hic verò: vt ait Gagneius, ſumitur numerus finitus pro infinito. Sed Ansbertus ſupputat bonos Angelos, quos Dauid numerat Pſalmo. 67. Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium. & colligit duplo maiorem numerum Angelorum malorum hic haberi. Sunt autem multo plures qui Eccleſiam vexant, quàm qui defendũt. Sed obſtat. quia. 4. Regum. 6. Eliſæus oſtendit puero ſuo timenti hoſtium multitudinem, maiorem numerum tutelarium Angelorum. Ad hoc reſpondetur ex Abulen. Quod non erat numerus maior ſed potentior. Vnus enim ex bonis Angelis multos ex aduerſarijs ſuperat.

Secũda expoſitio allegorica rum.

Anſber.

Pſa. 67.

4. Reg. 6.

Abulen.

¶ *Et audiui numerum eorum, & ita vidi equos in viſione.* Senſus eſt; nulla de huius numeri certitudine dubitatio eſſe poteſt, quia ita per relationem mihi ab Angelo factam accepi, vbi nullus error in ſupputando incidere potuit, nã numerus ſola viſione certo ſciri non poterat. ¶ Per equos verò intelliguntur à quibuſdam patribus hæ-

hæretici & tyrãni homines,per equites,ipſos dæmones qui contra Eccleſiam incitant illos hæreticos: vt ſupra cap.6.de equis bonis & malis explicauimus.Sed ſuperius hãc expoſitioné nõ probauimus quoniã hic exercitus tantum occidet homines nõ ſignatos ab Angelis quare dicendum,quod excitabitur ab illis.4.angelis malis exercitus equeſtris malus aduerſus impios non ſignatos quos iuſto Dei iudicio interficiét.

¶*Et qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas & hyacinthinas & ſulphureas.* Primùm ad literam hunc locum explicare libet.Hoc duobus modis intelligi poteſt,aut ſingulos equites habituros loricas partim igneas, partim hyacinthinas,partim ſulphureas: aut quoſdam habituros igneas,alios hyacinthinas,alios ſulphureas,quod magis placet. Rurſus non eſt putandum loricas verè igneas futuras eſſe:numquàm enim tales igneę fuerũt, aut ſulphureæ,ſed in viſione apparuerunt tales: vt per hæc aliquid ſignificaretur. Quare elegãter dicit:& ita vidi equos in viſione:quaſi indicans non tales re ipſa futuros eſſe,ſed quales per hæc ſignificantur.Loricę ergo igneæ ſignificant eorum aſpectum fore hominibus terribilem : vt nõ magis aduerſus eos inſurgere audeant, quàm ſi igne ſepti & circundati eſſent. Simile eſt illud Zachar.2.& ego ero ei,ait Dominus murus ignis in circuitu,videlicet, vt longè terreat, & ab oppugnatione arceat inimicos. Hyacinth⁹ colorem habet cœleſtem:ideoquè loricæ hyacinthinæ ſunt:vt intelligãt omnes hoſtes iſtos eſſe inſuperabiles, & à Deo miſſos per quos plectantur impij. Sulphureę ſunt etiam:vt cognoſcãt in eis impij miniſtros Dei eſſe ad ſuum ſup- Zacha.2.

A plicium:qui veniunt, vt dent pœnas libidinum ſuarum. Scriptum enim eſt pluet ſuper peccatores laqueos: ignis,& ſulphur , & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Et Gene. decimo nono, Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem.Et Iob.19.De peccatore dictum eſt, aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur,pœna igitur in his indicatur vitæ præſentis. Sed huiuſmodi pœna:vt prænuncia ſit futurę pœnæ in altera vita.Iſta enim eſt in qua maximè peccatores igne,& ſulphure plectuntur:vt ſæpè in hoc libro videbimus.vt cap.14. Cruciabuntur igne & ſulphure in cõſpectu Angelorum ſanctorum.& cap.19. Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure.Meritò & hyacinthinæ ponũtur,inter igneas & ſulphureas , quoniam ſupplicium ignis, & ſulphuris cœlitus mittetur in impios,in hac vita et in futura. ¶ Deniquè in igne, et ſulphure ſumma vaſtitas indicatur , nam cum igni ſulphur additur extingui non poteſt . Eſt enim ſulphur pabulum ignis, moleſtiſſimi quidem illud odoris, ſed aptiſſimum tamen:vt flammam ſuſcipiat,et ſemper ardeat,atquè ignem augeat. Inde de gehena,Eſa.30. legimus : Nutrimenta eius ignis,et ligna multa flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccẽdens eam. Et.cap.34. Ignis terram deuaſtans vehementer vbiq; ardens, his verbis deſcribitur:et conuertentur torrẽtes eius in picem,et humus eius in ſulphur, et erit terra eius in picem ardentem , nocte et die non extinguetur.In ſempiternum aſcendet fumus eius à generatione in generationem deſolabitur,ideſt,ita ardebit acſi pix eſſet, aut ſulphur. et Ezehiel.38. Ezech.38.

Pſa.10.b. Gen.19. Iob.19. B Apo.14. Apo.19. C Eſa.30.g D Eſa.34.

Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, A & imbre vehementi, ignē & ſulphur pluam ſuper eū & ſuper exercitū eiꝰ; & ſuper populos multos, qui ſunt cū eo.i.penitus eos deuaſtabo: in quibus & ſequentia intelligētur.

ſecūda intelligentia myſtica. ¶Sed iam ad opinionem patrum dicētium hoc enigmate hęreticos intelligi, accedamus. Deſcribit ergo Ioa. apparatum & habitum equitum.i.dæmonum ſedētium ſuper hæreticos.& Beda. notat Beda, quòd hîc deſcribitur maior perſequutio quàm in locuſtis. Et ideo ibi tatum dicitur: quòd erāt ſimiles equis. Hîc ponūtur etiam equites: in quibus ſignificatur maior poteſtas ad perſequendum Eccleſiam. De loricis ſupra in hoc.c.diximus: quod ſignificant obſtinationem hæreticorum & duritiā in eorū cordibus. Loricę autem erant igneę.i.calore & ardore igneo. Et erāt hyacinthinæ. i. colore æthereo apparebāt, qualis eſt in cœlo. C & erāt ſulphureę.i. fætore ſulphureo apparebant.

Sed hîc ſubeſt myſteriū quod ad ſenſum literalē ænigmatis & allegoricū pertinet. In igneo ergo colore tacitè ſignificatur, quòd obſtinatio iſtorū eſt ad iſtū modū inpenetrabilis, qđ ſi quis tentet eos redarguere, multoties læditur: velut ſiquis igneū quid cōtrectet. Sūt nāq; peruerſi homines ſic in malū armati: vt periculū ſit cū ipſis de D ipſorum ſalute agere. Non ſecus ac ſi quis hericium ſpinis quaſi loricatum attrectet. Atquè huic ſententiæ facere videtur alia tranſlatio, cuius meminit Anſber. Anſbertus, quæ habet ſpineas loricas, vbi nos legimus: igneas.& hoc eſt, qđ Timo.3. monet Paulus ad Titum 3. Hæreticū poſt primam & ſecundam admonitionem deuita.

In colore verò hyacinthino ſignificatur cœleſtis quædā conuerſatio, & ſanctitas. qualis eſt in hyacintho, ſeu flore, ſeu gema, qui eſt colore cœleſti, quem latini vocant hyacinthinum colorem: vt in Perſio ſat .1. hic aliquis, Perſius. cui circum humeros: hyacinthina læna eſt. Legendus eſt Hiero. de veſti- Hiero. to. 3. bus ſacerdotalibus: & ſuper Ezeh.c. 16. In illa verba: & calciaui te hyacintho, ſecundum tranſlationem .70. & Grego.30.Moral.c. 6. In peruerſis er- Grego. go hominibus videtur eſſe illa armatura cœleſtis, occultāt enim dolos ſub ſanctitatis ſpecie. Ita notat Richar.& alij.& de his habetur.1.ad Timo.4. In 1.Timo.4. nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorū, in hypocriſi loquentium mendatium, cauteriatam habentium cōſcientiam ſuam, Vbi ego per cauteriatam, nō ſolum intelligo indelebilem notam, qua eos diabolus ſignauit, * ſed quia occultam ſaniem aliquando manifeſtant: vt in apoſtematis contingit quæ cauterio ſecantur. Legendus eſt Hiero. ſuper Hiero. Hieremiam.c.10. In illa verba hyacinthum, & purpura veſtimentum eorum. Qui loquens de his, qui hyacintho & purpura.i. qui cum mali ſint; induuntur veſtimenta bonorum: ſic ait: hyacintho operiuntur & purpura: vt ſuperficie ſui oculos decipiāt dum cœlorum ſibi colorem, & regna cœleſtia pollicentur: & tamen opera ſapientum ſunt vniuerſa hæc, qui in ſeculo ſapientes putantur; cæterum apud Deum ſtulti ſunt.

¶In ſulphuris fætore infamia eſt, quando homo nec propriæ conſcientiæ fœtorem horret, & nec Dei oculos, nec hominum curat.

¶Solet ad hoc propoſitum citari illud Iob.18. Sulphur veniat ſuper eos Iob.18. le-

legite Grego.14.Moral.c.10.& Augu. A
Pſal 10. ſuper Pſalm.10.

¶Antiquorum expoſitio potius in
hoc ſulphure ſignificari ait pœnas
Pſa.10. damnatorum. De quibus in Pſalmo
decimo, ignis & ſulphur pars calicis
Apo.12. eorum,& Apocalyp.12. Pars illorum
erit in ſtagno ardenti igne, & ſul-
Anſel. phure.ita Anſelmus,& anſbertus. Ci-
Anſbert. tatquè illud Eccleſiaſ.39. Sunt ſpiritus
Eccle.39. qui ad vindictam creati ſunt,& in fu-
rore ſuo cõfirmauerũt tormẽta ſua. B

¶Et vbi nos legimus hyacinthinas
D.Tho. teſte D.Thom.alia litera habet, fumi
das,quod de doctrina obcæcante ali-
qui intelligunt, & per ſulphuras intel
ligunt aliqui fœtorem eiuſdem doctri
næ. Sed iam priorem expoſitionem
proſequamur.

¶*Capita equorum erant tanquàm capita leonum.* Equi,homines intelli-
gendi ſunt vehementes in prælium.
Ab equis enim dicit occiſſam eſſe ter C
tiam partem hominum, non ab e-
quitibus. Equites ſunt contrariæ po-
teſtates huiuſmodi equis inſidentes,
ideſt,illos gubernantes, atquè in pu-
gnam,& cædes agentes. Quæ intel-
Apo.6. ligentia ex equis,& equitibus,ex capi
te ſexto,abundè confirmatur. Simul
què furor eorum inſaciabilis oſten-
ditur. Auguſt.Homilia.7. equos ho-
Augu. mines dicit: ſeſſores ſpiritus nequam
armatos igne,& ſulphure. ¶Capita D
equorum erant tanquàm capita leo-
num,quoniam audaciam,& fortitudi
nem,& crudelitatem milites præſefe-
rebant.

¶Hos ergo homines depingit, &
Beda. vt notat Beda,acerbior crudelitas hìc
ſignificatur quàm in locuſtis ſupra,
nam illæ tantum habebant dentes leo
ninos,hi verò totum caput leonis ha-
bere videntur. Capita præterea iſto-
rum:vt interprætantur Anſelmus, & Anſel.
Anſbertus. Principes & maiores ſunt Anſbert.
apud illos,& quaſi totius familiæ cori
phæi. Hi ergo,propter ferocitatem,
& crudelitatem leonibus comparan-
tur:vt Abac.2.ſuſcitabuntur laceran- Abac.2.
tes te, & eris in rapinam eis.& con-
gruit illud Hieremiæ.6.Crudelis eſt,
& non miſerebitur,& ita Dan.7. ma- Dan.7.
xima perſequutio in leæna ſignificat.

Et de ore eorum procedit ignis,& fumus,& ſulphur. Et de ore eorum dicit
procedere ignem,& fumum, & ſul- Primus
phur. Quia quocumquè ſe vertant, ſenſus.
omnia crudeliter vaſtabunt. Atquè
procedent ſicut in ſulphure accenſus
ignis:vt iam expoſſuimus.Hoc etiam
facient iubentes homines occidi, &
cruciari multis modis,& ciuitatẽ euer
ti,& omnia diſpendi,non vlla ratione
ducti, ſed furori & feritati ſuæ obſe-
quentes, ſicut de gente Chaldæorum
dictum eſt,Abac.1. Horribilis & terri
bilis eſt in ſemetipſa,iudicium, & o-
nus eius egredietur.Hoc etiam intel- Abac.1.
ligetur in verbis.cap.11. ignis exiet de
ore,nemo eis poterit reſiſtere,ſicut ig Abac.11.
ni nemo poterit effugere:latiſſimè dif
fundetur vt ignis. Naum. 1. indig-
natio eius effuſa eſt,vt ignis. Fumus Naum.1.
multus cœlum obſcurat,& diei ſplen
dorem perturbat, ita illi terrore ſuo
quietem, & proſperitatem malorum
obſcurabunt:& eorum mẽtes pertur
babunt: vt inopes conſilij,& trepidi
facilius vincãtur.Simile eſt illud Ioe-
lis.c.2.De exercitu Chaldæorum;ante
faciem eius ignis deuorans,& poſt eũ Ioel.2.
exurẽs flãma,quaſi hortus voluptatis
terra corã eo,& poſt eũ ſolitudo deſer
ti,neq; eſt qui effugiat eũ. Quaſi aſpe-
ctus equorũ aſpectus eorũ:& quaſi e-
quites ſic currẽt.Sicut ſonitꝰ flãmę ig-
nis deuorãtis ſtipulã,&c. Hoc ſignifi-

cat quod de eiſdem Chaldæis ſcriptum eſt, Nahum. 2. conſpectus eorum quaſi lampades, quaſi fulgura diſcurrentia. i. ignem vi nocendi, & celeritate diſcurrēdi referent. Sed iam ad cōmunem intelligentiam veniamus.

Na. 2.

Secūda intelligentia myſtica. Beda. D. Tho. Anſel. Math. 5. Ephe. 6.

¶ In ore, prædicationem hæreſiarcharum intelligunt Beda, D. Tho. & Anſel. nam pro prædicare publicè, ſolet dici aperire os. Vt Math. 5. Aperiēs os ſuum. & ad Ephe. 6. Orantes vt detur mihi ſermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere myſteriū Euangelij. Sicut ergo prædicatio euāgelica eſt cauſa beatitudinis noſtræ, nam fides ex auditu ad Roma. 10. & Ioā. 6. Chriſtus habere dicitur verba æternæ vitæ: ita vice verſa hæreſiarcharum prædicatio erit cauſa condemnationis æternæ, quæ per ignem fumum, & ſulphur ſignificatur. De quo in loricis ſupra dicebamus. Nam loco hyacinthi loricarum hic ponitur fumus, & vt notat Beda, & Anſel. Hyacinthi & fumi idem eſt color. Eſt vero cōſideratione dignū quod hic tractatur latè in Collectaneis, q̄d etiam his verbis continetur vaticiniū bellorum quæ ſub Antichriſto, & ſub tyrānis perſequentibus Eccleſiam geritur modo, & gerendum eſt, & inſinuari tormenta ænea, quæ Bombardas vocant, quæ ignem, fumum, & ſulphureum puluerem ore ſpirāt.

Rom. 10. Ioan. 6.

¶ *Et ab his tribus plagis occiſa eſt. 3. pars hominum de igne, de fumo, et ſulphure, qua procedebant de ore ipſorum.* Maximam partem Chriſtianorum occiſſam eſſe ſpiritualiter huius modi prædicatione aſſerit Ioā. cum quo quadrat illud Ioel. 2. à facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam. vbi mortem & timorem hominum explicat. Timor enim primò pallore afficit vultum, ſanguine defluente ad cor, ſed mox eodem ſanguine confuſſo, & perturbato nigredine vultū deturpat. & ideo dicitur, quod vultus timentium redigetur in ollam, ideſt, in nigredinem qualis eſt olla fumo, & ſulphure reſperſa. Quæ omnia ad mortem ſpiritualem pertinēt principaliter: & ſimul etiam nihil vetat eiſdem verbis damna corporalia hominum prophetari, Ait Gagneius: ſed ſecūdum ſententiam noſtram de perſecutione corporali ſolū hic locus intelligi quādo iuſto iudicio Dei per manus impiorum impij qui nō ſunt ſignati miris modis interficientur, vt diximus. Repetitio verò ignis, & fumi, &c. Firmitatis eſt argumentum, ſicut Geneſ. 41. dicitur, quod autem vidiſti. 2. ad eādem rem pertinens ſomniū: firmitatis inditium eſt.

Prima intelligētia myſtica. Ioel. 2. Gagne. Secundus ſenſus. Gen. 41. d

¶ *Poteſtas enim equorum in ore eorū eſt, et in caudis eorum. nam caudæ eorū ſimiles ſerpentibus, habentes capita et in his nocent.* In Græco communiter nō habetur in caudis eorum. Sed ſiue legatur, ſiue non legatur, nihil ſenſui deperit, nam cum dicat in caudis etiam eſſe capita, ſatis intelligitur poteſtatē etiam eſſe in caudis, expreſſior tamen eſt noſtra tranſlatio & melior. & æditio complutenſium cum noſtra cōſonat lectione, ſic habēs: ἡ γὰρ ἐξουσία τῶν ἵππων ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἐστι, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς, αἱ γὰρ οὐραὶ &c. Aliorum equorū in corpore, aut in pedibus eſt vis, iſtorum in ore & in caudis. In ore quidem quia vultu terrent, & verbis minacibus, & aduentu ſuo omnia deuaſtant ſicut dixit: & de ore omnium procedit ignis. Eſt etiam in caudis, quoniam cum vicerint, & diſſipauerint hoſtes videbuntur tranquille, & mi-

Prima intelligētia literalis.

minimè tyrannicè dominari,ſed non multò poſt ad eandem crudelitatem redibunt: & cum recedere voluerint iterum eadem ora proferent ignem, & fumum,& ſulphur ſpirantia. Ideo caudæ eorum habere etiam capita dicuntur: & ſimiles eſſe ſerpentibus, qui tacitè ex cauernis prodeunt,& non præuiſi mordent: vt Eccleſiaſt.decimo. Si mordeat ſerpens in ſilentio:ita iſti cum iam quieuiſſe, & placidiſſimi eſſe videbuntur, ex in prouiſo mordebunt,& ſæuient.

Eccle.10.

¶Cæterum myſticè rem explicãdo,ſicut nõ ſunt hi equi ſimiles equis vulgaribus,quibus in dorſo, & tibijs eſt ſua vis, & firmitas vt diximus,ſed his equis eſt in ore tota poteſtas: ſic hæreticis, & peruerſis viris in eloquentiæ,& prædicationis vigore tota vis eſt.Nam hoc etiam pacto, improbè diabolus æmulatur Deum. Sicut enim Chriſtus linguis igne diuino ardentibus Apoſtolos ſuos inſtruxit: vt legem & doctrinam Euangelicam propagarent, Actorum ſecundo. Sic etiam diabolus, & Antichriſtus hæreticos quibus inequitat,linguarum peritia armat. Quod in noſtri temporis hæreticis abundè oſtenditur,quod etiam notat Gregor.hîc illud Prouer. 5.tractans:fauus mellis diſtillans labia meritricis.Et in caudis etiam vis eſt. de his caudis ſupra hoc capite dicebamus.& eſt geminus ſenſus: vt ſignificetur aſtutia: in ſerpentina cauda, & poteſtas,vel fauor principum ſecularium.Sic Greg.de quo hîc D.Tho.& eſt legendus Grego.32.Moral.c.12. & 13.ſuper illud Iob. Stringit caudam ſicut cedrum.Quod verò in ipſis caudis ſerpentina etiam capita habere dicantur,fraudem & occulta venena & diſſimulata in poſteriori parte geſtari

Secũds intelligẽtia.
Acto.2.
Grego.
D.Tho.
Grego.

ab iſtis,intelligit Richard.Nam ſerpẽtes potiſſimùm in caudis venenũ geſtant. Vt latè de hoc diximus ſupra in hoc cap.

Richar.

¶*Cæteri homines*.i. duæ partes reliquæ impiorum,nam tertia tantum ab iſtis occidetur.*qui nõ ſunt occiſi nec pœnitẽtiã egerũt de operibus manuũ ſuarũ*. Ideſt,de peccatis ſuis.Ita enim vocari ſolent peccata,quia propriè opera noſtra ſunt.Deuter.31. Quoniam feciſtis malum in conſpectu Dñi,vt irrideretis eum per opera manum veſtrarũ, Pſal.3.In operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator. Pſal.27. Da illis ſecundum opera eorum,& ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum,ſecundum opera manuum eorum tribes illis. Solent etiam vocari manuum opera,idola.vt Pſal.113.Simulachra gentium argentum,& aurum opera manuum hominum,Eſa. 2.Repleta eſt terra eiꝰ idolis,opus manuum ſuarũ adorauerũt,qđ fecerunt digiti eorum.Oſeas vltimo:nec dicemus vltra dij noſtri, opera manuum noſtrarum. Verùm nunc quoniam ſtatim de idolis expreſſè loquitur, peccata intelligenda ſunt. De quibus pœnitẽtia agi debet.Ait ergo,qui nõ ſunt occiſi, nec pœnitentia egerũt de operibꝰ manuũ ſuarũ. ac ſi diceret: reliquæ duæ partes,neq; occiſſę ſunt, neq; perſecutę:vt pœnitẽtiã agãt. Alij hunc locum aliter intelligunt quorũ explicationem libet apponere.

Deut.31.
Pſal.3.
Pſal.27.
Pſa.113.
Eſa.2.
Oſeæ.vlt.

¶*Et cæteri*,inquit,*homines, qui non ſunt occiſi in his plagis,nec pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum,vt non adorarent demonia, & ſimulachra aurea,& argentea,& lapidea,& lignea, quæ nec videre poſſunt,nec audire, nec ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis,nec à beneficiis ſuis, nec à fornicbatione ſua,nec à furtis ſuis.*

¶Suppleri aliquid debet:vt plenus A ſit ſenſus,nam eſt oratio defectiua,eſt ergo,addendum,peribunt. & loquitur de illis qui liberè ſub Antichriſti perſecutione ſe peccatis contaminarunt,nec pœnitentiam gerunt. Nec enim ab Antichriſto omnes homines mundi ſunt peruertendi.Primam ergo perditionem ponit non egiſſe pœnitentiam,ſic habetur Lucæ.13.Niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimul peribitis. Nam ſicut pœnitentia B eſt cauſa ſalutis,quia remouet prohibens,ſcilicet,peccatum: ita nō agere pœnitentiam,eſt cauſa perditionis. Sicut nō ſumere medicinam in ægritudine. directa verò cauſa perditionis peccatum eſt,quia poſitiuè ſe habet,& ideo Ioā.hic ponit aliquas ſpecies peccatorum. & in primis idolatriam: & ſimul vanitatem idolatrorum hominum explicat quod lapidum,& lignorum diuinitatem colāt, C habetis Eſaiæ.44.Iucundam huius vitij irriſionem, vbi inducit hominem partem arboris abſciſi foco imponētem, ac partem alteram idem homo dedolauit,& ex illa fecit Deum,& dixit illi:Deus meus es tu.

Luc.13.

Eſa.44.

¶Quòd verò ſenſu omni careant huiuſmodi Idola:vt hic habetur,repetitur ſæpè in ſacra ſcriptura:vt Pſalm. 113.& Pſalm.134.& Sap.15. & Baruc.6. Grauitatem huius ſceleris tractat Paulus D ad Roma.1. Imponendo pœnam à Deo decretam huic peccato. Propter quod traddidit illos Deus in reprobum ſenſum:quæ eſt ſumma punitio in hac vita. Originem verò idolatriæ Sap.15.expreſſit ſapiens:nā mortuorum filiorum,aut parentum, aut regum imagines,cōſolationis, vel honoris gratia depictas, vel luto ficta ſimulachra,colere cœperūt homines: & inde proceſſit error vſquè ad ſacrificiorū oblationem illis ſimulachris exhibitam,id potiſsimùm in Babylone ſub Nino Rege factum fuiſſe traditur. ſolent verò omnia peccata ſequi idolatriam,in pœnam Idolatriæ: vt habetur ad Rom.1.

Pſal.113.& 134.
Sap.15.
Baruc.6.
Rom.1.
Sap.15.
Rom.1.

¶Quod autem fuerit Chriſtus Redemptor qui ex mundo expulit idolatriam in.cap.12.Apocal.dicetur. Ad ijcit Ioā.homicidium:quod omni lege fuit prohibitum.Exod.20. Nō occides.& intelligitur de occiſione iniuſta. Addidit veneficium,quod eſt ſpecies maleficij teſte D.Thoma,vt cum dato poculo venenato inſidiamur alterius vitæ,aut ſanitati mentis & corporis.Fornichationem adiunxit:&vt ſupra.cap.2.notabamus, idolatria per fornichationem ſignificatur in ſacra ſcriptura ſæpè: & aliquando capitur pro omni cōgreſſu carnali illicito generaliter,& capitur propriè pro ſpecie luxuriæ,quæ eſt ſoluti cum ſoluta:quæ eſt peccatum mortale ad Hebræos vltimo,Fornichatores & adulteros iudicabit Deus. Vbi diſtinxit Paul.inter adulteros, & ſimplicem fornichationem. Qua etiam diſtinctione vſus eſt Dominus Math.15. de corde exeunt,&c.adulteria & fornichationes.& ad Gala.5.&.2.ad Cor.6. Id habetur latius.ex quibus colligitur eſſe de fide ſimplicem fornichationem eſſe peccatum mortale, in quo errabat Martinus de Magiſtris, qui affirmabat,non eſſe hæreticum id negare.Et dicitur fuiſſe error Græcorum, qđ ſimplex fornichatio eſt licita. De quo ſcripſit Caſtro aduerſus hæreſes verbo coitus,hæreſi.1. Qua propter meretricium officium fœminis Iſraelitis erat prohibitum.Deut.23.Non erit meretrix de filiabus Iſrael. & for-

Apoc.12.
Exod.20.
D.Tho.
Heb.vlt.
Math.15.
Gala.5.
2.Cor.6.
Castro.
Deut.23.

ſan

ſam in hoc loco fornicharionis nomi-ne generaliter intelligitur omne vitium carnis, & ideo non meminit Ioannis adulterij, licet ſit grauius. fornichatione, omnia peccata carnalia eſt complexus. Idque notat D. Thomas, A & ideo in ſingulari dixit à fornichatione, cum tamen de alijs vitijs per pluralem meminerit. & hæ de hoc capitulo.

¶ *Finis. Cap. IX.*

Intelligentia Capitis Noni Apocalypſis.

ET quintus angelus verus, ſiue cœtus prædicatorum tuba Euangelica cecinit. His ergo prædicantibus futurum eſt quod ſtatim vidi. Vidi enim ſtellam ſplendidam de cœlo cecidiſſe in terram: vidi, inquam, angelum ſanctum ſplendentem videntibus cunctis ſicut ſtella, tanta celeritate de cœlo in terram deſcendiſſe: vt cum deſcenderet & caderet ferè viſus non fuerit, ſed poſtquam cecidit. Huic ergo angelo data eſt à Deo clauis atque poteſtas putei illius profundiſſimi, quem infernum vocamus: vt tanquam diuinæ iuſtitiæ miniſter illum aperiat, & nocentes acriter puniat. Et aſcendit fumus putei deſignans calidiſſimas dæmonum machinas & conſilia adnocendum hominibus in terra. Qui fumus mihi videbatur ſimilis fumo fornacis magnæ. Denſum enim & obſcurum diaboli conſilium dicitur, propter multitudinem machinationum eius, & propter furorem magnum ex quo exeunt. Hinc factum eſt vt tanto iſto fumo obſcuraretur ſol & aer, magnas ſiquidem tenebras hominibus inuexit iſtorum dæmonum fumus. Nam & intelligentiæ vim, & pietatis ſtudium obſcurauit fumus iſte. Cœtuſque impiorum ob rerum humanarum proſperitatem ſoli comparatus obſcurabitur, lædeturque atque penè extinguetur. Continget enim tunc illud, quod Amos dicebat olim: & erit in die illa dicit Dominus: Occidet ſol in meridie: & tenebreſcere faciam terram in die luminis, & conuertam veſtras feſtiuitates in luctum. Et vidi quod de fumo putei exierunt locuſtæ: quo intellexi mihi ſignificari, quod dæmonum conſilio & afflactu egredientur in illis nouiſſimis diebus homines barbari, & feroces, in his locuſtis ſignificati: qui á diabolo inſtigati, & Deo iuſte permittente, per quin

que menſium ſpacium vehementer affligent impios, qui ſigno Dei, noluerè ſignari. Et data eſt illis poteſtas quaſic vulnera ſua venenata infligant, qualia venenatis fieri ſolent morſibus ſerpentum. Et præceptum eſt illis locuſtis ne de more ſuo læderent fænum aut quid aliud, ſed tantũ homines impios illos & ſceleratos. Non tamen eſt illis permiſſum aut cõceſſum, occidere eos: ſed affligere & vexari varijs cruciatibus, vt vel ſic cruciati reſipiſcant. Quod ſi queras qualis ſit cruciatus iſte, qualis eſſe ſolet ſcorpij, quum percutit hominem: videlicet crudelis, & venenoſus, & quaſi furtim ac celeriter inflictus. In diebus illis quærent homines mortem: vt ita ſaltem intolerabiles dolores effugiant: & tamen fugiet mors ab eis. Hi verò homines feroces per locuſtas deſignati, equis ſunt perſimiles, hoc eſt, fortes & veloces ad impios impugnandos: quales eſſe ſolent equi parati in prælium. Et ſicut locuſtæ mihi viſæ, ſuper capita geſtabant coronas ſimiles auro: ſic exercitus iſte immiſſus aduerſus impios, & magnis ducibus & regibus & nobiliſſimis militibus collectus; pulchris & auratis ſiue æreis galeis ornandus eſt: quæ de longe ſplendeant: & tanquam coronæ aureæ videantur. Facies verò locuſtarum mihi videbantur ſimiles hominum faciebus: quò intellexi ſignificari quod principes & milites illi humanitatem & clementiam ſimulabunt: cum tamen non putauerint impij, vehementer affligentur ab illis. Capilli verò earum ſimiles erant capillis mulierum, nam non ſolum humanitatem ſimulabunt: ſed etiam blanditias blanditijs muliebribus ſimiles adhibebunt: vt illos quibus nocere voluerint, magis capiant. Et dentes eorum ſicut leonum erant. Quo intelligeremus quod licet multam humanitatem ſint ſimulaturi, tamen mordebunt tam crudeliter, vt eorum dentes leonum eſſe videantur. Et habebant loricas ſicut loricas ferreas: & meritò, nam fortiſſimis armis munientur: quibus aduerſariorum ictus non timeant. Vox alarum earum quaſi vox curruum. Quo intellexi multas magnaſque futuras gẽtes iſtas, quarum volatus plagam velociſſimam à Deo cælitus miſſam deſignabat. Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum nam licet ſimulent clementiam quam diximus, vehementer nocebunt vt ſcorpij, qui cauda, nec opinantes feriunt. Et habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi, hoc eſt, diabolum. Cui nomen Hebraice Abbadon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen exterminans. Cæterum illorum trium væ, quæ aquila volans clamando inſinuerat in fine capitis octaui hactenus vnum væ explicatum eſt à me: reliquum

eſt

eſt vt alia duo væ exponam, hoc eſt, alias duas cauſas doloris. ¶ *Et ſextus Angelus ſiue ſit verus angelus ſiue ſit cœtus prædicatorum, tuba cecinit: & tunc audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei ſcilicet, thimiamatis (quod in cælo mihi eſſe videbatur ad ſimilitudinem altaris thimiamatis, factum) audiui, inquam, exire ſententiam patris cœleſtis vt ſoluerentur quatuor angeli, & occiderent tertiam partem hominum peccatorum. Clamabat ergo vox iſta ac dicebat ſexto angelo: ſolue quatuor illos malos angelos qui ligati ſunt vſque ad hanc diem à Deo in flumine magno Euphrate: & ſoluti ſunt quatuor mali angeli ex inſignioribus: qui parati erant in horam, diem, menſem & annum ad occidendum tertiam partem hominum. Circa extrema quidem tempora multò magis nocere hominibus ſinentur. Ligati ſunt à Deo per angelos bonos donec tempus adueniat, quo ipſe decreuit per eos pœnas ſumere de impijs & aduerſarijs Chriſti: ſoluentur autem vt occidant tertiam partem hominum eorum qui non ſunt ſignati ab angelis ſanctis in frontibus ſuis. Angeli verò ſoluti, tot hominum animos concitabunt ad bellum aduerſus impios: vt colligatur exercitus tot militum vt vix credi poſsit: ſed quamuis viderim tantam multitudinem quàm numerare non poſſem, tamen numerus reuera mihi per vocem indicatus eſt: erat enim numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et ita vidi equos in viſione: & qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas: qua figura cognoui iſtorum aſpectum fore terribilem hominibus, vt non magis aduerſus eos conſurgere audeant, quàm ſi igne ſepti & circundati eſſent: capita equorum erant tanquam capita leonum. Homines, inquam, illi, quibus tanquam equis inſidebunt malignæ poteſtates & illos gubernabunt: tam fortes, tam ferores & crudeles erunt, vt leones potius quàm homines eſſe videantur. Et de ore iſtorum equorum videbatur mihi procedere ignem, & fumum, & ſulphur: quia quocunque ſe vertant omnia crudeliter vaſtabunt, atque procedent ſicut ignis accenſus in ſulphure procedere ſolet: multis modis homines occidendo, ciuitates euertendo, non vlla ratione ducti, ſed furori & ferocitati ſuæ obſequentes. Aliorum equorum poteſtas eſt in pedibus: iſtorum verò in ore & in caudis: nam caudæ eorum ſimiles mihi videbantur ſerpentibus, habentes capita. In ore quidem poteſtatem habebunt, quia vultu terrebunt, & verbis minacibus & aduentu ſuo omnia deuaſtabunt: in*

caudis verò quoniam cum vicerint, videbuntur tranquillè & minime tyrannicè dominari, ſed non multò poſt ad eandem tyrannidem redibunt. Cæteri verò homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, quos neque pœnituit adoraſſe dæmonia, & ſimulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare: neque egerunt pœnitentiã ab homicidijs ſuis, neque a veneficijs ſuis, neque a fornicatione ſua, neque a furtis ſuis. Hi, inquam, omnes & ſi non occiſi ſunt ab illo immani exercitu vt agerent pœnitentiam, ſi eam non egerint, tandem peribunt in æternum.

CAPVT DECIMVM

Argumentum.

¶ Angelus fortis cum voce tonitruorum deſcribitur, et eius iuramentum: deinde libri per Ioannem deuoratio.

ET vidi aliũ angelum fortem deſcendẽtem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt ſol, et pedes eius tanquam columna ignis: et habebat in manu ſua libellum apertum: et poſuit pedem ſuum dextrũ ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram, et clamauit voce magna, quemadmodũ cum leo rugit. Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas. Et cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: et audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua: et noli ea ſcribere.
Dan.12.a *Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, leuauit manum ſuam ad cœlum & iurauit per viuẽtem in ſecula ſeculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in eo ſunt, & terram & ea quæ in ea ſunt, & mare & ea quæ in eo ſunt. Quia tempus non erit amplius, ſed in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere, cõſummabitur myſteriũ Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas. Et audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem, Vade, & accipe librum apertũ de manu angeli ſtantis ſuper mare et ſuper terram. Et abij ad angelum, dicens ei vt daret mihi librũ. Et dixit mihi, Accipe librũ,* Ezec.3.a
& deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum

vtrãq; explicationem proſequemur.

Primus ſenſus.

¶ *Amictum nube.* Repreſentatur verò Chriſtus amictus nube, propter humanitatem, qua ſolem diuinitatis tegebat iuxta illud Eſaiæ 19. Aſcendet ſuper nubem leuem & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur ſimulachra Aegypti à facie eius. Sic Beda & omnes. quia peccati pondere non grauabatur eius caro, & ita diuinitatis lucem tegebat, vt tãtum agnoſcendam oculis noſtris exhiberet. Sicut nubes ſe habet ad ſolem, eratque illa nubes roſcida, irrorans rorem gratiarum. Aſcendens enim in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus ad Ephe. 4. Lege Aug. Pſa. 77. & Grego. ſuper Ezech. hom. 8.

(Eſa. 19. — Beda. — Ephe. 4. Lege Aug. & Grego. — Rupert.)

¶ Item ſicut Sol (vt Rupertus ait) cum nube tegitur, & latet: tamen ſcitur quia præſens eſt, dum ſuum orbẽ non oſtendit, & tamen orbi vniuerſo diem facit: ſic in illa carne Deus & latuit, & prẽſens dignoſci potuit, dum diuinitatem ſuam vt ſemper erat inuiſibilem continuit, & tamen per opera viſibilia mundum vniuerſum illuminauit.

2. ſenſus.

¶ Si verò de angelo Gabriele ſit ſermo, amictus nube dicitur: quo indicatur eum non eſſe cognoſcendum, nec homines ei credituros eſſe, vt agant pœnitentiam.

Apoc. 4.

¶ *Et iris in capite eius.* De iri dixi ſup. c. 4. per q̃ arcus pluuiaris ſignificatur, & eſt propiciationis ſymbolũ. per hũc ergo arcũ fœdus Dei cũ hominib[9] ſignificatur: eũ Chriſtus in cruce oſtendit, cũ firmam nobis recõciliationem ſanguine ſuo pro nobis effuſo ſanciuit. Eſtq; in capite: per quod ſignificatur, eius diuinitas, caput enim Chriſti De[9] dicitur. 1. Co. 11. Quia ex diuinitatẽ ſufficientiã accipit redẽptio & propicia-

1. Cor. 11.

A tio per Chriſtũ facta. 2. Cor. 5. De[9] erat in Chriſto mundũ ſibi reconcilians. (2. Cor. 5.)

¶ Si de vero angelo hoc intelligamus, dicendũ eſt, q̃d cũ iris recõciliationis & fœderis ſignũ ſit, per quam Deus admoneri voluit, vt non perderet homines iterũ diluuio, vt legim[9] Gen. 9. Et ſicut olim legati pacem petentes frondibus oliuæ coronati mittebãtur, vt Virgilius oſtendit Aene. lib. 7. (Gen. 9. — Virgil.)

Centum oratores, auguſta ad mœnia regis
B *Ire iubet, ramis velatos palladis omnes:*
Donaque ferre viro, pacẽque expoſcere Teucris.

Ita angelus iſte Gabriel qui pacẽ Dei portat hominibus: & eos ad pœnitentiam inuocat, iride coronatur, ne pereãt omnes diluuio iræ Dei,

Primus ſenſus.

¶ *Facies eius erat vt ſol.* Supra ca. 1. expoſitũ eſt. ibi enim dicitur, q̃d facies ſicut ſol lucet in virtute ſua. Preſentia Chriſti in carne vocatur facies, & hęc C ſicut ſol, lucet. &c. Quia ſicut per faciem aliquis cognoſcitur eſſe prẽſens: ita Deus viſibiliter per prẽſentiam carnis eſt cognitus, & cõgruit illud Pſ. 79. Oſtende faciẽ tuã & ſalui erimus. Ita Ansbertus. Eſt etiam patrũ expoſitio vt facies Chr̃i dicantur eſſe prælati & doctores Eccleſiæ, per quos cognoſcitur à nobis, & hi ſunt velut ſol, & lux, vt Mat. 5. dicitur vos eſtis lux mundi. (Pſal. 79. — Ansbertus. — 2. ſenſus. — Math. 5.)

3. ſenſus.

¶ *Et facies,* inquit, *eius erat vt ſol,* Facies D angeli veri, hoc eſt, Gabrielis, dicitur eſſe vt ſol, quia læta nũciat: & poſt tot plagas proſperitatẽ affert, ſi velint homines reſipiſcere: ſicut cũ poſt multorũ dierũ pluuiã ſol clarus exoritur, & cœlũ ſerenũ cernit. Præterea quia ab hominibus videri, & neminem latere vult, vt intelligant omnes, Deum de pace agere: cum potius vellit omnes homines, ſaluos fieri, quàm in perpetuas pœnas detrudi.

Primus ſenſus. Acto. 9. ¶ *Et pedes eius tanquam columna ignis.* A Pedes portantes Chriſtum, prædicatores ſunt, vt Actorum. 9. dicitur, de Paulo quod portaturus erat nomen Chriſti per orbem vniuerſum. Et de his pedibus eſt illud Marc. 16. Illi autem profecti prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. & illud Eſaiæ. 52. Ego qui loquebar ecce adſum. Et ipſos Apoſtolos, item ipſos prædicatores colũnas vocat Paul. ad Galat. 2. dicens: ipſi qui videbantur eſſe columnæ, dextras dederunt mihi, & ſic intelligitur illud Pſalm. 74. Ego confirmaui columnas eius. de quo Ansbertus, Beda, & alij. Et ratione ignis Spiritus ſancti, quo perfuſſi ſunt Apoſtoli & prædicatores, dicuntur columnæ ignis. de quo Actor. 2. diximus de hoc ſupra. ca. 3. In illa verba: & faciam eum columnam meam. Cæterum columnæ ignis dicuntur C phraſi Hebraica, pro, colũnæ igneæ.

(Marc. 16. c — Eſa. 52. — Gala. 2. — Pſal. 74. — Ansbert. Beda. — Act. 2. a. — Apoc. 3.)

2. ſenſus. ¶ Vel aliter, pedes eius tanquam columnæ ignis. Angelus iſte pacem promittit prius, & ideo iridem habet in capite: & facies eius vt Sol: ſed poſteà nolentibus reſipiſcere ſupplicia minatur, ideo enim habet pedes igneos, vt doceat inimicos Chriſti pedibus eius eſſe ſubijciendos, & æternis ignibus cremandos, hoc enim ſignificant pedes ignei, vt in loco ſimi- D li vidimus. cap. 1. Columnæ fortes & longæ ſunt, atque ideo pedes eius ſimiles columnis dicuntur, vt ſignificetur, Chriſtum cuius angelus iſte nuncius eſt, fortem eſſe ad puniendum, nam ideo miſſus eſt ad annunciandũ angelus fortis: & ideo dicitur longos habere pedes, ideſt, poſſe illis omnes inimicos ſuos pertingere ad conculcandum, ſicut mox ait: & poſuit pedem ſuum dexterum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.

(Apoc. 1.)

Prima intelligentia. ¶ *Et habebat in manu ſua libellum apertum.* Liber hic multas ob cauſas eſt modo in manu Domini. Ipſe enim opere impleuit quæ ſcripta erant. Nã fuit potens in opere & ſermone, Lucæ. 24. & cæpit facere & docere, Act. 1. Opus enim per manus ſignificatur. Item impleuit in ſe ipſo veteris ſcripturæ prophetiam Lucæ. 24. Tamen B ſacra ſcriptura, eſt in eius manu: quia eius notitiam cui vult præbet. Vocatur autem libellus & non liber, quia in hac vita non plenè nec tã copioſè reuelantur myſteria ſicut in ſtatu gloriæ, Mat. 11. Confiteor tibi pater, quia abſcondiſti hæc à prudentibus, & ſapientibus. Additur tertia cauſa quia reſpectu notitię diuinę quæ eſt liber magnus, notitia per ſacras ſcripturas anguſta eſt.

(Lucæ. 24. Acto. 1. — Luc. 24. — Math. 11.)

2. intelligentia. ¶ Secũdò ſic debet explicari locus iſte, & habebat angelus iſte. ſ. Gabriel, in manu ſua libellum apertum, eum videlicet quem cap. 5. vidit in dextera ſedentis ſuper thronũ, in quo ſcriptũ erat, quod Ioannes gentibus vaticinari iubebatur, vt expoſuimus, cap. 5. & duobus ſequentibus. Atque hunc meritò nunc in manu habet, quoniam ſupplicia, quibus impij plectẽdi ſunt, niſi pœnitentiam egerint, in eo ſcripta: Ioanni tradenda ſunt.

(Apoc. 5. — Apoc. 5. 6. 7.)

Prima explicatio. ¶ *Et poſuit pedem eius dextrum ſuper mare: ſiniſtrum autem ſuper terrã.* Hos enim pedes Chriſti, ad corpus Chriſti myſticum referunt omnes. Pedes enim Eccleſiæ iam diximus eſſe prædicatores. Dexter pes illos ſignificat prædicatores & doctores, in quibus vis eſt robuſtior & potentior virtus ad id munus: ſicut in manu dextra, eſt maior virtus. Et hic pes dexter

dexter in mari ponitur; ideſt, vbi grauiores ſunt motus, & peccatores magis atrociores, & magis inſani: qui comparantur mari, vt cap. 8. notatum eſt. Et propter hoc Apoſtoli poſtquam fuerunt in gratia confirmati, & virtute induti ex alto, ad prædicandum in gentibus miſſi ſunt, & maioribus periculis expoſiti quàm anteà. & dicitur illis: euntes in mundum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ. Mathæ. vltimo.

Apoc. 8.

Math. vlt.

¶ Pes verò ſiniſter, ideſt, prædicator imbecillior & infirmiori virtute præditus, ad terram mittitur, ideſt, minori periculo exponitur, nam terra peccatores ſignificat terrena amantes, qui planè ſcelerati ſunt, ſed minus feroces, quàm illi, qui per mare ſunt ſignificati. Sicut terram tutius quis ingreditur quàm mare, qua propter Apoſtoli dum non erant confirmati in virtute, per aduentum viſibilem Spiritus ſancti, non ad gentes, ideſt, mare mittebantur. Imo Mathæ. 20. Præcepit eis in viam gentium ne abieritis.

Math. 10

¶ Aliqui eliciunt hoc myſterium ex illo Mathæ. 14. vbi Petrus in mare proſiliens mergitur, quia nondum erat aſſecutus eam perfectionem, vt quaſi pes Chriſti dexter in mari poneretur, ſed ſiniſter erat adhuc.

Math. 14

Hic occurrit locus communis quòd Deus attemperat onus & tentationem, ad rationem virium, nec patitur nos tentari ſupra id quod poſſumus, 1. Corinth. 10. Nec defuerunt aliqui qui duplicem ſpiritum Eliſæi ſic interprætarentur. 4. Regum. 2. Quia duplā portionem gratiæ prædicationis fuerit adeptus Eliſæus potius quàm Elias. Eò quod difficiliores tentationes Eliſæum manebant ſuperandæ, quàm fuerant Eliæ obla-

1. Cor. 10.

4. Reg. 2.

A te. Hic ſit inter alios ſenſus huius loci.

¶ Sunt prætereà qui textum noſtrum intelligant ſic, quod tam prophetia quàm prædicatio Euangelica ſit infundenda etiam ad inſulas transmare poſitas, ſic Eſaiæ. 60. dicitur: quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris. Hactenus communem expoſitionem explicauimus, ſcilicet ſententiam Anſelmi, Bedæ, & aliorum multorum. ¶ Sed hic locus ab B aliquibus ſolet exponi aliter, vt per hos duos pedes duæ portiones ſignificentur in Chriſto, ſuperior ſcilicet & inferior. Siue etiam natura diuina & humana. & eſt Chriſtus ſecūdum naturam diuinam & ſuperiorem portionem in terra, ideſt, in quiete, & beatitudine: & ſimul habet alterum pedem in mari, ideſt, portionem inferiorem, obnoxiam tempeſtatibus & iactatam fluctibus huius vitæ. Quæ C expoſitio habet incommoditatem: quia ſiniſter pes, qui tribuendus videtur portioni inferiori, dicitur eſſe nō in mari ſed in terra. & ſic non congruit textus cum proportione duarū naturarum, aut duarum portionum. Portio enim ſuperior per pedem dextrum, vbi eſt maior virtus, & inferior portio per ſinitrum intelligenda venit. Atque hanc ob cauſam credo quod hæc expoſitio non eſt tradD dita à ſanctis, nec à patribus antiquis, vt aliqui ſuſpicantur.

2. explicatio.

Eſa. 60.

3. explicatio.

¶ Tandem hunc locum de angelo intelligendo, dicendum eſt, ſignificari in hoc quod ait: & poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare &c. Nihil eſſe tàm diſtans, vt Domini ſui pedem & conculcationem poſſit effugere. Itaque non ſolum habitantes in terra, ſed nec in inſulis etiam remotiſſimis degentes, ſupplicia eius

4. explicatio.

vitare poterunt. Sed cur dextrum pe A dem ſuper mare ponit, ſiniſtrum ſuper terram? pes dexter fortior eſt. In his ergo qui magis latent & remotiores ſunt, pes Chriſti, ideſt fortitudo eius magis oſtendetur. Cum ne illi quidem qui in remotiſſimis inſulis viuebant ab hominum conſortio ſegregati, liberari ab eius ira potuerint, magis quàm qui erant ſuper terram.

Primus ſenſus. ¶ *Et clamauit voce magna quemadmodum cum leo rugit.* Prædicatio ipſa B Chriſti, hic inſinuatur. Dominus enim leonis in modum clamabat. Amos. 3. Amos. 3. Leo rugiet quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt quis non prophetabit? Vbi videtur expoſitus noſter textus. Et clamaſſe Dominum ſæpè habetur Ioan. 7. Ioan. 7. f Stabat Ieſus & clamabat: ſi quis ſitit veniat ad me & bibat. & rurſum: clamabat Ieſus in tẽplo dicens. &c. In cruce etiã voce magna clamãs ſpirauit. Nec dubium eſt C auditores tunc expauiſſe ſicut rugiente leone pauent animalia.

2. ſenſus. ¶ Sed communior intelligentia de clamore per prædicatores emiſſo Anſelm. D. Tho. tradditur, vt patet in Anſelmo & D. Eſa. 58. Thoma. Eſaiæ. 58. Clama ne ceſſes. & quia prædicatio eſt cum comminatione & ſimul eſt cum promiſſis, ideò dicitur vox magna propter promiſſa: & comparatur leonis rugitui propter comminationes. D

Amos. 1. ¶ Hic ergo declaratur fortitudo Chriſti, & ſuorũ. ſicut etiam Amos. 1. Dominus de Syon rugiet, de Hieruſalem dabit vocem ſuam: vbi legendus Hierony. Sed in Eſaia Chriſti mãſuetudo deſcribitur, cap. 42. Eſa. 42. Quia non clamabit, nec accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris.

3. ſenſus. ¶ Si verò de angelo Gabriele vel alio, hoc interprætemur. Quid clamauerit angelus iſte paulò poſt deſcribit: quoniam tempus non erit amplius. Et voce magna clamat ſicut leo, quia omnes audire vultq; dicit, & omnes terrere, vt maturè pœnitentiam agant: & vt indicet magnam Dei iram illis impendere, niſi pœnitentiam egerint. Pro, rugit, in Græco eſt μυκᾶται. quod eſt propriè boum, & ita metaphoricè transfertur ad quæuis alia magnum ſonum ædentia: & ad camelos, & leones: ad inanimata etiam, vt ad tonitrua & ſimilia.

¶ Quæritur attamẽ an extremis temporibus poſtquam facta fuerint ea Dubitatio quæ hactenus dicta ſunt, angelus huiuſmodi deſcenſurus ſit de cœlo, qualis nunc deſcribitur: & validè clamaturus vt cum leo rugit? Reſpondeo: Reſponſio Ioanni obiectam fuiſſe viſionem, vt ex ea intelligeret quæ futura ſunt: & ſcriptis mandaret: vt homines illorum temporum intelligant, quid Deus de illis cogitauerit: & tunc non deſcendet angelus amictus nube: fieri tamen ea quæ in hoc angelo & in eius verbis ſignificantur, ideſt, Deus prædicatores mittet, qui homines ad pœnitentiam exhortent, & pacem atque reconciliationem eis promittant. Deinde etiam & citò venturi iudicij comminatione terreant. Ita ſunt multa ex his, quæ hactenus diximus, intelligenda: vt quod diximus. cap. 9. Apoc. 9. de locuſtis & equis. & cap. 6. de equis Apoc. 6. & equitibus.

¶ *Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.* Prima expoſitio myſtica. Per tonitrua ſignificari prædicationem ipſam & omnes traddunt, & nos ſuprà ad capit. 4. Apoc. 4. notabamus. Et ſeptem vniuerſitatem ſignificare ſuprà dictum eſt. ca. 1. Apoc. 1. Prædicationem ergo vniuerſam diffuſam per orbem ſignificat Ioannes:

erit

erit ergo ſenſus quod poſtquam Chriſtus cœpit prædicare & mittere prædicatores: confeſtim eſt ſecuta in mũdo prædicatio. Pſalm. 76. Vox tonitrui tui in rota, ideſt, in circuitu totius orbis vox prædicationis exiuit. Nam in omnem terram exiuit ſonus eorum. Pſalm. 18. Quòd verò voces ſuas tonitrua emiſerint, notabile eſt: quia ſicut vox cum ſonat non alia eſt niſi quam ſpiritus emiſit: & aer ibi latens: ita non alienam vocem, ſed ſuam, ideſt, ab inhabitante ſpiritu profectam hæc tonitrua emiſerunt. cum quo cõgruit illud Pſalm. 92. Eleuauerunt flumina Domine eleuauerunt flumina voces ſuas. quæ flumina doctrinam & gratiam Spiritus ſancti ſignificant, vt hîc traddit Anſbertus. de quibus Ioann. 7. qui credit in me flumina de ventre eius fluent, & ſubiecit Euangeliſta: hoc autem dicebat de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum, ſic Mathæ. 10. Dabitur vobis in illa hora quid loquamini. Vbi monentur prædicatores ne verba loquãtur non ſua, ideſt, aliena à Chriſto & eius ſpiritu. Ita Anſbertus & alij. Anſelmus & alij, voces ſuas exponunt, i. congruentes ſuo tempori. Alij hunc locum aliter exponunt.

Pſal. 76. Pſal. 18. Pſal. 92. Ioan. 7. Math. 10. Anſber. Anſelm. 2. expoſitio literalis.

¶ *Et cũ clamaſſet* inquit, *locuta ſunt tonitrua voces ſuas.* De ſeptem tonitruis nihil hactenus videtur dixiſſe, ipſe attamen tanquam de re non ignota loquitur. videlicet. cap. 8. dixit, & accepit angelus thuribulum & impleuit illud de igne altaris & miſit in terram. & facta ſunt tonitrua, voces, & fulgura. Quare ex hoc loco intelligimus ſeptem fuiſſe tonitrua. Non enim poſſunt hæc ad alium locum referri. Voces attamen diximus tunc articulatas intelligi debere eas, quas

Apoc. 8.

A nunc commemorat. Quare quod tunc dixit facta eſſe tonitrua, & voces per anticipationem dictum apparet: non enim tunc locuta ſunt tonitrua, voces ſuas, ſed hoc tempore quod nunc indicat Ioannes. Cum verò tonitrua ad terrorem hominum fiant, voces eorum ſine dubio plenæ ſunt timoris & minis, & ſignificant iram Dei. Loqui enim tonitrua nihil aliud videtur ſignificare quàm

B manifeſtiſſimam fore iram Dei: hoc eſt, horrenda tonitrua audienda eſſe, quæ ita apertè magna mala inſtare portendent, ac ſi loquerentur: nam in rebus non loquentibus magna quędam manifeſtatio, metaphoricè loquutio dici ſolet Abacuc. 3. dedit abyſſus vocem ſuam, altitudo manus ſuas leuauit. His etiam adde quod Hebraiſmus eſt iſte, vt aiunt viri docti. locuta ſunt ſeptem tonitrua voces

C ſuas, pro eo quod eſt: ædiderunt ſtrepitum ſuum.

Abacuc. 3.

¶ *Cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram.* Sic vulgo legimus in vtriuſque linguæ æditionibus. Sed noſtri antiqui codices variant, nonnullis omittentibus voces ſuas, nonnullis ego, nonnullis ſeptem tonitrua, vti facit Beda. qui ſic legit: & cum locuta ſunt ſeptem tonitrua, ego ſcripturus eram.

D omiſit: voces ſuas. Sed iam ad literam explicandam accedamus. ait ergo Ioan.

¶ *Et cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram, & audiui vocem de cælo dicentem mihi: ſigna quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere.* ¶ Operoſum eſt explicare, quare in capitulo primo ſupra Ioannes Iubeatur per vocem de

A ¶ *Et Angelus quem vidi ſtantem ſuper mare, & ſuper terram, leuauit manũ ſuam ad cœlum: & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum: qui creauit cœlum, & ea quæ in eo ſunt, & terram, et ea quæ in ea ſunt, et mare et omnia quæ in eo ſunt, quia tempus non erit amplius: ſed in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere conſumabitur myſteriũ Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas.* Chriſtus Redemptor, quem

Primus ſenſus.

Angelum vocauerat, iuramẽto interpoſito affirmat æternam, & ſine rerũ B viciſſitudine fore retributionẽ iuſtorum peracto Antichriſti tempore, & vera eſſe futura vaticinia prophetarũ veterum de hoc lata, hæc eſt expoſitio communis patrum. Sed expendamus verba ſingulatim.

¶ Ceremonia erat, modusquè iurãdi Hebrẹorum ſublatis in cœlum manibus. Quod patet Gene.14. Vbi iurat

Gen.14. Modus iurandi Hebræorum erat ſublatis in cœlum manibus.

Abraham in hunc modum: leuo manum meam ad Dominum, quod à filo ſubtegminis, vſquè ad corrigiam C caligę, non accipiam ex omnibus quę tua ſunt, &c. Non enim eſt ſenſus literalis illius loci, quod Abraham excutiat manus, quaſi abſtinens ab omni vtilitate ex præda in ẹo bello capta, ſed iuramentum eſt. & Dan.12. Habetur locus noſtro ſimilis, & audiui virum qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſupra aquas fluminis, cum eleuaſſet dextram et ſiniſtram ſuam in cœlũ, & iuraſſet per viuentem in æternum.

Dan.12.

Ex quo intelligitur illud Exod.6. & induxerim vos in terram, ſuper quam leuaui manum meam: vt darem eam Abraham, Iſaac, & Iacob. quam me illis daturum iuraui. Eſt enim conciſſa ac deficiens locutio, quæ plena eſſet ſi diceret: ſuper quam leuaui manum meam ad cœlum. Cæterum Deus per ſemetipſum iurare ſolet,

Exod.6.

quia ſuperiorem non habet, at verò homines per maiores iurant: vt docet Paul. ad Hebræos.6. & vt ibidem docet Paul. Deus ſuum interponit iuramentum, cum vult ſignificare immobilem eſſe ſenteтiam, quam certo ſucceſſu ſit executurus. Nam contingit aliquando res promiſſas nõ adimplere, quia tacite latebat conditio. & tunc Deus dicitur pœnitentia corripi, & mutare ſententiam, & pænitet quantum ad exteriorem effectum. Si gens illa (inquit) egerit pœnitentiam, &c. Hiere.18. Agam & ego pœnitentiam de malo quod cogitaui facere ei. Vt ergo ſignificet Redemptor noſter in hoc loco, quod abſquè vllo periculo mutationis erit hæc retributio iuſtorum: & quod ſine pœnitentia ſunt dona Dei, ad Rom.11. Ideo interponitur iuramentum, quod eſt certum ſignũ infallibilitatis. & hoc ſignificatur Pſa. 109. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, quod ad Hebræ.7. Copioſè tractat Paulus: Eiuſdem firmitatis cauſa iurauit Dominus aduentum filij ſui in familiam Abrahæ, & Dauid: vt habetur Lucæ primo: Iuſiurandum qđ iurauit ad Abraham patrem noſtrũ. &c. De quo Gene.22. & Dauidi factũ iuramentum habetur Pſalmo.131. Iurauit Dominus Dauid veritatem & nõ fruſtrabitur eũ, de fructu ventris tui D ponam ſuper ſedem tuam. Ex quo inferο hæreticum eſſe negare promiſſiones factas à Deo circa liberationẽ humani generis. In quo errare videtur Durand. qui in 3. d. 20. q. 1. Vult eſſe ſimplices ordinationes. ¶ Quod ſi de Angelo & non de Chriſto ſit ſermo hic, tunc dicemus quia iurat Angelus, quia dicturus eſt aliquid, quod hominibus illius ſeculi futuri vanum & impoſſibile videbitur. Et dicturus,

Heb.6.

Deus per ſemetipſũ iurare ſolet, quo iuramẽto firmũ & infallibile eſſe quod dicit oſtẽditur.

Hiere.18.

Rom.11.

Pſa.109.

Hebr.7.

Luc.1.

Gen.22. Pſal.131.

Durandus

Secundus ſenſus.

nō amplius futurum tempus, rectè iu- A rat per viuētem in ſecula ſeculorum: adducens eum qui æternus eſt,& omnia tempora æternitate ſua ambit: & per creatorem omnium: vt inde cognoſcatur, quod ſit omnipotens qui cū voluit tempori initium dedit, & ita cum volet dare finem poteſt.

Dubitatio. Math.5. Solutio.

¶Sed quare prohibetur nobis omne iuramentum: vt Math.5. nolite iurare omnino. Ad hoc reſpōdetur. qđ iurare licitum eſt: imo laudabuntur, omnes qui iurant in eo Pſalm.62. (Pſal.62.) Nō tamen eſt appetendus iuramenti vſus quaſi res per ſe honeſta, qualis eſt temperantia. Eſt enim bonum iurare ſicut medicina ratione finis,& neceſſitatis ratione confirmandi veritatem. De quo D.Tho.22.q.89.art.5. (D.Tho.) & ideo adhiberi debēt illi tres comites quos ex Hierem.4. (Hiere.4.) Theologi didicerunt. Iurabis viuit Dominus in veritate, & juditio,& iuſtitia. De quo D. Thom. (D.Tho.) art.3. vbi ſupra, ideſt, ne ſit iuramētum mendax contra veritatem, nec incautum contrà diſcretionem iudicij, nec iniquum contra iuſtitiam proximo debitam. De hoc habetur Eccleſi.23. (Eccleſ.23.) vbi aſſiduitas iurandi reprehenditur, iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſſus in illa. Et ſimul triplex genus vitioſi iuramenti explicat, quia prædicti comites deſunt illis verbis: ſi fruſtrauerit fratrem ; delictum illius ſuper ipſum erit,& ſi diſſimulauerit delinquit dupliciter: & ſi inuacuū iurauerit non iuſtificabitur. Et hoc eſt cur prohibet Dominus iuramentum Math.5. (Math.5.) ſcilicet, ſi nō fiat cum ſuis debitis circunſtantijs quas Chriſtus in hoc loco adhibuit. Quapropter pſeudo apoſtoli hæretici meritò damnantur, quia negabant licitum eſſe iuramentum. De quo Caſtro (Caſtro.) verbo iuramētum hæreſi prima diligenter diſſerit. Nam iurare per Deum quaſi cū adoratione latriæ præcipitur cōiunctum, Deutero.6.&.10. (Deut.6.&.10.) Dominum Deum tuum adorabis: iurabisquè in nomine illius. Et ſæpè Paulus iurat, teſtis eſt mihi Deus ad Rom.1. ad Philip.1.&.Cor.1. (Rom.1. Phili.1. 1.Cor.1.) Hinc diſces quod non eſt ſenſus literalis huius loci expoſitio gloſæ: vt eleuatio humanitatis Chriſti in aſcenſione facta, per eleuationem B manuū intelligatur hîc. ¶*Qui creauit cœlum,& ea quæ in eo ſunt. &c.*

¶Per Deum creatorem iurat. & diſtinguit res creatas: vt in Gene.cap.1. (Gen.1.) ſcilicet, in res cōtinentes, & cōtentas: nempe cœlum,& ea quæ in eo ſunt. Vbi per cœlum probabiliter intelligimus & coeleſtes orbes, & elemēta ignis,& aëris:& contenta in eis, vt angelos, aſtra,& volucres. Sic Actor.17. (Actor.17.) Deus qui fecit mundum,& ea quę in C eo ſunt.& ſolet apponi vita Dei in iuramento: vt Hierem.4. (Hiere.4.) præcipitur: iurabis viuit Dominus, vt à iurando per idola abſtinerent: quæ ſine vita erant. Nam per idola iurare nefandum erat. Vt habetur Ioſue.23. (Ioſue.23.) Ideò hîc dicitur quod iurauit Angelus per viuentem in ſecula.

¶*Quia tempus non erit amplius. &c.*

¶Iurat ergo Angelus, quòd tempus non erit vltra, poſt vocem ſeptimi D Angeli tuba canentis, ideſt, non erit mutabilitas in gloria ſanctorum ſed tempus & mutatio à dolore in dolorem perdurabit in ſolis damnatis, de quibus Iob.24. (Iob.24.) dicitur: tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Nam licet quieſcat coelum, & nō ſit formaliter tempus, erit tamen mutatio quæ de ſe eſt cōiuncta cum tempore. Vt Pſalmo.80. (Pſal.80.) de damnatis dicitur: & erit tempus eorum in ſecula.

Eſt nunc creatura omnis corruptioni (A) & vanitati ſubiecta aliquo modo. Vt *Rom. 8.* Paulus ait ad Ro. 8. vanitati, inquiẽs, creatura ſubiecta eſt. Quod de omni *Chryſo.* creatura exponit Chryſoſto. Sed planius de omni homine & natione in- *Mar. vlt.* telligitur. Vt Marci vltimo. Prædicate euangelium omni creaturæ. Creatura per hominem generaliter accipitur. Quæ expoſitio loci Pauli eſt O- *Origen. Augu.* rigenis, & Augu. lib. 83. quæſtionum. q. 67. quod Angeli non propriè obno- (B) xij dicantur vanitati. Et Caietanus hanc intelligentiam amplectitur ibidem. Et ſubiecit mox paulus id quod cõgruit cum hoc noſtro textu. Quia ipſa creatura liberabitur à corruptionis ſeruitute. Quod præcipuè in prædeſtinatis adimplebitur. Licet generaliter etiam omnis creatura corporalis, quæ propter electos eſt condita, liberari dicitur à ſeruitute corruptionis. Et ſic à vanitate, ideſt, mutabilitate (C) liberabitur, quia in ſtatum permanentis nouitatis mutabitur. Doctè *Richar.* hoc conſiderat Richardus, & ponit tres vanitates in homine, & in eius operibus, & in corruptibilibus rebus, quę propter hominem ſunt: vt diuitiæ. Tres ſunt (inquit) vanitates, ſiue mutabilitates. Prima eſt in homine, ſecunda in his quæ fiunt ab homine. Tertia ab his quæ facta ſunt propter hominẽ. In homine eſt vanitas mor- (D) talitatis, in his quę fiunt ab homine, vanitas curioſitatis, in his quæ facta ſunt propter hominem, vanitas mutabilitatis. Et quia homo eſt cauſa vniuerſę vanitatis, aptè ſcriptum eſt: vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Propter *Pſa. 38. Eccle. 1.* has tres vanitates dixit Salomon: vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sublato autem homine de mundo nulla vanitas mutabilitatis erit in mũdo.

Vnde & hîc dicitur: tempus amplius non erit, ideſt, vanitas mutabilitatis nõ erit. De hac vanitate etiam Dauid ait Pſalmo 4. vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. *Pſa. 4.* Significat ergo Ioãnes auferendam eſſe hãc vanitatem & mutabilitatem. Et hoc eſt quod tempus nõ erit. Quod quidem futurum eſt incipiente ſeptimo Angelo canere tuba. Eo enim tempore mũdus deſtruetur: & iudicium fiet, & retributio malorum. Et hoc eſt quod ait. *Conſumabitur myſterium Dei ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas*, ideſt, omnia quæ Deus per Prophetas prædixerat de fine ſeculi, de futura requie ſanctorum, de ſupplicijs malorum, & quæ his rebus, & figuris, & obſcuritate verborum cõtexerat, cõſumabũtur: & aperta atquè reuelata videbũtur. Hoc intelligimus ex cap. 11. vbi ſic dicitur: & Angelus tu- *Apo. 11.* ba cecinit & factæ ſunt voces magnæ in cœlo dicentes: factum eſt regnum huius mũdi domini noſtri IeſuChriſti: & regnabit in ſecula ſeculorum. & mox: gratias agimus tibi, quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti. Et iratæ ſunt gentes & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis prophetis, & ſanctitas. Hæc fient cum. 7. Angelus tuba canet. & hæc, quæ pluribus verbis explicauit, ſunt, quæ vno verbo nũc vocat myſterium Dei. Illud, videlicet, quod euangelizauerat per Prophetas ſuos. *Aut conſumabitur myſterium Dei ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas.* i. eo modo quo per illos prædixerat. Nec dixit: ſicut prædixit, aut prophetauit: ſed ſicut euangelizauit. Sanctos enim reſpicit in quorum conſolationem miſſi ſunt Prophetæ: & illis ſemper annun

cia-

ci:ũ fuit,poſt iudiciũ omnia Chriſto A eſſe ſubijcienda:& bonos æterna beatitudine eſſe præmiandos:malos verò æternis pœnis eſſe afficiendos.

¶Nequè mihi videtur idem ſignificari per hanc tubam ſeptimi Angeli, & per illam Paul.1.Cor. 15. canet enim tuba & mortui reſurgent.&.1.Teſa.4. Dominus veniet in tuba,& voce Archangeli.Nam tuba illa Pauli ſumitur pro Iuſſu Dei vocantis mortuos ad iudicium.Iu hoc autem loco,tuba ſumitur pro prædicatione euangelica vltimi temporis.Ait ergo.*Cum cœperit tuba canere conſumabitur myſterium Dei.* Vocatur autem myſterium,quia præmium eſt inenarrabile . Idquè ſicut per Prophetas eſt euangelizatum, ſic fiet:vt paulò ante dicebamus.Euangelizare verò,verbum Græcum eſt, & bona annunciare ſignificat.Luc. 2. Euangelizo vobis gaudium magnum.

(margin: 1.Cor.15. 1.Teſ.4. B Luc.2.)

¶Prophetæ verò hoc euangelizauerunt.Nã Dan.12. habetur vaticinacio ſimilis huic noſtræ : in tempore illo ſaluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro.Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt,alij in vitam æternam, alij in opprobrium, &c. Tu autem Daniel claude ſermones & ſigna librum.Eſa.64.&.1.Cor.2. Oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor homines aſcendit,quæ præparauit Deus his,qui diligunt illum.& Zacha. 13. & Eſa.35.& redempti à Domino veniẽt in Sion cum laude,& lætitia ſempiterna ſuper caput eorum,gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

(margin: C Dan.12. Eſa.64. 1.Cor.2. D Zach.13. Eſa.35.)

¶ *Et tempus*,inquit,*non erit vltra.* Hoc intuẽs Paulus dicebat in poſteri epiſto.ad Cor.cap.6.Exhortamur,ne in vacuũ gratiam Dei recipiatis. Ait enim tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies ſalutis:quando igitur tempus modo habemus,operemur bonum:nam in futura vita tempus operandi nõ erit vltra.Nõ igitur recipiamus Dei gratiã, hoc eſt,remiſſionem peccatorum, & veram iuſtitiam in vacuum. Imitantes Heliam qui audito nuncio à Iezabele ſibi miſſo,timore maximo correptus,fugit neſciens quò:& perueniẽs in deſertum ſedit ſuper vnam iunipeum,& petiuit animæ ſuæ vt moreretur. Quoniam,inquit, non ſum melior quàm patres mei. Deinde excitatus ab Angelo,&comedens appoſitũ ſubcinericium panem,bibens ex vaſe aquæ,rurſus obdormiuit: & Angelus reuerſus ſecundò,ne,inquit, in vacuũ gratiam Dei recipias,ſed ſurge & comede quoniam grãdis tibi reſtat via. Sic excitatus ſecundò ab angelo ſurgens,& comedens, nec gratiam Dei in vacuum accipiens , ambulauit in fortitudine cibi illius,vſquè ad montem,in quo apparuit ei Deus. Helias igitur bis paſtus,deſignat naturæ noſtræ infirmitatem,quibus non ſat eſt ſimplex,ſed neceſſarius eſt ſecundus paſtus:vt ad cœleſtia aſcendere poſſimus. Non enim in ſolo pane viuit homo.& nos igitur dum inertiæ ſomnum à nobis excutimus, neceſſe eſt: vt diuino ſolatio confortati , greſſu bonarum actionum dum tempus habemus pro noſtra virili conemur ſcãdere,& aſcendere feſtinanter in montem Dei Orech. Hunc mõtem aſcendet vir ille,qui no accepit in vano animam ſuam,& qui non accepit in vacuum Dei gratiam, remiſſionemquè delictorum.Iurat hîc Angelus quoniam tempus vltra nõ erit,ſed in diebus

(margin: Ad Cor.6. Dum tempus habemus ab actionibus ſanctis ceſſare nõ debemus. 3.Reg. Figura.)

bus vocis ſeptimi Angeli, cum cœperit tuba canere, conſumabitur myſterium Dei. Cum ergo modo habeamus tempus paratum non ſimus ſimiles fatuis virginibus de quibus, quę vacuis lampadibus venerunt obiam ſponſo, adhuc clamant forìs: vt D. ait, Math. 25. cap. Ambulemus ergo cum Helia 40. diebus, & ſic tandem ad cœleſtem montem perueniemus. Quadragenarius enim numerus ex quatuor, & 10. coaleſcit. Conemur, inquam, legis decalogum ac quatuor euangelia ſeruare: ita vt dicere poſſimus cum regio vate: viam mandatorum tuorum cucurri. & tūc perueniemus ad montem Dei Orech. Sed ad hæc quis tàm idoneus? quis tàm potens, & ſufficiens? Nemo ſanè. Sed ea de cauſa datus eſt nobis Angelus comes itineris noſtri, qui excitet dormientes, paſcat eſurientes, comitetur ambulantes, & cōducat proficientes: donec eos perducat ad montem Dei, & introducat in ſpelunca duplici: vt ſiue ingredientes, ſiue egredientes paſchua inveniāt. Hoc eſt igitur quod Paul. ait in tempore acceptabili exaudiui te, & in die ſalutis audiui te.

Math. 25.

Pſal. 118.

¶ *Et audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem.* Legēdum eſt ſecundum Græcam lectionem, & vox quam audiui de cœlo, iterum loquuta eſt mecum, & dixit. Indicat enim eandem hìc loquutam eſſe vocem quæ paulò ſuperius è cœlo audita eſt. Et audiui (inquit) vocem de cœlo dicentem mihi. Vox verò hæc ab eo Angelo profecta eſt per quem reuelationes mittebantur Ioāni de quo ſupra. c. 1.

¶ *Vade, & accipe librum apertum, de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram. & abij ad angelum dicēs ei, vt daret mihi librum, & dixit mihi accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tamq̄ mel. & accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tanquàm mel dulce. et cū deuoraſſem eum amaricatus eſt venter meus.*

¶ Monetur hìc Ioānes, & in eoomnes doctores, atquè etiam Chriſtiani omnes: vt doctrinam ſacram de manu Chriſti accipiant. Sic Pſalm. 33. accedite ad Deum, & illuminamini. Et hoc eſt illud Eſa. 54. & Ioa. 6. erunt omnes docibiles Dei, vel docti à Deo. Ita enim poſtquàm Deus factus eſt homo nobis dicitur Lucæ. 9. & Math. 17. ipſum audite. Mittebat olim Dominus Hebræos ad doctrinam capiendam, à ſuis maioribus hominibus: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: & maiores tuos, & dicent tibi. Deuter. 32. Et hanc traddirionem per manus hominum intelligebat David Pſalmo. 77. Deus auribus noſtris audiuimus patres noſtri annunciauerunt nobis. Sed modò ſacram ſcripturam, & eius apertam intelligentiam, Apoſtoli ab ipſo Deo accipere iubentur, quam nobis communicent. Vbi cum D. Thoma, notandum eſt, quod licet fuerit Ioānes ſapientia diuina plenus in pentecoſte, & multis reuelationibus illuſtratus à Deo aliàs, en monetur modò accedere ad magiſtrum: vt proficiat magis adhuc: quod inſinuat Anſelmus, & ipſe obtemperat. In quo omnes prædicatores monentur: vt doctrina augeri ſemper ſtudeant: & qui hoc non curant, reprehendūtur. Eſa. 56. Speculatores enim cæci omnes, neſcierunt vniuerſi.

Prima expoſitio.
Doctrina vera de manu Chriſti eſt accipiēda.
Pſa. 33.
Eſa. 54.
Ioa. 6.
Luc. 9.
Math. 17.
Deut. 32.
Pſa. 77.
D. Tho.
Semper in doctrina euangelica proficiēdū eſt exēplo Ioannis.
Anſel.
Eſa. 56.

¶ Et ipſe Angelus, ideſt, Chriſtus, vltrò librum offert. Iuxta illud Luc. 21. ego enim dabo vobis os & ſapientiam.

Luc. 21.

tiam. Dat enim Dominus poſtulanti A ſapientiam affluentem. Iacobi. 1. Sic liberaliter porrigit librum petẽti Chriſtus hîc, & eum apertum: quia ſimul & ſacram ſcripturam, & ſacræ ſcripturæ intelligentiam, Chriſtus ſuis communicat. ¶ Sed explicemus cur eadem doctrina, & dulcis & amara ſimul dicitur: dulcis quidem in ore & guſtu, ſed in ſtomachum ventremq; traiecta, amara. Igitur doctrina ſacra dulcis eſt, vnde à ſapore ſapientiæ nomen accepit. Pſal. 118. quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. & Pſal. 18. Iudicia Domini dulciora dicuntur, ſuper mel & fauum. Non itaq; ſolum quaſi mel: vt hîc habetur in Ioãne: ſed ſuper mel. In cuius figuram de ore leonis fauus melis educitur Iudic. 14. quia de ore Chriſti qui leo dicitur Apo. 5. mellea doctrina fluit. Ratio eſt: quia veritas eſt cibus dulciſſimus intellectus. In ſacra ſcriptura autem ſcripta eſt ipſa medulla veritatis ſupernæ, erit ergo ſumma dulcedo mentis. Eſtq; in Ezeh. cap. 3. hoc idẽ repetitum: fili hominis quodcunquè inueneris comede, ideſt, nihil repudiaueris eorum quæ in ſacra ſcriptura inueneris. Nõ enim ſicut in authoribus humanis, eſt in ſacra ſcriptura quod negligi debeat. 2. Timo. 3. omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt, ad docendum, ad arguendũ, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia. Ad Rom. 15. quæcumquè ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et mox ſequitur in Ezechieli comede volumen iſtud. Vbi notãdum quod Ioãnes deuorat, & Ezechiel comedit: ſed neuter illorum bibit. Nam Angelorum eſt non hominum, ſimplici hauſtu capere doctrinam: homines verò ruminando diſcunt quaſi animalia munda: de quibus Leuit. 11. habetur. Verſant enim & molũt dentibus doctrinam, quaſi cibum hominum quo ſpiritualiter paſcuntur, & vegetantur. Et deuorare ſignificat auiditatem: & in hoc Ioãnes auidior oſtenditur quàm Ezechiel. Item, comedere, guſtum ſimul & moram per tractãdi ipſam doctrinam ſignificat.

[Margin: Iaco. 1. — Doctrina ſacra quare & dulcis & amara dicatur. — Pſal. 118. — Iudic. 14. Figura. Apo. 5. — Ezech. 3. — 2. Timo. 3. — Rom. 15. — Leuit. 11.]

¶ Eſt ergo in ore dulcis: vt ibidem Ezechiel, & hîc Ioãnes affirmant. Sed B quare in ſtomacho amareſcit tota illa dulcedo, licet expreſſè hîc non dicatur: in Ezechiele tamen inferius. c. illo 3. id inſinuatur illis verbis: & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Ioãnes verò hîc apertè teſtatur quod in ventre poſitus liber redditus fuit amarus. Venter ſeu ſtomachus, quod idem eſt, pro memoria mentis hîc capitur. Vnde Prouer. 22. Fili mi, inquit, audi verba ſapientium, appone autẽ C cor tuum ad doctrinam meam, quæ pulchra erit tibi cum ſeruaueris ea in ventre tuo, & redũdabit in labijs tuis. Huius rei rationes multæ afferuntur. Prima eſt quod ſubſtantia quidem veritatis dulcis & ſuauis eſt: ſed ſemper ex illa oriuntur amaræ & acerbæ qualitates. Nam dum homo ſapiens apud ſe cogitat, & mente concoquit quæ illi reuelantur, & præcognoſcit bonorum hominum afflictionem, & dam- D nationem multorum, mox dulcedo veritatis vertitur in amaritudinem. 2. Cor. 11. Hoc modo Paulus reddebatur amarus. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? & tunc verificatur illud Eccleſiaſt. 1. Qui addit ſcientiam addit & dolorem. Ezechieli ergo hęc fuit cauſa amaritudinis & etiam Ioanni hîc.

[Margin: Ezech. 3. — Pro. 22. — Doctrina ſacra quare mentem amaricare faciat. — 2. Cor. 11. — Eccle. 1.]

¶ Altera cauſa eſt quia licet veritas

in

in cõmuni cognita ſuauis ſit, tamen A ſæpè in particulari pungit, dum homo intelligit mortificandam ſibi ſuam propriam carnem, & ſubeundos ſibi alios labores. Et hac de cauſa dicit Beda, & Ansbertus, quod afficiebatur Ioãnes amaritudine, dum cogitabat ſibi ob prædicationem pericula ſubeũda, & triſtabatur ſecundum carnem, & ideo veritas ſolet odium parere in particulari cognita: ſicut veritas quæ Chriſtus eſt phariſæis erat odioſa, B quos reprehendebat, nollet enim ſenſus noſter obligatione teneri quam ſæpè veritas imponit. Ait ergo Angelus, *accipe librum*, librum apertum accipere iubet Angelus vt legat, quæ poſt prophetiam ſeptem ſigillorum vaticinaturus eſt.

Beda. Ansber.

¶ *Et deuora illum.* Deuoratio hæc ſignificat omnia quæ in illo erant, in vẽtre memoriæ Apoſtoli reponenda eſſe atquè ſeruanda. Vnde Beda: deuora illum, ideſt, inſere tuis viſceribus, C & deſcribe in latitudine cordis tui. *& facies, inquit, amaricare ventrẽ tuũ.* ideſt, cum acceperis, delectaberis diuina locutione, & tot, tantarumquè rerum futurarum cognitione: ſed cum poſt hæc cogitaueris iram Dei, & ſupplicia maxima, & tot hominum damnationem, dolebis, & amaritudine animæ cruciaberis. Ita Aretas, conuenitquè cum expoſitione Hieronymi in D verba Ezechielis. c. 3. Vbi eadem ſcripta ſunt. ¶ Cæterum vbi nos legimus, *Accipe librum & deuora illum*, omitte, *librum*, Vt conſenſus ſit, cum Græcis pariter, & antiquis latinis.

Beda. Aretas. Hiero.

¶ *Et dicit mihi: oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

¶ Aliqui exiſtimant Diuum Ioannem adhuc exiſtere cum Enoch, & Elyà in Paradiſo deliciarum: vt cum illis tempore Antichriſti teſtimonium perhibeat veritati. Quam ſententiam tribus rationibus ſuadere contendunt, prima ſumitur ex eo quod in hoc loco ait Angelus Ioanni: oportet te iterum prophetare gentibus. Cum ergo in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum, vt dicitur Deutero. 17. Rationi conſentaneum eſt vt ſicut primus teſtis producendus ſit de lege naturæ, ſcilicet, Enoch, ſecundus verò de lege ſcripta, ſcilicet, Elyas, tertius producatur de lege gratiæ, ſcilicet, Ioannes qui ait in prima ſua Cano. cap. primo. Quod fuit abinitio, quod audiuimus, & vidimus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ. Et vidimus & teſtamur, & annunciamus vobis. Cum ergo nec Enoch, nec Elyas in carne viderint hoc verbum vitæ, nec manus ſuæ illum contrectauerint, cum multo ante quam verbum caro factum eſſet, rapti fuerant à Deo: rationi conſentaneum videtur, vt tertius teſtis, & ille oculatus, tunc temporis adhibeatur: qualis erit Diuus Ioannes. Quod ſi quis dixerit Elyam vidiſſe Dominũ ſplendentem, & glorioſum in monte Tabor: reſponderi poteſt, tunc temporis non apparuiſſe verum Moyſen & Elyam, ſed Angelos Domini imagines illorum gerentes, & repræſentantes: vt apud Math. annotauimus, vel ſi fuit verus Elyas, ſolum fuiſſe teſtem oculatum transfigurationis, nõ autem aliorum myſteriorũ Chriſti: vt fuit noſter Ioã.

An Ioa. adhuc viuat vẽturus cũ Enoch, & Helia, in nouiſſimis temporibꝰ

Deut. 17.

1. Ioan. 1.

¶ Secũda ratio ſumitur ex eo quod Dominus ait: calicem quidem meum bibetis, &c. Quem minime videtur guſtaſſe cum in feruentis olei dolium coniectus, vnctus non aduſtus, de illo egreſ-

Chryſo. egreſſus eſt. Vnde Chryſoſ. Explicãs verba Chriſti calicem quidem meũ bibetis, ait: magna bona vobis pronũtio, martyrij enim coronam adipiſcemini, & violenta morte, ſicut & ego à vita diſcedetis. Quod ſanè verum nõ eſt, ſi D. Ioãnes nõ eſt cum Enoch, & Elia iterum venturus.

Ioa. vlt. ¶ Tertia ratio nam Chriſtus ait: ſic eum volo manere donec veniam, quid ad te? ſi ergo voluit Chriſtus eũ manere donec ipſe veniat, quid noſtra refert inquirere qua morte ſit moriturus? Cæterum quamuis hæc opinio probabilis videatur, multi patres exiſtimant, his verbis velle Dominũ monere Diuum Ioãnem non eſſe in exilio ſibi vitam finiendam: ſed iterum in prædicatione eſſe illius operã requirendam. Ita ſentiunt Primaſius, Beda, Albertus, Aymo, Ambroſius, Rupertus, Anſelmus, Thomas, & ferè recenſiores.

Primaſius. Beda. Alber. Aymo. Ambro. Ruper. Anſel. D. Tho.

¶ Alij verò hanc patrum explicationem non probãt, quoniam prophetare, pro prædicare Euãgelium, nouum eſt & inuſitatum, & improprium. Deinde quoniam Ioãnes qui plenitudinem ſpiritus ſancti acceperat, & in quo Chriſtus loquebatur, libro deuorãdo non indigebat: vt prædicaret euangelium, nec vt ſcriberet. Quãdoquidem vt ſcriberet, ſpiritum ſanctum habiturus erat reuelãtem. Poſtremò quoniã iam oſtendimus c. 5. in libro iſto non eſſe ſcriptũ euangelium: ſed prophetiam contineri futurorum ſuppliciorum. (Apo. 5.) Sẽſus ergo eſt: quãuis multa hactenus de extremis vaticinatus fueris temporibus, adhuc tamen reſtant multa, quæ vaticinaturus es de eiſdem aduerſus gentes, & reges, & populos, & linguas. Quare, vt rectè ait Lyranus, (Lyra.) hoc quod prophetaturus, illud ipſum eſt quòd Ioãnes poſteà in hoc libro ſcripſit. At videtur habere hoc nõ parũ dubitationis: Quoniam quæ poſt hoc ſcripſit Apoſtolus eodem ſtylo ſcripſit, quo priora, & paulatim ea videbat: vt ex eius verbis manifeſtè colligitur. Quid igitur neceſſe erat librũ illi dari, quo hæc ſcripta continerentur, ſi viſurus erat ea: vt hactenus vidit? Accedit, quòd in his quæ poſtea vidit, non dicit ſe aliquid in libro legiſſe: nec illius prætereà meminit, ſed quod ſibi in viſione demonſtratum eſt, commemorat. Hoc argumẽtum & ſi magnum uideatur nos tamen dimouere non cogit, ab explanatione quam iam ſemel atq; iterũ probauimus. Nam ſeptem ſigilla quibus obſignatus erat liber de futuris calamitatibus ſunt: vt iam vidimus. Quare non eſt dubitandum in libro ſcripta fuiſſe ea, quæ poſt ſigilla prophetaturus erat Ioãnes: & quamuis poſtea ſcribat omnia: vt tunc videbat, nõ propterea non acceperat tunc in libro, quem deuorauerat. Nam Ezechiel ſimiliter librum deuorauit c. 3. (Ezech. 3.) In quo mala ſcripta erãt, quæ aduerſus illum populum vaticinaturus erat, & tamen poſtea ita commemorat omnia, ac ſi tunc ea cogonoſceret: nullũ quẽ librum deuoraſſet.

¶ Ita igitur videtur res iſta explicanda Ioannem ſcilicet, multa de futuris plagis cognouiſſe, quæ literis non mandauit. nam in hoc capite dixit: & cum locuta fuiſſent tonitrua voces ſuas ego ſcripturus eram, & audiui vocem de cœlo dicentem mihi, ſigna quæ locuta ſunt, ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere. Videſ ergo in hoc libro multò plura accepiſſe quàm quæ ſcripſit. Nã quæ hinc vſq; ad finẽ libri ſequuntur pauca ſunt. Quæ autem vidit librum

brum longum implent. Supra enim
Apo.5. cap.5. dicitur, quod liber ille erat ſcriptus intus & foris. Fortaſſe enim in eo cognouit qui nã eſſent pœnis plectendi: vt iure optimo dixerit: & cum deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus. Vt autẽ intelligeret quæ nã ex iſtis eſſet ſcripturus, & quo ordine, deinde etiã quibus figuris & ſimilitudinibus, ea velanda eſſent, aut explicanda, oportuit vt iterum viſione admoneretur, quemadmodum plurima ex eis quæ ſcripſit in euangelio ipſe viderat, & per ſe cognouerat: & multo
Ioa.20. plura (inquit. cap.20) & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc, ſed vt ex his eligeret quæ ſcribẽda erant: & qualiter ſcribenda eſſent, ſciret: & quo ordine, quibus verbis,

A noua fecit reuelatio. ¶ Poſtremò quæritur an omnia quæ ſcribit hinc vſquè in finem, ſint ex illis quæ ſcripta accepit in libro? Reſpondetur ea quę ſunt in.cap. 11. non eſſe deſcripta in libro, ſed pertinere a.d.7. ſigillo quibus liber erat ſignatus. Nam ſeptem Angeli cum ſuis tubis pertinent ad.7. ſigillum: vt docuimus in initio.cap.8. quæ autem ſcripta ſunt a.cap.10. expe-
B ctant ad.6. Angelum cum quibuſdam cap.11. vſquè ad illud: væ ſecundum abijt, & væ tertium veniet citò. Et ſeptimus Angelus tuba cecinit, ad quẽ, quæ pertinent.cap.11. videntur abſoluta. & inde vſquè ad finem libri ea prophetare quæ legit in libro.

¶ Finis. Cap. X.

Intelligentia Capitis Decimi Apocalypſis.

ET vidi in viſione illa imaginaria alium cœleſtem verumquè Angelum Gabrielem, ſcilicet, Angelum quidem fortem, vt nomen eius id indicat, deſcendentem de cœlo amictum nube, nec enim agnoſcetur: nec homines ei fidem adhibebunt, vt agant pœnitentiam ante quam ſuperueniat dies Domini. Et iris erat in capite eius, quia Angelus iſte pacem eſt hominibus portaturus: & eos ad pœnitentiam prouocaturus: ne pereant omnes diluuio iræ Dei. Et facies eius reſplendebat vt ſol: quia læta nunciat: & poſt tot prædictas plagas proſperitatem affert. Et pedes eius tanquam columnæ ignis. quo ſignificare nobis voluit, nolentibus reſipiſcere, nec pœnitentiam agere pace cœleſti oblata ſupplicia certa manere. Et habebat in manu ſua libellum apertum: eum videlicet quę ego ſuperius videram in dextera ſedentis ſuper thronum. Et poſuit

pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram : vt ſignificaret in hoc, nihil eſſe tàm diſtans, vt domini ſui pedes & conculcationem effugere poſſit. Et clamauit voce magna quemadmodum cum leo rugit: quid verò clamauerit ſtatim referam. Clamat verò voce magna vt leo, tum, vt ab omnibus audiatur, atquè ſic conterriti pœnitentiã agant: tum, vt magnam Dei iram illis impendere intelligant, niſi ad ſe redeant: & de peccatis commiſsis doleant. Quòd ſi hæc ad literam, vt viſa mihi ſunt non ſint euentura: tamen hac viſione vult oſtendere dominus, quid de illis hominibus extremi temporis cogitauerit. Et tunc licet non deſcendat angelus amictus nube, &c. fiet tamen quod in hoc angelo & in eius verbis ſignificatur. Prædicatores enim tunc Dominus mittet, qui homines ad pœnitentiam exhortentur: & pacem atquè reconciliationem promittant. Deinde etiam & citò venturi iudicij comminatione terreant. Cæterum cum clamaſſet angelus locuta ſunt. 7. tonitrua voces ſuas. Qua locutione intellexi tunc temporis horrenda tonitrua audienda eſſe, quæ ita apertè magna mala inſtare portendent, ac ſi loquerentur. Et cum locuta fuerint ſeptem tonitrua voces ſuas articulatas: ego ſcripturus eram. Et audiui vocem de cœlo dicentem mihi: ſigna & ſigilla in mente tua, ita vt nemini dixeris ne incredibilia & horrenda nimis videantur, quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea literis mandare. Et angelus, ſcilicet, Gabriel quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram: leuauit manum ſuam ad cœlum, quod ſignum iurantis eſt: & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, omnia tempora æternitate ſua ambientẽ: quod tandem finietur tempus: & hæc varietas dierum ac noctium, menſium, & annorum ceſſabit: & tempori ſuccedet inuariabilis æternitas. Et hoc continget tunc cum ſeptimus angelus tuba cecinerit. Eo enim tempore mundus deſtruetur, Et conſummabitur myſteriũ Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas. Omnia, inquam, quæ Deus per prophetas prædixerat de fine ſeculi, de futura requie ſanctorum, de ſupplicijs malorum, & quæ his rebus, figuris & obſcuritate verborum contexerat, conſumabuntur, & aperta videbuntur. Et audiui vocem de cœlo iterum loquẽtem mecum & dicentem: vade & accipe librum apertum: vt ibi legas quæ poſt prophetiam ſeptem ſigillorum vaticinaturus es. & admonitus ſic ab angelo, qui mihi hæc omnia ab initio reuelabat, abij ad angelum ſtãtem ſuper mare, & ſuper terram, & habentem librum apertum in manu ſua: & dixit mihi: accipe librum, & deuora illum. Hac deuoratione

docere

deuorare uolens quod omnia quæ in illo ſcripta erant, in ventre memoriæ meæ erant reponenda, atq; accuratè ſeruãda. Et cùm deuoraueris, inquit, faciet amaricare ventrem tuum: ſed in ore tuo erit dulce tanquàm mel. Cum enim acceperis & legeris delectaberis diuina lectione, & tot tantarumq; rerum futurarum cognitione: ſed cum poſt hæc cogitaueris iram Dei, & ſupplicia maxima, & tot hominum damnationem, dolebis, & amaritudine animi cruciaberis. Et dicit mihi angelus quum deuoraſſem librum, & amaricatus eſſet venter mentis meæ: oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis: quod tibi continget, aut cum alia myſteria futura ſcriptis his mandaueris: aut cum reuerſus ab hoc exilio fidelibus iterum prædicaueris: aut cum in mundi extremis temporibus cum Enoch, & Elia ad prædicandum & prophetizandum veneris.

CAPVT VNDECIMVM

Argumentum.

Declaranda ad menſuram fidelibus myſteria, infidelibus autem, & hæreticis celãda oſtendit: deinde futurã ſub Antichriſti tempora Eccleſiæ perſequutionem: ſed vẽturos ad chriſtianorum conſolationem prophetas duos aperit, quorũ & ſi immenſa futura eſt potentia, fore tamen vt a beſtia occiſi inſepulti iaceant & inglorij, ſed maiori poſt hæc gloria excitandi: demum ſeptimi angeli tuba, futuriq́ iudicij tempus deſcribitur.

ET datus eſt mihi calamꝰ ſimilis virga: & dictũ eſt mihi, Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorãtes in eo: atrium autem quod eſt intra templum, eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum eſt gentibus, et ciuitatem ſanctã calcabunt mẽſibus quadraginta duobus: & dabo duobꝰ teſtibus meis & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis. Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra in conſpectu domini terræ ſtantia. Et ſiquis voluerit eos nocere: ignis exiet de ore eorum, et deuorabit inimicos eorum: et ſi quis voluerit eos lædere, ſic oportet eum occidi. Hi habent poteſtatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: et poteſtatẽ habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga quatieſcumq́ voluerint. Et cum finierint teſtimonium ſuum: beſtia quæ aſcẽdit de abyſſo, faciet adverſum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpi-

ritualiter Sodoma, et Aegyptus, vbi et Dominus eorum crucifixus eſt. Et videbunt de tribubus, & populis, et linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium, et corpora eorũ non ſinent poni in monumẽtis: & inhabitantes terram, gaudebunt ſuper illos, et iocundabuntur, et munera mittent inuicem: quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant ſuper terram. Et poſt dies tres et dimidium, Spiritus vitæ à Deo intrauit in eos: & ſteterunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cælo, dicentem eis, Aſcendite huc. Et aſcenderunt in cælum in nube: & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus eſt terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occiſa ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem millia, et reliqui in timorem ſunt miſſi, & dederunt gloriam Deo cæli. Væ ſecundum abijt: & ecce væ tertium veniet citò. Et ſeptimus angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cælo dicentes, Factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri et Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum. Amen. Et viginti quatuor ſeniores qui in cõſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, et adorauerũt Deum, dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus noſter omnipotens qui es, & qui eras, & qui venturus es: quia accepiſti virtutem tuã magnam, & regnaſti. Et iratæ ſunt gentes, et aduenit ira tua, & tempus mortuorum, iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis prophetis et ſanctis, et timentibus nomen tuum puſillis et magnis, et exterminandi eos qui corruperunt terram. Et apertũ eſt tẽplũ Dei in cælo: & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius, & facta ſunt fulgura, et voces, & terræmotus, et grando magna.

Caput. XI.

Prima intelligentia

ET *datus eſt mihi calamus ſimilis Virga.* Materia huius cap. cõtinet ea quæ in perſecutione Antichriſti ventura ſunt: & ſimul ipſius iudicij vniuerſalis hiſtoriam. & exordium ſumitur à ſapientia, qua diſcernuntur boni à malis, quam ſibi Ioan. datam eſſe affirmat, & nomine calami vocat. Sed explicare oportet huius calami formam, & rationem. Nã patres variant in ea explicatione. Beda & Anſelmus, Ansbertus, & Rupertus, ſignificare affirmant ſcribendi inſtrumentũ, nempe, pennã, vulgo pẽdolam, quæ vocatur calamus Pſa. 44. Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis. Idem ſequitur D. Tho. & recentiores, vt author collectan. & alij. & ſignificatur eo enigmate, quòd ſapientia dabatur Ioanni, vt ſcriberet & conderet ſacram ſcripturam. & dicitur eſſe ſimilis virgæ, quia ſimul accepit authoritatem magiſtralem, vt nulla in re aberraret. Ita Rupertus. In virga enim poteſtas & authoritas regendi ſolet intelligi Pſalm. 44. Virga directionis virga regni tui. & Anſelmus eodem reſpicit. Ait ergo Ioãnes. *Datus eſt mihi calamus ſimilis virga.* Ideſt, data eſt mihi, tum, cognitio ſacræ ſcripturæ, vt in membranis & tabulis cordis carnis, Dei ſcribam teſtamentum: tum ſcribendi prædicandique facultas cum magiſterij authoritate, qua legem Dei in cordibus ho-

Calamus pennã ſignificat ſecundum patres multos.
Beda.
Anſelm.
Ansber.
Rupert.
Pſal. 44.
D. Thom.
Collecta.
Rupert.
Pſal. 44.

A

minum ſcribam ſine aliquo errore, & qua recta doceam, atque hominum vitia liberè corrigere & increpare poſſim.

¶ Sed eſt altera intelligentia: vt hic calamus accipiatur pro pertica, qua metitores agrorum vtebãtur, ſcilicet Romani. & Apocalyp. 21. vocatur menſura arundinea. qui loquebatur (inquit) mecum, habebat menſuram arundineam. & ideò hic dicitur: ſimilis virgæ. & datur hic ad menſurandum. Nam mox dicitur Ioanni: ſurge, & metire templum. Et hanc intelligentiam probat Richardus, facitque fidem huic commentario Ezechiel. cap. 40. Cui ſimilis reuelatio facta legitur: ibi: Et ecce vir cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius. Vbi funiculum vocat, quem Latini perpendiculum, vulgò plomo, o plomada dicimus. & calamus eſt, quem in ſtructuris & ædificijs Latini regulam & lineam, dicunt, Hiſpani, la regla. Sic enim legimus apud Vitruuium, qui libro. 7. de tectorio opere loquens ait: longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam reſpõdentes exigantur, normam vulgò ſquadram dicimus. Et de hoc Plinius libro. 36. cap. 22. doctè tractat: vbi adiecit libellum, vulgò niuellum dicimus pro eodem. Itaque exiſtimo hic & in Ezechiele capi calamum, nempe pro regula & linea menſoria. Porrò virgam quoque adhibitam fuiſſe ad dimetiendum oſtẽdit illud Pſalm. 73. Redemiſti virgam hæreditati tuæ, ideſt, partem quam dimenſus es, vt eſſet hæreditas tua. Hierem. 10. In Iſrael, vt eſſet virga hæreditatis eius. Meritò ergo ait Ioannes: & datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ.

2. intelligẽtia planior
Apoc. 21.

B

Richar.
Ezech. 40.
Funiculus lineus, ideſt, perpendiculũ, la plomada. calamus. la regula, la regla del cantero.

C

Vitruuius.
Plini.

D

Pſal. 73.
Hierem. 10.

Cæte-

Ezech. 40. ¶Cæterum in Ezechiele exprimitur eius calami menſura, vbi habetur: & in manu viri calamus menſurę ſex cubitorum & palmo. Qui locus ſic eſt accipiendus, quòd calamus continebat ſex cubitos menſuræ, quæ erat menſura ſanctuarij, quæ erat longior quàm menſura popularis. Colligitur

Exod. 30. Leui. enim Exod. 30. & Leuiti. Quod pondera & menſuræ ſanctuarij quibus vtebantur miniſtri in templo erant diuerſa à menſuris prophanis populi. & doctores notant quòd erat maior menſura ſanctuarij. Et redditur ratio moralis: quia Deo debemus largiri copioſiorē menſurā, quàm mūdo. Sic etiam Deus copioſius nobis largitur,

Cubitus prophanus minor cubito ſanctuarij. quàm mundus. Cubitus ergo prophanus conſtabat quinque palmis tantū: ſed cubitus ſanctuarij habebat præterea palmum. palmus verò quatuor digitis, ideſt, latitudine vnius manus conſtat. Cubiti ergo ſacri erant ſex palmorum, vulgares quinque. Id au-

Ezech. 43. Ezech. 40. tem ex cap. 43. Ezechielis intelligi poteſt. Quare cum in prædicto. cap. 40. ait Ezechiel: In manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum & palmo: intelligit de cubitis vulgaribus quibus additus palmus fiunt cubiti ſacri.

Zach. 2. In Zachariæ etiam cap. 2. Funiculus ponitur menſorum in manu Domini, ad metiendum Hieruſalem. Erit ergo iſte calamus Ioanni datus regula ſex cubitorum, qua metiatur templum. Ait ergo Ioannes & datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ. Vt illo, ſcilicet, metirer electos ſeruandos à perſecutione Antichriſti. Obſerua. Quoniam in diebus ſeptimi angeli conſumatum eſt myſterium Dei, & de eodem angelo paulò poſt in hoc capite eſt loquuturus. de Antichriſti tempore, & perſequutionibus, quæ

A conſumationem myſterij præcedent neceſſariò pauca dicit, plura poſtea dicturus. Et nunc hoc primū docet, in illa ſæuiſſima perſequutione electos eſſe ſeruandos: ſed maximam populi Chriſtiani multitudinem ab Antichriſto eſſe ſuperandam. Hoc vt explicet, dicit ſibi datum eſſe calamū ſimilem virgæ, hoc eſt, datam ſibi regulam. Et per hanc regulam prædicationem intellige. Quod enim illi

B vox diuina facere nunc præcipit in reuelatione, hoc poſtmodum egit in prædicatione. Hanc igitur accepit Ioannes, vt metiretur templum Dei, illudque ædificaret. & ideò ſequitur in textu.

¶*Et dictum eſt mihi: ſurge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo.* Conſiderandum hìc eſt, quòd tam in Ezechiele, quàm in Zacharia Chriſtus introducitur metiens templum:

C & ciuitatem Hieruſalem, quoniam ſummi architecti eſt menſuras ædificij colligere. Sed in hoc loco Chriſtus eam metiendi curam Ioanni cōmendat, vt ſit ipſe ſapiens architectus ſicut & Paulus de ſe ait. 1. Cor. 3. Ali- 1. Cor. 3. qui concionatores inter priuilegia Ioannis referunt, quòd illi fuerit reuelatum quicunque eſſet ſaluandus, & cuiuslibet merita, quæ cognitio propriè Chriſto conuenit: quia diſpen-

D ſat præmia meritorum. & ideò in Ezech. & Zachar. Chriſtus ſolus menſurat. Cæterum Ioanni ex priuilegio hæc ſcientia videtur communicata, & ideo illi datur calamus vt menſuret mores, & merita, & vitas hominum. Dictum ergo eſt Ioanni: ſurge metire templum Dei, &c. vbi dicere, pro iubere, accipitur: vt eſt frequens in ſacra ſcriptura. Sic Pſalmo. 32. ipſe Pſal. 32. dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, &

creata

Math.18. creata ſunt. & Math.18. Centurio ſic ait: ego dico ſeruo meo fac hoc, & facit. & rurſum: tantum dic verbo, & ſanabitur puer meus, ideſt, iube. Sic etiam in hoc loco neceſſitas imponitur Ioanni metiendi. Quod pertinet ad ædificationem Eccleſiæ: quod fit per prædicationem & doctrinam. 1.Cor.9. Hinc Paulus. 1. ad Corinth.9. ait: Væ mihi ſi non euangelizauero, neceſſitas mihi incumbit. Vbi ſimile præceptum fuit poſitum Paulo.

Diligentia neceſſaria ſeruis Dei. Beda. Anſelm. Ezech.3. ¶ *Surge.* In verbo, ſurge, notatur diligentia quæ requiritur in ſeruis Dei, præſertim in prædicatore. Ita Beda & Anſelmus, & alij notant. Sic Ezech. cap.3. dicitur: Surgens egredere in cāpum, & ibi loquar tecum. & hoc etiā Luc.10. eſt illud Lucæ.10. neminem ſalutaueritis per viam. Sola enim diligentia præcipitur illis verbis, non prohibetur vrbanitas. 4.Reg.4. Eſtque locus. 4.Reg.4. Vbi Eliſeus famulo Giezi ſimilem celeritatem eadem forma ſermonis præcipit: ſi occurrerit tibi homo, non ſalutes eum, & ſi ſalutauerit te quiſpiam, non reſpondeas illi. Procul debet eſſe à prædicatore & prælato omnis deſidia & vitæ neglectus. Metiri enim aliorum mores ſub cenſoria virgula debet. Et ideo Ioanni iubetur metiri templum, ideſt, totam Eccleſiam. 2.Cor.6. Templum vocat Eccleſiam. 2. Corint.6. ait Paulus: Vos eſtis templum Dei. In qua Eccleſia aliqui ſunt infirmi: & ideo additur, vt menſuret etiam altare. Per quod ſecundum Richardum intelliguntur Richard. Per altare ſanctiores intelliguntur. ſanctiores & eminentiores de Eccleſia, vt Prælati, & altaris miniſtri. Debet enim prædicator & prælatus, dignoſcere & quaſi metiri omnium fidelium mores, & ingenia vt illis aptet doctrinam. 1.Cor.2. Vnde 1. Corinth.2. Sapientiam loquimur inter perfectos,

A & vt ſimul eos regat & gubernet, de quo hic D. Thomas multa notat ex D.Tho. D. Gregor. & hoc eſt menſurare, vt D. Grego. 2. ad Corinth.10. ſignificauit Paulus di 2.Cor.10. cens: nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſuram Regulæ, qua menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi vſque ad vos. & ad Epheſios.4. idem habetur. Ephe.4.

¶ Sunt qui per altare intelligunt Altare Chriſtus. B Chriſtum vt ſupra.cap.8. diximus. Ita Anſelmus, Rupertus, & D. Thomas, cuius eſt ad hanc rem docta expoſitio altaris Moſayci Exod.20. Altare Exod.20. (inquit) de terra facietis mihi, & offeretis ſuper eo holocauſta & pacifica mea. Per quod intelligitur Chriſtus à D. Thoma in prima ſecundæ: q. 102. D.Tho. art.4. ad.7. Quia licet Chriſtus ſit immenſurabilis, quia non ad menſuram datus eſt illi ſpiritus, Ioan.3. Sed hoc Ioan.3. C debet prædicator per ſuam regulam tradere populo cognoſcendum. metiri ergo altare eſt, conſiderare quæ ſunt dicenda de Chriſto, & ſic ea alijs proponere: quia non omnia quæ ſunt de Chriſto, ſunt omnibus communiter prædicanda: quia vel non intelligerent, vel male intelligerent, vel nō inde proficerent. Magna enim eſt diſcretio neceſſaria ad prædicandum.

Similiter etiam adorantes in Eccle D ſia menſurandi ſunt. quod ſic intelligit Anſelmus, quod debet tradi re- Anſelm. gula & modus adorandi in Eccleſia ipſis fidelibus à prædicatoribus. Sed congrua intelligentia eſt, quod merita & virtutes fidelium & adorantium Chriſtum comprehendat per menſuram ipſe Ioannes. Ita Rupertus & Rupert. D. Thom. D. Thomas: & ita perſcribat quanta debeat eſſe altitudo ſpei, & altitudo charitatis, & profunditas fidei in hoc tem-

templo, hoc eſt, in fidelibus. Ait ergo: metire templum, ideſt, calamo diſcretionis menſurare, & conſidera Eccleſiam Catholicam, attendens ſingulorum capacitatem & vitæ qualitatem, & ſic prædica: & per hoc Eccleſiam magis ac magis ædifica. Metire etiam altare, ideſt, Chriſtum conſiderando quæ ſunt prædicanda de illo, & ſic prædica: & prædicando fac, vt Chriſtus ſit Eccleſiæ in altare. Et metire adorantes in eo, ideſt, conſidera modum fidelium, & prædicando doce qualiter in Eccleſia, quę eſt templum Dei, adorent: ideſt humiliter & deuotè venerentur.

¶Sed iam hac explicatione omiſſa ad aliam mihi magis probabilem, magiſque propoſito accomodatam accedamus. Pro maiori autem eius intelligentia notandum eſt quod id, quod hîc de templo & altari dicitur, & de atrio: nemo ignorat non eſſe intelligendum de templo Hieruſalem: cum fuerit ſubuerſum, & iam nullū eſſet cum Ioannes hæc ſcribebat, in eo tamen Eccleſiam intelligit, cuius illud fuit figura. In templo duæ partes erant: altera, quę ſolis ſacerdotibus patebat, & miniſtris templi: & incipiebat ab atrio ſacerdotum, quod dicebatur atrium interius, verſus ſancta ſanctorum. Altera, erat atrium exterius. Prior pars propriè vocabatur templum Dei, quoniam in atrio ſacerdotum erat altare holocauſtorum, in quo victimæ omnes offerebantur. & interius in anteriori parte domus erat altare in quo adolebantur thymiamata, & poſt illud ſancta ſanctorum. poſterior pars ſæpe quidem dicitur templum vt in Euangelio videmus, ſed latè ſumpto vocabulo, non propriè. quoniam in eo nec victimæ offerebantur, nec tymiamata, nec pſalmi canebantur: ſed laici tantum in ea conſiſtebant adoraturi. In priori ergo parte, & in ſacerdotibus qui in illam introibant, optimi quique in Eccleſia, & Deo coniunctiſſimi, atque electi intelliguntur: in atrio exteriori, quod prophanum dicebatur, & prophanos, hoc eſt, non Sacerdotes, nec Leuitas, accipiebat: intelligitur prophana Eccleſiæ pars, ideſt, remotiores à Deo & liberius viuentes, minuſque timore & legibus diſciplinæ ſæuerioris adſtricti. Ex his rectè intelliguntur quæ ſcribit Ioannes. Metiri iubetur templum, quod eſt, quaſi numerare electiſſima quæque membra Eccleſiæ, quæ non ſunt Antichriſto traddenda, nec eius miniſtris. Ac ne dubitarem, vtrum vniuerſum templum, an partem eius aliquam metiri iuberetur, addit: *Altare & adorantes in eo.* In quo atrium ſacerdotum iam claudi videmus: in quo erat altare holocauſtorum, quod abſolute ſolet vocari altare. & *adorantes in eo.* Sacerdotes ſunt, qui in eo victimas offerebant. de altera eius parte continuò ſequitur.

¶*Atrium autem quod eſt intra templum eiice foras, & non metiaris illud, quoniam datum eſt gentibus.* Hoc eſt atrium exterius quod laicorum eſt, & re vera extra id quod propriè templum dicitur, ne coniungas cum templo & altari: & ſi latè templum ſoleat vocari vulgò, ne metiaris illud, ſecus id quod verè & propriè vocatur templum. Atrium ergo eſt ea pars templi, quæ publica eſt & communis etiam beſtijs, & continuatur cum reliquo templo, ſed templum propriè non eſt, ſed potius porticus. Intelligentia litteralis.

¶In hoc autem textu eſt in vulgaribus

bus codicibus, & in ipſis expoſitoribus antiquis, & nouis varia lectio. Nã aliqui codices habent: atrium autem quod eſt intra templum: aliqui, quod eſt foris ſiue extra templum. Orta videtur varietas ex dictionibus Græcis, nam dictio quę ſignificat intra, eſt ſimilima dictioni quæ ſignificat foris, ἔσωθεν, id eſt, intra ἔξωθεν, id eſt, foris. Sed vtraque lectio ſenſum habet Catholicum. Nempè ne metiaris, nec vllam rationem habeas in menſura illius atrij, quod eſt intra templum & cõtinuatum cum templo. Vel ſi legamus foris, erit ſenſus: quod atrij, quod eſt foris, extraq; templum, quia eſt locus cõmunis & prophanus, nõ habeat curam menſurandi Ioannes. Eraſmus in annotationibus vtramque intelligentiam approbat. Ego verò exiſtimo eſſe veriorem lectionem illam quæ habet: atrium autem, quod eſt foris, ne metiaris. Quoniam in Græca verba facillimè error irrepere potuit, cum duæ iſte dictiones vna litera tantum differant, vt vidimus: in Latina autem non potuit. Nullo enim modo cõueniunt intrà & foris, vnde in Græco codice complutenſi legitur foris, & in alijs. Et hanc lectionem ſequitur Victorinus, Auguſtinus, Primaſius, Beda, & alij. Ita etiã legit Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, cuius initium eſt: menſuram charitas non habet. Et Gregorius homi. 12. in Ezechielem. Sed nos vtramq; ſequamur nam idem ſenſus eſt. *Quoniam datum*, inquit, *eſt gentibus*, id eſt, obtinebitur & poſſidebitur ab exteris nationibus, hoc eſt, ab Antichriſto & eius miniſtris. Seruat eandem allegoriam ſemper, ac ſi de templo Hieruſalem loqueretur: quod gentibus dari dicebatur ſimul cum vrbe, quando

Eraſmus.

Victorinus. Auguſt. Primaſius. Beda. Hieron. & Grego.

A vicinæ nationes inimicæ Iudæorum illud obtinebant, & in illud intrabant. Nec malè dicit, *gentibus*, etiam ſi allegoriæ ſiuè metaphoræ rationem non haberet. Quoniam Antichriſti exercitus verè Gentilium hominum erit, non verum Deum adorantium, ſed Antichriſtum, aut alia idola.

¶Eſt verò patrum interpretatio, vt per atrium intelligantur hæretici, qui ratione caracteris & Chriſtiani B nominis, ad templum & Eccleſiam pertinere videtur. Et intra templum ſunt & in domo Dei eſſe aſſerit Paulus tanquam vaſa ad contumeliam 2. ad Corinth. 2. Vnde aliquorũ Theologorum orta eſt opinio, quod hæretici ſunt membra Eccleſiæ. & ſi putrida, ſed tamen idem atrium eijcitur foràs. Et ſecũdum aliam lectionem eſt foris templum: & reputatur locus communis & prophanus 1. Ioan. 2. Ex C nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, id eſt, non erant ex parte ſaluandorum. Et hic dicitur, quod eſt traditum gentibus illud atrium, quia hæretici ſunt habendi velut Gentiles, & Ethnici, & Publicani Mathæ. 18. Et ita eſt probabilis opinio quod hæretici nõ ſunt membra Eccleſię, quamuis verè ſunt partes Eccleſiæ. Membrum enim dicit vitam, qua carent hæretici, at pars non dicit vitam. Si D cut manus arida eſt pars corporis, ſed non membrum: ita hæretici ſunt partes Eccleſiæ, ſed non membra, quia publicè profeſſi ſunt fidem Chriſti in Baptiſmo, quem receperunt. Non ergo hæretici ſunt menſurandi, quia poſtquam ſunt incorrigibiles vitandi ſunt. ad Titum. 3. Curioſa enim & periculoſa eſt talis admonitio aut prędicatio, nec eſt neceſſe diſcutere eorum merita: quia reputantur tanquam

Atriũ quod intra teplũ ſiue extra templũ eſt hæreticos ſignificat.

2. Cor. 2.

1. Ioan. 2.

Math. 18.

Titum. 3.

 quam

1.Cor.5. quã qui foris ſunt.1.Cor.5.Quid enim A mihi de his qui foris ſunt attinet iudicare? quod propriè de gentibus intelligitur, qui Eccleſiæ non ſunt ſubiecti. Sed hæretici hoc habent cõmune cũ gentilibus, qđ licet ab Eccleſia puniri poſſint, quia illi per Baptiſmũ ſunt ſubiecti, tamen quantũ ad cõmunionem fidei & bonorum ſpiritualium coniũctionem, velut Gentiles ſunt. Nã qui non credit iam iudicatus eſt. Ioan.3. & ideo non eſt menſurandus. & de his dicitur. 2.Ioan.1. quòd nec aue eis dicamus. Typus huius eiectionis pręceſſit Geneſ.21. de quo ad Galat.4. eijce ancillam & filium eius.

Ioan.3.

2 Ioan.1.

Gen.21.

Gala.4.

Per atrium extra templũ peccatores deſignãtur.

Richar.

Beda.

Anſelm.

D.Tho.

Quòd ſi legamus, atrium, quod eſt foris, nihilominus eciici iubetur foras, per publicam manifeſtationem & excõmunicationem. vt D.Th. declarat. ſed patres Richar. Beda, Anſel. & D. Thomas nõ reſtringunt hunc locum ad ſolos hæreticos, ſed & de peccatoribus publicis & obſtinatis in malo, intelligi poſſe exiſtimant: qui ſunt intra Eccleſiam per fidem, ſed paganicè & hæreticè viuũt. De quibus ad Titum dicitur, quòd factis negant id, quod ore fatẽtur. Hos etiam eijciendos monet Dominus, nam cum huiuſmodi nec cibum capere monet Paulus. 1. ad Corinth.5. Eſt enim contagionis periculum. His itaque omnibus dicendũ eſt illud Math.25. neſcio vos. Intra hãc igitur menſuram (vt Gregor. lib. 28. moral. c.6. ait.) ſunt omnes electi, extra hanc omnes reprobi: etiam ſi intra fidei limitem eſſe videãtur. Quid enim aliud atrium iſtud quàm latitudinem ſignificat vitæ præſentis? Et rectè foris templum ſunt qui per atriũ deſignantur, atque ideò metiendi nõ ſunt: quia anguſta eſt via quæ ducit ad vitam: & latitudo vitæ prauorum non admittitur ad menſuras & regulas electorum. Rupertus, & Anſbertus, hunc locum de hæreticis & gentilibus intelligunt.

Tit.1.

1.Cor.5.

Math.25.

Gregor.

Rupert.

Anſbert.

¶ *Et ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.* Iam hìc nemo ex expoſitoribus dubitat ſanctam ciuitatem, Eccleſiam intelligi, quæ ſignificata eſt per Hieruſalem quæ ciuitas ſancta dicebatur: in qua erant templum, & ſacerdotes, & ſacri B ficia. Vniuerſam ergo Eccleſiam quã prius per duas templi partes ſignificauit, nunc per ciuitatem ſanctam Hieruſalem ſignificat, quam menſibus quadraginta duobus. i. tribus annis & dimidio calcandam eſſe dicit ab Antichriſto, & eius comitibus, ideſt, opprimẽdam. Non quòd omnes Eccleſiæ filios ſit debellaturus, ſed maximã partem, cui reliqui comparati pauciſſimi erunt. Sicut ait Dominus Mat.24. C ita vt in errorem incidant, ſi fieri poteſt, etiam electi.

Mat.24.

¶ Quod ſi ſequi velimus patrum expoſitionem ſuperius poſitam, in verbis pręcedentibus eſſe ſermonem de omnibus hæreticis & peccatoribus, qui in Eccleſia ſemper fuerunt, & erunt, qui extra templum proijciuntur, & non metiuntur, & non tantum de peccatoribus futuris tempore Antichriſti, quos iubetur Ioan- D nes non metiri: dicendum eſt: quod in his verbis *& ciuitatem ſanctam calcabunt.* Angelus, prophetico more, ad perſequutionem quam ab hæreticis, & infidelibus paſſura eſt Eccleſia tempore Antichriſti, ſermonem conuertit. Quia de hæreticis & peccatoribus mentionem fecerat. Duratura eſt enim illa vexatio ſub Antichriſto tres annos cum dimidio. Nam ſicut Chriſtus prædicauit

per tres annos cum dimidio iam & Antichristus Christi æmulus, totidem prædicabit, & vexabit Ecclesiam. Id quod cõstat Dan. 7. Porrò tres annos cũ dimidio esse 42. menses ... Quod & vocat Daniel c. 12. & Ioan. Apoc. 12. Tempus & tempora & dimidiũ temporis. Sumendo tempus pro anno: vt capitur Dan. 4. Vbi septem tempora, pro septem annis sumuntur, quibus duratura erat Nabuchodonosoris pœna. Calcabunt ergo & affligent Ecclesiã infideles illo tanto tempore Antichristi, sicut & Turcæ & infideles per longa tempus calcant & opprimunt ciuitatem Hierusalem. Imò vt Beda affirmat, iã Antichristi membra calcant & premũt Ecclesiam, in quibus nunc iam mysterium operatur iniquitatis. Quòd si aliquis requirat cur hac periphrasi & circuitione vtatur Euangelista hic, cum potuisset plane dicere: tres annos & semis, absque numeratione 42. mensiũ: ad hoc Rupertus respõdet, esse in hoc numero mysteriũ certũ, nam quadraginta duo efficiũt numerũ superfluũ, quia eius partes maiorem summã efficiunt quàm ipse sint, & ita est signum vitiositatis. Numerus enim superfluus cuius partes simul coniunctæ illũ excedũt, apud philosophos fuit signũ vitij sicut numerus perfectus, cuius partes non illũ superant signũ fuit virtutis: vt numerus senarius cuius dimidia pars efficit, tres, tertia verò duos, sexta, vnũ. qui omnes, si in vnam summam redigantur cõficiunt sex. Et eadem de causa postea Ioannes eosdem tres annos cũ dimidio, per mille ducentos sexaginta dies prędicaturus est. quia etiam illi efficiũt numerũ vitiosum, & superfluũ propter eãdem rationem. Et hoc modo nobis insinuat vitia, quę futura sunt tempore Antichristi. Legite de hoc latius in Rupert. & collectaneis. Sunt qui 42. duorum mensium numerum iuxta totidem mansiones filiorum Israel per desertum referant. Quæ mansiones incipiunt narrari Exod. 12. Vt labores & ærumnæ hominum peregrinantium sic insinuentur. De his mansionibus Hieronymus ad Fabiolam. 2. tomo epistolarũ, qui est tertius operũ D. Hieronymi scripsit latè. Item Primasius antiquus author vitæ humanæ peccata per hunc numerũ alia ratione colligit, quia tota vita per septenarium significatur. Septem enim diebus voluitur tempus, & mundus in sex ætates diuiditur, sexties autem septem, quadraginta & duo conficiunt. Sed omissis his expositionibus statim dicemus causas, istorũ mensium, atque dierũ.

Dan. 7.
Dan. 7. 12.
Apoc. 12.
Dan. 4.
Beda.
Rupert.
Rupert.
Exod. 12.
Hiero.
Primasius.

¶ *Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis.* Ad consolationem Ecclesiæ hoc pertinere merito asserit Beda. Quòd videlicet Deus sit daturus suæ Ecclesiæ nobiles veritatis assertores: dabo, inquit, duobus testibus meis, idest martyribus: sic enim Græcè vocantur testes. vt Actor. 22. Cum funderetur sanguis testis tui Stephani, idest, martyris tui. Quid sit daturus illis duobus testibus non explicat. Satis insinuans donum esse inenarrabile, vt D. Tho. notat. Magna enim eis dabitur gratia ad testificandum de Christo. Aut insinuare volens quod illis daturus est spiritum suum. Quare cum ait, *dabo*, intellige spiritum meũ vt ex sequentibus potest intelligi. Similem reticentiam aliqui intelligunt in Psal. 11. ponam in salutari. quia non explicat, quid sit positurus in salutari vel in saluatore. Ita notat August. ibi. Sed aliqui recentiores vt Vatablus phrasim Hebræam esse opinantur. Ponam

Beda.
Actor. 22.
D. Thom.
Psal. 11.
Aug. & Vatablus.

nam in ſalutari, ideſt, ponam illum in ſalute. Ego mallem aſſentiri Auguſtino, qui myſterium ibi notat, pro eo quod eſt: Ponam in Chriſto omnia neceſſaria ad ſalutem afferendam. Habent huiuſmodi defectuoſę orationes vim exaggerandi. Quod & Bernardus conſiderat in illo Cant. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui, cum tamen cuius eſſet, non dixiſſet.

Cant. 1.

¶ Vel cum ait: dabo duobus teſtibus meis & prophetabunt: poſitum eſſe pro eo, dabo, vt prophetent. Quęadmodum intellexerunt Primaſius, & Haymo. Ita etiam loqui ſolet ſacra ſcriptura, vt cum futuro ponat. Sicut Pſal. 54. Quis dabit mihi pennas vt columbæ, & volabo & requieſcam, pro quo Hieronymus vertit, vt volem, & requieſcam. & Pſalm. 118. Da mihi intellectũ & ſcrutabor legem tuam. Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontem lachrimarum, & plorabo die ac nocte interfectos filios populi mei, ideſt, vt plorem die ac nocte. Hi ergo teſtes prophetabũt ideſt, prædicabunt, vt aliqui volunt. Vnde ex hoc loco videtur apertè colligi quod prophetare idem ſit quod prædicare, vt aliqui ſuperius affirmabant, ſed id non conuincit alios, dicentes: hic prophetare propriè accipi, nã hi duo teſtes prædicando tunc euangelium Chriſti, ſimul multa tunc prophetabunt, vt homines conuertantur.

Primaſius. Haymo. Phraſis ſacræ ſcripturæ notãda. Pſal. 54. Pſa. 118. Hiere. 9. Prophetare pro prædicare ſecũdũ aliquos

Mille ducentis ſexaginta dies. Trium annorum & dimidij tempus ſignificat hic Ioan. Non tamen explectum. Nam ſi more Hebræorum numeremus menſes Lunares ex quibus alter habet dies 30. alter 29. Quadraginta duo menſes habent dies mille ducentos triginta nouem. Atque ita pluſquã tribus annis & dimidio prædicabunt.

A Sed quoniam Apoſtolus cõuerſis ex gentib' ſcribebat, veroſimilius eſt mẽſes numeraſſe iuxta Græcorũ & Romanorum conſuetudinem. Atque in menſibus 42. inſunt dies mille ducẽti octoginta ferè. ex qua ſumma 20. dies circiter deſunt tempori prædicationis Enoch & Eliæ. Ita ſentit glo. dicens: nota, quod hi dies non perficiũt tres annos & dimidium ſicut & Chriſtus non cõpleuit dimidium annum B prædicationis ſuæ. Et quoniam probabile eſt eodem tempore incepturos eſſe prædicationem ſuam, quo tyrannis Antichriſti incipiet, quandoquidem quaſi in Antidotũ eius dati ſunt, occidentur ab eodem Antichriſto vigeſimo die ante conſumationem & mortem eius. Sed de hoc in 12. c. latius dicam.

¶ Sed quæritur, cur tẽpus prędicationis eorum diebus numerauerit, & nõ C menſibus? ſimplex eſt & plana reſpõſio: tempus Antichriſti fuiſſe per mẽſes numeratũ: quoniam quadraginta duo integri dati ſunt perſecutioni Antichriſti. Tempus verò prædicationis duorũ prophetarũ, non computatur per annos, neq; per menſes, quoniam neq; anni integri futuri ſunt, neq; mẽſes atq; ideo reliquum erat vt per dies computaretur. Atq; hoc ſæpè obſeruari videmus in ſacra ſcriptura, vt cũ D tempus exactiſſimè cõputandum eſt, per annos computetur ſi integri ſunt, aut per menſes: ſi autem neq; menſes expleantur, per dies, vt Dan. 8. Vſque ad veſperam & manè duo milia trecenti, & mundabitur ſanctuarium. & c. 12. & à tempore cum ablatum fuerit iuge ſacrificium; & poſita fuerit abominatio in deſolationẽ, dies mille ducenti nonaginta: Beatus qui expectat, & venit vſque ad dies mille tre-

Dan. 8. & 12.

centos triginta quinque.¶ Vt verò oſtendat quòd prædicatores prædicti exemplo vitæ etiam prælucebunt fidelibus, dicit: *Qui erunt amicti ſaccis.* quæ vox Græca eſt, & ſignificat rude & inciuile veſtimentum, hinc contra hæreticos noſtri temporis monachorum habitus defendantur. De quo Roſens. art. 41. contra Lutherum.

Cõmunis opinio eſt quod Enoch & Elias ſint teſtes. ¶ Quinam verò ſint hi duo teſtes variè exponitur, eſt verò cõmunior & probabilior, ſentẽtia, vt ſint Enoch & Elias, qui adhuc ſuperſtites viuunt expectantes tempus Antichriſti: vt tunc pro fide Chriſti martyrium patiantur. de Enoch enim habetur, Gene. 5. Quòd ambulauit cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. Et ne quis hanc ſcripturam aliorſum interpr æ tetur, ſciendum quod ſecundũ hũc ſenſum exponit eam nobis Apoſtolus in epiſt. ad Hæbr. c. 11. Fide (inquit) Enoch translatus eſt ne videret mortem, & non inueniebatur quia tulit eum Dominus. Obquem autem finem fuerit translatus ne videret mortem ſignificauit Spiritus ſanctus Eccleſiaſt. 44. Vbi dicitur: Enoch placuit Deo & trãslatus eſt in paradiſum vt det gentibus pœnitentiam. Quæ verba ſic accipit Lyra, & aliqui: quòd Enoch expectat viuus, vt in tempore Antichriſti prædicet pœnitentiam.

Gene. 5. Hebr. 11. Eccle. 44.

¶ Elias viuus raptus creditur. Ita enim legimus de illo. 4. Regum. 2. Aſcendit Elias per turbinem in cœlum idest, per aerem in paradiſum terreſtrem raptus eſt turbine vectus. Ita ſecundum Lyram ibi. Hæc eſt communis aſſertio Catholicorum, & Hebræorum: quòd Elias thesbites curru igneo raptus de rebus humanis, venturus ſit in nouiſſimis diebus, qui conuertet Iudæorum corda ad Apoſtolos: faciens vt Iudæi & Chriſtiani pari religione conſentiant. De hoc eſt Hieronymus legendus. lib. 1. aduerſus Iouinianum. Auguſt in. lib. 1. de moralibus ſacræ ſcripturæ. lib. etiam, ideſt, contra aduerſarium legis & prophetarum. Vnde & poſtquam transfiguratus eſt Dominus, apparentib⁹ Moyſe & Elia, diſcipuli hac opinione de Elia ante Chriſtum ventura ſuffulti, interrogauerunt: quid ergo ſcribæ dicunt, quòd Eliam oportet venire primum? Elias cum venerit reſtituet omnia, iuxta ſententiam Chriſti apud Malachiam dicentis: ecce mittam vobis Eliam qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum, ne forte veniens percutiam terram penitus. Vnde in hodiernum vſque diem Hebræorum tradditiones habent, priuſquam veniat Meſſias, Eliã eſſe venturum, qui reſtituet eis omnia temporalia, præparetque corda ad Meſſiam ſuſcipiendũ. De hoc vi. Driedonem libro tertio de dogma. fol. 198. & 199.

4. Reg. 2. Hiero. Auguſt. Mat. 17. b. Malac. 4. b. Dried. lib. 3. fol. 198. & 169.

¶ Sed de paradiſo terreſtri an poſt diluuium tempore Eliæ perſeueret, res eſt dubia. Sed Eccleſiaſt. 48. de Elia dicitur: quòd eſt in turbine ignis receptus in curru equorũm igneorum, viuit ergo Elias. quòd affirmat etiam Hiero 2. contra Iouinianũ. Sed quòd ſit ante iudicium vniuerſale venturus ex prædicto loco Malachię probatur à patribus: ecce ego mittam vobis Eliam prophetam ante quàm veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet corda patrum ad filios. In quem locum eſt legendus Lyra qui colligit ibidem, quòd aſſeruatur cum Enoch, in paradiſo terreſtri vſque ad Antichriſti tempora: vt ambo pro Chriſto teſtimonium dicant.

Eccle. 48. Malac. vlt. Lyra.

nam

nam in ore duorum vel trium ſtat o-
Math.18. mne verbum. Mathæ.18. Quem Ma-
lachiæ locum licet aliqui de priori ad
uentu Domini intelligant, ante quem
Math.11. venit Baptiſta, qui vocatur Elias Ma-
thæ. 11. Vbi habetur, & ſi vultis reci-
pere, ipſe (nempe Baptiſta) eſt Elias:
qui venturus eſt. Nam propter ſimi-
litudinem cum Elia, ipſe Baptiſta vo
catur Elias. Licet, inquam, aliqui hoc
Hiero. teneant, tamen Hierony. & commu-
nior opinio de poſteriori aduentu
Domini intelligunt locum Malachię.
Tunc enim erit dies Domini horri-
bilis, & tũc perſona ipſa aderit. Quod
ſi Baptiſta vocatur Elias apud Ma-
thæum vbi ſupra, id eſt quia ſicut E-
lias præcedet ſecundum aduentum,
ſic Baptiſta præceſſit primum aduen-
tum Domini. Hunc ergo noſtrum
textum de Enoch, & Elia intelligunt
Anſel. Richar. Ansber. Albert. Abbas. Cælius. Aretas. Anſelmus, Richardus, Ansbertus, &
Albertus. (Licet Abb. Ioachin Hiero
nymi verba, quaſi dubitanter dicta
exiſtimet.) & ita in collectaneis habe
tur tãquam certum: & Aretas ita ſen
tit. & ait, quod Eccleſia ita habet ex
Soto. traddirione inuariabiliter recepta. Et
Soto in.4.diſt.46.q.1.art.1. Hanc ſequi
tur opinionem, ſed falsò citat Augu-
Aug. to. 5. ſtinum pro ea ſententia in.20. de Ci-
uitate.cap.13. Vbi nullam de ea facit
mentionem. Sed cap.29. legere debes,
Vbi hanc habet ſententiam. Fauet &
Aug. to. 3. Auguſtinus eidem ſententiæ libro. 9.
de Geneſi ad lit. cap. 6. vbi ait, quod
Enoch, & Elias creduntur tandem re
dituri ad hanc vitam, & morituri. Eſt
verò in. 9. tomo operum Auguſtini
in fine tractatus de Antichriſto, vbi
aperte id continetur: ſed meritò nega
tur eſſe Auguſtini, ille tractatus. hanc
ſententiam habet Ambro.1.Cor.4. Et
Tertullian' lib. de anima. c. de vi mor

A tis. Et Damaſcenus lib.4.c.27. Hacte-
nus communem opinionem & ve-
riorem traddidimus: nunc minus cõ
munia referamus.

¶De Enoch multi dubitant. Abbas Nõ Enoch ſed Moyſẽ cũ Elia ven turu: ſecũ dũ aliquos Abbas.
enim Ioachim non Enoch ſed Moy-
ſem cum Elia venturum exiſtimat,
quam opinionem ſequitur Gagneius, Gagne.
quia in transfiguratione Dñi interfuit
Moyſes cum Elia Math.17. Teſtificãs Mat. 17.
priorem aduentum, ita etiam erit ſe-
B cundi aduentus teſtis. & fauet huic o-
pinioni quod infra in hoc capite dici-
tur: quòd iſti habent poteſtatem con
uertendi aquas in ſanguinẽ. quod de
Moyſe conſtat Exo.7. & Hilarius ca- Exod. 7.
no.30. ſuper Mathæum, recitatis alijs Hilar. lol. 306.
opinionibus huic fauet. & additur cõ
gruentia, quòd ſepulchrũ Moyſi non
inuenitur. Deut. vlt. Videtur ergo re- Deut vlt.
ſeruari eius corpus, vt tempore Anti-
Chriſti Moyſes in corpore appareat.
C Item Victorinus martyr Hieremiam Victorinus Hieremiã cum Elya eſſe vẽturũ ait.
cum Elia dicit venturũ. quia non legi
tur mors Hieremiæ in ſacra ſcriptura
& quia illi Dominus dixit ecce pro-
phetam in gentibus dedi te. At nun-
quàm prophetizauit gentib' ergo tũc
veniet ad prophetandũ. Sed hoc non
cogit, nam reuera Hieremias aduer-
ſus gentes prophetauit, vt conſtat ex
cap.27. eiuſdem: & ex cap.46. Sed hãc
opinionem quaſi minus probabilem
D redarguit Ambroſius hic. Sũt aliæ o-
piniones nam Auguſtinus hic (ſi mo-
dò Auguſtini eſt illud opus) duo te-
ſtamenta interpræ tatur, quæ teſtimo
nium perhibent Chriſto Ioan.5. Hi er Ioan. 5.
go ſunt duo teſtes. Sed Beda totam Beda.
Eccleſiam intelligit per hos duos te-
ſtes, quia ex duobus populis Iudęis &
gentibus conſtat. Alij duo genera
martyrum intelligunt, primum eorũ
qui mortem corporalem paſſi ſunt vt

Iacobus,& ſecundum eorum qui tan tùm in voto pro Chriſto ſunt paſſi vt Ioannes Euangeliſta. Nam ambo di-cũtur bibiſſe calicem Chriſti. Mat.20. Hanc opinionem tractat Ansbertus. quam nõ improbat & Rupertus. qui in Enoch, & Elia hæc duo genera martyrum conſiderat. Nam Enoch ante ſuſceptos labores translatus eſt, Elias verò poſt ſuſceptos magnos labores. ego primã opinionẽ præfero cæteris. ¶Siquis verò quærat qualis nũc ſit eorũ vita in paradiſo? Reſpondemus ex Auguſt. lib.1. de peccatorũ meritis & remiſſ. cap.3. Neque enim (inquit) Enoch & Elias per tam longam ſenectutem marcuerunt, nec tamen credo illos iam in illam ſpiritualem qualitatem corporis commutatos qualis in reſurrectione promittitur, quæ in Domino prima præceſſit, niſi quia iſti fortaſſe neque his cibis egent, qui ſui conſumptione reficiũt, ſed ex quo tranſlati ſunt ita viuunt, vt ſimilem habeant ſatietatem illis quadraginta diebus, quibus Elias ex calice aquæ & ex collydire panis ſine cibo vixit. aut ſi & his ſuſtentaculis opus eſt ita fortaſſè in paradiſo paſcuntur, ſicut Adam priuſquam propter peccatum exinde exire meruiſſet. Habebat enim quantum exiſtimo, & de lignorum fructibus refectionem, cõtra defectionem: & de ligno vitæ ſtabilitatem contra vetuſtatem. Idem lib.9. de Gene. c.6. nunc tamen in alia vita ſunt: Vbi ante reſurrectionem carnis, antequam animale corpus in ſpirituale mutatur nec morbo nec ſenectute deficiunt.

Math. 20. Ansbert. Rupert. Aug. to. 7. pag. 445. Aug. to. 3. pag. 445.

¶Et Tertullianus libro de reſurrectione carnis ait, quod hodie Enoch & Elias, nondum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi, quia tamen de orbe translati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediſcunt, cui iam fidei teſtimonium ſignant niſi qua credi oportet; hæc futuræ integritatis eſſe documenta. Hieronymus in epiſtola aduerſus errores Ioannis Hieroſolimitani, ita de illis ſcribit. Enoch translatus eſt in carne, Elias carneus raptus eſt in cœlum: nec dum mortui, & paradiſi iam coloni, habent membra cum quibus rapti ſunt atque translati, veſcuntur cœleſti pane & ſaturantur omni verbo Dei: eundem habentes Dominũ quem & cibum. & paulò poſt: tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti ſunt: & tamen nec cibis nec vxoribus indigent. Ex his intelligimus prophetas iſtos in paradiſo viuentes in Dei contemplatione, qualis in hac vita haberi poteſt conquieſcere, & nec cibis vti, neque vlli corporis iniuriæ ſubijci.

Tertu. to. 1 pag. 145. Hiero.

¶Obſerua, quod hic duo teſtes aduentus Domini nominantur, ſed videtur quod ſint tres, nã Euthymius, & alij affirmant noſtrum Ioannem nondum eſſe mortuum: eſſe tamen moriturum cum trucidabitur ab Antichriſto cum Enoch, & Elia. Quæ opinio Theophilato non diſplicet; nec Georgio Trapezũ, qui iuſtum volumen in hac quæſtione complèuit. Eam habet ſententiam Hippol. in libro de conſummatione mundi: Quod ſi obijcias ſolum in hoc loco duos teſtes referri, & non tres: Reſpondetur id modeſtiæ gratia feciſſe Ioannem, quod ſolent facere ſancti. Sed iam de hoc ſuperius etiam diximus. cap.10. In illa verba: oportet te iterum prophetare gentibus.

Euthy. in Mat. Theophil. Ioan. c. 21.

A ¶*Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes.* Oliuæ comparatur Enoch, & Elyas, & generaliter Eccleſiæ Doctores. Qua comparatione vſus fuit Zacha. cap. 4. Vbi quærit propheta ab Angelo interpretante viſionem: qui ſunt duæ oliuæ iſtæ ad dexteram candelabri & ad ſiniſtram eius, & duæ ſpicæ oliuarum? Reſpondet tunc Angelus, iſti ſunt duo filij olei qui aſsiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Vbi Zorobabel & Ieſus per duas oliuas intelliguntur. Siue vt planè docet Victorinus martyr hic, & Grego. Homi. 12. in Ezechielē, & Aretas, & gloſa, Enoch, & Elyas intelliguntur, ſicut & in noſtro textu. Oliua igitur olei ferax, eſt gratiæ & charitatis ſymbolum. Nam Pſal. 44. Gratia vocatur oleum: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ: vndè nomen Chriſtus, ideſt, vnctus. Sic Eccleſia Pſalm. 51. ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei. De quo ad Roma. 11. Tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, ideſt, cum eſſes paganus ſine gratia & ſacramento, coaptatus es in Eccleſiam gratia affluentem, ſicut oliua affluit oleo, & pinguedine. Præſules igitur & principes reipublicę chriſtianæ iure oliuæ appellantur. Nam vt oliuę fructus afferunt, ex quibus oleum exprimitur, quo aluntur lucernę: vt in domo luceant, ardeant, & ſplendeant: ita præſules, & reipublicæ gubernatores ſtrenui, ſunt cauſæ & quaſi authores diuinæ lucis in populum. Quod, inquam, ei Deus munera prębeat, libertate donet, & bonis innumeris afficiat, id quod facilè intelligere quiſquè poterit ex libris regum. Quoties enim ipſi religionem & pietatem colebant, populus virtute ſplendebat, bonis actionibus operam dabat, & à Deo maximis beneficijs afficiebatur: quoties verò ipſi à vera religione & pietate alieni erant, ſtatim & populus ab officio & virtutę recedebat: & maximis calamitatibus præmebatur. Vt hinc intelligamus quantam reipublicę, & Eccleſiæ cōmoditatem adducant optimi principes, & præclari præſules, quando in populo oliuæ B ſunt: illum in officio retinendo, & in cauſa exiſtentes vt eum Dominus benignitate ſua, & clemētia proſequatur. Duo ergo iſti teſtes, duę oliuæ dicūtur propter pinguedinem olei quā ex ſe fundent, ideſt, propter fęrtilitatem magnam, quam habebūt; ac propter fructum multum quem afferēt. Iuxta illud Pſalmi. 51. ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei. Quod magis explicat Angelus apud Zachariam. cap. illo. 4. cum ait: iſti ſunt duo C filij olei, ideſt, fertilitatis. Vt Eſa. 5. vinea facta eſt delicto meo in cornu filij olei, ideſt, in regno fertiliſſimo. 70. verterunt in loco pingui ſiue vberi.

¶*Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt.* Hic quęri ſolet quo tempore futura ſit Iudæorum conuerſio ad veram fidem. D. Hiero. in fine mūdi futuram docet, idem docent patres omnes. & iure quidem. Apoſtolus enim in epiſto. ad Roma. inquit. Nolo D enim vos fratres ignorare myſterium hoc, vt non ſitis vobis ipſis ſapientes. quia cæcitas ex parte cōtigit in Iſrael, donec intraret plenitudo gentium, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. At verò vſquè ad mundi finem minimè videtur intraſſe plenitudo gentium. Sic enim ait Dominus apud Math. c. 24. & prædicabitur euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus

Margin notes: Zach. 4. Duæ oliuę & duo candelabra Enoch, & Elyas intelliguntur tā hic quā in Zacharia. — Victor. Grego. Aretas. — Pſa. 44. — Pſa. 51. — Rom. 11. — Præſules Eccleſiæ iure optimo oliuæ cōparātur. — Pſal. 51. — Zacha. 4. — Eſa. 5. — Quādo futura ſit Iudæorū cōuerſio. D. Hiero. — Rom. 11. — Math. 24.

bus gentibus, & tunc veniet cõſummatio. & vt nobis conſtaret quando poſt gentium cõuerſionem futura ſit Iudæorum conuerſio, docet ſacra ſcriptura eam futuram poſt Antichriſti aduentum. Cum enim venerit impius ille, honore maximo afficietur à Iudæis, & eum regem ſalutabunt: vt author eſt martyr Hyppolitus in oratione de mundi conſumatione, &

Damas. Ioa.5.

Damas.4. de fide. cap.27. Vbi ita illud Ioa.5. explicat. Ego veni in nomine patris mei, & nõ accepiſtis me: ſi ali' venerit in nomine ſuo, illũ accipietis. &c.

2.Theſ.2.

Et illud 2. Theſ.2. Ita vt in templo Dei ſedeat, idem ſanctus explanat: in veteri Iudaico, non in noſtro. Hoc autem patientur (vt in eodem loco Apoſtolus affirmat) eò quod charitatem veritatis nõ receperunt. Tunc ergo mittet eis Deus Elyam, & Enoch, quorum prædicatione conuertentur. & hoc eſt, quod in hoc loco ait noſter Ioãnes dabo duobus teſtib⁹ meis & prophetabunt.

Malach.4.

& Malach. cap.4. Ecce ego mittam vobis Elyam prophetam, antequàm veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad prẽs eorum.

Math.17.

Et Dominus Mathæ. 17. Elyas quidem venturus eſt, & reſtituet omnia.

Anſel. Theodo. Augu. Pſa.20.

Ita vt diximus docent Anſelmus, & Theodoretus, & Augu. 20. de Ciuitate. cap.29. Et Hiero. in illud Pſalmo.20. In reliquijs tuis præparaſti vultum eorum. Cum autem hi duo prophetæ interficiẽdi ſint ab Antichriſto: vt in hoc. cap. docet Ioãnes, cõſtat cõuerſionem Iudæorum, tempore Antichriſti futuram eſſe. Rurſum cum illi non ſint prædicaturi, niſi mille ducentis, & ſexaginta diebus, ideſt, tribus annis cum dimidio: vt in hoc capite affirmat Ioa. Tantundemquè regnaturus ſit Antichriſtus, Dan. 12.

Dan.12. Dan.12.

Videmus quàm coniuncta ſit conuerſio fini ſeculi. Docet autem Hiero. in illud Dan.12. Beatus qui expectat, & peruenit vſquè ad dies mille trecẽtos triginta quinque: Dominum benturum eſſe ad iudicandum quadrageſſimo quinto die à morte Antichriſti. Sed de hoc aliàs. Nam hæc opinio Hieronymi nõ tenetur à patribus.

¶ Cęterum teſtes Dei vocantur hi duo prophetæ. Teſtis autem Dei dicitur, qui vbiq; de eo teſtificatur quod ſcit, ideſt, qui verbis & operibus Dei bonitatẽ prædicãt, & quàm ſit omni cultu dignus: atque ita cęteros hortatur ad pietatem & religionem.

Act.1. Act.22.

Ita dixit Apoſtolis Dominus, Actorum.1. Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudęa, & Samaria, & vſquè ad vltimum terrę. Et Actorum.22. Cum funderetur ſanguis Stephani, teſtis tui. & in hoc loco & dabo duobus teſtibus meis, & prophetabũt. Inde qui hoc teſtimonium excellentiori modo reddunt, & vſquè ad ſanguinis effuſionem teſtificãdo certant, propriè teſtes. i. martyres dicuntur.

Zach.4.

¶ *Hi ſunt duæ oliuæ.* Quæri tamen obiter hîc poteſt, ſi per duas iſtas oliuas intelliguntur tàm apud Zachariã c.4. Quàm apud Ioãnem hîc Enoch, & Elyas, quorſum in Zacharia ſit mẽtio iſtorum prophetarum, non enim videtur ad propoſitum viſionis Zachariæ id fieri. Hanc quæſtionem ſic aliqui viri docti explicant. Candelabrum, hoc eſt, Eccleſia, videtur à Zacharia cum ardentibus lucernis, & tamen templum Iudęorum non dicitur factum: vt in eo candelabrum poni intelligatur, ſed fiebat eo tempore, & cum candelabrum videtur, de templo Iudæorum verbum nullũ. Signifi-

cat

cat igitur Dominus Zachariæ futu- A ram Eccleſiam extra populum Iudæorum, ideſt, non venturos Iudæos ad Eccleſiam propter ſuam incredulitatem, præter paucos, qui cum tàm infinita multitudine comparati nulli ferè ſunt. Itaquè toto tempore huius ſeculi Chriſtus illuminat ſuam Eccleſiam, lucernæ ardent, Iudæi manent in tenebris. Ne autem propheta ipſe, & Zorobabel affligerêtur quaſi omnino populo Iudæorum abolito, de- B monſtrantur illi duę oliuæ, ideſt, duo vates, ſemper Chriſto aſiſtentes, & orantes, ut gens illa aliquando ad ſe redeat & conuertatur, & ab ipſo obtinentes: vt per ſuam tandem prædicationem in ſeculi fine reſipiſcat. De Enoch dicitur, vt ſuperius etiam retulimus Eccleſ. 49. Enoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum: vt det gentibus pœnitentiam. De Elya. cap. 48. qui inſcriptus eſt in iudicijs tem- C porum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. ¶Idem legimus Malach. 4. Idcirco duæ oliuæ dictæ ſunt eſſe ad dexteram, & ad ſiniſtram lampadis, ideſt, Chriſti, apud Zachariam, quoniam Enoch, & Elyas manſuri ſunt in vita mortali, quandiu ferè Chriſtus Eccleſiam ſuam in terra illuminabit, ideſt, vſquè ad finem ſeculi. Hæc omnia quam rectè ſecum mu- D tuo, & cum ueritate conſentiant, perſpicitur ex hoc capite Apocalypſis vt ſuperius annotare cæpimus ex Ambroſio docente, Iudæorum obdurationem, & futuram per Enoch, & Elyam conuerſionem ab initio capitis ad hęc vſquè verba ſignificari. Quod enim paulò ante dixerat Ioânes: & ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus 42. ſubito (ait Ambroſius) ſaltum feciſſe ad Elyam, & Enoch, qui temporibus Antichriſti venturi ſunt.

Eccle. 49.

Malach. 4.

¶Et pulchro ſatis ordine, videtur, vt qui deiectionem Iudeorum per figuram atrij protulerat, eorum reſtaurationem tacite ſubnecteret. Conſtat enim Iudæos in fine mundi prædicatione Elyæ, & Enoch, ad fidem Chriſti eſſe conuertendos. Duo igitur iſti ſancti (ait Ambroſius) modò oliuæ ſunt, cum in aliquo loco terræ poſiti, vbi eos mageſtas diuina commorari præcepit, per cõtemplationis gratiam Deo deſeruiunt: candelabra tũc fient, cum ad explendum prædicationis ſuæ officium veniẽt. Hæc Ambroſius. Sed iam ad noſtrum textum redeamus.

¶*Et duo candelabra in conſpectu dei ſtantes*. Vocãtur cãdelabra quia ardore charitatis & igne Spiritus ſancti ardebũt. Tales debent eſſe omnes Eccleſię præſules: Tales doctores, & cõcionatores. Ardere enim debet & charitatis ardore & gratia cõcionator Euangelicus cum ſit Eccleſiæ cãdelabrum. Et præterea lucem alijs fundere vt cãdelabrum. Sic Baptiſta erat lucerna ardens, & lucens vt Ioãnes ait cap. 5. Hinc eſt quod Dominus ait diſcipulis ſuis: vos eſtis lux mũdi. Et rurſum: luceat lux veſtra coram hominibus. in. c. 1. Apoc. Supra dę candelabri myſterijs diximus. Deus igitur hoc tempore ſeruat in abſcõdito has prędicatorum luces, & candelabra: nempe Enoch, & Elyam: quas aliquando producturus eſt in mundo vt luceãt. Vnde dicitur Iob. 9. qui prçcipit ſoli, & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſubſignaculo. De quo ibi eſt legẽdus Grego. Dicuntur verò ſtantia coram Deo terrę Domino, & etiam in Zachar. cap. 4. dicuntur aſſiſtere domina

Ioa. 5.

Apo. 1.

Iob. 9.

Grego.

Zach. 4.

natori vniuerſæ terræ, in quo ſignifica A
tur ritum, quod ab hominibus non vi-
dentur, ſed coram Deo lucēt: tum e-
tiam, intentio determinata adimplen
di miniſterium ſuum, ſecundum or-
dinem à Deo poſitum: & conſtantia
vt non dimoueantur à virtute etiam
Rom.8. calamitatibus concuſſi. Vt de ſe ait
Paul. ad Roma. 8. certus ſum, &c.
quia nec mors, nec vita poterit nos ſe
parare à Charitate Dei. Cæterum,
Stantes ad candelabra referēdum eſt B
ex Græco. Vbi fœminini generis eſt,
& pertinet ad nomen candelabrum,
quod apud illos eſt eiuſdem generis.
Eraſmus. atque ideò Eraſmus & alij recentio-
res vertunt: in conſpectu Domini ter
ræ ſtantia. Verùm interpræs (vt ſolet
ſæpè) nomen adiectiuum in eodem
genere ponit, in quo erat in Græco, e-
tiam ſi genus illud nomini latino nō
Apo.10. conueniat. Ita dixit. cap. 10. Accipe li-
brum, & deuora illum, & faciet ama- C
ricari ventrem tuum; ſed in ore tuo
erit dulce tanquàm mel. Reſpexit er-
go ad nomen Græcum, bybliaridion
quod neutrius generis eſt.

*¶ Et ſiquis voluerit eis nocere, ignis
exiit de ore eorum, & deuorabit inimi-
cos eorum, & ſi quis voluerit eos lædere
ſic oportet eũ occidi. Hi habent poteſta-
tem claudendi cœlum ne pluat, diebus
prophetiæ ipſorum: & poteſtatem habent
ſuper aquas, conuertendi eas in ſangui-
nem: & percutere terram omni plaga D
quotieſcumque voluerint.*

¶ De poteſtate prædictis teſtibus,
& prędicatoribus à Deo tradita hìc
agitur. Nam ſicut Apoſtolos miſit do
minus olim ad prædicādum cum po-
Marc.vlt. teſtate faciendi miracula Marci vlti-
mo: & Moyſen ad Pharaonem cum
Exo.4. poteſtate miraculorum, Exod. 4. Sic
etiam mittet Dominus hos viros ſan
ctos cum poteſtate edendi miracula
multa in cœlo & in terra. Sunt enim
miracula quaſi ſigna & ſigilla diplo-
matis diuini, quo authoritatem acci-
piunt legati & prædicatores à Deo
miſſi. Et præterea, ſicut cum ſpirituali
poteſtate prædicandi & conuertendi
homines ad fidem mittebat Deus A-
poſtolos Luc. 21. Dabo vobis os, & ſa- Luc.21.
pientiam, cui non poterunt reſiſtere
omnes aduerſarij veſtri: ſic etiam hos
duos teſtes Dominus nō ſolum in-
ſtruet poteſtate faciēdi miracula cor
poraliter: ſed etiam ſpiritualiter cō
uertendi homines. & ita vtroq; mo-
dò, nempè corporaliter vt litera ſonat,
& etiam ſpiritualiter hic locus intelli
gendus eſt. Vnde Richardus, & D. Richar.
Thom. aliqua ex his ſpiritualiter, & D.Thom.
aliqua corporaliter intelligenda affir-
mant. Sicut enim Antichriſtus prodi-
gijs mendacibus conabitur auertere à
fide Chriſti homines. 2. ad Theſ. 2. Ita 2.Thes.2.
illi Deus obijciet fortes viros, qui ve-
ris miraculis illi reſiſtant.

¶ Igne armabuntur in primis ad-
uerſus nocere volentes, à quo deuo-
rētur aduerſarij. Poſſumus Elyam vo
care ignem potentem. Nam. 4. Reg. 1. 4.Reg.1.
Vnum & alterum principem quin-
quagenarium igne de cœlo euocato
repentè cōſumpſit. Atquè ideo ex o-
re ipſius clamantis prodidiſſe ignem,
dicere poſſumus. Ita Antichriſti tem-
pore abſurdum non erit exiſtimare,
quod Elyas ſimul cum Enoch, igne
de cœlo excitato, corporaliter mul-
tos aduerſarios ſuccendent. Id quod
in Collectaneis hìc traditur. Vt hoc
ſigno Elyas ſe illum eſſe declaret, qui
vlciſci Dei iniurias ignè erat ſolitus. Si
gnificat ergo eos habituros eam pote
ſtatem quam optabat Iacobus, & Io. Luc.9.
Luc. 9. Quum aduerſus Samaritanos
qui Dominum recipere noluerunt,
di

dixerant: Domine vis dicamus, vt ignis deſcendat de cœlo, & conſumat illos? & in Græco additur ſicut & Elyas fecit? Sed erat præterea ignis ſpiritualis, & quædam prædicationis flamma in ore Elyæ, vt habetur Eccle. 48. Surrexit Elyas quaſi ignis, & verbum illius quaſi facula ardebat. De hoc ſpirituali igni intelligit hunc locum Anſel. & Anſbert. & D. Thom. Nam ignis vocatur ipſa prædicatio ſacra: Hierem. 23. Numquid? non verba mea ſicut ignis ardent, ait Dominus? & de Ioſeph dicitur Pſalmo. 104. Eloquium Domini inflammauit eum. & Pſalm. 118. Ignitum eloquium tuum vehementer, & ſeruus tuus dilexit illud. & Hieremię. 5. Ecce ego do verba mea in ore tuo in ignē: & populum iſtum in ligna, & deuorabit eos. Et deuoratiō tunc erit, quando declarabunt prædicando Enoch, & Elyas, ęternam damnationem aduerſariorum, & cōſtanter perterrere facient aduerſarios cōminationibus. Minus literalis videtur ille modus deuorationis, quem Beda, & Anſbertus ponunt: qui eſt per cōuerſionem ad fidem: & cōgerendo carbones ignis ſuper illorum capita, vt dicebat Paulus ad Roma. cap. 12. de quo Prouer. 12. Verte impios & non erunt, id eſt, prædica eis, & conuertentur. Quę expoſitio ſancta, ſed nō multum accomodata huic loco: vt in Collectaneis dicitur. Quia de Elyę zelo aduerſus impios hic agitur. Cæterū pro eo quod eſt in hoc loco, *exiet*, in Græco eſt ἐκπορεύεται, ekporeuete, id eſt, exit, & vbi dicitur, deuorabit, in Græco eſt, κατεσθίει, i. deuorat. Sed ſi his verbis ſigma, ſiue s interponatur futuri temporis erunt. Atque ita putādum eſt Apoſtolum ſcripſiſſe, vt futura ſint. Facilior enim error eſt in græco quàm in latino.

Eccle. 48.
Anſel. Anſber. D. Tho.
Hiere. 23.
Pſa. 104.
Pſa. 118.
Hiere. 5.
Beda. Anſber.
Ro. 12.
Pro. 12.

¶ Additur mox pœna tollendis decreta contra eos qui læſerint hos duos teſtes: *Quod ſi quis, inquit, voluerit eos lædere, ſic oportet eum occidi.* Hoc D. Thomas a corporali læſione teſtibus ſacris illata intelligit. Omnis enim qui gladium acceperit, gladio peribit. Ioa. 18. & Math. 26. Cuius rei eſt exemplum hiſtoria Daniel. 3. Vbi qui igne moliebatur viros illos tres pueros Iudæos nō adorantes ſtatuam conficere, illis ſaluis eodem igne ſunt ipſi cōfecti & combuſti. Ait ergo Ioā. ſic oportet eum occidi. i. ſententia eorum ferietur, & igne de cœlo miſſo cremabitur.

Anſel. D. Tho.
Ioa. 18. Math. 26.
Dan. 3.

¶ Quòd verò additur de poteſtate claudēdi cœlum. i. aërem ne pluat, hoc etiam ad antiqua miracula Elyæ reſpicit. Nam pluuiam ſuſtulit per tres annos cum dimidio. & ſiquidem ipſe dixit ad Acham viuit Dominus, &c. Si erit annis his ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba 3. Regum. 17. & Iacob. 5. habetur: Elyas homo erat nobis ſimilis, & oratione orauit: vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres, & menſes ſex. Totidem tempus etiam datur Elyæ ad prophetandum, & prædicandum in tempore Antichriſti: & ideò hic dicitur quòd habent poteſtatem claudēdi cœlum tempore prophetiæ ipſorum. Erit ergo Antichriſti tempore Elyas ſui ſimilis, & ſterilitate puniet aduerſarios. Ita corporaliter intelligitur hic locus in Collectaneis. D. Thomas verò & alij multi patres hanc poteſtatem ſpiritualiter exercendam exiſtimāt, hoc modo: quod Elyas claudet ſcripturas ſacras, quæ vocantur cœlum, in quo diuina myſteria cōtinentur, et hoc fiet auferendo publicam prædicationem,

Prima expoſitio literalis.
3. Reg. 17. Iaco. 5.
Collect.
D. Tho. Secūda expoſitio.

nem, quando illi congruum viſum A fuerit. Sic minatur Dominus Eſa. c. 5. & nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem. Nempe, ſuper vineam ingratam, id eſt, infidelem populum. Ita Aſelm. & D. Thom. & etiam Beda, & alij. Nec mihi abſurda videtur eſſe ſententia quæ habetur in Collectan. quòd ſicut Petrus, & Paulus, aduerſus Neronem miſſi ſunt, à quo ſunt interfecti: & habuerunt poteſtatem claudendi, & aperiendi cœlum, B quæ eſt poteſtas ſpiritualis clauium. De qua Math. 16. & Ioan. 20. Ita Elyas & Enoch tempore Antichriſti habebunt poteſtatem clauium ad aperiendum bonis, & claudendum malis.

(Eſa. 5.; Anſel. D. Tho. Beda.; Tertia expoſitio.; Math. 16. Ioa. 20.)

¶Habuit olim Moyſes poteſtatem vertendi aquas in ſanguinem, & percutiendi terram plagis Exod. 7. Hanc etiam poteſtatem diuinitus exercent Enoch, & Elyas, coram Antichriſto, ſicut & Moyſes coram Pharaone. & C hoc ita corporaliter poſſe intelligi cēſet D. Thom. Sed & ſpiritualiter hoc interprætantur patres: diuerſimodè tamen. nam D. Thom. futurum hoc dicit cum prædicando obſtinatis hominibus eos adigent occaſſione non data ſed accepta ad hoc vt martyrum ſanguinem fundant: tunc doctrina per aquam ſignificata vertetur in ſanguinem. ¶Item vt habetur in Collectaneis aqua baptiſmi qua ſunt fide- D les tincti vertetur in ſanguinem. Anſelm. & Beda, alio modo interpretātur: quod malis ipſa prædicatio & doctrina erit occaſſio peccandi ac blaſphemandi. Nomine enim ſanguinis peccatum ſignificatur. Oſeæ. 4. Sanguis ſanguinem tetigit. ſicut ergo de ſe dixit Paulus, ꝙ alijs erat odor vitæ in vitam, & alijs odor mortis in mortem 2. ad Cor. 2. Ita & his prædicatoribus continget.

(Exod. 7.; D. Tho.; Anſel. Beda.; Oſee. 4.; 2. Cor.)

¶*Et percutient terram omni plaga.* Quod ſpiritualiter continget terrenis hominibus comminando æternas pœnas, & conuincendo illos multis modis quotieſcumquè voluerint. Tāta enim vis illorum prædicatorum erit. Nec verò eſt abſurdum hoc intelligere corporaliter imo magis conſonum literæ ſicut Petrus morte multauit Ananiam, & Saphiram coniuges. Actorum, 5. Propter defraudatam pecuniam. Nam viri ſancti ſæpè zelo iuſtitiæ ardent. Vt Dominus cum facto quaſi flagello excludit de tēplo mercatores. Ioā. 2.

(Acto. 5.; Ioa. 2.)

¶*Et cum finierint teſtimonium ſuū, beſtia quæ aſcendit de abyſſo faciet aduerſum eos bellum, & vincet illos, et occidet eos. et corpora eorum iacebūt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, et Aegyptus: vbi et dominus crucifixus eſt.*

¶Permittit Deus miniſtrorum ſuorum opera improborum malitia intercidi, & impediri. Sed vult vt ſuis officijs functi mox coronentur martyrio. Quę Dei prouidentia maximè in Chriſto Redemptore oſtenſa eſt, quem ante horam à patre æterno decretam, & expletum prædicationis munus nemo comprehendere, nemo impedire potuerit. Ioan. 7. Nemo in illum miſit manus, quia non dum venerat hora eius. Item cum illi diceretur: Herodes te vult occidere, ait illis: ite dicite vulpi illi, ecce eijcio dæmonia, & ſanitatem perficio, hodie, & cras, & tertia die conſumor. Verum tamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare. Vbi & tempus & locum diuinitus eſſe ſuæ paſſioni præfinitum ponit. Et ſumit diem pro anno hoc ſenſu: oportet ſicut ſtatutum eſt, vt hoc

(Dei prouidentia erga ſuos, quos non permittit occidi ante munus ſuum completum.; Luc. 13.)

hoc anno, & ſequenti miracula ædã, & euangelizem: & ſequenti anno erit finitum teſtimonium: & tunc erit ſuũ tẽpus meæ paſſionis. Sicut fluctus maris iuſſu Dei non obruunt terram, vt habetur Pſa.103. Terminum poſuiſti quem non tranſgredientur, nec conuertentur operire terram; ſic etiam humanæ potentiæ tempus, locum, & modum ſæuiendi Deus taxat.

Pſa.103.

Antichriſtus vocatur beſtia hic.

¶ Tunc ergo peracto miniſterio beſtia bellum inferet illis. Beſtiam vocat Antichriſtum: vt Victorinus, & Aretas, & reliqui aiunt, & in ſequentibus videbimus. Vt etiam in Daniel. c. 7. ſecundum gloſſam ſic vocatur: aſpiciebam, & ecce beſtia. 4. terribilis atq; mirabilis. ſic vocatur, propter crudelitatem, & inhumanitatem, ac humani ſanguinis auiditatem; & propter immanem truculentiam, vt idem Aretas ait. Et dicitur aſcendiſſe de abyſſo, ideſt, de mari, vt ipſe exponit in initio cap. 13. & vidi de mari beſtiam aſcendentem. De hac voce, abyſſus, ſupra cap. 9. diximus. Quod ſignificat profunditatem aquarum, hic capitur pro vitiorum immenſo pelago à Richar. à quo aſcendet ad apicem regni. vel aſcẽdet: vt Gagneius ait, per ſuperbiã. Nam extolletur ſuper omne quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tãquàm ſi Deus eſſet: cum ſit homo peccati & perditionis. 2. Ad Theſ. 2. Hæc ergo beſtia, quę de abyſſo, ideſt, de profundo iniquitatis & malitiæ aſcendit ſuperbiendo, faciet aduerſus eos bellum. Dicitur etiam aſcendere de abyſſo ratione ſuæ originis, vt credunt Primaſius, & Anſbertus, & id ſequitur D. Thom. vocatur enim hic, abyſſus, Iudæorum peruerſitas profunda, à quibus de tribu Dan originem ducturus dicitur Antichriſtus. Sic enim interpretatur Anſbertus illud Geneſ. 49. Vbi Iacob Dan filio ſic alloquitur: fiat Dan coluber in via, & ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi: vt cadat aſcenſor eius retro. Eſt Antichriſtus dictus coluber in via, quia homines per viam latam, & perditionis adducens veneno inficiet. & eſt ceraſtes in ſemita. i. cornutus ſerpens propter potentiam quã vtetur aduerſus eos, qui per ſemitam anguſtam virtutis gradientur: Vt Elyas, & Enoch, aduerſus quos bellum geret, vt dicitur in textu. Et tandem occidet, & mordebit vngulas equi in via. i. in extrema mũdi mordebit, qui per equum inſolentem ſignificatur. Mordebit, inquã, vt cadat retro non erigendus aſcenſor eius. i. quicunq; dignitatibus mundi ſuperbè attollitur. de hoc plura lege in Anſberto. Sed dimiſſis his omnibus expoſitionibus. cap. 13. videbimus inter explicandum illa verba: & vidi de mari beſtiam. &c. quare dicatur beſtia iſta aſcendere de abyſſo, Hoc eſt, de mari: & quid per mare ſignificatur. Interim tamen ſuperiorib' adde, quod Beda per abyſſum malorum hominum corda intelligit, ex quibus tanq̃ ex latebris foras manifeſtus apparebit Antichriſtus. Bellum verò facturus dicitur Antichriſtus ab Aymone, & Diuo Thoma, Blanditijs, argumentis, miraculis falſis, & tandem grauiſsimis tormentis.

Victorin. Aretas. Dan.7. Apo.13. Apo.9. Richar. Gagne. 2.Theſ.2. Primaſius. Anſbert. D.Tho. Gen.49. Lege Anſbertum. Beda. Aymo. D.Tho.

¶ Cæterum verbum, *aſcendit*, præſentis temporis eſt vt ex Græco conſtat, *ἀναβαῖνον*, ideſt, aſcendens. Antichriſtus enim beſtia eſt quæ iam nunc aſcendit: quia in ſuis membris, & miniſtris, & præcurſoribus iam operatur, ſicut ait Paulus 2. Theſ.

2.Theſ.

Theſſalo.2. Nam myſterium iam operatur iniquitatis. & 1. Ioan.2. & ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit: nunc Antichriſti multi facti ſunt. (1.Ioa.2.) Beſtia ergo iſta quæ iam modò aſcendit de abyſſo, tunc faciet bellum aduerſus duos teſtes illos, ideſt, perſequetur, eos, & vincere conabitur. *& vincet illos teſtes.* Quod debet intelligi ſecundum apparentiam, & vulgi ſenſum. Nam inuicti & infracti calamitatibus ſemper in ſpiritu erunt victores. Vincentur tamen quia corporaliter occidentur. Sapientiæ tertio: viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace. (Sap.3.) De his eſt illud Mathæ. decimo, nolite timere eos, qui occidunt corp⁹. (Math.10.) Vt ig. intelligerem⁹ quomodo vincet eos, continuò ſubiungit: *& occidet eos.* Hoc eſt, efficiet quod volebat: efficiet occidendo ne amplius prædicent Chriſtum.

¶Ad cumulum calamitatis horum ſacrorum virorum hoc etiam accedit quòd ipſorum corpora inhumata in publicis vijs ciuitatis Hieruſalem iacebunt. Fuit hoc horribile & formidoloſum, inhumatum, & inſepultum iacere cadauer hominis. Ita vt Varro libro quarto de lingua latina aſſerat totam familiam hominis in ſepulti, vel inhumati, funeſtam iacere. De hoc poëta latinus in Palinuro ſepultura carente Aeneidos ſexto, in mare iacto magnum argumentum dedit. Eſtque Homerus plenus huiuſmodi deſiderijs mortuorum. Quã obrem 1. Regum 17. Goliath ſic minatur Dauidi: dabo carnes tuas volatilibus cœli, & beſtijs terræ. (1.Reg.17.) Non carue re viri ſancti, nec Enoch, & Elyas carebunt hac contumelia.

¶Sed obſtare videtur illud Pſalm. 33. Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum vnum ex eis non conteretur. (Pſa.33.) Reſpondetur quod ibi oſſa iuſtorum virtutem ſignificant. *Iacebunt,* inquit, *in plateis,* ideſt, in vna platea. Hebra. eſt: quo accipi ſolet pluralis pro ſingulari. Ioan.6. ſcriptum eſt in prophetis: (Ioan.6.) erunt omnes docibiles Dei, ideſt, in vno prophetarum, nempè Eſai. c. 54. (Eſa.54.) Actor.13. (Acto.13.) Videte ergo ne ſuperueniat vobis quod dictum eſt in prophetis, videte contemptores & admiramini, ideſt, in vno ex prophetis. i. Abacuc c.1. (Abacuc.1.) iacebunt autem in nobiliſſima ciuitate Hieruſalem. Quæ vocatur magna, quia regia erit Antichriſti, qui adorandus eſt à Iudęis in qua ad ęmulationẽ Chriſti graſſabitur Antichriſtus. (Hieruſalem vocatur & Sodoma & Aegyptus & quare.) De quo intelligunt aliqui illud Ioa.5. Ego veni in nomine patris mei, (Ioa.5.) & non me accepiſtis, ſi alius venerit in nomine ſuo illum accipietis. Ita notatur in Collectaneis. Hanc ciuitatem Hieruſalem propter perditos mores Sodomã, & Aegyptum vocat Ioannes, & ſe ipſum exponit dicens: quod ibi Dominus crucifixus eſt. Eadem forma loquendi Roma vocatur. 1. Petri. 5. (1.Pet.5.) Babylon. Salutat Eccleſia vos, quæ eſt in Babylone collecta. Hieruſalem verò hac infami appellatione Sodomæ vocatur: vt notatur Ezechie.16. (Ezech.16.) & Deuterono.32. (Deut.32.) De vinea Sodomorum vinea eorum. & redditur ratio Threnorum. 4. (Threno.4.) Maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum. Vocat ergò eam Sodomam, & Aegyptum: tum, quia deteſtabilis Deo erit, ſicut Aegyptus, & Sodoma. Tũ etiã, quia eiſdẽ peccatis abundauit. i. nepharijs libidinibus vt Sodoma, & idolatria, & ſuperſtitione vt Aegyptus. Quid enim peccati, & impietatis nõ erit in illa regnãte Antichriſto? Ansbertus totum mundum (Ansberti opinio.)

poſſe

poſſe intelligi per hanc ciuitatem magnam exiſtimat, quia Dominus crucifixus eſt extra portam ciuitatis, ad Hebræ.13.& ideo in toto mundo Dominus crucifixus eſt. Imo verò Hieronymus tomo primo, in epiſtola quæ incipit: menſuram charitas non habet, quam Paula, & Euſtochium mittunt ad marcellam: nullo modo concedere vult hoc in loco per hanc ciuitatem intelligi Hieruſalem. Vnde poſtquam Hieruſalem miris ornauit laudibus, obijcit ſibi hunc locum, quo Sodoma vocatur, & Aegyptus. Et negat Hieruſalē his nominibus vocari, ſed mundum. Qui eſt ciuitas magna quam ædificauit Cayn. primùm, quoniam ſacra ſcriptura contraria ſibi eſſe nō poteſt. & in hoc ipſo capite Hieruſalem vocata eſt ciuitas ſancta. Et ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus. quomodo ergo poſt decem verſus, Sodoma, & Aegyptus vocari potuit? Deinde, quoniam his nominibus mundus ſignificari ſolet in ſacra ſcriptura non Hieruſalem, ſed Sodoma. Profert illud teſtimonium: reſtituetur Sodoma in antiquum. Quod non de vrbe illa dictum eſt, quæ iterum ædificanda non erat, ſed de mundo qui reſtituetur: vt antè fuit. Quod de ſumptum eſt ex Ezechieli ibi prope finem iuxta tranſlationem 70: poſtea ſubijcit. Aegyptum autem pro Hieruſalem nunquam legimus, ſed ſemper pro hoc mundo. & quia longum eſt de ſcripturis innumerabilia exempla congerere vnum teſtimonium proferamus vbi manifeſtè mūdus hic Aegyptus appellatur. In epiſtola canonica Iudas Apoſtolus frater Iacobi ſcribit dicens, commonere autem vos volo ſcientes ſemel omnia. Quoniam Ieſus populum de terra Aegypti ſaluans, ſecundò eos qui non crediderunt perdidit. & ne putares de Ieſu dici filio Naue, ſtatim ſequitur: Angelos verò qui non ſeruauerunt ſuum principatum ſed dereliquerunt ſuum domicilium in iudicium magni Dei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit. & vt credas vbicumque ſimul Sodoma, & Aegyptus & Gomorrha nominantur, non loca ſed mundum hunc interpretari ſtatim ſubiungit: ſicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo fornicantes, & abeuntes poſt carnem alteram factæ ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes. Hæc Hieronymus tomo 1. pagi. 125.

Heb.13.

Hieronymi opinio quod non vocetur hic Hieruſalē Sodoma & Aegyptus, ſed mūdus iſte.

¶ Quæ mihi videtur magis diſputandi cauſa, & quaſi dicendi, quod Paula, & Euſtochium ſentiebant ſcripſiſſe, quàm quod ipſe ita ſentiret. Nam verba ipſa manifeſtiſsima ſunt, & ſine vi aliter exponi non poſſunt. Sed nec Apoſtolus quicquam ſignificaret de loco ſi diceret: in plateis mundi huius. Præterea res ipſe cohærent inter ſe, quoniam cum ſit Antichriſtus pro Meſſia adorandus; vbi magis eum regnare conuenit, quàm in Hieruſalem quæ eſt ciuitas magni regis? & cum ipſo Prophetas ipſos occiſſurus ſit, vbi potius occidet quàm in eadem ciuitate: In qua ipſi conſtanter prædicabunt Euangelium? Deinde quid mirum eſt Hieruſalem vocari Sodomam cum Eſaiæ primo legamus: audite verbum Domini principes Sodomorum, auribus percipite verbum Domini populus Gomorrhæ, cui dicitur Ezechieli. cap. 16. Viuo ego dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa

Opinio Hieronymi nō probatur.

Eſa.1.

Ezech.16.

ſa,& filius eius,ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ. De eadem etiam dicitur Threnorum quarto, & maior effecta eſt Thren.4. iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum. Deniquè pleriquè veterum expoſitorum hoc de Hieruſalem interpretatur. Vt Victorinus, Primaſius, Aretas, Ansbertus, Aymo, Rupertus, Richardus, Anſelmus, & Diuus Thomas, & Albertus Magnus.

Victori. Primaſ. Aretas. Ansber. Aymo. Ruper. Richar. D.Tho. Anſel. Alber. Magnus.

Argumenta Hieronymi non B magno negotio diluuntur. Fatemur ſcripturam ſibi non aduerſari,nec negamus Hieruſalem poſt Domini reſurrectionem vocari ciuitatem ſanctam apud Mathæum capite vigeſſimo ſeptimo. Math.27. Sed in hoc capite cum dicitur ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus.42.Non Hieruſalem intelligitur ſed Eccleſia cuius typus & figura fuit Hieruſalem. Eadem autem ciuitas Hieruſalem ſancta dicta eſt, C quia Deo dicata eſt, & ab eo electa: & templum habebat & ſacerdotium: & Sodoma propter peccata vocatur. Sicut ſacerdos aut epiſcopus ſanctus dicitur cauſa conſecrationis: & ſacrilegus,atquè impius propter mores. Alterum argumentum hoc ſibi iure dari poſtulat,Sodomam, & Aegyptum ſæpè mundi huius figuram portare: ſed nunquã typum eſſe Hieruſalem non probat, cum Eſaias ciues eius Hieruſalem appellauerit principes Sodomorum, D & populum Gomorrhæ:ſicut in eundem locum Hieronymus ipſe fatetur.Similem etiam locum proferre poſſumus ex Ezechiele decimo ſexto. Ezech.16. Vbi ciuitati Hieruſalem dicitur: Pater tuus Amorrhæus,& mater tua Chetæa. Ego verò gentem Iudæorum,familiam Aegypti planè vocatam eſſe puto apud Zachar.cap.14. Zacha.14. & erit: qui non aſcen- A derit de familijs terræ, ad Hieruſalem vt adoret regem dominum exercituum,non erit ſuper eos imber. Quòd & ſi familia Aegypti non aſcenderit, & non venerit:nec ſuper eos erit. Negat enim deſcenſuram imbrem gratiæ Spiritus ſancti ſuper eos qui nõ venerint ad Eccleſiam, vt adorent Chriſtum. Deinde loquitur propriè de familia Aegypti, quaſi de ea quæ maturius & feruentius venire deberet,vt coniunctior cum Eccleſia: quôd oratio ſoli Iudæorum genti conuenit.Meritò ergo dicit Ioãnes: quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Aegyptus.Ideſt, quæ allegoricè ſolet ſignificari in Sodoma,& in Aegypto, quaſi in figuris ſuis.Quod autem continuò addidit Hieronymus: vbicunq; ſimul Sodoma,& Gomorrha nuncupantur,mundum ſignificari:quomodo ex verbis Iacobi comprobet non intelligo.

¶*Et videbunt de tribubus, et populis,et linguis,et gentibus, corpora eorum per tres dies et dimidium:et corpora eorum non ſinent poni in monumentis.*i. Videbunt iſtorum corpora de omnibus nationibus quæ Antichriſto adhærebunt.Corpora verò iacebũt tanto tẽpore inſepulta, vt ab omnibus videãtur:& nemo dubitare poſſit quin verè mortua fuerint:quò poſtea glorioſior,& mirabilior ſit eorum reſurrectio.Cæterum ſupra.cap.7.hæc verba *tribus,populi.etc.* Sunt declarata: & exponitur hîc publica contumelia irrogata ſacris martyribus. Videbunt autem non omnes hi oculis,ſed fama publicante cognoſcẽt ſecundũ Anſel. Anſel. & Diuum Thomam, D.Tho. vnde ait: videbunt de populis,quod dicit,non omnes,ſed quidam de populis,&c. Videbunt,inquam,quidam oculis,quidam fa-

ſuma. Per tres verò dies & dimidiū, tres annos & ſemiſſem ſignificari videtur, quos duratura eſt perſequutio Antichriſti. Dies enim reputatur in ſacra ſcriptura ſæpè pro anno, & annus pro die. Ita Ansbertor, & habetur in Collectaneis. Vbi dicitur, quod in Enoch, & Elya generaliter omnes pij intelligantur martyres qui pro fide Christi tunc occidentur.

Ansber.

¶Sed alij patres vt Richardus, & Diuus Thom. & Abbas Ioachin, & alij verba hæc accipiunt, vt ſonāt ſimpliciter & propriè. Quòd, ſcilicet, tantum tres dies cum dimidio iacebunt corpora illa ſancta inſepulta. Sed quamuis hoc ita ſit, cum hoc tamen ſtat tres dies illos & dimidium, quibus ita manebunt corpora continuò poſt id reſuſcitanda ſignificare, & repreſentare fidelibus Antichriſti tyrānidem, & duriſſimam Eccleſiæ vexationem, atque bonorum occiſſionem non eſſe procedendam vltra tres annos, & dimidium iuxta illud Ezechi. cap. 4. diem pro anno dedi tibi, vt poſtea gloriam ſperent, & reſurrectionem.

D.Tho. Abbas Ioachin.

Ezech. 4.

¶Creſcet autem adeò ſæuitia Antichriſti, & ſuorum vt condi in ſepulchris non permittant ſanctorum martyrum corpora. Id quod in lege Moſaica prohibebatur Deutero. 21. quando peccauerit homo, &c. & appenſus fuerit in patibulo non permanebit cadauer eius in ligno, ſed in eadē die ſepelietur, quia maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno. Quam ob rem Iudæi non auſi ſunt prohibere Domino ſepulturā. Et hoc eſt, quod ad Galat. 3. citat Paulus quòd Dominus eſt factus maledictus. Nam ſicut alij propter peccata ſua in lignum agebant, & erant maledicti propter culpam propriam, ſic Chriſtus vt nos à maledictione peccati liberaret: factus eſt maledictus ſine culpa, cum ſola pœna. Simili forma ſermonis dixit Paul. quòd Chriſtus eſt peccatū, vt enim nos à peccato liberaret factus eſt hoſtia pro peccato 2. ad Cor. 5.

Deut. 21.

Galat. 3.

2. Cor. 5.

¶*Et in habitantes terram gaudebūt ſuper illos & iocundabuntur: & munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant ſuper terram.*

¶Exultant in rebus peſſimis & lætantur cum malè fecerint improbi. Prouerb. 2. Eſt verò in hac cæde iuſtorum certa lætitiæ cauſa inter infideles, quam Primaſius tractat, quia dolent oculi improborum, viſo homine ſancto. Sapien. ſecundo, grauis etiam nobis eſt ad videndum. & Pſalmo. 111. Peccator videbit et iraſcetur, dentibus ſuis fremet, et tabeſcet. Et ideo maximè gaudēt cum vident eos morti traditos. Sic irridebant prægaudio Iudæi Chriſtum crucifixum, Prouer. 15. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit. Sicut è diuerſo. Dum ſuperbit impius incenditur pauper. Pſalmo. 9. et Pſalmo. 118. vidi præuaricantes et tabeſcebam. Quòd verò ad dona inuicem miſſa attulit. Alluſio eſt ad morem gentilium qui in publica lætitia genia, et munera ſibi inuicem miſſitabant vt Romani in Saturnalibus. Quoniam hi duo Prophetæ, inquit, cruciauerunt eos. Cruciabant impios prophetæ repræhendendo acritèr, et futuras eaſdemquè perpetuas calamitates comminando, ideo eos de vita tollere conati ſunt.

Pro. 2. Mali lætātur ſuper occiſione bonorū & quare.

Sap. 2.

Pſa. 111.

Pro. 15.

Pſa. 9. & 118.

¶*Et poſt dies tres & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & ſteterunt ſuper pedes ſuos. & timor magnus cecidit ſuper eos qui viderunt eos.*

 ¶Poſt

¶Poſt ennarratam iuſtorum cla- A
dem,pergit Ioãnes de illorum præ-
mio et gloria dicere : et prophetico
more præterita tempora vſurpat pro
futuris cum ait : quod ſpiritus à Deo
cœlitus. intrauit,etc. Cauſam ponit author Co
llectaneor. Quia Ioãnes hîc loquitur
in ſua.i.in prophetæ perſona . Nam
antea in perſona angeli futura reuelã
tis loquebatur. Exactis ergo illis trib⁹
diebus,ſiue annis cum dimidio ; de
quo ſupra dictum eſt infundet Deus B
ſpiritum vitæ illis duobus viris,vt re-
ſurgant validi,& in ſuos ſe pedes eri-
Ezech.37. gant,vt Ezech.37. Ecce intromittam
in vos ſpiritum, & viuetis. & cõgruit
illud:vos eſtis qui permanſiſtis in ten
tationib⁹ mecũ,& ego diſpono vobis
Luc.22. vt diſpoſuit mihi pater.&c. Lucæ.22.
Fuit Chriſtus cauſa exẽplaris,vt ſicut
ille ita & ſui patiantur, & reſurgant,
& glorificentur.Spiritus ergo vitæ.i.
viuificans à Deo miſſus (in quo ani- C
mas eorum intellige) intrauit in eos,
& ſteterunt ſuper pedes ſuos,ideſt, re
ſurgent verè reſuſcitati,qui mortui ia
cebant.

¶Cõfuſio verò & timor etiam de
inſperata nouitate ortus,corripiet ſpe
ctantes tàm bonos quàm malos ſecũ-
Sap.5. dum Bedam.& de hoc habetur Sap.
5. Videntes turbabuntur timore horri
bili,& mirabuntur in ſubitatione inſ-
peratę ſalutis. & ſiquis interroget an D
ſit hæc reſurrectio glorioſa iſtorũ vi-
rorum,ita vt iterum non ſint moritu
ri,an futura ſit ſicut reſurrectio Laza
Ioa.11. ri,qui ſurrexit,vt dicitur Ioa. 10. Sed
iterũ moriturus? Ad hoc reſpõdetur
D.Tho. Enoch, & Elyas, reſurgẽt poſt 3.dies, & dimidium nõ iterum morituri. cum D. Thom. Quod iſtis viris pro-
pter inſignem paſſionem creditur pri
uilegium cõcedendum , vt reſurgant
in corporibus glorioſis , & non ite-
rũ morituri. Quod Lazaro nõ datũ
eſt.

¶Sed obſtare videtur quòd corpo
ra glorioſa non videntur oculis mor
talibus,ſed Enoch,& Elyas videbun-
tur reſurgentes etiam ab infidelibus.
ergo.etc. Ad hoc reſpõdetur. Qđ cor
poris glorioſi hoc eſt priuilegium, vt
pro arbitrio ſuo poſſit facere, vt videa
tur & non videatur, vt patet in Chri-
ſto reſurgente. Iſti autem viri ſe fa-
cient viſibiles , & ideo videbuntur à
promiſcua multitudine etiam in cor-
poribus glorioſis.

¶*Et audierunt vocem magnam dicẽ
tem eis,aſcendite huc: & aſcenderunt in
cælum in nube,& viderunt illos inimici
eorum.* Geminus eſt intellectus huius
loci ſecundum geminam intelligen-
tiam trium dierum ſupra poſitam.
Nam ſi intelligamus tres dies cum di
midio ſimpliciter,& propriè,tũc mi-
raculum magnum refertur, & ſpecia
le aſſumptionis illorum virorum, pri
uilegium nempè quod ante commu-
nem reſurrectionem illi ſancti in cor Exaltat
poribus glorioſis aſſumantur in cœ Deus humiles ali-
lum beatorum.& ſimile priuilegium rũ in medio
dicitur de Chriſto Actorum.1. & nu-
bes ſuſcepit illum. nam opus eſt Dei, Acto.1.
vt qui ſe humiliat exaltetur. Lucæ.14. Luc.14.
Ideo iſti ſancti audient:aſcendite huc,
& de hoc habetur.1.Petri.5. Humilia- 1.Pet.5.
mini ſub potenti manu Dei, vt vos e-
xaltet in tempore viſitationis. Quòd
ſiquis huic explicationi illud putat ad-
uerſari quod Paul ait ad Hebr.11. De Heb.11.
veteribus ſanctis:& hi omnes teſtimo
nio fidei probati non acceperunt re-
promiſſionem , Deo pro nobis meli⁹
aliquid prouidente:vt non ſine nobis
conſumarentur. ideſt , conſumma-
tionem beatitudinis,ſiue gloriam cor
poris acciperent.nequaquam aduerſa-
tur:quamuis in eo cathalogo nomina
tus fuerit Enoch:quia paucorum pri-
ui-

uilegium legi communi non nocet. vt q̃d beatiſſima virgo Maria in cœlo glorioſum corpus poſſideat, nõ obſtat legi, quam indicat Apoſtolus cũ ait: vt non ſine nobis conſumarentur. nec obſtaret ſi verè idem probari poſſet de Ioanne. Deinde quoniam poſt pauciſſimos dies futura ſit reſurrectio omniũ, non poteſt dici Eliã & Enoch ſine nobis cõſumari. ſimul enim fieri dicitur, quod exigua mora interpoſita

B fit. ¶ Et quod inimici ſpectent eã gloriam, & turbẽtur, ad ſpecialem remunerationem ex circunſtantia attulit. Cæterum aliqui tenentes vt diximus, quòd capitur in hoc loco dies pro anno, conſequenter etiam exponũt hũc locum aliter, ſcilicet de communi reſurrectione. Nam hæc vox de cœlo, aiũt iſti patres, quòd vniuerſaliter omnes mortuos excitabit. 1. ad Theſſal. 4. (1. Theſſ. 4.) Ipſe Dominus & in iuſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei, deſcendet

C de cœlo. Et tunc ad mediam regioné aeris iubebuntur aſcendere iudicandi homines, vt corã Chriſto iudice exiſtant venienti cum poteſtate magna. Lucæ. 21. (Lucæ. 21.) & tunc eorum inimici videbunt quem crucifixerunt, & plãgent de quo ſupra Apoc. 1. (Apoc. 1.) In eo autem q̃d addit *in nube*: Aretas (Aretas) hæc ferè ſcribit: ſemper nubes miniſtra eſt in diuinis rebus: illiſque familiaris eſt, nam in

D nube eſt quędam obſcuritas cum aliquo ſplendore, qui à refractione radij ſolaris ex incidentia perficitur. Ideoq; ſemper diuinis manifeſtationibus aſtando cõmiſcetur: illud deſignãs, quod diuina neque omnino nobis incerta ſunt, neque omnino manifeſtè præbentur, ſed veluti puræ lucis illuſtratio per obſcuritaté manifeſtatur. iuxta hunc iſtum ſanè modum etiam nunc miniſtra fit nubes aſcenſui pro-

A phetarum in cœlum.

¶ *Et in illa hora factus eſt terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occiſa ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem millia, & reliqui in timorem ſunt miſſi, & dederunt gloriam Deo cæli.* Patres communiter non intelligunt hunc terræmotum propriũ pro ipſius elementi terrę concuſſione, ſed ſpiritualiter interpretantur pro hominum terrenorum pauore & turbatio-

B ne. Ita Anſelmus, Richardus, Beda, & (Anſelm. Richar. Beda.) alij. quia re vera tunc inſtante fine mũdi erit pauor maximus, qualis nunquã homines corripuit, vt habetur Mat. 24. (Mat. 24.) & Dan. 12. (Dan. 12.) Vbi legendus eſt Hieronymus (Hiero.) qui de hoc redarguit Porphiriũ. Sed ego crediderim etiam intelligendum eſſe hunc locum de vero terræmotu. Quãdo enim ſcriptura retineri poteſt in ſenſu proprio retinenda eſt: & ex ſenſu proprio ad ſpiritualem & metaphoricum eſt procedendum. Et

C ideo hic locus propriè poteſt intelligi de terræmotu: & ita intelligit Rupertus (Rupert.) hic. Fiet enim terræmotus tũc magnus, vt magis terreantur impij & pœnitentiam agant, quòd tantis prophetis nõ crediderint. Dubitari tamẽ non debet niſi quod animorum erit perturbatio. de quo Grego. (Grego.) 34. moral. c. 4. tractans illud Iob. 41. cum ſublatus fuerit, timebũt angeli. Cadet verò de-

D cima pars ciuitatis. Quod patres non intelligunt de ruina ædificiorum, ſed in hoc ſenſu quòd ciuitas ſumatur pro tota vniuerſitate creaturarum intellectualium, & rationabilium ſcilicet, angelorum, & hominum. Huius collectionis decima pars dicitur humana natura: quæ etiam Lucæ. 15. (Luc. 15.) Vocatur in parabola drachma decima: nimirũ quia natura humana eſt inferior nouem choris angelorum: & ſic facit de-

cimum chorum. Et non debet intelligi perdita tota natura, ſed vocatur decima pars integer numerus reproborum hominum, qui ad ſupplendum decimum angelorum ordinem fuit creatus. Ita Anſelm. & D. Thō. Quòd debet intelligi minus principaliter. Nam principaliter propter Deum fruendum fuit homo conditus decima ergo pars ciuitatis corruit, id eſt, homo corruit: non vniuerſaliter omnis homo, ſed cætus reproborum corruit. Richardus in hoc decimo numero homines intelligit decalogi contemptores. Decima, inquit, pars corruit quia malorum turba decalogum contemnens manifeſtè obdurata dānanda comparuit. Hi ergo ſunt de quibus Lucæ. 8. dicitur: quòd ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt. Sed hoc amplius exprimitur in eo quod ſequitur quòd occiſa ſunt ſeptem milia hominum, in ſeptenario ſiquidem cōplementum numeri notatur, & integritas: & in mille conſumatio malitiæ. Et dicuntur occiſa, qđ eſt plusquam cadere: & ſic inſinuatur eorundem impœnitētia & obſtinatio, ita patres & D. Thomas. Sunt enim hi ex concuſſione & timore ad malū & ad perditionem deducti. Capitur aliquando hic numerus ſeptem milium, in bonam partem: vt 3. Regū. 19. Sunt ſeptem milia hominum qui nō curuauerunt genua ante Baal. Poteſt & hæc occiſio de pœna ipſa intelligi quæ irroganda erit in inferno. Ita D. Thom. & alij.

Anſel.
D. Thom.
Luc. 8.
D.Tho.
3. Reg. 19.
D.Tho.

¶ Sed notandum eſt, quòd non dicuntur hîc homines occiſi ſed eorum nomina occiſa. Formam hanc ſermonis poſuit ſupra Ioā. c. 3. ibi: habes pauca nomina in ſardis. de qua phraſi iam diximus. c. 2. & 3. nomina ergo dicuntur ipſi homines ſecundum D. Tho. Solum nomen non rem ſalutaris boni habentes, erant enim nomine Chriſtiani & Dei cultores ſed non re. Sic intelligi videtur illud Num. 16. quòd erant proceres Synagogæ, qui tempore conſilij per nomina vocabātur. vel etiam dicuntur nomina ratione ſuperbiæ vt Pſal. 48. vocauerūt nomina ſua in terris ſuis. Sequitur tandem fructus in electis ex vindicta ſupra poſita & reliqui, inquit, in timorem ſunt miſſi & meritò, nam ex alterius ruina cautio haberi ſolet & homines timere ſibi. 1. Cor. 9. qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Et ideo iſti electi ſunt in timorem miſſi. Alter fructus eſt glorificatio Dei, qui non permiſit eos ſimili clade perire. & ideo addit: & dederūt gloriam Deo. & eſt notādus locus Pſal. 57. iuxta expoſitionem Auguſtini ibi: Lętabitur iuſtus cum viderit vindictā manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. & cōgruit illud Deutero. 32. date gloriam Deo noſtro. Et vocatur De⁹ cœli à principaliori principatu, licet etiam ſit terræ Dominus. Sic Actor. 17. Deus qui fecit cœlum & terram. Hic cœli & terræ Dominus cum ſit: ſolet ſcriptura ſimul cum Dominio titulum dominij ponere. nempè, quia fecit cœlū & terram. vt Pſal. 23. Domini eſt terra quia ipſe ſuper maria fundauit eam, & Pſal. 73. Tuus eſt dies & tua eſt nox. Ponit titulum, tu fabricatus es auroram & ſolem, tempora enim curſu ſolis conſtant.

Apoc. 3.
D.Tho.
Num. 16.
Pſal. 48.
1. Cor. 9.
Pſal. 57.
Deut. 32.
Deus vocatur Deus cœli à principaliori principatu quamuis etiā ſit Deus omnium. Act. 17.
Pſal. 23.
Pſal. 73.

¶ Cæterum ego exiſtimo locum propoſitum ad literam eſſe intelligēdū, nam prędicta expoſitio potius myſtica videtur quàm literalis. Igitur ſtatim vt aſcendat in cœlum Enoch & Elias fiet terræmotus magnus in Hieruſalem quòd occidetur decima pars

cui-

A

ciuitatis,& reliqui, qui ſuperſtites erunt in ciuitate, pœna aliorum territi dabunt gloriam Deo cœli. i. Deo altiſſimo. Cui in cœlo regnanti omnia ſubiecta ſunt.gloriam,inquit,dederũt confitentes.ſ.iuſta eſſe eius iudicia,& iure occiſos fuiſſe peccatores. Eſt autem probabile conuerſos etiam fuiſſe & pœnitentiam egiſſe vt nõnulli ſancti exiſtimant.

¶ *Væ ſecundum abijt: & ecce væ tertiũ veniet citò.* Tria vę,inclamauerat aquila ſupra.c.8. Et quidem de ſecũdo væ, & calamitatibus Eccleſiæ dictum eſt in ſexto Angelo ſupra.c.9.& ideo ait: quod abijt.i.explicatũ eſt. Hoc modo tranſitum parat ad enarrandum myſteria ſeptimi Angeli, vbi tertium væ continetur. Ita Beda tractat hunc locum.licet Anſel.& D.Thom. non ſolum de ordine narrationis,ſed de ordine temporis hæc intelligi poſſe dicunt,In hunc modum: væ ſecundum eſt tribulatio, quæ hominibus infertur,non tantum corporalis,ſed etiam ſpiritualis,abijt,i.abibit,hoc eſt, complebitur tempus Antichriſti. Et ecce tertium væ, i.damnatio malorum in iudicio: veniet citò, quia poſt mortẽ Antichriſti inſtabit iudicium,& damnatio impiorum. Sed magis literaliter de ordine narrationis exponitur.

Anſel.
D.Tho.

B

¶ *Et ſeptimus Angelus tuba cecinit: & facta ſunt voces magnæ in cælo dicentes: factum eſt regnum huius mundi domini noſtri & Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum Amen.* Myſteria huius ſeptimi angeli ſecundum primam & communem expoſitionem patrũ congruunt cum myſterijs ſeptimi ſigilli de quo cap.8. Ibi ergo dictum eſt quòd factum eſt ſilentium in cœlo quaſi media hora. Idem ſilentium & quies ſub cantu huius ſeptimi angeli in Eccleſia, ſuccedet. & quadrat cum ſeptenario numero in quo intelligitur Sabbatum.i.quies. Extincto enim Antichriſto Chriſti Domini virtute vt dixit Paul.2.ad Theſſ.2. & Eſa. c.11. Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium, erit ſeptimus ordo prædicãtium fidem, qui magna tranquillitate rem euangelicam propagabunt. Sic Beda & D.Thom. Et qui contextum ſequentem conſiderauerit cognoſcet rectè haberi in collectaneis quod hîc ſeptimus angelus in Eccleſia militante incipit canere,quę vocatur cœlum, & regnum cœlorum vt ſæpè notatũ eſt. In tempore igitur illo quieto & amabili plaudent manibus populi & magno ex affectu animi erumpent ſublatæ in cœlum gratiarũ actiones, quas non ſolum mente ſed ore fundẽdas debemus intelligere. Modus verò plaudendi & gratias agendi prædicitur à Ioanne. Hîc enim clamabunt: *Factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri,& Chriſti eius.* Dominationem vniuerſi mundi, iam placata & liberata Eccleſia à vexatione Antichriſti, declarant iuſti fideles his verbis,meritò eſſe tributam Domino & Chriſto eius.

2. Theſſ.2.
Eſa. c.11.

Beda.
D.Tho.

C

¶ Per Dominum Pater æternus ſecũdum diuinitatem intelligitur. Sic D.Thomas.& vocatur Chriſtus eius, Redemptor noſter: ratione humanitatis vnctæ à patre. Pſalm.44. Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.quæ vnctio per gratiam collata eſt. Ita hunc locum tractat D.Thom. & alij.

Pater vocatur hic dñs noſter.
D.Tho.

D

Pſal.44.

D.Tho.

Sed quoniam hæc dominatio & imperium perpetuum eſt, ſubditur: *& regnabit in ſecula ſeculorum.* Sic. Pſa. 44. & dominatio tua in generatione & generationem. hoc idem Dan.7. habetur

Pſal.44.
Dan.7.

betur, & de regno Chriſti habetur A
Luc. 1. Lucæ.1. Vbi dixit angelus regnabit in domo Iacob in æternum.

Hoc quidem regnum ſemper fuit in Deo & in Chriſto. Sed quia pulſis tyrannis impedientibus diuinum cultum plenius eſt manifeſtatum hoc Chriſti imperium, ideo dicitur, quod nũc factum eſt: quaſi antea nõ fuiſſet, nempè quantum ad plenam manifeſtationem. Sic in precatione Dominica
Math. 6. Math. 6. dicitur: Adueniat regnũ tuum. Tunc enim res fieri dicuntur in ſacra ſcriptura quando manifeſtantur: vt
Mat. 28. Math. 28. Data eſt mihi omnis poteſtas. i. manifeſtatio meæ poteſtatis. Sicut & illud nunc cognoui quòd timeas Deum.
Gen. 22. Gene. 22. ideſt, nunc manifeſto.

¶ Dixit, regnum mundi. Vbi notandum quòd mundus multis modis dicitur ſcilicet pro omnibus creaturis
Ioan. 1. Ioan. 1. Mundus per ipſum factus eſt.
Mundus in ſacra ſcriptura variè ſumitur. & aliquando capitur pro hominibus ſiue bonis ſiue malis vt Ioã. 3. ſic Deus
Ioan. 3. dilexit mundum. Quia quantum ad ſufficientiam etiam reprobos dilexit, licet quantum ad efficatiam ſolos electos dilexerit. Capitur tertiò pro malis vt
Ioan. 1. Ioan. 1. Nunc princeps mũdi huius eijcietur foras. In hoc loco videtur capi generaliter pro omnibus creaturis. i. pro vniuerſo. ita D. Th. Licet Richardus pro Eccleſia vniuerſali hîc mundum accipiat.

Quòd ſi quæratis quare nõ meminit ſpiritus ſancti Ioannes, ſed tantum patris, & filij, iuxta expoſitionem D.
D. Tho. Thom. quam ſequuti ſumus? Ad hoc reſpondetur cum eodem D. Thom. Quòd quia ſub nomine patris & filij intelligitur nexus & amor vtriuſque, qui eſt Spiritus ſanctus, & in præſentiarum agatur de dominatione, magis ad propoſitũ attinet diſſere de patre, cui tribuitur potentia, quæ eſt dominationis fundamentum: quàm de Spiritu ſancto cui bonitas tribuitur: & ideo non fit mentio Spiritus ſancti. Quãdo verò fit mentio gratiæ & bonitatis tunc agitur de Spiritu ſancto, vt ad Rom. 8. Ipſe ſpiritus reddit teſti- Rom. 8.
moniũ ſpiritui noſtro quòd filij Dei ſumus. De Chriſto autem eſt peculiaris ratio, quia illo tempore infideles
B conabantur eius nomen extinguere, & ideo de eius glorificatione & regno oportuit ſpecialiter dicere. De voce, amen, dictum eſt in cap. 1. ſupra. Apoc. 1.
Eſt enim Hebræa quæ ſumitur pro affirmatione certa.

¶ Aliqui hunc locum ita explicãt quoniam cap. 10. dictum eſt in diebus Apoc. 10.
ſeptimi Angeli conſumandũ eſſe my- 2. expoſitio aptior.
ſterium Dei. i. Iudicium futurum, ſeu retributione integra bonorum & ma-
C lorum: Iure nunc ſancti præ lætitia vociferantur & prædicãt Deum patrem iam cum Chriſto ſuo vbique regnare. i. deſtructum eſſe omnino regnũ peccati, quod ſancti ſæpè optauerant & orauerant: & nihil iam ſupereſſe quod Deo patri & Chriſto ſubiectũ non ſit. Nam ante diem iudicij multis in locis, & in multis hominibus regnat diabolus: & multi Deo ſubijci nolunt: Quod egregiè explanat Apo-
D ſtol. 1. ad Cor. c. 15. his verbis. Deinde 1. Cor. 15.
finis, cum tradiderit regnum Deo, & patri, cũ euacuauerit omnem principatum & poteſtatem, & virtutem: oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus eius. & ad Hæbreos. 10. In ſempi- Hæbr. 10.
ternum ſedet in dextra Dei, de cætero expectãs, donec ponantur inimici
eius ſcabellum pedũ eius. In eo enim Hebr. 2.
quòd omnia ei ſubiecit nihil dimiſit

non

non ſubiectum eſſe: nunc autem nec dũ videmus omnia ſubiecta eſſe. Hoc igitur nũc ſancti clamant, omnia iam ſubiecta eſſe Deo & Chriſto eius.

¶Et viginti quatuor ſeniores qui in cõſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deũ dicentes: Gratias agimus tibi Domine Deus noſter omnipotens, qui es, & qui eras, et qui venturus es: quia accepiſti virtutem tuam magnam, et regnaſti. Supra Apoc. 4. Habitus fuit ſermo de 24. ſenioribus vbi notauimus quòd illo numero cõprehẽdebamus omnes eminentes doctrina & dignitate viros, tã in veteri teſtamento, vbi fuerunt, 12. patriarchæ, quàm in nouo, vbi fuere duodecim Apoſtoli: atque Anſbertus hîc hos ſeniores declarat ſicut in cap. 4. quòd ſi de tempore illo felici & ſeculo aureo poſt mortem Antichriſti in Eccleſia ſuccedente ſit ſermo, magis ad rem alicui videtur loqui D. Thom. qui per ſeniores ſignificari exiſtimat in hoc loco prælatos, & doctores Eccleſiaſticos, qui aderunt in Eccleſia ſuperſtites poſt mortem Antichriſti, antequam iudicium vniuerſale celebretur. Eſt enim ſenior non ætatis ſed dignitatis appellatio, licet ethimologia ab ætate ſumatur. Sic Eſa. c. 3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius. Sed reddere oportet rationem quare ponantur. 24. Ad hoc reſpondet D. Thom. quòd duodenarius eſt numerus abundans & ſignificat perfectionem. Et quia in illis ſanctis viris erit duplex perfectio, & vtraque abundans, ſcilicet perfectio vitæ, & perfectio regiminis, ideo 24. eſſe dicuntur.

(Apoc. 4. — Anſbert. — D. Tho. — Eſa. 3. — D. Tho.)

¶Hi ſeniores dicuntur eſſe in conſpectu Dei, quia Deum in cũctis quæ

(Viri perfecti dicũtur in hac vita eſſe in conſpectu Dei & quare.)

A agunt præſentem attendũt. Ita ex Haymone exponit D. Thom. ſic Michęæ. 6. Eſt illud: indicabo tibi ô homo, quid Deus requirat à te. Diligere iudicium, & facere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. Congruit illud Pſalm. 15. Prouidebam Dominum in cõſpectu meo ſemper. & illud Pſalm. 9. de improbo non eſt Deus in conſpectu eius. & mox ſequitur effectus: inquinatæ ſunt viæ illius

B in omni tempore. Iſti ergo viri perfecti in ſedibus ſuis ſedent corã Deo, quia dignitates officiaq; ſua fideliter exercent, attendentes Deum ſpectatorem. Officia ſiquidem vocant ſedem: & ſedere, regere & gubernare ſignificat. ſedebitis & vos ſuper ſedes Mat. 19. Similis locus eſt 2. Corin. 2. Non enim ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate, ſicut ex Deo coram Deo, in Chriſto

C loquimur. i. ipſiſſima verba loquimur Dei, nihil de noſtro doloſè addentes: quia Deum ipſum præſentem habemus & audientem ſua verba, referentes nos illa. Notat D. Tho. ex Grego. quòd qui præſunt in dignitatib⁹ ſuperbè & cum dominatu, non ſedent in conſpectu Dei, licet ſedeant per verã dignitatem.

(Haymo. — D. Tho. — Mich. 6. — Pſal. 15. — Pſal. 9. — Officiũ prælatis vocatur ſedes, & ſedere idem eſt quod regere. — 2. Cor. 2. — D. Thom. Gregor. — Qui ſuperbè præſunt non dicuntur eſſe in conſpectu Dei.)

¶Hi ceciderũt in facies ſuas, in hoc loco videtur ſignificari quædam ſub-

D iectio ad diuinam mageſtatem, qua iſti viri perfecti ſe totos ab ea dependere agnoſcunt. In eo quod ſunt, & in eo quod operantur. Atque vigintiquatuor alij ſeniores, de quibus cap. 4. ſuprà, procidentes & deponentes coronas ſuas in conſpectu Dei referuntur. Nam quantò aliquis excellentior eſt, tantò magis modeſtè de ſe ſentire & Deo omnia ſua accepta referre debet Eccleſ. 3. quantò magnus es, humilia

(Apoc. 4. — Quanto quis excellentior tanto humilior eſſe debet. — Eccle. 3.)

te in omnibus. Quod humilitatis & modeſtiæ exemplū docemur Ioā. 15. Sine me nihil poteſtis facere. 1. ad Corint. 4. Quid habes qđ non accepiſti? de quo ſupra c. 4. aliqua notauimus.

Ioā. 15.
1. Cor. 4.

¶ Nec improbanda eſt Metaphora quam hic attulit D. Tho. vt in facies cadere, ſit idem quod cadere in corda. per faciem enim cor ſignificatur. Nā ſicut ex facie cognoſcitur homo: ſic ex corde & conſcientia cognoſcitur an ſit de ouibus & grege Chriſti. ceciderunt ergo in facies ſuas, i. in corda ſua. q.d. boni paſtores humiliabunt ſe in conſpectu Dei, & corda ſua proſternent coram illo. Sequitur adoratio latriæ poſtea ſoli Deo exhibenda, *& adorauerunt Deum.* Propterea magnificant Deum eo modo quo à creatura magnificari poteſt: ſcilicet per gratiarum actionem propter ſuſcepta bona. Et hoc eſt quod dicitur *gratias agimus tibi.* In precatione ſiquidem apponi debet gratiarū actio. 1. ad Theſ. vlt. Sine intermiſſione orate: in omnibus gratias agite. Erunt autem bona magna tunc Eccleſiæ collata, pro quibus agere gratias Deo debeatur, ſcilicet quod alijs pereuntibus, hos viros ſeruauerit: quod perdiderit hoſtes fidei, ſuis autem fidelibus pacem reſtituerit. Alter modus magnificādi Deū eſt prædicando eius excellentiam, & hoc præſtabitur ab iſtis ſenioribus. Deum enim ſic compellabāt: *Tu es Domine Deus noſter omnipotens.* In Domino præſidentiam ſuper vniuerſa declarant: in eo quod eſt omnipotens, potentiam ſuper omnia factibilia notant, & dicent: *qui es,* vt declarent naturam ipſam deitatis cuius eſt eſſe. & ratione cuius conuenit Deo poſſidere & ſubijcere omnia.

Theſſa. vlt.

¶ Hæc ergo tria quæ ſunt honore A ſummo digna de Deo confitentur: ſcilicet, vniuerſalitatem præſidentiæ, ſublimitatem naturæ, & infinitatem potentiæ. Hæc eadem tria ſpecialius explicabunt ſeniores prædicti, naturam ſic, *qui es, et qui eras.* vbi in verbo preſenti, es. notatur immutabilitas Dei. Iacob. 1. Apud quem non eſt transmutatio & Exod. 3. Ego ſum, qui ſum. in verbo, eras, duratio ſine principio & fine datur intelligi. Quia præteritum B imperfectum finem non habet. Ioā. 1. In principio erat verbum. Hic nota, quod noſtri codices vulgati habent, *et qui venturus es.* Vbi deſignatur perſona Chriſti ventura ad iudicium, & hoc modo confirmatur ſententia ſupra poſita quod iſti ſeniores erunt in Eccleſia militanti, & in vita mortaliū quia non erit peractum iudicium vniuerſale ſed expectabitur. Adhuc tamē multi codices vulgati vt concedit D. C Thom. Nō habent hanc particulam: *qui venturus es.* Et Ansbertus quem alij recentiores ſequūtur, tenentes qđ iſti ſeniores erunt iam beati quando hoc dicent poſt iudicium vniuerſale, hāc particulam tollit, ſed profectò retinenda eſt lectio Græcorum codicū & eſt vehemens coniectura; quia ſupra ca. 1. & 4. eadem particula reperitur. Solet autem Ioan. idem verbum ſæpè reiterare. Ratio ſubiungitur D propter quam Deus debeat ſignificari. *Quia, inquiūt, accepiſti virtutē magnā.* Virtus hic non pro virtute morali ſed pro potentia capitur quæ Græcè dicitur *δύναμις*. & eſt ſenſus quia oſtendiſti virtutem & potentiam in euertendo Antichriſto, & eius ſatellitibus. Nā quando hoſtes Eccleſiæ impunè videntur graſſari, & impedire diuinum cultum, tunc Deus depoſuiſſe ſuas vires & potentiam videri poteſt. Et ſic vide-

Iacob. 1.
Exod. 3.
Ioā. 1.
D. Thom.
Ansber.
Apoca. 1. & 4.

videtur Deus, vt ait Dauid, dormire A
tanquam potens crapulatus à vino.
Sed poſtea cum exegerit ſuas vires,
& oppreſſo hoſte manifeſtat ſuã po-
tentiam, & velut experrectus è ſom-
no inſurgit in hoſtes. Tunc exurgere
è ſomno dicitur: & accipere potentiã
ſuam vt impios perdat. dicitur autem:
accipit potentiam ſuam, ſiue accipere
potentiam, humano more loquendo
quando demonſtratur, & vocatur ma
Pſal. 88. gna, quia incomparabilis eſt. Pſal. 88. B
Domine Deus virtutum, quis ſimilis
Pſal. 84. tibi? & Pſalm. 84. Omnia oſſa mea di-
cent: Domine quis ſimilis tibi? ideſt,
potentiæ & virtutes creatæ cogno-
ſcent te eſſe longè ſuperiorem. Addũt
in prædicto hymno ſeniores: *et regna-
ſti*. ideſt regnum adeptus es ſiue acce
piſti regnum & imperium. De quo
1. Paralip. vlt. retro diximus 1. Parali. vlt. Tuum Do
mine regnum, tu es ſuper omnes prin
cipes. Cæterum & ſi hæc omnia pro- C
babiliter dicta ſint de tempore illo au
reo poſt mortem Antichriſti: proba-
bilius videtur dici de illis 24. ſeniori-
bus à nobis c. 4. explicatis, qui tempo-
re iudicij in æterna beatitudine collo
cati in terram cadẽt & maximas Deo
gratias agent pro tanto beneficio col-
lato electis, & pro aduentu regni ſui,
quod quotidie aduenire optamus di-
centes: Adueniat regnum tuum. Nec
obſtat quod dicant qui es, & qui eras, D
& qui venturus es. Nam in hac viſio-
ne oſtenſa Ioanni vtuntur hi ſancti pe
riphraſi communi qua ſignificatur
Deus æternus, ac ſi dicerent: gratias
agimus tibi qui æternus es. Præter hoc
quod in nonnullis exemplaribus vt
diximus non eſt: *& qui venturus es.*
¶ *Et iratæ ſunt gentes & aduenit ira
tua & tempus mortuorum iudicari, &
reddere mercedem ſeruis tuis prophetis
& ſanctis & timentibus nomen tuum, pu-
ſillis et magnis, et exterminandi eos qui
corruperunt terram.* Conſequens eſt Primus ſenſus.
vt improbi & Gentilicè & Paganicè
viuentes, qui ab Antichriſto deluſi,
irrita cernentes ſua conſilia: vehe-
menter doleant ex Chriſti regno. de
his dicitur *iratæ ſunt gentes*. vel, iratæ
ſunt gentes, ſcilicet videntes ſe inuitis,
rebus ſuis priuari: & occidi: & ad Dei
iudicium rapi. Alludit ad illud Pſa. 98. Pſal. 98.
Dominus regnauit iraſcantur popu-
li: qui ſedet ſuper cherubin moueatur
terra. Itaque hîc non ſolum nationes
aliæ ab Hæbreis dicuntur gentes: Sed
& omnes prophanè viuentes homi-
nes, etiam ſi ſint Hæbrei. Ita Richar. & Richar.
D. Thom. Sed hanc iram & dolorem D. Tho.
impiorum ſubſequetur mox ira Dei,
ideſt vindicta, quæ quantum ad effe-
ctum ira dicitur: non eſt tamen paſſio
nec perturbatio, quæ in Deo eſſe non
poteſt. Sapien. 12. Cum tranquillitate Sap. 12.
iudicas, & hoc eſt quod cãtant in hoc
cãtico ſeniores: *aduenit ira tua*. Quæ
verba de aduentu ad iudicium vni-
uerſale intelligunt omnes expoſito-
res. Vbi remunerandi ſunt boni &
mali pro meritis ſuis. Aduenit ergo
ira tua, ſcilicet quam hactenus repreſ-
ſeras: Diſſimulans peccata hominum
vt pœnitentiã agerent: nũc iã impios
omnes plectis. Vbi notandũ quòd ſe-
cũdum priorem ſenſum, quando iſti
ſeniores in hæc verba prærumpent,
nondum Chriſtus Redemptor ad iu
dicium adit, ſed quia breui venturus
expectabitur tunc, ideò quaſi de re-
preſenti loquuntur. Atque hoc de
malis dictum eſt, in quos ira Dei eſt
exercenda. Specialiter autem de bo-
norum & ſimul malorum remune-
ratione & pœnis ſequitur mox. *Et
tempus mortuorum*. Scilicet, vt reſur-

OO gant:

gant: & vindicent ſe de inimicis ſuis, A
Quod tempus iuſſi ſunt expectare c.
6. donec impleretur numerus electo-
rum *iudicari*, ideſt, iudicādi bonos &
malos iuditio ſeparationis, & retribu-
tionis. Verùm quia bonorum remu-
neratio magis intenditur à Deo, prius
de ea dicitur, quàm de priuatione. Et
hoc eſt quod ſequitur: *reddere merce
dem*. Quam dicendi formam verita-
tes catholicæ ſtatuerunt aduerſus hæ-
Meritū hic probatur. reticos. In eo enim quòd præmium B
redditur quaſi merces, ſignificatur
manifeſta ratio meriti, & ea forma iu
ſtitiæ qualis inter Deum & hominē
eleuatum gratia diuina & munitum
Paulus. promiſſione Dei eſſe poteſt. Sic Pau-
lus in reliquo repoſita eſt mihi coro-
na iuſtitiæ: quam reddet mihi Domi
Math. 5. nus iuſtus iudex. ſic Math. 5. Gaudete
& exultate quoniam merces veſtra
copioſa eſt in cœlis. Redditur verò
Math. 5. ſeruis Dei hæc merces vt Mat. 5. Gau C
dete & exultate quoniam merces ve
ſtra copioſa eſt in cœlis. Euge ſerue
Math. 25. bone &c. Nam propter fidelitatem
& rectè geſta negotia Domini reddi-
tur ſeruo merces. Sed indicatur mox
miniſteria aliqua dum dicit: *Seruis
tuis prophetis*. Quo nomine compre-
henduntur, teſte D. Thoma, omnes
vates futurorum, prędicatores: Et om
nes doctores, qui occulta myſteria an
nunciant, & prædicant. De quo ſupra D
Apoc. 10. cap. 10. aliquid notabamus. Additur
generalior ordo ſanctorum, quo e-
tiam minus præclari ſancti continen-
tur & dicitur: *& ſanctis*. Qui ſcilicet
incolpatè vixerunt, & additur præte-
rea *timentibus Deum* reddendam eſſe
hād mercedem: vt intelligatur quòd
timentes Deum filiali timore ſua glo
ria manet: qui ſcilicet, reuerentia ma
gna erga diuinam poteſtatem affiiciū
tur. De his dicitur Pſal. 14. Timentes Pſal. 14.
autem Dominum glorificat. & Pſa. 30 Pſal. 30.
Quàm magna multitudo dulcedinis
tuæ Domine, quam abſcondiſti timē-
tibus te. Incipit quidem hæc dulcedo
in hac vita perficienda in patria. Et
additur æquitas, aliena ab omni acce-
ptione perſonarum in eo iuditio ſer-
uanda, & hoc eſt quod dicitur, *puſillis
& magnis*. vt Pſalm. 44. Virga æquita- Pſal. 44.
tis virga regni tui, i. æqua lācea libratu
rus eſt Chriſtus in eo iuditio & pau-
perum tabernam, regumque turrim.
Vocatur verò puſillus in hoc loco,
quem mundus vilem reputat; quem
nec opes, nec genus, nec diuitiæ nobi-
litant, magnus illi opponitur; quem
ſcilicet, mūdus ſuſpicit & miratur. Sic
Sap. 6. puſillum & magnum ipſe fecit, Sap. 6.
vbi ſapiens hoc idem quod hic con-
firmat. & Iob. 3. paruulus & magnus Iob. 3.
ibi ſunt. Loquitur autem de ſtatu, qui
eſt poſt mortē. Sequitur punitio exer
cēda in eo iudicio. *Et exterminandi eos
qui corruperunt terram*. Subauditur ex
principio, & aduenit tempus extermi
nandi. i. aduenit tempus perdēdi eos,
qui praua doctrina atque moribus o-
mnes homines corrumperunt obſer-
ua. Exterminare eſt mittere extra
terminos Math. 6. exterminant facies Math. 6.
ſuas hypocritæ. Sicut enim exilium
dicitur quaſi ex ſolo patriæ depulſio,
& dicitur exterris, quaſi qui exterra
depellitur relegatus: ſic exterminari
dicitur qui pellitur exterminis patriç,
inquo pœna damni & carentia patriç
cœleſtis ſignificatur. Relegātur enim
improbi à cōſortio beatorum. Apoc. Apo. 21.
21. Nihil coinquinatum intrabit in ſan
ctam ciuitatem Hieruſalem. Math. 25. Math. 25.
Ite maledicti in ignem æternum. &
Mathæ. 3. Omnis arbor quæ non facit Math. 3.
fructum bonum exciditur & in ignē
mitte-

mittetur. Vbi vtraque pœna notatur A damni & ſenſus. Dicuntur autem cor rupiſſe terram aut exempli mali con tagione, aut doctrinæ impuditate. ſic Hiere.51. Et ego ad te mons peſtifer, qui corrūpis vniuerſam terram. Nec verò ſoli iſti corruptores terræ puniē tur, ſed & omnes mentaliter peccan tes. Sumitur autem denominatio anto nomaticè ab iſtis tanquàm à principa lioribus peccatoribus. Etiam propter excellentiam peccati. Ita D. Tho. Et B aduertendum eſt quòd exterminator vocatur diabolus. ſupra.c.9. Sed Deus & Chriſtus Redemptor licet exter minare dicatur ſceleratos, non tamen dicitur exterminator quia diabolus quantùm in ſe eſt, intendit extermina re iuſtos & iniuſtos, impediendo illo rum merita: & ratione huius affectus dicitur, exterminator. Sed Chriſtus potius intendit omnes homines ſal uos facere, & quaſi coactus, vt inquit C D. Thom. homines exterminat. Ideo non dicitur exterminator, ſed dicitur exterminare aliquos.i.malos exigen te iuſtitia. Hoc eſt.3. væ quod ſupra di xerat Ioannes.

Hiere. 51. D. Thom. Diabolus vocatur exterminator ſicut Chriſtus redemptor. D. Thom.

¶ ***Et apertum eſt templum Dei in cœlo: & viſa eſt archa teſtamenti eius in templo eius: & facta ſunt fulgura, & voces, et terremotus, et grando magna.*** Hęc eſt quarta viſio principalis ſeptem viſio num, quibus conſtat Apocalypſis & D continuatur cum cap.12. ſequenti. Ma teria huius viſionis eſt pręlium dia boli aduerſus Eccleſiam, & victoria Eccleſiæ contra illum.

Apoca. 12.

Imaginaria itaq; viſione apparuit Ioanni cœlum & in cœlo templum Dei apertum. Per cœlum ſignificari Eccleſiam tenet D.Th. & Ansber. vt ſupra.c.4. dictū eſt. Aliqui ſacram ſcri pturam luminibus ſententiarū diſtin ctam intelligunt, Ita Richar. & Gag-

Prima expoſitio cōmunis. Per cœlum intelligunt patres & ecclēſiā & ſacrā ſcripturam.

neius. nec ſe excludunt in ſenſu. Nam in Eccleſia & in ſacra ſcriptura apertū eſt templū Dei.i. manifeſta eſt incar- natio verbi. Eſt enim in templo quid occultum vbi Deus exaudire preces hominum ſolet. Sic eſt Chriſtus per quem exaudimur: & eius incarnatio eſt occulta: & ipſe ſuum corpus vocat templum. Ioan.2. ſoluite templum hoc. De quo intelligitur ſpiritualiter illud Ezech.14. Fili hominis oſtende templū Dñi Iſrael, & cōfundantur ab iniquitatibus ſuis. Ibi autem in templo viſa eſt archa teſtamenti.i. perſona ip- ſa verbi incarnati, quæ per archam te- ſtamenti figurabatur. Quod tractat Paul. ad Hæb.9. interpretando omnia quæ ibi erant in archa incluſa. In Chri ſto enim ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & ſciētiæ Dei, ad Collo.2. Sequuta ve rò ſunt fulgura.i. luces miraculorum, & ſanctitatis vitæ in ipſis prędicatori- bus Eccleſiæ. Et poſtea voces.i. prædi catio ipſa poſt opera bona, & ſanctam vitam & deinde terræmotus.i. cōmo- tio cordium in audientibus. Et tādem grādo ſequuta eſt.i. calamitas magna perſequutionis contra omnes fideles. Et ſic multi paſſi ſunt martyria crude liſſima, & decollati, hæc eſt prima ex poſitio huius loci.

Ioan. 2. Ezech. 14. Hæbr. 9. Collo. 2.

Secūda intelligentia. his verbis Ioā nes videtur ſignificare oſtēſum eſſe ſi bi quāta ſanctorū beatitudo futura ſit, quæ tanta eſt, vt cognoſci in hac vita ab homine nō poſſit. Vtitur tamen ad hoc vt ſolet ſimilitudine veteris tēpli in cuius penetralib' archa fœderis ſer- uabatur. Intelligētur hæc rectè ex ver bis.c.21. quę primo aſpectu pugnare vi dentur cum his, non tamen pugnant: ſed ea potius exponunt. Inquit igi- tur, de cœleſti Hieruſalē: & templū non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotēs templū illius eſt, & agnus.

2. expoſitio. Apoc. 21.

non ergo negat templum eſſe in ea, ſed qualia fiunt apud nos, vt per ea deuotio in Chriſtum excitetur. templū quod eſt in cœlo eſt Deus ipſe, & agnus. vt in Hieruſalem nihil erat ſacratius templo, ita in cœlo nihil eſt Auguſtius & ſacratius Deo & agno. Templum ergo apertum eſt Ioanni & cū illuſtriori & ſublimiori cognitione, quam de Dei natura & humanitate Chriſti habuit, demonſtratum eſt ei quāta futura ſint gaudia ſanctorum. Et vt doceat altiſſimam eſſe cognitionem iſtam quam accepit, & vidiſſe ſe archana Dei quæ homini non licet loqui, dicit: viſam eſſe archam teſtamenti Dei in templo eius, hoc eſt, reuelata fuiſſe ſibi magna & recōdita myſteria. nam archa erat in intima parte templi, quæ dicebatur ſancta ſanctorum, & pariete ac velo magno tegebatur: nec a quoquam vide-

A ri poterat niſi à ſummo ſacerdote, idque ſemel in anno. Non dicit apertā eſſe archam: aut vidi quæ in ea erant, quoniam licet magna viderit, ipſam tamen Dei naturam vt à beatis aſpicitur non vidit. Archa quæ erat in ſanctis ſanctorum, dicta eſt archa teſtamenti, ſiue archa fœderis quod idem eſt, i. legis. Quoniam facta eſt vt in ea ſeruarētur tabulæ legis quæ datæ ſunt Moyſi. Quemadmodum ergo tem-

B plum Dei apertum eſt vt oſtenderetur beatitudo ſanctorum: Ita etiam facta ſunt fulgura & voces & terræmotus & grando: vt indicaretur magnitudo pœnarum quæ impijs manebāt. Quandoquidem retributio bonorū & malorum pertinet ad tubam ſeptimi Angeli. quamobrem voces non quaslibet ſed terribiles, Dei ira, minisque plenas, intelligere debemus.

¶ Finis. Cap. XI.

Intelligentia Capitis Vndecimi Apocalypſis.

VT oſtenderet mihi Dominus in illa ſæuiſſima perſecutione Antichriſti electos eſſe ſeruandos: ſed maximam populi Chriſtiani multitudinem ab Antichriſto eſſe ſuperandam: datus eſt mihi in viſione ab angelo ca'amus menſorius: & dictum eſt mihi ſurge: & metire templū Dei, quod iam deſtructum eſt in Hieruſalem, & tibi modo oſtenſum vt olim erat: metire etiam altare, & adorantes in eo. Quo ſignificare volebat angelus, eſſe metiendos & quaſi numerādos in Eccleſia ſelectiſſima quæque membra eius, quæ non ſunt Antichriſto tradenda, neque eius miniſtris. Atrium autem quod eſt intra templum eijce, inquit, foras, & ne metiaris illud. Atrium, inquam, laicorum (quod & ſi intra templum eſſe dicatur, reuera extra id eſt quod propriè dicitur templum) ne coniungas, inquit, cū templo & altari: & ne metiaris illud ſicut id quod verè & propriè templū vocatur: quo intellexi innumeros homines impios & ſceleratos alias,

Chri-

Chriſtiano nomine gaudentes, eſſe decipiendos ab Antichriſto: & ideo angelus volens hoc ſignificare proſequendo allegoriam addidit: hoc atrium cõmune non eſſe metiendum quoniam datum ſit gentibus: ac ſi mihi apertius dixiſſet: quoniam obtinebitur & poſſidebitur ab exteris nationibus, hoc eſt, ab Antichriſto, & eius miniſtris. Item addidit angelus: & ciuitatem ſanctã Hieruſalem, hoc eſt, Eccleſiam calcabunt, & oppriment gentes illæ ſatellitesque Antichriſti, tres annos cum dimidio tyrannidi eius cõceſſos. Et tunc dabo duobus teſtibus meis Enoch & Eliæ, vt prophetent diebus mille ducẽtis ſexaginta amicti ſaccis. Habitu enim & facto, vti & verbo, pœnitentiam prædicabũt. Hi ſunt duæ oliuæ, oleo Spiritus ſancti & gratia vncti: & duo candelabra, hominibus per bonorum operum exempla lucentia: in conſpectu Dñi per fidei & iuſtitiæ rectitudinem ſtantia. Et ſi quis voluerit eis nocere, inhibendo á prædicatione definito tẽpore à Deo ſibi conceſſa, ignis cæleſtis ad eorũ preces, imo & ad eorũ imperiũ deſcendet de cælo, qui deuoret eos: quemadmodũ olim deuorauit quinquagenarios cum ſuis militibus ad imperiũ Eliæ. Et ſi quis voluerit eos lædere ſentẽtia eorũ ferietur: & igne de cælo cremabitur vt dictũ eſt. Hi, habent poteſtatem claudendi cælũ, ne pluat diebus prophetia ipſorũ: ſicut olim eandem habuit Elias. Et poteſtatẽ habent ſuper aquas, cõuertendi eas in ſanguinẽ, & percutiendi terrã omni plaga, quoties voluerint, ſicut habuit olim Moyſes. Et cũ officiũ prædicandi, Chriſti aduentũ & pœnitentiã, ad quod miſſi ſunt, cõpleuerint: beſtia illa immanis Antichriſtus quæ aſcẽdere dicitur de mari ob ſuã prodigioſam ferocitatẽ, & immenſam iniquitatẽ, præmiſſis primũ diſceptationibus, deinde blanditijs, demum gladio & perſecutionibus pugnabit aduerſus eos: et hoc modo cedentibus violẽtiæ tyrannorũ fidelibus, vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorũ iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quã Hieruſalẽ eſſe conſtat, quæ meritò vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Aegyptus: ob imitationẽ flagitiorũ quæ olim in Sodoma & Aegypto fiebant: vbi Dñs Ieſus crucifixus eſt. Futurũ autẽ eſt vt inhumata eorũ corpora triduũ iaceant, ſpectaculo multis nationibus & gẽtibus propoſita: vt tantæ crudelitatis ſpectaculo deterriti fideles á fide deficiant, impij antẽ in errore confirmentur. ¶ Omneſque magiſtrũ Antichriſtũ ſectantes & inhabitantes terrã, terrenis addicti concupiſcentijs, mutuo ſe muneribus afficient, de nece prophetarũ ſibi inuicem gratulantes. Quoniã ij duo prophetæ cruciauerunt eos tanquã terrenos homines: ſua ipſorũ flagitia carpẽdo. Hi autẽ prophetæ, poſt tres dies & dimidiũ exſuſcitabuntur ad vitã, & ſta-

bunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cadit ſuper impios videntes eos. Et audiunt voce magnā de cælo dicentē eis: aſcendite huc. & aſcendēt in cælum in nube. vt qui Chriſtū in morte imitati erant, imitarentur aſcendentes in nube. Et in illa hora factus eſt terræmotus magnus, vt magis terreātur impij, & pœnitentiam agant, quod ſanctis prophetis nō crediderint. Et decima pars ciuitatis Hieruſalē facto illo terræmotu cecidit. Et occiſi ſunt in illo terræmotu innumeri homines impij. & reliqui, qui in ciuitate ſupererant, pœna aliorū territi dederunt gloriā Deo cæli: confitentes iuſta eſſe eius iudicia: & iuſte occiſos fuiſſe eos peccatores. Ex tribus væ, quæ prædixit ſuperius aquila volans per medium cælum, iam tranſierunt primum, & ſecundum: nunc tertium ſupereſt, quod veniet ſeptimo angelo tuba canente. Et factæ ſunt voces magnæ angelorum videlicet, & animarum ſanctarum dicentes: factum eſt regnū huius mundi, Dñi noſtri, & Chriſti eius. Et regnabit Deus in ſecula. extincta Antichriſti malitia: & veniente iudicio, verè regnum in hoc mundo vna cum patre obtinebit Chriſtus. Neque enim ante plenè regnabat: maiorem imperij partem obtinente diabolo. Et 24. ſeniores, imo tota beatorum cohors qui ſedent in æternæ beatitudinis ſedibus, ceciderunt in facies ſuas, venerantes tantam mageſtatem: atque ex animo ei congratulantes, quod iam vbique regnatura ſit. ac dicentes: gratias agimus tibi Domine Deus noſter omnipotēs, qui es, & qui eras, & qui venturus es, hoc eſt, qui æternus es, & qui accepiſti virtutē tuā magnam, & regnaſti. Quia manifeſtata, inquam, potētia tua regnum victo hoſte diabolo & Antichriſto adeptus es, regemque te oſtendiſti & præſtitiſti. Et iratæ ſunt gentes infideles ac reprobæ, & venit ira tua in eas: & tēpus, in quo ferendum eſt iudicium de mortuis, quando non iam miſericordiæ & pœnitentiæ, ſed iræ & iudicij locus eſt: ſimiliter tempus premiandi bonos. puſillos, & magnos, i. perfectiores & imperfectiores. Et tempus exterminādi eos, qui corruperunt terram ſuis abominationibus. Et poſt hæc, maxima hæc gratia mihi cōceſſa eſt, vt aperiretur mihi templum Dei in cælo: & vidi archam teſtamenti eius in templo illo: quo ſignificare volo, mihi conceſſam fuiſſe peculiarem notitiam & cognitionem beatitudinis ſanctorum. Et quemadmodum templum Dei apertum mihi eſt, vt oſtenderetur beatitudo ſanctorum: ita etiam facta ſunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando, vt indicaretur mihi magnitudo pœnarum, quæ impios manebant.

C A P.

CAPVT DVODECIMVM
Argumentum.

Hoc capite Eccleſiæ deſcriptio nomine mulieris parturientis, & draconis contra eam, filiumq́ eius inſidiæ continentur. Deinde ipſius, et filij à dracone præſeruatio. Poſt modũ Michaelis, angelorumq́ eius aduerſus draconem, & eius apoſtatas angelos prælium, & triumphus. Eamq́ obcauſam gratiarum per fideles actio. Demum draconis aduerſus mulierem, (quæ obid in deſertum volauit,) aduerſus què omnes fideles exacerbatio.

ET ſignũ magnum apparuit in cœlo: Mulier amicta ſole, et luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarũ duodecim, et in vtero habens: & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Et viſum eſt aliud ſignum in cœlo, & ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptem, et cornua decem: in capitibus eius diademata ſeptem, & cauda eius trahebat tertiã partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram, et draco ſtetit ante mulierem quæ erat paritura: vt cum peperiſſet, filium eius deuoraret. Et peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: et raptus eſt filius eius ad Deum & ad thronum eius, et mulier fugit in ſolitudinem vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcat eam diebus mille ducentis ſexagita. Et factum eſt prælium magnum in cœlo: Michael & angeli eius præliabantur cũ dracone, & draco pugnabat et angeli eius: & non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo: et proiectus eſt draco ille magnus,

nus, ſerpens antiquus, qui A
vocatur diabolus et ſatanas, qui ſeducit vniuerſum orbem: & proiectus eſt in terram, et angeli eius cum illo miſſi ſunt. Et audiui vocē magnam in cœlo dicentem, Nunc facta eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri, B
et poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte. Et ipſi vicerūt eum propter ſanguinem agni, & propter verbum teſtimonij ſui, & non C
dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem: propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ terræ et mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam, ſciēs quod modicum tempus habet. Et poſtquam vidit dra- D
co quod proiect9 eſſet in terram, perſecutus eſt mulierē quæ peperit maſculum: & datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis à facie ſerpentis. Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tāquam flumē: vt eam faceret trahi à flumine. Et audiuuit terra mulierem, et aperuit terra os ſuū, et abſorbuit flumē quod miſit draco de ore ſuo. Et iratus eſt draco in mulierem: et abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti. Et ſtetit ſupra arenam maris.

Caput. XII.

ET ſignum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim, & in vtero habens, et clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.

¶ Quarta hæc viſio oppugnationēs continet, quas Eccleſia catholica paſſura erat ab aduerſarijs. Cum igitur Ioānes mentis exceſſu, & extaſi, totus eſſet in cœlum intentus: ſignum magnum eſt illi oſtenſum in cœlo ipſo: in quo oculos tota imaginatione de-

defixerat. *Signum*, inquit, *magnum appa*- A ruit in cœlo. Signum vocat & magnum. Nam præter ſpeciem & imaginem, quam ingerebat ſenſibus, magnarum rerum erat ſignificatiuum: nõ enim tantum erat magnitudo in ipſa figura quæ apparebat, ſed potius in re figurata. Significabat enim quod Eccleſia catholica per mulierem intellecta, cincta ſit ſole iuſtitiæ Chriſto: quę mutabilia calcat, arbitrans omnia vt ſtercora. Hoc myſterium præ ſe fert B hoc ſignum magnum, quod non in terra, ſed in cœlo apparere dicitur: & meritò quidem, nam authore Paulo Apoſtolo, Eccleſię conuerſatio in cœlis eſt. Signum igitur audiamus. Philip. 3.

¶ *Mulier amicta ſole.* Eccleſia catholica nomine mulieris in ſcriptura vocari, nemo eſt qui ambigat. Atquè duplici ex cauſa mulier appellatur. Tum quia viro iuncta ſit: tum quia fœcunditate funditur in fœtus. Eccle C ſia enim catholica Chriſto ſponſo iũcta eſt: ipſa quidem eſſe dicitur ſecunda Eua, quæ ex latere Adam Chriſti ſopore mortis in cruce dormientis educta fuit: vno militum lancea latus ſacrum aperiente: vnde fluxit ſanguis & aqua, quod myſterium explicuit, & interprætatus eſt nobis Apoſtolus Paulus in epi. ad Ephe. cap. 5. dicens: ſacramentum hoc magnum eſt, ego autẽ, dico in Chriſto & in Eccleſia. i. ſub D hac matrimonij inſtitutione, myſtice Chriſti, & Eccleſiæ latet vnanimis, & indiſſolubilis coniunctio. ſicut enim patrem, & matrem relinquit homo: vt vxori ad hæreat, ſic quodam modo patrem homo factus dereliquit Chriſtus, ſicut ipſe ait: exiui à patre & veni in mundum, non per deſertionẽ diuinitatis, ſed humanitatis aſſumptionem, & matrem ſynagogam, cui quatenus Iudæus ſuberat, dereliquit, vt vxori ſuæ. i. Eccleſiæ adhæreret. Quàm verò fœcunda ſit hæc diuina mulier, & quot genuerit, & quotidie gignat filios explicatione nõ indiget. Ipſa eſt mater illa de qua prædicebat olim Eſaias: lætare ſterilis quæ non paris: erumpe, & clama quæ non parturis: quia multi filij deſertæ, magis quã eius quæ habet virum. Eccleſia hæc illa eſt, quæ eſt ex gentibus, quæ prius erat deſerta, & ſterilis quamdiu abſq; viro fuit. Poſtea Chriſto iuncta per fidem multiplices progenuit fœtus, nec gignere deſinit ſemine verbi Dei. Pauli ea vox eſt ad Epheſ. 5. Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto. Denique eam vocat nunc vxorem, nunc virginem. Vocat vxorem dicens: viri diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, & traddidit ſe ipſum pro ea, vt ſanctificaret eam, mundans lauacro aquæ, in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. Vocat eam virginem his verbis: deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. 2. ad Cor. 11. ¶ Quod ſi curam matrum reſpiciamus, qua nutriunt & fouent filios, iure & hac ratione per mulierem intelligitur Eccleſia: quę primo abluit aqua baptiſmatis infantem, quem ſuſcipit: fonte namquè baptiſmatis purificat ab originali tabo, fouet in ſinu, miris modis curam agit, nutrit vitæ verbo, veſtit virtutibus, educat ſanctis inſtitutionibus: flenti tergit proprijs ipſa manibus lachrymas, repromittit veniam, blanditur, baſiat, conſolatur & confirmat. Quod ſi inſolentior aliquando puer euadat, obiurgat, increpat, caſtigat: vtquè vitam in melius

Margin notes: Gene. Ioa. 19. — Cap. 5. 8 — Eſa 54. a — Gala 4. — Epheſ. 5. — Ibidem. — 2. Cor. 11.

lius vertat hortatur. Agit ſępè cauſam apud virum pro delinquente: excuſat, defendit, abiectum reuocat, reconciliat, exhæredatum ob culpam reſtituit. Quæ omnia circa nos agit accuratiſsima iſta, dilectiſſima mater noſtra, tàm dulcis, tàm benigna, tàm ſuauis, dico Eccleſia: quæ ſinu ſuo complectitur nos, & fouet, & ſubinde offert viro ſuo Chriſto.

¶ *Amicta ſole.* Iam verò amicta ſole dicitur hæc ſancta mulier, ea prorſus loquendi forma qua vſus eſt D. Paulus ad Gala.3. dicens: quicumquè in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. i. quicumquè incorporati eſtis in Eccleſia per baptiſmum, Chriſtum induiſtis. Et ad Romanos.13. Induimini Dominum Ieſum Chriſtũ. Ad Ephe.4. Induite nouũ hominem qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate veritatis. De hoc amictu dicebat olim Eſa.cap.52. Loquens cum Eccleſia ſponſa Chriſti. Induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem. Notatur vero in verbo induere, & in veſte, & in amicta, larga quædam & abundans Chriſti Domini participatio. Amicta ergo dicitur Eccleſia illo ſole, de quo Malachias prædixerat. Vobis autem timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. Hic eſt oriens ille de quo Zacharias dicebat: qui viſitauit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent. Lucæ.1. cap. Hanc appellationem habetis in Origine Hom.11. in Ioſue. & ſuper Math. Home.13. & in Augu. Pſalmo.120. & in Gregorio.34. Moral. cap.12. quo in loco ſic ait: in ſcriptura cum figuratè ſol ponitur, aliquando Dominus, aliquando perſecutio deſignatur. Per ſolem quidem Dominus figuratur, ſicut ſapientiæ libro perhibetur, quòd omnes impij in extremo die iudicij, cognita ſua damnatione dicturi ſunt: errauimus a via veritatis, & lumen iuſtitiæ non luxit nobis, & ſol non eſt ortus nobis. & Ioannes ait mulier amicta ſole. &c. Hæc Gregorius. Sicut enim virtute ſolis omnia procreantur, & adoleſcunt, ita à Chriſto accepta virtute omnia incrementa Eccleſiæ, & multiplicatio ſpiritualis ꝑuenit ac dimanat: propter Lucem doctrinæ quam Eccleſia à Chriſto accipit, qui eſt lux vera Ioan.1. Mulier ergo. i. Eccleſia induitur Chriſto, qui eſt verus ſol iuſtitiæ, ac verus patris ſplendor.

Gal.3. Rom.13. Ephe.4. Eſa.52. Mala.4. Luc.1. Orige. Augu. Grego.

¶ *Et luna ſub pedibus eius.* Luna & mutabilitatis, & inconſtantiæ ſymbolum eſſe docet, Eccle.cap.27. dicens: ſtultus vt luna mutatur. In luna ſiquidem mirabiles mutationes, & viciſſitudines conſpicimus: nunc eſt cornibus plena, nunc tota tenebroſa, nunc varijs defectibus obnoxia: quapropter rerum temporalium imaginem gerere affirmant patres inter quos eſt Baſilius, & Rupertus. Bona igitur temporalia quæ caduca ſunt ſub pedibus poſita habet mater Eccleſia. Illudquè Paul. ad Philip.cap.3. ex animo ſemper affirmat: omnia arbitror vt ſtercora. & meritò quidem hæc mundi bona, quæ externa nominantur, ſtercori comparantur. Stercora enim ſub pedibus fuſſa calcantur, & ſi domi aſſeruentur, non benè, ſed malè olent, in agro verò diſperſa fœcunditatem maximam afferunt ſeměti. Sic bona hæc temporalia ſub pedibus eſſe debent: quæ ſi per auaritiam coaceruentur fœtent protinus vt ſtercora: ſed ſi diffundantur, magnum prouentum afferũt modò ſapienter, & ſicut oportet, eleemoſina viri quaſi ſaculum cum ipſo ait

Ioan.1. Eccle.27. Per lunam bona ſ.oxa & temporalia ſignificatur, quæ conculcantur ab Eccleſia. Baſi. ho. 6. in Exame. Ruper. hic Phili.3.

Eccleſ.27. & 29. ait Eccleſia.cap.27.&.29. Sola miſeri- A cordia comes eſt defunctorum, ex Augu. D.Augu.quem ibi citat Lyra. Hoc ſæculo pecuniam in cœleſtem patriam abeuntes portamus.Conſonat hoc cũ illa conſuetudine Eccleſiæ primitiuę, cum fideles perfectionem ſectantes, diuenditis rebus ſuis pręcium ad pedes Apoſtolorum deferebant. Actor. Acta.4. 4.hinc erat vox illa:ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te Mat. Math.19. 19.Huius rei typum & imaginem ex- B preſſam habemus in libro Geneſis. c. Gen.24. Figura. 24.vbi Rebecca puella,decora nimis, virgoque pulcherrima hydriam in ſcapula ſua portat. Quæ celeriter illam deponens potum ſeruo Abrahæ libentiſſimè præbuit: cumque ille bibiſſet adiecit:quin & camellis tuis hauriam aquam,donec cuncti bibant.Rebecca pulcherrima Eccleſiæ noſtræ imago & figura eſſe dicitur. De qua ſponſus in canticis ait:tota pulchra es C amica mea macula non eſt in te. Rebecca virgo intacta.Eccleſia catholica virgo appellatur à Paulo.Rebecca ſponſa fuit Iſaac, Eccleſia verò Chriſti,cuius typum Iſaac gerebat. Rebecca hydriam ad ſcapulas portat:quo reijcere ſolemus res, quæ minoris ſunt apud nos curæ & ſolicitudinis, ſic Eccleſia catholica res huiuſmodi caducas & vanas non ad ſcapulas ſolum, ſed ſub pedibus habet. Et eadem libē- D ter poculum tribuit petenti. & addit quin etiam camellis tuis hauriam aquam: quibus verbis maxima facilitas & liberalitas dandi deſignatur: Sic 1.Thi.6. Paulus.1.Timor.6.dicebat: diuitibus huius ſeculi præcipe non ſperare in incerto diuitiarum ſuarum. Ac ſi diceret præcipe vt res quas habent externas ſub pedibus collocent. & addit ſtatim:facilè tribuere. Hoc idem hortabatur & monebat.in.1.Cor.c.7. 1.Cor.7. Qui emunt tanquam non poſſidentes,qui vtuntur hoc mundo tãquam non vtantur.Eſt enim commiſeratione maxima dignum, quòd cũ Deus optimus ſub hominis pedibus ſubiecerit omnia mundi bona, vt Dauid ait Pſalmo.8.Ipſe tamen in tanto honore poſitus non intellexerit: ſed ſimilis prorſus iumentis inſipientibus ſe ipſum rerum omnium oneri ſubmittat. Eccleſia verò quæ in melius rationes commutat, lunam hanc ſub pedibus geſtat,& vt inquit Poëta; & ſibi res non ſe rebus ſummittere curat.Notatur etiam his verbis, quòd bona temporalia ſuſtinent in hac vita Eccleſiam, & ideo ſub pedibus ſunt quaſi baſis. Cum quo congruit illud Cant.2.læua eius ſub capite meo. nã per læuam & ſiniſtram dei bona temporalia ſignificantur, & quia hæc ſuſtinent mortalem vitam Eccleſiæ: ideo dicuntur eſſe ſub capite, vt in hoc loco ſub pedibus.

Pſal.8.

Cant.2.

¶*Et in capite eius corona ſtellarum duodecim.* Caput in hoc loco duobus modis accipi poteſt: nam aliquando ſumitur pro initio,ſicut cauda pro fine. Quod notabat Gregorius.1.Mor. 38.Quia primum membrum corporis eſt. Quæ locutio frequens eſt apud Hebræos Pſalmo.39.in capite libri ſcriptum eſt de me.Pſalmo.117.Factus eſt in caput anguli. & apud latinos id quoque frequens eſt.Inde à capite repetere dicimus & ſimilia. Sed ais:cur.12.ſtellis coronata dicitur, cũ extra hunc numerum fuit Paulus, & Barnabas, magna huius coronæ ornamenta? Reſpondetur per hunc numerum,Apoſtolorum numerum ſignari,quoniam.12.numerus electus eſt primum, atque ideò mutandus non fuit

Primus ſenſus.

Gregor.1. Mor.38.

Caput in ſacra ſcriptura pro initio ſumitur ſicut cauda pro fine.

Pſa.39. Pſa.117.

fuit propter duos qui additi ſunt. Præ ſentim cum more ſacræ ſcripturæ in maiori numero & vulgari minor intelligi ſoleat. Vt refert Augu. q. 47. in Exo. 72. fuerunt diſcipuli domini, totidemq; interpretes veteris teſtamenti, tamen.70.dici ſolent. Adde quod hic numerus vniuerſalitatem quandam complectitur, Sed cauſam hanc potiſſimā eſſe cenſeo, quod vbi certo numero ad aliquem effectum aliqui eligũtur, vbiq; obſeruari videmus, vt etiam ſi pauci poſtea addantur prior ille numerus maneat immutatus. Sicut in nonnullis Hiſpaniæ ciuitatibus 24.ſeniores primùm creati ſunt: deinde etiā ſi plures ſint, quiſq; illorum dicitur.24. Ita Cornelius Ianſenius in cōcordia euangeliſtarū.c.146. putat collegium Apoſtolorum poſt Iudæ diſceſſum dictum eſſe collegium.11. Atq; ideò quamuis Thomas aberat dictū eſt à Luca.c.24.& inuenerunt congregatos vndecim & Paul.1.Cor.15. ait: poſt hæc apparuit vndecim. Pro quo in græco eſt . . Apparuit duodecim quam lectionem Auguſtin. libro. 3. de Conſen. euangeliſtarum.cap. vigeſſimo ſeptimo Mutare non audet. quod ſi legitur, dicendum eſt numerum illum duodenarium etiam Iuda mortuo nomen ſuum retinuiſſe: vt Gagnei' notat. Iudi. nono, etiam legimus. & occidit fratres ſuos filios Gerobaal. 70. viros. & tamen huic numero ſecundo, deerant Ionathan, & ipſe Abimelech, à quo occiſi ſunt. Sed quoniam.70.vulgo dicebantur numerus mutatus nō eſt. Deniq; Apo.21.legimus, & murus ciuitatis habens fundamēta.12.& in ipſis.12.nomina.12.Apoſtolorū. & omnes vſq; hodie.12.Apoſtolos vocant. Caput ergo Eccleſiæ illud initium ſignificat quo

Augu. — Regula ſacræ ſcripturæ. — Ianſenius. — Luc.24. — 1.Cor.15. — Augu. — Iudi. — Apo.21. — 12. Apoſtoli dicuntur corona ſtellarum duodecim Eccleſiæ.

A Eccleſia primitiuo cœpit florere. & tunc emicuerunt ſub illis initijs.12.ſtellæ.i.12. Apoſtoli quib' tanquā corona exornabatur tempus illud primitiuæ Eccleſiæ. Hanc expoſitionem attingit Anſel.& Lyra,& Beda, cui congruit illud Dan.12.qui ad iuſtitiam erudiūt multos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Apoſtoli ergo per doctrinam totū orbem ſaltem inchoatiue in circuitu & in modum coronæ docendo, B illuſtrarunt: ideo dicuntur eſſe in corona Eccleſiæ quaſi ſtellæ.

¶Altera expoſitio eſt, qua per caput intelligitur Chriſtus Redemptor noſter, dicente Paulo ad Colo.1. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Hoc ergo caput, qui eſt Chriſtus, ornatum fuit cōſortio, & comitatu duodecim Apoſtolorum, qui in modum coronæ ipſum cingebant. Et ſicut corona ad honorem, & authoritatem capitis C ſpectat: ita Apoſtoli, & Apoſtolici viri toti debent incumbere in authoritatem & honorem Chriſti: nec debēt quærere tām quæ ſua ſunt, quàm quę Ieſu Chriſti. Iuxta illud Zachar.9.circumdabo domum meam ex his qui militant mihi. Hos quærit Deus milites qui deo, & non ſibi militent, hos vocat Paul.1.ad Timo.1. Militare bonam militiam. Item ſicut Paulus ad Philip.5. Eos quos inſtituerat vocat D gaudium meum & corona mea: ita etiam Chriſtus Apoſtolos quos prius inſtituerat vocat coronam ſuā. Item coronæ nomine habetur reſpectus ad victoriam, quam Chriſtus, miniſterio Apoſtolorum reportauit in hoc mundo. Sic enim dixit Paulus.1. ad Corinthios.3. adiutores Dei ſumus. Hæc ergo expoſitio eſt communior quam habetis in Ansberto, & in patribus citatis.

Anſel. — Lyra. — Beda. — Dan.12. — Secunda expoſitio. — Colo.1. — Caput Eccleſiæ Chriſtus, ornatum.12.Apoſtolis hoc eſt 12. Apoſtolis. — Zachar.9. — 1.Timo.1. — Phili.5. — 1.Cor.3.

Perfectas cœlestia per lunam terrena intelligi possumus.

¶ Et obſerua quòd mulier iſta ſancta amicta ſole, quam vidit Ioannes, in capite habet ſtellas, quibus cœleſtia poſſunt etiam intelligi, ſub pedibus autem lunam inconſtantem, qua terrena ſignificantur. Electi enim præferunt cœlum terræ. Contra verò qui ſe ſceleribus contaminant, ſtellas ſub pedibus, lunam ſuper caput imponunt, hoc eſt terram cœlo præferunt. In cuius rei figura Iſaac benedixit Iacob, & poſtea Eſau. Geneſis vigeſſimo ſeptimo. Sed benedictio Iacob, deo ita diſponente, incœpit à proſperitate cœli & terræ. Benedictio autem Eſau è contrario à proſperitate terræ & cœli. Electi enim, & in æternam beatitudinem prædeſtinati anteponunt illa terrenis voluptatibus. Reprobi verò externa mundi bona anteponunt cœleſtibus.

Electi præferunt cœleſtia terrenis, contra verò impii

Gen. 27. Figura.

¶ *Et in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.* Notandus eſt ordo rerum qui accidit mulieri parturienti: vnde ducta eſt hæc allegoria. Primus conceptus in vtero, deinde eſt clamor, poſt eſt parturitio, ideſt, nixus ad partum. Deinde ſequitur grauior cruciatus, & tandem parit. Conceptus hic fœcunditatem Eccleſię ſignificat. Nam ſuſcepto ſemine diuini verbi Eccleſia, mox concipit fœtum & prolem ſpiritualem, quòd vt paulò ante dicebamus cantabat Eſaias capite. 54. De qua re ſatis ſuperque pater Auguſtinus libro primo, de Conſenſu Euangeliſtarum, capite 31. & 18. de Ciuitate. capite 29. Et Diuus Paulus, ad Galatas capite quarto, eundem locum tractat. Hæc matris Eccleſiæ fœcunditas ſatis viſa eſt in die Pentecoſtes tot millibus ad fidem conuerſis, Actorum ſecundo. Hinc eſt quòd Paulus aſſerit. 1. Corinth. 4. Per Euangelium ego vos genui. Ecce igitur quoniam parit mater noſtra in vtero habet.

Eſa. 54.

Augu. 1. de conſ. euãg. c. 31. & 18. de Ciuit.

Gal. 4.

Acto 2.

1. Cor. 4.

¶ *Clamabat verò parturiens.* Exhortando, prædicando & ad perfectionem excitando filios ſuos. Sunt enim illi Eccleſiæ clamores, quos refert Paulus ad Galatas quarto. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Cruciatur etiam Eccleſia præ dolore dum proles ſpiritualis periculoſè editur. Intercidunt ſe enim ſæpè ſæpius in partu multa vitæ diſcrimina, multa pericula, dum homines impij, & infideles obſtant Eccleſiæ parturienti. De quo Diuus Paulus, ad Romanos nono, ait: veritatem dico in Chriſto Ieſu non mentior, &c. Quoniam triſtitia ineſt magna, & continuus dolor cordi meo. Et tandem addit: optabam anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. Quæ locutio hyperbolica à ſanctis dicitur. Mihi autem videtur & ſine hyperbole poſſe legi. Nam anathemata græcis dicuntur, ſacri ſceleſtique homines, qui ob vrbis luſtrationem, dijs, manibus & inferis mactabantur, ſi qua lues, aut calamitas ingrueret: quia huiuſmodi hominum internetione placatis dijs ſedatum iri putabant: ad cuius modi ſacrificia alludens Paulus clamabat parturiens, & dicens: vſquè adeo mihi dolet Iudæorum abiectio, quòd ſi Dei aduerſus illos iram, vel quo vis meo malo placare poſſem, optarem anathema eſſe, ideſt, quòd Græci dicunt ἀναθεματίζεσθαι. Hoc eſt, peſſundari, & exterminari à Chriſto, modò ſic

Quid ſit Eccleſiam parturire.

Gala. 4.

Rom. 9. Explicatur locus Pauli nota.

Gagne.

ſic illis proſim. Certè Hierony. anathema ſumit pro corporali occiſſione.

Acto.20. ¶Sic etiam Actorum.20. Eccleſia per Paulum cum dolorę parit & cruciatur per triennium. Vos ſcitis (inquit) à prima die qua ingreſſus ſum in Aſiam, qualiter vobiſcum per omne tempus fuerim, ſeruiens Domino, cum omni humilitate, & lachrymis, quomodo nihil ſubtraxerim vobis vtilium quominus annunciarem vobis. Et etiam notandus eſt locus *2.Cor.4.* 2. ad Corinth. 4. In omnibus tribulationem patimur: ſed non anguſtiamur, perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur, humiliamur, ſed non confundimur. Et tandem concludit: omnia autem propter vos. Ecce dolores vt parturientis: vt dicitur Pſalmo.47. *Pſa.47. Ioa.16.* Quod ſignificare volens Dominus ait Ioannis.16. Mulier cum parit triſtitiam habet, quia venit hora eius, cum autem pepererit puerum, iam non meminit præſſuræ propter gaudium. Sic mater Eccleſia illo exiguo tempore quo habuit in vtero terræ filium ſuum Ieſum, clamabat vt pareret: magno enim mærore tenebatur, vehementer animo diſcruciabatur, & vocem ad ſydera tollens dicebat, exurge gloria mea, exurge pſalterium & cythara. *Pſa.56.b* Et tandem tertia die magno gaudio perfuſa peperit filium, & quem mortuum luxit, vidit immortalitate donatum. Luctus & dolor partus fuit breuis, ſed gaudium fuit perenne. Sic Eccleſia ſemper cum dolore parit cæteros filios ſpirituales: & ideo Ioannes ait: quòd mulier noſtra clamabat parturiens, & cruciabatur, vt pareret.

¶Et quamuis aduentu Chriſti ad A hæc vſquè tempora Eccleſia clamet parturiens: maximè tamen id continget extremis temporibus. Quando quoſdam paritura eſt, non ſine magnis doloribus. Clamabat igitur præ dolore, & cruciabatur, vt pareret: id eſt, vehementer affligebatur, cauſa pariendi: aut donec pareret. Eo enim tempore magna erit falſorum doctorum, & præcurſorum Antichriſti copia. Et multi potentes e- B runt Eccleſię impugnatores: ita vt ex infidelibus pauciſſimi ſint venturi ad Eccleſiam. Atquè ex ipſis Chriſtianorum infantibus pauci ſint baptizandi: parentibus à religione vera abhorrentibus. Qui autem ſiue ex his, ſiue ex alijs baptizabuntur, magnis cum laboribus & doloribus, & perſecutionibus filiorum Eccleſiæ, Et prædicatorum veritatis, (quos tunc Deus mittet) baptizabuntur. Vt C igitur illorum temporum peruerſitatem peculiariter, & tenebras eorum intelligamus, ea quę pręceſſerunt de dignitate Eccleſię poſita ſunt. Quaſi dicat, cum ſola ſit Eccleſia, quę luce Dei illuſtratur, & in qua homines liberi ſunt, quia hęc mundi bona conculcant: Cum ſit hęc Eccleſia quam Apoſtoli inſtituerunt ab initio: & quę in eorum fide ſemper manſit: paucos tamen filios pariet, maximè in illis D temporibus vltimis: Eoſquè non ſine magnis doloribus.

Eccleſia vltimis tẽporibus clamabit vt pariat.

¶ Hunc eumdem textum iam explicatum de Eccleſia in ſenſu magis Germano, & literali applicant aliqui patres ad Beatam virginem. Nam Aretas, refert authores Gręcos de hoc, & Diuus Bernardus poſt illos ſermone de aſſumptione virginis, de virgine totum hunc locum exponit. & Anſ-

Exponitur figura de B. virgine.

Aretas. Bernar.

Anſbertus hîc. Erit ergo principaliter A intelligenda de Eccleſia. Sed quia ea quę cõueniũt toti Eccleſię, etiã cẽſentur conuenire parti nobiliſſimæ, ideo fermè omnes loci ſcripturę, qui de Eccleſia vniuerſali ſunt, beatæ virgini applicantur à ſanctis patribus. Vt totus liber, Canti. canticorum. Meritò ergo dici poterit ſenſus etiã literalis in quo imaginem & ſignum eſſe virginis dicamus hoc quod hîc apparet Ioanni: dum inquit. B

¶ *Signum magnum apparuit in cœlo.* Sacra enim virgo data fuit quaſi ſignum Eſaiæ ſeptimo. Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: ecce virgo concipiet. Vnde non ineptè Eraſmus in annotationibus Mathæi primo Colligit, hoc datum ſignum ſignificare rem eſſe nouam, & ſupra naturalem curſum naturæ, nempe quòd virgo non congreſſa viro concipiat & pariat. Et ſic datur vt C ſignum nouæ redemptionis, & fœderis inter Deum & hominem. Nam cum ceu nouum ſignum polliceatur Deus, quid noui fuerat, ſi quæ prius erat virgo, poſtea congreſſa viro conciperet, ac pareret, id quòd eſt omnium commune? & Ezechiel. 44. Ideo vocatur porta clauſa, quæ nulli aperitur: quia ſolus Dominus intrat & eggreditur per eam. De qua Ambroſius de inſtitutione virginum D cap. 7. & 8. Apparuit ergo ſignum magnum in cœlo, magnum. ſ. quòd virgo intacta pariat.

Signũ magnum vt virgo pariat permanens virgo Eſa. 7. Math. 1.

Ezech. 44.

Ambro.

¶ *Mulier amicta ſole.* Mulieris nomen ad virginem intactam etiam pertinet, quo nomine Redemptor vocat aliquando matrem ſuam. Ioannis ſecundo. quid mihi & tibi eſt mulier. & Ioannis. 19. Mulier ecce filius tuus.

Maria vocatur mulier. Ioa. 2.

Ioa. 19.

¶ Dicitur autem amicta ſole virgo multis ex cauſis. Primo, quia Spiritu ſancto ſuperueniente in illam, ſubinde obumbrauit eam virtute altiſſimi velut amictus cingens totam. Vnde Angelus ait: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Lucæ primo. Chriſtus autem dicitur hæc virtus altiſſimi. 1. ad Corinthios. 1. Chriſtum, Dei virtutem, Dei ſapientiam. Sicut ergo Chriſtus dicitur ſol, & virtus altiſſimi totam virginem cingens, ita virgo ſanctiſſima dicitur gratia plena, Lucę primo, ſcilicet, plena gratia Chriſti ſolis. Hinc eſt quòd Cantico. ſexto Virgo comparatur auroræ: quę eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens? Eſt enim aurora amicta ſole, & licet videatur præcedere ortum ſolis: tamen ab ipſo ſole lucem accipit: ſic virgo licet præcedat natiuitatem Chriſti ſolis temporalem, tamen ab ipſo Chriſto accipit lucem gratiæ, & ideo dicitur amicta ſole. Et licet vt habetur Hieremiæ. 31. Ipſa virgo circumdet ſolem Chriſtum: Ibi enim dicitur: nouum creauit Dominus ſuper terram, mulier circumdabit virum: in vtero enim Chriſtus exiſtens quantum ad ſapientiam, & intellectum iam erat vir adultus, & tamen non horruit vtero & ſanguine virginis circumdari: ipſe tamẽ Chriſtus circumdabat gratia ſua ipſam virginem. illum enim cœli capere non poſſunt. 3. Regum. 8. Et ideo ipſe, & circumdabat illam, & circumdatur ab illa, ipſe amictus carne, & ipſa amicta ſole. ¶ Preterea (vt verbis vtar Bernardi) amicta ſole dicitur Maria: quia nimirum ipſa eſt, quæ velut alterum ſolem induat ſibi. Quẽadmodum enim ille oritur indifferenter

Amicta ſole dicitur virgo multis de cauſis.

Luc. 1.

1. Cor. 1.

Luc. 1. Can. 6.

Hiere. 31.

3. Reg. 8.

D. Ber.

ter ſuper bonos & malos: ſic ipſa quo A que præterita non diſcutit merita, ſed omnibus ſeſe exorabilem: omnibus clementiſſimam præbet, omnium neceſſitates ampliſſimo quodam miſeratur affectu.

Luna dicitur eſſe ſub pedibus virginis & quare.

¶ *Et luna ſub pedibus eius.* Congruit potiſſimum hæc ſententia virgini, in eius aſſumptione, quando ſupra choros Angelorum, & ſupra omnem creaturam fuit aſſumpta, vt Eccleſia cantat. Omnis autem creatura B vocatur luna, quia mutationi ſubiecta eſt. Nam & Angeli tranſmutationes accidentales ſuapte natura patiuntur. Et ideo dicebat Apoſtolus ad Rom.6. Romanos ſexto, omnis creatura vanitati ſubiecta eſt. Chriſtum autem non vocamus in hoc loco creaturam, licet eius humanitas fuerit creata, quia non eſt purus homo, nec pura creatura. Præterea, quia vaga & inſtabilia vt luna, terrena mundi bona, cœ C leſtis facta virgo calcauit, dicitur habere lunam ſub pedibus. ¶Aliqui per lunam intelligunt hæreticos: quia ſunt inconſtantes, & vagi, & vt patet Ephe.4. ad Epheſios quarto. Circumferuntur omni vento doctrinæ fluctuantis. ¶Erit ergo luna, hæreticorum ſymbolum, quos Eccleſia ſub pedibus geſtat, quaſi fractos & conuictos, & præſertim ſacra virgo. De qua illud canit Eccleſia: cunctas hæreſes D ſola interemiſti in vniuerſo mundo.

¶Tandem ſol & luna (inquit Bernardus,) non modò defectum corruptionis, ſed etiam ſtultitiam mentis: nonnumquam verò Eccleſiam præſentis temporis deſignare. Illam quidem propter mutabilitatem, hanc propter ſuſceptum aliunde ſplendorem. Vtraquè verò (vt ita dixerim) luna ſub pedibus Mariæ congrue ſatis intelligi poteſt. Alio tamen atquè alio modo, ſiquidem ſtultus vt luna mutatur, ſapiẽs permanet vt ſol. In ſole feruor & ſplendor ſtabilis, in luna ſolus ſplendor, atquè is mutabilis & incertus. Iure ergo Maria ſole amicta perhibetur, quæ profundiſſimum diuinæ ſapientiæ vltra quam credi valeat, penetrauit abyſſum, vt quantum creaturæ conditio patitur, luci Eccl.17.b illi inacceſſibili videatur immerſa, candidiſſimus ſanè, ſed calidiſſimus huius mulieris amictus. Inſipientia verò omnis longè ſub pedibus eius, vt penitus hęc longè ſit à collegio virginum fatuarum.

¶Iam ſi Eccleſia lunę magis videtur intelligenda vocabulo, quòd videlicet non ex ſe ſplendeat, ſed ab eo qui dicit: ſine me nihil poteſtis facere. Habes mediatricem expreſſam, omnibus enim omnia facta eſt, ſapiẽtibus, & inſipientibus copioſiſſima charitate debitricem ſe facit, omnibus miſericordiæ ſinum aperuit, vt de plenitudine illius accipiant vniuerſi: captiuus redemptionem, æger curationem, triſtis conſolationem, peccator veniam, iuſtus gratiam. Et hæc omnia hæc cœleſtis luna à ſole iuſtitiæ Chriſto accipit, &c. Hæc ex Diuo Bernardo.

¶Adde his, quòd luna velocius adimplet curſum ſuum cæteris planetis. Nam Saturnus circulum complet triginta annorum ſpacio, Iupiter duodecim annis, Mars duobus, Sol trecentis ſexaginta & pluribus diebus, Venus, & Mercurius, fere eodem tempore, luna verò paulò pluribus 27. diebꝰ, citius ergo luna cæteris ſtellis complet curſum ſuũ. Ideo igitur virgo ſanctiſſima ſubtus pedes ſuos lunam habe-

be

bere dicitur, vt inde colligamus qua velocitate,& celeritate ad Deum acceſſit.

¶ *Et in capite eius corona ſtellarum duodecim.* Non ſatis eſt viro perfecto mala vincere,& quaſi habere lunam ſub pedibus ſuis,ſed debet inſuper coronari omni perfectione. Non enim ſufficit declinare à malo,ſed opus eſt facere bonum. Et ideo poſtquam de Beata Virgine dictum eſt, quòd pedibus calcat mutabilia, addit Ioannes; quòd eſt coronata virtutibus omnibus. Nam per has ſtellas virtutes ſignificantur, lucent enim virtutes quaſi ſtellæ, & illuminant mentis tenebras. Et ideo tenebrę pro vitio accipiũtur. Numer' verò duodecim, fructus duodecim Spiritus ſancti ſignificat:qui habentur Apocalyp. vltimo, vbi dicitur quòd lignum vitæ profert duodecim fructus. Hos fructus ſpiritus ſingulatim refert Paulus ad Galat.5.duodenario numero. Fructus(inquit)ſpiritus eſt charitas, gaudium,pax,&c.

Corona ſtellarum in capite virginis eſt corona virtutum.

Gal.5.

¶ Diuus Bernardus tractans hunc textum ait:has ſtellas.12.priuilegia virginis deſignare quas prærogatiuas vocat,inuenire (inquit) eſt in Maria prærogatiuas cœli, prærogatiuas carnis, prærogatiuas cordis.& ſi fuerit numerus iſte per quaternarium multiplicatus,habebimus ſtellas duodecim, quibus reginæ noſtræ diadema præfulgebat vniuerſis, & ſic eas diſtinguit. Quatuor primi quaternarij ſtella prima rutilat in Mariæ cõceptione;nempe quia præter ætatem, & vim naturalem parentum eius fuit concepta.Secunda,in Angelica viſione.Tertia,in Spiritus ſancti præuentione. Quarta,in filij Dei inenarrabili conceptione. Quatuor aliæ ſtellæ,

Per has.12. ſtellas. 12. priuilegia virginis ſignificantur.

A quatuor alia priuilegia carnis præſigurant. Prima,ſcilicet, quòd fuit virginitatis primiceria,ideſt, fuit dux & anteſignana virginitatis. Secunda quòd fuit ſine corruptione fœcunda. Tertia, quòd ſine grauamine grauida,& ideo abire potuit cum feſtinatione in montana, Lucæ ſecundo. Quarta, quod ſine dolore puerpera. Sunt alia quatuor priuilegia cordis per cæteras ſtellas ſignata, manſuetu-B do pudoris,deuotio humilitatis, magnanimitas credulitatis, ſic dicitur: Beata quæ crediſti, quia perficientur quæ dicta ſunt tibi à Domino Lucæ ſecundo.Martyrium cordis, ſic dicitur: tuam ipſius animam pertranſibit gladius,Lucæ.2.

Luc.2.

Luc.2.

¶ *Et inuenta eſt in vtero habens.* Hæbraiſmus eſt.pro,inuenta eſt grauida,nimirum ſuperueniente Spiritu ſancto,abſque virili opere. Et ideo C meritò Chriſtus dicitur flos æditus ex virga.Eſaiæ.vndecimo. Virga enim florem concipit & parit ſine vlla corruptione:ſic etiam Chriſtus vocatur flos campi,& lilium conualium Cant.ſecundo. Quadratque illud virgini venter tuus ſicut aceruus tritici. Cant.ſeptimo.vallatus lilijs: Lilia enim ſunt candida externè,quæ eſt puritas carnis in virgine. Internè autem habet virgulam quamdam auream D qua internè charitatis ardor datur intelligi.

Virginitas cum fœcunditate oſtenditur

Eſa.11.

Cant.2.

Cant.7.

¶ *Et clamat parturiens, & cruciatur vt pariat.* Non poteſt hoc referri ad eos dolores qui parientibus accidũt:nam ſacra virgo nullum doloris ſenſum in partu perpeſa eſt,idq; inter prærogatiuas virginis. D. Bernardus attulit. Nam de virgine illud poteſt dici Eſa.66.antequam parturiret, peperit.Græca verò ſcholia referũt hæc

Quid ſit virginē clamare parturientem.

Eſa.66.

verba ad eas anxietates quas paſſa eſt, dum vidit ſponſum turbari, cognito vtero virginis, adulterium veritus. Math.1. Quin etiam in ipſo partu veroſimile eſt, quod licet non in corpore, tamen in animo dolorem habuit, dum tàm incommodo loco & tempore Deum infantem videt corporaliter naſci, & tunc ſe habuit in dolore admodũ parturientis. Præterea, Beata virgo reuera in vtero terræ habuit filium ſuum, quando poſt mortem ſepultus eſt, & tunc etiam clamabat: vt eum ex vtero ante luciferum iterum pareret. Clamores parturientis erant voces illæ: exurge gloria mea, exurge pſalterium, & cythara. Cui Dominus: exurgam diluculo. Tũc cum dolore maximo, qui ſuam ipſius animã pertranſiuit, iterum genuit filium ſuũ: qui raptus eſt poſt 40. dies in cœlum. Iam verò ad aliud ſignum breuiter explicandum accedamus.

¶ Et viſum eſt aliud ſignum in cœlo, ecce draco magnus, rufus, habens capita ſeptem, et cornua decem. Imprimis illud aduertendum in dracone aſtutiam fortitudine coniunctam notari. Nam teſte Hieronymo, leo apertè iraſcitur, draco occulte inſidiatur, quo nomine diabolum ſignificari certa res eſt, vt inferius interpretatur noſter Ioãnes. hic eſt draco ille, quem vates Eſaias leuiathan vocat. c.27. In die (inquit) illa, viſitabit Dominus in gladio ſuo ſuper Leuiathan ſerpentem vectem, ideſt, oblongum, inſtar vectis: Principem huius mundi, comparat ſanctus propheta principi piſcium, quem vocat ſerpentem oblongum, quod ditio diaboli fere totum orbem occupet, & quòd aſtutus ſit, & calidus maximè. Vnde pro Leuiathan vertũt 70. draconem. Vocatur autem draco magnus, quòd diabolus magnæ ſit poteſtatis. De qua ſanctus Iob ait. c.29. non eſt poteſtas quæ comparetur ei, & apud Ezech. c.29. ſub figura Regis Aegypti diabolo dicitur: ecce ego ad te draco magne. &c. Ea de cauſa in poſt. epiſtola ad Cor. c.4. Vocatur diabolus Deus huius ſeculi. & ad Ephe. 2. Princeps poteſtatis aëris.

¶ Rufus verò apparet draco iſte propter eius ſanguinolentũ ingeniũ, mutat enim omnium tyrannorũ corda in cædes omnium bonorum. Vnde Dominus apud Ioãnem. c. 8. eius prauos mores depingens ait: ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.

¶ Habere autem dicitur capita ſeptem. Tum quod habeat ſeptem peccata capitalia: quo numero, vt author eſt Grego. 31. Moralium. c.31. omnium peccatorum vniuerſitas ſignificatur. Hi ſunt ſeptem ſpiritus nequam, & immundi, de quibus Dominus aiebat apud Math. c.12. Cum ſpiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inueniens, aſſummit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant in domo à quo exierat. Hæc ſunt capita ſeptem, ideſt, dæmonia ſeptem, quæ à Magdalena eiecta ſunt. Luc. 8. Tum etiam, ſeptem capita habere dicitur draco iſte. i. ſeptem reges, Dei Eccleſiam à mundi exordio perſequentes. Vnde. c.17. volens Angelus explicare Diuo Ioãni hæc ſeptem capita & decem cornua, ait: ſeptem capita, ſeptem reges ſunt, quinquè ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit: quo numeroſo ſeptennario ſignificare voluit de more ſcripturæ omnium tyrannorũ vniuerſitatem. Primum igitur caput vniuerſitatem principum ſignificat, qui

Marginalia: Math.1. — Pſa. 70. — In dracone aſtutia fortitudine coniuncta notatur. Hiero. — Diabolus vocatur draco magnus & rufus & quare. — Eſa. 27. — Iob. 29. — Ezech. 29. — 2. Cor. 4. — Ephe. 2. — Ioa. 8. — Quare diabolus dicitur habere capita 7. Greg. — Math. 12. — Luc. 8.

qui ab Adam vſque ad Noe regnaue A runt. Secundum verò caput cœtum tyrannorum, qui à Noe vſque ad Abraham. Tertium, eorum qui ab Abraham vſque ad Moyſem. Quartum, eorum, qui à Moyſe vſque ad exilium Babilonicum. Quintum caput ſignificat eos, qui ab exilio Babilonico vſq; ad Chriſtum legem Dei perſequuti ſunt. Sextum caput adhuc ſupereſt eorum regnum, qui à Chriſto vſque ad Antichriſtum, Dei per- B ſecuti ſunt & perſequentur Eccleſiã. Septimum verò caput nondum venit, & cum venerit, ait Ioannes, oportet illũ breue tempus manere. Hoc, Antichriſtum ſignificat, qui tribus tã tum annis cum dimidio regnaturus eſt. Et quia diabolus tum, ſeptem capitalibus vicijs: tum, vniuerſitate tyrannorum eſt victoriam de multis reportaturus, idcirco dicitur habere in capitibus ſuis diademata ſeptem. C

Quid per cornua 10 draconis intelligatur.

¶ Quid verò per cornua decem intelligat ipſemet angelus explanauit cap. illo. 17. his verbis: decem cornua quæ vidiſti, decem reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam. Per hæc ergo decem cornua intelligendi ſunt omnes reges impij, & ſcelerati, qui tempore Antichriſti futuri ſunt, qui ideo numero decennario ſignificantur: tũ, D quòd hic numerus, ſicut ſeptennarius, in ſcriptura vniuerſitatem ſignificat: tum etiam, quòd impij hi reges ac ſceleſtiſſimi, Chriſti Domini ac ſeruatoris decalogum, decemq; præcepta ſunt oppugnaturi.

¶ Et cauda eius trahebat tertiã partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terrã.

Prima expoſitio.

Poteſt hoc verificari in primo angelo, qui dicitur Lucifer, & in multitudine angelorum quę ad modum ſtellarum cum ipſo Lucifero cœlum illuſtrabat, eã multitudinem traxit de cœlo, & ad infinitas partes mũdi præcipitem dedit. Trahere dicitur quaſi per vim, quia præter ipſorum naturalem inclinationem peccauerunt. Et per caudam ſuperbia, & excellentiæ appetitus ſignificatur. Ducitur autem hæc metaphora à ſerpentibus, & dracone, qui ſolent caudis certare. Et dicitur tertia pars cecidiſſe, quia vna pars eſt aſſiſtentium angelorum, ſecunda eſt miniſtrantium, & tertia eſt reproborum qui ceciderunt. Hanc intelligentiam D. Thom. explicauit ex quorumdam ſententia.

2. ſenſus planior & aptior.

¶ Eſt altera communior intelligẽtia vt per caudam impoſturæ & fallaciæ ſignificẽtur, quibus diabolus per hæreticos & falſos doctores, & præſertim per Antichriſtum vtitur ad ſe ducendos fideles in Eccleſia, qui ſicut ſtellæ lucent. Cauda enim eſt infima pars animalis, quę turpitudinem ſignificat, & in ſcriptura capitur pro infima parte reipublicæ. Deut. 28. Cõ ſtituet te Dominus in caput, & non in caudam. Ita Rupertus, Auguſtinus Anſbertus. & de iſtis ſtellis, ideſt, fidelibus dicitur Iob 3. Quod obtenebratæ ſunt, obtenebrentur (inquit) ſtellæ caligine eius, ideſt, hypocritæ qui lucent per opera ad oculos hominum. Hæ ſunt quæ cauda draconis trahuntur, ideſt, extrema perſequutione diaboli trahuntur: hæ obtenebrantur, quia malitia hoſtis ſic præualet eis, vt apertis malis inuoluantur, quales intus, tales exterius, glo. Et dicũtur mitti in terram, quia fallacia diaboli ad amorem rerum terrenarũ ſunt aliqui pellecti, de quibus Pſa. 16. oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.

Deut. 28. Rupert. Auguſt. Anſber. Iob. 3. Glo. Pſal. 16.

¶ Et cecidit vna pars, ſcilicet illi, qui aliquando fuerunt boni, & lucebant ſicut ſtellæ, & fallacia dæmonis improbi facti sūt. & hæc eſt vna pars. Alia pars eſt bonorum, qui non ſeducuntur, & tertia eſt infidelium. Vnde Gregorius explicans hæc verba 32. moralium. c. 12. ſic ait: cœlum namq; eſt Eccleſia, quæ in hac nocte vitæ præſentis, dum in ſe innumeras ſanctorum virtutes continet, quaſi radiātibus deſuper ſyderib⁹ fulget, ſed draconis cauda in terram ſtellas deijcit, quia illa Sathanæ extremitas per audaciam aſſumpti hominis, hoc eſt Antichriſti erecta, quoſdam quos velut electos Dei in Eccleſia inuenit obtinendo, reprobos oſtendit. Stellas itaque de cœlis in terram cadere, eſt: relicta nonnullos ſpe cœleſtium illo duce ad ambitum gloriæ ſecularis inhiare. Hinc Daniel ſub Antiochi ſpecie contra hanc draconis caudam loquitur, dicens: deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas, & vſque ad principes fortitudinis magnificatus eſt, & ab eo abſtulit iuge ſacrificium, & deiecit locum ſanctificationis eius. De fortitudine quippe, & de ſtellis deijcit, cum nonnullos & luce iuſtitiæ reſplendentes, & virtute operis robuſtos frangit, qui vſque ad principem fortitudinis magnificatur, quia contra ipſum authorem virtutis extollitur. Iuge verò ſacrificium tollit, quia ſtudium cōuerſationis Eccleſiæ in eis, quos ceperit, interrumpit. Vide cætera apud Gregorium explicantem hanc caudam Behemoth, de qua Iob c. 40. dicitur: ſtringit caudam ſuam quaſi cedrum. Quibus verbis oſtenditur, quòd tota virtus diaboli in Antichriſto ſtringatur, qui in fine mundi cauſa erit om-

Greg. 32. mora. c. 12.

Dan. 8. c.

Grego. Iob. 40.

A nis malitiæ. Ad eandē rem facit quod idem Gregorius ait lib. 4. moralium. cap. 14. inter explicandum verba illa obtenebrentur ſtellæ caligine eius. In ſcriptura (inquit) ſtellarum nomine aliquando ſanctorum iuſtitia, quæ in huius vitæ tenebris lucet, aliquando verò hypocritarum fictio demōſtratur, qui bona quæ faciunt ad percipiēdas laudes hominibus oſtendunt. Si enim rectè viuentes ſtellæ nō eſſent,

B nequaquam Paulus diſcipulis diceret ad Philipenſes. 2. In medio nationis prauæ, & peruerſæ, inter quos luceris ſicut luminaria in mundo. Rurſus ſi inter eos qui recta agere videtur, quidam de actione ſua retributionem fauoris humani non quærerent, nequaquam ſtellas Ioannes ruere à cœleſtibus videret, dicens: miſit draco caudam, & traxit tertiam partem ſtellarum. Draconis enim cauda ſtellarum

C pars trahitur, quia extrema perſuaſione Antichriſti quidam qui videntur lucere, rapientur. Stellas namque in terram trahere, eſt eos qui videntur ſtudio vitæ cœleſtis in hærere, ex amore terreno, iniquitate aperti erroris inuoluere. De his ergo dicitur: obſcurentur ſtellæ caligine eius; id eſt, eos, qui ante humanos oculos quaſi bonis operibus ſplendent, malitia antiqui hominis obſcurare præualeat, &

D hoc quod ante humana iudicia ſumpſerat lumen laudis deponant. Caligine quippè noctis obſcurantur, cum eorum vita aperto errore confunditur, vt nimirum tales etiam foris in actione appareant, quales apud ſemet ipſos intus diuino parere iudicio non formidant. Hæc Gregorius. Vel dicendum, non de vniuerſis Chriſtianis, nunc verba fieri, quum dicitur qđ cecidit tertia pars ſtellarum (hæc) maior

Gregor. 4. mora. c. 14.

Philip. 2.

ior pars tunc cadet Chriſtianorum) ſed de his,qui tanta præſtabunt ſanctitate vt ſtellæ dici mereantur. Ex quibus tertiam partem dici poſſe tunc caſuram,mirabile eſt.

¶*Et draco ſtetit apud mulierem, quæ erat paritura vt cum peperiſſet, filium eius deuoraret.* Siue Eccleſiam,ſiue virginem intelligamus,optimè quadrat
Gene.3.
hic locus cum illo Geneſis.3. Vbi Dominus draconem caſtigaturus ait: inimicitias ponam inter te &mulierem, B & inter ſemen tuum, & ſemen illius, ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaueris calcaneo illius. Has inimicitias exercens ſerpens ſtat antè mulierem parituram: vt filium mox natũ deuoret. Eccleſia quidem parit Chriſtum in cordibus fidelium, ſed dæmon ſtudet Chriſtum extinguere.Et vt beſtiæ feræ ſolent dentibus laniare prædas,ſic dæmon ſtudet ne in cordibus iuſtorum dominus adoleſcat,ſed C
1.Petr.5.
mox deleatur,quod.1. Petr.5. dicebatur: aduerſarius(inquit)veſter diabolus tanquam leo rugiens,circuit quærens quem deuoret. In verbo, ſtare, notatur animi intentio ad nocendum.

¶Hoc etiã quadrat perſonæ Chriſti, quem mox vt natus eſt ex virgine,Herodes dæmonis miniſter conatus eſt occidere,& eundem per omnes occaſiones dæmon eſt ſequutus, D
Math.4.
vt in deſerto tentationibus vexãs Mathæ.4.Et poſtea in Apoſtolis,& omnibus fidelibus Chriſtum non ceſſat inuadere.

¶*Et peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Dicitur Chriſtus maſculus propter
Eſa.9.
fortitudinem. Ita Eſa.9. Et vocabitur nomen eius admirabilis, Deus fortis,
Gene.3.
& ideo de illo dicitur Geneſ.3.Ipſe cõ-

A teret caput tuum. Idem etiam eſt ſi legamus ipſa: nã ipſa virgo per Chriſtum frangit caput diaboli ad Rom.
Rom.16.
16.quem Dominus Ieſus conteret ſub pedibus veſtris. ſic cantabat Abacu.3.
Abac.3.
percuſiſti caput de domo impij, denudaſti fundamentum eius vſque ad collum.1.primas ſuggeſtiones diaboli. Ecce fortitudinem maſculi, qui dicebat Ioannis.12.nunc princeps huius
Ioan.12.
mundi eijcietur foras. Per Chriſtum enim expulſa eſt idolatria ex orbe,& etiam nunc eijcitur per Chriſtum.

¶Et dicitur recturus omnes gentes in virga ferrea. Quod futurum eſt potiſſimùm in die iudicij propter ſententiam inflexibilem. de virga ferrea diximus.c.2.& dicitur Pſa.2.
Apoc.2.
Pſa.2.
Et etiam opus virtutis nomine maſculi intelligitur, & hos maſculos pro ſua virili curat diabolus aſſummere
Figura.
& deuorare: ſicut rex Aegypti omnes maſculos Hæbrearum quando naſcebantur extinguere ſtuduit. Exodi.1.
Exod.1.

¶*Et raptus eſt filius eius ad Deum,& ad thronum eius.* De Chriſti perſona optimè hoc exponitur à D. Thoma
D.Tho.
quòd Chriſtus raptus eſt.i. eleuatus ſupra humanæ naturæ conditionem inquãtum homo ad Deum.i.ad hoc, vt manifeſtetur eſſe æqualis patri. Nam ante Aſcenſionem non ita manifeſtum erat hoc. Et ideo in Aſcenſione raptus eſt. Ioan.20. Aſcendo ad
Ioan.20.
patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum,& Deum veſtrum.

Anſbert.
¶Adhuc magis ſpiritualiter Anſbertus exponit hunc locum:vt Deus aſcendat in corda fidelium ad Deum, cum illorum cõuerſatio in cœlis eſt. ad Philippen.3. Vt iſto modo liberẽtur iuſti à dracone deuoraturo partum.
Philip.3.

Et

¶ *Et peperit*, inquit, *filium maſculum qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Et raptus eſt filius eius ad Deũ & ad thronum eius.* ¶ Si verò aliam huius loci interpretationem deſideras audi quid aliqui in hunc locum ſcribant. Peperit, inquit, filium maſculum. Fortes enim viros eſſe oportet, vt verè maſculos, quos omni tempore, & maximè tempore Antichriſti paritura eſt Eccleſia, vt perſecutionũ magnitudini reſiſtere valeant. Sed filium dicit potiuſquàm filios, ſeruata partus muliebris proprietate, quo plerunque vnus effundi ſolet. Deinde etiam paucitatem indicare voluit eorum qui tunc naſcentur: ſi comparentur cum multitudine pereuntium. Aut certè filium dicit: quoniam idem eſt de vno & de multis iudicium. Et vt vnum draco deuorare cupit, ita etiam omnes qui ex Eccleſia naſcuntur, appetit vt deuoret. Simile eſt illud Mathæ. 22. Intrauit autem rex vt videret diſcumbentes, & vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali: in vno multi ſignificantur: ſed ſatis fuit vnum dicere: quoniam idem de cæteris ſimilibus intelligendum eſt. Tales ergo filios fortes paritura eſt tunc Eccleſia: de quorum ſingulis dicitur: quod recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Vnde hoc Chriſtus docuit ſuperius. cap. 2. dicens: qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes: & reget eos in virga ferrea. Et tanquam vas figuli cõfringentur. Per hunc ergo filium maſculum, quem mulier peperit: poſſumus etiã intelligere electos, qui ſimul cũ Chriſto iudicabunt nationes: & dominabuntur populis, punientque Chriſti aduerſarios.

Math. 22. Apoc. 2.

A B C D

¶ *Et raptus*, inquit, *eſt filius eius ad Deum & ad thronum eius.* Maximam eo tempore futuram diaboli perſecutionem, in eos qui tunc conuertentur, & baptizabuntur, ſatis oſtenſum eſt ex illis verbis: & draco ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura: vt cum peperiſſet, filiũ eius deuoraret. Quoniam igitur qui tunc naſcentur, partim blanditijs & promiſſis: partim etiam omni tormentorum genere tentabuntur: ac denique paulatim occidentur, aut calamitatibus fracti morientur: Rectè ait: & raptus eſt filius eius ad Deum: per mortem ſcilicet. Vnde D. Ambroſius. Rapiuntur quotidie filij Eccleſiæ, ideſt, mẽbra Chriſti ad Deum & ad thronum eius, cum poſt mortem ad cœleſtia producuntur. Hi enim videntur eſſe, de quibus cap. 7. dictum eſt: quouſq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum. Sed quod addidit *Et ad thronum eius*: putabit quis ſoli Chriſto conuenire, qui ſedet ad dexteram patris. Sed de omnibus electis rectè dici fatebimur, ſi recordemur eius quod capite tertio dictum eſt, qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo. Rapti ergo dicuntur ad thronum Dei, quia & tormentis & tentationibus, quaſi à draconis faucibus erepti in cœlum ſublati ſunt, hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti, eiuſdem gloriæ participes.

¶ Sed hoc in præſenti, iure quæritur (ſi hic ſenſus eſt ſequendus huius loci) quare hæc Ioannes verbis adeò ambiguis expoſuerit, vt nõ ijs de quibus dicuntur conuenire videantur, ſed Chriſto? quod multum negocij attulit expoſitoribus: vt alij, de Chriſto ipſo dici putarint: alij, ita interpretarentur vt dicerent Eccleſiam pare-

re Chriſtum cum parit electos, omnia primùm de Chriſto dicta exiſtimantes: vt inter explicandum oſtendimus. Sed quibuſdam placet nullo modo hæc dicta eſſe de Chriſto, ſed de electis membris eius. Primùm quidem quoniam cum de partu extremi temporis ſermo ſit, nihil neceſſe erat ſubitò ad Chriſti natiuitatem trãſire. Deinde ſecundò quoniam Eccleſiam parere Chriſtum in electis multum Allegoricum eſt, nunc autem hiſtoriam quærimus. Tertiò, quoniam ſi verborum proprietatem ſpectemus non poteſt de Chriſto dici: vt cum peperiſſet, filium eius deuoraret: nec enim Chriſtum deuorare poterit, quem vincere, aut ſubijcere ſibi non poterat, quamuis occidi fecerit: ſicut ſanctos de quibus nunc loquitur occidi fecit ſed non deuorauit: licet deuorare, hoc eſt, ſibi ſubijcere conatus eſt. rapti ſiquidem dicuntur ad Deum, non deuorati. Quia intra corpus eius non ſunt miſſi, quod propriè deuoratorum eſt. Nec illud quidem in Chriſtum quadrat: & raptus eſt filius eius ad Deum. De Enoch quidẽ, & de Elia rectè hoc diceretur, qui quaſi vi quadam externa & nihil agentes, aliena virtute ſublati ſunt. Chriſtus autẽ propria virtute ipſe aſcendit, aut quatenus homo aſſumptus eſt à Deo, non raptus. Deinde filius mulieris raptus dicitur, quaſi liberatus & ereptus ab inſidijs & cruciatibus draconis. Ita enim rapti dicuntur qui ab imminenti periculo liberantur: vt Sap. 4. Raptus eſt ne malitia mutaret intellectũ eius. & 2. Thi. 3. quales perſecutiones ſubſtinui, & de omnibus eripuit me Dominus. Chriſtus autem cum aſſumptus eſt ad Deum, & thronum eius non eſt raptus ex inſidijs draconis: quoniam nihil iam pati poterat à dracone, ſed vitam habebat immortalem: cui draco nocere nullo modo poterat. Cum hoc autẽ verũ etiam eſt prudentiſſimè Ioan. vſum fuiſſe verbis quæ poſſent magna ex parte accommodari ad Chriſtum: atque ita eundem illos exitum manere paſſionum: vt ſicut ſocij fuerunt dolorum & perſecutionum, ita ſint & gloriæ. Nam & Chriſtum recẽns natum perdere diabolus voluit per Herodẽ membrum ſuum, & poſt mortem aſſumptus eſt in cœlum & ſedet à dextris Dei.

Et mulier fugit in ſolitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcat eã diebus mille ducentis ſexaginta. Quid mulieri acciderit rapto filio attendamus. Solitudo hic dicitur vita perfecta, quæ conſtat abdicatione rerum temporalium, & diuinarum rerum contemplatione occupatur, quam mox, poſquàm Chriſtus redemptor aſcendit in cœlum Eccleſia magna ex parte ſecuta eſt. De qua vita eſt illud Oſeæ. 2. ducam eam in ſolitudinem, & loquar ei ad cor. De hac vita, & fuga in ſolitudinem eſt illud Pſalm. 54. Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Vbi notãdum eſt, quòd qui hanc ſolitudinem petit, debet eſſe procul à fluctibus mundi, & properare in modum fugientis: nã vult, & non vult piger, Prouerb. 13. ideo hæc mulier fugere dicitur in ſolitudinem. Et manet in ea ſolitudine, qui propriæ concupiſcentiæ abnegatione nihil mortale deſiderat, ſed expectat eum, qui liberat hominem à puſillanimitate, & magno animo facit. Sic ſolitudinis locus paratus eſt à Deo. Mathæ. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam

faciam vos; de qua refectione hic di- A cit, vt paſcat eam: i. irriuis, & in paſ- Pſal. 22. chuis vberrimis. Pſal. 22. in loco paſchuæ, ibi me collocauit. Et hic paſtus vſu ſacramentorum, & præcipuè Euchariſtiæ, etiam interna ſpiritus dulcedine conſtat. In huius rei figuram, & typum ſynagogam velut ex Aegypto fugiētem duxit in deſertum, & ibi Exod. 16. pauit manna de cœlo Exod. 16.

¶ Paſta eſt autem Eccleſia diebus mille ducentis ſexaginta. Eſt notandum, quòd hac dierum ſumma conficiuntur tres anni cum dimidio. Senſus ergo eſt, quòd per tres annos cum dimidio paſcitur Eccleſia diuinitus in tribulationibus, ſiue in præſenti ætate, ſiue tempore Antichriſti, quia paſcitur doctrina, quam Chriſtus prædicauit tres annos cum dimidio, nam incœpit anno trigeſſimo ætatis ſuæ in- Luc. 3. cluſiuè, vt habetur Lucæ. 3. & mortuus eſt ante annum trigeſimum tertium ætatis ſuæ. Sed iam ad aliam expoſitionem accedamus.

¶ *Et mulier fugit, &c.* Dicendum ergo eſt, quòd his verbis ſignificare vult Ioann. electorum fugam, qua ante Chriſti aduentū facta per operationē Sathanæ fugient præcipui omnium qui in Eccleſia fuerint: à ciuilibus turbationibus mundaniſque voluptatibus: fugiētes annos tres & dimidium. Magnitudo igitur perſecutionū Antichriſti prænunciatur, quarum timore magna pars fidelium ad deſertum cōfugiet: donec finiatur regnum & vita Antichriſti. Verùm hoc per anticipationem dicta ſunt. Nō enim tunc mulier fugit in deſertum: ſed poſtquam draco proiectus eſt in terram victus à Michaele: ſicut paulò poſt ait: & poſtquam vidit draco quòd proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem: & datæ ſunt illi alæ vt volaret in deſertum. ¶ Cæterum legendum eſt *vt ibi paſcant eam*, non in ſingulari *vt ibi paſcat eam*. Vt ex Græco & autoribus intelligitur. Loquitur autem de epiſcopis & prædicatoribus veritatis, qui cum illis qui fugient verſabuntur: & eos verbo & ſacramentis paſcent.

¶ *Diebus, inquit, mille ducētis ſexaginta.* Vel ſecundò dices: quòd totidem dies B datæ sūt prædicationi Enoch & Eliæ vt vidimus. cap. 11. Prophetabunt, inquit, diebus mille ducentis ſexaginta. Quare ab illis Eccleſia ex parte paſcetur: quibus tamen alij addentur coadiutores. Sed cum dies illi tres annos & dimidium integros non conficiāt, quibus regnaturus eſt Antichriſtus, hoc quibuſdam videtur ſignificari, aut iuſtos non ipſo die primo regni Antichriſti fugituros eſſe in ſolitudi- C nem, ſed paulò poſt: apertius iam eius iniquitatem & potentiam cognoſcentes. Aut certè antequàm impleantur tres anni cum dimidio, cum Enoch & Elia latebras relicturos, & exemplo illorum confirmatos, in mortem & pericula ituros.

¶ Verùm huic expoſitioni aduerſari videtur quod de eadem re poſtea ſcribit Apoſtolus in hoc ipſo cap. & datæ ſunt mulieri alæ duæ vt volaret D in deſertum, in locum ſuum: vbi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis. Falſumque erit dicere dies numerari, quòd non erant integri anni & menſes. Videmus enim illud tempus, per annos & menſes cōputari. Ad hoc reſpōderi poteſt, vtrūque verum eſſe quia charitate feruentiores, & fortiores ſolitudinem relinquent: cum Enoch & Elias occidentur: timidiores adhuc manebunt in ſolitu-

ſolitudine donec cōpleantur tres anni A cū dimidio, ideſt, donec audiant mortuum eſſe Antichriſtum. Cum igitur Eccleſia his & illis conſtet, meritò vtrumque dictum eſt.

¶ *Et factum eſt prælium magnum in cælo. Michael, & angeli eius præliabantur cum dracone.* Aliqui exiſtimant locum iſtum ſignificare bellum ciuile, & inteſtinum, inter bonos & malos angelos in initio ſuæ creationis: nam diſcordibus animis, mali affectabant B ſibi non debitam excellentiam, & boni Deo ſubiecti in rationis modulum ſe continebant. Primùm abinitio intellexerunt angeli decreuiſſe Deum mittere filium ſuum hominem factū, qui eſſet tam hominum quàm angelorum ſcopus, huic ergo diuino homini inuidentes mali angeli decreuerunt eum interficere. Quod inſinuare volens Chriſtus apud Ioannem.c. 8. ait Iudæis: Vos ex patre diabolo e- C ſtis, ille homicida erat abinitio, & in veritate non ſtetit. Homicida (inquit) erat hominis, qui futurus erat Deus, mortem eius appetendo. Fuit ergo ex tunc homicida Chriſti, nōdum enim erant homines conditi: vnde addit, quòd in veritate non ſterit, quòd verbum caro fuerit, cui ſe ſummittere noluit. Vocatur autem prælium magnum: tum quòd eſſet de re magna, vel potius de re omnium maxima, D hoc eſt, de aduentu filij Dei in humana carne: tum etiam, quòd eſſet certamen, & contentio inter ſpiritus fortes, & magnos, decertantes fortiſſimis armis, hoc eſt, acutiſſimis rationibus. Michael enim, & angeli ſuæ factionis, Catholicis rationibus præliabantur cum dracone. Draco verò reſiſtebat, ſophiſticis, malignis, atque inuidia plenis argumentis: ſed tādem victus proiectus eſt de cælo. Sed de hoc [illegible]amine non aptè hic locus exponitur: nam iam mulier pepererat, & Eccleſia ſecundum aliquos in ſolitudinem fugerat ante hoc prælium. Ideo magis conſentaneum eſt dicere, ſequendo communem modò patrum ſententiam, quòd prælium hoc ſit, quod continetur in Eccleſia & perdurat vſque ad Antichriſti tempora incluſiuè, cum Michael in adiutorium populi Dei venturus eſt, vt dicitur Daniel. 12. In illo tempore (inquit) conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filijs populi ſui. Eſt vero Michael princeps angelorum qui hominibus opitulantur. Daniel. 10. Ibi angelus malus aduerſatur angelo Danielis cuſtodi. Sed tandem adiuuante Michaele, victor euadit Danielis angelus.

Ioan. 8. Dani. 12. Dan. 10.

¶ Eſtque hoc prælium magnum propter rem maximam pro qua certatur, ideſt, pro ſalute æterna, ideſt, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis. ad Hæbręos. 1. & eſt in cælo, i. in Eccleſia, quæ regnum cælorum dicitur. Ita Beda, & Ricardus.

Hebr. 1. Beda. Richar.

¶ *Et draco pugnauit, et angeli eius.* Reſiſtentia, qua aduerſus pietatem, & bonorum angelorum auxilia Eccleſiæ præſtita, dæmon reſiſtit, hæc pugna eſt. Et nihil refert, ſiue per miniſtros angelos, ſiue per miniſtros homines malos id conficiatur: omnes enim ſunt angeli eius. Non præualet tamen diaboli conatus aduerſus eos, quos Deus ſeruat. & hoc eſt quod ſequitur.

¶ *Et non præualuerunt, nec locus eſt inuentus eorum amplius in cælo.* Ad Epheſios. 4. Paulus exhortans ait: Nolite locum dare diabolo, ne ſcilicet præualeat. & Iacobus cap. 4. Reſiſtite dia-

Ephe. 4. Iac. 4.

bonus fugiet à vobis. De hac re vide A Richardũ: nam in Eccleſia, quæ hîc vocatur cœlum, diabolus, & mali homines graſſantur, & nocent pijs: ſed tamen prædeſtinati tandem vincunt, & in illis non regnat diabolus: quia licet aliquando cadant & peccent, tamen tandem reſurgunt cautiores, & vincunt. Vnde Paulus ad Romanos. 6. monet dicens: Non regnet peccatũ in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius. Hoc eſt regnare diabolum in eos, quos captiuos tenet ad ipſius voluntatem, vt. 2. ad Timothæum. 2. dicitur. Quamuis ergo traxit diabolus cauda tertiam partem ſtellarum, ſed ſublimiores & perfectiores, ideſt electos, nullo modo aliquo tempore, neque tempore Antichriſti, deijcere poterit: vt tandem ruant & vincantur. Dicitur autem non eſſe inuentum locum alicuius in cœlo more ſacræ ſcripturæ: quando ipſe in loco non inuenitur. Pſalm. 36. Vidi impium ſuper exaltatum, & eleuatũ, ſicut cedrus libani, tranſiui. & ecce nõ erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Dan. 2. quæ rapta ſunt vento; nullusque locus eſt inuentus eis.

Richar. Rom. 6. 2. Timo. 2. Pſal. 36. Dan. 2.

¶ *Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas, qui ſeducit vniuerſum orbem, & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo miſsi ſunt.* Expreſſit vt potuit interpres vim Græci articuli, qui additur dictioni, *draco*, & dictioni *magnus*, & ſimiliter cũ poſtea dicatur cũ articulo. *ſerpens antiquus*, perinde intelligere debemus ac ſi vertiſſet: *ſerpens ille antiquus*.

¶ Nomina hæc diabolus, & Sathanas. cap. 2. ſunt expoſita. Hic ponuntur quatuor nomina, draco, diabolus, Sathanas, ſerpens antiquus. Serpens antiquus dicitur, quia ſub ſerpentis forma ſeduxit primos homines. Eſt enim in ſerpentibus ſumma aſtutia, & ideò cõgruè ſub illo animali delituit, decepturus homines.

Nomina diaboli plura.

Diabolus ſerpens dicitur & quare.

¶ Proiectus dicitur in terram. i. in terrenorum hominum corda, qui terreno amore tenẽtur. Et quadrat illud B Geneſ. 3. quòd in pœnam fuit diabolo dictum, terram comedes. Ita Richardus & Beda. Et eſt altera expoſitio, vt hîc terra vocetur infernus. Nam Iob. 10. Infernus vocatur, terra miſeriæ & caliginis. In infernum ergo diaboli & angeli eius. i. eius ſectatores releganrur poſt tempora Antichriſti, & in iudicio, Math. 25. Ite in ignem æternum, qui parat' eſt diabolo, & angelis eius. Attulit ex Gregorio. D. Thomas hanc C intelligẽtiam: ſed ipſe priorem magis probat. Seducere verò dicitur vniuerſum mundum. i. maximam eius partem. De quo loquendi modo infra dicemus cap. ſequenti. l. ita dictum eſt: *ſeducit*, quod dicat, eius ingeniũ & officium eſſe, ſeducere homines. ſic prima Theſſ. 3. dicitur. Ne forte tentauerit vobis, qui tentat.

Gene. 3. Richar. Beda. Terra & homines terrenos & infernũ ſignificat. Iob. 10. Math. 25. Grego. D. Thom. 1. Theſſ. 3.

¶ *Michael & angeli eius præliebantur cum dracone, et draco pugnabat, et* D *angeli eius, et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo. Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur Sathanas, qui ſeducit vniuerſum orbem.* His verbis ſatis docet Ioannes bellum inteſtinum quod in hac vita mortali geritur inter diabolum & electos. Dracones icti ab Elephãtis horribili ſibilo perſonat. Ni-

Nihil enim aptius nomine draconis ferocis animalis, & venenoſi ſignificari intelligemus, quàm diabolum, qui neſcit miteſcere, & ſemper malarum, & noxiarum cogitationum venena diffundit. Et ideo in hoc loco vocatur draco magnus. Elephanti autem iuſtos ab angelis cuſtoditos & adiutos ſignificant, & antequam manſueſcãt, & multò magis poſt mãſuetudinem. Ante quidem, quoniam ex Plinio li. 8. c. 1. Diſcimus, ex omnibus animalibus proximi ſunt humanis ſenſibus, ineſtque in illis probitas quędam, & prudẽtia, & æquitas, & religio. Poſt manſuetudinẽ verò, quia cum ſint natura feri, tamen magiſtrorum imperio obtemperant, & ita erudiũtur, vt vti ratione videãtur. Sic iuſti depoſita feritate magiſtris Eccleſiæ obediunt, & ita ratione vti docentur, vt omnia, quæ vidẽt, contemnentes, & quæ alijs gratiſſima ſunt faſtidientes, cœleſtia ſequantur; & ita cupiditates à ratione abhorrẽtes coercent, vt ſoli inter homines verè ſapiant, ſicut de Tyreſiæ Thebani vatis anima eſt apud Homerum, hãc ſolam ſapere, cæteras vmbras volitare. Præterea elephanti ſanguine vuæ excitantur ad præliũ, & mirabiliter pugnant, vt eſt in. 1. Macha. Et elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ ad acuendos eos in prælium. Et ſtatim ait, ſingulos portaſſe ſingulas turres ligneas, & ſuper eis machinas: in turribus autem fuiſſe viros bellatores, & magiſtrum beſtiæ. Similiter enim iuſti ſanguine Chriſti excitati, in gladios, & in haſtas, & in ignes ruunt. Turris non lapidea, aut ferrea, ſed lignea, eſt lex Euangelica, cuius iugum ſuaue eſt, & onus eius leue. Machinæ ſunt præcepta, & conſilia, quibus ad-

Lib. 10. Odyſſ.

1. Mach. 6.

uerſariorũ doli, & artes, quaſi arces euertuntur. Viri bellatores ſunt virtutes, præſertim Theologicæ. Magiſter beſtiæ eſt ipſa Spiritus ſancti per ſe, & per ſuos eruditio, & ipſa angelorum manuductio. Cùm igitur ab inuiſibili elephantis victi dracones omnes in die iudicij in ignem detrudentur æternum, horribili ſibilo perſonabunt, & ſine ſine lugebunt. Tunc proijcie-
B tur dracó ille magnus, ſerpens iſte antiquus, qui vocatur Sathanas in ignem æternum, vt non ſeducat amplius gentes.

¶ Hunc ergo locum ad rem exponendo dicamus. Quòd pugna illa draconis cum Michaele in cœlo, fuit tentatio multiplex diaboli, per Antichriſtum intendentem ſanctos ad partes ſuas adducere. Quæ & maxima, & diuturna fuit. Hac ergo finita, &
C ſanctis ſemper ſtantibus, diabolus & Antichriſtus deſperabunt poſſe illos ſibi conciliare. Et deinceps, aut eos relinquent, aut certè perſequentur vt inimicos: non vt ad ſe adducant, ſed vt quaſi inimicis noceant. Qua perſecutione ſancti magis in bono, confirmabuntur, & ardentius Chriſtum amabunt. Propter igitur hanc, victoriam ſanctorum cælites clamat;

Intelligentia prædictorũ magis apta.

¶ Et audiui vocem magnam in cœlo di-
D *centem: nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri, die ac nocte.*

¶ *Nunc*, inquit, *facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & cætera.* Ideſt, nunc apparet ſalus, quam Deus in homines efficit, ſaluos eos faciens, *& virtus*, quæ Græcè dicitur Dynamis, ſcilicet, quã hominibus præbet

ad pugnandum: & quam ipſe habet ad protegendum & liberãdum ſuos: *& regnum*, quoniam omnes diaboli artes non valuerunt efficere, ne ipſe regnaret in ijs quos elegerat. Victus enim eſt& proiectus in terrã diabolus.

¶ *Et poteſtas*, inquit, *Chriſti eius*, ideſt, nunc apparet quàm potens ſit Chriſtus, & quàm potens gratia eius. Sit etiam Deo noſtro, inquiunt, maxima gloria, quia victus eſt & proiectus ille, qui fratres noſtros ſæpè vincebat: & ad peccata adducebat: de quibus eos poſtea ſemper apud Deum accuſabat. Ex hoc diſcimus diabolum cum nos ad peccatum allexit, non ſolum in morte accuſare nos, ſed etiam ad diuinam iuſtitiam clamare ſemper, vt nos ęternis pœnis puniat. Quẽ admodum ipſe punitus eſt. Sed ſi nos eius accuſationem præueniamus, accuſantes nos metipſos ex animo, nihil eſt quòd eius accuſationem timeamus. Cæterum hæc verba, *accuſator fratrum noſtrorum*, Aretas & Ansbertus, & Haymo, & alij, non ſolum hominum eſſe volunt ſed etiam angelorum. Qui nos quamuis alterius naturæ ſimus, fratres vocare non dedignãtur. Quoniam Chriſtus fratres vocauit & ęiuſdem gloriæ cum ipſis participes futuri ſumus. — Aretas. Ansber. Haymo.

¶ Cæterũ, his verbis docemur peccata noſtra nequaquam noſtrum latere aduerſarium, qui accuſat nos apud Deum omni tempore: ſed peculiariter accuſat præſules, & principes. Quod ſignificare volens Dominus, ait Zacharias propheta. c. 3. Et oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem coram angelo Domini: & Sathanas ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. In præſules enim magis ſæuire deſiderat, Sathan. Hi enim multos habent ſibi à diabolo paratos laqueos, de multis rationem reddituri. Lege Grego. in prima parte libri paſtor. curæ. Verùm quamuis Sathan ſtet à dextris, & vehementer, & verè accuſet nos ne timeamus, ſi corã angelo Domini ſteterimus. Angelos cuſtodes inuocemus, nam ipſi pugnãt pro nobis: Michael & angeli eius, ſemper preliantur cum Sathana & angelis ſuis. Ipſi ferunt preces noſtras, lachrymas, & ieiunia. — Zacha 3. Grego.

B

¶ Quòd ſi hunc locum generaliter interpretari velimus, non illum ad ſolam victoriam de Antichriſto reportatam reſtringendo: dicẽdum eſt his verbis lætitiam piorum hominũ, & etiam angelorum bonorum ſignificari, vt ait Primaſius, qui poſtquam cognouerunt & intellexerunt celebratam eſſe redemptionem per Chriſtum Redemptorem noſtrum, & in Eccleſia eſſe facultatem remittendi peccata per ſacramenta, mirè exultãt. Nam hac via pellitur diabolus ab Eccleſia, & ab electis, & ſtabilitur regnũ Chriſti. & hæc eſt poteſtas tunc oſtẽſa, quando Mathę. vlt. dicitur: data eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra: eũtes ergo prædicate Euangelium omni creaturæ qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. — Intelligentia communis. Prima. C Math. vlt.

D

¶ Eſt verò optima intelligentia quorundã, quòd de expulſione idolatriæ, qua diabol⁹ colebatur vt Deus, ſit hic ſermo: nam per Chriſtũ præcipuè, & per ſuos eiecta eſt idolatria ex toto orbe, vbi Mahometani, Iudæi, & Chriſtiani imperant. Omnes enim hi idola abominantur. de quo Chriſtus ait: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et iam nunc ex Indorum prouincijs per Chriſtianos in nouo orbe expellitur, de quo ſupra dicebamus.

¶ Ac-

A ¶Accuſat verò die ac nocte, quod D. Thomas ex Gregorio intelligit in proſperis, & aduerſis mala ſuggerendo, facit homines accuſabiles, & illos accuſat, ſatagit per proſperitatem mollire, per aduerſa frangere. Vnde iure Paulus dicebat. 2. Corinth. cap. 2. Nam ego quod donaui propter vos in perſona Chriſti, vt non circumueniamur à Sathana, non enim ignoramus cogitationes eius. Quales ſunt cogitationes Sathanæ, nunquid fruſtra Iob timet Deum, cuius (inquit) tu vallaſti omnem ſubſtantiam, colit (inquit) te, ſed non gratis, alioqui tange cuncta quæ poſſidet, & videbis quomodo in faciem benedicat tibi. ac ſi diceret: animaduerte, quòd non ad vſum Domini, ſubſtantiam ſuam poſſidet, ſed ad vſum ſubſtantiæ Dominum ſuum colit. Accuſat fratres noſtros aduerſarius iſte die ac nocte, ideſt, in proſperis & & in aduerſis accuſabiles nos oſtendere contendit. Sed quia Iob ipſum nedum flagella attigerant, hunc vndè in nocte accuſare poſſet non habebat, vndè dicit: tange cuncta quæ poſſidet &c. Extende (inquit) paululum manũ tuam &c. Paululum verò manum ex poſcit extẽdi: quia exteriora ſunt quæ poſtulat auferri. Neque enim Sathan ſe aliquid multum facere putat, niſi cum in anima ſauciat. Igitur maximas gratias Deo meritò referunt cœleſtes habitatores, quòd proiectus ſit in inferos tantus iſte accuſator. lege Gregorium lib. 2. moralium. c. 6.

D.Tho. Accuſat die ac nocte diabolus iuſtos, ſ. in proſperis & aduerſis accuſabiles facere contendit. 2. Cor. 2. Grego.

¶ *Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem agni, & propter verbum teſtimonij ſui, & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem: propterea lætamini cœli.*

Prima cauſa victoriæ eſt ſanguis Chriſti, qui ſanguis multis modis eſt nobis cauſa vincendi. Vnus modus eſt meritoriè, nobis enim tanquam per cauſam vniuerſalem omnia bona proueniunt à ſanguine, & à paſſione Chriſti. ad Epheſios. 1. Benedixit nos Deus in omni benedictione ſpirituali in Chriſto, ideſt, per Chriſtum. Alter modus eſt tanquam cauſa exemplaris, ex cuius imitatione vincimus aduerſariũ. Ita Beda, Anſelmus, D. Tho. & hoc eſt illud. 1. Petr. 4. Chriſto in carne paſſo, vos eadem cogitatione
B armamini. Hac cogitatione armamur per fidem vt vincamus, vt Ioannis. 5. Hæc eſt victoria, quæ vincit mũdum fides noſtra. Et præterea alia cauſa ex parte hominis, quæ eſt confeſsio intrepida eius fidei. Ita quòd cum capitis, & vitæ diſcrimine, audeamus eam veritatem teſtari. vnde Actorum. 4. dicitur. Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium Ieſu Chriſti, & hoc eſt non diligere animas ſuas vſ-
C que ad mortem, anima capitur pro vita corporis, & ſic eſt ſenſus: non ita dilexerunt proprias vitas, quin illas Chriſti confeſſione poſthaberent. & Actorum. 20. Non facio animam meã precioſiorem quàm me: de quo Ioãnis. 12. Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.

Sanguis Chriſti multis modis eſt nobis cauſa vincendi. Epheſ. 1. Beda. Anſel. D.Tho. 1. Pet. 4. Ioan. 5. Acto. 4. Acto. 20. Ioan. 12.

¶ *Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis.* Familiaris eſt hæc pro-
D ſopopœia, & fictio perſonæ in ſcripturis, cum cœlis & rebus inanimatis ſenſum, & mentem tribuit ſcriptura, vt Hierem. 2. Obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & Deuteron. 32. Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei. & Eſa. 1. Audite cœli, auribus percipe terra. Eſt exaggeratio cauſæ lætandi, proiectio enim diaboli ſummæ lætitiæ eſt cauſa omnib⁹ beatis cœlicolis, quę ſi fieri poſſet ipſos inanimatos cœlos

Hier. 2. Deut. 32. Eſa. 1. Proiectio diaboli eſt cauſa ſummæ lætitiæ beatis.

afficeret. Si enim gaudium eſt in cœlis de ſalute vnius peccatoris pœnitentiam agentis, Lucæ. 15. Quantum erit gaudium de ſalute multorum hominum, qui vicerunt draconem.

Luc. 15.

¶ Væ terra & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens, quod modicum tempus habet.

Voce magna, quam ſupra Ioannes audiſſe affirmat, hæc etiam ſententia inſonuit, qua per illam interiectionem væ, cauſa exprimitur doloris. Doleat ergo terra & mare, terra, ideſt, terrenorum amatores, & mare, ideſt, qui fluctibus feris maris huius diuagãtur. Quia ergo diabolus expulſus ex electorum animis iniſtorum poſſeſſionem venit, ideo iſtis, væ dicitur.

¶ Et habet iram magnam diabolus, appetitumquè vindictæ propter expulſſionem acceptam, & quia præſentis vitæ eſt modicum tempus, ſatagit breuitatem temporis diligentia & celeritate compenſare. Iſte eſt cõmunis ſenſus huius loci. Ita Ansbertus, & Richardus. Hoc idem explicãs Gregorius inquit 34. Moralium. cap. 1. Extrema mundi diabolus tentaturus aggreditur, quia tanto fit feruentior ad ſæuitiam, quãto ſe viciniorem ſentit ad pœnam. Conſiderat quippè, qđ iuxta ſit, vt licentiam nequiſſimæ libertatis amittat: & quantum breuitate temporis anguſtatur, tantum multiplicitate crudelitatis expanditur. Sicut de illo in hoc loco dicitur, væ terræ & mari quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens qđ modicum tempus habet, &c. Tunc ergo in magnæ iræ feruorem ſe dilatat, ne qui in beatitudine ſtare non potuit, in damnationis ſuæ foueam cum paucis ruat. Tunc quicquid nequiter valuerit, callidius exquirit. Tunc cer-

Quo magis inſtat tẽpus iudicii tãto magis ſatagit diabolus ſæuire.

Anſber. Richar. Grego.

A uicem ſuperbiæ altius erigit, & per damnatum illum quem geſtat hominem, omne quòd temporaliter prævalet, nequiter oſtendit. Vide Gregorium.

¶ Et poſtquam vidit draco, quod proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum, & data ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum, vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis.

B ¶ Duæ iſtæ alæ ſubſidia ſunt ſpiritualia, quibus Eccleſia vtitur in ſui defenſionem. Siue ergo intelligamus ſcripturam in duo teſtamenta diuiſam, ſiue dilectionem Dei, & proximi, ſiue vitam actiuam, & contemplatiuam: omnia iſta exercitia ſpiritualia, ſunt alæ, quibus eleuata Eccleſia liberatur à perſecutione dæmonis. Ita Richardus, & Anſelmus. De hac fuga in deſertum ſupra, hoc cap. diximus. Tẽ C pus verò, & tempora, & dimidium temporis ſecũdum communem ſententiam pro toto tempore durationis Eccleſiæ ſumitur, quo Eccleſia alitur à Deo, ſed quia alitur doctrina prædicata à Chriſto per tres annos cum dimidio, ideo dicitur, quod illo dumtaxat tempore alitur.

Duæ alæ mulieris duo teſtamenta, dilectionẽ dei & proximi vitã actiuã & cõtẽplatiuã ſignificant.

Richar. Anſel. Prima intelligentia

¶ Eſt altera intelligentia, quæ probatur à D. Thoma, quòd hic agatur de tempore Antichriſti, quando Ec- D cleſia fatigata, ſpiritualiter reficietur à Chriſto: tunc enim temporis Eccleſia volabit ad cœlum per contemplationem, vbi nutrietur, quandiu durabit Antichriſtus. Et quia, vt ſupra. c. 9. dicebamus, perſequutio Antichriſti creditur duratura tres annos cum dimidio, ideo alenda dicitur Eccleſia à Deo, per tempus & tempora, & dimidium temporis, quòd eſt idem quòd per tres annos & dimidium.

Altera intelligentia accomodatior.

¶ A fa-

¶ *A facie*, inquit, *ſerpentis*, ideſt, Anti- A chriſti, in quo erit diabolus, quem vocat ſerpentem.

¶ Perſtando ergo in iſta explicatione de tempore Antichriſti, libet hæc verba explicare prolixius. *Et data ſunt*, inquit, *mulieri alæ duæ aquilæ magnæ*. Volatus aquilæ velox eſt & validus. Thren. 4. Velociores fuerũt perſequutores noſtri aquilis. Atque in altum tollitur: ſicut legimus in Abdia ſi exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſydera poſueris nidum tuum, inde detraham te. Atque ita facilè aquila deuitat perſequentium inſidias. Prouer. 23. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas nõ potes habere, quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum. Quoniam igitur Eccleſia tunc tẽporis celeriter fugiet inimicos ſuos, quaſi pennis aquilæ vtens, & aquilæ magnæ, quæ fortior eſt & velocior, alæ aquilæ magnæ datæ illi dicuntur. C Nec dicuntur eſſe nunc datæ alæ columbæ, de quibus ſcriptum eſt Pſal. 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam? Quoniam columbæ timidæ ſunt, mulier autem nõ timore fugit, quaſi pati pro Chriſto nolit: quo nihil ſibi gratius, aut vtilius eſſe ſentit: ſed quomodo Apoſtoli & martyres fugiebant, videlicet gratificari Deo cupiens, ne penitus nomen Chriſtianum extinguere- D tur: & Chriſtus deſineret in terra adorari. Scit enim Deum velle vt vſque ad finem ſeculi fideles maneãt, & quę diaboli malitia perdidit: reſtituantur. Pennas ergo habet aquilæ, quia non timore, ſed amore Dei volat, & ſemper Deum intuetur: & conuerſatione in altum tollitur: neque perſecutione deijcitur. Et vt rectè hæc faciat duas alas habeat, oportet: quoniam aquila & ſi fortis ſit, non poſſet ala vna corpus graue leuare. Ita electi, quia corpus habent peccato ſubditum & terreſtre, leuare non poſſunt, & euadere perſequutiones illas, niſi duas, quas diximus, alas aquilæ habeant.

Eccleſiæ quare dentur alæ aquilæ magnæ. *Thren. 4. d.* *Abdiæ c. 1. b.* *Prou. 23. a.* *Quare nõ dentur Eccleſiæ alæ columbæ.* *Pſal. 54.*

¶ Sed magna hìc oritur dubitatio, quoniam quæ modò diximus videntur ea tollere, quæ hactenus dicta ſunt. Si quidem draco victus à ſanctis proiectus eſt in terram, ideſt, ad terras, ter- B reſtres homines oppugnando deſcendit: poſt hęc, ait Ioannes: & poſtquam vidit draco, quod proiectus eſſet in terram perſecutus eſt mulierem quæ peperit maſculum: & datæ ſunt mulieri alæ duæ, aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum. Si iam deſijt pugnare cũ illis, quos in cœlo eſſe dixit: & verſatur in terra, inter eos qui electi non ſunt, & Antichriſto cedent, ſicut Dominus prophetauit Math. 24. Ita vt in errorem inducãtur ſi fieri poteſt, etiã electi: quomodo mulier fugit in ſolitudinem: aut quomodo non columbæ pennas habet, ſed aquilæ? Reſpondeo. Aliud eſſe pugnare, quod ſpe victoriæ fit: aliud perſequi ſine pugna, deſperata iam victoria. Diabolus pugnabit prius cum electis, vt eos ſibi per Antichriſtum ſubijciat: deinde victus deſcendet ad pugnandum, cum Chriſtianis terreſtrem vitam & à lege Dei abhorrentem degentibus, vt Chriſtum abnegent, & ad Antichriſtum deficiant: & præualebit. De hoc dictum eſt: factum eſt prælium in cœlo &c. At mox eoſdem ſanctos hoſtiliter perſequetur, & quantum poterit, lædet: non ſpe victoriæ, ſed odio & deſperatione. Et propterea non dixit: pugnabit cum muliere: ſed perſecutus eſt mulierem. In muliere autem, illi ipſi intelliguntur, qui prius in cœlo

Dubitatio magna. *Math. 24.* *Reſpon.*

lo eſſe dicebantur. De ea enim dictũ eſt: & ſignum magnum apparuit in cœlo mulier amicta ſole. Sed quoniã illi quorum conuerſatio eſt in cœlo, corpore in terra ſunt, & ſimul cum terreſtribus viuunt, mixti enim modò ſunt ciues Hieruſalem, & ciues Babylonis.)

¶ *In locum*, inquit, *ſuum*. Quẽ Deus ei parauit vt liberaretur in eo, nec tamen intelligendum eſt omnes ſanctos in vnum, & eundem locum confugere: Sed in vnaquaquè prouintia ſæuiente perſecutione Antichriſti electi fugient ad loca tutiora & ſolitaria illius prouinciæ.

Quid per tempus & dimidium tẽporis in ſacra ſcriptura intelligatur.

¶ *Vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis*. Alitur verbo Dei, vt diximus. In eo autem quòd ait: *per tempus & tempora*. More hebræorum, & chaldęorum loquitur. Qui tempus aliquando pro anno accipiunt. Vt Dan. 4. donec ſeptem tempora mutentur ſuper eum. Et inferius: ſeptem quoque tempora mutabuntur. Et cap. 7. ait Dan. & tradẽtur in manu eius vſquè ad tempus & tẽpora & dimidium temporis. Et c. 12. Vſquè quo finis horum mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis: in tempus & tempora, & dimidium temporis. Ita adnotant hoc D. Hierony. & Theodoretus in duo poſtrema loca Danielis. Vnde Hieron. cap. 7. Dan. ſic ait: tempus annum ſignificat: tempora, iuxta hebraici ſermonis proprietatem, qui & ipſi dualem numerum habent, duos annos præfigurant. ¶ In hanc autem ſolutionem pugnant codices hebræi, inquiunt nõ nulli, & Gręci. In quibus, *tempora*. ſemper plurali numero dicuntur. In chaldæo. cap. 7. Danielis, & in hebręo. c. 12. & vtroquè in loco in græca tranſlatio ne. Et hîc apud Ioannem. καιρὸν. & καιροὺς. Imo verò græci rarò duali vtũtur niſi in verſu. Chaldęi eum non habent, niſi forte mutuatum ab hebręis: ſed nequè hebræi eo vti ſolent, niſi in omnibus rebus quas natura, aut ars binas facit, vt aurium, oculorum, &c. De re quide nulla eſt dubitatio, quoniam ipſe Apoſtolus apertè explicat. cap. 13. cum ait. Et data eſt ei poteſtas facere menſes. 42. Et. cap. 11. iam legimus: & ciuitatem ſanctam calcabũt menſibus. 42. Sed cur in temporibus, duo anni & non plures ſignificentur, longè difficilius eſt. Hieronymi me verba cogunt vt putem eo tempore quia nulla puncta erãt apud hebręos, aut chaldæos lectum eſſe. cap. 7. Hidanaim. & c. 12. Mohadaim nomine duali, nõ autem Hidaim, aut Mohadim, vt nunc legitur. Atquè hoc non eſſe nouum apud Hebræos indicat illuò Gene. 49. Iſachar aſinus fortis accubãs inter terminos. Vbi vt duo termini intelligerentur, dualis numerus eſt hodie in libris hebræorum, vnde aliqui transferunt habitãs inter duos ordines. Alij inter duos fines, alij inter duas ſarcinas, ſiue duo onera. In græco autem, aut dualem eſſe poſitum dicendum eſt, aut certè pluralem pro duali vſurpari. Vt ſæpè fit: ſicut in loco citato Gene. 49. Et in Pſal. 67. Vbi dicitur ſi dormiatis inter medios cleros. 70. interpretes plurali numero verterunt: cum ſit apud hebræos dualis. Atquè idem faciũt quoties in hebræo eſt numerus dualis. Sed ſi pluralis legatur, vt nunc habent chaldaica, & hebraica, & græca exemplaria, quibuſdam ita reſpondendum eſſe placet. Pluralẽ quia inter coarctatos numeros ponitur, per eoſdem coarctari, vt quàm minimum poſſit, ſignificet.

Dan. 4. Hiero. Theodore. Gen. 49.

cet. Nam quia tempus dicit, & poſtea dimidium temporis, numerum valde definitum, & certum ſignificare vult: quare pluralem quem interponit coarctare volet quàm maximè poteſt, vt duo tantùm ſignificet, alioquin nihil definitum indicaret.

¶Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem, aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.

¶Eccleſiam, quam diabolus aſſequi per culpam nequiuit, obruere aquis tribulationis conatur. & quia ex inſpiratione diaboli procedit hæc perſecutio, ideo dicitur ex ore ſerpentis flumen procedere. Per os enim aſpiramus, & inſpiramus. Habet verò ſuas aquas, & ſua flumina Spiritus ſanctus, quib⁹ rigat Eccleſiam, fluminis enim impetus lætificat ciuitatem Dei. Pſal. 45. Et flumina de ventre ſanctorum, & iuſtorum in vitam æternam ſalientia dicuntur. Ioann. 7. Et fons etiam dicitur ſcaturire Ioan. 4. Cæterum ſerpens, dei improbus æmulator, etiam habet ſua flumina vexationum, quibus iuſtos in culpas rapere molitur. Pſalmo. 123. Cum iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos. Et Pſalmo. 92. Eleuauerunt flumina Domine, &c. Et Pſalmo. 68. Saluum me fac Domine, quoniam intrauerunt aquæ vſquè ad animam meã: & Eſa. 8. Pro eo quòd abiecit iſte populus aquas Syloe, &c. Propter hoc ecce adducet Dominus aquas fluminis Aſſiriorum. vbi captiuitatem intelligit, teſte Hieronymo, per aquam. Non ita flumen hoc Eccleſiam aſſequitur, ſed poſt illam ſequitur. Quia licet corporaliter vexetur Eccleſia in martyribus, non tamen transfertur in culpam. Sic Beda, Anſber. & D. Tho. & alij.

Habet ſuas aquas Spiritus ſanct⁹, quibus rigat Eccleſiam. Pſal. 45. Ioa. 7. Ioa. 4. Habet diabolus ſua flumina tribulationum. Pſa. 123. Pſa. 92. Pſa. 68. Eſa. 8. Beda. Anſber. D. Tho.

¶Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen, quod miſit draco de ore ſuo. Terra hæc ſecundum Bedam, D. Thomam, & Anſbertum, Chriſtum ſignificat, aut ratione carnis terrenæ, aut vt ait Anſelmus propter ſtabilitatem. Adiuuat itaquè Chriſtus Eccleſiam, in ſe ipſo ſummẽdo mortem, & afflictiones omnes: & hoc modo meritoriè facit vt Eccleſia ab illis liberetur. Et etiam exemplum viuendi tribuit Eccleſiæ. 1. Petri. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum. Et quia gratulanter ſuſcepit paſſionem in ſe, dicit, quòd aperuit os ſuum ipſe Dominus, & abſorbuit flumen tribulationum, qui ſanè in reſurrectione conſumpſit eas omnes aquas. Aymon cũ hac expoſitione conuenit. Terra, inquit, ſignificat humanã naturã vnde primo homini dictum eſt, illud Gen. 3. terra es, & in terram ibis. per terrã ergo in hoc loco caro noſtri redemptoris intelligitur, qui cum in forma dei eſſet, formã ſerui accepit. Hæc terra mulierem adiuuit, quia ipſe primus omnes fluctus humanæ perſecutionis pertulit & deuicit. Hinc eſt illud Pſalmi. 109. De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Et illud Ioa. 16. confidite, quia ego vici mundum. &c.

Primus ſenſus. Beda. D. Tho. Anſber. Terra chriſtus hic vocatur & quare. 1. Pet. 2. Aymo. Gen. 3. Pſa. 109.

¶Alter ſenſus eſt, vt terra hæc ſignificet perfectorum hominum multitudinem, qui in ſe recipiunt paſſiones, Acto. 21. dicebat Paulus, ego nõ ſolũ alligari, ſed mori paratus ſum propter nomen Domini Ieſu. Altera expoſitio eſt, vt per terram intelligamus principes ſeculares, quia vt contigit tempore Conſtantini, coactis concilijs Eccleſiam adiuuarunt: ſic habetur in Collectaneis, & ita Rupertus. Sed pla-

Secundus ſenſus. Acto. 21. Rupert.

planior huius loci mihi ſenſus videtur, his verbis ſignificari nuntios, & ſatellites Antichriſti ad ſanctos reducendos miſſos: in medio itinere à terra eſſe abſorbêdos ad cōſolationem ſanctorum, & terrorem impiorum. Auguſt. Homi. 10. abſorta aqua, de perſequutoribus facta vindicta eſt. Sūt qui putent perſecutores, abſortos dici, quoniam mortui & ſepulti ſunt. At nō propriè id dicitur. Quoniam qđ abſorbetur, motu quodam & vi abſorbentis rapitur & trahitur. Vnde Deutero. 11. dicitur cognoſcite, inquit, ſigna quæ fecit, &c. Datha, & Abiron, filijs Eliab, qui fuit filius Ruben: quos aperto ore ſuo terra abſorbuit, cum domibus & tabernaculis. De eiſdem ſcriptum eſt, num. 16. Dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, & apperiens os ſuum deuorauit illos, cum tabernaculis ſuis. Eiſdem vocabulis nunc Ioan. vtitur. Quid igitur mirum, ſi quod tunc accidit, detrahentibus Moyſi, & Aaron, tempore Antichriſti accidat exercitui perſequenti ſanctos?

Augu. — Deut. 11. — Nu. 16. — Ioa.

¶ *Et iratus eſt draco in mulierem, et abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti; et ſtetit ſupra arenam maris.* ¶ Inflatur ira diaboli aduerſus Eccleſiam, quia videt non potuiſſe illam ſuperare, quam optabat delere, atque cum perfectiores Eccleſiæ videat diabolus ſeruptos, ad infirmiores ſe conuertit: vt illos ſaltim corrumpat. Et tamen dicũ tur eſſe de ſemine Eccleſiæ, quod ſunt regenati, non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili, per verbum Dei viui. Petri. 1. Atque ſignanter eq natur peruertere bonos, & aduerſus eos, qui ſeruarũt mandata Dei aciem dirigit: vt fecit primis parentibus, quos ad tranſgreſſionem ſolicitauit, Gene. 3. Ideo dicitur, quòd abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius qui cuſtodiunt mandata Dei. ¶ Dicendum. quòd ſancti, qui in locis Antichriſto finitimis verſabantur, fugerunt in deſertum: & illi capti nō ſunt. Propterea iratus draco, quod efficere non potuiſſet, quod volebat, curauit perſequi eos, qui in remotioribus regionibus degebant: Antichriſtumquē excitauit, vt ad eos mitteret perſequutores. Hi ſunt igitur aduerſus quos diabolus nunc præliari dicitur. Nam de remotioribus verba fieri, ſatis indicat cum ait: & abijt facere prælium cum reliquis.

1. Pet. 1.

¶ Item eos oppugnat, qui cum cōſeruatione mandatorum habent animoſam fidei confeſsionem, quod vocatur hic teſtimonium Ieſu Chriſti ſecundum Richardum, & Anſelmū, & alios. & prius opera poſuit, quàm fidem, ratione maioris dignitatis quæ eſt in charitate, & eius operibus ſecū dum Aymonem.

Richar. Anſel. — Aymo.

¶ Cæterum ſtetit diabolus, & immoratus eſt, velut in poſſeſſione propria ſuper arenam maris, nam arena quæ malè inter ſe vnitur, & infructuoſa eſt, infideles ſignificat, ſuper quos diabolus ſtat: atque ſuper eos, veluti ſuper arenam graditur. Hęc expoſitio eſt communis. ¶ Alia litera, quam ſequitur D. Thom. habet ſedit pro ſtetit: quia diabolus ad tempus relinquit iuſtos, & in malis quieſcit, aut quia eſt ita Dei voluntas, aut vt incautos, & ſecuros bonos poſtea opprimat. De hoc D. Thomas. Hanc eſſe propheciam tunc eſſe malíqui exiſtimant, qui velut arena maris multiplicantur, ſuper quos diabolus ſedet, & reſidet, de hoc legenda ſunt Colle-

D. Tho. — D. Tho.

ſtanea. ❡ *Et ſtetit ſuper arena maris.* Prædicta huius loci expoſitio myſtica magisquàm literalis videtur. Præcipuè cum continuò ſequatur in.cap. 13. *Et vidi de mari beſtiam aſcendentem.* Deinde quum draco abierit ad faciédum prælium cum ſanctis, quorſum dicitur: & ſtetit ſupra arenam maris, ideſt, multitudinem impiorum: cum nihil aliud addatur. Difficultas ſanè oritur ex deprauata lectione: neque enim legendum eſt, *ſtetit*, ſed ſteti primæ perſonæ: vt patet ex Græco, ἐστάθην. Ita legitur apud Aretam, & ſimiliter in codice complutenſi legitur *ſteti*, in prima perſona. Et Rupert' eodem modo legit: & interpretatur. Nō

Aretas.

A ergo dicit draconem ſteriſſe ſuper arenam maris, ſed ſe in ipſum ductum fuiſſe: vt ſæpè contingit prophetis. Vt Ezech.c.8 & Dan.8. & ipſi Ioan. c.17. Et abitulit, inquit, me in ſperitu in deſertum, & vidi mulierem, &c. Quorſum autem ductus fuerat ad arenam maris ex his verbis continuò ſequentibus.c.13. fit manifeſtum. Ioan. enim ait: & vidi beſtiam de mari aſcendentem, &c. Vt ergo videret beſtiam ductus eſt in ſpiritu ad littus. Quare caput.13. hîc incipiendum erat, vt incepit apud Aretam, Rupertum, & Richardum.

B

Ezech.8. Dan.8. Ioa.17.

Aret. Ruper. Richar.

❡ Finis. Cap. XII.

Intelligentia Capitis duodecimi Apocalypſis.

Acramētum magnum mihi oſtenſum eſt in cælo. Nā oſtenſa eſt mihi mulier amicta ſole, hoc eſt, Eccleſia amicta Chriſto vero ſole, & habens ſub pedibus ſuis terrena omnia quæ velut luna mutantur: & in exordio ſuo pro corona habebat duodecim Apoſtolos, tanquam duodecim ſtellas: Imo ornatum erat caput eius, ideſt, Chriſtus, corona duodecim Apoſtolorum. Deinde coronata erat duodecim ſtellis, quia ſplendet omnibus virtutibus, & donis in ſtellis ſignificatis. Hæc mulier, hoc eſt, Eccleſia grauida erat, conceperat enim Chriſtum in ſuis fidelibus, ſiue conceperat filios, & quotidie concipit ſpirituales in illo vno filio ſignificatos, & clamabat, atq; quotie clamat, vt de filiis diaboli filios Dei pariat, & producat. & peculiariter in tempore Antichiſti clamabit eade cauſa. Et ſtatim viſum eſt aliud myſterium, ecce diabolus, draco quidem magnus, cum magnam habeat poteſtatem, & cruentus, habens.7. peccata capitalia.7. què regna quibus á mundi principio electos infeſtauit et perſecutus eſt. Atquè de ſuperatis per hæc. 7. capitalia regna victoria diademata geſtās. Habēs etiā decē cornua, hoc eſt, decē

reges qui non dum venerunt, venturi tamen ſunt. Cauda ſua, hoc eſt, aſtutia ſua fideles multos, qui quaſi ſtellæ lucent in Eccleſia premebat: mittebatque eos in terram: dum terrenis eos delectationibus tenebat incenſos. Diabolus iſte Eccleſiam, Chriſtum in fidelibus, ſiue fideles ipſos parere cupientem, inſtanter impugnat. Imo Chriſtum, quem illa in cordibus fidelium parit, quod ad electos attinet. ſiue ipſos fideles deuorare cupit illos per peccati ſuggeſtionem recenter in Chriſto natos extinguendo. Et peperit Eccleſia Chriſtum in cordibus fidelium, filiũ vere maſculum, & virilem, qui impios in virga ferrea, hoc eſt, auſtero damnationis iudicio reget. Item peperit filios verè maſculos, & in virtute viriles, qui in die iudicii impios poteſtate ſibi tradita ſunt iudicaturi. Atq; virga iſta ferrea condemnaturi. Is ergo filius, quem in nobis parit Eccleſia, raptus eſt ad Deum & ad thronum eius in aſcenſione. Ipſe quoq; fidelium cætus, Eccleſiæ filius raptus eſt in cœlum, & rapietur tempore Antichriſti, quando aduerſus dæmonis inſidias mente in Deum feratur, gratiam & robur impetraturus. & quando ab Antichriſto & à ſuis perſecutus occiſus per mortem rapiatur in cœlum quo perpetuò quieſcet, & feratur ad thronũ Dei. Tunc mulier iſta, hoc eſt, præcipuus cætus electorũ fugit, in ſolitudinibus errans ob tantam ſæuiciam Antichriſti & ſuorum, vbi ferè tribus annis cum dimidio paſcetur verbo doctrinæ ab Enoch, & Elya, & aliis viris ſanctis. Et factum eſt in Eccleſia tempore Antichriſti prælium ſpirituale maximum: nam Michael, & angeli eius tàm cæleſtes quam iuſti, qui angeli vocantur, præliabantur defendendo Eccleſiam, ſubſidiis ſpiritualibus, cum diabolo, & angelis ſuis viſibilibus, & inuiſibilibus: Et non præualuerunt diabolus, atq; reprobi miniſtri eius aduerſus iuſtos aut Eccleſiã, quæ fundata eſt ſuper firmam petram. Et parta victoria proiectoq; diabolo, & ſuis ſatellibus in infernum, ſiue in homines terrenos, cælites meritò canunt, nunc apparet ſalus, quam Deus in hominibus efficit. ſaluos eos faciens: nunc apparet virtus & poteſtas, quã hominibus præbet ad pugnandum: & quam ipſe habet ad eos protegendum. Nunc apparet regnum, quoniam omnes diaboli artes nõ valuerunt efficere, vt non regnaret in electis ſuis. Etiam nunc proiecto diabolo manifeſtata eſt poteſtas chriſti eius: quia victus atquè proiectus eſt foras, qui dies noctesq; accuſare non ceſſabat fratres noſtros ante thronum Dei, vt æterno ſupplicio afficerentur. Sed ſui compos factus non eſt: nam ipſi per merita ſanguinis eius, & per imitationem eius vicerunt tentationes ſuas: et per apertam

ſám fidei confeſsionem de chriſto:nihil facientes vitas ſuas propter illū. Propterea ò vos cœli viriq; cœleſtes lætamini de proiectione diaboli, & Angelorum eius. Contrà autem, væ hominibus terrenis, vagis, & ſtabilibus, quia expulſſus diabolus ab electis, atrocius in vos ſæuiet, tantò magis indignatus, quantò magis, ac magis inſtare tempus iudicii intellexerit. Cæterum, quantò fortius ab Eccleſia fideliumq; cordibus diabolus eiicietur, tantò eos acrius corporali vindicta perſequetur: ſed non deerunt Eccleſiæ aduerſus illum remedia, nā datæ ſunt mulieri, hoc eſt, Eccleſiæ duæ alæ, hoc eſt, duo teſtamenta, aut duæ dilectiones, Dei, & proximi, aut duæ vitæ, actiua & contemplatiua, vt à terrenis, vt aquila, in cœlum volet toto tempore vitæ ſuæ, quo alitur doctrina, quam Chriſtus tribus annis cum dimidio docuit. Item ſicut huic mulieri datæ ſunt duæ alæ aquilæ quo fugeret in deſertum, ita Eccleſiæ dabitur tunc, eam perſequente Antichriſto, velocitas maxima qua fugiat in ſolitudinem hinc, inde, & ſic euadat à perſecutione, toto illo tempore quo Antichriſtus regnauerit, hoc eſt, tribus annis cum dimidio. Quo tempore verbo Dei vt ſuperius diximus paſcetur. Et miſsit ſuggeſtione ſua aduerſus Eccleſiam dæmon flumen perſequutionum, vt vel ſic à fide cogeret electos deficere. Sed diuina prouidentia factum eſt, vt terra ſubitò aperiretur, & huiuſmodi perſecutores in flumine ſignificatos abſorberet: ſicut olim aperta eſt, & abſorbuit Dathan, & Abiron cum domibus & tabernaculis. Vidēs autē diabolus quòd nihil proficeret in fideles ſibi propinquos: abiit ira maxima commotus in longincas regiones ad præliadum cum aliis fidelibus, Eccleſiæ filiis, cuſtodientibus mandata Dei, & profitentibus fidem eius. Poſt hæc ego Ioannes ſteti ſuper mare, & vidi quæ ſtatim referam.

CAPVT DECIMVM TERtium. Argumentum.

Nomine beſtiæ, Antichriſti, cæterorumq́; eius, et diaboli ſatellitum habitus deſcribitur: eorumquè blaſphemia, & impietas, & pugna aduerſus ſanctos. Deinde ſpecialiter Antichriſtus, & eius ſatellites, & prædicatores manifeſtantur cum poteſtate etiam inſolita miracula faciendi, vnde ad ſimulachri beſtiæ adorationem, & eius characterem geſtandum pene omnes compellent.

ET vidi de mari beſtiam aſcēdentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem, et ſuper cornua eius decem diademata, et ſuper capita eius nomina blaſphemiæ. Et beſtia quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi, et os eius ſicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem ſuā, et poteſtatē magnam. Et vidi vnum de capitibus ſuis quaſi occiſum in mortem: & plaga mortis eius curata eſt. Et admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam. Et adorauerunt draconem qui dedit poteſtatem beſtiæ: & adorauerunt beſtiam, dicentes. Quis ſimilis beſtiæ? & quis poterit pugnare cum ea? Et datum eſt ei os loquens magna & blaſphemias: et data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos. Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum blaſphemare nomen eius, et tabernaculum eius, et eos qui in cœlo habitant. Et eſt datum illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: et adorauerūt eam omnes qui inhabitabant terram, quorum non ſunt ſcrip-

ta

ta nomina in libro vitæ agni, qui occiſus eſt ab origine mũdi. Si quis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Gen. 9. a Math. 26. e *Hic eſt patientia & fides ſanctorum. Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra: et habebat cornua duo, ſimilia agni, & loquebatur ſicut draco. Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius: & fecit terram, & habitantes in ea, adorare beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis. Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cœlo deſcẽdere in terram in conſpectu hominum. Et ſeduxit habitantes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladii, et vixit. Et datum eſt illi vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, et vt loquatur imago beſtiæ, et faciet vt quicũque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur. Et faciet omnes puſillos, et magnos, & diuites, & pauperes, et liberos, & ſeruos habere characterem in dextra manu ſua, aut in frõtibus ſuis: & ne quis poſſet emere, aut vendere, niſi qui habeat characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius. Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum: computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt: et numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.*

Caput. XIII.

ET vidi de mari beſtiam aſcẽdentem. Quæ hactenus viſa ſunt de dracone magno tot capitum, qui deuorare conabatur illius ſanctæ mulieris filium: & illo rapto ad Deum, tam grande commiſit prælium cum his, qui habent teſtimonium eius, iam pridem impleri cepta eſſe ante nos luce clarius eſt. Adhuc vna tribulatio futura eſt, in qua cæteræ omnes, quæ præ-

ceſſerunt,recapitulabuntur,omnium tribulationum ſæuiſſima,quæ fiet ſub Antichriſto,quando reuelatus fuerit homo peccati,filius perditionis: qui aduerſabitur,& extolletur ſupra omne quod dicitur Deus,aut quod colitùr,ita vt in templo Dei ſedeat,oſtendens ſe tanquam ſit Deus,cuius aduẽtus erit ſecundum operationem ſathanæ in omni virtute,& ſignis,& prodigijs mendacibus,& in omni ſeductione iniquitatis,his qui pereũt,eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent, teſtante Apoſtolo 2. ad Theſſ.2. Immittet (inquit) illis Deus operationem erroris, vt credãt mendacio:vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. Illa,inquam, vna & ſuprema tribulatio modò ſupereſt. De illo ergo filio perdito, dequè extollentia eius,prodigijsquè mendacibus, tribulationum inſuper arietibus, præſens hæc viſio demonſtratur.

2.Theſ.2.

¶ *Vidi,inquam,beſtiam.* Per beſtiã iſtam Antichriſtũ intelligi, affirmant patres multi. Beſtia enim generale nomen eſt agno contrarium. Quo ſignificatur,quòd populum Chriſti peculiarẽ inexorabili odio perſecutura ſit beſtia hæc truculenta, & immanis.

Beſtia eſt Antichriſtus agno Chriſto cõtrarius.

Greg. Collect.

¶ *Aſcendentem de mari.* Ansbertus annotauit hîc alio textu ſic legi: aſcendentem ab abyſſo. Abyſſus autem in ſcriptura multipliciter vſurpatur. Primò abyſſus dicitur, infinita aquarum congeries,quæ fundum non habeat. ἄβυσσος,quaſi,ἄνευ βύσσου. Iones enim, βύσσον dicunt, ἀντὶ τοῦ βυθοῦ. adhũc modum accipitur,Pſalmo 35. Iudicia Dei abyſſus multa. Iudicia enim Dei,quibus omnia diſpenſat,gubernat, & dijudicat,profunda ſunt, & inperueſti-

Abyſſus multipliciter in ſacra ſcriptura.

Pſa.35.

A gabilia, quæ nullus valeat humanus intellectus perſcrutando inuenire; quemadmodum abyſſus immenſa, cuius profunditas cognoſci non poteſt. Sic etiam aliqui intelligunt illud Pſalmi 41. abyſſus abyſſum inuocat. Eſt enim tàm vetus quàm nouum teſtamentum abyſſus impenetrabilis. Vna autem abyſſus aliam inuocare dicitur,propter vtriuſquè teſtamenti conſonantiam. Vnus enim veteris te-

Pſa.41.

B ſtamenti locus exponitur, & intelligitur per alium noui teſtamenti,& vna prophetia per aliam, & ſic vna prophetia aliam inuocat. Secundò, abyſſus in ſcriptura pro inferno capitur, quomodo ſumitur apud Lucam.cap. 8. Vbi dicitùr, quòd dæmones rogauerunt Chriſtum, ne imperaret illis, vt in abyſſum irent, hoc eſt,in Tartarum:quem locum ſciebant ſibi deſtinatum in extremo die. Tandem

Luc.8.

C abyſſus,pro ſeculo hoc nequam, ac cordibus impiorum ſumitur. Sic ſumit Auguſtinus abyſſum Pſalmo. 103. Vbi vates regius ait: fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi. Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius ſuper montes ſtabunt aquæ,ab increpatione tua fugient. In quæ verba Auguſtinus ait: omnis aqua diffuſa per maria, flumina,antra occulta,abyſſus

Pſa.103.

Glo. Interlin. Augu. Pſa.103.

D dicitur,hæc vt veſtis terram circumdat:quæ tempore diluuij tantum creuit,vt montes operiret: ſed cum propheta dicat: ſuper montes ſtabunt aquæ,& non dicat:ſuper montes ſteterunt aquæ:non vt de præteritis, ſed vt futura poſt Prohetam annunciat. Myſtycè ergo de diluuio, & abyſſo perſecutionis loquitur:quod diluuiũ montes etiam depræſſit: & quaſi ſub aquis fuga latebant Apoſtoli Eccleſię mon-

montes:ſed hoc non diu, quia ab in- A creptione diuina fugerunt aquæ per ſecutionum. Hoc igitur modò abyſſus ſecundum aliquos hîc accipitur. Antichriſtus ergo de mari aſcendit, ſiue de abyſſo, quando de ſeculo hoc nequam, & vitiorum profunda Abyſſo, in ſuperbiam, & ferociam ſe erigit. Ait ergo noſter Ioãnes.

¶ *Vidi beſtiam de mari aſcendentem.* ideſt, Antichriſtum de populo vitiorum ſeſe erigentem. Et meritò illum B appellat beſtiam propter ſuam ferocitatem, & immanitatem. Vnde obſerua, quòd beſtia in malam accipitur partem, pro fera crudeli & noxia quo modò etiam latini accipiũt, cum dicunt: pugnare cum beſtijs, aut mitti ad beſtias. Vt legimus etiam 1. Cor. 15. Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnaui Epheſi. Vnde beſtiarij dicebantur qui cum beſtijs pugnare damnati erant. Hinc à Seneca Ludus be- C ſtiariorum nuncupatur, quo beſtiarij depugnabant. Cicero pro Seſtio, præclara ædilitas, vnus leo, ducenti beſtiarij. Quòd etiam indicat nomen græcum, θηρίον, quo ſemper vtitur noſter Ioan. Et propriè accomodatur ad ea, quæ veneno aut morſu nocent: propterea Antichriſtus beſtia dicitur propter eius crudelidatem, & ferocitatem: & eandem ob cauſam Dan. 6. quatuor illa regna, quatuor beſtiæ di- D cuntur: vt ait Hierony. ibi. Reprobi etiam, & ſcelerati homines appellantur in ſcriptura beſtiæ. Ad Titum c. 1. Apoſtolus ait: cretenſes ſemper mendaces, malę beſtiæ, ventres pigri. Refert enim Paulus dictum Epimenidis Cretenſis, qui appellatur à Paulo, propheta Cretenſium, per ironiam, vel iocum, eò quòd fuerit poëta illorum. Nullum enim diſcrimen eſt inter e-

Beſtia in malam partem accipitur in ſcriptura.

1. Cor. 15.

Hiero.

Ad Tit. 1

quum qui non diſcernit inter hordeum, & triticum, & hominem vitijs deditum. Ideo dicebat Dauid: nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Hæc ſunt beſtiæ, de quibus myſticè dicebat Iob. c. 40. Huic montes herbas ferunt, omnes beſtiæ agri ludent ibi. Sublimes enim & elati homines per montes ſignificatos, elephanti, hoc eſt, Diabolo herbas ſuarum voluptatum, quibus paſcatur, afferunt. Et quemadmodum animalia in montibus congregantur ad ſui ſecuritatem, & otium: ſic etiam ſub hominum ſublimium, & ſuperborum protectione, homines more beſtiarum viuentes, ac ſæuientes ſecuri requieſcunt. In cuius typo teſtatur Dan. cap. 4. Se vidiſſe ſubtus arborem habitare animalia, & beſtias. Hæc deniquè ſunt beſtiæ de quibus olim prędicebat Eſa. cap. 35. Non erit ibi leo, & mala beſtia non aſcendet per eã. Hæc via quæ eſt Chriſtus, non ambulabit diabolus, neque eius miniſtri: ſed ambulabunt per eam, qui liberati fuerũt nimirum à peccatis, & per Chriſtum redempti. Per leonem intellige diabolum: de quo ait Diuus Petrus. Aduerſarius veſter diabolus tanquàm leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Per malas beſtias, infideles, cæteroſquè homines ſceleratos diaboli ſatellites.

¶ *Aſcendentem*, inquit, *de mari.* Pleriſquè expoſitoribus videtur eò dici hanc beſtiam de mari aſcendere, quòd de reprobis exeat quos in mari ſignificari credunt, vt modò dicebamus. Nos autem explicemus id quòd ſecũdum ſermonis proprietatem obſeruamus. Nam cum de mari exeuntem hanc beſtiam viderit noſter Ioan. rectè & accomodatè non exeuntem

Pſa.

Iob. 40.

Dan. 4.

Eſa. 35.

1. Pet. 5.

dicit, ſed aſcendentem: quod littus ſuperius ipſo mari ſit. Atquè ideo ſemper in ſacra ſcriptura qui intrant in mare dicunt deſcendere, qui exeunt dicuntur aſcendere. Vt pſalmo.106. (Pſa 106.) Qui deſcendunt mare in nauibus facientes operationes in aquis multis. (Eſa.42.) Eſa.42. Qui deſcenditis in mare, & plenitudo eius, & ſupra.cap.11. (ſupra. 11. Da.7.) Beſtia aſcendit de abyſſo. & Dan.7. Vidit beſtiam aſcendentem de mari. Sed ais: quid ergo eſt quòd Dauid ait: (Pſa.105.) Pſalm. 105. & irritauerunt aſcendentes in mare, mare rubrum. Ad hoc dico primũ, in hebræo non eſſe aſcendentes, ſed irritauerunt ſuper mare in mari rubro: vt ex hebræo vertit, & ſuper mare dictum eſt pro, iuxta mare. Vt Pſal. (Pſa.136.) 136. Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus. tamẽ ſeptuaginta interpretes poſuerunt aſcendentes, habentes rationem ſitus loci. Eſt enim Aegyptus humilis, ideoquè egredientes ex ea verſus deſertum Arabiæ aſcendunt. Itaquè non de aqua loquitur, ſed mare vocãt littus maris, quod ſuperius Aegypto eſt. Et in quo Deũ irritauerũt, flentes quod educti eſſent (Exod.14.) ex Aegypto, Exod.14. Quòd verò (Mare mũdum ſignificat.) per mare, ſæculum iſtud intelligatur probari poteſt ex illo quod Dan. ait cap.7. Vidi, inquit, in viſione ea nocte & ecce quattuor venti cœli pugnabãt in mari magno. & quattuor beſtiæ grãdes aſcendebant de mari, diuerſæ inter ſe. (D. Hiero.) In quem locum, Hieroy. ait: mare autem mundum iſtum, Sæculumquè ſignificat, ſalcisquè maris fluctibus (Math.13.) redundantem. Sicut Dominus in parabola ſagenæ miſſæ in mare interpretatur. Iſta Hiero. interpretatio vera eſt: nam præterquam quòd parabola confirmatur, vt ipſe ait: Daniel palàm exponit: prius ſiquidem ait: & 4.

A beſtiæ grandes aſcendebant de mari: & poſtea ita interpretatur. Hæc quatuor beſtiæ magnæ, quatuor ſunt regna, quæ aſcendunt de terra. Ex cornibus autem beſtiæ. 4. Danielis, ortum eſt cornu paruulum quod ſignificat Antichriſtum. De quo ait: aſpiciebam & ecce cornu illud faciebat bellum aduerſus ſanctos, & præualebat eis. Non eſt ergo dubium beſtiam quam vidit Ioã. aſcẽdere de mari, de terra aſ-
B cendere, ſiue de ſæculo ipſo pleno fluctibus amaris, & tumultibus: quod idcirco verè mare vocatur.

¶Arbitror etiam propterea dici aſcendere de mari, quòd ſubito & quaſi ex improuiſſo apparebit eius poteſtas, & quòd maxima futura eſt, atquè terribilis, & qualis antea non fuerat. Sumpta ſimilitudine, à maris terribilibus belluis, quæ ſubito exire ſolent ex mari: & prodigioſa forma atquè
C nouitate terrere, ac terræ nocere. Quod ex parte intelligi poteſt ex his quę Plinius ſcripſit de crocodilo, & hippopotamo, lib.8.c.25. Atq; hoc etiam de beſtijs Danielis ſimiliter intelligendum eſt.

Habentem capita ſeptem et cornua decem: et ſuper cornua eius decem diademata, et ſuper capita eius nomina blaſphemie. Obſerua diligenter, quòd idem qđ in hoc loco de antichriſto dicitur,
D dictum etiam eſt de diabolo capite duodecimo. Et ecce, inquit, draco magnus, rufus, habens capita ſeptem & cornua decẽ: & in capitibus eius diademata ſeptem. Sed diabolo optimè hæc omnia conueniunt, propter membrorũ eius varietatem, & multiplicitatem: ſed in Antichriſto quomodo hęc conuenire poſſunt, cũ vnum ſit tantum membrum diaboli? Reſpondetur, optimè hæc omnia illi

con-

conuenire: nam vt diximus ibidem A illa omnia ad tépora Antichriſti maximè conueniunt, & pertinent. Et ſicut Antichriſtus membrum diaboli eſt: ita oẽs illi reges ſibi ſubditi, membra ſunt quodammodo ipſius Antichriſti. Et ipſe propter excellentiam malitiæ & iniquitatis caput eorũ dici tur. Atq; ita vocatur à Gregorio lib. 12. moralium ca. 22. De quo ſcriptum eſt Abacuc. 3. percuſſiſti caput de domo impij. i. de domo diaboli. Quod B caput eſt Antichriſtus vt ait Hieronymus in expoſitione ſecunda illius capitis. Hoc explicat Diuus Thomas eleganter tertia parte quæſtione octaua, articulo ſeptimo, & octauo. Quomodo diabolus ſit caput malorum omnium: & quomodo Antichriſtus membrum cum ſit eius, dicatur eſſe caput. Sicut enim caput Chriſti eſt Deus: & tamen ipſe eſt caput Eccleſiæ: ita Antichriſtus eſt membrum C diaboli, & tamen eſt caput malorum, propter perfectionem malitiæ, quæ tanta erit in illo vt omnes impij qui illum præceſſerint, ſint quaſi quędam figura Antichriſti. Secundum illud quod Paulus ſcribit 2. ad Theſſ. cap. 2. Myſterium iam operatur iniquitatis. Ait ergo noſter Ioannes de illo.

Grego. li. 12. mor. c. 22. Abacuc. c. 3. Hiero. D. Tho. 2. Theſſa.

¶ *Habentem capita ſeptem, & cornua decem; & ſuper cornua eius decem diademata, et ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.* Dicitur ergo Antichriſtus habere capita ſeptem, ſicut & draco, propter omnia ſeptem mortifera peccata quibus erit contaminatus. Imo quia ſeptennarius numerus perfectus eſt, per ſeptem hæc capita vitiorum vniuerſitas ſignificatur; qua erit fera iſta imbuta; ſicut draco, hoc eſt diabolus pater eius. ¶ Præterea per capita regna deſignantur, (vt annotauit Rupertus.) Habebat ergo draco ſeptem capita, hoc eſt regna, quibus infeſtauit Eccleſiam. Totidem habere dicitur hæc immanis beſtia. Capita draconis hæc ſunt. Regnum Aegyptiorum, quod Iſraelitis erat infeſtum: regnum impiæ Iezabelis & poſteriorũ eius perſequentium prophetas Domini: regnum Babiloniorum: Nabuchodonoſore rege populum Dei abducente, & auream ſtatuam, quam fecerat, adorare cogente. Regnum Perſarum, & Medorum, quibus regnantibus voluit Aman perdere omnes Iudæos. Regnum Gręcorum Antiocho regnante crudelia nimis exercentiũ. Regnum Romanorum ſub Nerone & Domiciano, atque alijs Eccleſiam Dei perſequentibus. Regnum deniq; Antichriſti, omniũ ſæuiſſimum. Hæc ſunt capita draconis. Totidem ergó habebit Antichriſtus. Habet enim ſub ſe vniuerſa regna numero ſeptennario ſignificata, ſuperiorumque regnorum ſic tyrannides in ſe recapitulaturum eſt monſtrum hoc horrendum, quod omnium ſex regnorum ſæuitia vtatur, vt etiam captiuitate opprimat populum Dei, perinde atque Pharao olim. Abducet autem à veritate multos, ſeque ab eis adorari faciet vt Nabuchodonoſor ſtatuam erectam: interniti onem minabitur ſicut Aman: D faciet impias direptiones vt vterque Antiochus: occidet vt Nero, Domitianuſque, & ſupra quàm hi omnes. Vt ergo hoc inſinuaret Ioannes ait hanc beſtiam habere capita ſeptem.

Antichriſtus, qui eſt beſtia, dicitur habere 7. capita propter 7. peccata capitalia.

Rupert.

Per 7. capita 7. regna Antichriſti intelliguntur etiã. Sicut aliàs 7 regna ſignificabãt 7. capita draconis.

regna diaboli anumerãtur. Exod. 3. 3. Reg. 18. Dan. 3. Heſth. 9. 1. Mach. 1. 2. Mach. 5. Math. 14.

Antichriſti tyrãnis omniũ tyrannorum præcedentium tyrãnidem ſuperabit.

¶ Dicitur præterea hanc beſtiam habere cornua decem. Habebit enim decem ſubſe reges per hęc cornua ſignificatos, contra decem Dei præcepta agẽtes: quæ per Pſalterium decem cordarum, vt ait D. Auguſtinus, ſigni-

Antichriſtus habebit cornua decem, id eſt 10. ſub ſe reges contra 10. Dei præcepta agẽtes. Auguſt.

Pſal. 32. ficantur. De quo ait Dauid Pſal. 32. in Pſalterio decem cordarũ pſallite illi. Per cornua verò reges intelligi edocemur à Daniele c. 7. dicente: porrò cornua decem, decem reges erunt, qua tropo vſus eſt noſter Ioãnes hic.

Greg. pla. Dan. 7.

¶ Cæterum non ſine cauſa ſuper hæc decem cornua, eſſe dicuntur decem diademata: cum ſolum ſeptem, ſuper ſeptem capita habere draconẽ ſcribat, & affirmet Ioannes. Habuit igitur draco ſeptem capita. i. ſeptem regna ſuperius enarrata, quorũ quintum fuit Græcorum, quod mortuo Alexandro in quatuor partes fuit diuiſum, è quibus ſolum diadema quod habuit Antiochus infeſtum fuit populo Dei. Diadema imperium eſt: nam ob id regum capitibus diademata imponuntur, vt imperia eorum deſignent, quibus par ſit ſubiugari cæteros, quorum habenas tenent. Et quia quot erunt reges Antichriſto ſubiugati, tot erunt huius impietatis miniſtri, ac decalogi impugnatores, ideo decem cornibus eius decem diademata imponuntur; id eſt, tot infeſtationis miniſtros obtinebit, quot reges ſibi ſubiectos habebit, nullusque ab huiuſmodi infeſtatione abſtinebit.

Quare ſuper 10. cornua, id eſt 10. reges Antichriſti ſint 10. diademata & ſuper 7. cap. tã draconis non ſint niſi 7. cum habuerit etiã ſic co cornua 10.

Collect.

¶ *Et ſuper capita*, inquit, *eius nomina blaſphemiæ*. Siue vt Græca lectio habet *ὄνομα βλασφημίας*. nomen blaſphemiæ. Vbi accipitur ſingulare pro plurali de more ſcripturæ. Regna igitur Antichriſti habere dicuntur nomen blaſphemiæ ſiue blaſphemiũ. Primò, quod omnia illa regna adorabunt illum, tanquàm verum Deum. De illo enim ait Apoſtolus. Quia extolletur ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Quibus verbis vult Paulus, quod nõ tantum verum Dei cultum, ſed & omnem alterius, præterquam ſui, tollet idolatriam. Ipſe ſiquidem ſolus, Dei nomen vſurpare contendet: ipſumq; ſolum regna eius, numero ſeptennario ſignata, tanquam verum Deum colent, quæ maxima blaſphemia eſt.

Quare regna Antichriſti dicantur habere nomẽ blaſphemiæ.

2. Theſſ. 2. Explicatur locus Pauli.

A

¶ Secundò ſuper capita eius nomina blaſphemiæ ineſſe dicuntur, quia non modo Antichriſtus ipſe, ſed omnia eius regna aduerſus Deum, & aduerſus eius Chriſtũ blaſphemare non verebuntur. Affirmabunt enim Chriſtum Dominum non eſſe Deum, ſed magum, & in principe dæmoniorum eieciſſe dæmonia, ediſſeq; cætera miracula, quod omnium maximum crimen, & ſcelus eſt. Vnde ſeruator aiebat apud Mathæum c. 12. Omne peccatum, & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur. Siue vt Græca editió habet: ſpiritus autem blaſphemia non remittetur; vbi ſpiritus eſt gignendi caſus. Ac ſi apertè diceret Dominus; omne peccatum & conuitium remittetur hominibus, at conuicium in ſpiritum ſanctum nõ remittetur ei. Tale fuit illud: in Beelzebut principe dæmoniorum ejicit dæmonia: tale illorum de quibus D. Ioannes ait in prima ſua Canonica cap. 4. Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis quoniam venit. Soluere autem Ieſum nihil aliud eſt quàm aliquid eorum quæ illi propria ſunt auferre, vel ſcilicet diuinitatem auferre, vel humanitatem detrahere, quod ab hæreticis & Iudæis factum eſt, quorum vnuſquiſque meritò vocatur Antichriſtus à Ioanne, cum ſpiritum habeat Antichriſti habentis in capitibus ſuis nomina blaſphemiæ. Ipſe enim atque

B

Matth. 12. Expoñitur locus.

C

D

1. Ioan. 4. Explicatur locus.

A atque omnia regna, & omnes principes & miniſtri eius diſſoluent Ieſum, affirmãdo non fuiſſe verum Deum, nec veram habuiſſe virtutem miraculã edendi. Ipſe enim, & omnes principes eius non ſolum blaſphemabunt in Spiritum ſanctum ſoluendo Chriſtum, ſed habebunt ſpiritum blaſphemiæ, vt noſtra editio legit apud Matthæũ loco modo relato. Totus enim erit in peccatis conceptus, totus in peccatis natus, totus totam vitam in ſceleribus, & peccatis degens, ita vt iure optimo non vtcumque peccator, ſed homo peccati vocetur à Paulo. 2. ad Theſſa. 2. Quando reuelatus, inquit, fuerit homo peccati, filius perditionis, ſicut ille dicitur homo Dei, qui omnes ſuas animi, & corporis actiones in Deum dirigit: ſic beſtia hæc homo peccati dicitur, quia omnia in ſe, tanquam in Deum verum diriget: nihilque boni in Deum verum & in Chriſtum eius referet: ſed potius hoc pro certo apud ſe ſtatuet, nullum honorem, nullum cultum creatori ſuo exhibere. Et hoc eſt habere ſpiritum blaſphemię, qui de facto non remittetur ei. Vexilla ſiquidem diaboli, & Antichriſti eius ſtemmata, & coronæ eorum, erunt hæreſes, conuicia in Deũ, atque cætera vitiorum genera: & de hoc maximè gloriabũtur. Atque hoc eſt geſtare beſtiam diademata, & nomina blaſphemiæ in capitibus, & in cornibus ſuis. Cæterum de hoc ſpiritu blaſphemiæ: ſiue de peccato in ſpiritum ſanctum ſatis diximus in commenta. ſuper Luc. c. 12. in illa verba: omnis qui dicit verbum in filium hominis remittetur illi, ei autem qui dixerit in ſpiritum ſanctum non remittetur ei.

2. Theſſ. 2.
Quare Antichriſtus vocatur homo peccati.

¶ *Et beſtia, quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius, ſicut pedes vrſi, & os eius ſicut os leonis.* Hæc monſtruoſa figura ſignificare vult Ioannes (vt in ſumma nunc dicamus) quòd omnis crudelitas quæcunque vſquam fuit aliquando, ſiue etiam excogitari poſſit, futura eſt in illo, ſine vlla exceptione, vt ipſe ſit ſolus vnicum totius malignitatis exemplum. Nunc ſingulas eius partes perpendamus.

Antichriſtus deſcribitur tanquam mõſtrum horrendum ingens.

¶ Imprimis ait: quòd beſtia iſta ſimilis erat pardo. B pardus animal eſt velociſſimum, quod præceps fertur ad ſanguinem: pardus beſtia eſt maculis diſtincta, cuius fœmina appellatur panthera, quæ fallax quidem eſt, & amaritudine plena, & humani ſanguinis auida. Sunt qui exiſtiment idẽ eſſe pardum ac pantheram, fœminã autem pardalim vocari. Aiunt multa animalia ſectari pantheram, eius odore ac pulchritudine delectata: quæ ab C ipſa capiuntur, & dilaniantur, eamq; eſſe eius in venando ſolertiam. Quapropter Aegyptij eos qui propria vitia tegebant, & figuram virtutis oſtendebant, imagine pantheræ notabant. Eas ob cauſas Daniel. cap. 7. Regnum Græcorum comparauit pardo, nam ſi pardus animal fuit velociſſimum, nihil fuit victoria Alexandri magni celerius, nihil concitatius, ab Illyrico quippe, & Adriatico mari, vſque ad D Indicum oceanum. gãgem fluuium, non tam prælijs, quàm victorijs præcucurrit: & ſex annis Europæ partẽ, & omnem Aſiam ſibi ſubiugauit. Benè ergo beſtia ſimilis pardo deſcribitur: quia in ea malignitas beſtiæ, & velocitas quæ erat in Alexandro in ſubiugandis regnis demonſtratur: vt promiraculo fiat, quanta celeritate vniuerſum orbẽ ſibi ſubijciet. Pardus eſt maculoſus, ſic Græcorum regnũ macu-

Pardus animal velociſſimum, præceps fertur ad ſanguinẽ eius mores deſcribitur.

Quare Aegyptij hypocritas imagine pantheræ notabãt.

Dan. 7.

Alexandri magni velocitas in ſubiugando regna.

maculoſum dicitur: tum, propter varias regiones, & oras, quas Alexander ſubegit, tum etiam, propter labes & vitia, quibus ſe maculauit ac polluit. Eam etiam ob cauſam beſtia pardo ſimilatur, quod innumeras, variaſque nationes immanitate barbaras ſuæ ditioni ſubijciet: quod varijs, peruerſiſque moribus erit prædita. Denique ſi pardum, pantheramq; multa animalia ſequuntur: eius pulchritudine delectata, quæ ab ipſa dilaniantur: non dūbium huiuſmodi fuiſſe Græcorum regnum vt hiſtoriæ prodiderunt. Huiuſmodi etiam eſſe futuram hanc beſtiam, nemo ſimiliter eſt qui ignoret: tegebit enim propria vitia, & virtutū imaginem oſtendet, vt tali pulchritudine homines delectati eam ſequantur: & tandem ab ea capiantur, & perdantur: ideo meritò pardo ſimilis dicitur.

Vrſi variæ qualitates.

¶ *Et pedes*, inquit, *eius, ſicut pedes vrſi.* Vrſus animal eſt calidum, ſagax, aſtutum: viribus pollens, in labore patiēs, & in victu parcum. Vrſus in ortu ſuo deformis eſt, authore Plinio, ſine oculis, ſine pilis, ſine cruribus. At mater eum lambendo ſenſim ita cōformat, vt perfectum reddat. Propterea Daniel eodem.c.7. comparauit regnum Perſarum vrſo. Fuit enim ſagax, potens, crudelis, vt author eſt Trogus Pompeius, & Xenophontes. Præterea hoc Perſarum regnum initio ſui dominatus, ſordidum fuit, & abiectū: ſed tempore labente ita illud prudentia in moribus expolluit, & in arte militari inſtruxit, vt paulatim ad ſummam nominis claritatem perduceret. Talis erit beſtia iſta ſagax, crudelis, tales erunt pedes eius. Sed qui erunt pedes eius? niſi impij eius ſatellites per

Plinius.

Dan.7. Regnū Perſarū & Antichriſti cō paratur vrſo & quare. Trogus Pōpeius Xenophōtes.

A totum mundum diſcurrentes, parati ad effundendum ſanguinem, & ad conculcandum ſanctos. Vrſis enim vis eſt in pedibus calcandi. Quemadmodum regni olim Perſarum pedes erant: Primus, Aman Agagites, deinde poſteriores, qui à rege Aſſuero crudeles epiſtolas de occidendis Iudæis deferre feſtinabant, vt primo quoque tempore ſanguis eius funderetur. Pedes ergo eius ſicut pedes vr- B ſi, id eſt affectus crudeles nimis, & miniſtri domino crudeliores. Miniſtri, inquam, eius ſagaciſſimi, viribus præſtantiſſimi, labori minimè parcentes, de victu potuque non curantes, dummodo de fidelibus victoriam reportauerint. Pedes item eius, ſicut pedes vrſi. Nam omnes Antichriſti ſatellites, barbaros, abiectos, & rudes huius dominatus initio exiſtentes, ſecoli prudentia ita in moribus dolabit, & in C arte bellica erudiet, vt paulatim & ſenſim ad ſupremam nominis magnitudinem deducat. Iure igitur optimo pedes Antichriſti pedibus vrſi comparantur. Præterea, pedes vrſi fortiſſimi ſunt, quibus rectus incedit more hominum, & cætera animalia conculcat: ita Antichriſtus ad omnia ſolertiſſimus humanitatem ſimulabit, & quaſi homo ambulare videbitur, ſed vrſi tamen malitiam, & crudelita- D tem habebit: & omnes viros virtute præſtantes pedibus conculcabit: vt dicitur Danie.7. pedibus ſuis conculcabat. &c.

Plato. Geg. Cælius.

Dan.7.

¶ *Et os eius*, ait, *ſicut os leonis.* Leo præter hoc quòd cæteris animātibus rationis expertibus excellentior indicatur ac fortior, apertā crudelitatē terrorē, & immanitatē ſecū fert. Hinc eſt qđ Dauid ſciēs parari ſibi inſidias

Leonis proprietates.

ab

ab impio Saule (vt author eſt Hieronymus cum omnibus Hæbræis, vel ab impio Abſalonne (vt exiſtimant Baſilius, & Chriſoſtomus) ad Deum confugiens ait: Domine Deus in te ſperaui, ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me, ne quando rapiat, vt leo, animam meã, vbi anima accipitur pro vita de more ſcripturæ. Hoſtem ſuum leonem vocat propter eius crudelitatem, & ferociam. In eandem ſignificationem ſumitur ab Hieremia, cum ait Threno 3. Vrſus inſidians factus eſt mihi, leo in abſconditis. Vbi per has duas beluas ferociſſimas (inquit Hieronymus) nimis doloſam, & crudelem perſequutionem antiqui hoſtis exprimi: qui per miniſtros ſuos, alium blandimentis, alium minis, alium verò ſupplicijs à ſemita veræ fidei ſubuertet: & a ſpe cœleſtis auxilij, quaſi deſolatos atterere cupit. Eandem ob cauſam Dauid ait Pſalm. 9. Sedet in inſidijs cum diuitibus vt interficiat innocentem. Ecce diabolus quaſi vrſus inſidiatur, admodum quo diuites inſidias parant pauperibus, vt eos per vſuras, & fœnora, bona ſenſim & paulatim conſumendo interficiant: ita diabolus vrſus effectus, & mores diuitum imitatus, nunc vnam, nunc alteram virtutem à fidelibus aufert: vt tandem tanquam leo immanis, & ferox in abſcondito inſidietur eis in ſpelunca ſua. Hanc leoninam ferocitatem ſignificare volens Dominus, alloquitur peccatoribus apud Oſeam. cap. 13. in hunc modum. Ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum: occurram eis quaſi vrſa raptis catulis: & cõſumam eos ibi quaſi leo &c. Aiunt (inquit Hieronymus) qui de beſtiarum ſcripſere naturis: inter omnes feras nihil eſſe vrſa

Baſil. Chryſoſt. Pſal. 7. — *Anima pro vita.* — *Threno. 3.* — *Hiero.* — *Pſal. 9.* — *Oſea. 13.* — *D. Hiero.*

A ſæuius, cum perdiderit catulos. Non ſolum ergo pantheræ, pardi, & vrſæ ferociam comminatur Deus, ſed leonis quoque, & omnium beſtiarum, quæ gignuntur in ſaltibus. Hic mecũ & cum D. Hieronymo conſidera obſecro: quòd qui in Euangelio credentibus loquitur: venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos: iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue: nunc per prophetam incredulis, & nolentibus agere

B pœnitentiam, pãthera, pardus, vrſa, & leo efficitur. Neque eſt quare obſtinatus peccator cõquæratur de Dei miſericordia, & bonitate: nam ipſe eſt ſuæ perditionis cauſa. Ideo ſtatim Dominus addit: perditio tua ex te Iſrael: tantummodò in me auxilium tuum.

¶ Secundum hanc eandem ſignificationem pardus & leo capiuntur in Cant. cap. 4. vbi ſponſus inuitans ſpon-

C ſam Eccleſiam inquit: veni de libano ſponſa mea, veni de libano, veni coronaberis de mõtibus pardorum, de cubilibus leonum. In quæ verba legendus eſt Gregorius, Richardus, & Beda. Cæterum per libanum intelligit locum vbi floret, & decoratur Eccleſia Catholica. Sicut enim dicitur libanus à candore: ita eſt Eccleſia candida à lauacro Chriſti. Ab hoc ergo libano, hoc eſt, lauacro regenerationis,

D & renouationis vocatur Eccleſia, vt corona cœleſti decoretur. Præterea vocatur, vt veniat de cubilibus leonũ, & de montibus pardorũ: Ideſt, è medio infidelium & crudelium, & hypochritarum. Dæmones etiam ſunt leones & pardi, quia nunc aperta iniquitate ſæuientes quoſdam decipiunt: nunc blandis conſilijs & varijs fraudibus rectos ſeducunt: ſicut & leones feroces, & pardi vario colore reſper-

Math. 11. — *Deus qui mitis eſt adie venientibus: leo, pãthera, vrſa & pardus efficitur venire recuſantibus.* — *Cant. 4. Exponitur locus.* — *Grego. Richar. Beda.* — *Vatablus*

ſi

ſi ſunt. Horum leonum ſeu pardorũ habitatio ſunt iniqui homines, quorum peruerſos mores dum eccleſia non ſolum non imitatur, ſed fugit: & interdum tales exemplo, & doctrina, ad fidem, & virtutem trahit: de montibus & cubilibus leonum, atque pardorum coronatur, & æternis pręmijs donatur. Hinc intelligetur illud Eſaię cap. 11. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit, vitulus, & leo, & ouis ſimul morabũtur, puer paruulus minabit eos, ideſt, tempore Meſſiæ ob donum ſpiritus, & euangelicam doctrinam homines mutabunt improbos mores, & ferinam vitam, atq; ferociam leoninam in temperantiam, & manſuetudinem: ita vt vel puer minare poſſit eos ſine metu, qđ nocebunt ei. Et ita contigit: nam pueris, hoc eſt, Apoſtolis, præſulibus, cæteriſquè viris apoſtolicis propter deũ obtemperarunt leones iſti, facti iam agni manſueti. Quod Paulo contigiſſe vidimus, in alijsquè mundi tyrãnis. En vides ex his alijsq; locis ſacrę ſcripturæ, quo pacto leo ferocitatem aptam dicat. Propter hanc igitur ait Ioannes, quod os huius beſtiæ erat, vt os leonis fœtidum, ſemperquè deuorare paratum. Huius leonis imaginẽ gerebat babylonicum regnum. De quo Daniel cap. illo 7. ait: videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor beſtiæ grandes: & prima quaſi leæna, aut vt quidam ex Chaldæo transfert, & prima quaſi leo. Qua figura regnũ Babylonicum deſignari certum eſt, & propter eius præſtantiam, & propter eius immanitatem. Ita enim appellatur cap. 5. Hieremiæ. Vbi vates ita inducit Deum cum Hieroſolymis loquentem: eiuſquè vaſtitatem nunciãtem. Malum ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam. Aſcendit leo de cubili ſuo: & prædo gentiũ ſe leuauit. Vbi Aquilonem intelligitur Babylon: & per leonem Nabuchodonoſor, qui erat Hieroſolymam vaſtaturus. Similiter ergo leo ille crudelis, hoc eſt, Antichriſtus Hieroſolymam, hoc eſt, Eccleſiam, dentibus, & vnguibus ſuis eſt dilaniaturus: & idcirco habere dicitur os leonis.

¶ ***Et dedit ei draco virtutem ſuam, & poteſtatem magnam.*** Græci addunt, καὶ θρόνον αὐτοῦ, ideſt, & ſedem ſuam: atquè ita legunt Aretas, & Primaſius: imo & Irenæus libro quinto aduerſus finem. ſingula ſunt maxima annotatione digna.

¶ Dedit (inquam) ei draco omnem virtutem ſuam, ideſt, dedit illi diabolus omnem ſuam poteſtatem ſeducendi, & quicquid ad hæc pertinet immittere in cor, vt eſt docere omnem calliditatem, malitiam, dolos, figmenta, & artes, quibus incautos decipere, ſeducereque conſueuit. Hoc eſt quod Apoſtolus docet 2. ad Theſſ. 2. Cuius (inquit) aduentus ſecundum operationem Sathanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mendacibus, his qui pereunt. In nouiſſimo enim tempore ſciens diabolus draco magnus imminere ſibi interitum & mortem æternã induet hominem impijſſimũ, per quem ſigna & prodigia quædam Dei permiſſu edens: ſe apud homines commendet, vt adoretur, ac ſi eſſet verus Deus. Imitabitur enim Chriſtum Dominũ. Nam ſicut filius Dei diuinam ſuam natiuitatem factus homo, ſignis & virtutibus demonſtrauit. Ita Sathanas in homine illo apparebit: vt virtutibus mendacij oſtendat ſe eſſe Deum. Atque hæc eſt, (vt Ambroſius eſt author) reuelatio myſterij iniquitatis

[Margin notes, left: Eſai. 11. Declaratur locus ... | Quare os Antichriſti cõparetur orificio leonis. | Dan. 7. | Hiere. c. 5.]

[Margin notes, right: Aretas. Primaſius. Irenæ. | Dedit diabolus Antichriſto omnẽ ſuã poteſtatẽ ad ſeducẽdum omni modo homines. 2. Theſſ. 2. | Collect. | Sathanas pro ſua virili conabitur imitari Chriſtum, in Antichriſto. | D. Ambro.]

tatis

taris. Cum enim apparuerit Antichri- A ſtus, cognoſcetur ipſe eſſe quaſi eorū Deus, quos prius eius nutu, vulgus vt deos coluit: quorū ſit ipſe ſupremus. Quod ſignorum virtutibus ſuadere conabitur. Ideo porteta mendacij vocauit D. Paulus. Quæ licet fortaſſe vera prodigia erunt, breui tempore facta applicando actiua paſſiuis: per ea tamen ſe vult credi, quod non eſt: vt decipiat quos eſt circumuenturus.

Exponitur quo nā modo Antichriſtus miracula finget. Quod ſi quæras quo pacto talia edere, & efficere poterit? memineris magorum Pharaonis, qui dracones fecerunt: qui aquas in ſanguinem verterunt, qui ranas ex aqua produxerunt, vt ſacra narrat Hiſtoria Exod. 7. & 8. capite. (Exo. 7. & 8.) Sed vt Auguſtinus eſt author, (D. Augu.) illa fecerunt, vel verè, vel apparenter: quæ permiſſi ſunt facere: nō quæ ſua virtute facere potuerunt. Nam & ſi poſſunt dæmones appropinquare agentia paſſis, vt depotentia materiæ educatur naturaliter anima ſenſitiua: hæc autem non poſſunt ſubitò, & in inſtanti facere, ſed per multas tranſmutationes: quæ tempus exigunt, & poſtulant. Deo tamen permittente multa poſſunt quæ humanas vires excedunt: quando naturales vires integræ in illis permanſerint. De qua re lege. S. Thomam. 1. parte. quæſtione 114. articu. 4. & de triplici miraculorum genere. quæſtione. 105. articul. 8. (D. Thom.) Lege eundem, ſecūda ſecundæ, quæſtione. 178. articu. 1. & 2. Hanc ergo virtutem edendi ficta aut vera prodigia, ſed breui tempore facta, applicando actiua paſſiuis, dabit draco magnus beſtiæ. Hoc eſt, Antichriſto. Dabit præterea virtutem ſuam, hoc eſt, vim nocendi, non ſolum Antichriſto, ſed miniſtris ſuis omnibus, qualis à Deo data eſt diabolo nocendi Iob. Sicut enim permittente Deo ſubitò à diabolo bona omnia dirupta ſunt, & ſerui occiſi, filij oppreſſi, & ipſe in carne viſcere peſſimo percuſſus: ita permittente Deo hanc vim nocendi hominibus transferet diabolus in hominem peccati. (Gag. Cælius.)

¶ *Dedit*, inquit, *ei thronum ſuum, ſiue ſedem ſuam.* Hoc ſecundum dedit diabolus Antichriſto: ſedem, ſcilicet, dominandi ſuper omnia regna mundi. (Dedit diabolus Antichriſto poteſtatem dominādi ſuper omnia regna mundi.)

B Nam ſicut ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ: ita beſtia illa facta eſt regina ſuper omnes filios perditionis. Et ſicut olim voluit diabolus aſcendere in cœlum, & ſuper aſtra Dei exaltare ſolium ſuum, & eſſe ſimilis altiſſimo: (Iob. 41.) ita teſte Paulo extollet ſe ille ſupra omne quod dicitur Deus. (2. Theſſ. 2.) Ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus: aut ſicut legit Diuus Hieronymus, extol- (D. Hiero.)

C let ſe cōtra omne quod dicitur Deus, aut numen, aut religio & cæt. Neque enim (Athanaſio authore) eſt idolatriam induturus ille, quin potius ſicut alter Nabuchodonoſor omnes deos exterminaturus eſt de terra, vt aliàs diximus, & eorum cultum: vt vel ſolus colatur vt Deus. (Athana.)

¶ *Et dedit*, inquit, *ei poteſtatem ſuam.* Ecce tertium quod draco daturus eſt beſtiæ, poteſtatem videlicet ſuā, quæ

D tam magna eſt, vt nulla ſuper terra poteſtas ei conferri valeat. Iob. 4. (Iob. 4.) Conſidera hîc mecū rogo Antichriſti cū Chriſto pugnantem collationem. (Antichriſti cū Chriſto pugnātis collatio.) Habet Chriſtus omnia à Deo, habebit & ille omnia à diabolo. Item Chriſtus plenus gratia & veritate, ita ille plenus futurus eſt peccato & iniquitate. De plenitudine Chriſti nos omnes accepimus Ioannis. 1. (Ioan. 1.) De plenitudine mendacij illius accepturi ſunt

SS filij

filij perditionis vniuerſi. Ad hæc, conſummabitur in illo iniquitas omnis & peccatum: ſicut veritas in Chriſto, & gratia conſummata ſunt. Et quemadmodum Chriſtus ingenti gloria ſedet in throno Dei, & data eſt illi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: ita ille ſedebit in throno diaboli regnans cũ illo. Denique ſicut ſpiritus Chriſti operatur in omnibus ſanctis myſteriũ veritatis, & bonitatis immenſæ: ita ſpiritꝰ perditionis iniq; operabitur in omnibꝰ iniquitatis miniſtris, & magiſtris plus minusvè. nam ad vnum corpus capitis Antichriſti omnes mali pertinent abinitio: ſicut ad vnum corpus myſticum Chriſti, omnes pij qui ſunt & qui erunt, & qui futuri ſunt. Poſtremò, quemadmodum Chriſtus vt homo accepit à Deo poteſtatem edendi vera miracula, quę nemo alius potuit: ita ille à diabolo, quo authore vſurus eſt, accipiet poteſtatẽ in prodigia magna, ac mirabilia mendacia, Tum ex eo quod finget ſe ea diuina virtute ędere, quamuis Sathanæ potius aſtutia, quibus etiã efficaciſſimè ſeducet plures. Hæc ex collecta.

Collect.

¶ *Et vidi vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in morte, & plaga mortis eius curata eſt.* Capita diaboli omnes reprobi ſunt, numero ſeptem capitum deſignati, ſed vnum ac præcipuum caput ipſius Antichriſtus erit, quod vidit Ioannes quaſi occiſum. Finget enim ſe mortuum, vt ſimulata reſurrectione fidelibus imponat. Vnde ſubdit: & plaga mortis eius. i. plaga mortifera & lætalis eius. Eſt enim Hebraiſmus plaga mortis eius. Hęc igitur plaga curata eſt. Plaga quidem nõ vera, ſed apparens. Finget enim ſe mortuũ & occiſum, quemadmodum occiſus

Vnum ex 7. capitibus diaboli Antichriſtus.

Antichriſtus finget ſe rediuiuũ à morte.

A eſt Chriſtus, vt ſimulata reſurrectione Chriſtum ſe mentiatur. Ita Beda, Richardus, Pagninus, & collectanea. Tanta quippe erit (inquit Haymo) temeritas in illo damnato homine, vt ad illudendos animos paruulorum, imitatione veri capitis Chriſti occiſum ſe dicat. Propterea ne fortè veritas putetur, magis autem illuſio, nequaquam affirmando dicit, ſed præmittitur, quaſi, aduerbium videlicet B ſimilitudinis, vt per hoc (ſicut diximus) non veritatis eſſe, ſed mendacij deſignetur res.

Beda. Richar. Pagninus. Cælius. Haymo.

Collect. Gag.

¶ Quod vt rem exactius intelligas, animaduerte: quod præcipuum miraculorum Chriſti fuit, ſeipſum propria virtute ſuſcitare: quo miraculo probare contendit Paulus ad Romanos cap. 1. Chriſtum eſſe verum filiũ Dei, declaratus (inquit) ſiue prædeſtinatus eſt filius Dei, ex reſurrectione mor- C tuorum. hoc ſignificare volens aiebat ipſe Pſalm. 3. Ego dormiui, & ſomnũ cœpi, & reſurrexi. Ego (inquit) dormiui, & ſomnum cœpi: quia oblatus eſt quia ipſe voluit, vt vates quidam ait: & reſurrexi, ſcilicet me ipſum propria virtute. Hoc etiam eſt quod Iacob pater eius prædixerat, vt ſacra refert ſcriptura Gene. c. 49. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quis ſuſcita- D bit eum? ad prædam aſcendit ſeruator noſter, quando infernum debellauit, quod nemo alius potuit. Pręterea, requieſcens accubuit, & moriens ſepultus fuit, ſed vt leo. Non enim ideo perdidit fortitudinem ſuam nec amiſit deitatem. Id verò quod ſubdit quis ſuſcitabit eum? Ad reſurrectionem pertinet, qua non ab alia ſed à propria virtute excitatus fuit. Habuit enim po-

Præcipuũ miraculũ Chriſti fuit ipſum ſua virtute ſuſcitare, quo probatur eſſe Deũ. Rom. 1.

Pſa. 3.

Eſa. 53

Gene. 49 Expoſitus locus.

teſ

teſtatem ponendi animam ſuam, & reſummendi. Hoc idem myſterium voluit Dominus intelligere cum apud Ioannem. c. 2. publicè dixit: ſoluite templum hoc, & in tribus diebus
Ioan. 2.
reædificabo illud. Ego (inquit) reædificabo & non alius. Quod impoſſibile videbatur Iudæis, quantò magis ſi intelligerent myſterium reſurrectionis, de quo Chriſtus Dominus loquebatur: Maximum ergo miraculorum Chriſti fuit ſeipſum ſua, & non aliena virtute ſuſcitare. Nam alios ſuſcitare, infirmos curare, multaque alia miracula edere, multi ſancti ſuis precibus & Dei nomine potuerunt: at ſeipſum excitare ex mortuis, nemo potuit niſi ſolus Chriſtus. Quo argumento maximè probauit ſe eſſe verum Deum, dignumq́; vt ab omnibus coleretur, & vt in nomine eius omne genu flecteretur. Quod optimè intelligens draco magnus dabit operam, vt caput eius, hoc eſt, Antichriſtus quaſi occiſus & vulneribus, plagiſque affectus videatur, & tertia die quaſi è mortuis reſurgens viuus appareat, quod feciſſe Symonem magum tradit Beda in hoc loco. Vt vel hoc vno miraculo credatur eſſe Chriſtus, veruſq; Deus. Vnde obſerua etiam, quòd non ſine magna cauſa Chriſtus Dominus aromatibus vngi, magnaque pompa ſepeliri voluit à viris nobilibus ciuitatis, vt omnibus conſtaret verè mortuum fuiſſe. Antichriſtus minimè morietur, ſed mortem finget, & tertia die apparens ſe reſurrexiſſe affirmabit. Quo figmento ignaram multitudinem, & imperitam impiorum decipiet.

Antichriſtus conabitur virtute diaboli imitari veram Chriſti reſurrectionẽ falſa quadam apparentia: vt exiſtimetur eſſe deus quod olim fecit Symõ Magus.

Quare Chriſtus poſt mortẽ vngi voluerit, & magna põpa ſepeliri.

1. explicatio huius loci.
¶ Hæc quidem expoſitio communis eſt ſanctorum, quam ſiquis tueri
A velit, dicere debet, quòd quando Ioannes ait: & *vidi vnum de capitibus eius quaſi occiſum.* Ille genetiuus, *eius* referre debet draconem, hoc eſt, diabolum: de quo modo dixerat: & *dedit ei draco virtutem ſuam*. Vnde addit: & *vidi vnum de capitibus eius:* ſcilicet de capitibus draconis *quaſi occiſum.* Et tunc dices, quòd vnum de ſeptẽ capitibus draconis fuit Antichriſtus quem beſtiam vocarat. Sed reuera
B in hoc loco, in his verbis, & *vidi vnum de ſeptem capitibus eius quaſi occiſum.* Illa dictio, *eius*, beſtiam referre videtur. Quod ſi hæc beſtia eſt Antichriſtus, habens capita ſeptem, & vidit vnum de capitibus eius quaſi occiſum: inde ſequitur, quòd non intelligantur hæc verba de Antichriſto. Non enim dicit beſtiam eſſe occiſam, ſed vnum de eius capitibus. Deinde, cum capite decimo ſeptimo
C Ioannes dicat, ſeptem capita eſſe ſeptem reges, neceſſe eſt in hoc vno capite regem aliquem intelligi ex his, qui præcurſores & membra erunt Antichriſti. Præterea, iſtorum ſententiam ſi rectè attendamus refellunt verba ipſa. Non enim dicit Apoſtolus fuiſſe occiſum hoc caput, ſed percuſſum grauiſſimè ad mortem, ideſt, vt moreretur: & ideò ait: quaſi occiſum, quia parum abfuit à morte:
D & quoniam non fuit occiſum, ideò nec reſurrexiſſe dixit: ſed tantum ait: & plaga mortis eius curata eſt, ideſt plaga illa, quæ certè lætalis erat.

¶ Quare dicendum eſt ex decem vniuerſi orbis regibus, qui deſignantur in decem cornibus, tres eſſe occidendos ab Antichriſto, reliquos ſeptem ei quoque

ſponte ſua eſſe ſubijciendos. Hos ſeptem, qui Antichriſto ſubditi regnabunt: & ipſi exiſtimo in ſeptem beſtiæ huius capitibus ſignificari. Quod ex capite ſeptimo Danielis affirmari poteſt. Vbi beſtia illa magna atque terribilis decem cornua habere dicitur. Et ecce (inquit) beſtia. 4. terribilis & habebat cornua decem, id eſt, decē reges. & conſiderabam cornua, & ecce cornu aliud paruum, id eſt, Antichriſtus, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius, i. tres reges ex his decem occiſi ſunt & ſuperati ab Antichriſto: vbi nota quòd de capitibus nihil dixit: quoniam reuera ſeptem capita in illis decem cornibus continentur. Sed Ioannes vt res fieret planior, decem cornua cōmemorat, quia priuſquam veniat Antichriſtus, vniuerſus orbis decem regibus parebit: ac ſimul etiam, ſeptem capita ponit; quoniam poſt eius aduentum & victoriam, ſeptem tantum relinquentur. Quare eleganter dicit in hoc capite: & ſuper cornua eius diademata decem, quoniam potentiſſimi erunt reges iſti decem ante aduentum Antichriſti, ſed ſuper capita ſeptem non dicit eſſe diademata, ſed nomina blaſphemiæ, quoniam & ipſi ſerui erunt Antichriſti, tametſi reges appellātur: & pro diadematibus tantùm habebunt nomina blaſphemiæ. Quoniam cum ipſi ſint ſectatores Antichriſti, dicent ſe regnum Chriſti euerſuros, & orbem liberaturos ab eius tyrannide: vocabuntque ſe Redemptores mundi: atque alia nomina blaſphemię addent. Atque hoc neceſſariò affirmandum ita eſſe ex eo confici videtur, quod de ſuperiorum ætatum regibus Ioannes intelligi non poteſt: quādoquidem plagam iſtius capitis curatam dicit eſſe à beſtia, id eſt, ab Antichriſto: & ob eam cauſam plurimi fieri incipiet Antichriſtus ab hominibus. Ita enim ait: Et plaga mortis eius curata eſt: & admirata eſt poſt beſtiam vniuerſa terra. Et adorauerunt draconem qui dedit poteſtatem beſtiæ. Sicut olim Chriſto miracula faciente homines Deum laudabant, qui dedit illi poteſtatem. Neceſſe eſt ergo vt de aliquo rege illius temporis intelligatur, qui faueret Antichriſto: quādoquidem ab illo curatus eſt. Tunc autem nulli reges erunt præter iſtos ſeptem: vnus ergo ex illis erit. Ex quibus etiam intelligitur ſeptem capita huius beſtiæ, id eſt, Antichriſti non eſſe eadem, quæ tribuuntur beſtiæ illi cap. 17. id eſt, diabolo. Quoniam licet per illa quoque reges ſignificentur vt ibi Apoſto. docet: reges illi iam præceſſerant magna ex parte. Ibi enim legimus ſeptem capita ſeptem reges ſunt, quinque ceciderunt: vnus eſt, & alius nondum venit. Cæterum videtur in hoc loco vnum de capitibus poni, pro primo, de more ſcripturæ. vt cap. 6. & vidi quòd aperuiſſet vnum de ſeptem ſigillis, id eſt, primum. Primus ergo ex illis, ſiue dignitate & operibus, ſiue qui prior ſe Antichriſto dedit, percutietur lętali plaga vt apparet, quam poſtea vocat plagam gladij, quod fortè in bello continget quòd geret Antichriſtus cum illis tribus regibus Aegypti & Affricæ, & Ethiopiæ: & ab Antichriſto virtute diaboli mirabiliter curabitur, ita vt quaſi à morte ſuſcitatus videatur. Quem ſenſum confirmare videntur ſequentia.

¶ Et

¶ *Et admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam.* Numquid non erunt multi qui beſtiæ fidem non adhibeant? erūt ſanè. Quare ergo aſſirmat & ait Ioannes, quòd admirata eſt vniuerſa terra? Ad hoc primò dicendum interdum in ſcriptura propoſitionem vniuerſalem non intelligi vniuerſaliter, & abſolutè vt Gene.41. dicitur: Omnis terra venit in Aegyptum, ideſt, bona eius pars. De qua re vide quę annotauimus Lucæ.2. In illa verba: exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Quia ergo bona pars terræ, ſiue maior pars terræ admirata eſt, viſo tanto prodigio, non intelligens figmentum: ideo ait Ioannes, quòd admirata eſt vniuerſa terra. Secundò dices terram poſuiſſe Ioannem pro terrenis, qui eum ſequentur: iuxta conſuetudinem ſcripturæ, tanquam terrena ſapientes, nihilque cœleſte habentes vacui lumine ſpiritus. Sic terram explicant Beda, & Richardus, Pagninus, Cælius, & alij patres.

Propoſitio vniuerſalis in ſacra ſcriptura nō ſemper vniuerſaliter ſumitur. Gen.41. Luc. 2. Terra pro terrenis. Beda. Richar. Pagninus. Cælius.

¶ *Et adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ.* à beſtia tranſitum facit ad draconem, authorem videlicet ſceleris principalem, qui operabitur in beſtia Antichriſto vniuerſa: vt cum terreni corde ac ſpiritu, à beſtia, ſapientia ſermonis, & miraculorum magnitudine ſeducti, admirentur: cogitatione ſtatim ferantur in authorē draconem, internè illum obſidentem: tribuentes illi diuinum honorem: eò quod talem dederit vicario ſuo, hoc eſt, beſtiæ Antichriſto poteſtatem: à quo erunt illi, & virtus, & potentia, & diuitiæ multæ nimis.

¶ Cauſam tanti erroris poſuit Apoſtolus. 2. Theſſalon. 2. Repulſionem charitatis fidei, dicens: eò quod charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent: ideò mittet illis operationem erroris, vt credant mendacio. Eſt ergo in homine libertas arbitrij recipiendi vel non recipiendi gratiam Dei, quæ in omnes deſuper æque collucet: licet non omnes æque recipiant eam. Nam quia illi veritatem recipere noluerunt, iuſto Dei iudicio in errorem mittentur, quibus Deus gratiam ſuam negabit: quia recipere noluerunt: cum poterant. Sicut enim miſericors eſt Deus, ita & iuſtus. Ad miſericordiam pertinet largiri deſiderantibus gratiam, ad iuſtitiam negare non deſiderantibus, vt Chriſoſtomo placet. Negabit ergo, & negat de præſenti, quicunque eam recipere nolunt. Nolunt qui non deſiderant, non flagitant, vim non faciunt pro ea aſſequenda. Qua forma rectè dixeris, quia adorauerunt draconem, idcirco errare permittentur, vt adorent & beſtiam.

2. Theſſ. 2. Cauſa quare eos deci-pientur ab Antichriſto. Eſt in homine libertas recipiēdi, & non recipiendi gratiā Dei.

¶ Sed dices, quo pacto impij adorant draconem diabolum, quem ſæpè execrantur? Enim verò adorant eum, cum peccata amant, & faciunt, etiam ſi ipſum interim execrentur. Omnis (inquit Dominus) qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati, facit quī amat, & delectatur. In quo adorat libenter peccati authorem, cui addictus ſeruus fit. Dicitur ergo, & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt draconem, ideſt, adorabunt, quia admirabuntur poſt eam. Ideo autem admirabuntur, quia videbunt Antichriſtum, non ſolum diuitijs & potentatibus, verum etiām electorum ſignis admirabilem. Si ſolum potentia ſeculari, diuitijſque, & virtutibus ſignorum communiretur, forſitā contēni poſſet. Rurſum ſi ſolū

Impij quo modo dicātur adorare diabolum. Ioan. 8.

virtutibus ſignorum, & non ſeculari potentia præſtaret, parum forſitan ad uerteretur. Modò quia vtriſque, ideſt, & potentia, & virtutibus omnibus an tecellant, meritò omnis terra admirabitur: vt dicat quæ ſtatim ſubiungit Ioannes. Cælius.

¶ *Quis ſimilis beſtiæ, & quis poterit pugnare cum ea?* Papè, quàm admirabilis, quàm potens, quāta virtute eminens, vt nulla vis ei conferri poſſit: nec quiſquam cum ea decertare audeat; non conſiderantes miſeri homines, primùm eſſe multò antè à Chriſto redemptore noſtro præmoniti, ne in errorem labantur. (Math. 24.) apud Mathæum ſiquidem ait: tunc ſiquis vobis dixerit: ecce hic eſt Chriſtus aut illic, nolite credere. Surgēt enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, & prodigia, etiā vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi vobis Hoc idem admonuit Paulus, tum alias, tum.2.ad Theſſa.2. (2. Theſſ. 2.) Nec etiam ſecundò animaduertentes infœlices mortales, quod eo potentior ſit Deus, qui quondam alia capita omnia draconis ſuperaret. Demerſit enim Pharaonem in mari: impiam Iezabelem præcipitauit: Nabuchodonoſor eiecit ex hominibus: Balthaſarem eius filium nocte peremit: Aman in patibulo ſuſpendit: Antiochum putredine inteſtinorum perire fecit: Neronem denique miſerè è vita migrare voluit: quare non mirum quòd hic qui ſex capita draconum confregit, poſſit & ſupremum confringere in Antichriſto, vt non ſtulta admiratione dicant: quis ſimilis beſtiæ, & quis poterit pugnare cum ea?

Obſeruatio quam diſſimilis ſit ad

¶ Sed interim conſidera quid iuſti dicant: & quid reprobi. Iuſti dicunt

A Deo, quis ſimilis tui in fortibus Domine? & rurſum tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Pſalm.75. Hi verò de beſtia prædicant, quis ſimilis beſtiæ, & quis poterit pugnare cum ea?

Admiratio ſanctorum & reproborū confert. Pſalm. 75.

¶ Sed aduerte quòd ante hanc acclamationem ait Ioannes, quòd adorauerūt beſtiam, ideſt, Antichriſtum ſe ei humiliantes, credentes verè reſurrexiſſe: ſicut diſcipuli Dominum poſt reſurrectionem adorauerunt, vt

B Mathæus ait capite vltimo: abierunt (inquit) in Galilæam, & videntes eum adorauerunt. Ita Diuus Thomas hic. Cuius explicationem modò ſequimur. I. adorauerūt illum eò quod crederint primum regem ſibi ſubditum ſuſcitaſſe à mortuis.

Math. vlt. D. Tho.

¶ Secūdò eſt intelligendum, quòd in miraculis edendis, & in ſignis fictis, non hominum ſalutem, non Dei gloriam, ſed ſuam ipſius dumtaxat æ-

C ſtimationem quæret Antichriſtus. Edebat Chriſtus vera miracula, & ſtatim dabat populus gloriam Deo, quam totis viribus procurabat Chriſtus. Vnde ipſe ait Ioannis.8. Ego non quæro gloriam meam. Hinc fuit quòd cum mulier quædam viſis tot, tantiſque miraculis, atque audita tam admirabili doctrina dixiſſet: beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti: ſtatim Chriſtus velut reij-

D ciens propriam gloriam, inquit: quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. Contra verò, vt modò dicebamus non Dei, ſed ſuam gloriam quæret Antichriſtus; eritque ſui voti compos, quando reprobi homines adorabūt eum: & dicent quis ſimilis beſtiæ? Ipſi dicent (inquit Beda) quis ſimilis Chriſto, aut quis illum poterit vincere? Nam quem Io. vocat beſtiā vocabunt ipſi Chriſtum.

Chriſtus non quærebat gloriā ſuam ſed Dei, Antichriſtus è contrà. Ioan. 8. Luc. 11. Beda.

¶ Et

¶ *Et datum eſt ei os loquens magna, et blaſphemias.* Ecce aſtruat Ioãnes qđ olim prædixerat Daniel.cap.7.dicens ſe vidiſſe beſtiam quartam, terribilẽ, habentem cornua decem, & vnum cornu paruum ortum de medio eorum habens oculos, cui datum fuit os loquens grandia. D. Hieronymus ait: per cornu iſtud intelligi Antichriſtũ. Quem ſequuntur ferè omnes patres, qui hunc locum expoſuerunt. Dicitur autem Antichriſtus cornu, propter eius ſuperbiam, & potentiam: ſed paruũ, quia ignobilis: erit enim obſcuro loco natus. Sed quamuis ſit paruus in principio: poſtea tamen creſcet dæmonis fauore: ſuamquè potentiam longè, latèquè propagabit. Oculos habere dicitur cornu illud, propter ingenij vim & perſpicatiam, & acumen quod habebit. Deniquè os habebat loquens grandia, ideſt, habebat os verbis ſuperbiſſimis plenum, ac ſi dicat: loquetur aduerſus Deum, & homines: erit, inquam, loquens grandia, hoc eſt, ſuperbus, maledicus, iactabundus, fallax, & minax, & diuinitatem ſibi ſumet, & arrogabit.

Antichriſtus habebit os loquens magna de ſe & blaſphemias de Christo. Dan 7. Exponitur locus. D. Hiero.

Antichriſtus dicitur cornu paruum & quare.

¶ Vnde obſerua, vſum ſacræ ſcripturæ, quòd loqui magnalia, nõ ſolum eſt blaſphemias in Deum, et in cælites iactare: ſed etiam tumidè et ſuperbè loqui: ſiue de ſuis laudibus quis loquatur, ſiue inimicis comminetur, ſiue hoſtibus victor inſultet. Et hoc eſt in ſacra ſcriptura magnificare os, magnificare linguam, dilatare os, loqui ſublimia. Vnde Abdias cap.1.ait: & non magnificabis os tuum in die anguſtiæ. &. DD. Pſalmo 11. diſperdat Deus vniuerſa labia doloſa, & linguã magniloquam, & Pſalmo.37. Dum commouentur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt. Pſalmo 34. Dilata-

Loqui magnalia in ſacra ſcriptura quid ſit. Quid etiam ſit magnificare os, linguã, dilatare os.

Abdi. 1.

Pſa. 11.

Pſa 37.

Pſa. 34.

A uerunt ſuper me os ſuum: dixerũt euge, euge, viderunt oculi noſtri. Ex his cernitur mendoſè legi in eodem Pſa. in multis exemplaribus, induantur cõfuſione & reuerentia qui maligna loquuntur ſuper me: cum legendum ſit, qui magna loquuntur magnificatur, ideſt, qui magnifica verba loquitur contra me. Atquè etiam ex Græco conſtat, quòd ſignificat magna loquẽtes. His modis omnibus intelligendũ

B eſt, Antichriſtum magna eſſe locuturum. Similiter etiam intelligere poſſumus loqui blaſphemias in Deum, videlicet, & in ſanctos in terris viuentes: Nam blaſphemare propriè nihil aliud eſt quàm maledicere, vt in epiſtola Iudę Apoſ. non eſt auſus ei iuditium inferre blaſphemiæ. Ad Titum. 3. admone illos principibus, & poteſtatibus, ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, ne-

Blaſphemare in ſacra ſcriptura idem eſt quod maledicere. Ad Titũ. 3

C minem blaſphemare. 1.Cor.4. Blaſphemamur, & obſecramus: hoc eſt ergo quod in hoc loco Ioãnes ait. Et datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias. Deum enim, & homines lingua petulantiſſima conſectabitur. Aduerte, quemadmodum enim ſeruator pollicetur ſuis os, & ſapientiam, cui non poſſint contradicere aduerſarij, vt refert Lucas. cap.21. Ita diuinitatis æmulator draco inſanus ſup-

1 Cor.4.

D peditabit mira aſtutia ſuos aduerſus regnum Dei, vt multi ſeducantur ex ea, qui omnibus technis, & artibus vtetur aduerſus pios. Dabitur autem Antichriſto os, ideſt, facultas loquendi ingentia, & blaſphemias: quæ erunt commenta fallacia aduerſus ſacra inſtituta euangelij, & ipſum Chriſtum: quem tollere de cordibus fidelium contendet: & legem euangelicam reſcindere: in quæ erit ei os magna loquens.

Lucæ 21. Sicut chriſtus pollicetur ſuis os, & ſapiẽtiã ita diabolus præbebit Antichriſto os, & ſapientiã, ſiue aſtutiam & ſagacitatẽ.

quens in magnitudine, vt diximus ſuperius, temeritas nimia loquendi blaſphemias exprimitur. Magna loquitur qui tumido ore ſuperba loquitur, erũpitquè in blaſphemias: ſiue inconuicia & maledicta: quoniam ex ſuperbo ore blaſphemiæ & maledicta prodeunt. De huiuſmodi ſuperbis ait Dauid Pſalmo.72. Poſuerunt in cœlũ os ſuum, & lingua eorum tranſiuit in terra. Quid eſt in cœlum ponere os, niſi blaſphemare Deum cœli: qui ait cœlum mihi ſedes eſt. Blaſphemare autem Deum cœli, eſt honorem eius vſurpare creaturæ: aut negare quod illi conuenit: tribuere quod non conuenit. Primò modo blaſphemabit Antichriſtus Deum, extollens ſe ſupra omne quod dicitur Deus, & in templo adorare ſe faciens. Secundò blaſphemabit, negans Deum Saluatorem Ieſum Chriſtum eſſe, & quòd non redimiſſet nos, &c. Tertiò deniq; quòd fuiſſet ſeductor. Id quod primùm Iudæi quoquè impingebant ei: deinde quòd dei odioſus eſſet, ideoquè nec clamantem è cruce eum exaudire voluiſſet. Hoc igitur eſt quod prædicens Ioãnes noſter ait: & datum eſt ei os loquens magna & blaſphemias.

Pſal.72.

Modis modis blaſphemabit Antichriſtus Deum & Chriſtum eis.

¶ *Et data eſt ei poteſtas facere menſes.42.* ideſt, annos tres cum dimidio, hoc idem prædixerat Daniel cap. 7. his verbis: & tradentur in mãnu eius, vſquè ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Hoc eſt, dabitur ſiue permittetur ei hæc poteſtas in ſanctos Dei tres annos cum dimidio. Per tempus iuxta hebræorum conſuetudinem (vt ſuperius dixi) intelligitur annus, & per tempora duo anni, & per dimidium temporis anni dimidium. Regnabit enim Antichriſtus annis tribus cum dimidio. Hoc idem

Tẽpus regni antichriſti.

A ſignificauit Ioãnes ſupra cã. præcedẽti cum ait: datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertũ in locum ſuum: vbi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis. Hæc mulier (vt diximus) eſt Eccleſia, cui data ſunt duo teſtamenta, quibus veluti alis ſemper ſapientia, & contemplatione feratur in ſublime, & à cœtu infidelium in ſolitudinem ſe recipiat, magna cum cele- B ritate, ac ſi haberet alas aquilæ. Vbi permanebit tribus illis annis cum dimidio, quibus eſt ſerpentis, hoc eſt, Antichriſti tyrãnis duratura. Sic enim libet exponere hunc locum: licet nos ſuperius aliter ſecundum ſententiam aliquorum patrum expoſuimus. Idẽ præuiderat idem Ioãnes eodem. cap. dicens: mulier fugit in ſolitudinem vbi habebat locum paratum à Deo: vt ibi paſcat eam doctrina E- C noch, & Elya, & alijs, diebus mille ducentis ſexaginta, qui dies eamdem ferè ſummam temporis efficiunt. Non durabit multò amplius Antichriſti ſæuitia: nam vt verbis vtar Chriſti, apud Mathæum. 24. Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabũtur, ac vt Dauid ait Pſa.9. Nõ in finẽ obliuio erit pauperis: patiẽtia pauperũ nõ peribit in finẽ. Quãquã Deꝰ videatur ſuo- D rũ obliuiſci, eorũquè calamitates cõtemnere: nõ tamen permittet eos perpetuò vexari, & anxietatibus vrgeri, nec tyrãnos in vitæ perpetuitate impunè graſſari. Qui enim in viros pios ac iuſtos ventos excitãt, & ad eorum perniciem abutuntur potentia, pœnas luent immanitatis ſuæ, & ad cœcas inferorum tenebras detrudentur. Indigni ſunt luce, qui lucis largitorẽ aſpernuntur. ipſi autem viri pietate

Math.24.

Pſa.9.

Calamitas iuſtorũ nõ diuturna.

præ

præſtantes beatitudinem conſequentur cœleſtem, quos in cœlum merita vocabunt.

¶Sed aduerte, quòd hæc poteſtas data eſt ei, Sed à quo dabitur? non dubium quin à Deo, à quo ſolo ſunt omnia: qui vltra non poterit niſi ad præfinitum tempus menſium 42. vel viuere, vel agere. Quod non ita intelligas velim, quod malam voluntatem immittet illis Deus, non vtiquè eſt ipſe author peccati, Sed quia vice flagelli permittet venire malum in filios, quos intendit caſtigare ex dilectione qua ardet ſalutem omnium; vt hoc omnes in meliorem vitam expergefaciat, & vt conuertantur vniuerſi à malitia ſua quam multiplicatam videt valdè in ſuis, quæ aliter deleri nõ poterit: ſed nec corrigi: vt verum ſit, quia ſæpè vſu venit, vt vnum malum ſit ruina ac pernicies mali alterius. Noſtro ergo emolumento fiunt omnia quæcumquè à Deo fiunt: cuius iudicium, & altitudinem conſilij mirari poſſumus, diſcutere non poſſumus. Satis nobis fuerit credere omnia in bonum noſtrum fieri quæcumquè fiunt à Deo. Quoniam ipſi cura eſt de nobis. 1. Petr. 5. — 1.Pet.5.

¶*Data eſt*, inquit, *poteſtas facere*. Notandum, quòd facere abſolutè vtũtur hebræi, pro eo quod eſt, quidquid vellit facere, ita vt nemo impedire poſſit. Vt 1. Regum 26. Benedictus tu fili mi Dauid, & quidem faciens facies, & potens poteris. Dan. 8. Vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet. Quare vicioſè poſitum eſt in verbis Apoſtoli apud Aretam. & data eſt ei, poteſtas faciendi prælium. Cum ſenſus ſit: regnabit, & quicquid volet, faciet nemine impediente menſes 42. ideſt, per ſpacium trium annorum cum dimidio. Aliqui ita interpretãtur data eſt ei poteſtas facere 42. menſes, i. viuendi, vel tranſigendi 42. menſes.

(Margin: 1.Reg.26. Dan.8. Aret.)

¶*Et aperuit*, inquit, *os ſuum in blaſphemias ad Deum*. Regius vates Pſalmo 62. ait: Laudabuntur omnes qui iurant in eo: quia obſtructum eſt os loquentium iniqua. Ac ſi apertius diceret: idcirco tam Rex quàm cæteri Dei ſerui lætabuntur in Deo, quoniã confuſſos videbunt impios: quoniam obſtructa erunt ora eorum, qui ſolent loqui impia contra Deum. Quod ſi hoc ita eſt, vt verè eſt: quid eſt quod hic affirmat Ioãnes quòd Antichriſtus aperiet os ſuum in blaſphemias ad Deum? ad hoc facilè reſpondebis ſi tempora diſtinxeris. Loquitur enim vates de tempore illo, quo propter zelum maximum iuſtorum, ac piorum hominum Deum verum colentium, nemo aut blaſphemare, aut per deos falſos iurare audebat. Hoc namquè habet natura ſua virtus, vt malorum hominum ora obſtruat. At Antichriſti tempore omnes impij, & ſcelerati homines blaſphemare in Deum, & in nomen eius non verebũtur. Nam nequè Deum timebũt, nec homines reuerebuntur. Audient iuſti & tacebunt lugentes, & dolentes quòd minimè valeãt tãto malo ſuccurrere.

(Margin: Vſa eo. . . loco.)

¶Præterea animaduerte, quàm cõtrarius domino futurus ſit is homo peccati. Nam de domino legitur: & aperiens os ſuum docebat eos dicẽs: beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Multoties beatos prædicans eos, qui exemplo ſui, virtutes imitarentur. Antichriſtus verò aperiet os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius. Diuerſi enim ſpiritus diuerſa profe-

(Margin: Matth.5. Diuerſi ſpiritus diuerſa profert dogmata; bonus bona, & malus mala.)

ferunt pro more ſuo dogmata:vt bo- A nus,bona profert:malus,mala. Domino dicente. Bonus homo de bono theſauro profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala. Math.12.&.cap.7. Non poteſt arbor mala bonos fructus facere,nec arbor bona malos fructus facere.

Math.12. & 7.

¶ *Blaſphemare nomen eius.* Obſeruã,nomen Dei erat illud nomen ineffabile,tetragrammatôn,ideſt,quatuor literarum iehouah.huius nominis myſterium occultatum antiquis, Chriſtus Dominus manifeſtauit. Continebant enim quatuor illę literę myſterium ſanctiſſimæ tryadis, & incarnationis verbi,ut apud Mathæum diximus.c.1.quod publicè patefecit Chriſtus dicens:ego &pater vnum ſumus Ioan.10.Item ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me pater.Io.8. Itẽ de Spiritu ſancto loquens dixit: paracletus autem Spiritus ſanctus, quem pater mittet in nomine meo, ille vos docebit omia.Ioa.15.deniquè ait:baptizantes eos in nomine patris & filij, & Spiritus ſancti.Math.vltimo. & hoc eſt, quod idem Dominus dixerat: pater manifeſtaui nomen tuum hominibus.Contra igitur nomen hoc erigetur malignus ille homo peccati,vt fidei ſalutaris ſubruat fundamentum, ſe què ipſum in cœlum euehat. Sed de hoc nomine Dei,inferius exactius dicetur.c.ſequenti.

Primus ſenſus. nomẽ Dei quatuor literarũ prædicatum à Christo & manifeſtatũ blaſphemabitur ab antichriſt. Math.1.

Ioa.10. Ioa.8.

Ioa.15.

Math.vlti.

¶Præterea, nomen Dei blaſphemare dicitur, eò quod pro ſua virili conabitur è mundo eijcere nomen Chriſti: de quo loquitur Paulus dicens,dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen,vt in nomine Ieſu omne genu flectatur,cœleſtium, terreſtrium,& infernorum, vt omnis lingua cõfiteatur, quòd Dominus Ieſus

Secundus ſenſus.

Philip.2. Antichriſtus conabitur tollere è mũdo nomẽ & famã chriſti ſuis maledictis & blaſphemijs.

Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Sic ergo erigetur,vt loquatur: ſic loquetur,vt neget Chriſtum Dei filium eſſe,quem Paulus Dei virtutem, & dei ſapientiam pleno ore proteſtatur. 1. Cor.1.

1.Cor.1.

¶*Et tabernaculum*, inquit,*eius*. Per tabernaculum imprimis intelligitur Eccleſia militans: de hac intelligens Dauid Pſalmo.45.ait: ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus. Eccleſia militans dicitur tabernaculum, ſicut Eccleſia illa triumphans appellatur ciuitas:quia in illa ciuitate cœleſti ciues quieſcunt,lætantur,gaudent,nihil periculi timentes: at in hac mortali vita Eccleſia peregrinatur, certat, & perpetuum bellum gerit. Idcirco per tabernaculum ſignificatur quod eſſe ſolet habitaculum pugnantium. De quo tabernaculo meritò poteſt dici illud pſalmographi:domine quis habitabit in tabernaculo tuo?Intuebatur enim ſpiritu Dei tabernaculum, hoc eſt,Eccleſiam, cuius imago erat tabernaculum Domini, cum hæc dicebat.Non ſolum ergo impius Antichriſtus conuitia dicet in Deum, & in nome ſanctum eius, ſed etiam in Eccleſiam militantem.Item ſynagogam ſuam ſceleratam, veram Eccleſiam,ſanctam & chatolicam nominabit.

Primus ſenſus. Tabernaculũ Dei Eccleſia militans. Pſa.45.

Eccleſia triumphãs dicitur ciuitas.

D.Tho.

¶Secundò per tabernaculum dei intellige tabernaculum materiale lapidibus erectum, deoquè cõſecratũ. Quod demoliri vbiquè conabitur Antichriſtus,atquè eius ſatellites. qd ſi aliquod ſtare fecerit,eò erit,vt in medio illius ſedeat. Sedebit (inquit Paulus) in templo Dei oſtendens ſe tanquam ſit Deus.2.Theſ.2.

Secundus ſenſus. Tabernaculũ templũ materiale ſignificat. Antichriſtus tẽpla deſtruet.

¶Tertiò per tabernaculum (inquit S.Thomas)intelligi poteſt caro ſanctiſ-

2.Theſ.2. 3 ſenſus. Tabernaculũ vocatur caro Chriſti.

ctiſſima Christi, in qua tanquam in tabernaculo peregrinus & miles habitauit. Vnde vbi noſtra æditio habet Ioã. 1. & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis, græca lectio habet: habitauit in tabernaculo inter nos. huic ſoli poſuit Deus tabernaculum ſuum, hoc eſt, carnem ſuam. Blaſphemabit igitur Antichriſtus dicens: Chriſtum non Deum, ſed purum hominem fuiſſe, non curans quod Ioã. 1. indicat: Deus erat verbum: neccurans quod Paulus ſcribat: in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, ideſt, realiter & verè.

Ioa. 1.

Ioa. 1.

¶ *Et eos qui in cœlo habitant.* Iuſti ſunt qui habitare dicuntur in cœlo: nam & ſi corpore terram terunt, corde verò verſantur in cœlo: ſicut enim ſol in cœlo habitat, quamuis terram tangat ſuo ſplendore & lumine: ſic iuſti, qui lux ſunt mundi, deſiderio, cogitatione, & mente viuunt in cœlo, quamuis commorentur in terris. Noſtra conuerſatio (inquit Paulus) in cœlis eſt. Philip. 3. Contra verò homines ſceleribus coinquinati corpore, & mente in terris habitant, & ideo Deo placere non poſſunt. Vnde Paulus ad Romanos 8. ait: qui in carne ſunt Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne nõ eſtis, ſed in ſpiritu. Non ergo ſolum blaſphemabit fera illa peſſima aduerſus Deum, & aduerſus Eccleſiam eius, ſed aduerſus ſanctos & iuſtos homines.

Iuſti dicuntur habitare in cœlo

Philip. 3.

Rom. 8.

Gal. 6. D. Tho.

¶ Præterea, non ſolum conuicia innumera proferet aduerſus iuſtos in terra corpore commorantes: ſed, quod execrabilius eſt, aduerſus ſanctos iam in cœlo Deo fruentes. Sed quid obſecro mirum hoc, quando iam noſtris temporibus videmus hæreticos quã plurimos, qui contra Deum in ritibus

A ſacris, & cõtra nomen Dei, & tabernaculum eius, & ipſos quoquè ſanctos, qui iàm ſunt in cœlo relati, nõ deſinunt os blaſphemum aperire: Quos miſſerrimè perituros dubium eſſe nõ debet. Antichriſtus igitur publicè prędicare nõ dubitabit, ſanctos omnes, qui perſecutionem paſſi ſunt propter juſtitiam, nõ ſolum nõ eſſe beatos, ſed grauiſſimas pœnas in inferis dare.

D Tho. Cælius.

¶ *Et datum eſt illi facere bellum cum*
B *ſanctis, & vincere illos.* Datum eſt (inquit), ideſt, permiſſum eſt, niſi enim permitteretur, pilum nõ proficeret: proficiet autem, quia permittetur excitaturus bellum ſæuiſſimum aduerſus ſanctos. Sed ais: quare Deus ſanctos ſuos permittat impiorũ perſecutionib' vexari? Cui quæſtioni facilis eſt reſponſio. Permittũtur ergo ſancti vexari in hoc mundo, primò, vt probentur ſicut aurum in igne: Sapien. 3.
C Dan. 12. 1. Petr. 1. ſicut Chriſtus igne paſſionis probatus eſt, vt ad regnum glorioſior perueniret. Secũdò, vt maior Dei dilectio erga illos innoteſcat, vt ſuperius docuit Ioã. cap. 3. circa finem, & Paulus ad Hebræos. 12. Tertiò, ad oſtendendam mũdo ipſorum patientiam, ſicut in ſancto Iob. Quartò, ad meriti augmentum ſic Thobiam. Quintò, ad virtutum illis collatam cuſtodiam. Sic Paulus. 2. Cor. 12.
D Sextò, ad ſuſcipiendæ pœnitentię pro peccatis ſuadelã: ſic Dauidem. Quia verò reprobi, quos odit Deus, talia remedia nõ percipiant, probat tur indigni vita vtiquè æterna qui modò tanquàm dilecti à Deo creduntur: nec corriguntur à vijs eorum peſſimis, vt nõ ſalui fiant. Sed veniet tempus, vt quibus nunc iratus Deus, per tribulationum immiſſionem videtur, eum placatum inueniant. Reprobi autem qui

Tribulatio nũ permiſſarũ in ſanctos cauſæ

Sap. 3. Dan. 12. 1. Pet. 1.

Ioa. 3. Ad Hebr. 12.

2 Cor. 12.

qui facere plus ſibi modo dum exi-
ſtimant, tunc experientur infernum,
implacabilem, atque crudelem: eis
venturum: vt ira, quæ nunc miſericorditer à ſanctis incipit, in reprobis ſine
miſericordia ſæuiat. Vnde Petrus ait:
tempus eſt vt incipiat iudicium à do-
mo Dei, 1. Petr. 4. Quod petit de eſt de [illegible] dicere apertius: in hoc ſeculo ele
cti iuxta occultum Dei iudicium mi-
ris affliguntur modis, quorum afflictio, deſinet in reprobis, vt cum Deus
electos ſuos temporaliter vrat, repro
bos [illegible] æternaliter: iuxta illud quod
Dauid ait Pſalmo. 74. Et inclinauit ex
hoc in hoc: verum tamen fæx eius nõ
eſt exinanita, bibent omnes peccato-
res terræ. Quibus verbis docere vult
propheta, quòd ſeueritas iudicij quæ
incipit à ſanctis, deſinet in peccatores,
nõ ſimpliciter, ſed fæcis impuritate.

1. Pet. 4.

Pſa 74.

¶ *Datum ergo eſt*, & permiſſum Antichriſto, *bellum facere cum ſanctis*, & *vincere illos*. Hoc autem quod poſterius additur: & vincere illos, non ita
eſt intelligendum, quod à fide deficient electi, ſed quod ita erunt abiecti
& perſequuti, vt videantur à mundo
tanquam victi, quando omnia quæcumque volet Antichriſtus faciet. Sic
etiam olim Apoſtolis, & martyribus
eueniebat, de quibus tamen dicitur:
ſancti per fidem vicerunt regna, ad
Hebræos. 11. Qui adeò nõ ſunt victi,
quòd etiam victores dicantur impietatis tyrãnorum.

Sancti & ſ victi ſũt corpore nõ tamẽ animo, nam ſemper in fide perſeuerabant.

Heb. 11.

¶ Vnde Ioãnes ait in prima ſua canonica. cap. 5. Hæc eſt victoria quæ vicit mũdum fides noſtra. Quæ tũc demum vincet & in nobis, ſi firmiter
manſerimus, quemadmodum martyres, & nõ vacillantes tanquam à vento agitati. Qui vacillat ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur, vt

Ioa 5.

A Iacobus ait. cap. primo. Vincetur igitur Antichriſtus electos Dei, occidẽdo & perſequẽdo corporaliter. Vincetur tamen ab illis perſeuerando in
fide.

Iacob. 1.

¶ *Et adorauerunt eum omnes habitãtes terram.* Omnes dixit, ſed inhabitãtes terram, id eſt, homines terrenos, recedentes (inquit) à te in terra ſcribentur. De his enim intelligi locum hunc
docent verba ſequentia.

B ¶ *Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.* Obſeruandum eſt, quòd
omnes electi ſunt ſcripti in libro vitæ
agni, qui liber appellatur cœlum Lucæ. cap. 10 dicente Domino: gaudete
& exultate quoniam nomina veſtra
ſcripta ſunt in cœlo. Cõtra verò reprobi ſcripti ſunt in libro mortis: de
quibus ait Dauid. Pſalmo. 68. deleãntur de libro viuẽtium, & cum iuſtis
C nõ ſcribantur. Ideo deleri debent.
Quia delectio eorum, eſt nõ ſcriptio. Quia igitur impij nõ ſcribentur
cum iuſtis, ideo deleri debent de libro vitæ. Vnde illa cõiunctio, &, accipitur pro, id eſt, deleatur igitur de libro vitæ, &, id eſt, cum iuſtis nõ ſcribantur. Hũc librum mortis, vocat
Hieremias terram (vt ſupra dictum
eſt.) De hoc libro vitæ intelligens Daniel. cap. 12. ait: in tempore illo ſaluabi
D tur populus tuus, omnis qui inuentus
fuerit ſcriptus in libro: & Paulus ad
Philippẽſes. 4. capite ait: quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ, & noſter Ioãnes ſuperius capite. 3. & infra
c. 21. meminit huius libri.

Liber vitæ & liber mortis.

Luc. 10.

Pſa 68. Declaratur locus.

Dan. 12.

Philip. 4.

¶ Obſerua ſecundò, quòd duplex
eſt liber vitæ alter, in quo illi ſunt ſcri
pti, qui ſecundum propoſitum æternæ prædeſtinationis ſunt electi ad vitam æternam à quo nunquam delen
tur:

tur:alter,in quo illi ſunt ſcripti,qui ſecundum præſentem iuſtitiam ſunt in gratia:à quo delentur per peccatum mortale,quam ob cauſam aiunt quidam authores,librum vitæ ſcriptum apud Ezechielem capite.2. Scriptum eſſe intus & foris:vt intus ſcripti, ſint prædeſtinati: qui numquam delebuntur:foris verò illi,quos & deleri, & deletos iterum ſcribi, nihil prohibet. De hac ſcriptura quæ foris eſt,interpræt antur illud quod dixit Moyſi Exod.capite.32. Qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo. Cæterum de quo libro loquatur Moyſes: aut quomodo verba eius ſint intelligenda,cum dixit:in capite illo, Domine dimitte eis hanc noxam, aut ſi non feceris, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti:res dubia eſt. Legite Pintum Daniel.s capite.12. Vbi multas affert expoſitiones ſanctorum patrum.

Ezech.2. Quid ſit librum ſcribi intus & foris.

Exod.32.

¶In hoc igitur loco non loquitur, D.Ioannes de libro ſecundo vitæ,ſed de libro primo,in quo ſcripti ſunt electi. Hunc librum vitæ D. Auguſtinus libro.20.de Ciuitate Dei, ait eſſe Dei notitiam,qua prædeſtinauit eos, quibus præſciuit ſe daturum vitam æternam.

Liber vitæ quis dicatur Augu:

¶Alij dicunt hunc librum vitæ,eſſe ordinem diſpoſitionis diuinæ: & ſcientiam prædeſtinationis eorum, qui ſunt ad vitam æternam præordinati. Alij aiunt eſſe conſcriptionem electorum in mente diuina.

¶*Agni qui occiſus eſt ab origine mundi.* Dicitur autem agnus occiſus ab origine mundi. Quia licet fuerit occiſus in tempore,prædeſtinatus tamen eſt ab origine mundi, quando, videlicet,peccauit Adam, non quia iam ante omnia ſecula non fuerat prædeſtinatus Chriſtus, vt occideretur pro peccatis. Nam ſicut ab æterno Deus prædeſtinauit Chriſtum ex ſemine Dauid futurum:ita etiam ab æterno prędeſtinauit eius mortem pro peccatis. Quia præſciuit hominem caſurum,quem prædeſtinauit creandum. Sed quia mors Chriſti quæ erat in prædeſtinatione æterna Dei,ſtatim vt peccauit Adam, & doluit pro peccatis,per fidē infuſſam illi applicata eſt,ſicut medicina morbo:ideo dicitur agnus occiſus ab origine mūdi.

Primus ſenſus. Quomodo dicatur agnus occiſus ab origine mundi.

¶Nec probarim quorundam conſtructionem per hyperbaton, vt *ab origine mundi.* cum particula *ſcripta,* conſtrueretur hoc modo *Quorum nomina non ſunt ſcripta ab origine mundi, in libro vitæ agni qui occiſus eſt:* & ſi idem Ioannes inferius capite.17.dicat: & mirabuntur inhabitantes terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi. Nō inquam,probarim hanc conſtructionem:nam ſic ſenſus ſpiritus (vt author Collectaneorum ait)prorſus inuerteretur:vt clarum & perſpicuum eſt,ſublato tanto ſacramento. Nam ſi Ieſu Chriſti Domini noſtri paſſio, & mors, ſtatim vt primus parens Deum offendit,ipſi per fidem adhibita vt medicina non fuiſſet, hocq; illi non innotuiſſet,facilè deſperaſſet:nec Dei prouidentia proceſſiſſet, qui hominem ad ſuam condiderat beatitudinem.

Gaguę. & Beda.

Infra.c.17

¶Cæterum Ansbertus, & alij patres per figuram affirmant occiſum fuiſſe agnum ab origine mundi in Abel,quando Abel à Cayn fratre occiſus,Chriſtum præfigurabat à Iudæis fratribus occidendū. Item ſicut in ſuis patitur Chriſtus,ita in ſuis occiditur: vnde eſt illud : Saule Saule cur me

Secūda expoſitio.

Acto.9. perſequeris. Actorum nono. Quare A dicendum eſt, non in ſe occiſum fuiſſe Chriſtum ab origine mundi : ſed in ſuis membris. Fuit enim occiſus in Abel (vt modò dicebamus) perſecutus in Abraham, venditus in Ioſeph, exul in Moyſe, qui (vt ait Paulus) prætulit improperium Chriſti omni theſauro Aegyptiorum. Fuit etiam Chriſtus occiſus ab orbe condito in victimis, oblationibus, hoſtijs, ſacrificijs, quæ Chriſtum venturum, B mortemquè ſubiturum adumbrabant, eumquè futurum eſſe, verum illud ſacrificium oſtendebant, quod ſe in crucis ara pro nobis deuouit atquè conſtituit, vt mundi crimina deleret. Pin.491. ¶Sed quid obſecro erit de electis, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ agni?&c. Numquid adorabunt etiam beſtiam? Ad hoc audi Math 24. quid apud Mathæum dicat Dominus. Erit enim tribulatio magna ita C vt in errorem ducantur, (ſi fieri poſſet) etiam electi, quæ ſermonis dubitatio (vt Diuus Gregorius ait) in electis Grego. exprimit trepidationem mentis. Dicitur ergo, ſi fieri poteſt, quia trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadent. Reprobi ergo tunc cadent, & non tandem reſurgent.

¶ Siquis habet aurem audiat, qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet. & qui in gladio occiderit: oportet eum gladio occidi. Hic eſt patientia, & *fides ſanctorum.*

quomodo Deus cõſolatur ſuos cum affliguntur. ¶Quoniam præmiſerat fore, vt in electos bellaret, & eos vinceret Antichriſtus, & opprimeret: ne deſperandi occaſio fidelibus daretur. Conſolationem, his verbis ſubdidit dicens: ſi quis habet aurem audiat: qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet. Ac ſi diceret: futurum eſt enim, vt quoſdam exilio multet Antichriſtus. & ad ſeducendum captiuos teneat: ſed qui captiuos fideles tenuerit, ipſe in tenebras exteriores captiuus ibit. Iuſtus namquè eſt Dominus, & juſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Pſalm.10. In qua enim menſura menſi fuerimus, remetietur nobis. Pſal.10. Vt Chriſtus ait Mathæ. cap. 7. Hinc Math.7. eſt quod olim Dominus apud Eſaiam. cap. 33. Regi Senacherib dicebat: væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis? Verè Reges, & Imperatores ſi non digna imperio quod Dei nomine gerunt, facere ſtuderint, prædones ſunt, quibus calamitas, & perpetua miſeria prædicitur ab Eſaia, dicente Senacherib Regi: væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis, vt quod injuria Eſa.33. intuliſti, tu ipſe iuſtiſſimè recipias? Sub typo verò Senacherib Antichriſti euerſio per Chriſtum efficienda his etiam verbis Eſaiæ intelligenda eſt. Quod apertè indicare volens Diuus Ioannes in hoc loco ait: qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet. Vnde ad idem ſubdit Ioannes: & qui in gladio occiderit, oportet eũ gladio occidi. Quem locum ſi ad Antichriſtum referamus intelligunt patres aliqui, tàm de gladio ſpirituali, quàm de corporali. Antichriſtus e- D nim innumeros interficiet gladio malæ perſuaſionis: quo interficitur anima. Alios verò quàm plurimos innocentes gladio materiali quo interfecturus eſt duos illos eximios Prophetas, Dei què Euangeliſtas, Pſa.139. Enoch, & Elyam. Forſitan de primo gladio ſpirituali loquebatur regius ille vates cũ dicebat de gladio maligno eripe me. Potius. n. volebat liberari à gladio impiorũ ſpirituali, quo animæ

in

interficiũtur, quàm à gladio materiali. Quoniam potentior eſt ille magis què formidandus quàm iſte. Quia igitur Antichriſtus quoſdam innocentes occiſſurus eſt gladio materiali, eodem etiam gladio oportet eum occidi. Occurret enim Dominus in gladio forſitan materiali, vt exterminet eum: qui ſolebat fidem ſanctorum, itemquè patientiam explorare tormentis, vt requies non daretur illis. Occidetur etiam gladio ſpirituali à Chriſto Domino, vt teſtatur Paulus. 2. ad Theſalonicenſes. 2. his verbis: quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui. Alludit enim Paulus ad prophetiam Eſaiæ. cap. 11. vbi dicitur, ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Quæ verba retulit Hieronymus ad Antichriſtum, quem Dominus Ieſus interficiet in poſtremo aduentu, ſpiritu oris ſui. ¶ Vbi interim aduerte, Paulum, locum Eſaiæ referentem, non dixiſſe: ſpiritu labiorum ſuorum, ſed ſpiritu oris ſui. Eſt enim familiaris mos iſte Euangeliſtis, & Apoſtolis, retento ſenſu verba mutare, vt Stephanus Actorum. 13. Indicans locum Pſalm. 88. Inueni Dauid ſeruum meum, adiecit, filium Ieſſe. Id quod Diuus Hieronymus multoties annotauit. Chriſtus igitur (aiunt tàm Propheta quàm Apoſtolus) interficiet impium Antichriſtum ſpiritu oris ſui, ſiue ſpiritu labiorum ſuorum, quippè per Angelum Michaelem (vt aliqui exiſtimant) Antichriſtus interficiendus eſt: quem, ſpiritum oris Chriſti vocat ſcriptura. Quia vt verbo Domini cœli firmati ſunt, ita Angeli verbo Dei conditi. Vel quia ad nutum Chriſto omnes Angeli ſeruiunt. Præterea interficiet impium ſpiritu labiorum ſuorum, hoc eſt,

Antichriſtus occidetur & gladio materiali, & gladio ſpirituali.

2. Theſ. 2.

Eſa. 11.

Solẽt Euãgeliſtæ, & Apoſtoli verba mutare in ſacræ ſcripturæ veritate.

Act. 13. Pſa. 88. D. Hiero.

Nota. Michael venturus ſpiritus oris Chriſti.

A verbo ſuo confundet, & interimet eum. Vbi conſidera periphraſin verbi Dei. Spiritus enim labiorum ſuorum dicitur. Verbum Dei, eſt validus ille, & accutus gladius quo ſuperbi Goliath caput amputatus, hoc eſt, quo diabolus atquè Antichriſtus eius vincitur, & interficitur. Quare meritò noſter Ioannes de illo atquè de eius ſatellitibus intelligens ait: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. B Quod ſi hæc ſententia certa eſt, vt certum eſt, væ homicidis omnibus. Nam ſtat ſententia, qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi, & ſtat lex illa, quicumquè effuderit humanum ſanguinem, ſundetur ſanguis illius Geneſis nono. Atquè eam ob cauſam ait Dominus Petro, gladium euaginanti, & præſcindenti cuiuſdam Iudæi auriculam: emitte gladium tuum in vaginam: C omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Vbi ſubaudiendum eſt ſecundum legem, quæ iubet homicidas interfici. Licebat enim Petro naturæ lege Chriſtum iuſtum, & innocentem defendere, cum vim vi reppellere omnibus licitum ſit. Sed Chriſtus Dominus, cum vellet pro nobis bibere calicem, quem dederat illi pater: volẽs Petrum à defenſione aliàs iuſta retardare, adduxit illi in D memoriam legem latam aduerſus homicidas dicens: omnes qui acceperint gladium gladio peribunt. Quaſi: iuſtè vel iniuſtè vterentur Iudæi ſi Petrus aliquẽ tũc occidiſſet. & vt illũ magis à pposito remoueret ſubiũxit dñs: calicem, quem dedit mihi pater, non vis, vt bibam illum? Caueant igitur, vt ad rem redeamus, omnes qui alios iniuſtè occiderunt, quoniam gladio æterni ſuplicipij occidentur.

Spiritus labiorũ Chriſti eſt periphraſis verbi Dei. Figura.

Væ homicidis, nam ſi gladio occidit, gladio peribit.

Gen. 9.

Explicatur locus.

quòd ſi objicias: damnatorum animę ſemper viuunt, quomodo ergo occidentur? Cui dicendum eſt, damnatos occiſſos dici, non propter naturalis vitæ amiſſionem, ſed propter anguſtias tartareę acerbitatem, quæ tanta eſt, quòd viuere in ea mors ſit. Vnde Diuus Auguſtinus, libro. 7. de Ciuitate Dei optimè ait: nam & ſi anima in pœnis viuit ęternis, mors eſt potius ęterna, quàm vita. Item damnati meritò occiſi dicuntur, quod priuentur vita illa melliflua, & ſempiterna, quę Deus eſt. Vnde idem Augu. in eodē lib. ait: ſumma mors animę eſt, alienatio à vita Dei in ęternitate ſupplicij. Ita D. Thomas hic.

Augu. li. 7. de Ci. Dei

D. Tho.

¶ *Hic eſt patientia, & fides ſanctorum.* Ac ſi diceret: in hoc patientiam habere debent, & fidem credentes. Quia, ſcilicet, ſi nullum malum impunitum, nullum etiam bonum futurum eſt irremuneratum, vt Gagnaius explicat. Præterea, hic oſtenditur materia profectus Eccleſiæ. Quia tribulatio erit eius materia. Ad hunc autem profectum concurrent, & patientia in ſuſtinendo, & fides in informando: Nam fides cum dilectione patientiam ipſam informabit, & eſſe meritoriam faciet. Patientia ergo nobis maximè neceſſaria eſt; quæ excitatur in aduerſis, vt Paulus ait ad Romanos quinto; tribulatio patientiam operatur. Vnde Diuus Gregorius: Sancti corporalem pœnam lucra putant: quia per hanc, æternam euadere non ignorant. Fides etiam nobis neceſſaria eſt; quæ probatur aduerſis, ſicut aurum igne. Vnde Petrus ait prima Canonica. cap. 1. Modicum nunc ſi oportet contriſtari in varijs tentationibus, vt probatio veſtrę fidei multò precioſior auro, quod per ig-

Patientia nobis neceſſaria eſt & tolerantia.

Rom. 5.

Fides nobis neceſſaria quę probatur aduerſus.

1. Pet. 1.

nem probatur: hęc eſt quæ docet, & aduerſa pati iuuat. Hæc eſt, quæ docet vitia fugere, virtutem ſectari: & oſtendit ſimul & premium, & ſupplicium. Hęc eſt, quę vincit mundum, vt Ioānes ait. 1. c. 5. Hęc igitur eſt fides ſanctorum, qui ſunt à fęce peccatorum ſynceri, & immaculati, mundoque mortui. Vnde Iſidorus: ſancti viri ita huic mundo moriuntur, vt ſoli Deo viuere delectentur.

Fidei laudes.

1. Ioa. 5.

Iſidorus.

¶ *Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra, & habebat duo cornua ſimilia agni; & loquebatur ſicut draco.* Diuus Gregorius. 33. Moralium. cap. 26. Docet his verbis hypochritas depingi: quorum prædicatio (inquit) tędarum lampadibus comparatur. Iob cap. 41. cum dicitur: ſicut tędę ignis accenſę. Tęda enim cum accenditur, odorem quidem ſuauem habet, ſed lumen obſcurum: ita iſti prædicatores Antichriſti, quia ſanctitatis ſibi ſpeciem arrogant, ſed tamen opera iniquitatis exercent: quaſi blandum quidem eſt quod redolent, ſed nigrum quod lucent: olent enim per ſimulationem iuſtitię, ſed obſcurum ardent per nequitiæ perpetrationem. Quorum ſimulationis malitiam Ioannes in hoc loco breui deſcriptione comprehendit dicens: vidi aliam beſtiam deſcendentem de terra, habentem duo cornua ſimilia agni, & loquebatur vt draco. Priorem quippe beſtiã, id eſt, Antichriſtum ſuperiori iam deſcriptione narrauerat, poſtquem etiã hęc alia beſtia aſcendiſſe dicitur: quia poſt eum multitudo prædicatorum illius ex terrena poteſtate gloriatur. De terra quippe aſcendere, eſt de terrena gloria ſuperbire, quę habet duo cornua agni ſimilia. Quia per hypochriſin ſanctitatis, eam, quam in ſe veraci-

1. expoſitio Grego. qua deſcribuntur hypocritarū mores.

Grego.

Iob. 41.

ter Dominus habuit, ſingularem ſibi ineſſe & ſapientiam mentitur, & vitam. Sed quia ſub agni ſpecie auditoribus reprobis ſempiternum virus infundit, rectè ſubditur, & loquebatur vt draco. Iſta ergo beſtia, ideſt, prædicantium multitudo, ſi apertè vt draco loqueretur, agno ſimilis non appareret, ſed aſſumpſit agni ſpeciem, vt draconis exerceat operationem. Quod in illo loco Iob vtrumquè per tædarum lampades exprimitur. Quia et obſcurum ardent per effectum malitiæ, & quaſi ſuaue redolent per ſimulationem vitæ. Sed nequaquam æſtimandum eſt, quod tunc ſolum Antichriſti prædicatores apparebunt, & nunc ab humanis deceptionibus deſunt. Modò namquè priuſquàm per ſemetipſum appareat, nonnulli illum vocibus, plerique autem moribus prædicant. An prædicatores ſimulationis illius non ſunt qui cum ſacros Dei ordines obtinent, fugientem totis deſiderijs mundum tenent: qui virtutis eſſe oſtendunt, quæ faciunt, ſed vitium eſt omne quod agunt? Hæc Grægorius. Modò ſingula verba perpẽdamus.

¶*Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra.* In beſtia ergo illa ſeptem capitum, Antichriſtum in ſe acce pimus. Nunc autem beſtia hæc terreſtris, corpus prioris deſignat, eos videlicet, qui eum pro ſua virili prædicaturi ſunt, vt affirmant multi patres. Omnium ergo doctorum impiorum impias doctrinas prædicantium, typus eſt beſtia hæc quæ de terra aſcendere dicitur, quia de terrenis ſuis concupiſcentijs, vnde terrenam ſuam fragilitatem agnoſcentem humiliari oportebat, in altum ſuperbiæ, & ſingularitatis, licet occultè & per

Beſtia iſta deſignat cœtũ Antichriſtianorum.

A hypochriſin ſe erigit, vt Gagneius ait. Præterea, etiam de terra idcirco aſcendere dicitur: quia Doctores hij terrena ſapientia erunt præditi, quam animalem, & diabolicam vocat Iacobus, ſolo terrenorum affectu ad docendum moti. Qui etiam terrenis commodis & diuitijs; quibus pollebunt, in ſuperbiam abutentur, ambitione gloriæ ac auaritia fœdiſſimè laborantes. Vnde Grego. dicebat: B de terra quippè aſcendere, eſt de terrena gloria ſuperbire.

Gagne.

¶*Et habebat*, inquit, *duo cornua ſimilia agni.* Duo cornua agni, duo ſunt ſcripturæ teſtamenta, quæ agnum Chriſtum, & naſciturum prædicunt, & natum proferunt, quæ ſibi vſurpabunt pſeudo illi prophetæ, ad ſua ſenſa corrumpentes ea, quemadmodum & omnes hæretici. Ita Primaſius quem refert author Collectaneorum, & Gagneius, & Richardus, & alij.

Duo cornua agni duo teſtamenta.

Primaſius. Gagne. Collins. Richar.

¶Poſſunt etiam per hæc duo cornua ſimilia agni intelligi doctrina, & miraculorum virtus, in quibus Chriſti potentia demonſtrata fuit. De quo dicitur Lucæ vltimo: qui fuit vir propheta potens in opere, & ſermone coram Deo, & omni populo. Hęc in Chriſto imitabuntur monſtra, vt Antichriſto obediant omnes. D Falſa enim doctrina ſua, & falſorum prodigiorum virtute decipient multos. Vnde Chriſtus ait Mathęi vigeſſimo quarto. Surgent enim pſeudoChriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Vnde quemadmodum olim magi Pharaonis, hoc eſt, Iamnes, & Mãbres, vt Paul. explicuit. 2. ad Timoth. 3. Suis magicis incanta-

Duo cornua agni doctrina. & virtus miraculorum.

Luc. vlt.

2. Timo. 3.

 tio-

tionibus reſtiterunt Moyſi: ita & iſti A reſiſtent veritati, homines corrupti mēte, reprobi circa fidem: ſed vltra non proficient, vt verbis vtar Pauli: in ſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Tertiò per hæc duo cornua agni, hoc eſt, Chriſti ſapientia in doctrina, & ſanctitas in vita intelligi poſſunt. Nam ſicut agnus in doctrina & ſanctitate vitam ſuam perfecit, atquè gentes ad ſe traxit: Ita ſimilia cornua ſe habere ſimulabit hæc beſtia. Fingēt enim pſeudoprophetę iſti doctrinam veram, & ſanctitatem. Vnde. D. Gregor. in hūc locum ait: prædicatorum Antichriſti multitudo, eam quam in ſe veraciter Dominus habuerit, ſibi ſingularem ineſſe ſapientiam, & vitam mentietur.

Duo cornua agni ſapientia Chriſti in doctrina & ſanctitas in vita.

D. Grego.

¶ *Et vidi*, inquit, *aliam beſtiam aſcendentem de terra, & habebat duo cornua ſimilia agni, et loquebatur ſicut draco.* Aliter alij hūc locum explicant vnde hanc beſtiam Irenæus lib. 5. vocat armigerum Antichriſti, quem pſeudoprophetam vocat poſtea Ioānes, & de quo inquit, loquebatur quaſi draco, & poteſtatem primæ beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius. &c. Ex quo videtur intelligi prædicatorem aliquem magnum ſignificari, præcurſorem Antichriſti: qui eloquētia ſua, & potentia ad prodigia faciēda, & ſimulatione ſanctitatis populorum multitudinem adducturus ſit ad eumdem Antichriſtum. Etenim Dominus Ieſus præcurſorem in primo aduentu habuit Ioānem: in ſecūdo habiturus eſt Elyam: ita Antichriſtus hunc præcurſorem habebit. Quæ explicatio probabilis videtur nō ſolum quod illam ſequatur Irenæus, quem ſequitur Aretas, ſed quoniam ita de

Secundus ſenſus huius loci. Beſtia iſta erit armiger Antichriſti & eius ante ſignanus & præcurſor Ireneus.

Areta.

ea ſemper loquitur ſicut de vno: vt cap. 19. & apprehēſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta, qui facit ſigna coram ipſo, & continuò viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis. Vbi cum articulo ponitur in Græco pſeudopropheta, ac ſi diceret: pſeudopropheta ille.

¶ Cæterum cur dicitur aſcēdere de terra? Beda & alij aiūt idem hic ſignificari in terra, quod prius ſignificatum eſt in mari cum dixit: & vidi de B mari beſtiam aſcēdētem. At cur prius aſcēdere de mari dixit, nūc de terra, ſi idem in vtroque ſignificat? Beſtia ergo illa de mari aſcēdit, vt in initio huius capitis diximus, quoniam inuſitata forma, & inuſitato terrore ſubitò hominibus apparebit. Quæ videtur in terra nō magna videbitur, nec terribilis forma, ſed agno ſimilis: nequè ſubitò cum poteſtate erumpet vt An C tichriſtus, ſed paulatim ſe in animos, & in beneuolentiam hominum inſinuabit. Itaquè vt terra & mare nūc quaſi cōtraria cenſentur, ita aſcenſioni ſecūdę beſtiæ cōtraria eſt aſcenſio primæ.

Beda.

¶ Præterea aſcendere de terra dicitur, quod ex paruis ortum principijs, multum creſcit: & latè ſe per terram effundit. Vt Gene. ſecūdo, dicitur: ſed & fons aſcendebat de terra. ir D rigans vniuerſam ſuperficiem terræ. Oſeæ ſecūdo, & congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra. Rectè ergo de terra aſcēdit, qui in initio ſolus videbitur, & poſtea incredibilem horum multitudinem habebit ſequentem. Qua phraſi & nos vtimur cum dicimus: a ſe lebantado del poluo de la tierra. Quando quis ex humili principio magnus eſt factus,

Aſcendere de terra quid ſit in ſacra ſcriptura.

Gen. 2.

Oſeæ. 2.

ctus. Cornua verò in hac beſtia nõ reges ſignificant, vt in decem oſtendimus draconis,aut primæ beſtiæ.Cornua igitur quibus hæc beſtia nocebit ſunt ſermones ſimplices, & manſuetudinem, ſanctitatemque redolentes, & poteſtas,qua res mirabiles & prodigioſas efficiet. Quæ, quia non violenta ſunt,ſed blanda,& manſuetudine plena, ſimilia agni cornibus dicuntur. Cornua enim agni nõ ſunt recta, & acuminata, ſed recurua, & tenera & minimè apta ad nocendum.

Cornua beſtiæ quid ſignificant.

In agno Chriſtum ſignificari diximus in priori explicatione, ſed etiam poteſt hîc accipi non pro Chriſto,ſed pro animali, quoniam ſemper agnus cum Chriſtum ſignificat articulum habere ſolet in Græco, quem in hoc loco non habet. Scio ſine articulo poni agnum.ca.5. & vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtantem, tanquam occiſum: verùm ideo ſine articulo ponitur quia indefinitè accipitur. Ac ſi diceret: vidi quendam agnum, cum nondum explicauerit quis ſit.Ita cap.1.dixit: & in medio ſeptem candelabrum aureorum ſimilem filio hominis.& cap.12. mulier amicta Sole. Et poſtea: & ecce draco rufus.&c. Et peperit filium maſculum.& cap.13.Et vidi de mari beſtiam aſcendentem.In his locis & in alijs huiuſmodi,non additur articulus, quia res quædam indefinitè ſignificantur. Vt quidam homo, quidam draco,&. quędam beſtia. Et tamen poſtea de eiſdem rebus loquens articulis vtitur: quia iam notæ,& definitæ ſunt. Vt agnus ille,videlicet de quo dixit. Et draco ille,& mulier illa.&c. Ita nunc cornua dicit eſſe agni cornibus ſimilia.i.cuiuſdam agni.

Supr.c.5.

A Atque ad hunc modum intelligi poteſt quod addit, *& loquebatur vt draco*. Vt per draconem non intelligat diabolum cum draco ſine articulo ponatur.Loquebatur igitur vt draco,quoniam licet agnus videretur externè ficta & ſimulata ſanctitate & manſuetudine: intus crudelitate & veneno draco erat. Atque ita ſuis verbis quaſi nocentiſſimo quodam veneno animos hominum inficiebat. Itaque B non comparatur eius locutio locutioni draconis: neque enim draconis eſt loqui: ſed ipſe cum loquitur draconi comparatur, quia venenum infundit vt draco.

¶Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu prioris beſtiæ. Si per hanc ſecundam beſtiam, præcurſorem, vt diximus, Antichriſti intelligamus: vult dicere noſter Ioannes: qui faciebat eadem miracu- C la,quæ Antichriſtus faciebat.Idque in conſpectu eius,ideſt,ipſo Antichriſto cernente & approbante. Vt charus ipſi Antichriſto & intimus iudicetur, atque vt vbique eum magnificet: ſicut Chriſtus laudauit Ioannem præcurſorem ſuum. Vel quod potius exiſtimo,in conſpectu eius,ſignificat,ante ipſum ambulans, ipſum proximè præcedens & viam illi parans. Sicut dictum videtur.Pſalm.49.Ignis in cõ- D ſpectu eius exardeſcet. & Pſal. 17. Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt.& Pſalm. 67. Deus cum egredereris in conſpectu populi tui, cum pertrãſieris in deſerto. & Pſa.79.Dux itineris fuiſti in conſpectu eius. Poteſtatem autem dixit, pro re quæ cum poteſtate fit,ideſt,pro miraculis.More vſitato Hæbræorum, qui nomina abſtracta ponunt pro ſuis concretis: modò actiuè modò paſſiuè ſumptis,

In conſpectu alterius eſſe. i. ambulare quid ſit in ſacra ſcriptura.

Pſa. 49. Pſal.17.& 67.79.

Sed ſi per hūc pſeudoprophetam cætũm miniſtrorum Antichriſti intelligamus vt in priori explicatione diximus, in idem recidit. Sed priorem expoſitionem proſequentes, ait Ioannes hāc beſtiam locuturam eſſe ſicut draconem.

¶ *Et loquebatur*, inquit, *ſicut draco.* Porrò cornua quidem habebat beſtia agni ſimilia, ſed vox longè diuerſa. Quippe loquebatur vt draco. Draconem diximus, diabolum figurare ob malitiæ venenum & aſtutiam quoq;: qui in dracone Euam ſeduxit: quia ex abundantia cordis os loquitur vt Dominus ait: qualiſquiſque ſit, lingua prodit. Iacob proditus eſt per vocem, & ſi tectus fuerit ſub veſte Eſau: lingua Petrum manifeſtum fecit, ſic & tinnitu ſuo æra quæque dignoſcuntur. Cum ergo beſtia agni cornibus luſerit: tamen lingua eam prodet draconem, ſubdola, mendax, & ſeducens.

> Qualiſquiſque ſit, lingua prodit.

¶ *Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius.* Conſidera obſecro diaboli aſtutiam, & ſagacitatem in decipiendis hominibus, videns quòd Chriſtus Dominus acceperit plenariam poteſtatem à patre in cœlo & in terra edendi miracula, & mundum regendi in virga ferrea: ſecundum illud: data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Videns etiam eam poteſtatem tradidiſſe Chriſtum ſuis miniſtris, ſecundum illud: Ite & prædicate Euangelium omni creaturæ; qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Signa autem eos qui crediderint hęc ſequentur &c. Conatus eſt agere ſimiam Dei. Et imprimis dedit omnem ſuam poteſtatem beſtiæ priori, hoc eſt, Antichriſto vt ſuperius audiuimus. Nunc autem beſtia hæc contulit omnem ſuam poteſtatem ſecundæ beſtiæ, hoc eſt, præcurſori ſuo, ſiue miniſtris ſuis. Nam ficta miracula, quę per Antichriſtum faciet diabolus: Antichriſtus per ſuum præcurſorem & per miniſtros, & prædicatores etiam facturus eſt. Et hoc eſt quod ait: & poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat.

> Diabolus ſemper conatur agere ſimiam Dei vt homines decipiat.
>
> Math. vlt.
>
> Marc. vlt.

Præterea, animaduerte diaboli verſutiam, in tantum enim peruerſi prædicatores Antichriſti, illum honorabunt, vt quicquid agant, ſe coram illo tanquam vero Deo, vbique exiſtenti, atque omnia intuenti agere dicant. In quo etiam erũt ſimiæ ſanctorum, qui in conſpectu Dei ſe verſari dicunt, vt eſt illud: viuit Dominus in cuius conſpectu ſto. 3. Regum. 17. & Apoſtolus: ſicut ex Deo coram Deo in Chriſto loquimur. Et Abrahãm Dominus ait: ambula coram me & eſto perfectus Geneſis. 17. Item Eſaiæ. 38. Ezechias Rex dicit, memento obſecro Domine, quomodo ambulauerim coram te, in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum eſt in oculis tuis fecerim. Hoc idem dicent, & facere ſimulabunt impij prædicatores, & miniſtri Antichriſti, atque eius præcurſor. Quid verò ſequutum eſt ex abuſu huius poteſtatis, docet D. Ioannes in ſequentibus verbis vſque ad finem capitis.

> 3. Reg. 17.
>
> Gene. 17. Eſai. 38.

¶ *Et fecit terram, & habitantes in ea adorare beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis &c.* Incipit Ioannes oſtēdere perſequutiones miniſtrorum Antichriſti, ſigillatim: quas libet hîc in ſumma referre. Prima ergo erit, quod prædicatores Antichriſti facient homines eum adorare. Secunda, quod edent ficta miracula, quibus multos à fide reducere inducent. Tertia, quod facient mortales ſtatuam Antichriſti co-

> Narrantur in ſumma perſequutiones miniſtrorum antichriſti.

colere. Quarta quod compellet multos characterem ſiue ſignum Antichriſti portare. Prima igitur perſecutio erit, qua faciet ſecunda hæc beſtia, hoc eſt, hæreticorum, & peſſimorum prædicatorum congregatio, nunc vi, nunc metu, nunc precibus, nunc donis, nunc denique promiſſis terram, & omnes habitantes in ea adorare beſtiam primam. Quid verò per terram, & habitantes in ea intelligatur incertum eſt. Per terram igitur, & habitantes in ea aliqui intelligunt, & ſimplicem vulgum quem terram vocat, & primores quos habitantes in ea appellat. Hos enim omnes ſeducere conabuntur prædicatores Antichriſti, vt eum adorent. Alij verò per terram corpora terrena: & per habitantes in ea, animas in corporibus habitantes intelligunt. Conabuntur igitur Antichriſti miniſtri, corpora, & animas miſerabili ſeruitute beſtiæ priori ſubijcere, vt quicunque appræhenſi fuerint, corpore & anima ſint captiui. Alij verò per terram, & habitantes in ea, intelligunt homines terrenos theſaurizantes ſibi in terra, nõ in cœlo. Hos enim promiſſis, & muneribus facilè ad adorandam beſtiam priorem trahent. Tandem alij volunt vt coniunctio, &, expoſitiuè capiatur pro, ideſt, hoc ſenſu: fecit terram &, ideſt, habitantes in terra, diuinos primæ beſtiæ honores exhibere.

Prima perſecutio.

Quid per terram & per inhabitãtes in ea intelligatur.

Auth. Collect.

¶ *Cuius curata, inquit, eſt plaga mortis.* Ideſt, quæ ſe ſimulabit mortem reſurgendo viciſſe: vt annotauit Beda, & alij patres. Hunc enim ſcriptura nõ occiſum, ſed velut occiſum dixerat. Sicut de Iudęis dictum eſt: ipſi autem non intrauerunt in prætorium ne cõtaminarentur. Ioan. 18. Non enim Iudæi tantorum ſcelerum conſcij verè

Beda.

Ioan. 18.

A inquinari timuerunt: ſed quid ſimulaſſent, quaſi affirmans retulit Euangeliſta. Ita Beda.

Beda.

¶ Quæri poteſt quomodo præcurſor, quem diximus Antichriſti, vel cætus miniſtrorum eius fecit adorare beſtiam primam, cum ante eius prædicationem ſcriptum ſit, & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ, & adorauerunt beſtiam
B dicentes: quis ſimilis beſtię? Poſſumus reſpondere, illud per anticipationem eſſe dictum, & tunc factũ cum beſtia ſecunda aſcendit, & fecit ſigna illa. Probabile tamen putant nõnulli ante aſcenſum ſecundæ beſtiæ homines nõ tam in adorationem Antichriſti, quàm in magnam quandam admirationem eſſe excitandos, & adoraturos quidem eum vniuerſos qui aderunt, ſed ſubita adoratione: nõ qua-
C ſi ſe illi in perpetuum tradentes. At cũ præcurſor iſte prodierit, & cum magna ſpecie ſanctitatis poteſtatem prodigiorum coniungerit animas eorum qui prius adorauerant confirmabit: & plurimos deinde quocunque profectus fuerit peruertet. Mirabiliter enim augebitur authoritas Antichriſti cùm viderint hominem, quem ſanctiſſimum putabunt, eius laudes prædicare: & accepta ab eo virtute prodigia
D facere. Hoc autem quod diximus ex vtriſque verbis cognoſci poteſt. Prius enim dicitur: & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt beſtiam dicentes: quis ſimilis beſtiæ, & quis poterit pugnare cum ea? quibus verbis admiratio magna oſtenditur: & ſubita quædam adoratio extorta quodammodo illa admiratione, potiuſquam voluntate. In ſecunda autem adoratione dicitur: & ſeduxit

duxit habitãtes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ. Quæ verba deliberatam iam & voluntariam adorationem firmamque declarant.

¶Quod verò addit: cuius curata eſt plaga mortis: videtur facere ad priorem ſenſum vt iam explicuimus. Si verò ſecundum ſenſum ſequamur: intelligenda ſunt hæc verba in hunc modum. Cuius ſcilicet capitis curata eſt plaga mortis. Vnum enim caput Antichriſti vulneratum fuit: & ideo eius dicitur hæc plaga, quæ curata eſt ab eo. Cæterum amplificabit Antichriſti potentiam præcurſor iſte, prædiçans ſemper regem illum ab eo fuiſſe ſuſcitatum. Plaga verò mortis appellatur .i. mortifera, lætalis. Eſt enim Hebraiſmus.

¶*Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram, in conſpectu hominum.* Inter alia ſigna quę pręcurſor ille, ſiue miniſtri Antichriſti facient, illud erit cęteris mirabilius, quòd ignem facient deſcẽdere de cœlo in terram in conſpectu hominum, quo probent falſam ſuam doctrinam. Vnde ſicut olim Elyas, inuocato Dei nomine ignem de cœlo deſcendere fecit, ſuper ſacrificium, & ſuper ſtruẽ lignorum coram omni populo, vt vnus Deus, qui fecit cœlum, & terram ſolus coleretur, reiectis omnibus alijs dijs gentium: ſic impia beſtia iſta virtute accepta à diabolo imitari volens Elyam, ignem ſubitò faciet è cœlo deſcendere, vt vel viſo tanto prodigio, credatur beſtia prima eſſe De⁹. Quod ſi à fidelibus & pijs hominibus non illi fides adhibeatur, intelligentibus diuino quodam ſpiritu eius falſitatem: tunc iterum faciet ignem de cœlo deſcendere, qui deuoret illos. Imitatus Elyam. 4. Regum. 1. qui ſuper duos quinquagenarios deſcendere fecit de cœlo ignem, qui deuoraret eos.

4. Reg. 1.

¶Cæterum ſimia iſta impia, hoc eſt, præcurſor ſiue congregatio hæreticorum, imitari volẽs Chriſtum Dominum, qui in die Pentecoſtes Spiritum ſanctum in ſpecie ignis miſit ſuper Apoſtolos, quo repleti cœperunt loqui varijs linguis magnalia Dei: qui & ipſi poſtea in eos quos baptizabãt, Spiritum ſanctum ſimili ignis ſpecie aliquoties viſibiliter faciebant deſcendere, vt ſimiliter omnibus linguis loquerentur: ſic pſeudoprophetæ iſti facient vt ignis deſcendat de cœlo, Dei nutu cœlo eis obſequẽte, vt decipiãt, qui perfectè ſtare in Eccleſia ſanctorum noluerũt. Et hoc dæmonum miniſterio. Idquod etiam in veteri teſtamento feciſſe eos teſtatur patientiſſimi Iob hiſtoria, cuius tactas oues, pueroſque ignis è cœlo proiectus aſſumpſit. Facient ergo ignem deſcendere in terram viſibiliter, vt variè loquantur homines. Quod fiet ſiue ex varietate gentium, ſiue ex Sathanæ aſtutia execrabili, vt hoc quaſi indicio donũ Spiritus ſancti ſeſe percepiſſe iactent. Simulabit ergo Antichriſtus mortem, & reſurrectionem, & aſcenſionem vt ſecundum priorem expoſitionem oſtendimus ſuperius: & finget Spiritus ſancti in ſpecie ignis miſſionem: vt in hoc loco vides.

Beſtia illa hoc eſt pręcurſor Antichriſti finget miraculũ quod ſ'ucit Chriſtus fecit in die Pentecoſtes, vt in omnibus ſimilis Chriſto videatur.

Collect. D Thom. Beda.

¶Hic tamen obſerua, quòd Chriſtus Dominus ignem charitatis & amoris venit mittere in terrã, vt omnes ſumma charitate connecteret. Huc tendebant omnia eius miracula. Non enim quærebat propriam gloriam, ſed proximorum vtilitatem. Hinc eſt, quod apud Mathæum cap. 11. ait: Ité renunciate Ioanni, quæ audiſtis, & vidiſtis; cœci

Chriſtus Dei amore & electorum miracula ardebat nõ quęrens propriam gloriã contrà verò Antichriſtus. Math. 11.

cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur &c. Quibus ſatis oſtendit ignem ſuæ charitatis. Non enim venerat perdere, ſed mederi. Hinc eſt quod cum diſcipuli ei dicerent, apud Lucam.c.9. Domine vis dicamus, deſcendat ignis de cœlo, vt conſummat eos, ſcilicet, Samaritanos nolētes Chriſtum recipere, dicit eis: neſcitis cuius ſpiritus eſtis: filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. At homo peccati cum venturus ſit, animas perdere, & propriam gloriam quæſiturus, non ignem charitatis, ſed fulgura, & fulmina emittet in terram, vt vel ſaltem terrore homines ad ſe trahat, atque hoc idem contendet ſecunda beſtia, hoc eſt, præcurſor vel miniſtri eius & prædicatores. Cæterum vide Gregorium 33. moralium. c.37. Aliter exponentem hunc locum: inter explicandum illa verba Iob. c.41. De naribus eius procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ atque feruentis. Quibus verbis myſticè deſignatur, quòd in perſecutione Antichriſti in errorem penè mittantur electi. De leuiathan (inquit) naribus fumus exit. Quia ex eius prodigijs mendacibus etiam bonarũ mentium oculos trepidationis caligo confundit. Tunc namque in electorũ cordibus, conſpectis terribilibus ſignis obſcura cogitatio conglobatur. Vnde hoc veritatis ore per Euangelium dicitur: ſurgent pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Quaſi quidem iam errare, & in cogitatione titubare. Sed protinus (ſi fieri poteſt) ſubiungitur. Quia proculdubio fieri non poteſt: vt in errorem plenè electi capiantur. Vnde autem in hac fumi caligine, ipſe etiam animorum fer-

Luc.9. Grego. Iob.41. Math.24

A uor exprimitur, quum protinus ſubinfertur: ſicut ollæ ſuccenſæ atque feruentis. Velut enim olla feruēs, eſt vnaquæque tunc anima, cogitationũ ſuarum impetus, quaſi ſpumas ardentiũ vndarum ſuſtinens, quas & ignis cœli commouet, & ipſa temporalis oppreſſio more ollæ intrinſecus clauſas tenet. Vnde Ioannes quoque cum huius beſtiæ ſigna narraret adiungit: ita vt ignem faciat de cœlo deſcendere.

B Ignem quippe de cœlo deſcendere eſt, de cœleſtibus electorum animis ſancti zeli flammas emanare. Hæc Gregorius. Sed hæc expoſitio nō literalis, ſicut præcedētes, ſed myſtica eſt. Grego.

¶ *Et ſeduxit habitantes in terra, propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in cōſpectu beſtiæ.* Dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quę habet plagam gladij.

¶ Imprimis aduerte, Irenæum lib.

C 5. recitatis his verbis ſic ſcribere. Hæc ſigna magica arte eſſe ab illo facienda. Quod docuit Paul. 2. Theſſa. 2. Sed de hoc iam diximus. Sed cur dictum eſt. *Seduxit*, cum dicendum videretur, ſeducet. quidam legunt ſeduxit, vt Primaſius & Ansbertus & Ambroſius. Alij, ſeducet. vt Haymo. Alij, ſeducit. Ego non dubito noſtrum interpretem vertiſſe ſeduxit, ſicut habetur in vetuſtiorib' codicibus, & maxi-

D mè in complutenſi: nam quamuis in Græco ſit præſentis, eſt enim πλανᾷ. ideſt, ſeducit: tamen omnia huiuſmodi verba quæ apud Græcos ſunt præſentis temporis ipſe in præteritũ vertit. Vt poteſtatem prioris beſtiæ omnia faciebat: & ſtatim: & fecit terram & habitātes in ea &c. Et fecit ſigna magna &c. quare conſequēs erat vt ſimiliter verteret: *& ſeduxit.* Hoc autem fecit, quoniam videbat plerumque apo-

2.Theſſ.2. Primaſ. Ansber. Ambro. Haymo.

po-

poſtolum futura verbis præteriti tem A poris enunciare more prophetico. ſiue potius, vt aliqui putant, quoniam exemplaria nactus eſt emendatiora quàm quæ modo habemus.

Sed neque Græca lectio repudianda eſt, ſæpe enim prophetiæ de futuris loquuntur verbis præſentis temporis: vt res certa eſſe, & non tàm prædici quàm geri videatur. Sic dicitur Malach. 3. Malach. 3. Ecce ego mitto angelum meum. Et pro eo quod dictum eſt B Eſa. 28. Eſa. 28. Ecce ego mittam in fundamẽtis Sion lapidem. 1. Pet. 2. Petrus. 1. epiſt. cap. 2. dixit: Ecce lapidem pono in Sion.

¶ Cæterum his verbis vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, etiam oſtenditur priorem ſententiam quam modo proſecuti ſumus eſſe planiorem. vt ſcilicet, Antichriſtus ſit, & non rex aliquis ſibi ſubditus, qui plaga ſit quaſi occidendus. Qui verò ſecundam ſententiam tenent, a- C iunt: reuera ita eſſe quòd præcurſor ille perſuadebit hominibus, vt imaginem Antichriſti faciant: eamque in templis adorent: ſed quoniã rex iſte, qui credetur fuiſſe reſuſcitatus, membrum erit beſtiæ prioris, & vnum ex eius capitibus, ipſa beſtia dicitur habere plagam gladij. Sed quicquid de hoc ſit, hoc certum eſt, quòd præcurſor, vel præcurſores Antichriſti perſuadebunt hominibus, vt faciant ima- D ginem beſtiæ.

¶ Hoc ergo loco agit D. Ioannes de perſecutione quantum ad ſtatuæ reuerẽtiam. Compellent enim pſeudoapoſtoli homines erigere Antichriſti ſtatuam, & imaginem vt modò dicebam. Quemadmodum enim Eccleſia Catholica imaginem Chriſti crucifixi facere, & erigere ſolet: vt à fidelibus terrena contemnentibus & in cœlo conuerſantibus veneretur. Ita illa impia Synagoga Sathanæ imaginem beſtiæ conſtabit vt non à cœleſtibus hominibus, ſed à terrenis, & terræ habitatoribus adoretur. Et quẽadmodum Chriſti imago plagis eſt inſignita: ſic etiam Antichriſti imago cicatrices, & vulnerum veſtigia, quæ ſigna ſunt mortis, quæ per gladium ſignificatur, oſtendet. S. Thom. Vnde Victorinus ait: Victor. auream Antichriſti ſtatuam, & imaginem in templo Hieroſolymis, vt adoretur, collocandam: & vt facilius miſeri homines ad idolatriã trahantur. Audi quid ſtatim in litera ſubiungat. D. Ioannes. D. Ioan.

¶ Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & vt loquatur imago beſtiæ, & faciet, vt quicumque non adorauerunt imaginem beſtiæ, occidantur.

Imprimis aduerte, quòd hoc datum dicit beſtię, hoc eſt, præcurſori illi aut pſeudoprophetis, vt immiſſo ſpiritu ſathanico idolum illud execrabile reſponſa quoque dare faciant. Sed àquo hoc datum eſt? à Deo ſcilicet, permiſſiuè tamen, ex magna iracundia in peccatores: vt ludificentur perpetuis erroribus, qui apertam veritatem ſequi noluerunt. Iam hîc vides, quòd iuſto Dei iudicio permittuntur peccatores obſtinati decipi: & propter ſua innumera peccata in alia grauiora labi.

Permittit Deus vt imago Antichriſti loqui videatur.

Iuſte Dei iudicio permittuntur obſtinati decipi, & in grauiora peccata labi.

Cælius.

¶ Secũdò aduerte, quòd homines iſti ſcelerati, & Antichriſti miniſtri, non verum ſpiritum, nec veram loquelam imagini dabunt: nam ſtatua viua non erit. Quamuis namque habeat malignum ſpiritum inhabitantem, minimè tamen ſtatuæ vnitum & coniunctum, ſicut anima noſtra coniuncta & vnita eſt corpori. Habebit quidem ſtatua illa ſpiritum diaboli vt mo

motórem, non autem vt formam A perficientem. Præterea nec ſtatua hæc proprie loquetur: cum loqui propriè ſit cum intentione proferre, per organum rationali animę vnitum naturaliter. Sicut igitur olim dicebantur idola loqui, cum dæmones in eis reſponſa dabant: ſic dicetur loqui Antichriſti imago, diabolo in ea reſponſa dante, & futura prædicere conante: Vnde Aretas ait: hoc autem circa ſimulacra conſiderandum eſt, B quòd multa eorum, & ſuadere, & loqui, ſcripta ſunt temporibus græcorũ operatione diabolica.

D. Tho.

Aretas.

¶ Tertiò notabis, quòd beſtia hæc edictum faciet, vt qui ſtatuam Antichriſti non adorauerit, immaniter occidatur: cuius rei figuram habes Daniel. cap. 3. vbi refertur, quòd Nabuchodonoſor Rex fecit ſtatuam auream, & edicto publico præcepit, vt omnes adorarent eam, audito ſonitu C tubæ, & fiſtulæ, & cytharæ. Quod ſi quis non adoraret, ſtatim mitteretur in fornacem ignis ardentis. Sic Rex iſte impius huius mundi erigere faciet ſtatuam ſuam in Hieruſalem: ad quam adorandam demulcebit aures hominum omni genere muſicæ, hoc eſt diuitijs, voluptatibus, dignitatibus, quibus innumeram ſceleratorum hominum multitudinem ad imaginem ſuam adorandam pelliciet. Quod ſi D fideles & electi eam adorare noluerint, in fornacem ignis mittentur, atque infinita tormentorum genera patientur. Eiuſdem etiam typus fuit rex ille ſuperbus Tyri. De quo Ezech. c. 28. ait eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti; Deus ego ſum. Huic ſimilis fuit Cayus Caligula Romanorum Imperator, qui ſimulachrum ſibi fecit ſtatui: præcipiens, vt ab omnibus colere-

Cogetur præcurſor Antichriſti homines adorare imaginem eius. Dan. 3. Figura.

Ezech. 28. Figura.

tur: vt ait Flauius Ioſephus. libro. 18. Antiquitatum. Auream imaginem fecit Nabuchodonoſor adorandam: auream etiam faciet ſtatuam Antichriſti, ad maiorem diuitiarum ſuarum oſtentationem, inanem gloriam, & inſolentem vanitatem. Fortaſſe ideo ita inſtituet, vt qui Antichriſtum colere recuſauerint, ſaltem colant aurum ipſum, aurum quo Rex ille impius, & famuli eius pauperes alere deberent, templa Deo vero conſtruere: regnum Chriſti in pace, & iuſtitia continere, in fabricanda ſtatua ſuæ blaſphemiæ demonſtratrice conſummabũt, exemplo regis Babylonis.

Ioſephus.

¶ Deniquè, ſicut tres pueri nolentes adorare ſtatuam in fornace miſſi ſunt: ſic omnes Chriſti fideles ſtatuam Antichriſti adorare nolentes, crimine contemptæ religionis, apud Antichriſtum, eius ſatellites deferre non dubitabunt. Vertent illis crimini quòd obedientiam abijcerent, & ſtatuam colere recuſarent. At in his quæ præceptis diuinis repugnant, cum nõ debeamus principibus obedire, iure quidem electi, tunc pſeudoprophetis illis non parebunt. Cum optimè nouerint, primum præceptum decalogi eſſe; non habebis deos alienos, non facies tibi ſculptile, non adorabis ea, nec coles. Exod. 20. Rurſum Deutero. 6. ait Dominus; Dominum Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Quæ verba Chriſtus attulit apud Mathęum. c. 4. ad diaboli tentationem refutãdam, Vbi adorare & ſeruire intelligitur de obſequio & ſeruitute, quam Theologi latriam vocant. & quoniam quę hi præcipient, cum Dei præcepto non cohærebũt, potius volent fideles electi mori, quàm impijs hominibus obedire. ¶ Cæterum in hoc loco aliqui

Electi nolent adorare ſtatuã Antichriſti, quãuis occidantur, ſcientes ſolũ Deũ eſſe adorandũ, & non idola. Exod. 20. Deu. 6. Math. 4.

existimant ita legendum esse: *Et faciat ut quicumque non adorauerint, &c.* & ita habent Græci codices emendatiores. Et est ſenſus: *& datum est illi* ut faciat, ut quicunque non adorauerint imaginem bestiæ occidantur. Iam ſimulata ſanctitas in apertam prorumpet crudelitatem.

¶ *Et facient omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.*

Cōpellent ſatellites Antichriſti omnes ſibi ſubditos ferre imaginem & characterē eius in manu, aut in fronte.

¶ Ecce quarta perſecutio, qua cōpellent Antichriſtus, & principes eius omnes ſibi ſubditos, cuiuſcumque ſtatus, & conditionis ſint, ſignatos ſigno & nota Antichriſti incedere. Vbi obſerua mentem & calliditatem diaboli. Olim populus fidelis conſignabatur ſigno corporali circumciſionis, ut ab aliis gentibus Deum minime colentibus eſſet ſeparatus: tempore etiā Chriſti omnes fideles ſignantur in fronte, ſigno crucis, quo muniuntur, & defenduntur ab inſidiis hoſtium inuiſibilium: ſignantur præterea in anima charactere quodam ſuperno & ſpirituali, cum in baptiſmo profitentur militiam Chriſti & eius fidem. Vnde Paulus ait: credentes ſignati eſtis, ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. Vt hoc ſigno ſeparentur fideles ab infidelibus & dignoſcantur, ut ſolent oues ſignari à dominis ſuis: ut vel illo ſigno ab aliis differant, & diſtinguantur. Vt etiam contingit in militibus, qui habent ſua peculiaria ſigna, quibus ab aliis militibus ſibi contrariis ſeiungantur. Sic etiam omnes Antichriſti milites, & ſectatores in dextera manu, aut fronte, eius notam aliquam inſignem portabunt: vnde ſe Antichriſtianos appellent: æmulationem in hoc pe-

Calliditas diaboli notanda.

A tentes è ſcriptura, vbi præceptum eſt, verba, quæ ego præcipio tibi meditaberis ſedens in domo tua: & ambulans in itinere, dormiens, aut conſurgens, & ligabis ea quaſi ſignum in manu tua. Deutero. 6. quod Iudæi carnaliter intelligentes, cartulis inſcripta præcepta Dei geſtabant in ſuis manibus: quatenus exinde ad Deum ſe pertinere crederent. Tamen ſi Deus id voluerit intelligi ſpiritualiter, ut opere implerent, quæ ſcripta eſſent. B Per manus enim operationes intelligūtur, eo quod manibus operamur corporis neceſſaria. Vnde etiā à philoſophis manus, organū vocatur organorū. i. cæterorū membrorū, quaſi mancipiū, & in ſeruum deditum membrum, quod multò peius Iudæis intellecturus eſt executuruſq; infuneſto opere Antichriſtus, qui iniuſto charactere ſignaturus eſt ſuos in frontibus & in manu C eorum dextera, ut palàm ſint ſui, hoc diſcrimine cogniti. Quibus corporalibus ſignis ſatis oſtendent iniquitatē mentis ſuæ, & mala opera ſua. Vnde D. Aymo: in fronte (inquit) fides exprimitur. Quemadmodū enim fides in Chriſtū eſt character ſanctorū, & ſignū: Ita malignitas in reprobis ſignum erit filiorū perditionis. Habent ergo (inquit) characterē in dextera manu & in frontibus ſuis: Quia ubi debue- D runt habere opera virtutum & fidei, ibi maximi criminis maculas contrahunt erroris. Ait ergo Ioannes.

¶ *Habere characterem in dextera manu ſua, &c.* Characterem hic vocari in græco χάραγμα, hoc [illegible] ſignificare certum eſt. [illegible] charagma [illegible] expreſſa ex aliquo [illegible] impreſſa [illegible] ſigillo. Vt igitur Chriſtianis [illegible] diximus,

Deute. 6.

Aymo.

Ioan.

mus, ſignum crucis infrontibus imprimitur, ita Antichriſtus per hunc præcurſorem, & eius miniſtros efficiet, vt omnes qui ſibi paruerint palàm ſignũ impreſſum portent.

Quæritur quis nã ſit character Antichriſti quo ſignabuntur inf[illegible] ¶ Sed quæritur quis nam ſit futurus character? Primùm certũ eſt, nõ eſſe nomen Antichriſti. Neq; literas, quibus numerus in nomine ſignificatus, conficitur: vt putauit Hypolitus martyr in oratione de conſumatione mũdi, de quib' ſtatim dicemus. Ait enim. Ioã. niſi qui habent characterem, aut nomẽ beſtiæ, aut numerum nominis ei'. Aliud ergo eſt character, aliud nomen, aliud numerus nominis .i. literæ numerum indicantes. Quibuſdam probabile videtur, characterem futurum quo in ſigillo ſuo vtetur Antichriſtus, & quem in annulo geſtabit, & in ſupellectile ſua. Solent enim reges proprium ſignum ſeu proprium characterem habere, quo literas obſignant: vt continuò regis eſſe agnoſcãtur: idq; ferè ſemper in annulis geſtãt. Eſther.3. Vt Eſther 3. tulit ergo rex annulum quo vtebatur, de manu ſua, & dedit eum Aman, vt. ſ. ſignari literas iuberet, vt vellet. & poſtea addidit: & literæ ſignatæ ipſius annulo, miſſę ſunt percurſores regis ad vniuerſas prouincias. Dan.6. Itẽ Dan. 6. dicitur: allatusq; eſt lapis vnus, & poſitus ſuper os laci, quẽ obſignauit rex annulo ſuo: & annulo optimatum ſuorum, nequid fieret cõtra Danielem. Dicerem characterem eſſe formã draconis, quem Antichriſtus adorare iubebit, vt diximus ſuperius. Sed me & alios maximè mouẽt verba. c. 14. & ſiquis acceperit characterem nominis eius. exquibus conijcio characterem non futurum nomẽ eius, ſed notam aliquam, quæ occultè nomẽ illud indicet: quo ipſe maximè

A gloriabitur. Ita igitur erit character nominis eius, vt. c. 14. ſcribitur, quia illud indicabit: & non erit nomen eius ſicut ſcribitur in hoc. c. quia nõn conſtabit literis quibus apertè nomen illud ſolet ſcribi.

¶ Aliter hęc loca cõciliari queunt. aliud eſt enim nomen eius prpriũ. qđ eſt à parentibus inditũ, aliud quo ipſe inſigniri volet, & dignitatẽ ſuã indicari. De priori nomine nũ dicitur; niſi B qui habet characterẽ, aut nomẽ beſtię aut numerũ nominis eius. de poſteriori dicitur. c. 14. & ſiquis acceperit characterem nominis eius .i. notã aliquã nomen illud dignitatis indicantẽ. Quare mihi probabiliſſimũ cũ alijs viris peritis videtur, quod ex Primaſio deſumpſit Anſbertus, characterẽ futurum in in quo totũ Chriſti nomen cõpendio includatur. Quẽ ita ſignãt.

De quo ita certus eſt AnſC bertus, vt à Deo ſe accepiſſe indicet. Orans enim ait: & ecce dum orans loquor, præſentiam tui adeſſe cognoſco, qui etiam inuocantes te, pia munera largiturus præoccupas dicens: anteq̃ me inuocauerint dicam, ecce ad ſum. Quæ ergo à te mihi elucent perducã neceſſe eſt, ad cognitionem lucis. & quoniam nullum nomen magis amabit D Antichriſtus, nullumq; ſibi glorioſius putabit q̃ nomẽ Chriſti, ſiue Meſſiæ, quo Iudęos decipiet, & multos etiam Chriſtianorum, & agerenos, quorum maxima & infinita penè turba eſt, character nominis eius, notam habebit, in qua compendio ſit hoc nomen Chriſtus, aut Meſſias. Sed potius erit Chriſtus, quia nomen nobilius, & notius pluribus eſt. Pingitur autẽ character in fronte, ſiue in dextera: quoniam

partes ſunt corporis principales : & A oculis omnium expoſitæ. Frõs etiam ſedes eſt verecundiæ: in dextera fortitudo eſt. Qui ergo in fronte habet characterem, profitetur non pudendum ſibi eſſe, ſed glorioſum, talem ducem ſequi. Qui in dextera habebunt profitebuntur ſe milites eſſe Antichriſti, & totis viribus pro eius gloria pugnaturos.

Chriſtus ſignat ſuos charactere ſpirituali quo cognoſcuntur à deo, Antichriſtus ſignat ſuos ſigno corporali quo cognoſcũtur à diabolo.

¶ Vnde nota, quòd Antichriſtus B notabit ſuos nota quadam corporea, tâm in fronte, quàm in dextera manu. At Chriſtus Dominus notat, & inurit ſuos fideles charactere ſpirituali. Et quando videt nos ſpiritu Dei ſancto eſſe inſignitos, cognoſcit nos tanquam oues proprias. At ſectatores Antichriſti, cum nõ in anima ſignentur ſigno Spiritus ſancti, ſed in fronte, & in dextera, & ſi ab illo, & à diabolo dignoſcantur, non tamen à Deo. Ideo admonebat Apoſtolus in epiſtola ad C Romanos. cap. 12. dicens: nolite conformari huic ſeculo. Eſt enim quædam forma ſeculi huius, quæ præterit: quoniam numquam in eodem ſtatu permanet. Rerum enim tranſitu completur huius mundi pulchritudo & decor. Alia eſt autem forma futuri ſeculi. Si ergo qui ſunt, qui amore huius ſeculi, nimioquè deſiderio teneātur: ſecundum formam huius ſeculi aptatur: accipientes characterem D beſtiæ, vel in manu, vel in fronte, & de imagine Dei pecunia Cæſaris facti. Hi ſunt, de quibus D. Paulus ait. 1. Cor. 15. Quòd portarit imaginem hominis terreni. Qui verò hanc ſeculi figuram non reſpiciunt, & ad bona cœleſtia, quæ non videntur, oculos mentis conuertunt, prioraq; obliti, ad anteriora ſemper reſpiciunt, vt Paulus docet ad Philip. 3. hi transformantur, &

Rom. 12. — Math. 22. — 1. Cor. 15. — Phili. 3.

renouantur ad futuri ſeculi formam. Ex quo fit, vt non cognoſcat eos hic mundus, qui in maligno poſitus eſt, ſed poſt eos odio inteſtino proſequatur: & ad interitum vſquè perſequatur.

¶ Et nequis poſsit emere, vel vendere, niſi qui habuerit characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.

Primus huius ſenſus litteralis.

¶ Primus huius loci ſenſus eſt, vt intelligatur de negociatione temporali. Interdicent tunc temporis Antichriſti miniſtri, nequis emere, aut vẽdere poſſit, qui nõ eum characterem, aut beſtiæ nomen, aut numerum nominis beſtiæ habuerit. ideſt, qui nõ dederit nomen in nomen ipſius, aut qui nõ accerſeatur inter eius ſatellites. Ita Gagneius. Vnde Chriſtus hoc prædicens apud Lucam. c. 17. ait: ſicut in diebus Loth, edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant. Qua die autem exijt Loth à Sodomis, pluit ignem, & ſulfur de cœlo, & omnes perdidit, ſecundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. Tũc igitur Antichriſtiani ferentes inſignia Antichriſti ædificabunt tãquam in æternum victuri, & ſua negociatione theſauros coacerbabũt, vt ditiſsimi fiant. Chriſti verò ſectatores ita opprimentur, & perſequentur de ciuitate, in ciuitatem, vt nec alimenta ſibi parare ad victum neceſſaria nedum negociari poſsint.

Gagneius. Luc. 17.

¶ Hunc ſenſum ſequitur Hypolitus martyr in oratione de conſummatione mundi, & Aretas & alij. Etenim quoniam magno cum labore poterunt omnes occidi, qui characterem habere nolent præ multitudine, & ne nimius crudelis videatur, rem excogitabit Antichriſtus multò latius patentẽ, ideoq; multò nocentiorẽ: vt nemo qui-

quicquam emere aut vendere poſſit niſi fuerit ſuo charactere inſignitus. Nam cum nemo viuere poſſit, niſi aut emat, aut vendat: ita infinitã multitudinem ad ſui adorationem coget. Ita quid ſimile fecit in Chriſtianos Iulianus apoſtata: vt ſcribit Nicephorus lib. 10. Eccle. c. 4.

2. ſenſus myſticus. Luc. 19. b. Math. 25. b

¶Secundus ſenſus eſt, vt de negociatione ſpirituali intelligatur locus iſte, de qua locutus eſt Dominus apud Lucam & Mathæum dicens, datis à rege peregre proficiſcenti talentis quibus negociarentur, ſerui ſui: negociamini, dum venio. Prædicatores euangelici negociatores vocãtur, quibus Deus doctrinam Euangelicam contulit, aliaque dona gratuita, vt animas Deo lucrifacerent. Tanta ergo erit tribulatio, tantaque perſecutio tempore Antichriſti, vt non detur locus euangelicis negociatoribus, non inſignitis charactere beſtiæ. ſed Chriſti, negociandi talento Euangelij. Ante aduentum Antichriſti mulier ſancta, & timorata ſindonem faciebat & vẽdebat: vt Salomon ait Prouerb. cap. vltimo. Hoc eſt Eccleſia Catholica negociabatur faciendo ſindonem, & vendendo. In linteo ſindonis ſubtilis, intextura ſanctæ prædicationis, in qua molliter quieſcunt fideles, intelligitur: cum in illa ſpe ſuperna refoueantur. Præterea, per hanc filorum intexturam, charitatem, qua omnes connectimur, intellige. Hanc voluit Chriſtus, hanc prædicauit ſemper. Hanc ſignificare volens, oſtendit Petro, (vt in actis narrat Lucas) linteum, in quo erant diuerſa animalium genera: quia peccatorum animæ ad fidem, & pœnitentiam tractæ, vna fide, & vna ſpe, & vna charitate connectuntur: atque miſericorditer in Ec- A cleſia aggregatæ, blandæ fidei quiete continentur. Hanc ergo ſindonem Eccleſia fecit, & vendidit: quia fidem quam credendo & amando texuerat, prædicando dedit: & ab infidelibus vitam rectæ conuerſationis accepit. Hoc ſolo prætio vendebat Eccleſia ſindonem. Vnde Eſaias cap. 55. ait: omnes qui non habetis argentum, properate: venite, emite, abſque vlla commutatione. Ante aduentum ergo Antichriſti veniebant gentes ad emendum hanc puriſſimam ſindonem, qua quieſcebant. Adueniente autem Antichriſto ceſſabit hæc frequens fidelium negociatio, ceſſabit crebra prædicatio Euangelica, quæ fila connectebant in fide, & ſpe, & charitate, eò quod non habebunt prædicatores Chriſti, characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis beſtiæ. De quo in ſequentibus dicemus. Verum iſta prædicatio Eccleſiæ non omnino ceſſabit in electis: quoniam, quoad potuerint talentum diuini verbi erogabunt. Ad has enim nundinas aduenient illi eximij negociatores Elyas, & Enoch: qui oculis hominum præclaras Eccleſiæ merces oſtendent, & explicabunt, vt non ſolùm fidei Chriſtianæ dediti, verùm etiam illi eas concupiſcant, qui characterem beſtiæ habere videbantur: domino de altero eorum loquente: Elyas veniens reſtituet vobis omnia: quæ omnia tunc fient. Aget enim tunc beſtia pro virili, vt nomen ſanctum Dei, quod inuocatum eſt ſuper nos abradatur de frontibus Chriſtianorum: & nomen ſuum execrabile inſcribatur, ideſt, vt fides denegetur Chriſti: & Antichriſti profeſſio ſuſcipiatur, vtque ad nutum eius operentur omnes. Scimus equidem in-

Negocia ſpiritualis deſcribuntur.

Prouerb. vltimo. Explicatur locus. Gie.

Act. 10. b

Eſa. 55.

In baptiſmo recipimus characterē Chriſti, & nomē eius, & numerum nominis eius. & ideo idē cōnabitur facere Antichriſtus.

baptiſmo recepiſſe nos caracterem, id eſt, fidem Chriſti, & nomen vt Chriſtiani dicamur, & numerum nominis eius, quandò baptizati ſumus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Quod nomen eſt beatiſſimæ Trinitatis. Signaculo ſanctæ Crucis in ſuper conſignati toties ſumus, vt & characterem haberemus impreſſum ſemper in anima: & recogitaremus quia per crucem redempti ſumus. In qua ſola ſe gloriari aſtruit Paulus. Hunc igitur characterem, hoc nomen, hūc numerum nominis delere è mente fidelium cohabitur beſtia iſta, & loco eius inducere ſuam notam; & ſuum nomen, numerumque ſui nominis.

Cælius.

Hic eſt ſapientia, qui habet intellectum computet numerum beſtiæ, numerus enim hominis eſt, & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex. Hic, aduerbium eſt. Quaſi dicat in hac re opus eſt acuto ingenio, & magna prudentia: qui ergo illam habuerit, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt; quaſi diceret: inquit Gagneius, nominari poteſt iſta beſtia, numerus enim hominis eſt, & non Dei, cuius ſapientiæ non eſt numerus, vel eſt alius numerus, vt ſtatim dicemus: quāquam ille ſe Deum mentiatur. Vel vt Aretas ait: numerus hominis eſt, id eſt, nomen eius familiare, & non inſuetum, neque occultatum, ac duplicem habens intellectum. Sed conſuetus calculus, & inter homines cognitus. Vel aliter: qui habet intellectum computet benè: nam proprium eſt hominis intellectum habentis, & raciocinantis numerare. Quod ſi benè numeret, ex numero in literis nominis incluſo intelliget ſit ne ille Antichriſtus. Non enim placuit, inquit Aretas, diuinæ gratiæ, vt nomen peſtiferi hominis in diuino libro referretur in ordinem. Attamen exercicij gratia multa poſſunt inueniri nomina iuxta beatum Hippolytum aliosque multos, qui hunc continent numerū: tam nomina propria quàm appellatiua. Quod ſi vultis ſcire numerum nominis eius, dicò vobis, inquit Ioannes .666. eſſe.

Gagn.

Aretas.

Aretas.

Numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex. Irenæus martyr multa de his ſcripſit libro quinto verſus finem, vbi ait: hūc autem numerum nominis oſtendit, vt caueamus illum venientem, ſcientes quis eſt. Nomen autem eius tacuit, quoniam dignum non eſt præconari à Spiritu ſancto. Et ſuperius ſic ait: congruenter autem, & nomen eius habebit numerum, ſexcentos ſexaginta ſex, recapitulans in ſemetipſo omnem quæ fuit ante diluuium malitiæ commixtionem, quę facta eſt angelica apoſtaſia: Noe enim fuit annorum ſexcentorum, & diluuium aduenit terræ. Deinde ait recapitulari etiā in hoc numero omnem idolatriam quæ fuit à diluuio, & prophetarum interfectionem, & ſuccenſionem iuſtorum, qui idolatriæ reſiſterunt. Nam ſtatua illa erecta à Nabuchodonoſor Daniel. cap. 6. Sexaginta cubitos habebat altitudinis, & ſex latitudinis. Qui numeri coniuncti cum numero annorum Noe efficiunt ſexcentos ſexaginta ſex. In hac ſtatua omnis idololatria ſignificata eſt, ſed præſertim maxima illa Antichriſti, qui ſolus ab omnibus volet, & ab vniuerſis adorari. Et tres pueri miſſi in caminū ignis qui eā adorare noluerūt deſignant iuſtorū interfectionē, & cruciatū, quos patientur qui adorare nolent Antichriſtum. Sed iam ad numerum nominis veniamus.

Irenæus plane 338. 339.

Dan. 6.

Pro

Nomē. 4. lit. rarum Iehouah erat nomē peculiare Dei.

Christus innumera habuit nomina.

¶Pro huius ergo explicatione notandum eſt primò, quòd Deus habuit olim inter alia nomina vnum ineffabile, quod græci vocarũt nomen tetragrãmâton, ideſt, nomen quatuor literarum, quod hebræi dicunt Iehouah, quo nomine ſignificabatur Dei natura ineffabilis. Chriſtus verò innumera habuit nomina, quorum præcipuum fuit Ieſus, quod vocatum eſt ab Angelo priuſquam in vtero conciperetur. Antichriſtus igitur ſuum peculiare nomen, ſiue ſua peculiaria nomina habebit. Quæ autem ſint hæc nomina ex numero ſexcenteſſimo ſexageſſimo ſexto colligemus.

¶Secundò notandum eſt, quod ſicut nomen Dei erat quatuor literarum: ita & nomen huius beſtiæ erit nomen aliquarum literarum, quę cõtinent hunc numerum, quem hîc refert Ioãnes.

¶ Tertiò nota, quòd græci, in quorum lingua ſcripſit Ioannes Apocalypſin, numerant per literas alphabeti. Vnde ſicut apud nos. v, ſignat quinquè. c. centum. x. decem. &c. Ita apud Græcos. a. valet vnum. B. duo. g. tria. &c. Vſquè ad. i. jota, quæ litera. 10. valet quoniam licet nona ſit, alphabeto interponitur nota quędam in ſimilitudinem literæ latinæ. s. cum apice extenſo directè verſus dexteram in hũc modum. ſ. quæ valet ſex. literæ quæ ſequuntur jota, efficiunt denarios vſquè ad literam. ρ. r. vnde incipiunt centenarij. quos efficiunt literæ ſequentes vſque ad finem alphabeti. Deinde millenarij incipiunt ab. α. alpha. cum linea Deorſum tendente.

¶Quartò notandum eſt, quòd ex literis græcis computantibus ſexcenti ſexaginta ſex, & ſimul coniunctis cõponuntur nomina Antichriſti. Ex his

A igitur ita intellectis patres nonnulli colligerunt hæc eſſe nomina beſtiæ, ἀρνοῦμε, arnoyme, ἀντεμος, antemos, τειταν, teitan. Quibus gloriabitur beſtia. Nam arnoyme, idem eſt quod latine nego, quo nihil aptius, aut competentius monſtro huic congruit, abnegaturo omnia, & reſciſſuro: vt rectè arnoyme, ideſt, nego ſit nomen eius. Quia ſi ex Dei ſpiritu dixerit aliquis: hoc bonum, & ſanctum, & rectum

B eſt: negabit ille, & dicet, nequaquam: quæ vox primũ in paradyſo ab ore ſathanæ excidit, quum mulierem aggreſſus, tentationis virus illi impreſſit. Planè oſtendens beſtiam iſtam illius ſpiritu duci. ¶ Antemos verò etiam vocatur, & meritò. Nam antemos græcè idem eſt quod latinè honori contrarius: & hoc ipſum illi optimè quadrat. Nam ſemper hæc immanis fera erit Chriſto ſeruatori con

C traria. Verum eſt tamen quòd nomē hoc ſcribitur apud græcos cum. i. vt ſignificet honori contrarius. in hunc modum, antimos. Et tunc non conuenit numero. Sed ſi. i. vertatur in. e. tũc rectè conuenit. ¶ Teitan deniquè appellabitur. i. ſol, vel gigas. Impius ille homo peccati publicè dicet, ego ſum lux mundi vera, quæ illumino omnem hominem venientē in hunc mundum. Ego ſum, qui exultaui, vt

D gigas adcurrendam viam, à ſummo cœlo eggreſſio mea: quæ maxima blaſphemia erit. Ideo igitur teitan appellabitur. Sed ais: vnde colligunt patres eſſe hæc nomina Antichriſti? Ex numero, ſcilicet, ſexcentiſſimo ſexageſſimo ſexto, qui ex literis iſtorum nominum coaleſcit, vt ex ſequentibus patebit. Sed imprimis obſerua quòd ſi adictione, ἀρνοῦμαι, vltimum diptõgum, αι, abſtuleris & vertas in, ε dicen

 do,

do, ἀρνοῦμε, numerum ipſum nominis reperies. Similiter ſi pro, ἀντιμος, vertas in, ἀντεμος, vt diximus.

ἀρνουμε.	Arnoyme.	
α	a	I
ρ	r	c
ν	n	l
ο	o	lxx
υ	y	cccc
μ	m	xl
ε	e	v
		Dclxvj

ἀντεμος	Antemos.	
α	a	I
ν	n	l
τ	t	ccc
ε	e	v
μ	m	xl
ο	o	lxx
ς	s	cc
		Dclxvj

τειταν.	Teitan.	
τ	T	ccc
ε	e	v
ι	i	x
τ	t	ccc
α	a	I
ν	n	l
		Dclxvj

¶Ex his videmus nomina quę propoſita ſunt eundem numerum habere: eumquè tribus illis literis Græcis, χξϛ, notari. ¶Hebræi etiam per literas numerant. Sed quoniam Euan-A gelista Ioãnes græcè ſcripſit: nec Iudæis ſcribebat, ſed conuerſis ex gentibus, veriſſimum videtur id quod omnes ſentiunt, græcis notis computari debere nomen Antichriſti. Sed nomen græcum Antichriſti futurum eſſe, vt autores iſti volunt, non eſt neceſſarium: cum ipſe natione græcus futurus non ſit. Et ſit valdè probabile eum ex tribu ſua dan, aut certe ex Iudæorum nominibus aliquod accepturum vt fieri ſolet. B Satis igitur conſtat ex dictis nõ poſſe certum nomen haberi cum tot in omnibus linguis inueniri poſſint. Quorſum igitur Ioã. nos numerare iubet, & numerum nominis docet? Reſpõdetur, vt cum de aliquo dubitari ceptum fuerit, numerũ nominis cõputemus: & ſi numerus nõ cõuenerit, certum ſit illum nõ eſſe Antichriſtum. Et quamuis nũc nomẽ neſciamus, vbi ille venerit nume- C rus inuenietur in nomine, quod cum alijs quæ de eo dicta ſunt conferentes facilè intelligetur eum eſſe Antichriſtũ, aut nõ eſſe. Hinc apertè colliges quòd & ſi Martinus Lauter Antichriſtus nõ ſit, eius imago tamen ſit, quando nõ ſolum doctrina, & moribus, ſed & nomine illum repræſentat. Numera numerum nominis eius, & inuenies .666. vulgo nãq; appellatur beſtia iſta Martin Lauter.

D

M	valet	30	L	valet	20
a		1	a		1
r		80	u		200
t		100	t		100
i		9	e		
n		40	r		80

Quæ omnia conficiunt .666. præter nomina prędicta affert Aretas alia nomina tàm propria quàm appellatiua

cum-

eumdem numerum cōtinēri propria quidem, vt λαμπέτις, lampetis, λατεῖνος, per dipthongum latinos. Vnde Irenæus ſic ait lib.5. prope finem. Sed & latinos nomen ſexcentorum ſexaginta ſex numerum habet, quod nomen valdè veroſimile eſt, quoniam veriſſimum regnum hoc habet vocabulū: Latini enim ſunt qui nunc regnāt. Appellatiua ſunt, ὁ νικητὴς, ideſt, victor: & κακὸς ὁδηγὸς, ideſt, prauus dux. Vide Aretam. En vides, quomodo hæc elementa compacta in his nominibus, reddunt plenum numerum in textu expreſſum. Videlicet, ſexcenta ſexaginta ſex. Qui numerus (vt ait author Collectaneorum) eſt typus omnium mundi temporum ab Adam, vſquè ad Antichriſti exterminium. Nam imprimis ſexcentenarius, figura eſt ſex mundi ætatum, in quibus huius beſtiæ membra aduerſus Chriſti mēbra pugnauerunt ab initio. Prima numeratur ab Adam vſquè ad Noe: ſecunda hinc ad Abraham: tertia ad Moyſem, quarta ad Dauid: quinta ad transmigrationem in Babylonem. Sexta ad Chriſtum Dominum. Deniquè ſexaginta ſignificant ſex ſigillorum tempora, quibus perſecutiones experietur Eccleſia, de quibus in ſuperioribus ſatis, ſuperquè diximus. Sex reſidui, figuram tenent ſex ſeptenariorum, ideſt, quadraginta duorum mēſium, quibus perditus ille Eccleſiam eſt perſecuturus. Ex quibus colligitur quòd ipſius beſtiæ ſpiritus à mūdi exordio myſterium iniquitatis ſit operatus in reprobis. Deinde quòd omnia ferè ſęcula ſint diuiſa numero ſenario. Septimumquè velut ablatum addatur, ad quod minimè ſit beſtia peruentura in ſuo ſenario deficiens. Tūc enim temporis adueniet verus

A ille Chriſtus Dominus noſter, qui verè in ſe credētibus Sabbatum cœleſtis gloriæ præparabit: quanto tamen poſt hoc tempore, ſolus ille nouit, qui numero, pōdere & menſura ſtatuit omnia. Hoc vnum conſtat: quia poſt mortem Antichriſti vincetur Sathanas, & ſancti cum multa pace agent. Erit enim tunc Sabbatum, quale nō fuit ab initio. Verum eſt tamen quòd tempore labente reuiuiſcēt vitia mul-

B torum, qui quaſi in æternum victuri plātabūt vineas, ędificabūt domos, ſcortabūtur, aliena diripient, & cum nō ſperabūt, quaſi fulgur edito tonitruo in tuba deſcendet Dominus ad iudicium. Dicatur igitur, hic eſt ſapientia, qui habet ſapientiam computet numerum beſtiæ, numerus enim hominis eſt, & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex. Vbi imprimis obſerua, quòd alius eſt numerus Dei, alius ho-

C minis. Numerus Dei ſeptenarius eſt, in quo requieuit Dominus ab omni opere, quod patrarat. Numerus hominis ſenari' eſt: ſexto enim die creatus eſt homo, vt ſi inobediētia permāſiſſet, in ſeptimo ſabbatizaret, & requieſceret cum Deo. Ipſe autem nō obedire voluit. Quare numerus eius ſenarius, & nō ſeptenarius eſt. Ideo ait in hoc loco Ioānes: ſiquis habet ſapientiam computet numerum beſtiæ, nu-

Numerus Dei eſt ſeptenarius & quare.

Numerus hominis ſenarius & quare.

D merus enim hominis eſt, &c. Ac ſi diceret Ioānes, qui præditus eſt prudentia, cum viderit beſtiam, potentia, diuitijs præſtātem, magnificeque in omnibus triumphātem, animaduertat, quia quicquid ait, quicquid operatur, non refert ad illam requiem. Nequè enim eſt de illa ſeptima creatoris, de Dei verbo, de regno charitatis æterno, ſed totum de creatura mundi citra ſeptimam facta, de cōcupiſcētia car-

carnis & oculorum, & de ſuperbia vi Ater, illeenim homo erit ſimpliciter
ꝗ.& ſic certò ſciat, quia beſtia iſta ho mo eſt nō Deꝰ, quē ſe eſſe pollicetur: numerus enim nominis eius numerus hominis eſt nō Dei. Senarius, ſcilicet, ſimplex qui eſt creaturæ ſimplici

non Deus. Legite de his Collectane, Bedam, & D. Thomam, inter alios.

❡ Finis. Cap. XIII.

Intelligentia Capitis decimitertii Apocalypſis.

ET ecce ego Ioannes in ſpiritu raptus vidi beſtiam illam immanē, ſcilicet, Antichriſtum, ſeſe de profunda abyſſo, & mari vitiorum exigentem, & de pelago immenſo peccatorum aſcendentem, ac tám terribilem apparentem, quàm apparere ſolent beſtiæ maris, atq; habentem capita ſeptem, hoc eſt, omnium vitiorum vniuerſitatem: habentem etiam ſeptem capitalia regna: & decem cornua, ſiue decē ſubſe immaniſſimos reges, & acies contra decalogum agentes, decem coronis ob victorias tyrannicas decoratos. Et ſuper capita hæc, ſcripta erant nomina blaſphemiæ. Quia non modo Antichriſtus ipſe, ſed omnia eius regna Deum & Chriſtum eius blaſphemare non verebuntur. Et beſtia iſta mihi viſa eſt tāquam monſtruum horrendum ingēs: nam ſimilis erat pardo varijs coloribus affecto, ob peruerſorum morum varietatem: & pedes eius ſicut vrſi, cui vis eſt in pedibus calcandi, ſic beſtia iſta ſanctos omnes, & pios homines ſuæ ætatis calcabit: os eius, vt leonis, cui vis eſt in ore & rictu. Sic fera iſta apertam in dilaniandis ſanctis oſtendet ferociam. Et vidi, quod dedit diabolus draco magnus, & antiquus, omnem virtutem nocendi ſuam, & poteſtatem Antichriſto: deditq; thronum, & ſedem ſuam, vt in ea tanquam rex regum ſederet, & in templo Dei poneret illam: vt extollat ſe ſupra omne quod dicitur Deus. Et rurſum vidi vnum .i. primum ac præcipuum ex multis alijs caput draconis prædicti, id eſt, diaboli, quaſi occiſum in mortem: vidi (inquam) Antichriſtum præcipuum caput diaboli, fingentem ſe mortuum, vt ſimulata reſurrectione fidelibus imponat, & admirati ſunt vniuerſi terreni homines: adeò autem, vt draconem diabolum, & beſtiam Antichriſtum adorauerint, putantes ei neminem poſſe reſiſtere. Et datum eſt ei os loquens fa-

ſio:

ſtoſa & ſuperba, & blaſphemias in Deum & in Chriſtum eius. Datum eſt etiam ei, & permiſſa poteſtas faciendi quod voluerit, menſes. 42. hoc eſt, tres annos cum dimidio. Item non niſi blaſphemijs apertum os habuit, blaſphemare nomen Dei & Chriſti eius, & Eccleſiam eius militantē, & tanquam peregrinam in tabernaculis habitantem, & Apoſtolos, ac martyres, cæteroſq; beatos, ſeductores eos & impoſitores appellando. Datum præterea ac permiſſum eſt ei, facere bellum contra ſanctos, & vi armorum vincere eos, & interficere. Nulla erit gens, aut natio ab eius impetu ſecura. Data eſt enim illi poteſtas in omnem tribum & nationem, & adorauerunt eum omnes terreni homines, qui non ſunt ſcripti in libro æternæ præſcientiæ & prædeſtinationis, qui eſt liber agni, qui occiſus eſt ab origine mundi in Abel, & in cæteris martyribus poſt eum, & qui occiſus eſt in mente Adæ, qui credidit pro peccatis ſuis & filiorum ſuorum occidendum. Cæterum ſi quis habet aurem audiat verba conſolatoria, Futurum eſt enim, vt quoſdam exilio mulctet Antichriſtus & ad ſeducendum captiuos teneat. Sed qui captiuos fideles tenuerit, ipſe in tenebras exteriores captiuus ibit, & qui gladio corporali innocentes occiderit, vt facturus eſt Antichriſtus, vel corporali occidetur, vel ſpirituali, vti Antichriſtus, quem interficiet Dominus ſpiritu oris ſui. & in hoc patientiam habere debent, & fidem credentes: quia, ſcilicet, ſi nullum malum impunitum, nullum etiam bonum futurum eſt irremuneratum. Et vidi alteram beſtiam, hoc eſt, præcurſorem Antichriſti, & prædicatorum eius cateruam, de terra ſiue terrenis concupiſcentijs in altum ſuperbia ſe erigentem, quæ habebat duo teſtamenta, quæ ſunt duo cornua agni Chriſti, quibus ſimulatam ſectam tueri contendat. Hæc autem immanis caterua loquebatur, ſicut diabolus draco magnus, blaſphema & impia: & poteſtate eadem vſa eſt, qua & beſtia coram ipſa. Ficta enim miracula, quæ per Antichriſtum faciet diabolus, per Antichriſti miniſtros facturus eſt. Tantaq; facturi ſunt ficta miracula, vt vulgus, & primores, atq; homines terreni, non ſolum corpore, ſed anima etiam cogantur adorare primam beſtiam, hoc eſt, Antichriſtum, cui curata eſt plaga mortis apparenter. Quinimo educto cælitus igne, et patratis in cōſpectu beſtiæ fictis miraculis, coget eos facere imaginē beſtiæ, cui ſpiritum vitæ dabunt, & loquelam apparenter quidem, loquente per eam, atq; illam mouente diabolo. Quin edictum faciet, vt qui illam imaginem non adorauerint occidantur. Præterea facient, vt omnes in dextera manu, aut in fronte Anti-

chri-

christi notam aliquam inſignem ferant: unde ſe Antichriſtianos appellent: interdicentes, ut nequis negociari ſalētis materialibus, aut ſpiritualibus poſſit, qui non eum characterem, aut beſtiæ prioris nomen, aut numerum nominis beſtiæ habuerit. Atq; in hoc loco magna ſapientia & prudentia opus eſt. Quare qui illam habet computet numerum beſtiæ, numerus enim hominis eſt, & non Dei, & hic numerus ſexcenti ſexaginta ſex. Quare ſi exempli gratia græcis literis conficiamus nomen beſtiæ, aut nomina eius, inueniemus eam uocari arnoyme, ideſt, nego: & antemos, ideſt, honori contrarius: & teitan, ideſt, ſol. Quæ omnia quadrant Antichriſto. Negat enim omnia, quæ recta ſunt, uſurpatq; ſibi Dei honorem, & ſolem mundi ſe eſſe prædicat. Cæterum literæ ſingulorum iſtorum nominū coniunctæ efficiunt apud græcos, numerum ſexcenteſimum, ſexageſimū ſextum. Atq; numerus iſte ſenarius numerus hominis eſt, & non diuinus, ſapientiæ non eſt numerus, aut ſi eſt numerus, eſt ſeptenarius. In ſeptimo enim die ſabbatizauit Dominus & requieuit. At numerus ſenarius, numerus eſt hominis. Sexto enim die conditus eſt homo, & quia peccauit, ad ſabbatiſmum, ideſt, idem dei non peruenit. Quare multo minus ad hunc numerum antichriſtus accedit, & ſi ſe Deum eſſe affirmet.

CAPVT DECIMVMQVAR-tum. Argumentum.

Hoc capitulo deſcribitur agnus, et virgineus cætus agnum collaudans. Demum habetur Angeli prædicatio ad Deum adorandum coohortantis, & inſtans iudicium pro clamantis. Poſt modum per alterum Angelum ſpiritualis Babylonis euerſio: & per tertium Angelum, eorum qui beſtiam adorauerunt damnatio: & mortuorum in domino quies. Deinde iudicij per Angelum in falce metentis, & vindemiantis executio.

ET vidi, & ecce agnus ſtabat ſupra mōtem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia habentes nomen eius & nomen patris eius ſcriptũ in frontibus ſuis. Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, et tanquam vocẽ tonitrui magni: & vocem quam audiui, ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis. Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores, et nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor milia, qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulierib9 non ſunt coinquinati: virgines enim ſunt. Hi ſequũtur agnum quocunque ierit. Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo et agno, et in ore eorum non eſt inuentum mẽdatium. Sine macula enim ſunt ante thronum Dei. Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli habentem euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, et populũ,

Pſa 145. a Acto. 14. c dicens magna voce, Timete Dominum, et date illi honorem, quia venit hora iudicii eius: et adorate eum qui fecit cœlum & terram, mare et fontes aquarum. Et alius angelus ſecutus eſt, dicens, Eſa. 21. Hier. 51. a Cecidit cecidit Babylon illa magna: quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus ſecutus eſt illos, dicens voce magna, ſi quis adorauerit beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterẽ in fronte ſua, aut in manu ſua: et hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, et cruciabitur igne & ſulphure in cõſpectu angelorum ſanctorum & ante conſpectũ agni: & fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorũ: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam et imaginem eius, & ſiquis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia ſanctorum eſt, qui cuſtodiũt mandata Dei & fidem Ieſu. Et audiui vocem de cœlo, dicentem mihi, Scribe, Beati mortui qui in Domino moriuntur. à modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcãt à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam: et ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronã auream, & in manu ſua falcem acutam. Et alius angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem, Mitte falcem tuam et mete, quia venit hora vt metatur, quoniã aruit meſsis terræ. Math. 13. e Ioel. 3. c. Et miſit qui ſedebat ſuper nubẽ, falcem ſuam in terram: & demeſſuit eam. Et alius angelus exiuit de templo quod eſt in cœlo, habens & ipſe falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem: et clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Et mi-

miſit angelus falcem ſuam acutam in terram, et vindemiauit vineam terræ, et miſit in lacum iræ Dei magnum: & calcatus eſt lacus extra ciuitatem, et exiuit ſanguis de lacu vſquè ad frenos equorum per ſtadia mille ſexcenta.

Caput. XIIII.

ET vidi, & ecce agnus ſtabat ſupra montem Siō & cum eo cētum quadraginta quatuor milia habentes nomen eius, & nomen patris eius, ſcriptū in frontibus ſuis,

¶Hactenus vt vidimus, de immanitate draconis, & ferocia beſtiæ tàm prioris, quàm poſterioris diſſeruit D. Ioānes, nunc autem conſolatur Eccleſiam aperiendo pręſentem viſionem, qua ſpiritualibus oculis vidit Chriſtū ſuis aſtantem: & draconem, ac beſtias Eccleſiam perſequentes, euertērē. Sin-
D gula igitur verba exponamus.

¶*Et vidi, et ecce agnus aſtabat ſupra montem Sion,* Agnus vocatur in hoc loco Chriſtus: tum propter vitæ puritatem, & innocentiam: tum etiam quia tanquam agnus pro nobis oblatus eſt: vt in illo pater cæleſtis placaretur, nobiſquè peccata cōdonaret. Vnde Diuus Petrus ait: in prima ſua Canonica, capite 1. ſcientes, quod non

Agnus Christus aſtat ſemper Eccleſiæ quam redemit.

1.Pet.1.

A corruptibilibus, auro, vel argento redempti eſtis: ſed præcioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti. Quod ſi agnus iſte tanti emit nos, quid non faciet, vt vitam conſequamur æternam? Quid mirum quod aſtet, cuſtodiat, & adiuuet Ecclaſiam ſuam, quā tàm carè redemit? quare audi quid Ioānes addat. D.Tho.

¶ *Stabat, inquit, ſupra montē ſiō.* Stare in ſcriptura, idem eſt quod iu-
B uare. Vnde Actorum cap. 7. dicitur: quòd ſanctiſſimus ille Stephanus vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem, ideſt, paratum ad ferendum auxiliū. Si enim Dominus in tribulationibus aſtet nobis, non eſt quare timeamus. Vnde regius propheta aiebat: dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo. Stat ergo agnus iſte immaculatus ſupra montem Sion. i. Eccleſiam cui præſidet. Quid enim
C Sion (quę ſpeculans interpręt atur) aliud ſignificat quā triumphantem illā Eccleſiam, quę iam reuelata facie gloriam domini ſpeculatur? Quid etiam per Sion, niſi Eccleſia militans intelligitur: quæ contemplationi rerum diuinarum dat operam, proſpiciens vētura, cauenda denuncians? De hoc monte in Pſalmo dicitur: mons Sion, ciuitas regis magni. Et Dominum in alio loco loquentem introducit DD.
D dicens: ego autē conſtitutus ſum Rex ab eo, ſuper Sion montem ſanctum eius. Pſalmo 2. Rex enim iſte eſt Chriſtus. Ita enim grecis interpręt atur, qui Meſſias Iudęis eſt. Qui ita cōſtitutus eſt Rex à patre ſupra Eccleſiā; vt nec ad momentum quidem derelinquat eam. Iuxta illud: ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſquè ad conſummationem ſęculi Math. vlt. quod magnæ conſolationis nobis profectò

Act. 7. Aſtare idē eſt quod iuuare. Stat ergo Chriſtus Eccleſiæ vt iuuet & protegat illā.

Pſa. 117.

Greg.

Pſa. 47.

Pſal. 2.

Math. vlt.

eſt, etiam in medio vmbræ mortis A poſitis, quando quidem præſentem vbique habemus dominum: qui eſt rex, & cuſtos, & afflictis pius pater cō patiens. Ait ergo Ioanes: ecce agnus ſtabat ſupra montem Sion. ideſt, ecce Chriſtus verus agnus præſidebat Eccleſiæ promptus & paratus ad illam iuuandam.

¶ *Et cum eo*, inquit, *centum quadraginta quatuor milia*: Prima opinio eſt

Prima opinio Hieronymi nō probatur.

Hieronymi lib. 1. aduerſus Iouinia- B num verſus finem, hoc in loco commemorari illos quos c.7. dictum eſt, credituros in fine ſeculi, ex omni tribu Iſrael. Eoſquè futuros eſſe virgines. Sed licet numerus ſit idem, tamen difficile eſt imò difficilimū eſt creditu Iudæos omnes, qui in fine ſeculi conuertentur, virgines futuros eſſe, ita vt nullus eorum vxorem duxerit: cum rara ſemper fuerit apud Iudæos virginitas. Nec vllus opinor C affirmabit, nullum ex coniungibus tunc eſſe conuertendum. Tunc etiam quæremus, cur de Iudæorū virginibus mentio facta ſit, ac non etiam eorum, qui ex gentibus conuerſi virginitatem coluerunt? Præterea, vt Aretas arguit, ſi numerus horum millium, eſſet numerus illorum, de quibus prædictum eſt, certè id Ioannes, cum articulo protuliſſet, dicens: & cum eo numerus horum centum qua D draginta quatuor milium. Secunda

2. opinio Aretæ.

opinio eſt Aretæ dicentis: ſignificare voluiſſe Apoſtolum eos, qui ex gentibus crediderunt: dum gratia diuini ſeminis, quæ in vno quoquè fuit Apoſtolorum, duodecies operata ſit in millecuplo fructum perfectum fidei eorum, qui ſalui fiunt: quibus atteſtatur, quòd virginitatem præſtiterint: quæ apud hebrços rara fuit. hæc ille.

Sed reuera hoc creditu difficile videtur, ex tot. ſ. nationibus tãtum. 144. milia numerari: cum vel vna die vndecim milia virginum celebret Eccleſia, quæ martyrium cum virginitate copularunt. Tertia opinio eſt Bedæ,

3. opinio.

multorumquè aliorum patrum, & doctorum numerū in hoc loco definitū pro indefinito ſumi. Cū agno ergo eſt ſiue in Sion militanti, ſiue in triumphãti innumera multitudo ſanctorū, deſignata nō ſine myſterio in hoc numero, cuius ſingulæ partes perfectionem in ſcriptura præ ſe ferunt.

De numero centenario.

De cētenario numero eſt illud: terra bona fecit fructū centuplū, & homo quidã habuit centū oues. Rurſum qui reliquerit domū vel fratres, &c. Centuplū accipiet, & vitã ęternã poſſidebit.

Luc 8. Luc 15. Math 19

quadragenarius quoquè numerus in myſterio eſt cōſecratus. Moyſes quadrageſſimo die legem accipere meruit. Elyas quadraginta dies peregrinatus ad montē Dei horeb peruenit. Chriſtus. 40. dies ieiunauit & noctes.

De numero quadragenario.

Quaternarius itē ſacer eſt ob quatuor notiſsimas orbis partes: quatuor paradiſi flumina, & quatuor euangelia.

De numero quaternario.

Millenarius ſumma perfectionis eſt. Vnde legimus, quòd verbum Deus mãdauit in mille generationes. Quid in mille generationibus, niſi generationū vniuerſitas complectitur? nã & in ſacra Apocalypſi ſancti cū Chriſto mille annis regnare dicūtur, i. ſemper qui ſemper ſtãt cū Chriſto.

Pſal. 104. De numero millenario. Asper. & Collect.

Quia igitur multitudo iſta ſanctorū reſplēdebat in virginitate cētenario numero ſignificata, & pollebat pœnitētia in quadragenario numero intellecta, & vigebat doctrina euãgelica per quaternariū ſignata, & ardebat charitate: cuius perfectio per millenariū oſtēdit, ſine qua, vt Iſidor. eſt author 2. li. de ſūmo

Iſidorus.

bo

bono, quibuſuis quiſque credat, ad beatitudinem peruenire nõ poteſt, ideo vt Diuus Thomas eſt author, centum quadraginta quatuor milia eſſe dicuntur cum agno. Secundum quam explicationem non vniuerſus Eccleſiæ militantis, aut triumphantis cœtus deſcribitur, ſed eorum, qui vna cum alijs virtutibus, virginitate inſignes fuerunt. Quod ex literæ ſequentis cõtextu oſtendi poteſt. Hi ſunt (inquit) qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. ſed de hoc inferius. Ita Gregorius, & Diuus Thomas, Gagneius, & alij patres.

D. Tho.

¶ Deinde illud etiam aduertendũ eſt, quòd numerus hic poſitus, videlicet, centum quadraginta quatuor milia, licet vniuerſitatem prædictorum iuſtorum exhibere poſſit: tamen viſionis ordo expoſtulat: vt illos principaliter commonſtret, qui poſt interitum Antichriſti futuri ſunt, reddita vniuerſali pace Eccleſiæ, quæ erit in ſeptimo millenario, qui maiori parti ſabbati filiorum Dei erit: & pacis communis totus (vt dictum eſt) ita author Collectaneorum.

¶ Sed quamuis patres prædicti, omnes anguſtias huius loci facilè ſibi videntur euitare affirmando numerum in hoc loco finitum pro infinito accipi vt diximus: at non video vnde aut quomodo id probare poſſint. Non eſt enim iſte numerus ex numeris qui ita accipi ſolent in ſacra ſcriptura: quales ſunt ternarius, ſenarius, ſeptenarius, duodenarius. Tot verò numeros coniunctos, ſcilicet, centum quadraginta quatuor milia, pro infinitis poni non eſt probabile. Alioqui nullum numerum certum habebimus in ſacra ſcriptura, neque habere poterimus. Nam omnes pro indefinitis vſurparent qui vellent. Vnde aliud eſt dicere milia milium, aut mille, aut milia, aliud eſt tàm definitè tot numeros ſignari. Quare hic potius dicendum erit, hic virgines numerari, qui illis extremis temporibus florebunt, tàm ex gentibus, quàm ex Iudæis qui conuertentur. Nam ſi ex gentibus tantum eſſe diceremus cum Areta; continuò quæri poſſet, cur non etiam ex Iudæis? Etenim ſicut antea dicebamus, neminem ruſurum eſſe affirmare, nullum ex ijs, qui coniuges erunt apud Hebræos crediturum: ita neque erit quiſpiam qui dicere audeat, ſolos coniuges ad Eccleſiam eſſe venturos, nullumque ex eorum pueris, & puellis eſſe baptizandum. Poſt baptiſmum autem tàm breui tempore multos ex his virginitatem conſeruare non eſt difficile. Rurſus eodem tempore graſſante vbique libidinum licentia centum quadraginta quatuor milia virginum vtriuſque ſexus (ita enim intelligendum eſt,) inueniri ſatis optabile eſt. Neque paruus numerus hic cenſeri debet. ¶ Sed quorſum commemoratio virginum ad id quod nunc Ioannes agebat: martyres potius videbantur commemorandi qui fortiter pro pietate accubuiſſent. Reſpondeo nec martyres eſſe præteritos, vt in hoc ipſo capite videmus: ſed virgines prius fuerunt recenſendi, quoniam non ſolum cruciatus, & capitis pericula contempſerunt: ſed etiam integritatem mentis, & corporis accuratè ſeruauerunt. Quod cum ſit omni tempore magnum, illo quo regnabit Antichriſtus erit multo maius & illuſtrius, propter magnitudinem tentationum, & licentiam libidinum vbique regnantium. Præſertim cum

4. opinio.

magnos viros illis cedere viſuri ſint: A & hoc vnum ſit ex maximis, & potentiſſimis telis Antichriſti. Rectè ergo victores libidinum, qui in tot periculis & difficultatibus non caſtitatem modò ſed etiam virginitatem ſeruauerũt, magno nũc in honore oſtendũtur, apud agnum in cœlo. Vt qui hoc tempore certauerint, hac viſione, atq; hoc honore confirmentur, ad reſiſtendum diabolo, & ad pugnandum cum potentiſſima cupiditate. B

¶ *Habentes nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frõtibus ſuis.* imprimis nota. Cum dicit, *habentes*. genus mutauit interpres, quod facere ſolet. Dicendum ergo erat, *habentia nomen eius*. Sed quia in Græco pro, milia, ponitur chiliades, qđ fœmenini generis eſt, interpræs poſuit, *habentes*, referendo ad nomen Græcum chiliades.

¶ Cæterũ, ſicut Antichriſtiani, qui beſtiam ſequebantur, habere diceban C tur in manu ſua, & in frontibus ſuis nomen beſtiæ: ita & qui ſequuntur agnum habere dicuntur nomen eius, & nomen patris eius in frõtibus ſuis ſcriptum. Per frontem ſuperius diximus, mentem intelligi. Sicut enim frons ſuperior pars capitis ſemper detecta eſt: ita ſanctorum mens detecta eſt Deo, eſtq; ſuperior animæ portio. In frontibus ergo, ideſt, in mentibus ſuis, & corde ſuo ſancti gerunt nomen patris D & filij, & ex conſequenti nomen ſpiritus ſancti, quia amborum nexus eſt, & ita gerunt, quod profitentur publicè libera confeſſione, ſe patris & filij & Spiritus ſancti vnius & veri Dei eſſe ſeruos. Summam, videlicet, trinitatem inceſſabili voce, qui in cœlo ſunt laudantes: & qui in terra ſunt glorificantes. In quem modum dictum eſt illud, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus & filijs Iſrael. Acto. 9.

¶ Præterea, in frontibus gerunt nomen Ieſus, quod eſt nomen agni, & nomen patris eius, quod eſt nomen tetragramâton, hoc eſt, ineffabile illud nomen quatuor literarũ. i. h. u. h. ideſt, Iehouah, quod, myſterium ſanctæ triadis, atquè incarnationis filij Dei præfefert. Nam prima iſtarum literarum eſt. i. iod. quæ ſignificat principium. Per quam ſignificatur pater, qui eſt principium ſine principio. Secunda litera eſt. h. he. quæ ſonat eſſe, per quam ſignificatur filius. Quoniã per ipſum omnia facta ſunt. Tertia litera eſt. u. ua. quæ ſignificat charitatem & amorem. & eſt coniunctio copulatiua: per quam ſignificatur Spiritus ſanctus, qui eſt amor, & charitas, & nexus: qui (vt verbis vtar Auguſtini,) nec patris tantùm, nec filij tãtùm; ſed ſimul patris, & filij ſpiritus dicitur, & charitas, ſiue ſanctitas amborum eſſe agnoſcitur. Vltima litera eſt h. he. quæ eſt etiam ſecũda: per quam diximus filium ſignificari. Sed quoniam filius Dei vnigenitus ſumpturus erat humanam naturam, duplicatur hæc litera, vt ſignificet in Chriſto duas naturas, diuinam & humanam: Sed ſemper eſt vna litera; quia Chriſtus eſt vna perſona: ſunt enim duæ naturæ, in vno ſuppoſito: & ponitur in fine hæc litera, per quam ſignificatur humanitas: quoniam in fine, in nouiſſimis diebus, filius Dei humanam naturam ineffabili modo ſibi copulauit. Hoc igitur eſt nomen Dei patris, quod ſancti ſiue in cœlo, ſiue in terra degentes; in animo ſuo & in corde ſuo ferentes, palàm prædicant, & laudant.

Nomen Dei quatuor literarum expoſitum.

2. ſenſus.

D. Aug.

¶ Tertiò habere dicuntur nomen eius, & nomen patris eius, quia à Chri- 3. ſenſus.

ſto

ſto dicuntur Chriſtiani, & à Deo patre appellantur dij. Ego dixi dij eſtis vos,& filij excelſi omnes. Magna enim amoris vis, quæ Dei nomen ſuis amantibus communicare facit.

2.Thom.

¶ Quartò,habere dicũtur nomen eius,& nomen patris eius,ideſt,notitiam per fidem humanitatis agni, & notitiam per fidem diuinitatis patris. Nomen enim notitiam ſignificat vel habẽtes nomen eius,&c.ideſt,fidẽ & charitatem(vt ait Gagneius) qua filij & hæredes Dei,cohęredes autem, & fratres Chriſti dicuntur,palàm & intrepidè præferentes, hoc enim ſignificat. Tò in frontibus. Vide etiam quæ annotauimus ſuperius. c.3. in illa verba:& ſcribam ſuper eum nomen Dei mei,& nomen ciuitatis Dei mei: & nomen meum nouum.

4.ſenſus. 2.Tho. Gag.

¶ Et audiui vocem de cælo,tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni: & vocem, quam audiui,ſicut cytharœdorum, cytharizantium in cytharis ſuis.

¶ In viſione enim audiebat Ioãnes ſanctorum,qui ſunt in cœlo laudes, & quas Deo agebant gratiarum actiones,& ſanctorum in terra exiſtẽtium prædicationes ſonoras, vehementes, atquè ſuaues. Quibus verbis ſatis apertè docet D.Ioãnes, qualitatem doctrinæ atquè vocis euangelicæ,quam emiſerunt prædicatores apoſtolici per totum orbem,& emittent ſtante agno ac fœliciſſimè triumphante ſuper Sion,in tempore illo,quod ſeptimi millenarij fore confidimus, poſt interitum Antichriſti,qui in numero hominis peribit, nec poterit ad Dei numerum peruenire,vt ſabbatizet cũ fidelibus. Ait ergo Ioãnes. *audiui vocẽ de cælo*. Meritò euangelica prædicatio,& doctrina,vox appellatur: nam

Doctrina euangelica vox appellatur & quare.

A vox propriè hominis eſt, & non beſtiarum:cũ articulata ſit, & ordinem, & diſtinctionem præ ſe ferat.Contrà verò ranarum vox cum confuſa maximè ſit,vox dicenda propriè nõ eſt. Iure etiam addit Ioãnes hanc vocem emiſſam fuiſſe, *de cælo*:nam euangelica doctrina, quam Chriſti profeſſores docent è cœlo venit. Atquè hoc idem inſinuare volens Ezechiel Propheta.cap.2.ait.Et vidi,& ecce manus B miſſa ad me:in qua erat inuolutus liber:expandit illum coram me:vt,ſcilicet,docuiſſem homines quod in eo intus & foris ſcriptum erat.Is ergo liber miſſus de cœlo euangelium præfigurabat.Spiritu enim Dei ſancto locuti ſunt ſancti Dei homines.

Ezech.2.

¶ *Vocem autem* audiſſe ſe dicit tanquam aquarum multarum.Quidam interpretantur tanquam multorum populorum.Siue tanquam magnę cuiuſdam multitudinis. Quia aquarum C nomine,populi nonumquam intelliguntur: quemadmodum intellexit Ioã.inferius.cap.17.& Dauid. Pſalmo. 76.viderunt te aquę Deus,viderunt te aquę,&timuerunt. Vide ea quę annotauimus ſuperius. cap. 1. in illa verba: vox illius taquam vox aquarum multarum. mihi autem cum Gagneio,atquè alijs patribus videtur alludere Ioãnes ad impetum multarum aquarum, cum rupi aut ſaxo illidunt. D Tunc enim ſonum edunt vehementem. Vocem ergo aquarum multarum vocat vocem ſonoram valdè,& plenam affectionum. Quod etiam ſignificãs ait: *Et tanquam vocẽ tonitrui*. Vt his verbis ſignificet Ioãnes vocem euangelicam eſſe ſonoram & vehementem. Vi enim maxima Spiritus ſancti,& ſpiritu vehementi docent euangelici prædicatores Dei verbum.

Infra c.17. Pſal.76.

Gagne.

Vox euangelica voci aquarum multarũ & voci tonitrui comparatur & quare.

XX 4 His

His enim verbis alludere voluit noſter Euangeliſta ad ſpiritus ſancti deſcenſum ſuper Apoſtolos, vt idoneos eos faceret miniſtros noui teſtamenti. [Acto. 2.] Vnde Actorum. cap. 2. deſcribitur: & factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis. [Explicatur locus.] Factus eſt (inquit) repẽte, hoc eſt, præter opinionem, nemine expectante, cum cœlum nõ tenebroſum, ſed ſerenum eſſet. Vt intelligeremus non naturalem fuiſſe tonitruum, ſed miraculoſum: & ideo non appellat eum tonitruum, ſed ſonum repentinum. Hunc autem ſonum de cœlo factum fuiſſe ait: vt intelligeremus factum fuiſſe ab eo, qui in cœlum, illis intuentibus aſcenderat, & promiſerat ſe miſſurum Spiritum ſanctum. & ſonus quidem hic, die Pentecoſtes totam illam domum repleuit: ſed poſtea exiuit in omnem terram, cum cœli, hoc eſt, Apoſtoli annunciarent omnia opera Dei in fines vſque orbis terrarum. Obſerua autem, quòd aduentum Spiritus ſancti non alius præceſſit ſonus, quàm ſonus ſpiritus, vel venti vehementis: per hoc enim innuitur Spiritus ſancti operatio in ore prædicantium. Ventus ſiquidem elementum inuiſibile eſt, ſed tamen efficaciſſimæ operationis. Videmus enim ventum nemine obſiſtente, & mira celeritate totum perflare orbẽ: ſic Spiritus ſanctus inuiſibilis Deus, at latentis energiæ, ineffabiliſque potentiæ eſt. Mira enim velocitate, ac celeritate, atque incredibili ſucceſſu, per vniuerſum orbem doctrinam ſuã propagauit: neq; quiſquam tam fortis, vel potens, qui eius impetum reprimere, ardoremq; reſtringere potuiſſet. Iã igitur ob cauſam Ioãnes comparat vocem euangelicam voci aquarum multarum, & voci tonitrui magni. Non enim eſt regnum Dei, (vt verbis vtar Pauli) in ſermone, ſed in ſpiritu, [1. Cor. 4.] hoc eſt, non tam eſt prædicatio euangelica, quæ regnum Dei appellatur, in verboſitate, quàm in energia, & vehementia Spiritus ſancti, qui dat os & ſapientiam apoſtolicis prædicatoribus, cui aduerſarij eorum reſiſtere minimè poſſint. & hoc eſt, quod prædixerat Dauid Pſalmo. 67. [Pſa. 67.] dabit voci ſuæ vocem virtutis. & rurſum: Dominus dabit verbum euangelizantibus [ibidem.] virtute multa. Quod in Apoſtolis vidimus, & in Beato Stephano conſpeximus. [Acto. 6.] Non enim poterant reſiſtere Iudæi ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur. Audiuit ergo Ioãnes vocem de cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni.

¶ *Et vocem quam audiui ſicut cytharœdorum, cytharizantiũ in cytharis ſuis.* [Suauitas vocis euangelicę cõparatur voci cytharœdorũ. terror eius cõparatur tonitruo.] Quibus verbis ſuauitatem, & dulcedinem vocis euangelicę cum cytharœdorum cantibus comparauit. Vnde obſerua, quòd eſt in tonitruo, cui cantus ſuauis coniungitur, aliud myſterium: nam prædicatio euangelica nunc terrorem incutit: nunc ſuauitatem affert. Tonitruum erat Paulus cũ ita ſæuiebat aduerſus Corinthios, quod fornicatorem notorium inter [1. Theſ. 4. Rom. 5.] Chriſtianos conuerſari paterentur, & cum Galatas inſenſatos dicit. Eſt et cytharœdus vbi dulciori quodam ſpiritu loquitur, dicens: Conſolamini inuicem in his verbis. Et iuſtificati ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Rurſum: cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius: reconciliati autem ſalui erimus. ad Romanos. 5. [Roma. 5.] Innumerabiles ſunt eius

modi conſolationũ voces apud Paulum, vt plus cytharędus quàm tonitruum tibi videatur. Per tonitrua ergo terrores comminationum, per cytharas lenitas gratiarum iure capiuntur: adhibitis illis, vt à peccatis fideles absterreantur. Hoc autem ne deſperent, ne in conſcientijs paueant. Cæterum ſecundum hanc explicationem locus iſte de Eccleſia militanti, potius quàm de triumphāti capi debet: cum in illa, quæ eſt beatorum patria nihil terroris inueniatur: in hac, plurimum, propter infirmitatem carnis noſtræ: dæmonum quoquè inſidias, ac mundi illectamenta: tum multa, tum varia : vt vix ſuæ integritati quiſquam poſſit conſiſtere. Ita author Collectaneorum. Secundô dicere poſſumus hanc vocem ita vocari, quia hæc vox eſt concentus virginum, quæ maximè terrebit ſectatores Antichriſti, omni libidinum turpitudine coinquinatos. Non quod ipſi hanc vocem exteriorem audituri ſint, ſed hæc prophetia quam ſcripſit Ioan. cum prædicabitur, omnes impuri terrebuntur: ſicut & nunc multi terrentur. Eadem ergo vox quę impijs erit terribilis, ſanctis erit valdè ſuauis, cum præmia virginitatis enunciabuntur. Vnde Beda ſic ait: cũ cytharæ iſtæ Dei, omnes ſancti ſint qui carnem ſuam crucifigentes cum vitijs & concupiſcentijs, laudant eum in pſalterio & cythara, quātò amplius illi, qui angelico priuilegio caſtitatis totos ſe domino faciunt holocauſtum: ſingulariter abnegātes ſemetipſos, & tollentes crucem ſuam ſequũtur agnum quocumquè vadit?

¶*Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem Dei, et ante quatuor animalia, et ſeniores.*

¶Notandum hic eſt pro huius lo-A ci explicatione, quòd hæc particula quaſi, in ſcriptura aliquando non negat veritatem rei, ſed aſſeuerat potius cum pondere quodam, quomodo dicimus quaſi vir fecit: vbi quaſi approbat & affirmat illum virum eſſe qui tàm egregium opus fecit: quo etiam modo ſumitur Ioā. 1. cũ dicitur: vidimus gloriā ei⁹ gloriā quaſi vnigeniti à patre, ideſt, tāquā vnigeniti: hoc eſt, gloriam quam habere par eſt verè Dei vnigenitum. Primus ergo ſen-B ſus huius loci ſit, accipiendo illam particulam, quaſi, modo iam explicato, quòd hi cantabant canticum verè nouum: quia de nouis Chriſti operibus ac beneficijs, quæ verè noua ſunt omnia, inaudita prius ſeculo: Idquod ſolum debet eſſe Chriſti fidelium proprium canticum. Filij enim Eccleſiæ cantant quaſi canticum nouum, quũ gratiam euangelicam vbiq; perſonāt: C Quæ merito ſui canticum nouum fore putatur. Primò, quia antiquas legales illas ceremonias abijcit. Neomenias, ſabbata quoq; ac circunciſiones, quæ in Chriſto ſunt euacuata. Secundò, quia Chriſtum nouum regem recipit olim promiſſum, omnia renouātem. Tertiò, quia noua ſacramenta, quibus ſanctificamur, habet. Ad hæc, nouum canticum eſt, quod noui cántant filij Eccleſiæ, quia videlicet euan-D gelium virginitatem præfert cęlibatui: & cælibatum cōiugio: quum huic triceſſimum fructum polliceatur, cælibatui ſexageſſimum, virginitati tanquam virtuti præcellenti centeſſimum. Nec vana fide: vbi namquè & maius meritum, ibi maius præmium ac merces, quæ multa eſt in cœlis. Canticum vetus erat, ait Beda, Beatus qui habet ſedem in Sion, & domeſticos in Hieruſalem. Nouum verò eſt:

Quaſi in ſacra ſcriptura varie ſumitur.

Ioā. 1.

1. ſenſus.

Gregor. Collect.

Beda.

eſt: lætare ſterilis, quæ non paris. Et item dabo (inquit) eunuchis, dicit Dominus, in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus.

Eſa. 54. Eſa. 56.

¶Aliquando etiam Tò, quaſi, refert ſimilitudinem quamdam rei. Vt ibi: mulier fortis quaſi vir: atq; ſi hoc modo in hoc loco ſumatur: ſignificat hoc canticum, quod in via canunt fideles, ſimilitudinem habere illius cantici noui, quod in patria canunt ſancti de Chriſti triumpho & glorificatione ſanctorum. Sed vt hunc locum ad propoſitam rem explicemus, dicerē ego, cum Cælio canticum hoc, quod cantabant illi centū quadraginta quatuor milia, ſimile dici illi cantico, qd̄ beati cantant in gloria liberati ab omni diſcrimine, vt nihil vnquam vltra timeant. Ingens enim erat perſecutionis Antichriſti vis, ingens, & intolerabile periculum draconis: à quo, quia ſic liberati ſunt beneficio Chriſti, quibus exinde contigit gloria ſempiterna, gaudent in cœlis & cantant canticum nouum, videlicet, nouæ liberationis. Similiter etiam Chriſti fideles poſt liberationem ab Antichriſtiana perſecutione, quæ maxima erit in tēpore illo, cantaturi quaſi ſimile canticum ſunt, quia quaſi pro ſimili cauſa: Similis cauſa eſt, quia liberatio à periculo: quaſi ſimilis, quia cœleſtes ſine vlteriori metu: terreſtres, quia cū aliquo metu futuri.

¶Aliquando deniq; Tò, quaſi, ſignificat proprietatem. Vt ſi dicas, hoc quaſi meum eſt, ideſt, proprium mihi, quomodo in hoc loco poteſt etiā accipi. Cantabant enim Chriſti fideles quaſi canticum nouum. ideſt, peculiariter illis cōueniens. Sed ne exortes nos quoq; ab hoc quaſi nouo cantico fiamus, dicatur & de nobis: cantabant quaſi canticum nouum: canticū antiquis auribus inuſitatum. Ideoq; nouum, quod depulſo comminationis metu, peccata modò gratis condonantur: & promiſſa hæreditas reddatur. Collect.

¶ *Cantabant autem hi omnes ante ſedem Dei*, ideſt, ante angelos, qui ſedes Dei dicuntur. & ante quatuor animalia, ideſt, quatuor Euangeliſtas: & ante ſeniores, ideſt, reliquos Apoſtolos, Patriarchas, & Prophetas. quibus verbis ſignificatur, vt quicquid in laudē Dei à fidelibus promitur, deo id totum placidum eſſe & angelis, ac euangeliſtis, cæteriſq; ſanctis primarijs approbatum. Approbant angeli, approbant euangeliſtæ, approbant Apoſtoli, & Prophetæ in ſuis ſcriptis eiuſmodi canticum nouum. Quod ſi locus iſte referatur (vt aliqui volunt) ad ſanctos qui ſunt beati, vt Sion ſit ſedes beatorum, & centum quadraginta quatuor milia, ij, qui virginitatem tū carnis, tum mentis illibatæ ſeruarunt: ſatis conſtare cuiq; poterit quomodo ſumatur illa particula, quaſi. Sumitur enim tunc iſta dictio primo modo: vt non tàm ſimilitudinem, quàm veritatem ipſam dicat. Quo pacto dicimus: tu pater amas me quaſi filium. Sumitur etiam tertio modo: dicit enim quid proprium, quaſi dicas: tu obijcis quod orationem produxerim; quaſi tu idem non feceris, ergo beati illi nō ſimile nouo cantant cantico: ſed vt res eſt, nouum canticum: quod eſt aſſecutæ gloriæ: habentes de ſeruata virginitate, ſpeciale præmium; qui eſt fructus. 100. qualem non capit corruptio, qualem & ipſe Chriſtus & ſancta mater eius circumferunt in multa gloria, vt hoc ſit proprij, illud verò veri-

Sag. Collect.

rita

ritatis. Veritatis quidem, quia verè no- A
uum cantant virgines canticum: pro-
prij, quia eorum eſt ita proprium vt
non ſit aliorum. Neque enim alij ita
propriè habent virginitatis canticum.
Atq; ſecundum hanc intelligentiam
accipe quod ſequitur in textu.

¶ *Et nemo poterat dicere canticum
niſi illa cētum quadraginta quatuor mi
lia, qui empti ſunt de terra.* Vnde Beda
ait: ſingulariter canticum agno canta-
B re eſt, cum eo in perpetuum præcæte
ris fidelibus etiam de carnis incorrup
tione gaudere. Quod canticum cæte
ri electi audire poſſunt, dicere nō poſ
ſunt. Quia per charitatem eorum cel
ſitudini gratulantur: & ſi ad ingentia
præmia non aſſurgant. Cæterum hoc
de præmio accidentali, & laureola da
ta pro virginitate intellige. Nam ſi de
præmio eſſentiali ſit ſermo, multi con
iugati, multi etiam, qui cælibatum ſer
C uauerunt, beatiores eſſe poſſunt mul
tis virginibus: eò quod maiorem cha
ritatem, pluraq; merita habuerint, dū
viuerent. Hi ergo virgines dicuntur
empti de terra, ideſt, præcioſo ſangui
ne agni de terrena, & carnali conuer-
ſatione redempti, vt cū paulo, in car-
ne degentes, extra carnem viuerent.
Empti etiam ſunt de terra, ideſt, de
carnalibus hominibus qui terra vocā
tur, ſegregati: Redempti ſunt non au-
D ro, vel argento, ſed pręcioſo ſanguine
1.Pet.1. agni immaculati. 1. Pet. 1. Niſi empti eſ
ſent, nil virginitas proficeret. Sed de
hoc ſtatim dicemus. Ad donum ad-
Commendatur virginitas. mirabile virginitatis ſermonem con-
uertamus. Hoc donum eſt ſingulare,
cuius tàm præclara eſt commenda-
D.Augu. tio. Hinc eſt illa Beati Auguſtini vox
exhortatoria à multis relata: pergite
ſancti Dei, pueri, & puellæ, mares, ac
fœminę, cælibes, & innuptæ, pergite
perſeueranter in finem: laudate Do-
minum dulcius, quem cogitatis vbe-
rius: ſperate fœlicius, cui ſeruitis inſtā
tius: amate ardentius, cui placetis attē
tius: lūbis accinctis, & lucernis arden-
tibus expectate Dominum quando
veniat ad nuptias. Vos affertis ad nup
tias canticum, quod cantabitis in cy-
tharis veſtris: vtiq; tale nemo poterit
dicere, niſi vos. Sic enim vidit vos in
Apoca. quidam præcæteris dilectus
agno, qui diſcumbere ſuper pectus ſo
litus erat: ipſe vos vidit duodecies
duodena milia ſanctorum cytharæ-
dorum illibatæ virginitatis in corpo-
re, inuiolatæ veritatis in corde, ſequi-
mini cum virginitate cordis & corpo
ris quocumq; ierit.

¶ Cæterum, vbi nos legimus, *nemo
poterat dicere.* quum græcè ſit, *μαθεῖν*,
diſcere, vix dubium eſt, ſcribę oſcitan
tia accidiſſe, vt hodie, dicere, legamus.
Etiam ſi apud Auguſtinum alicubi
ita reperiatur, vt diximus. Certè, *diſce
re*, expreſſum viſitur in nonnullis co-
dicibus veteris Tẏpographiæ, ne quis
fortè controuerſetur.

¶ *Hi ſunt, qui cum mulieribus nō ſunt
coinquinati, virgines enim ſunt, hi ſequū
tur agnum quocumquè ierit.*

¶ Licet ſint qui de virginitate ani-
mi omnium beatorum hūc explicent
locum, quam integram fieri, vel per
baptiſmum, vel pœnitentiam dicant:
mihi cum mulierum cōmixtionem
proponat, ſimplicius de vera virgini-
tate loqui videtur: vt ad eam omnes
incitet: de quibus ob meritum virgini
tatis ait: hi ſequuntur agnum, ideſt,
Chriſtum quocumquè ierit. Si enim
de miniſtris ſuis in genere ille dicit: ſi Ioa.12.
quis mihi miniſtrat me ſequatur, &
vbi ſum ego, illic & miniſter meus e-
rit: rectè ſequi illum dicuntur, qui vir
gi-

Gagneius.

ginitatis exemplo illi miniſtrarũt. Ita Gagneius.

Virginitas maximè placet à Chriſto & quare.

¶ Vel hinc habes quantum placeãt Chriſto virgines: namq́; ex omnibus, hi ſoli illum ſequi commemorantur, quod ſanè ſummæ atq; perfectæ gratiæ eſt indicium. Quum enim ſumma ſapientia, qui eſt Chriſtus Ieſus, ſit per ſe ſumma puritas, & candor lucis æternæ, ſpeculumq; ſine macula iuxta Deum, quemadmodum ſcriptura teſtatur, ſummam puritatem diligit pro cognata ſimilitudine, eò quod ſimilia vi quadam ingenita contrahantur. Vnde etiam in canticis ſponſa loquitur dicens: dilectus meus cãdidus, & rubicundus Canticorum.5. Quis dilectus hic ſponſus Eccleſiæ eſt niſi Chriſtus Ieſus: qui eſt candidus per ſummam puritatem, rubicundus per ſummam charitatem, qua ſe in paſſione mortis ſanguine proprio infecit: ideo virgines ſequuntur agnum tanquam ſuum dilectorem, quocũq; ierit. Hæc author Collectaneorum. Cæterum de hac admirabili virtute virginitatis, quæ integritate mentis, & corporis conſtat diſſerit. D. Thomas. 22.q.152. per totam, & author Collectaneorum hìc. Lege Pagninum libro.4. Iſago.c.35. Referentem Hieronymum multa de virginitate diſſerentem.

Cant.5.

D.Tho. Collect. Pagni. Iſago.

Cyprian. Sub nomine virorũ virginitatẽ ſeruantiũ, fœminæ virgines intelliguntur.

¶ *Hi ſunt qui cum mulieribus nõ ſunt coinquinati.* Notabis hìc ex Cypriano de virginibus, quòd non maſculis tantùm continentiæ gratiam promittit Dominus, & fœminas præterit: ſed quoniam fœmina viri portio eſt, & ex eo ſumpta, atq; formata eſt, in ſcripturis ferè omnibus ad protoplaſmũ Deus loquitur, quia ſunt duo in carne vna, & in maſculo ſimul ſignificatur & fœmina. Quod ſi Chriſtum continentia ſequitur, & regno Dei virginitas deſtinatur: quid eſt illis cum terreno cultu, & cum ornamentis, quibus dum hominibus placere geſtiunt, dominum offendunt. Non cogitantes eſſe prædictum: qui hominibus placent, confuſi ſunt, quoniam Deus nihil fecit eos. & Paulus quoq; glorioſè, & ſublimiter prædicans dicit: ſi adhuc hominibus placere vellem Chriſti ſeruus non eſſem. Continentia verò, & prudentia non in ſola carnis integritate conſiſtit, ſed in cultus eſt ornatus honore pariter ac pudore, vt ſecundum Apoſtolum quæ innupta eſt ſancta ſit & corpore, & ſpiritu. Inſtruit nos Paulus & dicit, celebs cogitat ea quæ Dei ſunt, quomodo placeat deo. Hæc Cyprianus.

Pſa.52. Gala.1.

Cõtra hæreticos qui virginitatẽ & votũ virginitatis deteſtãtur.

¶ *Virgines enim ſunt.* Iam hìc vides apertam Veſaniam hæreticorum noſtri temporis, virginitatem, ac eius votum deteſtantium. Ecce in hoc loco apertè commendantur plurimi ſancti, quod fuerint virgines. Legant prætera, miſeri homines, & intelligant Paulum latè virginitatem commendantem in priori ad Corinth.c.7. his verbis: de virginibus præceptum Domini non habeo, cõſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à Deo, vt ſim fidelis, ideſt, gratiam apoſtolici muneris conſecutus ſum à Deo, vt fideliter illis conſulam. Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt hominem ſic eſſe, ideſt, exiſtimo ac decerno virginitatem rem eſſe bonam & egregiam, propter inſtantem neceſſitatem, ideſt, propter vrgentes rei vxoriæ difficultates, & moleſtias. Sic oècumenius Græcus. Quid ad hoc dicent hæretici virginitatem vituperantes, aut nuptijs non eam anteponentes. Noſtram verò ex

1.Cor.7.

po-

poſitionem Paulus ipſe reddit, cum A ita ſubiungit: volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat deo: qui autem cũ vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. i. in multas ſolicitudinum partes, miſeriarumq; diſtractus, ſiue vt græca lectio habet, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. i. diuiſa eſt vxor & virgo. i. iuxta [illegible] non eandem ſolicitudinem habent, ſed diuerſa ſunt illis ſtudia: quia virgo cogitat quæ ſunt Dei, mulier quæ ſunt viri, vt ſtatim docet Paulus. Ecce Paulus virginem cũ vxore comparat, & ex vtriuſquè ſtudijs illis natura attributis, probat virgines laudabiliores, ac deo gratiores, quàm nuptas eſſe. Status enim virginitatis natura ſua magis paratus eſt ad curandum ea, quæ domini ſunt, quàm ſtatus matrimonij. & hoc eſt, quod C vult ſignificare Paulus. Ex quo colliges quanta ſit virginitatis laus, quæ tam excellentem virtutem in eo, in quo ſit, requirat. Colligit denique Paulus in fine capitis. Igitur qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit: & qui non iungit melius facit. Quid obſecro clarius & apertius dici potuit, vt iſtorum veſania conuinceretur? Mitto modò innumera clariſſimorũ virorum exempla, quibus ſatis hic er- D ror conuinci poſſet. Nam Dei matrem virginem fuiſſe nemo eſt inter catholicos, qui dubitet. Hoc idem de Hieremia, Elya, Ioãne Baptiſta, Daniele exiſtimat Ignatius, Epiphanius, Hieronymus, & Ambroſius. Huius etiam rei grauiſſimum teſtimonium habemus apud Mathæum, capite decimo nono, cum Dominus ait: ſunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum: qui poteſt capere capiat. — Math. 19.

¶ Sed exiſtimant miſeri homines ſaltem nullam ſe obligari poſſe voto virginitatis, cum Paulus loco à nobis adducto expreſſè dicat: ſi nupſeris virgo non peccat: ſed audiant quid dicat Hieronymus aduerſus Iouinianum, libro primo, exponens hæc verba: Non illa virgo (inquit) quæ ſemel Dei cultui dedicauit. Vir- B gines enim quæ poſt conſecrationem nupſerunt, non tàm adulteræ quàm inceſtæ ſunt. Et Theophilactus ex Chryſoſtomo, virginem hoc loco dicit, non eam, quæ Chriſto dicata ſit: hæc namque ſi nupſeris delinquit non dubiè plurimum, hoc quidem docet hic Photius quem adducit Gagneius.

¶ *Hi ſequuntur agnum quocunque ierit.* Hic dubitari poteſt, quare hoc C potius dicatur de virginibus, quàm de alijs ſanctis: cum omnes alij ſequantur agnum quocunque ierit. Eccleſia enim canit, ò quàm glorioſum eſt regnum, in quo cum Chriſto gaudent omnes ſancti, amicti ſtolis albis: & ſequuntur agnum quocunque ierit. Sed an oppoſitum eſt, quod Ioannes hic indicat? videtur proprium hoc eſſe virginum & videtur Eccleſia in hymno virginum canit: quocunque pergis virgines ſequuntur, atque laudibus poſt te canentes curſitant: hymnoſquè dulces perſonant. Idem ſentire videtur Auguſtinus, & omnes expoſitores. Dicimus ergo, quod addendum hic eſt, vt ita hæc ſint intelligenda, vt ſolæ videlicet, Chriſtũ per cœlum diſcurrere nunc hoc, nunc illuc, & poſt eum ire virgines. Auguſtinus lib. de ſancta virginitate, capite 27. & duobus ſequentibus hæc inter-

Quare potius dicantur virgines agnum ſequi hic quàm alij ſancti.

D. Aug.

D. Aug.

prætatur. Eius verba referunt, & laudant Primaſius, & Beda, & Anſbertus. Quæ nos ſuperius retulimus. Et capit. 27. quærit Auguſtinus, quò putamus ire hunc agnum, quò nemo eum ſequi, vel audeat, vel valeat niſi vos? Quò putamus eum ire? In quos ſaltus, & prata? vbi credo ſunt gramina grandia, non gaudia ſeculi huius vana, inſaniæ mendaces, nec gaudia qualia in ipſo regno Dei cæteris non virginibus, ſed à B cæterorum omnium gaudiorum ſorte diſtincta: gaudium virginum Chriſti, de Chriſto, in Chriſto, cum Chriſto, poſt Chriſtum, per Chriſtum, propter Chriſtum, gaudia propria virginum Chriſti, non ſunt eadem, non virginum quamuis Chriſti. Nam ſunt alijs alia, ſed nullis talia. Ite in hæc, ſequimini agnum, quia & agni caro vtique virgo. Quid enim eſt ſequi, niſi imitari? Hunc in eo C quiſque ſequitur, in quo imitatur. Cæteri igitur beati ſequuntur agnum, ſed non quocumque ierit: quia in gaudia virginitatis non ſequuntur. Virgines autem in omnibus eum imitantur: & ideò quocumque ierit ſequuntur. Et Diuus Hieronymus in quarto tomo, in libello de virginitatis laude ait de his & beatus Apoſtolus Ioannes loquitur, quòd ſequuntur agnum quocumque ierit. Quod ita intelligendum puto, nullum eis locum in cœleſti aula claudendum, & cuncta eis diuinarum manſionum habitacula reſeranda. Verùm hic res non dum ſatis explicatur. Quandoquidē facilè his autoribus obijcere poſſumus ſi ita intelligatur: nec virgines ſequi iſto modo agnum quocūq; ierit: nec aliud iudiciū eſſe de illis, quā de alijs beatis. Nam ſi in gaudia virginum non ſe-

Idem Auguſtin.

D. Hiero.

A quuntur agnum coniuges, aut alij non virgines: nec virgines ſequuntur eum in gaudia martyrum, aut Prophetarum, aut Apoſtolorum, aut doctorum: atque ita hæc manſio non reſerabitur illis. Hæc obiectio à nemine ex his quos viderim ſoluitur. Poteſt tamen ita ſolui, ſi de omnibus virginibus verba intelligantur. Qui virginitatem amiſerunt, non poterunt ſequi agnum quocumque ierit, quoniam illa recuperari non poteſt: at virgines etiam martyres eſſe poſſunt, & in cæteris alijs agnum imitari: vt meritò poſtea dicatur agnum in cœlo ſequi quocumque ierit. Hæc ſolutio colligi poteſt ex Auguſtino, in eodem libello capite. 27. & duobus ſequentibus. Verùm aliud eſt ſequi poſſe, aliud reuera ſequi. Omnes virgines hoc poſſunt, ſed multi non ſequentur in cœlo agnum quocumque ierit. Idcirco melior quibuſdam videtur interpretatio dicendo: virgines ſequi agnum quocumque ierit, quoniam virginum multitudine omnia virtutum merita inuenientur. Multi enim erunt martyres, alij doctores, & epiſcopi. &c. Sed ſi hunc locum non de omnibus virginibus intelligamus, ſed tantùm de illis qui extremo tempore florebunt, vt ſuperius tetigimus, aliter hæc videntur ex D ponendæ: vt illorum virginum merita commendare intelligamus, qui tantæ ſanctitatis erunt, vt cum corporis & animæ integritate reliquas omnes virtutes copulent. De quibus ſtatim ait, Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo & agno: & in ore eorum non eſt inuentum mendacium, ſine macula enim ſunt, & cætera. Hos quoniam cæteros virtutibus præſtabunt, non eſt dubium, magiſtros

A ſtros aliorum futuros eſſe miſerrimis illis temporibus, & exemplo præituros, & ante omnes alios à miniſtris antichriſti torquendos & occidendos: nullamq; his coronam defecturam: vt meritò dicantur ſequi agnum quocumq; ierit.

Iuſti ante ſui iuſtificationem erant diaboli mancipia & non eſſent ſui.

¶ *Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo & agno.* Hic imprimis obſeruabis, quod virgines hi, cæteriq; Chriſti fideles & iuſti, ſui nõ erant: ſed potius diaboli mancipia, ſiue per actuale B ſiue per originis peccatum. Empti tamen ſunt à Chriſto, vt ſui eſſent: vt illi ſeruientes regnarent. Vnde Paulus ait: omnia veſtra ſunt: vos autem chriſti. Ideo ſui ſunt, quia Chriſti ſunt. Hæc eſt ſpiritualis libertas. De qua ait Apoſtolus vbi ſpiritus domini, ibi libertas. Qua libertate, vt alibi ait idẽ Apoſtolus, Chriſtus nos liberauit. Empti ſumus pretio magno, vt idem affirmat. & D. Petrus 1. Canonica c. 1. C ait: non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternę traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati vt noſtri eſſemus. Hoc myſterium noſtræ emptionis volens ſignificare idem Dominus ait apud Ezechie. cap. 6. Secũdum quorumdam tranſlationem: quoniã emi cor eorum fornichans & oculos eorum. Vbi noſtra verſio habet: quo- D niam contriui cor eorum, &c. Verbum enim in Hebræo & ſignificat cõterere, vt apud Eſaiam: contriuit Dominus baculum impiorum: & ſignificat emere: vt Gene. 41. omnes prouinciæ veniebant in Aegyptum vt emerent eſcas. Secundum ergo hanc tranſlationem erit iſtorum verborum ſenſus. Eorum cor, quod ſe dæmonibus tradiderat, eorumquè oculos, qui va-

1. Cor. 3.
2. Cor. 3.
Gala. 4.
1. Cor. 6.
1. Pet. 1.
Ezech. 6.
Eſa. 14.
Gen. 41.

A nitatibus ſeruiebant, ego emi: eorum animos & oculos, meos feci, cum antea eſſent mundi, dæmonis, & carnis. Peccatores ſceleribus imbuti nihil habent ſuum, neq; cor, nec oculos, nec manus, nec pedes: cum omnia hæc vanitatibus & impietatibus tradiderint. At iuſti ideo ab agno empti ſunt: vt omnia hæc illorum ſint, & liberi facti ſequantur agnum, quocumq; ierit.

¶ Hi, inquit, *empti ſunt ex hominibus,* B Porrò hæc vox, hominibus, hoc loco emphaſin habet. Quemadmodum & Eſaiæ. 31. Aegyptus, homo & non Deus dicitur: ſic per contemptum dixit Pilatus oſtenſo Chriſto: ecce homo. Senſus ergo eſt: hi quos tàm ſublimes agnus fecit, vt ſoli Deo cantent, cum agno ambulent, impolluti & à carnis inmunditia, & à falſis dogmatibus Antichriſti: empti ſunt ex hominibus, ideſt, ex obſcuris illuſtres, ex C terrenis diuini, & ex oppreſſis glorioſi facti ſunt. Quod maximum fuit opus Dei. Deniquè empti ſunt ex hominibus, ideſt, de impudica hominum cõuerſatione redempti: vt ne vna cum hominibus & carnalibus pollNuerentur. Sed ad quid obſecro hi empti ſunt ex hominibus?

Eſa. 31. homo in ſacra ſcriptura quid aliquando dicat.
Ioa. 19. a
Cælestis Orig.

¶ *Vt,* ſcilicet, *ſint primitiæ deo & agno.* Omnibus cõpertum eſt quid primitiæ ſint. Idq; imprimis ex Leuitico D 23. Nume. 15. Deutero. 18. ſcimus etiam, quod ſegregabantur primitiua Deo, erantquè in vſum ſummi ſacerdotis. Sunt enim ex multis pauca, pręcocia, & grata: quæ primum erant in frumẽto, vino, & oleo: deinde alijs etiam, priuſquàm illorum eſſet plenus ac liber vſus. Ex quo duo licet colligere. Primùm, quàm grata ſit Deo virginitas. Quemadmodum enim primitiæ erant præcipui fructus, & Deo grato-

Leui. 23. Nume. 15. Deut. 18.
Quàm grata ſit deo virginitas oſtẽditur.

niores ſita virgines Deo & agno. virgi- A ni ſunt ex multitudine ſanctorum electi, tanquam præcipui fructus: illique cæteris paribus gratiores. Vnde Auguſtinus ait: habent connubia bonum ſuum, non quia filios procreant, ſed quia honeſtè, quia licitè, quia pudicè, ſed quia ſocialiter procreant, & procreatos pariter ſalubriter, inſtanterque educant: quia thori fidem inuicem ſeruant; quia ſacramentum coniugij non violant. Hæc tamen omnia humani B officij ſunt munera: virginalis autem integritas, & per piam continentiam, ab omni concubitu immunitas, angelica portio eſt: & in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, cedat pudicitia coniugalis. Et poſt pauca: profectò habebunt magnum aliquid præ cæteris in illa communi immortalitate, qui habent aliquid iã non carnis in carne. Empti ergo ſunt C ſanguine Chriſti, ex hominibus quos aliquando ſpurcitia carnis commaculauit: primitiæ, ideſt, gratiores Deo, & agno.

Auguſt. de laude virginitatis.

¶ Secundum quod poteſt colligi illud eſt, quòd non omnibus contingat virginitas, neque donum eius detur omnibus. Primitiua namque ex multis pauca offerebantur Deo. Rara auis in terra eſt, nigroque ſimillima cigno. Vt poëta Saty. ait: vnica phenix eſt virginitas. Pauciſſimi enim ſunt virgines. D Leuit. cap. 2. dicitur: ſi autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & cõfringes in morem farris: & ſic offeres primitias tuas domino: fundens ſuper eas oleum, & thus imponens. Virgines (vt in hoc loco vides) ſunt hæ primitiæ. Et meritò ſpicis virentibus comparantur: Nam

Non omnibus datur donum virginitatis.

Poeta.

Leuit. 2. Figura.

virginitas ſemper amœna, & viridis eſt, nũquam areſcens: virginitas incõtaminata offertur. In eo verò quòd dicitur, ſpicas virides eſſe torrendas igni, ſignificare voluit Dominus nihil illi eſſe gratum, nihil offerendum, quod igne charitatis non ſit toſtum; & oleo miſericordiæ, & thure deuotionis, & pietatis comitatum.

¶ *Et in ore ipſorum, non eſt inuentum mendacium.* Quidam Græci codices habent δόλος, ideſt, dolus. Dionyſianus codex, pſeydos, ideſt, mẽdacium. Sed quid rogo eſt, quòd in ore eorũ non eſt inuentum mendacium? Nonne regius vates ait Pſalmo 115. Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mendax? Ad hoc (miſſas modò facientes omnes propoſitiones vniuerſales in ſcriptura, vt ſæpè diximus, non ſemper vniuerſaliter eſſe capiendas; cum conſtet neque in ore Chriſti, neque in ore matris eius, nec in ore Ioãnis Baptiſtæ inuentum aliquando fuiſſe mendacium) ad hoc, inquam, dicimus, quod quando hi virgines in cœleſti patria cantabant canticum illud nouum, nõ inueniebatur in ore eorum mendacium: totum enim quod terrenum erat in beatis, iam perijt: quale eſt mendacium proferre. Et quamuis homines de ſe mendaces, ſiue proni ad mẽdacium & inconſtantes, & varij ſint, tamen diuino ſpiritu afflacti mentiri non poſſunt. Cœleſtis enim ſpiritus, quo loquuntur ſancti Dei omnes, veritatem docet, inſpirat, & loquitur. Hinc fuit quod Chriſtus Math. 16. Petro dixit: Beatus es Symon Bariona: quia caro & ſanguinis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. At humano ſpiritu ductus Petrus dicebat, quando Chriſtus de morte ſua futura, verba faciebat: domine, nõ erit

Obiectio.

Pſa. 115. Expoſitio loci.

Prima expoſitio.

Math. 16.

Matth.16. tibi hoc. Cui Chriſtus: vade poſt me A Sathana ſcandalum mihi es: nō enim ſapis quæ dei ſunt. Cum ergo hæc dicebat Petrus: homo erat: & vt homo mendax loquebatur: cum verò illa priora dicebat, non ea vt homo, ſed vt conſors diuinæ naturæ proferebat. Cum ergo Beati non vt homines, ſed vt dij in illa cœleſti patria loquantur, nec verbum ocioſum, ne dum mendacium in ore ipſorum inuenitur.

Secunda expoſitio. ¶Quod ſi nō de virginibus in cœ B leſti ciuitate commorantibus, ſed in Eccleſia militanti degentibus ſit ſermo, facilè huic dubitationi reſpondebimus. Nam in ore eorum, qui non cōſenſerunt mendacijs hæreticorum Antichriſtianorum, vt pariter & ipſi mendacia loquerentur in perfidia corrupti, non eſt inuentum mendacium. Nequè in ore ipſorum inuentum eſt mendacium, quos ſanguis Chriſti purificauit. Quales fuerunt innocen- C tes paruuli pro Domino occiſi: neq; in ore eorum inuentum eſt mendacium, qui baptiſmi innocentiam perfectè cuſtodierunt: neq; in ore illorū, qui carnis & animæ puritatem omnino ſeruauerunt. Omnes enim iſti ore ſpūs ſancti loquētes, veritatē fidei profitebantur. De quibus Ioānes ſtatim ſubiungit.

Ante thronū Dei eſſe iuſtum quid ſit. ¶Sine macula enim ſunt ante thronum Dei, ideſt, placent Deo. Hoc e- D nim eſt ante thronum Dei cōſiſtere, placere Deo: vt aliàs oſtendimus. Poteſt & aliter. Thronus iudicium dei eſt: ante quem, ſancti quandiu in hac carne mortali vitam degunt, ſe intelligunt conſiſtere. Inquem modum ſi & nos intelligeremus, rarius peccaremus, rarius mendacium loqueremur. Nunc autem quia procul abeſſe nos ab hoc throno Dei exiſtimamus.i.nō aduertimus Deum vltorem fore noſtrarum iniquitatum, frequentius peccamus, frequentius & mentimur.

¶Imitemur ergo ſanctos iſtos, & in ore noſtro nullum inueniatur mēdacium, nam qui verax eſt, vt in ore eius numquam inueniatur mendacium, nihil ambiet, nulli adulabitur, nihil timebit, nihil magnum putabit in rebus ſeculi, omnia contemnet, vni Deo totus inhærebit, ac deniquè erit omni ex parte perfectiſſimus. Ita de Chriſto dictum eſt.1.Pet.cap.2.qui peccatum non fecit, nequè inuentus eſt dolus in ore eius, & Dñs ait: de Nathanaeli Ioa.1. ecce Iſraelita, inquo dolus non eſt. Pſalmo.31. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum: neq; eſt in ſpiritu eius dolus. Ecōtrariò dolus maximis ſceleribus adiūgi ſolet. Pſalmo.5. virum ſanguinum, & doloſum abominabitur Dominus, & Pſalmo.108. Quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt. & deficiente veritate virtutes omnes deficere cenſentur. Pſalmo.11. Saluum me fac domine quoniam deficit ſanctus, quoniam diminutæ ſunt veritates à filijs hominum. Oſeæ.4. Audite verbū domini filij Iſrael, quoniam iudicium domino habitatoribus terrę, nō eſt veritas, & nō eſt miſericordia, & nō eſt ſcientia Dei in terra, ſed maledictum, & mendacium, & homicidum, & furtum, & adulterium innudauerunt: & ſanguis ſanguinęm tetigit. Sed cum in omnibus hoc ſummæ laudis ſit, multo maioris eſt in iſtis, quia nec minis, nec promiſſis capientur, vt virtutem & veritatem Chriſti docere deſinant. Hos ergo tàm inſignes viros imitari debemus, ſi ſine macula eſſe volumus ante thronum Dei.

¶Cæterum hæc verba, *Ante thronum*

Veritas eſt mendatum. 1.Pet.2. Ioa.1. Pſa.31. Pſa.5. Pſa.108. Pſa.108. Oſee.4.

num Dei. Codex Græcus complutenſis non habet: alij recentiores habent: & latina eiſdem complutenſis tranſlatio. Sed delenda aliquibus videtur: quoniam neque in omnibus latinis codicibus leguntur. Neq; apud Hieronymum lib. 1. contra Ioui. neque apud Ambroſium. neque apud Aretam. Hiaronymus ita legit: & in ore eorum non eſt inuentum mendacium: & ſine macula ſunt. Quod autem ait: *ſine macula enim ſunt*, negat Ambroſius intelligi poſſe de his, qui in hac vita ſunt: quoniam ſi dixerim' quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Quod ſi præcedentia reſpiciamus, dubitare non poſſumus quin de illorum ſanctitate, quam in hac vita habuerunt ſermo ſit. Nam ſi de puritate beatorum nunc iam tãtum loquitur, quid de his virginibus differit, qđ nõ ęquè de reliquis omnib' veriſſimè dicatur. Nemo ergo dicitur eſſe ſine leuioribus peccatis, pro quibus ſancti nõ ſolum humiliter ſed veraciter etiam dicunt: dimitte nobis debita noſtra. Sed maculam intelligit grauiorum peccatorum. Ac ſi dicat: eos ſingularem quamdam animæ puritatem habituros eſſe: quia nõ ſolum peccata mortalia non admittant, verum nec venialia grauiora: minora autem crebro bonis operibus, & lachrymis deleant. Atq; hoc quod nũc iam dicimus, facilè intelligemus, poſſe in hac vita per Dei gratiam obtineri, ſi Græcam vocem conſideremus, ἀμώμητοι, amomiti. Immaculati, irreprehenſibiles, quæ vox omnibus ſanctis in hac vita ſæpè datur. Ad Epheſ. 1. Sicut elegit nos ante mundi conſtitutionem vt eſſemus ſancti & immaculati. & in græco eſt eadem vox. Et Eraſmus vertit irreprehenſibiles. Ad

D. Ambr. Aret. D. Hiero. 1. Ioa. 1. Ephe 1.

A Colloſ. 1. Nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere nos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo. 2. Petri. 3. Satagite immaculati, & inuiolanti inueniri in pace. vbi pro immaculati eſt in græco, ἀμώμητοι, amomiti, ideſt, irreprehenſibiles. Eadem voce latina ſimilibus græcis vocabulis reſpondente, ſæpè vtitur hoc modo noſter interpres. Vt ſapient. 1. Cani ſunt B ſenſus Hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Iaco. 1. Religio mũda, & immaculata apud Deum & patrẽ, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione earum, & immaculatum ſe cuſtodire in hoc ſeculo. En his iam intelligim', *ſine macula enim ſunt ante thronum Dei*, ſiue in cõſpectu Dei. Fortaſſe ab hominibus reprehendentur, ſed apud Deum qui intuetur corda, ſine macula ſunt. Cum autem dixiſſet, *Et* C *in ore eorum non eſt inuentum mẽdaciũ*, ſimiliter dicere videbatur *ſine macula enim fuerunt*. Sed ſolet crebro quemadmodum verbis præteriti temporis ita & præſentis vti, ad futura ſignificãda, more prophetarum. Vt quod dicitur, perinde verum eſſe intelligatur, ac ſi geſtum eſſet: vt aliàs oſtendimus. Hîc etiam nota: rationem illius dicti, *& in ore eorum non eſt inuentũ mẽdacium* reddi, in eo quod addit: *ſine* D *macula enim ſunt*, Quoniã à viris perfectis qui deo ſimiles euadere cupiũt, nihil eſſe alienius quàm mendacium, Quia Deus veritas eſt, & veritatẽ maximè diligit, & mendaciũ deteſtatur.

Ad Coloſ. 1. 2. Pet. 3. Sapien. 1. Iaco. 1.

¶ *Et vidi alterum angelum volantem per medium cæli, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicens voce magna: timete dominum, & date illi honorem: Quia venit hora iudicii eius:*

&

& adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare et fontes aquarum. Hæc omnia & quæ ſub ſit D. Ioãnes ad ſeculũ illud aureum quod futurum eſt, poſt necem Antichriſti pertinent.

¶ *Et vidi*, inquit, *alterum angelum.* Siue Angelum ſimpliciter. nam Dionyſianus codex, vt Gagneius ait, non habet, *ἄλλον*, ideſt, alium; neque de quodam Angelo in præſenti capite mentio facta eſt. vel dices quod alterum dicit ab eo, ſcilicet, qui ea quæ ſuperius prædixerat, ei oſtendit. vel dices. D. Ioãnem in ſuperioribus vocaſſe Chriſtum Angelum: & meritò, nã ab Eſaia vocatur Eſaiæ 9. Magni conſilij Angelus. Quem appellauit in principio huius capitis agnum. Ideo modo ſignificare volens vniuerſitatem prædicatorum Domini & Chriſti, quæ tunc erit, ait: & vidi alterum Angelum. Certa res eſt Angeli nomine prædicatorem euangelicum deſignari: vt videre eſt apud Malachiam, cap. 2. dicentem: labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam: & legem requirunt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt.

Supra. c. 10 Chriſtus dicitur Angelus Eſa. 9.

Beda. Richard. Collect.

Malach. 2.

¶ *Volantem per medium cœli.* Per medium cœli volare dicitur, vt ab omnibus videri poſſit, & audiri. vel, *volantem per medium cœli.* ideſt, per mediam Eccleſiam, quæ cœlum, & regnum cœlorum frequẽtiſſimè vocatur: prædicationis munus celeriter, & alacriter obeuntem. Quibus verbis docet Ioãnes & deſcribit prædicatorum illius temporis ardens ſtudiũ in officio, vt non defatigandi ſint, nec ceſſaturi. tales erant Apoſtoli, tales Euangelici primitiuę Eccleſiæ concionatores, de quibus dicebat olim Eſaias. cap. 60. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? Quæ ſi ad Apoſtolos, cæteroſq; euangelicos concionatores referas, verè & meritò retuleris. Vt nubes enim ociſſimè per totum orbem volarunt: ac hodie volant vt fidẽ Chriſti annuncient, ac pluuiam cœleſtem emittant: qua irrigata terra, hoc eſt, corda hominum fructum ferat. Nubes fuit Paulus, qui vſq; ad illiricum (quod Sclauoniam noſtri vocant) ſe penetraſſe teſtatur. Nubibus igitur eã ob cauſam comparantur. Item comparantur columbis volantibus ad feneſtras ſui columbarij, ob ingẽtem erga pullos ſuos amorem. Sic euangelici prædicatores & Apoſtoli, quibus Dominus aiebat: eſtote ſimplices ſicut columbæ, ob ingentem amorem filiorum, quos gignunt Deo, velociſſimè volant per totum orbem terrarum, euntes, & redeuntes ad columbarum, hoc eſt, Eccleſiam: in cuius baptiſmo olim adfuit Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, quando Chriſtus baptizatus eſt. Eſt enim Eccleſia columbarium, vbi columbæ iſtæ myſticæ quieſcunt, aluntur, & à noxijs vitijs defenduntur. & vbi alunt doctrina euãgelij pullos ſuos. infideles, quos aqua Spiritus ſancti, & verbo fidei euangelicæ gignunt.

Beda. Richar. Collect. & alij.

Eſa. 60. Prædicatores nubes dicuntur & quare.

Rom. 5.

Prędicatores columbis comparantur.

¶ Hi ſunt qui etiam cœli vocantur à regio vate: Pſalmo. 18. Cœli (inquit) enarrant gloriam Dei. Vbi vocantur cœli, non ſolum, quia ſunt ſedes Dei, ſicut eſt cœlum: ſecũdum illud quod ſcriptum eſt, cœlum mihi ſedes eſt. Nec ſolum quod ſtellis virtutũ ſplendeant: ſed quia maxima velocitate mouentur ad enarrandam non ſuam, ſed gloriam Dei per vniuerſam terram. Eamdem igitur ob cauſam eos in hoc loco Angelo volanti per medium cœli comparat. Qui verè ſi apo-

Pſa. 18. Prædicatores euangelici cœli vocantur & quare.

apoſtolici ſunt, mittuntur à Deo, non A enim prædicarent, niſi mitterentur. Quomodo (inquit Apoſtolus) prædicabunt niſi mittantur? Ad Romanos. 10. Longè diuerſi ab illis de quibus dominus apud Hieremiam. 23. ait: non mittebam eos, & ipſi currebant, nō loquebar ad eos, & ipſi prophetabant. Vidit ergo Ioānes poſt interitum Antichriſti cœtum prædicatorum volantem per totam Eccleſiam ad annunciandum euangelium æternum. Vnde ſubdit.

Rom. 10. Hiere. 23.

¶ *Habentem euangelium æternum.* Appellat euangelium, doctrinā Chriſti, quæ ob fauſtum, lætumq; iuſtificationis & redemptionis nūcium mortalibus mortuis allatum, rectè euangelium dicitur. Reuelatio ergo gratię Dei eſt euangelium, gratis peccatorem iuſtificantis per fidem viuam Ieſu Chriſti: cuius vitam & miracula, & aduentum in carne, quatuor Euangeliſtę veriſſimè ſcripſere. Primus (vt ait Hieronymus) Mathæus Euangelium Hæbraicè ſcripſit anno Chriſti. 42. Secundus, Marcus anno ſequenti græca phraſi, vt teſtis eſt Iſidorus in Italia. Tertius, Lucas græci ſermonis peritiſſimus in Achayæ partibus ſub Theophilo Epiſcopo. Quartus, Ioannes in Aſia rogatus ab Epiſcopis credentibus. Maximè verò quod nōnihil vrgeretur ab hæreticis. Sed de his plura diſſerit author Collectaneorū in hoc loco, atq; de inuentoribus literarum hebraycarum, gręcanicarum, Syrorum, & Chaldeorum. &c.

Euāgeliū quid ſignificet. Grg.

D. Hiero. Mathæus Hæbraicè ſcripſit euangelium anno Chriſti. 42. Marcus anno ſequēti ſcripſit in Italia. Lucas in Achayæ partibus. Ioā. in Aſia.

C

D

¶ Vnde obſerua, quod legem Eccleſiæ catholicæ vocat ſcriptura ſancta euangelium per excellentiam: tū ob excellentiam infallibilis veritatis ac certitudinis eius: tū ob excellentiā boni lætiq; nuncij, quod nobis affert.

Quare ſacra ſcriptura vocetur euangeliū per excellentiam.

Hinc eſt quod cum euangelij ſit vna eademquè veritas, nunquam in ſcriptura ſacra tàm veteris quàm noui teſtamenti nominatur euangelium in plurali, ſed in ſingulari numero. Benè qui dem Euangeliſtæ in numero multitudinis appellantur. Alios quidem dedit Apoſtolos, alios Euangeliſtas, ait Paulus ad Epheſios. 4. Benè quidē euangelizantes, in eodem numero dicuntur Eſa. 52. quàm pulchri pedes euangelizantium pacem. At verò euāgelia non vocantur: ſed tantum euangelium, eò quod omnes Euangeliſtæ idem annuncient: idemq; bonū proponant. ¶ Cæterum ſcriptura variè euangelium cognominat. Nam D. Mathæus illud vocat. cap. 4. Euangelium regni, quòd annunciet ac polliceatur vnum quoddam regnum. Marcus. cap. 1. appellat euangelium regni Dei, quòd promittat non regnum quodcumq; ſed regnum quoddam diuinum & cœleſte: cuius etiam cauſa Paulus ad Romanos. 1. Regnū Dei etiam nominat. Atq; idem Apoſtolus illud vocat euangelium gratiæ Dei Actorum. cap. 20. Tum, quod tàm admirabile & inſuetum nūciū mundus non meruit: ſed Dei gratia & beneficio è cœlo allatum eſſe non dubitamus. Tum etiam & maximè, quod euangelium, in ſuis ſacramentis afferat gratiam & miſericordiam Dei. Item etiam, illud cognominat euangelium gloriæ beati Dei. 1. Tim. 1. Quod non ſolum ſit gratiæ, ſed etiam gloriæ ac perpętuæ fœlicitatis alacre nuncium. Deniquè Paulus euangelium pacis nuncupat in epiſtola ad Epheſ. cap. 6. Imitatus Eſaiam. cap. 52. dicentem: quàm pulchri pedes euangelizantium pacem. Sic autem nominatur, quod pacem ponat inter Deū &

Ephe. 4. Eſa. 52.

B

Euangeliū regni. Math. 4.

Euangeliū regni Dei. Marc. 1.

Rom. 1.

Euangeliū gratiæ dei Acto. 20.

Euangeliū gloriæ beati Dei. 1. Timo. 1.

Euangeliū pacis Ephe. 6. Eſa. 52.

& hominem, & inter homines & angelos, & inter homines inter ſe. Imo etiam inter ſpiritum & carnem noſtram. Gratia ſiquidem euangelij lites illas antiquas dirimit inter corpus & animam. Quod eleganter docere, & diffinire volens Apoſtolus, ad Romanos.7. ait: condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hanc ergo pugnam, hãc luctam, hoc inteſtinum & ciuile bellum, gratia Dei data per Ieſum Chriſtum dirimit: ſiue euangelium gratiæ Dei datum à Chriſto. Idcirco igitur illud vocabat Paulus euangelium gratiæ Dei, & euangelium pacis, quod amicitiam conciliet inter ſpiritũ & carnem, &c. Atq; tam contrarios hoſtes pacificet, & componat. Ideo etiam Chriſtus princeps pacis ab Eſaia dicitur. Hinc intelligemus locum illum Apoſtoli ad Romanos.6. dicẽtis: peccatum vobis non dominabitur: nõ enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Appellat Paulus euangelium, gratiam, per metonymiam: eò quod ſit cauſa gratiæ, modo quo diximus. Contraponit enim euãgelium legi Moſaycæ, quæ gratiam de ſe nõ cauſabat, nec peccata dimittebat. Qua figura etiam vſus eſt Diuus Ioãnes cap.1. dicens: lex per Moyſen data eſt, gratia autem per Ieſum Chriſtum facta eſt, ideſt, euangelium gratiæ. ¶Deniq; vt ad rem loquamur appellatur hîc à Ioãne euangelium Chriſti, euangelium æternum, quod ſit vltima voluntas, atq; teſtamentum

Rom.7. — Rom.6. — Euangeliũ vocatur gratia figuratè. — Ioa.1. — Euangeliũ æternum.

A vltimum teſtatoris Chriſti, cui alterum nõ ſuccedet. Appellatur & æternum, quod æterna bona promittat. Hoc igitur habebat Angelus iſte.

¶*Vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram.* Ideo euãgelium æternum habebat, vt euangelizaret, ideſt, vt illud hominibus annunciaret: eos què à terrenis tolleret ad cœleſtia, à temporalibus ad æterna: vt verba eius indicãt. Quare meritò dicit, *ſedentibus ſuper terram.* Ideſt, hominibus cœli oblitis,

B & tantùm terrena curantibus. Hi enim dicũtur habitare terram, & ſedere ſuper terram. Lu.21. & ſuperueniat in vos repentina dies illa. Tãquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vnde rectè Beda explicando verba hæc Ioãnis ſic ait: cõuenit eos qui cœleſti attolluntur volatu, terrenas quoquè mentes de ſede ſui corporis prædicando leuare. Beda.

C ¶*Vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram.* Ideſt, terram & orbem habitãtibus, ne immoremur, in myſtica ſignificatione. Id enim ſequentia verba explicant.

¶*Et ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum,* Sicut enim Chriſtus Dominus aſcenſurus in cœlum, præcepit prædicatoribus ſuis prę dicare euãgelium omni creaturæ: ita poſt interitum beſtiæ mittet Angelũ Marc.vlt.

D ſuum, hoc eſt, chorum prędicatorum fidelium euangelizare omnibus populis, & mundi gentibus, vt impleatur quod ipſe apud Mathæum dixerat: prædicabitur hoc euangelium in toto orbe, & tunc veniet conſummatio. Vnde latinius ſic diceres: vt euãgelizaret habitantibus ſuper omnem terram, & omni genti, & tribui, & linguæ, & populo. Atq; aduerte, quòd il-

Matth. 24. — Greg. Bed.

la

la prima cõiũctio,&,ſumitur pro,ideſt, vt ſumi ſæpè in ſcriptura ſolet, quod ſuperius annotauimus. Item aduerte Ioãnem quidem Angelum vidiſſe hæc dicentem : ſed in Angelo tamen illo ſignificantur vt diximus, prædicatores à Deo miſſi, qui nuncij dei ſunt: & illis temporibus diabolo,& prædicatoribus Antichriſti pacem & ſecuritatem prædicentibus, diem iudicij tã iam adeſſe clamabunt. Ita intellexerunt Ticonius Ho.11.& Beda, & Ambro.& Anſbertus,& Anſelmus. *Ticonius. Beda. Ambro. Anſbert. Anſel.*

¶ *Dicens voce magna: timete Dominum et date illi honorem quia venit hora iudicii eius. Et adorate eum qui fecit cœlum et terram, mare, et fontes aquarum.* Hæc erit vna omnium prædicatorũ tunc temporis vox, quare ſingula huius loci verba explicemus.

Timor ſeruilis ſanctus. ¶ *Timete dominũ*, à timore incipit: nam initium ſapientiæ timor Domini.& rurſum: qui timet Deum faciet bona.& alibi: timor Domini expellit peccatum. *Pſa. 9. Eccle.15. Eccle.1.* Dum enim peccatores nos eſſe intelligimus, à diuinæ iuſtitiæ timore, quo vtiliter concutimur (vt cõcilium Tridentinum docet) ad conſiderandam Dei miſericordiam nos cõuertimus, in ſpem erigimur, fidentes Deum nobis per Chriſtum propitium fore, illumq; tanquam omnis iuſtitiæ fontem diligere incipimus, ac propterea mouemur aduerſus peccata, per odium & deteſtationem. *Con Trid. ſeſ.6.c.8.* Ideo nõ ſine magna cauſa incipit Angelus iſte euãgelium à timore. Imprimis ergo prædicatores ſancti edocere credẽtes debent, timere Deum. Hinc Dauid Pſalmo 32. dicebat: timeat Dominum omnis terra. *Pſa.32.* Et iure quidem: quia ipſe eſt, qui omnia noſtra mala, non ſolum manifeſta, ſed etiam occulta, prænoſcit. Scrutatur enim etiam A intima omnia & medullas oſſiũ. Iob. 42. Scio Domine, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. *Iob 42.* Et Prouerbio. 5. ait Salomon: reſpicit Dominus vias hominis, & omnes greſſus illius cõſiderat. *Pro.5.* Timeamus præterea Deũ: quia defectus timoris multorũ malorum eſt cauſa. *Defectus timoris multorum malorum cauſa.* Vnde Eccleſiaſtici 1. dicitur: qui ſine timore eſt non iuſtificabitur. *Eccle.1.* Multorum ècõtra bonorum eſt author timor Domini vt in principio dicebamus, *Timor eſt multorum bonorum cauſa.* B quod intelligens Ioſaphat dicebat iudicibus à ſe per ſingulas ciuitates conſtitutis: ſit timor Domini vobiſcum, & cuncta cum diligẽtia facite. *2.Paral.* Quod ſi timere meritò ſolemus dominos, qui nos multis, tum muneribus, tum pœnis afficere poſſunt: quanto magis timendus eſt ille, qui poteſt animas noſtras mittere in gehẽnam ignis, vt ipſamet veritas teſtatur apud Mathæum cap.10. *Math. 10.* Timor C enim iſte pœnarum ſanctus eſt, à deo eſt, fons & initium noſtræ ſalutis eſſe ſolet. Quare meritò anathemate percutit Concil. Tri. eos qui gehẽnæ metum per quem ad miſericordiam dei de peccatis dolendo confugimus, vel à peccato abſtinemus, damnat. *Seſ.6.can.8.* Hunc timorem habuiſſe ſanctum Iob verba illa demonſtant: ſemper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deũ. *Iob.31.* Prædicabunt ergo tunc concionatores D euangelici per totum orbem terrarum peccatoribus hunc timorem, quem appellamus ſeruilem, dicentes; timete Dominum quia venit hora iudicij eius, reddite præuaricatores ad cor. Prædicabunt etiam & hortabuntur homines pios & iuſtos, vt in timore, quem vocamus filialẽ permanere contendant: *Timor filialis commendatur.* dicentes, timete vos ò viri pietate præſtantes, dominum quem tanto ardoris & amoris ſtudio proſequi-

quirmini. Habent enim vili iusti eum timorem erga Deum patrem, quem habere solent filij dilectissimi erga parentes sibi dilectissimos. Hoc timore imbuta erat sancta illa Iudith. Hoc præditus sanctus ille Thobias, qui iubebat filio suo ne quemquam adhiberet mensæ suæ nisi timentem Dominum. Hoc denique Spiritus sancti munere decorantur omnes filij Dei: qui illum colunt, laudãt, atq; honore maximo afficiunt, quos imitari par & æquum est.

Judith 8.
Tobi. 4.

¶ *Et date, inquit, illi honorem.* Benè post timorem subiungit D. Ioannes honorem Deo exhibendum: nam vbi timor ibi & honor. Timeamus Deũ, & honor illi erit apud nos. Perijt Sathanas, quòd in cœlo, nec Deum timuit, nec illi gloriam, nec honorem præbuit. Peribunt Antichristus atque omnes eius sectatores ob eãdem causam. Perdet Deus omnes homines insanos mundi huius amatores, diffidentiæ filios, qui abominabili superbia tument, nec norunt glorificare nisi seipsos. Hi sunt sine Deo fide carentes, & sibi ipsis placentes, proterui, rebelles, Deo & hominibus cõtumeliosi, quos iudicabit & damnabit Dominus, quãdo tempus acceperit, & venerit hora iudicij eius. ¶ Cæterùm in præsentiarum dare Deo honorem, idem est, quòd dare illi gloriam. Vnde lectio græca sic habet, δότε αὐτῷ δόξαν, idest, date illi gloriam. Hunc verò honorem, hanc gloriam ex animo, & ex corde Deo exhibere debemus, nõ ore solùm: ne audiamus quod Dominus Iudæis dicebat: populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Siue vt apud Esaiam nostra æditio habet: populus iste labijs glorificat me, quod idem est. Qui Deũ nõ corde, sed tantùm ore, aut prædicant, aut laudant, aut honore prosequuntur, figurantur in Zelpha Liæ ancilla. Zelpha enim interpretatur os hians. Quare, vt Augustinus docet, prædicatorem fidei euangelicæ, quorum os hiat, & cor non hiat, cum in scripturis aliuntur istius, hæc intelligitur ancilla Liæ. Scriptum est enim de talibus: populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. & talibus Apostolus dicit: qui prædicas non furãdum, & furaris, & qui dicis non mechandum, mecharis. Ex corde ergo est Deus honorandus.

Honor de bitus Deo à nob. e[x]hiben[dus].
Iob 14. ...
Math. 15. Marc. 7. Esa. 29.
Figura.
August. ... Fau. ...
Esa. 29.
Rom. 2.

¶ *Quia venit hora iudicij eius.* Docet quare mortales timere debeant, & sibi cauere, deumq; honorare, quòd viderint venisse diem iudicij, quo antichristus & eius ministri iudicati damnatique sunt, quibus nisi ad se redeant, simili iudicio peribunt. Vel aliter: quia venit hora iudicij eius, idest, in proximo est vt veniat. In ianuis est iã iudicium vniuersale, quando (vt verbis vtar Augustini) plus valebunt pura corda, quàm astuta verba, & conscientia bona, quàm marsupia plena. Omnes enim videbimus iudicem Christum maiestate fulgentem, potentem, cunctis dominantem: videbimus eum seuerum, grauem & maximo zelo indutum: nec timore flectetur, nec precibus, aut muneribus demulcebitur. Est enim potens, iustus & sapiens. Quantum autem ad rem attinet, hæc admonitio fiet a prædicatoribus Christi post interitum Antichristi, & eius satellitum, vt nunc diximus, vt qui fidei fuerint, sibi caueant, atque timore concussi conuertantur, & Deo honorem, & gloriam sibi debitam præbeant. Si etiam infelicitatem istius Dei iudicio, quo damnatus est primò, &

Quare mortales timere debeant & honorare Deũ, quia venit hora iudicij.
August.

ſecunda beſtia, perire nolint.

¶ *Et adorate eum qui fecit cœlum & terram, mare, & fontes aquarum.* His verbis oſtendit non ſat eſſe Deū timere, atque illi honorem præſtare: ſed adhuc neceſſe eſt, vt eum pro dignitate colamus. Eſt enim rerum omnium etiam minimarum factor, & conditor. Fecit ſiquidem cœlum, & terram, mare, & fontes aquarum, quæ minimæ res ſunt: & minima quæque noſtri gratia illi curæ eſſe oſtendit. Ad hoc idem hortabantur & incitabant Paulus, & Barnabas homines (vt narrat Lucas Actorum cap. 14.) dicentes: Nos quidem mortales ſumus, annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cœlum & terram & mare, & omnia quæ in eis ſunt. Summa euangelij eſt, vt conuertamur à vanis ad Deum viuentem. Vanum eſt quod in ſpecie quidem videtur aliquid: ſed effectu & fructu caret. Sic vanæ ſententiæ Philoſophorū, vana phariſaica iuſtitia, vanum omne illud in quo extra deum confidimus: vanum quicquid extra Deum quærimus, cum vero cœleſtique fructu careat, ſic Eſaias: Vana opera eorum: & Hieremias, leges gentium vanæ ſunt, &c. Annunciant ergo prædicatores euangelici ab eiuſmodi vanis conuerti ad Deum, ſcilicet, viuum. Quibus verbis pulchre Dei conditiones deſcribunt. Primò nominant Deum in ſingulari: & ſi enim multi dei, & domini, nobis tamen vnus Deus. Secundò Deum viuum, qui non ſolum viuit ſemper, ſed vitam omnibus largitur ad eorum differentiam, qui non viuunt, nec vitam tribuere poſſunt. Quod ſi quæras quis nam ſit Deus iſte viuus? Addidit ſtatim: qui fecit cœlum & terram. Vbi Dei omnipotentia ſatis oſtenditur, ne quis putet vnum non poſſe vbique omnibus opitulari: Domini ſunt cœlum, terra, mare, & omnia, quæ in eis ſunt. Vbicunque igitur ſumus in ipſius regno ſumus, quare eum genu flexo adorare debemus. Quod ſi fecerimus, beati erimus. Nam beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in domino Deo ipſius, qui fecit cœlum & terrā, & mare, & omnia, quæ in eis ſunt. Vbi aduerte primam inter alias cauſas ob quam, bonum ac ſanctum eſt fiduciā habere in Domino, hæc videlicet eſt: ſumma & immenſa eius potētia: ideo ait qui fecit cœlum, & terram, &c. Adorandus igitur eſt Deus adoratione latriæ, quia & omnipotens, vt in hoc noſtro tex. Ioānes ait: ſperandus eſt eandem ob cauſam, vt David affirmat: contra verô non eſt confidendum in principibus, in filijs hominū, in quibus non eſt ſalus, vt idem in eodem Pſalmo admonet.

¶ *Et alius Angelus ſecutus eſt dicens: cecidit, cecidit Babylon illa magna.* Hic aduertendum eſt, ſuperius paulò ante Ioānem quendam Angelum habentem euangelium æternum, & euangelizaſſe ſuper terram, & linguam, & populum, vt timerent Deū, & darent illi debitum honorem: modò verò ait: & alius Angelus ſecutus eſt dicens: cecidit, cecidit Babylon illa magna, vt hinc intelligamus quemodo verbi Dei prædicatione labitur mundus iſte, vitia corruunt, & meretrix illa cadit, euangelizante Angelo, qui habebat euangelium in manu ſua & dicente: timete Dominum, & date illi honorem, &c. Quādo igitur tantum emolumentum ex euangelica prædicatione nobis accreſcit, tantumque fructū ex ſemine verbi Dei

re-

Margin notes (left): Nō ſat eſt Deū timere [illegible] ſed et colere. — Actor. 14. — [illegible] — Pſa. 40. — Hiere. 10. — Dei conditiones pulchrè deſcribūtur à Ioanne.

Margin notes (right): Pſal. 145. — [illegible] — Verbi dei prædicatione labitur mundus iſte & eius vitia.

A reportamus, rogemus dñm meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuã. Maxima profectò calamitas & infoelicitas eſt, verbi Dei pabulo & cibo carere. Vnde Dñs populum ſuum caſtigare volens, ait apud Amos Prophetam. c. 8. Mittam in vos famem, non famem panis, neque ſitim aquæ: ſed audiendi verbum Dei: & commouebuntur à mari vſq; ad mare, ab Aquilone vſq; ad orientem, circuibunt quærentes verbum Dei, & non inuenient.

Luc. 10. Maxima infoelicitas eſt diui verbi carere. Amos. 8.

¶ *Et alius angelus ſecutus eſt dicens: cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes.* Hic locus bifariã ad literam exponẽdus à nobis eſt. Primã ergo expoſitionẽ cõmunẽ patrũ audiamus.

¶ Quanta ergo lętitia, pereunte beſtia illa priori, & ſecũda, hoc eſt, Antichriſto, & eius miniſtris, totaq; impietate ſimul cõtrita, futura ſit in Chriſti eccleſia in illo ſeculo, hic vides. Prim' angelus i. primus ordo pręedicatorum Chriſti timere Dñm docuit. Nũc iſte ſecundus, qui ſecundũ ordinẽ concionatorum euangelij figurat, pręedicat ingenti alacritate dicens: cecidit, cecidit Babylõ illa magna: ſiue vt quidã codices græci habẽt, ciuitas illa magna. Babylõ, qđ interpretatur cõfuſio, Regnũ ſignificat peccati, atq; huius maligni mũdi principatum. Hinc eſt qđ D. Petrus 1. Canõ. c. v. vocat Romã nomine Babylonis: dicẽs ſalutat vos Eccleſia quæ eſt in Babylone coelecta i. ſalutat vos Eccleſia quæ eſt in Roma, quæ cum alijs Eccleſijs electa eſt ad fidẽ, & cõpulita Romã appellat Babylonẽ propter idolorũ cõfuſionem, vt ſcholia græca, & omnes interpretantur. Dicebant olim milites Perſarum, & Medorũ, vt Eſaias narrat c. 21. Deuicta Babylone: cecidit, cecidit Babylon, & omnia ſculptilia deorum eius contrita ſunt in terra. Sic etiã poſt interitum Antichriſti & ſectatorum eius clamabunt per totũ orbẽ milites Chriſti, cecidit, cecidit Babylõ illa magna. i. iam mundi principẽ, iã Antichriſtũ & omniũ ſceleratorũ confuſionem ſubegimus. Babylon dilecta mea poſita eſt mihi in miraculũ, dicebat ibi Baltaſar. Babylõ, quia vertex Chaldaici imperij erat, ideo plurimũ dilecta erat à

Reſpoſitio Deſcribitur lætitia Eccleſiæ poſt mortẽ antichriſti victa Babylone hoc eſt mũdo. 1. Pet. vlt. Roma vocatur Babylon & quare. Eſa. 21. Figura.

B regibus Chaldaicis. Hæc (inquit) poſita eſt mihi in miraculũ, dictio hebraica harada, quã noſtra editio vertit miraculũ, ſtuporem hebræis ſonat. Ait ergo rex: Babylon quam ſummopere dilexi, verſa eſt mihi in ſtuporem, quia ſubuerſa eſt, quia cecidit. Hoc idẽ dicet princeps mũdi huius deiectus à Chriſto: Babylõ dilecta mea uerſa eſt mihi in ſtuporẽ: cecidit, cecidit mũdi cõfuſio, & impietas, ait noſter angel'.

Eſaiæ

C Et nos cũ Dauide dicamus: deiecisti eos Dñe deiecisti eos, dũ alleuarentur. Et cum Hiere. c. 51. Subitò cecidit Babylon, & cõtrita eſt. Derelinquamus eam, quoniam peruenit vſq; ad cœlum iudicium eius, venite vertemus in Sion opus Domini Dei noſtri.

Pſa. 72. Hiere. 51.

¶ Interim hic obſerua, quod diuus Auguſtinus docet, Pſalmo. 29. explicans verba illa: quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me. &

D. Aug.

D Pſalmo. 61. ibi: Verumtamen honorem meum cogitauerunt repellere. & 14. de Ciuitate. c. vltimo: duas eſſe ciuitates: prima, quæ Babylonia dicitur. Secunda, quæ Hieruſalem vocatur. Prima, ſocietas eſt quædam impiorum, ab oriente, vſq; ad occidentem. Ipſa habet regnum terrenum. Secũda eſt Hieruſalem cœleſtis, quæ eſt ſancta Eccleſia, cuius portio peregrinatur in terra. Omnes qui terrena ſa-

In mundo iſto duæ ſunt ciuitates, prima, quæ Babylõ dicitur, secũdaque vocatur Hieruſalẽ, vtraqs deſcribitur. Aug. Pſa. 29.

ſapiunt, omnes qui fœlicitatem terrenam Deo præferunt. Omnes, qui ſua quærunt, nō quæ Ieſu Chriſti, ad vnā illā ciuitatē pertinent, quæ dicitur Babylonia myſticè, & habet regē diabolū. Omnes autem qui ea, quæ ſurſum ſunt ſapiunt: qui cœleſtia meditātur, qui cū ſolicitudine in ſeculo viuūt, ne Deū offendāt: qui cauēt peccare, quos peccantes nō pudet cōfiteri, humiles, mites, ſancti, iuſti, pij, boni, omnes ad vnā ciuitatē pertinent, quæ regem habet Chriſtū. Illa enim in terra, quaſi maior eſt tēpore, nō ſublimitate, non honore: ciuitas illa prior nata, ciuitas iſta poſterior nata: illa enim incipit à Cayn, hęc ab Abel. Hæc duo corpora ſub duobus regibus agentia ad ſingulas ciuitates pertinētia aduerſantur ſibi vſq; in finē ſeculi, donec fiat ex cōmixtione ſeparatio, & alij ponātur ad dexterā, alij ad ſiniſtrā, dicaturq; illis:

Math. 25. venite benedicti patris mei, percipite regnū, qđ vobis paratū eſt ab exordio

Aug. Psal. 61. mūdi, illis autē ite in ignē æternū qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Fecerūt autē has duas ciuitates, amores duo: ciuitatē Babylonis terrenā amor ſui vſq; ad cōtēptū Dei: cœleſtem verò, amor Dei vſq; ad contemptū ſui.

Amor ſui fecit ciuitatē Babylonis amor Dei fecit æternalē.

Aug. 14. de ciuit. ca.

Deniq; illa in ſe ipſa, hæc in Deo gloriatur. Illa enim quærit ab omnibus gloriā, huic autem Deus conſcientiæ teſtis maxima eſt gloria. Illa in gloria ſua exaltat caput ſuum; hæc dicit deo ſuo: gloria mea, & exaltās caput meū. Illa igitur eſt Babylon, de qua modo angelus ait: cecidit, cecidit Babylon ciuitas illa magna.

¶ *Quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes.* Ideſt, quæ impietatis & idolatriæ furore inebriata, & cum dijs alienis (vero Deo, cui vni adhærere debebat, relicto) fornicata

A potauit omnes gentes, quando ſe inuicem Babylonis illius ciues, ideſt, membra diaboli ad impietatem, & idolatriam prouocauerunt.

¶ Pro maiori huius loci intelligētia obſerua imprimis, quòd Babylō iſta, hoc eſt, regnū diaboli, calicem aureū habet in manu ſua, quo inebriat omnes ſuos ciues: imo ipſa eſt calix iſte: de hoc myſticè dicebat olim Hiere. c. illo 51. Calix aureus Babylon in ma

Babylon, hoc eſt, regnū diaboli inebriat ſuos ciues vino vitiorum.

Hiere. 51.

B nu Dñi inebrians omnē terrā. De vino eius biberūt omnes gentes, & ideo cōmotæ ſunt. Calix iſte eſt omniū impiorū cōgregatio, diuitijs, dignitatib⁹, eloquētia ſermonis irradiās foris tanq; aurū: intus verò, veneno & vino peſtifero plenus eſt, quo ſe, ſuoſq; inebriat.

Calix omniū impiorū congregatio foris aureus intus veneno plenus.

¶ Secundò obſerua, quòd vinū huius calicis eſt ira, furor & fornicatio; ira ardor eſt ſanguinis circa cor: vnde ipſum cor flāmas ſuſcipit, atq; efferueſcit. Fornicatio inſatiabilis eſt cō-

Ira quid ſit

C cupiſcentiæ paſtus. Vnde in ſcriptura fornicatio nunc pro idolatria ſumitur, vt ibi: perdes omnes, qui fornicātur abs te. Pſal. 72. & Nume. 25. Fornicatus eſt Iſrael in Belphegor. Nunc propriè ſumitur pro omni turpi congreſſu. Regnum ergo diaboli foris calix aureus eſt: intus verò plenus eſt ira, indignatione, furore. Plen⁹ eſt idolatria, plenus omni turpitudine, & im-

Fornicatio quid ſit

Pſa. 72. Nume. 25.

D mūditia. Hoc vino potabat Antichriſtus eiuſq; diſcipuli: hoc vino potauit omnes gētes quas ad ſe traxit, quouſq; cecidit Babylon iſta ciuitas magna. Sed, vt ad nos tota ſe cōuertat oratio, interim qđ Babylō iſta non cadit, ſed ſtat: derelinquamus illā quēadmodū olim dereliquerunt angeli Babylonē illam antiquam: imaginem, & typum huius impiæ Babylonis, cuius diabolus caput eſt. Fugiamus de

Babylō adhuc ſtat, & tamen eſt derelinquenda.

me

medio ipſius, vt ſaluet vnuſquiſq; animam ſuam. Non taceamus ſuper iniquitate eius; quoniã tempus vltionis eſt à Dño, viciſſitudine ipſe retribuet ei. & vos ebrij ſpergiſcimini & flete, & vllulate omnes qui bibitis vinũ in dulcedine. Vt Ioel hortat. c. 1. Iniquitas enim qua inebriamini à Babylone dulcis vobis apparet: cũ reuera venenũ ſit. Hoc igitur eſt vinũ, quo Babylon potauit omnes gentes.

Ioel. c. 1.

¶Hactenus hũc locũ explicuim⁹ accipiendo pro Babylone, impiorũ congregationẽ; ſed ſi ita accipiamus multa erũt quę vel nullomodo, vel admodũ violenter exponentur. Nã qđ Ioã. ait: quę vino fornicationis ſuæ potauit omnes gentes, quo modo ciuitati diaboli, ſiue vniuerſo corpori malorũ cõuenire poteſt? quũ hæc ciuitas ſint ipſę gentes, quas illa potauit vino iræ fornicationis ſuæ. De eadẽ dicitur. c. 17. cũ qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt qui habitant terrã de vino pſtitutionis eius: & tamẽ reges terræ, & omnes qui ſunt inebriati, ſunt ipſa ciuitas diaboli: apparet ergo aliũ eſſe, vel aliã cõgregationẽ quę eos inebriat. Reſpondet Beda, ciuitas impiorũ ex omnibus cõgregata gentibus, ipſas gẽtes. i. ſua mẽbra vino inebriat erroris. Aug. eodẽ modo cętera exponit. Quemadmodũ Eccleſia catholica cõgregatio fideliũ omnium dicitur, cuius caput Chriſtus: & cũ hoc verũ eſſe dicimus Eccleſiã ſuos filios gignere, alere, potare vino ſanguinis Chriſti. Sed repugnare omninò aliqui exiſtimant huic ſenſui, quę legimus c. 18. Ideo in vna die venient plagę eius, mors, luctus, & fames, & igne cõburetur: & vna die tota ſinietur cũ ſuis: & tamẽ ſequitur: & flebunt & plangent ſe ſuper illã reges terræ, qui cũ illa fornicati ſunt,

A & in delitijs vixerũt: cũ viderint fumũ incẽdij eius lõgè ſpectãtes propter timorẽ tormentorũ eius. Huiuſmodi ſunt cętera quæ in eodẽ c. ſequuntur, cũ ergo reges iſti ſint extra Babylonẽ, quia illã deplorabũt vno die cõbuſtam: & ſi ipſi pars eius eſſent, nõ euenient vna die plagę eius: & cũ hi idem nõ ſint extra ciuitatẽ diaboli neceſſe eſt aliã eſſe Babylonẽ, aliã eſſe ciuitatẽ diaboli, ſiue malorũ. Atq; vt alia omittamus illud. c. 17. Septem capita. 7. B montes ſunt ſuper quos mulier ſedet: quo modo poteſt de ciuitate diaboli intelligi: aut cur illa dicatur ſuper. 7. mõtes ſedere? & in eodẽ. c. & decem cornua quæ vidiſti in beſtia: hi odient fornicariã, & deſolatã facient illã, & nudã, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni cõcremabunt. Quomodo hoc poteſt ad ciuitatẽ diaboli referri, quã. 10 reges pro virib⁹ eã augere, aut C tueri nitentur? His argumentis cõmoti aliqui alia in hoc loco via incedendũ probabiliter putant. ¶Pro cuius opinionis explicatione primũ notãdũ eſt, hoc nomen, Babylõ, hic nõ propriè accipi; ſed figuratè, vt apertè Ioan. docet eodem c. 17. dicens: & in frõte eius nomen ſcriptũ, myſteriũ, Babylõ magna: & cũ dicit, myſteriũ, myſteriũ indicat eſſe quod dicitur arcanũ quidpiã latere in nomine babylonis: neq; ita D accipi debere vt ſonat. Arbitrantur ergo Romã, hic, nomine Babylonis deſignari. Etenim cũ Babylõ ante aduẽtũ Chriſti reges haberet potẽtiſſimos, & populo Dei infeſtiſſimos, in eaq; Iudæi captiui ſeruili conditione diu vixiſſent, Apoſtoli Romam Babylonem appellarunt: quod Iudæos cepiſſet, ſibiq; ſubiecit: & quod eius imperatores totius orbis domini vehementer chriſtianos affligerẽt, & plurimos

Babylon hic pro Roma accipitur, & quare.

eorum occiderent. Babylon ergo hic ne ob has cauſas Romæ figura fuit.
D. Augu. Quare meritò Auguſtinus ſcripſit 18. de Ciuita. cap. 22. Romam eſſe velut alterã Babylonem. Altiſſima, inquit, condita eſt Roma ciuitas velut altera Babylon, & velut prioris Babylonis filia.
1. Petr. vlt. Ideo Petrus, quod ſuperius diximus, epiſtola 1. eam Babylonem vocat: vt
D. Hiero. to. 1. Hierony. ait tomo 1. in Catalogo ſcriptorum in vita Marci, quod etiam ſenſit
Euſebius Euſebius lib. 2. hiſto. Eccleſiaſticæ, cap. 19. Sequutus papiam Ioãnis Apoſtoli diſcipulum, &
Nicepho. Beda. Nicephorus lib. 2. hiſtoriæ c. 15. & Beda in eundem locum Petri & in probemio cõmen in Marcum &
Eucume. D. Tho. Eucomenius, & ſanctus Thomas, & alij ex recentioribus ſimiliter in Apoca. Nomine Babylonis Romam intelligi ſepè
Victorinus D. Hiero. Victorinus docet, & Hierony. Idem ſignificat in illud Eſaiæ c. 24. Attrita eſt ciuitas vanitatis, his verbis atteretur ciuitas vanitatis, ſiue omnis ciuitas, vel ſpiritualis Babylõ quæ ſedet in 7. mõtibus purpurata, cuius ſupplitia in Apoca. Ioan. legimus. Pulchreq; dixit vrbem vanitatis, ſi enim de cœlo & terra & de omnib' quæ terrena ſunt, dicitur, vanitas vanitatum, & omnia vanitas: quantò magis hoc de vna vrbe dicẽdum eſt, quæ totius orbis pars modica eſt? Idem apertius alludens ad mulierem meretricem cap. 17. quæ vocatur Babylon, in prologo libro Didymi de Spiritu ſancto, quem è græco vertit in latinum ait: cum in Babylone verſarer & purpuratæ meretricis eſſem colonus, & iure quiritium viuerem. Et in epiſtola ad Marcellam quæ incipit, menſuram, &c. Romam cũ Bethleem conferens ait: [illegible] Tarpeia Rupe, quæ de cœlo ſæpius fulminata

oſtendit, quod Domino diſpliceret. Lege Apoca. Ioanis, & quid de muliere purpurata, & ſcripta in eius fronte, blaſphemia, 7. montibus, aquis multis, & Babylonis [illegible] exitu, conuertere. Exite (inquit Dominus) de illa populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Fugite de medio Babylonis, & ſaluate vnuſquiſq; animam ſuam. Eandem ſententiam confirmat Tertullianus, qui in li. aduerſus Iudæos inquit: ſic & Babylon apud Ioan. noſtrum, Romanæ vrbis figuram portat. Proinde & magnæ, & regno ſuperbæ, & ſanctorum debellatricis. Huic conueniunt aptiſſimè omnia, quæ de Babylone dicuntur in hoc libro, vt ſuis locis videbimus. Quibus omnia confirmabuntur. Atque illud Ioan. cap. 17. peculiariter Romæ conuenit, 7. capita, 7. montes ſunt ſuper quos mulier ſedet. Conſtat enim Romam ſuper 7. montes fundatam fuiſſe. De quibus Virgilius ait:

Septemque vna ſibi muro circũdabit arces. & ouidius.

Sed quæ de ſeptem totum circumſpicit orbem.

Montibus imperii Roma deumque locus.

Hi ſunt *Palatinus*, ibi erat templum Apollinis. *Eſquilinus*, ibi templum Serapidis. *Capitolinus*, ibi erat templum Iouis. *Auentinus*, ibi erat templum Dianæ. *Celius*, ibi erat templum Claudij. *Viminalis*, Alio nomine vocatur mons Ianiculus, & Vaticanus, ibi erat templum Iouis Viminei. *Quirinalis*, ibi erat templum Quirini. Vnde Tertullianus in Apologetico aduerſus gentes [illegible] pia.) Opinionis etiam [illegible]

Tertul. fo. 117 & li. 3 aduerſus Marcionem [illegible]

Ioa. 17.

eſt

eſt in eodem c. Ioan. & mulier quam vidiſti eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper reges terræ. & Victorinus ait, 7. montes ſunt in quibus mulier ſedet, ciuitas Romana.

¶ At magna quæſtio eſt & à patronis noſtræ ſententiæ nō explicata, cur Ioannes tot mala prænuntiet huic vrbi, quæ licet tunc caput idolatriæ eſſet, nunc caput eſt ſanctitatis, & catholicæ fidei præſidium: & cum Eccleſia duratura ſit cum ſuo capite vſque in finem ſeculi, locuſq; capitis proprius Romæ ſit, eo ipſo tempore quo Eccleſiā vaſtabit Antichriſtus, nulla vrbs, vt apparet, deo gratior futura eſt. Præterea, Ioānes deſcribit vrbem ampliſſimam, potentiſſimamq;, & locupletiſſimam, & orbis reginam. Roma autē nec talis nunc eſt, nec extremis temporibus futura videbitur, vt illi conueniat prophetia. Hoc poſterius facilè ſolui videtur. Nec enim Romam deſcribit qualis erit temporibus Antichriſti, ſed qualis tunc erat cum ipſe ſcribebat. Vt illud oſtendit cap. 17. aquæ quas vidiſti, vbi meretrix ſedet populi ſunt, & gentes & linguæ. & deinde addit: & mulier quā vidiſti eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper Reges terræ. Hoc autem facit ad conſolationem ſanctorum qui in perſecutione Domitiani grauiſſime vexabātur: & paulò poſt, multò grauius erāt vexandi in perſecutione Traiani, & deinde in perſecutionibus aliorum Imperatorum: vt bono animo ferrent omnia: ſcientes illam poteſtatem qua opprimebantur eſſe aliquādo finiendam & cædes ſuas eſſe à Domino vindicandas. Deinde etiam admonere nos voluit, vt quamuis multas videremus eiuſdem vrbis ruinas, & captiuitates, intelligeremus nondum omnino

A punitam eſſe, cum immenſis eius facinoribus, donec finis ſæculi aduenerit: & dignum iudicium recipiat. Opportunum enim erat vt vrbs in qua tot martyrū ſanguis effuſus eſt, ſolo æquetur: & ſuorum ſanguine tingatur. At ſi attentius omnia penſitemus, nō erit obſcurum eandem vrbem propter peccata illius temporis plecti. Alioquin cur Chriſtiani in ea viuentes vaſtandi eſſent propter peccata gentilium

B antè tot annos commiſſa & ſuccedētium Chriſtianorum ſanctitate deleta? Hoc colligo ex verbis cap. 18. & flebunt & plangent ſe ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt. Nō reges qui cum illa fornicati ſunt tempore priorum Imperatorum, ſed qui eodem tempore extremo fornicati ſunt cum ea. Sequitur enim: cū viderint fumum incendij eius longè ſtantes propter timorem tormento-

C rum eius, &c. Quod ad eos qui iam diu mortui ſunt non pertinet, ſed ad viuentes. Præſertim cum dicat; & negotiatores terræ flebunt, & lugebunt ſuper illam, quoniam eorum merces nemo emet amplius. Propterea coguntur aliqui ſuſpicari eo tempore quo diceſſio fiet, & omnia regna terræ ad decem illos reges in decē cornibus beſtiæ deſignatos deficient, Romam quandoq; à Vicario Chriſti de-

D fecturam ad vnum ex his regibus, atque tūc idolorum cultricem futuram: fugatiſq; Romano Pontifice atq; iis, qui ei adhærebunt reliquis, & per mōtes atq; ſpeluncas latentibus, ſicut olim fecerant antequàm Imperatores eſſent Chriſtiani; ſummam idolatriæ atque omnium ſcelerum ac libidinum licentiam in ea futuram. Probabile eſt & propter magnam vrbis celebritatem, quæ Antichriſti aduentum do-

imina terrarum fuerit, poteſt & propter Eccleſiarum & magiſtra cóplurium vndiq; eſſe venturos, & inde quid autem multorum idolorum multaſque ſuperſtitiones accepturos, & multas vrbes illius contagio eſſe perdendas. Quæ omnia meliùs ex his quæ poſterea dicemus in ſequentibus capitibus intelligemus. Nunc ergo ait *Cecidit cecidit Babylon illa magna,* ideſt, iam iam cadet & peius ſubuertetur, more enim prophetico, vt ſæpè ſolet, vtitur præterito pro futuro: vt certiſſimum eſſe ſciamus quod dicit. Habet etiam emphaſin pronomen illa, quæ oſtenditur in Græco multò apertius, vbi cum duplici articulo ponitur in hunc modum, *cecidit cecidit Babylon illa, vrbs illa magna,* quod egregiè in Romam conuenit, illa vrbs, quæ olim ore per antonomaſiam vrbs vocatur: illa quæ vbiq; intelligebatur cum ſine addito dicebatur vrbs. Iam verò quod addit, *quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes.* Aliter alij intelligunt quàm dictum eſt. Si enim eſſet ſenſus Babylonem cadere, quoniam errore idolatriæ, & aliorum vitiorū vino inebriauit omnes gentes, diceret Ioan. quæ à vino fornicationis, & non diceret quæ à vino iræ fornicationis potauit omnes gentes. Quare ſciendum eſt, quòd cum Deus iratus & pœnas de peccatoribus ſumpturus deſcribitur, cum calice pleno vini deſcribitur ex quo vnicuiq; propinet, quantum meretur, aut quantum ſatis eſſe iudicat. Ne quis videlicet exiſtimet fortè fortuna, aut temere & abſquè iudicio pœnas infligi peccatoribus. Præterea, per vinum, vt aiunt Euthimius & Theodoretus, in Pſalmo. 74. Supplicia intelligunt, quæ æquè ac vinum, &

A [illegible] hominum [illegible], & [illegible] ſtomachum diſſoluunt: & [illegible] hos faciunt à [illegible], quia calix (inquit) in manu Dñi vini meri plenus mixto; & c. Quem locum inferiùs exponemus. Hieremiæ cap. 49. Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem bibentes bibent, & tu quaſi innocens relinqueris? Non eris innocens: ſed bibens bibes. & cap. 51. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram. De vino eius biberunt gentes, & ideo cõmoti ſunt, ideſt, per Babylonem Deus puniet omnem terram. & in hoc ipſo capite Ioan. & bibet de vino iræ Dei, quod mixtū eſt mero in calice iræ ipſius: & cruciabitur igne & ſulphure. Senſus ergo ſecundus & legitimus eſt, ipſa bibet vinum iræ fornicationis ſuæ, ideſt, perſoluet pœnas debitas idolatriæ, quæ fuit in cauſa vt gentes biberent de eodem calice, ideſt, vt ſimiliter punirentur gentes, & hoc eſt potare gentes vino iræ fornicationis ſuæ.

¶ *Et tertius Angelus ſecutus eſt illos dicens voce magna: Si quis adorauerit beſtiam, & imaginem eius: & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua, & hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius. & cruciabitur igne, & ſulphure, in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni.*

D ¶ Tertius hic Angelus, (vt author Collectaneorum annotauit) tertium ordinem prædicatorū poſt mortem Antichriſti præfigurat. Primus Angelus de timore admonuit, ne vltra homines peccarent timore correcti. Secundus de ruina Babylonis diſſeruit, vt homines ad maximas Deo agendas gratias pro victo diaboli regno adduceret. Tertius hic Angelus admonet, ne quis in priſtina Antichriſtiano-

aliorum delicta relabatur, ſi miſerè cũ A illis perire non vult. Singula nunc verba explicemus.

¶ *Tertius angelus ſecutus eſt eos dicens voce magna.* Vox magna, ardens prædicatorum deſiderium eſt, & virtus fortiſſima in prædicanda veritate contra impietatem. *ſiquis adorauerit beſtiam & imaginem eius.* Beſtia ipſe Antichriſtus eſt, imago verò eius, ſtatua in honorem illius ſtultè populo erecta, de quibus ſatis diximus. c. præ- B cedenti: ſicut de charactere in fronte aut in manu accepto & impreſſo. Minatur ergo mortem Angelus iſte, omnibus qui impreſſum adduxerint characterem beſtiæ, aut in manu, aut in fronte. ¶ Porrò falſi Chriſtiani modò afferunt characterem, ideſt, formã ingenij eius, quod enim nos formam, græci characterem dicunt: qui confitentur ſe noſſe Deum factis autem negant. Dum ergo nefandis operibus C Chriſtum abnegant, proculdubio antichriſti ſunt: contraria Chriſto facientes: vt ſimiliter cũ Antichriſto animaduerſione Dei atrociſſima pereãt: ideo rectè ſubiũgitur in textu, *& bibet, &c.* Ceterũ vbi nos legim⁹, *ſiquis adorauerit*, græci legunt, *ſiquis adorat*, & vbi legimus *ſiquis acceperit*, legunt, accipit.

Falſi chriſtiani dicũtur modo afferre characterem Antichriſti.

¶ *Et bibet de vino iræ Dei, quod miſtũ eſt mero in calice iræ ipſius.* Obſerua D imprimis, in ſacra ſcriptura, vinũ aut calicem, iram ſiue punitionem Dei ſignificare ſæpè ſæpius. Diuidit enim Deus vnicuique quaſi ex calice, tantum pœnæ, quantum peccator meretur, aut quantum ipſe ſatis iudicat. Pſ. 74. Quia calix in manu Domini, vini meri plen⁹ miſto, & inclinauit ex hoc in hoc: verũ tamen fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Hiere. 25. Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis illum cunctis gentibus, ad quas ego mittã te. Et in hoc loco Ioãnis idem oſtenditur apertius. Sic intelliges illud Math. 20. Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Et Ioan. 18. Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Neque enim, vt nonnulli exiſtimant, metaphora ibi à veneno ſumitur, quod calicibus porrigi ſolebat, vt Socrati capitis damnato porrectum eſt, ſed vnde diximus, vt tot teſtimonia ſcripturę ſacræ teſtantur: neque enim veneni calix dicitur, ſed vini. Talis ergo eſt locutio in Euãgeliſtis, qualis in locis indicatis, & qualis apud Hieremiam Threno. 4. Gaude, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra hus, ad te quoq; perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis. Atque ira calix non ſemper ſignificat C mortem, ſemper tamen ſignificat afflictionem, & pœnam à Deo immiſſam, cum in malam partem accipitur, nam in bonam etiam capitur interdum. Creſcit autem oratio, & pœna augetur, ſi vinum merum, ſiue meracum dicatur, fortius enim eſt, vt in eo quod ex Pſalmo. 74. attulimus. Quia calix in manu Domini vini meri plenus miſto. Ait ergo modò noſter Ioãnes, & bibet de vino iræ Dei, quod D mixtum eſt mero in calice iræ ipſius.

Num. 1. Vinum aut calicem in ſacra ſcriptura irã ſiue punitionẽ Dei ſignificare ſæpè.

Hie. 25.

Math. 20. Ioa. 18.

¶ *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius.* Quæ verba ſic ordinat Gagneius. hic bibet de vino iræ Dei mero, in calice iræ ipſius: quod quidem vinum iræ Dei mixtum eſt. Subaudi illi. Non enim intelligas vinum eſſe mixtũ mero. Sed quod merum vinum iræ dei nulla temperatum aqua miſericordiæ illi mixtum eſt. Ideſt, datum ad

bibendum. Miſcere enim dicitur, vt A
ſtatim dicemus, non ſolum qui aquam
diluit, ſed qui vinum fundit. Vel dili
ces, non eſſe hunc calicem aquæ miſe
ricordiæ dilutum, ſed illi mixtum eſſe
fæcibus, vt ſtatim oſtendemus ex Dal
uide. His autè verbis nihil aliud vult
Ioānes, quàm beſtiæ adoratores gra
ues Dei iram & vltionem in perpe
tuum manere.

¶ Atquè ſi exactè vis hoc intelligo
re, obſerua quod Eraſ. hic ait, vbi nos B
legimus, quod mixtum eſt mero, græ
cè dicitur τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου, vt me
ro, ſit ablatiui caſus & referatur ad τοῦ
vinó, nam græcis, κεράννυσθαι, dicitur
quod infunditur in calicem bibituro,
etiā ſi non diluatur aqua, aut alio po
tus genere. Et ita ſenſus erit: bibet de
vino iræ Dei, quod merum eſt, & in
calicem iræ eius infuſum, vt percato
res bibant. Hanc Eraſmi ſententiam
eandem confirmat Antonius Gouara C
vir doctiſſimus in comment. in Aba
cuc, in illud cap. 2. circundabit te ca
lix dexteræ Domini. Sciendum ergo
eſt verbum græcum, κεράννυμι, quo A
poſtol. hic. & c. 18. vſus eſt, & pro quo
interpres ſemper vertit miſceo, dedu
ctum eſſe à nomine κέρας quod eſt
cornu, quoniam veteres cornibus vte
bantur ad potandum. Docet hoc A
thenæus lib. 11. Dypnoſophiſtarum an
te medium. Atquè hanc veterum cō D
ſuetudinem probat authoritate Xeno
phontis, & aliorum. Et vas quo vinū
miſcerit, craterem appellat quaſi
[illegible] à nomine κέρας, quod eſt
cornu. Manet etiam nunc cornuum
ad hunc vſum fabrica. Hinc factum vi
detur vt κεραννύναι ſignificet infundere
quod bibendum eſt, ſiue in cornu, ſi
ue in quodcumquè vas. Quod etiam
confirmare videtur vſus grauiſſimo
rum virorum. Apud Homerum lib.
5. Odyſſeę. Impleuit eam Ambroſia,
miſcuitquè nectar rubens, &c. In quē
locum Didimus interpretatur verbū
illud, miſcuit, pro infudit, ab antiqua
conſuetudine. In cornu enim infun
dentes bibebant, &c. Nectar autē in il
lis fabuloſis deorum conuiuijs aqua
non diluebatur. Et lib. 2. eiuſdem ope
ris, inquit idem Homerus, is autem ſe
nex venientibus craterem miſcuit vi
ni ſuauis. & Plato in Philebo ait: dijs
ò Protarche precantes miſceamus.
Nequè enim dijs vinum dilutum li
babant, ſed merum vt eſt apud Virgi
lium: hic duo ritè mero libās charche
ſia bacho fundit humi. Vbi Seruius
ait ritè, ideſt, ſecundum ritum ſacrifi
tij, quod exigebat, vt libaret de mero
bacho, ideſt, puro. Quod multorum
veterum teſtimonio probat Barna
bas Breſonius, lib. 1. de Formulis & ſo
lenibus populi Romani verbis. In his
locis omnibus, vbi nos vertimus miſ
ceo, eſt verbum, κεράννυμι. Eodem mo
do & latini vtuntur aliquādo verbo,
miſceo, pro eo quod eſt propino. Vt
Cicero. 2. de Finibus, dico ergo in ea
dem voluptate eum qui alteri miſ
ceat mulſum ipſe non ſitiens. & eum
qui illud ſitiens bibat. De eodem mul
ſo, quod ex vino & melle fiebat Mar
tialis ait.

Attica nectareo turbatis mella Falerno.
miſceri decet hoc à ganymede merum.

Ita etiā dictū eſt Apo. 18. Reddite illi ſi
cut & ipſa reddidit vobis: duplicate ei
duplicia ſecundū opera eius. In poco
lo quo miſcuit, miſcete illi duplum.
Vbi in græco eſt verbum, κεράννυμι. Cū
igitur ait: & hic bibet de vino iræ dei.
Quod mixtum eſt mero, ſenſus erit:
bibet de vino mero iræ Dei, quod
mixtum eſt, ideſt, infuſum ad propi

nan-

Marginal notes (left): Eraſ. — Antonius Gouara — Miſcere apud græcos & latinos ſumi ſolet pro infundere

Marginal notes (right): Homerus. Didimus — Homerus — Plato. — Virgil. [illegible] Aene. — Seruius. — Martialis.

nandum in calicem irę ipſius, ideſt, A in calice quo propinatur iis quibus iratus eſt. Eſt enim hyperbaton, & ita ſunt verba ordinanda vt diximus. Quod in verbis Græcis manifeſtum eſt. Omnia quæ diximus confirmat Aretas dicens: merum furoris adſtrictè comparauit vino mero quod in calice mixtum eſt. Siquidem vinum merum facilius inebriare poteſt, quã quod mixtum eſt: & ſtatim ſubiungit. Verum ſi tale eſt, quo modo dicit vinum mixtum in calice? Manifeſtũ eſt igitur quod, κεκέρασθαι, ideſt, mixtum eſſe, nõ ſignificat temperaturam aliquam ſed additionem: vt ſit iſte ſenſus: quod mixtum eſt, ideſt, appoſitũ in cratere iræ.

Aretas.

¶ At verò cõmunis ferè omnium expoſitio minimè contemnenda eſt. Habet enim plurimũ probabilitatis, & fortaſſe multò plus quã prior. Tũ, propter auctores ſuos, & multos & valdè eruditos: tùm etiam, propter proprietatem vocabulorum, quam tenacius ſeruãt. Hæc autẽ eſt. Vt, κεραννύω, apud græcos, & miſceo apud latinos, non ponantur niſi cum res diuerſæ coniunguntur, & confunduntur. Plutarc. in conuiualibus quæſtionib. li. 8. q. 6. verbum Græcum, κεραννύω, interpretatur per verbum latinum miſceo. At ne quis fortè diceret miſcere accipi ab eo, pro eo quod eſt, propinare, docet ſe propriè accipere, miſcere, pro diuerſa confundere: & coniungere in vnum. Ex Homero id comprobans qui de vino loquens non eſt vſus verbo, κεραννύω, vt aliàs ſolet; ſed verbo, κύκα, quod nõ dicitur, niſi de rebus diuerſis in vnum confuſis. Cuius verſus interpretatio hæc eſt. Hæc altera in cratere dulce vinum miſcebat, videlicet, vinum cum aqua miſcebat, & ideo miſcere dicitur potiusq̃ fundi, aut infundi. Nec minus ſunt aperta verba Athenæi loco indicato qui fauere priori expoſitioni videbatur. Ita enim ait: priſcos fama eſt atq; primos homines boum cornibus olim bibiſſe. Liquet hoc ex eo quod adhuc dum aqua vinum permiſcent, cæraſſe, dicunt, & vas in quo vinum miſcetur craterem appellant, &c. Et Cælius Rodiginius, libro. 27. antiquarum lectionum, cap. 27. De eadem veterum cõſuetudine loquens Ceras. i. cornu, in eodem recenſetur ordine, quoniã boum cornibus in potu vterentur priores: cui rei argumentum, ideſt, quòd, κεράσαι, dicunt Græci promiſcere vino aquã. Euthimius etiã Græcus Auctor in Pſal. 74. illa verba, plenus miſto, ita interpretatur. Plenus miſericordia. Miſtio enim vini aqua, eſt miſtio auſteritatis miſericordia. Similiter & in Hebræo accipitur verbum, maſach, quod verti ſolet à 70. interpretibus per verbum, κιρνῶ, vt in Pſal. 101. & potum meum cum fletu miſcebam. Vbi 70. pro, miſcebam, tranſtulerunt, ἐκίρνων, per quod verbum Suidas, & alij interpretantur verbum, κεραννύω. Ex quo etiam colligimus auctores accepiſſe, κεραννύω, pro eo quod propriè ſignificat miſceo. Idem verbum eſt in Hebræo, & in Græco Eſa. cap. 19. vbi ait: Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis, ſiue erroris, vt interpretatur Diuus Hieronymus, ideſt, varios errores miſcuit. Qui capitis vertiginem efficiunt. Atq; ita accipitur etiam verbum, miſcere, Prouer. cap. 9. cum dicitur miſcuit vinum, & poſuit menſam. & poſtea: bibite vinum quod miſcui vobis. Multum autem apud Ciceronem, & Martialem miſceri dicitur, vel quia cum

Plutarch.

Homerus.

3. expoſitio cõmunis nõ contemnenda.

Athenæus.

Cælius Rodig.

Eraſ.

Euthimius.

Pſa. 101.

Eſa. 19.

Hiero.

Prouer. 9.

Cicero.

Martialis.

cum vino miſcebatur cum fiebat: vel certè cum bibebatur, aqua ſimul infundebatur ad vini vim temperandã. Longinquitate enim temporis vinũ in mulſo Meracius fieri teſtatur Macrob. lib. 7. Saturna. cap. 12. Ita omnia quæ diximus, & multa ſimilia quæ in auctoribus occurrunt explicari poſſunt. Vt quod eſt apud Iuuenalem.

Macrob.

Iuua. Saty.

N ſcit tot millibus emptus pauperibus miſcere puer.

Quod cur dictum ſit altero ab hoc ipſo verſu explanat. *Quando ad te peruenit ille, quando vocatus eſt, calidæ, gelidæque minister.* Calidam aquã cum frigidis miſcebant Romani. Homerus autem vinum, nectar vocauit vt indicat epitetum rubens. Nam & multi nectar eſſe dicunt in lydia factum, vt refert Cælius Rodiginus, li. 7. antiquarum lectionum cap. 9. Atq; ibidem ait: Homerum ignoraſſe nectar eſſe potum deorum, quod verò, inquit, de nectare facta mentio, amplius ſciendum, eſſe qui nectar interpretentur vinum in lydiæ olympo concinnatum fauis promixtis, & floribus odoratis; ſed nec Homerus eſſe deorũ potionem nectar nouiſſe, creditur. Hæc ille. Vinum igitur erat, & cum aqua mixtum eſt. Platonis verò verba in philebo ſimiliter videntur intelligenda. Dijs & Pincernæ precantes miſceamus. Vinum enim quod humi Dijs fundebatur merum erat vt docuit Virgilius. Quod autem ſacrificantes bibebant veroſimile eſt guttis aqua fuiſſe commiſtum, ſicut id quod in menſa fundebatur, quam ob rem multò probabilior eſt hæc expoſitio & fortaſſè ſola vera eſt. Verum dum vinũ ad ſupplitia, & calamitates accommodamus nuſquam ei aquam admiſceri intelligendum eſt, quæ vim ali- quid

Cælius Rodigin.

A

li adimit, ſed aliquid, quod aut horrorem faciat, aut deterreat, aut magis inebriet. Ad hunc ergo modum conuenientiſſimè hæc verba interpretabimur: & hic bibet de vino mero iræ Dei, quod mixtum eſt, aut fæcibus, aut potius altero vino mero. Nam vina diſſimilia permixta, fortiora ſunt ad ebrietatem. Atque ideò non eſt additum cuius rei eſſet mixtio; quoniã iam poſitum erat merũ: & illud miſceri intelligebatur. Ac ita fortè intelligitur quod Eſa. c. 5. dictum eſt. Væ qui potentes eſtis ad miſcendum vinum, & viri fortes admiſcendam ebrietatem, id eſt, ad ea miſcenda quæ magis inebriant, Nempè diſſimilia vina. Idẽ eſt iuditium de verbis, Pſal. 74. Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto. Calix eſt vini meri, ſed plenus mixto, id eſt, mixtione, ſiue fæcum, vt quidam dicunt, ſiue diſſimilium vinorum, vt ego arbitror, ad augendam ebrietatem. Hoc autem iuuat hanc poſteriorem expoſitionem, qđ cum in Hebræo ad verbum ita ſit quoniam calix in manu Domini, & vinum merum eſt plenum mixtione melius intelligitur vinum eſſe plenum mixtione, quàm calicem. Quòd ſi priorem expoſitionem ſequamur nihil refert calix ne plenus ſit mixtione, an vinum ipſum. Idem enim eſt. At ſi non calicem ſed vinum plenum mixtione dicamus: (quod vt dixi melius eſt, & ſine vlla verborum tranſpoſitione exponitur) ruet prior expoſitio quæ mixtionem pro infuſione, ſiue propinatione accipiebat. Ait ergo Ioan. *& hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius.* Videbimus, quod alio calice potat Deus electos ſuos, alio verò reprobos. Illis enim potat non mero, ſed vino aqua

B

Eſa. 5.

Pſa. 74.

C

D

aquæ ſuæ miſericordiæ diluto: Vnde A DD. de hoc calice inebriatus dicebat: caſtigans caſtigauit me Dñs, & morti
Thren. 2. nõ tradidit me. Et Threno. c. 2. ait Hieremias: cogitauit Dominus diſſipare murum filiæ Sion. & tetendit funiculum ſuum, ideſt, expandit iuſtitiam, & punitionem ſuam ad menſuram. Metitur enim flagella citra condignum. At verò impios & ſceleratos, & in criminibus obſtinatos potat: & inebriat Dominus vino iræ ſuæ mero, B hoc eſt, non diluto aqua miſericordiæ qua vtitur erga ſuos, ſed mixto potius fęcib'. Quod ſignificare volẽs

Pſa. 74. Exponitur locus.

Dauid ait Pſalmo. 74. Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hoc, verumtãmen fęx eius non eſt exinanita: bibent omnes peccatores terræ. Calix hic (omiſſis alijs expoſitionibus) tãtum in malam accipitur partem.

Calix in malam partem hic ſumitur.

Neque C contradictionem habet, quod dicit calicem eſſe plenum mixto vini meri. Poteſt enim vinum eſſe purum, hoc eſt, alienum ab omni aquæ admixtione, & tamen eſſe mixtum, ſiue quia turbidum & fæculentum, ſiue quia ex varijs vini ſpeciebus confuſum. Hunc itaque calicem dicit eſſe in manu Domini. Quia ex Dei diſpenſatione vnicuique ſua merces cõtingit: calicem autem vini, quia mentem inebriat, & à ſe ſe alienat: meri autem vi- D ni dici ad ſignificandam Dei vltionis efficaciam. Plenum autem mixto, ſiue ad ſignificandum horrorem diuinæ vindictæ, ſicut à turbido fæculento vino abhorremus, ſiue quia diuina vltio varias in ſe pœnas & calamitates continet. Et inclinauit (inquit) ex hoc in hoc. Hebræa tantum habent, & effudit ex hoc, ſcilicet, calice. At græca habent neutrum genus, [illegible]

tera. Proinde conuenit ſic intelligere: nempe calicem hunc in varias partes Deum inclinare: vt quæ omnibus ſufficiant impijs potandis. Ac ſi apertius his verbis dicere vellet propheta; ideo contra Deum nolite ſuperbire ô mortales, quia in manu Domini eſt calix iræ ac furoris ſui, plenus vino nõquaquam diluto, ſed fortiſſimo, vt pote meraco, eoque admodum turbido, atque variè permixto. Apud ipſum enim iam parata eſt impijs ſua portio admodum amara, quam tanquam portionem vini fortiſſimi & auſteri, ſed tamen valde turbidi, & ob id ingrati epotare cogentur: ita vi eius inebriandi, vt omnes illorum vires, mentiſque armonia ſoluenda ſit. Et inclinauit Deus hunc calicem ex parte vna in partem aliam, quemadmodũ fieri ſolet, cum diuerſis idem calix propinatur bibendus. Ex hoc enim ſuæ retributionis poculo, propinauit Deus nunc ijs, nunc illis impijs, cum voluit, graue [illegible] pro ſuis demeritis calamitatem imminens. Verumtamen fęx ipſius calicis nondum eſt euacuata, nondum extremam vltionis ſui pœnam, quam adhuc reſeruat impios ſentire fecit. Has certè tanquam fæces impotabiles epotare nouiſſimè cogentur omnes peccatores terræ. De hoc calice frequens fit mentio in ſcriptura ſacra, vt Pſalmo 10. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Et Eſaiæ 51. Eleuare, eleuare, conſurge Hieruſalem, quę bibiſti de manu Domini calicem iræ eius: vſque ad fundum calicis ſoporis bibiſti, & potaſti vſque ad fęcem. Quibus verbis exprimitur vehemẽs & grauis vindicta Dei: ſicut etiam exprimitur in hoc loco ab iſto tertio angelo, cum ait: & hic bibet de vino iræ

Pſa. 10. Eſa. 51.

Dei,

Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius. Hanc eamdem rigidam vltionem volens dominus ſignificare Hieremiæ, eadem vtens metaphora, præcepit illi dicens: ſume calicem vini furoris (ſiue meri) huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te: Et bibent, & inebriabuntur, & inſanient à facie gladij, quem ego mittam inter eos. Quæ verba explicans Hieronymus ait: eſſe indicium dominici furoris, vt omnes gentes, quæ contra Dei populum militarunt, bibant de calice furoris domini, de quo ſcribit Eſaias contra Hieruſalem, Scyphum furoris calicem ruinæ bibiſti &, euacuaſti: propterea conſurge. De hoc etiam calice vltionis ait Dominus apud Ezechielem cap. 23. Ciuitati Hieruſalem, in via ſororis tui, hoc eſt, Samariæ ambulaſti, & dabo calicem eius in manu tua. Quaſi diceret: poena qua Samaria punita eſt, & tu etiam punieris, cuius ſcelera ſectata es. Hunc meraciſſimũ calicem bibent in die iudicij omnes peccatores terræ ad ſiniſtram domini collocati, poſtquã audierint: ite maledicti in ignem æternum. Tunc ibũt ij in ſupplicium æternum. Vnde volens explicare Ioannes calicem iſtum furoris Domini ſubiungit ſtatim hæc verba.

Cruciabitur, inquit, igne & ſulphure. Cum in inferno ſint tot [illegible] cruciatus, tamque innumerabilia tormenta, quæ [illegible] nec dici, nec æſtimari poſſunt, breuiter tamẽ in his duobus omnia cõprehẽduntur. Eſt enim ignis non ad lucendum, ſed ad vrendũ. Eſt & ſulphur, quod & fomentũ præſtabit igni & foetorẽ [illegible] ex igne [illegible] foetore ignis [illegible] [illegible] cum ad cruciandũ [illegible] maxis ſufficere poſſit, vtrumque tamen redundat, vt ardorem ſuſtineãt, & foetorem. Et quidem non immeritò, qui enim ad peruerſa deſideria ex carnis foetore nunc ardent, dignum eſt vt poſtmodum igne & ſulphure puniantur: quatenus ex iuſta poena condiſcant quid ex iniuſto deſiderio patrabant: nihil tunc iam ſera ſui recognitione in correctionem proficiẽte. Huius rei habemus expreſſam imaginem Geneſis cap. 19. Vbi pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ignem, & ſulphur à Domino de coelo, vbi magnificè deſcribitur hoc domini iudicium. Nimirum, vt eo magis terrorem nobis incutiat. Primò, Dominus (inquit) pluit; ne quis hoc conſtellationi, aut aſtris aſcribat, aut naturæ regionis illius, quemadmodũ aliqui voluerunt. Non naturæ regionis fuit, ſed ſpeciale iudicium Dei. Deinde pluit (inquit) Dominus à Domino, id eſt, supernè è coelo, vel coelitus, eo modo loquendi quo dicimus, venimus à conſule, vel à me, id eſt, à domo conſulis, vel mea. Poteſt tamẽ etiam ex hoc loco colligi pluralitas perſonarum in diuinis. Pluit enim dominus, id eſt, filius quem Abraham videns adorauit. Cum enim tres Angelos vidiſſet, vnum illorum tantum adorauit, hoc eſt, filium Dei imaginẽ angeli geſtantem, & duobus alijs Angelis comitatum. Hic ergo Dominus pluit à Domino, hoc eſt, à patre de coelo. Deinde ideo igne, & ſulphure perduntur Sodomitæ, vt poena reſpõdeat culpæ ſicut puniendi, qui bel[illegible] [illegible] & qui diabolo ſeruientes [illegible] fuerint. Quia enim [illegible] igne concupiſcentiæ erga ſe ipſos exarſerãt, meritò igne puniuntur: & quia foetore [illegible] oble-

oble-

Hiere. 25.

Hiero.

Eſa. 51. f

Ezech. 23.

[illegible]

Damnatorum poena ignis & ſulphur.

Collat.

Geneſ. 19. Declaratur locus.

Pluit Dñs à Dño. è coelo.

Pluralitas perſonarũ etiam colligitur.

oblectauerant, fœtore item ſulphuris puniuntur. Et quia clamor eorum in cœlum aſcenderat, & peruenerat in conſpectum angelorum ſanctorum, & in conſpectum agni, vt ſtatim dicemus: rectè etiã è cœlo puniuntur, angelis, & agno intuentibus. Sic quantũcumq; peruerſi ſimus, Deus peruerſitati noſtræ occurrere nouit, & iuxta peccati modum etiam plagas augere, vel temperare. Iam conſidera quàm terribilis rerum facies erit, cũ videant impij, & viderunt Sodomitæ cœlum aperiri, ignem & ſulphur cadere, nullum refugium eſſe. Conſidera item, quantus fuerit vlulatus & clamor pereuntiũ, ſed ſera eſt pœnitentia cũ vocantem Dominũ audire, & ſequi per totam vitam nolumus. Poſt mortem enim nullus dolor, nulleq; lachrymæ proſunt. Fugiamus igitur iudiciũ dei, dum effugere poſſumus. Ecce nunc tẽpus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Pręterea, qui adorauerit beſtiã, cruciabitur igne & ſulphure. i. igne etiam ſuę cõſcientiæ perpetuò illũ vrẽtis, & ſulphure. i. fœtore ſuarum libidinum: quæ tantò illi erunt fœtidiores, quantò in carne videbantur ſuauiores.

2. Cor. 6.

¶ *Cruciabuntur*, inquit, *in conſpectu angelorum ſanctorum*. Et ex conſequenti in conſpectu omnium electorum. Quod ideo fit, vt dũ impiorũ cruciatus iuſti cõſpiciũt: in Dei laudes impẽſius aſſurgãt, & gaudeãt: Sicut ſcriptũ eſt: lętabitur iuſtus cũ viderit vindictã Pſa.57. ad eorũ ergo cedet gaudiũ, malorum ſuppliciũ. Quia videlicet, cernunt in ſe bonũ, quo ſupra meritum ſunt remunerati: & in illis ſuppliciũ, quod miſericorditer euaſerunt: & ſic gratulabuntur, & gratias miſericordi Deo agent, ob cuius bonitatem tanta mala euaſerunt, & tanta bona ſunt cõ-

Reproborũ cruciatus coram electis, quare fiat.

Pſa. 57.

A ſecuti. Item beati videntes damnatorũ pœnas, non ſolũ non contriſtabuntur, ſed neq; eorũ miſerebuntur, quãuis clament, vociferent, voceſq; ad ſydera tollant: ſicut cũ epulo clamabat. Vt Lucas refert. c.16. Nõ ſolũ non eſt eius miſertus Abraham, aliàs vir miſericors, & pius, & hoſpitalitatis ſectator: ſed neq; guttam aquæ ad refrigerandam linguam largitus eſt illi.

Luc. 16.

Beda. Collect.

¶ *Et ante conſpectum agni*. Quid obſecro hoc eſt: Numquid conſpecturi

B ſunt homines illi ſcelerati Chriſtum Dominũ in æternum cuius viſio beatos omnes efficiet? Minime quidem: iuxta illud quod dicitur Eſa.26. ſecundũ.70. auferatur impius, vt nõ videat gloriã Dei, ſed tãto terrore corripientur, vt videatur eis Chriſtus Deus omnipotens ſemper adeſſe, eiſq; irę calicẽ propinare. Sic primus ille parricida Cayn fratre à ſe occiſo, deũ perſequẽ-

C tẽ, & cõtinuò ipſum pręmentẽ fugiebat, dicebatq; : ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcõdar, & ero vagus, & profugus in terra: ſiue vt in.70. ſcriptum eſt: gemens & tremẽs ſuper terram. Gene.4. Scelerata namq; mens ſic præſentem iratum Dei vultum conſiderat, vt flagella quoq; cõſcientiæ ab eo infligi ſibi ſentiat.

Gen. 4.

¶ *Et fumus*, ait, *tormẽtorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum*. Magnus fu-

D mus magnarum flammarum eſt indicium: quamuis enim ſine nutrimento lignorum, corporalis tamen erit ignis reproborum, in ſulphure videlicet, & ſpiritu procellarum. Pſal.10. Cuius modi ſempiternum dicit hæc ſcriptura fumũ aſcendere. & hæc pars. i. ſors, hæreditas calicis, ideſt, pœnę eorum erit, Vt ibidẽ dicitur. Quia ergo in igne reprobos ſine fine ardere cõſpicit, fumum tormentorum in ſecula

Ignis corporeus reproborum.

Pſal. 10.

Colle&. Eſa.34. Hiero. ſeculorum aſcendere dicitur. Et ſicut olim prædicens Eſai.c.34. deuaſtationem Hieruſalem, vt Hieronymus vult, ſiue deuaſtationem Idumæę, vt Pala. alij volunt, ait: in ſempiternum fum9 eius aſcendet: ſic deuaſtationem impiorum, quorum figuram, ſiue impia Hieruſalem, ſiue Idumęa reproba gerebat, prædicans tertius hic Angelus, hoc eſt, tertius prædicatorum ordo, inquit: & fumus tormentorum aſcendet in ſecula ſeculorum.

Error Origenis exiſtimantis poſt mille annos reprobos ad vitá redire, iuſtos reuerſuros ad penam. ¶Iam vel ex hoc loco vides quantum aberrauit à vero Origenes (ſi de tanto viro id credere par eſt,) qui credidit poſt mille annos reprobos ad vitam redire, iuſtos autem reuerſuros ad pœnam. Quod ſi illi obijceres, q̃d Math.25. Dominus dixit apud Mathæum: ibũt hi in ſupplicium ęternum: iuſti autem in vitam æternam. Et rurſum: procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in Ioa.5. reſurrectionem iudicij, Ioa.c.5. reſpondet, eſſe verba comminatoria. Sed certa res eſt, & de fide, pœnas damnatorum fore perpetuas, & præmia ſimiliter beatorum. De pœnis impiorũ di- Eſa.vlt. citur Eſaię vltimo: vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur. Quod ſi dixeris verba hæc de verme conſcientiæ eſſe intelligenda, Eccle.7. audi quid Eccleſiaſt.c.7. dicat: vindicta carnis impij ignis & vermis. Et in Iudith.16. li. Iudith.c.16. Dabit ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiãt Marc.9. vſq; in ſempiternum. Et apud Marcũ c.9. Dominus ait: ſi ſcandalizauerit te manus tua abſcinde illam: bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur: & ſi pes tuus ſcanda-

A lizat te, amputa illum. Bonum eſt tibi, claudum introire in vitam æternã, quàm duos pedes habentem, mitti in gehennam ignis inextinguibilis: vbi vermis eorum non moritur; & ignis non extinguitur, &c. Ecce vides Chriſtũ vno orationis contextu te docentem: pœnas inferni eſſe perpetuas. Et quid obſecro apertius quàm id quod Chriſtus ait: ite maledicti in ignem ę- Math.25. ternum, qui paratus eſt diabolo & an- Caſtro ver bo inferus hereſi.3. B gelis eius. Quę tàm aperta teſtimonia ſi nobis non eſſent, ſatis ſupereſſet, q̃d hoc in loco Ioannes affirmat: fumus tormentorum aſcendet in ſecula ſeculorum. De æterna verò vita beatorũ, extat illud Sapien.3. Iuſtorum animæ Sapien.3. in manu Dei ſunt: & non tanget illos tormentum mortis. Quod ſi à beatitudine ad miſeriã, & à miſeria ad beatitudinẽ, per continuas alternationes, ſine ceſſatione circumeunt, neceſſe vi C detur, vt illos tãgat tormentũ mortis: & iterũ aſſignans diuerſum beatorũ, & damnatorum ſtatum, poſtquam de dãnatis diſſeruerat, de beatis dicit: iuſti autem in perpetuum viuent: & Sapien.5. apud Dominum eſt merces eorum. Præterea apud Danielem dicitur: & Dan.12. in tẽpore illo ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro, & multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitã D æternam, alij in opprobriũ, vt videant ſemper: qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Ecce hîc bis vno contextu beatorum ſtatum Propheta declarauit eſſe perpetuum. mitto illud apertiſſimum teſtimonium Lucæ.1. Regnabit in do- Luc.1. mo Iacob in æternũ, & regni eius nõ erit finis. At qualiter poterit in illa domo

mo regnare in æternum, ſi domus nõ A eſt æterna? Regnum etiam Chriſti beati ſunt, qui ſuperius, cap. 5. clamant, feciſti nos Deo noſtro regnum. Si ergo beati regnum Dei dicuntur, quomodo regni Chriſti non erit finis ſi à beatitudine ad miſeriam beati aliquãdo reuocantur? oportet ergo beatitudinem fieri æternam, vt regnũ Chriſti verè dicatur eſſe ſine fine. Legendus eſt Auguſt. li. 12. de Ciuitate. c. 20. & Gregorius in Moralibus ſuper illud Iob. 40. æſtimauit abyſſum quaſi ſeneſcentem. Deniquè apertiſſimum eſt teſtimonium Mathæ. 25. Venite benedicti patris mei poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Et tandem cõcludit: ibunt hi in vitam æternam. Ad id verò quod ait: eſſe contra Dei miſericordiam, peccatores in æternum cruciari, facilè reſponderi poteſt: nam diſtrictus Iudex veniens non tantum facta penſabit, ſed etiam volũtates ipſas. Nam reprobi (ſi fieri poſſet) ſemper in hac vita viuere cuperent vt ſemper ſuis ſe peccatis paſcerent, ſemper etiam noxia & voluptates guſtarent. Proinde numquam carebunt ſupplicio, qui numquam carere voluerũt peccato. Et nullus erit iniquis terminus vltionis, qui numquam habere voluerunt terminum criminis. Præterea quando moritur impius, perpetuò manet in peccato: quare perpetua pœna dign⁹ eſt.

Caſtro de here. verbo beatitudo here. 5.
Aug.
Greg.

Math. 25.

¶ Cæterum, cum ait noſter Ioannes: nec habent requiem die ac nocte per diem & noctem intellige tempus continuum. Vnde eſt illud: erit tempus eorum in ſecula Pſalmo 80. Deficient namq; miſeri ſine defectu, ſemperq; erit in eis quod crucietur, quia ſemper ad cruciamenta reparabitur quod deficit.

Die ac nocte i. perpetuò.

Pſal. 80.

¶ *Nec habent*, inquit, *requiem die ac nocte*. Obſerua: quod nec in hac vita nedum in futura, impij & ſcelerati requiem vllam adipiſcuntur. Nullum eſt enim tormentum, nullum ſupplicium peccato grauius, quoquo ſe vertat peccator, omnia plena malis. Nã ſi proſpera vtatur fortuna timore fœlicitatis amittendæ, maximo dolore cruciatur, Si autem aduerſa, ibi dolores vt parturientis. Finge te ipſum Sa B lomone ipſo fœliciorem, & in eo ſtatu requiem aut quietem aliquam minimè inuenies. Audi quid ipſe dicat Eccleſiaſtes. c. 2. Aedificaui mihi domos, plantaui vineas, feci hortos & pomeria, &c. Et vidi in omnib9 afflictionem animi. Et quid opus eſt tanti viri teſtimonium afferre, quando impij in inferno poſiti hoc idem apertiſſimè fateantur? Laſſati ſumus (inquiunt) in via iniquitatis, & perditionis, & ambu C lauimus vias difficiles, viam autem domini ignorauimus. Quid profuit nobis ſuperbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis, &c. Sapientiæ 5. Similes ſunt homines iſti miſero Sãſoni, quem Philiſtæi oculis captum, priſtino molitururn alligauerunt. Quærentes enim diuitias, & huius ſeculi voluptates, gyros facere non ceſſant. In circuitu ſiquidem impij ambulant, vt Dauid ait Pſal. 11. Iuſti quidem D recta via incedunt, vt Sapiens teſtatur cap. 10. At impij non recta, ſed incircuitu, & in gyro multo cum dolore & anguſtia more ianuæ, quæ in cardine voluitur, & à termino ſuorum delictorum non eggrediuntur. O miſerabilis & infœlix hominum iſtorũ conditio, qui maxima cum animi & corporis defatigatione bona huius mũdi vana & caduca cõparant. Non minimo cum timore poſſident, &

Impius nec in hac vita nedum in futura requiem habet vllã

Eccle. 2.

Sapien. 5.

Iudi. 16.

Pſal. 11.

Sap. 10.

tandem velint, nolint, cum incredibili dolore relinquunt. Iuſtorum verò cor, cum Dei regnum intra ſe habeat maxima pace, immenſa requie, & ineffabili gaudio ſpirituali perfruitur in hac vita mortali, nedum in illa cœleſti. Hos igitur vultu alacri, & læta facie, atquè prompto animo imitemur: ne tandem perpetuò pœnas dantes, nobis contingat, quod his qui beſtiam ſunt adoraturi: qui nec in vita hac præſenti, nec in illa futura requiem aliquam habere poterunt: Eo quod adorauerunt beſtiam, & imaginem eius. Quod ſi quæras quid eſt imago beſtiæ? non ab re dicemus, eſſe peccatum. Nam diabolus hanc imaginem primus fabricauit: eamquè ſemper depingere conatur in tabulis cordis noſtri: Quod ſignificare volens Dominus ait apud Eſaiam, cap. 4. Ego ipſe ſum qui deleo iniquitates tuas. Quid obſecro deletur, niſi quod depictum erat? pictura ergo peccati mortis imago eſt, quæ nunquàm quieſcere permittit, ſed ad laborem maximum compellit infelices mortales, ita vt requiem non habeant die ac nocte, quod vno verbo exaggerare volens Eſaias. cap. 57. ait: impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. Hinc eſt quod meritò Socrates comparabat animum libidinoſum euripo freto in Eubæa, vbi aqua fluit, & refluit, ac ſurſum, deorſumquè iactatur.

Eſa. c. 4.

Eſa. c. 57.

¶ *Hic eſt patientia ſanctorum, qui cuſtodiunt mandata Dei & fidem Ieſu.* Ac ſi dicat: in hac re, in huius æternę damnationis reproborum conſideratione, ſancti patientia ſeſe in hac vita præmuniunt, cōſiderantes, quòd pro temporali afflictione æternam beatitudinem ſunt adepturi: impij verò pro ſua impietate infernalem mereantur damnationem: vt proinde minus turbentur, ferantquè omnia æquanimiter, cuſtodiant mandata Dei, ſeruent fidem Ieſu, captiuantes intellectum atquè volūtatem in obſequium eius, vt ſempiterna beatitudine potiantur. Vnde & Petrus dicit: Modicum ſi nunc oportet contriſtari in varijs tentationibus, vt probatio fidei veſtræ multò precioſior ſit auro, quod per ignem probatur: inueniatur in laudem, & gloriam & honorem, in reuelationem Ieſu Chriſti, quem cum nō videretis, diligitis. Vbi appellat reuelationem Ieſu Chriſti, diem iudicij. Cum reuelabitur iudex, & occulta cordium reuelabit: tunc enim probatio fidei ſanctorum per diuerſa tentationum genera facta, cedet illis ad laudem, gloriam, & honorem. Vnde inferius addit: propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, perfecti ſperate in eam, quę offertur vobis gratiam, in reuelationem Ieſu Chriſti. Succingit quidem lumbos corporis, qui per continentiam, concupiſcentiam retrènat carnis: mentis autem lumbos ſuccingit, qui à noxijs erroribus intellectum, & à varijs illicitisquè cogitationibus, & internis deſiderijs coercet affectum: itaque ſuccincti, perfecti (ſiue perfectè vt græci habent) ſperate in eam, quæ vobis offertur gratiam, ſcilicet, conſummatam, quandò reuelabitur Ieſus in die iudicij. Hic ergo eſt patientia ſanctorum qui cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu, qui dum malos, & impios puniri audiunt, ſe præmiatum iri confidunt.

Patientia cōmendatur.

1. Pet. 1. exponitur locus.

Reuelatio Ieſu Chriſti vocatur iudicii dies

¶ Hinc primum colliges quàm nobis patientia neceſſaria ſit, vt voluntatem Dei facientes reportemus promiſſionem eius: vt Paulus ait ad

Patientia nobis eſt maxime neceſſaria

He-

Hebræ.10. Hebræ.10.Patientia enim vbiq; proponitur à Paulo tanquam neceſſaria. Hæc palàm facit omnibus verè credētem,& quod dignus ſit remuneratione æterna,tanquam athleta fortis, & conſtans, & fidelis. Proinde dicebat Apoſtolus:per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen. Ad Hebr.12. Hebræos.12. Hæc ſola eſt nobis refugium in omnibus tentationibus noſtris.Hæc medicina, quam ſi ſubſtuleris omnis virtus ruere neceſſe eſt. Hæc eſt malorum,quæ aut inferuntur,aut accidunt, cum æquanimitate Li.5. diui. institutionum. toleratio: vt Lactantius definit. Hæc, vt Auguſtinus ait, tàm magnum donum Dei eſt,vt etiam ipſius, qui eam nobis largitur,præconio prædicetur, in patientia(inquit) veſtra poſſidebi- Luc.21. tis animas veſtras.Lucæ.21.Huius munus eſt conſeruare bonum rationis contra triſtitiam ne ſuccumbat. Hæc Patientia in quibus probatur. probari ſolet nunc in cōtumeliarum illatione,nunc in bonorum, quæ externa nominantur ablatione, nunc in charorum amiſſione,nunc in flagellorum Dei corporali perpeſſione, tandem in voluntaria operatione ieiuniorum,orationum,vigiliarum, aliarumq; bonarum actionum, quorum merces vita æterna eſt.In patientia ergo noſtra poſſidebimus animas no- Luc.21. ſtras.Luc.21.

¶Deinde ex hoc loco colligere licet contra huius temporis hæreticos non ſufficere fidem,niſi adiungantur & opera & mandatorum Dei obſeruatio.

¶ *Et audiui vocem de cælo dicentem mihi:ſcribe:beati mortui,qui in Domino moriuntur: à modo iam dicit ſpiritus vt requieſcant à laboribus ſuis,opera enim illorum ſequuntur illos.* Deſcripſerat ſuperius grauiſſimam à diabolo, eiuſq;

A antesignano, hoc eſt, Antichriſto, inferendam Eccleſiæ catholicæ perſecutionem: Nunc ergo Diuus Ioānes in huius capitis calce his verbis conſolatur fideles,qui patienter & æquo animo antiqui ſerpentis perſecutionem tolerantes, Dei legem diligenter cuſtodiunt. Et qui pro Chriſto, Riches. & in Chriſto ſeruatore mortis amaritudinem deguſtant. Arrectis ergo auribus,& æquo attentoquè animo ſolamen de cœlo nobis allatum audia-
B mus.

¶ *Audiui*,inquit,*vocem de cælo dicentem mihi.* E cœlo vocem audiſſe E cælo vocē esse auditā quo intelligeremus cœleſtē esse sermonē & proinde illi maximè assentiendum. affirmat Apoſtolus,quo ſciremus diuinum cœleſtemquè eſſe ſermonem atquè quàm ſit ei aſſentiendum intelligeremus.Beatus namquè qui audit, & legit verba prophetiæ huius:& ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt : dicebat Euangeliſta noſter primo capite huius reuelationis.Porrò hanc vocē, nō
C corporalem,neq; à foris per ſtridulos ſonos ſtrepentē auribus audit: ſed intus formatā per angelū, qui totā Apocalypſin Chriſto iubente mirabilib9 imaginibus formiſquè reuelauit. Audiuit ergo interiori auditu, non dubium quin ſpirituali, de cœlo. Ita enim illi videbatur, ſicut in cæteris viſionibus imaginarijs, ſiue in intellectualibus fieri contingit. Quo ſenſu di- Richar. Cælius. cebat olim Zacharias. 1.capite ſui vati-
D cinij:angelus qui loquebatur in me egrediebatur. &c. Zachar.1.

¶ *Scribe.* Grande profectò myſterium, & perpetuò memoriæ mandandum, & nulla obliuione delendum, quando ſcribi præcipitur:nonne videris Angeli fidem, ac Angelorū desideriū noſtræ ſalutis. diligentiam maximam, imo potius eximium erga mortales affectum, quo magnopere quemquè noſtrum

ſeruari deſiderat. Ideo tàm ſalutarem, A tàm conſolatoriam doctrinam literis commendari iubet, vt ad omnes dimanet, vt omnes mente percipiant, ne cito tranſuolet: quod ad electorũ ſolatium ad finem vſque perſeuerare debet. Scribe (inquit) id eſt, diligenter nota, & attende. & tanquam annotatione dignum in libro tuo ſcribe. Sed quid ſcribere iubeat, audiamus.

Greg. Richar. Collect.

¶ *Beati mortui qui in domino moriũtur.* In primis vt peculiariter locus ille B explicetur notãdũ eſt, literam, beth, apud Hebræos, (quæ apud nos valet, in,) aliquando idem valere quod propter, aut, pro, Gene. 18. Vbi nos habemus delebis propter. 50. vniuerſam vrbem, in hebræo eſt delebis in quinquaginta vniuerſam vrbem. Et c. 29. Seruiam tibi pro Rachel filia tua, & ibidem: ſeruiuit pro Rachel ſeptem annis. In hebræo in vtroque loco eſt, in Rachel. Imò & eodem modo ſolet, in, vſurpari à noſtro interprete. Vt Oſeę. cap. 12. & ſeruiuit Iſrael in vxorem: & in vxorem ſeruiuit, id eſt, propter vxorem. Michęę. cap. 3. Principes eius in muneribus iudicabunt, id eſt, propter munera. Ita nunc mori in domino, eſt pro domino mori. Quod optimè cohæret cum pręcedentibus. Cum enim multa eos paſſuros eſſe prædixiſſet illis verbis: hic patiẽtia ſanctorum eſt, vt omnes ad reſiſtendum D Antichriſto, & ad mortem gn̄oſè appetendam pro Chriſto exhortetur: Beatos eſſe prædicat eos qui moriuntur in domino, id eſt, propter Chriſtũ. Qui ſenſus omnino martyribus conueniet. Et eum probauerunt Ambro. & Anſbertus, & Aymo. hæc locutio frequens eſt in epiſtolis Pauli, ad Romanos vltimo cõmendo vobis Phæbem ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſię, quæ eſt in cenchris. Vt eam ſuſcipiatis in Domino, dignè ſanctis, id eſt, propter dominum. Ibidem, ſalutate ampliatum dilectiſſimũ in Domino, id eſt, propter dominum & ſalutate perſidem chariſſimam, quę multum laborauit in Domino.

In. in ſacra ſcriptura quomodo capiatur.
Gen. 18.
Gene. 29.
Oſee. 12. d
Mich. 3.
Primo ſenſus literalis.
Ambro.
Anſbertus
Aymo.
Roma. ult.

¶ Cum hac expoſitione ſtat, probandam etiam eſſe communem expoſitionem huius loci, qua hic locus exponitur de omnibus ſanctis in fide & charitate morientibus. Idcirco Eccleſia hunc locum adducit in officio defunctorum. Et ratio eſt, quia eſſe in domino, ſiue eſſe in Chriſto ſignificat etiam intra eius corpus contineri, non quomodocũq; ſed vt viua membra. Vt ad Romanos vltimo, Salutate eos qui ſunt ex Narciſi domo, qui ſunt in Domino. & rurſum: ſalutate Andronicum, & Iuniam cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles, C & in Apoſtolis qui antè me fuerunt in Chriſto, id eſt, qui ante me crediderunt in Chriſto. Vt exponit Theophilatus, ita dicitur ad Galatas 1. Eram autem ignotus facie Eccleſijs Iudęę: quę erant in Chriſto. Deniq; idem eſt eſſe in domino, & manere in Domino. Nec dicuntur in domino manere, niſi qui cum fide vigent charitate. Vt Dominus ait Ioan. 15. Manete in me & ego in vobis. & ibidem: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Ita etiam in Domino moriũtur, qui vſq; ad mortem in eo manent, & cum moriuntur eius membra ſunt. Eſt autem hic ſenſus ad id quod Apoſtolus agit aptiſſimus. Nã & priorem illum complectitur, & latius patet ad omnes iuſtos. Et quamuis plurimi eo tempore martyrio vitam finiant, tamen multi & fugati, & ſpoliati à miniſtris Antichriſti, & multis incommo-

2. ſenſus communior & latior.
Roma. ult.
Gala. 1.
Ioa. 15. 6.

modis affecti, tandem ſine martyrio, A morientur in ſumma ſanctitate. De quibus & Apoſtolus loqui debuerat: & non eſt putandum eos ab hac beatitudine excludere voluiſſe cum ait: *beati mortui qui in domino moriuntur.* Cum eis optimè conueniat qđ addit: *à modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcāt à laboribus ſuis,* Hāc beatam mortem docuit nos exemplo ſuo Diuus Stephanus protomartyr, qui (vt Actorū cap.8. ſcribitur) iam in extremis poſitus dicebat: Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. Non iurgatur, nec maledicit, ſed ſumma modeſtia Deum inuocat, huic vni animam commendat. Quibus ſanè verbis optimam moriēdi formam nobis reliquit. Primò non de corpore, ſed ſpiritu curam gerit; contrarium faciunt impij, & ſcelerati homines. Secundò, Deum inuocat, de ſeipſo, meritiſquè ſuis non curanſ: impij autem, in meritis cōfidunt ſuis, meritaq; ſua iactāt, ideò ſuper arenam ædificant. Tertiò, fidem quidem breuiter, ſed quàm perfectiſſimè confitetur, nominnas eum dominū, qui poſſit, & Ieſum, qui etiam velit ſeruare. Hæc tria ſummè obſeruanda à nobis ſunt, ſi beatam mortem ſubire volumus. Qui hæc omnia ſeruant beati dicuntur in hoc loco à Ioanne. Sed iam cætera exponamus.

Acto.8.

1. ſenſus.

Mortui dicuntur qui iam funeri ta functi. Colloſſ. Gaz.

¶ *Beati, inquit, mortui, qui in domino morinntur.* Quorum verborum primus ſenſus hic eſt: fœlices illi quidem vita functi, qui in ſtatu ſalutis, in charitate non ficta, in diuini nominis confeſſione, in mentis ad Deum conuerſione obierunt diem ſuum. Tales enim ſecuri ſunt quod in perpetua illa fœlicitate numquam auertentur à Deo.

2. ſenſus.

¶ *Beati, inquam, mortui, &c.* Ideſt, terquè quaterquè fœlices morib undi omnes, & quibus ſupremus iam efflat ſpiritus, qui in domino moritur. Solemus enim de aliquo lætaliter ægrotante, mortiq; iam proximo: dicere, quod iam ſit mortuus: vnde Iayrus archiſynagogus apud Marcum Chriſto dicit: filia mea in extremis eſt. Id quod alius Euangeliſta reddidit, filia mea modò defuncta eſt. Hīc ergo beati dicendi ſunt, qui in domi- B no moriuntur. Nam poſt mortem numquam ab eo auertentur. In quocumq; enim loco lignum ceciderit, ibi perpetuò erit.

Mortui dicuntur qui iam iacent morituri, & in extremis poſiti.

Marci.5.

Matth.9.

Rom.13.

¶ *Beati inquit, mortui, qui in domino moriuntur.* Tertius huius loci ſenſus eſt, vt intelligatur de iuſtis, qui mortui ſunt huic ſeculo, mortui ſibi ipſis, abnegantes propriam voluntatem, atquè omnem mundanam vanitatem contemnentes, qui cum Apoſtolo di- C cere poſſunt: viuo ego, iam non ego, ſed viuit in me Chriſtus. Ad Galat.2. & rurſum de huiuſmodi mortuis ait idem Paulus ad Romanos: c.6. Qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo. Et ad Colloſ.3. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cū autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos cum ipſo apparebitis in gloria. Hi ſunt mortui, qui domināD nantur animi cupiditatibus, qui vincunt ſe ipſos, qui odio proſequuntur peccatū virtutis amore. Hi ſunt, quorum vita abſcōdita eſt cum Chriſto, qui & ſi in gloria ſint, & bona futura in Chriſto (propter quem omnia faciunt) nūnc ſunt abſcondita: cum tamen ille in iudicio apparuerit, bonis prēmia, & malis redditurus ſupplicia: tunc & hi glorioſi cum ipſo apparebunt. Beati ergo ſunt iſti, qui perſeue-

3. ſenſus. Mortui dicuntur iuſti, qui mortui ſunt huic ſeculo.

Gala.2.

Roma.6.

Colloſ.3.

qui perſeuerando vſquè in finem, nō niſi in domino quacumq; morte pręueniantur fœliciter moriuntur. De ta libus ſcriptura loquitur Sapientię.c.4. dicens: Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Quali obſecro refrigerio? quali ſancti in cœlis, vbi æſtum laborum, vbi ignem tribu lationum, qui ſanctos vrere, rotareq; ſolet in carne, hi glorioſo triumpho ſuperantes, Deo refrigerium placidū illis conferente, quieſcunt & delectātur. Fœlices ergo ſunt iuſti mundo & cupiditatibus mortui, qui in domino moriuntur. Contrà verò, infœlices & miſeri peccatores dicendi ſunt, qui non in domino, ſed in dæmone moriuntur: qui non in Chriſto, ſed in Antichriſto: qui non in luce, ſed in tenebris vitam finiunt. De quibus regius vates Pſalmo 33. teſtatur, mors peccatorum peſſima. Siue mors eſt a peccatorum, eaq; peſſima, ac ſi apertius diceret: mors non tàm eſt dicenda iuſtorum quàm peccatorum, eaq; admodum miſera & ærumnis plena, illis mors eſt deputata, veluti eis pro pria, & debita. Illi enim & in hac vita pro peccatis ſceleribusq; ſuis, vt in plu rimum mala morte moriuntur, & poſt hàc vitam ad æternam mortem, quæ ſola vera mors dicenda eſt, per trahentur: à qua morte redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum. Ex diuite ſiquidem illo Euangelico hoc diſcere potes: qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide, cui nihil deeſſe videbatur, ad abſolutam huius mundi fœlicitatem: magni nominis apud homines: apud Deum obſcurus & ignobilis. Euenit autem vt moreretur diues iſte, & magnifica funeris pompa eferetur ad inferos, & ibi miſerabili voce cla-

Sap. 4.

Caſſiod. Greg.

Infœlices mortui qui nō in dño, ſed in dæmone moriuntur.

Pſal. 33.

Luc. 16.

A mabat: pater Abraham miſerere mei, ac mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, quo vel vna guttula refrigeret linguam meam, adeò diſcrucior in hac flamma. Diſci te igitur quid ſit mors peccatorū peſſima (vt Auguſtinus ait) in morte hu ius miſerrimi diuitis & nolite interro gare ſtratos precioſis veſtibus lectos, & carnem multis diuitijs obuolutam, lamentationis pompam exhibentes: B plangentem familiam, turbam obſequentium præcedentem ac ſequentem: cum corpus effertur marmoratas, aurataſq; memorias. Nam ſi hæc interrogetis, reſpondebunt vobis falſum: quod multorum non leuiter pec catorum, ſed omnino ſceleratorum mors optima ſit: qui ſic plangi, ſic cōdiri, ſic contegi, ſic efferri, ſic ſepeliri meruerunt. Sed interrogate euangelium, & vobis oſtendet in pœnis arC dentem animam diuitis, quàm nihil adiuuerunt ei omnes honores & obſequia, quæ mortuo corpori eius viuentium vanitas præbuit. Miſeri igitur tales mortui, qui in mammona ini quitatis moriuntur. ¶ Imò miſeri omnes peccatores, qui dum viuunt, mortui ſunt: & morientes, in dæmone moriuntur. Mortui, inquam, ſunt, dum vitam hanc mortalem degunt: dicente ſcriptura: homo per maliciā D occidit animam ſuam. Quod ſi hoc certum non eſſet, minime diceret do minus apud Mathæum. c. 8. ſine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Quid obſecro eſt apud Ezech. cap. 37. Campus plenus oſſibus mortuorum, niſi mun dus plenus peccatoribus? Id intelligens D. Paulus ad Epheſ. 2. ait Vos conuiuificauit cum eſſetis mortui de lictis, & peccatis veſtris, ideſt, cū prępter peccata veſtra mortui eſſetis, &

Auguſt. in Pſa. 33.

peccatores mortui dicuntur. Sap. 16.

Math. 8.

Ezech. 37.

Ephe. 2.

morte æterna digni. Nec opus eſt in A re tàm certa longum immorari, cum tota ſcriptura ſacra hac veritate plena ſit. Vt enim in ſphera fieri non poteſt vt linea in centro ſeparetur à linea, niſi ſeparetur à centro indiuiſibili: ita haudquaquàm poteſt fieri, vt nos à nobis per diſſidium, & diſcordiam ſeparemur, quin à Deo disiungamur. Qui odio & inimicitia proſequitur proximum, à Deo eſt diuiſus: & ex conſequenti à vita: cum ipſe ſit reſurrectio & vita: cum ſit via veritas & vita. Hi ergo mortui non beati, ſed miſeri, non fortunati, ſed infortunati dicẽdi ſunt, quando in patre eorum diabolo moriantur: & deferantur in Tartareas tenebras, vbi nihil proderit ſuperbia & diuitiarum iactantia, nihil conferet illis. Hi mortui, quãuis cum Domino videãtur mori, ſicut olim mortuus eſt cum Domino latro ille, qui erat ad ſiniſtram Chriſti, pœnas perpetuas dabunt, ſicut ille dedit, quia nõ in Domino, id eſt, in fide viua Domini moriuntur: quamuis aliàs ſe Chriſtianos eſſe fateantur. Iuſti verò cum in domino moriantur, ſicut mortuus eſt latro, qui ad dexteram Chriſti crucifixus erat, ideo beati dicendi ſunt.

Similitudo

Ioan. 8. Ioan. 14.

¶ *A modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.* Vt quid ergo ô homo, mortuo tuo quem diligere iactas, inuides requiem ſuam, quã à Domino accepit? Et quidem vox cœleſtis dicit: vt requieſcant à laboribus ſuis: vt quid vſque ad diem hanc, & in ſequentia tempora eum deſideras laborare? Manifeſtas quidem tuæ concupiſcentiæ amorem, dum adhuc tibi deſideras illum laborare, & inter mortales agere: plorandum eſt ſuper mortuum, dicente Eccleſiaſtico. c. 22. ſuper mortuum plora modicum, defecit enim lux eius. Et rurſum: modicum plora ſuper mortuum quoniam requieuit: plorauit dominus mortem Lazari. Ioan. 11. ſed videns ſorores plorantes. Quod ſi Dauid amarè fleuit pro Abſalon filio ſuo, in cauſa fuit, quod in peccato mortifero diſceſſerit, vt author eſt Auguſtinus 3. de doctrina Chriſtiana. c. 21. Quod ſi Aegyptij 70. diebus planxerunt mortem Iacob: hoc factum eſt tàm in eius, quàm B in Ioſephi honorem, totidem diebus ſacratis regum ſuorum morti: Irruit Ioſeph ſuper faciem patris mortui, flens & deoſculans eum. Sed ſtatim fuit ſolicitus de mandato patris, & illud compleuit. Dauid ſeptem diebus pro puero fleuit: at de illo mortuo nihil curans ſed vnctus & lotus domum Domini ingreditur: & maximas agit gratias, menſamque communem habet cum ſenioribus, & primoribus aulæ S ſuæ. Non ergo decet hominem fidelem gẽtium luctus & lachrymas prolixas & perpetuas imitari: quum ſit et ſententia: beati mortui qui in domino moriuntur: à modo enim iam dicit ſpiritus vt requieſcant à laboribus ſuis: quum certò ſciant optimam habere repoſitam gratiam eos, qui cum pietate dormierunt. Iuſtis enim (vt verbis Ambroſij vtar) mors, quietis eſt portus, nocentibus naufragium putatur. D Inſipientes mortem quaſi ſummum malorum reformidant, ſapientes quaſi requiem poſt laborem, & finẽ malorum expetunt. Lege Ambroſium lib. de bono mortis. c. 8.

Iuſti qui in dño moriũtur nõ ſunt nimiũ lugendi.

Eccle. 22.

Ioan. 11.

2. Reg. 18.

Aug.

Gen. 50.

2. Reg. 12.

Ambro.

¶ *A modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.* Græci addunt, ναὶ, id eſt, ſane à modo ſane dicit, id eſt, iubet Spiritus, vel ſpiritus ille angelicus, vel Spiritus ſanctus, qui per angelum reuelabat Ioãni hæc myſteria.

Grg.

Spiritus nunc pro angelo, nunc pro ſpiritu ſancto hĩc pro Deo ſumitur.

ria. Poteſt etiam per ſpiritum intelli- A gi Deus dicente Paulo: Dominus ſpiritus eſt 2. Corinthios 3. Et Ioãnis 4. ſpiritus eſt Deus. ò quàm fœlices ergo illi, terq; quaterq; beati, qui de fide, vitaq; probabiles inuenti, hinc meruerunt ſuperas euadere ad auras: regnaq; beatorum ſummis cum laudibus ingredi. Quibus dicit ſpiritus, vt de cætero requieſcant à laboribus ſuis, paceq; perfruãtur quieta. Quod propter eos præſertim dici quidam volunt, qui in vinea Domini laborantes B non defecere. Omnibus tamen vniuerſaliter pollicetur fœlicitatem: quatenus nouerint vniuerſi, quod nõ fruſtrabuntur mercede ſua, quocumque ſtudio in gloriam Dei laborauerint.

2 Cor. 3.
Ioa 4.

¶ Sed ais, cur in hoc loco additum eſt, *à modo*, cum ſemper beati fuerunt, qui in Domino mortui ſunt? Ante hanc enim diem requieſcebant iuſti à laboribus. dicamus ergo, *à modo* C *iam dicit ſpiritus*, ſiue vt legit Primaſius, *ab hinc etiam dicit ſpiritus*. ideſt, quoniam Spiritus ſanctus dicit & iubet, vt ex hoc tempore requieſcant à laboribus ſuis, ideſt, à tempore mortis. Vt exponit Ambroſius, Aymo, & Beda, qui etiam affert illud Pſalm. 126. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hęreditas Domini. Hinc colliges ſanctos in hoc mundo, nunquam ceſſaturos, nec requiẽ in illis eſſe quęrendã. Quouſq; enim labor conſumetur, neceſſe eſt vt ab opere manus intentionis non diſſoluamur. Qui enim dicit: *à modo iam dicit ſpiritus vt requieſcant à laboribus ſuis*. Oſtendit quòd ante nequaquàm debent ceſſare à laboribus. Sed cum nihil ad laborandũ remanſerit, tunc perfectam quietem percipient. Hinc Paul. admonet: bonum autem facientes nõ deficiamus:

Ambro.
Aymo.
Beda.
Pſalm. 126.

tempore enim ſuo metemus, non deficientes. Hinc Dominus ait: qui autẽ perſeuerauerit vſquè in finem hic ſaluus erit.

Math. 10.

¶ *A modo iam dicit ſpiritus vt requieſcant. &c.* Ad hunc quidem modum legunt, diſtinguntq; explanatores: verùm aliter in Archetypo eſt, οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ᾽ ἄρτι. ναὶ λέγει τὸ πνεῦμα ἵνα. &c. Qui in Domino moriuntur à modo (ſiue poſt hac.) Certè (vel etiam) dicit ſpiritus, vt requiſcant, &c. Vnde nonnulli ſuſpicantur, ab interprete non *iam*, ſed *etiam*, ſcriptum fuiſſe: quemadmodum, & apud Primaſium cernitur, vt ſuperius diximus, iuxta latinam etiam diſtinctionem. Ab hinc etiam dicit ſpiritus. Augu. lib. 2. de Ciuitat. cap. 9. vtrumq; ponit. A modo iam etiam dicit ſpiritus.

Augu.

¶ *A modo, inquit, iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.* Cum ergo dederit dilectis ſuis ſomnum: ecce hæc eſt hæreditas Domini. Propter frigus autem piger arare noluit; mendicabit ergo æſtate & non dabitur ei, vt Richardus ait. De hac requie ſanctorum edìſſerit in epiſtola ad Hebræos cap. 4. Paulus dicens: ingrediemur enim in requiem, qui credidimus, quemadmodum dixit, ſicut iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiẽ D meam. Et quidem de operibus ac de inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic: & requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis. & in illo rurſum, ſi introibunt in requiem meam. Quoniã ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & ij quibus prioribus annunciatum eſt non introierũt propter incredulitatem: iterum terminat diem quemdam, hodie, in Dauid dicen-

Pſa. 126.
Pro. 20.
Richar.
Hebr. 4.

cendo:poſt tantum temporis,ſicut ſupra dictum eſt. Hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda veſtra:nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, numquam de alio loqueretur poſt hac die. Ita relinquitur Sabbatiſmus populo Dei :qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, etiam ipſe requieuit ab operib⁹ ſuis,ſicut & à ſuis Deus. Ac ſi apertius his verbis diceret Paulus : nos qui perſeueramus credere: perueniemus ad fœlicem illam requiem æternæ beatitudinis. Quod à contrario ſenſu probare contendam: certa res eſt incredulo illi populo Iudæorum iuraſſe Deum ira commotum, numquam ingreſſurum in requiem ſuam, non ſolum in requiem Paleſtinæ terreſtris,ſed in requiem illam veram cœleſtis Paleſtinæ, cuius typus erat requies terræ promiſſę.Sic enim licet intelligere illum locũ Dauid.Pſal.94. quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam. Si ergo iſti non introierunt in requiem domini,qui non crediderunt: Ergo qui credunt introibũt in requiem veram obumbratam in illa. Sed ſiquis obijciat, iam Deum abinitio mundi requieuiſſe:cum Gene.cap.1.dicatur:requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis : ergo iam requies illa tranſijt. Ad hoc facilè dicemus Dei requiem adhuc manere & ſemper pergere,illamq; qua Deus ceſſauit ab omnibus operibus ſuis, figuram & allegoriam eſſe quietis credentium atquè iuſtorum. Sicut fuit quies Paleſtina, in quā populus ille non introiuit propter ſuam incredulitatem. Aderit enim dies,quando iuſtus quieſcat à laboribus ſuis. Quod ſi apertè videre cupitis requiem Dei,non totam tranſijſſe, ſed adhuc reſtare aliquam re-

Pſa.94.

Gene.1.

A quiem Dei:vel ex eo colligere poteritis, quod in Pſalmo iam producto, qui poſt multa ſecula ab orbe condito conſcriptus eſt,ait Dominus : ſi introibunt in requiem meam. Si ergo ſcriptura habet ingreſſuros quoſdam in requiem Dei,Promiſſio illa nõ eſt impleta in veteri populo,oportet ergo illam in alijs impleri:non enim poteſt eſſe fruſtra promiſſio. Nam ſi Ieſus, ſiue Ioſue, quo duce quidam ingreſſi ſunt Paleſtinam,præſtitiſſet veteri populo plenam requiem illorum duorum locorum, Pſalmi videlicet, & Geneſeos:numquam Spiritus ſanctus alterius poſtea diei meminiſſet, nec vnquam monuiſſet hoc modo. Hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda veſtra,ne vobis contingat quod veteri populo. Hoc eſt, ne arceamini à promiſſa requie. Itaq; relinquitur Sabbatiſmus populo Dei. Ex his,inquam,palàm videmus reſtare requiem populo Chriſtiano, quæ non dum contigit, nec continget in hac vita,ſed poſt vitam illam, idquè fidelibus.qui autem iam dignus effectus eſt,vt ingreſſus ſit ſemel in illam æternam requiem Dei, requieſcet ab omnibus operibus ſuis,ſcilicet, ab operibus ſeruilibus, à moleſtijs atquè perſecutionibus,tentationibus & afflictionibus, ſicut ſeptima die ceſſauit Deus ab omni opere externo: ſic in magno Sabbato ; & æterna illa requie,ab omni externo opere,& carnali requieſcemus, toti ſpirituales facti. Feſtinemus igitur ingredi in requiem illam,dum enim in huius vitæ deſerto peregrinamur,non reſtitemus, nõ reſpectemus, pergamus ſemper quo cæpimus,ne nobis contingat quod veteri populo:populus ille maxima parte itineris perfecta,quum iam eſſet vici-

cinus terræ promiſſæ, deſponit animum, deſperauit poſſe obtineri terrã, reuerti voluit in Aegyptum. Vnde iratus iurauit Deus, numquam fore, vt ingrederetur terram: & quod iurauit, rebus expleuit. Videamus ne idẽ nos patiamur, ſimiliter peccantes, hoc eſt, abijcientes fidem & fiduciam de poſſidenda requie non in Paleſtina, ſed in cœleſti patria. Hæc in ſententia vult Diuus Paulus. Quod volens etiam docere Spiritus ſanctus ſcribere iuſſit Ioãni: à modo iam dicit ſpiritus, vt requiſcant à laboribus ſuis. Beati profecto qui talem adepturi ſunt requiem: nam tunc tuti & ſecuri poterunt dicere: conuertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapſu. Et rurſum cantabũt & meritò Deo maximas gratias agentes: anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium, conuertere iam (inquiet vnuſquiſquè illorum) anima mea in requiem tuam. Dum enim in corpore mortis Domino militares, nulla requies erat, tum pro labore certaminis, tum pro periculo exitus adhuc incerti. Hinc excitabat tumultus tentationum, inde ſuccumbẽdi metus grauius ſolicitabat, nunc in Domino moriens, & in pace in idipſum dormies & requieſces. O nos fœliciores cunctis hominibus etiam in ſqualido carcere, inter beſtias & dentes earum, ſub gladio deniquè vitam finientes, quia à modo iam dicit ſpiritus vt requiſcant à laboribus ſuis, beatiquè prædicantur voce de cœlo dimiſſa, qui in Chriſto moriuntur. Fœliciſſimi itaquè ſunt qui Chriſtum Dominum ſequuntur, qui mandatis eius obtemperant. Non enim tantùm

Adamus Gag. — Pſal. 114. — Pſal. 115.

A ſibi credentibus factus eſt cauſa ſalutis, ſed credentibus, & ſibi obtemperantibus, vt Paul. docet ad Hebræ. 5.

¶ *Opera enim illorum ſequuntur illos.* Opera ſequuntur ſpiritum, ſicut calor ignem, vmbra corpus, lux ſolem, effectus cauſam: in cuius figuram legim⁹, quòd euntem & redeuntem pulcherrimam Iudith in ciuitatem, parta victoria de immaniſſimo hoſte ſuorũ, ſequebatur eam pediſſequa ſua: ſic viros iuſtos Dei pulchritudine decoratos, parta victoria de tyrã no, hoc eſt, diabolo, opera illorum ſanctitate plena tanquam pediſſequæ ſequuntur in morte. Item Gene. cap. 15. ait Domin⁹ Abrahæ: ſcito quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent. 400. annis: verumtamen gentem cui ſeruituri ſunt ego iudicabo: & poſt hæc egredietur cum magna ſubſtãtia. Hoc quod impletum ſcimus in carnali ſemine Abrahæ, Etiam nunc contingit in ſpirituali eius ſemine, ideſt, in fidelibus & electis. Primò enim, quamuis illis ſit promiſſa terra illa cœleſtis, nõ tamen ſtatim illam ingrediuntur poſſidendam, ſed primò aduenæ & peregrini ſunt, ſequè tales agnoſcunt, ac cum peregrino illo aiunt: ego ſum aduena & peregrinus apud te, &c. Deinde etiam duræ ſeruituti & captiuitati ſubijciuntur ab impijs. Præterea, plerumquè affliguntur ac malè tractantur, vt videre eſt in Chriſto, atq; eius Apoſtolis, cæteriſq; martyribus: hæc autem non vna aut altera die tolerat, & patiuntur, ſed longo tempore: imò non numquã tota vita, quam degunt. Idcirco Dominus apud Ioannem. c. 16. Suos præmonuit atq; multò ante prædixit, vt minimè ſcandalizarentur. Contra huiuſmodi autem mala

Hebr. 5. — quomodo opera dicã tur ſequi iuſtum morientem. — Iudith. — Figura. — Gen. 15. — Figura. — Ioa. 16.

vanam

vnam & alteram consolationem habent electi. Prima eſt, qđ illos vindicabit Dominus. Secunda, quod egredientur ex terra iſta peregrinationis ſuæ, magna cum lætitia & ſubſtantia, ac tantis, talibusq; theſauris quos nec tinea demoliri poterit, nec fures auferre. Opera enim illorum ſequuntur illos, vt in hoc loco ait Ioãnes. Cõtrà verò reprobi hanc vitam eggredientur miſeri, pauperes & mendici, nihil boni inuenientes in manibus ſuis.

Dubitatio

¶ Sed ais: quo nã modo opera ſtudioſa viros iuſtos præcedere dicũtur? nonne prius eſt, vel experientia & ratione docente, ſeminare quã metere? nõne Eccle.c.11. dicit: Mitte panẽ tuũ ſuper tranſeũtes aquas, quia poſt tempora multa inuenies illũ? ac ſi apertiꝰ diceret: projice liberaliter, da ex animo & hilari corde eleemoſinam (quę panis nomine intelligitur.) mitte, inquã, illã ſuper tranſeuntes aquas, hoc eſt, ſuper pauperes, fragiles & miſeros, nullãq; habentes ſolidæ ſtabilitatis perpetuitatem, ſed fluidos, & tranſeuntes, ſicut fluit & tranſit aqua: mitte illam ſuper tranſeuntes aquas, hoc eſt, ſuper peregrinos, nullã habentes certam manſſionem, ſed incertis ſedibus vagantes, de loco tranſeuntes ad locum, ſicut tranſeunt aquæ. Hos igitur egenos, vagosq; induc in domum tuam, & porrige illis panem, cęteraq; neceſſaria, quia poſt tempora multa inuenies illum. Non enim tibi perijt panis liberaliter pauperibus datus: nã a redeunte domino audire merebetis: euge, ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, intra in gaudium domini tui: à modo iã dicit ſpiritus, vt requieſcas, & gaudio perpetuo immenſoq; afficiaris audies etiam, veni benedicte patris mei, & percipe re-

Eccles.11.

Explicatur locus.

Matth. 25.

A gnum, eſuriui enim & dediſti mihi manducare, &c. Si ergo prius iuſti ſeminant, quàm fructum bonorum operum percipiant, quomodo opera illorum ſequuntur illos: imo ſemper illos antecedunt? Pro huius explicatione notandum eſt, quod opera ſequi iuſtum nihil aliud eſt, quàm prius requiri perſonæ acceptatio, quã eius opera ſint grata & accepta Deo. vnde Geneſis.cap.4. dicitur: reſpexit B Dominus ad Abel, & ad munera eius. Vide obſecro ordinem diuinæ approbationis & reſpectus: priùs attendit perſonam ſibi gratam, deinde opera. Neque enim munera innocentis Abel, Deus aſpexiſſet, niſi ipſe prius domino placuiſſet. Quando ergo iuſti pleni fide, ſpe, & charitate, boniſquè operibus moriũtur, prius eos dominus reſpicit, & deinde eorum opera ſtudioſa. Ex amicis & ſibi gratis o-C mnia maximè placent, ex inimicis verò minimè.

Math. 25.

Reſponſio

Geneſ. 4.

Greg. 1. Moral. c. 8

¶ *Opera enim illorum ſequuntur illos.* Per opera intelliges e peſſimus merita ipſa, quibus ex diuina promiſſione reſpondet merces. Vt ex Hieremia clarum, & certum eſt. Hæc enim operantes recte ſequũtur, quod ex diuina promiſſione aſſequuntur, quod merentur. Animæ igitur fortes, & operibus, ſanctiſquè actionibus connitatæ, continget in morte, quod D mulieri forti dicitur in Prouerbijs, capite vltimo contigiſſe: nam tunc Dominus dicet: date illi de fructu manuum ſuarum: idest, date illi quæ manus eius fecerunt; quæſiuit enim lanam, & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum: de nocte ſurrexit, deditquè prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis; manum ſuam aperuit inopi; & palmas

Paulo.

Gal. 6.

Per opera iuſtorum, intelligũtur etiam merita.

Prouer. 31.

Exponitur locus.

ſuas extendit ad pauperem. Non A enim anima ſancta,& vir pius ſuæ fa-familiæ ſolum vtilis eſt, ſed etiã pauperibus & miſeris. Quare dignus eſt vt requieſcat à laboribus ſuis,& quod opera eius omnia comitentur illũ: dignus etiã eſt, vt laudent eum in portis opera eius: hoc eſt, vt in illa cœleſti patria in publicis illis ſanctorum locis narrentur in eius laudem, opera eius. Quod ſi fiat, ipſa opera laudabunt eã, magis quàm hominũ ſanctorum vo B ces.

Ianſenius

Opera neceſſaria ad ſalutem. Aug. in Pſ. 89.

¶ Quàm neceſſaria ad ſalutem ſint opera, vel ex hoc loco ſatis conſtare poteſt: de quibus dicebat vates ille regius. Pſa.89. opera manuũ noſtrarum dirige ſuper nos: & opus manuũ noſtrarũ dirige: vbi per opera à Deo in eũ dirigenda, omnes ſtudioſas actiones intelligit Dauid: per opus verò manuũ noſtrarũ vnã charitatem, omnia enim bona opera noſtra (vt au- C thor eſt Auguſti.) vnum opus eſt charitatis. Plenitudo enim legis eſt charitas. Omnia ſiquidem vnũ opus ſunt: quod ad hoc vnũ dirigantur. Finis enim præcepti charitas eſt: De corde puro & conſcientia bona,& fide non ficta. Opus ergo vnũ eſt, in quo ſunt omnia: fides quæ per dilectionem operatur. Secundũ vniuſcuiuſq; opera mortui damnabuntur, aut perpetuò à priſtinis laboribus requieſcent. Vnde idem pſalmographus ait: ſemel lo D cutus eſt Deus: duo hæc audiui: quia poteſtas Dei eſt,& tibi dñe miſericordia: & tu reddes vnicuiq; iuxta opera ſua. Semel (inquit), ideſt, cõſtanter, & firmiter: ſic Iob.33. Semel loquitur de⁹ & ſecundo ipſum non repetit. Firmiter ergo affirmauit Deus ſe eſſe potẽtiſſimũ,& miſericordem, & in retribuendo vnicuiq; ſecundũ opera ſua iuſtũ. Fœlix ac nimiũ fœlix eſt homo iuſtus, qui timet, reueretur, diligitquè Dñm Deũ ſuũ, qui in vijs mandatorũ eius ſtudioſè cõuerſatur, labores manuũ ſuarũ, quia mãducabit: quare beatus eſt & bene illi erit. In illa enim ęterna retributione dabitur ei de fructu manuũ ſuarũ, hoc eſt, pro operibus quæ in timore Dñi in carne operatus eſt: merces illi dabitur æternæ retributionis, in qua, eſt perpetua requies, ac ſacietas omniũ bonorũ. Dũ igitur tẽpus habem⁹, operemur bonũ. Poſuit enim Deus hominẽ in paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret illũ. Quod ſi in voluptatis paradipſo noluit Deus, vt ociaretur homo, quãto minus vult nos ociari in valle plorationis. Quod ſi nec paradiſum terrenũ Deus homini dedit, niſi ſub conditione quanto minus cœlum? Duo igitur à nobis exigit. Primò, vt opere quæramus noua. Secundò, vt parta cuſtodiamus. Quod in terra operamur per agriculturam, hoc in nobis ipſis operemur per diſciplinam: vt ſicut ager obtemperat colenti, ſic homo obediat Deo præcipienti: nec ſatis eſt operari, niſi & cuſtodiamus. Quia bona prodeſſe nequeunt, niſi caueantur mala. Perijt enim omne quod agitur niſi in humilitate cuſtodiatur. Operatur qui agit bonũ, quod præcipitur: ſed qui, quod operatur, non cuſtodit: cum hoc ſubrepit quod prohibetur. Vnde oportet ſemper bona agere, & in ipſis cautos eſſe, ne ſi mentem eleuent, bona non ſint, quæ non auctori militant, ſed elationi. Sic in figura Eleazar elephantũ occidit, ſed ſub eo perijt. Sunt enim qui & ſi vitia ſuperant: tamen ſuperbiendo ſuccumbunt. Beati ergo mortui, qui in Domino moriuntur: opera enim illorum ſequuntur illos.

Rom. 13. Galat. 5.

Pſ. 61.

Iob. 33

Ianſenius Vatablus.

Pſa. 127.

Thil.

Gen. 2.

1. Mach. 6.

Bea-

Sicut deus 6. dieb9 laborauit, & ſeptimo requieuit. ſic vult vt ſui idem faciant, vt 7. die requieſcant,

¶ *Beati mortui. &c. à modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.* Obſerua: ſicut enim dominus ſex diebus laborauit, & ſeptimo die requieuit à laboribus ſuis: ſic vult, vt ſui ſex laborent diebus: ſeptimo verò die requieſcant. Deus omne opus ſuum ſex diebus complet. Opus enim eius eſt creare, gubernare, redimere, glorificare. Quodlibet iſtorum complet non niſi ſeptimo die. De opere creationis certa res eſt: cum Moyſes affirmet apertè, quod opus hoc creationis ſeptimo die compleuerit: eò quod tūc ceſſauit De⁹ alia addere, & de nouo creare. Vel ſic, cōpleuit, quia benedixit, & ſanctificauit. Hoc enim eſt opus ſeptimi diei benedicere & ſanctificare. Sic & opus gubernationis non niſi ſeptimo die complebit. Sex dies, ſex ętates mundi ſunt, quarū prima ab Adā vſq; ad diluuium. Hoc die hominem lucidū fecit. Poſtea verò in Cain homicida, & Abel iuſto diuiſit Deus, ac ſeparauit lucē à tenebris. Secūda ętas à diluuio vſq; ad Abrahā: quo die poſuit firmamentū, quo diuideret aquas ab aquis: hoc eſt, interpoſuit arcā, qua diuiſit ac ſegregauit impios à pijs. Tertia, ab Abraham vſq; ad Moyſen. hoc die ſegregauit pios ab impijs, terrā ab aquis. Quarta, à Moyſe vſq; ad captiuitatē Babylonicā, hoc die fecit luminaria cœli, prophetas mittendo & illuminādo. Quinta, à captiuitate vſq; ad Chriſtū, quo die fecit piſces, & aues, quia tūc Iudęi inter gētes, quaſi in mari viuere cęperūt, nec habebant ſtabilē locū quaſi aues volantes. Sexta ętas à Chriſto vſq; ad finē mūdi. Hoc die Chriſtus ſecundus homo natus eſt, ſicut primus ſexta die creatus: & ſicut ſexta die maſculus, & fœmina creati ſunt: ſic ſexta ætate apparuit Chriſtus

A & Eccleſia. Et ſicut ſexta die homo fuit præpoſitus omnibus animalibus: deniq; in cibū accepit omnes herbas terræ: ſic ſexta ętate Chriſtus ſuper omnia exaltatus, paſcit ſuos ſpirituali cibo ſcripturæ & ſacramentorū, &c. Septima autē die, hoc eſt, futuro ſeculo accedēte cōplebit deus hoc opus ſuū. Hinc colligemus, quod ſicut Deus non in ſex illis diebus, Sed in ſeptimo tantū dicitur requieuiſſe: ſic quamdiu B ſex illæ ætates mundi durant, laborandum nobis eſt. Illis autem cōpletis & appropinquāte ſeptimo die æternitatis dicet nobis ſpiritus, vt requieſcam⁹ à laboribus noſtris. Colligemus ſecūdo, quod ſicut Chriſtus impleuit opera redēptionis die ſeptimo: tunc enim in ſepulchro requieuit: ſic ſancti dormientes in ſepulchris requieſcunt à laboribus ſuis. Sic & glorificatio noſtra ſeptimo primū die complebitur. Sex C dies ſunt fides, ſpes, charitas, bona operatio, patientia, perſeuerantia. Septima erit tēpus futuri ſeculi, in quo plenè glorificabimur, ac requieſcemus. Ecce quemadmodū ſeptimo die requieſcet Dominus ab omni ſuo opere & nos etiam.

¶ *Beati mortui qui in domino moriuntur: à modo iam dicit ſpiritus vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorū ſequuntur illos.* His verbis, vt author D eſt Gilebertus, edocemur contemplationis ocium opus habere non laborem. A modo (inquit) iam dicit ſpiritus. Spiritus hoc dicit: collatæ vtiquè quietis exhibitione ex effectu gratiæ, quomodo & ipſe teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. Spiritus hoc dicit, quia ſpiritus hoc efficit. A modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis, à laboribus (inquit) non ab operibus. Ope-

Gilebert⁹ His verbis edocemur contemplationis ociū habere, non laborem.

ra enim illorum ſequuntur illos. Ope- A ra ſequūtur ſpiritum ſicut calor ignē, vmbra corpus, lux ſolem, effectus cauſam (vt ſuperius diximus) qui ſabbatizat in ſpiritu nō opus habet iactari opera. Opera enim ſequūtur illū. Opera illorū. Quæ ſunt opera illorū? quæ ſunt opera quieſcētiū? opera mortuorū in Chriſto, conſepultorū cū Chriſto. Opera ſabbatizantiū feſtiua ſunt, feriata ſunt, ociū valent opera iſta. Feſtina ingredi in hanc requiem, in hūc B ſabbatiſmū. Sed vide quod non relinquitur ſabbatiſmus, niſi cōſepultis cū Chriſto. Nō relinquitur, niſi poſt ſextam diem, in qua aut vetus homo crucifigitur, aut nouus perficitur. In hoc igitur Sabbato, in hoc ocio ſapientiā ſcribe, ne forte ſabbata tua derideant hoſtes. Scribe illam ſuper latitudinē cordis tui. Latum enim eſt cor, quod curæ non arctant.

¶*Et vidi, & ecce nubem candidam,* C *& ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis: habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam, et alius Angelus exiuit de templo clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem. Mitte falcem tuam acutam et mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ. Et miſit qui ſedebat ſuper nubem falcem ſuam in terram, et demeſſuit eam.*

Primu expoſitio.

¶Totum hūc locum aliqui exponūt de primo Chriſti aduentu in hūc D modū. *Et vidi et ecce nubem candidā, &c.* Nubes candida caro Chriſti puriſſima eſt, quam non obſcurauit macula peccati. & quemadmodum ſol ſedens ſuper nubem candidā, diem quidem nobis efficit, ſed non totam claritatem ſuam nobis oſtendit: lucem dat, noctiſquè tenebras propellit, ſed ſuam formam ſubtrahit, ſic diuinitas in carne tecta, mundi quidem tenebras, ac peccatorum algorem depulit: ſed non proinde ſemetipſam viſibiliter nobis oſtendit. Deum enim nemo vidit vnquam: ſed nec videri poteſt: qui lucem habitat inacceſſibilem. Ioa.1. 1.Ioa.4. 1.ad Timo.6. Agnus ergo ille, qui ſtabat ſupra montē Siō, vt in principio huius capitis vidimus, ſedebat modo ſuper nubem candidā, ideſt, ſuper carnem innocentiæ puritate candidam.

Nubes candida caro Chriſti dicitur & quare.

Ioa.1. 1.Ioa.4. 1.Timo.6.

Quare Chriſtus dicitur ſimilis filio hominis.

¶Similis verò dicitur filio hominis. Tum, quod Dei filius in ſimilitudinem hominum factus eſt, & habitu inuentus eſt vt homo: tum, quod Ioannes non corporaliter oculis, ſed in Spiritu tàm nubis candidæ, quàm filij hominis ſimilitudinem, & imaginem videbat, tum deniquè, quia ſimilitudine filij hominis viſus eſt ille, qui venit in ſimilitudinem carnis peccati. Ad Romanos. 8. Apparens tanquam vnus ex peccatoribus: nam ſic venit & ad baptiſma Ioannis, petens eum, vt cum illis qui aderant peccatoribus ſe quoquè baptizaret. Vnde etiam totus intremuit Baptiſta. Mathæi tertio, Lucæ.3. Marci.1. Non ergo ſimpliciter filius hominis, naturali lege procreatus, ſed ſimilis filio hominis: verus tamen homo ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens.

Roma.8.

Math.3. Luc.3 Marci.1.

Quare Chriſtus dicitur habere coronam auream.

¶Coronam verò auream habere dicitur. Tum, quod ipſe ſit rex Regum, & Dominus dominantium. Tum etiam quod ſummus ſacerdos, cuius imaginem gerebat Aaron, de quo Eccleſiaſti. quadrageſſimo quinto dicitur: corona aurea ſuper mytram eius, expræſſa ſigno ſanctitatis, gloria honoris, & opus virtutis. Id quod de lamina ſacroſancta intelligitur, in qua ſcriptum erat ineſ-

Eccle.45.

ineffabile nomen Domini tetragrammaton, hoc eſt, quatuor literarum.

Verbũ dei vocatur falx.

¶Porrò falcem quoquè habebat, & hanc acutam, quod non aliud eſt, quàm id quod Paulus per gladium intelligit, ideſt, verbum Dei, quod ad manum habuit Chriſtus, prædicans regnum Dei, & acuens eius aciem ad verſus ſcribas, & phariſeos.

Malach. Math. 11. Ioānes Baptiſta Angelus.

¶*Per alium verò angelum*, Ioannem Baptiſtam intelligunt, qui præmiſſus eſt à Deo patre vt præpararet viam Chriſti, vt ipſemet pater teſtatur Malachiæ 3. & Mathæi 11. Hic ergo alius Angelus, hoc eſt, alius nuncius, qui fuit miſſus à Deo, exiſſe de templo duplici ratione creditur. Primò, quia in templo per Angelum eſt patri Zachariæ promiſſus. Lucæ. 1. Secundò quia patrem ſacerdotem habuit, qui ad templum pertinebat, & qui tunc quoquè miniſter eſſet templi: imo qui ſecundum legem patri ſacerdoti ſacerdos filius ſuccedere debebat: ſed ipſe exiuit de templo illo, ſcilicet, veteri, & fugit in deſertum, vt noui inſtitutorem annūciaret. hic ergo eſt qui Chriſto dicit.

Luc. 1.

¶*Mitte falcem tuam acutam, & mete, quia venit tibi hora vt metas.* Porrò cum eſſet in vinculis mittens duos de diſcipulis ſuis ait illi: tu es qui venturus es, an alium expectamus? Mathæ. vndecimo, ac ſi apertius diceret: nulli dubium eſſe debet, quin tu ſis ille Meſſias promiſſus, vt ego aliàs teſtatus ſum. Quod ſi mitto duos ex diſcipulis meis, ea eſt cauſa, vt te prodas. Age ergo prodi, nunc nunc oſtende te mundo.

Math. 11.

¶*Mitte falcem tuam acutam.* Ideſt, prædicationem tuam exerce inter Iudæos: & mete, ideſt, ſepara eos à carnali legis ſenſu, imbuēs eos ſpirituali.

A ¶*Quia venit tibi hora vt metas.* Siue vt alij codices habent vt metatur. Me oportet minui, te autem creſcere, iam ego delibor, tu autem ſuperſtes eris donec hora tua impleatur. Iam vides quod præparata ſunt corda hominum, vt ſuſcipiant te.

¶*Aruit meſſis terræ.* Ita vt per ſe cœpiat falce tuæ prædicationis præacuta demeti, maturitate propemodum in ariditatē verſa, leua oculos tuos, & videbis regiones, quia albæ ſunt iam ad

B meſſem, atq; ita feciſſe dominum, vt Ioānes aiebat certa res eſt.

¶*Miſit enim falcem ſuam in terram: & demeſſa eſt terra.* Vnde Marci. 1. dicitur: poſt quā autem traditus eſt Ioānes venit Ieſus in Galilæam prædicās euangelium regni Dei, &c. Sic ergo qui ſedebat ſuper nubem, miſit ſuam falcem in terram, vt meteret diuidendo mortalium corda à terrenis affectibus. Primitiæ meſſis illius fuerunt

Marci. 1.

C Apoſtoli, qui poſtmodum ex meſſe meſſores facti ſunt. Meſſis, tota multitudo credentium fuit, longo ordine ſuccedens tam ex Iudęis quàm ex gētibus.

Ruper. Abb. Colla.

¶*Et vidi, & ecce nubem candidā, & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentē in capite ſuo coronā aureā, & in manu ſua falcem acutam.*

¶Secūdus huius loci ſenſus eſt præcedenti ſimplicior, vt poſt requiē iu-

2. expoſitio. planior pro iudicio.

D ſtorum, velit Ioānes ſignificare venturum filium hominis ad iudicium. Vidit ergo illum in nube venientem. Hoc quidem eſt, quod alius Euangeliſta ait: tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum poteſtate magna, & maieſtate. Sicut enim in die aſcenſſionis nubes lucida ſuſcepit Chriſtum ſeruatorem ab oculis diſcipulorum, &

Luca 21.

Chriſtus vẽturus ad iudiciũ ſedens ſuper nubẽ cãdidam.

aſcendit ſuper eam in cœlum: ſic venturus eſt ſuper nubem candidam ſedens ad iudicandum mortales. Vnde hinc eſt quod duo angeli, aſcendente domino dixerunt Apoſtolis: viri Galilæi, quid hic ſtatis aſpicientes in cœlum, hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Sicut enim in nube eaque lucida aſſumptus eſt in cœlum, vnde aſcendēti nubes non obſtitit, quin aſpectabilis videretur: & ita eum venturum, quo modo erat aſſumptus Angeli teſtati ſunt: ſic eum in nube lucida & candida venientem vidit Ioānes, & videbunt iuſti. (A) (Act. 1.)

¶Vnde obſerua, quod Euangeliſta ait: venturum filium hominis in nubibus cœli: atquè hoc quidem affirmat Daniel. c. 7. Et ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat. Hoc autem in loco ſedentem ſuper nubē candidam affirmat Ioānes filium hominis eſſe venturum, vt hinc intelligamus, quod iuſtis & pijs veniet māſuetudine, & miſericordia plenus. Veniet enim in nube candida, hoc eſt, cum poteſtate candore miſericordiæ plena. At impijs & ſceleratis hominibus veniet obuolutus nubibus, vt oſtendat iram & rigorem erga illos. Sed de hoc alias diximus. (Dan. 7.) (Quare dicatur Chriſtus venire ſuper nubē candidā hic & alibi dicatur venire in nubibus.)

¶Præterea, ſedentem eum vidit Ioānes: quippè qui ad iudicium veniret. Stare enim Chriſtus dicitur interpellans, vel promptus, paratuſquè ad auxilium præſtandum, vt in principio huius capitis ſignificauit Ioānes dicens: ecce agnus ſtabat ſuper mōtem Sion: ſedere autem dicitur iudicans. Sedent enim iudices pro tribunali cū iudicare volunt. Vnde Chriſtus diſcipulis ſuis ait apud Mathæum. 19. Cum veneris fili' hominis ſedebitis & vos, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et Dauid ait: quoniam illic ſederunt ſedes in iudicio ſedes ſuper domum Dauid. Pſalmo 121. ſederunt enim in Eccleſia catholica Apoſtoli, qui aliās ſedes Dei dicuntur: ſederunt (inquam) ad iudicandum. Sic Chriſtus Dominus ſedebit in iudicio ad iudicādum, non ſolum domum Dauid, ſed omnes exteras nationes. (D) (Sedet Chriſtus quia ad iudicandū venit, ſtat, quia paratus eſt ad auxiliū nobis præſtādum.) (Math. 19.) (Pſal. 121.)

(B) ¶Vidit igitur eum ſedentem, & habentem in capite ſuo coronam auream. Per quā (vt ſuperius diximus) regia Chriſti dignitas, & authoritas deſignatur. *& in manu ſua falcē acutā.* Per quam iudiciaria ſignificatur poteſtas, & iudicialis, ſcilicet, dirimēdi ſententia, quæ nullatenus euitatur. Intra ipſam quippè ſumus, quolibet fugere conemur. In falce enim quicquid includitur, intus cadit. Vnde Dauid: ſi aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcēdero in infernum ades, &c. Pſalm. 47. Quia nec ab oriente, nequè ab occidente, quoniam Deus iudex eſt, non eſt locus in quo poſſim liberari à iudicio Domini. Poteſt etiam intelligi, filium hominis habere coronam auream ad præmiandum bonos, falcem in manu ad perdendum impios. (C) (Corona aurea regia Chriſti dignitas.) (Falx, iudicialis Chriſti poteſtas & ſententia. Greg. Beda.) (Pſa. 138.) (Pſa. 47.) (Greg.)

¶*Et alius angelus exiuit de templo clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem: mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur: quoniam aruit meſſis terræ. &c.* Per alium Angelum, angelicas innuit poteſtates, de templo Eccleſiæ triumphātis exijſſe obuiam Chriſto ſuper nubem ſedenti. *& voce magna.* i. ardēti deſiderio ad eū clamaſſe, *mitte falcem.* i. exere iudiciū. Falx. n. iudiciariā poteſtatem ſignificat: nā ſicut falce omnem meſſor amputat ſegetem bonam, ac malam, vnà ſcilicet, (Quare ſalx ſignificet iudiciariam poteſtatem.)

cum

cum tritico zizaniam, vt poſt modũ triticum in horreum, zizaniam foràs mittat. Ita Angelorum miniſterio, tãquàm falce omnes ſuccidet ante generalem reſurrectionem bonos & malos Chriſtus. Mitte ergo (inquit) falcẽ quia venit hora vt metatur, ideſt, vt iudicium exerceatur: quoniã aruit meſſis terræ. Cum enim plenitudine gentium ingreſſa ſaluus erit Iſrael, factumquè fuerit vnum ouile, & vnus paſtor: Iudæorum, ſcilicet, & gentium: aruiſſe terra dicitur, ideſt, ad perfectã bonorum maturitatem perueniſſe. Quia complecto electorum numero, nullum amplius de nouo fructum faciet. Sancti ergo angeli, & beati, ad conſummationem ſuæ beatitudinis, ſtudijs omnibus accelerationem iudicij expetunt. Vnde ad eorum preces miſit Chriſtus falcem ſuam in terrã: & meſſuit eam, per mortem omnes ſuccidendo, & bonos purumquè triticum in æterni patris horrea collocando: malos autem & zizaniam in barathrum, vbi perpetuò ardeant, præcipitando.

¶ *Et alius angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo, habens & ipſe falcem acutam.* Hic locus variè à Doctoribus interpretatur. Quidam per hunc Angelum Chriſtum Dominum intelligunt; qui in primo aduentu ſederat ſuper nubem candidam, & venerat miſſus à patre ad metendum falce prædicationis fructum meſſis ſuæ. Modò verò mittitur in ſecundo aduentu de templo cæleſti cum poteſtate magna, & maieſtate ad iudicandum viuos & mortuos. Alij verò hunc locum intelligũt de cætu Apoſtolorum qui eſt Angelus propter prædicationem. Alius verò à Chriſto ſecundum dignitatem, qui & ipſe de templo exijt,

A quia culmen ſanctæ Eccleſiæ etiã cæleſti conuerſatione conſtitutæ, apicem ſuæ dignitatis tranſcendit. Hic ergo Angelus habet etiam falcem acutam: quia cum Chriſto exercebit iudiciariam poteſtatem. Math. 19. ita Richardus.

¶ Sed omiſſa interpretationum varietate, magis arridet Gagneij interpretatio, quæ ſcripturæ ſacræ eſt conformior, vt per hunc angelum intelligat Ioãnes Angelorum cætum, quo-

B rum miniſterio in iudicio vſurus eſt Chriſtus: nam cum ille apud Mathæ. cap. 13. in parabola zizaniarum teſtetur, quod meſſis eſt conſummatio ſeculi, meſſores autem ſunt angeli, & quod mittet filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & mittent in caminum ignis: rectius per hunc Angelum falcem habentem in manu cætus ille an-

C gelorum videtur intelligendus, ad peragẽdum Chriſti iuſſu, & imperio iudicium paratus: vnde & iudiciariã falcem habere in manu dicitur, ideſt, paratam, hæc Gag.

¶ Vnde obſerua, quod duplex tũc erit meſſis, altera iuſtorum, qui metetur, vt in horreum mittantur cæleſte. His iuſtis & electis accommodari poteſt quod Dominus apud Eſaiam ait: cap. 18. Ego quieſcam, & conſiderabo

D in loco meo, ſicut meridiana lux clara eſt, & ſicut nubes roris in die meſſis. Quieſcit & contemplatur Dominus in loco ſuo, hoc eſt, in Eccleſia ſua. Contemplatur autem ea quę fiũt in Eccleſia. Et ſicut meridiana lux clara eſt, ita vniuerſa perluſtrat: iuxta illud quod. DD. Pſa. 18. Secundum anagogem dicit: nequè eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Et quomodo nubes roris in die meſſis, & in feruenti ęſta-

Marginal notes: Math. 13. Chriſtus hic angelus. Caſſia. Beda. Cætus Apoſtolorum vocatur angelus. Math. 19. Richar. Hic angelus cætum angelorũ repręſentat. Math. 13. Gag. Meſſis iuſtorũ qualis. Eſa. 18. D. interlin. gloſſa. Pſa. 18.

 te

te gratiſſima eſt:ſic Dominus habita- A
tores Eccleſiæ ſuæ refrigerat:quo prę
ſente cuncta floreſcunt. Et quãdo tem
pus amputationis aduenerit , multi
perfecti reperientur qui metantur.
Ioel. 3. Altera meſſis erit impiorum , de qua
Exponitur locus meſſis impiorum qualis futura ſit. impræſentiarum agit. D. Ioannes, &
Ioel c. 3. dicens: conſurgant & aſcen-
dant gentes(ſcilicet de ſepulchris ſuis
reſurgendo)in vallem Ioſaphat(iuxta
quem locum ſunt iudicandi) quia ibi
B ſedebo,vt iudicem omnes gẽtes(quæ
ſcilicet præuaricatæ ſunt leges meas)
mittite falces (ò vos Angeli qui eſtis
executores diuinæ iuſtitiæ & meſſo-
res mei) quoniam maturauit meſſis,
ideſt,quoniam venit tempus redden
di præmia & pœnas pro meritis. Ve-
nite & deſcendite (ò Angeli mecum
ad iudicium)quia plenum eſt torcu-
lar,exuberant torcularia: quia multi-
plicata eſt malitia eorũ populi populi
C in valle cõciſionis (congregamini ad
damnationem veſtram)quia iuxta eſt
dies Domini(dies vindictæ) in valle
conciſionis.quæ omnia in anteceden
tibus, & ſequentibus docet hoc loco
diuus Ioãnes.

¶*Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem. & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam matura ſunt vuæ eius.*

D ¶Etiam hic locus varie à doctori-
1 ſenſus. Elias vocatur angelus hic ſecũdũ aliquos. Mala. 3. bus exponitur. Primus ſenſus eſt, vt
per hũc Angelum Elyas intelligatur
de quo apud Malachiam. cap. 3. Domi
nus ait: Ecce ego mittam vobis Elyã
antequam veniat dies Domini . vt e-
nim primum Chriſti aduentum præ
ceſſit Ioãnes Baptiſta:ſic ſecundũ præ
cedet Elias : de quo hic dicitur quod
exiuit de altari , & quod poteſtatem
habebat ſuper ignem,hæc duo inſig-
nia peculiariter habuiſſe Eliam docet
nos Spiritus ſanctus. 3. Regum. 18. Vbi 3. Reg. 18.
ad preces Eliæ cecidit ignis Domini,
& deuorauit holocauſtum impoſitũ
ſuper altare,& ligna,& lapides pulue
rem quoque,& aquam,quę erat in a-
quæductu lambens. Idem duos quin
quagenarios principes cum ſuis exer
citibus igne prolicito de cœlis exuſit
4. Regum. 1. Idem per turbinem ig- 4. Reg. 1.
neo curru raptus eſt in ſublime. 4. Re 4. Reg. 2.
gum. 2. Tot argumentis probatur per
hunc Angelũ Eliam ſignificari. Qui
clamauit,ideſt,clamabit voce magna
ad eum qui habebat falcem acutam,
ideſt,poteſtatem iudiciariam. Præceſ
ſurus eſt enim Elias ſecundum domi
ni aduentum,& prædicaturus omni-
bus in magna conſtantia, & conuer-
ſurus corda ſuæ gentis ad Chriſtum:
Quando omnis Iſrael ſaluus erit, &
poſt hoc iudicium. Quod ſi huic ex-
poſitioni obijcias. Si duo illi teſtes de
quibus diximus cap. vndecimo quos
Antichriſtus occiſurus eſt , ſunt E-
noch,& Elias : vt communiter puta-
tur,quomodo Elias Domini aduen-
tum præcurret? quomodo clamabit
mitte falcem tuam acutam? Reſpon-
detur conſequenter, quod poſtquam
occiſi fuerint,exactis tribus diebus,&
dimidio reſurgent,& ad conſpectum
aduerſariorum rapientur in cœlum,
à quo poſtea redibunt,vt iuxta volun
tatem domini faciant omnia ad quæ
mittentur. Deo namque omnia poſſi Coll.
bilia ſunt.

Alij autem inter quos Rupertus 2. ſenſus.
eſt,per Angelum intelligũt Moyſen. Secũdũ alios per angelũ iſtũ ſignificatur Moyſes
Iſte nimirum clamabit: imo ſemper
clamat & accuſat in ſcripturis ſuis bo
tros amariſſimos,ſcilicet Iudæos , qui
dominum totius vineæ aceto mixto Math. 27.

cum

cum felle potauerant. Vnde quoties A cantur illud Deuteronomij.32. De vi‑ *Deut. 32.* nea Sodomorum, vinea eorum, &c. Clamat & accuſat vineam malo ſuo vindemiandam. inſignia etiam eius ſunt altare & ignis, quia tabernaculũ, & altare, & ſancta ſanctorum primus idem Moyſes Iudæis fecerat, & in il‑ *Leuit. 9.* lo altari: ſic ſuper ignem poteſtatem habebat, vt eo inuocante ignis à Domino ſuper holocauſta deſcenderet.

¶Sed iam ad tertium & magis litteralem ſenſum huius loci accedamus.

¶Pro huius ergo loci explicatione *3. ſenſus magis litteralis.* notandũ eſt, quod in cœlo templum poſuit ad ſimilitudinem eius, quod erat in Hieruſalem, vt iam vidimus. c. *Sapie. c. 7.* 7. & in hoc. c. in eadem ergo metaphora permanens, ponit in eo altare cum ait: & alius Angelus exiuit de altari. ſupra. cap. 8. Poſuit altare Thimiamatis dicens: vt daret de orationibus ſanctorum ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum. & quoniã nunc altare dicitur, ne addit aliquid vnde altare Thimiamatis eſſe intelligamus, vt fecit. c. octauo: Altare holocauſtorum ſignificari arbitror. Quod ſemper intelligi ſolet in ſacra ſcriptura cum abſolutè ponitur altare. Super altare holocauſtorum ignis erat quo incendebantur holocauſta, & partes victimarum. Porrò holocauſta & victimę ſignificant oblationem, & ſacrificium ſanctorum martyrum, quorum corpora Deo immolabantur in odorem ſuauitatis: ignis huius altaris ardentiſſima eorũ eſt charitas. Rurſum, quemadmodum dæmones non omnia hominibus peccata inferunt, ſed alius ad ſuperbiam, alius ad gulam, alius ad fornicationem incitant: ſicut ſcribit *Caſſianus* Caſſianus Collact. 7. c. 17. Ita putãdum eſt ſanctos Angelos, hunc ad hanc, illum ad illam virtutem excitare. Vnde & Origenes, Homil. 13. in Ezechielem, Angelum pœnitentiæ commemorat qui docet pœnitentiam. *Origen pag. 418 col. 1. h.* Angelus ergo qui habet poteſtatem ſuper ignem Angelus magnus eſt: cui commiſſum eſt, vt Martyres in certamine adiuuet, & confortet ignemq; eorum accendat, quantum poteſt. Atq; ideò poteſtatem habet ſuper ignem: quia illi iſte ignis commiſſus eſt: & ipſe ſuis conſilijs ac precibus eum quaſi B flatu quodã excitat & auget. De hoc Angelo fortaſſe dictum eſt illud, Pſa. *Pſa. 33.* 33. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos, vbi, immittet, ſignificat caſtra ponet. Vnde alij vertunt caſtra figit Angelus Domini circum eos qui ipſum timent, & eripit eos. Hic etiam videtur Angelus ille, de quo Dan. cap. 3. Ange‑ *Dan. 3.* lus domini deſcendit cum Azaria, & cum ſocijs eius in fornacem, & excuſ‑ C ſit flammam ignis de fornace. Ergo quoniam ſancti martyres ſupplitium malorum optant euerſionemque regni peccati: vt. c. 6. Copioſius explicatum eſt: vbi ipſi clamant: vſquequo dñe ſanctus & verus, non iudicas, & vindicas, ſanguinem noſtrum de hijs qui habitant in terra: Angelus qui eos ad martyriũ hortatus eſt, & adiuuit: exit de altari, ideſt, de loco illo in quo ſunt ſancti martyres, qui vt victimæ D Deo oblati ſunt, & pro illis clamat, vt mali puniantur, & finiantur. Itaque non de igne nunc abſolutè ſermo eſt, ſed de igne altaris: & cum figuratè accipiatur altare, neceſſe eſt & ignem figuratè accipi.

Poſſumus etiam & aliter exponere: vt & altare hoc ſit locus ac requies beatorum martyrum. De quo. c. 7. dictum eſt: vidi ſubtus altare animas in‑

interfectorum propter verbum Dei. A Vt quomodo corpora eorum ſubtus altare quieſcunt in terra, ita metaphoricè, idem nomen habet locus in quo quieſcunt in cœlo. De quo c. 6. latius diximus. De illo ergo exijt Angelus quaſi legatus martyrum, vt iam diximus, ſed poteſtatem habet ſuper ignem, quia illi commiſſum eſt, vt igne conflagrationis in fine mundi, impij exurantur, & omnia illorum corpora & voluptates incinerem conuertan- B tur. De quo ſcriptum eſt, Pſalmo. 96. Pſa. 96. Ignis ante ipſum præcedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius.

4. ſenſus. ¶Beda quidem intelligere videtur hunc Angelum pręeſſe cruciatibus ignis, ita vt de inferorum igne hoc accipiamus. Beda. Duplex eſt (inquit Beda) Angelorum officium, vt Hieronymus ait: aliorum qui præmia iuſtis tribuãt: aliorum qui ſingulis præſint cruciatibus. Pſa. 103. Sicut dicitur qui facit Angelos C ſuos ſpiritus; & miniſtros ſuos ignẽ vrentem. Hiero. Dan. 7. Locus Hierony. eſt in c. 7. Dani. In illa verba milia milium miniſtrabant ei. Vbi verba à Beda citata legimus, nec plura, nec pauciora. Sed Hiero. Hierony. omnino de ſanctis Angelis loqui videtur. Nam & ſi ad finem libri noni in Ezech. dicat; neque enim boni, ſed mali Angeli tormentis præpoſiti ſunt, &c. Verùm aliud eſt tormentis præponi, vt per alios exerceri D iubeant ad exequendam iuſtitiã Dei, quod eſt bonorum angelorum: aliud eſt præponi: vt tormenta exerceant: quod eſt malorũ. & ita ſunt hæc dup loca Hieronymi concilianda. Vt ex præcedentibus colligi poteſt. Verùm ſi ignem propriè accipere velimus, quod nunquàm abſurdè fiet: hoc etiã modo probabiliſſime exponemus, dictum eſſe Angelum habere poteſtatem ſuper ignem, quia damnatos in ignem mittet. Sicut dominus ait Math. 13. Math. 13. colligite primùm zizania, & alligate eam in faſciculos ad comburendũ: triticum autem congregate in horreum meum. Quod poſtea ita exponit. Mittet filius hominis angelos ſuos & colligent de regno eius omnia ſcãdala: & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. & paulo poſt in alia parabola ſic ait: in conſumatione ſæculi exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorũ; & mittent eos in caminum ignis. Atquè hoc eſt, vt arbitror quod ſentit Beda. ¶Sed quoniam ſemper Dominus de multis Angelis loquitur, Ioãnes autem de vno, probabiliter dicere poſſumus Angelum de quo hîc loquitur eſſe Michaelem, qui vt princeps eorum qui mittuntur ad nos, per minores Angelos, de quibus Dominus loquitur: dãnatos mittet in caminum ignis. & quamuis in hoc ſupplitio malorum D. Ioan. ignis non meminerit; quia tamen aliàs meminiſſe ſolet: & certum eſt eos in ignem eſſe mittendos: non eſt mirum ignem ita vt diximus accepiſſe.

¶*Et vindemia botros vineæ terræ.* Si iã demeſſa erat terra, ideſt, homines morte conſumpti erant, quomodo nũc vindemiare debet botros vineę? Huic quæſtioni rectè ſatisfacere videtur Ambro. his verbis: Ambro. videtur itaquè mihi per meſſem terræ electos, per botros autẽ ex quibus vinum oritur, quod mentes hominum alienat, reprobos eſſe deſignatos. Iſta eſt meſſis de qua Dominus in Euangelio: in tẽpore meſſis dicam meſſoribus; colligite primùm zizania & ligate eam fasciculis ad comburendum; triticum Math. 13. autem recondite in horreis meis, vt

Mathe.13. Math.narrat.cap.13. qui enim illic per triticum,ipſi in hoc loco per meſſem deſignantur.& qui illic per zizania,ipſi in hoc loco per botros vineæ terræ figurantur.Siquis autem quærat quid actum eſt de botris vineæ, & quid de meſſe terræ.Reſpondet Ambro.pauloante:& primus(inquit) meſſem terræ,ſecundꝰ verò botros vineę, præcidiſſe dictus eſt: ſed primus quo loco meſſem terræ poſuerit non dicitur: ſecundus verò botros vineæ terræ in lacum iræ Dei magnum miſiſſe dictus eſt.Hæc Ambro.ſententia vera eſt,& Ioelis.3 abunde confirmatur verbis Ioelis. c. 3.Ad quæ Ioa.alluſiſſe dicimus. Mittite falces quoniam maturauit meſsis, venite & deſcendite quia plenum eſt torcular:exuberant torcularia, quia multiplicata eſt malitia illorum. Vbi propheta & meſſem poſuit,& torcularia,ſed de meſſe nihil mali dicit, de torcularibus autem ait:quia multiplicata eſt malitia eorum. Vt in illis ſe pœnas malorum ſignificaſſe doceat. Præterea,meſſis in bonum ſemper accipi ſolet: & triticũ electos deſignat. Vt Math.3.&congregabit triticum in Math.3 & 13. horreum ſuum.Et.c.13. Triticum autem congregate in horreum meum. Calcatio autem vuarum in torculari, pœnam ſignificat, & vltionem qua Deus malos præmit: quemadmodũ Thren.1. vuæ prælo præmuntur. Vt Threno. Eſa.63. cap.1.Torcular calcauit dominus virgini filiæ Iuda,& Eſaię.c.63.Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. Calcaui eos in furore meo,&cõculcaui eos in ira mea,& aſperſſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea. Et Apoca.19. de eodem infra.19. iudicio,& ipſe reget eos in virgaferrea:& ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Et hoc ipſum

A eſt quod hic legimus, & miſit in lacum iræ Dei magnum,& calcatus eſt lacus.Lacum irę Dei vocat,quia vuę calcandæ erant in eo,& ira Dei oſtendenda,ideſt,ibi impij torquendi erãt. Ita etiam Aretas,& alij.

¶Sed his alijſquè interpretationibus ommiſſis quintus ſenſus adductus à Gagneio mihi non minus placet. 5.Senſus. *& alius,inquit,angelus exiuit de altari templi*, cum ſuperius templum, B cœlum:altare, Chriſtum eſſe diximus:alius Angelus viſus eſt Ioãni de altari exiens,ideſt, à Chriſto vero altari,in quo ſacrifitia Eccleſiæ offeruntur,miſſus quidem Angelus habebat poteſtatem ſupra ignem. Ignem,ſcilicet,cõflagrationis,quia angelico miniſterio ignis conflagrationis per terrã, & aerem effundetur. & clamauit ad Angelum falcem habentem. Mitte falcem tuam acutam,ideſt,exere iudi C tiariam poteſtatem,& vindemia botros vineæ terrę,ideſt,amputa malos & impios,qui per botros terreſtris, & carnalis vineæ intelliguntur: electi enim botri ſunt vineæ Dei: reprobi botri vineæ terræ:vindemia ergo vineę terreſtris botros,quoniam maturę ſunt vuę eius,ideſt, conſummatę iniquitates Amorrhęorum. maturę nempe dicũtur vineæ reproborum, quando vſquè ad completam mali D tiam,& profundum malorum peruenerunt.

Hęc eſt falx de qua dicebat Zacharias Propheta.cap.5.& conuerſus ſum Zach.5. & leuaui oculos meos,& vidi falcem volantem(vt.70.tranſtulerunt) & dixit ad me:quid tu vides?& dixi: ego video falcem volantem: & dixit ad me:hæc eſt maledictio quę eggreditur ſuper faciem omnis terrę. Quem locum explicat D. Hieronymus ex D. Hiero. lo-

loco iſto Diui Ionanis quem impræ A ſentiarum explicamus.& addit: pro falce, in Deuterono.32. Sagittas & gladiū legimus: inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Et quia Deus Angelis peccātibus non pepercit, qui proprio vitio habitaculum perdidere cœleſte: ideo ipſe dicit per Eſa.34. Inebriatus eſt gladius meus in cœlo. Gladio enim interibūt omnes peccatores populi. Non vtiquè gladio corporali: ſi quidem multæ,& diuerſæ præter gladium, ad mortem viæ ſunt, ſed gladio ſpirituali, quo percutiendi ſunt, qui non egerunt pœnitentiam, & quibus comminatur Pſalmiſta proclamans: niſi conuertamini, gladium ſuum bibrabit: arcum ſuum tetendit, & parauit illum: & in ipſo parauit vaſa mortis. Pſalmo.7. Et in Hieremia.c.47. legimus: vſquèquo ſecabis mucro, vel gladius domini? vſquè quo non quieſces? cōuertere in vaginam tuam. Iſte gladius non ſolū falx appellatur, quæ fœnum, ſtipulam, ſpinamq; ſuccidit: ſed & ſecuris arborum dicitur: quæ ſuccidet qui non fecerint fructus dignos pœnitentiæ, & de quibus Ioānes Baptiſta proclamat: ecce ſecuris ad radices arborū poſita eſt: omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur,& in ignem mittetur Mathæi. 3. Hæc falx quæ cunctorum delicta ſuccidit, mittitur in vineam Sodomorum. De qua ſcriptum eſt Deuteronomij.cap.32. Inimici noſtri inſipientes: ex vinea enim Sodomorum vinea eorum, & propago eorum de Gomorrhis, vua eorum, vua fellis & botrus amaritudinis eis, furor drachonum, vinum eorum, & furor aſpidis inſanabilis. De hac ergo falce

Deuto.32. *Eſai.34.* *Pſal.7.* *Hiere.47.* *Math.3.* *Deuter.32*

ait Angelus noſter: mitte falcem tuā acutiſſimam, & mete vineam tuam: quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Hæc Hieronymus.

¶ *Et miſit Angelus falcem ſuam in terram, & vindemiauit terra vineam: & miſit in lacum iræ Dei magnum.* Siue Angelus ille ſit Chriſtus Dominus, ſiue cætus (vt diximus) Angelorum, ſiue princeps aliquis Angelorum, Angelus iſte miſit falcem B ſuam acutam, ideſt, exercuit poteſtatem iudiciariam, & vindemiauit vineam terræ auferendo de terra malignos,& impios. falx ergo in manu Chriſti iudicium eſt, quod dedit pater in manibus ſuis, vt ipſe teſtatur Ioannis capite quinto. Quare autem per falcem iudicium deſignetur, iam ſuperius dixi: falx nempe quicquid incidit, intra ſe colligit. Sic examen iudicij colligit omnes, quos cædit. Vti- C tur autem verbo vindemiationis: nā vindemiare eſt vuas è vitibus palmatibusquè colligere: vt eſt illud Plinij, ipſe vindemias colligo: & ſi tamen colligere eſt nonnumquam decerpere vuam. Et quia in vindemijs non ſolum colliguntur, ſed etiam exprimuntur vuæ, aptè de lacu meminit. Eſt enim lacus, vas in quo muſtum defluit,& ad excipiendam vindemiam factum, quo metaphoricè D infernus ſignificatur. Hoc loco Græcum verbum, ληνὸς, torcular ſignificat. Lacus ergo iſte ſiue torcular idcirco iræ Dei dicitur, quod vltio diuina ſecundum iuſtitiæ rigorem in reprobis fiat: qui & magnus dicitur: ob capacitatem. De quo Eſaiæ capite quinto dicitur: dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſquè vllo termino,& deſcendent for-

Falx in manu Chriſti iudicium eſt quod dedit pater in manu ſua *Ioan.5.* *Plini.* *Eſai.5.*

Celius Gagne.

tes eius,& populus eius, & ſublimes, glorioſiq; ad eum. Quo loco eſt proſopopœia. Non enim infernus animal eſt, vt quidam arbitrati ſunt: proinde nec animã habet, nec os, ſed per fictionem hæc ei tribuit propheta, vt ſic vitia eius exprimeret, & multitudinem dãnatorum eius, & ipſius inferni capacitatem. Vnde & ſi nomen, infernus, multipliciter in ſcriptura accipiatur, Hoc tamen loco accipit D. Hierony. pro loco damnatorum: quemadmodum (Hiero.) hoc noſtro textu, lacus iræ Dei magnus, pro eodem accipitur, in quẽ deſcendent fortes, & ſublimes, atque glorioſi, in quo incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi ſublimiũ deprimentur, hoc eſt, ſine diſcrimine omnes tàm nobiles quàm plebeij, per viros, & homines ſignificati, Deum ignorantes, & voluptatibus ſeculi deditu, in infernum detrudentur, & damnabuntur perpetuò. lacus ergo infernus eſt obſuã profunditatem, qui magnus, obſuam capacitatem dicitur: de quo apud Ezechie. multa ſcribuntur.

Adamus.

¶ *Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu, vſque ad frænos equorũ, per ſtadia mille ſexcẽta.* Hic locus obſcurus quidẽ eſt & variè à doctoribus exponitur. Imprimis notandũ, qđ ſanguinem vocat muſtũ ex vuis expreſſum: quia ſimile ſanguini eſt. Etenim cum de vinea & botris loquãt, ſanguinẽ vuæ, ſiue botrorũ intelligit. Ita enim appellari ſolet in ſacra ſcriptura; vt Deut.31. Et ſanguinẽ vuæ biberet meraciſſimũ. Gene.49. Lauabit in vino ſtolã ſuã, & ſanguine vuæ palliũ ſuũ. Quare qui ſanguinẽ hominũ eſſe putant obliti videntur metaphora Apoſtoli. Per hoc quod nunc dicit, illud ſignificare voluit; quod eſt apud Ioelem: plenum eſt torcular, e-

Sanguis vocatur muſtum in ſacra ſcriptura.

Deu.31. Gen.49

Ioel.3.c.

A xuberant torcularia: quia multiplicata eſt malitia eorum, ideſt, plures eſſe dãnandos. Sed Ioan. hoc loco id multo magis expreſſit, dum dicit tantũ ex illa calcatione multum effluxiſſe, vt non ſolum lacus fuerit ad ſummũ vſque plenus, ſed etiam in proximã terram redundauerit vſq; ad ſtadia mille ſexcenta. Atq; ita redundauerit, vt per tota illa ſtadia nemo iter facere poſſit, niſi eques: & quod vſque ad ipſos frænos equorum muſtum perue- B nerit. Significat ergo magnam quandam, & inſolitam innundationem, ideſt, maxima, & inaudita ſupplicia malorum. Sed cur hæc metaphora potius quàm alia vſus fuerit: & qui nam equis, qui in frænis intelligantur: deinde cur mille ſexcenta ſtadia ſignata fuerint, nec plura, nec pauciora, difficilimum eſt explicare.

¶ Pleriq; per frenos equorũ, rectores populorum intelligunt: quæ inter- C pretatio eſt Victorini. Et poſtea Tichonio placuit Ho.11. & alijs. Rectores autẽ populorũ dęmones eſſe volunt Beda, & gloſſa, & Anſel. exijt, inquit Beda, ſanguis de lacu vſq; ad frænos equorũ.i. exijt vitio vſq; ad rectores populorũ. Vſq;.n. ad diabolũ, & eius angelos nouiſſimo certamine exijt vitio ſanguinis ſanctorũ effuſi. Sicut ſcriptum eſt: in ſanguinẽ peccaſti, & ſanguis te proſequitur.

Prima expoſitio victo f.179 Pa.2. In principio Tichonius Beda. Gloſa. Anſelmus.

D ¶ At pręterq̃ quod de dęmonũ ſupplicio, quod & antiquiſſimũ & manifeſtiſſimũ eſt, loqui neceſſe nõ erat: ſi freni equorũ ſecũdum iſtos doctores, dęmones ſũt equi ipſi erũt hoẽs, quos frenabũt. Qui igit erũt ſeſſores equorũ? verũ neq; in his, nec alijs, quę poſtea dicũt, refellẽdis immoremur: ſed id potiꝰ qđ quibuſdã probabiliꝰ videt, proferamus. His ergo verbis potius

Impugnatur. Prima. explicatio

magnitudo indicatur. Sed vt rectè id A intelligamus, in ſimilitudine Apoſtoli iam explicata perſiſtendum eſt. Quia propter neque in equis, neq; in equitatibus, homines, qui populos gubernauerint intelligendi ſunt. Neq; vllum omnino ex numero damnatorum. Quoniam omnes mali, de quibus ſupplicium ſumendum eſt in botris vineæ intelliguntur: qui miſſi ſunt in lacum iræ, vt exprimantur: & calcatio eſt eorum ſupplicium. Alij ergo ſunt equi & equites, quos beatos eſſe neceſſe eſt: quando quidem non poſſunt eſſe de numero damnatorum. Atquè locus iſte ex eo elucidatur, quod capite. 19. ſcribit idem Apoſtolus. Et vidi cœlum apertum: & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis & verax. Et cum iuſtitia iudicat, & pugnat. Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine. Et vocabatur nomen eius verbum Dei. Et exercitus qui ſunt in cœlo, ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſſino albo & mundo. Deſcribit in his Chriſtum, ad puniendum peccatores extremo tempore venientem, quaſi bellatorem, equo albo vectum. Qui puriſſimam eius humanitatem ſignificat: & ſanguine occiſorum hoſtium reſperſum. Angelos etiam & ſanctos qui cum eo venient ad iudicium, iuxta prophetiam Enoch: D quam Iudas Apoſtolus retulit: ecce venit dominus in ſanctis millib⁹ ſuis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios. Quaſi milites in eius exercitu venientes ponit in equis albis, propter eorum puritatem, & dignitatem. De quibus latius ſuo loco dicemus. Ad horum ergo equorum frænos ſanguis peruenit, cum poſt victoriam Chriſti, exeunt

Expoſitio per equos & equites beatos intelligi. Infra 19

Iudæ. Canonicæ

ad videndas pœnas damnatorum. Iuxta illud quod in fine Eſaiæ ſcriptum eſt. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui prçuaricati ſunt in me. Vermis eorum non morietur: & ignis eorum non conſumetur. Et erit vſquè ad ſatietatem viſionis omni carni. Solent enim victores poſt prælium exire, vt videant mortuorum cadauera: Præſertim cum eorum inſolita multitudo occiſa eſt. Verùm ſancti exibunt non B loco, ſed intelligentia: vt in eumdem locum Eſaię, ait Hieronym. Exire enim dicuntur, quia læti Chriſti victoria multitudinem damnatorum mirātes, intuebuntur. Et vt idem inquit, oīs caro quę adoratura eſt in conſpectu Domini, vel in Hieruſalem cœleſti, vel in omni loco, in quo leuantur mundæ manus: egredietur, vt videat cadauera hominum mortuorum, qui C præuaricati fuerint in Deum. Et vt plurimos eſſe doceat, qui tunc damnandi ſunt, ſanguinem affirmat exiturum, vſquè ad frænos equorum. Nā cum campus totus ſanguine madet, non pedibus exeunt ad videndum, ſed equis. Et cum ſanguis ad frænos vſquè perueniat, ſumma, quæ eſſe poteſt, ſanguinis copia indicat. Ad quā videndam exire poſſunt. Nam ſi maior eſſet nemo exiret: quoniam equos natare neceſſe eſſet. Id autem quod nos ſub militum ſimilitudine exeuntium ſpectanda cadauera dicimus: intelligitur & ſignificatur in hac ſimilitudine ſanguinis vuarū præſſarū exeūtis è laco. Quando quidē nō ibi vuas prçſſas, ſed impios extremo ſupplicio affectos indicari ſcimus. Et poſſum⁹ dicere valde probabiliter, cum dicitur.

¶ *Et exiuit ſanguis.* Qđ trāſit ex metaphora ad rem ipſam, ideſt, ad homines

Eſai. vlti. c.

D. Hiero.

mos eſt in ſacra ſcriptura tranſire à metaphora ad rem ipſam

nes damnatos. Vſitatum enim eſt in ſacra ſcriptura tranſire à metaphora, ſiue à ſimilitudine ſubitò ad rem ipſam. Vt Amos. 9. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reędificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant inſtaurabo; vt poſſideant reliquias idumææ, & omnes nationes. & Habacuc primo. Propter hoc expandit ſagenam ſuam, & ſemper interficere gentes non ceſſat. Sed & in eadem ſimilitudine rectè conuenit multos in equis exire, ad videndum muſti copiā inundantem, qui, ſcilicet, viſa tanti muſti copia gaudent.

Amos. 9.

Haba. 1.

¶ *Per ſtadia mille ſexcenta*, Victorinus, Tichonius, Homil, vndecima, Beda, Anſbertus, Haymo, & alij non nulli ita interpretantur Victorini verbis omnes vtentes; per ſtadia mille ſexcenta, ideſt, per omnes quatuor mundi partes. Quaternitas enim eſt conquaternata, ideſt, in hoc numero mille ſexcentorum, eſt quaternitas cētenariorum quater repetita. Quater enim quadringenti efficiūt mille ſexcenta. Hanc tot tantorumquè auctorum explanationem, ſi ſequamur: citò nos ex magnis difficultatibus expediemus. Dicemusquè locum ſuppliciorum verſus omnes mundi partes extendi latè. At quęremus hinc, quod à nemine illorum explicatū, aut quæſitum eſt: cur ſtadia nominentur? cur mille ſexcenta? Cum quatuor mundi partes quatuor ſtadijs ſignificari poſſent. Aut certè ſi quaternarium in ſemetipſum ducere opus erat, per ſexdecim ſtadia dicere potuiſſet. Quare hac explicatione omiſſa nonnulli alia via incedunt. Qua ab his omnibus difficultatibus liberabimur. Hi

prima explicado vict f. 179. pag 2. in principio

2. explicatio literalis.

A ergo numeri non figuratè ſed propriè accipiendi ſunt. Stadium 125. paſſus habet. Quod ſpacium vno ſpiritu Hercules percurriſſe dicitur. Octo ſtadia milliarium conficiunt. 16. enim ſtadia leucam noſtram Hiſpanicam reddunt: vt traddunt qui accuratè dimenſſi ſunt. Ita in mille ſexcentis ſtadiis centum leucæ noſtrates inueniūtur. Siue ducenti mille paſſus.

quia q5 pedes ſatiunt paſſum paſſus quo q5. 8 a 1. ſatiunt ſtadium, octo ſtadia milliare. Duplicatū ſit tibi Leuca.

¶ Cæterum per lacum communis ſententia eſt infernum intelligi.
B Rurſum, quoniam modò, vt ex præcedentibus manifeſtum eſt, non de omnibus damnatis loquatur: ſed de illis qui tempore iudicij viui inueniētur: qui vt botri vindemiabuntur, & mittentur in lacum iræ Dei: perſiſtentes in eadem ſimilitudine, contemplari debemus lacum illum magna ex parte plenum damnatis priorum ſeculorum, mox cum damnati
C extremi temporis in illum conijcientur, redundabit lacus: & ſanguis exibit per mille ſexcenta ſtadia. Totus lacus ſanguine iſto perfuſus locus tormentorum eſt. Quando quidem ſanguis ſupplicium damnatorum ſignificat. Ex quo fit per lacum non vniuerſum infernum intelligi, ſed quaſi magna quædam & profunda fouea intelligenda eſt, cum ora magna circumiacente. Atquè has
D duas partes coniunctas infernum appellamus. Nam hæc ora, extrema & ſumma pars eſt ipſius laci. Quoniam ergo tunc damnati: cū ſuis corporibus in infernum mittentur: & lacus ferè plenus erit prætoritorum ſeculorum damnatis: tunc implendum eſſe dicit. Et totā illā laci oram, corporibus illorum occupandam eſſe per mille ſexcenta ſtadia, verſus

omnem ſui partem, ideſt, per ducentos mille paſſus: ſiue per centum leucas Hiſpanicas, quaquè verſum. Quod ſpacium paruum videri non debet: cum valde probabile ſit, quod quidam tradunt: corpora damnatorum, apud inferos futura eſſe conteſta: & quaſi coaceruata.

¶ Poſſumus etiam intelligere, ac fortaſſe melius: lacum vocari proprium locum damnatorum illius extremi temporis. Et vt magnam fore eius latitudinem intelligamus, affirmat lacum, ideſt, profundiorem partem, in qua erunt ſceleratiores implendam eſſe: locumquè circuniacentem per mille ſexaginta ſtadia, opplendum fore corporibus eorum, qui minora admiſerint flagitia. Etenim, vt iam diximus, niſi ita mille ſexcenta ſtadia capiamus, quæ ratio afferri poterit huius menſuræ, quæ myſtica non ſit? Dicerent ſtadia poni, quoniam longior menſura eſt: atquè ideo non pedes, aut paſſus commemorari. Vt oſtendatur maxima ac vaſtiſſima capacitas inferorum. Dicerent etiam ad eandem capacitatem oſtendendam, poni quaternitatem centenariorum, qui pleniſſimus numerus eſt. Eamquè propter quatuor partes terræ in ſeipſam duci. Facilè tamen obijci poterit miliarium longiorem multò eſſe menſuram quæ Apoſtolis ignota non fuit. Legimus enim Mathæi capite quinto: & quicumquè te angariauerit mille paſſus, vade cum illo, & alia duo. Vbi pro mille paſſus, in Græco eſt μίλιον, milion, ideſt, miliarium. Obijcietur etiam tantam magnitudinem melius exprimi maioribus numeris. Cur igitur ſi quaternarius ſumendus erat per ſe ipſum ductus, non ſumptus eſt quaternarius milenariorum qui per ſeipſum multiplicaretur. Quæ quoniam ſolui poſſe non videntur, præſtat vt mille ſexcenta ſtadia propriè intelligamus.

Math. 5.

¶ *Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu, vſquè ad frenos equorum per ſtadia mille ſexcenta.* Quod ſi ea quæ modo diximus inter explicandum hunc locum alicui non placent, dicamus cum Gagneio atquè alijs patribus, quod hæc ſit hyperbolica locutio ſignificans immenſam, & prope infinitam fuiſſe damnatorum pœnam, & vltionem. Tunc enim immenſa eſt prælij quantumcumquè aſperi, & immanis crudelitas, quando per ſtadia mille ſexcenta vſquè ad frænos equorum præocciſorum multitudine ſanguis aſcendit. Senſus ergo & verborum conſtructio eſt. Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem per ſtadia mille ſexcenta, ideſt, calcabuntur prælo diuinæ vltionis extra ciuitatem illam ſanctam Hieruſalem cæleſtem reprobi: & exiuit, ideſt, exibit ſanguis, ideſt, aſcendet pœna de tormentis laci, vſquè ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta, ideſt, ad ſummum cumulabitur pœna damnatorum, vt impatibilis fiat, teneatquè & conſtringat noxiam voluntatem libere antea in voluptatibus vagantem, vt non vltra aliquid poſſint efficere, nec erigere ſe contra Dominum. Eſt & metaphora. Namquè vbi in tranſeundo flumine aqua veneris, vſquè ad frænos equorum mergi eos neceſſe eſt, & extremo fieri periculo. In quē modū erunt reprobi in pœna. Fręno ergo

Tertia expoſitio

ergo legis Domini quiſque noſtrum A ſe conſtringat, vt non freno iudicij & diuę ſententię poſtmodum conſtringatur. Cæterum ſtadium, Latinè curriculum dicitur: in quo equi, hominesquè currunt ad brauium, & octo ſtadia, vt diximus faciunt mille paſſus, ſtadium verò centum viginti paſſibus explicatur, continetque octauam mille paſſuum partem: quod centum viginti quinquè noſtros efficit paſſus, hoc eſt, pedes.625. vt ſcribit Plinius. Quę menſura octies efficit mille paſſus. Numerus ergo iſte ſtadiorum determinatus ſumitur pro indeterminato. De vſitatiſſimo more ſcripturæ.

Mille & ſexcenta ſtadia ſunt ducenti mille paſſus vt in prædicta eſt.

❡ Finis Cap. XIIII.

Intelligentia Capitis decimiquarti Apocalypſis.

ET vidi ſpirituali viſione, & ecce agnus Chriſtus, qui Eccleſiæ tam militanti, quàm triumphanti præſidebat: & cum eo innumera ſanctorum multitudo, quæ gerebat in fronte mentis ſuæ, nomen patris, & filij & ex conſequenti ſpiritus ſancti. Et vidi, ſiue audiui in viſione ſanctorum iſtorum laudes. audiui (inquam) vocem valde ſonoram, qualis eſſe ſolet ſonus vehemens aquarum multarum, cum ſaxo illidunt, & vocem tam vehementem, qualis eſſe ſolet alicuius tonitrui: & tã ſuauem, qualis videtur cytharædorum cytharizantium in cytharis ſuis. Cantabant canticum reuera nouum, de nouis beneficijs ſibi per Chriſtum in nouo teſtamento allatis. Cantabant (inquam) ante angelos, qui ſunt ſedes Dei: & ante quatuor animalia, hoc eſt, quatuor Euangeliſtas, & ante reliquos Apoſtolos, Patriarchas, & Prophetas Eccleſiæ ſeniores. Et nemo poterat dicere has laudes, niſi hi ſancti, qui prætioſo ſanguine agni de terrena conuerſatione ſunt redempti: nam agebant Deo gratias de conceſſa ſibi gloria virginitatis. Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt, tam corpore quàm anima: & ideo ob meritum virginitatis peculiariter ſequuntur agnum Chriſtum, quocumquè ierit. Hi ſanguine huius agni empti ſunt, & ex impudica hominum conuerſatione redempti, vt Deo et agno Chriſto eſſent tanquã primi præcipuiquè fructus, atquè ſibi gratiores, neq; in ore ipſorum inuen-

tus eſt aliquis dolus, aut mendacium. Cum conſtanter ſemper Chriſtum fuerint confeſſi. Vidi poſt hæc Angelum, hoc eſt cœtum prædicatorum per medium cœlum, ideſt, Eccleſiam, prædicationis munus exercendo celeriter obeuntem, & habentem euangelium Chriſti æternum, quod æterna bona polliceatur: vt euangelizaret terram habitantibus. Et dicebat (vt mihi videbatur) voce magna: timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. Et alius prædicatorum cœtus in alio angelo mihi oſtenſo ſignificatus, ſequutus eſt priorem canendo, & prædicando victoriam de principe huius mundi dicens: cecidit, cecidit Babylon, ciuitas illa magna: cecidit regnum diaboli confuſione plenum. Quod impietatis & idolatriæ furore inebriatum potauit omnes gentes, quando ſe inuicem Babylonis huius ciues, ideſt, membra diaboli ad impietatem, & idolatriam prouocauerunt. Cecidit etiam, cecidit Babylon illa magna, hoc eſt, Roma vrbs illa magna confuſione plena, quæ in cauſa fuit, vt gentes biberent de eodem calice iræ diuinæ, hoc eſt, vt ſimiliter ipſæ punirentur ob idolatriam ſuam, ſicut illa punita eſt. Et tertius Angelus ſiue tertius cœtus prædicatorum ſequutus eſt illos, dicens voce magna: ſiquis adorauerit beſtiam, hoc eſt, Antichriſtum & imaginem eius, &c. Bibet de vino mero iræ Dei, quod eſt mixtum fæcibus in calice iræ eius, hoc eſt, grauis Dei ira, & vltio his manet, item qui adorauerit prædictam beſtiam Antichriſti, cruciabitur in gehenna calore ignis veri, & igne ſuæ conſcientiæ. Cruciabitur etiam vero ſulphure, & fœtore ſuarum libidinum: cuius ignis fumus aſcendet coram Chriſto, & angelis eius in ſæculum. Atq; in hoc eſt ſanctorum patientia, quod dum malos puniri audiunt, ſe præmiatum iri confidunt, & ideo cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu. Et audiui vocem non de terra, ſed de cœlo dicentem: ſcribe in libro tuo, diligenterq; nota quæ dicturus ſum: Beati iam vita functi, beati moribundi, beati mundo, & peccatis mortui, qui in domino, hoc eſt, in fide viua, & eius confeſſione moriuntur, poſt hac enim iubet Spiritus ſanctus, ſiue Deus qui ſpiritus eſt, vt requieſcant in cœleſti patria a laboribus, quos Chriſti nomine pertulerunt: opera enim illorum ſequuntur illos. Reſpiciet enim Deus in eos, & deinde in opera & merita illorum, & reddet illis mercedem per Dei gratuitam liberalitatem ſuis bonis operibus promiſſam. ¶ Et vidi & ecce nubem candidam in die iudicij, & Chriſtum, qui verus homo eſt, ſedentem ſuper eam ad iudicandum viuos & mortuos, & habentem tanquam verũ regem, & ſummum ſacerdotem ſuper caput ſuum coronam auream, &

in manu ſua falcem poteſtatis ſuæ iudiciariæ, ad perdendum impios. Et tunc vidi cœtum angelorum exeuntem de templo cæleſti obuiam Chriſto ſuper nubem ſedenti, & ardenti deſiderio ad eum clamantem: mitte falcem, exere iudicium, quia iam adeſt tempus vt exeratur, quoniam matura eſt iam meſsis: nam electorum numerus eſt completus. Ad quorum preces miſit Chriſtus falcem iudicij, & poteſtatis ſuæ in terram, & falce mortis vniuerſalis meſſuit eam: purum triticum in æterni patris horreum collocando, zizaniam verò, hoc eſt, impios in infernum. Et alius cœtus angelorum exiuit ſtatim de cælo iudiciariam falcem habens paratam ad colligenda ſcandala, hòc eſt, damnandos, vt mittant ea in caminum ignis. Deniq; alius, & vltimus cœtus angelorum eggreſſus eſt de altari Chriſto habens poteſtatem ſupra ignem conflagrationis per terram et aerem effundendum, et clamauit ad Chriſtum habentem falcem iudiciariam, dicens: mitte iam hanc tuam poteſtatem iudiciariam, & vindemia botros vineæ terræ: amputa malos, quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Completæ (inquam) ſunt inquitates amorrhæorum. Et miſit angelus falcem ſuam, & vindemiauit vineam terræ, auferendo de terra malignos, & miſit in lacum iræ Dei, hoc eſt, in infernum & calcatus eſt lacus, ideſt, ipſi reprobi calcati ſunt a diabolis extra Eccleſiam cæleſtem. & tanta erit pœna dãnatorum, & tam immenſa effuſio ſanguinis eorum, quanta eſſet ſi poſt peractum prælium aliquod immane & aſperum, tanta eſſet effuſio ſanguinis occiſſorum, vt per ſtadia mille ſexcenta vſquè ad fræna equorum ſanguis talis aſcenderet.

CAPVT DECIMVMQVINtum. Argumentum.

Deſcribitur electorum exultatio, & gratiarum actio de victoria in beſtiam: deinde ſeptem Angeli ſeptem plagis orbem perdere parati.

ET vidi aliud ſignũ in cœlo magnum & mirabile: Angelos ſeptẽ, habẽtes plagas ſeptem nouiſſimas quoniam in illis conſummata eſt ira Dei. Et vidi tanquã mare vitreum miſtum igne, & eos qui vicerunt beſtiam & imaginem eius et numerum nominis eius ſtantes ſuper mare vitreum, habentes cytharas Dei: et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum agni, dicentes: Magna et mirabilia ſunt opera tua domine Deus omnipotens: iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ rex ſeculorum. Quis
Hier.10.a *non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es, quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, quoniã iudicia tua manifeſta ſunt. Et poſt hæc vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cœlo: & exierunt ſeptem Angeli, habentes ſeptem plagas, de templo: veſtiti lapide mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibus, dedit ſeptem angelis ſeptem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viuentis in ſecula ſeculorum. Et impletum eſt templum Dei fumo à maieſtate Dei, et de virtute eius: & nemo poterat introire in templum donec conſummarẽtur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.*

Caput. XV.

ET vidi aliud ſignum in cœlo magnum & mirabile: Angelos ſeptem habentes plagas ſeptẽ nouiſsimas: quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.

¶Hoc capite D. Ioã. deſcribit ſummam tribulationem superuenturam mortalibus in nouiſſimis temporibꝰ: & non ſine magna cauſa: nam creſcẽte hominum malitia in terris, creſcet & vltio diuina de cœlis, vt pro menſura delicti, fiat & plagarum modus. Vidit ergo in ſpiritu, in cœlo ſignum magnum & mirabile: & meritò quidem magnum, & mirabile ſignum ſe vidiſſe dicit: quia magna & admirabilia Dei iudicia præſeferebat. Sed quale fuerit hoc ſignum audiamus.

1. ſenſus. Per hos 7. Angelos vniuerſitas prædicatorum ſignificatur.

¶*Vidi*, inquit, *angelos ſeptem, habentes ſeptem plagas nouiſſimas.* Per hos ſeptem angelos prædicatorum vniuerſitatem ſeptiformi gratia plenam intelligunt Richardus, Beda, Rupertus, & author Collectane. ¶Alij verò intelligunt Angelorum vniuerſitatem.

2. ſenſus. Per hos 7. Angelos vniuerſitas Angelorũ intelligitur.

Septenario enim nomine fere in ſcriptura ſignificari ſolet vniuerſitas, vt ſtatim dicemus: ſeptem ergo Angelos (inquit) vidi habentes ſeptem plagas nouiſſimas, ideſt, paratos omni plagarum, & ſuppliciorum genere reprobos perdere.

Per 7. plagas omne plagarum Genus ſignatur. Genes. 4.

Per ſeptenarium ergo numerum omnia pœnarum genera intelligit. ſic Geneſis. 4. dicitur: quod ſeptuplũ vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagies ſepties: per ſeptuagies ſepties omnes pœnas intelligimus. Plagæ ergo, & vltiones ex decreto Dei intentæ ſunt aduerſus impios: quare nouiſſimæ idcirco dicuntur: tum, quia poſt priores quę ab

A exordio mundi fuere, ſequantur. Multoties enim ſeptem has plagas intulit Deus à mundi conſtitutione. Vnde Leuitici, cap. 26. Eas minatur Dominus contemnentibus legem ſuam. Si ambulaueritis (inquit) ex aduerſo mihi, ego percutiam vos ſepties, propter peccata veſtra, &c. Et corripiam vos ſeptem plagis.

Quare plagæ iſtę nouiſſimæ dicãtur. Leuit. 26.

Item ſecutæ ſunt hæ ſeptem plagę poſt illas quæ ab exordio mundi fuere, ſiue quando Lucifer cũ ſuis è cœlo præcipitatus eſt, ſiue dum
B primus homo de paradiſo exturbatus, ſiue dum mundus aquarum diluuio coopertus, ſiue dum Sodomorũ vrbes igne & ſulphure combuſtæ, ſiue dum populus Iſrael per Chaldęos abductus. Quia ergo poſt has priores aliaſquè huiuſmodi, plagæ iſtæ ſequãtur, ideo nouiſſimæ dicuntur. Præterea, plagas has nouiſſimas vocat, vt potè nouiſſima ætate inferendas: & quia poſt hæc nullis plagis orbem affectu-
C rus eſt Deus. Ita Richardus, & Gagneius.

Beda & collec. Richar. Gag.

Vnde & ſubdit: quoniã in illis conſumata eſt ira Dei. Per has enim plagas, ablatis de area mundi, & Eccleſiæ improbis, poſt vniuerſale, ſcilicet, iudicium, nulli ſupererunt in mundo, erga quos denuo vindicta diuina ſæuiat.

3. ſenſus planior. Per hos 7. Angelos intellige 7. primores ſpiritus quibus in nouiſſimis Diebus demandata eſt cura immittendi 7. plagas nouiſſimas.

¶Alij exiſtimant eſſe hos ſeptem Angelos, ſeptem illos ſpiritus, de quibus dixit. cap. 1. & à ſeptem ſpiritibus
D qui in conſpectu throni eius ſunt. Et quibus datæ ſunt ſeptem tubæ. cap. 8. Ad eos enim qui cuſtodes ſunt rerũ humanarum, pertinet ſumere vindictam de impijs, qui ſanctos affligunt: & omnia humana perturbant. Item ſecundum iſtos per ſeptem plagas nouiſſimas, non multas intelligunt (vt Aretas, & Beda, & alij exiſtimant) ſed propriè ſeptem. Vocat enim ſeptem pla-

plagas nouiſſimas, eas quæ phialis ſeptem Angelorum continentur. Et quę cap. ſequenti numerantur, vt poſtea videbimus. Nouiſſimæ autem dicuntur, quoniam vltimæ erũt, quibus impij in hac vita afficientur. Verum eſt tamen quod iſte ordo parum aptus videbitur alicui, vt cum de extremo damnatorum ſupplicio locutus paulo ante fuerit, nunc ad ſeptem plagas redeat, quæ hoc ſupplicium præcedent: ſed ſciat prophetas nequaquàm ordinem obſeruare ſolere geſtarum rerum, etiam in eadem viſione, ſicut in hiſtoria ſeruatur. Vt docuit Hieronymus, in illud Amos. cap. 2. Ego ſum qui aſcendere vos feci, &c. Quare minus mirum eſſe debet non ſeruari in diuerſis viſionibus. Præterea, oportebat vt extrema, eademque maxima pœna ſæpè inculcaretur: vt omnes illius temporis, quo abundabit iniquitas, & refrigeſcet charitas multorum, magis crebriuſque terreantur. Sicut & beatorum fœlicitatem ſæpè commemorat: vt iuſti in tot laboribus, tantorum bonorum ſpe vehementius excitentur. Atque ideo Ioãnes redire ſolet ab vltimis ad ea quæ ante illa ſunt. Vt vidimus initio c. 8. & 12. Quod etiam in reliquis prophetis obſeruare etiã poſſumus. Præterea, varijs verbis & locutionibus, & ſimilitudinibus tàm præmia quàm ſupplicia demonſtranda erant, vt ita magis mouerent: quod fieri non poterat, ſi in fine de præmijs & de ſupplicijs ſemel dixiſſet.

Prophetæ non ſolent ſeruare ordinem rerum, etiã in eadem viſione. D. Hieron.

¶ Hic obſerua, quod ſicut hìc per ſeptem plagarum genera, ſignificantur ſecundum aliquos omnia genera pœnarum, quibus impij apud inferos afficientur: ita quoque eaſdem ſignificauit Dominus apud Zachariam. c. 14. per tres tantum plagas: dicens, & hæc erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ pugnauerunt aduerſus Hieruſalem. Tabeſcet caro vniuſcuiuſque ſtantis ſuper pedes ſuos: & oculi eius contabeſcent in foraminibus ſuis, & lingua eorum contabeſcet in ore ſuo. Vterque propheta ſecundum iſtos numerum finitum pro infinito poſuit. Omnes tamen plagæ, quibus impij apud inferos afficientur, compræhenduntur ab eodem Ioanne capite præcedenti verbis illis: ille bibet de vino iræ Dei, quod mixtũ eſt, mero, in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni. Non ergo exiſtiment peccatores, vna, vel altera plaga eos ibi puniendos: nam innumeris ſunt afficiendi: ſicut enim neque oculus vidit, neque auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Ita neque in cor hominis aſcendũt ſupplicia peccatoribus præparata.

Zach. 14.

¶ Et vidi tanquam mare vitreũ mixtum igni. & eos qui vicerunt beſtiam & imaginem eius, & numerum nominis eius ſtantes ſuper mare vitreum habentes cytharas Dei.

¶ Depingit (vt in ſumma dicam) D. Ioãnes Dei electos aqua & ſpiritu ſanctō à peccatis emundatos, qui legem Dei ſeruantes beſtiam, hoc eſt, Antichriſtum, & eius imaginem colere nolluerunt: neque inſignia nominis eius geſtare in frontibus, aut in manibus ſuis, & ideo cytharas in manu habentes, laudes immenſas, & hymnos Deo cantant. Nunc ſingula verba declaremus.

¶ *Et vidi* (inquit) viſione. ſcilicet, imaginaria: *tanquam mare vitreum mixtum igni.* Mare hoc: exiſtimant nõnulli vocari multitudinẽ hominum, qui

An

Eſai.57. Antichriſtum ſequentur. Eſai. enim 57. impij vocantur quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt:& redundant fluctus eius inconculcationem & lutū. Vitreum dicitur: quia quantumuis impij ſcelera ſua contegant, etiam eorum cogitationes Deo ſunt manifeſtiſſimæ, ac ſi lucido quodam vitro tātùm tegerentur. Hoc mare mixtum igni videtur, quoniam & igni, qui iudicem Chriſtum præcedet, flagrabunt, & prius æſtu atquè igni affligentur. Sicut legimus.c.6.& datum eſt illi æſtu omnes affligere & igne, &c. Secundum verò aliorum ſententiam hic locus intelligitur de ſacramento pœnitentiæ. In mari vitreo lachrymæ deſignantur, in his dicuntur ſtare, qui vicerunt beſtiam, hoc eſt, ſathanam ſiue Antichriſtum. mixtum etiam eſt igni, ſpiritus ſancti videlicet. Ardore enim charitatis ſuccenſi pœnitentes, ſua debent deflere peccata, vincere diabolum, & antiſignanum eius Antichriſtum, &imaginem eius. Hi habentes cytharas, cāticum Moyſis canunt, & agni, ideſt, gratias agentes Deo ipſi referunt victoriam.& agno. Illi, inquam, agno, qui abſtulit peccata mundi. Nihil enim ſuis arrogant meritis, & viribus, ſed gratiæ omnipotentis Dei. Deniqꝫ aliorum ſententiam ſequentes dicamus, quòd mare hoc baptiſmi gurges eſt: quo in regenerationis lauacro immergimur: nec ab re mari comparatur: ſicut enim omnes mundi ſordes mare excipit, & eluit, ita omnes omnium peccatorum ſordes, & maculas baptiſmus eluit, nec inde inficitur. Hoc mare figuratum eſt per mare illud æneum, quod erat in templo in quo ſacerdotes lauabantur: de quo. 3. libro Regu. capite.7. dicitur: fecitquè mare fuſile

3 reg.7 figura.

A decem cubitorum à labio vſqꝫ ad labium, rotundum in circuitu, quinquè cubitorum altitudo eius, & reſticula 30. cubitorum cingebat illud per circuitum, & ſtabat ſuper duodecim boues: è quibus verò tres reſpiciebāt ad aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad oriētem. Hoc igitur mare (vt Beda explicat) in figuram baptiſmi factum eſt, quo in remiſſionem peccatorum emundamur.

B Sicut enim in eo ſacerdotes lauabantur: ita in baptiſmo omnes electi, (qui vocātur regale ſacerdotium: eo quod membra ſint ſummi ſacerdotis Ieſu) emundantur. Sacramentū autem baptiſmi, & vitæ à nobis munditiam quærit in hoc ſæculo, & vitæ æternæ gloriam promittit in futuro, quod vtrumqꝫ in mari æneo ſignificatur. Cum eſſe decem cubitorum à labio vſqꝫ ad labium perhibetur: De-

C cem enim præceptis in lege Dominus omnia, quæ facere debemus, expræſſit. Denario etiam mercedem benefactorum ſignauit, cū hunc in vinea laborantibus dandum eſſe prædixit. Math. 20.

¶ Decem, inquit, cubitorum à labio vſquè ad labium, era de diez codos de borde a borde: vt in hoc ſignificaretur quòd à primo baptizato in nomine Ieſu Chriſti, vſquê ad vltimum, qui in fine ſæculi crediturus &

D baptizandus eſt: omnis fidelium chorus eamdem veritatis viam ingredi, & communem debet ſperare à domino iuſtitiæ coronam.

¶ Quinqꝫ erat cubitorum altitudo eius, vt intelligeremꝰ quòd quicquid quinqꝫ ſenſibus delinquimus, gratia Dei in baptiſmo accepta condonat. Sed non ſufficit præteritorum remiſſio peccatorum: niſi quis deinceps bo-

nis

nijs ſtudeat operibus, ſicq́ꝫ contemnat diabolum, & beſtiam eius, & imaginem eius: alioquin diabolus, qui exierat de homine, ſi hunc à bonis operibus vacare viderit, ſumit alios ſeptem ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi: & fiunt nouiſſima hominis illius, peiora prioribus. In cuius rei figura. *Reſticula.30.cubitorum.* Cingebat mare illud æneum per circuitum. Reſticula ſiue funiculus ille diſciplinam cœleſtium præceptorum, qua à voluptatibus religamur, ſignificat. Vnde Eccleſiaſt. 4. dicitur: funiculus triplex difficilè rumpitur: quia obſeruatio mandatorum, quæ in cordibus electorum fide, dilectione, ſpe ſupernæ retributionis firmata eſt: nullo poteſt obſtaculo diſſolui. Reſticula mare ambit, cum ſacramentum baptiſmi quod accepimus, pijs operibus munire ſtudemus. hæc 30. cubitorum eſt. Ter deni faciunt 30. Iuſti enim & corde, & ore, & opere decem dei mandata ſeruant. Stabat hoc mare ſuper duodecim boues. Nam duodecim Apoſtoli ſunt, qui vbiq́ꝫ portauerunt Dei baptiſmum. Illis enim dictum eſt eorumq́ꝫ ſucceſſoribus: ite, prædicate euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Ex his bobus, tres reſpiciebant ad aquilonem, &c. Quia in quatuor orbis partibus fidem prædicant trinitatis.

Math. 12.

Eccleſ. 4.

Mar. vlti.

Appoſitè baptiſmus appellatur mare & nō flumen, aut aqua. & quare Exo. 14. Figura.

¶ Appoſitè etiam baptiſmus Chriſti, mare, & non flumen, aut aqua vocatur, quo peccata intereūt: nam eius imaginem & typū gerebat mare rubrum, quo Pharao cum curribus & equitibus ſuis perijt. Vnde animaduerte, quod ſicut non ſufficiebat illis, qui cū Moyſe liberati ſunt ad promiſſam terrā obtinendā, tranſiſſe mare rubrū, niſi obedirent voci Domini, virtutes

A colerent, cum quibus fidei genuina ſemper, & germana eſt conſuetudo: ita nec nobis ſufficiet, quòd baptiſmi lauacro euaſimus tyrannidem peccati, niſi poſt hac ab omni improbitate ſimus immunes: multi enim perierūt in deſerto ob iniquitates ſuas: qui ſic mare euaſerunt in magna potentia Dei, vt non reciperēt promiſſionem. Id quod & nobis eueniet proculdubio poſt tranſitum noſtri maris, hoc

B eſt, baptiſmi, niſi fuerimus ab offenſa Dei alieni. Quod egregiè docuit Paulus 1. ad Corinth. 10. nolo (inquit) vos ignorare fratres quoniam patres noſtri omnes mare tranſierunt: & omnes in Moyſe baptizati ſunt in mari, &c. Sed non in plurimis eorum bene placitum eſt Deo: nam proſtrati ſunt in deſerto: & ſubdit: hæc autem in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum. Igitur ne-

C ceſſe eſt vt qui per baptiſmum de peccati tyrānide ſumus liberati, tam fortes ſimus vt vincamus diabolum, & beſtiam, & imaginem eius. Quod fecerunt hi quos in hoc loco refert. D. Ioannes. per mare igitur, vel cūctis patribus aſſentientibus baptiſmus hic intelligitur.

1. Corinth. 10.

¶ Vitreum autem dicitur hoc mare triplici ex cauſa. prima, propter ſinceram, puram, & lucidam fidei clari-

D tatem, quæ ſicut & vitrum, ab impuro tangi non admittit. nihil enim fæcis peccati ineſt baptiſmo ſacro: delet enim omnia, nec turbidum quid in ſe continens dubitabileue. Secūda, quia manifeſtum ſacramentum ſit, nihilquè figuræ habens, limpidum & clarum. Deniquè tertia, quo intelligeremus quia omnes Chriſtiani debent eſſe vitrei, id eſt, puri & perlucentes veritate: ſcriptum eſt enim Spiritus ſan-

Quarè mare baptiſmi dicatur vitreum.

ſanctus diſciplinæ fictum effugiet. Sapientiæ primo. Qui autem ſcrutatur corda, & renes, ipſe videt quo quis animo ſuper hoc vitreum, clarum & tranſparens mare contuterit, qualique habitu.

Sap. 1.

Rup. Gagn. Collect. Richard. & alij. quare mare baptiſmi igni mixtum dicatur. Ioan. 3.

¶ Bene autem baptiſmi mare, igne mixtum dicitur. Igne videlicet Spiritus ſancti, qui in baptiſmo mittitur. Et ignis à Ioanne Baptiſta dicitur: Ioanis tertio, de Chriſto loquente: ille vos baptizabit Spiritu ſancto & igne. Vbi Ioannes caput omnium bonorum exprimit, ſpiritum, ſcilicet, ſanctum. Quo ſimul omnia Dei dona comprehendit, peccatorum veniam, pœnarum interitum ac mortem, iuſtificationes filiorum, adoptionem, fraternitatem, cohæreditatem ac communionem Chriſti. Omnia hæc comprahendit Ioãnes his verbis, baptizabit Spiritu ſancto. Pro his enim omnibus pignus ſpiritus accipimus. Senſus itaque eſt, ſpiritu vos transformabit, & igni rapiet ad cœleſtia. Eſt ergo aqua illa baptiſmi non ſine inuiſibili ſpiritus ſancti præſentia: proinde eleganter dicitur mare iſtud mixtum eſſe igni, qui eſt Spiritus ſanctus, adurens peccata, & conflans, & emũdans, & ad cœleſtia trahens, quo ſine nihil ageret aqua.

Rupert. & alij

¶ Quid verò per beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius intelligat dictum eſt, capite decimotertio.

¶ Per cytharas autem Dei, quas habere ait, ſtãtes ſuper mare vitreum Rupertus, & author Collectaneorũ intelligunt candida iuſtorum pectora, in quibus per fidem muſica cœleſtis, id eſt, verbum veritatis reſpondet ſua harmonia, ſuoque concentu, vbi chordę præceptorũ Dei extentę ſunt deſuper. Eo ſenſu pſalmiſta nos hortatur: Pſalmo. 32. Confitemini Domino in cythara, in pſalterio decẽ chordarum pſallite illi. Enim verò obſeruatio decem præceptorum Dei perquàm neceſſaria eſt in ſalutem. Ideò & Dominus cum dixiſſet ſuis: euntes ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, adiunxit: docentes eos ſeruare omnia quæcumquè mandaui vobis, hoc eſt ergo cytharas Dei habere, obſeruare Dei mandata.

1. ſenſus Rupert. Per cytharas Dei intelliguntur candida iuſtorum pectora & quare

Math. vlti.

Alij verò per cytharas Dei mortificationem corporis intelligunt: iuſti enim carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs, atquè mortificationem Ieſu Chriſti in corpore ſuo portant, ieiunantes, vigilantes, flagellis & cilicio carnem ſuam macerantes. Nulla enim muſica nulluſquè concentus corporalis ſuauior eſſe poteſt Deo huiuſmodi cythara, atquè pſalterio.

2. ſenſus

Per cytharas Dei mortificatio corporis intelligitur ab alijs & quare.

Alij verò per has cytharas Dei, prædicationem myſteriorum Chriſti intelligunt. Prædicatores enim euangelici in manu cytharas habere dicuntur, quando Chriſti paſſionem, & mortem pro peccatorum redemptionẽ perpeſſam; ſpiritu Dei afflati cantant, atquè publicè annunciant. Quandocumquè ſpiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat Dauid cytharam & percutiebat manu ſua: & refocilabatur Saul & leuius habebat: recedebat enim ab eo ſpiritus malus. 1. Regum. 16. Sic etiam ad ſonoram, dulcemquè vocem concionatorum, multi etiamſi prauis motibus affecti ſunt, refocilantur, & audiendo Chriſti myſteria, & quæ pro ipſis perpeſſus eſt, reſipiſcunt, ad ſe redeunt, & intimo animi dolore percutientes pectora ſua confitentur, tales futuri ſunt prædicatores Euangelici,

3. ſenſus Per cytharas Dei prædicatio myſteriorum Chriſti intelligitur ab alijs

1. Reg. 16. Figura

& iuſti omnes, quos Ioannes vidit ſtantes ſuper mare vitreum habentes cytharas Dei. ideſt, gratiæ baptiſmalis, ſacramentorumque fidei firmiter innitentes, habentes prędictas cytharas Dei.

Aliâs dicit

Alius ſenſus & planior

Iob.3.

¶ Mihi autem cythara nonnunquam pro gaudio, & exultatione ſumi videtur, vt Iob tertio. Verſa eſt in luctum cythara mea, ideſt, lætitia. & hoc modo ſenſus eſſet: habentes cytharas Dei, ideſt, gaudentes & exultãtes in deo: vnde rectè ſubiungitur: & cantantes canticum Moyſi.

Exod 15. Exponitur canticum Moyſi. Solẽt ſancti collato à deo ſibi aliquo beneficio dictare ſibi nouum canticum.

¶ *Et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum agni.* Notum eſt quid cecinerit Moyſes parta victoria de inimicis ſubmerſis in mari. Hoc igitur idem cantant regenerati, tranſlato mari mixto igni, hoc eſt baptiſmo: vbi diabolus, & omnia peccata ſubmerguntur. Audi quid Moyſes, & quid cum illo omnes electi cantent: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt. Solebant enim ſancti, & populus Domini, collato à Deo ſibi aliquo beneficio, dictare ſibi nouum canticum: ſicut ſanctiſſima illa Anna Samuelis mater pro impetrato filio: & Debora ob partam ab inimicis victoriam: & Zacharias, quoniam illi filius Ioannes collatus eſt, ſic Dauid plurimos Pſalmos edidit pro acceptis beneficijs etiam paruis: vt vel hinc diſcam9 fideles ad noua & inſperata beneficia, nouas laudes & cantica reddere: pudet profecto referre ſocordiam noſtram, & ingratitudinem. Quotidie enim confert nobis Dominus præclara beneficia; & non ſolum noua illi cantica non edimus, ſed neque vetera decantamus. Non ſic electi iſti, nam poſt

1 Reg.2. Luc.1.

Gratiarũ actio deo reddenda pro collatis beneficijs.

A tranſitum maris rubri, hoc eſt, baptiſmi cantabant ac dicebant: cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, ſiue vt alij legunt: Quoniam eleuando eleuauit ſe. Metaphoricus eſt ſermo: quaſi Deus ad deijciendos aduerſarios ſe ſuper eos leuauerit humano more, vt eſſet eis ſuperior. Aut quoniam eleuando eleuauit ſe, ideſt, eleuando ſe miſericordiam tribuit. Ac ſic dicat: rem præclaram geſſit: B quæ cauſa fuit quod eleuando eleuaretur à nobis. Sed prior ſenſus germanior eſt. Equum & aſcenſorem deiecit in mare. ideſt, equites enim, & ipſos equos eiecit in mare. Singulare pro plurali de more ſcripturæ. Sicut ergo in mari rubro ſubmerſſi ſunt tàm equites quàm equi: ita in baptiſmi mari ſuffocantur, tàm dæmones, qui ſunt equites, quàm peccata, qui ſunt equi. Audis hic quàm minute & C ad numerum circumſtantias beneficij referant, vt hinc diſcamus idem nos debere facere. Non enim ſolum beneficij ſubſtantiam, ſed circumſtantias omnes decantare debemus. Neque ſolum cum magna, ſed etiam cum parua præſtat. Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Ideſt, Deus eſt cuius auxilio hoſtibus ſuperior fui, & qui tulit mihi opem, & ſeruauit, ac liberauit D me, & ideo meritò illum laudo. Obſerua quòd minimè de ſe præſumunt iuſti, aut de ſua fortitudine, licet fortes ſint. Sed ſe nihil poſſe arbitrantur, omnia verò per Deum. Audi Dauidem: quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum. Dei confortatio duo in iuſto operatur. Primũ, vt nulla tentatione à deo ſeparet. Deinde vt ad quæ cum

Iuſti minimè de ſe præſumunt, ſed omnia ſe poſſe per deum arbitrantur

Pſal.17.

cumq; pro eius amore peragenda, ſit animo promptus: etiam ſi humanitus impoſſibilia videantur: cuiuſmodi eſt murum tranſgredi. Igitur iuſti ſtantes ſuper mare vitreum Deo referũt gratias, quod ſua virtute vicerint diabolum, & ſeruati fuerint, beſtiam nõ adorauerunt, & imaginem eius. Et ideo aiunt: laus mea Dominus. Hinc colliges, quod quemadmodum Dominus eſt fortitudo noſtra: ita ipſe debet eſſe quem ſolum laudare debemus. Non ergo eſt quare mortales & terrenos laudemus, qui laudibus ſtatim veluti fumus euaneſcunt. Sit ergo ipſe Dominus laus noſtra, vt neminẽ præter eum laudemus: cæteri laudandi ſunt poſt vitam, magnificandi poſt conſummationem: Deus ſemper à nobis laudibus eferendus. *Iſte Deus meus & glorificabo eum.* Siue vt alij vertunt: propterea extruam illi tabernaculum, in quo, ſcilicet, eum colam. Non ſat eſſe debet iuſtis, laudibus Deum extollere, niſi etiam templum ei faciant aut ornent, volo dicere niſi etiam externis eum colant. Ornanda ſunt altaria, templum cõſtruendum, & omnia quæ ad eius cultum pertinent multiplicanda, & decoranda. Quæ ſi præſtare nequeas, tuum animi deſiderium acceptat Dominus, ſicut aceptauit Dauidis pium animum volentis ædificare domum Domini.

Solus deus laude dignus eſt nõ homo mortalis & vanus, qui veluti fumus euaneſcit.

Pium eſt Deo ædificare templum aut erigere altare

¶ *Et Deus patris mei & exaltabo eum.* Cognoſcunt Moyſes & iuſti hi non ſolum eſſe Deum ſuum, ſed etiam patrum ſuorum: vt oſtendant eum impleſſe quæ patribus promiſerat. Hinc diſcamus, quod ſicut homo ſequi ſolet in moribus parentes ſuos, & eos referre conatur: ita &

A in religione, & in vero cultu vnius Dei: vnde Dominus de Iudæis conqueritur in Ieremie: quod eos ſequuti ſunt deos, quos non coluerunt patres eorum. ¶ *Dominus quaſi vir pugnator*, ſiue vir belli, hoc eſt, admodum bellicoſus. Mira ſunt quæ Deus pro ſuis facit, & quæ propter eos nominis ſortitur vt fiat vir bellator, vt eos tueatur. ¶ *Omnipotens nomen eius.* Siue Dominus nomen eius. Obſerua: B nomen ineffabile Iehouah, Deum non indicaſſe patribus quantum ad rem ſignificatam: ſignificare verò, conterentem: ab Houah, quod eſt contritio. Licet enim priſci patres Deum cognoſcerent, bene[illegible]um, & ſufficientem, non tamen præliatorem ſeu conterentem inimicos veluti vir belli, quemadmodum nunc. Vnde dicitur: Dominus eſt vir belli: ac ſi dicerent ignorabamus Deum eſſe virum C bellatorem, ſeu per ſe pugnare, cum tamen ipſe talis ſit. Similiter ignorabamꝰ eum meritò vocari Iehouah, id eſt, conterentem. Quod tamen modò ſcimus. Idem ergo eſſe videtur cognoſcere Deum virum prælij, & cognoſcere Iehouah eſſe nomen eius. & hoc eſt nomen quod ſe indicaturum Iudæis pollicetur Exodi ſexto. Quod patribus non indicauit dicens: ego Dominus qui apparui Abraham, D Iſaac, & Iacob in Deo omnipotente: & nomen meum Adonai non indicaui eis, vbi Hebrayce legitur. & nomen meum Iehouah, non indicaui eis: quod modò indicauit: & ideo dicunt: Iehouah vir belli: Iehouah nomen eius: quod noſtra editio ait: Dominus vir pugnator: omnipotens nomen eius: cætera in cantico patent: hoc eſt igitur canticum Moy-

Debet homo & in moribus & in religione pro parentes referre.

Nomen ineffabile Iehouah ſignificat cõterentem

Exodi 6.

 ſis,

ſi, quod cantamus iuſti poſt trāſitum maris: vt diximus. Ecce hîc adimplebitur quod olim Oſeas Propheta, c. 2. Prædixerat dicens: & canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ: & iuxta dies aſcenſionis ſuę de terra Aegypti. Canet enim Eccleſia his diebus canticum quod cecinit quando olim egreſſa, & liberata eſt ab Aegyptijs. Illos enim dies vocat Oſeas dies iuuentutis ſuæ. Quando, ſcilicet, merſo Pharaone cū curribus, & equitibus ſuis, cecinit carmen hoc: cantemus Domino glorioſè enim magnificatus eſt. Ecce Eccleſia ſancta nunc exterminato primogenito mortis, ideſt, peccato originali, tranſiens mare rubrum, ſiue vitreum mixtum igni, ideſt, ſacri baptiſmi ſacramentum ſanguine Chriſti rubicundum, & igni Spiritus ſancti mixtum ſepultis omnibus criminibus, cāticum admirabile cecinit, dicens: cantemus Domino, &c.

¶ Et cantabant non ſolum canticum Moyſi ſerui Domini: ſed etiam canticum agni. Et meritò quidem: quia quod ſub Moyſe in figura geſtū eſt illo tranſitu maris: hîc ſpiritualiter in baptiſmo ſuo, quo nos regenerauit agnus Dei Chriſtus adimpleuit. & pulchrè hoc loco ſcriptura præſens filium Dei, cuius in morte baptizati ſumus, agnum Dei vocat, quia videlicet, quando Moyſes canticum illud cecinit, id ipſum propter quod canebat euenerat per immolationem agni, menſe primo, quarta decima die menſis ad veſperam domino iubente, immolari: in typum eiuſdem Chriſti filij Dei propter peccata noſtra vt ea tolleret, immolandi. Ita Rupertus. *Rupertus.*

¶ *Cantantes, inquit, canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum agni.* Ideſt,

A Chriſti, vtriuſquè, ſcilicet, veteris, & noui teſtamenti ſcripturis Deum laudantes. Canunt iuſti beneficia tàm veteris quàm noui teſtamenti. Canunt beneficium creationis, & cætera beneficia illis collata in veteri lege. Canunt beneficium incarnationis, & omnia quæ ex illo Eccleſiæ collata ſunt. Hæc ſunt poma de quibus dicebat Sponſa Canticorum ſeptimo: Omnia poma noua & vetera dilecte *Cant. 7* mi ſeruaui tibi. B Qui cantat Domino canticum Moyſi, ideſt, omnia exempla patrum antiquorum, & omnia beneficia illis à Deo collata, ſeruat ſpōſo poma vetera: qui verò cantat canticum agni, ideſt, legem nouam, & eius miſteria, ſeruat ſponſo poma noua. Hic eſt ſcriba ille doctus, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. *Rupertus, Math. 13.* Cantabant ergo canticum quod didicerant à Moyſe: & canticum agni, C quod, ſcilicet, didicerant ab agno Chriſto. Canticum Moyſi non refert Euangeliſta tanquàm notum omnibus. Canticum verò agni, quod nobis ignotum erat: refert. Dicentes, inquit, magna, & mirabilia ſunt opera tua, &c. Hæc explicatio plana mihi videtur: ſed placet etiam aliam aliorum explicationem referre. Ait ergo Ioannes.

¶ *Dicentes: magna & mirabilia* D *ſunt opera tua, Domine Deus omnipotēs: iuſta & vera ſunt via tua Rex ſeculorū.* Hoc nimirū & ſi non verbis (inquit Rupertus) ſenſu nihilominus canticū eſt Moyſi ſerui Dei. Etenim cātico illo non ſemel, ſed multoties collaudatur Domini magnificentia. Glorioſè enim (inquit) magnificatus eſt. Item dextera tua magnificata eſt in fortitudine. *Exod. 15.* Rurſum: quis ſimilis tui in fortibus Domine, quis ſimilis tui,

mag-

Rupertus. magnificus in ſanctitate. Quare dicẽdum eſt ſanctos iſtos cantaſſe ad verbum canticum Moyſi, vt ſuperius expoſuimus: atquè in ſumma tandem addidiſſe quod in hoc loco Diuꝰ Ioãnes refertaut ſi ad verbum non cantabant illud, ſaltem illud concinebant in ſententia his verbis. Magna & mirabilia ſunt opera tua Domine, &c. Ac ſi dicerent apertius: ſi reuocemus in memoria quæ ab initio Domine Deus omnipotẽs feciſti cũ humano genere, verè magna & mirabilia opera tua in omnibus erũt. Mittimus modò quomodo ò Domine Deus hanc tantam mundi machinam condideris, ſolem, mundi oculum incendens, perpetuòquè quàm pulcherrimè ſua luce illuſtraueris, ſtellas nitentes diſtinxeris, ac propriam omnibus virtutem indideris. Mittimus etiam diluuij inductionem, quo orbis miſerabiliter perijt: præterimus eius renaſcentiam: ad noua recentiaquè veniamus, tranſiuimus per mare rubrum, per mare vitreum, mixtum igni: & deduxiſti nos virtute tua in refrigerium. Quam magna & mirabilia ſunt hæc opera tua Domine: quàm glorioſè in hoc magnificatus es.

Præterea, quis dignè explicare poterit mirabile illud opus tuum, Domine quando homo pro nobis es factus: perierat homo, & à te inuentus eſt: & in humeris tuis impoſitus ad ouile cœleſte reductus eſt, qui longè à te Deo creatore, & plaſmatore ſuo receſſerat, propè iam factus eſt. Opus manuum tuarum Domine minime deſpicere voluiſti: ſed vt illud reſtaurares, vt illud ad priſtinam templi Dei dignitatem & ſplendorem reduceres, è cœlis ad terram homo factus deſcendere non es dedignatus: Luc.15.

A imo egenus & pauper factus es: vt nos diuites eſſemus. Homo agricola factus es, & peregrinus, vt nos qui ruſtici, & exules & peregrini, ac profugi, & vagi in hoc mundo Eramus, cœleſtes ciues efficeremur. Tu qui cibus es omnium, cibo egebas alieno, lacte nutriebaris materno: qui cœlum terramqꝫ replebas, & ſemper reples, breui corpuſculo claudebaris: vagiebas in cunis, lætitia angelorum fouebaris: B matris ingremiò adoleſcebas per temporum incrementa, à tuis reijciebaris, donec vltimum ſupplicium peccatis noſtris debitum in cruce lueres: imò donec nos reſtitueres. Verè ergo magna & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens. Hoc ergò omnino eſt, & ſi non verbis, ſenſu tamen canticũ Moyſi ſerui Dei, quod agni. Etenim quidquid Moyſes figura prægeſſit, agnus exhibuit.

C ¶ *Iuſtæ & vera ſunt viæ tuæ Rex ſeculorum.* Ideſt, Rex æterne.

¶ Viæ autem Domini mandata ſunt ipſius: per quæ, vt in regnum cœlorum perueniamus, ingredi nos oportet. Iuſtæ iſtæ ſunt, dicente Dauide. Iuſtus Dominus in omnibus vijs ſuis, Pſalmo.144. Similiter & veræ: dicente eodem, Pſalmo.118. Omnes viæ tuæ veritas. Nihil enim niſi iuſtum præcipit, nil niſi verum, & certum D pollicetur Deus: item viç Domini miſericordia, & veritas ſunt. Sic enim regius vates ait Pſalmo.24. Vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas. In omnibus enim vijs ſuis ſimul coniuncta ſunt miſericordia, & veritas, ſiue iuſtitia. Ita vt omnibus actionibus atquè diſpoſitionibus quibus agit nobiſcum, ſimul hæc duo reluceãt: ſic in omnibus miſericordem ſe exhibet, vt nihilominus inueniatur

Viæ domini quæ ſint oſtenditur. Pſa.144. Pſa.118. Pſa.24.

iuſtus. Sic quoq; ex altera parte iuſtus & verax in omnibus exiſtens, vt nihilominus & miſericors: peculiariter verò hæc manifeſtantur ambo erga electos Dei, qui exquirunt & deſiderant teſtamentum eius, quod diſpoſuit nobis obſeruandum: & qui requirunt præcepta eius, ad opere implendum ea. & ideo ſubiungit ſtatim Dauid: requirentibus teſtamentum eius, & teſtimonia eius.

Viæ Dñi quæ dicantur in ſcriptura.

¶Ex his conſtat per vias Domini in ſcriptura nunc intelligi præcepta, & conſilia Dei nobis propoſita, vt ſuperius diximus ex Pſalmo.118. Nunc verò opera atquè conſilia Dei, quib9 agit omnia, vt modo dicebamus ex Pſalmo, ſic enim apud Eſa.cap.55. viæ Domini accipiuntur cum dicit: non enim viæ meæ, viæ veſtræ. Et quantum diſtant cœli à terra, ſic diſtant viæ meæ à vijs veſtris. Opera vnius cuiuſquè viæ dicuntur. Gene.6. Omnis caro corruperat viam ſuam. Iob.34. Opus enim hominis reddet ei: & iuxta vias ſingulorum reſtituet eis. Et Ezechie.36. & recordabimini viarum veſtrarum peſſimarum. Ait ergo Dominus: nō ſunt viæ meæ viæ veſtræ, hoc eſt, non ſunt actiones meæ, & cogitationes, quibus ago, & diſpono omnia, ſimiles actionibus & cogitationibus veſtris. Et alibi: non eſt æqua via Domini. Blaſphemant impij in actiones Dei, & conſilia, cogitationes & diſpoſitiones, quibus agit. Aiunt non eſſe æquas ac iuſtas, nec eum iuſtè agere in operibus ſuis. Contrà verò clamāt electi dicentes: iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ rex ſeculorum. Vt igitur in ſumma dicam: ſtantes ſuper mare vitreū cantant omnem veritatem, quæ aut Moyſis, aut Chriſti ſermonib9 ſumma tim comprehenditur. Sunt enim omnia, aut de magnis & mirabilibus Dei operibus, ſimulq; de illius omnipotētia, aut de præceptis ſuis: aut de miſericordia & iuſtitia. Et ideo cātantes hoc breue canticum, cantant omnia.

Eſai.55. — Gene.6. Iob.34. — Ezech.36. — Ezech.18.

Rex ſeculorum vocatur deus quod æternus ſit.

¶ *Rex*, inquit *ſeculorum*. Regem ſeculorum eum vocat, quod æternus ſit: nec eius regnum certo tempore finiatur, vt alia regna. Sed per ſecula omnia ſemper idem ſit. Ita etiam Paulus.1.ad Timo.1. Regi autem ſeculorum immortali & inuiſibili ſoli Deo honor & gloria. Nam in ſeculo, æternitas etiam intelligi ſolet: præſertim cum ſecula dicuntur: aut ſecula ſeculorum: aut etiam ſeculum ſeculi. Vt Pſalm.18. Timor Domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. Pſalmo.47. Ipſe reget nos in ſecula. Pſalmo.80. & erit tempus eorum in ſecula. Pſal.103. ſit gloria Domini in ſecula. Pſalm.83. Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Cæterum vbi nos legimus. *Rex ſeculorum*. in Græco eſt Rex ſanctorū. Et ita etiā habent nonnulli codices latini. Alij Græci habent Rex gentium. ita legitur apud Aretam: & in complutenſi codice: & apud Primaſium. Facilè enim fuit in hac parte viciari græcos codices. Quoniam ſi in græco legatur, ἐθνῶν, ethnôn, ſignificat gentiū: ſi autem legatur, αἰώνων, ęonon, ſignificat ſeculorū. Nec mihi diſplicet quorundam coniectura: fortaſſe dictionū contractarum rōe factum eſſe: vt pro ſanctorum, legeret ſeculorum. Nam ſi ſcribas, ſclorum, vtrumquè videtur poſſe legi. Et quædam vetera exemplaria ita habent: quædam verò, ſeculorum. Verùm quoniam codex complutenſis, & omnes ferè latini habent, ſeculorum, hæc videtur lectio probabilior, Et cum græca exempla-

1.Tim.1. — Pſa.18. Pſa.47. — Pſa.80.d. Pſa.103.d. Pſa.83.b

ria variauerint,credendũ eſt, eã quã ſecutus eſt noſter interpręs, & quam magis probauit,habuiſſe, *rex ſeculorũ*, Cæterum & ſi nos legamus Domine Rex ſeculorum:Domine,non eſt gręcè,nec in emendatis noſtris.

¶ *Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quia ſolus pius es:quoniam omnes gentes venient & adorabunt in conſpectu tuo.* Magnificabit, ideſt,glorificabit & prædicabit: vt eſt in græco, *quia ſolus*,inquit, *pius es*, in (B) gręco eſt,oſios,pro eo quod eſt,pius. Quod propriè idẽ eſt,quod ſanctus, purus,iuſtus,innocens. Atq; hoc idẽ ſignificat,pius,videlicet,purus & mũdus. Vnde illud:ipſa mola manibusq; pijs altaria iuxta,ideſt,mundis ſiue ablutis,vt mos ſacrificiorum exigebat. Inde piare & expiare.

Oſios & pius idem eſt quod ſanctus, purus innocens.

¶Solus pius dicitur,quia ab eo omnis ſanctitas eſt, & qui eam habent ab eo habent. Et nemo cum eo comparatus,ſanctus videtur.Opportunè hoc dicit cum grauiſſimè punit impios,& ſanctos è magnis periculis eruerat.Hoc autem loco,quia,& quoniam, licet cauſam etiam indicare poſſint,magis videntur poni pro,quòd,more hebræorum:& apud latinos redundare, vt ſit ſenſus: quis non magnificabit nomen tuum: quis non te laudabit, dicens te ſolum pium eſſe:& omnes gentes venturas eſſe ad adorandum te:& manifeſta eſſe iudicia tua. Hæc loquutio vſitatiſſima (D) eſt in ſacra ſcriptura. Vt Eſaiæ.c.3. Dicite iuſto quoniam benè:quoniam fructum ad inuentionum ſuarum comedet,ideſt,dicite iuſto,bene illi futurum. Et Pſalmo.105.&.106. Confitemini Domino quoniam bonus,ideſt, laudate Deum dicentes eum eſſe bonum,& miſericordiam eius eſſe in ſeculum. Math.7.& tunc confitebor il-

Quia & quoniam pro quòd more hebræorum:

Eſai.3.b.

pſa.105. Pſa.106.

Math.7.a.

(A) li,quia nunquam noui vos. Luc.19. videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens:quia ſi cognouiſſes & tu: & quidem in hac die tua,quæ ad pacem tibi.Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui.

Luc.19.

¶ *Quis non timebit te domine,& magnificabit nomen tuum: quia ſolus pius es:quoniam omnes gentes venient,& adorabunt in conſpectu tuo.*

¶Similes laudes canebat olim Hieremias.cap.10.his verbis:non eſt ſimilis tui domine,magnus es tu,& magnum nomẽ tuum in fortitudine quis non timebit te ò Rex gentium, &c. Quæ verba,inquit Hieronymus, & ſi iuxta literam videantur perſpicua, iuxta anagogen,magnam habent difficultatem. Nullus enim ſimilis eſt Deo vero,eorum Deorum qui hæretica arte finguntur. Omnes timebunt (C) eum:principium ſapientiæ timor domini:Similes etiam laudes cantantur. 2.Machabæorum.cap.1.Domine (inquit Nehemias) Domine Deus omnium creator,terribilis & fortis, iuſtus,& miſericors, qui ſolus es bonus Rex,ſolus præſtans,ſolus iuſtus,& omnipotens & æternus. Quod ſi obijcias multos homines eſſe bonos, iuſtos,dominos,ac veraces & pios,quid ergo eſt quod dominus ſolus dicatur bonus Rex,ſolus iuſtus,ſolus pius? ad hoc dices hominum bonitatem,ſapiẽtiam,pietatem,veritatem, atque iuſtitiam,à Dei bonitate,ac ſapientia,& veritate tãquam à fonte dimanare: Deus enim ſuapte natura bonus,verus, & pius,ac iuſtus eſt.& hinc eſt quod ipſe,talis ſimpliciter dicatur. Quo ſenſu Chriſtus Dominus olim dixiſſe fertur:nemo bonus niſi ſolus deus,ideſt, bonitate omnibus numeris abſoluta,

Deus ſolus bonus eſt. Sic etiam ſol ſolus lucidus dicitur. Quod ſi ſecundò quæras quo pacto dicant iuſti, quis non timebit te Domine quia ſolus pius es? Nam pietas Domini nõ mouet ad Dei timorem, ſed potius ad amorem, foras expellens timorem. Ad hoc ſi de timore filiali locus iſte intelligatur, vt intelligit Richardus, & alij: ideo ab omnibus eſt timendus, quia pius eſt. Vult enim pius pater cũ amore timeri, non cum odio, vt ſeculi principes ſolent: qui magis volunt timeri, quàm amari. Si verò de timore ſeruili ſit ſermo, ideo maximè timendus eſt, quia pius eſt; quia miſericors, & patiens eſt, quia diſsimulat, & differt de die in diem vindictam. Ex quo fit quod hac occaſione peccatores, Dei pietate, & longanimitate ac miſericordia filiali, quotidie multò peiores fiunt: non intelligentes quod Dei pietas potius ad pœnitentiam eos adducat: non animaduertentes quod Dei pietate & tolerantia abutentes, theſaurizant ſibi iram in die iræ: ita quod eos Deus derelinquens, in alios pietatem ſuam diffundat. Quod optimè nõnulli conſiderantes quãto deũ ſibi in hac vita magis pium ac longanimem vident, tanto plus timent irã eius venturam aduerſus eos theſaurizatam. Quis ergo non timeat Deum? quia quanto in hac vita circa peccatores obduratos magis miſericors eſt, tanto in futura, magis in exigenda ratione rigidus, & in exequenda pœna terribilior. Qui ergo ſapiunt, quantò Deum vident longanimiorem, & mitiorem in vindicandis iniurijs, tantò magis timent, ne ſubito ſuperueniat ira eius, & eos in tartara demergat. Item ne abutentibus Dei pietate in illos pius Dominus illam exerceat.

Timendus eſt Deus à iuſtis quia pius Pater eſt

Richardus

Collect.

Timẽdus eſt Deus à peccatoribus quia maxime pius eſt in hac vita & quia quanto magis Diſſimulat tanto magis poſtea punientur.

A Ideo aiunt iuſti, quis non timebit te Domine, quia ſolus pius es? Quoniã gentes venient, & adorabunt coram te Domine. ac ſi dicerent: ideò ego timeo te, quia cum pius & miſericors ſis, omnes ſuſcipis, & gentes venient ad te, ideo ego timeo te, ne de relinquas me, ſicut dereliquiſti Hieruſalem, & manſit deſerta, & conuerſus es ad nationes. Nõ ergo abutamur dei miſericordia & pietate, ne derelinquat nos Deus, & ad alios pietatem B ſuam trãſmittat: ſic enim reliquit Saulem, & ad Dauidem migrauit. Vnde Samuel ait illi: quid interrogas me, cũ Dominus receſſerit à te, & tranſierit ad æmulum tuum? 1. Regum 28. Sic Paulus, & Barnabas, Actorum 13. Dicunt Iudæis eorum duritiem improperantes: Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æ- C ternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. Timeamus ergo Dominum, vt hi iuſti monent. Dominum exercituum ipſum ſanctificemus: ipſe pauor noſter, & ipſe terror noſter & erit nobis in ſanctificationem: vt Eſaias ait: ſit, inquam, Deus pauor noſter: coram quo cœlorum columnæ maximè pauent: ipſe ſit terror noſter in cuius conſpectu, tartareæ poteſtates (quæ potentiſſimæ ſunt) contremiſ- D cunt. Quod ſi fecerimus, erit nobis Dominus in ſanctificationem, hoc eſt, ſub vmbra manus ſuæ nos proteget, & oſtendet nos eſſe legitimos ſuę diuinitatis cultores, curamquè exequentiſſimam noſtri habere demonſtrabit. & hęc erit noſtra ſanctificatio. Quod ſi illum timere contempſerimus, erit nobis in lapidem offenſionis, erit in ruinam & in ſcandalum, ſicut fuit duabus domibus Iſrael, hoc eſt,

1. Reg. 28.

Act. 13.

Eſai. 8.

Iob. 9.

eſt, ſcribis, & phariſęis. Quis reſiſtet A ei: & pacem habebit? Iob. 9. & Dauid, Pſalmo. 75. Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? ex tunc ira tua, ideſt, olim ira tua declarata eſt, in primi Angeli, ſcilicet, caſu, in primi hominis de iectione de paradiſo, in generali diluuio, quo Gigantes ſubmerſſi ſunt, atq; in his alijsq; ſimilibus punitionibus. Item, ex tunc ira tua: ex tunc, illo in momento vltimi iudicij, quum dies illa aduenerit, tunc apparebit furor iræ B tuæ, & ſi modo diſſimulare videaris: videtur enim eſſe demonſtratio tantum ad intellectum. Sic Paulus. 2. ad Timo. 4. De cætero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi dominus in illum diem: demonſtrans diem iudicij digito mentis, cuius tamen ante non meminerat. Deniq; ſic exponi etiam poteſt: ex tunc ira tua, ideſt, ex eo tempore quo ira tua, ſcilicet, ſæuire cæperit, quis reſiſtet tibi? ti C meamus ergo eum, qui poſtquam occiderit habet poteſtatem mittere in gehennam, Luc. 12.

Pſa. 75. Explicatur locus

2. Timo. 4.

Titel. Iaſenſius Luc. 12.

¶ *Quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo.* Hoc longè ante præuidens Dauid dicebat: omnes gentes quaſcumq; feciſti venient, & adorabunt coram te Domine: ac ſi diceret: venient dies, quando tibi flectetur omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: quando ante D te congregabũtur omnes gentes: quãdo omnes manifeſtabuntur, & exhibebuntur ante tribunal tuum, vt referat vnuſquisq; pro vt geſſit in corpore ſuo, ſiue bonum, ſiue malum. Quãdo nolint, cogentur omnes tuæ maieſtatis ſuperexcellentiam agnoſcere, teq; ſolum, vt verum Deum & ſupremum iudicem adorare, ac tuæ obedire ſententiæ. Secundum quam explicationem tàm locus iſte Ioãnis quàm locus prædictus Dauidis intelligẽdus eſt de nouiſſimo iudicij magni die, quando omnes exhibebuntur ante tribunal Chriſti: iuxta illud Eſaiæ. c. 45. Viuo ego (dicit Dominus) quoniam mihi flectetur omne genu. Poteſt tamen intelligi vterq; locus de conuerſione populorum in tempore gratiæ, quando exeunte ſono prædicationis apoſtolicæ in omnes fines orbis terrarum, ex omnibus gentibus aliqui cœperunt conuerti ad fidem Chriſti, qui ipſum adorauerunt, vt ſummum, & verum Deum. Plenius tamen atq; copioſius hoc fiet, quando in vnum ouile Chriſti, plenitudo gentium intrauerit. Et quidem in eo maxima Dei miſericordia oſtenſa eſt, quod & gentibus vbiq; abſq; perſonarum exceptione euangelizatum ſit regnum Dei, vltroq; oblatum: vt qui longè fierent, eſſent propè. Epheſ. 2. Ideo cum præmiſiſſet: quia tu ſolus pius es, ipſum pietatis opus ſubiungit: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, ideſt, nemo erit iam ex omnibus gentibus, qui te non adoret, & ante te non procidat venerabũdus. Seu, qui te non nouerant conuertentur iam. Quod autem addit, *in cõſpectu tuo.* Auget quodã modo, quod dicit, tu ipſe videbis, & te ſpectante palam te adorabunt.

Primus ſenſus Pſa. 85. omnes aſtabunt ante tribunal Chriſti in die iudicij Rom. 14. Philip. 2. Math. 25.

2. Corin. 5.

Eſai. 45. Rom. 14. 2. ſenſus Titelma. Rom. 14. Pſa. 18.

Collet. Gagne.

Epheſ. 2.

¶ *Quoniã iudicia tua manifeſta ſunt.* ideſt, omnes vident te iuſtè feciſſe ac meritò tàm grauiter impios puniſſe. Iudicia græci vocant, δικαιώματα, dicęomata, hoc eſt, iuſtificationes, ideſt, opera iuſtè facta. Quæ rectè appellãtur iudicia. Hæc autem omnia per anticipationem mihi dicta videntur: vt non ante ſeptem plagas dicantur à iuſtis, ſed poſt illas, ab ijs, iam liberati cantantur. Quare prius dixit ſe vidiſſe ſeptem Angelos habentes ſeptem plagas

gas nouiſſimas,& poſteà, & vidi tanquàm mare,&c. Sed vt hunc locum Ioānis plenius explicemus: hic ſtatim dubitari ab aliquo poteſt quo nam modo omnia Dei iudicia eſſe manifeſta dicuntur. Quū Diuus Paulus ad Romanos.cap.11. Admiratione maxima tentus exclamet. ò altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quā incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius: & rurſus Dauid ait Pſalmo 35. iudicia Dei abyſſus multa. Iudicia enim dei quibus omnia diſpenſat, gubernat, & diiudicat, tàm profunda ſunt, vt nulla mens hominum etiam acutiſſima ea poſſit perſcrutando inuenire, quemadmodum abyſſus immenſitas, cuius profunditas cognoſci non poteſt. Si ergo hæc vera ſunt, vt reuera ſunt, quid eſt quod hic dicant iuſti; quoniam omnia iudicia tua manifeſta ſunt? ad hoc dicendum: nequaquam de iudicijs, id eſt, de conſilijs Dei in ſe intelligendū eſſe locum, hijs, ſcilicet, quibus alios aſſumit alios derelinquit: cum de eis dictum illud Dauidis intelligatur: iudicia Dei abyſſus multa. Sed de illo finali iudicio, quo & bonos præmiabit, & malos dānabit, accipiēdus eſt locus, vt in principio diximus. Præterea, manifeſta ſunt iudicia Domini in ſalutis opere, qualiter, ſcilicet, in reſtaurando homine proceſſum eſt. Hoc quiuis intelligere facilè poterit. Verbum caro factum eſt, Euangelium promulgatum, chriſtus pro peccatis noſtris cruci affixus, ac morti traditus, reſurrexit, ac viuit, Apoſtoli dimiſſi ſunt per orbem terrarum, ſacramenta inſtituta. Talia Dei iudicia, vel ipſis pueris ratione vtentibus, & fidei ſacramentis imbutis, comperta ſunt. Qua in re viſcera pietatis ſuæ oſtendit Deus, quare iure ſolus pius dicendus eſt, qui miſericordia tanta commotus traxit ad ſe gentes omnes, & illis iudicia modò enarrata manifeſtauit.

Ro.11.

Pſ.35.

Cag. quo modo iudicia Dei nobis manifeſta ſunt.

¶ *Et poſt hæc vidi, & ecce apertū eſt templum tabernaculi teſtimonii in cælo, & exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lapide mundo & candido & præcincti circa pectora zonis aureis.* Iam redit D. Ioanes vnde digreſſus fuerat. Superius enarrare cœperat quod modò proſequitur. incœperat enim dicere: Et vidi aliud ſignum magnū & mirabile. Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem nouiſſimas, & opportune facta paulo ante dicta diggreſſionè, redit nunc ad ſuam de ſeptem Angelis inchoatam narrationem, dicens in hunc modum.

¶ *Et poſt hæc vidi, & ecce apertū eſt templum.&c.* Obſerua imprimis narrationis ordinem, prius deſcripſit ſeruados per baptiſmum: modò verò damnandos obſuam infidelitatem. Hunc ſeruauit Chriſtus Marci vltimo: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur: & hunc eumdem ſeruabit in iudicio idem Chriſtus ſtatuens primum oues à dextera, hœdos autem à ſiniſtra, vt Mathæus refert.

Marci vltimo.

Math 25.

¶ Obſerua ſecundo, hunc à nobis relatum locum diuerſè à doctoribus explicari. Primus ſenſus eſt, vt intelligatur de primo Chriſti aduentu in hunc modum: vt per templum tabernaculi teſtimonij intelligatur Eccleſia vetus, in qua erat tabernaculum illud teſtimonij; quod velut taberna quædam erat tabulis contecta ac ſtrata, qd̄ huc atq; illuc trāsferebatur. Vocabatur autem teſtimonij, quod continebat arcam, habentem tabulas te-

Primus ſenſus.

ſta-

ſtamentorum,& vrnam mãnã plenã, è qua reſponſa dabat populo Deus. Templum ergo hoc quod reſeratũ non erat ante aduentum Chriſti: ſed clauſum typis & figuris, & ritibus, & cæremonijs,moriente Chriſto apertum eſt, ideſt, myſteria contenta in Eccleſia veteri aperta ſunt:in cuius ſignum moriente domino velum templi ſciſſum eſt in duaspartes à ſummo vſquè ad deorſum:vnde à mortuis reſurgens apparuit diſcipulis ſuis, & aperuit illis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas:& illi, illorumquè ſucceſſores veluti ſeptem Angeli illi, eggreſſi de templo veteri,hoc eſt,de Eccleſia illa antiqua miſſi ſunt per vniuerſum orbem,habentes ſeptem plagas.Illi enim profecti prædicauerunt vbiquè peccatoribus iram,& indignationem Dei aduerſus eos,qui noluerunt agere pœnitentiam. Ibant autem induti Chriſtum (qui lapis mundus dicitur in Eccleſia) atq; ſuccincti zona aurea charitatis.

Luc.24. Marci vltimo. Pſal.18. 1.Petri.2. Rupert. Beda.

2.ſenſus ¶ Secundus ſenſus ſimplicior eſt, quem Gagneius affert de.2.aduentu. Per tabernaculũ ergo teſtimonij cœlum intelligitur,vnde teſtimonia, leges,& mandata dat dominus. Senſus igitur hic eſt:quòd eggreſſo ad iudicandum Chriſto, apertum eſt cœlũ, ideſt,omnia quæ de Chriſto prędicta fuerant myſteria manifeſtata ſunt. Superat enim ex omnibus vt iudicaturus veniret,Eggreſſo itaquè ad iudicandum illo,palàm facta ſunt omnia,quę de illo prænunciata erant.

Gag.

Tertius ſenſus Vlmeri. ¶ *Et ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij.* Aliter aliqui viri docti hunc locũ explanare contendunt. Primùm igitur notandum eſt, quòd tebernaculum teſtimonij dicebatur, quia in eo ſeruabatur lex,quę teſtimonium appellatur. Vt Pſalm.118. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum,ſicut in omnibus diuitijs:in mandatis tuis exercebor.Et quamuis totũ tabernaculum ita vocari ſoleat: nunc illa eius pars in qua arca ſeruabatur cum lege quæ à Paulo ad Heb.9.Appellatur tabernaculum, propriè videtur dici tabernaculum teſtimonij,quę & ſancta ſanctorum dicebatur. In ea locus ſanctorum beatitudinis ſignificatur. Vnde.cap.11.dictum eſt:& apertum eſt templum Dei in cœlo,& viſa eſt arca teſtamenti eius.Meritò autem lex in ſancta ſanctorum ſeruabatur,vt intelligeremus in obſeruatione mãdatorũ Dei, virtute cõtineri beatitudinem.Et quoniam omnes plagæ in homines mittentur , qui voluptates ſequi voluerunt, & legem Dei contempſerunt,iure Angeli tenentes ſeptem plagas exeunt de tabernaculo teſtimonij.Cæterum non tabernaculum ſolum nominat,ſed templum etiam.Apertum eſt (inquit) templum tabernaculi teſtimonij,ideſt, ea pars templi in qua ſeruatur teſtimonium, ideſt, lex. Quæ pars,dicitur templũ, vt rem firmam,& immobilem intelligamus.Et cum poſſet dicere apertũ eſt templum in quo erat lex, maluit dicere,apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij, quoniam in tabernaculo ſemper ſeruata fuit lex. In templo autem Salomonis non fuit arca nec lex,ex quo Hieruſalẽ euerſa eſt à Nabuchodonoſor, ſed à Hieremia abſcondita eſt cum ipſo tabernaculo, vt legimus.2.Macha.c.2. Deinde,quoniam tabernaculum habuerunt filij Iſrael iter facientes:& vt doceret omnibus plagis feriendos eſſe à Deo eos qui dum in via huius vitæ ſunt,legem non obſeruant, aptiſſimè nominatur

Pſal.118. Heb.9. Supra c.11. 2.Mach.2.

tabernaculum. Præſertim cum paulo A ante de bonis iuſtorum loquens, eiuſdem itineris meminerit dicens: & cãtantes canticũ Moyſi. Præterea, tabernaculum quod à Moyſe ædificatum eſt ſynagogam ſignificat, templũ verò quòd à Salomone in figura Chriſti, fuit ſtructum, ſignificat Eccleſiã: vt autor eſt Beda in libro de templo Salomonis, cap.5. Atque eadem rõe in tabernaculo lex vetus, & prophetę in templo Euangeliſtę, & Apoſtoli intelliguntur. Recte ergo tabernaculum & templum nominantur, quoniã qui doctrinam Chriſti, & Apoſtolorum, ideſt, legem nouam violant, idem & violãt legem, & prophetas. Quia myſteria Chri, & bona cœleſtia in lege, & prophetis ſignificata, & in Euangelio expreſſa, contemnant. Nec prætereundum eſt in parte tabernaculi, de qua loquimur, præter legem, etiam ſeruatum eſſe verum mana, & virga Aaron, quæ fronduerat: & ei ſacerdotium à Deo datum eſſe demonſtrauerat: vt docuit Paulus ad Hebræ.9. Et quia impij qui puniendi ſunt, non ſolum legem Chriſti tranſgreſſi fuerant ſed ſacerdotium Eccleſiæ aſpernati fuerant, ideſt, increpationes Eccleſiæ, & ſacramenta: eleganter Angeli plagarum, e templo tabernaculi teſtimonij egrediuntur.

Beda. He.6.

¶ *Et exierunt ſeptem angeli.* Et cum D his tanquam primoribus, vniuerſi ipſi Chriſto ad iudicium peragendũ miniſtraturi. ¶ *Habentes ſeptem plagas.* Per hos ſeptem Angelos, prædicatores, vt iam diximus, aliqui intelligunt. Quod alijs non placet. Aliud eſt, inquiunt, plagas prædicare atque ab eis deterrere, quod prædicatorũ eſt, non Angelorum: Aliud plagas inferre, quod Angelorum eſt. Vt cap.4. poſt hæc vidi quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, &c. Et c. 8. Septem Angeli habentes ſeptem tubas, & calamitates hominibus afferentes, non prædicatores ſunt, ſed angeli. Angeli autẽ illi de quibus nũc ſermo eſt, nõ prędicãt plagas, ſed inferũt: quare veri Angeli ſunt, quoniam non inferuntur plagæ per prædicatores, ſed per Angelos.

Angeli iſti 7. non prædicatores ſunt, ſed veri Angeli. Supra c.4. Supra c.8.

¶ *Veſtiti lapide mundo & candido.* B Pro lapide interpręs legit, λίθον, lithõ, quod lapidem ſignificat. Et hoc modo ſenſus eſt: quòd Chriſtum, qui lapis angularis & electus dicitur, induti erãt per charitatis ipſiq; imitationem. Vel ſi numerum ſingularem pro plurali poſitum intelligamus, varia virtutum ornamenta ſignificat: quibus decorati ſunt ſancti Dei omnes. Græca tamen quæ nunc extant, cõſtanter legunt, λίνον, linon, veſtiti, ſcilicet, lino. C Induti, ſcilicet, lino mundo & candido, propter virginitatis angelicæ candorem & mundiciã. Ansbertus melius conuenire dicit in hoc loco, lino mundo. Atq; ita legendum eſt. Nam angeli propriè nõ poſſunt dici veſtiti lapide mundo. Nec vnquam ſacra ſcriptura ita loquuta eſt. Lino autem indutos Angelos ſolet inducere. Vt Ezech.9. Danielis.10. Primaſius legit: veſtiti lintea munda. Aretas, veſtiti lino mundo. Et ita habetur in codice complutenſi, tam gręco quam latino. Erroris occaſio ijs qui legunt: *lapide mundo*: Græcum exemplar viciatumq; fuit, in quo pro lino legebatur Litho, ideſt, lapide.

Angeli veſtiuntur lapide Chriſto per puritatis ipſius imitationẽ. Angeli induti dicuntur lino mundo propter puritatem & munditiem. 3. ſenſus planior. Ezech.9. Dani.10.

¶ Lino candido & mundo apparent veſtiti: & propter rationem dictam, & vt gaudium ſanctorum de pœnis obſtinatorum peccatorum inducent. Albus enim color lætitiæ index

dex eſt, vt diximus capite tertio, ſignificat etiam puritatem Angelorum. Propterquam æquum eſt, vt puniant homines, qui ſe fœdis libidinibus ſordiderant. Et quoniam de loco vbi lex erat, exeunt: hoc etiam indicant, per legis obſeruationem, homines mundari, & dealbari: & in lege Euangelica homines exigi mundos, qui per carnis mortificationem, quæ in lino intelligitur, per macerationem, & tūſionem ad candorem perducti corpora ſua caſtigando dealbant. Atque ita iure eos puniri qui non id faciunt. Annotauit Eraſmus, quoniam in Græco pro, candido, eſt lampro, non tàm, candido, quàm, ſplendido, eſſe vertendum. Quoniam, lampros, idem eſt quod, ſplendidus, ſeu lucidus. Sed melius noſter interpræs intellexit: qui vidit candidum colorem, quoniam plus cęteris habet lucis, lampron Græcè dici, vt annotauimus capite tertio.

Quales debent eſſe prædicatores

¶At verò ſiue per hos Angelos intelligantur Apoſtoli, & eorum ſucceſſores, vt aliqui patres intelligebant: ſiue intelligantur Angeli veri, hinc diſcere poterunt prædicatores euangelici, quibus ſunt veſtibus induendi, & quibus zonis præcingendi. Prodiere Angeli iſti amicti lino mundo: & candido: & præcincti circa pectora zonis aureis: ſic prędicatores Chriſti debent eſſe mundiſſimi vita, charitatem autem intra ſinus pectoris continentes, erga Deum primùm, deinde erga proximum: alioqui munus prædicandi minimè ſuſcipere debent: namquè hos Deus non docet, neque mittit. Scriptum eſt enim: peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum. Pſalmo. 49.

Pſa. 49.

A Hinc fuit quod miſſurus Deus Apoſtolos ad prædicandum Spiritu ſancto indui voluit: & ignea aureaquè zona charitatis præcingi. ¶Imo verò non prædicatores ſolū, ſed & fideles omnes, hoc lino indui, & hac zona præcingi voluit Dominus, qui per beatum Paulum ad Coloſ. tertio inquit: expoliantes vos veterem hominem, & induentes nouum, &c. Induite vos ergo ſicut electi Dei, ſancti &

Quales debent eſſe omnes fideles

Coloſ. 3.

B dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſiquis aduerſus aliquem habet quærelam: ſicut & Dominus donauit vobis: ita & vos. Ecce indumenta iuſtorum. Zona verò aurea quæ ſit ſtatim explicat Paulus dicens: ſuper omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Charitas cingulum, ſiue vin

Charitas quare dicatur Vinculum perfectionis

C culum perfectionis vocatur à Paulo: quia in eá conſiſtit perfectio noſtra admodum vinculi. Dilectio enim amantes ipſos ligat, & conſtringit, dilectio ergo & perficit hominem (quod nulla moralis virtus facere poteſt) & ligat amantes, inter quos eſt Deus. Eſt enim præſens ſermo de dilectione qua diligimus Deum in ſe, & cæteros propter Deum. Præterea, vinculum perfectionis dicitur (inquit

D Theodoretus) quia aliorum mãdatorum eſt, & cuſtos, & adiutrix: & quemadmodum trabes ædificia continent: ita ea perfectionem conciliat, & coniungit, ac connectit membra corporis. Abſquè hac virtute: cæteræ arena ſunt ſine calce: ſi qui ergo charitatem non habeant, etiam ſi cæteras virtutes habeant, (ſi tunc virtutes dicendæ ſunt) non præcincti ſed diſcincti incedunt. Induamur ergo lino

EEE mun-

mundo & candido, & præcingamur zonis his aureis, ſi his angelis ſimiles eſſe volumus.

¶ Hi ergo Angeli vt ad textum redeamus, præcincti dicuntur zonis aureis circa pectora. Accincti enim erãt, vt diximus, charitate per zonas ſignificata, qua ſancti Angeli homines in terra laborantes in cultu Dei proſequuntur. Cuius rei cauſam reddidimus capite primo vbi Ioannes vidit ſimilem filio hominis præcinctum zona aurea. Charitas enim etiam mouet vt impios affligant, qui iuſtos vexant. Significat etiam puritatem ſanctorum Angelorum: qui non ſolùm peccatum ab opere, ſed etiam à cogitatione excludunt. Et ideo optant pœnas peccatorum, qui opere & cogitatione impuri ſunt. Nec non legem euangelicam cordis & operis mundiciam exigere, & tales per eam homines reddi: meritòquè plecti, qui immundi ſunt.

¶ *Et vnum de quatuor animalibus, dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas, plenas iracundia Dei viuentis in ſecula ſeculorum.*

¶ Locus hic etiam variè à patribus exponitur. Ferè omnes illum de primo Chriſti aduentu intelligunt: quem ſenſum in primis in medium proferemus.

Prima intelligẽtia. ¶ *Et vnum*, inquit, *de quatuor animalibus.* Iam in ſuperioribus docuimus hæc quatuor animalia ſignificare quatuor Euangeliſtas differentes de Chriſti diuinitate, humanitate, morte, & reſurrectione. Docuimus etiam vnum quodquè iſtorum quatuor animalium, & omnes ſimul Chriſtum repreſentare: qui factus eſt homo, ex virgine naſcendo: factus eſt vitulus, offerendo ſeipſum pro nobis in cruce Deo: factus verò leo, à mortuis reſurgendo: aquila verò in cœlum aſcendendo. Cum ergo vnũ quodquè iſtorum quatuor animaliũ ſit figura & imago Chriſti: ideo Ioannes non retulit in particulari quod illorum vidiſſet, dans ſeptem Angelis ſeptem phialas, vt per hoc vnum animal Chriſtum Dominum ſignificaret figuratum in ſingulis, & in omnibus his animalibus. Chriſtus ergo eſt qui dedit ſeptem Angelis has ſeptem phialas.

¶ Vel dicendum, quod Euangeliſtæ legem euangelicam nobis ſcriptam reliquerunt: per quam impij damnantur, quia illam non ſeruauerunt: quare per vnum, rectè quemlibet ex quatuor intelligerẽ poſſumus. Omnes enim hoc fecerunt. Et quod de vno dicitur, rectè de omnibus dictum accipitur. Diceremus autem probabiliſſimè vnũ pro primo accipi, de more ſcripturæ, atquè hunc eſſe Mathæum: qui hominem Chriſtum peculiariter deſcripſit, & ſermonem eius in monte retulit accuratiſſimè, in quo vitæ Chriſtianæ forma tradita eſt. Niſi, primum, accipi fidum videretur ordine à noſtro Ioãne ſeruato. Vbi primum animal ſimile leoni eſſe dixit, Marcum ſignificans. Iuxta Ezechielis ordinem, capite primo. Primum animal Mathæum ſignificat, cui optimè hæc conueniebant. Sed quicquid de hoc ſit, meritò vnum animal de his quatuor phialas plenas iracundiæ Dei, Angelis dedit: quoniam vt ſcripſit Paulus ad Romanos ſecundo, Qui per legem peccauerunt per legem iudicabuntur. *Roma. 2.* Primum ergo ſenſum ſequentes dicamus hoc vnum animal quod Chriſtum

ſtum figurabat dediſſe has ſeptē phialas aureas.

¶ *Dedit*, inquit, *ſeptem Angelis*. Quid ſeptem Angeli ſint ex ſuperioribus perſpicuum eſt ſecundum priorem interpretationem. Numerus ſiquidem hic vniuerſitatem ſignificat, prædicatorum autem typi ſunt Angeli, Angeli namque miſſi dicuntur: & de prædicatoribus dicit Paulus ad Romanos 10. Quomodo prædicabunt, niſi mittantur. Per ſeptem ergo Angelos vniuerſitas prædicatorum Eccleſiæ recte accipitur. His ergo dedit Chriſtus ſeptem phialas aureas. Porrò phialæ hoc loco decreta ſunt Dei, ideoque aureæ quia Dei ſunt, id eſt, electa, precioſa, & ſummè admiranda. *In his iracundia Dei viuentis contineri dicuntur*. Per quas ſententiæ Dei intelliguntur. Sic etiam noſtrorum iudicum ſententiæ, quandoquè meræ iracundiæ ſunt. Eiuſmodi phialas homo Chriſtus effundebat quum Iudæis excidium eorum prædicebat, dicens: ecce relinquetur domus veſtra deſerta Mathæi 23. & alibi: comminabatur comminuenda fore ciuitatis omnia, vt non remaneret lapis ſuper lapidem. Magna equidem effuſſio Dei viuentis iracundiæ in illos fuit, ſed non minor in reprobos futura. Chriſtus ergo dedit has phialas decretorum Dei: quæ ſunt apud Deum pœnæ malorum: miniſtris ſuis: vt eas effunderent in reprobos & peccatores. Semper ergo effunditur aliqua eorum, quandocumquè ira in peccatores pronunciatur: quandocumquè terror iudicij eis intentatur. His Angelis dedit Chriſtus os & ſapientiam, tam potenti virtute, vt nemo eis reſiſtere poſſit aduerſariorum. Hi ſunt qui peccatoribus minantur Dei iudi-

Roma. 10.

Math. 23.

Luc. 21.

Collec.

A cium, & pœnas æternas, niſi pœnitentiam egerint.

¶ Illud autem eſt notandum, quòd ſuperius dictum eſt, has phialas plenas eſſe odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum: hic autem plenas eſſe ira Dei. Ad hoc ita inquit Beda. eædem quippe phialæ & ſuauitatem ſupplicationum, & iram ſuppliciorum continere dicuntur, quum à ſanctis prò regni Dei aduentu

B fundūtur: quando iudicia Dei non iram occulta ſicut abyſſus, ſed aperta vt phialæ, iuſti ſatui a ſalutem, impijs verò prædicuntur in ſerre pernicem: ſicut Apoſtolus ait: Quia Chriſti bonus odor ſumus Deo, in ijs qui ſalui fiunt, & in ijs qui pereunt; alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam. Hæc Beda.

¶ Sed proſequendo ſecundam in-

C terpretationem de ſecundo aduentu: tunc Chriſtus Dominus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas iræ Dei viuentis in ſecula, quando Angelis ſuis dedent poteſtatem effundendi è vaſis diuinæ iracundiæ, vltiones, & plagas in terram aduerſus reprobos. Phialas autem iræ vocat id, quod ſuperius vocauit calicem iræ.

¶ Cæterum phialæ dicūtur, quoniā

D hæc ſupplicia non occulta futura ſunt, ſed manifeſta omnibus: Et ideò phialarum meminit potius, quàm aliorū vaſorum, vt aiunt Primaſius, & Beda, quia phialæ patent. Aureæ ſunt, quoniam aurum puriſſimum metallorū eſt, & precioſiſſimum: & ira Dei pura & precioſa, quoniam nihil habet perturbationis, ad mixtum: ſed vero & incorrupto iudicio punit, & ſemper iuſtitiam intuetur. Poſſunt & phialæ

Beda

2. Corin. 2.

2. Intelligētia.

Prim. & Beda.

aureæ vocari, quoniam Deus has plagas immittit, non cupiditate nocendi, ſed charitate: vt electos vlciſcatur, & excitet ad amorem ſupernorum bonorum, & vt impij corrigantur: aut certè minus noceant: atque ita minus poſtea puniantur in inferno. Notum autem eſt in auro charitatem deſignari vt ſæpè diximus. A

¶ *Et impletum eſt templum Dei fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius, & nemo poterat introire in templum donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptẽ angelorum.*

Prima intelligentia

¶ Pro huius loci intelligentia notãtum hîc eſt, quod fumus diuinam præſentiã conſequi ſolet: vt per eum diuina natura ſignificetur incomprehenſibilis, & à nobis in hac vita obſcurè cognita. Nam quod plenum eſt fumo, non poteſt foris videri. Exod. cap. 19. dicitur: totus autem mons ſinai fumabat, eò quod deſcendiſſet Dominus Deus ſuper eum igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace. Eratq; omnis mons terribilis. Eſa. 6. Et commota ſunt ſuperliminaria cardinum, à voce clamãtis, & domus repleta eſt fumo. Et in hoc loco vides quod templũ impletur fumo à mageſtate Dei, & à virtute eius. Pro quo in græco eſt, ex mageſtate Dei & ex virtute ei⁹, ideſt, fumus ille exibat ex mageſtate & gloria Dei, & ex virtute ſiue ex potentia eius. Quibus verbis ſignificat homines qui erunt tunc in terra, tot, tantaquè ſuplicia videntes, & tantam Dei potentiam, quaſi in tenebris fore verſaturos: ſtupentes & neſcientes quorſum illa tendant, & quid ſibi velit Deus, tali oſtenſione mageſtatis, & fortitudinis ſuæ. Ita interpretãtur Primaſius, Ansbertus, Haymo, & Ambroſius.

Exo. 19.

Eſai. 6.

¶ *Et nemo*, inquit, *poterat introire in templum*. Hunc locum Primaſius, & Haymo, & Ansbertus, interprætãtur neminem poſſe ingredi in templum, quia nemo poteſt penetrare hoc ſecretum iudiciorum Dei, donec finiãtur plagæ. Tunc enim fiet iudicium, & omnia omnium peccata patebunt: & intelligetur quid Deus per illã pœnarum acerbitatem efficere voluerit. Itaquè cum dixiſſet templum impletum fuiſſe fumo, quia videri à mortalibus non poterant quæ erant in eo: nunc conſequenter dicit: neminẽ poſſe introire: donec conſummarentur. 7 plagæ, quia illi qui extra templũ erant, cognoſcendo illa Dei iudicia, quodãmodo in templum introibunt, quod fumus tegebat. Hanc expoſitionẽ cõfirmant ſatis probaliter ex Pſal. 72. vbi de eiſdem iudicijs propheta loquens ait: exiſtimabam vt cognoſcerẽ: hoc labor eſt ante me: donec intrẽ in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum. i. cogitabam mecum ſi quomodo cauſam huius rei ſcire poſſem: Sed dũ cognoſcere voluero ſemper laborabo, donec intrem in templum Dei, à quo hæc conſilia & iudicia exeunt. Hoc eſt, donec particeps fiam diuinorum ſecretorũ, quod fiet, cũ horũ hominũ finẽ videro, per quẽ mihi Deus hæc indicauit. Quare non immerito dicere poſſumus alluſiſſe Ioã. ad hæc verba pſalmographi. ¶ Licet etiã ita planè ac ſimpliciter interpretari, vt intelligam⁹. 7. angelis exeũtibus, quaſi exiſſe ſimul cœlites ad ſpectandũ de cœlo tã inuſitatũ ſuppliciũ. Atq; ita admiratione eorũ, & rerũ nouitate permotos, ſpectaſſe: vt oculos auertere nõ potuerint, donec omnia finirentur. Quæ expoſitio reddit rationẽ, quã quę modo poſſuimus nõ reddere.

B

C

D

Inhac vita nemo poteſt vitua penetrare iudicia dei & prouidentiam quam habet circa bonos & malos donec veniat Iudicium.

Pſal. 72.

debatur dictum ſit, donec conſummarentur plagæ potiusquam donec veniret dies iudicij, ſicut dicendũ videbat.

Nec beati omnia dei iudicia & prouidẽciã quam habet erga bonos & malos penitus cognoſcunt vſq3 in diem iudicij.

¶Prior expoſitio etiã ad beatos referri poteſt, qui ſine noua reuelatione ſcire nõ poſſunt apertè, cũr ex malis, hos potius puniat deus quam illos; qui aut æquè mali, aut peiores ſunt: cur ſic & nõ aliter: cur hic & nunc, &c. Et ideo illis etiã quantũ ad hoc attinet, templũ impletur fumo: nec poſſunt introire in templũ donec cõſumentur plagæ. Et B tunc ſcient eorũ opera, & conſilia, & exitus; & quid Deus de ſingulis decreuerit. Tũc enim cõſtabit nõ aliter omnia debuiſſe fieri, quàm facta ſunt.

2. intelligẽtia Tẽpore apoſtolorũ ſynagoga in ſua cæcitate permã ſit fumus, idem eſt in ſacra ſcriptura quod cæcitas.

¶Quod ſi locũ illũ ſecundũ illã expoſitionem interpretemur, quę loquitur de primo Chriſti aduentu & nõ de ſecundo, hic erit ſenſus: & impletũ eſt templũ Dei fumo à maieſtate Dei & virtute eius .i. diuiſis per orbem Apoſtolis ad prędicandũ gentibus, C ſynagoga Iudæorũ in ſua cæcitate permãſit. Idem enim eſt fumus quod & cæcitas: de qua Sapien. 2. dicitur: excæcauit eos malitia eorũ. Et Dauid Pſal. 57. Supercecidit ignis & non viderunt ſolem. Supercecidit ignis malæ concupiſcentiæ, ex quo ortus eſt fumus cæcitatis. Obſcurati ſunt Iudæi ne viderent nec intelligerent ſolem illũ iuſtitiæ: de quo in Malachia loquens Dñs ait: orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ. Hoc fumo implen D dam eſſe ſynagogam multò antè prædixerat Eſa. c. 6. & cõmota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantis: & domus impleta eſt fumo: in quæ verba Hieronym⁹ ait: quàm pulcher ordo verborum, poſtquam terra repleta eſt gloria Domini Sabbaoth, iudæorum templum impletum eſt ignorantiæ tenebris & caligine, & fumo

Sap. 2. — Pſa. 57. — Malach. 4. a. — Eſai. 6. — Hieron. — Collect.

A qui noxius eſt oculis. Superliminaria ergo, hoc eſt, principes Iudæorum ac ſeniores populi, qui ad vocem prædicantis domini cõmouebantur, & exaſperabantur, lucem fidei non admittebant: & ideo meritò domus, id eſt, carnalis eorum ſynagoga, caligine erroris, & fumo furoris impleta eſt.

Exod. 19 Figura.

¶Quãdo Deus dedit legem Moyſi, audiebãtur tonitrua, fumabat Mõs Synai, & erat nube denſiſſima coopertus. Quæ omnia ſignificabant legem illam eſſe timoris: & fore, vt iudæi fumo, & nube obſcœcarentur.

1. Reg. 3

¶Præterea huius etiam cæcitatis erat figura ſacerdos Dei Heli: de quo dicitur 1. Regu. 3. Quod iacebat in lectulo ſuo, & oculi eius caligauerant: nec poterat videre lucernam Dei, antequam extingueretur. Nec liberabũtur ab hoc fumo, niſi conſummatis ſeptem plagis Angelorum, id eſt, conſummata per orbem terrarum prædicatione comminatoria iræ Dei; tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. Vnde Paulus ad Romanos vndecimo ait: nolo vos ignorare fratres myſterium hoc: quia cæcitas ex parte contigit Iſrael, donec plenitudo gentium ſubintraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret; & Eſaias cap. 59. veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob: & hoc illis à me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. Domini enim virtute id fiet, qui prodijt ex Syon è Iudæis carnem aſſumens, vt conuolantibus ad baptiſmum tunc & illis condonentur peccata, quod non dum ſunt conſecuti: ſub cæcitatis fumo innumeri eorum laborantes.

Cæcit. — Roma. 11 — Eſai. 59. ad Ro. 11. — Dubium

¶Sed ais, nonne aliqui modò ex Iudæis ingrediuntur templũ Eccleſię credẽdo in Chriſtũ? Ita eſt, quomodo ergo nemo poterat introire tẽplum

plum donec conſummarentur plagę. Reſpondetur, tàm paucos eos eſſe, tã tamq; eſſe obcœcatorum multitudinem in ſuo errore permanentem, vt per hyperbolen dicatur neminem eſſe qui templũ ingrediatur, donec conſummẽtur plagæ. Qua loquẽdi phraſi vtitur Dauid cum ait: omnis homo mendax: & rurſum: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſq; ad vnum. Vniuerſaliter ergo loquendo non ingredientur niſi in fine, dum conſummabuntur ſeptem plagę Angelorum, ideſt, prænunciationes ſeptem plagarũ, quæ in ſeptem temporibus implebuntur.

Hiperbolica locutio ſrequens in ſacra ſcriptura

Pſa. 115 a.

Pſa. 13.

¶ Tertius ſenſus planior huius loci eſt, vt intelligatur de ſecũdo aduentu Chriſti. Vnde obſerua. fumum in ſcriptura nunc accipi pro odore ſuaui aromatibus in igne poſitis producto: ſicut in cãticis vbi ait ſponſus: quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus mirrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmẽtarij? Nunc etiam accipitur pro gloria vt Eſai. 4. & creauit Deus ſuper omnẽ locum montis Syon, & vbi inuocatus eſt, nubem per diem, & fumum, & ſplendorem ignis flammantis in nocte: ſuper omnem gloriam enim protectio. Quo in loco fumus accipitur in bonam partem, pro gloria, ſcilicet, & ſplendore. Eſt igitur ibi fumus vapor lucidus è terra eleuatus, vel flamma ignis quæ eſt fumus aſcenſus: Vel ſi mauis, per fumum intellige Dei prę ſidium, & protectionem atq; fauorẽ, quo protegit ſuos aduerſus hoſtiũ imperiũ & maliciam, ne accedentes poſſint pios lædere. Eccleſia enim Chriſti poſt Aegypti exitum, ideſt, poſt ablutionem in baptiſmo deſerta huius ſeculi colit. At verò per hæc ſqualida loca, Chriſtus qui per tot diſcrimina rerum ſuos ducit, nubem habet, quæ diurnos labores peregrinorum cœleſtium leuet, habet rurſum fumum & ſplendorem, qui nocturna ex tenebris tædia mitiget. Etenim ſi populus ille typicus mirabilibus proſecutus eſt à Deo fauoribus, vt nube interdiu contra ſolis ardorem, refrigerium pararet, & nocturnas tenebras ignea colũna fugaret, quid quod populus Chriſtianus maioribus fauoribus donetur? Qui non Moyſem ducem, ſed Chriſtum doctorem & magiſtrum habet? qui non ad terram illam manantem lac & mel, ſed ad cœleſtem patriam capeſſendam ſuos famulos ducit? Pro eodem fauore & gratia ſumitur fumus Ioelis 2. Effundam (ait Dominus) de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt: & dabo prodigia in cœlo ſurſum, & ſigna in terra deorſũ, & ignem, & vaporem fumi. Deniq; fumus pro ira Dei accipitur: Sic ut ſcriptũ eſt: aſcendit fumus in ira eius. In nouiſſimis ergo diebus cum Dominus ad iudicãdum venerit, implebitur templum Dei ira & indignatione: exibit autem hic fumus indignationis à maieſtate, & virtutę ipſius, hoc eſt, à potentia ipſius, per hominum impietatem, ac non tolerãda flagitia irritati. & nemo quidẽ poterit introire in templum, ideſt, cœlum ingredi cum corpore, ſcilicet, & anima, donec conſummentur plagæ, ideſt, donec conſummato iudicio, & extinctis penitus impijs, vniuerſalis omnium corpore & anima reſurrectio fiat. Hic ergo locus, vt Gagneius ait: quamquam ab omnibus, de Eccleſia militanti exponatur, & per Angelos prædicatores ab illis accipiantur, quia tamen per veros angelos peracturũ ſe iu-

Collect. 3 ſenſus. fumus variè ſumitur in ſacra ſcriptura.

Cant.

Eſai. 4.

Exod. 13. Figura.

Ioelis 2.

Pſa. 17.

Cap.

iudicium Chriſtus teſtatus eſt, tum A hic locus eſt expoſitus.
verò ob contextum ſequentis capitis
non incongruè de ſecundo aduentu

¶ *Finis Cap. XV.*

Intelligentia Capitis decimiquinti Apocalypſis.

ET vidi in ſpiritu, aliud ſignum in cælo magnum, & mirabile: angelos, ſcilicet, ſeptem, hoc eſt, primores angelos ſeptem, habentes plagas ſeptem nouiſsimas: paratos videlicet diuerſo plagarum genere reprobos perdere nouiſsima ætate. Poſt has enim plagas nullis alijs orbem affecturus eſt Deus, quoniam in illis conſummata eſt ira eius. Ablatis enim de mundo improbis poſt vniuerſale, ſcilicet, iudicium nulli ſupererunt in mundo: erga quos denuo vindicta diuina ſæuiat. Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni, vidi (inquam) ſacrum baptiſmum quo peccatorũ ſordes eluuntur, ſincerum, purum, & lucidum tanquam vitrũ, mixtum igne ſpiritus ſancti. Vidi etiam eos qui vicerunt beſtiam, hoc eſt, Antichriſtum & imaginem eius reſponſa dantem, et numerum nominis eius: Stantes ſuper mare vitreum, ideſt, gratiæ baptiſmali innitentes, habentes cytharas Dei, hoc eſt, gaudentes & exultantes in Deo, & cantantes canticum Moyſi, et canticum agni Chriſti, vtriuſquè, ſcilicet, noui & veteris teſtamenti ſcripturis Deum laudantes: Et vt omittam canticum Moyſi, referam canticum agni quod cantabant. Magna & mirabilia ſunt opera tua domine Deus omnipotens, iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ rex ſeculorum, nihil enim niſi iuſtum præcipis, nihil niſi verum & certum polliceris. Quis non timebit te domine & magnificabit nomen tuum, quia ſolus pius es: & idcirco, quanto magis pius, magisq; miſericors, magis es timendus: ne theſaurizemus nobis iram tuam in die iudicii. Quis (inquam) non timebit te domine, quoniam omnes gentes in nouiſsimo, ſcilicet, die venient, & adorabunt in conſpectu tuo: ingreſſa iam plenitudine gentium in vnum ouile Chriſti tui. Quis, inquam, non timebit te & magnificabit nomen tuum, tunc temporis cum omnia iudicia tua manifeſta erunt, quibus & bonos præmiaberis & malos damnabis. Et poſt hæc vidi in ſpiritu, et

ecce apertum eſt cœlum: quod meritò templum tabernaculi teſtimonii vocatur: nam inde teſtimonia, leges, & mandata dat dominus, ſicut olim dabat in tabernaculo teſtimonii. Apertũ eſt ergo templum hoc cœli, id eſt, omnia quæ de Chriſto prædicta fuerunt myſteria manifeſta ſunt. Supererat enim ex omnibus, vt iudicaturus veniret: Egreſſo itaq; ad iudicãdum illo palam facta ſunt quæcunq; de illo prædicta fuerunt myſteria. Et exierunt ſeptem prædicti angeli, & ex conſequenti omnes angeli ſeptenario numero ſignificati, ipſi Chriſto ad iudicium peragẽdum miniſtraturi, omni genere ſuppliciorum armati: veſtiti puritate Chriſti, qui lapis eſt mundus & candidus: & præcincti circa pectora zonis aureis ſapientiæ, & charitatis. Et vidi vnum de quatuor animalibus, vnum, ſcilicet, Chriſtum a quatuor Euangeliſtis deſcriptum repræſentans, quod dedit vniuerſis illis angelis poteſtatem effundendi è vaſis diuinæ iracundiæ vltiones & plagas in terram, aduerſus reprobos. Et impletum eſt templum fumo iræ & indignatione ipſius Dei. Exibat autem hic fumus a maieſtate Dei, & potentia ipſius per hominum impietatem irritati: & nemo poterat introire cœlum corpore, ſcilicet, & anima, donec conſummato iudicio, & extinctis penitus impiis, vniuerſalis omnium corpore & anima reſurrectio fieret.

CAPVT DECIMVMSEXtum. Argumentum.

Septem Angelorum, ſeptem plagæ aduerſus impios, & Babylonem deſcribuntur. & interim Chriſti aduentus in iudicio.

ET audiui vocem magnam de tẽplo, dicentem ſeptem angelis, ite, & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram. Et abiit primus angelus, & effudit phialam ſuam in terram, & factum eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in homines qui habebant characterem beſtiæ: et in eos qui adorauerunt beſtiam & imaginem eius. Et ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui: & omnis anima viuens, mortua eſt in mari. Et tertius effudit phialam ſuã ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum: & factus eſt ſanguis. Et audiui Angelũ aquarum dicentem, Iuſtus es Domine, qui es, & qui eras ſanctus, qui hoc iudicaſti: quia ſanguinem eis dediſti bibere. digni enim ſunt. Et audiui alterum dicentẽ, Etiam domine Deus omnipotens vera & iuſta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam ſuam in ſolẽ, & datum eſt illi æſtu affligere homines & igni, & æſtuauerunt homines æſtu magno & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerũt pœnitentiam, vt darent illi gloriam. Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ: & factum eſt regnum eius tenebroſum, et commanducauerunt linguas ſuas præ dolore: et blaſphemauerunt Deum cœli præ doloribus & vulneribus

ſuis

ſcilicet non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis. Et ſextus angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum Euphratem: & ſiccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu ſolis. Et vidi de ore draconis, et de ore beſtiæ, et de ore pſeudoprophetæ exire B ſpiritus tres immūdos in modum ranarum. Sunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna, et procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotētis Dei. Ecce venio ſicut fur. Beatus C qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum qui vocatur hebraicè Armageddon. Et ſeptimus angelus effudit phialam ſuam in aerem: et exiuit D vox magna de templo à throno, dicens: Factum eſt. Et facta ſunt fulgura, & voces, et tonitrua, et terræmotus factus eſt magnus qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram talis terræmotus ſic magnus. Et facta eſt ciuitas magna in tres partes: et ciuitates gētium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum: dare illi calicem vini indignationis iræ eius. Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti. Et grando magna ſicut talentum, deſcendit de cœlo in homines: & blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta eſt vehementer.

Supra 3. Mat 24 d. Luc 21 c 1. Cor. 5. a

Caput XVI.

ET audiui vocem magnam de templo dicentem ſeptem angelis: ite & fundite ſeptem phialas iræ Dei in terram. Totum hoc caput aliqui explicant de Primo Chriſti aduentu. alij verò de tempore illo quod erit poſt interitum Antichriſti, vſque ad finem mundi; ſiue de ſecundo aduentu Chriſti: quam ſententiam nos ſequemur. Explicata primùm [illegible].

Vox ergo hæc magna audita de templo vox diuina eſt, atque adeo maxima Dei Ira prolata. Hæc autem audita eſt de templo, id eſt, de Eccleſia Primus ſenſus.

credentium: vbi conſueuerunt ſancti A prædicatores docere plebem Chriſti: nam & Dominus in templo ſancto ſuo commorari dicitur Pſalmo. 10. Magna, quia de magnis rebus, vel etiam vox magna, vox æterna, vox inuariabilis. Magna, quia magnam ſonat aduerſus peccatores iram: æterna, quia ab æterno Deo, & in ſua æternitate primùm ædita. Inuariabilis, neq; enim mutatur eius decretum: audita autem non auribus carnis, ſed ſpiritus. B Quid autem hæc vox prædicatoribus euangelicis præcipiat, audiamus. Ite, inquit, ò vos prædicatores mei, & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram, ite, inquam prædicate vniuerſa decreta diuinæ vltionis confidenter, quia venturi ſunt dies vltionis Domini, & non parcet alicui operanti malum. Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum. Effundite, inquã, C iram in terram. id eſt, in homines terrenos, & terrenis cupiditatibus affectos.

Pſal. 10.

Ro. 1.

¶ Vnde hîc annotandum eſt, quòd terra in ſacra ſcriptura variè ſumitur, aliquãdo enim homo terrenus & carnalis, & terrena ſapiens, terra dicitur ſic Gene. cap. 3. accipitur, cum Dominus ait ſerpenti: terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, id eſt, homines terreni erunt cibus tuus. ¶ Hæc eſt D terra à qua egredi iubetur Abraham, Gen. cap. 12. cum ei dicitur: egredere de terra tua, id eſt, de hominibus iniquis. Hæc etiam eſt terra Aegypti, de qua eduxit Dominus Moyſem, & populum ſuum, & traduxit in terram fluentem lacte, & melle. Hæc terra non ſedes eſt, ſed ſcabellum pedum Domini: conculcat enim impios Dominus. Hæc eſt terra illa de qua Eſaias

Terra quid in ſacra ſcriptura

Gen. 3.

Gen. 12.

ait cap. 60. Ecce tenebræ operient terrã & caligo populos, ſuper te autem ò Hieruſalem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Hinc eſt quod terrigenæ dicantur homines illi, qui terrena ſapiunt: & qui primum Adam terrenum ſequuntur. De quibus loquens rex Dauid ait Pſalm. 48. Quiq; terrigenæ & filij hominum ſimul in vnum diues & pauper. In hanc terram proiectus eſt diabolus, ne habitaret in iuſtis ſed in terrenis, vt ſuperius vidimus. cap. 12. In hanc ergo terram iubet impreſentiarũ Deus effundi ſeptem has phialas iræ ſuæ. Neque obſtat huic explicationi quòd Angeli præcipiantur ſeptem has phialas in terram effundere, ipſi autem vt ſtatim videbimus alius in terram, alius in mare, alius in flumina, alius in ſolem, &c. Effuderint. Si enim in hoc loco per terram generaliter omnes homines terrenis cupiditatibus dediti intelliguntur, nõ inconuenit quòd iſtorum aliqui, propter ſpecialem rationem ſpecialiter dicantur terra, aliqui verò mari comparentur, aliqui verò fluminibus & fontibus, aliqui verò ſoli & aëri: vt inter explicandas ſingulas phialas effuſius dicemus. Præcipit ergo Deus prædicatoribus ſuis, vt indignationem, & iram ſuam, in vniuerſum terrigenis, & filijs hominum, terrenis & carnalibus voluptatibus implicatis effundant: vt vel ſic timore correpti conuertantur. Quemadmodum Eccleſia Dei ira & indignatione iſta percuſa conuerſa eſt. Vnde in Cãti. cap. 5. Ipſa ait inuenerũt me cuſtodes qui circuierunt ciuitatem, percuſſerunt me, & vulnerauerunt me. Eccleſiæ enim prælati, & prædicatores euangelici ſunt hi cuſtodes, qui diligenter commiſſam ſibi ciuitatem circum

Eſai. 60.

Pſal. 48.

Cant. 5.

cum erunt,& ciues eiuſdem vigilan-
ter cuſtodiunt. Hi enim percutiunt &
vulnerant diuinis comminationibus
homines terrenos,aliàs naturale deſi-
derium ſuę fœlicitatis habentes,vt ad
Deum conuertantur: ſunt enim hu-
iuſmodi prędicationes quaſi ſagittę
acutę, quibus vulnerantur ſalubriter
audientium corda. Hæ ſunt ſagittę de
Pſa.44. quibus Dauid ait ad regem Meſſiam
loquens Pſalmo.44. Sagittæ tuę acutę
(populi ſub te cadent)in corda inimi-
corum regis. Pallium quoquè ab ſpō-
ſa tollunt hi vigiles quando per prędi
cationem prauas conſuetudines vitæ
præteritæ eam faciunt relinquere. Pal
Math.10.d lium, inquam, illud cæci euangelici,
Mar 10.g quod ille proiceciſſe legitur à Chriſto
Luc 14.f vocatus,vt ad eum ſine impedimen-
to perueniret. Sic enim ſancti patres
per illud pallium cęcipannoſum, &
ex varijs vilibusquè panniculis conſu
tum,intelligere ſolent veterem con-
ſuetudinem vitiorum:quam abijcere
oportet eos, qui à Chriſto vocantur.
Ite ergo(ait Chriſtus Dominus his an
gelis) & effundite phialas veſtras in
terram,ideſt,prędicate æternam mor
tem hominibus terrenis.

Nos verò totum hoc caput de ve-
ris angelis,atquè de nouiſſimis ſecun
di aduentus diebus intelligentes,faci-
le locum iſtum ſic interpretabimur.
Et audiui vocem magnam de templo,
hoc eſt,de cœlo dicentem ſeptem pri
moribus angelis ſiue angelorum ma-
ximę multitudini:ite & effundite ſep-
tem phialas irę Dei ſuper terram, id-
eſt,in reprobos ac terrenos homines
vltionis diuinę myſterium exercete.
Græca ſcholia aiunt,idem eſſe phialā
irę Dei,quod ſupra Ioan. nominauit,
calicem iræ Dei.

¶*Et abiit primus angelus & effudit*

A *phialam ſuam in terram. Et factum eſt
vulnus ſæuum & peſſimū in homines qui
habebant characterem beſtię & in eos
qui adorauerunt beſtiā & imaginē eius.*

¶Pro huius loci intelligentia ſiue Terra ſigni-
primum ſenſum,ſiue ſecūdum ſequa ficatur pecu
mur notandum eſt,per terram hîc in liariter po
telligi à patribus peculiariter populū pulus Iude
Iudęorū. Vndè in ſacra ſcriptura nūc orum & quare
terra dicitur homo terrenus & carna
lis vt iam diximus paulò antè, nūc po
B pulus iudęorum:ſic aliqui intelligunt
myſticè illum locum Iob.28. terra de Iob.28.
qua oriebatur panis, igne conſumpta
eſt.i.iudęi à quibus procedebant elo-
quia Dei,igne inuidiæ cōſumpti ſunt.
Hæc eſt terra illa fructifera quæ ver-
ſa eſt in ſalſuginem à malicia habitan
tium in ea. Pſa.106.& terra cōmota de Pſa.106
loco ſuo.i.plebs Iſraelita de Iudęę fini
bus euulſa. Vnde Iob.9.dicitur:qui cō Iob.9.
mouet terram de loco ſuo:& colūnæ
C eius cōcutiūtur.¶Cęterū nō mireris,
optime lector, qđ paulo antèdixim9,
ſumi terrā pro hominib9 terrenis,ſiue
iudęi,ſiue gentiles,ſiue barbari ſint, in
ter explicandum illum locum: ite ef-
fundite.7.phialas irę Dei in terrā: mo-
dò autem diximus,terram accipi pro
populo iudęorum:nam idem nomen
ſolet variè ſumi in eodem loco ſacræ
ſcripturę,ne dum in diuerſis. Vt ibi Ioan.1.
Ioan.1. Mundus per ipſum factus eſt,&
D mundus eum non cognouit. Primo
namquè loco mundus pro omnibus
creaturis quæ videntur ſumitur: om-
nia enim per ipſum facta ſunt: ſecun-
do verò loco pro hominib9 mūdanis
& vanis qui Chriſtū factorem ſuū nō
cognouerunt. Sic etiā illo loco Pauli:
eū,qui nō nouerat peccatū pro nobis 2.Cor.5.
peccatū fecit. Variè peccatū ſumitur,
nā primo pro culpa,ſecūdo verò loco
pro hoſtia pro peccatis. Sic non minū
quòd

quod terra nunc pro hominibus terrenis quicūq; illi ſint, nunc autem pro Iudęorum populo ſumitur. His ita cōſtitutis primus huius loci ſenſus eſt. *Et abiit primus angelus*, ideſt, primus ordo prædicatorum & miniſtrorū Dei primi temporis Eccleſiæ. *Et effudit phialam ſuam in terram*; Hoc eſt, in Iudæos qui terrę nomine cenſentur ob firmitatem in vnius Dei cultu, vt Richardus, Gagneius, & alij aiunt. *Et factum eſt vulnus ſæuum & peſſimum in omnes*. Vulnus hoc non corporis ſed mētis eſt. Vulnerati enim ſunt grauiſſimè cæcitate duplici. Prima cęcitas fuit diffidentię & incredulitatis, qui tot viſis miraculis, & tot prophetarū teſtimonijs, tanta vitę ſanctitate & integritate in chriſto, credere noluerūt in illū: excæcauit enim eos malicia eorū, ita vt ſint inexcuſabiles. Vnde Chriſt⁹ Ioā. 15. aiebat: ſi nō veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatū nō haberent. Secunda cæcitas qua, permittente iuſto iudicio Dei vulnerati ſunt, ea fuit vt moribus Antichriſti imbuti in eū crederent illumq; venturū ſperent: & ideo Chriſtus apud Ioā. c. 5. eis dicebat: ego veni in nomine patris mei, & nō recepiſtis me: alius autē veniet in nomine ſuo & illū recipietis. Atq; hoc eſt, qđ Ioan. addit hic: factū eſt vulnus ſæuū & magnum in homines qui habebāt characterem beſtiæ, & in eos qui adorauerunt imaginem eius. Character beſtiæ fides eius eſt, quam habent Iudæi credentes in illum. Expectant enim eum, vt toto corde recipiāt. Qui & ipſe de eorum gente naſciturus eſt, vt prophetia habet Iacob, Gen. 49. Cuius ſpiritu cauteriatā, ab eo tempore quo Chriſtum eiecerunt, conſcientiam gerunt: quod eſt eorum immedicabile vulnus, vt Primaſio placet. Populus hic miſer dicere merito poterat quod Iob vulneratus ait: conſcidit me vulnere ſuper vulnus, & irruit in me quaſi gigas. Non enim vno vlcere ſed duplici vulnere, eoq; peſſimo, percuſſus eſt ab ira Dei. Poterat etiam dicere quod olim apud Hieremiam patres eorum: væ mihi ſuper contritione mea, peſſima plaga mea. Ego autem dixi planè hæc infirmitas mea eſt, & portabo illam. ¶ Primus ergo Angelus, ordo prædicatorum Eccleſiæ primitiuæ: effuſio phialæ, comminatio vltionis diuinæ: terra populus Iudæorum: vulnus ſæuum ac peſſimum reprobatio & deſolatio huius populi eſt. Ita Richardus.

Prima expoſitio. — Io. 15 — Io. c. 5 — Gen. 49 — Iob. 16 — Hie. 10

¶ Secundus verò ſenſus huius loci planior eſt, vt de ſecūdo Chriſti aduētu intelligatur. Exibunt enim in nouiſſimis tēporib⁹ veri angeli de cœlo, & effundent primū iram Dei in Iudęos impios & incredulos, qui Chriſtū contēnentes crediderunt in Antichriſtū adorauerunt eū tāquam verum Meſſiā, & imaginem eius fictè loquētem: & portauerunt in fronte ſignum, & notam eius. Hi ergo vulnerati ſunt à primo angelorum cætu vulnere ſæuo & peſſimo. Siue vt Græca lectio habet vulnere prauo & noxio.

Secunda Expoſitio.

¶ Hæ plagæ in modum illarum quibus Aegyptus afflictus eſt, intelligendæ ſunt: quamuis multo grauiores ſint. Neque explicat quodnā vulnus ſit. Aretas putat figuratè vulnus dici ardentem in corde cruciatum. Ego verò cum alijs propriè accipiendum puto, & vlcera ſignificari in interiori corporis parte latentia. Quæ quo magis latent eo ſunt grauiora: admodum videlicet Aegyptiacæ plagæ. Exod. cap. 9. Facta ſunt vlcera veſſicarum turgentium in hominibus,

Exo. 9

& iumentis: nec poterant malefici ſtare coram Moyſe propter vlcera, quæ in illis erant, & in omni terra Aegypti. Peſſimum autem vocat more ſacræ ſcripturæ valde affligens. Vt Eccleſiaſtes primo. Hãc occupationem peſſimam dedit Deus filijs hominum. Et .cap.4. In hoc quoque vanitas eſt, & afflictio peſſima, ideſt, moleſtiſſima. Nahum. cap.3. peſſima eſt plaga tua. Vnde bonum dicitur, quod iucundum eſt. Pſalmo 33. Quis eſt homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos. Et bonitas in ſacra ſcriptura idem eſt, quod iucunditas. Vt in Pſal. 105. Ad videndum in bonitate electorum: ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ideſt, ad videndum iucũditatem, quã præbes electis tuis. Verùm quoniam locus vulneris indicatus non eſt, vt ſolet: forte melius intelligemus in toto corpore fore. Vt Iob. cap.2. Egreſſus igitur ſathan à facie Domini percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis vſquè ad verticem eius. Simile eſt illud Deutero. cap.28. percutiat te Dominus vlcere peſſimo in genibus, & in ſuris: ſanarique non poſſis à planta pedis vſquè ad verticem tuum.

Peſſimũ, & bonum quid in ſacra ſcriptura dicatur. Eccle.1.a. & c.4.b. Nahum.3.d. Pſa.33.c. Pſa.105.a. Iob.2. Deu.28.d.

¶ *In homines, inquit, qui habebant characterem beſtiæ.* Hos autem reliquos peculiariter vulnerari par erat: qui publico teſtimonio à Deo receſſerunt: palàm beſtiam, ideſt, Antichriſtum adorantes: aut eius charactere ſe inſignientes.

¶ *Et ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui: & omnis anima viua mortua eſt in mari.* Hũc locum aliqui exponũt de tempore illo martyrum, quod Apoſtolos ſequtũ eſt. Tũc quippè mare baptiſmi initiatis conuertebatur in ſanguinem. Id quod ſanguis pri-

Prima Explicatio cõmunis de tẽpore martyrum.

A mæ plagæ Aegypti figurabat: Exod. c.8. Vbi dixit Dñs Moyſi: vt iret ad Pharaonẽ, & percuteret aquas, vt conuerterentur in ſanguinem: & ita factũ eſt. De hoc ſecundo tempore martyrum ſatis diximus. cap. 8. Tempore ergo iſto omnis anima viua mortua eſt in mari, ideſt, propter viuam fidem in baptiſmo acceptam. Mare figuram baptiſmi obtinere vidimus. c. præcedẽti. Omnis verò anima viuens ſumitur
B pro fidelium maxima parte: per Synechdochen. Vt aliàs accuratè oſtendimus. Prædicantibus ergo conſtantiſſimis verbi Dei miniſtris, ſeculi principes aduerſus illos, & qui per eos in Chriſtũ crederent, inſurgẽtes: variè eos interficiebãt. Sic igitur facta eſt ſanguis tanquã mortui: ideſt, apparuit in viſione ſanguis, quaſi gladio cæſi hominis, quaſi videlicet ob fide baptiſmi multi occiderentur. Quare verò voluerit
C Chriſtus fidem ſuam in nobis commendare per ſanguinis effuſionem docent ſancti. Tum, vt membra conuenirent in capite Chriſto: non enim decebat vt ſeruus eſſet maior Domino ſuo. Ioa.15. tum, vt teſtes probarentur fidei conſtantiſſimi, qui non dubitarent pro ea ſanguinem fundere. Tum etiam, vt edoceremur nullis huius ſeculi irretiri fallacibus blandimentis, ſcientes alibi paratum eſſe
D nobis regnũ, vbi & voluptates aliæ ſũt & gloria ſempiterna. Lege in Collectaneis multa ad rem hanc facientia.

Exo.8. Figura. Dicitur quod omnis anima viua mortua eſt per Synecdochen. Quare Chriſtus fidem ſuam cõmendare voluit per ſanguinis effuſionem. Ioa.15.

¶ Hæc tamen explicatio mihi non omnino placet. Tum, quod non eſt, quare cogamur dicere, Diuum Ioãnem iterum repetere tempus illud ſecundum martyrum, quod ſucceſſit in Eccleſia poſt primum Apoſtolorum tempus. Tum etiam, quia ibi capite 8. dicitur quod facta eſt tertia pars maris

Improbatur prima expoſitio.

ris

ris ſanguis & mortua eſt tertia pars A eorũ, quæ habebant animas in mari. Hic autẽ dicit ꝙ ois aia mortua eſt in mari. Quare loc⁹ iſte facili⁹ de tẽpore ſecundi aduentus explicabitur. Pro cuius intelligentia notandum eſt, mare in ſacra ſcriptura variè ſumi, nunc Deus appellat mare, nũc mũdus, nũc baptiſmus. Inter alias acceptiones myſticas mare ſignificat gentilitatem. Sicut enim terram populum Iudæorũ dicebamus ſignificare obfirmitatem B in vnius Dei cultu: ſic mare gentilitatem deſignare, nõ abredicemus: eo quod varijs idolorum cultibus inſtabiles ſemper fuerunt Gentiles. Secundus ergo Angelus effudit phialam in mare, ideſt, effundetur in nouiſſimis illis temporibus miniſterio Angelorum cœleſtium, ira & vltio diuina in gentiles, inſtar maris vagos & inſtabiles. Et hæc tanta erit, quòd fiet ſanguis tanquam mortui, & omnis anima vi- C uens morietur in mari. Quibus verbis hyperbolycè ſignificat Ioan. Immenſam effuſionem ſanguinis reprobatorum gentium, ſiue ea corporaliter facienda ſit ab exterminatore Angelo in præſenti vita; ſiue ſpiritualiter, ob immenſam ſuorum peccatorum vim. Tantam autem aſſerit fuiſſe vltionem, vt nullum manſerit animans viuum in mari. Secundus ergo Angelus cætus ſecundus angelorum: effuſio phialæ exequtio iræ diuinæ: factus ſanguis effectus vltionis, omnis anima viuens in mari mortua, gentilitatis multitudo maxima in hac vita percuſſa & in futura damnata.

2. ſenſus Verior

¶ Vel ſic locum explicabis: *Et ſecundus angelus effudit phialam ſuam in mare*, ideſt, operatus eſt in mare, vertendo illud in ſanguinẽ. *Et factus eſt ſanguis tanquam mortui*. aqua in mari ſimilis erit ſanguini qui effunditur cũ homo occiditur. Aut ita mare rubebit ac ſi multorũ occiſorum ſanguine tingeretur. Quomodo dictum eſt: arua noua neptunia cęde rubeſcunt. *& omnis anima viuens mortua eſt in mari*. i. Omnes piſces qui erant in mari. Sicut Exo. c. 17. & omnes piſces qui erãt in flumine mortui ſunt. hæc expoſitio eſt multo magis literalis.

3. ſenſus

¶ *Et tertius angelus effudit phialã ſuã ſuper flumina & ſuper fontes aquarũ & factus eſt ſanguis.* Locus iſte explicatur à nonnullis de 3. illo tẽpore poſt aduentũ Chriſti primũ. Hoc eſt, de tempore hereticorũ deprauantium ſacras ſcripturas. Quod figuratũ fuit ſub tertia tuba, de qua ſatis diximus. c. 8. Pro hu⁹ ſenſ⁹ ergo intelligẽtia notãdũ eſt. Aquarũ nomine, fluminũ, ac fontiũ, intelligi ſacras ſcripturas. Hic eſt fluminis impetus lętificans ciuitatẽ dei. C Pſal. 45. hoc eſt, ſcripturæ ſpiritualis intelligentia cõſolatur Eccleſiã. Ad quã nos Chriſtus dñs remittit: ſcrutamini ſcripturas, illę enim ſunt, quæ teſtimoniũ perhibent dę me. Sicut enim aquã eſt maximè neceſſaria ad mitigandã ſitim corporalem: ſic ſcriptura ſacra ad ſedandam ſitim ſpiritualem. Hinc eſt quod Dominus apud Eſaiam cap. 55. dicebat: omnes ſitientes venite ad aquas. Hæc eſt, fons ille in medio paradyſi, D ex quo oriuntur quatuor flumina, hoc eſt, quatuor euangelia irrigantia totam Eccleſiam. Hæc, flumen illud aquæ viuæ, & riui illi de quibus Dominus Ezechiel. 34. ait: paſcam oues meas in montibus Iſrael & in riuis. Et Pſa. 106. Poſuit deſertum in ſtagna aquarum: & terrã ſine aqua in exitus aquarũ. Eccleſia enim quæ antea gentiliter viuens deſerta, erat, ſitiuit conſolatione ſcripturarum, nũc

1. ſenſus de tempore 3. poſt aduentum Chriſti, hoc eſt, de tempore hæreticorum

Nomine aquarũ ſacrę ſcripturæ intelliguntur.

Pſa. 45.

Ioan. 5.

Eſaie 55.

Gene. Figura.

Ezech. 34

Pſa. 106

nunc abundat his fluminibus. Scriptuⷶ ergo ſacræ, nunc flumina, nūc fontes, nuc aquæ myſticè vocantur. Fiūt ergo flumina ſcripturarum ſanguis, quando carnali ſenſu ab hęreticis corrumpūtur: hoc eſt, inſalubres & quæ bibi non poſſunt. Quod maximè ſub effuſione 3. phialæ fuit, & tuba. 3. Ceſſante namq; perſequtione ſub Conſtantino Magno inſurrexerunt hæretici qui falſis expoſitionibus flumina ſacræ ſcripturæ verterunt in ſanguinem: ſuper quos effuſa eſt ira & vltio diuina. Nō ſic Chriſtus qui apud Ioānē. c. 2. Aquas conuertit in vinum, id eſt, aquas ſcripturarū in dulcedinem, ſaporem, & odorem vini, hoc eſt, ſpiritus ſancti inebriantis Apoſtolos in die pentecoſtes.

Ioa. 2.

2. ſenſus ¶ Secundus ſenſus eſt Richardi: vt per flumina & fontes hæretici ipſi intelligantur. Quod minimè mirum eſt, ſic eos vocari: cum D. Petrus epiſtola 2. c. 2. de his dicat: hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus agitatæ. Tertius ergo Angelus phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum effudit: quando tertius ordo prædicatorum nunciauit vltionem diuinam hæreticis. & factus eſt ſanguis: quia ſequta eſt ſententia vltionis.

2. Pe. 2

3. ſenſus ¶ Tertius ſenſus, vt hic locus de tēpore poſt Antichriſtum intelligatur. Vnde non modo de hæreticis illius temporis, ſed de vniuerſis fideliū perſecutoribus textus hic eſt accipiendus, qui materiali gladio etiam fideles perſequuti ſunt. Nam ſi flumina & aquarum gurgites in ſcripturis perſequtionum abundantiam ſignificare ſolent ſecundum illud Pſalmi. Saluum me fac Domine, quoniam intrauerūt aquæ, vſquè ad animam meam: ſicut non & perſequutores ſignificabunt.

Pſa. 68 a

Hi ſunt quibus Pharao ventilat cornu, id eſt, quibus diabolus perſequitur fideles. Ezech. 32. Effuſa igitur phiala iræ Dei in flumina, & fontes aquarū, id eſt, in Eccleſiæ perſequtores, factus eſt ſanguis. Græcè, γέγονε, quod referri poteſt ad aquas. Quod, ſcilicet, ipſæ aquæ factæ ſunt & verſæ in ſanguinē: ſiue corporaliter perimente hæreticos, atquè perſequtores Eccleſię angelo, ſiue ſpiritualiter in æternas tenebras proijciente. De qua diuina vltione audire ſe Ioānes aſſerit quæ ſtatim ſequuntur in textu.

Ezech. 32. a

4. ſenſus ¶ Quartus ſenſus eſt, quod hęc omnia fient ſicut ſonant. At nō ſimul ſed paulatim fient, vt detur tempus pœnitentiæ. Atq; ita paulatim etiam creſcunt plagæ. Multo enim grauius eſt flumina & fontes verti in ſanguinem vnde ſiti enecari neceſſe ſit, quam mare: quod minus vſib9 ſeruit humanis. Eadem plaga afflicti ſunt Aegyptij. vt Exo. c. 7. dicitur tolle, inquit, virgā tuā & extende manū tuā ſuper aquas Aegypti, & ſuper fluuios eorum & riuos ac paludes, & omnes lacus aquarū: vt vertantur in ſanguinē, & ſit cruor in omni terra Aegipti, tàm in ligneis vaſis, quàm in ſaxeis. Et paulò poſt: & piſces qui erāt in flumine mortui ſūt, cōputruitquè fluuius, & nō poterant Aegytij bibere aquam fluminis.

Exo. 7

¶ Et audiui angelum aquarum dicentem: iuſtus es Domine, qui es, & qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti: quia ſanguinem ſanctorum & prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere, digni enim ſunt. Angelum aquarum vocat (ſecundum aliquos) angelum populorum. aquarum enim nomine populos aliquādo intelligi, docet cap. ſequenti Ioānes dicens, aquæ quas vidiſti populi ſunt. Vnde cùm Exo. c. 7. dici-

citur Pharao exire ad aquas, eſt diabolus egrediens ad ſubuertendos populos. Et cum aquæ conuertuntur in ſanguinem deſignāt populos venientes ad fidem ſanguinis Chriſti. Exod.4. Agunt igitur angeli populis & ſingulis è populo deputati Deo maximas gratias de iuſtitia ipſius qui ſanguinarios illos & prophetarum interfectores, nimirum Eliæ, & Enoch, ac ſimilium, ſuomet ſanguine potauerit, eos perfundando ſicut digni erant, ideſt, commeriti.

Exod.4.

¶Cæterum qui priorem ſenſum ſequuntur per aquas intelligunt ſcripturas (vt iam diximus) per angelū aquarum doctorem quemuis ſignificari dicunt: nuncium videlicet Dei, ad explicandas ſcripturas miſſum. Qui ergo huiuſmodi ſunt ſancti prædicatores benè docti & inſtructi in ſacra ſcriptura, videntes terribili dei iuditio aquas ſermonum Dei verſas in ſanguinem, venerantes hoc Dei iudicium in illis, dicunt: iuſtus es Domine, qui es, & qui eras ſanctus.

B

¶Sed nos planiorem ſenſum proſequentes dicimus, elementa & res inferiores etiā angelorū curę cōmiſſas eſſe. Illi ergo cui cōmiſſę ſunt aquę, angelus dicit aquarū. Ita &. 14. dictū eſt: & alius angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatē ſuper ignē. Qđ ad ignē corporeū referri etiā poſſe dixim⁹. Aretas ait: nō gentibus tantū pręfectæ ſunt diuinæ virtutes iuxta legiſlatorē Moyſen, ſed & mūdi elementis, quēadmodum & reuelatio hæc diuinitus nos docet. Orig. ho.14. in numeros. Opus eſt. n. ipſi mundo, etiā angelis, qui ſint ſuper beſtias, & angelis qui præſint exercitibus terrenis: opus eſt Angelis qui præſint animaliū natiuitati, virgultorū plantationūq; & cæteris

2. ſenſus Magis literalis & qui er.

Pſa 100. eo a. fere in principio.

A

pluribus incremētis. Augu. lib.3. quęſ. q.79. Vnaqueq; quippe res viſibilis in hoc mundo habet angelicam poteſtatem ſibi præpoſitam. Idem docet 3. de Trinit. c.4. & hos autores eſt ſecutus. 1. par. q.110. artic.1. D. Tho. gaudet igitur angelus per aquas ſibi commiſſas iuſtitiam Dei exerceri aduerſus impios.

Aug.

D.Tho.

¶ *Iuſtus es*, inquit, *domine, qui es, et qui eras ſanctus*. Non eſt ſenſus qui es ſanctus, & qui eras ſanctus, ſed vt in græco apertiſſimum eſt. Iuſtus es dñe qui es ipſe qui es: & ipſe qui eras, & ipſe ſanctus. Sanctus autē hoſios græcè dicitur. i. innocens & purus & amator puritatis: vt diximus. c.15. proquo interpres tranſtulit, pius. quia ſolus pius es. Ac ſi dicat hic Ioā. ò dñe qui ſemper fuiſti & ſemper es, & qui es amator puritatis, iuſtus es, quoniā iſta iudicaſti. Quare non rectè vertit Eraſmus: iuſtus es Dñe, qui es, & qui eras ſanctus, quia hæc iudicaſti. *Et ſanguinem*, inquit, *eius dediſti bibere*. ideſt, aquam in ſanguinem verſam.

C

Et audiui alterū dicentē, etiā dñe deus omnipotēs vera et iuſta iuditia tua. Grçcè legitur, & audiui alterū. ſ. Angelū, ἐκ θυσιαστηρίου. i. ex altari, ſubaudi exeuntē: nimirū Ieſu Chriſti, qui eſt verū altare, in quo patri ſua ſacrificia offert Eccleſia. Hoc eſt altare illud thimiamatis, qđ exhibuit patri odorē ſuauitatis, & exhibet in omniū fideliū ſanctificationē. Idē eſt, altare holocauſti: & hoſtia etiā, pro totius mūdi vita in cruce oblata. Egreſſus ergo eſt Angelus iſte ex altari. i. ex Ieſu chriſto, vt maximas etiā gratias redderet Deo, laudaretq; Dei iuditia dicens: Dñe Deus omnipotens vera & iuſta iuditia tua.

D

Primus (E ſus Chriſtus hoſtia & altare

¶Aliter locus iſte intelligi poteſt. Angelus ergo iſte clamat de altari Thimia-

3 ſenſus omnibus alijs plani or

thimiamatis de quo ſupra loqutus eſt.& A iuſta eſſe Dei iudicia dicit. In hoc altari incenſa Deo offeruntur, ideſt, preces ſanctorum è terra clamantium ſicut vidimus.cap.8. vbi legimus: & alius Angelus venit & ſtetit antè altare habens thuribulum aureum: & data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium, ſuper altare aureum quod eſt ante thronū. Cum ergo ſancti de terra aduerſus impios clament pro iuſtitia Dei, & pro B libertate iuſtorum vt puniantur, rectè Angelus qui eorum preces offert Deo gratulatur diuinæ iuſtitiæ, & iuſta iuditia eius eſſe teſtatur. Si autem de altari holocauſtorum hoc intelligatur, quoniam nihil additur quo intelligatur altare thimiamatis: dicemus Angelum clamare ab altari, à loco in quo martyres quieſcunt in cœlo, & vindictam petunt. Inde approbat iudicia Dei, quia ſanguinem ſanctorū vlciſcitur, vt latius expoſuimus.cap. 14. C & fortaſſè iſte angelus eſt ille de quo dictum eſt ſupra: & alius Angelus exiuit dè altari qui habebat poteſtatem ſuper ignem. Cæterum pro, etiam, in Græco eſt, nę, ideſt, ita ac ſi diceret, ita eſt Domine, ita fieri debet. Vt ſæpè diximus *vera*, inquit, *& iuſta iudicia*, vera, ideſt, incorrupta ex veritate orta: non ex falſa ſuſpitione. Vera etiam, id eſt, fidelia: quod rectè præſtas quod promiſiſti, te vindictā de malis ſump D turum fore. Iudicia vocat, ſentētiam, ſiuê opera illa quæ vt verus iudex facit.

¶ *Quartus angelus effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igni, & æſtuauerunt æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pænitentiam vt darent ei gloriam.*

¶ Locū iſtū ſuo ordine exponunt nōnulli, de his quæ in Eccleſia acciderunt quarto tempore, quod tempori Apoſtolorum, & martyrum, & hæreticorum ſucceſſit in Eccleſia. De quo etiam D. Ioan. diſſeruit. cap. 8. dicens: & quartus Angelus tuba cecinit, & percuſſa eſt tertia pars ſolis. Quod myſterium iterum (inquiunt) repetit hîc diu9 Ioānes ſub figura phialę, quę effuſa eſt in ſolem. Hunc igitur ſenſum primùm proponamus. Notandum ergo eſt in ſacra ſcriptura Chriſtum appellari ſolem. Sic enim de illo intelligens ait Malachias. cap. 4. orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitię. Ipſe eſt enim luminare maius poſitum à Deo vt præſit diei: hoc eſt, claræ viſioni Dei, Gene. primo. Ipſe eſt ſol ſtans vt ſol ſtetit in tempore Ioſue. Ioſue. 10. Et ſol ſtans in habitaculo ſuo, hoc eſt, in gloria & in Eccleſia: Vt Abacuc. ca. 3. dicitur. Ipſe enim dixit Math. cap. 28. Ego vobiſcum ſum vſquè ad cōſummationem ſeculi. Vt autem ſol indurat lutum, & liqueſacit ceram: ſic Chriſtus poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorū Lucæ. c. 2. Epheſ. 4. Quarto tempore phiala iræ Dei in ſolem effuſa eſt, ideſt, in Chriſtum, non in ſe ſed in ſuis fidelibus, Chriſtus enim ſol iuſtitię in ſuis fidelibus patitur: atq; ſibi deputat quidquid pro illo perpetiuntur fideles. Percutitur igitur Chriſtus, dū ſuæ veritatis lux abſconditur, ipſiusq; cognitio obſcuratur & deficit: quemadmodum deficere cœpit in cordib9 fidelium ſtultorum inſurgente ſecta Mahometica. In principio namq; huius temporis, videlicet, anno Chriſti ſexcenteſſimo vigeſſimo ſecundo: cū Sergio monacho in Arabia Mahumetes

primus ſenſus pertinens ad quartum tempus poſt aduentum Chriſti.

Chriſtus Sol in ſacra ſcriptura vocatur Mala. 4.

Gene. 1.

Ioſue. 10

Abacuc. 3. Math. 28.

Luc. 2. Ephe. 4.

res ille ſceleſtiſſimus ſarracenus ſectã A
ſarracenorum & turcarum pernicio-
ſiſſimam condidit. Tunc igitur ſic ef-
fuſa eſt phiala in ſolem, quod percuſ-
ſa ſit tertia pars ſolis in fidelibus (quæ
refertur c.8.) percuſſa primùm à ſcele
ratiſſimo Mahumeto, qui totam Sy-
riam, & Aegyptum, & tres Arabias,
& Hieruſalem occupauit, poſtea ve-
rò quàm execrabilem legem ſuã con
didit plura regna mira celeritate per
uolauit, & ſibi ſubiecit: orthodoxorũ B
templa prophanauit: poſt eius mor-
tem Homar eius ſucceſſor & alij Re-
ges vſq; ad othomãnos, qui omnes æ-
ſtu, & igni afflixerunt populum Dei.
Quo ſuppoſito facilè quod ſequitur
in textu intelligetur: Nam homines
iſti ſceleſtiſſimi qui decepti ſunt, & à
fide vera alienati, & qui eos ſeduxe-
runt, æſtuauerunt æſtu magno, & blaſ
phemauerunt nomen Dei; æſtuaue-
runt & æſtuant, primùm à telis ignitis C
lætaliquè tinctis veneno per dæmo-
nes in corda eorum iaculatis: æſtuaue
runt in ſuperbia, atq; æſtuant vſq; mo
do in ardentiſſima cõcupiſcentia, &
blaſphemant ſanctum Dei nomen, &
quod peius eſt, minime eos ſuæ blaſ-
phemiæ pœnitet. Ecce primus huius
loci ſenſus ex authore Collectaneo-
rum deſumptus.

2. ſenſus Sol vir ſapiens dicitur.

¶Vel dicendum eſt cum Grego.
34. Moral. cap. 7. quod ſolis nomine (in D
ter alias acceptiones in ſacra ſcriptura
inuentas) ſignificatur ſapientium intel
lectus, vnde Salom. Eccleſ. 27. ait: ſa- Eccle. 27.
piens vt ſol permanet, vbi per com-
parationem ſolis, acumẽ ſapientiæ de-
ſignatur. Quartus ergo angelus effu-
dit phialam ſuam in ſolem, & datum
eſt illi æſtu homines afficere & igni.
Phialam videlicet in ſolem effundere
eſt, perſecutionis ſupplicia viris ſapiẽ-
tiæ ſplendore fulgentibus irrogare. Et
datum eſt illi vt afficeret homines æ-
ſtu & igni, quia dũ ſapientes viri cru-
ciatibus victi, malè agendi errore tan
guntur, illorum exemplo perſuaſi in-
firmi quiq; temporalibus deſiderijs in
ardeſcunt. Ruinæ namq; fortium, au-
gmenta præſtant perditionibus infir-
morum. Hæc ex D. Gregorio.

3. ſenſus Veriſimilior

¶Nos verò non hanc, ſed aliam hu
ius loci intelligentiam proſequamur.
Nec enim exiſtimo D. Ioãnem hac
viſione voluiſſe repetere quæ diximꝰ
ſe vidiſſe. c. illo 8. Sed ſeptem has phia
las iræ Dei eſſe referendas ad tempo-
ra prope ſecundum Chriſti aduentũ
ventura. Quare pro maiori pręſentis
textus explicatione, ſciendum eſt: qđ
per ſolem hic, Antichriſtus eſt acci-
piendus, qui ſe ſolem iuſtitiæ, ideſt,
Chriſtum eſſe mentietur, & ſe ſua cla
ritate mundum illuminare finget.
Quartus ergo angelus effudit phialam ſuam in ſolem. ideſt iram & vltionem
diuinã in Antichriſtũ. *& datum eſt ei,*
ideſt, à Deo permiſſum, *Affligere homines æſtu, & igni.* ideſt, varijs perſequutio
num generibus affligere fideles pro
tempore credentes ac baptizatos qui-
dem ſed non electos tamen. quia de
iſtis dicitur, quod deficient neque pœ
nitentiã agent. *& æſtuauerunt homines æſtu magno.* ideſt, grauiter oppreſſi ſũt
ab Antichriſto. *& blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem in plagas.*
Pro eo quod orare debebant: & has
ab eo plagas deprecari, in blaſphemias
conuerſi ſunt: nec pœnitentiam ege-
runt, aut propoſitũ conſilium ue mu-
tarunt: vt pro blaſphemiis deo gloriã
darent: qui habet in plagas poteſtatẽ.
Deus enim ſolus habere dicitur pote-
ſtatem ſuper plagas iſtas: quia à quo
uult miſericorditer amouet, & ſuper

quos vult iuſto iudicio effundi permitit. Iuxta illud quem vult indurat, cuius vult miſeretur. Roma. 9. Ecce tertius ſenſus quem refert Gagneius.

Rom. 9.

Quartus ſenſus.

¶ Quartus ſenſus ſit iſte, *effudit*, inquit, *phialam ſuam in ſolem*, id eſt, egit virtute ſua vt ſol multò vehementius atque ardentius calefaceret, *æſtu affligere homines et igne*. in græco eſt pro, æſtu affligere, καυματίσαι ac ſi diceret: & datum eſt illi, vt faceret homines æſtuare igne. Itaquè quamuis æſtum dicat tãtum eſſe, eius magnitudinem oſtendit, ut ignis potius videatur quam æſtus.

¶ *Et æſtuauerunt homines*, id eſt, æſtu afflicti ſunt. Quod enim prius dixerat æſtu affligere: modò dicit æſtuare. Idem enim verbum eſt in Græco. *Habentis poteſtatem ſuper has plagas*. id eſt, qui talibus plagis homines affligit nec remouet earum acerbitatem cum poſſit.

¶ *Quintus Angelus effudit phialã ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore, & blaſphemauerunt Deum cœli præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.*

Primus ſenſus communis

¶ Locus iſte ſecundũ aliquos quinti temporis deſcribit euentus: quo ſuperius prodigioſæ locuſtæ de ore putei fumigantis prodiere, quorum cruciatus vt ſcorpij erant. Legite quæ annotauimus. cap. 9. hãc ergo intelligentiã primùm proſequamur. Ait ergo: *Et quintus angelus effudit phialam ſuã ſuper ſedem beſtiæ.* Beſtia in ſcriptura ſacra myſticè diabolũ ſignificare, docet inter alios Diuus Gregorius explicans illum locum Iob. cap. 5. Et beſtiã terræ non formidabis: callidus, inquit, aduerſarius, beſtia terræ dicitur, quia ad rapiendas mortis tempore peccatorum animas violentia crudelitatis effrenatur. Quos enim viuentes blandiens decipit, morientes ſæuiens rapit. Quod contra de electorum Eccleſia per Prophetam Dominus pollicetur, dicens apud Eſaiam. cap. 35. Mala beſtia non tranſibit per eam. Illi igitur beſtiam terræ morientes timent, qui conditoris ſui potẽtia viuentes non timent. Benè ergo dicitur & beſtiã terræ non formidabis, ac ſi apertè diceret: qui blandiente modò hoſte non vinceris, hunc venientem poſt modũ non timebis. Et eodem in loco dicitur: & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi, quia maligni ſpiritus, cum bonorum corda aduerſantes deprimunt, hæc nolentes ad amorem Dei impellunt. Inde ergo cum Deo robuſtior pax oritur, vnde ab aduerſarijs durior pugna nobis generatur. Diabolus ergo beſtia vocatur, quia aut latenter inſidians, aut apertè ſæuiens, agnum, id eſt, corpus Chriſti inuadere nititur.

Beſtia diabolus in ſacra ſcriptura

Iob. 5.

Eſa. 35.

Iob. 5.

Sedes beſtiæ infideles

Per ſedem autem huius beſtiæ intellige infideles, qui ſemper ſe, & abſquè temporis interruptione, diaboli principatui per infidelitatem ſubdunt, ſuper illos autem, qui baptizantur, non ſemper ſedet: quia quandiu gratiam cuſtodiunt, ſuper eos dominationem non habet: quare infideles principaliter ſedes diaboli dicuntur, generáliter verò regnum eius, id eſt, omne corpus diaboli, ſedes huius beſtiæ dicitur. Quintus itaquè angelus phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ effundet, quãdo quinta prædicatorum ſucceſſio infideles, qui ſemper diaboli ſunt ſedes, vltione diuina operante, magis excæcandos, prædicabit. Vnde benè ſequitur. *Et factum eſt regnũ eius tenebroſum.* Effuſa ergo phiala ſuper ſedem beſtiæ regnum eius fecit tenebro

Sedes beſtiæ generaliter regnũ eius intelligunt,

Regnum diaboli tenebroſum dicitur. & quare.

broſum, hoc eſt, non illuminatũ: quia A videlicet non merentur illuminari, propter eorum merita: abiecti enim ſunt qui Deum cœli primum ſpræuerunt. Tunc enim qui occulti erant regnum ſathanæ manifeſti fient, erroribus & ſectis diuiſi. Vt non vereantur palàm ſedes eſſe ſathanæ, hoc eſt, regnum illud tenebroſum. Hæ ſunt illæ

Io.1.

tenebræ, de quibus Ioã. ait. cap. 1. Lux in tenebris lucet. & rurſum: lux venit in mundum, id eſt, in regnum diaboli B tenebroſum, & tenebræ eam non cõ-

Io.3.

præhenderunt. Deniquè Ioan. 3. dicitur: lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lumen. Venit enim Chriſtus Dominus illuminare eos, qui ſedebant in tenebris, & vmbra mortis. Regnum etiam diaboli tenebricoſum dicitur, quia tenebris illis opertum eſt, de qui

1Io.2.

bus Ioan. in prima ſua Canonica. ca. 2. ait: qui dicit ſe in luce eſſe & fratrem C ſuum odit, in tenebris eſt vſq; adhuc. Qui diligit fratrem ſuum in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt, id eſt, non offendit. Qui autem odit fratrem ſuum in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcœcauerunt oculos eius. In quæ verba legendus eſt Auguſtinus. Eſt ergo regnũ diaboli tenebroſum, id eſt, odio & liuore coopertum, face charitatis & religionis in proximum carens. Et ideo ſuper illud fudit D angelus phialam ſuam, qua effuſa conſequutum eſt id quod ſtatim in textu ſubiungitur.

¶ *Et manducauerunt linguas ſuas præ dolore.* Porrò dolor hic cruciatus malignitatis eſt, inuidiæ, & odij. Præ

Cõmanducatio linguarum typus eſt inuidiæ & cruciatus odij.

inuidia, & præ odio & malignitate cruciantur impij atq; commanducant linguas ſuas inuicem. Obſerua quod cõmanducatio linguarum, continuæ detractionis & maledicentiæ eſt typus. Scriptura enim ait: lingua eorum gladius acutus. Pſalmo. 56. & rurſum: exacuerunt vt gladius linguas ſuas. Pſal. 63. item Pſalmo. 143. Cuius maledictio ne os plenum eſt, & amaritudine, & dolo, ſub lingua eius labor & dolor. Præ dolore ergo linguas commanducant, quia præ cruciatu odij & liuoris alios mordent, aut ſe mutuo lacerant virulenter: vt non aliud ſit horum doctrina, quàm mordacitas quædam, & linguarum commanducatio: quod faciunt, ex cordis eorum amaritudine, qua vexantur deſtituti à gloria Dei. Is enim eſt fructus malæ vexatæ cõſcientiæ, vt peſſimè loquatur, ſentiatq; de alijs, quæ ſibi peſſimè conſtat, & nunquam pax illi ſit, non enim conquieſcit cum ſit cor eius quaſi mare feruens. Meritò ſuadet Salomon, vt à detractoribus fugiamus dicens. ca. 23. Nolite eſſe in conuiuijs potatorum, nec in comeſſationibus eorum qui carnes aduescendum afferũt, quia vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur. Quem locum Diuus Gregorius lib. 10. Mor. cap. 25. Myſticè accommodat ad detractores. Exponens enim illud Iob. & carnibus meis ſaturabimini, ſic habet: ſciendum quoquè eſt qđ ij, qui alienæ vitæ detractione paſcuntur, alienis proculdubio carnibus ſaturãtur. Vnde per Salomonẽ dicitur: noli eſſe in cõuiuijs potatorum neq; comedas cum eis qui carnes ad ueſcendum cõferunt. Carnes quidem aduescendum conferre, eſt: in colloquutione derogationis viciſſim proximorum vicia dicere. De quorum ſtatim pœna ſubditur. Quia vacãtes potibus & dantes ſymbolum conſumentur: & veſtietur pãnis dormitatio. Po-

Pſa.56.

Pſa.63. & 143.

Fructus malæ conſcientiæ

Prou.23.

D.Grego.

tibus vacant qui de opprobrio alienę vitæ, ſe inebriant. Symbolum verò dãre, eſt, ſicut vnusquiſque ſolet pro parte ſua cibos adueſcendũ, ita in cõfabulatione detractionis verba conferre. Sed vacantes potibus, & dantes Symbolum conſumentur: quia ſicut ſcriptum eſt: omnis detractor eradicabitur. Veſtietur autem pãnis dormitatio: quia deſpectum & inopem ab omnibus bonis operibus mors ſua inuenit, quem hic ad alienæ vitæ exquirẽda crimina, detractionis ſuæ lãgor occupauit. Hæc ille.

2. ſenſus ¶ Quòd ſi locus iſte ad tempora illa vltima referatur, facilis eſt expoſitio. Quintus enim angelus à Deo de cœlo miſſus, tunc effundet phialam, id eſt, vltionem diuinam, ſuper ſedem beſtiæ, Hoc eſt, ſuper regnum Antichriſti, ſiue ſatellites eius ac miniſtros. Vnde ſubiungitur: *& factum eſt regnũ eius tenebroſum.* Excœcatis illis ſua perfidia, & ignorãtia, ne verum lumen viderent. In græco eſt, ἐσκοτωμένη, id eſt, obſcuratum eſt eius regnum. Cur autem obſcuratum dicat, ſtatim exponit dicens: & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore, &c. Significat ergo non ſolum regnum illud eſſe excęcatum: ſed omnes qui Antichriſto parebunt grauiſſimis vulneribus percuſſos eſſe: atque ita obſcuratam eſſe proſperitatem, & lætitiam illius regni. Ait ergo ſtatim Ioã. *& commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.* Illati, ſcilicet, ſibi vlceris ab Angelo: & prę inuidia, cum videant nullis minis, nullis afflictionibus poſſe ſe electos à fide auertere. Eadem ſignificatione dicũt latini mordere labrum: & græci, cõmedere labia. Vt Ariſtophanes in veſpis pre ira labia comedens.

¶ Hinc colliges quàm infeſti ſint Deo oculi & linguæ impiorum, quãdo peculiariter ea mẽbra pœnis maximis afficiat, iiſque in ſacra pagina ſæpè minetur: acerbiſſimèque in ea ſe animaduerſurum ſæpè dicat: Oculi fortè, quia ſemper in malis ſtruendis verſentur, ideò & tenebris eos afficit. Hinc fuit quòd olim Sodomitæ primùm cæcitate percuſſi ſunt ab Angelis, linguæ verò infeſtiſſimæ ſunt Deo propter blaſphemias, periuria, falſa teſtimonia, contumelias, detractioneſq; in proximos, quibus eos acerbiſſimè lacerant. Vnde regius vates ait lingua eorum gladius acutus. Hinc factum eſt vt diues ille epulo, qui ſepultus eſt in inferno grauiter in lingua torqueretur. Ob hanc cauſam tum alias, tum per Zachar. cap. 14. Minatur Dominus & oculis & linguis impiorum dicens & oculi eorum contabeſcent in foraminibus ſuis, & lingua eorum contabeſcet in ore ſuo: Et in hoc loco vides quid noſter Ioan. dicat, loquens de regno beſtiæ quinta plaga percuſſo. Factum, inquit, eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore. Cõcupiſcentia enim oculorum, tenebris, & cæcitate corporis, & mentis punitur à deo: ſuperbia verò vitæ, quæ ſeſe linguæ iactantia maximè prodit, ſecundum illud D. Iacobi. cap. 3. Lingua modicum quidem membrum eſt, & magna exaltat: commãducatione linguarum torquetur.

¶ *Et blaſphemauerunt Deum cœli præ dolore & vulneribus ſuis.* Vel vlceribus ſui: Nam Græcè eſt, ἑλκῶν αὐτῶν, conuitijs enim affecerunt Deũ, qui in cœlo regnat, vnde ſibi mala illa immiſſa cernebant. ¶ Quintus itaque Angelus, cœtus angelorum cœleſtium: beſtia, Antichriſtus: ſedes beſtiæ,

Oculi & lingua impiorum Deo ſunt infeſtiſſima

Pſal. 56.
Luc. 16

Zach. 14.

Iacob. 3.

ſtiæ, miniſtri & ſatellites eius: effuſio phialæ, illatio vltionis & vlceris è cœlo: tenebroſitas regni ſui, perfecta excæcatio: commeſtio linguarum præ dolore vlceris à Deo illati, ſiue tabeſcens inuidia erga ſanctos, cum vituperatione: blaſphemia Dei cœli, derogatio diuinitatis Chriſti.

¶ *Et ſextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum euphratē: & ſiccauit aquam eius ut præparetur via regibus ab ortu ſolis.*

Prima explicatio de 6. tempore poſt primū aduentum Chriſti

¶ Hæc verba ſecundum priorem expoſitionem ſexti temporis poſt primum aduentum Chriſti euentus ſignificant. Pro quorum explicatione notādum primum eſt, quòd Euphrates eſt vnum de quatuor fluminibus qui egrediuntur de paradyſo terreſtri ponitur què terminus terræ promiſſioni. Secundò notandum, quòd Euphrates, ideſt, frugifer ſeu fructificans, aut creſcens ſecundum quod eſt flumen Babylonis, hoc eſt, confuſionis, potentiam huius ſeculi ſignificat: & omnem impiorum collectionem. Egreſſus ergo eſt ſexto tempore cætus prædicatorum verbi Dei, & effundere cœpit phialam vltionis diuinæ in homines potentes, & populum voluptatibus & delicijs huius ſeculi deditum, Antichriſto parentem. Hoc eſt effundere phialam in flumen magnū Euphratem. Et ſicut diuiditur hoc flumen in multiplices meatus gurgite exundante: ita impiorum multitudo fluxu carnalium deſideriorum, per multa diuiditur flagitia: alij enim ſunt homicidæ: alij voluptatum carnalium ſectatores: alij auaritiæ dediti: alij alijs flagitijs implicati. In hos igitur meatus effundent tunc temporis iram diuinam prædicatores verbi Dei. Et tantæ virtutis erit comminatio huiuſmodi, vt contingat quod ſtatim ſubditur.

Euphrates quod myſtice ſignificet.

¶ *Et ſiccauit aquam eius.* Siccatur enim tunc aqua huius fluminis quando impiorum iniquitas, per legis iuſtitiæque amorem coercetur: quando cōtemptus ſeculi, & humanarum voluptatum in impijs generatur. Tū quippè Elia & Enoch prædicantibus, multi impietate abiecta fidem recipient: Reges & principes alijquè quorum mundanam fœlicitatem Euphrates vocabulum exprimit. Sed ad quid obſecro exſiccata eſt aqua huius fluminis? *Vt præparetur,* inquit, *via regibus ab ortu ſolis.* Exſiccata aqua malitiæ, & infidelitatis per prædicationem in Euangelicam via præparatur à Chriſto qui eſt verus ſol iuſtitiæ: de quo Zachar. cap. 2. ait: ecce vir oriens nomen eius: & Zachar. pater Ioānis: viſitauit nos oriens ex alto. Ab iſto ergo ortu ſolis præparatur via ſalutis regibus, hoc eſt, electis, qui regale ſacerdociū dicuntur maximè verò ſacris verbi Dei miniſtris, qui reges ſunt in Chriſto rege: ſicut & ſacerdotes qui ſacri verbi Dei ſceptro populum Dei regunt. Ait ergo Ioan. & ſextus Angelus effudit phialā ſuam in flumen magnū Euphratem. Quia quando ſacri verbi Dei miniſtri præſertim Elias, & Enoch, extremo illo tempore prædicationis munus obibunt, multorum cordibus fluxus carnalium voluptatum areſcet, & fient Chriſti templa & habitacula. Ecce prima huius loci intelligentia. Secunda mihi vero ſimilior intelligentia talis eſt. *& ſextus angelus effudit phialam in flumen magnum euphratem.* Si per aquas & flumina rectè ſignificari perſequutores ſuperius diximus, aptè per Euphratem flumen magnum, qui Babylonem præ-

Chriſtus ortus Solis dicitur.

Zach. 6
Lu. 1.

Electi vocantur reges.

2. ſenſus

Per Euphratē ſatellites Antichriſti intelliguntur.

ſec

ter ſluit, principes Antichriſti ſatellites, confuſſæ Babylonis, id eſt, huius mundi negocijs ſe inuoluentes intelligere poſſumus, in quod flumen effuſa iræ diuinæ phiala ſiccauit aquas eius, id eſt, ceſſare fecit perſequutiones: principibus Antichriſti ſatellitibus vindicta Dei correptis vt præparetur via regibus ab ortu ſolis. Quia finitis perſequutionibus, & perſecutoribus extinctis libera erit regibus & gentibus ad Deum & Chriſtum accedendi facultas. Benè autem ait: vt præparetur ab ortu ſolis; niſi enim in cordibus eorũ Chriſtus ſol iuſtitiæ oriatur, nũquàm ad eum accedent.

¶ Alij ſimplicius hunc locum explicant: Angelum, ſcilicet, hunc ſiccaturum flumen Euphraten. Vt citò & expeditè tunc tranſire poſſint Reges ab orientali parte venientes. Euphrates enim eſt fluuius vt diximus Babylonis longus & magnus, atq; ideo venientibus è oriente verſus occidentẽ tranſeundus.

Draco diabolus, beſtia Antichriſtus, pſeudopropheta præcurſor eius.

¶ Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore pſeudoprophetæ exire ſpiritus tres immundos in modum ranarum: ſunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna.

¶ Quid hoc loco per draconem, per beſtiam, & pſeudoprophetam intelligatur certum omnibus eſt. Per draconem enim agitatorem Antichriſti, diabolum: per beſtiam, Antichriſtum ipſum: per pſeudoprophetam, pſeudoprophetarum ipſius cætum, aut eius præcurſorem intelligimus. Quibus ſpiritus vnus erit, eadem voluntas in malo. Quorum ex ore tres ſpiritus immundi exire viſi in modum ranarum. Quia ad apertam perſequutionem contra Chriſtum, & ſanctos eius, oris veneno conſurgent. Ranæ quippè (vt Haymonis verbis vtar) moleſtiam hominibus conferunt, ſtrepitum faciunt, quietem hominibus auferunt, & in cœno verſantur. Tales erunt ipſi miniſtri Antichriſti, qui non loqui ſed potius garrulis vocibus ſtrepere videbũtur, omnem quoquè quietem auferent ab electis, dum eos vbiquè grauiter inſequentur. Et in hoc cœno, hoc eſt, in immunditia peccatorum deuoluerunt. Tres autem viſi ſunt ſpiritus immundi, hoc eſt, tres ſpiritus dæmoniorum per quos ſignificantur (vt Richardus ait) vniuerſi dæmones oppugnantes in electis myſterium trinitatis, & munimentum trium virtutum principalium, hoc eſt, fidei, ſpei, & charitatis. Item oppugnantes fideles concupiſcentia oculorum, & concupiſcentia carnis, & ſuperbia vitæ. His armis erunt potentes nouiſſimi temporis aduerſarij ad quoſcumquè deijciendos, auaritia, ſcilicet, luxuria, & ſuperbia. Vnde D. Ioan. in prima ſua canonica cap. 2. ait: nolite diligere mundum, nequè ea quæ in mundo ſunt: Quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Concupiſcentia autem carnis (vt inquit Auguſtinus) non modo libidinis & rei venereæ, ſed omnium quæ ad carnem pertinent, immoderatus, & illicitus vſus eſt, ſiue cibi, ſiue potus, ſiue luſus. Concupiſcentia oculorum & auaritiam, & omnem inanem comprehendit rerum aſpectabilium curioſitatem. Superbia vitæ omne genus arrogantiæ, & ambitionis, ac ſuperbiæ. Draco ergo, & beſtia, & pſeudo propheta, ad hæc tria vitiorum gẽnera alliciunt gentes. Hæc tria capitalia vitia figurata ſunt in illis tribus cani-

Haymo

Ranarum proprietates conueniunt Antichriſto & miniſtris eius.

Richa.

1. Ioa. 2.

Expoſitio eius.

Auguſt.

niſtris, quæ viſæ ſunt à piſtore Pharaonis in carcere detento. Ait enim: vidi ſomnium:quod haberem tria caniſtra farinæ ſuper caput meum, & in vno caniſtro quod erat excelſius portare me omnes cibos, qui fiunt arte piſtoria, aueſquè comedere ex eo. Reſpondet Ioſeph: hæc eſt interpretatio ſomnij. Tria caniſtra tres adhuc dies ſunt, poſt quos auferet Pharao caput tuum, ac ſuſpendent te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. Per hunc piſtorem peccatores obſtinati intelliguntur, hi, tribus caniſtris onerati dicuntur, eo quod concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ oppræſſi ſunt. His prædicitur ſua damnatio poſt tres dies, hoc eſt, poſt peccatorum ſuorum perpetrationem, & aſſuefactionem, & deſperationem. Hæc etiam tria peccatorum capita deſignata ſunt in tribus illis lanceis quibus confixus eſt Abſalon à Ioab. Abſalon perſequens Dauid, tyrannum iuſtorum oppreſſorem præ ſe fert, cuius caput adhæret quærcui, mundi ſublimia appetendo: tribus lanceis configitur à Diabolo, hoc eſt, tribus ijs capitalibus vitijs, & tandem infoueam proijcitur: hoc eſt, in inferos vbi perpetuò torquetur.

Gen. 40 Figura

1. Reg. 18. Figura

¶ Quantùm vero ad literam huius loci attinet, notandum eſt ſecundum aliquos: non eſſe addendum verbum, *exire*, nequè in Græco additur. Imo Aretas dicit ſubaudiendum eſſe, egredientes. Vt ſit ſenſus: vidi ex ore trium egredientes ſpiritus immundos tres in modum ranarum. Ex ore draconis, ideſt, diaboli ex ore beſtiæ, ideſt, Antichriſti, ex ore pſeudo prophetæ, ideſt, præcurſſoris illius. De quo multa diximus, capite decimo tertio. Cæterum non eſt putandum ita exituros eſſe vt verba ſonant, quoniam & ſi de ore Antichriſti, & de ore pſeudoprophetæ exire poterant: ex ore diaboli, quod nullum eſt, exire non poſſunt. Niſi forte diceremus tunc diabolum ſpecie draconis videndum eſſe ſimul cum Antichriſto, quod non videtur probabile. Quare melius dicemus ſpiritus de ore ipſorum exire, quia eorum iuſſu miſſi ſunt. Sicut & capite duodecimo legimus, & miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquàm flumen, ideſt, exercitum perſequentium. Tres autem ſpiritus immundos ab his mitti non eſt mirum. Habebunt enim Antichriſtus, & pſeudopropheta poteſtatem omnem diaboli, & mittere poterunt ſpiritus quos ſimiles ranis vidit propter rationes iam dictas.

¶ Et procedebant ad reges totius terræ, ad cõgregandum illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.

¶ Reges hìc in malam partem accipiuntur. Per hos enim Reges totius terræ, omnes tyranni Principes, omnes ſatellites, omnes què huius ſeculi potentes, qui membra ſunt Antichriſti, intelliguntur à patribus. Sicut enim ſancti ſunt Reges illi, quibus Euphrate exſiccato via cœleſtis aperta eſt ab oriente Chriſto: ita hìc Reges terræ dicuntur illi, qui in nouiſſimis diebus ſtabunt aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Quos ranæ prædictæ contendent congregare non in vnum locum, ſed in vnum conſenſum: vt ſuo quoquè

gens loco ſanctos impugnet. Regibus ergo terrenis & ſeculi amatoribus inſpirabunt ſpiritus iſti immundi, vt aduerſus fideles prælium ineant. Vel per hos Reges intellige ſeptem illos Reges qui contra Antichriſtum non pugnauerunt, vt eos ad eum adducant: vt iunctis totius orbis viribus potentius contra omnes Chriſtianos pugnet. Neque ſit quiſquam qui Antichriſto obſtet, aut reſiſtat. Et de his Regibus aliqui intelligunt quòd paulo ante dixerat. Sextus angelus effudit phialam ſuam in fluuium illum magnum Euphratem, & ſiccauit aquam eius, vt præparetur via Regibus ab ortu ſolis, ideſt, his, qui ex his ſeptem regibus erunt in prouincijs orientis, & venient ad Antichriſtum, vt cum illo pugnent aduerſus Chriſtianos. Ex his intelligemus tres iſtos ſpiritus ex maioribus eſſe, & ex altioribus ad bella concitanda. Iſtorum typus fuere Iamnes, & mambres magi Pharaonis, qui ſpiritibus immundis afflati & adiuti, ficta coram illo miracula edendo, ita auxerunt ſtultitiam eius, vt contra Deum pugnantem pro Iſrael auderet præliari. Qui non ſolum nihil contra Deum præualere potuit, ſed accidit vt ex perſecutione populus Domini multò glorioſior euaderet, ille autem miſerabiliter corrueret. Sic etiam tanta erit iſtorum ſpirituum, & capitis ſui Antichriſti ſuperbia, tanta dementia vt ſe putent aduerſus Chriſtum, quem venturum audient ſua potentia, & terrenis auxilijs terrenorum regum præualere: ſed decipientur. Nam non ſolùm iræ Dei

Figura

A & iuſto iudicio eius reſiſtere non poterunt, ſed potius infœliciter, & immaniter peribunt, quemadmodum exercitus Pharaonis. Atque hinc nobis maxima ſpes, & confidentia offertur. Quoties permittente Deo in hac vita à ſpiritu immundo tentamur, & affligimur. Quando quidem tolerantia eorum in gloriam maximam nobis cædit. Congregentur licet huiuſmodi reges aduerſus nos

B nam nihil proficient contra electos Dei. Imo congregati in prælium congregabuntur in iudicium ſuum. Quemadmodum hi miſeri & perditi Reges. Vnde ſubdit Ioã.

¶ *Quod congregauerunt illos in prælium ad diem magnum omnipotentis dei.* Diem magnum vocat quia magna in eo Chriſtus facturus eſt, & memoranda: rectèque dicit omnipotentis Dei, quia eo die omnipotentiam

Dies iudicij vocatur dies magnus.

C ſuam multis magniſque argumentis demonſtrabit. Quis eſt ergo iſte dies magnus omnipotentis Dei, niſi dies iudicio proximus? vel vt alij volunt, dies iudicij, de quo ſanctus Propheta Sophonias ait: iuxta eſt dies Domini magnus. Iuxta eſt velox nimis: dies Domini amara: tribulabitur ibi fortis: dies iræ dies illa, dies tribulationis, & anguſtiæ: dies calamitatis & miſeriæ: dies tenebrarum,

Sophon.

Explicatur locus.

D & caliginis: dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris: & quidem hęc dies iuxta & propè eſt, vt Hieronym. ait, vel propter æternitatem, quia nihil ei longũ eſt: vel propter pœnę magnitudinẽ, quia patiẽti nũquã lõgẽ videtur ſupplicium quod inferendum eſt. Siue propè & iuxta eſt cum exierimus à ſeculo, & vniuſcuiuſque mors

Hieron. Dies iudicij iuxta dicitur eſſe propè & velox nimis.

mors conſummationem mundi fece- A rit. Et non ſolum propè: ſed etiam velox nimis vt velocitas aduentus eius, in eo quod additur nimis, oſtendatur. Tunc vox diei Domini amara erit, & neceſſitate plena & ira, & tribulabitur ibi fortis. Quod minimè mirum erit, cum etiam qui ſancti ſunt ſaluentur quidem, ſed tamen ſic quaſi per ignem. Dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ, & calamitatis, & miſeriæ in qua dicent: væ no- B bis, quia miſeri facti ſumus: dies tenebrarum. Omnis enim qui malè operatur odit lumen, & non venit ad lucem: & neceſſe eſt vt qui lumen oderit, eum tenebræ conſequantur: dies erit nebulæ & turbinis: veniet enim ſuper eum tempeſtas Domini, & clamor tubæ, quam Apoſtolus ſignificat dicens: in nouiſſima tuba. Erit enim dies tubæ & clangoris ſuper ciuitates munitas, quas ſibi C in multitudine peccatorum cum Cain ædificauerant: & ſuper angulos excelſos opera peruerſa, & à recta via Domini declinantia. Hic eſt dies ille magnus ad quem impij congregabuntur in prælium: exiſtimantes, ſe poſſe vincere Deum. Sed miſeros illos: nam tunc non ſolum ab Angelis cœleſtibus habentibus phialas iræ Dei oppugnabuntur, ſed etiam ab omnibus iuſtis quos ipſi in D hac vita mortali degentes afflixerunt, iuxta illud Sapientiæ capite quinto. Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt. Nec ſolum homines, & Angeli ſed inſenſibiles creaturæ in eos inuehentur. Deus enim illis vtetur aduerſus eos. Vt eſt eodem capite traditum. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum, & paulo poſt: pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Omnia erunt illis aduerſa. A dextris erunt peccata, à ſiniſtris dæmonia, quæ antea adorabant: ſubtus, horrens infernus: ſupra, iudex iratus effundens per manus Angelorum phialas iræ ſuæ ſuper eos: foris, mundus ardens: intus, conſcientia vrens. quid tunc miſeri facient, tot aduerſus ſe inimicos habentes? fugere à prælio erit impoſſibile, aut latere. Si Adam fugere volebat præſentiam Dei, quem ob morſum pomi prohibiti offenderat, quid illi facient, qui eundem Deum ita contempſerunt vt congregari audeant in prælium aduerſus illum?

[Joan. 3.] [1. Cor. 15.] [Sap. 5.]

¶ *Ecce venio ſicut fur.* Cùm præmiſiſſet quod Chriſti fidelibus terrori eſſe poterat: armandos, ſcilicet, contra ſe Reges terræ, ſubdit vnde fiduciam illis generet dicens: ecce venio ſicut fur., id eſt, ego autem de improuiſo veniam, & eos intercipiam nec opinantes. Obſerua, is Domini aduentus quamuis magis videatur de illo magni iudicij die intelligi: certa tamen res eſt, quod & diei mortis conueniat. Quotidie quidem venit Dominus vt fur, quando inopinata morte, & dum homo non ſperat ſubito præoccupatur, ſicut contigit ſtulto illi, cui dictum eſt: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te, & hęc quæ congregaſti cu ius erunt?

[Aduentus domini ad iudiciũ cõparatur furis aduẽtui] [quotidie venit Dominus vt fur in morte cuiuslibet] [Luc. 12.]

¶ Quare verò diſpoſuerit Dominus tàm aduentum vltimi iudicij, quàm aduentum de quo modo diſſerebamus ignorari, non eſt noſtrum inueſtigare. Sunt enim imperueſtigabiles viæ eius, cauſas tamen nonnullas

[Quare dies mortis ignoratur]

ex parte noſtri coniectare poſſumus. Primò, ne huius mundi voluptatibus contra legem Dei inſaniſſimè fruerentur homines, ſcientes diem mortis ſuæ toto illo tempore diem mortis præcedente. Secundò, ne tota vita differrent baptiſmum, quo emundamur à peccatis: & ſic non curarent merita pro reliqua vita ſibi parare. Tertiò, aſſiduus circa finem mortis metus, carnales, & qui longioris vitæ tenentur cupiditate, ſupra modum obrrueret, ſi mortis meta eiſdem conſtaret. Quartò, nec iuſti tantùm mercedis reportarent tædio longioris vitæ affecti: nunc verò quotidie morientes, quotidie ſeſe præparant: & dum interim differtur, videtur placidior omnibus occurrere. Nemini autem talis incertitudo nocebit, ſi ſolum vigilantia adſit, ad quam hic dominus tàm ſolicitè quemq; admonitum eſſe contendit, dicens: ecce venio ſicut fur. Particula enim, ecce, repentinam cuiuſdam improuiſæ rei contingentiam demonſtrat: quantò autem notior & occultior is erit aduentus, tantò formidabilior oſtinatis, ſcilicet, peccatoribus, non iuſtis, qui aiunt: tedet animam meam vitæ meç Iob decimo. Et iterum heu mihi quia in colatus meus prolongatus eſt. Pſalmo. 119. & illud Apoſtoli: cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Cæterum nõ tantùm dies mortis incertus eſt, ſed dies etiam iudicij vniuerſalis. Nam de die illo nemo ſcit. Venit enim ſicut fur, ideſt, repentè. Vnde Lucæ. 21. ait Dominus: attendite vobis ne forte grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ: & ſuper ueniat in vos repentina dies illa tanq̃ laqueus. ¶ Et Diuus Paulus. 1. Theſ. 5. optimè hoc explicauit. De temporibus autem, & de momentis non indigetis, vt ſcribamus vobis. Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus: ſicut dolor in vtero habenti. Et non effugient & quamuis hæc verba ecce venio ſicut fur, poſsint de extremo die intelligi, ac ſi diceret: quum reges illi occidentur ego cito veniam ad iudicium. Tamen peculiariter intelligi poſſunt de aduentu, ad diſpergendos reges iſtos. Tunc enim veniet ſicut fur, ideſt, ex improuiſo: quum illi mala finita putabunt: & ſibi omnia læta promittent: ne verò dormientes homines & ocioſos offendat aduentus iſte admonet ſtatim vt vigilemus.

Iob. 10. — Pſa. 119. — Luc. 21. — 1. Theſ. 5.

¶ *Beatus qui vigilat.* Ideſt, qui bonis operibus intentus inuenietur. Neque ad partes iſtorum regum trãſibit: ſed me ſolum adorabit aduentum meum vigilanter expectans. Admonet nos hoc loco Chriſtus Dominus vt vigilemus, ideſt, vt nobis cautè proſpiciamus, ne fallamur ne à dæmone, aut à beſtia, aut ab alijs eorum pſeudoprophetis ſeducamur: & quæ futuris fidelibus dicit omnibus dicit. Vigilemus omni tempore orantes, vt digni habeamur fugere omnia iſta quæ ventura ſunt: & ſtare ante filium hominis. Beati & fœlices homines ſunt, qui ſemper paratos ſe exhibent. In Euangelio ait Dominus: vigilate ne cum venerit Dominus inueniat vos dormientes. Et alibi: dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet: prima ad Theſſalonicenſes quinto, & in hoc loco ecce venio tanquam fur.

Oportet vigilare — Luc. 21. — Mar. 13. d — 1. Theſſ. 5.

Bea-

beatur qui vigilat. Vigilat qui ad aſ- A
pectum ſuperni luminis mentis ocu-
los apertos tenet: vigilat (vt ait Diuus
D. Grego. Gregorius) qui ſeruat operãdo quod
credit: vigilat qui fide viuit in operi-
bus ſanctis Chriſtoque dignis: vt ſi-
cut fides ſancta eſt, ſint & opera ſan-
cta. Beatus ergo qui vigilat. Contrà
verò, infœlix qui dormit. Dormi-
ens Sanſon amiſit fortitudinem: dor-
Iud. 19. 1. Reg. 26 miens Rex Saul amiſit Scyphum, &
Iud. 4. haſtam: dormiens dux ſiſara fuit in- B
Ion. 1. Math. 13 terfectus: dormite Iona, orta eſt in
mari tempeſtas: dormientibus ho-
minibus venit inimicus homo, &
ſeminauit zizania. Quare vigilan-
dum nobis eſt. Iuxta illud ſeruato-
Math. 26. ris noſtri apud Mathæum vigeſſimo
ſexto: Vigilate, & orate vt non in-
tretis in tentationem. Et iuxta illud
Pauli prima ad Colloſ. 6. Vigilate,
ſtate in fide, viriliter agite. Ait enim
Eccle. 32. Eccleſiaſ. capite 32. qui vigilauerint ad C
Luc. 12. illum inueniẽt benedictionem, apud
Lucã. capite 12. Multa habentur quæ
Chriſtus de ſuo aduentu ad mortem
cuibslibet præmonuit, quatenus pru-
dentes eſſemus, & parati ſemper vo-
cantẽ Dñm expectãrem⁹. Beati ergo
illi quos cum venerit Dominus inue
nerit vigilantes, amen dico vobis quo
niam ſi ſciret paterfamilias qua hora
fur veniret, vigilaret vtiquè & non ſi-
neret perfodi domum ſuam. D

Prælati debent vigilare. ¶ Si omnes vigilare debent quan-
to magis principes, ſenatores, Pontifi-
ces, & cæteri paſtores qui clauum re-
gni tenere & gubernacula reipublicę
tractare voluerunt. Hi, ſi perire nolũt
non dormire ſed vigilare debent. De
huiuſmodi conquæritur Dominus a-
Nahum. 3. pud Nahum. cap. 3. dicens: Dormie-
Exponitur locus runt paſtores tui Rex Aſſur. Paſtores
vocat conſiliarios Regis, duces, mag-
nates, iudices, magiſtratus, & omnes
reipublicę gubernatores. Deducitur
vocabulum hoc Hæbraicum à ver-
bo ragga, quod paſcere ſignificat, co-
gitare, & conſulare. Vnde princi- Principes & optimates vocantur paſtores Iere. 22.
pes ſenatores & optimates, paſtores
appellantur ſæpè in ſacra ſcriptura.
Hieremias enim inter alios, capite 22.
ait: ſtultè egerunt paſtores, pro quo
paraphraſis Chaldaica habet, omnes
gubernatores tui diſpergentur in o-
mnem ventum. Hi ergo omnes vigi-
lare debent, idest, ſibi ſubditis proui-
dere, & non ſolum magnarum re-
rum ſed etiam exiguarum habere ra-
tionem: aliàs enim veniet illis Domi-
nus tanquam fur. Veniet, inquam, il-
lis repentina calamitas. Imitentur leo
nem omnium animalium rationis ex
pertium principem, qui nunquam
dormit (vt author eſt Maneth Aegy- Maneth Aegyptius leo parum aut nihil dormit & ideo eſt vigilantiæ typus. Ariſtot.
ptius) aut certè quod magis verum
eſt, parciſſimus eſt ſomnij, vt nonnul-
li aſſerebant veteres Aegyptij, qui
per leonem vigilantiam ſignifica-
bant. Exiſtimat enim Ariſtote. incre-
dibile eſſe, animal aliquod perpetua
vti vigilantia. Nec ſolum apud Aegy
ptios, ſed etiam apud Chriſtianos fuit
leo typus ac ſignum vigilantiæ. Vndę
haud immeritò vt gaudem. Merula Merula Nota
libro tertio Memorabilium annota-
uit, pro foribus templorum mar-
moreas leonum imagines videmus
appoſitas. Illis ſignificabant priſci
homines illi, oportere principes, pon
tifices, & ſacerdotes vigilare. Debet
paſtor pluribus oculis abundare quã
Argus, quem fingebant antiqui paſto-
rem fuiſſe multis oculis prædĩtũ, ſed
perperam cuſtodiſſe Inachi filiam,
eamquè ob cauſam fuiſſe vita priuatũ,
eiuſquè oculos caudæ pauonis inſer-
tos eſſe. Oculos enim non videntes

 ni-

nihil refert in capite potius quã in cau
da collocari. Ac vt oculi illi nihil pro
ſunt pauoni ad videndum, niſi ad va-
nam rotam faciendam, ſic multi non
habent gubernandi munus ad vigilã-
dum, ſed ad vanitatem ſuam oſtendẽ
dam. Volentes poëtæ ſignificare eſſe
principibus ac Pontificibus vigilan-
tiam maximè neceſſariam, finxerunt
regem Aetam tradidiſſe vellus au-
reum draconi multos oculos habenti
ſeruandum, quod exiſtimaret in cu-
ſtodia illius velleris eſſe regni ſui ſalu
tem conſtitutam. Iaſſon verò conſi-
lio Medææ vſus, cõſopiuit draconem
& coniecto in eius oculos puluere
quodam vellus aureum diripuit. Vel
lus aureum eſt iuſtitia, quam rex tra-
dit cætui magiſtratuum, veluti multo
rum oculorum draconi, ſed quid pro
deſt cœtum illum multos oculos ha-
bere, ſi iniectis in illos pulueribus mu
nerum conſopiuntur? Dormientibus
autem iudicibus cæteriſq; reipublicæ
magiſtratibus aufertur & iuſtitia, &
reſpublica penitus euertitur, aut ſal-
tem labefactatur. Non ſic dormiebat
Gene.31.f. eximius paſtor Iacob qui dicebat: diu
noctuq; æſtu vrebar & gelu, fugiebat
què ſomnus ab oculis meis. Beatus er
go qui vigilat quiſquis ille ſit, ſiue ſub
ditus, ſiue prælatus. Sed non ſatis eſt
vigilare, ſed neceſſe eſt veſtimenta cu
ſtodire. Vnde ſtatim ſubiungit Do-
minus.

¶ *Et qui cuſtodit veſtimenta ſua nè nudus ambulet & videant turpitudinẽ eius.* Si quis noſtrum ſcire velit quæ
veſtimenta iubeat Dominus cuſtodi
re audiat Paul. admonentem ad Col
loſ. 3. Induite vos, ſicut, electi Dei
ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ
benignitatem, ſanctitatem & mode-
ſtiam, patientiam, &c. Sanctis enim

Veſtimenta à nobis cuſtodienda ſunt opera ſãcta Coll.3.

A operibus oportet nos indui, quibus e-
xuti nudi .i. Dei gratia deſtituti appare
bimus. Et cum ijs ſeclusis ſordida ſint
& immunda noſtra omnia: tunc appa
rebit turpitudo noſtra. Veſtimenta er
go ſua cuſtodit qui fidem ſine errore
tenet, veſtimenta ſua cuſtodit, qui pu
ritatem in baptiſmo acceptam, impol
lutã cõſeruat: qui iuſtitiam dei habet,
quibus primus homo ſpoliatus para-
diſum amiſit: quæ iterum per occiſ-
ſum vitulum ſaginatum, ideſt, per im
B molatum Chriſtum in baptiſmo re-
cuperauit. Seruat ergo hæc veſtimen
ta qui horrore ſcelerum non comma
culat, non dilacerat, non abijcit: aut
amiſſa per pœnitentiam recuperat,
commaculata mundat, dilacerata re-
ſarcit. Qui his omnibus caret nudus
dicendus eſt. Hanc nuditatem pecca-
toris filij (vt Grego. ait) tegere digna-
tus eſt pater, qui eo redeunte dixit: ci- Lucæ 15.
to proferte ſtolam primam. Prima Prima ſtola eſt veſtis innocentiæ
C quippè ſtola eſt, veſtis innocentiæ,
quam homo benè conditus accepit,
malè à ſerpente perſuaſſus perdidit.
Contra hanc rurſum nuditatem dici-
tur: beatus qui vigilat, & cuſtodit ve-
ſtimenta ſua, ne nũdus ambulet. Veſti
menta quippè cuſtodimus cum præ-
cepta innocentiæ ſeruamus in mente:
vt cũ nos iudici culpa nudat, adamiſ-
ſam redeuntes innocentiam pœniten
tia opperiat. Hæc Gregorius. Fœlices D. Grego.
D etiam appellat Dauid Pſalmo. 31. Eos Pſal.31.
qui veſtimentis & charitatis, & bono
rum operum teguntur, dicens: beati
quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &
quorum tecta ſunt peccata. Sanctis e-
nim actionibus peccata operiuntur, ſi
cut & charitate. Vnde D. Petrus ait: 1.Pe.4.b.
charitas opperit multitudinem pecca
torum. Hæc eſt veſtis illa qua oper-
tus eſt perditus ac prodigus filius poſt
quam

quàm redijt ad patrem, & ad pedes eius proiectus dixit: pater peccaui in cœlum & coram te: quibus auditis pater ait ſeruis ſuis: citò proferte ſtolam primam & induite illum. Luc.15. Hæc eſt veſtis illa polymita, Gen.37. quam pater Iacob fecit filio ſuo Ioſeph, Gene.37. Figura idest, veſtis manibus artificis, mira varietate diſtincta, & vſquè ad talos pertingens. Diuerſis enim varijſq; virtutibus induitur iuſtus. Deniq; ſi ſcire velimus qualis debeat eſſe veſtis noſtra audiamus Paulum ad Gala.3. Gal.3. dicentem: quicumq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſti. Sic ergo Chriſtus eſt veſtis illa longa qua operimur. Beatus qui cuſtodit veſtem hanc, ne nudus ambulet. Infœlices & miſeri mali prædicatores, qui non ſolum nõ ſeruant veſtimenta ſua, ſed alios denudare non ceſſant. De quibus ſanctus Iob Iob.24. ait. c.24. nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore. In quæ verba D.Grego. D.Grego. ſic ait: ſicut veſtimenta corpus ſic bona opera protegunt animã. Hæretici itaq; cum inquorundã mentibus bona opera deſtruunt, nimirum velamina indumentorum tollunt. Benè autem dicitur: quibus non eſt operimentum in frigore: operimentum quippè ad iuſtitiam pertinet. Frigus ad culpam. Et ſunt nõnulli qui in quibuſdam rebus peccata faciunt, in quibuſdam verò recta opera ſequuntur. Qui ergo ex alijs actibus delinquit, atquè ex alijs actibus iuſtitiam peragit: quid iſte niſi in frigore veſtitur, & alget, & tegitur? quia ex alio opere ferueſcit ad iuſtitiam, & ex alio frigeſcit ad culpam. Sed cum hæretici bona opera talibus ſubtrahunt, agunt ne in frigore habeant quo veſtiantur. Rectè ergo dicitur: nudos dimittunt ho-

A mines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore: vt videlicet ſolum culpæ frigus interimat, quos calor altius operis ex parte aliqua tegebat. Hæc Gregorius. Conemur igitur pro noſtra virili, bonis actionibus indui ne nobis contingat, quod Dominus minatur Oſeæ.2. Oſeæ.2. Synagogæ: auferat fornichationes à facie ſua ne forte expoliem eam nudã: & ſtatuam illam ſecundum diem natiuitatis ſuæ.

B Et hoc eſt, quod idem Dominus dicebat Nahum. c.3. Naha.c.3. Ecce ego ad te dicit Dominus, reuelabo pudenda tua in facie tua, & oſtendam gentibus nudidatem tuam. Non ergo nos pudeat reuelare peccata noſtra ſacerdotibus, ne in die iudicij reuelet Dominus nuditatem noſtram, hoc eſt, vitam impudicam noſtram corã omnibus. Beatus igitur eſt qui cuſtodit veſtimenta ſua ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.

C Turpitudo enim noſtra (ait Gregor.) Greg.26. Mor.c.48. tunc cernitur cum vita repræhenſibilis ante iuſtorum oculos in iudicio nequaquam ſubſequentis boni operis tegmine velatur. Beatus ergo ille erit, qui tunc cum Deus reges illos percuſſerit, amiſſis omnibus virtutibus non inueniatur nudus: & tunc ſimul puniatur: & hac pœna appareat eius turpitudo, idest, nuditas: per quam mala, & pudenda opera intelligit.

D ¶ *Et congregabit illos in locum, qui hebraicè dicit armagedon.* Redit ad ea quæ ſuperius narrauerat de tribus immundis ſpiritibus, qui proceſſerũt ad omnes reges terræ, vt congregarent illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Ait igitur: *& cõgregabit illos.* Græca lectio in numero plurali ait: συνήγαγεν αὐτοὺς, idest, congregauerũt eos, ac ſi apertius diceret:

 ſpi-

Spiritus illi dæmoniorum qui proceſ- A
ſerunt ad omnes reges illos terræ. Cō
gregauerunt illos, ideſt, congregabūt
illos. Prophetæ enim vtuntur præteri
tis pro futuris, vt omnibus viris do-
ctis compertum eſt. ¶Quod ſi legas
vt noſtra æditio habet, *& congregauit eos*, in idem recidit. Sicut enim in vno
exercitu multi ſunt milites, & tamen
vnus exercitus dicitur, & vna congre
gatio: & ſicut multis dæmonibus in
vno homine habitantibus dixit Chri- B
ſtus: quod tibi nomen eſt? cui ipſa con
gregatio reſpondit: legio mihi nomē
eſt. Sic vna erit congregatio iſtorum
ſpirituum, quæ congregabit reges il-
los impios in prælium aduerſus Do-
minum.

(Marc. 5. Luc. 8.)

¶ Sed iam reſtat vt de loco in quē congregandi ſunt reges, differamus, *in locum*, inquit, *qui hebraicè dicitur armagedon*. Hic textus variè à doctoribus interpræatur, ſecundum varias huius nominis armagedon interpræ- C tationes quas breuiter libet immediū proferre. Armagedon Hieronymus interpræatur montem furum. Sicut ergo Chriſtus appellatur in ſacra ſcriptura mons, ad quem aſcendere hortabatur Eſa. cap. 2. dicens: venite aſcendamus ad montem domini. Et quem dicebat eſſe præparatum in nouiſſimis diebus in vertice montium, ideſt, ſupereminentem omnes dignitate & D ſanctitate: ita ſimia eius Antichriſtus appellabitur mons, ideſt, Chriſtus, ſed ſic vocabitur à furibus atque latrunculis, hoc eſt, à regibus illis impijs ſuæ factionis, qui inuadent & ſpoliabunt, & trucidabunt rectos corde: & qui debitum Deo honorem furari & Antichriſto tribuere conabuntur. Ipſe autem meritò mons furum vocabitur, nam præ alijs Dei honorem furabitur

(Armagedon .i. mons furum ſicut Chriſtus vocatur mons ita vocabitur ſimia eius antiChriſtus à furibus & impijs regibus. Eſai. 2.)

ſinens ſe coli vt Deum: atq; in altum per ſuperbiam erigetur vt mons.

¶Item Armagedon idem eſt quod mons globus, ſiue globoſus. Sic Antichriſtus vocabitur globoſus propter verſutiam. In ipſum enim, ideſt, in eius ſectam ſpiritus immundi reges ſupradictos congregabunt: qui vltione diuina, quæ indurauit cor Pharaonis, permittente: eos illi per ſuperbiam, & verſutiam conformabūt. Ita Richardus. mons quoq; globoſus appellatur (ait author Collecta.) propter multitudinem populorum, ſibi adhærentium. Vel quia quoſcumquè mendacij ſeductione pellicit, globoſi vocantur ob errores quibus circumagūtur, vel quia globatim ibunt contra electos, dum eos per temporalem poteſtiam affligent.

(ſicut Armagedon dicitur mons globoſus ita antichriſtus dicitur ob verſutiam.)

¶Præterea armagedon (vt Haymo eſt author) interpræatur conſurrectio teſtium iniquorum. Teſtes iniqui vocantur iure optimo omnes ſectatores Antichriſti: quum iniquè cōfiteantur Chriſtum eſſe Antichriſtū: & iniquè Antichriſtum confitentur eſſe Chriſtum: ad hoc ergo eos ad ſe Antichriſtus trahet, vt contra Chriſtum verba blaſphemiæ iniquitatisq; vomant. Ad iſtorum teſtium numerum pertinent illi de quibus dicit Dominus Pſalm. 26. inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi.

(Armagedō conſurrectio teſtiū iniquorū. Pſal. 26.)

¶Tandem Armagedon dicitur ab ar, ideſt, mons & geded fructus, non quoſcumquè ſed optimos & electos. Ideo armagedon mōs eſt electorum fructuum & pomorum. quis autem mōs iſte eſſe poteſt niſi Eccleſia, quæ Pſalmo. 2. Mons Sion dicitur, & Cant. 4. Mons mirrhæ, & collis thuris. Ideo de electis ait Dominus Ezech. 34. In mon-

(Armagedō fructuū mons electorum .i. Eccleſia. Pſa. 2. Can. 4. Ezech. 34.)

montibus excelſis erunt paſcuæ eorum. In hoc ergo armagedon congregabuntur impij contra Chriſtum, & ſanctos eius, in iudicio. Math. 24. Congregabuntur ad eum omnes gentes. Ad quam expoſitionem videtur alludere Beda cum ait, hunc locum. c. 20. eſſe expoſitum: cum Ioã. ait: quod cũ conſumati fuerint mille anni, ſoluetur ſathanas de carcere, & ſeducet gẽtes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, gog & magog: & congregabũt eos in prælium & circuierunt caſtra ſanctorum, & ciuitatem dilectam, id eſt, Eccleſiam. Hinc colliges Eccleſiã eſſe locum certaminis, & prælij: & qđ fideles ſemper eſſe debeant parati ad tantum prælium, propoſito ſibi regno tàm magno, hoc eſt, regno cœlorum.

Math. 24. Beda.

¶ Alij aliter hũc locũ exponũt: atq; de hoc loco Armagedõ diſſerunt. Armagedon igitur nomen eſt hebraicũ, qđ Hæbraicè poſuit Ioãnes; quia erat locus Hebræorum: neq; apud alios notus, aut nominatus. Vbi autem ſit nullus expoſitorum docuit: nequè autor de nominibus Hebraicis: nequè certò ſciri poteſt, quia nuſquam eius meminit ſacra ſcriptura. Suſpicãtur hi locũ eſſe iuxta Hieruſalem, & vallem Ioſaphat: vbi iudicium futurum eſt: tempore Ioãnis fuiſſe obſcurum, tempopore autem iudicij futurũ nobilem.

Hebraicũ quod

¶ Varias huius nominis interpretationes, vt vidimus, authores afferunt: ſed quæ ad rem pertinere non valde uidentur. Veroſimilius eſt dicere, armagedon, à verbo, Arã, quod ſignificat doloſè agere: & à verbo, gaddad, qđ eſt congregare exercitum: quod videatur Deus quaſi doloſè congregare exercitum illorum regum, vt vno die cum ſuis pereant. Itaq; diuina prouidentia loco nomen inditum ab eo, quod in illo futurum eſt. Verùm quoniam nemo vbi hic locus ſit indicare potuit, neq; in ſacra ſcriptura inueniatur, vehementer ſuſpicantur iſti corruptum eſſe nomen, vt paſſim in nominibus peregrinis euenire ſolet. Legendumq; eſſe, Mageddon. Mageddo enim, ſiue mageddõ vrbs fuit prope Iezraelem metropolim olim decem tribuũ: ſitàmq; ad radicem montis Gelboe, verſus occidentem. Habuit autem Mageddon campum aptiſſimum adpugnandum: in quo contra regem Aegypti pugnans Ioſias interfectus eſt. Huius campi meminit ſecundus liber Paralipomenõ. cap. 35. & Zacharias. 12. Atquè hunc omnino ſignificari à Ioãne arbitrantur nõnulli: qui de eo loquitur hìc quaſi de loco noto ex ſacra ſcriptura. Quod oſtendit Tychonius qui Hom. 15. legit, congregauit eos in locum qui vocatur Hæbraicè Mageddõ. Quod ſi cõſtiterit legendum eſſe Armageddon, dicemus hunc eundem locum vocari campum, quia erat magna quędam planicies: & vocari Armageddon, id eſt, montem mageddon. Quoniam hæc planicies erat in excelſo loco. Cõgregabuntur autem ibi reges, ne mortuo Antichriſto nationes rebellent: & fideles ad ciuitates & Eccleſias ſuas redeãt: quaſi liberè & ſecurè victuri. Itaquè volent ex campo illo cum exercitibus ſuis diuidi per varias mundi plagas, vt omnia ſub ditione ſua retineant: & Chriſtianos iterum perſequantur. Sed antequàm id fiat in campo illo occidentur, vt exercitus Sinacherib, & hæc quidem explicatio planior & ſimplicior mihi videtur.

Expoſitio huius loci. 2. par c. 35. Zach. 12.

¶ Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aerem: & exiuit vox magna de

de templo à throno dicens : factum eſt. Locus hic plures etiam patitur ſenſus literales, pro quorũ explicatione notandum eſt, aerem in ſcriptura appellari vnũ ex quatuor elementis: & etiam dæmones qui in aere ad tentandos homines diuerſantur. Hi ſunt quos Dominus volucres cœli appellat apud Lucam cap. 8. cum ait: aliud ex ſeminibus cecidiſſe ſecus viam, & volucres cœli comediſſe illud, appellat enim volucres cœli dæmones vt ipſemet explicat: ſunt enim volucres cœli, ideſt, aëris. Cœli enim appellatione aër nõ raro in ſcripturis capitur: vt ibi: volucres cœli & piſces maris qui perambulant ſemitas maris. Hos eoſdem dæmones appellat Paulus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, ad Epheſ. cap. 6. dicens: non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, ideſt, non eſt nobis lucta aduerſus mortales homines: ſed aduerſus ſpirituales nequitias in cœleſtibus, hoc eſt, in aëre habitantes. Eſt enim aer caliginoſus quaſi carcer dæmonibus vſq; ad diem iudicij, vt Auguſt. ait: quo tempore ſimul cum damnatis hominibus ibi omnes recludẽtur, & igni perpetuo cruciabũtur: vt Chriſtus ait Math. 25. & noſter Ioã. infra. c. 20. Datus verò eſt hic locus aëris dæmonibus vt homines exercitarentur. De qua re vide D. Thom. 1. par. quæſtione 60.

Aer variè ſumitur in ſcriptura

Luc. 8.

Ephes. 6

Aug. 3. ſuper. Gen. ad lit.

Math. 25 Apoc. 20

D. Tho.

¶ Primus ergo ſenſus huius loci eſt, quod ſeptimo illo tempore ſeptimus angelus, hoc eſt, ſeptimus ordo prędicatorum acriter dimicabit aduerſus aereas poteſtates ſermone verbi Dei: vt per quos decepti ſint miſeri mortales in Antichriſto, reſtituantur ad veram fidem Chriſti. Quod dum fœliciter contigerit audietur vox magna exultantium de templo, ideſt, de Eccleſia. gaudebunt autem, tum, de interitu Antichriſti manifeſtorum etiam de eorum liberatione. Non ſolum de templo vox audiri dicitur, ſed etiam à throno, hoc eſt, à Chriſti iudiciaria poteſtate. Ab hac enim audietur vox magna vibrata, qua interficiet impiũ. De qua Eſa. ait: & ſpiritu labiorũ ſuorum interficiet impiũ. Iam verò quid hæc vox clamet audiamus. *Factũ eſt,* ſcilicet, regnum Domini noſtri Ieſu Chriſti. Simile quoq; habemus in ſeptima tuba. c. 11. nam cum ſeptimus Angelus cecinit: factę ſunt voces magnæ in cœlo dicentes: factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri, & Chriſti eius, & regnauit in ſecula ſeculorum.

1. ſenſus

Eſa. 11.

¶ Secundus ſenſus ſimplicior eſt, quem græca ſcholia referũt, quod ſcilicet, inſtante tuba ſeptimi angeli proximè tempus iudicij effundetur ira diuinę indignationis in aërem: ſic quod totũ aërem Angelus mouebit & turbabit, vnde fient fulgura, tonitrua, & terręmotus quales nõ fuerunt ab initio conditi hominis: ad terrorem, ſcilicet, eorũ qui ſupererunt. Aſſerit quoq; Ioã. exiuiſſe vocem à templo, ideſt, de ſede beatorum: at non de qualibet parte templi ſed à throno in quo, ſcilicet, Deus ſedebat, ideſt, à maieſtate iudicaturi Dei, dicentem: *Factum eſt,* i. cõſumatum eſt, & iam de mundo actum. In cuius rei figura olim Dominus volens homines diluuio perdere ait Gene. 6. finis vniuerſæ carnis venit coram me: ecce ego adducam aquas diluuii vt interficiam omnem carnem, &c. Ingredieris ergo arcam tu, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorũ tuorum, &c. Vt poſſint viuere. ſic etiam

2. ſenſus verior

Gen. 6.

in nouiſſimis diebus adueniente dilu- A uio,hoc eſt,vniuerſali iudicio, dicet Dominus actum eſt de omni carne, ingredienturq; tunc in arcam cœleſtem electi vt non pereant. Ad hunc etiam modum Dominus dicit Ezechie.cap.7.finis venit,venit finis ſuper quatuor plagas terræ. (Ezech.7.)

Et facta ſunt fulgura & voces, & tonitrua,& terramotus factus eſt magnus qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram talis terramotus ſic magnus. B

(Prima intelligētia.) ¶ Si hunc locum ſecundum priorem intelligentiam exponamus, dicēdum eſt:quòd non poſt illam vocem magnam dicentem:factum eſt, ſed interim dum phialas ſuas Angeli effunderent,facta ſunt & fulgura,& voces, & tonitrua,& terræmotus. Fulgura miracula ſunt:voces, ſcripturarum teſtimonia:tonitrua comminationes futurorum malorū iudicij & ignis, qui C bus omnibus confirmauerunt ſermonem ſuum angeli phialarū,idest, prædicatores ſancti,qui decreta Dei,iudiciumq; futurum mittentur prædicare in vniuerſum mundum. Hæ ergo phialæ comminationes ſunt futurorū malorum iudicij & ignis,quantùm ad homines:vnde Chriſtus ait:ite prędicate euangelium omni creaturæ: qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit:qui verò non crediderit condem D nabitur.Et ita fecerunt Apoſtoli cæteriq; prædicatores, effundentes iram Dei in eos qui non conuertebantur, aut qui conuerſi reuertebantur ad vomitum. Quātum verò ad dęmones, ſunt hæ phialæ cruciamenta iudiciorum Dei, dicente Domino princeps huius mundi iam iudicatus eſt. Ioan. 16 At verò terræmotus,qui factus eſt magnus,ſunt motus cordium huma- (Fulgura miracula, ſcripturarum teſtimonia:ſcripturarum tonitrua cōminationes. Mat.vlti. Io 16.)

norum,quæ commouenda ſunt audito Chriſti verbo,in quo reuelatur ira Dei in omnem impietatem, ad Romanos.1. & Pſal. 17. Commota eſt & contremuit terra,fundamenta montium conturbata ſunt:quoniam iratus eſt eis. (Ro.1. Pſa.17.)

¶ Si verò ſecūdam intelligentiam proſequamur, iam ſuperius diximus quomodo hic locus intelligendus ſit. Nam propè iudiciū effundetur phiala iræ diuinæ in aërem:& fient fulgura,& tonitrua, & terræmotus quales nunquàm fuerunt ad terrorem malorum,cum enim in fine ſeculi talis futura ſit tribulatio,qualis nō fuit ab initio:ſigna pariter maxima clarebūt, vt Beda ait. Voces etiam articulatæ horriferæ audientur,hanc ipſam iram indicantes: ad maiorem terrorem impiorum. Fortaſſe voces erunt, quia magni exercitus ad prælīū venientis: vt ſignificetur aduentus Domini, ad iudicium cum ſuis ſanctis. (2.intelligētia. Beda. Math. 24.)

¶ *Et facta eſt ciuitas magna in tres partes:& ciuitates gentium ceciderunt.*

¶ Primaſius habet & ciuitas illa magna in tres partes diuiſa eſt.Hæc ciuitas magna eſt illa quæ ſpiritualiter vocatur,Aegyptus, Sodomaq; ſupra.c. 11.Hęc in tres partes diuiſa eſt,hoc eſt, in gentiles,& Iudæos,& in hęreticos, falſoſq; Chriſtianos:qui cōfitentur ſe noſſe Deum,factis autem negant.Qđ verò dicitur:& ciuitates gentium ceciderūt,aut eſt diuiſio generis in ſpē, aut repetitio interitus totius regni diaboli.Quod per vnam ſuperius, hoc nunc ſignificatur per plures gentium ciuitates. Hoc enim eſt vna ciuitas babylon,quod multæ ciuitates gentiū, ſicut hoc eſt vna Eccleſia, quod ſeptem. Væ autem hominibus illarum ciuitatum,quia vt Dauid ait. Pſal. 138. ac- (Supra. 11.c. Pſal.138.)

accipient in vanitate ciuitates, ſuas nō enim muris aut turribus, aut præſidijs illarum defendentur ab ira Dei. Quare fruſtra confugient ad illas: cadent enim omnes reproborum ciuitates, corruet Babylon illa magna. Quare ſanum ac ſaluberrimum tunc conſilium erit fugere ac relinquere Babylonem iſtam, ſicut olim Hieremias.c. 51.monebat dicens: fugite de medio Babylonis, & ſaluet vnuſquiſquè animam ſuam: nolite tacere ſuper iniquitatem eius: quoniam tempus vltionis eſt à Domino. Confugiamus ad Dei Eccleſiam quæ in æternum ſtat & nō cadit. Ibi enim tuti, & ſecuri erimus. Iam verò ad aliam explicationem veniamus.

Hie.51.

2.ſenſus

¶ Præ vi ergo magni illius terręmotus diuidetur ciuitas hæc in tres partes. Hanc verò ciuitatem eſſe Hieruſalem credit Arétas probabiliter nam.cap.11.ciuitas magna dicta eſt. Et tunc magna erit. Ita enim ait: & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ. Alij Romam eſſe arbitrantur: quoniam illius proximè meminerat Ioānes ſub nomine Babylonis dicens cap. 14. Cecidit cecidit Babylō illa ciuitas, illa magna (ſecūdum codices Græcos) eam enim ibi vocat ciuitatem magnam cum duplici articulo. Quare cum nunc dicat: ciuitas magna, nec nomen indicat, eam ſine dubio videtur intelligendam, quam proximè nominauerat. Quam & nunc cum duplici articulo ponit: Hieruſalem autem ſine articulo ciuitatem vocauit. capite. 11. quoniam non erat illa quæ ab omnibus intelligebatur, cum abſolute vocabatur ciuitas. At cum magnam vocauit addidit articulum, quoniam inter vrbes Iudęorum illa erat maxima. Sententia Aretæ multū roborari videtur eo quod ſcriptum eſt Zachar.vlti. De monte oliuarū ſcindendos, & de terræmotu magno, ſed quoniam illa omnia intelliguntur, ſecundum aliquos de exilio Hieruſalem ſub Tito, & longa ſit, & obſcura prophetia, ſatis fuerit locū indicaſſe, nequis erret. prçſertim cum ibi non ciuitas ſcindenda dicatur, ſed mons olíueti, qui eſt extra ciuitatem. Hic autem de ciuitate ipſa ſermo eſt. ait ergo Ioan. Quòd vi illius magni terræmotus Roma ſcindetur in tres partes. Multæquè aliæ ciuitates gentilium, & cultorum Antichriſti cadent impetu illius terræmotus.

Aretas.

Zach.vlti.

¶ Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, vt daret illi calicem vini indignationis iræ ſuæ.

¶ Hæc & ſequentia vſq; ad finem capitis, vſquè ad tempus iudicij expectant. Nam poſt tempus illud aureum, poſt pacem (inquam) illam vniuerſalem Eccleſiæ, quæ poſt interitum beſtiæ ventura eſt, Soluetur Sathanas, & ſeducet multos vt Ioan. ait ſupra.cap.10. Quod vbi fiet, ſuperueniet iudicium impijs inopinationibus vt Dominus apud Mathæum, & Lucam refert. Et Paulus. 1. Theſſaloni.5. Tunc Babylon hæc magna, hoc eſt, impiorum & reproborum confuſio veniet in memoriam ante Deum: vt daret illi calicem vini indignitatis iræ ſuæ. Tunc, inquam, impiorum confuſio cōmeritas pro peccatis pœnas dabit: quæ modò licenter quaſi extra recordationem Dei agit, qđ vult. Quod ſi per Babylonem Romam intelligamus non ſatis tunc erit illam diuidi in tres partes vi terræmotus magni: ſed omnes plagas, quas illi præparauit, tūc in eam immittet. Obſerua: Deum nec obliuiſci, nec recordari: cum immutabi-

1 intelligētia.

1.Theſſ.5

2. intelligentia

quid ſit Deum recordari

bilis ſit. Sed ſacra ſcriptura, de illo loquitur more humano, quod ad modum obliuiſcentis ſe habet: dum malos nō punit, aut dum ſinit electos opprimi à reprobis. Et vt apud nos qui beneficium aut iniuriam accepit, & poſt longum tempus recordatur, & vicem rependit: ita ſacra ſcriptura ſolet dicere, recordari Deum alicuius, cum aut benè, aut malè illi facit. Vt

Gen 8.

Gene.8. Recordatus autem Dominus Noe, cunctorumq; animantium quæ erant in arca cum eo, adduxit ſpiritū ſuper terram: & minutæ ſunt aquæ.

Hier. 2.

Hierem.2. recordatus ſum tui: miſerans adoleſcentiam tuam. Et Oſſeæ.

Oſſee. 7.

7. & ne forte dicant in cordibus ſuis omnē malitiam eorum me recordatū. Et c. 8. nunc recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum. Sed obſerua rerū viciſſitudinē, in hac vita iuſtorū Deus obliuiſci dicitur, dū eos pro bonis actionibus hic nō remunerat at eorū recordatur, dū mala in eis per flagella punit. In futuro verò iuditio bonorum rememorabitur, vt eos remuneret: malorū verò geſtorū obliuiſcetur, cū hic punita fuerint. Cōtrà autē omnia in reprobis contingēt: eorū enim Deus nunc rememoratur, vt ſi quid boni fecerint præmiet ſtatim, mala autē quaſi obliuiſcātur. Neq; enim reprobi cōfeſtim puniūtur, in futuro autē eorū iniquitates rememorabūtur, quū vna cū eis æterno incendio tradentur: bona autē ſi qua fuere venient in obliuionē, vt nulla remuneratiōne dignentur. Et hoc eſt, qđ hic dicitur quod Babylon magna veniet in memoriā ante Deū, vt daret illi calicē vini irę indignationis ſuę. Per calicē hūc nō aliū intelligens quā pœnā ſempiternā. Vnde autē hęc vino cōparat? quia ita demētat impios (vt ſolet

A vinū) vt cogant miſeri in deū blaſphemare. ¶ Hinc colliges quàm infęlices ſint homines illi, quorū peccata redeunt in Dei memoriā vt eos maxima pœna afficiat. Sic rediere peccata Iudęorū Chriſtū Dñm perſequentiū: ſecundū illud qđ Dauid olim prædicebat Pſa.108. in memoriā redeat iniquitas patrum eius in conſpectu Dñi: & peccatū matris eius nō deleatur. Ac ſi apertius diceret: ante oculos Dñi redibit ad cōſiderationē iniquitas parentū

Maximè infelices ſunt hoēs, quorum peccata redeunt in Dei memoriam.

Pſa. 108

B eorū, vt adducatur ſuper eos vltio grauiſſima: quaſi pro omniū parentū ſuorū delictis: vt requiratur ab iſtis homicidis, qui adimpleuerunt menſuram patrū ſuorū, ſanguis omniū ſanctorū, & prophetarū, qui effuſus eſt ab origine mūdi, ita, ſcilicet, vt grauiſſima dei ſumatur vltio. Et peccatum matris eorum non erit in obliuione, hoc eſt, vltione tàm graui videbuntur puniri, vt appareat Deum quidquid vnquā

C peccati admiſerunt parentes, ſuper hos eorum poſteros impoſuiſſe, & ad horum punitionem grauiorem, reuocaſſe in memoriam. Fælices autem illi quorum peccata Deus non tradit in memoriam. Quod tunc fiet, cum impius egerit pœnitētiam. Omnium enim iniquitatum eius quas operatus eſt non recordabor, ait Dominus. Recordatur enim tunc Dominus peccatorum ad ſe redeuntium, non vt illis

Fælices illi quorū peccata deus non tradit in memoriam

Ezech. 18

D calicem iræ ſuæ præbeat, nō vt peccata puniat, ſed velut poſt tergum illa reijciat. At verò ſi pœnitentia deſit, tunc in memoriam redit iniquitas. Quæ vt rediret precabātur Iudęi in captiuitate poſiti, dicentes: memor eſto Dñe filiorū Edom in die Hieruſalē, i. tu dñe Idumæorum malitiā attende, & ad vltionē. Memor eſto malitiæ & crudelitatis quam exercuerunt in nos in die

Pſa. 136. b.

Exponitur locus

viſitationis, & in tẽpore deſtructionis A ciuitatis tuæ Hieruſalem. Oratio huius verſus ecclyptica eſt, id eſt, defectũ patiens. Cuiusmodi eſſe ſolent orationes imprecatoriæ vt ipſa etiam loquendi forma animi indignatio, & rei indignitas, pro qua fit imprecatio, oſtendatur. Cõpletur autem verſus hoc modo: memor eſto Dñe filiorũ Edom ſecundum ea quæ fecerunt contra populum tuum in die Hieruſalem. Diẽ autem Hieruſalem vocat tempus vaB ſtationis ipſius à Babylonijs. Quo loquendi modo vulgato ſermone dicimus. Oy por mi, mañana porti. Threnorum etiam. cap. 5. ijdem Iudæi ore

Thre.5

Hieremiæ dicebant: recordare Domine quid acciderit nobis: intuere & reſpice opprobrium noſtrum. Porrigit enim Deus memor impiorum, calicem vini iræ ſuæ vt bibãt, & inebrientur, & cadant. Vnde apud Hieremiã. c. 25. ait illi Dominus: ſume calicem vi C ni furoris huius de manu mea: & propinabis illum cunctis gentibus, & bibent & turbabuntur, & inſanient à facie gladij, quem ego mittã inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, & propinaui cũctis gentibus, ad quas miſit me Dominus. & inferius ait hęc dicit Dominus: bibite, & inebriamini, & vomite: & cadite, nec ſurgatis à facie gladij. Hunc ergo calicem propinat Deus peccatoribus. Hunc propi D nauit olim Dominus Nabuchodonoſori, vt Abacuc. c. 2. teſtatur, dicens: bibe tu quoq; & conſopire: circundabit te calix dexteræ domini: & vomitus ignominię ſuper gloriã tuã, ac ſi diceret: quia inebriaſti plurimos, tu quoq; bibe de calice Dñi, & conſopire: circũdaberis ſupplicijs dexteræ domini, & cũ ignominia vomitus tui omnia quę abſorbueras egeres: & de ſublimi glo-

Here.25

Aba.2.

ria ad vltima deduceris mala. Qua metaphora ſignificatur pœna Nabuchodonoſori collata: quod oblitus conditionis ſuæ, & quaſi ignorãs ſe eſſe hominẽ, alteri homini fel, & amaritudinem propinauerit. Vide Hieron. fœlices electi, qui non hoc vino iræ Dei inebriantur: ſed de vino conſolationis & gratiæ, ad qđ eos ſpõſa Cãt. 5. inuitat dicens: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.

Cant.5.

Dare illi calicem. i. vt daret illi calicẽ bibedũ indignationis ſuę. De quo ſupra c. 14. diximus. *Indignationis iræ eius.* ſatis videbatur dicere, *indignationis eius* ſed, irę, auget adhuc, & oſtẽdit irã eſſe ex multo tẽpore, multiſq; peccatis collectã, *indignatio*, verò quæ græcè dicitur, θύμος, eſt motus efferueſcens ad vltionem tũc ſumendam, qui ortus eſt ex nouo peccato: & ex illa veteri ira quæ in corde ſeruabatur.

Et omnis inſula fugit & mõtes nõ ſunt inuenti. Prima huius loci intelligentia eſt: qđ in die iudicij impij nullũ inuenient effugiũ. Scimus enim tẽpeſtatũ diebus vbi in pagis, & vrbibus nulla ſpes ſupereſt ſalutis, inſulas & montes multis eſſe ſolatia refugij. Ideo Chriſtus dicebat: tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes. Sed tũc hæc nõ erũt, quia nullũ erit à facie Dñi refugiũ: nã velint, nolint, reprobi cogentur illius ſuſtinere irã: nec eos ſeruabunt vllæ munitiones, aut inſulę, aut mõtes: qui ſi velint nauigare ad inſulas, nõ poterunt: nec reperient montes quo abſcõdantur ob metũ: tantis ſignis Chriſtus corruſcabit, tantis fulgurabit tonitrib^9 ad diem iudicij. Tunc enim ſol obſcurabitur, luna non dabit lumen ſuum. Vide Lucæ capite. 21 vbi explicat Dominus terroris immanitatem. Erit in terris preſſura gentium præ confu-

Prima expoſitio literalis

Math.24

Luc.21

fuſione ſonitus maris ac fluctuum, areſcentibus præ timore hominibus. Si mare ſic turbabitur, quo pacto inſularum refugia petent homines? ſi præ timore areſcent tunc homines, quo pacto montium quærent latebras?

Collect. 2. expoſitio Per montes perfectiores Eccleſiæ intelligũtur. Per inſulas imperfectiores.

¶ Secunda intelligentia, vt per mõtes perfectiores Eccleſiæ intelligãtur. Hi, ventis perſequtionum agitãtur: & qui primùm illuminantur à Deo ad cæcorum illuminationẽ. Inſulæ verò cæteri viri electi, imperfectiores tamen: qui circundati ſunt aquis tribulationũ, veluti inſulæ aquis. De his inſulis forſitan loquebatur Eſa. c. 49. cũ diceba: audite inſulæ, & attendite populi de longè. i. ò vos gentes, qui habetis aliquid firmitatis & perfectionis, audite me. Inde ergo illi tàm perfecti quàm minus perfecti fugientes ab ira venientis iudicis, à Babylone. i. cõſortio impiorum ſe ſubducent. Quare licet tunc homines multi, ſequentes cõſilium Domini. Math. 24. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, fugient ad viros perfectos, vt ab illis erudiantur: tamen damnandi hoc non habebunt refugium. Ideo dicitur in hoc loco quod montes non erunt. Quãuis enim nunc Dominus emittat fontes in conuallibus, & inter medium montium pertranſeant aquæ, vt potum ſumant omnes beſtiæ agri: quamuis à montibus, hoc eſt, apoſtolicis viris oriantur modò fontes ſapientiæ & doctrinæ: & conſolentur fideles: Tunc temporis tamen peccatores damnandi minimè potabunt, nec ſitim ſuam extinguent: quoniam hi montes non erunt.

Eſai. 49.

Math. 24.

Pſa. 103

Tertia. expoſitio

¶ Tertia intelligẽtia: vt per inſulas quæ marinis fluctibus agitantur libidinoſi, & carnales intelligãtur: per

A mõtes, elati per ſuperbiam homines: & qui contra dominum erigũtur: qui ſuæ conſcientiæ & mentis conſcij ab ira venientis iudicis fugere dicũtur. Et quia tunc peccatores peribunt à facie Domini: non eſſe, affirmat Ioan. iuxta illud: vidi impium ſuperexaltatum: & eleuatum ſicut cedros libani: & tranſiui & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius, Pſal. 36. Non enim inuenietur tunc lo

Per inſulas libidinoſi & carnales intelligũtur per mõtes ſuperbi.

Pſa. 36. Explicatur locus

B cus impij, quia ad infernum detrahetur cruciandus, ne ſit in ſorte iuſtorũ. Non eſt igitur inuentus locus eius: intellige inter pios, eo quod vita ipſius diſſimilis his fuit. Non ergo apparebit tunc arrogantia ſuperborum. Vbi tũc Lucifer, vbi Pharao, vbi Nabuchdonoſor? De quibus Eſaias ait. c. 40. Omnis vallis implebitur, omnis mõs & collis humiliabitur. Temporibus illis apparebit retributio omnium, hu

Eſai. 40

C miles exaltabuntur, & ſuperbi abijciẽtur. Deponet enim potentes de ſede: & exaltabit humiles. Non enim ſolũ hoc continget tempore aduentus primi, ſed tempore ſecundi aduentus.

Luc. 1.

¶ Quarta intelligẽtia eſſe poteſt facilior quæ ſumi poteſt ex verbis. c. 6. vbi dicitur, & omnis mons & inſulæ, è locis ſuis motę ſunt. Hęc enim terręmotu fieri poſſunt. Maximè cũ mõtes & inſulæ crebrius huiuſmodi ma-

4. expoſitio literalis

D gnis terręmotibus quati ſoleãt: quare cũ iſte de quo nunc loquimur, omniũ maximus futurus ſit, & qualis nunq̃ fuit ex quo homines fuerũt ſuper terrã: non eſt mirũ multo maiora videri in illo, quã in nullo alio viſa ſunt. *Mõtes etiam non ſunt inuenti*: quia vi terræmotus longius pulſi, & ſciſſi etiam aut comminuti ſunt aut in mare deturbati. De maritimis montibus præſertim loquitur.

¶ Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cœlo in homines & blaſphemauerunt Deum homines per plagam grandinis: quoniam facta eſt magna vehementer.

1. ſenſus Ideſt, vehemens perſecutio venit in homines propter quam Deum blaſphemauerunt: hæc vehemens vindicta per grandinem magnam ſignificatur in hoc loco, & regius vates, Pſa. 148. eam alijs verbis ſignificat dicens: ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, ſiue ad conſummationem, ſcilicet, iuſtorum: ſiue ad pœnam & vltionem malorum vnde Pſal. 10. dicitur: ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Ignis enim æterni cruciatus, fætor ſulphuris intolerabilis, & flactus turbinis ſceleſtiſſimorum illorum ſpirituum, & ſempiterna nũquam ceſſatura tempeſtas, eorum plena merces erit, totaquè eorum portio, quam (velint, nolint) geſtabunt, et potabunt, & abſquè redemptione præſentient in æternum. Vnde obſerua, parte calicis in ſacra ſcriptura nonnũquam ſignificari totam hæreditatem. Sic Pſalmo. 15. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, ideſt, tota mea portio & pars mea hæreditaria quam expecto, eſt Dominus.

Pſa. 148

Pſa. 10

Pſa. 15 Pars calicis totam hæreditatẽ ſignificat in ſacra ſcriptura

¶ Comparatur verò hæc ira Dei talento: eo qđ pōdere grauis ſit. Et quia ſicut talentum, cum pōdere & menſura deſcendit: Deus enim ſingulos pro merito præmit. Mitto modo triplex eſſe genus talenti (vt Haymon eſt author) alterũ. 120. librarũ, alterũ. 72. alterum verò. 50. mitto etiam ſecundum illum, hìc medij talenti fieri mentionem: nam de hoc ſatis diſſerit author Collectan. Satis eſt hìc annotare non punire Deum vltra condignũ ſed omnia agere in pōdere, numero, & menſura. ¶ Item id etiam notandũ quod in græco vbi nos habemus, *talentum*, ponitur, *ὡσ ταλαντιαῖα*, os talantiæa. quæ poſſumus interpretari, vt ea quæ talentaria vocantur. Nam græci quicquid magnum eſt, vocant talantiæon, ideſt, talentare. Quare non eſt neceſſe grandinem æqualem eſſe talento quod pondus habet ſex mille dragmarum, ſed ſatis eſt eſſe in ſuo genere

B magnum. Hoc autem quod nunc dicit, ita continget vt aliqui exiſtimant: quod incredibile fortaſſe videbitur: ſed nihil mirabile videri debet in ſignis illius extremi temporis: quo virtutes cœlorum commouebũtur, ideſt, angeli illi qui poteſtatẽ habent edendorum miraculorum, inſolita edent, & multò maiora quàm antea. Idcirco ſtatim addit Ioãnes quid ex tanta vindicta ſequutum ſit. Et blaſphema- 2. ſenſus

C uerunt Deum homines propter plagam grandinis. Propterea enim blaſphemabant, quod cũ grando eſſet maximi ponderis, & lapides maximi caderent, homines & iumenta interficiebant: & domos obruebant. Similis ex parte grando fuit in plagis Aegypti, Exod. 9. & grando & ignis pariter mixta ferebantur. Tantaqꝫ fuit magnitudinis quanta ante nunq̃ aparuit in vniuerſa terra Aegypti ex quo gens illa condita eſt. Et percuſſit grando in Exo. 9.

D omni terra Aegypti cuncta quæ fuerunt in agris ab homine vſqꝫ ad iumẽtum, &c. Nec mirum hoc: cum ſæpè magni lapides è cœlo cecidiſſe viſi ſint. Si quidem Iulius obſequens in libro de prodigijs. c. 63. Affirmat Caio Claudio pulchro Tito Sẽpronio gracho cōſulibus lapidẽ in gentem in agro cruſtumino in lacũ martis de cœlo cecidiſſe, & lapidibus pluiſſe ſæpè

in

in eodem libro docet. Vt c. 3.32.33.36.
7.40.42.45.

Et blaſphemauerunt, inquit, *homines Deum propter plagam grandinis.* Ex his colliges has pœnas nō electis, & iuſtis, ſed impijs & ſceleratis euenturas. Nam in iuſtis ſequi ſolet vtilitas maxima ex tribulatione: in prauis verò hominibus nō vtilitas, ſed blaſphemia. Secundum illud quod Eſaias ait. c.64. Ecce iratus es, & nos peccauim9 ex ira Dei oporteret homines compungi, & ad ſe redire atq; liqueſieri: at verò potius magis ac magis obdurantur: Ita vt Deo permittēte ex vno ſcelere in aliud, & aliud labantur. Cōtra hos loquitur Dominus Deute. 32. dicens: nōne hæc condita ſunt apud me & ſignata in theſauris meis, mea eſt vltio, & ego retribuam eis, vt labatur pes eorum. Ex vltione diuina ſolet contingere vt obſtinati, & perditi homines in grauiora peccata labantur. Ex quo intelliges illud Pſalmi. 68. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum. ac ſi diceret: proinde Domine ſicut mihi dolorem dolori addiderunt, ita quoq; ſecundum tuum iuſtum iuditium ſic eos labi permittas: vt noua ſemper iniquitas addatur iniquitati eorum: & excæcati ruant de

Eſai. 64.

Deut 32.

Obſtinati Deo permittente in grauiora peccata labuntur

Pſa. 68. Exponitur locus.

A ſcelere in ſcelus. En vides quomodo Antichriſtiani iſti de ſcelere in ſcelus lapſi ſunt. Pro eo enim quod dolere debebant experta ira, & vltione diuina, blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta eſt vehementer. Si igitur peccauerimus ſtatim doleam9, & miſericordiam Dei, & pietatem implorem9: nam peccatum quod per pœnitentiam non deletur (authore B Gregorio) ſuo pondere ad aliud trahit. Vnde fiet vt immiſſa grandine, id eſt, vltione diuina ſuper nos, blaſphemare Dominum Deum minimè vereamur. Vt enim fluuius licet ex paruo fonte naſcatur, recipit tamen crementa aliorum fluuiorum: & quo longius procedit, eo plures fluuios in ſe recipit: & maior fit: donec magno impetu, & violenta inūdatione, quidquid obijcitur ſecum recipiat & trahat: ſic C vni iniquitati additur altera, & poſtea altera, & quo longius dilatatur maiora recipit ſcelerum incremēta: donec peccator ad immaniſſima flagitia progrediatur. Quod eueniet his hominibus perditis, qui in tātam incident impietatem, vt Deum blaſphemare non ceſſent.

Grego.

Similitudo

Finis Cap. XVI.

Intelligentia Capitis decimiſexti Apocalypſis.

ET audiui vocem magnam de templo cœleſti dicentem ſeptem angelis: ite & exercete in terrenos homines miniſterium vltionis diuinæ. Et exiuit primus angelus, & effudit phialam iræ Dei in terrenos Iudæos. Et ſecūdus angelus effudit phialam in mare, hoc eſt, in gentiles, inſtar maris vagos, & inſtabiles. Et facta eſt immenſa effuſio ſanguinis re

probatorum gentium, & ab exterminatore angelo tam corporaliter, quã ſpiritualiter. Tantaq; fuit diuina vltio, vt nullum manſerit animas viuum in hoc mari gentilium. Et tertius angelus effudit phialam, & exercuit miniſterium vltionis diuinæ in flumina & fontes aquarum, ſiue in vniuerſos fidelium perſecutores, tanta facta eſt in hos reprobos vltio diuina, quòd iſtæ aquæ verſæ ſint in ſanguinem, corporaliter perimente perſecutores Eccleſiæ angelo, & ſpiritualiter in æternas tenebras proiiciente. Et audiui ſtatim angelum aquarum, ſiue populorum gratias Deo agentẽ propter hanc vltionem & dicentem: iuſtus es domine: qui es, & qui eras ſanctus, qui hoc iudicaſti: quia ſanguinem iuſtorum & prophetarum effuderunt, hoc eſt, ſanguinem Eliæ, & Enoch, ac ſimilium, & ſanguinem eis dediſti bibere, eos deſundando ſicut commeriti erant. Et audiui alterum angelum ex altari Chriſti exeuntem, & dicentem: Domine Deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam, ſiue iram diuinam in ſolem, id eſt, Antichriſtum qui ſe ſolem iuſtitiæ eſſe mentietur. & permiſſum eſt ei a Deo affligere homines fideles pro tempore credentes varijs perſequutionum gentibus, & grauiter oppreſſi ſunt ab Antichriſto huiuſmodi homines, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem in plagas pro eo quod orare debebant in blaſphemias conuerſi ſunt, nec pœnitentiam egerunt, vt pro blaſphemia Deum gloriam darent. Et quintus angelus effudit vltionem diuinam ſuper ſedẽ ac regnum beſtiæ, hoc eſt, Antichriſti & factum eſt eius regnum tenebroſum, excæcatis illis ſua perfidia & ignorantia, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore illati vlceris, & præ inuidia electorum Dei. Et blaſphemauerunt Deum cœli præ doloribus, & vulneribus, & vlceribus ſuis. Et ſextus angelus effudit phialam vltionemq; diuinam, in flumen magnum Euphratem, hoc eſt, in Antichriſti ſatellites, & ſiccauit aquas eius faciẽdo, vt perſequutiones ceſſarent, vt ſic præparetur regibus et gentibus libera accedendi ad Deum, & ad Chriſtum facultas. Præparetur, inquam, ab ortu ſolis, qui eſt Chriſtus. Et vidi de ore draconis, ſiue diaboli ſiue de ore beſtiæ, hoc eſt, Antichriſti, & de ore pſeudoprophetarum tres ſpiritus immundos exire in modum ranarum ſunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna ficta, ſed qualia electos etiam pene moueant. Et regibus terrenis & ſeculi amantibus inſpirabant, vt aduerſus fideles prælium inirent ad diem magnum omnipotentis Dei, vt in die illa (quam cito ad eſſe audierant) illi reſiſterent, ſed ſui voti compotes non erunt ait domi-

minus; ego enim de improuiſſo veniam ſicut fur ſolet ait Dominus. Quare beatus qui vigilat, atq; ſibi caute proſpicit, ne fallatur. Et beatus qui cuſtodit veſtimenta animæ ſuæ, id eſt, ſtudioſa opera, ne nudus atq; deſtitutus Dei gratia tum temporis appareat: ita vt omnes videant hac ſecluſa turpitudinem peccatorum eius. Sed redeundo ad collectionem illam dæmoniorum, congregabit reges illos terrenos in montem armagedon, ſiue montẽ furum, hoc eſt, congregabit illos ad Antichriſtum, quo ſe impii reges, qui Deo debitum honorem furabuntur, recipient. Et ſeptimus angelus effudit phialam ſuam, ſiue vltionem diuinam in dæmones aereos, & ad tentandos homines in aere diuerſantes. Effudit etiam phialam ſuam in totũ aẽrem, quem angelus mouebit & turbabit. Vnde fient fulgura, tonitrua, & terræmotus, quales numquã fuerunt ab initio conditi hominis. Et facta eſt ciuitas huiuſmodi magna in tres partes, hoc eſt, diuiſa eſt in iudæos, gentes, impios & reprobos profeſſores fidei, ciuitatesq; omnium gentium penitus corruerunt, & Babylon magna venit in mentem Deo, vt inebriaret vino furoris ſui, & omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti ab impiis, quò confugerent fugientes ab ira Dei. Et vehemens perſecutio deſcẽdit in homines, propter quam Deum blaſphemauerunt.

Cap.

Secunda intelligentia. c. 16. literalis.

ET audiui vocem magnam indicantem ſua magnitudine, magnitudinem plagarum. Hanc exire de templo cœleſti viſum eſt mihi. Hæc autem vox Dei erat per ſuperiorem angelum iubentis atq; dicentis: ſeptem illis primoribus ac veris angelis: Ite & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram: iam enim tempus eſt vt percutiatis orbem terrarum, & habitantes in eo plagis ſeptem quæ vobis commiſſæ ſunt. Et ita factum eſt, ſiue potius ita ad literam continget in nouiſsimis temporibus. Exibit primus angelus verus, & virtute ſua effudet primam plagam corporalem in homines: percutiet enim vulnere peßimo homines antichriſtianos, qui inſigniti erunt nota Antichriſti beſtiæ crudelis: & eos qui adorauerint eum, & imaginem eius. Poſt hanc plagam egredietur ſecundus angelus, & effudet phialam ſuam in mare, percutiet enim mare vertendo illud in ſanguinem. Et tunc aqua maris ſimilis erit ſanguini, qui effunditur cum homo occiditur: ac ita rubebit, ac ſi multorũ occiſorum ſanguine tingeretur. Et tunc omnes piſces qui erunt in mari, morientur plaga iſta ſecunda. Qua finita continget plaga tertia multò grauior. Nam egredietur tertius angelus cœleſtis & vertet flumina, et fontes in ſanguinem vnde ſiti enecari homines neceſſe ſit. Qua plaga olim percußi ſunt etiam Aegyptij. Poſt hæc, audietur, ſicut ego in viſione audiui, angelus cui peculiariter commiſſa eſt aquarum cura, gaudens per aquas ſibi commiſſas iuſtitiam exerceri in impios, atq; dicens: iuſtus es domine, qui es ipſe qui es, & ipſe qui eras, & ipſe ſanctus, innocens, purus & amator puritatis, quoniã iſta iudicaſti. Nam ſi homines iſti impij ſanguinem ſanctorum, & prophetarum nimirum Eliæ, & Enoch, ac ſimilium effuderunt: ſanguinem dediſti eis bibere, aquam fluminum & fontium in ſanguinem vertendo. Quibus peractis audietur alter angelus egreſſus ab altari cœleſti thymiamatis ſuper quod preces ſanctorum offeruntur, ſicut ego audiui, qui publicè dicet: etiam domine, ita eſt domine, ita fieri debet: vera enim & incorrupta ſunt iudicia tua, & veritate ſunt orta, & non ex falſa ſuſpitione: vera, inquam, ſunt atq; fidelia. Tu quidem pollicitus es, te vindictam de impijs fore ſumpturum, rectè præſtas, quod promiſiſti. Et poſt hæc, quartus

an-

angelus egreſſus egit virtute ſua vt ſol multò vehementius atq; ardentius caleſaceret. Et datum eſt illi vt faceret homines æſtuare igne. Et æſtu afflicti ſunt. Et blaſphemauerunt impij homines in Deum, qui talibus plagis homines affligit, nec remouet earum acerbitatem cum poßit. Pro eo quod orare debebãt, & has ab eo plagas deprecari, in blaſphemias conuerſi ſunt, neq; pœnitentiam egerunt, aut propoſitum conſiliumue mutarũt, vt pro blaſphemia gloriam darent. Deinde quintus angelus egredietur, & effundet quintam plagam ſuper ſedem regnumq; beſtiæ, hoc eſt, Antichriſti. Et obſcurabitur regnum eius. Nam tam grauibus vulneribus, & vlceribus percutietur, vt commanducent homines linguas ſuas præ dolore, & blaſphement deum cœli, nedum agant pœnitentiam de operibus ſceleratis ſuis: conuicijs enim afficient deum, qui in cœlo regnat, vnde ſibi mala illa immiſſa intelligent. Et ſextus angelus deinde, effudet ſextam plagam in fluuium magnum Babylonis qui vocatur Euphrates. Siccabit enim omnino illum, vt citò & expeditè tunc tranſire poßint reges ab orientali parte venientes. Et his peractis continget quod poſt prædicta mihi oſtenſum eſt. Nam egredientur ex ore draconis, hoc eſt, diaboli, & ex ore beſtiæ, hoc eſt, antichriſti, & ex ore pſeudoprophetæ, hoc eſt, præcurſoris eius, tres præcipui immundi ſpiritus, mittentur, inquam, ab illis tribus hi tres ſpiritus immundi ſimiles ranis, garruli, omnemq; quietem ab electis auferentes, & eos in cœno peccatorum deuoluentes, habentesq; poteſtatem edendi miracula ficta. Hi, inquam, tres ſpiritus immundi ibunt ad ſeptem illos reges terræ, qui contra Antichriſtum nolent pugnare, vt eos ad illum adducãt: vt iunctis totius orbis viribus potentius aduerſus fideles pugnent: neq; ſit quiſquam qui Antichriſto obſtet, aut reſiſtat. Congregabunt ergo illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei, quem meritò magnum voco, quia in eo Chriſtus magna facturus eſt, & memorãda: quo die omnipotẽtiã ſuam multis magniſq; argumentis demonſtrabit. Neq; enim loquor modò ſolùm de die iudicij ſed de die quo perdet dominus impios hos reges cõgregatos ad perdendos fideles. Veniet enim dominus tunc temporis ſubitò, & inopinatè & ex improuiſò ſicut venire ſolet fur. Quare eius verba ſunt hæc: Veniam enim citò ſicut fur. Cum illi mala finita putabunt, & ſibi omnia læta promittent, tunc veniam. Beatus qui modo et qui tunc vigilauerit: qui, inquam, bonis operibus intentus, tunc inuenietur, neque ad partes iſtorum regum tranſibit, ſed me ſolum adorabit, aduentum meum

vi-

vigilanter expectans. Fœlix etiam qui tunc temporis cum Deus Reges illos percuſſerit, amiſſis omnibus virtutibus non inueniatur nudus, & tunc ſimul puniatur. Et hac pœna appareat eius turpitudo, & nuditas ſpiritualis quæ per mala & pudenda opera contingit. Cæterum vt redeam vnde digreſſus ſum cœtus ille immundorum ſpirituum congregabit ſeptem Reges illos in locum qui Hebraicè dicitur Armagedon, locum, tunc futurum celebrem & illuſtrem propter id quod tunc in eo futurum eſt. Quem locum mageddon in ſacra ſcriptura vocatur: modo autem corrupto vocabulo Armageddon. Habet enim hæc ciuitas campum magnum aptiſſimum ad pugnandum cuius meminit ſcriptura. 2. Paralipo. cap. 35. & Zachar. 12. Quo in loco congregatos Reges occidet Dominus, vt olim occiſus eſt exercitus Senacherib. Antequam diuidantur per varias mundi plagas, vt omnia ſubditione ſua retineant: Et tandem ſeptimus angelus, mihi modo viſus, egredietur de cœlo, & effundet ſeptimam plagam ſuam in elementum aeris. Et audiui vocem egreſſam de templo ſedeq; beatorum, at non de qualibet parte templi, ſed a throno in quo Deus ſedebat. Quæ indicare volens finem omnium iam iam adeſſe, & quaſi ſententiam Dei eſſe, dicebat factum eſt, ſcilicet, regnum Domini noſtri Ieſu Chriſti. Conſummata enim ſeptima plaga actum erit de mundo. Veniet enim ſtatim iudicium. Effuſa igitur ſeptima plaga in aerem fient fulgura, & voces articulatæ horriferæ audientur hanc ipſam iram indicantes, ad maiorem terrorem impiorum, præterea, tam magnus terræmotus fiet, vt præ vi illius diuidatur ciuitas illa magna hoc eſt, Roma in tres partes, multæque aliæ ciuitates gentilium, & cultorum Antechriſti cadent impetu illius terræmotus. Tunc Babylon illa magna, hoc eſt, Roma veniet in memoriam ante Deum, non ſolum vt diuidat illam in tres partes vi terræmotus magni: ſed vt immittat in eam calicem vini iræ indignationis ſuæ, id eſt, omnes plagas quas illi præparauit. Ex multo enim tempore indignatus Deus in illam tandem effundet iram ſuam ex multo tempore, & ex multis peccatis collectam, & effundet indignationem ſuam, ortā ex nouis ſceleribus, ad vltionem tunc ſumendam. Tunc montes non inuenientur, quia vi terræmotus illius magni longius pulſi, commouentur. Inſulæ etiam fugient, & vi eiuſdem terræmotus ex locis ſuis mouebuntur. Et tandem non ſolum nix, glacies, & ſpiritus procellarum erit tunc pars calicis impiorum, ſed grando magna inſtar gene-

te. ſicut talentum magnum eſt in ſuo, Deſcendit de cælo in homines impios, quod mirabile non eſſe debet, cum tunc virtutes cælorum commouendæ ſint. Qua plaga grandinis percuſſi homines illi ſcelerati, conuicijs innumeris afficient Deum. Videntes enim tantæ magnitudinis, & tanti ponderis grandinem, homines, & iumenta interficientem, & domos obruentem blaſphemare non ceſſabunt.

CAPVT DECIMVMSEPTImum. Argumentum.

Meretricis magnæ mulieriſquè illius faſtoſæ, & Babylonis viſio, earundemquè expoſitio, hoc capite continentur: Deinde agni victoria, & earum ruina.

ET venit vnꝰ de ſeptem angelis qui habebant ſeptē phialas, & locutus eſt mecum, dicens, veni & oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquas multas, cum qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt qui inhabitabant terram de vino proſtitutionis eius. Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum. Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem & cornua decem. Et mulier erat circundata purpura & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioſo & margaritis, habens poculum aureum in manu ſua, plenum abominatione et immũditia fornicationis ſuæ. Et in fronte eius nomen ſcriptum, Myſterium: Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriã de ſanguine ſanctorum, et de ſanguine martyrũ Ieſu. Et miratus ſum cum viderem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus, Quare miraris? Ego dicã tibi ſacramentum mulieris, et beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem & cornua decem. Beſtia quam vidiſti, fuit, & non eſt, & aſcẽſura eſt de abyſſo, et in interitum ibit: et mirabuntur inhabitantes terram (quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi) videntes beſtiam

ſtiam quæ erat & non eſt. Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. Septem capita: ſeptem mõtes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptem ſunt. Quinquè ceciderunt, vnus eſt, et alius non dum venit: & cum venerit, oportet illum breue tempus manere. Et beſtia quæ erat, & non eſt: & ipſa octaua eſt, et de ſeptem eſt & in interitũ vadit. Et decẽ cornua quæ vidiſti: decẽ reges ſunt, qui regnum nondum acceperũt, ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam. Hi vnum cõſilium habent: & virtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt: et agnus vincet illos, quoniã dominus dominorum eſt, & rex regum. & qui cum illo ſunt vocati, & electi, et fideles. Et dixit mihi, Aquæ quas vidiſti vbi meretrix ſedet populi ſunt, et gẽtes, et linguæ. Et decẽ cornua quæ vidiſti in beſtia: hi odient fornicbariam, & deſolatam facient illam et nudam, & carnes eius manducabunt, et ipſam igni concremabũt. Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant quod placitum eſt illi: vt dent regnũ ſuũ beſtiæ, donec conſummentur verba Dei. Et mulier quam vidiſti: eſt ciuitas magna, quæ habet regnũ ſuper reges terræ.

Caput. XVII.

ET venit vnus de ſeptem Angelis qui habebant ſeptem phialas & locutus eſt mecũ dicens: veni, & oſtendam tibi damnationẽ meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquas multas, cum qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt qui inhabitant terram de vino proſtitutionis eius.

¶ Hęc eſt viſio ſexta principalis vna è ſeptima in qua ante omnia inuitatur Ioan. ad damnationis meretricis magnæ ſpectaculum, quæ toto ſchemate hic depingitur: poſtremo beſtię & mulieris myſteria interpretantur. In huius loci & capitis interpretatione diuerſi diuerſa ſentiunt: alij per Babylonem & meretricem iſtã omniũ impiorum collectionem intelligẽtes: alij verò Romam. Primam igitur expoſitionem primo loco collocabim⁹: & deinde ſecundam aperiemus. Pro hu-

huius ergo loci intelligentiā notandū A eſt quòd diaboli ciuitas atque reproborum vnitas & collectio, nunc Babylon, nunc meretrix, nunc Aegyptus vocatur in ſacra ſcriptura. Meretrix quidem meritò vocatur, quia relicto creatore Deo, & ſponſo Chriſto cui fidē dederat fornichata eſt cū diabolo & mūdo, & ſpiritualiter per idolatriam, & corporaliter per laſciuiam.

Impiorum collectio meretrix vocatur & quare.

Hanc ob cauſam ſynagoga & Hieruſalem meretrix dicitur apud Eſaiā. c. B 1. quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis. Miratur propheta & deplorat hieroſolimæ calamitatem: quæ cum olim fuiſſet fidelis, facta eſſet meretrix ideſt, infidelis. Illa ciuitas & illa anima eſt meretrix quæ ſponſum ſuum Deū derelinquit: ſequè cum idolis coniungit. Ita intelligitur loc9 ille Hieremię: in omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo, tu proſternebaris meretrix. Et illud Ezech. ędificaſti tibi lu- C panar, & feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis. Sed de hoc iam diximus apud Math. c. 16. Ob eandem etiā rationem Eſaias vocat populū Iudęorum adulterum & hieroſolimam fornichariam dicēs filijs eius: vos autem accedite huc filij auguratricis, ſemen adulteri & fornicharię. Iudæos appellat etiā filios auguratricis, hoc eſt, Iudęę: vbi pro diuino cultu regnabat veneficiū & auguriū. Et ſemen adulteri D & fornicharię ratione prædicta. Et rurſum ibidē Eſa. ait: ſuper montē excelſum, & ſublime poſuiſte cubile tuū, & illuc aſcendiſti, vt immolares hoſtias, & poſt oſtiū & retro poſtē poſuiſti memoriale tuū. Quia iuxta me diſcooperuiſti & ſuſcepiſti adulterū. qua metaphora deſcribit Dñs idolatriā ſynagogæ. Ponebant Iudæi idolum ſuū poſt fores domorū, vt egrediētes & ingrediētes illud ſalutarent, & memoria teneret. Simulacrū dæmonis appellabant memoriale ſuū. Hæc meretrix figurata eſt in illa meretrice matre gepte. Iud. 11. Sic ſynagoga meretrix, mater fuit veri Iepte Chriſti. Ipſa eſt meretrix quæ decaluauit Sanſonē quādo crucifixit Chriſtū in caluariæ loco Iudi. 16. ¶ Pręterea, meretrix dicebatur Eccleſia gentilium antequā ad virum Chriſtū cōuerteretur, quæ poſtea cōuerſa deſit eſſe meretrix. Hanc deſignabat Rahab quæ erat meretrix priuſquā populo Iſrael cōiungeretur Ioſu. 2. & 6. Sic ergo impiorum collectio tā ex Iudæis quàm ex gentibus ſumpta in hoc loco appellatur meretrix magna ſiue Babylon. Ait ergo Ioā. *Et venit vnus de. 7. angelis qui habebant ſeptem phialas.* ideſt, quibus data erat, & permiſſa poteſtas plagis vniuerſam terrā afficiendi. *Et locutus eſt mecum dicens veni.* per attentā conſiderationē. *Et oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ.* Ideſt, dānationem Babylonis ſiue ciuitatis diaboli: atq; omnium impiorum congregationis: quæ fornichata eſt cū diabolo ſpiritualiter idola colēdo, & corporaliter per laſciuiā & carnis immoderatā cōcupiſcentiā.

Eſai 1. — Hier. 3 — Ezech. 16. — Math 16 Et 14 — Eſai 57 — Exponitur locus — Eſai 57. Declaratur locus. — Iud. 11 Figura — Iudi. 16 Figura — Ioſue 2. & 6

¶ *Quæ ſedet,* inquit, *ſuper aquas multas.* Significatio aquarū tàm latè patet in ſacra ſcriptura vt vix verbis explicari poſſit. Inter alias verò acceptiones, aquæ, pro populorū multitudine accipiūtur. Sic explicāt nōnulli locū illū. c. 14. & audiui vocē de cœlo, tāꝗ vocē aquarū multarū. i. tanꝗ vocē populorum multorū. In hoc autem loco certa res eſt quòd per aquas populi intelligantur nam ipſe ſe explicat ſtatim dicens: aquæ populi ſunt. Et meritò populi huius mundi per aquas ſignificantur. Nam aqua flu-

Significatio aquarū latè patet in ſacra ſcriptura. Inter alias acceptiones populos ſignificant vt in hoc loco.

uio-

uiorum & inſtabile elementum eſt. Quo nomine carnalium fluxus volu ptatum atq; inconſtantia id genus ho minũ deſignatur: vt rectè populi multi, per aquas infra capiantur. Super aquas autem meretrix hæc ſedet, quia ſuper populos multos concupiſcentia regnat, tot ferè legibus imperitans, quot ſunt ſpecies ac modi vitiorũ voluptuoſorum. Sedere ergo ſuper aquas multas nihil aliud eſt, quàm regnare ſuper multos populos: quia videlicet, luxuria carnis in multis dominatur, & multos ad ſuam miſeriam mollibus retinaculis trahit. Tot modis, quot ſunt ſpecies, imò portenta vitiorũ, tàm in maſculis quàm in fœminis, vnde Dominus loquens ad Beatũ Iob, de diabolo ait: virtus eius in lumbis eius: & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Seminaria quippè libidinis viris in lumbis eſt, in vmbilico fœminis. Quando ergo viros decipit, in lũbis virtutem habere rectè contra eos exiſtimatur: Quando autem fœminas in vmbilico. Nam quod viris in lũbis ſit ſedes veneris veritas altruit, qui fidelibus ait: ſint lumbi veſtri præcincti. Et Paul. de Leui loquens, qui adhuc in lumbis, inquit, erat Abrahæ, quando obtulit decimas Melchiſedech. Quòd fœminis in vmbilico propheta manifeſtat, qui ſub typo mulieris meretricis loquitur ad Hieruſalem, in die, inquit, ortus tui, non eſt præciſus vmbilicus tuus. In quę verba ſic ait Hieronymus quando nata eſt Hieruſalem de patre Amorrhæo, & matre Cethæa, & effuſa ex vtero: non eſt præciſus vmbilicus eius, quo fœtus aluntur in ventre inſtar arborum, per radices humore terræ nutriuntur occulto. Et quomodo virorũ ſeminarium ſignificatur in lũbis, ita genitalia

In 11. ca. Hier.

Ezech. 16. Declaratur locus.

A fœminarũ honeſto ſermone iuxta cõſuetudine ſcripturarũ Vmbilicus vocatur teſtimonio prędicto Iob. Per negationẽ ergo præciſionis vmbilici Iudæorũ in cõmentũ intellige, quò omnis aure locus aptus ad libidinem eſt vmbilicus, & hic quando nõ ſcinditur vmbilicus ſemper remanet appetitus, & procliuitas ad libidine. Sed conſidera obſecro hic cũ Primaſio, & Anſbe. Nõ tàm præualuiſſe diabolũ in gẽtes

Primaſius Anſbertus Nota.

B omnes, cũ armis, quã cũ muliere fornicharia, amicta byſſo, & purpura, habenti vas aureũ in manu ſua, Quod ſi initiũ omnis peccati fuit à muliere, cũ qua præualuit aduerſus Adã in gratia conditum, & innumerabilibus donis affectũ, quid fiet cũ cæteris hominib? Iure ergo dicitur quod fortitudo diaboli eſt in vmbilico ventris eius. Idcircò tota potentia diaboli, & totũ regnũ eius, deſcribitur hic ſub typo mulieris

C fornicharię ſedentis ſuper aquas multas. *Cũ qua*, inquit *fornichati ſunt reges terræ*. Hi ſunt reges illi de quibus regius vates ait aſtiterunt reges terrę, & principes cõuenerũt in vnũ, aduerſus Dñm & aduerſus Chriſtũ eius. Hi nõ immeritò reges terrę & nõ cœli dicũtur, quia terrena diligunt, terrenis inhiant, terræ incubunt. Quia cũ ſint in corpore meretricis huius, ſua cuẽti libidine infrędes ſunt, ſecũdo carnis immũditiam, voluptates, terrenos honores, & cætera bona quę externa nominãtur. Sed heu miſeros illos, qui cum

Pſa. 2.

In plurib. 3 genere eſt cum terra mal... ges terræ & quare

D principẽ locũ inter terrenos obtineãt, & regere alios deberent, deuiãtes, ac lapſantes erigere, prò eo qđ ſubditis rectè viuẽdi exẽplo eſſe debuerãt: vitijs illorũ cõformes, & ipſi à deo primi defecere, & cũ diabolo ac mũdo fornichati ſunt. Nec ſolũ fornichati ſed inebriati, vnde ſtatim Ioãnes addit.

Vinum proſtitutionis huius mundi eſt libidinis ardor & quare.

¶ *Et inebriati ſunt qui inhabitãt terram de vino proſtitutionis eius.* Vinum proſtitutionis eius, eſt libidinis ardor, & delectatio venereç voluptatis, quæ vino coparatur, quo ſolent inebriari mortales, & abſq; ratione fieri, vt non pericula metuant, non vel ipſam mortẽ. Ita libido aufert mentis rationẽ, vt nihil vltra pœnas aduertat inferni. Ideo etiã ſine ratione; tametſi reclamante cõſcientia debachatur. Hi ſunt quos tradidit Dñs in deſideria cordis eorũ: & in paſſiones ignominiæ. Pſal. 108. Ro. 1. de huiuſmodi ebrijs dicebat olim deplorando Eſa. c. 28. væ coronę ſuperbiæ, & ebrijs Ephraim. Decem tribus quæ regnabant in Samaria appellabantur Ephraim propter Hieroboã, qui fuit de tribu Ephraim. Erant hi homines elati, & ideo eos vocat coronã ſuperbię, & etiã eos vocat ebrios hoc eſt, alienos à iudicio. Ex ſuperbia enim naſcitur amentia: quæ animũ inebriat & perturbat. Itẽ eos ebrios vocat, quia biberunt de vino proſtitutionis huius meretricis magnæ. Erant enim voluptatibus & delicijs vinoq; & ebrietati dediti. Hæc eſt ebrietas illa de qua maxima admiratione tẽtus dicebat Eſa. c. 29. Obſtupeſcite, & admiramini, inebriamini & nõ à vino, quoniã miſcuit vobis Dñs ſpiritũ ſoporis. Quæ verba ſic etiã verti poſſunt per futura: obſtupeſcetis, & admirabimini præ magnitudine plagæ diuinæ: & grandinis. Præ magnitudine, inquam, veſtrarum calamitatum, & eritis ebrij de vino proſtitutionis meretricis magnæ, quoniam miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, hoc eſt, intellectus alienationem. Non quod Deus auferat intellectum, ſed propter hominum ſcelera non dat illis gratiam, nec ſpiritualem lumen, vt videant veritatem. Ex quo fit vt incidant in grauiora peccata: & abyſſus abyſſum inuocet. Vt enim qui viſu omnino carent, neç auri, aut lapidis pretioſi, aut ſolis ſplendore mouentur: ſic illi; qui animi cæcitate laborant, nec virtutis, nec ſolis Chriſti radios & ſplendorẽ intuentur: imo obcęcati fiunt in dies deteriores: ſunt enim ebrij, & amẽtes, non inebriati à vino ſpiritus ſancti, ſed à vino huius meretricis. Hos omnes hortatur vates ille Ioel. c. 1. dicens: expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam perijt ab ore veſtro. Hortatur peccatores vino ſcelerum inebriatos ad pœnitentiam, hortatur vt ad ſe redeant. Quod ſi per ſingula vitia diſcurramus, intelligemus facile quàm ebrij ſint peccatores. Nulla enim res, inquit Diuus Hieronymus, ita inebriat, vt animi perturbatio. Eſt triſtitia quæ ducit ad mortem: hæc abominanda ebrietas eſt: Eſt ira quæ iuſtitiam Dei non operatur, & furori proxima mentis ſui impotem facit: in tantùm vt labia tremant, dentes concrepent, uultus pallore mutetur: rectèque illud laudatur Architæ Tarentini, qui cum villico ſuo eſſet iratus: iam te, inquit, occiderem niſi iratus eſſem. Quid referam de gaudio, & voluptate, & maximo amore qui excæcat cordis oculos & nihil aliud amantem, niſi id quod amat cogitare permittit. An non dicenda ebrietas, cum propter vile ſcortũ & ignominioſam corporis partem, animæ libertas in ſeruiles blanditias inclinatur? cum laborem ſuum alterius facit eſſe delicias? cum furto, ſcelere, atq; periurijs opes futuræ præparet voluptati? & cum videatur ab omnibus, ſe exiſtimat non videri, dum mo-

Pſa. 108
Ro. 1
Eſa. 28
Explicatur locus.
Eſa. 29. Exponitur locus.
Similitudo
Ioelis. c. 1
Explicatur locus à Hieronymo.
Peccatores omnes ebrij ſunt & ebrij vocãtur & quare
Nota

modo potiatur idquod deſiderat. Sed & auaritia excæcat animum eius: cui nihil ſatis eſt, & mulieris timor, & dulcium cupido vitiorum. Vnde dicitur ad eos, euigilate, & expergiſcimini quia ebrij eſtis: nequaquam vino, vt in ſolis ſeptuaginta continetur: ſed omni perturbationione vitiorum. Flete, & plangite, & agite pœnitentiam, & aſſumite triſtitiam quæ ducit ad vitam, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, ſiue in ebriate. Dulcia enim ſunt vitia. Quia mel deſtillat de labijs mulieris meretricis: & ideo in Dei ſacrificio nō offertur. Quoniam perijt, ſiue ablatum eſt de ore veſtro vinum, ebrietas, atque dulcedo quæ vos deceperat. Sæpè quippè fit Dei prouidentia, vt qui non cognouerunt Deum in proſperis cognoſcant in aduerſis, & qui diuitijs malè abuſi ſunt, ad virtutes penuria corrigantur. Iuxta hunc ſenſum audiant habitatores terræ, auribusquè percipiāt de illo vino nunc præcipi, in quo eſt luxuria, & quo qui inebriati fuerint regnum Dei poſſidere non poterunt. Qui vini ebrietate ſopitus eſt, euigilet, & ploret ſe ebrium fuiſſe, vlulet: vt poſtea vlulatus eius & fletus vertatur in riſum. Et gaudeat ſe ebrietatis materiam non habere, quæ eum per abundantiam ebrium fecerat, & veſanum. Hæc ille. De hoc igitur vino proſtitutionis meretricis loquitur hic Ioan. dicens: & inebriati ſunt qui in habitant terram de vino proſtitionis eius, ideſt, qui immobiliter & non curſim in amore terrenorum morātur, inebriati ſunt, ac ſupramodum ebriorum inſtar ingurgitati, de vino proſtitutionis eius. i. de fornichationibus & libidinibus ipſius tàm ſpiritualibus quàm corporalibus.

Pro. 5. a

D. Hiero. Oſeæ. 1. 4

A ¶*Et abſtulit me in ſpiritu in deſertū.* Locus hic oſtendit (quod aliàs dixi) hæc omnia Ioan. non corporeis vidiſſe oculis ſed ſpiritu mentis imaginaria viſione. Spirituali ergo viſione Ioānes tanq̄ in deſertū quendā locū ferri ſe vidit, & nō ſine myſterio: vt ex illo deſerto intueretur verū mundi deſertum, hoc eſt, regnum diaboli Dei gratia & virtutibus deſertum.

Deſertum pro cælo

B Vnde obſeruā: qđ deſertū in ſacra ſcriptura variè ſumitur, nūc pro cælo Luc. 15. Quis eſt ex vobis homo qui habet centū oues & ſi perdiderit vnā ex illis nōne demittit 99. in deſerto & vadit ad illam quæ perierat quærere? Quia videlicet tunc homo cælū deſeruit, quando peccauit. Dicitur igitur deſertū, cælū: quia derelictum eſt ab homine peccante, & in eo permanſierunt angelorum chori. Huius deſerti figura fuit deſertū vbi reliquit David oues 1. Regum. 17.

Luc. 15 & Math. 18.

C ¶Aliquādo verò ſignificat deſertū corda ſanctorum, inquē ſenſum explicat Haymo locū illū Pſa. 54. Ecce elōgaui. i. elongè me feci, fugiēs: & manſi in ſolitudine. In ſolitudine & in deſerto. ſ. mentis. Sancti enim cæleſtis vitæ percupidi remouent ſe ab his vitę curis ne implicentur, & fiunt deſertum à voluptatibus mūdi. Scimus enim nihil eſſe voluptatis in deſerto: vbi horrent omnia aſperitate, vbi nec panis ſuſtentās, nec aqua ſitim extinguēs reperitur, ſic eſt cor & cōſciētia ſanctorū omnia cōtēnens mūdi bona. Hinc

Figura 1. reg. 17

Deſertum eſt cor & conſcientia iuſtorū. Pſa. 54.

D eſt qđ apud Iob. ca. 3. Iuſti dicūtur ędificare ſibi ſolitudines: quia ſeparant ſe à tumultu cogitationū, & affectuū: & dicunt cum propheta Pſa. 26. vnā petij à Dño. Huius typus erat deſertū illud, quo venerunt Hebræi de Aegypto per tranſitum maris. Exod. cap. 15.

Iob. 3

Pſa. 26.

Exo. 15

 ¶Ali-

A ¶Aliquando autem cor reproborum ſignificatur per deſertum, & meritò. Nam ij, deſerti ſunt à Deo, & ſunt ſine Deo viuentes. Illi, deſertum erant incolæ ciuitatis, de qua apud Hieremiam dicitur: quomodo ſedet ſola ciuitas plena populo. Quem locum ita exponunt aliqui; quomodo ſedet ſola, id eſt, abſq; Deo, abſq; gratia, abſq; angelis, abſq; ſolatio ſpirituali, ciuitas etiā ſi plena populo ſit. Huc pertinet illud; vox clamantis in deſerto dirigite viā Domini, Eſa. 40. Quia cum Deo carerent ideo admonētur præparare corda aduentui eius. B

Deſertum cor reproborum dicitur

Thre. 1.

Eſai. 40.

¶Deniq; deſertum ſignificat contemplationem, tranquillitatem mentis à tentationibus, & conſilium à ſecularibus curis alienum. In cuius figura voluit Deus ſacrificari in deſerto, hoc eſt, in mentis quiete, non in Aegypto Exod. 3. & ibi apparet ros atq; aluntur māna à Deo. Exod. 16. ibi quoq; Chriſtus morabatur, Math. 4. Viſum ergo eſt Ioāni Se ferri in deſertum quodā in ſpiritu: vt inde cōtemplaretur eos, qui eiuſmodi ſunt, qui in Babylone ſunt deſerti gratia Dei, & virtutibus cunctis, eo quod fornicati fuerint cū hac meretrice magna. Vel ſi intelligamus per deſertum cōtemplationem, ſic exponendus eſt locus iſte. Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum, hoc eſt, in remotiorem ſegregati à mundanis negotijs animi contemplationem. C

Deſertum ſignificat contemplationem

Exo. 3. 8

Exo. 16.

Math. 4.

¶ *Et vidi mulierē ſedentem ſuper beſtiam coccineam plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem & cornua decem.* Hanc vocat mulierem, quam paulo ſuperius vocauit meretricem, & quam paulò poſt ipſe Ioan. vocat Babylonem. Ijs autem nominibus multis reproborum collectio appellatur, propter varios ac multiplices impietatis effectus. Appellatur enim impius; mulier: eo quod infirmus ſit & debilis ad bene operandum. Sūt enim mulieres natura imbecilles, hinc eſt quod non numerantur inter viros, hoc eſt, inter robuſtos ad bene operandum. Exod. 12. Huiuſmodi homines impios & effœminatos ſignificabat mulier illa patiens fluxum ſanguinis. Succumbunt enim vitijs & peccant ex conſuetudine: qui curari minime poſſunt niſi per Chriſtū, Lucæ. 8. Iſtorum ergo collectionem vocat Ioā. mulierem propter eorum imbecillitatem. Quare verò dicatur ſceleratorum cœtus meretrix ſuperius expoſuimus. Babylon autem nuncupatur propter eorum confuſionem.

Collectio impiorum vocatur nunc mulier, nunc meretrix, nunc babylon & quare

Exo. 12

Luc. 8

¶Sedere dicitur meretrix iſta ſuper beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ, &c. Per beſtiam iſtā primùm poteris intelligere diabolū: ſuper quem ſedet meretrix. Hæc enim mundi confuſio, hæc impiorum collectio ſuper diabolum ſedet: nam ſicut ciuitas Dei Chriſto hæret ſuper quem fundata & ædificata eſt: ita ciuitas diaboli diabolo incumbit. Hanc beſtiam coccineam eſſe ait, ob cruentam voluntatem & peccati maliciam. Item coccineam appellat ob martyrum ſanguinem à ſe effuſum. Quàm plena verò ſit nominibus blaſphemiæ explicatione non indiget. Cum omnibus compertum ſit, quod ſuperbia diaboli & ſuorum aſcendat ſemper: vt Dauid ait Pſalmo 73. nulla enim pars diaboli blaſphemia vacat: omni blaſphemiarum genere aduerſus Deum, Chriſtum ſcatet. ¶ Quid verò per capita ſeptem, & cornua decem, intelligatur & ſuperius docuimus, & ſtatim in hoc cap. exponit D. Ioā. per 7. D

Beſtia diabolus dicitur cui innituntur impij

Diabolus dicitur beſtia coccinea & quare

Pſa. 73

enim

enim capita, hoc eſt, reges: omnes reges impij capiuntur qui ab initio fuerunt Eccleſię infeſti. Per cornua verò decem regna eis ſubiecta. Vnde obſerua: quod immundus iſte ſpiritus allumit ſecum alios ſeptem ſpiritus nequiores ſe, vt ingreſſi cum illo habitent in domo ſua, & in regno ſuo. Sicut enim Spiritus ſanctus, ſumit ſeptem alios ſpiritus, ſcilicet, ſpiritũ ſapiẽtiæ, & intellectus, ſpiritum conſilij, & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, ſpiritum deniq; timoris Domini, vt in habitent in iuſtis. Sic contrà, beſtia iſta ſpiritusq; immundus aſſumit ſecum, ſpiritum inſipientiæ & ſimulationis ſapientiæ: ſpiritum ſtultitiæ ſimulationisq; diſciplinæ: ſpiritum imprudentiæ ſimulationiſq; prudentiæ: ſpiritum languentis ignauiæ, & infirmitatis fallentis obumbratione virtutis hypocriticæ: ſpiritum ignorantiæ, vſurpationiſq; ſcientiæ: ſpiritum impietatis, falſæq; pietatis prætextum: ſpiritumq; temeritatis, dolumq; religionis fictæ. Hos igitur ſumit atq; ingreſſus in corda impiorum. 7. regum ſuorum habitat ibi, & fiunt nouiſſima regni ſui peiora prioribus.

Luc. 11.

¶Si verò per beſtiam, vt aliàs diximus, Antichriſtum intelligamus: facilis etiam erit huius loci explicatio. Omnis enim impiorum collectio ſuper Antichriſtum nititur. Omnes eum imitantur, induunt, & actionibus ſuis exprimunt. Hæc beſtia coccinea eſſe dicitur, eo quod plena ſit piorum ſanguine, in qua erant ſeptem capita, & decẽ cornua. Sicut enim in vno Chriſto omnes pij numerantur: ita econtra, omnes impij in vno computãtur Antichriſto, tanquàm in capite, ſiue ſint reges ſignificati per ſeptem capita, ſiue ſint ciues ſignificati per 10. reg-

A na. Tali monſtruo meretrix, hoc eſt, multitudo omnium reproborum à principio hæſit.

¶ *Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro: lapide pretioſo: & margaritis: habens poculum aureum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ.* En vides reprobatorum regnum & congregationem quali prodeat ornatu, quàm pulchrum de ſe præbeat ſpe-

B ctaculum ſtultis hominibus, non autem verè ſapientibus: qui omnia huius mundi bona ſtercora reputãt propter Chriſtum. Hoc igitur ſchemate ad literam mihi ſignificari videtur luxus, pompa, & fauſtus impiorum, & delicatorum huius ſeculi. Interim tamen vide verborum poſitorum aptiſſimum ordinem, ſpiritus ſancti quoquè rationem contemplare. Primũ ob oculos ponit irritamenta ornatus

C in purpura, & coccino, & auro, & lapidẽ precioſo, & margaritis: deinde abominationem, reſpectu cuius facilè contemnantur prædicta omnia, in eo quod ait: habens poculum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditiæ libidinis ſuæ. Sed iam ſingula verba perpendamus.

Deſcribitur mundi pompa

¶ *Mulier erat circumdata purpura & coccino, &c.* Purpura olim regum erat ornamentum: tingitur ſanguine

D piſcium marinorum. Eſt enim purpura piſcis ex concharum, in faucibus habens liquorem, tingendis lanis maximè expetitum: hunc nos vocamus, la concha de carmeſi color. De hoc piſce late Plinius diſſerit lib. 9. cap. 36. Purpureus ergo color eſt, qui nigricantis roſæ ſplendore ſublucet cæterorum omnium colorum gratiſſimus. Coccinum verò, veſtis coccinea eſt, quam nos Hiſpanè appellamus ve-

Purpura erat regũ ornamentum

Plinius.

Coccinũ quid

veſtitura de grana. Quod cocci, hoc eſt, grani tinctori colorem habet. Eſt enim coccus granum ex rubenti gramine naſcens (quod grana dicimus) coccineus ergo color eſt qui ſplendorem ruboris oſtendit. Idem etiam color roſeus dicitur à roſarum ſimilitudine, à quo & roſeæ veſtes appellantur. In purpura ergo, & coccino cunctam huius mũdi regum ſuperbiam, & ſplendorem cruentamq; poteſtatem hic ſcriptura deſignat. Quãta igitur crudelitate hęc mulier impia ſemper inducta fuerit dicere non eſt opus, plena ſunt ſcripturarum volumina. Manus enim eius ſanguine plenæ ſunt, vt Dominus de huius mulieris membris quibuſdam affirmat Eſai. c. 1. Et vt intelligeremus quòd non ſolum hac purpura coccinoq;, hoc eſt, cruenta poteſtate ornata ſit mulier hæc meretrix, ſed quòd omnibus huius mundi bonis abundet addit Ioan. Eam eſſe ornatam auro, & lapide prę cioſo, & margaritis. Quæ omnia vanitatis ſunt fructus, nihil moribus admodum eximij addentes: vt deploratę dementiæ ſit ea appetere, quærere, & mercari. ¶Obſerua cum Cælio Panonio: quod habet Eccleſia ſuam purpuram, habet & coccinum, habet aurum, habet lapides pretioſos, margaritasq;, de qua pſalmiſta ait: aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circundata varietate. Pſalmo. 44. Sed non externè vt meretrix iſta ad vanitates habet, ſed eius omnis decor ab intus: vt ibidem dicitur: habet enim purpuram & coccinum, ideſt, regiam dignitatem. Habet enim regem Chriſtum, & in hoc omnes credentes reges: ex quibus vna virgo immaculata conflatur Eccleſia, quæ regnat per Chriſtum. Habet inſuper, & inauratam veſtem, ſapiẽtiã cum charitate: iuxta illud accipite ſapientiam ſicut aurum: habet lapides precioſos ac margaritas, hoc eſt, animi virtutes, tũ multas, tum varias, quibus circumamicta eſt Eccleſia. Et cum veraciter hæc habeat Eccleſia: fallaciter ſibi mulier hæc meretrix innititur vſurpare, ſi quando etiam quippiam earum rerũ pręſeferre videatur, vel vt gloriam regni, ſapientiam, virtuteſq;. Ornatur Dei Eccleſia deſignata in illa muliere forti de qua Salom. Prouerbio. vlti. ornatur, inquam, perfecta charitate cæteriſq; virtutibus, vt accipiant eum in ſponſum: ornatur meretrix atq; ſynagoga ſathanæ, non vt Deum, ſed vt fornicharios, & adulteros recipiat, hoc eſt, omnia dęmoniorum genera. Propter hanc cauſam impius ille Hieroboam author, & inuentor idolatriæ fecit duos vitulos, non æreos ſed aureos, vt auri ſplendore homines ad idolatriam traherentur. Hinc eſt qđ paganiſmus videns ornatiſsimam Eccleſiam, orneti dola ſua vt decipiant homines per huiuſmodi ornatum.

In purpura & coccino ſignificatur cruẽta poteſtas — *Eſai. c. 1.* — *Habet Eccleſia ſua orna menta pręcioſa & quæ ſint hæc, &c. Pſa. 44.* — *Prouerb. vlti.* — *3. re. 12*

¶*Habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione & immunditia fornicationis ſuæ.* Poculum aureum huius meretricis multa ſignificat. Primùm doctrinam poetarum & aliorum gentilium ac prophanorũ hominum eloquẽtia & ſententijs fulgentem, ſed idolatriæ & aliorum errorum venena continentem. Hic eſt calix aureus de quo olim dicebat Hieremi. cap. 51. Calix aureus Babylon in manu Domini, de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ ſunt: deſignat etiam hypocriſim impiorum qui diſſimulatis vitijs, & auro ſapientię diuinæ ſimulatè, tecta doctrina, probitatis, ac ſanctitatis prætextu plures ſeducun

Poculum aureum huius mul. multa ſignificat. — *Hiere. 51.*

cunt,& inebriant,quàm apertè impij. A
Hier.35. Figura In cuius figura dicitur Hierem.35. Poſitos fuiſſe coram filijs domus Rechabitharum ſcyphos plenos vino, & calices:non tamen voluerunt bibere:deſignat etiam nitorem gloriæ temporalis & etiam voluptates omnes huius ſeculi.
Heſther. 1 In cuius typo bibebant qui inuitati fuerunt ab Aſſuero Rege aureis poculis in quibus vinum, vt magnificentia regia dignum erat, abundans & pręcipuum ponebatur.
B Habet igitur meretrix hoc poculum aureũ in manu ſua : nunc inebrians impios doctrina hominum prophanorũ eloquentia fulgenti ſed errore plena:nũc hypocriſi,& ſimulatione, nunc dignitatibus & nitore gloriæ huius ſeculi, nunc voluptatibus & delicijs. Sed audi quo vino ſit plenum poculũ iſtud. *Erat,*inquit, *plenum abominationibus.*
Pro.11. Pro 12. Pro.15. Pro.16. Pro.17. Pro.20. Pro.21. Omnia huius meretricis peccata abominationes paſſim in ſacra ſcriptura
C appellantur,abominatio eſt enim domino ſtatera doloſa, & cor prauum, & labia mendatia,& via impij, & cogitationes malæ, & omnis arrogans: & tàm qui iuſtificat impium quàm qui condemnat iuſtum.Et rurſus, põdus & pondus,& menſura & menſura:& beſtiæ impiorum quæ ex ſcelere offeruntur,hæc omnia eſſe abominabilia Deo leges in lib.Prouerb. Deniq; & idolatriæ,& idola,abonitiones peculiariter in ſcriptura dicuntur:vo-
D
Hier.a.13 a16. cat enim Hieremias abominationes Hieruſalem idola & cultus idolorũ, his alijſq; ſimilibus abominationibus poculum huius meretricis impletũ eſt:quibus inebriat ſuos. Præterea plenum eſt hoc vas aureum immunditia libidinis,qua pleni ſunt omnes reprobi:nec vllum magis quàm hoc vitium ſequũtur omnes. Nota:poculum

hoc in manu ſua accepit mulier,quando prima miſeria ſeducta eſt:quando miſeras hominum mentes inuaſit ſæua cupido dominandi:quando ſcortã di voluptas mentem obſedit; & alia id genus mala faciendi: quando venit obliuio præceptorum Dei, & ſalutis contemptus,furor, & impietas inſana cædes,& error.

¶Sed vt ad diuites huius mũdi ſermonem noſtrum peculiariter cõuertamus,obſeruà hic mecum,quæ nam fœmina ſedeat ſuper beſtiam coccineam,plenã nominibus blaſphemiæ, non quidem pãnis anniſq; obſita,non vilibus induta veſtimentis, quales miſeri mendici,ſed ſedet mulier ornata purpurã,& coccino,& inaurata auro & lapide precioſo,& margaritis, habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione : vt his omnibus oſtendat Spiritus ſanctus impietatem plerumq; poſſidere diuites mundi huius qui his veſtibus & ornamentis ſunt decorati. Non vtique in fictili deſpectoq; poculo continet ſcelerata iſta mulier abominationem, & ſpurcitiam,ſed in vaſe aureo:vt hinc cordis oculos aperiant diuites, qui vaſis poculiſq; aureis vtuntur,& intelligãt quid aurum illis propinare ſoleat,abominationem,ſcilicet,& peccatũ. Neq; parum habet poculum aureum abominationis,ſed plenum eſſe dicitur. ò terq; quaterq; infelices diuites,qui nõ parum hauriunt ex poculo iſto aureo liquorem illum deteſtandum & veneno confectum, ſed plenum illis propinatur,& porrigitur. Aliquando videmus pauperes & mendicos non nihil bibere abominationis,& ſpurcitiæ, Cæterum ſe totos ingurgitare nõ poſſunt,quod poculum aureum non habent:non enim diuitiæ ita affluunt,

Deplegi- rus conditio Diuitū & impiorum

aut

A aut ſuppetunt, vt ad votum ſuas poſſint explere voluptates; non ſic impij diuites, non ſic: cum enim pecuniæ obediant omnia, quid ſibi parare non poterunt? quid non conſequi? Non immeritò patientiſſimus Iob olim de huiuſmodi diuitibus dicebat: deridetur iuſti ſimplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum. Quis nam obſecro eſt hic iuſtus, & quæ eſt hæc lampas? vtique Chriſtus Dominus, Sic enim eũ vocat Eſaias dicens: propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor, iuſtus eius, & ſaluator eius vt lampas accendatur. Et Hieremias, hoc eſt, inquit, nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter. Benè autem Chriſtus Dominus lampas vocatur, nam quemadmodum lampas, vas quocã vitreum eſt, lumen continet, & oleũ, & aquã, ita intra corpus Chriſti quid reperiemus niſi pietatis & miſericordiæ oleum? quid niſi lachrymarum aquam, quibus noſtra emundauerat ſcelera? Apoſtolus enim ait: in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationesq; obtulit, cum clamore valido, & lachrymis offerens. Lumen etiam inueniemus in hac lampade, non vtiq; ad cõburendum, ſed ad illuminandum. Venit enim ſaluum facere, non perdere quod perierat. Sed non deſunt, qui hanc lampadem parui faciant, & ſimplicitatem huius agni immaculati irrideant. Et qui nam ſunt iſti? Diuites, ait ſanctus Iob. Apud cogitationes diuitum hæc lampas contemnitur. Non enim qua via illuminat ire volunt, nõ oleo ſuæ ineffabilis miſericordiæ ſuis ſtudent vulneribus mederi ſpiritualibus, ideo in hoc loco deſcribitur hæc mulier veſtita purpura & byſſo, & circumornata, omni lapide precioſo, habens tamen poculum aureum in manu ſua plenũ abominatione. Vt hinc intelligas quàm difficile ſit diuites intrare in regnum cœlorum, ſed iam ad nomen huius abominabilis fœminæ tranſeamus.

Iob. 12. a

Eſa. 62. a

Chriſtus vocatur iuſtus, & lampas & quare.

Hier. 23. b.

¶ Et in fronte eius nomen ſcriptum myſterium, Babylon magna mater fornicationum, & abominationum terræ.

Ante omnia nota, quod myſterium, occulta res eſt, in qua aliud proſpicitur, aliud velud ſub typo occultatur. Secũdo B aduerte cum Gagneio quod hoc nomen myſterium, nõ videtur à Ioãne hoc loco poni, tanquàm nomen mulieris, ſed eſſe potius videtur aduertentia quædam per parentheſim. Qua ſi dicat: attende myſterium, quare ad hunc modum ſcribes: in fronte eius nomen ſcriptum (attende myſterium) Babylon magna mater fornichationum, & abominationum terræ. C Nomen ergo quod habebat mulier iſta, quo cognoſceretur, erat Babylon magna. Cæterum Babylõ dicitur propter eius diabolicam confuſionem in qua nihil rectum nihil benè ordinatum, ſed omnia cõfuſione plena ſunt. Magna verò dicitur, ob immenſitate impiorum, quibus ſcatet. Vel magna, ideſt, admiranda, ſed quibus? ſtultis hominibus ac inſipientibus admiratoribus, quibus magnum quid eſſe videtur. Suſpiciunt enim peccatores (quos D ignorantes Ariſto. vocat) mundi gloriam, potentiam, voluptates, & delicias, & beatum dicunt populum cui hæc ſunt, non videntes quod beatus ſit populus cuius Dominus Deus eſt: vt Dauid ait. Hæc etiam mulier dicitur eſſe mater fornichationum, & abominationum terræ, ideſt, fons & origo omnium ſcelerum, radix omniũ malorum, quæ docet perfidiam in homi-

Myſterium quid ſit.

Collectio impiorum dicitur Babylon magna & quare

Pſal. 143

Quare ea quæ impiorum dicitur mater fornicationum & abominationum.

minibus,vt ſpreto vero Deo dæmonibus diuinus honor, & cultus exhibeatur. Nutrimentum peccati: mater, quæ ad omnia flagitia multos gignit, & parit filios. Sed animaduertite obſecro quod Ioãnes dicat: hunc titulum in fronte huius meretricis ſcriptum eſſe, vt hinc intelligas eum eſſe moré reproborum vt glorientur cum malè fecerint, & exultent in rebus peſſimis: de quibus apud prophetam dicitur: agnitio vultus eorum reſpõdebit eis, & quaſi Sodoma prædicauerunt peccatum ſuum, nec abſconderunt. Hoc eſt, ex eorum vultu licebit conijcere quales ſunt. In tantam impudentiam incident, vt nihil diſſimulent. Erunt nõ ſolum ab honeſtate, ſed etiam ab honeſtatis ſimulatione relicti, ac ſi dicat: vultus eorum, ſtatim ſcelera eorum prodet: tacita corporis figura afferet cõiecturam eſſe eos ſceleribꝰ implicatos. Nihil enim tàm demonſtrat cor hominis quàm vultus: qui eſt animæ ſpeculum. Hinc Dominus ait Cain fratricidæ: cur concidit facies tua. Contra autem ſapientia hominis lucet in vultu eius, Eccleſiaſt. 8. Præterea, homines impij quaſi Sodoma prędicare ſolent peccatum ſuum. Vnde qui peccatum iactat, bifariam offendit, & quòd peccato infectus eſt, & quòd infectio adeò ſibi placeat, vt alios non latere nõ pudeat. Equidem ea eſt hominis propenſio, vt de malè factis erubeſcat: atq; ſi in crimine apprehendatur, rubore perfundatur. Eſt enim pudor hominis natiuus affectꝰ, vt Ariſtot. eſt author in ethicis, hunc naturæ hi ſubuertunt ordinem, qui peccata ſua prædicant, & qui gloriantur cum malè & iniquè fecerint. Cinicæ ſectæ profectò eſt impudentiam profiteri, cinici, enim maſculi & fœminæ commixtionem in medijs plateis celebrandam docebant. Quem morem non ſolùm damnat vera philoſophia, ſed etiam omnis vrbanitas, & humana verecundia. Homo cum in profundum malorum venerit contemnit vt ſapiens ait) atq; hoc ſignificare volens D. Ioã. ait: hanc meretricem in fronte ſcriptum habere eius nomen, ſcilicet, Babylon magna mater fornichationum, & abominationum, quæ maxima impudentia eſt. Si corporis vlcera fœda celare contendimus quo ad poſſumus, cur obſecro vulnera animæ putrida nõ celabimꝰ? ſi paupertatem, infirmitatem virium aliosq; naturæ aut fortunæ defectus, ſolertiſſimè abſcondere curamus: cur animæ maculas prædicamus? Atque peccandi primus gradus eſt peccatu amare, alter eſt operi mandare, tertius eſt pertinaciter peccato adhærere, at omnium peſtilentiſſimus eſt laudibus peccatum extollere. Qui enim de offenſa dolet, habet vnde & curetur, & ſanetur: qui verò ex peccato ſibi gratulatur, nihil habet medelæ: qui ęgrotat morbo corporali, ſi morbum laudat & morbum eſſe non putat, ſed ſanitatem, nunquid medicamenta poſtulabit? non ſanè. Quæ enim laudamus, eadem illa veluti bona probamus. Qui ergo malè à ſe geſta laudat, ille peccata ſua probat, quo nihil perniciosius, nec calamitoſius. Væ vobis, inquit Eſai. qui dicitis bonum malum & malum bonum.

¶ Et vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum: & de ſanguine martyrum Ieſu. Ecce aliud quoq; malum quod vidit Ioan. in hac typica meretrice, ſcilicet, quòd temulenta viſa ſit & non alio quàm ſanguine ſanctorũ, & martyrum Ieſu. Viſa, inquit, eſt ingur-

Margin notes: Impij gloriantur cũ male fecerint. — Eſai 3. Exponitur locus. — Ge 4. Eccleſ 8. — Ariſt. — Pro. 18. — Peccandi gradus. — Eſai 10.

gurgitata & quaſi in ſanctorum natãs ſanguine. In hoc verſu tàm Iudæi quã gentiles comprehenduntur. Illi enim inebriati ſunt ſanguine ſanctorum prophetarum, iſti verò Apoſtolorũ, & cæterorum martyrum. Vnde Dominus in euãgelio ait: Amen dico vobis requiretur ſanguis omnium qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ à generatione hac Luc. 11. Math. 23. Rupertus ſanguinem ſanctorũ refert ad impiam reproborum Iudæorum collectionem: qui prophetarum olim ſe ſanguine inebriarunt: ſanguinem verò martyrum Ieſu, ad impium tyrannorum principum cœtum, Chriſti martyrum ſanguine inebriatum, & exuperantem. Ex hac impia muliere myſtica, egreſſa eſt impia Iezabel in Samaria, & filia eius Athalia in Hieruſalem: quæ inebriatæ ſunt ſanguine ſanctorum prophetarum: qui dederunt operam vt Iſrael, & Iuda, fornicharentur cum Baal. Imo verò tota Samaria, & tota Hieruſalem, filiæ fuerunt huius mulieris, & meretricis magnæ, quarum idolatriam & tyrannidem depingit Ezechiel capite vigeſimo tertio. Mulierum nominibus dicens: fili hominis, duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt, & fornicatæ ſunt in Aegypto. Nomina autèm earum Ohola maior, & Oholyba ſoror eius minor. Porrò earum nomina Samariæ Ohola, & Hieruſalem Oholyba. Impia enim Samaria, & Hieroſolyma fuerunt ab vna matre Sarra progenitæ, & idolorum cultui ſe tradiderunt, cum eſſent in Aegypto, Samaria vocatur maior non natiuitate, ſed populi multitudine. Comprehendebat enim decem tribus: Hieroſolyma verò duas. Samariam appellat Deus Oholam, hoc eſt, tabernaculum eius, ac ſi dicat: non eſt tabernaculum meum, ſed ſuum, quoniam templo meo relicto decem tribus coluerunt vitulos aureos, & templum Baal ædificauerunt. Hieroſolymam verò appellat Oholybam, hoc eſt, tabernaculum meum in ea: quoniam ibi erat templum diuino cultui dedicatum. At vtrumquè regnum Deo vero contempto Deos commenticios venerabatur, & ſanctos Dei perſequebatur. Huc pertinet, quod ad longum 4. libro Regum capite vigeſimo primo, ſacra narrat Hiſtoria, de impio Manaſſe, qui huius etiam meretricis magnæ fuit progenies: qui non ſolum fecit lucos, ſicut fecerat Achab Rex Iſrael, & adorauit omnem militiam cœli, & traduxit filium ſuum per ignem, & cætera. Sed etiam ſanguinem innoxium fudit multum nimis: donec impleret Hieruſalem vſquè ad os. Sed quid mirum quod hæc mulier inſana inebriata fuerit ſanguine ſanctorum, quando etiam ingurgitata eſt ſanguine Chriſti ſancti ſanctorum: & dedit illi in eſcam fel, & in ſiti potauit eum aceto? Quare non mirum quod miratus fuerit Diuus Ioãnes intuens hanc fantaſticam meretricem dicens: *Et miratus ſum cum viderem illam admiratione magna:* Et quis non mirabitur & grauiſſimè ferret, ab huiuſmodi turpi meretrice perſequi bonos, iactari, & interfici? Quis non mirabitur intuens huius impiorum collectionis proſperitatem & tyrannidem? Miratur Dauid ita vt dicat, Pſalmo. 72. mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei,

Margin notes: Math. 23 Lu. 11. — Rupertus. — 3. Reg. 12 — 4. Reg. 21. — Ezech. 23 Explicatur locus — Miratur Sancti videntes impiorum proſperam fortunam, & iuſtorum aduerſam. Pſa. 72

mei, quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorũ vidẽs.i.parũ abfuit, quin nutarint pedes mei: nam inuidebam ſtultis tantam fęlicitatem & pacem. Quia non eſt reſpectus morti eorum & firmamentum in plaga eorum.i. non eſt videre acerbas & frequentes eorum mortes ſicut iuſtorum, nec eſt in eorũ afflictione aliqua firmitas, nã ſi quando incidat afflictio, mox ab ea liberatur: lege totum pſalmum enarrantem impiorum proſperitatem, & impietatem: cuius admiratione tetus eſt Dauid, donec intrauit in ſanctuarium Dei vt intelligeret innouiſſimis eorũ. donec, inquam, ingreſſus eſt in ſecretiora Dei adyta, animũq; à cũctis creaturis abſtraheret, & ſancta cõtemplatione totũ ſe addiceret volũtati diuinæ diſcendæ: ſicq; Deo illum docẽte intelligeret, quem finẽ habituri eſſent impij, qui hic videntur fœlices. Eadẽ admiratione detentus ſanctus propheta Hieremias dicit, & quærit, iuſtꝰ quidem tu es, domine, ſi diſputem tecum, verumtamen iuſta loquar ad te. Quare via impiorũ proſperatur, benè eſt omnibus qui præuaricantur, & & iniquè agunt, plantaſti eos & radicem miſerunt, proficiunt, & faciunt fructũ? propè es tu ori eorum: & longe à renibus eorũ. Et ſanctus propheta Habacuc. cap. 1. idem quærit dicens: quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? & facies hominis quaſi piſcis maris, & quaſi reptilia non habentia ducem? Mirãtur ergo ſancti in eo quod Deus variè & multipliciter electos ſuos ab improbis affligi permittat: quaſi precioſi nõ eſſent apud illũ, quum melior ſit vnus timens Deum quàm impij mille. Eccle. 16. Verumtamen alto dei conſilio id fit vt aliâs diximus. In primis autẽ quò patientia ſanctorum innoteſcat: habeatque Deus quod inſigniter in illis coronet. Scientes, inquit Apoſtolus, quoniam tribulatio patientiam operatur, patiẽtia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit, Rom. 5.

Explicatur locus Pſalmi 72. — *Hiere. 12.* — *Habac. 1.* — *Eccleſ. 16.* — *Rom. 5.*

¶ *Et dixit mihi Angelus quare miraris?* Admiratores ſecretorum Dei eſſe poſſumus, non indagatores, qui enim ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Cæterum Dauid, Hieremiæ, & Abachuc, & Diuo Ioanni, mirantibus de impiorũ proſpera fortuna, & de eorum tyrãnide, breuiter dicere poſſumus: quid miramini? Et quod ipſemet Dauid ait Pſalmo. 36. nolite æmulari in malignantibus: nec zelaueritis facientes iniquitatem, quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & ſicut olera herbarum citò decident, ſpectate tantiſper & videbitis mortuum diuitem, & ſepultum in inferno, & Lazarum pauperem, & mendicum, deductum ab Angelis in ſinum Abrahæ, vt Lucas refert.

Admiratores dei eſſe poſſumus non indagatores. — *Pſal. 36.* — *Luc. 16.*

¶ *Et ego dicam tibi ſacramentum mulieris, & beſtiæ: quæ portat eam: quæ habet capita ſeptem, & cornua decem.* Id eſt, ego reſerabo tibi arcanum, & occultam ſignificationem imaginis huius mulieris, & beſtiæ quam vidiſti, non enim ocioſè neq; ab re hæc exhibita ſunt: dicam ergo tibi & tàm dilucidè narrabo vt deinde admirari deſinas. Hinc diſcamus quãta ſit Dei bonitas & prudentia prouidentis de reuelatoribus ſuorum cõſiliorum, nam quis mortalis homo cognouit ſenſum Domini abſquè reuelatore? aut quis à conſilijs ſuis fuit? ad Roma. 11. altiora enim ſunt Dei conſilia, quàm vt quiſquè ſperet naturali intelligen-

Rom. 11.

kkk tia

tia aſſequi. Non ergo Dei conſilia, à ſenſibus proprijs, qui cæci ſunt in nobis, & Aegyptiacis tenebris inuoluti, reuelanda eſſe putemus: quid enim ſenſus noſtri præſtare nobis poterunt, niſi ignorantiam quam habent? Accedat ergo Angelus, accedat Doctor euangelicus, accedat reuelator, illabatur ſpiritus Dei, cœlitus lumine cœleſti colluſtret nos: vt pertingamus ad magnalia ſecreta Dei, & intelligamus voluntatem eius, & eam ſequamur, vt boni perfectiquè ſimus. Nam ſi quid boni erit nobis, id non à nobis, ſed à Deo habemus. Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt deſcendens à patre luminũ, ideſt, à patre ſcientiarum, atquè intelligentiarum: apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio, Iacobi primo.

Dei conſilia ſolum à deo per huius mini ſtros reuelantur.

Iaco.1.

¶ *Beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt: et aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitũ ibit.* Nam Græce eſt, ὑπάγει. Si per hanc beſtiam diabolum intelligi, ſenſus eſt: hæc beſtia, ideſt, diabolus fuit olim per immenſam authoritatem, & regnauit ante aduentum Chriſti: regnauit enim mors, ideſt, diabolus per mortiferum peccatum ab Adam vſquè ad Moyſen incluſiuè, ideſt, vſquè ad Chriſti aduentum, *Et iã non eſt,* ideſt, non eſt tantæ authoritatis, poſt Chriſti aduentum & paſſionem: dicente Chriſto apud Ioã. ca. 12. Iam princeps mundi huius eijcietur foras. Et cap. 16. princeps huius mundi iam iudicatus eſt. Fuit enim diabolus dum pro Deo olim colebatur, cui templa erigebantur, ſacrificia fiebant. *Sed iam non eſt,* ideſt, iam non colitur expulſus enim eſt à ſimulacris, & templis, & aris, & ab vniuerſo orbe: vt iam non ita illi ſacrificia offerantur. Non idola erigantur. Quando nullus eſt Iupiter, nullus Saturnus, nullus Mars, nullus Vulcanus, nec Iuno vlla, nec Venus, nec Driades Nimphæ, nec cæterum vulgus falſiſſimorum deorum dearumquè: vbiquè enim terrarum Dei nomen ſolum reſonat: lucet non ſine errore etiam id ab alijs, qui non ſunt ſacramentis fidei initiati. In paſſione ergo Chriſti ablata eſt hæc poteſtas principi huius mundi. Et hoc eſt, quod dicebat Dominus apud Ezechiel. cap. 30. Sub figura Regis Aegypti: comminuam eius brachium forte, ſed confractum, & eijciam gladium de manu eius, ac ſi diceret: ego conteram vires diaboli, & ita eum opprimam, eiuſquè fortitudinem & ſuperbiam confringam, vt nunquàm ſe poſſit ad priſtinam dignitatem reſtituere: vſquè adeò eum deijciam, vt non poſſit amplius ſtatum ſuum inſtaurare. Et eijciam gladium de manu eius, ideſt, vincetur & corruet in terram. Solent victores in ſingulari certamine, poſtquàm aduerſarios ſuperant & in terram proijciũt, gladium de manu eorum deijcere. Et clarius, capite vigeſſimo octauo, eleuatum eſt cor tuum indecore tuo, perdidiſti ſapientiam tuam, in terram proieci te: omnes qui viderunt te in gentibus obſtupeſcent ſuper te. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Ac ſi diceret: & elatus ò Lucifer propter pulchritudinẽ tuam intumuiſti ſuperbia, quæ tibi intellectum obſcurauit, & ignorantia tenebris circunfudit, & ideo penitus te abieci, & decus tuum in ignominiam commutaui: ita vt omnes qui viderent te de regno tuo eiectum obſtupeſcant, & admirentur, & dicant:

Intelligẽtia. Diabolus dicitur beſtia quę fuit, & non eſt, & aſcẽſura eſt de abyſſo.

Io. c. 12.

Io. 16.

Ezech. 30 Declaratur locus.

Ezech. 28.

Exponitur locus.

cant, fuit beſtia, & iam non eſt, iam nihil facta eſt, & non erit in perpetuum. Poſt mortem enim & Chriſti paſſionem princeps mũdi huius à regno deiectus eſt. Hæc igitur eſt beſtia, quæ fuit, quia potentia maxima ante aduentum Chriſti polluit: ſed iam non eſt, quia deiectus eſt ab atrio ſuo à duce potentiori, hoc eſt, à Chriſto. Vnde apud Iob. cap. 18. dicitur de impio, habitent in tabernaculo eius ſocij eius, qui non eſt. Habitabunt enim in hoc mundo, in nouiſſimis temporibus Angeli cœleſtes, qui fuerunt in principio ſuæ conditionis, ſocij dæmonis, qui iam non eſt, cum ſit eiectus à ſua gloria.

Iob. 18

¶ Secunda intelligentia huius loci eſt, vt per hanc beſtiam intelligatur Antichriſtus, qui beſtiæ nomine Danielis ſeptimo deſcribitur: & vidi, inquit, quoniam interfecta eſſet beſtia, & perijſſet corpus eius & tradita eſſet igni ad comburendum. Et beſtia quidem meritò vocatur, ob ferinos ac truculentos eius mores. Hæc igitur beſtia dicitur fuiſſe, & non eſſe: eo quod ſæuitia eius non ſit diu duratura, modicum enim regnatura eſt, quẽadmodum de impio ait Dauid Pſalmo 36. Vidi impium ſuper exaltatum & eleuatum ſicut cedros libani, & tranſiui, & ecce non erat. Præterea, non mirum ſi de Antichriſto dicatur, quod fuit, & non eſt: cum de eodem ipſe Ioãnes Baptiſta. 1. Cano. 2. dicat: filioli nouiſſima hora eſt, & ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit: & iam Antichriſti multi facti ſunt. Et eadem epiſtola, cap. 4. Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum ex Deo non eſt: & hic eſt Antichriſtus. De quo audiſtis, quoniam venit, & nunc iam in mundo eſt. Et Paulus de Antichriſto loquẽs 2. ad Theſſalonicen. ſecũdo, & nunc iam, inquit, myſterium operatur iniquitatis: hæc ergo beſtia fuit in Cain & cæteris Eccleſiæ perſecutoribus, & hæreticis, & non eſt modò in perſona, ſed erit aliquando. Et ideo ſtatim dicitur

2. ſenſus

Dan. 7

Quare beſtia Antichriſtus dicatur fuiſſe & non eſſe

Pſal. 36

1. Io. 2.

2. Theſ. 2

¶ *Et aſcenſura eſt de abyſſo*, id eſt, aſcenſura eſt, & ventura in mundum, de profondo Iudaicæ impietatis puteo. Nam de tribu Dan naſciturus dicitur. Futurum præterea eſt, vt hic idem Antichriſtus de impiorum cordibus aliquando per virtutem exeat: exalteturque in mirabilibus eius: & hoc eſt quod ait: & aſcenſura eſt de abyſſo. Abyſſum omnes ferme expoſitores ad impiorum profunda corda referunt: ſed nec tunc diu durabit homo hic impurus: quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, vt Paulus teſtatur 2. Theſa. 2. & Iſai. 11. & idcircò addit Ioan. *& in interitum ibit.* Non ergo eſt quare electi ſtatim deſpondeant animum, ſi interim præmi eos contingat, nec expoſtulent, quaſi derelicti ſint à Deo: qui vltra non curare velit de eis. Non vtiq; propterea præmi ſinuntur, ſed vt aurum per ignem probentur.

2. Theſ. 2
Eſaia. 11

¶ *Et mirabuntur inhabitantes terram (quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ à conſtitutione mundi.) videntes beſtiam quæ erat, & non eſt.* Per terram inhabitantes diximus ſæpè homines terrenos intelligi: qui toto pectore incumbunt terræ, qualis erat diues ille euangelicus, qui triſtis diſceſſit à Chriſto dicente: ſi vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Vnde Chriſtus addit: quàm difficile ſit diuitem intrare in regnum cœlorum. Habitantes terram etiam

Inhabitantes terram dicuntur homines terreni, carnales & omnes denique reprobi

Math. 19

kkk 2 di-

dicuntur illi, qui mundi & carnalibus tenentur voluptatibus. Deniquè vt in ſumma dicam: omnes reprobi dicuntur inhabitantes terram: & hi ſunt quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ à conſtitutione mundi, ideſt, quos Deus ſuo incomprehenſibili conſilio non prædeſtinauit ad vitam à conſtitutione mundi, tunc videlicet quando mundum conſtituit: & hominum genus creauit: quando benedixit primis parentibus. Solum enim electorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ à conſtitutione mundi. Ijs enim dicetur ſedente Domino pro tribunali, venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Vnde obſerua: tres eſſe libros (vt Euthimius in Pſalmo. 68. & 139. ait) quorum vnus eſt vniuerſalis, continens omnes homines tàm iuſtos quàm impios, quem Dauid Pſalmo. 60. librum viuentium appellauit, de quo ait Pſalmo. 139. In libro tuo omnes ſcribentur. Alterum continet ſolum iuſtos: quos Deus approbat. Iuxta illud Pſalmi primi, nouit Dominus viam iuſtorum. Tertius continet peccatores. De quo ait Danie. ſeptimo: iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Diuus Ioãnes in hoc loco de ſecundo libro intelligit non enim terrenorum hominum, & reproborum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ, non ſolum à conſtitutione mundi, ſed nec ab æternitate. Vnde nota hanc ſcripturæ phraſim: non ſunt ſcripta in libro vitæ à conſtitutione mundi: ideſt, nunquam. Qua phraſi nos vtimur cum Hiſpanè dicimus: eſto no ha acontecido deſde que el mundo es mundo, ideſt, nunquam contigit. Ait ergo Ioãnes. *& mirabuntur inhabitantes terram, et cætera.* ideſt, reprobi & terrenis diditi homines, non ſcripti in libro vitæ maximè mirabuntur, & dolebunt interitum Antichriſti, in quo habebãt fiduciam. mirabuntur ergo & dolebunt. Dolor iſte, & admiratio contra Deum erit, cui indignabuntur, quod ſpe ſua ſic repente ſic miſere fruſtrati ſunt.

Math. 25. · Pſa. 68. · Euthimius docet tres eſſe libros · Pſa. 60. · Pſa. 139. · Pſa. 1. · Dan. 7. · Noua phraſis ſcripturæ.

Videns, inquit, *beſtiam quæ erat & non eſt*. Græca ſic habent. βλέποντες τὸ θηρίον ὅ τι ἦν καὶ οὐκ ἔστι καίπερ ἔστι. ideſt, videntes beſtiam, quæ erat, & non eſt, & adeſt ac propè eſt. Siue de diabolo intelligamus, iudicio inſtante, ſoluendo: ſiue de ipſo Antichriſto.

¶ *Et hic eſt ſenſus qui habet ſapientiam.* *Hic*, non pro nomen ſed aduerbium eſt. Nam Græca habent, ὧδε, ideſt, in hoc loco. Quaſi dicat: in his quæ vidiſti, & quæ dico, ſenſus latet multa ſapientia plenus. Quẽ niſi qui multa ſapientia ſit præditus non aſſequetur: nam ſenſus diuinus redundat per ſacræ ſcripturæ loca. Alia tranſlatio habet: & hic eſt mens quæ habet ſapientiam, ideſt, hoc loco eſt intelligentia quæ habet ſapientiam abſconditam. Ac ſi apertius diceret: loci huius intellectus ſapientia non vacat. Hinc diſcamus quanta diligentia ſit legenda ſcriptura ſacra, vt ſenſum dei habeamus & ſapientiam eius aſſequamur: qua ſola nobis vera beatitudo cõtinget. Quærat mundus quæ ſua ſunt, euertat montes, venas ſcrutetur terræ, vt vnicum fruſtulum radiantis metalli inueniat, veſtium prætioſa ornamenta conquirat, nos autem rerum diuinarum intelligentiam, quæ nos beatos ac fœlices facit, ſcrutemur.

Maxima diligentia eſt legẽda ſcriptura ſacra vt ſenſum eius verũ habeamus.

¶ *Septem capita ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet: & Reges ſeptem ſunt: quinquè ceciderunt, vnus eſt,*

eſt: & alius nondum venit, & cum venerit oportet illum breue tempus manere.

¶ Explicat Angelus quid per ſeptem capita beſtiæ intelligat & ait: quod hęc ſeptem capita ſeptem montes ſignificant, & ij ſeptem montes, ſeptem Reges. Vnde & illa copulatiua, *&*, idem in hoc loco ſignificat, quod, id eſt, ac ſic apertius diceret: ſeptem capita ſeptem montes ſunt, id eſt, ſeptem Reges ſunt qui ob animi elationem non ineptè montes appellantur: ob feritatem, capita: ob præcellentiam Reges. Hoc autem ſeptenario numero regum vniuerſitas ſignificatur, qui ſeptem ætatibus regnauerunt, Dei perſequentes Eccleſiam ſuper quos ſedere mulier dicitur, quia impiorum regum ſuorum præſidio niti ſolet improborum collectio. Primus Rex vniuerſitatem impiorum principum ſignificat qui ab Adam vſquè ad Noe regnauerunt. De quibus ſcribitur, videntes filij Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxoros ex omnibus quas elegerant. Vbi per filios Dei, filios magnatum & principum, qui nomine Dei ſignificantur, plerique Hebræorum intelligunt: qui filias hominum, & Hæbraicè Adam, id eſt, pauperes, ac ex ciuili plebecula hominum, quæ ſibi pulchræ videbantur rapiebant, & eis vxorum vtebantur loco. De hac reproborum collectione, quæ in primo Rege ſignificatur, dicitur Gene. 6. Omnis quippè caro corruperat viam ſuam: ij ceciderunt in diluuio.

&, pro, id eſt

Reges vocātur mōtes & capita, & reges & quare

Primus Rex vniuerſitatem regum ab Adā vſq; ad noe. ſignificat

Gen. 6.

¶ Secundus Rex ſignificat eos qui regnauerunt in omni impietate à Noe vſquè ad Abraham, quando æ-

2 Rex ſignificat reges à noe vſq; ad habrahā. 3.

A dificabatur turris Babel: qui ceciderunt per linguarum confuſionem, & eorum diſperſionem. Tertio Rege ſignificantur ij, qui regnauerunt ab Abraham vſquè ad Moyſen: qui ſe infinitis flagitijs conſpurcarunt, & in euerſione ciuitatum ceciderunt, vt Reges Sodomæ, & Gomorrhæ, & eorum ſimiles. Per quartum intelliguntur, qui à Moyſe vſquè ad exilium Babylonicum regnauere, impij

B Reges Iſrael, Iuda, & Samariæ, quo tempore inualuit idolatria, etiam in populo Dei. Iſti ceciderunt quando per exilium Babylonicum, in Aſſyriorum manus captiui venerunt. Quintus ſignificat eos, qui ab exilio Babylonico vſquè ad Chriſtum legem Dei perſecuti ſunt, maximè Machabæorum tempore impij Græcorum Reges, ij magna ex parte euerſo Antiocho cecidere. Ait ergo Ioan-

C nes quòd ſeptem montes ſeptem Reges ſunt, quinque ceciderunt & vnus eſt, id eſt, ſextus Rex supereſt, ij, ſcilicet, qui à Chriſto vſquè ad Antichriſtum perſequuti ſunt, & perſequentur Eccleſiam quales ab initio tyranni principes & hæretici, & nunc etiam Turcæ. *Septimus vero Rex (* inquit Ioannes*) nondum venit & cum venerit oportet illum breue tempus manere.* Hic, Antichriſtum ſignificat,

D qui tres tantùm annos cum dimidio fertur regnaturus. Vnde & perſecutio eius, ſicut futura eſt duriſſima, ita & breuiſſima. Cuius cauſam exponit Dominus in euangelio dicēs: niſi breuiati eſſent dies illi non fuiſſet ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi Math. 24. Tempus ergo illud Eccleſię breuiſſimum erit, quod fiet gratia noſtri, vt non electi atro-

Gen. 11

3 ſignificat eos qui ab habraam vſq; ad moyſen.

4. eos qui à moyſe vſq; ad exilium babylonicū.

5. Eos qui ab exilio babylonico vſq; ad Chriſtum

6 qui à Chriſto vſq; ad AntiChriſtum

7. eſt Anti

Math. 24.

atroci in certamine deficiant, nō diu A ſupra modum quaſſentur, eo quod pretioſi ſint apud Deum. Vnde Gregorius quia & ſuperbos & infirmos nos Dominus conſpicit, dies quos ſingulariter malos intulit, miſericorditer breuiatos dicit: vt & ſuperbiam noſtram terreat de aduerſitate, & infirmitatem foueat de breuitate.

D. grego

¶Aliter Rupertus narrat hæc ſeptem capita beſtiæ, hoc eſt, ſeptem regna notiſſima mundi. B Quorum vnū quodque ſuo tempore afflixit Eccleſiam Dei. Primum Aegyptiorum regnum: ſecundum Iſraelitarum carnalium: Tertium Babylonicum: Quartum Perſarum: Quintum Macedonum. Sextum Romanum, & hoc eſt, illud vnum de quo hic dicitur, & vnus eſt ſeptimum Antichriſti regnū erit quod nōdum venit. Quinq; iſtorum regnorum ceciderunt iam. Rex C enim Aegyptius cum omnibus curribus, & equitibus cecidit in mare. Achab cecidit in bello, & canes ſanguinem eius iuxta Domini vocem linxerunt. Iezabel quoq; impijſſima, côiux de feneſtra eiecta & præcipitata eſt. Nabuchdonoſor à regno cecidit: & eiectus fenum vt vos comedit. Aman cecidit, quia ligno ſuſpenſus eſt. Cecidit & illuſtris Antiochus, qui à manu Domini ſubito eum corripiente interně computruit, & miſerabiliter vitam finiuit, de ſella cadens. Ecce ergo quo D pacto quinq; ceciderunt. Hinc diſcamus quàm timenda ſit manus Domini ab omni impio, cum minimè ſuſtineat Deus diù impios, & ſceleratos homines regnare. Reuolue obſecro omnium Cæſarum memoriam, & videbis, quàm infęliciter tandem ceciderunt. Iulius Cæſar primus, tribus & viginti vulneribus in ſenatu confoſſus eſt: Claudius ab vxore agrippina veneno interficitur: Nero propria manu mortem ſibi conciſcens occubuit: Galba in foro eſt interfectus: Otho à Vitelio fraude ſuperatus circa placentiam ſe ipſum interemit. Mitto omnes alios, quorum mortem miſerabilem longum eſſet enarrare.

Hec 7 capita aliter à Ruperto referuntur

Exo. 1. 3 rege 19. Dan 3. Eſter. 3. 1. Mach. 1. 2. Mach 9

Math. 4 Exo. 14 3 reg vltimo 4. reg. 9 Dan. 4. Eſther. 6

¶*Et beſtia qua erat & non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt, & in interitum vadit.* Græca habent, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐςι. id eſt, & ipſe octauus eſt. Referunt autem non ad nomen illud, beſtia, ſed ad beſtiæ ſignificatum, Antichriſtum ipſum vel diabolum: de vtrocumque verò hanc beſtiam intelligas, exponunt omnes, quòd hæc beſtia eſt de ſeptem, quia de congregatione, & numero eſt omnium reproborum. Sed octaua dicitur propter inſignem maliciam qua omnes exſuperat, & in interitum abit quia in æternā damnationem præceps ruit.

¶*Et decem cornua quæ vidiſti decē reges ſunt: qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam.*

Hoc idem vidit Daniel vt ipſe enarrat. cap. 7. dicens: ecce beſtia quarta terribilis, & habebat cornua decē. Quare vterquè locus eodem modo exponendus eſt. Per hæc ergo decem cornua aliqui impiorum regum, qui Antichriſti tempore futuri ſunt vniuerſitatem intelligunt, quod denarius numerus ſicut & ſeptenarius vniuerſitatem ſimplicium numerorum contineat. Vnde ſolet in diuina ſcriptura multitudinem nunciare: vt numerorum. 14. vbi Deus loquens de Iudæorum ſceleribus, quibus ipſum ſæpè ad iram

Dan 7. a. intelligē

Numerus Denarius ſicut ſeptenarius multitudinem ſignificat in ſacra ſcriptura Nu. 14.

iram prouocauerant, qui viderunt, in A quit, maieſtatem meam & ſigna quæ feci in Aegypto, & in ſolitudine, & tẽ tauerũt me iam per decem vices. Iob cap. 19. dicebat amicis ſuis, qui eũ multis affecerant contumelijs: En decies confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me. Et 1. Regum. 1. dixit Elcana vxori ſuæ Annæ: nunquid non ego melior tibi ſum quàm decem filij? Eccleſiaſt. 7. Sapientia, inquit, confortabit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis. Et apud Math. 25. Omnis Chriſtianorum multitudo cum decem virginibus comparatur. ¶ Alij verò exponunt, & cum ijs græca ſcholia, circa Antichriſti tempora Romanum imperium in decem regna diuiſum, & ab obedientia Romana defectum iri, quorum reges, vt capiti cornua, Antichriſto adhærebunt. Et de hac diuiſione intellige locum Pauli, 2. Theſſalo. 2. nequis vos ſeducat vllo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, ſcilicet, non veniet Dominus ad iudicium. Ac ſi apertius diceret: niſi venerit apoſtaſia, & defectio à Romano imperio non veniet Dominus ad iudicandum. Vnde Hieronymus in illum locum Danielis ſic ait: dicamus quod omnes ſcriptores Eccleſiaſtici tradiderunt, in conſummatione ſeculi quando regnum deſtruẽdum eſt Romanorum, decem futuros eſſe reges, qui vrbem Romanam inter ſe diuidant.

Iob 19. 1. Reg. 1 Eccleſ. 7 Math. 25 2. intelligẽtia aptior. 2 Theſſ. 2.

¶ Petrus Comeſtor in Eccleſiaſtica hiſtoria decem hæc cornua ait, ad mundi finem reſpicere, ad illosq; decem reges ſpectare, qui per decem ſoles vaticinio ſybillæ ſignificantur. Ij reges, ait Ioã *quod regnũ nõdũ acceperũt.* Quia neq; tyrãni verum regnum accipient, ſed *poſt beſtiam,* ideſt, ſecundo loco a beſtia, quæ primatum inter illos obtinebit. *tanquam reges,* cum verè tyrãni futuri ſint: *poteſtatem accipient, vna hora.* ideſt, breui tempore, quia modico tempore regnaturus eſt Antichriſtus.

Petrus Comeſtor. Haymo. Dionyſius refert autor collect. gego. pia. Dan 7.

¶ Hunc locum aliter exponit author Collectaneorum, qui per hos reges, & regna, intelligit illa decantatiſſima regna, atq; illos reges qui ab exordio B mundi, contra Eccleſiam Dei belligerarunt. Namq; (vt ſuperius diximus) & ſi ſeptem regna ab initio mundi numerantur: tamen regnum Macedonum poſt Alexandri magni interitum, in quatuor regna ac totidem reges fuit diuiſum, quorum ſinguli diademata ſibi impoſuere, Dan. 2. vnde fiet vt decem ſint reges & regna. Quod ſi obijcias paulo ante dixiſſe Ioannem, & reges ſeptem ſunt, C nunc verò decem cõmemorare. Reſpondetur ita eſſe & ſeptem eſſe, & decem. Quia enim tres ex ſucceſoribus Alexandri nihil aduerſus populum Dei feciſſe leguntur, ideo neq; in numerum impietatis recipiuntur. Solus quartus, qui Syriam tenuit, inter impios computatur, quod hic infeſtior fuit. Sed hæc expoſitio non tàm accomodata videtur quàm priores expoſitiones, eo quod ſtatim dicat Ioannes, hos decem reges poteſtatem acD cepturos vna hora cum beſtia, ideſt, breui tempore: quemadmodum, & beſtiã eſſe regnaturã, hoc eſt, tribus annis cum dimidio. At reges illi atq; regna connumerata, diu in mundo regnauerunt, & permanſerunt, neq; huius obiectionis ſolutio data à Cælio mihi omnino placet.

3. intelligẽtia Cælius. Dan 2. Refellitur hæc Expoſitio.

¶ *Et decem,* inquit, *cornua decem reges*

ges ſunt: q̃ ſi poteſtatem accipient cum beſtia. Hæc ſunt vndecima illa cornua, hoc eſt, vndecim reges de quibus Dan. dicebat. ca. 7. Conſiderabam cornua, & ecce cornu aliud paruum ortum eſt de medio eorum. Porrò cornua decem (inquit idem Daniel) ipſius regni decem reges erunt: & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & ſermonem contra excelſũ loquetur: & ſanctos altiſſimi conteret: & putabit quod poſſit mutare tẽpora & leges: & tradẽtur in manu ſua vſq; ad tempus, & tempora & dimidium tempus. Vndecimum quippè cornu eſſe deſcribitur Antichriſtus, quia regni eius potentia in iniquitate roboratur: vt Gregor. ait. 32. Moral. c. 15. Omne enim peccatum, inquit idẽ Gregorius, vndenarium eſt: qui dum peruerſa facit præcepta decalogi tranſit. Et quia in cilicio plangitur, hinc eſt quod in tabernaculo vela cilicina vndecim fiunt. Hinc per vndecimum Pſalm. dicitur: ſaluum me fac Domine quoniam defecit ſanctus. Hinc in vndenario numero remanere Apoſtolos Petrus metuens Mathiam duodecimum ſorte miſſa requiſiuit. Niſi enim ſignari culpam per vndenariũ cerneret: impleri Apoſtolorũ numerum tam feſtinè duodenario non curaret. Quia enim per vndenariũ tranſgreſſio exprimitur, huius beſtiæ, quã vidit Daniel, cornu vndecimo ipſe author tranſgreſſionis indicatur. Quod videlicet paruulum oritur, quia purus homo generatur, ſed immaniter creſcit, quia vſq; ad coniunctam ſibi vim Angelicæ fortitudinis proficit.

Dan. 7

Antichriſtus cornu vndecimũ dicitur à Daniele, & quare.

D. grego.

Pſal. 11.

Act.

¶ *Hi vnum conſilium habent, & virtutem & poteſtatem ſuã beſtiæ tradẽt.* Vbi nos legimus, conſilium græcè dicitur γνώμην, id eſt, idem propoſitum, eandem voluntatem, omne nempe omnium illorum inſtitutũ, eſt ad defectionem à fide Chriſtianos cogere, id eſt quod ait: hi vnum conſilium habent. Præterea, totos ſe hi reges, quod q; habebunt, quod poterunt, & valebunt: Antichriſto tradent. Omnia enim eius gratia facientes. Et hoc eſt, quod ait: & virtutem & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. In ſumma, in mundi fine cum Antichriſtus regnare cœperit, reges terræ illi adhęrebũt, à quibus honorabitur quaſi Deus. Et ille ſuperbia nimia euectus diuinum non recuſabit honorem. Ad quem attendent vniuerſi; ac ſi pari cõſenſu ac poteſtate pugnabunt, tradentes ſe in vniuerſum illi: vt compleant iniquitatem totius orbis, ſuppleantque quod minus erat crudelitatis in ſeruos Dei ab olim exercitũ. Hoc autem eſt tradere virtutem, & poteſtatem beſtiæ, quod militare illi ad libitum. Militabunt ergo reges terræ beſtię illi, ac ſeruient, ſe in vniuerſum ſummittentes illi, & placitum eius facientes.

¶ *Is cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos (quoniam dominus dominorum eſt, et rex regum) et qui cum illo ſunt vocati et electi, et fideles.* Pari animo cum beſtia aduerſus agnum, impij ij reges pugnabunt: ſed ſuis infeliciter. Nam agnus cum ſit poteſtate præpollens, vincet eos: ſicut vicit quæ ſuperius diximus regna, atq; illos reges. Namq; regem Aegyptium merſit in mare: vicit & Achab, & impiam Iezabelem, vicit Babylonicos, Nabuchdonoſorem eijciendo: vicit Perſas Medosq; Aman ſuſpendendo: vicit græcos Macedones Antiochum perimẽdo: Romanos quoq; variè eorum tyran-

rānos principes diſpendendo, & imperium Chriſtiano iugo ſubijciendo. Victurus haud dubiè, & hos reges decem, & vndecimum Antichriſtum. Quem iuxta propheticum vaticiniū interfecturus eſt ſpiritu oris ſui. Et hoc, ideo quia dominorum dominus regumq; eſt rex. Et quamquam ſolus victoriam peracturus eſt, partem tamen victoriæ electis ſuis, & fidelibus adſcribere dignatur: vt quia cum ſuis regibus pugnam in Chriſtum initurus eſt Antichriſtus, ita cum ſuis electis pugnaturus dicitur Chriſtus, & devicturus. Vel dicamus quod venient in hoc agno, & ij qui cum illo ſunt vocati, & electi fideles: ſed victoriam (vt par eſt) agno tribuent cuius virtute ſunt victuri, ſine cuius virtute nemo quid quam efficiet. Proinde Paulus cum plus omnibus ſe laboraſſe diceret: gloriationis finē retorſit in gratiam eius, dicens: non ego ſed gratia Dei mecum. 1. Corin. 16. & iterum: gratia Dei ſum id quod ſum. Porrò prædeſtinati vocantur in hoc loco tribus nominibus, ſcilicet, vocati, & electi, & fideles. Vnde vocati & electi nomina ſunt ſubſtantiua, & non adiectiua, ſicut adnotauimus apud Math. inter explicandum illa verba: multi ſunt vocati, pauci verò electi. Quos enim Deus prædeſtinauit, hos & vocauit, & inde appellātur vocati: & quos prædeſtinauit, illos & elegit ante mundi conſtitutionem, vt eſſent ſancti, & immaculati incōſpectu eius in charitate. Vt Paulus ait ad Epheſ. 1. & inde dicūtur electi ſiue inclyti. Et ij vocati & electi, meritò appellantur verè fideles. Iuſtificati enim ex fide viua, pacem habent ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et ij omnes, quos tot ac tantis nominibus nō poteſt explicare ſanctus Apoſtolus pro dignitate, hoc loco dicūtur pugnare, & vincere virtute agni, qui dicit: cōfidite quia ego vici mūdum, victores ergo ſum9 in Chriſto, in quo ſolo vincemus mūdum, carnem, peccatum, infernum, & diabolum, & omnes aduerſarias poteſtates. Ioā. 16. Non dominus armaturam aliquam corporalem præbet, ſuis, ſed innocentiam qua vincūt diabolum, & vincent Antichriſtū eius. Hi enim ſunt milites Chriſti de quibus pſalmiſta ait: innocentes & recti adhæſerūt mihi, & hæc eſt pugna illa de qua intelligemus illud quod Dominus ait Hieremiæ (vt ipſe enarrat) capi. 1. dicens: ecce ego cōſtitui te hodie ſuper gentes, & ſuper regna. Vt euellas & deſtruas, & diſſipes, & ędifices, & plātes. Gladio enim verbi dei pugnāt electi, & euellunt ſcelera, & iniquitates, & deſtruūt fidei inimicos, diſperdunt & diſſipāt draconem, & beſtiam eius, & ędificant ſuper lapidem Chriſtum, & plātāt virtutes. Hoc gladio agnus pugnabit cum inimicis ſuis, atq; in nouiſſimis diebus pugnabit cū regibus terræ, & vincet eos ad ſuam fidem trahendo. Vnde ipſe ait apud Eſaiam. ca. 49. audite inſulæ & attendite populi de longè. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meę, recordatus eſt nominis mei, & poſuit os meum quaſi gladium acutum, & poſuit me quaſi ſagittam electam. Ac ſi apertius diceret: ò vos mortales omnes etiam inſulani, ò vos gentes remotiſſimæ. quæ in abſtruſſis inſulis longè què diſtantibus habitatis, audite euangelium meum. Dominus enim ab vtero vocauit me, & de ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei. Eſt enim Chriſtus appellatus Ieſus ab angelo priuſquàm in vtero cōciperetur Lu-

Marginal notes: A; B; C; D; 1. Corin. 16.; Prædeſtinati vocātur vocati, & electi, & fideles.; Math. 19.; Epheſ. 1.; Io. 16.; Pſal. 24.; Hier. 1.; Eſai. 49.

Lucæ.2. Lucæ.2. Quàm verò veritati conſo-
net, quod os Chriſti gladius acutus co
gnominetur, nemo eſt qui nõ videat,
cum apud Paulum legamus: ſermo-
nem Dei eſſe gladium ancipitem, qui
pertingit ad diuiſionem animæ, & ſpi
Hebr.4 ritus. Hebræ.4. Hic eſt gladius, de quo
Sermo Chriſti tã quã gladius apud Math. Chriſtus ait: nõ veni pa-
cem mittere in terram, ſed gladium.
Os enim Chriſti eſt tãquàm gladius
Math.10 acutus, qui hominum corda penetrans,
ea omnino à ſeculi affectibus abſcin-
dit. Huius gladij vim Diuus Paulus
ſentiens aiebat: viuo ego, iam nõ ego,
ſed viuit in me Chriſtus. Et Petrus
Io.6. rurſum: ad quem ibimus domine? ver
ba enim vitæ æternæ habes? Hic gla-
dius citra cruorem ſecat: at nullus ita
Diuini gladij proprietates. cruentus. Hic gladius neminem inter
ficit: at nullus ſibi moritur, & Deo vi-
uit niſi hoc gladio primũ ſecetur: hic
gladius inuiſibilis eſt, & ideo inuiſibi-
lem Deo parat victimam, olim enim
mactabant Deo oues, & boues in ſa-
crificium: verum tamen gladius hic
nõ pecudes ſed ipſum hominem deo
mactat, ſacrificium quidem deo in o-
dorem ſuauitatis. Hic eſt gladius quẽ
Io.6. Apo. vidit D. Ioã. ſuperius. cap. 6. in ore ſe-
dentis in throno. Hoc gladio iubetur
Petrus animalia linteo compræhenſa
Actor.10 occidere, vt diuus Lucas narrat, Acto-
rum. ca. 10. his verbis: Petre occide &
manduca. Hoc gladio ſuccinctos legi-
mus viros illos ad bella doctiſſimos:
Can.3. & Salomonis lectulum ambientes.
Namquè ſancti Apoſtoli, & Eccleſiæ
doctores non alijs ſe communiunt ar-
mis ad ſathanicos deludendos ictus,
aut ad tenebrarum reppellendas po-
teſtates, niſi hoc gladio quod eſt Dei
Eph.6.e verbum, Paulo ad hoc monente & hortante Epheſios; galeam ſalutis aſſu-
mite, ait, & gladium ſpiritus quod eſt,

A verbum Dei. Hic eſt gladius qui pin-
guiſſimi Agag traiectus in viſcera, illũ
vitali orbauit ſpiritu, ex Samuelis pro 1.Re.15 Figura
phetæ opera. Eſt namq; Agag iſte ob
eſiſſimus mundus hic, qui operibus,
delicijs, fraudibus, & nequitijs pingueſ
cit admodum: at Chriſto authore gla
dio iſto penitus confoditur, vt illi aie
bant: ecce nos reliquimus omnia & ſe
quuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Math.19.d
Acutus porrò eſt gladius hic: acuta e-
B nim ſubtilem habent actionem: & exi
guam morã conficiunt: verbum au-
tem Dei nõ moratur in perſuadendo
homine. Vocat namq; Petrum, & An Math.4.
dream Chriſtus, & continuò vocanti
parent. Vocat Mathæum, & ſubitò ce Math.9.
dit, vocat Paulum, & repentè morigẽ
rus fit. In vmbra quoq; diuinæ manus Actor.9
protectus eſt Chriſtus vt homo. Vt
Pſalmiſta olim prædixerat: protexiſti
me à conuentu malignantium: à mul
C titudine operantium iniquitatem. Et
cætera alia quæ in hoc Pſalmo. 63. De Pſa.63
protectione hac enarrantur. Quæ o-
mnia illo carmine abſoluuntur: ſagit-
tæ paruulorum factæ ſunt plagæ eo-
rum: & infirmatæ ſunt contra eos lin
guæ eorum. Quidquid enim hoſtes
Chriſti cum principe ſuo ſathana ad-
uerſus Chriſtum hactenus machinati
ſunt, & machinabũtur, inefficax fuit,
quemadmodum inefficaces ſunt ſagit
tæ, quę à paruulis iaciuntur, & exilem
D habent ictum. Etenim agnus iſte gla-
dio illo, hoc eſt, ſpiritu oris ſui vicit,
& in nouiſſimis diebus vincet omnes
hoſtes ſuos.

¶ *Et dixit mihi: aquæ, quas vidiſti vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes & linguæ.* Græci addunt poſt τὸ popu-
li, καὶ ὄχλοι, id eſt, & turbæ, meretrix
hæc, quæ & Babylon & mater forni-
cationum vocatur ciuitas & regnũ
eſt

eſt diaboli & reproborum cœtus. A- A quæ autem vbi ſedere illa dicitur, populi ſunt & gentes, & turbæ multę, ac vana impiorum colluuies: quibus illa conſtat reproborum collectio, in qui bus & conquieſcit. Per aquas in ſacra ſcriptura populos intelligi docet Eſai.

Eſai.8. Per aquas populi intelliguntur.

cap.8. Vbi prædicens aduentum Aſyriorum in Iudæam, ait: Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis fortes, & multas. Exponens autem quid aquarum nomine dicere vellet, ait: regem Aſyriorum, &c. Hoc idem intel

Ezech.24

ligit Ezech.cap.24. cum ait illi Dominus: pone illam, pone, inquam, & mitte in eam aquam. Prędicit enim Babylonicum populum Hieroſolymę bellum inferentem. De his aquis poteris

Gen.1. Exponitur locus myſticè

myſticè intelligere quod Geneſ.1 dicitur: tenebrę erant ſuper faciem abyſſi, ideſt, gentes & populi erāt tenebris errorum circumfuſi. Erant enim hæ aquæ tenebris his coopertæ abſentia ſolis. Vnde obſerua: quod ſecūdo die condidit Deus firmamentum & diuiſit aquas ab aquis. Tertio die ſegregauit aquas ab arida: Quarto edidit ſolē & ſtellas. Sed adhuc aquæ non proferebant piſces. Quinto autem die cum iam ſol appareret, aquæ fructum dederunt. Priuſquam ſol ille iuſtitiæ homo factus videretur, de quo ait apud

Malac.4

Malach.cap.4. Deus: vobis timentib9 nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. gētes idolatrię nō ferebant charitatis fructum, immo multis erroribus erāt implicatæ. Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. Terra Iudææ fructū protulerat, ſed non omnino perfectū quia nihil ad perfectum adduxit lex, vt Paulus teſtatur ad Hebræos.7. At

Heb.7

poſt huius ſolis aduentum tàm terra quàm aquæ fructum.100. &.60. &.30. tulerunt. Tenebræ quæ erant ſuper faciem abyſſi aduentu ſolis diſparuerūt & fugatæ ſunt, quia cæcitas gentium prædicatione Chriſti & Apoſtolorū ceſſauit. Pſalmo etiam.28. ait Dauid: Pſal.28.
vox Domini ſuper aquas multas. Ideſt, vox Domini euangelica ſuper populos & gentes, & linguas. Et rectè quidem populi permutabilem temeritatem, & inconſtantiam animorum, hac atq; illac fluctuantium, & crebrā tanquàm tempeſtatum, ſic ſententiarum B mutationem, cum aquis fluentibus atq; fluctuantibus comparantur. Hinc intelligemus quid voluerit Angelus ſignificare Danieli, ſtans ſuper Dan.12. Figura
aquas fluminis, Tigridis nimirum. Significabat enim ſtando ſuper aquas illius rapidiſſimi fluminis Babylonici, eas veluti pedibus conculcans, comprimendum eſſe Perſarum, & Babyloniorum furorem, eorumq; impetus immoderatos eſſe coercēdos: aut populos illos tandem conculcandos. C Impij ergo homines meritò aquæ vocantur, ſiue populi & turbæ Iudæorū ſint, ſiue gentes idolatræ, ſiue multitudines hominum linguarum varietate confuſſæ: quales fuerunt illæ quę Babylonem ædificare cæperunt. Omnes enim labiles natura ſunt per diuerſa vitiorum genera decurrentes paulatim ad inferos. Aquæ, inquam, ſunt frigidę atq; fluentes, quorum libido continuo fluore manat ac friget, D abſentia illius ignis, quem venit dominus mittere in terrā, vt ardeat, & accendatur. Accenditur quidem dum mundo, & carni, & diabolo renunciat: ardet autem dum ſanctis actionibus incumbit. Super has igitur aquas ſedere dicitur meretrix iſta, quia regnū diaboli per reges & principes ſuos dominatum habet in peccatoribus cuiuſcumq; conditionis ſint,

ſiue

ſiue Iudæi, ſiue Gentiles, ſiue barbari. Item quia in peccatoribus (vt ſuperius dicebamus) ex quibus conſtat, conquieſcit.

¶ *Et decem cornua quæ vidiſti in beſtia, hi odient fornicariam, & deſolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt & ipſam igni concremabunt.*

¶ His verbis prædicit Angelus quod reges illi impij & reprobi qui per hęc decem cornua ſunt ſignificati, ſe beſtiæ, hoc eſt, diabolo adiungent atquè odio proſequentur meretricem Babylonem, illam, videlicet, diaboli ciuitatem. Quo verò modo id contingat facilè eſt intelligere. In primis enim hi reges odio proſequentur ciuitatem diaboli, iurgia, bella, ſeditiones innumeras & inteſtinas excitando inter ſe: ſecundum illud quod Chriſtus Dñs ait apud Math. c. 24. Conſurget gens in gentem & regnum aduerſus regnum, &c. Hæc autem initia ſunt dolorum. Et rurſum ait: & tunc ſcandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Et deniquè concludit: erit tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vſquè modò. Quo in loco alludere voluit Dñs ad illud Dan. c. 9. Conſummauit pactum multis hebdomade vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium: & erit in templo abominatio deſolationis & vſquè ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio. Deniquè fient bella accerrima ab hoſtibus illis impijs qui ſe mutuo diripient, ſpoliabunt, exurent, & necabunt. Et hoc modo meretricem hãc, hoc eſt, impiorum ciuitatem, reddent deſolatam & nudam, & vt exprimeret angelus huius odij inteſtini magnitudinem quo inuicem deflagrabunt, addit: *& carnes eius manducabũt*. Eſt enim hyperbolica locutio. Prætereà: *& igni vaſtabunt eam* quaſi nihil eorum omiſſuri quæcumq; ſuggeſſerit impius eorum animus. Hæc calamitas quotidie in hoc miſerabili mũdo conſpicitur. Amatores enim huius ſeculi odio ſe inuicem proſequuntur. Vnde Paulus ait: inuicem inuidentes, inuicem odientes. Deinde Hæc decẽ cornua odio habebunt meretricem iſtam: quia dum impij & reprobi iniquè agunt ſe ipſos odio proſequntur. Quiſquis enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam: quoniam malè amando animam ſuam odit iuſtitiam, & ex conſequenti præparat illam ad perpetuam miſeriam. Vnde Chriſtus ait: qui amat animam ſuam perdet eã, & qui odit animam ſuam in vitam æternam cuſtodit eam. Quemadmodum qui habet feudum ad tempus, nimirum in vltimam vitam dumtaxat, & deſiderat illud in emphiteuſin, vt aiunt, habere, reddit illud proprio domino, qui illud ei donat perpetuò. Sic nos cũ vitam habeamus ad tempus, debemus illam Deo tribuere, vt illã æuo ſempiterno poſſideamus. Vt vir prudens arculam naufragio potius exponit, quàm pretioſam margaritam, quam in ea ſeruare ſolebat: ita & nos debemus corpus potius periculo exponere, quàm animam. Et ſumma ope niti vt eã cuſtodiamus, quod multo ſit illo prætioſior. Contra verò faciunt impij qui arculam lapidi prætioſo, aut monili præferunt. Potius enim perdere volunt æternam vitam quã temporalem, ita vitam propriam diligunt, vt virtuti præponant eam, in anguſtia poſiti. Nõ aiunt quod olim Suſana: anguſtiæ ſunt mihi vndiq;, ſi enim hoc egero mors mihi eſt, ſi autem nõ ege-

Tribus modis reprobi Principes regeſ diaboli dicuntur odire
Math. 24
Math. c. 24
Dan. 9
Impij inuicem ſe odio proſequitur. 2. modus
Ioan.
Similitudo
Similitudo
Dan. 13. c.

egero non effugiam manus veſtras, ſed melius eſt mihi abſq; opere incidere in manus hominũ q̃ peccare in conſpectu Dñi. mortẽ corporis potiꝰ elegit propter Deũ q̃ turpiter peccando animã odio proſequi. At impij aiunt: melius nobis eſt animã odiendo perire, quã in manus hominũ incidere. Hi ergo reges fornicariã illam impiorũ collectionẽ odio habebũt: quãdo omnia illis libidinũ, & flagitiorum genera permittentes ſua authoritate, & imperio ad maiorẽ ſemper impietatẽ cõcitabũt, quomodo qui aim ſuã amat (vt modo dicebamus) & talia illi indulget, perdere eã ac verẽ odiſſe in euãgelio dicitur, nã ſi amare eſt benẽ alicui velle: contra odiſſe, malẽ alicui cupere: rectẽ dicitur de his regibꝰ qđ fornicariã illã odio habebunt. *Et deſolatam facient eam ac nudã.* Deſtitutam. ſ. & nunc temporis fide ac bonis operibus, & olim futuris gaudijs omnibus, ita vt de illa poſſit dici illud Hierem. quomodo ſedet ſola ciuitas plena populo. *Et carnes eius manducabunt.* Quia intelligentes ſe à Deo eſſe abiectos ac reprobatos, de corporali ſpiritualiq; aliorũ dãnatione gaudebunt ducentes proſolatio, habere ſui ſimiles. *Et ipſam igne concremabunt.* Quando ſuo exẽplo in ęterna incendia pręcipitabũt. ¶ Tandẽ tertio reges illi impij maximo liuore & odio proſequentur fornicariã illã. ſ. diaboli ciuitatẽ, vidẽtes ſe vnà cũ ea perituros, & in ęternę dãnationis barathrũ præcipitatũ iri. *Et tunc deſolatã facient eã.* Hoc eſt, facient eã eſſe in inferis ſine ſolatio & cõſolatione aliqua, *& nudã.* Omni videlicet bono quod antea habuerat. Vnde de illa dici poterit tunc illud Ezech. c. 23. & dimittent te nudã & ignominia plenã. *& carnes eius manducabunt.* Quia de corporali eius dãnatione gaudebunt, hoc eſt enim (inquit Richar.) eius carnes manducare de cruciatu carnis eius exultare, quẽadmodũ enim Chriſtus Dñs & omnes ſpiritus cęleſtes de bonorũ fœlicitate gaudebunt: Sic diabolus atq; eius ſatellites & miniſtri de improborum pœna exultabunt. Quæ tamen lętitia minimẽ diabolo eiusq; principibꝰ vertetur in cumulũ conſolationis, ſed in maioris doloris & cruciatus augmentũ. Carnes itẽ eius manducabunt: non proprijs, ſed alienis dentibꝰ: nõ dubiũ quim vermiũ immortaliũ. Vermis enim eorũ non morietur: vt Eſai. ait. c. vlt. non enim ſolũ cõſcientiæ morſus atq; cruciatus ſemper illis in ęternum durabit, ſed corpora eorũ viuaciſſimi abrodent vermes. *& ipſam igne concremabunt.* Luxibus eã ſolutis deſtitutam gehẽnæ ignibus cõburent: atq; ipſi æternũ incendiũ miniſtrabũt. Hoc eſt, erunt in cauſa principes illi & reges ſcelerati, vt ciuitas hæc diaboli perpetuo igne cõburatur. Hinc colliges quã malũ ſit impijs hominibus ad hęrere: quoniã mutuò ſibi ſunt cauſa dãnationis. Hinc Eſai. ait. c. 33. Spinæ cõgregatæ igne cõburentur. Impij quidẽ homines meritò ſpinis cõparantur cum alios pungant, atq; dolorem inferant. Inuicem igitur peccatores ſepũgunt & tandem in faſciculos collecti igne comburentur æterno. Hos igitur tribulos & ſpinas fugiamus, ſi ſapimus: ne tantorum ſint nobis cauſa malorum.

Margin notes: Thre. 1. — Manducare enim dicitur carnes alterius, qui ita delectatur in eius pœna ac ſcũ ſapore & deſiderio comederet carnes ipſius. — modus — Ezech. 23 — Richar. — Eſai. vlt. — Malum eſt impijs adhærere. & quare. — Eſai. 33 — impij ſpinis comparantur.

¶ *Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitum eſt illi: vt dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſumentur verba Dei.* Græca lectio hic habet. ὁ γὰρ θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν,

ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι μίαν γνώμην, ideſt, & dedit Deus in corda eorum, vt facerent voluntatem eius, & vt facerent vnam voluntatem. Itaquè quod interpres noſter rectè vertit, vt facerent quod placitum eſt illi, Tò illi, referri non debet ad fornicariam, vt quidam referunt, cum Græcè πόρνην ideſt, fornicariam, ſit fœmini generis, & αὐτοῦ, maſculini, vel neutrius. Ideoquè, vel ad, τὸ θηρίον, ideſt, beſtia referendum eſt, vel ad τὸ θεός, ideſt. Deus. Sit igitur primus ſenſus referendo ad Deum. Dedit Deus in corda eorum, vt facerent quod iam decreuerat illos Deus facturos, quod què æterno illo conſilio ſuo ante futurum præuiderat. γνώμη, enim non voluntatem modo ſed deliberatum ante conſilium ſignificat. Ac ſi apertius diceret: quòd illos deprauatæ ſuæ libertati dimiſſos: ſinit Deus impietatem ſuam peragere, quod ante fore ipſe præuiderat, & decreuerat. Permittit enim Deus (vt Richardus annotauit) iuſto iudicio ſuo, quod impij homines mala perpetrent, tum, propter decorem vniuerſi, tum propter piorum commodum & vtilitatem. Nequaquàm enim omnipotens malum ſineret, vt Auguſtinus eſt autor, niſi ex illo bonum aliquod vniuerſitati proueniret. Ex eo enim quod mala in mundo ſunt, maiorem decorem iuxta illa poſita videntur habere bona. Sed non eſt iniuſtus Deus, eo quod iniquos iniquè agere permittat: cum iuſtum & æquum ſit vt quibus arbitrij libertatem tantam contulit, ea ad libitum vti liceat. Iniuſtum namquè eſſet ſi illis ſolius boni imponeret neceſſitatem, quibus in conditione dono gratiæ boni, vel mali eligendi confert libertatem. In hoc enim creatura rationalis excellentem habet dignitatem, quod creatori non coactam ſed liberam exhibet ſeruitutem. Placet ergo quod ſubipſo data ab ipſo vtimur arbitrij libertate: ſed diſplicet, quod in nobis illi repugnamus voluntatis prauitate. Nequaquàm enim mala eſt arbitrij diuinitus indita libera poteſtas: ſed ſub arbitrio orta peruerſa volūtas. Libertas à Deo donatur: creatura dono libertatis abutitur. In efficientia igitur mali quantum ad malos nihil boni: quantum ad placitum Dei nihil mali. Nam quod faciunt malum eſt: quod Deo placitum eſt, bonum eſt. Quia igitur quicquid mali, malis accidit, totum Dei iudicio, & iuſta permiſſione fit ideo ait: Deus enim dedit vt faciant quod placitum eſt illi. Hæc Richardus.

¶ Dedit ergo Deus in cordibus impiorum, ob iniquitates ſuas, vt faciant quod illi ſit placitum: coniungantur voluntate beſtiæ, ſic vt beſtia ex eis conſarciat ſibi regnum. Hinc Dominus dicitur apud Paul. tradere qui eiuſmodi ſunt in reprobū ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt. ¶ Hinc etiam colliges, fœdus & amicitiam cum beſtia, hoc eſt diabolo, vel Antichriſto Dei fieri conſilio, permittente impiorum mala, vt inde eliciat innumera bona. Potentiſſimos olim fecerat Deus ac ditiſſimos Babylonios qui tanta bonitate Dei abutentes perſecuti ſunt populum Dei: quod non ſine magno Dei conſilio factum eſt vt ea perſecutione ad ſe redderet populus eius, & à malis corrigeretur: eiuſquè fides, & conſtantia in virtute omnibus eſſet omnino manifeſta. Simili ſenſu dicit Deus indurasse cor Pha-

Margin notes:
A, B, C, D
γνώμη intelligentia.
Gognetus quare ſinātur à deo impij mala perpetrare
D. Auguſt.
Richardus
Ro. 1.
permittit deus fœdus impiorum cum diabolo vt inde eliciat multa bona.
quare dicitur quod deus cor pharaonis indurauit.

Pharaonis non poſitiuè immittendo odium in cor eius: ſed occaſione accepta ex Dei prouidentia; qua prouidit vt filij Iſrael proſperarentur, factum eſt vt inuidia commoueretur Pharao, & Aegyptij odio maximo illos proſequerentur, & corda eorum obdurarentur. Quare quum ſcriptura ait: ego indurabo cor Pharaonis, nihil aliud ſignificare voluit quàm ſi apertius diceret quis apud nos: yo le hare rauiar haziendo bien a mi pueblo. Ego inquam, irritabo beneficijs meis Pharaonem & ſeruos eius: qui cum inuidi ſint, hoc illis ad nihil aliud valebat, niſi vt odio maiori contra eos excitentur, indurenturquè. Hinc intelligenus quo ſenſu Paulus ad Romanos 9. dicat: quia in hoc ipſo excitaui te, vt oſtendam in te virtutem meam, ideſt potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Quem locum Oecumenius ſic interpretatur; in hoc te regnare permiſi, vt demonſtretur quàm ſint longanimis: potentiam enim interpretatur Dei longanimitatem. Alij verò interpretantur: conſectariè Deum ob eius pertinaciam oſtendere voluiſſe virtutem miraculorum ſuorum in illo: vnde annunciatum eſt nomen eius vniuerſe terre. Non ergo cauſaliter (quod aiunt) excitauit, quemadmodum nec cauſaliter indurauit, ſed occaſionaliter: nec eo animo, vt impius ille excitaretur, aut induresceret, ſed beneficijs populum ſuum afficiendo. Quemadmodum dat Deus reprobis in corda vt mali ſint: quod ipſi illis bonis abutantur, y el bien les haga de tal manera mal. Praeterea quamuis Deus non ſit autor mali culpæ, eſt tamen autor mali pœnæ: & ideo ſi tradit aliquos in reprobum ſenſum, vt faciant mala; id in pœnam præteritorum delictorum facit. Caueamus igitur nobis; nam Deus (inquit) iudex, iuſtus, & fortis, & cui iuſtitia ſemper placita eſt, & qui talia permittet impijs pro priſtinis peccatis, & in pœnam illorum, operari: pro quibus iure optimo finem totius imponet orbis: in memoriam reducamus quid ſodomis contigit: quid hominibus illis qui diluuio periere. Quid deniquè regibus & populis multis.

Explicatur Paulus Rom. 9.

Oecumenius.

Rup. & collect.

Beda

¶ Iam verò ſi dictio, *illi*, ad beſtiam & non ad Deum referatur, ſenſus erit: dedit Deus in corda illorum, vt faciant quod illi beſtiæ placitum eſt, & vnam eandemquè voluntatem habeant cum beſtia, ſecum, ſcilicet, omnes perdendi. Hunc ſenſum ſequuntur communiter patres: inter quos eſt Diuus Thomas, & Rupertus & alij. Permittet ergo Deus ſuo iuſto iudicio, vt impij dent regnum beſtiæ, ideſt, ſua ope ac viribus parent regnum Diabolo, in ſeipſis atquè alijs obtemperando eius voluntati, quæ ſemper contraria eſt ſanctis legibus. Quid enim impij faciunt niſi peccatum? & in eo peccato parant regnum Diabolo. Hæc autem ita contingent donec conſummentur verba Dei, ideſt, donec oracula quæ de futuro Eccleſiæ ſtatu ſeruis ſuis Deus reuelauit, impleta ſint. Ac ſi apertius diceret: Praui & iniqui homines ac potentes vſquè ad diem iudicij permittente Deo Diabolo parebunt. Tunc enim omnia finem habebunt: & mali & boni promiſſa recipient. Deus enim nunc malos in malicia, & in Regno Diaboli poſitos magna vi libertate, & bonos tentare, lacerare, &

2. ſenſus

D Tho.

Rupertus.

Gag.

S. Tho.

A prouocare permittit, quod finito ſeculo penitus ceſſabit: quando impij pœnas commeritas dabunt. In illum enim diem ſeruãtur. Vnde ſanctus Iob ait.cap.21. In diem perditionis ſeruatur malus. Seruatur, inquam, in illum diem iræ, calamitatis & miſeriæ. Sed quoniam Diuus Ioã. impiorũ collectionem diuerſis cognominibus deſignauit, vt hoc non abire fieri demonſtret ſubiungit in calce huius capitis.

Iob.21.

Richar.

B *Et mulier quam vidiſti eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper reges terræ.* Ipſa nimirum impiorum collectio, mulier eſt, ciuitas magna eſt, meretrix eſt, Babylon eſt. Mulier eſt, quia ad malum emollit: ciuitas eſt, quia multos colligit: magna eſt, tum quod ſuperbiat atquè in cœlum vſq; eleuetur: tum etiam, quia multi in ea ſint vocati pauci verò electi. Meretrix eſt, quia diaboli corruptori ſe ſubijcit, & homines à Deo ſeiungit Babylon eſt, quia confuſa eſt, & confundit. Se enim in vitijs confundit, & inuoluit. Dicitur autem habere regnum ſuper reges terræ, quia reges terræ ad impietatem perducet. Omnes enim ei ſeruient, & ad nutum parebunt. Obſerua autem quod cum reges terreni ſupini incedant, & ſeſe liberos fore confidant: reuera regnum ſuper ſe, humeroſquè ſuos habere dicuntur, & hoc infamie ac ſordidum, quod vile ſcortum tenet. Mulier enim meretrix ſuper eos regnat: hæc eorum ceruicibus inſidet ambicioſa cupiditate mũdi. Falluntur enim qui ſe ingenuos & liberos autumant: ſerui enim ſunt, mancipia diaboli ſunt: iugum intolerabile portãt: duriſſimam prouinciam ſuper humeros ſuos ſumunt: tot enim vinculis atquè catenis

Richar. & D.tho

Peccatores mundo ſeruientes, non ingenui, nec liberi dicendi ſunt, & quare.
Cælius.

irretiti ſunt: quod vitijs ſunt obnoxij. Fœlices illi reges Chriſti qui regnum Dei ſunt: qui & ſi iugum portent: id tamen facilè portatu, atquè ſuaue reuera eſſe experiuntur. Congregatio igitur impiorum ciuitas eſt diaboli: ſicut congregatio iuſtorum eſt ciuitas agni, de qua infra ait Ioãnes ſe vidiſſe ciuitatem ſanctam Hieruſalem, deſcẽdentem de cœlo. Quam cum deſcriberet: & reges, inquit, terræ afferent gloriam ſuam in illam. Duæ ſunt enim in mundo ciuitates: vna de abyſſo, altera de cœleſtibus oriens. Vnde & eandem impietatem, quam ſub habitu meretricis nudatæ atq; combuſtæ deſcripſerat, nunc deſertę ciuitatis comparat ruinis.

Beda.

¶Libet in fine huius capitis aduertere cum Gagneio, quod hanc Babylonem magnam & meretricem ſedẽtem ſuper aquas multas græci patres Romam interprætantur: aquas in qui C bus ſedet, populos, quibus quondam imperabat: ſeptem montes, colles illos ſeptem, quibus vetus & antiqua Roma inſignis erat. Decem Reges, vniuerſitatem Regum Romano imperio, martyrum tempore ſubditorum: qui cum ea fornichati ſunt, id eſt, in eandem cum ea idolatriam lapſi. De Roma enim intelligunt à Nerone vſquê ad Conſtantini Magni tẽ pora: quæ tunc auro, gemmis & cæ D teris precioſis inſignita fuiſſe dicitur, ideſt, omni deliciarum & luxuum genere exuberaſſe: rectè autem ebria de ſanguine ſanctorum & martyrum Ieſu, quos per totum orbem occidi iubebant Romani imperatores. Hæc quidem non eſt incongrua expoſitio. Sed vt hæc melius intelligamus: libet ſigillatim huius capitis ſingula explicare.

Gagneius.

Et

a. intelligẽtis de vrbe Roma.

¶ *Et venit vnus de ſeptem Angelis.* A Si vnum pro primo accipiamus, vt hactenus fecimus more Hebræorum, rectè Angelus, qui primò effudit phialam & afflixit eos qui adorauerant Antichriſtum, & characterem eius acceperant, nũc Ioãnem alloquitur: oſtenſurus damnationem Babylonis, ideſt Romæ, in qua multos futuros eſſe huiuſmodi probabile eſt, & quod futura ſit mater fornichationũ terræ.

¶ *Damnationem meretricis magnæ.* Meritò de vrbe Roma matre fornichationum, & plena idolatria: quaſi de meretricibus loquitur Angelus iuxta morem prophetarum. Sicut enim in fornichatione omnia vitia, ſed maximè idolatria intelligitur vt diximus capite 14. Ita ciuitates idola colẽtes appellantur meretrices. Michææ. 1. Et omnes mercedes eius comburẽtur igne. Et omnia idola eius ponam in perditionem. Quia de mercedibus meretricum congregata ſunt. Et vſquè ad mercedem meretricis reuertentur, ideſt, à meretrice tranſibunt ad meretricem. A Samaria ad Niniuem. Nahum. 3. de Niniue dicitur: propter multitudinem fornichationum meretricis ſpecioſæ. Lege capite tertio Hieremiæ, & decimo ſexto Ezechielis.

Supra c. 14
Michææ. 1
Nahũ 3.
Hier. 3.
Ezech. 16.

¶ *Cum qua fornichati ſunt reges terræ.* Ideſt, cuius idola Reges aliarum ciuitatum coluerunt: & colent poſtea, vt diximus. c. 14.

* *Et inebriati ſunt qui habitant terram de vino proſtitutionis eius.* Non loquitur de vino vt hactenus: non enim dicit de vino indignationis, aut iræ: ſed de vino proſtitutionis eius. Et quoniam meretricis metaphoram ſeruat, quæ omnibus ad fornichandum proſtituta eſt, eius illecebras, & blandicias, quibus ad fornichandum hæc vrbs alliciebat: vocat vinum proſtitutionis. Quia illis quaſi vino ſuaui homines inebriabat, & dementabat. Significat ergo Romam plurimos ad ſuam idolatriam allexiſſe: & allecturam eſſe ſpe lucri, & honorũ, & voluptatum.

¶ *Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum.* Ideſt, viſione imaginaria, vt ſupe-B rius diximus. In deſertũ verò abſtulit, vt melius oſtendere poſſet vrbem Romam ab alijs ſeparatam, vt mulierem ſedentem ſuper aquas multas. Hæc enim viſio melius in deſerto loco oſteditur. Significat etiam eam vrbem in magnam ſolitudinem eſſe cõuertendam poſt ſupplicium, vt videbimus. c. 18.

Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam. Apud nos ambiguũ C eſt omnino. Nequè conſtat ſatis, an beſtia coccinea ſit, & plena nominibus blaſphemię: an mulier ipſa. Sed in Græco manifeſtum eſt beſtiam dici coccineam, & plenã nominibus blaſphemiæ, & habentem capita ſeptem, & cornua decem. Quoniam hæc nomina apud græcos neutrius generis ſunt. Et ideo non poſſunt referri ad mulierem, ſed ad beſtiam, quæ græcè neutro genere dicitur. ¶ In quo pri-D mò obſeruãdum eſt: mulierem, & beſtiam, ſine vllo articulo poni. Vt intelligamus mulierẽ, & beſtiã, nũc induci quę hacten9 inductę nõ fuerint. Ideo enim nõ poni articulũ dixim9. c. 13. Cũ tamẽ poſtea articulos addat in hoc ipſo. c. quaſi de reb9 iã notis loquẽs. Itaq; de Babylone quidem loquutus fuerat antè, ſed ſub vrbis nomine, non ſub nomine mulieris. Et de Diabolo multa dixerat. c. 11. ſub nomine draco-

nis: de hac tamen beſtia qualis nunc deſcribitur, nihil hacten9 dictum eſt, quæ videlicet mulierem ſuſtineat, & vehat: quod draconi conuenire nõ videtur, ſed alteri beſtiæ aptiori ad vehendum. Nõ eſt ergo hæc beſtia quæ cap. 13. & ſequentibus commemorata eſt, ideſt, Antichriſtus. Beſtia ergo hæc diabolus regnans. Quia ab initio ferè mundi regnare cœpit in hominibus.

¶*Coccinea.* Dicitur nõ propter crudelitatem vt putauit Aretas: aut certè non tàm propter crudelitatem, quæ colore rufo ſignificari ſolet, & ideo draco rufus appellatus eſt Græcè, πυῤῥὸς, Pyrros, quàm propter diuicias & fauſtum regium atq; delicias. Veſtis enim coccinea diuitum & regum veſtis eſt: & valde pretioſa. Inde Nahum. cap. 2. dicitur: vidi exercitus eius in coccineis. Et 2. Regum. 1. dicit Dauid: flete ſuper Saul, qui veſtiebat vos coccino in delicijs. Math. 27. Et exuẽtes eum, clamydem coccineam circũdederunt ei. Volebant, ſcilicet, eum ornatu regio induere. Plinius etiam author eſt lib. 22. c. imperatorum paludamẽta coccineo colore fuiſſe tincta.

Nahũ. 2. 2. Re. 1. d Math. 27. Plinius

Super beſtiam mulier ſedet. Quia tyrãnicum regnum Romanorum diabolus portabat, & ſuſtentabat: vt per illud perſequeretur, & occideret Chriſtianos, & maneret ibi cultus idolorum.

¶*Plenam nominibus blaſphemiæ.* Regnum diaboli plenum eſt vndiq; nominibus blaſphemiæ: quia membra eius regnantia, ideſt, Romani imperatores, & qui eos in monarchia præceſſerunt ſemper Deum verum blaſphemabant: & iuſtos perſequebantur, & ſe deos appellari atquè adorari volebant.

A ¶*Habentem capita ſeptem & cornua decem.* De quibus paulo poſt ſuo loco dicemus.

¶*Et mulier erat circundata purpura & coccino.* Ciuitas quæ omnibus gentibus dominabatur, & vniuerſi orbis opibus abundabat, rectè purpura & coccino circundata dicitur. Nam purpura, quæ ſanguine tingitur purpuræ piſcis ex chonchiliorum genere, & nigrantis roſæ colore ſublucet: vt tradit
B Plinius libro. 9. cap. 36. Veſtis etiam regum eſt, & nobilium, & diuitũ Dan. cap. 5. Purpura veſtietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Legite Plinium in eodem loco. Erat ergo mulier precioſiſſimis veſtibus amicta, partim coccineis, partim purpureis, & auro, & lapidibus precioſis, & margaritis tecta: quoniam Romani omnium gentium victores, omnes diuitias in vrbem af-
C ferebant.

Plinius Dan. 5. b.

¶ *Habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione.* Romani innumera idola habebant: & vbiq; gentibus apud quas verſabantur, & ad vrbem venientibus ſua idola tradebant, ſuoſq; mores corruptiſſimos. Et quoniam omnes Romanorum gratia, & auxilio indigebant libenter id ſuſcipiebant. Idcirco mulier depingitur cum calice aureo pleno abominationum.
D Ita enim legendum eſt, vt eſt in græco apud Primaſium, & Aretam. *Et immunditia*, inquit, *fornicationis eius.* id eſt, idolatriæ eius, atq; hoc poculum propinabat omnibus gẽtibus. Et ideo dictũ eſt paulò antè: & inebriati ſunt qui in habitabant, de vino proſtitutionis eius. Abominationes autem vocat grauiora, turpioraq; peccata: calix aureus diuitias eius indicat: qua ratione etiam dictum eſt Hiere. 51. Calix aureus

Hier. 51.

reus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram. Sed magis indicat opes & diuitias quibus gẽtes ad idola & ad turpitudines ſuas vrbs iſta alliciebat.

¶ *Et in fronte eius nomen ſcriptum.* Frons ſedes eſt verecundiæ. Quia ergo nequaquam ſeſe occultabat, aut tãtorum ſcelerum conſcientia latebat, ſed palàm vbiq; nominari & cognoſci volebat: nomen habet in fronte.

¶ *Myſterium. Babylon magna.* Cum dicit, myſterium, arcanum ſignificat latere in nomine. Ideſt, non propriè accipi Babylon, ſed figuratè. Quemadmodum de Hieruſalem dicit. ca. 11. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Aegyptius. Cæterũ cum articulo dicitur, *magna, &, mater,* quod eximia ſit inter vrbes magnas, & inter matres fornichationum & abominationum terræ: quod iam ſuperius expoſuimus.

¶ *Et vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum.* Hoc in nullam ciuitatẽ æquè conuenit ac in Romam. In qua innumerabiles martyres occiſi ſunt. Quamuis nõ puto Ioãnem loqui de martyribus tantum, qui vſq; ad ſuam ætatem occiſi fuerunt: ſed etiam de poſtea occidendis. Nec puto mulierem ebriam dici tantum, propter ſanguinem in ea effuſum: ſed etiam propter ſanguinem qui eius iuſſu & poteſtate in alijs ciuitatibus effuſus eſt. Nã hunc etiam ipſa fudit. Ebria dicitur vt plurimum ſanguinis fuſſum indicet. Ebrietas enim copiam magnam ſolet
Pſa. 35. ſignificare. Vt Pſalmo. 35. inebriabun-
Deu 32 tur ab vbertate domus tuæ. Deute. 32. Inebriabo ſagittas meas ſanguine. Ge-
Gen. 43. g neſ. 43. biberunt & inebriati ſunt cum eo, ideſt, abundè biberũt. Erat autem

A ebria ſanguine ſanctorum, & ſanguine martyrum, & multos quoq; Chriſtianorum extra martyrium occidit: non odio Chriſti, ſed auaritia & crudelitate: & appetitu dominandi. Multos quoquè Iudæorum ante aduentũ Chriſti in prælijs interfecerũt Romani duces.

Et miratus ſum. Non intelligebat magnam & obſcuram, & multiplicẽ viſionem.

B *Et dixit mihi angelus,* ſcilicet, qui mihi hoc oſtendebat. *ego dicam tibi ſacramentum mulieris,* quod græcè myſterium dicitur, noſter interpręs ſemper hoc ſacramentum vocat vtroquè nomine arcanum quidpiam abſconditũ in re alia, & latens ſignificat. Et quanuis in alijs, interdum tamen in rebus ſacris hæc omnia vſurpantur: vtriuſq; ethimologia indicat. Nam ſacramentum à ſacrando dicitur. Myſteriũ au-

Sacram. eſt ſiue myſterium quid in ſacra ſcriptura ſignificet.

C tem à verbo μύσαι, quod eſt claudere, abſcondere, occultare. Vnde myſterium, ideſt, arcanum ſub quo arcani aliquid latet. Quodq; perficitur niſi occulta aliqua ſacrorum ratione. Erant enim, μυστήρια, ſacra arcana, quæ latini ſecluſa vocant. Hæc autem duorum generum erant, apud eleuſinem terræ Atticæ, magna, quæ cereri ſacra erant, & parua, quæ proſerpinæ. In quib9 quæ agebantur, ſacerdotes ſum-

D mo ſilentio occultabant. Myſterium ergo eſt arcanum quod in doctrina ſacrorum traditur: ſiue arcanum ſacrorum, aut ad ſacra pertinens. Sapien. 6. Sap. 6. d
quid eſt autem ſapientia, & quemadmodum facta ſit, referam: & non abſcondam à vobis ſacramenta Dei. Et Dan. 2. e
Danie. cap. 2. mihi quoq; non in ſapiẽtia quę eſt in me, pluſquam in cunctis viuentibus ſacramentum hoc reuelatum eſt. Ad Epheſ. 5. Sacramentũ hoc Eph. 5

magnum eſt: ego autem dico in Chri
ſto & in Eccleſia. Et cum ſæpè occur
rat hoc vocabulum & noſtra tranſla
tio modo myſterium, modò ſacramē
tum dicat, in græco ſemper eſt myſte
rium. Vnde etiam ſeptem Eccleſiæ ſa
cramenta dicta ſunt per excelletiam:
quoniam in illis ſubtegumento rerū
ſenſibilium gratia latet.

¶ *Beſtia quam vidiſti fuit & non eſt.*
Quoniam beſtia non diabolus intel-
ligitur ſed diabolus regnans, rectè de
illo ait *fuit & non eſt*, Fuit, ideſt, regna
bat olim in mundo ante aduentum
Chriſti: nunc autem, *non eſt*, quia non
regnat eiectus à Chriſto: & fugatus ac
victus. Ita Beda, & Aretas, & Ambro.
Ioan. 12. Ioan. 12. Nunc iudicium eſt mundi:
nunc princeps huius mundi eijcietur
Luc. 11. foras. Et Luc. 11. Cum fortis armatus
cuſtodit atrium ſuum in pace ſunt o-
mnia quæ poſſidet. Si autem fortior
eo ſuperueniens, vicerit eum: vniuer-
ſa arma eius auferet.

Et aſcenſura eſt de abyſſo, In Anti-
chriſto videlicet membrorum ſuorū
potentiſſimo, hoc eſt, licet nunc eie-
ctus hic regnare deſierit, iterum redi-
bit eius regnum, cum Antichriſtus aſ
cenderit ex abyſſo, ideſt, ex mari,
quod latè explicauimus initio c. 13.

Et in interitum ibit, Ideſt, interibit,
cum occidetur Antichriſtus, hoc eſt,
regnare definet.

Et mirabuntur inhabitantes terram.
Cum beſtia venerit in Antichriſto &
tot per illum ſigna fecerit, mirabun-
tur terreni homines. Hæc quę ſequun
tur ſuperius explanauimus c. 13.

Et hic eſt ſenſus: qui habet ſapientiā.
Hoc videtur dicere. Hæc eſt intelligē
tia ſiue expoſitio viſionis beſtiæ. Lon
gè tamen aliter ſe res habet. Nam, hic,
aduerbium eſt, vt conſtat ex Græco.

A Vt cum Math. ca. 12. legimus. Et ecce Math. 12.
pluſquàm Ionas hic: & ecce pluſquā
Salomon hic. Ita ergo habent græca.
hic mens quæ habet ſapientiam, ſcili-
cet, adſit, aut animaduertat, ideſt, qui
ſapiens eſt, & intelligere poteſt, quæ
dicentur, intendat animum & perci-
piat interpretationem. Sed pro eo
quod dicimus, mens in Græco eſt,
ὁ νοῦς, quod ſenſum quoq; atq; intelli-
gentiam ſignificat. Quod noſtro in-
B terpreti placet: ac ſi dicat, hic, ideſt, in
his quæ modo dicam, eſt ſenſus, ideſt,
explanatio huius viſionis, habens ſa-
pientiam, ideſt, vera & ſapiens: verè
& ſapienter hæc ita intelligentur.

¶ *Septem capita ſeptem montes ſunt.*
Hoc ſatis iam expoſuimus c. 14.

Et reges ſeptem ſunt. Videmus hic
vnam & eandē rem duo ſignificare.
Quod ad ſenſus præſertim myſticos
diligenter obſeruandum eſt.

C *Quinque ceciderunt, vnus eſt, & a-
lius nondum venit.* Sine coniunctione
legendum eſt: *alius nondum venit:* vt
eſt in græco, & apud Victorinum, &
Primaſium. Hoc loco Victorinus in- Victo. f. 179.
ſigniter laſſus eſt: Putauit enim Nero-
nem reſuſcitandum eſſe: & Antichri-
ſtum fore. Quod etiam multi ex ve-
teribus Eccleſiæ ſcriptoribus credide
runt: vt refert Hieronymus in illud Da D. Hiero.
nielis 11. Et cor eius aduerſus teſtamē Dani. 11.
D tum ſanctum. Quinque autem reges
qui ceciderunt eos dicit eſſe Victori-
nus, qui poſt Neronem, Romanum
imperium tenuerunt, vſq; ad tempus
quo Ioānes ſcripſit Apocalypſin. ſ. vſ-
que ad Domitianum, qui tunc regna
bat. Alium qui nondum venit vult eſ
ſe Neruam, qui ſucceſſit Domiciano,
& breue tempus manſit: quoniā bien
nium non impleuit. Sed quid dicet
de tot imperatoribus, qui fuerunt &
fu-

futuri ſunt inter neruam, & finem ſeculi? ſed omittamus hæc, & dicamus quod latius ſuperius diximus, ſeptem iſtos reges ſignificatos in ſeptem capitibus diaboli regnantis, eſſe reges illarum, ſeptem ætatum quas tunc narrauimus. Ex his quinq; iam ceciderunt, ideſt, perierunt, atq; es ſuo regno & è ſua potentia voluntate Dei deiecti ſunt. Vnus eſt, in quo intelliguntur omnes qui in hac ſexta ætate afflixerunt, & affligent populum Dei. Alius nondum venit, ideſt, Antichriſtus qui veniet in ſeptima ætate. Quod ſi durum videtur alicui in vno rege multos hìc ſignificari, ideſt, omnes reges illius ætatis, putatq; ſeptem eſſe tantum: is primùm ſciat omnes expoſitores intellexiſſe in ſingulis iſtorum ſeptem, multos comprehendi. Neminemq; dixiſſe ſeptem tantum homines eſſe præter Victorinum, cuius ſententiam merito omnes reijciunt neq; enim de Romanis regibus, aut imperatoribus loquitur Apoſtolus, ſed de regibus vniuerſi orbis, qui ſeruos dei vexauerunt. Siquidem capita iſta non mulieris ſunt, ſed beſtiæ. Sed neq; in regibus Romanis, neq; in aliarum nationum regibus ſignificari poterunt quinq; qui ceciderunt, cũ Ioãnes hæc ſcribebat. Et vnus qui tunc eſſet, atq; alter poſtea venturus & breui tempore manſurus. Poſtremò intelligat nõ eſſe inuſitatum in ſacra ſcriptura, vt in vno rege, multi ſimiles, & quaſi eiuſdem corporis ſignificentur. Quod eſt ſummè obſeruandum. Nam Dan. 8. leggimus. Et ecce aries vnus ſtabat ante paludem, habens cornua excelſa: & vnum excelſius altero, atq; ſubcreſcens. Et poſtea: ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente, &c. Porrò hircus habebat cornu inſigne

Regula ſacra ſcriptura

Dan. 8. a.

inter oculos ſuos. Deinde vtrumq; explanans angelus ait. Aries quem vidiſti habere cornua, rex medorum eſt, atq; Perſarum. Quibus verbis vt recte Hierony. expoſuit non hic aut ille rex aſignatur, ſed omnes reges Medorum atq; Perſarum, ſibi ordine ſuccedentes, & quaſi vnum corpus efficientes. Qui idcirco quaſi vnus rex cẽſentur. Neq; enim in vnum regem conueniunt quæ in capite prædicuntur, ſed in omnes ſimul. Deinde ait: porrò hircus caprarum rex Græcorum eſt. Et ne exiſtimemus hoc de vno homine dici, continuò in cornu magno eius Alexandrum prædici ſignificat: & in quatuor cornibus quatuor eius ſucceſſores. Vnde ſtatim ait Daniel. Et cornu grande quod erat inter oculos eius: ipſe eſt rex primus. Quod autẽ fracto illo, ſurrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius cõſurgent, ſed non in fortitudine eius. Nec diſſimile eſt illud Hiere. 25. & ſeruiẽt omnes gentes iſti regi Babyloni. 70. annis. Cum tamen non vni regi ſeruierunt, ſed Nabuchdonoſori, & filio eius, & nepoti. Vt conſtat ex. c. 27. Eiuſdem Prophetæ. Math. etiam. 22. legimus: intrauit autem Rex vt videret diſcumbentes, & vidit hominem non veſtitum ibi veſte nuptiali. In quem locum Hierony. ait: vnus iſte, omnes qui ſotiati ſunt malitia intelliguntur. Deinde meminerimus omnes iſtos ſeptem reges dici capita, quia cum ſingulis eorum alij comparati ſunt quaſi membra. De rege ſiue de regibus ſextę ætatis de quibus ait Ioãoes, *vnus eſt*, intelligitur locus difficilimus. 2. ad Theſſalo. 2. Et nunc quid detineat ſcitis: vt reueletur in ſuo tempore (nam myſterium iam operatur iniquitatis: tantum vt qui tenet nunc teneat: donec

D. Hiero.

Hiere. 25

Hiere. 27
Math. 22.

Hier.

2. Theſſ. 2

nec de medio fiat.)

¶ *Et beſtia quæ erat & non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt & in interitum vadit.* Hoc eſt diabolus qui quidem ante aduentum Chriſti regnabat, & poſt aduentum Chriſti non tam libere regnat ipſe octauus eſt populi Dei perſecutor. Hoſtis enim eſt deſtinatus à ſeptem illis. Et quamuis illi abeſſent, ipſe eum perſequeretur. Sicut initio perſequutus eſt primos parentes. Sed quia ipſe in ſuis membris eſt, eaq; incitat ad nocendum, & vires eis ſuggerit, ac potiſſimum Antichriſto, in quo maximè dominabitur, de ſeptem etiam eſt. Ipſe ſiquidem eſt, qui pugnabit in Antichriſto aduerſus populum Dei: ſicut & pugnauit in reliquis regibus. Sed quoniam Antichriſtus cito occidetur, & in interitū ibit: ipſe etiam ſimul in eo ibit in interitum.

C ¶ *Et decem reges ſunt.* De quibus multa diximus. c.12. & 13.

¶ *Sed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam.* Vna hora dixit pro breuiſſimo tempore, vt diximus. cap.3. & vt nunc exponit Aretas. Sed in eo quod ait, *poſt beſtiam,* variant latina exemplaria. Quædam enim habent, *cum beſtia,* vt ſupra legimus, & ita legunt Aretas, & Primaſius. Quæ varietas in latinis libris ex Græcorum verborum ambiguitate orta eſt. Si enim legatur μετὰ τοῦ θηρίου, ſignificat cum beſtia. Si autem legatur, μετὰ τὸ θηρίον, ſignificat poſt beſtiam. In complutenſi græco legitur priori modo: & Eraſmus ita legit, & vertit, ideſt, cum beſtia. In latino verò complutenſi legitur: poſt beſtiam. Parum tamen refert. Senſus enim eſt eos accepturos eſſe poteſtatem, ita vt beſtiæ ideſt, diabolo pareant: & ad eius nutū

Arethas

Arethas

Primaſius.

A faciant omnia. Atque idem intelligitur ſi dicatur poſt beſtiam, ideſt, ſequentes beſtiam: & ei obſequentes. Vnde Beda, Pari conſenſu tota intentione diabolo militant. Hoc eſt enim poſt beſtiam accipere regnum, diabolum imitando, Chriſto aduerſari, &c. Dicit autem eos poteſtatem accepturos tanquam reges, quia vna hora, ideſt, breuiſſimo tempore regnabunt ante poteſtatem Antichriſti. Et tunc etiam diabolum ſequentur. Sed vbi Antichriſtus ſurrexerit ipſi regum quidem nomen habebunt: ſed reuera Antichriſtus regnabit. Cui ipſi parebunt, itaq; *tanquam* non ſimilitudinem indicat, ſed veritatem. Ac ſi diceret: verè reges erunt: ſed breuiſſimo tempore, videlicet, donec ſurgat Antichriſtus. Porrò in græco nō eſt, *accipiunt,* ſed *accipient,* at præſens pro futuro ponitur, vt ſæpe vidimus. c.13.

Beda

B

¶ *Hi vnum conſilium habent:* ideſt, vnanimi cōſenſu ſemper Chriſto aduerſabuntur: & diabolo parebunt. Et dicit, *virtutem ſuam & poteſtatem beſtiæ tradituros:* ideſt, facient quod diabolus volet, ideſt, aduerſabuntur bonis: & regnum diaboli quantum poterunt conſtabilient.

Hi cum agno pugnabunt. videlicet perſequendo iuſtos, & adiuuando regnū diaboli vt dictum eſt.

D ¶ *Et agnus vincet illos.* De hoc dixit. cap.16. & procedent ad reges totius terræ congregare illos in prælium, ad diem magnum omnipotentis dei. Vt iam ſuo loco diximus.

¶ *Quoniam dominus dominorum eſt* ideſt, quoniam omnes ei ſubijciendi ſunt. Vt quem pater poſuerit regum omnium potentiſſimum & omnium Dominum.

¶ *Et qui cum illo ſunt vocati ſimul*

cum

cum illo vincent. Ideſt, electi quos ipſe vocauit, qui fideles illi fuerunt. Quod de his maximè dici videtur, qui tunc erunt in terra.

Aquæ, quas vidiſti vbi meretrix ſedet. Aquæ ſignificant populos varios qui tunc Romanis parebant. Vt ait Ambroſius.

Hi odient fornicariam & deſolatã facient illam & nudam, &c. Hic iam autores nonnulli, qui aliter quàm modò nos, interpretati fuerant veritate ipſa coguntur huic expoſitioni fauere. Nã Ambroſius planè dicit Romam fornicariam, & Ansbertus, & Haymo, & Anſelmus. Ideo cornua eſſe dicunt reges qui vniuerſo orbi dominabuntur, cum venerit Antichriſtus. Ex hoc autem quod modo ait Apoſtolus planè intelligitur Romam eſſe vaſtandam, & euertendam antequam Antichriſtus regnare incipiat. Vel certè ipſo initio regni eius. Tempore videlicet quo decem reges vniuerſo orbi imperabunt. Et antequam tres vincãtur ab Antichriſto. Quare hoc quoq; pro certo habẽdum videtur ante hoc tempus initij regni Antichriſti Romã defecturam à Chriſti vicario, ita vt ſit per aliquod tempus ſub poteſtate vnius ex decem regibus: & ſit quaſi officina quędam & idolatriæ & omniũ peccatorum ac turpitudinum. Fugato, ſcilicet, ſummo Põtifice cum multis ex bonis qui tunc in ea erunt. At cur reges tanto odio Romam proſequuturi ſint, Apoſtolus non docuit.

Ambro. Ansber Haymo Anſelmus.

Sed veroſimile eſt, eam multis diuicijs abundantem & potentem, & numero ciuium auctam, rebellaturam eſſe aduerſus regem cui parebat, vt libera maneat. Et fortaſſe tanta tunc erit potentia & fortitudo, totquè ſua ditione habebit, aut in tantum ſuperbiã efferet, Deo propter eius peccata permittente, vt iterum de recuperando orbis terræ imperio cogitet: bellumquè omnibus decem regibus inferre molliatur, aut certè eis reſiſtere: atquè, ita omnes ſimul aduerſus eam pugnent. Et in ſolitudinem redigant, & nudent eam omnibus ædificijs ſuis, & ſuis opibus, quibus ornabatur: & quaſi veſtiebatur.

Et carnes eius manducabunt. Hyperbolycè oſtendit per hoc, odium inſatiabile, & rabiem regum. Iob. 19. Quare perſequimini me ſicut Deus: & carnibus meis ſaturamini. Pſalmo. 26. dũ appropriant ſuper me nocentes: vt edant carnes meas. Ex quo intelligitur illud Iob. 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei quis det de carnibus eius vt ſaturemur. Cætera patent, nam hæc mulier quam vidit Ioãnes eſt ciuitas illa magna, ideſt, Roma quæ habet regnum ſuum ſuper reges terræ. Tempore enim Ioannis habebat hæc ciuitas mundi imperium, & omnes reges terræ illi parebant.

Iob. 19. d Pſa. 26. a. Iob. 31. d

¶ Finis Cap. XVII.

Intelligentia Capitis decimiſeptimi apocalypſis.

ET venit ad me vnus de ſeptem Angelis, quibus data ſiue permiſſa erat poteſtas plagis vniuerſam terram afficiendi: Et locutus eſt mecum dicens: veni per attentam conſiderationem: & oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ ciuitatis, inquam diaboli quæ fornicata eſt cum illo ſpiritualiter per idolatriam, & corporaliter per laſciuiam. Quæ ſedet ſuper aquas populorum multas. Cum qua fornicati ſunt ij, qui principem locum inter terrenos obtinent. Et qui immobiliter in amore terrenorum detinentur, inebriati ſunt de vino proſtitutionis eius, ingurgitati, inquam, inſtar ebriorum de fornichationibus ac libidinibus ipſius, tam ſpiritualibus quàm corporalibus, Et videbatur poſt hæc mihi quod abſtuliſſet me angelus in locum deſertum Et tunc vidi imaginaria viſione mulierem ſedentem ſuper beſtiam, hoc eſt, impiorum collectionem nitentem diabolo atq; eius Antichriſto martyrum ſanguine rubicundo. & omni blaſphemiarum genere aduerſus Deum & Chriſtum ſcatenti. Habenti capita ſeptem, & cornua decem ſtatim explicanda. Et viſa eſt mihi hæc ciuitas diaboli ornata vt mulier ornari ſolet: omni libidinum ac luxus genere. Et inter alia habebat poculum in manu ſua plenum abominatione & immundicia fornicationis ſuæ. Inebriat enim hæc mundi ciuitas poculo ſuæ falſæ doctrinæ & poculo ſui peruerſi exempli, & poculo ſuæ hypocriſis ſui imitatores: Vt in abominanda flagitia pertrahat. Et in fronte huius mulieris ſcriptum erat (attendite obſecro myſterium) Babylō magna, mater fornichationum & abominationum terræ. Et meritò ita vocatur: cum reuera hæc diaboli ciuitas plena ſit confuſione: fonſq; & origo ſit omnium impietatum: multoſq; ad illa flagitia gignat & pariat filios. Et vidi hanc peſſimam mundi & diaboli ciuitatem ingurgitatam & quaſi in ſanctorum veteris teſtamenti & noui natantem ſanguine. Et maximè miratus ſum. Et dixit mihi angelus qui viſionem hanc oſtēdebat, quare tanta admiratione detineris? quaſi ignorans quid hæc viſio præſeferat? Ego oſtendam tibi ſignificationem occultatam in hoc ſigno. Beſtia, ideſt, diabolus quem vidiſti, Fuit olim per immenſam autoritatem, & regnauit ante chriſtum. Et iam non eſt tantæ autoritatis poſt Chriſti aduentum. Et aſcenſurus eſt de abyſſo & profundo vitiorum in altum ſuperbia. Et tandem cum apoſtatis angelis ſuis in perpetuum interitū ibit. Item beſtia, ideſt, Antichriſtus fuit & non eſt, quia breui eſt regnaturus:

fuit

ſuit etiam in ſuis ſatellitibus & membris quamuis ipſe modo non exiſtat. Hæc autem beſtia aſcenſura & oritura eſt de profunda Iudæorum abyſſo. Et reuera omnes terreni homines mirabuntur videntes hanc vel illam beſtiam, omnes inquam illi qui ſcripti non ſunt in libro vitæ. Tu verò attende nam loci huius mens ſapientia non vacat. Septem ergo capita, ſeptem montes, ideſt, ſeptem reges ſunt, qui ob animi elationē non immeritò montes appellantur: repreſentantes ſeptem mundi tempora in quibus vniuerſitas regum impiorum Eccleſiam Dei perſecuta eſt. Quinquè iſtorum regum iam ceciderunt: ceciderunt principes & tyranni qui regnauerunt ab Adam vſquè ad Noe, & a Noe vſq; ad Abraham, & ab Abraham vſq; ad Moyſen, & a Moyſe vſquè ad exilium Babylonicum & ab exilio iſto vſquè ad Chriſtum. Et vnus eſt. ſextus enim rex iam ſupereſt, quo ſignificantur ij, qui a Chriſto vſquè ad Antichriſtum, & alius nondum venit. Septimus enim qui Antichriſtum ſignificat nondum venit. Et cum venerit oportet illum breui tempore manere. Tres enim tantùm annos cum dimidio regnabit. Et beſtia iſta & ſi de hoc numero ſeptenario ſit: octaua dicenda potius eſt, quum malitia cæteros tyrannos ſuperet. Ex hac beſtia oritura ſunt decem cornua, hoc eſt, decem reges immaniſſimi qui paruo illo tempore poſt beſtiam Antichriſtum regnabunt. Hi omnes idem propoſitum, eandem voluntatem perdendi Chriſti fideles habebunt. Et totos ſe, & ſua, Antichriſto tradent. Hi contra agnum Chriſtum pugnabunt. Et agnus vincet illos, quoniam dominus dominator eſt, & rex regum, & quamquā ſolus victoriam peracturus eſt, partem tamen victoriæ electis ſuis aſcribere dignabitur, vt quia cū ſuis regibus pugnaturus eſt Antichriſtus, ita cū ſuis electis pugnaturus dicatur Chriſtus, & deuicturus. Et dixit mihi angelus, aquæ quas vidiſti vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gētes, & linguæ, quibus illa conſtat impiorum congregatio, & conquieſcit. Et cornua illa ſiue reges illi impij ſe beſtiæ adiungent, & odient illam diaboli ciuitatem, videntes ſe vna cum ea perituros in æternum, tantoq; odio eam proſequentur vt carnes eius dilacerare videantur. Præterea, hi reges impij odio habebunt eam, cum eius perditionis ſint cauſa, & ſic eam deſtitutam fide & bonis operibus in hac vita, & nudam etiam gratia facient in hac vita, & in futura gaudio illo ſempiterno. Et ita de corporali & ſpirituali eius damnatione gaudebunt ac ſi carnes eius magna cum delectatione manducaſſent. Deniq; eam igni ſempiterno con-

cremabunt quando ſuo exemplo in æterna incendia præcipitabunt. Deus autem dedit atq; induxit in animos iſtorum regum eos ſuæ voluntati relinquendo, tum, vt facerent quod illi beſtiæ placitum eſt, & vnam eandemq; voluntatem habeant, ſiue cum beſtia, hoc eſt, diabolo, ſiue cum beſtia, hoc eſt, Antichriſto, ſe cum, ſcilicet, omnes perdendi: tum etiam vt facerent, quod iuſto Dei iudicio & conſilio decretum a Deo eſt, vt dēt omnem auctoritatem ſuam ad arbitrium beſtiæ, donec omnia, quæ de futuro Eccleſiæ ſtatu ſuis Deus reuelauit, impleta ſint. Et mulier quam vidiſti vt tecum apertius agam, ciuitas eſt diaboli, & magna quidem eſt ciuitas cum impiorum quos habet infinitus ſit numerus. Et hæc regnum habet & dominium ſuper omnes impios reges terræ, eos ad impietatem perducendo.

CAPVT DECIMVMOCTA uum.argumentum.

Babylonis illius magnæ meretricis ruina, de què ea, conſortium ſuorum quærimonia, et ſanctorum contra exultatio hoc capite deſcribitur.

ET poſt hæc vidi alium angelum deſcẽdẽtem de cœlo, habentem poteſtatem magnam, et terra illuminata eſt à gloria eius. Et exclamauit in fortitudine dicens, Cecidit cecidit Babylon magna: et facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immundæ & odibilis. quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes g es: et reges terræ cum illa fornicati ſunt: & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt. Et audiui aliam vocem de cœlo, dicentem, Exite de illa popule meus: vt ne participes ſitis delictorũ eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniam peruenerunt peccata eius vſquè ad cœlum, & recordatus eſt dominus iniquitatum eius. Reddite illi ſicut & ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecundum opera eius. In poculo quo miſcuit vobis, miſcete illi duplum. Quantum glorificauit ſe, et in deliciis fuit: tantũ date illi tormentum & luctum: quia in corde ſuo dicit, Sedeo regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo. Ideò in vna die venient plagæ eius, mors, et luctus et fames, & igne comburetur: quia fortis eſt Deus qui iudicabit illam. Et flebunt, & plangent ſe ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in deliciis vixe-

runt, cum viderint fumum incendii eius: longe ſtantes propter timorem tormentorum eius, dicentes, Væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negotiatores terræ flebunt et lugebunt ſuper illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri & argēti & lapidis pretioſi, & margaritæ, et byſſi, et purpuræ, & ſerici, & cocci, & omne lignum thyinū, & omnia vaſa eboris, & omnia vaſa de lapide pretioſo, et æramēto, & ferro, et marmore, et cinamomum, & amomum, & odoramentorum, et vnguenti, & thuris, & vini & olei, et ſimilæ, et tritici, et iumentorum, et ouium, & equorum, & rhedarū, & mācipiorum, et animarū hominum. Et poma deſyderii animæ tuæ diſceſſerunt à te: & omnia pinguia & præclara perierunt a te, et amplius illa iam non inuenient. Mercatores horū, qui diuites facti ſunt, ab ea longe ſtabūt, propter timorem tormentorum eius, flentes, ac lugentes, & dicentes, Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, et cocco, et deaurata erat auro, & lapide pretioſo, et margaritis, quoniam vna hora deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ: & omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, et nautæ, et qui in mari operantur, longe ſteterunt & clamauerunt videntes locum incendii eius, dicentes, quæ ſimilis ciuitati huic magnæ? Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua: & clamauerunt flentes: et lugentes, dicētes, Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes qui habebāt naues in mari de pretiis eius: quoniā vna hora deſolata eſt. Exulta ſuper eā cælū & ſancti apoſtoli & prophetæ: quoniā iudicauit Deus iudiciū veſtrū de illa. et ſuſtulit vnus angelus fortis lapidē quaſi molarē magnū, et miſit in mare, dicēs, Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: et vltra iam non inuenietur. Et vox ci-

tharœdorum et muſicorum, et tibia canentiũ, & tuba, non audietur in te amplius, & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius, & vox molæ non audietur in te amplius, & lux lucernæ non lucebit in te amplius, & vox ſponſi et ſponſæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea ſanguis prophetarum & ſanctorum inuentus eſt: & omnium qui interfecti ſunt in terra.

Caput XVIII.

ET poſt hæc vidi alium angelum deſcendentem de cœlo, habentẽ poteſtatem magnã, & terra illuminata eſt à gloria eius. In hoc capite proſequitur deuaſtationẽ Babylonis, quam deſcribere incœperat.c.16. Et.17. quã & nos proſequemur. Primò ſecundum cõmunẽ patrũ intelligentiã dicentiũ per Babylonẽ omniũ impiorũ collectionẽ eſſe intelligẽdã: quã deuaſtaturus eſt dñs magna virtute ſua. Deinde ſequemur aliorũ opinionẽ, qui per Babylonem,

A Romã intelligi aiunt: quã omnino deſolatur⁹ eſt angel⁹ de cœlo deſcẽdẽs.

¶ Primus ergo ſenſus ſit vt per hũc angelũ Chriſtus intelligatur, qui ſuperius.c.7. dicitur angelus habens ſignũ Dei viui. Quem etiam.c.10. nube teſtum expreſſit. Hic ergo meritò angelus vocatur cũ nuncius fuerit paternę voluntatis, & angelus noui fœderis, & qui vitã fęlicitatemq; ſempiternã ſuis annunciauerit. B Angelus iſtę de cœlo deſcendiſſe dicitur, non quia de loco ad locũ tranſmigrauerit, cũ infinitus ſit, cœlũq; & totum orbem terrarum ipſe impleat: ſed qui homo factus mũdo apparuit: vnde Paul⁹ qui cũ in forma Dei eſſet humiliauit ſemetipſum formã ſerui accipiens. Qua ratione etiam iſte angelus dicit apud Ioã. c. 16. Exiui à patre, & veni in mundũ: iterũ relinquo mundũ, & vado ad patrem. Ac ſi diceret: antequã venirẽ in mun- C dum, aſſumpto.ſ. mortali hoc corpore iam eram apud patrem: ſed veſtra cauſa veni in mundũ, vt vos in cœlũ eueherem. Quo etiam ſenſu de Chriſto myſticè loquens regius vates ait: à ſummo cœlo egreſſio eius. Et hic Angelus teſtamenti habere dicitur poteſtatem magnam. Tum, quod omnipotens ſit quatenus Deus eſt: tũ etiã, quia data eſt illi omnis poteſtas in cœlo & in terra, vt ipſemet teſtatus eſt apud Math.c.vlt. Suæ quidem poteſta- D ti, quatenus homo eſt, ac ſuæ ditioni ſubiecit pater omnia quæ cœlo terraq; cõtinẽtur. Nulla eſt enim natio gẽtiũ quę ſui iuris nõ ſit. Et peculiariter, quod magis ad locum præſentem facit. Poteſtatem dedit ei pater cœleſtis iudicium facere, quia filius hominis eſt. Et rurſum: pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio. Ac ſi diceret: ſumma

1. ſenſus Chriſtus dicitur Angelus & quare.

Quo modo dicatur Chriſtus de cœlo deſcendere.

Ioã.16.

Pſa.18.

Chriſtus dicitur habere poteſtatem magnam & quare. Math.vlt.

Io.5.

Io.5.d.

præcipuaq; Dei autoritas eſt, iudicare mundum: rex enim eſt, ac Dominus vniuerſorum. Et tamen hanc quoq; totam poteſtatem impartiuit filio, cui tradidit omne ius iudicandi, quicquid in cœlo eſt, quicquid in terra, quicquid ſubter terram. Quemadmodum pater omnia condidit per filium; omnia moderatur per filium, omnia reſtituit per filium: ita nihil iudicat, niſi per filium. Vt vterq; alterũ illuſtret ac decoret. Angelus ergo iſte teſtamenti, poteſtatem habet maximam & quatenus Deus eſt, & quatenus homo eſt. Vnde Haymo ait: quia iſte Angelus ad deſtruendam venit potentiam diaboli, rectè fortis perhibetur: vt potè contra fortem, fortior: & contra robuſtum robuſtior. Hic ergo angelus deſcendit de cœlo, & deſcendet in die iudicij cum poteſtate magna ad iudicandum meretricem magnam. Cum autem primùm deſcendit in mundum factus homo, ac factus rex Iudæorum, ſiue rex regum & dominus dominantium, reuera terra illuminata eſt à gloria eius. Nam incarnato domino per veritatem doctrinæ eius, fidei ac miraculorum claritate homines terreni fuerunt illuminati. Quod & Zacharias prædixit dicens: viſitauit nos oriens ex alto: illuminare his, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Quod quã verum ſit, vel ipſa experientia docet. Ab omnipotente enim conditi ſum⁹, à miſericordiſſimo reſtituti. Perieramus, niſi ille pro ſua genuina bonitate miſertus eſſet noſtri, niſi ille veluti ſol quidam cœlitus nobis exortus, diſpuliſſet tenebras ignorantiæ noſtræ, profligaſſet peccatorum caliginem, ac frigida corda ſuæ charitatis accendiſſet

Haymo

Chriſto veniente in mundum terra illuminata eſt à gloria eius.

A igni. Iacebamus in tenebris, non poteramus ad illum oculos attollere. Ille ſe demiſſit ad nos, ſuiſq; radijs in animos noſtros immiſſis, ſerenus ac ſalutifer illuxit nobis, qui prius in tenebris peccatorum, ac deſperatione ſalutis, velut in vmbra mortis ſedebam⁹, mundanis cupiditatibus obtenebrati, currebamus ab impietate ad impietatem, palpitantes in denſiſſima caligine, pro cœleſtibus amplectentes terrena,

B pro veris vmbras, pro ſpiritualibus carnalia, pro ſalutiferis peſtifera. Meritò quidem ſe pluries angelus iſte nominat lucem mundi. Ego (inquit) ſum lux mundi, qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Ioã.8. & rurſum: ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, Ioan.12. Denique, lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. Ioan.3. Vn-

Io.8. Io.12. Io.3.

C de Haymo ait: quia iſte angelus ad euacuandam humanam ſapientiam acceſſit, benè terra gloria illius illuminata pronunciatur: ac ſi diceretur: cõtra falſæ doctrinæ tenebras, veræ ſcientię lux apparuit. Angelus ergo iſte in primo ſuo aduentu & per ſe, & per ſuos Apoſtolos & prædicatores euangelicos (quos ideo angeli nomine ſignificari diximus ſuperius) & magnã poteſtatem exercuit, & gloria doctrinę &

D miraculorum totam terram illuſtrauit. In ſecundo verò aduentu cum angelus iſte ad iudicãdam Babylonem deſcenderit, adducet poteſtatem ſupremam & veniet cum mageſtate magna, gloria & ſplendore corruſcans.

¶ Secundus ſenſus huius loci eſt, vt hic angelus, qui apparuit Ioãni prępotens ac ſplendidus, cuius ſplendore illuſtratus eſt orbis, & caſum Babylonis

2 ſenſus. Per Angelum cœtus prædicatorum ſignificatur

nis magnæ prædixit,cuius damnatio- A
nis cauſas prior ille angelus in præcedentibus prænunciarat: ſignificet aliũ ordinem concionatorum,& miniſtrorum verbi Dei,qui maiori vi dicendi, maioriq; ſpiritu ac luce ſub hoc tempus mundi ruinam & caſum annunciabunt.

3. ſenſus verior vt intelligatur de angelo vero qui venturus eſt in nouiſſimis diebus ad Romæ deſolationẽ

¶ Tertius ſenſus planior & ſimplicior eſt, vt tunc temporis venturus ſit alius angelus ante mundi conſummationem,qui ferat ſententiam deſola- B
tionis Romanæ.Hic autem & fortiſſimus erit,& de cœlo deſcendet cũctis mortalibus videntibus, vt intelligant tanta mala non caſu fieri, ſed diuina prouidentia & volũtate. Vidi, inquit, angelum deſcendentem de cœlo habẽtem poteſtatem magnam: hoc eſt, fortiſſimum. De eo enim ait poſt ea: & ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidẽ quaſi molarem magnum, & miſit in mare. Et terra,inquit Ioãnes,illumina- C
ta eſt à gloria eius,ideſt,tantus erat eius ſplendor vt terram illuminaret: ex quo aparet eum magnum & fortẽ eſſe,& etiam notum eſſe omnibus gẽtibus,eſſe futurum illius vrbis ſupplicium.

Gloria pro ſplendore. 2.co.3.

Gloriam vocare ſolet ſacra ſcriptura ſpanſam claritatem,& ſplendorem.2.ad Co.3.ait Paulus,quod ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus,fuit in gloria,ita vt non poſ- D
ſent intendere filij Iſrael in faciẽ Moyſi,propter gloriam vultus eius quę euacuatur:quo modo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria?

Exponitur locus Pauli

ac ſi diceret:ſi lex ſuis tranſgreſſoribus mortẽ afferens,inſculpta & deſcripta in lapidibus,adeò ſplendida fuit, vt præ ſplẽdore in faciem Moyſi intueri nõ poſſent filij Iſrael de mõte deſcendentis, legemque adferentis, obumbrante eum domini ſplendore,quę tamẽ lex euaneſcit ac perit (neq; enim perpetuò reſplenduit facies Moyſi)quanto magis lex euangelica glorioſa & ſplẽdida erit,quæ ſpiritum largitur? Exo. etiam.40.dicitur:operuit nubes tabernaculum teſtimonij, & gloria domini impleuit illud.Nume.14. Apparuit gloria domini ſuper tectum fœderis cunctis filijs Iſrael.

Exo.40. Nu.14.

¶ *Et exclamauit in fortitudine dicẽs.* Tàm græci codices quàm latini variant, ſed ita vt ad ſenſum referat nihil.Quidam græci & latini habent:& exclamauit forti voce. Ita legit Aretas.Sed idem eſt in fortitudine, & in forti voce.Alij ex græcis habent:& exclamauit in fortitudine voce magna. Primaſius legit, & exclamauit voce magna & forti.Complutenſis codex græcus habet, & exclamauit in forti voce: Latinus autem in fortitudine, quæ probatior lectio videtur.

Arethas

Angelus Chriſtus ſæpe exclamare uidetur.

2 intelligẽtia

Quod ſi per hunc angelum ſecundum priorem ſententiam Chriſtum intelligamus certò ſcimus ſæpè exclamaſſe tãta vi & ſpiritu,vt fluerent ad eum innumeræ gentes,& irent populi multi: vt Eſaias olim vaticinatus fuerat.c.2. Stabat,inquit Ioãnes, Ieſus & clamabat,ſiquis ſitit veniat ad me & bibat. Et rurſum animam iam iam exalaturus cum clamore valido dixit: pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Cuius forti voce commotus Centurio credidit & publice eius diuinam naturam confeſſus eſt. Videns Centurio,inquit Euangeliſta, quod ſic exclamaſſet ait, verè filius Dei erat iſte.Cuius etiam clamore commota ſunt omnia tàm cœleſtia,quàm terrena.Nam velum templi ſciſſum eſt in duas partes,petræ ſciſſæ ſunt, terra mota eſt,& ſol obſcuratus eſt.Deniq; vt Paulus teſtatur ad Heb.c.5. In die-

Eſa.2. Io.7. Lu.19 Mar.15 Mat.27. Lu.23. Mat

bus carnis ſuæ, ideſt, vitæ mortalis ſuæ, preces ſupplicationeſq; ad Deũ, qui poſſit illum ſaluum facere à morte cum clamore valido, & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerẽtia. Tota autem vita pro nobis, noſtraq; ſalute, ac pro ſua reſurrectione, aut magis pro noſtra Chriſtus preces ad patrem fundebat, clamore valido, fortiq; voce, ingentiq; deſiderio, & exauditus eſt pro ſui veneratione. Quare victa morte, victo Diabolo, victo mũdo potuit meritò dicere, cecidit cecidit Babylon illa magna. Vt ſtatim dicitur. Et hoc eſt quod Angelus iſte dicebat apud Ioãnem: nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras: ac ſi diceret: nunc inſtat extrema colluctatio ſathanæ, qui princeps, vel tyrannus potiùs eſt huius mundi, qui per peccatum hactenus detinuit omnes in morte, qui diligunt hunc mundum. Nunc mundi cauſa protrahitur in iudicium: at redarguta falſitate, clareſcet veritas, & ille mundi princeps, mortis autor, dũ ſe victorem credet, per mortem depelletur à ſua tyrãnide. Condemnabitur enim peccatum per fidem euangelicam. Eo ſublato, fractæ ſunt vires tyrãni, qui non alio telo potens eſt. Hoc idem ſignificare volens, cap. 16. ait Dominus: princeps mundi huius iam iudicatus eſt. Per mortem quidẽ meam palàm fiet, principem huius mundi, qui hactenus per peccatum exercuit tyrãnidem, iam ſuis ipſius armis victum, eiectum, condemnatum què eſſe, vt qui mortem meam procurauerit, per quem peccata mundi tolluntur, per quem confertur innocentia per quem donatur libertas filiorũ Dei, per quem datur immortalitas. Hæc contritio mundi, hic caſus cõgregationis impiorum, hæc ruina diaboli ſignificatur hodie ab Angelo teſtamenti Chriſto his verbis: cecidit cecidit Babylon illa magna. Cecidit regnum peccati per totum terrarum orbem extenſum. Quo in ſenſu myſticè intelliguntur verba illa Eſaiæ. c. 21. Cecidit cecidit Babylon, & omnia ſculptilia eorum comminuta ſunt: ſcilicet, ſpiritu oris noſtri angeli, & Apoſtolorum eius, vt non colerent peccatores amplius idola: quemadmodum olim Cyrus qui typus fuit Chriſti, vaſtauit Babylonem, & omnia eius idola contriuit.

¶ Sed quum his capitibus Ioannes nõ tàm loqui videatur de primo chriſti aduentu, quam de ruina huius mũdi poſt mortem Antichriſti, rectè locus iſte explicatur de tempore illo, quando magno cum gaudio, & animi alacritate coetus concionatorum euangelij: tollentes ad ſydera voces dicent: cecidit cecidit Babylon illa magna, roma, ſcilicet, regnum Antichriſtianorum, & omnis fortitudo reproborum quando Eccleſia catholica rurſum in fide corroborabitur, & omnes laudem dicent Deo.

¶ Quod ſi per Babylonem, Romam intelligamus, ſenſus eſt: quod Angelus tunc veniens de coelo deſcendet, & clamabit in fortitudine ruinam huius vrbis. Vox autem fortis indicat magnitudinem ſupplicij, ac dominũ vehementer iraſci eidem ciuitati. Cecidit cecidit, dicet Angelus, Babylon illa magna, ideſt, iam iam vrbs Romana cadet, & pœnas condignas dabit. Verbi repetitio ad epitaſin facit, & ruinæ augmentum explicandum illius confuſæ Babylonis, quæ in prioribus expoſitionibus dicta eſt impiorũ collectio, & in hac poſtrema, Roma ſig-

ſignificari dicitur.

¶ *Cecidit cecidit Babylon illa magna: & facta eſt habitatio dæmoniorum & cuſtodia omnis ſpiritus immundi & cuſtodia omnis volucris immundæ & odibilis.* Ideſt, iam iam cadet Babylon illa magna, & fiet habitatio dæmoniorum. Obſerua, ſicut in his verbis: cecidit cecidit Babylon illa magna, alluſit Euangeliſta ad locum Eſaiæ. ca. 21. & ad locum Hieremiæ. cap. 51. Vbi ſimilia verba ponuntur: ſic etiam in verbis ſequentibus alludit ad illum locũ Eſa. cap. 13. Non habitabitur vſq; in finem, & non fundabitur vſq; ad generationem & generationem. nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi, ſed requieſcent ibi beſtiæ: & replebũtur domus eorum draconibus: & habitabũt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi: & reſpondebũt ibi vlulæ in ædibus ſuis, & ſirenes in delubris voluptatis. Per quæ omnia vaſtitatis & ſolitudinis ſigna monſtrãtur: quod tanta ſit depopulatio vrbis quondam potentiſſimę Babylonis, vt præ multitudine dæmonum ac beſtiarum nullus in eam audeat paſtorum, ideſt, deſerti appetitor intrare. Dicit ergo propheta quod fieri ſolet. Nam in vaſtis ſolitudinibus ſi quæ forte relicta ſunt tecta, & veſtigia domorum, in eis beſtiæ omnis generis ſtabulantur, & aues rapaces & immundæ. Docet etiam experientia ſpectra ibi dæmonum videri ſæpe inuſitatis atque horribilibus figuris. Ait ergo propheta. Nec ponet ibi tentoria Arabs. Tanta erit Babylonis euerſæ ſolitudo, vt nec Arabes qui in deſertis locis vitã degere ſolent, ibi cõmorentur in voce Arabs eſt analloge numeri, Arabs pro Arabes deinde eſt ſynedoche per Arabes, ſiue paſtores Arabię quos

Eſai 21 Hiere. 51 — Eſai. 13 — Exponitur locus.

A uis paſtores intelligit. Et piloſi, inquit, ſaltabunt ibi. In Hebræo eſt vſeirim ſaltabunt ibi. Septuaginta habet: & dæmonia ſaltabunt ibi. Eodem modo vertit Pagninus. Et recte quidem. Nam dictio hæc habetur. cap. 17. Leuitici, vbi latinus interpres vertit: nequaquam immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus. Quidam exiſtimant eſſe ſatyros. R. Dauid exiſtimat eſſe genus quoddam animalis in deſerto cõmorantis. D. Hierony. putat eſſe dæmonia, quæ ſententia verior eſt. Exiſtimant autem aliqui eos dæmones ſignificari, qui cultoribus ſuis piloſi & hirſuti inſtar hircorum apparent. Nã ſear pilum ſignificat. Sair verò hircũ. Vt Leui. 4. hircum de capris immaculatum. ¶ Tandem per ſatyros intelligunt alij, faunos & ſatyros. De quibus vi. Plin. lib. 4. cap. 1. Vbi ſcribit ſatyros animalia eſſe quadrupedia humana effigie recte currentia, quæ vano errore deluſa gentilitas pro dijs ſylueſtribus coluit.

Piloſi qui dicatur. — Pagninus. Leui 17 — R. Dauid. — B — D. Hiero. — Plinius — C

¶ Et vbi nos legimus in eodem loco Eſaiæ: Sed requieſcent ibi beſtiæ. Ait idem Hieronymus quod ſoli ſeptuaginta interpretes verterunt, θηρία, theria, ideſt, beſtias: Alij ipſo nomine quod apud Hebræos ſcriptum eſt, volentes genera dęmonum intelligi, vel phantaſmata. Pro vlulis eſt in hebręo iim, quam dictionem aiunt nonnulli catum ſylueſtrem ſignificare, quamuis etiam vlulam ſignificet. Eſt autem vlula auis à fletu denominata, quod ſemper vlulet, & fleat: quæ noctu tantũm videt. Et cum ſemper vlulet, nõ vult tamen ab vlulatus cauſa diſcedere. Hæ ſunt aues Babylonis cultrices. Pro vlulis ait Hieronymus, omnes ipſum verbum hebraicum, iim, ſoli ſeptuaginta onocentauros tranſtulerunt

Hiero. — D — Vlulæ quæ ſint. — D. Hiero

Et

Sirenes quę dicantur.

Et ſirenes, inquit, in delubris voluptatis. Pro, ſirenes, in hebraico eſt vethanim. Sunt qui interpretentur dracones: Doctiores autem ſirenes, ſiue ſirenas interpretantur, quæ ſunt monſtra quædam marina imaginem quãdam mulierum, vt aiunt, gerentia. Hæ ſirenes, vt Homerus fictis fabulis memoriæ mandauit, cantus dulcedine nauigantes ſopiebant, donec in medijs fluctibus obrupti perirent. At vlyſſes aures ſuorum clauſit, ne earum cantum audirent, ſeq; ad nauis malum alligari fecit, & ita omnes euaſerunt. Diuus

D. Hiero.

Hiero. ait: Syrenæ autem thanim vocantur, quas nos aut monſtra quædã, vel certè dracones magnos interpretati ſumus, qui criſtati ſunt & volantes. Idem etiam eleganter deſcribit apud eundem prophetam. cap. 34. dicẽtem:

Eſa. 34 Hiero.

& poſſidebunt illam onocrotalus, & hericius, & ibis & coruus habitabunt in ea & poſtea: & orientur in domibus eius ſpinæ, & vrticæ, & paliurus in eius munitionibus, & erit cubile draconum, & paſchua ſtruthionum. Et occurrent Dæmonia onocẽtauris, & piloſus clamabit alter ad alterum: ibi cubabit lamia, & inueniet ſibi requiem.

Exponitur locus

Paliurus quid Struthio.

Palurius eſt herba aſpera & ſpinoſa, quæ à noſtris appellatur cardo. Struthio eſt auis magna & vorax quæ ferrum digerit: vocatur à noſtris abeſtruz.

Onocentaurus

Onocentaurum dicunt eſſe animal monſtruoſum repręſentans quandam hominis imaginẽm à parte ſuperiori, aſini verò ab inferiori.

Piloſus.

Piloſus eſt dæmon in figura hirci.

Lamia

Lamiam dicunt eſſe animal prætendens faciem mulieris, pedes habens equinos. ferunt nõnulli eſſe auem inuiſam, & in auſpicatam: ſignificat equã mulierem, quæ inſtar ſtrygum, ſanguinem infantium ſugit. Per hæc om- A nia voluit propheta vrbis vaſtitatem, & ſolitudinem ſignificare.

D. Hiero.

D. Hiero. imitatus eſt. 70. interpretes. nam vbi. c. 13. verterat beſtię. Requieſcent, inquit, beſtiæ ibi: cum eiſdem. 70. vertit modo dæmonia, dicens: & occurrent dæmonia onocentauris. Et vbi vertit vlulæ dicens: & reſpondebunt ibi vlulæ, nunc vertit onocentauri. Ex quibus intelligitur in vtroq; loco dæmones ſignificari in beſtiarum figuris apparentes. B Non eſt ergo mirum Ioãnem nunc dicere: *& facta eſt habitatio dæmoniorum.* Aut dæmonia in ſolitudinibus verſari.

D. Hiero.

D. Hierony. in vita Pauli Eremitæ de Antonio per eremũ iter ad Paulum faciente hæc ait. Conſpicit hominem equo mixtum, cui opinio poetarum hippocentauro vocabulum indidit. Et paulo poſt: inter ſaxoſam conuallem haud grandem homunculum videt, aduncis naribus C fronte cornibus aſperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes deſinebat. Antonius gradum preſſit, & quis nam eſſet interrogans, hoc ab eo reſponſum accepit. Mortalis ego ſum, & vnus ex accolis eremi, quos vario deluſa errore gentilitas, faunos, ſatyroſq;, & incubos vocans colit. Et quamuis Hieronymus de primo animali dubitet verumne animal fuerit, quod genuerit eremus monſtruoſorũ animalium ferax, an diabolus ad ter- D rendum eum ſimulauerit: De ſecundo ait. Hoc ne cui quam ob incredulitatem ſcrupulum moueat, ſub Rege Conſtantino vniuerſo mundo teſtę defenditur. Nam Alexandriam iſtius modi homo viuus perductus, magnum populo ſpectaculum prębuit: & poſtea cadauer exanime, ne calore ęſtatis diſſiparetur, ſale infuſo, Antiochiam, vt ab imperatore videretur al

la-

latum eſt. Mihi non eſt dubium dæmones fuiſſe qui illas monſtruoſorũ animalium, quæ aliquando videntur in eremo, figuras ſimularint. Etenim licet homo huiuſmodi inuentus ſit, vt ait Hierony. nemo vnquam prodidit humano more verba loqui, quæ eum loquutum eſſe, ipſe tradidit. Nec dubito quin ex barijs huius mundi dęmonum apparitionibus, ethnici inducti fuerint ad colendos faunos, & ſatyros, & nimphas, quæ Ouidius ruſtica numina appellat: & quas ſyrenas à ſeptuaginta & à Hieronymo in his Eſaiæ locis vocatas arbitror. Idem in interpretatione verborum Eſaiæ ſentiut cum Hieronymo nobiliſſimi authores. Cyrilus enim in cap. 34. Eſaiæ ait: cum dicit dæmonia & onocentauros ſibi inuicem occurrere ſummam veluti ſolitudinem ciuitatis ſubinuit. Habitare enim dicuntur libenter in deſertis locis etiam mali ſpiritus. Et Procopius etiam in cap. 13. Eſaiæ: gaudent enim, inquit, deſertis incultiſquè locis etiam ipſi dæmones. Et ide probabile putat in ſirenibus ſignificari dęmonum naturam fraudibus aptam, quales de ſirenibus fabulę tradiderũt. Haymo in idem caput: piloſos eſſe dicit, faunos & ſatyros, & ſirenas dæmones poſſe intelligi. Et in illud. c. 34. & occurrent dęmonia onocentauris ait: in diuerſo phantaſmate. S. Thom. in idem caput. 13. piloſos interpretatur: vel dæmones in tali figura aſſumentes corpora: domos deſertas tales frequẽtantes ſunt: qui & ambulant per noctem, & inquietant homines diuerſis modis. Cum his autoribus conſentiũt Vgo, & Dionyſius in eadem loca, & alij recentiores. ¶ Et quamuis hæc ita ſint: nemo tamen omnium quos citaui, cauſam huius rei tàm mirabilis

1. meta.

Cyrillus

Procopius

Haymo

D. tho.

Vgo.

Dioniſius.

Dubitatio notanda

& inſolitæ explicauit. Cur, ſcilicet, dæmones locis deſertis gaudeant, cum aptius eorum fraudibus videatur inter homines verſari. Quæ ſanè ratio ita Lyranum permouit in. cap. 13. Eſa. vt nullo modo verum putauerit dæmones in deſertis morari. Ego propterea eos hoc feciſſe arbitror ante aduentum Chriſti, vt hominibus perſuaderent verſari deos in terra, quibus curæ eſſent montes, & rura, & pecora. Atq; ideo ſacrificia his offerre debere. Et in animalium figura apparebãt, quæ rarò videntur, vt & maiorem ſibi reuerentiam conciliarent rarò viſi. Et cum animalia illa viderentur, etiã ſi ipſi ibi non eſſent, in illis tamen adorarentur. In deſertis enim habitant homines ſimpliciores, qui facilius decipi, & alijs viſa nunciare poſſint. Et ibi facilius terreri homines poſſunt, quã in ciuitatibus, & terrore illo eos ad idolatriam inducere. Atq; his de cauſis viſibili figura libentius verſantur in deſertis locis, quàm in hominum frequentia, à qua tamen inuiſibiles nõ diſcedunt. Accedit, quod omnes homines perſuaſſum habent Deum non conuerſari cum hominibus, ſicut magi dicunt apud Danielem. cap. 2. Exceptis dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio. Quare aptior eſt illis Eremus. Videmus etiam in hiſtorijs ethnicorum, cum dij illorum viſi ab aliquo memorantur, id in ſolitudinibus, aut denique extra ciuitates contigiſſe. Poſt Chriſti aduentum eędem ſunt dæmonibus cauſæ verſandi in deſertis infidelium. Inter fideles verò vt ſimpliciores credentium, vel à fide auocentur, vel noxijs ſuperſtitionibus imbuantur, & multis modis decipiantur. Alia autem cauſa poſt Chriſti aduentum accedit: vt monachos de

Cur dæmones locis deſertis gaudeant.

Lir. Eſa 13

Dan.

deterreret ab incolenda eremo, quæ ab ipſo ferè tempore Apoſtolorum coli cœpta eſt. Ita ſæpè apparuerunt beato Antonio varijs figuris ferarũ. Adeò vt de eodem tempore ſcribat Caſſianus collatione. 7. cap.23. Tanta namq; erat eorum feritas, vt vix pauci & admodum ſtabiles atq; ętate prouecti tolerare habitationem ſolitudinis poſſent: ſiquidem in ipſis cœnobijs in quibus morabantur octo, vel decem, ita eorum atrocitas graſſabatur, & frequentes ac terribiles ſentiebantur aggreſſus, vt non auderent omnes pariter noctibus obdormire: ſed viciſſim alijs deguſtantibus ſomnum, alij vigilias celebrantes, Pſalmis & orationibus, & vigilijs inhærebant. Ait ergo noſter Ioãnes cadet iam iam Babylon illa magna & fiet habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi. Ideſt, habitaculum in quod diuertat quilibet ſpiritus immũdus.

Caſſianus. Coll.7 Cap.23

¶ *Et cuſtodia omnis volucris immunda & odibilis.* Volucres immundas ſecundum Aretham vocat dæmones, propter incertitudinem impetuoſi acceſſus eorum aduerſus homines: quoniam volucrum quoquè inuaſio ex incerta ſolet expectatione ſuperuenire. Immundæ & odibilis quoquè nõ irrationabiliter dictum eſt: quis enim prudens non abominabitur conuerſationem cum dæmonibus? Propter quam etiã abominationes dictæ ſunt. Idem etiam per has volucres intelligunt Primaſius, Anſbertus, Haymo, Ambroſius & alij nõnulli patres. Quidam verò exiſtimant non dæmones intelligi. Cum id ſatis iam dictum erat. Item ex locis citatis Eſaiæ, conſtat aues rapaces & ferociores ad ruinas domorum inſolitudine relictas confugere. Et Sophoniæ.c.2. de vrbe Niniue ſcriptum eſt. Et ponet ſpecioſam in ſolitudinem, & in inuium & quaſi deſertum: & accubabunt in medio eius greges, omnes beſtiæ gentium: & onocrotalus & æricius in liminibus eius morabuntur: vox cantantis in feneſtra, coruus in ſuper liminari.

Arethas Dæmones vocantur volucres immundæ & quare.

Primaſius. Anſbertus Haymo Ambroſius

Soph.2

¶ Quæritur tamen quas nam aues immundas vocet? Reſpondeo. Aues immundas dici, quæ in lege immundæ iudicabantur: & Leuitici.c.11. numerãtur. Hæc ſunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis. Aquilam, & Gyphem, & Heliætum, & miluum ac vulturem iuxta genus ſuum, & omne coruini generis in ſimilitudinem ſuam, ſtruthionem, & noctuam, & larum, & accipitrem iuxta genus ſuum, bubonem & mergulum, & ibin, & cygnum, onocrotalum, & porphyrionem, herodionem, & charadrion iuxta genus ſuum, vpupam quoq; & veſpertilionem. De quibus loqui Ioã. nõ eſt dubiũ: quoniã quidã illorum nominantur, & habitare dicũtur in ruinis vrbium Eſa.c.13.&.c.34.& Sopho.2. conſtatq; idẽ de reliquis quę non nominantur eſſe intelligendum, cũ iiſdem in locis & ipſę nidificẽt. Sed cur immundas eas Ioã. vocat, cũ lege tantũ, nõ etiam natura ſua ſint immũdæ, & euangelio nulla auis, nullumq; animal immũdum cenſeatur? ad hoc mihi ita reſpondendũ videtur. Huiuſmodi aues & animalia, nõ ideo immũda dici ſolũ quod lege prohibita ſint: nã ante legẽ erant munda & immunda animalia, vt conſtat ex.c.7. Gene. Ex omnibus, inquit Dñs, animantibus mundis tolles ſeptena & ſeptena, maſculũ & fœminã: de animantibus verò immundis duo & duo. Et.c.8. dicitur: ędificauit autem Noe altare Dño: & tol-

Quæ vocentur aues immundæ Leuit.11

Grypho, falcon, milano, buitre, abeſtruz, lechuza, ſ[illegible] açor, bubo cueruo marino, cigueña, cisne, aue fluuial o paluſtal que ſe mãtiene de peces, pelicano, falcon de pescar, ne auis maritima magna abebilla, murciegalo

Gen.7

tollens de cunctis pecudibus & volucribus mundis obtulit holocauſtum ſuper altare. Nec dicendum eſt munda & immunda dici à Moſe ea, quæ poſtea in lege müda & immüda cenſenda erant. Moſes enim fideliter refert verba Dei, vt ſibi dicta ſunt. Nec poterat Noe intelligere quid de illis in lege ſtatuendum erat. Melius ergo hebræi cenſent ante legem fuiſſe diſtinctionem mundorum & immundorum. Immundæ igitur aues dicuntur propter ferocitatem & rapacitatem: quia non manſuetæ ſunt, nec frumento, aut ſeminibus aluntur: vt colũbæ & turtures ſed ferè & violenter, & & cũ aliarũ damno cibum quęrentes. Puto autẽ Ioã. vocabulo illo, *odibilis*, explicaſſe quas volucres immundas diceret: quas ſ. homines oderunt, quaſi rapaces, & de carne veſcentes, & violentas. Atq; has eſſe exiſtimo, quas diras appellauit poeta.

Aeneid. 7

Stat acuta ſilex præciſis vndiq; ſaxis
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.

Seruius

¶ In quæ verba Seruius ait: dirarũ nomine eas aues intelligi, quæ humanis cadaueribus veſcebantur. Non autem quæ mali ominis erant, vt bubones. Nota etiam multas ex his auibus, quæ lege erant immundæ, etiam in eis quoq; fuiſſe inuiſas: quia in auſpicatæ erant. Vt eſt apud Plinium lib. 10. c. 12. & c. 13. Quã verò immundę & inuiſę aues ſint vpupę, & harpyæ explicatione non eget. De harpyis enim ait poeta.

At ſubita horrifico lapſu de montibus aſſunt
Harpyiæ: & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntq; dapes, contactuquè omnia fœdant.

A *Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.*

Et infra.

Rurſum ex diuerſo cœli cæciſq; latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumuolat vncis
Polluit ore dapes.

¶ Verùm quoniam nullas aues immũdas haberi, aut vocari legimus apud aliàs nationes, niſi apud Iudæos probabilius eſt ſecũdũ aliquos Ioã. eas B tantũ immũdas appellari, quæ in legẽ erãt immũdæ: atq; ideo vacubulo ipſo legis atq; Iudæorũ vſum fuiſſe: qđ tamen interpretatus eſt, cũ eaſdem dixit odibiles, ſiue inuiſas, vt eſt in græco Non quod iam lege aliqua eſſent immundę, ſed ita ac ſi diceret: facta eſt cuſtodia auium illarum, quę olim immundæ in lege vocabantur, & omnibus inuiſæ ſunt. Quas autem aues lex damnaſſet non poterat latere C Chriſtianos conuerſos ex gentibus: quoniam in Eccleſijs legebantur etiam lex & Prophetæ, vt modò fit. Deinde inter conuerſos ex gentibus multi morabantur tàm Iudæi, quàm ex Iudæis conuerſi. Eo què tempore nondum lex omnino obſeruari deſiderat: quare nota hæc omnibus eſſe oportebat.

¶ His ita iam explanatis ad explicationem huius loci deueniamus.

¶ *Facta eſt*, inquit, *habitatio dæmoniorum: & cuſtodia omnis ſpiritus immundi: & cuſtodia omnis volucris immũdæ & odibilis.* Si per Babylonem impiorum collectionem intelligamus, & per Angelum, Chriſtum in primo aduentu de cœlo deſcendentem, ſenſus huius loci hic erit: quòd poſt caſum diaboli, & ruinam huius mundi cuius ipſe princeps erat: facta eſt ciuitas iſta habitatio dæmoniorum, ideſt, 1. ſenſus D

eius nouiſſima fient deteriora priori-
bus. Quia ſpiritus immundus aſſumet
ſeptem ſpiritus nequiores ſe, ideſt, dæ
moniorum uniuerſitatem, qui habita
bunt, ſiue regnabunt in illa ciuitate
magna Babylone. vt ſicut Deus habi
tat in electis, & verè de ijs, Paulus ait:
1.Co 3.d templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis
vos: & quemadmodum cum duo, vel
tres ſunt congregati in nomine Chri-
Math.18 ſti, tunc in medio eſt Chriſtus: ſic re-
ctè quoque Babylō illa ſpiritualis, dæ
moniorum habitatio, & cuſtodia om
nis ſpiritus immundi, & volucris im-
mundæ dicitur: ſic etiam in inſtituto,
vbi in Antichriſti nomine congregati
ſunt, in medio eorum eſt dæmonum
caterua. Quos volucres cœli etiā vo-
Lu 8. cat Chriſtus Luc. 8. in parabola ſemi-
nis. Cum enim dixiſſet de ſemine ſe-
cus viam inter ſeminādum lapſo, ſub
dit: & volucres cœli comederunt il-
lud. Deinde in explicatione parabolæ
ait. qui autem ſecus viam, ij ſunt, qui
audiunt (Dei verbum ſcilicet) deinde
venit diabolus, & tollit verbū de cor-
dibus eorum. Benè autem dicuntur
volucres ab agilitate aerij ſpiritus. & im
mundæ, ob vitiorum obſcœnitatem.
Et odibiles, ſiue vt græci legunt, με-
μισημένοι i. exoſę & inuiſę, propter ra-
tionem ſuperius ab Aretha allatam.
2.ſenſus ¶ Iam verò ſi hæc verba ad nouiſſi
ma tempora referamus, & per Baby-
lonem, eandem huius mundi cōfuſio
nem intelligamus, ita erit etiam: nam
cœtus miniſtrorum Dei ſignificatus
per angelum hunc, conuertet electos
innumeros ad fidem, & tunc cadet ſu
bitò regnum diaboli, & Antichriſti: in
cuius ruinis habitabunt dæmonia, &
ſpiritus immundi, & volucres immū
dæ, modo iam explicato: imo etiam
Eſa. 13. tunc verum erit quod Eſaias dicebat:

A non ponet ibi tentoria Arabs, nec pa-
ſtores requieſcent ibi. Sed requieſcet
ibi beſtiæ: & replebuntur domus eo-
rum draconibus: & habitabūt ibi ſtru
thiones, & piloſi ſaltabunt ibi: & reſpō
debunt ibi vlulæ in ædibus eius, & ſi-
renes in delubris voluptatis: nullus, in
qua, bonus paſtor habitabit in mundi
confuſione: qui enim ibi morabuntur
nō paſtores, ſed beluę dicēdi ſunt. Hę
ſunt beluæ illę, quas Dn̄s ad montem
B Sina accedere prohibebat. Exo. 19. Eſt Exo.19.
enim ſacra ſcriptura mons, quò ſiquis
accedat vitam beluinam degens, lapi-
dibus interficitur. Bonus paſtor tunc
habitabit hyeroſolymæ, in viſione pa
cis, & in Sione, hoc eſt, in ſublimi diui
næ cōtēplationis ſpeculatione. Dom⁹
verò Babylonis beſtijs & draconib⁹ re
plebuntur, ſiue vt 70. vertut clamori-
bus replebuntur: & meritò ſic vertut.
Nā nulla ibi erit quies nulla tranquil
C litas, & omnia turbulentiſſima erunt.
Habitabunt ibi ſtruthiones, animalia
corpore magno & graui, atq; voraciſ
ſima, omnia quęcūq; deuorant, conco-
quentia. Habitabunt, inquā, homines
ventri dediti & crapulæ, quorū, vt ait
Apoſtolus, Deus vēter eſt. Habitabūt
etiā vlulę ſemper vlulantes & flentes,
hoc eſt, mundi amatores, qui cū eius Phil.3.
labores cōquerantur, ab illis tamen ſe
iungi neſciunt. Hi non ſolùm lucem
D non vident, ſed eam deteſtantur, at-
què in ipſo virtutis ſplendore tene-
bris circunfunduntur: at in media hu-
ius mūdi caligine, in negocijs labyrin
tho inextricabili, lynceos oculos ha
bentes, perſpicuè vident. Habitabunt
deniq; ibi ſirenæ, hoc eſt, blandiſſimæ
voluptates, quæ mentem ab officio
detorquent, homines ſua falſa dulce-
dine decipientes. Iuſti quidem tunc
ne earum fallaci deliniti voluptate
nau-

naufragium faciant, claudent aures exemplo Vlyſſis, nauiſquè arborem, hoc eſt, Chriſti crucem amplectentur, dabuntquè vela, donec ad beatitudinis portum accedant. Hæ ſirenæ in delubris voluptatis tunc habitabunt, hoc eſt, in aulis principum.

3. ſenſus ¶ Quod ſi per Babylonem, intelligamus Romam: facilis quidem erit expoſitio. Deſolabitur enim tūc temporis Babylon illa magna, ſicut olim deſolata eſt omnino Babylon in terra Chaldæorum: & in eius ruinis iam non habitabunt ciues, ſed dæmonia, & ſpiritus immundi, & volucres immundæ & inuiſæ, ſicut olim ad literā contigit primæ Babyloni, quæ deſolata fuit, & nunquam reædificata: nam ea ciuitas quæ poſtea ædificata eſt, nō in eodem ſolo: nequè iiſdem limitib9 eſt ſita. Et pro Babylone conditę ſunt inſignes ciuitates Cteſiphon, & Seleucia, vt refert Strabo, li. 15. geographiæ.

¶ *Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Eadem verba ſunt. c. 14. vbi ait Ioānes: cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à vino fornicationis ſuæ potauit omnes gentes, quæ iam ſuo loco latè explicuimus. Hæc tàm huius mundi, quàm Romæ deſſolationis eſt cauſa potiſſima, quod omnibus fermè impoſuerit nationibus. Eius enim perditæ & deploratę vrbis tum inſtituto doctrinę, tum falſę religionis exemplo, potauit dæmon omnes gentes, eò quod à vero dei cultu deſciuerūt: & ſic fornicati dicuntur per idolatriam reges terræ, ſiue terreni cum ea eidem conſentientes. Et non modò de ſpirituali ſed etiam de corporali fornicatione intelligendum exiſtimant doctores. Ira ergo diuinæ vltionis potati ſunt omnes gentes, & reges terræ inebriati ſunt:

A quæ illis cōtigit, quia Babylonis, hoc eſt, mundi, vel quia Babylonis, hoc eſt, vrbis Romæ tàm in fornicatione ſpirituali quàm corporali ſocios ſe fecerunt.

¶ *Et reges terræ*, inquit *cum ea fornicati ſunt.* Et hęc poſita & expoſita ſunt c. 17. ex his quæ dicta erant. c. 14.

¶ *Et mercatores eius de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt.* Virtutē Græci vocant dynamin. ideſt, potentiam. Eſt primus ſenſus. Huius mundi amatores, neglectis veris diuitijs, per immenſam auaritiam, ſeculi tantum opibus perituris inhiauerunt, & inde animarum ſuarum diſpendio diuites facti ſunt. Quod & ad prima tempora, & peculiariter ad illa nouiſſima poſt caſum Antichriſti, referendum eſſe exiſtimo. Si verò de Babylone, hoc eſt, vrbe Roma ſit ſermo: ſenſus erit: quia deliciæ illius erāt potentiſſimæ & maximæ, nec ſumptui parcebat cuiuis: dum modo voluptatibus quas cupiebat frueretur: mercatores ex omnibus terræ mariſquè partibus, quicquid gulæ gratum eſſe poterat, quicquid in veſtibus & in reliquo ornatu placeret, Romam importabāt: vt omnia genera auium, animalium, piſcium, & lapidum precioſorum, & ſimilium, vt in hoc ipſo capite videbimus, atquè ita diuites fiebant.

(Margin: B Primus ſenſus; Gag; C 2. ſenſus)

D ¶ *Exite de illa popule meus: vt ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis.* Quod de Babylone exire fideles admonentur, non tàm corporaliter quàm ſpiritualiter intelligendum eſt: vt ne illius mores imitentur delictorumquè ipſius ſint participes, ſimulquè ſuppliciorum. Quamquàm etiam quatenus fieri poteſt, vitandum eſt eorum

Munus cõcionatoris per ſuadere fideles vt à mũdo fugiant.

rum contubernium. Diſcant hinc cõcionatores Euangelici vocare fideles ad amouenda caſtra ſua à Babylone huius mundi, & ab errore deducere, & ad virtutem excitare. Dicens cum Angelo iſto: exite de illa populе meus: vt ne participes ſitis delictorum eius. Amouete, inquam, & ſeparate vos à rebus huius Babylonis caducis & vanis, & relinquite eius ſcelera, & ſtationem veſtram per ſanctam mentis cogitationem, & pium animi deſiderium in ciuitate illa cœleſti figite. Et cum Eſaia: derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius. Ac ſi diceret: contemnite mundum, & regnum Diaboli, & conuertimini ad me, & ego miſerebor veſtri. O cæcitatem & ignorantiam noſtram planctu & fletu maximo dignam: qui ciuitatem illam ſupernam contemnimus, & mundi Babylonem ſectamur. Flagitia & mala huius mundi ſummo amore proſequimur, & ſummum illud ſupremumquè bonum derelinquimus. Exi de Babylone ò popule Dei, ne particeps fias delictorum eius. Geneſis capite vigeſſimo octauo, ſacra narrat hiſtoria. Sanctum Iſaac mandaſſe inter alia filio ſuo Iacob, vt longè à Chananæis ſepararetur, ne ſe immiſceret illis, qui olim omnes delendi erant. Noli, inquit, accipere coniugem de filiabus Chanaam, &c. Quod exemplum vtinam, & nos imitemur. Scimus & nos ſententiam latam ſuper principem mundi, & regnum eius, quare longè nos ab eius regno ſeparare deberemus, & quotquot poſſemus eripere: iuxta conſilium Angeli huius dicentis: exite de ea popule meus. In libro Ioſue legimus, fugiſſe populum Domini vt victoriam ſibi compararent, & hac fuga de Rege Hay ciuitatis victoriam adeptum fuiſſe. Fugiebant ab hoſtibus, relicta ciuitate, & ad eremum confugiebant Iſraelitę illi, & erat Ioſue cum fugientibus. Hay ſignificat chaos, ſiue confuſionem. Si ergo volumus ſuperare mundum, ſi vincere Babylonem, fugiamus ab illa, derelinquamus illam, & vincemus. Et erit nobiſcum Ioſue, hoc eſt, Ieſus, cuius ille Ioſue typum & figuram gerebat. Quid igitur immoramur? Cur detinemur in hac Babylone? Audiamus Deum dicentem: Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis. Et apud Lucam: ſiquis, inquit, vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam & ſequatur me. Et Diuus Petrus, per hoc, inquit, efficiemini diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius, quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem. Et Angelus hoc loco: facta eſt, inquit, Babylon habitatio Dæmoniorum. Exite de illa popule meus. Quod intelligentes fideles, & electi poſt primum Chriſti aduentum: & multò melius poſt interitum Antichriſti, & deſolationem nouiſſimam regni Diaboli: exient de illa ſuperata Babylone. Contemnendo peſtiferas voluptates, relinquendo turbulenta negotia: & Chriſtianæ Philoſophiæ vacabunt, quæ animis medetur. Exite, inquit, de illa, vos qui habetis animum excelſum, & altum qui contemnitis infima, vana, & inania, & aſpiratis ad excelſa, & cœleſtia. Fælices qui audiunt hoc verbũ Dei & cuſtodiũt illud. Qui relinquunt mundum, fugiunt ab animę inimicis, fugiunt à falſis appetitibus,

Margin notes: Eſa. 55 · Ge. 28. Figura · Ioſue. 8. Figura · Eſai. 48. · Lu. 9. c. Math. 10 d · 2. Pet. 1

reuocant mẽtem à ſenſibus, cogitatione deprauata conſuetudine auertunt, nam hi non contaminabũtur à Babylone, nec cum ea perpetuas pœnas dabunt. Fęlices qui parent domino dicẽti etiam per Eſa.c.52. Recedite recedite, exite inde. Pollutum nolite tangere, exite de medio eius. Et qui obediũt ei præcipienti per Hieremiam: recedite de medio Babylonis, fugite à Chaldæis. Multi detrahunt de mundo, illũ conuicijs & maledictis proſequũtur, ſed eum minimè feriunt, quod animum ab illo non ſeparent. Quemadmodum enim qui vult funda lapides rotare, & proijcere, quibus aliquem feriat, opus eſt, vt ſe ab eo abducat, quem vulnerare appetit, alioqui cum eo coniunctus nihil efficiet, ſic qui vult dictis aut ſcriptis mundum ferire, recedat ab eo, nam eum amplectẽs funda ſuorum ſermonum vulnerare non poterit. Si Dauid eſſet cum Goliath coniunctus, eum funda ſua occidere nequaquam poſſet. Ideo viri perfecti mundi confuſionem vulnerarũt quia ab ea longè receſſerunt. Hinc eſt quod Paulus ſecundo Corinthios capite ſexto, nos admonet dicens: nolite iugum ducere cum infidelibus, hoc eſt, ne qua vobis cum infidelibus neceſſitudo ſit & familiaritas, nedum cõnubia: quæ enim participatio iuſtitię cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Chriſti ad belial? aut quæ pars fideli cum infideli? quis autem conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis templum Dei viui ſicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio illorum, & ſeparamini dicit dominus: & immundum ne tetigeritis: & ego recipiam vos. Eade cauſa pręcipitur. Geneſ.c.19. Loth, vt exiret de Sodoma, ſurge, ne tu pariter pereas in ſcelere ciuitatis: ſalua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, & in mõte ſaluum te fac. Surge, inquit, quaſi dicat: ceſſas? neſcis tempus breue. Sic Paulus nobis dicit: ſurge qui dormis. Egredere inquit: feſtinandum à conſortio malorum, ſi non corpore, ſaltẽ animo ſeparari vbi nulla ſpes emẽdationis ſuperſt. Hinc Zacharias: fugite de terra aquilonis. Et moſes: recedite de tabernaculis impiorum. Et vt oſtenderent Angeli non paruum periculum imminere Loth niſi exiret, addunt: ne pereas. Non enim paruum periculum eſt, vbi Deus comminatur. Et vt intelligeremus non ſatis eſſe exire, ſed reſtare adhuc alia, aiunt angeli: ſalua animam tuam. Quaſi dicant: ereptus eſt de medio malorum, ſed nondum ſecurus. Imò nunc vel maximè cauendum tibi eſt. Nos quod noſtrum erat fecimus, fac & tu quod tuum eſt. Ex gratia liberatus es, vide ne denuo te ipſum perdas. Omnia hæc etiam nobis dicuntur. Errant igitur qui poſt ſuſceptam gratiam ociantur, quaſi omnino ſecuri ſint: hij, audiant hęc verba: ſalua animam tuam, & in monte ſaluum te fac. Quibus verbis monemur ad altiora contendere, ne in imis, & terrenis hæreamus. Sicut enim aues quo altius aſcendunt, eo magis ſecuræ ſunt á laqueis, & inſidijs hominum. Idem in nobis contingit. Allegoricè autem mons in quo ſaluamur Chriſtus eſt, mons, ſcilicet, gratiæ & miſericordiæ. Venite, inquit, aſcendamus ad montem Domini.

Eſai.52. Hier.50 Sile. 1.Re.17 2.co.6 Leui.26.b Eſai.52. Ge 19. Expoſitur locus. Eph.5. Zach.2 Nu.16. Simile.

¶ Quod ſi per Babylonem intelligamus Romã, facilis erit explanatio huius loci, & totius huius capituli. Nã cum Roma in nouiſſimis temporibꝰ euertenda & comburenda ſit, tunc Deus electos ſuos in ea relictos vt exeant hortabitur, ſiue per Prophetas qui tunc erunt, ſiue per internam inſpirationem, aut per angelos, quemadmodum cum capienda erat hieroſolyma à Tito. De quo ita ſcribit Euſebius, lib.3. Eccleſ. hiſtor. cap.5. Eccleſia verò, quæ in hieroſolyma fuerat congregata reſponſo à deo accepto emigrare iubetur: & tranſire ad oppidum quodam Pellam nomine, trans Iordanem: quo ablatis ex vrbe ſanctis & iuſtis viris vindictæ cœleſti fieret locus, tàm de vrbe ſacrilega quàm de populo impio, per excidiũ & patriæ euerſionem ſumendæ.

Explicatio.

Euſebius

¶ *Et ne participes ſitis delictorum eius*. Hoc eſt, pœnarum quas pro delictis ſuis patietur. Poſſumus etiam propriè delicta accipere. Vt ſit ſenſus: exite ne tantorum peccatorum contagio aliquo modo polluamini. Quod probabile videtur, quum ſequatur ſtatim & de plagis eius non accipiatis. Quoniã qui inter malos manet, nec fugit cum poſſit: eorum commercium, tacitè quodam modo, probare videtur. Atq; ita etiam fit particeps delictorũ. Quamuis ſi ſicut prius diximus, exponamus: rectè dicere poſſumus, illud quod additur: & de plagis eius nõ accipiatis, exaggerationis cauſa repetitum eſſe. Ac ſi diceret: ſine dubio accipietis de eius plagis, niſi fugiatis, quoniam Deus vehementer ei iraſcetur, & acerbiſſimè eam puniet.

¶ *Quoniam peruenerunt peccata eius vſq; ad cœlum*. His verbis oſtẽdit Ioã. tempus inſtare quo vel à mundi confuſione, vel ab vrbe Roma recedendum ſit. Eſt autem hęc locutio hyperbolica ad inſinuandam enim peccatorum ipſius grauitatem. Ait quod vſq; ad cœlum Deiq; aures, ideſt, ipſius notitiam peruenerint. Nullum tamẽ eſt peccatum adeò paruum, quod nõ perueniat ad cœlum, ideſt, ad Dei notitiam. At non ſolet ſacra ſcriptura huiuſmodi verbis vti, niſi quum peccata maxima ſunt, & eorum vindicta diffęrenda non eſt. Inducit enim Deum quaſi manſuetum quendã hominem peccata tollerantem, & quaſi diſſimulatem ſe videre, ne punire neceſſe ſit. Cum tamen illa vltra modum excreſcunt, & iam non poſſunt non videri, tunc ſe videre atq; cognoſcere fatetur, & ad vindictam ſumendam cogitur. Hinc eſt quod Dominus ait Ionæ: ſurge & vade in Niniuem ciuitatem grandem, & prædica in ea, quia aſcendit malitia eius coram me. Et Gene.4. ait Dominus Cain, vox ſanguinis fratris tui clamat ad me, quaſi dicat non poſſum diſſimulare me nõ audire. Et c.18. Clamor Sodomorum & Gomorrheorũ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere cõpleuerint, an non eſt ita vt ſciam. Ambroſius, iniquitates Babylonis omnipotens Deus ſemper intuetur: ſed cũ vindictam non exerit videtur non videre quod videt. Eandem peccatorũ grauitatem docet Paulus.1. ad Theſſa. c.2. dicens: prohibentes nos gentibus loqui vt ſalui fiant: vt impleant peccata ſua ſemper. Peruenit enim ira Dei ſuper illos vſque in finem. Ac ſi diceret: inhibentes Euangelij prædicationem ne ſaluæ fiant gentes. Vt peccata ſua ſemper augeantur, & grauius delin-i

Quare peccata impiorũ dicantur vſque ad cœlum peruenire.

Ionæ.1.

Ge.4.

Ge.18

Ambro.

1.Theſſ.2

Explicatur locus.

linquāt ſic vt Chriſtus illis dicat apud Math.cap.23. Et vos implete menſurā patrum veſtrorum, ideſt, & hoc quo quē quod cogitatis, ſcilicet, necem meam, adijcite ad patrum veſtrorum peccata. Nunc Paulus ait: vt impleant peccata: ideſt, vt ſeipſis euadant deteriores. Oecumenius interpretatur, vt peccata ſua augeant, quaſi ipſi peccare inſtituerint ſemper, & hūc ſibi ſcopum propoſuerint. Si enim, inquit, vtile eſt ad fidem gentes accedere, cur non & ipſi accedunt? Sin momenti nullius eſſe putant, cur accedentibus inuident? Vides ergo quo pacto volūtariè atq; de induſtria peccant, ac nihil nō faciunt, vt peccata ſua impleat, hoc eſt, ea gratia, ne quando à peccatis recedant: & propter hoc, inquit, peruenit in illos ira Dei, vſquè in finē. Quoniā reuera aſcenderunt peccata eorum vſquè ad cœlum. Diſſimulat quidem Deus donec peccata noſtra ad cœlum vſq; perueniant: diſſimulat quouſq; peccatorum noſtrorum mēſura impleatur. Vnde Gene.15. ait: nō dum impletæ ſunt iniquitates amorrheorum. Implere autem peccata, eſt inceſſanter peccare ſine omni timore & obſtinatè: item peccata defendere, nolle reſipiſcere: quod eſt peccatum in ſpiritum ſanctum, quod nunquam dimittitur. Igitur cum omnes fateamur malitiam hominum hoc tempore ad ſummum perueniſſe, meritò timere debemus: ſi enim peccata noſtra ad ſummum & ad cœlum vſquè peruenerunt, certum eſt iudiciū Dei non longè abeſſe: quare exeamus de Babylone & ad Dei miſericordiam corde contriti & humiliati conuertamur. Derelinquamus eam, vt Hieremias ait, quoniam peruenit vſquè ad cœlos iudicium eius, & eleuatum eſt

[Margin: Math.23 — Oecumenius. — Gen.15 — Implere peccata quid ſit. — Hiere.51]

A vſq; ad nubes, ideſt, pœna ei iuſtè inflicta ſumma eſt & maxima: eo quod peruenerint peccata eius vſq; ad cœlum, hoc eſt, eo quod ſcelera eius ſunt grauiſſima.

¶ *Et recordatus eſt dominus iniquitatum eius.* Ideſt, decreuit omnino de ea pœnas ſumere. Græcè, θεὸς, ideſt Deus omnium iniquitatum eius: non quod verè oblitus eſſet Deus, in quem non cadit obliuio: ſed tanquam obli- B tus diſſimulaſſet. Hoc idem dictū eſt, cap. 16. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicē vini indignationis iræ eius. Quod iam expoſitum eſt. Eſt enim tropus iſte ſæpè à nobis explicatus. More enim hominum dicitur Deus recordari, vel obliuiſci. Qua phraſi vſus eſt apud Ezech.cap.18. dicens: ſi impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, omnium iniquitatum eius, C quas operatus eſt amplius non recordabor: ad pœnam & ignominiā hoc intellige. Nam alias omnium recordatur Dominus. Et Sapien.11. Diſſimulās peccata hominum propter pœnitentiam.

¶ *Reddite illi, ſicut ipſa reddidit vobis.* Non manus in eam inferēdo, ſed animaduerſione dignam iudicando. Non enim iubentur electi aduerſus Babylonem pugnare, aut ei nocere: D ſed gaudere de ſupplicio, quod Deus de illa ſumit: propterea quod ſanctos perſequuta fuit: & alia multa peccata commiſerit: ac ſi diceret: ſumite cum Deo de illa vindictam: & animis atq; ore iuſtæ Dei ſententiæ fauete: ſicut Babylon de veſtris malis lętata eſt, ita & vos nūc lætamini eam pro ſuis ſceleribus dignè plecti. Et quemadmodum de vobis illa ſiniſtrè iudicauit, ita & vos electi iudicate: palamq; eā fo-

[Margin: Eze 18. — Sap.11. — Iuſti debēt reddere malū pro malo non inferēdo, ſed animaduerſione dignum iudicando.]

fore impoſtricem docere. Et hoc eſt, A quod Paulus ait.1.Cor.cap.6.Sancti enim de hoc mundo iudicabunt. Secundum quam explicationem ſtat ſententia: diligite inimicos veſtros benefacite iis, qui oderunt vos: orate pro calumniantibus & perſequentibus vos. Et rurſum docemur non eſſe reddendũ malum pro malo. Malum enim facto non eſt reddendum ſed iudicio.

1 co. 9 — *Math 5* — *Malum facto non reddendum ſed iudicio*

¶ *Et duplicate duplicia ſecundum opera eius.* Græcè legitur, διπλώσατε αὐτῇ, duplicate illi. His verbis non ſignificat eam duplo maiori pœna affici quam quod merita fuerat, vt nõnulli videntur intelligere: neque enim id divinæ iuſtitiæ eſt, ſed ſenſus eſt: affligite illam & cruciate duplo magis quã ipſa vos cruciauit. Hoc eſt, grauibus vos illa doloribus affecit: ſed pro his, duplo maioribus nunc à Deo afficietur. Sed ais, quid ergo eſt quod regius vates ait Pſalmo.78. Redde vicinis noſtris ſeptuplum, ſi hoc in loco ſolum dicitur duplicate duplicia ſecũdum opera eius? Videtur Dominus hic moderari ſententiam. Reſpondendum eſt, in loco illo Pſalmi numero ſeptenario ſignificari pœnarum vniuerſitatem, vt ſæpè docuimus, ac ſi diceret Dauid: redde omnis noſtræ calamitatis autoribus vltionem perfectã, hoc eſt, æternam. Hic autem loquitur de pœnarum quantitate: hoc eſt, vt corpore & anima torqueantur: vel vt pœna damni & pœna ſenſus crucientur. Martyres enim à Babylone vna pœna, hoc eſt, corporis oppreſſi ſunt: Babylon autem duplicem pœnam dabit.

Pſ. 78

¶ *In poculo quo miſcuit vobis, miſcite illi duplum.* Ideſt, dupla portione ſupra quam vos afflixit, illam affligite, ideſt, affligendam decernite. Explicat quod dixerat ſubobſcurè, & ſimul repetitione rem exaggerat: quaſi dicat, ſine dubio duplum bibet quàm vos bibiſtis. Sumite idem poculum, quod ipſa vobis propinauit: & in illud infundite duplum vinum & propinate illi. De poculo & de infuſione meri diximus multa.cap.14. Poculum quidem & calicẽ pro afflictione ſumi docuit Chriſtus, dicens: pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Diſcant ergo B electi æquo animo impiorum iniurias ferre cum tranſitoriæ & perfunctoriæ ſint: & certò ſciant impios ac reprobos duplũ eſſe recepturos, gehẽ nam videlicet æternam. Locus hic explicatur illo loco Eſaiæ.cap.10. Væ aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe eſt, in manu eius indignatio mea; &c. Et erit cum impleuerit dominus cuncta opera ſua, in monte Syon, & in Hieruſalem: viſitabo ſuper fructũ C magnifici cordis regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorũ eius. Volens Deus Iſraeliticum populum caſtigare vſus eſt miniſterio Senacheribi Aſſyriorum regis, qui Iſraelem grauiter perſequutus eſt. Sed poſtea ſumpſit dominus de ipſo Senacheribo cõdignas pœnas, in poculo enim quo miſcuit populo ſuo rex iſte, poſtea Deus miſcuit duplum. Diſcimus ex his locis & aliis ſimilibus debere nos D æquo animo ferre tyrannorum iniurias, & afflictiones, putareque nos in eas ob peccata noſtra meritò incidiſſe: eſſeque malos & impios homines virgã, qua nos dominus percutit, & eſſe flagellum, quo nos punit, & caſtigat. At non eſt, quare ipſi tyrãni glorientur, non enim iuſtitia, neque ratione, nec viribus, ſed noſtris ſceleribus vincunt. Nos enim illis arma prębemus, quibus nos perſequuntur & vaſtant. Sed vt pa-

Dupla pro portione affligendi improbi — *Poculum pro afflictione.* — *Supra 14. Math. 26 d* — *Eſai 10. Declaratur locus* — *Iniuriæ æquo animo ferendæ*

Similit. pater filium flagellat virga, quam fini tis flagellis proijcit in ignem, ſic Dominus punit multos medio hominũ impiorum, quibus vtitur tãquam virga, at poſtea eos igne, & temporaliũ, & ęternarum afflictionum comburit. Hoc idem volens dominus ſignificare apud Ezechielem. Eze. 21 Mucro: euagina te ad occidẽdũ: lima te vt interficias, & fulgeas. Et ſtatim ait: reuertere ad vaginam tuam in locũ in quo creatus es, in terra natiuitatis tuæ iudicabo te: & effundam ſuper te indignationem meam: in igne furoris mei ſufflabo in te. &c.

¶ *In poculo quo miſcuit miſcete illi duplum.* Nu. Eodem bibere poculo prouerbialiter olim vſurpari conſueuit. Plaut. Plautus in Caſſina: vt Senex eodem hoc poculo quo bibi biberet. Eſtquè eiſdem affici incommodis, maliſq; cõmunibus obnoxium eſſe. Trãſlatum vel à bibendi certaminibus, vel ab ijs qui metuunt venena. Cecidit Babylõ magna, exclamat Angelus in hoc loco, reddite illi ſicut & ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecũdum opera eius, in poculo quo miſcuit, miſcite illi duplum. Abach. 2 Et in Abachc. c. 2. ait Dominus, bibe tu quoq; & conſopire: circundabit te calix dexteræ domini & vomitus ignominię ſuper gloriam tuam.

Secundo ¶ *In poculo quo miſcuit miſcete illi duplum.* Superius. cap. 14. dicebamus verbum iſtud latinum miſcere, aliquãdo idem ſignificare quod propinare, potumq; exhibere, ſiue mera, ſiue diluta potione propinetur. Iuuena. Quale eſt illud apud Iuuenalem: Neſcit tot millibus emptus pauperibꝰ miſcere puer. Et illud quoq; apud alium: qui raptus ab alite ſacra miſcet amatori pocula grãta ſuo. Secundum hanc ſignifica-

A tionem explicabant aliqui locum illũ Apoca. cap. 14. Apoc. 14 Hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius. Eſt enim Græcè pro miſtũ κεκερασμένου, verborum autem ordo & ſententia ſic habet, vt ibi diximus: hic bibet de vino mero iræ Dei, quod miſtum, ideſt, infuſum eſt in calice iræ ipſius, ſic etiam hoc verbum vſurpari poteſt in hoc loco: in poculo quo miſcuit, miſcete illi duplum. Pro quibus B græca habent, ἐν τῷ ποτηρίῳ ᾧ ἐκέρασε κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν, Prouerbiorum Pro. 9 cap. 9. pro, miſcuit vinum: græcè legitur, ἐκέρασεν οἶνον. Et vbi vulgatus interpres legit Pſalmo. 74. Pſa. 74 Calix in manu Domini vini meri, ſiue vt alij vertunt vini turbidi, ſiue rubentis plenus miſto: ſeptuaginta, pro, miſto, nõ vſi ſunt verbo, μιγάζω, aut μίσγω, ſiue κυκάω, quæ verba, alijs alia miſcere, confundere, & conturbare, ſignificant: ſed po C ſuerunt verbum, κεράννυω, quod à dictione, κέρας, ideſt, cornu, deductum, propriè propinare eſt, & in calicem potionem infundere. Diciturq; à græcis, κεραννῦσαι, quod infunditur in calice bibituro, etiam ſi non diluatur aqua, aut alio potus, vel liquoris genere. Vtebantur quippè veteres cornu bouis pro populo, vt Athęneus & interpres Nicandri teſtantur. Athenæus Vnde factum quidam putant, vt non ſolum cornua Dionyſio finxerit antiquitas, D ſed etiam taurus ipſe diceretur. Sed & hinc etiam à quibuſdam, κρατήρ, quaſi κάρατηρ, à dictione etiam, κέρας, appellari putatur ergo, in latina vulgata editione adiectiuum miſto in prædicto loco Pſalmi, vice fungitur ſubſtantiui, neq; alius cuiuſq; rei, aut liquoris confuſionem in vinum, ſed ipſius vini meri in calicem infuſionem ſignificat. Eſt ergo verborum ſeries atq; ſen-

ten-

tentia ſecūdum hanc explicationem, quia eſt calix in manu Domini plenꝰ infuſione vini meri, ideſt, optimi ac potentiſſimi ad inducendum ſoporē, & ebrietatem potanti. Secundum quā ſignificationem explicari poteſt, locus iſte Ioānis dicentis miſcete illi duplum in poculo quo miſcuit vobis ideſt, infundite & propinate illi duplum in poculo quo propinauit vobis. Sed quamuis hæc ſententia probabilis ſit probabiliorem iudicauimus ſuperius. c. illo. 14. vt miſcere propriè accipiatur.

A

B

¶ *Quantum in delicijs fuit, tantū date illi de tormento.* Quam vera ſit hæc ſententia, vel in vno Herode rege. De quo Actorum. ca. 12. dicitur Herodes veſtitus veſte regia, ſedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat, Dei voces, & non hominis. Confeſtim autem percuſſit eum Angelus Domini, eo quod non dediſſet honorem Deo, & conſumptus à vermibus expirauit. Vermibus eum Dominus abiecit, vt dolorem, & ignominiam haberet: quantum enim in delicijs fuit, tātum eſt illi datum de tormento. Hinc in propheta: locuſta & bruchus fortitudo Dei magna dicuntur. Mira autem Dei vindicta eſt, & mira iuſticia, illos perimere omnium fœdiſſimo & teterrimo morbo, qui vltra communem hominum ſortem efferuntur, & feroces quaſuis ſuperant beſtias. Hæc ergo ſors arrogātium ac tyrānorum hominum eſt, vt quantum in delicijs fuerint, tantū perſentiant nō ſolum in futura ſed etiam ſæpè ſæpius in vita præſenti tormentorum.

C

D

¶ *Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit: tantum date illi tormentum & luctum.* Siue vt verti poteſt: quantum magnificauit ſe, & in laſciuijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. ideſt, iuſtum quidem eſt ac conſentaneum, vt maius tormentum ac ſupplicium maioribus correſpondeat delicijs. Quapropter tantum date, ideſt, quanto digna ſit ſupplicio, iudicate ſecundum quod in delicijs fuiſſe eam conijciatis. Secundum enim quantitatem delicti debet eſſe & plagarū modus. Glorificare ſe, eſt ſuperbè, iactare & extollere ſe: ac velle maiorem omnibus exiſtimari. Ac ſi diceret: vidiſtis eam ſuperbiſſimè iactare, ac magnificare ſeſe: & à cæteris omnibus coli: vidiſtis quàm delicatè & quantis in voluptatibus vixerit, gaudete igitur nūc, tantundem accepturam tormenti & luctus. Hoc autem (ſi de Roma in Babylone deſignata ſit ſermo) de temporalibus plagis quæ illi imminebant, intelligendum eſſe, indicant verba ſequentia: ideo in vna die venient plagæ eius, mors & luctus, & fames: & igne comburetur. Quaſi diceret, quum multo tempore ſe glorificauerit, & in delicijs vixerit, vnius diei afflictio in qua omnes plagæ eius veniunt, æquabitur longi temporis voluptatibus. Quare hoc non ita planè intelligitur de pœnis æternis, ſicut de temporalibus, nam multò illæ maiores ſunt voluptatibus huius vitæ.

Glorificare ſe quid ſit

Prima intelligentia.

¶ Quod ſi patrum explicationem & intelligentiam ſequamur, qui hunc locum de pœnis æternis intelligunt, quærendum eſt quonam pacto peccatum temporale plectatur pœna æterna: & quo modo tunc verum ſit quod hìc dicitur, quantum glorificauit ſe tantum date illi tormentum & luctum. Ad hoc dicēdum: quod ſi de pœnis æternis ſit ſermo, tunc hæc verba ita ſunt exponenda: quantum meruit

2. intelligentia.

ruit pœnarum ob ſuperbiam & deli-
D. Grego. cias tuas tantum illi date. D. Gregor.
9. Moral. capi. 39. Explicans illa verba
Iob, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus
horror inhabitat, explicat ordinem &
rationē diuinæ ſententiæ meritæ pro
Quo modo ſit ordo in pœnis inferni. peccatis. Neq; enim, inquit, omnipo-
tens Deus qui mala benè punit, inor-
dinata eſſe nullo modo, vel tormen-
ta permittit: quia ipſa quoquè ſuppli-
cia, quæ ex lance iuſtitiæ prodeunt, in
ferri ſine ordine nequaquam poſſunt.
Quo modo autem in ſuplicijs ordo
non erit, dum damnatum quemquè
iuxta modum criminis retributio ſe-
quitur vltionis? Hinc quippè ſcriptũ
eſt: potentes potenter tormenta pa-
tientur, & fortioribus fortior inſtat
cruciatio. Hinc in Babylonis damna-
tione hic dicitur: quantum exaltauit
ſe, & in delicijs fuit, tantum date illi
tormentum & luctum. Si igitur iuxta
modum culpæ pœna diſtinguitur: cō
ſtat nimirum quod pœnis ordo ſerua
tur. Et niſi tormentorum ſummam,
meritorum acta derimerent, nequa-
quam iudex veniens dicturum ſe meſ
Matth. 13 d ſoribus eſſe perhiberet. Colligite pri-
mum zizania, & ligate ea in faſciculos
ad comburendum. Si enim nullus in
ſupplicijs ordo ſeruabitur, cur combu
renda zizania in faſciculos ligantur?
Sed nimirum faſciculos ad comburē-
dum ligare, eſt hos qui æterno igni
tradendi ſunt pares paribus ſotiare: vt
quos ſimilis culpa inquinat, parem
pœnam conſtringat: & qui nequaquā
diſpari iniquitate polluti ſunt, nequa-
quam diſpari tormento crucientur:
quatenus ſimul damnatio conterat,
quos ſimul elatio ſubleuat, quoſq; nō
diſſimiliter dilatauit ambitio, non diſ-
ſimilis anguſtet afflictio: & par cru-
ciet flamma ſupplicij, quos in igne lu-

A xuriæ par ſuccendit flamma peccati.
Sicut enim in domo patris manſiones
multæ ſunt pro diuerſitate virtutis, ſic
damnatos diuerſo ſupplicio gehennę
ignibus ſubijcit diſparilitas criminis.
Quæ videlicet gehēna quamuis cun
ctis vna ſit, non tamen cunctos vna ea
demq; qualitate ſuccendit. Nam ſi- Simili.
cut vno ſole omnes tangimur, nec ta-
men ſub eo vno ordine omnes æſtua
mus: quia iuxta qualitatem corporis
B ſentitur etiam pondus caloris: ſic dam
natis & vna eſt gehēna quæ afficit, &
tamen non vna omnes qualitate com
burit: quia quod hic agit diſpar valetu
do corporum, hoc illic exhibet diſ-
par cauſa meritorum. Quo modo
ergo nullus in eſſe ordo ſupplicijs di-
citur, in quibus profecto quiſq; iuxta
modum culpæ cruciatur? Sed ſanctus
vir poſtquam vmbram mortis intu-
lit, quanta ſit cōfuſio in damnatorum
C morte ſubiungit: quia ipſa quoq; ſup-
plicia quæ ordinata per iuſtitiam ve-
niunt, ordinata proculdubio in corde
morientiũ nō ſunt. Hæc Gregor. quā
tum ergo magnificauit ſe, & in deli-
cijs fuit, tantum date illi tormentum.
Similem vltionem comminabatur
olim Dominus tyro & ſydoni magni
ficantibus ſe: numquid vltionem vos
reddetis mihi, & ſi vlciſcimini vos cō
tra me, cito velociter reddam viciſſi-
D tudinem vobis ſuper caput veſtrum.
Hoc idem minatur idem Dominus
Pharaoni apud Ezechielem. cap. 31. di
cens: Cui aſſimilatus es ò inclite atq; Eze. 31.
ſublimis in te ligna voluptatis? Ecce
deductus es cum lignis voluptatis ad
terram vltimam. Ac ſi diceret: cui te
ſimilem feciſti ò Rex illuſtris? Quæ
eſt hæc tua verborum iactatio? Quid
inflaris & intumeſcis? Tu cum alijs
principibus, qui tibi ſimiles, mundi
vo-

voluptatibus ducebantur, æternis in A inferno cruciatibus torqueberis. Vt quantum glorificaſti & magnificaſti te, & in delicijs, & laſciuijs fuiſti tãtum accipias tormentum & luctum. Hic igitur iam vides pœnam reſpondere culpæ. Si per ſuperbiam & animi elationem peccaſti, per deiectionem punieris. Omnis enim qui ſe exaltat humiliabitur ait Dominus apud Lucam cap. 6. Si in hac vita riſeris in futura lugebis. Stat enim ſententia: væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis. Diues quidem ille indutus byſſo & purpura qui comeſſabatur permagnificè ſiti inexplicabili torquetur, vt narrat Lucas. cap. 16. Quantum quidem glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantum datum eſt illi tormentum & pœna. Quando igitur hæc ita ſunt caue obſecro tibi ò miſer homo, & aliorum ſupplicia obliuioni non tradas, atquè antè mentis oculos habe ſemper, vt ad te redeas, vt doleas, vt in futurum proſpicias, ne ſimilia peccata committas, cum diuina iuſtitia eaſdem etiam pœnas à paribus peccatoribus expoſcat. Me profecto latet vnde tãta inſolentia miſeris mortalibus inſit, vt in ſacco diuinæ iuſtitiæ pondera diuerſa eſſe putent, ad ſua, aliorumq; delicta examinanda: Sibiq; perſuadeant ſe cum mitius agendum, quàm cum alijs, cum ſint ijſdem peccatis irretiti. Deut. 25. Pręcepit Dominus non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius æqualis & verus erit tibi: & in domo iuſtiſſimi iudicis Dei pollicentur ſibi homines eſſe varia pōdera, varioſq; modios, & inęquales ad ſua metienda, & ęſtimanda peccata? O amentiam deplorandã

Lucæ. 6

Lucæ. 16.

Deut.

ò in gentem cæcitatem. Quantum ſe glorificauit, & in delicijs fuit, datæ tantum tormentum, & luctum ait dominus de Babylone: & tu qui eadem cõmiſiſti crimina minus te accepturum ſperas tormenti & luctus.

¶ Vide obiter loci damnatorum epitheta. Appellatur hîc terra vltima, & in eodem capite vocatur inferus, abyſſus, terra infima, lacus, infernus. Alijs autem locis vocatur fouea, gehē B na, terra obliuionis, puteus interitus.

¶ Quia in corde ſuo dicit Sedeo regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo. Hoc eſt quod dixit: glorificauit ſe. Et hæc ſunt verba glorificationis: Quibus manifeſtè alludit ad illud Eſaiæ. cap. 47. De Babylone illa prima Chaldęorum regia, quę figura fuit huius ſecundæ Babylonis. Et ideo de ea quoquè dictum eſt: & nunc audi hæc C delicata & habitans confidenter: quæ dicis in corde tuo: ego ſum, & nõ eſt præter me amplius: non ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Et de ſupplicio ſimiliter dicit. Venient tibi duo hæc ſubitò in die vna, ſterilitas & viduitas. Cæterum verba Ioãnis non ita accipienda ſunt, ac ſi tunc à Babylone, hoc eſt, à Roma dicerentur, cum ipſe viuebat: ſed de tempore extremo intelligenda ſunt, de quo nunc D ſermo eſt: cum iubentur ſancti exire ne cum ea puniantur. Ex quo manifeſtum eſt, eo tempore magnam futuram eſſe Romæ potentiam (ſi per Babylonem intelligatur, ac multis eam ciuitatibus & fortè prouincijs eſſe imperaturam. In corde autem ſuo dicit: quaſi efari non audens, ne vel ſuperba videatur, aut potentiorum regum inuidiam ſibi conciliet.

Eſai. 47

a. intelligētia.

¶ *Sedeo*,inquit,*regina*,Ideſt, magnum imperium habeo: multis impero. *Et vidua non ſum.* Vidua dicitur vrbs quando imperio ſuo, & ciuium ſuorum frequentia,& multitudine priuatur. Threnorum primo. Quomodo ſedet ſola ciuitas plena populo,facta eſt quaſi vidua domina gentium.*Et luctum non videbo.* Nihil mihi continget triſte.Nemo mihi nocebit. Item, hæc mundi confuſio imprimis ait. *Sedeo vt regina.* Regnans,ſcilicet,in impiorum mentibus, quos ipſa ſua impia, & falſa doctrina decepit. *Vidua non ſum.*Ideſt, ſponſi & mariti loco, ſemper amatorem habeo:non vnum, aut alterum, ſed omnem impiorum cætum. Quemadmodum enim Eccleſiæ catholicæ nunquam deerunt amatores fideles: ita nec huic Sathanæ congregationi. *Et luctum non videbo.* Hæc ſceleratorum collectio ſecuritatem ſibi promittit. Quàm verò inanis, & vana ſit hæc fiducia, oſtendit Euangeliſta ſatis apertè verbis ſequentibus. Quibus eius perpetua pœna,& miſerabilis exitus deſcribitur.Si enim hæc miſera ciuitas memor eſſet exitus & finis ſui,ad ſe rediret, nec eas tàm intolerabiles pœnas daret. Eandem ob cauſam Babylon illa prima tàm infœliciter, & miſerè perijſſe dicitur, quod non recordata fuerit nouiſſimi ſui. Vt hinc colligamus quàm vtile, & commodum ſit exitum, & finem rerum memoriæ mandare. Ideo olim hieroſolyma in ærumnas maximas incidit, vt teſtatur Hieremias Threnorum primo dicens: ſordes eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui. Pedum nomine affectus intelligens, quibus anima mouetur & ambulat,qui tunc

Thre.1.

a.intelligẽ

Eſai.47.

Vtile eſt rerum finem conſiderare.

Threno.1.

A contaminantur, quando rationi & Dei legi parere nolunt,ſine vlla mortis & inferni conſideratione. De huiuſmodi hominibus aiebat Moyſes, Deuterono.capite trigeſſimo ſecundo. Gens abſquè conſilio, & ſine prudentia vtinam ſaperent & intelligerent,ac nouiſſima prouiderent. Recordare ergo nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Vt Eccleſiaſticus admonet.Eo quod Babylon iſta B nõ eſt recordata finis ſuit incidit,in eas pœnas quas ſtatim noſter Ioannes refert.

Deu.32

Eccleſiæ.7

1.ſenſus

¶ *Ideo in vna die venient plagæ eius,mors,& luctus,& fames,et igne comburetur.*Si de impiorum vniuerſa collectione ſit ſermo, ſenſus huius loci hic erit. Illico cum dixerint pax & ſecuritas repentè fiet interitus, tum corporalis,deſignatus quidem morte,fa- C me,& luctu:tum etiam ſpiritalis in anima,qui per ignem ſignificatur æternum: quo exuretur hæc impiorum congregatio. Hinc colliges ſolos huiuſmodi impios & præſcitos ſibi hoc in mundo ſecuritatem polliceri, dicentes:moram faciet dominus meus. Sed heu miſeros illos,quia veniet illis ſubitò repentina calamitas, mors, luctus,fames,& ignis. Quemadmodum & in diluuio factum legimus,& in Sodomorum ſubuerſione. Sic D Paulus ait:cum dixerint pax & ſecuritas tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Sic regius vates: ſubitò inquit, defecerunt: perierunt propter iniquitatem ſuam. Sic noſter Ioannes infra ait, ſe vidiſſe lapidem molarem in mare proiectum ab Angelo dicente:hoc impetu mittetur Babylon. Sic Baltaſar Rex cum in conuiuio eſſet: primò quidem vi-

Lu.12

Soli impij ſibi hoc in mundo ſecuritatem pollicẽtur.

1.Theſſa.5

Pſa.

Dan.5.

dit manum ſcribentem, Mane, Tethel, Phares. Deinde, & eadem nocte perijt. Sic idem iudicium mundo incumbit. Lata eſt ſententia, numerauit Deus omnem impietatem mundi, & non longè abeſt complectio. Quare non eſt, quare tàm ſecuri ſimus, nequè eſt quare ſuperbiamur dicentes cum miſera Babylone luctum non videbo, nam ſubitò in vna die venient plagæ noſtræ, & appendemur in ſtatera, & inuenti minus habentes afficiemur morte, luctu, fame, & igne ſempiterno: & demum nullo ſperante auferetur à nobis hoc mundi regnum, hoc eſt, potentia, deliciæ, opes & gloria. Non ergo tardes conuerti ad Dominum, ſubitò enim venit ira eius, hoc eſt, mors, luctus, fames, & ignis.

Dani. 5

2 ſenſus

¶ Quod ſi per Babylonem Romam accipiamus, plagæ iſtæ temporales eſſe à quibuſdam intelliguntur. Quare ſenſus eſt. Propter hanc ſuperbiam, & confidentiam ſubitò ſimulquè venient omnes plagæ eius, ideſt, quæ à Deo decretæ illi ſunt pro tot peccatis. Mors, quia plurimi in ea occidentur, venientibus aduerſus eam decem Regibus: vt diximus capite decimoſeptimo prope finem. Luctus, quo ſuperſtites lugebunt occiſos. Fames, qua conficientur: & denique tota vrbs incendetur.

¶ *Quia fortis eſt Deus, qui iudicabit illam.* Minimè mirandum quod tanta in fine mundi in vna die veniat prædicta calamitas: Nam fortis ac præpotens eſt Deus qui omnem impiorum collectionem in momento inictu oculi iudicabit atquè damnabit. In vna enim die venient plagæ eius, ideſt, omnigena calamitatum

A genera. Quod ſi hæc ita ſunt, vt verè ſunt, quid mirum quod illis temporibus mors, & luctus, & fames, & ignis irruant ſubitò in Babylonem, hoc eſt, Romam. Quando Deus, qui potentiſſimus eſt, & qui omnia quæcumquè voluit fecit, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſit illam iudicaturus? Germanicus codex Græcus addit, *κύριος*, ideſt, Dominus. Veronenſis habet tantum, *κύριος*, ideſt, Dominus, nō

B *θεος*, ideſt, Deus.

1 Senſus.

¶ *Et plangent ſe ſuper illam Reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt.* Quidam Græci codices habent, *καὶ κλαύσονται αὐτὴν καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῇ*, ideſt, & flebunt illam, & plangent ſuper ea. Eſt autem propriè, *κόπτειν*, præ doloris impatientia corpus cædere, & lacerare. Veronenſis codex habet tantum voce actiua, *κλαύσουσι*, ideſt,

C flebunt. Græca ſcholia Reges terræ dæmones interpræantur: iuxta quod Chriſtus Diabolum principem mundi appellat. Alij autem per Reges intelligunt huius mundi proceres, quos plangere Ioannes effingit, qui prius ſibi ipſis pollicebantur luctum nuſquàm futurum, dicentes: *Luctum non videbo.* Flebunt autem qui cum hac meretrice muliere laſciuierint, quia cum ea fornicati pœnæ quoquè

D peccati participes effecti ſunt. Omnes igitur ſiue dæmones, ſiue primores Babylonis mundiquè huius, lachrymas fundent.

¶ *Cum viderint fumum incendii eius.* Ideſt, æterno illam incendio ardentem, cuius & ipſi ſunt participes. Simulat in ſuper Ioannes eos longè ſtare à tormentis dicens: *Longè ſtantes propter timorem tormentorum eius.* Non longè quidem

quidem corpore aut loco, ſed animo A eius tormenta (quorum non erunt expertes) non parum abhorrentes: ſicut qui ad patibulum pertrahitur, animo procul ſtat, quia illud abhorret, ac viribus vniuerſis nititur euadere.

Claudius.

¶ Cæterum ſi de Roma ſit ſermo planior ac ſimplicior eſt huius loci ſenſus & omnium eorum quæ ſequuntur. Reges enim terræ qui ad illam deliciarum, & idolatriæ cauſa confluere ſolebant, flebunt eius in- B cendium procul intuentes, & non audentes accedere, ne ſupplicij eius participes fiant. Non qui propè accedunt ad damnatos, ſolent & eorum amici, & participes criminis exiſtimari, & plecti.

a. ſenſus

¶ Magna tamen quæſtio eſt, quinam ij Reges putandi ſint, quando quidem tunc tantùm erunt decem Reges, ſignificati in decem cornibus beſtiæ, vt ſæpè dictum eſt: neque iſti C eſſe poſſunt, qui eam lugebunt: quoniam iſti autores incendij futuri ſunt. Sicut capite decimo ſeptimo dictum eſt. Hi odio habebunt fornicariam, & deſolatam facient illam, & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt. Huic quæſtioni probabiliter ſatiſfacere poſſumus ſi dicamus illos ipſos decem Reges, eſſe qui flebant & qui cum illa fornicati ſunt. Prius enim illam amabunt, & cum ea fornicabantur, & D delicijs eius fruebantur: ſed poſtea in eam exardeſcentes propter eius ſuperbiam, & perfidiam, vt capite decimoſeptimo dictum eſt eam concremabunt. Solent autem magnarum, & potentium vrbium ruinas etiam ipſis victoribus ſedata iracundia miſerabiles eſſe. Vnde illud.

Supra .17.

Quis talia fando, mirmidonum dolopum ne,
Aut duri miles vlyſſis temperat à lachrymis.

¶ Ita etiam Titus Imperator cum in Aegyptum profectus hyeroſolymam veniſſet, triſtemque ſolitudinem quam videbat, antiquæ ciuitatis claritudini compararet, dictorum operum magnitudinem, & veterem pulchritudinem recordatus, miſerebatur excidium ciuitatis: vt ſcribit Ioſephus libro ſexto, de bello Iudaico, capite 14.

Ioſephus lib. 6 de bello iudaico

¶ Si autem quæratur cur timuerint Reges, vt propè accedere non ſint auſi? Reſponderi poteſt, non alios Reges timuiſſe, qui nulli tunc erunt, ſed Deum iratum vrbi, cuius voluntate tantas ei pœnas dediſſe cernerent: ne forte etiam in ſe animaduertat, qui illius miſererentur.

¶ Sed probabilius eſt, Reges vocari illos, qui regnabant in terra, antequam occuparetur vniuerſa à decem Regibus. Vulgatum eſt in ſacra ſcriptura, & in communi ſermone, vt res mutatæ iiſdem nominibus appellentur, quæ habebant antequam mutarentur. Vt Exod. cap. ſeptimo proiecerunt ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Sic ſacramentum corporis Chriſti, ſæpè panis dicitur Ioannis capite ſexto. Sic etiam & nos vxores regum, ducum, comitum defunctorum reginas appellamus, Duces, Comitiſſas: ſic Reges poſt regnum amiſſum Reges dicimus. Iudi. cap. 1. 70. Reges amputatis manuum ac pedum ſumitatibus colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias. Poſtremò hoc etiam dicemus probabiliſſimè, Reges dici gubernatores & præſides regnorum, qu

Res mutatæ ſolent appellari in ſacra ſcriptura nomine quod habebant ante quàm mutarentur Exo. 7

Io. 6. In ſacramenti

Iudi. 1

Reges appellantur in ſacra ſcriptura qui regum perſonam ge. qui pro regibus ea gubernabunt tunc. Quoniam vſitatum eſt etiam in ſacra ſcriptura, vt habeat quis eius nomen cuius in re aliqua gerit perſonam. Vt probauimus cap.1. Ita Pontius Pilatus gubernator & præſes Iudeæ, Rex appellatur etiam in Pſalmo ſecundo. Sicut exponunt Apoſtoli Actorum cap.4. dicentes: Qui Spiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixit: quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania: Aſtiterunt Reges terræ, & principes cõuenerunt in vnum, aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt enim verè in ciuitate iſta, aduerſum ſanctum puerum tuum Ieſum, Herodes, & Pilatus cum gentibus & populis Iſrael. Et quamuis incertum ſit quid aptius ſit ex his quæ dicta ſunt, omnia tamen in verba Ioã. conueniunt, & fortè omnia contingent.

Pſa.2 Acto.4

¶ *Dicentes, væ væ ciuitas illa Babylon magna, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudicium tuum.* Id eſt, breui tempore ac in momento venit damnatio tua, ſiue ſententia damnationis tuæ. Alludunt Reges iſti ad illud Ezechie. cap.16. Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ væ tibi, ait Dominus. Duplex væ, ſiue duplex pœna tibi accidit propter ſcelera tua. Nimirum temporalis & æterrena. D. Grego. Ezech.2. explicat quid per lamentationes, carmen, & væ, intelligẽdum ſit.

Ezech.16

D. grego. Ezech.2.

¶ *Et negociatores terræ flebunt, et lugebunt ſuper illam.* Negociatores mercatores vocat. Vnde tales apud Græcos vocantur, ἔμποροι empori: & inde dicitur emporium. Idem vocabulum eſt in Græco apud Mathæ. cap.13. vbi Chriſtus ait: Simile eſt regnum cœlorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas. Flebut autem mercatores illi, tum quia euerſa impiorũ collectione & in profundum præcipitata, nulli ſupererunt impij, quibus cũ in negocium mittant, aut permutent: ſuas in ſuper merces ad delicias vendant. Qui enim per immenſum auaritiæ ſtudium lucro inhiant, tunc mũdo damnato lachrymas præ dolore fundent, quod iam non habebunt quibus cum vſuras faciant, deliciaſquè ſuas vendant. Sed dormient miſeri diuites ſomnium ſuum cum Babylone & nihil diuitiarum inuenient in manibus ſuis. Quod ſi de Roma ſit ſermo: reuera ita etiam continget: quòd mercatores terræ flebunt ſuper illam. Quoniam illa ſubuerſa, qui mercimonijs importandis in vrbem maximam, & delicijs deditam, ac diuitijs plenam, vehementer locupletabantur. Iam minimè locupletabũtur, nec diteſcent: vnde reddens rationem huius, addit ſtatim Ioanes.

Negociatores dicũtur mercatores

Math.c.13

1.ſenſus

2.ſenſus

¶ *Quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Non quod aliæ ciuitates Roma euerſa, non poſſent multa emere, ſed quod tantam preciosiſſimarum mercium copiam nulla alia ciuitas conſumere, aut coemere poſſet. Pro emet, interpres legit ἀγοράσει, Græca nunc habent ἀγοράζει, id eſt, emit præſens pro futuro.

¶ Hinc colliges quanta afficiantur triſtitia mercatores, & negociatores huius mundi auaritiæ dediti, quando deſunt quibus per fraudes, & dolos, merces ſuas vendant. Hinc eſt etiam quare nomen iſtud mercatoris aliquando malè audiat in ſacra ſcriptura. Vnde vbi nos legimus Leuit. c.19. Non eris criminator, nec ſuſurro in populo, vertunt nõnulli non incedas mer

Mercatores triſtantur mercatores auari quando deſunt emptores quibus per fraudes bona ſua vẽdant

Leuit.19

A B C D

Nomen mercatoris qua: e malè audiat

mercator in populo tuo. Neque inepte: Solent enim mercatores technis, & dolis homines decipere, & mendacijs ac periurijs lucrum ſuum augere. Id qđ eſt in Proue. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: transferunt nonnulli: ambulat vt mercator, qui arcanum reuelat. Et per mercatorem intelligunt delatorem, & ſuſurronem, & hominem veluti ex dolis cõflatum. De eiuſmodi mercatoribus dici poteſt quod olim Zacharias dicebat capite vltimo. Non erit mercator vltra in domo Domini exercitum. Hos mercatores eiecit olim Deus de templo flagellando, vt narrat Mathæ. cap. 21. Et eijciet de templo cœleſti poſt interitum Babylonis. Domus, inquit, mea, domus orationis eſt, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. En vides quemadmodum mercatores comparet Deus latronibus. Auaritia enim morbus eſt latronum, & radix latrocinij. Graphicè profecto eos depingit Chriſtus, pulchrè ſanè ipſis perſonam detrahit. Solent qui eiuſmodi ſunt omnibus ſe præferre, Chriſtus autem nec latronibus quidẽ meliores eos iudicat, imo peiores.

Pro. 11.

Zach. vlti.

Math. 21.

¶ *Merces auri et argenti.* Vt luxuriam generaliter regni Diaboli, & peculiariter Romæ oſtendat, ſimulque diuitias incredibiles ſigillatim ab hoc loco enumerat, precioſioreſque merces quæ in eam inuehebantur. Merces autem auri & argẽti ſunt, vaſa pulcherrima aurea, & argentea. *Et lapides precioſi.* Omne genus lapidum precioſarum Romam conuehebatur ad locupletiſſimos ciues, & nummis minimè parcẽtes, dum id compararent, quod placebat. *Et margarita.* Similiter intelligendum eſt, merces margaritæ, id eſt, margaritarum. Margarita omnes gemmas precio ſuperat. Latinis vnio dicitur. Nomen impoſitum à Romanis delicijs. Sic autem vocatur lapis iſte, quod nulli duo reperiantur indiſcreti. Plinius libro 9. cap. 35. Principium ergo, culmenque omnium rerum pretij margaritæ tenent. Et paulò poſt, dos omnis, in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus: in tantùm vt nulli duo reperiantur indiſcreti. Lapillus iſte candidus in conchis naſcitur, maximè in indico occeano. *Et byſſi.* Byſſus genus lini candidiſſimi, & tenuiſſimi. Quod veteribus erat in delicijs. Lucæ decimoſexto: Homo quidam erat diues, & induebatur purpura & byſſo. Quod nomen vt & alia multa Græci, & Latini, ab Hebræis acceperunt: apud quos dicitur bus.

Margarita.

Plinius

Læuor .i. læuitas aſperitati cõtraria liſura.

Margarita aljofar.

Byſſus. cemola olanda.

Lucæ. 16.

¶ *Et purpura et ſerici, et cocci.* De purpura & cocco, ſiue coccinis veſtibus diximus capite. 17. in Græco eſt, κοκκίνου coccini. Sed nihil refert, cum idem in vtroque ſignificetur: Coccũ appellant granum tinctorium, & pro purpura, eaqꝫ quam vulgo ſcarlatam vocant, ſumitur. In gis igitur, mulieris huius luxus deſignatur, in veſtium ac ornamentorum ſumptu & precioſitate. Sericum autem eſt tenuiſſimæ & precioſiſſimæ lanæ genus: Quod apud ſeras, ſcythiæ aſiaticæ, aut (vt alij malunt,) indiæ populos ex arborum frondibus dicitur dependens. Quamquam non deſunt, qui vermiculi lanificium eſſe putent, qui gentis illius lingua ſer appelletur. Quam ſententiam nec Iulius quidem pollux diſſimulauit onomaſtici ſui libro ſeptimo. Priorem opinionem ſequitur

Coccus La grana para teñir

Purpura Eſcarlata

Sericum Algodon o ceda

Iulius pollux.

Virgilius.

Virgilius.2.Georgi. Velleraq; vt foliis depectant mollia ſeres. Hinc ſerica veſtimenta dicta ſunt,quæ ex ſerico conficiebantur. Quæ diuerſa erāt à bombycinis nunc dictis,quæ tamen apud veteres tanti fiebant,vt libra ſerici libra auri veniret,vt autor eſt Flauius Vopiſcus in vita Aureliani Imperatoris ad finem, vbi ſic habet:veſtem ſericam neque ipſe in veſtiario ſuo habuit, neque alteri vtendam dedit. Et cum ab eo vxor ſua peteret,vt vnico pallio blatteo Serico vteretur, ille reſpondit:abſit vt auro fila penſentur. Libra enim auri tunc libra ſerici fuit, hæc ille. *Et omne lignum thyinum.* Horum lignorum meminit noſter interpres.3.Regum.c.10.Attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis. Fecitq; rex de lignis thyinis fulcra domus domini,& domus regiæ,& citharas lyraſq; cantoribus:non ſunt allata huiuſmodi ligna thyina,neque viſa vſq; in pręſentem diem. Antonius Nebriſenſis in.3. quinquagena.ca.1.Ligna thyina, odorata ligna eſſe dicit:vt cedrum, cypreſſum,iuniperum,à verbo thyos, quod ſignificat odorem mittere. Hoc quod ipſe affirmare videtur omnia ligna odorata hoc nomine comprehendi,apparet minimè abhorrere à verbis Ioānis:& omne lignū thyinum. Si enim vnica eſſet arboris ſpecies, non diceret omne lignū thyinum. Nihilominus non omnes arbores odoratę hoc nomine ſignificantur,ſed certum genus arboris,quam gręci vocant thyō, vt ex Homero ſtatim oſtēdemus. De quo genere Ioānes hic loquitur. Nomen autem ab odore ſumptū eſt, vt paulò ante diximus ex Nebriſenſi. Quare & ligna thyna,& thyina rectè dicuntur. De hac arbore Plinius lib. 13.cap.15. hæc tradidit. Nota etiam Homero fuit. Trogete, vocatur ab alijs, thya. Hanc igitur inter odores vri tradit in delicijs Circes: qua deam volebat intelligi,magno errore eorū: qui odoramenta in eo vocabulo accipiūt, &c. Et mox addit: Theophraſtus qui primus à magni Alexandri ætate ſcribit quæ circa vrbis Romæ quadringenteſſimum quadrageſſimum geſta ſunt annum:magnum iam huic arbori tribuit honorem,memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes:quandam immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil criſpius. Nec aliūde precioſiora opera. Pręcipuam autem eſſe eam arborem,circa hammonis delubrū,naſci & in inferiore Cyrenaicæ parte. Locus Theophraſti à Plinio citatus,& pene ad verbum poſitus eſt in.5 lib.de hiſto.plantarum.c.5.vbi etiam ait:thynum quod ab alijs thya appellatur, naſcitur apud hammonis phanum,atq; Cirenenſi agro, forma cupreſo ſimilis,tum ramis,tum folijs.

Blatteus.a num i. purpureo bermejo.

Lignum Thyinum. Genus arboris odoriferi 3.Re.3.

Antonius.

Ligna thyna quæ ſint

Pli. li.13. c.15.

Vel Etiam Homero teſte, trogete vocatur ab alijs thya.

Theophraſti

¶Et idem Theophraſtus lib.1.cap.15.enumerat eam arborem inter ſemper virentes. Locus Homeri eſt in libro.5.Odyſſęę:vbi Latinè ait.

Homerus.

Ignis autem in foco magnus ardebat
Procul autem odor cedri
& thys per inſulam redolebat.

¶Ex his videmus aliam arborem eſſe cedrum,aliam thyu. Quàm ergo precioſa fuerint ligna thyna ſiue thyina ex verbis Theophraſti, & Plinij intelligemus. Simul etiam conſtat certum genus arboris eſſe. At ſi certum genus arboris eſt,quid ſibi vult Ioanes cum ait *& omne lignum thyinum.* Reſpōdetur:minimè inde colligi cedrum, & iuniperum,& cæteras arbores odoratas ligna thina dici:ſed aliquas eſſe ſpecies

cies

cies thyæ, ſicut variæ ſunt ſpecies cedri, & aliorum arborum. Quãuis nõ abſurdè etiam interpretari poſſumus, *Omne lignum thyinum*, quidquid vbiq; naſcitur ligni thyini.

¶ *Et omnia vaſa de lapide precioſo.*

Arethas

Græcè dicitur: & omne vas de ligno precioſiſſimo. & ita legunt Arethas,

Primaſius

& Primaſius, non de lapide precioſo. Ita eſt etiam in Gręco codice complutenſi. In latino autem, de lapide precioſo. *& aramento.* ideſt, ære vt ex græco conſtat καὶ χαλκοῦ, *& cinnamomum.* Quidam legunt cinnamomi, vt Primaſius:

Primaſius

ſed nihil refert, nam ſi legamus cinnamomũ accuſatiuo caſu ita poſitum eſt, vt omne lignum thynum, & omnia vaſa eboris, &c. Imo hæc omnia accuſatiuo caſu leguntur in Græco: atq; ita potius legendum arbitror. Si autem legas cinnamomi ſubaudi merces, vt in ſequentibus, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, &c.

Plinius lib. 12. c. 20. Cinnamomum

De cinnamomo multa Plinius lib. 12. cap. 20. Fructex eſt duorum cubitorum altitudine ampliſſimus: palmiq; minimus: quatuor digitorum craſſitudinis: ſtatim à terra ſex digitis ſurculo

Surculoſus ligno decrescente. Cinnamomũ etiam hodie in officinis nomen retinet vulgus à quadam canalium figura canellam appelat. Theophraſtus lib. 9. de hiſtoria plãtarum cap. 5. Dioſcorides. lib. 1. ca. 13

ſus arido ſimilis. Cum viret non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior hymbre, ceu diræ naturæ. Gignitur quidem in planis, ſed denſiſſimis in vepribus rubiſq;, difficilis collectu. Eadem fere Theophraſtus, lib. 9. de hiſtoria plantarum. cap. 5. Multa etiam de eo Dioſcorides, lib. 1. cap. 13. Et poſtea idem Plinius ait: prętia quondam fuere in libras denariorum mille. Auctum id parte dimidia eſt incenſis (vt ferunt) ſiluis ira barbarorũ, id acciderit ne, ob iniquitatem perpotentium, an forte, non ſatis cõſtat. Auſtros ibi tàm ardenter flare, vt æſtatibus ſyluas accendant: inuenimus a-

A

pud autores. Coronas ex cinnamomo interraſili auro incluſas primus omnium in templis capitolij atq; pacis dicauit imperator Veſpaſianus Auguſtus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat. D. Auguſto cõiux Auguſta aureæ pateræ impoſitam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur: donec id delubrum incendio conſumptum eſt. Hæc Plinius, ex qui-

B

bus intelligitur quanti factum fuit apud veteres cinnamomũ, *& amomũ.* Hoc additur in quibuſdam exemplaribus, ſed male cum neque in græcis ſit, neq; in emendatis Latinis: Neque apud antiquiores autores. *Et odoramẽtorum & vnguẽtis,* Odoramenta græcè vocat thymiamata, quæ videlicet, odoramenta incenduntur. Vnguenta verò liquida ſunt. Quorum magnus vſus erat apud Græcos, & apud He-

Amomũ frutex eſt ex ligno cõuo[lu]to in racemũ nodum floræ paruo, ceu viola dd, viole ſolijs vitis albæ ſimilibus

C

bræos vt conſtare poterit, ex Luc. c. 7. & Ioã. cap. 12. *& ſimila.* Quid ſimila, vel ſimilago, cuius toties in ſacra ſcriptura fit mentio, docet Nebricenſis in 3. quinquagena. cap. 42. vbi negat eſſe florem purgatæ farinæ, vt omnes ferè volunt, hoc eſt, pollinem illam ſubtiliſſimam quæ ex cetaſeorum concuſſione reſoluitur, atque euolat: aut farinam purgatiſſimam. Nam panis ex ſi-

Simila

mila factus ad alimentum firmiſſimus eſt: factus verò ex polline valdè infir-

D

mus autore Celſo. Ita autem explanat quid ſit. Granum tritici molitum in tres partes reſoluitur: in cutem illam tenuem, quam furfures medici, Plinius, & Columela ſaluiatum appellant, reliqui farinæ purgamenta. In nucleum, hoc eſt, in ſemen illud dulce, & glutinoſum in medio ſinu grani, quod eſt ſemen vnde erumpit triticum: in corpus, quod defendendi ſe-

minis cauſa à natura poſitum eſt, & cum ſeminatur moritur iuxta illud Ioan 12. Niſi granum frumenti cades in terram mortuum fuerit ipſum ſolum manet. Hoc corpus eſt in farinā reſolubile, cum illud quod ſemen vocamus lentore ſuo, vix reſolui poſſit. Cum ergo farina tritici, quæ ex his tribus conſtat, concutitur cetaſeo, excernitur purgatiſſima farina, quam pollinem dicimus, manente ſemine in cetaſeo cum ſaluiato: Deinde crebra concuſſione ſecernitur ſaluiatum à ſemine: ſemenq; omnino à ſaluiato ſecretum vocatur ſimila, ſeu ſimilago. Hoc Sereni carmine comprobat. Additur excuſſus dulci ſimilagine furfur. & etiam recentiorum hebræorum autoritate, qui hoc ſignificare affirmat hebraicam vocem, ſoleth, pro qua noſter interpres ſemper vertit ſimilam. Simila autem magni ſemper facta eſt: vnde Martialis lib. 13.

Io. 12

Lentor in mortuas & glutino ſus.

Non poteris ſimilæ dotes numerare nec vſus.

¶ Alij hanc rem hoc modo explicant. Simila eſt medulla farinæ triticeæ, hoc eſt, ea pars quæ media eſt inter pollinem & ſecundarium, potiſſimam nutriendi vim habens. Hiſpanè vocatur ſemola o acemite. Sunt enim molitæ farinæ partes quatuor, pollē, ſimila, ſecundarium, ſiue cibarium, & furfures. Pollis ſeu pollen dicitur flos tritici à verbo polleo, quod frumenti præſtantiſſimū ſit. Marcellus, Dioſcoridis interpres dicit pollinem eſſe tenuiſſimum puluerem, ſubtilioremq; farinæ partem, qualis circa molas plerunq;, & loca in quibus panis pinſitur, parietibus hærens inuenitur. Secundarium verò, ſiue panis ſecundarius vocatur panis vulgaris & ſordidus, vt qui confectus ſit ex farina, ex qua pollinis, & ſimilę pars ante ſit excuſſa. Hic etiam ſecundus dicitur. Horatius paſti ſiliquis, & pane ſecundo. Simila ergo erit ea pars farinæ, quæ media eſt inter pollinem, & ſecūdarium, & quæ medulla eſt farinæ triticeæ. Eadem & ſimilago dicitur. Plinius lib. 18. cap. 10. ſimilago ex tritico fit laudatiſſima. Ex Africo iuſtum eſt è modijs redire ſe modios, & pollinis ſextarios quinque: ita enim appellant in tritico, quod florem in ſiligine. Præterea ſecundarij ſextarios quatuor, furfurumq; tantundem. Oleaſter verò explicans verba illa Exo. cap. 29. e ſimila triticea facies ea ait: Significat nomen hebraicum ſoleth, hic bręis farinæ purgatiſſimæ florem: de qua apud Martialem. Nec poteris ſimilæ dotes numerare nec vſus. Omnia enim quæ deo erant offerenda, oportebat eſſe mundiſſima. Quamquam igitur triticum & ſimila idem eſſe videantur, aliqua tamen eſt differentia, quia ſimila flos eſt farinæ triticeę, quo denotatur huius Babylonis nimium ſtudium, ac in victu curioſitas. & ideo ait & ſimilæ & tritici.

Siligo pl. candial

Exo. 29

¶ *Et iumentorum, & ouium, & equorum & rhedarum.* Rheda genus ſeu vehiculi currus, in quo geſtabantur nobiliores in villas ſuas. Cuiuſmodi ſunt hodie quos nos coches vocamus. Quod vocabulum non græcum, nec latinū ſed gallicū eſſe teſtatur Quintilianus lib. 1. cap. 5. Vſurpatumq; à Cicerone dicente, Attico. lib. 5. hanc epiſtolam dictaui ſedens in rheda, cum in caſtra proficiſcerer.

Rheda.

¶ *Et mancipiorum, et animarum hominum.* Cum dixerit mancipiorum, ſuperuacaneum videtur dicere, & animarum hominum. Verum mancipia aliqua vendebant mercatores, vt ſeruirent,

uirent, aliqua verò vt occiderentur. A Ideſt, vt pugnarent in circo cum beſtijs: aut mutuis vulneribus in ſpectaculis gladiatorum ſe conficerent. Cicero epiſtolarum lib. 7. epiſt. 1. De ludis agens: reliquæ ſunt venationes binæ perdies quinq̃, magnificæ: nemo negat. Sed quæ poteſt eſſe homini politico delectatio, cum aut homo imbecillus à valentiſſima beſtia laniatur, aut præclara beſtia venabulo transuerberatur? Hos igitur vt ſignificet, qui interficiebantur: ait: & animarum B hominum. Anima ſiquidem vitam ſignificat, Act. 20. Actorum 20. neque enim facio animam meā preciosiorem me: græcè animas homini, vel animas hominum, ſubaudi vendunt, ideſt, quæ plurimum delectant homines, vel quæ homines imprimis capiūt. Eſt enim hebraiſmus quod nihil habeat homo anima ſua charius & precioſius.

¶ *Et poma deſiderii animæ tuæ diſceſſerunt à te.* C Verba ſunt Apoſtoli ad Babylonem: aut Angeli loquentis Apoſtolo, ex probantis Babylonis gulo ſitatem: quæ varia pomarum genera, fructusq̃ delicatiſſimos, vndiq̃ conquirebat ad voluptatem. Poma tua quæ anima tua deſiderabat, ideſt, quæ appetitui tuo gratiſſima erant, non edes. Cæterum vbi nos habemus, poma, in græco eſt, ἡ ὀπώρα, quod nomē Areth. Arethas ait: ex communi conſuetudi D ne ſumi ſolet pro tempore, ſiue temporis opportunitate. Vnde ſic legit hunc locum: & tempus deſiderij animæ tuæ receſſit à te. Erit igitur alter ſenſus cum priori recipiendus. Diſceſſit à te tempus tuum, ſiue opportunitas tua. Nihil iam lætum habebis. Sed prior ſenſus melius hæret cum ſequētib⁹, & aptior eſt. Græcis enim, ὀπώρα, ſignificat pomum, ideſt, omnem molioris corticis fructum: vt autor eſt Conſtantinus lib. 2. Geoponicorum: Quæ autem duriori ſunt cortice latinis nuces dicuntur, ἀκρόδρυα, acrodrya à græcis appellantur, quæ in ambitu linoſum putamen habent. Quod genus appellatione nucum apud latinos continetur, temporis autem opportunitatem hoc vocabulo, opora, ſignificari, non autoritate eruditorum probari arbitror, ſed vulgari conſuetudine, vt ipſe Arethas teſtatur. Apud doctos enim nō quoduis tempus, ſed autumnum. Vnde poma quoniam autumno proueniunt, idem nomen habuerunt. Obſerua nam, quod huic miſeræ ciuitati continget, quotidie multis peccatoribus delitijs affluentibus euenire videmus. In medio enim curſu voluptatum ſuarum poma deſiderij animarum ſuarū diſcedunt ab eis, & amplius illa iam non inuenient. Quid poma appellare poſſumus niſi fructum voluptatum, & deſideriorū humanorum, quem non ſine maximo labore & animi anxietate miſeri mortales colligere nituntur? Certa res eſt maximè laborandum eſſe, vt quis conſcendat in arborem procerā, ad illius poma percipienda. Sed poſtquàm infelix & miſer homo laſſatus eſt, audit: poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te, & amplius illa iam minimè inuenies. Hoc contigiſſe miſero illi qui diſſipauit omnia bona ſua viuendo luxurioſè, certa res eſt. Cupiebat enim implere ventrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabāt, & nemo illi dabat. Quid eſt, cupiebat, & nemo illi dabat, niſi cōtendere reuerti ad voluptates Aegypti? Cęterū nō valuit obtinere? Quid niſi poma deſiderij ſui diſceſſerunt ab illo? Benè au-

tem

tem hic filius prodigus, & adoleſcens eſſe dicitur,& poma quærere Babylonis,quia is ſimilis erat puero inſipienti,qui poma facilè putretia plus facit, quàm res pretioſas, velut gemmas, aut aliquid tale,non enim ad voluptates illas ſupernas quærendas & colligendas oculos cordis leuabat, ſed ad poma terræ dimittebat. Et fruſtrantur enim peccatores,cum minus putant deſiderio ſuo & voluptatib' ſuis. *Et omnia pinguia & præclara perierunt à te.* Ideſt, omne genus pinguium & delicatorum ciborum. *Et amplius illa iam non inuenient.* Tui videlicet emptores,vel mercatores, vt ea vendant. Quaſi dicat:omnes tuæ deliciæ repentè euaneſcent,& ſicut fumus deficient. *Mercatores horum*, Græcè empori,quos paulò ante vocauit negociatores:mercatores ergo horum, honorem,ſcilicet, *Qui diuites facti ſunt*, merces ſuas vendentes meretrici mulieri, *Ab ea longè ſtabunt*, Animo ; ſcilicet,vt dictum eſt ſi per illam intelligamus omnem impiorum cœtum.Si autem Romam,tunc hi ab ea longè ſtabunt. Græca ſcholia hos mercatores dæmones appellant, qui pro delicijs, & peccatis homines emant, & vendant,prout Eſaias ait:Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis.Siue ergo iſti dolentes perijſſe inſtrumentũ animas ineſcandi,ſiue auari mercatores,longè ſtabunt dicentes: *Væ væ ciuitas illa magna,quæ amicta erat byſſo, & purpura,& cocco.* Ideſt, quæ omni deliciarum genere affluebat & diuitiarum:quia vna hora:breuiq; momẽto,eam omnia iſtæc ornamenta,& illectamenta deſtituerunt. *Quoniã vna hora,*inquit: *deſtituta ſunt tãtæ diuitiæ.* Ideſt,breuiſſimo tempore, & quaſi puncto temporis deſolatæ ſunt tantæ Eſai.50.a.

A diuitiæ huius Babylonis.Pro,deſtitutæ,eſt in Græco, ἠρημώθη, eremothe,quod eſt,deſolatæ ſunt,in ſolitudinem verſæ ſunt,& perierunt: vt interpretatur Arethas,Primaſius legit quoniam vna hora exterminatæ ſunt tantæ diuitiæ.Duo igitur ſignificat græcum verbum tantas diuitias & deſolatas eſſe, & perijſſe deſtitutas atq; deſertas, ideſt,ſuis poſſeſſoribus orbatas. Quod magis ſentire videtur interpres. Quoniam ex illis multa relicta ſunt deſerta:multa à victoribus adueſta. Areth. Primaſius

B ¶ *Et omnes gubernator,& omnis qui in lacum nauigat.* Pro omnes qui in lacum nauigant, Veronenſis, & Dionyſianus codex habet, πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων πλέων, ideſt, quicumq; nauigijs nauigat. Germanicus habet. πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος, ideſt,omnis turba nauigio vtens.Siue omnis in nauibus verſantium turba.Puto interpretem pro, πλοίων, legiſſe λιμνῶν, quod ſtagna ſignificat,& paludes ; vel aliud ſimile.

C Quod ſi vt græci legunt,nos etiam legamus,locus iſte ad eos etiam referri poterat,qui in mari nauigant. Vnde Primaſius legit:& omnis qui per mare nauigat. Tyconius autem Hom.16. legit: & omnis qui nauibus nauigat. Imo,paulò poſt nomen græcum, πλοῖα: ploia,quod eſt vbi nos habemus lacum,& interpretati ſumus nauigia, idem interpres vertit naues: vbi ait: qui habebant naues in mari. At nunc vertit, *& omnis qui in lacum nauigat.* Quoniam, πλοῖον, ploion magis parua nauigia ſignificat,qualia in lacubus verſantur,quàm naues. Deinde quoniam ſtatim meminit eorum, qui nauigant in mari,cum ait: *& nautæ, & qui in mari operantur.* Rectè autẽ meminit, *lacum*,quoniam nonnullos habet Italia vbi ſita eſt Babylõ, hoc eſt, Ro Tyconius.

D

Roma:& ex his hodie quàm magna A piſcium vis conuehitur ex his verbis.

Beda. *Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ longè ſteterunt videntes locum incendii eius.* Argumentum ſumit Beda aduerſus peculiarem & ſecundam expoſitionem noſtram. Numquid, ait: omnes mare nauigantes adeſſe poterunt, vt videant incendium ciuitatis? Sed mirum eſt hoc eũ argumentum mouere, cum ſint verba ipſa manifeſta. Sitquè in promptu reſponſio, non de omnibus nauigantibus loqui Ioannem, ſed de omnibus qui tunc in vrbem venient merces ſuas afferentes, qui plurimi erunt, vt ex dictis in hoc.c. intelligitur. Quod ſi de huius mundi confuſione locum intelligamus: ſenſus loci eſt: quod omnis qui cum Babylone illa magna negocium fuit, ſiue principes gubernatores, ſiue ciues & mercatores per mare pauperiem fugientes, & vt immodicè diteſcant, huc illuc diſcurſantes, longè animo ſteterunt à Babylone, à damnatione eius abhorrentes.

¶ *Et nautæ.* Nautæ propriè dicuntur, omnes qui nauem regunt, & ducunt, & gubernatori in hoc opere miniſtrant. *& qui in mari operantur.* Pulchra periphraſis, qua nautas per mare nauigantes ſignificauit. Illi enim maximè operantur, & plurimum laborant, præſertim cum ventus ſecundus non eſt. Ita Pſal.106. (Pſal.106.) Qui deſcendunt mare in nauibus, facientes operationes in aquis multis. Quæ verba poſſunt etiã ex parte referri ad reliquos qui in naui ſunt. Sed audiamus quid iſti dicãt: *Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ.* Ideſt, cui ciuitati vnquàm contigit, quæ huic magnæ ciuitati nunc cõtigiſſe cernitur? *& miſerunt puluerẽ ſuper capita ſua.* Quod eſt ſignum maximum lugentium & immodicè flẽtium. Vt Iob.cap.2. De amicis ſancti Iob dicitur: (Iob.1.) & exclamantes plorauerunt, ſciſſiſq; veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cœlum. Et Ioſue.7. Ioſue ſcidit veſtimenta ſua, & (Ioſue.7.) pronus cecidit in terram coram arca Domini vſque ad veſperam, tàm ipſe quàm ſenes Iſrael: miſeruntq; puluerem ſuper capita ſua. 1. Regum.4. (1.Re 4.) Currens autem vir de Beniamin, ex B acie, venit in Silo in die illa ſciſſa veſte, & cõſperſ⁹ puluere caput. *Flentes & lugentes.* Auget hæc geminatio. Ac ſi diceret: vehementer lugentes. *Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes qui habebant naues in mari de precijs eius.* Dolent & plangunt ſuper tàm repentina euerſione ciuitatis magnæ, cuius ob luxus & ſumptus immodicos, magnũ ex precioſis quibuſq; mercibus terra mariq; præſer- C tim, quæſtum faciebant. Ex hoc loco ſumit argumentum ſibi certiſſimum Arethas non loqui Ioãnem in hoc capite de Roma, aut certa aliqua ciuitate (Areth.) in Babylone ſignificata. Sic enim ait: hinc certiſſimum eſt, quod nõ de vna ciuitate ſit ſermo, ſed de vniuerſo hoc corruptibili orbe licet accipere. Neque enim Babylon, neque Roma, neq; alia ciuitas ex nauium profectione ſolùm diteſcit, præter ſolum D hunc mundum. Verum ipſe perperã verba hæc intellexit: neq; enim vrbẽ dicit diuitem factam eſſe ex nauibus, ſed eos qui habebant naues diuites factos eſſe mercibus, quas Romam importabant. Neq; de omnibus omniũ marium nautis loquitur, vt aduerſus Bedam paulò ante dicebamus, ſed de illis qui Romam cum mercibus nauigabant. Eſt enim Roma proxima mari. Imo & per Tiberim plura nauigia

mer

merces in eam inuehunt. Quare non eſt quur hunc etiam ſenſum non amplectamur.

¶*Exulta ſuper eam cœlum.* Ideſt, cœleſtis conuerſationis homines, vel angeli. Ita legendum eſt, vt eſt in Græco, & apud Aretã. Non exultate. Cœlum autem exultare iubet propter mundi ruinam, vel peculiariter propter Romæ caſum, quoniam multa in ea flagitia contra Deum commiſſa ſunt, & plurima idola adorata ſunt. *Et ſancti Apoſtoli & prophetæ.* Apoſtolos iubet exultare quoniam duo principes Apoſtolorum Petrus, & Paulus Romæ occiſi ſunt: & Ioãnes ipſe in dolium feruentis olei miſſus fuerat. Cæteri autem Apoſtoli, & Prophetæ multi noui teſtamenti, & ſancti, iuſſu Romanorum Imperatorum, & præſidum prouinciarum perierunt. Multi etiam Romæ interfecti ſunt. Nil ergo nos mouere debet Arethas, qui hic etiam ait: etiam ex hoc confirmamur quod de mundo ſit oraculum, & non de vna ciuitate: Nam & ſi de mundo hæc omnia exponi commodè poſſint, non eſt negandum de Roma poſſe aptè hæc eadem intelligi. Ad congratulationem ergo de impiæ meretricis & Babylonis euerſione ſancti inuitantur.

Arethas.

¶*Quoniam*, inquit, *iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.* Iudicare iudicium alicuius eſt, per verum iudiciũ reddere illi, quod ei debetur: aut quod per iudicium iniuſtum ei ablatũ fuerat. Iudicauit, inquit, Deus iudicium veſtrum de illa, ideſt, quod diu de illa iudicium fieri optabatis, dicentes: quouſquè Domine non vindicas ſanguinem noſtrum? id iam aduerſus eam tulit Dominus. Hoc eſt iudicium quod iudicat Deus, ſiue hæc eſt vltio quam ſumit Deus pro iniuria alteri facta. Hinc regius vates ait Pſalmo. 9. Quoniam feciſti iudicium meum, & cauſam meam: ſediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam. Et Michæ. capite. 7. Donec cauſam meam iudicet, & faciat iudicium meum. Ex quo videmus quid ſit illud Pſalmi. 16. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Eſt enim ac ſi diceret: iudica iudicium meum: atq; ideo ſequitur oculi tui videant æquitatem. Et Pſalm. 118. Iudica iudicium meum & redime me. Hinc etiam intelligitur illud Sapien. 12. Cum ergo das nobis diſciplinam, inimicos noſtros multipliciter flagellas: vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes: vt cum de nobis iudicatur, ſperemus miſericordiã tuam. Eſt ergo ſenſus huius loci Ioãnis: vltus eſt vos Deus, dãnabit Babylonem, propter iniurias quas vobis intulit. De his ſatis.

Pſa. 9. Mich. 7. Pſa. 16. Pſa. 118. Sap. 12.

¶ Nunc operepretium eſt referre merces ciuitatis ſanctę Hieruſalem in qua mercatores euangelici ſunt innumeri, afferẽtes in eam verum aurum, argentum, lapides precioſos, margaritas, byſſum & purpuram, coccum, & lignum thyinum, vaſa eburnea, & marmorea, cinnamomum, vinum, oleum, ſimilam & triticum: aues, equos, rhedas & mancipia, & animas hominum, pomaquè præclara. Et denique omnia pinguia & præclara. Aurum igitur Eccleſiæ ſapientia quidem eſt de qua Salomon ait Prouerbiorum, capite decimoſexto, poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt. Argentum eſt diuina cœleſtiſquè doctrina. Vnde Dauid ait: eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum. Per hanc doctrinam diſcernitur vera à falſa doctrina. Docet impius

Merces Eccleſiæ enarrantur & explicãtur. Pro. 16. Pſa. 11. b

pius Lutherus ſola fides ſufficit ad ſa- A
lutem: docet ſcriptura ſacra, fides ſine
Iaco.2.d. operibus mortua eſt. Lapides pre-
cioſi ſunt viri apoſtolici vnde Diuus
1.Pe.2. Petrus in prima ſua Canonica, capite
ſecundo ait: & ipſi tanquam lapides
viui ſuper ædificamini domus ſpiri-
tuales. Inter hos lapides, Chriſtus eſt
lapis quidem precioſiſſimus, de quo
ſtatim addit Petrus referens Eſaiam,
Eſa.28. capite vigeſſimo octauo. Ecce pono
in Sion lapidem ſummum angula- B
rem, probatum, electum, precioſum.
Margarita precioſa Chriſtus eſt, de
qua ipſe apud Mathæum capite deci-
Math.13. mo tertio ait: ſimile eſt regnum cœ-
lorum homini negociatori, quærenti
bonas margaritas, inuenta autem vna
precioſa margarita vendit vniuerſa
quæ habuit, & emit eam. Byſſus, eſt
carnis maceratio, per ieiunia, vigilias,
cilicia & cæteros fructus pœnitentiæ.
Purpura, martyrum eſt, hoc byſſo & C
hac purpura veſtietur Eccleſia. Pro-
Pro.vlt. uerbiorum vltimo. Byſſus & purpu-
ra indumentum eius. Sericum, ſuaui-
tas & puritas eſt virginum. Coccus
verò bis tinctus, charitas Dei & pro-
ximi. Vaſa verò eburnea omniquè la
pide precioſo ornata, varietas eſt me-
ritorum, & diuerſitas virtutum qui-
bus ſplendent & fulgent ſancti. Aera-
menta reſonans, conſonantia eſt bo-
næ vitæ, & ſanctarum actionum.
Quod verò Eccleſia ſuum ſuauiſſi- D
mum cinnamomum habeat proba-
2.Cor. tione non eget, quando Paulus, ſecun
do ad Coloſ. ſecundo, dicat: Chriſti
bonus odor ſumus. Et peculiariter
hîc odor cinnamomi, &c. Vitam con
templatiuam ſignificat. Vnde Canti.
Can.3. tertio, dicitur: quæ eſt iſta quæ aſcen-
dit ſicut virgula fumi, ex aromatibus
myrrhæ & thuris, & vniuerſi pulue-

ris pigmentarij. Et alibi ſicut cinna-
momum, & balſamum aromatizans
odorem dedi. Quod verò noſtra hęc
ciuitas, oleum, ſimilam, & triticum
habeat docet pſalmographus myſti-
cè, Pſalmo ſecundo dicens: à fructu
frumenti vini & olei ſui multiplicati Pſa.4.
ſunt. Oleum, inquam, gratiæ, panem
& vinum, hoc eſt, corpus & ſangui-
nem Chriſti, quibus alitur, & nutri-
tur, & vitam cœleſtem auget & con-
ſeruat. Iumenta ſunt obedientes, &
manſueti qui cum Dauide aiunt: vt
iumentum factus ſum apud te, & ego
ſemper tecum. Pſalmo. 72. De hoc iu- Pſa.72.
mento myſticè loquitur Chriſtus in
parabola Samaritani, qui hominem
infirmum ſuper iumentum impo-
nens adduxit illum in domum ſtabu
larij. Oues dicuntur illi, qui ſiue per
infamiam, ſiue per bonam famam ſe-
quuntur paſtorem Chriſtum. Equi Io.10.
verò prædicatores Euangelici ſunt,
quibus inſidet Chriſtus. Hi etiam
rhedę dicuntur, & currus Eccleſiæ,
quibus, & homines ſuauiter vehun-
tur, & quibus victui neceſſaria affe-
runtur. Talis erat Elias ille, cui E-
liſæus voces ad ſidera tollens dicebat:
pater mi, pater mi currus Iſrael & au
riga eius. 4. Regum capite ſecun- 4.Re.2
do. Et reuera vtrumquè munus va-
tes ille ſanctus agit. Nunc conſolaba
tur miſeros, nunc ſubueniebat paupe
ribus, nunc miracula edebat: nunc
deniquè in impios incandeſcebat. De
niquè ſua mancipia, animaſquè ho-
minum habet Eccleſia: nam multi
ſunt illi tanquam mancipia perpetuò
ſeruientes, multi verò animas ſuas,
hoc eſt, vitas ſuas pro Chriſto expo-
nentes, & æquo animo beſtijs, hoc
eſt, tyrannis exhibentes. Hæc ſunt
merces huius cœleſtis ciuitatis, qui-

bus negociantur mercatores eius re- A gnum cœlorum. Sed vide obſecro rerum viciſſitudines: mundi mercatores videntes caſum Babylonis, flebunt, lugebunt, dolentes ruinam, & caſum eius. At verò mercatores regni cœlorum gaudebunt cum viderint vindictam eius: & lauabunt manus ſuas in ſanguine eius. Item omnis gubernator, & omnes qui nauigijs nauigant, & nautæ qui in mari operantur, longè ſtabunt à Babylone & mittent puluerem ſuper caput ſuum. Gubernatores, inquam, cœleſtes, vt pote regendæ nauis periti, qui tutos ſeſe ab huius mundani maris æſtibus & fluctibus ſeruant, piam, ſcilicet, & moderatam vitam degentes. Nautæ etiam, & omnes in hoc mundi mari operantes, qui aduerſus mundi fluctus & turbines laborant quotidie manibus operantes, ne otioſos illos dies Domini inueniat, habentes pro axiomate illud ſapientis Eccleſiaſt. nono. Quodcumque poteſt facere manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas. Ij ergo omnes ineuitabilem vitæ huius finem diemque iudicij breui fore præſentientes, priuſquàm veniat, obſeruant: & cum viderint venientem, magis obſeruabunt: & ab hac Babylone longè & ſtant modò, & tunc quùm viderint vindictam ſtabunt: ab impiorum, ſcilicet, conſortio & imitatione procul fugientes, & ob horrorem Babyloniææ ruinæ cinere caput aſpergent, id eſt, pœnitentiam de ijs, quæ minus rectè egerant, facient.

Eccleſiæ.9

¶ *Et ſuſtulit vnus Angelus fortis.* Fortis appellatur hic Angelus, qui mittere poterit tantum lapidem in mare. Qui Angelus typus eſt & figura Dei omnipotentis, qui magna fortitudine, & potentia conſumpturus eſt Babylonem. Ne ergo myſticè cogamur hunc locum exponere, puto hunc Angelum reuera tali habitu ac ſpecie Ioani apparuiſſe; mittentem grande ſaxum inſtar molæ in mare, & dicentem.

¶ *Hoc impetu mittetur Babylon* B *illa magna.* Vt fortitudinem in ſupplicio ſumendo indicaret, magnum lapidem mitti in mare oportuit. Sed aliquid præterea ſignificat magnitudo lapidis, ſubitaneam, ſcilicet, ac repentinam Babylonici regni ruinam, hoc eſt, irreparabilem omnium impiorum caſum: quaſi dicat, ſubitò ac irreparabiliter futurum, radicituſque caſurum eſt regnum Diaboli. Quemadmodum molaris in mare deiectus C amplius non apparet, ita illius nulla erit redemptio ab infernis. Quod ſi de Romæ temporali ruina ſit ſermo, etiam hac comparatione ſignificatur, illam eſſe omnino perdendam, ſoloque æquandam: ita vt nulla eius ſuperſint veſtigia, & cum magno ſtrepitu, & cum admiratione omniũ eſſe diſperdendam. Nam lapis molaris magnus eſt, & grauis: & quò grauior lapis eſt, eò maiori impetu, & maiori ſtrepitu cadit, & profundius D mergitur, ac minus apparet. Sed quò mittenda eſt Babylon? In infernum, quaſi in mare profundum: intelliguntur autem ciues Babylonis.

1. ſenſus

2. ſenſus

¶ Cæterũ vbi nos legimus hoc impetu, in Græco eſt pro hoc οὕτως, id eſt, ſic. Interpres legit, τούτῳ, id eſt, hoc impetu. Sed ſiue dicamus hoc impetu, ſiue ſic impetu, idem ſenſus

ſus eſt. Ad id verò alludere Ioannes videtur, quod apud Hieremiam,
Hiere. 51. capite. 51. Scribitur de Chaldaica Babylone. Vbi ita ait: Aſcendit ſuper Babylonem mare, multitudine fluctuum eius operta eſt. Et in fine capitis decimi ſexti dicitur: Cumque compleueris legere librum iſtum, ligabis ad eum lapidem, & proijcies eum in medium Euphratem, & dices: ſic ſumergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictionis quam ad duco ſuper eam, & diſſoluetur. Væ væ miſeris peccatoribus: Nam grauitas peccatorum ſuorum in cauſa eſt, vt lapis iræ diuinæ ſubmergat eos in profundum: tales erant illi qui in mari rubro ſubmerſi ſunt. Vnde Exod.
Exo. 15 capite decimo quinto dicitur: Deſcenderunt in profundum quaſi lapis. Impetu ſcilicet magno ſine ſpe redeundi. Væ illis, quorũ iniquitates ſupergreſſę ſunt caput ſuum, & ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper eos, nam ſubitò veniet ira Dei, & magno impetu mittentur in mare. Hoc idem alia periphraſi ſignificare voluit regius vates,
Pſa. 62 Pſalmo. 62. Introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Introibunt, inquam, in profundum inferni ſine aliqua ſpe redeundi, & comparandi ſalutem. Cuius caſus, & perpetua ruina figurata quoque fuit in ruina & lapſu tyri, de
Ezech. 26. quo Ezechie. capite. 26. Ad longum diſſerit. Et inter alia multa, addit: hæc dicit Dominus: cum dedero te vrbem deſolatam, ſicut ciuitates quæ non habitantur: & adduxero ſuper te abyſſum, & operuerint te aquæ multæ. Et detraxero te cum his qui deſcẽdunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima ſicut ſolitudines veteres cum

A his qui deducuntur in lacum, vt non habiteris. Porro cum dedero gloriam in terra viuentium, in nihilum redigam te, & non eris requiſita, non inuenieris vltra in ſempiternum; dicit Dominus: Hæc eadem euenient Babyloni myſticæ, hoc eſt, regno Diaboli; ſiue Romæ, in nouiſſimis diebus. Euenient ſingulis peccatoribus nolentibus agere pœnitentiam. Sine ſpe enim ſalutis in profundum maris proijcientur.

B ¶ Sed ais, ſi hæc ita ſunt: quomodo verum erit quod Eſaias ait capite vigeſſimo quarto. Congregabuntur in Eſai. 24. congregatione vnius faſcis in lacum, & claudentur ibi in carcere; & poſt multos dies viſitabuntur? Hoc teſtimonium videtur applaudere, vt Hieronymus ait, Origini & alijs, qui Diabolo & dæmonibus dant pœnitentiam, quod multa poſt tempora viſitentur à Domino. Sed conſide-
C rent quod non dixerit apertè ſcriptura diuina: viſitabuntur à Domino, vel viſitabuntur ab Angelis: ſed abſolutè viſitabuntur. Ex qua ambiguitate verbi, & remedium poteſt intelligi, & correptio: quod poſtquam iuſti præmia receperint, illi in perpetuis pœnis viſitentur. Senſus ergo eſt: Reges terræ cum primum exceſſerint è vita in inferno congregabuntur. Sed poſt multos dies, nempè
D in die iudicij viſitabuntur, quando ab illis exigetur ſuæ vitæ ratio. Sed audita ſententia iterum in inferos in æternum relegabuntur. Eſt enim ignis ille æternus, vt apud Mathæum ait Dominus capite. 25. Et apud no- Math. 25
ſtrum Ioannem ſupra capite. 14: quod Supra. 14 ſignificare volens Dominus vſus eſt hoc exemplo lapidis molaris proiecti magno impetu in abyſſum. Ali-

qui locum hunc Eſaiæ intelligunt de limbo vbi congregati ſunt multi Reges,& Patriarchæ: donec Chriſtus reſurrexit. Tunc enim viſitauit eos,& eduxit illos de lacu. Lacus ſiquidem limbus appellatur apud Zachariæ, capite nono. Tu quoquè in ſanguine teſtamenti tui: emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua. De hac re quod,ſcilicet, damnatus vltimam ſuſtineat ſententiam,ſine aliqua ſpe veniæ exponunt & intelligunt aliqui locum illum Pſalmi.38. Remitte mihi, vt refrigerer priuſquam abeam, & amplius non ero. Qui enim in inferno eſt,eſt quaſi non eſſet. Vnde Auguſtinus poſt multa in hunc locum diſputata addit. Remitte mihi vt refrigerer priuſquam abeam, & amplius iam non ero. Si enim mihi non remiſeris peccata, ibo in æternum abſ te. Et à quo ibo in æternum? ab illo qui dixit. Ego ſum, qui ſum. Ab illo qui dixit: dic filijs Iſrael:qui eſt, miſit me ad vos. Ab eo ergo qui verè eſt: qui in contrarium pergit,ad non eſſe pergit. Quæ obſecro vita eſſe poteſt ſine vera vita? quæ exiſtentia ſine vera exiſtentia? Sunt ergo impij in inferno quaſi non eſſent.

Zach.9. — Pſa.38.

¶ *Et vox cytharædorum & muſicorum,& tibia canentium, & tuba non audietur in te amplius.*

¶Omnia illa quibus oblectari ſolebas ò Babylon, te pereunte penitus peribunt. Ita ſolent loqui Prophetæ de vrbibus,quæ ſubuertuntur. Vt Hieremias capite vigeſſimo quinto. Perdamquè ex eis vocem gaudij, & vocem lætitiæ,vocem ſponſi, & vocem ſponſæ,vocem molæ, & lumen lucernæ. Hæc eadem hîc Ioannes commemorat: ſed pro voce gaudij, & voce lætitiæ, ſuſtituit vocem cytharædorum,& muſicorum. Muſicos verò vocat cantores. Nam ſtatim ponit tibicines, & tubicines dicens:& tibia canentium, & tuba non audietur amplius. Tibiam ad ludrica & ad lætitiam adhiberi ſolitam apud veteres nemo ignorat. Sed tuba non ad læta vtebantur ſed ad bella. Atquè ita facilè & aptè dicere poſſumus nō audietur in te vox tibiæ canentium, vt in choræis ſolebas:neque audietur in te vox tubæ, qua milites tuos in prælium educas. Nullos enim habebis.Nam apud Græcos non ſunt, ita hæc colligata. *Tibia canentium & tuba.*Vt in Latino, quaſi ad rem eandem pertineant:ſed diſſociata. Ita enim eſt in Græco, & vox cytharædorum & muſicorum, & tibicinum, & tubicinum,non audietur in te amplius. Quamuis & tibiam in prælia allatam eſſe à lacedæmonijs, & cretenſſibus probat Aulusgelius libro primo noctium atticarum capite vndecimo.Sed id à Romanis factum minimè legimus:an verò poſtea faciendum ſit,incertum eſt. Altera eſt horum verborum expoſitio valdè germana Non audietur in te vox tibicinum & tubicinum ad mortuos cum pompa & honore ſepeliendos. Iam enim nulli erunt qui moriantur: ſemel omnes mortui ſunt. Etenim veteres, vt eruditè annotauit Antonius Nebriſenſis in tertia quinquagena, capite. 46. Ad pueros ſepeliendos tibia vtebantur,ad viros,tuba. Vnde illud Perſij.

Hiere.25. — Aulusgel. — Nebriſſen. — Tuba vtebantur antiqui in funere virorum, tibia verò, in funere paruulorum

Hinc tuba candela tandemquè beatulus alto.
Compoſitus lecto.&c.

¶Et Virgilius in funere eorum qui in bello ceciderant.

Spar-

Spargitur & tellus lachrymis ſpargũtur & arma.
It cœlo clamorquè virum, clangorquè tubarum.

¶ Et Gelius libro.20.capite ſecundo, cum verba hæc ex oratione Marci Catonis retuliſſet: Siticines, inquit, & liticines, & tubicines. Poſtea autem infert. Nos autem in Capitonis Attæi coniectaneis inuenimus Siticines appellatos, qui apud ſitos canere ſoliti eſſent, hoc eſt, vita functos, & ſepultos: eoſquè habuiſſe primum genus tubæ qua canerent, à cæterorum tubicinum proprietate differens: quos ſiciniſtas vulgus dicit. Qui rectius loquuti ſunt, ſicinniſtas, litera, n, gemina dixerunt. Sicinnium enim genus veteris ſaltationis fuit. Saltabundi autem canebant, quæ nunc ſtantes canunt.

¶ De tibia verò Staſius ſcribit.

Tibiacni teneros ſuetum deducere manes.

Math.9 Inde Mathæi capite nono. In funere puellæ ſcriptum eſt. Cum veniſſet Ieſus in domũ principis, & vidiſſet tibicines, & turbam tumultuantem, dixit: recedite: non eſt enim mortua puella.

¶ En vides gaudium in luctum, & in ſummam meſtitiam conuerſum. Luc.6 Meritò dicebat Chriſtus væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis: & beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur. Math.5 Obſerua in ſacra ſcriptura nomine muſicæ iucunditas & gaudium deſignatur. Vnde de impijs huius Babylonis ciuibus ſic Iob capite vigeſſimo primo. Iob.21. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad ſonitum organi & ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. De huiuſmodi intelligens Eſaias ait: capite quinto. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſquè ad veſperam, vt vino æſtuetis. Esai.5. Cythara & lyra, & tympanum, & tybia in conuiuijs veſtris: & opus Domini non reſpicitis. Hæc inſtrumenta muſica habet Babylon iſta, quibus ſe ſui ciues deliniunt, & effœminant: quibus conſonantibus proſternantur, & Diabolum adorant ſicut olim vniuerſarum gentium populi ſtatuam auream regis Babylonis adorabant. Efficiunt enim vanæ voluptates, vt idolis, hoc eſt, mundo, dæmoni, & carni ſeruiamus, & obtemperemus. Sed quæ eſt hæc inſania & ſtultitia, vt ſirenarum cantibus delectemur? In ſalicibus in medio Babylonis ſuſpendamus organa noſtra. Pſa.136 Et quoniam iuxta flumina Babylonis ſedemus, oculos ad cœleſtem ciuitatem leuemus, eamquè conſiderantes lachrymas præ dolore fundamus. Quomodo cantabimus in terra aliena exules à cœleſti patria? Maximè cum omnes huius miſeræ Babylonis delitiæ ſint flumina, ad mare illud profundum inferni currentia. Vbi omnis vox cytharædorum & muſicorum, & tibicinum amplius non audietur: Sed perpetuus fletus & luctus, & ſtridor dentium. Ge.4 Geneſis capite quarto. Sacra narrat hiſtoria quod ex impio Cain originem traxit tubal, qui fuit pater canentium cythara, & organo. Omnes impij qui vitam ſuam in voluptatibus tranſigunt, filij meritò dici poſſunt impij & ſcelerati Cain: qui tandè miſerè peribunt. Aderit aliquando dies quando hæc omnia ceſſabunt: vt hoc loco Dominus comminatur. Eandem comminationem inuenies apud Ezechie. cap. 26. vbi Dominus Ezech.26. ait

Impij qui voluptatibus dant operam filij caim dicũtur & quare.

ait tyro: quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cythararum tuarum, nō audietur amplius. Eodem modo Eſaias euerſionē prædicēs Moabitarum, ait: auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, nec iubilabit. Et Hieremias Dei nomine inquit: quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Hieruſalem vocem gaudij, & vocem lætitiæ. Omnem lætitiæ materiam auferet Dominus ab impijs.

Eſaiæ.16 | Here.7

¶ *Et omnis artifex omnis artis: nō inuenietur in te amplius.* Cum tot fuerint in te prius omnis generis artifices, iam nullus inuenietur. Neque enim erunt cui laborent. Omnigenis priuaberis delicijs, & artibus ad victū neceſſarijs, neque aliquo tibi opus erit artifice. Dum igitur tempus habemus operemur bonum. Vnde meritò conſulit Eccle. cap. 9. Quodcumq; poteſt manus tua inſtanter operare. Et Chriſtus ait Ioā. 9. Me oportet operari donec dies eſt. Venit nox quando nemo poteſt operari. Tunc enim omnis artifex omnis artis non inuenietur, non ſolum ad victum corporalem parandum, ſed neq; artifex ſpiritualis ad vitam æternam acquirendam.

Eccl.9.

¶ *Vox molæ non audietur in te amplius.* Ideſt, nullum triticum poſt hac in eſum tibi moletur: nemo ſiquidem erit cui triticum molatur.

¶ *Et lux lucernæ non erit in te.* Lucernis multis, & magnis, & pulchris vtebantur in conuiuijs Romani: ad quas maximè nunc reſpicere videtur. Ac ſi dicat: ceſſabunt iam læta conuiuia. Quod ſi de mūdi cauſa ſit oratio ſenſus erit: vbi nōnunquam tibi ad ſolatium, & conſolationem, aut lucernæ, aut ſolis claritas affulgebat, nunc poſt hac, denſiſſimis eris hinc inde circumſepta ac vallata tenebris perpetuis. Contra verò de muliere forti dicitur in Prouerbijs capite vltimo: non extinguetur in nocte lucerna eius.

A | Prou.31.

¶ *Et vox ſponſi & ſponſæ non audietur.* Nullæ in te nuptiæ fient, vt ante. Erat enim magnus ſumptus & apparatus nuptiarum: magna in eis conuiuia, & magna alacritas. Vbi ergo aliquando ad ſui conſolationem nuptialia cantica decantata ſunt, & tunc vox ſponſi & ſponſæ audita: poſt eius caſum haud quaquam erunt, ſed horū loco erit fletus maximus.

B

¶ *Quia mercatores tui erunt principes terræ.* Si de Roma ſit ſermo. Videtur hoc expoſitioni noſtræ aduerſari: qua eos qui græcè empori dicuntur, ideſt: negociatores, ſiue mercatores in hoc ipſo capite propriè accipimus: eoſq; eſſe diximus qui Romam merces ſuas lucri cauſa importabant. Neque enim cum hoc rectè cohæret, quod nunc principes terræ mercatores eius eſſe dicit. At minimè aduerſari ex vero horum verborum ſenſu intelligimus, qui eſt huiuſmodi. Tanta fuit dignitas & pręſtātia imperij tui, vt non ſolum vulgares homines mercatores tui eſſent: ſed ipſi etiam principes terræ. Principes terræ vocat mercatores, quoniam precioſiſſima quæ in terra ſua habebant Romam deferebant ceu mercatores, ideſt, ſpe quæſtus, & vt ſibi animos Romanorum conciliarent: atq; ita principatū ſuum retinerent, aut quæ non habebant ſperarent. Et à ſuis honorarentur & ditiores eſſent. Legite librum 1. Machab. cap. 8. & alia in illis lib. duobus: ex quibus hoc quod dicimus ex parte intelligi poterunt. Sed cur quaſi cauſa ſupplicij Romæ ponitur, mercatores eius fuiſſe principes terræ? primum,

C | D

mum, vt tyrānis eius oſtendatur: quæ A
quibus volebat regnum & principa-
tum deferebat, etiam ſi principes illi
aliàs eſſent indigni: modò amici ſui eſ
ſent. Secundò propter id quod conti-
nuò ſequitur, quod ſtatim explicaui-
mus. Interim conſidera inſatiabilem
mercatorum cupiditatem, & auari-
tiam, quam quotidie experimur. Vi-
demus enim eos opibꝰ principes præ
ire, imo ex humilibus hominibus fie-
Cōtra auaros. ri principes terræ, ac ſubitò, ſuis per-
mutationibus, ac negocijs, vſuriſq; ita B
diteſcere vt nobiles, delicijs, auro & ar
gento, &c. Longè ſuperent. His aiebat
Eſai.5. Dominus apud Eſaiam.cap.5. Væ qui
coniungitis domum ad domum, & a-
grum agro copulatis, vſq; ad termi-
num loci. Mirum profectò eſt quod
1.Tim.6 cum radix omnium malorum ſit cu-
piditas, tot videamus mortales pecu-
niæ ſeruos eſſe. A minori vſq; ad ma-
iorem ait propheta quidam, omnes
Here.9. auaritiæ ſtudent. Eſt namq; morbus C
iſte veluti linea æquinoctialis, quæ
ambit totum orbem. Et quemadmo-
dum illi, qui ſub ęquinoctiali viuunt,
nigri ſunt: qui verò ab ea longè ſepa-
Similit. rantur albedine afficiuntur, & quantò
longius diſtant, tantò ſunt candidio-
res: ſic qui auaritiæ obediunt ſcelerati
ſunt, qui verò eam ex animo fugiunt
virtutis candore decorantur: & quan
tò longius abſunt, tantò puriores ſunt.
Eſai.5. Ait igitur Eſaias: væ vobis principes D
terræ, qui auaritiæ vacatis, & maximo
ſtudio, nimiaq; cura ac diligentia per
fas nefaſq; poſſeſſiones veſtras auge-
re curatis vſq; ad terminum loci, hoc
eſt, donec non ſit amplius locus vllus:
Lu.16 nam æternam damnationem incur-
retis. Væ vobis, inquam, quia nō ſolū
veſtræ, non ſolum, Romanæ, ſed etiā
totius mūdi ruinæ eritis cauſa. Vę vo-
bis qui induimini byſſo, & purpura,
& epulamini oppiparè & ſplendidè,
nam recepiſtis bona in vita veſtra,
quare ſubitò moriemini, & in infernū
ſepeliemini. Iam ergo ſecundam cau
ſam perditionis & interitus Babylo-
nis audiamus.

¶ *Quia in veneficiis tuis errauerūt omnes gentes.* Ideſt, quia principes &
reges tuis blanditijs ad idolatriam ad-
duxiſti: atq; ita omnes gētes in errorē
induxiſti. Quod facilè fuit regibus ea
rum errantibus. Sicut Ieroboam in er
rorem induxit Iſrael. Lege.c.7.Oſeę. Oſee.7.
Atq; hinc intelligite cur.c.17. Roma Supra.c.17
dicta eſt mater fornicationum terræ.
Vt omittamus omnes prouincias à
Romanis fuiſſe gubernatas: ſimulquè
ab illis & mores, & vocabula multa,
& idolorum cultum accepiſſe, quæ il
li colebant. Hæc etiam eſt cauſa qua-
re Babylon magna, hoc eſt, diaboli re
gnum in profundum mittetur, quod
ſuis mendacijs, impoſturis, dęmonio-
rum doctrinis gentes intoxicauit, &
faſcinauit, ita vt non obedierint euan-
gelio, aut veritati. Veneficium enim
hoc loco pro ſpirituali intoxicatione
ſumi videtur.

¶ *Et in ea ſanguis prophetarum & ſanctorum inuentus eſt.* Repentè mu-
tat perſonam more prophetico,
quod annotauimus.cap.2. & à ſecūda
tranſit ad tertiam. Cum autem dicit
ſanguinem prophetarum & ſanctorū
inuentum eſſe in ea, elegans metapho
ra eſt, ab ijs, qui poſt homicidiū manꝰ
& veſtes habent ſanguine intinctas.
Quale eſt illud Eſa. 63. & conculcaui Eſai.63
eos in ira mea, & aſperſſus eſt ſanguis
eorum ſuper veſtimenta mea. Et Hie Hie.2
remi.2. Et in alis tuis inuentus eſt ſan-
guis animarum pauperum & innocē
tium. Aliqui ita exponūt hunc locum

loquendo de Babyione magna, ideſt, super hanc meretricem, ſiue reproborum collectionem, veniet omnis ſanguis iuſti effuſus ab origine mūdi, ad conſummationem ſeculi vſq;. Quaſi dicat: vſq; adeò ſeuera erit diuina vltio in hāc reproborum collectionem, vt rea omnium martyrum pro Chriſto occiſorum ac Dei nomine non iniuria videatur. Sed nos ſecundum ſenſum proſequemur etiam: addit igitur.

Reprobi quo modo dicantur reiecti ſanguinis iuſti

¶ *Et omnium qui interfecti ſunt in terra.* His verbis conuincere putat Beda non agere Apoſtolum hic de vna ciuitate. Nunquid, inquit, eadem ciuitas occidit Apoſtolos, quæ & prophetas, aut omnes ſanctos? Sed hæc eſt ciuitas, quam Cain fratris ſui ſanguine fundauit: & vocauit nomine filij ſui Enoch. i. poſteritatis ſuæ omnis. Nam ſeptem generationes deſcriptæ ſunt Cain. In eius ciuitatis ædificium fundatur omnis ſanguis iuſtus à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ, ideſt, populi & ſacerdotis. Hęc Beda. Nos autem (vt & alia omnia) ita & hæc, de vna ciuitate dici poſſe exiſtimamus. Ideſt, de Roma. Non enim dicit omnes ſanctos interfectos eſſe in ea, ſed inuentum eſſe in ea ſanguinem omnium ſanctorū qui interfecti ſunt in terra. Ideſt, ipſi imputari vt autori. Cum enim quo tempore hæc Ioānes ſcribebat Roma vniuerſo orbi imperaret, & poſt multos annos deinde imperium tenuerit, omnia gerebantur per præſides, quos prouincijs præfecerat: & ipſis iubētibus martyres, & ſancti vbiq; occidebantur: adeò vt Iudęi Pilato dicerent, nobis non licet interficere quēquàm Ioā. 18. Quare ex quo perſequutio cæpit in Chriſtianos, omnes ferè martyres & prophetæ noui teſtamenti (de his enim loquitur) per Romanos in vniuerſo orbe occiſi ſūt. Et quamuis per alios nōnulli fuerint occiſi, pauci tamen ſunt, aut potius nulli, comparatione reliquorū, quos Romani occiderunt. Quod ſatis eſt vt verè & propriè dicatur: & omniū qui interfecti ſunt in terra. Multi etiā poſtea per Romanos interficientur. Roma igitur & tota etiam impiorum collectio his præcipuè cauſis peribūt: & quia mercatores eius erant principes terræ: & quia in veneficijs ſuis errauerūt omnes gētes: & quia in ea ſanguis prophetarum & ſanctorum inuentus eſt. Meritò quidem olim dicebat vates quidam, væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus. Et Ezech. 24. Væ ciuitati ſanguinum. Solent Prophetæ vrbes in quibus cædes innocētibus inferuntur, ſanguinum ciuitates appellare: vt hoc loco, & Abachuc. 2. & Nahum. cap. 3. Has omnes perdere ſolet Dominus, & dare ſanguinem earum ſuper petram limpidiſſimam ne operiatur, vt Ezechiel ait.

Beda — Io. 18. — Ezech. 24 — Abachu. 2. Nahū. 3

¶ *Finis Cap. XVIII.*

Intelligentia Capitis decimioctaui apocalypſis.

¶ *Et*

ET poſt prædicta vidi imaginaria viſione alium Angelum verum, in nouiſſimis temporibus deſcenſurum reuera de cælo, cunctis mortalibus videntibus, vt intelligant tanta mala non caſu, ſed diuina prouidencia fieri. Angelum, inquam, fortiſſimum, cuius tantus erit ſplendor, vt terram illuminaturus ſit. Hic Angelus voce maxima, quæ maximæ ruinæ ſignum eſt futura clamabit, & prænunciabit Romæ, quæ Babylon meritò vocari poteſt, ruinam: Dicens: cecidit cecidit Babylon illa magna iam iam, inquam, vrbs illa Romanorum pœnas condignas dabit. Nam omnino deſolabitur, ita vt iam non ſit hominum habitatio, ſed dæmoniorum, qui ſolent in vrbium ruinis & in ſolitudinibus habitare. & ſit cuſtodia omnium ſpirituum immundorum, qui vt ſimplices homines decipiant, & pro dijs colantur in ruinis apparere ſolent. Vt deniq; ſit cuſtodia omnium auium immundorum & rapacium, quæ ad ruinas domorum in ſolitudine relictas ſolent confugere. Huius, autem ruinæ cauſa maxima erit, quod omnibus fermè impoſuerit nationibus. Eius enim perditæ vrbis tum inſtituto doctrinæ, tum, falſæ religionis exilio, potauit diabolus omnes gentes: et reges terræ cum ea per idolatriam fornicati ſunt. Et mercatores ex omnibus terræ mariſq; partibus, quicquid gulæ gratum eſſe poterat, quicquid in veſtibus, & in reliquo ornatu placeret, Romam ſiue Babylonem iſtam importantes diuites facti ſunt: tanta erat deliciarũ eius nimietas. Tunc dominus de cælo dicet electis ſuis habitantibus Romæ iam iam perituræ. Egredimini egredimini ò popule meus de hac impia Babylone, ne tantorum peccatorum contagio polluamini, & ne cum illa etiam pœnas detis. Quoniam peccata eius tam grauiſſima ſunt, vt vſq; ad aures Dei peruenerint, ita vt amplius diſſimulare non poſſit: & ideo decreuit de ea condignas pœnas ſumere. Reddite illi iam ſicut ipſa reddidit vobis, ſumite, inquam, mecum de illa vindictam, & animo atq; ore iuſtæ meæ ſentẽtiæ fauete. Et ſicut illa de veſtris malis lætata eſt: ita et vos lætamini eam pro ſuis ſceleribus dignè plecti. Et duplicate ſupplicia ſecundum opera eius: cruciate illam duplo magis, quàm ipſa vos cruciauit, Et dupla portione ſupra quam vos afflixit, illam affligite, ſiue affligendã decernite. Sine dubio, inquam, duplum bibet, quàm vos bibetis. Et quia iuſtum eſt, vt maius tormentum, maioribus reſpondeat delicijs, ſecundum quantitatem delicti eius tantùm ſit plagarum modus. Quantúm ergo ma-

gnificauit ſe, & in laſciuiis fuit tantum date, ſiue iudicate dignam eſſe
ſupplicio. Quia dicebat in corde ſuo, quaſi efari non audens (ne vel ſu-
perba videatur, aut aliorum regum inuidiam ſibi concilıet.) Sedeo regi-
na, multiſq; impero & vidua non ſum, nec priuata innumera ciuium
frequentia, & multitudine, vt aliæ multæ iam ſunt vrbes: & ſpero me
luctum nunquam viſuram, aut triſte aliquid mihi euenturum: Ne-
mo mihi nocebit. Propter hanc ergo ſuperbiam & confidentiam ſubito ſi-
mulq; euenient omnes plagæ eius, ideſt, quæ diuinitus illi decretæ ſunt. Pro
tot peccatis eueniet illi mors, quia plurimi in ea occidentur venientibus
aduerſus eam decem regibus. Eueniet luctus, quia ſuperſtites lugebunt occi-
ſos. Fames, qua conficientur: & deniq; tota vrbs incendetur. Et quid
mirum quod hæc omnia illi ſubito accidant, quando Deus, qui omnia
quæcunq; voluit fecit, ſit illam iudicaturus. Tanta erit eius calamitas,
quod reges illi, & principes & primores terræ qui deliciarum, & idolatriæ
cauſa ad illam confugere ſolebant, flebunt eius incendia procul intuen-
tes. Et non audentes accedere, ne ſupplicii eius participes fiant. Tunc qui-
dem flendo dicent: væ, væ, væ, ciuitas illa Roma, ciuitas magna, ciuitas
illa fortis, quoniam breui venit damnatio tua. Et mercatores terræ etiam
tunc flebunt. Quia illa euerſa, tantam illam precioſiſſimarum mercium
copiam, quam ad illam afferebant, nulla alia ciuitas conſumere aut eme-
re poterit. Vaſa, inquam, aurea & argentea, omne genus lapidum pre-
cioſſorum, margaritas, byſſum, & purpuram, ſiricum, & coccum, &
quicquid vbiq; naſcitur ligni thyini. Et omne vas de lapide, vel li-
gno precioſiſſimo, & ære & cinnamomum; & thymiamata & vnguen-
ta, & ſimilam, & triticum, & iumenta, & oues & equos, & leuiculos
currus in quibus geſtari ſolent nobiliores, & mancipia ad ſeruiendum &
animas hominum pugnantium in circo cum beſtiis. O miſera Roma,
quia iam videre videor omnia pomarum genera, omneſq; fructus deli-
catiſſimos quos vndiq; conquirebas ad voluptatem, diſceſſiſſe a te: atq;
omne genus pinguium, & delicatorum ciborum: amplius tui emptores
iam non inuenient ad emendum. Et mercatores horum bonorum, qui
diuites facti ſunt merces ſuas illi vendentes, ab ea longe ſtabunt dicen-
tes: væ væ ciuitas illa magna, quæ omni deliciarum genere atq; diuitia-
rum affluebat, quia breuiſſimo tempore deſolatæ ſunt tantæ diuitiæ eius.
Et tunc omnis gubernator, & omnes qui per lacus italicos nauigabant

ad

ad ferendas huic vrbi merces: & omnes nautæ naues ducentes, & gubernatori parentes, qui ſolent in nauibus plurimum laborare maximè cum ventus ſecundus non eſt. Hi ergo omnes tunc dicent: cui ciuitati vnquàm contigit, quæ huic magnæ ciuitati nunc contigiſſe cernitur? & in ſignum maximæ triſtitiæ, & mœroris miſerunt puluerem ſuper capita ſua vehementer lugentes: atquè dicentes. Væ væ ciuitas illa magna, in qua ditiſsimi facti ſunt omnes mercatores qui per mare, vel lacus, vel per Tiberim adducebant prædictas merces precioſas. Exultate ergo omnes Angeli, exultate omnes homines quorum conuerſatio in cælis eſt propter huius vrbis ruinam, quando tanta in ea flagitia contra Deum commiſſa ſunt: Exultate Apoſtoli omnes, qui iuſſu impiorum imperatorum, aut præſidum huius Babylonis, interfecti eſtis. Exultate Prophetæ nouæ legis, quoniam quod iam diu de illa iudicium fieri optabatis dicentes: quouſque Domine non vindicas ſanguinem noſtrum, id iam aduerſus eam tulit Dominus. Et poſt hæc audiui quaſi vocem turbarum multarum maximas gratias agentium Deo pro euerſione huius impiæ Babylonis, ac dicentium: alleluia. Laudate Dominum pro tanto, ſcilicet, beneficio accepto. Et poſt hæc mihi vnus quidam Angelus apparuit mittens grande ſaxum inſtar molæ in mare: dicens, hoc magno & repentino impetu præcipitabitur Babylon illa magna in profundum abyſsi, ſine ſpe aliqua redeundi. Et vox cytharædorum & muſicorum, & tibia canentium & tubarum, deniq; omnia illa, quibus oblectari ſolebas, ò Babylon, te pereunte peribunt. Gaudium tuum conuertetur in luctum, & in mærorem: & riſus in fletum. Et cũ tot fuerint in te prius omnis generis artifices, iam nullus inuenietur: nullumq; triticum poſt hac in eſum tibi moletur. Ceſſabunt iam læta conuiuia, in quibus lucernis multis, & magnis vtebaris de more tuo. Nullæ in te nuptiæ fient vt antea, vbi prægaudio & alacritate cantica, & ſponſæ audiebantur. Quod ſi huius tuæ ruinæ cauſas nonnullas audire deſideras, audi. Prima quidem erit, quia principes terræ, ſiue potius tyranni terræ, mercatores facti: ad te afferebant precioſiſsima quæ in terris ſuis poſsidebant, ſpe magni quæſtus, & vt ſibi animos tuorum conſeruarẽt: atquè ita principatum ſuum tyrannicè partum retinerent, aut quem non habebant, pararent: & vt a ſuis, maximis honoribus, & muneribus afficerentur: ſicq; per fas nefasq; ditiſsimi efficerentur. Quorum ma

lorum tyrannis tua in cauſa fuit. Præterea, quia principes & reges tuis blandicijs ad idolatriam adduxiſti, atq; ita omnes gentes in errorem induxiſti. Quod facile fuit regibus earum errantibus. Deinde quia plurimorum prophetarum ac martyrum pro Chriſto occiſorum rea facta es. Nam cum mundi eſſes regina & vbiq; dominium haberes imperatores tui, principes tui, & proconſules & præſides tui vbiq; ſanctos interficiebant. Et ideo tu facta es rea omnium ſanctorum martyrum & prophetarum nouæ legis.

Cap.

CAPVT DECIMVM NONUM. ARGUMENTUM.

Exultationem electorum ſuper euerſione Babylonis, ac meretricis magnæ continet hoc caput: & aduentantis in iudicium Chriſti habitum et apparatum. Demum Antichriſti, et Prophetarum eius ruinam.

Poſt hæc audiui quaſi vocē turbarū multarum in cœlo dicētium, Alleluia. Laus et gloria et virtus Deo noſtro eſt: quia vera & iuſta iudicia ſunt eius qui iudicauit de meretrice magna quæ corrupit terram in proſtitutione ſua, & vindicauit ſanguinem ſeruorū ſuorum de manibus eius. Et iterum dixerunt, Alleluia. Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum. Et ceciderant ſeniores viginti quatuor & quatuor animalia, & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, dicētes, Amen alleluia. Et vox de throno exiuit, dicens, Laudem dicite Deo noſtro omnes ſancti eius: et qui timetis eum puſilli & magni. Et audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocē aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorū, dicētium, Alleluia: quoniā regnauit dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus, & exultemus, et demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Et datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim: iuſtificationes ſunt ſanctorum. Et dixit mihi, Scribe, beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. Et dicit mihi, Hæc verba Dei, vera ſunt. Matt 22.a Luc 14.d

 Et

Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dicit mihi, Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, et fratrũ tuorum, habentium teſtimoniũ Ieſu. Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu, eſt ſpiritus prophetiæ. Et vidi cœlum apertum, et ecce equus albus: et qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum iuſtitia iudicat, & pugnat. Oculi autem eius ſicut flamma ignis: & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo nouit niſi ipſe.

Eſai.63.

Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine: et vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Et exercitus qui ſunt in cœlo, ſequebãtur eum in aquis albis, veſtiti byſſino albo & mundo. Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipſo percutiat gentes.

Pſal.2.b.

Et ipſe reget eas in virga ferrea: et ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Et habet in veſtimento et in femore ſuo ſcriptum, Rex regum & dominus dominantium.

Supra 17.d
1.Tim.6.c

Et vidi vnum angelum ſtãtem in ſole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabant per medium cœli, Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei: vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, et carnes fortiũ, & carnes equorum et ſedentium in ipſis, et carnes omnium liberorum et ſeruorum, et puſillorum & magnorũ. Et vidi beſtiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum præliũ cũ illo qui ſedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehenſa eſt beſtia, et cum ea pſeudopropheta: qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnũ ignis ardentis ſulphure: & cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius, & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.

Caput. XIX.

POſt hæc audiui quaſi vocem tubarum multarum in cælo dicentium, alleluia Laus & gloria, & virtus Deo noſtro eſt: quia vera & iuſta iudicia ſunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in proſtitutione ſua, & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius. Et iterum dixerunt Alleluia. Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum.

¶ *Poſt hæc audiui quaſi vocem turbarum multarum.* Vitio librariæ inoleuit error, vt pro turbarum, ſcriberetur tubarum, cum Græcè ſit, ὄχλου πολλοῦ, ideſt, turbæ multæ apud Ambroſium, & Bedam, corruptè ponitur tubarum multarum. Meritò autem dicitur quaſi turbarum multarum, aut quaſi turbæ multæ, quoniam multorum futura eſt hæc vox. Ideſt, omnium Angelorum, & ſanctorum, qui tunc erunt in cœlo: & ſimul cum Angelis laudabunt Dominum, quod ſupplicium de Babylône ſumpſerit. Sicut dixit capite decimo octauo. Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ: quoniam iudicauit Deus iudicium de illa. Et reuera ſicut olim omni populo vociferante, & clangentibus tubis corruerunt muri Iericho, ſic corruet impiorũ collectio in nouiſſimis temporibus, & corruet Romana vrbs. Vociferantibus ſanctis & clangentibus tubis: & quemadmodum fundato templo Domini (vt in primo libro Eſdræ, capite tertio refertur) ſteterunt ſacerdotes in ornatu ſuo cũ tubis, vt laudarent Deum, & concinebant in hymnis, & confeſſione Domino. Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius ſuper Iſrael. Omnis quoquè populus vociferabatur clamore magno, in laudando Domino, eò quod fundatum eſſet templum Domini. Sic hodie ſancti deſtructa Babylone in cœlo, ideſt, in Eccleſia triumphante ac militante: canunt domino. Et exultantes gratias illi agunt dicentes Alleluia. Et rurſum confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius. Agunt quidem Deo maximas gratias, quod deſtruxerit Babylonem, & ſancta Hieruſalem reædificauerit.

Supra.18.

Eſdræ c.3.

¶ *Alleluia.* Hoc corruptè vbique ſcribitur: & profertur quaſi vnica dictio ſit, cum ſint duæ: & prima aſpirationem habeat in principio. Vt videre eſt in verbo Hillel vnde oritur. Deinde cum diſtinctione quadam ſiue virgula inter duas partes melius ſcribit hoc modo: Hallelu-ia. Et ita proferendum eſt vt accentum habeant in vltima. Significatio nota eſt, laudate Dominum. Allelu, ſonat laudate, Et, ia, vnum eſt ex decem Dei nominibus, quæ Hieronymus enumerat, & interpretatur in epiſtola ad Marcellam, cuius initium eſt: nonageſſimum Pſalmum. Sæpiſſimèque in Pſalmis repetitur. De quo nomine ſic ait: Octauum ia, quod in Deo tantum ponitur, & in Alleluia extrema quoque ſyllaba ſonat. Et in epiſtola ſequenti ad eandem quoque ſcribens ſic ait. Igitur Alleluia: exprimitur laudate Dominum. Ia, quippè apud Hebræos vnum de decem Dei nominibus eſt. Et illo Pſalmo vbi legimus, laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus, apud Hebræos legitur,

Halelvia quod ſignificet

To.3 Pl.93

Alleluia chi tob ſambra. Multa huiuſmodi legimus in Pſalmis. Nõnulli enim habent pro titulo Alleluia, aut ſimplex, vt Pſalmo 104. & 106. & 110. cum octo ſequentibus. Aut geminatum, vt Pſalmo. 105. Atque his omnibus diuinæ laudes potiſſimum continentur: & ad eas nos Pſalmi ipſi exhortantur. Vt ex eorum quoquè initijs intelligi poteſt. Multi enim incipiunt confitemini domino. Et Pſalmus. 146. Quem diuus Hieronymus citauit. Et Pſalmus vltimus vbi nos habemus laudate Dominũ in ſanctis eius, habẽt Alleluia. Et Pſalmus. 116. vbi habemus laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Et Pſalmus. 148. vbi legimus, laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelſis, & quæ ſequuntur, pro laudate habent Alleluia, in hebræo, quod & multis alijs locis inuenitur.

¶ Quid hoc nomen iam ſignificet, aut vnde deriuetur Hiero. iam expoſuit. Multi à verbo, aia, deducũt, quod ſignificat eſſe: quod ex Deo omnia habeant vt ſint. Cur autem Apoſtolus hebraicis verbis, vtatur ad græcos ſcribens præter morẽ ſuũ, poteſt ex verbis Hieronymi cognoſci, qui poſteriori epiſtola ad Marcellam quã modo indicauimus, cum quæſiſſet marcella, cur quædam hæbraica nomina ſine interpretatione poſita ſunt in ſacra ſcriptura ita reſpondet. Ad quod nos quia dictãdi anguſtia coartamur, breuiter reſpondem9. Siue ſeptuaginta interpretes, ſiue Apoſtolos id curaſſe, vt quoniam prima Eccleſia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium ſcandalum innouarent, ſed ita vt à paruo imbiberant traderent: poſtea verò quàm in vniuerſas gen-

A tes Euangelij dilatatus eſt ſermo, non potuiſſe ſemel ſuſcepta mutari. Quoniam ergo vſitatiſſimum erat inter Hebræos, & inter primos credentes Alleluia, & nemo quid valeret, ignoraret, facilè inter Græcos quoquè retentum eſt. Hæc igitur vox Alleluia, magnam lætitiam, & gaudium præſefert. Hinc eſt quod Hieronymus ait in epitaphio fabiolæ ad occanum. Sonabant Pſalmi, & aurata tem-

B plorum, roboans in ſublime quatiebat Alleluia. Quo docere volebat quod quando vir aliquis virtute, & pietate præditus è vita hac mortali diſcedit, non deplorandus, aut flendus eſt, ſed tunc potius vox lætitiæ eſt audienda, hoc eſt, Alleluia. Hinc eſt quod mater Eccleſia, & dominicis diebus ſæpè, & à reſurrectione vſquè ad feſtum pentecoſtes canat Alleluia. Eſt enim tempus exultatio-

C nis & lætitiæ. Hac itaquè voce pij inuicẽ ad prædicãdas magnificas Dei laudes perpetuo cohortantur, & vtũtur. Sed quid ſancti addant, audiam9.

¶ *Laus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt.* Nihil eſt in hac gratiarum actione difficile. Tantum Latina paulum diſtant à Græcis, & Græca non nihil inter ſe. Germanicus codex habet: ſalus & gloria, & honor, & poteſtas domino Deo noſtro. Dionyſianus habet, Dei noſtri. Veronenſis tan-

D tum habet Deo noſtro, & non habet domino Deo noſtro. Sed & ſi parum refert ita ne legatur, an vt prius dictũ eſt, tamen omnino legendũ arbitror, vt prius diximus, laus, & gloria, & virtus Deo nr̃o: neq; addendũ, eſt, vox enim eſt optatiũ, vt Deus laudetur, ꝓpter ſuppliciũ quod de Babylone ſũpſit. Huius rei cauſa prius dixerunt, Al-

Alleluia. Hoc etiam indicat Primaſius, qui legit ſalus & claritas Deo noſtro. In Complutenſi Latino, & Græco legi. Salus & virtus, & gloria Dei noſtri, & ſubauditur: Sit, ſed vſitatius eſt, quod diximus vt. 1. ad Timot. primo. Regi ſeculorum immortali, & inuiſibili ſoli Deo honor & gloria. Et Apoca. 5. ſedenti in throno, & agno benedictio, & honor, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Et. cap. 7. Benedictio, & claritas, & ſapientia & gratiarum actio, honor decus & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum Amen. In quorum locorum interpretatione hæc vocabula tria; quæ nunc occurrunt interpretati ſumus. Et ſenſus eſt, Deus noſter laudetur, & glorificetur ab omnibus: ille potens ſit, & omnibus imperet, omnes ei pareant.

1. Thim. 1

Apo. 5. & 7

¶ *Quia vera & iuſta iudicia ſunt eius qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terrã in proſtitutione ſua.* Efferunt laudibus Dei vera iudicia, & iuſta: à quibus quæcumquè aliena ſunt, nec vera, nec iuſta eſſe dici poſſunt. Ac ſi dicerent: iuſtiſſimam ſententiam tulit de meretrice, & veram: non ex falſa ſuſpitione ortam. Obſerua. Sancti in hac vita cantant miſericordiam & iudicium: vnde Dauid ait Pſalmo. 100. Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Quandiu hîc vitam agimus à miſericordia diuina, quæ magna eſt ſuper nos laudes Dei inchoare debem⁹ exẽplo Dauidis. Qui cùm intelligeret magis in hac vita relucere diuinam miſericordiam ideo ab ea initium ſumpſit. Beati verò qui perpetua fœlicitate fruuntur cum liberi ſint, & immunes ab omni ſeruitute à Dei iuſto iudicio laudes incipiunt dicentes, quia vera, & iuſta iudicia eius, quia iudicauit de meretrice magna.

Pſa. 100.

¶ *Et vindicauit ſanguinem ſeruorũ ſuorum de manibus eius.* Digna quidẽ meretrix iſta non paruo ſupplicio: primis, quia corrupit terram ſuam proſtitutione, id eſt, ſua peſtiferæ doctrinã omnes carnales ac terrenos homines intoxicauit, idola, ſcilicet, & immundiтias quarumuis nationum, & ſcelera edocens, amans & ſequens. Secundò quia innoxium ſanguinẽm inſtar aquæ fuderat. Hinc dicitur ſuo iudicio Deum vindicaſſe ſeruorum ſuorum ſanguinem. Sanguis in ſacra ſcriptura accipitur aliquando pro morte & calamitate: vt Geneſ. cap. 42. Etiam ſanguis eius exquiritur. Aliquando pro vita, vt primo Paralipo. 11. Abſit vt in cõſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorum virorum bibam. Tunc ergo dicitur Deus vindicare, aut requirere ſanguinem ſanctorum ſuorum de manu hoſtiũ, quando cædes illorum vlciſcitur. Væ illis qui rei ſanguinis innocentium ſunt: nam vindicabit Dominus ſanguinem ſanctorum ſuorum. Audite ò homines impij quorum manus ſanguine ſanctorum plenæ ſunt, quid Dominus dicat Deu. c. 32. Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddã vltionẽ hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam. Inebriabo ſagitas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Quis non timebit te ò rex gentium? ſola voce conturbas, & terres: vox (inquit Dauid) Domini confringentis cedros, quanto magis ſi gladium acuas? Tunc enim reddes vltionem hoſtibus tuis. Hoſtes enim Domine tui ſunt qui ſeruos tuos perſequuntur, & lædunt: Inimici tui ſunt qui tuos odio proſequun-

Gen. 42

1. Parali. 11

Sanguis in ſacra ſcriptura aliquando ponitur pro morte & calamitate aliquando pro vita

Deu. 32

Pſa. 28.

quun-

quuntur. Quare meritò non Apoſtoli non prophetæ non ſancti qui in cœlo ſunt ſolùm laudant Dominum: ſed omnes gentes eum laudare debent, quod ſanguinem ſanctorum ſuorum vlciſcatur.

¶ *Et iterum dixerunt alleluia.* Idē quod dixerant, modo cōfirmant. Ad maiorem enim aſſeuerationem dictorum repetunt alleluia.

¶ *Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum.* Prǫſentis temporis eſt *aſcendit*, vt conſtat ex verbo Græco, ἀναβαίνει. Ac ſi diceret: ſemper aſcendet, & ſemper nota erunt beatis eorū ſupplicia, & ſemper canent alleluia lætantes quod Deus de ea iudicauerit. Hac loquendi phraſi ſcriptura perpetuos reproborum inſinuat cruciatus.
Supra. 14. Eadem verba ſunt cap. 14. Per fumū intelligitur tribulatio, & cruciatus: quando ergo tribulatio eſt temporalis, fumus dicitur temporalis, quando verò eſt perpetua, fumus perpetuus eſſe dicitur. In hoc ergo fumo oſtenditur damnatio æterna impiorum. Sicut enim ſuperbia eorum, qui Deum odio proſequuntur aſcendit ſemper: ſic fumus, hoc eſt, cruciatus: aſcendit in ſecula ſeculorum. Opera quidem impiorum ſunt veluti ligna ad comburendum apta, & ad nihil aliud vtilia. Hoc idem ſignificare volens Dominus de hieroſolymę euerſione prędicens ait, apud Eſa. cap. 34. Aſcendet fumus eius à generatione in generationem, deſolabitur in ſecula ſeculorum.. Quod hodie impletum videmus. Poſtquam enim ciuitas illa fuit per Titum funditus euerſa propter Iudæorum infidelitatem, & Chriſti cædem, nūquam poſtea fuit eodem loco, & ſitu reędificata: neq; ibi Iudæi templum habent, nec ſacrificia.

Opera impiorū ſūt veluti ligna ad comburendum vtilia

Eſai. 34

A ¶ *Et ceciderunt ſeniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deum.* Inter gratias agentes, potiſſimùm numerantur quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores, de quibus ſupra diximus. cap. 4. Quoniam ſicut præ cæteris Deum amant, ita gaudent vehementius de vltione iuſtitiæ eius. Eſt & altera ratio quoniam Euangeliſtæ doctrinam vitæ Euangelicæ, & normam rectè perfectèq; viuēdi ſcri-
B pſerunt. Eandemq; viginti quatuor ſeniores ſuo exilio docuerunt & confirmauerunt. Quare meritò Deū laudant in eorum ſupplicijs, quia ab eorum vita abhorruerunt: & à quibus multi ipſorum, aut omnes potius, vel mortem, vel perſequutiones multas pro vita euangelica tradenda, atquè confirmanda paſſi ſunt. Omnes ergo iſti adorauerunt & laudarunt.

¶ *Sedentem ſuper thronum, dicentes*
C *Amen, alleluia.* Laudant Deum ſedentem ſuper thronum, ſcilicet, & in de omnia iuſtè iudicantem. Dicunt verò Amen. Hac voce quidem confirmantes Dei iudicia: Et vera iuſtaque eſſe confitentes. De qua voce diximus. cap. 1. Alleluia etiam dicunt, ideſt, laudate Dominum. Quaſi dicant, dignus eſt laude ęterna, quia meretricem iudicio dānauit ęterno. Cęterum quater dicitur à ſanctis allelu-
D ia, quia tota laus ſanctorum verſatur circa perſonarum trinitatem, & eſſentiæ vnitatem.

¶ *Et vox è throno exiuit.* Quoniam omnes cælites magna animorum cōſentione Deum laudarunt, ne forte qui erant in terra contriſtarentur: aut miſeratione tantarum calamitatum, aut metu conſummationis ſeculi, vox exijt de throno, ideſt, à Deo, quę iubet omnes ſeruos eius laudare Dominū,

&

& exultare. Sed à Deo exijt per ſeraphim, vt Arethas ait, qui throno coniũctiores ſunt: ſicut legimus Eſa. 6. Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum, excelſum & eleuatũ, & ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum. Seraphim ſtabant ſuper illud. Eſſe autẽ, eorum vox indicat. Aiunt enim, laudẽ dicite Deo noſtro. *Et qui timetis Deũ puſilli & magni.* In regno illo cœleſti omnes ſunt reges, omnes magni: qui Deum intueãtur, ſummo bono fruãtur, quamuis alijs alij ſint fœliciores. At in hac vita quidam magni, quidam puſilli, qui enim non fecerit, & docuerit, minimus vocabitur in hoc regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. In vita illa cœleſti nullus eſt timor ſeruilis, nam perfecta charitas foras mittit timorem. In hac autem vita viget, & timor ſeruilis & filialis. Hortatur igitur vox angelica omnes fideles timentes Deum, vt illum ſummis laudibus eferant. Cæterum vbi nos legimus omnes ſancti eius, græcè dicitur, πάντες οἱ δοῦλοι, ideſt, omnes ſerui eius. Quaſi dicat: alij lugeãt, vos qui ſerui eius eſtis, reſpicite, & leuate capita veſtra: & qui eum reuerenter colitis, & aliquando timore correcti contremiſcere ſoletis, gaudete puniri eos qui mageſtatem illius ſpreuerunt. Item ſiue puſilli ſitis, ſiue magni, ſiue inquam perfecti, ſiue minus perfecti, ſiue pauperes, ſiue diuites laudate eũ. Puſillos etiam vocat pauperes, & abiectos: magnos verò diuites & potentes. Gaudete ergo puſilli, quia cito efficiemini magni: & vos magni quamuis videatis diuitias & potentiam veſtram finiri in terra ne doleatis, quoniam maiora vos manent in cœlo.

Eſa. 6.

Math. 5.

¶ *Et audiui quaſi vocem turbæ magnæ.* Perperam Ambroſius, & Beda, & Haymo, & quidam alij hic legunt, *tuba multa.* Cum in Græco manifeſtè ſit ὄχλου πολλοῦ, ideſt, turbæ multæ. Sicut in principio capitis. Poſt hæc audiui quaſi vocem turbarum multarũ. Exprimit gaudium maximum Angelorum, & ſanctorum omnium de cõſummatione mundi, & perfecta ſanctorum glorificatione. Sed maxima deſcribitur hæc vox adhibitis rerum valde ſonantium ſimilitudinibus: vt intelligamus, & illam eſſe plurimorum, ideſt, omnium cœlitum, & maximè cuiuſdam atq; ineffabilis lætitiæ teſtem eſſe. Beda, magna vox canentium, magna cordis eſt deuotio: quæ multiplici repetitu laudis, & ruinam impiorum, & gloriam Domini ſuorũ concelebrat æternam. *Et ſicut vocem aquarum multarum.* De hac voce diximus. c. 1. *Et ſicut vocem tonitruorũ magnorum.* Voci tonitrui comparatur hæc vox ſanctorum, quia maxima eſt, & cœleſtis: & quia hæc vox impijs cum auditur terribilis eſt. De quo ſupra. c. 14. diximus. Iam hic vides quàm fœlices ſint ſancti habitantes in domo dei. Meritò ergo ait regius vates, Pſalmo, 83. Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Verè beati ſunt, & non ſolùm terq; quaterq; beati, ſed in infinitum beati, qui iam inhabitant illam ampliſſimã iocundiſſimamq; domum tuam: à qua nos adhuc peregrinantes in corpore longè abſumus, tamen ſit illuc contendamus ſpiritu. Verè beati illi ſunt, quibus iam conceſſum eſt ſtare coram te omni tempore, dulciſſimũque vultum tuum contueri: beati qui iam panem manducant in regno tuo, facti conuiuæ menſæ tuæ: hi profecto à laudibus tuis nequaquam ceſſabunt, &

Ambroſ.
Beda
Aymo

Beda.

Pſal. 83

& indeficienti cantico te collaudabũt in perpetuis æternitatibus: audietur vox illorum ſicut audiri ſolet vox turbarum multarum, & ſicut vox aquarum multarum, & tonitruorum magnorum ſemper reſonans Alleluia.

¶ *Quoniam regnauit Dominus Deus noſter.* Iam finitum eſt regnum peccati: & in poſterum ſolum Deus noſter regnabit. Tunc adimplebitur, quod dicitur, aduentat regnum tuũ. Quo verbo inter alia poſtulamus, vt omnia Christo regi ſubijciatur. Data quidem eſt ei omnis poteſtas in cœlo, & in terra: conſtitutus eſt ſuper opera manuum domini: videmus quidem Dominum Ieſum propter eius paſſionem & mortem, gloria & honore circundatum, nondum autem videmus ei omnia ſubiecta, nondum eſt vnum ouile, & vnus paſtor. Adhuc regnat peccatum adhuc regnat mors: multis adhuc ignotum eſt, quanta ſit fœlicitas Dei regno ſubijci: & ideo malunt eſſe mancipia diaboli. Petimus igitur, vt aduentat regnum Chriſti, nihilque remaneat illi non ſubiectum, tollanturq; de regno eius omnia ſcandala, ac nouiſſima deſtruatur mors. Quod tunc continget quando Babylon illa magna penitus corruerit, tunc enim regnabit Dominus Deus noſter. *Omnipotens.* Ideſt, cuius eſt potentia, vt omnia faciat, quæ vellit: & cui ſoli regnum debetur.

¶ *Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei. quia venerunt nuptia agni, & vxor eius præparauit ſe.* Vxor futura dum domi ſuæ manet ſponſa dicitur: cum nuptiæ fiunt, & ad ſponſi ædes ducitur, iam vxor vocatur. Ita Eccleſia dum domi ſuæ expectat ſponſi ſui aduentum, ideſt, dum in terra manet vſq; ad diem iudicij, vocatur ſponſa ſicut ait Ioã. cap. 3. Qui habet ſponſam ſponſus eſt. Cum autem in die iudicij ducetur ad domum ſponſi, ideſt cum Chriſto aſcendet in cœlum dicetur vxor. Hę ſunt nuptię de quibus Mathæ. 22. ſcriptum eſt, ſimile eſt regnũ cœlorum: &c. qd non eſt intelligẽdũ de Eccleſia, neq; de Chriſto Domino, vt multi volunt, ſed de cœleſti regno vt ſonat, ita vt ſit ſenſus negocium regni cœleſtis taliter ſe habet, ita ſe res habet in illo acquirendo, & hoc ſe ſolet modo habere. Simile eſt ergo regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, ideſt, qui celebrare nuptias filij ſui volens, miſit vt vocarentur inuitati. Et quoniam iam nuptiæ inſtabant dixit Ioãnes: quia venerunt nuptiæ agni. Hæ ſunt etiam nuptiæ de quibus Dominus intellexit apud eundem Math. cap. 25. Sub parabola decem virginum. Quibus dictũ eſt: ecce ſponſus venit exite obuiam ei, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias. In his nuptijs fiet conuiuium illud quod refert Eſaias c. 25. de quo ſtatim dicemus.

¶ *Et vxor, inquit, eius præparauit ſe.* Videlicet omni ornamento virtutũ & omni genere meritorum bonorũ, hoc eſt, iam venit ad illum cumulum ſanctitatis, ad quem electa erat. Perſtat in eadem metaphora: Nuptæ enim diligenter ſe ornant in domum viri ducendæ.

¶ *Et datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & cãdido: byſſinum enim iuſtificationes ſunt ſanctorum.* Quia obſcurum videbatur quod dixerat, & vxor eius præparauit ſe, nunc id explicat. Proditura Eccleſia ad viri ſui amplexus ornat ſe vt ſolent nuptæ, & amictu pulcherrimo ſeſe operit, hoc eſt, iuſtificationibus ſanctorum, bonis me-

meritis membrorum ſuorum. Et quo niam bona merita iuſtorum dona dei ſunt, meritò ait, & datum eſt illi. Vnde Iacob. 1. dicitur omne datum optimum de ſurſum eſt. 1. Cor. 4. quid habes quod non accepiſti. Hac autem veſte operiri cœpit ex quo electa eius membra operari cœperũt. Sed quum ea finiuntur, tunc verè cooperit ſe, quia iam integra veſte ſua tegitur. Præterea, ita loqui videtur Apoſtolus quaſi tunc cum exitura eſt, ſe cooperiat: quia tunc tota prodijt in vi ri angelorumq; conſpectu. Tunc eximia eius pulchritudo tota innoteſcit. Tunc integrum meritorum ſuorum præmium accipit. Intelligit autem iuſtificationes, ideſt, opera iuſtè & ſanctè facta, quibus homines magis iuſti ficantur in byſſino, ſcilicet, amictu. Quoniam byſſus tenuiſſimi, & candi diſſimi lini genus eſt, & maioris perſpicuitatis cauſa additur, *ſplendenti & candido*. Vt ſignificetur innocentia & puritas ab omni labe libera, quam tũc habitura eſt Eccleſia: & quam pœnitentiæ & reliquarum virtutum operi bus comparauit. Siquidem linum cũ natura candidum non ſit, tunſione; & maceratione aſſidua mundum & candidum redditur. Ita caro noſtra operi bus pœnitentiæ dealbanda eſt. Vbi nos legimus, *Splendenti & candido*, in græco eſt, βύσσινον καθαρὸν καὶ λαμπρὸν ideſt, byſſino puro & ſplendido. Qđ idem eſt, quum enim linum eſt valde purum, & mundum tunc magis ſplendet & lucet. De his glorioſis, & ſplendidis virtutibus intelligens Propheta Eſaias ait. cap. 35. gloria libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron. Ac ſi diceret: nihil erit pulchrius, feracius, & glorioſius Eccleſia Chriſti, quæ antea erat velut inuium & ſterile deſertum. Habebit enim gloriam libani & pulchritudinem carmeli, & ſeron. Per libanum intelligitur templum Salomonis, quemadmodum apud Zachariam. cap. 11. & apud Ezechielem. c. 17. vt ibi ſtatim propheta exprimit. Per Carmelum, & Saron, intelligetur Iudæorum populus. Voluit ergo Eſaias ſignificare omnem candorem, & fructuum ſpiritualium fertilitatem, & abundantiam, & omnem gloriam, & pulchritudinem, & omnes deniq; virtutes, & merita danda eſſe Eccleſiæ ſponſæ agni. Quod alia ſimilitudine ſignificare volens noſter Ioãnes ait: & datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino amictu, puro, & candido, & ſplendenti, hoc eſt, ſanctis operibus, & virtutibus quas iuſtificationes appellat: obſerua. Datum eſt à diabolo Babyloni, & meretrici magnæ, vt exterius cooperiat ſe byſſino amictu ſplendenti vt, inquam, reſplendeat opibus diuitijs, voluptatibus, & potentia, quibus tandem ſpoliata immiſſa eſt in abyſſum, vt capite præcedenti vidimus; at ſponſæ agni datum eſt à Deo vt præparet ſe & induatur intus, & foris byſſino amictu puro & ſplendenti, hoc eſt, gratia, & innocentia, & omnibus virtutibus: vt tandem in gloria Deo in perpetuum copuletur. Factis ergo ſuis ſanctis ſponſa agni cooperitur, & induitur, quo contra, impij, ait Beda, qui iuxta Eſaiam telas aranearum texunt, nõ operientur operibus ſuis. Opera enim illorum, opera inutilia. Ad mirabili artificio & ſubtilitate conficit aranea telam ſuam, ſed in aere. Ex quo fit vt ipſa tela ſimul cum aranea facilè frãgatur & pereat. Aranearum telis reuera induuntur impij. Quid obſecro eſt omnes mundi potẽtię, opes & diuitiæ, niſi aranearũ telę, vanę &

Margin: Iacob. 1. / 1. Cor. 4. / Eſai. 35. / Zach. 11. / Ezech. 17. / Eſai. 59. — Section letters: A, B, C, D.

& inutiles,& quæ ſimul cum ipſo corde vbi texuntur,labefactantur, & penitus conſumuntur:quibus exuta impiorum collectio in perpetuis tenebris penas luit. Quare rectè addit ſtatim Propheta: telę eorum nõ erũt in veſtimentum,neq; operientur operibus ſuis:opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus ſuis. At iuſtorum cætus ſpiritualibus ornamẽtis induitur: vt in hoc loco vides. Vnde apud Eſaiam.c.61.ait:gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, qui induit me veſtimentis ſalutis,& indumento iuſtitiæ circundedit me,quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis,obſerua. Non ait Eccleſia, gaudebo in mundo, ſed in Domino, ſponſo,ſcilicet, ſuo, gaudet enim in Domino ſemper, vt Paulus hortatur ad Philip. ſcribens: quia induta eſt indumẽtis ſalutis, hoc eſt,iuſtitia & charitate.Ita tamen illã Chriſtus virtutum ornamẽtis induit, ac ſi eſſet ſpõſa,quæ in die nuptiarum ſplendidis veſtibus cooperiri ſolet, & pulcherrimis ornamentis indui,& corona decorari. Vnde Hierony.in epiſtola ad amicum ægrotũ de viro perfecto ait. Tunc iuſti tantum in luce erimus. Quoniam omnes quidem reſurgemus,ſed non omnes immutabimur:diſcretionem enim faciet perſonarum, diuerſitas meritorum. Nam ſi inter ipſos ſanctos erit aliqua de operatione diſtantia, dicente Apoſtolo:ſtella à ſtella differt in claritate: quam diuerſitatem, inter impios & iuſtos ſentiemus? quorum alij in iudicio, alij in ſanctorum concilio reſurgunt? Qui & ſi reſurrectionis ipſius tempore ſegregantur, quid de habitu formaq; dicemus? Quæ, vt mihi videtur, non veſte aliqua textili, neque mulierum elaborata penſis, ſed ſuis meritis,& orationibus erit inuenta: beato Ioãne hoc in reuelatione monſtrante, qui ſanctos ait indutos byſſinum ſe vidiſſe. Et ne forte ſub tegmina byſſini,aut ſtamina quæ teremus,& materiale, vel corruptibile ac fluxum aliquid exerceri in cœleſtibus opinaremur,ſubdidit: byſſinũ autem iuſtificationes ſanctorum ſunt. Tunc ergo,vt intelligo, in ſuperficie corporis noſtri venient,quæ nũc ſunt tecta ſub corpore. Tunc vnicuiq; miſerum me,conſcientia ſua veſtis fiet. Hæc ille.

¶ *Dixit mihi.* Scilicet, Angelus qui mihi loquebatur. Vt conſtat ex ſequentibus.

¶ *Scribe.* Hoc non ſolum dici, ſed ſcribi etiam vult:vt ſemper in animis hominum infixum ſeruetur. Atquè hac ſpe omnes,& præſertim ij, qui extremo tempore erunt,ad labores, & pericula quæuis ſubeunda æquo animo,confirmentur.

¶ *Beati qui ad cœnam agni vocati ſunt.* Beati inquit,ac ſi dicat:& ſi multas perſecutiones ferant beati. Et ſi eos ſcelerati homines odio,& liuore proſequãtur,beati. Beati,inquit Chriſtus, qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam:beati qui lugent. Beati eritis cum vos oderint homines,& dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me gaudete, & exultate,quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis: gaudete quoniam ad cœnam agni vocati eſtis. Sed ais, quo modo fęlices dicũtur qui ad cœnam agni vocati ſunt:nõne multi ſunt vocati,pauci vero electi? Nõne multi ad nuptias & cœnã agni vocati ſunt, & multi venire contempſerunt, vt refert Dominus apud Luc.c.14? Nõne ait

ait neminem illorum guſtaturum cœnam eius? Ad hoc dices, quod non agit hoc loco Ioãnes de communi vocatione, ſecundum quam, multi ſunt vocati pauci verò electi. Sed de illa quæ propria eſt electorum. De qua Paulus ad Romanos. 8. inquit: quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit. & quos vocauit, hos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit illos, & glorificauit. Vnde omnes prædeſtinati dicuntur vocati de quibus apud Mathæum Chriſtus ait multi ſunt vocati pauci verò electi, ideſt, multi qui vocantur ad vineam Domini in qua vſquè ad mortis noctem laborant alij à mane, alij ab hora tertia, &c. Et qui propter laborem ſuum denarium, hoc eſt, præmium beatitudinis recipiunt: quãuis pauci ſint electi, ſiue incliti qui tantũ, vel ipſa hora mortis laborantes pænitendo denariũ beatitudinis accipiant, ſed de hoc multa diximus in illum locum Mathæi, ſcitu digna. De hac ergo ſecunda vocatione loquitur hic Dominus notandum autem quod ait ad cœnam vocatos. Vnde Beda, non ad prandium, ſed ad cœnam vocatos narrat, quia nimirum in fine diei, conuiuium cœna eſt. Qui ergo finito præſentis vitæ tempore, ad refectionem ſupernæ contemplationis veniũt, profecto ad cœnã agni vocantur. Quæ ad verbum deſumpſit ex Gregorio, Home. 24. in Euange. qui ibi hæc refert: & ita vt nos interpretatur. De hac cœna dictum eſt lucæ. cap. 14. Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Si quis forte obijciat Gregorio, & Bedæ, apud veteres non fuiſſe prandia ſed cœnas, quod nõnulli exiſtimarunt, ideoq; fruſtra eos obſeruare non eſſe, dictum ad prandiũ, ſed ad cœnam: hic vt errorem agnoſcat ſuum, ſatis eſt in memoriam reuocare quod Chriſtus ait in eodem. c. 14. Lucæ. Cum facis prandium, aut cœnã noli vocare amicos tuos. Illud potius obijciendum. Quod cum apud Math. cap. 22. De eiſdem nuptijs agitur, non cœna dicitur, ſed prandium.

[Margin notes, left column: Ro. 8; Math. 22; Beda; D. Greg Hom. 24; Lucæ. 14. Right column: Lu. 14; Math. 22]

¶ Et miſit, inquit, ſeruos ſuos vocare inuitatos ad nuptias, & nolebant venire: & iterum miſit alios ſeruos dicens: dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui. Præterea, cœna hæc in hoc ſeculo fieri videtur, ait enim intrauit autem Rex, vt videret diſcumbentes, & vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali. Reſpõdetur, facilè hoc ſolui poſſe, ſi dicamus nuptias non ita accipi vt hactenus expoſuimus, ſed copulationem Chriſti, & Eccleſiæ, quæ in hac vita fit hominibus ad euangelium venientibus, vt Hierõ. & multi alij interpretantur. & in ijs, Ianſenius in concordia euangelica. cap. 105. Sed reuera de ijſdem nuptijs loquitur Ioãnes, & Mathæus, vt docet Hilarius, Canone. 22. in math. & Euthimius. Eſt tamen hoc diligenter memoriæ mandandum, ſcripturã ſacram ſolere res magnas multis nominibus appellare, vt per ea multæ illarum proprietates, quoad fieri poſſet explicentur. Ita Deus, Chriſtus, beatitudo, diabolus, pœna damnatorum varia nomina habent. Sed aliquãdo nomina affert in eandem rem cõuenientia, quæ ſecum pugnare videntur. Quemadmodum Chriſtus, Apo. 5. Leo & agnus vocatur. Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum. Et paulo poſt, dignus eſt agnus qui occiſus eſt, accipere virtutẽ. Leo propter fortitudinem, agnus propterea quod pro nobis oblatus eſt. Et ſa-

[Margin notes, right column: Hiero.; Hilarius; Apo. 5.]

pro 8.c ſapientia in creata dicitur genita, Pro. 8. Non dum erant abyſſi, & ego iam concepta eram, atque eadem dicitur creata. Eccle. 24. Ab initio & ante ſecula creata ſum. Genita vt oſtendatur nata ex patris ſubſtantia, creata vt ſine mutatione, & ſine labore patris nata intelligatur. Quemadmodum interpretatus eſt Hilarius lib. de ſynodis. & eum ſequutus, S. Thom. 4. contra gentes. ca. 4. Ita ſanctorum fęlicitas, & cœna dicitur & prandium. Cœna, quia finis diei eſt, & laboris, prandium, ne putemus finiri poſſe eius voluptatem. Sed poſtea quàm initio eam percepe runt beati, atq; nunc percipiunt, ſemper aliam atquè aliam manere. Ideſt, iam eſſe perpetuam: ſicut poſt prandium reſtat alterum conuiuium: nec terminatur in eo gaudium, ſicut in cœna terminari videbatur. Eodē modo dictum eſt de eadem beatitudine Eſa. cap. vltimo. Et erit menſis ex mēſe: & ſabbatum ex ſabbato, ideſt, feſtu feſto tunc ſuccedet, non terminabitur illius vitæ feſtiuitas: vnum & perpetuum gaudiū erit. Loquitur enim more noſtro ſacra ſcriptura. Apud quos nullum gaudium eſt quod ſemper duret, ſed tunc nobiſcum optimè agitur, cum aſſiduè gaudium gaudio ſuccedit. Quod autem ait Math. intrauit autem rex vt videret diſcumbentes, non epulantes dixit, ſed diſcumbētes. Antea enim diſcumbitur, quàm prandeatur. Ergo qui nunc in Eccleſia ſunt, diſcumbunt: quia comparant ſe ad prandium, ideſt, ad beatitudinem, quam ſine dubio conſequentur, ſi iuxta vocationem ſuam viuant. Sicut ait: & egreſſi ſerui eius congregauerūt omnes quos inuenerunt malos, & bonos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium. Nam cum in Eccle-

Eccle. 24. b

Hilarius

S. Tho. 4.

Sanctorū felicitas in ſacra ſcriptura vocatur cœna & prandium & quare.

A ſiam ingrediuntur tunc diſcumbunt at prandium, vel cœna in cœlis datur. Itaquè non dicuntur diſcumbētes propter locum qui ſolet idem eſſe diſcumbentium & cœnantium: ſed quia qui diſcumbunt paulo poſt ſine dubio cœnabunt, ſi ita vt par eſt in eo loco fuerint. Beati ergo illi qui ad cœnam agni vocati ſunt hæc eſt cœna illa, hoc eſt prandium illud, hoc deniquè conuiuium: de quo prædixe

B rat Eſai. capite vigeſſimoquinto. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguiū medullatorum, & vindemiæ defæcatæ. In cæleſti illa beatitudine ſancti diuinis epulis ſatiantur. Hoc intelligens Dauid dicebat: ſatiabor cum apparuerit gloria tua. Ac ſi diceret: cum animus meus è corporis vinculis tanquam ex carcere ad ſedes beatiſſimas

C & ad menſam illam cæleſtem aſcenderit, tunc admirabilibus epulis ſatiabor, omnibusquè voluptatibus affectus, te Deum meum, ſummum & immenſum intuebor. Ad hoc cæleſte conuiuium nos inuitat Angelus hic. Et apud Lucam Chriſtus. Ego, inquit diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Hoc eſt, conuiuium ad

D quod ipſe Deus nos inuitat, ad quod omnes qui vocati ſunt accedunt, de quibus dicitur in Pſalmo. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hæ dapes, hoc nectar, hæc Ambroſia, hæc pabula mentis ſunt, non corporis alimenta. Et hoc eſt conuiuium de quo hic loquitur Ioānes, in cæleſti patria parato. vbi ſancti in æternum ſatiantur. O glorioſam cœnam,

Eſai. 25.

Pſal. 16.

Luc. 22.

Pſal. 35.

ò ſedes illas beatas,æternas què manſiones,in quibus fęlices illi conuiuæ æternis dapibus perfruũtur. Beati ergo qui manducabũt panem in regno Dei:qui recumbent cum agno. beati.

¶ *Et dixit mihi hæc verba dei vera ſunt.* Ad maiorem huius rei confirmationem hoc additum eſt. Et vt magis ad tolerandum & laborandum in via,& vinea dñi excitētur fideles. Ac ſi apertius diceret:quod ſcribēdũ dixi, beati qui ad cęnam agni vocati ſunt,non ex me ipſo dixi,nec mea vox eſt,ſed dei, & vera ac certa eſt,neq; vnquã vana inuenietur.Stat quidem ſententia: cælũ & terra tranſibunt verba autē mea non tranſibunt. Quod ſummè conſolatur fideles,in tribulationibus, ſcientes quod verba Dei vera ſunt: vt certò fidant in eius promiſſis. Cur igitur deſperamus? Cur diffidimus,cũ ipſe tanta promittat?nec minus tamē hoc verbo terreantur impij,qui huius Babylonis ſunt ciues,nã & ijs minatus eſt perpetuam ruinam, & eius verba vera ſunt.Noli igitur nimium eſſe ſecurus. Qui tibi ad ſe conuerſo pollicetur cœnam,idem ita obſtinato minatur ruinam,& famem.Idem Deus vbiq; loquitur.Ad pœnitentiam igitur curramus,& tunc ad cœnam agni vocabimur ſine dubio : nam verus eſt Deus,ſe ipſum negare non poteſt. Lucæ.21

¶ *Et cecidi ante pedes eius vt adorarē eum.* Multæ in hoc loco dubitationes occurrunt. Quæri enim iure poteſt, cur modo adorare velit Angelũ Apoſtolus,qui antea nõ fecit.Deinde quo adorationis genere. Tertio,rectè ne fecerit,an ſecus.Nã ſi rectè fecit, cur prohibet angelus:ſi autem non rectè, cur ſimiliter eum adorare tentauit. c. 22.In prima dubitatione ratio multorum patrum,hæc eſt: adorare eum Supra. 21.

A Ioãnes vult,quia maiorem eum eſſe cognouit. At hæc adorandi profectò cauſa eſt,ſed minime docet neq; exponit quod rogamus,quare modo potius quàm antea eum adorauerit. Exiſtimo Apoſtolum noſtrum lætiſſimo vaticinio delectatum de nuptijs agni,& de innumera multitudine eorum qui vocati ſunt ad eaſdem nuptias prægaudio & exultatione in terram cecidiſſe: & quaſi maximas gra-

B tias agentem adorare voluiſſe pronuncio. Hoc idem narrat ſcriptura ſacra,Gene.cap.17.contigiſſe Abrahæ. Gen 17.
qui audita promiſſione Iſaac naſciturí prægaudio & lætitia incredibili, & venerandi ſtudio cecidit in terram. Cecidit,inquit, Abraham in faciem ſuam,& riſit in corde ſuo dicens: putas ne centenario naſcetur filius.Et Iudicum. capi. 13. Manue & vxor eius Iudicũ.13.
proni ceciderunt in terram. Poteſt

C hoc ex.cap.vltimo huius libri intelligi:in quo Ioãnes iterum cecidit, vt angelum adoraret ſimilia nuntiantem. Hæc videlicet: & nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine ſolis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſecula ſeculorum. Et dixit mihi hæc verba fideliſſima ſunt, & vera. Et quamuis ſupra quoque quædam de beatitudine dixerit, vt vi

D dere eſt in fine capitis ſeptimi, & cap. vndecimi. Tamen quæ nunc dicit expreſſiora ſunt:nec ad quoſdam dicuntur vt illa, ſed ad omnes, & quaſi iam proxima narrantur. Pro his ergo,& iterata illa aſſeueratione : hæc verba vera ſunt, quæ in vtroquè loco poſita eſt gratias agit. Fortaſſe etiã cũ hæc dicebat viſibili ſpecie angelus apparuit,quaſi ſpecimen quodã Apoſtolo daturus futuræ illius fęlicitatis,

quia homines Angelis ſimiles & ęquales futuri ſunt: atque ideo territus illo nimio ſplendore Ioanes cecidit ad pedes eius, ſicut cecidit. cap. 1. Cum primum eundem Angelum vidit: & ſicut ceciderunt Apoſtoli in transfiguratione Chriſti, vt narrat D. Mathæ. cap. 17. Math. 17

¶ De adorationis genere nulli dubium eſſe debet, quia ita adorare Ioãnes voluerit, vt Angelum adorari par erat, id eſt, non vt creatorem ſed vt creaturam, non enim ignorabat aut ſoli Deo dandam eſſe adorationem latriæ, aut Angelum eſſe eum, qui loquebatur, vt initio libri & poſtea ſępè dixit. Sciebatque nullam creaturam rationalem adorandam eſſe adoratione latriæ, etiam quatenus Deum repreſentat, ne ipſa creatura adorari videatur. Nec nos moueat, vt adorationem latriæ eſſe credamus, verbum adorare, aut cecidiſſe ad pedes eius: cum vulgatum ſit, ſæpè in ſacra ſcriptura hæc creaturis tribui. Vt Gene. 19. Loth cum vidiſſet Angelos, ſurrexit, & iuit obuiam eis: & adorauit pronus in terram. 3. Regum. 1. Inclinauit ſe Bethſabet, & adorauit regem. Et mox: & annunciauerunt regi dicentes, adeſt Natham Propheta. Cumque intro iſſet in conſpectu regis, & adoraſſet eum pronus in terram dixit, &c. Rectè ergo Ioãnes adorat nuncium Dei ſui, & beatum, & lætiſſima nuntiantē.

Gen 19

3. Re. 1.

¶ Sed cur prohibet Angelus? hãc dubitationem ſoluit. D. Grego. Ho. 8. euangelicę lectionis. Vbi cum dixiſſet: quia enim cœli rex terram noſtræ carnis aſſumpſit, infirmitatem noſtrã illa iam angelica celſitudo non deſpicit. hoc etiã addit: hinc eſt enim quod Loth, & Ioſue Angelos adorant, nec tamen adorare prohibent: Ioãnes verò in Apocalypſi ſua adorare Angelum voluit: & eum idem angelus adorare compeſcuit dicens: ne feceris, cõſeruus enim tuus ſum. Quid eſt quod ante Redemptoris aduentum homines Angelos adorant: poſt modum verò adorari refugiunt? niſi quod naturam noſtram, quam prius deſpexerant, poſtquam hanc ſuper ſe aſſumptam reſpiciunt, proſtratam ſibi videre pertimeſcunt. Nec iam ſub ſe velut infirmam contemnere auſi ſunt: quam ſuper ſe videlicet in cœli rege venerantur. Gregorium ſequuntur glo. & Ansbertus, & Haymo, & Rupertus, & alij nõnulli. Nec immerito ad hoc addendum videtur, vt plenior cauſa reddatur, quod ex verbis ipſius Angeli colligitur noluiſſe Angelum adorari ſe, quoniam præter dignitatem, quę hominibꝰ acceſſit aſſumente filio Dei eorum naturam, hæc quoque magna eſt. Miniſtros Chriſti eſſe eos, & prophetas, & euangelicæ doctrinæ nuncios: tum etiam propter hanc doctrinam vexari ab inimicis Chriſti. Conſeruus, inquit, tuus ſum, & fratrem tuorum prophetarum: & eorum qui ſeruant verba libri huius. Ac ſi dicat: mihi ſummè honorificum eſt, Chriſti miniſtrum eſſe: & eius myſteria tibi nũciare. Cũ tu igitur & fratres tui mihi pares ſitis in eo, quod mihi glorioſiſſimum eſt, id eſt, in reuelando teſtimonio Ieſu Chriſti, nolo vt me adores. Itaquè in honorem Chriſti nõ vult adorari à Ioane: quaſi oſtendens quanti faciat Chriſtum, cum tãto honore amicos eius fideles proſequatur. ad hoc facit illud quod Dauit ait: Mihi autem nimis honorati ſunt amici tui Deus. Accedit, quod cum de beatitudine loquatur, in qua omnes æquales Angelis erunt, rectè vt hoc oſtendat

D Greg.

Pſa 138

dat conſeruus Ioãnis,& coæqualis appellari vult,potiuſquam adorari.

¶Cæterum hoc Angeli exemplo edocemur non ſuperbire,nolle ab hominibus adorari lege,de hoc D.Grego.21.Mora.cap.10.& vi.quæ.c.22. annotauimus. D.Grego.

¶*Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habẽtium teſtimonium Ieſu.* Ideſt, habentium in ſe ſigna quibus teſtentur ſe eſſe Ieſu.Et ipſum Ieſum eſſe verum filium Dei, vt expoſuimus.c.6. Tales ſunt qui eum prædicant, & annunciant,& pro eo patiũtur.Hos prophetas vocat:quoniam illorum habebant ſpiritum prophetiæ, vt aſcondita ſcripturarum patefacerent, & ventura prædicarent:atque ita maiori autoritate teſtimonium de Chriſto redderent. Quare quod hic dixit, & fratrũ tuorum teſtimonium habentium Ieſu.c.vlti.apertius explicauit dicens: & fratrum tuorum prophetarum. Nec abſurdè exponeremus prophetas hic veteres commemorari, etiam qui ſimile habuerunt teſtimonium Ieſu,id eſt,multa de eo prædixerunt, & ſuis prędictionibus ſe Ieſu eſſe teſtabãtur.

¶*Teſtimonium enim Ieſu,eſt ſpiritus prophetiæ.* Ideſt,ſpiritus prophetię qui eſt in Eccleſia ſicut & in alijs prophetis,qui de Chriſto teſtificati ſunt, teſtimoniũ quodã,& indiciũ eſt Ieſu. Nõ enim datur ſpiritus prophetiæ niſi credentibus in Ieſum:quare cũ tam apertum habeas teſtimoniũ Ieſu, meritò non patior adorari a te. Diximus etiã de hoc.c.6.aliter Gagneius. Teſtimoniũ Ieſu,eſt ſpiritus prophetiæ, vnde & Petrus huic omnes,inquit, prophetæ teſtimonium perhibent: conſeruũ ergo ſe dicit habentium ſpiritum prophetiæ,non prophetarum tantum ſpiritum,ſed prophetiæ largitorem ſpiritum ſanctum.

¶*Et vidi cœlum apertum.* Quoniam dixit paulò ante,quia venerunt nuptiæ agni: & vxor eius præparauit ſe: neque ante futuræ ſunt nuptiæ quàm Chriſtus vltionẽ de hoſtibus eius ſumat nunc de eius aduentu ad hãc vindictam agit.Et quidem ſi verba præſentia tantum conſideremus cum pręcedentibus, manifeſtè ad extremum iudicium pertinere videbuntur: ſed ſi totum locum apertè perſpiciamus, videbimus nequaquã de iudicio illo verba fieri,ſed de deſcenſu Chriſti inuiſibili ad ſubueniẽdũ ſanctis laborãtibus,& cũ Antichriſto, & miniſtris eius certantibus,& vidi,inquit,beſtiã & reges terræ,& exercitus eorũ congregatos ad faciendũ pręliũ,cũ illo qui ſedebat in equo:& quę ſequũtur. Tunc enim nõ erit Antichriſtus,nec poſſunt ad eũ diẽ referri quæ ibi ſcripta ſunt. Rectè ergo ait Ambro.c.19.nullo modo exiſtimare debemꝰ, qđ hoc caput ad aduentũ Chriſti, pertineat in quo ad iudiciũ venturus eſt,ſed potius ad electos,qui in fine mũdi naſcituri ſũt. Ambro. Fine etenim mundi inſtante veniet dñs cũ ſanctis ſuis,vt pugnet pro ipſis contra Antichriſtũ,& miniſtros eius. Et idẽ repetit poſtea cũ venit ad explanationẽ verborũ,quæ modo retulimus. Vt igit ea quæ pręcedũt de nuptijs ad cõſolationẽ ſanctorũ ſcripta ſũt vt viriliter pro tãta ſpe,pugnẽt:ita nũc vt ſciant ſe non eſſe in hoc certamine à Chriſto deſerendos, ſed eum inuiſibiliter affuturum vt pro ſe pugnet, eum equo albo deſcendentem inducit. Merito autem vidit cœlum apertum,quoniam Chriſtus, & magna ſanctorum multitudo è cœlo eueniunt in terram.Sicut portæ vrbis aperiuntur turbis per eas prodeuntibus

bus. Præterea ſe vidiſſe in ea viſione A cœlum apertum teſtatur Ioãnes, vt etiam ſignificaret myſteria omnia illa cæleſtia, illi apertè fuiſſe demonſtrata. Semper enim quod ar cana cæleſtia ac diuina myſteria illi aperiuntur dicitur fuiſſe ei cælum apertum.

¶ *Et ecce equus albus.* In equo albo Chriſti corpus immaculatum, vt diximus. cap. 6. Siue eius humanitatem pleriquè intelligunt. Quod in hoc loco minime probatur. Quoniam an B geli, qui ſunt exercitus eius etiam vehuntur equis albis. Et Zacharias, capite primo. Vidit equos albos quibus, ſcilicet, vehebantur Angeli: nec poteſt ibi aliqua humanitas deſignari. Atq; eadem ratione nõ probo quod alij exiſtimant per hunc equum albũ intelligi congregationem Apoſtolorum omnium & eorum qui de Chriſto Ieſu perhibent teſtimonium: ſed equum album ei tribuit quoniã quaſi C ducem ad prælium venientem inducit. Equus enim multũ in prælio equitem iuuat: vt diximus in eodem. cap. ſignificat ergo benè inſtructum, & paratum bellatorem, vt ibidem dictum eſt, albꝰ eſt equus: vt victoria futura ſignificetur. Vnde in illo. cap. 6. Apoca. dicitur ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum exiuit vincens, vt vinceret.

Zach. 1.

Supra. 6

¶ *Et qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis & verax.* Fidelis quia quicquid ſuis promiſit, cumulatè redditurus eſt. Verax eadem ratione dicitur, quaſi conſtans in promiſſis. Sed videtur hoc eſſe ad impios referendum, vt verax dicatur, quia eos ita vt dixit, puniat.

¶ *Et cum iuſtitia iudicat & pugnat.* In Græco & in nõnullis codicibus legitur, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει, ideſt, & in iuſtitia iudicat: ſed idem ſenſus eſt. Quoniam cum magna eum potentia venientem deſcribit, ne quis illum fortaſſe credat viribus, & potentia abuſurum, aut omnes perditurum dicit eum iuſtè iudicare ſecundum omnium merita, nulliquè nociturum, & aduerſus neminem pugnaturum, niſi aduerſus eum qui pœnas ſuis factis commeruerit. Viriliter igitur agamus & confortetur cor noſtrum, quoniã Dominus eſt qui pugnabit pro nobis. Audiamus quid olim dicebant Aegyptij, vt ſcriptura teſtatur Exod. 14. Fugiamus Iſraelem Dominus enim pugnat pro eis contra nos.

Exo. 14

¶ *Oculi autem eius ſicut flãma ignis.* Quod eſt videlicet irati ſignum, & ſupplicia inferre molientis, vt diximus. cap. 1. Væ impijs aduerſus quos excandeſcet iuſtus iudex, ſęuiſſimoq; vultu oſtendet velle ſe vindictam de illis ſumere. Timeamus miſeri, & dicamus cum regio vate, cũ iratus fueris miſericordiæ tuæ obſecramus domine, vt recorderis.

Pſa.

¶ *Et in capite eius diademata multa.* In capite ſuo coronas multas habere dicitur, vt oſtendat ſe habere poteſtates omnium regum, & hoc eſt, quod ipſe ait data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra, Math. c. vlt. Mihi, inquit data eſt poteſtas, & nulli alij. D Nec ſimplex aliqua poteſtas, ſed omnis. Nõ vna ſed coronæ multæ, & diademata multa. Nec ſuper externa tantum ſed ſuper ſpiritualia: nec in terra tãtum, ſed in cælo. Iam ſi magnum videtur poteſtatem habere ſuper terrena, quanto maius eſt poteſtatem habere in cælo & in terra? Magnũ quid videmur habere, ſi propitium habemus potentem aliquem regem vna tantũ corona inſignitum. Et tamen plerũq; fal-

Math. vlt.

fallŭtur qui in regibus huiuſmodi ſpem ſuam collocāt. Quia vana ſalus hominis, mundanaq; poteſtas baculus eſt arundineus. Si igitur tantā confidentiam habent homines in bana illa poteſtate, quanto magis in vera poteſtate Chriſti, qui non vnum aut alterum diadema in capite ſuo habet ſed multa, hoc eſt, omnium ſupremas poteſtates. Quod etiam apertius ſignificare volens Daniel. c. 7. ait. Et dedit ei poteſtatem, & honorem & regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient, poteſtas eius, poteſtas ęterna, quæ non auferetur: & regnum eius quod nō corrūpetur. Eius enim imperium nullo fine claudetur nulla poſteritate delebitur, nulla temporum varietate diſſipabitur. Hic eſt rex ille qui omnia mundi regna comminuit & abſtulit diademata à regib9 eorum, & impoſuit ſuper caput ſuū. Quod docere volens ſidem Daniel. c. 2. ait: in diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non diſſipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & conſumet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in ęternum, hæc omnia adimpleta eſſe in Chriſto, & in regno eius certa res eſt. Regnante enim imperio Romano natus eſt rex noſter Chriſtus, cuius regnum æternum erit: neq; ab hoſtibus aliquando penitus extinguetur ſed in hac vita initium ſumens in cæleſti illa vita in æternum permanebit: oppugnatur in hac vita regnum Chriſti, & oppugnabitur: ſed minime expugnabitur, nūquàm q; penitus euertetur. Portæ enim inferi non præualebunt aduerſus illud, vt Chriſtus Rex noſter ait Math. 16. Quoniam ipſe cū illo eſt vſq; ad conſumationem ſeculi. Math. vlt. Vnde regius vates inquit Pſal. 144. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum: & dominatio tua in omni generatione & generatione. Et Pſal. 88. ait pater filio ſuo. ędificabo in generatione & generationem ſedem tuam. Et quia hæc erant admiranda alloquitur ſtatim Dauid regē noſtrū habentē in capite ſuo diademata multa. Confitebuntur cæli mirabilia tua domine: etenim veritatem tuam in Eccleſia ſanctorum. Veritatem Dei vocat eius promiſſa. Et ſtatim pater ait: in æternum ſeruabo illi miſericordiā meam, & teſtamentum meum fidele ipſi. Et ponā in ſeculū ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cæli. Et thronus eius ſicut ſol in in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in ęternum, & teſtis in cælo fidelis. Vocat Chriſtum regem noſtrum ſemen Dauidis, quia ab eo quatenus homo genus trahebat iuxta id quod ait Mathęus: liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham. Hic rex noſter regnat ſuper omnes reges in ęternum in Eccleſia, quæ in omne tēpus duratura eſt. Dicit autem thronum Chriſti duraturum ſicut dies cęli, hoc eſt, quandiu ſol, & luna, durauerint. Quæ aſtra ſunt teſtes perpetuitatis regni Chriſti, vt ipſum ęternū eſſe ſignificaret. Quādo igitur dn̄s regnauit ſuper omnes qui in terra, & in cęlo ſunt exultet terra, & lętetur inſulę multæ. Lętemur, inquam, omnes, quoniā rex iſte noſter ante ſecula, operatus eſt iā ſalutē in medio terrę, hoc eſt, in hieroſolyma quę eſt in medio terrę, promiſſę, vt Baſilius ait: in medio terræ, hoc eſt, palā, & coram omnibus, tanq; id in theatro ſpectātib9. Lętetur Iſrael. i. Eccleſia Catholica in eo qui fecit eū, & filię Sion exultent in hoc rege ſuo.

Marginalia: Dan. 7; Dan. 2; Math. 16; Math. vlt.; Pſa. 144; Pſa. 88; Math. 1; Pſa. 73; Pſa. 149.

quoniam ecce rex noſter ſedens ſuper equum album habẽs in capite ſuo diademata multa, qui, vt Eſaias ait, regnabit rex in iuſtitia. In hac enim iudicat & pugnat, & principes eius qui eum ſequuntur in iudicio præerunt. Ipſe eſt Dominus iudex noſter, vt idem ait. Dominus legifer noſter, dominus rex noſter qui venit vt ſaluaret nos, & in nouiſſimis diebus iterũ veniet, & ſaluabit nos ab Antichriſto & eius ſatellitibus. Ipſe reuera eſt rex ille de quo olim Hieremias dicebat: Ecce dies venient, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit. Et faciet iudicium & iuſtitiam in terra, In diebus illis ſaluabitur iuda, & Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt, nomen quod vocabũt eum, Dominus iuſtus noſter. Quem locum tàm catholici quàm hebræi de Chriſto intelligunt, ſiue de meſſia, quem Deus vocat germen, ſiue ſemen, ſiue fructum Dauidis, quia ex eo ſecundum humanam naturam originem traxit. Nome, Dauid, eſt in dandi caſu, tàm in textu hebraico, quàm in græco. Et nomen hebraicum ſignificans germen ſignificat etiam orientem. Qua ratione cõmoti.70.interpretes verterunt: & ſuſcitabo Dauidi orientem iuſtum. Oriens enim Chriſtus rex noſter nũcupatur Zachar. 3. Adducam ſeruum meum orientem. Et.cap. 6. Ecce vir oriens nomen eius. Et vbi nos habemus, hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter: pro domino, eſt in hebræo iehouah, quod nomen Deum ſignificat, & nemini niſi Deo tribuitur. Ex hoc igitur loco Hieremiæ apertè colligitur Chriſtũ dominum eſſe ex familia Dauidis, & eſſe regem regum, & verum Deum.

Eſai 32. Eſai 33. Iere. 23 Zach. 3 & 6

A Ideo vocatur Ieſus Chriſtus, ſaluator & vnctus. Deus eſt verus ſaluator, & ipſe eſt verus rex. Olim enim reges vngebantur. Vnde volens vtrumquê deſignare Euangeliſta Mathæus ait: liber generationis Ieſu Chriſti. Quando igitur tantum tamq; potentem regem habemus minime timeamus hoſtes noſtros ſpirituales, quando ab illo facilè poſſumus liberari. Habet enim diademata multa, ideſt, ſupremã poteſtatem. B Mitto modo expoſitionem aliquorum hunc locum ita exponentium: & in capite eius diademata multa, ideſt, in Deo patre qui eſt caput Chriſti, infinita chariſmata, quib9 electos ſuos Chriſtus muneratur & donat.

Math. 1

¶ *Habens nomen ſcriptum quod nemo nouit niſi ipſe.* Hoc aliqui explicant de nomine tetragrammatôn, quod ineffabile dicitur: eò quod eius vim ac energiam C nemo plenè nouit, niſi De9. Et quemadmodum incomprehenſibilis eſt Deus, ſic & nomen eius, hoc autem nomine aſſumptum hominẽ dotauit Deus: illudq; eſt nomẽ ſuper omne nomen quod dedit illi Deus, vt, ſcilicet, Chriſtus Deus & homo dicatur. Alij hoc nomen, aiunt, eſſe id quod paulò poſt docet: & vocatur nomen eius verbum Dei. Sed hoc nomen nemini notum eſſe niſi ipſi, D hoc indicat nullam creaturam plenè atq; integrè cognoſcere diuinam verbi generationem. Generationem ei9, inquit Eſaias, quis enarrabit? quaſi diceret: quis poterit tàm altum & ineffabile myſterium generationis verbi Dei exponere ſermone? Cęterum obſerua quod in ſacra ſcriptura multa dicuntur ignorari niſi ab vna perſona diuina, & tamen reuera non excluduntur aliæ perſonæ. Math. 13 ait Chriſt9: ne-

Gagè. Cap. Cla. Eſai. 53 Regula in ſacra ſcriptura. Math. 11

nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quo in loco non excluditur Spiritus ſanctus cum ſit vnus Deus cum patre.1.ad Cor.c.2. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis,niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Ita & quæ Dei ſunt nemo cognouit,niſi ſpiritus Dei. Vbi ſolus ſpiritus ſanctus dicitur cognoſcere ſecreta Dei. Cum tamen non dubium ſit patrem & filium eadem comperire. In huiuſmodi ergo locutionibus ſolū excluduntur creaturæ. Habet ergo dux noſter & rex regum nomen ineffabile quod nemo nouit quid perfectè & exactè ſignificet niſi ipſe. Hoc eſt nulla creatura illud poteſt cōprehendere. Secundò hic obſeruari poteſt alia ſacræ ſcripturæ regula. Aliquando quidem ſacra ſcriptura de Chriſto ſeorſum,&per ſe loqui ſolet: aliquando quatenus caput eſt totius Eccleſiæ,noſq; membra eius. De hac loquendi forma explicant nōnulli patres locum illum Ioānis.cap.3. Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo,filius hominis qui eſt in cœlo. Nunquid ſolus Chriſtus aſcendit in cœlum? Nōne Ioānes vidit in cœlo turbam magnam,quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus,tribubus & linguis? Dicitur ergo ſolus Chriſtus aſcendere,vt caput Eccleſiæ eſt, noſq; illius veſtimenta & membra. Et ſicut nobis aſcendentib9 aſcendunt nobiſcum veſtimenta aſcendūnt manus & pedes,ita aſcendēte Chriſto aſcendere dicuntur eius viua membra,hoc eſt,fideles & electi. Quare locum illū Ioānis de Chriſto, & eius membris intelligendum eſſe exiſtimant nōnulli. Qua phraſi vſus eſt idem Chriſtus cum dixit Saulo: Saule Saule cur me perſequeris. His

1.Cor.2.

Regula in ſacra ſcriptura.

Io.3.

A ita conſtitutis aiunt nōnulli, ad hunc modum loqui modo Apoſtolum,cū ait:habens nomen ſcriptum quod nemo nouit niſi ipſe. Hoc eſt, ipſe cum ſibi cōiunctis. Fideles enim qui membra Chriſti ſunt,nouerunt regem illū vocari veracem,iuſtum,ſanctum,vocari etiam Dei verbum,Deum denique verum. Quamuis aliàs perfectè comprehendere nequeant hæc omnia.

B ¶ *Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine.* Aliqui ita hæc verba explicare volunt veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine,ideſt,carne tincta ſanguine. Quia in ea pro nobis paſſus eſt, eaquè fuſo ſanguine nos redemit. Chriſti autem humanitas veſtis dicitur,eò quod deitatis tegeret fulgorem hominum oculis haud quaquam conſpicuum. Hinc eſt quod ait Apoſtolus habitu inuentus eſt vt homo. Et ob hanc eius intinctam veſtem Eſai.c.63. dicitur quis eſt iſte qui venit de Edon tinctis veſtibus de boſra? & rurſus: quare rubrū eſt indumentum tuum: & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Torcular calcaui ſolus,& de gentib9 nō eſt vir mecum:& aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea,& omnia indumēta mea inquinaui. Sed reuera locus iſte non ita intelligēdus eſt,nedum locus præſens Ioānis quo inducit regem Chriſtum deſcendētē cum omni militia cœleſti adiuuandū ſuos electos. Vtrobique igitur inducitur & deſcribitur Rex iſte inſtar ducis victoris hoſtium ſuorum ſanguine cruentati,& de illis glorioſè triumphantis,ſiue vindictam ſumere volētis. Veſtis ergo aſperſa ſanguine tàm apud Eſaiam quā apud Ioānem cruētum ſupplicium ſignificat:apud Eſaiā iàm ſumptum de inimicis,hoc eſt,dia

C

D

Eſai.63.

bolo, mundo, morte, & peccato: apud Ioánem, ſumendum, & ſanguinem hoſtium fundendum. Hoc etiam indicat venire Chriſtum ad ſubueniendum electis laborantibus, & ad vltionem ſanguinis iuſtorum ab impijs effuſi: ſicut à iuſtis inuocatus eſt. cap. 6. his verbis: vſq; quo Domine ſanctus, & verax non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum, de his qui habitãt in terra. Quemadmodum autem ſi quis ad vltionem amici nefariè extincti procederet, & memoria ac dolore impiæ cædis pallium eius ſanguine tinctum ferret, vt magis ſe ad pœnas acriores ſumendas excitaret, ita Chriſtus, vt doceat ſe recordari iuſtorum, & ſcelera in eos patrata vindicare velle, rectè veſtes habet aſperſas ſanguine, vt eo etiam crudeliſſimum ſupplicium ſumpturũ ſe doceat. Hæc ergo omnia nõ ita intelligenda ſunt, vt ſanguinem habeant, ſed tropologicè ſunt intelligenda. Sicut etiam intelligitur illud Pſalmo. 109. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita in terra multorum: de torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Inducit vates Meſſiam tanquã ducem ſtrenuum bellum gerentem cum hoſtibus. Ac ſi diceret iudicabit Meſſias gentes, & omnia tunc erunt plena cadaueribus: & percutiet capita ſiue principes qui præſunt regionibus amplis, & diuitibus: & tantũ ſanguinis fundetur, vt etiam liceat victori bibere de ſanguinis torrente cæſorum in via, ideſt, dum perſequetur hoſtes. Propter eam victoriam multum attolletur, & euadet clariſſimus Chriſtus.

Pſa. 109

¶ *Et exercitus qui ſunt in cælo ſequebantur eum in equis albis.* Huc locum explicat D. Grego. lib. 31. Mora. cap. 9. Cuius verba omnia ſine autoris nomine in commentarium ſuum tranſtulit Ansbertus. Equus quippè eſt vnicuiq; ſanctæ animæ corpus ſuum, quod videlicet nouit, & ab illicitis cõtinentiæ fræno reſtringere, & rurſum charitatis impulſu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima ſancti viri exprimit, quæ iumentum corporis benè ſubditum regit. Vnde Ioã. in Apo. Dominum cõtemplatus ait: & exercitus qui ſunt in cœlo ſequebãtur eum in equis albis. Multitudinem quippè ſanctorũ, quæ in hoc martyrij bello bellauerat, rectè exercitum vocat, qui idcirco in equis albis ſedere referũtur: quia nimirum eorum corpora, & luce iuſtitiæ, & caſtimoniæ candore claruerũt. Verum quia non hic de vltimo iudicio, vt oſtẽdimus, agitur: ſed de auxilio quod Chriſtus electis affert certantibus, nõ video quo modo martyres hic intelligantur, aut eorum corpora equi dicãtur, cum tunc nulla corpora habituri ſint. Accedit, quod exercitus cæli ſemper Angelli intelliguntur: vt cum dicitur Dominus exercituum. Et Luc. 2. & ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum. Quare Angelos ſine dubio intelligere debemus, atq; eos præſertim qui hominum curam gerunt. Quemadmodum Zacha. 1. Angeli cuſtodes hominum in equis albis ſedent. Et poſt eum, inquit, equi rufi, varij, & albi. Frequens quidem eſt in ſacra ſcriptura quod Deus dicatur exercituum, hoc eſt, Angelorum: vt modo dicebant. Hi ſunt veluti caſtra Dei. Hinc eſt, quod 4. Regum. c. 6. Sacra refert hiſtoria apertos fuiſſe à Deo oculos pueri Eliſæi, & vidiſſe montem plenum equorum, & currum igneorũ, in

D. Gre.
Luc. 2
Zach. 1
4. Reg. 6

A in circuitu Eliſæi. Deſcenderat enim exercitus Angelorum ad protegendum ſanctum Prophetam. Sicut hodie deſcendunt cum Chriſto duce ad defenſionem electorum. Quæ maxima conſolatio piorum eſſe debet. Habent enim Deum ducem & exercitũ Angelorum qui eos defendant ab hoſtibus ſpiritualibus. Vnde Dauid ait: Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te, in omnibus vijs tuis: in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum: ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Chriſtus enim rex noſter ſcuto ſuo nos defendit, & circundat: vt ibi Dauid teſtatur ſcuto circundabit te veritas eius, vt non timeamus à timore nocturno, neq; à ſagitta volante in die, hoc eſt, à ſubito aliquo periculo. Adhibet etiam ſecum exercitus Angelorum qui illũ ſequuntur, vt electos diligenter cuſtodiant, atq; in omnibus actionibus ad quas voluerint manus ſuas extendere illis aſſiſtant: eoſq; ita obſeruent, & illuminando, perficiendoq; dirigant, vt in nullo à via recta deuient, neq; ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinent: neq; ab hoſtibus ſuis ſpiritualib9 patiantur aliquid nocumenti accipere: tàm tenerè quidē eos diligit Deus, vt huic exercitui ſolicitiſſimè mãdet de eorum cuſtodia. Cuius mandato commotus exercitus iſte, eos fideliſſime omni cura ac diligẽtia cuſtodiũt, ita vt quaſi in manibus eos portent, per viam quam illis ambulare libuerit. Curant etiam diligenter, ne quo modo contingat alicubi eos ad lapidem pedem offendere. Deniquè nec vniuerſum ſerpẽtum genus illis quicquam nocere poſſit: hoc eſt, nulla virtus inimicorum illis nocere poſſit.

Pſal. 90

D d. 49

Pro cuſtodia Angelorum.

Veſtiti byſſino albo. Quidam exponunt, idest, veſtiti iuſtificationibus, vt prius dictum eſt. Et cum de Angelis ſit ſermo dicendum eſt, in byſſino angelorum ſanctitatem & innocentiam ſignificari. Sicut de ſanctis ipſe expoſuit in hoc ipſo capite byſſinum eſſe iuſtificationes ſanctorum. Hac ergo veſte induamur exemplo mulieris fortis cuius byſſus erat indumentum.

¶ *Et de ore eius procedit gladius acu-*
B *tus.* Nonulli codices græci legunt ex vtraq; parte acutus: alijs deeſt τὸ vtraquè parte, vt apud Eraſmi codicem videre licet: quamuis Eraſmus vertit, ex vtraq; parte acutus quum Græcè ſolum dicatur *ῥομφαία ὀξεῖα*. Arethas, & Primaſius, & ante eos Cyprianu legũt ex vtraq; parte acutus. Sed multi tàm Græci quàm Latini habent tantum modo gladius acutus. Sed cum hoc parum referat ad ſenſum, forſitã
C hæc poſterior lectio verior eſt. Et illud, ex vtraq; parte, additum eſt ex loco ſimili capitis i. Et de ore eius gladius vtraq; parte acutus exibat. Quod ſæpè fieri ſolet. Quemadmodum Math. 7. Nolite iudicare, vt non iudicemini: vbi nõnulla exemplaria tradunt: nolite condemnare, vt non condemnemini: quod non eſt in Græco: ſed deſumptum videtur ex Luc. c. 6. vbi legimus: nolite iudicare, & nõ iu-
D dicabimini: nolite condemnare, & nõ condemnabimini. Per hunc gladium quidam Dei verbum intelligunt quo damnaturus eſt in die iudicij impios, cui reſiſtere poterit nullus. Qua de re merito dici poteſt vtrinq; acutus. Nã vt Paulus ait penetrabilior omni gladio ancipiti. Sed ſiue ſit ſermo de iudicio, ſiue ante iudicium cum dominus venerit ad ſubueniendum iuſtis, ita eſt, hoc gladio acuto ſententiam ſignifica

Cypri. lib. 2 ... de. c. vltimo

Math. 7.

Luc. 6

ſignificari mortis ore Chriſti in ſceleratos proferendam. Sed de hoc iam diximus cap. 1. ac ſi dicat: lingua eius quaſi gladius quidam acutus erit. Multos enim occidet: ſicuti ait paulo poſt.: & cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius. Simile eſt aliud Eſaiæ 11. & percutiet terram virga oris ſui. Pro quo 70. interpretes tranſtulerunt verbo oris ſui. Ac ſi diceret: impios & ſceleratos homines reprehendet, & maxima pœna afficiet. Vbi per terram homines terreis deditos ſignificare voluit, qui cœleſtia non curant ſed huius mundi voluptates & opes incredibili deſiderio ſectantur. Conſidera obſecro peccati calamitatem & vim. In cauſa eſt vt homo cœleſtia minime intueatur, & ſi ad illa comparanda ſit conditus: ſed ſolum in terram a brutis & iumentis etiam poſſeſſam reſpiciat. Hos percutit Dominus verbo oris ſui, & gladio ſuæ ſeueriſſimæ ſententiæ. Et ſpiritu oris ſui interficiet illos. Vnde Dauid ait Pſalmo 9. Increpaſti gentes & periit impius, nomen eorum deleſti in æternum & in ſeculum ſeculi. Quod nūc id videre poteris ait enim ſtatim Apoſtolus. *Vt in ipſo percutiat gentes.* Ideſt, omnes impios qui ſanctis aduerſantur.

¶ *Et ipſe reget eos in virga ferrea.* Ideſt, acerrime puniet: & durisſimum in illis imperium exercebit. Eadē verba ſunt poſita cap. 2. quæ abunde expoſita ſunt ibi. Ferrea virga nō eſt ad regendum, ſed ad confringendos eos, qui in vita lutei ſunt, & parati vt confringantur, & conterantur.

¶ *Et ipſe calcat torcular vini furoris.* Ideſt, ipſe grauiſſimis ſuppliciis eos afficiet. De calcatione torcularis diximus cap. 14. & de vino furoris etiam diximus in eodem capite, in parabola vineæ, quam adducit Dominus apud Mathæum c. 21. inter alia dicitur fuiſſe torcular. Eſt enim in vinea Domini torcular quo exprimitur vinum, & remanent preſſæ omnes fecces. Sic dominus torculari iuſti iudicii ſui ſeparare ſolet malos à bonis: malis & iniquis oppreſſis perpetuò manentibus. De hoc torculari loquitur, Threno. cap. 1. Torcular calcauit dominus virgini filiæ Iudæ, ideſt, calamitate illam oppreſſit.

¶ *Et ipſe reget eos in virga ferrea & ipſe calcat torcular vini furoris iræ dei omnipotentis.* [illegible] la, aut cella, in qua [illegible], aut oleū exprimitur. Trabs ipſa, qua vina aut oleæ premuntur, dicitur [illegible], locus in quem muſtum defluit, lacus, vt ex Collumela intelligitur, lib. [illegible] c. 50. inde Iudi. 6. Cumque Gedeo filius eius excuteret, atque purgaret frumenta in torculari. Eſa. 63. & veſtimenta tua, ſicut calcantium in torculari. Deinde per Metonymiam continens pro contento ponitur, ideſt, locus ipſe pro vinis, aut oleis, quæ ibi ponuntur calcandæ. Oſeæ 9. Area & torcular non paſcet eos 4. Regum. c. 6. vnde te poſſum ſaluare? De area, vel de torculari? Lacus etiam ipſe dicitur aliquādo torcular. Mathæ. 21. & fodit in ea torcular. Pro quo Marci ca. 12. & fodit lacum. Notandum etiam ex Hierony. in Eſai. 63. & in Threno. 1. Torcular iuxta ſcripturæ conſuetudinem, non ſolum cōgregationem nouorum fructuum ſignificare, ſed etiam vltionem atque ſupplicia peccatorum, ſi adiungatur verbum Calco, aut aliud ſimile. Eſai. 63. Torcular calcaui ſolus, ideſt, ſolus hoſtes meos vici atque cōculcaui, ſumpta metaphora ab vuis, quæ valide cal-

Marginalia: Iſai. 11. — Pſal. 9. — Math. 21. — Threni. c. 1. — Math. 21. — Marci 12. — Calcare torcular quid ſit in ſacra ſcriptura. — Eſai. 63.

calcantur,& præmuntur. Et de captiuitate Hieruſalem, inquit, Hieremias Threno.1. Torcular calcauit dominꝰ virgini filiæ Iuda. Qua metaphora vtitur in hoc loco Ioãnes noſter cum ait:& ipſe reget eas in virga ferrea, & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Præmet enim dominus impios & ſceleratos homines in die iudicij in inferno, & calcabit illos. Ad quam calcationem inuitabit tunc temporis angelos ſuos dicens, quod olim apud Ioelem.cap.3.prædicebat: venite, & deſcendite, quia plenum eſt torcular. Quemadmodum enim cum iam vuæ omnes congregatæ ſunt, calcatoribus dicitur, vt premant,& conculcent eas: ita cum in die iudicij, omnes impij congregati, & infinita multitudo ex omnibus nationibus collecta erit, dicet iudex, plenum eſt torcular, exuberant torcularia,(quod bis dicitur vt ingens puniẽdorum multitudo ſignificetur) venite,& calcate: exibunt enim Angeli, & ſeparabũt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis Mathæ.c.13.

Nu. 12 Paſcere quid in ſacra ſcriptura ¶ *Et ipſe reges eas in virga ferreá.* Paſcere in ſacra ſcriptura pro quo noſter interpres ſolet vertere, regere, interdum paternam curam,& gubernationem in rege ſignificat, interdum verò rigidam gubernationem, & ſeueram, qualis in repugnantes,& duræ ceruicis ſubditos exerceri ſolet, idquè fere ratione adiuncti, (nam perſe poſitum in bonam potius ſumitur partẽ) vt Pſalmo.2. Reges eos in virga ferrea. Hebre. paſces eos in virga ferrea. & in hoc loco de chriſto iudicaturo ait Ioã. de ore eius procedit gladius ex vtraq; parte acutus, vt in ipſo percutiat omnes gentes. Et ipſe reget eas in virga ferrea. Ita etiam intelligitur illud Oſeæ.4. Nunc paſcet eos Dominus, quaſi agnum in latitudine, idest, hoſtiliter vexari ſinet dominatu Aſſyriorum, itaq; paſcere in gladijs, ſiue in lanceis, ſiue regere in virga ferrea, eſt fortiter, & potenter dominatui noſtro ſubijcere,& cũ poteſtate imperare in illa ergo die iudicij paſcet dominus, ſiue reget impios grauiter eos cruciando,& hoſtiliter vexando.

¶ *Et habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum rex regum, & dominus dominantium.* Hunc locum Gregorius exponit Homilia. 19. in Ezechielem. Quid, inquit, veſtimentum eius eſt, niſi corpus quod aſſumpſit ex virgine, nec tamen aliud eius veſtimentũ eſt, atque aliud ipſe. Nam noſtrũ quoque veſtimentum, caro dicitur: ſed tamen ipſi nos ſumus caro, qua veſtimur. Hoc autem veſtimentum illius longè ante Eſaias reſpiciens per crucem paſſionis ſanguine cruẽtatum dixit: quare rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua quaſi calcantium in torculari? cui ipſe reſpondit. Torcular calcaui ſolus, & de gentibꝰ non eſt vir mecum. Solus enim torcular in quo calcatus eſt calcauit, qui ſua potentia eam quam pertulit paſſionem vicit. Nam qui vſque ad mortem crucis paſſus eſt, de morte cum gloria ſurrexit. Gregorium ſequuntur Ansbertus,& quidã alij. Sunt qui per hoc veſtimentũ Ecleſiam intelligant qua indutus eſt Chriſtus, quam vocat Paulus ad Epheſ.5. Glorioſam non habentem maculam, aut rugam. Sed neſcio an hæ expoſitiones huic loco adaptari poſſint. Nam ſi equus humanam naturam ſignificabat ſecũdum aliquos, non eſt quare dicatur, modo per veſtimentũ eandem ſignifica-

ficari:& per equum Eccleſia cui deus A inſidet ſignificabitur, vt alij affirmant: non eſt quare modo eadem Eccleſia per veſtimentum ſignificetur. Quare noſtram expoſitionem proſequentes iuxta id quod de veſte eius ſanguine aſperſa ſuperius diximus, modo etiam, vt cœpimus exponere debemus. Et quoniam veſte illa cruẽtata vltionem futuram ſignificauit, & ſanguinem hoſtium fundendum, rectè in eadem ſcriptum eſt: *Rex regum* B *& dominus dominantium.* Vt intelligamus quod ſit rex potentiſſimus, & omnes qui plurimum dominantur eſſe etiam ei ſubijciendos: neminemq; ex his fore, qui eius potentiæ reſiſtere valeat. Et quemadmodum veſtes cruentatæ non ſignificant ipſum, talem veſtem eſſe habiturum, ſed ore irato & terribili magna iudicia vltionis ſumendæ præſeferre: ita hæc inſcriptio nihil aliud indicat quàm om- C nibus hominibus manifeſtam tunc fore eius potentiam, ex his quæ faciet, & ex multitudine eorum qui occidentur. Eadem ergo veſtis quæ habet ſanguinem aſperſum, habet & hanc inſcriptionem. Quoniam ſimul & iram in aduerſarios magnam oſtẽdit, & potentiam ad puniendum, hãc regiam poteſtatem tàm magnam ac ſupremam ſignificare voluit Spiritus ſanctus in animali illo habenti qua- D

Ezech.10 tuor facies, hoc eſt hominis, vituli, aquilæ & leonis. Habet Chriſtus faciẽ leonis quia eſt Rex regum & Dominus dominantium. Eſt enim leo omnium animalium Rex, fortis & inuictus quando enim ipſe rugit cætera animalia maximo timore conquatiuntur & terrentur. Quod ſi leo noſter rugiat quis nõ timebit? Dominus dominantium regnat indutus leoniam fortitudinem ſicut ſignificauit. Pſa. 92. Pſa.92.

Sed iam de hoc diximus ſuperius in illa verba, & in capite eius diademata multa. ¶ In fœmore etiam ſcriptum erat hoc idem in fœmore autem generis propagatio intelligi ſolet, vt etiam adnotauit Grego. Ho.13. in Ezechi. & Greg. Ansbertus, & Beda, & alij. Ita dictum Ansbertus Beda eſt Exo.1. Omnes animæ eorum qui Exo.1. egreſſi ſunt de fœmore Iacob.70. Et Gene.24. Abraham ſeruum ſuum iu- Gen.24 rare iuſſit hoc ritu. Pone manum tuam ſuper fœmur meum, vt ad iurete. Et c.49. non auferetur ſceptrum de Gen.49 Iuda, nec dux de fœmore eius. Et quoniam Chriſtus omnes electos quos Euangelio ſuo patri genuit (de quibus ait Eſai.8. ecce ego & pueri mei quos Eſa.8. dedit mihi Dominus: & Pau. ad Heb. 2. qui multos filios in gloriã adduxe- He.2. rat) & reliquos electos ante aduẽtum eius reges tũc facturus eſt, id eſt, in regno cœlorum collocaturus cum magna potentia, & cum omnium bonorum affluẽtia: meritò habet ſcriptum Rex regum & Dominus dominantium.

¶ *Et vidi vnum angelum ſtantem in ſole.* Per hunc angelum ab aliquibus omnis Angelorum chorus intelligitur, qui tunc parati erunt Chriſto parere, & obſequi ad peccatorum vltionem. Et ſic in ſole ſtare dicentur, quia conſtantes erunt pro Chriſti miniſterio, qui ſol eſt iuſtitiæ, alij volunt hũc Angelum eſſe vnum de præcipuis angelis quem vidit ſtãtem in ſole, id eſt, in eminentiore loco. Alij volunt vidiſſe angelum ſtantem in ſole, id eſt, in Dei ſplendore.

¶ *Et clamauit voce magna dicens auibus quæ volabant per medium cœli.* Ad congratulandum, ſecundum aliquos, inuitãtur omnes electi, qui aues cœli dicun-

dicuntur, quia eorum conuerſatio in cœlis eſt. Pro huius ſententiæ explicatione obſerua. In ſacra ſcriptura aues cœli ſummi in bonam & malam partem. Apud Math. c. 13. Summuntur in malam cum dicitur quod volucres cœli comederunt ſemen quod cecidit in via. Hoc eſt, dæmones rapiunt de corde hominis voluptatibus dedito verbum Dei. In bonam verò partem ſummuntur apud eundem ibidem quum ait Dominus: ſimile eſt regnum cœlorũ grano ſinapis, quod cum creuerit maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius, per granum ſinapis Chriſtum abiectũ & minimum exiſtimatum intelligũt patres. Hic autem creuit dedit nobis vberes fructus per fidei prædicationem, & taliter eſt diſperſa, & dilatata arbor iſta per totum orbem terrarum, vt vocucres cœli, hoc eſt, viri perfecti & contemplationi dediti in ea requieſcant. Sed ſi hunc locum & ea quæ ſequuntur conferamus cum alio loco Ezechielis intelligemus in his omnibus ſolum deſignari victoriam quam dux noſter, & exercitus eius adepturi ſunt de hoſtibus ſuis. Ait enim Ezechiel capite trigeſſimo nono. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, dic omni volucri, & vniuerſis auibus cunctiſquè beſtijs agri. Conuenite, properate, concurrite vndiquè ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper montes Iſrael, vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ bibetis, arietum, & agnorum, & hircorum taurorumquè, & altilium, & pinguiũ

Aues cœli
Dicuntur electi & aliquando reprobi & dæmones
Math. 13
Dan. 10. 60

Math. 13
D. 5. p. ep.

Ezech. 39.

A omnium. Et comedetis adipem in ſaturitate, & ſaturabimini ſuper menſam meam de equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus ait Dominus. Tàm apud noſtrum Ioanem hic quàm apud Ezechielem conuocat dominus aues ad deuoradum hoſtiũ cadauera. Eodem modo Eſaias: omnes beſtiæ agri venite ad deuorandum: ſimiliter Hieremias: congregamini omnes beſtiæ agri, properate ad deuorandum carnes, ſcilicet, cadauerum, quæ erunt inſepulta. Et vt ſignificaret Ezechiel ſceleratorum hominum diuerſitates, qui Antichriſto adherebunt, & cum eo interficietur ait, arietum, agnorum, &c. Quod apertius explicat Apoſtolus noſter dicens,

Eſai. 56. a.

B

Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei: vt manducetis carnes regum & carnes tribunorum, & carnes fortiũ, & carnes equorum & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum, & ſeruorum & puſillorum & magnorũ. Quod ſi ſpiritualiter hoc vellis etiã intelligere, tunc electi mentem animiq; ſui deſiderium explebunt de vltione impiorum ciuium, & conſortiũ Babylonis ſic Eſaias c. 66. egredientur, & videbũt cadauera virorũ qui præuaricati ſunt in me: & erunt vſquè ad ſatietatem viſionis omni carni. Egredientur quidem viri iuſti à conſideratione ſui, ad impiorum conſiderationem, & videbunt eorum cadauera. Obſerua, quod cœnæ Dei participem fieri, & ex ea ædere, cum hoc ſpiritualiter interpretandum ſit, eſt in nominis Dei exaltatione, multorumq; ſalute, & conuerſione, quaſi in delicatiſſimo conuiuio, epuliſq; ſuauiſſimis, ac exquiſitis oblectari. Etenim qui impenſe geſtit, & lætatur quodam modo conuiuari

C

Eſai. 66

D

 di-

dicitur & manducare, prout Chriſtus in Samaritanæ conuerſione; hinc Apoſtolis dicebat: Alium cibum habeo manducare quem vos neſcitis. (Io 4) Quia igitur vltione facta impiorum, & ciuium & conſortium Babylonis magna erit nominis Chriſti exaltatio, (Ezech. 39.) ac totius orbis ad Chriſtum conuerſio, in his magnopere lætabuntur electi & ſancti: ſatiabitur quoquè eorum appetitus, quo vltionem inimicorum Dei appetunt. Et hunc in modum eorum carnes manducare dicuntur, tam apud Ioannem, quàm apud Ezechielem. Senſus igitur eſt omnes pios, & electos Antichriſto deuicto, euerſiſque ſuis, in quibus ſunt Reges, tribuni, etcætera. Lætari velut in lætiſſima cœna. Et ad hanc exultationem inuitatur cum dicitur: venite congregamini, &c. Sed iam audi qualis futura ſit vltio.

¶ *Et vidi beſtiam, & Reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui ſedebat in equo & cum exercitu eius.*

¶ Prælium, cuius hic habetur ſermo, potiſſimùm capitur pro eo quod erit ſub ſummo Antichriſto. Ab initio (Pſal. 128) quidem cōtra Eccleſiam fuit prælium, dicente regio vate: ſæpè expugnauerunt me à iuuentute mea, etcætera. Sed non vſquè adeò manifeſtum, aut ingens, ſicut erit Antichriſti tempore, qui cum ſuis ſeptem Regibus aſſeclis, & ſatellitibus pugnabit contra inſidentem equo albo, verbum Dei, ſcilicet, vt prius diximus: & contra exercitum eius, id eſt, omnes Angelos. Tantam quoquè incidet in audaciam, vt ſe præualiturum indubiè arbitretur. Sed quidem (Supra 13.) fruſtra, vt capite decimo tertio, dictum eſt, qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: Et qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Videbitur enim impijs Antichriſtus in ſui regni exordio vincere: ſed tamen tandem, vt ſtatim ſequitur deſtruetur. Reges ergo terræ, & exercitus illorum illi ſeptem Reges ſunt, qui Antichriſtum ſequentes contra Chriſti ſeruos pugnabunt. Hoc enim eſt pugnare cum ſedente in equo, & cum exercitu eius, quia Chriſtus cum ſuis ſemper eſt, & illos pugnantes tuetur per Angelos ſuos. Et hoc eſt, quod dicitur Actorum capite nono. Saule Saule cur me perſequeris? (Act. 9.) Non enim tàm Chriſtianos quàm Chriſtum ipſum perſequebatur, qui illos hoc tantum nomine oderat, quod eſſent Chriſtiani.

¶ *Et apprehenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta.* Metaphoram ſeruat præliorum in quibus multi occiduntur, multi viui capiuntur, vel vt occidantur, vel vt libertate donentur. Et quia Antichriſtus cum ſuo præcurſore non occidetur ita vt reliqui, ſed viui mittentur in infernum, vt ſtatim ait: eleganter dixit apprehenſam eſſe beſtiam, & cum ea pſeudoprophetam.

¶ *Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis.* Stagnum ignis dicit, quia fouea illa maxima inferorum, tota plena eſt igne & vndiquè damnati cinguntur, & operiuntur igne illo ſicut piſces aquæ in ſtagno. Nec fluuium dixit ſed ſtagnum, quoniam non fluit aut mouetur, vt aqua fluuiorum, ſed ita eſt in fouea illa ſicut aqua eſt in ſtagno.

¶ Eſt autem magna & perdifficilis quæſtio quomodo Antichriſtus mit-

mittendus dicatur, viuus in ſtagnum A tur à dæmonibus Chriſto iubente.
Theſ. 2. ignis, quum Diuus Paulus 2. ad Theſſalonicenſes ſecundo, dixerit: quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Et ante eum Eſaias dixit, capite vndecimo; & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Locum quidem Eſaiæ poſſemus quoquo modo eludere. Diceremus enim cum Cyrillo, & Procopio in impio, dæmonem intelligi. At Pauli verba nō B ſinunt: qui ſine ulla dubitatione loquitur de Antichriſto. Variè hæc varij exponunt: quo modo, ſcilicet, viuus Antichriſtus mittatur in infernum, ſed ita vt referre non ſit neceſſarium. Bedæ, & Anſelmi, & Thomæ, expoſitionem, plus cæteris habet probabilitatis Antichriſtum, & pſeudoprophetam, eſſe quidem interficiendos: ſed dici mitti eos viuos in ſtagnum ignis, vt intelligamus eo- C rum pœnas, multo fore acerbiores quàm aliorum. Sicut grauius cruciatur qui viuus in ignem conijcitur, quàm qui gladio interficitur. At neque hæc mihi placet, nam neque ita loqui ſolet ſacra ſcriptura, nec ſatis comode nunc ita loqueretur, vbi de vera eorum morte agebat, & de ſupplicio tantorum ſcelerum. Quod quoniam ſcire oportebat, non erat inſolita locutione obſcurandum. Er- D go Ioannis verba quoniam apertiſſima ſunt, neque aliter explicari poſſunt, niſi admodum violenter, ita vt ſonant intelligamus: credamusquè Antichriſtum cum ſuo pſeudopropheta viuum ad inferos eſſe rapiendum. Quid igitur paulo reſpondebimus? Sanè Antichriſtum interficiendum dici: quoniam ſubito rapie-

Eſai. 11

Hoc enim ſignificat ſpiritu oris ſui apud Paulum, verbo ſuo, iuſſu ſuo, vt docent Chryſoſtomus, & Theophilatus, & alij. & deſinet eſſe inter viuentes, totaquè ſua potentia, & tyrannide ſpoliabitur. Nam perire, & interfici, & non eſſe dicuntur qui in magnas calamitates incidunt, & qui vniuerſa ditione ſua ac poteſtate priuantur. Et illi etiam qui inter homines non apparent viuentes, maximè cum in locum ducuntur mortuorum. Ita capite decimo ſeptimo, C. 17. dictum eſt, beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt. Et aſcenſura eſt de abyſſo & in interitum ibit, id eſt, poteſtate ſua priuabitur. Cyrillus atque Procopius verba illa Eſaiæ, & ſpiritu la- Eſai. 11. biorum ſuorum interficiet impium, de dæmonibus exponentes non dubitarunt dicere dæmones interfectos eſſe à Chriſto, quod eis potentiam ſuam abſtuliſſet: & quod eſt apud Eſaiam, cap. trigeſsimo quarto. Quo- Eſai. 34 niam inebriatus eſt in cœlo gladius meus, etcætera. Hieronymus de turba, & ſupplicio dæmonum interpretatus eſt. Sed maniſeſtiſſimum exterminiū habemus Numerorū decimo ſexto, de Dathan, & Abiron, Nu. 16. qui viui deſcenderunt in infernum. Moyſes ait: ſi conſueta hominum morte interierint, & viſitauerit eos plaga qua & cæteri mori ſolent non miſit me Dominus. Interituros dicit ſed non morte conſueta, & paulò poſt: deſcenderuntquè viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At verò omnis Iſrael qui ſtabat per gyrum fugit à clamore pereuntium. Docet cur perire dixerit, quos viuos in infer-

num deſcendiſſe affirmat. Quod ſcilicet, de medio viuentium ſublati eſſent: & ad locum mortuorum ducti. Simile eſt & eodem modo intelligendum illud Pſalmi quinquageſſimoquartoq uod Dauid alludens ad eandem hiſtoriam veniat, inquit, mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes? Ex his intelligemus non eſſe verum, quod quidam tradunt de morte Antichriſti, & ex his verbis explicatur ab Haymone in capite vndecimo Eſaiæ. Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Hoc eſt potentia iuſſionis ſuæ. Nam licet à Michaele, vt quidam aſſerunt interficiatur, Domini tamen nutu hoc totum implebitur. Occidetur autem ſicut quidam tradunt, in monte Oliueti in papilione ac ſolio ſuo, illo in loco contra quem in cœlos Dominus aſcendit. Hæc Haymo. Etenim propriè non occidetur, ſed deſinet eſſe inter viuentes, & priuabitur omni ſua potentia & lætitia: rapietur autem in locum mortuorum à dæmonibus: quorum, hoc eſt officium, ſed iuſſu fortaſſè Michaelis, ſiue Ieſu Chriſti. Siue id per Michaelem dæmonibus notum fiat, ſiue per Chriſti iuſſionem. Aperietur ergo terra ſubito, & viuus cum ſuo pſeudopropheta deueniet ad ignem gehennæ. Neque obſtat, ſtatutum eſſe hominibus ſemel mori. Hæc enim acerbior pœna eſt omni morte, & quod in paucis certa aliqua ratione fit, non derogat legi communi, præſertim ipſo legiſlatore iubente. Et cum ſupplicium legis in alterum quod maius eſt commutatur. Verum quoniam illud de Datham ſimile eſt huic

Pſa. 14

A quod nunc dicitur, & eos multi affirmant non perueniſſe viuos ad locum damnatorum, ſed mortuos eſſe in via atquè ibi corpora permanſiſſe, animas autem deſcendiſſe in gehennam: vt Abulenſis, quæſtione vigeſſima, in capite decimo ſexto, nume. Lyranus, Hugo, Cardinalis, Dionyſius, in idem caput, hoc probabilius, & hoc potius dicendum uidetur Antichriſtum, & pſeudoprophetam viuos abſorbendos eſſe à terra, ſed terra iterum ſeſe concludente, ante perituros quàm gehennam attingant. Atquè ita lex impletur, de qua ad Hebræos nono. Statutum eſt hominibus ſemel mori, & Antichriſtus interficietur iuſſu Chriſti, ſicut docuit Paulus, & non cogimur fateri corpus eius immortale eſſe apud gehennam ante diem iudicij. Ad Ioannis ergo verba primum hoc dicemus: qui viuus mittitur in ignem, ſatis eſſe ſi viuus ſit, cum mitti incipit, etiam ſi viuus non perueniat ad ignem, viui igitur miſſi ſunt in ſtagnum ignis hi duo, licet in itinere animæ ſeparatæ fuerint à corporibus: & ita etiam verum eſt quod Paulus ait, quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui. Quemadmodum de Dathan, & Abiron, putauit Abulenſis, in capite illo decimo ſexto Numerorum. Verum eſt tamen quod huic ſenſui verba Ioannis adhuc repugnare videntur, qui non dixit eos viuos à terra eſſe abſorbendos, ſed viuos mittendos in ſtagnum ignis. Atquè ita idem videtur de Dathan, & Abiron, de quibus ait ſacra ſcripṭura deſcenderuntquè viui in infernum ſi quis tamen apte potuerit verba Ioannis interpretari, non repugnabunt. Maximè cum Dauid di-

Abulen.
Lyra.
Nuns
Hugo cardi.
Dioniſius

B C D

dicat: veniat mors ſuper illos, & A deſcendant in infernum viuentes, vtrumquè verum eſſe poterit ſi viui mittantur in infernum peccatores, quamuis ad illud non perueniant viui ſed in via veniat ſuper illos mors.

¶ *In ſtagnum ignis.* Hic varia lectio eſt, quidam enim legunt in ſtagnum ardens igne & ſulphure: vt Primaſius alij, in ſtagnum ignis ardentis ſulphure. Atquè hanc veriſſimam lectionem B eſſe arbitror. Confirmaturquè ex eo quod legimus, capite vigeſſimo primo. Pars illorum erit in ſtagno ardēti igne & ſulphure. In Græco eſt in ſtagnum ignis ardentis in ſulphure, & ita vertit Eraſmus.

C.21

¶ Quæritur autem vtrum figurata ſit hæc locutio an propria. Vt verum ſulphur apud inferos eſſe credendum ſit: nam figuratam eſſe videtur docere Eſaias. cap. 30. cum de gehena ait: C nutrimentum eius ignis, & ligna multa, flatus domini, & torrens ſulphuris ſuccendens eam. In quem locum Hieronymus metaphoricam locutionem eſſe affirmat. Et res ipſa declarat ſi enim ſulphure nutritur ignis, quid neceſſe fuit dicere flatus Domini eſt torrens ſulphuris ſuccendens eam? Quibus verbis non ſulphure ſed voluntate Domini nutriri docemur. Deinde abſurdum videtur hoc ſulphur concedere, æternum enim eſſe oportet, vt æternum ignem nutriat. At vnde gignetur nouuum ſulphur, vt ſufficiat æternitati, aut quæ cauſa creata illud gignet? Reſpondetur, verum ſulphur eſſe apud inferos, idquè haud obſcure ex ſacra ſcriptura colligi. Nā igne; & ſulphure pluit ſuper Sodomam & vicinas ciuitates. Quam pœnam Iudas Apoſtolus æterni ignis pœ

Eſai 30

Iudæ. vnico

nam eſſe deſcribit. Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo ex fornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, factæ ſunt exterminiū, ignis æterni pœnam ſuſtinētes. Et apertius Apocal. 4. & cruciabitur igne. & ſulphure, &c. Et. cap. 10. & diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris, vbi & beſtia & pſeudopropheta cruciabuntur. Et. cap. 12. Pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure. Atquè hæc eſt communis ſententia eorum qui hos omnes Apocalypſis locos interpretantur. Et Abulen. cap. 25. Math. 4. quæſtio. 560. Quam eiſdem locis Apoca. comprobat. Quod autem ex Eſaia obiecimus in hoc metaphoricū eſt: quod ſtatum Domini ponit incendentem ignem, qui ſimilis dicitur torrenti ſulphuris, vt ignem ſemper ardere Domini voluntate intelligamus. Perinde ac ſi torrens ſulphuris in illū influeret. Sulphura autem intellexit cum dixit ligna multa. Sed vt doceret ſemper Deum conſeruaturum eſſe tàm ignem quàm ſulphur quo nutritur, addit illud: flactus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. Itaquè non conſumitur igne ſulphur, & nouum in locum conſumpti ſuccedit, ſed vt corpora ipſa damnatorum vrentur, nequè vnquam conſumentur, ita & ſulphur ponendum. Sulphur ergo ibi ponendum fuit vt eſſet D aliqua materia in qua ignis incenderetur loco illo, ab eiuſdē ignis natura alieno: deinde etiam, vt fętore ſuo damnatorum pœnas augeret, ne odoratui deeſſent ſua cruciamenta, quæ alijs ſenſibus non deerunt. Confirmat hoc Anſbertus, cum ait: terribiliter autem locus ſupplicij, ſtagnum ignis, & ſulphuris eſſe dicitur: quia quos de

Supra. 4. & 10

c. 12

Abulen Math. 4

mergit ſimul & exurit, & cõtinuis fœtoribus replet, &c. Atq; hoc per Dei potentiam fiet, ſine vlla reſolutione ſulphuris, vt loco citato explanauit Abulenſis.

* *Et cæteri.* Sunt qui minus peccauerant. *Occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum.* Id eſt, interfecti ſunt iuſſu Chriſti. Vt iam diximus. Occidentur autẽ quo modo exercitum Gog, & Magog occidendum eſſe dicemus. 20. ca- A pite. *Et omnes aues ſaturatæ ſunt.* Hoc propriè & ſine vlla metaphora rectè intelligitur. In campo enim infinita erunt cadauera quæ comedentur ab auibus. Cum quo ſtat quod tunc omnes electi hanc conſiderantes vltionẽ ſaturabuntur & ſui animi deſiderium explebunt, vt ſuperius diximus.

¶ Finis Cap. XIX.

Intelligentia Capitis deciminoni apocalypſis.

ET poſt hæc audiui in ſignum maximæ lætitiæ, impia iam Babylone deuicta, quaſi vocem turbarum multarum. Erit enim hæc vox & omnium ſanctorum, & omnium angelorum laudantium dominum, & dicentium Hallelu-ia, laudate, inquit, dominum, cõfitemini illi quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius Quoniam Babylonem deſtruxerit, et cœleſtem Hieruſalem ædificauerit. Laus ergo & gloria, & virtus, ſiue potentia Deo noſtro Laudetur, inquam, & glorificetur Deus noſter ab omnibus: ille potens ſit, & omnibus imperet, omnes ei parcant, quod iuſtiſſimam ſententiam tulerit de meretrice & veram: non ex falſa præſumptione ortam. & merito quidem: quia meretrix iſta innoxium ſanguinem inſtar aquæ fuderat. Quare miris laudibus efferatur dominus quod vindicauerit ſanguinem ſeruorum ſuorum. Iterum ergo atq; iterum dicamus: Hallelu-ia. Semper quidem aſcendet, et ſemper nota erunt beatis eorum ſupplicia. & ideo ſemper canent Hallelu-ia. Laudantes quod Deus de ea iudicauerit. Et tunc ceciderunt ſeniores viginti quatuor, hoc eſt, viri virtute præſtantes, viri apoſtolici primores Eccleſiæ cœleſtis, & quatuor animalia, hoc eſt, Euangeliſtæ quatuor, & inter alios omnes peculiariter deo gratias maximas agentes laudauerunt illũ. Nam quum hi præcæteris Deum ament, præcæteris gaudent de ſumpto ſupplicio impiorum. Adorauerunt ergo Deum ſedentem ſuper thronum,

&

& inde rectè omnia iudicantem: dicentes Amen. Rectè quidem Domine rectè factum eſt: Halleluia, laudate ergo dominum nobiſcum omnes. Tunc vox a deo per ſeraphim egreſſa eſt dices omnibus laudem dicite deo noſtro omnes ſancti eius qui in terra vitam agitis, & qui in cælo. Alijlugeant vos qui ſerui eius eſtis, & maxima reuerentia eum proſequimini, ſiue puſilli ſitis, ſiue magni, ſiue inquam pauperes ſitis, & abiecti, ſiue diuites & potentes gaudete, & laudibus efferte Deum. quia ſi puſilli eſtis cito efficiemini magni, ſi verò magni, maiora vos manent in cælo. His dictis ſtatim audiui præ gaudio maximo vocem angelorum, & ſanctorum omnium ad ſidera ſublatam, quaſi audiret aliquis vocem turbæ innumeræ, & vocem aquarum multarum, & tonitruorum magnorum. Huius verò tripudij cauſa erat, quod iam finitum eſſet regnum peccati: & in poſterum ſolum rex noſter & dominus Deus noſter regnaret. Deus, inquã, noſter omnipotens, cuius tanta eſt potentia, vt omnia faciat quæ vellit. Gaudeamus, inquiunt, & exultemus & maximas gratias agamus deo quia iam venerunt nuptiæ agni. Iam quidem adeſt conſumata & plena Chriſti coniunctio cum Eccleſia ſponſa ſua, ab omnibus iam reprobis purgata, aſſumptis corpore & anima ad beatitudinem electis. Et vxor eius Eccleſia præparauit ſe in hac via fide & ſpe, & charitate atq; cæteris virtutibus ad contrahendum ſpirituales has nuptias: & perductura ad viri ſui cæleſtes amplexus conceſſum eſt illi a ſponſo ſuo Chriſto, vt ſeſe cooperiat amictu pulcherrimo, byſſino, ſcilicet, ſplendenti & candido, hoc eſt, iuſtificationibus ſanctorum, boniſq; meritis membrorum ſuorũ: quæ integra & perfecta veſte cum nuptiæ iſtæ iam celebrentur, cooperta eſt. Et angelus qui mecum loquebatur dixit mihi ſcribe quæ modo tibi ſum dicturus: vt ſemper animis hominum infixum ſit, vt hac ſpe omnes & præſertim ij, qui extremo tempore erunt ad pericula quæuis ſubeunda æquo animo confirmentur. Beati, qui ad æternæ beatitudinis conuiuium, quod ſponſæ ſuæ Eccleſiæ Chriſtus parauit, vocati ſunt: nam hi ſunt vocati, quos Deus iuſtificare voluit, & iuſtificatos ad æternum conuiuium maxima cum gloria perducere. Cæterum vt mihi maiorem fidem adhibeas, hoc tibi compertum ſit, quod modo ſcribendum dixi, non ex me ipſo dixiſſe, ne meam vocem eſſe ſed Dei, quæ vera ac certa eſt, neq; vnquam inanis, & vana inuenietur. Ego vero territus tanto ſplendore angeli hæc mihi dicentis, cecidi ante pedes eius, vt debitum honorem & debitam reuerentiam illi exhiberem. Sed tanto nos iam dignos honore iudicãt angeli

poſtquam filius Dei homo fraterq; noſter factus eſt, vt minime vellint a Chriſti ſeruis, & amicis tanta reuerentia coli. & ideo ait mihi: vide ne hoc feceris nam iam conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium fidem eius, & ſpiritum prophetiæ: atq; habentium in ſe ſigna quibus teſtẽtur ſe eſſe Ieſu; & ipſum Ieſum eſſe verum filiũ Dei: tales enim ſunt qui eum annuntiant, & qui habent ſpiritum prophetiæ quo abſcondita ſcripturarum patefaciant. Deum ergo adora. Hoc autem ſcire te vellim, quod ſpiritus prophetiæ qui eſt in Eccleſia, teſtimonium quodam & indicium eſt Ieſu. Non enim datur ſpiritus prophetiæ niſi credentibus in Ieſum. Quare cum tam apertum teſtimonium habeas Ieſu, meritò non patior adorari a te. Poſt hæc oſtenſum eſt mihi aliud myſterium quod antequam Dominus ad iudicandum veniat, implebitur. Tempore, ſcilicet, Antichriſti & ſatellitum eius electos perſequentium. Vidi igitur cælum apertum, & oſtenſus eſt mihi eques cæleſtis protector piorum, & adiutor in tribulationibus qui tanquam dux ſedere mihi videbatur ſuper equum albũ, qualiter ſolent duces alicuius exercitus apertis portis ciuitatis egredi. Dux iſte appellabatur fidelis, & verax eo quod conſtans ſit in promiſſis, qui et ſi potentiſſimus ſit, nemo exiſtimet eum ſua potentia abuſurum. Iuſte enim ſemper iudicat ſecundum vniuſcuiuſq; merita. Oculi autem eius ſicut flãma ignis. Quod ſignũ erat maximum, ducis irati, & ſupplicia inferre mollientis. Capiti verò ſuo, non vna, vel altera ſed quam plurimæ impoſitæ erant coronæ ac diademata multa: vt oſtenderet ſe habere poteſtatẽ regum omnium, datamq; illi eſſe in cælo & in terra. Habebat dux iſte nomen ſcriptum quod nemo hominum, aut Angelorum comprehendere poteſt: ipſe enim ſolus illud perfectè nouit, & ſicut ſolent duces ſtrenui egredi è prælio hoſtium ſuorum ſanguine cruentati in ſignum victoriæ, ſic dux iſte veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine, quo ſignificaret cruentum ſupplicium ſumendum de Antichriſto & exercitu eius, & vocabatur nomen eius verbum Dei. Et exercitus angelorum, qui ſunt in cælo, & cuſtodes eſſe ſolent electorum & protectores, ſequebantur tantum ducem Chriſtũ, etiam in equis albis, vt electos protegerent: his enim cura mandata eſt a deo, vt cuſtodiant pios in omnibus vijs ſuis, & in prælio ſpirituali iuuẽt. Quod ſi quæras, qua veſte exercitus iſte angelorum ducem ſuum ſequebãtur, byſſina alba, ſcilicet, hoc eſt, maxima atq; perfecta innocentia & ſanctitate. Et vidi quod de ore ducis procedebat gladius acutus, quo ſignificaret linguam eius tunc futuram quaſi gladium acutiſſimũ, cuius iuſſu et

im-

imperio plurimi tunc corruent, quo gladio percutiet gentes impias ac ſceleratas, quæ ſanctis aduerſabuntur. Et ipſe reget eas in virga ferrea, acerrimèq; puniet. Et ipſe tunc calcabit torcular vini furoris, grauiſsimis ſupplicijs eas afficiendo. Scriptum habebat dux iſte iam victor effectus in veſtimento & in femore ſuo, rex regum & dominus dominantium, & nõ immerito quidem, vt intelligamus quod Chriſtus dominus ſit rex potentiſsimus, & omnes reges terræ, & potentes, qui plurimum dominantur, eſſe ei ſubijciendos. Poſt partam hanc victoriam vidi angelum quendam eorum qui ſtant coram Chriſto qui eſt ſplendor gloriæ: & clamauit voce magna volucribus cæli rapacibus, vt congregarentur, omnes ad deuorandum carnes cadauerum hoſtium Domini. Venite, inquit, & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes regum, & tribunorum, & fortium, & equorum, & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum & ſeruorum, & puſillorum & magnorum. Innumeræ enim volucres cæli comedent tunc de cadaueribus militum Antichriſti, imo verò tunc electi, qui aues cæli meritò vocari ſolent, tunc mentem animumq; ſuum explebunt de vltione impiorum. Nullum enim conuiuium nullum prandium, illis eſſe poterit ſuauius, et ſplendidius quàm vltio et vindicta viſa reproborum. Et vidi beſtiam Antichriſtum et exercitus eius congregatos ad præliandum cum duce Chriſto, et cum exercitibus angelorum, qui eum ſequebantur: (pugnando ſiquidem impij aduerſus electos Chriſti, in odium eius, aduerſus illum, et aduerſus angelos pioru protectores pugnare dicuntur) pugnauerunt quidem ſed tandem victi ſunt: & quamuis innumeri in prælio occiſi fuerint, multi tamen vt in prælijs contingere ſolet, viui apprehenſi ſunt: inter quos apprehenſa eſt beſtia immaniſsima, hoc eſt, Antichriſtus et præcurſor eius pſeudopropheta, et viui ambo præcipitati ſunt et immiſsi in ſtagnum ignis ſempiterni. Cæteri verò qui minus peccauerunt, occiſsi ſunt iuſſu Chriſti. Totq; remãſerunt in campo impiorum cadauera, vt omnes volucres cæli ſaturatæ fuerint.

CAPVT VIGESSIMVM

Argumentum.

Draconis alligatio, et electorum regnum hoc capite deſcribitur: deinde ipſius draconis ſolutio, eiuſq; aduerſus electos, et Dei Eccleſiam pugna nouiſſimaq; ruina; poſtmodum mortuorum reſurrectio & iudicium.

ET vidi angelum deſcendentem de cælo, habentem clauem abyſſi, et catenam magnam in manu ſua. Et apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus & ſathanas, & ligauit eum per annos mille, & miſit eum in abyſſum, & clauſit, et ſignauit ſuper illum vt non ſeducat amplius gentes, donec cōſummentur mille anni. & poſt hoc oportet illum ſolui modico tempore. Et vidi ſedes: & ſederunt ſuper eas, et iudicium datum eſt illis. & animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, et propter verbum Dei, & qui nō adorauerunt beſtiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frōtibus aut in manibus ſuis. & vixerunt et regnauerūt cū Chriſto mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima. Beatus et ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem: ſed erunt ſacerdotes Dei et Chriſti: et regnabūt Ezech.38.a. 39.a. *cum illo mille annis. Et cū conſummati fuerint mille anni, ſoluetur ſathanas de carcere ſuo, & exibit & ſeducet gētes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog et Mogog, & congregabit eos*

in

in prælium, quorum nume-
A *rus eſt ſicut arena maris. Et*
aſcenderunt ſuper latitudi-
nem terræ, & circuierunt ca
ſtra ſanctorum & ciuitatem
dilectam. Et deſcendit ig-
nis à Deo de cælo, et deuora
uit eos: & diabolus qui ſedu
cebat eos, miſſus eſt in ſtag-
B *num ignis et ſulphuris, vbi*
& beſtia & pſeudopropheta
cruciabũtur die ac nocte in
ſecula ſeculorum. Et vidi
thronum magnum candidũ
& ſedentem ſuper eum, à cu
ius conſpectu fugit terra &
cælum, et locus non eſt inuē
C *tus eis. Et vidi mortuos ma*
gnos, & puſillos ſtãtes in cõſ
pectu throni, et libri aperti
ſunt: et alius liber apertus
eſt, qui eſt vitæ: & iudicati
ſunt mortui ex his quæ ſcri-
pta erant in libris ſecũdum
D *opera ipſorum. et dedit ma-*
re mortuos qui in eo erant,
& mors & infernus dederũt
mortuos ſuos qui in ipſis e-
rant, et iudicatum eſt de ſin
gulis ſecundum opera ipſo-
rum. Et infernus & mors
miſſi ſunt in ſtagnum ignis.
Hæc eſt mors ſecunda. Et
qui non inuentus eſt in li-
bro vitæ ſcriptus, miſſus eſt
in ſtagnum ignis.

Caput. XX.

ANtequam ſingula
huius loci verba
interpretemur il-
lud animaduerte
obſecro quàm ve
rè prædixerat o-
lim, Eſai. cap. 49. Eſai 49
Hoc quod in hoc loco teſtatur D. Ioã
nes: Tãta erat ac ſemper fuit poteſtas
diaboli ſuper mortales vt impoſſibile
videretur, vt quis poſſet ab eo illam
tollere. Vnde aiunt: nunquid tolletur
à forti præda? Aut quod captum fue-
rit à robuſto, ſaluum eſſe poterit? qui-
bus reſpondet propheta: hæc dicit do
minus. Equidem & captiuitas à forti
tolletur: & quod ablatum fuerit à ro-
buſto, ſaluabitur. Quo in loco vides
primùm, homines eſſe predam diabo
li, & abeo captos & vinctos. Deinde
vides, fortem eſſe diabolum, & poten
tem, ſed potentiorem eſſe Chriſtum
atq; fortiorem, qui eum ligauit, & ab
eius dominio, & poteſtate nos eripuit:
Quod idem & in Euangelio, & in
hoc loco demonſtrauit. Sed ais: ſi dra
co iſte catenis alligatus eſt, quid in cau
ſa eſt, vt quotidie homines mordeat,
lędat, dilaceret, & deuoret? Ad quod
apud Lucam. cap. 11. hac ſimilitudine Mar. 3. Luca. 11.
Auguſtini reſpondebamus in cõmen
tarijs noſtris. Vt canis ligatus te mor-
dere, aut lædere, aut offendere nõ po-
teſt, ſed ſi acceſſeris ad ipſum id pote-
rit, ſic diabolus niſi ad illum appro-
pin-

pinquaueris, te offendere minime po-
terit: ſed ſi acceſſeris in cautè viuendo
miſerabiliter peribis. Venit igitur de
cœlo Chriſtus, vt diabolum alligaret.
Eam ob cauſam ait in hoc loco Ioã-
nes ſe vidiſſe Angelum deſcendentẽ
de cœlo, habentem clauem abyſſi, &
catenam magnam in manu ſua, qui
apprehendit draconem ſerpentem
antiquum, qui eſt diabolus, & ſatha-
nas, & ligauit eum per annos mille.
Hoc eſt, eius poteſtatem, ab homini-
bus ſeducendis, & poſſidendis, qui
fuerunt liberandi, cohibuit: atquè in
hunc modum captiuitas à forti abla-
ta eſt, vt Eſaias ait: aſcendens enim
Eph 4. Chriſtus in altum, ait Paulus, capti-
uam duxit captiuitatem: quod iam
multo ante prædixerat Dauid. Hæc
Pſal. 67 autem captiuitas non ſolum refertur
ad ſanctos illos, in limbo detentos,
ſed generaliter ad hominum genus.
Sunt autem arma huius draconis, fal-
laciæ, voluptates, deliciæ, opes, magi-
ſtratus, & cætera alia quibus homines
inficit quotidie. Iam verò ad ſingula
huius loci verba exponẽda accedam.
¶ *Et vidi Angelum deſcendentem*
de cœlo. Primus huius loci ſenſus eſt,
1. ſenſus vt de Chriſto intelligatur. Ipſe enim
eſt angelus teſtamenti miſſus à patre
quem tantopere deſiderabamus. Ipſe
eſt qui quando incarnatus eſt de cœ-
lo deſcendit de ſua illa altitudine ſeſe
humiliando. Inclinauit enim tunc cœ-
Pſal. 17 los & deſcendit. Humiliauit ſemetip-
ſum habitator cœlorum ſublimium,
& modo quodam cœlos inclinauit,
cum de ſublimitate cœlorum deſcen-
Aug. dit, vt nobis præſtaret auxilium, atq;
à draconis poteſtate liberaret. Humi-
liauit ergo ſe, vt deſcenderet ad homi-
num infirmitatem, & ſua morte ſupe-
raret: ſua gratia peccatum, ſuis viribus

A ſerpentem antiquum. Dominus ergo
paterna præditus poteſtate deſcendit
in carne cum principe mundi bella
geſturus, atq; illo ligato vaſa eius erep-
turus. *Qui habet clauem abyſſi.* Habe- D. Tho. Beda. Gag Richardus
re dicitur Chriſtus clauem abyſſi, tũ,
quod habeat omnimodam in infer-
num poteſtatem, quippè qui reſurgẽs
inde victor rediit. Vt Gagneius anno-
tauit. Tum, quod claudat ſua virtute
hiatum totius mali. Vt ait Richardus:
B tum etiam quod poteſtatem, & vim
obtineat claudendi abyſſum, hoc eſt,
impiorum corda tenebris plena, ne
diabolus pro ſuo arbitratu illis mediã-
tibus electos perdat, perſequatur, & in-
terimat. Vt D. Tho. ait: tandem habe-
re dicitur angelus iſte clauem abyſſi,
hoc eſt, diaboli qui abyſſo compara-
tur: quem Chriſtus poteſt obcludere
non ſinendo, vt eius malicia ad actus
quos deſiderat peruenire poſſit. Vt S. tho. rich Gag. Rupertus
C idem doctor ſanctus affirmat. Clauis
ergo inferni & abyſſi eſt poteſtas chri-
ſti in diabolum, & infernũ, & corda
impiorum. Itaq; angelus iſte habet
clauem regni cœlorum, qua aperit e-
lectis, vt ingrediantur regnum cœle-
ſte, & qua claudit ne reprobi intrare
poſſint. Habet etiã clauẽ mortis & in-
ferni & abyſſi ad aperiẽdũ, & impios
in carcerẽ detrudendũ. Sed ais, ſupe-
riꝰ c. 9. dictũ eſt vidi ſtellã, hoc eſt, dia-
D bolũ de cœlo cecidiſſe, & data eſt illi
clauis putei abyſſi. Quo pacto igitur,
& Chriſtus & diabolus in eadẽ pote-
ſtate cõueniunt? Ad hoc facilè reſpõ-
dere poteris, non eſſe eandẽ poteſtatẽ
in vtroq;. Chriſti nãq; poteſtas ea eſt,
qua claudit diabolo, atq; eius ſectato-
ribus ingreſſum ad opera praua in ele-
ctos; & alios perpetranda: vt nõ tantũ
illis lędãt, quantũ cuperent. At diabo-
lus dicitur habere clauẽ putei abyſſi,
quia

quia Deo ita permittente poteſtatem habet tentandi amplius homines ſceleratos & impios, vt decidant in maiora peccata. Hoc autẽ ſcelus maximũ eſt, illud autẽ ſanctu & piũ. Ia vero abyſſus nunc ſignificare cor hominis, nũc infernum, nunc diabolum probatione non eget. Mens & cor hominis, imperſcrutabile abyſſus vocatur. Qđ gratia carens dicitur myſticè abyſſus illa, de qua Gene.1. dicitur, & tenebræ erant ſuper faciẽ abyſſi. De qua poteſt dici illud Eccl.1. profundũ abyſſi quis dimenſus eſt. Infernus prętere abyſſus appellatur Luc.8. vbi dæmones rogabant Chriſtũ, ne eos in abyſſum ire cõpelleret. Hæc appellari ſolet abyſſ9 magna, habens ſuos fontes. i. dęmones qui rupti dicuntur. ad inũdationẽ mũdi. Gen.7. Hæc abyſſus operit Aegyptios, cũ mali mergũt in inferos Exo.15. Hæc eſt abyſſus de qua dicitur apud Ezech.26. & 31. Exaltaſſe aſſur, hoceſt, diabolũ: & vallaſſe ionã deſignantem eos qui in inferno detinentur. In hũc abyſſum hic draco mitti dicitur. Diabolus quoq; abyſſus appellatur. Vnde cũ Exo.15. dicitur: cõgregatę ſunt abyſſi in medio mari myſticè de dæmonibus intelligitur. Habet igitur Chriſtus clauẽ iſtorũ abyſſorũ, modo quo expoſuimus. *Habentẽ catenã magnam in manu ſua.* i. Facultatẽ dæmones coercendi, & vinciendi. Solus enim Chriſtus per potentiã ſuã diaboli ſęuitiã ligare poteſt ſolus pro libito ſuo ea vti poteſt, & hoc eſt, quod ait eã habere in manu ſua. Solus hanc habet catenã, qua ligauit draconẽ, cubantẽ in delubris gentiũ, à quibus pro Deo colebatur. Catena ergo magna in hoc loco eſt ipſa poteſtas chriſti, dicitur autem magna, qua draco iſte ligat quia hæc diuina poteſtas neceſſaria fuit, qua poſſet veluti ligatus reprimi, ne nobis noceret: & qua poſſet in perpetuis pænis detineri. Hæ ſunt catenæ illæ ſiue rudentes de quibus loquitur D. Petr. in 2. ſua Cano. c. 2. dicens: ſi enim deus angelis peccantibus nõ pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarũ tradidit cruciãdos, in iudiciũ reſeruari. ſupple: neq; huiuſmodi magiſtris mendacibus parcet. Vbi verò nos legimus, rudẽtib9, eſt vox gręca, σειραῖς, quæ cathenas & quæcũq; vincula ſignificat. Eſt autẽ ſic vertendũ ad verbũ ex græco. Si enim Deus angelis cum peccaſſent, non pepercit, ſed cathenis caliginis in infernũ detruſos tradidit in iudiciũ ſeruatos, &c. Per cathenas igitur, ſiue per rudẽtes ſignificatur diuina vis & poteſtas qua ineuitabiliter condẽnatur diabolus (Sunt autem rudentes funes quędã nautię) Et qua detinetur certo & ſtatuto tempore ne pro ſua vi & potentia & libito lædat. Quod explicat D. Grego. 32. Mora. c. 12. Exponens illa verba ſtringit caudã ſuam, quaſi cedrum. Cedri, inquit, nomine ſuperba prauorum potentia deſignatur ſicut per prophetam dicitur: vox Domini confringentis cedros. Quid autem cauda behemoth illius, niſi illa antiqui hoſtis extremitas dicitur, cum nimirum vas proprium illũ perditum hominem ingreditur: qui ſpecialiter Antichriſtus nuncupatur. Qui quoniam modo honoribus ſeculi, modo ſignis & prodigijs fictæ ſanctitatis in tumorem potentiæ eleuari permittitur, rectè voce dominica cauda illius cedro comparatur. Sicut enim cedrus arbuſta cætera in altum creſcendo deſerit, ita tunc Antichriſtus mundi gloriam temporaliter obtinens, menſuras hominum, & honoris culmine, & ſignorum po-

TTT te-

teſtate tranſcendit. Spiritus quippè in illo eſt, qui in ſublimibus conditus, potentiam naturæ ſuæ non perdidit, vel deiectus. Cuius idcirco virtus nunc minime oſtenditur, quia diſpenſatione diuinæ potentiæ ligatur. Vnde per Ioannem dicitur. Vidi Angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem abyſſi, & cathenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus, & ſathanas: & ligauit eũ per annos mille, & miſit eum in abyſſum. Ligatus quippè miſſus in abyſſum perhibetur, quia retruſus in prauorum cordibus, potentia diuinæ diſpenſationis aſtringitur, ne in quantum nocere valet eſſrenetur: vt quamuis per eos oculté ſæuiat, ad violentas tamen rapinas ſuperbia non erumpat. Hæc Gregorius. Ad hoc

Iob 40.

idem myſteriũ facit quod idem Dñs ait: Iob. 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Per linguam dæmonis falſam doctrinam intelligimus, adueniente ergo & deſcendente angelo noſtro, hoc eſt, Chriſto noſtro de cœlo, alligata eſt lingua, hoc eſt, doctrina draconis, & poteſtas eſt alligata: quia nequè naribus, nequè lingua poteſt diabolus modo nocere: niſi quantum

Eſai 37

Deus illi permiſerit. Vnde Eſa. cap. 37. ait illi Dominus ponam circulum in naribus tuis, & frenum in labijs tuis: Minatur enim dñs diabolo in ſenacheribo ſignificato, & ait ego te effrenatũ veluti frĕno domabo. Et apud Hiere.

Hiere. 28

c. 28. idem dñs ait. cathenas ligneas cõfregiſti, ego inducã cathenas ferreas. i. qui pœnam leuiorem ſubire renuiſti, pœnas grauiores ſubire cogeris. His igitur cathenis, hoc freno & camo ſolet dñs ligare diabolũ, & eius ſectatores. Vnde Dauid precatũ: in chamo & frĕno maxillas eorũ cõſtringe, qui

Pſa. 31.

nõ aproximãt ad te. Ac ſi diceret qui dulcibus tuis exhortationibus & promiſſionibus ad te venire noluẽt: aduerſitatib9 ad te venire cõpellas: ad eum modũ quo equi & muli ſolent frenis, & chamis conſtringi, & cogi ad faciẽdum opera hominũ, quæcũq; ipſi voluerint, ad quæ alioqui induci nõ poſſunt. His cathenis atq; compedibus ſolet dñs continere & alligare principes huius ſeculi. Ad alligandos, ait Dauid,

Pſa. 149

reges eorum in compendibus: & nobiles eorum in manicis ferreis. Timeamus igitur peccatores Deum, habet enim in manu ſua cathenas ferreas, habet chamum & frĕnum, habet compedes & manicas ferreas quibus ligat impios & ligatis manibus & pedibus, proijcit in tenebras exteriores. Vt ipſe ait apud Math. c. 22.

Math. 22

¶ Et apprehendit draconem ſerpẽtem antiquum, qui eſt Diabolus, & Satanas.

De barijs nominib. diaboli

Hæc ſunt nomina & cognomina tetra hoſtis humani generis à nobis alias explicata, & nunc iterum explicãda. Draco, imprimis vocatur propter ſæuitiam aſtutia coniunctam. Leo dicebat Hiero. aperte iraſcitur draco occulte inſidiatur. Serpens, propter fraudulentiã. Gen. 3. Serpens erat callidior cũctis animãtibus: Antiquus, vel quia veterator, vel quia à mũdi cõſtitutione cõdit9 eſt: vel quia primũ hominẽ decepit, ſerpente animantẽ ingreſſus, Hũc appellat Iob leuiathã. Vnde D. Grego. lib. 4. Mora. c. 12. explicans illũ

D Greg.

locum: maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare leuiathã: ſic ait. Leuiathan quippè interpretat9 dicitur additamẽtu eorũ. Rectè autẽ diabol9 additamẽtum illorũ hominũ qui in paradiſo ſunt cõditi, appellatur:

quia poſtquam primam culpã mala ſuggeſtione intulit, hanc quotidie augere grauioribus perſuaſionibus non deſiſtit. Vel certè per exprobrationẽ Leuiathan vocatus eſt. i. additamentũ hominum dictus. Eos namq; in paradiſo immortales reperit, ſed diuinitatẽ immortalibus promittendo, quaſi eis aliquid vltra q̃ erant ſe addere ſpopondit. Sed dum blandè nõ habita ſe daturum perhibuit, callidè & habita ſubtraxit. Vnde & eundem Leuiathã, Eſai 27 iſa propheta deſcribit dicẽs: ſuper Leuiathan ſerpentem vectem, ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, Leuiathan quippè iſte in eo quod ſe addere homini ſpopondit, tortuoſis ad eum ſinibus irrepſit, quia dum falſo impoſſibilia promiſit, verè & poſſibilia ſuſtulit. Querẽdum verò nobis eſt, cur qui ſerpentem dixerit, tortuoſumq; illico ſubiungens interpoſuit vectem, niſi fortè quod in ſerpentis tortitudine fluxa mollities, in vecte autem eſt duritiæ rigiditas. Vt ergo hunc & durum ſignaret & mollem, & vectem nominat & ſerpentem. Durus quippè eſt per malitiam, mollis per blandimẽta. Vectis ergo dicitur, quia vſq; ad necem percutit, ſerpens autẽ, quia ſe per inſidias molliter infundit. Sed hunc Leuiathan Angelus de cœlo deſcendens nunc in puteo abyſſi clauſum premit: vt in hoc loco narrat D. Ioan. quem tamen in mundi fine ad apertiora certamina reuocat, & totum contra nos in ſuis viribus relaxat Vnde ſtatim hic dicitur, cum completi fuerint mille anni ſoluetur ſathanas. Vocatur etiam, *diabolus*. Hoc grecum nomen eſt, ſignificans criminatorem, & calumniatorem, deorſumq; fluentem. Et meritò quidem, nam quia non ſeruauit ſuum principatum, ſed relinquẽs ſuum domicilium, hoc eſt, cœlum, deſluxit in illum caliginoſum aerem. Dicitur etiam Hebraicè, ſathan, hoc eſt, aduerſarius. Vnde & in Zacharia dicitur: ſtabat ſathan, Zach. 3. A idest, aduerſarius, à dextris eius, vt aduerſaretur ei. Incitat enim ſemper ad malum aduerſarius iſte. Vnde. 1. Petri. 5. dicitur: aduerſarius veſter diabolus 1. Pe. 5. tanquam leo rugiens circuit quęrens quem deuoret. Draco igitur propter nocendi malitiam, ſerpens, propter fallendi aſtutiam diabolus propter ſtatus ſui caſum. Sathã propter obſtinationem dño aduerſandi nominatur. Beda. Præter hæc cognomina etiam appellatur in ſacra ſcriptura belial, idest, apoſtata, præuaricator, & abſquè iugo. Vnde & Apoſtolus: quæ, inquit, communicatio Chriſti ad belial, & 2. 10. 6. c vbicunq; lxx. ponunt filios peſtilentiæ, in hebraico (vt Hierony. annotauit) ſcriptum eſt belial. Vnde, & illud quod in Pſalmo canitur de myſterio ſaluatoris: filius iniquitatis, non apponet nocere ei, in hebraico dicitur, filiꝰ belial. Appellatur quoq; & alijs nominibus, vt in alio Pſalmo ſcriptum eſt: ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabis: & conculcabis leonem, & draconem. Pſa. 90. c. Qui draco propriè in hebraico appellatur Leuiathan. Ipſe eſt, & magnus cętus. De quo, quod à Chriſto capiendus ſit, myſtico in Iob ſermone Iob. 40. c. narratur. Qui magnum cętum capturus eſt: nam & ibi pro ceto Leuiathã ponitur. Et iterum: adduces autem draconem in hamo: circundabis capiſtrum naribus eius. Statimquè: hoc Ibidem eſt principium plaſmatis Domini, quod factum eſt, vt illudatur ab Angelis eius. Et in Pſalmo: hoc mare magnũ, & ſpacioſum, ibi reptilia quorum nõ eſt numerus: animalia parua Pſa. 103. c.

cũ magnis. Draco iſte quẽ formaſti ad illudendum ei. De hoc ſuperius. c. 12. ſcripſit Ioã. depingens prælium inter Michaelem & hunc dracone & victo riã à Michaele, & angelis eius p: r:am. Vbi interim nota: quod & in Pſa. & in Iob, propterea factus dicatur draco, hoc eſt, Leuiathã: vt illuderetur ei ab angelis. Vnde Apoſtoli accipiunt poteſtatẽ, vt calcent ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omne virtutem inimici. Hæc ex Hiero. Eſa. 27. in locũ ſuperius à Grego. allato. ¶ Igitur hũc draconem, hunc ſerpentem antiquũ, hunc calũniatorem, & hoſtẽ noſtrũ, apprehendit (ait Ioã.) angelus de cœ- deſcẽdens, & ligauit per annos mille. Palã eſt, inquit Rupertus, & ita ab effe ctis cõprobatum, quod illũ apprehen derit, & ligauerit. Si enim ille ligatus à Chriſto non eſt, quomodo iam imbe cillis iacet, ex quo Chriſtus paſſus eſt? quomodo tot ab illo euadunt homines? quomodo tã multis nõ dico grãdeuis & ſapientibus viris, ſed à pueris teneriſq; puellis illuſus eſt? quod ſi pa trũ hiſtorias, & martyrũ geſta memo riæ recolamus, intelligamus non ſolũ eũ eſſe ligatũ, ſed infatuatũ. Nec ſolũ cathena magna, ſtringuntur illi man⁹ & pedes, verũ etiã, ſicut Iob dñs promiſerat, & nares perforatas in ſudib9, & linguã fune ligatã, & circulũ in narib⁹ habet, & maxilla eius armilla per forata eſt. Inde eſt quod illudunt ei, non ſolum ſerui, ſed etiam ancillæ do mini, quod concidunt eum amici, qđ diuidunt eum negociatores illi, quicumq; bonas margaritas quærentes, & vnam precioſam euangelicæ veritatis margaritam inuenientes, compa rauerunt illam datis omnibus ſuis. Quis dinumerare poſſit millia marty rum, multitudines confeſſorum, cho

Lucæ. 10.

D. Hiero.

Rupertus.

Sathã liga tus & infa tuatus

Iob, 41.

Math. 13.

Prouerge-ſius.

A ros virginum, plebemq; omnium electorum, qui ex tunc vidente, & inuidente illo in cœlum euolauerunt. Vere igitur, dictum eſt, quod angelus apprendit & ligauit illu. Hęc Rupertus.

¶ *Et ligauit eũ per annos mille.* Hoc fecit per paſſionem ſua Chriſtus quãdo principem dæmonem, qui ab Adam vſq; ad paſſionem ſuam tyrannidem exercuerat, compeſcuit, ne adeò vt antea nocere poſſet fidelibus per

B baptiſmum aduerſus eius ſæuitiam & fraudem, Dei gratia cõmunitis. Mille annos autem omne tempus euangelicę legis vſq; ad Antichriſtum ſignificare aiũt patres, quo medio tempore in abyſſo inferni tanq̃ clauſus & cruce Chriſti velut ſigillo obſignatus, detinetur ſathanas, ne pro ſuo arbitrio noceat, vt ſuperius diximus. ¶ Pro maiori huius loci intelligentia hic annotare libet quod D. Grego. lib. 9. Mo. c.

C 1. ait: in ſacra ſcriptura, inquit, millenarius numerus pro vniuerſitate ſolet intelligi. Hinc in Pſa. 104. verbi qđ mandauit in mille generationes cũ cõſtet quod ab ipſo mundi exordio vſq; ad redemptoris aduentum per Euangeliſtam non amplius q̃. 77. propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero, niſi ad proferendam nouã ſobolem perfecta vniuerſitas pręſcitæ generationis exprimitur. Hinc & per Ioã. in hoc. c. dicitur, & regnabunt

D cũ eo mille annis. Quia videlicet regnum Eccleſiæ vniuerſitatis perfectione ſolidatur. Hoc idem affirmat lib. 35. c. 12. Vbi adducit idem teſtimoniũ Dauid. Verbi quod mãdauit in mille generationes. i. in vniuerſas generationes. Qua phraſi nos etiam Hiſpanè vtimur. D. Auguſt. quoque explicans noſtrum textum libr. 20. de Ciui. Dei cap. ſeptimo ait: mille annos pro annis om

Pſa. 104.

D. Aug.

omnibus huius ſeculi poſuit Ioãnes, vt perfecto numero notaretur ipſa tẽporis plenitudo. Millenarius enim numerus: denarij numeri quadratũ ſolidũ reddit. Decẽ quippè decies ducta, fiunt centũ, quæ iam figura quadrata ſed plana eſt. Vt autẽ in altitudinẽ ſurgar, & ſolida ſit, rurſum centum, decies multiplicantur, & mille fiũt. Porrò ſi centum ipſa aliquo modo pro vniuerſitate aliquandò ponuntur, quale illud eſt, quod Dñs omnia ſua dimitenti, & eum ſequenti promiſit, dicẽs: accipiet in hoc ſeculo cẽtuplum. Qđ exponens quodam modo Apoſtolus ait: quaſi nihil habentes & omnia poſſidentes. Quanto magis mille pro vniuerſitate ponuntur: vbi eſt ſoliditas ipſius denariæ quadraturæ? vnde nec illud melius intelligitur, quod in Pſal. legitur: memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi quod mãdauit in mille generationes, ideſt, in omnes. Hæc Auguſti. numerus ergo hic definitus pro in definito ſumitur, quo etiã modo accipitur Iob. c. 9. cum ait: ſi voluerit contendere cum eo, poterit reſpõdere ei vnum pro mille? ac ſi diceret: nec ad vnum ex innumeris quæ ille aduerſus nos citare poteſt, ſufficiẽter reſpondere poterimus, vt nos penitꝰ expurgemus. Et Eccle. 16. melior eſt enim vnus timens Deum, quàm mille filij impij. Alligabitur ergo diabolꝰ donec compleantur mille anni, hoc eſt, donec veniat Antichriſtus. Et tũc ſoluetur modico tempore. Tribus annis, ſcilicet, cum dimidio, quandiu regnabit Antichriſtus. Ecce primus ſenſus huius loci literalis, nunc autem ad ſecundum accedamus.

Iob. 9

Eccleſi. 19

2. ſenſus Huius textus.

Locus ergo iſte totus de verò quo ſlam Angelo. ſ. de Michaele, vel alio intelligendus eſt, & de pace Eccleſiæ, A poſt mortem, & interitum Antichriſti, vt exponit Cælius: vidit ergo tunc temporis Ioan. verum Angelum deſcendere de cœlo ad relegandum diabolum per mille annos. Cum enim omnes ſint adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui hęreditatẽ capiũt ſalutis: Hebrę. 1. & mittendi ſint in die iudicij ad ſeparãdum bonos à malis, & mittendum malos in caminum ignis, non mirum quod B poſt interitum Antichriſti mittantur etiam cum cathena ferrea, hoc eſt, cũ poteſtate à Chriſto tradita ad ligandũ diabolum & detrudendum per mille annos in infernum, ne prohibito ſuo noceat iuſtis. Totum ergo tempus illud per mille annos hic ſignificare voluit: quod ſuperius. c. 7. per ſilentiũ dimidiæ horæ deſignarat. Longũ erit tempus illud, quod millenario numero ſignificatur, cum tamen tandem fi C niendum ſit breuiſſimum fidelibus videbitur, propter pręcioſitatem. Breue ergo longum ue tempus ſit illud, nobis vtiq; incognitũ eſt. Si longũ, breue tamẽ, & quaſi dimidię horæ videbitur ob iucunditatem. Si breue, tamen præcioſius mille annis pręcedentibus. Sicut ſcriptum eſt: melior eſt dies vna in atrijs tuis, ſuper millia. Tunc enim pij incredibili lætitia afficientur, tum, de interitu Antihriſti, tum, de perpe D tua Chriſti gloria, tum deniq; de vniuerſali Eccleſiæ pace. Eo igitur tẽpore arctiſſimè vincietur draco ille, & angeli eius, ne ſeducere quẽquã poſſint: neminẽq; prohibere ne fidẽ Chriſti profiteatur. ne tyrãni principes arma tunc erigant, aut vexilla aduerſus Eccleſiam. Tunc equidem, vt vnò verbo dicã, redibũt aurea ſecula, pluſquam ſaturnalia regna. His ita explicatis opere preciũ videbatur quorundã

Math. 13

Pſa. 83

circa hos mille annos errorem in me- A
dium proferre,ſed inferius aptius de
hoc errore dicemus.

¶Ecce ſecunda huius capitis pars,
inqua,vt vno verbo dicam , electorũ
regnum deſcribitur. ¶ Et antequam
ad ſingula huius loci verba explican-
da accedamus illud imprimis notan-
dum eſt,hunc eſſe locum illum inſig
nem quo olim commoti ſunt hæreti
ci nõnulli inter quos fuit Cherinthus,
vt Euſebius eſt autor, qui exiſtimarẽt B
poſt reſurrectionem mortuorum fu-
turos eſſe annos mille quibus homi-
nes fideles in hac vita omni voluptati
vocarent.Hos Græci χιλιαςάς, ideſt,
Iſychius millenarios vocant. Vnde Iſychrius
in Leuit.cap.7.ait:quidam poſt finem
huius vitę,& mortuorum reſurrectio
nem inducunt mille annorum ſecu-
lum,in quo Hieruſalem ſenſibilis ędi
ficabitur,templumq; eius. & quæ in
ea fuerunt ſancta ſanctorum inſtaura C
buntur, & ſacrificia offerentur,nup-
tiæ,& filiorum procreatio, & deliciæ
quędam cum iuſtitia ſenſibili,& lon-
gè alia conuerſatio noſtra, quàm ea
quæ eſt nunc iuſtorum, cum ex mor
tuis ſurrexerimus erit.Hanc preſump
tionem de animis noſtris remouea-
mus hæc ille.Hunc errorem multi ex
Chriſtianis & catholicis amplexati
ſunt, quos Hieron. in proemio lib.18.
in Eſaiam vocat noſtros iudaizantes. D
Et ſunt ex latinis Tertullianus, Victo
Lacta.7. rinus,Lactantius. Ex græcis Ireneus
Diu. inſtit. Lugdunenſis Epiſcopus. Qui omnes
hoc Ioànis teſtimonio id probare cõ-
tendunt ſed non videbat miſer Che-
rinthus qui fabulabatur in illo regno
beatitudinis futuras eſſe carnis deli-
cias,quid Paulus affirmaret ad Rom.
14.Regnum Dei non eſt eſca, & po-
tus,ſed iuſtitia,& pax, & gaudium in
Spiritu ſancto.Neq; conſiderabat, qđ
ſi beatitudo noſtra in carnis delicijs eſ
ſet poſita , nulla eſſet rectior via,
ad illam parandam:quàm vacare vo-
luptatibus carnis:at nihil magis impe
dit beatitudinis cõſecutionem quàm
carnales delitiæ:cum Paul. conſtan- D.Paul. 1. Corint.
ter dicat.1.Corin.6.&.15.per tales deli- 6.c.&.15.
cias regnum Dei non poſſideri.Præte
rea apud Mathæ.cap.22.ait Dominus:
quod in reſurrectione neq; nubent, Math.c.22
neque nubentur,ſed erunt omnes ſi-
cut Angeli Dei. Quare cibus & potus
ibi futurus non corporalis,ſed ſpiritua
lis erit: de quo loquebatur Raphael
cum ſancto Tobia dicens: cũ eſſem
vobis cum per voluntatem Dei, vide Tob.12
bar quidem vobiſcum manducare &
bibere, ſed ego cibo inuiſibili qui ab
hominibus videri non poteſt , vtor.
Hic autem Deus ipſe profecto eſt:
quem videntes guſtant. Vnde Dauid
ait:guſtate& videte quoniam ſuauis
eſt Dominus.Non enim guſtatur, ni
ſi quod comedi,aut bibi poteſt. Et de
hoc ſpirituali cibo,& potu intelligen- Pſa.33
da ſunt omnia ſacræ ſcripturæ teſti-
monia quæ pollicentur in futura illa
felicitate,cibum & potum. Quale eſt
illud Eſa.cap.45 ſerui mei comedent,
vos autem eſurietis:ſerui mei bibent,
vos autem ſitietis : & illud ſaluatoris
apud Luc.cap.17.Ego diſpono vobis,
ſicut diſpoſuit mihi pater, vt edatis&
bibatis ſuper menſam meam in reg-
no meo.Quemadmodum Chriſtus
ſatiabatur viſione illa beatifica ab ini-
tio ſuæ conceptionis: ſic meritis ſuæ
paſſionis diſpoſuit eandem menſam
nobis.Quando igitur in ſacra ſcriptu
ra nobis proponitur cibus verus, hoc
eſt,animarum hũc appetamus. Deus
enim cibus noſter eſt quo paſtus eſt
Moyſes quadraginta diebus, abſq; ci-
bo

bo corporali. Hunc quæramus, hunc A operemur. Audiamus ſaluatorem dicentem operamini cibum, non qui perit: ſed qui permanet in vitam æternam. His ita expoſitis nunc ad locum noſtrum, quo nituntur hi, explanandum accedamus, de quo dixerit Auguſtinus. 20. de Ciuita. cap. 7. 8. & 11. & 13. & 14.

Io. 6

Caſtro. v. beatitudo. hæ. 2. f. 219

¶ *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas.* Cuncta quæ hic continentur ad tempus ligationis diaboli pertinere ait Ri B chardus, ligato enim diabolo, & liberè per totum orbem proficiſcente euangelica doctrina, hominibusq; qui fuerant vaſa eius transmutatis in vaſa Dei, templis idolorum verſis in eccleſias Chriſti: tunc ſancti ſedere cœperunt ſuper ſedes. Vnde locus iſte viſariam exponit. Primus ſenſus eſt per ſedes intelligantur fideles ſubditi ſancti verò ſuper has ſedes ſedentes ſunt prælati. Ligato ergo diabolo vidit C D. Ioã. fideles ſolutos, & ſubiectos prælatis obedire paratos. Sancti ergo ſuper ſedes nunc ſedent: quia prælati & præſules ſuper ſibi ſubditos iuſtam, & ſanctam præfecturam exercent. Vnde ſubditorum fidelium illa vox eſt: vt iumentum factus ſum apud te: & ego ſemper tecum. Iſtorum figuram gerebant pullus, & aſina ſuper quos ſedere voluit Chriſtus Dominus ingreſſurus Hieruſalem, ad alligandum draconem cathena ſuæ paſſionis. Hæc D etiam erãt ſedilia illa, quæ viderat noſter Ioãnes ſuperius. cap. 4. Et in circuitu ſedis, inquit, ſedilia. 24. ¶ Secũdus ſenſus eſt, vt per ſedes iudiciaria poteſtas ſignificetur, in qua ſeſſuri, & iudicaturi ſunt ſancti, promittente Chriſto Apoſtolis, de quibus præcipuè is locus intelligitur: Math. 19. Vos qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes, duodecim tribus Iſrael. Hoc præmio affecti ſunt Apoſtoli, eo quod reliquerunt omnia & ſequuti ſunt dominum in illa ſpirituali animarũ regeneratione, quod, ſcilicet, ſedente Chriſto Domino ad dexteram patris, ipſi in Eccleſia eius loco iudiciariam poteſtatem haberẽt iudicandi fideles: nec ipſis modò Apoſtolis, ſed & eorum in Eccleſia ſucceſſoribus, id promiſſit. Hi ergo ſunt qui ſuper has ſedes in Eccleſia ſedent: hi ſunt, qui per Chriſtum in Eccleſia ſpiritualiter regnant, & iudicia exercent, non forenſia ſed ſpiritualia, in verbo vitæ, in populo credenti. hi ſunt Epiſcopi, presbyteri qui authoritate cœleſti gregem Domini paſcũt, & gubernant. Vos, inquit Apoſtolus Acto. 20. Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere Eccleſiam Dei. His igitur iudiciũ datum eſt, à Chriſto, ſcilicet, cui pater omne iudicium dedit vt ipſemet filius teſtatur apud Ioã. cap. 5. à quo eſt omnis poteſtas. Autoritate enim eius ſunt ſedes in Eccleſia, in qua ſoluunt, & ligant in eis ſedentes: quibus eſt parendum ab omnibus, quibus loquitur Dominus apud Luc. ca. 10. dicens: qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit: me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me. Indicat ergo Ioãnes quid in iſtis mille annis quibus diabolus ligatus eſt, agatur. Eccleſia enim quæ ſedebit in Chriſto ſuper duodecim thronos ad iudicandũ, iam ſedet iudicãs, quæ à ſuo rege meruit audire. Quæcumq; ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo. Summum tamen & ſupremum iudiciũ Petro & eius ſucceſſoribus à Chriſto collatum credimus. Cui peculiari

1. ſenſus per ſedes ſubditi ſedentes prælati.

Richar. & D. Thom.

Math. 21.

2. ſenſus D. Tho.

Math. 19

Acto. 20.

Cyri. 5 th.

Luce. 10

ter dictum eſt:tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,& tibi dabo claues regni cœlorum. Et ſi hæc in Eccleſia à Chriſti aſcenſione ad Antichriſti tempora vſquè,contingere non dubitemus:tamē peculiariter id fiet,poſt interitum Antichriſt in illo ſeculo aureo: tūc enim iterum Eccleſiaſticæ dignitates, quæ à fera illa immaniſſima conuulſæ, ac ſuppreſſę erant,reparabuntur: vt ritè omnia fiant in Eccleſia Dei. Tunc quidem ex ijs,qui vicerunt, fient columnæ in templo Dei. Sic enim promiſerat Dominus ſuperius.cap.3. qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Columnæ enim eccleſiarum ſunt boni, & fideles epiſcopi.

Rupertus.

¶ *Et vidi ſedes,& ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis.* Aliqui hūc locum intelligunt de futuro illo tempore quando Dominus ad iudicandū venerit poſt regenerationem vniuerſalem,hoc eſt,reſurrectionem, tunc ſedebunt imprimis Apoſtoli deinde ſancti & electi omnes, qui reliquerūt omnia:& Chriſtum ſunt ſecuti. De quo tempore intelligunt illum locū Math.19.ſuperius allatum. Inter alia ergo quæ nunc D. Ioāni ob oculos mentis poſita ſunt, hoc vnum vidit. Ita videntur D.Thom.& Gagne.etiā hunc locum exponere: ſed ſecundus ſenſus magis ad rem agit.

¶ *Et animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu,et propter verbū Dei.* Vidit præterea Ioānes animas ſanctorum martyrum qui propter fidem Chriſti,qui impietatem ſectari noluerunt:ab Antichriſto, & ſatellitibus eius,& præcurſoribus ipſius miniſtris quales fuerunt, Nero, Domicianus, &c. Occiſi ſunt. Hi enim interfecti ſunt:tum,quod teſtificabantur Chriſti humanam naturam,inqua, & per quam ſeruantur omnes. Ieſus ſiquidē ſeruatorem ſignificat:quod nome eſt impoſitum filio Dei,homini facto vt teſtatur Luc.c.2.vocatum eſt nomen eius Ieſus. Quia ipſe,ſcilicet ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum Mathæ.1. Item hi ſancti martyres decollati ſunt propter verbum, Idem, propter teſtimonium perhibitum eius diuinæ naturæ. Verbū autem dei, diuinitas intelligitur filij Dei, inqua æqualis eſt patri. Verbum enim erat apud Deum. Interfecti ergo ſunt ſancti propter fidem humanæ & diuinæ naturæ Chriſti. Hi omnes immaniter occiſi ſunt à beſtia illa quam vidit Daniel.cap.7.à beſtia,inquā,illa quarta terribili,habenti dentes ferreos magnos:& cornua decem, de qua ſuperiori capite ſatis diximus. Imperium enim Antichriſti in hac beſtia ſignificatum terribile quidem fuit, ob terrorem quem ſibi non parentibus inijciebat:dentesquè ferreos habebat magnos,hoc eſt,magnam potentiam: maximamq; crudelitatem:qua Chriſti fideles propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei,vexauit, ſemperq; vexabit. Nulla fuit vnquàm talis feritas,nulla talis ſęuitia:ſed Chriſti martyres maxima animi lętitia& gaudio,& admirabili conſtantia,omnia illa ſuplicia ſubſtinebant. Vexabantur, & conculcabantur à tyrannis:ſed minime ſuccumbebant:neq; id quidem mirum:erant enim adamantes in manu Domini. Dequibus dicebat Amos Propheta ſecūdum tranſlationē. lxx. καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας, ideſt, & in manu eius Adamas. Vbi numerus ſingularis ſumitur pro plurali, de more ſcripturæ,quæ hac phraſi vtitur. Vt Hie-

Luc. 2. Math. 1. Io. 1. D.tho. Richar. & de Gag collect. Amos 7. Martyres adamantes cōparātur.

D. Hiero. D. Aug.

Hierony. lib. 2. aduerſus Iouinianum: A & Auguſtinus lib. 5. de gene. ad literam. cap. 10. teſtantur. Qui ſunt hi adamãtes quos habet Dominus in manu ſua niſi martyres, cæteriq; viri in confeſſione fidei conſtantes, qui propter teſtimonium Ieſu, & verbi Dei, cruciatus, & contumelias, calamitates exilia, mortem acerbiſſimam æquo animo ferunt. Adamas quidem, vt ex Hieronymo aliàs diximus, lapis fortiſſimus adeò durus eſt: vt omnia metalla confringat, & ipſe non cõfringatur ab vllo: vnde à Græcis, ἀδάμας, hoc eſt, indomabilis dicitur. Idem docet Plinius lib 37. Vnde apud veteres erat adamas fortitudinis hieroglyphicum: vt autor eſt Pierius Valerianus, ob eius indomitum robur. Quia igitur martyres adamantes indici fuerũt idcirco iſtorum peculiariter hic Ioãnes meminit dicens: ſe vidiſſe animas decollatorum propter teſtimonium C Ieſu, & propter verbum Dei, regnantium in cœleſti illa patria per annos mille. Chriſti namq; amore flagrantes propter eum incredibiles ſuſtinuerunt ærumnas & calamitates, procellas, & tempeſtates. Propter eum mũdi fulmina pro nihilo habuerunt: opes, delicias, dignitates quas illis beſtia offerebat, deſpexerunt: intelligentes exiguum eſſe huius mortalis, & caducæ vitæ tempus, & futuræ, longiſſi- D mum, & æternum: quo vita immortali eſſent potituri. Eos mundus infelices eſſe putabat: cum tamen eſſent feliciſſimi: quando non magnitudo animi eorum torquebatur, non conſtantia, non vlla virtus: imo profectò ibãt gaudentes à conſpectu cõcilij contumeliam pati pro nomine Ieſu.

Pro cõ. Martyrũ.

¶ *Et qui non adorauerunt beſtiam, neque imaginem eius, neque acceperunt A characterem eius, in frontibus, neque in manibus ſuis.* Ecce tertiam Ioanis viſionem, qua comprehenduntur ait D. Thom. omnes confeſſores, atquè electi, qui & ſi martyres non fuerint tamen in virtute conſtantes extiterũt: nolẽtes adorare beſtiam, hoc eſt, Antichriſtum, aut imaginem & ſtatuam eius in locis publicis erectam colere: neq; in frontibus, aut in manibus geſtare inſignia eius & notas, quas ſui ſe B ctatores geſtabunt, vt ab alijs diſcriminentur. Hi ſunt qui ꝓpoſita ſtatua adorãda dicent, quod olim tres pueri Nabuchodonoſori dixerunt: ecce Deus noſter quem colimus, poterit nos de manibus tuis liberare: quòd ſi noluerit, notum ſit tibi rex, quod te non colimus tanquam Deum: & ſtatuam quam erexiſti non adoramus. Hanc ſingularem fidem habent Chriſti cõfeſſores & electi: non timent diabolũ in Nabuchodonoſore figuratum: ſed pro fide, pro veritate, pro Chriſti honore vitam ſuam, cuicumq; periculo exponunt: ſimiles effecti Armenio muri animali paruo albi coloris, adeò mũditiam diligenti, vt velit potius vitam mortis periculo exponere, quàm coinquinari: ita vt illito ſordibus oſtio capi potius à venatoribus, quàm pollui patiatur. Sic Chriſti confeſſor tanti æſtimare ſolet animi candorem, vt velit potius pro Chriſto mortem ſi opus fuerit ſubire, quam beſtiam adorare, aut imaginem diaboli in ſuo corde aut in ſuis actionibus geſtare: cum his flagitijs animus cotaminetur. Meritò Gregorius Nazianzenus virũ in fide & virtute conſtantẽ, Salamandriæ cõparat: & conſtantiam Salamandriam vocat: quæ in medio igne omnia deuorante non ſolum viuit, & lætatur, ſed illum penitus extinguit. Vt ingentes

Dan. 3 Cõſtãti Iuſtorum.

Simile

Pier. lib 9. Hieroglyph. de biſpani mali·oata ra diſſerit.

Simile Vir cõſtans ſalamandriæ & rupi cõparantur.

Simile. tes fluctus in rupem firmiſſimam im- A petum facientes, conantes eam frangere, franguntur: ipſo immobili permanente: ſic diaboli fluctus in virum omnibus numeris abſolutum irruentes, comminuūtur: cum ille ſibi ſemper cōſtet: nec diaboli ſuggeſtionibus & tentationibus parere cogatur tales erunt viri illi qui noluerunt adorare beſtiam, neq; imaginem eius, neque eius ſed Christi notam in fonte geſtare: intelligentes ſolum Dominum B Deum noſtrum eſſe adorandum, & illi ſoli ſeruiendum. Illi, inquam, ſoli, qui ait Deutero.32. Videte quod ego ſim ſolus, & non eſt alius Deus præter me. Hunc adorabat ille, qui dicebat: magnus es tu: & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus. Illi ſoli denique ſancti ſeruiunt, qui ait apud Eſa.cap.45. Ego Dominus, & nō eſt alius amplius: extra me non eſt Deus. Et.cap.44. Ego primus & nouiſſimus, & abſq; me nō C eſt Deus. Quod confirmare volens Chriſtus ait Ioā.10. Ego & pater vnū ſumus: dicens vnum, ſignificauit vnitatem naturæ, dicens, ſumus, diſtinctionem perſonarum. Hunc ergo verum Deum exemplo iſtorum ſanctorum colamus, qui ad oſtendendam immenſam bonitatem ſuam, ineffabilem ſapientiam, ſummam virtutem, & potentiam, cœlum & terram, & cętera omnia, quæ cæli ambitu complectuntur, condidit: hunc amore ardēti- D què deſiderio proſequamur: odio habentes beſtiam, hoc eſt, Antichriſtū, aut patrem eius diabolum, ſi cū Chriſto regnare volumus: Nec ſolum electi, & ſancti hi, beſtiam non adorauerunt, ſed multo minus eius imaginem abominandam. Quando Chriſti & aliorum ſanctorum imagines habeāt, quas colant. Vnus ad ſit nobis Baſiliꝰ

Math.4 Lucæ.4

Deut 32 Psa.85

Eſai.45 A.dé.44

Io.10.

D.p.40.

Imaginis Chriſti & ſanctorum colunt electi & me...

ſanctiſſimus ille, cognomento magnus, qui in epiſtola ad Iulianum dicebat: confiteor etiam filij incarnatam iconomiam. Deinde ſanctam Mariā, quæ ſecundum carnem illum peperit: ſuſcipio ſanctos Apoſtolos, ꝓphetas & martyres, qui pro me apud Deū ſupplicant, quò per illorum meditationem propitius ſit mihi Deus noſter benigniſſimus, & remiſſionē peccatorum mihi gratis largiatur, quam ob cauſam, & hiſtorias imaginum illorum honoro, & palam adoro: hoc enim nobis & a ſanctis traditum Apoſtolis non eſt prohibitum: ſed in omnibus Eccleſijs noſtris eorum hiſtorias erigimus. En vides apertè Chriſti fideles ab Apoſtolorum temporibus Chriſti, & ſanctorum imagines venerari. Cuius inuidia commotus diabolus, & eius beſtia immaniſſima Antichriſtus curabit pro ſua virili peruertere eos, & facere, vt nō Chriſti ſeruatoris, aut aliorum ſanctorum, ſed ſuam, & beſtiæ imaginem adorēt, colāt, & venerentur: ſed id fruſtra conabitur, vt in hoc loco teſtatur Ioan. Denique etiam contendet diabolus, vt fideles portent characterem beſtię in frontibus ſuis. Sed non erit ſui voti compos: nam electi, habent ſanctiſſimum crucis ſignaculum quo ſe ſignent & muniant aduerſus diaboli inſidias. Et meritò quidem, nam pretioſa iſta crux vexillum quodam diuinum eſt, & ſacramentum ſalutis noſtræ, vt ſit Ambroſius, inſuperabilis quædam eſt armatura Chriſtianorum. Vt dicit Hiero. Tutelaris ac fidiſſima omnium noſtrum cuſtodia: vt aſſerit Sophronius Epiſcopus. Cæcorum eſt dux, claudorum baculus, trophæus contra dæmones, portus inter vndas periclitantium, ſpes deſperatorum, &

Ambroſ. in oratione ∫ de obitu theodoſij

Hiero. de viris illuſtribus

Sophron. ho de cruce colēda.

& e'cutum omnium perpetuum, vt Chryſoſtomus ſcribit. Hoc ergo ſigno chriſtiani ſe muniunt, eo omnia incipiunt: eo ęgritudines, & morbi pelluntur: & hoſtes tàm animæ quàm corporis fugantur. Quam virtutem dæmones intelligentes nitentur è medio crucem ſibi inuiſam tollere: & loco eius Antichriſti diabolica nota frontes & manus ſuorum inurere. Felices ergo illi qui illum contemnent nam hi regnabunt mille annis cum Christo. Quod ſtatim Ioãnes noſter affirmat dicens.

Chryſo. oratione de laudibus crucis.

¶ *Et vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis (cæteri vero mortuorum non vixerunt donec conſumentur mille anni) hæc eſt reſurrectio prima.* His verbis Apoſtolus docet differentiam inter bonos & malos: boni enim qui non adorauerunt beſtiam, ideſt, dæmonem, vixerunt, quia & ſi corpora eorum nunc mortua ſint, animę tamen eorum viuunt per gratiam, & gloriam, quam nũc poſſident. Et hæc vocatur reſurrectio prima, quæ ad gratiam & gloriam animarum pertinet. Qua propter D Ioã. ait: beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima. Alia eſt reſurrectio ſecunda, quæ erit cum corpora reſurgẽtia ad vitam accipient ſtollam immortalitatis. Hinc colligemus quod è contrario mors etiam ſit duplex: quędam dicitur prima, & hæc eſt omne peccatum: cũ mors ſit animæ, de qua morte Dominus apud Luc. ait: ſine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Ac ſi diceret: ſine eos qui in anima ſunt mortui, ſepelire eos qui ſunt in corpore mortui. Secunda verò mors eſt damnatio ſempiterna in quam miſeri peccatores qui à morte prima, hoc eſt, peccato noluerunt reſurgere precipitabun-

Luc. 9

A tur. Et idcirco meritò hic dicitur: beatus qui habet partem in reſurrectione prima. De hac morte prima, & reſurrectione prima animæ per gratiam, & deinde per gloriam loquitur D. Paul. ad Rom. cap. 6. Si enim complãtati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus, ideſt. Si ſpiritualiter ad imitationem mortis Chriſti peccato morimur, ſpiritualiter quoque ad imitationem reſurrectionis eius, & nunc in nouitatẽ mentis atq; animæ, & olim in nouitatem & gloriam corporis reſurgemus vbi cõueniente ſanè metaphora vſus eſt Paulus, ſumpta à cognatis arboribus, quæ inuicem interſe inſeruntur ſimilitudine. Nam vt ramus in arborẽ inſitus, moriente quodam modo per hiemen arbore, illi commoritur: & illa tempore veris reſurgente, vna reſurgit: ſic qui Chriſto coinſitus peccato commoritur, ipſe quoq; verè per gratiam in hac vita, & in futura viuit: & tandem quum nouum cœlum, & noua terra repullulaſcent, conreſurget ad gloriam completam. Vnde tandem concludit D. Paulus, ita & vos exiſtimate mortuos eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu. Qui ergo peccatis ſeruiunt mortui ſunt, qui verò Chriſto, hi viuunt per gratiam & moriuntur peccato. Et ad Roma. 8. idem docere volens ait: ſi ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et ad Coloſ. 3. Si cõ ſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: quaſi diceret: & ſi nunc inglorij eſtis, & vita animæ ve-

Ro. 6.

B

C

ſimile.

Colo. 3.

veſtræ ſpiritualis nunc mundo nō ap A
paret:cum tamen ille in iudicio appa-
ruerit,bonis præmia & malis redditu
rus ſupplicia:tunc & vos in gloria,id-
eſt,glorioſi cum ipſo apparebitis. Eſt
ergo prima mors animæ,quæ contin
git per peccatum, & prima reſurre-
ctio quæ contingit per gratiam, ſiue
gloriam animæ.De hac morte, & de
hac vita loquebatur Dominus,vt Ru
Io.5. pertus ait:cum dicebat apud Ioā.ca.5.
Venit hora & nunc eſt,quando mor- B
tui audient vocem filij Dei:& qui au
dierint viuent. Multi enim peccato-
res,qui propter peccatum mortui di-
cuntur,audientes,& parentes prędica
tioni Chriſti vixerunt vita ſpirituali.
Sancti ergo viri,qui propter teſtimo
nium Ieſu,& propter verbum Dei de
collati ſunt, & qui non adorauerunt
beſtiam:vixerunt. Quia & ſi corpora
nunc mortua in ſepulcris iacent, ta-
men eorum animę habent vitam gra C
tiæ & gloriæ, & nunc regnant cum
Chriſto mille annis:hoc eſt, longo tē
pore omnibusq; annis qui vſq; ad iu-
dicium futuri ſunt.Nam vſq; ad tem-
pus illud ſancti habebunt præciſſe vi
tam animæ, & reſurrectionem pri-
mam:poſt illud verò temporis habe-
bunt reſurrectionem ſecūdam, ideſt,
vitam corporis & animarum.De pec
catoribus verò defunctis per paren-
theſin ait Ioānes.*Cæteri verò mortuorū* D
*non vixerunt, donec conſumentur mille
anni.*Quia peccatores defuncti, toto
hoc tempore vſq; ad diem iudicij nul
lam habent vitam: quoniam eorum
corpora mortua iacent:& animæ eo-
rum etiam mortuæ ſunt per peccatū.
Tranſactis autem his mille annis, id-
eſt,toto illo tempore vſquè ad diem
iudicij,nōnullam vitam obtinebunt:
nam licet animæ eorum per ſcelera
mortuæ ſint, eorum tamen corpora
per reſurrectionem vitam licet infeli
cem & miſeram recuperabunt.

¶ Vel forte numerus iſte millena-
rius hic ponitur, vt aliqui volunt pro
vniuerſitate temporis futuri etiā poſt
diem iudicij.Ita vt ſit ſenſus ſancti vi-
xerunt & regnauerunt cum Chriſto
mille annis,ideſt, ſemper, quia & ſi
non ſemper vixerint corpore, poſt
mortem tamen corporis ſemper vi-
xerunt, & ſemper viuent in anima.
Cæteri verò mortuorum,ideſt,pecca
tores non vixerunt donec cōſumen-
tur mille anni,ideſt, nunquam vixe-
runt. Quia veram vitam animæ, &
corporis amiſerunt Sed iudicio meo
planior eſt ſenſus primus atq; magis
conſonās cum ſequentibus.Nam ſta-
tim dicit Ioānes:cum autem cōſuma-
ti fuerint mille anni ſoluetur ſatanas,
de carcere ſuo:& exibit,& ſeducet ge
tes.Quare loc9 iſte ſic exponi debet:
*& vixerunt.*In terra per gratiam,& in Contra vid Supra
cœlo per gloriam.

¶ *Et regnauerunt cum Chriſto.* In pa
tria per gloriam,*mille annis.*ideſt, lon
go multoq; tempore. Quod reuera.
tempus erit ſecundum aliquos tem-
pus legis euangelicæ ſecundum vero
opinionem Celij.& aliorum tempus
illud, eſt ſeculum aureum poſt inte-
ritum Antichriſti.

¶ *Et cæteri mortuorum.* Qui neque
in Chriſto, neque propter Chriſtum
ſunt mortui,reprobi,ſcilicet, *non vixe
runt,*neque vita corporali, neq; ſpiri-
tuali,quia damnati ſunt. *Donec conſu-
mentur mille anni.* Ideſt,donec laban-
tur tempora longa. Quæ quidem tē-
pora erunt,quæ futura ſunt vſquè ad
reſurrectionis tempus.Vnde quando
inferius ait:*& poſt mille annos ſoluetur
ſathanas.* Idem eſt,ac ſi diceret,poſt
lon-

longum tempus ſoluetur ſathanas, qđ longū tempus ſecundum aliquos reſpicit vſq; ad Antichriſti tempus, quo ſoluetur diabolus: ſecūdum vero Cęlij expoſitionem vſq; ad tempus quo iterum ſoluetur ſatanas, vt ſtatim dicetur. Regnabunt ergo ſancti in gloria cū Chriſto longo tempore, impij verò non viuent, ſed potius longo tepore damnabuntur: poſt longum verò tempus ſoluetur ſatanas.

Particula donec quo modo sumatur in ſacra ſcriptura.

A ¶ Cęterū cū ait: quod cæteri mortuorum nō vixerunt donec cōſumētur mille anni, ſiue donec pertranſeāt longa tempora. Illa particula, *donec*, ſolum reſpicit totū illud tempus in quo poterat ſuboriri dubitatio, vt aliàs diximus. Poterat dubitari an Chriſtus Dn̄s eſſet filius Mariæ & Ioſeph, & ideo vt tolleretur hoc dubium, ait Mathæus: Ioſeph non cognouit eam donec peperit filium ſuum primogenitum: ex quo euidenter ſequitur Chriſtum non fuiſſe Ioſephi filium, vt malè exiſtimabant Iudæi: poterat dubitari an Michol filia Saul habuerit filios ex Dauid: & vt hæc ſuſpicio tolleretur, ait ſacra ſcriptura. 2. Reg. 6. Michol filiæ Saul, non eſt natus filius vſq; in diem mortis ſuæ. Ex quo euidenter colligitur eam nunquàm habuiſſe filium toto illo tempore quo poterat eum habere. Adhuc modum ſumenda eſt hæc particula, *donec*, in alijs locis. Dubitari poterat an Chriſtus aliquo tempore huius ſeculi non ſit regnaturus, & vt hoc dubium tolleretur: ait pater eius Pſal. 109. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. De tempore vſq; ad finem, & conſumationem mūdi poſſet forſitam ſuboriri ſcrupulus, & hunc auffert pater cœleſtis, nam poſt illud tempus nulla eſt dubitatio.

2. Reg. 6.

Pſal. 109.

A Sic Gen. 8. dicitur: quod coruus egrediebatur, & non reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram. Verū eſt tamen quod hic locus ſic ab alijs legitur: coruus egrediebatur, & reuertabatur, donec ſiccarentur aquæ. Sic igitur in hoc loco ſumitur particula, *donec*, non enim vixerunt corpore, & anima impij, & reprobi donec veniat tempus iudicij. Nam de toto iſto tempore ſuboriri quæſtio poterat. Nam

Gen. 8.

B poſt iudiciū certa res eſt, quod audiēt ite maledicti in ignem æternum, nec de hoc eſt aliquod dubium. Sic etiam accipitur hæc particula, Pſal. 122. Ita anima noſtra ad dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri. Et 1. Regu. c. 3. dicitur: quod Heli ſacerdos non poterat videre lucernam Dei donec extingueretur.

¶ *Beatus & ſanctus qui habet partē in reſurrectione prima, in his ſecunda*
C *mors non habet poteſtatem.* Imprimis obſerua, quod illa particula, &, ſumitur pro, quia, de more ſcripturæ ſic apud Lucam dicūt angeli gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus. i. quia in terra iam eſt pax quæ faciet vtraq; vnum, ideo gloria ſit in cœlis Deo. De hoc tamen ſatis diximus in cōmentarijs noſtris ſuper hunc locū. In præſenti igitur loco noſtro eodem modo ſumitur, &, beatus ergo quia
D ſanctus, qui habet partē in reſurrectione prima. i. in animæ glorificatione. Quia in his ſecunda mors, animæ. ſ. damnatio nō habet poteſtatem: non enim tanget illos tormentum mortis, cum in manu Dei ſint: quamuis enim viſi ſint oculis inſipientium mori, illi tamen maxima pace fruuntur. ¶ Pro huius loci maiori explicatione notabis duplicem eſſe, & mortem, & reſurrectionem ſpiritualem, vt ſuperius

Duplex mors ſpiritualis exponitur.

VVV di-

dicere incipiebamus: prima mors ſpiritualis contingit per peccatũ itaq; tota vita peccatoris nõ vita ſed mors dicenda eſt. De hac morte loquebatur Dñs cũ dicebat Adæ: in quacũq; hora comederis morte morieris. Nõ enim ſolũ incepit Adã vitã corporalem deperdere, ſed ex tũc anima eius vitam ſpiritualem & diuinã amiſit. Secunda mors eſt ęterna, qua perpetuo dãnati cruciantur. Itaq; quãuis dãnati perpetuò viuant in inferno, ſiue cũ corpore ſiue citra corpus illa vita, mors potius appellãda eſt, quã vita. Et meritò quidem. nam vita propriè ſecundũ verã Philoſophiam, eſt exerciciũ quodam delectabile, & vtile omniũ potentiarum cũ ſibi à natura donatis obiectis. Quando verò huiuſmodi exerciciũ non tale contingit eſſe ſed potius incõmodũ, & triſte, atq; pœna, & dolore plenũ, tunc potius mors, quàm vita, talis vita dicenda eſt: cũ contendat quantũ in ſe eſt ſubiectum corrumpere. Et quemadmodũ Salomon ait: vita carniũ, ſanitas cordis: ſic etiã ſpirit9 triſtis exſicat oſſa. Nõ enim ſolũ carnes, ſed oſſa ipſa exſicare dicitur. Imo etiam addit idem Salomõ: Melior eſt mors, quàm vita amara. Si igitur vita damnatorum tàm miſera, tàm amara, & triſtis ſit, vt nihil audiant, videant, & intelligant, quod illis cruciatus, dolor & pœna non ſit, quid eſt quod illa, vita & non potius mors miſerrima vocanda ſit? Hinc eſt, quod vita illa damnatorum miraculoſa ſit: nam nullum eſt illorum tormentorum, quod per ſe non ſufficeret ad extinguendam vitam illam, niſi diuina virtute detineretur. Hinc eſt quod Ioãnes in capite nono dicebat: Quærent homines mortem, & non inuenient: & deſiderabunt mori, & mors fugiet ab

Gen.2.

Pro 14.

Pro.17.

A eis. Ea enim pœna & animaduerſione afficiuntur à Deo, vt viuendo perpetuò moriantur. Hæc ergo ſecunda mors nullam habet virtutem, nullamq; poteſtatem in beatis, quia fuerunt virtute, & ſanctitate præſtantes. Quare mors corporalis illorum non mors ſed vita potius dicenda ſit, quando eſt via ad vitam illam ſempiternam, qua Deo perpetuò fruuntur. Quam obcauſam impius ille vates

B Balaam dicebat: moriatur anima mea morte iuſtorum: & fiant nouiſsima mea horum ſimilia. Vbi obiter animaduertes huius hominis ſcelerati deſiderium. Optabat enim frui morte iuſtorum, & in vita ſua iniqua, & ſcelerata permanere. Quæ maxima ſtultitia, & inſipientia eſt. Hac enim animaduerſione, vt Auguſtinus ait, percutitur peccator, vt dum viuens oblitus eſt Dei, moriens obliuiſcatur ſui.

Nu.23. exponitur locus.

C Illud etiã in his, huius prophetæ verbis, eſt notantum: quod ſpiritus ſanctus mortem iuſtorum appellat mortem ſuã. Moriatur, inquit, anima mea morte iuſtorum: & iure quidem. Nã iuſti magno deſiderio tenentur mortis, vt Deo perpetuò fruantur: quare mors illorũ dicitur. At mors peccatoris nõ vocatur mors eius ſed potius ipſe appellatur filius mortis, & filius perditionis à ſancta ſcriptura: quia mors illi dominatur, & non econtra.

D Sicut eſt ſecũda mors ita eſt duplex ſpiritualis reſurrectio. Prima cõtingit quãdo ex peccatis ad diuinã amicitiã, & gratiã cõſurgim9. Hęc eſt prima, & vera vita, & prima & vera reſurrectio quam habet in hac vita iuſti: & exuti à corporibus in cœlis. De qua dicebat Paul. ad Rom. 6. vt ſtatim diximus, exhibete vos Deo tanquam & mortuis viuentes. Hi ſunt qui habent partẽ in re

reſurrectione prima, & in quibus non habet poteſtatem mors ſecunda. Hi ſunt de quibus illud intelligitur: qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda. Secunda verò reſurrectio eſt qua iuſti recuperatis corporibus deo potientur in æterna illa beatitudine. De hac loquebatur Dominus cum apud Ioānem.cap.quinto dicebat: Amen amen dico vobis, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in reſurrectionem iudicij. Reſurrectionem itaque iuſtorum vocat reſurrectionem vitæ: quod reſurgant in æternum victuri. Impiorum verò, appellat reſurrectionē iudicij: eo quod reſurgant æternas pœnas daturi: mortemque potius quàm vitam ſubituri.

Supra. c. 2.

Ioā. c. 5.

¶ Illud eſt hic maximè notandum quod mediæ mortis inter primam, & ſecundam, hoc eſt, mortis hominum naturalis non meminit in hoc loco Diuus Ioan. Neque etiam mediæ reſurrectionis inter primam, & ſecundā mentionem aliquam facit: quam vt ab alijs diſcriminetur vocare poſſumus reſurrectionem humanę naturę. Atq; id non ſine cauſa, nam mors naturalis, & reſurrectio hominum, de ſe nec bonæ nec malæ dicendæ ſunt: neq; enim mors naturalis de ſe aliquod malum inducit, neq; illa media reſurrectio bonum. Solum enim ſunt viæ ineuitabiles ad fines illos duos, hoc eſt, ad ſecundam mortem, & ad reſurrectionem ſecundam. At verò mors prima ſpiritualis natura ſua eſt mala moralis, mors verò ſecunda de ſe etiam eſt mala pœnalis, vt ita dicamus. Reſurrectio ſimiliter prima bona eſt moraliter: reſurrectio autem ſecunda

A bona ſecūdum primū. & idcirco iſtarum, quæ ad rem faciebant, ſolum curat, & non illarum. ¶ Cæterum ſicut mors ſpiritualis ſecunda reſpicit primam: ita reſurrectio prima reſpicit ſecundam. Ideo in morte ſecunda ſubintelligit primam: & in reſurrectione prima ſubindicat ſecūdam. Beatus igitur dicitur vir ſanctus qui habet partē in reſurrectione prima quia tandem habebit etiam partem in reſurrectio-

B ne ſecūda: beatus etiam dicendus eſt, quia in illo non habebit poteſtatem mors ſecunda, hoc eſt, infernalis: cum nullam habuerit partem peccatū quę eſt mors prima. ¶ Iam verò hinc intelligemꝰ quid ſit in cauſa quare quū Gene.c.5.deſcribitur genus, & genealogia Seth, qui fuit caput iuſtorū ſemper ſacra ſcriptura dicat: vixit autem Seth tot annis, & mortuus eſt: & ſic de ſingulis filijs, & nepotibꝰ eius: quā-

C do autem in.c.4.deſcribitur genealogia & poſteritas Cain, qui fuit caput reproborum, nulla fit mentio vitæ illorum neq; mortis. Non ergo miremur de hoc: nam cum vita impiorum mors ſit potius quàm vita, idcirco nō meminit ſpiritꝰ ſanctus eorū vitæ. Cū autem mors illorum in inferis perpetua ſit nulloq; tempore finita, ideò de nullo illorū dixit ſpiritus ſanctus q̄d mortuus eſt. Nullus enim eorū mortē finiuit. At iuſtus mortuus eſſe dici-

D tur, quia iam mortē pertranſiuit. Mortē finiuit, & illi finem impoſuit: perpetuoq; modo in ſedibus cœleſtibus viuit. Hinc etiā colligemus quare Dñs apud Lucā.c.16.dicat: mortuus eſt diues, & non dicat: mortuus eſt Petrus, aut Ioā. &c. Illū peculiariter ſuo nomine vocando: nec dicat: mortuus eſt: ſed quid ait? Mortuus eſt diues. Nam homo hic ſceleratus morte ſua corpo

Luc. 16.

rali non mortem finiuit quia potius A ſemper moritur. Diuitiæ autem,& deliciæ eius finem habuerunt: mortuus ergo eſt in quãntum diues. Quã do verò Dominus de Lazaro loquitur ait factum eſt, vt moreretur mendicus ac ſi diceret: viuit quidem Lazarus, ſed mortuus eſt mendicus. Perijt mendicitas, paupertas, miſeria, & indigentia. Lazarus autem beatus qui habet partem in reſurrectione prima:& in quo ſecunda mors non habet pote B ſtatem. Conemur ergo proficere in virtute, vt participes facti reſurrectionis primæ, tandem potiamur reſurrectione ſecunda in qua vt Paulus ſcri-

1.Co.15. bit 1.Co.15. Nos autem immutabimur

Psal.102. vt regius vates ait, renouabitur vt aquilæ iuuentus noſtra impij enim diaboli milites, quibus ſtipendia pro peccatis ac prauis actionibus,& laboribus ſuis fuit mors, non tunc immutabuntur, cum de morte in mortem, & de C miſeria in miſeriam tranſeant: ac de pœna temporali ad pœnam ſempiternam: nos autem ſi boni æmulatores fuerimus,& veri milites Chriſti, eius gratia adiuti, pro premio conſequemur vitam æternam, tranſeuntes ab huius vitæ laboribus, ærumnis,& miſerijs ad perpetuam quietem, æternũ ſolatium, & perfectam felicitatem. Hæc quidem erit immutatio dexteræ excelſi. Vt ergo huius voti compo- D tes ſimus ſanctitatem ſectemur nam beatus, quia ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima, & ex conſequenti particeps erit reſurrectionis ſecundæ. Item quia non deuorat eum primogenita mors, hoc eſt, peccatum quæ mors prima, ſiue primogenita ap-

Iob.18. pellatur à ſancto Iob, non deuorabit pulchritudinem eius mors ſecunda, ſiue ſecundo genita, hoc eſt, æterna pœna. Imò verò tanto honore in cœleſti patria afficientur, ac tanta dignitate erunt decorati, vt ſacerdotes Dei, & Chriſti, ac reges etiam cœleſtis regni dicantur. Vnde ſtatim Ioannes addit.

¶ *Sed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.* Mitto modo Lutherum, & eius ſectatores colligere volentes, ex hoc loco omnes Chriſtianos eſſe veros ſacerdotes: nam de hoc alias diximus, nunc autem ad rem dicendum eſt, omnes iuſtos, ſiue in hac vita mortali, ſiue in illa cœleſti commorentur ſacerdotes vocari, quia iugiter Deo ſacrificia laudum offerunt: de huiuſmodi ſacrificijs loquens. D.Paul. ait ad Rom. 12. Obſecro itaq; vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequiũ veſtrum. Quo in loco græcè dicitur: λατρείαν λογικὴν, ideſt, non carnale ſacrificium, quemadmodum olim Iudæi, victimas carnales offerebant, ſed rationabile ac ſpirituale nouę in Chriſto vitæ ſacrificium. Photius enim, τὸ λογικὴν, interpretatur, πνευματικὴν, hoc eſt, rationabile interpretatur ſpirituale. Hoc igitur ſacrificium ſpirituale offerunt ſancti Deo. Nunc offerunt ſpiritum contribulatum, ſacrificium enim hunc Deus non deſpicit, ſecundum illud quod Dauid ait: ſacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus, cor contritum,& humiliatum Deus non deſpicies, nunc offerunt ſacrificium laudis, quale animæ beatorum in cœlo ſemper offerunt: & quale à nobis poſtulat regius vates, Pſalmo. 49. Inquiens: immola Deo ſacrificium laudis,& redde altiſsimo vota tua. Item vt annotauit Beda, ſicut omnes Chri-

[Margin notes: Quare ſancti fideles dicuntur ſacerdotes. — Roma 12. Exponitur locus. — Græc. — Pſa.49.]

ſti

Beda. ſti dicimur propter myſticum chriſma,ſic omnes ſacerdotes , quoniam membra ſumus vnius ſacerdotis. De
1.Pet.2. quibus Diuus Petrus dicit : gens ſancta,populus electus , & regale ſacerdotium. Erunt ergo ſacerdotes Dei,hoc eſt , patris ſolet enim ſacra ſcriptura patrem vocare Deum,& filium,dominum:benedictus Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti : & rurſum:quando venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum . Item verbum erat apud Deum. Sancti ergo ſacerdotes Dei, hoc eſt , patris hîc
S.Tho. dicuntur . Præterea,etiam vocantur ſacerdotes Chriſti eius,ideſt,filij eius, qui eſt Chriſtus patris,quod ab eo ſecundum humanam naturam vnctus, & ſingulari amore ſit dilectus. Erunt ergo beati ſacerdotes dei, & chriſti eius:quia laudes & gratiarum actiones perpetuas illis fundent : ſecundum illud quod Rex Dauid prædicit , in ſecula ſeculorum laudabunt te.Miris enim encomijs,miriſqꝫ laudibus efferent diuinam & humanam naturam.

Quando igitur omnes nos ſacerdotes Dei,& Chriſti ſumus debitâ ſacri-
Omnis actio ſacrificium eſt. ficia offeramus.Omnis enim virtus ſacrificium quodam eſt. Aliàs non diceret vates regius:ſacrificate ſacrificium
Pſa.4. iuſtitiæ:& ſperate in domino. Vbi cultum iuſtitię ſacrificium appellat.Si ergo in peccato ſumus cor côtritum: & humiliatum illi offeramus:non enim illud contemnit , nec deſpicit Deus:
Pſa.50. imo verò amat,& poſtulat: vt ex Pſá. 50.dicebamus:ſi diuites ſumus miſericordiam offeramus. Nã qui facit miſericordiam offert ſacrificium:vt affir
Eccle.35. mat Eccle.35.Si vitam monaſticã profitemur,laudis ſacrificium offeramus reddamuſqꝫ vitulos labiorum noſtro
Oſe.14. rum:vt Oſeas c.14. hortatur. Et ſicut faciebat ille,qui dicebat: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.Si denique paupe- Pſa.115.
res ſumus attendamus Dei mandatis: Nam ſacrificium ſalutare eſt , vt Eccleſiaſticus ait:attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate.Non ſolum autem ſancti,ſacerdotes nũcupãtur ſed etiam reges . Vnde ſubiungit Euangeliſta. *Et regnabit cum illo mille annis.* nõ de hoc mirari debemus. Nã ſancti filij Dei ſunt: quod ſi filij ergo hæredes quare neceſſe eſt,vt regnent cũ Deo,atqꝫ maximis honoribus gaudeant.Iuſtis quidẽ dedit Chriſtus poteſtatem filios Dei fieri:qui nõ ex ſanguinibus,neqꝫ ex voluntate carnis,neqꝫ ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.Vbi per ſanguines intelligit naturalem propagationem, qua non naſcimur filij Dei:quin potius naſcimur fi-
lij iræ:vt Paul.affirmat ad Ephe.2.per Ephe.2.
voluntatem autem carnis ſignificat appetitum mulieris:quę caro in ſacra ſcriptura appellatur. De illa enim di-
xit Adam hæc caro de carne mea. Et Gen.2.
quia vt in homine caro debet ſpiritui parere,ſic vxor viro ſuo. Sũt igitur viri iuſti ex deo ſpiritualiter nati,& filij. De hac filiorũ multitudine dicebat o-
lim Eſa.53.Generationẽ eius quis enar Eſa.53.
rabit?ac ſi dicat:quis poterit numerare eorũ multitudinẽ, qui ſunt ſanguine Chriſti generãdi?hoc idem ſignificare volens ſponſa in Cant.1.ait: lectulus noſter floridus:arbores enim florentes ſolent fructus vberes ferre. Ac ſi apertius ſponſa dicere vellet . Tua opera ſponſe mi gignuntur, & propagãtur in Eccleſia fideles filij tui. Idem
etiam apertius verbis teſtatur Ioan. 1. 1.Ioan.3.
ſua Cano.c.3.videte qualẽ charitatẽ dedit nobis pater,vt filij Dei nominemur,& ſimus,ſi igĩt ſancti,filij Dei nominãr,& reuera ſunt ergo hęredes,vt in-

inſert Paul. ad Gala. rurſum ſi hære-des Dei, cohæredes ergo erunt Chri-ſti primogeniti. Vt idem affirmat ad Roma.8. *[Rom.8.]* Quare in cœlo degentes re-gnabunt cùm illo. Et hoc eſt, quod D. Ioan. in hoc loco docet. ¶ Hinc colliges quanta veneratione à nobis ſancti in cœleſti patria viuentes, ſint colendi, *[Sancti ſunt à nobis venerandi.]* quum reges cæleſtes ſint: & cum Deo in illo regno beatifico in æ-ternum regnent. Vult enim Deus il-los à nobis coli & ſummè venerari. & ideo omnibus ſuis titulis inſigniuit. *[Quo pacto eos Deus magnificis titulis inſignire voluerit.]* Ip-ſe Deus natura eſt: & pios etiam viros deos nuncupat: ipſe filius Dei eſt, & il-li etiam filij Dei ſunt. Ipſe lux vera, il-li etiam lux ſunt mundi, & ſal terræ. Ipſe paſtor, illi etiam paſtores, ille fun-damentum, ipſi fundamenta etiam. Ip-ſe deniq; rex regum, & dominus do-minantium, & ſummus ſacerdos ſe-cundum ordinem Melchiſedech, ip-ſi, regale ſacerdotium, reges, inquam, & ſacerdotes appellantur: quando igi-tur ſanctos viros Chriſtus Dominus, tàm magnificis titulis decorauit cur eos non ſuſpiciemus, nõ precabimur, non ſumma cum veneratione, & re-uerentia adorabimus: & ſi nõ adoratio-ne, quam noſtri vocant latriæ, ſaltem ea, qua Abraham dicitur Angelos a-doraſſe: & quam precatus eſt Iſaac, Ia-cob filio ſuo dicens: ſeruiant tibi popu-li, adorent te tribus? *[Gen.18. Gen.27.]* Quod ſi ſancti in æterna illa ciuitate commorantes, reges iure optimo cognominantur: quid de matre ſanctiſſima Chriſti di-cemus, quæ cæteris omnibus ſanctis longè ſanctitate, & vitæ integritate, pietate, ac bonitate antecedit? Quæ Deum ipſum viſceribus ſuis geſtauit, quæ vera, & propria Dei mater eſt? *[B. Virgo regina cæli dicenda eſt, & quare.]* Quod ſi filius eius rex regum eſt, ſi cæteri ſancti reges ſunt? Cur ipſa nõ

A erit Regina? Regina quidem noſtra eſt, mater eſt, quare ſemper eam his nominibus ſalutemus, quemadmo-dum ſalutat Eccleſia. Regnat enim cum rege filio ſuo nõ ſolum mille an-nis, ſed regnabit in ſecula ſeculorum. Vt igitur redeamus vnde digreſſi ſu-mus ſancti ſacerdotes Dei ſunt: qui ſe ipſos in hac vita mortificarunt, vt ho-ſtia viua Deo eſſent ſemper, de quibꝰ per prophetã dicitur. Iſti ſunt filij Sa-

B doch, qui accedunt de filijs Leui ad Dominum, vt miniſtrent ei. In futura verò patria laudes offerunt per lon-ga tempora. Sunt etiam reges, quia dum in carne viuunt, motus carnaliũ ſenſuum in ſe rectè ſecundum dicta-men diuinæ legis regunt. In illa verò cœleſti patria regnant ac poſſident il-lud regnum in pace cũ Chriſto. Sed ais, quot annis cum illo regnabunt? *mille, inquit, annis*, In patria enim reg-

C nabunt ſecundum animam, mille an-nis, in mille generationes, in plurimos deniq; annos, hoc eſt, vſq; ad iudiciũ, poſtea verò cum corpore æternis die-bus, ita vt de quolibet regum iſtorum verè dici poſſit illud pſalmographi: *[Psal.60.]* dies ſuper dies regis adijcies, annos e-ius vſq; in diem generationis, & gene-rationis. Permanet in æternum, & in ſeculum ſeculi. Sed quid deinde in ec-cleſia continget audiamus: vbi iam ſe-

D quitur alia pars præcipua huius capi-tis: *[Rupert.]* in qua deſcribitur ipſiꝰ ſolutio dra-conis, eiuſq; aduerſus electos, & Dei Eccleſiam pugna, nouiſſimaq; ruina & calamitas.

¶ *Et cum conſumati fuerint mille an-ni, ſoluetur ſatanas de carcere ſuo.* Si *[1. Senſus.]* primam expoſitionem patrum ſequa-mur per mille annos prędictos in hoc loco intelligi tempus à Chriſti aduẽ-

tu

tu, vſq; ad aduentum Antichriſti, in ſuperioribus per mille annos intelligi dicebamus totum tempus à Chriſti primo aduentu vſq; ad iudiciũ. Quare dicendum eſt, quod vtitur hic Ioãnes figura quam Græci vocant Synecdochen. Hæc autem figura contingit cum à parte totum, vel à toto partem intelligimus: vt puppis pro naui, & annus pro hyeme. Virgilius, quàm multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus, ideſt, frigida hyems, à toto intelligit partem ſic in hoc loco à toto millenario intelligitur pars, ideſt, à Chriſto vſq; ad Antichriſtũ: vnde Beda ſic ait: conſumatos dixit à toto partem, nã ſic ſoluetur, vt ſuperſint anni tres, & menſes ſex nouiſſimi certaminis. Sed præter hunc tropũ, ait idem Beda, rectè dicitur tempus finitum. Nõ enim computandæ ſunt tàm exiguæ reliquiæ, cum & ſeptingenti, & quot Deus voluerit anni, hora ab Apoſtolo appellati ſint. Tempus ergo illud breuiſſimũ, quod durabit ſolutio diaboli pro nihilo reputatur, & ideo Ioãnes non curauit mutare numerum illum millenarium. Vnde cum ait cũ conſumati fuerint mille anni (ſub intellige plus minus ue poco mas o menos) ſoluetur ſatanas. *Soluetur*, inquit, *ſatanas de carcere ſuo*. Ideſt, liberius ſæuire & ſeducere fideles permittetur. Soluetur enim de malorum cordiũ profundo in quo tanquam in carcere concluſus erat: ſoluetur etiam de inferno, carcere ab origine mundi ſibi parato: vt liberè per totũ orbem terrarum Eccleſiæ filios perſequatur, ſeducat, & ad ſuam perfidiam trahat: nõ contentus ditione quam hactenus habebat. Tunc enim continget quod olim Hieremias prædixit c. 4. Aſcendit leo de cubili ſuo, & prędo gentium ſe- Hiere 4.

A leuabit, egreſſus eſt de loco ſuo, vt ponat terram tuam in deſolationem: ciuitates tuæ vaſtabantur, remanentes abſq; habitatore, tũc enim leo ille rugiens ègredietur, & ſoluetur de cubili ſuo quo antea diuina virtute tanquã cathena ferrea detinebatur, vt circumeat totam Eccleſiã quærẽdo quem deuoret. Adimplebitur ſimiliter q̃d Ioelis cap. 1. ait Dominus: gens aſcendit ſuper terram meam, fortis & innumerabilis: dentes eius, vt dentes leo- Ioelis c. 1.
B nis: & molares eius, vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit, nudã ſpoliauit eam & proiecit albi facti ſunt rami eius. Aſcendet, reuera, tunc gens D. Hiero. principis mundi iſtius, & tenebrarum & ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus: aduerſus quos nobis eſt lucta, & certamen, de quibus dicitur: ſi ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te: Eccle. 10. locum tuum ne dimiſeris: aſcendet er-
C go gens iſta de carcere ſuo ſuper terram Dei, hoc eſt, Eccleſiam, quæ terra ſancta Dei dicitur: cuius, gentis dẽtes ſunt, ſicut dentes leonis de quo Petrus loquitur. Et molares illius quaſi 1. Pet. 5. b catuli leonis, catulum leonis intellige eum, qui eleuatur contra omne quod dicitur Deus, & religio. De cuius contritis molaribus qui intrinſecus latent, & non videntur, ne facile vitentur, etiam pſalmiſta lætatur dicens: molas
D leonum confringet Dominus. Hæc ergo gens ſoluetur tẽpore illo de carcere ſuo & exibit, & ponet vineam, Pſal. 57. a hoc eſt, Eccleſiam in deſertũ, de qua vinum fieri ſolebat, quod lætificabat cor hominum: & ficus ſimiliter decorticabit, ſiue confringet, ne habeat in ſe, ita vt ſolebat, tot ſpiritus ſancti dona dulciſsima: ne ſub ea vinea & ficu, viri tot ſancti requieſcant, vt ſolebant,

Sub quibus cum erãt, aduerſariorum impetus non timebant. Nec ſufficiet huic genti nobis inimicæ vineam diſperdere,ficumq; cõſtringere: niſi ſcrutans ſcrutetur eas, & quicquid in illis vitale fuerit,interficiat: vt omni virore conſumpto, albi atq; emortui ramuſculi remaneant. Sed velit nolit ſemper in nõnullis huius vineæ & ficus ramuſculis viror fidei & charitatis,& gratiæ permanebit.Non enim ſinet Deus omnes Eccleſiæ filios ſeduci,quamuis tot,permittente Deo, ſeducentur dolis diaboli,vt vineam dei dicat eſſe deſertam,& ficum eius confractam,& decorticatam,& ramos eius albos. Iam verò quàm vera hæc ſint,docet locus noſter. *Et exibit*,ait, *& ſeducet gentes,quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ,Gog,& Magog: & congregabit eos in prælium.* Per gentes has, intelligit homines gentiliter viuentes. Hos per ſe aut per miniſtros ſuos ſeducet diabolus,vel vt Græca lectio habet,exibit ad ſeducendum eos. πλανῆσαι,idest,ad ſeducendum gentes, exiſtentes,videlicet, ſuper quatuor angulos terræ; non enim omnes quotquot ſunt,vel tunc fuerint in mundo ſeducet,ſed de omni natione orbis aliquos:& maximè inter cæteros ſeducet Gog,& Magog,quorum miniſterio ad expugnãdos fideles vſurus eſt Antichriſtus. Qui autẽ ij ſint,& num reuera eorum vſurus eſt miniſterio, an myſticè tantum illa intelligantur, quoq; modo,incertum eſt. Dicam tamen in hoc loco nõnulla: primũ qui dicantur à doctoribus eſſe ij, deinde quid Iudæi de his nationibus affirment,tãdem literalem, & myſticum huius loci ſenſum inducam.

¶ Imprimis diſſeramus,quæ ſint nationes iſtæ,& quæ gens,Gog, & Ma-

A gog: ex filijs ergo iaphet,fuit vnus vocatus Magog. Gen.10. Qui Magogas à ſe appellatos inſtituit: vt author eſt Ioſephus,lib.1.antiqui.cap.11. Vbi etiã ait hos Magogas eos eſſe, quos Græci ſcythas vocarunt. Vnde notabis quod Turcæ,teſte Pomponio, ſunt populi ſcythici,à quibus orti ſunt, qui hodie Turci cognominantur. ¶ D. Ambro.2.de fide,inquit,hunc Gog, Gothum eſſe. Et Iſido. in lib. Etymolo. B Gothos ait fuiſſe denominatos à Magog filio Iaphet.Ideo ſunt qui exiſtiment has nationes, Gog,& Magog, Gothos eſſe:qui Dei Eccleſiam, toto terrarum orbe diſperſam immaniter perſecuti ſunt,vt hiſtoriç prodiderũt. ¶ Petrus Apianus,in lib.de mũdi deſcriptione ſcribit Magog eſſe ciuitatẽ Aſiæ regionis cyrrheſticæ.Plinius.4. de natura hiſto.cap.23.Cœleſyria, ait, habet Hambycen, quæ alio nomine hierapolis appellatur,ſyris verò C Magog,ibi prodigioſa, &c. Strabo etiam lib.14.meminit Magogorum,& multi alij autores. ¶ Sunt qui dicant Gog,& Magog, eſſe Getas & Maſſagetas, propter literas horum nominum Primas.quorũ opinionem reprobat Auguſt.20.de Ciuit.c.11.hæc ſatis ſint pro primo.

¶ Quid verò de his gentibus affirment Iudæi docet D.Hiero.in.cap.38. D Ezechielis his verbis:igitur Iudæi, & noſtri iudaizantes putant Gog gentes eſſe ſcythicas,immanes, & innumerabiles,quæ trãs Caucaſum montem,& mæotidem paludem,&prope Caſpiũ mare ad indiam vſq; tendantur:& has poſt mille annorum regnum à diabolo commouendas:quæ veniant in terram Iſrael,vt pugnent contra ſanctos, multis ſecum gentibus congregatis, hæc ille. Iudei ergo carnaliter interpre

Gen.10.
Ioſephus
Põpenius, vt refert Hermolaus barba.
Ambro.
Iſidorus.
Petrus Apianus.
Plinius.
Hiero.

pretantes locum illum Ezechielis. c. 38.&.39. A Aiunt quod temporibus Meſſię, quem ſibi confingunt futuru, Gog & Magog, in prælium contra Meſſia, & Hieruſalem ſunt venturi, & quod illic principes illi cum exercitib⁹ ſuis vincendi ſint, ac ſubijciendi dominio regis Meſſiæ, in terra Hieruſalem, quam exiſtimant fore totius mundi metropolim, & tunc illam ædificabūt auream. Secundum illud quod in lib.

Tobię c.13

Tobiæ. cap. 13. dicitur, portæ Hieruſa- B lem ex ſaphiro & ſmaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum eius, ex lapide cādido, & mundo omnes plateæ eius ſternentur.

D.Hie.

¶Iam verò ad ſenſum huius loci deueniamus, primus ergo ſenſus literalis huius loci ab aliquibus aſſignatus talis eſt: has, ſcilicet, gentes eſſe aquilonares, Gog, & Magog, quas Alexander Magnus incluſit in Macedoniæ C montibus, iam verò diuiſas in viginti quatuor regna. Has ergo in nouiſsimis diebus ſeducet diabolus, & per eas conabitur diabolus, & eius ante ſignanus Antichriſtus Eccleſiam catholicam infeſtare. Quod ſi obijcias hanc ſententiam cum noſtro textu nō coire, cum D. Ioā. dicat quod ſeducet diabolus gentes exiſtētes ſuper quatuor angulos terræ Gog, & Magog, cum ergo hæ gentes, quas Alexander incluſit in montibus Macedoniæ: non ſint D diſperſæ per totum terrarum orbem: ſed concluſę intra illos montes Macedoniæ, indè apertè colligitur, vt Auguſtinus colligit, de his gentibus, ſiue ſint, ſiue non ſint, noſtrum hunc locū non eſſe intelligendum. Ad hoc reſponderi poſſet: figuratè hic loqui Ioānem, à parte totum ſignificando, per Gog enim & Magog gentes crudeliſſimas & immanitate barbaras atq; innumeras, omnes gētes ſignificari, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ: vel ſic exponere poſſunt locum iſtum, vt nos ſuperius expoſuim⁹ cū Gagneio.

Beda.

Et ſeducet gētes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, & maximè inter cæteras, *Gog & magog.* De omni enim natione ſeducet aliquos, & maximè hos ſiue ſint gothi, ſiue ſcythæ, ſiue quos, vt predicti fabulantur, Alexander cōcluſit. Horum igitur miniſterio vtetur Antichriſtus ad expugnandum fideles, qui numero arenā maris ęquabunt: quos cum cæteris gentibus. *congregabit in prælium,* quiq; *circuibūt caſtra ſanctorum.* i. acies verè Chriſtianorū, *& ciuitatem dilectam.* id eſt, ſanctam Eccleſiam. Ecce primus aliquorum ſenſus huic loco traditus: inter quos eſt Richardus. Secūdum, inquit, intelligentiam literalem, Gog, & Ma C gog, duas ferociſſimas & immaniſſimas gentes ſeducet: & per eas ad alias ſuperandas procedet.

Quid per Gog & magog intelligant ſancti.

¶Sed planior ſenſus erit quem Auguſtinus, & Diuus Hieronymus, & patres alij adducūt, vt per Gog, & Magog non ſignificentur aliqui in aliqua terrarum parte barbari conſtituti: ſiue quos quidam ſuſpicantur getas & maſſagetas, propter literas nominū horum primas ſiue aliquos alios alienigenas, & à Romano iure ſeiunctos. D Toto namq; orbe terrarum ſignificatur iſti eſſe: cùm dictum eſt: nationes quæ ſunt in quatuor angulis terræ, eaſque ſubiecit eſſe Gog & Magog. Sed in hoc loco hæc nomina Gog & Magog metaphoricè ſunt accipienda, & interpretanda: ſecundum quam interpretationem eſt hic locus intelligendus. Gog græco ſermone, *δῶμα*, latino tectū dicitur. Porrò magog interpreta-

Explicatio D.Hie.

tatur detecto. Secundum quam expli A catıonem aliter, & alıter per Gog, & Magog, ſancti hũc textum interpretantur.

Hiero.

D. Hierony. ait: quod omnis ſuperbia, & falſi nominis ſcientia, quæ erigit ſe contra notitiam veritatis, his nominibus demonſtratur. Iſta ſunt tectá, de quibus & Eſaias loquitur in viſione contra vallem Sion. Quid tibi factum eſt nunc, quoniam aſcendiſtis omnes in tecta vana. Tectumq́; interpretabimur hæreticorum principes, B & detecto, eos qui illorum ſuſcepere doctrinam. Hæc Hieronymus.

Eſai. 22.

Explicatio D. Augu.

At D. Auguſtinus, vniuerſalius per Gog, id eſt, tectum: & Magog, id eſt, detectũ intelligit gentes omnes, in quibus diabolum velut in abyſſo ſuperius intelligebamus incluſum: & ipſe de illis quodam modo ſe efferens, & procedens, vt ille ſicut tectum, ipſę detectũ. Si autem vtrumq́; referamus ad gentes, non vnum horum ad illas, alterũ C ad diabolum, & tectum ipſę ſunt: quia in eis nunc includitur, & quodam modo tegitur inimicus antiquus, & detectum ipſæ erunt: quando in apertum odium de operto erupturæ ſunt. Hęc Auguſtinus.

Explicatio Ruperti.

Rupertus autem per gog & magog, occultos & manifeſtos intelligit aduerſarios, nam per gog, id eſt, per tectum falſos intelligit fratres, qui intus ſunt & nobiſcum profitentur nomen chriſtianorum, qui pro eo D quod nondum ſeſe produnt, quia tẽporis, vel rei occaſio illis deeſt, rectè dicuntur tectum. Per Magog verò, quod eſt detecto, illi rectè ſignificantur, qui ſicut operibus ita & verbo nobis aduerſantur, ſcilicet, pagani, Iudęi, atq́; hæretici. Hæc Rupertus.

Explicatio Coll.

Alij verò per gog intelligunt eos, qui tecta in hypocriſi malitia pietatem inſectãtur, & quaſi ementita pietate pertinaciam contegere nituntur. Quorũ primus tunc exercitus inſtigante dęmone cõtra iuſtitiam Dei exorietur. Horum ſcelerata phalanx in ipſum dominum primum irruit: nec quieuit donec eum neci traderet: habet enim & habuit quæq́; ætas ſuos hypocritas nihil ad regnum Chriſti pertinentes. Per Magog ex his prodeuntes ſunt, qui ab horum pendent ſimulationibus, technis, & crudelitatibus, omnes impietatis potentes miniſtri. Aemulatores quoq́; horum. Ita author Collectaneorum.

Explicatio Pinti.

Tãdem alij interquos eſt Pintus per gog & magog intelligunt Antichriſtum, eiuſq́; ſatellites, & ſectatores tempore illo. De quibus ad literam interpretatur totum illud caput Ezech. 38. & caput. 39. Vbi Dominus pingit longo ſermone prælıũ hoc Antichriſti, & eius exercitus aduerſus ciuitatem ſanctam, hoc eſt, aduerſus Eccleſiam. & tandem vindictam diuinam ſumptam de illo, atq́; de omnibus eius ſectatoribus. Quod breui ſermone in hoc loco deſcribit Ioãnes.

Ezech. 38. & 39.

¶ Iam verò quantũ ego exiſtimo. Mox vt ſolutus fuerit ſatanas cum angelis ſuis, circumibit omnem terram, quærens opportunos pietatis contradictores, qui crudeli odio, & furore inſurgant contra electos, quorum Eccleſiam à mundi conſtitutione conatus eſt perdere. Horum numerus arenæ maris aſſimilatur, quod abſq́; numero ferè ſint futuri hi, retinentes ſpiritum Antichriſti, iam olim interfecti, in quibus veluti octaua beſtia perditus ille reuiuiſcet, fiet igitur, vt hæreſes innumerę imò iam extinctę renaſcãtur in nationibus illis gog & magog: fiet vt diabolus qui antea tectus erat in impijs, detegatur tũc cum omnibus impijs, & tyrannis: fiet vt falſi

Opinio autoris.

fra

fratres qui nobiſcum modo ſunt, & nomen Chriſti ſimulatè confitentur, tunc congregentur cum publicis Eccleſiæ hoſtibus, iudæis, paganis, & hæreticis: fiet vt inſurgant innumeri hypocritæ qui prætextu ſanctitatis, & religionis electos veram pietatem ſectãtes manu miniſtrorum, & principum tyrannorũ miris varijsq; modis morti tradant. Fiet deniq; vt excitet innumeros Antichriſti milites, vt vndique ciuitatem ſanctam deuaſtent tum armis corporalibus, tum ſpiritualibus. Itaq; omnes interpretationes de gog, & magog, traditæ à ſanctis doctoribꝰ ad rem faciunt: nam diabolus cum hęreticis, falſis fratribus, hypocritis, cum hoſtibus publicis tam ſpirituali quàm corporali bello impugnabit Eccleſiã. Hos enim omnes ſeducet, & congregabit eos in prælium, ſiue vt alij explicant ſeducet gentes, ad congregandũ eos in prælium. Neque enim ipſe illos congregabit, ſed ſeducet, vt cõgregentur. Et quidem peruerſi, & ſceleratì homines ſuopte ingenio ruunt in omne genus malitiæ, & flagicij: vbi perſuaſum fuerit illis, vt non opus ſit eos cogere. Congregabit item eos nõ loco vno ſed mente vna. Fient enim omnes vnanimes ad perſequendum fideles. Sed non impunè id fiet: nam breui futurum ſupplicium Ioãnes aſſerit dicens.

Cælius.

Glo.

¶ *Et deſcendit ignis à Deo de cœlo, & deuorauit eos.* Imprimis hic non loqui videtur Ioãnes de igne inferorũ, hic enim non deſcendet de cœlo nam in imis terræ partibus paratus eſt diabolo & Angelis eius ab origine mundi. Primus igitur ſenſus eſt, vt per hunc ignem intelligatur ignis quem vocamus conflagrationis. De quo pſalmiſta intelligit Pſal. 96. ignis ante ipſum

Math. 25.

1. ſenſus.

Pſal 96. & 46.

præcedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius. Et Pſalmo. 49. ignis in conſpectu eius exardeſcet: & in circuitu eius tempeſtas valida. Hanc vindictam minatur Dominus his hominibus apud Ezech. cap. 38. dicens: aſcendet indignatio mea in furore meo, &c. Et iudicabo eum peſte, & ſanguine. Et ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius; & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo. Hic ergo liberat ſuos Deus, vt perdat eorum aduerſarios, in fine maximè, quando ignis in conſpectu eius exardeſcet. Nouit enim Dominus, vt D. Petrus ait, pios de tentatione eripere: iniquos verò in diem iudicij reſeruare cruciandos, magis autem eos qui poſt carnem in cõcupiſcentia immũdiciæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces ſibi placentes, ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes. Hos ergo & his ſimiles quos ibi Petrus tanquàm pecora irrationabilia vocat ponet Dominus, vt clibanum ignis. Iſtæ verò ignis à cœlo deſcendere dicitur, quia diuina virtute de ſphera ſua labitur: niſi dicas, quod de nouo producẽdus ſit à deo: qui combuſturus eſt aduerſarios. Et hoc eſt, quod minabatur olim Dominus: ſi acuero vt fulgur gladium meũ & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hoſtibus meis; & his qui oderunt me retribuam. Deut. 32. vnde ibidem dicitur. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad inferni nouiſſima: deuorabitq; terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.

Ezech. 38.

2. Petri.

Pſal. 20.

Deut. 32.

¶ Secundus ſenſus eſt, vt per ignẽ iſtum de cœlo deſcendentem, intelligatur zelus dei, zelus diuinæ prædicationis, zelus verbi Dei quo ſolet Dñs de

2. Senſus.

deuorare aduerſarios,& ei non parere paratos. Hunc vocat ignem loco illo Ezechielis.cap.38.modo relato. Aſcendet,inquit,indignatio mea,in furore meo,& in zelo meo : in igne iræ meæ locutus ſum. Hinc eſt quod zelus Eliæ vocatur ab Eccleſiaſtico. ca. 48.ignis.Surrexit Elias Propheta quaſi ignis,et verbum illius quaſi fax ardebat. Hinc igne huius zeli commotus dicebat:ſi homo dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo,& deuoret te,& quinquaginta tuos,quaſi dicat. Rogo Deum,vt ignis deſcendat de cœlo,vt deuoret te. Vt vel hoc ſigno probet me eſſe verum prophetā ſuum, quē tu irriſoriè vocas virum Dei. Ignis zeli traxit de cœlo ignem qui deuorauit eos. De hoc igne loquitur ad literam Eſai.cap.26.cum ait: videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hoſtes tuos deuoret. Verba ſunt Dei reſpondentis prophetæ qui præcabatur dicens: Domine exaltetur manus tua,& non videant:cui dominus: immò videant,& confundantur zelātes populi:& ignis verbi Dei ita corda aduerſariorum tuorum deuoret: vt excrucientur dolore, quod talem dominum perdiderunt. Quod multis ex Iudæis contigiſſe ſcimus: qui cū viderunt dominum, & cognouerunt quem patibulo affixerant, confuſi ſunt,& igne verbi Dei, & prædicationis euangelicæ combuſti pœnitentiā egerunt. Atquè hæc fuit cauſa quare Spiritus ſanctus in ignis figura Apoſtolis in die pentecoſtes apparuit.ſignificare volens zelum euangelicę prędicationis,qualem habere audiuimus D.Stephanum cui non poterant aduerſarij reſiſtere ſpiritui, qui loquebatur. De quo etiam igne loquitur idem Eſa.cap.30.Ecce,inquiens, nomen do

Ezech 38.
Eccle 48.
4.Reg. 1.
Eſai.26.
D.Hiero.
Spiritus ſanctus in ignis figura diſcipulis apparuit & quare.
Eſa.c.30.

A mini venit de longinquo, ardens furor eius,& grauis ad portandum. Labia eius repleta ſunt indignatione, & lingua eius quaſi ignis deuorans. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis ſuę,& terrorem brachij ſui oſtendet in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Præparata eſt enim ab Heri Tophet à rege præparata,profunda & dilatata. Nutrimentū eius ignis,& ligna multa,flatus domi-
B ni ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. Quo in loco vides duplicem eſſe ignem alter eſt ignis verbi Dei, & hic de cœlo deſcendit deuorans, & comburens peccata, vel terrens peccatores,alter eſt ignis Tophet, ideſt, inferni qui præparatus eſt à rege, hoc eſt,à Deo,ab Heri,hoc eſt, ab initio mundi,eſt quē profundus, & capaciſſimus locus ille iuxta id, quod ſupra idem propheta dixerat:dilatauit infer-
C nus animam ſuam. Eſt etiam igneus, igne enim cruciatur dānati:& eſt ęternus,quia Deus accendit ſemper flatu ſuo pyram,quemadmodum ignis ſulphure iniecto ardet,& alitur. Sed de hoc loco apud Math.diximus.cap.25. Noſter ergo locus nō de hoc igne tophet ſed de igne verbi Dei intelligendus eſt,hic deſcendet tempore illo de cœlo,& deuorabit aduerſarios Chriſti,vel eos conuertendo,vel confun-
D dendo.

¶ Tertius ſenſus eſt,vt per hunc ignem intelligamus ignem inuidentiæ, quo cruciabuntur impij de firmitate ſanctorum. Firmamentum eſt enim cœlum:hic eſt ignis qui exijt ex ore teſtium Dei,& deuorabit inimicos eorum,videntes enim impij firmitatem ſanctorum cruciabūtur ardentiſſimo zelo,quoniam non potuerunt eos attrahere in partes ſuas. Et ipſe erit ignis qui

Explicatur locus.
Math. 25.
3.ſenſus. ignis inuidentiæ.

qui comendet eos:& hoc à deo: quia Dei munere inſuperabiles fiũt ſancti, vnde excruciabuntur inimici. Sicut enim zelus in bono poſitũ eſt, vbi legitur zelus domus tuæ comedit me: ita econtrario in malo, vbi dicitur: zelus occupauit plebem ineruditam. Secundum quas expoſitiones ego intelligo, quod tunc tẽporis impios & obſtinatos, & deuorabit ignis conflagrationis, & ignis inuidentiæ: impios verò, qui pęnitudine ducti ad ſe redierint deuorabit ignis prædicationis Euangelicæ: quod ſi non conuertantur, confundentur tamen. Iam verò cruciatum diaboli, & ſuorum deſcribere volens Euangeliſta ſubiũgit.

Augu. Beda.

¶ *Et diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris, & vbi beſtia & pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte.* Taceat iam Origenes taceant alij cum illo affirmantes inferni pænas æternas non eſſe: taceant qui negãt eas eſſe ſenſibiles, & corporeas. Cum ex hoc loco vtrumq; apertè cõuincatur: quando ex alijs innumeris non conuinceretur: qualia ſunt illa. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Vindicta namq; carnis impij, ignis & vermis. Et rurſum: dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant vſquè in ſempiternum: & illud, pluet ſuper peccatores laqueus, ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Hoc idem affirmauit ſuperius noſter Ioa. c. 11. & 19. Et Chriſt9 Dñs Marci 9. & Math. 25. De hac re legendus eſt Auguſt. lib. 21. De Ciuita. vbi per multa capita de hac pæna corporali: qua afficitur diabolus, & cæteri damnati diſſerit. Nũc autem ad textum accedamus.

Oſtenditur inferni pænas & æternas & ſenſibiles eſſe.

Eſa. vlt. Eccle 7. Iudith. 16. Pſa. 10.

Caſtro. verbo infern9 hær. 1. & 2. Marci 9. Math. 25. Aug.

Imprimis nota infernũ multis nominibus appellari in ſacra ſcriptura, nũc appellatur lacus Pſa. 27. Deus me9 ne ſileas à me, ne quando taceas à me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacũ i. in infernum qui lacus eſt luto & miſeria plenus. Vbi aduerte quod illa particula, &, ſumitur pro, alioqui, vel pronam: ſicut etiam ſumitur Pſal. 142. Non auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. Tanq̃ ſi diceret. Tu Dñe me clamante ne taceas, alioqui (ſi tu ſilere volueris) ſimilis fiam ijs, qui degunt in inferno, & quaſi vnus ero de numero illorum, qui iam deſcenderunt in illum, qui quantumcumq; clament reſponſionem abs te non merentur. Appellatur etiam ſtagnum ignis, & ſulphuris, vt in hoc loco vides. Et c. 14. & 19. In quo omnes reprobi cum diabolo, & beſtia cæteriſquè pſeudoprophetis æternas pænas dabũt. Ibi erit ignis nõ quidem ad illuminãdum ijs, qui in tenebris, & in vmbra illa mortis ſedent: ſed potius ad animas miſerorum, & corpora concremanda. Erunt namq; corpora illorum fomentum perpetuum illius ignis. Sulphur etiã igni fomentum exhibebit, & fętorem. ¶ Sed ais, certa res eſt quod in inferno nulla erit lux, nullus ſplendor, ſed denſiſſimæ tenebræ quales olim erant in Aegypto: quod teſtatur ſanctus Iob. c. 30. dicens nomine vniuſcuiuſquè damnatorum: prętolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Et apertioribus verbis. c. 38. Aufertur ab impijs lux: ſi igitur hæc ita ſunt, vt reuera ſunt quid eſt quod Ioãnes dicat: cruciabuntur die ac nocte? Inutilem enim ſeruum proijcere pręcepit Dñs in tenebras exteriores: vbi dies nunq̃ eſt. Ad hoc reſpondetur primo his verbis non ſignificari viciſſitudinẽ diei, & noctis, ſed con-

Pſa. 27. Infernus in ſacra ſcriptura multis nominibus appellatur.

Pſa 142. Et ſumitur in ſacra ſcriptura pro nam, vel alioqui

Iob. 30.

Iob. 38.

Math. 25.

Cruciari impios die ac nocte in inferno idem eſt quod ſemper. D. Tho. Cathar.

cõtinuationẽ & perpetuitatẽ pœnarũ. A Qua phraſi vſus eſt poeta dicens. *Noctes atq; dies patet atri ianua ditis.* Id eſt, ſemper & continue patet, ſine aliqua ceſſatione. Qua etiam phraſi vſus eſt ſuperius. c. 14. Nec habent requiem die ac nocte, id eſt, nunq̃ ſecundò dicere poſſumus cum Haymone diem & noctẽ eſſe referendas ad pœnarum mutabilitatem caloris, ſcilicet & frigoris. Quo contra, inquit, de ſanctis dicitur quia tempus non erit vltra B i. nulla mutabilitas. Apud electos enim nullius rei erit viciſſitudo, ſed ſicut erunt immortales corpore, ita erunt immutabiles mente. Impij autẽ quamuis corporis corruptionem non patiantur omnimodã, à vermibus erodentur immortalibus, & igni in extinguibili exurentur. Ad hęc mirã animi viciſſitudine ſuſtinebũt, ſemper in tormẽtis mutabũtur: nũc inuidentes, nũc impaciẽtes, nũc blaſphemãtes, nũc ſe C ipſos odientes: ſemper deniq; deficiẽtes, & nunq̃ ad nihilum deuenientes. De hac tormentorũ viciſſitudine ait ſanctus Iob. c. 24. Quod tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium, ſolent agricolæ die laborantes nocte quieſcere: quod ſi per totam noctẽ inſudant ſaltem die requieſcũt, at impij non ſic ſed noctes atq; dies in inferno laborant, nunc hanc nunc illam pęnã tolerando. Tertiò dici poteſt per diẽ D intelligi gloriam illam perpetuã qua in cœlo fruuntur iuſti: per noctem autem, pęnam qua afficiuntur damnati. Hi ergo damnati die ac nocte cruciabuntur, memores diei, hoc eſt, glorię, fęlicitatis iuſtorum: & noctis, hoc eſt, tormentorum ſuorum. Hæc eſt enim vna reproborum pœna eaq; maxima: quia recordantur beatitudinis ſanctorũ, quam ipſi quoq; comparare facilè

Per diem ac noctem inferni mutabilitas pœnarum ſignificatur.

Iob. 23.

Per diem gloria per noctem vero pœna intelligitur.

ſibi poterant pœnitendo, & tamen noluerũt. Diligentes magis vitia q̃ virtutes: nec rationem ſectari volẽtes, ſed ſua deſideria: & ideo tradidit eos De9 in reprobũ ſenſum, vt Paulus ait. Cæterũ per beſtiã Antichriſtũ ſignificat, Ioa. & per pſeudoprophetas, ei9 miniſtros. *Et vidi thronũ magnũ candidũ.* Hunc thronum variè deſcribũt & explicant doctores ſancti. Prima ergo intelligentia eſt, vt per hunc thronũ intelligatur iudiciaria filij hominis poteſtas: cuius figura erat thronus iſte à Ioa. viſus. Magnus verò dicitur. Quia cũ poteſtate magna, & mageſtate apparebit, ita vt à nullo cõtẽni poſſit: qđ teſtatur idẽ Dñs apud Luc. 21. & apud Math. c. 24. & 25. Tũc, inquit, videbunt filiũ hominis venientẽ in nubibus cœli cum poteſtate magna, & mageſtate. Candidus, quia error, amor, odium aut falſitas nulla erit in eo. Quæ omnia eſſe ſolent in prauis iniquiſq; iudicibus qui muneribus excæcantur, & odio, ignorãtia, aut amore cõmoti aliquã partẽ audire nolunt: non imitãtes iudicẽ illũ Romanum qui Acto. c. 25. dicebat: non eſt Romanis cõſuetudo damnare aliquem, priuſquàm is qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locumquè defendendi accipiat: ad abluenda crimina quæ ei obijciuntur. Pro damnare legunt aliqui donare. Sed idem eſt in ſenſu. Qui enim morti damnabatur ſolebat dari accuſatoribus, vt ipſi eum interficerent. Candidus ergo eſt iudicis thronus quando candide, & ſine errore iudicat. Sed candidus dicendus non eſt quãdo hi facies hominũ ſumũt, aduerſus quos magna ira cõmotus Dauid dicebat: q̃ n iudicatis iniquitatẽ, & faciem peccatorũ ſumitis: ſumere faciẽ peccatoris eſt improbis & ſceleratis ho-

Cælius. Paulus. S. Tho.

1. Senſus. Thronus Chriſti poteſtas iudiciaria.

Luc 21. Math. 25.

Thronus Chriſti candidus dicitur & quare.

Acto. 25.

hominibus iniuſtè aliquid petentib9 faucre, eorũ amicitiam, fauorem, pecuniamq; aucupari, ob eamq; rationẽ innocentem opprimere, & non quod ſuum eſt illi tribuere. Huiuſmodi iudices comparare poſſumus ſtateræ, quæ ad eam partem deprimitur, vbi maius pondus imponitur, nam obliti candoris, hoc eſt, iuſtitiæ, pro illis ferunt ſententiam, à quibus maiora munera ſuſcipiunt. Non ſic Chriſtus cuius thronus candidus eſt, hoc eſt, rectus, & ſine errore, aut perſonarũ acceptione. Iuſtus Dñs, ait rex Dauid, & iuſtitias dilexit, ęquitatem vidit vultus eius. Pſa. 10. & rurſum: cum accepero tempus ego iuſtitias iudicabo. Pſa. 74. item: iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius. Pſa. 96. id eſt, omnis correctio quæ à ſede & tribunali Dei procedit, iuſtitia eſt, & iudicium. Hoc eſt ſecũdum iuſtitiam, & in iudicio, vel vt ex hebræo habet, iuſtitia & iudicium firmamentum, ſiue vaſis throni ipſius. i. nihil agit Chriſtus niſi quod iuſtum eſt. Eſt enim Pſalmus iſte vaticinium de regno Chriſti. Itaq; correctio ſedis eius hic intelligenda eſt, ipſa fundatio aut recta ſituatio throni regalis: vt qđ hic dicitur correctionẽ ſedis eius eſſe iuſtitiã & iudiciũ, idẽ ſit quod in alio Pſal. dicitur, parauit in iudicio thronũ ſuum, & ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate. Thronus ergo Chriſti cã didus dicitur quod candidè, & ſine errore iudicabit viuos & mortuos reddendo vnicuiq; ſecũdum opera ſua.

¶ Secunda intelligentia ſit, vt thronus iſte ſit typus throni filij hominis qui ex nubibus eſt conficiendus. Vnde eo throno quo Chriſtus in cælum ſublatus eſt deſcendet in die nouiſſimo ad iudicandum mortales. Actorũ enim. 1. dicitur, quod nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Quibus angeli dixerunt hic Ieſus qui aſſumptus eſt in cœlum ſic veniet quemadmodũ vidiſtis eum euntem in cœlo. Nubes enim vt aliàs diximus inſignia ſunt peculiaria Dei: quare ſuper thronum nubium ſedens deſcendet Dñs homines iudicaturus: quod & ipſe ante paſſionem ſuam teſtatus eſt dicens: tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum poteſtate magna, & mageſtate. Et hoc primum eſt, qđ etiam Dauid enarrat & deſcribit in illo Pſal. 96. dicens: Dñs regnabit exultet terra, lætentur inſulę multæ: nubes & caligo in circuitu eius: iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius. Ecce thronus magnus, & candidus. q. d. in nube magna, & terribili ſedens exeret potẽtiam ſuam, dum tonitru terrebit mũdum, tamen nihil aget quod iuſtum candidum, & ſincerum non ſit. Vnde hîc obſerua, quod hoc trono ex nubibus cõfecto vtetur tũc dñs vt iuſtis fauorem ſuũ oſtendat: & impijs terrorẽ & cæcitatẽ incutiat. Cũ enim ſuis dñs fauorem oſtendere volebat nube, & caligine induebatur: & ſuper hũc thronum ſedebat. Vt videre eſt Exo. 13. & 14. vbi ſacra narrat hiſtoria qđ filios Iſrael euntes in terrã promiſſionis præcedebat dñs per diem in columna nubis: item cum velet Deus cum Moyſe amico ſuo loqui dicitur, Exo. 16. qđ gloria Dei apparuit in nube. Et c. 19. ait illis Dñs: iã nũc veniã ad te in caligine nubis: vt audiat me populus loquentẽ ad te: & credat tibi. Volens ſimiliter inſinuare ſibi gratũ eſſe tabernaculũ, operuit illud nube. Et ait ſcriptura. c. 40. Exo. Operuit nubes tabernaculum teſtimonij, & gloria Dñi impleuit illud. Id etiam contigit templo Salomonis. 3. Regum. c. 8. & 2. Para. 5.

cum Chriſtus in monte coram diſcipulis ſibi charis transfiguratus eſt, nubes lucida obumbrauit eum. Iam ex his vides thronum ex nubibus cōſtructum candidum eſſe fauoremq; & amorem erga electos deſignare. Econtra verò nubes, & caligo in circuitu eius terrorem maximū & tenebras impijs incutiet: vt vel ipſo throno intelligant illi ſe in tenebris ignorātię ambulaſſe, & nube, & caligine mæroris, & triſtitiæ eſſe operiendos. Hinc eſt q̄d in ſacra ſcriptura per tenebras nubes, & caligine nunc ignorantia, nunc mętitia ſignificatur. Pro ignorātia Eccle. 2. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat, quaſi diceret. Sapiens diligenter videt, quid agendum ſit: inſipiens verò nihil videt: ambulās ignorantiæ caligine coopertus. Pſa. etiam. 81. Neſcierunt neq; intellexerūt in tenebris ambulant ait Dauid de magnatibus inſanis loquens. Ad Ephe. 4. tenebris, ait Paul. obſcuratum habentes intellectum. Accipi autem caliginem, & tenebras pro mœrore, & calamitate oſtēdit Eſa. 5. cū inquit: ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata eſt in caligine eius. Et Iob. 3. Occupet eū caligo, & inuoluatur amaritudine. Ea eſt cauſa quare dies illa vocatur dies tenebrarum, & caliginis à Sophonia, & Ioele. Thronus ergo Chriſti nubes, & caligo erūt thronus magn9, & terribilis obcæcans, & fulmina, & fulgura emittęs impijs, caligine, & nubibus ignorantiæ plenis: candidus verò, & placidus atq; lucid9 pijs & iuſtis.

Tertia deniq; intelligentia ſit, vt per hunc thronū intelligamus ſanctā Eccleſiā quę thronus Dei eſt. In illa nāq; & ſedet, & quieſcit Chriſtus dn̄s, & in ea ſedebit, hoc eſt, in eius electis: qui præcipua mēbra, & partes digniores ſunt Eccleſiæ quando venerit ad iudicandū. Magnus dicitur thronus iſte, atq; candidus. magnus quidem dignitate, & multitudine electorū. Huius typus & figura fuit thronus Salomonis. De quo 3. Reg. c. 10, ſcriptura ſacra ait: fecit Salomon thronum de ebore grādem, & veſtiuit eū auro fuluo nimis. De quo throno intelligi poteſt: quod Daniel ait. c. 3. Benedictum nomē gloriæ tuæ in throno regni tui. Et quod noſter Ioā dixerat ſuperius. c. præcedenti, adorauerunt Deum ſedentem ſuper Thronum. Deus enim reſidet in ſanctis ſibi amōre copulatis tanq̄ in ſede excelſa. Hinc intelligemus quare apud Danie. thronus ille in numero multitudinis, ſignificetur dicens. c. 7. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt. Quando enim ſancti innumeri ſint ideo throni dicuntur: ex omnibus autem fit vnus thronus magnus, auro puriſſimo charitatis coopertus, & deauratus. Candidus etiam vocatur propter eius ſanctitatem, claritatē, & ſplēdorē virtutis. Ideo enim Eccleſia candida appellatur: cādore ſpōſi ſui decorata, de quo in cāticis dicitur: dilectus meus candidus, & rubicūdus. Quod alia ſimilitudine oſtēdere hoc ipſum volens ſpiritus ſanctus ait apud eūdē Dan. prędicētē ornatū Dei, quo ve nturus eſt in iudiciū. Veſtimētū eius cādidū quaſi nix. Sanctis. n. veniet tūc temporis veſtitus dn̄s: de quibus Eſa. c. 49. ait: omnibus his velut ornamento veſtieris. Quos vocat nūc veſtimentū, vocarat antea thronos: & hîc D. Ioan. thronū magnū & candidū. Hoc myſteriū apertius explicare volens vates quidā ait: veniet dn̄s Deus meus, omneſq; ſancti cum eo. ¶ Cæterū quantū mea fert opinio nomine huius throni omnes has prędictas interpretationes ſig-

ſignificare voluit ad literam D. Ioan. A vnico enim verbo multos ſenſus literales ſpiritus ſanctus docere intendit. Quare ſedebit tunc Dominus ſuper thronum, & authoritatis iudiciariæ, & ſuper thronum nubium, & ſuper thronũ ſanctorum: quos omnes vno verbo comprehendit, dicens: & vidi thronum magnum & candidum.

¶ *Et ſedentem ſuper eum.* Ob maiorem excellentiam, & magnificentiam non nominat proprio nomine iudicẽ B quia in illo iudicio minime ignotus erit, imò verò velint nolint omnes impij illum, in malum ſuum agnoſcent: tunc enim videbunt filium hominis, & confundentur. Optabat ſanè Propheta quidam, vt tunc non videretur ab hominibus reprobis, & ideo dicebat: domine exaltetur manus tua, vt

Iſa.26.

non videant te. ſ. ſedentem ſuper thronum: quando tanto cõſpectu indigni

Ruper.

ſunt. Cui Dñs videant, & confundan- C tur zelãtes populi, & ignis hoſtes tuos deuoret. Ac ſi diceret ſecundum vnã intelligentiam: imò volo, vt me tunc videant impij ſedentem ſuper thronũ iuſtorum: & confundantur: ignisquè inuidentiæ conſumat eos. Vidit ergo Ioã. Chriſtum iudicem ſedentem ſuper thronum iuſtorum venientium cum illo ad impios dãnandos. Quod

D. Tho. 1. Co. 6.

affirmat D. Paul. 1. Cor. 6. An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? D Tunc quidem ſedebunt ſedes in iudicio. Sedebunt ſancti qui ſunt throni Chriſti, & iudicabunt hoc eſt, condemnabunt mũdum. Sic viri Niniuitæ, & Regina Auſtri cõdẽ

Math. 12. d
Luc. 11. d
Math. 19.

nabit illam generationẽ: ſic. 12. Apoſtoli iudicabunt. 12. tribus Iſrael, condemnabunt autem, vt qui ſint ex ipſis, & Dño crediderint, & innumerabilia mortis genera ſubierint, & fidem in eum nõ negauerint. Ita rurſus qui ex gentibus crediderũt eos cõdemnabũt qui nõ crediderunt in mutarem prædicationem. Iudicabunt ergo tũc ſancti mũndum, tum comparatiuè, tùm

Theodor.
Caie.

vt aſſeſſores Chriſti. Felix ac nimium fęlix anima illa, quæ tunc meruerit eſſe thronum Dei. Nam tunc nõ homines ſolum, ſed & angelos iudicabit, vt idem Paulus ſtatim affirmat dicens: neſcitis quoniã angelos iudicabimus? ideſt, dæmones per contrariam vitã.

Gag.

Iam verò quid ſtatim accidat in mundo audiamus.

¶ *A cuius conſpectu fugit terra & cælũ, & locus non eſt inuentus in eis.* Quærũt hic doctores tam antiqui quã moderni quo nã pacto cælum & terra à conſpectu Dñi fugient? Quoniã modo cælum, & terra tranſibũt: vt Dñs ait? cui dubio reſpõdent: quod tranſibũt tũc cælum & terra, nõ quod eſſe deſinãt, ſed quia immutabũtur.

3 ſenſus.
Quo modo in iudicio cælum & terra tranſibunt.
Math. 24
Mar. 13.

Peracto quippè iudicio eſſe deſinit cælum & terra, cum incipit eſſe cælum nouũ & terra noua, mutatione. ſ. rerum, nõ omnimodo interitu earũ. Præterit enim figura huius mũdi, ait Paul. 1. Co. 7. Nõ præterit ſubſtãtia, ſed figura habitus, ſpecies ac ſtatus mũdi huius, ac quicquid in eo fugax eſt ac labile: tũc enim tã noua erũt oĩa vt rectè ſecũdũ priſtinã formã à iudicis cõſpectu fugere videãtur: fugient ab ea ſpecie quã nũc habent, in ſui mutabilitate, & immutabilitatẽ induent cum decore: nõ aliter ac ſi pulcherrima virgo attrita veſte exuatur, & pulchram induat ideo in ſequenti capite dicitur vidi cęlũ nouum, & terram nouam.

Beda.
1. Co. 7.
Gag.

Equidẽ terra iſta quæ nũc eſt ſordida & mutabilis per ignem renouabitur, cælum etiam nouam faciem induet. Literaliter igitur fugient quando exurentur

Similitudo

cælius.

 igne

igne cõſlagrationis terra iſta, & cœlũ aereum. Tunc pristinam amittent ſpeciem. Sic enim 2. Petr. 3. dicit: aduenient dies Dñi vt fur, in quo cœli magno impetu tranſient, elementa verò calore ſoluentur: terra autem & quæ in ipſa ſunt opera exurentur, cuius ſingula verba notabis. Vt enim clam, & imprudentibus domeſticis in domũ fur irrepit, ſic ignorantibus nobis, & non opinantibus ſuperueniet aduentus domini, ſicut fur ergo veniet. Græci addunt, in nocte. In hoc ergo aduentu cœli magno impetu tranſibunt. Hoc eſt, corpora cœleſtia ad ſimilitudinẽ impulſorum magno impetu tranſibunt, non à ſubſtantia ſed à motu. Elementa verò calore ſoluentur. Aerem & aquam ſolui, non quoad ſubſtantiam, ſed quo ad mixtionem quam habent adiunctam intellige: remanebũt enim tunc elementa pura. Terra autem & omnia quæ in ipſa ſunt opera, exurentur: ſimiliter hoc intelliges, ſicut de aere, & aqua modo dicebam9. Cæterum de mixtis quæ in terris tũc erunt, dubium non eſt: omnia corruent, omnia exurentur, omnia peribũt ruent opera regum, ruent opera principum: calore nimio ſoluentur. Non remanebit lapis ſuper lapidem in vrbibus etiam munitiſſimis. Corruent ampliſſima illa, & ſplẽdidiſſima ędificia ab impio Cain atquè ab eius imitatoribus erecta. Et vt intelligeremus cœlos & elementa non eſſe diſſoluenda quantum ad ſubſtantiam addit, D. Petrus, nouos verò cœlos, & nouam terram, & promiſſa illius expectamus non ait, alios cœlos, & aliam terram, ſed cœlos nouos, & nouam terram, nouo genere eſſendi. Erunt enim cœli abſquè motu, & terra abſque mixtura. Ad hunc quoquè modum intelligendus eſt Dauid cum ait in Pſal. 101. Initio tu domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli, ipſi peribunt. Quibus in locis aliqui per cœlos intelligũt non cœleſtes ſed aereos. Aer. n. iſte cælum vocaẽ in ſacra ſcriptura volucres cæli & piſces maris. Et poëta Lyricus, inquit.

2. Pet. 3. — Similitudo — Gag. — Caie. — Rupert. — Caie. — Pſal. 101.

Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Sed ſiue hoc, ſiue illo modo capiatur ſtat ſententia Ioanis quod à cõſpectu Domini fugiet terra & cœlum, & locus non eſt inuentus in eis. Fugient quando exurentur igne terra iſta, & cœlum, fugient quoquè quodam modo, quando purgata terra, elementis, & cœlis, noua erit illorum facies, fietquè nouum cælum & terra. & ſic nõ inuenietur locus eis, ſecundum priorem habitum & ſpeciem.

Cœlum. — Gag.

¶Secundus etiam ſenſus huius loci eſſe poterit, iſquè nõ ineptus, vt per terram in hoc loco intelligantur homines terreni: id enim ſignificare terram ſæpè oſtendimus, vnde primum parentem appellauit Dominus poſt commiſſum crimen, appellauit, inquam, terram. Terra es & in terram ibis. Siue puluis es, & in puluerem reuerteris. Per cœlum verò, ſiue per aerem ſpiritus aereos ſolet ſacra ſcriptura intelligere, vt ſæpè diximus. Tunc ergo terra, ideſt, homines terreni, & reprobi: & cœlum ſiue aer, ideſt, dæmones qui aerem habitant maximo timore, & pauore correpti fugient à facie Dñi, & locus ſibi tutus nõ eſt inuentus eis. Si ſanctus Iob dicebat vtinam in inferno protegas me, donec tranſeat furor tuus: impius vbi tutus erit, vbi ſecurus? montes & inſulę quo ſe conferre poſſent, fugient ab eis.

2 ſenſus. Terra ſumitur pro hominib9 terrenis. — Gen. 3. — Cœlum ſumitur pro ſpiritibus malis. — Gag.

¶Hîc

¶Hîc annotabis quod hæc omnia ſimul euenient. Aduentus domini ad iudicium, mortuorum reſurrectio ſolutio elementorum igne à Deo miſſo. (dies enim domini in igne reuelabitur, vt Paulus ait, & Dauid, qui tantum aeris ſpacium occupabit, quantũ occupabit aqua diluuij, quando quindecim cubitis fuit ſuper omnes montes, ſub cœlo exiſtentes.) Damnatio impiorum, & in infernum demerſſio & electorum ad cœleſte regnũ præmiſſio. Quibus confectis, tunc cœlũ, & terra noua apparebunt. Exemplo nobis erit hyems poſtquem adeſt placidiſſimus ac gratiſſimus ver quando prata omnia rident, quãdo aſperſſam florum varietate tellurem conſpicimus. Hanc idem expectant omnes creaturæ, pro illa ingemiſcunt, quod affirmat Paulus his verbis: expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non volens: ſed propter eũ qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertate gloriæ filiorum Dei. Scimus autem quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſquè adhunc, nõ ſolum illa, ſed nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. Hæc Paulus ad Roma. 8. Ac ſi apertius diceret: creatura rationis expers, naturamquè habens corruptioni obnoxiam, & interituram, tempus iudicij, & conſumatæ beatitudinis expectat: quia interim vanitati ſubiacet, & corruptioni, vel inuita, propter Adæ peccatũ, ob quod & terra, & creatura omnis maledictioni facta eſt obnoxia: vel propter Chriſtum, qui ſua potentia, vel inuitam illam corruptio ni tenet obnoxiam: non eſt tamen ſine ſpe interituram illam naturam exuendi: quippè quæ liberabitur à ſeruitute & vanitate corruptionis, cum libertatem gloriç, filij Dei aſſequentur. Scimus enim quod omnes creaturæ quodam modo libertatem noſtram ſuſpirant, & inſtar parturientis differri dolent, quippè quæ non antea perfectionis gradum ſortientur, quàm poſt iudicium reuelatione filiorum Dei facta, noui cœli nouaquè terra creentur. Vtitur hic Paulus, vt Theodoretus, & alij græci aiunt proſopopæia. hoc eſt, etiam prophetarum propriũ, & hic quidem dicit pinos gemere, ille verò ligna exultare, & montes exilire, & fluuios plaudere. Sic in hoc loco omnis creatura rationis expers dicitur ingemiſcere, & parturire, & eſſe ſubiecta mutationi non volens. Docet itaquè Paulus quod omnis, quæ videtur, creatura, mortalem naturam ſortita eſt. Quoniam vniuerſorũ creator (inquit) Theodoretus) præuidebat Adæ tranſgreſſionem, & in eum eſſe ferendam mortis ſententiam: nequè enim erat cõſentaneum, nec iuſtum, vt quæ propter ipſum facta erant, in corruptionem acciperent, ipſe verò cuius cauſa ea facta erant, eſſet mortalis, & patibilis: cum ipſe autem per reſurrectionem immortalitatem acciperet, illa quoquè ſimiliter in corruptionem aſſequi. Et hoc eſt, quod hac proſopopæia docet Apoſtolus.

[Margin: 1.Co.3. Pſa 49. Rom.8. Rom.8. Theodore. Cagetius. Theodor.]

¶Hinc diſcamus omnes huius mũdi voluptates contemnere, & omnia huius mundi bona tanquam ſtercora conculcare: ſi enim omnis creatura ingemiſcit, & parturit adhuc expectans vniuerſalem reſurrectionem: quanto magis, & nos ipſi primitiaſ ſpiritus habentes ingemiſcere debemus expectan

ſtantes beatam ſpem, & aduentũ gloriæ magni Dei, quado corpore, & animæ erimus glorioſi. Quod ſi terreni fuerimus, imitantes primum hominẽ terrenum, fugiemus tũc à facie terribilis, atque tremendi iudicis. Quamuis in calluminam minime effu...emus iram cœleſtem: quamuis enim dicamus mõtibus, cadite ſuper nos: & collibus, operite nos à faciẽ ſedẽtis ſuper thronum. Nullum quidem locum inueniemus, neque in terra, neque in cœlis. Tunc impletum experiemur, quod Dauid dicebat: vidi impium ſuper exaltatum, & eleuatum ſicut cedros libani: & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.

Pſa. 36.

¶ *Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni.* Antequam ad huius loci explicationem accedamus notãdum hic eſt primum, quod D. Hiero. ait in commen. ſuper Eſa. c. 65. Quod in ciuitate illa ſuperna diuerſæ ætates non erunt, infans & ſenex, paruus & magnus: qui non impleat dies ſuos, ſed quaſi filij reſurrectionis, omnes peruenient in virum perfectũ in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt ne deſint alicui annorum ſpacia nec ſuperſint: & alio nedum ſolidas habente vires, alius deſinat habere eſſe quod fuerit, & decrepita ætate marceſcat.

In cœlo nõ erunt diuerſæ ætates Hiero.

¶ Secundò notãdum eſt, quod ſecundum opinionem Hieronymi: perfectã ætas ad quam omnes tunc peruenient erit centum annorum. Sic enim ait Hieronymus. Peruenient omnes ad cẽtenarium numerum, qualis fuit Abraham, qui promiſſionem filij Iſaac hac ætate ſuſcepit. De cuius numeri (inquit) laudibus nõ opus eſt plurima memorare. Hoc tãtum dicim9, quod decem decades æqualia habent latera, & quadræ formæ poſſident firmitatem. In repromiſſionibus quoq; pro his quæ cõtempſimus, multiplicata nobis Dominus centuplum pollicetur, & in bonam terram ſemẽ eius cadens, primum habet vberrimæ frugis numerum centenarium. Denique & Iſaac vnam ſementem iaciẽs fidei, hoc numero laboris ſui opera multiplicata ſuſcepit. In illo igitur tempore, quando ætas fuerit vna cũctorum, & ſanctus, & peccator ſimiliter erunt reſurrectione perfecti, nec inter ſe variabunt tempore, ſed alius ad præmia, alius ad ſupplicia pertrahetur. Et in eo peccator maledictus erit, quod in corrupto corpore pœnas patietur æternas. Hæc ille D. tamen Auguſtinus. 22. de Ciuitate Dei. ca. 15. Exiſtimat ad dominici corporis modum, omnium mortuorum reſurrectura eſſe corpora. Sic enim ait: illud quod cõmemorauit Apoſtolus de mẽſura ætatis plenitudinis Chriſti, aut propter aliud intelligimus dictum eſſe, id eſt, vt illi capiti in populis Chriſtianis accedente omnium perfectione membrorum ætatis eius menſura compleatur: aut ſi hoc de reſurrectione corporum dictum eſt, ſic accipiamus dictum, vt nec vltra, nec infra iuuenilem formam, reſurgãt corpora mortuorum: ſed in ea ætate, & robore, vſquè ad quam Chriſtum hic perueniſſe cognouim9. Circa triginta quippe annos diffinierũt eſſe etiam ſeculi huius doctiſſimi homines, iuuẽtutem, quæ fuerit ſpacio proprio terminata, inde iam hominem in detrimenta vergere grauioris ac ſenilis ætatis: & ideo nõ eſſe dictum, in menſuram corporis, vel in menſuram ſtaturæ: ſed in mẽſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Hæc

Perfecta ætas beatorum qualis erit.

Gen. 21. a

Opinio Hiero.

Opinio Auguſt.

Hæc Auguſtinus. Omnes ergo reſurgẽt in ætate iuuenili. Et quamuis virilitas, vt à iuuẽtute diſtinguitur, non incipiat niſi ab anno quadrageſſimo, nihilominus illico à trigeſſimo habent homines ætatis complemẽtum, vt dicãtur viri perfecti. Multa de his diſputãt doctores. 4. lib. Sen. d. 44. inter quos eſt ſapientiſſimus Soto. q. vnica, artic. 4. his ita cõſtitutis ad explicationem textus accedamus. *Vidi*, inquit, *mortuos magnos & puſillos*. Per magnos & puſillos primum intellige homines iuxta ætatem qua à vita deceſſerũt: nõ quod omnes nõ in perfecta ætate occurrere illi debeamus, ſed quia alij magni, alij puſilli ſunt mortui, ideo ait q͂d omnes ſtabãt ante tribunal Chriſti. Vt enim ſignificaret omnes tũc eſſe iudicãdos vtitur hac phraſi, qua & nos vti ſolemus dicẽtes: todos vernã à juyzio ſin que quede vno, chico ni grãde. Secũdò per magnos & puſillos intellige nobiles, & humiles. Vidi igitur mortuos magnos & puſillos, quia (vt Horatius ait) pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumquè turres. Tertiò per magnos, & paruos, vt Hieronymus exiſtimat, nõ ætatum, ſed meritorum ſignificat differẽtias. Qui enim paruus eſt, iuxta ſentẽtiam Salomonis, dignus eſt miſericordia: potẽtes autem potẽter tormenta patietur. In quem ſenſum, & domini verba cõſentiũt: ſeruus qui ſcit volũtatem domini ſui, & nõ facit eam, vapulabit multis. Qui verò neſcit, & fecerit digna plagis vapulabit paucis. Hæc Hieronymus ſunt magni, & hi de quibus Dñs dicit: qui fecerit & docuerit hic magnus vocabitur in regno cœlorum: hi ſunt ſtudioſi, hoc eſt. pleni virtutibus, ſancti, & dilecti. Puſilli qui ſimplicitatem vitæ ſeruant: nec altiora myſteria capere ſufficiũt. Quales quales ij ſint. *Omnes ſtabunt in conſpectu throni*. Quod etiam Diuus Paulus aſſirmat. 2. Cor. 5. Omnes, inquit, oportet manifeſtari ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſquè propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Et hoc idem Dñs teſtatur dicens: cum dederit filius hominis, in ſede mageſtatis ſuæ, tũc cõgregabũtur ad eum omnes gentes. Iuſti quidem vt aquilæ ad cadauer aduolabũt: impij autem velint nolint cõgregabũtur, qui nũc cõgregari renuunt. Quàm dura & inuita futura ſit eis hæc cõgregatio, vel vnus Ioãnes in ſuperioribus demõſtrauit. cap. 6. dicens: omnes reges, & diuites, abſcõderunt ſe in ſpelũcis, & dicunt mõtibus cadite ſuper nos, & abſcõdite nos à facie ſedentis ſuper thronum: & ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum. Et quis poterit ſtare? Omnes tũc ſtabũt. Vide quam generalem ſententiam pronũciat Apoſtolus Ioãnes. Nec enim tunc ad ſolũ Dauid dicetur, tu feciſti in occulto, & in abſcõdito: & ego illud propalabo in ſolis huius oculis. Quàm obſecro terribilis tunc erit thronus iudicantis: quãdo adhuc infans, & tenerrimus in cuna terrebat ſuperbum tyrãnum? Cum adhuc mortalis, & eadem die futurus ſacerdos, & hoſtia, vna voce hoſtes ſuos in terram proſtrauit? Tunc enim iudicaturo Domino lugubris mundus immugiet: & tribus ad tribum pectora tundent: & potentiſſimi olim principes nudo latere palpitabunt. Exhibebitur tunc prole ſua igneus Iupiter: adducetur cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis: & videbit eũ omnis oculus, & qui eum pupugerũt Et tunc quidem omne argumentum ceſſa-

Soto. Gig. D. Tho. Hiero. Eſai. 65. Sap. 6. a Luc. 12. f Math. 4. Cælius. 2. Cor. 5. Beda. Cælius. Gag. Math. 25. Cap. 6. 2. Reg. 12. Math. 2. Ioan. 18. D. Hiero. pra. c. 8.

ceſſabit excuſationis: quia ille foris in A
Hiere. 29. psa. 49. Esa. 3. crepat qui teſtis cõſcientiæ intus animam accuſat ſicut dictum eſt: ego ſum iudex & teſtis: arguam te, & ſtatuam cõtra faciem tuam. Tunc omnis naturæ ordo turbabitur: quam ſicut cum vnum populum Deus liberare voluit: & ad terram lacte & melle fluentem adducere: vnum dumtaxat regnum, vnaquè gẽs percuſſa eſt nempe Aegyptus: ſic cum omnes ele-
Math. 24. Sap. 5. B ctos Dominus cõgregare voluerit à quatuor ventis, omnis creatura armabitur ad vltionem inimicorum. Oportet enim omnes nos ſtare in conſpectu throni: quibus præſentibus, citatis partibus, vt aiunt, tuba Dei perſonãte: comparente iudice, circũſedente ſe-
Math. 19. natu Apoſtolorum in ſedibus duodecim ſtabũt iuſti in magna cõſtãtia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerũt, & abſtulerunt labores eorum. Tunc cõtinget quod ſtatim ſequitur. C

¶ *Et libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum.* Locus iſte va-
1. ſenſus. Libri aperti ſunt iuſti. & liber vitæ Chriſtus. rie à ſanctis exponitur. Primus ergo ſenſus eſt, vt per libros intelligãtur iuſti, & per librum vitę Chriſtus. Tunc ergo aperientur iuſtorum opera, & videbitur ab impijs Chriſtus, & condenabũt vitam ſuam iniquam intuendo iuſtorum opera: atquè inſpiciẽdo D Chriſtum. Hũc ſenſum affert. D. Gre-
D. Grego. gor. lib. 24. Moral. cap. 9. liber, inquit, vitæ eſt ipſa viſio aduenientis iudicis. In quo quaſi ſcriptum eſt omne mãdatum; quia quisquis eum viderit, mox teſte conſcientia quicquid nõ fecit intelliget. Libri etiam aperti referũtur, quia iuſtorum tunc vita cõſpicitur, in quibus mandata cœleſtia opere impræſſa cernũtur. Et iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris, quia in oſtẽſa vita iuſtorum, quaſi in expanſione librorum legunt bonum quod agere ipſi noluerunt, atq; ex eorum qui fecerũt comparatione damnantur. Ne ergo vnuſquiſquè tũc videns eos, quod nõ fecit defleat, nũc in eis quod imitetur attendat. Quod quidem facere electi non ceſſant. Meliorem namquè vitam conſiderãt, & deterioris vſus conuerſationem mutant. Vnde benè ſanctus Iob de homi- Iob 33. ne penitẽte loquens ait. Reſpiciet homines, & dicet, peccaui. Ac ſi diceret: ſanctorum virorum excelſa cõſpicit: atquè eorum comparatione ſe penſans, iniquum ſe eſſe deprehẽdit. Qui enim pleniſſimè intelligere appetit qualis eſt, tales nimirum debet cõſpicere qualis nõ eſt: vt ex bonorum forma metiatur, quanto ipſe deſerto bono deformis eſt. Ex his quippè quib9 pleniſſime bona adſunt, perpendit rectè quæ ſibi minus ſunt, atquè in illorum pulchritudine cõſpicit fœditatẽ ſuam, quam in ſemetipſo, & poteſt perpeti, & ſentire nõ poteſt. Lucem namquè debet conſpicere, qui vult de tenebris iudicare, vt in illa videat quid de tenebris æſtimet, per quas videre præpeditur. Peccator namquè ſi ignota vita iuſtorum ſemetipſum cõſpicit, peccatorem ſe nullatenus comprehendit. Videre enim ſe nõ poteſt, quia fulgorem lucis neſciens, cum ſemetipſum conſpicit, quid aliud quàm tenebras attendit? Iuſtorum ergo debemus vitam conſpicere, vt ſubtiliter deprehendamus noſtram hos libros in hac vita legamus ſi ſapiamus: vt Grego. admonet, ne tũc ad noſtram cõdemnationem aperiãtur.

2. ſenſus. Libri ſunt conſcietiæ & liber vitæ prædeſtinatio. ¶ Secũdus ſenſus eſt, vt per hos libros, cõſcientias intelligamus, per librum

brum vitæ,librum prædeſtinationis. Tūc ergo aperti ſunt libri cōſcientiarum vbi ſine ſimulatione,quam quiſquè vitam geſſerit,legitur. Et alius liber apertus eſt,qui eſt vitę,ideſt,liber prædeſtinationis, qui vſquè ad iudicium latuit incognitus,tūc aperietur, cum palàm fiet qui reprobi ſint & electi.Et iudicati ſunt ex ijs, quæ ſcripta erāt in libris,ſuarum,ſcilicet,cogitationum.Nimirum(vt ait Paulus ad Roma.cap.2.)interſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut defendētibus, quādo iudicabit Dn̄s occulta cordiū.

Roma.2. Greg. Rupert.

Hi ſunt libri illi de quibus loquebatur Daniel.cap.7.dicens:iudicium ſedit & libri aperti ſunt. Solent enim iudices ſententiam ferre ſedentes,vt quietem animi pręſeferāt:atquè ſine animi perturbatione rectè iudicent. Vnde Sap. 12.dicitur de Deo. Tu dominator virtutis cum trāquillitate iudicas,& cum magna reuerentia diſponis nos.Cum autem filius hominis ſederit iudicium laturus aperientur libri cōſcientiæ,& opera noſtra qualia illa fuerint,& cogitationes & verba omnibus tunc erunt manifeſta.

S.Tho. Dan.7. cap.12.

Hāc expoſitionem librorum tetigit Hiero.in illum locum Danielis his verbis.Libri aperti ſunt. Cōſcientiæ, & opera ſingulorum in vtramquè partem,vel bona,vel mala omnibus reuelātur.Liber etiam vitæ tūc aperietur,hoc eſt, liber prædeſtinationis qui nō nihil faciet ad veritatem iudicij,ac iuxta ad commendationem miſericordiæ Dei. Vbi perſpicuum erit neminem cum mala vita, ad gloriam fore prædeſtinatum, ſed qui bona egerunt ibunt in vitam æternam. Vt catholica docet Eccleſia edocta à Chriſto Domino dicente,Ioa.5. Qui bona egerūt in reſurrectionem vitæ. In hoc libro vitæ primus eſt

D. Hiero. Ioa.5.

A Chriſtus, in capite enim huius libri ſcriptum eſt de eo: deinde ſcripta eſt ſanctiſſima virgo,quæ omnes ſanctos meritò anteceſſit,vt iure optimo poſt eius filium primogenitum, primum locum in hoc libro vitæ obtineret, poſt illam cæteri quiquè ſanctorum, iuxta diſpoſitionem diuini beneplaciti pro meritis ſingulorum.Tunc ergo aperiet Dn̄s librum hūc vt omnes in eo manifeſtè legere poſſint eos, quos

B ſcriptos ſemper habuit in illo,hoc eſt, in æterna ſua memoria:ſecundum illud quod Paulus ait.2.ad Timo.2.Nouit Dn̄s qui ſunt eius:aperientur, & libri cōſcientiarum, vt vnusquiſque legat,& ſuam & aliorum vitam. Vnde Apoſtolus.1.Cor.4.veniet,inquit, dn̄s & illuminabit abſcōdita tenebrarum, & manifeſtabit cōſilia cordium. Et tunc laus erit vnicuiquè à Deo.Tunc opera tenebrarum proferet in lucem

2.Tim.2. 1.Co.4.

C cordium ſecreta reſerabit: tunc aperientur oculi cæcorum,vt Eſa.ait. ca. 42.Tūc laus erit vnicuiquè à Deo,cui laborauit:& cuius diſpenſator extitit fidelis:illuminabit abſcōdita tenebrarum.Implebitur enim illud Eſa 3.decaluabit Dn̄s verticem filiarum Sion: quando irruentibus Romanis mulieres Hebreæ omnia ornamenta amittent:quæ ante pro mundicia matronali terram berrebant:& apparebit cor-

Eſa.42. Eſa.3.

D niculæ turpitudo.Vnde Hiero. quam diu enim cōtegimur crine,& veſte ignorantiæ,& homines nos putāt ſepulchra dealbata, qui pleni ſumus oſſib9 mortuorum,videmur aliquid habere munditiæ,cum autem ablata fuerit ceſaries,fæda caluicies omnibus apparebit.Aperientur enim libri, & tunc nihil opertum erit:quod non reueletur ab eo qui conſtitutus eſt iudex omnium.Et ne exiſtimes Deum peccata

D. Hiero. Math.10. Acto.10.

cata noſtra obliuioni mandaſſe, audi A
Hier.17. quid Hieremias aſſirmet.cap.17. Peccatum Iuda ſcriptum eſt in libro ferreo in vngue adamantino, ſuper latitudinem cordis eorum. Nobis qui peccauimus nō minus iſta conueniūt quàm illis,quorum peccata non forinſecus alicubi conſcribūtur attramento;ſed in libro cordis noſtri ſtillo ferreo.
Origenes. Igitur antequam peccatum faciamus,nulla in corde noſtro imago peccati verſatur. Cum autem conſciētia B peccati imaginem ſuſceperit, habemus formam illius:& ſemper ante oculos cordis noſtri delicti forma depingitur.Et ſi quidem eſſet peccatum attramento conſcriptum: forſitan lachrymis delerem illud. Nunc autem ſcriptum eſt ſtillo ferreo,& in adamāte,vt mecum ad tribunal veniat (niſi fortè ſanguine hædi immaculati deleatur interim)& impleatur illud: nihil opertum quod non reueletur.Nu C dabitur pectoris noſtri conſcientia,& aperto corde videbuntur litteræ peccatorum:atquè ita vniuerſa expectantium multitudo leget in pectore meo ſignatas imagines,& characteres peccatorum:cum manifeſta erunt cōſilia cordium;quę etiam cogitantes,nō potuerunt tamen opere perficere. Hæc autem omnia nō multo tempore perficientur. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, vt vnuſquiſquè proprios actus bonos, vel malos: cito D omnia ab omnibus omni tempore geſta ſingulis quibuſquè faciet in mēte, ineffabili quadam virtute venire: qui potuit nullo temporis interuallo creare cœlum & terrā. Nam & ſi videtur in ſex diebus feciſſe omnia Deus, audendum eſt tamen,& dicendum quoniam tempus futuri iudicij non opus habebit ſpacio temporis alicuius. Sed

ſicut reſurrectio dicitur futura in momēto, in ictu oculi:ſic puto iudicium fore.Cuius initium vt Ezechiel ait, à Ezech.9. domo Dei erit:vt referat vnuſquiquè prout geſſit:nō prout dixit ſe facturū: quoniam factores iudicandi ſunt non auditores: quales fuerunt de quibus Iaco.1. ſcriptum eſt:omnia verba quæ locutus eſt Deus faciemus. Exod.cap.24. Exo 24. Hæc omnia conſiderans D.Paul. nos ita admonet in illa epiſtola. 2.ad Cor. 2.Co.5. cap.5. Scientes igitur terrorem illum domini:ſuademus hominibus. Vt, ſcilicet,fugiant a facie arcus: quoniam horrēdum eſt incidere in manus dei. Sed quomodo fugiamus? Quando Heb.10. nec ab oriente,nec à deſertis mōtibus patet via fugiēdi. Quia ille iudex eſt, Pſa 74. qui vbiquè eſt? Vnde illud quod Lucas refert audiamus:quis (inquit Dominus)Rex iturus in prælium aduerſus Luc.14. alium regem,non ſedens prius cogitat,ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei,qui cum viginti millib9 venit ad ſe? Alioquin legationem mittēs rogat ea quæ pacis ſunt.Rex cōtra regem ex æquo venit in prælium:& tamen ſi perpēdit nō poſſe ſufficere: legationem mittens rogat ea quæ pacis ſunt. Quibus ergo nos lachrymis veniam ſperare debemus:qui in illo tremēdo examine cum rege noſtro nō ex æquo ad iudicium venimus? Nunquid ad reddendam rationem cogitationum noſtrarum ſufficimus: etiam ſi culpas mali operis abſcondamus? Vnus venit cum decem millibus,cōtra quem alius vadit cum viginti, ideſt,contra ſimplum duplum. Nos autem,& ſi multum proficimus, vix exteriora opera in rectitudine ſeruam9. Ille autem qui iudicaturus venit, exteriora ſimul iudicat & interiora, ideſt, opera,& intētiones, cum duplo ergo exer

exercitu contra ſimplum venit: qui A nobis vix in ſolo opere paratis, & opera & cogitationes venit diſcutere. Rogemus igitur quæ pacis ſunt, quan diu dicitur longè abeſſe qui peregre profectus eſt: fortè autem iam eſt in ianuis: & mittamus legationem pacis, lachrymas noſtras, & miſericordiæ opera: & cognoſcamus nos cum eo in iudicio ex æquo non poſſe contendere. Vult enim placari precibus, qui ſcit quòd non poſſit portari iratus. B Quod ſciés Apoſtolus ait: ſuademus hominibus, &c. Vt ergo diem illum non timeamus: ſemper illum cogitemus. Alia quidem genera mortis ſpe mixta ſunt: quoniam deſinit morbus, incendium extingitur, gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. Sapiens igitur eris ſi ſemper cogites temoriturum: & aures occludas, quib9 ceram parum eſt C obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt quàm in ſocijs vſum vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur erat blanda: ſed in voragines perducens recto curſu. Surdum te amantiſſimis tuis præſta, bono enim animo tibi malè precantur: & ſi vis eſſe felix, Deum ora ne quid tibi ex ijs quæ optantur eueniãt. Subſilire cœlum ex angulo licet. Finge te ipſum dignum Deo, cuius iudicium oportet te ſubire. Finges autem non auro, aut argento, ſed lachrymis, D & precibus. Memineris quod liber conſcientiæ tuæ aperiendus eſt in iudicio, quod ſi non ſcriptus inueniatur ſecundum exemplar libri vitæ, condemnaberis. Quare ſi ſapis corrige modo illum: ſatagite (inquit) Petrus per bona opera certam facere vocationem veſtram.

Math. 25.

Seneca.

3 ſenſus. ¶Tertius ſenſus eſt, vt per hos libros intelligamus diuinas ſcripturas noui ac veteris teſtamenti: quæ ideo dicuntur in iudicio aperiendæ, quia tunc earum veritas cunctis patebit. Liber verò vitæ vocatur liber vitæ vniꝰ cuiuſq;. Vnde venerabilis Beda ſic ait libros ergo apertos teſtaméta Dei dicit. Secundum enim vtrũq; teſtamentum iudicabitur mundus. Librum vitæ vniuſcuiuſq; memoriam dicit geſtorum noſtrorum, hæc ille. Item Primaſius: libros dixit Ioa. eſſe apertos, & librum cuiuſmodi ſit, non tacuit. Illi itaquè intelliguntur noui & veteris teſtamenti, vt cum in eis oſtẽditur quid Deus fieri præcepiſſet, in illo clareret quid horum quiſq; feciſſet, ſiue nõ feciſſet. Qui liber non carnaliter cogitãdus eſt, nec tanquam ſcripto exaratus vitas continere putandus eſt ſingulorum iudicio recenſendas: quædam enim vis eſt intelligenda diuina, qua fiet vt cuicumq; opera ſua bona, vel mala cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt accuſet, vel excuſet ſciẽtia conſcientiam: atquè ita ſimul, & omnes & ſinguli iudicentur. Quæ nimirum diuina vis libri nomen accepit, in ea quippè quodam modo legitur, quicquid ea faciente recolitur: hæc ille. At verò licet Haymo cum his patribꝰ affirmet per libros intelligenda eſſe duo teſtamenta, quæ in iudicio aperientur, quando ſinguli electorum manifeſtè videbunt, quid ex eis compleuerint, vel quid prætermiſerint: tamen per librum vitæ ſignificari Chriſtum aſſerit, qui vitam ſuis fidelibus tribuit. In illo enim libri, ideſt, duo teſtamenta aperientur: quia in illo omnes actiones ſuas iuſti conſiderabunt. Hæc Haymo.

Libri ſunt ſcripturæ tam noui quàm veteris teſtamenti: liber qui eſt liber vitæ, vniuſcuiuſquè memoria geſtorum.

Primaſius.

Liber vitæ Chriſtus.

Haimo.

4 Senſus. ¶Denique libri ſunt (inquit Vgo de

Libri corda noſtra liber vitæ, Dei ſapientia.

de ſancto Vict.) corda hominum, liber vitæ eſt ſapientia Dei. Libri aperiuntur, quādo fiunt ſecreta cordium manifeſta: liber vitæ aperitur, quando vnicuiquè luce interiori manifeſtè patefcet omne quod faciendum eſt. Et mortui ex his quæ in libris ſunt, non quæ in libro iudicantur, quia peccatores ex ſuis operibus iudicabuntur. Libri noſtri ad librum Dei ſcripti ſunt, quia corda noſtra ad ſimilitudinem ſapientiæ Dei condita ſunt, ſicut dicitur ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Adhuc ſcribi debent libri noſtri ſecundum exemplar libri vitæ: ſicut ait Apoſtolus. Eſtote imitatores Chriſti, ſicut filij chariſſimi. Et ſi ſic ſcripti non ſint, ſaltem corrigendi ſunt. Conferamus itaque libros noſtros cum hoc libro, vt ſi aliquid aliter habuerint corrigantur, ne in illa vltima collatione, ſi quippiam aliter inuenti fuerint habentes, abijciāntur. Hæc Vgo. Igitur ſiue hoc ſiue illo modo explicentur hæc verba Diui Ioānis ſtat ſententia, quod iudicati ſunt mortui, ex his quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum. Ex his, inquam, quæ ſcripta erunt in libris conſcientiæ, & in libris ſanctorum, & in libris veteris & noui teſtamenti, et cætera. Reprobi omnes iudicabuntur: & tandem condemnabūtur ſecundum opera quæ ſcripta erūt in libris cordium ſuorum.

Ephe. 5.

¶ Valeat hæreticus quidam affirmare audens Deum eſſe bonum ſi peccatorum noſtrorum rationem nō exigeret: immiſericordem verò nunc quidem eſſe quod eam tàm exactam poſtulare decreuerit. Valeat, inquam, nam profectò Deus bonus non eſſet ſi rationem vitæ noſtræ non exigeret. Quomodo enim conſiſteret vita noſtra? Nōne feris, & tigribus immaniores, & crudeliores efficeremur? Niſi enim ratio eſſet à nobis exigenda, quo abiret hominum malitia? Quid iam foret labyrinthus fabulis tam celebratus ad mundi huius confuſionē? Quod ſcelus omitteretur, aut quæ virtus ſequenda? Nec eſſet frater à fratre, nec hoſpes ab hoſpite tutus. Mors & ratio à nobis reddenda coercet hominum multorum effrenatos appetitus. Et teſte Hieronymo, in illa mundi conſumatione præteritarum deliciarum recordatio, erit materia cruciatuum: & commutabūt ſtatum ſuum impij cum iuſtis, vt talia ſint cōuiuia Lazari, quale fuit conuiuium, quod ſibi epulo quotidie exhibebat: cōtrà verò miſeria Lazari tranſeat ad animam epulonis. Tunc erubeſcet ſol & luna cernens hominem qui ſuo lumine fruebatur, nihil dignum Dei bonitate feciſſe. Iudicium tamen Dei humana non poteſt ſcire fragilitas: nec de pęnarum magnitudine atquè menſura facere ſententiam: quæ Dei arbitrio eſt reſeruata. Aderit tamen aduerſarius noſter, & recitabuntur verba profeſſionis noſtrę: & obijciet nobis in faciē quod fecimus, quo die, quo in loco, & quid boni tunc tēporis facere debuimus.

D. Hiero.

¶ *Et dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant, & iudicatū eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum.*

Hìc imprimis obſerua, agere Diuum Ioannem de generali reſurrectione mortuorum: quæ proculdubio prius erit quàm ſint mortui iudicandi: ideo recapitulauit quod intermiſerat, & exequitur ordinem dicens quod poſt quàm mare & mors, & infernus dederunt mortuos ſuos, iudicatum eſt de ſin-

ſingulis ſecundum opera eorum. Se- A cundò hic eſt annotandum locũ iſtũ variè à doctorib9 explicari. Quare o-pere preciũ eſt ſingula verba referre.

1. Senſus. Mare ſumitur pro hoc mũdo & quare.

¶ *Et dedit mare mortuos ſuos.* Sæpè mare diximus tumultuantem, & fluctuantem hunc mundum ſignificare. Qui mortuos ſuos reddet, quando in nouiſſima tuba omnes reſurgẽt cum corporibus ſuis. Ita Gag. vel vt Augu. & Primaſius affirmant conuenienter mare pro ſeculo poſitum dicitur dare B mortuos ſuos, quia adueniente Chriſto illi exhibebit omnes homines quos tunc viuos habuerit, ſiue bonos, ſiue malos. Hos autem quos in ſeculo poſitos ſecundus Chriſti inueniet aduentus, mortuos hic Ioã. vocat. Sic enim eos ſcriptura ſacra nũcupat. De bonis quidem ait D. Paul. ad Coloſ 3. Mortui enim eſtis & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. De malis autẽ inquit Dñs apud Math. & C Luc. ſine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Præterea poſſunt hi, mortui etiã dici: quod mortalia gerãt corpora. Vnde Paul. ait: corpus mortuũ eſt propter peccatum: ſpiritus autem viuit propter iuſtitiam, *mare*, itaq; *exhibuit mortuos ſuos*. i. ſeculũ iſtud contulit homines qui in eo vitam tunc agebãt, quos mortuos licet appellare propter cauſas prædictas. Sic Tychonius, Auguſ. & Beda, alijq; patres.

Gag. Auguſ. 20. de ciuit. c. 15. Primaſ. quẽ refert Cęlius hic

Colo 3.

Math. 8. Lu. 9.

Rom. 8.

2. Senſus. Mare pro vero mari ſumitur.

D ¶ Secũdus ſenſus planus etiã eſt, vt de hoc mari qđ in mundo eſt, intelligat. *Dabit*, ergo tũc, *mare mortuos ſuos*. i. corpora mortuorũ quę quãdoq; detinuit. Ac ſi diceret: omnes illi qui ſunt in mari mortui, reſurgent cũ corporibus ſuis. De mari præcipue meminit nullã de terra mentionẽ faciens: quia nimirum perſuaſo eo quod creditu eſt difficilius, facilius perſuadetur id quod min9 eſt: periiſſe enim omnino exiſtimamus hominũ corpora, quæ in mari immerſa deuorãtur à piſcib9. Sed ſtat ſententia quod mare tunc exhibebit mortuos ſuos, ergo à fortiori terra ſuos, vt capillus de capite nõ pereat. Omnia ergo corpora mortuorũ reſurgent quantũcumq; videantur abſorta. Sic Rupert. D. Tho. & alij.

1. Senſus. Mors & infernus pro vera morte & inferno ſũmuntur diſcriminantur tamen quia mors eſt omnium, infernus damnatorum tantum.

¶ *Et mors & infernus dederunt mortuos ſuos.* Mare & terra dabunt, vt diximus corpora: mors verò, & infernus dabunt animas mortuorum. Vnuſquiſquè dabit quod habet. Porro mors & infern9, inquit Rupertus, hoc differunt, quod infernus malorum tãtum, mors autem dicatur, & ſit etiam bonorum. Nam precioſa in cõſpectu domini mors ſanctorum eius. Igitur mors & infernus dederunt mortuos ſuos. Ideſt, & beatorum mortuorum, qui in Dño mortui ſunt, & damnatorum qui in inferno deputati ſunt, animęq; ad propria corpora reuertẽtur, vbicumquè corpora ipſa fuerint, etiã ipſa quæ in profundo maris beluina voracitas conſumpſit. Hæc ille. Vel vt Gagneius ait his verbis ſignificare vult, vt quotquot mortui fuerint redibunt ad corpora ſua. Mors enim vniuerſitatem ſignificat mortuorũ, bonorum, & malorum: ſed infernum addidit ne dubitem9 ad propria corpora in quibus perpetuò ardeant, redditu ros damnatos. Secundus ſenſus, vt per mortem diabolum intelligamus, qui cauſa eſt mortis tã animæ quã corporis. Inuidia enim eius, mors intrauit in orbem terrarum. Mors ergo, ideſt, diabolus, & infernus dabunt tunc mortuos ſuos, hoc eſt, mortuorũ animas quas detinent. Iure autem optimo hęc duo cõiuncta ſunt mors, ſcilicet, & infernus, quia qui ſubijciuntur

2. Senſus. Mors pro diabolo ſumitur & quare.

 diã-

diabolo per culpam incidunt in pœnam inferorum. Ac ſi clarioribus verbis diceret Ioa. nō ſolum mare, hoc eſt, mundus dabit quos habet homines: non ſolum etiam mare dabit corpora ſubmerſa, & ex conſequenti nō ſolum terra dabit omnium mortuorum corpora: ſed velint nolint diabolus, & infernus reddent animas quas detinent reproborum, vt ſuis corporibus vnitæ acrius crucientur. Quod ſi mors iſta, & infernus mortuos ſuos quos incarceratos habent, exhibebūt: quanto magis cœlum dabit tūc mortuos ſuos, hoc eſt, animas electorum, vt corporibus iterum aſſumptis audiant felicem illam, & fauorabilem ſentētiam venite benedicti patris mei percipite regnum. Ita explicat Diuus Thom.

¶Cæterum iam hîc vides mortuorum reſurrectionem affirmatam quā tàm prophetæ quàm euangelia vbiq; prædicauerunt: quam D. Paul. paſſim aſſeuerat. De qua nos multoties diſſeruimus. Nec obſtat quod Eſa. ait. c. 26. Morientes non viuant, gigantes non reſurgant. Nam ibi Eſai. primùm optat vt morientes qui ad inferos deſcēderunt, non viuant cum iuſtis, nec ad beatam vitam reſurgant: ſed in perpetuas pænas relegentur. Quo in ſenſu Dauid ait Pſal. 1. Ideo non reſurgunt impij in iudicio, nec peccatores in cōſilio iuſtorum. Secundò, poteſt etiam pro verbo reſurgendi, verti verbum ſtandi, aut conſiſtendi. Ac ſi diceret non potuerunt reprobi in iudicio illo extremo conſiſtere. Non ſtabunt, ſed cauſa cadent. Cum iudex Chriſtus ab eis ſuarum actionum rationem expoſtulet. Per gigantes in hoc Eſaiæ loco ſignificantur mundi principes ſuperbi, atq; omnes tyrāni ponentes in cœlum os ſuum. Tertiò dices prophetā his verbis Deum præcari, ne iterum viuant tyrāni, qui è vita exceſſerunt. Non quod putaret eos iterum eſſe ad vitam hanc reuocādos, vt hic iterum viuerent, & electos ærumnis, & calamitatibus afficeret, ſed voluit inſinuare tot tantiſquè preſſuris iuſtos à ſceleratis tyrānis eſſe vexatos, vt quaſi exterritus eos ad huc timere videretur. Certa ergo res eſt quod terra, & mare, & mors, & infernus dabunt in extremo iudicio mortuos ſuos, & quod ait Dominus Eccleſiæ ſuæ apud eundem Eſa. ſtatim: viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent: ſiue vt. lxx. habent: Reſurgent mortui, & reſurgent de ſepulchris de qua reſurrectione Chriſtus agit tùm aliàs tū apud Ioanē capite quinto. Iam verò audiamus quid poſt mortuorum vniuerſalem reſurrectionem ſubſequetur.

[margin: Reſurrectio mortuorū oſtēditur. — Eſa. 26. — Pſa. 1. — Gigantes mūdi principes & ſuperbi tyrāni. — Ioa. 5.]

¶ *Et iudicati ſunt mortui, ex his quæ ſcripta erant in libris, ſecundum opera ipſorum.* Huic loco obſtare videtur, id quod apud Ioa. cap. 3. Chriſtus ait: qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus eſt. Ergo inde colligere licebit quod habentes fidem non iudicabuntur: & quod nec infideles: cum iam iudicati ſint. Hæretici nōnulli in ea fuerunt opinione, vt exiſtimarent nullum fidelem quantumcumq; peccatorem in æternas pænas damnari: cum tamen apertè affirmet Paulus ad Gala. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornichatio, &c. Qui talia agūt, regnum Dei non poſſidebunt. Quare cū chriſtus ait: qui credit in eum non iudicatur, ideſt, non condemnatur de fide viua, & charitate formata intelligit: & ideo ſignanter non ait, qui credit ei, ſed

[margin: Ioa. 3. — Explicatur locus. — Gala. 5.]

ſed qui credit in eum, ideſt, qui cre-
dendo in eum tanquam in ſummum
ſuum bonum amore,& charitate ten
dit,is non iudicatur. Secunda verò
pars huius teſtimonij,ſcilicet, qui au-
tem non credit iam iudicatus eſt: va-
riè à ſanctis exponitur. Prima expli-
Auguſt.
catio eſt Auguſtini, dicentis qui non
credit iam iudicatus eſt, non quidem
in re,ſed in Dei præſcientia. Iam e-
nim præcognitus eſt apud Deum cō-
demnandus. Nouit enim Dominus
qui ſunt & qui non ſunt eius. Secun-
da eſt Diui Chryſoſtomi, qui non
2.Timo.2.
Chryſo.
credit iam iudicatus eſt. Ideſt,hoc ip-
ſum quod non credit eſt ſibi ad con-
demnationem. Nō credere enim eſt
lumini non adhærere,quæ magna cō
Sap. 17.
demnatio eſt. Vnde Sapien.17.dicitur:
vna enim catena tenebrarum omnes
Tobiæ.5.
erant colligati,&c. Et Tobiæ, capit.5.
Quale mihi gaudium eſſe poterit,
qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli
non video. Tertia explanatio eſt e-
Chryſo.
tiam eiuſdem Chryſoſtomi. Qui nō
credit non iudicatur ſed iam iudica-
tus eſt,hoc eſt,iam damnatus eſt. Ac
ſi diceret: iam manifeſtam cauſam
ſuæ damnationis habet. Vulgo enim
dicere ſolemus de illo qui apertam,
& manifeſtam cauſam habet ſuę mor
tis,atquè damnationis, à fulano daldo
por condemnado, dálde por muer-
to:iam iudicatus eſt,iam mortuus eſt
conſigo lleua la ſoga arraſtrando.
Vnde D.Grego.ait in iudicio dupli-
cem eſſe ordinem. Quidam enim iu-
dicabuntur iudicio diſcuſſionis. Illi.ſ.
qui aliquid habent quod condemna-
tioni repugnat. Hoc eſt,bonum fidei.
Sed infideles quorum damnatio aper
ta atq; manifeſta eſt,abſq; diſcuſſione
aliqua condemnantur. De his ergo di
citur: qui nō credit iam iudicatus eſt.

A Et Dauid ait, nō reſurgent impij in iu
dicio.ſ.diſcuſſionis. Illud autem eſt an
notandum,quod iudicari in ſacra ſcri
ptura idem ſignificat quod condēna-
ri. Cōdemnari verò eſt à vera ſalute
Iudicare in ſacra ſcriptura quid.
excidere:ad quā vno ſolo itinere per-
uenitur,hoc eſt,per fidem in Dñm Ie
ſum Chriſtum. Nō enim eſt aliud no
men datū ſub cœlo ſub quo oporteat
nos ſaluos fieri niſi nomen Dñi Ieſu.
Acto.4. Et ideo vnuſquiſq; noſtrū cū
Act.4.
B Dauid dicere debet: Deus in nomine
tuo ſaluum me fac. Qui ergo crede-
re nolunt in filium Dei,à propria ſalu
te excidunt: quare manifeſtam habēt
damnationis cauſam: & ita iam iudi-
cati ſunt. Hemos los de dar ſin repli-
ca por condemnados. Ita D.Tho.in
D.Tho. in Ioan.c.3.
Ioan. Cum hoc tamē ſtat quod in no
uiſſimis diebus omnes quidem reſur-
gemus: atquè ſiſtemus ante thronum
Chriſti,& tunc iudicabuntur mortui
C ſecūdum quod ſcriptum erit in libris
conſcientiarū:atq; ſecundū opera ipſo
rū.ſ.bona,vel mala. Bona quali ex cor
de facta,nam dñs inſpector cordiū,cū
facta iudicat,penſat intentionem: quā
ſi puram reperiet,probat geſta, & dig
na mercede remunerat:alioqui reijcit
quantumuis in faciem videantur ho-
minibus bona,& operarium damnat.
Adſtruit hoc parabola decem virgi-
num,quarum quinq; cū lampadibus
D intro miſſæ ſunt: quinq; excluſſæ, &
ad oleum venditoris remiſſæ. Math.
Math.25.
25. Adſtruit & ſimplicitas oculorū, ne
quitiaq;, Dño dicente,ſi oculus tuus
fuerit ſimplex,totum corpus tuum lu
cidum erit. Si autem nequam fuerit,
& corpus tenebroſum erit. Lucæ.11.
Luc.11.
Math.6.
Math.6. Vbi per corp9 ſacri expoſito
res opera noſtra ſignificari aiunt: per
oculum verò intentionem. Opus
enim bonum & ſtudioſum non erit ſi

à recto fine, recta ſanaqꝫ intẽtione deuiet. De qua re ſatis in commentarijs noſtris in diuum Lucam diſſeruimus cap. 11.

¶ Hoc autem quod in hoc loco ait Ioãnes, dixerat Paulus, vt in ſuperioribus ſcripſimus, ſcilicet, omnes nos ſtare oportere ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Quæ tamen verba non ſunt ita intelligenda, vt delicta à quibus abſoluti ſunt electi à iudicibus Chriſti, referenda iterum ſint ante thronum æterni iudicis, in die illo. Sed electi conſiſtent, vt enarrent ſtudioſas actiones quas geſſerunt ad impiorum confuſionem: reprobi autem & ſi inuiti, vt referant ſcelera ſua ad iuſtorum gloriam. Sicut enim ex operibus ſanctorum iudicabũtur impij: ſic ex impiorum operibus glorificabuntur pij & electi. Quare hôc loco mortuorum nomine poſſunt intelligi, & peccatores homines, qui mortui ſunt in delictis: quorum tamen aliqui pęnitentes, & dolentes de ſceleribus ſuis, vitę ſunt redditi. Sicut autem iuſti nõ comparebunt ante thronum iudicis, vt enarrent peccata coram ſacerdotibus confeſſa, & abſoluta. Ita quod hîc dicitur, iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erãt in libris, ſecũdum opera ipſorum, nõ eſt intelligendum quaſi iniquitates condonatæ referendæ ſint iterum ad iudicium: ſed ſecũdum opera mala, de quibus non egerunt pęnitẽtiam in vita ſua. Illi enim quorum nomina vnigenitus Dei filius ſcribit in libro cordis ſui, poſt exolutas per cõdignam pænitentiam delictorum pænas, recipientur in cõſortio electorum: qui autem quandiu vitam degunt, cõtemnunt Dei donum, data ſententia diſtricti iudicis, ibunt in locum impijs conſignatum, vt perpetuò commeritas luant pænas. Ita Cælius.

¶ *Et infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis.* Omnes damnatos per methonimiam, hoc eſt, tranſnominationem appellat infernum. Quæ figura cõtingit quãdo cõtinens prò cõtento ponitur, qua vſus eſt Eſa. cap. 1. dicẽs: audi cœlum & auribus percipe terra: Per cœlum & terram in eis cõtentos ſignificauit. Per mortem verò intelligit diabolum; & reliquos dæmones: qui omnes vna intentione mortis autores ſint. Neque enim aliud agunt niſi mortem, cuius aculeus eſt peccca- tum, vt Paul. teſtatur. 1. Cor. 15. Nam vt ſcorpius in caudæ aculeo vim habet omnem, ſic mors in peccato, *mors* ergo, ideſt, diabolus & reliquus dęmoniorum cœtus, *& infernus*, ideſt, cæteri reprobi; *miſſi ſunt in ſtagnum ignis.* Ideſt, in profundum inferni. Atque hoc idem iam in ſuperioribus dixerat clarioribus verbis. Et diabolus, inquit, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris: quod verò hic ſubobſcure ait, & infern⁹ miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſuperius dixerat, quod & beſtia, & pſeudoprophetæ, hic ſtatim apertius affirmat: & qui non eſt, inquit, inuentus in libro vitæ ſcriptus coniectus eſt in ſtagnum ignis.

¶ *Hæc eſt mors ſecunda.* Pænam dãnatorum reſumptis corporibus appellat mortem ſecundam: primam verò mortem per peccatum in hac vita nobis paramus. Sed iam de hac prima & ſecũda morte ſatis ſuperius diximus. Solũ hic admonere par eſt, vt à morte prima fugiamus. Quod ſi pro parẽtum, aut amicorum morte corporali lachrymas fundere ſolemus, & facis in-

induti domi in ſqualore iacemus: qua A re pro animarum noſtrarum morte, non multò accerbius nos ipſos affligimus? Meminerimus, quod peccatum cum cōſummatum fuerit, generat mortem. (Iaco. 1.) Quod ſi ſtatim non reſurgimus per veram animi amaritudinem, ſed in lethali migramus flagitio, mortem ſecundam ſubire neceſſum erit. Sed ais, quæ eſt cauſa huius primæ mortis? ſcelus commiſſum. Homo enim per malitiam occidit animam ſuam. (Sap. 16.) B Sed mors hæc, dum viuimus mori poteſt per Chriſti gratiam. Gratia enim Dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. (Rom 6.) At mors ſecunda mori non poteſt: *Infernus, inquit, & mors miſſi ſunt in ſtagnū ignis, hæc eſt mors ſecunda.* Cum autem ignis ille ſit æternus vt Chriſtus apud Matth. affirmat, (Matth. 25. Marc. 9.) æterna eſt etiam damnatorum mors, qui eo cruciatur. Ideo prædicat idem ſeruator; ibunt impij in ſupplicium æ- C ternum; iuſti autem in vitam æternã. Quod & nōnulli ex Ethnicis ita tradiderunt: (Poeta.) facilis, inquit latinus poeta, eſt deſcenſus auerni, ſed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras, hoc opus, hic labor eſt. Plutarchus (Plutarch.) in libro de his, qui ſeriò à Deo puniuntur, quēdam aſſerentem inducit, homines impios, poſt obitum in obſcurum quendam, & qui reſerari nequeat locum includi. Socrates (Socrates.) apud Xecnocratem D ait, impij animam in occultum ſub terræ locum migrare, & regionem illam æneis catenis vndiq; vinciri. Mercurius, (Mercurius) Triſmegiſtus multis etiam verbis æternam mortem in inferis depingit. Eandem ſententiam habuerūt Orpheus Iamblicus, Plotinus, & ante hos Plato, (Orpheus, Plotinus, Plato, Cælius Rhodigi.) Mercurij, & Platonis verba refert Cælius Rhodiginius, lib. 6. lectionum antiquarum. Nec hoc mirū eſſe debet nam in omni lege tam naturali quàm ſcripta, & euangelica ſemper hominibus lux diuina illuxit, qua intelligerent & Deum eſſe, & bonorum præmiatorem, & impiorum punitorem: per traditionem enim multa de futura vita comperta ſemper fuere.

¶ *Et qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.* Vt tandem Ioa. de generalitate reproborum concludat aſſerit omnes qui nō ſunt ſcripti in libro vitæ, id eſt, omnes reprobos quos infernum appellarat, cum diabolo mitti in ſtagnum ignis, id eſt, gehēnæ locū. Hic eſt liber quē habet Chriſtus in quo ſcripti ſunt quotquot ab æterno ad æternam illam cæleſtemq; felicitatem ſunt deſtinati. De quo libro ſatis hactenus diximus. De quo nōnulli intelligunt quod Moyſes ait: aut dimitte illis hanc noxam: aut dele me de libro quem ſcripſiſti. (Exod. 32.) Et quod Dauid Pſal. 68. & Chriſtus, (Pſa. 68. Luc. 10.) Luc. 10. Eſt autem hic liber diuina præſcientia, vt in ſpeculo apparent figuræ ſenſibiles, ſic in libro relucēt veritates intelligibiles. Vnde diuina præſcientia in qua relucent omnes veritates liber vocatur. Et quia in hoc libro præſcripti ſunt quotquot ſunt præordinati ad vitam æternam liber vitæ appellatur: vtinã dñe mi à te audire mereamur quod felices Apoſtoli audire meruerunt: (Luc. 10.) gaudete & exultate quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis: quod ſi hoc nobis in hac vita non cōtingat, ſaltem Domine mitte ſpiritum tuum in corda noſtra, qui teſtimoniū perhibeat ſpiritibus noſtris quod filij tui ſumus. Da nobis Domine cœleſtem gratiam, vt illa adiuti ſatagamus per bona opera certam facere vocationem noſtram, vt tādem cum

ſteterimus ante thronum tuum ſcripu inueniamur in libro vitæ tuæ. A Amen.

¶ Finis Cap. XX.

Intelligentia Capitis vigeſsimi apocalypſis.

POſt partam victoriam de Antichriſto vidi verum quidem angelum de cælo deſcendere ad relegandũ diabolum per tempora multa, & data eſt illi clauis abyſsi, & catena magna, hoc eſt, maxima poteſtas eſt illi a Chriſto tradita, ad ligandum diabolum, per multa tempora in infernum, ne pro libito ſuo noceat iuſtis. Apprehendit ergo angelus draconem ſæuum & aſtutum, ſerpentemq; fraudulentum a mundi conſtitutione conditum, qui primum hominem decepit, calumniatorem, inquam, illum & aduerſarium, & ligauit eum per annos plurimos. Poſt mortem enim Antichriſti vincietur diabolus, & angeli eius, ne ſeducere quemquam poſsit, neminemq; prohibere ne fidem Chriſti quis profiteatur. Nec tyranni principes arma tunc erigent, aut vexilla aduerſus Eccleſiam, tunc enim redibunt aurea ſecula poſt hac oſtenſum eſt mihi electorum regnum. Data pace Eccleſiæ vidi in ea iterum erectas eccleſiaſticas dignitates, quæ a fera illa immaniſsima conuulſæ erant. Tunc enim ex his qui vicerint fient columnæ in templo Dei: ſedebunt enim ſuper ſedes iudicantes duodecim tribus Iſrael. Vidi præterea animas ſanctorum martyrum, qui propter fidem Chriſti ab Antichriſto, & ſatellitibus eius interfecti ſunt: vidi etiam animas cæterorum ſanctorum, qui & ſi martyres non fuerunt, tamen in virtute conſtantes fuerunt, nolentes adorare Antichriſtum, aut imaginem eius in locis publicis erectam, nec ferre inſignia & notas, quas ſui ſectatores geſtabunt, vt ab alijs diſcriminetur. Hi ſecundum animas viuent, & regnabunt in patria illa cæleſti cum Chriſto tempore multo, & hæc animarum felicitas appellatur reſurrectio prima: impij verò qui vita æterna non fruuntur, & infeliciter obierunt, mortui potius quàm viui dicendi ſunt: qua morte inferorum longo illo tempore afficientur. Beatus ſanè eſt ille, eo quod ſit ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima, hoc eſt, in animæ glorificatione. Quia in his ſecunda mors animæ, ideſt, damnatio ſempiterna non habebit vnquam pote-

poteſtatem. Non enim tanget illos tormentum mortis, cum in manu Dei ſint. Hi profectò regnabunt in patria illa cæleſti, multo tempore cum Deo, & tanquam ſacerdotes ſemper ſacrificium laudis offerent Deo patri, & Chriſto domino. Et cum conſumata fuerint tempora multa, ſoluetur ſatanas de carcere ſuo, liberiuſq; ſæuire, & ſeducere fideles permittetur. Seducet enim de omni natione orbis aliquos, & maxime inter cæteros deducet gog & magog gentes quidẽ immanitate barbaras in intima ſcythia trans caucaſum degentes, quorum miniſterio ad expugnandos fideles vſurus eſt diabolus, qui numero arenam maris æquabunt: quos cum cæteris gentibus congregabit in prælium, hi aſcenderunt ſuper latam terram, & caſtra ſanctorum acieſq; fidelium, & ciuitatem ſanctam Eccleſiæ circuierunt: Et ſubito illis innopinãtibus deſcendit cælitus ignis verus qui illos deuorauit, proiectuſq; eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, hoc eſt, in infernum diabolus, ibi cum Antichriſto fera immaniſſima, & eius præcurſoribus perpetuas pœnas daturus. Poſt hæc vidi filium hominis venientem ſuper thronum magnum, & candidum ad iudicandum mortales: eius ſane aſpectus tam terribilis videbatur, vt præ timore viderentur fugere cælum & terra: & fugient quidem cælum iſtud aereum, & terra iſta, quando igni conflagrationis exurantur. Veniente ſiquidem domino inopinate, elementa calore ſoluentur, & cæli magno impetu tranſibunt. Et tunc non inuenientur ſecundum priorem faciem, habitum, & ſpeciem, ita vt iam non videantur comparere ſuis in locis. Tunc vidi omnes mortuos puſillos & magnos adeſſe ante thronum Chriſti, vt redderet vnuſquiſq; rationem talenti ſibi commiſſi. Quo facto libri conſcientiarum aperti ſunt, vbi ſine diſſimulatione, quam quiſque vitam egerit, legetur. Et alius liber apertus eſt, qui eſt liber vitæ atq; prædeſtinationis, qui vſquè ad illam diem latuit incognitus. Tunc enim palam fiet, qui reprobi ſint, qui electi. Et iudicati ſunt mortui, ex his quæ ſcripta erant in libris ſuarum conſcientiarum: nimirum inuicem cogitationibus accuſantibus, aut defendentibus. Et mare dedit mortuos ſuos, nam etiam qui ſubmerſi ſunt, tunc reſurgent, licet eorum non appareant corpora: & mors dedit mortuos ſuos, hoc eſt, vniuerſi quo quomodo occiſi ſint, etiam damnati, & in cineres redacti, ſuſcitabuntur. Et ſi damnati ſint perpetuò cruciandi, tamen eorum animæ tunc ad corpora redibunt, nequè hanc obrem à pœna liberabuntur. Et iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ſua. Et

mors,

mors, hoc eſt, diabolus mortis & peccati autor, & infernus, hoc eſt, cæteri reprobi miſſi ſunt in profundum inferni. Hæc eſt mors ſecunda cum ſit damnatio corporis & animæ. & ut uno uerbo dicam, omnes cum diabolo & eius angelis, qui non ſunt ſcripti in libro uitæ, miſſi ſunt in infernum, audientes: ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

CAPVT VIGESSIMVM primum. Argumentum.

Cælorum & terræ innouatio, & ſupernæ Hieruſalem deſcriptio hoc capite habetur.

ET vidi cœlum nouum & terram nouū. Esa. 65. c & 66. g 2. Pet 3. c Primum enim cœlum, & prima terra abiit, et mare iam non eſt. Et ego Ioannes vidi ſanctā ciuitatem Hieruſalem nouam, deſcendentem de cœlo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: Esa. 25. c et habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt: & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus, et abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierūt. Esai 43 c 2 Co. 5. d Et dixit qui ſedebat in throno, Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fideliſsima ſunt & vera. Et dixit mihi, Factum eſt. Ego ſum α & ω: initium et finis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit, poſsidebit hæc. et ero illi Deus: & ille erit mihi filius. Timidis autem et incredulis, et execratis, & homicidis & fornicatoribus, & veneficis, et idolatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne et ſulphure, quod eſt mors ſecūda. Et venit vnus de ſeptē angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſsimis, & locutus eſt mecum, dicens, Veni, & oſtendam tibi ſponſam, vxorem agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in mōtem magnum et altum: & oſtēdit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem, deſcendē-

tem

tem de cœlo à Deo, habẽtem claritatem Dei, et lumen eius ſimile lapidi pretioſo tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallum. Et habebat murum magnum et altum, habentem portas duodecim: et in portis, angelos duodecim & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael. Ab oriente, portæ, tres: & ab aquilone, portæ tres: et ab auſtro portæ tres: et ab occaſu, portæ tres. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim et in ipſis duodecim, nomina duodecim Apoſtolorum agni. Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arũdineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius et murũ. Et ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt quanta & latitudo: & menſus eſt ciuitatem de arundine aurea per ſtadia duodecim millia, & longitudo et altitudo & latitudo eius æqualia ſunt. & menſus eſt murum eius centum quadragintaquatuor cubitorum, mẽſura hominis quæ eſt angeli. Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide: ipſa verò ciuitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamẽta muri ciuitatis, omni lapide pretioſo ornata. Fundamentũ primum, iaſpis: ſecundum, ſapphirus: tertium, calcedonius: quartum, ſmaragdus: quintum, ſardonyx: ſextũ, ſardius: ſeptimum, chryſolitus: octauum, beryllus: nonũ topazius: decimum, chryſopaſus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethyſtꝰ. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt, per ſingulas: & ſingulæ portæ, erant ex ſingulis margaritis: et platea ciuitatis aurũ mũdum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum nõ vidi in ea. Dñs enim Deus omnipotens templum illius eſt & agnus. Et ciuitas nõ eget ſole neque luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eã, & lucerna eius eſt agnus. Et ambulabunt gentes in lumine eius, & reges terræ afferent gloriã ſuã & honorem in illam. Et por- Eſa. 60 a

ta

ta eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic. Et afferent gloriam, & honorem gentium in illam. Non intrabit in eã aliquod coinquinatum, abominationem faciens & mendacium niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.

Caput. XXI.

ET vidi cœlũ nouum, & terrã nouam primum enim cœlũ, & prima terra abiit, & mare iam non eſt.

¶ Pro huius capitis intelligentia atq; multorum aliorum locoru huius Apocalypſis aliarumq; ſcripturarum hic annotare libet quod Spiritus ſanctus multoties ſub eiſdem ſcripturæ verbis plures voluerit ſignificare ſententias. Spiritu ſancto, inquit Auguſtinus, factum eſt, vt eiuſdẽ ſcripturę locus multis ſit ſenſibus fœcundus. In libro ſapientiæ legimus: eſt ſpiritus intelligentiæ ſanctus, vnicus, multiplex. Secundo ergo ſenſus datur à ſanctis. Alter literalis, alter myſticus. Eum vocãt literalem, qui verbis atq; nominibus, aut propriè, aut metaphoricè acceptis à ſpiritu ſancto aſſeritur quare & literalis ſenſus ſemper eſt verus, plerumque per orationem tropologicam, aut metaphoricã deſignatus, qui ſi fuerit de corporalibus rebus, aut geſtis, aut ge-

Auguſt. de doctr. chr. cap. 29.

Sap. 7.

De ſenſu literali & miſtico.

A rendis ad aliquod ſpirituale deſignãdum & figurãdum, aſſeritur nõ propter ſe, ſed quatenus propter res alias corporales prouehatur intellectus ad altiorem quẽdam ſenſum de rebus ſublimioribus. Et tũc geminus erit vnius orationis ſenſus, alter literalis, alter miſticus, per literalem adumbratus: veluti cum Deus filijs Iſrael pollicetur terram fluentem lac & mel. Si verò fuerit de rebus myſticis ſeu cœleſtibus

B vna erit ſolum locutionis ſentẽtia, veluti cum apud Lucam ait dñs. Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, eſt aptus regno Dei: loquitur nõ de corporali aratro: nõ de admotione carnalis manus, nec de corporali aſpectu poſt tergum, ſed de aratro profeſſionis euangelicæ, qua terra, ideſt, cor hominis terrenũ aratur, euerſis huius mũdi: deſiderijs: vt quẽpiam admouiſſe manũ ad aratrum,

Luc. 9.

C ſit iam ipſum ſemel mancipaſſe cor ſuum ad negocium euangelicum, & renunciaſſe terrenis. Reſpicere autem retro, ſit retrorſum ire, & rurſus apponere ad ea quibus ſemel renuntiauerat. Et ideo huius loci non geminus ſed vnicus eſt ſenſus. Sic etiam, vt ad propoſitum noſtrum deueniamus, locutiones Diui Ioãnis in hoc capite de cœlo nouo, & de terra noua, de omnibus innouandis, de Hieruſalem noua deſcendente de cœlo, & de ta-

D bernaculo Dei cum hominibus, de potu aquæ viuæ, cæteriſquè id genus alijs, de quibus in hoc capite agit Ioãnes, non geminam habẽt ſententiam, ſed vnicam myſticam, quæ & literalis eſt, ſignificata per nomina, & verba metaphoricè accepta. Hanc regulam nõ animaduertentes olim multi patres decepti ſunt circa intelligentiam veram ſacrarum ſcripturarum.

Deceptus eſt Papias Ioãnis Apoſtoli
auditor. Tertulianus, Lactantius, Vi-
ctorinus, Seuerinꝰ, & è græcis Irinæꝰ,
& Apollinarius, qui aliquantulum iu-
daizantes, cõtenderunt, vt ſuperius di
ximus mille annos futuros, in quibus
Chriſtus ſit corporaliter regnaturus.
in terrena Hieruſalem. De quo Diuꝰ
Hiera. Hiero. in com. ſuper. cap. 36. Ezechie-
lis. Iam igitur ad textus explicationẽ
accedamus.

¶ *Et vidi cœlum nouum & terram no-
uam.* Pauló ante dixit cœlum & ter-
rram fugiſſe à facie ſedentis, quod &
in hoc loco ſtatim ait: *Primum cœlum,
& prima terra abiit.* Nunc ſe noua ea
vidiſſe, nõ ſubſtantia, ſed qualitate, ip-
ſis in perfectiorem naturam commu
tatis, & ab omni alteratione liberatis.
Tunc enim implebitur quod Eſaias
Eſa. 24. ait: Ecce Dominus diſſipabit terram,
& nudabit eam, & affliget, faciem e-
ius, & diſperdet habitatores eius. Deus C
enim in fine mundi vniuerſam terrã
vaſtabit, & nudabit ab habitatoribus,
ita vt relinquatur maneatque deſerta.
Et affliget faciem eius, hoc eſt, dabit
ei aliam faciem, & figuram. Et diſper
get habitatores eius, hoc eſt, iuſtos ad
gaudia æterna perducet, impios verò
ad inferorum ſupplicia. Eſſe te r. m
tunc tranſituram, & cœlum, iam ſupe
rius oſtendimus ex verbis Chriſti
Math. 24. Mathæ. 24. Et ex Pau. 1. Cor. 7. Et ad D
1. Co. 7. Hebræos. 1. & ex Pſalmo. 101. Et tu in
Heb. 1. principio Domine terram fundaſti
Pſa. 101. opera manuum tuarum ſunt cœli:
ipſi peribunt, tu autem permanebis,
& omnes vt veſtimentum veteraſcẽt.
Et velut amictum mutabis eos, & mu
tabuntur. Quamuis ergo dicat Eccle
Eccle. 1. ſiaſtes. ca. 1. Terra autem in æternum
ſtat. hoc eſt, intelligendum per eſſen-
tiam, ſed præteribit & mutabitur ab,

A eo ſtatu, in quo nunc eſt, & figuram
ſuam amittet. Niſi velis locum iſtum
explanare in hũc modum: terra autẽ Explicatur locus.
in lõgum tempus ſtat. In æternum, ſi
quidem pro longo tempore vſurpari
ſolet in ſacra ſcriptura. Exo. 21. dicitur: Exo. 21.
& ſeruient in æternum, ideſt, in lon-
gum tempus, hoc eſt, ad iubilæum.
Anno enim illo omnes liberi mane-
bant. Vt dicitur Leui. 25. Sed quicquid Leu. 25.
de hoc ſit certa res eſt terram tranſi-
B turam eſſe, & terram nouam futu-
ram. Vidi, inquit, cœlum nouum,
& terram nouam. Primum enim
cœlum, & prima terra abiit. Non
quod alia terra, & aliud cœlum con-
dendum ſit, ſed ait renouanda eſſe ea
ipſa, quæ nunc ſunt. Ita patres lo-
cum iſtum explanant. Qua de re
vide ea, quæ ex Diuo Petro, ſecunda
ſua Cano. capite tertio. Copioſe ſupe- 2. Pet 3.
rius tractauimus. Exterminatis ergo
omnibus, quæ corruperunt terram,
cœlum nouum, hoc eſt aer nouus, &
terra noua, ignis exuſtione redde-
tur, ſpecie noua, & meliore quam
prius. Tunc enim congregationes
aquarum, deſinent in terra, tumo-
res montium æquati erunt, aqua in
ſuam ſpeciem redibit: ita vt cryſtal-
lum potius quàm aquam ſpecie exhi
beat.

¶ Sed ais, quid eſt in cauſa vt ſolum
meminerit D. Ioa. trium elementorũ.
hoc eſt, terræ, aeris, & aquæ, nulla mẽ
tione facta de igne. Ad hoc dices cum
D. Thoma, non feciſſe mentionem D. Tho.
ignis, quod parua, aut nulla ſit corrup
tione fœdatus: & illius vi ac virtute ele
menta æterna ſint tunc emundanda
ac purificanda. Ignis enim ante ipſum
præcedet, qui omnia alia elementa cõ
flagrabit. Eſt quidem hoc elemẽtum
maxime actiuum: minimum habens
de

de materia, maximũ verò de ſpecie.
Et mare,inquit,non iam eſt. Non pu
tes ex his verbis quod elementum a-
quæ tunc eſſe deſinet:ſed quod ipſum
mare,mare forſan eſſe deſinet, ideſt,
amarum,terreum,ac ſalum. Tunc ſi
quidem in perfectionem euadet aquę
D.Tho. elementaris.Ita Diuus Thom. & alij.
Erunt tunc elementa ſuis locis conſti
tuta,terra in mundi medio,aqua ope-
riens totam terram,aer aquam, & ig-
nis aerem tellus iam non vltra, arbo-
rum,aut herbarum fructus proferet:
nec vllo amplius fungetur munere:
præterquam quod intra viſcera here
bum igne perpetuo damnatos co-
quente continebit.Sed quæres, quæ
ratio tunc erit renouationis mundi.
Nam mundus conditus eſt propter
homines: ſed poſt partam beatitudi-
nem non indigebit homo huius mun
di inferioris obſequio,hoc eſt,elemẽ-
torum:non igitur eſt quare elementa
renouentur. Ad hoc reſpondet inter
alios doctor ſanctus quod mundus in
nouabitur,non vt homini ſeruiat, ſed
vt homo Deo renouatori propter
hoc magnas gratias habeat in perpe-
tuum.Nam mundum in gratiam ho-
minis renouare, & hoc renouationis
præmio afficere,aliud non eſt, quam
hominem ipſum in mundo præmia-
DTho. ri. ¶Tunc nihil erit, quod non ſit
omnibus numeris abſolutum. Dies
enim Domini vocabitur tempus il-
lud omne,quod ſanctificabit in æter-
num.In cuius figuram olim Dñs ſan-
ctificauit Sabbatum, in quo requieuit
Gen.3. ab omni opere.Hoc eſt felix illud ſab
Eſa.vlt. batum:de quo Eſai.vlti.dicitur: quod
erit perpetuum ſabbatum ex ſabbato:
qui enim verè hic ſabbatum colunt,
ac Deo vacant,ad ſabbatum illud pre
cioſum,& amabile permeabunt: qui-
A bus erit ſabbatum ex ſabbato , iuxta
prophetæ vaticinium.In hoc ſabba-
to,omnis labor,& dolor,afflictio,cala
mitas & ærumna penitus procul vale
bunt:& pax ſumma,gaudiumq; ple-
num ac perfectũ ſubſequetur. In quo
renouatis omnibus requieſcent electi
quemadmodum requieuit Dñs à la-
bore.Hæc eſt requies terrę promiſſę,
inquam,tandem electi,poſt varios ca
ſus poſt multa pericula rerum intro-
B ierunt,vt Apoſtolus docet in epiſto.
ad He.c.4.¶Hoc eſt tempus illud, in Hebræ.4.
quo perfecte implebitur illud qđ va Cœlius.
tes quidã ait dei nomine: ecce .n. ego
creo cęlos nouos,& terrã nouam , & Eſa.65.
nõ erũt in memoria priora, ac ſi dice
ret:ecce ego nouum mũdũ cõſtituo.
Quod nõ ſolum impletum eſt quan
do Dei filius in mũdum homo factus
venit,tũc enim nouos cælos, hoc eſt,
Apoſtolos cõſtituit:nouamq; terram
C populi fidelis:ſed multo perfectius id
fecit in ſecũdo aduẽtu,quãdo cœlum
nouum,& terram nouam ac ciuitatẽ
ſanctam Hieruſalem cõdidit.Hoc idẽ
prædixit idẽ vates alio in loco. Quia
ſicut cœli noui,& terra noua,quę ego Eſa.66.g
facio ſtare coram me,dicit dñs Deus,
ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen
veſtrũ.Et erit menſis ex menſe, & ſab-
batum ex ſabbato,veniet omnis caro,
vt adoret coram facie mea dicit Dñs.
D Et egredientur,& videbunt cadauera
virorum qui præuaricati ſunt in me.
Vermis eorum nõ morietur, & ignis
eorum nõ extinguetur,& erũt vſque
ad ſatietatem viſionis omni carni: quę
verba etiam ſi de primo Chriſti aduẽ
tu explicari poſſint,de ſecũdo ſimpli-
cius explanare poteris. Tũc.n.ait Ioa.
vidi cœlum nouũ,& terrã nouã. Tũc
ſtabit ſemẽ iuſtorũ corã dño. Et ſemper
quieſcet & adorabit oĩs electorũ caro

faciem Dei viuentis. Et egredientur à conſideratione ſui, ad impiorum conſiderationem, & videbunt eorum cadauera. Vbi vocat impios cadauera, & corpora abſq; anima. Quid enim aliud eſt impius peccator quàm cadauer & phantaſma? Caret enim anima hoc eſt, gratia. Heu miſeros illos nam poſtquam in ſtagnũ ignis fuerint miſſi vermis eorum non morietur, hoc eſt, cruciatus atq; conſcientiæ morſus ſemper illis in inferno durabit, vbi igni inextinguibili, & æterno torquebũtur. Interim verò quod hæc omnia eueniunt ſatagamus nos immaculatos ſeruare parentes & obedientes, D. Petro qui in 2. ſua Cano. cap. 3. ait: Nouos cœlos, & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus, in quibus iuſtitia habitat. Propter quod chariſſimi, hæc expectantes ſatagite, immaculati, & inuiolati ei inueniri in pace, & Domini noſtri longanimitatem, ſalutem arbitramini. Ac ſi diceret nos igitur ſumus in quibus iuſtitia habitat, & qui cœlos nouos, & terram nouam, & promiſſa expectamus. Eo enim ſperare in promiſſis debemus, ſi quidem iuſtè viuamus. Propter quod chariſſimi, cum promiſſa certò expectent, ij in quibus iuſtitia habitat, vos qui eadem promiſſa expectatis, date operã immaculati, & inuiolati, & inculpati inueniri apud Dominum in pace: & quod longanimi ſuos Dominus ad pœnitentiam tandiu ſuſtinet, nolite exiſtimare eſſe promiſionis dilationẽ & tardationem, ſed ſalutem arbitramini, arbitramini, inquam, ob veſtrã ſalutem id facere.

Petrus epiſto. 2. c. 3.

¶ *Et ego Ioannes vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam deſcendentem de cœlo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnã*

Eſa. 25. a

A *de throno dicentem: ecce tabernaculum Dei cum hominibus: & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erũt: & ipſe deus cum eis erit eorum Deus. Et abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorũ: & mors vltra non erit, neque luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierũt. Et dixit qui ſedebat in throno, ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera. Et dixit mihi: factum eſt. Ego ſum, α, & ω initium & finis.*

Eſa. 34. e
2. Co. 5. d

B ¶ Deſcribit hic D. Ioa. iuſtorum felicitatem ſub typo ciuitatis ſanctę Hieruſalem: poſt deſcriptionem innouationis elementorum. Et meritò hunc ſeruauit ordinem, vt de terrenis his rebus ac viſibilibus ad cœleſtia, & inuiſibilia contemplanda aſcendamus. Ait ergo Euangeliſta.

¶ *Et vidi ciuitatem ſanctã Hieruſalẽ,* Hæc eſt ciuitas illa de qua cecinerat Dauid Pſal. 45. Fluminis impetus lętificat ciuitatem Dei. Et Saluator apud Math. Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. Et Apoſtolus ad Hebræ. 11. acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalẽ cœleſtem, & multorum millium angelorum frequentiam explicans autẽ quid per hanc ſanctam ciuitatem ſignificare vellet: addit ſtatim. Et Eccleſiam primitiuorum, qui cõſcripti ſunt in cœlis. Eccleſiam catholicam vocat montem Sion, quoniam vbicumquè illa ſit, ſiue militans in terra, ſiue triũphans in cœlis, ſublimis eſt, & Deum in ſublimitate contemplatur. Sion enim ſpeculam ſonat. Vocat etiam illã ciuitatem Hieruſalem, quoniam in ea pax maxima viget ſpiritus, trãquillitas regnat. Hieruſalem enim idem eſt quod viſio pacis. Hæc eſt ciuitas illa de qua regius vates canebat admiratione maxima detentus Pſal. 86. Glorio-

Eccleſia vocatur ciuitas ſancta Hieruſalẽ & quare.
Pſa. 45.
Math. 5.
Hebr. 12.
Pſa. 86.

C D

rioſa dicta ſunt de te ciuitas dei. Quid A poterat eſſe ei glorioſius, & honoratius quàm eſſe non hominum ingenio inani & vano, ſed Dei arte & ſapientia ædificatam. Eius optimates nimirum prophetæ, Apoſtoli & Euangeliſtæ mundum debellarunt. Hi fuerunt huius ciuitatis fundamenta iacta ſuper Chriſtum præcipuum fundamentum qui virtutum montes appellantur, vnde Dauid ait: fundamenta eius in montibus ſanctis. Chriſtum autem eſſe primum ac præcipuum fun- B damentum docet Paul. 1. Cor. 3. Fundamentum autem nemo poteſt ponere, præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Hæc eſt vrbs illa de qua Eſaias ait: vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea, murus & ante murale. Et Hieremi. Ecce dies venient, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas Domini. Hæc ergo eſt ciuitas, quam deſcribit noſter Euãgeliſta, non iam tãquam militantem, & C peregrinantem in hoc exilio, ſed vt triumphantem in cœlo, & in patria.

1. Co. 3.

Eſa 26.

Hier. 31.

¶ *Nouam* Nouam ciuitatem vocat tum ob nouam corporum glorificationem, vt Gagneius ait: tum vt nõ intelligamus hoc eſſe dictum de veteri illa ciuitate quæ ſeruit cum filijs ſuis: vt annotauit Abbas Ioachim. Tum etiam quia in Chriſto qui nouus homo eſt, regenerata: & per baptiſmi gratiam in nouitate, ſpiritus ambulãs. D Et filij eius omnes noui ſunt exuẽtes veterem hominem induẽtes nouum qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. Vt ait Cælius. Vidit ergo Ioãnes ſpiritu raptus Eccleſiam illam ſanctorum omni vetuſtate purgatam, glorioſam corpore & anima ac fulgentem plus multo quam dici poteſt tunc inquit fulge-

Eccleſia vocatur noua ciuitas, & quare.

Gag.

Abbas Ioa.

Cælius.

A bunt iuſti ſicut ſol non enim inuenit aliam ſimilitudinem aptiorem Chriſtus apud Mathæum. cap. 13. id quod primus in ſeipſo transfiguratus in excelſo mõte exhibuit, quando facies eius reſplenduit ſicut ſol. Tunc fundamenta huius ciuitatis, hoc eſt, Petrus, & Ioãnes, & Iacob⁹, Moyſes, & Elias, ſplenduerunt, vt iam illo exemplari intueremur ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam.

Math. 13.

Math. 17.

Luc. 9.

¶ *Deſcendentem de cælo.* Non locali B motu dicitur hæc ciuitas deſcendere de cœlo, ſed emanatione, & origine. Trahit enim Eccleſia originẽ à Deo. Omnes enim ciues eius non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri ſed ex Deo nati ſunt. Nata eſt Eccleſia tanq; filia per gratiam cœleſtem. Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum. Vnde D. Ioan. in 1. C ſua Cano, cap. 3. ait: vos ex Deo eſtis: & ibidem: nos ex Deo ſumus. Item c. 5. Omnis qui credit, quoniã Ieſus eſt Chriſtus ex Deo natus eſt: & omnis qui diligit eum, qui genuit, diligit eum qui natus eſt ex eo. Rurſum, ſcimus quoniam ex Deo ſumus. Quibus locis comprobatur hæc veritas, quoniã Eccleſia ſanctorum per ciuitatem nouam Hieruſalem intellecta verè de cœlo deſcendens eſt, de cœlo origi- D nem ducens: quoniam de cœlo venit verbum vitæ ad nos, in quo nati ſum⁹ ex Deo. Iacobi. 1. Voluntariè genuit nos verbo in veritatis, vt ſimus initiũ aliquod creaturæ eius. Ac ſi diceret voluntate, & non neceſſitate dominus genuit nos non carnaliter ſed ſpiritualiter per fidem in verbum, & vnigenitum verbum ſuum, vt ſimus primitię ſiue vt principatum obtineamus in-

Eccleſiam de cælo deſcẽdere quid ſit.

1. Ioa. 5.

Cælius.

Iacob. 1.

ter creaturas eius. Non autem intelli-
gas, vt ait Abbas Ioachin, quod Euan
geliſta noſter ita intuitus fuerit hanc
ſanctam ciuitatem Dei nouam Hie-
ruſalem, quaſi tunc deſcenderet de ſu
blimi cœlo, ſed vt initio dicebamus,
quæ ortum haberet ac originē deſcē-
deret de cœlo per verbum Dei : eo
ergo modo deſcendens eſſe dicitur,
quo de ſupernis eſt, ex Deo videlicet
genita. Certū eſt enim quod filij deſ-
cendere dicuntur à parentibus à qui-
Quam ſit diſſonū rationi fideles peccare cū a deo originem ducant. bus ſunt geniti. Hinc colliges quàm
indignum ſit atq; rationi diſſonum ſi
deles homines peccare: offendunt ſi-
quidem patrem Deum à quo origi-
nem ducunt: non enim nos pudet tan
tum patrem offenſa, & iniuria affice-
re. Qui verus filius eſſe probatur pro
ſuis viribus nititur ei in omnibus ſem
per placere, ac cunctis mandatis eius,
vel libentiſſimo animo parere. Vnde
1.Ioa.3.b D. Ioānes in 1. ſua Canō. cap. 3. ait: om-
nis qui natus eſt ex Deo peccatum
non facit, quoniam ſemen ipſius in
eo manet: & non poteſt peccare quo
niam ex Deo natus eſt. Nullus enim
filius quandiu filius Dei eſt, & ex deo
natus peccatum aliquod admittit: q̃d
ſi in crimen aliquod labatur iam deſi-
nit eſſe filius Dei quamuis aliàs fidem
gratia priuatam habeat. Nō igitur de
generemus: quod ſi aliquando dege-
nerare cōtingat aduocatum habemus
1.Ioa.2.a apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtū:
& ipſe eſt propitiatio pro peccatis no
ſtris, ad illum lachrymis, & animi do
lore adeamus: ut iterum in gratiam re
ſtituti filij Dei nominemur, & ſimus.
1.Ioa.3.a ¶ Secundò, *Deſcendentem* ait, *de cœlo*,
ſe vidiſſe ciuitatem hanc. Quia Eccle
Humilitas vera eccleſiæ deſcribitur. ſia ſancta quæ diuina contemplatione
verſatur ſemper in cœlo, deſcendere
ſolet ab illa cœleſti contemplatione

A ad ſui agnitionem & cōſiderationem.
Deſcendit, inquam, per animi humili
tatem ad ſuæ animaduerſionem fragi
litatis. Tanta enim eſt humilitas Ec-
cleſiæ, vt quamuis ſe eſſe Dei filiā per
gratiam cognoſcat, non ſe filiam ſed
ancillam Domini vocet: optime ſcies
id quod vates ait: excelſus Dominus, Pſal.137.b
& humilia reſpicit, & alta à longe co-
gnoſcit: & rurſum, ad quem reſpiciam
niſi ad pauperculum, & contritum ſpi Eſa.66.a
B ritu, & trementem ſermones meos?
Item illud: Deus ſuperbis reſiſtit, hu-
milibus autem dat gratiam. Didi it e-
nim à magiſtro, & ſpōſo ſuo Chriſto 1.Pet.5.b
hanc cordis humilitatem: ſemper il- Math.11.
lius verbi memor: diſcite à me, quia
mitis ſum, & humilis corde. Ipſa eſt
enim arca teſtamenti, non ſolum fo- Exod.26.
ris ſed intrinſecus deaurata, & diuinā
legem, virgam Aaronis, & māna ci-
bum cœleſtem cōtinens. Intus enim
C & foris deaurata eſt Eccleſia virtute
humilitatis cæterarumq; virtutum. Ip
ſa eſt tabernaculum Moyſis in parte
interiori ex cortinis, & præſtantibus
aulæis mirabiliter decoratum. Ex par
te verò exteriori ſagis ciſicinis conte-
ctum, ſpiritus Eccleſiæ in Deum ele-
uatus tandem humilitate contegitur.
Ipſa eſt, quæ ſemper ait: Domine non Pſal.130.
eſt exaltatum cor meum, nec elati
ſunt oculi mei, nec ambulaui in mag-
D nis, nec in mirabilibus ſuper me. In-
trat Eccleſia in lutum, & calcat: ſubi-
gēs tenet, ſiue terit laterem, vt Nahū Nahum.3.
admonet. c. 3. Humiliatur Deo, & ex-
pectat manus eius. Vt Eccleſiaſticus
præcipit. Contigit illi quod accidere
ſolet in excelſis ædificijs, in quibus cō Similitudo
ſtruendis ſolent opifices lapides ela-
boratos ſurſum ferre funibus volubili
artificio in ſublimi conſtitutis. Et quā
to plus funis ex vna parte deſcendit,
atq;

atq; vi & attractione fabricatorum de A primitur, tanto altius ex altera parte extollitur cum lapide: ſic quanto ſe Eccleſia ſancta abiectius per ſuæ fragilitatis cognitionem deprimit: quanto q; magis de cõſideratione cœleſti ad ſui conſiderationem deſcendit tanto ſublimius aſcendit per decus & ornamentum: vnde non ſine myſterio ait ſe vidiſſe ciuitatem Hieruſalem deſcẽdentem, non autem dicit ſe vidiſſe eã cadentem de cœlo: ſed cum ſuperius deſcribit Babylonem, inquit, cecidit cecidit Babylon illa magna. Nam ſuperbus cadit, humilis autem non habet vnde cadat, ſed vnde deſcẽdat. Id circo Salomon tradit in libr. Prouer. c.29. Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Hoc eſt, ſuperbia deijcit, & præcipitat hominem: humilitas autem, & deſcẽſus ſpiritus, hoc eſt cognitio propriæ miſeriæ, gloria & felicitate fruetur. Vt fortiſſima pinus inſigni magnitudine, & proceritate, quia vento ac procellis reſiſtit, radicitus euellitur, aut frangitur: harundo autem quia quo pellitur inclinat, & vergit manet in columis: ſic Babylon, ideſt, ciuitas diaboli confuſione plena etiam ſi ſit margaritis & lapidibus precioſis, hoc eſt, diuitijs cumulata, tamen quia ſuperbia, & elatione erecta in cœlum aſcendere vult, Deoq; nedum ſanctis & electis cedere, turbine iræ cœleſtis deijcitur: & in ſtagnum ignis præcipitatur: at ciuitas ſancta Hieruſalem quia indignam ſe eſſe pane quo veſcitur intelligit, rerũ aduerſarum vndis locum dat, atque illis percuſſa deſcendit per propriam ſui cognitionem: ex quo fit vt nõ frãgatur: ſed integra perſeuerans, procella tranſlata erigatur. Flectitur, nõ frangitur vndis. Cum enim ſit Dei ſapientia plena, & animi fortitudine prẽſtãs, non poteſt calamitatibus frangi: deſcendere poterit, cadere non poterit, & ideo non cadentem ſed deſcendentem eam vidit Ioa.

Prouer.29

Similitudo

¶ Tertiò vidit hanc ciuitatem ſanctorum deſcendentem de cœlo empiræo, vt corpora reſumant, & in iudicio compareant. Deſcendet quidem tunc filius hominis magna ſtipatus, B ſanctorum, & angelorum, & electorum multitudine ad iudicandum mũdum.

¶ *A Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Imprimis obſerua qđ Eccleſia ſancta, *para eſt à Deo*, parata autem charitate, & ſanctis actionibus, ac virtutum chariſmatumque varietate. Non enim ſibi arrogat id quod eſt illa ciuitas ſancta, ſed à Deo ſe accepiſſe quidquid habet, nõ ſuis meritis ſed cœleſti gratia cognoſcit, & ſempiternas agit gratias. Intelligit quidem C admirabilibus ac pulcherrimis ornamẽtis magnificentiſſimè à Deo & Chriſto ſponſo ſuo eſſe decoratam, & deo ipſo munitam. Ipſam enim intuens regius vates ait: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu de aurato circũdata varietate. Cuius omnis gloria ab intus in fimbrijs aureis, ineſſe probatur, ideſt, non in carne ſed in ſpiritu. Quæ ſicut per ſe ipſam à Deo eſt, ita & ornatus eius atquè adeò omnis apparatus in- D terior & exterior: vbi per aurum, & precioſas alias veſtes, præclaræ, multæ, ac variæ virtutes quibus à Deo eſt Eccleſia adornata, ſignificantur. Omnis autem Eccleſiæ decor, & pulchritudo, & virtutes ſunt intus in ipſa Eccleſia conſtitutæ: at ità interiori ornatu eſt à Deo parata, vt exteriorem etiam habeat. Contulit enim illi ſponſus aureas fimbrias hominum conſpectui

Eccleſia à deo parata eſt & quo modo.

Pſa.44.

ctui obiectas, & exemplorum bonorum varietatem in operibus exterioribus apparentem. Huius primus typus & figura fuit olim tabernaculum, ſecundus verò fuit templum Salomonis: quorum vtrumque erat admirabili ornatu, & apparatu auri, & argenti atq; precioſarum rerum, de quibus Exod. 25. & ſequentibus duobus capitibus. Item 36. & ſequenti. Et 3. Regum, 6. & ſequen. Et 2. Para. 3. & 4. Quantū verò placeat Deo huius ciuitatis pulchritudo ſtatim aſſeritur in prædicto Pſalmo. Concupiſcet, inquit, rex decorem tuum, quoniam ipſe eſt dominus Deus tuus, & adorabunt eū. Quę verba non ſunt ita accipienda, quaſi aliquid in Eccleſia ſit quaſi ex ipſa, in quo oblectari poſſit ſponſus. Quicquid enim in Eccleſia eſt decorum, & amabile, ex ipſo eſt, Vt in hoc loco vides. Quare quod ſponſæ dicitur, cōcupiſcet rex decorem tuum intelligitur de decore & ornatu quo ipſe eam adornat. Parata ergo eſt, & ornata hęc ſancta ciuitas à Deo. Sed quali ornatu? audi quid dicat.

Exo. 25. & 36.
3. Reg. 6.
2. Para. c. 3 & 4.

¶ *Sicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Mira profecto res quot nominibus Eccleſia catholica in ſacra ſcriptura vocetur. Nunc templum, nunc arca nunc Sion, turris Dauid, columna & firmamentum, nunc tabernaculum, Hieruſalem vrbs, mons ſanctitas, ciuitas regis, domus Iacob, vinea electa, regnum Dei, aurora, ciuitas Dei, nūc domus Dei, mater, fons ſaluatoris, fons Iſrael, tota pulchra, ſoliū Dauid, Hieruſalem noua, deniq; appellatur ſponſa Chriſti. Hæc namq; eſt templum Dei, quod vigebit memoria omnium ſeculorum, nulloq; poterit incendio amitti, nulla vi tempeſtatum obrui, nullis dæmonum machinis expugnari. Hæc eſt arca Noe, quæ nullis potuit diluuij fluctibus ſubmergi. Hæc eſt vera Sion, ſiue vera ſpecula de qua regius vates canit: Diligit Dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob. Hæc eſt turris illa Dauidis, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, & omnis fortium armatura. Hæc eſt domus illa Dei, vt ait Paul. colūna, & firmamentum veritatis. Hanc vocat in hoc loco Ioānes, tabernaculum Dei cum hominibus. Hæc eſt vrbs illa de qua Eſaias ait: vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea, murus & ante murale. Deus enim eſt eius murus, vt ipſe apud Zachariam affirmat dicens: ego ero eis murus, ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Hæc eſt mōs ille ſanctus, de quo prædixit Eſaias fore, vt nihil nocebit habitantibus in eo. Non, inquit, nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo, quia repleta eſt terra ſciētia Domini. Hoc eſt, qui ante feris, ac belluis, peſtiferiſque ac venenoſis animalibus ſimiles erant, fidem Chriſti profitentes minimè nocebunt habitātibus in monte ſancto, hoc eſt, in Eccleſia ſancta, quia plena erit ſcientia Domini perinde vt aquæ maris omnia tegunt. Deniq; ne in longum, ſermonem protraham, hæc eſt ciuitas ſancta Hieruſalem, hæc ſponſæ in hoc loco comparatur. Hæc eſt ſponſa illa, quam reſpiciens Eſaias olim dicebat. cap. 62. Et gaudebit ſponſus, ſuper ſponſam. Et vt explicaret propheta, quis eſſet hic ſponſus, & hæc ſponſa addit ſtatim. Et gaudebit ſuper te Deus tuus, vbi vides Eccleſiam eſſe Dei ſpōſam. Hæc eſt ea quam Salomon inducit in canticis cum ſponſo ſuo Chriſto loquentem. De qua ait Diuus Paulus ad Epheſ.

Pluribus nominib. appellatur Eccleſia in ſacra ſcriptura.
Eccleſia tēplum.
Gene. 6.
Eccleſia arca Noe.
Eccleſia Sion.
Pſ. 86.
Cant. 4.
Eccleſia turris Dauid.
1. Timo. 3.
Eccleſia colūna & tabernaculum & vrbs
Eſa. 26.
Zach. 2.
Eccleſia mons ſanctus
Eſa. 11.
Eccleſia Hieruſalē.
Eſa. 62.
Eccleſia ſponſa.

Eph. c. 5.

Christus ſponſus eccleſię. Ioan. 3.

Math. 9.

Epheſ. 5. Viri diligite vxores veſtras, ſi A cut Chriſtus dilexit Eccleſiã, & tradidit ſemetipſum pro ea. Chriſtus enim ſponſus eius vocatur à Baptiſta, vt tradidit Ioa. c. 3. Qui habet ſponſam ſpõſus eſt. Imo ipſe ſponſum ſe appellat apud Math. 9. Nunquid poſſunt filij ſpõſi lugere quandiu cum illis eſt ſpõſus, quo verbo reducere vult in memoriam verba D. Ioãnis Baptiſtę. Nobiſquè hoc nomine ſummam ſuam, & charitatem & bonitatem commen B dat. Licet enim ſacra pagina vbiquè Chriſti pietatem, & manſuetudinem maximis laudibus efferat atquè commendet, appellando eum, patrem, fratrem, amicum, medicum, paſtorem, Dominum, regem noſtrum: nihil tamen eſt, quod ſuauius ac dulcius reſonet in auribus pectoris noſtri, quam quod ſe ſpõſum vocet. Hoc enim verbo & maximam ſuam erga nos charitatem oſtendit: quemadmodum for- C tior dilectio non eſt nequè ardentior quàm ſponſi ad ſponſam. Iuxta illud: relinquit homo propter hãc partem, & matrem, &c. Deinde & hoc verbo oſtendit: ſe nobiſcum habiturum omnia communia, vt & miſerias noſtras ipſe ſuſcipiat, nobiſq; bona ſua cõmunicet. Hic eſt ſponſus ille de quo diuinus ille pſaltes myſticè ait: & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Rectè autem hoc loco, ſponſi, & D nuptiarum adhibetur comparatio. Siquidem in Chriſti incarnatione deſponſatio duplex, & duplices erant nuptiæ. Primum enim admirabiles nuptiæ celebratæ ſunt in vtero virgineo, inter humanam & diuinam naturam: quando in vnum ſuppoſitum, Spiritu ſancto operante, diuinitas atquè humanitas pariter ſunt vnitæ. Deinde cum his nuptijs, & aliæ fiebant, Chri-

Gen. 2.

Pſa. 18.

ſti, videlicet hominis cũ Eccleſia ſancta. Hanc enim in vtero virginis homo factus, primùm veluti duxit in ſponſam, eamq; ſibi cohabitare fecit: quod matrimonium tunc conſumatum fuit, quando cum illa ſua deſponſata vxore in crucis lecto dormiuit: hoc eſt, quando in illa eadem quam in natiuitate aſſumpſerat natura, in cruce pro humano genere mori eſt dignatus. Sponſis quoq; mos eſt veſtibus nouis, & deſcẽdentibus indui. Sic & Chriſtus habitum nouum aſſumpſit: habitu factus vt homo in quo ſibi Eccleſiam copulauit. Hic eſt ſponſus ille qui olim dicebat apud Oſeam. c. 3. Spõſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio & in miſericordia, & miſerationibus, & ſpõſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus. Cuius promiſionis verba ſingula myſterio non vacant. Deſponſabo (inquit) te mihi: quia non legatus, aut angelus ſed ipſe Deus Eccleſiam ſuam redemit, per ſe nos redemit, non per angelum. Olim per angelos cum Eccleſia loquebatur, tẽpore aduẽtus eius per ſe ipſum. Tempore incarnationis Deo incarnato erat Eccleſia deſpoſata, idq; in æternũ, olim ad tempus tantum, nuc in æternum, vt ſponſus cœleſtis te recipiat in ſempiterna tabernacula. Ita Theophilatus, Procopius, & Cyrillus. Spõſabo inquit, te mihi in iuſtitia: quoniam hominis fuit mors, per hominem victa mors eſt, per verbum Dei incarnatũ, qui primus à mortuis reſurrexit. Spõſabo te, inquit, mihi, in iudicio. Quoniã dãnauit principẽ huius mundi, q́d non inueniens in ipſo peccatum interfecit eum, quare moriẽdo eiectus eſt foras princeps mundi huius. Sponſabo (inquit) te mihi in miſericordia, & mi-

Oſeæ c. 3. Theophil. Expoſitus locus.

Theophil. Cyrillus in Gen. fo. 30. & 80. Procopius in Gen. fo. 114. & de concordia cum euangelio.

miſerationibus: quoniam non ex operibus quæ fecimus, ſed gratia & miſericordia ſeruauit nos per lauacrum regenerationis. Seruauit nos in miſericordia, remittendo peccata, & in miſerationibus conferendo dona Spiritus ſancti. Deniquè ait ſponſabo te mihi in fide, quia nõper opera legis, ſed per fidem quæ per charitatem operatur. Ecce ſponſus eſt Chriſtus, & eius ſponſa eſt Eccleſia, & peculiariter Eccleſia triumphans quam hodie vidit Ioãnes deſcendentem de cœlo ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.

Theophil.

¶ Quis obſecro deſcribere poterit vel longo tempore, magnaquè vi dicendi ornatum huius pulcherrimæ ſponſæ, quis eius decorem & pulchritudinem, quis eius venuſtatem: imprimis ornata eſt Eccleſia innumeris fidelibus diuerſis gratiæ donis fulgentibus. Sic enim ait illi Dominus per Eſaiam. Leua in circuitu oculos tuos:& vide, omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Viuo ego dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamẽto veſtieris, & circũdabis tibi eos, quaſi ſpõſa, ac ſi apertius diceret: venient ad te multi ò Eccleſia ſponſa mea, quibus gris velut ornamento quodam amicta, & decoraberis illis: vt ſponſa ſolet annulis & monilibus adornari. Ecce hic electos vocat ornamenta quibus ſponſa ornatur viro ſuo. Quod mirũ eſſe non debet. Nam ipſemet Dominus apud Hieremiam ait. Si fuerit Iechonias annulus in manu mea dextera inde euellam eum. En virum pietate præſtantem vocat annulum nõ ſolum Eccleſiæ, ſed in manu ſua, ex qua eijcitur ſi peccatis imbuatur. Audi dominum apud Ezechielem enarrantẽ quo pacto olim ornauerit Dominus ſponſam ſuam ſibi copulandam. Laui

Ornatus eccleſiæ chriſti ſponſæ deſcribitur.

Eſa. 49.

Exponitur locus.

Hiere. 22.

Ezech. 16.

A te aqua, & emundaui ſanguinem tuũ ex te, & vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamẽto. Et dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo & polymito, & multis coloribus. Ac
B ſi apertioribus verbis diceret. Eras ò ſponſa mea olim contaminata ſanguine peccatorum, & ego aqua Spiritus ſancti, quæ fluit ac ſalit in vitam æternam te imprimis ab illis ablui: & vnxi te oleo lætitiæ & abundantis gratiæ meæ. Veſtiui te diſcoloribus ac veſtibus acu pictis. Veſtiui, inquam, te varijs virtutum ornamentis: dedi tibi calciamenta ex hyacintho pręcioſo, calciaui te pace mea, non te calciaui co-
C rijs animalium mortuorum, nam talia calciamenta pacem mundi ſignificant: ſed hyacintho precioſo cœlum quodam modo referente. Præcinxi renes tuos zona byſſina caſtitatis, indui te ſubtilibus, conferendo acutiſſimum intellectum. Dedi armillas bonorum operum in manibus tuis. Si enim ſeruus Abrahæ, inueniens Rebecam ad fontem, aquam haurientẽm, eamquè tribuentem hominibus, & camelis dedit ei armillas brachiorum
D & inaures, quę deinde fuit ſpõſa Iſaac. Quanto melius ego debebam ibi prębere præſtãtiores armillas ſanctarum operationum, quæ inuenta es prope fontem meæ bonitatis, diſpẽſatricem gratiæ: & facta es ſponſa veri Iſaac, qui humeris tulit lignum, quo erat immolandus? Contuli etiam tibi torquem ſuper collum tuum, torquem, inquã, abſtinentiæ. Et inaurem ſilentij ſuper os

Exponitur locus.

o: tuum,& circulos auribus tuis, hoc eſt,preces & auditus verbi Dei, & coronam victoriæ ſpiritualis in capite tuo,præmiumque tuarum actionum ac rerum egregie geſtarum. Et ornata etiam es auro charitatis, & argento eloquẽtiæ. Deniq; veſtita es veſte polymita,id eſt,multis licijs contexta,vt olim Ioſeph. Quod ſi his ornamentis tàm pretioſis ornata eſt ſponſa à viro ſuo quando in tenera erat ætate, quando etiam in exilio, & in hac peregrinatione militando ambulabat, quot obſecro quantiſq; pretioſiſſimis indumentis induta deſcendet nũc glorioſa de cœlo? Si quando aſcendebat ex hac vita mortali & miſera,tanta erat pulchritudine,& venuſtate decorata,vt omnes ſpiritus angelici admiratione maxima detenti dicerent, & quærerent inter ſe:quæ eſt illa quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens innixa ſupra dilectum?quæ eſt illa quæ progreditur quaſi aurora, conſurges, pulchra vt luna electa vt ſol,terribilis vt caſtrorum acies ordinata? Quanta precor maiori extaſi correpti modo clamarent:quæ eſt iſta quæ de cœlo deſcendit ſicut ſponſa ornata viro ſuo amicta ſole & luna ſub pedibus eius, & in capite eiꝰ corona ſtellarum duodecim? Si tanti vitrum quanti margaritum? Si tàm venuſta erat Eccleſia quando fragilitate erat in hoc mundo prædita,quàm pulchra & decora tũc erit quando immortalitate,& ſplẽdore plena deſcendat cum ſpõſo ſuo de cœlo ad iudicandum homines miſeros & peccatores?

Gen 17.

Cant.8.
Cant.6.

A B C D

¶Iam nunc confer mecum Babylonem illam,matrem fornicationũ, & ebriam de ſanguine ſanctorum, ſedentem ſuper beſtiam rufam circundatam purpura & byſſo,ornatam auro,& lapidibus pretioſis ac margaritis,geſtantem in manu ſua poculum abominationum,& tãdem cadentem cum impetu, & demerſam in infernum:confer inquam illam cum ciuitate ſancta Hieruſalem noua deſcendente de cœlo ſicut ſponſa ornata viro ſuo.Illa Babylon,hæc Hieruſalem illa,inquam,confuſione plena, hæc pace.Illa meretrix ſuper beſtiam colitur:hæc,in qua Deus adoratur. Illa præbens ſuis amatoribus ſpurcitiam, & abominationem: hæc charisſmatũ donis inebriat fideles:illa vetus, noua iſta.Specioſa virgo eſt Eccleſia,ſponſa pudica, à Deo de cœlo deſcendes, cuius odor inæſtimabilis nimis in veſtitu eius,quam circundant flores roſarum,& lilia conuallium,de qua,quçrunt angeli.quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ,& thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij,Cant.3. De cuius pulchritudine in eadem ſcriptura admiratus ſponſus eius ait: quàm pulchra es amica mea,quàm pulchra oculi tui columbarum: abſque eo qđ intrinſecus latet:& ruiſum: tota pulchra es amica mea, macula non eſt in te.Item eadem appellatur hortus cõcluſus,ob varietatem fructuum bonorum operum,& fons ſignatus, ob vbertatem gratiarum:cuius emiſſiones ſunt paradiſus,& ſummæ voluptates malorum punicorum:Babylõ autem nullo decore,nulla honeſtate, nulla commendatione digna quando ſuarum libidinum ſpurcicia,& flagitiorũ ſuorum confuſione ſit plena. Longè ergo diſtat hæc ab illa.& in pulchritudine,& tandem in omnibus, hãc ſanctam Hieruſalem ſuſpiciũt cœli,cum illa Babylone ſcortati ſunt omnes reges terræ,hoc eſt,impij potentes,gloriam

Ciuitas noua confertur ciuitati Babyloni.

Cant.3.

Cant.1.d

Cant.4. ibidem.

Cęlias. tiam nō niſi in terra habentes: quibus omnibus par exitus cum meretrice continget.

¶ *Et audiui vocem magnam de throno dicentem. Ecce tabernaculum Dei cū hominibus.* Prima huius loci intelligentia eſt, vt per tabernaculū Chriſtus intelligatur. Vnde videtur Diuꝰ Ioānes alludere ad illum locum Ezechielis, ca. 37. Et erit tabernaculum meum in eis. Illumquè de ſpōſo Chriſto explanare. Appellatur Chriſtus Dominus tabernaculum vtrobiquè, quod in eo inhabitet, vt Paulus teſtatur, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, verè & realiter. Et rectè profectò affirmat Ioānes, & Ezechiel, hoc tabernaculum cum hominibus eſſe, nā ipſe Dominus de ſeipſo affirmat in libro Prouerbiorum: deliciæ meæ ſunt eſſe cum filijs hominum. Cū autem Deus pater apud prophetam, & vxor de throno egreſſa polliceantur tabernaculum hoc fore ſemper cum hominibus, & per tabernaculum Chriſtus intelligatur, apertè colligitur, Chriſtū in perpetuum eſſe in Eccleſia ſua futurum. Id quod promittit ipſemet apud Mathæum. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſumationem ſeculi. Quod ſi cum Eccleſia, & ſponſa ſua futurus eſt ſemper dum in hac mortali vita peregrinatur, & bellum gerit, aduerſus portas inferorum quid, rogo, erit cum hoc ſanctum tabernaculum deſcēdat cum illa de cœlo ad iudicandum homines? Tunc enim lata ſententia, aſcendet iterum cū illa, in illas beatas ſedes vbi perpetuò habitabit cum ea.

[margin: 1. Senſus. Chriſtus vocatur tabernaculum Dei & quare. Ezechi 37. Colo. 1. Pro. 8. Math. 28.]

¶ Secunda intelligentia eſſe poteſt vt per hoc tabernaculum Eccleſia intelligatur, cuius typum gerebat legis antiquæ tabernaculum. Idcirco vates

[margin: 2. Senſus. Eccleſia appellatur tabernaculū Dei.]

A quidam Eccleſiam vocauit, tabernaculum, quod nequaquam trāsferri poteſt. Et pſalmographus, fluminis, ait, impetus lætificat ciuitatem Dei: ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus ſicut enim noſter Ioānes vocat ſanctam Eccleſiam, & ciuitatem nouam deſcendentem de cœlo, & tabernaculum Dei cum hominibus, ita propheta primum eam vocat ciuitatem Dei, quam lætificat non impetus Iordanis

[margin: Eſa. 33. Pſa. 45.]

B vt hæbrei volunt: ſed impetus ſpiritus ſancti, vt Auguſtinus, & alij patres explicāt. Influit enim impetus ſpiritus cœleſtis per fidem & virtutes in pectora filiorum Eccleſiæ: vnde fiunt aquæ illæ cryſtallo ſplendidiores, de quibus teſtatur Dominus: qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de vente eius fluent aquæ viuæ. Et ſubiūgit Euangeliſta: hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant creden-

[margin: Augu.]

C tes in eum. Hic ſpiritus, hoc flumē, eſt in hauſta gratiarum omnium copia: & comparatur flumini placidiſsimo inter amænas ripas, & virentia prata, impetu ſuaui, & dulci aquarum ſonitu ciuitatem intranti, & admirabili influentia irriganti. Hæc ergo eſt ciuitas Dei quam irrigat Spiritus ſanctus: hæc tabernaculum admirabile quod ſanctificauit altiſſimus, aduerſus quod nec portæ inferi præualebūt. Ex Hæ

D braico vertunt aliqui verſum illū: ſanctificauit tabernaculum ſum altiſſimꝰ in hunc modum: ſanctuarium tabernaculorum altiſſimi. Sed non ſolum hæc verſio non euertit expoſitionem à nobis traditam: quinimò eam confirmat: eſt enim Dei Eccleſia ſanctuarium omnium tebernaculorum, hoc eſt, omnium particularium Eccleſiarum, quarū nulla poteſt eſſe tabernaculum altiſſimi, niſi fuerit in vnitate

catholicæ Eccleſiæ ſanctificata, quæ eſt vniuerſale Dei tabernaculum: de quo poteſt etiam explicari illud Ezechielis: & erit tabernaculum meum in eis. Felices profectò fideles, qui digni facti ſunt, vt ſint tabernaculum eius, quem machina tota cœleſtis non capit. Vos, inquit Paulus, vos eſtis tẽplum Dei viui, ſicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. 2. Cor. 6. Item Leuit. 26. ait Dominus: ponam tabernaculum meum in medio veſtri, & non abijciet vos anima mea: ambulabo inter vos, & ero veſter Deus, vosquè eritis populus meus. Ad quæ verba alludens noſter Ioãnes ait: ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſe Deus cum eis, erit eorum Deus. Porro tabernaculum hoc ſtructura Dei eſt, opus eius eſt. Sicut enim olim formauit Deus hominem, & tulit de latere coſtam eius, & ædificauit eam in mulierem: ſic idem Dominus formauit ſecundum hominem de cœlo cœleſtem, & ex latere eius in cruce dormientis ædificauit ſecundam Euam, hoc eſt, Eccleſiam vt eſſet tabernaculum eiꝰ. Non enim excidit illud ex lapidibus, ſed exuiuis hominibus Spiritus ſancti labore & ingenio expolitis. Sed vt hæc exactius explicemus, obſerua Deum habere duo tabernacula, alterum in hac vita, alterum in futura. Huius vitæ tabernaculum eſt Eccleſia militãs, vt iam diximus. Hoc eſt, tabernaculum illud de quo loquebatur Dominus apud Amos, capite nono dicens: poſt hæc reuertar et ædificabo tabernaculum Dauid, quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud: vt requirant cæteri homi

2. Cor. 6. Leu. 26.

Figura. Gen. 2.

Amos. 9.

Explicatur locus.

A num Dominum, & omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meu. Quod vaticinium affert Diuus Iacobus Actorum capite decimoquinto: quo in loco tabernaculum Dauid Eccleſia vocatur, tum quòd ſub Dauide optime ſteterit, tum quod Chriſtus Dominus (qui eſt Eccleſię caput) à Dauide Rege originem duxit. Dicitur autem tabernaculum, quia à pluuia & tempeſtatibus defendit. Hinc

B Eſaias ait capite quarto. Tabernaculum erit inumbraculum diei ab æſtu, & in ſecuritatem, & abſconſionem à turbine, & pluuia. Murus verò qui Eccleſiam circundat fides eſt quæ diruta eſt per varios errores, falſasque ſacrarum ſcripturarum interpretationes, imo ſtatim poſt diluuium cecidit murus ille, ferè omnibus ad idolatriam declinantibus. Sed caſum huius tabernaculi reparauit Chriſtus Do-

C minus, eiuſque diſcipuli, quorum doctrina & prædicatione idolatria ceſſauit per orbem terrarum, & vocati ſunt ad veram fidem tàm iudęi quàm gentes. Alterum verò tabernaculum eſt Eccleſia illa triumphãs, de quo in hoc loco Ioãnes loquitur: ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Sed ad quid, rogo, hoc tabernaculum erexit? Audi quid ſtatim addat Ioannes.

D *¶ Et habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt: & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.* Imprimis habitauit Dominus cum hominibus quando homo factus eſt. Vnde Ionnes ait: habitauit in nobis, ſiue vt Græca lectio verti poteſt: habitauit in tabernaculo inter nos. Habitauit etiam & perpetuò habitabit cum eis in tabernaculis illis cœleſtibus, ipſi quoquè in quibus ſic habitat populus eius ſunt: & ip

Act. 15.

Eſa. 4.

Murus Eccleſiæ miſſi tantum fides.

Ioan. 1.

Deus alia ratione dicitur deus bonorũ & alia malorum.

ſe Deus illorum eſt. Sed hoc admiratione non caret, quod Deus eſſe dicatur bonorum, ac ſi non etiam eſſet Deus malorum. Sed obſeruabis, quod alia ratione dicitur Deus bonorum; alia verò malorum. Dato enim rex, aut imperator aliquis totius regni ſit Dominus ac princeps, eligere tamen ſolet locum aliquem peculiarem, quo ſemper commoratur. Sic etiam Deus, & ſi Dominus ſit omnium, tàm bonorum quàm malorum, habitare tamen dicitur cum electis, & Deus illorum appellatur amore peculiari, quo eos proſequitur, populus hic, ideo dicitur gens ſancta, & populus acquiſitionis. Cum populo iſto ſemper eſſe, ſunt omnes deliciæ Dei. His peculiariter ait, ego ero vobiſcum vſquè ad conſummationem ſeculi. Et rurſum: hæreditas mea Iſrael. Hic eſt populus in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. Ad hos eſt illa vox prophetę, Dominus Deus tuus in medio tui, fortis ipſe ſaluabit, gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua, & exaltabit te in laude. Sopho. capite tertio. Beata profecto gens, beatus populus fidelium Chriſtianorum, quorum Dominus eſt Deus eorum. Beata gens cuius Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Magna profecto conſolatio, quod tabernaculum Dei ſit cum hominibus. Huius typus fuit templum Salomonis, quod ſeptem annis ædificauit, & in octauo dedicauit illud: & ſolemnitatem encæniorum ſingulis annis celebrandam inſtituit: per totum enim huius mundi tempus, quod ſeptem temporibus euoluitur tabernaculi Dei, hoc eſt, Eccleſiæ ſtructura ceſſare non debet:

Pro. 8. Math. vlti.

Pſa. 149.

Sopho. 3.

Pſa. 32. Figura.

A quæ in octauo poſt modum erit dedicanda. Completo namque electorum numero in fine, ſecundæ reſurrectionis ſolẽnitas celebrabitur. Sicut enim Dominus octaua die reſurrexit: ita poſt conſumationem huius ſeculi ſeptenario numero ſignificati aderit octaua dies noſtræ reſurrectionis celebranda. Lege de his Collectanea, tũc enim tradet Dominus regnum ſuum Deo & patri, hoc eſt, dedicabit Eccleſiam & templum, tabernaculumquè B ſuum Deo & patri, in perpetuum: in quo habitabit & erit ſuorum Deus.

1. Cor. 15.

¶ Et abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.

Oſtendit his verbis Ioannes per acto iudicio perpetua fruituros electos alacritate, *quæ*, ſiue vt Græci aiunt, *quia prima abierunt.* C Hoc eſt, quia iam moleſtiæ illæ corporis & animæ inductæ nobis olim à primo parente abierunt. In cœleſti illa Hieruſalem, nulla mors eſt, nullus interitus, nullus labor, aut ærumna, nullus dolor, ſed vita, immortalitas & gaudium: quæ omnia in vita iſta mortali & miſera inuenies. Quemadmodum in vaſe hederæ, vt aiunt, aqua retinetur, vinum verò effunditur, & ſenſim elabitur, ſic in hac vita perma- D net dolor, amittitur lætitia, gaudium pax, tranquillitas. Fœlices illi, qui vas hoc hederæ, qui ſeculum hoc, atquè Babylonem meretricem magnam deſerunt, & ad cœleſtem illam ciuitatem Hieruſalem amore trahuntur: ibi nulla eſt meſtitia, nullus dolor aut labor, ſed cœleſtium deliciarũ maxima copia, audi quid in hoc loco D. Ioan. ſiue vox cæleſtis clamet. Abſterget, in-

inquit, Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et mors vltra non erit, et cætera. Ecce impletum modo erit, quod olim Eſaias prædixerat capite vigeſſimoquinto: præcipitabit mortem in ſempiternum. Et auferet Dominus Deus lachrymam ab omni facie, & opprobium ſuum auferet de vniuerſa terra: quia dominus locutus eſt: & dicet in die illa: ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos, iſte Dominus & ſuſtinuimus eum, & exultabimus, & lætabimur in ſalutari eius. Quia requieſcet manus Domini in monte iſto. Vbi ad literam loquitur propheta de mundi conſumatione. Quando cum corpora reſurrexerint videbimus aperuſſimè mortem perpetuam ipſius mortis. De qua ait Diuus Paulus. 1. Cor. 15. Nouiſſimè autem inimica deſtruetur mors. Et in hoc loco. Et mors vltra non erit. Nec hoc ſolum ſed auferet Deus omnem lachrymam ab omni facie. Incredibili enim gaudio, maxima dulcedine & voluptate, ingentiq; oblectatione afficientur. Tunc dicent omnes. Ecce Deus noſter, &c. Confitentur enim Chriſtum eſſe verum Deum ſuum, & ſeruatorem, & addet. Quia requieſcet manus Domini in monte iſto. In illa enim ciuitate cœleſti nullus punitur, ſed inexplicabili & ineffabili lætitia afficiuntur, quotquot in hoc ſeculo afflicti propter Chriſtum fuerũt. In templo Salomonis, quod gerebat typum & figuram huius cęleſtis Hieruſalem, nullus malleus, nec ſecuris, nec vllum ferramentum audiebatur. Aedificabatur templum illud magnificum, & nullus ictus in eo ſonabat. Dolabantur lapides & ligna extra templum, & in lapidicinis, & fabrorum officinis audiebantur ferramentorum percuſſiones. Mũdus hic lapidicina eſt, in qua malleis tundimur, & officina in qua afflictionibus percutimur, & premimur, at in tabernaculo temploque illo ſuperno, in illa beata & immortali vita, nullus eſt dolor nullæ lachrymæ, nullus luctus, nullus denique clamor, ſed lætitia ſempiterna. Hic calamitatum malleis angimur & premimur. vt illic locis paratis collocemur. Illic ergo beati nulla afficientur miſeria, nullaquè pœna: quare ceſſabunt lachrymæ quæ ex his fontibus dimanare ſolent. Vnde Diuus Auguſtinus hæc conſiderans libro vltimo de Ciuitate Dei ſic ait: Quanta erit illa felicitas, vbi nullũ erit malũ, nullum latebit bonũ? O quã dulcia ſunt iſta, & animum vehementer, ſi tamen illis intendat, ad ſe trahentia? Erubeſcat ergo homo fidelis, ſi in hac miſera vita delectari appetat, qui ſibi tanta, taliaquè bona reſeruata credit. Illic etiam procul aderit crudelis mors: quando vt idem Auguſtinus ait libro vigeſſimo de Ciuitate, corpora ad incorruptionem atquè immortalitatem, nouam ex veteri corruptione atquè mortalitate tranſibunt. Illic ſimiliter vltra non erit luctus, nequè clamor: quando nihil erit quod ſanctorum animos pacatiſſimos inquietare poſſit. Hoc idem pollicitus eſt dñs apud Eſaiam, capite ſexageſſimo quinto. Et exultabo in Hieruſalem, & gaudebo in populo meo, & non audietur in ea vox fletus, & vox clamoris. Denique illic nullus erit dolor. Quoniam immenſo gaudio erunt ſemper repleri, immenſaquè caritate perfuſi. Gaudium, inquit, Eſaias, & lætitiam tenebunt, fugit dolor, & gemitus. Lætitia ſempiterna ſu-

Eſa. 51. ſuper capita eorum. Vtitur vates metaphora ſumpta à re bellica, nam vt victores parta victoria coronis decorantur; ſic iuſti qui in ſpirituali prælio hoſtes animæ ſuperant, peracta hac mortali vita, coronantur in cœleſti patria corona gaudij ſempiterni. Quod ſignificare volens Eſaias inquit: lætitia ſempiterna ſuper capita eorum. Ac ſi diceret: coronabuntur electi non lauro, non robore, non B gramine, quæ omnia marceſcunt, & vetuſtate conſumuntur, ſed gaudio immarceſcibili, & ſempiterno. Id vocat Apoſtolus coronam iuſtitiæ, ſecundo ad Timotheum quarto, & Diuus Iacobus coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Et Diuus Petrus immarceſcibilem gloriæ coronam.

2. Timo. 4. Iaco 1. 1. Pe. 5.

Auguſ. 20. de ciuit. c. 17. ¶Iam hic mecum & cum Auguſtino conſidera vices Eccleſiæ commutatas. Dum enim cæleſtis hęc Hieruſalem C in exilio aderat, lugebat, lachrymas præ dolore fundebat: nonne eſt vox huius ciuitatis quæ dicit: factæ ſunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte? Et lauabo per ſingulas noctes lectum meum: lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Et gemitus meus à te non eſt abſconditus. Et illud: dolor meus renouatus eſt? Filij etiam Eccleſiæ in hac vita exiſtentes ingemiſcunt grauari, nolentes expoliari, ſed ſuper veſtiri, vt abſorbea- D tur mortale hoc à vita. Nonne ipſi ſunt, qui primitias habentes ſpiritus, in ſemetipſis ingemiſcunt, adoptionem expectantes, redemptionem corporis ſui? Beati iſti dicuntur, quia in hac peregrinatione lugent. At in cœleſti patria iam non erit amplius neque luctus, neque clamor. Tunc enim ſolum, atque ibi ſolum

Pſa. 41. Math. 5.

A iſta non erunt: & ideo tūc beatiores. Tunc, inquam, pius parens, piæ matterculæ morem geret: quæ ſuis ipſa manibus fletis ſui nati extergit lachrymas, dat oſcula, mulcet amplexibus, mammam ori inſerit, aut poma dat, vt fletum illi blandius auferat, maternis ſuper illum concitatis viſceribus, ſed fruſtra ab oculis fletus extergeretur, niſi etiam ipſa flendi occaſio auferretur, quæ eſt mors. Finis malorum, quæ in vita accidunt homini. Flemus enim neceſſitate mortis in quam peccando nos primus ille parens, vltro coniecit omnes, cuius malo ſumus obnoxij, vnde veluti ex inſidijs mala noſtra prodierunt. Quum ergo occaſio illa e medio ablata fuerit, ſimul etiam mala ex ea promanantia tollentur omnia. Et ideo ait quod mors non erit vltra, videlicet, electis. Nam damnati perpetuam patientur mortem. Tunc vnuſquiſquè ſanctorum dicet cum Propheta regio: eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis. Quare poſt hac placebo Domino in regione viuentium. Lege Bernardū ſuper Euāgelium ecce nos reliquimus omnia vbi hunc locum explicat.

Similitudo 1. Cælius. Pſa. 114. D. Bern.

¶*Et dixit qui ſedebat in throno. Ecce noua facio omnia.* Nam ſuperius oſtēdimus Deum eſſe qui ſedet in hoc throno; ipſe eſt enim qui regnat in ſanctis. De quo etiam capite ſeptimo dixerat Euangeliſta. Qui ſedet in throno habitat ſuper illos. Deus ergo exclamat: ecce noua facio omnia. Litera Gręca habet, ἰδοὺ ἰδού. i. ecce ecce: noua facio omnia, cœlū, terrā, elementaq; omnia, vt innouatis ad gloriam beatorū corporibus innouentur, & cætera: ſeque ſentiant liberata

à

Rom. 8.
2.Cor. 15.

à ſeruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Hoc idem affirmat Diuus Paulus.2.Cor.15. Si qua, inquit, creata in Chriſto noua creatura eſt, & vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Ac ſi diceret ſi quis viuit per Chriſtum, hoc eſt, per baptiſmu per fidem & gratiam eius, noua quidem creatura eſt, nam verus homo iam abijt, iam receſſit & tranſiuit: ſed aduertite obſecro quod nõ ſolum homo per Chriſtum renouatus eſt, ſed ecce facta ſunt omnia noua. Omnia quę vetera tranſierũt: venit nouũ teſtamentum pro veteri: noua Hieruſalem cœleſtis, pro terrena: noua Eccleſia pro veteri ſynagoga: templum nouum & ſpirituale pro veteri corporali. Cor carneum in quo lex euangelica eſt ſcripta, pro tabulis lapideis legis Moſaycæ: baptiſmꝰ pro circunciſione: mana cœleſte, hoc eſt, corpus Domini pro mana illo non conferente vitam. Pro aqua de petra deſerti dimanante ſanguis, & aqua dimanantes à petra Chriſto. Pro virga Moyſi, crux Domini qua redempti ſumus: pro terra filij Iſrael promiſſa regnũ cœlorum: pro Pontifice veteris legis, pontifex ſummus & maximus qui interpellat pro nobis apud patrem. Pro agno immaculato qui quotidie immolabatur, agnus ille Dei oſtenſus digito à Ioãne, qui pro peccatis noſtris eſt immolatus. Pro filijs Adæ, filij Dei & cohęredes Chriſti. Ecce: inquit qui ſedet in throno: noua facio omnia. De hac renouatione filiorum Dei, qui in hac vita erant infirmi, & imbecilles, tardiq; natura ſua, ait Eſa.cap.40. Qui ſperant in Domino mutabunt fortitudinem aſſument pẽnas, vt aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient, iuſti qui in hac vita

Eſa. 40.

non viribus ſuis, ſed in Deo habent fiduciam, & eius ſemper miſericordiã preſtolantur: mutabunt tunc fortitudinem, & aſſument penas vt aquilæ: & audient: renouabitur, vt aquilæ iuuentus tua: current ad dominum, & eius deſiderio non laborabunt, ambulabunt, & nunquam deficient. Scimus aquilarũ ſenectutem reuireſcere mutatione penarum, & ſolas eſſe quæ iuba ſolis aſpiciant, & ſplendorem radiorum eius poſſint micantibus oculis intueri, pulloſquè ſuos an generoſi ſint, hoc experimento probent. Itaq; & ſanctos repueraſcere, & aſumpto immortali corpore laborem non ſentire mortalium, ſed rapi in nubibus obuiam Chriſto, & nequaquãm, iuxta lxx. eſurire, quia præſentem Dominũ habeant cibum, docet propheta. Hoc idem adumbrari voluit idem Dominus Leui.22. Quando præcepit quod nullus fungeretur miniſterio ſacerdotij, ſi cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo, vel grandi, vel toruo naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo. Deniquè ſi maculam aliquam habuerit. Certa res eſt, vt Paulus docet quod omnia illa figura erãt, & vmbra futurorum. Ita enim populus ille vt Auguſtinus ait, typus erat populi Chriſtiani quod quod ſi futurus non eſſet populus hic nunquam fuiſſet populus ille: ſi nõ futurum eſſet euangelium, neq; etiam aliquando fuiſſet lex Moſayca: ſi futũrus non eſſet Chriſtus, nũquam Moyſes, & omnia illius temporis acta. Leges ergo illæ, & ceremoniæ, omniſq; vetus reſpublica, ſacerdotium, miniſterium, reges & regnum, & ſi verã erant, tamen repreſentationes, figurę, typi, imagines, & vmbræ erant veritatis euangelicæ. Quid igitur figurabat,

Leui. 21.
Aug.

Leui. 21. & præſeferebat præceptum illud Domini Leu. cap. 21. vt nullam maculam haberet ſacerdos, qui illi eſſet hoſtias immolaturus? Nimirum ſtatum electorum in Eccleſia triumphanti com- Supra c. 7. Supra c. 10 morantium ſignificare voluit. Hi enim ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte, & erunt ſacerdotes Dei, & Chriſti: & regnabunt cum illo mille annis, hoc eſt, infinito tempore. De hoc igitur templo, atquè de his ſacerdotibus docet prædicta figu- B ra, quod nô intrabût in hoc templum cœleſte, habentes maculam, aut defectum aliquem, ſed corpore & anima omnibus numeris abſoluti. Renouati quê omnino ab eo qui ait: ecce noua facio omnia: nô enim eſurient, nequè ſitient, & non percutiet eos æſtus, & ſol, quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos, vt Eſa. 49. & 25. Eſaias prædixerat. c. 49. & noſter Euangeliſta ſuperius. cap. 7. Propter hãc re- C Supra c. 7. nouationem tàm corpus quàm animæ regius vates maximas deo gratias referebat dicens: benedic anima mea Domino, & omnia quę intra me ſunt Pſa. 102. nomini ſancto eius. Benedic anima mea Domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui replet in bonis deſiderium tuum, renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Tunc enim replebit Dominus omnium aggregatione bonorum mentem, & deſiderium noſtrum: in hac vita quidem expleri D mens nequit: at in illa cœleſti tota animi noſtri capacitas ſatiabitur atque mirum in modum replebitur. Tunc etiam renouabitur vt aquilæ iuuentus noſtra, ab illo qui ait: ecce noua facio omnia. Nam ipſe ſolus eſt, qui mortificat, & viuificat: deducit ad inferos & reducit. Renouabitur, inquit, & non ait, renouat: nam in hac vita propitia- A tur omnibus iniquitatibus noſtris: ſanat omnes infirmitates noſtras: redimit de interitu vitam noſtram: coronat nos in miſericordia & miſerationibus: denique replet in bonis deſiderium noſtrum. At in futura vita renouabit iuuentutem noſtram dono immortalitatis. Hanc expectat iuſti, hanc fideles, hanc expectabat ſanctus ille, qui dicebat: ſcio enim quod redemp- Iob. 19. d tor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Renouabitur, ait, ac ſi diceret: id quod aliquando nouum fuit, & temporis ſucceſſu inueteratum eſt, tandem iterum primam nouitatem recuperabit. Et reuera ita fuit, nam quando homo in innocentia fuit à Deo conditus, nouus fuit homo, iuſtitia & gratia Dei fabricatus: deinde peccato primi parentis inueterauit, ac ſenio eſt confectus. Factuſquè eſt homo peccati, filius iræ corpuſquè peccati, vt Paulus ait. Huius ſenectutis origo fuit mulier: quod teſtatur Salomon Eccle. cap. 7. dicens: Eccle. 7. luſtraui uniuerſa animo meo: vt cognoſcerem impietatem ſtulti: & inueni amariorem morte mulierem. Per mulierem ſignificans Euam quæ non ſolum Adæ peccati fuit cauſa, ſed ferè omnium eſt mulier inuentrix & occaſio. Vnde addit ſtatim: quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius. Ecce hoc inueni. Per baptiſmum ergo hominis anima quæ per peccatum ſenuerat renouatur. Idcirco appellatur à Paulo lauacrum regenerationis & renouationis. Tim. 3. Illo enim mari æneo emundatur anima ab omni ſpurcicia; & iterum iuue- 4 Para. 4. neſcit. Ibi exuit veterem hominem cum omnibus actibus ſuis: & induit nouum, eum qui renouatur in agnitio-

Colo 3. tionem, ſecundum imaginem ipſius qui creauit eum. Ibi deponit ſecũdum priſtinam conuerſationem veterem hominem qui corrumpitur ſecundu deſideria erroris, & renouatur ſpiritu mentis ſuæ, & induit nouum hominem, qui ſecũdum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis, quib9 verbis obiter colliges eſſe certum primum hominem in gratia, & originali iuſtitia fuiſſe conditum. Homo igitur nouus in innocentia conditus, & deinde per peccatum inueteratus renouatur modò ſecũdum animam: at cum Dominus ad iudicandum venerit, tunc renouabitur vt aquilæ iuuentus corporis eius. Vnde Chriſtus Dominus ait: ego veni vt vitam habeant: & abundantius habeant: quam, ſcilicet, habuerunt in paradiſo ante peccatum. Idem affirmat Diuus Paulus ad Ephe. 3. noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt, vnde & expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Cæterum noſtri corporis renouationem comparat Propheta aquilæ renouationi: non quod noſtra non ſit multo præſtantior, ſed quod nulla alia ſimilitudo inuenietur aptior ad noſtram immortalitatẽ ſignificandam. Eſt enim aquila omnium viuaciſſima. Quod verò aquila poſt longam ſenectutem iuueneſcat certa & indubitata res eſt: quo autem modo id fiat adhuc res ſub iudice eſt. Auguſtinus ait, quẽ modo ſequar, aquilam cum ad ſenectam deuenerit, roſtrum acquirere ita aduncatum, vt non poſſit cibum ſumere. Ex quo fit vt deficiat viribus, & ad defectionem tendat, confecto corpore deciſis plumis. Tunc autem natura docente ad petram aduolat, al-

Ephe. 4. · Ioa. 10. · Ephe. 3. · Auguſt. in Pſa. 102.

A lidensq; & atterens roſtrum aduncũ ad petram, aufert impedimentum cibi ſumendi, quo ſublato cibum ſumit & viribus reparatur, ac modo quodã reiuueneſcit: redit vigor omnium membrorum, nitor plumarum, gubernacula penarum, volat excelſa ſicut antea: fit in ea quędãm reſurrectio. Ait ergo vates ſanctus quod ſicut potens eſt Deus ex aquila ſeneſcente nouam facere ſic etiã aderit dies quando exuet B dominus veterem & corruptibilem hominem noſtrum, induet nouum ita vt non amplius inueteraſcat. Ipſe quidem eſt qui tunc noua faciet omnia.

¶ *Dixit mihi: ſcribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt: & vera. Et dixit mihi: factum eſt. Ego ſum α, & ω, initium & finis.* His verbis excitat nos ad dictorũ fidem, & credulitatem. *Scribe*, inquit, id eſt, in libro cordis tui repone quod C dictum eſt: & etiam in ſcriptis redige ad aliorum commoditatem; vt qui viderint legant: & legentes ad meliora proficiant. Eandem ob cauſam cap. p. dixerat. ſcribe quę vidiſti, & quę ſunt; & quæ fieri oportet poſt hæc. *Quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera.* Quę verba? Illa, ſcilicet, ecce noua facio omnia. Corrupta reſtaurabo; antiqua innouabo: obſoleta illuſtrabo: & nil. ibi erit inabſolutum; obſcurum; obſole- D tum. Potens ſum de lapidibus filios Abrahæ facere: & de mortalibus immortales, de corruptibilibus incorruptibiles, de ignobilibus claros, de terrenis cœleſtes: hæc fideliſſima verba ſunt, & vera quod noua facio omnia. Nam talia faciam quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec aſcenderunt in cor hominis. Nouam faciam felicitatem pacem, quietem, vitam, gaudium, claritatem, pérpetẽ, ſanitatem

Richardus. Tho. · Eccles. · Iſa. · Cælius. · Iſa.

ſabbatum æternum. Pulchritudinem, amœnitatem, & ſplendorem. Hæc omnia veriſſima ſunt: quia verè implebuntur. Cœlum enim & terra potius tranſibunt quàm tranſeant, hoc eſt, non adimpleatur hæc aliaquè omnia quæ pollicitus ſum. ¶ Poteſt etiam pro nomē *hec*, referre ſuperiora, quæcumquè dicta commoſtrataquè ſunt. Omnia ſi quidem fide maxima ſunt digna: ac veriſſima. Eſt enim Deus verax: omnis autem homo mendax. Denique in eo quod ait, *Scribe*, etiã Dei erga nos amorem ſatis oſtēdere vult: qui propter nos hęc omnia manifeſtauit. Vt ſimul ſpem habeamus, quod non relinquemur deſolati in finem, qui Chriſtũ induimus, quibus ęterna illa felicitas parata eſt, vbi omnia renouabuntur. *Et dixit mihi, factum eſt*, Verbum ſanè breuiſſimum & myſterijs repletum. Imprimis factum eſt tēpus, ideſt, præteritum iam eſt tempus quo laborandum, & operandum eſt: illud verò quod poſt hoc ſuccedet tēpus, non laboris ſed retributionis eſt. Ea de cauſa Diuus Paulus ait: dum tēpus habemus operemur bonum: & Eccle. quodcumq; facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, ne ſapientia, nec ſciētia apud inferos. Ideo ſeruator noſter hortabatur ſuos dicens: dum lucem habetis ambulate, vt non tenebrę vos comprehendāt. *Factum eſt*, ideſt, actũ eſt de mundo, actum eſt de peccatis, de afflictionibus, & de ſanctorum ærumnis & miſerijs. Actum eſt, de omni humani generis propagatione, de omni vanitate, omniq; pœnitentiæ ſalutaris tempore. *Factum eſt*, ideſt, conſumata ſunt iam omnia quæ de filio hominis & futuro Eccleſiæ ſtatu erāt prædicta. Et ſicut Dominus finiens vitam ſuorũ laborum clamauit in cruce: conſumatum eſt, ita etiam idem in mundi fine exclamaturus eſt, factum eſt, ideſt, impleta iam ſunt omnia, quę in lege, & in Pſalmis, & in Prophetis, & Euangeliſtis ſcripta ſunt. Poſt hac chaos magnum firmabitur inter Babylonem illam meretricem damnatam: & Hieruſalem illam ciuitatem ſanctam, vt nec illius tormentum, aut pœna vltra mitigetur: nec illius lætitia, aut renouatio amplius diminuatur. *Ego ſum, α, & ω, initium & finis.* His verbis duo ſignificare voluit, primum, quis nam eſſet, qui prædictum ſermone proferret, quod proprietate cōditionis ſuæ explicauit dicens: ego ſum alpha & omega. Secundum, certum eſſe quod ipſe faceret noua omnia, quando ipſe ſit rerum omnium principium conditor & creator, & conſumator. Ait ergo ego ſum ἄλφα & ὦμεγα ideſt, vti ipſemet explicat initium & finis. Nam duabus iſtis literis deſinit & incipit græcum alphabetum, ac ſi diceret: certum eſt quod ego faciā noua omnia. Nam ſicut totũ vniuerſum à me & per me originem & principium habet: habebit etiam per me conſumationem: & vltimam manũ. Quod ſi homo mortalis, & miſer opus aliquod ſibi delectabile, & vtile inchoans maximo mœrore & anxietate afficitur, maximaq; erubeſcentia detinetur ſi illud conſumare non poteſt: quanto magis indecens eſſet deo viuo, & vero fruſtra incipere opus quod minime explere poſſet? Quare vt faceret opus ſuum & conſumaret non dedignatus eſt aliud facere ſatis alienum ab eo. Vt enim hominem renouaret & in ſuam priſtinam dignitatem reduceret non dedignatus eſt mortem ignominia plenam ſubire. Ipſe

Cælius. Gal. 6. Eccle. 9. Ioa. 12. Ioa. 19. Ruper. Cælius. D. Tho. Abbas Io. Eſa. 18.

ſe ergo eſt initium huius operis, ipſe quoq; eſt finis: ipſe incepit in nobis opus bonum, & ipſe perficit: ideo ait ego ſum alpha & omega, ideſt, initiũ & finis. Hoc idem dixerat Dominus ſupra cap. 1. Ego, inquit, ſum, α, &, ω, principium & finis dicit Dñs Deus. Lege quæ ibi annotauimus.

¶ *Et ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit, poſſidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis et idolatris, et omnibus mendacibus: pars illorum erit in ſtagno ardenti igne et ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* His verbis tria docet Euangeliſta noſter: primò, quod ſalutem ardenti daturus ſit Deus de fonte gratiæ ſuæ citra merita. Secundò, quod ſtrenuè in hac militia vitaq; mortali, militantem adornaturus ſit ampliſſimis indicatæ gloriæ præmijs. Tertiò, quod timidos & inconſtantes in pœnas ſempiternas eſt relegaturus. Primum audiamus.

¶ *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.* Magna profectò & fidelis promiſſio: quam vt intelligamus operæ preciũ erit explicare, quæ ſit aqua iſta, cui pollicetur, & à quo præbeatur, ac tadem quo precio cõparatur.

Fons aquæ viuæ eſt gratia, veritas vbertas ſpiritus ſancti deni que gloria

¶ Imprimis fons aquæ viuæ, gratia Dei eſt, veritas eſt, vbertas ſpiritus Chriſti eſt. Quibus ſatiãtur, & in hac & in futura vita fideles. Non tamen eodem modo ac menſura, nũc enim in his tantum guſt us eſt, & delibatio dumtaxat: tunc autem replebuntur vbertate veritatis & ſpiritus ſuauitatis. Videbunt enim facie ad faciem ſummam ipſam veritatem, quam modo ſola fide tenent. Porro nunc ſolæ fontis vitæ guttulæ ſparſim irrorãtur faucibus animæ noſtræ, tunc pleniſſimũ hauſtum percipiemus: nunc iſte fons

A ſalit, ac quibuſdam donorũ incrementis in dies augeſcit: tunc tota plenitudine ſe infundet ac redundabit in æternam ſatietatem: cuius aquæ, nec deficient: nec minuẽtur: quæ vbertate ſui redundabunt magis. Hũc fontem appellat Eſaias mare cap. 60. Tunc videbis, inquit, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris. Vbi per mare intelligẽ vbertatem æternæ

Eſa. 60.

B felicitatis, & veritatis gloriæ, ac ſpiritus cõſolationis eius, cuius ſola recordatio & memoria, afficit mentem, implet dulcedine, & ſumma conſolatione. Hic eſt fons ille aquæ de quo omnes prophetæ cecinerunt. Cecinit rex Dauid Pſalmo. 35. apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Cecinit Zacharias cap. 13. Loquens de tempore Chriſti. Inde illa, inquit, erit fons patens domui Dauid, & habitan

Pſa. 35.

Zacha. 13.

C tibus Hieruſalem in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ. Cecinit Ioel, cap. 3. Per omnes riuos Iuda, ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & rigabit torrẽtem ſpinarum. Riui Iuda ſunt Eccleſiæ ſacramenta aquas gratiæ tribuẽtia: domus autem domini vbi in principio congregati ſunt fideles, eſt hieroſolyma, vnde fons cœleſtis doctrinę dimanauit. Cecinit Eſa. cap. 12. haurietis aquas in gau

Ioel 3.

Eſa. 12.

D dio de fontibus ſaluatoris: non ait haurietis aquam, ſed aquas, nec de fonte, ſed de fontibus, vt gratiæ magnitudinem, & donorum ſpiritualium multitudinem ſignificaret. Denique cecinit ſaluator dicens Ioa. 4. Qui biberit ex hac aqua quam ego dabo ei non ſitiet in æternum: ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternã. Hæc ſunt aquæ quę impetu currunt de libano: & quarum

Ioa 4.

Cant. 4.

Aqua gratiæ & veritatis pollicetur non alii quam ſitienti.

impetus lætificat ciuitatem Dei. ¶ Pollicetur autem aqua iſta ſitienti. Ego, inquit, ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ. Ad has ſalutares aquas inuitat ſitientes fideles, Eſaias Propheta dicens: omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite & comedite. Inuitat clamando Chriſtus: ſi quis ſitit veniat ad me, & bibat; & flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de ſpiritu quem erant accepturi. Sitiebat hanc aquam qui dicebat: quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum ita deſiderat anima mea ad te Deus: ſitiuit anima mea ad Deum fontem viuum quando veniam & apparabo ante faciem Dei: fuerunt mihi lachrymę meæ panes die ac nocte dum dicitur mihi: vbi eſt Deus tuus? Sitiebat illa quæ dicebat: Domine da mihi hanc aquam. Ideo Chriſtus ait beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Eſurire ergo oportet & ſitire, hoc eſt, ardenter & ſtudioſe, non otioſe, aut vtcumque appetere, quicumque ſitim extinguere deſiderat. Item eſurire, & venire ad aquas. Non enim ſolum ait Eſaias omnes ſitientes bibite aquas: ſed quid ait? omnes ſitientes venite ad aquas: & Chriſtus Dominus: ſi quis ſitit veniat ad me & bibat: id eſt, diſponat ſeipſum ad gratiam & beatitudinem bibendam, faciat quod in ſe fuerit, quia ego venienti, & ad illam ſeipſum præparanti, non eam negabo. Nos ergo qui hactenus ſedimus ſuper flumina Babylonis, hoc eſt, ſuper mundi aquas turbidas, & amaras, non ſolum ſitim non ſedantes, ſed etiam augentes, ſurgam*, & properemus ad aquas hieroſolymæ, ad aquas vitæ. Sitiamus cum propheta ad Deum fontem viuum, & tur

Eſa. 55.

Ioa. 7.

Ioa. 4.

Math. 5.

A bidas, mortiferas, fœtidas, lutoquè pſenas huius meretricis magnæ, hoc eſt, mundi aquas fugiamus. Sed nos miſeros & infelices: qui hanc ſalutarem aquam non ſolum non ſitimus, ſed contemnimus, & omni cura ac diligentia omni ſtudio atq; animi auiditate ad Babylonis ciſternas feſtinamus. De huius Babylonis aqua flẽs Hieremias ait: aquam noſtram pecunia bibimus, hoc eſt, labore emimus. Aquam peſti-

B lentem pecunia comparatam ardenter deſideramus, fontem verò vitæ pro nihilo pendimus. Quid vis, ò homo, in via Aegypti, vt bibas aquã turbidam? Et quid tibi cum via Aſſyriorum, vt bibas aquam fluminis? Vide quia malum & amarum eſt, dereliquiſſe te dominum Deum tuum. ¶ Cur miſer non vides tuam amentiam, & ingratitudinem, quam conqueritur Deus dicens: me dereliquerunt fon-

C tem aquæ viuę, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quę continere nõ valent aquas. Feſtinemus ergò ad fontem aquæ viuæ, hauriamus aquas de illo, vt ardore cupiditatum extincto, tranquillè vitam peragamus, & ad gloriam illam flumen què illud quod lætificat ciuitatem cœleſtem aſpiremus. Ex hoc fonte ſitientes Apoſtoli, atq; apoſtolici viri veram erga Deum & homines dilectionem, mar-

D tyres fortitudinem, robur, atq; animi conſtantiam, virgines puritatem & integritatem, & omnes electi ac viri ſanctitate præſtantes mundi contemptũ hauſerunt. Qui biberit ex aqua iſta, non immoderato nimioquè deſiderio mundi bona quæ externa vocantur, aut potẽtiam, aut gloriam, aut honores, aut principatus cõcupiſcet. Sed dicet cũ Apoſtolo: mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. Et licet dũ

Thren. 5.

Hiere. 2.

Ibidem.

Gala. 6.

viuit ſitiat ad patriam cœleſtem aſpirando, non tamen ſitiet in æternum. Aderit enim dies quando ſitienti dabit Dominus bibere de fonte illo cœleſti, & tunc ſatiabitur cum apparuerit gloria illa. De fonte illo, inquam, qui eſt in medio paradiſi in quatuor capita diuiſo: ex eo enim hauriemus aquam puritatis, aquam ſapientiæ, aquam gratiæ, & aquam gloriæ aderit dies quando hauriat cum gaudio aquas de fontibus ſaluatoris non hauriet ſolum aquam, ſed aquas non vnũ aut alterum donum ſed donorũ multitudinem, nõ vnam, aut alteram gratiam ſed immenſitatem gratiarum. Hauriet aquas non de fontibus Babylonis, aut de fluminibus Aegypti, ſed de fontibus ſaluatoris. Hauriet aquas non cum labore, & afflictione, quales de mundi ciſternis ſolent peccatores haurire: ſed cum gaudio, cum lætitia, & exultatione.

Pſa.16.

¶ Datur autem hæc aqua viua ab eo qui ſedet in throno, ab eo qui ait ego ſum primus & nouiſſimus, initiũ & finis. Ipſe eſt qui ait ego dabo ſitiẽti de fonte aquæ viuæ. Chriſtus ergo Dominus & Deus noſter eſt qui dat in hac vita & in futura hãc aquam viuã. Sapiẽtia illa patris quæ ait: ego ex ore altiſſimi prodij, primogenita ante omnem creaturam, ipſa eſt etiã quæ cibat ſuos pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potat illos vbicumq; ſint ipſa quæ ait modo, ego ſum qui ſitienti dabo de fonte aquę viuæ. Hæc diuina ſapientia velut altera Rebecca ſeruo Abraham eiuſq; camelis aquam prębet. Non enim ſolũ gratiam impartitur iuſtis: ſed peccatorib⁹ ſitientibus ad ipſamq; cõfugientibus. Imo ipſa ſe offert & ait quod olim Rebecca quin & camelis tuis hauriam a-

Chriſtus dominus & ſapientia patris eſt, qui hanc aquã ſitientibus præbet.

Eccleſ.24.

Eccleſ.15.

Gen.24.

A quam donec cuncti bibant, quod vel in vna Samaritana id apertè intelligere poteris. Sed hæc diuina ſapientia ſedet Chriſtus Dominus ſupra fontem fatigatus ex itinere: expectat peccatricem ſitientem, offert illi aquam fontis vitæ: bibit & ſaturata eſt. Et quemadmodum auceps auiculam capit, qua vtitur ad capiendas alias, eamq; aliarum auiũ vocatricem iuxta fontem aliquem in vinculum coniectam, col-

B locat, vt alijs illuc auolãtibus, impleat rete ſuum: ſic hæc diuina ſapientia Samaritanam veluti turturem quãdam voluit aucupari iuxta fontem Iacob, vt illa eſſet multorum volucrum inuitatrix, qui egreſſi è ciuitate ad Chriſtum conuenerunt, quos ille in reti fidei recepit, vt ex illo aucupio ad vitã ęternam perduceret. Ipſe ergo eſt qui aquam hanc ſitientibus cõfert. Quod etiam promiſſerat apud Ezechielem.

C cap.36. dicens effundam ſuper vos aquam mundam: & mundamini ab omnib⁹ inquinamẽtis veſtris ¶ Quod ſi quæras cauſas ob quas gratia & gloria & cętera Spiritus ſancti dona comparentur aquæ, facilè eas tibi dare potero. Appellatur gratia aqua, primò quia abluit & purificat, iuxta id quod modo dicebamus ex Propheta Ezechiele. Secundò quia germinare facit. Vnde iuſtus comparatur à Dauide ligno iuxta aquas plantato, ac tem-

D peſtiuos fructus copioſè prebenti. Tertiò, quia ſitim falſarum voluptatum extinguit. Iuxta illud: qui biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet vltra, viſio etiam beatifica aquæ nomine merito vocatur, cum totum ſatiet hominis appetitum. Fecit nos Dominus ad ſe, & inquietum eſt cor noſtrum donec perueniamus ad illũ: quare poſtquam peruenerimus ſatiabi-

Ezech.36.

Quare gratia & gloriæ aquæ cõparẽtur.

Pſa.1.

Ioã.4.

bimur, ſaturabimur, ac omnino reficiemur: bibentes aquam illam & vinũ illud precioſum, & lac ſuauiſſimũ. Aquam, inquam, illam animas noſtras abluentem, ſitim extinguentem, & refrigerantem: vinum illud cor lætificans, nutriens, & vires præbens: lac illud, omni candore & ſuauitate plenũ.

Aqua iſta cæleſtis gratis datur.

¶ Tandem hæc aqua non precio aliquo, non merito iuſtitiæ ſitientibus confertur ſed gratis. Ego, inquit, dabo ſitienti de fonte aquæ viuæ gratis, id eſt, immenſis beneficijs quæ à me viuo fonte indeſinenter fluunt, illos potabo. Idq; gratis. Nemini enim debitor eſt Deus, quod dat, liberaliter dat. Nec iſtud gratis, merita noſtra excludit, quæ mera ſua gratia merita facit. In via igitur exiſtentibus prima aqua, hoc eſt, gratia prima confertur nõ ex operibus iuſtitiæ quæ facimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam, & vocat, & trahit, & non reſiſtẽti, ſed ſitienti, & ſe diſponenti gratiam ſuam & amicitiam præbet. Augmẽtum verò huius [illegible] gratiæ, & fęlicitatẽ illam ſempiternam nemo promeretur, niſi ei prius ad prómerendum, vt D. Thom. ait: gratia diuina detur. Vnde Paulus, gratia, inquit, Dei vita æterna. De precio quo emuntur hæ aquę ſatis diximus in commen. ſuper Lucã cap. 10. in illa verba nolite portare ſacculum, nec peram. Cæterum quoniã ad efficax deſiderium æternorum, vt D. Thomas annotauit, ſequitur perſeuerantia, ideo ſubdit.

¶ *Qui vicerit poſſidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* Victoribus concedit Deus cœleſtem hæreditatem victoribus promittit omnia bona, victoribus pollicetur æternam filiationem. *qui vicerit*, inquit, quid obſecro victurus eſt? mundum, ſcilicet,

Victor quis ſit.

diabolum & carnem, hoſtes crudeliſſimos animæ & infeſtiſſimos tyrãnos qui ergo vicerit diabolum perpetuũ inſidiatorem, qui vicerit carnem quæ ſemper cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, qui vicerit mundum blanditijs ſuis electos decipere curantem, qui vicerit omne peccatum, hic poſſidebit omnes Dei promiſſiones. Qui deniquè vicerit ſeipſum tandem coronabitur. Nulla enim poteſt eſſe glorioſior victoria quàm vincere ſeipſum. Atquè in hoc bello à ſeipſo fugere, eſt ſeipſum vincere, & carnem, dæmonem, & mundum ſuperare. Pſalmo. 3. illuſtris Dauid cõcinnit victoriam quam de hoſtibus ſuis reportauit vnde ait inter alia: quoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa, dẽtes peccatorum contriuiſti. Hanc autem victoriam canebat cum fugeret à facie Abſalom filij ſui. Quid obſecro eſt, quod fugiat Dauid, vt titulus pſalmi habet, & tunc ſe ſuperare dicat? Per hunc ergo Abſalonem filium Dauidis myſticè appetitus intelligitur, qui ab eo generabatur. Fugere ergo Dauidem à filio ſuo, contra eum inſurgenti, nihil eſt aliud, quàm fugere ab appetitu, à turbido motu, à peccandi occaſione, & à mundi vanitate, hæc eſt inſignis victoria, excellentiſſimus triũphus, atq; ampliſſimus rerum geſtarum trophæus. Hæc, inquam, eſt victoria de qua hic Dominus ait qui vicerit poſſidebit hæc omnia. Hæc eſt victoria, quæ gloriam illam conſequitur æternam, & quæ viget memoria omnium ſeculorum. Si ergo beati eſſe cupimus nos ipſos vincere ſtudeamus, quod ſi nos ipſos vincere volumus à nobis ipſis fugiamus, quod ſi à nobis ipſis fugerimus fugiemus ab omnibus animæ hoſtibus, & tunc illos ſu

Pſa. 3.

A ſuperabimus. Nemo enim nõ ſanctorum victor fuit. Primus Chriſtus Dominus: qui de agone ſuo ait apud Lu. c. vlti. Nõne oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Et in Actis. c. 14. inquiunt ſancti: quoniam per multas tribulationes & anguſtias oportet nos introire in regnum Dei. Vnde ſicut ſancti illi veteris teſtamẽti quos refert Paulus ad Hebrę. cap. 11. Per fidem vicerunt regna, nam Abraham reges deuicit, & ſimiliter Moyſes, & Ioſue, & Dauid, & ſancti iſti operati ſunt iuſtitiam, exiſtentes in deũ & homines iuſti, ſic & nos per fidem & iuſtitiam, hoc eſt, vitæ integritatem vincere debemus hoſtes ſpirituales: ſi adipiſci volumus repromiſſiones cœleſtes, ſicut illi adepti ſunt terrenas: de quibus ſtatim addit Paul. adepti ſunt repromiſſiones. Quod de Abraham intelligere poteris, qui de Sarra ſterili ſemen habuit, & de Dauid, qui in ſolio ſuo ſedentem filium vidit. Lege de hac victoria quæ annotauimus apud Lucam. cap. 9. in illa verba qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam. Nunc autem audiamus quid victoribus promittitur. *Poſſidebis*, inquit, *hæc*. Interpres noſter legit, ταῦτα, ideſt, hæc & ſic habet Veronenſis codex. Alij habent, κληρονομήσει πάντα, poſſidebit omnia. Qui ergo vicerit mundũ, diabolum, & carnem, ac deniq; ſeipſum, poſſidebit omnia, quia bonorum omniũ largitore fruetur. Poſſidebit omnia, hoc eſt, ęternã vitã quę omnia bona complectitur, omniumq; bonorũ Deo conferente erit particeps. Eſt enim vita æterna omnis boni poſſeſſio & totius priuatio mali. Eſt quidem Deus noſter ſummum bonum, fons, & origo bonorũ omnium, qui illũ habet omnia habet. Hinc erat vox illa ſanctiſſimi Franciſci, Deus meus, & omnia: hoc igitur præmio afficit Deus victores, & in virtute cõſtãtes. Quod intuens regius ille vates dicebat: inclinaui cor meũ ad faciẽdas iuſtificationes tuas in ęternum propter retributionem, hoc eſt, propter te ipſum, qui es electorum tuorum merces & retributio. Et poteſt verti ex Hebræo in hũc modum: inclinaui cor meum ad faciẽ-

B da præcepta tua propter ęternam retributionem. Curemus igitur tribulationes vincere nam ecce merces eius cum eo: vt Eſaias ait: quod ſi interroges, quæ & quanta ſit hæc merces: audi quid tibi Dñs reſpondeat: ego ero merces tua magna nimis: quod ſi rurſum quęras quam magna ſit hæc merces, audi quid in hoc loco idem Dñs reſpondeat: qui vicerit, poſſidebit omnia. Qui poſſidet omnia nihil deſide-

C rare poterit. Et vt intelligeremus hęc omnia, eſſe Deum ipſum, addit ſtatim Ioãnes hîc: *Et ero illi Deus, & ille erit mihi filius*. Ideſt, vt Deus, pater illius meã ei cõferã hereditatẽ poſſidẽdã, & ipſe vt filius meã hereditatẽ, hoc eſt, meipſum poſſidebit, vt ſit hæres Dei, & cohęres Chriſti. Qui igitur in cælo Deũ habet patrẽ, omniũ illi⁹ bonorũ hęres effectus eſt. Obſerua q̃d iuſti in hac vita filij dei ſunt per adoptionẽ: accepiſtis, inquit Pau. ſpm adoptionis fi-

D liorũ Dei. Sed aliud eſt eſſe filiũ per adoptionẽ patris, aliud q̃d ſit filius qui iã poſſideat patris hęreditatẽ. In hac vita filij dei ſumus adoptiui, at in futura filij dei erimus poſſidẽtes iã hęreditatẽ: vnde Ioa. ait in. 1. ſua Ca. c. 3. Videte qualẽ charitatẽ dedit nobis pr̃, ſiue quã charos nos habuerit pr̃, vt filij dei nominemur & ſimus. Chariſſimi nũc filij dei ſumus: adoptione. ſ. per baptiſmũ & fide vi-

Luc. vlt. — Acto. 14. — Heb. 11. — Luc. 9. — Qui Deũ poſſidet omnia poſſidet Deus enim eſt omnia. — Gag. — Claudius — Pſa. 118. — Eſa. 40. — Gen. 15 — Heres dei qui ſit. — Roma. 8. — 1. Ioan. 3. — Gag.

viua, nõdū tamē apparuit quid erim⁹: A quia ſicut ait Pau. cū Chrs apparuerit vita veſtra, tūc & vos apparebitis cū ipſo in gloria. Tunc ergo ſimiles ei erimus, non natura & ſubſtātia, ſed qualitate, ſcilicet, beati, ſancti, iuſti, puri: erimus, inquit, ſimiles illi, beati, quia videbimus eū ſicuti eſt, hoc eſt enim beatum eſſe, Deum & Chriſtum videre, & agnoſcere ſicuti eſt. Sicut Ioa. 17. Chriſtus ait: hæc eſt enim vita æterna vt cognoſcāt te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, tūc ergo videbimus Deum ſicuti eſt, in deitatis, ſcilicet, ſubſtātia, in qua nulli hominum prorſus eſt aſpectabilis. Videbimus eum ſicuti eſt, incommutabilis, ſemper manes, mutari neſciēs, nulla ex parte corruptibilis, nec proficiens, cum perfectus ſit: nec deficiens eadem ratione, videbimus enim (vt Auguſtini vtar verbis) quandam viſionem, quam neque oculus vidit, neque auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Viſionem quandam, viſionē præcellentem omnes pulchritudines terrenas, auri argenti, nemorum atque camporum, pulchritudinem maris, & aeris, pulchritudinem ſolis, & lunæ, ſtellarum, angelorum omnia ſuperantem, quia ex ipſo pulchra ſunt omnia. Tunc igitur vincenti erit Dominus rerum omnium, & Deus, & pater, & ille erit ipſi filius non ſpe ſed poſſeſſione hæreditatis. Nunc non apparet quid iuſti ſint, ſed cum apparuerit ſimiles ei erunt, ita vt impij clament: hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij: ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. O quàm grandia ſunt iſta cæleſtium bonorum promiſſa, exuperant omnem ſenſum,

Colloſ. 3.
Ioa. 17.
Auguſt. 1. Io. 3. to. 9. 410.
Tho.

dulciora ſunt ſuper mel, & fauum: viriliter igitur decertemus, nullo modo hoſtibus cedentes, quia nemo coronabitur, nemo filius, & hęres Dei erit, niſi legitimè certauerit. Poſtquam verò victori omnium bonorum promiſit abundantiam, & omnium diuitiarum ac delitiarum copiam, nunc hoſtibus ſuccumbentibus è regione omnium ærumnarum comminatur acerbiſſimam: ſic enim ait.

B ¶ *Timidis autem & incredulis, & execratis & homicidis & fornicatoribus & veneficis, & idolatris, & omnibus mēdacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Blandis ſemper, ad cautelam inſinuandam, vt ait Beda, auſtera permiſcet. Sic Pſalmo. 144. Cum gratiam miſerationum Domini abundanter intimaret, repente diſtrictum eius iudicium infert dicens: cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe C & omnes peccatores diſperdet. Item apud Mathæum, capite vigeſſimo quinto, poſtquam Chriſtus Dominus victoribus pollicitus eſt regnum ęternum dicēs: venite poſſidete paratum vobis regnum, victis minatur ignem ſempiternū diſcedite, inquit, à me maledicti in ignem æternum. Sic hoc in loco poſtquā electis promiſſerat ęternam illā hęreditatem poſſidendā dicens: qui vicerit poſſidebit hęc, nūc re D probis ignem cōminatur æternū. Caueant igitur peccatores ne ſe vitijs, & peccatis inuoluant, ſed ad ſe redeant, doleant, & lachrymas prædolore fundant, bonis actionibus inſiſtant: nō fallantur exiſtimantes, & credentes ſceleribus obuoluti ad cœleſtem gloriam peruenire poſſe, vel falſis precibus quas multoties fundunt, vel eleemoſynis, quas aliquando Eccleſiæ,

Claudiani.
Matth. 25.
D. Thom. Richar.

vel

vel pauperibus tribuunt, niſi à ſe vitia penitus expellant: iuſtis enim & non ſceleribus imbutis hominibus ait Dominus poſſidete paratum vobis regnum eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, etcætera. In hoc autem loco octo ſceleratorum hominum differentiæ referuntur: vt per huiuſmodi numerum à iuſtis, & electis, qui octo beatitudinibus ditabuntur, ipſi prorſus alieni, & exortes oſtendãtur. Modo verò quid Ioãnes dicat attendamus.

D. Tho. Richar.

¶ *Timidis.* Imprimis comminatur ęternam pęnam. Timidi primum dicuntur qui metuunt relinquere pręſentia pro futuris: timẽt amittere temporales quas per fas nefaſquè cumulare totis viribus contendunt. Quibus Dominus ait: quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animę verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? De eiꝰ modi cõqueritur Dominus Prouer. 1. Quia vocaui & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Quid deinde ſequitur? Ego in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo: cum vobis id quod timebatis acciderit: cum irruerit repẽtina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia. Tunc inuocabunt me, & nõ exaudiam. Manè conſurgent, & non inuenient me: eò quod exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint, & acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni meę: auerſio paruulorũ interficiet eos & proſperitas ſtultorum perdet eos. Qui autem me audierit abſquè terrore requieſcet, & abũdantia perfruetur, timore malorum ſublato.

Timidi dicuntur qui metuũt relinquere præſentia pro futuris. Math. 16.

Pro. 1.

¶ Beati profectò ſunt pauperes ſpiritu, qui non timent omnia mundi bona contemnere propter regnum cœlorum. Hi, abſquè terrore requieſcũt. Cantabit vacuus corã latrone viator. Hi, abundantia perfruẽtur: nihil enim habentes, & omnia poſſidentes. Secũdò vocantur timidi, incommoda corporis metuentes niſi tyrãnis inſaniſqꝫ Principibus iniqua iubentibus obediant. Quibus idem Dominus ait: nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Sed potius timete eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. Idcirco regius vates aiebat Pſal. 30. viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino. Hinc martyres omnes omni excuſo timore libenter vitam pro Chriſto omni periculo exponebant: intelligentes illud eſſe veriſſimum, quod Neemias ait: gaudium etenim Domini eſt fortitudo noſtra. Et quod idem Dominus apud Danielem pollicetur omnibus fidelibus: confortare omnis populus terræ, & facite, quoniam ego vobiſcum ſum. Tertiò timidi appellantur, qui pœnitentiam aggredi timent, qui corpus cum vitijs crucifigere abſtinentia, caſtigationibus macerare verentur. De quibus Salomon ait Pro. 20. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æſtate, & non dabitur ei. Et Apoſtolus etiam ſcribit qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vocat benedictiones, eleemoſynas quas pauperibus erogamus in remiſſionẽ peccatorum noſtrorum. Rurſum idem ad Galatas ait. Nolite errare, Deus nõ

Math. 5.

Timidi dicuntur incommoda corporis metuentes niſi tyrãnis iniqua iubentibus pareant. Math. 10.

Pſa. 30.

Nehe. 8.

Agge. 2.

Timidi dicuntur qui pœnitentiã aggredi timent. Pro. 20.

2. Cor. 9.

Gala. 6.

irridetur. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim ſuo metemus, non deficientes. Quarto timidi dicendi ſunt, qui aggredi metuunt bonas virtutes, opera ſtudioſa, & laude digna: & mala perpetrare non timent. Iuſſa Domini facere perhorreſcunt: & iuſſa ſathanæ promptè, & delectabiliter exequuntur. Iſtorum figuram gerunt milites illi qui timore correpti receſſerunt à Gedeone pugnante contra Madianitas, & Amalechitas, à Chriſto enim verò Gedeone hi diſcedunt timentes pugnare cõtra diabolum, & eius ſatellites. Sed tamen etiam cum paucis Gedeon noſter pugnans vincit hoſtes: & ſi enim multi ſint vocati ad pugnam, pauci tamen ſunt electi militesquè ſtrenui. Tandem timidi multi inueniuntur, qui plus multo timeant principum ac dominorum ſuorum minas, quam Domini iudicium non imitantes illũ, qui intrepida voce dicebat: obedire oportet Deo magis quàm hominib9. His timidis, his in omnibus incõſtãtibus, his timentibus, & illic trepidantibus vbi non eſt timor, pars & ſors cõtinget, & cadet in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt ſecunda mors. Vnde his ſanctus Iob ait. c. 6. qui timet pruinam, irruet ſuper eos nix. ¶ Sed animaduerte obſecro, quod timentibus Deum timore filiali correptis, nõ hæc pœna pollicetur. Nam hic timor, ſanctus eſt: & de quo paſſim ſcriptura ſancta loquitur. Leuit. 30. Time Dominum Deum tuum. Ioſue. 10. Timete Dominum, & ſeruite ei in corde perfecto. Hic timor tam debitus eſt Deo, vt ipſe Dominus, timor virorum ſanctorum nuncupetur. Quod oſtenditur Geneſis, capite trigeſſimo primo: vbi loquẽs Iacob cum laban: niſi Deus, inquit, patris mei Abraham, & timor Iſaac affuiſſet mihi, forſitan nudum me dimiſiſſes, hoc eſt, omnibus me ſpoliaſſes, niſi mihi opitularetur Dominus ille, qui eſt Deus Abraham, & timor Iſaac, quem Iſaac reuerentiali timore veneratur. Et paulo poſt iurauit per timorem patris ſui Iſaac: id eſt, per Deum, quem Iſaac timebat. De eo inquit Eſaiæ, capite octauo: Dominum exercituum ſanctificate, ipſe timor veſter, & ipſe tremor veſter. Eam obcauſam iuſtus Simeon, qui Deum filiali timore venerabatur, à Diuuo Luca capite ſecũdo nominatur iuſtus, & timoratus. Ac Græcè dicitur, θεὸς, timor autem, δέος: quaſi nomen Dei à timore deriuetur vel timor à nomine Dei. Vnde De9 latinè à nomine δέος, vt viris placet eruditis, deducitur, hoc eſt, à timore filiali, quo illum ſumus veneraturi. Hoc igitur timore affectis non pœna ſed gloria promittitur ſempiterna: hos reſpicit Deus. Ad quem, inquit, reſpiciã, niſi ad pauperculum, & cõtritum ſpiritu, & trementem ſermones meos: hos amat & maxima dilectione proſequitur.

¶ *Incredulis.* Etiam eandem pœnam cõminatur. Incredulos vocat, qui bona futura minime credũt, vt ait Tho. & Richar. increduli ſunt qui vera fide carent. Sicut enim timiditas fortitudini opponitur, ſic incredulitas aduerſatur fidei: & ſicut timidus nihil bene agit: ſic nec incredulus. Eſt aut impoſſibile incredulũ & carentẽ fide placere deo: vt Pau. ait ad He. 11. Vt. n. vas ſine

ſun

Margin notes: Iud. 6. & 7. — Timidi ſũt qui plus timẽt minas dominorũ quã Dei. — Math. 10. — Acto. 5. — Timor filialis ſanctus. — Leu. 10. — Ioſue. 10. — Gen. 31. — Eſa. 8. — Luc. 2. — Eſa. 66. — Increduli qui ſint. — Heb. 11.

ſundo perdit aquam, ſic homo ſine fi A
de omnes ſtudioſas actiones amittat,
[Similitudo] cum nullius ſint meriti nulliuſq; va-
loris quoad æternam vitam. Carent
enim fundo, ſiue fundaméto, hoc eſt,
fide, quæ ſubſtantia dicitur à Paulo, re
rum ſperandarum: atque initium vitę
ſpiritualis. Vnde idem Paulus ibidem
[Heb. 11.] ait: participes Chriſti effecti ſumus, ſi
tamen initium ſubſtantiæ eius vſque
ad finem firmum retineamus. Id eſt, ſi
fidem firmam Chriſti ſemper habue B
rimus. Fides enim principium eſt ſub
ſtantiæ ſpiritualis, per quam ſpirituali
ter viuimus, & ſubſiſtimus. Et iure o-
ptimo initium appellatur, nam quem
admodum per animæ introitum, pri-
mùm corporaliter, & in eſſe naturæ
incipimus ſubſiſtere, ſic per fidei infu
ſionem ſubſiſtere ſpiritualiter, & in eſ
ſe gratiæ inchoamus. Et ſicut anima
egreſſa è corpore perit vita corpora-
lis ſic ablata fide perit vita ſpiritualis: C
omnes namq; actiones noſtræ gratæ
non ſunt. Nam ſicut numus nihil va-
[Similitudo] let ſine imagine, aut ſculptura regis:
ita nec ſtudioſa operatio abſque fide.
Quæ tanquam limpidiſſimum ſpecu
lum vnum Deum oſtendit, non ſicut
vana fides gentium, quæ non vnum
[Similitudo] ſed innumeros deos falſos repreſenta
bat: ſimilis profectò quibuſdam ſpecu
lis, ita ex partibus compactis ac coniũ
ctis, vt multas imagines vnius ſolius D
rei repreſentent. Huiuſmodi ſpeculis
ſimilis erat vana gentium fides, quæ
illis multos deos eſſe aſſerebat, cum
ſit ſolus vnus, & hic ſempiternus. In-
credulis igitur & nolentibus fidem ad
hibere euangelio ſors continget in ſta
gno ardenti igne & ſulphure. Vnde
hæc eadem pęna difinitur à Chriſto
[Marc. vlt.] Marci vltimo. Ite prædicate euange-
lium omni creaturæ, qui crediderit &
baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò
non crediderit condemnabitur. Cæ-
terùm non hic vocantur increduli (vt
aliqui inſinuare videntur) qui carent
fide illa de qua Paulus 1. Cor. cap. 12. ait [1. Cor. 12. Fides inter gratias gratis datas numerata quæ hic.]
diuiſiones gratiarum ſunt, idem autē
ſpiritus. Alij quidem datur per ſpiritũ,
ſermo ſapientię, alij autem ſermo ſcie
tiæ: alteri fides in eodem ſpiritu. Nam
hîc fides non accipitur pro dono cre
dendi ſed pro conſtanti in Deum fi-
ducia: quippè quæ montes transferre
poſſet. Pro fide qua quis edere poſſit
miracula. De hac enim intellexit chri
ſtus Math. 17. Amen dico vobis, ſi ha- [Math. 17.]
bueritis fidem ſicut granum ſinapis,
diceris monti huic: tranſi hinc: & tran
ſibit: & nihil impoſſibile erit vobis. Et
cap. 21. Amen dico vobis, ſi habueritis [Math. 21.]
fidem, & non hæſitaueritis, nõ ſolum
de ficulnea facietis. ſed & ſi mõti huic
dixeritis: tolle, & iacta te in mare, fiet.
Hęc nonũq; fides gratia gratis data vo
catur, quam non omnes habent fide-
les, ſed illam præbet ſpiritus ſanctus
cui vult, quare illa carentes non pro-
inde increduli dicuntur, quibus æter-
num ſupplicium promittitur: ſed illi
increduli dicendi ſunt, qui fidem no-
lunt adhibere euangelio.

¶ His incredulis opponuntur mi-
tes de quibus in ſecunda beatitudine
dicitur beati mites quoniam ipſi poſſi
debunt terram. Habent enim tantam
animi tranquillitatem & manſuetudi
nem tantã animi quietem & humili-
tatem, vt captiuent intellectum iugo
fidei: at immites, rebelles ſunt, & incre
duli. Hi quidem non poſſidebunt ter [Math. 5.]
ram illam manſuetis promiſſam, *exe
cratis* quoq; infernus eſt paratus. Exe
crati ſunt illi, qui à fidelium coetu, &
Eccleſia merito ſunt expulſi, ad ſe re-
dire nolentes, ſed ipſiſſimam veritatē

abhorrentes,& blaſphemantes, quapropter iuſtè eos odio proſequitur Dominus. Hinc execrati non immerito vocantur. Latinis enim execrari, & abominationi eſſe planè ſonat. Quaſi igitur dicat eos eam obcauſam eſſe Deo abominationi, quia veritatē abominantur. Hi non ſine magna cauſa à conſortio fidelium eijciuntur. Nā vt Apoſtolus ait: quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate, aut quæ ſotietas lucis ad tenebras? Sic explicant Richardus, Thomas, Claudius, & alij. Cælius tamen Pānonius per execratos hic exiſtimat certa genera peccatorum ſignificari. Vnum eorum, qui naturæ iniuriam in proprio corpore ſui cui ratione inferunt. Deinde verò qui cinædos cogunt in maſculinam venerem obſequi. Et qui quo quomodo poſtica diuerticula explendæ libidini quærunt, ſiue in ſimili ſpecie, ſexuue. Omnis denique innaturalis coitus ſub hoc execrati nomine comprehenditur. Aut execratus dicitur, qui ſacræ virgini moniali vim infert: & execrata dicetur illa, quæ contra iura emiſſi Deo voti ſe proſtituit. Item in hoc catalogo cenſeri poſſunt conſanguinearum inceſtus, & monachorum aut ſacerdotū fornicationes: quos omnes hæc ſcripturæ ſententia condemnat: & cogit in ſtagnum ardens igne & ſulphure, & in mortem ſecundam, quando de prima reuiuiſcere renuerunt. ¶ Hi homines execrati opponuntur electis tertia illa beatitudine comprehenſis, ſcilicet, beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Lugent enim & dolent de peccatis contra Deum, & proximum commiſſis. At homines execrati lætantur cū malè fecerint: & exultant in rebus peſſimis, nedum non eos pœnitet: quare

Claudius

2.Cor.6.

Cinædus dicitur qui turpiter obſecundat pædiconibus ſiue puerorum concubitoribus.

Math.5.

A triſtitia illorum conuertetur in gaudium: & lætitia iſtorum in luctum, & in ignem & ſulphurem, *homicidis*, ſimiliter mors ſecunda eſt parata. Homicida autem ille dicitur qui vel volūtatis prauitate, vel ſermonis perſuaſione, vel operis perpetratione hominem interimit. Imprimis in huiuſmodi homicidis ineſt mala mens, malusquè animus atrox ac crudelis, vt ſibi parem, & Deo ſimilem è medio tol-
B lere velint: deinde armant manum, non ea lege ſibi datam, vt noceāt, ſed potius vt miniſtrent in rebus neceſſarijs, ſibi, proximoque ſuo, quem ſicut ſeipſum diligere debuerant: tandem furore, & ira concitati proximum interimunt, nihil curantes, nec conſiderantes, quale ſit facinus, quantumquè ſcelus proximi ſanguinem fundere, qui ſtatim de terra clamaturus eſt ad Deum, vindictamquè petiturus ſicut
C de ſanguine iuſti Abel teſtatur ſcriptura ſacra, Gene. cap. 4. Ecce vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Hoc eſt, peccatum illud tuum ita coram me eſt, ac ſi ipſe ſanguis clamaret ad me pro vindicta. Qua phraſi vtitur etiam Abacuc aduerſum illum qui ex rapinis ædificat ſibi domum: lapis, inquit, clamabit, è pariete contrà te. Vnde primùm aduerte quod non ait: frater tuus clamat aduerſum te. Sā-
D cti namq; non accuſant ſed excuſant peccata aliorum: vnde Stephanus, ne ſtatuas illis hoc peccatū: non igitur Abel clamat neq; occiſus innocens, ſed vox ſanguinis eius, ideſt, ipſum factū. Quod autem ait ſanguinem clamare argumentum eſt, quod Deus non tantum audit clamorem vocis: ſatis magnus clamor corā Deo eſt, quodlibet factum impium, etiam ſi nullus hominum qui occiſi ſunt contra homi-

Gen.4.

Abacuc 2.

Acto.7.

micidam clament: quemadmodum, & contra quodlibet opus ſtudioſum ſuam habet vocem, ſuumq; clamorē etiam ſi apud homines, & ab hominibus non commēdetur: aut etiàm neſciatur. Pater, inquit, qui videt in abſcōdito, reddet tibi. Et ſapiens inquit: eleemoſyna in ſinu pauperis, & ipſa exorabit pro te. En eleemoſyna habet vocem ſuam coram Deo. Ad hunc modum etiam Paulus ait: ſanguinē Chriſti clamare ad Deum. Quod nihil aliud eſt, quàm ſanguinem mortem Chriſti in perpetua memoria eſſe coram Deo pro nobis. Secundò obſeruabis, in hebraico haberi, vox ſanguinum, atquè inter alias cauſas vna eſt, vt per hoc indicet Dominus omnes homicidas vnam eſſe maſſam, & omnem innocentum ſanguinem quaſi in vnum alueum confluere, & quaſi vno ore clamare ad Dominum, vt tandem vindictam ſumat de aduerſarijs. Hinc Dominus dicebat apud Math. cap. 23. Implete menſuram patrum veſtrorum, &c. Et rurſum veniet ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt à conſtitutione mundi. Sed nunc audi qua pæna afficiantur, & in hac & in futura vita homicidæ. quorum dux fuit impius, & ſceleratus Cain. Maledictus, inquit Dominus, eris ſuper terram: cum operatus fueris eam non dabit tibi fructus ſuos: vagus & profugus eris ſuper terram. Tripliciter enim punitur homicida Cain in hac vita: primò in anima, cū dicitur: maledictus es tu. Secundò, in bonis externis cum ait: terra non dabit tibi fructum. Tertiò, in corpore. Profugus, inquit, & vagus eris ſuper terram quorum ſingula notanda ſunt. Primū ait: nunc maledictus es ſuper terram grauius autē punitur homicida Cain

Math. 6.
Eccle. 29
Math. 23

A quàm Adam. Huic enim dictum eſt, maledicta terra in opere tuo. Illi verò maledictus es tu. & iurè quidem: nam grauius fuit ſcelus & maius peccatum Cain interficientis ex odio & inuidia fratrem, quàm Adæ, peccantis ex negligentia, & condeſcenſione ad vxorē. Singulis ergo homicidis ait Dominus quod dixerat Cain, imo quod etiam dixerat diabolo, qui homicida ſtetit ab initio: maledictus es tu. Quantam
B verò incommoditatem ſentiant, & experiantur in bonis ſuis homicidæ explicatione non eget, quādo ipſa experientia conſtet: iam verò ſicut omnes deliciæ Cain erant in terra, & ab illis ablatus profugus, & vagus ambulauit ſuper terram: ſic homicidæ omnes omnibus voluptatibus carentes, profugi & vagi hac atquè illac fugere conſpiciuntur. Alij legunt, gemens, & tremens eris. & non immerito ita fuit
C Cain, quia enim abuſus eſt robore corporis ideo continuum tremorem, & motum membrorum illi intulit Dominus, vt non ſolum ipſe haberet iugem memoriam homicidij ſui, ſed etiam vt omnes qui illum viderent, diſcerent è pæna eius, ne talia committere auderent. At verò homicidæ hunc eorum anteſignanum imitantes gemere ſolent propter mala præſentia, & tremere propter futura. Nam vt in
D hoc loco D. Ioa. affirmat pars illorum erit in ſtāgno ardenti igne & ſulphure. ¶ Homicidæ opponuntur ſitientibus iuſtitiā de quibus in quarta beatitudine dicitur. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Hi enim vnicuiq; reddunt quod ſuum eſt: at infelices homicidæ, qui vitam à fratre tollunt, quā reddere nequeunt. Miſeri profectò illi, quia non euadent manus Domini. repetetur ab illis ſanguis effuſus pro-

Gen. 3.
Gen. 3.
Math. 5.

ximi ſui, nec mirum quando etiam à A beſtijs repetitur. Audi ò impie quid Math. 27. Apo 13. Gen. 9. Dominus dicat: omnis qui acceperit gladiū, gladio peribit: & rurſum: quicumq; effuderit humanum ſanguine, fundetur ſanguis illius, ad imaginem quippè Dei factus eſt homo, & illud: ſanguinem animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis. Peribis ergo peribis, impie, crudelis, & dire fuſor ſanguinis: & in ſtagnum ignis ſubito B præcipitaberis. Vbi ignis exuret te perpetuò: & ſulphur fætore torquebit acerbo. *Fornicatoribus.* Deinde eadē infligetur pæna ſempiterna. Tho. Richar. Fornicatores autem dicuntur illi, qui carnis illecebris, vel huiuſmodi delectationibus ſeculi, ſeſe illicite ſubijciunt: tales ſunt alieni thori violatores: tales ſunt qui vaga libidine cum meretricibus vitam profligāt: tales qui Deo permittente traditi ſunt in deſideria cordis C ſui, ſpurci & immundi porci. Quorū figuram gerunt porci illi, in quos dæmoniorum legionem immiſit Dominus, vt tradunt Marcus, Mathæus, & Math. 8. Marc. 5. Luc. 8. Lucas. Hoc etiam nomine intelligi poſſunt omnes auari: nam auaritia eſt quædam idolorum ſeruitus, & ex cōſequenti, ſpiritualis quædam fornicatio, quare hi auari. Hi fornicarij opponuntur electis, qui in quinta beatitudine miſericordes dicuntur. Beati, in- D Math. 4. quit, miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. At fornicarij nullam conſequentur miſericordiam, ſed potius perpetuas pænas dabunt in ſtagno ignis ardentis. Ideo diuus Paulus, tum aliàs, tum in epiſto. 1. 1. Cor. 6. ad Cor. cap. 6. Hortatur omnes fideles dicens: fugite fornicationem. Inſequitur enim nos meretrix illa, quam. c. 17. deſcripſerat D. Ioānes. Cum alijs ho-

ſtibus conferendæ ſunt manus: hunc autē nō meli⁹ quā fugiēdo ſuperam⁹. Inimici enim hominis domeſtici eius, Michææ. 7. Hiero. quid nobis neceſſe eſt in ea verſari domo, in qua neceſſe habes quotidie, aut perire, aut vincere? Quis vnquam mortalium iuxta viperam ſecuros ſomnos capit? Quæ & ſi non percutiat, certè ſollicitat. Habes Thamar cum Iudá ſocero quo modo eius fu- Gen. 38. ratur concubitus: Gen. 19. habes Loth patrem cum filiabus: vbi & pater vim paſſus eſt inebriatus: habes Amnō violantē 2. Reg. 13. ſororem ſuam Thamar. Hæc eſt igitur quæ mentem adimit homini: & veluti in brutum trāſformat animal. Et ſicut quidam dixit: vel ipſa mulieris vmbra nocet. Homo & fœmina ignis & palea: ait Hieronymus: diabolus autem nunquam flare ceſſat, vt accendatur: nec tātum eius vmbra nocet & in ſomnis, & cum omnino abſens eſt, adhuc eius imaginatio nocet. Relinque ergo illi pallium, & fuge cum Ioſeph. Gen. 39. Sin autem pars tua erit in ſtago ardenti igne & ſulphure, q̄d eſt mors ſecunda. ¶Ne ſenectuti fidas: nam ſenes erant illi quos ſcripturā refert Danielis. ca. 13. & tamen exar- Dan. 13. ſerunt Suſanæ deſiderio: ne in ſapientia confidas, nam Salomon ſenex erat & ſapientia omnes mortales longè an- 3. Reg. 11. tecellebat, & tandem adamauit mulieres alienigenas, quibus copulatus eſt ardentiſſimo amore, & auerterūt cor eius, ita vt ſequeretur deos alienos. Nec in ſanctitate priſtina nitaris, nam ſanctus erat Dauid, & tamen amore mulieris captus eſt: item olim multi vocati ſunt filij Dei, & tamen ſcriptura affirmat quod videntes filij Dei filias hominum quòd eſſent pulchræ acceperunt ſibi vxores ex omnibus Gen. 6. quas elegerant. Legitur ſi viri ſancti,

&

& virtute atq; pietate præſtãtes, quos vocat ſcriptura ſacra filios dei, pulchritudine fœminarum ſolum cõſpecta, capti ſunt illarum deſiderio, quid erit de his, qui inter medios fœminarũ choros ſe ſecuros eſſe exiſtimant? Quid de illis, qui cum mulieribus dimiſſis arbitris ſæpè loquuntur, verſantur, rident & confabulantur? Quare optimè Salomon admonet, non concupiſcat cor tuum pulchritudinem eius, hoc eſt fœminæ, neque capiaris nutib9 illius. Pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem viri preſtioſam animam captat. Præterea idem ait: virginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius. Auerte autem faciem tuã à muliere compta, & ne circunſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit, Agnoſce igitur ò homo veram eſſe Apoſtoli ſententiam, cum inquit: nolite errare: neq; fornicarij, neq; adulteri regnum Dei poſſidebunt. Et iterum: hoc ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immũdus, non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei. Quam ergo hereditatem poſſidebunt? Audi quid noſter Euangeliſta affirmet. Fornicatoribus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure quod eſt mors ſecunda.

Pro.6.e

Eccle.9.a

¶ *Beneficis.* Præterea idem ſtagnũ paratum eſt. Benefici autem autore Richarco, & Diuo Thoma dicuntur illi, qui venenum malitiæ, verbo, vel exemplo crudeliter infundunt. Benefici etiam ſunt, qui veneno perimunt: cibo, potu, aut quocumq; modo. Scimus, & per aures veneno extinctum hominem. Malum hoc beneficiorũ adeò frequens fuit aliquando, vt multi inſignes, & clari viri eo vita exceſſiſſe dicantur. Cleopatra apparatu belli Aſiatici Antonio gratificationem eius timente, nec niſi perguſtatos cibos ſumente, cum eo luſit extremis coronę folijs veneno tinctis. Nam cum ipſam inter epulandum capiti interpoſuiſſet, præcedente mox hilaritate Antonium, vt coronas biberet inuitat. Concerpta ergo in poculo folia incipienti bibere Antonio (quis enim eiuſmodi inſidias diuinaret.) oppoſita manu: en ego, inquit, chariſſime Antoni ſum illa, quam tu noua perguſtantium diligentia caues: nec tamen mihi ſi poſſem ſine te viuere nocendi occaſio deeſſet. Mox eductum de cuſtodia vinctum, bibere iuſſit: qui hauſto potu illico ſpirauit. Nam & apud Marſilienſes, referente Valerio Maximo, venenum cicuta temperatum poſitũ erat in communi cuſtodia, vt qui velent hoc mortis genere vitam finire, inuenirent paratum: maximè autem propter duo hominum genera, videlicet, eorum, qui extremam patiebantur ęgeſtatem: & eorum qui erant in ſublimi conſtituti: quòd fortuna non diu tolerat hominem perſtare in eodem ſtatu: poſitis tamen tunc ſuper hoc iudicibus: qui iuſtam cauſam ſumendi venenum iudicarent. Illud mirabile, aconitum cuius tàm peſtifera vis eſt, ſcorpionum tamen ictibus in vino calido datum aduerſatur. Ea eſt natura, vt hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Miraculũ ergo eſt, cum perſe ambo iſta duo venena exitialia ſint in homine commori, vt homo ſuperſit. Illud quoq; ſtupẽdum, torpeſcere ſcorpiones aconito tactos & victos ſe fateri: tactu tamen elebori albi ad priſtinũ vigorem reddire. Narrat autem Auguſtinus, quod cum

Vale. Maximus, 4

Aconitum hiſp. cõtel ha. veneno la herba de qua Pli. lib. 27. c. 3.

D. Aug.

cum Romæ ſub conſulibus Claudio, & Valerio flacco omnes maiores ciuitatis morerentur morbo conſimili: ancilla quædam Fabio Maximo ædili cauſam permiſſa ſibi prius impunitate indicat dicens: matronas venena coquere: & ſi ſe velent ſequi cõſules, hoc manifeſto exemplo deprehenderent, ſequuti ergo eam, inuenerunt matronas coquentes bona medicamenta: habentes tamen alia recõdita. Quibus delatis in forum vocatis matronis duabus, quarum vna Cornelia, altera Sergia vocabatur: aſſeruerũt ea medicamenta eſſe ſalubria: quæ cũ ea ad præceptum iudicis bibiſſent, ſtatim mortuæ ſunt. Comprehenſæ ſunt earum comites, quæ magnum nu e rum indicauerunt, quæ ſimilia faciebant. Ex quibus centum ſeptuaginta damnatæ ſunt. Oroſius autem affirmat damnatas fuiſſe.380.earum. Hæc ſunt beneficia quæ in hoc loco damnat Dominus: & de quibus Paulus ait in epiſto. ad Galatas cap.5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, veneficia. &c. Qui enim talia agunt regnum Dei non poſſidebunt: veneficis opponuntur, qui mundo ſunt corde: de quibus in ſexta beatitudine dicitur: beati mũdo corde: venefici enim immundo ſunt corde, cum ſemper intendant fallacijs & tegnis, &c.

Oroſius.

Gala.5.

¶ *Idolatris*, deniq; *& omnibus mẽdacibus.* Eadem pars, & ſors continget in eodem ſtagno. Qui vocentur idolatræ explicatione non indiget, cum ſciamus eos eſſe qui idola manifeſte colant, vt olim Saturnum, Iouem, Martem, Venerem, & alia id genus portenta dæmonum venerabãtur homines. In eam quidem inſaniam prolapſi ſunt mortales, vt innumeros de os colerent, quibus immenſa, flagitia tribuebant. Quæ maior cæcitas eſſe poterat, quàm prodijs habere homines flagitioſiſſimos? & vt de alijs taceam de Ioue dumtaxat impreſentiarum dicam. Hic parentem ſuum per inſidias & ſummum ſcelus in vincula coniectum, euirauit. Hic cum Iunone ſorore ſua turpem habuit congreſſum: hic libidinis ſtimulis concitatus rapuit Ganymedem, & violauit Danaem: & multis alijs ſceleribus ſe contaminauit. Quod ſi hæc de illo quem deum deorum vocabant, cõfitentur: quid de alijs, quos inferiores exiſtimabant, dicent? Atq; nõ tãtum homines, verum etiam bruta animalia prodijs ſumme venerabãtur. Narrat Euſebius de præparatione euãgelica: & poſt illum Blõdus de Roma triumphante: ſolitos fuiſſe Aegyptiorum duces in bello ferre in galeis ſculptas beſtiarũ imagines, quas parta victoria prodijs colebãt. Nec ſolum animantibus, ſed lapidibus, & lignis, & alijs huiuſmodi rebus ſenſu carentibus diuinitatem tribuebant. Heſiodus affirmat Ethnicos triginta millia deorum coluiſſe. Idem aſſerit Enomaus, in libro de falſitate oraculorum gentilium: & Blondus libro primo de Roma triumphante, & Cælius Rhodiginus, libro.12. lectionum antiquarum. Tertullianus Septimius in Apologetico ſcribit gẽtes habuiſſe.30. deos Ioues nũcupatos: quod probat teſtimonio Marci Varronis. Sicut qui ſolem intueri nolũt, ſed oculis clauſis lucem eius cõtemnũt per multa inuia circũferri, & cadere neceſſe eſt: ſic qui Deum verum cõtemnũt, atque eius lumen reſpuũt in erroribus innumeris volutari neceſſe etiam eſt. De deorum vanitate & multitudine ſcripſerunt Iuſtinus, in ſermone exhor-

De cæcitate gentium idolatrarũ atque de deorũ impuritate & pluralitate Cælius.

Euſebius Blondus.

Heſiodus. Enomaus Blondus.

Cælius. Tertull.

Iuſtinus.

Athanaſ. Euſebius. Lactan. hortatorio ad gentes:& in libro de v- A nius principat: Et in Apologijs pro Chriſtianis: Athanaſius in oratione aduerſus idola: Euſebius Cæſari, in li. de præparatione euangelica. Lactantius in libris de diuinis inſtitutionib9: Blondus in libris de Roma triumphāte: Alexander ab Alexandro, in vltimo. cap. dierum genialium, fulgētius in mythologijs: Palephatus in libro de non credendis fabulis: Albricus de deorum imaginibus: Phornutus, de B natura deorum: Nigidius Figulus, Soranus: Diodorus Siculus: Macrobius, & alij, ex quorum libris ſceleratam Ethnicorum ſuperſtitionem intelligimus. His ergo omnibus idolatris ſors, & hæreditas parata eſt in ſtagno ardēti igne & ſulphure. Hi contrariātur pacificis de quibus in ſeptima beatitudine dicitur: beati pacifici. Idolatrę nam qꝫ non pacem, nō Dei vnitatem amāt ſed diuiſionem, tàm hominum quam C deorum: imo qui deos ſuos nō colebant, multis tormentorum generibus afficiebant.

Blondus. Alexan. Fulgentius Palephatus Albricus Phornutus. Nigidius. Math. 5.

Mendaces qui dicātur ¶ *Mendaces ſunt*: qui veritatem abnegant, qui relicto veritatis tramite proximos fraudulenter fallunt. Mēdaces & ij, qui fidem catholicam ſemel ſuſceptam abiurant: qui vota Chriſtianæ profeſſionis, vita ſua retractant: aut qui profeſſionis iura cōtemnunt, palàm per apoſtaſiam: aut occultè dum D inani titulo religionis retento vita minus reſpōdent. Qui iuxta Paulum cōfitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant: cum ſint abominati, & ad omne opus bonū reprobi. Speciem quidem pietatis habentes, virtutem autē eius abnegantes. Væ his hominibus quibus tāta pæna parata eſt à Deo. De quibus Pſalmiſta ait: perdes omnes qui loquuntur mendacium. Non ad-

Ad Titū. 1 2. Timo. 3. Pſa. 5

uertunt miſeri, eos occidere animam ſuam. Cum ſapiens dicat, Sapien. 1. Os quod mentitur, occidit animam. Mēdaces iſti filij ſunt diaboli, qui in veritate nō ſtetit, vt Chriſtus ait: quia non eſt veritas in eo: cum loquitur mēdacium ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius, hoc eſt, mendacij. Primus qui mendacium protulit fuit diabolus, qui primę mulieri dixit: nequaquàm moriemini. Vt enim peſtiferum venenum perimit corpus, ita perniciosum mendacium ex deliberatione prolatum animam interficit. Mendacium quod criminis maculam inurit alijs, nō ſolum præſentes vulnerat, ſed etiam abſentes. Vt arcus nō eos ſolum percutit qui iuxtà ſunt, ſed qui longè: ſic lingua fallax euomens virus acerbitatis ſuæ, non tātum in ſpectantes laceſſit, ſed etiam remotos ac difunctos. Vnde Hieremias. c. 9. Extenderūt, inquit, linguam ſuam, quaſi arcum mendacij, & non veritatis, quare qui alios falſis criminibus maculare cōtendūt digni ſunt, vt mittantur in ſtagnum iſtud. Imitemur igitur nō diabolum ſed eum quem Ioā. c. 1. vocat plenum gratiæ, & veritatis, qui ait apud eundem: ſi veritatem dico quare nō creditis mihi. Audiamus igitur Paulum admonentem in epiſ. ad Colloſ. cap. 3. nolite mentiri inuicē. Sex ſunt ait Salo. quæ odit Dominus, oculos ſublimes linguam mendacem &c. Atqꝫ inter alia mendaciorum genera, præcipuum eſt, quod in religionem Chriſtianam committitur. De quo ſeruator ait: ſi dixero quia neſcio eum ero ſimilis vobis mendax. Et alibi: ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum: vt teſtimonium perhibeam veritati. Hanc negauit Petrus cum tertio dixit: nō noui eum. Sed nō mi-

Sap. 1. Ioā. 8 Gen. 3. Hiere. 9. Ioā. 1. Collo. 3.

mirũ,nam tunc aderat in domo Caiphæ:ſiue in domo Anæ vbi veritas ingredi non poteſt:quod ſi ingrediatur, collaphizabitur:ſed neq; in domo Pilati eſt veritas,illo dicente : quid eſt veritas?& ſi ibi ingreſſa fuerit,velabitur facies eius.Non ergo mendaces ſimus:nam mendacio pars erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure:his opponũtur eiecti & iuſti qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiam: de quibus in octaua beatitudine dicitur: beati qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiam. Non enim aiunt cum Petro nõ noui eum mortis, metu correpti : ſed dicunt,ſi dixero quod nõ noui eum ero ſimilis vobis mendax: atq; ob hanc conſtanter tuendam veritatem mortis periculo ſe libẽter exponunt.Iam ergo vides octo in hoc loco damnata vitia quibus opponuntur beatitudines octo.Beati ergo pauperes ſpiritu:beati mites:beati qui lugent:beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam:beati miſericordes:beati mundo corde:beati pacifici: beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam omnium iſtorum eſt regnum cœlorum. Cõtra verò infelices timidi,increduli,execrati, homicidæ, fornicatores,venefici,idolatræ,& mẽdaces quoniam ipſorum eſt ſtagnum ardens igne & ſulphure , quod eſt mors ſecunda.Non enim hi reſurgẽt in iudicio vt ait Dauid Pſalmo.2. Reuocabuntur quidem conuerſi mortales ad vitam,cum Dominus ad iudicandum venerit:ait enim Paulus omnes quidem reſurgemus:ſed non omnes immutabimur: Sed Dauid eo in loco non diſſerit de corporum reſurrectione,ſed de reſurrectione ad vitã ſecundam & æternam , quæ eſt vera vita cum autem reſurgere ſit ad vitã redire, vita autem dãnatorum mors potius æterna ſit,quàm vita, vere dicitur,eos non reſurrecturos eſſe , quia non reſurgent ad vitam, ſed ad mortem ſecundam,hoc eſt, ad mortem æternam corpore & anima ferẽdam. Scio tamen verbum hebraicum non ſolum reſurgere ſignificare, ſed conſiſtere, & cauſam in iudicio obtinere: cuius contrarium eſt cauſa cadere,& litem amittere.Quam ob cauſam poterit eſſe ſenſus illius loci:ideò nõ conſiſtent impij in iudicio Dei, ſed cauſa cadentes æterno ſupplicio adiudicabuntur.De quibus ait in hoc loco Ioãnes pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Vbi vides præter mortem naturalem duas eſſe mortes, vnam animæ per mortiferum crimen in hoc mundo,alteram æternam in inferno. Sed de his ſuperius ſatis diximus.

Ioa.18. Luc.23. Math.5. Math.5.

¶ *Et venit*,inquit, *vnus de ſeptem angelis*. Rupertus exiſtimat hunc Angelum eſſe Chriſtum qui loquitur in omnibus angelis,hoc eſt,in prædicatoribus ſanctis vnde quidam illorũ ait: an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? ſed quantum ego exiſtimo,non congruit ad Chriſtum referri hunc angelum: eo quod oſtẽſurus potius ſit Ioani viſione imaginaria ſponſam agni,hoc eſt,Chriſti. Quare ne cõfuſio ſit in ſenſu, melius per hunc angelum intelliges, vnum verum angelum ex illis exterminatoribus ſeptem quos viderat ſuperius Ioa.cap.15.&c.16.Qui demonſtraturus eſt Ioãni & ſponſam Eccleſiam,& agnum Chriſtum ſponſum eius. Quis autem ſit angelus iſte,nõ hic exprimitur,erat autem, *Vnus de ſeptem angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis.* De ſeptẽ plagis nouiſſimis dixi-

Rupert. Ioa.c.15. &c.16.

diximus ſatis, cap. 16. Obſerua tamen cũ Areta, quod Spiritus ſanctus quos antea vltores induxerat, nunc ediuerſo proponit tanquam medicos: qui interdum quidem duri accedunt ad incidendum, quandoquè verò lenia apponunt medicamina. Nam is qui tũc plagam inducebat modo beatitudinẽ Eccleſiæ ſanctorum oſtendit. Solet enim Deus nunc minis, nunc promiſſionibus ſuos ad ſe trahere: vt ſi peccatores ſint, ad ſe redeant: ſi verò iuſti, in virtute contineantur. Appellat autem eas plagas nouiſſimas, quod nouiſſimis temporibus efundendæ ſunt ſuper homines repr obos.

¶ *Et locutus eſt mecum dicens, veni & oſtendam tibi ſponſam vxorem agni.* Mirum (inquit Richardus) quidem videtur quod Angelus Diuo Ioãni in hoc loco ſe oſtẽdere polliceatur, ſpõſam agni, quam ipſemet Ioãnes ſe iam vidiſſe paulò ante dixerat. Vidi, inquit, ciuitatem ſanctam Hieruſalem, nouam deſcẽdentem de cœlo, à Deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Abbas Ioachin exiſtimat, illud fuiſſe dictum de Eccleſia peregrinante, hoc autem de triumphante. Quaſi illud viderit per ſe, hoc autem per alium. Multa enim ſcripta ſunt de gloria præſentis Eccleſiæ quæ appellatur Hieruſalem, quæ non ſolum legi potuerunt à diſcipulis, ſed videri oculis, & auribus audiri. Quia verò illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem, nõ poteſt modo oculis videri: nec per ſcripturas ſacras intelligi ſicut eſt, opus erat vt à Deo mitteretur doctor ſpiritualis, qui diſcipulos traheret ad intelligentiam, quam anagogicam appellamꝰ: & per ea quæ cõperta ſunt in ſcriptura ſacra de Eccleſia peregrinãte in hac mortali vita: raperentur ad diuinam cõtemplationem & viſionem illius, quæ triumphat & coronatur in cœlis. Richardus tamen exiſtimat vtrumquè intelligendum eſſe de ciuitate ſancta Hieruſalem non terrena, ſed cœleſti, non peregrinanti ſed triumphante. Quid eſt ergo quod Ioãni angelus promiſſit oſtendere, quam ſe dixerat iam vidiſſe: niſi quod iam magna quidem viderat, ſed adhuc tamen valde maiora viſurus erat? Liquet nimirum in ſequentibus, vbi ſanctę ciuitatis murum, portas, angulos, menſuram, fundamẽta, & alia multa illius glorioſa ſacramenta, multiformiter, & pulchrè deſcribit: ea quæ iã viderat valde æſtimãda parua, ad illorũ mirabilẽ cõparatione quę reſtabãt vidẽda. Hæc Richar. & quãuis hæc ſentẽtia mihi magis placeat: illud tamẽ intelliges, quod ea quæ in prima viſione dicta ſunt de Eccleſia cœleſti innouata poſt iudiciũ cõpetere poſſunt Eccleſię peregrinãti: hæc aute quę referuntur in pręſenti viſione nõ omnia ad militantẽ, ſed ad triũphantẽ cõuenire poſſunt. Quẽadmodũ illud quod dicitur, non intrabit in eã aliquid coinquinatũ; & quia nox nulla ibi diẽ interpollabit: nequè ciuitas illa eget, aut ſole, aut luna: nec tẽplũ viſum eſt in ea. Ergo certa res ſit quod ab hoc loco vſqꝫ ad finẽ libri ſtatus, & excelleria, & dignitas, & pulchritudo Eccleſiæ ita deſcribitur, vt non alia quam triumphans videatur.

¶ *Veni*, inquit, non paſſibus pedum, ſed paſſibus fidei. & mentis tuæ intelligentia, veni: *Et oſtendam tibi ſpõſam agni.* Ideſt, Eccleſiam in ſua forma & pulchritudine: præſertim qualis futura ſit, quum ad Dei veniet contemplationem. Magna quidem ſunt, quæ de futuro ſanctorum ſtatu vidiſti, ſed eleua, & dilata mentem, quia

Richar. de eodẽ ſtatu ipſorum viſúrus es mi-
ra, quæ nondum vidiſti. Appella-
tur autem Eccleſia in hac vita, & ſpõ-
ſa & vxor agni: ſponſa, quia cœleſti
ſponſo Chriſto ſpirituali dilectione
copulatur: ſponſa, quia ſemper im ma-
culata permanet: vxor vero quia per
eius gratiam ad multorum filiorum
pro creationem fœcundatur: ſpiritua-
Beda. leſquè ſemper Deo filios parit. Voca-
Richar. tur etiam Eccleſia in futura vita, &
ſponſa & vxor agni. Tum quia quæ
ſemper fuit ſponſa per fidem & dile-
ctionem, erit tunc vxor per fruitio-
nem, cum ad cœleſtis amplexus per-
uenerit coniunctionem. Tum etiam,
quia nunc Deo deſponſata, tunc ad
immortales eſt perducenda nuptias,
quando etiam cum iam vxor facta,
etiam ſponſa permanebat. Si qui-
dem in illa beata copula, ſemper v-
xor cum filijs, ſemper virgo erit per-
manentibus nuptijs, & ſponſalibus fe-
ſtis. Res profecto admiratione digna,
Rupert. Cælius. (inquit Cęlius Pãnonius) virgo & ma
ter, fœcunda prole tàm multiplici,
quantus erit numerus electorum, &
intacta florem gratiſſimi odoris ſuæ
virginitatis ſpirans ſemper. Gaudia a-
derunt nuptiarum, corruptio nulla a-
derit membrorum. Thalamus nide-
bit odoribus vnguentorum, copula
non ſentiet cõtactus carnalium volu-
ptatum: ſponſus erit, & ſponſa, ſed ſine
lege cõnubij maritalis, virgo eſt ſpon
ſus, virgo & ſponſa. Neſcit ille fœmi-
nam, neſcit iſta virum: paſcitur ille in
ter lilia caſtitatis, iſta candore integri
tatis gloriatur: ambo fœlices, auſ-
picatiſſimis nuptijs, ambo beati. Rex
ille eſt, Regina conſors regni iſta, glo
riam dat ille, recipit iſta. Sol deniquè
ille, iſta luna. Sol, qui neſciat ecclipſin:
luna, quæ neſciat mutabilitatem, vel

A hoc ſolo nomine ſemel atquè iterum
beata: creſcit illius ſemper gloria, creſ
cit & huius pariter: gloria & fęlicitas
ambobus ſemper: idem locus, ęterni-
tas eadem ambos complectitur. Ille
laudibus miris efert ſponſam, hęc ſpõ
ſi vocibus intendit. Cantat ſponſæ can
ticum ſponſus: ſponſa ſponſi non reti
cet hymnos eunt, ambulant, gau-
dent, iubilant, cantant, viſunt, nec mo
dus gaudijs lætitiæquè vllus, tàm
B beata copula nuptialis, tàm felix con-
uictus beatæ perẽnitatis. Ad quã qui-
cũq; peruenerit, tũc demũ feliciſſimus
minimequè exors tantæ lætitiæ erit.

¶ Quare verò ſponſus iſte, agnus
dicatur, ſæpè diximus: factus namquè
eſt agnus manſuetus, factus eſt hoſtia
pro peccatis noſtris. Miſit enim Deus Rom. 8.
ait Apoſtolus, filium ſuum in ſimilitu
dinem carnis peccati: vt de peccato
damnaret peccatum. Hoc eſt, de Chri
C ſto agno immolato pro peccato, dã-
naret peccatum noſtrum. Sic expli-
cat Orige: quem ſequitur Diuus Au- Origē.
guſtinus, libro 3. contra duas epiſtolas Augu. Primaſ.
Pelagianorum: & Primaſius Vticen-
ſis eius diſpulus in commen. in epiſto
la ad Roma. Quam ſententiam vide
tur idem Paulus 2. Cor. 5. ſignificare. 2. Co. 5.
Qui non, inquit, nouerat peccatum
pro nobis peccatum fecit: vt nos effi-
ceremur iuſtitia Dei in illo. Tũc pec-
D catũ feciſſe dicitur, quãdo ſicut agnus
manſuetus ductus eſt ad victimam.

¶ *Et ſuſtulit me in ſpiritu, in montem
magnum & altum.* In illa ſpirituali viſio
ne videbatur Ioanni ſublatum fuiſſe
ab Angelo in mõtem magnum & al-
tum. Quo ſignificare voluit Angelus
ei reuelanda eſſe per ſpiritum ſecreta
cœleſtia, & ea maximè quæ præpara
uit Deus diligentibus ſe, quæ nec ocu
lus vidit, neque auris audiuit, nec

A in cor hominis aſcendit:idcirco ſpiritualis ei erat neceſſaria viſio, quæ aſſequeretur quæ reuelanda erant, & manifeſtanda, de Eccleſia triumphanti. Quæ quidem magna erant & alta, magna quidem propter (Richar. Claudius) vniuerſam beatorum multitudinem: alta, propter boni poſſidendi ſublimitatem. Idcirco ſublatus dicitur in montem magnum & altum. Secundò per hunc montem magnum, & altum deſignare voluit Eccleſiæ, ſiue militantis, ſiue triumphantis conditionem. Eccleſia enim ſemper ſurſum manet:vnde Diuus Paulus ad (Gala.4.) Galatas quarto,inquit: illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem mater noſtra eſt. Eccleſia ſiue triumphans, ſiue militans ſurſum eſſe dicitur, quia non terrenis, & carnalibus ducitur ſicut ſynagoga:ſed ſupernis, & cœleſtibus bonis: ſemper eius conuerſatio in monte illo magno & alto, hoc eſt, in cœlis eſt. Tertiò per hunc montem magnum, & altum docere voluit Angelus ſuper quem montem fundata eſſet Eccleſia,ſiue militans,ſiue triumphans, hoc eſt, Chriſtum. (Dan.2.) De quo Daniel ait:lapis prçcioſſus de monte ſine manibus creuit in montem magnum,& repleuit vniuerſam terram.Et apud Mathçum ipſe mons (Math.5) de ſeipſo ſpiritualiter loquens non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.Magnus eſt iſte mons nam cælum & terra eum capere nō poſſunt. Vnde quem Daniel montem appellauerat magnū, ſtatim appellat Deum (Supra.c.19) magnum.Chriſtus enim Dn̄s & mōs magnus,& Deus magnus eſt:nam eſt rex regum,& Dn̄s dominantium, vt noſter Ioa.dixit ſuperius. De hoc mōte magno quidam vates ait:erit in no- (Eſa.2.) uiſſimis diebus præparatus mons domus domini inuertice montiū, & eleuabitur ſuper colles:& fluent ad eum omnes gentes,& ibunt populi multi. Ad Chriſtum enim ſeruatorem alij pergunt ſenſim & pedetentim opibus onerati:alij velociter & feſtinanter expediti,& liberi atq; ſeculi diuitijs exonerati & vacui:qui inſtar rapidorum fluminum ad Chriſtum fluunt. Illud Pſa.33.Accedite ad eum, & illumina- (Pſa.33.) mini,ex hebræo verti poteſt:accedite B ad illum,& fluite. De hoc monte magno qui terram impleuit, & ingentia innumeraq; miracula ædidit ait pſaltes Dauid Pſalmo.71. Benedictus dn̄s (Pſa.71.) Deus Iſrael,qui facit mirabilia ſol9: & benedictum nomen maieſtatis eius in æternum: & replebitur maieſt ate eius omnis terra:fiat,fiat.Et ipſe apud Malachiam.c.1.à ſolis,inquit, ortu vſquè ad occaſum magnum eſt nomen (Malach.1.) meum in gentibus.Et in omni loco ſa- C crificatur,& offertur nomini meo oblatio mūda. Appellatur autem mōs iſte,altus,quia ita eſt homo,quod etiā ſit Deus,qui ſolus eſt altiſſimus. Quē excelſum vocat pſalmiſta Pſa.135.Cu- (Pſa.137) ius gloria ſuper cœlos eſt Pſa.112. Mōs (Pſa.112.) ergo iſte magnus & altus,fundamētū firmiſſimū eſt Eccleſiæ militantis, & Eccleſię triūphantis.Vt autor eſt Paulus.1.Cor.3.Fundamentum,inquiens, (1.Cor.3.) nemo aliud poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus D Ieſus.Suſtulit ergo angelus D. Ioa. in montem excelſum,magnum & altū: vt ea imagine ſignificaret alta magnaq; myſteria illi eſſe oſtēdēda: & vt oſtēderet,ciuitatis ſanctę Hieruſalē cōuerſationē eſſe in illo mōte altiſſimo, quo beatitudo & felicitas eius eſt prçparata.Et vt inſinuaret hāc ſanctā ciuitatē fundatā eſſe ſupra firmū, magnū & altum montem Chriſtum.

¶ *Et oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem magnam deſcendentem de cœlo.* Græci addunt, ἀπὸ τοῦ θεοῦ, à Deo, eo quod deſcendere de cœlo ſit, vt ſuperius explicuimus, à Deo trahere originem & gratiam & gloriam recipere. Ciuitas ergo quæ illo modo à Deo de cœlo deſcendit, ſubuecta in Greg. Claudius cœlum eſt, & ad antiquum dierum peruenit. Vide quæ ſuperius in hæc verba annotauimus.

¶ *Habentem claritatem Dei.* Dum B in hac peregrinatione Dei Eccleſia morabatur nonnullam.ſ.fidei claritatem habebat: videbat Deum ſuum & Chriſtum ſponſum ſuum per ſpeculum, & in enigmate: modò autem in æternis illis manſionibus intuetur eũ facie ad faciem: nam lumine & claritate cœleſti confortata, intuetur lumẽ illud immenſum. In hac mortali vita Eccleſia filia dei erat, & filia Dei vocabatur, ſed nondum apparebat, quod C erat: cum verò aparuerit ſponſus eius poſt extremum iudicium tunc ſimilis ei erit, & videbit eum ſicuti eſt vt noſter Ioannes affirmat in prima ſua 1.Ioa.3. Canonica, capite.3. Tunc fulgebũt iuſti ſicut ſol in regno patris, & ſponſi Math.13.g ſponſæ. Vt apud Math.c.13. Sponſus ip Sap.3. ſe teſtatur. Fulgebunt, inquam, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent: vt ſapiens ait: fulgebunt ſicut ſtellæ in perpetuas æternitates, vt affir Dan.12.b mat Daniel. A Deo autem hanc habe D re claritatem dicitur, nemo enim à ſe gratiam habere poteſt: nedum gloriam. Habet verò claritatem Dei quẽ admodum ferrum habet claritatem, & ſpeciem ignis. Sicut enim ferrum, Richar. (ait Richardus) dum in ignem mitti Similitudo tur, in igne & ab igne coloratur, & ignis quidem ſpeciem ſumit, ſed à ſe non habet quod accipit: ita ſancta A mater Eccleſia clareſcet in beatitudine æternæ diuinitatis illuſtrata fulgore. Aeſtimet ergo qui poteſt, quanta, quamque iucunda concors, & indiſſolubilis erit creaturæ humanæ, creatoriſquè vnica coniunctio, vbi claritas quam creator habet per plenitudinem, creaturæ dabitur per plenitudinis participationem: quam ille habet per naturam: huic dabitur, habere per gratiam. Hæc Richardus. Tunc enim amplius decora videbitur, quando per ſpiritum quo eius ſponſus creditur conceptus, & genitus imaginem plenè meruerit portare cœleſtem. Nec in anima ſolũ hæc Chriſti ſpõſa immarceſ- Beda. cibilem Dei habebit lucem, & claritatem, ſed in corpore etiam habebit claritatem Dei. Vnde Paulus ait: Philip.3. Saluatorem expectamus Dominum Ruper. noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, con figuratum corpori claritatis ſuæ. Secundum operationem virtutis ſuæ. Trãsfigurabit igitur, & corpus Eccleſiæ ſuæ humile, & abiectum & aridũ, vt conforme fiat corpori gloriæ ſuæ: vt & corpus ſponſæ quod nunc aridum eſt ante arcam Dei, aliquando & ipſum ſicut olim virga Aaron germinare incipiat, & turgentibus gemmis Nume.17. proferre folia, & flores & fructum immortalitatis. Hoc autem facturus eſt ſponſus ſecundum potentiam & efficatiã qua poteſt ſubijcere ſibi omnia. 3.Reg c.6. ſacra narrat hiſtoria vtrũq; 3.Reg.6. cherub, qui erat intra ſancta ſanctorũ, fuiſſe altitudinis.10.cubitorum. Quo ſignificabatur Dei Eccleſiam denario æternæ claritatis perfrui in quo eſt imago ad quam condita eſt. Similis enim ei tunc erit in corporis & animæ claritate & videbit eum ſicuti eſt. 1.Ioa.3.

¶ *Et*

¶ *Et lumen eius ſimile lapidi precio ſo tanquam lapidibus iaſpidis, ſicut chryſtallum.* Græca ſic habent, ſimile lapidi precioſiſſimo, tanquam lapidi iaſpidi chryſtallizanti. Ideſt, vt chryſtallum lucido. Ante omnia illud annotare libet his verbis & ſequentibus deſcribere Spiritum ſanctum formā ſponſæ, & pulchritudinem ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, ſiue Eccleſiæ triumphantis, cuius pulchritudo, venuſtas, claritatis iucunditas, & abſolutio atquè perfectio tanta eſt, quanta verbis explicari, aut acie mentis comprehendi minime poſſit: idcirco hanc angelus depingere volens, miris vtitur metaphoris, hyperbolis, typis, ſchematibus & figuris, maximè autem collationibus ijs ex rebus deſumptis quas maximè admirari homines, ac magni facere ſolent. Iam ergo ad huius loci explicationem accedamꝰ: cuius duplex eſſe poteſt literalis intelligentia. Prima fit: vt lumen huius ſupernæ Hieruſalem Chriſtus ſit, vt potè lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: qui rectiſſime vocatur lapis precioſiſſimus: lapis, quòd immortalitate ſit indiſſolubilis: precioſiſſimus: quod ſpecie & forma ſit præ filijs hominū ſpecioſus. Lumen ergo & ſol illuminans Eccleſiam illam Chriſtus quidē eſt lapis precioſiſſimus: bene autē hic lapis ſimilis dicitur iaſpidi ſemper virenti, quia Chriſtus Dominus nullis vnquam preſſuris, nullis ærumnis, & afflictionibus emarcuit: ſemper fuit lignum viride vt ipſe de ſe teſtatur: nō quidem flagellis, alapis, crucis ponde re, alijſq; paſſionis calamitatibus aruit ſicut areſcere ſolet fænum: ſed viridis & potens, contra eas permanſit: item non diſſimilis fuit chryſtallo ob ſyn- cerę vitæ perſpicuitatem. Secunda verò intelligentia ſit locum iſtum nō de lumine Chriſto, ſed de lumine & claritate participata ipſius Eccleſiæ in ęterna illa patria intelligendum eſſe. Lumen ergo & ſplēdor, & claritas ſanctæ & cœleſtis Hieruſalem aſſimilatur iaſpidi chryſtalizanti. Non enim potuit glorioſa & ſpecioſa eius forma conuenientius commendari, qua in vt iaſpidi chryſtallizanti compararetur, magis quā excecanti ſolis ardori, quū in illa viſus delectatio ſit, in hac viſus perſtrictio. Erit ergo eius ſpecies admirabilis, quæ ſplendeat ſicut ſol, & temperetur ſplendor ad viſus delectationem: hoc eſt lumen eius eſſe ſimile iaſpidi chryſtallizāti. Iaſpis enim viriditate ſui afficit viſum, plurimúquè delectat, ſed nō manet in ſanctis color eius denſus, ſed ſicut chryſtallū trāſparens: vt ſplendor ſit Eccleſiæ & trāſparentia in ſumma aſpectꝰ delectatione. Splendor ergo erit in corpore ſpōſæ, & ſplēdor limpidiſſimus in anima: erit enim viſio illa beatiſſima clara, & perſpicua quæ ſignificatur per chryſtallū: erit pulchritudo bonarū actionū & virtutū, quod ſignificatur in iaſpide. Iaſpis enim & viridis eſt, & in illo varietas quædam colorum reperitur: de cuius natura & proprietate inferiꝰ dicemus: in ſanctis ergo illis reperitur & varietas donorum, & virtutum, qualis inuenitur in iaſpide: & ſplendor tranſparens in beata viſione qualis conſpicitur in chryſtallo. Ex quo intelliges quod Dauid ait Pſalmo. 95. Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius. In cœlo enim nihil aliud inuenitur quàm confeſſio, & pulchritudo, hoc eſt, iaſpis & chryſtallū, ſunt in cœlo, Eſt quidem in illa æterna & cœleſti patria chryſtallū, ideſt,

Ioan. 1. Richar. Gag. Beda. Pſa. 95.

aperta & peſpicua Dei confeſſio., & laus. Quod ſi ad iaſpidem oculos con uertas, virtutum varietatem videbis. Atq; hoc quidem myſterium intelligere poterimus ex ijs quæ ſacra ſcriptura narrat Gene. cap. 24. vbi refertur ſeruum Abrahæ Rebeccæ impoſuiſſe inaures aureas, & armillas: vt adducere eam in vxorem Iſaac filio Domini ſui. Armillas manus ornamentũ eſſe omnibus compertũ eſt: per quas opera ſancta, & ſtudioſas actiones intelligimus. Quare merito etiam in jaſpide ſignificantur hoc loco. Inaures verò fidei obedientiam deſignare docent ſancti. Atq; hæc fides in cœleſti patria vertitur in chryſtallum: omnia enim clara & aperta ſunt in cœleſti illa Hieruſalem. Hæc ſunt ergo ornamenta Rebeccæ, hoc eſt, huius ſpiritualis & triumphantis ſponſę Chriſti. Ideo ait lumen eius ſimile lapidi precioſo tanquam lapidi iaſpidis, ſicut chryſtallum.

Gen. 24

¶ *Et habebat murum magnũ & altũ.* Per murum ciuitatem hanc cingentẽ intelligunt imprimis patres Deum: de quo primum Eſaias dixerat: vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale: appellat hanc ciuitatem, Sion. Hoc eſt, ſpeculum, quoniam ex ea & in ea Deum contemplamur. Siue igitur per Sion intelligamus Eccleſiam militantem, ſiue triumphantem, eius murus eſt Deus, eam vndique ambiens, & protegens. Hoc idem ait Zacharias: ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ego in medio eius. Et pſalmographus: Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc, & vſque in ſeculũ. Et rurſum alibi inquit: niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam. Vbi conſpicio Deum eſſe huius ciuitatis murum, & gloriam, & cuſtodẽ. Hãc Eccleſiæ dignitatem & excellentiam contemplans idem regius vates canebat: glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Hic eſt murus ille de quo in hoc loco ait D. Ioa. & habebat murũ magnum & altũ. Sed quæret aliquis, quid eſt quod Ioãnes vnum hic tãtum murum deſcribat Ezechiel autem. ca. 40. tres? huic obiectioni facile reſponderi poteſt, nam cum per murum Deus intelligatur, Deus autem vnus ſit, manifeſte conſtat, iure optimo Euangeliſtam poſuiſſe vnicum murum, ſed cũ in diuinis tres ſint diſtinctæ perſonæ, poſuit Ezechiel tres muros. D. Ioa. reſpexit ad vnitatem eſſentiæ: Ezechiel verò ad diſtinctionem perſonarum. Secundo poſſumus reſpondere. D. Ioa. hic loqui de Eccleſia triumphanti, Ezechiel autẽ de militãti in ſe, ideo Ioãnes vnicum murum ſe uidiſſe affirmat. Quia ciuitas triumphans diuina tantum eget protectione, Ezechiel verò vidit tres muros, quia Eccleſia militans triplici indiget præſidio, diuino, angelico, humano, per prę ſides & principes. Habet imprimis Deum cuſtodem, habet præterea & angelos. Angelis enim ſuis mandauit de illa vt cuſtodiant illam in omnib9 vijs ſuis. Prælati enim murus ſunt, & antemurale Eccleſiam protegentes, & defendentes, imo animam ſuã pro illa ponẽtes, ſunt enim boni paſtores de quibus Dominus ait apud Ioa. ca. 12. Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Contra verò de iniquis paſtoribus & prælatis ait Dominus Ezechie. cap. 13. Væ prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuũ, & nihil vident. Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque poſuiſtis murum pro domo

Quis ſit murus Eccleſiæ tam triumphantis quã militantis
Eſa. 26.
Zach. 2.
Pſa. 124.
Pſa. 126.
Pſa. 86.
Ezech. 40.
Math. 4.
Pſa. 90.
Ioa. 10.
Ezech. 13.

mo Iſrael. Eſt enim officium prælatorum ſeipſos opponere pro muro iræ diuinæ, vt in ſe potius recipiat ictus, & ignea machinarum iacula, ſic enim ſe opponebat ille, qui dicebat: quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Et de populo poſt ait: dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. Sic etiam murus erat ille, qui dicebat: optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. Murus erat Aaron, qui cucurrit ad mediã populi multitudinem, quę igne à deo miſſo conſumebat, & obtulit thymiama, ſtanſquè inter mortuos & viuos preces ardentes pro populo ad dominum fundebat, & ita plaga ceſſauit. Poſuit enim ſe pro muro, & iram domini detinuit, eumq; lachrymis profuſis placauit. Ad quam hiſtoriã alludit liber Sapientiæ, cap. 18. Feruentes preces Dominum mouent, & quaſi ligant. Vnde ille dicebat Moyſi pro populo oranti: dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos. Et Hieremiæ: ne obſiſtas mihi. Hoc intelligẽs Eſaias triſtes illas voces emittebat dicens: non eſt domine, qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat, & teneat te. En vides quo modo Eccleſiæ militãtis murus ſit protectio diuina, angelica, & humana. De muro iſto humano loquitur Hieremias, Threno. ca. 2. myſticè dicens. Tradidit in manus inimici muros turrium eius, &c. Luxit antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt. At verò ciuitas illa cęleſtis murum habet magnum & altum, hoc eſt diuinam protectionem. Item per hunc murum intelligere poſſumus perpetuam ſecuritatem. Habet enim beati perpetuam ſuę beatitudinis ſecuritatem. Paulus, & Moyſes diuinam

Exo. 32.

Rom. 9.

Nume. 16.

Sap. 18.

Exo. 32.

Hier. 7.

Eſa. 64.

Threno. 2.

A viderunt eſſentiam, ſed non tranſierunt murum iſtũ: & ideo beatos fuiſſe non dicimus: eſt enim conditio beatitudinis, perpetua ſecuritas.

¶ Murus iſte magnus dicitur, quia magnus dñs dicitur in ciuitate, & Siõ, Pſalmo. 47. & 98. item altus eſt murus iſte, Dominus enim excelſus terribilis ait Dauid Pſalmo. 46. Hoc muro excelſo & magno proteguntur beati. Eſt quidem Dominus protector omnium ſperantium in ſe.

Pſa. 47. & 94.

Pſa. 46.

B ¶ Aliqui per murum iſtum magnum, & altum firmitatem fidei intelligũt, qua ſe olim aduerſus hoſtes tutati ſunt huius Eccleſiæ ciues dum peregrinarentur, vt inquit Paulus, à Domino, vel perfectiores ciuitatis huius municipes, qui aduerſus tyrãnos, & hæreticos olim ſe tanquam murum oppoſuerunt pro domo Dei Iſrael, cæteros infirmiores in vnitate continentes, nę longius à ſeptis euangelicis diuagarentur, & à fidę deficerent, ita Gagneius.

C ¶ *Habentes portas duodecim, & in portis angelos duodecim, & nomina duodecim ſcripta quę ſunt nomina duodecim filiorum Iſrael.* Antequam ad huius loci explicationem peculiarem accedamus imprimis annotare hic libet dignitatem huius numeri duodenarij toties hoc loco & capite poſiti. De hoc ergo numero legimus in Euangelio duodecim nõa Apoſtolorũ ſunt hęc. D Quo numero ſignificatur vniuerſa iudicantium multitudo, propter duas partes ſeptenarij, quo plerumq; ſignificatur vniuerſitas: quæ duæ partes, id eſt, tria & quatuor, altera per alteram partem multiplicatæ, duodecim faciunt. De his duobus numeris hæc ſcribit Hiero. in commen. Ezech. c. 31. Cum locuturus eſſet Dominus ad Pharaonem apud Ezechielem, vnde

De numero duodenario.

Math. 10. a

Hiero.

 an-

anno ſermo fit: nedum enim venerat ad duodecimũ, qui numerus eſt plenæ conſumatæquè virtutis. Vnde & duodecim ſunt filij Iacob, à quibus poſtea duodecim nomina prophetarum vno volumine continẽtur. Et Apoſtoli duodecim ſunt, quorum quia vnus Iudas proditor fuit, in locum eius Mathias eligitur. Et Archiſynagogi filia annorum, duodecim à Domino ſuſcitatur. Hemorhoyſſa quoq; anno, duodecimo recepit ſanitatẽ. Item Auguſtinus in commen. Pſal. 86. ait: duodecim eſt ſacramentum vniuerſitatis. Vnde dicitur de Apoſtolis, quod iudicabunt duodecim tribus Iſrael. Nunquid Paulus excludetur ab hoc numero? Minime. Nam non ſolũ duodecim illi, & Paulus, ſed quotquot iudicaturi ſunt, propter ſignificationẽ vniuerſitatis ad duodecim pertinent: ab omnibus quatuor vẽtis: ſicut dicit Dominus in Euangelio, à quatuor ventis ſe collecturũ electos ſuos. Et ſimiliter hic dicuntur duodecim portæ Hieruſalem, per quas vniuerſi ingrediuntur ad beatitudinem, & ad Chriſtũ qui porta eſt. Similiter duodecim ſunt ſancti patriarchæ. Et rurſum Pſalmo 59. ait. Duodecim perfectus eſt numerus, cui duodenarius Apoſtolorũ numerus deputatur. Quia per totum mundum mittendum erat verbum. Mundus ex quatuor partib9 conſtat, quatuor eius partes notiſſimę ſunt omnibus, & ſępè in ſcripturis memoratæ, quæ etiam quatuor venti dictæ ſunt oriens, occidens, aquilo, & meridies. Ad omnes iſtas quatuor partes miſſum eſt verbum, vt in trinitate omnes vocarẽtur. Duodenarium numerum, ter quaterni faciunt. Hæc ille. Et in Exod. cap. 15. Duodecim ſunt fontes in deſerto. Et Ioſue. 4. eligũtur duodecim viri, & duodecim lapides ex alueo Iordanis: his igitur de hoc numero ita explicatis nũc ad præſentem locum explicandum deueniendum eſt. Ciuitas ergo illa cœleſtis habere duodecim portas dicitur. Prima huius loci communis ſanctorum, & doctorum intelligentia eſt: vt his duodecim portis, duodecim Apoſtoli intelligantur, per quos eorum fidem & vitam imitando in cœleſtem Hieruſalem ingredimur. Cum enim nemo hanc ſanctam ingrediatur ciuitatem Hieruſalem niſi Chriſti fide habeat, & euangelio credat, quod annuntiauerunt per totum terrarum orbem duodecim Apoſtoli, ipſo Domino cooperante, & ſermonem confirmate ſequẽtibus ſignis: propterea duodecim Apoſtoli, duodecim dicuntur portæ ciuitatis. Iſtorum duodecim Apoſtolorum etiam erant typus & figura duodecim filij Iacob: & duodecim principes tribus Iſrael, duodecim fontes Helim: & duodecim lapides de Iordane ſublati, in munimentum filiorũ Iſrael. Et duodecim boues ſuſtentantes mare æneum, duodecim Prophetæ in vno arctati volumine: & duodecim ſtellæ quibus coronata ſuperius fuit ſponſa. Sunt enim duodecim Patriarchæ, ideſt, duodecim principes à Chriſto conſtituti ſuper omnem terram, vt regius vates concinit, dicens: cõſtituit eos principes ſuper omnem terram. Sunt etiam duodecim fontes ex quibus emanat puriſſima aqua ſalutaris ſapientiæ, quibus Dominus dixit de Spiritu ſancto loquens: ille vos docebit omnem veritatem: aqua iſta rigat Eccleſiæ militantis hortum, & areolas eius. Sunt etiam duodecim lapides viui per charitatem ipſi Chriſto Domino coniunctiſſimi, tãquam pri-

mario lapidi exciſo de monte abſquè manibus, qui ſtatuam magnam & ſuperbam Nabuchodonoſor percuſſit, & vſquè ad fauillam reduxit. Sunt duodecim boues ſuſtentãtes mare æneũ: per quos ad nos doctrina ſacramentorum à Chriſto inſtitutorum peruenit & ſuſtentatur aduerſus omnes hæreſes. In quo mari æneo, & aqua puriſſima animæ lauantur, & emundantur, vt Dei conſpectu ſint dignæ. Sunt prætерea duodecim prophetæ annuntiantes mundi finem, vnde verbum familiare eorum, hoc eſt: filioli nouiſſima hora eſt, hoc vnum non vos lateat: qui venturus eſt veniet & non tardabit. Adhuc modicum, aliquantulum què. &c. Annuntiant itaq; aduentum iudicis, ſicut duodecim Prophetæ. Duodecim etiam ſtellæ ſunt illuſtrantes mundum vniuerſum, & ornantes ſanctam matrem Eccleſiam fulgore claritatis ſuæ, per doctrinam, per charitatem, per miracula: de quibus dicitur in Euangelio & dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia. Sunt deniq; portæ duodecim, & duodecim fundamenta ciuitatis cœleſtis: ratione iam expoſita. Has portas animo intuens, & ſpiritu contéplans Dauid dicebat Pſalmo. 86. Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Plus enim multo diligit Dominus has portas, & introitus firmiſſimos, & ſtabiles cœleſtis Sion, per quas ingreditur gens ſancta, quàm habitationes inſtabiles ſynagogæ. De his intelligens Dominus ad angelos loquens apud Eſa. ait: aperite portas & ingrediatur gẽs iuſta, cuſtodiens veritatem. Apoſtolorum ſiquidem coadiutores fuerunt angeli, ad inducendos electos in hanc ſanctam ciuitatem. Horum enim miniſterio

2. Para. 4.

1. Ioa. 2.

Mar. 3.

Pſa. 86.

Eſa. 26. a

A quilibet hanc ingreditur ciuitatem. Sunt enim in miniſterium miſſi, propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis: quemadmodum igitur duodecim ſunt portæ, ita accomodè duodecim aſſignantur angeli, quorum miniſterio quilibet per aliquam ingreditur portam. Idcirco additur in textu. *Et in portis angelos duodecim.* Verum eſt tamen quod inoleuit hic error, vt pro angelos, ſcribatur angulos, cum
B græcè ſit, ἀγγέλους, & ſic veteres codices manu deſcripti habẽt. Duodecim ergo angeli in duodecim portis cuſtodes ſunt ciuitatis ſupernæ Hieruſalẽ, dum ipſa peregrinaretur, Apoſtolorum vt diximus coadiutores ad inducẽdum in ſanctam ciuitatem electos. Qui legunt, angulos, dicunt per hos, doctores & prædicatores ſignificari, qui quondam Eccleſiæ militantis lapides inter ſe nectebant. Alij verò af-
C firmant per angulos ſignificari aptos eſſe ad ingreſſum beatitudinis tàm fideles ſumptos ex iudæis, quàm ex gẽtilibus, hi enim ſunt duo parietes in vnum angulum copulati. Alij per angulos dilectionem Dei, & proximi intelligunt. In quo angulo porta conſtituitur ad ingreſſum patriæ cæleſtis. In his enim duobus mandatis tota lex pendet, & Prophetæ. Alij deniq; legentes angelos, per angelos deſigna-
D ri putant ſacerdotes, & prædicatores euangelicos, qui angeli appellantur à Malachia. cap. 2. Labia, inquit, ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum eſt.

Malach. 2.

¶ Secunda verò huius loci intelligentia ſimplicior, & planior, atq; magis ad literam accommodata mihi videtur, vt per has duodecim portas nõ duodecim Apoſtoli intelligantur, ſed duo-

2. ſenſus.

decim Patriarchæ. Vnde Primaſius hunc exponens locum ſic ait. Scimus per duodecim Apoſtolos Dominum noſtrum vniuerſis ad fidem introitũ primordialiter præbuiſſe: huius tamẽ circunſtantia loci ab hac nos intentione reuocauit, quando duodecim tribuum Iſrael interpoſuit mentionem, tanquam Patriarchas primùm hic intelligi volens. ex quorum ſtirpe nouimus vniuerſam Iſraelitarum gentem ſpecialiter propagatam: ex quibus ſecundum Apoſtolum Paulum, reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt, adiungens, quoniam non repulit Deus plebem ſuam. Atquẽ ideo duodecim Patriarchas in totidẽ portis debemus accipere. præſertim audiẽtes, quod non tu radicem portas, ſed Rom. 11. radix te. Ad Rom. 11. Euidenter enim dicit, & nomina ſcripta duodecim tribuum Iſrael. Hinc enim Apoſtolus confidenter clamat, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorũ, gloria & teſtamẽtum, & legislatio, & obſequium, & promiſſa: quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecundum carnẽ, qui eſt ſuper omnia benedictus in ſe- Roma. 9. cula, Roma. 9. Angelos autem hic ſignificari puto illos ſeniores ac proceres quorum illa gens diſpenſatione, ac ducatu mirabiliter regebatur. Qđ ſi Deos huiuſmodi interdum dici meminimus, quid mirum ſi angelos appellari credamus? Applicabitur, in- Exod. 22. quit, ad Deos. Exod. 22. & ego dixi dij Pſal. 81. eſtis, & filij excelſi omnes Pſal. 81. Vt vniuerſitatem totius plebis complexus oſtenderet, quæ in præpoſitis conſtat, & populis. Hactenus ille. Hęc ſententia (inquit autor Collecta.) vel ex eo veritatem tenere videtur, quòd hi primum Dei notitiam nati, nobis

A per fidem vnius & veri Dei quã profitemur, velut ianua ſunt, ad introeundum in ciuitatem Dei. Addit Haymo filios inquiens, Iſrael, non debemus intelligere carnaliter, duodecim filios Iacob, quorum fuit reproba vita, ſicut ſcriptura manifeſtat: ſed patres ſpirituales, ex eius progenie deſcendentes ſicut fuit Eſaias, Hieremias, cæteriq; Prophetæ, quorum nomina ſcripta ſunt in portis, quia memoria illorum B in fide continetur Apoſtolorũ. Quod enim illi annuntiant factum, illi prædixerunt futurum. Inſcripta ergo nomina duodecim tribuum Iſraęl in portis memorantur, quia quicunq; per portam ingredi ciuitatem cupiunt, fidem habere Patriarcharum, opus eſt, id eſt, vt verè Iſraelitæ ſint. Paulus dicit: non omnes, qui ex Iſrael ſunt, hi ſunt Iſraelitæ. Proinde opus eſt fide eſſe Iſraelitas nos, non carne. Caro enim nõ C prodeſt quicquam Ioa. 6. Dicatur er- Ioan. 6. go, & in portis nomina tribuum duodecim filiorum Iſrael ſcripta erant: quia videlicet ſoli pertinent ad ciuitatem hanc, qui fidem habent Iſraelis, ideſt, Chriſti figurati per Iſrael. Proinde præcepto Dei Pontifex olim inſcripta ea nomina lapidibus precioſis duobus onychinis, in ſuperhumerale geſtabat ſuper vtrumq; humerum, & in rationali quoq;. De quo ſic ex- D tat præceptum Dei Exod. 28. Rationa- Figura. Exod. 28. le quoquè iudicij facies opere polymito. Poneſq; in eo quatuor ordines lapidum: in primo verſu erit lapis ſardius, topazatius, ſmaragdus. In ſecundò, carbunculus, & ſaphirus, & iaſpis. In tertio, liguryus, achates, & amethyſtus. In quarto, chryſolitus, onychinus, & berillus: incluſi auro erunt per ordines ſuos: habebũtq; nomina filiorum Iſrael. Duodecim nominibus celabũtur

tur ſinguli lapides, nominibus ſingulorum per duodecim tribus. Ergo ad hunc modum capiendo, in ſingulis portis erunt nomina tribuum, duodecim ſcripta in totidem angulis iuxta communem lectionem: quæ faciunt. 144. in quo omnis multitudo ſanctorũ includitur, vt ſentit Haymo. Sed quid quod tãtum filiorum Iſraelis nomina ſint inſcripta? Quia ſoli Abrahę vt annotauit Claudius, & eius ſemini promiſſa fuit omnium hereditas: nullus quoquè hanc ingreditur ciuitatẽ, niſi ad Abrahæ ſemen attineat, non quidem carnaliter, ſed ſpiritualiter. Ipſe enim eſt pater in Chriſtum credentium: quaſi igitur diceret: omnes electi de ſemine ſunt Abrahæ, ſpiritualiter intellige, qui, ſcilicet, eum fide, & operibus imitantur. Sed ſi ſecundam expoſitionem ſequamur per hos intelliguntur electi omnes veteris teſtamenti. Vt, ſcilicet, oſtendatur eadem fuiſſe fides veterum Iſraelitarum veteris teſtamenti, quæ Apoſtolorum in nouo teſtamento.

¶ *Ab oriente portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab auſtro portæ tres. & ab occaſu portæ tres.* Si per duodecim portas, duodecim Apoſtolos intelligamus ſecundum priorem expoſitionem, rectè ſancta ciuitas verſus quatuor orbis partes tres portas habet, quia per harum portarum, ideſt, Apoſtolorum prædicationem, ab omni mundi parte venient, qui veſtigia ſanctorum Apoſtolorum imitantes, in ſuper benedictã trinitatem credant. Vnde Lucæ. 13. dicitur: & venient ab oriente, ab aquilone & auſtro, & accumbent in regno Dei. Hinc intelligemus quam ob cauſam paſſus eſt dominus extra ciuitatem Hieruſalem: vt non exiſtimarent Iudæi in Chriſtũ

Luc. 13.

Cap.

A credentes Chriſti mortem & paſſionem ſolum profuturam exiſtentibus in Hieruſalem. Omnibus enim mundi partibus ſalus patet: quare ne aliqua gens, aut natio conqueri poſſet ab oriente collocantur portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab auſtro portę tres, & ab occaſu portæ tres. Nõ enim eſt acceptatio perſonarum apud deũ. Prædicate, inquit, Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui verò non crediderit condemnabitur. ¶ Item ex electis alij veniunt ad cœleſtem patriã ab oriente, hoc eſt, à pueritia: alij à meridie, hoc eſt, ab adoleſcentia: alij ab occidente, hoc eſt, à iuuẽtute ætateq; virili: alij deniq; ab aquilone, hoc eſt, à ſenecta: ita explicat Rupertus. ¶ Præterea vt Haymo docet: ab oriente veniunt ad cæleſtem ciuitatem Iudæi, à quibus ories Chriſtus traxit originẽ, in trinitatem credẽtes eis per Prophetas annuntiatam. Hanc enim annũtiauit Eſai. qui audiuit cherubin clamantes, ſanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth. Ab aquilone veniunt gentiles incredulitate olim frigentes: ad quos Apoſtoli ſancti tres portas poſuerunt eodem myſterio. Ab auſtro portæ erant etiam tres. Per auſtrũ tota latitudo populi Chriſtiani ad meridiẽ diffuſa intelligit, cui ardẽtibus radijs fides illuxit: potiſſimum quia in ea parte bona pars Chriſtianorum erat. Ab occaſu portæ etiam tres. Occaſus finis mundi computatur, quando Enoch, & Elia prædicantib9 ad fidem veniet multi, vt non ſemel dictum eſt. ¶ Iam verò ſi per has duodecim portas, duodecim tribus Iſrael intelligamus, vt in ſecunda intelligentia dicebamus, à quatuor mundi plagis veniunt ad patriam cœleſtẽ, qui verè Iſraelitæ ſunt ha-

Mar. vlt.

Ruper.

Haymo.

Eſa. 6.

B C D

habentes ab Iſraele originem ſpiritualem. ¶ Denique aduerte iſtarum duodecim portarum hic poſitarum figuram gerere poſitionem illam caſtrorũ, duodecim tribuum filiorũ Iſrael ex Aegypto aſcendentium, Num. 2. Præcepit Dominus vt ad orientem tribus tres, ad aquilonem tribus tres, ad meridiem tribus tres, ad occidentem tribus tres caſtrametarentur. Per quod datur intelligi fidem ſanctiſſimæ trinitatis, patere ad quatuor orbis plagas, & per eam vndequaque intrare ad cœleſtem Hieruſalem. Sed obſerua diligenter, quod caſtra illic, hic vero ciuitas appellatur, quaſi è caſtris fieret in ciuitatem tranſitus. Quod ſane ita eſt: nã militia eſt vita hominis ſuper terram: vt Iob ait, cap. 7. & ſtrenuè militat in terris, munitus fide trinitatis, regnat in illa cæleſti ciuitate gloria admirabili coronatus. Neceſſe eſt ergo dum vitã hanc mortalem agimus, ſemper in expeditione eſſe: ſemperque paratos: vt dum incurſus fiant viriliter reſiſtam9. Non ſunt arma abijcienda: imo verò tanto magis corripienda, quanto in feſtiora inſtant militiæ certamina. Non enim coronabitur quis niſi legitimè certauerit. 2. ad Timo. 2. Non ſimus pueri meticuloſi, qui ad quoſuis minatorum caniculorum latratus expaueſcunt, ac fugiunt. Elephantum potius more, conſpecto ſanguine accẽdamur, quibus nec caſus quidem ſpem vincẽdi auferat vllus. Ita poſt hac gloriam ciuitatis deguſtabim9, miris modis in hac ſcriptura figuratã. Hæc autor Collecta. ¶ Iam ergo vt redeam9 vnde digreſſi ſumus, habebat hęc ciuitas, quemadmodum & templum quod ſe vidiſſe narrat Ezech. cap. 40. Portas ad diuerſas mundi plagas reſpicientes, quia, vt in principio dicebamus, de diuerſis mundi regionibus erant multi in hanc ciuitatem, ſiue militantem, ſiue triumphantem ingreſſuri. Vnde Eſaias alloquens illam ait: leua in circuitu oculos tuos & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longè venient: filiæ tuæ de latere ſurgent. Tũc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quãdo cõuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Et cap. 35. dixerat idem vates: ambulabunt qui liberati fuerint, & redempti à Domino, conuertentur & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum: omnes ergo gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis.

Figura. Num. 2.

Iob. 7.

2. Timo. 2.

Collec.

Ezech. 40.

Eſa. 60.

Eſa. 35.

¶ *Et murus ciuitatis habens fundamẽta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum agni.* Hic imprimis ſententia Richardi proponenda eſt, exiſtimãtis per duodecim portas, duodecim Apoſtolos eſſe intelligendos: per duodecim verò fundamenta, duodecim tribus Iſrael. Sed mirum eſt, inquit: quod ſuperius in portis quas Apoſtolos figurare diximus, nomina duodecim tribuum Iſrael ſcripta legimus: hic in fundamentis in quibus duodecim Patriarchas, vel ipſas tribus ex patriarchis progreſſas intelligimus, nomina duodecim Apoſtolorum, & agni ſcripta reperimus: mira ergo & antiquorum & modernorum in vna fide concordia. Nomina namque duodecim tribuũ in Apoſtolis, & nomina duodecim Apoſtolorum ſcripta leguntur in duodecim tribubus, ſiue patriarchis, quia Apoſtoli fidem patrũ de redemptione generis humani completam, prædicauerunt: & patres per Apoſtos prędicãdã fideliter crediderunt. Hæc ille.

intelligẽtia.

Richar. per 12. portas intelliguntur 12. Apoſtoli, per fundamenta vero tribus Iſrael.

Richar.

¶ Cæ-

2. intelligẽtia. Gag. 12. fundamenta. 12. ſunt Apoſtoli. Ephe. 2. d ¶ Cæterum hæc fundamenta ab omnibus ferè patribus dicuntur Apoſtoli duodecim: quia in fide ab eis prędicata fundata eſt Eccleſia catholica, ędificata, vt inquit Pau. in epi. ad Eph. ſupra fundamẽtum Apoſtolorum & Prophetarum. Cum ergo ſupra dixerimus Deum eſſe murum huius ciuitatis, quia eius cuſtos & protector: fundamenta eius ſunt hi, qui vnius Dei & ſanctæ trinitatis fidem ac cultum docuerunt. Hinc in his fundamẽtis ſunt duodecim Apoſtolorum nomina in ſcripta, eò quod ipſi ſpiritus primitias habentes prædicta docuerunt. Videtur ſiquidem textus ſeipſum exponere, cũ addit nomina duodecim Apoſtolorum in ſcripta in illis. 12. fundamẽtis, quaſi dicat. 12. ipſos Apoſtolos illa eſſe duodecim fundamenta. Claudius

¶ Sed quęret aliquis quo modo Apoſtoli fundamenta vocantur huius ciuitatis quando vnum dumtaxat ſit eius fundamẽtum, hoc eſt, Chriſtus? Paulus enim ait. 1. Cor. 3. Fundamentũ nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus? Ad hoc reſpondet D. Augu. Pſa. 86. explicans illa verba fundamenta eius in mõtib⁹ ſanctis. Qđ ſicut Chr̃s dicitur ſanctus ſanctorũ, ſic figuratè fũdamẽtũ fundamentorũ: porta & ianua portarum, paſtor paſtorum, ſi ergo ſacramẽta cogites, Chriſtus ſanctus ſanctorum, ſi gregem ſubditũ cogites, Chriſtus paſtor paſtorum, ſi fabricam cogites, Chriſtus fundamentum fundamentorum: ſic & ſi ingreſſum cogites Chriſtus eſt porta portarum duodecim. Ego ſum, inquit, oſtium, per me ſiquis introierit ſaluabitur. Hoc eſt, fundamentũ illud de quo Paulus ait: vos eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici dei ſuper ędificati ſupra fundamẽtũ 1. Cor. 3. Augu. Ioa 10. b Ephe. 2.

A Apoſtolorũ, & prophetarũ ipſo ſũmo angulari lapide Chriſto Ieſu: nõ dixit ędificari ſuper fundamẽta, quę ſunt Apoſtoli, & prophetæ, ſed ſuper fundamentũ Apoſtolorũ & prophetarum, Chriſtus eſt ergo fundamẽtũ cui nitũtur prophetę & Apoſtoli. Apoſtoli & prophetæ ſunt fundamenta in quorũ fide & doctrina nitimur nos omnes fideles. Omnes ergo habemus pro primo ac pręcipuo fundamẽto Chriſtũ, Explicatur locus.

B quare rectè ait Apoſtolus fundamẽtũ nemo poteſt ponere præter id qđ poſitũ eſt, qđ eſt Chr̃s. Nemo ergo dicat ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego verò cephę. Omnes nãq; ſumus Chri Equide ſolus Chriſtus ſine Apoſtolis fũdamẽtũ eſt: Apoſtoli autẽ ſine chriſto fundamẽta nullaten⁹ eſſe poſſũt. Meruerũt illi, in Chr̃o fideles ſpiritualiter gignere: quos abſq; ope Chriſtus ſol9, ſi voluiſſet, in filios adoptaret. Di

C gni ſimiliter fuerunt populos docere eorũq; eſſe doctores, & paſtores: ſed vt cœleſti ſupernoq; patri, magr̃o, atq; paſtori, eorũ ſeruitus militaret. Illi ergo ſecũdũ mẽſurã, quã eis partit⁹ eſt Chr̃us: ipſe autẽ citra menſurã, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 1. Co. 2. De cuius plenitudine omnes accepiſſe teſtat Euangeliſta Ioa. 1. Proinde optimo cõſilio quũ 12. Apoſtolos ſeu fundamenta ciuitatis, imo muri ciuitatis nominatim expreſſiſſet & agni vocabulo vſus eſt. 1. Cor. 2.

D ¶ *Et qui loquebatur mecum habebat menſuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius, & murũ. Ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt, quanta & latitudo & menſus eſt ciuitatem de arundine aurea per ſtadia duodecim millia, & longitudo & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt. Et menſus eſt murũ eius. 144. cubitorum, menſura hominis quæ eſt angeli.*

Richar.

¶Ante omnia hic animaduerte Ri- A chardum totum hunc locum non de Eccleſia triumphãte exponere: ſed de Eccleſia militãte. eo quod multa quæ in hoc capite dicũtur de Eccleſia triũphante, huic peregrinanti conueniãt. Ait ergo, per hunc Angelum Doctorum chorum ſignificari: Angelus quidem habet arundinem auream quia ſanctus doctorum chorus ad erudiendam plebem dominicam miſſus habet ſcripturam diuinam Dei ſapientia B quæ per aurum ſignificatur, fulgidã. Hanc habens Angelus ciuitatem metitur, quia doctorum autoritas eam fidelibus ſecundum vniuſcuiuſq; capacitatem & menſuram diſpenſat. Portas quoquè, hoc eſt, Apoſtolos metitur, dum apoſtolicam doctrinam introitum ciuitatis cœleſtis eſſe manifeſtè cunctis proteſtatur. Metitur deniquè murum, hoc eſt, Chriſtum, dum noſtrum redemptorem & protectorẽ C prędicat Deum & hominem verum. Ciuitas in quadro dicitur poſita: & tãta eius longitudo, quanta latitudo: quatuor ſunt latera huius ciuitatis ſanctæ: fides, ſpes, charitas, operatio. Quæ æqualia ſunt: quia quantumquiſque credit, tantum ſperat: quantum ſperat, tãtum diligit: quantum diligit, tantum operatur. In quadro igitur ciuitas poſita eſt, robuſta fide, longanimis ſpe, ampla charitate, efficax opere. Vel D quadrum ciuitatis ſunt quatuor principales virtutes in homine: prudentia, ſcilicet, & temperantia, fortitudo & iuſtitia quæ æquales eſſe debent in homine: nec alia aliam debet excedere. Quod ſi de his virtutibus infuſis intelligamus: ęqualiter infundũtur. Quod verò additur: & meſus eſt ciuitate de aurea arũdine per ſtadia. 12. millia ſic exponit. Stadium & longitudo itineris, in quo curritur, vt brauium acquiratur. Duodenarius autem vniuerſitatem ſignificat, millenarius perfectionem. Angelus ergo ciuitatem deaurea arudine per ſtadia duodecim millia metitur: quia doctorum autoritas etiam minores ad brauium æternę remunerationis currentes: Apoſtolicã doctrinam ex verbis ſacræ ſcripturæ perfectæ ſecundum vires ſuas conſũmare atteſtatur. Duodenarius quippè apoſtolicam doctrinam ſignificat: & millenarius perfectionem figurat. Lõgitudo, inquit, eius, latitudo, & altitudo, æqualia ſunt. Longitudo fides, altitudo ſpes, latitudo charitas: quę æqualia ſunt: quia quantum quiſq; credit: tantum ſperat: quantum ſperat: tantum diligit. Nec mireris quod ſuperius ſpes pro vno ciuitatis latere ponitur: & hic per eam ipſius altitudinem figuramus: quia vna & eadẽ res in ſacro eloquio, ſępè multis intellectibus ſeruit. Et mẽſus, inquit, eſt muros eius. 144. cubitorũ, & menſura hominis, quæ eſt angeli. Superius dixit murum, hic dicit muros. Habet nimirum Hieruſalem noſtra murũ, quia defenſorẽ habet Chriſtum: habet muros: quia habet munitores doctores & rectores eccleſiaſticos. Quorũ meſura rectè declaratur cũ dicitur, & menſus eſt muros eius. 144. cubitorũ, meſura hominis quę eſt angeli. Cẽtenarius ſignificat perfectionẽ: quadragenarius qui ex quater decẽ cõſurgit, quatuor euãgeliorũ & decalogi cõpletionem: quaternarius quatuor principalium virtutum exercitationem: cubitus operationem. Muri igitur Hieruſalem. 144. cubitos habent, quia ſanctæ Eccleſiæ defenſores perfecta operatione præcepta quatuor Euangeliorum, atquè decalogum cum exercitatione quatuor prin-

principalium virtutum complent. Et hæc eſt hominis menſura quia eſt omnis iuſtitia. Nec eſt vilis, nec contemnenda, tanta taliſquè menſura. Per eam nimirum homo in ſe iuſtificatur. Per eam angelo ſotialiter coequatur, propterea dicitur menſura hominis, quæ eſt angeli. Hactenus ex Richar.

2. Senſus planior & verior.

¶ Sed hanc explicationē miſſam facientes ad aliam accedamus quando totum hoc caput non tàm de Eccleſia militanti, quam de triumphante vt ſuperius oſtendimus, agit. Singula igitur verba audiamus.

Primaſius. Angelꝰ habens arūdinem aurē eſt Chriſtꝰ & quare.

¶ *Et qui loquebatur mecum: habebat menſuram arundineam auream*, græci habent, τὸν κάλαμον χρυσοῦν, id eſt, arundinem auream: & ſic vetus exemplar latinum habet. Superius, inquit Primaſius, ſibi dicit Ioānes arūdinem datam, tanquam prædicationis diſpenſationem ſibi commiſſam: nunc verò Angelum qui ei loquebatur, auream habere dicit arundinem, vt metiretur ciuitatem, & portas eius & murum. Chriſtum itaquè oportet intelligi, qui eſt ſapientia Dei attingens à fine vſquè ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter, primo Corin. primo, Sapiē. octauo: inde legimus, accipite ſapientiam ſicut aurum, Prouerbiorū decimoſexto. Et reuera ſoli Chriſto licet metiri ciuitatem: cuius eſt vnicuiquè credētium ſpiritualia diſtribuere dona gratiarum, cui etiam eſt omnia in numero & pondere, & menſura diſponere: vt Sapient. vndecimo dicitur. Chriſtus igitur eſt qui habet hanc menſuram arūdineam. Illi namquè data eſt à cœleſti patre poteſtas in cœlo & in terra. Vt ipſe conſtanter affirmat apud mathæum cap. vltimo. Hic conſiderat merita ſingulorum, & præmia æternæ beatitudinis confert.

1. Cor. 1. Sap. 8. Pro. 16. Sap. 11. Math. vlti.

Angelus ergo iſte Chriſtus eſt. Menſura verò arundinea, ſiue arundo aurea iuſta eſt eius ſapientia, iuſtumquè eius iudicium auro diuinæ ſapientiæ refulgens. Hoc metitur merita ſingulorum habitantium in hac ciuitate cœleſti. ¶ Illud hic obſerua quod Angelus iſte vnam tantum menſurā auream habet qua metitur totam ciuitatem. Vt hinc intelligamꝰ Chriſtum eſſe iuſtum iudicem apud quem nō eſt perſonarum acceptio, vt ſacra ſcriptura teſtatur, Deut. cap. 10. & 2. Para. c. 19. Rectus iudex qui meritorum momenta perpendit, vnam tantum menſuram habet, auream illam ac rectam, qua merita & merita metitur. Iniquus verò non vnam ſed plures habet menſuras quas abominatur dominus dicente Salomone in Prouerbior. Pondus & pondus, menſura & menſura: vtrumquè abominabile eſt apud Deū. Iniquus, inquam, iudex qui duas habet menſuras, vna metitur diuites, altera pauperes: vna potētes, & nobiles, altera humiles & ignobiles: vna quos amore, altera quos odio proſequitur. Hos admonet dominus Leui. cap. 19. inquiens: nolite facere iniquū aliquid in iudicio, in regula, & pōdere, & menſura. Chriſtus autem de ſeipſo loquēs ait apud Eſa. c. 28. ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura. Nō ait: ponam in ponderibus, ſed in pondere: nec in menſuris, ſed in menſura. En in hoc loco vides quo modo vno calamo aureo, hoc eſt, iuſto ſuo iudicio diuina ſapientia ſplēdenti metitur ciuitatem.

Deu. 10. 2 Para. 19. Rectus iudex vnam iniquus vero duplicē habet menſuram. Pro. 20. Leui. 19. Eſa. 28.

¶ Secundò etiam aduerte hanc menſuram, & hanc arundinem auream habere ſex cubitos, & palmū ſic enim ait Ezechie. cap. 40. & in manu viri calamus ſex cubitorum, & palmi quantitatem hic exprimit, quā

Arūdo aurea dicitur habere ſex cubitos & palmū & quare. Ezech 40.

non expreſſit in noſtro textu. Erat enim calamus ille Ezechielis imago, & figura huius. Erat ergo hæc menſura aurea ſex cubitorum & palmi. Quidam exiſtimant virgam illam, & Ezechielis, & Ioānis habere ſex cubitos & palmum vnum: quidam verò, & melius quantum ego exiſtimo, ſex tātum cubitos, ſed hos cubitos, non eſſe prophanos & vulgares, ſed ſacros, qui palmo vno maiores erant prophanis. Habebat ergo mēſura iſta arundinea ſex cubitos quorum vnuſquiſquè palmo excedebat cubitum prophanum, & communem: iuxta id quod prædicto loco ait Ezechiel. Compertū eſt enim viris in lege veteri peritis apud Hebręos mēſuras ſanctuarij maiores eſſe alijs cōmunibus. Cubitus vulgaris continebat quinque palmos, cubitus verò ſanctuarij ſex. Accipitur verò palmus pro quātitate quatuor digitorum. Et quoniam cubitus ſacer continebat cubitum profanum, & palmum vnum, ait Ezechiel, hunc calamū mēſorium eſſe ſex cubitorum, ex illis cubitis, quorum quilibet habet cubitum vulgarem cum palmo, hoc eſt ſex palmos. Hoc oſtenditur aperte. c. 43. Ezechie. vbi hęc dicūtur: iſtę autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habet cubitum & palmum. Veriſſimum cubitum eum vocat quo vtebātur in templo ſacerdotes. Maior erat menſura templi, quā ſeculi, quia largius menſuraturi ſumus Deo q̄ mundo: quū ipſe Deus ſit bonorū omniū largitor. Et Eccleſię ſuę menſura vera eſt & plena: ſed hæc plenitudo in Eccleſia triūphāte ſuper effluēs eſt. Angelus ergo iſte menſuram habebat ſex cubitorū. Numero quidem ſenario omnia creata ſignificantur: quoniā ſpatio ſex dierū Deus mundū condidit: iuſto ergo

Ezech. 43.

A iudicio ac diuino ſua ſapientia & iuſtitia metitur Chriſtus omnes creaturas & hac menſura metitur ciuitatē illam cæleſtem. i. omniū ciuiū merita conſiderat, & diiudicat: maximè Apoſtolorū qui per portas ſignificātur, ſiue merita primorū ex duodecim tribubus Iſrael, qui ſecundū alios per eaſdē portas ſunt deſignati. Sed quid eſt quod angelus iſte metiatur murū huius ciuitatis, cū ſuperius dixerimus hūc murum eſſe Deum, eo quod illā muniat, B cuſtodiat, & protegat? Reſpondemꝰ, quod murum metiri nihil aliud eſt, quā quòd ſecundū diuinū Dei decretū & propoſitū remunerabuntur electi, hācq; ingrediētur ciuitatē. Quod ſi per murū intelligamus viros perfectos non ſolū Chriſtus Dn̄s, omnium ciuium metitur merita, & inter ciues Apoſtolorū qui per portas intelliguntur, ſed etiam metitur merita virorū C perfectorum, qui per murum intelliguntur: qui ſuper fundamenta hæc tā quā lapides viui ſuper ędificati ſunt.

¶ *Et ciuitas in quadro poſita eſt: & longitudo eius tanta quāta & latitudo.* Hoc idem affirmatur de illo templo quod vidit Ezech. c. illo. 40. erat enim ędificium quadrāgulare in quadro ęquilatero ſitū. Voluit Spiritus ſanctus hic apud Ioan. & illic apud Ezechie. ſignificare perpetuam Eccleſiæ, ſiue D militantis, ſiue triūphantis firmitatem & conſtantiam. Nam corpus quadratū quocūq; vertatur ſemper manet fixū. Idcirco Philoſophus, lib. 1. Moral. nicomachiorū, cōtra eos diſputās qui hominis beatitudinē in bonis quæ externa nominātur, collocabāt, ait, nō eſſe beatū eum, qui inſtar chamęleontis ad ſpeciem rerum quibꝰ admouetur, mutat colorem, ſed qui virtute, & conſtantia munitus, quadratus eſt.

Ezech. 40.

Ariſtot.

Tes

3.Retho. Tertio etiam Rethoricorũ huius prouerbij meminit. Quemadmodum enim figura quadrata, in quamcumq; partem voluatur: ſui ſimilis eſt: ſic vir virtute & ſapientia præſtans animum tenet immobilem: nec florenti rerum ſtatu, nec aduerſarum rerum procella propoſitum mutat. Et quoniam Ethnici affirmabant Mercurium deum eſſe veritatis, eum ſuper lapidem quadratum pingebant, deſignantes veritatem eſſe ſtabilem: mendacium verò tanquam inſtabile ſuper globum mobilem, nuſquam firmiter cõſtantem. Math 16.c Cum autem tanta ſit Eccleſiæ catholicæ firmitas, vt ne inferorum quidem portæ poſſint aduerſus eam præualere, non eſt mirum ſi quadrata deſcribatur. Quod ſi militans, & fluctuans Eccleſia ita deſcribitur quid mirum, quod in cœlo, hoc eſt, in tuto iam poſita ita deſcribatur? Deinde, in architectura nihil eſt ipſa quadratura pretioſius, & antiquius. Cum autem Ioãnis propoſitum fuerit pulcherrimum deſcribere ædificium, quod Eccleſiæ cœleſtis gereret imaginem, oportebat eã quadratam delineare.

¶ *Et longitudo inquit eius, quanta & latitudo.* Cum hæ dimeſiones (inquit Gag. Gag.) reuera non ſint in patria, neceſſe eſt myſticè illas accipere. Itaq; longitudo contemplatio dicitur rerũ procul ab humano captu ſtantium, diuinarum, ſcilicet, imo Dei ipſius: latitudo eiuſdem dilectio, & charitas, quæ æqualia ſunt: quia quanto Deum beati contemplantur altius, tanto plus amant ac feruentius. Hæc ille: ſed interim conſidera mecum differentiam inter hoc cœleſte ædificium templũque diuinum ac ſupernum, & Salomonis templum. Nam hoc in quadro poſitum eſt, longitudine & latitudi-

A ne æquale: templum autem Salomonis quod imaginem gerebat Eccleſiæ militantis, multo longius erat, quàm latum. Vt 3. lib. Reg. cap. 6. tradit. Erat 3.Reg.6. enim templum illud multis in rebus Eccleſiæ peregrinantis imago: vt modo dicebam: in qua quidam ſunt pauperes, quidam diuites: hi lætitia exultant, illi dolore premuntur. Idcirco templum non erat æquale, ſed longũ propter patientiam, & longanimitatem, B ſtrictum propter afflictiones, & ærumnas quibus homines fideles affliciuntur. At in cœleſti illa ciuitate hieroſolyma nulla eſt paupertas, nulla calamitas, & preſſura. Sed maxima bonorum omnium copia: omnia ſunt æqualia. Summè cõtemplantur, ſummè gaudent, ſummè diligunt, ſummè quieſcunt. Hic nulla eſt vera requies, nulla vera lætitia, ſed viriliter hic certantibus, hæc in illa ſuperna patria reC ſeruantur. O admirabilem ciuitatem, ò ſanctam Hieruſalem matrem noſtram, in qua beati charitate ſumma feruentes, nullo angore premuntur, ſed maxima & immenſa lætitia redũdantes, & diuina contemplatione micantes, deo ipſo in æternum fruuntur tanta eſt latitudo tua quanta longitudo Ecce iam impletum eſt inte quod olim promiſerat tibi Dominus dicẽs apud Eſaiam: occupabit ſalus muros Eſa.60.d tuos, & portas tuas laudatio.

D ¶ *Et menſus eſt ciuitatem de arundine aurea, per ſtadia duodecim millia.* Huius ciuitatis meſura eſt ſtadiorum duodecim milia, in ſingulis, ſcilicet, quadris, ita vt totus eius circuitus ſit quadraginta octomilium ſtadiorum. Eſt autem ſtadium octaua pars miliaris, ideſt, mille paſſuum, nempe cẽtũ viginti paſſus: ſed quid ſibi vult quod huius ciuitatis menſura diuiſa ſit ſtadijs?

diſs? Huius ratio talis à patribus aſſignatur, quia in ſtadio curritur ad aſſequendum brauium, & certatur. Nemo autem coronabitur niſi qui legitimè certauerit. Ideo meritò huius ciuitatis menſura ſtadijs diuiditur, ad ſanctorum ſignificandos agones, & pro Chriſto certamina, & quod vniuerſi ciues qui ad eam expectant, fideliter currunt, & pugnant Chriſti nomine. Iuſta ergo ac verè aurea ſapientia ſua menſus eſt ciuium merita, vt pro eorum qui in ſtadio cucurrerunt, ratione ac proportione, premia largiretur, & gloriam. Præterea quod aſſignatur numer9 duodecim millium, referendus videtur aliquibus ad duodecim trib9 filiorum Iſrael: quorum nomina ſcripta ſunt in portis, ad declarãdum vniuerſos tribus Hieruſalem ex veris eſſe Iſraelitis, ſecundum Chriſti ſpiritum: vt iam dictum eſt. Sunt qui exiſtiment numerum hunc duodenarium finitum ſumi pro infinito, & indeterminato, vt iam ante diximus, & ſua multitudine vniuerſitatem comprehendentes ſanctorum pro Chriſto certantium.

2. Timo. 2.

Gag. Claudius

¶ *Et longitudo & latitudo, & altitudo eius æqualia ſunt.* Sunt qui per longitudinem, fidem: per altitudinem, ſpem: per latitudinem, charitatem beatorum intelligunt: quas omnes virtutes in Eccleſia militante habebant, ſuperſtite tãtum in patria charitate. Sed ſi Eccleſia militans impreſentiarum deſcriberetur non eſſet hæc inepta interpretatio: ſed quando in patria nulla ſit fides, nec ſpes, non eſt quare longitudinem, & altitudinem eius per fidẽ & ſpem interpretemur. Alij verò exiſtimant his verbis ſignificari omnes beatos æqualiter eſſe beatos ipſa beatitudine eſſentuali, quæ denario ſignificatur diurno, qui datus eſt tum nouiſſimis, tum primis, quamquàm inæqualiter ſint beati ipſa accidentali beatitudine, ſed hæc ſententia explicatione eget: nam reuera in gloria eſſentiali etiam eſt in patria differentia. Nam vt ait Diuus Paulus in epiſtol. ad Romanos, cap. 2. Deus reddet vnicuiquè ſecundum opera ſua: & apud Diuum Ioãnem ait Dominus in domo patris mei manſiones multæ ſunt: quibus verbis oſtendit æternæ fœlicitatis differentiam. Sicut enim alia eſt claritas ſolis: vt ait Apoſtolus in. 1. ad Cor. 15. Alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum: ſtella etiam à ſtella differt in claritate: ſic & reſurectio mortuorũ. Sed quemadmodum ſtellæ in cœlo ſunt collocatæ: ſic beati ſunt in firmamento immortalitatis & çternitatis conſtituti. Vna quippè eſt arundo qua Deus metitur ciuitatem: vna etiam ſanctorum omnium in ciuitate ſuperna & cœleſti fçlicitas, quo ad obiectũ, ſed non æqualiter ab omnibus participata. Quoniam ſicut ſunt diuerſa iuſtorum merita, ſic ſunt diuerſa glorię, & beatitudinis dona, vnus eſt denarius omnibus, vna merces pro vineę laborantibus, vna eſt vita æterna, quam omnes habent, vnus Deus quo omnes fruuntur: ſed alij maiorem gloriã, alij minorem iuxta vniuſcuiuſq; merita participabunt. Quare quamuis vna ſit menſura vnaque arundo, non tamẽ eſſe in hoc videtur eadem ęqualitas longitudinis, latitudinis, & altitudinis. Quamuis, inquam, hæc ſit vera æqualitas, præmia cum meritis æqualiter menſurare: tamen quum inæqualia ſint merita, inęqualia ſimiliter erũt præmia ex parte beatorum Deo fruẽtium. Sol cum obiectum domus parietem illuminat: per omnes illi9 partis

1. opinio Gag. & aliorum.

2. opinio Claudij

Rom. 2.

Ioa. 14.

1. Cor. 15.

ſimilitudo tis ianuas ingreditur, eas implens claritate: ſed cum inæqualis magnitudinis ſint, per magnas plurimum intrat lucis, per paruas verò parum. Et dicim9 verè ſolem æqualiter ianuas illas implere. Non quod æqualis ſit lucis magnitudo per paruam, & per magnam introeuntis, ſed quod ęqualis ſit vnius cuiuſq; ianuæ magnitudini, & capacitati. Quare dicendum eſt, quod & ſi in Eccleſia ponamus arundinem vnā: ſecūdum quod in ea ſunt diuerſa merita ſic ſunt diuerſæ quantitates: & magnitudines. ¶ Alij autem volunt & planius per hanc ęqualitatem longitudinis, latitudinis, & altitudinis ſignificari huius ciuitatis tum amplitudinē, tum ſtabilitatem & firmitatem dixerat enim hanc ciuitatem in quadro eſſe poſitam, ideſt, eſſe firmam & ſtabilem, & idem explicare volens modo ait longitudinem, & latitudinem, & altitudinem eius eſſe æqualia.

¶ Sed iudicio meo non incongrue Opinio autoris. per longitudinis, latitudinis, & altitudinis, æqualitatem intelligere poſſumus tres illas partes, quas beatitudo noſtra eſſentialis continet, ſcilicet, viſionem, dilectionem & gaudium. Itaquod lōgitudo contemplatio rerum diuinarum in patria ſit, latitudo earūdem dilectio, altitudo fruitio, ſiue lętitia illa ſempiterna, qua beati Deum videntes, & immenſo amore proſequētes perfruuntur. Quæ æqualia ſunt, quia quanto Deum, ſummum illorū bonum beati intuentur altius, tanto plus ac feruentius atq; ardentius diligunt: & quanto plus diligunt, tanto immenſius lætantur.

1. Expoſitio Bedæ ¶ *Et menſus eſt murum eius centū quadragintaquatuor cubitorum.* Hic etiā locus variè à doctoribus explicatur. Beda ſic ait hęc ſumma quadraturam A duodenarij numeri continet. (Duodecies enim duodeni cētum quadraginta quatuor fiunt) ſignificans & ipſa ſtabilem ciuitatis ſanctæ perfectionem. Richardus qui de Eccleſia militante 2. Richar. hæc omnia interpretatur, ſic locum iſtum exponit: ſuperius dixit murum hic dicit muros. Habet nimirum Hieruſalem noſtra murum, quia defenſorem habet Chriſtum: habet muros, quia habet munitores, doctores, & re B ctores eccleſiaſticos. Quorum menſura perfecte declaratur cum dicitur, & menſus eſt muros eius cētum quadraginta quatuor cubitorum menſura hominis, quæ eſt angeli. Centenarius ſignificat perfectionem: quadragenarius qui ex quater decim conſurgit, quatuor Euangeliorum, & decalogi completionem: quaternarius quatuor principalium virtutum exercitationem, cubit9 operationem. Mu C ri igitur Hieruſalem centum quadraginta quatuor cubitos habet, quia ſanctæ Eccleſiæ defenſores perfecta operatione, præcepta quatuor euangeliorum, atq; decalogum, cum exercitatione quatuor principalium virtutū complent. Et hæc eſt hominis menſura, quia hæc eſt omnis iuſtitia. Nec eſt vilis, nec contemnenda tanta taliſquè menſura. Per eam nimirum homo in ſe iuſtificatur: per eam angelo ſotialiter D coæquatur. Hæc Richardus. Sed cum hic non de Eccleſia militanti: vt iam ſępè diximus agatur, ſed de ſuperna, alia explanatio quærenda eſt. Rupertus autem imprimis dubitat quo 3. Opinio Rupert. modo tàm parua quantitas muri hoc loco ponatur. Porro, inquit, quantitas hæc centum quadraginta quatuor cubitorū in ſemetipſam ducta vix quippiam vltra quindecim ſtadia cōplet. Quàm longè hoc à duodecim milib9

ſtadiorum minus eſt? Igitur alius hic, alius ſuperior ciuitatis murus eſt. Q đ qualiter in ciuitatibus manu factis fiat vt intra murum ampliorem, murus anguſtior contineatur, noſtra demõſtratione non indiget. Deniquè non incongruè quis ædificauerit, ſi intra ciuitatẽ cuius ambitus duodecim millia ſtadiorum ſit, arcem fecerit, cuius latus quodlibet centum quadraginta quatuor cubitorum ſit. De ſpirituali ædificatione quærendum eſt, quia nimirum ex ipſa literæ ſuperficie ſentire compellimur, quod murus alius breuior intra murum ampliorem cõtineatur. Quid ergo dicemꝰ, niſi quia quamuis vna ciuitas, vna Eccleſia ſit, duo tamen ſunt ordines ciuitatis. Aliꝰ eorum qui foris perſecutiones paſſi fortiter ſunt præliati, alius eorum, qui bene operando in pace Eccleſiæ curſum conſumauerunt vitæ præſentis. Stadia namq; pugnantium laborem, cubiti ſignificant operantium pacem. Menſus eſt ergo ciuitatem de arundine per ſtadia duodecim milia, id eſt, remunerabit magnum & fortem illum ſanctæ Eccleſiæ ordinem, qui in ſtadio cucurrit & pugnauit, & per quatuor partes orbis terrarum ſanctæ Trinitatis fidem teſtificando: qui numeri ſcilicet, quaternarius, atquè ternarius partes ſunt duodenarij. Quater namquè tria, ſiue ter quatuor ſunt duodecim. Suũ pro eodem teſtimonio ſanguinem fudit. In quo nimirum ordine Apoſtoli ſunt, & martyres Chriſti. Huius profecto ordinis murus amplior, breuiorem centum quadraginta quatuor cubitorum interius murũ continet, quia tantorum merita propugnatorum hoc effecerunt, vt infirmorum multitudo in Chriſti fide cõfirmata bonis operibus inſiſtendo ad

A eiuſdem ciuitatis habitationem perueniret. Hæc Rupertus: ſed fictitium videtur hunc alium eſſe murum ab illo de quo in principio dixerat Euangeliſta, & menſus eſt murum. Nam eo in loco generaliter docuit hunc angelũ metitum fuiſſe ciuitatem & murum, poſt verò explicat menſuram ciuitatis & muri dicens: & menſus eſt ciuitatem per ſtadia duodecim milia: & menſus eſt murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum. ¶ Alij (a Expoſitio [illegible]) B quidem hunc locum ſic declarare cõtendunt: imprimis meminiſſe oportet eius quod ſuperius diximus Deũ, ſcilicet, eſſe murum, & quod metiri, eſt Dei verbo definire & iudicare. Inſuper notandum quid cubitus, quid menſura eſt hominis & angeli. Eſt autem cubitus typus Chriſti, vt brachium & manus. Brachium quidem Dei eſſe ex multis ſacræ ſcripturæ locis deprehendimus. Lucæ primo: fecit potentiam in brachio ſuo. (Luc. 1.) C Eſai. 53. (Eſa. 53.) Brachium Domini cui reuelatũ eſt? Pſalmo. 73. (Pſa. 78.) Redemiſti in brachio populum tuum. Manum quoq; Domini eſſe ſatis conſtat, quando quidem omnia per ipſum facta ſunt. (Ioan. 1.) Senſus itaquè eſt quod ipſo cubito Chriſto qui menſura eſt hominis & angeli, quia & homo & magni cõſilij angelus eſt, metitur quam altus ſit murus, id eſt, quam potens & fortis ſit cuſtos prote- D ctor ſeruatorq; noſter Deus. Sed dices, quo modo ipſo Chriſto Deũ metimur? Quia profecto in Chriſto habitat plenitudo diuinitatis, ideo quanto quis perfectius Chriſtũ noſcit, eo penitius murus ipſe qui eſt deus, quãtus ſit, videt: dicente Chriſto: qui videt me, videt & patrem, quia ego & pater vnum ſumus. (Ioan. 14.) Demum inquirẽdum: quid eſt quod centum & quadra

dra

draginta quatuor cubitorum eſſe dici tur? Is numerus duodecies duodecim efficit. vt autem prædictum eſt, numerus duodecim deſignat duodecim tribus Iſrael. Senſus igitur eſt, quod omnium qui ad duodecim tribus Iſrael ſemenq́ʒ ſpirituale, duodecim Apoſtolorum verè & ſpiritu pertinent, dominus eſt murus, ideſt, protector, adiutor & cuſtos atq́ʒ ſeruator: hoſq́ʒ omnes protegit ſub vmbra alarum ſuarũ. Per hos igitur numeros (non quidem hoc in libro ſuperſtitioſe obſeruãdos) tum duodecim millium ſtadiorum, tum centum quadraginta quatuor cubitorum, ampliſſimum voluit ſcribere electorum numerum, qui illo muniuntur muro. Vnde Baruch, cap. 3. O Iſrael quàm magna eſt domus Dei & ingens locus poſſeſſionis eius. Magnus eſt & non habet finem, excelſus & immenſus: myſticam igitur omniũ numerorum attende rationem.

Baruch. 3.

[illegible]

¶ Lyranus verò ſic ait: & menſus eſt, inquit, muros eius: licet eſſet tantum vnus murus tamen dicit muros in plurali, ꝑpter quatuor eius latera ſpacium prædictum includentia. Et menſus eſt muros centum quadraginta quatuor cubitorum: menſura hominis, ideſt, accipiendo cubitum humanum, qui continet pedem & dimidiũ ſecundum vnam acceptionem, ſcilicet, à cubito brachij vſq́ʒ ad manum: ſecundum aliam verò duos pedes, ſcilicet, à cubito brachij vſq́ʒ ad ſummitatem digitorum. Ex quo patet quod non accipitur hic menſura longitudinis muri ſecundum ſuum ambitum, nec etiam ſecundum latus vnum. Nã murus habẽs quatuor latera, & quodlibet longitudinis centum quadraginta quatuor cubitorum, non poteſt comprehendere ſpacium prędictum,

A nec etiam duodecimam eius partem, imo nec minimam, ſcilicet, vnum ſtadium quadratum. Nam ſtadium continet. 125. paſſus, paſſus verò quinque pedes, & ex cõſequenti vnum ſtadiũ quadratum continebit. 312. cubitos & dimidium quadratos ſecundum maiorem acceptionem humani cubiti. Et ideo dicendum quod hic accipitur menſura muri ſecundum eius altitudinem, quæ eſt multo minor quam

B eius longitudo: cuius menſura ſumitur ſecũdum menſuram ſpacij: cuius quodlibet latus eſt longitudinis duodecim millia ſtadiorum, & ex conſequenti quodlibet latus muri, quoniã contiguatur ſpacio in interiori parte: & idcirco hic non fit mentio menſuræ longitudinis muri: quod ſufficienter habeatur per prædictam ſpacij mẽſuram. Cum ergo per murum intelligatur ſecuritas beatitudinis, propter

C quod eius altitudo, dicitur centũ quadraginta quatuor cubitorum: qui eſt numerus quadratus, vt iam dictũ eſt: & ſignificat ſtabilitatem beatitudinis. Quemadmodum quadratũ corpus firmũ ſtat in quolibet ſuo latere. Hæc Lyranus: ſecundum quam expoſitionem verba illa antecedentia, & longitudo, & latitudo, & altitudo eius ęqualia ſunt ſic ſunt intelligenda vt ipſe ait: quod longitudo, & latitudo ſpacij ci-

D uitatis ſint æqualia, nam cum ciuitas ſit quadrata, ſpacium quadratum ſemper eſt equilaterum. De altitudine verò quantum ad murum nõ fit hic mẽtio cum hanc eſſe centum quadraginta quatuor cubitorum ex dictis conſtet: ſed loquitur de altitudine ſpacij, quod ſumitur ſecundum montis altitudinem, in quo deſcribitur hęc ciuitas ſita. Sic enim ſuperius dictum eſt: & ſubſtulit me in ſpiritu in montem

magnum & altum, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam. Secundum quam ſententiam altitudo montis huius eſt duodecim milium ſtadiorum: ſicut longitudo, & latitudo ſpacij. Hæc idem.

¶Inter has tàm varias patrum ſententias, quam eligam ignoro. Dicam tamen quod ſentio, ſaluo tātorum virorum iudicio. Et imprimis notandū eſt quod menſura hæc aurea, vt ſuperius diximus continebat ſex cubitos non prophanos ſed ſacros qui maiores erant prophanis. Secundò notandum eſt, calamum ſiue menſuram hanc ſacram habuiſſe cubitos diſtinctos, quibuſdam ſignis & notulis, quē admodum in vlnis noſtris menſorijs, & medietates, & quartæ deſignantur. Has enim notulas habebant omnes huius modi mēſuræ tēpli quæ figurabant hanc menſuram quam vidit Ezechiel, ca. illo 43. & Ioānes hic in manu eius qui cum illo loquebatur. Tertiò eſt ſciendum hoc in loco non agere Ioānem de muri longitudine, latitudine, & altitudine, cum hæc omnia æqualia eſſe dicātur. Sed iudicio meo agere de ſpiſſitudine & latitudine ipſius muri, quanto enim murus latior, & deſior, tāto ſtabilior, firmior, & magis inexpugnabilis eſt. Videbatur ergo Ioāni, Angelum iſtum metiri arūdine illa aurea ſex diſtincta cubitis dēſitatem & latitudinem muri, quæ tanta erat vt cētum quadraginta quatuor cubitos contineret. Ac ſi diceret non ſolum latitudo muri continebat duodecim cubitos ſacros (quæ maxima profectò eſt muri inexpugnabilis latitudo) ſed duodecies duodecim cubitos, hoc eſt, centū quadraginta quatuor cubitos. Quartò, obſeruandum eſt quod ſicut numerus ſeptenarius

Ezech. 43.

A eſt finitus qui pro indefinito ſumitur, vt millies diximus: ſic duodenarius, (qui frequentiſſimè tū aliàs tū in hoc capite ponitur) numerus determinatus pro indeterminato vſurpatur: & ſicut exaggerando dixit Chriſtus Petro: non ſolum ſepties, ſed ſeptuagies ſepties: ita hic poſſumus intelligere eadem phraſi, & exaggeratione fuiſſe vſum. Menſus eſt enim angelus murum continentem in latitudine nō ſo- B lum duodecim, ſed duodecies duodecim cubitos, hoc eſt, centum quadraginta quatuor ac ſi diceret: non ſolum murus iſte erat maximè ſpiſſus, denſus & latus, ſed tantæ latitudinis: vt vix credi poſſit. Quis enim nō miraretur ſi vidiſſet alicuius muri latitudinem continentem cētum quadraginta quatuor cubitos ſacros. Deniq; notādum quod ſi hoc loco legamus menſus eſt muros, vt aliqui legunt numerus plu- C ralis pro ſingulari ſumitur de more ſcripturæ; ſic enim Chriſtus ait ſicut ſcriptum eſt in prophetis: erunt omnes docibiles Dei, ideſt, in vno prophetarum nempè Eſaia. Et rurſum latrones improperabant ei, ideſt, vnus latronum: menſus eſt ergo muros, id eſt, murum. Vel ſecundo dices cū Lyrano, quod licet eſſet tātum vnus murus, tamen dicit muros in numero multitudinis ob quatuor eius latera D totum ciuitatis ſpacium continentia. Denique tertio dicere poſſumus deū noſtrum, & eſſe murum, & eſſe muros cœleſtis patriæ. Eſt enim murus, quia vnus Deus: eſt multiplex murus quia tres ſunt diuinæ perſonæ, quę tuentur & ambiunt ciuitatem illam ſupernam. Effrenis ergo iſte numerus centum quadraginta quatuor cubitorum latitudinis muri, ſiue murorum qualis nulla in ciuitate materiali videtur,

Ioa. 6. e.

Eſa. 54. e
Math. 27. e

tur, raram & ineffabilem firmitatem, A & omnipotentiam Dei ſignificat: qua muniti felices illi ac beati ciues in perpetua ſunt ſecuritate. Mitto modo alios qui per murum, ſiue muros perfectiores Eccleſiæ ſignificari exiſtimant, immenſa fide, & incredibile virtute inſignes: quem murum menſus eſt meritorum ponderator & liberator Chriſtus. Mitto, inquam, hanc interpretationem, quę ad Eccleſiam militantem potiuſquàm ad triumphantem forſan aptius accommodari poteſt. Nos enim per hunc murum melius Deum intelligimus, qui ſe ſolo ciuitatem illam tuetur & cuſtodit.

¶ *Menſura hominis, quæ eſt angeli.* Iuxta literam oſtendit angelum apparuiſſe ſibi in ſpecie hominis: vt aperte denotet eum qui ſignificabatur, verū angelum, ideſt, filium Dei, & verum hominem fuiſſe ipſe enim eſt homo, & magni conſilij angelus: qui menſura ſua, hoc eſt, iuſta ſapientia ſua metitur & murum & ciuitatem cęleſtem.

¶Præterea vt alij volunt his verbis ſignificare voluit homines electos ad angelorum æqualitatem in cæleſti illa ciuitate à Deo aſſummi. Hinc eſt Math. 22. quod apud Mathæum Dominus dicebat: & erunt ſicut angeli Dei in cœlo. Vel ſi non eſt eadem menſura hominis & angeli in præmio ſit eadem in multitudine. Vt tanta ſit multitudo Aretas. angelorum quanta hominum. ¶ Aretas hunc locum ſic interpretatur. Vbi verò dixit menſuram centum quadraginta quatuor cubitorum eſſe menſuram hominis, ſubiungit quod menſura hæc eſt angeli. Ac ſi diceret: quòd juxta id quod hominibus apparet per cubitum prolata eſt hæc menſura, nemo tamen exiſtimet hominem fuiſſe qui menſus eſt, ſed angelum humano more vſum menſuratione, & non angelico per ſimplicem naturæ vim, & intelligetiam, Hæc ille. Sed quicquid hoc ſit licet reuera angelus fuerit verus qui in hominis figura aparuit Ioanni, & qui humano more metiebatur ciuitatem, tamen hic angelus figura erat vera Chriſti, qui eſt verus homo, & magni conſilij Angelus: cuius eſt, metiri ciuitatem, ideſt, reddere vnicuiquè iuſta ſapientia ſua ſecundum opera ſua. B

¶ *Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide: ipſa verò ciuitas aurum mundum ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioſo ornata. Fundamentum primum, iaſpis: ſecundum ſaphirus: tertium, chalcedonius: quartum ſmaragdus: quintum ſardonyx: ſextum ſardius: ſeptimum, chryſolitus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimum chryſopraſus: vndecimum, hyacinthus: duodecimū, amethyſtus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt* C *per ſingulas: & ſingulæ portæ, erant ex ſingulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum.*

¶ Hactenus D. Ioan. deſcripſerat Eccleſiam ſupernam in genere: deſcribendo innouationem & conſumationem elementorum, hominum electorum, & vniuerſorum: deſcribēdo etiam diſtributionem præmiorū pro cuiuſcūq; merito. Deinde in ſpecie cōmendauerat eam à ſitu, ab ornatu & D pulchritudine, ab additu & ingreſſu, à fundamenti robore, ab ambitu. Nunc autem commendat eam à materiæ nobilitate & præſtantia, & ab ipſa ędificiorum forma. Singula igitur exponamus.

¶ *Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide.* Siue vt græca lectio habet: Pli. 37. na hiſt. & erat ſtructura muri eius iaſpis. Imprimis hic notare libet cum Hieronymo: Hiero. in Eſa. c. 54.

Iaſpidum multa ſunt genera.

mo: iaſpidum multa eſſe genera. Aliꝰ A enim eſt ſmaragdi habens ſimilitudinem, qui reperitur in fontibus Thermodoontis fluminis, quo omnia phãtaſmata fugari autumant. Alius viridior mari, & tinctus quaſi floribus. Hunc in Phrygiæ monte ida, & in profundiſſimis ſpecubus eius, naſci referunt. Alium verò iuxta iberos, hyrcanosq;. & mare caſpium reperiri, & præcipuè iuxta locum Neuſin. Eſt & alius iaſpis niui, & ſpumę marinorum fluctuum ſimilis, & clementer quaſi mixto cruore ſubrutilans. Lapis, ſiſtit ſanguinem, & caſtum reddit, inueniũturq; iaſpides miræ magnitudinis. In ſcriptura ergo ſacra lapis iſte diuerſa myſticè ſignificat ſecundum varia eius genera. Nunc enim ſignificat Eccleſiæ doctores, qui fortes ſunt in diſputando, & Eccleſiam defendendo. De quibus Dominus apud Eſaiam, Eccleſiã alloquens olim aiebat: ponã in iaſpide propugnacula tua, ſiue vt, lxx. habent: ponam propugnacula tua iaſpis. Sicut enim iaſpis viridis coloris, promittitur eſſe ponendus in muris Hieruſalem: ſic poſiti ſunt in Eccleſia catholica præſules, & doctores, & viri virtute præſtantes, qui contra eius hoſtes & aduerſarios pro eius defenſione obijciantur: qui internis deſiderijs virẽtes nulla tẽporis ariditate marceſcant. Hi ſunt propugnacula vrbis dominicę, hoc iaſpide murorum mœnia roborantur. Hi, inquam, ſunt qui poſſunt omnem altitudinem eleuantem ſe contra ſcientiam Dei deſtruere, atquè conuincere, & mendacium ſubijcere veritati. Qui ergo in diſputando fortiſſimus eſt, & ſanctarũ ſcripturarum teſtimonijs roboratus, iſte propugnaculum Eccleſiæ eſt. Nunc verò deſignare poteſt Dei terribile

Eſa. 54.

Hiero. ... 4. Grego 18. mora. c 19 & 20.

iudicium, vnde Apoca. cap. 4. dictum eſt: & qui ſedebat, ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis & ſardinis: cum autem iaſpis aquei, ſardius ignei ſit coloris, Dei patris inde potentiam ſignificari quidam aiunt, qui ſicut olim per aquã mundum, ita & demum per ignem iudicabit. Nunc autem diuerſas gratias ſpirituales exiſtentes in propugnaculis Eccleſiæ, vt ſunt varia iaſpidis genera, quas qui habuerit, vanos timores fugabit. Quomodo accipi poteſt B in prædictis Eſaiæ, & Apocalypſis locis. Et Ezech. cap. 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, in delicijs paradiſi Dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimẽtum tuum, ſardius, topazius, & iaſpis, &c. Ad rem igitur deueniendo ſtructura muri ciuitatis cœleſtis ex iaſpide eſſe dicitur: quia omnia iaſpidis genera in Deo, qui eſt murus eius, inueniuntur. In eo enim eſt viror iaſpidis propter ſempiternã C pullulationem, vitæq; productionẽ. In eo eſt fortitudo virtusquè infinita qua tuetur ſuos ab hoſtibus, & qua fugat timores nocturnos, hinc Dauid ait quod qui habitat ſub adiutorio altiſſimi, non timebit à timore nocturno. Quod ſi in iaſpide ſunt variæ colores, in Deo inueniuntur innumera gratiarum & virtutum genera. Iaſpis ſiſtit ſanguinem, Deus in illa ciuitate ſancta ab omni peccato emundatos D innumerabiles ciues conſeruat. Deniquè aqueus iaſpis in Deo inuenitur; quãdo iuſto ſuo iudicio impios aquis ſempiternis obruit, & abſorbet. Tantæquè magnitudinis eſt iaſpis iſte diuinus, vt magnitudinis eius non ſit finis. Murus ergo ille precioſiſſimus erat, aſpectu amœniſſimus, ac iucundiſſimus, qui tantum mentis oculis conſpici poteſt, Deus videlicet ipſe, ſicut à bea-

Aug. ſuper Apoc. Hom.

Georg. Ven. can. 3 to 6 Cob.

Pſal. 90.

beatis oculo mẽtis videtur, qua viſio-
ne beatificantur primaria & eſſentiali
beatitudine. Ex iaſpide erat: quia deus
innumera gratiarum genera cõtinet.

Richar. ¶Mitto modò Richardi interpreta-
tionem: quã docet murum eſſe Chri-
ſtum, ſtructuram muri coniunctionẽ
verbi & naturæ aſſumptæ. Quę rectè
dicitur eſſe ex lapide iaſpide: quia
firmiter & indiſſolubiliter permanẽt
in vnitate perſonæ. ¶Mitto etiam
Aretam. Aretam dicentem ſtructuram huius
muri, ſiue ædificationem deſignare
ſtudium ac diligentiam Apoſtolorũ
circa prędicationem. Iaſpidem autem
vireſcentem curſum euangelij, qui
ſemper virẽtem ac immarceſſibilem
ſeruat prædicationem. ¶Mitto ſi-
Ioachi. militer Abbatem Ioachin explicantẽ
hunc locum de martyribus in hunc
modum. Quia verò color iaſpidis,
qui etiam viriditatis herbarum habet
ſpeciem, aptus noſcitur ad ſculpturã, ſi
dei viriditatem atquè perſeuerãtiam
ſignificat: rectè ſtructura muri Hieru
ſalem ex lapide iaſpide eſſe perhibe-
tur: nimirum quia ſancti martires fi-
Heb. 11. de vicerunt regna, operati ſunt iuſti-
tiam, adepti ſunt repromiſſiones. Vn-
de & per propheta dicit & dabo iaſ-
Eſa. 54. pidem propugnacula tua. Miſſas in-
quam facio has omnes, & ſimiles ex-
poſitiones quæ ad Eccleſiam militan
tem (de qua impreſentiarum non eſt
ſermo) potius quàm ad Eccleſiam
triumphantem adaptari poſſunt. Li-
buit tamen illas hic referre, vt quiſ-
què ſuo loco & tempore poſſit quam
maluerit, ad rem ſibi propoſitam ac-
comodare.

Ciuitas aurea lege Grego 34. moral. c. 8. hunc locũ etiã expli cantem.

¶ *Ipſa verò ciuitas aurum mundum ſimile vitro mundo.* His verbis inſinua-
re vult Ioannes, tantum in ſuperna
patria eſſe diuinæ cognitionis ſplen-
A dorem, tàm admirabilibus diuinæ
claritatis radijs micare, vt aurum pu-
riſſimum inſtar lucidiſſimi vitri me-
ritò appelletur. Sicut nihil legitur
fuiſſe in Salomonis templo, quod
non eſſet vel ex auro ſolido, vel ob-
ductum auro vnde templi deſignaba-
tur dignitas & præſtantia: ita hæc ciui
tas ſancta pro ſui maxima excellen-
tia & dignitate aurea vocatur, & vi-
tro ſimilis perlucido ob diuinæ cogni Claudius
tionis fulgorem. Qua totam ſanctam
B irradiat Hieruſalem. Præterea, Ec-
cleſia, inquit Beda, auro figuratur, quę Beda
in candelabris aureis, & phialis pr op- Haymo.
ter ſapientiæ cultum ſæpè compta
deſcribitur. Vitrum autem ad fi-
dem veri retulit, quia quod foris vide-
tur, hoc eſt & intus, & nihil ſimula-
tum eſt & non perſpicuum in ſanctis
Eccleſiæ. Eccleſia ergo illa cœleſtis
aurea dicitur propter ſapientiam in-
comparabilem qua pollet, vitrea ve-
C rò propter perſpicuitatem ſancto-
rum ac ſinceritatem. Græca lectio
habet, ὁμοία, id eſt, ſimilis & refertur
ad ciuitatem, quæ ob ſui dignitatem
aurea dicitur: & ob fulgorem diuinæ
cognitionis qua radiat aurum ipſum
bene etiam ſimilis vitro vocatur, qua
tota diuinæ lucis radio eſt perllucida,
vel uitro ſimilis appellatur ob ſui perſ Greg.
picuitatem, vt diximus in hac enim
mortali vita nihil apertum, nihil ma-
D niſeſtum omnino videtur, idcirco
Paulus dicebat, primo ad Corinthios 1. Cor. 4.
capite quarto. Nolite ante tempus iu-
dicare, quoad vſquè veniat dominus,
qui illuminabit abſcondita tenebrarũ,
& manifeſtabit conſilia cordiũ. Nunc
enim quantumcumquè quis virtu
te præcellat, nemo ſcit hominum, quę
ſunt hominis, niſi ſpiritꝰ hominis, qui
in ipſo eſt: at in illa cęleſti ciuitate om

nia ſunt vitrea, omnia perſpicua, & transparentia, nihil occultum, fictum & ſimulatum: nihil manifeſtatur exterius, quod non contineatur interius: ſicut in vitro contingit.

¶Praeterea ciuitas illa ſancta, aurea dicitur, ob immenſitatem ſuarum diuitiarum, ob rerum omnium, ac deliciarum copiā. Quare beati profecto pauperes ſpiritu, quoniam ipſorū eſt ciuitas hæc aurea. Beati mites quoniā ipſi poſſidebunt terram hanc, aurum & argētum, & omnia margaritarū genera ferentem. Terram lac & melle effluentem: Beati miſericordes quoniā theſaurizāt theſauros in cælis, quibus poſſint emere hanc ciuitatem auream, beati mūdo corde: quoniam ipſi ciuitatem auro mundiſſimo ſimilē ſibi comparabunt: ibique Deum perpetuò clarè & perſpicuè videbūt. Mitto iam Ruperti intelligentiam quę ad ciuitatem militantem potiusquàm ad triumphante de qua impręſentiarum eſt ſermo, attinet.

Math.5.

Ruperti.

¶*Fundamenta ciuitatis omni lapide precioſo ornata.* Hinc primum diſcamus quantum differant fundamenta ciuitatis Hieruſalem cœleſtis à fundamentis ciuitatis Babylonis, aut ciuitatis Hieruſalem terreſtis, quam Sodomam, & Aegyptum vocat Ioānes capite vndecimo: nam fundamenta illi9 ciuitatis ex lapidibus precioſis cōſtructa ſunt, vt ſtatim dicemus: huius verò ex lateribus. Quid enim aliud ſunt peccatores niſi lateres biles, ſanguine peccatorum madentes, de quibus ait Dominus Ezechieli: ſume tibi laterē, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, & ordinabis aduerſus eam obſidionem: Quid hîc later deſignat niſi peccatores, quibus probro vertit non eſſe lapides firmos & ſtabiles: ſed lateres viles, indignos cœleſti ædificio; & perpetuo bello in inferno deuaſtandos: & conterendos. Econtrà verò iuſti lapides ſunt, & lapides vocantur. Hinc eſt quod dicebat Eſaias: audite me: qui ſequimini quod iuſtum eſt, & quæritis Dominum: attendite ad petram vnde exciſi eſtis: attendite ad Abraham patrem veſtrum. Ecce vocat Abraham petram, propter fidei firmitatē, & obediētiā ſtupēdā, vt ex ſacra ſcriptura facilè intelligi poteſt. Apoſtoli etiā lapides fuerūt precioſi, & modo ſunt fundamenta vrbis cœleſtis.

Ezech.4.

Eſa.51.

¶*Fundamenta ciuitatis omni lapide precioſo ornata.* Huius ciuitatis ſanctæ, 12. ſcribit Ioa. fuiſſe fundamenta, quæ modo omni precioſo lapide decorata referūtur: ob diuinā & mirabilē huius cæleſtis vrbis pulchritudinē. Idq; omnib9 in ſuis ſtructuris, maximè verò in cemētis, quę figurāt & deſignāt, 12. ſeruatoris Apoſtolos, ac omnes cōcionatores euāgelicos, & pręſules atq; doctores Apoſtolorū ſucceſſores. Hi ſunt lapides illi precioſi, de quib9 Eſa. olim Dei nomine prędicebat: ecce ego ſternā per ordinē lapides tuos, & fundabo te in ſaphiris: & ponā iaſpidē propugnacula tua, & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes tuos deſiderabiles. Quod ne carnaliter intelligeres, ſubiecit dicēs: vniuerſos filios tuos doctos à dño, & multitudinē pacis filijs tuis. Loquitur enim dñs cū Eccleſia ſua militāte fundata ſupra firmā petrā. Ac ſi diceret: reddam te ſimilem precioſiſſimo, excellentiſſimo, & pulcherrimo ędificio deſcribit enim Eſa. magnificentiā, firmitatem, & felicitatē Eccleſiæ lapides huius ciuitatis, ſunt viri & ſapiētia & virtutibus præſtātes, fundamentum verò primarium eſt Chriſtus, vt affirmat Apoſtolus. 1. ad Cor.

Eſa.54.

1. Cor. 3. Cor. c. 3. Poſt hoc fundamentum. 12. A Chriſti Apoſtoli peculiariter fundamenta vocantur ſtrata per ordinem quem ſtatim exponemus, quod ſi per ordinẽ ſternendi eran lapides iſti precioſi, quare obſecro hæretici inordinatam volunt, ſummis Pontificibus detrahentes, & ſacerdotia fœminis tradẽtes? Sed quid mirum quod inordinatiſſimi homines non ordinem, ſed confuſionem ament? Hoc ergo loco Ioãnes noſter deſcribit fundamenta illius ſupernæ ac triumphantis ciuitatis, quæ fuerunt etiam fundamenta eiuſdem militantis: hoc eſt, duodecim Apoſtolos ad quorum peculiares laudes gemmarum duodecim enumerat genera. Quæ omnes virtutes quibus duodecim Apoſtoli erant exornati ſignificant. Vnde authore Auguſt. Auguſtino, diuerſitas gemmarum in fundamentis, dona diuerſarum gratiarum, quæ Apoſtolis circa exordiũ C data fuerunt ſignificat. Eaſdemquè fere gemmas quas in rationali ſummi Exo. 28. ſacerdotis Exod. cap. 28. fuiſſe ſcribitur. Et quibus amiciebatur ſuperbus ille princeps tyri. De quo Dominus a-Ezech. 28. pud Ezech. ait: capite. 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapiẽtia, perfectus decore, in delicijs paradiſi Dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimentum tuum, ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & beryllus, ſaphirus, & carbunculus, & ſmaragdus. Quorum naturam & vim Plinius. docet Plinius, libro. 37. hiſtoriæ natu-Georgius. ralis. Et Georgius Agricola libris de metallis, & lapillis: vbi doctiſſimè de his diſſerit. Et nos de ſingulis ſtatim nonnulla dicemus. Nunc ſatis ſit dicere, per hanc admirabilem ciuitatis ſupernæ deſcriptionem ſignificari, ſublimitatem, gloriam, precioſitatem pulchritudinem cœleſtis & ſupernæ ciuitatis Hieruſalem, cum nil vſquè adeo tàm ſit precioſum quod viſibile eſt, vt felicitati ſupernæ ac ciuitati ſanctæ aſſimilari, aut comparari poſſit. Compendio ideo quodam deducit Euangeliſta, quod ex viſibilibus precioſis ad inuiſibilium precioſitatem nos pertrahi oporteat, quando quidem nec oculus vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Deus diligentibus B vt Diuus Paulus ait, primo ad Corin. cap. 2. & quæ vidit Paulus hominibus non ſunt ob eorum ſublimitatem reuelanda.

Ex viſibilibus ad inuiſibilia nos oportet pertrahi.

1. Cor. 2.

¶ Cęterum antequam aggrediamur ad ſingula fundamenta explicãda obſeruandum eſt, in omnibus his ſeruari ordinem vocationis Apoſtolorum non primæ vocationis omnium, cum primùm ad Chriſtũ acceſſerunt. Nã in hac prima, primus vocatus fuit Andreas, vt videre eſt apud Ioan. c. 1. nec illius rurſum, quæ refertur à Diuo Luca. c. 6. his verbis: & cum dies factus eſſet: vocauit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominauit: nam hæc non tàm fuit vocatio, quàm ſelectio quædam, & ſegregatio: quemadmodum fuit illa, quam idem Lucas memorat in actis Apoſtolorum. cap. 13. ſegregate, inquiens, mihi, Paulum, & Barnabam: in opus ad quod aſſumpſi eos. Eius ergo in D hoc loco vocationis ordo ſeruatus eſt qua Dñs ad ſe vocauit eos, vt ſecum perpetuo manerent: nec recederent iam vt ante fecerant, quæ propriè vocatio dicitur. Ita exiſtimat Abulenſis, in. c. 10. Math. q. 18. & 19. Atquè hoc ex eo colligere poſſumus, quod in hac vocatione primum locum tribuit Euangeliſta Petro, & Andreę, ſecundũ, Iacobo, & Ioãni: vt legim⁹ apud Math.

Ioa. 1. Luc. 6. Act. 13. Abulenſ.

Math.4. c.4. Vbi eodem ordine nominantur, quo ab ipſo Domino nominati ſunt. Philippus etiam ex primis fuit, qui quintus ponitur. Erat enim à Bethſaida ciuitate Andreæ, & Petri. Deinde Math.9. c.9. Mathæus vocationem ſuam ſcripſit. Quare quod in his fieri videmus, probabiliſſimum eſt in alijs eſſe factũ, quorum non ſunt ſcriptæ vocationes.

¶ Hunc eundem ordinem ſeruatũ fuiſſe à Ioãne in hoc loco arbitror in enumeratione fundamentorum, & lapidum, atq; ita ipſum exponemus. Eãdem expoſitionis rationem ſequutus Aretas. eſt Aretas: tamet ſi nõ eodem ordine. Sed in hoc imitandus nõ eſt, quod ſecũdum fundamentum facit Paulum. Quum tamen Ioan.12. primos annumeret, qui Dominum in carne ſequuti ſunt. Iam ergo Ioan. audiamus.

¶ *Fundamentum primum iaſpis.* Superius annotauimus iaſpidum multa Iaſpidum multa genera. eſſe genera, cum de muro ciuitatis diſſerebamus: alius viridis coloris, & tinctus quaſi floribus apparet. Alius ſmaragdi habens ſimilitudinem, ſed craſſi coloris, quo omnia phantaſmata fugari autumant. Alius niue, & ſpuma marinorum fluctuum, quaſi mixto colore obrutilans, per iaſpidem ergo intelligunt patres fidem virentem quæ dominicæ paſſionis ſacramento per vndam baptiſmatis initiatur atq; ſpiritualium gratiarũ proficientibus hinc meritis, velut quibuſdam ſuaue ſpirantibus floribus adornatur. Hinc eſt vox 2.Co. illa fidelium, Chriſti bonus odor ſumus: ſi iaſpis fugare dæmonia dicitur, fides reuera fugat diabolum: vnde Petrus: aduerſarius veſter diabolus circuit quærens quem deuoret: cui reſi- 1.Pet.5. ſtite fortes in fide. Fugat mundi huius 1.Ioa.5. phantaſmata. Hæc enim eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra. Fũdamẽtum ergo primum iaſpis, id eſt, Petrus, cui præter cæteros Chriſtus Iaſpis D. Petrus. dixit: & ego dico tibi quia tu es Petr9, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Petrus ergo Chriſti Math.16. vicarius merito iaſpis dicitur: tũ, propter fidei virorem non marceſcentem: tũ ob eius firmitatem & ſoliditatem. Sicut enim iaſpis viret, & ſępè tranſlucet ita Petri fortitudo, & fides nunq̃ emarcuit, poſtq̃ caput & fundamentũ Eccleſiæ factus eſt. Fuit etiam ſimplex, & apertus, & minime doloſus, quod fortium eſt, qualem Achillem ſemper facit Homerus.

Iaſpis fides

¶ *Secundum ſaphirus.* Saphirus eſt Saphiri proprietates. lapis precioſus coloris aerei, aureis punctis collucens: ſculturę tamen inutilis. Hic lapis radijs receptis ſolis, ardentem emittit fulgorem ex ſe, fertur in mari rubro copioſius reperiri. Hæbraicè vocatur ſappir: noſtri çafir vulgo vocant. Radix, ſcilicet, ſappar numerare ſignificat, & forte à copia ſic dicetur, quod ſint in magna abundantia. De hoc lapide Plinius diſſe- Plinius. rit libro 37. capite nono. Quem ſequitur Iſidorus libro decimoſexto Ethi- Iſidorus. molo. capite. 9. Saphiri colorem pariter & ſacramẽtum Moyſes expoſuit, quum Dei excelſi habitum deſcriberet dicens Exod. cap. 24. Aſcenderunt Exo.24. què Moyſes & Aaron, videruntquè Deum Iſrael: & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſaphirini, & quaſi cœlum cum ſerenũ eſt. Vel vt verti poteſt: quaſi opus lateris ſaphirini: & quaſi robur cœli in munditia. Dicunt autem Hebræi, Deum laterem eis ſub pedibus oſtendiſſe: vt ſcirent quod ex populo ſeruili, populus cœleſtis, diuinus & liber factus eſſet. Ita vt lutũ illud, in quo in Aegypto operati fuerant,

rant,in pręcioſiſſimum lapidem mu-
tatum eſſet. Vt hinc intelligamꝰ quid
valeant mala,propter Deum perpeſ-
ſa,lutoſa,& lateritia, & immunda vi-
dentur hominibus terrenis, ſed apud
Deum ſaphiri precioſiſſimi ſunt. Nec
ſat eſt Domino lateres terrenos,in cæ
leſtem ſapphirum mutare,niſi etiam
in cœlum lutum mutet. Neq; in qua-
lécumq;,ſed in cœlum mundiſſimū.
Hiero. Diuus Hieronymus autem aliter hūc
locum explicat Ezech.cap.1. Sicut au A
tem chryſtallo puriſſima quæq; atq;
lucentia in cœleſtibus demonſtran-
tur,quæ noſtrum oculatum corpus il
luminant : ſic in ſapphiro in throno
Dei,abſcondita atq; ſecreta & incom
prehenſibilia Dei ſacramenta mon-
Pſa.17.b ſtrantur. Qui poſuit tenebras latibulū
ſuum,& in nube videtur & in caligi-
ne,quod ſignificare volēs ſpiritus ſan
ctus ait in hoc loco Exo. ſub pedibus
Dei eſſe quaſi opus lateris ſapphirini,
& ſicut ſpecies firmamenti cœli mun
diſſimi hunc colorem ſapphiri , qui
idem cœli ſereni eſt : indicant verba
Ezech.1. Ezechielis.cap.illo primo , & ſuper
firmamentum quod erat imminens
capiti eorum,quaſi aſpectus lapidis ſa
phiri,ſimilitudo throni. Quem locū
eodem modo exponit Hieronymus.
Vult ergo Dominus ſignificare ſui
throni non ſolum profunditatem , &
incomprehenſibilitatem,ſed eius etiā
puritatem,pulchritudinem,& ſplēdo
rem. De hoc throno dictum eſt in
Pſalmo:thronus eius ſicut ſol in conſ
pectu meo. Soli comparatur,vt eius
perpetuitas & claritas ſignificetur. De
Hebr.4.d illo ait in epi.ad Hebræ.D.Paul. adea
mus cum fiducia ad thronum gratiæ
eius,vt miſericordiam conſequamur,
& gratiam inueniamus in auxilio op
portūno. Cumq; color ipſe ſaphiri ſit

A per ſe gratiſſimus,multo fit pulchrior
aureis illis punctis quibus collucet. Ex
quo intelligimus cur dictum ſit Thre Threno.4.
no.4. rubicundiores ebore antiquo, ſa
phiro pulchriores. Vult enim deſcri-
bere Hieremias Nazareorum qui e-
rant Deo dedicati candorem, & pul-
chritudinem ante obſidionem illam
hieroſolymitanam:vt poſt eam, eorū
oſtendat, & deploret deformitatem,
maculas,& luctus,intelligemus etiam
B cur dixerit ſponſa,Cant.cap.5. Venter
tuus ęburneus diſtinctus ſaphiris : per Cant.5.
ventrem ęburneum , ſiue elephanti-
num rectè mundiſſima,caſtiſſima , &
precioſiſsima Chriſti humana natura
deſignatur. Ebur enim eſt os elephan
tis animalis frigidiſsimi,atquè caſtiſsi-
mi:hęc diſtincta fuit,id eſt,pulchra va
rietate ornata,ſaphiris,pretioſis lapidi
bus,aureis pūctis interlucentibus,quo
niam Chriſti humanitas infirma , &
C vilis ſecūdum ſpeciem, precioſiſsimis
cæleſtium virtutum,& gratiarū gem
mis fuit exornata. In hac gemma in-
quiunt patres,ſignificātur illi, qui por
tant non imaginem terreni, ſed cœle
ſtis,hoc eſt,Chriſti:& qui cum Apo-
ſtolo dicere poſſunt,noſtra autem cō
uerſatio in cœlis eſt:vt ait Hiero. In il
lud Eſaiæ.cap.54. Ecce ego externam Eſa.54.
per ordinem lapides tuos. Significan-
tur etiam in hoc lapide, qui radijs ſo-
D lis receptis,ardentem mittit ex ſe ful-
gorem,illi, qui Chriſti meditationibꝰ
intenti,eius merita recolunt, ardentiꝰ
fidei lumine igneſcunt,vt iam nō ter-
renas res , ſed cœleſtes, requirant.
Quod verò fertur hanc gemmam in
mari rubro reperiri copioſius, iam &
illud oſtendit,baptiſmi lauacrum Do
mini paſsione rubricatum,cūctas ho-
minum maculas abluere, atq; eorum
mentes emundare,atquè ad cœleſtia

illa bona deſideranda erigere. Item in nuit, veram cœleſtemque gemmam, hoc eſt ſalutem in mari iſto rubro eſſe inueniendam. Secundum ergo fundamentum, ait Ioãnes, ſaphirus: hic lapis iure optimo conuenit Andreæ: qui non in vita ſolum ſed etiam in morte portauit imaginem cœleſtis, hoc eſt, Chriſti cuius conuerſatio ſemper in cœlis fuit. Nihil enim ſpectabat niſi Chriſtum, & crucem eius. Cui moleſtæ erant omnes mundi delitiæ, & voluptates: crux autem ſuauiſsima, vt per eam tranſiret ad vitam. Aurea puncta inſignem charitatis eius omniumque aliarum virtutum pulchritudinem indicant. Saphirus qui ſcalpi non poteſt firmitatem eius inuicti animi aduerſus diabolum, & aduerſus omnes eius artes ſatis oſtendit.

¶ *Tertium chalcedonius*, De chalcedonio ita ſcribit Aretas: chalcedonius lapis quamquàm alius ſit, ſimilis tamen eſt coloris cum carbũculo, ita dictus quod circa fretum chalcedonis, ſupra chryſopolim iuxta ſymplegades ſcopulos, in locis in acceſſis extra hos poſitis, nempè in ſaxis atque ſcopulis deſertorum litorum, cum alijs lapidibus pretioſis inueniatur, veluti dixerunt ij, qui de rebus patrijs vithinorũ ſcripſerunt. Eiuſdem meminit Iſidorus lib. 16. Ethimologiarum, cap. 13. Beda etiam ſic ait: chalcedonius quaſi ignis lucernę pallenti ſpecie renitet, & habet fulgorem ſubdio; nõ in domo: ſiue cœlo aperto color accedit, non in tecto. Item omnium ſculpentium argumentis reſiſtit radio ſolis, ait Hieronymus, vel digitorum attritu excandens paleas ad ſe trahit. Gẽma ergo iſta ſignificat eos, qui cæleſti deſiderio replentur, & in abſcondito nihil fulgere videntur, vbi ieiunium, preces, & eleemoſynas agunt. Sed cũ vel doctrina, vel alijs operibus ſanctorum vſibus inſeruientes in publicum prodeunt, mox quicquid fulgoris taci te in ſemetipſis congeſſerunt explicant. Quod verò chalcedonius ſolis radiorum ictu, vel digitorum attritu incandeſcẽs, paleas ad ſe trahat, & rapiat, ſignificare aiunt patres eos, qui in nullo ſuam fortitudinem vinci permittunt, & fragiliores quoſq; diuinis gratiæ radijs ad ſe trahut, eoſdem charitatis ardore retinentes. Cæterum quod apud Naſamonas, Aethiopiæ prouinciam, naſcitur lapis iſte, ſignificat eos, qui ſub ardore dilectionis, famę obſcuritate, quaſi denigratæ cutis velamine teguntur, multo felicius nouiſsimo die reuelandos. Tertium ergo fundamentum erat chalcedonius. Iacobus hic eſt filius Zebedæi, qui flamma internæ charitatis ſemper fuit accenſus, qui foris deſpectus, in occulto lucebat, & bona in abſcondito agebat: lucebatq; in tenebris, id eſt, in prouintijs plenus erroribus: & domi quidem nõ videbatur habere ſplẽdorem, qui piſcator erat, & poſtea apud Dominum primam ſedẽm ambiebat, & cæteris præferri volebat: vt Math. narrat, c. 20. Sed vbi ad prędicandum egreſſus eſt, mundum illuſtrauit primùm doctrina, deinde ſanguine, quẽm fudit primus Apoſtolorum, pro Domino: atq; poſt mortem illuminauit Hiſpaniam reliquijs ſancti corporis ſui, & fide ac pietate quam ille à domino impetrauit. Sculpentibus reſiſtebat, quoniam inter aduerſa ſeculi fortis, & inſeparabilis fuit, & a nullo vinci potuit & calefactus radijs ſolis, id eſt, Chriſti, vel digiti, id eſt, Spiritus ſancti, paleas, id eſt, peccatores ad ſe trahit.

¶ *Quartum, ſmaragdus.* Qui nimiæ

Aretas.

Chalcedonius ſpecie lucernæ ignis

Iſidorus.

Beda.

Chalcedonius Iacobus Zebedæi

M. th. 20.

Smaragdo viriditate p... gratiſſimus. Hiero.

A eſt viriditatis, omnes in viriditate ſuperans herbas, ac frondes, vt & aerem circunfluum viridem reddat: nulla gemmarum gratior oculis. Reddit imagines aſpicientium, proficit mero & viridi oleo, quamuis natura imbuatur.

Author Collecta. Sylua ...

Smaragdus confert cognitioni futurorum, auget ſubſtantiam, motus laſciuiæ compeſcit: tempeſtates eliminat, & in cauſis vim eloquentiæ præſtat.

Georgius.

Vi. Georgi. Vene. Cant. 3. tomo. 8. cap. 3. Hæc gemma oculorum aciem laſſam recreat, neque vnquam ſatiat.

Plinius. Author ... Iſidorus.

B De qua plinius lib. 37. cap. 5. à quo eadẽ deſumpſit Iſidorus lib. 16. Ethimo. c. 4. Huius generis plura ſunt, ſed nobiliores ſcythici: ſecundum locum tenent bactriani: tertium Aegyptij.

Scythia ferax auri & gẽmarum.

Scythia tamen feracior eorum, terra diues auro & gemmis, inhabitabilis tamen, & deſerta, minimeque tuta acceſſibus.

Gryphes volantes feræ.

Gryphes eam totam obſidet, feræ volitantes, ac iuxta ferociſſimæ, quadrupedes, pedibus, capite roſtro truculenti, ac alijs grandibus ſimiles aquilis,

C reliqua corporis portione, leones ſunt, terreſtres & aerei: currunt in terris volitant in aere.

Arimaſpi monoculi.

Arimaſpi cum his dimicant, qui vno tantum oculo in media fronte feruntur inſignes. Rapiunt hi ſmaragdos, mira cupiditate gryphib9 eos cuſtodientibus, etiam ſi nullus ex hinc ſibi vſus ſit, tamen vt hominibus predam auferant, gaudent.

D Pulchro ſatis omnia myſterio, ſi in ſpiritum hæc adducas.

Chriſtus ſmaragdus

Imprimis ſmaragdus Chriſtum præſefert, pulchritudine, gloriæ refulgentem, qui paſchua æternæ refectionis ſuis collaturus eſt electis, eos iungens maieſtatis ſuæ coloribus, gratus aſpectui vndè omnis inhæret beatis felicitas: candor eſt enim lucis æternæ, ſpeculum ſine macula, dei maieſtatis, & imago bonitatis illius,

Sap. 7. Luc 10.

Sap. 7. Mero proficit & oleo, ſed non niſi in membris, qui ſemiuiui vulneribus vinum fudit & oleum. Luc. c. 10. Obſeruãt nullo proprio vſu gryphes. Dæmones ſunt hi gryphes: ne quis diuitias ſibi gloriæ ex eo compararet. Cũ quibus bellum gerunt monoculi arimaſpi, ij ſunt vnica fide inſtructi, qui aperta confeſsione Chriſtum prædicant, conſtantiſsimi verbi Dei miniſtri.

Smaragdo anima fidelis.

¶ Deinde ſmaragdus deſignat animam fidelem, ſemper fidei virore nitentem: quæ quo amplius aduerſitate premitur, hoc fortius hereditatem immarceſſibilem, & æternam conſeruatam in cœlis mente pertractat, & cõplectitur, perfectionis ſuæ exemplo, veluti colore quodam admota imbuens tingensque. Quæ mero dominicæ paſſionis ac internę charitatis pinguedine proficit continuò in melius, grata diuinis proſpectibus. Regione deſerta verſari potius gaudet, quàm alibi, nihil eorum quæ hic habentur, appetens Obſeruatur à dęmonibus ſi in peculium vendicent: contra quos dimicant arimaſpi, vere fideles verbi Dei miniſtri, qui fidem factis oſtendũt, vt oculum ſemper derecta in parte gerant.

Cælius ...

Exo. 28. & 39. ibi glo.

¶ Quod ſi ſmaragdus cõferre dicitur cognitionem futurorum ideo in primo ordine rationalis ſummi ſacerdotis ponebatur, vt ſignificaret prouidentiam neceſſariã eſſe pontifici qua futura proſpiceret. In eo verò quod augere ſubſtantiam perhibetur, ac motus laſciuos compeſcere, tẽpeſtates eliminare poteſt crucẽ Chriſti deſignare, qua qui delectatur, omnia ſibi commoda agnoſcit, ſubſtantiã ſpiritualem & merita auget, laſciuiam compeſcit, dæmones & aduerſas poteſtates fugat, fundiq; copiam accipit.

Geor. Ve. can. 3 to. 8 c 3.

Smaragdus deniq; diuinę naturę ſimilitudinem habet. De qua Ioanes dixerat ſuperius.cap.4. Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ.

Smaragdo Ioãnes Euangeliſta.

¶ Quartum igitur fundamentum, ſmaragdus. Hæc gemma conuenit diuo Ioani qui morum puritate & charitate ſimilis deo fuit, & de diuina verbi natura altius cæteris vberiuſq; ſcripſit. Prętcrea virginitatis virorem perfectiſſimum ſemper ſeruauit, & ſcriptis ſuis animas intelligentium mirabiliter recreat, neque ſatiat: neque quidquàm eſt in ſacra ſcriptura iucundius, nemo enim plura aut ſuauiora domini verba retulit. Nemo, qui melius diuino miſericordię oleo exhilalaret exortam in nobis peccati triſtitiam ſua prædicatione, vt Aretas ait.

Aretas.

¶ *Quintum, ſardonix.* Sardonix ex onyce candorem, ex ſardio ruborem trahens, ab vtroq; ſardonycis nomen accipit. Sunt autem eius genera plurima. Alius terræ ſimilitudinem tenet, alius, quaſi per humanũ vnguem ſanguis eniteat, bicolor apparet. Pretioſior qui tribus coloribus variegatur, primo nigro, medio candido, ſuperno rubeo: de hoc lapide Plinius lib.37. cap.6. & Beda hic, & Iſidorus, libro.6. Ethimo.cap.8. Georgius Vene.Can.3. tomo.8.cap.3. Huic comparantur homines deſpecti iuxta mundum, ſpiritus tamen puritate candidi, ſicut onix lapis pretioſus qui latinè vnguis dicitur, candidus eſt: & pretioſus: qui ſi opus fuerit, pro Chriſto non dubitent etiam ſanguinem fundere, ĩdem pro amicis minime facere recuſantes. Vel ĳ ſunt qui corporis paſſione rubicundi, ſpiritus puritate candidi, mente autem ſibi in humilitate deſpecti, cum Apoſtolo illud occinentes, & ſi exterior homo noſter, corrumpatur, ſed

Plinius. Beda. Iſidorus Georgius.

A interior renouatur de die in diem. Et nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Rurſum, infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, et rectè ſardonyx quintum locum vendicat Nam & corpus noſtrum in quinque ſenſibus conſiſtit. Sardonyx etiam ſecundum Gregorium.17.Mora.cap.29.& 30. Terræ rubræ ſimilitudinem tenẽs, homines deſignare poteſt: quia & Adam primus homo à terra rubra nomen habet. B Adam, inquit Grego. qui primus eſt conditus latino ſermone terra rubra nominatur. Quid eſt ergo quod Iob.cap.28.dicitur de ſapientia diuina, nec lapidi ſardonico precioſiſſimo, ſcilicet, conferetur, niſi quod is, qui eſt Dei virtus, & Dei ſapientia, mediator ſcilicet Dei, & hominum Chriſtus Ieſus tanta magnitudine excellat omnia, vt ei nec in terra ſardonyx, ideſt, C primus homo neq; in cœlo ſaphirus, ideſt, angelus comparetur. Vnde per Pſalmiſtam dicitur quis in nubibus ęquabitur Domino, aut quis ſimilis erit deo inter filios Dei? Poſſunt autem in hoc loco Iob, vt idem Gregorius ait: per ſardonicũ lapidem patres veteris teſtamenti, per ſaphirum vero, prædicatores exprimi teſtamenti noui. Illi quippè quamuis magnam iuſtitiæ vitam tenerent, carnali tamen pro D pagini ſeruiebant. Qui igitur conſtat quod quædam terrena agerent, non immeritò per ſardonycum lapidem, qui terræ rubræ tenet ſpeciem, deſignantur. Per ſaphirum verò qui eſt aerei coloris teſtameti noui cõgruè prędicatores accipimus, qui carnalis propaginis deſideria poſt ponentes cœleſtia ſola ſectati ſunt. Ait ergo ſanctus Iob, quia Dei ſapientia ſardonico, vel ſaphiro lapidi non confertur, ac ſi paten-

2.Cor.4. Rom.7. Gregori. Iob.28. Pſa.88.

renter inſinuer, dicens: ei, qui homo inter homines cernitur, neq; in antiquis quiſquam, nec in nouis patribus æquatur, quia ex deitate habet, quod in humanitate quemquam ſimilem nō habet. Hactenus Gregorius. Quintum ergo ſardonix. [Sardonix Philippus.] Hæc gemma Philippū ſignificat, qui fuit candore animi inſignis, & charitate quæ rubro colore ſignificari ſolet. Et quoniam ſardonyx colorem habet ſanguineum, vt ait Aretas, [Aretas.] animum eius cupidum fundendi ſanguinem pro Chriſto declarat. Niger color inferior indicat inferioris animæ partes, iuſtitiam charitate comprehenſam atquè ſuperatam.

¶ *Sextum ſardius.* Sardius eſt lapis coloris rubei, ad vnguis colorem tendens, & rubræ terræ ſimilis, qui vulgo corneolus dicitur. Acuit ingenia, mitemq; reddit, & animum accendit ad gaudium, caſtumq; efficit. Hunc nō ſolum timori eſſe ferunt beluis atquè monſtris, ſed etiam vim habere curandi dolores ac moleſtias, quæ noſtris corporibus innaſcuntur. De quo Plinius. 27. natu. hiſto. cap. 67. & Georgius Vene. can. 3. tomo. 8. c. 3. & Aretas ſ. Apo. c. 4. [Plinius. Georgius. Aretas.]

¶ Sardius in ſacra ſcriptura ſignificare ſolet Dei iudicium, iram, & terrorem: quo modo ſumitur Apoc. c. 4. [Apo. 4.] & ſuper thronum, inquit, erat ſedens aſpectu ſimilis iaſpidi & ſardo. Sardius, authore Auguſtino, [Augu. ſ. Apoca. 21.] in iudice Chriſto, ſimilitudinem habens ignis, iudicium vniuerſale per ignem deſignat, & in Deo eſt argumentum iuſti iudicij, quia terret & ignis ſpeciē præſefert. ¶ Sardius in primo ordine rationalis Pontificis, memoriam ſignificare poteſt: vt glo. ordi. docet, ſcilicet, [Glo. ordi.] Exod. cap. 39. In primo verſu erat ſardius, topazius, ſmaragdus. Primus or-

[A] do iſte pertinet ad prudentiam, quæ eſt auriga, & autore Cicerone cæteris què Philoſophis, tres ſunt prudentiæ partes. Memoria præteritorum, intelligentia præſentium, prouidentia futurorum: quæ omnia requiruntur in optimo præſule. Sardius ergo memoriā præſefert. Sicut topazius intelligentiā, & ſmaragdus prouidentiam. [Exo 39.] Cæterū vbi in hoc loco Exodi ponitur ſardius, ponitur in Hebræo, odem, quæ eſt ab [Oleaſter.] [B] Adam, quod eſt rubeſcere, quare ſignificat lapidem rubei coloris, quicumquè ille ſit, dicunt tamen eſſe ſardium quoniam rubei coloris eſt. Et ideo hac gemma martyres conſignantur, qui purpureo ſanguine rubricati, coram Domino precioſam ſibi charitatis immenſitate mortem peperere. Et merito hic lapis ſexto loco ponitur nam & Dominus ipſe omnium martyrum caput, in ſexta huius ſeculi ætate, [C] & carne rubra indutus eſt, & feria ſexta occiſus, & hora ſexta eiuſdem diei cruciaffixus eſt. ¶ Præterea, terræ rubræ ſpeciem ſardius habens electos eos ſignificat, [Haymo.] qui licet ad rerum diuinarum contemplationem erigantur, tamen ſuam ſemper ſtudent cognoſcere fragilitatem: memores quod originem trahant ab Adam, qui terra rubra interpretatur. Hinc Ezechiel cœleſtia illa myſteria con- [D] templans multoties filius hominis appellatur. Et Abraham, loquar, inquit, [Gen. 18. d] ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. Et regius vates. Recordatus, inquit, eſt, quoniam puluis ſumus, homo ſicut fænum, dies eius tāquam flos agri ſic efflorebunt. [Pro. 101.] Quid modo commemorem vnigenitum filium Dei, qui cum eſſet ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ patris, portans omnia verbo virtutis ſuæ, qui cum eſſet [Heb. 1. a, cap. 7. d]

ſpe

Pſa.21. ſpeculum ſine macula & imago bonitatis Dei, filium hominis ſe ferè ſemper appellat: imo apud Dauidem ait: ego autem ſum vermis, & nō homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Iure autem lapis iſte ſextum locum occupat, qui terræ rubræ ſpeciē habet: quia primus homo Adam vocatus, ſexto die conditus eſt, cui dominus dixit: terra es, & in terram ibis. Quod ſi lapis iſte pellere timores dicitur, & in lætitiam hominū animos accendere, non immerito ſanctos figurat, qui ſua conſtantia, derident omnia vitæ pericula: quæ timidos & imbecilles terrere ſolent: & inter tormēta & flammas exultant. Sextum, itaq; fundamentum erat ſardius. Hic Bartholomæum ſignificat, igne charitatis flagrantem, & dęmonibus terribilem. Scimus etiam ex Plinio libr. 8. cap. 16. Igni terreri leones: & de diabolo Petrus ſcribit prima ſua Cano. cap. 5 Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret: deniq; cæteræ huius lapidis virtutes huic Apoſtolo optimè conuenire conſtat ſi per ſingulas diſcurrere velimus.

Cælius. Plin. 1. Pet. 5.

¶ *Septimum, chryſolithus.* Chryſolithus auri ſpeciem habet, & ardetes videtur ſcyntillas diffundere: fulget nāquè quaſi aurum ſcintillas compreſſim habens ardentes: confortat intellectum, & timores nocturnos pellit. Quo enim ratio magis confortatur, hoc paſſiones carnis animiq; magis ſedabuntur. De hac gemma D. Hiero. agit. ſ. Dan. cap. 10. in illa verba: & corpus eius quaſi chryſolithus. Pro chryſolitho, inquit, qui vnus eſt de duodecim lapidibus qui ponitur in logio pōtificis in Hebræo habetur tharſis: qđ Theodotio, & Symmachus, eodem

Hiero.

A verbo interpretati ſunt tharſis: ſeptuaginta verò mare appellauerunt: iuxta illud quod in Pſalmo legimus: in ſpiritu violento conteres naues tharſis, id eſt, maris Et Ionas fugere cupiens nō in Tarſum vrbem ciliciæ, vt pleriquè æſtimauerunt literam ponentes pro litera, vel Indiæ regionem, vt putat Ioſephus ſed abſolutè in pelagus. Hæc ille: agit etiam Georgi. Venē. can. 5. tomo. 8. cap. 3. Beda, & Aretas hic. Plinius lib. 37. & Iſidorus lib. 13. Ethimo. Chryſolythus, & ſi auro ſimilis ſit habet cū hoc etiam marini coloris ſimilitudinem: & ab hac vocatur hæbraicè tharſis quod mare ſignificat, vt diximus ex Hiero. dicitur autem, χρυσὸς, aurū & λίθος, lapis, quaſi aureus lapis. Ordo quartus rationalis erat ſecundum. 70. interpraetes chryſolithus, onychinus, & verillus. Secundum hebræos, ordo iſte erat tharſis, onychinus, & berillus. Vnde quidā pro tharſis vertunt chryſolythum ſequentes. 70. Rabbi Dauid chimmi dicit eſſe cerulei coloris, & videtur à mari vnde prouenit nomē ſuum eſſe ſortitum. Sanctes in lexico dicit tharſis colorem declinare ad colorem hyacinthi, ad quod citat Rabbi Dauid pag. 28. & 29. Hiero. & aquila chryſolithum, ſymmachus hiacinthum. 70. interpretes Ezechielis. c. 10. Nomen tharſis carbunculum vertūt. Sed nos ſequamur noſtram lectionē: per chryſolithum in illo quarto ordine collocatum deſignari aiunt nōnulli caſtitatem, quæ inter alias virtutes neceſſaria eſt Pontifici. Præterea huius ſpecie figurantur etiam hi, qui luce ſupernæ aureæq; ſapiētiæ reſplendent: ſuas virtutes, atq; ſententias, cum verbo exhortationis velut ſcintillas in proximos effundunt: quibus ad amorem Dei, proximiquè ſubuentionem ac-

Pſa. 47. 6. Ioſephus. Georg. Beda. Aretas. Plin. Iſidorus. B C Rabbi Dauid. Hiero. Oleaſter Exo. 28. Glo. ord. Exo. 28. D

accendunt. De his Arator Poëta.

Mētibus inſtar amor, ſermonibꝰ aſinat ardor.

Quod quia ſolo ſpiritalis gratiæ munere geritur, decentiſſime pro ſeptimo fundamento chryſolithus collocatur. Septiformi enim munere ſolet ſpiritus ſancti gratia diffundi, & ideo ſeptenario numero deſignatur. De quo ſuperius dictum eſt: & à ſeptem ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt. Huic fauet ſententiæ, & id quoq; B quod eiuſdem lapidis genus quoddã ceruleo virentiquè colore inuenitur: vnde apud Hebræeos vt diximus, à marini coloris ſpecie tharſis vocatus eſt. Vbi viror ad fidei virentis integritatem ſemper refertur: aqua verò ad Spiritum ſanctum pertinet, domino atteſtante qui ait, qui credit in me (ſicut ſcriptum eſt) fiumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ, hoc autem dicebat, de ſpiritu quem erant accepturi C credentes in eum. Ioan. 7. Nihil enim eſt, quod magis confirmet intellectũ, quàm Spiritus ſanctus, in fide Ieſu Chriſti, adeo vt foras mittat omnem aduerſarij timorem, in quo vniuerſitas martyrum triumphat, & gaudet exercitus omnis ſanctorum. Ita Beda & Cælius hic. Septimum igitur fundamentum huius ciuitatis dicitur eſſe chryſolithus: in quo Diuus Mathæus ſignificatur: qui maris, id eſt, ſeculi huius colorem aliquando habens, cum publicanus erat & peccator, poſtea vero aurea diuinaq; ſapientia & charitate fulgentiſſima ſplenduit, & ſcintillas emiſit ardentes tàm ore docendo, quàm ſcribendo euangelium, & miraculis corruſcando.

Ioã. 7

Beda. Cælius.

Chryſolithus. D. Mathæ.

¶ *Octauum beryllus.* Hic lapis viridis eſt coloris, viriditatem puri maris imitans: naſcitur pręcipuè in India. E- A ius varia ſunt genera. De quo Plinius, 38. natu. hiſto. cap. 5. Georg. Vene. can. 3. tomo. 8. cap. 3. Iſido. lib. 16. Ethimolo. cap. 7. de illo diſſerens ait: berillus in India gignitur, gentis ſuæ nomen habens, viriditate ſimilis ſmaragdo, ſed cum palore. Politur autem ab Indis in ſex angulas formas, vt hebetudo coloris repercuſſione angulorum excitetur: aliter politus non habet fulgorem. Beda: beryllus, inquit, eſt quaſi conſideres aquam ſolis fulgore percuſſam rubicundum ac decorum reddere colorem. Sed non fulget niſi in ſex angulam formam poliendo figuretur. Repercuſſu enim angulorum ſplendor illius acuitur. Verum quod ait Beda rubicundum reddere colorem, neſcio vnde ſumpſerit: cum à Plinio, lib. 37. cap. 5. & ab Iſidoro loco citato, & inter virides gemmas numeretur. Plinius cum de ſmaragdis dixiſſet eandem, inquit, multis naturam, aut certè ſimilem habere berylli videntur. In India originem habent, rarò alibi reperiuntur. Poliuntur omnes ſexangula forma, artificum ingenijs: quonià hebeſcunt niſi color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex his, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximiq; vocantur chryſoberylli, & ſunt D paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Cum his rectè conuenit quod ait Aretas, Thomas huic comparatur, qui lapis maris ac hyacinthi colore, & illius ad fidem in ſtabilitatem depingit, & maximè Apoſtolatum & legationem in longinquam patriam, nempè vſque ad indos, & per mare perfectam. Meritò ergo Thomas beryllus dicitur, qui in India reperitur: nam & ipſe in India prędica

Plini. Geor. Iſido.

Beda.

Aretas.

Beryllus D. Thom.

dicauit euangelium,& ibi ſanctum eius corpus requieſcit. Viridis eſt hic lapis,quod Thomæ fidem viuam, & non deficientem ſignificat,ſed viriditas eſt cum palore,quia in reſurrectione Domini eius fides degenerauit, & multum viriditatis amiſit. Hanc gemmam Deus non ſolum viriditate ornauit,ſed etiam ſexangula figura poliuit: quia fidei adiungit omnia opera virtutum: quorum perfectio ſenario numero deſignatur, quia ſex diebus Deus compleuit omnia opera ſua, vt ſæpè diximus.In quarto ordine rationalis Beryllus ponitur. Quartus, inquit ordo Tharſis,onychinus, beryllus.Cuius loco in Hebræo eſt iaſpis,ſiue dictio Ioſephe. vt Oleaſter ait Exod.28.& poteſt ibi ſignificare ſobrietatem,quæ maximè decet Pontificē. Vnde glo.ordi.ait:quartus ordo pertinet ad temperantiam, cuius ſunt tres ſpecies:ſcilicet, temperantia à venereis,abſtinentia ciborum,& ſobrietas potuum.

Oleaſter.

Glo.ordi. Exo.39.

¶ *Nonum topazyus*. Topazius eſt lapis precioſus viridis coloris, aut potius aurei,qui primus refertur in topazio inſula maris rubri inuentus,& matri regis Aegypti oblatus. Eſt difficilis ad leuigandum,ſed aſperatur magis, eſtq; rarus inuentu, feruidam aquam tepidam reddit in eam immiſſus: variaſq; curat infirmitates.Fertur leuare oculorum dolorem.Beda.Topazius, inquit,lapis quantum inuentione rarus,tantum mercium quantitate precioſus eſt.Qui duos habere fertur colores vnum auri puriſſimi,& alterum ætherea claritate relucētē. Pinguedo roſea,verecundaq; puritas, vicinus lapidi chryſopaſo magnitudine, vel colore, quia maxime lampat cum ſolis ſplendore percutitur,omnium gemmarum ſuperans precioſiſſimas claritates, in aſpectum ſuum ſingulariter prouocans oculorum cupidiſſimam voluptatem.Quem ſi polire velis, obſcuras: ſi naturæ propriæ relinquas irradiat. Hic regibus ipſis fertur eſſe mirabilis,vt inter diuitias ſuas nihil ſe ſimile poſſidere cognoſcant. Hæc Beda quem ſequitur Cælius. Aretas verò ſic ait:Topazius ruber, & ſpecie carbonis ac candidum aſpectum relinquens auxiliando egris oculis. De hoc lapide agit Plin.lib.37.natu. hiſto. cap.8.& Hila.& Ambro.ſuper Pſalm. 118.Georg.Venetus can.3.tomo.8 cap. 3.& Strabonius lib.6.vide Iſido.lib. 16. Ethimo.cap. 7. τοπάζιον, dicitur ἀπὸ τῦ τοπάζειν,hoc eſt, à quærendo dicta, ſiue quod troglodytæ prædores cum dultius fame & tempeſtate preſſi,herbas,radiceſq; effoderent, hanc gemmam primi eruerūt:ſiue, vt iam diximus,à Topazio inſula maris rubri in qua hic lapis mire perllucid9 inuenitur. Hic lapis ponitur in primo ordine rationalis primus;inquit,ordo ſardius,topazyus,ſmaragdus. Verum eſt tamē quod hebraica dictio eſt,pitdah,quam aliqui hebrçorū, vt Oleaſter ait,ſmaragdum arbitrantur,quod in lingua Arabica vocetur zamerad, ideſt,ſmaragdus.Aſſerunt q; eſſe coloris viridis.Cæterum topazyus cōtem p'atiuæ vitæ exhibet formam, naturç tum pulchritudine,tum precioſitate, qualitatiſq; externo decore. Reges ſancti,quorum cor eſt in manu Dei, hoc eſt,verè fideles, cūctis bonorum operum gazis eam præferre ſolent, qua ſoli deo adhærent,vt dicant:mihi autem adhærere deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam: cunctis ergo bonorum operum diuitijs,vniuerſis virtutum gemmis meri

Beda.

Cælius. Aretas.

Plin. Hilar. Ambro. Georg. Strabonis.

Topazius contemplatiuæ vitæ Figura.

Pſal.72.

to

rò contemplatiuam pręferunt vitam, A in ſolum Deum puræ mentis intuitum, aciemque defigentes: tantoque ardentius diuina contemplantes, q̃ tanto vberius ſupernæ gratiæ fuerint ſplendore reuerberati. Habent hi aureum colorem, ex flamma charitatis internæ: habent & æthereum, ex contemplationis affectu, dulcedineque. Quia verò ſubinde præſentis ſeculi turbine veluti attriti lima vileſcunt, rectè politi obſcurantur, liberi B manent præclariores. Non poteſt animus vno eodemque momento, & terrenis curis indulgere, & illa cœleſtis vitæ gaudia complecti. Quod quoties accidit iuſto, exclamat ad Dominum, inquiens, turbatus eſt à furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos. Rurſumque: eripe me de luto, vt non infigar. Roleç pinguedinis eſſe attribuitur, quia pleni ſunt eiuſmodi viri ſancti vnctio C ne ſpiritus, in quo ineffabiliter delectantur & gaudent, guſtantes quàm dulcis ſit Dominus: pingues ergo ſunt in mente, pleni chariſmatibus: nitidi ſunt nitore gratiæ. Denique vt lapidi huic natura ineſt quædam verecunda puritas, ſic & viris contemplatiuis caſtitatis ineſt pudor: timent enim ne aut ea gratia inſoleſcant, aut quodam modo per vitæ huius rationes, per quę delectamina id quod dulciter poſſident acerbiſſimè D amittant. Si quidem amariſſimum eſt peccare contra Dominum. Breuiter timent ne aut elatione aliqua meritum perdat, aut quod poſſident turpius amittant. Tradunt lapidem hunc in thebaide in inſula quæ Topazion appellatur, vnde & nomen accipit, inueniri, nihil aliena à myſterio regione. Illę namque Aegypti partes plus ſanctorum olim Paulo, & Antonio magno ducibus, Eremicolarum corona abundabant, qui vnicè vitam amplexi contemplatiuam huic ſoli rei ſtudebant. Et denique illa regio ſoli vicinior, & quicumque ſoli iuſtitiæ vicinus inhæret ætherei fulgore luminis clareſcit. Reperitur & in Arabia lingua troglodit arum topazin quærendi habet ſignificationem conſentaneq; ſanè myſterio: Nam qui peritura alioqui mundi bona contemnunt velut ſolitudinem inhabitantes vnum hoc precioſum margaritum requirunt, quo aſſatim locupletes fiant, nempe Deum de quo Propheticus ſermo ait: quærite Dominum dum inueniri poteſt. Et in Euangelio Saluator ait. quærenti dabitur. Lapis hic miram habet reprimendæ iræ virtutem, propellit & lunaticam paſſionem: quibus malis, hi qui contemplationi vocare ſtudent, carent: alioqui carne adhuc non ſpiritum viuunt. Quid porrò per lunaticam paſſionem deſignatur, niſi bonorum mutatio ceptorum? Nam ſtultus vt luna mutatur. Pulchrè autem nono ordine topazius ſtatuitur, gemma videlicet contemplatiuæ ſuauitati deputata: ſiue quia nouem ordines ſunt, vt Gregorius numerat Angelorum, quorum contemplatiui vitam æmulantur: ſiue quia à perfectæ beatitudinis ſtatu vno dum taxat mortis interſtitio dirimuntur in quem anhelant: vt graue eis oneroſumque iam videatur quidquid in terris geritur præ dulcedine Dei, & decore domus eius; cuius amore tenentur, quorum animus iam pridem eo relatus eſt quo Deum credunt in ſua gloria obtinere. Ita Beda, & author Collectaneorum.

Pſa. 6. b Nō poteſt animus terrenis curis & ſimul cœleſtibus vacare.

Eſa 55. b

Topazius iram reprimit & lunaticam paſſionem propellit.

Eccle 27. d

Grego.

Beda Author Collect.

¶ Topazius iſte qui in primo ordine rationali ponebatur intelligentiam ſignificat, vt docet gloſſa ordi. Exod. trigeſſimo nono. Primus inquit ordo pertinet ad prudentiam, quæ auriga eſt virtutum: cuius ſecunda pars eſt intelligentia reſpectu præſentium ſignificata per topazium. Ait ergo noſter Ioanes: nonum fundamentum, eſſe topazium qua gemma ſignificatur Iacobus Alphæi, omnibus virtutibus reſplendens, cuius fidei viriditas adeò nunquam emarcuit, vt Hieronymus in catalogo virorum illuſtriũ, aſſerat ex Euangelio ſecundum Hebræos iuraſſe eum ſe non comeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini donec videret eum reſurgentem.

Glo. ordi. Exo. 39.

Topazius Iacobus Alphæi.

Hiero.

¶ *Decimum, chryſopaſus.* Lapis iſte rarus eſt inuentu, pallorem habet auri. Colore, inquam, viridis eſt, aureaque permixtura, quoddam inſuper purpureum iubar trahens, aureis ſparſim guttulis interlucentibus, parum à berillo diſcrepans: gignitur in India ſole viuido ac recenti. Chriſopraſſus Græcum eſt nomen compoſitum à chryſos, quod eſt, aurum, & praſion quod eſt porrum. Inde chryſopraſſus à porracea viriditate non nihil in aurum declinans. Vide de hac gemma Plini. lib. 37. c. 8. Et Iſidor9 lib. decimo ſexto, capite ſeptimo. Georgius Venetus Can. quinto, tomo octauo, capite tertio. Gemma iſta typus eſt charitatis. Huic comparatur Iudas Thaddæus propter eximiam eius fidem, & charitatem, qui Abagaro, Regi Edeſſæ, Chriſti prædicauit fidem. Figurat etiam eos, qui viriditate gloriæ cœleſtis perfectæ charitatis fulgore promerentes, purpureo inſuper martyrij iubare clareſcunt: qui in eo quod vitam carnis deſpiciunt, gloriam cœli obtinent: mixtim charitatis operibus interlucentibus: & hi tanquam in India gignũtur, quia charitatis genuinę virtute gloriam plenius à ſole Chriſto aſſequuntur. Qui in decimo loco ſtatutus deſcribitur, quia perfectio omnis in obſeruatione decalogi abſoluitur, conſumanda in gloria: vel quia charitate pleni velut ſol in regno patris eorum fulgere, regique ſuo proxime fieri cupientes, vitæ huius caduca diſpendia æterni cœli diuite mercatura compenſant. Creditur & lepram pellere: quia nimirum in gloria patriæ, ad quam perfectũ quiquè charitatis operibus feſtinantes, cuncta labe puri fiunt, vigore perpetuæ ſanitatis ſuccedente.

Chryſopraſus viridis aurea permixtura.

Plini. Iſido. Georg.

Chryſopraſus Iudas Thaddæus. Aretas hic.

Chryſopraſus figurat eos qui charitate & martyrio clareſcunt.

Quare chryſopraſus decimo loco ponitur.

Beda. Cælius.

¶ *Vndecimum hyacinthus.* Hæc gẽma ſimilis eſt aquæ radio ſolis percuſſæ, ceruleo colore optimo, qui nec rarus eſt, nec ſpiſſa denſitate obtuſius, vtroq; temperamento relucens, purificatum florem trahere memoratur. Hunc Bereng. ſereni cœli colore fulgere autumat, vt ſaphirus: niſi quod ille ſparſas tenet maculas, hic ſimplici puritate contentus, rutilat non a qualiter, mutas cũ facie cęli colore: ſereno perſpicuus eſt & gratus, nubilo obtuſus. In precio eſt, dat mebris vigorem ſapore reddit ſalutarem. Hic in Ethiopia reperitur. Ita Beda, & Cælius. Habet gẽma iſta colorẽ amethiſto gemę nõ abſimilẽ, ſed tamẽ dilucidiore: dicitur hic lapis præſtare gratiã obtinẽdi, ea, quæ petuntur. Vnde Pli. lib. 37. nat. hiſt. c. 9. ait loquens de amethiſto, multum ab ea diſtant, hyacinthos tamẽ è vicino deſcendens: differentia hæc, quod ille emicans in amethiſto fulgor, violaceus dilutus eſt in hyacintho. Primo quoquè aſpectu gratus, eua-

Beda. Cælius.

Plin.

euaneſcit antequam ſatiet. Adeoquè non implet oculos, vt penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui
Iſido. flore. Iſido. l. 16. c. 9. Hyacinthus ex nominis ſui flore nuncupatur. Hic in os miſſus frigidus eſt, in ſculpturis duriſſimus neq; tamen inuictus, & cætera quæ ex ipſo Beda etiā deſumpſit. De
Hiero. hac gemma Hieronymus ſuper Ezechielis capite decimoſexto. Et Geor-
Geor. gius Vene. can. 3. tomo. 8. c. 3. ¶ Lapis iſte multa in ſacra ſcriptura ſignificat. Philo vir diſertiſſimus Iudæorum, in-
Hiero. e. 3. fo. 42. quit Hiero. hyacinthū in veſtibus pōtificis aeri comparat: per quem ſuperna atq; cœleſtia ſignificari arbitratur. Vnde ide Hiero. de veſte ſacerdotali
Hiero. t. 3. ... differens ait. Quatuor colores (ex quibus confecta erat veſtis ſacerdotalis,) ad quatuor elemēta referūtur, ex quibus vniuerſa ſubſiſtunt. Byſſus terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius cochleolis tingitur. Hyacinthus aeri, propter coloris ſimilitudinem. Coccus igni & æthe ri, qui hebraicè ſen appellatur: quod aquila, διάφανον, ſymmachus, διάφανον, interpretatus eſt. Pro cocco iuxta latinum eloquium, apud hebræos Tolaath. i. vermiculus ſcribitur: & iuſtū eſſe cōmemorant, vt pontifex creatoris non ſolum pro Iſrael, ſed & pro vniuerſo mundo roget: ſiquidem ex terra & aqua & aere, & igne mundus iſte conſiſtit: & hæc elementa ſint om
Hiero. Vi. Syluam allegoriarum multa de hyacintho dicentem. nium. Vnde primum veſtimentū lineū, terram ſignificat: ſecundum hyacinthinum, aerem in colore demonſtrans, quia de terrenis paulatim ad excelſa ſuſtollimur: & ipſa veſtis hyacinthina à capite vſq; ad talos veniens, indicat aerem, de cælis vſq; ad terrā fuſum. Hactenus Hiero. ¶ Hyacinthus etiam indicat eos, qui anima puri ſunt

A & clari, meditantes cœleſtia, quiq; angelicæ, quantum eſt fas mortalibus, conuerſationi approximant: virginitatem tum mentis, tum corporis, cuſtodientes, ne peccati macula mentem obfuſcet, atquè lapis hic tàm mirabilis, tàmquè precioſus non æqualiter rutilat, cum facie cœli mutans colorem: ſi his improba caro frequenter ingerit turbationem: hac depulſa reddit color primus menti eorum.
B Significat & illos qui ſapientia commodiore refulgent in templo Dei, non ea, quam filij huius ſeculi præſeferunt naturali ratione à rebus tractam: ſed quæ ducitur à ſole Chriſto, quibus iubetur ne vel nimia ſenſus ſubtilitate ſupra captum rapiantur, aut ima ſic teneant, vt ad infirma fidei rudimenta conuertantur: quin potius modeſta quadam temperatura inſtar robuſti paleſtritæ via regia
C graſſentur, à dextris & à ſiniſtris per arma iuſtitiæ, dicentes cum Apoſtolo, ſiue enim mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis, quatenus ſapor ſpiritus in omnibus retineatur, vigore reducto primum fidei, deinde cæterarum quoquè virtutum. Quod verò non æqualiter niteat, tali ſenſu accipiendum puto, quia videlicet viri cordati non ſemper eodem tenore ſapientia quocumquè tē-
D pore ad quamuis vtuntur, ſeſe ſubiectis auditorum ingenijs accommodantes: nequè eundem modum tribulationum turbidine, qualem habent in trāquillitate, quādo nitidius ſermonum radios ſpargunt: mutati ergo modo altiores, modo ſummiſſiores, modo clari, modo obtuſo velut fulgore denſius lucent. Sic Paulus modo ſapientiam ſe loqui aſtruit inter ſapientes, ac perfectos: modo velut nu-

2. Co. 10.

1. The. 2. Beda. Cælius.

trix fouet filios, primæ Theſaloni. ſecundo. Omnibus omnia factus, vt lucrifaceret omnes: flet ergo cum flentibus, gaudet cum gaudentibus. Et alibi: denſa nube cœli obrutus in infirmitatibus ſuis æquius gloriatur. 2. Corin. 12. Vndecimũ itaque ciuitatis cœleſtis fundamentum erat hyacinthus, quo ſignificatur Symon Chananæus propter cœleſtes mores quibus erat præditus, ad terrena immutabilis, cum ſoli9 cœli facie mutat t ſolit9, ideſt, illis perſpicuus quibus Deus prædicari Euangelium volebat: cæteris coram oculis euaneſcens.

2. Cor. 12. — hyacinth9 Simõ Chananæus.

¶ *Duodecimum, amethiſtus*, Amethiſtus lapis eſt precioſus ad vini colorẽ accedens, & in violam deſinens, cum quodam fulgore purpureo, gratus aſpectui: ferturq; reſiſtere ebrietati, vnde & nomen habet, nam dicitur ab à priuatiuo & à verbo μεθύειν, quod eſt inebrior. Huius lapidis meminit Plin. li. 37. natu. hi. c. 9. vbi docet hanc gẽmã, vt ſuperius diximus, violaceum etiã habere colorem fulgentius emicantẽ hyacintho. Et paulo ante hæc ſic ſcribit: cauſam nominis afferunt: quod vſq; ad vini colorem accedens, priuſq̃ eum deguſtet, in violam deſinit. Fulgorq; quidam in illa purpuræ non ex toto igneus: ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore: ſcalpturis faciles. Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent. Ad hancq; tinguentium officinæ dirigunt vota. Et ante hæc verba ait idem: Principatum amethiſti indicæ tenẽt. Iſidorus eodem li. c. 9. ait: inter purpureas gemmas principatum amethiſt9 indicus tenet. Amethiſtus purpureus eſt, permixto violaceo colore, & quaſi roſæ nitore quaſdamq; leniter flammulas fundens: eadem verba ſunt apud Bedam. Qui etiam addit: ſed & quidam in purpura illius non ex toto igneum, ſed quaſi vinum rubens apparet. De hoc etiam lege Georg. Veneti. 3. tomo. 8. c. 3. Hæc gemma ponitur in tertio ordine rationalis, Exo. 28. & 39. In tertio, inquit, ligurius, acathes & amethiſtus. Vbi nos legimus amethiſtus legunt hebræi à chlamach: à chalam quod eſt ſomniare ortum habere videtur: vnde dicunt hebræi ſignificare lapidem, quem qui indigito geſtat: ſemper videbit ſomnia: ſed forſitan eſt hæc hebreorum fictio: vt Oleaſter ait: Arabicè appellatur alchalmah, vel ahalamah. Sequentes chaldæum, dicunt eſſe lapidem, qui oculi vitulini ſimilitudinẽ præſeferat. Certum eſt, inquit Oleaſter, incertam eſſe nominis ſignificationem. Et quidẽ in hac gemma, vt ait Haymo deſignãtur viri perfecti, qui cœleſtem vitam agunt in terris, & ad palmam angelorum pertinent in cœlis: vnde Dñs ait: & erunt ſicut angeli in cœlo. Quod ſignificatur per purpuram, quæ regũ & imperatorũ eſt veſtis. In viola autẽ quæ humilis flos eſt, & tamen odore præcipua, humilitas illorum exprimitur, qui præcipui ſunt odore bonæ famæ. In roſaceo autem colore charitas intelligitur, quæ in tantum in illis viget, vt etiam ad paſſionem martyrij, non ſolum pro amicis, ſed ipſis quoque pro inimicis ſuos protrudunt poſſeſſores: neq; enim maiorem hac dilectionem habere quis poteſt, quã vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Quorum mens principaliter in ſumma dirigitur, etiam cum exterius conculcari, atque in imo ſubſidere inter ſpinas cernitur, Dominici ſemper memor promiſſi, nolite, inquit, timere puſillus grex quia compla-

Plin. — Iſido. Beda. — Geor. — Exo. 28. 39. — Oleaſter — Haymo — Luc. 12.

placuit patri veſtro vobis dare regnũ. Luc.cap.12. Quiq; flammam charitatis non ad ſe tantum, ſed ad ipſos etiã perſequutores ſpargentes, poſitis genubus hac prece implorant, Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. Atq; inter calicem paſſionis illius vini lætificantis cor hominis, quod Dominus ſe nouum cum diſcipulis, in regno patris promiſit bibiturum, iugi recordatione memorantur. Tradunt, vt diximus, Amethiſtum ebrietatem arcere, reſiſtere veneficijs, adeuntes reges cõciliare, grandinem, ac peſtes frugum auertere. Et ſanctorum vita frugalis eſt, & ſobria ſemper, & ſana: pellit dæmonum veneficia, conciliatum ſemper habet Chriſtum, mala occurrentia arcet orationibus. In ſumma, in iaſpide fidei viriditas, in ſaphiro, ſpei cœleſtis altitudo, in chalcidonio flamma charitatis figuratur. In ſmaragdo, fortis inter aduerſa, fidei confeſſio: in ſardonyce, ſanctorum inter virtutes humilitas: in ſardio, precioſus cruor martyrum exprimitur: in chryſolito, ſpiritualis inter miracula prædicatio: in beryllo, prædicantium perfecta operatio: in topazio, ardens cõtemplatio demonſtratur: in chryſopaſſo, martyrij opus & præmium: in hyacintho, ſermologorum cœli ad alta ſublatio: rurſumq; propter infirmos humilis ad ima deſcenſio: in amethiſto, cœleſtis regni decor, in humilium animo depingitur. Hi ſunt lapides precioſi duodecim fundamenta ciuitatis. In quorum vltimo, hoc eſt amethiſto, Mathias ſignificatur, cuius nomen quidã paruum interpretantur: qui vt verè humilis, non potuit ſuperbia inebriari, quamuis vnus ex omni diſcipulorũ numero diuina ſorte vocatus ſit ad Apoſtolatũ. Scalpturis, ideſt, impreſſionibus, & figurationibus diuinis facilis: & cœleſte quidem vbique ſpirans, charitate ardens. Hactenus de duodecim gemmis in quarum interpretatione, hoc eſt animaduertẽdum ſingulos Apoſtolos ab eo quod magis in eis eminebat nomini lapidum fuiſſe deſignatum: quãuis eadem dona & reliqui haberent. Atq; idcirco dictum eſt, vt iam expoſuimus: & fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioſo ornata.

Act.7.g. — Galat.5. — Amethyſtus Mathias. — A — B

¶ *Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.* Verba ſunt ſatis ambigua tàm græca quàm latina. Nam primus ſenſus eſſe poteſt, vt ſingulæ portæ habeant duodecim margaritas. Secundus verò ſenſus erit ſi verba ſequentia attendamus, ſingulas portas ſingulis conſtare margaritis: cum continuo ſcriptum ſit, & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Quod adeò quoſdam mouit, vt Ansbertus dixerit: horum verborum ordinem vix vtcumque in ſuperficie literæ intelligere valemus. Et Ambroſius ait: hoc ſecundum literam ſtare non poteſt. Si ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis, quomodo per vnam quamq; duodecim margaritas fuiſſe dicuntur? Hinc etiam quidam intelligentes his verbis nihil aliud ſignificari quam ſingulas portas conſtare ex ſingulis margaritis nihil aliud interpretantur quàm illa verba ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis: vt Aretas, vel illa: & duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt, per ſingulas, vt Beda & alij. Ansbertus verò & alij primum ſenſum ſecuti, intelligũt portas ſingulas, ex ſingulis margaritis factas habere in ſuper duodenas margaritas, ideſt, omnes centum quadra-

— C — D

A ginta quatuor. Atq; hoc mihi non ſolum probabilius videtur, ſed etiam quod verba noſtræ tranſlationis nullum alium ſenſum capere poſſint. Itaque quemadmodum ſingula fundamenta ſinguli lapides ſunt, ſed ſunt eadem omni lapide precioſo ornata, id eſt, duodecim illis quorum nomina etiam ſcripta ſunt, quia quod omnes Apoſtoli habent, ſinguli quoque habent: ita nunc portæ in quibus doctrinam Apoſtolorum duodecim, ſiue B ipſos Apoſtolos ſignificari oſtendimus, ſingulæ ſunt ex ſingulis margaritis, & ſinguli habent duodecim margaritas: eadem prorſus ratione quia gratias, & dona quæ habent omnes, habent ſinguli.

¶ De margaritis diximus cap. 18. ex Plinio libro 9. cap. 35. latinis eas dici vniones, quod nullæ duę reperiantur in chonchis indiſcretæ, omneſq; gemmas precio ſuperare. Atque hoc opti- C me cõuenit doctrinæ Apoſtolorum, per quam ſolam in hanc vrbem additus patet. Precioſiſſima margarita fuit de q̃ua dictum eſt Math. 13. (Math. 13.) Simile eſt regnum cœlorum homini negociatori quærenti bonas margaritas, inuenta autem vna precioſa margarita, abijt & vendit vniuerſa quę habuit & emit eam. Doctrina enim Apoſtolorum de Chriſto hæc margarita precioſa eſt, quam hi duodecim negociatores D inuenientes vendiderunt omnia quæ habebant, & emerunt eam. Et quamuis doctrina vniuſcuiuſq; Apoſtolorum, licet interdũ parum attentè conſiderantibus, diuerſa non nihil videretur, eandem omnium, quæ docere oportebat, plenitudinem habebat: & eadem in audientibus efficiebat cum doctrina omniũ. Obſerua q̃d, pulchritudo & decor, & gloria portarum, per quas in illam ciuitatem patet ingreſſus, conuenientius ſignificari non potuit, quàm nomine, vel ſpecie margaritarum. Nam ſicut matrona nobilis, vt Cælius ait, precioſis ornata monilibus, exculta gẽmis margaritiſq;, ſolet blandiri viro ſuo: ſic ciuitas illa nobiliſſima, quæ eſt Eccleſia triumphãs, talibus exculta ornamentis, nempe Apoſtolis, martyribus viriſquè omni virtute perfectis, viro ſuo Chriſto adblanditur. Nam hi ſunt gloria, decus & ornamentum Eccleſiæ illius cæleſtis ſicut fuerunt Eccleſiæ in hac vita mortali degentis, dicente paulo, gloria veſtra nos ſumus. (1. Cor. 4) Non ſolum autem ſunt huic peregrinanti ciuitati decori ipſi Apoſtoli, prælatiq; ſapientes, ac prædicatores, ſed etiam vtilitati. Portæ enim ſunt in Chriſto: in quib9 totus eſt Chriſtus. Nam & portæ ſingulæ ex ſingulis margaritis conſtare perhibentur, non minus precioſis, quàm ſplendidis, imo excellentibus: quatenus aliæ alias commendare videantur: margaritæ portas, portæ margaritas. Chriſtus Apoſtolos, Apoſtoli Chriſtum: de cuius plenitudine accepere omnes Ioannis primo. Et ſicut omnis gloria capitis refertur ad corpus, ſic corporis decor ad caput reuertitur omnis. Et ſicut lux vera, quæ illuminat omnem hominem illis contulit vt eſſent lux, iuxta quod dicit: vos eſtis lux mundi: (Math. 5.) ſic omnem illi lucem in fontem refundunt, dum omnem virtutem tribuunt Chriſto, non ſe aliud, quàm homines recognoſcentes. Communicauit Chriſtus alijs lucem, decorem & ornamentum de ſe, vt eſſent interdum & porta & margarita: apud ſe tamẽ nihilominus gloriæ fontem retinuit vigorem. Hæc Cælius.

¶ *Et platea ciuitatis aurum mundum*

tan

tanquam vitrum perlucidum. Platea locus eſt in quo multitudo ciuium congregari ſolet. Vnde eſt illud Prouer. 1. Sapientia foris prædicat: in plateis dat vocem ſuam in capite turbarum clamitat. Et Iob cap. 29. Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabam cathredam mihi. Quamobrem in platea nunc gaudium mihi ſignificari videtur quod beati percipiunt alter ex alterius beatitudine: quod quoniam maximum eſt, & precioſiſſimum: cui nihil in hac vita valeat cōparari, & ex magna Dei, & fratrū charitate oriatur: eleganter auro ſimile dicitur, ſiue platea facta ex auro. Nec cuiuis auro ſimile dicitur, ſed auro mundo: quod nihil terræ, aut vilis metalli habeat admixtum: nihil enim illi gaudio admiſcebitur triſtitiæ, aut inuidiæ, aut ſimultatis: ſicut in hac vita admiſceri ſolet, etiam inter amiciſſimos. Et quia hoc gaudium ex aliorum beatitudine, & hæc charitas ardēs, cui nihil ſubeſſe poſſit ſimulationis, aut doli, nota erunt mutuò omnibus beatis, poſtquàm illud auro propter dignitatem comparauit, nunc propter hanc perſpicuitatem vitro lucido comparat. Deniq; in prędictis omnibus & in eo quod ait, & porta ciuitatis aurum mundum, &c. In genere etiam ſignificare voluit; illa ciuitate nihil precioſius, & nihil ineffabilius eſſe gloria eius. Ad quam ocularè perpendēdam, haud parum efficiet, ſi omnes textus, qui de eius maxima agunt gloria, mediteris. Vt illos qui Eſaiæ 60. 65. 66. & Tobiæ 13. habentur & ſimiles. Dicitur enim Tobiæ capite prædicto, vt alia loca omittam, portæ Hieruſalem ex ſaphiro & ſmaragdo ædificabuntur: & ex lapide precioſo omnis circuitus murorum eius, & lapide candido, & mundo omnes plateæ eius ſternentur: & per vicos eius alleluia cantabitur. Quæ omnia & ſimilia, licet peregrinanti Eccleſiæ omnino quadrare videantur, imprimis tamen de gloria ipſius Eccleſiæ in futuro ſeculo intelligenda ſunt. Hęc ergo gloria ſanctorum, & hoc gaudium ſingulorum aurum ſanè eſt perlucidum. Hic non ſumus perlucidum aurum, donec in carne ſumus, futuri tamen ſumus in patria. Quis enim eſt ſine pecato? quoniam ſi dixerimus quod peccatū non habemus nos ipſos ſeducimus 1. Ioa. 3. & propheta ait, omnes iuſtitias noſtras perinde eſſe atq; pannum menſtruatæ, eo quod inter opera noſtra, & opera ſancta multa labe, & macula peccati contaminata interponere ſolemus: tantum abeſt, vt hic tota vita noſtra aurum purum eſſe poſſit. Idquod abſoluit in nobis futura gloria, in qua aurum eſt purum, hoc eſt, charitas, & amor erga Deum, & conciues ſemper puriſsimus: gaudium de Deo viſo & de felicitate aliorum ſine luti commixtione, hoc eſt, ſine fuco & hypocriſi. Sed ais? quid ergo ait D. Ioan. in prima ſua Cano. cap. 3. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in ipſo manet: & non poteſt peccare? Locum eſſe intellectu difficilem fatentur patres. Sed aliorum explicatione omiſſa loquitur D. Ioannes de electis fidelibus qui nō ex ſanguinibus neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Hos ergo vocat natos ex Deo. Peccatum verò vocat non quodcumq; peccatum, ſed per antonomaſiam peccatum poſitiuæ infidelitatis, ſiue idolatriæ. De quo ait Chriſtus ſi non veniſſem, & locutus eis nō fuiſſem, peccatum non haberent: nūc

Margin notes: Pro. 1. — Iob. 29. — 1. Ioa. 3. — 1. Ioa. 3. Explicatur locus — Ioa. 1. — Claudius — Eſa. 60. 65. 66. — Tobiæ 13 — Ioa. 15. &

Ioã.15.d autem excuſationem non habent. Et rurſum, cum venerit paraclit9 arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me, itaque, qui ex Deo natus eſt, ideſt, illa æterna prædeſtinatione per fidem in filium Dei adoptat9: peccatum non facit: peccatum, ſcilicet, infidelitatis affectatæ, quia ſemen Dei, ideſt, verbum dei, aut fides, aut filius Dei, in eo eſt. Lege Gagneium in hunc locum Ioãnis. Præterea aurum fornacis ex coctione abſoluitur, ita & vitrum: vt hinc intelligamus ſanctos illos qui auro puro & vitro comparãtur, ſiue gloriam & gaudium illorum, quæ vocãtur aurum purum, per multas tribulationes, comparata fuiſſe. Nã & Chriſtum pati oportuit, & ita intrare in gloriam ſuam. Luc. cap. vltimo. Non noſtris ergo meritis, ſed Chriſti fiet, vt & aurum ſimus, & tranſlucidũ vitrum, Chriſto namq; & eius meritis innixa opera ſancta noſtra, & eius auxilio & gratia infuſa eleuata, aurum purum, & vitrum perlucidum fiunt in cœleſti patria.

Luc.vlti.

¶ Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotẽs, templum illius eſt, & agnus. Et ciuitas non eget ſole neque luna vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam & lucerna eius eſt agnus. Et ambulabunt gentes in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam. Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic. Et afferent gloriam & honorem gentiũ in illam. Non intrabit in ea aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium: niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni.

Eſa.60.d

Eſa.60.a

¶ Hactenus commendarat Ioãnes ciuitatis illius cœleſtis ſpeciem, à ſitu, ornatu, & pulchritudine, ab aditu & ingreſſu, à fundamenti robore, ambitu, materiæ nobilitate, ædificiorũ forma. Nunc commendat eam à directore, quæ eſt claritas Dei illuminans ciuitatem, à legibus & moribus vſq; ad finem capitis.

¶ Et templum non vidi in ea dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt & agnus. Templa fieri ſolent, vt in eis mentes affectusq; fidelium eleuentur ad Deum: dum cogitant ſe in domo Dei eſſe, vt vel ſic excitentur ad Deũ adorãdum, & illum amore proſequẽdum, excitentur ad preces ad eũ fundendum, & deniq; ad ſacrificia offerẽdum. Sed beati non indigent in illa ciuitate cœleſti templo ad hæc. Vident enim Deum & agnum pro ſe immolatum. Tota mente & toto corde ad eũ eleuantur, & totis viribus amant, ſeq; illis offerunt ac omnino tradunt. Atq; ideo ait: Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt & agnus. Nullo ergo ſancti indigẽt templo materiali nam ſatis eſſent ipſimet, quãdo aliud non haberent: cum ipſi templũ Dei ſint: in illis enim habitat Deus: templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos ait Diuus Paulus. Sed tamen Deus templum illorum eſt, cum in eo habitent, & ibi adorent, offerant, preceſq; fundant. Item agnus templũ eſt etiam illorum. Ipſe nãq; ſeipſum vocauit templum cum dixit, ſoluite templum hoc. Templũ ergo eſt ſanctorum, eò quod eius nomine cuncta ſint Deo grata & accepta. His ſiquidem verbis maxime ſpes noſtra erigitur, & conſolatur Ioãnes omnes nos: aſſerẽdo in ciuitate illa ſuperna, ad quam omnes tendimus, Deum noſtrum futurum eſſe templum noſtrum, & agnum, qui abſtulit peccata mundi. Hoc eſt templum illud de quo Diuus Paulus dicebat, in epiſto. ad Hebræ. cap. 9. Quod Chriſtus intrauit. Chriſtus, inquit, aſſiſtens Pontifex futurorum bono-

2.Cor.6.d

Heb.9. Rom.8

norum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, ideſt, non huius creationis, neque per ſanguinem hircorum, aut vitulorum introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Ac ſi apertius diceret: Chriſtus accedens in hunc mundum vt pontifex eſſet futurorum cœleſtiũque gaudiorum, per tabernaculum corporis ſui, quod eò amplius eſt, & capacius tabernaculo Iudæorum, q̃d in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & eò perfectius, quia perfectè nos per carnem ſuam iuſtificauit. Per hoc ergo tabernaculũ tàm amplum, & tàm perfectum introiuit in ſancta ſanctorum Chriſtus: per tabernaculum, inquam, iſtud, non manu factum, ideſt, non huius creationis, hoc eſt, non certarum creaturarum more confectum, quia in vtero virginis ſine viri ſemine Spiritus ſancti opera effigiatum eſt. Quemadmodum autem pontifici legali priuſquã ſecundum tabernaculum intraret, per primum tranſire opus erat, ita Chriſtus priuſquàm in cœlum aſcenderet, per tabernaculum ſui corporis introiuit. Et rurſum, quemadmodum pontifex non ſine ſanguine, & ſine præimmolata hoſtia introibat in ſancta: ita Chriſtus non per ſanguinem hircorum, ſed per proprium ſanguinem, immolata, ſcilicet, in ara crucis ſui corporis hoſtia, ſemel intrauit in ſancta ſanctorum, hoc eſt, in cœlum & æternam gloriam. Semel, inquam, quia ſicut pontifex legis ſemel tantum in anno cum ſanguine introibat in ſancta, ita Chriſtus ſemel tãtum cum ſanguine introiuit in templum illud cœleſte. Quod enim mortuus eſt, mortuus eſt ſemel. Nos ergo fideles qui ſumus ſacerdotes ſpirituales offerentes nos ipſos Deo, & hoſtiam quotidie laudis immolantes, habebimus in cœlo pro templo tabernaculum non manu factum, hoc eſt, Chriſtum, verum hominem, & agnum Dei: atq; per illud intrabimus in ſecundum templum, hoc eſt, in ſancta ſanctorum, ideſt, in gloriam perpetuam, atq; in Deum ipſum, quo perpetuò fruemur, & quem ſemper adorabimus, immolantes, & offerentes hoſtiam laudis. Meritò ergo templum manu factum non eſt in illa ciuitate: quãdo dominus Deus omnipotens templum illius eſt, & agnus.

¶*Et ciuitas non eget ſole neque luna, vt luceant in ea, quia claritas Dei illuminabit illam.* Siue vt Græca lectio habet, claritas Dei illuminauit eam. Multo perfectius ac præſtantius, multoq; ſplendidius ac fulgẽtius lumen habet ciuitas hæc, quàm ſolis & lunæ. Quare non indiget hoc luminari magno, neq; hoc luminari minori, nec indiget his viſibilibus radiantibusq; ſtellis quæ mundũ hunc viſibilem illuſtrãt, & ſuis virtutibus fœcundant. Omnia erunt illic longè excellentiora. Alludit ad illud Eſa. cap. 60. In quo prædictum eſt: non erit tibi amplius ſol ad lucendum per diem, neque ſplendor lunæ illuminabit te: ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra ſol tuus, & luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam. Ac ſi apertius diceret ò ciuitas ſuperna è terris in cœlum aſſumpta, non erit tibi amplius ſol iſte viſibilis, quia fulgebis tu ſicut ſol in regno patris tui. Nec ſplẽdor lunæ quam antea cernebas illuminabit te. Nam & ſi tunc ſol laboris ſui mercedem recipiet: nam fulgebit ſeptempliciter, vt

Eſa. 60.

Math. 13. Iſido. in li. creaturarũ

Pro-

Propheta ait: & quieſcet cum luna in habitaculo ſuo; vt Abacuc cap. 3. ſcribitur. Tu tamen ciuitas glorioſa his luminaribus non indigebis. Nam erit ſibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Nō occidet vltra ſol tuus, & luna tua nō minuetur. Nam vt modo dicebamus ſtabunt in tabernaculo ſuo ſemper eandem lucem ferentes: item tunc nō occidet ſol tuus Chriſtus, nam & ſi ſemel mortuus eſt propter delicta tua, nam non morietur amplius, & mors illi vltra non dominabitur. Sed erit tibi in lucem ſempiternam: nec luna tua, hoc eſt, Eccleſia fidelium quæ in hac miſera vita nunc minui, nūc creſcere videbatur hos defectus patietur. O cœleſtem Hieruſalem glorioſam in qua viri virtute præſtantes conſtituti nulla luce creata egent, ſed admirabili ſplendore ac diuina luce micāt. O beatiſſimas oras, diuina atque ſplendidiſſima domicilia, vbi nulla eſt nox vbi Deus ipſe ſol, hæc eſt ciuitas illa glorioſa, de qua hic ait noſter Euangeliſta, & ciuitas non eget ſole, neq; luna, quia claritas Dei illuminauit illa. Illuminat ciuitatem hanc ſol ille iuſtitiæ: de quo olim Malachias prædixerat cap. 4. & orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Hæc eſt lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Gloria huius ciuitatis ſatius depingi non poterat, quam dicendo claritate Dei illuminari eam, & agnum lucernam eius eſſe. Quid enim potiſſimum daretur ſtrenuè currenti quàm vt ipſo mereatur brauij largitore potiri? Ipſo lumine potiri in patria, quo nunc dirigimur in via?

Abacuc. 3.

Malach. 4.

¶ *Et lucerna eius eſt agnus.* Si diceret lumē eius eſt agnus nihil miraremur. Eſt enim filius lux ſicut pater: at cum dicitur & lucerna eius eſt agnus iure inquirere poſſumꝰ quare ita fuerit locutus D. Ioa. cum lucerna ad expellēdas noctis tenebras accendi ſoleat. Et tamen in cœleſti illa ciuitate nullę erant tenebræ, nulla nox, nullaq; obſcuritas. Sic enim ſtatim ait: & nox non erit illic. Cui quæſtioni ita videtur reſpondendum. Lucerna nemo indiget vbi ſolem habet: ſed vbi ſolis lucę caret: ideo nocti paratur, & accenditur lucerna. Claritas Dei illuminans hanc vrbem eſt quaſi ſol quidam illuminans beatorum mentes, vt clare Deū videant. ſed quia oculi corporei Dei naturam intueri nequeunt: nec lumine illo inuiſibili frui: ne in tenebris eſſent quodam modo, humanitas Chriſti illis obijcitur intuenda, vt & ipſi claritatem ſuam, & lucem, & lætitiam incomparabilem habeant. Atque ideo dictum eſt, & lucerna eius eſt agnus; videlicet vt homo, nam vt Deus eſt, commune habet cum patre illud quod modo dixit: claritas Dei illuminauit illam. Præterea Chriſtus vt homo non ſubſtantialiter lux eſt, ſed receptaculum lucis pręcipuum. In ipſo namq; habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: ſic & lucerna non lumen, ſed luminis inſtrumentum, & receptaculū: quia enim humanitas Chriſti poſt increatum lumen omnibus ſanctis amplius ſplendebit, ex virtute diuinæ immenſæquè lucis in ea inſeparabiliter manentis, & micantis per ipſam: agnꝰ meritò, lucerna etiam ciuitatis Hieruſalem ſupernæ memoratur. Sed ais, quid obſecro eſt, quod ille idem agnꝰ qui ſuperius vocatum eſt templum, modo ſit lucerna? Ad hoc quid aliud dicere poſſumus quàm omnia in agno

Coloſſ. 2.

no

no hic, & ibi præclariſſima fore. Erit A
enim in patria agnus ille templũ bea-
torum, quando in ea habitat diuinita-
tis plenitudo quam adorant: erit & lu
cerna quando oculos beatorum illu-
minabit quatenus homo, & eos mira
biliter paſcet, & detinebit fixos & intẽ
tos. De patre & de filio intelligunt ali
qui locum illum Eſa. cap. 60. Sed erit
tibi Dominus in lucem ſempiternam,
& Deus tuus in gloriam tuam, vt deus
tuus pro Chriſto accipiatur.
B
¶ *Et ambulabũt gentes in lumine eius,*
in græco eſt, *& ambulabunt gentes, quæ*
Eraſmus. *ſeruantur, aut ſaluæ fiunt.* Et ſic vertit
Eraſmus. Per quod intelligimus de
quibus gentibus ſit ſermo. Quamuis
hoc additum quibuſdam videtur: &
ex margine irrepſiſſe in contextum.
Neque enim eſt apud Aretam, neque
apud Primaſium, aut apud Ticonium,
aut Bedam. Cum autem dicit in lumi
ne eius, non ſubaudit agni, vt quidam C.
velle videntur, ſed ciuitatis. Eſt enim
pro nomen eius, fœmineum apud græ
cos. Sic enim aiunt, καὶ τὰ ἔθνη τῶν σω-
ζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι.
Atq; hoc ſi de Eccleſia in hoc ſtatu di
ceretur, nihil obſcurum haberet, cum
Eſa. 60. ſcriptum ſit apud Eſa. cap. 60. & ambu
labunt gentes in lumine tuo, & reges
in ſplendore ortus tui. At de ſtatu bea
torum, quo modo dici poteſt? Reſpõ
deo hæc ad Eccleſiam vtroq; modo
pertinere poſſe. Nam gentes, quæ D.
Deum non nouerant, cum ad Eccle-
ſiam veniunt, ambulant in lumine e-
ius, id eſt, in fide ac doctrina, quam ip-
ſa à Deo habet. Et ipſi quę ſunt in Ec-
cleſia ambulant, & in cœleſtem pa-
triam iter faciũt, excitati lumine Chri
ſti, & promiſſis eius, & cognitione fu-
turorum bonorum, quam per fidem
habent. Et de hoc lumine beatitudinis
quo

nunc ait Apoſtolus, & ambulabunt
gentes in lumine eius: de priori autem
locutus eſt Eſaias.
¶ *Et reges terræ afferent gloriam ſuã,*
& honorem in illa. Et hoc de Eccleſia
iſta militante dici ſolet, propter reges
& principes, viróſq; nobilitate inſig-
nes, qui ad eam veniunt dona & mu-
nera Deo afferentes. Sic enim ait Eſa. Eſa. 60.
cap. 60. de Eccleſia iſta loquens. Affe-
retur ad te fortitudo gentium, & re-
ges earum adducentur. Gens enim &
regnum quod non ſeruierit tibi peri-
bit. Gloria libani ad te veniet, &c. Et
venient ad te curui filij eorũ qui hu-
miliauerunt te, & adorabunt veſtigia
pedum tuorum, &c. Ac ſi aperte diceret
confluant ad te ò Eccleſia gen-
tes fortiſſimæ, quales Romani cæteri-
que gentiles bellicoſi, ſtrenui, & forti
tudine præſtantes, vt in Chriſtũ cre-
dant. Omnis enim gens, & regnum
quod tibi ò Eccleſia catholica non o-
bedierit, in æternum peribit. Gloria
huius mundi, diuitiæq; omnes, impe-
rium & maieſtas, ſiue magna, ſiue
parua ad te venient. Et filij tyrannorũ
qui te vexabant conuertentur ad te:
qualis fuit Cõſtantinus ille Magnus,
& cæteri præſtantiſſimi poſt eum im
peratores. Hæc atq; alia id genus præ-
dicit Eſa. toto illo capite 60. & 61. &
66. At Ioãnes hic de ſtatu beatorum Eſa. 60. 61. & 66.
loquitur. Et gloriam vocat diuitias, ſi-
cut eas appellauit ſeruator apud Mat.
cap. 6. dicens. Amen amen dico vobis
quia nec Salomon in tota gloria ſua
coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis. Er-
go reges terræ afferent diuitias ſuas in
hanc vrbem cœleſtem, quia ipſi the-
ſaurizabunt ſibi theſauros in ea. Ve-
niẽt enim amore eius capti ad Eccle- Math. 6.
ſiam, & eas libenter expendent, vt ho
mines ad cœleſtem ciuitatem Hieru
ſa-

ſalem perducantur. Templa videlicet erigendo,& locupletando:côcionatores euangelicos in omnem terrarum orbem ſuis ſumptibus emittendo:& aduerſarias Eccleſiæ nationes comprimedo, fidem catholicam pro ſua virili defendendo, vt noſtra hac tēpeſtate, vel in vno Carolo quinto, & in eius filio Philippo Hiſpaniarum rege experimento didicimus. Obſerua, gloria iſtorum regum, gloria Dei eſt. Vnde propter Deum bona ſua expēdendo dicunt:non nobis Domine nō nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Aliosq; ſuæ conditionis inuitant vt afferant gloriam hanc Deo. Afferte (inquiunt) Domino gloriam & honorē, afferte Domino gloriam nomini eiꝰ. Non aiunt date gloriam, ſed afferte gloriam:hoc eſt diuitias veſtras dicate Deo, quibus gentes conuertantur, & ad eum veniant, quæ maxima gloria eſt. Vnde Salomon in Proue. cap. 14. ait:In multitudine populi dignitas regis: in paucitate plebis ignominia principis; Non enim differt rex à rege in generis claritate, nec in diuitiarum opuletia, ſed in ampliori populorum multitudine. Si enim midæ theſauros quis habeat, & populos ſibi ſubiectos non habuerit rex minime dicendus eſt. Gloria enim regis accreſcit creſcēte ſubditorum multitudine:tūc enim dilatatur eius imperium, & cæteris omnibus fit præſtantius. Aiunt ergo iuſti:afferte Domino gloriam ac ſi dicerent dilatate veſtra cura & diligentia, veſtris ſumptibus & expenſis, imperium Deo, conuertendo gentes ad fidem. Deo, bonitatem, aut ſapientiam aut potētiam, quę infinitæ in illo ſunt, afferre non poſſumus:at noſtra induſtria & diligētia noſtris ſumptibus dilatare eius imperium, multiplicando

Pro.14.

Pſal.28.

A fideles:quæ maxima gloria eſt, id ſanè poſſumus:cooperatores enim Dei ſumus. Hanc ergo gloriam afferūt reges terræ. Præterea & honorem etiā ſuum afferunt:vtentes ad hoc eadem regij nominis autoritate, & dignitate: & nihil ſibi honorificentius exiſtimātes quàm Deum colere, & omnia pręeius amore contemnere. Omniaquē bona ſua quæ externa nominantur in eius gloriam conuertere:vt videlicet, hęc vrbs cœleſtis plures ciues habeat:

B dilateturq; eius imperium in immenſum quod fecerūt quàm plurimi chriſtianiſſimi imperatores regēſq; populi chriſtiani, vt quotidie ipſa experientia docet.

¶ *Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic.* Hoc eſt, nullos hoſtes timebit: ſemper ſecura erit:portæ enim vrbium hoſtium formidine à ciuibus obcludi ſolent. Et hoc, inquit, per diem, hoc eſt, nunquā

C quia dies ibi erit perpetuus, neq; nox vlla erit. Hæc eadem olim prædixerat Eſa. cap. 60. Et aperiētur portæ tuæ iugiter, die ac nocte non claudentur. Quādo enim ciuitas obſeſſa eſt, clauſæ ſunt portę vt dicere incipiebamus, quum verò quieta & tranquilla, aperiuntur. Die ergo ac nocte inquit Eſa. erunt portæ illę apertæ, id eſt, ſemper. Nam in ſacra ſcriptura die ac nocte ſolet accipi pro, ſemper. Vt annotauimus. cap. 7. in illa verba, & ſeruient ei

D die ac nocte in templo eius. Eccleſia enim in hoc ſtatu habet noctem; id eſt, aduerſa, quibus premitur & exercetur:& à diabolo atq; ab eius membris varijs ærumnis ac calamitatibus afficitur. Hinc eſt, quod in Cant. cap. 3. dicitur vniuſcuiuſq; (ſcilicet, fortium) enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. Habent electi gladiū,

Eſa.60.

Apo.7.

Cant.3.

quo

quo aduerſus hoſtes decertant in hac A Eccleſia militanti: illum proculdubio gladium, quē Apoſtolus hortatur, & monet aſſumere, gladium, inquiens, ſalutis aſſumite: & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Qui ſanè gladius viuus eſt, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Hunc habent ſancti hunc tenent, mente, & ore & manu: nocte ac die meditantes in Dei lege, atquè aſſidue illam populo Chriſtiano prædicantes: & quod B ore & mente tenent opere exequtioni mandantes. Habent, inquam, hunc gladium propter timores nocturnos, hoc eſt, propter pericula quę à dæmonibus, Angelis tenebrarum, vel à peruerſorum hominum malitia, (quæ omnis ad nocturnas ſpectat tenebras) euenire poſſunt fidelibus. Hæc ergo eſt huius militantis Eccleſiæ nox: & tamen, vt Eſaias ait, nocte etiam Eccleſiæ portæ patent, vt venire C poſſint omnes electi, imò vt omnibus pateat ad Eccleſiam aditus. Ea de cauſa Dominus apud Lucam eam ſtabulo, ſiue diuerſorio comparauit, ad quam Samaritanus eum, qui deſcenderat à hieroſolyma in hierico adduxit: vt ibi perfecte curaretur. At in illa cœleſti Hieruſalem, nulla erit nox, nullaquè rerum viciſſitudo nulla proſperorum atquè aduerſorum commutatio. Beda, quod autem portæ non claudentur, pleniſſimæ ſecuritatis indicium eſt. Non enim ibi iam dicitur: vigilate & orate, ne intretis in tentationem: ſed potius vacate & videte quoniam ego ſum Deus. Nec mouere nos debet in portis Apoſtolorum doctrinam fuiſſe ſignificatam, ſiue ipſos Apoſtolos docentes. Nam portæ in eo quod additum præbent ad vrbem, Apoſtolos ſignificant; in

Luc.10.
Beda.
Marc.14.d
Pſa.45.b

eo autem quod non clauduntur indicant eiuſdem vrbis ſecuritatem, & pacem. Quemadmodum Ionas Propheta cum à cæto abſorbetur, & in littus eijcitur, & Niniuitas hortatur ad pænitentiam, Chriſti ſeruatoris noſtri gerit imaginem. Cum verò ſalua vrbe dolore afficitur, & conqueritur voces ad ſidera tollens, typus eſt Iudæorum ęgrè ferens gentium conuerſionem. Sic ergo portæ cœleſtis ciuitatis vna ratione Apoſtolos eorumq; doctrinam deſignare dicuntur: alia verò illius ſecuritatem.

Ionæ.1.

¶Sed ais, ſi portæ iſtæ ſemper patent, quo nam pacto apud Mathæum capite vigeſſimoquinto. Fatuis virginibus clauſa eſt hæc ianua cœleſtis? Adhoc dicendum quod portę patere ſemper dicuntur, tum ad oſtendendam, vt modo dicebamus, eius ciuitatis ſecuritatem. Tum etiam patere dicuntur, omnibus electis, tum deniquè quia omnibus ad Deum ſeſe conuertentibus ex animo patent omnibus enim patet via ſalutis: erga cæteros autem peccatores, ita ſe habent, ac ſi eſſent omnino clauſæ. Nam vt ſtatim ſubiungitur: non intrabit per eas aliquid coinquinatum. Arcentur enim virgines fatuæ ab ingreſſu; arcentur peccatores fideles qui non in Domino ſed in dæmone moriuntur, ab introitu huius ſanctæ ciuitatis: & ideo illis dicitur neſcio vos.

Mat.25.b
Dubitatio reſponſio.
Mat.25.b

D ¶*Afferent gloriam & honorem gentiũ in illam.* Angeli & præſules Eccleſiarum, & ſacramentorum miniſtri afferent in vrbem hac ſupernam diuitias, & honorem gentium conuerſarum quo modo ſuperius iam expoſuimus. Poteſt etiam hic locus in hunc modũ explicari: quidquid erit glorioſum, & honore dignum in gentibus quæ cre-

uertentur, inferetur in hanc vrbem. A

¶ *Non intrabit in eã aliquod coinquinatum.* Legendum eſt, aliquid, vt
Beda. legit Beda. Hęc autem & ſequentia in
odium hæreticorum affirmat: & maximè Antichriſti & ſectatorum eius.
Qui omni immunditiæ ſe tradēt. Pro
aliquid coinquinatum eſt in Græco,
πᾶνκοινοῦν, ideſt, omne coinquinans ſi
Eraſmus ue quod coinquinat. Et ſic vertit Eraſmus, & interpres Arethę. Interpres legiſſe videtur, πᾶνκοινὸν, ideſt, commu- B
ne & immundum, ſiue inquinatum,
& ſic legitur in Græco codice cõplutenſi. Quam lectionem veriorem eſ-
Tyconius. Primaſius. ſe docet Tyconius Home. 18. & Primaſius legentes non intrabit in eã omne immundum: & ideo eam noſter
interpres ſecutus eſt.

¶ Cæterum iam hîc vides quod
Math. 5. Chriſtus Dominus dixerat apud Matthæ. cap. 5. Beati mundo corde quoniã
Eſa 55. ipſi Deum videbunt. Et quod Eſaias, C
Eſa. 60. cap. 55. prædixerat: non tranſibit per
eam pollutus. Et cap. 60. Populus autem tuus omnes iuſti, in perpetuum
hereditabunt terram. Quæ verba de
Eccleſia triumphanti eſſe intelligenda certa res eſt. Nam hic in Eccleſia
Math. 13. & militanti ſunt boni & mali ſimul, id-
Math. 25. circo Dominus eam ſagenæ miſſæ in
mare ex omni genere piſcium congreganti comparauit: decemquè virginibus, quarum quinquè erant pru- D
dentes, & quinque fatuæ. Eccleſia enim hæc militans non eſt ſocietas ſanctorum in gratia exiſtentium, nam
cum neſciamus qui ſint in gratia, non
poſſemus dignoſcere qui ſint, qui ad
Eccleſiam pertineant: aut intelligere
vbi eſſet Eccleſia. Eccleſia ergo militans eſt cœtus verè profitentium fidem in baptiſmo, ſiue boni illi ſint, ſiue mali. Eccleſia verò triumphans

cœtus eſt, & congregatio iuſtorum
non enim intrabit in eã aliquid coinquinatum, aut immundum. Heu miſeros peccatores, qui arcentur ab ingreſſu huius tàm mundæ ciuitatis: nõ
enim beati dicuntur niſi qui mundo
ſunt corde. Non enim Deum videbunt homines peccatis coinquinati.
Nam quomodo Deum videbunt, qui
ſeipſos non vident? Ea cæcitate laborant impij & ſcelerati, vt ſibi libenter
aſſententur: vt nec fœdiſſimas labes
ſuas, & tetras maculas intueantur, nec
quàm longè abſint ab ingreſſu vrbis
cœleſtis intelligant. Ideo ait ſanctus il- Iob 13.
le Iob capite decimotertio: non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita. Illi ſolum Deum videbunt, qui
ſunt animi puritate decorati: illi interna claritate præſtantes: ſunt qui in
templo Dei feneſtras conficiunt obli Ezech. 40.
quas, quibus ab exteriore parum
luminis introeat, quoniam diuino lumine oblectantur: foris ſcalidi immundi, & coinquinati miſera paupertate videntur, intus verò mundi,
& omni puritate ſunt pleni. Hos
Deus in cœleſtem patriam introducit. Non immundos & coinquinatos. Vnde Michæas capite primo Michæ. 1.
ait: mundi ſunt oculi tui, ne videas
malum, & reſpicere ad inquinatum
non poteris. Quis hoc in loco aliqua vi dicendi explicare poterit,
quàm mundum quàm purum, & immaculatum debeat eſſe cor, quod
puriſſimæ, & increatæ ac diuinę naturæ, & inacceſſibili luci intimè copulandum ſit. Non admittet labem
aliquam, aut maculam ſplendor
ille lucis æternæ: & ſpeculum illud
terſiſſimum ſcelus aliquod non recipit. Summa puritas eſt Deus, ſumma omnibusquè numeris abſoluta
pul-

pulchritudo. Si ergo poſt hanc miſeram & perituram vitam ſuperas ad auras euadere, littoraquè illa cœleſtia tangere, atque in cœleſtem illam ciuitatem à qua modo peregrinamur intrare volumus, ſatagamus, curemusquè diligenter, vitæ puritatem comparare; mentes aſſiduè in patriam illam cœleſtem, vrbemquè ſupernam attolere, quotidianos defectus plangere, Apo.21.g conſcientias animosquè noſtros lachrymis emundare. Nam ſtat ſententia quod nihil coinquinatum intrabit in eam.

¶ *Aut abominationem faciens, & mendacium.* Pro abominationem, eſt in Græco, βδέλυγμα, ideſt, abominationem. Vnde patres diſtingunt inter coinquinatum, & abominationem faciens, vt coinquinatum dicat ſpiritualiter peccantem, abominatio verò, fœda carnis opera. Vel vt illud ad cordis peccata referatur, hoc ad flagitia operis, mendacium verò oris vitia notat. Poteſt etiam eos deſignare, qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.

¶ *Niſi qui ſcripti ſunt in libro agni.* Ideſt, prædeſtinati ad vitam æternam qui liber eſt vis quædam mentis diuinæ, quæ ſcit omnia antequam fiant, Apo.3. ſed de hoc diximus. c.3. ¶ Hæc omnia quæ hactenus decuimus de patria ac fœlicitate iuſtorum nõnulli ad Eccleſiam hanc peregrinantem referũt: Tyconius Primaſius. Beda. vt Tyconius Hom. 18. quem ſequitur Primaſius, & Beda. Sed ſi omnia accurate perpendantur, certiſſimum ac apertiſſimum erit de perpetua illa fœlicitate eſſe intelligẽda. Sunt enim quã plurima quæ nullatenus aptari poſſunt Eccleſiæ militanti. Nam quomodo congruè interpretabitur illud de hac Eccleſia, non intrabit in eam ali-

A quid coinquinatũ. Et illud: & portę eius non claudentur per diem: & nox non erit ibi. Et paulò ante hæc ciuitas Apo 21. non eget ſole & luna. Quare & ipſi quos retuli, coguntur hęc ad beatorũ Hiero. ſtatũ referre. Imo & D. Hiero. in illud Eſa. c. 60. nõ erit tibi amplius ſol ad lucendũ per die ſic ait. Ex hoc capitulo cogimur omnia quæ dicta ſunt, & dicẽda, ad vltimũ referre tẽpus: quoniã cœlo terraq; nobis, ſolis ac lunę ceſſa-B bit officiũ, & erit ipſe Dñs lumen perpetuũ. Deindę dicendũ eſt aliqua inueniri in ſacra pagina ſimilia his quæ literis cõmendat Euangeliſta noſter. Ex quibus quædã pertinent ad Eccleſiam in vtroq; ſtatu. Vt quod prędixit Eſa. olim. c. 60. 65. & 66. & quæ ſcripta Eſa 60 65. & 66 ſunt Tobiæ. c. 13. & alia nõnulla in pro Tobiæ 13. phetis quæ de terrena Hieruſalẽ interpretabantur millenarij. Alia pertinent ad Eccleſiã in futuro ſtatu. Vt quod C eſt apud Eſa. c. 26. in die illa cantabitur Eſa. 26. canticũ iſtud in terra Iuda. Vrs fortitudinis noſtræ Siõ Saluator ponetur in ea murus & ante murale, &c. Et Ioel. Ioelis 3. 3. in die illa ſtillabunt montes dulcedinem. &c. Alia quæ pertinet ad præſentem Eccleſiã in hoc ſtatu, vt quę ſcrip ſunt Eſa. 54. & Pſal. 86. & Zachar. 2. Ex Eſa 54. Pſa 86. Zach. 2. his igitur erant exponẽda & interpretanda, quæ diſſidere inter ſe, & diſcrepare mutuo videbãtur. Diſtinguãtur D ergo tempora & concordabũtur ſcripturę. ¶ Hoc etiã eſt annotandũ cũ de His ſacra pagina loquitur locis allatis, alijſq; ſimilibus, figurata oratione vtitur & rem eandem propter diuerſas proprietates diuerſis rebus ſimilem dici. Quod vno exẽplo ſatis hoc oſtendetur. De portis ait Ioan. & duodecim portę, duodecim margaritæ ſunt, per ſingulas: & ſingulę portę erant ex ſingulis margaritis. At Tobiæ capite 13. Tob c 13.

legimus. Portæ Hieruſalem ex ſaphiro, & ſmaragdo ædificabuntur, ſi proprie ſacra ſcriptura loqueretur, & nō per metaphoram, & materiam aliquam certam indicare vellet, ſine dubio eodem modo vtrobiq; loquuta eſſet at voluit diſertè notare quod iam ſuperius annotauimus inter explicandum locum prædictum Ioānis: in ſa- A phiro verò & ſmaragdo indicauit per portas illas intrari in cœleſtem vitam & beatam claritate cœleſti & charitate plenam, vt ex his quæ ſuperius diximus intelligi poteſt cum de ſaphiro & ſmaragdo agebamus.

¶ Finis Cap. XXI.

Intelligentia Capitis vigeſsimi primi apocalypſis.

ET vidi cœlum iam nouum, & terram nouam non ſubſtantia ſed qualitate ipſis ab omni alteratione liberatis. Vidi etiam mare iam non eſſe amarum, ſcilicet, terreum, aut ſalſum ſed redactum in aquā puram, & elementarem. Et ego Ioannes iudicio extremo iam parato vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem triumphantem in cœlis, & æterna pace fruentem nouam quidem ob nouam corporum glorificationem, deſcendentem de cœlo non locali motu, ſed origine & emanatione. Vidi inquam illam a Deo patre, & a viro & ſponſo ſuo Chriſto paratam & ornatam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce iam Deus & homines vna habitant. Electi, ſcilicet, cum Deo, tradito iam regno a Chriſto Deo patri. Iam Deus eſt omnia in omnibus, iam habitat per gratiam & gloriam in illis: ita vt populus eius ſit, & populus eius dicatur. Ecce iam peracto iudicio perpetua lætitia fruentur electi, proculq; ab eis aberit luctus, aut dolor: eo quod inuectæ eis olim a primo Adam corporis animæq; moleſtiæ iam abierunt. Et dixit qui ſedebat in throno: ecce noua facio omnia, cœlum, terram, elementaq; omnia, vt innouatis ad gloriam beatorum corporibus innouentur cætera, ſeq; ſentiāt liberata a ſeruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Et dixit mihi, conſummata ſunt omnia quæ de filio hominis, & futuro eccleſiæ ſtatu erant prædicta. Ego ſum alpha & omega, hoc eſt, principium & finis rerum omnium. Ego ſum ille, qui, ijs qui nunc

eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam dabo de fonte aquæ vitæ: eos, inquam, immenſis beneficijs quæ a me viuo fonte indeſinenter fluunt, potabo. Et hoc gratis & liberaliter mea enim gratia et liberalitate illorum merita vim habent. Qui vicerit mundum, diabolum, & carnem poſſidebit omnia. Quando me omnium bonorum largitore fruetur. Et ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Omnibus autem impijs & reprobis pars, & portio erit in ardenti ſtagno gehennæ æternæ. Quæ mors eſt ſecunda, vt iam diximus. Et venit vnus de ſeptem illis angelis, quorum ſuperius memini: & quos vidi habere phialas & vaſa plena ſeptem plagis nouiſſimis. Is ergo ſubſtulit me ſpirituali viſione in montem altum & magnum ſic enim mihi videbatur, & dixit mihi veni & oſtendā tibi eccleſiam triumphantem ſponſam olim & vxorem iam agni, hoc eſt, Christi. Et oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem in monte excelſo & magno collocatam. Et merito quidem in tali loco erat conſtituta, quando calcatis terrenis, nō niſi in altum ſuſpicit. Vidi ergo hanc ciuitatem originem trahentem a deo, ſplēdentem & fulgentem. Et lumen eius ſimile lapidi precioſiſsimo, tanquam lapidi iaſpidi chryſtallizanti. Nec hoc mirum: quando tota induta eſt lumine Chriſto, qui eſt lux vera, quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum, qui et iaſpis perpetuo viridis, cum nullis vnquam afflictionibus emarcuerit: nec diſsimilis chryſtallo obſynceræ vitæ perſpicuitatem. Tali ſplendore fulgebat eccleſia triumphans mihi ab angelo oſtenſa. Nullis quidem ærumnis emarcuit, ſemper vitæ perſpicuitate ornata fuit, & ideo lumen eius ſimile videbatur iaſpidi chryſtallizanti. Et habebat murum magnum & altum, hoc eſt, Deum qui olim dixerat, ego ero ei murus in circuitu. Qui magnus & altus eſt, admirabilis glorioſus, & ſublimis. Habebat hæc ciuitas glorioſa portas duodecim Apoſtolos: per quos eorum fidem & vitam imitando in hanc cæleſtem Hieruſalem ingredimur, & in portis erant angeli duodecim cuſtodes portarum Apoſtolorū que coadiutores ad inducēdum electos in hanc ſanctam ciuitatem. Et in portis erant nomina inſcripta duodecim tribuum filiorum Iſrael, nullus enim in hanc ciuitatem ingrediebatur qui non attineret ad ſemen Abrahæ non quidem carnaliter, ſed ſpiritualiter. Ipſe enim eſt pater in Chriſtū credentiū. Ab oriente erant portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab auſtro portæ tres, & ab occaſu portæ tres. Sufficienter enim Chriſti euangeliū per Apoſtolos in oriente & aquilone, auſtro & occaſu diuulgatū eſt. Vnde ex omni parte tracti ad fidem trinitatis electi ingrediuntur in cæle-

ſtam Hieruſalem. Et murus ciuitatis, habebat fundamenta duodecim, et vt facile intelligeretur quid per hec fundamenta ſignificaretur in ipſis erant duodecim nomina Apoſtolorum agni ſcripta. Duodecim enim Apoſtoli ſpiritus primicias habentes fidem Dei illos & totam ciuitatem cuſtodientis per totum terrarum orbem docuerunt. Et qui loquebatur mecum habebat menſuram arundineam, auream vt metiretur ciuitatem et portas eius & murum; quo docere me voluit quod Chriſtus ſapientia & iudicio ſancto & iuſto ſuo omnium ciuium merita conſiderat, & diiudicat maxime Apoſtolorum, murum etiam, hoc eſt, ſeipſum Deum metitur, nam ſecundum ſuum æternum decretum & propoſitum remunerabuntur electi, & plus minus ue Deo fruentur. Ciuitas in quadro poſita mihi videbatur, vt quanta eſſet eius firmitas & ſtabilitas mihi oſtenderetur. Sicut quadratum quamcumq; iacias in partem ſemper firmum ac fixū ſtat: ſic ciuitas iſta in æternum ſtabit, & immutabilis erit beatorum gloria. Longitudo huius ciuitatis tāta erat, quanta latitudo, tanta enim eſt in patria longitudo contemplationis, quanta latitudo dilectionis, quia quanto Deum beati contemplantur longius, tanto plus amant ac charitate proſequuntur. Et menſus eſt ciuitatem per ſingulos quadros, & in ſingulis quadris erant ſtadia duodecim millia, quare totus circuitus ciuitatis erat quadraginta octo millium ſtadiorum. Iuſta enim Dei iudicio metitur Deus merita ciuium, vt pro eorum ratione & proportione ac pro eorum in ſtadio agone premia largiatur ac gloriam. Ideo iuſtè huius ciuitatis menſura ſtadijs diuiditur ad ſanctorum ſignificandum agones. Hæc autem huius ciuitatis menſura maxima quidem eſt quam ſignificare voluit per ſtadiorum tantam multitudinem. Cæterum longitudo & latitudo, & altitudo eius æqualia ſunt, quia quanto Deum ciues altius contemplantur, tanto plus amant, & quanto plus amant, tanto plus gaudent & lætantur. Et menſus eſt murum eius ſecundum ſpiſſitudinem, & tanta erat, vt non ſolum contineret duodecim cubitos ſacros, ſed duodecies duodecim, hoc eſt, centum quadraginta quatuor cubitos ſacros, quo ſignificare videbat Dei protectionem qua tuetur ciuitatem hanc non ſolum eſſe maximam, ſed tantam vt vix credi poſſet, quis enim non miraretur ſi vidiſſet alicuius muri latitudinem continentem 144. cubitos ſacros. Et menſura hæc licet hominis eſſe videatur, cum per cubitos fieri dicatur, tamen angeli erat, qui mihi ſub ſpecie hominis apparuit. Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide, qui cum viridis & firmus ſit, hinc firmitatem ſignificat

ſicat Dei qua tuetur eccleſiam illam triumphãtem. Ipſa verò ciuitas aurea erat ſimiliſq; vitro mundo pollebat enim auro & fulgore diuinæ cognitionis, & tota diuinæ lucis radio perllucida. Et fundamentum huius ciuitatis, hoc eſt, Apoſtoli omnibus lapidibus precioſis, hoc eſt, virtutibus ornati erant. Et fundamentum primũ iaſpis: Petrus enim merito iaſpis dicitur propter fidei virorem non marceſcentem, & propter eius firmitatem. Secundum ſaphirus aerei coloris, aureis punctis collucens. Andreas veluti alter saphirus portauit ſemper imaginem cœleſtis, ſemper eius conuerſatio in cœlis erat: punctiſq; variarum virtutum decoratus. Tertium eſt chalcedonius, quaſi ignis lucernæ retinens, & habens fulgorem ſubdio non in tecto: omnium ſculpentium argumentis reſiſtens radio ſolis: digitorum attrita excandens paleas ad ſe trahens. Iacobus hic eſt filius Zebedæi, qui flãma æternæ charitatis ſemper fuit accẽſus, domi quidẽ nõ videbatur habere ſplẽdorẽ, qui piſcator erat: ſed poſtquã ad prædicãdũ ingreſſus eſt, mũdũ illuſtrauit, & poſt mortẽ ſuis oſſibus Hiſpaniã honorauit: ſculpentibus, et perſequentibus viriliter ſua virtute reſiſtebat: & calefactus radijs ſolis cœleſtis, hoc eſt, Chriſti paleas, ideſt, peccatores ad ſe trahebat. Quartum ſmaragdus, perfecta viriditate oculis gratiſſima gemma: ita vt aerem circunfluum viridem reddat. Nulla gemmarum gratior oculis. Reddit imagines aſpicientium, proficit mero & viridi oleo. Ioannes domini dilectus ſmaragdus vocatur: qui morum puritate & charitate ſimilis Deo fuit: & de diuina verbi natura altius cæteris vberiuſq; ſcripſit. Præterea virginitatis virorem perfectiſſimum ſemper ſeruauit et ſcriptis ſuis animas intelligentium mirabiliter recreat, neque ſatiat. Nemo qui melius diuino miſericordiæ oleo exhilaret exortam in nobis peccati triſtitiã. Quintum ſardonix ex onyce candorem, ex ſardio ruborem trahens. Sic Philippus fuit candore animi inſignis, & charitate; quæ rubro colore ſignificari ſolet. Et quoniam ſardonix colorem habet ſanguineum, animum eius cupidum fundendi ſanguinem pro Chriſto declarat. Sextum ſardius rubei coloris gemma, ad ſanguinis colorem tendens, talis Bartholomeus igne charitatis, & dæmonibus terribilis: ſardius enim lapis eſt timorem inferens beluis, & monſtris. Septimum chryſolithus auri ſpeciem habens, & ardentes, quãtum videtur, ſcyntillas diffundens. Diuus Matheus hic lapis eſt, qui maris, ideſt, ſeculi huius colorem aliquando habens cum publicanus erat, poſtea verò aurea ſapientia & charitate fulgentiſſima ſplenduit, &

ſcintillas emiſit ardentes tam ore docendo, quam euangelium ſcribendo, & miraculis corruſcando. Octauum, beryllus, viridis coloris, viriditatē puri maris referens præcipue in india. Viriditate quidem ſimilis ſmaragdo ſed cum pallore: Sic Thomas beryllus dicitur qui in india reperitur: nam & ipſe in india prædicauit euangelium & ibi ſanctum eius corpus requieſcit. Viridis eſt hic lapis quia Thomæ fide viuam & non deficientem ſignificat Sed viriditas eſt cum palore, quia in reſurrectione Domini eius fides deſignauit, & multum veritatis amiſit. Nonum topazius viridis coloris, aut potius aurei. Hæc gēma Iacobū Alphei deſignat omnibus virtutibus ſplendentē. Cuius fidei viriditas tanta fuit, atq; adeò nunquam emarcuit, vt iurauerit ſe non eſſe cōmeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem domini donec videret eum reſurgentem. Decimū chryſopraſus, pallorem habens auri: colore, inquam, viridis eſt aureaq; permixtura, quoddam in ſuper purpureum iubar trahens. Iudas Thadaus huic comparatur, propter eximiam eius fidem & charitatem, qui abagaro regi Chriſti prædicauit fidem. Vndecimū, hyacinthus, quæ ſimilis eſt aquæ radio ſolis percuſſæ ſereni cæli colore fulgens, vt ſaphirus: ſereno perſpicuus eſt & gratus; nubilo obtuſus qua gēma ſignificatur Symon Chananæus propter cæleſtes mores quibus erat ornatus, ad terrena immutabilis, cū ſolus cæli faciē mutari ſolitus, id eſt, illis perſpicuus quibus Deus prædicari euangeliū volebat cæteris corā oculis euaneſcens: ſicut dicitur gēma iſta euaneſcere antequā ſatiet: adeoq; non implere oculos vt penè non attingat marceſcens celerius nominis ſui flore. Duodecimū amethiſtus ad vini colorē accedens, & in violā deſinens: ferturq; reſiſtere ebrietati. Talis fuit Mathias qui non potuit vino ſuperbiæ inebriari, quamuis vnus ex omni diſcipulorū numero diuina ſorte vocatus ſit ad Apoſtolatū. Quod ſi hæc gēma facilis eſt ſcalpturis Thomas facilior impreſſionibus & figurationibus diuinis. Et portæ ſingulæ ex ſingulis erant margaritis: ita vt totus portæ cuiuslibet ambitus ex vna eſſet margarita: & cū etiā verū eſt quod in ſingulis portis circuibant duodecim margaritæ. Gratias enim & dona quæ habent omnes Apoſtoli habent ſinguli. Et platea ciuitatis aurū mundū tanqua vitrū pellucidū: ſicut enim platea publicus eſt locus in quo multitudo ciuiū congregari ſolet: ſic gaudiū illud immenſum quod beati percipiunt alter ex alterius beatitudine publicū eſt, & manifeſtū omnibus ex ſumma charitate proficiſcens & ideo auro mundo tanquā vitro perſpicuo cō[illegible] [illegible] cæterū nullo indigent templo materiali in cæleſti ciuitate.

quia

quia Deus & agnus illis eſt tēpli loco. Neq; ciuitas illa eget ſole iſto viſibili, aut luna vt luceant in ea, quia claritas Dei quæ eſt eius diuinitas illuminabit illam, & agnus Chriſtus vt homo eſt etiā erit lucerna beatis in quem reſpicient: & omnes illius ciuitatis ciues electi lux erunt in domino, & ipſi reges & potentes ſeculi non quidem omnes, ſed hi qui ad dominū conuertentur, & futuri ſeculi gloriā gloriæ, & honori præſentis ſeculi anteponunt & ſuis ſumptibus fidem Dei dilatare conati ſunt: hoc pacto afferent honorem & gloriā huic ſanctæ ciuitati. Et quia illic erit perpetua ſecuritas, nullusq; metus, & perpetuus dies nullaq; erit nox ideo portæ huius ciuitatis nunquā claudentur. Et angeli afferent omniū electorum merita vt ibi remunerentur, non autem aliorum. Quia nihil quod inquinat, aut eſt inquinatum ſiue immundum introibit in eam, ſed ſoli illi, qui prædeſtinati ſunt ad vitam æternam. Soli igitur electi qui ſunt lucis filij, huius ſunt ciuitatis.

CAPVT VIGESSIMVM ſecundum. Argumentum.

Deſcriptio continetur hoc capite fluminis ciuitatis alluentis, & ligni vitæ: deinde apparet Ioanni angelus, quem adorare volentem prohibet: & inuitatis interim ad mercedem percipiendam omnibus, excluduntur ab hac ciuitate omnes reprobi: poſt modum inuitato ad iudicium Chriſto, factaque inhibitione ne quid huic libro addatur, aut detrahatur, bene omnibus præcatur Ioannes.

ET oſtendit mihi fluuiū aquæ viuæ, ſplēdidū tā quā cryſtallum, procedentem de ſede Dei et agni. In medio plateæ eius, & ex vtraquè parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, et folia ligni ad ſanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius, ſed ſedes Dei & agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient illi. Et videbunt faciem eius: & nomen eius
Eſa.60.d *in frontibus eorum: Et nox vltra non erit: & non egebunt lumine lucernæ, nequè lumine ſolis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in ſecula ſeculorum. Et dixit mihi, hæc verba fideliſſima ſunt, et vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis quæ oportet fieri cito. Et ecce venio velociter Beatus qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc. Et poſtquam audiſſem, & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc oſtendebat: & dixit mihi, Vide ne feceris:*

con

A conſeruus enim tuus ſum, et fratrum tuorum prophetarū, & eorum qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora. Et dicit mihi, Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius, tempus enim propè eſt. Qui nocet, noceat adhuc:

B & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc: et qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: & ſanctus, ſanctificetur adhuc. Ecce venio cito, et merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Ego ſum α, & ω, primus (Eſa. 41 a & 44 a)

C et nouiſſimus, principium et finis. (Supra. 1 b ca. 21 b) Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris canes et venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, et omnis qui amat, & facit

D mendacium. Ego Ieſus miſi angelum meum, teſtificari vobis hæc in eccleſiis. Ego ſum radix & genus Dauid, ſtella ſplendida et matutina. Et ſpiritus et ſponſa dicunt, veni. (Eſa. 55 a) Et qui audit, dicat, Veni. Et qui ſitit, veniat: & qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Conteſtor enim omni audiēti verba prophetiæ libri huius, Si quis appoſuerit ad hæc: apponet deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius: auferet Deus partem eius de libro vitæ: & de ciuitate ſancta, & de his quæ ſcripta ſunt in libro iſto. Dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum. Etiam venio cito. Amen. Veni Domine Ieſu. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cū omnibus vobis. Amen.

Caput XXII.

ET oſtendit mihi fluuiū aquæ vitæ. In Græco eſt, aquæ vitæ, & ita legūt Primaſius, & Beda. Sed ſenſus eſt idem. Aqua enim vitæ dicitur more Hebræorum aqua viua, id eſt, ſemper emanans. Vt capite præcedenti dixerat: Dominus, ego ſitiēti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Ez. 47. Et

ſuper quemadmodum terra corpora A alis quodam modo lætatur & gaudet, ſtillantibus ſuper ipſam guttulis pluuiæ tēporaneę. Flumen igitur dicitur ſpiritus ſanctus irrigans & terrā hanc, hoc eſt, Eccleſiā quotidie germinatē, & terrā illam cœleſtem inebriatā hoc flumine aquę viuæ. Hic eſt torrens ille, & fluuius pacis quem Eccleſiæ ſuæ pollicitus fuerat Dominus apud Eſaiam capite vltimo dicens : Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi flu- B men pacis : & quaſi torrentem inundantem gloriam gentium. Flumen pacis meritò appellatur Spiritus ſanctus, quod illo pacificemur deo, & angelis. Promiſit ergo Deus hoc loco Eccleſiæ ſpũ tũ ſanctũ tantam pacem afferentem, vt non riuulo, ſed fluuio comparetur. Et gloriam gentium ſe eſſe ad Eccleſiam tranſlaturum, vt ſuperius annotauimus. Idq; impletum eſſe diximus quādo magni principes C & excellentes illuſtreſq; ſapientes, aliįque viri fortitudine, & gloria decorati idola reſpuerunt, ſeq; Chriſto ſubmiſerunt. Et vt piſces in marinis aquis nati, & nutriti nullum habent maris ſaporem, ſic hi in idolorum cultu geniti, & educati, à gentium vana ſuperſtitione longiſſimè fuerunt. Omnemque potentiam, diuitias, & gloriam ſuam pro dilatando Chriſti nomine libenter contulerunt. Declinabo, inquit, ſuper eam, quaſi fluuium pacis; D & ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quo modo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos. Et in Hieruſalem conſolabimini. Videbitis, & gaudebit cor veſtrum; & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt. Et cognoſcetur manus Domini ſeruis eius. Quibus verbis ſatis apertè oſtendit quanta conſolatione, quantaquè lætitia & gaudio afficiantur in hac vita electi, quantoquè afficiantur in illa ſuperna atquè æterna fælicitate. Fluuius ergo ille per vrbem fluens magnam illi affert & amænitatem, & vtilitatem. Nam oculos & animos exhilarat tàm aquis quàm arboribus, & herbis riparum, & omnia quæ vitæ vtilia ſunt, facilè per illum inuehuntur. Significat ergo fluuius magnam, & mirabilem eſſe beatorum lætitiam, & voluptatem & gaudium in Spiritu ſancto. O fęlices illæ animæ quæ aqua huius fluuij potantur, & perpetuò recreantur. Conſidera obſecro mecum, ſi guſtus in hac vita huius fluuij quantumuis tenuis & modicus, tàm ſuauiſſimus ſit; vt iure optimo omni mundi dulcedini præſtet: quid futurum exiſtimàmus, quum in illa cœleſti patria ex ipſius met fluminis limpidiſſimis ſuauiſſimiſquè aquis omnino ſatiabimur? Huius fluminis aqua ſatiari incredibili deſiderio tenebatur, qui dicebat: ſatiabor, cùm apparuerit gloria tua. Et rurſum: inebriabuntur ab vbertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Pſalmo trigeſſimo quinto. Et Eſaias ſimiliter inquit: tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuũ, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, cæleſtium voluptatum, ſcilicet.

Iſa. vlt.

Pſa. 16. a
Pſa. 35.
Eſa. 60. a

¶ *Splendens*, inquit, *tanquam cryſtallum*. Hic eſt fluuius ille purus, non carnali ſenſu dilutus, nec voluptate ſordida corruptus: ſed ſinceritate gloriæ ſplendens, ceu cryſtallum, quod tranſlucidum eſt, reddenſquè quod poſt ſe eſt, qui paſcit, potat, delectat, ac reficit. Hic fluuius aquæ viuæ dicitur, quod conferat in gloria

vitā credentibus nunquam intermori- A turam. ¶ Hic fluuius ſecundum Primaſium dicitur fluuius aquæ vitæ, vt in initio annotauimus, quia procedit à fonte vitæ qui eſt Chriſtus. De illo enim legimus apud regium vatem: apud te eſt fons vitæ, & in lumine

Pſa. 35. tuo videbimus lumen. Pſalmo trigeſſimoquinto. Chriſtus itaque fons, & etiam fluuius dicitur, fons eò quod in ſe permanens ſit: fluuius quod ad ſatietatem ſanctis ſe vberrime com- B municet. Nam vbi fons appellatur, ſimiliter etiam torrens dicitur. Cum

Pſa. 35. enim Pſalmus diceret, ex torrente deliciarum tuarum potabis eos, ſecutus addit: quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. quare rectè ait noſter Ioannes ſe vidiſſe fluuium aquæ vitæ. Nam Spiritus ſanctus qui eſt fluuius, egreditur à fonte vitæ, & torrente aquæ viuæ, hoc eſt Chriſto. Vnde ſtatim ſubiun- C git: procedentem de ſede Dei, & agni, ideſt, à patre & filio, procedentem.

Ambr. Vt Ambroſius ſuperius annotauit.

¶ Mitto modo quoſdam, qui hunc locum de Eccleſia nunc militanti explicantes, aiunt per fluuium iſtum aquæ viuæ doctrinam veteris & noui teſtamenti eſſe intelligendam. Nam quamuis aqua in ſacra ſcriptura prædicationem Euangelicam ſignificet, dicente Salomone, aqua profunda, D verba ex ore viri, & torrens redundans fons ſapientiæ: & Domino in Euangelio, qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: quamuis etiam hæc doctrina quos irrigat, viuificet, & ad vitam æternam inuitet. & cryſtallo ſplendenti comparari poſſit ob puritatem fidei, quæ in baptiſmo recipitur, tamen reuera præſens caput, ſicut & præcedens, ad cæleſtem

A illam vrbem, quam inquirimus, qui peregrinamur à Domino: eſt referendum. Sed cum Eccleſia militans multis in rebus ſimilis ſit triumphanti, nō eſt mirum de triumphanti multa dici ad eorum ſimilitudinem quibꝰ potitur militans. Vt ſuperius capite. 21. annotauimus. Apo. 21. multa etiam econtra quæ ad militantem pertinent triumphanti adaptantur: ſicut eſt illud Ezechielis, capite quadrageſſimoſeptimo. Ecce Ezech. 47.

B aquæ egrediebantur ſubter limen domus, &c. Cumque me conuertiſſem ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Et ſtatim ait: ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum, non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per ſingulos menſes afferet primitiua, quia aquæ eius de ſanctuario egredientur. Ad quæ omnia alludere videtur D. Ioan.

C in hoc capite deſcribens fluuium, & ripas eius: atque arbores ex vtraqꝫ parte riparum conſitas fructus ſaluberrimos ferentes, ſed in hoc loco Propheta reuera ſignificat per hunc fluuium doctrinam Euangelicam per totum orbem diffuſam, quę omnes nationes ad veram fidem reuocauit. De illa ait Eccleſiaſticus: aqua ſapientię ſalutaris Eccle. 15. potauit illū: & regius propheta: ſuper Pſa. 22. aquā refectionis educauit me: animā

D meā cōuertit. Et Zacha. c. 14. in die illa Zacha. 14. egredientur aquæ viuæ de Hieruſalē in æſtate & hyeme erūt in quē locū lego Hiero. & Ioel propheta: & erit in die illa ſtillabūt mōtes dulcedine, & colles fluent lacte, & per oēs riuos Iuda ibūt aquę, & fons de domo dñi egredietur. Et irrigabit torrentē ſpinarū. Et vt ſignificaret Propheta amœnitatem & fertilitatem, & vberrimorum fructuum abundantiam quæ erat ex euangelica do-

doctrina producenda deſcribit ligna multa fructifera in vtraq; parte ripę conſita. Cæterum hîc noſter Euangeliſta de ſtatu beatorum loquitur quos fluminis huius impetus lętitia incredibili afficit, quorum vita puriſſimã habet voluptatẽ, cui nihil triſte miſceatur, Et huius vitæ ac voluptatis æternitas non eſt eis ignota, ſed pleniſſime cognita: quemadmodũ purus fluuius & perlucidus inſtar cryſtalli, nihil habet quod lateat intuentes.

¶ *In medio plateæ eius*, ciuitatis. ſ. *& ex vtraque parte fluminis lignum vitæ.* Gręcè ſic dicitur, ἐν μέσῳ τῆσ πλατέιας αὐτῆσ καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ξύλον ζωῆσ. Ideſt, in medio plateæ eius, & fluminis hinc & illinc, ſubaudi, erat, lignum vitæ. Imprimis obſerua. Lignum hic poſitum in ſingulari pro plurali poni more ſcripturæ ex vtraque ergo parte fluminis erant ligna vitæ. Secundò, notabis, non eſſe intelligendum plateam ſeiunctam eſſe à fluuio: ita vt lignum vitæ ſit in ribis, & in platea. Sed fluuius è fonte ſuo egrediens totam vrbem interſecat, in cuius medio platea eſt per quam etiã fluit. Ita vt, & in platea & in reliqua vrbe, arbores vitæ ſint intraq; ripa. Si autem in platea gaudium beatorũ intelligitur, quod alter ex alterius beatitudine percipit, vt diximus capite præcedenti. Rectè nunc dicere poterimꝰ fluuium per plateam fluentem, & ligna vitæ in vtraquè ripa habentem ſignificare gaudiũ illud à Spiritu ſancto diffuſum immortale fore, hoc eſt, eũdem beatorum numerum ſemper futurum eſſe, eandemquè mutuæ conſuetudinis, atquè conuictus ſuauitatem. Ita vt nihil vnquam minuatur, nunquam marceſcat, ſed ſemper eandem ſeruet viriditatem. Hoc declarat

A lignum vitæ in vtraquè ripa conſitum. In quo ad terreſtrem paradiſum alludit. Habebat enim paradiſus lignum vitæ, ideſt, arborem, cuius fructu dum veſcerentur primi parentes mori minime poſſent. Erat autem in medio paradiſi fons, à quo arbor vitæ irrigaretur. At in cœleſti paradiſo multæ arbores vitæ ſunt in vtraquè ripa, vt intelligamus omnes beatos, quocumquè in loco ſint, ideſt,
B quibuſcumquè meritis præſtent, ſiuę maioribus, ſiue minoribus, arborem vitæ habere, ex cuius fructu comedant, ideſt, in æternum eſſe victuros. Si enim vnum vitæ lignum poneret, putare aliquis poſſet vnius arboris fructus tantæ multitudini futuræ ſufficere non poſſe. Nec fonte irriganti arbores, ſed fluuio, qui copioſior eſt, & plenior: vt pleniorem hanc vitam eſſe intelligamus, quàm
C illam paradiſi. Rurſum: & fluuius magnus eſſet, areſcere arbores poſſent, ſi procul ab eo eſſent: idcirco in ripa ſunt. Sicut de fructifera arbore ſcriptum eſt Pſalmo primo, & erit ſicut lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Non autem in altera ripa tantum: ne qui extra alteram morantur, aut eius fructu careant, aut cum labo-
D re eum habeant. Sed in vtraquè ripa, ideſt, vbicumque beati commorabũtur fructum vitæ comedent.

Pſa. 1.

¶ Claudius, & Gagneius, & alij patres per hoc lignum vitæ intelligunt Chriſtum dominum. Ipſe enim eſt lignum vitæ, qui panis eſt vitæ: conferens vitam nobis. Ipſe quidem eſt lignum illud plantatum ſecus decurſus aquarum, fructum ſuum præbens opportuno tempore ſuo: cuius folium

Vide Hila. in Pſa. 1. explicans hæc verba, & erit tanquam lignum. &c.
Ezech. 47.

non deſſuet. Ipſe, inquam, ſummũ eſt A lignum pomiferum. De quo Ezech. 47. cuius fructus ſunt in cibum, & folia in medicinam. Eſt, inquam, lignũ vitæ de quo Salomon in Prouerbijs, cap. 3. Beatus vir, qui inuenit ſapientia, lignum vitæ ijs, qui apprehenderint eam. Eſt autem in medio plateę ciuitatis Hieruſalem cœleſtis, qui faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis, ſcilicet, viſione in verbo eos beatos reficiens. Præterea dicitur in B vtraq; fluminis parte eſſe, ideſt, hinc & illinc, aut vltro citroq;, quia hoc lignum vitæ vbiq; exiſtens vbiq; in illa ciuitate plantatum, obiectum eſt beatitudinis tum angelis, tum beatis hominibus. Vtraq; enim pars fluminis duas beatorum ſpecies ſignificat, angelos. ſ. ac beatos homines, qui ex fluuio ſpirit9 ſancti potantur atq; aluntur, atq; hinc, & illinc lignum vitæ habent Christum, ſcilicet ferentem fructum C æternę viridisq; vitę. Si enim lignum nõ eſſet minime dixiſſet: ſi in ligno viridi hoc faciũt, quid fiet in arido? quo ęnigmate teſtabat dñs ſummam innocentiam ſuam, quod ſolus eſſet hominum nulla vitiorum, aut cupiditatum carie vitiatus, ſed omni virtutum genere totus florens, ac perpetuò germinans. Eodem ænigmate vſus eſt atq; eadem metaphora, cum apud Matthæum ait: aut igitur facite arborem D bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructũ eius malum, ac ſi apertius diceret: aut fateamini me ſpiritu bono agi, qui fatemini opera mea eſſe bona. Aut opera dicite mala. ſ. miracula à me facta miſerias hominum ſubleuantia, neminẽ lędentia, nec adhibita ad inanẽ oſtentationẽ, ſed ad beneficentiam & oſtentationem: vt probabile fiat quod dicitis me ſpiritũ habere mali Beelzebub. Ecce ex his conſtat Chriſtũ appellari lignum vitæ, arborem bonã, & lignũ fructiferũ quod in cœleſti ciuitate cibat & reficit atq; recreat omnes beatos. ¶ Sunt qui hoc totum ad Eccleſiã militantem. quæ in multis aſſimilatur triumphanti vt iam diximus, referant. Ita vt per fluuium euangelica doctrina deſignetur; cuius mandata omni cryſtallo ſunt ſplendidiora, & dogmata eius velut folia arboris ad ſalutem ſunt gentium, quibus de Dei mãdato ſanctum euangelium eſt annuntiatũ. Vt autem intelligeremus nemini denegatum eſſe introitũ ad hanc doctrinã ſalutarem, ne aliquis excuſari poſſet: idcirco dicitur, lignum hoc vuę in medio plateę, ex vtraq; parte fluminis per illã traſeũtis eſſe conſitũ. Prętere a in medio plateę eius, nõ intra murũ altũ & inexpugnabilẽ, nõ inter rupes & alta ſaxa, ſed vbi ab omnibus tãgi, & colligi fructus eius facilè poſſet. Hinc verò & illinc, & ex vtraq; parte fluminis cõſita eſt magna iſtarũ arborũ multitudo plãtataq; ſecus decurſus aquarũ, ne qui ex aduerſo alterius ripæ ſunt, dicerent: rapidus & violentus eſt fluuius: idcirco nobis accedere nõ conceditur. Ex vtraq; parte fluminis plantatũ eſt lignum vitę, neq; aliquis cherub in rõphea cuſtodit illũ. In hũc modũ legim9 apud Ezeche. in die illa erit fons patẽs domui Dauid, & Hieruſalẽ, in ablutionẽ peccatoris & mẽſtruatæ. Patens, inquit, erit fons. Et ſapientia Dei foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam, & mandatum imponitur diſcipulis: quæ audiſtis in aure, prædicate ſuper tecta. Cunctis ergo patet additus ad ſalutem, omnibus adeſt Chriſtus, & eius euangelium. Curandum ergo nobis eſt, quod à ſpõſa deſ-

Marginal notes: Pro. 3. — Luc. 23. — Math. 12. — Math. 12. — Luc. 11. — Ezech. 13. — Pro. 1. — Math. 10.

Cant.5. deſcribitur factum in Cāticis.c.5. Sub vmbra illius ſedi:& fructus eius dulcis gutturi meo. Niſi ais, quid nam obſecro eſt ſedere? Altè præcepta euangelica conſiderare. Niſi enim profunda altaq; mente præceptum de amore proſequendo inimicos cōſideres, grauiſſimum, & maximè amarum & inſuaue, atq; impoſſibile tibi videbitur. Sede ergo atq; conſidera imperātis poteſtatem, & mercedem tibi propoſitam, ac premium ſingulare, & tūc dulce quidem erit gutturi tuo. Ideo de glorioſo Stephano canit Eccleſia: Exo.15. lapides torrentis illi dulces fuerūt. Amariſſimæ erant aquæ marà, ſed immiſo ligno dulciſſimæ ſunt factę. Verbum ergo Dei quod eſt lignum vitæ omnes amaritudines huius vitæ in dulcedinem conuertit. Quamuis igitur hæc omnia quæ de fluuio & ligno vitæ hoc loco dicuntur, rectè adaptari poſſint Eccleſiæ peregrināti, vt modo enarrauimus: tamen reuera ad Eccleſiam triumphantem pertinēt, vt in prima & ſecunda expoſitione oſtēdimus.

¶ *Afferens fructus duodecim.* Hoc nequis forte acciperet ita referre, ſcilicet hanc arborem ſimul duodecim fructus diuerſos, verbis ſequentibus explanat dicens: *per menſes ſingulos reddens fructum ſuum.* Quod tamen adhuc ambiguum eſt: neque enim conſtat an duodecim fructus afferat, an verò eūdem fructum duodecies. Verum quum nihil dicatur, quod diuerſos fructus intelligere cogat, potius dicendum eſt eundem fructum ferri Hilarius. duodecies. Vnde D. Hilarius in Pſalmum.1. ita refert hæc verba. Et oſtendit mihi ex vtraquè parte fluminis arborem vitæ, quæ facit fructus duodecies. In quo deſignatur & indicatur e-

A ximia quædam fertilitas, atq; abundātia maxima illius terrę nobis promiſſæ: cuius imaginem gerebat terra illa olim filijs Iſraelis promiſſa, quæ lacte & melle cæteris quæ rebus ad vitam Leui. 20.d felicem neceſſarijs affluebat: ſic terra illa viuentium vndique delicijs, & bonis referta eſt. Plenaq; omni lætitia & gaudio. Deinde oſtenditur huius arboris fructum neq; vnquam defuturum nec tedium vllum allaturum. Nam B fructus quos arbores noſtræ ferunt, ſępè antequam alteri colligantur, deficiunt. Vel quia non eſt tanta illorum copia, vel quia tantam diuturnitatem ſuſtinere non poſſunt: deinde etiam ſi per totum annum durarent, nō ęquè grati durant. Noui præſtantiores, & gratiores ſunt, & tempore veteraſcūt, & ſaporis & coloris gratiam perdunt, & ſatietatem afferunt. At arbor ſingulis menſibus nouum fructum ferens, C & inopiam copia fructuum tollet, & ſatietatem ac faſtidium nouitate. Ita beatorum gaudia neque vnquam deficiunt, neque aliquid præſtantiæ ſuæ amittunt, nec ſatietate aliqua afficiūt.

¶ Qui verò per lignum vitæ Chriſtum intelligunt, ita hunc locum explicant, quod illud lignum vitæ Chriſtus dabit fructum ſuum omni tempore. Per menſes ſingulos intelligentes idem quod perpetuò, omniq; tem- D pore: & hoc eſt quod ad literam Eſa. cap. vltimo ait: erit menſis ex menſe, & ſabbatū ex ſabbato, quaſi dicat ſemper, & omni tempore veniet omnis caro vt adoret coram facie mea: in æternum ergo arbor vitæ Chriſtus dabit fructum ſuum. Quod ſi fortunatæ inſulæ, ac fœlices haberi ſoleant regiones, quarum arbores tantum binos in anno referant fructus: quanto magis fortunatiſſima hæc erit terra cœleſtis,

in vnum nouum hominem, faciens pacem vt reconcilient ambos in vno corpore Deo per carnẽ, interficiẽs inimicitias in ſemetipſo. Eā ergo obcauſam aiunt, & Ezechiel, & Ioānes eſſe fluuium euangelij ex vtraq; parte arboribus fructiferis cinctum, hoc eſt, ex gentibus & iudęis fidem profitentibus, quos doctrina euangelica traxit ad veram pietatem. Cæterum, fructus iſtarum arborum ſunt actiones ſanctæ: folia ſunt cæremoniæ conferentia ſalutarem medicinam. Et ſicut folia quamuis fructus non ferant, eos tamen protegunt & defendunt, atq; arborem decorant, ſic quamuis in cæremonijs non ſit virtutis, & perfectionis eſſentia, proſunt tamen plurimū ad eam conſeruandam, & ad religionem decorandam. Ligna vites ſuſtinẽtia vuas non ferunt, ſed ſuſtinent ſæps in agro arboribus conſito non nutrit plātas, ſed ſeruat: ſic cęremonię ſanctæ, & ſi non ſint ipſa religio perſe, cō ducunt tamen maximè ad illam conſeruandam. ¶ Præterea, quid folia iſtarum arborum ſignificant, niſi verba iuſtorum ſancta & vera quę mederi ſolent, nō vulnus inferre? Et ſi talia ſint, producant arbores iſtæ, hoc eſt, iuſti, huiuſmodi folia, loquantur inquam, nam non prohibet illis Dominus loqui. Caueant autem ne defluat folium aliquod exeis, hoc eſt, ne verbum loquantur in terram decidens, comedendum, quod iniquum ſit, à porcis inferni. Pendeant ab ipſa arbore ne terram tangant, ſed auolantes Philomelæ cœleſtes, in ramiſq; inſidentes, dicant, conuerſatio huius iuſti in cęlis eſt. O quàm pulchra iſta folia ſunt, nullum defluit folium ex eo talis arbor fuit ſanctus Samuel, de quo inquit ſcriptura, non cecidit ex omni-

Similitudi ne.

Similitudi ne.

A bus verbis eius in terram, ideſt, nullū verbum protulit Samuel, quod eſſet vanum, & inane. Talia erant verba Chriſti arboris vitæ folia in ſalutem ferentis: talia verba virginis, quæ nequid vanū loqueretur cogitabat prius qualis eſſet ſalutatio angeli. Hoc myſteriū ſignificauit nobis Chrs dn̄s quādo eiecto dęmonio locutus eſt mut9. Vt hinc diſcerem9 non eſſe nobis loquēdū, niſi quando diabolus non latet in pectore. Si enim is ſuggerat verba B quæ loquemur, niſi obſcena, turpia, praua? Aderat diabolus in corde phariſæorum, & ideo dicebant: in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dęmonia. Adderat ſpiritus ſanctus in corde illius mulieris Chriſtum audientis quę dicebat: beatus venter qui te portauit: folium eius non defluit. Digito ergo comprimenda ſunt labia, claudendum os, tūcq; apperiendum cum quid boni ſumus dicturi, aut docturi, C exemplo Chriſti de quo ait Matheus cap. 5. Quod aperiens os ſuum, docebat populum. Vas enim quod caret opericulo & ligatura deſuper, immūdum eſt, & omnia effutiens. & temerè ianuam oris aperiens, ingratus eſt domino. Vnde Iacobus ait: ſi quis putat ſe religioſum eſſe, non refrenans linguam ſuam, huius vana eſt religio. Et Dauid: vir linguoſus non dirigetur in terra. En vides quemadmodum D hæc duo loca, & Ezechielis, & Ioānis rectè conſonāt. Verum eſt tamen ex profeſſo Ezechielem de Eccleſia militanti in illo capite prophetare, vt patebit legentibus: Ioānes verò hic de triumphanti, quamuis ea quæ de fluuio & arboribus dixerit præſenti Eccleſiæ accommodari poſſint. Quod verò hoc ita ſit, vel ex verbis ſequentibus ſatis aperte colligi poteſt nam ſta

Luc. 1.

Math. 5.

Iacob. 1.

Pſa. 139.

HHHH 4 tim

tim ſubiungitur: & omne maledictũ non erit amplius: ſed ſedes Dei & agni in ea erunt: & ſerui eius ſeruient illi. Quæ potius pertinent ad triumphantem quàm ad militantem.

¶ *Et omne maledictũ nõ erit amplius.* Quòd maledictum appellet, indicat verbum in græco poſitu, κατανάθεμα, catanathema ac ſi diceret: nihil tale erit quod execratione, & ſeparatione dignum ſit: nullum crimen, aut ſcele- B ris macula erit in illa Hieruſalem cœleſti. Neque in ciuibus eius: licet multoties dum in carne viuebant Deum offenderint. Ideo enim dixit non erit amplius. Sicut expoſuimus. cap. 3. inter explicandum verba illa, qui vicerit faciam illum columnã in templo Dei mei, & foras nõ egredietur amplius. Et cap. 14. Vbi ſimilia ponuntur verba. Quia igitur perpetuæ felicitatis patria eſt illa, ideo nõ mirum quod C nihil maledicti reperiatur in illa, totũ enim eſt benedictio quicquid ibi eſt, totum lætitia, gaudium, laus, atq; gratiarum actio. Sicut ſcriptum legimus. Exultabũt ſancti in gloria, lætabũtur in cubilibus ſuis. Et rurſum: beati qui ambulant in lege tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabũt te. Felicia ergo proſpera atquè ad votum ſanctorum erunt omnia, aut quo pacto in illa ciuitate maledictum aliquod inueniri po D terit, quando iam diu abolitum & cõdemnatum cõiectumquè erit maledictum omne in ſtagnum ignis ardentis? In præſenti Eccleſia maledictum inuenitur à primis parentibus originem trahens: at in illa triumphãti omnia benedictionibus ſunt repleta, vi & virtute illius benedictionis: venite benedicti patris mei. Præterea nullum ibi erit maledictum, hoc eſt, nulla ver-

Apo 3.

Apo 14.

Pſa 149.

Pſa. 83.

Math. 25

A bi mali prolatio, nulla hæreſis nullaq; Dei offenſio iuxta illud Eſai. capi. 60. Nõ audietur iniquitas vltra in terra tua: vaſtitas & contritio in terminis tuis. Ab Eccleſia militanti ſe transfert Propheta ad triumphantem, qui tranſitus eſt frequens in prophetis.

Eſa. 60.

¶ *Sed ſedes Dei & agni in illa erunt.* Quid obſecro mirum quod expers ſit illa ciuitas omnis maledictionis, cũ ſedeat in illa Deus qui eſt benedictus, & agnus eius Chriſtus? Quid mirũ in quod ſedes regia Dei ſit poſita perpetuò in illa ciuitate, quod nunquam Deus & agnus eius illam deſerant, ſed ſemper in illa habitent, quando nihil in ea inueniri poſſit quod eis diſpliceat. Vnde idcirco ſtatim ſubiungit Euãgeliſta: & ſerui eius ſeruient illi. Cæterum in hoc loco Primaſius legit thronum: vnus thronus, vna ſedes indiuiſibilis ſeſſionis. Sic enim ait: non dixit, erũt neque throni, vbi enim vnitas eſt naturalis & differẽs gloria deitatis, ibi maximè commendari oportuit vnus thronus indiuiſibilis ſeſſionis, qui neq; Arrianę prauitatis aſtu diuidi, nec Sabellianæ vanitatis poſſet ſuſpitione confundi. Græca lectio ſic habet. καὶ ὁ θρονος τῦ θεῦ καὶ τῦ ἀρνῦ ἐν αὐτῇ ἔϛαι idest, thronus Dei & agni in illa erũt. Sedes iſta regnum Dei & agni. Sedet Chriſtus cum patre etiam vt homo, & perpetuò ſedebit. Regnabit inquit, in domo Iacob in æternum, credimus modo adminiſtrationem regni Chriſto eſſe commiſſam iuxta hominem, & quia tunc eiuſmodi adminiſtratio ceſſatura ſit, nec tamẽ proinde Chriſtus nõ erit rex.

Primaſius.

Luc. 1.

¶ *Et ſerui eius ſeruient ei.* Ideſt, omnes illius ciues ſemper ſe ſeruos Dei eſſe agnoſcent: eiq; perpetuo cultu & animi deuotione ſeruient. Quaſi dicat:

eat: atq; ideo ſemper Dei ſedes in illa vrbe permanebit. Serui, inquit, eius ſeruient ei, non dubium quin Deo & agno, qui ſunt vnum in vna hypoſtaſi. Serui Dei, electi omnes ſunt. Sed ais (inquit Aymo) cum Dominus diſcipulis dicat, **Haymo.** iam nō dicam vos ſeruos, ſed amicos: quo modo hic ſcriptura iam immortales effectos, vocat ſeruos? Aut ſi iam à ſeruitute corruptionis liberati, ad libertatem & gloriam filiorum Dei peruenient: quo modo in illa quiete æterna ſeruire narrātur? Sed ſciendum nobis eſt, quia in eo quod iam nullo certamine deſudabunt, ſed æterna quiete erunt, liberi erunt, & nulla ſeruitute obnoxij. Nam & nunc non ſunt ſerui timoris ſed amoris. Duæ enim ſunt ſeruitutes, altera ſeruilis, altera filialis. Timet ſeruus, ſed aliter quàm filius. Ille ne verberetur à Domino, hic ne pater, quē amore proſequitur, offendatur. Seruit ille timore, hic amore, nihil interim ad hęreditatem reſpiciens, ſed ſolum quia pater eſt, non offendit: pietatem erga illum habens, reuerentiam & religionem. Hac ſeruitute ſeruiunt electi omnipotenti patri: præcauentes, ne eum in aliquo hîc omnino offendant: ibi autem ſeruiunt ei laudando, & glorificando, & tanquam Deum adorando. Vnde vbi nos habemus ſeruient ei, græca lectio habet: λατρεύσουσιν αὐτῷ, ideſt, ſeruitute latriæ eum adorabunt. Ad quem modum ſeruire Deo regnare eſt.

¶ *Et videbunt faciem eius.* Ideſt, ſemper cum eo viuent, in ſuma familiaritate & amicitia: & clara eius viſione fruentur. Hæc ſanè eſt præcipua ratio **1. Cor. 13.** noſtræ beatitudinis Deum videre ſicuti eſt: videre, inquam, eum facie ad faciem. Vnde Chriſtus Dominus vo**A**lens apud Mathæum oſtendere nullum ex paruulis in eum credentibus eſſe contemnendum ait: **Math. 18.** angeli enim eorum ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt. Soliciti ſunt angeli pro noſtra ſalute, & ita ſæpè contingit, vt peccatores iam iam morituri, angelis pro illis præcantibus, conuertantur, & qui paulò ante iratum ſibi videant Deum, videant tandem faciē eius in iubilo. Ad quod facit quod Iob **Iob 33.** **B** cap. 33. ait: ſi fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, vt annunciēt hominis æquitatem, miſerebitur eius & dicet: libera illum, vt nō deſcendat in corruptionem deprecabitur Deū, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, conducere ſolet maximè deprecatio angeli alicuius referētis deo aliqua bona moralia à peccatore facta, vt eius miſereatur Dominus, atq; miſericordia commotus inſ**C**piret peccatorem, & illum trahat ad pęnitentiam veram: tractuſq; atq; dolore animi contritus poſſit iam miſer faciem ſuam ad Deum leuare: eiuſquè vultum placidum & in hac vita: & multo gratiorem, & placidiorem in cœleſti patria intueri, vbi omnes electi faciem eius alacrem perpetuò videbunt. Si igitur ò peccator iratum Deum tibi ob ſcelera tua eſſe intellexeris præcare illum, & vera pœnitentia compone mores tuos, & tunc faciem **D** eius lætam videbis. Huius rei figuram habes in lib. Eſther. cap. 15. vbi narrat **Eſther 15.** ſcriptura quod Eſther aſſumpſerit duas famulas, & ſuper vnam quidem innitebatur: altera verò ſequebatur dominam defluentia in humum indumenta ſuſtentans, Et ingreſſa ſtetit contra regem: cuius vultum iratum videns corruit, & in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillam reclina

nauit caput. Cui rex manſuetus effectus ait. Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus noli timere. Cur mihi non loqueris? Quæ reſpondit. Vidi te Domine quaſi angelum Dei: & conturbatum eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es Domine, & facies tua plena gratiarum. Eſther pœnitentem deſignat. Qui vna & altera virtute comitatus, hoc eſt fiducia, cui innititur, & pœnitentia actus ſuos componente, ingreditur ad dominum, ſibi aliàs maximè iratum. Nam quandiu peccatum non dimittitur ſemper Deus oculos ardentes habet: ideo rex Dauid dicebat non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Pſa. 142. Sed poſtea placatus dominus per verum animi dolorem, blãditur homini, & oſculatur, & tandem poſt mortem iuſtus admiratur præ claritate, & ſplendore gloriæ domini. Pœnitentiam igitur agamus ſi Dei facie frui perpetuò deſideramus. Pſa. 117. Felices animæ illæ iuſtorum, quę tanto tãquè immenſo bono gaudent. Oſtende mihi Domine faciem tuam, & ſaluus ero. Perduc me Domine ad tabernacula iuſtorũ, vbi perpetua vox auditur exultationis, & ſalutis videbunt, inquit, faciem eius. Hoc eſt, diuinam eſſentiam apertè, & ſine ænigmate intuebuntur. Videbũt Deum ſicuti eſt. 1. Cor. 13. Ca. 4. Vnde Paul. 1. Cor. cap. 13. ait: cũ eſſem paruulus ſapiebam, vt paruulus, cogitabam, vt paruulus. Quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erãt paruuli. 1 ad Ca. 4 Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem ac ſi diceret: ſicut enim homo vir factus puerilem linguam, puerileſquè exuit cogitationes: ita & cum euaſerimus in virum perfectum in menſurã

A ætatis plenitudinis Chriſti, ceſſabit quicquid imperfectum habemus: & qui nunc ſubobſcurè de Deo cognoſcimus, lucidè eum intuebimur, hoc enim indicat facie ad faciem, ac plenè illo dante cognoſcemus, ſicut ille plane nos nouit. Hoc idem ſignificare volens noſter Ioã. in prima ſua Cano. 1. Ioa. 3. cap. 3. ait. Nunc filij Dei ſumus, nondum autem apparuit quid erimus, ſcimus autem quoniam cum apparue-

B rit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Ac ſi diceret: nunc filij Dei ſumus adoptione. ſ. per baptiſmum & fidẽ, quoniã poteſtatem dedit omnibus qui credimus in eum filios Dei fieri. Nõdum autem aparuit quales olim in patria futuri ſumus, mortui enim eſtis ait Paulus ad Colloſ. 2. Coloſ. 2. & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: & ideo quia abſcondita eſt cum Chriſto, qui nos etiam,

C latebitquè in humana forma donec in iudicium veniat ſubdit: ſcimus autẽ quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus: qui ſicut inquit Paulus eodem loco, cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Similes autem ei erimus, nõ natura & ſubſtantia, ſed qualitate, ſcilicet, beati, ſancti, iuſti, puri: erimus, inquit, ſimiles illi, beati, quia videbimus eum ſicuti eſt, ideſt, ſicuti eſt iuſtus, o

D mnipotens, ſummè bonus, infinitè ſapiens, miſericors, pius, glorioſus, immortalis, infinitum ens. Hoc eſt, enim beatum eſſe, Deum & Chriſtum ſicuti eſt videre & agnoſcere, quod apud Ioã. cap. 17. Ioa. 17. Idem Chriſtus ait: hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Chriſtũ Ieſum. In præſenti ſi quidem vita initium vitæ æternæ eſt cognoſcere per fidem & in ænigmate Deum & filiũ

ab

ab eo miſſum:in futura vita hęc eſt vita æterna,& in hoc eſſentialiter conſiſtit hæc vita, in eo quod eſt videre Deum ſicuti eſt,ſiue cognoſcere clarè & euidenter Deum,qualis ipſe eſt. Qua viſione fruuntur beati de quib9 hic Ioãnes ait. Et videbunt faciem eius. Faciem,inquam,infinitæ pulchritudinis, & decoris,faciem immenſæ dulcedinis & ſuauitatis:faciem incredibilis voluptatis,faciem omni venuſtate decoratam: in quam deſiderant angeli proſpicere. Non quod nõ proſpiciant, ſed quia proſpicientes nunquam ſatiantur,ſed quo fruuntur magis,ea frui magis ſitiunt. Cæterum nemo noſtrum exiſtimet Deum corporis lineamentis cõſpectibilem,humanaq; effigie eſſe præditum:ſed quia in facie hominis cognitio eſt : idcirco hoc in loco per faciem quam electi videre dicuntur,nihil aliud quàm reuelata cognitio ſanctæ trinitatis intelligenda eſt:hoc eſt,quod Paulus ſignificare volebat dicens:nos autem reuelata facie gloriam domini ſpeculantes in eandem imaginem trãsformamur à claritate in claritatem.2.Cor.3. ac ſi

2.Cor 3.

dixiſſet:nos verò gloriam domini tanquam in ſpeculo recipientes,receptãquè alijs videndam exhibentes, nõ in

Exod.3.

ſtar Moyſi faciem velantes à claritate in claritatem,ſiue à gloria in gloriam, ideſt, per abundantem Dei gloriam in nos transfuſam transformamur, in eandem cum illo imaginem. Ideſt,ad eius imaginem & ſimilitudinem accedimus. Quia ſicut Ioãnes ait:cum

Gen 1.
1.Ioa.3.
2.Cor 3.d

apparuerit tuc ſimiles ei erimus. Trãſformamur autem,ait Paul. Tanquam à Domini ſpiritu;ideſt, Domini ſpiritu ſic nos transformante. Magnũ quidem miraculum,magna merces. Videbimus faciem eius, & transforma-

A bimur. Transformabimur in aliud, quàm quòd in facie modo ſumus. Tãta eſt vis, & potentia diuinæ viſionis. Sed quid mirum,nam & facies Moyſi ex colloquio Dei ita ſplendebat, vt non poſſent filij Iſrael in eam tẽdere. Exo 3.

Quãto magis fulgebit anima noſtra, quum viderit Deum facie ad faciem?

¶ *Et nomen eius in frontibus eorum.* Ideſt,apertam nominis eius confeſſionem præſeferentes. Mira quidem cũ

B gloria mutuo agnoſcent qua conſtantia nomen Dei in carne viuentes;fuerint confeſſi,idq; perpetuò faſſuri, nominis Dei & agni palàm præſeferentes confeſſionem,vel nomen eius eſſe dicitur in frontibus eorum,ideſt, ſemper ſe eſſe Dei gloriabuntur, & ab illo tum poſſidebuntur, vt expoſuimus, cap.3.&.14.in quibus ſimilia verba leguntur. Præterea iuſti tàm in illa Ecclesia triumphanti, quàm in militanti supra.ca.3. &.14.

C nomen Dei habent ſcriptum in frontibus ſuis. Nomen,inquam, illud de quo Ioãnes ait.1.Cano.cap.3. Videte 1.Ioa.3.

qualem charitatem dedit nobis pater vt filij Dei nominemur & ſimus. Hoc eſt nomen de quo Deus apud Eſaiam ca.56.dicit eunuchis,qui cuſtodierint Eſa.56.

ſabbata mea,& elegerint quæ ego volui,dabo eis nomen melius à filijs, & filiabus,nomẽ ſempiternum dabo eis quod nõ peribit. Hoc eſt, vocabo eos

D filios meos, quod nomen nunquam hominum interitu obrruetur,nam in ciuitate cœleſti nomen hoc in frontibus erit. Et.cap.65.vocabit ſeruos ſuos nomine alio,ſiue nomine nouo, vt 70.verterunt: Vel capitur hic nomen pro gloria & celebri fama quam adepti ſunt vincentes hoſtes ſuos ſpirituales. De quo in Prouer. Salomon. Melius,inquit,eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. De illuſtrium & iuſto Pro.22.

rum

Ecclef 41. rum nomine ait Eccleſiaſtic9 bonum nomen permanebit in æuum. De im piorum contra,nomen,inquit, impio

Pro 10. rum delebitur,& in Prouerbijs ait Salomon,nomen impiorum putreſcet. Promittit ergo Deus ſuis non illam gloriam inanem & vanam, quæ eſt falſa,& in populi temeritate conſtituta,ſed nomen ſuum,gloriam & celebritatem quæ in ſanctitate conſiſtit: quæ maxime ornat ſanctos in cœleſti patria iam conſtitutos. Hæc gloria, hoc celebre nomen ſanctorum longiſſimè diſtat à gloria & nomine hominum impiorum,quos in hac miſera vita mundus celebrat,& ſuſpicit. Si

Similitudo cut enim ſi aliquis tenens manu ligneam ſphæram eius fragilitatem colliges,& in veram ac cœleſtem ſphæram conferens vellet oſtendere cœlos eſſe ligneos,caducos,paruos, palpabiles,nullos æquales motus conſtãter ſeruantes, grauiter longèq; aberraret à vero:ſic qui nominis caduci & inanis gloriæ imperitæ multitudinis errorem captantis laudemq; populi vanè appetentis flagitia coniũgens, & gloriæ tribuens,vellet gloriam maculare,aſſerens eam eſſe leuem inanem, turbulentam,ambitioſam, & vitiorũ laudatricem in errore grauiſſimo verſaretur.Inanis enim & falſa gloria,tãtum abeſt à gloria,quàm ſphęra quædam linea ab ſphæra cœleſti,& ſydera picta ab illis admirabilibus ſtellis, quæ excellenti pulchritudine ornatę, immutabili conſtantia celeritateque mirabili circulos ſuos, orbesq; conficiũt,quarum decorem, & claritatem admiramur. Qua de re eleganter diſ-

Oſorius. ſeruit Oſorius in dialogis de gloria. Iuſti ergo & virtute præſtantes, & in hac vita & in futura habent hoc nomen,hanc famam,hanc gloriam præ

A clariſſimam,& maximè inſignem ob res egregiè geſtas,tàm cæteris manifeſtam ac ſi illam ſcriptam afferrent in frontibus ſuis.Appellatur autem hæc gloria & hoc nomen,gloria & nomẽ Dei ob ſuam excellentiam:qua ratione montes Dei dicuntur in ſacra ſcriptura montes eminentiſſimi. Item vocatur nomen Dei,nam tanta ſanctorum gloria Deo tribuenda eſt, cuius virtute, & gratia res ſtrenuè geſſerunt.

B ¶ *Et nox vltra non erit.* Quoniã homines aſſueti nocti,& diei,& viciſſitudini bonorum & maloru mundi ſunt, & vix cogitare poſſunt vitam,quę perpetuam lætitiam & claritatem habeat nullis tenebris interruptam, libenter repetit nullam fore noctem, vt certi9 ac firmius credant. Præterea nox in ſacra ſcriptura ſignificare ſolet calamitatem Iob 34. Inducet noctem & conterentur,ideſt,affliget eos Deus cala- Nox varie ſumitur in ſacra ſcriptura. Iob 34.

C mitate,& diſſipabuntur. Pſalm.16. Probaſti cor meũ & viſitaſti nocte. Hoc Pſa.16. eſt,animum meum Domine ſæpè rebus aduerſis explora ſti, & acerbiſſimis ęrumnarum tenebris circunfudiſti. Pſa.118. Memor fui nocte nominis Pſa.118. tui Domine. Et Hieremias.cap.14. deducant oculi mei lachrymas per noctem. Et Threnorum cap.1. plorans Hiere.14. Thre.1. plorauit in nocte. Ac ſi diceret ſummis ærumnis & calamitatibus oppreſ-

D ſa fluuium lachrymarum profudit. In illa ergo ciuitate ſancta nulla iam erit nox calamitatum: omnia erunt læta, & placida. Nox etiam deſignat culpã in ſacris literis. Sapien.17. Vinculis tenebrarum,& longę nocti compediti. Et Ioã.11. Si quis ambulauerit in die, non offendit,quia lucem huius mundi videt:ſi autem ambulauerit in nocte offendit. Hoc eſt,qui ſtudioſe vi- Sap.17. Ioa.11.

tam

tam tranſegerit, non offendet, qui au- A tè iniuſtè & impiè, offendet. Vbi dies pro virtute ſumitur, & nox pro impie tate, & delicto. Hinc Salo. ait in Pro. c.4. via impiorum tenebroſa. Et Dauid Pſal.34. fiant viæ illorum tenebræ & lubricum. In hac ergo mortali vita nox eſt impietatis & culpæ: in multis enim offendimus omnes: at in illa im mortali uita nulla erit nox peccati: nullæ tenebræ vitiorum, ſed omnia in luce clareſcent. Noctem deniq; igno B rantiam ſignificare in ſcriptura certò ſcimus: cum propheta Michæas dicat c.3. nox vobis prouiſione erit. Hoc eſt loco numinis vaticinationis erit vobis ignorantia. Hæc igitur nox ignorantiæ iam non erit in beatis, quoniã ipſi Deum videbunt in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Haymo. ſi verò noctem intel ligamus ignorantiam: lucernam verò vel ſolem diuini verbi prædicationẽ, C neq; nox erit tunc ignorantiæ, neque prædicatio doctrinæ, quia ſicut Eſaias dicit: tunc nõ docebit vir proximum ſuum dicens: cognoſce dominũ: quia omnes ſcient me, à maiori vſque ad minorem. Sed omnes æternæ ſapientiæ in hærentes, perfecta ſcientia fulgebunt, vt ſtatim dicemus.

Pro.4. Pſal.34. Michæ 3

¶ *Et non egebunt lumine lucernæ, neque ſolis lumine.* Si enim ibi nulla nox erit, certa res eſt quod nulla lucerna ibi erit opus. Si diem omni ſole clario D rem habebunt, ſole iſto viſibili minime indigebunt. Præterea iam non indigebunt lucerna veteris legis, neque ſole nouæ legis. Exod.c.27. præcipitur lucere lucernam in tabernaculo teſtimonij vſque ad mane. Adueniente namq; aurora lucerna non eſt neceſſaria quum ſol emiſpherum noſtrum illuminet: veteris legis cognitio per

Exod.27.

lucernam ſignificata durauit vſque ad mane, hoc eſt, vſque ad Chriſtum ſolem iuſtitiæ exortum. Vnde Paulus ait: nox præceſſit dies autem appropinquauit, adueniente ergo luce, ſole ipſo multo ſplendidiore non erit neceſſarius ſol. Quando igitur beati omnia vident in verbo omni ſole ſplendidiore non egebunt aut lucerna, ſiue cognitione veteris legis, aut ſole, hoc eſt, doctore euangelico, qui doceat eos myſteria euangelij. Et hoc eſt, quod ait: non egebunt lumine lucernæ, neque ſolis lumine, quoniam Dominus Deus illuminabit illos. Hoc oſtendit Apoſtolus 1. ad Timoth.6. Præcipio, inquit, tibi coram Deo, bonam confeſſionem: vt ſerues mandatum ſine macula, irreprehenſibile vſque in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, quem ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens, rex regum, & Dominus dominantium: qui ſolus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt. Admonet his verbis Paulus vt Deum & corde & ore confiteamur, in mandatiſquè eius ſeruandis perſeueremus, nam licet in, hac vita oculis corporeis lucem illam videre non poſſimus, aderit tamen dies aduentus Domini, quando & oculis corporis videbimus eum ſicuti eſt homo, & oculis mentis videbimus eum ſicuti eſt Deus, vt aliàs D. Ioãnes dixit, cum apparuerit ſimiles ei erimus, & videbimus eum ſicuti eſt. Tunc quidem nulla lucerna, nulloquè ſole indigebimus nam ad eum intuendum oculis corporeis ipſe agnus erit lucerna, ad eum verò ſpectandum oculis, & acie mentis ipſe erit verus ſol. Item per lucem proſperitates huius mũdi. Vnde

1.Timo.6. 1.Ioã.3.

Iob.17. Iob.c.17.inquit.Et ruſum poſt tenebras ſpero lucem,ideſt,poſt tenebras calamitatum,ſpero lucem proſperitatis.In cœleſti ergo illa patria ſicut nõ erit nox,nec erunt tenebræ aduerſitatum:ſic non indigebunt ſancti lucerna,ideſt, his,quæ nunc illis voluptati ſunt:neq; lumine ſolis,hoc eſt, huius ſeculi proſperitate,nã Dñs Deus erit illis ſumma voluptas,& immenſa proſperitas:qui enim Deum habent, omnia habent.

¶ *Et regnabunt in ſecula ſeculorum.* Quos ſeruos antea vocarat, nunc reges appellat,vt intelligeremus ſeruitutem illam,eſſe regnum feliciſſimum, ille nos emit vt ſui eſſemus,& illi ſeruientes regnaremus,nam ſeruire deo regnare eſt,ut ex paulo ſuperius diximus.

1.Cor.6. 1.Co.6.O magnę ſecuritatis fiducia,ô admirabilis æternitatis duratio. Regnabunt,inquit,in ſecula ſeculorũ. Quis tunc timebit,aut pauore aliquo afficietur?quis vitæ ſuæ finem & interitũ aliquando futurum eſſe formidabit?cõtendamus igitur ô fratres ingredi in illam requiem,feſtinemus ad regnum illud,vbi ſancti regnant ac regnabunt in ſecula ſeculoru. Omnia enim mundi regna caduca , & inania ſunt:omnia inſtabilia & corruptibilia. Regnum verò illud , perpetuum eſt, ſtabile eſt & nunquam periturum.

¶ *Et dixit mihi: hæc verba fideliſſima ſunt & vera. Et dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis,quæ oportet fieri cito. Et ecce venio velociter. Beatus qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui,& vidi hæc. Et poſtquam audiſſem & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc oſtendebat:& dixit mihi:vide ne feceris,conſeruus enim tuus ſum, & fratrũ tuorum prophetarum,& eorum qui ſer-*

A *uant verba prophetiæ libri huius. Deũ adora:& dixit mihi,ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius. Tempus enim prope eſt. Qui nocet noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc: Et qui iuſtus eſt,iuſtificetur adhuc: & ſanctus. ſanctificetur adhuc. Ecce venio cito & merces mea mecũ eſt,reddere vnicuiq; ſecundum opera ſua.*

¶ Ia incipit D.Ioã.huius prophetiæ epilogũ,que proſequitur ad finẽ vſq; huius capitis. & imprimis in hac pri-

B ma epilogi parte oſtẽdit libris hu⁹ autoritatẽ dicẽdo:hęc verba ſunt fideliſſima , & vera oſtendit eius perſpicuitatem in quibuſdam in eo contentis, à verſu illo:& dixit mihi:vide ne feceris,&c.

¶ *Et dixit mihi hæc verba fideliſſima ſunt & vera.* Quoniã multa dixerat de ciuitate illa ſancta Hieruſalẽ, quæ vehemẽter poterãt ad ſe trahere animos & corda fideliũ, iure ea iterũ cõfirmat

C vt nulli de eis aliqua ſuſpicio suboriri poſſet.Beda,non de Ioanis fiducia dubitabat, ſed veram viſionem omni eccleſiæ,in qua & paruulos futuros nouerat,commendabat.Sæpè enim hæc angelus inculcat,vt ea vera eſſe credamus,mirum ſanè videtur , quod nos fideles fidem his verbis certam adhibeamus,& in peccatis , & ſceleribus ſordeſcamus:quaſi homines qui his fideliſſimis verbis minime credunt.

D Nos miſeros & infelices, nam vapulabimus magis. Quando cognoſcentes voluntatem patris,eius præceptis parere contemnimus.Obſerua: ſicut in aſſeruandis precioſis rebus,ſolent homines adhibere diligẽtiam, & curam maximam , ne impius fur eas ſurripiat:ita intelligens Deus plurimos huius prophetiæ aduerſarios futuros in hoc epilogo nonnulla pro eius tutela , & defenſione poſuit : è quibus

pri-

primum, hoc eſt, hæc verba fideliſſima ſunt & vera: nam Deus, qui virtute infinita eſt præditus, per ſuum Angelum, qui mentiri neſcit, hæc manifeſtare voluit ſuis fidelibus qui ſunt eius populus, ſuum regnum peculiare, & ſanctum.

¶ Et dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri cito. Hoc eſt, Dominus Deus qui prophetis futura inſpirat. Spiritus vocat propheticas reuelationes. Ac ſi dicat: qui prophetis dat ſpiritus propheticos. Vnde Aretas. Hoc ſignificare vult per hoc quod ait, Dominus ſpirituum, ac ſi dixiſſet Domin9 prophetici doni. Et Ambro. dominus Deus qui ſpiritum prophetiæ dedit omnibus ſanctis prophetis. Nam vt D. Pet. ait: non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines. Græca lectio habet. καὶ κύριοσ ὁ θεὸσ τῶν ἁγίων προφητῶν. Dominus Deus ſanctorum prophetarum. Et ita vertit Eraſmus. Sed conuenientius legitur: Dominus Deus ſpirituum prophetarum. Quaſi dominus qui dedit olim ſpiritum prophetiæ prophetis ſuis, idem dignatus ſit hæc quoque per modum prophetiæ reuelare. Haymo legit: Dominus ſpiritus prophetarum, ideſt, ipſe qui olim loquutus eſt in prophetis, idem miſit angelum ſuum oſtēdere Ioāni, & in illo omni Eccleſiæ. Siue ergo ſit, ſpirituum, ſiue ſanctorum, ſiue ſpiritus: hoc certum eſt, quod à domino Deo hæc prophetia diui Ioānis dimanauerit: qui cum ſit dominus Deus vniuerſorum per creationem, & gubernationem, peculiariter autem, per redemptionem & iuſtificationem ſanctorum, qui ſuis olim prophetis dabat ſpiritum prophetandi, qui eſt & ipſe ſpiritus Ioan. capite 4. ſpiritus eſt Deus. Neceſſario ſit vera eſſe & fideliſſima quæ in hoc libro traduntur, non apocrypha, aut nulla fide digna, quin potius adoranda, & amplectenda ſummaquè cum religione tractanda. Et vt intelligeremus ea eſſe veriſſima ſtatim ſubiungit. Quę oportet fieri cito, ideſt, in breui, vel in præſenti, vt ſuperius diximus. Quidquid enim in hoc ſeculo, aut in futuro faciendum eſt, ſemper in ſacra ſcriptura cito fieri dicitur. Quia æternitati Dei hæc reuelantis omnia tempora quaſi nullius durationis ſunt.

Margin: Areta. — Ambro. — 2. Pet 1. — Haymo. — Ioa 4.

¶ Et ecce venio velociter. Chriſtus eſt qui loquitur. De quo modo dixit, & Dominus Deus ſpirituum prophetarum, ipſe ait, ecce venio velociter, ſiue cito. Ac ſi dicat manete in fide & in dilectione ne timeatis malorum ſupplicia, & minas, & labores, cito omnia finientur, & ego veniā redditurus ſingulis pro meritis ſuis. Audiāt hoc verbum dn̄i viri illuſores, qui dicunt (vt Eſaias refert) percuſſimus fœdus cum morte, & cū inferno fecimus pactum. Hęc dicunt impij & ſceleſti homines: Non timemus mortem, neque infernum, quoniam fecimus cum illis pactū, ne nos vnquā abſorberēt, ne ſubito venirent, vt fur. Victuri ſumus ac ſi nō eſſet mors, neq; infernus. Obſerua obſecro perditorum hominū dementiam, mortiſq; & inferni incredibilem obliuionem. His enim hominib9 qui ita viuūt ac ſi non eſſet mors, nec loc9 æternorū cruciatuum ait Dn̄s. Ecce venio velociter: nolite igitur cōfidere in verbis mēdacibus. Subito enim ſubuertet grando ſpem mēdacij, & protectionē aquę inūdabūt. Spem inquam vanam & fallacem huius mundi, quę

Margin: Eſa. 28. d

vos decipit ſuis promiſſionib9, ſubito A irę meę grando infringet,& veluti aqua inũdans rapiet omnem veſtram protectionem. Tunc quidem ſola vexatio dabit intellectum auditui.ideſt, cum venerit vobis repentina calamitas intelligetis me vera vobis dicere modo.Si igitur ſapis non tardes conuerti.ad dominum: & ne differas de die in diem,ſubito enim veniet ira illius,& in tempore vindictæ diſperdet te:vt Eccleſiaſticus docet.c.5. Viri e- B nim ſapientes,qui hoc intelligũt feſtinãt illam requiem à Deo promiſſam ingredi,exemplo Iſraelitarum, qui in terram promiſſam tendentes paſcha ſuum comedebant feſtinantes. Stat ſi quidem ſententia.Ecce venio velociter.Ideo apud Lucam dicebat:vt ſimiles eſſemus hominibus expectantibus Dominum ſuum quando reuertatur à nuptijs,vt cum venerit, & pulſauerit,aperiant ei:& beatos illos fore di- C cit quos in aduentu repererit vigilantes, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituturus eſt eos. Et ſtatim addit: quod ſi dixerit ſeru' ille in corde ſuo, moram faciet Dominus meus venire & cœperit percutere ſeruos, & ancillas,& edere,& bibere,& inebriari: veniet Dominus ſerui illius indie, qua non ſperat,& hora qua neſcit,& diuidet eum, partemq; eius cum infidelibus ponet. Id quod proculdubio de D aduentu Domini in morte cuiuſlibet intelligitur:diuiſio enim hominis per mortem fit,quando anima à corpore ſeiungitur. Vę ergo hominibus nimis ſe indulgentibus,nam velociter, & cito veniet Dominus habens mortis falcem in manu ſua, & miſerè peribunt.

Eccle 5. Heb.4. Exo.12. Luc.12.

¶ *Beatus qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius.* Felix profecto dicendus eſt,ac nimiũ felix qui in arca cordis ſui diligẽter ac magna cum cuſtodia ſeruat hæc à Deo ſibi in hoc libro reuelata.Felix,inquam, dicendus eſt dum viuit quoniam ſpe & fiducia ſalui facti ſumus ait Paulus. Felix quando animam efflauerit nam tunc premio illo ſuperno,quod nec oculus vidit,neque auris audiuit,a deo ſibi præparato afficietur.Eò quod crediderit, & obtemperauerit verbis prophetiæ libri huius,vitam priſtinam corrigendo,malos mores in bonos commutando,mundum eiusquè illecebras & voluptates nimias contemnendo. Contra verò infelix, & miſer dicendus eſt ille, qui memoria non tenet, nequè curat cuſtodire verba prophetiæ huius,quod ſi cuſtodiat credendo minime ſeruare curat, nequè exequutioni mandare quæ in hoc libro ſcripta ſunt.Etenim ſeruus ille,quem Dominus præcæteris habuit eximium, cui concredidit diſpenſationem rerum ſuarum, cui communicauit arcana conſilij ſui niſi fecerit qđ illi iuſſũ eſt,ſeſequè præparauerit ad exequenda quæ ſciebat ex animo velle Dominum, vapulabit plagis multis ait Dominus apud Luc.cap.12. Si ergo beati eſſe volumus,curemus vt cum ſubito venerit Dominus,offendat nos in officio.Si quidem expertus fidem ac diligentiam in cuſtodiendis præceptis eius,præficiet nos omnibus bonis ſuis ac veluti rerum omnium conſortem habere dignabitur.

Rom.8. 1.Cor.2. Luc.12.

¶ *Beatus qui cuſtodit verba prophetiæ huius,& ego Ioannes, qui audiui & vidi hæc.* Subauditur beatus ſum. Sic enim beatus Dionyſius Alexandrinus (ait Beda) hos verſiculos cõnectit dum quibuſdam hæreſibus ex huius libelli occaſione ſurgentibus,& errorem

rem re darguerer, & eiuſdem prophe A tiæ ſenſum ab omni nubilo carnis intelligentiæ purgatum, ad ęterna & cæleſtia promiſſa transferret. Obſerua, hic Ioanes ſe beatum vocat quod audiuerit, & viderit & cuſtodierit hæc myſteria, ſeq; gloriatur, ſed neceſſitatis gratia, vt ſuam authoritatem & huius prophetiæ veritatem ſtabiliret. Quod fecit Diuus Paulus in principio epiſtolæ ad Galatas miſſę dicens: Paulus Apoſtolus non ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem: cum tamen aliàs diceret ego ſum minimus Apoſtolorum, non ſum dignus vocari Apoſtolus. Quãuis enim ſeipſum laudare nemini ſit decorum, tamẽ interdum eſt neceſſarium, ſcilicet, quando aut doctrinę, aut magiſtri autoritati derogatur, vt ſic facilius auditores in errorem pertrahantur. Hinc eſt quod olim humilis ille Dauid neceſſitate compulſus ſeipſum extollit corã rege Saule, vt primo Regum. cap. 17. ſacra narrat hiſtoria. Paſcebat, inquit, ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo vel vrſus, & tollebat arietẽ de medio gregis: & perſequebar eos, & percutiebam, eruebamq; de ore eorum, & illi cõſurgebant aduerſus me, & apprehendebam mentum eorum & ſuffocabam, interficiebamq; eos, nã & leonem & vrſum interfeci ego ſeruus tuus. Erit igitur incircunciſus hic quaſi vnus ex eis. Quamuis igitur nihil habeamus quod non acceperimꝰ, & ideo non ſit quare gloriemur, quaſi non acceperimus: aliquando tamen cum periculum ineſt animabus, neceſſarium eſt, ea modeſtiã quam decet ſanctos, nos ipſos gloriari, exẽplo Ioãnis in hoc loco. qui ſe beatum dicit, quod audierit & viderit & ſeruauerit verba prophetię huiꝰ, & exẽplo Pauli loco allegato, & in alijs locis lege illum. 2. Cor. 11. & 12. Vt enim fidem homines adhiberent ſuis dictis laudibus ſe efferunt ſancti iſti. Et exemplo Chriſti ſeruatoris noſtri, qui cũ aliàs humilitate maxima eſſet præditus, ait Apoſtolis: vos vocatis me, magiſter, & dñe, & benedicitis, ſum etenim. Nimirum vt à ſe domino ſerui humilitatem diſcerent, deponerentq; omnem B dominandi ambitionem. Vnde addit ſi ergo ego Dominus & magiſter laui pedes veſtros, vos debetis alterutrum lauare pedes. Neceſſitatis ergo cauſa ſeipſum laudant ſancti, inter quos eſt noſter Ioãnes, qui in euangelio nomẽ ſuum reticere voluit humilitatis gratia: at in hac prophetia ſæpè conculcat nomen ſuum, ac ſeipſum laudat, vt omnes crederent hanc eſſe reuelationem diuinam atq; in fine libri huius C confirmat dicta ſua, ſicut in eius initio fecit: ne quis dubitet de huius prophetię veritate. Idem fecit in euangelio tacito nomine proprio. & qui vidit, inquit, teſtimonium perhibuit, & verũ eſt teſtimonium eius.

Margin: Gala. 1. — 1. Reg. 17. — 2. Cor. 12. — 2. Cor. 11. & 12. — Ioan. 13. — Ioan. 19.

¶ *Et poſtquam audiſſem & vidiſſem cecidi, vt adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc oſtendebat.* Hic cum Cælio, conſidera duo in Ioãne primum, profundam humilitatem, qui ſemel D prohibitus vt. c. 19. vidimus, tentat ſecundo angelum adorare. Secundum, eius admirabilem gratitudinem, vt tali ſtudio recompẽſare conetur, quod aliter recompenſari non poſſet. Primaſius exiſtimat magno viſionũ ſtupore id Ioãnẽ iterare voluiſſe, à quo iam antea ſimili reſpõſo fuerat prohibitus, velut ſui oblitus fuiſſet. Ego tamen exiſtimarem humilitatis & gratitudinis gratia ad pedes eius cecidiſſe,

Margin: Cælius. — Apo. 19. — Primaſius.

vt modo dicebam. ¶ Hinc primum diſcamus virtutẽ humilitatis ſi ab angelis & hominibus, & Deo ipſo exaltari volumus. Stat enim ſententia. Qui ſe humiliat exaltabitur: vt auis ad aſcẽdendum in cœlum, ſe primùm abijcit, & demittit, vt maiori conatu feratur in ſublime: ſic debemus nos ipſos ad pedes aliorum demittere, vt maiori vi ad cœlum aſcẽdamus excelſum. Cum enim ſupernas illas ſedes penetrare non valeamus abſque veris virtutibus, veras autem virtutes parare ſine humilitate minime poſſimus, inde fit ſine hac virtute ſuperas non poſſe euadere ad auras. Quemadmodum ramus in trunco habet viriditatem, ſectus autem & auulſus areſcit: ſic virtꝰ in ſtipite, hoc eſt, in humilitate quæ eſt arboris chriſtianæ truncus, permanet & vireſcit: at ab humilitate diſiuncta vires amittit. Diſcamus igitur à Ioãne humiles eſſe nedum à Chriſto humilitatis exemplo. ſi exaltari volumus. Bona humilitas, ait Ambroſius in Lucam, totum quod contemnit, adipiſcitur. Auguſtinus de verbis Domini: cogitas magnam conſtruere fabricam celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Bernardus in quadam epiſtola: iacta in te fundamẽtum humilitatis, & peruenies ad faſtigium charitatis. Gregor. lib. 8. Moral. Quiſquis ſe nunc ſponte nõ humiliat, nequaquam hunc ſequens gloria exaltat. Obſecro vos, ait Paulus, ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia ſupportantes inuicem in charitate. Et rurſum monet: nihil per contentionem, nec per inanem gloriam, ſed per humilitatem ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes. Ideſt, nihil faciatis inflati, aut inani gloria commoti: ſed vnuſquiſque alios digniores ſe eſſe putet: ſicut exiſtimauit hodie Ioannes, & ideo ad pedes Angeli cecidit, qui tamen conſeruus eius erat. Sed quid obſecro mirum quod homo ſe proſternat ad pedes angeli, quando Dominus angelorum cecidit ad pedes Ioãnis, lauitq; , & oſculatus eſt illos? Exemplum ergo dedit Ioãni, vt ſicut ipſe fecit ita & ipſe & nos faceremus. ¶ Quod verò ait ad pedes angeli Ioãnem cecidiſſe, vel eò ita dicit, quod tunc angelus hominis imaginẽ geſtaret: vel modo humano loquitur cum enim Deum adoramus in terrã cadentes, ad pedes eius ſuccumbere dicimur.

Similitudo

Similitudo

Ambro.
Auguſt.

Grego.

Ephe. 4.

A

B

¶ Diſcamus etiam ex hoc loco gratos eſſe pro beneficijs acceptis: verbo animo & ſignis exterioribus gratiam referamus, quando aliter beneficia compenſare non poſſimus. Gaudete, inquit, Paulus, ſine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite. Hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Ieſu, in omnibus vobis. Vnde Seneca. Credamus nihil eſſe grato animo honeſtiꝰ. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes clamant: in tanta iudiciorum diuerſitate referẽdam benemerentibus gratiam, omnes vno ore affirmabunt. In hoc tam diſcors turba cõſentiet. Idem in libro de beneficijs. Beneficiorum memoria ſeneſcere non debet. Contra verò homines ingrati commerito ſupplicio digni ſunt. Vnde Salomon in Prouer. cap. 17. Qui reddit malum pro bonis non recedet malum de domo eius. Et Sapien. 16. Ingrati enim ſpes tanquàm hiemalis glacies tabeſcet: & diſperiet tanquam aqua ſuperuacua. Bernardꝰ ſuper Cantica: ingratitudo eſt hoſtis gra

Ioa. 13.

Gratitudo cõmẽdatur

1. Teſſ. 5.
Seneca epiſto. 84.

Ingratitudo damnatur.
Pro. 17.

Sap. 16.

Bernar.

C

D

gratiæ, inimica ſalutis: quoniam nihil ita diſplicet Deo quemadmodum ingratitudo. Lucianus, malus vir doliũ eſt perforatum: in quod omnes immittens gratias, in vanum effudiſti. Sophocles in aiace furente. Qui autem obliuiſcitur beneficio affectus, nunquam vtiq; eſſet hic generoſus vir. Vitemus ergo eſſe ingrati, vt ait Seneca, nõ aliena cauſa, ſed noſtra. Et rurſum: quid miſerius eo, cui beneficia excidunt: hærent iniuriæ? Quod ſi hominibus & angelis ingrati non eſſe debẽmus, quanto magis Deo? D. Ioan. rependere volens gratias angelo, cecidit ad pedes eius, & adorauit pronus in terram exemplo Abrahæ qui videns tres angelos occurrit in occurſum eorum & adorauit in terram, ideſt, incuruauit ſe vſq; ad terram reuerentiæ cauſa, hoc enim eſt Hebræis adorare. Hoc idem fecit Ioãnes vt in hoc loco vides.

Lucianus. Sophocles. Seneca ep. 84. Gen. 18.

¶ *Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui ſeruant verba prophetiæ libri huius.* Prohibet angelus Ioannem, ne exiſtimaret non parem iam ſecum dignitatem habere. Conſeruus, inquit, tuus ſum. Omnes enim ſumus ſerui Dei noſtri, omnes in eius aula regia cibum ſumimus. Nec proinde docemur, ait Cælius, nihil honoris aut reuerentię ſenioribus aut paribus etiam exhibere, quum Apoſtolus præcipiat honore inuicem preueniendum fore, & eos qui præſunt duplici honore dignos. Et princeps Apoſtolorum in in prima ſua Canonica. cap. 1. dicat: omnes honorate, fraternitatem diligite. Verum ne honorem, qui ſolum Deum deceat cuipiam creaturæ tribuendum eſſe doceret, quantum in ſe fuit prohibere voluit eam reuerentiam maioribus aliàs debitam, & totã in Deum referri voluit. Et ideo ſubiũgit ſed de hoc inferius.

Cælius. 1. Pet. 2.

¶ *Deum adora.* Ac ſi diceret hanc reuerentiam mihi exhibitam Deo noſtro exhibe: qui eſt rerum omnium conditor, prouiſor, redemptor hominum, atque huius reuelationis autor. Deum, inquam, adora, neq; enim ego tãto me dignor honore cum creatura ſim eius. Sic etiam Apoſtolus. 2. ad Timo. cap. 1. ait. Regi autem ſeculorum, immortali & inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Hinc docemur, ne diuinos honores nobis vſurpemus, item vt cum extollimur eas laudes, eos honores, eam gloriam in Deum tanquam autorem referamus. Exemplo huius angeli, & exemplo virginis, quæ cum audiret Eliſabeth exclamantem benedicta tu inter mulieres, & beata quæ credidiſti, ſtatim ad Deum cõuerſa ait: magnificat anima mea Dominum, & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Omnia enim opera noſtra ſancta, & ſtudioſa operatur in nobis Dominus. Niſi enim ille adſit omnes conatus noſtri euaneſcent: ille aſpirat, ille dirigit, ille promouet, ille perficit velle, & operari in nobis, ſine illo nihil quod conducat ad vitam illam ſupernam facere poſſumus. Quare dicere debemus non nobis Domine nõ nobis ſed nomini tuo da gloriam.

1. Timo. 1. Luc. 1. Pſa. 113.

¶ *Vide, inquit, ne feceris, & c. Deũ adora.* Nihil magis curant ſancti quam diuinum honorem. Hinc eſt quod iniurias ſibi illatas æquo animo ferant, at iniuriam Deo, aut eius honori factam ferre non poſſunt. Hinc effectum eſt, vt primas duas diaboli tentationes à Diuo Mathæo relatas ſeruator noſter patienter toleraret, & diabolo manſue

Math. 4.

tè reſponderet, tertiam verò, in qua inimicus homo cultum Deo debitũ ſibi præſtari vellet nõ paſſus eſt: quin potius aduerſario aſperè & durè reſpondit, inquiens: vade ſathana: ſcriptum eſt enim Dominum Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſerui es. Reuoluamus diuinas literas & inueniemus ob iniurias Deo illatas lachrymarum fluuiuiutos effundere, ſuas autem moderatè tolerare. Vt hydria liquore plena, ſi fuerit ſubito reuoluta, liquorem fundit, ſic pius animus lachrymarum plenus, ſi triſtitia moueatur ob debitũ cultum ablatum Deo, ferre non poteſt, ſtatimquè velut à ſummo ad imũ reuoluitur, & lachrymas prædolore fundit, atquè exclamando ait: vide ne feceris, Deum adora. Exemplo huius angeli, & exemplo Apoſtolorũ Pauli & Barnabæ: quibus volentes ciues lyſtræ ciuitatis ſacrificia offerre tãquam dijs, propter miraculum ab eis factũ, exclamarunt, & conſciſſis tunicis ſuis exilierunt in turbas, & dixerunt: viri quid hæc facitis? Et nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines: annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad deũ viuum, qui fecit cœlum & terram & mare, & omnia quæ in eis ſunt. Exiſtimabant enim homines iſti aliquid diuini in Apoſtolis eſſe, & ideo eos, & adorare volebant, & tanquam Ioui, & Mercurio hoſtias immolare. Idem cõtigit Diuo Petro cum Centurione, vt Lucas narrat. cap. 10. occurrenti quidẽ Centurioni eum adoraturo exclamãs ait Petrus: ſurge, & ego ipſe homo ſum. Vide, quid ſancti ſibi ipſis tribuant: vide quàm nihil diuini operis ſibi vendicent, quàmq; purè Deo gloriam ſuam relinquant. Confitentur ſe homines mortales, & alijs nihilo meliores, optima medicina contra ſitum vanæ & inanis gloriæ profecto eſt, agnoſcere ſe hominem mortalem, & alijs ſimilem, fateri ſe conſeruum eſſe, & non dominum. Qui ſuam gloriã quærit, iam in Deum iniurius eſt: cuius gloriam arripit. Cum gloria ſolius Dei ſit. Ego, inquit dominus, gloriam meam alteri non dabo, & mihi curuabitur omne genu. Vide ne feceris, ait angelus. Viri quid hæc facitis? Aiunt Apoſtoli, & ego ipſe homo ſum, dicit Petrus. Quibus edocentur præſules Eccleſiæ uitandam ac fugiendam eſſe ambitionem. Peſſimum profecto vitium ambitio. Hæc in cauſa eſt, vt ea quæ in nobis Deus operatur, aut per nos tanquam per organum agit, nobis adſtribamus, cum ſoli Deo gloria debeatur. Hinc Paulus ſolis ſibi tribuebat labores, Deo autem laboris fructum: ego, inquit, plus omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia dei mecum. Fructum verò verbi Dei totum Deo acceptum fert. Ipſe operatur, inquit, in nobis velle & perficere. Edocentur etiam fideles nihil ſibi vẽdicare laudis ob ea, quę Chriſti nomine, & virtute gerunt. Neutrum obſeruant impij & ſcelerati præſules. Tertio hic obſeruandum eſt, quod angelus in hoc loco, & Petrus in prædicto Actorum. cap. 10. Videntur tantum honorem à Ioãne, & à Cornelio exhibitum non agnoſcere cum tamen vtriq; non ſolum non peccauerint, ſed etiã benè, & ſtudioſe egerint. Egerũt enim ſtudioſè Ioãnes humiliando ſe coram angelo: & angelus prohibendo talem honorem ſibi exhiberi. Similiter benè egit Cornelius venerando Petrum, & benè Petrus vitando talem reuerentiam. Neque enim audiẽdi ſunt hìc miſeri Anabatiſtę, qui exiſtimant ſe omnem pietatis penſum

Similitudo

Acto 14.

Acto.10.

Eſa 42.
Eſa 45.

1. Cor. 15.

Phili. 2.

Acto. 10.

Anabaptiſtarum error exploditur.

ab

abſoluiſſe,ſi quando magiſtratus nulla perfectione honoris alloquantur, nō dominos, ſed fratres appellantes. Atque oportebat illos audire, quod Apoſtolus in epiſto.ad Roma.ſcribit: cui honorem,honorē:cui timorem,timorem:& rurſum: honore inuicem præuenientes. Nequè enim ideo contemnendi ſunt,qui magiſtratu funguntur quòd fratres noſtri ſint, ſed multo magis honorandi:hoc quod Diuus Paulus abundet in epiſtola ad Timo. declarat.Nec quicquam facit pro Anabaptiſtarum arrogantia,& hypocriſi,quod nobis ſuperiorum vitia, quæ in nullo hominum genere probam9, objiciūt.Non enim magiſtratus ideo à nobis honorantur quod peccatores ſint, ſed quod ordinatione Dei ſuperiores noſtri ſunt.Malitiam hominū ſemper vituperamus, ordinationem autem Dei nuſquam non probamus. Sic Cornelius nō reſpiciebat Diuum Petrum quaſi hominem peccatorem & piſcatorem,ſed reſpiciebat Petrum tanquam verbi Dei fidelem diſpenſatorem.Iam de altero loquamur,videlicet, quod Petrus noluerit oblatum honorem agnoſcere, ſed potius reſpuerit.Vter igitur peccauit,Petrus nean Cornelius? Qui honorem obtulit, an qui oblatum reſpuit? Dicam quod par eſt:neuter vituperãdus venit,quoniam vterque iuxta ſcripturæ ſenſum egit. Cornelius quia Dei miniſtrum digne honorare voluerit:Petrus,quia de ſe propter excellens miniſterium non ſuperbè ſenſerit.Hoc multis ſcripturæ locis probare non eſt neceſſe. Exemplo igitur angeli,& Ioānis, & exemplo Cornelij & Petri non efficitur,quod multi imprudenter exiſtimant,Dei miniſtros,ſiue in vita, ſiue poſt hanc vitam, non magnificè ho-

Rom.13.b

Vide Gre. lib 11 mor ali.

A norandos eſſe:ſed hoc potius, ne quiſquam de ſemetipſo ſuperbius,& inſolentius ſentiat. Dicit quidem Petrus ſe hominem eſſe, verùm interim nō negat ſe eſſe Dei Apoſtolum, Euangelij quę fidelem miniſtrum. Ait etiam angelus ſe conſeruum eſſe Ioānis atq; omnium electorum,ſed minime infiſciatur ſe à Deo eſſe miſſum de cœlo, vt hæc tàm altiſſima myſteria Ioāni reuelaret. Sic & magiſtratus [illegible]ū ho-

B noris titulos audit,cum externas obedientiæ videt ceremonias,reſpōdet talibus verbis & titulis non opus eſſe, iubet aperta capita retegi,fatetur ſe non dominari,ſed potius inſeruire reipublicæ. An ideo poſt hac ruſticè alloquemur ſuperiores noſtros,non aperiemus illis reuerentiæ gratia capita noſtra, voces eos potius ſeruos noſtros quàm dominos noſtros? Non ſic.Glorioſiſſima virgo,Dei mater,&

C cœlorum regina ſe apud Lucam appellat ancillam Domini, neq; tamen putanda eſt Eliſabet crimen aliquod commiſiſſe, quòd illam vocauerit beatam,felicem,& matrem Domini, & omnium fœminarum feliciſſimā. Sed hæc dicta ſufficiant.Cæterum obſerua.Adoratio cum homini,aut Angelo fit(vt ſuperius dicere incipiebamus)nil aliud in ſacra ſcriptura ſignificat, quàm corporis proſtrationem, aut ſimili quodam corporis geſtu, &

D ſigno,exhibitā reuerentiā. Sic Abraham adorauit populum terræ: ſic Iacob,Eſau,Gene.33. Hanc ſignificationis vim habere verbum iſtud, per multa ſcripturæ teſtimonia apertiſſimè teſtantur.1.Regum.20. &.2. Reg. 9.&corruit in faciem ſuam, & adorauit eum.3.Reg.11,&.1.Parali.29. Gene. 47.&.4.Reg.4.In ſumma nil aliud eſt quàm principibus honorem impen-

Luc.1.

Quid adoratio quæ homini fit

Gen.33.

1.Reg.20
2.Reg.9.
3.Reg.11.
1.Para.29.
Gen.47.
4.Reg.4.

de-

Adoratio cum ſit deo verus Dei eſt cultus.

dere,geſtu corporis & capitis,& genibus flexis. Quando autem Deo fit, ſignificat verum Dei cultum: vt cum dicitur:patres noſtri in monte hoc adorauerunt,&c. Item ſupra. Venit in

Ioa.4.

Hieruſalem adorare dominum: honor enim hominibus impeditur, vt

Honore afficiuntur homines ob Dei dona.

dicebam modo,propter Dei munus, & dona quæ habent.

¶ Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius. [illegible] eſt, ne obſignaueris, ne cælaueris quæ tibi reuelata ſunt.

Aretas.

Aretas, ne apud te concluſos ſerues, ſed manifeſta omnibus, liber ideo ſignatur, vt non legatur. Solet autem Deus prophetis præcipere vt libros obſignent. Quoniam ea quæ dicunt poſt multũ tempus futura ſunt,& nihil eo tempore quo dicunt legi neceſſe eſt.

Dan.8.&c.12.

Danieli dicitur.cap.8. Tu ergo viſionem ſigna,quia poſt multos dies erit. Et. c. 12. Tu ergo Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum. Et poſtea dicitur: vade Daniel, quia clauſi ſunt ſignatiq; ſermones vſquè ad præfinitum tempus. Biphariã autem iubet Deus obſignari libros vno modo cælando, & nemini dicẽdo quæ prophetis reuelata ſunt: & iſto modo intelliguntur verba prædicta Danielis. Alio modo obſignare librũ, & ſermonem, nihil aliud eſt quàm obſcuras proferre viſiones quæ vix ab aliquo intelligantur niſi ſpiritu dei agatur. Atq; hoc etiam modo intelligũtur verba illa:tu autem Daniel clade ſermones,&ſigna librum,ideſt,ne adeò apertè ſcribas quæ tibi detecta ſunt,vt ab omnibus intelligantur. Diuina quippe myſteria aliquando obſignantur primo modo aliquando ſecundo modo. Non enim ſunt omnibus,aut oſtendenda, aut explicanda.

Eſa.29.

Eam obcauſam Eſaias.cap.29. Erit vobis,inquit, viſio omnium ſicut verba libri ſignati. Et Ioan.ſuperius.cap.5. vidi in dextera ſedentis ſupra thronum librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem.

Supra.c.5.

Veram huius libri intelligẽtiam Chriſtus detegit,qui habere dicitur clauem Dauid.

Apo.3.

Sed nõ omnibus omnia aperiebat. Turbis in parabolis loquebatur: Apoſtolis verò cæteriſq; diſcipulis ſeorſum cũcta explicabat. Et apud Math.cap.7.dicebat: nolite dare ſanctum canibus,nec margaritas mittatis ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus ſuis.

Math.13. Mar.4. Luc.8. Math.7.

Memoria proditum eſt olim Aegyptios in templorũ foribus pingere ſphinges. Quo indicabant diuina myſteria,per ænigmata eſſe ſeruanda, & in arcanis ſolum inter viros ſapientes religionis cultores tractanda.

Nota.

Et quia Auguſtus Cæſar erat ſilentij rerum ſacrarum cupidiſſimus ferebat ſphingem in annulo,quo literas ſignabat,ſculptam. Erat autem ſphinges monſtrum quodam, cuius caput,& manus puellæ ſimilitudinem,corpus canis:alæ auis, vox hominis referebant:vt antiqui poetæ finxerunt. Hæ ſphinges, vt illi dicebant, homines prætereuntes difficilibus inextricabilibuſq; quæſtionibus detinebant. Quare abſtruſa myſteria deſignabant.

Plin.l.8. Diodo. li. 4. p[illegible] 1.&c.de hieroglyp.

Claude,inquit, ſermones & ſigna librum,vſq; ad tempus ſtatutum. Hoc eſt,donec veniant quæ tibi dico ac ſi dicat:tege hos ſermones vſq; ad tempus illud, quando quæ tibi reuelo euentura ſunt. Non reueles quæ à me audiſti, cum modò neceſſe non ſit,aut. Non ita apertè ſcribas has vaticinationes, vt eas quilibet intelligat. Vel vſq; ad tempus ſtatutum, ideſt, vſque ad legem euangelicam, quãdo ea verus Meſſias ſuis aperiet. Quod fecit poſt reſurrectionem ſuam, vt mar-

Luc 24. Math. 25. narrat Lucæ.cap. 24. in cuius ſignum templi velum ſciſſum fuiſſe dicitur in duas partes quando ſeruator noſter patri ſuo ſpiritum commendauit. Id enim promiſerat apud Ioanem dicens: cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de Ioa 15. me. Et rurſum: cum venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veIoa. 16. ritatem. Vel vſq; ad tempus ſtatutum ideſt, vſquè ad tempus vltimum, vſq; ad Antichriſtum, & ſecundum Chriſti aduentum. Huic explicationi fauet Theodo. Pagni. verſio Theodotionis, quæ habet, vſq; ad tempus conſumationis. Et Pagnini: vſquè ad tempus finis. Prophetis ergo ſolet Deus præcipere vel quod non reuelent quæ illis reuelata ſunt, vſq; ad tempus quo ſunt adimplenda, vel quod ita reuelent vt non ab omnibus indiſcriminatim intelligantur. Apo. 10. Vnde ſuperius. cap. 10. vox cœleſtis ait Ioãni: ſigna quæ loquuti ſunt ſeptẽ tonitrua, & noli ea ſcribere. Prohibuit Dominus hæc myſteria ſcribere D. Ioãni, quæ ipſe optimè nouerat, tum propter incredulorum contemptum Math. 7. a & blaſphemiam, ſicut Dominus dixerat ſanctum nõ eſſe dandum canibus, tum propter ſequentium cauendam deſidiam, tum propter legentium inſcitiam ac imbecillitatem. Ad Hebr. 5. tum denique quia poſt longum tempus euentura erant, nihilquè ad tempus illud, quo reuelabantur, faciebãt. Ecõtrario verò modo vetat Ioãni myſteria ſibi reuelata ſignare: ne ſignaueris, inquit, verba prophetiæ huius libri, quia tempus prope eſt, ac ſi diceret: ne ſerues apud te librum, ſed omnibus legendum ſcribe. Quæ enim in eo ſcripta ſunt, iam legi poſſunt, & vtilia erunt legentibus. Hoc autẽ pro

A pterea dictum eſt, quia multa ſcripta ſunt in hoc libro à D. Ioãne, quæ profuerint hominibus illius ætatis, qua ſcribebat Apoſtolus: vt quæ tribus ſuperioribus ac prioribus capitulis continentur: quædam ſcitu incipienda erant. Ea verò quæ ad extrema tempora pertinebant, etiam tunc legi vtile erat, quonia quædam ſimilia, & quaſi figuræ extremorum futura erant cito & ideo oportebat, vt ea & ipſa quæ poſtremo tempore euentura ſunt præ B ſentes poſteris patefacerent, vt fideles intelligeret tãm illorum temporum, quam extremorum pſeudoprophetas, & perſecutores futuros in Eccleſia, à quibus cauerent. Apud Danielem verò, verè ſermones ſignantur, quia populus ille dum in illo ſtatu erat, nihil de his quæ ad extrema tempora pertinebant, viſurus erat: ſicut viſurus eſt populus Chriſtianus. Tempus igitur eſt tacendi, & tempus loquendi & Eccl. 3. C ideo modo ait Dominus vt obſignentur myſteria reuelata, modo ait. vt aperiantur. Hinc eſt quod aliquibus clauditur modo liber, aliquibus verò aperitur. Claudebat librum Chriſtus Luc. 8. b quando populo loquebatur in parabolis: aperiebat, quando dicebat Apoſtolis vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei. Aperiebat librũ quan Luc. 24 do diſcipulis euntibus in Emaus cæpit à Moyſe vſquè ad prophetas reue D lare myſteria, & quando cæteris diſcipulis aperuit ſenſum, vt intelligerent ſcripturas: claudebat quando dicebat: Ioa 8. d multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare modo. Sic multa dicta ſunt Ioãni quæ obſignanda erant, multa verò alia quæ modo reuelanda, & non occultanda. De quibus ait illi angelus: ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius.

¶ Qui

¶ *Qui nocet noceat adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* Ironia eſt cum irriſione, vt Ioánis. 13. quod facis fac citius: Amos. 4. venite ad bethel, & impie agite, ad galgalam, & multiplicate prçuaricationem: & oferte mane victimas veſtras: ac ſi dicat. Agite, feſtinate, & idolatriam exercete, & epulamini, cito enim tantorum ſcelerũ dabitis pœnas.

Ioa. 13. Amos ca. 4.

¶ *Et qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc.* Semper impij addũt peccata peccatis, donec impleatur menſura peccatorum. Vide Mathæum capite. 23. O cæcitatem hominum, qui cum præterita peccata vix ferre poſſimus, imo minime ferre poſſimus niſi à Chriſto adiuti, ſemper tamen alia alijs addim9 donec nos in profundum mergunt. Impius eſt, & in Chriſtum blaſphemus, qui ideo peccata parui pendit, quod videat præſentem ſaluatorem Chriſtum. Sed minime mirandum, nam iuſto Dei iuditio hoc permittitur: vt qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc.

Math. 23.

¶ *Qui nocet noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* Ac ſi diceret: ego hominum libertatem non adimo, nulli vim infero: ipſi ſibi videant, quid facere debeant: & quam viuendi normam ſequantur. Nam cito veniam, & vnicuique pro meritis retribuam. Itaquè illud: qui nocet, noceat adhuc: permiſſio eſt, permixtam habens ironiam. Quaſi dicat: noceat ſi vult, ego quidem minime impediam modo. Remiſsionem & ironiam indicat quod ſequitur: ecce venio cito, reddere vnicuiquè ſecundum opera ſua. Simili loquendi phraſi vſus eſt Eccle. cap. 11. dicens: lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuũ in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorũ tuorum, & ſcito quod pro omnibus vijs adducet te Deus in iudicium. Ac ſi diceret. Poſtquàm conſtat poſt hác vitam, aliam vitam miſerabilem ventu ram eſſe, aliudq; tempus in quo peccatorum omnia acta ad iudicium deducuntur, & vanitatis arguentur, nũc igitur videte, ò adoleſcentes, qui ſoletis libenter carni obſecundare, & mũdi voluptatibus vos ipſos totos dedicare, vos ipſi, inquam, videritis, nunc vobis expediat ita laſciuire, & mortis venturiquè poſt illam iudicij memoria poſt poſita in ſordibus concupiſciẽtiarum volutari, vt ſemper gaudium & lætitiam ineptam quærat cor veſtrum, vt omnibus cordis veſtri deſiderijs obſequamini, vt quocumq; vos oculi aut ſenſus reliqui, ferant, ſequamini: maximè cum certiſſimum hoc ſit, poſt mortem pro his omnib9 vos redditu ros eſſe diſtrictam rationem, apud ſæuerum iuſti iudicis tribunal, qui non ſolum de his exquiret quæ in ætate nouiſſima per homines geſta fuerint, ſed de omnibus omnino quæcumq; operatus eſt homo in corpore, ab eo momento, quo humana opera cæpit operari, ideſt, ab initio vſus rationis vſquè ad momẽtum vitæ nouiſſimæ. Tali etiam loquendi modo vſus eſt propheta Ezechiel. cap. 3. dicens: qui audit, audiat: & qui quieſcit, quieſcat. Senſus eſt: audiant qui voluerint, qui autem audire recuſauerint audiant: verba ſunt dolorem præſeferentia. Vos, aiebat propheta, qui adeſtis corporibus, adeſtote animis, erigite mentes, aureſq; veſtras, & me dicẽtem attendite. Vos autem qui mentẽ à peccatis, & flagitijs non ſemouetis, qui me audire parui penditis, me quã do ita vultis, minime audiatis. At hoc vo-

Ironica locutio.

Eccle. 11.

Ezech. 3.

vobis compertum ſit, eſſe in imis perpetuos cruciatus ſceleratis paratos. His verbis, quib9 ſanctus propheta videtur impios iſtos à doctrina ſua repellere, vult eos ad illam trahere, & ad aures arrigendas veritati perſuadere. Ad hunc ergo modum ait impræſentiarum Dñs qui nocet, noceat adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Qui, inquam, impij eſſe volũt fidelibusq; iniuriam, & nocumẽtum inferre, ac ſuis in ſordibus tanq̃ ſus, volutari, id permitto, vt indies fiant deteriores, & impuriores, vt grauiori ſubinde ſubſint iudicio. Ex quo colliges quàm terribilis & horrẽda ſit erga miſeros mortales flagitijs deditos Dei manus, & in eos qui in reprobam dati ſunt mentem, cum Deo permittente, ac derelinquente, in peiora ac grauiora labantur peccata. Obſerua: in ſacra ſcriptura aliquando verba videntur præcipere, & non ſunt imperatiua, ſed permiſſiua. 3. Reg. vlt. ait ſpiritus malign' Dño. Egrediar & ero ſpiritus mẽdax, in ore omnium prophetarum eius, & dixit Dñs: decipies, & pręualebis: egredere, & fac ita. Et apud Ioã. c. 13. ait Dñs proditori: quod facis: fac citius. i. tempus iam eſt, vt impleas, qđ animo concepiſti. Quamuis omnib9 peccatoribus pateat aditus ſalutis, & detur locus pœnitentiæ dum in hac vita commorantur, tamen ſi ſæpius vocati ad Deum venire non curant, imo potius Deum contemnunt, tunc permittit Deus iuſto quidem iudicio ſuo, vt magis ac magis ſordeſcant, atq; in maioribus delictis implicẽtur. Qui nocet, inquit, noceat: & qui in ſordib9 eſt, ſordeſcat adhuc. Hinc eſt illud quod apud Hieremiam capite. 51. Aiunt Angeli: curauimus Babylonem & non eſt ſanata: derelinquamus eam

3. Reg. vlt.

Ioã. 13.

Hiere. 51.

A & eamus vnuſquiſquè in terram ſuã: quoniam peruenit vſque ad cœlos iudicium eius, & eleuatum eſt vſquè ad nubes. Tanta eſt quorundam impiorum pertinatia & malitia, vt ſanari nolint, nequè Dei iram curent: vnde regius vates ait Pſalmo. 9. Exacerbauit Dominum peccator, ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret. Ac ſi apertius dicat: cum exacerbauerint, irritauerint, multiſquè modis per adinuentiones ſuas ad ſummam iracundiam prouocauerint Dominum Deum peccatores: tamen propter ſæuitiem, & magnitudinem obdurati furoris ſui obſtinati & conſummati in ſua malitia non curabunt placare Deum, nequè in eius amicitiam redire. His igitur ait: qui nocet, noceat: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Et Pſalmo. 80. inquit dominus. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum: ibũt in adinuentionibus ſuis. Ideſt, quoniam me eligentẽ, vocantem, & benefacere volentem ſpreuerunt & abiecerunt, ſemper inobedientes voci meæ, ideo ego viciſſim abieci illos, propter ſuam ingratitudinem, & inobedientiam, & permiſi illos duci prauis cõcupiſcientijs cordis ſuis: dimiſi illos ſequi prauitatem, & praua deſideria peruerſi affectus ſui. Ambulabunt à me dimiſſi ſecundum prauas adinuentiones ſuas, ſecũdum malas cogitationes, & peſſima conſilia carnalis cordis ſui, perficient quęcũq; illis ſuggeſſerit maligna ſua cogitatio. Et ad Rom. c. 1. D. Paul. hoc ad longum tradit: immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, &c. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum. &c. Vnde Grego. li. 11. mor. c. 7. Non it, inquit, dñs de

B

Pſa. 80.

C

D

Rom. 1.

Grego.

decipientē,quia plerūq; anteriora eiꝰ A
mala cōſpicit,& hunc iuſto iuditio ca
dere etia in alia peccata permittit.No
uit decipientē,quia in manu ſuorum
peccatorū,dimiſſum hūc vt ad peiora
proruat,deſerit.Sicut ſcriptum eſt qui
nocet,noceat adhuc,& qui in ſordibꝰ
eſt,ſordeſcat adhuc.De qua re diſſerit
Adrianus. Pōtifex Adrianus in quod lib.5.q.1.ſi-
ne argumentis. ¶ Verū eſt tamen qđ
ſecundū ſententiā Adriani, & aliorum
patrū hęc verba,qui nocet,noceat ad- B
huc,& qui in ſordibꝰ eſt,ſordeſcat ad
huc,reuera nō imperatiua ſunt, ſed in
dicatiua & admonitoria eorū quæ fu-
tura ſunt: quo in ſenſu ſumuntur illa
Pſa.68. verba Pſ.68.Fiat mēſa eorū corā ipſis
in laqueū, & in retributionē & in ſcā
dalū,&c.Appone iniquitatē ſuper ini
quitatē eorū,& non intrent in iuſtitiā
tuā:deleātur de libro biuentiū,& cum
Eſai.6. iuſtis non ſcribantur.Et illa Eſaiæ.c.6.
Audite audientes & nolite intelligere C
& videte viſionē,& nolite cognoſce-
re.Excæca cor populi huius, & aures
eius aggraua. Quæ verba retulerunt.
70.interpretes per verba de futuro in
hunc modū:auditu audietis,& non in
telligetis, quorū trāſlationē ſequutus
Acto. vlti. eſt Paul.Acto.vlti.& D.Math.c.13.Im
Math. 13. peratiua igitur in ſacra ſcriptura acci-
piūtur pro futuris,vt in prędictis locis
ſicut ecōtra futura vſurpari ſolent pro
Eſa.40. imperatiuis:vt in illo loco Eſaiæ:om-
Luc.3. nis vallis implebitur,& omnis mōs & D
collis humiliabitur.i.omnis vallis im-
pleatur,& omnis mōs & collis humi
lietur.Sic ergo ait Ioan.qui nocet,no-
ceat adhuc.i.nocebit adhuc,&c. Sed
prior expoſitio planior videtur.Tādē
ex his colliges duo eſſe genera pecca
torū alterū cōparatū canibus latrātibꝰ
& mordētibus:alterū cōparatū ſuibus
in luto ſordeſcētibus. De quibus Dñs

intelligens apud Math.7.ait: nolite da Math.7.
re ſanctū canibus:ne mittatis margari
tas vr̄as ante porcos.Impijs enim diui
na myſteria reſerāda nō ſunt, ſi canes
aut porci ſint.i.ſi ſunt laceraturi ea, &
illorū prædicatores:aut ſi ſunt cōma-
culaturi & cōculcaturi. His obſignan
da ſunt verba prophetiæ libri huiꝰ: bo
nis autem reſerāda.Impij hi relinquē
di ſunt in manu conſilij ſui,vt qui no-
cet,noceat ſi velit adhuc:& qui in ſor-
dibus eſt,ſordeſcat adhuc.

Et qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc:& qui ſanctus eſt ſanctificetur adhuc:hæc
verba ſeriò & nō ironicè à Deo dicta
debemus intelligere.Vult enim deus
vt in dies in virtute & gratia & meri-
tis proficiamꝰ:anteq̄ veniat ſubito ira
eius:iuſtis etiā ait Dñs:ecce venio cito
& merces mea,mecū eſt,loquitur hic
Dñs de ſecūda iuſtificatione iuſtorū,
de qua D.Iacobus in canonica ſua in- Iacobi 2.d
telligēs inquit,videtis qđ ex operibus
iuſtificatur homo,& nō ex fide tantū.
Ex operibus enim adiūcta gratia, me
remur ſalutem, & iuſti nominamur.
Cui explicationi nō aduerſat̄ qđ Apo
ſtolus ad Ro.11.ſcribit dicens:ex operi Rom.11.
bus nō iuſtificari aliquē.Quādo in eo
loco loquatur Paulus de prima iuſtifi
catione quādo ex impio fit iuſtus per
Dei gratiā. Sed de hoc aliās prolixius
diximus. ¶Nūc autē illud aduerte in
ſacra ſcriptura,aliquādo idē eſſe iuſti- Iuſtificare in ſacra ſcriptura varie accipitur.
ficari quod oſtendi iuſtū & innoxiū.
Math.12. ex verbis tuis iuſtificaberis, Math.12.
& ex verbis tuis condemnaberis,Pſa. Pſa.81.
81.Iudicate egeno & pupillo,humilē,
& pauperem iuſtificate.i.iuſtum & in
noxium eſſe oſtendite. Aliquando ſu
mitur pro eo quod eſt reuera facere
iuſtum,ſicut rectificare, pro eodem
quod rectum facere,& purificare,pro
eodē quod purum facere: ſanctificare

pro

pro eo quod ſanctum efficere. Quem A
in modum Deus dicitur iuſtificare &
ſanctificare peccatores, & peccatores
dicuntur iuſtificari, cum ex impijs iu
ſti & ſancti & Deo grati fiunt. In qua
acceptione vtuntur, vt plurimum do
ctores ſancti verbo iuſtificandi. Sic A
poſtolus hoc verbum vſurpat cū ait
Rom. 8. f in epiſt. ad Rom. c. 8. quos prædeſtina
uit, hos & vocauit, & quos vocauit,
hos & iuſtificauit. Tandem, aliquādo
iuſtificari, idē eſt quod in iuſtitia pro B
ficere: vt in hoc loco accipitur à Ioan
ne dicente: qui iuſtus eſt, iuſtificetur
adhuc: & qui ſanctus eſt ſanctificetur
adhuc: quid eſt aliud iuſtificetur ad-
huc, quàm fiat iuſtior, & fiat ſanctior.
Poſtquam iuſtificatus eſt, detq; ope-
ram vt promoueatur in iuſtitia? & ſan
Eccle. 18 ctitate? & alibi dicitur: ne verearis vſ-
q; ad mortē iuſtificari. Hoc eſt, ne ve-
rearis vſq; ad mortem pijs, & iuſtis o-
peribus ſtudere. Daq; operam, nō ob C
ſtanti quocumq; periculo, & incōmo
do, proficere de virtute in virtutē: &
de die in diem magis ſecundum inte-
riorem hominē. Et ſic ditari, non is tā
tū dicitur qui ex paupere diues fit, ſed
qui ex diuite ditior fit. Quo ſenſu in-
Iacob. 2. telligendum eſt quod D. Iacobus ait:
Gen. 22. iuſtificatū fuiſſe Abraham ex operib⁹
dum obtulit filium ſuum. Atq; hinc
natum videtur, vt qui proficit in iuſti
tia, verè dicatur iuſtificari. Quia qui
proficit in iuſtitia, aliquo in gradu fit D
iuſtus, in quo ante nō erat: & aliquem
nouū gradum iuſtitiæ comparat, quē
ante minime habebat, vt iure optimo
ratione illius, non ſolū poſſit dici fieri
iuſtior ſed propriè iuſtificari: inter has
acceptiones ſecunda eſt propior & cō
munior à qua prima & tertia originē
Vega. li. 5. trahunt. Ait ergo dñs vt qui iuſtus eſt,
de iuſti. c. 5 iuſtificetur adhuc, ideſt, in dies in vitę
integritate, & perfectione proficiat:
quando in dies impius in impietate
proficit, quando ſordidus in immūdi
cia quotidie creſcit & augetur: ęquum
eſt, ait Dñs, vt iuſtus progrediatur de
virtute in virtutem. Quādo ſuperbia
peccatorū aſcendit ſemper: aſcendat ſi
militer, & iuſtitia & ſanctitas piorum.

¶Iam verò vel ex hoc loco apertiſ
ſimè colligemus quā impia ſit ſenten
tia aſſerentiū omnes Chriſtianos eſſe
ęquè ſanctos, nulloſq; eſſe in virtute
progreſſus. Nam ſi hoc ita eſſet, quo
modo verū eſſet quod in hoc loco ait
Ioā. qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc:
& qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc? 1. Cor. 15.
quo modo explicabūt qđ ſeruator no
ſter apud Ioā. affirmat in domo patris
mei manſiones multæ ſunt? Itē quod
Apoſtolus ſcribit: vt charitas veſtra, Phil. 1.
magis ac magis abundet, in omni ſciē 2. Cor. 9.
tia, & in omni ſenſu. Et rurſum: auge-
bit incrementa frugum iuſtitię veſtrę
& illud D. Petri: ſicut modo geniti in 1. Pet. 2.
fantes rationabiles, & ſine dolo lac cō
cupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem,
& illud eiuſdem, creſcite in gratia, &
in cognitione domini noſtri & ſalua- 2. Pet. 3. A
toris Ieſu Chriſti. Valeant igitur iſti
& illorum cantilenæ, quia cantilenæ
ſunt, & impia figmenta. ¶Aliqui in
hoc loco obſeruare ſolent, quod quē-
admodum in malis duo poſuerit, quò
rum vnum ad alios refert: ideſt, qui
nocet, noceat adhuc: hoc eſt, qui aliū
iniuria afficiat, pergat in iniuria. Alte-
rum verò ad ſeipſum: qui in ſordibus
eſt, &c. Nulli videlicet niſi ſibi ipſi no
cens: ita in bonis duo memorat, quo-
rum alterum ad alios pertinet: qui iu-
ſtus eſt, ideſt, qui nemini nocet, ſed v-
nicuiq; reddit quod ſuum eſt: alterū
ad ſeipſum: qui ſanctus eſt, &c. Ideſt,
purus & ſine ſordibus.

¶Alij explicant prædicta verba ſic, A qui malè agit male agat: vel qui iniuſtus eſt, iniuſtus ſit, & qui iuſtus eſt, iuſtitiam faciat, Sed prior expoſitio magis ad rem facit.

Mos eſt Dei celerē aduentum ſuum ſæpe annunciare, vt peccatores ad ſe redeant & iuſti ſemper vigilēt.

Ecce venio cito. Omnibus tàm bonis quàm malis proponit deus his verbis celerem aduentum ſuum. Nihil nãq; magis nocere poteſt viris ſceleratis, q̃ exiſtimare lõgiſſimè abeis abeſſe mortem, iudicium, & ſupplicium, quum Deum offendunt. Contrà verò nihil B vtilius excogitare poſſunt viri timorati quàm iam iam imminere iudicem Chriſtũ, & in ianuis adeſſe vindictã, vt ad ſe redeant, & ſibi caueant, doleant & ex animo pœniteant. Hoc enim eſt, quod maximè contendit deꝰ dum ſæpè in ſacra ſcriptura ſe appellat velocem vindicatorem. Ecce venio cito ait Dominus in hoc loco, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuiq; ſecundum opera ſua. Et D. Pau. C

Heb. 10. ad Heb. c. 10. Adhuc modicum aliquãtulumquè qui venturus eſt, veniet & non tardabit.

Eſai. 5. Et Eſaias: ecce feſtinus

Hiere. 48. velociter veniet. Et Hieremias: propè eſt interitus Moab, & malum eius

Abac. 1. velociter occurret. Atquè Abachuc: ecce ego ſuſcitabo Chaldęos gentem amaram, & velocem. Horribilis & terribilis eſt. Velociores pardis equi eius & velocioris lupis veſpertinis, volabant quaſi aquila feſtinans ad comedendum. Sed hoc non ſibi ſuadent D miſeri homines ſuis cupiditatibus deditì.

Eſa. 10. De quibus inquit Eſaias, ſubito, dum non ſperatur, veniet contritio eius.

Pro. 1. Et ſapiens vocaui, & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Ego quoquè in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id quod timebatis, aduenerit. Et cum irruerit tempeſtiua calamitas, & interitus, quaſi tempeſtas ingruerit, quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia. Apoſtolus etiam ait: de 1. Theſ. 5. a temporibus autem, & momentis, fratres non indigetis, vt ſcribamus vobis. Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet: cum enim dixerint, pax, & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Vos autem fratres non eſtis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur, comprehendat. Ecce differentiam adducit Apoſtolus inter reprobos, & electos, inter impios & iuſtos, quod iuſti ſemper ſint præcincti, ſemperq; lucernas habent in manibus ſuis ſpectantes Dñm ſuum quãdo veniat, exiſtimantes cito eſſe vẽturũ: at impij, & ſcelerati homines ſui omnino obliti, in vtrãq; aureã dormire ſolent. Quis dedit, ait Dñs ſancto Iob, gallo intelli- Iob. 38. gentiã? vel quis poſuit in viſceribꝰ hominis ſapientiã? egregiè profectò intelligentiã galli cũ ſapientia cõnectit. Nã certè ij maximè homines ſapientiã diſcunt, qui gallos imitantur. Quæ quidem aues noctu cãtare ſolent, atq; hinc antiqui ſignificaturi homines vigilantes gallum pingebant, neq; aliud præſtantius inuenerunt vigilãtię ſymbolũ: quippe qui ſingulis horis nocturnis cantet. Hi igitur homines verè digni ſunt nomine ſapientũ, qui velut galli in nocte huius vitæ nõ dormiũt, ſed vigilant expectantes aduentum Dñi: dicentes cũ Apoſtolo: Dñs propè eſt. Ait itaq; Deus: quis dedit gallo intelligentiã? velut admirãda ſit eius cantus fortitudo, fugat enim leonẽ, qui vocẽ cãtãtis galli ferre non poteſt, quin fugiẽs, terga vertat. In eũdẽ modũ leo ille, de quo inquit Apoſtolꝰ, vigilate qz

Gallus vigilantiæ ſymbolum

ad-

aduerſarius veſter diabolus,tanquam leo rugiens,circuit quærens quem de uoret,homines vigilãtes non aggreditur. Vnde idem eſt dicere:fratres,vigilate,quia diabolus eſt tanquam leo rugiens. Ac ſi apertius dicat:date operã, fratres,vt ſitis galli diuini in Eccleſia, vt à vobis fugiat leo inferni. Deterrẽt enim illum homines vigiles:quare nõ immerito ait Dominus apud Luc. ca. 12. Beati ſunt ſerui illi,quos cum venerit dominus,inuenerit eos vigilantes. Cur Domine ſunt ſerui vigilaturi? quoniam ecce venio cito. Et quo pacto ſunt vigilaturi? vt galli optimi,qui enim ſic vigilant ſapientes ſunt.

Luc.12.

¶ *Ecce venio cito & merces mea mecũ eſt:reddere vnicuique ſecũdũ opera ſua.* Ac ſi dicat curet ſanctus vt ſanctior ſit. quia ecce venio & merces mea mecum. Ideo qui mercedem bonam optat,bene operetur. Mercedem ad manum habeo,facilè mihi eſt, eam reddere. Itaquè merces mea eſt, merces quam ego redditurus ſum. Et hoc eſt, quod etiam Eſaias prędixerat.cap.40. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo,& opus illius coram illo. Ideſt,in manu habebit Deus mercedem, cum Dominus ad iudicandum venerit: quam vnicuiquè iuxta opera ſua retribuet. Hoc eſt quod ait:& opus eius coram illo. Vocat enim opus,operis mercedem. Verum eſt quod alij aliter explicant hæc vltima verba,vt ſtatim dicemus. Item hoc idem prædicit.cap.62. Ecce ſaluator tuus venit,ecce merces eius cum eo,& opus eius coram illo. Merces quidem electi & iuſti & ſancti qui ſanctificatur adhuc,cum Deo eſt, eamq; Deus in promptu habet,non eam petens aliũde,& opus iuſti & ſancti me-

Eſa.40.

Eſa.62.

A ritorium,coram ipſo Deo eſt,qui omnes ſtudioſas actiones intuetur, vt eas premio afficiat. Sed quæ nam eſt Domine merces iſta parata electis tuis? Audi quid Dominus reſpondeat:ego ero merces tua magna nimis. Geneſ. cap.15. Non ergo eſt quare graue nobis videatur,quod dominus præcipit: qui iuſtus eſt,iuſtificetur adhuc:quando ipſe Dominus eſt merces noſtra, premium & corona,& non qualiſcũquè merces,ſed magna nimis. Oculus B enim non vidit quæ prępärauit Deus diligentibus ſe. Non ait, hoc aut illud pro mercede polliceor, ſed ego ipſe ero merces tua,omnia ſimul bona tibi cõmunicabo.& quandiu ego Deus maneo,tamdiu merces tua permanebit. Grandis profecto merces,quis nõ curabit magna ſolicitudine,& diligẽtia magis ac magis in ſanctitate proficere? Ego quidem Domine, cum regio vate,inclinabo poſt hac cor meũ C ad faciendas iuſtificationes tuas propter hanc ęternam retributionem,hoc eſt,propter te ipſum, qui es electorũ merces,& retributio. Hæc eſt merces illa de qua apud Mathæum dicebat idem Dominus: centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Et rurſum:qui mihi miniſtrauerit,honorificabit eum pater meus qui in cœlis eſt. Olim in tabulis cedrinis parietes tem D pli cooperientibus,erant ſculpti cherubim & palmæ,ita vt eſſet palme inter cherub & cherub,& vnuſquiſquè cherub palmam reſpiciebat. Vt hinc intelligeremus viros ſapientia & ſanctitate præſtantes in palmam oculos coniectos habere. In palmam, inquã, hoc eſt,in præmium victoriæ, quod Apoſtolus vocat coronã iuſtitiæ:& Iacobus coronã vitæ:& Apoſtolorum princeps immarceſſibilem gloriæ co-

Gen.15. Eſa.64.b Pſa.118. Math.19. Ioan.12. Ezech.41. 2.Timo.4. Iaco.1. 1.Pet.5.

ronam. Et regi9 vates (vt verti poteſt ex Hebræo) æternam retributionem. Et denique Dominus hic & in prędictis Eſaiæ, & Geneſis locis, appellat mercedem magnam nimis: & in euāgelio copioſam. Gaudete, inquit, & exultate quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. In hac ergo mercede figamus omnes nos oculos mentis, vt qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc & qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc heu miſeros peccatores in dies magis ac magis nocentes, ac ſordeſcentes, nā non in hanc palmam, ſed oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram, quibus Domin9 in fortitudine veniet, vt reddat vnicuique ſecundum opera ſua. Beatos verò iuſtos euntes de virtute in virtutem, nam nō ſolum in preſenti vita mille modis honorabuntur à Deo, ſed in futura vita, palma ſua non fruſtrabuntur. Et hoc eſt quod olim promiſerat Dominus Ieſum ſacerdotem apud Zachariam. cap. 3. dicens: tu quoque iudicabis domum meam, & cuſtodies atria mea: ecce merces ſibi parata in hac vita. Et dabo tibi ambulantes de ijs, qui nunc hic aſſiſtunt, quę verba ex hebræo ſic verti poſſunt: dabo tibi vias inter ſtantes iſtos, ideſt, faciam tibi poteſtatem ambulandi, & incedēdi inter angelos: vt poſt præmiū temporale, ponat etiam mercedē ſempiternam, de qua Dominus hic: merces mea mecum eſt, dare vnicuiq; ſecundum opera ſua. Non enim Deus pro ſua magna liberalitate, & miſericordia, vult vt gratis ei ſeruiamus, tametſi omnia ei debeamus: ſed gratiā cum latiſſimè referre, centuplumq; reddere, & vitam præterea æternam præſtare ſolet.

Psal. 18. Math. 5. Zach. 3.

¶ Iam verò apertiſſimè vel ex iſto loco colligitur iuſtorum hominum officia vitam æternam merere. Pro cuius explicatione obſerua, nulla opera noſtra quantumuis ſtudioſa vi ſua viſionem illam ineffabilem Dei mereri, ſed ex Dei pactione coniuncta hanc vim habent: hæc autem pactio ponitur apud Mathæum. c. 19. à Chriſto Domino dicente: omnis qui reliquerit vxorem, aut domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut filios, aut agros propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternā poſſidebit. Quam Chriſti pactionem Apoſtolus reſpexiſſe videtur dicens: pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ: Chriſtus autem præmia bonis hominibus propoſita ſoluturus dicet, ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes fui, & recepiſtis me, &c. Venite benedicti patris mei percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mūdi. Nō gratis ſe illis regnum dare dicit, ſed propter illa pietatis officia. Et rurſum: beati eritis cum maledixerint vobis homines, & dixerint omne malum aduerſum vos mentiētes propter me: gaudete & exultate quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Merces autem rationem habet ad meritū: quod enim gratis datur non pro mercede tribuitur. Nam merces iuſta, & digna operæ ac laboris precium. Eſt enim dignus operarius mercede ſua. Vt Chriſtus ait apud Mathæum, & hoc loco dicit: ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuiquè ſecūdum opera ſua. Ecce mercedem affert, & eam ad rationem operum refert: quo fit vt opera & officia noſtra aliquid mereāt. Quod expreſſius docere volens Dauid inquit: reddet mihi Dominus ſecundum iuſtitiā meā, & ſecundum puritatem manuū mearum

Math. 19. 1. Timo. 4. Math. 25. Math. 5. Math. 10. Psal. 17.

rum retribuet mihi. Ne autem dicere A poſſint aduerſarij non cauſam, ſed ordinem conſequentiæ hac dicendi ratione declarari, mox ſubiungit regius
Pſa. 17. vates: quia cuſtodiui vias Domini, nec impiè geſſi à Deo meo, quoniam omnia iudicia eius in conſpectu meo, & iuſtitias eius non repuli à me. Quia quoniam, nô niſi cauſam dicunt. Hāc verò mercedem eſſe vitam æternam
Eccleſ. 18. declarat Eccleſiaſticus dicens: non vereaaris vſq; ad mortem iuſtificari, quoB niam merces Dei manet in æternum.
Ioan. 4. Et Chriſtus ipſe, leuate, inquit, oculos veſtros, & videte regiones, quàm albæ ſunt iam ad meſſem, vt qui metit mercedem accipiat, & cōgreget fructum in vitam æternam. Quæ omnia maximè confirmat illa Apoſtoli ſen-
Rom. 5. tentia. Non eſt iniuſtus Deus: vt obliuiſcatur operis veſtri, & laboris ex charitate ſuſcepti. Iniuſtum deum vocare non veretur, ſi pro noſtris offiC cijs gratiam non referret. Sed non opus eſt in hac re longum protrahere ſermonem quando paſſim Doctores catholici de hoc argumento diſſerūt, aduerſus hæreticos huius temporis. Lege inter alios Echium in Enchiridion articulo de fide & operibus. Et Stunicam lib. 2. de hæreſibus. c. 16.

Eſa. 41. b & 44. a *Ego ſum α & ω, primus & nouiſſimus principium & finis. Beati qui lauāt ſtolD las ſuas in ſanguine agni: vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in ciuitatem. Foris canes et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis ſeruientes, et omnis qui amat et facit mendaciū. Ego Ieſus miſi angelum meum, teſtificari vobis hæc in eccleſiis. Ego ſum radix, et genus Dauid, ſtella ſpendida et matutina. Et ſpiritus et ſponſa dicunt, veni. Et qui ſitit, veniat: et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Conteſtor enim omni audienti verba propheticæ libri huius. Si* A *quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius: auferet Deus partem eius de libro vitæ, et de ciuitate ſancta, et de his quæ ſcripta ſunt in libro iſto: dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum. Etiā venio cito. Amen. Veni domine Ieſu, gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis Amen.*

Ego ſum α et ω, primus et nouiſſimus principium et finis. Quorſum hæc dicantur indicatum à nobis eſt. capi. 21. Supra c. 21 B quæ hoc loco etiam aptè conueniunt cum prædictis. Et merces mea mecū eſt, redere vnicuiq; ſecundum opera ſua: ſiue vt reddam vnicuiq; ſecūdum opera ſua, vt Eraſmus vertit. Quod Eraſmus autem ait: primus & nouiſſimus, ſimile eſt quod legimus Eſa. 46. Ego ſum Eſa. 46. Deus, & non eſt vltra Deus, nec eſt ſimilis mei annuntians ab exordio nouiſſimum, & ab initio quæ nōdum faC cta ſunt. Et. cap. 41. & 44. & 48. Obſer- cap. 41. 44. & 48. ua. Deum ſeruator noſter viuebat in terra humiliter de ſe ferè ſemper loquebatur: at poſt glorioſam eius reſurrectionem iam regnans, magis virtutem ac diuinam naturam ſuam detegit: ita inquit apud Math. cap. vlti. da- Math. vlt. ta eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra. Quod apertius demonſtrat ac ſæpius in Apocalypſi, vt hæc verba ſæpè in hoc libro reperita, indicant.

D *Beati qui lauant ſtollas ſuas in ſanguine agni vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in ciuitatem, etc.* Antequam ad ſingulas huius loci partes explicandas deſcendamus: Deſcribe obſecro ò homo in corde tuo non ciuitatem illam Babylonem, ſed ciuitatem ſanctam Hieruſalem, viſionem illam pacis, gloriam cœleſtē, ſedes beatorum immortales, cantica illa dulcia ſionis, patriam promiſſionis

beatitudinem æternam: ad hanc diuino amore inflammati aſpiremus, cogitantes quanta bona amittant peccatores, qui illa ciuitate priuantur: vt amore tantæ patriæ illecti lauemus ſtollas noſtras, ideſt, animas noſtras lachrymis, fletibus & Chriſti ſanguine. Quod ſi fecerimus, nobis concedetur veſci ligno vitæ. Deſcribamus in corde noſtro ciuitatem illam ſanctam Hieruſalem, vt agnoſcamus, an portas inueniamus illius ciuitatis, per quas ingreſſus patet ad eam. Sunt autem iſtæ portæ, vt Auguſtino placet, virtutes & bona opera. Alijs verò obſeruantiæ mandatorum Dei, iuxta quod Dominus ait: ſi vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Vide ergo an fores iſtæ, hoc eſt, virtutes tibi ſint occluſæ, cum illas nequeá limine ſalutaueris, neque in earum actiones incubueris. Nam hæc porta Domini, non iniqui & ſcelerati: ſed iuſti ſolũ intrabunt in eum. Deſcribe etiam in corde tuo ciuitatem Hieruſalem, vt perpendas foris eſſe canes impudicos, homicidas, & amantes, & facientes mẽdacium. Atq; hinc cognoſces an conſors futurus ſis, & cõciuis beatorum, quod ſi te canem fratrum tuorum famam dentibus lacerãtem, & oblatrantem inueneris, & ad vomitum peccatum redire, ſi homicida es proximũ tuo odio proſequens, ſi tuis voluptatibus, veluti idolis, ſeruiens, ſi amas mendacium da operam vt mores mutes, & te ad meliora conuertas lauando ſtollam tuam quod ſi feceris beatus eris.

¶ *Beati qui lauant ſtollas ſuas in ſanguine agni.* Ideſt, qui mundam ac omni puritate decoratam animam ſuam ſemper habere ſtudent. De hac loquendi forma diſſeruimus, & cap. 3. & cap. 7. Satis his verbis oſtenditur quo modo ſuperiꝰ dixit: qui nocet, noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Curemus igitur per pœnitentiam merito paſſionis Chriſti maculatas peccato corporis & animę veſtęs abluere, ſi beati & fortunati eſſe volumus. Græca legunt, μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Ideſt, beati qui faciunt mandata ipſius. Quam lectionem ſequitur Eraſmus. beati ſanè ſunt mundo corde quoniam ipſi deũ videbunt. Videbunt, inquam, Deum illum de quo diuus Paulus in epiſtola ad Hebræ. cap. 1. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portans omnia verbo virtutis ſuę, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. In quibus verbis alludit ad illud Sapientiæ cap. 7. Vapor eſt enim virtutis dei: & emanatio quædam eſt, claritatis omnipotentis Dei ſyncera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor eſt enim lucis æternæ. Agnus enim & ſplendor eſt gloriæ, & ideo omnia illuminat, omnia manifeſtat, & reuelat: reuelabit enim abſcondita tenebrarum: omnia enim nuda, & aperta ſunt oculis eius: & candor eſt lucis æternæ, quo candida & munda & pura redduntur corda noſtra: beati ergo erunt qui emundant animas ſuas hoc candore, nam tandem illuminabuntur ſplendore gloriæ, quo Deum in cœleſti patria videbunt ſi in ſua puritate permanſerint.

¶ *Vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.* In ligno vitæ dicit pro, in lignum vitæ, more ſuo & ſacræ ſcripturæ. Hoc eſt, vt poteſtatem habeant in lignum vitæ. Et poſſint eius fructum percipere ſemper, ideſt, vt æterna beatitudine perfruantur. Quod ſi per lignum vitę Chriſtum intelligamus, idem eſt

ac

Eraſmus. Math. 5.

Hebr. 1.

Sap. 7.

ac ſi diceret: vt Chriſto verò ligno vitæ frui perpetuo poſſint.

¶*Et per portas intrent in ciuitatem.* Ideſt, vt apoſtolicam vitam ſequentes, participes ſint æternæ vitæ. Mundemus igitur corda noſtra ſanguine Chriſti ſi coram Deo comparere volumus. Oſtendamus Deo tunicam Ioſeph, ideſt, Chriſti ſangunine ſuo tinctam, ſicut olim fecerunt filij Iacob, vt ſacra ſcriptura narrat Gene. cap. 37. & tunc comedemus perpetuo de fructu vitæ: atque vitam apoſtolicam ſectantes intrabimus in cœleſtem patriam.

Gen. 37.

¶*Foris canes & venefici & impudici & homicida, & idolis ſeruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.* Canes dici ſolent idolis ſeruientes, ſed quia mox iſtorum meminit, aliter accipiendum eſt. Canis immundum animal eſt, & ad lacerandum dentibus pronum. Ideoquè ſignificat homines ſceleribus imbutos, vitam piorum, & corpora rabie magna lacerates. Vt Beda intellexit. Eorum autem vitiorum maxime hoc in loco meminit, quę tēpore Antichriſti magis vigebunt, de quibus iam diximus, cap. 11. Cæterum ſtat ſententia quod impij quicumquè illi ſint excludentur à ciuitate illa ſancta. Vnde Paul. 1. Cor. cap. 6. ait: nolite errare neq; fornicarij, neq; idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neq; maledici, neq; rapaces regnum Dei poſſidebūt. Vbi refert etiam Paulus vitia quæ apud illos ad quos ſcribebat tunc temporis magis vigere ſolebant. Vnde addit: & hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. De his canibus de quibus nunc loquitur Ioānes intelligebat Chriſtus

Supra c. 11
1. Cor. 6.

A Dominus quum apud regium vatem dicebat Pſalmo. 21. Circundederunt me canes multi. Ac ſi diceret: minime mirandum, quod tàm grauem ſuſtinuerint in mea paſſione miſeriā. Circundederunt enim me inimici mei malitioſa inuidia, ac implacabili furore, velutti canes rabidi latratus ſuos ſæuiſſimos contra me emittens, & dentibus ſuis me crudeliſſime laniantes. Erue ergo ò pater cœleſtis, & Deus meus à framea animam meam: & de B manu canis vnicam meam. De huiuſmodi ergo canibus ait modo foris canes, &c.

Pſal. 21.

¶*Foris canes & venefici & impudici & homicida & idolis ſeruientes & omnis qui amat et facit mendacium.* Ideſt, hi omnes manebunt extra cœleſtem Hieruſalem, & ad eam nullo modo accedere poterunt, hoc idem prædixerat Ioel. cap. 3. dicens, & ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans C in Sion in monte ſancto meo, & erit Hieruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam amplius, ideſt, non poterunt iam vobis nocere hoſtes veſtri neque viſibiles neque inuiſibiles, idē enim eſt tranſire quod punire, & nocere, Oſeę. 10. & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius ego eius collū ſuperbum & contumax domui & mā ſueſeci. Hanc ſecuritatem & tranquillitatem illius feliciſſimæ ciuitatis egregie depingit Eſaias. c. 26. in die illa cantabitur canticum iſtud in terra Iuda, D vrbs fortitudinis noſtræ Sion ſaluator ponetur in ea murus & antemurale, & quæ ſequuntur.

Ioel. 3.
Oſee. 10.
Eſa. 26.

¶*Ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari vobis hæc in eccleſiis.* Apud Hieremiam. cap. 23. conquerebatur Dominus de prophetis dicens: non mittebant prophetas, & ipſi currebant: non lo-

Hiere. 23.

loquebar ad eos,& ipſi prophetabant. Sed ne quis noſtrum dubitaret hanc prophetiam non eſſe à Deo ideo ait ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari vobis hæc.

¶ *Ego ſum radix,& genus Dauid.* Quidam explicant quod Chriſtus ſecundum diuinam naturam eſt radix Dauid:imo omniũ,à quo omnes mouemur,& ſumus:ſecundum humanã genus Dauid,ideſt,de progenie ipſi9. qua phraſi vſus eſt Paulus dicens:nos autem genus Dei ſumus. Secundum ergo humanam naturam loquens de Chriſto Paulus ait ad Roma.1. factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem,hoc eſt,factus eſt ei genus Dauid. Secundum autem naturam diuinam fuit dominus Dauid imo omniũ noſtrum. Et hoc intelligens Dauid dicebat Pſalmo.109.dixit Dominus domino meo,ſede à dextris meis. Quod ſubindicauit Chriſtus apud Math. c. 22. Græca ſcholia explicant: ego ſum radix & genus Dauid,ideſt, de radice & genere Dauid,quod cur ita dictum ſit oſtendimus.cap.5. his ergo verbis dicere vult Chriſtus. Ego ſum Meſſias,qui promiſſus erat vt homines à dæmonis captiuitate liberaret. Et in terram illam cœleſtem perduceret. Hoc autem modo dicit:ſignificans neminem ſeruari poſſe ab alio quàm à ſe. Atquè ea de cauſa fidem ab omnibus adhibendam eſſe omnibus quæ per angelum ſuum in Apocalypſi annuntiata ſunt.

Acto.17.

Pſal.109.

Math.22.

cap.5.

¶ *Stella ſplendida & matutina.* Cuius luce tenebræ errorum & vitiorũ fugantur:cui credere,quẽ ſemper ſequi debetis. Hæc expoſuimus.cap.2. D.Gregor.lib.29.Mora.cap.17. exponens illa verba:nunc quid producis luciferum in tempore ſuo?docet & oſtendit Chriſtum Dominum eſſe verum luciferum his verbis:pater, inquit,in tempore ſuo luciferum produxit,quia ſcriptum eſt:cum venit plenitudo temporis,miſit Deus filium ſuũ natum ex muliere,factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant,redimeret: qui natus ex virgine,velut lucifer inter tenebras noſtræ noctis apparuit, quia fugata obſcuritate peccati,æternũ nobis mane nunciauit. Luciferum verò ſe innotuit: quia diluculo ex morte ſurrexit,& fulgore ſui luminis mortalitatis noſtræ terram caligine preſſit. Cui benè per Ioãnem dicitur ſtella ſplendida & matutina: viuus quippe apparens poſt mortem,matutina nobis ſtella factus eſt,quia dum in ſemet ipſo exemplum nobis reſurrectionis præbuit,quæ lux ſequatur indicauit. Hæc eſt ſtella illa de qua Eccleſi.c.50. dicitur: quaſi ſtella matutina in medio nebulæ:& quaſi luna plena in diebus ſuis lucet, & quaſi ſol refulgens, ſic iſte refulſit in templo Dei. Dum enim viueret Chriſtus, refulſit quaſi luna, ſol & ſtella matutina in medio tenebrarum huius mundi. Cuius tantam lucem tenebræ comprehendere minime potuerunt. Sol hic corporeus non lucet omnibus: habet enim ſuas vices:verum hæc ſtella matutina,hęc lux,ſua genuina vi lucet,etiam in craſſiſſimis mundi tenebris,omnibus ſeſe offerens:vt reuiuiſcant, & videant æternæ ſalutis viam,quæ nulli non patet per fidem euangelicam. Et quamquàm mundus excæcatus peccatorũ ſordibus,& cupiditatum turpium caligine,nolit aſpicere ſtellam hanc matutinam neq; ſolem iſtum, tamen nullis huius mundi quantumuis denſis tenebris inquinari potuit. Solus enim ille purus erat ab omni vitiorum inqui-

Chriſtus ſtella matutina.

Supra.c.2. Grego.

Gal.4.

Eccleſ.50.

Ioan.1.

nāmento: neque aliud erat quàm lux vndiq; pura & illibata. Pugnant enim aſſiduè huius mundi tenebræ aduerſus lucem, quam odit, vt operum ſuorum proditricem, & multorum radios, vel extingunt, vel obſcurant: ſed aduerſus hanc ſtellam ſplendidiſſimā nihil valuerunt. Hæc eſt ſtella illa, ait Chryſo. de qua Propheta Balaam prędixerat orietur ſtella ex Iacob, & exurget homo de Iſrael, vt ſignificatione ſtellæ & hominis, in filio Dei, diuinæ & humanæ naturæ coniunctio noſceretur, vnde & in hoc loco ita de ſe Dominus teſtatur ego ſum radix Ieſſe & genus Dauid, & ſtella ſplendida matutina. Quia per natiuitatis ſuæ ortum, diſcuſſa ignorantiæ noctę in ſalutem mundi tanquam fulgidum ſydus emicuit. Hæc ille. Hæc ergo eſt ſtella matutina orta ex Iacob, quę percutiet duces Moab, vaſtabitq; omnes filios Bet: vt ſtatim prædixit Balaam. Vaſtabit ſtella iſta, & radix iſta Ieſſe, virgaq; Iacob canes, maleficos, cæteroſq; homines ſceleratos, qui ei parere noluerint. Quando igitur Chriſtus Dominus ſtella eſt ſplendidiſſima & matutina, cauendum nobis erit, ne tot committamus peccata, vt nubes inde conſurgentes obſtent, quin ſplendorē in nocte percipiamus. Solet enim peccatoribus contingere quod ſæpè in hoc mundo contingere videmus. Sicut enim inter ipſas denſiſſimas noctis tenebras luna & ſtellæ ſuis fulgentiſſimis radijs terram illuſtrant, niſi tota fuerit atris nubibus circunfuſa, tunc enim non ſtat per micantia ſydera terram eſſe caligine obuolutam, ſed per ipſam terram quæ tot exalauit vapores, vt non valeat percipere lucis cœleſtis ſplendorem. Adhunc modum Deus hominum corda in nocte huiꝰ vitæ illuminare ſolet. cum ſit ſtella ſplendida & matutina, ſed tantum poteſt eſſe emiſpherium humani cordis multitudine nubium peccatorum implicatum vt diuinam lucem non percipiat. Auferamus igitur nebulas, vt ſtella iſta nos illuminet.

Chryſoſt. to 2. ho. 1. ex Math 2. fo. 243.

A B C D

¶ *Et ſpiritus, & ſponſa dicunt, veni.* Sancti maximo deſiderio tenētur aduentus Chriſti, ad iudicium, quo peccatum penitus aboleatur: & Deus vbique regnet, atque ab omnibus electis colatur. Sicut Paulus teſtatur 2. ad Timot. cap. 4. De reliquo, inquiens, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & his, qui diligunt aduentum eius. De hoc Chriſti aduētu intelligitur quod modo ait: veni. Quod ex antecedentibus patere poteſt. Dixerat enim Chriſtus: ecce venio velociter. Cui reſpondet Spiritus ſanctus & ſponſa Eccleſia, veni. Spiritus ergo ſanctus hoc loco per ſpiritum intelligitur quādo in Græco articulus præponitur. τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη, ideſt, ille ſpiritus, & illa ſponſa dicunt, veni. Ac ſi apertius diceret: Spiritus ſanctus iuſtos hortatur, vt aduentum meum deſiderent, ac petant. Quod ita dictum eſt vt ad Rom. 8. ait Paulus: ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, ideſt, efficit vt poſtulemus. Et ſponſa, id eſt, Eccleſia Spiritus ſancti inſpirationibus aſſentiens dicit, veni. Quotidie enim precatur dicens, adueniat regnum tuum. Hoc autem de ſelectioribus Eccleſiæ membris accipiendum eſt. Multi enim optant aduentum domini, atq; ideo Paulus dixit, non ſolū autem mihi, ſed & his, qui diligunt aduentum eius. ¶ Item Spiritus ſanctus ſuadet electos, & Eccleſię filios, vt dicant

2. Timo. 4.

Rom. 8.

Math.7. cant Chriſto veni. Hoc eſt, adueniat A regnum tuum, ideſt, adueniat Domine gratia & pax, & gaudium in Spiritu ſancto, vt tali regno habito optemus vt veniat regnum cœleſte. Et merito quidem vtrumq; regnum deſiderant electi, nam nihil in hoc mundo inueniri poteſt quod repleat deſiderium, & appetitum noſtrum niſi hoc regnum. Vnde regius vates ait Pſalmo.102. Benedic anima mea Dominum, & omnia quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius: qui replet in bonis deſiderium tuum. Quod reuera ita eſſe non dubitamus nam autore Boetio: beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quo fit vt ſolus Deus noſter ſit beatitudo noſtra, cum ipſe ſolus explere deſiderium animæ noſtræ poſſit. Qđ ſignificare volens Deus Moyſi magno animi deſiderio poſtulanti ac dicẽti: oſtende mihi gloriam tuam, ait illi C Dominus: ego oſtendam tibi omne bonum qua periphraſi voluit Dominus definire noſtram felicitatem, eſt enim gloria cœleſtis, omne bonum. Vnde Diuus Paulus de illa ſcribens ait, tunc erit omnia in omnibus. Videre ergo Deum, ſummum bonum eſt. Meritò ergo ait Dauid: qui replet in bonis deſiderium tuum, meritò etiã deſiderat Eccleſia, vt veniat hoc regnum hæc beatitudo, & fecilitas quæ D in hac vita incipit, & in futura conſumatur.

Pſa. 102. Exod.33. 1.Cor.15. Pſal.102.

¶ *Et qui audit dicat veni. Et qui ſitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* Ideſt, omnes pij qui Deo obaudiunt, dicunt: veni. Optant enim fideles ad beatitudinis conſumationẽ iudicium accelerari. Qui ſitit, iuſtitiã, veniat, per piam voluntatem & obedientiam, vel veniat ad me: ac ſi dicat ne contriſtetur, cito veniet: putet ſe iã iam venire ad me, vt bibat aquam vitæ gratis, ideſt, vt de Dei gloria gratuitò, & liberaliter ſibi data, ſe ipſe potet. Illud autem, & qui vult, hoc ſignificat, qui vult, & cupit venire. Qui vult bibere, iam veniet, & quantum volet bibet de fonte omnium bonorum. Interim tamen dum hæc fiunt. Qui ſitit veniat, & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Audiat quid dominus apud Ioan.7. B Ioãnem dicat exclamando ſi quis ſitit veniat ad me, & bibat: & flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quibus verbis omnes palàm ad ſe inuitat, ſpiritum pollicens, quo ſemel hauſto, non ſolum ipſi, ſint veram & euangelicam doctrinam aſſequuturi, verum etiam in alios ſuà prædicatione copioſam ſapientiæ vim effuſuri: ego inquit fons ſum omnis ſalutiferæ ſapientiæ. Qui ſitit, non eſt quod petat à moſe, aut phariſæis, ſcribis & ſacerdotibus. Veniat ad me, & bibat de fonte hoc. Bibit autem quiſquis credit ſermonibus meis. Quiſquis igitur crediderit mihi, auidèquè imbiberit ſermones meos, quemadmodum iubet ſcriptura, de me teſtificans, non areſcet incredulitate, ſed hauſtus diuini ſpiritus pariet in ipſius corde fontem perenem & copioſum, ſicut è medio cordis illius emanet, non tenuis modo riuus, verum etiam copioſa flumina, quibus irrigetur ariditas gentium ad euangelici profectus fœcunditatem. Hoc ęnigmate Ieſus ſignificabat ſpiritum illũ vberem, & copioſum, quem poſt eſſent accepturi, qui in ipſum crediſſent: quo accepto, mox Apoſtoli magna fiducia varijs linguis orbi terrarũ prædicare cæperunt euãgelicam philoſophiam, & cœlitus hauſtum ſpiritum in omnium credentium animos dif-

diffundere. En vides quemadmodum doctrina Spiritus ſancti per fidem viuam accepta diffunditur in alios. Sitiuit Andreas, & miſſus à Ioãne ad Chriſtum fonte vitæ, bibit:& flumẽ de fonte eius fluxit aquæ vitę. Nã ſtatim Andreas venit ad Petrũ fratrem ſuum, & dixit ei: inuenimus Meſſiam, & adduxit eum ad Ieſum vt biberet de eiꝰ fonte credendo. Sitiuit Philippus, & venit & bibit, & deinde traxit ad fontẽ vitæ Nathaelẽ, vt eodẽ potu ſitim extingueret. Sitiuit Samaritana, & venit ad eundem fontem, & non ſolum bibens non ſitiuit vltra, ſed factus eſt in medio cordis eius fons vitæ ſalientis in vitam ęternam. Statim enim cucurrit ad ſuos, & traxit illos ad Ieſum atq; in hunc modũ euangelica doctrina, atq; fides mediatoris diffundebatur, & fluebat per totum terrarum orbem. Atq; ad hũc ſenſum trahere poſſumus verba Ioãnis hoc loco poſita. Spiritus & ſponſa dicunt, veni. ſpiritus enim cœleſtis, & ſponſa Eccleſia ſingulis fideliũ dicunt, veni, & bibe & ſitim tuam extingue. Et qui audit, dicat veni, ac ſi diceret: & qui audit ſpiritũ ſanctum, & audit ſponſam vocantẽ. i. qui audit & credit dicat alteri fideli, veni. & qui ſitit, veniat. & qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Obſerua, qui modo homo factus, nos tàm ardenti deſiderio ad hauriendam hanc aquã vocat, olim cum ſolus Deus erat per Eſaiam vocarat dicens. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite, venite emite abſq; argento, & abſque vlla commutatione vinum, & lac: quare appenditis argentum non in panibus? & laborem veſtrum non in ſaturitate? Inclinate aurem veſtrã, & venite ad me. Audite & viuet anima veſtra.

Ioan. 1. Ioan. 4. Eſa. 55.

A Ac ſi apertius diceret: venite omnes ſitientes ad Euangelium, & ad pleniſſimas & ſaluberrimas aquas fidei, & gratiæ potandas, quarum potu ſitim innatam extinguatis. & qui nõ habetis argentum minime curetis loco pecuniæ ſolum poſtulo, vt properetis, & non tardetis conuerti ad me, ne differatis de die in diem: quando ſubito venit ira mea. Emite ergo hoc precio vinum & lac, hoc eſt, fidem viuam & gratiam meam, quæ non ſolũ B refrigerat, & extinguit animæ ſitim vt aqua, ſed etiam nutrit & vires præbet vt vinum, & ſuauitatem & candorem vt lac. Quare conſumitis pecunias in rebus inutilibus, & non in panibus? hoc eſt, in rebus neceſſarijs? quare etiam conſumitis laborem in rebus inanibus, quæ vobis nullam poſſunt afferre ſaturitatem? Audite ergo & viuet anima veſtra, nam verba quæ ego loquor vobis ſpiritus & vita ſunt C verba ſiquidem vitæ æternæ ego habeo, & ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum. Qui ergo ſitit, veniat & bibat & accipiat aquam vitæ gratis. Stat enim ſententia: Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vita ęternam: & qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, nõ ſitiet in æternum. Hinc eſt, quod Diuus Paulus vocet Euangelium, verbum vitæ. Et Diuus D Petrus verba vitæ. His igitur in hac vita ſic ad fidem euangelicam à Spiritu ſancto, & ab Eccleſia ſponſa Chriſti vocatis, & venientibus, ac bibentibus de fonte vitæ, hoc eſt, de euangelica gratia gratis, ait ſecundo idem Spiritus ſanctus: qui ſitit vitam illam ſempiternam, veniat, & bibat & accipiat aquam vitæ ſempiternæ gratis. Nam iam in foribus eſt iudicium. Et qui

Eſa. & Ioan. 6. Ioan. 6. Phili. 2.

hoc audit dicat imprimis alijs; veni. A Imo dicat illud Eſaiæ: venite aſcendamus in montem Domini:& in domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ſuis. Conſidera obſecro piorum hominum voluntatem, qui non ſolum propriam ſalutem deſiderant, ſed alios ad eandem cohortantur. Theſauri terræ communicati exhauriuntur: at ſpirituales theſauri, quo magis communicantur, eo magis augentur. Nos B igitur aſcendamus quæ ſurſum ſunt quærentes non quæ ſuper terram, & alios ad altiſſimarum rerum contemplationem, & feruentem charitatem inuitemus: tunc audientes ſpiritum ſanctum, & ſponſam Chriſti dicentes veni in iudicium Domine Ieſu: omnes etiam deinde dicemus veni. Quo veniente aqua illa ſempiterna potabimur. Si quis ergo ſitit veniat primum ad illum fontem, de quo Za C charias prædixit capite decimotertio. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatorum, & menſtruatæ. Vulnere enim lateris Chriſti fons patens fuit in Eccleſia. Ex quo fluxit ſanguis, & aqua, qua abluuntur, & emundantur peccatores ab omnibus peccatis. Sicut enim olim emundabantur à Moyſe homines aqua mixta ſanguine, vt Diuus Paulus nar D rat ad Hebræos capite nono. Sic & nos aqua huius admirabilis fontis mixta eius ſanguine emundamur ab omni inquinamento, cuius fontis imago fuit fons ille qui aſcendebat de terra irrigans vniuerſam terram. Quem Chriſtus reſtituiſſe videtur. Sicut ille, antequam primus homo peccaret, plantas ſua virtute rigabat, & nutriebat ſine vlla hominum opera; ita

Eſa. 2.

Zach. 13.

Heb. 9.

Gene. 2.

fons hic virorem plantis, hoc eſt, pijs & electis propter peccata ante areſactis attulit, illoſquè ita alit vt fructus vberrimos edant. De hac aqua etiam loquitur Diuus Paulus ad Hebræos decimo. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corde à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda. Quod verò Zacharias patentem fontem futurum, vt intelligatur omnibus propoſitũ eſſe, ad aquam pro cuiuſcumquè voluntate gratis, & abſque vllo precio hauriendam. Nefarium enim eſt & ab huius fontis inſtituto maxime alienum, ipſius aquam, vel vendere, vel emere. ipſe quidem ſaluator ait diſcipulis apud Math. cap. decimo. Gratis accepiſtis, gratis reddite. Et in hoc loco; qui ſitit veniat, & qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Venientibus ergo ad fidẽ, & doctrinam Euangelicam gratis dãda eſt huius fontis aqua, ſicut gratis datur dignè venientibus à Deo prima huius fontis aqua, hoc eſt, gratia cuius vi & virtute gratis dicitur dare aquã fontis cœleſtis, hoc eſt, gloriæ: quamuis aliàs merces à deo vocetur noſtro ſtudio reſpõdemus vt ſupra oſtẽdim⁹

¶ *Qui ſitit, inuit, veniat.* Omnes natura ipſa ſitim maximã habemus Deũ videndi: feciſti nos Dñe ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec perueniam⁹ ad te. Peccatores ſuis ſceleribꝰ obdurati & oppreſſi, hanc ſitim habet penè extinctam: at iuſti illam habent maximè excitatam. Talis erat ille qui dicebat: quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Talis erat Daniel, qui ideo vir deſideriorum ab Angelo voca-

Quam ſit nephariũ ſpiritualia vendere.

Math. 10.

Auguſ.

Pſa. 41.

Dan. 9.

catur vt ipſo ſcilicet, quo deſiderent iuſti A
iam Deo ſuo perpetuò frui. Hinc eſt,
quod pro longiore huius vitæ incolatu, &
memoria exilij à cœleſti patria dif-
funduntur, & ſuper ea deſiderio lachry-
mas fundentes dicunt quod olim filij
Pſa. 136. Iſrael in captiuitate poſiti. Super flu-
mina Babylonis, illic ſedimus, & fle-
uimus, dum recordaremur tui Siō. Et
illud: quando veniam, & apparebo an-
Pſa. 41. te faciem Dei? fuerūt mihi lachrymæ
meæ panes die ac nocte, dum dicitur B
mihi, vbi eſt Deus tuus? Huic ergo ait
modo Dominus vt veniat, & accipiat
aquam fontis vitæ gratis.

¶ *Et qui vult*, inquit, *accipiat aquam
vitæ gratis.* Videtur hoc aduerſari pau-
Rom. 9. lo in epiſtola ad Romanos. cap. 9. aſ-
firmanti ac dicenti: non eſt volentis,
neque currentis: ſed Dei miſerentis,
ſed non aduerſatur: ſic enim hæc Pau-
li verba explicant Photius & græca
ſcholia, tum maximè Photius; nō eſt C
volentis ſolum, neque currentis ſolū,
ſed miſericordia à Deo opus eſt, &
nullo cœleſti auxilio. Deus eſt enim
qui operatur in nobis, & velle, & per-
Phil. 2. ficere, iuſto igitur ita volenti & deſi-
deranti cœleſtem felicitatem ait Do-
minus veniat.

¶ *Conteſtor enim omni audienti ver-
ba prophetiæ libri huius.* Obteſtatur
ne quis quidpiam in hoc libro adden-
do minuendo ve, immutet: alioqui pœ-
nas in eo contentas luet, illud autem D
diſſimile eſt cur dixerit, enim cum nu-
llam cauſam reddat dictorum. Sed ſcie-
dum eſt, γὰρ gar, id eſt, enim, iuxta
proprietatem græcę linguæ, interdū
redundare, vt nihil pertineat ad ſen-
ſum ſed ad ornatum. Ita noſter inter-
1. Cor. 10. pres accepiſſe videtur, id eſt, ad Cor.
10. Vbi vertit: quoniam vnus panis, v-
num corpus multi ſumus, omnes qui
de vno pane participamus. In græco
eſt: omnes enim de vno pane partici-
pamus. Verum mihi magis placet le-
gere, conteſtor ergo omni audienti.
Ita enim eſt in græco codice compluti-
tenſi, & apud Aretham, & Primaſium, Arethas.
& Ansbertum, & Ambroſium, & An- Primaſius.
ſelmum, & Rupertum. Eodem mo- Ansber.
do legerunt Tyconius Homel. 18. & Ambro.
Haymo, licet in eis corruptè legatur, Anſel.
ergo, pro ego. Et ſenſus eſt valde con- Ruper. Tycōius. Haymo.
ſentaneus. Dixerat enim paulò ante,
ego Ieſus miſi angelum meum teſtifi-
cari vobis hęc in eccleſijs, ad quæ allu-
dens Apoſtolus ait: conteſtor ego, id
eſt, illa teſtatus eſt angelus, hæc ego
conteſtor.

¶ *Si quis appoſuerit ad hæc.* Tyco- Tyconius.
nius Hom. 18. ſcriptum, hoc eſt, propter
falſatores ſanctarum ſcripturarum; non
propter eos qui ſimpliciter, quod ſen-
tiunt dicunt, & Beda, hæc propter in- Beda.
falſatores dixit, non propter eos, qui
ſimpliciter quod ſentiunt dicunt, in
nullo prophetiæ mutilata. Videbat
Ioānes iam ſua tempeſtate hæreticos
graſſari, & alios poſtea graſſaturos,
qui ſcripturas deprauarent, addendo
illis, vel detrahendo, & quoniam pro-
phetiam hanc vtiliſſimam Eccleſiæ eſ-
ſe ſciebat, hanc comminationem ad-
dendā putauit, vt integra ſemper per-
maneret. Apponet, inquit, Deus ſuper
illum plagas ſcriptas in libro iſto, id
eſt, grauiſſimis quibuſq; plagis eorum,
quæ in hoc libro ſcriptæ ſunt afficie-
tur. Et ſi quis, inquit, diminuerit de
verbis libri prophetiæ huius, auferet
Deus partem eius de libro vitæ, & de
ciuitate ſancta, id eſt, nulla partem ha-
bebit in bonis, quæ ſcripta ſunt in li-
bro iſto. Obteſtatur ergo Ioānes, vt
dicere incipiebamus, ne quis tam te-
merarius ſit, vt addere aliquid, audeat

hunc librò tanquam aliquid huius libri aut propheuæ: & ne quis diminuat, ideſt, aliquid non eſſe huius libri atteſtetur, quod ad eum interim attinet. Et obſerua, aliud eſſe huic libro addere quidpiam tanquā de hoc libro, aut ſimpliciter addere huic libro: quia primum nephas & crimen grande eſt, cum ſit mendacium. Secundum verò ſanctum & licitum eſt, cum ad explicationem, & maiorem intelligētiam, & confirmationem huius prophetiæ conducat. Sicut ancilla maximè prodeſſe ſolet Domino, ita lex humana, ad obſeruationem diuini iuris quādoquè maximè vtilis eſt: non contra legem aliquod addendum præceptum, ſed accommodè ad maiorem obſeruationis legis efficaciam tradendam. Sic etiam explicatio & expoſitio legis diuinæ, & prophetiæ plurimum confert ad earum intelligentiam. Itaquè vt vno verbo dicam damnat Ioānes omnes qui huic addūt textui, aut illum ſiniſtrè interpretantur, aut abbreuiant, aut damnant, aut efficiunt, vt ſuis patrocinetur mendacijs. Ex his colliges, quàm perperam hæretici huius temporis hunc locum interpretētur, & afferant ad damnandum omnes traditiones Eccleſiæ, quæ à Chriſto dimanarunt ad hæc vſq; tempora. Aiunt hæretici Ioānes ait hoc loco, ſi quis appoſuerit ad hæc, apponet ſuper eum Dominus plagas ſcriptas in libro iſto, non ergo adhibenda eſt fides traditionibus Eccleſiaſticis, niſi tātum his, quæ ab Apoſtolis & Euangeliſtis ſcripto mandata ſunt. Sed tota miſeri homines errant via, vt paſſim doctores catholici ſuis ſcriptis oſtendunt. Hoc ergo teſtimonium Ioānis, vt iam diximus, ita intelligendum eſt ne quiſquam Ioāni aſcribat, quod ab ipſo ſcriptum non eſt: eſſet enim nepharium, ſomnia, aut fabulas ab alio quopiam confictas, in Ioānis viſionibus numerare. ¶ Cæterum non eſt mirum quod D. Ioā. maledicat addētibus, aut diminuentibus. Sic enim ſolet Eccleſia catholica quæ eſt columna & firmamentum veritatis anathemate inurere hæreticos & peccatores illi non obedientes. Gladius quidem Eccleſiæ ſpiritualis eſt, & non materialis. Vel dices hæc Ioānis verba eſſe propheticam admonitionem, & non eſſe maledictionem.

¶ *Dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum.* Nonnulli hæc verba Chriſti eſſe volunt, ſed manifeſtū eſt eſſe Apoſtoli: qui & in Euangelio ita loqui ſolet: vt cap. vltimo, hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc: ſequitur.

¶ *Etiam venio cito.* Ad reddendū ſcilicet, vnicuiquè ſecundum opera ſua, Ioānes autem id ſupirans, multumquè in modum expetens filiorum Dei reuelari gloriam, & impiorum vltionem, dicebat, *Amen.* ideſt, ſit ita, & quoniam paulo ante Chriſtus dixerat & qui ſitit veniat, & accipiat aquam vitæ gratis, ideo Ioānes qui ſitiebat, & iam ſenio confectus erat, ſtudio & deſiderio maximo videndi Deum, & incredibili ſiti bibendi de fonte aquæ vìuæ tenebatur, ideo ait.

¶ *Etiam, veni Domine Ieſu.* In Græco eſt particula ναί, & eſt affirmantis atquè aſſentientis his, quæ dicta ſunt vt vt diximus. cap. 1. quaſi dicat: ita ſit domine, ego ſitio, & cito ad te veniam, nolo morari. Id igitur omnes dicamꝰ, optemus omnes & oremus, vt ad Eccleſiæ ædificationem pacemquè orbi ferendam, cito veniat: optemus omnes, vt eum pace nos ad regnum ſem-

pternum perducat interim tamen petamus, vt ſuam gratiam nobis infundat. Quod optat D. Ioan. dicens.

¶ *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen.* Nullus ſibi ſuam beatitudinem arroget. Omne datum optimum deſurſum eſt procedens à patre luminum gratia enim principium & finis eſt omnium, ab illa radicem trahunt, & vim habent ſtudia noſtra, idcirco præcatur D. Ioannes, vt Deus illam nobis impertiatur. Nam ſine hac veſte nuptiali Dei con- A uiuas eſſe non poſſumus, & quamuis Paulus ſæpè nobis hanc gratiam poſtulet à patre, ſimiliter, & D. Iacobus, Iaco.1. tamen hoc loco Ioannes optat, vt ea donetur à filio. Nam licet illam pater cœleſtis conferat, confert tamen meritis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ideo ait gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis.

Amen.

¶ Finis Cap. XXII.

Intelligentia Capitis vigeſsimi ſecundi apocalypſis.

ET oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ ſplendidum tanquam cryſtallum: oſtendit inquam mihi ſpiritum ſanctum, qui fluuius eſt purus gratiæ, emanantem à Deo patre, & agno Chriſto. *Et in medio plateæ huius ciuitatis, & ex vtraqꝫ parte fluminis per mediam plateam fluentis, ligna erant & arbores vitæ. Quo mihi ſignificare volebat gaudium illud à ſpiritu ſancto diffuſum, in platea ſignificatum, immortale fore. id eſt, eundem beatorum numerum ſemper futurum eſſe, eandemqꝫ mutuæ conſuetudinis atqꝫ conuictus ſuauitatem: ita vt nunquam minuatur, nunquam marceſcat, ſed ſemper eãdem ſeruet viriditatem, ſicut ſeruarent primi parentes ſi non peccarent, edendo de ligno vitæ, quod erat in medio paradiſi terreſtris. Et ſicut arbores iſtæ ſingulis menſibus nouum fructum ferent, inopiam copia fructum tolentes, & ſatietatem & faſtidium nouitate: ita beatorum gaudia, neqꝫ vnquam deficient, neque aliquid præſtantiæ ſuæ amittent, neqꝫ ſatietate aliqua afficient. Et in ea nihil erit non benedictum, ſedente & regnante Deo patre, & agno immaculato in eo. Et ſancti ſerui Dei & agni ſeruient illi. ſ. Deo & agno, & videbunt eum ſicuti eſt, facie ad faciem. Et nox vltra non erit. Et non egebunt lumine lucernæ, neqꝫ ſolis lumine, quoniam dominus Deus illuminabit illos: & regna-*

nabunt in ſecula ſeculorum, vt ſuperius dicebam. Et dixit mihi, hæc verba fideliſſima ſunt, & vera: nam Deus verax eſt, ſe ipſum negare non poteſt. & dominus Deus ſpirituum prophetarum, miſit me angelum ſuum oſtendere, & manifeſtare electis ſeruiſq; ſuis quæ oportet euenire breui. & ecce ego venio ad hæc tibi nuncianda feſtinanter. Beatus & felix qui ſeruat verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes teſtis ſum, ac teſtimonium fero me audiuiſſe, & vidiſſe hæc omnia. Et illarum admiratione commotus cecidi pronus in terram, vt magnam, debitamq; tanto nuncio reuerentiam exhiberem: & prohibuit me dicens: noli id facere nam iam conſerui ſumus eius domini, & non dedignor vocari conſeruus tuus, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. Deum ergo adora, nam ille dignus eſt tanto honore, cum ſit omnium noſtrum Dominus. Cæterum hæc præcipio tibi, vt non celes, & obſignes quæ tibi reuelata ſunt. Tempus enim prope eſt, cum complenda ſunt ea. Quod ſi obduratis non ſufficiunt præterita ſordes ad voluntatem gentium conſumanda in luxuriis, ſordeſcant adhuc quando ita illis viſum eſt. Qui vero ſanctus eſt, curet vt ſanctior ſit: quia ecce venio breui, & merces mea mecum eſt. ideo qui mercedem bonam optat, bene operetur. Felices illi qui maculatas peccato, corporis animiq; ſui veſtes per pœnitentiam merito paſſionis Chriſti abluunt, vt gaudio illo ſempiterno, quo fruuntur beati, et ipſi etiam fruantur, & per portas Apoſtolorum, hoc eſt per illorum imitationem intrent in ciuitatem cæleſtem: extra quam ſunt omnes impij & reprobi. Ego Ieſus & mundi redemptor miſi angelum meum teſtificari vobis hæc omnia in eccleſiis: ego ſum de radice & genere Dauid, ſtella ſplendida & matutina & ſpiritus ſanctus & eccleſia ſponſa quæ ab illo regitur & gubernatur dicunt ac clamant Chriſto: veni in iudicium, & omnes pij qui obediunt illi: dicunt veni iam domine ad iudicium, vt promiſſa nobis beatitudine fruamur. Qui ſitit iuſtitiam, veniat per ipſam voluntatem, & obedientiam: & de aqua vitæ deiq; gloria gratuito, & liberaliter ſibi data ſe ipſe potet. Obteſtor autem ne quis quidpiam in hoc libro addat minuat ve, aut immutet alioqui pœnas in eo contentas luet. Nil addubitandum eſt de veritate prædictorum, quia a deo reuelata ſunt quæ hic deſcribuntur. & de his omnibus teſtimonium perhibet Ioannes, ſe videlicet a deo accepiſſe, & non ab homine: qui autem accepit a deo immediate, & teſtimonium perhibet, eſt Chriſtus Ieſus: qui hic loquens introducitur dicens: etiam, venio cito ad reddendum cuiq; pro meritis, vel demeritis

retis: optemus autem omnes cum diuo Ioanne, vt cito veniat Dominus Ieſus. Amen. Veni domine Ieſu, veni vt reddas vnicuiq; ſecundum opera ſua. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti quæ ſola ſalutem affert ſit cum omnibus vobis.

Amen.

Cōmentariorum in Apocalipſin Finis.

VALLESOLETI.

¶ Excudebat apud hæredes à Bernardino Sancto dominico Tipographi Regio. Anno. M.D.LXXXIX.

Authores qui in his commentariis citantur. vel ex quibus hæc deſumpta ſunt.

A

Auguſtinus.
Ambroſius.
Athanaſius.
Anaſtaſius Papa.
Ariſtoteles.
Albertus Magnus.
Aquila.
Alexáder Aphrodiſeus)
Ammonius.
Apuleius.
Antonius Nebriſeſis
Andreas de Vega.
Adamus.
Arethas.
Aemilius.
Abdias.

B

Bernardus.
Baſilius.
Beda.
Boetius.
Budeus.
Beroſus.
Blondus.
Baſſarion.

C

Cyprianus.
Chryſoſtomus.
Cirilus.
Clemēs Alexādrin.
Caſianus.
Caſiodorus.
Cato.
Cicero.
Caietanus.
Couarrubias.
Caſtro.
Claudianus.

D
Dioniſius.
Dydimus.
Driedo.
Diogenes Laertius.
Diodorus Siculus.
Drutmaari.
Damaſus.
Dominicus Nanus.

E
Euſebius.
Epiphanius.
Euthymius.
Eucherius.

F
Faber.
Fuluius.
Ferus.

G
Gregorius Papa.
Gregorius nicęnus.
Grego. Naziãcenus.
Gratianus.
Gloſſa ordinaria.
Gerſon.
Galeatinus.
Galenus.
Georgius agricola.
Gagneius.
Genebrardus.
Guillelmus perald⁹.
Georgius ederus.
Guillelmus Pariſi.

H
Hieronymus.
Hylarius.
Homerus.
Horatius.
Heraclytus.
Hierony. ab oleaſ.
Herodianus.

I
Ignatius.
Iſidorus.
Iuſtinus martyr.
Innocentius Papa.
Iræneus.
Ioſephus.
Iacobus de Valẽtia.

L
Leo Papa.
Laƈtantius firmia.
Lucianus.
Lyra.

M
Maximus.
Mantuanus.
Macrobius.
Mercurius triſmegi.
Melchior Cano.

N
Nicephorus.

O
Origines.
Ouidius.
Orpheus.
Oſiander.

P
Pagninus.
Petrus Lombardus.
Philo Iudæus.
Plato.
Plinius.
Plutarchus.
Plautus.
Proculus.
Ptholomeus.
Primaſius.
Pintus.
Phalaris.
Petrus Aureolus.
Philonius.
Plotinus.
Philo Platonicus.

R
Rupertus.
Rabbi Ankelos.
Rabbi Salomo.
Rabbi Moſes.
Remigius.

S
Septuaginta interpr.
Symmachus.
Scotus.
Strabo.
Seneca.
Suidas.
Simplicius.
Sophonius.
Suetonius.
Soto.
Sidonius.
Sabelicus.
Solon.

T
Thomas de Aquin.
Tertulianus.
Theophilatus.
Theodoretus.
Theodorus.
Theophraſtus.
Turre cremata.
Titus liuius.
Themiſtocles.
Trejo.
Titelmanus.
Theodozius.
Thomas hibernicus
Targum hieroſol.

V
Vincentius lirenenſ.
Valerius Maximus.
Volateranus.
Virgilius.
Vatablus.
Vualdenſis.

Index authoritatum ſacrę ſcripturæ quę ab authore in hoc opere declaratæ ſunt præter alias, quæ paſsim citantur.

Geneſis.

1 In principio creauit Deus coelum, & terram, pag.44.col.2.D
Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, pag.769.col.1.A
Congregationem aquarum vocauit mare, pag.217.col.2.C
Maſculum & fœminam fecit eos, pa. 845.col.1.B
Requieuit ab omni opere quod patrarat, pag.846.col.2.C
2 In quacumquè hora comederis morte morieris, pag.782.col.A
Fluuius de paradyſſo egrediebatur, pag.219.col.1.D
Erunt duo in carne vna, pag.846. col. 2.C
3 Deambulans ad auram poſt meridiē pag.49 col.1.D
Pectore & ventre repes, pag.59. colu. 2.A
Adam vbi es, pag.93.col.2.A
Abſcondit ſe Adam à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi, pagi. 220. col.1.A.
Puluis es & in puluerem reuerteris, pag.339.col.2.C
Spinas & tribulos germinabit tibi, pa. 942.col.2.A
multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos, pag.943.col.2.B
4 Omnis qui occiderit Cain punietur ſeptuplum, pag.19.col.2.B
Egreſſus eſt Cain à facie Domini, pag 217.col.2.C
Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra, pagina, 283. colu. 1.C
Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola, pagina. 453. columna, 2.C
5 Noe cum quingentorum eſſet annorum genuit Sem, Cam, & Iafet, pagi. 379.col.1.A
6 Et oſtium erat in latere deorſum, pa. 207.col.1.A
7 Et rupti ſunt fontes abyſſi magnæ, pa. 769.col.1.B
8 Coruus egrediebatur, & non reuertebatur, pag.781.col.2.A
9 Erit arcus meus pactum fœderis inter me & vos, pagina, 209. columna, 2.A
Cœpitquè Noe vir agricola exercere terram, pag.441.col.1.B
Dilatet Deus Iafet, pagina, 432. columna, 1.A
10 Hæ familiæ Noe iuxta populos, & nationes ſuas, pag.379.col.2.B
Ipſe cepit potens eſſe in terra, pag.425. col.2.A
11 Venite faciamus lateres & coquamus eos igni, pag.379.col.2.D
Deſcendit autem Dominus vt videret ciuitatem, pag.332.col.2.C

12 Egredere de terra tua, & de cognatione tua, pag.381.col.i.D
Egreſſus eſt itaq; Abraham ſicut præceperat ei Dominus, pagina, 441.colu, 2.D
In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, pag.865.col.1.B
13 Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai ſed Saram, pagina.254. columna, i.C
Erat Abraham diues valde, pagina.331. col.2.A
Dabo terram hanc ſemini tuo in ſempiternum, pag.227.col.1.A
14 Da mihi animas cætera tolle tibi, pag. 281.col.2.A
Leuo manum meam ad Dominum Deum, pag.464.col.2.D
15 Noli timere Abraham, pagina, 382. colu.i.C
Ego merces tua magna nimis, pa. 558. col.i.A
16 Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, pagina, 8. colu. 2.A
Affligente eam Sarai fugam inijt, pag. 442.col.1.C
Peperitquè Agar Abræ filium, pagin. 451.col.2.A
Infans octo dierum circumcidetur in vobis, pag.453.col.1.D.
Si forte ſaltem ex ea ſuſcipiam filios, pag.163.col.i.A
Cumquè inueniſſet eam angelus Domini, pag.399.col.2.C
17 Ambula coram me, pagina, 220.colu. i.A
Patrem multarum gentium conſtitui te, pag.875.col.2.A
Ego Dominus omnipotens, pagi. 157. col.2.C
18 Vidit Abraham tres Angelos in meridie, pag.46.col.1.D
Clamor Sodomorum & Gomorrçorum multiplicatus eſt, pagina, 284. colu.1.C
Deſcendam & videbo, pagina, 332. colu.2.B
19 Quæſo Domine mi quia in venit ſeruus tuus gratiã coram oculis tuis, pa. 303.col.2.D
Vimquè faciebant Loth vehementiſſime, pag.386.col.i.B
Conuerſa eſt in ſtatuam ſalis, pag.567. col.2.D
20 Dixitq; de Sara vxore ſua ſoror mea eſt, pag.386.col.2.C
21 Accepit ei vxorem de Aegypto, pag. 8.col 2.B
Eijce ancillam & filium eius, pag. 875. col.2.D
Viſitauit Dominus Saram, pagin. 129. col.2.A
Vidit Sara Iſmaelem ludentem cum Iſaac, pag.351.col.2.B
22 In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, pag.256.col.1.D
23 Ita ſepeliuit Abrahã Saram vxorem ſuam, pag.393.col.2.D
24 Et ecce Rebecca egrediebatur, pagĩ. 36.col.1.A
25 Deprecatusquè eſt Iſaac Dominum pro vxore ſua, pag.389.col.2.C
Maior ſeruiet minori, pagina, 875. col. 2.D
27 Vt ſenſit fragrãtiam veſtimentorum eius, pag.331.col.2.D
Qui reſpondit ad ſum, pagin. 397. col. 2.D
28 Vidit Iacob ſcalam, pagina. 456. colu. 2.C
29 Seruiam tibi pro Rachel, pagina, 88. col.1.B
Ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui, pagina.467. columna, prima, B
31 Die noctuquè vrebar æſtu & gelu, pagina.94.col.1.B

Scru

Scrutatus es omnem ſupellectilem meam,pag.427.col.2.D
33 Liam vero & filios eius in ſecundo loco poſſunt,pag.844.col.2.C
41 Vidi ſomnia nec eſt qui ediſſerat,pa.824.col.2.C
Placuit Pharaoni conſilium, & cunctis miniſtris eius,pagina,827. col.1.D
46 Omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt Aegyptum,pagi.281.colu.2.A
49 Lauit in vino ſtolam ſuam,pagin.30.col.i.B
Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi aſcendiſti,pag.245.col.2.D
Non auferetur ſceptum de Iuda,pag.309.col.i.D
Fiat Dan coluber in via pag.312. colu.i.A

Exodus.

1 Erant autem omnes animę quę egreſſæ ſunt,pag.281.col.2.B
3 Videbat quod rubus arderet, & non combureretur,pag.8.col.1.B
Ego ſum qui ſum,pag.22.col.2.D
9 Ego ſum Deus Abraham,pagin. 304.col.i.D
In hoc ipſum excitauite,vt oſtendam in te potentiam meam,pag.463. colu.2.C
12 Os non comminuetis ex eo,pag. 248.col.i.A
13 Omne maſculinum ad aperiẽs vuluã pag.478.col.2.C
14 Dixit Dñs ad Moyſen quid clamaſad me,pag.283.col.2.B
Dominus enim pugnat pro eis cõtra nos,pag.295.col.2.D
15 Deſcenderunt in profundum quaſi lapis,pag.356.col.2.C
Abiſſus opperuit ægyptios,p.769.c.1.B
Congregatæ ſunt abyſſi in medio mari,ibidem.
16 Gloria Domini apparuit in nube, pa.37.col.i.C
18 Et venerunt Aaron,& omnes ſeniores filiorum Iſrael,vt comederent panem,pag.219.col.2.C
19 Si pactum meum cuſtodieritis, pa.33.col.2.A
Iam veniam ad te in caligine nubis, pag.37.col.i.C
Et cæperunt audiri tonitrua & micare fulgura,pag.216.col.2.B
20 Noli te timere,pag.216.col.2.B
Honora patrem tuum & matrem tuã pag.563.col.2.B
Cunctus populus videbat vocem,pa.53.col.2.A
21 Oculum pro oculo dentem pro dente,pag.534.col.2.D
Qui maledixerit patri ſuo, vel matri morte moriatur,pag.524.col.1.A
23 Qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo,pag.493.col.i.B
Non declinabis in iudicium pauperis pag.453.col.2.B
24 Et nubes operuit montem adueniente Domino,pag.37.col.i.D
hic ſanguis teſtamenti quod mandauit ad vos Deus,pag.541.col.2.A
28 In primo verſu erat lapis ſardius pag.209.col.1.A
29 Omnes filij Aaron ſacerdotes,pag.312 col.2.A
32 Poſteriora mea videbis faciem meã videre non poteris,pag.52.col.1.B
Fac nobis deos qui præcedant nos, pagi.465.col.B
33 Miſerebor cui voluero,pag.563. colu.i. C
31 Fecit & propitiatorium,pagi.333. col.col.2.C
Columnæ autẽ in introitu fuere quatuor pag.902.col.2.C.
39 Quæ poſtquam Moyſes cuncta vidit benedixit eis,pag.800.col.i.B

Poſſuitquè eos in lateribus ſuper humeralis,pag.901.col.2.A
40 Nec poterat Moyſes ingredi tectum fœderis,pag.792.col.1.C
Poſuit candelabrum in tabernaculo teſtimonij,pag.794.col.2.B
Labrum quoque ſtatuit inter tabernaculum teſtimonij,& altare & impleuit illud aqua,pag.427.col.2.B.

Leuiticus.

1 Immolabitquè vitulum coram Domino,pag.220.col.2.C
8 Doctrina & veritas,pagina, 99. colu.1,A
9 Nolite facere iniquum aliquid in iudicio in regula in pondere in menſura,pag.610.col.1.B
11 Immundum ne comederitis,pagi.11.col.2.A
[illegible] Sancti eritis quoniã ego ſanctus ſum, pag.452.col.2.B
15 Sanctificabis annum quinquageſſimum,pag.626.col.2.A
16 Omne opus non facietis in eo,pagin. 3[illegible].col.2.D
Aſſumpto turibulo quod de prunis altaris impleuerit,pag.333.col.1.B
18 Cuſtodite leges meas & iudicia quæ faciens homo viuet in eis, pagina,335.col.2.B
Iuxta morem regionis chanaam,pag.214.col.1.C
19 Statera iuſta & æqua ſint pondera,pagi.24.col.2.D
Non eris criminator nec ſuſurro in populo,pag.242.col.1.A
Nolite conuerti ad idola, pagina, 314.col.2.C
Non quæras vitionem,pagi.284.colu.1.B
Diliges proximum tuum ſicut te ipſum,pag.452.col.2.B
21 Ad omnem mortuum non ingredietur omnino,pag.603.col.1.A
26 Euaginabo poſt vos gladium,pagina 95.col.1.B
Adam correptiones veſtras ſeptuplum propter peccata veſtra, pagi.18.col.2.D
Dabo vobis cœlũ de ſuper quaſi ferrum,pag.39.col.1.B
Quoniam in habitabo in illis, & ambulabo inter eos,pagin.743. columna 1.A
27 Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij põderabitur,pag.325.col.1.C

Numeri.

1 Conſtitues eos ſuper tabernacula,pa 590.col.2.A
2 Obſecro Domine vt interficias me, pag.362.col.1.C
9 Os non comminuetis ex eo,pagi.583.col.1.A
11 Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael,pagina,212.columna 2.B
Nũquid manus Domini inualida eſt pag.38.col.2.B
12 Si quis fuerit Propheta Domini in viſione apparebo ei,pagina, 50. columna.2.D
14 Qui viſitas peccata patrum in filios, pag.138.col.2.D
Non intrabitis in terram ſuper quam leuaui manum meam,pa.268.col 2.C
Murmurauerunt contra Moyſen, & contra Aaron,pag.454.col.1.B
Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine,pag.589.col.2.D
17 Recedite à tabernaculis hominũ impiorum,pag.480.col.2.A
18 In terra eorum nihil poſſidebitis, pag.600.col.2.C
19 Excubare in cuſtodia ſanctuari, pagi.607.co.2 B

20 Quare nos de Aegypto eduxiſtis in locum hunc peſſimam,pag.636.colu. 2.A
21 Extulit Moyſes ſerpentem æneum, pag.271.col.2.C
23 Moriatur anima mea morte iuſtorũ, pag.782.col.2.B
Non eſt Deus quaſi homo vt mẽtiatur,pag.56.col.2.C
24 Orietur ſtella ex Iacob, pagina,253. col.1.D
29 In holocauſtum ſempiternum, pagi. 353.col.2.C
31 Colligeris ad populum tuum,pag.383. col.1.B
33 Profectiquè de Elim caſtra metati ſunt ad mare,pag.648.col.2.D

Deuteronomium.

1 Vrbes ſunt magnæ & ad cœlum vſquè munitæ,pag.404.col.2.B
4 Deus tuus ignis conſumens eſt, pagi. 27.col.2.C
6 Erunt verba mea in corde tuo, pagi. 65.col.2.A
10 Deus perſonam non accipit,pagi. 72. col.1.D
11 Venient ſuper eum Romani,ibidem
13 Tentat uos dominus Deus veſter, vt palàm fiat vtrum diligatis eum, pagi. 97.col.1.C
15 Non obdurabis cor tuum,pag.77.col. 2.B
16 Non accipies perſonam nec munera pag.525.col.1.A
17 Scribes verba mea in limine & oſtijs domus tuæ,pag.53,col.1.B
18 Prophetam ſuſcitabit vobis dominus Deus,pag.495.col.1.A
21 Maledictus omnis qui pendet in ligno,pag.532.col.2.B
22 Glorificantes me glorificabo,pag.97. col.1.A
25 Non alligabis os bobi trituranti,pagi. 587.col.2.D
Si quis mortuus fuerit non habens filium.pag.681.col.1.D.
28 Erit vita tua pendens ante te,pagi.585. col.2.C
30 Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpetu tuo vitam & bonum, pa. 277.col.2.D
Quis aſcendet in cœlum,pagina,772. col.1.C
Prope eſt verbum in ore tuo,pa.800. col.2.A
31 Scio enim cogitationes eius,pag. 264. col.1.B
32 Mihi vindictam & ego retribuam,pagi.914.col.1.D
Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem,pag.815.col.1.C
Dentes beſtiarum immittam in eos, pag.276.col.1.D
Si arripuerit iudiciũ manus mea reddam vltionem hoſtibus meis,pag. 61. col.1.C
Videte quod ego ſim ſolus & non eſt alius Deus præter me,pag.778.col.1. B
Conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael, pagi.20. col.2.D
Iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora,pag.11.col.2,C
33 In dextera eius ignea lex,pagi.237. col 2.D
Beatus es tu ò Iſrael quis ſimilis tui popule qui ſaluaris in domino,pagin.17. col.1.C

Ioſue.

1 Noli timere tecũ eſt dominus Deus tuus,pag.907.col.2.B
Non te deſeram nec derelinquam,pagi.914.col.1.C
2 Anima noſtra ſit pro vobis in mortẽ pag.834.col.2.D
Tollensq; mulier viros abſcondit,pa. 825.col.2.A

4 Quid ſibi volunt iſti lapides,pag.910. co 2.A
6 Cumque ſeptimo circuitu clangerent buccinis ſacerdotes,pag.330. col. 2.D
7 Filij autem Iſrael præuaricati ſunt mādatum,pag.819.col.1.D
9 De terra longinqua venimus pacem vobiſcum facere cupientes, pagina, 118.col.2.C
12 Hi ſunt reges quos percuſſerunt filij Iſrael.pag.725.col.1.C
13 Ioſue ſenex erat prouectæ quę ætatis,pag.452 col.1.B
18 Congregatique ſunt omnes filij Iſrael in Silo,pag.427.col.1.D
22 Nonne Acham filius Zaræ præteriit mandatum Domini,pag.418.col.1.C
23 Ego hodie ingredior viam vniuerſæ terræ,pag 325 col.2.B
24 Cōgregauitq; Ioſue omnes tribus Iſrael in Sichem,pag.409.col.2.B

Iudices.

5 Audite reges auribus percipite principes,pag.478.col.2.D
Surge Delbora & loquere canticum, pag.491.col.1.A
7 Immiſſit Dominus gladium in omnibus caſtris,pag.269.col.2.C
Omnia itaque caſtra turbata ſunt,pa. 622.col.2.C.
8 Dominare noſtri tu & filius tuus,pa. 584.col.1.D.
12 Igitur incendemus domum tuam,pagina.645.col.2.C
14 De comedente exiuit cibus & de forti egreſſa eſt dulcedo,pagina.245. col. 2.B.
15 In maxilla aſini deleui eos,pagi.229. col.2.A
Percuſſitque eos ingenti plaga, pagi. 698.col.1.D.
16 Ita rupit vincula quaſi filatelarum, pagina,779.col.2.A
18 In diebus illis non erat Rex in Iſrael, pag.834.col.1.C
19 Non ingrediar oppidum gentis alienæ,pag.906.col.1.A

Ruth.

3 Ego ſum Ruth ancilla tua, pagi. 727. col.2.C
4 Tulit itaquè Booz Ruth, & accepit eam vxorem,pag.324.col 1.C
Ego agrum emam,pag.479.colu. 2.B
Aſcendit ergo booz ad portam & ſedit ibi,pag.562.col.1.D

1.Regum.

1 Fuit virunus de Ramathain,pag. 425. col.1.B
2 Dilatatum eſt cor meū in Deo meo, pag.312.col.2.A
9 Venite & eamus aduidentem,pag.52. col.1.D
10 Num ſaluare nos poterit iſte,pag. 94. col.2.C
11 Inuenit eum Hieroboam in via opertum pallio ſuo nouo,pag.57.col.2.C
In hoc feriam vobis cum fœdus quod eruam omnium veſtrum oculos, pa. 357.col.2.C.
12 Nunquid non meſis tritici eſt hodie, pag.216.col.1.C
13 Filius vniuſanni erat Saul cum regnare cæpiſſet,pag.94 col.2.C
17 Et nouerit vniuerſa Eccleſia hodie quia nō in gladio nec haſta ſaluat Dominus,pag.31.col.A.
Præualuit Dauid aduerſum Philiſtęū in funda & lapide,pag.31.col.2.
18 Spiritus Domini malus inuaſſit Saul, pag.33.col.2.C

2.Regum.

1 Fleuerūt ſuper Saul,& ſuper Ionathā filium eius,pag.41.col.2.A

Mi-

6 Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſquè in diem mortis ſuæ,pagina.781. col.1 C
7 Ego ero illi in patrem & ipſe erit mihi in filium,pag.872.col.1.C
17 Tu venis ad me in haſta & gladio ego autem in nomine Domini,pagina 229.col.1.C
22 Tonabit de cœlo Dominus & altiſſimus dabit vocem ſuam,pag.216.colu. 1.D
23 Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus,pag.221.col.1.B
24 Cumquè extendiſſet manum ſuam angelus domini,pag.303.col.2.A

3. Regum.

3 Accepit Salomon ſapientiam noctè, pag.49.col.1.D
6 Et fecit oſtiola de lignis oliuarum,pagi.533.col.2.D
7 Fecit mare fuſile,pag.362.col.D
8 Audi Domine himnum & orationẽ quam ſeruus tuus orat,pagi.425. colu. 2.B
13 Altare altare hæc dicit Dñs, pagi. 513. col.2.B
15 Ambulauit in via patris ſui, pagi. 514. col.1.C
18 Vſquequo claudicatis in duas partes, pag.407.col.1.B
19 Et petiuit animæ ſuæ vt moreretur, pag.362.col.1.D
Domine Prophetas tuos occiderunt, pag.528.col.1.A
Reliqui mihi ſeptem millia virorum, ibidem.

4. Regum.

2 Currus Iſrael & auriga eius, pagi.41. col.2.B
5 Egreſſi latrunculi quidam de Syria, captiuam duxerunt puellam,pag.330. col.2.C
6 Viditquè omnis populus cilicium quo erat Rex ſuccinctus ad carnes,pa.289. col.2.D
14 Vidit Dominus afflictionem Iſrael, pag.96.col.1.A
16 Ambulauit in via regum Iſrael, pagi. 157.col.2.C
17 Nolluerũt ſeruire Domino Deo ſuo pag.223.col.1.D
18 Ipſe diſſipauit excelſa contriuit ſtatuas,pag.321.col.1.A
19 Venit angelus Domini & percuſſit in caſtris Aſiriorum. pag.303.col.2.B
23 Melchon abominatio filiorum Ammon,pag.268.col.1.C
25 Subleuabit Euil Merodach rex Babylonis caput Ioacin.

1. Paralipomenon.

21 Locutus eſt Dominus ad Gad videntem,pag.52.col.1.D

2. Paralipomenon.

16 Oculi Domini contemplantur vniuerſam terram,pag.249.col.2.a
32 Scripta ſunt in viſione Eſaiæ Prophetæ,pag.52.col.1.D
33 Scripta ſunt in ſermonibus Ozai,pag 52.col.2.A

1. Eſdra.

2 Voluerunt omnia illa ſcribere, pagi. 178.col.2.B
8 Prædicaui ieiunium iuxta fluuiũ Ahaba,pag.620.col.1.D
10 Separamini à populis terræ & ab vxoribus alienigenis.pag.9.col.2.C.

2. Eſdra.

9 In tribulationis tempore clamauerũt ad te Domine,pag.110.col.1.A

Tobias.

12 Cum eſſem vobiſcum per voluntatẽ

Dei videbar quidem manducare, pa. 774.col.2.B
Ego ſum angelus Raphael vnus ex ſeptem qui aſtamus ante dominum, pagi.23.col.2.B
Quia aceptus eras Deo neceſſe fuit vt tentatio probaret te, pagina.97. col. 1.B
Ego orationem tuam obtuli ante deũ pag.251.col.1.D

Iudith.

4 Scitote quia exaudiet dominus preceſ ueſtras ſi manentes permanſeritis in ieiunijs, pag.420.col.2.B
6 Humilium & manſuetorum Domine ſemper tibi placuit deprecatio, pa. 553.col.1 B

Heſter.

6 Iuſſitq; ſibi afferri hiſtorias & annales, pag.390.col.2.A
7 Aman ſuſpenſus eſt patibulo quod parauerat Mardocheo, pagina, 286. col.1.D
13 Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem, &c.pag.259.col. 2.D

Iob.

1 Dominus dedit, Dominus abſtulit, pag.457.col.1.C
2 Habitauitque in terra hus, pag.9. col. 2.B
3 Expectant mortem & non veniet eis pag.362.col.2.A
5 Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum, pag.315.col.1.D
6 Fratres mei preterierunt me ſicut torrēs, pag.325.col.2.A
7 Militia eſt vita hominis ſuper terram pag.327.col.1.C
9 Qui precipit ſoli & non oritur, pagi. 290.col.2.C
Si voluerit contendere cum eo poterit reſpondere ei vnum pro mille, pa. 773.col.1.C.
10 Manus tuæ Domine fecerunt me, pagi.54.col.2.B
Tædet animam meam vitæ meæ, pag. 362.col.1.D
12 Apud ipſum eſt fortitudo & ſcientia, pag.249.col.1. D
Baltheum regum diſoluit & præcingit funerenes eorum, pag.58.col.2.A
14 Quis mihi hoc tribuat vt in inferno protegas me.pag.70.col.2.C
16 In cœlo teſtis meus, pag.25.col.2.C
19 Quia manus Domini tetigit me, pag. 54.col.2.B
20 Animam eius ſerua, pag.361.col.1.C
24 Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium, pag.377.col.1.C
25 Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis, pag.56.col.2.C
28 Non deuorabit pulchritudinem eius mors ſecunda, pag.784.col.1.D
39 Exultat audacter in ocurſum pergit armatis, pag.266.col.1.B
Quis dimiſit onagrum liberum in ſolitudine, pag.329.col.2.A
40 An extrahere poteris Leuiathan hamo aut ligare fune linguam eius, pag. 770.col.1.C
Qui magnum cetum capturus eſt, pag.771.col.2.D
Hoc eſt principium plaſmatis Domini quod factum eſt vt illudatur ei ab angelis eius, ibidem
41 De naribus eius procedit fumus, pa. 503.col.1.D
Non eſt poteſtas quæ comparetur ei ſuper terram, pag.229.col.1. C
Sub umbra dormit in ſecreto calami, pag.275.col.2.R
Portas vultus eius quis apperiet, pag. 563.col.2.B
Filius arcus, pag.163.col.1.D

Ipſe

Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, pag.334.col.2.C

Pſalmi.

Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, pag.17.col.1.B
2 Quare fremuerunt gentes & populi meditati ſunt inania, pag. 475.col.2.A
Filius meus es tu ego hodie genui te, pag.492.col.1.D
Reges eos in virga ferrea, pagin. 494. col.1.C
Nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, pag.28.col.1.C
3 Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, pag.632.col.2.A
Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meu, pag.325.col 1.A
Quoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa dentes peccatorum contriuiſti, pagina 481. colu. 1 B
4 Filij hominum vſquequo graui corde, pag.214.col.1 C
Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ & ſperate in Domino, pag.785.col.1.C
Iraſcimini & nolite peccare, pagi. 523. col.2.B
In tribulatione dilataſti mihi, pagi. 311. col.2.A
5 Sepulchrum patens eſt guttur eorũ, pag.555.col.1.C
Quoniam ad te orabo Domine mane exaudies vocem meam, pagin. 314. col.1.D
6 Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem, pag.584.col.2.A
Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum, pag 314.col.1.B
Saluum me fac propter miſericordiã tuam pag 221.col.2.D
7 Potens es domine & veritas tua in circuitu tuo, pag.210.col.2.D
Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, pag.212.col.2 C
8 Quid eſt homo quod memor es eius pag.56.col.2 C
Minuiſti eum paulominus ab angelis, pag.25.col 1.C
Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem, pag 613.col.1.C
9 Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, pag.632.col.2.D
Oſtende faciem tuam & ſalui erimus pag 385.col.2.C
10 Quoniam quæ tu feciſti deſtruxerũt pag.225.col.1.D
Dominus in cœlo ſedes eius, pag. 314. col.1.D
11 Argentum igne examinatum probatum terræ purgatum ſeptuplum, pag. 19.col.1.A
12 Ne quando dicat inimicus meus præualui aduerſus eum, pag.223.col.1.C
Vſquequo auertis faciem tuam à me, pag.18 col.2.C
13 Veloces pedes eorum ad effundendũ ſanguinem, pag.689 col.1.C
14 Qui facit hæc nõ commouebitur in æternum, pag.117.col.1.A
15 Prouidebam Dominum in conſpectu meo, pag.715.col.1.A
Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, pag.720.col.1.D
16 Mirifica miſericordias tuas qui ſaluos facis ſperantes in te, pag.29.col.2.B
17 Cum viro innocente innocens eris, pag.209.col.1.B
Cum peruerſo peruerteris, pagi. 209. col 1 B
Tenebroſa aqua in nubibus aeris, pa. 4.col.2.B
Præcinxiſti me virtute ad bellum, pagi 211.col.1.B
Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt, pag 337.col.2.A
Propterea confitebor tibi in nationib9

Do

Domine & nomini tuo Pſalmum di-
cam,pag.720.col.2.A
18 A ſummo cœlo egreſſio eius,pag.384.
col.2.A
In omnem terram exiuit ſonus eorū,
pag.69.col.2.C
Exultauit vt gigas adcurrendam viā,
pag.233.col.1.A
21 Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, pag.
772.col.1.B
Nunciabo nomen tuū fratribus meis
pag.778.col.2.A
Sicut aqua efuſus ſum,pag.30.colum.
1.B
23 Domini eſt terra & plenitudo eius,
pag.815.col.2.A
24 Vniuerſæ viæ Domini miſericordia,
& veritas,pag.35.col.1.D
28 Vox Domini confrigentis cedros, p.
769.col.2.C
Afferte Domino gloriam & honorē
pag.228.col.1.B
30 In manus tuas commendo ſpiritum
meum,pag.827.col.1.C
31 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquita-
tes,pag.901.col.1.C
In chamo & freno maxillas eorū con
ſtringe qui non aproximant ad te,pa.
770.col.2.A
32 Miſericordia Domini plena eſt terra,
pag.211.col.2.C
33 Semper laus eius in orē meo,pagi.19.
col.1.A
34 Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt
Dominus,pag.774.col.2.C
35 Veritas mea vſquè ad nubes,pagi.38.
col.1.B
35 Non veniat mihi per ſuperbiæ,pa.358.
36 Lex Dei eius in corde ipſius, & non
ſupplantabuntur greſſus eius, pagi,16.
col.2.A
37 Semper laus eius in ore meo,pag.227
col.1.A
39 Sacrificium & oblationem noluiſti,
pag.901.col.1.C
43 Ibunt de virtute in virtutem, pag. 99.
col.2.B
44 Sicut vnguentum in capite quod deſ
cendit in barbam,pag.8.col.2.C
Propterea vnxit te Deus tuus oleo le
titiæ,pag.13.col.1.C
Virga directionis virga regni tui,pag.
916.col.1.C
48 Homo cum in honore eſſet non intel
lexit,pag.100.col.2.B
Audiam quid loquatur in me Domi
nus,pag.50.col.2.C
49 Deus deorum Dominus locutus eſt
& uocauit terram,pag.252.col.1.B
Immola Deo ſacrificium laudis, pag.
32.col.1.D
Ignis in conſpectu eius exardeſcet,pa
gi.37.col.2.B
Deus manifeſte veniet Deus noſter,
& non ſilebit,pag.38.col.2.B
Aſſumis teſtamentum meum per os
tuum,pag.336.col.2.A
50 Sacrificium Deo ſpiritus contribula-
tus,pag.332.col.1.D
Docebo iniquos vias tuas,& impij ad
te conuertentur,pag.35.col.1.D
54 Tu vero Deus deduces eos in puteū
interitus,pag.357.col.1.C
57 Lætabitur iuſtus cum viderit vindi-
ctam,pag.44.col.1.D
61 Cucurri in ſiti,pag.69.col.1.D
64 Te decet hymnus Deus in Sion,pag.
227.col.1.B
65 Verumtamen Deo ſubiecta eſto ani
ma mea.pag.48.col.1.B
67 Iuſti epulentur & exultent in conſpe
ctu Dei,pag.219.col.2.C
Aſcendiſti in altum cæpiſti captiuita-
tem,pag.220.col.D
Currus Dei decem millibus,pag.310.
col.1.B
Sicut deficit fumus deficiant,pagi.358.
col.2.A

Non

68 Non abſorbeat me profundum, pag. 357.col.1.C

Zelus domus tuæ comedit me, pagi. 95.col.1.C

72 Deiecisti eos dum alleuarentur, pagi. 358.col.2.A

75 De cœlo auditum feciſti iudiciũ, pag. 328.col.2.B

76 Illuxerunt corruſcationes, pag.336.co. 2.A

77 Et dedit labores eorum locuſtæ, pag. 358.col.1.D

78 Redde vicinis noſtris ſeptuplum inſinu eorum, pag.19.col.1.B

79 Operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros Dei, pag.70.col.1.D

80 Buccinate in neomenia tuba in inſigni die ſolemnitatis veſtræ, pagi.51. col. 2.C

81 Eripiens inopem de manu fortiorum eius, pag.28.col.1.B

83 Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia, pag.772.col.2.C

85 Magnus es tu & faciens mirabilia tu es Deus ſolus, pag.778.col.B

87 Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea, pagi.94.col.B

88 Et teſtis in cœlo fidelis, pagin.25. col. 2.C

89 Mille anni ante oculos tuos tãquam dies heſterna quæ præterijt, pag.11.co. 2.C

90 Ne forte offendas ad lapidem pedẽ tuum, pag.90.col.2.D

Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem, pag.771.col.2.C

94 In manu eius ſunt omnes fines terræ pag.92.col.1.D

96 Ignis ante ipſum præcedit & inflammabit in circuitu inimicos eius, pagin.37. col.2.B

Et inflamauit in circuitu inimicos eiꝰ pag.209.col.1.D

101 Sicut amictum mutabis eos & mutabuntur, pag.30.col.1.D

102 Renouabitur vt aquilę iuuentus tua pag.784.col.1.B

Facientes verbum illius ad audiendã vocem ſermonum eius, pag.226.col. 2.A

103 Omnia à te expectant vt des illis eſcam in tempore, pag.208.col.2.B

Hoc mare magnum & ſpatioſum ibi reptilia quorum non eſt numerus, pagi.771.col.2.C

Qui facis angelos tuos ſpiritus, pagin. 13.col.1.D

Sit gloria Domini in ſeculum ſeculi, pag.35.col.1.A

104 Verbi quod mandauit in mille generationes, pag.772.col 2.C

Memor fuit Dominus iuramenti ſui pag.310.col.1.B

106 Qui deſcendunt mare in nauibus, pagi.474.col.1.A

108 Reuela oculos meos & conſiderabo mirabilia de lege tua, pagi.236.colum. 1.B

109 Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum, pagi.68.colum. 2.B

Sede a dextris meis, &c. pagina, 781.colu.1D

110 Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine, pag.35.col.2.A

Intellectus bonus omnibus facientibus eum, pag.18.col.1.C

113 Non mortui laudabunt te Domine, pag.256

115 Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mendax, pag.11.col.2.D

117 Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, pag.208.co.2.B

Dextera Domini fecit virtutem, pag. 25.col.1.C

118 Vidi præuaricanteſ & tabeſcebam, pag.95.col.1.C

Quo-

Quoniam omnia ſeruiunt tibi, pag.10. col.2.D
In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi, pag.16.col.1.D
Septies in die laudem dixi tibi, pag.19. col.1.A
In corde meo abſcondi eloquia tua vt non peccem tibi, pag.31.col.1.C
Fiant ſicut fœnum tectorum, pagi.337. col.2.D
127 Filij tui ſicut nouellæ oliuarum, pag. 310.col.2.B
128 Prolongauerunt iniquitatem ſuam, pag.53.col.1.C
129 Quia apud te propitiatio eſt, pag.209 col.2.C
131 Sacerdotes tui induantur iuſtitiam, pag.57.col.1.D
138 Nonne qui oderunt te domine oderam, pag.95.col.1.C
140 Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, pag.252.col.1.A
149 Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, pag.770.col.2.A

Prouerbia.

1 Vſquequo paruuli diligitis infanciam pag.276.col.1.B
3 Noli eſſe prudens apud te me ipſum pag.449.col.1.C
Quem Dominus diligit corripit, pag. 494.col.2.A
4 Tene diſciplinam ne dimittas eã quia ipſa eſt via tua, pag.16.col.2.B
Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, pag.99.col.2.B
6 Eruere quaſi damula de manu & quaſi auis de manu aucupis, pag.33.colum. 1.D
8 Ego diligentes me diligo, pagina, 29. col.1.A
Nunquid non ſapientia clamitat, pag.70.col.1.B
Audite quia de rebus magnis locutura ſum, pag.207.col.1.C
Quando certa lege & giro vallabat abyſſos, pag.356.col.2.C
9 Sapientia excidit columnas ſeptem, pag.20 col.1.B
10 Charitas operit multitudinẽ peccatorum, pag.494.col.2.D
13 Spes quæ differtur affligit animam, pag.285.col.1.D
16 Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, pag.45.col.1.C
17 Melior eſt mors quam vita amara, pag.782.col.1.C
Angelus autem crudelis mittetur cõtra eum, pag.304.col.1.B
21 Equs paratur ad diem belli dominus autem ſalutem tribuit, pagina. 226. col.1.C
23 Ne intuearis vinum quando flaueſcit pag.94.col.1.C
Fouea profunda eſt meretrix, pagin. 357.col.1.C
24 Septies in die cadit iuſtus, pagina, 18. col.2.D
27 Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, pag.96.col.1.D
Meliora ſunt vulnera diligentis quam fraudulenta oſcula odientis, pagin.22. col.1.A

Eccleſiaſtes.

1 Vanitas vanitatum & omnia vanitas, pag.182.col.2.A
2 Riſum reputaui errorem, pag.307.col.1.D
3 Omnia pergunt ad vnum locum de terra facta ſunt & in terra pariter reuertuntur, pag.14.col.2.C
10 Sapientis oculi in capite eius, pagi.93. col.2.D

Cantica.

Di-

1 Dilectus meus inter vbera mea commorabitur,pa.55.co.2.D
Nolite me conſiderare quod fuſcaſim,pa.61.co.2.B
2 Leua eius ſub capite meo & dextera illius amplexabitur me,pa.238.col.1.A
Ficus protulit groſſos ſuos,pagin.291.col.2.B
4 Puteus aquarum viuentium, pag.357.col.1.D
Veni auſter perſla in hortum meum, pag.301.co.1.A
Veni de libano veni coronaberis, pa.266.co.1.A
Hortus concluſus fons ſignatus emiſſiones tuæ paradiſus,pa.109.co.2.D
5 Caput eius aurum optimum,pagi.59.col.2.D
Comę eius ſicut elatæ palmarum nigræ quaſi coruus,pa.61.co.1.C
Oculi columbarum,pa.63.col.2.C
6 Deſcendi in hortum meum,vt viderem poma conuallium,pa.96.co.2.A
7 Comæ capitis tui ſicut purpura regis, pag.62.col.1.C
Quam pulchri ſunt greſſus tui filia principis in calceamentis,p.69.co.1.B
8 Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuū pagina.45.colu.2.C

Sapientia.

1 Præbet Deus ſapientiam diligentibus ſe,pag.239.col.2.C
2 Inuidia diaboli mors intrauit in orbē terrarum,pa.275.co.2.D
4 Senectus venerabilis eſt non diuturna.pa.212.co.2.D
5 Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra,pag.57.co.1.B
Dextera ſua teget eos & in brachio ſancto ſuo defendet illos,pag.71.c.2.A
Armabit creaturam ad vltionem inimicorum,pa.257.co.2.A
Ibunt directæ emiſſiones fulgurum, pag.292.co.1.C
7 Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ, pagi.207.col.2.D
Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,pa.236.co.1.C
11 Omnia fecit Deus in pondere & mēſura,pa.307.col.1.B
15 Qui continens eſt iuſtitiæ aprehendet illam,pa.239.co.2.A
18 In veſte poderis quam habebat totus erat orbis terrarum,pa.57.c.1.D

Eccleſiaſticus.

1 Profundum abyſſi quis dimenſus eſt, pag.769.co.1.B
2 Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam,pa.311.co.1.A
5 Ne dicas coram angelo non eſt prouidentia,pag.217.co.2.B
9 Vade ergo & comede in lætitia panē tuum,pag.265.co.2.C
19 Melior eſt enim vnus timens Deum quam mille filij impij,pagina.773.col.1.C
20 In ſcientia abſcondita,& in teſauro inviſo nulla eſt vtilitas,pa.11.co.1.A
23 Dicebat impius quis me videt tenebrę circundant me,pa.93.co.1.B
24 Quaſi cedrus exaltata ſum in libano, pag.63.co.2.A
27 Si ſequaris iuſtitiam apprehendes illā pag.57.col.1.D
28 Qui vindicari vult à Domino inueniet vindictam,pa.284.co.1.B
35 Qui facit miſericordiam ofert ſacrificium,pag.785.co.1.D
41 Sapientia abſcondita & teſaurus inviſus quę vtilitas in vtriſquè, pagin.243.col.1.D
48 Spiritu magno vidit vltima & conſolatus eſt lugentes in Sion,pagina,6.colu.2.A

50 Quaſi ſtella matutina in medio nebulę,pag.63.col.2.A

Eſaias.

1 Viſio Iſaiæ filij Amos,pagina,52.col.1.D
Conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, pag.54.col.2.D
3 Veniet cum ſenioribus populi ſui,pa.38.col.1.A
4 Aprehendent ſeptem mulieres virū vnum,pag.19.col.2.C
5 Dilatauit infernus animam ſuam, pa.275.col.2.C
6 Qui ſunt iſti qui ſicut nubes volant, pag.4.col.2.B
Sanctus ſanctus ſanctus dn̄s Deus omnipotens,pag.46.col.2.A
Sex alæ vni,pag.225.col.2.A
7 Sibilabit Dominus muſcæ quæ eſt in extremo Aegypti,pa.359.co.2.A
10 Ve aſſur virga furoris mei,pag.360.
11 Et percutiet eum in ſeptem riuis, pa.20.col.1.D
Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius,pag.58.col.2.D
12 Exulta & lauda habitatio Sion,pag.92 col.2.C
14 Quomodo cecidiſti lucifer qui mane oriebaris,pag.354.col.1.B
Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci,pagina,356. col.1.C
17 Væ multitudini populorum multorum,vt multitudo maris ſonantis, pa.70.col.1.C
19 In die illa erit altare Dn̄i in medio terræ Aegypti,pa.332.co.1.C
Aſcendet ſuper nubem leuem & ingredietur Aegyptum,pagina,385. col.1.A
26 Auferatur impius & non videat gloriam Dei,pag.38.col.2.D
Domine exaltetur manus tua & non videant,pag.39.col.2.A
Opera bona noſtra operatus eſt nobis,pag.229.co.2.C
27 Impij quaſi mare feruens,pagina 301. col.1.D
28 Ecce ego mittam in fundamentis Siō lapidem,pa.504.col.1.B
Modicum ibi modicum,ibi,pagin.17. co.2.A
30 In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra pag.240.col.1.D
32 Opus iuſtitiæ eſt pax,pagina,21. colu.2.C
33 Angeli pacis amare flebant,pagin. 71. col.1.A
Væ qui prædaris nonne & ipſe prædaberis,pa.494.col.2.B
34 Complicabuntur ſicut liber cœli,pa.238.col.2.B
35 Ipſe peccata multorum tulit,pagi. 30. col.1.A
37 Ponam circulum in naribus tuis, & frenum in labis tuis,ppagina,770. col.1.D
Super leuiatam ſerpentem vectem ſuper leuiatam ſerpentem tortuoſum, pa,771.col.1.B
38 Quia non infernus confitebitur tibi pag.256.co.2.D
40 Omnis caro fęnum,pagina,337. colu.2.C
41 Ne timeas quoniam ego tecum ſum pa.71.col.1.D
Ego ſum qui deleo iniquitates tuas, pag.31.col.1.A
44 Ego primus & nouiſſimus & abſque me non eſt Deus,pagina,778. columna,1.C
45 Serui mei comedent vos autem eſurietis,pag.774.col.2.C
Ego Dominus, & non eſt alius amplius extra me non eſt Deus,pag.778. col.1.C

Et nubes pluant iuſtum,pagina,38 co. 1.D
Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit,pagina,45.columna, 2.A
48 Non eſt pax impiis,pagina,21.colum. 2.C
49 Omnibus his velut ornamento veſtieris,pag.63.col.1.B
50 Mane erigit mihi aurem ego autem non contradico,pag.53.col.2.B
51 Conſurge conſurge induere fortitudine brachium Domini,pagi.229. col. 2.D
52 Recedite exite inde polutum nolite tangere,pag.95.col.2.C
Quam pulchri ſuper mõtes pedes Euangelizantis pacem,pag.62.col.2.A
Ego qui loquebar ecce ad ſum , pagi. 386.col.2.A
53 Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet,pag.368.col.2.D
Oblatus eſt quia ipſe voluit,pagi.220. col.2.D
55 Ecce teſtem in populis dedi eum, pa. 25.col.2.C
58 Exalta ſicut tuba vocem tuam,pag.51. col.1.D
59 Veniet ex Sion qui eripiat in pietatẽ à Iacob,pag.308.col.1.B
60 Leua in circuitu oculos tuos,& vide, pag.253.col.2.B
61 Lætitia ſempiterna erit,pa.285.co.2. C
Spiritus Domini ſuper me eo quod vnxerit me,pag.15.col.1.C
63 Calcaui eos in ira mea,pag.68.co.2. B
69 Tenebræ operient terram, & caligo populos,pag.54.col.1.B

Hieremias.

1 Ollam ſuccenſam ego video, pagi.8. col.1.C
3 Prohibitæ ſunt ſtellæ pluuiarum, pa. 290.col.2.A
4 Sapientes ſunt vt faciant mala bene autem facere neſciunt,pagina, 16. col. 2.B
8 Quare auerſus eſt populus meus, pag.307.col.1.D
Quia ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos,& ſcorpiones,pagina , 359. col.2.B
11 Et ego tanquam agnus manſuetus qui portatur ad victimam,pagin, 247. col.2.C
14 Tu autem in nobis eſt domine & nomen ſanctum tuũ inuocatũ eſt ſuper nos,pag.19.col.2.D
Fame & gladio & peſte cõſummam eos,pag.276.col.2.A
21 Ecce ego doante vos viam vitæ , & mortis,pag.275.col.2.D
24 Non miſi eos & ipſi currebant,pagi. 331.col.1.A
25 Ecce mittam aſummam omnes cognationes aquilonis, pag. 360.col.2.D
28 Catenas lineas confregiſti ego inducam catenas ferreas,pag.770.col.1. D
29 Ego ſum Iudex & teſtis,pagina,25.colu.2.C
30 Plaga inimici percuſſi te,pagina , 307. col.2.A
31 Hæc dixit Dominus,pag.7.col.2.D
In charitate perpetua dilexi te ideo attraxite miſeram,pag.29.col.1.A

Baruch.

3 Domine omnipotens Deus Iſrael audi nũc orationem mortuorum Iſrael pag.251.col.2.D

Ezechielis.

1 Et audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarũ,pa.70.col.1.C
Iunctę erant pennæ eorum alterius ad alterum,pag.99.col.1.B

Apperti ſunt cœli & vidi viſiones dei pag.206.col.2.A
Quartum animal ſimile aquilæ volāti,pag.207.col.1.D
Et velut aſpectus arcus cum fuerit in nube,pag.209.col.2.C
Similitudo vultus quatuor animaliū, pag.222.col.2.D
2 Ecce manus miſſa ad me in qua erat inuolutus liber, pagina,236. columna, 2.D
Et factus eſt in ore meo quaſi mel dulce,pag.237.col.1.B
3 Vidi rotam in medio rotæ,pa.7.c.1. A
Comede volumen iſtud & vadens loquere ad filios Iſrael,pag.239.co.2.C
Et aſſumpſit me ſpiritus , & audiui poſt vocem commotiones magnas, pag.52.col.1.A
8 Ego ſedebam in domo mea, & ſenes Iuda ſedebant coram me, pagina, 49. col.1.B
9 Signa thau ſuper frontes virorum gementium,pag.45.col.2.C
10 Et apparuit in cherubim ſimilitudo manushominis ſubtus pennas eorum pag.15.col.2.D
17 Aquila grandis aſcendit in libanum& tulit medulam,pag.207.col.1.D
29 Abyſſum exaltauit aſſuret vallauit Ionas,pag.769.col.1.C
32 Nigreſcere faciam ſtellas cœli,pagin. 290.col.1.B
Et factum eſt in duodecimo anno in menſe duodecimo,pa.309.col.2.C
34 Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnum pag.27.col.2.D
35 Speciosa miſericordia Dei in die tribulationis,pag.209.col.2.D
36 Effundam ſuper vos aquam mūdam pag.31.col.1.A

Daniel.

1 Tenta nos obſecro ſeruos tuos diebus decem,pag.97.col.1.C
2 Tu rex videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis,pag.8.col.1.B
3 Statuam quam erexiſti nō adoramus pag.777.col.1.A
Benedicite omnia opera Domini domino,pag.228.col.2.A
7 Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt & antiquus dierum ſedit,pag.8.co.1.C
Et ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat,pag.22.col.2.B
Veſtimentum eius candidum quaſi nix,pagina,63.columna,1.A,& pa.208. col.1.C
Fluuius igneus rapidusquè egrediebatur à facie eius,pagina,64. columna 2.B
Millia millium miniſtrabant ei , pagi. 217.col.1.B
8 Signa viſionem,pag.240.col.2.D
9 Et vigilauit Dominus ſuper malitiam pag.329.col.2.D
10 Quoniam adhuc viſio in dies,pag.52. col.1.D
Quaſi ſimilitudo hominis tetigit labia mea,pag.56.col.2.C
Et vidi &ecce vnus vir veſtitus lineis pag.58.col.2.C
Oculi eius vt lampas ardens,pagin.63. col.2.B
Vox ſermonum eius vt vox multitudinis,pag.60.col.1.C
Beatus qui ſpectat & peruenit ad dies pag.328.col.1.D
12 Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſquè ad tempus ſtatutum,pag.4.col.2.A
Qui ad iuſtitiā erudiunt multos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, pag. 71.col.1.B
13 Et auerterunt ſenſum , & declinauerunt oculos ſuos,pag.358.col.1.B
14 Claude oſtium & ſigna annullo tuo, pag.240.col.2.C

Ver-

Oſeas.

1 Verbum Domini quod factum eſt ad Oſee filium Beeri, pagina, 7. colu. 2.D
3 Poſt hæc reuertentur filij Iſrael, pag. 308.col.i.B
5 Clangite buccina in Gabaa tuba in Rama, pag.5.col.2.B
7 Sanguis ſanguinem tetigit, pag.340.colu.1.C
8 In gutture tuo ſit tuba, pagina, 330. co. 2.D
12 Multiplicaui viſionem & in manibus Prophetarum locutus ſum, pagina. 51. col.1.A
Seruiuit Iſrael in vxorem, pag.48.col. i.B
14 Germinabit ſicut lilium & radix eius rumpet vt libani, pag.246.col 2.C

Ioel.

2 Dies nubis & turbinis, pagina, 209.colu.2.C
Filij Sion exultate & letamini in Domino Deo veſtro, pag.246.col.2.D
3 Sol & Luna obtenebrati ſunt, pag.290 col.i.A

Amos.

3 Non faciet Dominus verbum niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos, pag.10.col.2.C.
Tantummodo vos agnoui ex omnibus cognationibus terræ, pa.39.co.i. D
5 Domus Iſrael cecidit, pa.307.colu.2.A
7 Et in manu eius adamas, pag. 776. col. 2.D
8 Et erit in die illa occidet ſol in meridie, pag 358.col.i.C
9 Si celauerint ſe ab oculis meis, pa. 303. col.i.B

Abdias.

1 Viſio Abdiæ, pag.52.col.1.D
Si exaltatus fueris vt aquila inde detraham te, pag.108.col.2.A

Ionas.

1 Dominus autem miſſit ventum magnum in mare, pag.40.col.2.C
2 Et orauit Ionas ad Deum ſuũ de ventre piſcis, pag.52.col.1.B

Michaas.

2 Surge cõtende iuditio aduerſum mõtes, pag 91.col.i.C
Nonne verba mea bona ſunt cum eo qui rectè graditur, pag.81.col.2.D
Aſcendit iter pandẽs ante eos, pag. 27. col.i.B
3 Principes eius in muneribus iudicabant, pag.48.col.i.C

Naum.

1 Et nunc cõteram virgam eius de dorſo tuo, pag.172.col.2.C
2 Vbi eſt habitaculum leonum, pag.315. col.2. D
3 Cuſtodes tui ſicut locuſtæ, pag.423.colu.1.A

Abacuh.

2 Si moram fecerit expecta eum quoniam veniens veniet & non tardabit, pag.17.col.2.A
Iuſtus meus ex fide viuit, pagina.246. col.1.D
3 Audiui & conturbatus eſt venter meus, pag.50.col.2.C
Cum iratus fueris miſericordiæ recordaberis, pag.104.col.1.C
Dedit abyſſus vocem ſuam, pagi. 258. col.1.A

Sophonias.

1 Scrutabor Hieruſalem in lucernis, pagi.93.col.1.C

Ageus.

2 Adhuc modicum & ego mouebo cę lum & terram,pag.289.col.2.B

Zacharias.

2 Timeat omnis caro à facie Domini, pag.38.col.1.C
3 Stabat Sathan à dextris eius vt aduerſaretur ei,pag.771.col.2.A
Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt,pag.2.col.1.D
Dabo tibi ambulantes de his qui nunc hic aſiſtunt,pag.24.col.1.C
Ecce induite mutatorijs,pag.60.colu.1.D
4 Ecce candelabrum aureum, & ſeptē lucernę eius ſuper illud,pagina,38. co.1.D
Septem ſunt iſti oculi Domini qui diſcurrunt in vniuerſam terram,pagi.23.col 2.D
Et lampas eius ſuper caput ipſius, pa.54.col.1.B
6 Hi ſunt quatuor venti cœli qui ęgrediuntur,vt ſtent coram dominatore omnis terrę,pag.24.col.1.C
8 Ecce ego ſaluabo populum meū de terra oriantis,pag.253.col.1.A
9 Exulta ſatis filia Sion,pagina,246.col.2.D
Extendi mihi Iudam quaſi arcum,pagi.268.col.1.B
11 O paſtor & idolum derelinquēs gregem,pag.93.col.2.D
12 Videbunt in quem transfixerunt, pa.39.col.2.B
13 Erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem,pagina,31. col.1.A
14 Veniet Dominus meus , & omnes ſancti cum eo,pag.38.col.1.B
Et erit in die illa nō erit lux,pa.38.co.1 B

Malachias.

2 Labia ſacerdotis cuſtodiūt ſcientiam quia Angelus Domini eſt,pag.13.col.2.C
3 Et Angelus teſtamenti quem vos vultis,pag.331.col.2.B
Ecce ego mitto Angelum meum,pa.504.col.1.B
4 Vobis timentibus Deum orietur ſol iuſtitię,pag.290.col.1.B

1. Machabæorum.

5 Et tranſibit ad filios Amonet inuenit manum fortem,pag.315.col.1.A
7 Et vidit Iudas omnia mala quę fecit Alcimus,pag.772.col.2.D
9 Et congregati ſunt omnes amici Iudę,pag.32.col.1.B

2. Machabeorum.

1 Exaudiat orationes veſtras, & reconcilietur vobis,pag 25.col.2.A
Et exijt ex eis radix peccati Antiochus illuſtris,pag.246.col.2.C
3 Equs terribilis apparuit Eliodero,pa.267.col.1.A

Matthæus.

1 Filij Dauid,filij Abraham,pagina, 23.col.1.D
2 Cum natus eſſet Ieſus in Betlehem Iudę,pag.36.col.1.A
Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph,pag.207.col.2.B
Et procidentes adorauerunt eum, pagi.250.col.2.A
3 Cœli aperti ſunt baptizato Domino, pag.206.col.2.B
Omnis arbor quę non facit bonum fructum excidetur,pag.301.col.2.A

Securis ad radicem poſſita eſt, pag.302 col.1.B
Hic eſt filius meus dilectus, pag.331.colu.2.D
4 Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, pag.778.col.1.A
Mitte te deorſum, pag.270. colvmna, 2.C
Vt tentaretur à Diabolo, pagina, 331. col.1.B
5 Beati pauperes ſpiritu beati mites, &c pag.4.col.1.C
Vos eſtis lux mundi, pag.11.col.1.A
Nemo accendit lucernam, pagina.54. col.1.C
Super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt, pagina, 20. col. 2.B
Beati qui perſequtionem patiuntur propter iuſtitiam, pag.26.col.2.A
Audiſtis quia dictum eſt antiquis nõ mechaberis, pag.59.col.1.A
Exterminant facies ſuas, pagina, 275. col.1.C
Orate pro perſequentibus vos, pagi. 284.col.1.A
6 Tu ergo cum facis eleemoſinam noli tuba canere, pag.51.col.2.B
Adueniat regnum tuum, pagina, 285. col.1.C
7 A fructibus eorum cognoſcetis eos, pag 97.col.2.C
Attendite à falſis Prophetis, pagi. 360. col.1.B
8 Filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet, pag.56.col.2.C
Dico autem vobis quod multi ab Oriente & Occidente venient, pagi. 253. col.1.B
10 Nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, pag 336.col.1.D
11 Hic eſt Propheta & pluſquam Propheta, pag.6.col.2.C
Abſconditi hæc à ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis, pag. 12.col.2.D
Omnia mihi tradita ſunt à patre meo pag.223.col.2.D
12 Nec nubent nec nubentur ſederunt ſicut Angeli Dei, pagina, 774. colum. 2.A
13 Simile eſt regnum cœlorum homini negociatori quærenti bonas margaritas, pag.772.col.1.D
Et ſeparabunt bonos à malis, pag. 773. col.2.A
Ne forte colligentes zizania eradicetis ſimul & triticum, pagina, 95.columna, 2.B
Ideo omnis ſcriba doctus ſimilis homini patri familias, pagina, 219.colum. 2.A
14 Dedit diſcipulis panes diſcipuli autẽ turbis, pag.13.col.2.A
16 Et filius hominis venturus eſt cum angelis ſuis, pag 38.col.1.A
Vade poſt me ſathana, pag.69.colum. 2.A
Tibi dabo claues regni cœlorum, pa. 355.col.1.C
17 Aſſumpſit Ieſus diſcipulos ſuos ſecreto, pag.10.col.1.A
Attendite à falſis Prophetis, pagin.96. col.1.D
18 Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, pag.55.col.2.D
Semper vident faciem patris, pag. 90. col.2.D
Non dico tibi ſepties ſed ſeptuagies ſepties, pag.209.col.2.C
19 Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes, pag.77.col.2.A, & pag. 207.col.2.D
20 Principes gentium dominantur eorum, pag.94.col.1.A
Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum, pag.94.col.1.D
21 Sedens ſuper aſinam & pullum ſub-

iugalem,pag.775.col.1.C

21 Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,pag.208.col.2.B

22 Ligatis manibus & pedibus mitite eum in tenebras exteriores,pagi.770.col.2.B

Rex autem miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas illorum, pagina, 27. col.2.A

Erunt ſicut angeli Dei,pagina,9.colu.2.C

Diliges proximum tuum ſicut te ipſum,pag.272.col.2.A

23 Ecce ego mitto ad vos Prophetas,pa.269.col.2.B

24 De illa die nemo ſcit neque filius hominis,pag.12.col.1.D

Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus,pagina,37. columna,1.D

Et congregabunt electos eius à quatuor ventis,pag.226.col.1.B

Et tunc apparebit ſignum filij hominis,pa.305.col.1.B

Sicut in diebus Noe ita erit aduentus filij hominis,pag.330.col.1.A

Et virtutes cœlorum commouebuntur, pag.330.col.2.B

Et ſurgent pſeudoChriſti,& pſeudoprophetæ,pag.357.col.2.B

25 Accedens autem , & qui vnum talentum acceperat ait,pagina,10.colu.2.D

Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua,pag.35.col.1.A

Vigilate itaq; quia neſcitis diem nec horam,pag.53.col.2.C

diſcedite à me maledicti in ignem æternum,pag.70.col.2.A

Amen dico vobis neſcio vos,pagi.93.col.1.D

26 Quomodo ergo implebitur ſcriptura quia ſic oportet fieri,pagina,11.col.1.C

Hic eſt ſanguis meus qui pro multis effundetur,pag.253.col.2.D

27 Illi autem munierunt ſepulchrum ſignantes lapidem,pag.240.col.2.C

28 Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra,pag.27.col.2.C

29 Qui paratus eſt diabolo & Angelis eius,pag.304.col.1.A

33 Omnes vos fratres eſtis quia idem eſt pater omnium Deus,pagina , 47. columna,2.C

Marcus.

2 Nunquid poſſunt filij nuptiarum dũ ſponſus eſt cum illis ieiunare,pag. 224 col.1.A

6 Herodes autem metuebat Ioannem pag.360.col.1.B

9 Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui,pagina,224.col.1.B

13 Quod vobis dico omnibus dico vigilate,pag.53.col.2.C

Et Luna non dabit lumen ſuum, pag.290.col.2.D

16 Dicite diſcipulis eius,& Petro,pag.48 col.2.B

At illi profecti prædicauerunt,pagina 216.col.2.D.& pag.386.col.1.A

Et ſedet adextris Dei,pagina,237.colu.2.C

Lucas.

1 Ecce concipies & paries filium , pag.36.col.1.A

Dabit ei Dominus ſedem Dauid , pa.212.col.2.B

Magnificat anima mea Dominum,p.303.col.1.B

2 Vocatum eſt nomen eius Ieſus, pagi.776.col.2.B

Proficiebat ſapientia & ætate, pag.34.col.2.C

Fa-

3 Factum eſt verbum Domini ad Ioannem,pag.7.col.2.D
Cuius non ſum dignus corrigiam calceamenti ſoluere,pagina, 241. columna,2.A
4 Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies,pag.778.col.A
7 Ne nos in abyſſum ire compellas,pa. 769.colu.1.B, & pagina,356,columna, 2.D
9 Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos, pag.779.col.1.C
Nubes lucida obumbrauit eum, pag. 37.col.1.D
Veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix,pag 285.col.2.B
Domine vis dicamus deſcendat ignis de cœlo,pag.503.col.1.B
10 Qui vos audit me audit qui vos ſpernit me ſpernit,pagina, 775. columna, 2.D
Ita pater quoniam ſic placitum fuit ante te,pag.43.col.1.D
Deſignauit Dominos alios,pagin.308. col.2.B
11 Beati qui audiunt verbum Dei,& cuſtodiunt illud,pag.15.col.2.C
Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum,pag.384.col.1.D
12 Seruus qui ſcit voluntatem Domini ſui & non facit plagis vapulabit multis,pag.16.col.1.C
Quod ſi dixerit ſeruus malus moram facit Dominus meus,pagina, 35. colu. 2.C
Sint lumbi veſtri præcinti,pagina, 58. col.2.B
Baptiſmo habes baptizari,pag.69.co. 1.D
Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens,pag.273.col.1.D
Ignem veni mittere in terram,pa. 35. col.1.D
13 Niſi pænitentiam egeritis omnes ſimul peribitis,pag.378.col.1.A
14 Cæpit autem dicere ad illos quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura, pagi.14. col.2.D
16 Gaudium erit ſuper vno peccatore pænitentiam agente,pagina, 255. colu. 1.C
Mortuus eſt diues & ſepultus eſt in inferno,pag.783.col.2.D
Mitte illum in domum patris mei habeo enim quinquè fratres,pagina. 251. col.2.C
17 Ego diſpono vobis regnum ſicut diſpoſuit mihi pater,pag.774.col.2.C
Regnum Dei intra vos eſt,pag.31.col. 2.B
21 Dico vobis quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſſit,pagi.43. colu. 1.D
Leuate capita veſtra quoniam appropinquat redemptio veſtra,prg.44.colu.2.A
Vigilate itaquè omni tempore orantes,pag.296.col.A
Et terremotus erunt per loca,pag. 336. col.1.D
Terrores quæ de cœlo & ſigna magna erunt,pag.756.col.2.B
Cum audieritis prælia, & ſeditiones nolite timere,pagina,359.col.2.C
22 Domine ſi percutimus in gladio, pa. 31.col.1.D
23 Reuertebantur percutientes pectora ſua,pag.42.col.1.A
Hodie mecum eris in paradiſo, pagi. 280.col.2.D
24 Et apperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas,pag.236.col.1.A

Ioannes.

1 In principio erat verbum,pag.22.col. 2.D
Verbum erat apud Deum & Deus erat

erat verbum,pagina,77. columna, 2.
B
De plenitudine eius omnes accepi-
mus,pag.8.col.2.C
Omnia per ipſum facta ſunt,pagina, 9
col.1.B
Hic venit in teſtimonium, vt teſtimo
nium perhiberet de lumine,pagin, 14
col.1.D
Deum nemo vidit vnquam,pagin.26.
col.1.A
Ecce agnus Dei ecce qui tollit pecca-
ta mundi,pag.31.co.1.D
Vidimus gloriam eius gloriam quaſi
vnigeniti à patre,pagina,50.columna,
2.A
Lex per Moyſen data eſt gratia & ve
ritas per Ieſum Chriſtum,pagina.224.
col.1.A
Plenum gratiæ & veritatis,pagina.385.
col.1.C
3 Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in
deſerto,pag.54.col.2.C
Spiritus vbi vult ſpirat,pagina,301.co.
1.C
4 Sedebat ſic ſupra fontem, pagina. 49.
col.1.D
5 Vos miſiſtis ad Ioannem,pagina, 14.
col.2.D
Pater non iudicat quemquam ſed o-
mne iudicium dedit filio, pagina. 22.
col.1.B
Venit hora & nunc eſt quando mor-
tui audient vocem filij Dei, pagi. 780.
col.1.B
Venit hora in qua omnes qui in mo-
numentis ſunt audient vocem filij dei
pag.783.col.2.A
Erat lucerna ardens & lucens, pag. 53.
col.2.B
Poteſtatem dedit ei iudicium facere,
quia filius hominis eſt,pagina,56. col.
2.C
Cognouit vos quia dilectionem non
habetis in vobis,pagina,92.columna,
2.D
Ego veni in nomine patris mei & nõ
accepiſtis me,pag.308.col.1.D
6 Operamini cibum qui non perit, pa.
775.col.1.A
7 Mea doctrina nõ eſt mea ſed eius qui
miſit me,pag.8.col.1.A
8 Ego gloriam meam non quæro ſed
eius qui miſit me patris,pagi.220.col.
1.C
Si quis ſermonem meũ ſeruabit mor
tem non guſtabit in æternum,pag.254
col.1.B
9 Et procidens adorauit eum,pagi. 250.
col.2.A
10 Mercenarius autẽ paſtor videt lupũ
venientem,& fugit,pagina,93.colum.
2.D
Ego cognoſco oues meas,pagina,806
col.1.C
Ego & pater vnum ſumus,pagin.778.
col.1.C
Quia vidiſti me Thoma credidiſti,
pag.53.col.2.B
Non rapiet eas quiſquam de manu
mea,pag.71.col.2.A
11 Vbi poſuiſtis eum,pagina,53. colum-
na,2.A
Gratias tibi ago quia exaudiſti me,pa.
35.col.1.C
13 Sciens quia omnia dedit ei pater in
manus,pag.27.col.2.C
Si non lauero te non habebis partem
mecum,pag.29.col.2.C
Cœpit lauare pedes diſcipulorum, pa.
69.col.1.B
Exemplum dedi vobis vt quemad-
modum ego feci ita & vos faciatis,pa
gi.228.col.2.C
14 Pacem meam do vobis,pagina,21. co
lu.2.C
15 Non dicam vos ſeruos ſed amicos,p.
10.col.1.A
Vos

Vos vocatis me magiſter,& domine & benediciris,pag.10.co.1.C
Vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis,pag.15.col.2. B,& pag.69.col.2.B
16 Non quomodo mundus dat egodo vobis,pa.21.co.2.B
Mulier cum parit triſtitiam habet,pa. 26.col.2.B
Ego vici mundum,pagina,254. colu. 1.A
17 Clarifica me pater claritate quam habui,pa.235.co.2.C
Quos dediſti mihi pater, pagina,10. col.1.C
Ego clarificaui ſuper terram,pagi. 26. col.1.C
18 Adhoc natus ſum vt teſtimonium perhibeam veritati,pagina,25.columna,2.C
Calicem quem dedit mihi pater non vis vt bibam illum,pagina,69.columna,2.A
19 Et qui vidit teſtimonium perhibuit, pag.15.col.2.A
Et continuo exiuit ſanguis & aqua,p. 29.col 1.D
Conſummatum eſt,pagina,224.colu. 1.A
Lancea latus eius aperuit,pagina , 441. col.1.C
21 Vidit diſcipulum quem diligebat Ieſus,pa.14.col.1.D
Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimoniū perhibet de his,pag.15.col.1.A

Acta Apoſtolorum

1 Viri fratres oportet impleri ſcripturā &c.pa.11.col.1.D
Non eſt veſtrum noſſe tempora,vel, momenta quæ pater poſſuit in ſua poteſtate,pa.12.col.1.D
Et eritis mihi teſtes in Hieruſalem,p. 13.col.2.A
Ita veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum,pagina,37. colu.1.B
Et nubes operuit eum ab oculis eorū pag.37.col.2.D
Et ecce duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis,pag.215.co.2.D
Cœpit Ieſus facere,& docere,pag.336. col.2.A
4 Virtute magna redebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti,pag.25.col.2.D
5 Ibant Apoſtoli gaudentes à cōſpectu concilij,pag.311.col.2.A
7 Ecce video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem,pagina,206. colum. 2.B
8 Ecce aqua quis prohibet me baptizari,pa.340.col.1.C
9 Vt portet nomen meum coram regibus & gentibus,pa.386.col.1.A
Saule Saule cur me perſequeris,pagi. 494.col.1.A
13 Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.pagina, 306. col.1.C
15 Fide purificans corda eorum, pa. 218. col.1.A
20 Vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiam Dei,pagina,775. col. 2.C
22 Cum funderetur ſanguis Stephani teſtis tui ego ſtabam,pagina,26. colum. 1.C
41 Quia non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus,pag.11.col.1.C

Epiſtola ad Romanos.

1 Non erubeſcunt Euangelium,pa.307 col.2.C
Paulus ſeruus Ieſu Chriſti,pagi.9.col. 2.D

Pau-

Paulus Apoſtolus ſegregatus in Euãgelium,pa.60.col.2.C
2 Non enim auditores legis iuſti ſunt apud illum ſed factores,pagina,15.col.2.C
An diuitias bonitatis eius contemnitis,pa.28.co.2.G
4 Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat,pagina,44.colu.1.D
5 Tribulatio patientiam operatur, pag.94.col.2.A
6 Chriſtus iam non moritur mors illi vltra non dominabitur,pagina,26.colu.2.D
Si enim complãtati facti ſumus ſimilitudini mortis eius,&c.pagina,779.col.2.A
An ignoratis fratres quia quicumquẽ baptizati ſumus in Chriſto, pagi.274.col.1.C
8 Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis itẽrum in timore,pag.10.col.1.D
Diligentibus Deum omnia cooperãtur in bonum,pag.238.col.1.A
9 Vt oſtenderet diuinas gloriæ ſuæ,pa.28.col.2 C
Deus enim ſuſtinet in multa patientia vaſſa apta in interitum,pag.9.colu.2.C

Epiſtola.1.ad Corintios.

1 Gratias ago Deo meo pro vobis ſemper,pag 33.col.1.B
Benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti,pag.34.col.1.B
6 Qui emit nos precio magno,pag.10.col.1.B
9 Cum enim ſit inter vos zelus,& contentio nõne carnales eſtis,pagi.33.col.1.A
Caſtigo corpus meum,pagina,19.colu.2.A
10 Fidelis eſt Deus qui non patietur vos tentari pluſquam poteſtis,pagina.360.col.1.D
Omnes ſub nube fuerunt & in mari baptizati ſunt,pag.23.col.2.D
Tentatio vos non aprehendat niſi humana,pag.96.col.2.D
11 Caput Chriſti Deus,pagina,60.colu.1.C
Mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum propter angelos.
12 Vnicuiquè autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem,pagina,92.colu.2.A
14 Vnuſquiſquè veſtrum Apocalypſim habet,pag.3.co.1.D
Si quis ignorat ignorabitur,pagina.93.col.2.A
15 Chriſtus reſurrexit à mortuis primitię dormientium,pa.26.col.2.C
Nos autem inmutabimur,pagina.784 col.1.B
Cum tradiderit regnum Deo & patri,pa.34.colum.1.B

Epiſtola.2.ad Corintios.

1 Signauit nos Deus,pag.305.col.1.B
2 Chriſti bonus odor ſumus Deo, pag.332.col.1.A
Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei,pag.336.co.2.B
3 Idoneos nos fecit miniſtros,pagin.71.col.1.D
In eandem imaginem transformamur tanquam à Domini ſpiritu, pagi.248.col.1.D
4 Idquod momentaneum eſt tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis,pag.11.co.2.B
5 Si tamen veſtiti & nonnudi inueniamur,pag.20.col.1.B
Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundũ carnem ſed iam non nouimus,pag.56.co.1.C

Cha-

Charitas enim Chriſti vrget nos, pa. 59.col.2.D
Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra diſſoluatur,pa.280.col.2.D
Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians,pa.385.col.2.A
6 Quæ conuentio Chriſti ad belial,pa. 304.col.2.C
13 An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus,pagina.8.colum.i.A
Crucifixus eſt ex infirmitate ſed viuit ex virtute,pag.248.col.1.C

Epiſtola Pauli ad Galatas.

1 Neque enim ab homine accepi illud ſed per reuelationem,pagina 3.columna.i.D
Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti, pagi. 6.col.i.C
Licet Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis anatema ſit,pa. 8.col.i.A
Si adhuc hominibus placerem Chriſti ſeruus non eſſem,pa.9.col.2.D
Cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, p. 34.col.2.A
3 O inſenſati Galati quis vos faſcinauit, pa 217.col.1.A
Non dixit in ſeminibus in ſemine,pa. 256.col.i.D
4 Quoniam autem eſtis filij Dei miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra pag 10.col.i.D
Dies obſeruatis menſes, & tempora, & annos,pa.50.co.i.C
Nunc autem cum cognoueritis Deũ imo cogniti ſitis à deo,pag.93.col.i. D
5 Fides quæ per Charitatem operatur, pa.16.co.i.A
Fructus ſpiritus eſt charitas gaudium & pax.pa.21.co.2.B
Omni lex in vno ſermone continetur,pag.227.col.i.A
6 Nemo mihi moleſtus ſit,p.10.co.2.A

Ad Epheſios.

1 Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali,pa.9.col.i.B
Diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis,pa.236.col.i.D
Qui elegit nos ante mundi conſtitutionem,pa.306.co.i.C
2 Deus qui diues eſt in miſericordia cõuiuificauit nos Chriſto,pagina.28.col. 2.C
Propter nimiam charitatem ſuam dilexit nos,pa.28.col.2.D
4 Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos quoſdam vero prophetas,pag. 224.col.2.D
Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei,pag.308.colum.2.D

Ad Philipenſes.

1 Omnia probate quod bonum eſt tenete.pa.276.col.1.A
2 In ſimilitudinem hominum factus, pa.56.col.1.D
Propter quod Deus exaltauit illum, pag.255.col.2.A
Exinaniuit ſemetipſum,pa.304. colu. 2.D
3 Noſtra conuerſatio in cœlis eſt, pag. 441.col.1.B
8 Quæ retro ſunt obliuiſcens ad priora me extendens,pa.52.co.1.A.

Ad Coloſenſes.

1 Myſterium quod fuit abſconditum à ſeculis & à generationibus,p.60.c.2.D
3 Si conſurrexiſtis cum Chriſto, pagi. 779.col.2.G
Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore veſtro circumferentes, pag.110.col.2.D

Ad Theſſalonicenſes.

3 Ne forte tentauerit vos,pagina.96. colum.2.D
4 Quia nos qui viuimus qui reſidui ſumus non præueniemus eos qui dormierunt,pag.12.co.2.A
Simul rapiemur in nubibus obuiam, Chriſto in aera,pa.37.co.i.C

Ad Theſalonicenſes.2.

1 In reuelatione Domini Ieſu in flāma ignis,pag.37.co.2.B
2 Rogamus vos fratres per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti,pag.11.col.2.A
Ideo mittet illis Deus operationem erroris,pa.308.co.1.D
Quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui,pa.495.col.i.B

Ad Timotheum prima.

3 Oportet autem, & illum teſtimoniū habere bonum,pag.279.co.2.D
4 Nemo adoleſcentiam tuam contemnat,pa.221.col.i.B
5 Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum,pa.279.col.2.D

Ad Timotheum.2.

2 Omnia ſuſtinet Deus propter electos pag.288.co.2.D
3 Omnes qui pie viuere volunt in Domino perſecutionem patiuntur, pagi. 279.col.i.C
4 Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,pa.216.col i.A
Argue obſecra in omni patientia, & doctrina,pag.94.col.2.B

Ad Titum.

1 Cretenſes ſemper mendaces malæ beſtiæ ventres pigri,pag.277.col.i.C

Ad Hebræos.

1 Et adorent eum omnes angeli eius, pagina.13.columna.i.C
Nouiſſime locutus eſt nobis in filio, pag.27.col.2.C,
Multi pharia multisque modis olim Deus loquens patribus, pagi.50. colu. 2.D
Sunt namque Angeli in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis,pe.244.col.2.B
Purgationē peccatorum faciens,pagi. 247.col.2.D
Quem conſtituit hæredem vniuerſorum,pa.267.co.2.B
2 Minuiſti eum paulominus ab Angelis,pag.221.co.i.A
4 Omnia nuda,& aperta ſunt oculis eius,pag.92.col.2.D
7 Hic autem ſempiternum habet ſacerdotium,pa.335.co.i.C
9 Quanto magis ſanguis Chriſti emundabit conſcientiam noſtram,pagi. 29. col.2.D
Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio,pag.254.col.i.B
10 Patientia vobis neceſſaria eſt, vt reporteris repromiſſionem,pa.48.co.i.A
11 Accedentem ad Deum oportet credere,pag.44.col.2.C
Sine fide impoſſibile eſt placere Deo 212.col.2.A
Fugient conſortium eorum qui ſeducti ſunt,pa.293.co.2.D
13 Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo,pa.32.co.i.C

Iacobi Apoſtoli.

1 Eſtote factores verbi,& non auditores,pa.16.co.i.A
Confitemini alterutrum peccata veſtra,pa.33.co.i.B
Apud quem non eſt trāſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio,p.208.c.2.A
Si quis veſtrum indiget ſapientia poſtulet à Deo,pag.236.co.i.B

Bea-

Beatus vir qui ſufert tentationem,pa. 311.col.1.B
Poſtulet in fide nihil hæſitans,pag.334 col.2.B
4 Scienti bonum facere,& non facienti peccatum eſt illi,pa.11.co.i.A
5 Patientes estote quoniam aduentus Domini apropinquauit,pa.i.B

Epiſtola prima Petri.

1 Vt probatio fidei veſtræ multo præcioſior auro inueniatur,pag.54.co.2.A
Propter quod ſuccinti lumbos mentris veſtrę:pa.58.co.2.B
Noua lex conſenſum mentis cohibet & mentis lumbos ſuccingit,pa.59. co. 1.A
Qui regenerabit nos in ſpem viuam, pa.268.co.2.A
Et de illo ſcrutati ſunt prophetæ, & fuerunt fortes ſperando, pag.24.c.i.D
2 Gratia & pax vobis multiplicetur, p. 21.col.1.D
Vos eſtis regale ſacerdotium,pagi.32. col.1.A
Gens ſancta populus electus regale ſacerdotium,pa.785.co.i.A
Ad quem accedẽtes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, pag.208.col.2.A
Ecce lapidem pono in Sion,pag.504. col.i.B.
3 Profectus in cœlum ſubiectis ſibi angelis,& poteſtatibus & virtutibus,pa. 13.col.1.C
4 Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida,aut fur,aut maledicus,pag.48. colum.2.D
5 Aduerſarius veſter diabolus tãquam leo rugiens circuit,pag.771.col.2.A
Deus ſuperbis reſiſtit humilibus dat gratiam,pag.209.co.A

Secunda Petri.

2 Si enim Deus angelis peccantibus nõ pepercit,pag.769.co.2.A.& 209.c.i. A
Melius erat illis non cognoſcere viã iuſtitiæ quam poſt agnitionem retrorſum conuerti,pag.16.co.i.B
Erunt magiſtri mendaces,pag.358. co. 2.A
3 Venient in nobiſſimis diebus in deceptione illuſores,pa.36.co.1.B
7 Prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit,pag.242.co.1.A

Epiſtola prima Ioannis.

1 Quod audiuimus quod vidimus oculis noſtris,pag.15.col.2.A
2 Filioli nouiſſima hora eſt quũ quidquid tempori eſt ſubiectum brebiſſimum ſit,pa.11.co.2.B
Remittuntur vobis peccata, propter nomen eius,pag.209.col.2.B
4 Ipſe prior dilexit nos,p.28.co.2.D
Probate Spiritus ſi ex Deo ſint,pa. 97. col.1.A

Epiſtola.2.Ioannis.

1 Sit vobis cum gratia miſericordia, & pax à Deo,pa.21.col.1.D
6 Quæ communicatio Chriſti ad belial.pag.771.co.2.B

Index ſententias omnes obſeruatu dignas quæ ſparſim continentur in his commentarijs, præter eas quæ in elencho Euangeliorum citatæ ſunt, ordine alphabetico exhibens.

A

α & ω, quid in ſacra ſcriptura ſignificent, pa.45.col.1.A

α, vnum, ω, octingentos ſignificat, omnes enim literæ græcę numeros faciunt, pag.47.col.1.B

Abyſſus multipliciter ſummitur in ſacra ſcriptura, pag.472.col.1.D

Abyſſus nunc mare, nunc infernum ſignificat, pa.356.col.2.C

Aer varie ſumitur in ſcriptura, pagi.634.col.1.A

Agnus Chriſtus aſtat ſemper Eccleſiæ quam redemit pag.519.col.1.D

Agnus quare dicitur occiſſus ab origine mundi, pa.493.co.1.D

Alæ duæ mulieris, & duo teſtamenta, & dilectionem Dei & proximi, & vitam actiuam & contemplatiuam ſignificant, pa.462.col.2.B

Altare & pro cruce, & pro eccleſia ſumitur, pag.332.col.1.B

Altare aureum oſtenditur Ioãni ad ſimilitudinem altaris thymiamatis, pagin.333.colu.1.A

Amici Dei & ſerui eius appellantur fideles propter diuerſas rationes, pagi.10.col.1.B

Amen in ſacra ſcriptura quid ſignificet, pa.34.col.1.D

Amplius in ſacra ſcriptura quomodo ſumatur, pag.179.col.1.B

Angeli ſeptem ſunt ſeptẽ ſpiritus illi qui in conſpectu Dei ſunt, pagi.23. colum.2.A

Angeli ſunt nubes quibus circumfuſſus veniet Dominus ad iudicium, pag.337 colum.2.D

Angelus primus qui apparuit Ioãnni ſignificat Apoſtolos, pa.336.co.2.D

Angelus quãdo apparet repreſentãs perſonam Dei aut Chriſti tunc admittit, honores etiam diuinos, pag.76.co.1.C

Angeli ſolent dexteram ſuam ponere ſuper eos cum quibus aliquid agunt, pa.76.col.2.A

Angeli cuſtodes an in iudicio ſint culpãdi quæritur & veritas diffinitur, pagi.84.col.1.A

Angelus ſecundus qui apparuit Ioãni ſignificat prędicatores qui à iudæis ad gẽtes conuerſi ſunt, pa.339.col.1.C

Angelorum deſiderium noſtræ ſalutis oſtenditur, pag.557.col.2.D

Angeli dicuntur ſedes Dei, pagi.207.col.2.C

Angelus fortis concors expectatio incarnationis, pa.241.co.1.D

Angelus fortis omnis prædicator, pa.241.col.1.D

Angeli ſeptem ſunt ſeptem oculi Chriſti, pa.249.col.1.B

Angelus per ſtellam ſignificatur, pag.356 col.2.A

Anabaptiſtarum error qualis fuerit, pag.932.col.2.D

Andreas Apoſtolus comparatur ſaphyro, pag.881.col.2.D

Antichriſti caracterem falſi chriſtiani dicuntur afferre, pag.547.col.1.B

Antichriſtus erit beſtia agno Chriſto cõtrarius, pag.472.col.1.C

Antichriſtus dicitur habere ſeptem capita, ideſt, ſeptem peccata mortalia, pa.475.col.1.D

Antichriſti regnum quare blaſphemum dicatur, pag.479.col.1.D
Antichriſtus vocatur homo peccati, & quare, pag.477.col.1.B
Antichriſtus deſcribitur tanquam monſtrum horrendum ingens, pagina.477. colum.2.A
Antichriſtus comparatur ori leonis, & quare, pag.480.col.1.C
Antichriſto dedit diabolus omnem poteſtatem ſeducendi homines, pagina, 480.col.2.C
Antichriſtus quomodo miracula finget pag.481.col.1.B
Antichriſto dedit diabolus poteſtatem ſuper omnia regna mundi, pagin.481. col.2.B
Antichriſti cum Chriſto comparatio, p. 481.c.2.D
Antichriſtus eſt vnum ex ſeptem capitibus diaboli, pagi.482.col.1.D
Antichriſtus finget ſe reſurgere à mortuis, pag.482.col.1.D
Antichriſtus quare tot homines decipiat pag.485.col.1.D
Antichriſtus loquetur de ſe grandia, & & de Chriſto blaſphemias, pagi. 487. col.1.A
Antichriſtus occidetur, & gladio materia & ſpirituali, pagina. 495. columna. 1.A
Antichriſti præcurſor coget homines adorare imaginem eius, pagina.505.colum.1.B
Animalia quatuor ſunt quatuor Euangeliſtæ, pag.218.col.2.D
Animas eſſe ſubaltari Chriſto quid ſit.p. 281.col.1.C
Anima pro toto homine ſumitur in ſcriptura, pag 281.col.2.A
Apocalypſis quid ſignificet, pagi.3. colu. 1.A
Apocalypſis liber an ſit canonicus, pag. 3.colum.1.D
Apocalypſis liber an fuerit ſcriptus à Ioãne Apoſtolo, pa.4 col.2 C
Apocalypſis eſt prophetia Eccleſiæ pro ſtatu præſenti præterito & futuro, pa. 6.col.1.D
Apocalypſis fuit reuelatio communicata à Deo humanitati Chriſti, vt per ipſum communicaretur nobis, pagin.7. colum.1.D
Apocalypſis fuit tradita Chriſto quãdo homo factus eſt, pag 9.col.1.D
Apocalypſis plena eſt viſionibus obſcuris vt in fidelibus, & indignis occultaretur, pag.12.col.2.A
Apoſtoli duodecim dicuntur corona ſtellarum duodecim Eccleſiæ, pagin. 444.col.1.D
Aqua ſignificat ſapientiam, pagin.172.colum.1.A
Aquarum nomine ſacræ ſcripturæ intelligantur, pag 615.col.2.C
Arbores dicuntur homines virtutis fructum afferentes, pa.301.col.2 A
Arcus in bonam & malam partem ſumitur, pa.267.col.1.C
Arcus collegium Apoſtolicum, pag.268. col.1.B
Armagedon interpretatur mons furum, pag.632.col 1.B
Armagedon mons globoſus, pagina.632. col.2.A
Armagedon conſurrectio teſtium iniquorum, pag.632.col.2.D
Armagedon mons fructuum ſelectorũ, ibidem.
Arimaſpi monoculi qui ſint, pag.883.col. 1.C
Arundo aurea dicitur habere ſex cubitos, & palmum, pag.867.col.2.D
Aſpicere retro in via domini quando liceat, & quando non, pag.101.col.2.A
Aſtare idem eſt quod iuuare, pagin.519. col.2.B
Atrium quod intra templum ſiue extra

templum eſſe dicitur ſignificat hæreticos,& reprobos homines,pagi. 408. col.2.B
Aurichalcum quid ſignificet,pag.64. colu.2.C
Aurum varie ſumitur in ſcriptura, pagi. 190.col.1.A
Aurum charitatis & ſapientiæ eſt gratis emendum adeo.pag.190.col.2.A

B

Baptiſmus vocatur mare,& non flumen aut aqua,pag.588.col.1.D
Baptiſmus quare dicatur mare vitreum, pag.588.2.D
Bartholomeus Apoſtolus comparatur ſardio, pag.885.col.2.D
Beatorum exercicium ſemper eſt laudare Deum.pa.227.col.2.D
Beatus dicitur qui audit & credit,& ſeruat diuinam doctrinam, pagi.15. colu. 2.C
Beatitudinem omnes deſiderant,pag.17. col.1.B
Benefaciendi rationes duæ ſunt,pagi. 29. col.1.C
Beſtia in malam partem accipitur in ſacra ſcriptura,pag.473.col.1.B
Bilibris tritici nouum teſtamentũ,pagin. 272.col.1.B
Bilibres ordei tres vetus teſtamentum, ibidem.
Blaſphemare in ſacra ſcriptura idem eſt quod maledicere,pag.487.col.2.B
Blaſphemabit Antichriſtus Deum & Chriſtum multis modis,pagi.488.col. 1.B

C

Caliditas diaboli explicatur,pag.506.col. 1.C
Calamus varie ſummitur in ſcriptura,p. 404.col.2.C
Calculus candidus approbationem diuinam ſignificat & vitam fælicem, pag. 130.col.2.B
Calculus ſiue carbunculus eſt Chriſtus, pag.133.col.2.D
Calculus candidus eſt corpus in baptiſmo ablutum,pag.134.col.1.B
Canities capitis quid ſignificet in ſcriptura,pag 60.col.1.C
Candelabrum mouere de loco ſuo quid ſit,pag.102.col.2.C
Caput in ſacra ſcriptura pro initio ſumitur ſicut cauda pro fine,pagi.442. col. 2.C
Caput eccleſiæ Chriſtus ornatum duodecim ſtellis,hoc eſt,duodecim Apoſtolis,pag.144.col.2.B
Capilli diuerſa ſignificant in ſcriptura pag.61 col.1.C
Cœlum ſignificat ſacram ſcripturam, p. 171.col.2.B
Cœlum iuſtis apperitur impijs clauditur pag 206.col.2.C
Cœtus impiorum infernus vocatur,pag. 275.col.2.C
Charitas quare dicatur vinculum perfectionis,pag.601.col.2.C
Charitas comparatur igni & quare, pag. 99.col.2.D.
Chalcolibanus quid ſignificet,pag.54.colu.2.C
Chriſtus dicitur principiũ creaturæ Dei quia eſt fons totius ſanctitatis noſtræ, pag.184.col.2.B
Chriſto pauci ſunt qui obediant,& eum audiant,pag.158.col.2.D
Chriſtus afficit ſanctos maximo honore pag.199.col.2.C
Chriſtus repreſentatur in quatuor animalibus,pag.220.col.1.C
Chriſtus diuerſis nominibus appellatur in ſcriptura,pag.245.col.1.A
Chriſtus dicitur radix Dauid & quare, pag.246.co.1.C
Chriſtus dicitur in medio ſeniorum reſi-

de-

dere,pagina.247.columna.2.A
Chriſtus nos proprio ſanguine emit, & redemit,pag.253.col.2.A
Chriſtum accipere diuinitatem quid ſit, pag.255.col.1.D
Chriſtus ſedet ſuper Eccleſiam,pag.267 col.1.B
Chriſtus ſeſor equi rufi qui ſupra martyres ſedet,pag.268.col.2.C
Chriſtus altare dicitur & quare,pag.280 col.1.D
Chriſtus dicitur petra,pagina,294. colu. 2.B
Chriſti præcipuum miraculum fuit ſeipſum propria virtute ſuſcitare,pag.482 col.2.B
Chriſtus poſt mortem vngi voluit, & quare,pag.483.col.1.D
Chriſtus nõ quærebat gloriam ſuam ſed Dei Antichriſtus econtra,pag.486.colu.2.G
Chriſtus ſignat ſuos caractere ſpirituali, pag.508.col.1.B
Chriſtus dicitur terra,pag.465.colu.2.A
Chriſtus dicitur ortus ſolis,pag.623.colu. 2.B
Chriſtus dicitur ſtella matutina,pag.946 col.1.D
Chriſtus dicitur ſmaragdus,pagina, 883. col.1.D
Chriſtus nomẽ quare fuerit impoſitum ſaluatori,pag.8.col.2.C
Chriſtus ratione humanæ naturæ poſt reſurrectionem fuit maior angelis atque illis dignior,pag.13.col.1.C
Chriſtus ratione diuinę naturæ habet angelos ſeruos,pag.13.col.1.D
Chriſtus vt eſt filius Dei dicitur qui eſt, & qui erat,& qui venturus eſt,pag.22 col.1.A
Chriſtus dicitur reſidere in medio candelabrorum aureorum, ideſt, in medio eccleſiarum,pag.55.col.2.D
Chriſtus ſpectãdus à nobis in noſtris certaminibus,pag.116.col.1.B
Chriſtus non derelinquit ſuos,pagin.116. col.1.C
Chriſtus eſt teſtis fidelis de quo prophetæ prædixerunt,pag.25.col.1.A
Chriſtus fuit primogenitus mortuorum pag.26.col.2.B
Chriſtus princeps regum terræ,pagi.27. col.2.A
Chriſtus lauit nos à peccatis in ſanguine ſuo,pag.29.col.1.C
Chriſtus nube circundatus venturus eſt in iudicio,pag.37.col.1.B
Chriſtus dicitur principium & finis rerum omnium,pag.44.col.2.B
Chriſtus dicitur,α,in quantum Deus, & ω,in quantum homo,pagina.46.colu. 2.B
Chriſtus in primo aduentu venit humilis in ſecundo glorioſſus & omnipotens,pag.47.col.1.D
Chriſtus dicitur habere ſtellas in manu ſua,pag.71.col.1.c
Chriſtus in ore ſuo habet gladium ex vtraque parte acutum,pagina.72.colu. 2.c
Chriſti facies dicitur lucere vt lucet ſol in virtute ſua,pag.73.col.2.D
Chriſtus dicitur primus & nouiſſimus, & quare,pag.77.col.1.c
Chriſtus dicitur habere claues mortis,& inferni,pag.78.col.2.A
Chriſtus dicitur habere coronam aureã pag.568.col.2.D
Chriſtus venturus eſt ad iudicandum ſedens ſuper nubem candidam, pagina 569.col.2.D
Chriſtus ſedet quia ad iudicandum venit,ſtat quia paratus eſt ad auxiliu m nobis præſtandum,pag.570.col.1.D
Chriſti regia dignitas corona aurea dicitur,pag.570.col.2.D
Chriſti iudicaria poteſtas appellatur falx pa.570.col.2.B

OOOO 4 Chri

Chriſti oculi tanquam flamma ignis di-cuntur,pa.63.col.2.B
Chriſti pedes dicuntur ſimiles aurichal-co,pag.64.col.2.C
Chriſtus quatenus homo vocat patrem Deum ſuum,pag.110.col.1.B
Chriſtus dicitur angelus deſcendens ab ab ortu ſolis,pag.304.col.2.B
Chriſti caro nubes candida dicitur, pag. 563.col.1.D
Chriſtus dicitur ſimilis filio hominis,pa. 568.col.2.B
Chryſopaſus lapis viridis aurea permix-tura,pa.890.col.1.B
Chryſopaſus ſignificat eos qui charitate, & martyrio clareſcunt,pagina.890.co lum.1.D
Clauis in ſacra ſcriptura multa ſignificat pag 170.col.1.A
Clauis abyſſi quid ſignificet,pagi.355. col. 1.D
Clauis poteſtatem ſignificat, pagina. 78. col.2.c
Concionatores curare debent, vt doctri na ſua ab omnibus magni habeatur, pa.7.colum.2.D
Cognoſcere pro approbare, pagina.143. colum.2.c
Conuerſionis noſtræ exordium eſt cog-nitio miſeræ vitæ ante actæ,pagin.110. colum.2.A
Correctio fraterna commendatur,pagin. 103.col.2.c
Corona aurea præmium æternum ſigni-ficat,pag.210 col.1.A
Corona aurea ſignificat ſapientiam in mente ibidem.
Cornua reges & regna in ſcriptura ſigni-ficant,pag.248.col.2.c
Cornua ſeptem ſunt angeli quibus om-nium gentium cura data eſt,pag. 248. col.2.D
Cornua duo agni ſignificant duo teſta-menta,pa.457.col.2.c
Commanducatio linguarum eſt typus inuidiæ,& detractionis,pagi.631. colu. 1.D
Crux Chriſti vocatur ſignum,pagin.305. colum.1.A
Cubitus prophanus minor cubito ſan-ctuarij,pag.405.col.1.C
Cytharæ quid myſtice ſignificet,pagina 250.colum.2.D

D

Damnati nec in hac,nec in futura vita re quiem habent,pag.555.col.2.A
Damnatorum pœnæ ignis,& ſulphur, p. 552.col.1.D
Damnatorum cruciatus quare coram e-lectis fiat,pag.553.col.1.D
Damnatorum ignis corporeus eſſe oſtē ditur,pag.553.col.2.D
Deus non ſubito infert pœnam ſed prius minatur atque dat locum pœnitentiæ
Deus dicitur ſcrutari renes & corda, pa. 141.col.1.D
Deus in omni republica chriſtiana pios aliquos habet,pag.144.col.2.A
Deus vocatur rex ſæculorum eo quod æternus ſit,pag.594.col.2.A
Deus quanto magis diſſimulat in hac vi ta tanto ſeuerius in futura puniet im pios,pag.596.col.1.B
Deus vt deus eſt dicitur ille qui eſt , & qui erat & qui venturus eſt,pag.11.22. colum.2.C
Deus eſt à nobis amandus quoniam ipſe nos amat,pa.29.co.1.A
Deum mortales timere & honorare de-bent,pa.539.co.2.B
Deum timere & honorare non ſufficit niſi illum colamus,pa.540.co.1 A
Dei conditiones pulchre deſcribuntur pag.540.col.1.D
Dei verbi prædicatione labitur mundus iſte & eius vitia,pag.540.col.2.D
Dei verbo carere maxima infælicitas eſt

pa.

pag.541.colum.i.A
Deus ſolus laude dignus eſt, non homo mortalis,& vanus,pag.591.col.i.B
Deo ædificare templum aut erigere altare ſanctum eſt,pag.541.col.i.C
Deus in operis remuneratione omnes circunſtantias conſiderat,pag.173. col. 2.B
Deus tunc eſt peccatoribus maxime iratus cum non iraſcitur,pagina. 195. col. i.D
Deus maxime paratus eſt adignoſcendũ pag.197.col.i.B
Deus pulſat corda ſed non cogit,pag.193. colum.i.A
Deus lapidi iaſpidi comparatur,pag.208. colum.i.D
Deum accipere virtutem quid ſit,pagin. 229.col.2.D
Deus non patitur diuſuorum luctum, p. 244.col.i.A
Deus tolerat impios propter pios, pagi. 288.col.i.C
Deus qui mitis eſt ad ſe venientibus verſus efficitur venire recuſantibus,pagi. 479.col.2.B
Deus quomodo conſolatur ſuos cum affliguntur,pag.494.col.i.D
Deus permittet vt Antichriſti imago loqui videatur,pag.504.col.2.C
Deus à principaliori principatu vocatur Deus cœli,pag.428.col.2.C
Deum recordari quid ſit,pag.636.columna.2.D
Deus celerem aduentum ſuum ſæpè hominibus nuntiat vt ſe præparent,pag. 940.col.i.A
Deum qui poſſidet omnia poſſidet,pag. 841.col.i.C
Deus alia ratione dicitur Deus bonorũ, & alia malorum,pag.830.col.i.A
Diabolus quid ſignificet,pag.116. colum. 2.C
Diabolus inquibuſdam eſt velati per tranſitum in alijs vero ſedet,pagina.122.colum.2.C
Diabolus eſt ſeſor equi ruſi,ideſt, caput tyrannorum,pag.269.col.i.A
Diabolus eſt autor diſcordiæ,ibidem.
Diabolus eſt ſeſore qui nigri,ideſt,caput hæreticoaum,pag.270.col.2.B
Diabolus dicitur mons magnus,pag.339. col.2.B
Diabolus vocatur exterminatori ſicut Chriſtus redemptor,pag.435.colu.i.B
Diabolus vocatur draco magnus.pa.450 col.i.C
Diabolus quare dicitur habere capita ſeptem,& cornua decem,pag.451. colu. i.C
Diabolus habet plura nomina,pagi. 458. colum.i.D
Diabolus dicitur accuſare iuſtos die ac nocte,pag.461.col.i.A
Diaboli proiectio eſt cauſa ſummæ letitiæ beatis ibidem.
Diabolus appellatur beſtia,pagi.620.col. i.D
Diaboli regnum dicitur tenebroſum, p. 621.co.i.A
Dies & nox quid ſignificent in ſcriptura,pag.344.co.2.B
Dies iuditij vocatur dies magna,pag.626 col.2.B
Dies iudicii quare dicatur eſſe prope, & velox nimis,pag.626.col.2.D
Diem mortis quare voluerit Dominus ab hominibus ignorari,pag.627. colu. 2.D
Die ac nocte ſummitur pro ſemper, pa. 321.col.i.C
Dies dominica conſecrata eſt à tempore Apoſtolorum,pa.49.col.i.A
Dies feſtus colendus eſſe oſtenditur aduerſus hæreticos,pag.49.col.2.C
Dilectio maxima Dei multis hominibus oſtenditur,pag.28.col.2.B
Diligencia neceſſaria eſt ſeruis Dei.pag. 406.co.i.B
Di-

Diuina myſteria ſeruis Dei detegenda ſunt & non danda canibus,pag.11.col.1.B
Doctrina cœleſtis tradita fuit eccleſiæ per Chriſtum,pag.8.col.2.d
Doctores expendere debent talentum à deo ſibi traditum,pa.10.col.2.d
Doctores ſunt per quos Chriſtus alijs doctrinam ſuam docet,pag.13.colum.2.A
Doctrina euangelica vox appellatur,pa.523.col.1.d
Doctrina vera de manu Chriſti eſt recipienda,pag.395.col.2.B
Doctrina ſacra quare dulcis & amara dicatur,pag.396.col.1.B
Doctrina ſacra quare ventrem mentis amaricare faciat,pag.396.col.2.C
Domini aduentus ad iudicium comparatur furis aduentui,pag.627.col.2.B
Dominus venit vt fur in morte cuiuſlibet hominis,pag.627.col.2.d
Draco aſtutiam fortitudine coniunctam denotat,pag.450.co.1.A
Duodenario numero ſignificatur vniuerſitas ſaluandorum,pag.309.co.2.B

E

Eccleſia ſeptenario numero ſignificatur propter ſeptiformem gratiam ſpiritus ſanctj,pa.20.co.1.A
Eccleſiæ columnæ ſunt prælati,pagi.177.col.1.A
Eccleſia ipſa vocatur columna, pagi.177.col.1.d
Eccleſia militans eſt templum dei, pagi.177.col.2.C
Eccleſia militans multis nominibus vocatur,ibidem
Eccleſia triumphans templum dei, pag.178.col.1.B
Eccleſia tam militans quam triumphans appellatur Hieruſalem noua,pag.180.col.1.B
Eccleſiæ vox contra hæreticos eſt validum remedium
Eccleſia per altare ſignificatur, pagi.369.col.2.d
Eccleſiam parturire quid ſit,pag.445.col.2.A
Eccleſiæ quare dentur alæ aquilæ,& nō columbæ,pa.463.co.1.A
Eccleſiam de cœlo deſcendere quid ſit, pag.821.co.2.B
Eccleſiæ comparantur candelabris aureis,& quare,pa.53.co.2.C
Eccleſię lętitia poſt mortem Antichriſti deſcribitur,pa.541.co.1.C
Eccleſia in ſacra ſcriptura quid ſignificet pa.35.col.2.A
Electi veſtimenta, & ornamenta ſunt Chriſti,pag.74.co.2.C
Electi præferunt cæleſtia terrenis contra vero impij,pag.445.col.1.A
Elias vocatur angelus,pag.572.co.1.d
æmulari quid ſignificet in ſcriptura, pa.196.col.1.C
Enoch,& Elias erunt teſtes veritatis tempore Antichriſti,pa.412.col.1.B
Enoch,& Elias duæ oliuæ,& duo candelabra appellantur,pa.415.co.1.A
Epiſcopos & prælatos miſericordes eſſe oportet,pa.21.co.1.C
Equs albus eccleſia primitiua,& Chriſti humanitas,pag.266.col.1.A
Equs rufus ſanguinolentum ſtatum eccleſiæ ſignificat,pa.268.co.2.B
Equs rufus ſignificat cœtum tyrānorum pag.269.col.1.A
Equs niger hæretici,& impoſtores, pag.270.col.2.B
Equs pallidus ſtatum hypocritarum ſignificat,pag.275.co.1.C
Et ſumitur in ſcriptura proriam alioqui, præſertim,pa.48.col.2.B & pa.793.col.2.A
ætas perfecta beatorum qualis erit, pagi.809.col.1.d

Eta

ætates diuerſæ in cœlo non erunt, pagin. 800.col.1.B
Euangelium quid ſignificet, pagi.636. co. 1.B
Euphrates quid myſtice ſignificet, pagi. 623, col.1.C

F

Falx in manu Chriſti eſt iuditium quod dedit illi pater, pa.576.col.2.A
Fames gladius mors, & beſtiæ terræ vocantur iudicia Dei, pa.276.co.1.D
Fœminarum aſtutia ortæ ſunt hæreſes multæ, pag.137.co.1.A
Fœminas in Eccleſia docere, & diſputare pernicioſum eſt, pag.137.col.1.B
Fœnum ſignificat homines carnalibus voluptatibus deditos, pagi.338. colum. 1.B
Fænum ſignificat hypocritas, ibidem.
Fælices homines quorum peccata non redeunt in Dei memoriam, pagi. 637. col.2.C
Fides nobis neceſſaria quæ probatur aduerſis, pag.496.col.1.D
Fides commendatur, ibidem.
Fides inter gratias gratis datas numerata quæ ſit, pag.845.col.2.A
Fideles omnes dicuntur ſacerdotes, pag. 32.col.1.A
Fidelis quid dicatur, pag.118.col.2.A
Fons aquæ viuæ eſt gratia, pag.837. colu. 1.C
Fornicatio quit ſit, pag.542.co.2.C
Fornicatio ſimplex prohibita, pagi.104. col.2.D
Fornicari in ſacra ſcriptura tripliciter ſumitur, pag.137.col.1.D
Frigidus in ſacra ſcriptura quis dicatur, pag.184.col.2.D
Fructus malę conſcienciæ qui ſint, pagi. 621.col.2.B
Fulgura & tonitrua, & voces quid myſtice ſignificent, pag.216.col.2.D

G

Gabriel vocatur Angelus fortis, pag. 241. col.1.B
Gallus vigilantiæ ſymbolum, pagin.940. col.2.C
Geoua nomen ineffabile ſignificat conterentem, pa.591.col.2.B
Gigantes mundi principes & ſuperbi tyranni, pag.808.col.1.D
Gog, & Magog quid ſignificent, pag.789 col.2.C
Gratia quid ſignificet in ſcriptura, pag.21. col.2.A
Gratia ſemel accepta in baptiſmo amitti poteſt contra Iouinianum, pagin.105. col.1.D
Gratia vocatur euangelium figurate, pa. 537 col.1.C
Gratiarum actio pro collatis beneficijs Deo reddenda, pag.590.col.1.D
Gratitudo commendatur, pagina.930.colum.2.B
Grifes volantes feræ, pag.883.col.1.C

H

Hæretici comparantur abſinthyo, pagi. 343.col.1.A
Hieruſalem vocatur Sodoma & Aegyptus & quare, pag.422.col.2.B
Homo in ſacra ſcriptura quid ſignificet, pag.531.col.2.B
Homo duplex in nobis interior & exterior, pag.188.co.1.C
Homo habet libertatem recipiendi, vel non recipiendi gratiam Dei, pagi.485. col.2.A
Homicidæ qui gladio occidunt gladio occidentur, gag.495.col.2.B
Honor debitus Deo à nobis exhibendus eſt, pag.559.col.1.B
Honor cœleſtium virorum quærendus eſt, & mundanus contemnendus, pa. 167.col.2.D

Hu

Humiles exaltat Deus mirum in modũ, pa.126.col.2.C
Humilior tanto quis eſſe debet quanto excellentior, pag.431.co.2.D
Humilitas Eccleſiæ deſcribitur, pagi.822. col.1.D
Hieremias cum Elia venturus eſt ad prędicandum tempore Antichriſti ſecundum aliquos, pag.413.col.2.C
Hyperbolica locutio frequens eſt in ſcriptura, pag.606.col.1.A
Hypochritarum mores deſcribuntur p. 456.colum.2.B

I

Iacobus Zebedei comparatur Calcedonio, pa.882.co.2.B
Iacobus Alphæi comparatur Topazio, pag.890.col.1.A
Iaspis ſpecie gemmæ, pagina.280. colum. 1.D
Ieſus nomen quare Chriſto fuit impoſſitum, pag.8.co.2.A
Ieſus & Chriſtus ſunt nomina quæ ad humanitatem Chriſti pertinent, pagi. 15.col.1.C
Imagines rerum ſolent nominari in ſcriptura nominibus rerum quarum ſunt imagines, pag.78.co.1.B
Impij vocantur ſynagoga ſathanæ, pagi. 114.col.2.B
Impij non ſunt à nobis imitandi ſed pij, pag.125.col.2.A
Impiorum fœlicitas mors eſt potius dicenda quam vita, pag.193 co.2.A
Impij quomodo dicantur adorare diabolum, pa.485.col.2.C
In conſpectu alterius ambulare quid ſit, pag.499.col.2.C
Infælices homines quorum peccata redeunt in Dei memoriam, pag.637.col. 2.A
Inſulæ carnales, & libidinoſos homines ſignificant montes vero perfectos, pagina.639.columna.2.A
Ingratitudo maxime reprehenditur, pa. 930 col.2.D
Increduli qui dicantur, pagina.844.colu. 2.D
Infernus varie ſumitur in ſcriptura, pagi. 807.col.2.B
In, in ſcriptura quomodo capiatur, pagi. 558.col.1.B
Ioãnes Euangeliſta ſcripſit exul Apocalypſin, pag.15.col.1.D
Ioannes ſcripſit Euangelium in Aſſia, p. 536.col 1.D
Ioãnes fuit alter Ioſeph Patriarcha, pagi. 79.col.1.A
Ioãnes quare fleuerit varie explicatur à Doctoribus, pag.243.co.1.C
Ioãnes comparatur ſmaragdo, pagi. 884. col.1.A
Ioãnes Baptiſta dicitur Angelus, pag.569. col.1.B
Ioãnes Baptiſta dicitur Angelus fortis, p. 241.col.2.A
Iris diuinæ miſericordiæ ſignum, pagina 209.col.2.A
Iris diuerſitatem creaturarum ſignificat, pag.210.col.2.B
Iridis quare non videatur totus circulus, pag.210.col.2.D
Iudicium quare dicatur cito venturum, pag.34.col.1.B
Iudiciaria poteſtas per gladium, vt aque parte acutum ſignificatur, pagina. 53. col.1.D
Iuditia Dei & hominum diuerſa ſunt, p. 159.colu.2.C
Iudicare in ſacra ſcriptura quid ſignificet pag.809.co.2.A
Iudas Thadæus comparatur chryſopaſo pag.890.col.1.D
Iudæorum conuerſio quando futura ſit, pag.415.col.2.C.
Iuſtificatio vocatur creatio, & quare, pá. 184.col.1.D

Iu-

Iuſtificare in ſacra ſcriptura varie accipitur,pa.938.co.2.D
Iuſtos omnes eſſe in peccato mortali hæreticum eſt dicere,pagina.30. columna.2.D
Iuſti ſtellæ dicuntur,pagina.92. colum.1.D
Iuſti omnes diuites reuera ſunt dicendi, & ſi aliàs pauperes ſint,pagina.112. col. 2.D
Iuſtorum vita ſemper eſt odioſa cætui impiorum,pag.113.co.2.D
Iuſti vocantur iudæi:idest, confitentes Deum,pa.114.col.1.A
Iuſti timere non debent mundi præſſuras,pa.11.col.1.A
Iuſtus non corripitur timore mortis, pa. 116.col.1.D
Iuſtus vocatur arbor fructuoſa,pagi.301. col.2.C
Iuſti ante iuſtificationem erant diaboli mancipia,pa.531.co.1.A
Iuſtos eſſe ante thronum Dei quid ſit, p. 533.colum.1 D
Iuſti qui in Domino moriuntur nõ ſunt nimium lugendi,pa.561.co.1.D
Iuſtorum candida pectora per cytharas Dei intelliguntur,pagi.589. columna. 1.D
Iuſti & ſi mortui videantur veram habent vitam,pa.159.co.1.C
Iuſtos Deus calamitatibus probat, pagi. 193 col.1.A
Iuſti dicuntur ſedes Dei,pagina.207. col. 2.C
Iuſtorum & reproborum admiratio quã diſſimilis ſit,pa.486.co.1.D
Iuſtorum calamitas non eſt diuturna, p. 488.col.2.D
Iuſti dicuntur habitare in cœlo,pag.491. col.1.B

L

Lampades ſeptem ſunt dona ſpiritus ſancti,pagina.217.columna.1.C
Lampades ſeptem ſunt ſpiritus angelici quibus peccatorum vindicta eſt commiſſa,pa.217.co.2.A
Laodicæa vrbs in Aſſia celebris,pagi.182. col.2.D
Lectum nunc ægritudinem, nunc infernum ſignificare ſolet,pagi.139. colum. 2.A
Leo apperiet librum ſed factum agnus, pag.243.co.2.C
Leo parum aut nihil dormit, & ideo eſt vigilantiæ typus,pag.629.col.2.C
Leonis proprietates deſcribuntur,pagin. 278.co.2.D
Lex vetus vocatur pondus,pag.144. col. 2.C
Liber vitæ quid ſit,pag.166.co.2.B
Liber ſcriptus intus & foris ſacra ſcriptura,pag.236.co.2.D
Liber ſcriptus intus & foris Chriſtus,pa. 237.col.2.B
Lignum vitæ multa in ſcriptura ſignificat,pag.106.co.2.A
Locuſtæ quid ſignificent in ſcriptura, p. 358.col.1.A
Loqui magnalia in ſacra ſcriptura quid ſit,prg.487.co.1.C
Loth an ſit adhuc viuus & venturus ſit cum Enoch,& Elia innouiſſimis temporibus,pa.397.col.2.A
Lucas ſcripſit Euangelium Græcè in Achayæ partibus,pa.536.col.1.D
Luci quare ſic dicebantur olim, pagi.137. col.2.B
Luna bona fluxa & temporalia ſignificat quæ conculcantur ab Eccleſia, pagin. 442.col.2.C

M

Mali tolerandi ſunt quãdo ſine detrimẽto bonorum eradicari non poſſunt,pa. 95.col.2.A
Mali lætantur de occiſione bonorum,

pagina.425.columna.2.B
Manna abſconditum plura in ſcriptura ſignificat,pag.127.col.2.D
Maris nomine peccatores fluctuantes in mundo ſignificantur,pagi.301.col.i. D
Marcus ſcripſit euangelium græcè anno Chriſti quadrageſſimo tertio,pag.536. col.i.C
Mare ſignificat mundum,pag.474. colu. i.C
Mare ſignificat baptiſmum,pag.340. col. i.A
Mare vitreum quid ſignificet,pag.218.columi.B
Maria dicitur mulier amicta ſole,pagina 447.col.i.D
Mariæ virginitas cum fœcunditate oſtenditur,pag.449.col.2.B
Maria virgo quare dicatur clamare parturiens,pag.449 col.2.D
Mathæus ſcripſit euangelium Hæbraicè anno Chriſti quadrageſſimo ſecũdo, pag.536.col.i.C
Mathæus comparatur chryſolito,pa.887. col.i.D
Mathias comparatur ametiſto, pagi. 893. col.i.D
Mens terrenis curis implicita non poteſt cœleſtia meditari,pa.889 col.i.B
Mendaces qui dicantur,pagina.851. colu. i.C
Michael Archangelus apparuit Ioãni, p. 334.col.2.A
Michael vocatur ſpiritus oris Chriſti,pa. 495.col.i.D
Myſteria ſacra indignis non ſunt cõmunicanda,pa.390.co.i.A
Miſcere apud græcos & latinos ſummitur pro infundere,pag.548.col.i.D
Mors & vita multis modis capitur in ſacra ſcriptura,pag.120.col.i.A
Mortui dicuntur qui iam ſunt vita functi pag.559.co.1.D
Mortui dicuntur qui iam ſunt in extremis poſiti,pagina.559.colum.2.A
Mortui dicuntur iuſti qui mortui ſunt huic ſæculo,pag.559.col.2.B
Mortui in fœlices qui non in domino ſed in dæmone moriuntur,pag.560.colu. i.B
Mortui dicuntur peccatores,pagina.560. col.2.C
Mortificatio corporis per cytharas Dei intelligitur,pag.589.co.2.B
Mos eſt in ſacra ſcriptura tranſire ad metaphora ad rem ipſam,pagi. 579. colu. i.A
Moyſes ſignificatur per angelum,pagin. 572.co.2.D
Moyſes cum Elia venturus eſt ad prædicandum tempore Antichriſti, pagina 413.col.2.B
Murus Eccleſiæ qualis ſit,pag.858.colum i.C

N

Naturæ noſtræ,hoc eſt,ingenium vt ad ea quæ naturam ſuperant paueat , & contremiſcat,pag.75.co.2.C
Nicolaitæ qui fuerint & eorum error,p. 104.co.i.D
Nicolaitę vocari poſſunt omnes peccatores,pag.105.col.i.A
Nomen ſolet ſummi in ſcriptura pro re nominata,pa.97.col.2.D
Nomen Dei quatuor literarum exponitur,pa.522.co.2.A
Nomen nouum quid ſignificet,pagi.132. col.i.C
Nomen nouum redemptoris erat Chriſtus,pa.182.col.i.C
Nomen nouum Ieſus,pagina.182. columna.2.A
Nomen nouum filij Dei,pagina,182.col. 2.B
Numerus Dei eſt ſeptenarius hominis autem ſenarius,& quare,pagina.513.colum.2.C

 Nu-

Numerus ſeptenarius in ſacra ſcriptura frequens eſt enim numerus perfectus & ſacratus, pa.18.co.2.A
Numerus decenarius in ſacra ſcriptura ſumitur pro multitudine quantumuis magna, pag.117.col.2.B

O

Obſeruancia mandatorum neceſſaria oſtenditur ad beatitudinem, pag.15.col.2.D
Obſtinati Deo permitente in grauiora peccata labuntur, pag.641.co.2.C
Obſtinati iuſto Dei iudicio permitũtur decipi, pag.504.co.2.C
Oculi & lingua impiorum deo ſunt infeſtiſſima, pa.622.co.2.A
Oculi filij Dei perſpicaciſſimi, pag.135.colum.1.B
Oleum multa ſignificat in ſcriptura, pag.273.co.2.D
Oliuæ duæ & candelabra duo appellantur Enoch, & Elias, pa.415.col.1.A
Opera ſancta ſunt veſtimenta à nobis cuſtodienda, pag.630.col.1.D
Opera quomodo dicantur ſequi iuſtũm morientem, pag.564.co.2.A
Opera neceſſaria ſunt ad ſalutem, pagin.566.co.1.B
Oratio pro inimicis Deo eſt gratiſſima pag.252.col.1.A
Oratio comparatur odoramento, pagin.252.col.1.D
Ordeum appellatur lex Moſaica, pagin.272.col.2.A.
Ornatus eccleſiæ Chriſti ſponſæ deſcribitur, pag.826.col.1.B
Oſtium quid ſignificet in ſcriptura, pag.172.col.2.D
Oſtium apertum quid ſignificet, pagina.207.col.1.A
Oſios & pius idem eſt, quod ſanctus purus inocens, pag.595.co.1.B

P

Panis ſignificat ſapientiam, pag.172.colu.1.A
Parabolæ præcipua myſteria ſolent exponi non autem omnia, pag.83.colum 1.C
Parum in ſacra ſcriptura dicitur tempus, quod ſupereſt vſque ad diem iudicij, pag.288.col.2.B
Pardus animal velociſſimum præceps fertur ad ſanguinem, pag.477.colum.2.B
Pars calicis ſignificat totam hæreditatem pag.640.col.1.C
Patientia pręcipuum experimentum eſt fidelis, pag.174.co.2.B
Patientia nobis neceſſaria eſt, & tollerantia, pag.496.co.1.B
Patientia in prælatis maxime neceſſaria, pag.94.col.2.A
Patientia vt perfecta ſit debet eſſe coniũcta zelo, pag.95.col.1.B
Patientia commendatur, pag.556.colum.1.D
Patientia in quibus probatur, pag.557.col.1.C
Paupertas duplex altera electorum, altera reproborum, pag.189.col.1.A
Pax chriſtiana quæ ſit, pag.21.col.2.A
Peccatores & ſi viuunt mortui dicuntur pag.157.co.2.D
Peccator dicitur ſtultus & pauper, & cæcus, pa.188.co.2.C
Pedes quinque faciunt paſſum, paſſus, 125. faciunt ſtadium. 8. ſtadia miliari duplicatum fit leuca, pag.579.co.2.A
Pænitentia peccatoribus neceſſaria, pagi.101.co.1.B
Pæna maxima afficit Deus peccatorem quando illum relinquit magis, ac magis peccare, pag.140.col.1.C
Pergamum ciuitas Aſiæ minoris, pagin.121.col.1.C
Prælati lucernæ ſunt quæ ponuntur ſuper candelabra, pag 53.co.2.B

Prælati vocantur ſtellæ eccleſiæ,& quare,pag.79.co.2 D
Prælatus angelus dicitur.pag.90.co.2.A
Prælati ſunt in manu Dei,pa.92.co.1.C
Prælati boni conditiones deſcribuntur, pag.93.col.2.B
Prælatorum munus eſt diſcernere ſpiritus & ingenia ſubditorum,pag.96.co.1.C
Prælatorum munus eſt repellere ab oui li omnem occaſionem peccandi,pag. 125.col.1.A
Prælati oliuæ dicuntur,pa.41.co.1. D
Prædicatores ſtellæ dicuntur qui Antichriſti tempore cadent à fide,pag. 291. col.2.B
Prædicatores vocantur aquilæ, pagi.345. col.2.A
Prædicatoris boni conditiones deſcribũtur,pag.336.co.2.A
Prædicatores dicuntur nubes, & quare, pag.535.co.1.D
Prædicatores columnis comparantur,p. 83.col.2.B
Prædicatores cœli vocantur,ibidem.
Prædicatio myſteriorum Chriſti per cytharas Dei intelligitur,pag.589.columna.2.D
Prophetæ ſolent non ſeruare ordinẽ rerum etiam in eadem viſione,pag.586. col.1.B
Prophetarũ chorus per ſeniorem repreſentatur,pag.244.col.1.A
Prophetare ſumitur pro prædicare ſecũdum aliquos,pag.411.col.1.C

Q

Quaſi in ſacra ſcriptura varie ſumitur,p. 525.colum.2.A
Quaternarius numerus vniuerſitatem ſignificat in ſcriptura,pagin.226.colum. 1.B

R

Ranarum proprietates conueniũt Antichriſto & miniſtris eius, pagina.624. colum.2.A
Rectus iudex vnam iniquus duplicẽ habet menſuram,pag.
Regnum perſarum & Antichriſti comparantur viſo,& quare pagina.748.colum.1.D
Reſurrectio mortuorum oſtenditur,pa. 808.col.1.C
Reſpondere in ſacra ſcriptura ſumitur pro dicere,pag.317.col.2.C
Reuelationum multiplex modus oſtenditur,pag.8.col.1.B
Reuelatio prophetica an fiat per angelos pag.13.col.2.D
Roma vocatur Babylon,& quare, pagi. 541.col.1.D

S

Sanctitas Deo proprie tribuitur,pag. 168. col.1.D
Sanctos debemus maxime honorare, p. 200.col.1.B
Sancti in cœlo pro nobis orationes fundunt,pag.251.col.1.C
Sancti & ſi victi ſunt corpore non tamen animo,pag.492.co.1.C
Sancti à nobis maxime venerandi ſunt, pag.786.co.1.A
Sanguis quid in ſcriptura ſignificet, pagi. 304.col.1.C
Sanguis Chriſti multis modis eſt nobis cauſa vincendi,pag.461.col.1.D
Sapientia diuina per oculos ſignificatur, pag.249.col.1.C
Sapientes per aquilam ſignificantur, pa. 275.col 1.B
Sapiens in ſcriptura dicitur ſol, pagi. 619. col.1.D
Saphiri proprietate deſcribuntur,pa.880. col.2.B
Sardius lapis ſymbolum iuſtitiæ diuinæ, pag.208.col.2.D

Sathanas pro ſua virili conabitur imitari Chriſtum in Antichriſto, pagina.486. colu.2.D
Septem dona ſpiritus ſancti explicantur, pag.157 col.2.A
Signacula ſeptem myſtice explicantur à Bernardo, pa.2[illegible] co.1.A
Signacula ſeptem quid ſignificent, pagi. 268.col.1.D
Signum magnum eſt quod virgo permanens virgo pariat, pagina.447. col. 1.B
Smaragdus gemmæ ſpecies, pagi. 211. colum.1.B
Smaragdo comparatur Deus, & quare, pag.211.col.1.D
Smaragdus deſignat animam fidelem, p. 88[illegible].col.2.B
Smaragdus oculis gratiſſimus, pagin.883. col.1.A
Sol niger dicitur prædicator cuius vita ab impijs deſpicitur, pagi.290. colum. 1.D
Statera ſignificat ſacram ſcripturam, pag. 270.col.2.C
Stateram ſacræ ſcripturę quare diabolus manu geſtat.
Stella plura ſignificat, pagina.341. colum. 2.B
Stolla prima talaris alba eſt viſio æterna diuinæ eſſentiæ, pagina.285. columna, 2.B
Stolla prima eſt veſtis innocentiæ, pagi. 630.col.2.C
Symon Chananæus comparatur hyacintho, pag.892.col.1.A

T

Tabernaculum templum materiale ſignificat. pag.460.col.2.D
Tabernaculum vocatur caro Chriſti, p. 490.col.2 D
Tanquam in ſacra ſcriptura varie vſurpatur, pa.248.co.1.D
Terra pro terrenis hominibus, pagina 485.col.1.B
Terra pro inferno, pagina, 458. columna 2.B
Terra ſignificat multitudinem hominũ perfectorum qui in ſe recipiunt paſſiones, pag.465.col.2.D
Terra & cœlum quomodo tranſibunt in iudicio, pa.797.col.2.B
Templum quid ſignificet, pagina, 406. col.1.D
Thomas Apoſtolus comparatur berilo, pag.887.col.2.D
Thronus Chriſti quare dicatur cãdidus, pa.794.co.2.B
Thronus Chriſti ſunt ſancti, pagina.796. col.1.D
Timidi qui dicantur, pagina, 844.colum. 1.C
Topazius iram reprimit, & propellit lunaticam paſſionem, pagina, 889.colu. 2.C
Topazius contemplatiuæ vitæ figura, p. 888.col 2.D
Trinitas indicatur in trina repetitione ſanctus ſanctus ſanctus, pagina.227.co. 1.D
Tribuni militum qui dicebantur, pagina 294.col.1.A
Tribulationum immiſſarum in ſanctos cauſæ, pa.491.co.2.C
Taxus arbor habet in ſe lætale venenum pag.172.col.1.C

V

Veſtimenta quid in ſcriptura ſignificent pag.164.co.1.D
Veſtimenta alba quæ dicantur, pagi. 191. col 2.A
Viri perfecti vtriuſque teſtamenti intelliguntur per viginti quatuor ſeniores, pag.212.col.1.B
Viri perfecti vnde quaque pleni ſunt oculis, pag.219.col.2.B

Viri perfecti montes & petræ vocantur pag.294.col.2.A
Viri perfecti dicuntur in hac vita eſſe in conſpectu Dei,pag.431.col.1.A
Virgo Maria regina cœli dicenda eſt,pa pi.786.col.1.D
Vinum multa in ſacra ſcriptura ſignificat pag.273.
Vniuerſalis propoſitio non ſemper vniuerſaliter ſumitur,pag.485.col.1.A
Vrſi variæ qualitates deſcribuntur,pagi. 478.col.1.C

Z

Zona ſiue balteum regum & ſacerdotũ eſt,pag.58.col.1.D
Zona aurea charitatem ſignificat,pagina 59.columna.2.D

Laus Deo.

Elenchus in euangelia quæ tam dominicis diebus, quàm in feſtiuitatibus ſanctorum per anni circulum decantari ſoleat, ex his commentarijs excerptus & ſtudioſe digeſtus.

Domi.1. Aduentus.

¶*Erunt ſigna in ſole & luna*, Præter ſigna quæ D. Lucas refert præcedentia iuditium erit aliud ſignum nam. 7. angeli ſtabunt ſuper mare vitreum, id eſt, ſuper multitudinem populorum, & multis plagis eos afficient, pag. 218. col. 1. C. & colu. ſequenti. ¶ De ſignis autem quæ erunt in ſole, & luna, & ſtellis, ait Ioãnes percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, pag. 343. col. 2. C. & duabus col. ſequentibus. Quando autem hæc erunt, & quando veniet Dominus neſcimus, hoc certum eſt, q̃d cito veniet: vnde Ioanes ait: quæ oportet fieri cito, pag. 11, col. 1. C. & duabus ſequentibus. ¶ Quanto deſiderio teneantur ſancti aduentus Domini ad iuditium docet Ioãnes in illis verbis, & ſpiritus & ſponſa dicunt veni, pag. 947. col. 2. B. C. & pag 44. col. 1. D. ¶ Item de omnibus his ſignis atq; alijs multis & terribilibus quæ ventura ſunt, vide à pag. 289. vſq; ad finem cap. 6. ibi: & ecce terremotus, & pag. 638. col. 2. C. Et reliquis paginis ſequentibus vſquè ad finem capitis vbi multa de his ſignis, & terroribus deſcribuntur. ¶ Obſerua quod Deus tàm miſericors eſt, vt non ſubito inferat pœnam peccatoribus ſed prius minatur, dicens erunt ſigna in ſole, & luna, vt ad ſe redeant, pag. 139. col. 1. per totam. ¶ *Tunc videbunt filius hominis, &c.* In illa die facie ſua terrebit deus improbos, & electos lætitia afficiet, pag. 63. col. 2. B. Vnde Ioãnes ait: & vidi thronum magnum, & candidum, & ſedentem ſuper eum à cuius coſpectu fugit terra, pagino. 794. columna. 2. B. & columnis ſequentibus vſquè ad finem capitis. 20.

¶*Cælum & terra tranſibunt*: Quomodo cœlum & terra tranſibunt, & quomodo fugient à facie Domini, vt Ioãnes ait, vide pag. 797. col. 2. B & duabus col. ſequentibus. Et quomodo viderit Ioãnes cœlum nouum, & terram nouam, primum enim cœlum, & prima terra abijt, & mare iam non eſt, vide pag. 817. col. 1. C. & tribus col. ſequentibus. Multa alia de iuditio vide in feria. 2. poſt primã dominicam quadrageſſimæ.

Dominica quarta aduentus.

Factum eſt verbum domini ad Ioannem. Vt oſtenderetur excellentia doctrinæ Ioãnis, & homines eius amore tenerentur: ideo ait Euangeliſta factum eſt verbum Domini ad Ioãnem, pag. 7. col. 2. C

In vigilia Natiuitatis

¶ *Saluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.* Merito redempti à peccatis in patria cœleſti ſalutem ſuam tribuunt non ſolum Deo patri, ſed etiam agno qui ſaluos fecit illos dicentes, ſalus Deo nr̃o qui ſedet ſuper thronũ, & agno, pa. 317. c. 1. A

In natiuitate domini noſtri Ieſu Chriſti.

¶ *In principio erat verbum & Deus erat verbum*: Quam deitatem vt ſignificaret idem Ioãnes ait: gratia & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, hoc-

(?) eſt,

eſt,à verbo diuino,de quo vide pag.22.col.1.A· Et rurſum eadem diuinitas oſtē-ditur illis verbis ego ſum, *α*,& *ω* principium & finis dicit Dñs qui eſt & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens,pag.45.col.1.A & quatuor col.ſequentibus,quibus explicatur hic locus. *Verbum erat apud Deum.* Solet ſacra ſcriptura appellare patrē Deum,vt in hoc loco,& filium Dñm ſic Petrus ait:benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti,ſic Ioānes ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, pa. 774.col,2.B.C *Omnia per ipſum facta ſunt,* Ideo appellatur ab aliquibus Chriſtus Dñs dextera patris ſedentis ſuper thronum:vide pag.237.col.2.B & col. ſequenti. Ideo etiam vocatur à Ioāne principum creaturæ Dei,vide pag.184.colum.1. B.C

¶ *Lux in tenebris lucet.* Sicut Chriſtus lucet in tenebris,hoc eſt,inter peccatores ita debent lucere iuſti qui ſunt lux mundi,& præcipue prælati vnde Angelo Eccleſiæ pergami ait Dñs:ſcio vbi habitas vbi ſedes eſt ſathanæ,&c.vide,pag. 122 col.1.B.C.D ¶ Quam tenebroſum ſit regnum diaboli docet Ioānes dum ait:& factum eſt regnum eius tenebroſum:vide pag.621.col.1.per tota. *Fuit homo miſſus à Deo,* Ideo Ioanes dicitur homo,quia rationis dictamen ſequebatur. Peccator vero non homo ſed beſtia appellari ſolet de his enim beſtijs,ait Ioānes, q̄d data eſt diabolo poteſtas interficiendi gladio,fame,& morte,& beſtijs terræ,pag.276. col.1.C.D *Hic venit in teſtimonium,vt teſtimonium perhiberet de lumine.* Quid ſit teſtimonium perhibere in ſcriptura,vide pag.14.colu.2. B.C.D *Erat lux vera,* Chriſtus ſicut habet ſummā pœnā,ita habet & ſummā ſapientiā atq; prouidentiā qua intuetur omnia,& omnibus prouidet idcirco dicitur agnus à Ioāne non ſolu habens ſeptē cornua,ſed.7.oculos,vide pa.248.col.2.C. & duabus col. ſequen. *Erat lux vera:* Chriſtus eſt verus ſol,de quo Ioā.ait:quod quartus angelus effudit phiala ſuā in ſolē,pag.618.co.2.B.¶ Hæc eſt lux illa vera de qua ipſemet Chriſtus ait apud Ioā. ego ſum ſtella ſplendida & matutina cuius luce tenebrę errorum fugātur,pa.946.co.2.D. *Mūdus per ipſum factus eſt,& mūdus eū non cognouit,* Solet ſacra ſcriptura idē vocabulū in eodē cōtextu diuerſe ſumere ſic terra ſumitur à Ioā.nūc pro hominibus terrenis generaliter,& ſtatim pro populo Iudæorū peculiariter,p.612.co.2.A.B. *Dedit eis poteſtatē filios dei fieri.* Iuſti filij Dei ſunt, & id eo regnabūt cū illo,p.774.c.2.A.B.¶ Obſerua qui ante erāt ſerui & mācipia diaboli & peccati empti ſunt à Chriſto,& facti ſunt filij empti ſunt à Chriſto, vt eſſent ſ[illegible]i, & ſic poteſtatē haberēt filios Dei fieri,& facti atq; ex deo nati regnarēt cū illo pa.531.co.1.B.C. *Sed ex deo nati ſunt,* idcirco appellatur Chriſtus principiū creaturę dei ſunt enim iuſti creati in Chriſto Ieſu ſibe ex illo per gratiā nati,atq; diuine effecti participes naturæ,pa.184.co.1.C.D. *Verbū caro factū eſt,* ſuper hāc carnem tanq̄ in ęquū inſedit verbū diuinū quādo homo factus eſt,de quo Ioā.ait:& ecce equus albus,& qui ſedebat ſuper eū habebat arcū,pa.267.co.1.B.¶ Ecce liber ille, vt Bernardus ait,ſcriptus intus & foris quē vidit Ioā.in dextera ſedētis ſuper thronū,qui ratione diuinitatis eſt à patre ſcriptus intus,& ratione humanitatis eſt ſcriptus foris,pa.237.c.2.B.C.¶ Hic etiā eſt angelus ille quē vidit Ioā.deſcendentē de cœlo amictū nube,hoc eſt,obtectū carne noſtra,pa.385.co.1.per totā. Hoc idem myſterium ſignificare volens Ioānes ait:& poſt hæc vidi alium angelum deſcentem de cœlo,habentem poteſtatem magnam,& terra illuminata eſt à gloria eius,pagina,689.columna.1.D.& tribus columnis ſequentibus.

Vidi

Vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre, Plenum gratiæ & v. in Chriſto eſt plenitudo diuinitatis, & omnium gratiarum ipſe eſt muru. tis ſanctæ Hieruſalem, hoc eſt, Eccleſiæ de quo Ioãnes ait: erat ſtructura mu... ius ex lapide iaſpide, pag. 875. co. 2. D *Quaſi vnigeniti à patre.* Particula quaſi, mul tis modis ſumitur in ſacra ſcriptura, vide, pag. 525. colu. 2. A. B. & colu. ſequenti. ¶*Plenum gratia & veritatis,* hic eſt, angelus ille quem vidit Ioãnes ſtare ante al tare, qui accepit thuribulum aureum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram Chriſtus enim angelus teſtamenti accepit thuribulum humanæ naturæ, & impleuit illud igne gratiæ, & charitatis, vt mitteret in terrã ita vt de plenitudi ne eius gratiæ omnes acciperent, gratiam pro gratia, pag. 335. col. 1. D. & col. ſequẽ ti. *Plenum gratia et veritatis,* Obſerua collationem Chriſti cum Antichriſto, Chriſtus plenus gratia, Antichriſtus plenus odio & malitia, Chriſtus plenus veri tate, Antichriſtus plenus falſitate & mendatio, hanc collationem, vide pagi. 481. col. 2. D. & col. ſequenti.

Pro eodem feſto.

Vt deſcriberetur vniuerſus orbis, De his propoſitionibus vniuerſalibus non vni uerſaliter ſumptis in ſcriptura, vide pag. 314. col. 2. C. & col. ſequenti. *Facta eſt cum Angelo multitudo cœleſtis exercitus laudantium Deum:* Angeli voce magna lau dant Deum, & in natiuitate eius, & poſt mortem & reſurrectionem: dicũt enim voce magna dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere virtutem, & diuinitatem, &c. Poſt eius reſurrectionem, in eius natiuitate vero aiunt gloria in excelſis deo vide pa. 255. col. 1. C

Reuerſi ſunt paſtores glorificantes et laudantes Deum. Sic & nos laudare debemus Deum pro tanto beneficio imitantes hos paſtores atquè ſeniores illos, de quibus Ioãnes ait: quod habebant ſinguli cytharas quibus cantabant canticum nouum, pag. 250. col. 2. B. C

Dominica infra octauam natiuitatis.

Hic poſſitus eſt in ruina, Quomodo Chriſtus & eius doctrina Euangelica ſit occaſio ruinæ aliquorum, vide pa. 344. col. 1. A. B

Pro Circunciſione.

Et vocatum eſt nomen eius Ieſus. Quare vocatus eſt Ieſus, vide pag. 8. colum. 2. A Tãtum Chriſtus dilexit nos, vt adhuc infans octo dierum inceperit fundere ſan guinem quo lauaret nos à peccatis noſtris, vnde Ioãnes ait: & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, pag. 29. col. 1. C. ¶Et obſerua, quod multis nominibus ap pellatus eſt puer iſte olim ab Eſaia vocabitur, inquit admirabilis, Deus fortis, pa ter futuri ſœculi princeps pacis quæ omnia nomina alijs verbis explicare volẽs Ioãnes ait: dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere virtutẽ, & diuinitatem, & ſa pientiam, & fortitudinem, gloriam, & benedictionem, quæ omnia vno hoc no mine ſanctiſſimi Ieſus comprehenduntur ſi bene conſideretur, vide, pag. 256. col. 1. B ¶Obſerua etiam quod hoc nomen ſanctiſſimum, Ieſus eſt illud nomen no uum, de quo Ioãnes ait, & ſcribam ſuper eum nomen meum nouum, pagin. 182. columna. 2. A

Pro Epiphania.

Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum, Hic eſt, Rex ille ſupernus, de quo Ioanes ait & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, &c. vide, pagina 267.col.2.A & pa.748.col.1.A & 14.col.ſequẽtibus: Vbi multa de Chriſti regno Ioãnes dicit. Præterea rectè in terrogant vbi eſt qui natus eſt rex cũ reuera puer ille recens natus non ſolum ſit rex Iudæorum ſed ſit rex regum, & Dominus dominantium: atq; princeps regum terræ vocetur à Ioãne, pag.27.col.1.D & col. ſequenti. ¶ *Ex te exiet dux qui regat populum meum Iſrael*. Regere in ſcriptura idem eſt quod paſcere: paſcere verò, & regere pro dominari ſumuntur : vnde Ioãnes ait: & reget eos in virga ferrea, vbi in græco eſt, paſcet illos, vide de hoc pag.148.col.2.C. ¶ Item obſerua quod tribus Iuda, primò collocatur à Ioãne eo quod ex hac tribu naſciturus erat dux, qui recturus erat populum Iſrael. Tribus verò Dan non annumeratur à Ioãne, quia ex illa tribu naſciturus erat Antichriſtus.pag.312.col.1.B ¶ *Venimus cum muneribus adorare eum*. Eccè iam reges terræ incipiunt adorare puerum, & afferre gloriam Deo, & eccleſiæ, pagina.899.columna.2.A. ¶ *Et ecce ſtella antecedebat eos vſquè dum veniẽs ſtaret ſupra vbi erat puer*. Nequè hoc mirum eſſe debet nam ſtella illa erat figura Chriſti nati, qui eſt & vocatur vera ſtella matutina, pagina.144.columna.1.B ¶ *Et procidentes adorauerunt eum*. Hoc idem fecit cæcus à natiuitate, hoc idem fecerunt ſeniores, vnde Ioãnes ait, & cum aperuiſſet quatuor animalia, & vigintiquatuor ſeniores ceciderunt coram agno, vide pag.250.col.1.C. & col. ſequenti.

Octaua Epiphaniæ.

Ecce agnus Dei. Chriſtus variè appellatur in ſacra ſcriptura nunc agnus, nunc leo, &c. & quare vide, pag.244.col.2.D. & duabus col. ſequentibus, & pag.247.colu.2.C ¶ De hoc agno noſter Ioãnes ait: & vidi & ecce agnus ſtabat ſupra montem Sion quem locum explicatum, vide pa.519.col.1.D & col. ſequenti.

D.1. poſt Epiphaniam.

Proficiebat ſapientia, Ideo ait Ioanes ſe vidiſſe angelum aſcendẽtẽ ab ortu ſolis, pa.304.col.2.C.D.

D.2. Poſt Epiphaniam.

Aquam conuertit in vinum, Per aquã quã Chriſtus cõuertit in vinum miſticè intelligitur conuertiſſe ſcripturam in ſuauitatem dulcedinem, & odorem, contra faciunt hæretici, vnde Ioãnes ait: & tertius angelus effudit phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum, & factus eſt ſanguis, pag.615.col.2. B. & col.ſequenti.

D.6 poſt Epiphaniam.

Fit arbor ita vt volucres cœli habitent in ramis eius, Homines arboris nomine vocantur, pag.501.col.2.A ¶ Electi vero appellantur aues cœli, de quibus Ioãnes ait: exclamauit voce magna auibus quæ volabant per medium cœli, pag.756.col.2.D & columna ſequenti.

D. Septuageſimæ.

Exiit primo mane, Hac parabola oſtẽditur Deus omnes vocare ad vineã ſuã nemine autẽ cogere qđ etiã ſignificauit illis verbis Ioãnes, ego ſto ad oſtiũ, pag.597.

col.

columna.1. B, et tribus colu. ſequentibus. *Multi ſunt vocati pauci vero electi*, prædeſtinati vocantur vocati, & electi ſic appellat Ioannes dicens, & qui cum illo ſunt vocati & electi & fideles, pag.669.colu.1.A ¶ *Conducere operarios*, de his operarij vide, pag.712.columna.1.A

D.Sexageſimæ.

¶ *Dixit Ieſus parabolam hanc*, quare Deus in parabolis loquatur, & non aperte, vide pag.12.col.2.D, & col.ſequenti. *Quod autem cecidit inter ſpinas hi ſunt, qui audiũt verbũ Dei, & nõ ſeruant illud*, vide pagina, 15.colum.2.D, & quatuor col.ſequentibus. *Alia autem ceciderunt in petroſa & continuo exorta ſunt quia non habebãt altitudinem terræ ſole autem orto æſtuauerunt*, quæ verba retulit Mathæus in hac parabola, obſerua quod de iuſtis dicitur non cadet ſuper illos ſol nec vllus æſtus, æſtus autem & ſol tribulationum cadent ſuper viros imperfectos, vnde ſemen verbi Dei in illis ſtatim areſcet, vide pagina, 322.columna.2.B & col.ſequenti. *Aliud cecidit ſecus viam & volucres cœli comederunt illud*, volucres hic pro dæmonibus ſummuntur, pag.63.col.1.A ¶ Cœlum hic pro aere ſumitur de more ſacræ ſcripturæ, pag.346.colu.1.A *Fecit fructum centuplum*, De hoc numero centenario vide, pag.520.col.2.B ¶ *Vobis datum eſt noſſe miſterium regni Dei* quomodo Deus reuelet electis ſua miſteria, vide pagina, 53. col. 2C

D. Quinquageſimæ.

¶ *Vocauit diſcipulos ſuos ſecreto.* Locutusque, ſcilicet, Chriſtus de peccatis ſacerdotum quo docemur quam honorifice ſint tractandi prælati publicè & quam caute de peccatis illorum loquendum, pag.135.col.2.D *Ecce aſcendimus hieroſolimam, & filius hominis tradetur.* His verbis oſtendere voluit Dominus liberam ſuam moriendi voluntatem pro nobis, & quod habebat poteſtatem ponendi animam ſuam & iterum ſumendi eam, quod ſignificare volens Ioãnes ait (ſecũdum quorundam explicationem) ſe vidiſſe alium angelum ſtantem ante altare habentem thuribulum aureum in manu ſua, pagina.331.columna.2. A. B. *Tradetur enim ad flagelandum & conſpuendum, & crucifigendum*: Tanto amore Chriſtus homines proſequutus eſt, vt non dedignaretur ſanguinem ſuum fundere quo emundarentur à peccatis, pagina, 29.columna.1. D. & colu. ſequenti. ¶ *Qui proiecto veſtimento ſuo exiliens venit ad eum.* Ita narrat Marcus loquens de cæco, ſolent electi audita prædicatione euangelij relinquere palium, hoc eſt, veterem conſuetudinem vitiorum, vide pag.612.col.1.A

Fer.4.Cinerum.

¶ *Cum ieiunatis nolite fieri ſicut hipocritæ triſtes*, Comparantur hipochritæ & merito equo pallido ſuper quem inſidet diabolus, de quo pag.275.colu.1. C. & col.ſequenti. ¶ *Exterminant facies ſuas*, quid ſit exterminare vide ibidem, nec mirum eſt cum huiuſmodi hypocritæ principem habeant angelum abyſſi cuius nomen eſt Abbadon, græcè apolion, & latinè exterminans, vide pag.368.colu.2.B, C. ¶ *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua ne videaris hominibus ieiunãs.* Electi dicuntur filij Gad, de cuius tribu ait Ioannes ex tribu

Gad duodecim millia ſignati. Et merito nam Gad, interpretatur latrunculu-lus, abſcondere enim debet homo bona opera ſua ne videatur ab hominibus, ne à vana gloria tentatus vincatur, pag. 311. col. 1. B. C. *Et pater qui videt in abſcõdito.* Iuſti in omnibus operibus ſuis quæ agunt Deum, vt præſentem ſemper attendunt & ideo omnia operantur propter illum, pag. 431. col. 2. A B C. Memento homo quia cinis es, & in cinerẽ reuerteris, homo appellatur cinis, & terra, & merito meminerint ergo peccatores ſe eſſe terram, & cinerem & conuertantur næ illis contingat in die iudicij, quod Ioãnes ait, à cuius conſpectu ſugit terra, pag. 798. colum. 2. C.

Fer. 5. Poſt cineres.

¶*Dico huic fac hoc & facit,* Dicere pro iubere in ſacra ſcriptura ſumitur, pagi. 405. colum. 2. D

Fer. 6. poſt cineres.

Diligite inimicos veſtros. Debent fideles habere corda patentia, & lata ita vt ſe extendant etiam ad inimicos, quod ſignificatur in phialis quas habebant ſeniores illi, pag. 251. col. 1. B, &, 152. col. 1. A ¶*Orate pro perſequentibus, & calumniãtibus vos.* Quomodo ſtet hæc ſententio cum illa Ioãnis reddite illi ſicut ipſa rẽdidit vobis, vide, pag. 703. col. 2. D. & col. ſequenti: Quomodo etiam ſtet hæc ſententia cum illa Ioãnis dicentis: & clamabant voce magna dicentes, vſquequo Domine ſanctus, & verus non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrũ ab his qui habitant in terra, pa. 283. co. 2. C. & tribus col. ſequentibus.

D. 1. Quadrageſſima.

Accedens tentator. Hinc edocemur quod Chriſtiani hominis vita ſubiecta eſt tentationi qualis fuit vita Chriſti qui poſt ſuſceptum baptiſmum ſtatim ductus eſt à ſpiritu ſancto in deſertum, vt tentaretur à diabolo. Hinc etiam eſt qđ electi dicuntur filij Gad, qui interpretatur tentatio, de quo vide, pag. 311. col. 1. A B. C. ¶Diabolus vocatur tentator, draco, ſerpens antiquus: ſathanas, leo, beſtia, leuiathan, & alijs multis nominibus, de quo vide, pag. 770. col. 2, C. D. & pr, 458. col. 2. A ¶*Aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem.* Vocatur ſancta ciuitas propter templum dicatum Deo, & vocatur Sodoma à Ioãne dicente, & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, vbi Chriſtus crucifixus eſt, pa. 422. co. 2. B. C. ¶ *Scriptum eſt angelis ſuis mandauit de te vt cuſtodiant te.* Mos eſt diablio atquè hæreticorum ſuper quos ſedet ſcripturas deprauare, atquè in ſuum ſenſum detorquere, hic eſt, ſeſor ille qui ſedet ſuper equum nigrum, de quo vide pag. 270. colu. 2. B. & columna ſequenti. ¶ *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies,* Soli Deo eſt honor exhibendus, & illi ſoli ſeruiendum, pa. 539. co. 1. B & duabus col. ſequentibus.

Fer. 2. poſt rrimam D. Quadrageſſima.

Cum venerit filius hominis in ſede maieſtatis ſua. Hic aduentus qui in hoc loco deſcribitur ſub nomine maieſtatis, deſcribur ſub nomine omnipotentis à Ioãne dicente, dicit Dominus qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens

tens,pag,47.col.1.D. *Statuet oues ad extris,& hados à ſiniſtris.* Electi iure adextera Dei ſtatuuntur nam ſunt filij Beniamin,de quibus Ioãnes ait:ex tribu Beniamin duodecim millia ſignati,pa.314.col.2.B

Venite benedicti patris mei poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mũdi. Hi ſunt quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ à conſtitutione mundi, pa. 664.col.1.B. ¶ Virtute huius benedictionis in patria illa cœleſti nullum erit maledictum,vt Ioãnes ait,pag.920.col.1.A. Tunc adimplebitur quod de electis, Ioãnes ait,& regnabunt in ſecula ſeculorum,pag.926.col.1.B. *Eſuriui & dediſtis mihi manducare,* Deus iuſtiſſimus & æquiſſimus iudex cum ſit in die iuditij,reddet vnicuiquè ſecundum opera ſua quod etiam Ioãnes teſtatur dicens, & dabo vnicuiquè veſtrum ſecundum opera ſua,pa.142.colum. 2. per totam. *Ite maledicti in ignem æternum,* non flectetur Deus in die iuditij ad miſericordiã ſicut modo flectitur facileque condonat ſicut condonare facile ſolet iniuriam infans, aget enim tunc ſicut iratus ſenex quod ſignificare volens Ioãnes ait, caput autem eius,& capilli erant candidi tanquam lana alba& tanquam nix.pag. 60.col.1.C,& col.ſequenti. ¶ Sicut in hoc loco Chriſtus prius iuſtis pollicetur regnum æternum dicens,venite poſſidete,& poſtea impijs minatur ignem æternum dicens,ite maledicti,ſic apud Ioãnem,poſt quam electis promiſerat æternam hæreditatem poſſidendam dicens,qui vicerit poſſidebit hæc , ſtatim reprobis ignem comminatur æternũ dicens,timidis autem,& incredulis , &c. pag.842.col.2.A.B.C.D.¶ Quod pæna damnatorum ſit æterna,&corporea oſtenditur à Ioãne dicente,& diabolus qui ſeducebat eos miſſus eſt in ſtagnum ignis,& ſulphuris vbi beſtiæ pſeudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte, pag. 793.col.1.B.& col.ſequenti. ¶ Ab iſto igne æterno quo cruciabuntur damnati aſcendet fumus in ſecula ſeculorum,de quo ſupplicio vide,pag.738.colum.2.B ¶ Quomodo ſtet hæc ſententia quod ignis impiorum futurus ſit æternus cum illo loco Eſaiæ,& poſt multos dies viſitabuntur,vide,pag.723.col.2.B. ¶ Damnati cruciabuntur igne.& ſulphure in conſpectu angelorum ſanctorum,& ante conſpectum agni.pag.552.col.1.D.& tribus col.ſequentibus. *Et eſuriui & non dediſtis mihi manducare,* Obſerua quod non ſolum qui non fuerint miſericordes à regno Dei excluduntur ſed cæteri peccatores,vnde Ioãnes ait:foris canes & benefici,& impudici,& homicidæ,pa.945.col.1.D ¶ Sicut in arcu quanto lõgius corda trahitur incitatior fertur ſagita,ſic iuditij dies quanto longius differtur tanto cum venerit ſeuerior erit ſententia,pa.267.col.1.D ¶ Quo ſplendore ornati reſurgent iuſti vide,pag.74.col.1.B ¶ Quantus tremor, & planctus erit in die iudicii,vide.pag.42.col.2.C ¶ Dies iuditij vocatur dies magnus in ſacra ſcriptura in quo congregabuntur reges terræ in prælium ad diem magnũ omnipotentis Dei,pag.626.col.2.C,& col.ſequenti. Vide etiam pro iuditio quę annotauimus ſupra in dominica prima aduentus,& infra in dominica.24.poſt Pente.

Feria 4. Domi.1.quadrageſſimæ.

1. *Generatio praua & adultera.* Fornicatio ſiue adulterium ſolet in ſacra ſcriptura appellari omnis auerſio adeo quę peccando fit vnde illud Pſalmi perdidiſti

ſti omnes qui fornicantur abſte, pag. 138. colum. 1. B. ¶ Impiorum collectio meretrix vocatur & quare. vide pag 650. colum. 1. A, & pag. 654. col. 2. A, & pagi. 658. colum. 2. D. ¶ *Viri Niniuitæ ſurgent in iuditio cum generatione iſta, & condemnabunt eam.* Non ſolum viri Niniuitæ conſurgent tunc, ſed etiam iuſti omnes tunc conſurgent, & dicent Domino Alleluia, laus & gloria, & virtus Deo noſtro eſt, quia vera & iuſta ſunt iuditia eius &c. vide pa. 735. colum. 1. B. & ſex col. ſequentibus, & pag. 797. colum. 1. D. ¶ *Pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ:* & ideò liberati ſunt, non ſic multi peccatores, de quibus Ioãnes ait, & non egerunt pœnitentiam ab homicidijs ſuis, nec à beneficijs ſuis, nec à fornicatione ſua, nec afurtis ſuis, pagina, 377. columna, 2. D & duabus columnis ſequentibus.

Fer. 6. poſt Dom. 1. quadrageſimæ.

Triginta octo annos habens in infirmitate ſua Solet Deus peccatores in lectũ mittere, vt infirmitate correpti reſipiſcant. Vnde Ioannes ait: de meretrice illa magna ecce ego mitto eam in lectum, pag. 139. col. 2. A ¶ *Sabbathum eſt non licet tibi tollere grabatum tuum,* quare ſynagoga Sabbathum obſeruabat, vide pagina, 50. columna. 1. A

Dominica. 2. quadrageſimæ.

Veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix, Candor veſtis Chriſti ſignificat candorem quem iuſti habebunt in gloria, pag. 165. colum. 1. D & pag. 285. colu. 2. B. *Et ecce apparuerunt illis Moyſes et Elias, loquentes cum eo.* Hi ſunt teſtes illi ſecũdum aliquos qui venturi ſunt tempore Antichriſti, & prædicaturi euangelium de quibus Ioãnes ait, dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt, pag. 413. col. 2 A. B. *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui ipſum audite:* Quomodo pater æternus Chriſto tradiderit doctrinam cœleſtem, vt vero magiſtro quem erant homines Dei præcepto audituri, vide pag. 8. colũm 2. D & colum. ſequenti. ¶ Præcipit audire illum qui eſt in ſinu ſuo qui vt teſtis fidelis enarret nobis quæ proprijs inſpexit oculis, pag. 25. colum. 2. A ¶ Merito humanitas Chriſti thuribulo odorifero comparatur à Ioãne dicente ſe vidiſſe angelum habentem thuribulum aureum in manu ſua, nihil enim vnquam fuit gratum Deo niſi ex hoc thuribulo odores omnium bonorum operum aſcenderent. pag. 331. col. 2. B & col. ſequenti. ¶ Quis ſit iſte dilectus Dei filius quem pater iubet audire, vide pag. 22. columna. 1. per totam. ¶ Omnes doctores ad Chriſtum debent accedere, vt ab ipſo veram doctrinam accipiant qui eſt ſapiẽtia patris. Quod etiam docet Ioãnes dicens, ſe audiſſe vocem de cœlo dicentẽ ſibi vade, & accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare, & ſuper terram, ideſt, accipe ſacram doctrinam euangelij de manu Chriſti qui eſt angelus teſtamenti, pag. 395. col. 2. A & col. ſequenti.

Fer. 2. Dom. 2. quadrageſimæ.

Et in peccato veſtro moriemini, Tunc Deus peccatores maxima pœna afficit quando ſinit illos abire in deſideria cordis ſui magiſquè ac magis peccare, ac tã

dem in peccato mori vnde de fornicaria nolente pœnitentiam agere ait Dominus apud Ioãnem, ecce ego mitto eam in lectum, ideſt, in ſecuritatem peccandi, pag 149. col. 1. C. D

Fer. 5. Dom. 2. quadrageſimæ.

Homo quidam erat diues, et induebatur purpura, et byſſo, et epulabatur quotidie ſplendide: Quamuis iſte homo diues nominetur, pauper tamen erat qui veris diuitijs, hoc eſt, donis ſpiritualibus quæ hominem diuitem faciunt carebat, pa. 188. colum. 2. D ¶In hoc diuite deſcribitur huius mundi pompa ſicut deſcribitur in muliere illa, de qua ait Ioãnes, & mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata lapide prætioſſo, &c. vide pag. 655. colum. 2. A. B & colum. ſequentibus, vbi ad longum deſcribitur mundi pompa. ¶In hoc euangelio non immerito conſiderant ſancti quanta ſit viciſitudo impiorum & iuſtorum impij enim proſperantur, & omnia illis ad votum ſuccedunt, iuſti vero miſeriam paupertatem, & ærumnas patiuntur attamen in fine impij ſepeliuntur in inferno, iuſti autem ab angelis in ſinum Abrahæ, hoc eſt, in cœleſtem patriam deducuntur, pag. 660. colum. 2. D & colum. ſequenti. ¶Cum iſte homo eſſet tandiues, tanta erat eius auaritia, vt pauperi Lazaro nec micas quæ de eius mẽſa cadebant dare vellet, de auaritia ſimilium diuitum, & de in fœlici eorum obitu, vide, pag. 727. col. 1. B *Mortuus eſt diues, et ſepultus eſt in inferno.* Infernus multis nominibus appellatur, pag. 793. colum. 2. A *Mitte Lazarum vt intingat extremum digiti in aquam, et refrigeret linguam meã,* Grauiter cruciabatur in lingua qui lingũa peccauerat, vnde Ioãnes ait, & commanducauerũt linguas ſuas præ dolore, pag. 621. columna. 1. D, & columna ſequenti, & pagina. 622. columna. 2. B *Nunc autem hic conſolatur tu vero cruciaris,* Beati in patria non ſolum non triſtantur de malorum ſupplicio, verum etiam lętantur Deo gracias agentes, pa. 553. colum 2. A *Rogo ergo te pater Abraham, vt mittas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres,* Si diues iſte auarus in inferno fratrum ſuorum recordatur, & pro illis præcatur quanto magis angeli, & ſancti in cœleſti patria Deo pro nobis præces fundent: quidquid impij hæretici affirment, pag. 251. col. 1. C, & col. ſequenti.

Feria. 6. Domi. 2. quadrageſimæ

Homo erat pater familias qui plantauit vineam, et ſæpe circumdedit eam. Deus eſt ſeps & murus, tàm Eccleſiæ militantis quam triumphantis, de quo muro ait Ioãnes, & habebat murum magnum, & altum, pagina, 858. columna. 1. C *Et fodit in ea torcular.* Multa de hoc torculari annotantur ſuper illud Ioãnis, & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, pagin. 754. colum. 1. D. & colum. ſequenti. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,* Chriſtus eſt lapis prætioſſus, de quo Ioã nes ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardinis, pagi. 208. colum. 1. B. & pagin. 211. colum. 1. B

Sabbatho poſt Dom. 2. quadrageſima.

Cu

Cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis porcorum, & nemo illi dabat, Hoc eſt, quod aliis verbis ſignificat Ioanes dicens, & poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te, & omnia pinguia, & præclara perierunt à te, pag. 717. colu. 1. C. & colu. ſequenti. *Afferte cito ſtollam primam, & induite illum*, qualia eſſe debeant veſtimenta quibus induemur electi, vide, pag. 630. col, 1. A, & 4. col. ſequentibus.

Domi. 3. quadrageſima.

In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, Non mirum eſt quod impij homines uti Antichriſti prædeceſſores blaſphemare non timeant de more ſuo, hinc eſt quod Ioänes deſcribens Antichriſtum, & eius ſectatores ait, ſe vidiſſe beſtiam aſcendentem de mari habentem capita ſeptem, & ſuper capita eius nomina blaſphemiæ, pag. 476. colu. 2. C ¶ Hic princeps dæmoniorum eſt angelus abyſſi, de quo Ioanes ait, quod locuſtæ, hoc eſt, hæretici habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi, pag. 367. col. 2. & col. ſequenti.

Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum, Oculi Chriſti ſunt perſpicaciſſimi, qui pertingunt vſque ad cordis cogitationes, pag. 135. col. 1. C.

Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum in pace ſunt ea quæ poſſidet. ſi autem fortior ille ſuperuenerit. &c. De fortitudine diaboli, atque de fortitudine Chriſti quanta ſit, uide, pag. 797. col. 1. B & duabus col. ſequentibus. *Si autem fortior illo ſuperuenerit, etc* Hic eſt, angelus ille, de quo Ioänes ait: & vidi alium angelũ fortem deſcendentem de cœlo amictum nube, pag. 384. col. 2. B. C *Cum immũdus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca in aquoſa quærens requiem*, Solent dæmones in ſolitudinibus verſari, de quare vide pag. 694. columna. 2. A & tribus col. ſequentibus. *Tunc vadit et aſſumit ſecum ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe et ingreſſi habitant ibi*, Hic eſt draco ille, de quo Ioänes ait, draco magnus, & rufus habens capita ſeptem, pag. 450. colum. 1. C. ¶ In collectione impiorum & in animo peccatoris obdurati, regnant tanquam in proprio regno innumeræ volucres immundæ, quas ſpiritus immundos Chriſtus hic vocat de quare, vide, pag. 697. colum. 2. D. & col. ſequenti.

Fer. 3 Dom. 3. quadrageſima.

Si autem Eccleſiam non audierit ſit tibi tanquam æthnicus, & publicanus, hęretici eijciendi ſunt foras, & non admittendi intra templum, in cuius figura atrium iubebatur Ioänes non metiri ſed eijcere foras, atrium autem, inquit, quod eſt intra templum non meriaris illud ſed eijce foras quoniam datum eſt gentibus. pag. 407. colum. 2. C. & tribus col. ſequentibus. *Non ſolum ſepties ſed ſeptuagies ſepties*, Ideſt, toties quoties, tanta eſt Dei miſericordia & clementia, vt quoties peccator conuertatur dimitantur ei peccata ideo dicitur circundatus iride, quæ eſt ſignum clementiæ & miſericordiæ, vnde Ioänes ſic ait: & iris erat in circuitu ſedis, pag. 209. col. 1. D. & col. ſequenti.

Fer. 4. Dom. 3. quadrageſima.

De

¶ *De corde exeunt prauæ cogitationes, homicidia, adulteria, fornicationes*, Quomodo hoc ſit intelligendum, vide, pag. 378. co. 2. B. C. *Cæci ſunt & duces cæcorum.* Hæc cæcitas iudæorum ſignificata eſt à Ioãne cum ait: templum impletum eſt fumo à maieſtate Dei, & nemo poterat introire in templum, pagi. 605. colu. 1. B & colum. ſequenti, ¶ Peccatores cæci dicuntur, & quare, pag. 189. col. 2. A

Feria. 6. Domi. 3. quadrageſſimæ

¶ *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei non ſitiet in æternum.* Hæc eſt aqua illa de qua Ioãnes ait, ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis, pag. 837. colu. 1. C & quinque colum. ſequentibus. ¶ *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam,* Spiritus ſanctus habet ſuam aquam ſicut & diabolus ſuam, pag. 465. col. 1. B.

Sabbatho poſt Domi. 3. quadrageſſimæ.

¶ *Nec ego te condemnabo vade in pace,* Quam iuſtus iudex ſit Chriſtus, & quã iniqui multi iudices, vide pagina, 867. columna. 2. A

Dominica. 4. quadrageſſimæ.

¶ *Vnde ememus panes vt manducent hi,* Interrogat Dominus diſcipulos ſuos quid ſit facturus non quia ignoret ſed vt acuat attentionem audientiũ ſic vnus ex ſenioribus interrogat in cœlo qui ſunt iſti vnde venerunt, pagi. 318. colu. 1. A ¶ *Eſt hic puer vnus qui habet quinque panes ordeaceos.* Bis pauit Dominus turbas, nunc quinque panibus ordeaceis, & nunc ſeptem panibus triticeis quæ ſit ratio huius, vide pagina, 272. col. 2. B

Feria. 2. Dom. 4. quadrageſſimæ.

Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis omnes eiecit de templo. Sic viri ſancti hoc zelo iuſtitiæ ardent, vnde de duobus teſtibus domini dicit Ioannes, quod percutient terram omni plaga, pag. 420. colum. 2. A ¶ *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud*: Præcipuum miraculorum Chriſti fuit ſuſcitare ſeipſum virtute propria, hoc enim oſtendit ſe eſſe verum Deum, pagina. 482. columna. 2. B. & columna ſequenti.

Feria. 4. Domi. 4. quadrageſſimæ.

Quis peccauit hic an parentes eius, vt cæcus naſceretur. Filius aliquando punitur pęna temporali propter peccatum patris, nunquam tamen ſpirituali, vnde Ioannes ait, & filios eius interficiam in morte, pag. 141. col. 1. A. *Et liniuit oculos eius luto.* Collyrio propriæ cognitionis linit dominus oculos peccatorum, vt videant, pag. 192. col. 1. B. *Da gloriam Deo.* Quid ſit dare gloriam Deo, vide pag. 228.

228.columna,1.A,& colum.ſequenti. *Et procidens adorauit eum.* Hoc idem fecerunt viginti quatuor ſeniores, de quibus Ioãnes ait: quod ceciderunt coram agno, pagin.250.columna.1.D

Fer.2.Dom paßionis.

In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus & clamabat Hic eſt, leo ille de quo Ioãnes ait: quod clamauit voce magna, pag.388.colum.1.B ¶ Hic etiam eſt angelus ille, de quo Ioãnes ait: & exclamauit in fortitudine, pagi.791. column.2.B *Si quis ſitit veniat ad me & bibat,* Deducit dominus ſanctos ſuos ad vitæ fontes aquarum, vt Ioãnes ait: pag.323.colum.2.D ¶ Inuitat dominus homines, vt veniant ad eum, & emant ſpiritum ſapientiæ quem apud Ioannem vocat aurum ignitum dicens, ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, pag.189.colum.2.D. ¶ Hinc eſt, quod Ioãnes ait: & qui ſitit veniat, & qui vult accipiat aquam vitæ gratis, pag.928.colum.1.D.& duabus ſequentibus, col. *Flumina de ventre eius fluent aqua viua,* Hoc eſt, flumen illud, de quo Ioãnes ait, & oſtendit mihi fluuim aquæ viuæ ſplendidum tanquam chryſtallum procedentem de ſede Dei, & agni, pag.911.colum.2.D

Fer.4.Dom paßionis.

Oues meæ vocem meam audiunt, & non rapiet eas quiſquam de manu mea. Hoc ſignificare volens Ioãnes ait: ſe vidiſſe angelum aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſignum Dei viui qui clamauit quatuor angelis quibus datum eſt nocere terræ, & mari dicens, nolite nocere terræ, & mari nec arboribus quoad vſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum, pag.306.colum.1.C

Feria.6.Domi.paßionis.

Vt filios Dei qui erant diſperſi congregaret in vnum: Electi poſtquã vocati ſunt ad fidem dicuntur filij Dei, antea enim dicebantur ſerui, vnde Ioãnes ait: donec ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum, pag.306.colum.2.D

Domi.in ramis palmarum.

Sedens ſuper aſinam & pullum, Quid per aſinam & pullum ſuper quos ſedit Chriſtus ſignificetur, vide pag.775.colum.1.B *Et clamabant dicentes, oſana benedictus qui venit in nomine domini,* Obſerua, quod Chriſtus fuit hodie plauſibiliter acceptus a Iudæis, poſtea verò ab ijſdem in crucã actus, pag.257.col.2.B.C.D

Feria.5 in cœna Domini

Sciens Ieſus quia venit hora eius vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, Chriſtus antequam veniret hora eius comprehendi, & occidi noluit, ſedet in ſanctis ſuis

hoc

hoc idem obſeruat,non enim permittit eos martyrio coronari antequam,mu nus ſuum adimpleant,vnde de duobus teſtibus Domini ait Ioãnes,& cum finierint teſtimonium ſuum beſtia quæ aſcendit de abyſſo faciet aduerſus eos bellum,& vincet illos & occidet eos,pag.420.colum.2.C. *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus:* Quomodo Deus omnia filio ſuo dederit,vide pag.27.colum.1.D ¶Chriſtus ſignificatur per illa quatuor animalia quæ habebant oculos ante & retro,vnde quaquè enim oculatus eſt,quia omnia ſcit, vnde Ioãnes ait:ſciens quia venit hora eius,& ſtatim ſciens quia omnia dedit ei pater in manus,pag.220.col.1.D *Vos vocatis me magiſter & domine & benedicitis ſum etenim:* Chriſtus qui maxime humilis erat ſe nunc cum modeſtia laudat neceſſitatis cauſa,ſic etiam Ioãnes,beatus,inquit,qui cuſtodit verba prophetiæ huius,& ego Ioãnes qui audiui & vidi hæc,pagina.928.columna.2.D

In paſsione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

¶*Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum:* Quanto deſiderio patiendi pro nobis flagrabat Chriſtus,vide,pag.69.columna.1.C. ¶*Ecce ſathanas expetiuit vos vt cribaret ſicut triticum:* Diabolus & miniſtri eius nocere non poſſent niſi illis à Deo poteſtas cõcederetur,vnde Ioãnes ait.& datus eſt ei gladius magnus,ideſt,poteſtas magna nocendi,pag.269.col. 2. A. *Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos:* Petro tanquam prælato pręcipit dominus,vt fratres ſuos confirmet:hoc enim prælatorum munus & officium eſt,pa.160.c.1.D *Hic eſt ſanguis meus qui pro vobis & pro multis effundetur:* Sanguis Chriſti effuſus eſt pro omnibus ſecundum ſufficientiam, & pro multis ſecundum efficaciam,hinc eſt,quod ſancti in cœlis dicũt,redemiſti nos domine ex omni tribu & lingua,pag.253.col.2.& col.ſequenti. *Quod facis facitius:* Quaſi dicat ſuppoſito quod facis hoc malum,perge & cito comple malitiam tuam , ſic Ioãnes, qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc,pag.936.colum.1.C.& duabus ſequentibus. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem:* Licet omnes vigilare & orare debeãt maxime tamen eccleſiaſtici paſtores & prælati,pag.628.colu.2.C. & tribus ſequentibus col. *Omnis enim qui gladium acceperit gladio peribit,* Hoc idem affirmat Ioãnes dicens:quod ſi quis voluerit eos lædere,oportet eum occidi , pagi. 419.col.2.A. *Non haberes poteſtatem in me vllam niſi tibi datum eſſet de ſuper:* Solet Deus dare impijs poteſtatem,ideſt,permittere illis,vt perſequantur iuſtos, vt inde eliciat multa bona ſicut elicuit ex Chriſti morte,pagi.674.colum.2. C. *Egreſſus foras fleuit amare,* Quandiu Petrus verſatus eſt inter impios negauit Chriſtum ſed relictis illis egreſus foras pænitentiam egit,merito ergo audiebat Ioannes exite de illa popule meus,pag.699.colum.2.D *Tunc incipient dicere montibus cadite ſuper nos & collibus operite nos.* Contigit hoc in euerſione hieroſolimitana vbi tam mali quam boni videntes tantam calamitatem hæc verbi dicebant,continget etiam innouiſſimis temporibus,quando etiam adimplebitur illud quod Ioãnes ait:in diebus illis quærent homines mortem,& non inuenient eam,& deſiderabunt mori,& fugiet mors ab eis,pagina.362.colum.1.C

Si in viridi ligno hæc faciunt in arido quid fiet: Quare Chriſtus vocetur lignum, vide pagina.107.columna.1.C. ¶Chriſtus eſt illud lignum vitæ, quod eſt in medio paradyſſi ſemper virens, ſemper afferens fructum, pagina.917.columna.2.C. ¶*Et poſſuerunt titulum ſcriptum hebraicè græcè & latine, Ieſus Nazarenus rex Iudæorum:* Quare tribus linguis iſte titulus fuerit ſcriptus, vide pagina.44.columna.1.A. ¶*Latrones improperabant:* Ideſt, vnus latronum, numerus pluralis ponitur ſæpè pro ſingulari in ſcriptura, ſic Ioannes, & menſus eſt muros, ideſt, murum, pagina.871.columna.1.D. *Hodie mecum eris in paradiſſo:* Hoc teſtimonio ſatis oſtenditur ſanctos frui Dei viſione, & non tantum Chriſti humanitate, vt aliqui voluerunt, pagina.280. columna.1. D. *Conſummatum eſt:* Tunc impletum eſt, quod dicit Ioannes: ecce noua facio omnia, vetera enim conſummota ſunt, & conſumata & omnia renouata, de quare vide pagina.832.per ſex columnas. *Reuertebantur percutientes pectora ſua:* De planctu & morte Chriſti, vide pagina.42.columna.1.A Tantum Chriſtus homines amauit, vt non ſolum benefaciendo ſed etiam pro illis patiendo ſui amoris magnitudinem oſtenderet, pagina.29.colum.1.D

Dominica Reſurrectionis.

Veſpere autem ſabbathi quæ luceſcit in prima ſabbathi, Quare Dominus ſurrexerit die dominica, vide pagina.49.columna.2.A. *Surrexit non eſt hic:* Reſurrectio Chriſti fuit inter omnes ſingularis, illi enim ſurrexerunt iterum morituri Chriſtus autem reſurgens ex mortuis iam non moritur, vt Paulus ait: vide pagina.26.columna.2.A.B

Feria.2.Reſurrectionis.

Qui fuit potens in opere et ſermone: Ideo dicitur Chriſtus habere libellum in manu ſua apertum, pagina.386.columna.2.A. *Oportebat Chriſtum pati et reſurgere à mortuis:* Solet Deus ſanctos, & pios quos plurimum diligit afflictionibus exercere, pagina.193.columna.1.A. *Incipiens à Moyſe, et omnibus prophetis interpretabatur illis ſcripturas quæ de ipſo erant.* Myſteria Chriſti obſignata erant quoaduſquè poſt reſurrectionem ſuam ea ipſe Dominus apperuit pagina.934. columna.1C.& tribus columnis ſequentibus. ¶Chriſtus eſt ille agnus, de quo Ioãnes ait: dignus eſt agnus qui occiſſus eſt apperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius, pag.235.colum.2.B.& tribus colum.ſequentibus.

Feria.3.Reſurrectionis.

Stetit Ieſus in medio diſcipulorum ſuorum: Chriſtus dicitur in medio ſuorum reſidere & quare, vide pag.247.colum.2.A. *Et dixit eis pax vobis,* Hoc modo ſalutandi ſemper vtebatur Chriſtus quando diſcipulos inuiſebat, & præcipue poſt reſurrectionem ſuam, quo & nos vti deberemus, pag.21.co.2.A.B.C.D

Feria.4.Reſurrectionis.

¶ *Traxit rete in terram plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus.* Quid per hos piſces myſtice intelligatur, vide pag.540.colum.2.C

Dom.2 poſt Paſcha.

¶ *Et alias oues habeo quæ non ſunt de hoc ouili, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor.* Hoc idem myſterium alia ſimilitudine ſignificare volens Dominus, oſtendit Diuo Ioãni Angelum ſtantem ante altare, hoc eſt, Chriſtum ante Eccleſiam ex iudęis & gentibus congregatam, & ſtat ante illam tanquam caput ante mẽbra, coniunctum ita vt diuidi non poſſint, pag.392.colum.2.C.& 2.columnis ſequentibus.

Domi.3 poſt Paſcha.

¶ *Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit.* Quare Deus electos afflictionibus premat, improbos vero delicijs afficiat, vide pagina.193.columna.1. A *Mulier cum parit triſtitiam habet,* Quare comparet Chriſtus ſuam reſurrectionem natiuitati noui hominis, vide pagina 26.columna.2.B. Per hanc mulierem myſticè ſignificatur eccleſia, de qua Ioãnes ait: ſignum magnum aparuit in cœlo mulier amicta ſole, & inuenta eſt in vtero habens, & clamat parturies & cruciatur, vt pariat, pag.449.columna.2.B.C.D

Domi.4 poſt Paſcha.

Multa habeo vobis dicere ſed non poteſtis portare modo. Vide pag.390.colum.2. A. vbi Ioani prohibetur ſcribere quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua, & quare.

Pro *Rogationibus.*

Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis, Orandi ſunt ſancti atque viri Apoſtolici, vt pro nobis intercedãt, & preces Deo fundant quãdo quidquid Deo patri in nomine Chriſti petunt conſequuntur. Quod reuera faciunt, vt docet Ioãnes, pag.251.colum.1.C.& duabus columnis ſequentibus. ¶ Rogandi ſunt ſancti in cœleſti patria vitam degentes quando cum Chriſto regnant, & in numeris titulis gaudent, pag.786.colum.1.A

In Aſcenſione Domini.

Euntes in mundum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ Apoſtoli, & Apoſtolici viri ideo cõparantur thuribulo aureo quem habebat angelus in manu ſua, eo quod mittebantur ab angelo Chriſto, vt notitiæ diuinæ odorem manifeſtarent, pag.332.colum.1.A. Apoſtoli ſunt illa tonitrua de quibus Ioãnes ait: quod cum clamaſſet locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas, pagina 388. columna.2.D.& columna ſequenti. Prædicare euangelium omni creaturæ, idem eſt quod omni homini, pagina 398.columna.1.A

¶ Quid ſignificet euangelium, vide pagina, 536.columna.1.B.& colum. ſequen

ti. ¶ Verbi Dei prædicatione per Apoſtolos & prædicatores euangelicos cecidit Babylon illa magna, pagi. 540. colum. 2. D. *Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur.* Solet Dominus pro temporum neceſſitate tribuere ſuis poteſtatem edendi miracula, ſic olim eam tribuit Moyſi, ſic modo Apoſtolis, ſic futuris temporibus tribuet illam Enoch, & Eliæ, pagin. 418. columna. 1. D. ¶ *Aſſumptus eſt in cœlum & ſedet a dextris Dei.* Quomodo aſſumptus ſit, vide pagina. 37. columna. 1. D ¶ Quia ſe exinaniuit formam ſerui accipiens, & ſe humiliauit, ideo nunc exaltatur, ſic ſolet Dominus exaltare humiles, pagina, 426. columna. 2. C. ¶ Hic eſt filius maſculus quem peperit mulier, hoc eſt, Eccleſia in die reſurrectionis, & raptus eſt in cœlum in die Aſcenſionis, pagina. 455. colum. 2. C ¶ Quomodo eleuatus fuerit Dominus ſuper omnes Angelos, vide pag. 13. col. 1. A *Illi autem profecti prædicauerunt vbique;* Apoſtoli ſunt pedes, de quibus Ioānes ait: & pedes eius tanquam columna ignis pagi. 386. colum 1. A, & colum. ſequenti. ¶ De voce ſonora Apoſtolorum agit Ioanes cum ait: & audiui vocē de cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tāquam vocem tonitrui magni quem locum explicatum lege, pag. 523. colum. 1. C. *Domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis,* De his ſignis ſpiritualiter intellige illud, & à throno procedebant fulgura & voces, & tonitrua, pag. 266. colum. 2. D. & duabus columnis ſequentibus.

Dominica Penthecoſtes.

2 ¶ *Factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis:* Spiritus ſanctus comparatur vento vehementi etiam à Ioane qui ait: ſe vidiſſe quatuor angelos tenentes quatuor ventos terræ ne flarent ſuper terram, pagi. 300. colum. 2. A & ſequenti colum. *Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis ſeditque ſupra ſingulos eorum:* Diabolus eſt æmulator Dei, ſicut enim Chriſtus linguis ignis Apoſtolos inſtruxit vt euangelium propagarent, ſic diabolus hæreticos, quos maxima armat linguarum peritia, hinc eſt quod Ioānes ait: poteſtas equorum, hoc eſt, hæreticorum in ore eorum, pagi. 367. colum. 1. B. C. & colu. ſequenti. *Ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus:* Deus & ſi omnium ſit Deus tàm bonorum quam malorum, peculiariter dicitur eſſe iuſtorū & habitare cum eis, & ipſi peculiariter populus eius dicuntur, pag. 830. col. 1. A Quia ſpiritus ſanctus venit ſuper Apoſtolos, vt eos impleret gratia, rectè intelligitur eſſe autor gratiæ ſeptiformis, pag. 23. col. 1. C. Hodie docet eccleſia quemadmodum angelus Chriſtus impleuit thuribulum aureum, hoc eſt, Apoſtolos igne charitatis, & ſpiritus ſancti, & miſſit illud in terram, pag. 335. col. 2. C Sicut virtus à capite in membra deſcendit, ſic gratia Spiritus ſancti qua plenum erat caput, hoc eſt, Chriſtus, hodie deſcendit in membra, ideſt, in Apoſtolos, pag. 8. col. 2. D

Feria. 2. Penthecoſtes.

¶ Qui autem non credit in nomine vnigeniti iam iudicatus eſt, quo modo hoc intelligendum ſit, vide pag. 96. col. 1. C. & pag. 409. col. 1. A. B

Feria 3. Penthecoſtes.

¶ *Ego veni vt vitam habeant, & abundatius habeant,* De abundantiori vita ſpiri tuali quam Chriſtus contullit ſuis, vide pag.835.colum.2.D

Dominica trinitatis.

Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra: Chriſtus ante mortem ſuam de ſe humiliter loquebatur, at vero poſt reſurrectionem ſuam loquitur de ſe tanquam Deus, hinc eſt quod apud Ioãnem dicit ego ſum, α & ω, primus & nouiſſimus, pag.774.colum.1.A,& colum.ſequenti. ¶Ecce hic adimpletum videmus quod Ioãnes ait ſe vidiſſe equum album, & qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis, & verax, & cum iuſtitia iudicat, & pugnat oculi eius ſicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa quem locum explicatum, vide à pagi. 748. vſque ad pag.750. ¶De hac poteſtate ait Ioãnes poſt hæc vidi alium angelum deſcendentem de cœlo habentem poteſtatem magnam, pag.689. colu. 1.D.& colum.ſequenti. ¶Quomodo Chriſto ſit tradita poteſtas omnis paterna, vide pag.27.colum.1.D ¶Chriſto data eſt poteſtas aperiendi librum, & ſoluendi ſeptem ſignacula eius, & quomodo hic intelligatur, vide pagin.252. colum.2.A ¶Multoties in ſacra ſcriptura res dicitur fieri quando incipit innoteſcere, & ſic data eſt mihi omnis poteſtas, idem eſt ac ſi diceret nunc cognoſcet mundus quoniam habeo omnem poteſtatem, pag.255.col.1.B

Baptizantes eos in nomine patris et filii et ſpiritus ſancti: Sicut hic Trinitas ſignificatur ita etiam Ioãnes ait: quod ſancti ſemper laudant Deum dicentes ſanctus, ſanctus, ſanctus, dominus Deus omnipotens, pag.227.colum.1.C ¶Ecce ego vobis cum ſum vſque ad conſummationem ſeculi, idcirco ait Ioãnes ſe vidiſſe angelum ſtantem ante altare, hoc eſt, Chriſtum ante Eccleſiam, pagi. 32. columna 1.D.& columna ſequenti.

In feſto corporis Chriſti.

Hic eſt panis de cœlo deſcendens, Res mutatæ ſolent in ſacra ſcriptura nomine quod habebant antequam mutarentur appellari, ſic in præſenti corpus Chriſti appellatur panis, vide pag.711.colum.2.C.& colum.ſequenti. *Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna,* Sacramentum euchariſtiæ eſt manna quoddam abſconditum quod dat Dominus vincenti prætioſius illo manna antiquo, pag. 129.colum.1.D.& colum.ſequenti. ¶Sacramentum euchariſtiæ appellatur à Ioãne lignum vitæ & quare, pag.107.colum.2.D.& 2.colum.ſequentibus. ¶De dignitate ſacerdotali, vide pag.31.colum.1.D.& pag.33.colum.1.B

Domi. 2. poſt Penthecoſtem.

¶Homo quidam fecit cœnam magnam, de hac cœna, vide pag.198.colum. 2.B.& pag.742.col.2.C.& 2.colum.ſequentibus.

Domi.3 poſt Penthecoſtem.

Et murmurabant phariſei et ſcribæ: De huiuſmodi detractoribus, vide quæ dicuntur, pag.621.colum.1.D.& colum.ſequenti, & pag.622.column.2.A *Quis ex vobis homo qui habet centum oues.* De hoc numero centenario, vide pag.520. col.2.B. *Nonne dimittit nonaginta nouem in deſerto.* Deſertum varie ſumitur in ſcriptura, vide, pag.63.columna.B

Domi.4 poſt Penthecoſtem.

Cum turbæ irruerent in Ieſum vt audirent eum: Ideo turbæ irruebant, vt audirent Ieſum quia ſermo eius erat, vt gladius acutus, pag.670.colum.1.A

Domi.5.poſt Penthecoſtem.

Audiſtis quia dictum eſt antiquis non mœchaberis. Non ſolum prohibetur mœchari opere ſed etiam cogitatione, & voluntate, vide de hoc pag.58.colum.2. D

Domi.6.poſt Penthecoſtem.

Et accipiens ſeptem panes gratias agens fregit. De numero ſeptenario, vide pa. 18.colum.1.D, vide etiam quæ annotauimus in dominica.4.quadrageſſimæ de quinque panibus.

Dom.7.poſt Penthecoſtem.

Attendite a falſis prophetis. Per blandos ſermones ſolent hæretici decipere plebem, ideo & ſi locutæ videantur & dicantur, data tamen eſt illis poteſtas ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ, pag.359.colum.2.D.& colum.ſequenti & pag.364.colum.2.D. ¶ Falſi prophetæ falſique Chriſtiani dicuntur modo afferre caracterem Antichriſti, pag.547.colum.1.B.C *Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces,* Peccatores non hominum ſed beſtiarum nomen accipiunt, pag.11a, 276.colum.1.D.& colum.ſequenti.

Domi.9.poſt Penthecoſtem.

Videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens, etc. Solet Deus punire in hac vita impios ſecundum menſuram deliciarum ſuarum ſic punitit Hieruſalem, ſic erit puniturus Romam, & Babylonem innouiſſimis diebus, vnde Ioannes ait, quantum in deliciis fuit tantum date illi de tormento, pag.706.colum.1.B, & colu.ſequenti. *Eiecit de templo ementes, et vendentes.* Mercatores male audire ſolent apud Deum, & ideo eiiciuntur de templo flagellis, pag.712.colu.1.D.& colum. ſequenti.

Domi.12. poſt Penthecoſtem.

Diliges dominum deum tuum, et proximum tuum ſicut teipſum. Hanc dilectionẽ Dei & proximi poſſumus intelligere ſub alis duabus quæ datæ ſunt mulieri, pag.461.colum.2.B *Qui ſpoliauerunt eum:* Peccator qui diuiciis ſpiritualibus eſt ſpoliatus pauper eſt,pag.189.colum.1.A *Infundens oleum et vinum.* Samaritanus Chriſtus peccatoribus medetur oleo diuino,hoc eſt,ſacrá ſcriptura, & ſacramentis,prætereа medetur oleo,& vino,hoc eſt,prædicatione prædicatorũ & doctorum eccleſiæ qui vino & oleo comparantur,vnde diabolo dicitur vinum & oleum ne læſſeris,pag,273.colum.2.D.& columnis ſequentibus.

Domi.19 poſt Penthecoſtem.

Simile eſt regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio ſuo: Eccleſia in hac vita dicitur ſponſa Chriſti in futura vero dicitur vxor,tunc enim venerunt nuptiæ agni,& vxor eius præparauit ſe,vt Ioãnes ait,& beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt,& venerunt contra vero in fœlices qui non venerun pag.740.colum.1.D.& 8 columnis ſequentibus.

Et vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali, Vnus pro multis ponitur,ſic etiam apud Ioanem mulier peperit filium,ideſt,filios,pag.454.colum.1.per totam. *Amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem:* Veſte nuptiali induі debemus ſi volumus Chriſti nuptiis inter eſſe,ideſt,ſpiritu ſapientiæ,& charitate,quam veſtem candidam appellat Ioãnes,pag.191. colum. 1. B. ¶Per veſtes animi mores ſignificantur in ſcriptura ſacra,pag.164.colum.1.D ¶ *Multi ſunt vocati pauci vero electi:* Quomodo ſtet hæc ſententia Chriſti cum illa Ioãnis dicentis,vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus,& tribubus,& linguis ſtantes ante thronum,vide pag.313.col. 2.C

Domi.24. poſt Penthecoſtem.

Cum videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto: In hoc Euangelio connectit diuus Mathæus deſolationem mundi venturam in die iudicij cum deſolatione hieroſolimitana,vnde eſt mos Euangeliſtarum has ſimul iungere,eo quod vna ſit alterius figura,pag.288.colum.1.D,&.4. colu. ſequentibus. ¶Quid ſignificet abominatio, vide pagin.657.colum.1.C *Surgent enim pſeudo Chriſti,et pſeudoprophetæ et dabũt ſigna magna et prodigia ita vt in errorẽ ſi fieri poſſit inducantur etiam electi:* Hunc errorem pſeudoprophetarum qui præceſſuri ſunt Antichriſtum deſcribere volens Ioãnes ait.ſe vidiſſe ſtellam,hoc eſt,diabolum cecidiſſe de cœlo,habentem clauem abyſſi,qua apperuit puteum abyſſi,& aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ,& obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei,pag.357.columna.2.A.B ¶Comparantur etiam hi pſeudoprophetæ & heretici anteceſſores Antichriſti locuſtis illis de quibus ſtatim ait & de fumo putei exierunt locuſtę in terram,pag.358.colum.1.C,D. *Tunc qui in iudæa ſunt fugiant ad montes:* ideſt fugient ad viros perfectos qui per mõtes myſtice

ſlice ſignificantur vt ab illis erudiantur,pag.939.colum.1.B *Et tunc apparebit ſignum filii hominis*,Hoc eſt.ſignum illud,de quo Ioánes ait:ſe vidiſſe angelum aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſignum Dei viui, pag.304.colum.2.B.& colum.ſequenti: Vbi explicatur totus hic locus, vide pro hoc euangelio quæ annotauimus ſupra in dominica prima aduentus, & in feria ſecunda poſt primam dominicā quadrageſſimæ.

Incipit proprium ſanctorum.

Pro ſancto Andrea.

¶ *Ambulans Ieſus iuxta mare Galileæ vidit duos fratres*,Mundus iſte comparatur mari,& quare vide pag.339.colum.2.C. ¶ Andreas qui fuit ſecundum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur ſaphiro,& quare vide pag.882.colum.1.A

Pro ſancto Thoma.

¶ *Quia vidiſti me Thoma crediſti* vidiſti idem eſt quod tetigiſti, pagina.53. colum.2.A ¶ Thomas qui fuit octauum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem,comparatur berillo & quare,pag.887.colum.2.D

Pro ſancto Stephano.

¶ *Ecce ego mitto ad vos prophetas,& ſapientes,& ſcribas,& ex illis occidetis, & crucifigetis,& flagellabitis*, Tyranni martyrum occiſores comparantur equo rufo ſuper quem inſidet diabolus,pag.268.colum.2.D ¶ Hanc perſecutionē ſignificauit Ioānes dicens,& ſecundus angelus efudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui,pag.614.colum.1.D, & colum. ſequenti. ¶ De hac etiam perſecutione dicit Ioānes,& vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum,& de ſanguine martyrum Ieſu,pag.659.columna.2.D. *Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram*: Non eſt mirum quod hoc contingat tyrannis cum omnes martyres clament,& petant vindictam à deo dicentes vindica ſanguinem noſtrum qui effuſus eſt,pag.282.colum.1.C.& duabus colum.ſequentibus. *Ecce relinquetur domus veſtra deſerta.* Effundere ſolet dominus phialam iræ ſuæ per ſe,& per angelos ſuos, & per euangelicos prædicatores,de quibus Ioānes ait:& vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem angelis,ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis,pag.603. col. 1.B.C.& colum.ſequenti. *Ecce video Ieſum ſtantem adextris Dei*, Chriſtus hic dicitur ſtare vt ſignificetur illum eſſe paratum ad auxiliandum iuſtis,pagi.248. colum.1.B.& pag.519.colum.2.B.& colum.ſequenti.

Pro ſancto Ioanne Euangeliſta.

¶ *Conuerſus Petrus vidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus qui & ſupra pectus domini in cœna recubuit*,Et ſi Chriſtus tanto fabore proſequutus ſit Ioānem non

non tamen ille propter hoc ſuperbiuit, ſed maximè humilis fuit, ita vt ſemel atquè iterum adoraret angelum, vt ipſe ait: cecidi vt adorarem ante pedes Angeli, pag. 929. colum. 2. D ¶ Tanta in domini pectore myſteria Ioãnes cognouit, præterita præſentia & futura, vt omnibus prophetis maior appareat, pag. 6. colum. 2. D ¶ De modo excellenti quo vidit diuina myſteria, vide pag. 8. colum. 1. C. *Sic eum volo manere donec veniam.* An diuus Ioãnes adhuc viuat nec ne, vide pag. 405. colu. 2. C. & pag. 397. colu. 1. D. & tribus ſequentibus columnis. ¶ *Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his,* Quomodo teſtimoniũ perhibeat Ioanes, & quid ſit teſtimonium perhibere, vide, pagi. 14. colu. 2. C. & colum, ſequenti. ¶ Ioannes qui fuit quartum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur ſmaragdo & quare, pag. 884. colum. 1. A

Pro Innocentibus.

¶ Vide pro Innocentibus quæ dicuntur à pag. 519. vſquè ad pag. 538. vbi explicatur epiſtola quæ in hac feſtiuitate cantatur.

Pro ſancto Mathia.

¶ *Confiteor tibi pater:* Quod patri ſint reddendæ gratiarum actiones pro beneficijs aceptis, vide pag. 34. colum. 1. B ¶ De hac phraſi, vide pag. 317. col. 2. C. & pag. 386. colum. 2. B. ¶ *Et reuelaſti ea paruulis,* Paruulis & humilibus reuelat Deus abſcondita myſteria, pag. 318. colum. 1. B ¶ Diuina myſteria viribus naturæ tantum non poſſunt intelligi niſi filius Dei reuelet, pagi. 24. columna 2. D. ¶ *Ita pater,* quid ſignificet ita, vide pag. 43. colum. 1. C. *Omnia mihi tradita ſunt à patre meo,* quomodo pater filio ſuo omnia dederit, vide pag. 27. columna. 1. D. *Et cui voluerit filius reuelare,* Chriſtus habet poteſtatem exponẽdi ſacram ſcripturam & diuina myſteria per quæ homines patrem agnoſcunt, pag. 170. colu. 2. B. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,* Oſtenditur his verbis deſiderium quod habet Dominus noſtræ ſalutis, pag. 197. colum. 1. B. ¶ *Diſcite à me quia mitis ſum, et humilis corde,* De eccleſiæ & iuſtorum humilitate quà diſcunt à Chriſto, vide pag. 892. col. 2. A ¶ *Tollite iugum meum ſuper vos* Iuſti tanquam boves ferunt ſuper ſe iugum domini, & tanquam equiparati ad prælium ferũt ſuper ſe dominum quem vidit Ioãnes ſedentem ſuper equum album, pagi. 266. colum. 1. A ¶ Quare electus fuerit Mathias in Apoſtolum, vide pag. 668. col. 1. B. ¶ Mathias qui duodecimum fundamentum eſt ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur ametiſto, & quare, pag. 893. columna. 1. D

Pro Archangelo Gabriele.

¶ Gabriel qui Dei fortitudo dicitur eſt Angelus ille fortis, de quo Ioannes ait: vidi Angelum fortem prædicantem voce magna quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius, quibus verbis declarat neceſſitatem in-

car-

carnationis domini cuius ille nuncius fuit, vt iam ſit aliquis qui poſſit, & digne ſic aperire librum æternum, pag.241.colum.1.B.C.D

Pro Annunciatione.

Miſſus eſt angelus Gabriel à Deo: Hic eſt angelus fortis quem vidit Ioannes deſcendentem de cœlo amictum nube, in cuius capite erat iris,& facies eius erat vt ſol, pag.384.colum.1.B.& tribus colum.ſequentibus. *Inueniſti gratiam apud Deum*, id eſt, te approbauit,& dedit tibi calculum candidum, pag. 130. col. 2.D.& duabus colum.ſequentibus. *Ecce concipies & paries filium*, Datum eſt virgini nomen hoc nouum matris Dei ſcriptum in calculo candido, hoc eſt in approbatione pag.132.colum.1.B.& colum.ſequenti. *Dabit ei dominus Deus ſedem Dauid patris eius*, Hæc ſumma atque regia poteſtas ſignificatur in agno habente cornua ſeptem, pag.248.colum.2.C. ¶ Hoc regnum Chriſti deſcribit ad longum Ioânes in illa verba,& habet in veſtimento,& in fæmore ſuo ſcriptũ rex regum,& Dominus dominantium, pag.748.colum.2.C. & tribus colum. ſequentibus. *Regnabit in domo Iacob in æternum.* Regnum Chriſti eſſe perpetuũ docet hic angelus quod etiam affirmant ſancti, pagina 450. columna 2. D. Hoc eſt, quod Ioânes ait: quod ſedes Dei,& agni in illa erunt, pagina 920 .colum.1. A *Ecce ancila domini*, Humilis quanto magis à Deo exaltatur, tanto magis ſe humiliat hinc eſt, quod ſe ſeruos Dei vocant ſeruorum nota inſigniti, Deus autem illos appellat amicos,& filios, pag.9.colum.2.D.& duabus colum.ſequentibus. ¶ Quanto quis excellentior eſt tanto magis ſe humiliat, vnde ſeniores qui in conſpectu Dei erant ceciderunt in facies ſuas, pag.431.col.2.D

Pro ſanctis Philippo & Iacobo.

In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Idcirco ait Dominus per Ioânem qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc,& qui ſanctus eſt ſanctificetur adhuc debemus enim ſemper in ſanctitate & iuſtitia proficere, quando pro diuerſitate meritorũ diuerſæ ſunt in domo patris manſiones, pag.958.colum.2.B.& colum. ſequenti. *Ego ſum via veritas & vita.* Chriſtus appellatur Amen à Ioanne dicente, hæc dicit Amen, id eſt, hæc dicit veritas, veritas enim,& Amen idem ſignificant, vide pag 183.colum.1.B. ¶ Philippus qui fuit quintum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, comparatur, lapidi ſardonici,& quare, pag.885.colum.1.A. Iacobus qui fuit nonum fundamentum, eiuſdem ciuitatis ſanctæ comparatur lapidi topazio,& quare, pag.890.colum.1.A

Pro Inuentione ſanctæ Crucis.

Niſi quis renatus fuerit ex aqua et ſpiritu ſancto. Aqua baptiſmi eſt mare illud vitreum, de quo ait Ioanes,& in conſpectu ſedis tanquam mare vitreum ſimile chryſtallo, vide pag.313.colum.2.C.D ¶ Mare etiam pro baptiſmo ſumi-

tur

tur à Ioāne.vbi ait:& tanquam mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare, pag.340.col.A.B.C. ¶*Vt omnis qui credit non pereat ſed habeat vitam eternam* Crux appellatur clauis Dauid qua aperitur porta cœli,vt intrantes per eam nō pereant ſed habeant vitam æternam,pag.172.colu.2.A. & duabus ſequentibus colum.vide etiam pro hoc feſto quæ annotauimus infra in exaltatione crucis

Pro ſancto Ioanne Baptiſta.

Et erexit cornu ſalutis nobis,Cornua in ſacra ſcriptura,& ſignificant fortitudinem,& ſignificant reges,& regna,pag.248.colum.2.C. ¶Hic eſt angelus ille fortis quem audiuit Ioānes dicentem, quis eſt dignus apperire librum,& ſoluere ſeptem ſignacula eius ac ſi diceret,& ſi angelus ego ſum non ſum tamen dignus ſoluere corrigiam calciamenti eius,ideſt,non ſum dignus ſoluere,& explicare miſteria eius: vt Abbas Ioachin interpretatur,pag.241.col.2.A

Pro ſancto Petro.

Tu es Chriſtus filius Dei viui: Hoc myſterium figuratum eſt in Angelo quē vidit Ioannes aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſignum Dei viui, Deus enim noſter Deus viuus eſt,pag.3 6.colum.1.A ¶Cum eſſet futurus Petrus caput Eccleſiæ ab ipſo capite Chriſto bibit aquam ſapientiæ,pag.8,colum.2.D *Beatus es ſimon Barſona quia caro et ſanguis non reuelauit tibi*, Homines ſpiritu Dei aflati vera loquuntur aliàs enim ſtat ſententia illa omnis homo mendax. p. 532.colum.2.D.& duabus colum.ſequentibus. *Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam*:Eccleſiam appellat ſuam quia ab eo nouiter ædificata,& ideo appellatur,Eccleſia noua,& Hieruſalem noua,& quare,pag.180.colum.1.B.&.4.col. ſequentibus. ¶Eccleſia iſta quam Chriſtus ædificauit eſt ciuitas illa noua quā vidit Ioānes deſcendentem de cœlo tanquam ſponſam ornatam viro ſuo, de quo vide,pag.801.per tres columnas, *Et tibi dabo claues regni cælorum*: Clauis poteſtatem ſignificat,pag,170.colum.1.B. ¶Petro datæ ſunt claues regni cœlorum,vt apperiat electis cœlum ſtellæ vero abyſſi,datæ ſunt claues putei abyſſi,vt apperiat abyſſum peccatoribus damnandis,de quo Ioānes ait, ſe vidiſſe ſtellam cecidiſſe de cœlo cui datę ſunt claues abyſſi,pag.355.colum.1.per totam. ¶Petrus qui fuit,primum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur lapidi iaſpidi,& quare,pag.880.colum.2.A,& col.ſequenti.

Pro Viſitatione.

Benedicta tu inter mulieres: Quanto magis maria laudatur,tanto magis ipſa ſe humiliat gratias Deo reddens,& laudes in Deum conuertens,& dicens,magnificat anima mea Dominū ſic angelus quem volebat Ioānes adorare dixit illi Deum adora,pag.932.colum.2.A.*Vt veniat mater domini mei ad me*, Nomen nouum matris Dei datum eſt virgini,pagina.123.per tres columnas.*Et miſericordia*

dia eius a progenie in progenies timentibus eum: Sancti imitantes virginem cantāt Domino miſericordiam, & iudicium, ſed in hac vita incipiunt à miſericordia in futura vero à iuſtitia, vnde apud Ioannem Deo gratias agunt quia vera & iuſta ſunt iudicia eius, pag. 737. colum. 1. C, & duabus columnis ſequentibus.

Pro ſancto Iacobo.

¶ *Adorans & petens aliquid ab eo,* De modo adorandi Deum, & creaturas, vide pag. 745. col. 1. D. & duabus col. ſequentibus. *Calicem quidem meum bibetis,* Calicem Domini bibunt quicunque pro Chriſto tribulationem patiuntur, pa. 279. colum. 1. B ¶ Iuſti calicem domini bibunt per multas tribulationes intrādo in regnum Dei, at impij bibent de vino iræ Dei quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius, pag. 547. colum. 2. D. & duabus colum. ſequentibus. ¶ Quare Deus ſuos afflictionibus premat, vide pag. 112. colum. 1. per totam. ¶ Iacobus qui fuit tertium fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur Calcedonio & quare, pagina. 882. columna. 1. B

Pro feſto Niuium.

¶ *Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud,* Contra vero in fælices qui nec audiunt, nec cuſtodiunt de quibus Ioānes ait: quod canente angelo tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fænum viride combuſtum eſt, pag. 338. colum. 2. A. ¶ Obſerua quod Chriſtiani non ſolum tenemur audire verbum Dei ſed etiam cuſtodire atque adimplere illud, pagina. 15. columna. 2. B. C. D

Pro Transfiguratione.

¶ Vide pro hoc feſto quæ annotauimus ſupra in dominica ſecunda quadrageſſimæ.

Pro Aſſumptione Virginis.

¶ Signum magnum apparuit in cœlo mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, totum hunc locum, & quæ ſequntur, vide explicata de aſſumptione virginis, à pagina. 447. columna. 1. vſquè ad pagina. 450.

Pro ſancto Bartholomeo.

¶ Et elegit duodecim ex ipſis quos & Apoſtolos nominauit, de hoc numero duodenario qui inſignis eſt, & ſacer in ſcriptura vide quæ annotauimus à p. 859. vſquè ad pag. 861. Bartolomeus qui fuit ſextum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur ſardio, & quare pagina. 886. colum. 1. B. C. D

Pro decollatione ſancti Ioannis.

Non

Non licet tibi habere vxorem fratris tui: Hærodes timebat Ioãnem a quo non ſolum non timebatur verum etiam reprehendebatur, pag.360.col.1.A.B.C.

Pro natiuitate Virginis.

Filii Dauid, filii Abraham: Quare ponatur prius Dauid quam Abraham, vide pag.25.colum.1.C ¶ Ideo Chriſtus ait apud Ioãnem ego radix & genus Dauid, de quo vide pag.946.colum.1.A.& pag.246.colum.1.D. ¶ De qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus, hoc eſt nomen nouum impoſſitum Meſſię, pag.182.columna.1.D

Pro exaltatione ſanctæ Crucis.

Nunc princeps huius mundi eiicietur foras: Hic eſt draco ille, de quo Ioãnes ait: quod habebat capita ſeptem & cornua decem, & in capitibus eius diademata ſeptem, fuit enim diabolus princeps omnium regnorum impiorum, pagin.475. colum.1.A. ¶ Quomodo per mortem Chriſti eiectus fuit foras diabolus docuit Ioãnes etiam illis verbis beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt, pag.662.columna,1.& columna ſequenti. *Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipſum:* Quamuis voluntate noſtra venimus ad Deum neceſſe tamen eſt, vt ipſe ſua gratia trahat nos ad ſe, atque liberet nos à vinculis peccatorum quod iuſti confitentur in cœlis dicentes, redemiſti nos Domine in ſanguine tuo, pag.252.colu.2.C.& columna ſequenti. ¶ Crux comparatur altari, de quo Ioãnes ait: ſe vidiſſe angelum ſtantem ante altare habentem thuribulum aureum in manu ſua pag.332.columna.1.B.C. ¶ Signo thau, ſiue ſigno Crucis iubet Dominus angelo ſignare electos in frontibus eorum ne angeli mali illis noceant, pagin 306. columna.1.D.& columna ſequenti. ¶ Crux Chriſti comparatur ligno citharæ & quare, pag.250.columna.2.D. ¶ Morte Chriſti in cruce ſuſcepta ligatus eſt ſathanas per annos mille, & quomodo hoc intelligatur, vide pagina.772. columna.2.A.& columna ſequenti.

Pro ſancto Mathæo.

¶ Mathæus qui fuit ſeptimum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, comparatur chryſolito & quare, pag.887.colum.1.C

Pro Archangelo Michaele.

Angeli eorum ſemper vident faciem patris, Inde Ioãnes ait: & videbunt faciem eius, pag.921.colu.1.& duabus col.ſequentibus. Munus angelorum non ſolum eſt cuſtodire paruulos, ſed etiam Dei ordinatione punire contemptores, & perſecutores eorum, non enim ſolum per angelos malos ſolet Deus punire peccatores ſed etiam per angelos bonos de quare vide, pag.303.columna.1.& duabus ſe

quentibus,& 331.colum.1.B. ¶ Angeli ſunt ſignificati in illis ſeptem lampadibus,de quibus Ioānes ait:se vidiſſe ſeptem lampades ardentes ante thronum, pag.217.colum.2.A. ¶ Angeli etiam ſignificantur per illa ſeptem cornua agni,& quare,pag.249.colum.1.A. ¶ Angeli qui aſſiſtunt Deo accipiunt ab eo diuina myſteria, vt reuelent hominibus,pag.13.colum.2.A,& pa.24.colum.2. B Quomodo angeli ſint in conſpectu Dei, vide pag.23.colum.2.A. Munus angelorum eſt cuſtodire nos ab incurſibus malignorum ſpirituum,quod ſignificare volens Ioānes ait,& exercitus qui ſunt in cœlo ſequebantur eum in equis albis,pag.752.col.2.C.& ſequenti. De prælio Michaelis cum dracone, vide à pa.458.vſque ad pag.461. Michael eſt ille angelus, de quo Ioānes ait: ſtetit angelus ante altare habens thuribulum aureum in manu ſua,pag.332.colum.2. C. & columna.2.ſequentibus.

Pro ſancto Franciſco.

¶ Vide pro hoc feſto quæ annotauimus ſupra in feſto ſancti Mathiæ Apoſtoli.

Pro ſanctis Simone, & Iuda.

Non eſt ſeruus maior domino ſuo: Voluit Deus Apoſtolos & martyres ſuos, per ſanguinis effuſionem patriam celeſtem ingredi, vt ſerui Domino ſuo eſſent ſimiles,pag.614.colum.2.C.D. ¶ *Si mundus vos odit ſcitote quia me priorem vobis odio habuit,* Sancti in mundo odio habentur,& quare, vide pagi.123.colum. & ſequenti columna. *Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem peccatum non haberēt:* Hic loquitur Chriſtus de peccato infidelitatis,& idolatriæ,pag.895.colum.2.C. Vulnerati ſunt iudæi increduli vulnere cæcitatis, de quibus ait Ioānes factum eſt vulnus ſæuum & peſſimum in omnes, pag.613.col.1.B. Iudas qui fuit decimum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem cōparatur criſopaſo & quare,pag.890.col.1.C. Simon qui fuit vndecimum fundamentum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem comparatur hyacintho & quare,pag.892.col.A

Pro omnibus ſanctis.

¶ Vide pro hoc feſto quæ annotauimus infra in communi plurimorum martyrum in illud Euangelium deſcendens Ieſus de monte.

Pro defunctis.

Niſi manducaueritis carnem filii hominis,& biberitis eius ſanguinē non habebitis vitam in vobis, Sanguine enim huius agni tollitur mors,hoc eſt, peccatum,& lauatur & mundatur à peccatis ſtolla animæ,& dealbatur gratia quod myſteriū ſignificare volens, Ioānes ait: beatos lauiſſe ſtolas ſuas,& dealbaſſe eas in ſanguine agni,quomodo autem ſanguis dicatur dealbare, vide pa.320.co.1.A.2. ſequētibus col. *Qui credit in me etiā ſi mortuus fuerit viuet & omnis qui viuit & credit in me non morietur in æternum:* De duplici morte,& de duplici vita, vide pag.742. col.1.A,& 5.ſequentibus. *Scribe beati mortui,* Quare dominus præcipiat Ioāni, vt

vt ſcribat, vide pag.52.col.2.C *Beati mortui qui in Domino moriuntur:* Hæc verba & quæ ſequuntur in epiſtola quæ cantatur in miſſa defunctorum videbis explicata à pa.557.col.1.D.vſque ad pag.568.colum.1.C

Pro dedicatione Eccleſiæ.

Vidi ciuitatem ſancta Hieruſalem tanquam ſponſam ornatam: Quali ornatu Eccleſia ſponſa Chriſti decoretur, quali vero ſponſa diaboli ſynagoga, hoc eſt, collectio impiorum, pag.656.col.1.C. De gloria ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, hoc eſt, Eccleſiæ, vide pag.896.col.2.A vſque ad finem capitis, & pagi.820.colu.2. & per decem paginas ſequentes. ¶Duæ ſunt in hoc mundo ciuitates altera Babylon, altera Hieruſalem cœleſtis vtraquè deſcribitur, pag.521.col.2.D.& duabus col.ſequentibus. ¶Eccleſia appellatur, columna & templum & quare vide pag.177, col.2.A. Quibus rationibus præferenda ſit Eccleſia ſynagogæ propter gratiæ collationem, vide pag.20.colum.1.D

Incipit commune ſanctorum.

Pro Apoſtolis.

Ecce nos reliquimus omnia, Qui omnia pro Chriſto relinquunt omnia poſſident pag.112.col.2.B. De præmio quo remuneratur qui omnia pro Chriſto reliquerunt vide pag.200.col.2.B. *In regeneratione cum ſederit filius hominis* Regeneratio hic idem eſt quod reſurrectio, pa.26.col.2.B. *Sedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes.* Docentur principes ſemper habere circa ſe viros ſapientes ad iudicandum, pag.212.col.2.C. Et ſi omnes iuſti iudicaturi ſunt mundũ cũ Chriſto in die iudicij, peculiariter tamen ſedebunt ad iudicandum viri Apoſtolici, de quibus etiam Ioanes ait: ſe vidiſſe viginti quatuor ſeniores ſedentes ſuper thronos in circuitu ſedis, pag.214.col.1.A De hoc numero duodenario qui in ſacra ſcriptura inſignis eſt, & frequens, vide pag.859.col.2.C. *Centuplum accipiet,* De hoc numero centenario in ſacra ſcriptura frequenter vſitato, vide pag.520.col.2.B. *Et vitam æternam poſſidebit:* Hæc eſt merces promiſſa relinquentibus omnia propter Chriſtum, de qua mercede ait idem dominus apud Ioãnem cito venio, & merces mea mecum eſt reddere vnicuique iuxta opera ſua, pag.741.col.1.B.& tribus columnis ſequentibus. ¶De errore aliquorum exiſtimantium poſt reſurrectionem mortuorum hoc cẽtuplum mille annis accepturos iuſtos in hac vita, vide pagina 774.columna.1.& columna ſequenti. ¶De hac vita iuſtorum quæ vocatur reſurrectio, vide pagina.779.columna.1. B. & duabus ſequentibus. ¶Hæc æternitas & perpetuitas beatitudinis iuſtorum explicatur etiam illis verbis Ioãnis, & ſeruient ei die ac nocte, ideſt, ſemper, pagi.321.columna.1.B ¶Hæc vita æterna eſt manna illud abſconditum quod dat Deus vincentibus, pag.150.columna.1.A

¶Pollicetur Dominus calculum candidum iuſtis,& illum ſequentibus, pa.131. colum.2.C Iuſti beatitudine afecti quomodo dicantur gaudere nomine nouo quod nemo nouit niſi qui accipit, vide pag.133.colum.1.C.& colu. ſequenti. Hæc vita æterna eſt corona qua coronantur iuſti,de quibus Ioãnes ait: & habebant in capitibus ſuis coronas aureas,pag.266.col.2.A. Vita æterna comparatur ſtollę albæ iuxta illud Ioãnis,& datæ ſunt illis ſingulæ ſtollæ albæ,pagin. 285.columna.2.B.

In Euangelium hoc eſt præceptum meum.

Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos. Dilectio eſt zona qua præcinguntur & vniuntur dilecti cum Deo,& inter ſe,pag.601.col.2.B. *Iam non dicam vos ſeruos ſed amicos,* Quomodo Chriſtus quos vt ſeruos redemit amicos vocat,vt vide pag.9.col.2.D. & duabus ſequentibus. ¶Nomine nouo vocantur iuſti,hoc eſt,amici cum antea dicerentur ſerui,pag.132. per tres columnas. *Tradent enim vos in concilijs & in ſynagogis ſuis.* Hãc perſecutionem Apoſtolorum ſignificare volens Ioãnes ait:quod primo angelo tuba canente, hoc eſt,primo ordine Apoſtolorum euangelium prædicante facta eſt grando & ignis mixta in ſanguine.& miſſum eſt in terram, vide pag.336.col.2.D. vſquè ad pag.345. *Qui autem perſeuerauerit,* Perſeuerantia omnibus commendatur ſed præcipuè prælatis,pag.176.columna.2.A

In communi Euangeliſtarum.

¶*Deſignauit dominus alios ſeptuaginta duos,* Diſcipulos atquè electos ſignare ſolet dominus,de quo vide pag.308.col.2. B *Miſſit illos binos ante faciem ſuam,* Hinc eſt,quod merito prædicatores euangelici vocentur angeli, ideſt, miſſi, ſunt enim miſſi à Deo ad prædicandũ euangelium quod ſignificare volens, diuus Ioãnes ait:ſe vidiſſe ſeptem angelos ſtantes ante thronum Dei,& datę ſunt illis ſeptem tubæ,pag.330.col.2.C *Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum,* Impij iuſtorum perſecutores lupis cæteriſquè feris beſtijs comparantur ſic enim appellat Ioãnes diabolum ipſorum caput beſtiam aſcendentem de abyſſo & Antichriſtum beſtiam de mari aſcendentẽ,pag.472.col.1.C.& 3. ſequẽtibus. *Rogate dominum meſſis vt mittat operarios in meſſem ſuam,* Quanta in fęlicitas ſit verbo Dei carere quod nobis per operarios meſſis dominicæ communicãtur, vide,pag.541.col.1.A *Nolite portare ſacculum neque peram,* Quid his verbis dominus voluerit inſinuare, vide pag.169.col.1.A. *Neminem per viam ſalutaueritis,* His verbis oſtenditur diligentia quam debent habere concionatores ſicut, & in illis ſurge,& metire templum Dei,pag.406.col.1.B. ¶Quatuor Euangeliſtæ comparantur quatuor animalibus,de quibus Ioãnes ait:& in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis ante & retro,pag.218.col.2.D & pagina.22.columna.2.C.& pagina.226.columna.2.B

In communi Martyrum.

Beá

In Euangelium deſcendens Ieſus de monte.

Beati pauperes ſpiritu, Quare Mathæus poſſuerit octo beatitudines, Lucas vero quatuor, vide pag.226.columna.i.A.B.Multa de beatitudinibus in his commentarijs inuenies, & præcipue, pagin.15.columna.2.C, & 4. ſequentibus colu. & pag.17.colum.i.B.& pag.25.colum.2.A, & pag.324.colum.i.C. & columna ſequenti, & pag.318.colum.i.D.& ſequenti, & pagin.321.colum.i.D.& ſequenti, & pag.313.colum.2.D.& pag.311.col.i.D, & pag.112.col.2.B, & pag. 842. vſque ad pa. 852.& pag.830.columna.2.B.& pag.902.colum.i.A, & pagina.878.columna.i. A *Gaudete & exultate quoniam merces veſtra multa eſt in cœlo.* Hæc eſt excellencia legis nouæ quod ſuauitatem præſefert non autem tonitrua vt vetus gag.129.columna.2.D. ¶De hac mercede ait Dominus, & merces mea mecum eſt reddere vnicuique iuxta opera ſua, pag.941.colum.i.C

In Euangelium attendite a fermento phariſæorum.

Nolli te timere eos qui occidunt corpus Exiſtimant tyranni ſe vincere martyres illos occidendo ſed non ſolum non vincunt immo ab illis vincuntur, pagi. 422. colum.i.A. ¶Timidis erit pars in ſtagno ardenti igne & ſulphure, pagin.843. colum.2.A, & duabus columnis ſequentibus. *Timete eum qui poteſt & corpus & animam perdere in gehennam*, Timor ſeruilis ſanctus eſſe oſtenditur, pag. 338. col. i.C.& colum.ſequenti. ¶Non debent homines timere reges terræ ſed Deũ qui cum ſit rex ſupremus imperat omnibus, pag.27.colum.i.D

In Euangelium niſi granum frumenti.

Si autem mortuum fuerit multum fructum affert, Quod Chriſtus ſua morte nos filios Dei effecerit, vide pag.47.colum. i. B. *Vbi ego ſum illic ſit & miniſter meus*, Eodem honore quo Chriſtus honorantur ſancti, vide pag.199.colum.2.C

In Euangelium ſiquis vult venire poſt me.

Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum. Qui vult ſequi Chriſtum oportet, vt ſe & mundi delicias, & voluptates abneget, pag.600. colum.i. A & duabus columnis ſequentibus. *Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur animæ vero ſuæ detrimentum patiatur.* Timidis promittitur pęna ſempiterna quid enim illis prodeſt cum propriæ animæ detrimento totum mundum lucrari, pag.843 columna.i.B.& duabus ſequentibus. ¶ *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus confitebor, & ego eum coram patre meo.* Confitebor idem eſt quod agnoſcam, & inter ſanctos annumerabo, pagina.167.columna.2.B

In Euangelium cum audieritis prælia & ſeditiones.

Cum audieritis prælia & ſeditiones nolite terreri oportet primum hæc fieri ſed non dum ſtatim finis. Inter alia ſigna quæ præcedent iudicium hoc vnum erit vt ſurgat gens in gentem & percutiat Deus impios non ſignatos ſigno Chriſti per alios impios ſignificatos in illis locuſtis, de quibus Ioãnes ait, & de fumo putei Exierunt locuſtæ in terram, vide ad longum, pag. 359. col. i. D. ¶ Diſcordiarum & ſeditionum autor diabolus eſt, de quo ait Ioãnes: datum eſt ei ſumere pacẽ de terra, vt inuicem ſe interficiant, pag. 269. col. i. C. De his prælijs & ſeditionibus intelligitur ad literam illud, quod Ioãnes ait. & ſoluti ſunt quatuor angeli: qui parati erant in horam, & diem, & menſem, & annum: vt occiderent tertiã partem hominum, pag 371. col. 2. C. Erunt terremotus & peſtilentiæ & fames los verdugos de Dios ſon, peſtilentiæ fames, gladius & beſtiæ terræ, pagin. 276. col. i. D. & ſequenti col. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras patientia commendatur, pag. 556. col. i. D. & duabus col. ſequentibus.

In communi Doctorum.

Doctores appellantur columnæ in ſacra ſcriptura, pag. 177. col. i. A, *Vos eſtis lux mũdi,* Sunt enim doctores & præſules lux mundi quæ inter tenebras, hoc eſt, peccatores lucere ſolet, pa. 122. co. i. A. Ideo dicitur doctor lux quia cæteros illuminare debet pa. 54. col. i. B. Doctores non ſolum appellantur lux ſed etiam ſol, pa. 619. col. i. D. Doctores & concionatores eccleſiæ ſtellæ appellantur, pa. 451. col. 2. C. & duabus col. ſequentibus, & pa 341. col. 2. C. D. *Vos eſtis ſal terræ:* Quid per terram intelligatur in ſacra ſcriptura, vide pag. 611. col. i. C. Nemo nouit patrem niſi filius, & filius reuelauit Apoſtolis, vt ipſi reuelarent nobis, & diuina docerent & ideo dicitur quod ſunt ſol & lux, pag. 8. col. 2. D. *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſſita,* Hanc ciuitatem ſanctam Hieruſalem, vidit Ioanes deſcendentem de cœlo nouam, &c. pa. 861. col. i. A. Ciuitas cœleſtis eſt ſupra montem poſita quam vt oſtenderet Ioanni angelus ſuſtulit illum in montem excelſum, pag. 852. col. 2. D. Huius ciuitatis firmitas explicatur in eo quod Ioãnis ait: & ciuitas in quadro poſſita eſt, pa. 863. col. 2. C. Singuli doctores ſunt lapides iſtius ciuitatis ædificati ſupra montem Chriſtũ, de quo loquẽs Ioãnes ait: & erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide, pa. 876. col. i. B. Sunt etiam doctores & peculiariter Apoſtoli fundamenta ciuitatis huius iacta ſupra montem Chriſtum, de quibus Ioãnes ait: fundamenta ciuitatis omni lapide precioſo ornata pag. 878. col. 2 B. *Nec accendunt lucernam & ponunt eam ſub modio ſed ſuper candelabrum,* Doctores & prædicatores candelabro comparantur & quare, pa. 417. col. 2. C. *Qui autem fecerit & docuerit hic magnus vocabitur in regno cælorum:* Vita enim accurata ſe debet præparare doctor & prædicator euãgelij priuſquam in publicum prodeat ad docendum quod ſignificare volens Ioannes ait: ſe vidiſſe ſeptem angelos habentes ſeptem tubas qui præparauerũt ſe vt tuba canerent, pag 336. colu. i. D. & columna ſequenti. ¶ Qualis debeat eſſe vita prædicatorum & doctorum, vide pag. 601. colum. i. A

In communi confeſſorum.

¶ *Si ſciret pater familias qua hora fur veniret:* Aduentus Domini in morte vniuſcuiuſque, & inde iudicij comparatur furi, & ſic apud Ioãnem, ait Dominus, ego venio ſicut fur, p.627.co.2.B.& ſequenti. *Vigilaret vtique* Nam beatus qui vigilat, pag.628.col.2.C. ¶ Soli impij ſecuritatem ſibi in hac vita promitunt quorum illa verba ſunt ſedeo regina, &c. Vide pag.709.col.2.B. ¶ Ideo ſemper vigilandum eſt quia neſcimus qua hora Dominus venturus ſit, pagin. 162.col.1.C. ¶ De talentis, vide pag.10.col.1.B. *Sint lumbi veſtri præcincti,* Quid ſit lumbos præcingere, vide pag.58.col.2.B. *Metis vbi non ſeminaſti,* Permittit Deus diabolo poteſtatem nocendi, vt inde eliciat multa bona, & metat vbi nõ ſeminauit, pag.269.colum.2.A. ¶ Quis ſit fidelis diſpenſator verbi Dei, vide pag.273.colum.1.B. *Nolite timere puſillus grex,* Confeſſores Chriſti in virtute conſtantiæ extiterunt non timentes diabolum, nec perſecutores illius miniſtros, pagina.777.columna.2.A

In communi virginum.

¶ *Simile eſt regnũ cœlorum homini negociatori quærenti bonas margaritas.* Hi ſunt negociatores illi diuidentes Leuiathan, pag.772.columna.1.B.C.D, ¶ Doctrina Apoſtolorum appellatur margarita à Ioanne dicente duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas, pagina.893.columna.2.B. ¶ Chriſtus eſt lapis prætioſus, & margarita, pagina.720.columna.2.C.& quatuor ſequentibus. *Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus,* Fideles appellantur virgines propter integritatem fidei, pagina.137.colum.2.C. *Dormitauerunt omnes, & dormierunt:* De ſecuritate impiorum, vide pagina.709.columna.2.B. *Amen dico vobis neſcio vos,* Non eſt ammittenda aliqua occaſio ſeruiendi Deo ne forte nobis dicat Deus in fine vitæ neſcio vos, pag.394.columna.1.D. Impij excluduntur à regno, & non menſurantur, pag.409.colum.1.B.C.D. *Et clauſa eſt ianua,* Quomodo ſtet hæc ſententia cum illa Ioãnis, & portæ eius non claudentur, vide pag.901.col.2.B. *Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ:* Multis nominibus appellatur eccleſia, vide pag.169.col.2.D. *Vigilate quia neſcitis qua hora dominus veſter venturus ſit.* Nam beatus qui vigilat, pag.628.colu.2.C.

Finis.

Digitized by Google

Digitized by Google

1-6-3

Digitized by Google